EUGEN BARBU

OPERE

I. Nuvele • Romane

ACADEMIA ROMÂNĂ

Fundația Națională pentru Știință și Artă

univers enciclopedic

ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE”

Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

EUGEN BARBU

OPERE

I. Nuvele • Romane

Ediție îngrijită, cronologie, note, comentarii, repere crtitice de MIHAI UNGHEANU

Prefață de EUGEN SIMION

Fundația Națională pentru Știință și Artă

univers enciclopedic

București, 2006

Coperta: PODALV
Redactor: Rodica CHIRIACESCU
Tehnoredactor: Liliana KIPPER, Mariana MÎRZEA

Cartea a apărut cu sprijinul
S.C. PETROM SERVICE S.A. București
și al

COMPANIEI NAȚIONALE „LOTERIA ROMÂNĂ" S.A.

ISBN: 973–7934–71–7

ISBN – 10: 973-637–130–1
ISBN – 13: 978-973–637–130–1

PREFAȚĂ

După Marin Preda și Petru Dumitriu, apar acum, în două volume masive în seria de „Opere fundamentale", scrierile lui Eugen Barbu, al treilea prozator important al „generației pierdute". Este vorba de scrierile de ficțiune, nu toate, ci acelea care ilustrează mai bine talentul lui original, imprevizibil, uneori inegal. De comun acord cu îngrijitorul ediției, criticul Mihai Ungheanu, am lăsat deoparte romanele și nuvelele atinse de vreme (romanele sportive, *Șoseaua Nordului*, de pildă), legate prea strâns de ideologia epocii. Ideea noastră este de a readuce în atenția generațiilor tinere de cititori un prozator reprezentativ pentru literatura postbelică, intrat în umbră după 1990 din pricini pe care le menționează, sub o formă sumară, *cronologia* ce însoțește volumul de față și, pe larg, capitolul de *Note și comentarii* de la sfârșitul volumului al II-lea.

Este limpede că Eugen Barbu a fost și a rămas un scriitor dificil, adulat de partizani, contestat cu vehemență de adversarii pe care, cât timp a trăit, i-a provocat ori de câte ori s-a ivit prilejul. Va trebui să mai treacă probabil oarecare vreme pentru ca spiritele să se liniștească și critica literară să reușească să judece opera propriu-zisă – vastă și, cum am precizat deja, inegală – fără a ține prea mult seama de complicațiile, ambiguitățile, compromisurile omului care a

scris-o. Operație care nu-i deloc ușoară într-o lume literară obsedată încă de complexele, idiosincraziile, resentimentele ei. Autorul *Groapei* este, din acest punct de vedere un caz mai complicat poate decât oricare altul din generația lui. Până îi vom putea reconstitui cu obiectivitate biografia, să vedem ce spune, la 13 ani de la dispariția lui, literatura pe care a scris-o. A scris mult, în toate genurile. A scris, în primul rând, câteva romane substanțiale (*Groapa, Princepele, Săptămâna nebunilor*), printre cele mai bune apărute la noi după război, a publicat, apoi, mai multe nuvele puternice (*Pe ploaie, Prânzul de Duminică, Patru pești*) și alte fragmente epice (*Domnișoara Aurica, Ziua unui pierde vară, Franzeluță, Nuntă cu ighemonicon, Smintirea jupâniței Ruxandra* etc.) care reiau atmosfera și tipologia din *Groapa* și *Princepele*. Este, apoi, literatura sa confesivă (*Jurnal, Caietele Princepelui*), șocantă de multe ori, interesantă oricum. Ea reproduce cronologia fragmentară a unui prozator nervos, subiectiv, hotărât să facă din viața lui, cum mărturisește, o capodoperă. Modestia îi pare a fi creată pentru proști („așa cum păpădia există pentru porci"), modelele, miturile, canoanele în artă îi par suspecte și, de multe ori, le contestă vehement. „Nu se împacă" de aceea cu Shakespeare și, citind convorbirile lui Goethe cu Eckermann, descoperă că geniul ascunde un farseur. Proza lui Dickens îi pare „cam minoră", romanul *Frații Karamazov* nu-i mai spune, la o nouă lectură, mare lucru („conflict stufos"), *noul roman* francez (Butor, Nathalie Sarraute) este taxat cu maximă cruzime: „o mizerie fără cap și coadă". Citește *Les gommes* în avionul spre Boston și, enervându-se la culme, aruncă pretențioasa maculatură. Literatura, în genere, îi trezește suspiciuni („gen ușor și neprofund"), în literatura română, în particular, îl indignează: „spiritul ieftin care plutește în cea mai mare parte a literaturii noastre; cam prea multe Olguțe, caiși și amante, importate direct din romanele

franțuzești". Scriitorul n-a avut o copilărie frumoasă și, începând să scrie, promite să sfâșie toate clișeele edulcorante și să ajungă la inima adevărului care nu-i deloc o oază de sublim: „Simt tot mai mult nevoia să scriu despre ce e urât și murdar în viață, ca o pedeapsă a ceea ce a fost urât și murdar în viața mea"... Nu-i plac nici gazetarii epocii („mama voastră de nenorociți, așa se scrie?" – citat din memorie) și, în genere, adolescentul Eugen Barbu are o mare poftă de răfuială: „mi se face frică de ceea ce voi deveni"... O propoziție de care trebuie să ținem seama. Ea spune ceva despre psihologia acestui scriitor, indiscutabil talentat, irascibil, incomod, în contradicție mereu cu sine și într-un război total cu alții. Școlar fiind, citim în *Jurnal*, are sentimentul că este urât de profesori și trage o primă concluzie: „totdeauna am inspirat ori ură, ori dragoste, un sentiment de mijloc nu mi-a fost îngăduit"... Observație corectă, biografia ulterioară a prozatorului confirmă această remarcă. Adolescentul rebel vrea să fie un învingător și, citind un roman, află că drumul învingătorului este înainte, „chiar dacă ar călca peste cadavre". Îi place ideea, o ia ca punct de reper și notează în caietele secrete: „iată o frază de care am să țin minte"...

Ține minte, dovadă portretele pe care le face în jurnale (în afară de *Jurnalul* din 1966, există un număr însemnat de caiete secrete pe care a început să le publice, fragmentar, soția prozatorului, Marga Barbu, în revista *Saeculum* din Focșani!) numeroșilor săi adversari. Portretele, în această variantă, sunt veritabile pamflete, în linia Arghezi, desene produse de o fantezie neagră, nimicitoare. Sunt prea aproape de noi și suntem prea implicați în subiect pentru a le putea contempla în liniște și a le aprecia execuția tehnică. Prozatorul este, oricum am judeca lucrurile, „de un subiectivism dezgustător" – recunoaște singur – cu justificarea, adusă tot de el, că „fără subiectivism n-am putea descoperi nimic". Adevărat, dar ar trebui să vedem, pentru a fi în întregime de acord, ce

înseamnă în literatură subiectivismul și cât de dezgustător îi este îngăduit să fie atunci când obiectul lui nu-i un individ fictiv, ci un creator cu o identitate precisă. Șansa prozatorului este că pamfletul său nu este numai opera subiectivismului, ci și a talentului său, cu adevărat remarcabil. Încearcă în mai multe rânduri (în interviuri, în jurnale, în articole) să-și definească gusturile și dezgusturile, ca scriitor, și preferințele, habitudinile, ca individ. Aflăm, de pildă, că nu scrie decât despre ceea ce trăiește și că este nu atât un timid, cât „un om lipsit de agresivitate". Recunoaștere discutabilă, văzând virulența polemicilor sale. *Este adevărat că sunt dur, dar numai atunci când sunt atacat* – se justifică autorul. Atunci, da, nu mai respectă politețurile lumii literare... Citește „pe apucate", „fără preferințe", și ce citește nu-i prea place. Dovadă judecățile lipsite de prudență despre scriitorii adulați de toată lumea. Pentru el pamfletul este „genul celor bravi", opera marilor scriitori. Aici Eugen Barbu se înșală. Pamfletul nu este cu precădere genul marilor creatori, este, de regulă, refugiul scriitorilor minori, înrăiți în insuccesul lor. Vorbim de pamfletul curent, acela pe care îl citim zilnic în subsolul gazetelor. Pamfletul arghezian este, într-adevăr, opera unui spirit superior, dar el reprezintă excepția, nu regula într-o literatură în care energiile creatoare, câte există, se consumă într-o producție mediocră de note injurioase, acelea care, în limbajul publicistic, ar trebui să lichideze, „să radă" pe dușmanii și pe șovăielnicii din lumea literară. Ele mor a doua zi.

Pentru Eugen Barbu literatura bună înseamnă „culoare, senzație, imprevizibil, și chiar un halou în existență, o doză de trecere în transcendent"..., un număr de fapte extraordinare în narațiune, un stil dinamic, nervos, eliptic, în fine, literatura bună, puternică înseamnă acțiune. Este, dar, pentru *romanul de acțiune*, mai puțin pentru *romanul de analiză*, romanul de introspecție psihologică. „Eu mă opresc în psihologia eroului acolo unde ea este acțiune; vreau ca, prin ceea ce face eroul,

să-i sugerez cititorului psihologia eroului meu". Aceasta se traduce, în termenii lui G. Ibrăileanu, prin proză *compartamentistă*, o categorie epică pe care cinematografia a stimulat-o în secolul al XX-lea. Eugen Barbu cultivă acest stil, având convingerea că „în zilele noastre romancierul adevărat aglomerează fapte extraordinare, pline de semnificații în care-și aruncă eroul, chinuindu-l să-și găsească singur soluțiile"... Este, adevărat, o direcție epică valabilă ca oricare alta, cu observația că proză bună de acțiune fără o minimă psihologie nu există. Personajele au nevoie, pentru a se impune, de un număr de date interioare pe care prozatorul trebuie să le sugereze într-un chip sau altul. Nici romanul de analiză fără o minimă acțiune și o doză de senzațional (fie chiar acela pe care îl poate furniza banalitatea curentă a existenței!) nu se poate închipui în termeni valabili estetici...

Că în felul acesta gândește lucrurile și autorul *Princepelui* indică prețuirea lui pentru Cehov pe care îl numește „prietenul [...] cel mai însemnat". Nu-i place, sigur, „arta răcnită", nici arta care predică. În tinerețe a fost atras de romanul de idei, apoi s-a răzgândit și a optat pentru alte formule. Huxley îl face să caște, analiza psihologică nu-i spune, în cele din urmă, mare lucru. Într-un rând (*Romanul și problemele sale actuale*, „Luceafărul", 24 oct. 1964) renunță la ezitările dinainte și mărturisește că formula romanului de analiză psihologică i se pare completamente depășită: „adică acea invenție a autorilor despre sufletul omenesc, pornită de la intuiție și presupunere și cel mai ades de la mica experiență personală – mi se pare depășită, deși Dostoievski îmi impune totdeauna și mă regăsesc în el"... O opinie ce ar merita să fie discutată. Nu-i locul într-o prefață care are alte scopuri. De altminteri, teoria literară a lămurit demult această controversă între *analiști* și *comportamentiști*, *flaubertieni* și *stendhalieni*. Eugen Barbu nu-i un teoretician al romanului, este un romancier care are anumite preferințe și încearcă să le explice. Este sigur faptul

că-i place, s-a văzut, epica de acțiune, cu elemente de senzațional, proza „trăită", directă, colorată, aceea care provoacă cititorul... Acceptă jurnalul intim și consideră că exercițiul gazetăresc este util prozatorului. Socotește, totuși, jurnalul, în chip paradoxal, „un gen ipocrit" pentru că diaristul n-ar nota decât ceea ce crede că are valoare estetică. Pentru un anumit tip de confesiune – și anume confesiunea scriitorului – observația poate fi adevărată, cel puțin pentru scriitorul diarist care se gândește să-și publice însemnările intime. Jurnalul propriu-zis fuge însă de orice convenție și, în primul rând, de convențiile literaturii. Autonomia esteticului nu apare, în această ecuație, decât la urmă, indirect, ca o estetică a antiesteticului. Eugen Barbu a prins, totuși, o nuanță reală în această strategie: chiar cel mai înrăit diarist (înrăit împotriva retoricii literaturii de ficțiune!) vrea să placă, să aibă succes, să facă literatură cu însemnările sale confidențiale. Are dreptate, așa dar, să spună că jurnalul este „un altfel de roman" (un roman indirect, bineînțeles) și că personajul central în narațiune este cel care se confesează.

Că nu spune despre el însuși decât ceea ce îi convine este, iarăși, de înțeles. Că are ipocriziile sale, admitem, dar că din această pricină jurnalele sunt frumoase – nu mai acceptăm... Jurnalul intim nu-i *frumos* și nici nu-și propune să fie; jurnalul – pentru a fi interesant și a fi acceptat, astfel, în spațiul literaturii – trebuie să dea impresia de autenticitate. Nu trebuie să-și arate, la lectură, ipocriziile, ci semnele de brutală sinceritate. Încolo, intuițiile prozatorului făcut, prin natura și gusturile sale, să cultive genul diaristic sunt bune. Le-a cultivat, dar accentele polemice au transformat adesea, cum am remarcat deja, însemnările intime în pagini de răfuială cu inamicii. Trebuie văzut în ce măsură rezistă în ele grăuntele care sugerează comedia umană din aceste notații crude.

Cum se poate deduce, omul care scrie este, în cazul lui Eugen Barbu, un spirit angajat, bătăios, în contradicție adesea cu sine, un sentimental care lovește puternic când este atacat, în fine, un romantic (cum crede adesea) cu toate simțurile la pândă. Modelul său intelectual este G. Călinescu, „divinul critic", cum i-a zis mai târziu, scriitor total, eminent în mai toate genurile literare. Model dificil de urmat și, la drept vorbind, imposibil de egalat pentru că G. Călinescu este suspect de a avea geniu, un erudit, un umanist de Renaștere în epoca modernității, în fine, în felul său un vizionar care tinde prin cultură să impună imaginea omului universal. Nu are, adevărat, prejudecăți, dar impresionismul său fundamental se bazează pe un număr de concepte estetice de la care nu abdică oricât de fluctuant, iritabil ar fi spiritul său critic. Faptul că G. Călinescu și-a manifestat talentul în toate genurile literaturii este, într-adevăr, un argument serios în opțiunile unui scriitor obsedat de creația fundamentală. Eugen Barbu se gândește, tânăr fiind, să înceapă cu teatru pentru că în teatru poți mai liber și mai tendențios decât în alte genuri literare (lucrează, prin 1945, la o piesă inspirată de istoria ciobanului Petrache Lupu: *Omul care vorbise cu Dumnezeu*) și frecventează cenaclul *„Sburătorul"*, trecut după moartea lui E. Lovinescu sub conducerea lui Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu. Citește aici *Aia mică* și *Sâmbăta seara*, fragmente din *Groapa*. Mai înainte, pe când trăia încă E. Lovinescu, citise alt tânăr scriitor, Marin Preda, care stârnise cu povestirea *Calul* interesul criticului („are talent, are talent..."). Dacă notele din *Jurnalul* lui Eugen Barbu sunt exacte, prozele sale provoacă crispări în cenaclul postlovinescian. Face gazetărie la „Fapta" (1945), ziarul lui Mircea Damian, acolo unde publică și Petru Dumitriu, și începe să redacteze, în acest răstimp, *Groapa*, care va avea, după spusele autorului, 12 variante. Scrie, în 1948, piesa *Sfântul*. Debutează în 1955 în „Viața românească" cu nuvela *Munca de jos* (tipărită în volum cu titlul *Gloaba*), apoi

fragmente din *Groapa* (1956). Romanul, care circulă în unele medii literare în manuscris, va fi publicat în 1957.

Mai înainte, autorul atrăsese atenția cu două romane pe teme sportive (*Balonul e rotund* și *Unsprezece*, 1956), urmate de nuvela *Tripleta de aur*, tot despre lumea fotbalului. Eugen Barbu va face, de altfel, multă vreme cronică sportivă și, alături de Fănuș Neagu, Ion Băieșu, Teodor Mazilu, va apropia literatura de acest joc agonic (fotbalul), ignorat de generațiile anterioare de scriitori. Apariția *Groapei* va stârni un scandal de presă și va impune, în fapt, talentul scriitorului. I se reproșează naturalismul, tendința de a răscoli „drojdii sociale tari", „moravuri de senzațional", atracția pentru indivizi „în care colcăie instinctele primare", ceea ce, după autorul cronicii (Dumitru Isac, „Tribuna", 9 iunie 1957) ar constitui o mare primejdie umană și socială. Alți comentatori îi contestă „perspectiva socială, morală și intelectuală", și îl învinuiesc pe prozator că nu are o concepție justă, iar personajele sale nu au conștiința stării lor maladive. Critica literară a corectat, ulterior, aceste opinii elementare. Prozatorul însuși a răspuns, zicând că detractorii lui confundă trivialul cu actul natural, cruzimea realismului cu zolismul. Ceea ce este corect.

Ceea ce urmează se știe: prozatorul publică alte romane (*Șoseaua Nordului*, 1959; *Facerea lumii*, 1963), volumul de nuvele *Prânzul de duminică* (1962), cărți de reportaje, un jurnal intim (1966), un volum de *Teatru* (1968), colaje, pamflete (*Măștile lui Goethe*, 1967), scenarii de film, o istorie polemică a literaturii române contemporane care, bineînțeles, irită lumea irascibilă prin definiție a scriitorilor, scrie alte romane (*Princepele, Incognito, Săptămâna nebunilor* etc.), anunță noi proiecte, poartă în chip curent polemici cu adversarii săi (cel mai des vizat este Marin Preda) în revistele pe care le conduce („Luceafărul" și „Săptămâna"), în fine, este în tot ce scrie Eugen Barbu o impaciență, o iritare perpetuă, o continuă impresie că autorul trăiește sub stare de asediu.

Acuzația de plagiat (volumul al III-lea din *Incognito*, 1979) a provocat divorțul total cu viața literară sau, mai exact, cu o bună parte a ei. Un conflict care a marcat destinul acestui puternic talent epic, rău gestionat, risipit într-o puzderie de inițiative culturale, inegal, nedrept de multe ori față de alții.

*

Volumele ce urmează încearcă să facă o primă selecție și, evident, o mai bună reevaluare a acestor scrieri brutal diferențiate estetic. *Șoseaua Nordului* și *Facerea lumii*, romane politice, sunt iremediabil marcate de ideologia epocii și, din punct de vedere artistic, se situează sub posibilitățile de creație ale autorului. *Groapa, Princepele, Săptămâna nebunilor* sunt, în schimb, proze substanțiale. *Groapa*, roman de tinerețe, este în felul ei un punct de reper într-o literatură în care periferia marilor aglomerări urbane moderne a stimulat mai ales proza lirică. Eugen Barbu vine cu altă viziune, infinit mai crudă și mai modernă, și cu un stil epic de o excepțională forță de sugestie, anunțând un mare prozator în linia neorealismului european postbelic, ilustrat mai ales de italieni prin filmele lor de succes: pitorescul lumii marginale, violența ca stil de existență, pasiunile oamenilor mici, în fine, poezia unei vieți fără poezie. Față de Carol Ardeleanu, Sărmanul Klopstock (*Nepotul lui Nenea Tache Vameșul*), G.M. Zamfirescu, prozatori sentimentali ai bălțatei mahalale balcanice, diferența în *Groapa* este enormă. Eugen Barbu vorbește despre gunoieri, sifonari, cărămidari, parlagii, bidinărese, tramvaiști, hoți, negustori, cârciumari aflați în faza acumulării sălbatice – fără a înfrumuseța fraza și fără să idealizeze această lume de adunătură. El continuă mai degrabă linia prozei lui Ghica decât aceea a prozei balcanice lirice. Stere, cârciumarul, vrea să facă avere și pune toată priceperea sa în

acest scop. O ambiție, s-a spus, balzaciană într-un mediu impur. *Cuțarida* este „cronotopul" lui Eugen Barbu, *țara imaginară* de care se va lega de aici înainte numele său de prozator. Stere se căsătorește cu Lina, fata unui dogar, timidă și refractară. Îndrăgostită la început de un băiat din cartier, ea nu privește cu ochi buni pe aprigul și grosolanul cârciumar. Măritată, devine o pricepută și nemiloasă negustoreasă. Nunta în această lume cu mentalități fruste este un spectacol în care tradițiile rurale se combină cu obiceiurile mai noi ale mahalalei urbane: venirea rudelor, sfințirea mirilor la biserică, călătoria la fotograf, trecerea miresei peste prag, masa opulentă și lungă, prezentarea zestrei, proba virginității, glumele deocheate ale femeilor ajunse la vârsta canonică, elegia mamei care-și pierde fiica, toate sunt înfățișate de un prozator care vede repede și notează scurt.

Eugen Barbu are predilecție pentru viziunile panoramice, este, cum se va dovedi ulterior, un prozator prin excelență al spațiilor aglomerate, un observator dur al răului social. Lumea, spune un prozator din aceeași generație, văzută prin viciile, căderile, mizeriile ei din unghiul unui pesimism agresiv. „Gunoierii" din *Cuțarida* sunt niște „drăngălăi" veniți de la țară, tăcuți, răbdători și, la nevoie, crânceni, doborâți în cele din urmă de mizerie și alcool. Marin Pisică e parlagiu și visează să stea de vorbă cu Iisus pentru a-i cere o înfrățire universală. Bică-Jumătate este un brutar cărpănos și, când moare, femeile din mahala împiedică înmormântarea lui. Mielu, ucenicul, îi cere bani cu împrumut și, refuzat, înnebunește. Grigore, gunoier, privește filosofic întemeierea acestei lumi pestrițe și așteaptă calm trecerea anotimpurilor. „Manglitorii" din banda lui Bozoncea se luptă pentru femei și pentru putere, iar Paraschiv, ucenicul, câștigă. Acesta urăște omul, în genere, și, dacă ar putea, ar trage cu pușca în Dumnezeu. „Lumea asta este o hazna, Treanță, mie omul mi-e

dușman" – spune el bătrânului Gheorghe, hoț sentimental. Paraschiv este ambițiosul sincronizat cu brutalitatea istoriei moderne. Este de observat că romanul, constituit din fragmente prinse „de cârlige", cum a explicat autorul, impune nu atât personaje individualizate, cât o tipologie colectivă, amestec de lumină, pasionalitate violentă și mizerie sălbatică. Criticii literari n-au exagerat prea mult când au apropiat-o, ținând cont de viziunea și culoarea limbajului, de *Flori de mucigai* și *Cântice țigănești*.

Facerea lumii este un *roman politic* sau, cu o formulă din epocă, un *roman de producție* mai bine scris decât altele, fără a fi însă viabil estetic în totalitate. Autorul îl crede superior estetic romanului *Groapa*. Narațiunea, cu multe pagini schematice, conformiste, nu confirmă însă această părere. Nu-i unicul caz în care un scriitor se înșală când e vorba de operele sale. Este drept că, raportându-i la scrieri din epocă, eroii lui Eugen Barbu au mai multă pregnanță și, în interiorul schemei ideologice, prozatorul încearcă să fixeze câteva caractere. Acestea sunt determinate, înainte de orice, de ceea ce am putea numi *morala puterii*. Filipache este un comunist onest care, ajuns la putere (director de fabrică), sacrifică viața personală în favoarea idealului politic. Anghel, ucenicul său, este un carierist fără scrupule ieșit din mediul mahalalei. Frustrat, el trece prin experiențe păguboase, e respins de femei, și, din dragoste pentru ușuratica Irma, calomniază pe destoinicul Filipache. Eva, fiica lui Filipache, a crescut prea înaltă și are din această privință complexe mari. Vrea să fie balerină, dar corpul rău clădit o împiedică. Se îndrăgostește de un tânăr revoluționar – un fanatic al acțiunii, ca Pavel Korceaghin – și eșuează, în cele din urmă, în brațele lui Manicatide, proprietar de cai de curse, tip brutal și mitoman, speță de *maquereau* bucureștean. Este, aici, un posibil personaj de roman: tipul femeii lucide, animată de dorința de a face o mare

carieră artistică, complexată, cu un sentiment puternic al ratării, în fine, Eva este femeia fără noroc în luptă cu fatalitățile existenței. Ea își analizează cu luciditate drama interioară și nu-i capabilă s-o depășească. Duce o existență umilitoare cu Manicatide și mărturisește a fi mândră de sclavia ei... Cu un efort de profunzime și finețe analitică din partea prozatorului, personajul s-ar fi putut impune în literatura română dominată, cum se știe, de femei-jandarm sau de femei romanțioase, liliale, victime programate.

Remarcabilă este, și în *Facerea lumii*, pictura străzii. Eugen Barbu știe să prindă mișcarea dezordonată a mulțimii, culorile cartierelor mărginașe, poezia lucrurilor degradate, accentele de umanitate ale oamenilor mici și necăjiți. Adevăratul personaj memorabil este, în proza lui, Calea Griviței, fapt ce se observă și în romanele eșuate din punct de vedere estetic (în *Șoseaua Nordului*, de pildă): un simbol al acestei lumi pestrițe în care se adună ceea ce leapădă sistematic orașul modern cu ceea ce trimite, sub presiunea sărăciei, satul tradițional. Eugen Barbu notează totul pe scurt, în stil acut gazetăresc, nu evită cuvintele tari, specifice, caută mereu derizoriul și, evident, îl găsește. Modelul Mateiu Caragiale de care vorbesc comentatorii săi și pe care îl invocă, de altfel, și prozatorul în mai multe rânduri este relativ. Autorul *Crailor de Curtea Veche* cultivă un baroc fastuos, retorica lui este meticuloasă, ritmurile narațiunii sunt încete și somptuoase. Eugen Barbu vine din altă lume și cu altă mentalitate: se grăbește, spiritul lui este rebel și discursul epic este vehement. A semnat de tânăr, s-ar părea, un pact de agresiune cu o lume pe care o crede strâmbă și pe care o refuză sistematic, necondiționat. Inutil să ne întrebăm dacă e vorba de o convingere ideologică sau de o stare de spirit specifică. Cert este că Eugen Barbu vede lumea cu predilecție prin negativitățile și culorile ei aspre. Aceasta poate fi o calitate, nu o slăbiciune în literatură.

Exemplul lui Céline este la îndemâna oricui. Autorul *Groapei* valorifică, în stilul pe care l-am semnalat, elementele acestui spațiu suburban, format din negustori de zarzavaturi, lăptărese, bidinărese, parlagii, fete bătrâne care își caută disperate soți și nu-i află, dar și din intelectuali, angajați politic, ca Niculescu din *Șoseaua Nordului*, hotărâți să schimbe lumea... Când nu intervine schema politică reducționistă și prejudecata psihologiei de clasă (cazul romanului citat mai înainte), proza aceasta directă, agresivă, deloc obedientă față de convențiile literaturii „cu staif" – cum îi zice autorul – poate atinge valori superioare estetic.

Ceea ce Eugen Barbu nu reușește totdeauna. Exceptând *Groapa*, o parte din nuvele, *Princepele* și, în bună parte, *Săptămâna nebunilor*, narațiunile nu sunt până la capăt bine construite. Prozatorul dă impresia că se zorește, face colaje (*Incognito* este o dovadă), introduce reportaje scrise, probabil, anterior, lățește descripțiile panoramice, cu un cuvânt: nu are răbdare să-și termine scenariul epic. Lucrează atent pe bucăți pe care le introduce, apoi, într-o schemă cu multe goluri. Și, cum golurile trebuie umplute, prozatorul evadează din subiect, deschide paranteze, inventează episoade fără legătură organică între ele. Este cazul romanului *Ianus* apărut în 1993, după moartea scriitorului. 150 de pagini sunt aici bune, dense, cu fragmente admirabile (descrieri succesive ale cromaticii marine), cu o intrigă nouă în proza sa. Sunt pagini care atestă ceea ce comentatorii săi au numit imaginația senzorială, toate scrise cu o libertate de spirit care place. Vin, apoi, alte capitole care ne duc în Elveția, la Londra, Paris, în America de Sud, de nu mă înșel chiar și în insulele Bahamas... Naratorul (un arhitect care a stat la închisoare din cauza unei expoziții) circulă peste tot și, dacă circulă, povestește inițiativele sale erotice, descrie (inspirat, trebuie să recunoaștem!) orașele pe care le vizitează, face reflecții despre starea morală a lumii,

ia masa cu prietenii și, după bunul obicei al prozatorului realist, înfățișează expert gastronomia specifică...

Impresia de improvizație, de colaj, de inconsistență epică nu poate fi însă îndepărtată la lectură, cu toată verva reporterului care știe să vadă elementul de surpriză într-un tablou. Primele 150 de pagini sunt, repet, unitare și substanțiale. Eugen Barbu iese din perimetrul uman care-i consacrase talentul (periferia urbană), iese și din epoca fanariotă în care se refugiase (*Princepele, Săptămâna nebunilor*) pentru a scrie un roman de actualitate, nu despre activiști cinstiți și carieriști feroci, ci despre noua lume, cinică și destrăbălată, din interiorul sau din marginea sistemului. O proză acidă, dezamăgită, cu referințe directe la oamenii politici ai vremii, cu multe aluzii la evenimente și personalități pe care nu a vrut dintr-un motiv sau altul să le numească. Roman, care va să zică, politic pentru că se referă la viața politică și are ca temă esențială destinul creatorului în cadrul unui sistem totalitar (un arhitect cu spiritul liber). Și cum politicul angajează morala indivizilor, Eugen Barbu vrea să scrie și un roman de moravuri, ceea ce înseamnă: portrete, pamflete, reflecții despre viața nomenclaturii, note acide despre justiție și lașitate. Îl scrie cu furia și intransigența omului păcălit. Omul care a intrat în sistem, l-a servit și, apoi, i-a căzut victimă. Mulți scriitori au trecut prin această experiență și, la un moment dat, au depus mărturie. Unii au făcut-o din oportunism (cazul Titus Popovici), sărind dintr-o barcă în alta, alții cu sentimentul că repară o eroare.

Ianus debutează cu prezentarea unei ședințe solemne, aceea în care „Reformatorul“ (Ceaușescu?) denunță cultul personalității „Mustăciosului“ (I.V. Stalin, desigur). Scenă epică bună: portretele ipochimenilor (vechii și noii activiști), atmosfera solemnă, „spaima bestială“ care este în spatele discursurilor, proaspetele acte de lașitate etc. Un „Bizanț fictiv“, zice

naratorul care asistă la acest spectacol în care frica și ipocrizia colaborează intens. Naratorul este secondat mereu de un pamfletar redutabil și de un portretist vitriolant. Defilează în aceste pagini, menite să introducă lectorul în atmosfera epocii, figuri de spaimă din politica românească, unele în carne și oase, altele în amintirile naratorului, cum ar fi „muierea aia cu părul retezat à la Mery Pickford“ sau asasinii lui Pătrășcanu. Care ar putea fi rostul acestor evocări? Rostul epic nu se vede imediat, dar trebuie spus că pamfletele, portretele sunt bune. Ieșit din ședință, naratorul evadează în istorie. Propria istorie. Povestește, altfel zis, viața lui de tânăr intelectual boem într-un București postbelic suprarealist. Viață aventuroasă marcată de femei bizare, de beții crâncene și de discuții interminabile cu amicii. În '45 se îndrăgostește de o Odilia frumoasă și frigidă pe care o numește „Regina Olsen“, în timp ce el, seducătorul tras, se va vedea, pe sfoară, capătă numele de Mîșkin. Regina Olsen și Mîșkin din București discută despre conceptul de spaimă, fac trimiteri la Kirkegaard și colindă expozițiile și cârciumile bucureștene.

Odilia este, sentimental vorbind, reticentă, când arhitectul o sărută, reacționează vehement și, apoi, dispare săptămâni întregi. Se dovedește, mai târziu, că Odilia se cheamă, în fapt, Aneta și este lesbiană. Apare la timp o Sonia, apoi o Lena și, după Lena, un șir lung de dame valahe cu sângele iute. Sonia dă arhitectului curtizan o râie țigănească apoi dispare. Urmează o sportivă, o contabilă șefă, o femeie din lumea bună, focoasă și impertinentă, insațiabilă sexual, apoi Lena, băiețoasă, androgină. Eroul lui Eugen Barbu încearcă, după cum se vede, toate soluțiile. Colecția lui de femei cuprinde toate tipurile, de la femeia culturală, sterilă și vicioasă, la mahalagioaicele noastre grase și sentimentale. Însă experiențele arhitectului sunt, de regulă, triste. Femeile dispar, se căsătoresc bine sau eșuează în profesiuni modeste. Ca această Lena, cu aer

nordic, care după o vreme se îngrașă și devine dactilografă într-o redacție. Naratorul nu-i deloc liric, vorbește de experiențele lui cu oarecare răutate, uneori e cinic și face femeilor cu care trăiește portrete distrugătoare. Ca artist, proiectează Teatru Național, dar scriitorul nu insistă în această direcție. E preocupat de viața erotică a eroului său și aduce probe noi. Numărul damelor disponibile și bizare crește vertiginos în roman. Există în carte și un „recrutor", Pilu, care merge la ore potrivite în Gara de Nord și selectează ceea ce trimite provincia în capitală. Apare o Iapă Roșie, aprigă și insațiabilă, în stare să dea gata un regiment. Proza, simpatic fanfaronă, fixează bine aceste scene de erotism tineresc într-un București colorat și haotic, văzut ca un imens bordel. Între două partide de sex, eroii discută despre muzica lui Debussy, citează „iordane din Valéry" și versuri din Saint John Perse.

Romanul se deplasează, apoi, pe țărmul Mării Negre, și paginile epice cele mai bune din *Ianus* se află aici. O temă socială nu foarte ispititoare (trecerile și petrecerile, cinismul, imoralitățile micii nomenclaturi și ale unei intelighențe parazitare), o epică moralistică în care intră și o notă de senzațional, în fine, istoria unei iubiri imposibile – iată plaja pe care evoluează această proză nervoasă, cu multe referințe livrești și o suită cu adevărat excepțională de „marine". Naratorul (arhitectu~~l de~~ care am vorbit până acum), zis și Componistul – este recomandat de prietenul său, Mihai Pooopescu (personaj, de altminteri, cunoscut în viața literară!), să lucreze într-o echipă care pregătește „o expoziție". Aici cunoaște pe Dina, Helga, Corina, pe Tizo – soțul permisiv al autoritarei Dina – apoi „tribul de băieți" de la București, în frunte cu „Maurul", un tânăr motociclist dur – tip de cicisbeu modern adaptat regimului totalitar... Maurul este iubitul voluntarei Dina de care se îndrăgostește, fără speranțe,

arhitectul trecut prin detenție. Ce urmează este o intrigă de amor neîmplinit, răzbunat prin numeroase escapade, beții solide, discuțiuni, partide sexuale, meditații în fața mării. Eugen Barbu este remarcabil în portretele mușcătoare și în dialogul repezit, cu vorbe buruienoase. „Marea – zice naratorul acesta slobod la gură – gemea ca o scroafă". Intrat într-un grup de pederaști, el nu ezită să-i numească „marii călifari ai c.." ... La București, dimineața, în fața cârciumii numite „Grădinița", îi vede pe poeții neamului „borând" băutura consumată cu sârg peste noapte. O ură rea, „de clasă" – confirmă naratorul – îi stăpânește spiritul. Este, altfel, om citit și, dacă ne-am lua după trimiterile pe care le face – foarte citit. Kafka, Buzzatti, Marquez, Rameau, César Frank, Wagner sunt nume care intră în conversațiile lui. Cu, dar mai ales fără rost.

Personajul, cu urile, orgoliile, impaciențele, complexele lui culturale și eșecurile lui sentimentale repetate (toate aventurile se termină prost), are oarecare identitate epică, se poate reține. Face parte dintr-o tipologie pe care Eugen Barbu a reluat-o în mai toate cărțile sale sub o formă sau alta: este tipul rebelului incontrolabil, supărat pe lume, nutrit de o ură grea, justițiar dincolo de limitele legii... Pentru a simplifica lucrurile, putem spune că arhitectul este un mizantrop cu mari disponibilități erotice. Se îndrăgostește de Dina, trăiește cu Helga, curtează pe frigida Noëlle, o urmează peste tot pe pianista numită „Cheshire cat" și, de cele mai multe ori, se plictisește. Are un ochi „rău", observă repede urâtul, diformul, grotescul. O damă „este certată cu sfatul popular", adică nu are dimensiuni estetice acceptabile, legale, Tizo este un bărbat încornorat și civilizat, când „Maurul" vine și-i ia nevasta, tace de frică. Femeile din roman sunt de regulă „amorale, frigide sau armăsăroaice", în căutare de situații avantajoase. Dina are, în această galerie de Vidre moderne, oarecare originalitate ca personaj. Inteligentă, autoritară, ea își controlează bine simțurile și își gestionează, cu mâini de fier,

interesele. Nu atât de bine, totuși, pentru că, în cele din urmă, cedează unei pasiuni iraționale, umilitoare, fugind cu „Maurul“, cicisbeul-pește. Naratorul o reîntâlnește, după mulți ani, într-o țară din America de Sud și, în stilul său, o pedepsește: autoritara Dina se măritase cu un negustor de vite, arată acum mizerabil, este rasă în cap, pocită etc. Scenă, epic vorbind, facilă, fără credibilitate. Ce caută personajele în Mexic? Răzbunarea naratorului putea veni și în locuri mai apropiate. Și, apoi, umilirea femeii culturale, cu o moralitate dubioasă, putea lua forme mai blânde...

Locul Dinei îl ia pianista, „Cheshire cat“, numită așa după un personaj animalier din *Alice în țara minunilor*. Fiică de oameni bogați, acum scăpătați, pianista vrea să aibă succes și caută legături avantajoase. Ca personaj de roman, are puține elemente ca să-i dea o identitate. Poate doar frica de a nu rata, voința de a avea succes în artă – domeniu în care succesul este întotdeauna fragil – s-o individualizeze în această galerie în care femeile n-au deloc profunzime, nici măreție. Arhitectul colindă cu ea marile capitale europene, pretext pentru a face portrete generice (o curiozitate pe care o au, dintre călătorii români moderni, și Eliade, Ralea, Pandrea și încă mulți alții). Eugen Barbu este de regulă demitizant. La Paris întâlnește comunitatea românească și, stimulat, naratorul activează vocația lui pamfletară. În casa prietenului Edy (Edgar Reichman, prozator și gazetar, traducătorul *Groapei*?) întâlnește câteva personaje din exil și ce urmează se poate imagina: portrete de groază, bârfe, istorii apocaliptice. Aceste pagini pamfletare pot interesa pe cei care cunosc mediul, altminteri sunt parazitare în roman. Cu asemenea „burți“, romanul se dezechilibrează. Romanul interesant de la început (romanul unui intelectual de stânga cu spiritul liber, trecut prin pușcăriile comuniste) se transformă într-o cronică a călătoriilor, adică o adițiune de reportaje și de istorii senzaționale.

Impresiile despre Salsburg, lacul Como, Londra, California etc. alternează cu istorii, pamflete, anecdote locale: femeia de serviciu din casa arhitectului este spioana securității (îi sustrage, între altele, jurnalul intim), scriitorii fac chefuri de pomină, se destrăbălează, se toarnă între ei, politicienii dâmbovițeni uneltesc, se denunță, lingușesc pe cine trebuie, fără scrupule etc. Viziune neagră, lumea văzută de un mizantrop concurat și întrecut deseori de un pamfletar, crescut la școala lui Arghezi. Dintre multele priveliști negre care domină acest roman scris cu o mare greață de lume aleg una, aproape la întâmplare: „Mă întorsesem din nou în viața noastră obișnuită, cu chefurile reluate și reîncepute, cu femeile necunoscute care se insinuau între noi, de toate tipurile și calibrele, lejere la gură, înjurând bărbătește, arătându-și pulpele și jartierele cu ostentație, lăsându-se jumulite de către damnații noștri de colegi, care practicau tipul crepuscular, murdari, cu bărbi și plete, lacomi, neînfrânați, perverși și mincinoși ca niște motani, alunecoși, lași, slabi, fără caracter, toată fauna epuizată a poeților și pictorilor de doi bani, înghesuită tipologic între Nerone și Jarry, dând foc fețelor de mese, urlând sub bolțile cârciumilor și lovindu-se reciproc, scuipând pe femeile de lângă ei, umblându-le în poșete și cheltuindu-le ultimul mărunțiș păstrat pentru ruj și rimel, ei, toți acești decăzuți ce trăiau cu babe, declarând că nu sunt iubiți, deși aveau copii cu femei frumoase. Și era ciudat că existau epoci când mă simțeam bine în această suficiență luciferică, alături de căzături masculine care-și bârfiseră amantele și pe urmă le luaseră de neveste, cot la cot cu pederaștii agresivi sau melancolici, zbătându-mă să ies din lumina nebuloasă a celor ce vedeau totul, politică, viață socială, filosofie, războaie, numai prin sau în funcție de durerile lor de dinți, prin senzațiile date de mațele lor puturoase ori prin purulențe secrete ce erau escamotate după cuvinte sublime.

Vina noastră, a celor ce ne mai puteam salva, era aceea că eram sănătoși și că uram ceața și incertitudinea. Totul se încheia cu o borâtură generală pe garduri necunoscute, cu coituri în mansarde, frenetice, bețive, pe pipăite, cu partenere necunoscute și când simțeam că nu mai pot să rabd, că mă voi prăbuși definitiv în neantul ăsta gri ce-i înghițise pe atâția strigam à la Marinetti:

– Copii, să regresăm spre Grecia!

Și dispăream din mijlocul târfelor de ora 7 seara, sosind spășit, încuindu-mă o săptămână în atelierul meu și cerând numai ceaiuri, aduse târâș parcă de femeia noastră. În casă răsuna numai pianul, trist, ca un reproș, și mi se părea că sunt persecutat și nedreptățit, că mi se fură ceva. Imperialismul meu de mascul credea că eram împiedicat să posed tot ce mi s-ar fi cuvenit, că asupra mea se exercita o presiune secretă și în timp ce locuiam aici, fără să-mi ceară nimeni, lângă *Cheshire*, care-și ducea viața ei riguroasă de exerciții zilnice, de pregătire a concertelor, eu eram frustrat de ceva unic, frumos, nemaipomenit, și mă apuca un dor de ceva pur, voiam să ies definitiv din acel plictis al vieții noastre repetate la infinit, cu oameni și gesturi rutiniere, unde totul era colectiv, asemănător, de la tăietura hainelor la intonații, de la puținele idei, și ele ale altora, la cele mereu etalate. O isterie inhibată mă ținea între pereți, urând lumea, viitorul și tot ce se putea urî fără motiv."

O pagină sartriană în viziuni dunărene, scrisă cu năduf, cu un simț remarcabil al limbii. Trimiterea la autorul *Cuvintelor* trebuie limitată doar la greața din interiorul discursului, greața de lume, cum am zis, răul de existență pe care îl trăiește și-l exprimă aproape în permanență naratorul lui Eugen Barbu. Este dimensiunea poate cea mai originală a prozatorului. Îi reușesc de regulă frazele care înfățișează acest resentiment care nu are o cauză precisă. „Ura de clasă" pe care o invocă, explică o parte din acest sentiment *à rebours*,

dar nu explică esențialul. Cu mai multă metafizică, o mai mare și mai ordonată invenție epică, această filosofie de existență ar fi putut da, în lumea noastră, o capodoperă literară. Așa cum este, *Ianus* rămâne o bună proză de tip gazetăresc, pitorească, acidă, sufocată, mai ales în partea a doua, de reportaj. O proză gazetărească în care abundă referințele culturale. Eroii citează pe Camus, pe „capra asta râioasă a cuvintelor" – Sartre, în pat sau la cârciumă trimit la scrisorile lui Wagner și, uneori, reproduc fraze în latină, ascultă muzică și unul dintre ei, Naratorul (Componistul), îl numește pe Chopin cioclu: „mama lui de cioclu al pianului, că nu mai terminase nici după moarte cu lamentările sale pe note". Tot el îl respinge pe „mediocrul ăla de Taine" și, s-a văzut, ca să seducă damele rezistente, le amețește cu „iordane de Valéry". Nu toate referințele culturale sunt inspirate și necesare în narațiune. În genere, acest abuz de citate sugerează un vechi complex intelectual pe care prozatorul n-a reușit să-l învingă. Un complex, dealtfel, întâlnit des la scriitorul român care nu înțelege că nivelul intelectual al literaturii este dat nu de numărul referințelor livrești, ci de filosofia de existență din profunzimile textului. În genere, personajele lui Eugen Barbu vorbesc mult și, cum zice Componistul, povestesc „cum le vine la gură". Foamea lor de senzațional este teribilă. „Știi multe" – îi spune cineva arhitectului din *Ianus*. „O mulțime – le fur de la alții, le fac să strălucească; există mulți autori care povestesc rău lucrurile extraordinare, nu crezi?" – răspunde el.

Se înțelege că darul de a povesti îl au nu numai personajele, dar și autorul lor. Eugen Barbu este, în fapt, un excelent povestitor, narațiunile lui sunt formate din mici narațiuni legate între ele, cum a zis, prin „clenciuri" care facilitează trecerea dintr-o încăpere în alta... De aceea nu-i plac, poate, romanele întinse, elaborate, de tipul *Doctor Faustus* („proză

solidă, ternă, prea lipsită de stil pentru mine“) și nu este tentat în nici un fel de romanul de idei sau de proza de analiză. Se socotește, repet, un prozator *comportamentist*, și are dreptate. Faptul se verifică și prin interesul lui pentru cinematografie și pentru gazetărie. A scris multe scenarii de film (*Haiducii*, *Procesul alb*, *Răpirea fecioarelor*, *Un august în flăcări* etc.), a publicat cărți de reportaje (*Pe-un picior de plai*, *Cât în 7 zile*, *Cu o torță alergând în fața nopții*), jurnale și o imensă cantitate de articole, note, pamflete rămase în revistele pe care le-a condus („Luceafărul“, „Săptămâna“). Când vor fi strânse în volume, se va vedea care este valoarea lor intelectuală și cât de mare este compromisul pe care autorul l-a făcut într-o epocă în care nu putea face decât gazetărie politică. Stilul publicistic pătrunde, s-a putut constata, și în epica propriu-zisă, nu totdeauna în chip necesar și inspirat.

Al doilea punct de rezistență în opera lui Eugen Barbu este proza istorică și parabolică (*Princepele, Săptămâna nebunilor*). *Princepele* este, după autor, „fructul unei mânii prelungite“, ca și *Groapa*, sinteza unei epoci (epoca fanariotă), un basm și o scriere lirică, în fine, emblema unui fenomen moral: *dualitatea caracterului uman* („Construcția și Distrugerea, Răul și Binele, Ideal și Nonideal, Sacrificiu și Nepăsare...“). Cartea, începută sub forma unei nuvele prin 1962 și, reluată, amplificată, a fost publicată în 1969. Este o parabolă, cum am zis, în stilul pe care îl folosesc mulți scriitori moderni (de la Jünger la Marguerite Yourcenar): o fabulă despre putere și destin, o construcție barocă, fastuoasă, cu punct de plecare în *Craii de Curtea Veche*. Unii comentatori au văzut în ea un dialog platonician și chiar „un dialog dictatorial“ (L. Ulici), ceea ce este o bizarerie pentru că dialogul presupune o minimă posibilitate de comunicare. *Princepele* este

mai degrabă o carte polemică, un lung pamflet, cu momente de meditație și descrieri somptuoase și crude, o proză, în fine, de atmosferă în care memorabile sunt scenele de streche colectivă (petrecerea invertiților la hanul numit „La Norocul Cailor", răscoala *năimiților* și *scurșilor* de la Curtea Veche, desfrâul *tălănițelor* din puturoasele cârciumi bucureștene etc.). Capacitatea prozatorului de a fotografia mediile caleidoscopice se verifică și aici. În *Groapa* erau „manglitorii", bidinăresele, tramvaiștii, parlagii, aici este o lume de adunătură peninsulară, dregători venetici, boieri de neam scăpătați, „prințese" și „baronese" cu titluri traficate, femei, altminteri, de o amoralitate scandaloasă. Una se lasă răstignită în iarbă de patru căldărari, alta (baroneasa Büller) se drăgostește cu băieșițele, o Ruxandra Florescu se ține cu câinii, în timpul molimei de ciumă virtuțile înaltelor dame valahe cedează. Prozatorul are predilecție pentru aceste medii în care luxul și spurcăciunea excelează, are și talentul, remarcabil, de a le fixa într-un limbaj pe care în bună măsură îl fabrică (uneori cu improprietăți vizibile) din documentele de epocă.

Parabola propriu-zisă are câteva puncte de reper. Este, întâi, Princepele, personaj-sintetic, omul puterii într-o lume în care totul se vinde și se cumpără. El unește subtilitățile, duplicitățile „principelui" de Renaștere, așa cum le-a prezentat Machiavelli, cu vicleniile, cruzimile omului ieșit din Fanar. E un despot luminat în variantă răsăriteană, suferă, cum am precizat, de *melanholie*, dar, la nevoie, când puterea îi este amenințată, lasă deoparte subtilitățile și reprimă cu brutalitate. Al doilea element în această ecuație a puterii, în variantă dunăreană, este messerul Ottaviano, consilierul Princepelui. Tip clasic de intrigant format la școala lui Machiavelli și adaptat la moravurile locului. E chiromant și cabalist, circulă prin lume însoțit de *sfere armilare*, *planisfere*, orgi de lemn și

retorte. Îndeamnă pe omul puterii să construiască în *spirit* și, în acest sens, inițiază proiecte de opere grandioase (aluzie străvezie la ceea ce se întâmplă în epoca în care trăiește prozatorul). Messerul este, cum era de așteptat, infidel, trădează ușor și este pedepsit. Opus lui este în morala narațiunii Ion Valahul, simbol al înțelepciunii și demnității populare... Epic vorbind, personajul nu are însă consistență.

Romanul se încheie cu uciderea Principelui de către trimisul Sultanului, în timp ce în Bucureștiul mizerabil se pregătește să intre alt Principe însoțit, bineînțeles, de alt messer. Istoria se repetă, mecanismele puterii continuă să funcționeze cu alți actori și, mai totdeauna, cu aceleași efecte. Haricleea, soția Principelui decapitat, se pregătește să lupte pentru a-și aduce fiul pe tron, trecând, ca și Evanghelina, mama domnitorului cu trupul sfâșiat de câini, prin aceleași umilințe... Parabola se încheie cu această morală și în această notă de pasionalitate barbară, de fast oriental și spurcăciune. Pictura acestei lumi de trecere este admirabilă, adevăratul erou al cărții este nu Principele, ci un mediu nord-dunărean în care agonizează Bizanțul și virtuțile se însoțesc cu desfrâurile biblice. Ca roman istoric, *Principele* schimbă ceva important în modelele deja existente în literatura română. Nu-i un roman mitic, ca acela impus de Sadoveanu, nu-i nici o reconstituire care să se bazeze, ca în scrierea lui Camil Petrescu, pe concretul istoric. Este, cum am precizat, o parabolă intens colorată, pe alocuri lirică (un lirism al marilor aglomerări impure), nu lipsită de o notă de senzațional. Prozatorul adună într-o singură pagină fapte de spaimă și întâmplări nemaiauzite, cum sunt acelea din timpul ciumei. Scoase din documente sau inventate, acestea „smintesc“ imaginația cititorului. Este, apoi, limbajul narațiunii, în bună parte inventat de autor, pe alocuri artificial – livresc, sugestiv pentru această umanitate de bazar în care până și

melancolia, pentru a supraviețui, trebuie să țină într-o mână crucea și în cealaltă hangerul...

Săptămâna nebunilor (1981) este tot o parabolă, plasată în aceeași istorie (sfârșit de ev mediu răsăritean), cu deosebirea că prozatorul își plimbă, acum, eroul de la București la Veneția. Mai exact, alternează narațiunea în așa chip încât o scenă se petrece în Piața San Marco și în palatele situate pe canale, alta – de un realism brutal – are loc în capitala Valahiei îngropată în troiene de zăpadă. Hrisant Hrisoscelu se întoarce, sărăcit, în Bucuresci, după ce tocase la Venezia (sub aceste forme apar transcrise în carte numele orașelor) averea proprie și, mai grav, banii „Mișcării" (Eteria, aceea care voia să răstoarne stăpânirea otomană din Europa și să reinstaureze un împărat creștin la Bizanț!). Lucrurile se lămuresc mai târziu, cu greu, autorul face mereu aluzii la „Trimisul" (omul „Mișcării") care va apărea într-o zi pentru a cere socoteală lui Hrisant pentru trădarea lui, dar nu spune niciodată cu precizie ce este această „Conspirație", cine o conduce, în ce fel este organizată și care sunt scopurile ei. O propoziție din chiar prima pagină ne pune în gardă; acolo este prezentat secretarul lui Hrisant Hrisoscelu, livonianul fără nume, trecut prin toate cancelariile europene, secret și duplicitar ca și messerul Ottaviano din *Princepele*: „Ei sunt trimiși de cine știe cine și nu afli nici până la moarte ce anume urmăresc". O propoziție misterioasă. Romanul se încheie, deliberat, fără a o lămuri.

Intriga, la acest nivel, este inesențială în roman. Justifică doar starea de stenahorie în care s-a instalat eroul, complicată cu o filosofie de viață specific răsăriteană. Romanul trăiește estetic, ca și *Princepele*, prin pictura moravurilor din cele două părți ale Europei. Mai pregnantă, mai credibilă epic când este vorba de lumea valahă. Dar să reținem întâi elementele, puține

câte sunt, ale acțiunii: Hrisant revine însoțit de faima de a fi putred de bogat în București, într-o iarnă scitică; se închide în casă și răspândește zvonul că va organiza un mare carnaval pentru protipendada locală; este vizitat de Nerantula Mavrodin, femeie teribilă, complet amorală, cu care petrece o noapte de pomină, apoi de doi vechi prieteni, Ionică Greceanu și Vasilică Ghica, aristocrați și colportori, care-l pun la curent cu intrigile Valahiei: cine pe cine a mai trădat, ce capete au căzut, ce isprăvi au mai făcut damele din înalta societate etc. La acest punct, proza cam statică capătă ritmuri mai iuți și, în stilul cunoscut din narațiunile anterioare, faptele senzaționale se îngrămădesc în pagină. O cohortă de femei teribile defilează: Bella Cantacuzen, Gundula, Luțica Mișoglu, Elisafta Cupărescu, Tarsița Vardala, tinere și mai puțin tinere, nerușinate și fatale... Hrisant Hrisoscelu, obosit de o iubire eșuată (pentru Herula Lucrezia Vimercatti), primește inert aceste vești scandaloase și, în singurătatea palatului său, retrăiește aventura de la Veneția cu misterioasa, imprevizibila Herula, în aceeași notă de poezie crepusculară, de rafinament al decăderii. Un topos care revine în literatura europeană, simbol al măreției, luxului și viciului.

Eugen Barbu aduce accentul polemic, simțul lui special pentru derizoriu, dar și capacitatea, enormă, de a sugera atmosfera marilor comunității umane. Veneția este locul unde se petrece. Paul Morand a prezentat-o în *Venises* galantă și agonizantă. Orașul este el însuși o operă de artă care se scufundă, lent, dar ireversibil, invadat acum de turiști. Prozatorul român își duce eroul într-o Veneție de la sfârșitul medievalităților, un spațiu luxuriant unde se pierd averile, înfloresc nu artele, ci pasiunile trecătoare și, mai ales, se conspiră. Hrisant se îndrăgostește de Herula, probabil grecoaică, femeie frumoasă, îndrăcită, combinativă, căsătorită

cu un oarecare Vimercatti, nobil detracat și complice. O variantă italienească a „legăturilor primejdioase", cu actori balcanici. Îndrăgostit și răsăritean, aspirantul la tronul Bizanțului este o victimă ușoară. Risipește banii „Mișcării" și părăsește, apoi, pe Herula care refuză să-l însoțească în incerta, îndepărtata Valahie.... O istorie, așadar, de dragoste tristă și, mai ales, o prezentare aproape muzicală a peisajului venețian. Prozatorul se dovedește a avea, la acest punct, un talent inepuizabil... Eroii (Hrisoscelu, prietenul Christo Hrisoverghi, experta Herula) sunt, în fapt, figuri secundare pe această imensă pânză. Hrisant este naivul străin căzut într-o lume specializată în intrigă. Are o mare capacitate de răbdare și, când femeia capricioasă și interesată îl primește, nu este fericit. Nestatornicia curtezanei îi întărește sentimentul zădărniciei lumii. Idealist, angajat în tinerețe într-o conspirație universală, personajul se lasă înfrânt de o pasiune nechibzuită. Trădează și trăiește, cum s-a văzut, cu teama că ora socotelilor va veni...

Este, de altfel, ca personaj literar tot atât de reușit ca și Principele melancolic. Cu o notă în plus: boala lui este inerția, stenahoria. Întors în Valahia, Hrisant trăiește vegetând ca un Oblomov cu mentalități fanariote; visul lui de tinerețe se spulberase, iar, acolo, la Veneția unde iubise și se ruinase, „ceva murise" în el. „Din el ieșise ispita" și în el se instalează, temeinic, nepăsarea și o teamă din ce în ce mai vagă. Femeile, pe care le iubise cu ardoare, îi sunt acum indiferente, puterea nu-l mai atrage, domnitorii se schimbă fără ca el să-i cunoască, moșiile se duc la creditori, slugile îl părăsesc, marea sărbătoare pe care o anunțase (carnavalul de „săptămâna nebunilor") se tot amână până ce lumea lacomă de petrecere o uită... Romanul face cronica acestui sentiment de voluptuoasă pierdere de sine. Un personaj, din acest punct de vedere, original în literatura română, bogată în arivişti, visători, oameni inadaptabili,

victime ale societății, cinici și mitocani sentimentali. Hrisant Hrisoscelu reprezintă varianta individului care își trăiește cu bucurie ratarea. Se retrage din lume și își contemplă fără panică singurătatea, trădează un ideal („Mișcarea“), dar nu are mari mustrări de conștiință, așteaptă ceasul judecății (venirea „Trimisului“) și, așteptând, renunță la bucuriile lumești și se izolează într-o vagă frică vegetativă, rememorându-și (retrăind în planul imaginației) o iubire păguboasă și violentă într-un peisaj de Renaștere târzie și medievalitate vicioasă. Herula este, tipologic, femeia scoasă din literatura Renașterii: este frumoasă, pasională, duplicitară, perversă, grațioasă, cumulează, pe scurt, virtuțile și viciile unei teribile curtezane. Hrisant este, repetând vorbele naratorului, „veneticul de la Răsărit“, revoluționar, visător la început, apoi, după ce trece prin școala unei vieți corupte, abandonează idealurile acțiunii, nu mai vrea să schimbe lumea, omoară în el încet ideea de a reînvia Bizanțul și, cu voluptatea unei agonii lente, se pregătește să moară într-o lume ea însăși crepusculară.

Cronica acestei lumi obosite, ca la sfârșitul unui lung bal princiar, este însoțită de descrieri succesive ale orașului, cu lumea pestriță și moravurile lui scandaloase. Este punctul forte al prozei. Zeci, sute de evocări ale „podurilor“, ale interioarelor, costumelor, ale seratelor unde se adună protipendada și a bâlciurilor autohtone unde se înghesuie prostimea... Eugen Barbu este neîntrecut, în literatura română, în prezentarea acestei lumi fabuloase care este, în fapt, creația sa. Proză, repet, fastuos barocă, împovărată de termeni ieșiți din limba literară actuală, proză mateină, învăluitoare, muzicală, trezită din când în când din curgerea ei de câte o expresie mai măscăroasă. Din acest unghi, *Săptămâna nebunilor* este o carte singulară în epica românească. O epică lucrată cu migală, amestecând istoria cu mitologia, o proză esteră, ușor manieristă, în stilul unui

barochism balcanic, de-l putem numi așa, un barochism târziu, reinventat și cultivat într-o epocă în care proza merge spre alte modele. Când romanul european tinde să devină un *metaroman* și să se povestească pe sine, Eugen Barbu se refugiază în istorie și în povestire, dă o mare extindere senzaționalului, inventează o limbă și reabilitează descripția printr-o infuzie masivă de pitoresc și livresc, amândouă cu oarecare ostentație.

Descripția nu mai este, în acest caz, un simplu instrument de a pregăti intrarea personajelor, ci un subiect estetic în sine, un exercițiu superior de virtuozitate și răsfăț lingvistic. Propozițiile înaintează acum mai lent, ca niște corăbii încărcate cu odoare de preț pe un fluviu vast. Iată o primă imagine a Bucureștiului hibernal: „Trecuseră de mahalaua Scorțarului și se auzeau trosnind niște stejari în acel joc al fulgilor ce păreau o cometă despletită, umblând prin oraș de capul ei. Lămpile neamțului clipeau pe omăt și caii ungurești auzind nechezatul din grădina lui Meitani începură să dea semne de neliniște, nu mai țineau trapul, trăgeau care încotro, și vizitiul începu să-i înjure și să-i biciuiască. «Taman acuș o să ne răsturnăm», gândi Hrisoscelu și strigă la cei de pe capră: «Ușor că nu dau turcii, lăsați caii în voia lor», dar cine-l asculta? Se vede treaba că băuseră vreo damigenuță de rachiu tot stând ei în frigul de afară și după ce amorțiseră nițel, acuș se trezeau și aveau chef să bată animalele. Tercuseră și de casele bi-vel comisului Velea, de gura Păscăriei și prăvăliile Vladului. Prin ferestruica de cristal intră un roiu mic de zăpadă pe care Hrisant îl culese, bându-l cu gura fierbinte. Aerul părea dulce cum numai în luna lui Fărurar mai era, de undeva, din cer, dacă ar fi stat să asculte, coborau pe scări de mătase cohorte de îngeri, îmbunați și ei, gata să intre pren cârciumi și să se încurce cu tălănițele de la Cafineonul Altântop, ținut de un armean, de unde slugile sale aduceau smochine și stafide,

umplând odăile cu un miros indicibil ce-l făcea fericit. Uite și biserica Sfântului Ion cu nava ei prelungă și turlișoare vărsate, uite și Bărăția ce nu amorțise pentru că aici era un loc aglomerat unde mai mișunau mușteriii și muierile, șandaliii și pezevenghii, vânând vreun prost cu punga plină. În față, la Hanul lui Piper, două mârțoage se bălegau în zăpada proaspătă. Vizitiul chemă masalagiii sgribuliți de frig sub șopron, aruncându-le un pumn de parale și aceștia, cu grătarele în spate ca niște cocoașe, aprinseră faclele și cârpele nămolite în păcură, alergând în fața carozzei. Apucară pe ulița marchitanilor, după ce trecură de casa consulului nemțesc de la Ghiulolo. Cișmelele și urloaiele Bucurescilor năpădite de omătul afânat susurau tainic pe ulcelele lor de pământ. Se vedea, sus, pe deal, prin roiul de fulgi clădirea întunecată a Băii Mitropolitului. Nebunul de o păzea, tot mai bătea un țucal de tablă ca să vestească arhimandriților că se află sus, pe meterezele roase de vreme, păzind averea bisericească. La casele locuite altădată de Panaiot Codrika, se zăreau prin grelele perdele policandelele și girandolele puind lumini sub tavane. Ce aveau să-i mai audă urechile mâine de dimineață când o să-și trimită sluga la târg, pe Iusufache, să-i culeagă ultimele svonuri și știri ticăloase despre oamenii pe care de atâta vreme îi părăsise? Și deodată sentimentul acela că pierduse feerica Venezie se mai îndulci."

Vor urma alte picturi pe mătase, în culori groase, la fel de expresive, în concurență cu descrierile Veneției muribunde și sclipitoare. Resuscitând aceste vechi mijloace de seducție epică, Eugen Barbu reușește să creeze un spațiu imaginar de care se va lega de aici înainte numele său, așa cum la debut se identificase cu acela din *Groapa* unde culorile sunt mai terne și mișcarea epică mai rapidă. Este greu de spus unde talentul este mai în largul său. Prozatorul a părăsit stilul neorealist, dur, din *Groapa* pentru stilul somptuos baroc, cum s-a constatat,

din *Princepele* și *Săptămâna nebunilor*, dând în cele din urmă o operă de atelier, de mare virtuozitate, vrând, parcă, să dovedească adversarilor săi că poate înfățișa cu aceeași îndemânare nu numai bordeiele din Groapa lui Ouatu, dar și Palatul Dogilor. Dovada este făcută, rămâne, totuși, întrebarea dacă talentul excepțional al prozatorului n-ar fi fost mai rodnic și mai original rămânând la fantasmele și la stilul inițial.

Eugen SIMION
iunie 2006

CRONOLOGIE

1924

februarie 20. Eugen Barbu se naște în familia tâmplarului Nicolae Barbu, la București, în cartierul Grivița.

„M-am născut într-o casă-vagon, cu podea de pământ și pereți de paiantă, o casă din Cuțarida, pustiită iarna de geruri, iar vara îngropată sub valuri de flori. Cred că această întâmplare a fost o șansă literară: maidanul care se deschidea în fața mea. O lume sălbatică în care evadam ca într-o călătorie. Un peisaj haotic cutreierat de hoți. Mult aer curat și soarele, perpetuu, deasupra capului. Deplasările astea în peisaje romantice, de unul singur, la anii copilăriei, dezvoltă o fantezie arborescentă și o mare plăcere de a imagina." („Luceafărul", nr. 23, 8 iunie 1974)

1931–1935

Merge la Școala nr. 40 din Capitală.

1935–1943

Eugen Barbu este elev la: liceul Aurel Vlaicu din București, pensionul Schéwitz-Tyérin, liceul Marele Voievod Mihai, unde își ia bacalaureatul.

„Condiția mea socială era de băiat sărac. Eram fiu de tâmplar la C.F.R. Nici mai bogat, nici mai sărac decât marea masă a copiilor de muncitori. Ce-i drept, ai mei nu mă lăsau să mor de foame, dar nici abonament pe autobuz nu puteau să-mi cumpere. Mergeam la școală pe jos. Condiția asta umilitoare îți dă ideea unui handicap. Te obligă să fii mai atent la toate, mai curios, mai am-

bițios. Țin minte cât de tare m-a marcat la data aceea o poveste cu un premiu de care fusesem frustrat. Învățam foarte bine. Ieșisem primul în clasă ani la rând, dar nu luasem decât medalia de argint și de bronz. Meritam premiul I și în clasa a patra când el i-a fost acordat unui băiat de inginer. Și de ce? Pentru că maică-sa, mai cu stare, putea să aducă la finele anului buchete de crini.“ („Luceafărul“, nr. 23, 8 iunie 1974)

1943

Devine, la dorința părinților, elev la Școala de Ofițeri de Jandarmi din București, convenabilă pentru cei fără resurse.

Se înscrie la Facultatea de Drept din București.

decembrie. Îi moare tatăl, tâmplarul Nicolae, răpus de o boală grea.

1945

septembrie 1. Se retrage de la Școala se Ofițeri de Jandarmi din București.

Dă concurs de admitere la Facultatea de Litere și Filosofie din București, intrând pe primul loc.

Începe să frecventeze ședințele grupului literar „București“, din jurul ziarului „Fapta“ condus de prozatorul Mircea Damian.

1946

Începe să scrie la romanul *Groapa*, inspirat de lumea periferiei în care trăiește (Cuțarida). Participă la ședințele cenaclului postlovinescian *Sburătorul*, unde citește fragmente din *Groapa* (*Sâmbătă seara, Aia mică*), stârnind crispări.

„Eu am cunoscut cenaclul «Sburătorul» - nici nu știu dacă îi mai spunea așa – în vremea când era condus de Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu, care încercau, desigur, cu multe reușite, de altfel, să reia obiceiul lecturilor lovinesciene. Veneau cam aceiași oameni care trăiseră lângă Lovinescu. M-am simțit foarte bine în mijlocul lor. Sigur, eram foarte tânăr, foarte bătăios. Am făcut, cred, o notă aparte acolo, împreună cu Tonegaru, George Tudor și o mulțime întreagă de alți poeți și scriitori foarte interesanți la ora aceea. Formam așa-numita «caracudă», mereu opozantă și zgomotoasă la lecturile unor doamne onorabile care scriau literatură în măsura

posibilităților lor și cărora le ofeream adevărate bombardamente critice. Un spirit de frondă ne anima în acei ani, 1946-1947, dacă nu mai târziu puțin; totul își găsea justificarea în tinerețea noastră cam intolerabilă și crudă. (...)

Am stat o vreme, vreun an și jumătate, în opoziție. Cum era și firesc, am fost însă invitat să mă ilustrez după atâta scandal. Am debutat cu un fragment din Groapa. *Romanul întreg se găsea atunci în fază de schițe, scurte și primitive, față de ce a fost mai târziu. Schița pe care am citit-o se intitula* Sâmbătă seara *și povestea acel spălat ritual de mahala, dacă vi-l amintiți cumva din carte. A fost primită cu deosebit interes, poate și fiindcă aducea ceva nou față de literatura de salon profesată acolo. Veneam cu un lucru frust, brutal chiar. Asta i-a surprins, dacă nu din punct de vedere estetic, cel puțin datorită mediului pe care-l prezentam. S-au aprins discuții contradictorii, vehemente. Exista acolo o atmosferă propice dezbaterilor critice la obiect. Mi-l amintesc pe Felix Aderca, foarte fin ascultător de literatură. Nu a fost, de altfel, singura lectură de acest gen. Noi, cei tineri, am adus un suflu nou, de sinceritate, înlăturând obișnuitele amabilități de cenaclu."* („Astra", nr. 12, decembrie 1968)

aprilie. Îi moare mama.

Debutează la ziarul „Fapta" condus de Mircea Damian, ziar la care colabora și Petru Dumitriu.

1947

Continuă să lucreze la romanul *Groapa.*

Scrie la ziarul „Fapta" unde susține scurtă vreme rubrica *Faptă și răsplată.*

1948

Continuă să lucreze la romanul *Groapa.*

Scrie piesa *Sfântul.*

Perioadă de dificultăți materiale.

1949

Părăsește cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, motivează mai târziu prozatorul, din pricina

înlocuirii prof. G. Călinescu de la Catedra de istoria literaturii române cu I. Vitner, stomatolog.
Continuă să revadă manuscrisul romanului *Groapa.*

1950
Găsește o slujbă de corector la Întreprinderea Poligrafică nr. 1 București.

1950–1955
Continuă să scrie la *Groapa* și la alte narațiuni, fără să publice. Manuscrisul *Gropii* circulă, fiind citit de literați și redactori de editură, romanul fiind considerat un viitor eveniment literar.

1955
Revista „Viața românească" tipărește nuvela *Munca de jos*. Eugen Barbu debutează editorial cu nuvela *Gloaba* (alt titlu pentru *Munca de jos*), la Editura Tineretului (red. șef Petru Dumitriu).

1956
În revista „Viața românească" (1/1956, ianuarie) apar mai multe capitole din romanul *Groapa: Nunta, Iepe de șișic, Ploaia, Statul, Truda.* Fragmentele din *Viața românească* sunt întâmpinate cu critici severe („Gazeta literară", „Contemporanul") și dogmatice, pentru că ignora lupta de clasă a muncitorilor, exaltând isprăvile unei bande de tâlhari, ignorând, astfel, rețetelor oficiale ale realismului socialist.
Eugen Barbu debutează editorial cu două romane pentru tineret, *Balonul e rotund* și *Unsprezece*, la Editura Tineretului. La aceeași editură, tipărește în volum nuvela *Tripleta de aur.* Toate cele trei cărți sunt închinate lumii fotbalului.

1957
Revista „Viața românească" (nr. 1, ianuarie) tipărește capitolul *Aia mică*, iar „Tânărul scriitor" (nr. 1, ianuarie) fragmentele *Moartea lui Marin Pisică* și *Balul meseriașilor.*

În timp ce lumea literară aștepta romanul *Groapa*, autorul îl retrage de la Editura pentru Literatură, pentru a pregăti o versiune ultimă, a XIII-a.

aprilie. Apare volumul *Groapa* la Editura pentru Literatură (director Petru Dumitriu) și menține, fără modificări, toate capitolele incriminate de critica de partid. Critica de partid continuă condamnarea metodică a romanului *Groapa* (D. Isac, I. Mihăileanu, Radu Popescu, N. Doreanu, Mariana Modreanu), care găsește și susținători (Mircea Tomuș, D. Micu). E Barbu ripostează prin articolul *Opinii despre tehnica romanului* („Viața românească", nr. 6, 1957) și prin alte articole tipărite în „Gazeta literară" din același an.

Apare volumul de reportaje *Pe-un picior de plai*, ESPLA.

Tipărește volumul de nuvele *Oaie și ai săi* (Ed. Tineretului), cu următorul sumar: *Truda, Un om bătrân, Tereza, Franzeluță, Munca de jos, Casă nouă, Oaie și ai săi.*

Apar (mai ales în „Gazeta literară") capitole din *Șoseaua Nordului.*

Scriitorul călătorește în Grecia, Turcia, Liban, Egipt.

1959

Volumul *Patru condamnați la moarte au evadat* (capitol al romanului *Șoseaua Nordului*) apare în colecția Luceafărul, ESPLA.

Apare romanul *Șoseaua Nordului* (ESPLA, 1959).

Piesa *Să nu-ți faci prăvălie cu scară* se joacă la Teatrul Național din Cluj.

Ca urmare a criticilor de tip politic, romanul *Groapa* trece, până-n 1963, printr-o perioadă de interdicție, fiind scos din bibliotecile publice. Comentatorii îl ocolesc.

Călătorii în Ungaria, Cehoslovacia, U.R.S.S., Grecia.

Petru Dumitriu este destituit din funcția de director la ESPLA pentru vina de a fi încurajat scriitori indezirabili.

1960

Apare volumul de reportaje ... *Cât în șapte zile* (ESPLA).

Scriitorul se căsătorește cu actrița Marga Barbu.

Călătorie în Italia.

februarie. Prozatorul Petru Dumitriu (editorul romanului *Groapa*) părăsește România, instalându-se în Republica Federală a Germaniei.
Romanul *Groapa* este tradus în Polonia.

1961
Apare volumul de nuvele *Tereza* (EPL, colecția Biblioteca pentru toți, București), care reia sumarul volumului *Oaie și ai săi.*

1962
Apare volumul de nuvele *Prânzul de duminică* (EPL), cu următorul sumar: *Câteva povestiri la persoana I: Prânzul de duminică, Patru pești, Bufet expres, Într-un loc de trecere, Păunii, Călătorie cu autocarul, Oul, Bătrânii, Franzeluță; Câteva povestiri la persoana a III-a: Morcovii, Înmormântarea lui Dumitru Alexandru, Domnișoara Aurica, Pe ploaie, Un pumn de caise, Sfârșitul vacanței, O canistră de apă, De-a viața și de-a moartea.*
Eugen Barbu este numit redactor șef la revista bilunară a Uniunii Scriitorilor, „Luceafărul", dedicată tinerilor scriitori, pe care o transformă rapid într-o revistă de atitudine și polemică, destinată, cu precădere, tinerilor. Iată cum vede redactorul-șef programul revistei:

„În momentul în care am venit redactor-șef la Luceafărul, *geografia scriitoricească era foarte ciudată. Scriitorii lăudați și impuși nu erau cei buni. Scriitorii cu adevărat buni ședeau deoparte. Ce-i drept, erau foarte tineri. Iată de ce a trebuit să pornim o adevărată bătălie pentru ca literatura adevărată să-și afle locul ei."*

„Luceafărul *urma să aibă o gândire liberă, o mare strălucire în exprimare, erudiție. Ca tip de ziaristică, îl vizam pe Tudor Teodorescu-Braniște. El publicase odinioară, în* Jurnalul de dimineață, *păreri* pro *și* contra *și asta mi-a plăcut foarte tare. O revistă literară poate să dea direcția estetică a unei generații, să-i formeze ideologia spirituală. Dar o revistă poate să și falsifice idealurile literare. În clipa de față, de pildă, eu cred că în proză suntem falsificați din pricina criticii. Se impune ca model kafkianismul, o literatură morbidă și teoretizantă la culme, un fel*

de a bate apa în piuă pe probleme inexistente, pentru simplul motiv că angoasa și lamentarea nu sunt în structura poporului nostru. Avem și noi mioritismul, de altă dimensiune însă, și cu un alt destin." („Luceafărul", nr. 23, 8 iunie 1974)
Călătorește în Italia.

1963

Apare romanul *Facerea lumii* (EPL), care dezvoltă o temă din nuvela *Munca de jos.*
E repusă în circulație *Groapa*, într-o a doua ediție, cu trei adaosuri: *Truda* (capitol scris inițial pentru prima ediție și lăsat pe dinafară), *Înmormântarea lui Bică Jumate* (fosta *Înmormântarea lui Dumitru Alexandru*, din volumul *Prânzul de duminică*) și *Morcovii* (din *Prânzul de duminică*), menite a îmbunătăți, din punct de vedere oficial, viziunea social-politică a romanului.
ianuarie, 8. Deschide seria de întâlniri a cenaclului revistei „Luceafărul", ale cărei ședințe sunt consemnate în paginile publicației, scrierile citite în cadrul întâlnirilor fiind tipărite în revistă și în colecția de debuturi *Luceafărul.*

„Activitatea cenaclului «Labiș» s-a desfășurat într-o epocă de pionierat. Se deștelenea un pământ împietrit. Am înființat cenaclul pentru a se putea discuta – într-un fel neobișnuit pentru vremea aceea – poezia. Poeții învățau să vorbească despre poezie. Le-am permis să fie obraznici, ceea ce nu se mai întâmplase până atunci. Insolența lor, care între timp devenise foarte mare, nu mă enerva. Voiam să le dau prilejul să-și măsoare puterea și îndrăzneala până la capăt. Insolenții se clasicizează cu timpul și devin prudenți, ceea ce nu este tocmai de invidiat. Un poet trebuie să ceară tot sau nimic." („Luceafărul", nr. 23, 8 iunie 1974)

1964

Apare romanul lui W. Faulkner, *Nechemat în țărână* (București, 1964), traducerea fiind semnată de Eugen Barbu și Ion Andrei Deleanu.

1965

Romanul *Șoseaua Nordului* (EPL) apare într-o ediție revizuită, cu mențiunea: vol. I.

1965–1966

Apare romanul lui Konstantin Mihailovici Simonov, *Nimeni nu se naște soldat*, 4 vol., ELU, tradus în colaborare cu Vladimir Cogan.
Scriitorul călătorește în China, R. D. Germană, Franța, Polonia.

1966

Apare *Jurnal* (EPL), carte despre formarea lui Eugen Barbu ca scriitor, despre geneza *Gropii* și a altor proiecte, în capitolul *Jurnalul unor romane*. Cartea a avut un ecou limitat în lumea criticilor și a istoricilor literari. Ediția a II-a, București, 2003.
Traducerea în italiană a nuvelei *Pe ploaie* intră în colecția *Le più belle novele di tutti i paesi*, tipărită în Italia.
Apare volumul de proză *Atac în cer* (Ed. Militară).
Premiera filmului *Procesul alb*, ecranizare după *Șoseaua Nordului* (scenariul autorului).
Teatrele de stat din Arad și din Pitești montează piesa *Să nu-ți faci prăvălie cu scară.*
Călătorii în Spania, Franța, Anglia.
Apar primele două volume din ediția bilingvă Panait Istrati, *Opere alese, Oeuvres choisis*, EPL.
Apare romanul lui Th. Mann, *Doctor Faustus* (ELU), în traducerea lui Eugen Barbu și I. A. Deleanu.

„De fapt, nu fac traduceri, fac stilizări, adică lucrez în general cu alții, pentru că eu consider o datorie, pe care ar trebui s-o aibă și alții, s-o simtă față de opera mea, adică să traducem cărțile mai importante din lume în limba română și cele românești în alte limbi, pentru că prin asta se face un serviciu cititorului care poate să citească o capodoperă într-o versiune foarte sărăcuță din cauza lipsei de talent a traducătorului. Eu am făcut acest lucru dintr-o datorie de scriitor, mai ales la cărțile cele mai bune pe care le-am cunoscut. Mă gândesc la Thomas Mann, am făcut stilizarea la Doctor Faustus. *Mă*

gândesc la Faulkner, apoi la opera lui Panait Istrati, care avea o versiune românească destul de precară, deși a fost îngrijită parțial de autor, și o versiune franceză destul de pitorească, dar nu aveam o versiune românească foarte bună." („Vatra", nr. 5, august 1971)

1967

Apare al doilea volum al romanului *Șoseaua Nordului* (EPL), alături de primul.
Eugen Barbu a tipărit *Măștile lui Goethe* (EPL), carte demitizantă, care a stârnit un adevărat scandal literar.
Premiera filmului *Răzbunarea haiducilor* după un scenariu de Eugen Barbu.
Apare în „Luceafărul" (20 iulie) piesa de teatru *Labyrintul.*
Teatrul de comedie (București) montează piesa *Sfântul.*
Teatrul Giulești (București) adaptează pentru scenă romanul *Groapa*, care se bucură de succes, adaptarea fiind reluată și de alte teatre.
Călătorii în Franța, Iugoslavia.
Apare romanul lui W. Faulkner, *Orașul* (ELU), în traducerea lui Eugen Barbu și I. A. Deleanu.
Apare continuarea traducerilor din Panait Istrati., *Opere alese – Oeuvres choisis*, III, IV, EPL.

„A fost foarte greu, un an de zile am stat cu versiunea lui Panait Istrati în românește și cu versiunea în franceză, făcând un Panait Istrati versiunea lui Eugen Barbu. Știu că s-au auzit voci indignate că mi-aș fi permis niște cenzurări, de altfel foarte mici, mici inexactități, niște improprietăți de limbă, și bineînțeles că oamenii au sărit imediat în numele scriitorului, și pe bună dreptate undeva, dar eu am vrut să-l feresc pe Panait Istrati, păzindu-l de pericolul unor ediții neîngrijite." („Vatra", nr. 5, august 1971)

1968

Tipărește un volum de *Teatru* (EPL), care cuprinde toate piesele tipărite de către prozator.
Apare povestirea *Vânzarea de frate* (Ed. Tineretului).
Se tipărește volumul de versuri *Osânda soarelui* (Ed. Tineretului).

Dă o ediție definitivă la *Șoseaua Nordului* (I–II, EPL).
Apare *Groapa,* ediția a III-a.
Revista „Luceafărul" tipărește fragmente din viitorul roman *Princepele.*
Premiera filmului *Răpirea fecioarelor*, după scenariul autorului.
Călătorește în S.U.A., după care tipărește în revista „Luceafărul" seria de reportaje *Jurnal american*, singulare în epocă.
După polemici multiple, pe care le-a dus prin această revistă cu alte publicații, Eugen Barbu părăsește prin demisie funcția de redactor șef al revistei „Luceafărul".

„Luceafărul *a fost o revistă foarte frumoasă și foarte vie. A fost o revistă scrisă de tineri și pentru tineri. Avea în ea ceva cu adevărat tineresc. A fost o revistă pe care nu m-aș mai încumeta să o fac. Nu mai am elanul de atunci. Cu toate că este o neîntrecută plăcere de a lansa nave literare la apă. Plăcerea proprietarului de cai care crește un mânz și-l scoate câștigător la derby.* "

„Și generația de atunci era foarte talentată. Apăruseră câțiva poeți foarte deosebiți: Nichita Stănescu, Ion Gheorghe, Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Constanța Buzea. Eram pregătit în materie de poezie, citisem enorm până la data aceea și nu mi-a fost greu să-i depistez. Și erau și foarte liberi în spirit, gândeau frumos, independent, în afara limitelor convenționale. Foarte puțini dintre ei erau handicapați de conformism. Așa că pot afirma că a fost un noroc întâlnirea mea cu această generație. Dar a fost un noroc și de partea cealaltă." („Luceafărul", nr. 23, 8 iunie 1974)

Cenaclul *Luceafărul* este condus o perioadă scurtă de M. R. Paraschivescu, după care își încetează existența.
La Adunarea generală a Uniunii Scriitorilor din toamna lui 1968, autorul *Gropii* nu mai este ales în Consiliul Uniunii Scriitorilor, fiind astfel scos și din conducerea Uniunii Scriitorilor.
Apare romanul lui W. Faulkner, *Casa cu coloane* (ELU), în traducerea lui Eugen Barbu și I. A. Deleanu.

1969

Apare romanul *Princepele* (Ed. Tineretului).

„Nu sunt un autor popular, ci un autor citit de mulți cititori. De pildă, Princepele *este o carte greu de citit pentru un cititor obișnuit, nu pentru unul inițiat, pentru că în privința* Princepelui, *știu eu, cititorul ar trebui să cunoască o serie de lucruri care privesc doctrina ezoterică, tainele masoneriei, un limbaj al inițiaților, știu eu, multe lucruri care au privit școala lui Pitagora, și o serie de altele care vor fi explicate abia la apariția* Caietelor Princepelui, *care va fi în librării la anul. Ca atare, nu mă pot numi un autor popular."* („Vatra", nr. 5, august 1971)
„Am descoperit cea mai mare carte de poezie din limba română: Foletul Novel *al lui Ioan Românul. Dacă aș fi fost egoist, aș fi tăcut din gelozie, dar căutați-o și o să vă convingeți că nu s-a scris ceva mai frumos în limba română. În ziua când am dat de ea, am avut senzația lui Christofor Columb.* Princepele *fusese scris, evident, cu alte mijloace; acest* Folet *e cheia romanului meu. Cine n-a citit-o n-o să înțeleagă nimic."* („Astra", nr. 12, decembrie 1968)
Scriitorul tipărește *Foamea de spațiu, note de drum* (EPL), în care intră însemnările din călătoriile scriitorului, tipărite în revista *Luceafărul.*
Apare culegerea de nuvele *Martiriul Sfântului Sebastian* (EPL), unde apar ca nuvele capitole din romanul părăsit *Calea Negustorilor: Ziua unui pierde-vară, Un tânăr frumos ca Ramon Novarro.*
Nuvele (colecția Lyceum), Ed. Tineretului.
Apare la Budapesta versiunea ungară a romanului *Groapa.*
Romanul *Princepele* primește premiul Academiei R.S.R.
Este ales membru supleant al Comitetului Central al P.C.R.

1970

Apare *Jurnal în China* (Ed. Eminescu).
Groapa, ediția a V-a.
Este numit redactor șef la „Informația Bucureștiului", căruia-i schimbă titlul în „Săptămâna". Polemica noii reviste o continuă pe cea a „Luceafărului".
„România literară" îl acuză pe Eugen Barbu de plagiat (*Princepele*). Discuții acerbe în presă.
Călătorește în Mexic.

1971

Facerea lumii (ediția a II-a, colecția Romane de ieri și de azi, Ed. Eminescu).
Princepele, ediția a II-a, Ed. Dacia.
Eugen Barbu începe în revista „Săptămâna" serialul *Gloria victis*, apoi *Vitralii*, în care tipărește *Aventura limbii române*, parte a *Istoriei literaturii române polemice și antologice*, care va rămâne, însă, în paginile revistei.
Anul premierei filmului *Facerea lumii* (scenariul autorului) și al premierelor filmelor cu haiduci: *Haiducii lui Șapte cai* și *Zestrea Domniței Ralu*, scenariile fiind semnate de Eugen Barbu.
Serialul de TV, *Urmărirea,* e realizat după un scenariu de Eugen Barbu.
Se joacă *Groapa* la Teatrul Satiric Muzical „C. Tănase".

1972

Apare primul volum din *Caietele Princepelui – Jurnal de creație*, (Ed. Dacia), o continuare a *Jurnalului unor romane* din *Jurnal* (1966), oglindă a laboratorului de creație a romanului *Princepele* și o demonstrație, cu argumente scoase din literatura universală, contra acuzației de plagiat la care a fost supus romanul.

„Ca presă, primul volum al Caietelor *a fost întâmpinat cu o stimă rece, încet-încet imaginea hoțului de buzunare se modifică. Nu vreau să fac nici o demonstrație, pun la dispoziție niște texte selectate, pe care aș fi fost bucuros să le fi citit fără să străbat atâtea mii de pagini, nu toate foarte interesante. O față ilustră, după un zvon public, ar fi mârâit:* Da, niște maculatoare, apărute sub formă de ceaslov. *Ca spirit, e bună chestiunea, numai că noi am pierdut gustul enciclopedic, vrem să citim ziare și reviste, să ne uităm la televizor și să aruncăm bibliotecile la dracu. Ei, bine, nu se poate. Răbdarea e singura armă. De la E., din America, un mesaj de simpatie. El a înțeles cel mai bine despre ce este vorba, pentru că a practicat toată viața aceeași răbdare. Cariera internațională de om de știință, specializat în istoria religiilor, îi facilitează să înțeleagă pe un emul."* (*Caietele Princepelui*, V, 1975, p. 278)

Continuă în revista „Săptămâna" serialul *Aventura limbii române*, urmat de *Debelare superbos* (în apărarea lui G. Călinescu)

și *Gloria victis (Vitralii)*, toate părți ale vastei istorii literare, „polemică și antologică", promisă.
Tipărește (în colaborare cu N. P. Mihail) povestirea cinematografică *Postul clandestin* (Supliment al revistei „Viața Militară").
Apare culegerea de reportaje *Cu o torță alergând în fața nopții* (Ed. Eminescu), care strânge la un loc volumele *Pe-un picior de plai* și *Cât în 7 zile.*
Apare ediția a III-a din *Princepele* (colecția Romane de ieri și de azi, Ed. Eminescu).
Groapa are o versiune în rusește (Moscova).
Călătorește în Anglia, Franța și Italia.

1973

Apar volumele II și III din *Caietele Princepelui* (Ed. Eminescu), subintitulate *Jurnalul unor romane*, cu următoarele subdiviziuni mari: *Caietele Princepelui, Defăimarea Princepelui, Procesul Princepelui, Pagini regăsite (jurnale), Romanul romanului Ianus, Istoria pamfletului, Addenda* la *Jurnalul în China, Istoria plagiatului, Addenda* la *Măștile lui Goethe, Frica, un roman care nu se mai naște, Magie, mitologie, poezie, Romane ratate, Condiția poeziei, Mijloacele literaturii, Misterul capodoperei, Săptămâna nebunilor ca roman cu cheie*, unde sunt prezentate notații, citate, fișe pentru romanele *Săptămâna nebunilor, Princepele, Frica, Ianus.*

„Istoria plagiatului *(carte care mă va amuza până la urmă, dacă o voi întocmi riguros) de fapt este o polemică secretă pe tema plagiatului (din* Princepele*). Iată ce-mi trece prin cap la ora asta: oare* Ulysse-*le lui Joyce nu-i un plagiat după Homer?*" (*Caietele Princepelui*, IV, p. 325)
Continuă în „Săptămâna" serialele despre *Aventura limbii române* și *Balcanismul literar.*

1974

Tipărește ciné-romanul *Războiul undelor* (în colaborare cu N. P. Mihail).
Publică *Caietele Princepelui*, vol. IV (Ed. Eminescu).
Apare o ediție nouă *Princepele*, ilustrată de Mihu Vulcănescu.

Se tipărește ediția a VI-a din *Groapa* (Ed. Eminescu), care elimină capitolul *Truda* (impus din motive politice romanului, în 1963) și fixează sumarul definitiv la 23 de capitole.
Este ales membru corespondent al Academiei R.S.R.

1975

Caietele Princepelui, vol. V (Ed. Eminescu).
Miresele (nuvele, Ed. Eminescu).
O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent (Poezia română contemporană) (Ed. Eminescu).

1976

Romanul *Incognito*, I (Ed. Eminescu) apare, în emulație tematică și artistică cu romanul lui Marin Preda, *Delirul* (1975, Ed. Cartea românească).

„Dacă pentru Princepele, *care fusese pedepsit cu tăcerea, a trebuit să mă dedau la o polemică pe care puteam să o termin din primul foc și să accept o dezvinovățire de plagiat pe care îl recunoscusem inițial în pagina a treia a cărții (din nefericire, redactorul de carte nu a acceptat subtitlul romanului:* Compilație istorică, [subtitlu] *care mi se părea adecvat),* Incognito *a fost trecut pe sub toate lupele pentru a se stabili o binecunoscută lipsă de măiestrie a autorului, punându-i-se în cârcă până și greșelile de corectură, greșelile de la mașina de scris, pe care nici un campion al cititului nu le poate recupera din mers... Din fericire, audiența publicului a fost formidabilă și această carte politică a întrecut succesul de editură al* Gropii *și al* Princepelui. *O ediție nouă în 100 000 de exemplare a celor două volume apărute până acum, ridică la 216 000 de exemplare tirajul acestui roman. Nu sunt deloc îngăduitor cu cititorul, pentru că dacă «te prostești», acesta te simte și nu te mai cumpără. Sigur că formula de ciné-roman a tentat pe mulți să creadă că este vorba de textul scenariului pomenit mai înainte, dar o confruntare ar duce la rezultate senzaționale. Afară de două sau trei întâmplări și de numele personajelor, totul este reinventat. Am fost silit la acest lucru de legile nescrise ale epicii pe care trebuie să le respecți totdeauna. Să știți că nu mă dezvinovățesc. Trebuie să fiu luat așa cum sunt.* Incognito *este repetiția generală*

a Cronicii românești a veacului XX – *un serial în nouă volume care va descrie societatea românească între anii 1920–1980.*" („Luceafărul", nr. 43, 22 octombrie 1977)

1977

Apare *Incognito*, II (Ed. Eminescu).
Apare volumul VI din *Caietele Princepelui* (Ed. Eminescu).

1978

Primește Premiul Herder (Viena).
În revista „Săptămâna" apar fragmente din viitorul roman *Săptămâna nebunilor.*

1979

Apare *Incognito*, III (Ed. Eminescu). Autorul este acuzat, din nou, de plagiat (după romanul lui Paustovski). Eugen Barbu se apără anticipat, spunând că a folosit, ca și în *Princepele*, metoda colajului.

„În volumul III există două romane perfect rotunde, unul «rusesc» și unul «spaniol». O să vedeți când o să citiți că ele se integrează perfect în această cronică politică. De altfel, așa cum am anunțat, pentru a preîntâmpina o nouă surpriză, folosesc texte autentice, fără a schimba o virgulă: de la Petre Pandrea la Nae Ionescu. Lucrul era perfect necesar, pentru că de fapt în discuție, în aceste romane, este toată filosofia europeană a veacului nostru. Aci nu întâmplările, epicul pur mi se par importante, cât disputa ideologică care mai continuă și în anii aceștia. Cititorul tânăr trebuie să înțeleagă ce a însemnat fascismul și ce a generat el. O analiză lucidă, rece, a faptelor, o lipsă de părtinire a personajelor, o imparțialitate fără de care un astfel de roman nu se putea scrie. Iată ce am încercat să fac." („Luceafărul", nr. 43, 22 octombrie 1977)

1980

Apare volumul IV din *Incognito*, în care Eugen Barbu tipărește lista lucrărilor folosite pentru documentare și colaj, în alcătuirea celor patru volume ale cărții.

„Poate ar trebui scris câte ceva despre tehnica acestui Incognito. *Nu am nici o pretenție la originalitate. Thomas Mann a fost inventatorul modern (pentru că precedente și mai îndepărtate există), cu acel* Doctor Faust *unde e implantată teoria muzicală a unui cunoscut compozitor pe care autorul acesta doct a luat-o pur și simplu, făcând-o organică în romanul lui. E ceea ce mi-am permis, la rândul meu, observând succesul cărții* Moartea unui președinte *a lui Manchester, care a luat realitatea și a amestecat-o cu multă știință, cu unele ipoteze, în cazul meu, cu ficțiunea. Rezultatul este că cititorul crede că are de-a face cu adevărata istorie (lucru observat până și de autorul* Regilor blestemați, *Druon, ajuns academician cu romane pe care le-ar fi semnat și Eugeniu Est!, vezi ultimul* Paris Match *din februarie '77). Atunci totul devine credibil. Biografiile unor eroi sunt inventate, altele reale, sigur că stigmatul polițist, care mă indispune pe alocuri, e o altă cheie a succesului. Lumea vrea «seriale» și de ce să nu-i dăm seriale? Primul volum, cât ar părea de senzațional, l-am dictat în 20 de zile, lucrând câte 6 ore pe zi: 4 de dimineața, 2 seara. Nu trebuie uitat aportul lui N., care are mereu idei excelente, soluții din care-mi scapără și mie mintea. A fost un efort, dar mi-am spus că din moment ce Balzac scrie în 14 zile un roman, ce-i drept mai scurt, adică o lungă nuvelă, de ce n-aș proceda la fel?“* (*Caietele Princepelui*, VII, 1981, p. 51)

1981

Apare romanul *Săptămâna nebunilor* (Ed. Albatros), roman în linia *Princepelui*, primit cu reticențe. I se recunoaște totuși cărții amplitudinea viziunii și calitatea stilului.

Ultimul volum *Caietele Princepelui* (VII), Ed. Eminescu.

1981–1982

Tipărește, în „Săptămâna“, eseul *Caragiale, Opere*, parte a *Istoriei polemice și antologice a literaturii române de la origini până în prezent.*

1982–1984

Publică în foileton romanul *O lume de câștigat*, început în „Luceafărul“ și continuat în „Flacăra“ și, mai ales, „Suplimentul literar al Scânteii tineretului“, roman a cărui apariție a fost întreruptă prin decizie oficială. Cartea nu a apărut în volum.

1984

Autor al scenariilor de film *Masca de argint* și *Colierul de turcoaze.*

1983–1985

Tipărește, în „Săptămâna“, *Judecata de apoi a poeților*, destinată istoriei sale literare „polemice și antologice“.

1986

Eugen Barbu primește Premiul „Panait Istrati“ dat de Societatea Panait Istrati (Brăila), din mâinile precedentului laureat, Fănuș Neagu.

Premiera filmului *Domnișoara Aurica* (regia Șerban Marinescu), pentru al cărui scenariu i se decernează premiul ACIN.

1990

Înființează, împreună cu Corneliu Vadim Tudor, revista de cultură „România Mare“, unde, ca director, tipărește număr de număr articole politice, rămase în revistă, și nuvela *Mausoleul.*

Este exclus din Uniunea Scriitorilor.

1991

Este ales membru al Camerei Deputaților.

1993

Apare romanul, de mult promis, *Ianus* (Ed. Gramar), pe care scriitorul nu apucă să-l mai vadă.

septembrie, 7. Se stinge din viață, noaptea, la Spitalul Elias – București.

2004–2005

În revista *Saeculum* (Focșani) apar, în transcrierea soției – Marga Barbu, fragmente din *Jurnalul intim* al scriitorului, care dublează atât volumul *Jurnal* (1966), cât și seria *Caietele Princepelui* (I-VII, 1972–1981).

*

După 1990, Editura Gramar tipărește mai multe ediții din *Groapa*, reeditează *Princepele, Săptămâna nebunilor* și nuvelele. O mare parte a contribuției literare a scriitorului rămâne în paginile revistelor.

ARGUMENT

Eugen Barbu este incontestabil unul dintre cei mai de seamă prozatori din literatura română. Controversele și contestările care i-au vizat opera și personalitatea n-au putut anula această evaluare. I-au afectat, în schimb, evoluția literară, i-au încetinit și deturnat unele proiecte scriitoricești, i-au întârziat apariția editorială a unor cărți. Unele au rămas în colecțiile revistelor în care au apărut. Altele așteaptă, în stadii intermediare de redactare, bunăvoința posterității.

Opera lui Eugen Barbu se află într-o situație specială. Ea este în mare parte editată în volume, dar un număr considerabil de pagini a rămas în paginile periodicelor. Numai interviurile scriitorului, risipite cu larghețe prin reviste timp de peste treizeci de ani, oferă un număr considerabil de pagini edificatoare.

Eugen Barbu a fost un scriitor prodigios, autor de povestiri și nuvele, de romane, de piese de teatru, de jurnale de călătorie, de eseuri și comentarii literare, de jurnalistică diversă și neobosită. Critica literară l-a comparat, nu fără dreptate, cu Ion Heliade Rădulescu. Examenul laboratorului său de lucru ne dezvăluie un șantier vast, numeroase proiecte, unele abia începute, altele puse parțial pe hârtie, unele lăsate să aștepte, altele ajunse la lumina tiparului. O ediție a operelor lui Eugen Barbu nu poate să nu aibă în vedere întreg

tabloul activității literare a prozatorului, fie ea tipărită, fie inedită. Cu cât înainta în vârstă, cu atât scriitorul tindea să-și organizeze opera în trilogii sau cicluri semnificative.

Fără îndoială că este aici și un impuls de la modelul marelui ciclu balzacian, dar și de la acela românesc al lui Cezar Petrescu, după cum și de la construcția epică a colegului său de generație, Petru Dumitriu, cu arhitectura spectaculoasă a trilogiei *Cronica de familie*, coleg care a exercitat asupra lui Eugen Barbu o indiscutabilă fascinație. Petru Dumitriu a vorbit la bătrânețe, testamentar, despre trioul „celor mai buni" prozatori postbelici: Eugen Barbu, Marin Preda, Petru Dumitriu. O relație secretă i-a legat pe toți trei într-un destin unic, destinul literaturii române, relație pe care edițiile recuperatoare care li se dedică o evidențiază și o vor evidenția din ce în ce mai mult. Ca redactor-șef al revistei *Viața Românească*, Petru Dumitriu a tipărit în 1956, în cunoștință de cauză, remarcabilele fragmente din *Groapa* ce au determinat o campanie ideologică împotriva autorului și a cărții și la puțină vreme în postura de director al Editurii de Stat pentru Literatură și Artă, el a lansat romanul *Groapa*. Tot el a fost cel care a intervenit în *Gazeta literară* în favoarea blamatului roman. De altfel, în destituirea lui Petru Dumitriu de la conducerea editurii (1958) unul din motivele nedeclarate a fost tipărirea romanului lui Eugen Barbu. Sunt relații care ne obligă să-i vedem pe cei trei, Petru Dumitriu, Eugen Barbu, Marin Preda, mai mult împreună decât disociați.

Fără îndoială, Eugen Barbu merită o ediție reprezentativă, pe măsura valorii prozei lui și a amplitudinii concepției lui literare. A proiectat o trilogie fanariotă compusă din *Princepele, Săptămâna nebunilor, Amza Haiducul*, din care au apărut doar primele două părți. A schițat o *Cronică a secolului al XIX-lea*, după cum și o *Cronică a secolului XX*, în care pot fi incorporate mai multe din scrierile lui foarte cunoscute. În practică, scriitorul s-a preocupat mai ales de reeditarea romanelor

Groapa, Princepele, Săptămâna nebunilor, ca și de aceea a nuvelelor sale.

Este greu de știut cum ar fi gândit Eugen Barbu tipărirea postumă a operelor proprii. Dispunem doar de proiectele literare (cicluri, triologii) din *Jurnal* (1966) și *Caietele Princepelui* (1972–1981), dar nu și de un plan al reeditării întregii opere.

O tentativă editorială generoasă care să restituie opera literară a lui Eugen Barbu trebuie să țină seama atât de practica editorială a autorului, cât și de proiectele lui. Nucleul actualei ediții îl constituie inevitabil acele cărți care s-au confruntat cu critica literară și cu cititorii, fiind verificate de rezistența lor în timp. Ne-am oprit la opere care au cunoscut mai multe ediții, bucurându-se constant de atenția criticii literare și a publicului. Fatalmente și această ediție Eugen Barbu, *Opere fundamentale*, va cunoaște mai întâi etapa primelor două volume, care au următorul cuprins:

Volumul I: – Nuvelele în succesiunea apariției lor în volumele, *Oaie și ai săi* (1968), *Prânzul de duminică* (1963), *Martiriul Sfântului Sebastian* (1969) și *Miresele* (1975);
– nuvela *Mausoleul*, reprodusă după revista „România Mare“ în care a apărut (1990);
– romanul *Groapa*, în ediția definitivă din 1983;
– *Jurnal* (1966).

Volumul II: – *Princepele* (1969);
– *Săptămâna nebunilor* (1981);
– *Ianus* (1993).

Romanul *Ianus* este, alături de *Frica*, una din obsesiile laboratorului de creație al lui Eugen Barbu, pe care din pricini parțial neclare, l-a tipărit mai târziu decât i-ar fi fost vremea. Editat în 1993, într-o vreme în care economia de piață începuse să devasteze viața literaturii române, în curs de a-și

pierde anterioarele tribune literare și cercurile de cititori constituite, romanul *Ianus* a rămas fără ecouri critice. Epuizarea primei ediții a romanului, ca și apariția celei de a doua (2004), ne oferă indiciul că literatura lui Eugen Barbu nu și-a pierdut cititorii. *Ianus* este cartea unui climat și a unor traume de generație, amestec de furie protestatară și de lirism, care adaugă o fațetă în plus complexului personaj pe care-l ascunde și exhibă, alternativ, întreaga operă romanescă a scriitorului. Locul lui *Ianus* este lângă *Groapa, Princepele, Săptămâna nebunilor*, cu care se află într-o secretă corespondență.

Notele, comentariile și reperele critice care însoțesc prozele celor două volume reconstituie contextul receptării de epocă al unor cărți nu numai incitante, controversate și contestate, ci și reprezentative și deosebit de semnificative pentru evoluția și condițiile literaturii române postbelice. A fost un pionierat de epocă, atât pentru scriitor și opera lui, cât și pentru comentatori, pe care am încercat să-l circumscriem reproducând reacții ilustrative din revistele și ziarele vremii. Succesele și insuccesele operei literare a lui Eugen Barbu sunt legate desigur de evaluarea estetică, dar și de presiunile contextuale (politice, colegiale), ceea ce duce chestiunea în sfera sociologiei literaturii. Autorul *Gropii* a susținut, de altfel, moderna teorie a cititorului activ, coautor al operei! Puține cariere literare din România postbelică pot da seamă într-un grad atât de înalt, cum poate s-o facă cariera lui Eugen Barbu, de importanța factorilor contextuali în literatură. Eugen Barbu a avut o concepție ofensivă despre atitudinea scriitorului, atât în planul estetic, cât și în acela al manifestărilor publice, gazetărești, care n-au rămas fără urmări. Cazul Eugen Barbu este un caz-test pentru lumea literară a epocii. O ediție poate fi un instrument care facilitează contactul cu viziunea unitară a unei opere și cu aspectele ei intime sau caracteristice, dar și a unui climat cu idei și figuri definitorii. Aparatul însoțitor al acestei ediții a fost gândit în acest sens.

Eugen Barbu şi-a croit o imagine scriitoricească proprie, expusă în *Jurnal* (1966) şi *Caietele Princepelui* (1972–1981), exhibând mizele şi universul creaţiei şi vorbind foarte puţin despre sine. Autorul *Gropii* a întreţinut un adevărat mister în jurul propriilor manuscrise şi opere, lăsând la vedere doar spectacolul unor însemnări pregătitoare. Laboratorul de lucru pe care ni-l oferă ascunde, de fapt, faţa adevărată a acestuia, mult mai solicitantă. Un *Jurnal intim* sau *Jurnal personal*, apărut postum în revista *Pro Saeculum* (Focşani), ne deschide o uşă către viaţa cotidiană, personală, a scriitorului. În plus, manuscrisele lui Eugen Barbu nu sunt încă accesibile. Arhiva scriitorului, aflată în mâinile familiei, este la gradul de investigaţie zero. Variantele, dacă există, rămân în seama ediţiilor viitoare. Editarea treptată în viitor a scrierilor din reviste, a paginilor inedite ale lui Eugen Barbu, vor fi paşii care pot pregăti continuarea actualei ediţii.

În alcătuirea actualei ediţii ne-am sprijinit în egală măsură pe urmărirea „în direct“ a „aventurii literare“ Eugen Barbu, contemporan fiind cu ascensiunea şi martelarea scriitorului, ca şi pe cunoaşterea personală a autorului şi a felului său de a fi şi a gândi literatura. Actuala ediţie este solidară cu comentariile literare pe care le-am tipărit şi semnat diverse prilejuri despre autor şi opera lui.

*

Mulţumim colegilor scriitori care, de-a lungul timpului, ne-au oferit în chip spontan informaţii utile acestei întreprinderi editoriale, redactorului Rodica Chiriacescu, directorului Editurii Univers Enciclopedic, Vlad Popa, ca şi tuturor tehnoredactorilor şi corectorilor care şi-au dat concursul la alcătuirea acestei ediţii, în mod deosebit colaboratorilor apropiaţi, Ilie Gabriela şi Nedic Lemnaru, ca şi domnului Fănuş Băileşteanu, director adjunct la Biblioteca

Academiei Române, ca și domnului Dan Erceanu, directorul Bibliotecii Naționale. În sfârșit, mulțumiri celui fără de care ediția Eugen Barbu, „Opere fundamentale“, n-ar fi fost posibilă, criticului și istoricului literar Eugen Simion, președintele Academiei Române, care semnează și prefața.

Și nu în ultimul rând, distinsei doamne Marga Barbu, care a impulsionat lucrul la această ediție.

Speranța noastră este că actuala ediție este începutul unei noi vieți editoriale a scriitorului Eugen Barbu, menită să-l pună într-o nouă lumină.

Prezenta ediție, de „Opere fundamentale“ Eugen Barbu, a folosit ca texte de bază pentru secțiunea *Nuvele* următoarele volume: *Oaie și ai săi* (Ed. Tineretului, 1958); *Prânzul de duminică* (EPL, 1962), fără prozele *Morcovii* și *Înmormântarea lui Dumitru Alexandru*, incorporate definitiv, în 1963, în *Groapa*; *Vânzarea de frate* (Ed. Tineretului, 1968); *Martiriul Sfântului Sebastian*, pentru ineditele: *Martiriul Sfântului Sebastian, O îndeletnicire ca oricare alta, Soarta unui om, Ziua unui pierde-vară, Un tânăr frumos ca Ramon Novarro*; *Miresele* (Ed. Minerva, 1975), pentru ineditele: *Smintirea jupâniței Ruxandra, Iarba, Nuntă cu ighemonicon, Miresele, Bătrâna;* (Nuvela *Mausoleul* a apărut în revista „România Mare“, nr. 1, 8 iunie 1990).

Pentru *Jurnal* s-a folosit ediția princeps, 1966.

Pentru *Romane* au fost folosite edițiile: *Groapa*, ediție definitivă, Ed. Eminescu, 1983; *Princepele*, Ed. Tineretului, 1969; *Săptămâna nebunilor*, Ed. Albatros, 1981; *Ianus*, Ed. Gramar, 1993.

S-a respectat textul autorului din edițiile folosite.

NUVELE

OAIE ȘI AI SĂI

nuvele

TRUDA

Dimineața la cinci, bărbații aveau fețele galbene, trase. Se ridicau din așternuturi, încă moleșiți de somn, mahmuri, cu ochii cârpiți, se spălau în grabă și plecau la muncă.

Vara mai era cum era, căscai de două ori, te mai întorceai pe-o parte, muierea îți dădea un ghiont, săreai drept în mijlocul odăii.

Bărbații ieșeau la pompă, se întâlneau câte patru-cinci, numai în izmene, cu mijlocul gol. Trupurile încălzite abureau. Nu vorbeau, străini, dușmănoși, ca și când nu s-ar fi cunoscut. La câte unul te uitai prin el. Slab, slab de nemâncare, te-ntrebai dacă-l mai găsești a doua zi în zori.

Spălatul afară ținea cât era timpul bun. Când începea viscolul, de s-apuca cumătra a albă să-și plimbe coada de zăpadă peste mahala, zidarii nu mai ieșeau. Femeile cotrobăiau prin întuneric să aprindă lămpile cu gaz, trezind copiii. În cănile de tablă, cumpărate de pe Grivița cu bani puțini, îngheța apa. Băgai un pumn în pojghița de gheață și-ți stropeai fața. Era rece-rece, te scula din morți. Pân' să-ți tragi ciubotele cu tălpile sparte și flanelele rupte-n coate, muierea ardea pe soba de tuci o apă fiartă, răsîncălzită, pe fundul căreia mai pluteau fire rare de ceai trezit. Cu o bucată de pâine de tărâțe de-ți spărgea dinții, potoleai animalul din burtă până la prânz.

Afară, bocnă. N-ai mai fi plecat. Nu se mai vedea de omăt. Drumul trebuia să-l ghicești, orbecăind prin nămeți.

Bărbații grăbeau spre capul Filantropiei s-apuce primul tramvai. După un sfert de ceas de mers, nu mai simțeau frigul care le îmbujora obrajii ofiliți.

Primăvara se lumina mai devreme. Zăpada zăcută se subția suptă-n pământ. În lumina puțină a zorilor se vedeau bălțile abia prinse în copci străvezii, sparte de primele raze ale soarelui. Da iarba, sub gardurile scunde. Aerul avea alt miros, în cer băteau vrăbiile gureșe. Numai bărbaților această bucurie a vieții nepăsătoare nu le spunea nimic.

Mergeau cu capul în pământ, pe gânduri. Zăreau de departe felinarele unsuroase de la Tarapana și întindeau pasul. La șase și jumătate trebuiau să fie în ateliere, să ridice mărcile. Se urcau tăcuți în tramvai, înghesuindu-se unul într-altul și care apuca se așeza pe scaunul îngust de lemn trăgând un somn până unde coborau.

Tăcerea dușmănoasă era curmată de venirea bidinăreselor, care zoreau spre stația plină de noroi. Mergeau în cartiere la pricopsiți, să le spoiască pereții. Unde să mai încapi cu găleți și mistrii?

– Faceți loc! Faceți loc! striga Măndica a lui Banculea, o muiere bondoacă, înfășurată într-o broboadă neagră, plină toată de vopsele.

– Unde vrei să intri cu bidinele cu tot? se mâniau zidarii. Nu vezi că ne-a ieșit și sufletu?

– Mai încape dacă vă forțați.

– Screme-te dumneata colea!

Tramvaistul, nenea Cristache Cuțu, bătea din clopotul său și se pregătea să dea bice cailor.

– I-auzi că pleacă! striga una.

– Sus, soro, nu vă lăsați, ardi-i-ar focul de bărbați, că stau ca jupânii-nuntru și nu le pasă că moare lumea pe scări...

Femeile s-apucau să împingă, vârau cozile bidinelelor pe sub picioarele bărbaților și când animalele care trăgeau vagonul se opinteau o dată, să plece, începea vaietul:

– Stai așa, stai c-a picat sor-mia sub roți!

– Oprește!

Taxatorul scotea capul pe fereastră și se uita afară. Vagonul târa muierile după el, să le sfărâme, nu alta.

– Oprește, striga Măndica, oprește că murim...

Tramvaistul smucea hățurile cailor speriați de strigăte:

– Ho, cu tata, că ne mai încărcăm sufletu...

Și se dădea jos de pe capră, să le ocărască:

– Ce-aveți, fă, de nu mai așteptați vagonul ălălalt! Vi s-a făcut să vă rup picioarele, să mă băgați în pușcărie, că vă ia mama dracului de borâte!

Cristache Cuțu se repezea cu piciorul lui de lemn spre bidinărese și învârtea biciul deasupra capului.

– Când v-oi plesni o dată, tocmai la maica lu' Dumnezeu nimeriți, surdelor!

Muierile se speriau și-l rugau:

– Nu ne lăsa, nene Cristache, avem treabă, trebuie să fim la șase-n Sfântu-Gheorghe! Că altfel ne pierdem pâinea, vai de viețișoara noastră!

O dată se înmuia inima tramvaistului. Striga la ajutor:

– Costică, unde ești, mă?

– Aici, nene Cristache!

– Mai împinge, mă, lumea aia-nuntru, să intre și proastele astea!

– Unde să le mai bag, că nu mai e loc, moare omu... Bărbații mârâiau:

– Dă-i drumul, că întârziem și ne ridică marca!

– Nu plec până nu le faceți loc, că-s amărâte ca și voi!

N-aveau ce face oamenii; se mai împingeau; încăpeau bidinăresele. Pleca tramvaiul. Iar se făcea tăcere. Nu se auzea

decât clănțănitul cleștelui taxatorului. Costică privea pe sub șapcă la câte unul care uita să-și scoată bilet.

– Dă paraua, că acu' trece stația și pe mine mă ia statu la-ntrebări!

– Lasă-l, mă, fă-te că nu-l vezi, spunea vreun bătrân, n-are de lucru, se duce-n Piața-Mare să se tocmească, de unde să ia bani?

– Păi dar, pe mine mă lasă cineva! strigă taxatorul. Îmi pierd pâinea dacă-l prinde fără bilet!

– Cine să-l prindă?

– Controlorul.

– Las că ne uităm noi afară...

Taxatorul își ștergea nădușeala de pe frunte, apoi iar:

– Iei, mă, sau te dai jos?

– Nu iau, că nu am cu ce!

Costică îl înșfăca de gât:

– Stai să vezi tu, acum! Nea Cristache, oprește tramvaiul că ăsta nu vrea să scoată bilet!

Se isca o învălmășeală, mușteriul o zbughea mai spre fundul vagonului.

– Oprește, nea Cristache, n-auzi?

– A dracului inimă mai ai! ziceau și muierile.

Tramvaistul oprea caii.

– Ce e, mă, ce faci atâta zarvă?

– Nu vrea ăsta să scoată bilet!

– N-o avea bani...

Costică se roșea în obraz:

– Dumitale ce-ți pasă! Dar dacă-l prinde, pe cine cade beleaua? Pe mine, dumneata îți vezi de caii dumitale...

Zidarii îl împingeau cu coatele mai spre ușă:

– Lasă, mă, că nu pierde statu!

Ăsta, taxatorul, încăpățânat și el:

– Să nu-i dai drumul, nene Cristache, până' nu ia bilet! Altfel spun la direcție!

Șchiopul se înfuria:

– Taie-i, mă, sfrijitule, un bilet, uite, ți-l plătesc eu, na!

Și dădea furios bice cailor. Câte nu văzuseră ochii lui! Îi știa pe toți: pe lucrătorii de la Arsenal, pe cei care mai luau un tramvai ca să ajungă la Lemaître, pe bidinărese, pe tutungioaicele de la R.M.S., pe ceferiști – lume amărâtă, nu se ajungeau cu banii. I se rupea inima când îi vedea urcându-se dimineața în vagon. Câți parcă nu se mai întorseseră seara acasă, la copii și la muieri? O roată sau o curea le strivea degetele sau un picior și drumul înapoi trecea pe la spitale și dura câteva luni.

Na, că iar o lua razna, se certa de fiecare dată Cristache Cuțu. Dar cum să n-o iei când mai dădeai de câte o inimă de-astea de puțoi, care nu știa ce-i aia omenia!

Sus, la școala Cuibul cu Barză, vagonul se golea. Costică mătura podelele murdare; el, ce să facă? Mai mângâia boturile umede ale cailor, că osteneau, săracii, nu era ușor să cari ditamai tramvaiul de fier, să te opintești pe șinele alunecoase!

Acum, că se deșertase lumea, rămâneau băncile goale. Nenea Cristache Cuțu își agăța biciul la locul lui, se uita la osiile vagonului, cu asta se termina treaba lui. Sosea și capul de linie. Cap de linie era unul Stamate, invalid și el, că mulți mai betegise războiul! Umbla c-o mână țeapănă! Statul îi dăduse doi poli pensie pe lună; cu ce să se ajungă? Intrase la S.T.B. să numere cursele și să se certe cu toți amărâții. Până mai hodineau caii, schimba o vorbă, două, cu Cristache.

Se cunoșteau de mult, se pricepeau dintr-o privire.

În ziua aia, nu-ș' ce-avea Stamate. Îi sticleau ochii și se uita împrejur. Tramvaistul, obosit, ar fi stat jos, n-ar mai fi deschis gura.

– Ia vino, ia! îl chemase.

– Ce-i? făcuse Cristache.

– Ai auzit?

– Ce s-aud?

– Dă-te mai încoace.

Se apropiase.

– Au intrat și tutungioaicele-n grevă, la Pirotehnie au lăsat lucrul, la Fabrica de chibrituri la fel, numai noi stăm cu mâna-n sân...

– Stăm, ce să facem, spuse Cristache mohorât.

– Da, dar acasă ne mor copiii de foame, că-n mahala la mine nu mai aduce decât pâine de patru lei, clasa-ntâia, mă rog, ne dă mâna...

– Parcă la noi e altfel, dar ce să-i faci?

Stamate îl privise crunt câteva clipe. Totdeauna de aici începea cearta lor.

– Ce să-i faci? Să vii diseară la Ovidiu, cheamă și pe alții, trebuie să ne hotărâm o dată! Nu mai dăm drumul la tramvaie, să le mâie dumnealor, poftim!

Cristache se întunecă și mai rău la chip.

– Pe mine mă știi. Dacă e vorba de pus umărul la ceva, îl pun, dar să nu-mi vorbești de grevă, de manifestații de astea, că m-am lecuit...

Tramvaistul fusese la 13 Decembrie și abia scăpase de gloanțele armatei, culcându-se pe caldarâm. Nu-l slăbea nici nevasta: „Ce ți-o trebui ție, Cristache, om bătrân, să te bagi în politică! Ai cinci copii! vrei să-i lași fără tată, fără ajutor? Mulțumește-te cu ce-ți dă și vezi-ți de treabă! Vorbe muierești, dar îi intraseră în cap. Slab de înger, când se mai înfierbânta, ușor și punea lacăt la gură. Stamate să nu-l vadă.

– Nu ești muncitor de-al nostru, mă Cristache, dac-ai fi, te-ar durea, mă, te-ar durea! Zdreanță ești, nu muncitor!

Îi crăpa obrazul de rușine, dar cum să scapi de gura femeii? Celălalt nu-l slăbea:

– La opt, ai auzit, la Ovidiu. Or să fie toți socialiștii-n păr, trebuie să ne-arătăm tari.

Cristache tot se mai gândea.

– Dar dacă nu mă lasă muierea?

– Ce fel de bărbat oi fi? se miră invalidul. Auzi, cântă găina în casa dumitale...

– Nu cântă, Stamate, dar eu de socialiști m-am săturat. Voi vreți să faceți revoluție, să răsturnați ordinea statului, că sunteți *bolșeviști!*

Capul de linie râse, bătându-l pe umeri:

– Cine ți-a băgat în cap prostiile astea? Vino numai o dată și ai să vezi că avem dreptate. Cât crezi că trebuie să rabde muncitorul? Să fie la cheremul șnapanilor?

Tramvaistului îi fu frică să nu-i audă taxatorul. De ăștia tineri se temea, știindu-i cozi de topor. Pentru un pol erau în stare să se ducă și să te toarne la direcție. Pe urmă, gata pâinea...

– Uite ce este, se grăbi să spună, cum îmi sosește schimbul, mă dau jos, mă duc acasă, mănânc ceva, pun capul jos și vin...

– La Ovidiu, auzi?

– Știu.

– Și-acu, dă-i drumu, că mai ai de cărat lume. Cine știe, mâine-poimâine, îi lăsăm să meargă pe jos...

Pe drum, la întoarcere, se gândea ca prostul. Stamate avea dreptate. Nu se mai putea trăi. Dacă or să stea să aștepte pomana stăpânilor...

Carne nu mai văzuse mahalaua de-o lună și ceva. Aveau și măcelarii arțag. Vitele scumpe, unde pui că te costă și să le tai, ba cu ce le-aduci, cu ce rămâi? Trăseseră obloanele. Acum, oamenii nu se boiereau cine știe ce. Să fi fost vară, nu s-ar fi băgat de seamă. C-o ciorbă de ștevie sau de lobodă și cu doi cartofi, gata masa! Dar venea Crăciunul și n-aveau nici de unele. Nu tu bani, nu tu nimic! Bărbații munceau din greu, se întorceau seara, le ghiorăiau mațele de foame. Nici pâine nu se mai găsea. Se așezau muierile cu noaptea-n cap la coadă, de pe la trei, să apuce mai în față, să nu se isprăvească cea ieftină, că așa o vindea statul, pe clase: patru lei kilu, a albă,

pentru burți mai subțiri, doi jumate cea mijlocie în care mai găseai și făină neagră, și 75 de bani cea de tărâțe, pentru amărâți.

Brutarii, ai dracului! Ce, să piardă el, să nu-și ridice averi din spinarea proștilor de-ar fi mâncat și pământ? Când se crăpa de ziuă și se auzeau căzând obloanele la prăvălii, începea vaierul muierilor. Se înghesuiau să rupă ușile șubrede ale franzelăriei. Vânzătorul, unul Lică, punea drugii, să nu-i spargă tejgheaua mulțimea furioasă. Până nu venea sergentul să le-așeze pe femei pe două rânduri, nu dădea drumul la marfă.

El ce vină avea? Ce-i trimitea domnul Bică-Jumate de la brutăria lui din Grivița aia vindea. Ce nu, nu.

Plângeau babele că nu mai apucau loc în față și patru lei pe un kilogram de pâine albă n-ar fi dat nici moarte.

– Faceți loc, măiculiță, pentru o femeie bătrână! se ruga vreo slută.

– Unde să-ți facem loc? Unde să-ți facem loc? strigau la ea nevestele. Nu vezi că nu mai deschide păgubosul ăsta prăvălia?

Se mai păruiau, abia le despărțeau. Ba l-au mai prins și pe Lică, atât cât se spunea că e cinstit. Oprise două pâini de doi jumate și voia să le trimită cuiva acasă. Muierile au răsturnat tejgheaua cu dosul în sus.

– Pentru cine le țineai, mă, astea aici? striga o bidinăreasă. Pentru cine?

Că să vezi, că e albă, că e neagră, l-au târnosit femeile pe vânzător de nu-l mai cunoșteai, că să ferească Dumnezeu să încapi pe mâna țigăncilor, să-ți dea ele o bătaie să pomenești.

Nu le mai potolea nimeni de la o vreme. Intrase îndârjirea în oameni. Lemnele scumpe, iarna trecută arseseră toată luna februarie gardurile, dar iarna asta pe unde mai scoteau cămașa? Hai, că de frig ai mai răbda, dar cu foamea cum te-mpaci?

La C.F.R., la Regie, la Fabrica de chibrite nu te mai înțelegeai cu lucrătorii. Începuseră grevele; guvernul, vorba lui Stamate, tremura cu curu pe cămașă, în frunte cu tăticul[1]...

Se decretase starea de asediu, oamenii șopteau pe la colțuri:

– O să fie revoluție! Să vedeți!

Noaptea, mahalagiii auzeau bocancii soldaților bătând noroaiele. Nici comisarii nu mai aveau liniște. Când le era lumea mai dragă, îi chema ministrul la prefectură la muștruluială. Să nu fi scos colțul, că pușcăria te mânca. Cu femeile era mai greu să te pui. O dată-și ridicau fustele-n cap și se apucau să ocărască. Soldații se rușinau, dădeau înapoi, n-aveau ce face. Parcă nu era să-l ia bidinăresele pe domnul Bică-Jumate pe sus cu brutărialui cu tot?

Urâtul făcea speculă cu făină, vindea pâinea pe ochi frumoși. Nu l-au mai răbdat ale zidarilor. S-au dus grămadă în Grivița peste el, să le vândă bulcă. Pe Lică-l tărbăciseră, ispràviseră cu el. S-adunaseră sergenții, jandarmii. Nu s-au speriat. Până n-a pus slutul robii la muncă să coacă cinci sute de pâni, nu s-au mișcat! Le-ar fi dat Bică-Jumate și pe degeaba, numai să scape de furia muierilor.

Pe bărbați îi mai speria Averescu, mai cu concentrările, mai cu baionetele, dar împotrivirea creștea cu fiecare zi care trecea, pentru că dacă-i ajunge cuțitul la os, pe om nu-l mai poți opri.

Nici lui Cristache nu-i era mai bine. Cu cinci copii și cu o femeie abia se ținea din două lefi. A lui lucra la Regie, punea foițe în tutun și-l împacheta. Cu ce câștigau amândoi nu le-ajungea nici să-și îmbrace copiii.

Și să fi fost zdravăn, hai să zici c-ar mai fi ciocănit ceva, dar abia se mișca; îl ținea piciorul de lemn, că pe cel bun îl lăsase pe front în Bulgaria. Multe îndurase și omul ăsta, dar nu se putea spune că o să moară prost! Zăcuse prin spitale, văzuse moartea cu ochii, bine că scăpase!

---

[1] Generalul Averescu.

Vesel om la vremea lui, de se trăia mai omenește. Lucra la tramvaie de pe când Tănase scornise un cântec:

Mai pune umărul la deal,
C-așa-i tramvaiul comunal,
Tramvaiul nostru extrașic:
Mergi după el, ca după dric!
Și de la Gară la Obor,
Taxa-i un pol,
Taxa-i un pol!

Nu era schilod ca acum; a lui din priviri îl cântărise. Avea o mustață, o frumusețe! Și unde mi-o tundea cu degetele și-o-nfiora, câte muieri oftaseră din pricina asta, numai el știa! Așa-i fusese scris, să rămână cu a lui, Tincuța, femeie buzată, cu ochi alungiți de te pierdeai în ei.

Multe mai făcuse și el, că, de, cununaseră împreună, botezaseră, ca românul, și bărbatului îi mai alunecau privirile. Avea o vorbă, când îi plăcea vreo vecină:

– Mustața luminează fața, nu părul! Păr au și muierile!

Până să nu-l betegească pe front, ce mai petrecuse! Umpluse pământul cu copii, nu mai plecau lăutarii de la ușa lui.

Când s-a întors cu un ciot de lemn, nevastă-sa plânsese o săptămână și pe urmă se potolise. Altfel erau și oamenii. Îi schimbaseră bolile, mai slăbiseră, mai muriseră, nu se mai trăia ca înainte. Pe urmă veni și pacostea cea mare: războiul cu nemții; câte nu înduraseră! Când să zică Doamne ajută, hop și criza! Viața grea la ale lui, se vârâseră ăi mai tineri, învățaseră să umble cu vagoanele electrice, Cristache tot la cai rămăsese. Dar de mârâit, nu mârâia, c-avea o vorbă a lui de om bătrân: „Ce-i al meu e pus deoparte! Mult, puțin, nu mă lasă statu..."

Uite, însă, că-i lăsa! Stamate avea dreptate, dar lui îi era frică mai mult de gura nevestei.

Bine-a zis cine-a zis că dacă pe câine nu-l calci pe coadă, nu latră. În seara aia, Cristache Cuțu nu s-a dus la Ovidiu. Adormise, pe la șapte deschise un ochi, afară era o zloată de toamnă, s-a întors pe partea ailaltă. A doua zi trebuia să se scoale de la trei, când amorțeau și sufletele, să străbată câmpul cel mare al Filantropiei și de-acolo să treacă de Tarapana, să se lase spre Floreasca, unde erau niște locuri sălbatice și să cadă în spatele halelor în care stăteau peste noapte tramvaiele, la depoul din Ștefan cel Mare.

Când a dat, cum ar fi mâine, de Stamate, ăsta nici nu s-a mai uitat la el. Se făcea că are treabă, îi întorsese spatele. Tramvaistul a vrut să se amestece în vorbă, nimic. Celălalt mut. Atâta prieten avusese și el și stricaseră căruța din pricina unei întruniri. Abia peste câteva zile s-a îndurat capul de linie să-l certe:

– De ce n-ai venit, Cristache, la Ovidiu!

„Păi să vezi, că n-am putut, că nu m-a lăsat nevasta", câr-mâr... A scuipat Stamate pe jos:

– O să vedeți voi, lasă... Atunci să stăm de vorbă. Când nu v-o mai place. Cum o să ne mai căutați! În loc să sprijini comitetul...

– Ce comitet?

– Cum ce comitet? Comitetul de grevă, pentru că noi, ori cu voi, ori fără voi ăștia de șovăiți, tot pornim greva, m-auzi tu pe mine?

Iar l-a sfătuit Cristache să se astâmpere:

– Liniștiți-vă, mă oameni buni, că pun armata pe voi, iar o să curgă sânge...

– Păi sigur, să ne lăsăm jupuiți de vii de niște îmbuibați, ca și când n-am fi oameni, ci otrepe...,

Stamate avea o vorbă întărâtată, ruptă din suflet.

– Mă, o să ne scoată din pâine, că au pe alții mai tineri, nu-i vezi, de-abia așteaptă să ne ia locul!

– Atâta vreme cât o să fim de-o uneală, n-au ce ne face.

Cristache a dat din umeri:

– Stamate, dacă faceți grevă, stau și eu, neică, acasă, nu pornesc tramvaiul, dar poate o să vă-mpăcați... o luă iar cu duhul blândeții.

– Nu încape împăcare cu ăștia, auzi tu, ești om bătrân! Până nu-i speriem puțin, nici nu vor să stea de vorbă cu noi...

Asta avusese de spus Stamate; de atunci nu și-a mai răcit gura cu șchiopul.

Să fi trecut două săptămâni. Se așezaseră ninsorile. Greu să urnești tramvaiul. Era și lume de nu mai încăpea; animalele bătrâne, de betegit nu putea să le betegească. Se pusese și direcția pe capul lor. Nu-i mai scotea din amenzi. Ba că n-au făcut destule curse și că trebuia să rămână câte doi peste schimb, ba că au fărâmat câte o osie... Să te iei de beregăți cu Dumnezeu, nu altceva.

Și ca să umple paharul, ce le-a venit draibărilor într-o zi? Nu, că dacă tramvaiștii muncesc pe lângă casele lor, păgubesc Societatea Comunală pentru că lasă oamenii să umble pe daiboj în tramvaie. Cine mâncase ce nu-i place, cine-o fi șoptit, chit că s-a trezit Cristache chemat la depou. Un funcționar de acolo le-a citit la toți, că-i strânsese ciucure în frigul curții, pe ce linii aveau să umble de atunci încolo. Ningea cu fulgi mărunți. Pițigăiatul ce le spunea? De două ori a ascultat Cristache și tot n-a priceput. Nu pricepeau nici ceilalți. S-a iscat un murmur prelungit, care a acoperit glasul funcționarului. Acesta se zbătea pe scările înalte și dădea din umeri:

– Ăsta-i ordinul; cui nu-i place, valea! La poartă așteaptă încă trei sute...

Au huiduit ce-au huiduit. Mulțimea era nedumirită, șovăia. Câțiva înjurau tare; când s-au ivit sergenții, s-au împrăștiat. Era limpede. De a doua zi, Cristache trebuia să mâne tramvaiul tocmai către Dealul Spirii. Stând și gândindu-te, la dus făceai ce făceai, că vagonul tot din depou îl scoteai, dar

la întoarcere, pierdeai două ceasuri până să ajungi acasă! Nu era omenește. Asta putea să te facă să bagi cuțitul în om; mai ales că nu-l primeau să stea de vorbă cu el. S-a dus, a bătut la uși, le-a arătat piciorul lui de lemn, i-a rugat – erau surzi, morți.

Din ziua aia i s-a otrăvit sufletul lui Cristache Cuțu. Vrea să zică d-ăștia-mi erau dumnealor! Ah, că bine mai zicea Stamate, trebuia pus mâna pe par, să-i scuture, să simtă că ei nu pot să mai rabde... Și de obidă, s-a pus să deșele bieții cai. Până atunci să nu-i fi atins animalele, că intra în pușcărie pentru ele! Dimineața, la schimb, se certa cu îngrijitorii, le pipăia burțile să vadă dacă sunt hrăniți, îi gătea cu fundulițe vara, să nu se deoache; tramvaist ca Cristache Cuțu mai rar în București. Dar de când îl mutaseră de pe linia lui, nu-și mai cunoștea mârțoagele. Îi dăduseră alte arătări. Pe unul, de ținea stânga, îl snopise în bătăi. Era tânăr, neînvățat la tracțiune. Caii Societății Comunale, moșteniți de la regimentele de artilerie, nu se speriau cu una cu două. Puteai să tragi cu tunul lângă ei, nu jucau în ham. Cum se făcuse, se pricopsise cu mânzocul ăla. Frumos cal! Dimineața, Cristache îl învelea cu valtrapul negru, îi punea ochelarii și strângea zăbalele; armăsărașul juca. Să nu fi fost blestematul de deal, nu s-ar fi întâmplat ce s-a-ntâmplat.

Tramvaistul bușise ce bușise în el, înghițise. Ajungea seara târziu acasă, se certa cu nevasta, ăsta era serviciul, n-avea ce face. Să-l mai fi găsit pe Stamate s-ar fi dus împreună la Ovidiu să-i asculte pe socialiști, dar parcă și ăsta intrase în pământ. A întrebat în dreapta, a întrebat în stânga, nimeni nu știa ce-i cu el. Unii spuneau că l-ar fi ridicat, alții că e cap de linie tocmai la Vitan, cine mai știa adevărul? Îi venea din ce în ce mai greu. Piciorul îl durea de atâta drum, seara cădea frânt, nu s-ar mai fi sculat din pat. Și pentru că tot nu era de ajuns, a dat Dumnezeu de-a omorât Cristache și mânzocul. Asta s-a petrecut într-o seară, pe la începutul lui decembrie. Toată ziua

căzuse o chiciură, străzile se făcuseră ca oglinda. Cum nu te uitai, cum îți spărgeai capul.

Ce-a pățit sufletul tramvaistului în după-masa aia, avea să spună și la morți. Ce-i drept e drept, și aluneca, era greu. A mai poftit călătorii jos, unii nu voiau. Țipau la el și la taxator:

– De ce ne-ați luat banii dacă nu ne duceți cu tramvaiul?

La poalele dealului, într-un șopron, așteptau de fiecare dată patru cai înveliți în pături, să nu înghețe splina în ei; cu ăștia se ajuta. Cât fusese zăpada mai afânată, mai suduind, mai dând în ei, armăsarii căraseră vagoanele până sus. Cum însă prinsese zăpada o coajă subțire, alunecoasă, treaba nu mai mersese. Îl apucau căldurile pe Cristache. Iată ce-i trebuise! Nu era el mulțumit pe linia lui! Nu tu deal, nu tu nimic, unde mai pui c-ajungea și devreme acasă. Acum ce te faci cu amenzile, că dacă nu-și făcea cursele câte erau numărate, nu mai lua nimic pe ziua aia. Și așa nu-l dădeau banii afară din casă...

Mânzocul avea pe dracu-n el. Sforăia, da să se ridice în două picioare, ba se opintea repede, târându-l și pe celălalt cal, liniștit și nepăsător, ba mușca din spatele celor de ajutor, când era vorba să urce.

Cristache l-a iertat câtva timp, l-a mai croit peste crupă, până nu s-a mai stăpânit. Mai avea două curse și s-ar fi mântuit, dar așa-i era lui scris, să pătimească. O jumătate de oră l-a ținut armăsărașul la poalele Dealului Spirii. Călătorii se dăduseră jos, împingeau și ei vagonul ușurat. Caii din față alunecau, dar trăgeau cu nădejde. Numai stângaciul nu vrea să se urnească. L-a înjurat Cristache de i se iviseră spume la gură. Când n-a mai avut ce-i face, s-a pus cu biciul pe el. Îl lovea și striga:

– A, tu-mi mănânci pâinea copiilor, tu-ți apopisosu' mă-ti!

Nu mai putea. Cum să te potolești? Că-l apuca miezul nopții și nu mai ajungea la depou. Încă unii dintre călători o luaseră pe jos, sătui să tot aștepte.

Cum s-a făcut că l-a plesnit Cristache în splină, undeva, o fi rupt vreun maț în el, că s-a trezit cu animalul doborât în

zăpadă, mort. A dat să-l ridice, ce să-i mai facă? Să-l ucidă lumea, că erau destui miloși împrejur.

– Boule! strigau ei. Criminalule!

– O să-l mănânci fript pe lumea ailaltă!

– Descreieratule!

Cristache Cuțu nu mai auzea nimic. Parcă-i luase vederea. A trântit biciul în omăt și-a plecat târându-și piciorul, petrecut de huiduielile mulțimii.

Seara uscată și rece îl trezi. Parcă se afla într-un loc cunoscut. Se opri în fața ușii înalte de lemn mâncat. Văzu lipit pe ea un afiș roz. Citi.

„SPECTACOLELE ZILEI:

Parcul Oteteleșanu – Teatrul Liric: *Dama în hermină*

Baroneasa Lia de Putty în superbe dansuri Waley. Omul zburător.

Ravengar-vedere și comedie (afară din program, episodul 8)"

Înjură tare. Nu mai fusese la vreo comedie din astea dinaintea războiului celui mare. Cu ce să-ți plătești biletul? Și, hai, să fi fost singur, dar unde mai pui nevasta, unde mai pui liota de copii, că nu putea să-i lase acasă...

Urcă treptele de piatră și deschise cu greutate ușa. Îl izbi căldura dinăuntru, un miros greu de haine umezite, uscate la căldură. Nu-l privi nimeni. Erau aproape opt sute de oameni, înghesuindu-se unul într-altul, care stând pe bănci șubrede de lemn, ce scârțâiau din când în când, care cu genunchii la gură, cocoțați pe pervazele ferestrelor înalte. Pe o scenă mică, împodobită cu drapelul țării și cel socialist, ca o aripă roșie la o masă acoperită cu pânză, stăteau vorbitorii.

Cristache nu-l recunoscu decât pe Stamate; mai erau, unul cu barbă și ochelari, cu fața lustruită și palidă în lumina săracă a becurilor electrice, și unul slab și înalt, îmbrăcat în haine verzui, decolorate. În jurul lor, se înghesuia mulțimea.

Tramvaistul apucă ultimele cuvinte ale unuia care stătea aplecat peste masa din față.

– ... pentru că astfel nu se mai poate! Să luăm, să vedem ce se petrece cu cotizațiile strânse de la muncitori pentru pensii. Casa centrală a meseriilor a încăput pe mâna unor necinstiți. Sunt aici, între noi, frați de-ai noștri mai bătrâni. Ei au cerut ajutorul cuvenit și ce li s-a dat? Ia să-mi spuneți?

Se facu o clipă de tăcere. Se auziră tusete înfundate și un murmur de aprobare. Cel ce vorbea continuă:

– După ani de muncă – robie, mai bine spus – cu ce ne-alegem? Cu treizeci sau patruzeci lei pensie. Ca să nu mai vorbim de cei neputincioși, de cei care, răspunzând la chemarea țării, au mers pe front și s-au întors betegi, schilodiți...

Mulțimea bătu din palme. Se auzeau strigăte aprobatoare împrejur:

– Așa e! Așa e!

Cristache se strecura printre cei din spate. Erau macagiii de la școala Cuibul cu Barză și câțiva conducători de vagoane electrice. Veniseră direct de la lucru, în hainele lor pline de unsoare. Unii nici nu-și scoseseră paltoanele. Stăteau rezemați de zidurile umezite, cu mâinile în buzunare și ascultau. Lângă un controlor, care-și ținea șapca roșie pe genunchi și mușca dintr-o bucată de pâine, Cristache își găsi un loc. Se așeză pe colțul de bancă – și ceilalți, văzându-i piciorul de lemn, se înghesuiră unul într-altul.

Vorbitorul nu terminase. Mai spuse că era bine să se unească și să declare grevă, pentru că, deși delegații merseseră de nenumărate ori la direcție, arătând și în scris cererile celor de față, nu fuseseră luați în seamă.

– Trebuie să-i facem să înțeleagă pe acești stăpâni, încheie, că cine are nevoie de noi trebuie să ne și asculte, să ne simtă puterea...

Cei mai mulți se ridicară în picioare și bătură din palme. Dintr-o bancă, de aproape, se auzi glasul răgușit al unui paznic:

– Vreau să spun și eu ceva...

– Ai cuvântul! zise de la masă bărbatul cu bărbuță roșcată și ochelari.

Toate privirile se îndreptară spre cel rămas în picioare. Omul nu-și găsea cuvintele la început. Avea o față smeadă, suptă, în care străluceau doi ochi adânci.

– Eu, începu el cu glas nesigur, abia mișcându-și mâinile spre nasturii hainei groase, eu stau tocmai la balta lui Filipache. Alt loc de muncă n-am găsit, sunt la S.T.B. din anul trecut, sau nu, ce tot zic eu, de doi ani împliniți. Am casă grea. Cu 15 lei pe zi nu pot să-mi hrănesc copiii și muierea. Păi știți dumneavoastră la cât mă scol eu?

Nu mai șovăia. Se roșise puțin, se vedea bine, și murmurul celor din jur nu-l mai speria.

– Și pentru cine să mă omor eu, pentru cine să-mi mănânc sănătatea? Pentru un pumn de capitaliști, așa cum a spus tovarășul ăsta, de-a vorbit înaintea mea, pentru o mână de oameni care fac milioane pe spinarea noastră? Nu se mai poate, fraților, uite că nu se mai poate! Să punem mâinile pe piept (își încrucișă în același timp palmele mari peste nasturii hainei) și să-i lăsăm pe ei să mâie tramvaiele. Eu unul nu mai viu la treabă dacă trebuie. Pentru că, deși nu fac mare lucru, e nevoie și de mine, și dacă n-o să venim cu toții, să-i vedem pe dumnealor...

– Nu mai venim la lucru! se auziră câteva glasuri.

– Ne mor copiii de foame și lor nu le pasă!

Stamate se ridică de la locul lui și făcu semn cu mâna cea bună:

– Liniște! Să vorbim pe rând...

– La noi în mahala n-am mai văzut carne de două luni!

– N-avem lemne! Anul trecut am ars gardurile...

Gălăgia nu se stinse decât foarte târziu. Cineva propuse să se numească o delegație care să meargă a doua zi la direcție și să prezinte pentru ultima oară lista celor cerute de salariați.

Dacă nici de data aceasta nu vor primi un răspuns, să nu mai lucreze nimeni, începând chiar de atunci.

– Nu suntem singuri, fraților, așa cum n-au fost singuri nici cei de-au făcut greve înaintea noastră...

Nu lipsiră nici câteva glasuri de împotrivire:

– Or să trimeată armata...

– Averescu nu se joacă...

Ele fură repede acoperite cu huiduieli și strigăte, care pofteau afară pe cârtitori. Se trecu la votarea punctelor cererii. Cristache vru să se ridice să zică și el ceva, dar glasurile amestecate ale celor din sală îi acoperiră vocea. Era târziu și nu mai aveau timp de sporovăială. Ceea ce trebuia spus fusese spus.

Totul merse bine, până la fixarea prețului zilei de muncă. Unii voiau să se ceară un spor de sută la sută, alții mai puțin.

– Nu ne vor da dacă cerem mult!

– Cerem cât merităm...

– Liniște! strigă Stamate. Așa n-o să ne înțelegem niciodată. Să hotărâm prin ridicare de mâini.

Iar se iscă larmă. Amenințările și înjurăturile se amestecau. În cele din urmă, lista fu întocmită. Nu trebuia decât să se hotărască cine va merge cu cererile muncitorilor.

– Mergem cu toții! strigară câțiva.

– Vom fi învinuiți de rebeliune...

Procesul-verbal al ședinței fu încheiat și se alese un nou comitet, care trebuia să stea de vorbă cu reprezentanții Societății Comunale. Discuțiile nu se potoliră decât foarte târziu, aproape de miezul nopții. Sala se goli încetul cu încetul și Cristache rămase printre ultimii, să-l aștepte pe Stamate. Acesta îl zări și se ridică de la locul lui.

– Deci te-ai urnit, nene Cristache?

– M-am urnit, după cum vezi. Nu se mai poate.

– Vrei să aștepți puțin? Uite-acum termin ce mai am de făcut și ieșim împreună.

După câteva minute, erau afară. Începuse să ningă. Străzile se acoperiseră de un strat alb, pufos.

– Crezi că o să meargă? întrebă șchiopul.

Celălalt îi arătă palma cea bună. Resfirase degetele.

– Vezi, tu, Cristache. Cinci degete are mâna asta a mea. Dacă le strâng la un loc, se face un pumn...

După aceea, tramvaistul îl întrebă:

– Dar unde-ai fost până acum de nu te-am văzut? Credeam că te-au umflat, așa spuneau unii, ori te-au mutat și pe dumneata ca pe mine, că nu ți-am spus ce-am pățit...

Și în câteva cuvinte îi povesti totul. Stamate asculta, dând din când în când din cap. Murmura numai:

– Ce-ți cântam eu, nene Cristache, până nu ajunge cuțitul la os, omul nu-și bagă mințile-n cap!

Se despărțiră către fostul pod de lemn, unde întorceau tramvaiele. Spre Tarapana se mișcau luminile albastre ale felinarelor cu gaz.

Cristache merse câtva timp, îngrijorat, cu capul înfundat în gulerul aspru al paltonului. Se gândea că toată întâmplarea asta îl găsește fără un ban în casă și nu știa câte zile vor avea de așteptat. Să se împrumute, n-avea de unde. Băcanul nu mai dădea pe datorie de când cu lipsurile. Striga cât îl ținea gura în prăvălie:

– Mie-mi trebuie bani peșin, că marfa se cumpără cu parale, nu pe datorie.

Iar celor săraci, ce să le mai ceri? Nici să dea înapoi nu se putea. Îl mânca gândul că omorâse bietul cal nevinovat și că or să-l pună să despăgubească societatea pentru treaba asta. Înjură singur, cu glas tare, spunându-și că așa era viața lor, numai o luptă, care pe care. Și să fi fost singurul chinuit! Cât priveai, toate mahalalele astea adăposteau lume apăsată, mâncată de boală și sărăcie.

Dimineața geroasă, cu aerul aprins ca un chibrit, șfichiuitoare, îi găsise pe cei din schimburile de noapte în curte. Mecanicii de la vagoanele electrice aprinseseră focuri în fața depoului. Câțiva răsuceau traversele cătrănite și flăcările topeau zăpada dimprejur.

Sosiseră și cei din schimbul de zi, mai tîrziu, înțeleși. Aveau fețe posomorâte, întunecate, ca ziua mohorâtă de iarnă care începea. Funcționarii aflaseră că tramvaiștii or să declare grevă. Priveau pe ferestre afară, la mulțimea ce se îndesa spre ușile înalte, de fier, ale depoului. Cei din comitet nu se întorseseră acasă în noaptea aceea. Înghețaseră, simțind cum le amorțesc picioarele și-și făceau treabă când la intrare, când lângă grajdurile cailor. Pe fețele nebărbierite, osteneala săpase urmele ei nemiloase. Aerul rece îi înviora.

Pe la nouă se auziră bocancii sergenților trimiși de la prefectură să țină ordinea. Înăuntru delegații încă mai vorbeau cu directorul. Trecuse un ceas și nu se știa nimic. Polițiștii înconjurară liniștiți curtea, așezându-se în cordon din cinci în cinci metri. Câțiva taxatori mai tineri, care întrebară de ce nu pealcă tramvaiele pe linii, fură bătuți cu bulgări de zăpadă. Nici în birouri nu se mai lucra. Deasupra curții pline de bălți cu păcură plutea un abur alb. În curând se auzi și tropotul mărunt al sergenților. Frigul începea să-i cuprindă și pe ei. Mulțimea le întorsese spatele. Toți priveau spre ușa vopsită demult cu albastru, pe care trebuia să iasă delegația.

Trecu o jumătate de oră și în cele din urmă se auzi murmurul celor din față. Se iviră cinci oameni. Nu aduceau nici un răspuns. Trebuiau să mai aștepte.

Pe străzile din jurul depoului, bătură în curând bocanci soldățești. Armata ocupa împrejurimile. Se auzeau ordine scurte, bătaia paturilor de pușcă pe caldarâmul înghețat. Comenzile împrăștiară companiile.

Câțiva acari mai fricoși își făcură drum spre ieșire, de unde se strecurară spre oraș.

Cristache îl găsise pe taxatorul lui. Acesta-i spuse ce pătimise cu vagonul până îl adusese înapoi în depou. Cei de la administrație îl chemau pe tramvaist să dea socoteală de moartea calului.

– Să-mi ia boii! zise în loc de altceva șchiopul. Eu nu le plătesc un ban, de ce m-au mutat tocmai la mama dracului, să-mi scurteze zilele și să-mi amărască viața!

Celălalt se miră:

– Și-aici de ce stăm ca proștii și-așteptăm? N-o să ne dea nimic, o să vezi dumneata și pierdem și leafa pe-o zi...

Cristache îl privi urât. Nu dormise toată noaptea și în el fierbea o drojdie strânsă de mult.

– Apoi cu neisprăviți ca alde tine sigur că n-o să ne dea nimic...

– Nene Cristache, ziceam și eu...

– Ce ziceai, mă, ce ziceai? Dacă ar fi după tine, le-ai linge și tălpile ăstora. Ție ți-o merge, că ești singur, neînsurat, dar eu, cu cinci copii, abia ne tragem zilele. Și nu sunt singurul. Uite la ăștia dimprejur, crezi că le este bine? Așa ziceam și eu până acum câtva timp: mult, puțin, asta e! Dar nu se mai poate! Nu vezi cum își bat joc de viețile noastre?

Taxatorul nu mai spuse nimic.

Orele treceau greu. Frigul se înmuiase puțin către ora prânzului. Delegații intraseră din nou în birourile direcției. Se sfătuiseră câtva timp, între ei, întrebaseră mulțimea dacă îi mai susține, și, la murmurul aprobator care ieșise din toate piepturile, dispăruseră în dosul ușii vechi.

– Ce-or face ăia dinăuntru de nu se mai hotărăsc o dată? întreba câte unul.

– Ce le pasă lor la căldurică, nu ca noi, milogind pe aici...

Încă de la zece, în curtea depoului începuseră să sosească trăsurile. Din ele coborâseră câțiva bărbați îmbrăcați în șube cu blăni bogate, sprijinindu-se în bastoane. Erau mai marii

tramvaielor, ăi de luau paralele muncite de spinările lor. Unii le făcură loc cu respect, spunând câte un „să trăiți“ cu jumătate gură, dar cei mai mulți îi priviră cu silă, nelipsind nici câteva huiduieli, mai spre margini.

Cam pe la unu, mulțimea nu mai avu răbdare. Cristache se trezi mai în față, aproape de ușa înaltă, vopsită cu albastru. Murmurul din spatele lui crescuse. Da să iasă soarele. Umbre șterse plutiră peste curtea acoperită de o zăpadă moale.

– Să iasă domnii, să ne spună ce facem: mergem acasă sau dăm drumul la tramvaie! strigă unul cățărat pe brațul de fier al unui macaz.

De afară se auziră comenzile scurte ale ofițerilor. Cineva spuse tare, să fie auzit:

– Nu vă speriați fraților! Au trimis armata să ne ia pe sus, dar pe noi n-or să pună mâna până nu ne dau ceea ce am cerut! Delegații ieșiră câteva minute să-i potolească.

Direcția ținea o consfătuire și trebuiau să mai aștepte. Unul mai din spate se aplecă și ridică un colț de gheață, care fu trimis spre geamul ușii de la intrare. Se auzi un zgomot sec și cioburi mici se împrăștiară la picioarele delegaților

– Fiti liniștiți! strigă Stamate, urcându-se pe trepte. Nu provocați!

– Huuuoooo! răcniră câțiva. Scoteți-i afară pe draibări! Să stea de vorbă cu noi!

Alți bulgări de zăpadă se abătură spre geamurile direcției. Polițiștii se apropiară în goană, strângând rândurile și împinseră mulțimea spre mijlocul curții.

– Nu provocați, fraților! se auzea glasul din ce în ce mai puternic al lui Stamate.

– Cine nu se-astâmpără va fi arestat! spunea un sergent înalt și slăbănog.

Câțiva ridicară bastoanele de cauciuc deasupra capetelor. Se auzeau lovituri înfundate, cei mai mulți strigau îndârjiți:

– Să iasă afară!

– Să dea un răspuns! răcnea și Cristache, pe care brânciurile sergenților îl înfuriase.

– Să-i vedem la chip, să se arate!

O bucată de gheață căzu pe acoperișul birourilor. Toți se uitară într-acolo. Pe urmă se făcu liniște. Tramvaiștii erau împinși, în tăcere, departe de ușile depoului. Micile încăierări se isprăviseră, și cele două grupuri se priveau fără un cuvânt. Acarii de la școala Cuibul cu Barză începură să-i batjocorească pe sergenți:

– V-a adus degeaba acilea, c-o să vă luăm centiroanele!

– Gura! se rățoia câte un sergent mai al dracului.

– Că n-o fi vorba-n preț!

–Hai sictir, urâtule!

– Insulți poliția, că acum te arestez!

– Ce căutați aici, în curtea noastră? întrebă Cristache pe unul. Cam pe la patru, delegații ieșiră pentru ultima oară afară. Se dădu ordin ca toată lumea să plece acasă și să stea liniștită până când comitetul îi va înștiința să se întoarcă la locul de muncă. Deocamdată, direcția amenința cu mobilizarea lucrătorilor care nu vor veni a doua zi la serviciu.

Un funcționar pipernicit, cu guler înghețat la gât și o cravată verde, numai ape, vorbea abia auzit de pe scări. Îl huiduiră bine și câțiva îi strigară măscări în față.

– Noi la lucru nu venim, chiar dacă ne strângeți cu hingherii!

– O să vă trimitem ordine de concentrare, și tot o să veniți! amenința pipernicitul.

– O să vie mă-ta, că-i numa' bună de dus cu tramvaiul!

– Huo șnapanilor!

Sergenții scoaseră iar bastoanele de cauciuc. Mulțimea începea să se împrăștie.

– S-a-nțeles, fraților, mâine nu vine nimeni!

– Fiți solidari! Vom trimite înștiințări prin oameni apropiați! Comitetul rămâne aici, în curtea depoului; nu ne

mișcăm până nu ni se dă dreptu] nostru... Cei de la R.M.S. ne-au promis sprijin!

Stamate răgușise vorbind. I se învinețiseră mâinile de frig și sub pleoape îl ținea osteneala.

– Acasă, fraților! Acasă, că ne-am boierit, ne merge leafa ca la stat!

Cristache ședea încă nedumerit în mijlocul curții. Nu era mulțumit. Totul i se părea făcut fără cap, ca la o joacă de copii. Păi dacă era vorba de-o treabă ca lumea, trebuia să nu se miște de aici, să nu-i lase să iasă afară pe funcționari, să crape de foame cu toții...

Se apropie în cele din urmă de Stamate și-l întrebă:

– Ei, și cu asta-i gata?

Ciungul râse:

– Cum o să fie gata? Du-te acasă, adică nu acasă: n-ai vreo rudă pe undeva prin București?

– Ba am. O verișoară, un cumnat...

– Dormi la ei, undeva, câteva zile. Or să te caute. E mai bine să nu te găsească, să mâie cu dracu tramvaiele lor. Pe noi, o să ne ducă prin poliții; dar nu scapă așa ușor...

Cristache Cuțu își mângâia cu îndărătnicie mustața. Întrebă:

– Adică or să trimeată armata după noi?

– Așa au făcut și la C.F.R.

– Bun, atunci s-o-ntindem de-acasă...

Numai un lucru îl cam încurca pe Cristache. De când se știa, nu trecuse o zi să nu facă ceva, că și truda asta avea un bine al ei, nu se putea fără ea... Trântor nu fusese în viața lui! Acum, poftim, stai de pomană cine știe cât timp!

– Și dacă e nevoie, chemați-mă și pe mine, spuse în cele din urmă.

– Te chemăm, nici o grijă. Ai bani?

– Nu prea...

– Noroc cu femeia ta, cât mai e-n slujbă, te mai ține ea, dar a mea-i în spital de două săptămâni...

– Și ce te faci?

– Nu-mi duce grija, eu până nu scot sufletu-ăstora, nu mă las. Comitetul n-o să părăsească depoul...

Cristache îi strânse mâna și trecând pe lângă poartă auzi nechezatul cailor din grajduri. Ce pedeapsă și pe animale să stea și ele degeaba!

Sergenții își adunau rândurile, pe trotuare așteptau soldații cu puștile la picior. Băteau cu tălpile bocancilor în trotuarul înghețat să se mai încălzească. „Niște amărâți și ăștia", gândi tramvaistul, grăbind pașii.

În aceeași noapte, mahalalele Bucureștiului fură cutreierate de patrule de jandarmi. Direcția Societății Comunale trimisese listele cu adresele setebiștilor, dar armata nu reuși să culeagă în zori decât vreo douăzeci de oameni, care nu primiră să pornească tramvaiele.

La Pirotehnie și la R.M.S., muncitorii lăsară lucrul pentru câteva ceasuri. Batalioane de polițiști străbăteau orașul în lung și-n lat.

Ziarele de a doua zi publicau discursul șefului guvernului, care era plin de amenințări. Se făcea apel la studențime și la profesori, chemați să asigure munca în transporturi. Câțiva delegați ai muncitorilor fură trimiși la universitate să vorbească intelectualilor. Aceștia erau îndemnați să sprijine greva setebiștilor. Se făcură arestări, dar autoritățile nu reușiră să găsească oameni cu ajutorul cărora să pornească vagoanele.

Orașul arăta ca un furnicar. Prăvăliile se închideau mai devreme seara, zvonurile cele mai curioase umblau din gură-n gură. Armata ocupase depoul din Ștefan cel Mare și, cu toată împotrivirea comitetului, fură pornite câteva tramvaie. După o zi, se renunță...

Se apropia Crăciunul și tutungioaicele de la R.M.S. ieșiseră pe Calea Victoriei cu pancarte. Cereau pâine și bani pentru greviști. Era o dimineață neguroasă. Aproape trei sute de femei, înfofolite în broboade, băteau caldarâmul strigând către mulțimea de pe margini. În față mergeau vreo zece muieri gravide, călcând rar. Oamenii se opreau, priveau la grupul de femei și citeau cartoanele umezite.

Manifestația s-ar fi terminat în liniște, dacă la capătul Căii Victoriei muierile n-ar fi întâlnit un cupeu în care stăteau patru petrecăreți. Echipajul trecu foarte aproape de primul grup al tutungioaicelor. Înăuntru erau două femei și doi bărbați cherchelіți. Cântau sughițând, și, când una din gravidele din frunte îi auzi, se așeză în fața cailor.

Birjarul, un muscal tânăr, vru să-și facă loc, dar femeile începură să țipe la el:

– Dă-i jos pe ăștia! Ei petrec și noi murim de foame!

– Huuuooo!

– Să se dea jos, să meargă cu noi!

Cei dinăuntru priveau speriați la mulțimea acelor muieri, pe chipul cărora se citea deznădejdea și foamea:

– Doamnelor! spuse unul din bărbați. Ce v-am făcut?

– Doamnă-i mă-ta! strigă bătrâna. Noi suntem tutungioaice, astea suntem. Dați-vă jos și duceți și voi o placardă! Bărbații noștri stau în grevă și n-avem ce mânca!

– La oase, cocoanelor!

Una dintre femei scoase capul pe ușa joasă.

– Chem poliția! zise pițigăiat.

– Ia te uită la ea, bobocelul! o înșfăcă repede o muiere neagră, cu părul lins. Câți ai în pat la noapte?

– Sergent! Sergent! strigă cealaltă.

Bărbații voiră să le sară în ajutor, dar pumnii puternici ai tutungioaicelor îi aruncă înapoi pe perne:

– De voi n-avem chef, plecați! Ele să rămână, curvele, să meargă cu noi!

Femeile, palide, cu părul răvășit sub pălăriile strâmbe, așa cum fuseseră date jos, priveau ochii înfricoșători ai lucrătoarelor de la Regie.

– Ajutor! mai strigă una.

– Gura! răcni bătrâna, că acum îți pun poalele-n cap!

Și vrând-nevrând, cocoanele fură înghesuite în rândurile strânse. Convoiul nu se opri decât sus, în deal, la Mitropolie, unde adunarea se sparse. Muierile plecară pe la casele lor, gonite de vântul rece care bătea dinspre Dâmbovița.

Nu mai putea Cristache! Se întorsese de două zile la el în mahala. Măcar să-l prindă, să-l ducă la caii lui. De omorât, n-o să-l omoare. Trecuseră treisprezece zile și comitetul nu trimisese încă vorbă că lucrul poate să înceapă.

Le era ușor de zis unora să stai liniștit acasă, dar cum să stai liniștit când treceau bidinăresele și-l vedeau în poartă așteptând ca pensionarii?

– Bună dimineața, domnu Cristache, ce se-aude cu tramvaiele?

El, mut, posomorât

– Ne-am rupt picioarele până-n Sfântu-Gheorghe, mergând pe jos.

– Las', mai mergeți și pe jos, că destul v-am dus eu...

– Ia să fii în locul nostru!

– De ce nu vă duceți la ăi mari să le spuneți? Noi ce vină avem, ne cerem drepturile...

Încă băcanul nu mai tăcea:

– Nu sunt patrioți, domnule. Păi cum să lași atâta omenire să meargă pe jos?

Îi dădea mâna să vorbească. Vecinii îi aduceau vorba lui Cristache.

– Nu l-ai auzit?.. El vorbește, dar ia să nu-i ajungă de pâine...

În ziua a doua de Crăciun, i-a trimis vorbă Stamate să vie la depou, că greva s-a isprăvit și că or să le plătească ce-au cerut.

Nu mai putea tramvaistul de bucurie. O certă pe nevastă, blând, împăcat:

– Vezi, ziceai să ne-astâmpărăm, uite că i-am pus jos.

De unde să știe el ce-l aștepta? Și-a pus paltonul, și-a înfundat căciula pe-o ureche și-a lăsat-o pe Tincuța cu copiii. Când a ieșit spre Tarapana, a privit orașul. Era mort, de parcă ar fi turnat cineva apă fiartă pe străzi. „Uite ce putem noi dacă ne răim!" și-a zis Cristache Cuțu. Mai încoace, unde întorcea linia lui, a dat de setebiști, pâlcuri-pâlcuri. Ostenise de atâta drum pe jos. Care cum îl vedea, își scotea căciula:

– Bună dimineața, nene Cristache, ai auzit?

– Am auzit.

– La trei îi dăm drumul, s-a terminat greva. Diseară ne împarte și banii.

Ăsta era cuvântul: tramvaiele să nu pornească decât la ora trei, până or prinde de veste muncitorii că greva s-a încheiat. Către curtea largă în care așteptau vagoanele nu era chip să pătrunzi. Armata făcuse zid, pușcă lângă pușcă. Oamenii așteptau pe trotuarele de pământ înghețat, privind peste capelele jandarmilor, să-i vadă pe delegați. Aceștia nu se arătau. Vorbele treceau din gură-n gură:

– I-au arestat!

– Nu vor să ia în seamă comitetul muncitoresc...

– Or să ne prindă-n depou și-or să ne-ncazarmeze...

Frig, frig. Îți înghețau mâinile în buzunare. Iar să stai, s-aștepți, să te uiți cum cad din pomi bucăți de zăpadă. Câțiva găsiseră lemne și aprinseseră focuri. Dinspre mahalale soseau alți muncitori. Unii mai cu chef, luaseră și câte o gură de țuică, pentru că era sărbătoare. Aruncau în sus cu căciulile de miei, auzind că greva a reușit.

Cam pe la prânz, s-au arătat și delegații între două rânduri de jandarmi. Stamate se zbătea să scape de unul care-i ținea brațul:

– Ia mâna, că nu suntem pușcăriași..

– Respectă forța publică! striga jandarmul, abia ținând cureaua armei din mână.

– Respectă dreptul cetățeanului! strigară de pe lături câțiva.

Li se făcu loc și soldații se retraseră către locul lor. Se așezară câteva pietre una peste alta, pentru ca delegații să se urce și să vorbească.

– Fraților! spuse tare Stamate, abia ținându-se pe un bolovan alunecos. Greva noastră a reușit. Lucrul va începe la trei, până atunci trebuie să veghem să nu iasă nici un tramvai din depou. Direcția a găsit câțiva indivizi și vrea să-i folosească în mod provocator împotriva noastră. Trebuie să-i împiedicăm, altfel ne vom trezi mâine-poimâine concediați...

– Așa e, să mergem către depou! strigă Costache, pățit cu de-alde ăștia.

– Mergeți în ordine! Nu provocați! mai zise Stamate, dându-se jos de pe bolovani.

Mulțimea se buluci către rândurile de soldați. Un ofițer ieși înaintea lor. Își încheia neliniștit nasturii de metal ai mantalei pe care o bătea vântul. Obrazul proaspăt ras îi era vânăt de frig. Le strigă de departe tramvaiștilor:

– Opriți, unde vreți să mergeți? Avea un glas subțire, abia auzit.

– La depoul!

– Nu se poate, e ordin!

Cristache se băgă mai în față, împingându-i pe câțiva.

– I-auzi la el! E ordin. Și de la cine-i ordin! Greva s-a terminat. Vrem să mergem la lucru, trebuie să luăm în primire tramvaiele...

– Te-arestez! zbieră ofițerul, speriat parcă de cuvintele pe care le rostise.

Soldații începură să fie împinși către gardul înalt al depoului. Retragerea se făcu pas cu pas. Mulțimea hotărâtă înainta în liniște. Ofițerul se zăpăcise și nu mai știa ce să spună trupei.

– Strângeți rândurile! atâta mai putu să zică.

Când ajunseră în fața porților de fier, Stamate îi opri:

– Rămâneți pe loc, acum nu mai poate ieși nici un tramvai fără să-l vedem...

De pe străzile alăturate, înainta un batalion de sergenți. Când ajunseră în fața setebiștilor, se împrăștiară ocupând locuri dinainte rânduite. Se făcu iar un moment de tăcere. Cristache văzu desfăcându-se porțile mari ale halelor în care stăteau vagoanele. Dinănuntru se auzeau clopotele tramvaielor.

– Ies! strigă Stamate.

– Să-i împiedecăm, fraților!

Lângă stâlpul de ciment al porților, se ridicase un macagiu înalt și slab.

– Nu-i lăsați, mama lor de putori!

Apucase un bolovan, învârtindu-l deasupra capului.

– Le sparg vagonul dacă îndrăznesc! amenința.

Vocile ridicate acoperiră văzduhul. Îndârjirea creștea. Nu puteau să lase să se întâmple așa ceva. Răbdaseră două săptămâni de foame și tocmai acum câțiva vânduți să dea drumul tramvaielor mai devreme...

Soldații primiră câteva comenzi. Paturile armelor clănțăniră pe caldarâm. Un căpitan, atunci sosit, se strecură înaintea trupei. Avea în mâna acoperită cu o mănușă de căprioară o hârtie pe care o citi tare.

– Ce tot bălmăjește ăla acolo? întrebă Cristache în gura mare.

– Faceți liniște, să-i auzim și noi glăsciorul...

Cei din spate tot mai murmurau. Nu înțeleseră nimic.

– Se pregătesc să tragă în noi! șopti unul bănuitor.

– Să tragă, parcă n-au mai tras?

Stamate strigă mulțimii:

– Potoliți-vă, nu au de ce să tragă, condițiile puse de noi au fost primite de direcție. Trebuie numai să nu-i lăsăm să pornească tramvaiele!

Pe șinele din curtea depoului ieșiseră două vagoane electrice. Muncitorii începură să fluiere:

– Huuuooo! Înapoi, înapoi!

Căpitanul strigă soldaților:

– Împrăștiați mulțimea!

Își lovea șoldurile cu mănușa scoasă, tremurând de mânie. Cristache îi făcu semn lui Stamate:

– Ce mai așteptăm? Nu putem să-i lăsăm să iasă...

Și făcu doi pași, târându-și piciorul de lemn. A câtea oară simțea în gură gustul acesta amar al revoltei? Pe front primise palme de la majuri pentru că era încăpățânat al dracului. Să fi avut o putere ar fi strâns de gât pe bărbatul acela cu obrazul roșu de frig.

Soldații înaintară cu armele în cumpănire. Nu mai era glumă. Stamate își făcu loc cu mâna ciungă. Voia să mai spună ceva macagiilor, dar cel cu bolovanul îl aruncă drept în mijlocul trupei. S-auzi un răcnet și zgomotul pietrei sfărâmate. În spate pocni scurt un foc de armă.

–Trag, trag, spunea înspăimântat cineva.

Trecătorii strânși pe margine să privească învălmășeala dispărură în curțile vecine. Sergenții loviră cu bastoanele de cauciuc. Mulțimea împingea cu desperare spre porțile depoului. Soldații dădură înapoi de câteva ori, apoi începură să lovească cu patul puștilor. Cristache simți cum îi ia cineva căciula din cap. Parcă ar fi suflat vântul. Mai apucă să se aplece o dată, fu lovit în umăr de lemnul unei puști, se lăsă dus puțin câte puțin înainte de valul celor din spate, îl văzu pe Stamate izbind în spinarea cuiva și apoi căzând între picioarele jandarmilor. Vru să pătrundă într-acolo, mâniat. Se mișca greu, își făcu loc cu coatele, zgomotele câtorva focuri de armă, trase deasupra mulțimii, nu-l mai înspăimântară. Sergenții încercau să deschidă cu orice preț porțile mari de fier. O pușcă fu ruptă ca o surcea. Comenzile gâfâite nu se mai auzeau. Numai urletul întărâtat al setebiștilor:

– Uuuu, nu-i lăsați, mai aproape, mai aproape!

Lângă barele de fier printre care se vedeau vagoanele așteptând, Cristache apucă de beregată pe un comisar cu șapcă. Acesta se pregătea să-l izbească cu bastonul de cauciuc. Îl lovi îndesat de câteva ori până-l simți căzând la picioarele lui. Împrejur se auzea bătaia tăcută, Pe Stamate nu-l mai zări. Se auzea amenințător clopotul primului vagon care voia să iasă din curte. Dincolo de geamul alb, râdea un bărbat tânăr. Cristache se aplecă și ridică o bucată de gheață, murdărită de păcură. O aruncă peste gard drept în mijlocul ferestrei celei mai apropiate a tramvaiului. Se auzi cum țipă cineva, din spate fu luat pe sus și bușit la pământ.

Poarta se căscă într-o parte. Un glas strigă:

– Nu-i lăsați, fraților!

Urmă o înjurătură și trosni lovitura unui pat de armă. Un trup căzu alături; în zăpadă curgea sângele cuiva – un sânge roșu, aprins, ca al păsărilor. Cristache se mai târî cu mersul lui greoi, se luă de piept cu cineva. Nu mai vedea, pe ochi îi atârna o bucată de piele zdrelită. Mirosul sângelui, gâlgâirea caldă pe obraz, îl făcu furios. Nu-și dădea seama că rămăsese singur lângă barele de fier. Mulțimea era respinsă de jandarmi. Vru să meargă înaintea vagonului. Acesta avea un felinar aprins, ca și când ar fi fost noapte. Ceva îl împiedică. Nu mai avu forță, parcă toată vlaga i s-ar fi scurs din trup. Se pipăi pe șold, unde mai simțea ceva cald și lipicios, și, când duse mâna înroșită la ochi, își dădu seama că fusese împuns cu o baionetă, pe neștiute, în spate.

Răsuflarea i se îngreună, nu mai reuși să facă decât câțiva pași. Piciorul de lemn îi alunecă pe piatra curții în care pătrunsese prin poarta deschisă. Căzu sufocat. Lângă el se mișcau încet roțile vagonului electric. Ar fi vrut să mai poată să arunce cu ceva, cu o bucată de fier, numai să împiedice târârea aceea scrâșnitoare. Se simți tras într-o parte, aproape

scos de sub grătarul de lemn al tramvaiului. Un bocanc îl izbi peste obraz și nu mai văzu nimic...

Pe tramvaist l-au înmormântat de Anul Nou, dacă nu în ultima zi a lui decembrie.

Stamate și cu ai săi i-au dus pe umeri sicriul până la groapă. Bărbații erau nerași, slabi, cu fețe vinete. În părul lor încăruntit devreme lucea ~~stinsa~~ zi de iarnă. Mortul, ușor ca un copil. O mână de carne mai lăsaseră din el la Morgă, strânsă în haine ca într-o batistă. Se umpluse cimitirul de lume. În fața gropii deschise, au vorbit socialiștii, unul după altul, înfierbântați, cu ură, despre cei care puseseră capăt vieții lui Cristache Cuțu. Copiii lui, muți, ascultau. Erau și mai mari și mai mici, cum se iviseră pe lumea asta strâmbă. Unii nu pricepeau mare lucru din cele auzite, dar alături creștea murmurul surd al lucrătorilor de la Regie și de la Arsenal. Aveau și ei rude puse-n pământ de glonț. Și străin să fi fost, tot ai fi înțeles puterea acelei mulțimi cu capetele plecate.

UN OM BĂTRÂN

– Care-ai făcut, mă? întrebă comisarul.

Se învârtea în jurul lor, cu mâinile la spate, furios. Părul i se lipise pe frunte. Asudase. Erau patru: Gheorghe, Hâncu, Androne și bătrânul, nenea Alecu. Meseriași vechi toți, unul și unul.

Afară aștepta Bazilescu, prăpădit tot, căzut într-un scaun. Să i-o facă tocmai lui! Și când? Acum când țara ardea... Poftim! Le dai pâine să mănânce – și ei uită că au copii acasă, că or să le plângă muierile de foame, că or să rămână văduve, pentru că Mareșalul nu se joacă! Te pui cu Mareșalul? Bine, bine, ei au făcut-o, dar cine ține capra-n spinare? Ptiu, Dumnezeul mamii ei de treabă, să te strici cu Mareșalul tocmai acum când voia să mai ceară niște credite, să-și mărească tipografia. Și asta din pricina cui? A unor descreierați ce-și închipuie că or să răsucească ei lumea pe dos. Că dacă ar fi după el, i-ar învăța minte. Carcerele astea tot nu ajung. E drept că la el în fabrică n-au fost acte de sabotaj până acum, dacă nu pui la socoteală un început de incendiu, dar, oricum, orb să fii și tot simți cum stă inima în om, cum te privește, ca și când te-ar lua mai degrabă de gât decât să-ți dea bună ziua...

Bazilescu simte că se înăbușă. Gulerul strâns pe gâtul scofâlcit este prea strâmt. Ar vrea să-l desfacă, să lepede cravata, dar nu se face, se uită comisarii la el.

Și ancheta asta care durează! După ce-au făcut-o lată, mai și tac. Lasă, că-i învață el șeful minte, când i-o lua acum la bătaie. Îl bănuiesc blând ca o mâță, dar nu știu ce-i poate pielea, crede vreunul din ei că State, comisarul State, mănâncă pâinea statului degeaba? Păi așa, oricine și-ar face de cap în țara asta, ca pe bărăgan...

De dincolo de ușa înaltă, albă, lustruită, nu se aude nimic. Ah, măcar o palmă, câte o palmă să le dea! Să vedem, or să mai tacă și la Siguranța Generală? Dar asta nu-i convine domnului Bazilescu. Ei n-au de unde să știe. Bine ar fi ca până la urmă să iasă așa, că a fost o întâmplare...

Gândul îl roade pe patron de un ceas și mai bine. E ușor să găsești un vinovat, dar ce te faci pe urmă cu Mareșalul? Că o să-l întrebe: adică dumneata nu știi că ai bolșevici în tipografie? De ce nu mi-ai spus, să ți-i trimit pe front, să-i satur de sabotaj...

El e răspunzător de personal, pentru că lucrurile s-au schimbat. Suntem în 1943 și războiul nu mai merge chiar atât de bine. Uite, mereu dăm înapoi, ca racul. O să ne trezim mâine-poimâine cu dușmanul colea la graniță și atunci să te vedem, domnule Bazilescu, atunci...

Ei, drăcie, dacă ar fi putut să stea de vorbă cu unul din ei... dar cum de nu i-a venit ideea asta mai devreme! Acum e prea târziu. O să-i ia la bătaie și-or să mărturisească. Or să spună că au scos litera și că puțin le pasă. Au acasă copii. Mareșalul nu se joacă! Îi trimite la Curtea Marțială. Gata! Le ia gâtul! Adică nu la toți, că n-a făcut-o decât unul singur, unul mai al dracului... Dar nu e bine, nu e bine de loc să citească procesul-verbal și să vadă că în tipografia lui a adăpostit bolșevici. Atunci adio credite; unde mai pui că te strici și cu Mareșalul...

Comisarii se uită la el, ca și când l-ar bănui că e făptaș. Nu le vine nici lor bine. E limpede, afișele cu proclamația conducătorului statului sunt adunate acum de echipe. Unele

au și fost lipite pe ziduri. Ce mai încurcătură! Și asta de la o literă lipsă!

Bazilescu știe ce-l așteaptă. Tot va primi un telefon, tot i se va spune că din pricina lui difuzarea proclamației către țară a Mareșalului a întârziat. Aici sunt interese de stat și inconștienții ăștia...

Stai, stai, că nu-i totul... Ce ne facem dacă mărturisește vreunul? Nu ar fi fost mai bine să-i fi spus, celui bătrân, da, la el se gândise din primul moment: „Mă, Alecule, spune că tu ai încheiat forma și că ți s-a părut nu știu ce și ai întors litera pe dos, că ești cam slab de vedere și oricum, se mai întâmplă!"

Ușor de zis, dar există corectori. Nu poți să-l înșeli pe șef. Ce, parcă el n-a văzut? Manifestul era bun în ultima perie! Aici e o mână criminală, o mână de sabotor care a umblat și ăsta trebuie pedepsit. Un comisar deștept n-o să-l lase să scape pe făptuitor. Din ce se câștigă parcă gradele în meseria lor?

Bazilescu se ridică de pe scaun și trase cu urechea dincolo. Se auzea numai vocea înceată a lui State. A dracului răbdare mai are și ăsta! N-a început încă să-i bată... O să-i ia pe rând și să vezi cum deschid gura... Dacă i-ar da, să zicem, o mie; ce o mie, cinci, parcă mai contează cinci mii acuma? Dacă i-ar da cinci mii, să zicem, și s-ar înțelege cu Alecu, ar ieși basma curată. Ceilalți, corectorii, nu cântă, sunt oamenii lui, nu au nici un interes să deschidă gura... Asta e. Dacă-i dă comisarului cinci mii și se înțelege cu bătrânul, poate o scoate la capăt. O să iasă că a fost o neglijență. De beșteleală nu scapă el, că Mareșalul nu uită, dar e altfel să arunci în spatele unui om bătrân totul, decât să iasă că ai sabotori în tipografie.

Ce-ar fi să intre? Chiar acum, să-i spună comisarului că în trei minute va afla pe vinovat. Chiar acum...

Dar e târziu. De dincolo se aud limpede palmele comisarului. Cum mai lovește! O dată, de două ori, de trei ori... E prea târziu. Domnul Bazilescu căzu pe scaunul său, simțind cum i se scurge sudoarea pe șira spinării.

Comisarul îi mai privi încă o dată, pe rând. Ostenise. Care din ei o făcuse? Ședeau în fața lui unul lângă altul. Cel mic și îndesat, Androne, nu mai e chiar atât de țanțoș, pentru că lui îi dăduse câteva palme, dar ceilalți trei se uită la el de parcă ar vrea să-l înghită. A crezut că merge ușor. Dar tipografii ăștia sunt oamenii dracului. Auzi dumneata ce le-a dat prin minte! Au pus pe drumuri câteva sute de oameni, care umblă după proclamațiile Mareșalului prin oraș să le dezlipească de pe ziduri! Dacă ar fi singur, ar râde și el.

Privește afișul mare, plin de litere albastre. Pe birou, alături, e forma de plumb, neagră încă de cerneală, abia scoasă din mașină. Între el și bărbații care stau în picioare, îmbrăcați încă în halate de lucru, stă forma asta de plumb și afișul mototolit.

A, să nu se facă ai dracului, că o să-i pună să înghită hârtie! Lui până la șase deseară îi trebuie vinovatul, nu are timp de pierdut. Se ridică greoi de pe scaun. Lasă, că spun imediat puișorii; câți a dădăcit el, să fie sănătos și să-i meargă la fel de bine și pe lumea ailaltă.

– Zi așa, mă. Mi-o făcurăți?

Cei din fața lui tac. Uite, ăsta Gheorghe, parcă așa îi zice, e neras de două zile. Zâmbește. Nu-i e frică. Nu știe el ce-i aia vână de bou. Nu știe ce-nseamnă „capra“... Bine, bine, îi amenință comisarul în gând.

– Cum e, mă, nea Alecule, se îndreptă spre cel bătrân. Că pe dumneata te știu... Parcă am mai avut noi de-a face...

Bătrânul dă din umeri.

Aha, nu-i pasă!

– Păi bine, se poate tocmai Conducătorului să i-o faceți, mă? Vă jucați de-a tipografia, ai? Parcă facem cozonaci, ai?

Și deodată ridică vocea, speriat parcă de cele ce spusese:

– ... Mă, ăsta e tatăl nostru, mă! Asta ne dă pâinișoară să mâncăm, mă! El ne ține, mă, țara în spinare, și voi ce-mi faceți, mă, mânca-v-aș sufletul să vi-l mănânc! Îmi jucați literele pe degete, ai?

Luă afișul și-l mai desfăcu o dată. Citi în gând titlul scris cu litere mari, groase.

– Zi, M-A-N-I-F-E-S-U-L, ai, în loc de Manifestul! MANIFESUL! Bravo, băieți, bravo... Adică e cineva cu musca pe căciulă, adică batjocorim noi proclamația către țară a Conducătorului... Iii, de vii vă mănânc. Să spuneți cine a scos litera, că dracii vă ia, și repede... Vă lăsai ce vă lăsai, crezând că sunteți oameni de înțeles. Dar n-am cu cine mă înțelege, că voi vreți să-mi pierd pâinea, ai! Să aud repede, cine a scos litera...

Cei patru bărbați îl privesc liniștiți. Prin geamurile cancelariei reci se vede strada. Deasupra, cerul noros de toamnă. E prea liniște și asta nu poate să mai sufere șeful. De când se știe, în zgomot a lucrat, îi trebuie zgomot și acum. Altfel simte că-l apucă toate alea. Nici dactilografele nu mai bat la mașina de scris dincolo, parcă a înghețat sufletul în ele. Se știe că dacă e supărat nu mai e chip să te înțelegi cu el! Poftim și ăștia, tac mâlc. Dar are el ac de cojocul lor! Mai bine să-i ia cu binișorul, să-i înșele, poate o scoate ceva de la ei! Oricât, un obraz de om este un obraz de om și nu face să dai orbește, așa, în cine-ți vine la îndemână...

– Spune, mă, tu, Hâncule. Hâncu-ți zice, nu?

– Da.

– Spune, mă, care-ai făcut-o, că scăpați mai ușor, mă...

– Nu știu, domnule comisar...

– Nici tu nu știi, Gheorghe?

– Nu știu.

– Nici tu, Androne?

– Dacă aș ști, aș spune...

– Bine...

Comisarul oftează. Se oprește în dreptul bătrânului.

– Nene Alecule, uite, ia un scaun, stai jos, stai și spune, că ești mai cu minte...

– Nu, mulțumesc, se încăpățânează zețarul. Nu sunt de loc obosit. Noi, după cum știi, lucrăm în picioare...

– Vrei să dau și-n dumneata? Ești ca tata. Mai mare rușinea!

– Cum vrei...

– N-ar fi mai bine să recunoască unul din voi, cinstit: da, domnule comisar, uite eu, din neglijență, din nebăgare de seamă, am făcut-o! Scurt. Scăpați și voi, scap și eu, încheiem procesul-verbal, vedem noi cum o scoatem la capăt. Nu mai ajungeți la Curtea Marțială, că acolo ajungeți, să-mi ziceți mie cuțu dacă nu ajungeți acolo, dacă nu mărturisiți. Și e păcat, mă, că mă uit la voi, e păcat, mă, aveți copii, mă, aveți neveste, mă, rămân pe drumuri, mă, se duc dracului toate, că Mareșalul nu glumește, mă, nu are nevoie de bolșevici, mă, în țara asta...

Cei patru privesc mai departe pe fereastră. Comisarul se învârtește în jurul lor.

– S-o luăm de la capăt, mă... Vra să zică, sus s-a dat ultima perie. Uite colea corectura. Era bine...

Desfăcu hârtiile aflate pe birou, umezite încă, și silabisi:

– Vra să zică aici e bine. Uite scrie negru pe alb: „MANIFESTUL"! T-ul e la locul lui... Buun! Mai departe...

Se opri o clipă și clipi din ochii săi mici, negri.

– M-ascultați, mă?

Vorbea cu o familiaritate ușoară, ca unor prieteni. Îi asudaseră palmele și scoase o batistă.

– Buuun! Vra să zică de la corectori unde a mers forma?

– Jos la mașini, spuse Gheorghe.

– Cine-a primit-o, mă?

– Eu, zise Androne.

– Tu! Buun. Uite că începem să ne lămurim...

Se opri puțin, tuși. Își aduse aminte că în seara aia avea întâlnire cu un prieten. Ei, drăcie, cum uitase! Dacă-l mai țin ăștia mult aici, cu ancheta asta, s-a dus naiba treaba, că are o treabă foare serioasă de făcut. Și cu Mareșalul nu te joci, el

trebuie până la șase să aibă mărturia scrisă, pe urmă lasă-i pe ăia mai mari să se descurce cum or ști...

– Care vra să zică tu, Androne, ai primit forma...

– Eu.

– Era bună, mă?

– Bună, că am dat-o la revizie, uite, aveți bunul de tipar al revizorului...

Comisarul căută foaia revizorului. Citi.

– Și-aici e T-ul la locul lui.

– După cum se vede...

State se așeză pe colțul biroului.

– Ei, perfect! Până aici e bine... Deci tu ca mașinist i-ai dat drumul!

– Sigur că da...

– Tu, ca ajutor, Gheorghe...

– Eu stam la coada mașinii...

– Bun. Și tu, Hâncule, ca zețar de serviciu, așteptai să repari dacă s-ar fi stricat ceva...

– Chiar așa...

– Bun! Adică nenea Alecu nu e vinovat, pentru că el a încheiat forma și i-a dat drumul jos. Tu, Androne, nu ești vinovat, pentru că tu ai „Bunul de tipar" de la revizor și i-ai dat drumul mașinii; tu, Gheorghe, ca ajutor stai la coada mașinii și fluieri, nu-ți pasă... iar tu, Hâncule, tu te plimbai prin atelier, deci și tu ești ca îngerul... Atunci cine e vinovat, mă, eu?

Holbase ochii și se ridicase în picioare. Răcnea cu ochii în ochii lui Alecu.

– Cine e vinovat, mă? Tata? A pogorât Maica Domnului din cer și-a scos o literă, ai? Asta vreți să ziceți...

Palma lui căzu pe obrazul lui Hâncu. Omul se dădu doi pași în urmă și scrâșni:

– Să nu dai!

Comisarul se roșise și îi privea cu ură.

– Adică voi credeți că de-asta v-am chemat eu pe voi aci? Ca să-mi spuneți ce-am auzit de o sută de ori până acum: că nici usturoi n-ați mâncat, nici gura nu vă miroase... Păi dacă voi n-ați făcut treaba asta, cine a făcut-o, mă? Spuneți-mi-l și vă dau drumul! Că n-am nimic cu voi, mânca-v-aș sufletul! Ce să am cu voi! Da spuneți-mi-l, mă, spuneți-mi-l, că pe mine mă mănâncă superiorii fript dacă până la șase nu aflu vinovatul...

Se repezi spre biroul său, deschise un sertar, scotoci câteva clipe și scoase o cărțulie mâncată pe margini, pe care le-o arătă:

– Ce scrie, mă, aici?

Cei patru nu răspunseră.

– Asta vă mănâncă pe voi! Asta vă mănâncă! Auziți! Fără doisprezece ani nu scăpați. La Curtea Marțială o să vă văd. Și-i păcat, mă! Că mie nu-mi trebuie patru vinovați, mă, nu patru, unul îmi trebuie, mă, că pe lumea ailaltă am de dus o mulțime în spinare, ce-mi mai trebuie încă patru? Unul, mă, care-ai făcut-o, spune și te scap ieftin? Nu tu, bătaie, nu tu omor, nu nimic. Ai greșit, îți pare rău, treaba ta, o să încasezi și tu acolo un aconto, scapi, te duci la muiere, la copii, nu mai bagi și pe altul nevinovat în pușcărie!

Trânti cărțulia pe marginea biroului, o ridică după aceea și o așeză pe un raft. Cei din fața lui nu aveau de gând să deschidă gura. Nu mai rămânea decât să-l cheme pe Petrică, ajutorul lui, și să treacă la treabă serioasă, să-i bată până i-o lăsa în nesimțire, până or să spună...

Se mai rugă o dată de ei:

– Spuneți, mă băieți, hai că așteaptă dincolo și domnul Bazilescu și-i mai mare păcatul să-l facem să-și piardă răbdarea...

Urmă o tăcere lungă.

– Bine, așa atunci, mârâi comisarul și apăsă pe butonul unei sonerii.

Pe ușa din dreapta intră un bărbat înalt, îmbrăcat în haine negre. Avea o față veselă, lăptoasă. Parcă atunci ar fi aflat că șeful său are treabă cu el. Înaintă cu pași ușori, clătinându-se puțin.

E atât de lesne să dai într-un om bătrân! Alecu știa asta. Știa că celui din fața lui îi pare rău, că poate îi este rușine, sau, chiar dacă și-a pierdut rușinea, nu-i mai place meseria și dacă-i place, nu-i place în fiecare zi. Aproape că se roagă de el. Din șiretenie, sau numai ca să afle mai devreme.

– Ce vrei să fac, nene Alecule? Dumneata mă cunoști... se tânguie (de unde dracu tot îi dă zor că îl cunoaște, că nu s-au văzut niciodată). Tata să fie, nene Alecule, tata, înțelegi, trebuie să dau în el, să aflu. Altfel îmi pierd pâinea și eu altă meserie nu știu. N-am de ce să mă apuc. Am 45 de ani, am început să încărunțesc, crezi că de puține ori mi-a fost silă de ce fac? Și asta e o meserie și eu am fost blestemat să stau aici și să vă bat pe voi...

Bătrânul ar râde, dar îl dor buzele strivite. Pe mâini, comisarul are încă o dâră de sânge subțire! Asta îl înfurie pe zețar. Tot el se vaită? Ar trebui să facă ceva acum, să-l scoată din sărite pe acest potlogar care se preface slab de înger, care cerșește o mărturisire. Și dacă ar ști, nenorocitul, că nu are nici măcar nevoie să spuie toate astea, că el s-a hotărât, că o să mărturisească, deși n-are habar cine a scos litera din proclamația Mareșalului...

– Nene Alecule, iartă-mă, zău iartă-mă, n-am vrut să dau în dumneata, dar m-ai scos din sărite, adică nu dumneata, ăilalți. I-am bătut până am ostenit. Uite, e șapte și jumătate și superiorii așteaptă să le dau rezultatul. Aveam treabă, trebuia să fiu undeva la șase și uite că tot n-am terminat. Dacă ai puțin suflet, spune-mi cine-i vinovatul, pentru că sunt convins că nu dumneata ai făcut una ca asta. Dar ai fost acolo, unul din ceilalți trei e vinovatul, e clar ca lumina zilei. Și dacă-l știi, de ce nu-l spui? De ce mă lași să mă zbat aici ca peștele pe uscat?

De ce te lași lovit, dumneata om bătrân, în loc să mă faci să-ți dau drumul, să te duci la ale dumitale, că oi fi având treabă și numai de bătaie nu-ți arde acum...

Pe față îi curge sudoarea. Și-a scos de mult haina și bătrânul îi vede șuvița de păr lipită de frunte. Nu spune nimic. Comisarul a căzut pe scaun și de acolo, cu ochii săi de motan, îl privește pe sub gene. Așteaptă. Adică ce-și închipuie viermele ăsta îmbrăcat într-o uniformă pe care o poate pierde într-o zi, că după o viață de om la atâta a ajuns el? Să spuie, chiar dacă știe, că unul dintre cei care gem dincolo, în camera alăturată, bătuți măr, a făcut ce-a făcut?

E atât de lesne să lovești un om bătrân! Dar e atât de greu să afli ceva de la un om încăpățânat! Câtă vreme șezuse aici și le auzise strigătele, vrusese de câteva ori să termine o dată și să mărturisească. Acum e hotărât. Va spune că el a scos litera. Totul e atât de simplu! De cei de dincolo mai e nevoie, el este un om bătrân. Nu au ce-i face. Or să-l țină câteva luni, or să-l judece, or să-l condamne pentru că l-a ofensat pe Mareșal. Că în loc să citească toată lumea pe ziduri „Manifestul“ lui, a citit altceva. Pagubă-n ciuperci! Parcă e cineva convins că panorama asta o să mai țină o mie de ani! Că militarii ăștia or să-și mai facă de cap multă vreme...

Ar putea foarte bine să facă să se creadă că e bătrân, că are vederea slăbită, poate i-ar da o lună mai puțin sau un an, dar nu-i adevărat! Păcat că nu i-a trecut lui mai devreme prin cap una ca asta. Ce vor fi râs trecătorii care au avut curiozitatea să citească afișul lipit pe zidurile orașului! Barem dacă nu poți să faci ceva mai acătării, tot e bine că îl batjocorești, măcar te mai răcorești! E ca și când ai da o gaură unui butoi în care fierbe mustul...

Comisarul a tăcut. S-a ridicat de la locul lui și fumează. Pe străzi se aprind luminile. Se aud claxoane de automobil. Pe lângă zidurile acestea trec oameni. Fiecare are un drum al lui, treburile lui. Azi de dimineață habar n-avea că acum va fi aici, între acești patru pereți, privind la omul care tot spune

că-l cunoaște și nu-l mai slăbește cu „nene Alecule" în sus, „nene Alecule" în jos.

Se întunecă. Vârful țigării comisarului, cât un punct roșu, se mișcă în sus și în jos. Fumul se răspândește în biroul îngust, plin de dulapuri. Trebuie să fie aproape opt. Ieri seară pe vremea asta stătea în grădina lui de acasă și privea crizantemele puse de nevastă-sa. Sunt cele mai frumoase flori. Poate îi plac atât de mult pentru că e bătrân și crizantemele au un miros amărui, trist, poate pentru că aceste flori sunt atât de înțelepte și resemnate, poate pentru că sunt ultimele podoabe ale grădinilor... Dau până la sfârșitul lui octombrie, flacăra lor gălbuie ca lumina unei lămpi strălucește în grădina întunecată până târziu, când cad ploile. Uneori, da, da, cum a fost anul trecut, când a fost toamna mai lungă, ele nu s-au uscat decât pe la jumătatea lui noiembrie. Au o frunză veștedă, aspră, de culoarea prunei necoapte, pe care se așază praful, și dacă sunt mai multe, miros puternic, au un iz vechi de pământ.

Pe ele găsești bruma verde...

– La ce te gândești? întrebă pe neașteptate comisarul.

– La nimic! răspunse îndârjit zețarul.

– Ce-i facem, nene Alecule, te-ai hotărât? Haide, să mergem acasă, că e târziu, ți-o fi foame și dumitale...

Dacă-i e foame? Sigur că-i e foame, pentru că nici să mănânce nu l-au lăsat, dar parcă o să moară din asta? Știe bine că multe seri de aici înainte nu se va întoarce acasă și va mânca pe apucate. Nevastă-sa trebuie să fie îngrijorată că n-a venit până acum acasă.

Lucrează în tipografia lui Bazilescu de aproape treizeci de ani. Mai are un an de zile și iese la pensie. Or să scape de el și gata, dar i-a cerut patronului să-l mai lase să lucreze cât o mai putea, cât l-or mai ține picioarele, pentru că s-a obișnuit să se scoale de dimineață, să facă drumul până la tipografie pe jos, să intre în atelier, să dea bună dimineața oamenilor și să se apuce de treabă. Îi place până și mirosul de acizi al

tipografiei, despre care se spune că e otrăvitor, îi place huruitul mașinilor pe care le aude de atâta vreme, îi place și cum foșnește hârtia de tipărit, cum duduie dușumelele când se aduc baloturile și sunt aruncate pe rampa magaziei... Ce dracu să priceapă acest comisar abrutizat de meseria lui, ce înseamnă o viață de om, să muncești 30 de ani fără să-ți zică cineva nici dă-te încolo, pentru ca într-o zi să nu mai vii, el care n-a lipsit niciodată, să nu mai vii la regalul tău, să lași treaba pe care o aveai de făcut cine știe pentru când, ca să fii purtat prin pușcării, să fii bătut și batjocorit...

Comisarul a terminat țigările. De dincolo de ușă se mai aud gemetele celorlalți.

– Ei, gata? face el deodată, oprindu-se în fața bătrânului.

A terminat cu binele. Acum îl va mai lovi încă o dată. Asta nu e nimic. E drept că palmele de pe un obraz bătrân e mai greu să le ștergi, să le faci uitate, dar n-o să mori tocmai acum.

– Spui?

O să-l mai întrebe o dată, cel mult de două ori și atât. După aceea or să-i trimită pe toți trei undeva jos, într-un beci și îi vor bate din nou și cei trei nu vor mărturisi chiar dacă i-ar bate încă o sută de zile. Și vor sta toți patru închiși și n-are nici un rost, pentru că el s-a hotărât, va spune că a făcut-o cu bună știință.

Și tot gândind astfel, începe să zâmbească. Comisarul îl privește uluit. Are pe față și o mirare nemăsurată, și teamă, și speranță...

– Ei? îngână...

Domnul Bazilescu răsuflă ușurat. E în același scaun. Stă de șase ore înțepenit și acum vrea să se ridice, pentru că i-au înțepenit mădularele. Se răsucește puțin și în cele din urmă începe să umble. Auzi dumneata, nici nu și-ar fi închipuit că bătrânul ăsta se mai ține la vârsta lui de asemenea șotii. Și nu vrea nici în ruptul capului să spuie că a făcut-o din greșeală,

așa cum i-ar fi convenit lui. Cui i- ar fi trecut prin minte că un om în vârstă are atâta curaj... Să mai crezi în oameni! Alecu era cel mai bun zețar pe care-l avea în tipografie, și iacă ce-i face, ca să-l strice pe el, Bazilescu, cu Mareșalul...

Trebuie să-l mituie pe comisar și să-l convingă pe bătrân să schimbe declarația. Ce-i nebun? Vrea să-l mănânce pușcăria? O să-și piardă pensia, nenorocitul, și nu mai vede lumina soarelui... Așa, o să-l pună la o corvoadă, două, pe la Curtea Marțială, or să se uite la el cât e de bătrân și or să-i dea drumul. Oricum, în fabrică n-o să-l mai primească, pentru că nu are de loc chef să i se mai întâmple una ca asta, nu, să se ducă unde-o vedea cu ochii, o fi el lucrător bun, dar nebuni nu-i trebuie în tipografie, că dacă astăzi a făcut ce-a făcut, mâine-poimâine cine știe ce-i mai trece prin cap.

Comisarul a ieșit pe coridor. Îl întâmpină.

– Ei, cum a fost?

– Porcul ăla bătrân, cum ți-am mai spus...

– Și de ce n-a vrut să mărturisească până acum?

– Credea că scapă nebătut, dar eu nu-l iert nici pe tata când e vorba să aflu adevărul...

Bazilescu îl trage de mânecă mai aproape și-i șoptește ceva înfrigurat. Comisarului nu-i place acest om care miroase puternic a săpun, nici obrazul lui ras până la sânge, cu vinișoare mărunte, albastre, nu-i place. Nimic nu-i place la stăpânul acestei tipografii. Și, auzi ce-i trece prin cap: să-l mituiască pentru ca să-i ușureze soarta acestui descreierat de zețar care a făcut să râdă un oraș întreg... De când dracu patronii țin atât de mult la lucrătorii lor? Lasă-l să dea miile promise, că ți-l potcovește el. Dacă nu i-o trânti un raport confidențial la Mareșal să se ducă vestea, să-i zică nu știu cum. Datoria-i datorie, nu merge așa. Omul a mărturisit, n-are ce-i face, să-și ducă crucea. Ce tot îi dă zor ăsta că e bătrân, că e ramolit și că la urma urmelor nu-i o greșeală nemaipomenită dacă lipsește o literă dintr-un uvânt. Ce, adică, pentru el, Bazilescu,

proclamațiile către țară ale Mareșalului sunt un fleac, așa... Ia te uită!

Dă să se îndepărteze, dar celălalt nu-l slăbește. Și cum mai miroase a săpun, ca o curvă...

– Bine, bine, spune și-i îndeasă hârtiile proaspete în palmă. Dintr-o veche deprindere profesională, comisarul le ascunde repede în buzunar. Pe coridor trec atâția oameni și prostul ăsta de patron aici și-a găsit să-i dea, parcă nu mai erau și alte locuri unde se putea sta între patru ochi...

*

Sunt din nou, față în față. Comisarul și cei patru. Alecu a rămas mai într-o parte. Nu-i privește. Îi este frică să nu-l dea de gol tocmai acum! N-a avut răgaz nici măcar să se înțeleagă cu ei, pentru că oamenii de pază nu i-au slăbit de loc.

Lampa de pe birou arde puternic. Hâncu se freacă la ochi. La toți le-a crescut barba. Sunt obosiți și mâniați. Pe față au o nepăsare care-l scoate din sărite pe comisar. Ar vrea să-i mai vadă tremurând puțin pe ceilalți trei, care habar n-au că zețarul a mărturisit. Dacă nu s-ar grăbi atât, ar mai scoate ceva de la ei, că n-a îmbătrânit degeaba în poliție, dar superiorii așteaptă raportul și pe cei care o să-i pună în libertate trebuie să-i convingă să nu vorbească, să nu caște gura.

Ajutorul lui a și pregătit declarațiile. Le pipăie cu degetele și simte grozav pofta să le ție și un discurs, să bage sperieții în ei, să se învețe minte să se mai apuce de prostii, acum când țara se află în război. Sunt trei hârtii ticluite dinainte, bătute de mult la mașină. Textul e scurt: semnatarii recunosc că nu li s-a întâmplat nimic și că ancheta a avut loc în condiții omenești.

Îi cheamă mai aproape. Numai pe Gheorghe, pe Androne și pe Hâncu.

– Semnați! le spune

Mașiniștii se apropie. Zețarul a rămas mai în urmă. Androne citește și dă din umeri. Știe că o dată hârtia asta iscălită

au scăpat. Se uită la ceilalți. Dar bătrânul de ce stă deoparte? Gheorghe înnumără hârtiile. Sunt numai trei. Și prostul ăla de nenea Alecu ce așteaptă? De ce stă cu capul în pământ?

Hâncu îl cheamă.

Bătrânul îl privește. Au înțeles. Prost să fii și ai înțelege. Androne lasă hârtiile pe masă.

– Nu semnăm...

Comisarul crede că n-a auzit bine.

– Adică de ce să nu semnați? După asta, gata, vă dau drumul, sunteți liberi. Am găsit vinovatul...

Mașinistul izbucnește în râs.

– Ai găsit dumneata vinovatul?

– Ascultă, strigă State deodată. Să nu vă bateți joc de mine, că eu nu mă joc de-a poliția cu voi, s-a înțeles?

Alecu se apropie de cei trei și îi privește furios. Ce dracu s-au prostit?

Hâncu îi dă un ghiont lui Gheorghe.

– Ce mai stai, spune...

Androne îl oprește.

– Știi ce, domnule comisar, eu am scos litera...

– Și eu l-am ajutat, spune mașinistul.

Hâncu se apropie și el mai mult:

– Iar eu eram de față, așa ca să știți...

Alecu ar vrea să se rezeme de ceva, dar în spate nu se afla decât un zid alb, prăfos, pe care o să-l murdărească de cerneala de pe halatul lui. Și dacă o să-l murdărească, ce dacă? Îi vine și să înjure și să râdă. Uite drăcia dracului! Dacă mai ține treaba asta un minut, pe comisar o să-l apuce damblaua. E gâtuit, gâfâie, vrea să strige, aruncă tamponul de pe birou și urlă cât poate:

– Dați scris că și voi sunteți vinovați? Dați scris?

– Dăm, spune repede Androne. Adu hârtie și cerneală...

– Bine, bine, o să vă pară rău, o să vă mănânce Curtea Marțială, porcilor, o să vă dați cu capul de pereți, vă învăț eu

minte să vă jucați cu mine de-a pisica și șoarecele... Petrică! Petrică! Ia-i de aici, i-ai și bate-i până vor spune că nu sunt vinovați, i-ai!

Ajutorul deschide ușa și mai întreabă o dată:

– Ce să spună?

– Bate-i până vor spune că sunt nevinovați!

Așa ceva n-a auzit încă ajutorul. Dă din umeri și-i îmbrâncește pe cei patru în odaia alăturată. Comisarul iese furios pe ușă și se repede spre Bazilescu.

– Îți place, domnule? Îți place?

– Ce s-a întâmplat? întreabă uluit patronul.

– Oamenii dumitale...

– Ce-i cu ei?

– Acum declară toți că sunt vinovați...

– Ce tot spui?

– Da, au cerut hârtie să facă declarație că în complicitate au scos litera aia blestemată...

– Nu se poate. Asta e o treabă de unul singur. Nu se face așa ceva cu complici...

Comisarul trântește ușa biroului de zornăie geamurile.

– Lasă că-i învăț eu minte! Îi învăț eu minte...

Bazilescu își dă seama că e timpul să plece acasă.

Nu mai are ce să caute aici. Pe scări, în timp ce-și așază pălăria pe cap, vorbește singur:

– Ai dracului oameni...

TEREZA

În dimineața zilei de 25 august a anului 1944, Tereza se afla undeva de-a lungul șoselei Nordului, în apropierea Bucureștiului, cu un grup de comuniști. Era foarte cald și într-un lan apropiat foșnea porumbul. Nici dinspre oraș, nici dinspre Pipera, nu se arăta vreun camion. Pe brațul strâmb al pompei de benzină de la barieră se așezaseră vrăbiile. Femeia își trecu de câteva ori mâna aspră pe frunte. Privi țeava cenușie a pistolului automat pe care-l avea atârnat de gât și se întrebă a nu știu câta oară ce-o să se petreacă peste câteva minute. Cu numai două zile în urmă, aceeași oameni care stăteau acum încruntați lângă ea, pândind marginea sură a pădurii din apropiere, îi spuseseră că războiul se terminase, și, iată, numai într-un răstimp atât de scurt, începuse un altul.

De pe aerodrom se ridica din când în când câte un avion. Tovarășii ei îl urmăreau cu priviri înfrigurate. Știa și ea că de două zile Bucureștiul era din nou bombardat și că grupul în care se afla trebuia să curățe locul acela de soldații germani care-l păzeau.

Din când în când își arunca privirile spre calcanele de lut ale caselor din apropiere. Se întrebă cu spaimă ce va face vecina căreia îi încredințase copilul, când va auzi primele împușcături? O sudoare subțire îi acoperi fruntea. Într-o clipă își aduse aminte de o mulțime de lucruri, de întâmplări uitate. Privi spre

comandant. Acesta tot nu se ridicase. Şedea culcat în iarbă şi se uita spre aeroport cu un binoclu. Tereza nu-i vedea decât tălpile mâncate ale bocancilor şi umărul strâns de cureaua armei. Vrăbiile stăteau liniştite pe braţul de fier ruginit al pompei de benzină. La prima împuşcătură, vor zbura, îşi spuse femeia. Îşi aplecă privirile şi văzu mişunarea neostenită a insectelor din iarbă. Simţi sudoarea curgându-i pe spatele plin. Mirosea plăcut a fân, cerul era foarte înalt şi limpede. În depărtare abia se vedeau câţiva nori albi. Vru să nu se mai gândească la nimic, dar ziua fierbinte de vară îi aminti de alte zile...

„Numai curvă şi hoaţă n-am fost", spunea câteodată Tereza, dacă aveai timp s-o asculţi. Încolo le făcea pe toate: slugă, slugă; cărase, spălase, era deprinsă cu răul, cum te obişnuieşti cu timpul. S-o fi privit nu-ţi venea să crezi câte auzeai de la ea, dar vorba cântecului: să nu-i dea Dumnezeu omului câte poate să îndure! În femeia asta puţină zăceau şapte suflete şi încă unul pe deasupra. Dacă nici proprietarul ei, domnul Banculea, spaima mahalalei, n-o dovedise, însemna că e ceva de capul ei. Însă povestea cu proprietarul începuse mai târziu, când se mutase ea pe şoseaua Nordului, la mama dracului, că nu se mai isprăvea Bucureştiul ăsta!

Prin 1924, Tereza fugise de la părinţi, de la ţară. Uite-aşa o apucase, să nu mai stea să slugărească primăria: aprinde lampa, du condica, adu cerneala, dă cu gaz pe duşumele, că notarul era şi nas-sus, îi plăcea să miroase a cazarmă, nu degeaba fusese el subofiţer. Fudul om, când sta să se gândească o apuca un râs. Nici şeful postului de jandarmi nu avea o asemenea mustaţă, de puteai să-mpungi cu ea. Mic, iute şi-al Necuratului, domnul Firoiu ţinea nouă ţiitoare pe un genunchi şi mai da şi ajutor primarului la nevastă. Drept să spună, mică, mică, da pe vremea aia îi plăcea şi ei, cât era numai de paisprezece ani, că prea avea o căutătură de te furnica şi se

ținea călcat și cu ștaif la gât. Numai că una era asta și alta când a dat să-i pună mâna dinainte, mai mare rușinea.

Atunci și-a spus Tereza că trebuie să lase totul și să plece la oraș să se facă om. Zis și făcut. Și-a strâns ce trențe avea, și-a făcut o bocceluță și, fără să deschidă gura, și-a lăsat casa și suie-te-n tren. La ele în sat, mai făcuseră și altele la fel. Le goneau sărăcia și păduchii, unde mai pui că se spunea că la București umblă câinii cu covrigi în coadă.

Loc de rupt oasele găsise, cine nu vrea servitor la ușa lui? Pe vremea aia era tânără, necoaptă ca pepenele, unde-o puneai acolo ședea, ce-i cereai aia făcea, pentru un blid de mâncare și-o bucată de pâine. Burta ei n-avea geam, că trăise și cu buruieni, ca păgânii. Primii stăpâni erau niște zgârciți de negustori din Grivița, de țineau stămburi într-o dugheană puturoasă și strângeau banii cu furca, dar ce, asta era treaba ei? Treaba ei era să le spele așternuturile, să le mături casa și să le facă de mâncare.

Ar fi fost cum ar fi fost, dar tot de la ale tinereții i s-a tras. Cam după vreo trei ani, crescuse Tereza, negustorul, bărbatul cucoanei, a început să se uite altfel la ea. Îi crescuseră țâțele, pe vremea aia avea și doi ochi de unguroaică, omul, om, dar puteai să te uiți la el, că era și bătrân și urduros? S-a făcut că nu bagă de seamă, îl ocolea, mai mare frica: seara când se urca în odaia de sus, unde dormea, încuia ușa de două ori. A simțit că se strică treaba, Și nu de alta, dar abia se deprinsese. Avea patru pereți numai ai ei, ca un pahar, se minuna cucoana negustorului: „Când mai ai, fată, timp să ți le-aduni și pe-ale tale? Că te scoli dimineața la cinci și te culci la miezul nopții..." Curată, călcată, nu mai scăpa de privirile urdurosului. Începuse s-o cheme în prăvălie când mânca nevastă-sa, că mâncau pe rând, să nu lase deverul. O punea să se urce pe o scară să-i dea jos stămburile și să le scuture de praf, chipurile, numai ca să-i vadă picioarele tinere. I se făcea scârbă când își aducea aminte.

A mai trecut ce-a mai trecut, într-o zi a înghesuit-o după tejghea și-a vrut s-o pupe cu gura lui vânătă. Mirosea a tutun și tremura tot. Abia i-a scăpat din mâini. Seara i-a spus cucoanei că ea nu mai stă. Să-i dea ce i se cuvine. Plângea de rușine și nevasta negustorului i-a numărat banii strânși și-a trimis-o c-o scrisoare la niște cucoane, prietene de-ale ei, tocmai pe strada Berzei. Astea erau trei bătrâne, surde și cam țicnite, de trăiau într-o casă cât o biserică, plină de pisici. Ce i-a mai pățit sufletul și-aici avea să spună și la morți, dar parcă poți s-alegi? Stăpânul e stăpân, trebuie să nu crâcnești.

Nebunele, că nebune erau, se sculau pe la opt; ea ce să facă în timpul ăsta: cosea fețe de pernă pe etamină; asta de la fata primarului învățase. Mai scotea un ban, cu ce mai avea, se gândea că tinerețea trece și e bine să pui deoparte. Iarnă, vară, bătrânele pe la opt începeau să bocăne. Scoală-te și pune-le ceaiul pe masă, cară-le așternutul pe care dormiseră, afară, la aer curat; nu mai scăpa de gura uneia: „Terezo, vezi să nu ne fure careva pernele!“ Acum, ce era o pernă, dar intrase plictiseala în ele, că de-aia țineau pisici în casă. Scârboase animale pisicile astea! Curăța după ele, îi venea să-și ia câmpii. Ba o dată îi trecuse prin minte să le otrăvească și să se ducă unde o vedea cu ochii, să scape de ele. Stăpânele rămăseseră singure de mulți ani. Uneia îi murise bărbatul la tinerețe și nu mai scotea nasul din niște cărți de vise, celelalte două, de otrăvi ce erau, că nu se uitase nimeni la ele, rămăseseră fete bătrâne și adunaseră atâta dușmănie pe om că mai bine le-ai fi strâns de gât. Își dădeau în cărți și-n cafea. Tereza nici până în ziua de astăzi nu știa din ce trăiau. E drept că erau proprietăresele unei curți întregi închiriate la niște funcționari și că luau la întâi și la cincisprezece ale lunii bani de la ei, dar numai cu atât, să mai ții și slugă la ușă, era cam puțin. Se certau între ele, nu-și vorbeau cu săptămânile și doar erau din același sânge, dar ce, parcă nu sunt cinci degete la o

mână și seamănă între ele, că nu seamănă? Treaba lor, să le fie țărâna ușoară, unde or fi acum pe lumela ailaltă!

A rămas și-aci vreo doi ani. În timpul ăsta i se petrecuse și o nenorocire. De la o vreme începuse să-i placă lăptarul care aducea smântână cucoanelor. Părea om serios, deși îi jucau și lui ochii când o vedea. Azi așa, mâine așa, nu puteau să rămâie numai cu privitul. Mitroi îl chema, avusese nevastă și-o lăsase și se jura că i-ar trebui muiere cu cununie să-l îngrijească. Sufletul ei, coală albă. L-a crezut. Lăptarul a început să se întoarcă seara cu faitonul gol tot pe strada Berzei. Ți-era mai mare dragul să auzi copitele calului dupăind pe caldarâm. I se făcea inima Terezei cât vârful acului și se roșea toată, cât era de mare. Dăduse drăguțul de Dumnezeu și o primăvară să te tot uiți afară. Mirosea a floare de tei, unde-și urca noaptea niște stele frumoase în creștetul cerului!

Ei îi dăduseră cucoanele o odăiță de doi metri pe trei, în fundul curții, nici n-aveai unde să-ți tragi sufletul, dar pentru cât îi trebuia și atât era de-ajuns. Nu ziceți că îl punea pe Mitroi să dea ocol pe strada ailaltă, unde răspundea curtea lungă și avea un zid de cărămidă, ros și plin de iederă. Lăptarul, om care văzuse multe, bătea calul pe bot, se strângea o dată la curea și fluiera încetișor pe sub zid. Să fi trecut o lună, două, venise și păcătosul de iunie cu niște ploi nesfârșite, nu puteai să lași omul afară dacă-ți mai era și drag. În puține cuvinte, mai în glumă, mai în serios, s-a întâmplat ce trebuia să se întâmple, că nu ne-am născut cu bragă în sânge. Și-ave Mitroi o gură dulce și unde potrivea cuvintele, se cunoștea că văzuse de mic Bucureștiul. Bine-a mai dus-o, până au mirosit-o hodoroagele. De multă vreme nu mai avuseseră un prilej să se certe cu cineva. Au chemat-o într-o seară, față. Ședeau la masă, ca niște bufnițe, toate trele îmbrăcate în negru ca cioclii. A mai mare, conița Smaranda, de purta un coc ținut într-un pieptene de sidef și niște mărgele cât oul de bibilică, i-a spus verde că în casa lor n-au nevoie de curviștine care primesc bărbați. În seara aceea

a simțit Tereza că pe oameni nu poți numai să-i iubești. Mitroi era ca și bărbatul ei, doar îi spunea în fiecare seară c-o s-o ducă la el în județ, să-i facă o casă. N-a mai răbdat și le-a zis mâniată că sunt niște mortăciuni dușmănoase pe tinerețea ei și că dragostea e un lucru atât de rar, că dacă ar putea oricine să se aprindă la suflet, lumea asta ar fi ca o grădină. Nu i-au mai dat nici bani și s-a trezit în stradă.

Pe lăptar nu l-a mai văzut din ziua aia și-a înțeles că jurămintele bărbaților sunt ca hainele de vicleim. Și-a făcut socoteala, noroc cu banii strânși. Nu murea ea de foame cât o mai putea să țină acul în mână și să spele o rufă. Vreo trei-patru zile a stat cu chirie la un hotel în piața Matache Măcelaru, pe urmă a găsit o altă cucoană. Urcă cu ea tocmai în Dealul Spirii, n-o nimerise prea prost. Casă mare, curată, era de muncit mult, dar nu se speria. A ars o dată un cearșaf cu mașina de călcat, a luat o palmă, o ținea minte și acum; s-a răstit la cucoană: „Să nu dați în mine, mai bine vă plătesc ce-am stricat!“ N-a mai dat cucoana în ea. După vreun an jumătate, altă pacoste. S-a întors băiatul femeii de la școala militară. Frumos, frumos, numai eghileți, dar ea să nu mai audă de bărbați, deși erau nopți când i se părea că doarme pe o plită încinsă. Ce i-a venit și ăstuia, om în toată firea, a crezut că pentru banii pe care-i dă maică-sa poate să aibă și pe cineva care să-i aștearnă. Când s-a făcut mai al dracului, i-a dat una peste gură și-a plecat. Numai servitoare să nu fii în lumea asta păcătoasă, pentru că toți cred că sluga are sufletul ca o cârpă de șters ghetele.

Era prin '31, banul se scumpise, se dădeau lucrătorii afară de prin fabrici, greu să mai mănânci o bucată de pâine. A trebuit să caute o cămăruță de închiriat, undeva mai la margine, să coste mai ieftin. Nu se mai putea trăi din altceva decât din spălatul rufelor. A întrebat în dreapta și-n stânga, cine-o fi trimis-o nu mai știe, a nimerit tocmai la Herăstrău, pe șoseaua Nordului, care pe vremea aceea nu era decât un drum plin de

praf și de gropi pe care treceau căruțele. Trei case-n dreapta, trei case-n stânga, unde te uitai numai bălți cu broaște și-o iarbă săracă și aia, pripită, nici caprele nu puneau gura pe ea. I-a plăcut Terezei că semăna a comună, își mai aducea aminte de acasă. Să nu fi fost proprietarul, tare-ar fi fost bine, dar parcă poți să te uiți în gura omului și să-l cunoști de la o poștă? Domnul Banculea era pe vremea aia un bărbat înalt, cam adus de spate, cu un mers leneș de om cumsecade. Purta pălărie și haine la două rânduri și n-avea altă ocupație decât aceea de a strânge banii de la chiriașii săi. Ținea niște maghernițe de lemn, căptușite cu chirpici, de intrase păduchii în ele cum se ține mușchiul pe copac. Cu ce strânsese, Tereza și-a cumpărat un pat, două scaune și-o masă. A spoit odaia, lună a făcut-o, nu știa de lighioane, a plătit pe trei luni înainte și-a pornit după treabă. Pleca dimineața, venea seara, aproape că nici nu băga de seamă lumina zilei, ca omul cu necazuri. Noaptea, între două somnuri, cosea fețe de pernă pentru cucoanele la care spăla. Și-a mai cumpărat și o sobă de tuci, un dulap, trei farfurii cu linguri și furculițe; uite de-aici începe fericirea unui om, de la lucrul făcut cu mâna lui. Azi una, mâine alta, se umple casa și dacă te gândești la toate astea, te-apucă fudulia. Ehei, la vremea aia un bărbat să mai fi avut Tereza, că se copsese, era femeie cu scaun la cap!

Domnul Banculea s-a făcut al dracului abia mai încolo, peste vreo cinci-șase luni. Nu, că să le ceară o chirie mai mare, că se reparase șoseaua Nordului, puneau boierii asfalt pe ea, să fie ca-n palmă, să treacă cu mașinile și să nu fie zdruncinați. Asta însemna, vezi, dragă Doamne, că locul se scumpea și că impozitele se ridicau și ele, domnul Banculea de unde să le plătească decât din spinarea amărâților ce ședeau în odăile lui puturoase, pline de păduchi? N-au dat chiriașii bani mai mulți, că nici n-aveau, și-atunci ea de ce să-i dea, însemna că se strică cu oropsiții. S-a pus proprietarul pe capul lor. Le-a închis apa, striga la ei, nu era zi de la Dumnezeu să nu iasă în curte și să

le spună ce-i venea la gură. Toate ar fi fost cum ar fi fost, dar Tereza mai ședea și perete-n perete cu el. Domnul Banculea era și bețiv pe deasupra, aducea noaptea femei și până nu le bătea, nu se culca în pat cu ele. Ce-i auzeau urechile Terezei nu se poate povesti. I-a zis de la obraz, dar ce, parcă el o asculta? Din boanghină n-o mai scotea, boanghină și curvă. Femeii i se urca sângele la cap. A ieșit la el o dată cu toporul, să nu fi fost vecinii, acolo îl căsăpea. S-a mai astîmpărat o vreme, că era și fricos după toate altele.

În primăvara lui '32 l-a cunoscut pe bărbatu-său. Se întorcea de la o cucoană la care spălase toată ziua. În cutele rochiei ieftine mai stăruia mirosul de leșie și de aburi de rufe, avea și-o amețeală de nedormită ce era, ar tot fi stat jos că i se umflaseră picioarele aplecată peste albii. Nu se uita nici în dreapta nici în stânga. De la capul tramvaiului și până în mahalaua ei, aproape de Pipera, era de mers. Mâncai o pâine și jumătate, dar cu timpul se obișnuise. Era mai greu iarna când s-așternea zăpada, nămeți, nămeți, ziceai că-ți iese lupul înainte, dar atunci se întorcea mai devreme, să n-o apuce seara. Pe când acum!

Era la începutul lui martie, pe marginea drumului noroios mai rămăseseră grămezi de zăpadă. Potecile se zbiciseră; deasupra amurgul sur, nori vineți și-o rămășiță de soare, să înveselească cerul. Mirosea a pământ și-a bălegar, pe lângă ea treceau țăranii în căruțe, bătându-și caii. În urma lor cădeau paie tocate; Tereza le mai auzea glasurile vesele de parcă ar fi fost plecați la nuntă. La dreapta se vedea șoseaua Nordului, cu limba ei de asfalt negru, spălată de ultimele ploi.

În fața pompei de benzină, că ridicaseră și o pompă de metal, vopsită în galben, cu un braț adus, stătea Gaie, un bătrân de vindea muierilor din mahala gaz și umplea rezervoarele autocamioanelor care se opreau aici. Se vedeau în fiecare zi, cam la aceleși ceasuri și Tereza îi dădea ea întâi bună seara, pentru că era mai tânără și așa se cuvenea.

Gaie scotea ceasul de la brâu, îi bătea geamul vechi cu unghia și spunea în glumă: „Cam târziu, cam târziu, domnișoară!“ Ei, uite asta-i plăcea Terezei, că bătrânul n-o mai scotea din domnișoară. Mai târziu, peste vro doi sau trei ani, de un Paște i-a dat în dar o cămașă, lucrată de mâna ei, s-o țină minte.

În ziua aia, când trecea ea pe-acolo și dădea ca de obicei bună seara, din baraca lui Gaie, că acesta avea și-o baracă de adăpost pentru vreme rea, a ieșit un bărbat tânăr, să fi avut treizeci și ceva de ani. Era îmbrăcat într-o salopetă unsuroasă de cărbune și ținea o mână în buzunar. Între buzele fripte de tutun, ardea o țigară. Avea ochii mari, mirați și un obraz palid, neras, care nu-l urâțea deloc. Tereza s-a oprit, fără să vrea, pe loc, crezând că omul acela necunoscut vrea s-o întrebe ceva, dar el i-a făcut numai loc să treacă și și-a scos șapca din cap, salutând-o cu un zâmbet abia văzut. A grăbit pașii, tulburată, fără să știe de ce. Pe urmă, când s-a gândit mai bine, știa de ce-i plăcuse atât de mult omul acesta întâlnit pe șoseaua Nordului: era primul bărbat care-și scosese șapca în fața ei.

Cum a ajuns acasă, după ce-a aprins lampa, primul lucru pe care l-a făcut a fost acela de a se uita în oglindă. Câți ani trecuseră de când nu-și mai privise chipul slăbit, urâțit puțin de nopțile nedormite, dar tânăr încă?

Sufletul ăsta omenesc tare-i păcătos! Ți-o ia înainte, presimte. Într-o săptămână a scos lucrurile afară, a aruncat o vadră de gaz în colțurile odăii să scoată păduchii din lemnul vechi, s-a mai și certat cu proprietarul care spunea că dacă sare o scânteie o să-i ia casa foc, că nu mai ardea o dată, a spoit, și-a spălat perdelele, le-a călcat, ți-era mai mare dragul să intri să șezi.

Se îndreptase și timpul, venise aprilie cu sărbătoarea lui verde, câmpul Piperei numai iarbă. Cum se apropia de șoseaua asfaltată, Terezei îi bătea inima mai tare. Domnul Gaie, tot la locul lui sta, pe un scăunel cu trei picioare, ca vânătorii.

Fuma și ăsta ca șerpii, de ce s-o fi spunând așa, chit că pe pompă scria: „Atenționne, pericol de incendiu, nu aprindeți țigări!" Când îl vedeai, cu buruiana dracului în gură. Tot așa hâtru, scotea ceasul lui de la brâu, îi bătea geamul cu unghia îngălbenită la vârf și spunea cuvintele celea frumoase, de-i plăceau Terezei: „Cam târziu, domnișoară!" Și sufletul ei se posomora, trăgea cu ochiul spre maghernița bătrânului, doar-doar l-o vedea iar pe omul care-și scosese șapca în fața ei.

Trecuse vara aia, degeaba pusese Tereza și niște flori de hârtie la fereastră, le acoperise praful, păreau cenușii, urâte, nici nu se mai uita la ele. O apucase un dor de bărbat, nu mai dormea nopțile. Peste câmpul Herăstrăului plutea un miros de fân, adus de vânt de departe. Ar fi umblat desculță, ca o bezmetică, începuse să vorbească singură, tinerețea își cerea ce-i al ei. Își adusese aminte de câteva ori de Mitroi. Îl iertase în sufletul ei, dacă l-ar mai fi întâlnit i-ar fi răspuns la bună ziua.

Pe bărbatu-său, pe Constantin, îl întâlnise abia în toamnă, din întâmplare, tocmai pe Grivița, într-o dugheană în care intrase să-și cumpere pantofi. Când să se-așeze, să târguiască, de cine dă cu ochii, alături? De omul pe care-l aștepta de atâta vreme. Își încerca și el o pereche de pantofi de box, cu botul pătrat, după moda americănească de-atunci. El a recunoscut-o numaidecât. Era îmbrăcat în niște haine scurte, cam necălcate și avea alături o lădiță de lemn, cu scule. S-a ridicat de la locul lui, târându-și un picior neîncălțat, și-a întrebat-o dacă ei îi plac pantofii aceia negri, lați, cu o cusătură albă de jur împrejur. Din una din alta, s-a trezit cu el alături pe strada luminată, cu câte un pachet la subsuoară. Au mai intrat în câteva magazine; Constantin, că-i spusese cum îl cheamă, era să-și uite lădița în câteva locuri, veseli cum erau, ca și când se cunoșteau de când lumea. Prăvăliile miroseau frumos a piele și a toval, a mandarine și a untdelemn, a stofă ținută la căldură

și în după-masa aia de toamnă a înțeles Tereza plăcerea târguitului.

Pe la nouă au intrat amândoi într-o grădină cu muzică și-au băut bere ca după o oboseală mare și-au stat până mai târziu. Noroc cu noaptea blândă, umedă. A aflat de la el că lucrează la trenuri, era lăcătuș, ținea pe maică-sa și încă o soră de era dată la școală. Nu părea prea îndrăzneț, deși sub gură avea o tăietură a bărbiei care dovedea încăpățânare. Credea că are, ca și taică-său care murise, ceva la plămâni, asuda seara și dimineața. Nu voia s-o sperie, dar era bine să știe.

După vreo două ceasuri au plecat cu un tramvai spre Filantropia. Tereza a vrut să-l lase, că ședea departe și nu se cuvenea să-l ducă până în mahalaua ei, dar Constantin știa un drum pe marginea bălților, într-o jumătate de ceas se putea întoarce acasă fără mare pagubă.

Vreo două luni au făcut împreună drumul acesta, nici nu simțise Tereza frigul lui noiembrie, deși era îmbrăcată numai într-un palton ros și subțire. Înainte de a cădea prima zăpadă, Constantin a dus-o la primărie, i-a pus în deget o verighetă de alamă și s-a mutat la ea. La popă n-a vrut să meargă, deși ea ar fi vrut foarte mult să fie mireasa lui și-n fața lui Dumnezeu. Bărbatu-său a râs când a auzit-o și-a retezat scurt: „Dumnezeu nu există, e o născocire a popilor“ Icoana din perete nu i-a scos-o însă, numai a sfătuit-o cu o blândețe mușcătoare: „Când ți-o fi greu, să nu te rogi Celui de sus, ci să-mi spui mie!“

Între lucrurile pe care și le adusese el, Tereza a văzut și niște cărțulii din care bărbatu-său nu-și mai ridica ochii când avea un ceas, două, libere. Ce-a mai pățit și în ziua când a intrat Constantin în curtea ei... Domnul Banculea se brodise acasă, umbla cu mâinile la spate, în palton, să ia aer. Tam-nisam, cum a dat cu ochii de el, a întrebat-o: „Dar dumnealui cine este, că eu la mine în curte nu primesc străini!“ „Bărbatul meu!“ Proprietarul n-a spus nimic un ceas, două, până a copt-o bine.

Constantin își chemase niște prieteni seara, la masă, să țină și ei minte ziua aceea, să bea un pahar de vin. Erau vreo trei, cu nevestele, niște oameni posaci, nedeprinși cu petrecerea. Sorbeau tăcuți, vorbind cu glas potolit despre necazurile lor, nu supărau pe nimeni.

Când le era lumea mai dragă, cine bate în ușă? Proprietarul. Nu, că are de vorbit cu „chiriașa lui“, cu Tereza. În locul ei a ieșit Constantin afară. S-a cam speriat domnul Banculea. „Ce vrei, domnule?“ l-a întrebat cu un glas supărat. Câr, mâr, zicea că ori își găsește femeia altă odaie, ori să mai dea ceva la chirie, că se înmulțiseră. Bărbatul ei îi râsese în nas: „Doar nu stau la dumneata în poală! Nu-ți dau nici un leu mai mult, așa ca să știi, și de-acum încolo, cu mine să stai de vorbă, nu cu ea, că eu sunt bărbatul ei!“ S-au certat vreun ceas afară, de auzeau și musafirii de la masă. Mai mare rușinea pentru obrazul lor. Când a intrat Constantin în casă, era vânăt de mânie. Atunci l-a auzit ea pentru prima oară înjurând. „Las' că terminăm noi o dată cu exploatatorii ăștia!“ a încheiat și s-a înveselit deodată, turnându-și vin în pahar.

Ce știa Tereza pe vremea aia ce-i aceea „exploatare“ și comunism? În cărțuliile lui nu-și vâra nasul, din respect. Îi plăcea foarte mult omul acesta tăcut și liniștit și el o iubea de asemenea cu o stăpânire blândă. Un an de zile a fost fericită, nici măcar vorbele scârnave ale proprietarului n-o mai supărau.

În iarna următoare născuse primul copil, un băiat. Ce mai petrecere au făcut, că bărbatu-său era tare bucuros. N-au trecut nici două luni și l-au arestat pe Constantin. Cât ținuse greva de la Ateliere, tot cu frica în sân șezuse. Era și un ger de crăpau pietrele. Al ei, dincolo de gardul de fier; îi aducea de mâncare ca la hoți, bătându-se cu jandarmii care n-o lăsau să se apropie. Noroc de copilul pe care-l ținea în brațe înfofolit, că n-avea cu cine să-l lase. De mila lui, câinii stăpânirii mai închideau ochii. „Au să vă împuște!“ îi spunea ea cu spaimă privind acea

mulțime neagră de soldați care păzea intrările. Constantin râdea și era frumos, așa, cu obrazul său palid, nebărbierit: „Chiar dacă au să ne împuște, suntem destui, nu pot să ne omoare pe toți!“ Se uita la copil și-o trimitea acasă. „O să se îmbolnăvească! spunea. Nu-l mai ține aici, în frig.“ Dar ei nu-i venea să se dezlipească de gratiile acelea reci de fier. Vuietul mașinilor care aduceau mereu alți soldați, comenzile cu glas tare ale ofițerilor, vaietul mulțimii de femei, toate la un loc, o înspăimântau. Nu dormise vreo două nopți. Alergase prin vecini, găsise un suflet de femeie căreia să-i lase copilul bolnav și alergase cu două pâini negre și o mâncare sleită până la Ateliere.

Încă de departe, de la capătul Griviței, auzise un urlet sinistru de sirenă, aerul rece vibra ca o tablă lovită. Începuse să alerge și deslușise împușcăturile înfundate. Parcă ar fi tras cineva în propria-i inimă. Simțea o durere ascuțită sub sân, alerga gâfâind. De departe se auzeau strigăte și pașii soldaților alergând pe caldarâm. O opriseră de departe jandarmii; degeaba încercase, plângând, să răzbată prin cordonul acela, nu reușise. Deasupra locului plutea un fum verde, mirosea a praf de pușcă, pe lângă ea treceau mașini huruind și sirena aceea se auzea mereu, sfâșietor, din ce în ce mai puternic, îngrozind-o.

Constantin nu se întorsese acasă decât peste vreo trei ani, bolnav, abia ținându-se pe picioare. În timpul ăsta îl mai văzuse de câteva ori, la pușcăria unde-i ducea pachete cu mâncare. Stăteau tăcuți unul în fața altuia, despărțiți de o plasă deasă de sârmă și schimbau numai câteva cuvinte. El întreba ce mai face copilul și ea îl liniștea cu câteva cuvinte. Nici nu-i deslușea bine chipul slăbit, ar fi vrut măcar să-i strângă mâna, dar nu se putea. Serile când se întorcea de la penitenciar i se păreau îngrozitoare. Cât timp putea să muncească, să uite, se simțea bine, dar de când primea cartea poștală, mică și îngălbenită, pe care scria cu cerneală violetă data vorbitorului și până îl

vedea, i se părea că orele stau pe loc, o apuca o amețeală. Noroc cu Chiva, vecina ei, o femeie între două vârste, care văzuse multe, muiere tăcută și înțeleaptă, cu care se mai ajuta. Să nu fi fost femeia aceea, ar fi trebuit să nu mai lase copilul din brațe și asta nu se putea, pentru că ea din mâinile ei neobosite își scotea pâinea cea de toate zilele.

Domnul Banculea, de când îl arestaseră pe Constantin, crescuse în colți, nu-i mai tăcea gura: „Să te muți, boanghino, cu broscoiul tău cu tot! Că nu pot să dorm din pricina lui..." Dar el, copilul, ca îngerul, nu-i auzeai gura. Nu mai putea să rabde Tereza, striga la el: „Ce inimă de câine oi fi având, domnu Banculea, de nu mai ai loc de-o amărâtă!" Proprietarul rânjea: „Eu n-am milă de comuniștii care vor să răstoarne ordinea statului!" Asta era politică, nu mai pricepea Tereza. Sta uneori noaptea, cu ochii deschiși și se gândea. Adică de ce îl ridicaseră pe bărbatul ei, ce voiau ei, comuniștii, pentru că el spunea că e comunist? Să dea ordinea statului peste cap? Dar ce era aceea ordinea statului? Mai de mult, când el încă stătea acasă, de nu-l luaseră, Tereza îndrăznise să-l întrebe cu sfială: „Adică ce-i aia exploatare și ordine capitalistă?" Cuvintele o înfiorau și acum, i se părea că sub ele se ascund taine nemaipomenite, pe care ea, o minte slabă de femeie, nu are cum să le dezlege. Constantin ridicase privirile, o privise puțin și-i luase mâna. „Unii dintre tovarășii mei îmi spun că nu e bine să amestecăm femeile în politică, dar eu tare cred că bine-ar fi ca și ele să se ocupe de treaba asta. Am fi mai mulți. Ce, adică pentru femeile noastre mizeria are altă culoare?" Râsese încet, întristat puțin de un gând al lui și pe urmă o întrebase, deși știa ce hram poartă de când o luase: „Tu n-ai vrea să fii respectată în lumea asta?" Cum să nu vrea? Dar ce, parcă nu era respectată? Uite, de pildă, domnul Gaie, și-acum se uită la ceas când o vede. E drept că nu-i mai spune domnișoară, dar asta numai pentru că nu se mai cuvine. Cât despre zăludul de proprietar, ăsta era bun de legat, n-avea

inimă-n el, cum să-i ceri prostului să te respecte? Numai că nu mai avea loc de ea. Credea că dacă e singură, poate să-și facă de cap. Și începuse cu judecățile. Pe sălile tribunalului nu fusese Tereza niciodată, dar domnul Banculea nu se lăsase până n-o adusese în fața judecătorilor. Multă vreme nu pricepuse femeia cum se pot ascunde răutăți în sufletul unui om, dar de data aceasta se lămurise. După câteva înfățișări, fusese amendată să plătească cinci sute de lei pentru că „degradează imobilul în care locuiește", cum sunau vorbele unuia dintre grefieri. Degeaba plânsese Tereza și-i chemase la fața locului, oamenii aceia parcă erau surzi și orbi. Adică, pentru că tot nu înțelegea, dacă voise să scape de păduchiii din pereții de lemn ai coșmeliei proprietarului însemna că dorise să-i dărâme „imobilul"? Atâta strâmbătate nu mai îndurase femeia. Parcă judecătorii îmbrăcați în negru erau jurați cu domnul Banculea, nici nu voiau s-o asculte, ei îi arătau cărțile lor groase în care zăceau în litere legile lor strâmbe. Suma pe care trebuia s-o plătească nu era atât de mare, dar știa hapsânul ei de proprietar cum își câștiga ea fiecare leu, cum nu dormea nopțile ca să mai coase o față de pernă pentru că avea de hrănit un copil?

Când au ieșit afară din sala întunecoasă a tribunalului, domnul Banculea i-a râs în nas: „O să te văd eu, dacă mai ai glas. La al doilea proces, am să te arunc în stradă, pe tine și pe broscoiul tău; scap eu de voi, de toți. Îmi bag eu alți chiriași, să-mi dea cât vreau..."

În ziua aia i s-a umplut sufletul Terezei ca un pahar. Nu știuse prea bine ce ordine burgheză vor să răstoarne comuniștii, dar bărbatul ei împotriva unor oameni de felul lui Banculea se vede treaba că lupta, cu ei avea o răfuială. Când îl văzuse ultima dată, dincolo de gardul de fier al Atelierelor, așteptând liniștit, fără teamă de ceea ce o să i se întâmple, crezuse că de fapt el n-o să pățească nimic, că se va întoarce peste o zi sau două și viața lor va fi ca înainte, bună-rea, dar o viață lipsită

de spaima asta a zilelor care se duc goale undeva, fără să-ți lase vreo bucurie. Sub ochii ei trecuseră camioanele cu morți și răniți, auzise comenzile răstite ale ofițerilor și simțise paturile metalice de pușcă în coaste când încercase să se apropie împreună cu mai multe femei de porțile înalte de fier ale atelierelor, ca să știe o clipă mai devreme dacă bărbatul ei fusese omorât sau nu. Două săptămâni așteptase în poartă să-l vadă întorcându-se, dar cel puțin după trei zile se mai liniștise, pentru că dacă nu i-l trimiseseră țeapăn acasă, să-l înmormânteze, însemna că scăpase. După o lună îl văzuse la proces într-un țarc de lemn, palid, dar surâzându-i cu blândețe. Răspundea liniștit la vorbele răstite ale judecătorilor. Tereza auzea pentru prima oară cuvinte îngrozitoare: „crime împotriva statului", „rebeliune", pe lângă ea treceau văduvele îmbrăcate în negru ale tovarășilor morți, dincolo de boxele avocaților stăruia tăcerea neiertătoare a mulțimii de ceferiști care priveau cu ochi plini de ură masa judecătorilor. Trebuiau deschise mai multe ferestre, aerul era înăbușitor, ședințele se întrerupeau des, sala era evacuată din când în când de jandarmi; când în sfârșit, după mai multe zile, se rostiseră sentințele, mulțimea aceea tăcută izbucnise într-un murmur amenințător, care nu fu potolit decât afară.

Constantin fusese condamnat la trei ani de închisoare și femeii nu-i venea să creadă că toate acestea se puteau petrece sub ochii tuturor, fără ca cineva să poată face ceva în ajutorul celor care, așa cum i-o spuneau și ei, nu cereau decât „pace, pâine și dreptate".

La început se resemnase. Sufletul ei de țărancă se împăca la gândul că „dacă așa a dat Dumnezeu, așa trebuie să se întâmple". Numai că peste vreun an i se îmbolnăvise copilul și trebuise să cheltuiască pe doctorii toată bruma de bani ce o strânsese. Niciodată viața nu i se păruse atât de tristă ca în aceste zile. Se gândea cu groază că dacă bărbatul ei se va întoarce și nu-și va mai găsi copilul ar fi fost mai bine să n-o fi găsit

nici pe ea, pentru că însemna că nici atâta nu fusese în stare să facă cât lipsise, să crească un copil care era și al lui. Și fără să vrea, se uita altfel în jurul ei. Începuse să se întrebe de ce unor oameni le este dată o viață ușoară și altora numai suferință și griji? Și cucoanele cărora le spăla rufele aveau copii, dar aceștia erau sănătoși, părinții lor nu le duceau grija, nu simțeau spaima ei mereu sporită, de mamă care nu poate să-și apere copilul de primejdiile creșterii.

Se făcuse colțoasă, supunerea ei blândă se schimbase într-o trufie rece, ascunsă. Simțea uneori și puțină milă față de femeile acelea ce trăiau în lenevie și plictiseală. Înțelesese deodată că oamenii care veneau uneori, înainte de arestarea lui Constantin, în casa lor, se ocupau cu ceva primejdios. Și nu mai suferi atât. Aștepta zilele de vorbitor cu nerăbdare, de la o vreme își privea bărbatul altfel. El nu-i spusese niciodată că se îndeletnicește cu lucruri deosebite, dar Tereza știu dintr-o dată că locuise multă vreme lângă un om neobișnuit. Îi căută cărțuliile pe sub saltele, unde le ținea ascunse, și începu să citească. Se descurca greu, ar fi vrut să întrebe și pe alții câte ceva despre ceea ce-i rămânea nelămurit în minte, dar pe cine să întrebe? Vecina ei, Chiva, era o femeie la fel de neluminată ca și ea, iar altcuiva nu putea să-i arate broșurile dosite.

Într-o după-amiază din vara anului 1936 se întorcea pe Șoseaua Nordului cu copilul de mână. Acesta crescuse, îl lua de vreun an de zile cu ea pe unde se ducea, uitându-l pe câte o grămadă de rufe murdare. Dumitru, că Dumitru-l botezase, era un băiețaș tăcut, nu scotea o vorbă ore întregi. Tereza îi făcea, cu mâinile ude, vapoare din hârtie de ziar și cu asta nu mai avea nici o grijă, putea să-și vadă de albia ei. Era încă devreme, peste câmpul Piperei nu coborâseră primele umbre ale serii. Se vedea de departe aeroportul cu iarba lui scurtă, albăstruie și cerul larg sub care zburau avioanele argintii. În drapelele aflate pe acoperișurile hangarelor bătea vântul și de undeva din gropile Herăstrăului venea un miros de gunoi dospit

la căldura soarelui, o miasmă ascuțită și tulburătoare. În curțile rare cântau cocoșii leneși cu glas dogit și la pompa de benzină a lui Gaie aștepta un om care tare aducea cu bărbatul ei.

A mărit pașii, speriată puțin, făcând grăbită socoteala zileilor pe care Constantin al ei trebuia să le petreacă încă în pușcărie și, după zece minute de mers, l-a recunoscut. El era, în hainele rămase prea scurte, necălcate. La fel ca în ziua când o cunoscuse, își scosese șapca din cap și venise alergând spre ei. Tereza îl lăsase pe copil să meargă singur pe drumul de asfalt. Dumitru privise nedumerit la necunoscutul care se aplecă spre el și-l sărută. Femeii îi venise să plângă, dar se stăpânise, nici ea nu știa de ce, așteptând să se ridice. „Ce-i cu tine?" întrebase când în sfârșit Constantin, cu copilul în brațe, o privise.; „Bine, ce să fie, mi-au dat drumul." Era palid, tușea încet, acoperindu-și gura cu palma. Au trecut prin dreptul pompei și domnul Gaie i-a privit fără să spună nimic, prefăcându-se că are treabă. Bărbatul a intrat în casă, s-a uitat la lucrurile cunoscute și s-a așezat pe pat, ostenit. Ar fi putut să intre înainte, pentru că știa unde ținea ea ascunsă cheia, dar se mulțumise să o aștepte câteva ceasuri la pompa de benzină stând de vorbă cu Gaie. O întrebase ce i se mai întâmplase, dar Tereza nu-i spusese nimic despre felul cum se purtase proprietarul cu ea. Încercase în seara aceea să fie veselă, să-l facă să uite câteva ceasuri că trecuseră trei ani de zile de când el nu se mai întorsese. Târziu, spre miezul nopții, după ce mâncaseră și adormiseră copilul, Constantin se dezbrăcase și fără să spună un cuvânt o chemase lângă el. A doua zi, femeia ajunsese mai târziu la cucoana căreia îi spăla rufele. Era puțin mai palidă, cu un surâs ascuns pe buzele veștede, cu o lucire de fericire secretă în ochii verzi.

Vreun an de zile, Constantin nu avu voie să lucreze nicăieri. Îi cereau hârtiile și în hârtii scria să „uneltise împotriva statului". Patronii se fereau de el ca de ciumă, iar la Calea Ferată

în nici un caz nu-l mai primeau. La început se necăjise, se întorcea seara după o zi de alergătură zadarnică, cu o cută care mereu se adâncea pe frunte. Începuse să bea câte puțin rachiu și asta nu-i făcea bine. Tereza voia să nu-l mai știe așa, îl liniștea zadarnic spunându-i că atâta vreme cât putea ea să muncească să nu aibă nici o grijă. Bărbatul îi lua mâna arsă de sodă și i-o mângâia încet, o privea drept în lumina ochilor și râdea scurt: „Tu ești cea mai bună nevastă din lume, dar eu nu pot să stau, trebuie să fac ceva..."

Într-un timp găsise câte ceva de lucru pe la binalele din parcul Jianu unde se ridicau o mulțime de vile. Cărase la început cu spinarea, furase din ochi meseria de zidar și în câteva luni putea să se întoarcă fericit sâmbăta seara acasă cu un teanc de hârtii pe care-l așeza pe masă. Își mai cumpăraseră haine, duminica iar veneau musafiri în casa lor. Erau aceiași oameni tăcuți, vorbind aproape șoptit, ca și când s-ar fi temut în permanență că sunt pândiți de urechi străine. De nevestele lor se apropiase cu greutate. Erau și ele mute, necăjite, trăind cu o spaimă mereu prezentă în suflet. Seara, după plecarea lor, Tereza îl ruga pe Constantin să-i vorbească despre prietenii lui, despre cărțile pe care cu greu le înțelegea. Bărbatul îi spusese cu răbdare că existau atunci în România niște oameni care voiau să răstoarne burghezia. Răsturnarea nu se putea face cât ai bate din palme, aveau de ridicat cadre, oamenii aceștia trebuiau să se pregătească, să învețe în fiecare zi. Unii dintre ei putrezeau în pușcării, alții erau hăituiți, dar lupta lor surdă nu înceta nici o clipă.

În câteva rânduri, Constantin o trimisese la niște prieteni de-ai lui cu niște pachete și Terezei nu-i fu frică, deși înțelegea că făcea un lucru periculos. Trufia aceea rece, abia mijită, față de lumea pe care o slugărea, crescuse și i se întâmplase de câteva ori să se certe cu cei de la care câștiga bani. „N-ai să mai găsești de lucru, îi spunea câteodată bărbatul ei, și-atunci ce-ai să faci,

pentru că nici cu zidăria asta a mea nu se știe cât o să mai meargă!" Tereza îl privea mirată: „Adică ai vrea să mă las călcată în picioare?" Se împăcau repede, dintr-o privire. De fapt, Constantin era mândru de schimbarea ei. Totul ar fi mers cum trebuie, dacă băiatul lor, Dumitru, ar fi fost mai sănătos, dar obrazul lui rămânea tot vânăt, roșeața sănătății nu se aprindea sub pielea aceea subțire. Știau amândoi, și ea și bărbatul ei, că moștenise boala de piept a tatălui. Le-ar fi trebuit o casă luminoasă, mare, în care să intre soarele, dar unde să se mute ei de aici pe astfel de vremuri când măsurau banii ca la farmacie, cu dramul?

Pe urmă, Tereza rămăsese iar însărcinată și născuse o fată. Se înmulțeau. Proprietarul nu mai tăcea cu legile lui și parcă de ce îmbătrânea de aceea se făcea mai arțăgos. Noroc că avea bărbatul la ușa casei, că altfel și-ar fi luat câmpii din cauza nebunului ăstuia. Se făcea că nu-l mai bagă în seamă și-și vedea de-ale ei.

În preajma războiului iar îl ridicaseră pe Constantin. Într-o noapte năvăliseră vreo cinci inși necunoscuți în casă, speriaseră copiii din somn și căutaseră peste tot, în toate ungherele odăii. Găsiseră un pachet de manifeste, luându-l cu ei și Tereza îi urmase în urma bărbatului, care fu urcat într-o mașină. Când ultimul huruit al dubei se pierdú, Tereza se întoarse spre casă. Începuse să plouă și noaptea era rece. Își aduse aminte că lăsase copiii singuri și grăbise pașii. Ușa era dată de perete și în odaia lor toate lucrurile zăceau vraiște la pământ. De dincolo de zidul subțire se auzeau înjurăturile proprietarului. Nici nu se răcise bine așternutul în care stătuse Constantin și domnul Banculea începuse cu amenințările lui: o să vă scot din casa mea, comuniștilor, și pe tine, boanghino, te potrivesc eu!" Nu-i răspunsese și plânsese încet, înăbușit, după ce-și adormise copiii. Zorile o găsiseră cu lampa aprinsă pe masă, ascultând zgomotele curții. După multă vreme auzise glasurile celorlalți

chiriași care plecau dimineața la muncă și se întorceau abia noaptea, osteniți, fără chef de vorbă ori de petrecere. Unul dintre ei, un cazangiu, îi bătuse la geam și o întrebase cu glas răgușit, privind în pământ: „Iar l-au luat pe-al dumitale?“ „Da“, îi răspunsese Tereza. „Nu-i nimic, se întoarce el. Dacă ai să ai vreo nevoie, spune-ne și nouă.“ Și plecase fără un cuvânt, trântind poarta în urma lui.

Pe urmă începuse războiul. Pentru ea viața nu se schimbase prea mult, poate îl simțea numai în faptul că găsea mai greu de lucru, pentru că unii dintre cei care-i dădeau de lucru scăpătaseră sau aveau necazuri. În unele porți cunoscute zărea în zori drapelul negru al morții și nu mai intra, știind că familia celui căzut cine știe unde primise un plic de la comandamentul armatei. Pe Constantin al ei îl mai văzuse numai de două ori, nu mai putea să-i trimită nici pachete, pentru că legile se aspriseră. Ultima dată arăta foarte rău, abia venise la vorbitor, parcă mai mult târându-se. Întrebase de copii și de mersul războiului, dar ea nu-i putuse spune mare lucru, fiindcă nu citea ziarele. El o certase blând pentru asta și de a doua zi Tereza începuse să urmărească cu o speranță chinuitoare soarta șovăielnică a luptelor .

La sfârșitul anului 1942, fata murise după o scurtă boală. Era o iarnă grea, tot câmpul Piperei fusese acoperit de mari troiene, vântul bătea de-a lungul șoselei Nordului cu furie. Abia au putut, ea cu vecina ei și cu câțiva meseriași din curte, să ducă sicriul copilei până la cimitirul din apropiere. Nu spunea nimeni nimic. S-au întors, au rămas câtva timp în odaia rece, mângâindu-i băiatul. Acesta se juca nepăsător în patul lui și mai târziu, când tăcerea din jur devenise apăsătoare, întrebase, unde i-o duseseră pe sora lui, pe o așa vreme?

În primăvara următoare, un poștaș pe bicicletă întrebase la pompa de benzină pe domnul Gaie dacă știe cumva unde șade Tereza? Acesta s-a ridicat de pe scaunul său și i-a arătat casele cu spate de chirpici ale lui Banculea: „Acolo“. Omul a

mulțumit și s-a urcat iar pe bicicleta lui ruginită, care scârțâia la mers. Avea pe cadru, legat cu sfoară, un pachet nu prea mare și Gaie se întrebase de unde-i venise femeii un asemenea dar, pentru că o știa singură și, după câte-și amintea, de când o cunoștea, nimeni nu-i scrisese măcar o scrisoare.

Întâmplător, Tereza era acasă. Privise la omul cu șapcă și se iscălise pe o recipisă, uluită puțin, cuprinsă de presimțiri. Poștașul, fără să spună un cuvânt, se suise pe bicicletă și plecase. Femeia îl urmărise puțin și desfăcuse curioasă pachetul, chiar în pragul casei, nemaiavând răbdare să intre înăuntru. Sub hârtia groasă, cenușie, se aflau hainele necălcate ale lui Constantin, cămașa lui peticită cu grijă la guler, pantofii scâlciați și verigheta de alamă, puțin coclită de trecerea vremii, în care era săpat numele ei. În câteva rânduri, direcția unei închisori din țară o înștiința că bărbatul ei fusese ucis pentru că „încercase să fugă de sub escortă". Nu urma nici o lămurire, nimic. Numai trei sau patru rânduri bătute la mașină și stofa neînsuflețită a hainelor, cămașa aspră, ieftină, în care stătuse trupul viu al lui Constantin. A pus jos grămada aceea de lucruri cu care nu mai avea ce face și a privit cerul albastru, adânc, al zilei de primăvară. Ar fi vrut să scoată un strigăt sau să lase să-i scape pe obraz o lacrimă, dar nu simțea decât o apăsare dureroasă pe inimă. Și-a pus în deget și verigheta lui, care era puțin mai mare, și de atunci n-a mai scos-o. Încă, mai târziu, încolo, o întrebau cucoanele de ce poartă două verighete și ea le răspundea repede, cu răceală, că acela era semnul ei de doliu, pentru că-i murise bărbatul.

Înainte de începerea bombardamentelor asupra Bucureștiului, prietenii lui Constantin începuseră să vină din ce în ce mai des în casa ei. O întrebau dacă e pregătită și ea înțelesese că în curând trebuia să se petreacă ceva neobișnuit. Îi ajuta, ca și pe bărbatul ei, să ducă pachetele cu manifeste și într-un timp ascunsese în odaia ei și câteva arme aduse pe furiș noaptea de un urmărit. Le era frică tuturor de domnul

Banculea. Acesta nu mai avea somn și i-ar fi denunțat dacă ar fi știut ceva, așa încât prin 1944 nu o rugau decât să poarte corespondența dintre câteva grupe ilegale care acționau în Capitală.

În luna aprilie a acelui an, Tereza abia scăpă cu viață. Se afla undeva în apropiera Gării de Nord și pe la prânz auzi sirenele de alarmă. Era obișnuită cu exercițiile de apărare antiaeriană, așa că nu prea se grăbi să intre undeva, cu atât mai mult cu cât trebuia să ducă o scrisoare unui om care o aștepta în fața unui cinematograf din apropierea podului Basarab. Și deodată auzi zgomotul surd al bombelor. Simți pământul tresărind sub pași și alergă spre locul întâlnirii, speriată mai mult la gândul că nu l-ar fi putut găsi pe cel căruia trebuia să-i predea scrisoarea. Pe urmă văzu prăbușindu-se lângă ea un zid și căzu la pământ trântită de forța unei explozii apropiate. Cu omul acela nu se mai întâlni. Toată Grivița fusese transformată dintr-o dată într-o grămadă de ruine și ea alergă speriată spre casă, să vadă dacă nu i se întâmplase ceva băiatului lăsat în seama Chivei. Nu mergeau nici tramvaiele, nici mașinile și drumul fu chinuitor. Ostenise. Soarele ardea nemilos, La capătul Șoselei Nordului se liniști. Mahalaua lor, cu case rare, scăpase neatinsă. Domnul Gaie stătea pe scaunul său și citea ziarul din dimineața aceea. Părea netulburat, deși o întrebase cam cu spaimă dacă fusese în oraș în timpul bombardamentului. Când Tereza îi spusese că aproape au dărâmat Grivița, domnului Gaie i se aburiseră sticlele de la ochelari.

Își găsise copilul teafăr, vecina nu mai termina cu crucile, mulțumind lui Dumnezeu că scăpaseră. Proprietarul înjura prin curte, căindu-se că își ridicase nenorocitele lui de case, aici, lângă aeroport.

Urmaseră apoi câteva luni de spaimă și griji. Poliția secretă a statului se afla pe urmele prietenilor ei și Tereza nici măcar nu putea să-i adăpostească. Știa că se pregătește ceva, în ascuns,

că vor avea foarte multe lucruri de făcut, dar nu-i întreba niciodată nimic, de frică parcă să nu-i supere.

Tot în timpul ăsta, pe vară, se îmbolnăvise și domnul Banculea. Căzuse într-o zi la pat și nu putuse să se mai ridice. Tereza îl auzise gemând într-o dimineață, înainte de a pleca să calce unei cucoane. Își spălase băiatul, care era pedepsit să se scoale din somn la cinci, când ar mai fi dormit, pentru ca să meargă cu ea, încuiase ușa de două ori cu cheia și plecase. Seara, târziu, la întoarcere, iar îl auzise pe proprietar. Gemea înfundat, ca și când nu mai putea să respire. La început parcă se bucură. „Fiecăruia după inima lui, își spusese femeia, poate acum s-o mai potoli." Nu dormi aproape deloc noaptea aceea. Se gândi că domnul Banculea este singur și, proprietar-proprietar, păcătos-păcătos, dar nu puteai să asculți cum se prăpădește. S-a stăpânit ce s-a stăpânit și a intrat în odaia lui, pe care nu o văzuse niciodată, deși îi despărțea numai un perete. Aerul era stătut, mirosea urât a murături și a gaz vărsat. Deși vară, căldură să te coci, domnul Banculea stătea acoperit de o plapumă zdrențuroasă și tremura tot. Cum a văzut-o, a început să-i strige măscări și să n-o mai scoată din „boanghină puturoasă". Credea că vrea să-l omoare și se văita ca un copil. Avea o față trasă, neagră, moartea își aruncase semnul ei pe fruntea încrețită de suferință. Tereza s-a făcut că nu-l aude, a ridicat plapuma de pe el și l-a-ntrebat ce-l doare. Nici el nu știa prea bine, bănuind numai că are o „încurcătură de mațe". A chemat-o și pe Chiva, l-au spălat, au curățat odaia, au chemat și un doctor.

Domnul Banculea a mai trăit vreo două luni. A murit în după-amiaza zilei de 23 august. Tereza a acoperit oglinzile cu niște basmale negre. A picat și vecina și s-au uitat una la alta. „Eu să fi fost ca dumneata, spunea Chiva, nu i-aș fi dat nici apă!" Ea i-a răspuns scurt că n-are „sufletul ăla" și gata. În aceeași seară, prietenii lui Constantin au căutat-o. Aveau arme la ei și i-au spus că războiul s-a sfârșit.

. . . .

Vrăbiile tot nu zburaseră de pe brațul pompei lui Gaie. „Unde o fi bătrânul acum?“ se întrebă. Pe calcanul de lut al caselor lui Banculea se mișcau umbrele oțetarilor. Sub un pom dintr-aceia, plânsese Tereza în noaptea când îl ridicaseră pe bărbatul ei. Își aduse aminte de întâlnirea lor, de zilele lungi de așteptare, de întoarcerea lui și apoi de noaptea de spaimă când îl urmase până pe aci, prin apropiere. Își privi înduioșată degetul pe care purta cele două verighete.

Lumina zilei de august era prea puternică, sudoarea îi curgea pe ceafă și o mânca spatele. Iarba de sub ea era și mai ofilită, mirosea bine și știa că dacă ar fi strivit un fir în dinți ar fi simțit un gust amărui.

Când ridică ochii, zări semnul comandantului. Era un om scund, cu șapcă de piele pe frunte. Se târa acum înaintea lor cu prudență, așa cum făcu și Tereza o clipă mai târziu. În marginea șoselei se ridică scurt și trecu peste limba de asfalt în goană. Se auzi o împușcătură scurtă, ceva nevăzut șuieră pe aproape de urechea ei și după aceea urmară alte împușcături repetate. Își aduse aminte că proprietarul stătea și acum întins pe masa lui, cu brațele legate unul de altul, înțepenite de moarte. Era prea cald și cel mai târziu mâine trebuiau să-l bage în pământ. Treaba asta cu aerodromul ar fi fost bine să se termine mai repede. Iată de ce se grăbi să-i urmeze pe ceilalți, târându-se mai departe pe burtă, strângând bine arma atârnată de gât. Îi era puțin frică, dar cu cât se apropia mai mult de gardul de sârmă ghimpată al aerodromului nu mai simțea acest sentiment umilitor. Își repetă de câteva ori în gând că trebuie să scape fără să fie lovită, pentru că acasă o aștepta băiatul ei.

LA LUMINA LUNII

Mașina stopase brusc. Se auzise mai întâi un scârțâit, ca și când cineva ar fi rupt o șipcă, apoi vocea șoferului, mai aproape de fereastra zăbrelită, înjurând cumplit. O voce bărbătească, groasă, dogită îi răspunse celui de la volan. Cuvintele se auzeau deslușit în liniștea nopții.

– De ce umblați cu farurile stinse? întreba o voce.

Motorul scrâșni din nou, se simți accelerarea și cei dinăuntru căzură înainte. Însoțitorii se ridicară în picioare cu puțină spaimă, strângându-și mai bine Mauserele negre. Pe asfaltul șoselei se auziră copitele unor cai și clinchetul limpede al unei bucăți de fier. „Erau să se lovească de o căruță", gândi Mareș și își imagină într-o clipă accidentul. Se vede treaba că șoferul era obosit de atâtea drumuri. Poate era la al treilea sau la al patrulea transport. Lângă el, Dobre se mișcă încet, vrând să-și apropie picioarele de ale lui. „Nu i-o trece prin minte să-mi spună ceva tocmai acum" surâse trist, în întunericul vag al dubei, bărbatul.

Prin ferestruica îngustă, cu zăbrele, se zărea acum pulberea nopții de toamnă, luminată de lună. Mirosea a câmp peste care căzuse bruma, un miros amărui și trist de lan cules. Bucureștiul rămăsese de mult în urmă, zgomotele sale se stinseseră pe rând. Auziseră ultimele clopote de tramvai acum un sfert de ceas, când nu era nici miezul nopții și o dâră iute de benzină arsă

îi însoțise până la o barieră. Rumoarea orașului, cu murmurul vag al mulțimii întârziate care se întorcea de la cinematografe sau de la teatre, cu claxoanele surde, pierdute sub prima umezeală a lui septembrie, se stinsese pe nesimțite odată cu apropierea de marginile orașului.

Scânteile albăstrui ale troleielor frecate de cabluri se văzură tot mai rar. Urmară cinci minute de așteptare în fața unui canton de cale ferată, nu la linia de centură, ci mai înăuntru, în apropierea mahalalelor dinspre care se auzeau scârțâitul unei viori și câteva voci de oameni. Un răstimp chinuitor, cântecul auzit de departe sub noapte, strecurându-se până la ei, îi iritase. Condamnații începuseră să se miște, alarmându-și paznicii.

După aceea, mașina pornise din nou, grăbită, cu un spor de viteză, cu o lăcomie de a înghiți spațiul. Podelele aspre ale dubei, tocite și frânte pe alocuri, zuruiau. Caroseria de fier a mașinii vibra. Oamenii dinăuntru simțiră un gust aspru de rugină pe limbă, un praf de fier vechi plutind în aerul puțin și așezându-se pe fețele, pe mâinile și pe părul lor scurt.

Drumul se strică dintr-o dată, se auzi schimbătorul de viteze și autobuzul își micșoră goana. Dar asta nu dură prea mult; destul însă pentru a-i neliniști pe condamnați. În apropiere, erau câteva păduri: Săftica, Băneasa, Andronache. Poate făceau economie de timp și atunci numărul transporturilor din noaptea asta era acela pe care-l bănuise Mareș cu câteva clipe mai înainte. Numai după zece sau șapte minute, timpul pentru ei nu mai avea nici o importanță, asfaltul se simți iar sub roți și plutirea lină reîncepu.

Mareș își auzi tovarășii răsuflând adânc și ghici că gândiseră cu toții același lucru. Acum simțea lângă palma lui mâna lui Dobre, păroasă, uscată și rece. Își frecară un timp degetele unul de altul, ca doi orbi care se recunosc în întuneric după anumite semne neștiute de nimeni, săpate în carnea lor. Nu puteau să-și spună nimic, pentru că fuseseră

avertizați încă din clipa când se urcaseră în mașină că le este cu desăvârșire interzis să scoată vreun cuvânt. Și nu îndrăznise nimeni să rupă acest consemn, pentru că nici unul dintre ei n-ar fi putut suporta bătaia călăilor tocmai acum, înaintea morții apropiate.

Pe lângă ei treceau tot mai rar alte mașini, cu un vâjâit prelung, mai întâi stins, apoi tot mai violent, ca traiectoria unui obuz de artilerie, prefăcându-se după aceea într-un țiuit subțire, amestecat cu plescăitul cauciucurilor și scurtele eliminări de gaze care otrăveau aerul pur de câmp, Urmă iar liniștea, monotonia drumului, bâzâitul continuu al genților încinse sub anvelope și foșnetul pomilor din marginea șoselei, așezați la intervale regulate, parcă prea apropiați unul de altul din pricina vitezei cu care duba străbătea noaptea; un freamăt continuu de frunze, smulse din ramuri din pricina aerului spart de botul mașinii; vârtejul de praf căzând, abia așezându-se la suprafața asfaltului lăsat în urmă; și iar liniștea nopții nesfârșite, în câmpurile alăturate, la spațiile goale, fără pomi în margine, când duba părea că decolează și că se va înălța în curând deasupra pământului, pierzându-și greutatea; și un fel de amețeală dulce, sentimentul plutirii, mai puternic decât frica ascunsă undeva în suflete, uitată cu premeditare; încercarea fiecăruia de a nu se gândi la ceea ce va urma; efortul repetat și reluat cu încăpățânare de a te agăța în amintire de ceva plăcut; evocarea unor ceasuri fericite și apoi scuza sfârșitului inevitabil, străduința de a justifica apropierea sau fatalitatea datei, iluzia că totul va fi scurt și nedureros, un zgomot de gloanțe pe o țeavă de pistol automat și, dincolo de el, o arsură iute în piele, o spaimă și apoi nimic în afară de gândul că ai pierit făcându-ți datoria, că într-o zi curajul, încercarea de a răsturna un sistem politic odios, lupta neegală cu funcționarii, comisarii și călăii lui se terminase deocamdată în ceea ce te privea, dar că dincolo, în noapte, în orașul lăsat în urmă și în alte orașe, o armată întreagă, alți oameni la fel de curajoși, gata

să moară oricând, continuau lupta. Ei nu erau nici primii și nici ultimii.

Mareș simți un miros de gaze arse pătrunzând de undeva, prin găurile prost sudate ale caroseriei. Poate se întâmpla ceva, poate momentul *acela* va mai întârzia puțin, poate va gândi exact ce trebuie să facă atunci, înainte de a nu fi prea târziu, pentru că de încercat să facă ceva trebuia încercat. Este foarte ușor să spui: acum am fost prins, mi-e indiferent ce se întâmplă, voi muri într-o jumătate de oră sau mai puțin și cu asta, gata. Dar a te lăsa ucis și stăpânit de gândurile astea, cu mulțumirea că ți-ai făcut datoria, însemna aproape o trădare.

Erau patru. Mareș presupunea că din o sută de șanse, existau foarte puține ca unul dintre ei să scape. Poate era absurd, dar trebuia să creadă.

Uite, de pildă acum, dacă motorul ar lua foc, dacă mașina ar face explozie, dacă paznicii înarmați cu Mausere negre, bine unse, s-ar speria puțin și ar încerca să iasă cât se poate de repede din această cușcă de fier în care ar arde cu toții, atunci poate una din șansele acelea, puține, s-ar ivi și poate n-ar muri toți, poate unul dintre ei ar reuși să-și dezlege picioarele și mâinile și dincolo de marginea drumului ar fi câmpul, noaptea prea luminoasă totuși pentru o evadare, anume aleasă de călăi.

Dar el știa bine că motorul nu va exploda, că mașina nu va lua foc, pentru că era absurd să se întâmple așa ceva. Își continuă gândul, reluându-l școlărește: vra să zică că asta însemna: patru morți, patru soldați mai puțin în frontul strâns al comuniștilor, patru oameni căzuți, patru locuri goale care trebuiau luate de alți patru tovarăși. Își aminti cât de greu este când lanțul acela nevăzut se rupe într-un loc, cât de dificil era să se reînnoade legăturile. Nu era vorba numai de moartea lor, de pieirea a patru comuniști, ci de primejdiile, de moartea posibilă a cine știe câtor alți comuniști.

Își aminti așa-zisul proces, sala Tribunalului militar, luminată numai de o fereastră foarte îngustă și înaltă, ca un

vitraliu, așezată foarte sus, cu intenție, de către arhitectul acestei judecătorii, tocmai pentru a crea o impresie de severitate, de justiție pedepsitoare, unde inculpații intrau ca într-un altar sever, despuiat de orice podoabă; numai niște ziduri reci, drepte, cenușii, fără nimic altceva decât urmele de râmă ale tencuielii calcio vecchio, unde stăpânea aerul cernit, umed, friguros; o sală de crematoriu aproape, tristă ca o capelă catolică, cu bănci joase, lustruite, de lemn tare, dintr-o esență durabilă, creând impresia de soliditate, de lucru inextricabil, de veșnicie; sală dominată de un podium pe care se afla o masă lungă de stejar și câteva scaune cu spătarul sculptat. Un fascicol de praf cădea peste o cruce, luminând numai hârtiile albe ale dosarelor și ținând în umbră astfel chipurile judecătorilor. Aceștia erau trei bărbați trecuți de jumătatea vieții, în uniforme verzi. Cel de la mijloc, mai înalt decât ceilalți, fără un fir de păr pe capul lustruit, cu pumnul strâns sub bărbia ascuțită, privise tot timpul spre dreapta, la sergentul tânăr, grefierul care scria direct la mașină cele ce auzea. Ceilalți tușeau din când în când fără să scoată vreun cuvânt, uitându-se rar la ceasurile de la mână. Se vedea bine că se plictiseau, că redactarea hotărârii le răpea un timp prețios. Afară ploua, o ploaie apăsătoare, monotonă, de început de toamnă, auzită de toți în răstimpul de liniște când grefierul asculta cuvintele președintelui. Sala era aproape goală. Pe băncile înguste, stăteau trei sau patru soldați și, mai într-o margine, doi agenți în haine ponosite, necălcate, umezite. Lemnul balustradei ce-i despărțea de restul sălii lucea stins. De undeva de afară, de pe coridorul lung pe care-l străbătuseră și ei, se auzeau pașii rari ai unei sentinele. Bocancii cu ținte loveau cimentul și scoteau un sunet egal, sâcâitor. Oamenii din boxă aproape ghiceau: soldatul făcea cinci pași spre stânga, apoi se întorcea, ajungea în dreptul ușii care da spre sala de ședințe, se oprea o secundă și pornea spre dreapta cu același pas egal. Vocea colonelului acoperită de țăcănitul mașinii de

scris, neegal și el, cu mari răstimpuri goale, acoperea ritmul acesta monoton.

Mareș se silea să n-ațipească. Privise din când în când chipul celui de lângă el și se întrebase de unde-l cunoștea. Tânărul palid, cu buze albe, își frământa cu nervozitate degetele asudate. Numele îl auzise cu câteva minute înainte: Lupu Marcel, dar el nu-i spunea nimic. „Lupu Marcel, Lupu Marcel“, își repetase de câteva ori în gând și pe urmă se certase singur: nu era bine, trebuia s-o ia sistematic, că altfel nu mergea. „În casa lui Dumitrana nu-l cunoscuse, una la mână... Când fusese arestat nu era acolo, două la mână... legătura cu tipografia nu i-o făcuse el. Atunci de unde dracu era să-l scoată?“

Îl mai privise o dată. Lupu Marcel avea părul decolorat, purta ochelari cu rame metalice subțiri. Pielea albă îi era umedă de sudoare. „Un intelectual“, gândise cu dispreț la început, „un intelectual căruia îi e frică“... Se vedea bine că era la primul său proces și simțise nevoia să râdă, să-i dea un cot în coaste, să-l facă să tresară, să-și îndrepte spatele adus. Lupu Marcel ascultase cu încordare cuvintele președintelui, ca și când ar fi vrut să memoreze actele de acuzare ale celorlalți. Din când în când își umezea buzele uscate și își strângea una într-alta mâinile subțiri, cu degete lungi, palide, crispate. „Îi e frică, prostul dracului“, îl certase în gând și după aceea nu-l mai privise, pentru că își spunea că un om căruia îi este frică n-are ce să caute acolo, în boxa joasă, lângă ei. Se întrebase cu amărăciune: „Adică ce-și închipuia, că merge la nuntă? Că poliția Mareșalului doarme, că în loc de bătaie la Siguranță o să-l mângâie pe creștet și-or să-i spună: «Ei bine, de data asta ai greșit, te iertăm, dar să nu mai faci...»“

Dar toate astea duraseră numai câteva minute, pentru că Mareș își ascultase actul de acuzare citit de președinte în care se stabileau vinile pentru care trebuia condamnat mai apoi și acuzatul Lupu Marcel...

Acesta închisese ochii pe jumătate și nu mai privea nicăieri. Era poate puțin mai palid, apoi se roșise de câteva ori, buzele albe i se mișcaseră ca și când ar fi vrut să protesteze, dar se oprise la timp, frământându-și degetele lungi, osoase. Mareș află că tânărul pe care nu dăduse până în clipa aceea doi bani încercase cu încă doi tovarăși să arunce în aer un tren german cu muniții și că fusese prins numai pentru că o schijă îl doborâse în apropierea locului unde se petrecuse catastrofa. Și după aceea făcuse socoteala că, de fapt, ei se aflau în același grup – el, Mareș, contribuind într-un timp foarte îndepărtat la procurarea explozivului de care Marcel Lupu se servise.

Mareș căuta acum să-și aducă aminte cum îl chema într-adevăr pe Lupu Marcel, pe „anarhistul" lui... Interiorul mașinii se lumină din ce în ce mai mult. Luna bătea din stânga, se afla undeva deasupra copacilor de pe marginea șoselei, și strălucirea ei pătrundea prin deschizăturile înguste de aerisire: niște dâre argintii străbătând întunericul dubei, mișcându-se o dată cu distanța parcursă, mutându-și fascicolele albe către peretele de care se sprijineau călăii. Unul dintre ei fuma, cu arma între picioare. Fumul iute de țigară ieftină se ridica spre tavanul jos de tablă, vopsită demult, cu coaja ei chimică, crăpată, mirosind încă a spirt vechi. Ciuperca albicioasă de fum se împrăștia, destrămându-se, și lua drumul de aer al ferestrei. Înăuntru rămânea numai o ceață albastră, cu miros ațâțător. „Asta trebuie că-l scoate din sărite pe Cojocaru – gândi Mareș – el a cerut până acum soldaților câte o gură de fum..." Și, repetându-i numele, se întrebă pentru a doua oară în noaptea aceea: „cui trebuia să-i spună ce avea de spus la coborârea din mașină, în așa fel încât să nu fie auzit de către ceilalți, de păzitorii ursuzi din fundul dubei?" Socoti meticulos că dintre cei trei, singurul pe care ar fi trebuit să se bizuie era tot Lupu Marcel. Acesta era mai tânăr, ar fi putut să se miște mai ușor decât ceilalți, numai dacă nu cumva bătăile de la Siguranță nu l-au făcut mai greoi. Dobre, mai mult decât probabil, nu putea

să fugă, pentru că era rănit la picioare și fiecare pas pe care-l făcea însemna pentru el o suferință. Rămânea celălalt, Cojocaru, paznicul. Mareș se gândi că are peste patruzeci de ani, părea mai înalt decât ei toți, vorbea cu greutate și se mișca greoi, dar dacă i-ar fi spus...

În clipa aceea, înțelese că de fapt trebuia să le strige tuturor, nu numai unuia, să fugă când îi vor dezlega și li se va spune să meargă în întuneric pe șosea, drept înainte, fără să se abată în vreo parte... Era singura încercare pe care trebuia s-o facă, șansa unică, unul din o sută de mijloace de a încerca să mai rămâi în viață, o încercare aproape fără speranță, pentru că era limpede că altfel nu va scăpa nimeni...

Lumina lunii cădea acum mai de sus și zăbrelele argintii erau mai scurte. Mareș văzu pantofii fără șireturi ai lui Dobre și ghetele greoaie ale paznicului. „Ăstuia o să-i vină greu să fugă“, își spuse. Lupu Marcel avea numai niște pantofi de tenis, albi, pătați de ulei, i se vedea o gleznă umflată caraghios. Nu purta ciorapi, lui îi lăsaseră șireturile, nu le fusese frică de o sinucidere, călăii fiind siguri că „anarhistul“ n-o să se spânzure. Erau niște șireturi roase, subțiri, destrămate. „Numai de l-ar ține, de nu l-ar împiedica la fugă...“

Și pe urmă gândul reveni iar: pe Dobre îl vor găsi mâine de dimineață desculț, într-o baltă de sânge, ca și pe mine, pentru că și mie mi-au luat șireturile și primul lucru pe care trebuie să-l fac dacă fug este acela de a lepăda pantofii cu tălpile sparte, pentru că altfel mă voi împiedica și asta înseamnă moartea mea...

Tot se mai auzea fâșâitul copacilor, freamătul stins, continuu al frunzișului ras, cu miros amărui care pătrunde prin fereastra îngustă. Luna aflată undeva deasupra acoperișului de tablă al dubei, nu se mai vedea. Înăuntrul mașinii părea acum mai întuneric și Mareș încercă să-și închipuie cum trebuie să fie afară, pe drumul neted și pustiu, cum trebuie să strălucească banda de asfalt, acoperișul de tablă vopsit de mult, cu găuri

mici, cu suprafața turtită pe alocuri și apoi copacii aceștia pe care nu-i vedea, cu coroanele lor arămii, roșii în văpaia nopții de septembrie. Și desluși în depărtare un orăcăit de broaște, prelung, impudic, având în el o chemare stranie de dragoste, un cor de masculi care-și chemau femelele de sub apă la lumina lunii și, aproape, văzu fața acelui lac necunoscut, plin de lintiță, mirosind puturos și auzi mișcarea apelor domoale, fărâmarea malurilor de lut, eroziunea înceată a ierbii putrezite.

Ca să nu se mai gândească la toate acestea, la locurile liniștite, la luminișurile pustii de altădată, unde la vremea asta bate primul vânt rece de toamnă, mișcând crengile uscate mai devreme și scoțând un zgomot sec, trist, privi obrazul paznicului din fața sa. Acesta fuma nepăsător. La lumina țigării, un foc mic, roșu, un punct ce se mișca de sus în jos, Mareș îi văzu fața proaspăt bărbierită și ochii negri, întunecați. Lângă el stăteau alte trei umbre nemișcate, niște chipuri palide cu un contur alb, ca într-o biserică observată din depărtare, printr-o ușă deschisă, când afară este soare și înăuntru e penumbră și nu mai distingi decât ovalul fețelor pictate. Mai jos, la înălțimea unde se aflau ei, se zărea lucirea stinsă a cizmelor, niște cizme lungi, până sub genunchi. Paznicii nu erau îmbrăcați în uniforme, aveau niște scurte de piele lucind și ele stins în întuneric, ca mușamalele. La câte o adiere mai tare de vânt, condamnații le simțeau respirațiile grele, cu iz de rachiu. Băuseră înainte de *asta,* nici nu se putea altfel, dar nu spuneau nimic, ca și când alcoolul nu reușise să le clatine indiferența, încremenirea chipurilor nemișcate în întuneric.

În față, lângă șofer, stăteau alți doi. Mareș abia le zărise fețele în lumina săracă a curții interioare a închisorii. Acolo, toți șase le vorbiseră cu o veselie curioasă, nervoasă. Nu se puteau înșela. Era limpede, oricât ar fi vrut să se mintă, că paznicii erau prea mulți pentru acest transport nocturn. Transferul la altă închisoare se făcea de obicei ziua și fără atâția

oameni. Pentru fiecare dintre condamnați era clar că peste câteva ceasuri „vor fi scăpați de sub escortă"

Mareș nu le auzise vocile prin peretele subțire care-i despărțea și asta-i dăduse încă de la plecare siguranța că îi duceau la execuție. Călăii se temeau parcă de tăcerea nopții, de ceea ce trebuiau să facă și tăcerea sinistră a dubei începu să-l enerveze. Se mișcă intenționat ca să atragă atenția paznicilor, dar aceștia nu se ridicară în picioare și nu spuseră nici măcar: Stați liniștiți! Nu se auzea decât fâșâitul și frecarea cauciucului de suprafața lustruită a asfaltului. Afară, prin fereastra strâmtă, cu limbi oblice, ca solzii unei perdele de șipci, se vedea o pată pătrată, cât conturul îngust, o pată albăstruie, decolorată, argintie, o bucată de cer luminat de lună. Dacă motorul ar fi tăcut, condamnații ar fi putut să audă sfârâitul focului lunar în atingere cu suprafața acoperișului.

Cel care fuma își mai aprinse o țigară, ridicând chibritul deasupra capului ca să-i privească pe condamnați. Interiorul dubei păstra puțin pe pereții cenușii lumina palidă, șovăitoare. Mareș se uită o clipă la chipurile tovarășilor săi, așezați cu spatele la ușile metalice. Ca și el, erau palizi, aveau pupilele mărite din pricina luminii neașteptate și gurile strânse, niște linii vinete, uscate. Dobre, cu capul aplecat puțin, părea resemnat, împăcat, căzut într-o amorțire somnolentă, deși tresărise o secundă la frecarea chibritului. Privirile mecanicului căzură pe mâinile legate în față, atârnând în deschizătura picioarelor întinse pe podelele murdare. Chibritul se stinsese și, în momentul acela, Mareș își aduse aminte de chipul lui Marcel Lupu. Îi zărise o clipă ochelarii cu lentile groase, rama lor subțire, albă, de metal ieftin și genele gălbui, decolorate ca și părul. Nu mai exista nici o îndoială, „anarhistul" lui era fiul stămbarului Haim, din Calea Griviței.

Îi veni să strige chiar în clipa aceea: „Mă, Samuel, tu erai, nu ți-ar mai muri moartea... Va să zică d-ăștia îmi ești? Tu mi-ai vândut într-o seară, în fața tarabei cu cărți, niște

broșuri de Plehanov cu copertele roșii... Era întuneric, iarna, închiseseși, abia încuiaseși cu lacătele tale grozave raftul cu cărți vechi pe care le vindeai pe nimic și suflai în palme și erai gata să te duci să te culci, când m-ai văzut și nu te-ai supărat când m-ai recunoscut; nu cumpărasem decât o singură carte de la tine, dar mă țineai minte, și ai descuiat cu mâinile roșii de frig toate lacătele și mi-ai întins două sau trei broșuri, ascunse după cărțile tale mirosind a hârtie arsă, veche, umezită de ninsoare. Și trecuseră ani și acum făceai pe nebunul, la proces nici nu m-ai privit, deși sunt sigur că tu știai, sau altcineva știa că ar trebui să ne cunoaștem, dar era mai bine așa pentru toți..."

Se stăpâni, bucuros totuși că își adusese aminte că pe Marcel Lupu nu-l chema așa, că numele lui adevărat era Sami Haim și că poate nimeni nu va afla lucrul acesta, pentru că „anarhistul" lui avea să ducă cu sine în mormânt secretul, apărând astfel viața tatălui său, poate și a altora...

Mașina claxona îndelung, încetinindu-și mersul. În cele din urmă se opri și auziră cu toții zumzetul înfundat al nopții de toamnă. Răcoarea unei păduri din apropiere se simțea până în interiorul mașinii. Așteptau în fața unei alte bariere. Șoferul claxona într-una, voind să-l silească pe cantonier să ridice pentru câteva secunde brațele de lemn, pentru ca să treacă. „Nu mai au răbdare, au început să se enerveze – gândi – vor să termine mai repede. Așteptarea îi obosește, ca și pe noi." Se scurseră câteva minute. Nu se auzea nici o mișcare dincolo de pietrișul rambleului. Numai un foșnet apropiat de salcâmi care răspândeau în jur mirosul lor amărui. Din față, printr-o fereastră deschisă a cantonului, se auzea glasul unui crainic, citind ultimul radio-jurnal, cel de la orele 24. Condamnații ciuliră urechile. Se anunțau bombardamente în Germania și bătălii scurte în Nord. Pe urmă spicherul citi comunicatul Marelui Stat Major român, care anunță că pe „frontul de Est au loc lupte locale de puțină importanță..." Nimic schimbat, același comunicat stereotip de fiecare zi care-i scotea din sărite

pe cei mai puțin răbdători. Se auzi zgomotul îndepărtat al unui tren ce se apropia. Osiile garniturii scoteau un zgomot de fier frecat, desluşiră cu toţii izbiturile tampoanelor nelegate bine cu ancorele de fontă şi scârţâitul lemnăriei vechi. Pe ferestruica îngustă se prelinse lumina unui felinar, dar numai o clipă, apoi trecu, şi iar se auziră vagoanele, ciocnindu-se unul de altul în mers. Erau peste treizeci. Transportau cherestea, simţise în nări mirosul aţâţător de brad proaspăt, de şipci abia tăiate de ferăstrău. Îşi aminti de o după-amiază de vară când călătorise de la Ciulniţa până la Constanţa, deasupra unei stive de scânduri, privind cerul larg, albastru, cu mâinile sub cap. N-avea bani, se ferea de razii şi trebuia să preia un sac plumbuit, în care nici până în ziua de astăzi nu ştie ce se afla, de la un tovarăş de la depoul de locomotive Constanţa şi să-l aducă la Bucureşti.

Trenul trecu, se auzi scârţâitul barierei, felinarele legate de ulubele ei se ridicară mai sus de fereastra zăbrelită, zăngănind, şi maşina trecu repede peste şinele de fier. Drumul nu mai era asfaltat, viteza dubei descrescu. Mareş îşi spuse că din momentul acela nu trebuia să se mai gândească la nimic altceva decât la ceea ce avea de făcut atunci când vor coborî din maşină. După câte ştia, li se vor dezlega mâinile şi picioarele şi vor fi lăsaţi liberi, de-a lungul unui drum pustiu. Vor merge cinci sau zece paşi şi pe urmă se vor auzi închizătoarele pistoalelor automate. Atunci, dacă nu-i vor fi înţepenite încheieturile, va trebui să fugă cât poate în stânga sau în dreapta drumului, în zigzag, aplecat înainte, culcându-se în primul tufiş, dacă va fi un tufiş în apropiere, şi după aceea, imediat va trebui să se ridice şi să alerge unde va vedea cu ochii, fără să mai privească înapoi, aşteptând numai să simtă arsura glonţului în spate...

Sângele i se urcă în cap, un val fierbinte zvâcnind sub tâmple. Paznicii bătură cu degetele în peretele subţire de tablă

care-i despărțea de cabina șoferului. De dincolo se auziră câteva ciocănituri de răspuns. Condamnații își simțiră sudoarea alunecând de-a lungul spatelui. Zgomotul eșapamentului era acoperit acum de fâșâitul continuu al copacilor de pe margine. Se stârnise vântul și pomii mari și negri acopereau luna. În interiorul mașinii se făcu întuneric, nu se mai desluși decât focul mic și roșu al țigării celui din fața lor. Unul dintre călăi umblă sub haina scurtă de piele și se auzi deșurubarea unui dop de ebonit și apoi în dubă se răspândi un miros sec de spirt. „Rom – gândi Mareș – un rom prost, din acela care se găsește în birturi mărginașe, un rom ieftin – călăii nu erau plătiți cum se cuvine. La un asemenea eveniment se cerea măcar puțin coniac." Urmă un plescăit scurt și sticla trecu din mână în mână. Paznicii băură pe rând câte un gât. Se auzi apoi un glas spart, întrebând:

– Mă, bolșevicilor, care vă e frig, mă, să beți o gură de rom?

Nu răspunse nimeni. Mareș simți mâna lui Dobre aproape, tremurând ușor și înțelese că el ar fi vrut, dar ceva mai puternic, o scârbă neînfrânată îl oprise la timp.

– Luați, mă, se auzi iar vocea, că vă face bine, dă curaj...

Omul cu țigara râse scurt și spuse pentru toți:

– Lasă-i! Dă-mi mai bine mie...

Pe urmă iar se auzi un plescăit și frecarea cauciucurilor de pietrele ascuțite care săreau într-o parte și alta a drumului. Mașina încetinise de tot, se aflau pe un drum strâmt de care, cu maluri neregulate, pentru că arcurile se lăsau când pe o parte, când pe alta. Se auzea tot mai distinct foșnetul copacilor și aerul era rece, le îngheța pielea umedă. Lui Mareș îi amorțiseră genunchii și începu să și-i miște, tocmai pentru ca să-și simtă sângele circulând bine. Aerul din mașină se rărise, fumul gros de țigară se lăsa din ce în ce mai jos. Fereastra cu zale de metal nu reușea să-l absoarbă și ceilalți paznici începură să tușească zgomotos.

„Câte minute încă?“ se întrebă Mareș încordat, cu o durere ascuțită sub genunchi. Mașina frână brusc, deasupra țipă o pasăre. Cineva coborî și condamnații simțiră frica, ascunsă până atunci sub o nepăsare aparentă sau sub osteneala ultimelor zile. Mareș aștepta să audă cheia în broasca ușilor de metal și vocea comandantului, spunându-le simplu:

– Dați-vă jos!

Trecură câteva clipe. Cel care fumase până atunci strivi țigara în peretele de tablă. Se auzi clănțănitul Mauserelor, alunecarea încărcătoarelor în teaca lor metalică. Mirosea a ulei de armă și a câlți, a fier ruginit și, dincolo de pereții dubei, se auzea talazul de frunze mișcate de vânt, parcă o cădere de apă de la înălțime. Cineva umbla în jurul mașinii, alegea probabil locul execuției. Trecură cinci sau șase minute, apoi ușa se trânti din nou, simțiră cum cel care cercetase împrejurimile se așeză pe banca de piele și motorul bâzâi ușor. Duba se mișcă încet, parcă cu prudență, înainte. Se mergea cu zece sau cincisprezece kilometri la oră, evitându-se gropile drumului de pământ deasupra căruia fuseseră aruncate căruțe de pietriș. Nu spunea nimeni nimic, ca și înainte, dar în tăcerea aceasta se ghicea încordarea și desperarea. După încă cinci minute, mașina se opri din nou. De data aceasta ușile metalice fură deschise și, întorcându-se instinctiv, toți deodată, văzură fețele celor doi: comandantul și ajutorul său. Nu spuneau nimic, priveau numai interiorul negru al dubei. Paznicii se sculară de pe banca lor și așteptară. Urmă un minut de tăcere în care nu se auzi nimic decât radiatorul încins, lepădând puțină apă pe pietrișul drumului și păsările de noapte trecând deasupra pădurii.

– Coborâți, zise înăbușit comandantul, cu o liniște nefirească.

Coborâră. Aveau picioarele legate cu o frânghie subțire care le permitea mișcarea. Stăteau tot cu mâinile atârnând în față, strânse una lângă alta. Aveau genunchii amorțiți și la atingerea pietrelor tălpile le tresăriră dureros. Mareș avu grijă să piardă

unul din pantofii largi, fără șireturi. Spera să nu fie observat, deși călca aproape șchiopătând. Făcură câțiva pași în spatele dubei uitată cu ușile larg deschise. Șoferul nu coborâse, lăsase motorul să duduie.

Se aflau într-un luminiș aproape rotund, în marginea drumului de țară, neregulat, cu gropi, presărat cu pietre mari de cale ferată, niște pete albicioase în noaptea limpede de septembrie. Aerul era pur, rece, se auzea distinct vântul, acolo unde talpa găsi iarba, Mareș simți prima rouă a zorilor încă depărtate. Nici nu-i veni să creadă. Poate erau urmele unei ploi vechi, strânse în găurile de lut ale drumului prost, gândi.

Paznicii se adunaseră în fața lor, erau șase umbre neliniștite, în lumina lunii, lăsând urme lungi pe drumul stricat de care. Unul se apropie. Râdea tare, fără motiv, cu un fel de bunăvoință, care cerea mila condamnaților, o scuză nejustificată, ceva absurd ca un cântec la o înmormântare, un cântec indecent, porcos. Călăul mirosea a rom, un miros de etil, ceva ce aducea cu parfumul puturos al benzinei, al gazelor strecurate prin găurile caroseriei. Nici nu se uitară la fața lui. Vorbea, bolborosea ceva neînțeles, îi era frică, îi tremurau mâinile când le desfăcu legăturile pe rând! Mareș își spuse că o să vadă că-și pierduse un pantof, dar se înșelase, el desfăcea numai legăturile de la mâini și îi strigase lui Cojocaru, matahală nemișcată, bărbat puternic, cu brațele acum libere, să se aplece la glezne și să-și deznoade singur legătura, să poată umbla, și acesta se aplecase cu o resemnare tristă dar fără frică acum, cu o împăcare și o amânare a gesturilor ce nu mai înșela pe nimeni, pentru că aci era vorba de câștigat câteva secunde de viață, atât cât să mai ai timp să contempli luminișul bătut de lună și drumul de asfalt care se vedea undeva în stânga, departe, o linie argintie sub lună, ca țărmul unei ape, ca linia fixă, metalică, oxidată a unui ocean liniștit.

Ceilalți cinci, comandantul mai într-o parte, nemișcat, atent, cu ochii măriți, supraveghind operația meticuloasă,

enervantă, a celui de-al șaselea, și restul, patru umbre fără chip, ca niște siluete de tir, înalte păpuși în haine, numai conturul unor oameni fără nume, așteptau într-o tăcere tristă. Stătuse și vântul. Condamnații se strânseră unul lângă celălalt, cu umerii foarte apropiați. Mareș reușise să-și scoată și celălalt pantof din piciorul încălțat și acuma aștepta încordat ceea ce avea să urmeze. Simțea un gol în stomac, ca după o lovitură în plex. Într-o clipă își aminti de o mie de lucruri risipite, trase cu lăcomie aer în piept, își mișcă ușor picioarele să-și dea seama dacă nu-i sunt amorțite încheieturile, ca înaintea unei alergări pe care voia s-o câștige. Dacă nu s-ar fi gândit să fugă, peste câteva clipe numai, și-ar fi ales un cuvânt grosolan, o înjurătură pentru călăi, înainte de a simti arsura morții, dar acum i se părea absurd să plătească această poliță a fiecărui condamnat. Unii muriseră cântând „Internaționala", poate câteva măsuri numai, cine știa, dar acești patru – el, Cojocaru, evreul acela cu fața palidă, curajos, și Dobre, mai bătrân, poate puțin înspăimântat, fără s-o arate – vor muri în tăcere, numai cu brațele unul lângă celălalt, simțindu-și unul altuia pielea fierbinte, cu sângele zvâcnind în artere, într-o febrilitate ultimă, un sânge care peste câteva momente nu va mai curge pe pământul gloduros, și cel rămas în corp se va răci apoi încet, încet...

Mareș își simți ochii uzi. Plângea fără să simtă vreo durere a inimii, era numai un protest mut în fața absurdității acestei situații fără ieșire, necazul nu că în curând totul se va sfârși, ci că e neputincios ca și tovarășii săi în fața acelor arme, lucind scurt în lumina nopții.

– Gata? întrebă comandantul.

Cel de-al șaselea se îndepărtase cu pași mari, fericit că a terminat cu o treabă stupidă, neplăcută, asigurat că nu i se mai poate întâmpla nimic, aflat lângă ceilalți.

– Întoarceți-vă! spuse comandantul, aspru, gâtuit.

Condamnații se întoarseră. Erau acum cu spatele spre luna nevăzută, ascunsă undeva după frunzișul pomilor înalți,

câțiva stejari bătrâni, cu coroane neregulate, ca niște baloane antiaeriene, negre și foșnitoare. Își văzură umbrele în iarba umedă, aplecate spre stânga, dincolo de malul de lut al drumului îngust. Așteptau într-un rând rărit, ca și când le-ar fi fost frică să nu cadă unul peste celălalt când vor fi doborâți. Călăii rămăseseră pe loc, nu le auzeau pașii. La câțiva metri depărtare, într-un con de umbră, duduia motorul încălzit la maximum. Deodată se auzi și claxonul, un strigăt continuu, metalic, umplând aerul de vibrații.

Mareș spuse, fără să întoarcă capul:

– După cinci pași, fugiți cât mai departe unul de celălalt.

Nu răspunse nimeni. În marginea din dreapta drumului era Cojocaru, la mijloc Lupu Marcel și Dobre, lângă Mareș, aflat în stânga.

– Mergeți! porunci comandantul.

Se urniră, rărind instinctiv rândul, depărtându-se unul de altul ca să ofere o țintă cât mai proastă celor șase din spate. Mareș privi înapoi, înțelegând de ce călăii aleseseră locul acesta. Peste șapte sau opt metri se afla o răspântie, drumul se bifurca urcând. Dincolo de acest orizont apropiat se zărea cerul, o mare fâșie goală, albăstruie, cu stele galbene, clipind mărunt. Mecanicul simți în urechi un țiuit, ceva aducând cu senzația celor ce se îneacă, o asfixie, o astupare a urechilor, o apăsare aproape dureroasă pe timpane. Făcuseră cinci pași. Înumăraseră fiecare. „Acum trebuie să tragă“, își zise Mareș. Nu se auzi nimic și știu că dacă ar fi pierdut orice speranță, în clipa aceea ar fi trebuit s-o piardă, când se simțea nehotărât, când o lene ucigătoare îi înmuiase voința.

Se opriseră toți patru fără să vrea, nedumeriți, ezitând, așteptând ca unul dintre ei să fugă primul. Dar nu numai aceasta era pricina ezitării lor. Tresăriseră în același timp pentru că auziseră alt zgomot de motor venind din față, de pe porțiunea acoperită a drumului care se bifurca, și nu știură câteva secunde din ce parte anume sosea într-o viteză redusă

un alt vehicul, alarmat de claxonul dubei trasă într-o parte. Mareș ghici că paznicii nu auziseră încă acest duduit înfundat de motor și își făcu repede socoteala că într-o zecime de secundă se vor vedea farurile celeilalte mașini și vor fi pierduți dacă nu fug exact în momentul în care luminile puternice din față se vor proiecta pe chipurile călăilor surprinși.

– Mergeți înainte! spuse poruncitor comandantul și auziră clănțănitul metalic al armelor...

– Acum! strigă Mareș. Fugiți, tovarăși!

În aceeași clipă văzură dârele albe ale farurilor mașinii din față. Săriră într-o parte: întâi Lupu Marcel, aruncându-se aproape pe burtă, atât cât să nu fie atins de prima salvă, pe urmă Dobre, greoi, prăbușindu-se imediat, lovit în spate, strigând scurt, zvârcolindu-se puțin și ceilalți doi: Cojocaru făcând doi sau trei pași înainte, lovit și el, împiedicându-se, târându-se, și Mareș cu o arsură în mușchii spatelui, ajungând dincolo de locul luminat puternic acum de farurile mașinii necunoscute care înfrână brusc. Se auzi un zăngănit de geamuri sparte de gloanțele trase la înălțimea motorului, un răcnet de surpriză și de moarte, țipătul comandantului, care nu găsea nimic altceva mai bun de făcut decât să spună aproape tânguitor:

– Înapoi! Înapoi!

În clipa următoare, Mareș se afla dincolo de un șanț, bâjbâind între doi copaci. Simțise glonțul pătrunzându-i în carne, își făcuse socoteala că poate avusese noroc să fie atins numai într-o margine a plămânului și înțelese că vor fi urmăriți și hăituiți, și el și Lupu Marcel, deși apariția neașteptată a celeilalte mașini îi încurca teribil pe călăi. Se auzeau voci amestecate, înjurături și vaiete. Un nor de praf se ridică deasupra locului. Un far se stinse, celălalt arunca un șuvoi de lumină argintie între copacii de peste drum. Se auzeau foarte aproape cizmele călăilor, călcând și rupând niște crengi. Cineva alerga bezmetic prin apropiere. Mecanicul nu simțea nici o

durere, doar o căldură umedă, căzând de sub omoplat, sângele probabil. Începu să alerge cu prudență, aproape târându-se, îndepărtându-se de cele două mașini. Se mai auziră două focuri răzlețe. Nu era o serie de pistol automat, ci împușcăturile trase una după alta de către comandant. „Poate îl vânează pe Lupu Marcel", gândi Mareș și după aceea auzi pașii urmăritorilor. Se aplecă, luă un bolovan de pământ, greu și aspru, abia umezit la suprafață de roua nopții și-l aruncă în direcția de unde plecase. Se auzi un trosnet și glasul călăilor strigând:

– Pe aici, pe aici!

Se întoarse și se îndepărtă de locul unde se afla, cu pași neauziți. Alergă cât putu de repede, privi răspântia aflată în întuneric și mai văzu umbra unei autocamionete, aproape răsturnată într-o parte: mașina salvatoare apărută pe neașteptate. Își făcuse o socoteală simplă: știa că întâi îl vor căuta în pădure, pentru că era firesc să se ascundă într-un loc acoperit, dar pădurea era întinsă și vor pierde cel puțin un sfert de ceas până își vor da seama că au fost păcăliți.

Era la aproape cincizeci de pași de urmăritorii care apucaseră în direcția opusă, dar, părăsind marginea pădurii, umbra ei, putea fi văzut de cineva. Trebuia să se târască cât putea de repede până la limba argintie de asfalt. Fără să ezite, străbătu o porțiune luminată de lună, în goană, aplecat înainte. În spate se auziră împușcături repetate, dar în altă direcție. Voiau să-l înspăimânte, crezând că folosise drumul prin pădure. Străbătu un ogor arat de curând, căută din ochi umbra celuilalt pentru că avea presimțirea că și Lupu Marcel scăpase, dar nu văzu nimic. Ostenise, simțea umezeala sângelui scurs de-a lungul spatelui, dar nu se opri. Mai avea cincizeci de metri și ajungea într-un lan de porumb cules de curând. Se grăbi. În spate auzi claxonul cunoscut al dubei. Călăii se dumiriseră, ieșiseră la răspântie și acum cercetau cu farurile mașinii câmpia. Se culcă la pământ, gâfâind. Distinse clar vocea comandantului, spunându-i șoferului:

– Ia-o la stânga; vezi dacă n-a fugit pe drum!

Mașina ambreie, făcu o întorsătură și porni în goană pe șoseaua de lut, deasupra căreia se ridică un nor de praf. Mareș mai așteptă câteva minute, deși știa că timpul este foarte prețios. Când auzi alte împușcături în pădure, se ridică și străbătu aplecat cei cincizeci de metri care-l despărțeau de lanul de porumb. Ajunse, era istovit, începea să simtă o oboseală sufocantă și porni orbește înainte, cu ochii la linia argintie de asfalt. Se apropie, își văzu de câteva ori umbra între grămezile de pământ, uitate de la ultima prașilă și recunoscu locul: se afla lângă Șoseaua Nordului, la câțiva kilometri de magistrala nemțească a petrolului, între drumul strategic aflat în construcție pe unde fuseseră aduși și autostrada de autocamioane. La câțiva kilometri în urmă trebuia să dea de pompa lui Gaie, de adăpostul Terezei, unde dormise într-o noapte, cu doi ani în urmă. Mai avea două sau trei sute de metri și ajungea. Văzu în depărtare un felinar cu lumina mică, bălăbănindu-se sub o căruță încărcată cu fân. Se grăbi și, sleit, așteptă în șanțul plin de buruieni. Între ulube ședea un țăran tânăr, moțăind. Caii mergeau în trap leneș. Mecanicul se ascunse mai bine, lăsă căruța să treacă și o urmă. Îi veni să râdă sălbatic când simți asfaltul rece sub tălpile goale, se agăță de coada unei furci înfiptă în grămada de fân și fu cât pe aci să cadă pe spate. După aceea se prinse de o prăjină înaltă și, cu încă un efort, căzu cu fața în fân, moleșit, cuprins de o oboseală dulce...

Mareș ațipise de câteva ori, tresărise apoi speriat, ridicându-se în coate, privind linia argintie a șoselei asfaltate, radiind lumină ca o rampă de teatru, o vâlvoare rece, albă, înghețată, un strat moale de metal topit, deasupra căruia era noaptea, o perdea violetă, cu umbre, găurită ici și colo de stele, într-adevăr o cortină. Poate aiura, poate sângele prelins de-a lungul spatelui, oprit de o scoarță umedă pe dedesubt, tare ca o crustă la suprafață, continua să se scurgă mai departe din trup, și atunci tot ce-l înconjura, toată liniștea acestei nopți, căpăta

alt înțeles. Din când în când se trezea ca și când cineva i-ar fi pus o mână pe umăr și l-ar fi scuturat brusc. Se aștepta să audă o voce poruncitoare, să-și simtă iar mâinile legate cu o frânghie subțire care să-i taie carnea, să-i apese vinele, încheieturile. Ar fi trebuit să-l ia cineva de gât, să-l arunce de la înălțimea grămezii de fân pe care sta întins cu fața în jos, cu spatele la lumina dureroasă a lunii de deasupra, descoperind lucrurile din jur, acoperindu-le ca într-o foiță transparentă, strălucitoare, cum se învelesc jucăriile de sărbători. Pentru că vedea marginile pădurilor din apropiere, câteva contururi moi, ondulate, coborând și urcând la jumătatea cerului, cum s-ar juca un copil cu creionul pe hârtie, desenând fără să se gândească o linie mișcătoare ce despărțea orizontul în două: o jumătate luminoasă, albăstruie, și o jumătate întunecată, neagră, un perete foșnitor de frunze mirosind amărui a toamnă, a frunză putrezită de curând.

După două ceasuri, Mareș coborî. Șoseaua era pustie. Brațu, îi anchilozase. Începu să meargă repede și când ajunse în dreptul pompei de benzină se uită în dreapta și în stânga. Trecu printr-o baltă de ulei cu picioarele desculțe, simțind lichidul rece și uleios pe tălpi și ajunse în spatele casei Terezei. În urmă, rămăsese câmpul sterp sub lună – o suprafață, argintie – ca un acoperiș de zinc. Răsuflă adânc, cuprins de o mulțumire pe care n-o cunoscuse niciodată. Dincolo de gardul scund și dărăpănat se afla adăpostul visat, o casă de lut, cu un pat tare și o femeie ca o soră, o tovarășă care avea să-l ducă foarte curând în mijlocul prietenilor...

„Ah, de-aș putea să dorm, o zi sau două, fără întrerupere, gândi, și poate și mai mult, pentru că pe urmă am atâta treabă de făcut!“

Și se apropie cu pași mari de curțile pustii, în mijlocul cărora cocoșii salutau dimineața cu un freamăt ușor al aripilor.

MUNCA DE JOS

Apa curgea neîntrerupt. Antonică își spuse în gând: „Iar au lăsat robinetul deschis! Care-oi fi mă, ăla, care-oi fi, să te strâng nițel de beregată, să mă uit în fundul ochilor tăi, să te întreb ce-a fost taică-tu și maică-ta și ce mi-ai învârtit până acu?"

Astea nu se văd, nu se știu...

Căută în întuneric cu mâna. Nu găsea floarea dințată de aluminiu. Zgomotul chiuvetei îl scotea din sărite. Printr-o fereastră, al cărei contur albăstrui se desena pe fondul negru, compact, zări lumina puternică a unui bec de două sute de lumini și un dreptunghi roșu de cărămidă pe care tremurau în bătaia vântului frunzele îngălbenite de iederă.

Câți ani să fie de când vedea același zid lustruit, frunzele acestea care înverzeau primăvara, erau aproape negre prin august și se îngălbeneau la jumătatea lui octombrie?

Găsise robinetul. Îl strânse și înjură. „Care-oi fi, mă, care? Becurile le furi, clanțele de la uși le furi, parcă *uzina* asta nu mai are stăpân!"

P-astea nu le vede Filipache! P-astea nu le vede Anghel... Pe ei îi doare viața lui particulară, ce face el acasă în pat cu nevasta!

Tăcerea i se păru prea mare. Nu auzea tighelul, zgomotul său sec, întrerupt ca un sughiț și nici bătaia rolelor. „Ce dracu, ăștia s-au culcat?"

I se făcuse sete. Alta acum! Poftim. Bău cu înghițituri mari. Apa era rece, îi îngheța gura. „Te cred și eu, dacă a curs cât vrei! Astea toate cine le plătește? Tata?“ Parcă Filipache știe? Nu mai are altă problemă decât pe el, Antonică, atât.

Undeva, aproape, foșneau tasterele. Mașinile scoteau un șuierat subțire, adormitor, pe care nici nu-l băgai în seamă, ca și când ai fi mers cu tramvaiul. Aici, împrejur, era munca. Asta era munca: fâșâitul moale al tasterelor, sughițatul tighelului și bătaia vicleană a rolelor. Noaptea și ziua, fără întrerupere.

Nu înțelege de ce tac rotativele? Nu era greu să și-i închipuie pe oamenii aceia, tovarășii lui de muncă, aplecați peste mașini, încordați, cu ochii arși de somn, trăgând de manete, mânuind claviaturile, sorbind scurt din țigările pe jumătate arse... De aceea nici nu primise să plece la altă tipografie. El aici se obișnuise. Cunoștea uzina, cum ți-ai cunoaște buzunarele. Degeaba zicea președintele sindicatului: „Du-te, nene Antonică, la «Naționala». Altfel or să te ia oamenii peste picior, o să te simți prost!“ Nu voise să plece. Mai bine rușinea față de ei, decât să lase atelierul lui.

Parșivă oră! Parcă de ce venise încoace? Să facă inspecție? Dar ce, asta e treaba lui? Ce, el, Antonică, era administrator? Venise să-și spele fața cu puțină apă rece și deodată somnul îi trecuse. Auzise robinetul curgând și i se urcase sângele în cap.

Nu l-o prinde?

Adică de ce tocmai el? Directorul ce-mi face? Anghel ce-mi face? Dorm dumnealor în loc să vină aici, să pândească, să puie mâna pe ăsta care-și face de cap...

Stai, domnule, dar dacă ești pătimaș? Dacă ești pornit? Adică crezi dumneata că lor nu le pasă, că-i ține partidul aici de florile mărului; și pe Filipache, și pe președinte, și pe Pântea? I-auzi colo!

Fii obiectiv, ce tot le găsești nod în papură! Până a nu ți se fi întâmplat ce ți s-a întâmplat, n-aveai ochi așa de buni.

Că nu s-o dărâma fabrica acu? O să le spui mâine, și gata! Lipsesc câteva becuri, ei și? O să le înlocuiască...

De ce-i apără?

De ce le dă apă la moară?

Pe el l-a apărat cineva?

Au sărit toți pe capul lui. Au tras din toate părțile, cu dinții, să simtă că vorba asta: morala proletară, nu e așa, de dat la spate. Ce nu-i ziseseră? Că un comunist trebuie să fie așa, să fie pe dincolo, că un comunist n-are voie să greșească, parcă n-ar fi om, parcă n-ar avea carne pe el.

„Stați, mă fraților. Stați, ușurel. Am spus eu altfel? Am zis că un comunist nu trebuie să fie comunist până la capăt?"

„Păi atuncea?"

„Bine, dar asta este altă chestiune. Ce-are politica cu sufletul meu? Adică până aici mergeți?"

„Până aici, când calci alături, ca să știi!"

Ieși pe coridorul întunecos. Abia se vedea. Undeva, în fund, la turnătoria de plumb, se târa o dâră galbenă pe pardoseală. Căldura cuptorului cu gaze se simțea până aici. Și mirosul acela de plumb, dulce și apăsător, pe care-l știa de treizeci de ani. Parcă îți așază cineva un șervet greu pe față, care te înăbușă. Într-o tipografie, oricâte ferestre ai deschide, mirosul de plumb e mai puternic. Degeaba păcăne exhaustoarele acelea ca niște lulele, nu pot absorbi toată duhoarea dulce. Ce n-a făcut sindicatul ca să mărească ventilația? Chip de aerisește maghernița lui Bazilescu, făcută numai să aducă parale, fără grijă pentru om. Păi să mi-l găsească, pe unde-o fi acum, și să mi ți-l ducă de ceafă la Șosea, la „Casa Scânteii", să-i arate probă de tipografie, cu zețărie cât peronul Gării de Nord, cu luminație ca la bar, să tot muncești.

Se împiedică de ceva. Era cât pe-aci să cadă. Drăcui. Aprinse un chibrit și văzu trei drugi de plumb, scăpați din cărucțul cu care-i căra Pârvu. Metalul lucește stins, are ceva de

lingou, parcă-i unul din lingourile patronului, așa cum a fost turnat, cu o ureche lucioasă care se agață de cârligul linotipului. Dacă nu băga de seamă, gata, parcă ce-i greu să-ți frângi laba piciorului? Și aici era un bec; căută comutatorul. Deasupra se aprinse o flăcăruie. Economii, economii, dar nici așa să cazi grămadă.

A ajuns la ușa turnătoriei. O deschide. Dinăuntru răzbește o căldură înăbușitoare și o lumină care-l orbește. Pârvu și cu ajutorul lui stau în fața cuptorului, despuiați până la brâu, și scot într-o lingură cu coada lungă plumbul topit, pe care-l toarnă în tipare dreptughiulare.

– Ți-ai pierdut marfa pe drum! îi spune în loc de „bună seara".

– Închide ușa, că se face curent! strigă ajutorul, un roșcovan cu glas gros.

– Ce marfă – întreabă Pârvu, lăsând linguroiul.

– Ai pierdut niște drugi d-ăștia și era să-mi rup picioarele.

– Dacă umbli cu capul în sus!

– Umblu pe dracu cu capu pe sus! O fi trecut portarul de nopte și-a stins becul...

– Așa vorbește.

Fereastra mare din față e tot albastră, parcă-i o perdea ciuruită. Departe, licăresc câteva stele. De afară intră mirosul veșted de frunze moarte al nopții de toamnă. Jos, în curte, paznicul de la poarta numărul doi a aprins grămezile de frunze de arțar și fumul drept, albicios, urcă până aici, luptându-se cu mirosul greoi de plumb.

Pârvu își șterge fruntea asudată și râde cu gura lui știrbă:

– Da ce-i cu dumneata, tovarășe Antonică, la ora asta pe aici?

Se face că nu știe ce i s-a întâmplat.

– Ce să fie? Parcă n-ai auzit?

– Ce s-aud?

Antonică îl privește prin ochelari. Omul pare foarte serios. Acum își aduce aminte că abia a venit din concediu. N-a aflat încă.

Ajutorul trage cu urechea.

– Parșivă oră! Aș dormi oleacă, dar am treabă. Am desfăcut „gloaba", i-am scos mațele afară, i le-am uns, parcă-i pe masa de operație; până la șapte gândesc că o fac la loc. Să vedem care pe care!

– Ce „gloabă", nene Antonică?

„Adică să nu știe Pârvu tărășenia?"

Mătură treptele calde al cuptorului cu palma, adună cu unghiile boante boabele reci de plumb, căzute pe pardoseala de ciment, și le privește. Parcă sunt niște bile...

Oare el s-a jucat vreodată cu bile? Nu s-a jucat. De unde să se joace? La treisprezece ani ținea o familie. Când să te mai joci?

Pârvu a scos o țigară. O bate în capete, îi înmoaie tutunul și așteaptă. Are mâini mari, ciupite de schijele fierbinți ale plumbului. Și în păr trebuie că are plumb, se gândește Antonică. Au vrut să-l scoată de aici, să-i dea o muncă mai ușoară, dar n-a vrut. Nu se putea despărți de locul acesta, de otrava dulce pe care o înghițea de ani de zile.

– Ce „gloabă", nene Antonică? mai întrebă o dată Pârvu.

– Ce „gloabă", ce „gloabă"? Parcă nu lucrezi cu mine în uzina asta de treizeci de ani?

Oare treizeci or fi? Treizeci parcă nu, dar douăzeci tot sunt!

– N-am auzit, nene Antonică.

E drept, sunt trei etaje până jos, la secția mașinilor plane, dar, oricât, ar fi trebuit să știe câte ceva despre „gloabă". Scoate și el o țigară. O înmoaie între palme, cum a făcut adineauri Pârvu, și, după ce simte firele buruienii dracului moi ca mătasea porumbului, o aprinde și trage adânc în piept.

„Gloaba" este o veche mașină nemțească de tipărit, mașina 32, cum i se spunea în anumite ocazii și cum figura

o dată pe rapoartele de lucru, cum are să scrie și el, mâine la prânz, cu litere mari, apăsate, să simtă cei care trebuie să simtă. Nu s-a mai lucrat la ea, să fie zece ani. I se mai spunea și „mașina de pedeapsă“. Făceai gălăgie vreodată, primeai mai puțin la chenzină, asta te aștepta. Bazilescu nu te dădea afară pe atuncea. Nu. Aducea alt lucrător, îl punea pe mașina ta și-ți zicea: „Fii bun, vezi că e mult de lucru, du-te dumneata de lucrează pe 32, omul ăsta e nou, nu știe seama“. Și râdea în gușa lui lucioasă, cu ochii sclipind de o veselie prost ascunsă, ca și când ar fi vrut să te facă să înțelegi: „Lasă că-ți înmoi eu gâlcii!“

Antonică mai lucrase pe mașina asta și nu o dată. Avusese mulți „gâlci“ de scos. La naționalizare, lucrătorii cășunaseră s-o demonteze și s-o vândă la fiare vechi.

„Gloaba“ era un fel de monument al trecutului, de care oamenii nu mai voiau cu nici un chip să-și aducă aminte.

Numai el s-a împotrivit. Că zicea:

„Las' c-o s-o repar eu când oi avea timp!“

Timp ca s-o repare nu prea se găsise. Filipache se opintea: „Dă-o dracului de rablă, o să găsim noi timp să trimitem pe careva s-o dichisească. Asta nu ți-ar trage peste cinci mii, nici să-i pui benzină!“ „Ce spui dumneata? se rățoise el la director. Las-o pe mine, îmi fac eu timp s-o giugiulesc!“

Timpul să se ocupe de ea venise. Dar cum? Cu o zi înainte, Pântea îl chemase la adunarea de partid. Erau toți grămadă: Filipache, Anghel, nu lipsea nimeni, mă rog! Încruntați, de parcă tot le-ar fi plouat și le-ar fi nins.

– Uite ce e, tovarășe Antonică... începuse directorul.

Nu-i mai spuneau de mult „nene Antonică“, sigur că da...

– Da, tovarășe Filipache...

Le venea greu, își dăduse seama. Începutul fusese făcut mai demult, cu câteva luni în urmă, între patru ochi: mai în glumă, mai în serios. Anghel îl oprise pe un coridor:

„Ia stai așa, Antonică.“

„Stau."

„Ce-am auzit?"

„Ce-oi fi auzit?"

Președintele sindicatului, tot cu ochii în pământ.

„Mă, Antonică, eu te știu, vorba aia, nu de ieri, de alaltăieri..."

„Mă știi, cum să nu mă știi."

„Ei, tocmai d-aia."

„Tocmai d-aia, ce? Spune, ai ceva cu mine? Nu-mi fac meseria cum trebuie?"

Anghel nu mai termina să-și numere nodurile de la șireturi.

„Ba ți-o faci. Asta-i, că ți-o faci, dar nu-i de ajuns."

„Și ce-ar mai trebui?"

„Stai, ia-o încet..."

„O iau încet."

„Mă, Antonică, hai, că bei un pahar mai mult, merge. Numai să nu se cunoască, deși uneori nu prea s-ar zice. De, nu stă bine. Ești șef de sector. Unde este autoritatea ta?"

„Auzi întrebare? Cum unde-i autoritatea mea? Dar ce crezi că pasc gâștele în sectorul pe care-l am? Uită-te la situație. Sunt *peste*?"

„Ești."

„Atuncea?"

„Mă, Antonică. Nu-i numai atât, n-ajunge, frate, atât."

„Dar ce mai trebuie?"

Președintele sindicatului parcă înghițise gămălii de chibrite.

„Ce mai trebuie, spune! Spune o dată..."

„Antonică, un șef de sector care mai e și comunist pe deasupra, trebuie să-și țină firea. Să fie așa, ca un comandant... Ce-ai zice tu, nu-i vorbă, n-ai făcut armata, dar ce-ai zice de un comandant de companie care ar veni clătinându-se pe picioare în fața soldaților lui?"

Înțelesese. Nici nu era greu.

„Bine. N-o să se mai întimple."

„Stai că nu-i numai asta."

„Ce mai e?"

Anghel ridicase ochii:

„Antonică, lasă femeia. Nu-i pentru tine."

„Care femeie?"

„De ce te mai prefaci? De ce minți, mă Antonică?" îl certase blând președintele.

„Zău dacă știu."

„Domnica, mă, Domnica. Asta de-a venit puitoare de vreo două luni."

„Aha."

Tăcuse.

„Ne-am înțeles, nu?"

Mai trecuse ce mai trecuse. L-a oprit Filipache:

„Nu-mi place, nene Antonică."

„Ce nu-ți place?"

„Să știi c-am tăiat-o pe Domnica de pe lista de prime."

„Păi, de ce?"

„Mai și întrebi? A lipsit trei zile luna trecută sau n-a lipsit?"

„Nu știu, nu-mi mai aduc aminte."

„Sigur, nu-ți mai aduci aminte."

„Uite ce e, Filipache, află că orice ar îndruga alții, muncește."

Directorul râsese de-a binelea.

„Oi fi știind dumneata mai bine ca mine, de..."

Și după ce-l lăsase să răsufle, îl scuturase puțin:

„Află că nu e bine. Ce-or să spună cei din secție? Adică dăm primele după ochi frumoși, pentru că-i place tovarășului Antonică de Domnica? Nu, tovarășe. Am șters-o! Și te previn că e ultima dată când mai înghițim..."

Cu ăsta stătuse cot la cot în niște împrejurări grele... Astuia îi pusese vingalacul în mâini?

Ca și când ar fi ghicit, Filipache îl apucase de braț, hotărât:

„Tocmai pentru că te cunosc de când te cunosc, tocmai pentru că mi-ești prieten, ți-o spun frățește: las-o-n Dumnezeii mamei ei de târfă! Nu-i pentru dumneata, înțelege!"

Dar puteai să lași așa o femeie?

Le venea greu, sigur că le venea greu. Mai ales lui Filipache.
Își căuta cuvintele. Pe obraz i se săpase o dungă de amărăciune. Îi lega o mulțime de lucruri, și, orice ai spune, prietenia bărbaților e greu de zdruncinat.

„... Uite ce e, tovarășe Antonică... Se bâlbâia, nici nu ridicase privirile până la el... Noi am apreciat munca dumitale de până acum, știm că ești un element folositor, dar viața pe care o duci nu mai e compatibilă cu calitatea de comunist pe care o ai, cu munca de răspundere ce ți s-a încredințat..."

Compatibilă? Unde dracu învățase ăsta să vorbească așa? Parcă era un judecător, nu zețarul de ieri cu care ducea lăzile de litere pentru domnul Bazilescu.

Vorbele cădeau ca o grindină. Filipache își înghițise de câteva ori propriile-i fraze, ca și când s-ar fi înecat. Căuta în lături la ceilalți o privire și n-o găsea. Pântea tuși încurcat, prefăcându-se că se uită pe fereastră. Anghel își mușca mustața.

– ... Iată de ce propun să-ți dăm un vot de blam, pentru că, de amintit trebuie să-ți amintești, ți-am spus o dată, ți-am spus de două ori, n-ai înțeles, mă frate, avertismentele noastre n-au folosit la nimic. Personal, te-am rugat de câteva ori prietenește să te îndrepți. Rugămințile, sfaturile pe care ți le-am dat, au fost vorbe-n vânt...

Începuse să-i vâjâie capul. Nu mai vedea înaintea ochilor. Directorul se așezase pe scaunul lui și-și vârâse mâinile în niște hârtii de pe biroul acoperit cu sticlă.

Ceilalți tăceau nemișcați. Așteptau să-l audă spunând ceva. În cele din urmă, secretarul organizației de bază se ridicase șovăitor, căutându-și cuvintele:

– Tovarăși, pe tovarășul Antonică îl cunoaștem de mult, îi știm și calitățile, cât mai ales defectele. El este un comunist ca și noi, dar un comunist care a apucat pe un drum greșit.

Să nu se înțeleagă din ceea ce spun că aș fi împotriva propunerii tovarășului Filipache, nu, dimpotrivă, cred că ea îl va face să-și aducă aminte de calitatea de membru de partid pe care o are, îl va trezi, ca să zic așa, la realitate. Pântea își adunase mâinile una într-alta, pipăindu-și degetele cu nesiguranță. Ca și Filipache, se simțea stingherit că vorbește cu atâta asprime. Ochii săi întunecați căutau undeva afară pe fereastră.

– Dar vă întreb pe dumneavoastră, cei de față, să-mi răspundeți deschis, și ceea ce voi afirma acum e valabil și pentru mine, ce-ați făcut ca să-l ajutați pe acest om, să-i deschideți ochii? Tovarășul director spune că i-a atras personal atenția tovarășului Antonică de câteva ori. Bun! Dar este suficient oare atâta pentru ca să-l faci pe un om să se îndrepte? Oare nu trebuia mai multă stăruință, mai mult zel în ajutorarea acestui om care, așa cum a afirmat și tovarășul Filipache, are nu numai defecte, ci și calități?

După aceea, se așezase, cu gesturi încete, ca un om ostenit. Tăcerea care urmase îl făcuse pe Antonică să nu-și mai simtă creierii. Parcă l-ar fi golit cineva pe dinăuntru, ca pe un sac pe care-l deșerți. N-ar fi putut să lege două vorbe la un loc.

Dar cu asta nu se terminase. Se ridicase și Anghel, să toarne gaz peste foc:

– Tovarăși, este adevărat că noi n-am făcut mai nimic pentru ca să-l ajutăm pe tovarășul Antonică, cum a spus și tovarășul Pântea. Este foarte adevărat. E o lipsă a noastră de care nu trebuie să ne scuturăm. Dar eu îl întreb pe tovarășul Antonică, de la om la om: adică nu știa dânsul că ceea ce face nu cadrează cu ținuta pe care trebuie s-o aibă un comunist, unde-o fi el, acasă, în rai, la locul său de muncă? Ia să-mi spuneți. Adică trebuia să-l ținem de mână și să-i aprindem lumânarea: uite-așa, ține-o bine! Nu, tovarăși, nu-i adevărat! Tovarășul Antonică este un comunist cuprins de boala delăsării. L-am rugat să mai învețe câte ceva, să urmeze o școală.

Ce credeți că mi-a răspuns: „Ce-mi trebuie mie atâta ideologie? Ce, o să mă faceți popă? Vreți să tocesc catehismul acu, la bătrânețe! Pe mine să nu mă mai lămuriți atât!“ Este, tovarășe Antonică?

Așteptase zadarnic un răspuns. El nu mai vedea, nu mai auzea.

După câteva clipe, abia deslușise un glas cunoscut, care propunea ca direcția să-l scoată din munca de șef de sector și să-i încredințeze altă muncă.

Plecase, trântind ușa, hotărât să nu mai vină la serviciu de a doua zi. Intrase în atelier și când și-a dat seama că trebuie să-și scoată halatul și să-l lase pe scaunul său de șef, l-au podidit lacrimile, ditamai bărbatul.

Ce-or să spună oamenii?

Și parcă-i căzuse o perdea de pe ochi.

Uitase că Dumnezeu are scări și de urcat și de coborât. Parcă-l auzea pe Țâru, mârâind: „I s-a suit lui Antonică la cap. Nu ne mai dă bună ziua. Nu ne mai vede.“

La ora asta toți știau. Numai prostu-ăsta de Pârvu, care nu iese din topitorie să-l tai, c-aici îi pică mucu, nu aflase nimic. Antonică nu suflase o vorbă.

Când să plece acasă, a dat peste Filipache într-un coridor. Acesta îl căutase peste tot: pe la plane, la mașini, la zețărie. Parcă el știa pe unde mai umblă? Nici nu l-a privit. Directorului îi cădea greu să-nceapă. O luase cu duhul blândeții:

„Că n-oi fi supărat pe mine? Ce spui?“ Nu spunea nimic.

„N-am avut ce-ți face. Prieteni, prieteni...“

Ar fi vrut să-l întrebe ce-o să se întâmple cu el de aici înainte, de-aia întârziase, să afle ce are de făcut. Ghicind de ce atârnase atât, directorul i-o luase înainte:

„Îmi pare rău, dar de mâine o să lucrezi pe 32, că la ora asta n-am nici o mașină liberă. Cum știm că ești meseriaș bun, nu ne îndoim c-o s-o scoți la capăt... Drept să-ți spun, îmi pare

foarte rău de dumneata, dar s-ar putea zice că ți-ai fost singur dușman..."

A fugit ca din tun, fără să mai vadă ceva împrejur. S-a oprit la primul colț, la un bufet. A cerut o țuică mare. Băutura fierbinte îi alunecase până în fundul stomacului. Parcă alcoolul îi făcea bine. Mai ceruse o cinzeacă. Prin geam privise trotuarele aglomerate. Oamenii mergeau grăbiți, unii se uitau înăuntru. În fața ușii era un arțar îngălbenit de tot. I se păruse foarte frumos, așa, luminat de soarele de octombrie. Din când în când, cădea câte o frunză, rostogolindu-se leneș pe asfalt. O femeie se încăpățâna să măture cercul de frunze moarte de sub el. În aer se ridica un praf alb și lui îi păru rău că femeia aceea nu lasă grămada de frunze acolo, sub copac. Gândurile i se strânseseră iar ca un nod sub frunte. Băutura îi alerga în sânge, îi îmbujorase obrajii. Și acum simțea o durere surdă în creier. Nu mâncase nimic toată ziua. Se îmbătase și se trezise pe scaunul acela. Pe acasă nu mai dăduse. Se făcuse noapte și el tot mai bea. La ora închiderii, încă vorbea singur. Numai când a ieșit afară, aerul rece îl limpezise, parcă s-ar fi spălat cu apă pe față. Toțul mirosea împrejur a frunză arsă. Același miros care urcă de sub fereastra deschisă...

Pârvu tot mai așteaptă să-i răspundă. Terminase țigara. A lui arsese singură între degete. O aruncă. Nu prea avea chef de vorbă, mai ales că era de față și roșcovanul ăsta care nu mai termina cu turnatul plumbului.

– Cum e, nene Antonică?

– Păi cum să fie? Pe Domnica o știi?

– O știu, cine n-o știe p-asta?

– Ei, de la ea mi s-a tras. Și de la nevasta de-a doua. Asta cu care stau acum și am doi copii.

– Cum?

– Uite bine. A venit la sindicat și la partid și m-a reclamat; a aflat că trăiesc cu Domnica.

– Și nu-i așa?

– Ba așa-i. Dar ce treabă are partidu și sindicatu că m-am încurcat cu ea?

Pârvu se uită la flăcările albastre ale gazelor. Tăcu ce tăcu și pe urmă spuse:

– De, mă nene Antonică, știu eu? Poate o avea. Că ți-e nevastă cu cununie; ai, după cum spuseși, doi copii cu ea, să-ți trăiască, nu-i ușor. Te-ai înhăitat! Și cu cine? Cu putoarea aia! Iartă-mă că-ți zic așa, că ți-o place, dar cine n-a-ntins-o p-asta? Pe urmă mai ești și om bătrân, de-acum ar trebui să te mai astâmperi.

Na, acum îl judecă și ăsta ca pe Cristos. Dă să se apere:

– Așa o fi, Pârvule, dar nu-mi fac eu datoria?

– Ți-oi fi făcând-o, nu zic nu, dar faptele...

– Ce fapte, care fapte? Ce s-amestecă ei în viața mea particulară?

Pârvu își șterse palmele pe pantalonii lustruiți și-și mai aprinse o țigară.

– Adică cum vine asta: viața ta particulară? Ești sau nu ești comunist!

– Sunt.

– Dacă ar arde fabrica asta; colea la mine, la turnătorie, ce-ai face? Ai sta cu mâinile în sân și ai zice: „Ce-mi pasă mie, arde sus, nu arde la mașinile mele!" Ia să te-aud?

Se făcu tăcere. Ajutorul ostenise. Lăsă linguroiul de turnat plumb și-și șterse fruntea de sudoare cu o batistă colorată.

– Ei, ei? făcea Pârvu. Și neprimind nici un răspuns, trase un fum adinc în piept. Adică tu crezi că tot ceea ce se spune despre noi este numai așa, o gogoriță? Dacă vrei să știi, mă doare pentru tine. Noi suntem toți un trup și asta nu-i o vorbă goală. Îți arde un deget, ustură și în creier. Părerea mea este că bine ți-au făcut. Să te înveți minte!

– Prea o iei și dumneata cu anasâna...

– Nu-i adevărat. Să fie așa, ce-ar însemna să săvârșească ceilalți? Să se uite la tine și să zică: „Apăi, dacă Antonică face și drege, noi putem să ne dăm poalele peste cap!“ Nu înțelegi că stau toți cu ochii pe noi, că fiecare îți măsoară și dumicatul pe care-l bagi în gură, și tu?

– Mă duc Am lăsat mașina desfăcută. Uite cum trece timpul! Bună seara. Credeam că la dumneata am să găsesc o încurajare.

– Să mai vorbești cu mine peste câteva săptămâni, atuncea să-mi spui cine are dreptate, auzi?

Antonică trânti ușa grea de metal și mări pașii. După asta nu-i mai trebuia nimic. Parcă se vorbiseră toți. Până și portarul se uitase la el într-un fel ciudat când intrase. „Știe și ăsta! își spusese mâhnit. Mai lipsește puțin-și-or să m-arate și copiii cu degetul. Așa-ți trebuie, domnule! Așa-ți trebuie! Barim nici nu taci dracului o dată! Încă mai aduci vorba despre ceea ce faci. Și aștepți să ți se dea dreptate.“

În sala planelor, la venire, se strecurase ca un hoț până la cușca de sticlă în care-și ținea halatul. Noroc că nu-l zărise șeful de noapte. Ajuns în fața scaunului său, simțise un nod care-l îneca. Din clipa asta, gândise, n-o să se mai așeze aici, în fața mesei scunde, pătată de cerneală de tipărit, n-o să mai răsfoiască registrul cu programările zilnice, n-o să mai poată umbla printre mașini, să vegheze ca nu cumva să se defecteze vreuna, să strige la mecanici...

Oare pe cine or să pună în locul lui?

Se îmbrăcase repede și se furișase spre locul unde, de ani de zile, ședea uitată „gloaba“. N-avea chef să dea cu ochii de cineva. Aprinsese un bec de deasupra, prăfuit și murdar de var. Colțul acesta mirosea a mucegai și a sfoiegeală. Noroc că era acoperit tot cu teancurile de hârtie, așezate în stive. Auzise șobolanii roind speriați împrejur și înțelesese dintr-o dată că

Filipache voise să-l cruțe măcar câteva zile, trimițându-l să lucreze pe 32, ca să scape de ceilalți, de întrebările lor.

Pe urmă se uitase câteva clipe la harabaua neagră, nemișcată.

„Uite unde te-au dus prostiile tale, Antonică..."

Și-l furnicase o ură pe el, de și-ar fi dat palme singur. „Om bătrân ești, sau ce ești? Ptiu?"

Mai privi o dată mașina. Era treabă de făcut! Barim dacă o lua de la capăt, s-o înceapă bine! Îi trebuia unsoare și soluție de uns valurile și pe urmă, las' pe el! O să mai audă ei de Antonică! Și, ca și când mașina l-ar fi putut înțelege, se răstise la ea:

– Dacă nu te-oi cunoaște eu, cucoană, nici dracu nu te mai cunoaște! Și pe Filipache, lasă-l. O să vină să mă roage. „Mă, tovarășe Antonică, hai c-am terminat." „Cu ce-ați terminat?" „Cu munca de jos!" „Etete..." „Poftim, ia-ți locul dumitale..." „Nu, nenișorule. M-ați pedepsit? Încaltea să știu și eu ce-i aia pedeapsă. Aveți om în locul meu mai bun. Să vă conducă el sectorul. Ce mai căutați la mine? Ce-mi mai scormoniți în coarne? N-am fost bun? Poftim, eu tot îmi câștig pâinea aici! Dar să vă vedem pe dumneavoastră! Să vă vedem..."

Și iar îl luau gândurile...

„Așa ai vrea tu să fie, dar stai, că ți-au spus-o de la obraz: «Noi n-avem nevoie numai de lucrători buni: pentru noi, un comunist nu trebuie să fie numai un meseriaș capabil. El trebuie să fie și un caracter!» Începuseră să vorbească cum scrie în cărți. Și, pe deasupra, mai și credeau ceea ce spuneau. Adică de ce să nu creadă? Stai, domnule! Stai, cine are dreptate: tu sau ei? Ia răspunde! Adică, îți închipui dumneata că dacă ai cărat un bidon cu soluție și o cutie de unsoare din fundul atelierului, de nu te-a știut nimeni, și-ai scuipat în palme, gata! Adică, dacă ți-ai pus în gând să demontezi valurile mașinii ăsteia până la șapte dimineața, pentru că-i știai de mult chichirezul, că mai lucraseși pe ea, și nu o dată, dacă o să-i

potrivești toate măselele de fier la loc și o s-o faci să umble automat – cum spunea meșterul tău – ce automat, ca o locomotivă «Pacific», alde Filipache și cu alde Pântea și cu alde Anghel or să te ia în brațe și-or să-ți spună: «Brava, Antonică, halal de mânușița asta a ta! Ei, de-acu te iertăm de toate păcatele, poți să trăiești mai departe cu târfa ta, poți să te dai peste cap...» Nu, tovarășe, te-ai șters pe bot! Nu te mai spală nici șapte ape..."

Cum îl furaseră gândurile! Se trezi în fața sălii monotasterelor. Ca să mai treacă timpul până or să-i iasă sudorile „gloabei", o luase creanga prin fabrică.

Ușa era deschisă. Arcurile mașinilor, subțiri și albe, se mișcau ușor, cum vibrează coardele unei harfe. Cineva umbla dincolo cu degetele pe claviaturi și brațele subțiri de alummiu se ridicau și coborau ca și când ar fi cântat.

Parșivă oră! Îi trosnesc fălcile. Ar fi fost bine să-și fi dat cu apă rece pe față, s-ar mai fi însuflețit. Cât să fie? Trei jumătate, patru? Încă trei ore. Mai puțin. Piesele „gloabei" zăceau în soluție la „dezinfectat" și el umbla teleleu.

Acum auzi, distinct, bătaia groasă a rolelor. Vezi, Antonică, asta-i revoluția culturală? Uite, aici începe revoluția culturală. Ce-ar face zgârie-hârtie ăia fără noi tipografii? Aici să vie cititorii cărților, Antonică, să vadă degetele linotipiștilor care culeg sute de mii de litere într-o singură noapte. S-audă cum cad matrițele în cutia lor, ca merele coapte într-o grădină. S-audă tăietura galionului de strâns rânduri, zgomotul acesta, care te adoarme, al roții ciudate a mașinilor, să simtă în nări aburii fierbinți ai plumbului topit, să-și frigă degetele, trăgând cutia cu pene de spațiu, să li se închidă pleoapele și să nu mai vadă nimic. Asta-i munca, Antonică! Această voință de a nu te lăsa învins de ora parșivă a dimineții, care se apropie. Dacă toate mașinile ar tăcea, ai putea auzi cocoșii. Pașii ți se înfundă în pardoseala îmbibată cu cerneală; undeva, dincolo de aceste ferestre, e numai somn. Casele dorm, oamenii dorm, numai aici, în aceste

spații strâmte de alamă, cad litere care alcătuiesc cuvinte. Un rând de plumb albicios, care alunecă pe șina galionului, cuprinde o idee. Mâine mașina lui va imprima totul pe o coală de hârtie, pe care, poate tot într-o noapte ca asta, cineva o va citi. Uite, aici începe revoluția culturală, Antonică, de la degetele vrednice care aleargă pe clapele negre ale linotipului...

Destul. Soluția va fi scos totul de pe valuri. Haide să le arătăm noi, mâine dimineață. Să vedem, o să-i mai zică cineva de aici înainte acestei mașini „gloaba“? Să vedem, o să mai „tușească“ drăguța asta de cucoană, care n-a imprimat în viața ei mai mult de cinci mii de coale în opt ceasuri?

Și iar o amenință în gând: „Eu sunt tatăl tău! Dacă nu te-oi face eu să scoți tot ce-ai fi putut să dai în zece ani, să nu-mi mai zici pe nume!“

Coborî treptele spre etajul doi. În zețărie nu lucrau decât trei lucrători. Luminile erau stinse. Numai într-un colț, deasupra unui regal scrijelat, fusese tras un fir electric, de care atârna o pară lucioasă.

Antonică închise ușa grea de metal și rămase cu ochii țintă la locul unde cei trei oameni culegeau, cu grabă, literele dintr-o casetă plină de despărțituri. Era chiar regalul la care lucrase când intrase pentru prima dată în tipografia lui Bazilescu. Câți ani să fi trecut? Parcă se vedea mic, îndesat, proaspăt tuns numărul zero, îmbrăcat într-un halat albastru, mai lung decât ar fi trebuit, care-l încurca. La unsprezece ani, îl adusese maică-sa de mână în fața patronului. O dimineață întreagă îl dăscălise: ce să spună, cum să se poarte. Un vecin, care lucra la tipografia lui Bazilescu, auzind că nu se mai ajungeau cu banii, vorbise cu jupânul să-l bage ucenic, să-l învețe „arta tipografică“, cum spunea el cu mândrie. Îl spălase, îl îmbrăcase cu ce avea mai bun și se urcaseră într-un tramvai la clasa a doua. Tipografia era departe, tocmai în Mihai Vodă. Trei sferturi de ceas au mers între precupeții încărcați cu coșuri care veneau de la Obor.

Uzina lui Bazilescu era un fel de cazarmă roșie, zidită numai din cărămidă, cu ferestre întunecoase, murdare. Au așteptat vreo jumătate de ceas până să sosească patronul, într-o cancelarie rece, cu covoare de cauciuc pe jos, păzită de un funcționar slăbănog, cu ochelari, înțepenit parcă în fotoliul său înalt.

Să fi fost zece, când ușa s-a deschis și a intrat un om îndesat, rotofei, care a umplut încăperea de parfum. S-au sculat toți în picioare. Și el, și maică-sa, și vecinul. Bazilescu nici nu i-a privit până nu a primit raportul omului său. Pe urmă, ca și când atuncea ar fi băgat de seamă că mai era cineva în cancelarie, l-a întrebat pe cel care-i adusese:

„Ce-i, Cârlomane?"

„Ce să fie, jupâne? Uite, piciul ăsta ar vrea să-l luați ucenic. Să-l învățați meseria, să câștige și el o bucată de pâine, la dumneavoastră, aici..."

Patronul îl măsurase din cap până în picioare și pe urmă se gândise puțin, privind pe fereastră.

„Tu știi că primesc ucenici, dar ăsta-i mic, nici n-ajunge la regal..."

E drept, Antonică era mic, așa rămăsese și acum către mijlocul vieții, nu mai crescuse. Mic și al dracului, cum îi plăcea să spună prietenilor. Parcă supsese oțet la sânul maică-si, nu lapte.

„Câți ani ai?" îl întrebase jupânul.

„Treisprezece", mințise cum îl învățase vecinul.

„Treisprezece? Ai fi bun, că meseria asta se învață greu. La optsprezece ani te scot calfă, două sute de lei pe săptămână, bani, bani..."

Avea o vorbă dulce de om cumsecade. El de unde să știe ce zăcea sub pielea aia bine bărbierită și parfumată?

„Luați-l, domnul Bazilescu, stăruise Cârloman. E băiat sărac. O s-o mai ajute pe maică-sa, vai de mama lor, la

amândoi. Tata, nu, parale, nu. Cum e mai rău! Văduvă de cinci ani, muierea asta. Să-i fie sprijin copilul la bătrânețe."

Patronul mai cântărise ce mai cântărise, pe urmă încuviințase.

„Bine, să rămână."

Și se întoarse spre funcționarul lui, care tot mai ședea în picioare, cu capul nițel aplecat spre piept, ca o momâie de paie.

„Du-l la tuns, spală-l, dă-i și-un halat și trimite-l în atelier."

Maică-sa, care tăcuse până atuncea, zisese „săru' mâna!" și se despărțiseră. Antonică acolo mânca, acolo dormea. Acasă se ducea numai sâmbăta seara. Luni de dimineață, la cinci și jumătate, trebuia să măture atelierul, că „arta tipografică" cu asta începea. Cu măturatul.

Ce mai viață! Erau douăzeci de ucenici, niște copii slabi, palizi, prăpădiți, din care mușca pretimpuriu oftica. Șaizeci de lei pe lună, atâta primeau părinții. Casă și masă, un costum de haine la Crăciun, o pereche de botfori cu talpă de cauciuc, trei cămăși aspre de americă și cam asta. Ba nu, iarna le mai dădea cucoana boierului și câte o flendură de palton, din stofă rărită, albastră, ca bluzele marinarilor

Dormitorul era în podul tipografiei. Zece paturi pe-o parte, zece pe alta. Veșnic neîncălzit și luminat prost. Vara te coceai în el, îți scotea sufletul căldura soarelui care bătea în acoperiș, iarna tremurai de-ți cădeau dinții. Trăgea un curent pe dedesupt, te seca la inimă. Mirosea rânced a lucru vechi, a om mort și a porumb încins, mirosul cunoscut de șoareci. Noaptea, guzganii rodeau cartoanele strânse într-un colț, averea patronului, să fi fost un vagon, să tot tipărești coperți din ele, o viață de om! Asta era moștenirea lăsată de Bazilescu ăl bătrân: șobolanii. Ce nu făcuseră să scape de ei? Șoricioaică, curse, pisici! Mureau și pisicile în tipografia asta. Le omora plumbul și nemâncarea. Așa pisici slabe și amărâte nu mai văzuse Antonică nicăieri.

Ucenicii erau tăcuți, aveau priviri speriate, dușmănoase. Nu-l întrebaseră decât cum îl cheamă și de unde este. Toți, copii de spălătorese sau băieți de oameni săraci de la marginea orașului, care-i aduseseră la patron să mai scape de o gură la masă, să isprăvească cu grija hainelor. Aveau câte opt sau nouă frați, toți duși pe undeva să robească; pentru ei viața cruntă, cu mizeriile și cu încleștarea sălbatică pentru pâine, începea devreme. Ieșeau posaci și nu știau ce-i aia bucurie, râs, decât la zile mari.

Și acum se încrâncena inima lui Antonică amintindu-și. La prânz, li se dădea o ciorbă de varză și un sos de cartofi. Din două în două zile. Celălalt meniu era un fel de borș cu fasole și câte un castravete cu zgârci. Care nu pleca duminica acasă, căpăta o bucată de carne rasol de la cucoana lui Bazilescu și o gogoașă cu magiun. Era masa de sărbătoare. Munca începea la cinci și jumătate, fix. Patronul nu avea somn. La ora aia se plimba prin ateliere și inspecta treaba pe care o făceau. Îi plăcea igiena, cel puțin așa declara, deși nu făcea nimic ca zețăria să nu mai miroasă a privată și ca la linotipe să nu mai stăruie oxizii otrăvitori de plumb. Tipografia asta era ca un stup de albine, nu se pierduse un centimetru pătrat. Pereții subțiri păreau gata să cadă, deși pe afară arătau ca un fort nemțesc. Ucenicii pregăteau sălile de lucru. Trebuia strânsă hârtia, aleasă, să nu se facă risipă. Să fi găsit Bazilescu un colț neîntrebuințat, era prăpăd. După ce se umezea podeaua ca un fel de stropitoare, făcută dintr-o cutie de tablă, se mătura. După aceea se așeza „materia" la îndemâna lucrătorilor care intrau în serviciu la șase și jumătate. Ucenicii pregăteau șpalții, regleții, cartoanele de spaționat, liniile de metal și cerneala de dat corecturi. Meserie învățai pe furate, după cum te tăia capul. Dacă aveai noroc să nimerești peste un lucrător cu minte în cap, se numea că aflai câte ceva. Ucenicii trebuiau să treacă pe la toate secțiile. De la legătorie, de sus, până la mașinile plane. După ce măturai vreo doi ani, te lua în primire un maistru. Să te ții ghionți și

grijanii! N-aveai inimă în tine, degeaba stăteai lângă meşter! Adu-i ţigări, adu-i apă, cară şpalţii grei, cu rânduri, freacă maşina, dacă erai la plane, toarnă gaz, împinge baloturile de hârtie. Albeai şi nu dovedeai. Dar oamenii păstrau ceva bun în ceea ce spuneau, asprimea lor era tot un fel de dragoste. „Unde dau eu, creşte!" zicea Fane, cel mai cumplit maistru pe care-l avusese Antonică. Nu era om rău. Dar să nu fi stat pe loc. Nu suferea lenea la om. De la el deprinsese Antonică pofta sălbatică să facă ceva tot timpul, să nu stea.

„Mă, tu nu ştii, mă Antonică, ce-i aia muncă, mă! Păi asta e ceva că dacă auzi de ea trebuie să-ţi scoţi căciula! C-a dat Dumnezeu o pedeapsă omului, da-i frumoasă, mă! Ia să-mi stai tu aşa, cu ochii la soare ca Tândală, să vezi, ţi-e bine? Da de unde! Pe om îl mănâncă, mă, îl mănâncă ceva, să facă, să se mişte. Ăsta-i, mă, cel mai frumos lucru la om. Că şi viermele, cât şade el în uriciune, tot sapă acolo. Şi când mai văd, mă, câte o lepră d-astea de om, care ar tot visa stele verzi, îmi vine mă, aşa, să-l apuc şi să-l scutur, să dau cu el de-a dura!"

Frumos om mai era Fane! Parcă i se lumina faţa când vorbea. Avea o buză mai mare, ca de iepure. Aşa-i spuneau lucrătorii ceilalţi: „Fane-Buzatul, tatăl paharelor, spaima ţuicii!" Asta era patima lui. Ar fi băgat o butie în burtă, o butie de trăscău şi nu s-ar mai fi oprit. „Nu e tipograf ăla care nu bea bine, zicea. Păi ce, te pui cu plumbul? Cu cerneala? Nu vezi, şi maşinii ăştia îi dai unsoare, îi dai gaz, îi dai benzină, dar omului?" Nu-l văzuse nimeni beat. Se juca cu meseria lui. Unde-ţi desfăcea el maşina, arşice o făcea. O punea jos pe duşumea, ziceai că n-o mai repară la loc. Ţi-era mai mare mila. Şi când mi s-apuca s-o monteze, parcă era doctor! Râdea şi plesnea în dreapta şi-n stânga:

„Ce-i asta, zgaibă? Cum îi zice? Nu ştii! Na! Na! Bagă în cap că maşina o să-ţi dea pâine până o să terminăm noi cu pricopsiţii. Da ăsta mare? Nu ştii, oropsitule! Na! Na! Val îi

zice, prostovane, de la «barca pe valuri»", și cânta pe nas: „Barca pe valuri, saltă ușor..."

Ce mai om Fane-Buzatul!

„...Da' asta, titirezule?"

„Nu știu, nene Fane."

„Păi cum să știi, gulie, cum să știi?"

El vorbea și ei cu gândul aiurea! Avea unsprezece ani, afară era soare, alți copii se alergau prin praf sau rătăceau pe străzi, culegeau castane, jucau „lapte gros", el în ocna asta neagră, în duduitul neîntrerupt a mașinilor, căra hârtie până se deșăla, împingea cărucioarele încărcate, turna cerneală în jgheaburi, așa viață să nu dorești nici la dușmani. Meșterul mai ostenea câteodată, lăsa mașina „să pască",. așa zicea, se numea că era în tiraj. Trăgea numai cu urechea la „răsufletul" ei, avea grijă să „nu tușească". Așa mașină ca a lui Fane-Buzatul, n-o să mai vadă!

Uite cum te fură gândurile! Antonică încremenise lângă ușa de metal. Lucrătorii culegeau mai departe fără să-l simtă. Aveau fețele încordate și nu vorbeau. Mâinile lor palide, luminate de flacăra minerală a becului, îi aduseră aminte de prima zi când i se dăduse voie să învețe *casa.* Ce mai comedie! Te uitai ca vițelul la poarta nouă. Ce te faci, Antonică? Încă lucrătorii ăi vechi râdeau:

„Ia o macara și suie-te, că n-ajungi!"

„Nu te lăsa, Zgaberceo!"

Ce știu puștii ăștia de azi care au școli, cămine, căldurică, mâncărică, le cântă radioul, c-au așezat ăia de la sindicat difuzoare în toate colțurile tipografiei. Culegi o pagină, ridici un șif, la cap îți zice Maria Tănase, încă mai și comanzi la post: „Mie să mi-o puneți p-aia!" „Bine, tovarășe." Și-ți pune placa pe care-o vrei. Păi să fi simțit palmele lucrătorilor mai bătrâni când nu băgai ceva în cap, să fi auzit înjurături!

Lui însă, unul mai îngăduitor, Cișmaș, îi așezase sub picioare o ladă veche, cam șubredă, să ajungă să vadă despărțiturile mici în care dormeau literele.

Bun om și Cișmaș ăsta! I-a alungat pe ceilalți și l-a mângâiat pe obraz:

„Câți ani ai?"

„Păi, atât și-atât."

„Ai mai văzut tu o casă?"

Nu mai văzuse. Ciugulea cu degetele lui firave literele mici de plumb, ca un pui de găină care scormonea gunoiul. Se uita: ăsta-i „m", ăsta-i „l". Nici vingalacul nu-l ținea bine în mână. Râdea Cișmaș:

„Nu așa!"

Unde pui că mai era și stângaci.

„Am dat-o dracului cu tine, surcel. Ia apucă bine, ca oamenii... Uite, sus sunt acsantele, eghiul..."

De unde să știe?

„Stai să-ți desenez eu casa."

Își scosese ochelarii. Avea niște ochelari cu rama de aluminiu, subțire.

„Așa ai să ajungi și tu, surcel. Asta-i meserie frumoasă, dar se duc dracului ochii."

Adevărat fusese. Acum purta și el ochelari ca ai lui Cișmaș, cu ramă de metal. Nu se despărțea de ei. Pe o hârtie desenase un dreptunghi pe care-l împărțise în diferite pătrățele. La mijloc scrisese literele și semnele. Când terminase, îi spusese:

„Acu', cu asta să dormi sub cap. Seara când te culci, în loc de rugăciune, asta să mi-o înveți, s-aude? Dimineața la fel, ca pe *Tatăl nostru*".

În trei săptămâni, că avea ținere de minte, umbla în casă cu ochii închiși.

„Bravo băiat! îi spusese Cișmaș. Acu' se numește că ai meseria în buzunar!"

Numai că nu era chiar așa. Bazilescu, după ce apucai ce apucai la regal, te muta la împărțit, la fundament, trebuia să știi să împlinești un rând, te încerca dacă poți să întocmești un grif de text, ți-l strica și trebuia să-l refaci; când te deprindeai cu numirile ciudate ale artei poligrafice, te trecea la accidență. Bătaie de cap și aici. Nu era ușor să închei o tabelă, să faci să cadă bine un qver când bagi forma la mașină, ce mai ghionți și-acolo! Unde mai pui literele... Care-i meneval, care-i aldin, dă-mi un cursiv, scoate o pauză, babilonie curată! Și când terminai cu toate, gata, ai isprăvit cu zețăria, treci la altă secție și ia-o de la cap. Dacă n-aveai destulă încăpățânare, ajungeai nici cal, nici măgar. Când se sfârșea cu ucenicia, mergeai să dai examen de lucrător. Te mai frecau și ăia: „Cine e tatăl tipografilor?" „Păi cin' să fie, Gutenberg!" „Și când s-a născut?" Că să vezi, mai dădeai din colț în colț, o nimereai. Te lua altul: „Spune-mi oxizii care atacă plumbul!" Doctor trebuia să fii.

Pe urmă te lua Bazilescu, te întreba: „Ei, acu' unde vrei să lucrezi?"

Dacă deprindeai ceva mai bine, scoteai ce scoteai, altfel râdeau lucrătorii mai vechi de tine și la leafă, bani ioc! Parcă nu erau destui? Nici la bătrânețe nu știau de unde să ia o cratimă, bâjbâiau. Decât așa, mai mare rușinea! Păi pe el să-l fi dus dumneata de la mașinile lui și să-l fi pus unde vrei: la legătorie, la tighel, la fălțuit, la cules, pe toate le știa, numai o rotativă nu putea s-o desfacă, asta era treabă serioasă, trebuia să ai școală. Nu mergea oricum.

Antonică răsuflă ușurat. Oamenii încă nu-l zăriseră. Parcă aici a aruncat el nu știu câte pagini și le-a călcat în picioare, așa, să-i sare sufletul patronului că nu-i dăduse dreptul lui. Aici, în zețărie, a picat și Filipache într-o dimineață de iarnă, slab, jigărit, nemâncat, într-un halat albastru, atuncea căpătat, prea lung și prea lat, cârpit și murdar de cerneală. Să fi fost mai mic

cu doi ani decât Antonică. Pentru că era mai vechi, nu-i spunea decât „nenea Antonică“, nu ca acum „tovarășe“, ca să puie distanță între ei, să-i arate că prietenia lor se isprăvise.

Parcă aici se ascundeau, după spatele de lemn negru al regalului, aici, în atelierul întunecos în care iarna nu prea ardeau caloriferele vechi, își fumau pe ascuns țigările, feriți de ochii meșterilor, care să-i fi prins i-ar fi pus să le înghită, aprinse cum erau.

Unde, în ce colț al creierului lui Filipache s-or fi ascuns amintirile acestea, care-l copleșesc pe Antonică? Degeaba spun unii că nu-i așa, dar înainte de a avea un dușman în față, ai unul aici, în suflet. Se numește uneori ambiție, alții i-or fi spunând altfel. Cumplită boală! Te fură, îți ia mințile, nu vrei să mai știi de nimeni, de prieteni, de familie. Din ce ți-e bine, vrei să-ți fie și mai bine. Da' numai ție! Vezi, asta dacă am putea scoate din noi, fierea care ne mănâncă, pe dedesubt, care ne face ai dracului...

Ce vorbești dumneata, domnule Antonică? Ia stai nițel, adică cine e vinovat că tu te-ai înhăitat cu Domnica, dumnealor îs vinovați? Ce zici, domnule? Adică dacă Filipache nu-ți mai vorbește, e pentru că i s-a urcat la cap că e director? Dumneata parcă nu puteai să fii? Dar de, dumitale nu ți-a plăcut școala, n-ai vrut să înveți! Și uite unde ai ajuns! Păi așa sunt comuniștii, tovarășe? Cum scrie colo? „Cine stă pe loc, în realitate dă înapoi!“ Este? Este! Ei, atuncea? Ce-ai cu Filipache? Ia să-mi spui!

Ar fi trebuit să fie mai stăruitor, să nu mă lase, să tragă de mine!

Păi, dar! Să te fi cărat cu sila, nu? Să te fi înghiontit: ...„Dacă binevoiți, poftiți la învățătură! Mai lăsați muierile și mai băgați câte ceva în cap!“ Da' știi că ești bine! De câte ori te-a chemat directorul la el și ți-a spus: „Măi, tovarășe Antonică, se deschide un curs de perfecționare, dumneata de ce nu te înscrii, că o

să-ți prindă bine?“ Dumneata ce-i răspundeai? „Că să vezi, că am treabă, că-i așa, că-i pe dincolo. Că ești tatăl lor în meserie, nu mai ai ce să bagi la cutie...“ Și te mai mirai că alții s-au ridicat și ți-au luat-o înainte! Încă întrebai: „Cum vine asta? Toți țângăii ajung mai mari ca mine!“ Păi cum să vie, uite bine! Dumneata n-aveai timp să înveți, toată ziua după c... Domnichii. Nu ți-a ajuns că ai ținut două până acum. De când ai văzut-o p-asta, nu-ți mai place nevasta. Te uiți chiorâș la ea. De, nu tu manichiură, nu tu cercei, nu tu casă plină vârf cu boarfe. La tine îți miroase. Stai cu nasu-n poala țiitoarei, anafura mamii cui a născut-o de cățea! Că parcă are dreptate și prostu-ăla de Anghel: „Păi, zi așa, mă blegule, ai închis ochii și gata, îți place cucoana asta care n-a știut ce-i munca până acum și când n-a mai putut, s-a făcut putoare la noi în tipografie, ca să dea peste un mameluc de șef de sector curvar, care a uitat că mai are casă și copii...“

Omul trânti ușa grea de fier și coborî treptele în goană. Piesele „gloabei“ s-or fi îmbibat de atâta soluție câtă a intrat în ele. Unde mai pui că a trecut și timpul!

În sala planelor se întâlni cu Oncică, șeful de noapte. Știa totul, se vedea bine după cum se uita la el. Hâtru și ăsta! N-avea somn:

– Ce-auzii, nene Antonică, te persecută, te persecută...

Antonică tăcea. Ajunseră lângă mașină.

Celălalt iar:

– Și zi, vrei să ne întreci pe toți, să pui mârțoaga pe picioare...

În glasul lui era și puțină batjocură. Îl urmărea cum scoate cilindrul și masa mobilă din soluție.

– De, că mai mult de cinci mii n-o să tragă asta nici peste o sută de ani. Eu mă mir ce te-a găsit. În locul dumitale aș fi plecat în altă parte...

Lui Antonică i se sui sângele în cap.

– Știi ce? Ia caută-mă pe undeva și lasă-mă în pace că am treabă.

Oncică își scutură mâinile nedumerit.

– Nici dracu nu te mai înțelege pe dumneata.

Și plecă.

– Acu' să te vedem, cucoană, bombănea Antonică singur. Auzi, cinci mii... Lasă că stăm noi de vorbă...

Montă jgheabul de cerneală, toba și valurile, pe rând. Trebuia numai să dea de bubă. Pistoanele mergeau bine. Ungerea se făcea bine, dar undeva, „gloaba“ tușea. Pe frunte îi curgea sudoarea. Ca și omul, mașina asta părea perfectă când o priveai dintr-o dată. Nu-i lipsea nimic, numai că un șurub nu se învârtea cum trebuie...

Care să fie șurubul acela care nu se învârtea?

... Uită-te dumneata la Filipache. De băut, mai bea, ca bărbații întregi, dar cu măsură. Cu vreo funcționară nu se încurcase. Își vedea de treaba lui, se ținea bine, ca un om cuminte ce era. De-aia și ajunsese unde ajunsese. Tu, Antonică, cu patimile! Ce zice la carte: „Nimeni nu are merite veșnice în fața partidului“. Să fi luat dumneata foc în gură, să fi făcut nu știu ce, nu mai ții linia, te-ai șters pe bot de cinste. Comunistul trebuie să fie un om dintr-o bucată, să te uiți la el și să zici: „Ăsta om!“ Ia s-o judece de la capăt, să vadă de unde începuse să-și dea în petic. Să se gândească bine: unde-i buba ta, dom le Antonică? Unde e?

Stai încet...

Vra să zică cine se arăta ăl mai colțos când era vorba să se certe cu Bazilescu? Cine n-a primit niciodată pomana patronului?

Păi cine? Tu și cu Filipache! Ți-aduci aminte? De Crăciun, în fiecare an, jupânul își chema ucenicii la el în casă, să le dea câte ceva. Locuia în curtea uzinei, unde este acum clubul, cel mai frumos club din București, cum se laudă el la cunoscuți.

Ce lumini! Bazilescu îi întâmpinase la ușă. Era îmbrăcat în haine negre și avea în glas o miere pe care lucrătorii n-o prea cunoșteau.

„Azi e ziua împăcării, spunea cu un zâmbet lipicios. Uite, m-am gândit la voi și vreau să vă ofer câte ceva..."

Așa credea el că se spală de păcate.

Copiii, copii. Ce să știe? Îi atrăgeau luminile bradului împodobit, căldura odăilor și promisiunea darurilor. Fane-Buzatul spunea în atelier:

„Să nu vă prind, că vă rup picioarele! Face zaiafet, ai? Ce sunteți voi? Cerșetori? Mama lui! Vă dă de pomană, crede că se iartă de toate cu un pachet de bomboane, și alea proaste? Banii ăștia de unde-i scoate? Tot de la voi și de la noi. Bomboanele alea sunt sudorile voastre, lacrimile voastre îndulcite cu zahăr..."

Se dusese și el o dată. Nu-l răbdase inima. Urcase scările de lemn scump, acoperite cu covoare, și rămăsese în prag, orbit de luminile candelabrelor. Înăuntru, cald, lume multă, codoșii stăpânului și câteva cucoane care miroseau a parfum. Drept în fundul salonului, alb, gătit de sărbătoare, un pom de Crăciun, numai beteală și lumânări aprinse, nu ți-ai mai fi luat ochii de pe el. Mirosea a ceară topită, a cozonac și a pom verde.

Inima săracului are dinți. Ar mușca. Ce scaune îmbrăcate, ce tablouri! Vorbele maistrului îi ardeau urechile. S-a trezit târât înapoi spre intrare. Patronul îl scutura de mână cu violență, palid, mânios.

„Boule, de ce nu te-ai șters pe picioare! Îmi prăpădești covoarele, neam prost ce ești!" Și el care uitase pentru o clipă ghionții jupânului, înjurăturile și frigul atelierului care mirosea a privată! Nevasta lui Bazilescu îi strigase ceva acestuia într-o limbă străină și-l adusese înapoi:

„Lasă, micuțule, nu-i nimic! Altă dată să nu mai uiți să te ștergi pe picioare..."

Îl înecaseră lacrimile, ar fi vrut să fugă înapoi pe scări și nu putea. Până și sărbătoarea lui de sărac i-o otrăviseră. Adică ce era dacă s-ar fi murdărit puțin covorul acela, se isprăvea lumea?

La sfârșit i-au întins un pachet. Nu l-a primit. Ochii soției patronului îl măsurau uimiți. Ajunși sus, în dormitorul lor din pod, rămăsese timp de un ceas cu ochii în tavan. Unii dintre copiii ceilalți îl scuturaseră: „Ce-i cu tine, Antonică?" „Nimic. Ce să fie?" Și strânsese dinții. Împrejur s-auzea foșnetul hârtiilor desfăcute. Mirosea a mandarine și a mere scumpe. Nici merele paradisului nu puteau fi mai bune ca acelea pe care dinții copiilor le sfărâmau pofticios, cu zgomot.

Cum își aducea aminte de toate lucrurile! Mai târziu, când avusese bani, într-o iarnă își cumpărase un kilogram de mere ionatane, cele mai frumoase și mai scumpe pe care le găsise. Mușcase din câteva, căuta ceva dorit de mult și nu găsea. Era prea târziu pentru a mai simți în gură și în nări parfumul acela vechi de fruct scump și rar.

La naționalizare, când l-au scos pe Bazilescu din *uzină,* cine i-a cărat lucrurile patronului la mașină, cine a dat jos tablourile de pe pereți, cu furie, gata să le spargă geamurile, pornit? Se simțea ca un proprietar care se întoarce în casa lui. Pentru că nimeni mai mult decât el nu era îndreptățit să creadă că fiecare cărămidă a acestei fabrici îi aparține pe drept. Păi să fi fost după mintea lui, altfel ar fi făcut revoluția asta! Ar fi scos și sufletul din burghezi.

Ei, atuncea? Atuncea? Unde-i buba, Antonică? Păi asta e, că nu dă de ea, caută un drum, ceva...

La o adică, ce-l atrăsese la femeia asta? Că de frumoasă, slavă Domnului, nu mai era frumoasă, mai bine arăta nevasta de-a doua. Atuncea?

Unde pui dumneata otrava aia a vorbei ei, felul ăla de a fi, care nu semăna cu al celorlalte?

Ei? Să te-aud?

Asta-i femeie a dracului, rafinată...

Oare n-are dreptate Filipache, că parcă-l aude: „Se prăpădește Domnica după tine, Antonică, n-o vezi? Slăbește de dorul tău, nu mai poate. Ai s-o bagi în pământ. Prostule, te-a simțit cu parale, n-are pe cine să mai toace și i-ai căzut tu cu tronc! Ptiu! Am s-o transfer dracului, unde-a înțărcat mutu iapa, să te lase în pace..."

Și iar îl roade un vierme. Dacă se înșeală Filipache, dacă e numai așa, o părere, că femeia îi spune câteodată:

„Ce-a fost, a fost. Noi de unde să știm ce se întâmpla în jurul nostru, ce nedreptăți se făceau, dar acum pot și vreau să muncesc. Nu-mi dă voie cineva? Chiar statul vostru, al comuniștilor, mă lasă să muncesc."

Statul vostru, vezi bine. Adică în mintea ei, tot mai face deosebire între noi și ei.

Asta-i altă socoteală, tu ce crimă ai făcut? Îți place femeia asta și gata, ei și? Nu mai ești tu, Antonică, comunist din cauza asta? Stai, ia-o încet, domnule, ia-o încet, nu te pripi, că nu merge chiar așa...

Pentru atâta lucru, vii dumneata, Filipache, vii dumneata, Anghel, să-mi tăiați capul! Ei, de ce? Adică acum nu mai sunt bun? Dar atuncea eram bun când mă luam în colți cu Bazilescu?

Păi sigur că erai bun! Zice cineva că nu erai bun?

Atuncea!

Păi atuncea îi urai pe oamenii aceia, pe când acum, ce-mi faci, domnule? Ce-mi faci? Ia să-mi spui: adică Domnica, ce-a-nvârtit la viața ei? Ți-a spus sau nu ți-a spus? Ei?

Nu ți-a spus, ce-i proastă? Când o mai ia gura pe dinainte, mărturisește că a ținut-o un cârciumar de avea parale multe. Păi, ăsta bătea băieții de prăvălie, cum te bătea pe tine Bazilescu, dacă vrei să știi! Și, când ți-aduci aminte, o mai apuci

de mână, de brațul acela care miroase frumos a sudoare muierească și o scuturi:

„Spune, spune!“

Ce să spună? A fost bună, îngerul lui Dumnezeu, n-a ridicat un deget la cineva, de când se știe i-a iubit pe săraci. Prost bătrân!

Asta să fi fost bărbat, îți arunca, așa cum a făcut-o Bazilescu, un șpalt de rânduri pe picioare, de te lăsa schilold toată viața, cum ai și rămas.

Rigla mașinii mai trebuie încă unsă...

Apăsă pe butonul de contact și „gloaba“ se mișcă. O ascultă, cum ar asculta un doctor spatele unui bolnav. Tot mai „tușește“. Unde dracu se împiedică valurile?

– Ah, puțină răbdare numai, te dibăcesc eu, cucoană! Dacă n-o ieși scântei din dumneata...

Trebuie să fie aproape șase de dimineață. Cerul se albăstrește. Prin fereastra plină de praf se simt zorile. O jumătate de oră și începe schimbul. Până la două jumătate, măcar șase mii de colea să tragă. Atât scoate numai Țâru dacă hârtia nu se magnetizează. Dar el vrea mai mult... Nouă mii, zece mii. Sufletu-o să scoată mașinii ăsteia. Ori el, ori ea...

Demontează iar pistonul, cercetează contactele. N-o să se lase cu una cu două. Poftim! O adâncitură care face ca valurile să cadă la intervale. Maica lui Dumnezeu aia din cer cu toți sfinții...

Acum să te văd! Și bucuria îi ridică sângele în obraji. Ritmul pistonului s-a întețit.

– Așa, „gloaba“ tatii, ni-i! Unde ești, Buzatule, s-o auzi!

Mașina trosnește parcă ar fi de lemn.

– Te dor oasele, cocoană, de atâta stat!

Scuipă în palme, își freacă degetele, ar striga și se stăpânește, stă încleștat pe bordul înalt și privește învârtirea cilindrului care-l amețește. Lumina galbenă a becului joacă pe

oțelul neted, parcă ar fi o stea palidă, lăptoasă. Se dă jos și caută o coală de hârtie, oprește contactul, o așază cu răbdare și iar dă drumul curentului. Hârtia e veche, se cocoloșește. Antonică înjură. Acum, altă drăcovenie! Trebuie s-o scoată cu grijă. Valurile tot se mai lasă. Puțină materie plastică și o să meargă. Uite ce nimica împiedică totul! Mașina asta a zăcut ani de zile aici, nu s-a uitat nimeni la ea, și chiar dacă s-ar fi uitat, trebuia unul ca el, priceput – să știe s-o dibăcească. Dar el ce zor avea s-o dreagă până l-au alungat pe Bazilescu? Ce, el se ducea pe Coasta de Azur – sau fata lui Bazilescu? Că asta, în altă parte nu putea să meargă, îi mirosea! Pe bănișorii lor, că ei nu erau buni de altceva decât să robească! Ca să aibă cu ce se distra putoarea, care nu-i mai scotea din „tâmpiți".

Acum să-i vadă, cum duceau în spinare fabrica lui taică-su, fără „conducerea" lor. Pe unde or mai fi acum, și ea și Bazilescu? Oncică spunea o dată că i-a văzut în talcioc vânzându-și covoarele. Frumos se mai sucește lumea câteodată!

De pildă, noaptea naționalizării n-o s-o uite. Pe la zece erau în păr. El, Filipache, Cocorea, Anghel, toți comuniștii din fabrică. Pântea le spusese pe scurt că trebuiau să ia în primire tipografia. Totul s-a făcut repede, prin surprindere, ca să fie împiedicat orice sabotaj. „Acu' să-i vedem! își zisese Antonică în gând. A venit și ceasul nostru!" De când le-ar fi luat el și pielea, dar nu s-a putut, trebuia făcută nițică politică. Ăsta-i defectul lui cel mai mare: se pripește ca fata la măritat. Câte nu-i spusese și Filipache: pe o ureche îi intra, pe alta îi ieșea. El una știa: apoi dacă e revoluție, barim să se facă repede, până nu apucă burghezia să se ridice, că dacă îl slăbești pe unul, pe care l-ai apucat de gât, te omoară el pe tine. Care pe care! Ce mai politică! De acum încolo era o singură politică de făcut: nimicirea burghezilor. Păi ce, aia fusese treabă, să-i mai lași pe patroni să conducă trei ani după venirea muncitorilor la putere? Nu-i vorbă că numai conducere nu se mai putea numi ceea ce făceau, dar oricum, Bazilescu tot mai era în urmă cu

plata salariilor, cu amenajarea cantinei; ascunsese, naiba știe cum, o seamă de materiale și mai trimisese și ceva bani la o bancă din străinătate. Ca să nu mai vorbim de afacerile pe care le învârtea pe la economatul înființat pe lângă întreprindere. Filipache îi spunea că el nu pricepe care sunt împrejurările, că și politica are și ea *conjuncturi*. O fi având conjuncturi, el de unde să știe, dar în materie de patroni, una ținea: trebuiau strânși cu ușa, să li se ia sufletul, să nu mai miște! „Tu ești stângist, mă!“ zicea și Pântea. O fi!

Ce mai treabă de făcut și atuncea! Trimite gărzile în fabrică, ține legătura cu sectorul de partid, nu lăsa telefonul din mână, că mirosise ceva Bazilescu. Nu-și mai vedeau capul. În sfârșit, când totul fusese pus la punct, îl chemaseră pe patron. Nu dormea, deși era trecut mult de miezul nopții. Jupânul nu mai avea gușă, dar gras tot mai era. Abia își mișca picioarele scurte. Nu mai semăna nici la glas cu stăpânul de altădată, care te pocnea cât ai zice pește pentru cea mai mică vorbă. Se îndulcise de tot, de când se schimbase politica, nu-i mai scotea din „tovarășe“. „Tovarășe Antonică“ în sus, „tovarășe Antonică“ în jos, parcă ar fi fost prieteni de când lumea.

Se cam speriase. Gâfâia, încheindu-și încă nasturii hainei de casă.

„Ce-i?“ întreba într-una.

„Ce să fie, stăpâne, s-a isprăvit! Hai, să dai în primire!“

Au crezut că o să-l apuce damblaua. A privit de pe scările lui de lemn scump la muncitorii care stăteau tăcuți, cu fețele crunte, așteptându-l. Nevastă-sa, numai într-o cămașă de mătase prin care se vedea toată, îl ținea de spate.

„Numai o clipă!“ bâlbâise.

„Nu, nici o clipă, veți veni chiar acum cu noi! zisese Filipache. Trebuie să semnați un proces-verbal.“

Și înaintase către trepte, hotărât. Te puneai cu nebunul? Dacă dădea foc fabricii?

Și acum aude Antonică pașii lui șovăitori pe caldarâmul curții. Era o noapte caldă de iunie. Bazilescu, cu capul în pământ între ei, abia mergea. În cancelaria în care venise prima dată, cu geamurile ei înguste și severe, acolo au stat de vorbă. Patronul a dat să se așeze. Ostenise. Pântea scosese toate scaunele afară, ca să aibă toți loc.

Lumina electrică, albă și rece, le lumina fețele. Îi despărțea numai un birou pe care nu se afla nimic. Într-o parte ședeau ei, foștii „tâmpiți“, cum le spunea fii-sa, în cealaltă Bazilescu, cu ochii holbați, pipăindu-se neliniștit de-a lungul trupului, „N-o să vi se întâmple nimic, domnule!“ îngânase cineva.

Antonică spumega. „Ia te uită cum îi vorbesc! Îl mai și domnesc! Când ar trebui să-i dea vreo două între coaste, să-l facă să simtă ce se petrece cu el.“ Se stăpânise pentru că ceilalți ar fi fost în stare să spună că nu știe să facă politică. Tot i-ar fi scăpat însă o palmă pentru piciorul său rupt, chit că îl vor da afară din partid.

„Trebuie să plătiți salariile muncitorilor pe ultimele trei luni, spusese în loc de orice Filipache. Vă vorbesc în calitate de director al fabricii pe care o voi conduce eu, începând din această oră! Ea este de aici înainte a statului. Citiți decretul!“ și-i întinsese o hârtie care mirosea încă a cerneală. Bazilescu pălise mai rău, apoi murmurase:

„N-am ochelarii la mine, nu pot citi...“

„Nu-i nimic, o să vă citesc eu!“

Cam asta fusese deocamdată. Patronul ar fi vrut să se sprijine de ceva, n-avea de ce.

Ce diplomație învățaseră ăștia! Și începuseră discuția.

„Banii“...

Că n-am, câr-mâr! Că de unde să-i scot? Că e o sumă imensă... Îngăduiți-mi...

„Vă îngăduim, numai că până dimineață trebuie să plătiți muncitorilor salariile pe ultimele trei luni.“

Bazilescu nu se mai putea ține pe picioare. Începuse să tremure, se ștergea cu batista pe față, s-ar fi rezemat, nu putea. Era parcă amețit, ochii i se bulbucaseră și mai tare. A dracului diplomație, uite, ăștia nu-i dăduseră o palmă, și-l făcuseră cârpă!

Pe la șapte de dimineață, patronul ceruse un scaun. Nu mai putea. Ca să vezi! Pântea nu dormise de trei nopți, Filipache la fel, nici el nu putea spune că e odihnit, dar lor nu le trebuia nici un scaun ca să se odihnească, dimpotrivă, Antonică ar fi chiuit ca un copil. Asta era revoluția. Să-l vezi pe acest vierme cum se bâiguie și se roagă.

Un singur birou, pe care nu se afla nimic, despărțea două feluri de oameni! Poftim, domnule Bazilescu! Poftim, ce s-a ales de puterea ta...

Pe urmă, totul mersese ca pe roate. Scosese din pivnița casei niște lingouri de aur, învelite în cârpe murdare, predase cheia casei de bani, iscălise procesul-verbal, cu o mână șovăitoare, voise să mai spună ceva, dar nu-l mai asculta nimeni. Câteva clipe l-au uitat ca pe-o peniță, ca pe-o bucată de sugativă, căzut în singurul scaun care fusese adus înăuntru pentru el, neputincios, sfârșit.

Pântea îi spusese că nici în curtea tipografiei nu mai avea ce căuta, poftindu-l la un autocamion care trebuia să-i transporte lucrurile.

Cilindrul de oțel se învârtește mai iute, mai iute. Puțină masă plastică, un lucru de nimic... Iată, aceasta-i „gloaba“! Antonică o ascultă cum ai asculta sunetul unei viori, mâna lui mângâie toba nevopsită, plină de unsoare. Când era mic, taică-su îl dusese la țară, la neamurile lui. O dată mângâiase un cal. Îi simțise pântecele cald, așa cum simte acum pântecele acestei mașini în care electricitatea a băgat viață. Și-i vine să fluiere. Acum să-i vedem, ce-or să zică?

Un gust amărui i se ridică în gură.

Cu nimic nu te mai speli, Antonică. Poate să tragă „gloaba" două sute de mii de coli în opt ceasuri, tu tot mașinist ai să mori. Ai păcate prea mari, nimic nu le mai poate șterge. Să zicem că pe Domnica o lași, că o dai dracului cu lucrurile pe care le are, cu tot! Ce te faci însă cu demnitatea ta de comunist? Adică n-ai, așa, obraz?

Mai așază o coală. Cilindrul de oțel se învârtește tot mai repede. Antonică aude inima mașinii. E aproape șase și jumătate. Acum începe greul. Toți or să-l întrebe ce face, cum se simte, dacă or să-l întrebe... Și-i vine să lepede halatul și să plece acasă, repede, cât mai e timp, până nu apucă prea mulți să-l descoasă.

Sala planelor se umple de larmă. Echipele se salută la schimb. Vocile răgușite ale bărbaților se amestecă cu scrâșnetul pistoanelor care învârtesc roțile. Undeva se deschiseră ferestrele și Antonică simți până la el mirosul dimineții de toamnă, puțin putrezit, puțin veșted, ca al unei camere în care au stat multă vreme niște crizanteme. Cerul se albește pe nesimțite. Deasupra se aud pași. Simte oboseala. Parcă i-ar fi aruncat cineva nisip sub pleoape. Ar trebui să se mai spele o dată cu apă rece pe față.

Cilindrul se învârtește în același ritm. Antonică lovește cu palma murdară toba mașinii. „Gloaba" bate regulat. Steaua lăptoasă care plutește în apele înghețate ale oțelului se mișcă ușor într-o parte și-n alta. În strălucirea aceea galbenă se ivește un chip. Mișcarea cilindrului îl diformează puțin și inima lui Antonică tresare, ca și cum s-ar fi scufundat ceva sub el. Aude glasul gâtuit al Domnichii:

– Deci e adevărat? Ieri am lipsit. Și tu?

Mirosul de cerneală s-a risipit. Pe umăr simte mâna ușoară a femeii, îi vede unghiile ascuțite, lăcuite, și nu face nici o mișcare. Chipul se subțiază în oglinda metalică, parcă tremură. Ar vrea să-i spună ceva care s-o jignească, ceva care s-o alunge

repede, dar vorbele i se opresc în gât. Mașina bate regulat, toba tremură de încordare. Unde s-ascundă tulburarea asta?

– Pe mine m-au transferat începând de azi la „Grafice 3", o mai aude.

Antonică se întoarce. Femeia îl vede deodată așa, plin de unsoare, cu o dungă adâncă sub buze, ostenit, schimbat. În ochii ei bărbatul citește o dezamăgire ce nu poate fi ascunsă.

Pune frânele mașinii. Pistoanele scrâșnesc.

– După cum vezi, asta e... Lucrez pe 32.

Cineva trece pe lângă ei. În fundul atelierului se rostogolește un balot mare de hârtie. Dușumelele trosnesc sub greutate. Femeia își potrivește legătura îngustă care-i ține părul. Surâde.

– Eu mă duc. Bine că am venit mai devreme. Mai am timp s-ajung acolo. E păcat să pierzi o zi...

Antonică ar vrea s-o întrebe când poate s-o mai întâlnească, pentru că de aici înainte va fi mai greu, dar înțelege că lucrul acesta nu mai e posibil. Domnica a și plecat, grăbită, fără să mai adauge un cuvânt. Aleargă după ea, s-o oprească, să-i țină numai o clipă mâna aceea ușoară în palma lui, să-i spună ceva. Se împiedică, nu-i mai zărește decât părul care flutură și când ajunge în mijlocul atelierului, reușește să îngâne:

– Domnica, Domnica...

Femeia se întoarce cu pași șovăitori. Abia îl vede în lumina prea albă a ferestrelor. Alături a pornit o mașină, apoi alta. Sala planelor se umple de zgomote. E trecut de șase și jumătate. A început ziua de lucru.

– Ce e?

– Așa pleci tu?

– Dar ce-ai vrea să fac?

I-ar da o palmă, să-i roșească obrazul, s-o vadă plângând, dar mânia i se mistuie într-o clipă.

– Du-te, du-te!

Și când rămâne singur, mai ridică o dată privirile și-o caută, voind s-o strige. Se reazemă cu spatele de un colț de zid. Totul e tulbure împrejur. Un căruț huruie lângă el, vede o față de om tânăr care râde, nu mai înțelege nimic.

O fată palidă, cu ochi mari, îmbrăcată într-o salopetă cenușie, îl întreabă:

– Dumneata ești tovarășul Antonică?

– Eu.

– Sunt puitoarea dumitale.

Merge lângă el cu pași legănați, făcând semne unui mașinist. Antonică simte undeva în trup o durere surdă, ca după o mare osteneală, ca atuncea când ridici prea multe greutăți într-o zi. Urcă treptele de fier ale mașinii și așteaptă indiferent. De pe o sanie sunt descărcate colile de hârtie. Mâinile fetei se mișcă cu îndemânare, minutele trec unul după altul, el caută în oglinda cilindrului de oțel chipul dispărut al femeii...

Târziu, apasă pe butonul mașinii, aude scrâșnetul ca de lemn al pistoanelor „gloabei“ și simte zborul lin al hârtiei care se așază dincolo, la capătul celălalt. Un zețar aduce o formă de plumb. Oprește. Pe masa mobilă stau acum înțepenite rândurile abia mânjite de cerneală. Două brațe păroase trag cu cârligele paginile grele, șuruburile sunt strânse, împrejur s-au adunat câțiva mașiniști care fumează cu gesturi repezite, privindu-l.

Și când „gloaba“ pornește, violent, se aud vocile răgușite:

– Apăi ca nea Antonică mai rar mașinistu...

– I-auzi-o, parcă-i mama la nuntă!

– Nu te lăsa, tovarășe Antonică! Treizeci de mii să tragi până deseară!

El nu răspunde. Deasupra tot mai arde becul acela murdar. Și cilindrul de oțel se rostogolește, se rostogolește...

Nu este de ajuns să clădești case, să schimbi fața pământului, lucrul cel mai important rămâne tot sufletul. Aici avem cel mai mult de schimbat. Și nu e ușor de loc. Să lupți. În fiecare clipă. Cu tine, cu ce-i mai rău în tine.

Păi n-a avut dreptate Filipache, n-a avut dreptate Anghel?

„E păcat să pierzi o zi..."

Atât. Nici măcar o strângere de mână.

„Ce-ai vrea să fac?"

Parcă ar fi plecat de lângă un scaun. Acum nu-i mai trebuie, nu mai are nevoie de el. Nu i-au plăcut decât banii pe care-i câștiga, atât. Și tu, prostule, cu ochii la ea, ca la Maica Domnului, parcă nu mai văzuseși muiere, parcă era poleită. Acum ce-o să te faci? N-ai să poți lăsa totul așa. O să-i deschizi deseară poarta, o să-ți auzi pașii pe pietrișul curții ei și-o să găsești ușa încuiată! Ai să stai ca un câine la pragul acela.

Ce te-a mânat spre femeia asta? Casa plină de perne, otrăvită de fumul țigărilor scumpe pe care i le cumpărai, tot ce era acolo, îngrămădirea de lucruri pe care tu nu le-ai avut, făcute din necinste, din mizeria unora ca tine, care au trudit pentru trândăvia acestei femei care te-a îmbrobodit, știind că și unul ca tine are inimă, că e slab când e vorba de mângâierea unor palme ușoare.

– Gata? strigă peste huruitul mașinii puitoarea. Antonică tresări. Oboseala îl dobora.

– Îi dăm drumul?

Încă mai potrivește coala cu grijă și așteaptă să-l audă spunând ceva. Se ridică cu greutate, mai trebuie un așternut sub formă, o să schimbe câteva rânduri mâncate...

Pistonul fâșâie prelung. Ascultă fără să vrea și simte cum îl umflă mândria.

Ungerea se face bine, după o mie de tiraje poate să accelereze.

De ce n-a oprit-o pe femeie? Nu, nu se poate să se fi isprăvit totul, așa de simplu, așa de repede...

Masa mobilă se mișcă abia simțit. Acum hârtia prinde bine. Valul trece perfect.

Și toate deodată...

Unde se află? Ce face?

Hârtia, de nu s-ar magnetiza hârtia...

Domnica, ce nume!

Deseară trebuie să se ducă, trebuie să se ducă s-o întrebe. Nu se poate să se fi sfârșit totul...

Mai repede, mai repede. Așa „gloaba" lui nenicu...

N-o să se ducă. De ce să se ducă? Nu mai are de ce să se ducă; s-a isprăvit! Adică tot nu ți-au venit încă mințile la cap, domnule?

Nouă mii n-o să scoată astăzi, dar șapte mii tot o să tragă; ar fi un record personal, cum spunea Fane-Buzatul. Uite, de-asta e frumoasă munca! Simți! Ce dracu simți?

Simți că-ți vine să plângi.

Nu ești mândru că ai înviat angrenajul ăsta de oțel, cu piesele lui care cântă acum cel mai frumos cântec care poate fi cântat vreodată?

Adică tu nu ai demnitate! N-ai priceput încă nimic? O să lași să mai treacă o săptămână, două, și-o să te duci la Filipache să-i spui așa, din inimă: „Mă frățioare, ați fost ai dracului, dar ați avut dreptate! Bine mi-ați făcut!"

Ușor de zis, dar să te văd!

Auzi „gloaba"! Sforăie ca un armăsar. Încet, tăticule, încet, că-ți sare vreun șurub și se duce dracului tirajul! Ho!

Ochii puitoarei i se înfig în priviri.

– E adevărat că mașina asta n-a mers până acum?

– Adevărat.

– Dar ce-a avut!

– A avut pe naiba, ce să aibă?

A avut o pană, ca și el. Se strică omul, darămite o haraba d-asta de mașină...

O să ceară o scară să se suie să spele becul. Nu, mai bine o să le spună să-i așeze și lui un jgheab din ăla, cu tubul ca un maț, cum dracu-i zice, fluorescent, că ne modernizăm, vorba aia. Pe fată o s-o puie să măture, să curețe locul de muncă. Uite, aici, în spate, e o fereastră. N-a mai fost deschisă de mult. Ia să vedem, să-și răcorească puțin fața.

Se dă jos de pe treptele de fier și împinge cercevelele înțepenite. De sus cade chitul.

– Uf, ce bine e!

Cerul s-a limpezit. Soarele a aprins frunzele arțarilor. Până seara or să acopere curtea măturată. Peste drum s-a deschis un geam care sclipește o clipă ca o oglindă. Închide ochii și-i vine să strănute. Se întoarce spre atelier. Ascultă duduitul mașinii, pocnetul ritmic al pistoanelor, larma veselă a muncii de dimineață cu care este obișnuit, simte în nări mirosul industrial de ulei și n-are ochi și urechi decât pentru „gloaba" lui.

CASĂ NOUĂ

Pe fața femeii se așternuse tristețea. Părea acum mai bătrână și mai îngrijorată. Cei care o priveau simțeau că nu așa ar fi trebuit să arate un om fericit. Nu se mișca în scaunul ei și dacă n-ar fi fost frământarea neîntreruptă a degetelor, pe masa acoperită cu o pânză bine spălată, ai fi putut crede că nu aude nimic din cele câte se spuneau. Vorbiseră pe rând. Întâi Pântea, cel mai curajos dintre ei, și pentru că el fusese primul care o sfătuise să înceapă acest drum anevoios, acum terminat, pe urmă directorul, mai puțin înfipt ca la tipografie, unde știa să ceară, fără să ridice glasul, orice subalternilor săi, și după aceea președintele sindicatului, mai încurcând datele, mai sorbind din paharul de vin aflat în fața lui, ca și când ar fi vrut să-și facă curaj.

Sabina îi ascultase, deși ochii ei păreau goi, fără lumină. Îi venea să plângă, dar știa că nu se cădea un asemenea lucru și-și stăpânea din ce în ce mai greu lacrimile ce stăteau gata să cadă. De dimineață se sculase mai devreme. Până la prânz, când trebuia să-și primească musafirii, nu stătuse o clipă. La o casă nouă trebuie făcute o mulțime de treburi. Geamurile luceau lună de curățenie, dar numai ea știa câte ceasuri îi luase treaba asta.

Și acuma era necăjită gândindu-se că nu avusese vreme să apreteze perdelele și parcă asta stătea rău. Noroc că cei de la tipografie nu veniseră și cu nevestele...

Anghel terminase de vorbit. Se așezase sorbind încă o dată din paharul de vin și-și ștersese gura cu podul palmei, mulțumit. Directorul și secretarul îl priveau cu coada ochiului. Barem ăsta, Pântea, îl cunoștea Sabina, nu mai avea ce să spună. Nu degeaba i se spunea „Mutu" în fabrică. Vorba la el ca pricopseala la oamenii fără noroc. Femeia își zise că era timpul să se ridice să le mulțumească. Nu știa bine dacă la o inaugurare de casă se obișnuiește ca fiecare să spună ceva, dar de vreme ce ăilalți nu se lăsaseră până nu o lăudaseră pe ea sau măcar ceea ce făcuse, crezu că era bine să încheie totul frumos. Cu ani în urmă, într-o împrejurare asemănătoare, s-ar fi roșit toată și nu s-ar fi ridicat decât îmboldită de cineva și numai ca să se facă de râs.

Sabina zâmbi. Nu împlinise nici treizeci de ani, dar simțea că are sufletul unei femei bătrâne. Câți ani, într-adevăr, să fie de când începuse viața ei de femeie? Nu trecuseră decât vreo opt, cel mult. Opt ani sau mai puțin, șapte. Odată, asta era cu vreo trei luni în urmă, îl auzise fără să vrea pe președintele sindicatului vorbind despre ea, fără să știe că e auzit. Nici măcar nu o plângea. Vocea lui era lipsită de căldură. Vorbele arătau mai multă admirație decât altceva...

Totuși ar fi trebuit să se ridice să spună ceva. Așteptau cu toții și ea încă nu se hotarâse. Ce ciudat, să stai la masă cu trei bărbați în ziua cea mai fericită a vieții tale și să știi că după un ceas, cel mai târziu, ei vor fi plecați, și tu rămâi singură, să mângâi lucrurile acestea, ale tale, făcute cu trudă și lacrimi...

„Ale tale", repetă. Erau într-adevăr ale ei. Fusese o vreme când crezuse că nici apa pe care o bea nu-i a ei, că o fură, când bănuia că într-o zi va fi oprită pe drum de oameni și i se va spune: trotuarul pe care calci cu picioarele tale nemernice nu-ți aparține, trebuie să mergi prin altă parte, să ocolești locurile dragi.

– Hai, tovarășă Sabina, o îndemnă ușor Pântea, apucându-i cotul cu palma lui bătătorită.

Vocea prietenoasă, cunoscută de mult, o înduioşă.

Femeia ridică paharul aflat în faţa ei pe masă. Privi o clipă vinul ruginit, sclipind în lumină şi îl bău pe nerăsuflate, ca bărbaţii. Când îl aşeză la loc, spuse răsuflând:

– În cinstea dumneavoastră, prietenii mei!

Oaspeţii bătură din palme râzând.

– Bravo, bravo! spunea directorul, acum mai roşu, încălzit de vin.

„Mutu“ trase cu ochiul la preşedintele sindicatului şi sorbi şi el ce-i mai rămăsese în pahar. Se temea că fusese văzut de ceilalţi şi un abur uşor îi acoperi privirile. Sabina îşi dădu scaunul într-o parte şi le spuse cu simplitate:

– Cel mai bun lucru ar fi să ieşim în curte. Nu vi se pare că aici este cam cald?

Bărbaţii ieşiră.

– Eu unul aş pleca, spuse secretarul. E cam târziu şi poate dumneata eşti obosită...

– Obosită? râse încet, meticulos, directorul. Parcă n-ai cunoaşte-o...

– De! îi ţinu partea şi Anghel.

– Nu sunt de loc obosită. Vreau numai să vă arăt curtea.

Filipache deschise uşa şi văzură iarba înaltă, sălbatică. Pe alocuri fusese călcată de picioare omeneşti. Unele locuri erau arse de var. Într-un fund acoperit cu scânduri putrezite de ploi se mai vedeau bilele schelei, vreo zece bulumaci lustruiţi, scrijelaţi.

Preşedintele sindicatului întrebă câtă curte are noua proprietăreasă, directorul zicea că atâta vreme cât casa este de *roşu,* statul nu-ţi ia nici un fel de impozit, ceea ce nu putea să admită secretarul, încăpăţânat.

– Nu se poate, frate, spunea el. Nu se poate. Păi aşa, toţi proprietarii ar sta cu casele de *roşu,* cum spui dumneata, până la Sfântu Aşteaptă! Şi ca să isprăvească cu orice îndoială, se întoarse spre Sabina: Cum e, spune-ne dumneata, nu ne mai lăsa să ne certăm...

Nici femeia nu știa. Ajunseseră la poartă. De aici casa se vedea bine. Stătură locului și tăcură câteva clipe. Filipache clătină din capul său negricios și mârâi:

– Ei, nu e tocmai un castel, dar...

Președintele sindicatului care părea acum mai mic și mai slab decât ceilalți, luminat de soarele încă puternic al zilei de vară, o privi pe Sabina. Se gândeau amândoi la aceleași lucruri.

– Dacă ați fi văzut dumneavoastră unde locuia tovarășa noastră acum vreo câțiva ani, chiar că ați spune că ăsta e un castel, ce spui?

Femeia nu răspunse numaidecât. Tocmai de lucrurile acestea nu-i ardea să vorbească acum.

– Cum vi se pare? întrebă, deși bănui că ei vor lăuda construcția.

Pântea, despre care se știa că făcuse toate meseriile în viața lui, mormăi ceva de neînțeles.

– Ce spune? întrebă directorul.

Secretarul repetă mai tare:

– Zic că n-ar strica să-i fi făcut și temelia de beton. Pietrele astea zidite în ciment sunt ele bune, dar n-ar strica, știți, așa, pentru fason...

Anghel nu-l mai lăsă să termine:

– Ia mai las-o și tu cu fleacurile. Acum îi căutăm nod în papură.

În tot ce spuneau se simțea că de fapt casa le place și că vorbesc așa ca să mai treacă timpul.

– Pomi n-ai să pui? întrebă unul din ei, privind la un nuc bătrân, stufos.

Porniseră din nou și ocoleau acum prin spatele zidurilor. Cât te învârteai o dată și gata curtea ei.

– Ba am să pun, cum să nu pun... O să vă mai chem mai încolo, să vedeți, cred că o să vă placă.

Amiaza de vară, înăbușitoare, cu cerul prea sus și fără culoare, plină de o pâclă alburie, le făcuse sete bărbaților. Le

spuse s-o aștepte puțin și se întoarse cu trei scaune. Mai făcu un drum și aduse încă o sticlă de vin. Secretarul vru să zică ceva, dar Anghel i-o luă înainte:

– Știm, știm, e târziu, trebuie să pleci, ai nevastă, copii. Știm, parcă noi nu avem neveste și copii, dar uite că am venit...

Era într-o zi oarecare a săptămânii, poate la mijlocul sau la începutul ei, Sabina nu mai știa. Își luase concediu fără salariu o săptămână ca să termine toată treaba pe care o avea și când isprăvise trimisese vorbă la fabrică, îi chemase imediat după schimbul de dimineață, să vie să-i vadă casa cea nouă, lor, singurii ei prieteni. Acum, deși aveau treburi la tipografie, nu se îndurau s-o lase singură în curtea pustie, voiau să simtă că se bucură.

Pântea se așezase iar pe scaun și măsura vinul pe care i-l turnase în pahar.

–Spuneți, nu-i mai bine aici? îi întrebă.

Sub streașina casei era umbră. Dincolo de gardul netencuit se vedea strada nepietruită, plină de praf. În salcâmii uscați de atâta soare se așezaseră câteva păsări. Se aflau undeva, la marginea orașului; ca să ajungă la casele lor trebuiau să schimbe două tramvaie, dar asta nu supăra pe nimeni.

– Când o pava și o pune electrică – spuse, parcă ghicindu-i gândurile, Filipache – atunci o să venim cu trăsura la dumneata...

– Până atunci beți vinul, că se încălzește, îi îndemnă femeia.

Și pe urmă vorbiră câteva ceasuri, fără să mai țină seama că lumina zilei descreștea și că, puțin câte puțin, se făcea întuneric. Sabina îi asculta fără să spună decât rar câte ceva și din când în când își arunca privirile spre fereastra deschisă, la trandafirii galbeni și roșii aduși de către președintele sindicatului, flori atât de delicate și bogate care umplu totdeauna inima unei femei de căldură. Îi împodobeau, cu frumusețea lor gravă, casa ei cea nouă, despre care oaspeții uitaseră pentru

că-și amintiseră de ale lor, de treburile tipografiei, lăsate baltă în ziua aceea.

Sabinei îi veni să râdă auzindu-i cum se ciondănesc iară. Directorul se plângea că în ziua următoare trebuia să meargă nu știu unde după hârtie, „pentru că ăia de la E.S.I.P. știu numai să ceară cărți, gata tipărite, dar cum se tipăresc habar n-au..." Președintele sindicatului sughița din când în când și turna vinul în pahare. Pântea, secretarul, se încălzise și nu mai era chiar atât de mut. Se răstea câteodată la director, ca și când s-ar fi aflat în biroul lor de la fabrică.

Târziu, când lumina scăzuse cu totul și peste curtea presărată cu resturi de materiale trecu o undă de răcoare, își aduseră aminte de gazda lor. Sabina nu observase că ei isprăviseră de vorbit. Pe față îi stăruia aceeași tristețe.

„Nu l-a uitat! își spuse în gând președintele sindicatului. Poate că ar fi fost mai bine ca în cele din urmă să se fi împăcat și să fi stat acum amândoi. Noi plecăm și o lăsăm singură. Și e tânără, Doamne, cât e de tânără, deși pe fața ei se citește durere și grijă..."

Filipache așezase paharul aburit pe pământ. Nu știa cum să înceapă și își dădu seama că ar fi trebuit să spună ceva, chiar în momentul acesta când femeia nu băgase de seamă încă nimic. Totdeauna se înfuria pe el însuși când avea câte o încurcătură. Și nu i se întâmplase de puține ori să se poticnească așa, ca țiganul la mal.

Pântea, amețit ușor de vinul rece, simți că e cuprins de posomorâre. „La ce dracu am mai venit, își zise, dacă nu suntem în stare să-i facem puțină bucurie acestei femei singure. Ne-am apucat de-ale noastre și-am uitat-o. Și câte mai are pe cap! Ce înseamnă o casă nouă lângă atâtea buclucuri?"

Undeva, în vecini, se aprinsese o lampă. De mai departe se auzea un cântec nedeslușit de patefon. Vântul, atunci stârnit, aducea frânturi de cuvinte, când mai tari, când mai neauzite. Peste vârful salcâmilor străzii fulgera îndepărtat.

– Semn bun la o casă nouă, o să plouă! zise bucuros Filipache, fericit că a găsit cuvântul care-i trebuia.

Sabina tresări și privi cerul întunecat. Se ridică în picioare și ascultă sunetele îndepărtate ale furtunii care se apropia. Da, trebuia să plouă...

Ploua repede; ziua înfierbântată de vară se isprăvise dintr-o dată. În mai puțin de un sfert de ceas cerul se acoperise de nori și ea degeaba zorea spre casă. Mai avea de trecut câmpul Dămăroaiei și în drum nu erau prea mulți copaci și nici case de om unde să te adăpostești. Picăturile mari, reci, îi cădeau pe față. Alerga acum și nu mai vedea nimic înaintea ochilor. După o vreme zări băltoacele sticlind stins pe jos. Simțea clisa lipindu-i-se de pantofii scâlciați. Și-i scoase repede și le pipăi cartonul udat. Nu se vedea nimic înainte. De rătăcit n-avea cum să rătăcească drumul, dar de ploaia asta nu putea să scape. Fulgerele ca niște copaci mari, verzi, se scufundau înainte și la dreapta. Ramurile lor electrice se frângeau, mai departe răbufnea un tunet. Nu-i era frică, dimpotrivă, îi venea să râdă. Părul i se lipise de frunte, alerga și nu obosise. Ținea în mână pantofii ei ușori și se uita din când în când la contururile violete ale norilor șuierători care alergau deasupra câmpului. Tot mai aproape se spărgeau bășici de aer aflate la mari înălțimi, plăcile lunecătoare în care se oglindea cerul stins și nesigur de la picioare creșteau. Apa se revărsa undeva spre un loc mai jos, o simțea crescând până la glezne. Să nu-și fi scos pantofii și i-ar fi pierdut prin noroi.

– Ei, nu mai vezi? auzi o voce de bărbat de undeva foarte aproape și tresări.

Prin întuneric se lovise de cineva. Acum îi auzi respirația arsă puțin de gustul unui alcool fără nume.

Sabina tresărise și vrusese să treacă mai departe. Atunci fulgeră chiar deasupra și câmpul se lumină deodată ca ziua. Văzu chipul bărbatului numai o clipă. Semăna puțin cu fratele

ei care murise pe front. Îi fu frică. Se uită împrejur. Era aproape de casă. Își dădu seama cât era de ostenită. Se depărtă nedumerită. Prin zgomotul ploii auzi vocea necunoscutului:

– Hei, fată, încotro?

Se opri. Venise de nenumărate ori pe drumul acesta, vara și iarna, toamna și primăvara. Uneori o mai oprea câte un tânăr fără treabă. Dar acum nu era timp de pândit fetele. Poate necunoscutul se rătăcise și ar fi trebuit să-i spuie unde se află. Se întoarse.

– Cine ești dumneata?

Se oprise drept în fața lui, ca să-i arate că nu-i pasă că sunt singuri în câmpul acesta pustiu.

Bărbatul căuta s-o vadă prin întuneric. Aștepta să se aprindă încă o dată cablurile destrămate ale cerului, dar lumina fulgerelor bătea depărtat și stins. Era și el ud și nu mai știa ce să facă cu mâinile. Pe cap îi mai atârna un petic de ziar pe care și-l așezase ca să se apere de palele îndârjite ale ploii.

– Ești de pe aici? întrebă în loc să-i răspundă.

– Da.

– Atunci trebuie să știi pe unde se află strada...

Și spuse un nume cunoscut.

Sabina îi luă mâna prin întuneric:

– Haide cu mine, altfel ai să-ți pierzi pantofii prin noroiul ăsta. Pe aici! Și grăbește-te, pentru că ai să ajungi ud leoarcă. Unde mergi?

Bărbatul tăcu câtva timp. O urmă. Ea-i lăsase mâna și căuta să calce exact în locul în care se afla un petic de pământ. După câteva minute ajunseră la capătul unei străzi abia luminate. Ploaia nu mai cădea cu atâta putere. Gardurile pline de iederă întunecată luceau. Pe margini curgeau râuri tulburi amestecate cu gunoaie. Pășiră pe lespezile așezate de oameni înaintea porților Bărbatul își aduse aminte că nu-i răspunsese la întrebare.

– Merg la o verișoară a mea. Ce-o fi găsit-o tocmai acum să mă cheme, nu știu...

Sub un felinar, la o răscruce, Sabina se opri.

– Pe aici, îi arătă, în cinci minute ești acolo.

Se priviră. Erau uzi leoarcă amândoi. Râseră.

– Stai departe? întrebă bărbatul.

– La doi pași de aici.

– Și de unde veneai?

– De la fabrică. Lucrez la „Laminorul".

– Și nu ți-e frică singură, noaptea?

Fata dăduse din umeri:

– Dar dumitale ce-ți pasă?

Într-una din zilele nehotărâte ale primăverii lui 1945, Sabina se afla într-o coloană de manifestanți care se îndrepta spre centrul orașului. Era aproape de ora douăsprezece și soarele ardea puternic. Oamenii căutau umbra îngustă a magazinelor de pe calea Griviței, mergând pe stânga drumului. Pe pavajul stricat încă de bombardament alergau într-o goană potolită autobuze vechi, claxonând. Erau pătate, nevopsite, cu mari petice cenușii de sudură și aripile de tablă zdrăngăneau ametitor. Din capul coloanei se auzeau răbufniri de voci bărbătești, lozincile erau purtate înapoi din gură în gură, trunchiate, pierzându-se către sfârșitul șirului de femei și bărbați, palizi și slăbiți în lumina crudă, puternică.

Plecaseră încă de la unsprezece din curtea fabricii și Sabinei îi era sete, s-ar fi oprit să ceară apă cuiva, dar privea cu desperare obloanele zdrelite ale prăvăliilor, ferestrele lor sărăcăcioase, acoperite cu mușama, fețele posace ale negustorilor care se uitau, cu mâinile încrucișate, la mulțimea pestriță. Din spate și din față se auzeau râsete. Cineva striga:

– Ține bine pancarta, să se vadă!

Ici-colo, între pietrele vechi, tocite, izbucnise iarba.

Se cunoștea că multă vreme nu se mai circulase pe artera aceasta și buruienile neiertătoare își făcuseră loc printre straturile de nisip și ieșiseră încăpățânate afară. Către gară o

echipă de muncitori de la Cale S.T.B. reparau linia. Resturile unui vagon de tramvai, spart de o explozie, stăteau rânduite cu grijă într-o parte. Se vedeau încă ramele de metal, o bancă sfâșiată dar nedesfăcută și printre dalele cubice sticleau fărâmituri mici de sticlă.

Sabinei îi veni să iasă din rânduri și să-i spună organizatorului sindical că nu mai poate merge. Căuta din ochi una din acele cișmele vopsite în galben ale vechii primării din care să țâșnească apa și nu vedea nimic. Își întrebă vecinul de rând, un bărbat între două vârste, încă murdar de unsoare, dacă nu știe cam pe unde poate să fie o astfel de cișmea. Acesta nu știa. Mergea atent să nu calce pe cei din față, se părea că zgomotul amestecat al vocilor din jur îl distrează și ea nu-l mai întrebă nimic. Pe vremea aceea bărbații nu o luau în seamă. Era mică, pipernicită, slabă. Umbla îmbrăcată în niște rochii prea largi, de stambă, cam necălcate și aproape totdeauna negre. La ei în familie nu era an să nu moară cineva. Sabinei nu-i ardea de nimic. Nu înțelegea ce rost au aceste „demonstrații", cum li se spunea. Auzea pe ceilalți zicându-și unul altuia că era vorba să li se mărească salariile, foarte mici în vremea aceea, din care abia își duceau zilele, și că trebuia să se schimbe guvernul.

Către gară, mersul încetini. Cei din față băteau pe loc, larma crescuse. Se auzeau tot mai des automobilele claxonând, vechile vehicule abia răzbeau în sus, câțiva birjari loveau în clopotele lor dogite, trecătorii făceau semne de pe margine, unii se opriseră în loc. Oamenii se chemau unii pe alții, organizatorii sindicali alergau de-a lungul coloanelor strigând cu palmele pâlnie la gură:

– Țineți ordinea, tovarăși, ne apropiem! Sabina tot mai căuta cu ochii o cișmea. Vecinul își aduse aminte că altădată, chiar în fața Gării de Nord, se afla o astfel de „țâșnitoare". Înaintarea se făcea greu de tot. Ajunseră în fața scărilor de la intrarea clasei a III-a și coloana se revărsă spre trotuare, căutând

umbra clădirilor cenușii. Soldații aflați pe treptele de ciment strigau ceva femeilor cu basmale roșii din rând. Râdeau și-și băteau puștile cu pietre. Țintele de la bocanci și limba de metal a paturilor armelor clănțăneau ca la o serbare. Dincolo de geamurile nespălate, pline de urme, ardeau câteva becuri triste, mai triste din cauza luminii puternice de afară. Grămada de bagaje, pe care stăteau câțiva țărani, acoperea aproape intrarea. Unii se certau, căutând să-și facă loc către sala de așteptare, se iscară și câteva busculade încurajate de cei de pe margine.

– Ce-i, tovarăși, de ce stăm aici? întrebă cineva.

– Așteptăm și alte coloane.

În piața imensă era o mare de capete. Deasupra, ardeau în lumina prea albă drapelele foșnitoare. Se auzeau pârâiturile pancartelor de carton rupte în înghesuială. Sabina căuta țâșnitoarea de apă și când o zări se miră o clipă că nu-i nimeni în jurul ei. Apropiindu-se văzu că era ruptă de o schijă și că din gura ei de nichel nu mai ieșea de multă vreme nimic. Nu era chip nici să dai înapoi. Toată Grivița era plină de manifestanți. Din spate soseau alte coloane de muncitori. Unii trecuseră pasarela de la Basarab și umpluseră strada lată. Spre străzile laterale, câteva mașini de piață, negre și scunde ca niște gândaci striviți, își făceau loc la drum liber. În balcoane ieșiseră câteva femei în rochii albe. Acolo, sus, adia vântul și li se vedeau picioarele subțiri.

Porniră în cele din urmă. Deodată locul din față se goli și trebuiră să alerge câțiva pași ca să-i ajungă pe ceilalți. În cele din urmă, după vreo douăzeci de metri, se poticniră iar. Asudaseră, ședeau acum în plin soare. Noroc că puțin mai departe drumul se sugruma din nou și puteau să meargă pe dreapta, la umbra clădirilor. Firmele scrâșneau, pe margini negustorii de mărunțișuri își strigau asurzitor marfa. Un pom foarte subțire fusese rupt și frunzele lui se și închirciseră din pricina soarelui prea stăruitor.

Sabina văzu într-o parte un negustor cu limonadă sub o perdea tărcată. Omul nu mai pridídea cu împărțitul paharelor. Cu o mână ridicată deasupra capului cerea banii mototoliți. Cei care reușeau să capete un fel de țap lunguieț, plin cu o băutură tulbure, roșie ca miezul piersicei, se strecurau în afară ca să poată să-l golească. Paharul era smuls de mâini lacome și negustorul număra în gura mare. Se apropie și ea căutând să-și facă loc. Era smucită și dată mereu în urmă. Își căutase în buzunarele rochiei hârtiile mari, fără valoare și privea zadarnic spre ceilalți. Stătu acolo cam o jumătate de oră fără să fi reușit să capete ceva. În cele din urmă renunță. Se pierduse de coloană. Vru să meargă mai repede, dar zidul de oameni o oprea. Nici înapoi n-avea pe unde să iasă. Văzu fețele nebărbierite ale unor bărbați necunoscuți și jocul cartoanelor albe săltând deasupra. Resemnată, vru să se întoarcă spre negustorul de limonadă. Simțea cum i se umflă limba de sete.

Și când crezu că e mai aproape de cei care dădeau asalt căruciorului acoperit cu pânză tărcată, cineva o luă de mână.

– Ce cauți aici?

Recunoscu vocea bărbatului de care se izbise în noaptea aceea pe întuneric. Acum îl văzu bine și-și aduse aminte de el. Era îmbrăcat într-o salopetă decolorată și o trase din mulțime mai aproape de el.

Sabinei îi păru bine că nu mai e singură în mulțimea aceea. Primul lucru pe care i-l spuse fu acesta:

– Mi-e sete!

El râse, privi pe cei care cereau țapii plini de limonadă și-i zise repede:

– Nu te mișca de aici, mă întorc îndată!

Așteptă cam cinci minute și-l văzu întorcându-se cu o sticlă lunguiață plină cu apă. O luă repede fără să mai întrebe nimic și aproape o goli.

– Ai să faci broaște-n burtă! glumi bărbatul.

Sabina nu-i răspunse numaidecât. Ochii îi străluceau și își spuse în gând că fără apa aceasta ar fi căzut jos.

– Așteaptă-mă tot aici, trebuie să înapoiez sticla!

Și dispăru din nou. Mulțimea o împingea, unii îi strigau că încurcă locul, dar ea nu se desprinse de lângă pomul scund sub care o lăsase. După încă vreo câteva minute se trezi luată de braț:

– Haide!

Bărbatul avea obrazul bărbierit. Când râdea, o dungă adâncă îi tăia linia gurii. Sabinei îi plăcu, ghicind în el, cum ghicesc toate femeile, pe omul de care n-ai să scapi atât de curând.

– Nici nu ți-am spus cum mă cheamă, zise. Cristea. Și pe dumneata?

Fata îi spuse numele, apoi întrebă repede:

– Cum de m-ai cunoscut?

– Am ochi foarte buni.

Își căutară câtva timp loc în coloana străină.

Ceilalți se uitau bănuitori, pentru că ei nu-și găseau locul în cadența acelui marș neregulat.

– Mergi la manifestație, sau te afli pe aici?

– M-am rătăcit de ai mei. Voiam să beau o limonadă. Dacă nu erai dumneata, nu știu ce m-aș fi făcut... Dar dumneata?

– Sunt cu tipografii mei. Uite-i mai în față; haide să căutăm să ne strecurăm.

O luă de mână și cu dibăcie își ajunse coloana.

După aceea se uită să-și caute tovarășii de la fabrică și merse supusă lângă el. În jur erau câțiva băieți tineri care nu se astâmpărau. Aveau în mâini bucăți grele de plumb pe care și le vârau pe ascuns în buzunarele salopetelor. Unii se supărau, cei mai mulți își treceau drapelul pe care-l țineau și făceau la fel cu cei din față.

– Mai dă-mi câțiva regleți! cerea cineva de alături.

Sabina nu știa ce-i acela un reglete și urmărea jocul acesta, care-i distra atât pe cei din jur.

Către piața palatului, înghesuiala crescu. Bulevardul cel mare se umpluse de oameni. În lumina nemiloasă, privită de pe un balcon, mulțimea părea un câmp negru deasupra căruia fluturau pânzele roșii ale drapelelor. Statuia ecvestră abia se mai vedea în aura aceea sticloasă. Pe Sabina o dureau ochii, nu înțelegea de ce stau pe loc și numai uralele izbucnite din când în când o trezeau. O dureau picioarele și ar fi vrut ca totul să se termine mai repede, să ajungă undeva să poată sta jos.

Apoi mulțimea porni din nou. Împrejur creștea strigătul repetat:

– Vrem guvern F.N.D.! Vrem guvern F.N.D.!

Trecură foarte aproape de grilajul metalic al palatului. Tipografii ridicau pancartele cât mai sus și glasurile lor o asurziră. Peste capetele lor jucau cutele steagurilor

După aproape trei sferturi de ceas se treziră dincolo de cheiul Dâmboviței, pe un trotuar spart. Coloanele se răriseră și manifestanții se îndreptau spre instituțiile lor

– Ce facem? întrebă bărbatul.

– Aș vrea să stau undeva, jos, pe o bancă. Mă dor picioarele. Și la servici stau tot în picioare, mi-ajunge. Nu știi pe undeva pe aici un parc?

El nu-i răspunse. O luă de mână și ieșiră într-o stradă laterală, neobișnuit de liniștită. Aici zgomotele orașului se auzeau stins, rar claxona câte un automobil și pe ziduri urca lumina amiezei.

– Unde suntem?

El îi spuse un nume necunoscut și o certă, zâmbindu-i:

– Ai spus că vrei să stai undeva jos...

– Această casă are să se prăbușească într-o zi, îi spuse bărbatul privind-o.

Sabina știa lucrul acesta foarte bine, dar dăduse din umeri a neputință. De când rămăsese singură, adică de la moartea mamei sale, nu mai avea cine să se îngrijească de casă. O cârpise

de câteva ori cu bălegar, o spoise, dar odaia scundă cu tavanul umflat ca burta unui cal prea sătul de apă, continua să se macine, să se dărâme de vechime. Aici, sub lampa de gaz, atârnată într-un cui vechi, îndoit de atâta povară, îl aștepta seara pe tatăl său să vină de la lucru. Uneori el întârzia, sosea puțin cam amețit, pe chip i se câtea o bucurie blândă, care nu avea nimic îndrăzneț în ea. Se așeza trudit și își lăsa mâinile sale mari, negre, pline de cărbune, pe genunchi. Mânca liniștit, fără grabă... Maică-sa dădea din umeri către copiii mai mari și spunea în chip de scuză:

– A luat și el luleaua neamțului! Ce vreți, om mare, cu griji...

În odăița de patru metri pe patru, înaltă de numai doi și jumătate, pe tavanul căreia rămăseseră urme de fum, Sabina văzuse trupul tatălui său strivit de o mașină, adunat între patru scânduri de brad, așa de ieftine și de jalnice, că nici să plângă nu putuse. Mai pe urmă, tot aici murise și fratele ei de-al doilea. Îl stinsese tuberculoza, avea un chip de hârtie, fraged și stins, surâdea încă morții în felul copiilor. Primul murise pe front, „spulberat", cum se căina maică-sa, sfârșită și ea doi ani mai târziu.

Dincolo, în curte, astupând aproape fereastra, era un nuc bătrân cu crengile amestecate, ca o streașină verde, vara, prin care bătea soarele, poleind pereții cu cercuri aurii, schimbătoare.

Aici amurgurile veneau mai devreme. Ca în după-amiaza aceea când îl primise pe Cristea la ea și el rămăsese după aceea toată noaptea. Cum femeile nu uită niciodată prima lor oră de dragoste, Sabina nu putea să nu surâdă cu tristețe amintindu-și-o.

Încă de la patru, dacă soarele ardea puternic afară, aici lumina scădea, aerul era fumuriu, stins. Pe streșini se adunau păsări și dacă bătea vântul, un miros de iod pătrundea prin fereastră.

Cristea intrase, se aplecase puțin ca să nu-și lovească fruntea de pervaz, privise împrejur la lucrurile rânduite la locul lor și se așezase pe patul acoperit cu o cergă aspră, oltenească.

– Aici stai tu? întrebase.

– Aici.

Băuseră bere, era încă prea cald, undeva afară cădeau frunze, pentru că toamna târzie își cerea tainul ei galben. Peste câmpul Dămăroaiei, pe care-l străbătuseră de nenumărate ori de atunci, din ziua de primăvară când se întâlniseră din nou, bătea toaca unei biserici de mahala, depărtat și rar. Dragostea n-are nevoie de vorbe multe. Bărbatul o luase cu puțină încăpățânare, deși era pregătită de mult pentru clipa aceasta, așa cum știi că ai soroace peste care nu poți trece. Ar fi vrut să fie altfel, dar Cristea era primul ei bărbat, ea îl alesese, deși îi era teamă de el, pentru că începuse să-l cunoască. Știa numai că dragostea o va face mai frumoasă.

Îi așternuse după aceea masa, îi tăiase pâinea cu un cuțit, privindu-l pe furiș. De atunci era „omul ei", pentru el se aprindea în fiecare seară lampa, și mai târziu, când se despărțiseră, tot pentru el se aprindea lampa. Și serile acelea pustii când lipsise erau pline tot de ființa lui puternică. Când se întorcea de la fabrică privea scaunul, singurul scaun al casei pe care Cristea își lăsa haina și tocmai lipsa acelui lucru o întrista cel mai mult.

După plecarea lui altfel era și umbra vicleană a nucului, strigătul depărtat al păsărilor de pe streșinile caselor joase ale vecinilor, acoperite cu tablă ruginită. Până atunci, uneori venea amețit ca tatăl ei altădată și rosturile casei căpătaseră dintr-o dată vechiul înțeles al conviețuirii. „Să te bucuri numai când vezi umbra bărbatului", spunea maică-sa cât trăise și Sabina înțelesese lucrul acesta privindu-l mereu, sub lampa cea veche, sub care ani de zile alt bărbat împărțea pâinea și apa ca un stăpân.

Ei nu-i mai păsa că pereții aceia vechi se macină și se surpă. Totul era frumos și bun, mâncarea avea alt gust, soarele ardea, numai pentru ea, curtea acoperită de umbră era și a lui după cum era și al lui totul. Iernile care au urmat, vreo patru, fuseseră

cele mai triste ierni pe care le trăise Sabina. În toamna aceluiași an aflase că el mai trăiește cu o femeie și îi spusese să nu mai vină în casa ei.

Și deodată nimic nu mai semănase cu zilele de altădată. Și atunci se mai alergau copiii cu gura plină de apă, căutând să se stropească, dar ea nu-i mai vedea cum îi văzuse în ziua când el venise pentru prima dată în casa ei. Zilele au o strălucire a lor, care nu e dată decât unora. Fiecare ceas are o frumusețe a lui totdeauna pentru alții dacă nu ne este dată nouă. Patru ani viața ei fusese neagră, urâtă, murdărită, fără nici o bucurie.

În 1949 Cristea sosise într-o după-amiază de mai pe neașteptate. Sabina se roșise, vrusese să zică ceva, dar el nu-i dăduse răgaz. În câteva cuvinte bărbatul îi spusese că terminase cu femeia aceea și că a venit s-o ceară de nevastă. Și iar auzise bătaia rară a toacei de lemn de la biserica mărginașă, ca și când nu trecuse decât o zi de când el picase pentru prima oară aici, și iar amurgul căzuse mai devreme în mica odăiță și ea ascultase bătăile inimii bărbatului, cu urechea lipită de pielea netedă, lucioasă, în răstimpul dulce al dragostei care te moleșește și te face darnic.

Pe urmă plecase din casa ei, o lăsase să se macine singură, să moară așa cum mor unii bătrâni, părăsiți, fără să știe cineva de ei. Îl urmase bucuroasă, fără să se gândească prea mult. Era același bărbat, al ei, deși multe zile și multe nopți, o altă femeie îi mângâiase umerii și fața, îi sărutase buzele și ochii.

În aceeași vară intrase la tipografie, pentru că „Laminorul" era prea departe de locuința lor și el îi spusese că poate să câștige mai bine. Se vedeau în fiecare zi și Sabina era bucuroasă să-l zărească în orice clipă, dacă ar fi ridicat privirile peste regalul negru la care lucra. Era tânără și nu știa nimic. Venise ca orbul în tipografia aceasta și începuse prin a spăla dușumelele zețăriei cu o cârpă îmbibată cu gaz. Dar era mândră că stă lângă el,

că-i vede chipul preocupat, puțin burzuluit. La unsprezece îi aducea pachetul cu mâncare și i-l așeza între casetele de litere reci, curățindu-i locul de praful de plumb cu podul palmei. Cristea îi zâmbea mulțumit, apuca bucata de pâine cu degetele negre de cerneală și rupea sandvișul în jumătate:

– Ia și tu!

Și femeii nu i se mai părea urâtă clădirea cu patru etaje, mirosind a zinc și a acizi, așa cum i se păruse la început, când venise aici. Dimpotrivă, totul era luminos și drumurile înapoi acasă păreau atât de scurte!

Anul își vânturase anotimpurile, de la fereastra zețăriei priviseră împreună bulevardul larg pe care înfloriseră castanii bătrâni, apoi întunecarea puternică a frunzelor, șovăială ruginie a toamnei și cernerea când fioroasă a iernii, când blândă și liniștitoare.

Jos, pe pietrele acelei străzi, treceau oameni, o mulțime de oameni, în fiecare dimineață se ridicau obloanele de fier ale unei prăvălii cu firmă albastră de sticlă și ea nu știa cum trec ceasurile, zilele și lunile.

Pe urmă totul se tulbură. Veni o altă femeie. Cine știe de unde venea? Era mai frumoasă, poate pentru că se știa iubită, poate că ea se urâțise de teamă, pentru că, de când o văzuse, presimțise totul. Avea ceva care atrăgea bărbații, ceva de care nu poți scăpa. Bărbatul ei se ținuse bine, căuta să n-o privească, dar femeii aceleia îi plăcuse de la început bărbatul tăcut și posomorât care lucra parcă pornit pe sine.

Nimeni nu bănuia nimic în atelierul acela. Erau aceeași oameni. Vreo treizeci sau patruzeci, lucrând în picioare, aplecați peste regalele înalte, care păreau catedrele unei școli puse la un loc. În fiecare dimineață la șase și jumătate, la intrarea în schimb, oamenii se așezau la locurile lor. Erau mai obosiți sau mai veseli, după cât dormiseră de mult. Și între chipurile obișnuite, iată că se ivise într-o dimineață chipul acelei femei necunoscute. Șeful de secție o așezase undeva în spatele

mașinii de probă, dar ochii ei albaștri, curați, se ridicau din când în când și priveau împrejur. Zâmbea câte unuia, cu nimeni nu vorbea prea mult, părea foarte ocupată de ceea ce face. Sabina își dăduse seama încă din clipa când o zărise, cu acel instinct ce nu înșeală al femeii, că de atunci ceva o să se schimbe în viața ei, că zilele îi vor deveni nesuferite, urâte. Nu se putea ca străina să nu-i placă și lui Cristea, pentru că ea plăcea tuturor bărbaților care o vedeau.

Câtva timp totul părea neschimbat. Crezuse că s-a înșelat, că farmecul se risipise, deși știa cât e de stăruitoare dorința ce o poate isca o femeie. Pânda încordată se potolise și numai când, într-o dimineață, fără ca bărbatul ei să știe, Sabina îl surprinsese privind-o cu o lăcomie a ochilor despre care nu se putea înșela, inima i se strânsese iar, dureros.

Timpul se scurgea. Cristea părea același, dar unele mângâieri începeau să întârzie, o palmă așezată pe umărul ei slab se lăsa așteptată, vorbele erau mai rare și chipul bărbatului mai întunecat.

– Ai griji? îl întreba.

– Da, spunea el.

Știa că are o muncă politică. De cele mai multe ori el întârzia până seara la tipografie și, deși nu lipsea mai mult decât înainte, bănuiala o chinuia fără milă. Zărea tot mai des chipul străinei înfrumusețat de dragoste. În jurul ei, Sabina deslușea mereu aceleași priviri în care nu se putea ascunde dorința, amestecate și cu puțină spaimă și lipsă de îndrăzneală, însoțite de hămeseala brutală, a celor timizi, pe care femeile le știu fără să se silească.

Alături, bărbatul ei muncea cu aceeași încăpățânare tăcută. Nu mai semăna însă cu cel dinainte; cât s-ar fi căznit, nu reușea să pară măcar prietenos. Și ea trebuise de câteva ori să-i audă. Își vorbeau cu indiferență și parcă siliți numai de împrejurări, însă în vocea străinei, Sabina ghicea o căldură ascunsă, ca și

când cealaltă ar fi vrut să dea un înțeles mai adânc acelor vorbe obișnuite.

Munca îi devenise de la o vreme de nesuportat, chiar zețăria cu ziduri albe, neîmpodobite, unde altădată se simțise atât de bine, nu-i mai plăcea. Trebuia să plece de acolo, să schimbe secția de lucru, să nu-i mai vadă împreună privindu-se străini din șiretenie. Din mândrie nu spuse nimic nimănui. Trecură două sau trei luni și ea tot amâna să ceară șefului de lucrări transferarea. Pe urmă, aproape pe neașteptate, bărbatul se schimbă. Întâi fu ura, fără venin, ascunsă, ca limba otrăvită a șarpelui. Bărbatului începuse să i se pară mâncarea prea rece sau prea acră, prea fierbinte sau fără gust, tot ceea ce spunea era plicticos și n-o mai asculta, părând totdeauna pierdut în propriile-i gânduri. Parcă l-ar fi chinuit necazuri neînchipuit de mari, fără leac.

Cu îndărătnicie se ferise să nu-l supere și nu se înșela auzindu-l cum trântește ușile prea tare, cum o privește pe furiș cu dușmănie. Uneori el zâmbea cuiva depărtat și drag și știa că în clipa aceea bărbatul ei se gândea la străină. Umbra necunoscută a femeii năpădi totul, până și lucrurile dimprejur. Sabina nu mai putu să tacă. Începuse să se teamă de ea însăși și devenise stângace, i se părea că vorbește prea tare și s-ar putea ca bărbatul să se supere, uneori Cristea nici n-o mai asculta și când își dădea seama de aceasta fugea repede în odaia alăturată și plângea înăbușit.

Veniră apoi certurile și bătaia umilitoare. Poate înainte bărbatul nu lovise nici o femeie, dar în ea dădea cu ură, neîndurător, ca și cum ar fi vrut s-o vadă înjosită mereu pentru a putea s-o urască și mai mult. Sabina îl iubise încă și atunci. Îl privea nedumerită, dar tot cu dragoste, cu supușenia câinelui credincios pe care-l alungi dar se întoarce.

„O să-i treacă, își spunea. Acum îi place mai mult chipul celeilalte, dar o să obosească și se va întoarce din nou la mine, tot la brațele acestea ale mele, care-l vor ferici și mângâia..."

Mai plecase o dată și ea credea că l-a pierdut pentru totdeauna și se întorsese. Trebuia să rabde, după-amiezele lor de altădată meritau chiar aceste palme grele.

El încă nu se întorcea și lumina acelui atelier era din ce în ce mai murdară și lucrurile altădată dragi tot mai chinuitoare. Devenise certăreață, se mânia din lucruri de nimic, unii o priveau fără să o înțeleagă, se mirau că se schimbase atât de mult și dădeau nepăsători din umeri, văzându-și de treabă. Se chinuia să afle de ce îi place mai mult bărbatului ei cealaltă și își spunea că trebuie să facă în cele din urmă ceva să iasă din secția aceea.

Până atunci se mulțumise să fie o simplă cărătoare și deodată frica de a-l pierde pe Cristea îi luminase mintea. Trebuia să învețe să facă altceva decât să încarce formele de plumb.

Pe Pântea îl cunoștea de mai multă vreme, poate de când o angajaseră la tipografie. Nu înțelegea de ce oamenii îi spuneau, mai în glumă, mai în serios, „Mutul" și de ce era temut. Secretarul de partid o primise în biroul lui, îi dăduse un scaun și așteptase să audă ce-i va spune. Părea obosit, neatent și Sabina îi repetase de câteva ori unele lucruri, bănuind că el se gândește în altă parte. Bărbatul zâmbise, bătuse cu palma mușamaua ieftină care acoperea biroul și o oprise cu blândețe:

– Lasă, asta am înțeles...

Nu-i spusese nimic despre viața ei de acasă, despre certurile repetate și despre bătăile primite. Voia numai să plece din zețărie. Știa că totul nu se va face cât ai bate din palme, că trebuie sa învețe, dar de lucrul acesta nu se speria, mai făcuseră și alții ca ea.

– Bine, bine, o întrerupsese Pântea de câteva ori, știu; asta e greutatea, sigur, dacă vrei dumneata să pleci de acolo, noi n-o să te împiedicăm, ba, dimpotrivă, dar...

Se gândea la ceva pe care nu-l înțelegea și femeii îi era frică să nu fie întrebată tocmai despre ceea ce se temea mai mult să vorbească.

După câteva clipe se ridicase, se plimbase de câteva ori în jurul scaunului ei și se oprise cu mâinile la spate în dreptul ferestrei.

– La laboratorul de la ofset, îți place?

– Oriunde.

– Bine, e un loc acolo, dar va trebui să înveți o mulțime de lucruri noi...

– Voi învăța, promisese ușurată.

– E vorba de acizi, nu-i chiar atât de ușor, se muncește cu materiale scumpe...

Secretarul părea că glumește. Voia s-o sperie, fără convingere, încredințat el însuși că Sabina se va descurca. Deodată se încruntase și, înainte ca ea să se ridice de pe scaun, o oprise cu un gest scurt:

– Stai! Spune-mi ce-i cu voi!

– Cu noi? se mirase înspăimântată femeia.

– Da, cu voi. Cu tine și cu Cristea...

– Nimic, bâlbâise.

Pântea îi întorsese spatele și se așezase iar în fața ei, privind-o cu stăruință.

– Dacă nu vrei să-mi spui, n-am să te oblig, adăugase tărăgănat, ca și când i s-ar fi făcut lene să mai vorbească. Eu nu sunt popă ca să vă spovedesc, dar oamenii șoptesc unele lucruri...

– Nu-i nimic adevărat, sărise ea repede, cu glas prea tare, nestăpânit.

Se făcuse tăcere. De undeva de sus se auzea cadența greoaie a unei mașini de tăiat hârtie. Tavanul de beton scrâșnea din când în când, ca și cum cineva și-ar fi târât un mare picior de fontă.

– Bine, spusese Pântea, de mâine poți merge la laborator. Voi vorbi cu șeful. Te rog să-ți dai toată silința și să nu mă faci de râs. Îmi promiți?

Acum vorbea cu blândețe, ca între prieteni, și ei îi fu rușine să-l privească. Plecase fără să mai spună un cuvânt.

Se întorcea târziu și nu-l găsea acasă. Pe lucruri se așeza praful în straturi. Îi era silă de toate obiectele care o înconjurau, nu-i mai erau dragi ca altădată, ridica în silă perdelele și privea curtea largă, străină, și-și aducea aminte de odaia ei, pe care n-o mai văzuse de multă vreme. Gândul că de când venise aici se afla într-un loc ce nu era al ei o chinuia tot mai mult. Ar fi trebuit să plece și unde să plece decât la vechea ei casă din Dămăroaia?

Într-o duminică pornise cu tramvaiul într-acolo. Zărise de departe acoperișul putrezit și nucul foșnitor, bătrân. Din gard nu mai rămăseseră decât câteva șipci. În curte creșteau bălării mari, sălbatice. Apropiindu-se, zărise cercevelele putrezite și geamurile sparte. Înăuntru plouase, dușumelele se prăbușiseră, prin tavanul de bălegar cădeau bulgări de moloz. Înțelesese cu groază că trebuia să rămână mai departe lângă el, până își va găsi o locuință. Mai era pe urmă și teama de vorbele celorlalți. Se gândea că plecarea ei de lângă bărbat va fi înțeleasă în fel și chip. În același timp o speranță încăpățânată i se agățase de suflet: tot mai credea că va reuși să-l facă să se întoarcă cu inima la ea.

Cristea era tot mai tăcut și mai dușmănos. Izbucnea numai din când în când, pătimaș, cu vorbe usturătoare. Uneori nici ea nu se mai putea stăpâni și-i răspundea; și atunci el o bătea cu ură, strigându-i să n-o mai găsească a doua zi acasă. Câtă răbdare ar fi avut, nu mai putea să îndure. Îi lipsea și o prietenă căreia să-i spună tot ceea ce simțea. Întârzia cât se putea la tipografie, muncind din răsputeri, cu încăpățânare. Nu era chiar atât de ușor; de câteva ori crezuse că o să renunțe. Începuse cu serviciile cele mai ușoare, cu spălatul plăcilor de

zinc, apoi trecuse la developare; simțea, încă înainte de a adormi, pe degete, mușcătura fierbinte ca de viperă a acizilor, dar asta o făcea mândră. Căuta să nu scape nimic din ceea ce credea că i-ar fi fost folositor, se chinuia de multe ori să-și aducă aminte de câte ceva și puțin câte puțin își dăduse seama că ceilalți erau mulțumiți de ea. Nu i-o spuneau, dar faptul că nu i se mai făceau observații aproape de loc o bucura.

Să nu fi fost casa asta pustie, în care ea nu mai avea loc, bărbatul pe care-l mai iubea, poate și mai mult ca înainte, pentru că simțea că-l pierduse, ar fi fost atât de fericită!

Așa, chipul ei se urâțise, tristețea o sluțea și privindu-se uneori în oglindă îi venea s-o spargă de furie. Toamna și iarna ce urmaseră trecuseră greu, simțea că undeva timpul se împotmolește, că e trasă la fund ca într-o mocirlă din care nu mai poți ieși. Cel mai greu lucru i se păruse atunci tocmai faptul că începuse să-și piardă din mândrie, că nu-i mai păsa cum se îmbracă. Ar fi vrut să încărunțească într-o noapte, să se sluțească cu totul, să uite că e femeie, pentru că degeaba era femeie dacă cel pe care-l iubea atât de mult nici nu mai întorcea privirile spre ea.

Într-o dimineață, prin februarie, când laboranții deschiseseră ferestrele, ca să iase să iasă afară căldura prea stăruitoare a caloriferelor și să simtă aerul înțepător de afară, mirosind a primăvară, pe ușa secției unde lucra, intrase Pântea. Era puțin adus de spate, tot cu mâinile în buzunare, cum îl știa. Sabina presimți că pe ea o caută și roși puțin. Se prefăcu multă vreme, cât vorbea el cu șeful laborant, că nu-l zărește, aplecată peste un retuș și, când îi auzi glasul, ridică privirile, ca și când atunci ar fi știut că secretarul se afla aici.

– Ce faci, tovarășă Sabina, merge, merge!

Ochii lui îi cercetau chipul, într-un fel atent, ca și când ai căuta să vezi dacă o stofă nu are găuri, aproape nemilos. Femeia coborâse privirile, umilită.

– Nu mi-ai răspuns, stăruise el.

– Merge, tovarăşe...

– Şeful dumitale e foarte mulţumit, mi-a spus că de mult n-a mai avut aşa o muncitoare...

Pe urmă se apropiase de fereastră, trăsese pe nas aerul rece şi strănutase caraghios.

– N-o să răciţi? îi întrebase pe ceilalţi.

– Nu! răspunseră laboranţii în cor.

Din uşă, ca şi când şi-ar fi adus abia atunci aminte, se întoarse din nou spre Sabina:

– Să treci neapărat în cursul zilei de azi pe la organizaţie...

După două ceasuri se afla în biroul lui, privind pereţii proaspăt văruiţi. Întrebase încă de la uşă:

– De ce m-aţi chemat?

– Stai jos, poftim, uite un scaun...

Tăcuse puţin, încruntat şi pe urmă se oprise, după obiceiul lui, cu mâinile la spate, în dreptul ferestrei.

– M-am gândit foarte mult la dumneata în ultima vreme...

– De ce? întrebase femeia.

– Nu ştiu precis. Ceea ce e sigur însă e faptul că trebuie să stăm mai serios de vorbă. Uite, am pentru dumneata un lucru foarte bun de făcut.

– Pentru mine?

– Da, pentru dumneata.

– Vă ascult...

Pântea zâmbise cu buzele lui subţiri, se apropiase de scaunul ei şi o întrebase:

– Câţi ani ai?

Sabina se gândise puţin. Nici nu-şi mai amintea bine. Numai când îţi merge bine te întrebi cu durere cât timp a mai trecut pe lângă tine.

– Cred că nici treizeci...

Secretarul ridicase uimit o sprânceană, dar nu spusese nimic. Ea ştia că se mira, pentru că arăta mult mai bătrână.

– Uite ce este... Copii nu ai, nu-i așa?

– Nu. Dar de ce mă întrebați toate acestea!

– Pentru că de mâine vreau să te ocupi dumneata de creșă, să fii directoarea creșei...

Sabina crezu că n-a înțeles bine.

– Să fiu directoarea creșei?

– De ce te miri? E o muncă la fel de interesantă ca și cea de laborator, cere multă răbdare și mai ales energie...

– Dar abia am învățat să...

– Lasă laboratorul. L-am întrebat pe șeful dumitale dacă mai trebuia să înveți ceva și mi-a spus că nu. Așa că dacă nu-ți va conveni vreodată să lucrezi acolo, ai locul asigurat...

Ea tot nu înțelegea. Era ceva greu de priceput.

– Dar, tovarășe Pântea...

– Știu, știu, ai să spui că n-ai făcut treaba asta niciodată; nu-i nimic; să fii dumneata sănătoasă câte treburi de care habar n-aveam înainte am făcut eu!

Nu putea să dea înapoi și nici speriată nu putea să spună că era.

– Bine, primi. Am să merg acolo.

În câteva cuvinte secretarul îi spuse despre ce era vorba. Trepuia să supravegheze munca educatoarelor, să aibă grijă de o mai bună aprovizionare și alte câteva chestiuni mărunte, dar foarte importante.

– Vezi, zicea Pântea preocupat, nici n-ai idee ce lucruri frumoase ai de realizat. Nu vreau să te fac să crezi că ceva mai frumos nu mai există pe lume, dar gândește-te că aici deprind copiii muncitorilor cele mai bune obiceiuri. Sunt părinți care nu au timp de ei din pricina treburilor, unii se ceartă și nu le pasă de felul în care le cresc odraslele, dumneata n-ai auzit de astfel de părinți?

Sabina înțelese că aici voise el să ajungă și se feri să-l privească. Pântea știa totul, se pare, și nu găsea calea s-o facă

să vorbească. De data aceasta n-o mai întrebase direct, ca înainte, ce-i cu ea și cu bărbatul său.

– Tovarăşe Pântea, îi spuse cu glas slab, atunci mâine când să vin la creșă?

– La aceeaşi oră, la şapte şi jumătate, am să merg cu dumneata.

În uşă îl auzise din nou:

– Nu ai să-mi spui nimic, nimic?

Se oprise, privindu-l.

– Nu, nu cred.

– Bine.

Pe urmă iar trecură câteva luni lungi, apăsătoare și Sabina binecuvânta munca pe care o avea de făcut. Trebuia să stea aproape toată ziua la creșă. Noaptea dormea fără vise, ostenită. Cristea începuse să lipsească tot mai des. Nu de puţine ori, când se trezea dimineaţa, nu-l vedea la locul lui și înţelegea că iar dormise la cealaltă. Durerea ascuţită de la început, amestecată cu furie, se domolise. Simţea numai o apăsare grea pe inimă și știa că nu mai poate să râdă, să se bucure ca un copil de orice lucru. Împrejur, oamenii se mișcau în voie, aveau necazuri sau bucurii, erau uneori triști sau veseli, numai ea simţea că n-are de ce să se bucure. Cel mai rău lucru în toate acestea era că devenise indiferentă, ca și când sufletul i-ar fi înţepenit. Ajutoarea ei, o femeie mai în vârstă, prietenoasă, ghicind că e foarte nefericită, o întreba câteodată ce i se întâmplase. Ar fi vrut să-i spună măcar ei totul, dar o mândrie de neînţeles o oprea. Răspundea fără convingere că suferă de mult de o boală de stomac care o face posomorâtă și o lăsa singură, urând-o puţin.

În lunile următoare se auzi în tipografie că sindicatul împrumută bani muncitorilor care vor să-și ridice case. Câteva zile șovăi pentru că nu se mai putea ascunde nimic dacă s-ar fi dus să se înscrie pe listele celor care cereau împrumuturi.

N-a dormit două nopți și în cele din urmă a intrat în biroul lui Anghel. Acesta ridicase ochii, uimit că o vede.

– Ce faci, tovarășă Sabina, ce vânt te aduce pe la noi?

– Pot să stau? întrebase.

– Cum să nu...

Și se întorsese curios la locul lui.

– Ia s-auzim? Ai luat concediul pe anul ăsta? Vrei să pleci undeva la băi? Știu că suferi de stomac. La Căciulata cred că-i cel mai nimerit.

Femeia îl lăsase să termine

– Nu-i vorba de concediu.

– Atunci?

– Știu că faceți liste pentru împrumuturi...

Președintele sindicatului se lovise ușor cu palma peste frunte:

– Ce tot spui! Parcă dumneata ai un adăpost cu Cristea. Știi, noi împrumutăm bani mai ales acelor care locuiesc mai prost. Unii au casele încă neacoperite...

Sabina îl privea liniștită:

– N-o să cer cine știe ce! Loc am, îmi trebuie numai atât cât să ridic patru pereți de cărămidă și o bucătărie...

Anghel căuta cu ochii pe cineva împrejur, ca și când ar fi vrut să se încredințeze că era adevărat ceea ce auzea.

– Nu vrei să-mi spui că...

Tăcuseră amândoi câtva timp și pe urmă președintele apucase un creion pe care-l lovea cu furie de fața biroului.

– Așadar, spuse din nou, te desparți de bărbat...

– Da.

– Bine, atunci se schimbă chestiunea, sigur că da. Și cam cât ți-ar trebui, să zicem?

Nu știa, trebuia să întrebe. Îi spuse că va veni peste câteva zile.

Între timp, Anghel stătuse de vorbă cu secretarul și Pântea o chemase iar la el. O certase blând încă de cum intrase:

– Vezi, vezi, și mie nu mi-ai spus nici un cuvânt...

– Pentru asta m-ați adus aici?

– Liniștește-te, n-o să-ți cer socoteală, numai vreau să te întreb dacă noi nu putem face ceva ca să-l hotărâm pe bărbatul dumitale să se schimbe...

Sabina se ridicase în picioare, aproape speriată de cele ce auzise.

– Tovarășe Pântea, orice, afară de asta, nu-l cunoașteți!

Secretarul părea posomorât, încurcat de un gând ascuns.

– Bine, bine, rostise încet, cu jumătate de gură. Vezi, noi nu putem să încurajăm pe doi oameni să se despartă, chiar dacă-și fac casă nouă...

Când plecase de la el, știa că secretarul va vorbi cu Cristea. Așteptase vreo câteva zile să-l vadă. Bărbatul ei era neschimbat. Poate o privea mai întunecat, cu dușmănia aceea ascunsă, sporită. După o săptămână, președintele sindicatului o întâlnise la intrarea în tipografie.

– Să vii să stăm de vorbă, tovarășă Sabina, îi spusese. Împrumutul dumitale s-a aprobat...

– Dar nici n-am fixat cât îmi trebuie

– Lasă că știm noi. O să-ți dăm materialele de care ai nevoie...

Femeia înțelesese că și Anghel și Pântea vorbiseră cu bărbatul ei și că o dată cu aceasta se terminase totul, că el voia ca într-adevăr s-o vadă plecată la casa ei.

În aceeași seară, Cristea se întorsese mai devreme, ațâțat, parcă puțin băut, cu poftă de ceartă. O bătuse crunt, strigându-i înverșunat:

– Îți faci casă, ai? Ce mai aștepți, de ce nu pleci?

Sabina zâmbea, văzându-l neputincios, mânios, ros de amărăciune. Și nu mai plânse.

În seara aceea plouase și bărbații întârziaseră sub streașina casei, ascultând răpăiala grăbită a apei pe acoperiș.

– Las' că-i bine, spunea Filipache, ploaia asta spală totul, de-abia nu ai să mai ai nevoie să cureți acoperișul, tovarășă Sabina...

Președintele sindicatului, ușor dovedit de vin, cânta încetișor Secretarul ar fi vrut să plece.

– Ce-o să zică nevastă-mea? se căina el din când în când.

– N-o să zică nimic, e obișnuită, mormăise directorul.

– Da, dar o să miros a vin.

– Și ce dacă? Doar nu te-ai legat pe viață să nu guști...

Pe la unsprezece, ploaia încetase. Dinspre câmpul Dămăroaiei veneau miresmele câmpului umezit, un amestec de parfumuri de câmp, suave, otrăvite.

– E timpul să mergem, zisese cineva.

Sabina nu-i asculta.

– N-o să-ți fie urât singurică? întrebase Pântea.

– Ai barim un lacăt să încui poarta?

Îi petrecuse până la poartă. Directorul îi strânsese mâna și glumise:

– Mai ai puțină răbdare. Eu tot cred că o să se întoarcă... Ce spui, Anghele?

Președintele sindicatului chicotise în întuneric.

– Și dacă nu s-o întoarce, îi găsim noi un bărbat...

Plecaseră. Ea le ascultase pașii pe drumul noroios și închisese poarta. În odăile goale, cu pereții albi, mirosind încă a var, pâlpâia lampa. Intră, strânse lucrurile de pe masă și ascultă după aceea multă vreme foșnetul bătrânului nuc din curte.

OAIE ȘI AI SĂI

I

La nuntă, Oaie ăl bătrân, neam de slugă, fără alt avut decât trențele de pe el, picase în bătătura mă-sii Constanței, nevastă-sa, cu palmele goale. Lucra și el la calea ferată, la ace, ca toți cei din Osica, ținut sărac în care stăpânea dalacul și tifosul. Alde Anghel Mocioancă, alde Mărin Pârlivie, cu moșii lor și încă vreo câțiva, trași cu pământurile mai către drumul mânăstirii, în afara bătăii ochilor popești care n-ar fi suferit loc străin în buza moșiei lor, care ținea de la izlazurile Pietrei și până la niște plopi bătrâni, hăt, departe, la Olteț, apucaseră câte o palmă de ogor, dar burta și-o țineau tot din învârteli: unul cu ce-i măcina moara, altul cu ce scotea din rachiul vândut într-o cârciumă păduchioasă, așezată în drum, să ia ochii păcătoșilor dedați la patima băuturii.

Acolo înțepenise Oaie, în curtea Catrinei, o palmă de loc cât s-azvârli un băț, lângă linia trenurilor, să tot fi fost două sute de metri până la gară, drum pe care-l făcea dimineața și seara, la dus și la întors. Și nu era singur. Nimerise între niște vecini colțoși, unul Busulică, unul Furdui, altul Boancă, ceferiști de-ai lui, oameni ai dracului de se încontrau și cu Dumnezeu.

Pe ăștia, pe Furdui, pe Boancă și pe Busulică îi chema mereu la post domnul Niculcea, șeful plutonier, că nu se mai

astâmpărau, mai ales de când începuse războiul. El îi chema și ei nu se duceau. Când îi apuca adjutantul la vreo înghesuială, îi bătea pentru un an de zile, să le țină. Dar nu se potoleau. Se spunea că sunt comuniști și că vor să răstoarne puterea statului. El, Oaie, nu se băga, își vedea de meseria lui, să nu rămână pe drumuri, că avea trei copii și o muiere de ținut pe mâncare. În sufletul lui însă, nu mai putea după ei. Semănau ai dracului unul cu altul, de-ai fi zis că sunt frați. Aveau niște priviri de te îngenuncheau și nu i-ai fi văzut râzând vreodată în afară de duminica. Nechezau ca împielițatul și când băteau cu pumnul în masă, la cârciumar, Pârlivie se făcea covrig, ca o javră, în fața lor. Dacă se aflau împreună, beau câte o vadră de țuică și plecau din prăvălia negustorului tot drepți. Slabi de li se vedea osul, nu-i dovedeai. Știau „mehanica“ pe dinafară, erau lăcătuși. În timpul liber mai făceau cărăușie, mai aduceau cu spinarea, asudau pentru ei. Trăiau în niște case șubrede, pe clina tare a Pietrei, privind pământurile seci ale țiganilor din vale.

Urât pământ! Nici de făcut cărămizi nu era bun. Tare ca gresia, să fi căzut pe el, te zdreleai. Din el da o iarbă mică, uscățivă, fără sevă.

Un pogon din ăsta căpătase și Constanța, nevastă-sa, de la maică-sa, la nunta ei cu Oaie, un pogon tare de pământ, neroditor, un ududoi de corcoduși, împrejmuit cu gard pe care un fierar din vecini își ținea sculele, loc lăsat cu limbă de moarte de către Catrina. Aceasta, la sfârșitul ei își blestemase urmașii care-o să strice un metru din sărăcia lor de loc.

Venise Oaie, o luase pe-a lui, toată viața nu-i făcuse decât copii. Anul și pruncul. Cum îi năștea Constanța, așa mureau. Să fi avut doisprezece, din care nu trăiseră decât trei: Gheorghe, ăl mare, Pătru, mijlociul și Zamfir, cel mic. Pe Oaie îl ajunseseră bătrânețele și nu se mai ridicase. Aștepta să se ajute cu copiii, dar venise războiul și pe Gheorghe i-l mâncaseră fript, îl băgaseră în pământ, nu mai avea ce mai trage de pe urma

lui. Și acum îi ținea lada în pod. I-o trimisese regimentul la vreo lună după moarte cu toate lucrurile lui în ea. Parcă o vedea pe Constanța, când își aducea aminte cum i-o dusese pe cap până la tren. Așezase un colac de pânză pe creștet și deasupra lada grea, de lemn, a lui Gheorghe, pe care acesta își scrisese numele cu vopsea albastră. I-o înapoiaseră cu poșta. Înăuntru mai stăteau pe fund, și acum, izmenele aspre de americă, o cămașă de in, îndesată în țesătură, o curea neagră, crăpată în două părți, o chingă ruginită, bocancii aproape nepurtați, pe care băiatul cel mare îi încălța numai duminica și sărbătorile. Mai erau și niște pantaloni, o scurtă, câteva fotografii șterse făcute într-un bâlci la Sfântul Ilie, între care și poza Oanei fierarului Vasile Călălău, de era în dragoste cu ea Gheorghe, vreo trei cărți poștale scrise de mâna lui Zamfir, pe care mortul mai apucase să le primească pe front și cam atât, adică ce mai rămâne dintr-un om viu când se duce pe lumea ailaltă.

Toate astea se petrecuseră prin decembrie '41, adică pe la începutul războiului.

II

Într-o zi din vara anului 1943, Oaie ăl bătrân petrecea în cârciuma lui Mărin Pârlivie de unul singur. Cum făcuse, cum se învârtise, îi ieșiseră cinci sute de lei câștig de la o afacere și, ca să simtă că e bucuros, intrase în prăvălia negustorului. De când îl știau vecinii, nu prea călcase dușumelele lui Pârlivie, așa că, în dimineața asta, Oaie se căuta stingherit prin buzunarele uniformei lui de ceferist, stând la o masă. Tutunul pe care-l avea se umezise. Își acoperi tabachera de nichel cu palma și scormoni cu degetele buruiana. Foița jilavă abia se îndoia. Trebuia să-și mai cumpere o cărticică și un pachet de otravă clasa a III-a. Dar de ce a III-a? se întrebă mirat. Mai bine lua unul de-a II-a, că o dată câștigă omul cinci sute de

lei. Hârtiile îl ardeau în buzunar. Bine mai era să ai parale! Ptii, cum să simtă el că e boier? Ia să-i ceară lui Mărin un dorobanț de țuică de prună. Adică de ce un dorobanț? se mira. O cinzeacă! O cinzeacă și un pachet de tutun clasa a II-a...

O clipă îi trecuse prin minte și gândul ăl mare: „Da' dac-ai cere unul de-a-ntâia?" Tutunul de clasa I-a era împachetat într-o hârtie galbenă, ca rochia de dantelă a fetei cârciumarului. Neam de neamul lui nu fumase tutun de clasa I-a. Și apoi, își mai spuse, tutunul ăsta trebuie să fie ceva, așa, muieresc, să te firitisești, să-ți miroasă gura bine după ce tragi un fum, două. Nu era de nasul unuia ca Oaie, care bea mahorcă, să-i treacă grijile, să mai uite! Un tutun de-a III-a era ca un rachiu, trăgeai o dată în piept, vedeai raiul...

Cum se sucea el așa, în sine, negustorul îl simți.

– Ce-i, Oică?

Avea un miros al lui; cum te știa cu parale, cum i se înmuia glasul. Nici pisicile nu erau mai afurisite decât Mărin Pârlivie! Oaie se așezase mai deoparte. Prăvălia plină. Era învățătorul, judecătorul, alde Mocioancă, tot d-ei cu gușa mare. Se uitau la el ca la dracu. O dată intră săracu-n prăvălie și se hâiesc beliții ăștia la el!

Pe Oaie nu-l vedea nimeni în cârciumă decât de Paști și de Crăciun. Bea un dorobanț, își punea șapca pe-o ureche, și pe-aci ți-i drumul! N-avea ce vorbă vorbi cu nimeni. Cine-l băga în seamă? Fiecare cu ale lui, că în lumea asta, cine poate, bea și petrece, cine nu, rabdă și se uită. Așa, peste an, Oaie mai bea la gară cu șeful de stație, dacă acesta era în toane bune.

Și acum, ia te uită cum se mai zgâiau la el! Dacă ar fi cerut un tutun clasa I-a, ce-ar fi spus Anghel Mocioancă? Ce-ar zice judecătorul? „S-a suit scroafa-n copac!" „Ia mai bine să fim noi cuminți", se certă singur. „Da, dar ai spus că vrei să fii boier!" „Și dacă am zis, ce?"

Avea să ceară un tutun clasa a II-a și-o să împece și capra și varza. Pe urmă iar se sperie: Dar dacă-l întreabă vreunul de

unde are bani? Păi să-l întrebe... O să-i spună: „Uite, am omorât și eu pe tata...“ Dar ta-su-i mort, zace, cu țărâna în gură, sus în deal, îl plouă la vremea asta, i-o fi intrat udătura și-n măduva oaselor de-or mai fi rămas din el.

Până să se hotărască, ceru cârciumarului o cinzeacă.

– Nu un dorobanț? întrebase Mărin neîncrezător.

– Nu, o cinzeacă! făcuse Oaie tare, cu măreție, luându-și inima în dinți și înjurându-l în gând pe negustor: „Ete-te, crucea mă-tii de învârtit, te miri, ai? Adică eu n-am dreptul să beau o cinzeacă, numai judecătorul, numai Mocioancă?...“ și când Pârlivie îi așeză măsura pe masa umezită, spuse cu vocea pe jumătate:

– Și un tutun clasa a II-a, da' știi, special!

Cârciumarul rânjise slugarnic și zisese repede:

– Faci lux, Oică...

– Fac, de ce să nu fac? Azi are balta pește...

Când îi puse și tutunul în față, Oaie îl pipăi cu degetele lacome, îl mirosi și spuse mulțumit:

– Bine, să știi că ți-l plătesc!

Pachetul era învelit în hârtie verde, dar nu un verde oareșcare, ci, așa, un verde de culoarea frunzei de prun, când ostenește soarele, spre vară. Unde mai pui dumneata foița asta! Te uiți prin ea și vezi afară.

Ăilalți mușterii îl priveau și-și dădeau coate:

– S-a boierit Oaie!

Îi părea rău că n-a cerut un tutun clasa I-a, barim să aibă la ce se uita adunătura aia. Își aruncase ochii în raftul negustorului. Pachetele de-a-ntâia ședeau uitate undeva, sus, deasupra unor sticle, pline de murdărie de muște, semn că nu prea se apropia nimeni de ele. Trebuie că erau uscate de atâta ședere, gândi Oaie. Dimineața acolo bătea soarele prin geam și se vede treaba că până atunci luase și mustul din ele.

După ce își scoase tabachera, vărsă resturile umezite pe dușumea, desfăcu pachetul cu ticluială, să nu risipească vreun

fir, și-o umplu, trăgând pe nări izul iute al tutunului. Prima țigară n-o răsuci decât după ce bău o jumătate din cinzeacă.

O dată se făcu lumea mai frumoasă! Ce mai gust! Ca și când ai mușca din miezul unei piersici. La al treilea fum, Oaie se strâmbă din gură, ca și când ar fi vorbit cu cineva. Tutunul nu era cine știe ce, parcă tot mai multe parale făcea mahorca lui, că te iuțea la limbă și te ușura, dar altfel se vedea lumea prin fumul ăsta albăstrui.

Vecinii de la mesele celelalte întorseseră capul spre el. Îi gâdila la nări mirosul dulce de tutun clasa a II-a.

– Să-ți fie de bine! îi ură unul care ședea cu o litră în față, ceferist de-ai lui.

Oaie se prefăcu că nu-l aude. Trase din cinzeacă și aruncă fumul scump pe nări.

Două cinzecuri a băut până a plecat. Acasă l-a simțit și muierea lui că era cu darul lui Dumnezeu, dar nu i-a spus nimic... Fusese mai greu când să plătească. Uitase să-și potrivească banii înainte de a intra în prăvălie. La plecare, cum să scoată ditai tașcă de ceferist, lucrată în piele, să nu se zgâiască cineva, să se ia vreunul după el, să-i dea una în cap, să-l fure? S-a foit ce s-a foit pe scaun, Mărin Pârlivie îl privea bănuitor peste tejghea. Oaie i-a făcut semn din cap: „Nici o grijă, am bani, nu te speria..."

Și pe sub masă a dat să-și desfacă acul cu care își prinsese buzunarul adânc.

A dracului treabă! Cum să nu-l vadă ăilalți? S-a înțepat la degete, curgea sângele, nu mai dovedea cu scoaterea banilor. Adică ce erau cinci sute de lei? Nimica toată pentru alții, dar pentru un pârlit ca el? Cu chiu cu vai a scos o hârtie de un pol și-a plătit. Mărin i-a dat restul și-a rânjit:

– Nu mai iei o cinzeacă?

Ar mai fi luat, dar dacă se îmbăta și pierdea banii?

– Nu, am plecat, spusese.

Și se ridicase urmărit de privirile curioase ale celor din prăvălie. Pe drum socoti și socoti. De angarale nu mai scapă omul decât când o muri. Trebuia să dea și statului, să-și plătească impozitul, că de, avea o casă, ditai proprietarul! Unde mai pui că trebuia să-i ia și muierii ceva de îmbrăcat, ba o pereche de bocanci lui Zamfir, uite-așa se duc banii, cum îi iei, cum îi pierzi...

În dreptul monumentului, că Piatra avea și monument, nu numai gară, cu cine dă față-n față? Cu Niculcea, șeful de post. Era supărat, supărat:

– Trăiți! îngânase Oaie, altfel respectuos cu autoritățile.

– Bine că te-ntâlnii, să treci după masă pe la post că am treabă cu tine...

Nu prea-i venea în minte ce treabă are șeful cu el. Era și cu damful în cap, altfel i se părea lumea.

La patru se înființase în tinda postului. Un jandarm îl întrebase răstit ce vrea.

– Caut pe dom' șef.

– Nu poate...

– Ce nu poate?

– Nu poate să vie, are treabă...

Oaie îl privise. Era un flăcău înalt, cu părul spălăcit, peste care pusese o capelă verde cu două moțuri pleoștite. Spân tot, cu o gură roșie-vânătă ca frunza cepei de arpagic.

– Îl aștept.

– Nu acilea, că are treabă.

Ceferistul se uitase uluit la el.

– Ce treabă are, mă, ce treabă are de nu mai are loc de mine? se răise. Ce treabă are de nu mai pot eu să stau în curtea voastră?

Jandarmul strigase iar:

– Gura! Du-te-n șușea, unde vrei, aici nu-i voie...

La gălăgia asta, Niculcea deschisese ușa. Era numai într-o cămașă albă de stambă marcată cu numele pe piept, cum au

militarii la trupă. Își suflecase mânecile și era roșu ca după o osteneală. Lui Oaie îi trecuse prin cap că l-a sculat după vreo muiere, deși știa că șeful nu face de-astea în post, că are locurile lui de patrulare, mai sus, la Osica Mare, mai la Brâncoveni...

– Ce e, Oaie? întrebase supărat, cu ochii scăpărând.

– Păi n-ai zis tălică să viu?

Niculcea se gândise puțin.

– Stai că mai am treabă puțin, așteaptă-mă afară.

– Eu nu i-am spus la fel, dom' șef? se rățoise jandarmul la el, da-i al dracului, o să-i înmoi oasele...

Oaie ieși din curtea postului și-i aruncă spânului o vorbă de ocară. Ce să facă? Se așeză pe un pietroi în fața postului. Era, așa, după prânz. Sta să plouă. Pe șosea, nu tu om, nu tu suflet de pasăre, unde te uitai numai praf. Nici vântul nu mai bătea. Tabla tricoloră din fața ușii verzi a postului, nu se mișca nici într-o parte, nici în alta. Mai spre toamnă, când începeau furiile, numai ce-o auzeai: scârț-scâââărțțț! Asta era muzica șefului, nu putea trăi fără ea.

Oaie își mânca sufletul din el, că-i trecuse cheful. Nu era la îndemână dacă-l chemase domnul Niculcea, că dacă au jandarmii treabă cu tine, ehei, e mai bine să dai acatiste la biserică...

De dincolo de geamurile postului se auziră câteva strigăte. O dată s-a făcut inima ghem în el. „Asta era treaba, care vra să zică!" Niculcea bătea pe cineva.

Oaie se ridică și făcu câțiva pași mai încolo.

Parcă lui îi venea bine, că nu-i venea...

După vreun sfert de ceas, adjutantul îl chemase înăuntru. Nu erau decât ei în cancelaria mucedă, în care bîzâiau muște mari, albastre.

– Să trăiți, dom' șef, cum este!

Niculcea stătea cu capul în registrele lui, mut. Își mai ascuțea în părul aspru penița cu care scria. Oțelul scârțâia pe hârtie după aceea. Muștele se loveau de geamuri. Oaie în

picioare, cu șapca în mână. Nici tu șezi, nici tu un răspuns la bună ziua. Șeful scria, scria.

După un timp, Niculcea a ridicat privirile. Parcă era beat. Avea ochii tulburi de nesomn.

– Ce-i, bă, Oaie, cu tine? întrebase, potrivindu-și mustața sură ca o coadă de șobolan.

– Ce să fie, dom' șef, m-ați chemat...

Niculcea iar a răsfoit în registrele lui, murmurând:

– Da, parcă mi-aduc aminte, ai o bucurie...

– Ce bucurie, dom' șef!

– O să vezi tu ce bucurie, c-ai mai avut...

I se înmuiaseră picioarele lui Oaie.

– Spune, dom' șef, nu mai mă fierbe... Plutonierul a scos de sub un teanc de hârtii un ordin verde cu stele negre.

– Uite, bucuria...

Înainte de a-l lua pe Gheorghe, tot așa. Îi bătuse un jandarm în poartă și-i lipise pe stâlpul de lemn o hârtie pătrată cu două stele pe ea, tot verde, ca asta: „Ordin de chemare". După trei luni i-l citiseră pe fii-su la primărie: „Mort pentru patrie". Constanța nu scosese o lacrimă, îi făcuse băiatului toate pomenile. Oaie se îmbătase și de atunci avea o inimă rea, împietrită, nu mai scotea două vorbe din gura lui. Și-acum, că trecuseră doi ani, de mai uitase, iar voiau să-i fure un copil...

– Dom' șef, doar...

– Ordin, Oaie. Mie dacă-mi dă ordin statul să plec pe front, parcă nu plec? Plec!

– Dom' șef, da-i al doilea, știi bine că pe ăl mare, abia l-au pomenit la biserică, merge pe trei ani...

Plutonierul își aruncase iar privirile în registrele lui.

– Ce să fac, dom' șef?

– Ce să faci? Na ordinu-aici...

Oaie îl luase cu mână tremurândă. Scria negru pe alb: „Ordin de chemare" și mai departe; „Soldatul Pătru P. Oaie..."

Mâna îi căzuse.

– Mi-l omoară și p-ăsta, dom' șef...

– Patria, Oaie; ce-am face dacă ne-am codi cu toții; dușmanu nu vrea să știe. Țara are nevoie de soldați. Doi de la tine, doi de la mine... (Niculcea abia se însurase. Avea doi copii: unul de trei ani și altul de doi, îi dădea mâna să vorbească astfel. Până creșteau ai lui...)

Ce să mai spui? Hoțul de plutonier se ridicase de la masă și se plimbase cu mâinile la spate prin cancelaria umedă.

– Ar mai fi însă ceva de făcut, să mă mai gândesc...

Oaie se agățase de vorba asta ca înecatul.

– Ce-ar mai fi, dom' șef, pupa-ți-aș telpile? Ce-ar mai fi?

– Să mă mai gândesc, zise cu privirile afară.

– Fac tot ce se poate, numai să-mi scap băiatul...

Bocancii șefului scârțâiseră câtva timp pe dușumelele murdare ale postului. Ca să nu-l supere sau să-l facă să se răzgândească, Oaie se uita numai la rastelul plin de arme așezat într-un colț. Se dase într-o parte, frământându-și șapca în mâini.

– Uite ce e, mă Oaie, spusese în cele din urmă Niculcea, te văd necăjit. Știu că ți-a murit băiatul cel mare. Nu-i nimic însă, patria o să-ți fie recunoscătoare; ai văzut, i-au scris și lui numele pe monument...

– Am văzut, să trăiți!

– Nu uită, mă, patria nu uită! Ce tot vorbești!

– Nu vorbesc, să trăiți!

– Să nu vorbești, Oaie, să nu vorbești. Și cum spuneam, ce m-am gândit în sinea mea. Ia să-i fac, mă, un pustiu de bine lu-amărâtu ăsta de Oaie...

– Bine-ai făcut, dom' șef, să te ție Dumnezeu, că tare ești cumsecade...

– Lasă, bă, nu-mi mai mulțumi. Uite la ce m-am gândit eu...

– Ei?

– Să-ți țiu ordinu la mine în sertar, cât s-o putea... o lună, două, îl fac pierdut, poate scapă Pătru, uită ăi mai mari de el...

– Dom' șef, milos ești, n-o să uit, să știi, cere-mi ce vrei.

– Lasă, Oaie, asta-i așa, pentru tine, că ești amărât... De-aia te-am chemat, altfel îți trimeteam ordinu cu soldatu... Acu' du-te acasă și mucles, nu știe nimeni de chestia asta, că gherla ne mănâncă pe amândoi, Curtea Marțială...

– Se poate, dom'șef, ca mormântu...

Plecase de-a-ndăratelea, urându-i să-l ție Dumnezeu o mie de ani. La ușă, Niculcea îl întorsese, că uitase ceva:

– Mă, Oaie, și te rog și eu ceva...

– Se poate, dom' șef, orice, al dumneavoastră sunt...

– Trimite-mi pe Zamfir dimineața la post că vreau să-l fac om. Îl învăț treburile la cancelarie, aici, să mai măture; puturoșii ăștia ai mei de soldați abia își țin izmenele pe ei. Nu-i vorbă, și teritoriu mare, crezi că-i ușor să patrulezi? Unde mai pui șpionii, că e război, vreme grea... Așa c-o să-mi dea și mie o mână de ajutor acolo, n-o fi foc...

– Vi-l trimit, dom' șef, cum să nu-l trimit, că și dumneavoastră câte faceți pentru mine...

Se gândea: Zamfir tot încurca locul pe acasă; începuse să umble după muieri, ia să-l ia șeful, să-l mai învețe ceva, să-l mai astâmpere. Cu Pătru se înțelegea, îl băgase și pe el în calea ferată; căra la gară, da ajutor șefului de stație; să nu fi fost nenorocirea asta, îl trimitea la școala de impiegați, s-ar fi făcut om! Mai poți însă acum? Că statul avea nevoie de soldați. Să fi fost numai al lui, ai fi zis că n-are el, Oaie, noroc de copii, dar parcă nu-i chemase pe toți? Îi țineau șase luni, îi învățau să tragă cu pușca, și, gata, la front! Ia-te de piept cu cineva dacă poți...

Oaie a plecat mai liniștit spre casă. „Uite că nu tot dracu e negru!“ își spunea pe drum. Cum a dat cu ochii de nevastă-sa, i-a povestit cum îi oprise șeful ordinul de chemare al lui Pătru.

– I-a venit și lui? întrebase femeia.

– Și lui. Numa' că domnu Niculcea i-a ascuns hârtia...

– Ce spui?

– Zice că așa, de mila noastră, că ne-a murit Gheorghe.

– Să-l ție Măicuța Domnului în bine și-n fericire...

– Numai să i-l trimitem pe Zamfir să mai dea un ajutor pe la canțilaria lui pe-acolo...

– Să-l trimitem.

– Mâine dimineață.

– Mâine dimineață.

– Și să-i facem și-un pui fript.

– Îi facem, sigur că-i facem. Da să nu-i spui nimic lui Pătru, să nu-l învenineᴢi...

– Că ce mi-o fi?

A doua zi îl gătiseră pe Zamfir și-l trimiseseră la șef. Într-o traistă au pus și puiul. Un pui slab, cu gâtul lung ca o ață, de l-a făcut Niculcea praf cu o măsea, cum i l-a pus băiatul pe masă.

După două zile, Zamfir îi spusese lui Oaie, seara:

– Eu nu mai mă duc acolo, așa să știți!

– Ce ți-e, mă, zăludule? întrebase mă-sa.

– Nu mai mă duc! Mă pune să le curăț murdăriile, jandarmii râd de mine, ba mai dau și cu pumnul. P-ormă mă țin de la spate să-l văd și pe șef cum bate cu centironul...

Oaie se făcuse pământ.

– Zamfire, când ți-oi da una, prafu s-alege de tine, auzi tu? Ce, nu ți-e bine?

– Nu mai mă duc, na! se oțărâse băiatul

– Mă, șapteluni, cu tat-tău vorbești tu așa?

Și l-a pus jos. Vânăt l-a făcut. S-a astâmpărat Zamfir, n-a mai crâcnit.

A mai trecut ce-a mai trecut, într-o seară, Niculcea s-a abătut pe la gardul lor.

– Acasă-i bărbat-tău? a întrebat-o pe Constanța cum a dat cu ochii de ea.

Muierea l-a chemat din fundul curții:

– Ia vin, Oaie, că te caută dom' șef...

– Nu te speria, l-a luat plutonierul ușor, uite de ce trecui: îmi vine un cumnat mâine, pleacă la București, n-ar fi rău să trimit ceva căpitanului de la inspectorat, omul meu, că altfel nu se poate... Știu că ai un miel, trimite-l pe Zamfir cu el de dimineață, da' devreme până nu se scoală lumea, să-l lase acasă, pe urmă vine la treaba lui...

Și plecase, așezându-și mai bine șapca pe-o ureche.

Acum, Oaie nu era vreun pricopsit. Atât avea: pe lângă casă, două-trei găini, o oaie și un miel care-o sugea. I-a trimis mielul, ce era să facă?

A băgat de seamă Busulică, vecinul.

– Unde ți-e mielul?

Ce, era nebun să-i spună?

– L-am trimis pe Pătru ieri cu el la Caracal să-l vândă.

– Mă, pe cine minți, tu, mă?

– Zău dacă nu l-am vândut!

– Mă, tu l-ai dat lui Niculcea, că l-am văzut eu pe Zamfir cum îl ducea.

– Ți s-a părut.

– Ce văd ochii mei, inima crede.

În cele din urmă i-a spus totul. Înjura Busulică de ziceai că nu mai isprăvește.

– Se bucură de sărăcia ta, nemernicul! Putrezi i-ar oasele!

– Ce să fac? Altfel mi-l ia pe Pătru, făcea Oaie vinovat.

– Prostule, și așa o să ți-l ia, ai să vezi. Tu crezi că el e mai mare peste armata română? A venit ordinu, gata, nu-l mai scapi pe Pătru...

– Dar ai popii?

Busulică rânjise cu dinții lui galbeni și știrbi.

– Popa are bani, dă mai sus, nu lu' Niculcea, prostule!

L-a lăsat pe Busulică. N-a trecut o săptămână și s-a dovedit că vecinul avusese gură de aur.

Într-o seară, pe când se întorcea de la acele lui, în șosea, când să intre în curte, pe cine vede, pe adjutant. „Iar îmi cere ceva, se sperie Oaie, și de unde dracu să-i mai dau?“ Cu inima cât un purice spuse „bună seara“.

– Pe tine te căutam, zisese Niculcea.

– Ce mai e, dom' șef?

– E groasă, Oaie.

– Aolică!

– A venit inspecție.

– Și?

– Cum, și? Maioru!

Ceferistul se uita prostit la plutonier. Acesta își ștergea fruntea de nădușeală.

– Nu mă vezi cum sunt? Când m-ai mai pomenit tu pe mine umblând la ceasurile astea prin glod? M-a băgat în viteză! Vino peste vreun ceas, auzi? E groasă...

– Nu mai spune, dom' șef!

A plecat adjutantul. Oaie își mânca sufletul din el.

Un pachet de tutun a fumat până a trecut un ceas. De când îl auzise pe Niculcea despre inspecție, intraseră fiorii în oasele lui. Cam ghicea ce-ar trebui făcut, dar de unde *posibilități?* Și iar își întorcea gândul: dacă era groasă, îi aducea el ordinul, de ce să-l mai cheme până acolo? Dar șeful mai voia ceva. La urma urmei o să-i dea și ce-i mai rămăsese, deși dacă o mai ținea așa, trebuia să-și vândă și sufletul ca să-l țină pe Pătru acasă.

N-a mai răbdat. Și-a luat picioarele la spinare și hai la post. Se întunecase de-a binelea. În Piatra casele erau rare. Oamenii se culcaseră, stinseseră lămpile. Se mai auzea câte un câine rătăcit hămăind speriat. Comuna, departe. Prost mai era întocmită țara pe aici! Ditai gară, că auzea și trenurile, nod de cale ferată, cum se laudă șeful stației, și uite, pentru treburi

de-astea trebuia să bați drumul trei kilometri până în comună. Ce folos că aveau judecătorie și școală; lumea spre comună trăgea, unde erau locurile mai bune, unde i-ar fi plăcut și lui să țină un pogon, pentru că, ceferist, ceferist, dar tot țăran rămăsese, cât dădea el drumul toată ziua la trenuri...

După ce-a năduşit bine, a ajuns la post. Aici lumină ca la bal. A dat să intre. Iar avea şeful treabă. Se auzeau gemete înăuntru şi un soldat fuma pe scară. Nu l-a lăsat să intre.

– Ce e, nene, pe cine cauți? l-a întrebat.

– Pe dom' Niculcea.

– E-n cercetări, a zis acela scuipând pe jos.

– Nu se mai odihnește, a făcut Oaie pe prostul. Soldatul a mai tras un fum, bătrânul i-a văzut ochii de ungurean și barba spână.

– Ce vrei, poliția statului!

– Aha.

– Treabă multă. Nu se mai astâmpără hoții și pungașii. Trebuie să-i liniștim.

Pe urmă au tăcut amândoi până a ieșit adjutantul afară.

– Tu ești, Oaie? a întrebat plutonierul.

– Eu, să trăiți!

– Avusei treabă cu un dezertor

– Ce spui, dom' şef?

– Da. L-am bătut să spună unde-a stat ascuns. Nu vrea să mărturisească. Îl trimit pachet la legiune.

Tăcuse, își potrivea centironul pe burtă, răsuflase greu și întrebase scârbit:

– N-ai o țigare?

– Să vă fac una, da știți, clasa a III-a, mahoarcă...

– Lasă atunci. Grea meserie, mă. Crezi că mie îmi vine bine să dau în oameni? Dar pentru asta primesc bani de la stat. E război, dacă nu ținem cu dinții de ordine, ne ducem dracului, se duce țara asta, Oaie. Hai înăuntru.

Nu voia să-l audă soldatul ce treburi are cu el. A priceput Oaie. A închis ușa în urma lui

– Uite de ce te chemai... începu Niculcea.

– Știu, inspecția...

– Da, a venit maioru. El e pâinea și cuțitu...

– Parcă spuneai că ai un om la București... încercă Oaie s-o facă mai pe deșteptul decât era.

– Am, da până la Dumnezeu, te mănâncă sfinții.

– Știu.

– Mi-a umblat, cum îți zisei, maioru-n hârtii și-a dat de ordinu lu' fii-tu...

– Vai de păcatele mele!

– „Ce-i cu asta?“ Eu: câr-mâr, a spus că-mi face raport.

Oaie îl privea cu ochii măriți de spaimă.

– E groasă. Curtea Marțială ne mănâncă. Tu știi ce-i aia Curtea Marțială?

– Știu, cum să nu știu?

– A zis că-mi face raport. Pe el îl dă dezertor, dacă nu pleacă mâine seară la București... Așa că fă-i bagajele, urcă-l în tren și gata!

– Cum, așa, pe nepusă masă? Nu se poate dom' șef!

Niculcea se încruntase tot.

– Ce să nu se poată?

– Să-l trimiteți.

– Mă, Oaie, fii, mă, om serios. Uite ordinu colea, că de-abia i l-am smuls maiorului din mâini, că era corp delict.

– Nu se poate, dom' șef, nu se poate...

Mai că nu plângea Oaie.

– Treaba ta. Dacă vrei să ți-l împuște la București... Eu mă spăl pe mâini; cât am putut, am făcut. Destul că ți l-am ținut acasă atâta vreme.

– Dom' șef...

– Nimic. Trimite-l mâine seară, că se face un tren cu recruți din Ardeal chiar în Piatra, altfel e jale...

A plecat Oaie. Când a ajuns singur în mijlocul drumului a înjurat gros, scuipând:

– Numai tată să nu fii! Acum mi-l ia și pe Pătru. Dacă mai ține mult izbeliștea asta, or să-l care și pe Zamfir, cel mic...

Și pe drum i-a judecat pe domnii de la București în gândul lui, că lor le era ușor. Stăteau pe scaune și scriau ordine, încolo, țara să vadă, că erau destui proști să țină războiul în spinare. Păi n-avea el dreptate? Ai popii de ce se învârtiseră și stăteau acasă? Ai judecătorului de ce se aciuaseră pe la o manutanță? Adică războiul ăsta era al lor numai, al proștilor? Ce avea el, Oaie, cu rusu? Ce-avea Pătru al lui cu oamenii ăia?

Valvârtej, ajunsese acasă. Lovise poarta cu piciorul. Câinele o luase speriat la fugă. Simțea și el că lui Oaie nu-i erau boii acasă.

– Constanțo! Constanțo! o strigă pe nevastă-sa.

– Ce-i, omule? întrebă femeia din casă, deschizându-i ușa.

Nu mai avea ceferistul inimă să mai rabde. Intră. Muierea palidă îl privea în ochi. De la moartea lui Gheorghe se trăsese la față, o lăsaseră și picioarele. Obosea repede, tot s-ar fi așezat. I se duseseră ochii în fundul capului. Amarnic suflet! Nu scotea un suspin, n-ai fi văzut-o cu ochii uzi. Ținea în ea.

Îl întrebase:

– Ce-i?

Era adusă de șale, ca mă-sa, Catrina, asta era boala lor. Se îndoiau, că aveau oasele moi, muncite.

– Dă-te-ncoa, să n-audă Pătru, el pe unde e?

– La gară.

Constanța pălise, buzele i se albiseră, ca și când i s-ar fi tras tot sângele din cap.

– Majuru nu mai poate să-i mai țină ordinu...

Muierea pusese capul în pământ și oftase fără un cuvânt.

III

Ploua. Fulgere rare luminau curtea. Bătea puțin și vântul. Pomii șuierau la câte o pală, umbrele lor negre se aruncau spre

geamurile casei, peste noroiul lucios. Oaie nu simțea nimic. Fuma tăcut sub streașina casei. Pătru se întorsese de vreo două ceasuri. Știa de-aseară *bucuria* și se îmbătase de vreo două ori, dase ocol satului pe la fetișcanele cu care se ținea, era numai bun de luat la oaste, cu privirea rătăcită și cu capul năuc de rachiu. Băuse și Oaie, noroc că nu era de serviciu în noaptea aia, că ar fi încurcat acele. Nu că era beat, că la o asemenea împrejurare nu se mai prinde nimic de tine, dar obida asta cu ce s-o scoți?

În cele din urmă a luat lampa din cui, unde i-o așezase nevasta și s-a urcat în pod. Treptele șubrede scârțâiau. Mirosea a porumb încins, semn că nu-i iertau șobolanii.

A căutat ce-a căutat și-a dat peste lădița lui Gheorghe. Era plină de praf, vopseaua mai-mai se luase de pe capac, dar tot puteai să mai deslușești câteva litere: „Soldat Gheorghe P. Oaie".

A pus lampa într-un cui știut, să nu dea foc casei și s-a așezat pe o margine. S-a gândit o vreme și când a umblat la clănțugul cu care se închidea lada, l-au podidit lacrimile. Adică atât de sărac era el, să-i dea și celui de-al doilea copil tot lada asta în care se mai păstrau lucrurile băiatului mort? Ce fel de om o fi? Dacă s-ar fi gândit din timp ar fi comandat la tâmplar alta, chit că nici până acum nu-i plătise, că așa-i românu, păcătos, cât îi dai, îți răspunde la bună ziua, cât nu, nu te mai cunoaște...

Acum, când să i-o mai facă? Trenul pleca peste un ceas. Și iar s-a pornit să muncească mintea lui săracă. Până la urmă a scos briceagul din buzunar și a început să curețe literele rămase pe capac. Avea în buzunar un creion chimic și când a dat de lemn alb, a făcut, așa, un chenar, pe care a scris cu litere strâmbe: „Soldat Pătru P. Oaie, născut în an. 1923". Parcă se mai liniștise. A pus clănțugul la loc și-a dat să coboare. Când să ia lampa și-a adus aminte că nu-i scosese lucrurile lui Gheorghe afară. A deschis lada și le-a înșirat pe pardoseala podului, una peste alta:

cămașa de in, scurta, pantalonii, bocancii, abia ținându-și lacrimile. După ce-a adunat și fotografiile, a acoperit totul cu o hârtie, să nu se aștearnă praful și nu s-a mai uitat la ele.

Când a intrat în casă, Zamfir ședea pe marginea patului și se uita numai în dușumele. Pătru, gătit tot, voia să pară vesel, vorbea în dodii, dar cu gura pe jumătate. Constanța, cu mâinile în poală, că terminase ce avea de făcut, aștepta să-i aducă Oaie lada, să-i așeze schimburile. Se gândeau toți la același lucru, dar timp de un ceas, adică până la plecare, nu-și mai spuseră nimic.

Ploaia se întețise. Se auzeau de afară trenurile. Noroc că gara nu era departe. Și-au pus câte un sac în cap fiecare și pe la unsprezece au plecat.

Gara, ca târgul. Nu mai aveai loc. În vagoanele de vite, tot băieți de-o seamă cu Pătru. Zamfir se uita mirat la ei. Aveau fețe triste, supte. Unii chiuiau, lovind cu sticlele de țuică, pe care le țineau în mâini, lemnul roșu al ușilor date într-o parte. Alții se îndesau către intrare, în sala de așteptare, căutându-și cunoscuți în mulțime. Câtiva se înghesuiau în fața unei cișmele de apă, lepădându-și pălăriile ca să nu se ude. Dintr-o parte se auzeau câteva voci sparte, de bețivi:

„Ce veseli suntem nooooi
Că mergem la răzzzboooi...“

Pe peronul întunecat, cu becuri acoperite cu hârtie albastră din care nu răzbeau decât dâre vinete, alergau însoțitorii de trenuri, clătinându-și lămpile mici. Ceferiștii ciocăneau osiile vagoanelor, majurii făceau apelul celor sosiți din Ardeal, niște femei vindeau struguri striviți, numărând la lumina chioară banii primiți și se lăsau ciupite de găliganii amețiți.

– Fa, de unde ești, fa, mâncați-aș piersica!

– P-a mă-tii mai bine!

– Boală, te-n aia!

Locomotiva făcea manevre pe liniile alăturate și în larma asta Zamfir își pierduse capul. Uitase că frate-său pleacă și se mirase în sine de ce nu voise până atunci să intre și el la gară, să-l slugărească pe șeful stației, că acum îi plăcea Piatra, cu zgomotul acelei mulțimi, cu șuieratul trenurilor de marfă care atunci plecau în țară.

Pe Pătru îl urcaseră într-un vagon și mă-sa, Constanța, se agățase de fierul ușii, privindu-l fără un cuvânt. El era galben ca un mort, ostenit, cu părul căzut pe ochi. Se așezase pe ladă, chiar lângă deschizătura pe unde se urca în vagon. Acolo avea să stea toată noaptea. Acum îi împiedica pe ceilalți, se lăsa înjurat fără să răspundă, privind numai cu ochii goi forfota peronului. Oaie îi ținea mâna, stând mai într-o parte, cu capul plecat pe lemnul vagonului. Nu-i păsa de înghesuiala dimprejur, nici de țipetele celorlalți. Trenul avea întârziere. Locomotiva făcea încă manevre.

Trecu un preot îmbrăcat într-o sutană neagră, largă și un bețiv începu să cânte tare:

„Cu noooi e Dumnezeuuu, înțeleeeegeți neamuri și vă plecați...“

Cineva strigase de alături:

– Bă, a lui Pavel, dă-te-n mă-ta, bă!

Târziu, șuierase lung o sirenă, șeful gării strigase: „feriți linia!“ și Oaie înțelese că era de-acuma timpul să se despartă. Tocmai atunci pică și domnul Niculcea, mai vesel.

– Bună, Oaie, îi strigă de departe.

– Trăiți, dom' șef! răspunse ceferistul cam cu jumătate gură.

– Ei, cum e ostaș? se îndesă adjutantul spre Pătru care sta în vagon. Datoria, datoria înainte de toate, nu-i așa? Ca fiecare, ca fiecare...

Și după încă vreo câteva vorbe, plecă mai departe.

Trenul se puse în mișcare. Zamfir îl pupase în fugă pe frate-său pe obrazul umed și se uitase după aceea la chipul împietrit al maică-sii, Constanța. Oaie fugise câțiva pași pe lângă trenul care-și lua viteză și pe urmă se oprise în loc, cu

mâna ridicată deasupra capului. Un soldat alerga de-a lungul peronului, bocănind cu țintele de piatră; abia mai fu timp să fie tras sus într-un vagon de niște mâini.

Pe acoperișul trenului chiuiau ardelenii aruncând cu coceni de porumb fiert înspre geamurile gării. Femeile care vindeau struguri își strângeau coșurile și se pregăteau să plece spre comune.

Constanța se ciucise pe vine lângă un stâlp de fier, în murdăria rămasă, fără să-i pese. Lumina ultimului vagon se mai zări încă vreo câteva minute. Era un felinar atârnat de un tampon ce se clătina într-o parte și-n alta. Oaie nu îndrăznise s-o întrebe pe femeie dacă vrea să se întoarcă acasă. Aștepta în picioare, la spatele ei. Larma gării se potolise și Zamfir se așeză și el pe piatra rece. Ceferiștii treceau pe lângă ei și îi priveau curioși. În cele din urmă se urniră toți trei, străbătură încăperea întunecată, fără becuri, a sălii de așteptare în care se înghesuiau o mulțime de oameni și se treziră afară, în ploaie. Aici zgomotele nu se mai auzeau. O pompă de apă fâșâia în apropiere și ei parcă nu mai știau drumul înapoi spre casă. Își așezară sacii în cap și porniră prin zloată. Pe drum, Zamfir își aduse aminte de lada lui Gheorghe pe care taică-său o dăduse jos din pod. Dacă o să moară și Pătru, iar o să le-o trimită, cu lucrurile lui și, cine știe, dacă mai ține războiul, o să-i vină și lui rândul. Poate într-o seară, taică-său iar o să se urce cu lampa...

Băiatul simți cum i se răcește pielea spatelui. Mă-sa și ta-său nu spuneau nimic. Lipăiau prin noroi, fiecare dus în gândurile sale. Până să ajungă acasă, văzură de departe lumina lămpii uitată aprinsă în fereastră, galbenă ca miezul perii pergamute...

IV

Cât stătuse în post, la Niculcea, Zamfir mai băgase minte-n cap. Nu-ți trebuie mai mult de-o săptămână ca să

înțelegi unele lucruri. A mai tras cu urechea la jandarmi, cu ce mai văzuse, era deajuns. Într-o zi îl lăsaseră singur cu un dezertor. Adjutantul ostenise să-l tot bată și jandarmii se duseseră la masă. Mai rămăsese unul tinerel pe-afară, la ușă, de pază, dar el mai mult moțăia decât ținea bine pușca-n mână. Al lui Oaie l-a privit pe străinul bătut măr care zăcea pe dușumele într-o odaie din spatele curții, unde făcea Niculcea anchetele. Era un om de vreo treizeci de ani, cu un obraz aspru, ciopârțit. Când a deschis ochii, avea în ei un venin de care băiatul s-a speriat. Ședea rezemat în coate și-și ștergea gura însângerată.

– Măi, frățioare, i-a spus cu un glas nefiresc de blând, adu-mi puțină apă că mi-e sete...

Zamfir a ieșit repede și s-a întors cu o cană de pământ, plină ochi.

– Poftim!

Dezertorul a băut cu sete, i-a mulțumit și a pus cana jos, pe dușumele.

– Cum îți zice? l-a întrebat.

– Zamfir al lui Oaie.

– Ești jandarm?

Băiatul a râs.

– Cum o să fiu? Nu vezi că n-am nici uniformă. Dau și eu o mână de ajutor p-acilea...

– A, da... s-a mirat străinul. Nu mai prididește șeful vostru...

Pe urmă a tăcut o vreme.

– Da-o țigare n-ai? a spus mai încolo.

– N-am, că nu fumez. Stai să întreb pe jandarmul de te păzește, dacă n-are el una.

Și până să spună dezertorul ceva, a și ieșit. I-a adus o „națională“ cam strivită, dată de soldat, care l-a rugat să nu afle Niculcea de treaba asta, pentru că la arestați nu ai voie să le dai nimic.

Când a apucat străinul să mai răsufle un pic, l-a întrebat:

– Dar ce-ai făcut, vere?

– Am fugit!

– De unde fugiși?

– De la război.

Ăsta era lucru dracului. Cum adică să fugi de la război, când statul dă ordin să stai și să te bați cu dușmanul? Ce spunea Niculcea la premilitară când îi smonea pe ei: „Patria, ea e tată, ea e mamă! Mori, în pământul ei te-ngroapă. Ba îți face și monument!“

Multe lucruri mai erau încurcate pe lumea asta! Dacă te chema, parcă puteai să nu te duci? În fiecare săptămână se lipește pe zidul primăriei alt afiș: „Au murit pe câmpul de onoare...“ Liste întregi, înghesuite, nume sub nume, de-ai lor, de la Olteț, de la Slatina, de la Piatra, de la Mărgineni, de la Osica...

– Și de-aia te-a bătut?

– De-aia.

Zamfir se sucise ce se sucise, parcă îi era teamă să vorbească.

– Am auzit că pe dezertori îi împușcă...

Străinul clătină din cap.

– Câteodată, da.

– Adică cum vine asta? Nu e o lege pentru toți?

– După noroc. Unii au mai scăpat...

– Ce spui? se miră.

După ce se mai gândi, dezertorul adăugă:

– Acum tot un drac este, ori te omoară de glonț aici, ori acolo, dar barim nu mai îmi fac păcate, că mie nu mi-a plăcut de loc războiul ăsta.

Zamfir se cam speriase. Adică, ce se băga el în treburile ălor mari? Când i-o veni rândul, o să vadă el, dar acum? Dacă îl afla Niculcea mai avea de furcă...

– Ești mic, zisese iar străinul. Câți ani ai?

– Șaptesprezece.

– Mai e timp. Poate până atunci se isprăvește cu pacostea asta și scapi. Că nu e bine de loc...

Parcă el, Zamfir, spunea că este bine. Câți nu văzuse întorcându-se în cârji, fără picioare... Și cu ce s-aleseseră? Cu câteva vorbe aruncate în vânt și-o pensie de nimic. Și după o vreme, îl întrebase iar pe dezertor, cu o milă de om mare:

– Da de fel, de pe unde ești?

– Din Muscel.

– Aha.

Tăcuse. Străinul fuma liniștit.

– Neamuri ai? întrebase iar Zamfir.

– Am. Nevastă și-un tată, și-o mamă...

– Și copii?

– Numai unul de cinci ani...

– Băiat?

– Băiat, să-mi trăiască.

Zamfir simțise că-l ia un plâns.

– Și nu-i păcat de ei?

– Este, dar ce să fac? M-au prins, m-au prins. Șeful m-a bătut să spun unde-am stat ascuns, dar ce sunt prost să mai bag și pe altul la apă?

Asta cam așa era. Băiatul îl privi iar. Dezertorul avea o față nerasă, îmbătrânită de grijă. Când termină țigara, spuse încet:

– Ei, poate scap, poate nu mă împușcă, poate îmi dă numai muncă silnică, poate se termină războiul și vine amnistie...

– Amnistie?

– Da, adică ne iartă pe toți...

Zamfir iar nu mai pricepea. Adică să te ierte statul pentru că nu vrei să mergi la război? Nu se poate! Păi atunci de ce se mai omora domnul Niculcea, să-i prindă pe ăi fugiți? Aici se ascundeau alte lucruri pe care el n-avea de unde să le știe...

Când să mai întrebe ceva, jandarmul bătuse în ușă și le spusese că se întorsese șeful. Ieșise repede. Despre dezertor nu

mai auzise nimic, pentru că peste două zile îl porniseră din post în post, la soarta lui...

Peste vreo lună, de-al dracului, Oaie ăl bătrân nu-l mai lăsase lui Niculcea în post, pentru că nu mai avea pentru ce să-l slugărească și-l băgase la gară, la alt stăpân, să învețe și el o meserie, că școala o terminase de multișor și nici să stea acasa, lângă mă-sa, Constanța, nu se mai putea. Până atunci mai învârtise el ce învârtise, că nu era copil rău.

Lucrase la grădinile mânăstirii, la Brâncoveni, aducea de-ale gurii, dar dacă stătea și se gândea, nu putea să trăiască toată viața slugă. A, că-i plăcea lui acolo, că erau muieri și-l apucaseră ale tinereții, asta era altăceva...

La drept vorbind, lui Zamfir tot Oana lui Vasile Călălău îi plăcea. Țigancă, țigancă, dar ce mai ochi, ce mai păr, negru, lucios ca o lamă de cuțit, ținut în niște cozi ca hățurile, să tragi de ele și s-o muști de sub ureche, s-o faci să necheze, să te simtă! Dar ce, se uita la el? Câteodată parcă mai credea Zamfir treaba asta. Că nu-l mai slăbea din priviri, unde semăna cu Gheorghe, frate-său, cu care se avusese bine. Dar puteai să te faci de râsul lumii, că toți știau că dacă Gheorghe s-ar fi întors de pe front, ei, țigăncii i-ar fi făcut copii! Numai că în sufletul ei, Oana se gândea că-i un tângău, că nu are ce face cu el, deși Zamfir ar fi bătut-o, că prea se încurca cu alții prin păduri, ori la câmp, la stropitul verzei, că ți-era mai mare rușinea că se uitau grădinarii la ea. De când cu războiul ăsta, nu mai ținea credința muierilor. Parcă văduvele ce făceau toată noaptea? Nu s-a întors ciungul de Anton, de ședea în capul satului, și-a găsit-o pe a lui cu altul, că s-a-ntors? Dar șefu, dom' Niculcea, câte călărea? Trei le știa numai el, și toate cu bărbat.

S-a stricat lumea, degeaba făceau preoții slujbe. Nu mai era chip să sucești lumea.

Și uite-așa s-a tot chinuit Zamfir cu gândurile astea, că-i plăcea de moarte Oana, până l-a dus Oaie ăl bătrân la trenuri, în gară la Piatra. Asta se petrecuse într-o dimineață neguroasă,

prin octombrie, când rânjea timpul pe-afară. Ceferistul se certase cu al lui vreo două ceasuri, ei între ei, bărbații, să nu-i audă alde mă-sa, Constanța, că era destul de necăjită.

Oaie îl chemase alături, pe scaun:

– Ia stai, mă Zamfire, colea.

– Stau, tată.

Afară, întuneric. Muierea, prin curte, dădea la păsări. Le aprinsese lampa ca să se vadă unul pe altul, înțeleasă cu ăl bătrân.

– Mă, Zamfire, eu zic să dai dracului ce treburi ai tu pe-acolo pe la grădinarii tăi și să intri, mă, la calea ferată. Am vorbit cu domnul Ilie, șeful de stație. Acum, c-a plecat Pătru, are un loc. Înveți și tu o meserie, că noi cu asta suntem blestemați, să slujim la trenuri. Așa am apucat eu, așa o să faceți și voi...

Băiatul se codea:

– De, așa o fi, dar la grădinărit iese mai bine...

– O ieși, numai că uite, vine iarna și nu mai merge...

– Au un darac, mai la porumb, la măruntit...

Oaie știa, dar dacă n-ai pământul tău, altfel stătea povestea, nu-l trăgea inima. Și cât ar fi vrut să se uite vara pe-un câmp al lui, din care să dea grâul, dar cu pogonul Constanței ce să facă? Cum se vedea treaba, în sufletul lor nu murise dorul de pământ. Ceferistul și-a scos pachetul de tutun și-a mai răsucit o țigară și-au mai stat de vorbă. Din tocmeală, mai cu greu, mai cu răsteli, s-au înțeles. Bătrânul știa că pe Zamfir îl trăgea ața către fata lui Călălău, care lucra la mânăstire, dar era încă tânăr și-avea să-i treacă și i-a mai amintit că nu se făcea să se încurce cu ea, după ce Gheorghe îi fusese ca și stăpân.

Cum, necum, pe la șapte, când se îngâna ziua cu noaptea, s-au pomenit amândoi la gară, în biroul șefului de stație. Domnul Ilie căsca, de nedormit. Era un om voinic, abia îl încăpeau hainele, obrazul lui plesnea de sănătate.

– Îl aduseși? întrebase

– Adus, dom' șef...

– O să-ți placă, îl bătuse pe umeri domnul Ilie. Treabă ușoară. Când oi învăța, o să-ți fie mai mare dragul. Uite, îți dăm și uniformă, vine acum iarna, capeți o manta, numai să vezi, pe urmă ești cu toți aici, cu vecinii de-i aveți: Busulică, Furdui, Boancă...

A rămas Zamfir. La început l-au dat la un atelier s-ajute: căra lăzile cu scule, se mai uita. A învățat, că nu era greu de cap. Barim vecinii lor, lăcătușii de la revizia trenurilor, erau pâinea lui Dumnezeu, se uitau la el ca la copilul lor.

– Învață, mă Zamfire, spunea Busulică, ăl mai înalt dintre ei, un bărbat frumos, să-l pui în ramă. Învață, că n-o să trăim noi toată viața așa, o să se schimbe timpurile, ehei, ce știi tu...

Azi una, mâine alta, băiatul a băgat de seamă că intrase între alți oameni și că lumea era împărțită în două. Încă Oaie ăl bătrân, șovăitor cum îl știa o lume întreagă, auzindu-și băiatul cum mai toarnă ce-auzea prin atelierul unde lucra, se rugase de vecini:

– Măi oameni buni, nu tulburați, mă, mintea copilului ăsta cu prostiile voastre. Ce-are el a face cu politica?

– Are, Oaie, spunea Furdui, are, că uite, noi numai prin noroc, că suntem mai în vârstă, am scăpat de război, dar copiii ăștia ai tăi...

Și-l întrebaseră dacă a primit vreun rând de la Pătru. Primise întâi vreo cinci cărți poștale de la București de la cazarmă, pe urmă, prin decembrie ori ianuarie, le scrisese că mai stau ce mai stau la regiment și-i trimite pe front.

– Ei, acum e-acum! că nu le mai ajunge. Pentru ce se bat? zicea îndârjit și Boancă. Ca să-i fie bine judecătorului, ca să-i fie bine învățătorului care ține școala închisă de trei ierni și vinde lemnele și le bea în cârciuma lui Pârlivie?

Oaie abia îi potolea:

– Tăceți, măi oameni buni, că v-aude careva și vă spune și vă dă afară și vă duce la Curtea Marțială...

– Să ne ducă!

– Să vă ducă, ai? Păi voi știți cum e acolo?

– Știm...

– Păi dacă știți, de ce nu-l iertați, mă, pe copilul meu? De ce-l otrăviți?

Busulică mai-mai să-i arunce sacul cu scule peste picioare:

– Îl otrăvim, ai, dacă-i arătăm ce este în jur? Ptiu! Dacă ar fi lumea ca tine, mai bine ne-am pune lațul de gât. Oaie! strigase la el, Oaie, noi suntem proletari, mă, tu știi ce-i asta? Și nu suntem puțini, suntem milioane. Și nu nouă trebuie să ne fie frică, altora trebuie să le fie frică, înțelegi?

Acarul înțelegea, mai auzise vorbe dintr-astea, parcă nu citise și niște cărțulii strecurate tot de vecini în coșul lui cu de mâncare? Dar o spaimă care întrecea orice îl făcea să nu se dea cu tot sufletul celor ce-l îndemnau să-l înfrunte pe Niculcea, care-i mirosise și care începuse să le strige de la obraz:

– Mă, bolșevicilor, să nu-mi faceți, mă, vreuna boacănă, să-mi răsturnați vreun tren pe-aici prin Piatra, că vă știu și vă mănânc fripți!

Busulică cu Furdui și cu Boancă râdeau:

– Lasă, dom' șef, că avem noi grijă, poți să dormi liniștit, nu facem moarte de om...

Dacă cugeta bine, Oaie își dădea seama că să-i fi răit pe ceferiști, ăștia puteau să facă una lată. Prin Piatra treceau trenuri nemțești, ehei, numai să fi greșit acul! Treburi de-astea se mai întâmplaseră și nu era ușor să scapi. Parcă nu o terminaseră unii la zid! Te-apuca durerea de cap, când te gândeai ce era și cu politica asta! El, Oaie, îi spunea lui Zamfir:

– Mă, tu să fii liniștit, să nu te-amesteci, că eu așa am învățat de la tata: oala acoperită, nu dă gunoaiele în ea. Ce te iei tu după alde Busulică, după alde Furdui? Fiecare cu treaba lui! Dacă li s-a urât cu binele, îi privește, noi să ne vedem de-ale noastre. Ai o leafă, a ta, ți-au dat de îmbrăcat, te-a strâns calea ferată de pe drumuri, să zici mulțumesc! Atât!

Zamfir, căpățânos, învățase:

– Că n-o să murim așa!

Oaie odată se întuneca:

– Zamfire, pe tine te mai am și nu vreau să nu te mai văd!

Băiatul turbase parcă. Și dacă stăteai bine să te gândești, avea de ce. Păi câte nu văzuseră ochii lui! Noaptea și ziua, prin gară treceau trenuri cu răniți. Zeci de vagoane, cu geamurile acoperite de perdele. Înăuntru, patru câte patru, să încapă mai mulți. Când stăteau garniturile, se deschideau geamurile. Răniții dinăuntru cereau apă și țigări. Ți se rupea inima văzându-i: toți tineri, schiloditi, în bandaje.

– Cum e, camarade? întreba Furdui. Unde vă duce?

– La spital, la Craiova...

– Unde te-a rănit?

– În Ucraina, acum evacuează spitalele, vin rușii buluc...

Câte unul ar mai fi spus ceva, dar cum se întâmpla, domnul Niculcea, hop și el pe peron, bătând pietrele înghețate cu cizmele. Nu mai crâcnea nimeni, că adjutantul era numai urechi.

Acum, toți cei din gară, ceferiștii, parcă erau vorbiți. Cum rămâneau singuri, duceau vorba de colo-colo. Se auzea că o să se facă armistițiu, Umblau zvonuri, începuse un fel de harababură, nici treburile nu mai mergeau cum trebuie. Prin martie, plutonierul a făcut ce-a făcut, i-a ridicat pe vecini într-o noapte din așternut. Parcă se golise gara fără Busulică, fără Furdui și fără Boancă. Domnul Niculcea intrase grămadă în biroul șefului de stație și răcnise la tot personalul adunat acolo, ca să audă ce-o să le spună el:

– Mă, să nu vă mai prind, că v-a mâncat moartea! Vreți să-mi pierd pâinea din cauza voastră! Ați înnebunit? Bolșevicilor!

Adjutantul se aruncase spre domnul Ilie și-l apucase de gulerul hainei:

– Și tu ce păzești aici? Mănânci pâinea statului de pomană? Tu nu știi ce mi-au făcut ăia de i-am ridicat eu? Ia spune?

Zamfir, cu tat-său, și ei de față. Oaie tremura, vargă.

Șeful de stație ori nu știa, ori se prefăcea.

– Ce să știu, domnule?

– Cum ce să știi? Că în gara asta s-au împărțit manifeste bolșevice!

Domnul Ilie dăduse din umeri:

– Și dacă s-au împărțit, eu ce vină am?

– Ai vina că trebuia să știi cine le-a împărțit!

– Ba, pardon, se roșise acesta tot, asta-i treaba dumitale, că de-aia plătește statul pe jandarmni...

Rămăsese adjutantul cu pruna în gură. Ce să facă? Se întorsese spre ceilalți și holbase ochii la ei:

– Și pe voi, dacă vă prind, aveți același drum, s-a înțeles? Mie nu-mi trebuie agitație. Asta-i gară mare, de-aia m-a pus statul aici, că sunt om de răspundere. Prin gara asta trec soldați de pe front, voi vreți să-i îmbolnăviți cu otrava comunismului, las' că vă știu eu, dar nu vă las, mă, ori voi, ori eu, cale de mijloc nu există! Și-acum, marș afară!

Ce-i venise lui Zamfir, așa tam-nisam, se întorsese spre plutonier:

– Vorbește mai frumos, dom' Niculcea, că suntem și noi oameni!

O dată s-a îngălbenit adjutantul. S-a uitat spre el și nu i-a venit să-și creadă ochilor. Oaie, alături, își trăgea băiatul de mânecă, șoptindu-i înspăimântat:

– Taci dracului, ce-ți veni?

– Tu mi te-ncontrai, Zamfire? întrebă cu liniște domnul Niculcea.

– Eu, răspunse el rămânând pe loc.

Ceilalți părăsiră încăperea în tăcere. Oaie stătu și el, dând să spună ceva:

– Să trăiți, dom' șef, l-a luat gura pe dinainte...

Plutonierul închisese ușa.

– Zi, d-ăștia mi-ești, Zamfire. După ce l-am făcut scăpat pe frati-tău atâtea zile pe pielea mea, zi tu te-ncontrezi, ai? Sapi în autoritatea mea? După ce am vrut să te fac om și te-am adus la post să te învăț meserie...

– Așa meserie, mârâi Zamfir înrăit.

– Taci, Dumnezeul mă-tii de copil! sări Oaie la el și-l pălmui de două ori cu sete. Taci o dată!

Băiatul se uită la bătrânul său și spuse cu furie:

– Să nu dai, auzi, să nu mai dai! Dar cine-i domnul Niculcea? Regele? De ce nu vorbește frumos cu oamenii, că nu suntem câini!

Adjutantul se uita când la unul, când la celălalt. Afară batea un clopot care anunța venirea unui tren. Vru să spună ceva, își așeză mâinile la spate și se învârti de două ori prin biroul șefului de stație. Domnul Ilie, dus după ale lui pe afară, intră iar și zise rece:

– Ei, n-ați mai terminat, că vine acceleratu și am treabă...

Plutonierul își puse șapca pe cap și după ce-și trase mantaua, se opri în fața lui Zamfir și-a lui Oaie, îngânând furios:

– Bine, bine!

Un timp ceferistul cu fiu-său nu și-au mai vorbit. Umblau la gară străini, fără să se uite unul la altul. Acasă mâncau pe rând, să nu-și mai vadă ochii. Constanța, între ei, nedumerită, da să-i împace:

– Ce vă e, mă, oameni buni?

– Nimic, mârâia Oaie.

– Da' tu ce-ai, mă, zăludule? se întorcea ea spre băiat.

Zamfir, mut ca stâlpul porții.

Tăcea și muierea, închinându-se în tăcere.

Nu s-au împăcat decât spre primăvară, când îi apucase o vifornița, de troienise gara. Trebuiau s-ajute echipelor care

desfundau liniile cu plugurile și vrând-nevrând, au deschis gura.

– Ți-a trecut supărarea, mă șapteluni? întrebase tatăl.

– Păi dacă dai în mine!

Oaie îi întinsese pachetul lui de mahorcă:

– Ia și fumează, Zamfire, c-ai crescut și tu și-ai început să ai necazuri.

Stăteau amândoi în lopeți și se uitau la liniile acoperite de nămeți. Spre pompa de apă se opintea un plug, vâjâind și aruncând nori mari de zăpadă în lături. Mai încolo, echipele zvârleau omătul cu lopețile. Se auzeau comenzile lui Niculcea care sosise într-ajutor cu plutonul lui de jandarmi.

– Mișcă, mă, mai repede, că de-aia îți dă statul de mâncare! Uite la el cum ține lopata!

Zamfir privea într-acolo cu dușmănie:

– Nu-i mai tace gura. De, că-i vine și lui timpu, să-l mai comande și alții...

Oaie se uitase în jur:

– Taci, măi băiatule, că ne leagă!

– Uf, că fricos mai ești, tată! se supărase Zamfir.

Oaie oftase privind zăpada spulberată.

– Nu sunt fricos, băiatule, dar am văzut mai multe decât tine. Lasă pe alții să îndrepte lumea, noi să ne vedem de sărăcia noastră...

– Păi dar, așa crezi tălică!

Lui Oaie iar i se suise sângele în cap.

– Mă, pe tine te mai am; ce, vrei să mor la bătrânețe fără ajutor, să n-am pe nimeni la ușă? Ați fost doisprezece și tu ai mai rămas...

Zamfir se potolise. Apucase lopata bine și începuse să arunce zăpada cu nădejde. În gândul lui își spuse, potolit:

– O avea și el dreptate, săracul! Dar nici așa nu se mai poate trăi...

V

De un sfert de ceas. Oaie se uita la omul rămas pe peron. Acesta nu se grăbea. Era un soldat oacheș, mic de statură, cu o capelă ponosită pe frunte și cu o raniță cât toate zilele în spinare. Parcă l-ar fi cunoscut, parcă nu. Obrazul acoperit de păr, gulerul ridicat până sub bărbie nu-l lăsa să vadă bine. Zamfir tocmai venea din sala mișcării cu sculele în mână. Era încă frig, deși zăpada se topise. Un vânt rece bătea peste linii și ceferistul îl simțea până în oase. Din când în când, soarele șters, afumat de fumul locomotivelor, se arăta deasupra clădirii roșii de cărămidă a gării. Mirosea a zgură și a apă veche lepădată pe șine, a cărbune și a pământ ud.

– Mă, Zamfire, își chemă Oaie băiatul, ăsta nu-i Niculaie Bâzboi?

– Care Bâzboi?

– De la Osica, mă...

Zamfir se uită și el mai bine la cel care stătea nemișcat pe peron.

– El o fi. Hai să-l întrebăm...

Se apropiară. Soldatul se întoarse. Atunci îi văzură mâna înțepenită într-o legătură înfășurată după gât.

– Tu ești, Niculaie? întrebă Oaie.

El era. Le întinse brațul celălalt și-i privi câtva timp fără să spună ceva.

– Ce făceai aici, că mă uit la tine de un sfert de ceas.

– Așteptam pe-un camarad. Vine acum, e dus afară...

– Scăpași? întrebă și Zamfir care-l știa mai demult.

– Scăpai, nu vedeți?

– Ți-au luat o mână?

– Mi-au luat. O să rămână cam beteagă, dar decât ca alții...

Se uita peste ei, așteptându-și camaradul. Avea o privire străină, rece. Se vedea bine că prin ea trecuseră toate spaimele morții.

– Și-acum te liberează?

– Mă liberează. Nu mai pot să țin arma în mână. Mi-au dat un conced și mă reped până acasă. Poimâine trebuie să mă duc la Craiova să predau efectele. Pentru mine, bogdaproste, războiul s-a terminat...

Pe Oaie îl mânca ceva.

– Din ce regiment ai făcut parte?

– Nu se spune, secret, așa ne-a învățat, răspunse Bâzboi.

– De când ești pe front? întrebă iar Oaie.

– Din '42. Ai dumitale ce-au făcut? De Gheorghe știu, dar Pătru?

– L-au luat și pe el.

– Nu ne-a mai scris de vreo două luni...

– Las' că scrie el, spuse Bâzboi cu o voce în dorul lelii, căutând cu privirile pe cel pe care-l aștepta. Și după aceea se uită spre Zamfir:

– Tu scăpași...

– Scăpai.

– Las' că nu mai e mult și se termină cu războiul...

– De unde știi? întrebă Oaie.

– Păi, dumneata nu citești ziarele?

Ceferistul le citea, mai înțelegea câte ceva, dar parcă nu-i venea să creadă. Tot ce-l mânca pe el era că toți cei cu care vorbea parcă se bucurau de înfrângerea asta și doar, cât auzise, n-avea să le fie bine. Adică numai unora, cum spunea Furdui. Parcă însă mai puteai să alegi la o ocazie ca asta, că și dacă pierzi un război nu-i tocmai la îndemână, se surpă țara, vorba lui Niculcea.

Între timp, dinspre capătul peronului se ivise și cel așteptat. Era un tânăr adus de spate, rănit la cap, târând după el o pușcă Manlicher, cam ruginită.

– Uite-l c-a venit! spuse Bâzboi și pe urmă se adresă celuilalt, făcând o glumă groasă, soldățească: Te-necaseși, ai? A dat falcarnița-n tine? Hai, că până la Osica mai e de mers...

Oaie nu-l cunoștea și tare ar mai fi vrut să-l tragă de limbă pe Bâzboi. Într-o clipă se hotărî. Se scotoci în buzunarele uniformei, scoase pachetul lui de tutun clasa a III-a și-l întinse celor doi:

– Luați, că v-o fi după-atâta drum...

Soldații își făcură două țigări groase, le aprinseră și traseră adânc în piept fumul.

– Bună?

– Bună!

– Știți ce, mai zise Oaie, hai că dau și câte-un ciocan de rachiu, că prea e frig și până ajungeți voi la Osica, e drum lung.

Acum, că scăpase de tură, putea să mai stea, n-avea de ce să-l certe domnul Ilie dacă l-ar fi văzut.

Restaurantul gării, o încăpere înaltă și afumată, plină de lume, era aproape. Intrară unul după altul. Bâzboi își trânti ranița alături și privi în jur. Lângă tejghea se îmbulzeau călătorii și ceferiștii. Era fum și mirosea acru a haine umede. La o masă, în stânga ușii, cânta un lăutar pe două coarde.

– Ce spui, Stănică? întrebă Bâzboi pe soldatul celălalt.

– De, că vine ea moartea și pe-aici, acuși, acuși...

Zamfir se așezase mai într-un colț și-i privea pe rând. Se gândea că așa va fi arătând și Pătru, frate-său, îmbrăcat în hainele statului. Oaie ăl bătrân aduse patru cinzecuri și se lăsă pe un scaun, alături.

– Noroc să dea Dumnezeu și sănătate! le ură celor doi.

– Noroc!

Băură în tăcere câte o jumătate de măsură fiecare. Pe urmă Zamfir le scoase prima vorbă din gură:

– Frig și p-acolo?

– Unde? întrebă Stănică, al doilea soldat, uitându-se lacom pe masă.

– Pe frunt...

– Frig, din compania noastră, treisprezece au degerat numai iama asta.

– Ce spui? se miră Oaie, lungind vorbele ca să le dea ghes.

– Da. Îți ia pielea. Noroc cu fuga, că ne mai încălzirăm, râse silnic, rar, Bâzboi. Am ostenit de când fugim. Eu cu camaradul ăsta am mai stat ce-am mai stat prin spitale, dar altfel, cine știe...

Se făcu tăcere. Larma mulțimii care intra și ieșea fu acoperită de strigătul unui ceferist:

– Care pleci la București, c-a tras la peron 3401!

Câțiva plătiră repede, se auziră monedele rostogolindu-se pe cimentul încăperii și cârciuma se goli. Lăutarul cânta mai tare, cu ochii după alți mușterii.

– Cum s-ar zice, am pierdut războiul ăsta, spuse cu regret Oaie, ca și când ar fi fost vorba de un lucru al său.

– Dacă nu s-or întoarce nemții, că de când spun că au niște arme...

– Au pe mă-sa! se înfurie Bâzboi. Dacă le aveau, le-ar fi pus la bătaie, nu așteptau ei atâta vreme...

Rachiul se terminase. Oaie se mai scotoci prin buzunare și mai le aduse lor câte o măsură. Îi plăcea să-i asculte, să se destupe la cap, că aici, ce să știi, din ziare? În trei rânduri scrise încâlcit se spunea că lucrurile merg bine, deși rușii se apropiau de Prut. Prost să fi fost și tot înțelegeai că se dusese dracului totul, soarta Belgiei, cum spuneau ceferiștii lui.

– Și p-acolo ce văzurăți, măi fraților? mai întrebă acarul, curios copt.

– Ce să vedem? Lume, ca și la noi...

Bâzboi bău cu sete din cel de-al doilea cinzec.

– Bună țuică. Nu-i vorbă și p-acolo am băut, dar nu-i ca asta. Îi uitasem gustul.

– Și ce-o să faci acum după ce te întorci acasă? întrebă Oaie iar.

Bâzboi râse iar cu osteneală:

– Parcă asta-i treabă de întrebat? Ce să fac? Mă apuc de-ale mele. Că războiul m-a pricopsit...

– Adică cum te-a pricopsit? întrebă și Zamfir neîncrezător

– Ehei, e de povestit...

Se aplecă sub masă și-și trase mai aproape ranița lui grea. Scotoci ce scotoci și scoase din fundul ei un fier mare, ruginit, de plug, pe care-l lepădă pe ciment.!

– Uitați-vă cu ce m-am ales.

Priviră toți sub masă, nepricepând.

– Dumneata mă cunoști, se adresă Bâzboi lui Oaie. Știi ce sărac sunt. Îmi trebuia un fier de plug, că al meu se mâncase. N-am avut bani să-mi cumpăr altul. A venit războiul, m-au luat. Cum am intrat într-o comună pe-acolo, am găsit fieru ăsta într-un coșar. L-am pus în raniță și l-am cărat până la Stalingrad. Și de-acolo înapoi.

Chicoti puțin, ca și când le-ar fi arătat ceva neobișnuit. Părea foarte mulțumit de sine. Stănică mai ceru pachetul de tutun din mâna lui Oaie.

– Și nu te-a ținut la mers? întrebă careva.

– Ba m-a ținut al dracului, dar ce era să fac? Îmi trebuia. Parcă o dată întors acasă, mă aștepta Banca Națională cu banii peșin: „Poftim, domnule Bâzboi, să-ți cumperi fier de plug". Săracul tot la sărăcie se întoarce...

Zamfir nu mai bău. Nu-i mai rămăsese decât un strat de rachiu pe fundul cinzecului, dar nu-i mai ardea de nimic. Privea năucit la soldatul acela ciung de o mână și-ar fi vrut să tragă o înjurătură să se audă tocmai la mama dracului.

După ce mai stătură o vreme, se despărțiră. Oaie cu fiu-său o luară spre canton, încotro le era casa și cei doi soldați apucară drumul Osicăi. În drum simțiră vântul rece înghețându-le obrazul. Cerul jos, întunecat, apăsa.

– Nu mai vine căldura aia o dată, că m-am săturat, spuse bătrânul morocănos.

– De, că vine, acum trec zilele, răspunse Zamfir ostenit.

Trecură bariera tărcată, cantonierul le strigă ceva, dar ei nu-l auziră. Mergeau încruntați, cu privirile în pământ, gândindu-se la același lucru.

VI

Spre seară, Osica stătea sub o ceață. Înverziseră pomii și mirosea a floarea paștelui. Drumul alb, plin de praf, pustiu. Sus în deal, la Brâncoveni, băteau rar clopotele mânăstirii. Aprilie al primăverii parcă avea zimți, așa răzbeau toate sunetele încoace, spre comună. Zamfir sta sub un alun și-aștepta. Din față, se lăsau spre râu câteva vite murdărite de baligă, mânate de doi copii care le blestemau în gura mare, aruncând după ele cu nuiele subțiri. Se întuneca încet, casele mici, acoperite cu șiță, abia se mai deslușeau. Zamfir căscă o dată și privi poteca de lut pe care trebuia să vină Oana. Ce-o apucase să-l cheme tocmai acum? se întrebase el de câteva ori. Dimineața, când să plece în tură, o întâlnise la poartă. Era roșie, roșie. Fugea să ajungă la Brâncoveni mai repede, că o așteptau grădinarii. Îi spusese numai din vârful buzelor, iute:

– Să stai diseară *colo,* când termin, să te duc undeva...

Locul îl știa Zamfir, c-o mai așteptase de vreo două ori. Și cum terminase, pe la cinci, se spălase, își schimbase cămașa și luase drumul comunei, s-o aștepte. Să fi trecut mai puțin de un ceas și când sta întunericul să cadă cu totul, o văzu coborând poteca. Se ridică și-i ieși înainte.

– Ce făceai? îl întrebă Oana

– Stam.

Merseră puțin unul lângă altul fără să-și spună ceva. El ar fi vrut s-o întrebe încotro au apucat-o, dar tăcu. Își adusese aminte de frate-său, Gheorghe, pe care-l văzuse odată bătând-o, ținând-o de cozile astea împletite. Țiganca nu spunea nimic. Icnea numai, prăbușită la picioarele lui. Îl întrebase

după aceea de ce o lovise. Gheorghe nu-i răspunsese. Aflase de la Pătru că Oana era cam rea de muscă și că fusese prinsă cu altul.

– Mergi la gorban? îl întrebă femeia pe neașteptate.

– Ce-ți veni? se miră Zamfir.

Al lui Oaie știa câte ceva despre sărbătoarea întunecată a țiganilor, terminată aproape întotdeauna cu înjunghieri și bătăi. În preajma Paștelui creștin, și nu în fiecare an, pentru că șătrarii de lângă Piatra se fereau de jandarmi, hoții, albierii și milogii se adunau într-un crâng de lângă Osica și își serbau păgânește Paștele lor.

Femeia se oprise lângă drumul de lut.

– Ți-e frică? Atunci mă duc singură.

Râse scurt și vru să plece. Știa că Zamfir o s-o urmeze, de aceea nici nu se întoarse când îi auzi pașii în urmă.

Se întunecase. Salcâmii sălbatici din clina Brâncovenilor își sunau frunzele la bătaia vântului de noapte. Undeva, deasupra cătunelor, răsărise luna.

Alături sclipeau apele somnoroase ale unui pârâu. Trecură de grădinării pe la margini, pe sub un gard scund de nuiele. Nu spuneau nimic. Un sturz țipă ascuțit deasupra. Zamfir tresări. Țiganca mergea înainte grăbită. Îi vedea șoldurile pline sub rochia de ațică și nu mai simțea oboseala.

După aproape un ceas, trecură prin cimitir. Creștinii aprinseseră lumânări numeroase sub crucile mormintelor.

– Mai e mult? întrebă Zamfir cu puțină teamă.

– Acum ajungem.

Crângul Osicăi era aproape. În pomi bătea văpaia lunii, aprinzându-i cu un foc verde, stins. De departe se auzeau bocănituri și glasuri înfundate. Locul nu era păzit. Se strecurară într-o margine.

– Stăm aici până se mai îmbată șătrarii, îi zise aproape șoptit Oana. Să nu miști.

– Ce fac ăștia? întrebă speriat de-a binelea de mugetul unor vite care erau mânate spre un loc luminat de un foc mare.

– Ho, c-ai să vezi.

– Oană, de ce m-ai adus tu pe mine aici?

Țiganca se apropie de el și Zamfir îi simți răsuflarea fierbinte și mirosul ațâțător al trupului.

– Ca să-ntrebe proștii, de-aia te-am adus... Râse încet, înăbușit, lângă urechea lui.

Dincolo de pomi se auzi din nou mugetul unor vite. Se iviră cinci sau șase milogi care trântiră din spinare câțiva miei la picioarele starostelui, un țigan subțire și înalt. Vorbeau pe limba lor, o bolboroseală răstită din care Zamfir nu pricepea nimic. Oana se rezemă de un copac și-l trase lângă ea.

– Ce fac ăia cu mieii? mai întrebă al lui Oaie.

– Îi taie. Numai miei fără pată, tu-i vezi, sunt aleși.

– De ce?

– Așa e obiceiul. Îi taie și-i gătește fiecare cum a fost visat...

Zamfir se uită la fata lui Călălău, fără să mai întrebe nimic. Să știe tat-său unde nimerise, își spuse, l-ar duce mâine la popă să-l dezlege.

În luminiș mai veniră câțiva șătrari, cu nevestele și fiicele lor, niște țigănci frumoase, gătite cu salbe și cercei. Ele ațâțau rocul și cărau vedrele cu vin. Când se făcură vreo treizeci cu toții, starostele și cu două ajutoare traseră în lumină vitele legate alături și le înjunghiară.

– Da' cu astea ce mai fac, Oană?

– Le caută pecia...

Țiganca tremura toată, ațâțată la vederea sângelui. Crângul Osicăi se umpluse de vaietul vitelor, care erau înjunghiate pe rând de ajutoare. Albierii se repeziseră spre ele cu niște toporiști și le retezară capetele, care fură înfipte în crengile copacilor. Femeile le spintecară burțile și căutară partea moale, aruncând într-o parte mațele, care erau culese de alți șătrari și agățate de salcâmii crângului. Mirosea a borhot, a vită trecută de

spaimă și a sânge crud. Zamfir simți unghiile țigăncii în brațul de care-l apucase.

– Oană, ce-i cu tine? o întrebă, speriat din nou.

– Nimic, taci!

Țigăncile cântau răgușit, despicând carnea. Șătrarii jupuiră animalele și, așa, belite, vitele fură împărțite. Mieii, legați, behăiau speriați, simțindu-și moartea aproape. Starostele îi dezlegă și-i spintecă pe rând. Între timp, muierile puseră ceaunele cărate cu spinarea și un miros de mălai încins umplu crângul. Peciile vitelor fură prăjite cu seu și unse cu usturoi și, după puțină vreme, țiganii se așezară pe iarbă cerând vinul.

– Mai rabdă puțin, îi spuse Oana, stai să înceapă petrecerea și îți fur și ție puțină carne...

La vreun ceas, luna nu mai lumina. Cerul se-acoperea dintr-o parte. Crângul se întuneca. Pâlpâiau numai focurile mici de la picioarele milogilor. Bărbații începuseră să cânte și femeile strângeau oasele rămase. Le dădură foc și după ce arseră le îngropară în pământ.

Urmă un dans și țigăncile scoaseră dairalele, bătându-le sălbatic cu palmele. Starostele jucă pe vine cu ajutorii, cerând vin. Oana se amestecă în mulțime și se întoarse cu o halcă de carne prăjită și cu un boț de mămăligă uscată. Lui Zamfir i se făcuse foame. Mâncă lacom și bău apoi cu sete o băutură tulbure, acrișoară, furată de țigancă.

Vântul se întețise. Oana privise deasupra și zisese cu frică:

– Vârcolacii!

Nu se mai vedeau nici stelele. Trecuse de miezul nopții și de departe venea ploaia. Oana bău și ea vinul rămas și aruncă sticla. Împrejur trosnea crângul și se auzeau icnetele șătrarilor care năvăliseră pe muieri.

– De ce m-ai adus tu, Oană, aici? mai întrebă Zamfir înmuiat de băutură.

– La gorban se fac nunțile, râse fără frică țiganca.

– Că n-oi fi nebună, doar te-ai ținut cu frati-miu...

– Ce dacă? El e-n pământ și mie-mi trebuiești!

– Nu spune, rânji al lui Oaie, curajos dintr-o dată.

– Ba uite că spui și de nu m-oi ține, mori din cuțit...

Zamfir nu era fricos, dar puțin tot trebuia să se sperie. Cântecele milogilor, înjunghierea vitelor, luminișul ăsta cu capetele și pieile vitelor belite, agățate în pomi, mațele albicioase din care curgea grăsimea, rămase ca o dantelă în salcâmi, vântul ce se întețea și noaptea albicioasă sub lumina lunii ascunse în nori – îl făceau să tremure. Dar alături era țiganca. Se gândise la ea ca un bărbat de nenumărate ori. De-ar fi judecat mai bine nu venea aici, dar acum era prea târziu. Ceea ce altă dată fusese numai o hârjoană de băiat scăpat din copilărie avea acum să capete alt înțeles. Mai stătuse cu alte femei, pentru că în locurile lor, dragostele încep devreme, pe necoapte, însă lui, Oana îi plăcea, de aceea o urmase până aici, fără să-i pese că dacă l-ar fi prins vreun șătrar l-ar fi găurit cu cuțitul.

Și până să se mai răzgândească el, fata lui Călălău porni înainte, mai fugind. O ajunse, o prinse și-o supuse. Era o muiere fierbinte și aprigă, pentru care ai fi dat lumea și-ai fi uitat-o.

Târziu, spre dimineață, când zorii cenușii cernură deasupra o ploaie măruntă și caldă, Zamfir o ridică din iarba umezită. Femeia era vânătă pe sub ochi, avea o gură plesnită și râdea amăgită. De departe se auzeau încă stins cântecele milogilor, dairalele țigăncilor, ca la spartul petrecerii. Bărbatul o privi fără mirare, cu puțină dragoste. Era mai înaltă decât el, sub rochia subțire îi bătea sânul tare. Râdea la el ca o nevastă, cu supunere.

VII

Oaie nu mai avea lacrimă sub gene. Constanța lui ședea prostită alături. Gheorghe, ăl mare, mort, scris pe monument,

Pătru, al doilea, căzut la ruși, prizonier, nu-i mai rămânea decât Zamfir, pierdut și ăsta, că mai mult la țigan, în vecini, îi pica mucul, după dosul Oanei lui Călălău. Pe el cine să-l mai ajute la bătrânețe, cu cine să mai schimbe o vorbă, că muierea lui era mută, nu scoteai două vorbe din gura ei. Și uite că-ți mai vine câte un necaz dintr-ăsta, o carte poștală, îngălbenită de cât drum făcuse prin Rusia aia mare, afli: „Taică, sunt bine, sănătos, am căzut prizonier. O să vă mai scriu. Am să mă întorc acasă, al vostru Pătru P. Oaie"; și dacă afli, cu cine să te sfătui? Cu nevasta? Ea tace și înghite, nu zice nimic. Cu Zamfir? El nu mai vede decât ochii țigăncii. Să-i spui șefului de stație? Domnul Ilie a văzut destule. Nu mai are o vorbă bună să te mângâie.

„Lumea-i necăjită, Oaie, îi zice mereu. Dacă ai fi singur, aș mai zice. Dar uite că nu e om să nu facă pomeni pentru o rudă moartă. Trece și asta..."

Trece, trece, dar te lasă c-o amărăciune colea sub piept. Nu mai dormi noaptea, te zvârcolești, nu e bine. El parcă ce voia pe lumea asta? Să aibă ce mânca și la ce munci, palate n-o să ridice, averi s-agonisească alții... Și nici atât nu-ți dă Dumnezeu la o adică, să ai parte dacă nu de trei copii, dar măcar de unul.

De trei ori a citit cartea poștală. Înțelege bine ce scrie acolo, dar parcă tot nu-i vine să-și creadă ochilor. Încă poștașul nici n-a mai stat să-i mai dea ziua bună. Ca din pușcă a fugit, să nu-l vadă când s-o încrunta. Mare pacoste a mai căzut și pe capul lui! Și de s-ar termina, dar uite că nu mai e de trăit. Cele ce auzea și citea prin ziare îl speriau și mai tare. Se puseseră toți pe capul românilor. Auzea că la București și prin alte părți începuseră bombardamentele. Mureau oamenii ca muștele. Uite că ăștia de conduceau treburile, de le trebuise război, se treziseră cu el la ușă și cui îi venea bine să-și vadă moartea cu ochii? De vreo lună, nu mai zăreai nici lămpile în geamurile oamenilor, la ei, la trenuri, se lucra pe bâjbâite, cu luminile

acoperite de spaima avioanelor. Cum era, cum nu era, că era prost. Și-acum îl ardea să vorbească cu cineva, cuvântul îi stătea în gât și nu se mai stăpâni.

– Constanțo, tu ce spui?

Femeia ce să spună? Stătea prostită pe pat și se uita la Oaie. Dacă vrusese Dumnezeu așa, așa trebuia să se întâmple. Îi părea bine că-l știa pe Pătru în viață, că nu murise ca celălalt, ăl mare, Gheorghe. Că te lasă acolo, închis, pe apă și pâine, tot e bine, că scapi odată și-odată, doar n-o ține războiul ăsta o mie de ani!

Ceferistul ar fi fumat o țigară, dar i se isprăvise și tutunul. Se căută în buzunare, nu mai avea bani.

Întrebă de Zamfir:

– Dar băiatul ăla pe unde e? Poate are el câțiva franci...

– Ce mai mă întrebi?

Femeia tăcu posomorâtă. Ei nu-i plăcea treaba asta cu fata vecinului. Auzise de la alții că nu-i bine să te înrudești cu țiganii. Se certase și cu Oaie, care spunea că ea să nu se bage în sufletul copilului, că dacă lui îi place, el o să trăiască cu ea.

Nici lui nu-i venea bine că Zamfir o luase devreme și-i plecase de la ușa casei, dar o dată ce se întâmplase, ce să-i mai facă? N-aveau și-așa destule necazuri?

– Da, dar tu nu știi cum e la ăștia, zisese muierea.

– Cum o fi? Că doar sunt creștini ca și noi.

– Așa creștini! Tu ai uitat că Vasile, când a luat-o pe-a lui, a cumpărat-o de la fostul bărbat și-a mai dat ceva și socrului, numai filipi de aur...

Oaie știa câte ceva despre asta, dar dacă era vorba de-al lui, țiganul n-avea să-i ceară bani, că nu era nebun. Se înțelegeau doar destul de bine. Fierarul, Călălău, se-avea cu el cum te ai cu un frate, n-or să se certe tocmai acum când era vorba de copiii lor!

– Lasă, o liniștise el pe Constanța, e vorbirea ce-i facem cu băiatul ăla de-a căzut la ruși. Cum i-o fi lui pe-acolo?

– Cum să-i fie, că nu l-or mânca! O să se-ntoarcă el...

– Dar când?

Asta cine să știe? Oaie începuse să mijească ochii. Parcă n-avea dreptate alde Furdui, alde Boancă, alde Busulică, că aveau, dar uite că-i luaseră. Și nu erau singurii. Calea ferată era ca un stup, plină de comuniști. Îi dăduseră și lui în câteva rânduri niște foi pe care scriau lucruri să te crucești: „Cetățeni! Puneți mai repede capăt războiului! Împotriviți-vă celor care vor să prelungească această bătălie pierdută!“ Ei, dar dacă ar fi fost după el, Oaie, de mult ar fi lăsat românii armele. Așa însă, trebuiau să stea acolo, pe unde erau, prin Moldova, să se împotrivească. Și pentru cine? Pentru domnul Niculcea, adjutantul căruia începuse să-i cam țâțâie pentru că știa ce-l așteaptă dacă vin comuniștii la putere, pentru că numai el chinuise nu știu câți? Pentru domnul judecător care-și terminase în primăvara aia o casă nouă, lângă gară, mare și lată, cu cinci odăi care sunau ca oala când umblai prin ele? Pentru domnul învățător care nu mai ieșea din cârciuma lui Pârlivie?

Avea dreptate Busulică atunci când îl certa:

– De, Oaie, stai cu mâinile în sân, tu nu te bagi, tu nu te-amesteci. Dar viața nu-i o pleașcă, să-ți cadă pe cap, să nu te dumirești...

Nu-l mai lua somnul de la o vreme. Se frământa în așternut, se scula la miezul nopții, mai ieșea pe-afară, unii îi spuneau că dacă o mai ține așa, o să-ncurce într-o zi acele lui și-o să se petreacă o nenorocite. Cine să-l știe cum se zbătea pe dinăuntru, mâncat de necazuri?

VIII

Dăduse Dumnezeu de se terminase cu nemții. Oaie a auzit de la alții că se întorc prizonierii din Rusia. Nu mai pleca din gară, cu ochii pe toate trenurile care treceau spre București.

Garniturile întârziau ceasuri întregi pe linii moarte. Pe băncile de lemn, murdărite, din care lipseau stinghii, stăteau soldați necunoscuți. Își pândeau cu ochi înguști lăzile grele de lemn sau boccelele dintre picioare, ținute strâns între glezne, ca nu cumva luați de somn să se lase furați. Nu puteai să răsufli. Geamurile erau înțepenite în cuie și fumul de mahorcă aburea sticla, Ceferistul se urca pe scările înalte ale vagoanelor, deschidea ușile și întreba:

– Din Rusia veniți, camarade?

– Din Rusia.

– Pe unul Pătru P. Oaie, nu-l știți?

Nu-l știau. Oaie pleca mai departe. Soldații stăteau cu obrazul ostenit în palme, încercând să-și sperie somnul. Când ridicau ochii, bătrânul le vedea găvanele trase și privirile roșii ca de câine turbat, de atâta nedormit. Aveau mantăi noi, parcă nu mai semănau cu soldații din '916 care se îmbrăcau în efecte jorțăite, de curgeau peticele de pe ei.

– Și unde vă duceți, taică? întreba.

Unii plecau acasă, în concediu, alții din nou pe front, pentru că se schimbaseră armele și aveau de furcă cu nemții prin Ardeal, unde se dădeau bătălii.

Busulică, cu ai lui, Furdui și Boancă, de scăpaseră din pușcării și se întorseseră la treburile lor, la calea ferată, îi spuneau:

– Stai, omule, liniștit, că vine el. Dacă s-a înscris în divizia „Tudor Vladimirescu“, acu-acu sosește...

Tudor Vladimirescu știa el cine fusese, dar de divizia asta nu auzise. L-au lămurit tot ei. Acum altfel îi vorbeau, cam de sus, și asta nu prea răbda Oaie. „De, că v-ați ajuns și voi acum!“ îi certa ceferistul în gând. Numai că lucrurile erau cam amestecate. Pe Mareșal îl răsturnaseră, la putere veniseră iar domnii. Uite că învățătorului nu-i păsa, uite că judecătorului nici atât...

Busulică îi spunea să aibă răbdare. Că politica nu se face așa, cum ai bea apă, trebuie timp și minte. Să n-aibă el grijă, Oaie, că va fi chemat, cât se credea de prost, să fie întrebat cum era mai bine. „Că nu m-or face ministrul“ se miră Oaie cu șiretenie, luându-i pe vecini cam peste picior. „N-avea tu grija asta, că nu te face ministru!“ râdea și Boancă subțire. Până atunci își vedeau de-ale lor, numai că după ce terminau lucrul se apucau să țină ședințe ei între ei, și, din una din alta, se auzea că se luaseră cu direcția de la București în colți ca să le mărească salariile. Cine, ce să mai priceapă din încurcătura asta ceva? Iar se împărțiseră oamenii, de nu-i mai adunai la un loc. Dacă-l întrebai pe fiecare, toți se băteau cu pumnul în piept c-or să facă, c-or să dreagă, să le fie bine și lor și altora. Dar puteai să-i crezi? În ăștia, în Furdui, în Boancă, în Busulică, Oaie avea încredere. Îi știa demult, numai că, uite, nu erau singuri și treaba asta cu politica era destul de încâlcită. El una știa: să nu se bage, să nu se-amestece, să-și vadă de treabă.

Așa, se mai ridicaseră dintre cei pe care-i cunoștea. Unii spuneau că sunt țărăniști, oamenii domnului Maniu și că luptă pentru ca țara asta să încapă pe mâna țăranilor, vorba vine, alții se țineau cu domnul Brătianu ăl bătrân, liberali, cum s-ar zice. Domnul Niculcea, șeful de post, cam cu ăștia se dăduse, acum după ce se terminase cu Mareșalul. Stătuse pe la Caracal, pe la legiune, vreo lună, două, să se mai limpezească lucrurile și după aia se întorsese la post, liniștit, privindu-i pe toți în ochi ca și cum nici usturoi nu mâncase, nici gura nu-i mirosea. Fire iute schimbătoare, adjutantul încercase să se împace cu alde Furdui, spunându-i odată râzând, cu inima îndoită, că el n-avusese nici o vină când îi ridicase, pentru că jandarmul, așa cum o știa fiecare, este unealtă oarbă în mâna autorității. El nu-și făcuse decât datoria, ori dacă datoria îi ceruse să dea în ei, în comuniști, el ce să facă? Acum, iată că s-au împăcat, pentru că România se „democratizase“. Ceferistul nu i-a răspuns nimic, l-a lăsat să-și răcească gura de pomană

și, când a crezut Niculcea că terminase cu ce-avea de spus, l-a lăsat singur, fără să-i arunce un cuvânt. Oaie, și el de față, și-a spus în gind: „Uite al dracului, Furdui, cum l-a pedepsit! Se uita la el ca la o nimicură și spăimosul de șef voia să lingă acolo unde-a scuipat!“

Dar să fi stat să te gândești la atâtea lucruri ai fi obosit și aici, la ei, la trenuri, era treabă multă de făcut, domnul Ilie, șeful stației nu mai prididea. Mereu se formau alte trenuri care cărau soldați spre Ardeal. Se apropia iarna, vremea se stricase, sărăcie ca după pagubă, oamenii n-aveau lemne, mâncarea se găsea pe sponci, țăranii se făcuseră ai dracului, vindeau toate mai scump, abia se mai ajungeau ceferiștii cu banii.

Într-o dimineață, Oaie l-a întâlnit pe Niculae Bâzboi prin gară. Avea mâna tot în bandaje și ranița lui veche plesnea. Părea băut, că prea râdea singur, așa, fără motiv. Cum a dat cu ochii de acar l-a tras de mânecă și l-a băgat în restaurantul de pe peron.

– Ce mai faci, nene Oică?

– Ce să fac, cu treburile.

– Hai să bem un rachiu, că nu te-am uitat. Cu dumneata m-am întâlnit când m-am întors de pe front, mai ții minte?

– Cum nu!

– Ce-ți face băiatul?

Oaie s-a așezat pe un scaun, invalidul a cerut două cinzecuri de basmac verde și au stat de vorbă.

– De Pătru m-ai întrebat?

– Da.

– E la ruși.

– Prizonier?

– Da.

– Las' că-i dă drumul...

Bătrânul oftă, mângâind măsura rece de sticlă.

– Toți zic așa și uite că nu se mai întoarce...

– Să nu fi făcut ceva p-acolo, să fi pedepsit oameni...

Ceferistul se posomorî deodată.

– Nu cred, că-mi seamănă, nu-și face el păcate...

– Și celălalt, ăl mic?

– Zamfir?

–Da.

– El mai are; și la noi, la calea ferată, mi-au spus oamenii că nu-i ia, că e nevoie de ei la lucru. Trebuie să meargă trenurile...

– Dè, că nu mai e mult. Se termină. În primăvara asta, ăl mai târziu, se isprăvește și cu nemții...

Bâzboi bău cu sete toată cinzeaca și mai ceru una.

– Hai, nene Oaie, mai ia că e bună...

Bău și acarul.

– Și cu ce te-ndeletnicești? întrebă după aceea. Că văd că ești rumen și parcă te-ai mai îngrășat. Bătrânul râse cuviincios, cu puțină tristețe. Ori acum, că ai plug...

– Că prost am mai fost și eu la viața mea! se căina Niculaie. Dar ce să-i faci, așa e omul, până nimerește și el. Să-ți spun una, nene Oaie, pe care am auzit-o la un negustor de umblu eu cu el acum la niște afaceri...

– Ce tot zici?

– Am cărat ca un prost un fier de plug prin toată Rusia, de era să-mi las ciolanele pe-acolo, credeam că m-am pricopsit. Dar parcă numai asta îți trebuie pe lume, ehei. Am venit acasă, am găsit pământul părăginit. Că și pe el, dacă nu-l îngrijești, e ca omul, nu mai îți dă. Apucă-te, omoară-te, n-a ieșit nimic. A venit toamna asta, toamnă fără grămadă, n-am strâns nimic. L-am dat dracului, că m-a învățat unul ce să fac...

Oaie privi rachiul verde, mai sorbi din el și făcu urechile mari:

– Și cu ce te-ndeletnicești?

– Să vezi cum devine, că nu-ți spusei vorba negustorului ăsta de m-am înfrățit cu el. Domnul Spânu, c-așa-l cheamă, are și el ale lui, cică nu-i ușor să fii om, totu-i să fii atent! Adică

să nu te bagi ca proștii unde nu iese nimic. Stai să mai cer un rând și-ți spun tot, ca lu' tata, că am bani, uite colea...

Își scutură mantaua soldățească păstrată de la întoarcerea de pe front și-i arătă un buzunar plin cu hârtii de o sută.

– Vezi? Cum crezi c-am făcut? După ce am venit, am pornit un proces la Craiova cu un cumnat al meu. Din vorbă-n vorbă, acum vreo lună, când terminasem cu treburile pe-acasă, la tribunal am dat peste negustorul ăsta, trăi-l-ar Dumnezeu. Avea și el nu știu ce încurcături. M-a văzut soldat, că nu le-am mai dat efectele la regiment înapoi, doar cu atâta să mă aleg și eu, le-am lăsat o mână, să-mi păstrez hainele. M-a văzut, cum îți spusei, cu tricolorul de invalid în piept, s-a dat lângă mine! „Mă, camarade, Spânu mă cheamă, sunt negustor. Nu vrei să mănânci o pâine mai bună?" Cum să nu vreau? Din vorbă în vorbă m-a învățat tărășenia. Să mă duc adică la regia de tutun și să cer autorizație să vând țigări...

Oaie ascultă prostit. Numai asta nu i-ar fi dat prin cap, că din vânzarea tutunului se câștigă atâția bani, fără să miști un deget.

– Și cum făcuși?

– Bine. M-am dus, m-am arătat, le-am spus că pensia nu-mi ajunge și mi-au dat un brevet.

Ceferistul tot nu pricepea cum se înmulțesc banii, că negoțul cu țigările era o treabă de nimic dacă stăteai să te gândești.

– Și merge?

– Merge al dracului, că tutunul nu-l vând aici.

– Da' unde?

– Păi ăsta-i chichirezul! Domnul Spânu face contrabandă cu el. Îl trimite tocmai la mama dracului, în Polonia, la prețul de cinci ori...

Oaie, om cu frica lui Dumnezeu, mai întrebă:

– Și nu vă e frică, dacă vă prinde?

– Cine să ne prindă, că sunt unși cu toții, și-apoi să vie unul să se ia de piept cu mine, să-i zic eu de la obraz: „Ce-i, camarade, nu merit și eu atâta lucru, să câștig un ban mai ușor?“

– De, se îndoi acarul, *noroc!*

Bâzboi se aprinsese mai rău de băutură.

– Cât o merge, nene Oaie, că pe urmă mă întorc iar la ale mele. S-aude că ne dau comuniștii pământ, o să cer și eu ceva mai la față, spre Brâncoveni, și-mi văd de treabă, dar deocamdată îmi e bine, am mai pus ceva pe mine, pe nevastă...

Oaie clătină capul, tăcu ce tăcu și spuse cu amărăciune, dezgustat parcă de rachiul băut:

– De, mă Niculaie, de, dar să știi că mai e așa o cinste pe lume. Eu nu zic, ți-ai dat o mână, dar nici ăștia nu-s bani..

– Dar ce draci sunt, nene Oaie? Cine mă-ntreabă de unde-i am?

Acarul se ridică.

– De ce nu mai stai? se miră celălalt. Haide, că mai dau un rând.

– Nu mai e de trebuință, am treabă. Plec. Să-ți dea Dumnezeu noroc, Niculaie...

La capătul peronului l-a întâlnit pe Zamfir. Terminase și el tura. Plecară amândoi spre casă, bătrânul înainte, băiatul mai în urmă.

– Tu ce mai faci cu muierea aia? întrebă Oaie.

– Ce să fac? O să ne cununăm și-o să ne vedem de treabă.

– Râde lumea, Zamfire.

– Cine râde? Și dacă râde?

– Să te-ncurci tu c-o țigancă de s-a ținut cu frati-tău?

– Și ce dacă? Mie-mi place.

Acarul nu știu ce să mai spună. El parcă avea ceva împotrivă? Dar nici să nu-l certe nu se putea.

Începuse să ningă. Nu mai era nici atât de frig.

Fulgi ușori pluteau deasupra liniei ferate. Când ajunseră aproape de casă, zăriră un soldat în fața ușii.

– E Pătru, spuse Zamfir.

Oaie își simți fruntea umedă de sudoare. Grăbi pașii, și, ca să nu simtă nici unul dintre băieți că-i bătea inima, întrebă mirat, din șiretenie, deși știa că nevastă-sa plecase de dimineață la Brâncoveni:

– Da' Constanța pe unde-o fi de nu-i deschide?

IX

După ce-au mâncat, că între timp se întorsese și mă-sa, Constanța, de pe unde avea treburi, Oaie a început să-l întrebe:

– Ia spune, Pătrule, cum a fost, taică?

– Cum să fie? M-au luat, m-au dus, m-au prins...

Al doilea băiat al acarului nu fusese niciodată prea vorbăreț, își dumicase de copil vorbele, dar acum părea apăsat de ceva, obosise tăcând. Oaie îl luase cu binișorul, că știa cum se stă cu oamenii la astfel de împrejurări. Nu venea doar de la petrecere. Zamfir răbdase ce răbdase, s-a amestecat și el:

– Te-au bătut, te-au înjurat?

Pătru se uită la el cu o mirare pe care celălalt n-o înțelegea.

– Cum o să mă bată? M-au întrebat mai întâi cine mi-e tată, cine mi-e mamă...

– Așa? se miră acarul de la locul lui.

– Și tu ce le-ai spus? zise și Constanța.

– Ce să le spun? Ce trebuia. M-au întrebat apoi dacă avem pământ și când au auzit că suntem săraci, le-a părut bine...

Bătrânul se foi pe scaun.

– Adică, tot vorba lui Busulică. La ei, lumea se împarte în două, dacă ai avut bani și avere, te-ai stricat cu comuniștii, dacă n-ai avut, om te fac...

Pătru râse ușurel, abia auzit, ca și când i-ar fi fost rușine că taică-său ia lucrurile așa, pe deasupra.

– Nici chiar așa... E drept că pe ofițeri i-a mai strâns, nu prea îi înghițeau, dar cu noi s-au purtat bine.

Și pe urmă le povesti că i-au dus pe toți la o pădure, s-o taie. Acolo au stat câteva luni de zile, până s-a făcut o divizie de-a lor, să meargă să se bată cu nemții. El, Pătru, nu s-a amestecat, că ofițerii le-au spus în gura mare că dacă fac așa ceva, însemna că sunt trădători de patrie. Acum înțelegea Oaie de ce nu se întorsese și al lui încă din primele luni.

– Vra să zică așa, zise cu glas tare. Unii au rămas, alții au plecat.

– Da. Chiar așa!

Zamfir întrebă din nou:

– Și ție nu ți-era dor de țară?

– Mi-era, dar ce era să fac?

– Ce era să faci? Să fi venit. Mai dă-i dracului de ofițeri, că lor ce să le pese, de ce să se grăbească, să vie aici să fie jughiniți pentru câte au făcut, dar tu? Ți-ai mâncat sufletul...

Oaie vru să-l potolească:

– Iar te bagi tu, deșteptule! La armată așa este, trebuie să asculți de ofițeri chiar dacă te ține legat...

Zamfir se încăpățână:

– Nu-i așa, tată. Până când-crezi că o să stăm cu mâinile în sân? Să știi că eu mă duc și mă scriu la comuniști. Am vorbit cu Furdui. Iar tu, se răsti la Pătru, rău ai făcut că nu te-ai băgat în „Tudor Vladimirescu"!

Acarul vru să-l potolească:

– Taci, mă, șapteluni, tu nu vezi că vorbești prostii! Când te-oi face și tu de armată, că acum te-ncalță, să vedem tot așa o să vorbești? Îți dă mâna, dar ce-i de colo să stai în zăpadă și să tragi cu pușca, cu moartea deasupra, ehei...

Pătru nu spuse multă vreme nimic. Părea trist, apăsat de un gând necunoscut. În cele din urmă îi dădu dreptate lui Zamfir.

– Acolo ne-au spus că la întoarcere o să vie la putere oameni ca noi și-o să avem de toate, dar pe mine cine o să mă bage în seamă, că spun unii dintre camarazi că am făcut rău că nu ne-am înscris...

Oaie îl liniști:

– Nu te lua după zăltatul ăsta. N-am avut de lucru și l-am băgat la calea ferată. I-au umplut ăia capul cu toate prostiile, c-or să facă, c-or să dreagă; acum se zvonește că se dă pământ, dar după câte văd eu, mai e până atunci...

– Mai dă-l dracului de pământ! se repezi iar Zamfir. De când te știu, asta ai vrut, să ai pământ. Ce-ți trebuie dumitale? Ai servici la calea ferată, ai, atunci? Parcă pământul îți dă tot ce vrei! Uite la ăștia din Piatra, ți-e mai mare mila. Tot anul se canonesc și parcă o duc mai bine ca noi, că n-o duc...

Oaie nu mai spuse multă vreme nimic. Pătru se dezlegă la limbă și le povesti cum a dus-o pe-acolo, prin străinătăți. Frate-său nu-l slăbea:

– Și biserici au?

– Au.

– Păi atunci ce tot spuneau ăștia pe aici?

– Propagandă, Zamfire, propagandă. Eu dormeam la niște mătuși de aveau o casă plină de icoane.

– Și oamenii?

– Ca pe la noi. A fost greu până ne-au priceput, că ei altele știau. Pe urmă, mai o vorbă, mai alta, ne-am înțeles. Parcă ce vină aveam? Ne-au trimes ăi mari să facem război, uite că s-a terminat, să vedem acum, când o să-i judece, pe unde-or să scoată cămașa?

Pătru a cerut o țigară. Oaie și-a scos pachetul lui de tutun și i l-a întins.

– Tu te scrii la comuniști? l-a întrebat pe urmă pe Zamfir.

– Cum ți-am spus...

Acarul vru să pară vesel și-și schimbă vocea:

– Latră și el, că n-are ce face. Tu știi că n-o să-i dau voie...

Zamfir se ridică în picioare:

– Cine adică n-o să-mi dea voie?

– Eu.

– Nu mai spune! Parcă e după dumneata...

Bătrânul nu-l privi, își împachetă tutunul și se adresă celuilalt, lui Pătru:

– Fă-te că nu-l auzi.

– Ce să nu m-audă? Așa să știi, mă frati-miu, eu mă duc și mă scriu la comuniști, și dacă ai și tu minte în cap, fă la fel...

Oaie îl lăsă ce-l lăsă, pe urmă schimbă vorba:

– Adică nu mai m-ascultă nimeni pe mine? Adică eu ce sunt în casa asta? Ai, Zamfire? Uite că Pătru a stat pe-acolo cât a stat și n-a înnebunit ca tine. Poate el e mai deștept, că-i și mai mare, și tu? Te iei după alde Furdui? Du-te la el, ce mai stai în casa mea? Eu nu vreau să-ți văd pielea-n băț. Că politica asta e: care pe care. Ce ne trebuie nouă politică? N-ai ce mânca? Slavă Domnului, face mă-ta un nămol de fasole, ne-ajunge o săptămână. Încolo, pe ce pune capul, avem, nu te plouă, nu te ninge...

Zamfir îl luă martor pe frate-său:

– Ia spune, Pătrule, p-acolo tot așa umblă îmbrăcați ăi de-o seamă cu noi? Că mie mi-ajunge cât am ținut petece-n coate.

Constanța, care tăcuse până atunci, le luă vorba din gură:

– Mai tăceți o dată, v-ajungă, ce v-a apucat?

Oaie se întoarse spre ea:

– Păi nu-l vezi? Și-a pierdut mințile!

Cearta a mai ținut ce-a mai ținut; spre seară s-au împăcat și, în cinstea întoarcerii lui Pătru, acarul a adus de la cârciumar un kilogram de vin pe care l-au băut împreună.

A doua zi ninsese. Câmpurile tari ale Osicăi nu se mai vedeau sub zăpadă. Către gară sunară de dimineață clopoțeii săniilor. Geamurile, tun. Constanța aprinsese focul, cum făcuse ochi. Oaie plecase la acele lui de dimineață. Zamfir și el la treburi. Pătru s-a sculat în sforăitul plăcut al lemnelor. Bradul ușor bufnea și în odaia scundă se răspândise un miros plăcut de rășină. Asta îi aminti cabana în care dormise șase luni în Rusia. Era și acolo un loc întins, cu multă iarbă. Dinspre pădurea din apropiere năvălea aerul curat, ai tot fi stat, dar trebuiau să plece la treabă. Își aminti iar de cele ce vorbise cu ai lui cu o zi înainte. „Unde-or fi camarazii lui acum, prin ce coclauri s-or bate cu nemții? se întrebă și-i fu rușine. În ziua plecării lor se strânseseră toți în sala cantinei și câțiva vruseseră să plece atunci cu ceilalți, dar comandantul lagărului le spusese că era prea târziu și că trebuiau să mai aștepte. El, Pătru P. Oaie, tăcuse. Îl mușca de inimă dorul de-ai lui, de comună, dar se săturase de război. Ofițerii râdeau pe sub mustăți: „Duceți-vă, bă, răcanilor, mama voastră de proști, duceți-vă, că tot o să vă judecăm noi într-o zi pentru că v-ați trădat aliații!“

Aliații, ai? își spunea totdeauna Pătru când îi auzea. Or fi aliații lor, ai ofițerilor, dar să le spună el, prostul de Pătru P. Oaie, soldat din regimentul 52 infanterie, ce fel de aliați erau nemții lor. Parcă din pricina cui fusese el prins? El cu încă zece proști din ăștia de soldați. Din pricina nemților!

Era spre primăvară. Rusia toată, numai noroaie, că se dezlegaseră apele și cădeau niște ploi de nu se mai isprăveau. Ei, într-o pădure, așteptaseră vreo trei zile să iasă la lizieră, acoperiți. Nu se putea, pentru că se fâstâciseră și comandanții, nu mai știau încotro s-o apuce. Le putreziseră hainele pe ei, armele ruginiseră, oricât le ungeau în fiecare zi. Lopețile Linemann cu care-și săpau gropile individuale aveau câte o palmă roșie de zgură pe ele.

Când s-a mai luminat, locotenenții au trimis doi soldați să vadă ce era dincolo de marginea pădurici, unde bătea focul

artileriei. Aceștia s-au întors teferi și-au spus că nu se mai aude tunul. Se albăstrise cerul și prin copaci au început să cânte păsările. Ți-era mai mare dragul să le-auzi, parcă glasul lor era mai frumos decât lătratul mitralierelor!

Când să iasă, a sunat telefonul de linii și comandantul le-a spus că trebuiau să se întoarcă, pentru că rușii spărseseră o linie de comunicație și erau siliți să fugă, să nu cadă prinși. Trei zile și trei nopți au tot fugit, fără odihnă, ocolind linia satelor și șoselele principale de frica partizanilor și a populației. De sus bătea aviația fără milă. Câți muriseră și atunci! Multe i-au mai trecut prin minte în zilele acelea lui Pătru! Mergea, și-n capul lui, gândurile, moară. Se uita la nemții care îi ajungeau din urmă, toți pe motociclete și în autocamioane. Le dădea mâna să facă război. Erau altfel îmbrăcați, mai bine, aveau cizme, mântăi ca lumea; ai lui, numai zdrențele de ei. Cereau țigări, unul mai cu suflet la arunca vreun pachet, alții nici nu se uitau. Acum îi vedeai, acum nu-i mai vedeai. Se duceau mult în spatele liniilor. Oamenii începuseră să mârâie. Ofițerii abia îi mai țineau din scurt. Se terminase hrana rece, se țineau numai cu niște pesmeți tari din care ronțăiau câte o jumătate de zi. Ce-ar mai fi mâncat Pătru în zilele alea o ciorbă caldă, să-și bucure stomacul, să simtă că trăiește, dar de unde, că nu se puteau opri. Cădeau de somn, unii ațipeau mergând. Și în mintea lui încolțise atunci un gând înspăimântător: oare cine pornise războiul ăsta nu se gândise că ei, soldații și ofițerii trimiși aici, vor trebui să meargă zile întregi pe jos și că asta nu mai semăna cu nimic, era o prostie fără margini să alergi de pomană când știau cu toții că vor fi ajunși și luați prizonieri! Așa, mulți s-ar fi oprit, dar orice șovăială aducea glonțul, pentru că însemna că vrei să rămâi la inamic.

În ultima zi, cineva, un gradat, le făcuse semn să se oprească într-o margine de drum. Trebuiau să străbată încă 30-40 de kilometri, cale de o zi pe jos, ca să scape de încercuire, dar asta cât se putea de repede, până nu veneau tancurile. Or, atâta

drum nu se putea face, era limpede pentru oricine. Și atunci, desperați, se așezaseră pâlcuri-pâlcuri pe marginea unui șanț și așteptaseră trecerea unui autocamion. Într-un ceas, se împrăștiaseră. Unii o luaseră pe jos încotro văzuseră cu ochii. Când se număraseră, unsprezece mai erau, cu el, Pătru. Între ei, nici un gradat. Și pe la prânz, când spre marginea câmpiei nesfârșite se zăriseră tancurile rusești, pe drumul desfundat se ivise un autocamion nemțesc cu doi soldați pe aripi. Goneau, goneau. S-au așezat înaintea lor și au început să facă semne cu mâna. Șoferul claxona. Dacă nu s-ar fi ferit, îi zdrobea acolo. Doi au alergat după mașină și s-au agățat de oblonul înalt de lemn. Sus, că era loc pentru mai mulți, stăteau alți soldați germani, care nu i-au lăsat să se urce. Încă unuia, mai încăpățânat, i-au tăiat degetele de la o mână cu lopata și când ceilalți au început să huiduie, din camion au trosnit câteva focuri de armă. S-au culcat cu burta la pământ și-au înjurat bine pe românește trăgând și ei zadarnic cu puștile. Aștia erau „aliații“ lor! După aceea îi găsiseră rușii și-i duseseră în spatele frontului la muncă. Cam la vreo lună, niște instructori începuseră să le vorbească și în zilele acelea a înțeles Pătru o mulțime de lucruri. Numai că nu erau toți la un gând. Ofițerii se încontrau, îi încurcau cu șiretlicuri pe soldații care vorbeau împotriva celor care-i aduseseră în Rusia, era un talmeș-balmeș să nu mai pricepi nimic. Ca orice soldat, al lui Oaie fusese crescut în frica lui Dumnezeu și-a regelui. Puteai să crâcnești, chiar dacă erai departe de țară, că nu puteai! El de la taică-său știa o vorbă: „Capul plecat, sabia nu-l taie...“ și-și văzuse de treabă. Numai în ziua plecării celorlalți îl mușcase un șarpe de inimă. Cine n-ar fi vrut să-și vadă satul și părinții mai devreme! Numai în sufletul lor, acolo, să nu fi fost, că ți s-ar fi făcut milă. Unii au mai plâns, numai ofițerii stăteau și fumau. Făceau pe nepăsătorii, dar și ultimul prost înțelegea că se întunecaseră pe dinăuntru.

Și uite, una astăzi, alta mâine, cu rana asta grea se întorsese Pătru din război, cu îndoiala. Nu știa cum e țara, ce se petrecuse pe la ei, cum mai gândeau oamenii; ce, parcă el, Pătru P. Oaie, un fitecine, avea să schimbe lumea? Unii dintre camarazi însă așa spuneau: „Destul, acum să ne-apucăm de treabă. Să ni se dea pământ și să scoatem pe domni din pâine!"

Cum ajunsese peste graniță întrebase ba pe unul, ba pe altul, dacă s-a dat pământ, dacă s-a schimbat ceva în România. Se mai schimbase. Căzuse Mareșalul, țara avea alt guvern, dar pământ încă nu se dăduse. Se zvonea că la putere au să vină comuniștii și atunci de-abia începea dreptatea săracilor. Tot nedumerit a rămas Pătru până acasă. Acum stătea cu mâna sub cap și se gândea ce să facă. În soba mă-sii, Constanța, se zbătea focul ăsta plăcut, ar fi stat așa până la prânz, să-l asculte, dar îl rodea gândul că alții ca el se băteau acum cu nemții. Și iar rușinea aceea, de bărbat care se simte lepădat, i se strecura în suflet, îl mușca de inimă. Își aducea aminte și de Zamfir, de vorbele lui taică-său, Oaie: „Ce te bagi tu, mă, șapteluni, în politică?" De, cam așa era. Bătrânul nu se amestecase niciodată în treburile astea, parcă bine ar fi fost să nu se amestece nici ei. Încă de pe vremea când nu-l luaseră, îi tot auzea pe ceilalți, pe ceferiștii lui din gara Piatra, cum crâcneau: „Dacă mai stăm așa, toată viața o să ne încalece șmecherii!" Și ăștia aveau dreptate, dar cum s-o scoți la capăt, cum să te liniștești? „Ascultă de ăi bătrâni, îi spunea un gând, ei știu ce fac", dar pe de altă parte își amintea și de vorbele lui frate-său Zamfir, spuse numai când rămăseseră ei între ei: „Ăștia, părinții noștri, și-au mâncat traiul, lor ce să le mai pese? Tu vrei s-o luăm de la început cu sărăcia noastră?" Adică ce sărăcie era aia? se întreba Pătru de vreun ceas. La calea ferată or să-l primească, leafă o să-i dea, că de-aia se zbăteau alde Furdui, Boancă și cu Busulică, cum auzise, ca să trăiască ei mai omenește. Bine, bine, îl încolțea, din altă parte, alt gând: „Dar tu ce faci pentru treaba asta, că dacă pune armata pe voi, cum a mai pus-o, pe unde

scoți cămașa? Ia să-mi spui?“ Lucruri grele pentru un cap de om ca al lui.

Și tot necăjindu-se singur, se ridică în capul oaselor și se îmbrăcă. După ce-și aruncă puțină apă pe față, de se mai dezmetici, deschise ușa și o luă cu mâinile la spate spre gară, la oamenii lui. Iar se apucase să ningă. Nu era frig, ar fi umblat așa vreme îndelungată, să-l bată blândețea iernii în obraz, să-i facă poftă de mâncare. Se întâlni cu câțiva oameni, era tot în mantaua nouă căpătată la plecarea din lagăr, ceferiștii îl salutau de departe, dar nu se opri nimeni să stea de vorbă cu el. Ajunse în spatele gării, văzu dughenile negustorilor, mulțimea adunată să târguie, parcă ieri plecase de aici. Pe unii nu-i cunoștea, la alții le făcea semne cu mâna. Cineva îi strigase: „Te-ai întors? Te-ai întors?“ îi răspunsese din mers, fără să-și mai aducă aminte cine era: „M-am întors, m-am întors, ce să fac?“ și intrase în biroul șefului de stație. Domnul Ilie, ca totdeauna, abia mai pridideа cu treaba. A lăsat telefonul, i-a strâns mâna, i-a arătat un scaun, a mai ieșit afară să dea un ordin, în cele din urmă l-a întrebat:

– Gata, băiete? Veniși la treabă?

– Venii!

– Să lași mantaua aia, că mie nu-mi trebuie militari la servici, sunt reformat. Mâine îți dau uniforma ta. Să știi că până în Crăciun te bag într-o școală, am nevoie de oameni deștepți. Dacă înveți, ajungi șef de stație. Îți găsesc eu un loc undeva, mai întâi pe aici pe-aproape, pe urmă, om vedea. E și frati-tău băiat dezghețat, voi o să-i dați înainte lui Oaie, că așa trebuie, copiii să nu calce în scuipatul tatălui. Ehe, vin alte vremuri...

Tăcuse, ostenit nițel, privise pe geam afară. Domnul Ilie încărunțise cu totul, slăbise de o boală care-l măcina, avea o față numai osul, trasă ca pergamentul. Se juca cu-n nasture de metal de la uniformă și tot cu ochii pe geam, la căderea albă a fulgilor.

– Poate o să fie mai bine, îngânase Pătru.

Domnul Ilie se ridicase în picioare și se apropiase.

– Mă, tu nu te-ai mai deșteptat pe-acolo pe unde fuseși? Tot cu gălușca-n gât? Abia vorbești, ca mă-ta, Constanța. Gata, mă, Pătrule, auzi tu? Nu te lua după Oaie, că pe el îl știu eu ce-i poate pielea. Acum e vremea voastră, a tinerilor. Uite, frati-tău, Zamfir, îmi place. Se zbate, umblă pe la sindicat, e numai inimă, vrea să intre în partidul comuniștilor. Până la asta eu n-am ajuns, că sunt mai bătrân, dar nici n-aș zice să n-o facă. Poate dăm dracului hoții afară din țară, de mai poate omul să trăiască. Acum a fost ce-a fost, o să se termine și pacostea asta de război, trebuie să facem ceva, mă, Pătrule, și dacă voi, ăștia mai în putere, nu v-oți amesteca, atunci cine? Tata? Tata a murit săracul, nu mai are putere. Ia spune, te duci la școala aia, de ți-am spus?

În gândul lui, al lui Oaie se miră de ce se căznise șeful de stație ca să-l hotărască. Sigur că se ducea. Cine zice: „Doamne ia-mă!" când e vorba de mai binele lui?

– Mă duc, domn'le Ilie, cum să nu mă duc? Dar de ce mă-ntrebi atât?

Șeful stației se opri lângă scaunul lui și, după ce-l bătu pe umeri îi spuse:

– Am mai zis câtorva să meargă, și nu la învârtiți, că sunt și în calea ferată destui care vor să se învârtească, dar mie ăștia nu-mi plac. Sindicatul nostru, al ceferiștilor, îmi spune toată ziua, adică sindicatul, unul este, Busulică, îl știi: „Frate Ilie, trimite câți mai mulți, că nouă acum ne trebuie cadre, trebuie să pregătim alți oameni, să-i instruim, să mai scoatem căpușele de pe unde stau. Ei trebuie să învețe toată ziua, înțelegi? Ziua și noaptea trebuie să învețe, altfel nu se poate." Și ce crezi că-mi răspund cei mai mulți: „Lasă-ne, nene Ilie, cu cartea, avem leafă, ce ne mai trebuie, suntem mulțumiți cu sărăcia noastră". Și știi de unde se trage beleaua asta?

– De unde?

– S-aude că o să se facă reforma agrară.

– Și ce-i cu asta?

Domnul Ilie se învârti supărat de câteva ori în jurul biroului său.

– Mă, în gara asta, Piatra, toți ceferiștii vor să aibe pământ. Tu înțelegi?

– Înțeleg.

– Înțelegi, că poate oi vrea și tu?

Pătru nu se gândise.

– Tu oi vrea, n-oi vrea, dar taică-tău, Oaie, e ca fiara, abia așteaptă să mai aibă un pogon, parcă mare pricopseală e de pământul ăsta, vai de mama lui, că n-aduce nimic, trebuie udat cu spinarea..

– Și-atunci?

– Atunci, uite că eu am greutăți, că mi se spune că nu ridic cadre și Busulică ăla nu mai mă iartă, zice că dau în comuniștii lui, că nu vreau să-i ridic pe proști...

– O glumi el...

– Nu glumește, Pătrule, ăsta-i omul dracului, nu glumește. Și eu îi tot spun: mă, dacă voi o să dați pământ oamenilor, Piatra o să rămână fără personal...

– Nu-și lasă ei slujbele, dom'le Ilie. Și pe urmă, puțin pământ parcă le strică? O litră de pământ, să aibe la ce se uita, să se îngrașe din privit.

Șeful stației nu era de loc împăcat cu treaba asta.

– Mie de ce nu-mi trebuie pământ, Pătrule?

– N-oi fi de la țară, dup-acilea, de pe la noi.

– Ba, dacă vrei să știi, tot de la țară sunt, și ai mei au avut pământ cât vrei, ne-au dat la toți. Eu am fugit. Nu mi-a plă!cut...

– Asta-i altceva...

Domnul Ilie se așeză la locul lui și spuse după aceea rar:

– Vreo doi ani, când eram mai tânăr, i-am ajutat lui tata să lucreze. Avem la un loc, cu toți ai noștri, un hectar. Ne

scoteam pentru cât ne trebuia. Mă uitam și la frații mei. Priveau pământul ca pe un dar al lui Dumnezeu, vorbeau cu el când le mergea bine. Altă dată, dacă nu ploua și nu scotea cât trebuie, îl înjurau ca pe-un negustor, ar fi dat în el ca într-un om. Mi-am luat calabalâcul și uite-mă, am făcut niște școli, hamalâc, stau în calea ferată de 20 de ani și n-am murit...

Domnul Ilie l-a ținut în ziua aia încă vreo câteva ceasuri, avea sfoară la limbă. Nu era nevoie de multă cazná ca să înțeleagă, lui Pătru îi cădea foarte bine plecarea la școala de impiegați. Și peste trei sau patru zile, s-a dus.

X

De Crăciun, din ce sărăcie a avut, Vasile Călălău a făcut nuntă fii-si, Oana. Se mai ciondăniseră socrii între ei. Oaie o mai făcuse pe-al dracului la început. Nu, că el nu-și dă băiatul după o țigancă. Auzise fierarul, altfel om cumsecade; îi striga peste gard:

– Vecine, nene Oică!

Ceferistul, surd înăuntru cu a lui, Constanța.

– Vecine!

Muierea mormăi în cele din urmă:

– Vezi că te strigă!

– Cine mă strigă?

– Fierarul, Vasile.

Oaie, supărat:

–Las' să strige. N-am timp de el...

– Vezi ce-o vrea.

– Știu eu ce vrea...

Se făcea tăcere. Se auzea cum cad fulgii afară pe zăpada veche, sloi, de sub fereastră.

– Vecine, nene Oică, striga iar Călălău.

– Du-te, omule, afară, de vezi ce-o vrea, că-i creștin ca și tine, nu-l ține în frig.

Oaie se scula de pe scaun și până să iasă, arunca pe nevastă:

– Să nu spui că nu te-am ascultat. Dacă se nenorocește Zamfir cu asta, cu țiganca, să știi că de la tine i se trage.

Acum, femeia se mai muiase. De unde la început se luase după gura muierilor, nu le mai asculta. Toți spuneau că-i o întinzătură, că o știau până și grădinarii ce poamă este, muiere nepotolită, de s-ar fi culcat și cu starețul Brâncovenilor. Îi mai zisese și lui Zamfir, al ei era, o durea inima: „Mă, muică, ce-ți veni s-o iei de nevastă? Asta a trăit cu frati-tău..." „Și dacă? spunea dârz, Zamfir. El n-o să se mai scoale din morți ca să mi-o ia..." „Da, dar auzi ce spune lumea, că-i ca o iapă..." „O dau dracului de lume, că n-are ce vorbi și mănâncă ce nu-i place..." „De, maică!" „Eu o iau cu cununie, așa să știți!" încheia feciorul cel mic al lui Oaie de fiecare dată. Ea, Constanța, ce să le facă? Îi plăcea, treaba lui. Când n-o mai merge, parcă cui o să-i fie greu? Ei? Nu! Lui... Așa că de-aia îl îmboldea pe Oaie să iasă afară.

În curte, ceferistul, mahmur, abia se apropia de gardul vecinului:

– Ce-i, dom'le? întreba fără chef.

– Ce să fie, vecine. Ce-i facem cu copiii ăștia ai noștri, că uite, Zamfir al dumitale doarme la mine și trebuie s-o potrivim la un fel...

– Dacă-l primești?

– Că doar n-o să-l dau afară!

Fierarul era numai într-o cămașă aspră de americă, deși ningea. În cămașă și în capul gol, înfierbântat de la baroasele lui, abia lăsate din mână.

– Nene Oică, începea iar vecinul. Noi doi ne-am înțeles bine totdeauna, spune, ai ceva cu mine?

– N-am nimic.

– Atunci?

– Atunci, ce?

– De ce nu vrei să ne înțelegem? Știi doar că sărac nu sunt, îmi merge cu meseria asta...

– Știu.

– Și-atunci de ce nu vrei să ne-ncuscrim? Te uiți la mine că sunt țigan?

Oaie era cuprins de-o părere de rău. N-avea nimic cu omul. Se știau de ani de zile. Îi lucrase și lui câte ceva, ce naiba să aibă cu el? Dar gura lumii nu se mai potolea. C-o fi, c-o drege, că Oana i-așa, că-i pe dincolo, nu se mai astâmpărau limbile...

– Vecine, asta-i treabă serioasă, să ne mai gândim.

– Ce să ne mai gândim? Ne desparte un gard. O să-l punem jos și-o să ne meargă mai bine...

– Dè...

Vasile Călălău nu se dădea cu una cu două.

– Bine, vecine, cât a trăit Gheorghe al dumitale cu Oana, c-o știe o lume întreagă, îmi dădeai bună ziua, Când s-a încurcat și cu ăsta mic, Zamfir, iar mi-ai dat bună ziua. Adică fata mea e bună numai așa, să dormi în poala ei și să te duci unde vezi cu ochii?

– Cine-a zis asta?

– Păi atunci? De ce nu vrei să facem acte la primărie?

Ceferistul rămânea încurcat.

– Asta-i treaba lor, a lui Zamfir și a fetii...

Fierarul răsufla ușurat.

– Bine că zici așa. Vecine, al dumitale, Zamfir, vrea, da' auzi că te superi, și el, tată-i ești, nu poate să-ți iasă din cuvânt.

A mai cârtit ce-a mai cârtit Oaie, într-o dimineață l-a chemat el pe vecin:

– Vasile! Vasile!

Călălău tocmai potcovea un cal.

– Acum vin...

A stat cam un sfert de ceas Oaie afară. Îl bătea vântul iernii și-i plăcea că mirosea a spic de zăpadă.

Când l-a văzut cu mâinile negre de păcură, ceferistului i s-a înmuiat inima de tot. Vasile era de-ai lui, necăjit.

– Mă, vecine, uite m-am sfătuit și cu nevasta. Hai s-o facem și p-asta, da' o *pretenție* am și eu...

– Care, nene Oică? a zis fierarul bucuros, bucuros.

– Să meargă la biserică.

– Să meargă, ce-i împiedică cineva?

– Nu, c-am auzit eu așa... Fata ta la gorban mi i-a răsucit minițile. L-a dus de l-a spurcat păgânește într-o noapte, am aflat eu...

Țiganul a râs:

– Nu te speria, vecine. Cine mai ține seama de prostiile astea? Ai noștri mai fac gorban, numai așa, de petrecere, să le fie bine.

– Atunci, merge la biserică?

– Merge, de ce să nu meargă?

Și și-au dat mâna peste gard, înțeleși.

Muierile, nevasta fierarului și Constanța, s-au sfătuit ele între ele în casă, la gura sobei. Gherghina, mă-sa lui Oana, îi spunea celeilalte, ca să întărească:

– Parcă al meu ce crezi că mi-a făcut? Eram muiere săracă, mă știi. Am venit c-o găină chioară la ușa lui. Nu mi-a dat trei zile nimic de mâncare, pentru că nu munceam, dar ce știam eu să fac? Am dormit pe pământul gol, așteptând să ouă găina; încă râdea de mine, și-mi spunea s-o tai, că nu-i bună de nimic. Tot așa era, de-un Crăciun, răbdasem ce răbdasem, pe urmă n-am mai putut, mi-am luat găina și-am plecat. După trei zile m-a chemat iar la el și nu mai m-a lăsat...

Oaie se cam împiedica de ele, le-a lăsat să pună țara la cale și într-o zi au mers cu toții la popă. Biserica din Piatra era aproape, cât să zvârli cu praștia. Peste coperișul ei de tablă zăcea o căciulă de omăt, roasă de vânt, poleită, în care bătea soarele unei zile blânde. Constanța, evlavioasă, a privit desenele de pe prispa de piatră până să vină dascălul să le deschidă ușa grea

de stejar. Erau toate picturile acolo: raiul cu merii săi înfloriți, sfântul Apostol Toma, Filip, de avea o barbă cenușie ca zincul, sfântul Bartolomeu, sfântul Matei, sfântul Ioan și sfântul Petru într-o haină albă sub Pomul Vieții, mai jos, în dreapta, Maica Domnului în veșmânt albastru, pe urmă, dacă te uitai într-o parte, îl vedeai și pe tâlharul pocăit, dreptul Isac și fecioarele înțelepte, despletite toate, și mai într-o parte, cam amestecați: dreptul Avram, dreptul Iacob și fecioarele nebune. În stânga, așa cum te-ai uita din biserică în curte, stăteau în ziduri portretele sfinților Fison și Ghedeon deasupra râurilor Tibrul și Eufratul de le pomeneau sfinții părinți în evanghelii. În stânga se făcea sub Moise și proorocul Darie, iadul cu caznele lui în culori roșii de-ți luau ochii. În gheenă ardeau Cămătarul, Avarul, Necredinciosul, Anticristul, Hoțul, Femeia stricată, Cel care nu-și respectă părinții, Bețivul, Fermecătoarea, Călugărul curvar, Bârfitorul, Femeia care-și ucide pruncii în pântece, Criminalul, Mincinosul, Cârciumarul și pasărea Leviatan care le mânca pântecele cu mațe cu tot.

I-au înghețat picioarele Constanței tot privind pereții bisericii. Când au intrat, Gherghina a aprins lumânări; ce tot vorbeau oamenii, țiganii erau creștini de-ai lor. Preotul s-a bucurat că Oana vine să se curățe de păcate, le-a citit o slujbă, i-a întrebat, pe la prânz puteau să stea în pat; amândoi, el, Zamfir, cu a fierarului, fără să-i mai clevetească lumea. După masă au chemat și lăutarii; atunci s-a cinstit bine Oaie, să se știe că o dată i-a fost dat de la Dumnezeu să fie socru mare. Au vărsat și un pahar pentru cel mort, pentru Gheorghe, și s-au pus pe cântat.

„Foaie verde de bujori,
Mă uitai prin prunișori,
Văzui ochii căpriori,
Ochișorii tot căprui
Să-i sărut și să-i mângâi“,

zicea cu gura mare ceferistul.

Alături, Zamfir, numa cu mâna în mâna Oanei, asculta. Trăiau de mult timp împreună, se înțelegeau. Al lui Oaie nu mai avea ce să-i zică. Se potolise, că femeia-i ca pomul, dacă îl uzi la rădăcină, face frunze, de cântă vântul prin ele.

La două zile după asta, așa cum se vorbiseră, fierarul a pus jos gardul care-i despărțea și de-atunci le-a mers mai bine.

XI

Într-o seară, când a ieșit din tură, Busulică, președintele sindicatului, l-a luat pe Zamfir și l-a dus la sediul partidului comunist din Piatra. Era spre primăvară. Ceața acoperise locurile. Acarii abia mai vedeau semnalele semafoarelor, peste șine atârna o pânză lăptoasă. Era frig, un frig umed. Ceferiștii tușeau, scuipau tare și plecau spre casă. Ei doi au ieșit afară, prin sala de așteptare și când au ajuns la șosea, vecinul l-a mai întrebat o dată:

– Bă, Zamfire, aici nu-i de glumă, auzi tu? Vrei sau nu vrei să te înscrii?

– Vreau. Nu o dată am spus-o.

– Bine. Să n-avem vorbe.

– Cu cine s-avem vorbe?

– Cu alde Oaie, c-am auzit că nu prea te îndeamnă...

– Ce am eu cu tata? Treaba lui.

– Nu-i așa. Câți ani ai?

– Aproape 20.

– Nu ești prea bătrân. Dar de vreme ce te-ai și însurat..

Zamfir râse scurt.

– Parcă de-asta e? Vreau să scap de sărăcie...

Busulică, înalt cum era, făcea pașii mai mari. Se opri să-l aștepte.

– Adică ce crezi tu, Zamfire, că te duc la pricopseală? Crezi că pe comuniști îi așteaptă câinii cu covrigi în coadă?

Al lui Oaie se opri și el.

– Am zis și eu așa.

Președintele sindicatului îl apucă de braț.

– Zamfire, eu am stat la pușcărie, tu știi, dacă n-aveam noroc, mă băgau în pământ, alții au pățit-o și mai rău, au lăsat văduve. Uite că am scăpat și nu am ajuns cine știe ce, tot la treaba mea sunt, dar nu-i vorba de asta. Nu-mi trebuie nimic. Ne zbatem să scăpăm pe săraci de sărăcie, și dacă o să-i scăpăm, scăpăm o dată cu ei și noi. Numai că la noi trebuie să ne gândim mai la urmă, înțelegi?

– Înțeleg.

– Bine. Să știi că mai avem de furcă. Eu mai vorbii cu tine de câteva ori, știu cum stă inima-n tine, nouă astfel de oameni ne trebuie, care să fie hotărâți. Situația politică nu e chiar atât de limpede. Avem la guvern oameni amestecați, unii dau în noi și-acum, tu nu simți cum te-atinge câte unul? Treburile nu merg tocmai bine. Uită-te la trenurile noastre. N-avem destule vagoane, garniturile întârzie, e mare încurcătură. Războiul încă nu s-a terminat, oamenii caută cu ochii tot spre ce a fost. Mulți nu prea înțeleg ce-i cu comuniștii. I-a speriat propaganda făcută în timpul războiului. Pe urmă, dacă-i iei și pe-ai noștri, nici ei nu sunt toți prea lămuriți. Unii ar vrea s-o ia razna, să belească de piele pe negustori, cum îmi spunea cineva. Ei, uite că nu se face politica așa, trebuie să avem răbdare. Ba s-au mai băgat între noi și alții care sunt puși pe pricopseală. Mai ales în ăștia trebuie să dăm...

Ajunseseră. Sediul partidului comunist din Piatra se afla într-o fostă dugheană, nu departe de gară. S-au scuturat amândoi de zăpadă și, după ce au bătut la ușă, au intrat. Înăuntru ardea o lampă chioară, era frig, mirosea a cameră neîncălzită. Zamfir a privit rândurile de bănci de brad, abia luate din rândea, așezate pe lângă pereții umezi, hârtiile prinse în pioneze pe pereți și a citit în gând lozinca scrisă cu litere albe deasupra ușii: „Proletari din toate țările, uniți-vă!“

Busulică s-a îndreptat spre Furdui, care stătea la o masă acoperită cu pânză roșie împreună cu un necunoscut, nebărbierit, pe care-l uitase Dumnezeu cu șapca-n cap.

– Bună ziua, uite v-am adus pe Zamfir al lui Oaie să-i dați o adeziune.

Necunoscutul cu șapcă l-a privit câteva clipe, s-a ridicat de la masă și i-a întins o mână înghețată:

– Tovarășul Cornel mă cheamă, a spus după aia răspicat.

Zamfir i-a strâns degetele reci, l-a mai privit o dată și s-a gândit că așa o fi obiceiul la ei, la comuniști, să nu-și spuie tot numele.

– Cine-l recomandă? a mai întrebat secretarul, că secretar era.

– Eu cu Furdui, a răspuns Busulică.

– Bine, dă-i să citească...

Zamfir se uita la ei. Parcă ăștia, ceferiștii, Furdui și cu Busulică, îl știau de frică pe cel cu șapcă și lui nu-i plăcea. Adică, ce, aici făceau militărie? Străinul, tovarășul Cornel, avea și-o privire aplecată, nu stătea în lumina ochilor tăi cum i-ar fi plăcut lui, dar, la urma urmei, el, Zamfir, ce se băga în treburile astea?

Furdui îi întinse o hârtie pe care erau tipărite câteva rânduri. Le citi cu atenție și când termină ceru tocul și cerneala aflată pe masa din față. Omul cu șapcă îl mai întrebă o dată, ca să se încredințeze:

– Te-ai gândit bine?

– M-am gândit.

– Să știi că a fi comunist e o mare cinste.

– Știu, i-a răspuns.

Tovarășul Cornel l-a lăsat să se iscălească și când a terminat i-au strâns toți trei mâna.

– Să ne trăiești, tovarășe Zamfir! a spus unul.

– Ce trebuie să fac? a întrebat după aceea băiatul lui Oaie.

– Unde lucrezi? a întrebat străinul.

– La lăcătușerie.

– Bun. O să te chem eu mâine sau poimâine la mine să stăm de vorbă. Acum ești liber.

Zamfir a dat să mai spună ceva, dar Busulică i-a făcut semn: „Lasă, nu te grăbi. Du-te acasă."

A plecat. Sta să se dezghețe. Undeva, pe câmpuri, în pomi, pe acoperișuri, murea iarna. El auzea scurgerea zăpezii, scrâșnitul moale al gheții murdărite sub picioare și simțea în nări boarea sălbatică, abia presimțită, a primăverii. Noaptea de februarie suna adânc, ca o odaie goală. Locomotivele șuierau parcă foarte aproape. Nu-i era somn, pentru că era foarte devreme, se grăbi spre casă și văzu de departe, în curte, umbra Oanei. Deschise poarta, femeia lui îl aștepta. O prinse de mână și-o simți fierbinte.

– Ce-i cu tine? Nu ți-e bine? o întrebă.

– Nimic. Am o amețeală. Mama zicea că am rămas grea...

Zamfir nu mai spuse nimic. Îi puse palma pe pântece, ca și când ar fi vrut să se convingă. Oana râse încet,

– Ai vrea să-l auzi de-acum?

În fundul curții, la lumina focului, Vasile, socru-său, bătea spițele unei roți. Era tot în cămașă, așa cum îl știa, neostenit, lovind cu un ciocan șinele de fier. Alături aștepta un țăran cu mâinile în surtuc. Un câine sta lângă ei, moțăind. Recunoscător, fericit de ceva neînțeles, Zamfir își așeză mâna pe umărul nevestei.

XII

În primăvara lui '45 nu plouase; oamenii se uitau la pământ ca la o fiară. Zilele înăbușitoare ale lui aprilie trecuseră. La începutul lui mai, în Europa se termină războiul. Se bucurară și cei sluțiți și cei zdraveni și s-ar fi bucurat și morții dacă ar mai fi putut. În România erau destui care se veseleau mai puțin.

Unul dintre ei era și domnul Niculcea. Sta câte o dimineață întreagă și se uita de-a lungul șoselei, în pragul postului de jandarmi. Deasupra îi scârțâia drapelul de tablă care altădată îi mângâia urechile și care acum îl scotea din sărite. Se gândea să-l dea jos, dar ce te făceai cu maiorul dacă venea în inspecție? Unde era semnul autorității?

De la o vreme, avea n-avea treabă, o mai întindea până la Caracal, la legiune. Acolo se întâlnea cu un prieten, un sublocotenent, Petrescu, băiat subțire, iute la minte, căruia nu uita niciodată să-i aducă câte o ladă de ouă, așa, pentru trebuință personală, că nu se mai ajungea cu leafa, de, om tânăr și el. După ce beau o țuică, două, se mai sfătuiau.

– Ne desființează, dom' sublocotenent? întreba adjutantul cu inima cât un purice.

Petrescu își așeza obrazul lui bine bărbierit pe palma moale și se gândea parcă atunci:

– Știu eu, mă, Niculceo? Deocamdată, cât mai ține guvernul ăsta de coaliție, tragem și noi targa pe uscat, dar dacă vin comuniștii la putere, ne-am ars!

– Și-or să vină?

Sublocotenentul nu știa nici el prea bine.

– Mă, Niculceo, situația e încurcată. În România sunt comuniști puțini, dacă ar fi după ei, că sunt tari, știu eu, ar lua puterea...

– Păi zici că sunt puțini...

– Sunt puțini, dar ai dracului.

– Ce-are una cu alta?

– Are, că dacă te uiți la cadrele ăstora din partidele istorice, cum le zice, te-apucă mila.

– De ce?

– Niște căcăcioși, Niculceo. Comuniștii-s mai tari!

Adjutantul întrebă ca prostul:

– Crezi dumneata că proștii ăștia, gâlmele, or să puie mâna pe putere?

– Pun, mă, că sunt hotărâți.

– Eu nu cred. Adică să fie ei mai tari ca domnul Maniu, mai tari ca domnul Brătianu?

Petrescu își tampona ceafa acoperită de un puf auriu până pe la urechi:

– Sunt, mă, că au stat la pușcărie ani de zile și cine stă la pușcărie învață câte ceva... Ăștia au suferit!

Niculcea își scotea șapca din cap, îi ștergea marginea de piele, udată de sudoare și se uita împrejur.

– Dar dacă fac alegeri cine-o să-i voteze?

– Cine? Tu să fii sănătos. Sunt destui care n-au după ce bea apă în țara românească. Ăștia o să-i voteze...

– Parcă nu știm noi cum se fac alegerile în România! râdea pișicher adjutantul.

Sublocotenentul nu părea de loc vesel. Bea încruntat, lăsa țoiul pe masă și spunea:

– Știm, cum să nu știm, dar acum o să fie cu supraveghere, ehei...

– Și dacă vin tovărășeii, noi, fiuu, ne-am dus?

– Tu ai uitat că jandarmeria este aparatul de opresiune al celor care apără temelia statului nostru?

Ca din carte vorbea Petrescu, ca în Regulamentul J 2; dar *mersi!*

Nu mai avea somn Niculcea. Vorbise și cu alți majuri. Unii erau de părere să-și mute cuibul care unde-o vedea, să scape de sub ochii ălora de-i știau câte aveau pe suflet. O mișcare se făcuse în jandarmerie, nu dormeau nici cei pe sus, pe acolo pe la comandament. Aveau încă nevoie de ei, dar cum să schimbi tot aparatul ăsta? El, Niculcea, auzise că în unele regiuni șefii posturilor de jandarmi fuseseră schimbați și, sfătuit și cu alții, ceruse mutarea. Acum aștepta să-i vină hârtia de la legiune, numai că, uite, nu sosea și lucrurile se opinteau. Oamenii îl priveau cam de sus, nu-i mai dădeau nici bună ziua. Unde mai pui că dacă era vorba să mai arate că are putere, nu

îndrăznea nici să mai scrie un proces-verbal. Altădată s-ar fi luat de ei că au câinii dezlegați, ce i-ar mai fi înjurat, dar te puneai cu ăștia mai porniți, de nu se mai astâmpărau? Nu lipseau amenințările, câțiva îi ziseseră de la obraz că o să vadă el pe dracul că bătuse oameni. Se trezea de multe ori noaptea și asculta scârțâitul porții de-acasă. Dacă se întorcea vreun dezertor dintre aceia pe care-i smintise și-i cerea socoteală? Se înființaseră tribunale ale poporului unde se judecau vinovații de crime; până la el, care săvârșise numai găinării, mai era timp, dar de venit rândul tot avea să-i vie.

Și-l cuprinse o frică pe care și-o stăpânea greu. Avea nevastă, copii, ce, era de colo? Ia să fi fost singur, izmană pe călător, își punea șapca pe-o ureche și pe-aici ți-e drumul, pe când așa? Lasă bunătate de casă, lasă lucruri agonisite, Dumnezeu știe și cu el cum le agonisise, și du-te, unde? Nu era ușor nici chiar pentru un plutonier adjutant de jandarmi care văzuse multe în viața lui și care crezuse până în august 1944 că binele ăsta n-o să se termine până la sfârșitul lumii.

Se mai înmulțiseră și furturile, că unde e sărăcie s-a terminat cu cinstea. Niculcea nu-și mai vedea capul făcând anchete. Altădată ar fi scos un vinovat în 24 de ore, dar chip de mai ia zece inși să-i închizi în post; să-i bați măr, până-l faci pe unul să vorbească! Acum dacă se răstea mai tare la careva, numai ce-l auzeai:

– Ce-i, domnule Niculceo? Acum nu se mai strigă la oameni, e democrație!

Învățaseră ai dracului toți, și țigani și români, cuvântul ăsta, „democrație" și n-o mai scoteai la capăt cu ei. De soldați să nu mai vorbim. Când era vorba de instrucție, abia se mișcau. Comenzile plutonierilor lui sunau fără convingere, se dusese disciplina; cum să nu meargă jandarmeria prost, dacă până și trupa, adică cei care păzeau postul, se sculau la opt, abia cu o jumătate de oră înainte de sosirea lui? Înainte de armistițiul ăsta, soldatul avea n-avea treabă, la cinci trebuia să facă ochi,

să stea în poziție de drepți în fața superiorului. De crâcnit nici că putea fi vorba. Păi câți trimisese el la Curtea Marțială, pentru indisciplină, Dumnezeu să-i dea atâta bine pe lumea cealaltă...

Și-uite că de Paștele ăla se mai întâmplase și-o boroboață, să intri în spital și mai multe nu.

Cum nu ploua, ieșiseră paparudele, niște țigănci din Osica, despuiate toate, care au jucat trei zile pe ulițele Pietrei, doar-doar o cădea un strop de apă. Lumea, ca la urs. Muierile se deșelaseră cărând căldările cu apă de la fântână să le ude cum era datina. A trecut și asta, nimic. o ținea tot în călduri. Năvăliseră și niște muște cât unghia, albastre și turbate, pomii ardeau de atâta căldură, frunza lor tânără, fiartă, se strângea cum se strânge cârpa. Câmpul, vânăt. Vitele mugeau stins în lunca Brâncovenilor. Secaseră și apele, rămăseseră numai câteva nisipuri umede în care animalele vârau boturile lor uscate.

Cam pe la prânz așa, într-o vipie, picară și călușarii de peste Olt, să-l ia din Rusalii, cum se zice, pe un bolnav căruia îi jucaseră peste an de vindecare. Erau șapte sau opt bărbați, jurați, lăsați de neveste, legați frați de cruce. S-au apucat să strige și să se miște după datina lor, în bețe. Satul tot, cruce, în fața primăriei, se uita. Striga unul răgușit:

– Jălai! Jălai!

Cam după un sfert de ceas, așa spuneau martorii mai pe urmă, unul dintre ei, de făcea pe Mortul, s-a așezat în praful șoselei și au început să-l bată cu parii. Au dat în el ce-au dat, cum era obiceiul, ăsta nimic, icnea numai, că de fier să fi fost și tot te-ar fi durut. Muierile strigau de plăcere și se rugau să-l izbească mai bine.

Când să termine și să scoată bolnavul la care veniseră afară, Mortul nu s-a mai ridicat. Au tras de el, l-au udat cu apă, nimic. Era rece. Mort de-a binelea. S-au speriat femeile. Una a venit repede la post și l-a chemat:

– Vin, dom'le Niculcea, că l-au bătut pe unul de l-au lăsat lat...

Adjutantului asta-i lipsea. O crimă la timpuri din astea. N-a avut ce face și-a adunat ajutorii și a sosit în grabă. Într-adevăr, călușarul murise. A strâns lumea, a întrebat. Ceilalți nu fugiseră, stăteau drepți în ciomege, și se uitau la el ca și când ar fi băut fiecare câte un pahar cu apă, n-ar fi ridicat o viață de om. Erau șapte țigani mândri, cu ochii ca flacăra, netemători, rânjind cu dinții lor puternici. I-a cărat la post cu jandarmii. Unul dintre plutonierii lui l-a întrebat la ureche:

– Dom' șef, aici e rost de-o avansare!

– Cum, mă?

– Ăsta nu-i omor din imprudență, cum ar vrea ei să credem noi.

– Dar ce e, mă?

– Dumneavoastră nu vedeți cum râd de noi?

– Ei și?

– Cum ei și, dom' adjutant? Aștia l-au omorât pentru că au avut ceva cu el...

Niculcea a căzut pe gânduri. Ei, ce mai treabă ar fi făcut altă dată pe chestia asta, ce i-ar mai fi bătut: numai în mațe, dar mai puteai?

– Și cum să-i facem, mă, să mărturisească?

Plutonierul a râs cu înțeles.

– Parcă dumneavoastră nu știți?

– Ce să știu, mă?

– Îi mai gâdilăm puțin.

Niculcea a dat cu șapca de pământ.

– Ești nebun? Tu n-ai aflat că în România nu se mai bate, nătărăule...

– De ce să nu se mai bată, dom' șef?

– Pentru că-i democrație. De-mo-cra-ție... a silabisit.

Ajutorul nu s-a lăsat.

– Pentru o crimă, o dăm dracului de democrație..

– Treaba ta, eu nu mă bag, a mai spus Niculcea și în gândul lui s-a rugat la Dumnezeu să pățească ceva, să scape odată de meseria asta pe care nu mai putea s-o facă așa cum trebuie.

La o săptămână, cine a intrat în post? Maiorul de la legiune. Era făcut drojdie, pe el, Niculcea. Celălalt, majorul, raportase la Caracal, că nu luase nici o măsură. Țiganii stăteau închiși și comandantul voia să știe de ce adjutantul se lasă așa de moale. Trei ceasuri l-a beștelit față de inferiori. L-a făcut cum i-a venit la gură, de-i venea lui Niculcea să-și ia lumea în cap. Când n-a mai putut răbda, i-a spus ofițerului răspicat:

– Domnule maior, e ușor să vorbiți așa, dar ia să fiți colea ca mine, cu comuniștii în spate, care ațâță lumea și ne spune în față că s-a zis cu jandarmeria română! Nu pot să mai dau o palmă că se află la București. Dumneavoastră citiți *Scînteia?* Nu citiți. Dacă ați citi-o, ați vedea ce scrie acolo. S-a terminat cu puterea noastră...

Maiorul, un om îndesat, cu ochelari pe nas, se învârtea de colo-colo prin biroul postului. Fierbea în el. Când a terminat Niculcea și-a luat iar poziția de drepți, i-a venit drept în față. Era mai mic decât adjutantul și se uita în sus la el.

– Am să-ți dau șapte zile de arest, Niculceo, i-a spus răspicat, și am să am grijă și la avansare, să nu pui gradul pe umăr decât la Sfântul Așteaptă. Păi așa vorbește, mă, un plutonier, șef de post, cu comandantul lui? Adică ție ți-e frică de comuniști? Cine-s, mă, ăștia, arată-mi-i și mie și să stăm de vorbă. Atâta vreme cât țara are un guvern, jandarmul de guvernul lui ascultă! Ți-a spus ție cineva că s-a schimbat ceva în țara asta? Nu! Atunci? Tu-ți faci datoria. Dai și-n ăla, dai și-n ăla. Armata nu face politică, m-auzi?

– Aud...

– Dacă auzi, de ce nu mi-ai scos untul din țiganii ăia până acum, să mărturisească? De ce nu mi-ai încheiat proces-verbal și mi-i ții ca pe boieri în post, pe mâncare și pe dormit, ai?

– Dom' maior, dacă ordonați, eu...

– Ce tu, mă? Ce tu? A trebuit să vin eu aici să fac ordine? Tu nu mai ai autoritate? Că o dată te schimb și-ți pierzi pâinea.

Și zise astea, maiorul a plecat. În jur, plutonierii l-au lăsat liniștit și s-au împrăștiat și ei.

Cam la vreun ceas, ușa postului s-a deschis și a intrat Furdui. Niculcea și-a spus în gând: „Asta ce dracu o mai vrea, a venit să-mi ceară și el socoteală că l-am dus legat la legiune?“ Ceferistul nu venise pentru asta. De când se întorsese de pe unde stătuse închis, nu-i spusese nimic. De câte ori aducea el vorba, să se scuze, celălalt o schimba. Se făcea c-a uitat ori nu voia să-și amintească.

– Bună ziua, a spus lăcătușul

– Bună ziua. Cu ce ocazie pe la noi?

– La Ojogi a izbucnit tifosul. Partidul comunist m-a însărcinat să mobilizez oamenii, să luăm primele măsuri.

Tare-i mai sunau ciudat cuvintele astea în urechile adjutantului. Auzi dumneata: „Partidul comunist“, parcă altă autoritate nu mai exista! Tăcu însă, îl pofti pe un scaun și întrebă pe un ajutor:

– Tomescule, tu știi ceva de tifosul ăla?

Majurul nu știa. Niculcea se trezi înjurând:

– Păi voi ce pașteți aici, mă? Ce-mi faceți? Trebuie să vină dumnealui, și-l arătă pe Furdui care sta nepăsător la locul lui, trebuie să vină streinii și să-mi spuie ce se petrece pe teritoriul meu?

Chestiunea asta cu tifosul, gândea, căzuse foarte bine, abia mai punea șaua pe inferiori, mai făcea uitată crima călușarilor. Putea și el să mai strige la alții, să-și săreze sufletul.

Și-a pus centironul, a chemat doi plutonieri și împreună cu Furdui au trecut întâi pe la moașa comunală, pe la dispensar, la Piatra, au mai luat o soră, o fetișcană de vreo 20 de ani și au oprit două căruțe care mergeau spre Brâncoveni. Când să se urce, Niculcea l-a văzut pe Zamfir care tocmai sosea. Furdui i-a făcut loc, alături:

– Sosiși, tovarășe Zamfir? Ți-a spus tovarășul Cornel că la Ojogi e tifos?

– Da.

„Aha, și ăsta s-a făcut comunist!“ și-a zis în gând adjutantul.

Al lui Oaie s-a urcat în căruță, i-a aruncat un „bună ziua“ în scârbă și nu l-a întrebat nimic. El cu Furdui avea de vorbit. Odată s-a simțit Niculcea ca o baligă-n ploaie. Nu mai era de trăit, toți se făcuseră ai dracului, toți dădeau în el, parcă ar fi trebuit să ispășească toate păcatele pământului.

– E și tovarășul Boancă acolo, spunea lăcătușul. Busulică n-a putut să vină, dar cel mai târziu pe la cinci după-masă o să pice și el. Avem sarcină de la județeană să mobilizăm toți medicii și toți sanitarii și să oprim epidemia, de-aia l-am chemat și pe șeful de post, să izoleze comuna și să oprească circulația...

Asculta adjutantul și nu-și credea urechilor. Vra să zică ăștia erau bine organizați. Județeană, cutare, cutare, mobilizare... Ehe, vorba lui Petrescu, puțini, dar ai dracului, nu degeaba primiseră ei ordine să-i supravegheze de departe pe comuniști, dar să nu-i stingherească. Profitând că se vorbise de el, Niculcea se amestecă în vorbă:

– Și câte cazuri sunt, domnule Furdui?

Ar fi vrut să-i spună „tovarășe“, dar cuvântul nu i se urcă pe buze, nu-i plăcea.

– Vreo zece până acum.

– Nu mai spune.

Tăcură un timp toți. Moașa, o femeie grasă, nădușită toată, luată de la treburile ei, mormăia încă:

– Și cu mine ce să faceți acolo?

– Ești sau nu ești felceriță? o întrebă brutal Niculcea.

– Sunt.

– Păi dacă ești, atunci ce mai întrebi? Ce, vrei să-l aduc pe popă la cazuri de-astea? și-n gând o dădu dracului cu neamul ei cu tot.

Cealaltă, sora de la dispensar, nu scosese un cuvințel. Era o fată năltuță, slăbuță, îmbrăcată într-o rochie subțire, albastră, cu flori. Își ținea genunchii cu mâinile încrucișate și se uita pe câmp. Deasupra ardea nemilos soarele. Cerul tot, ca o apă spălăcită. Urca praful șoselei în el ca un fum. Se chircise și frunza salcâmului, cât e pomul ăsta de învățat cu seceta.

Niculcea îi lăsă ce-i lăsă pe cei doi și aduse vorba despre crima călușarilor.

– Ce-i cu oamenii ăia? întrebă Furdui, cu o lene voită.

– Ce să fie? Azi de dimineață a venit maiorul la mine și m-a spălat de nu mai mi-am văzut capul.

Nu-l întrebară nimic. El nu se opri.

– Vor să fac o cercetare și eu m-am dat îndărăt.

– Ce fel de cercetare? întrebă Zamfir într-un anume fel, pe care adjutantul îl pricepu și care însemna: „Cam știu eu ce fel de cercetare faci dumneata, că am stat în post o săptămână și te-am văzut cum bați!"

Niculcea își scoase șapca, după obicei, își roti batista albă pe marginea ei de piele, ca s-o usuce și în cele din urmă o luă de la inimă la inimă, cu glas moale:

– Parcă nu știți dumneavoastră cum e la meseria noastră? Mai scapi unuia o palmă, îl mai atingi. Adevărul nu iese, cum se spune, ca untdelemnul la suprafață, trebuie să-l ajuți puțin...

Furdui râse subțire, numai pentru el. Nu spuse însă nimic.

– Or, continuă plutonierul, ce s-a întâmplat?

– Ce s-a întâmplat? îl ațâță Zamfir, de-al dracului.

– Un ajutor de-al meu, ce i-o fi trecut prin minte, a raportat la legiune că ăsta nu-i un omor din imprudență, așa cum crede toată lumea, pentru că nu știu dacă știți, la jocul acesta, se mai întâmplă, Mortul, ăsta-i *rolul* lui, trebuie să stea și să încaseze. Ceilalți l-au atins, se vede treaba, mai tare, s-au înflăcărat la joc, l-au lăsat lat...

– Și?

– Și s-a găsit un deștept care vrea să-i scot vinovați pe țigani...

În momentul acela adjutantul își aduse aminte că băiatul lui Oaie o luase pe fata lui Călălău și o drese repede:

– Pe călușarii ăia...

– Ei cum? întrebă și Furdui.

– Păi ar vrea să-i bat, să spună că au făcut-o pentru că aveau necaz pe cel ucis...

– Și dumneata? făcu Zamfir, deși ghicea ce-o să-i răspundă plutonierul.

– Eu nu mai bat pe nimeni. Asta e! S-a terminat cu bătaia. Acum e democrație!

Apăsase pe ultimul cuvânt și privise drept în ochii moașei, care asculta nepăsătoare. Bărbații nu scoaseră un cuvânt, nici Zamfir, nici Furdui. Niculcea își spuse în gând: „Barim dacă vin ăștia la putere, să nu zică cumva că n-am declarat-o față cu martori că eu nu mai bat pe nimeni!“

Într-un ceas erau la Ojogi, o comună pârlită, aruncată într-o vale stearpă, Pe uliți ardeau focuri în care erau aruncate trențele celor bolnavi. La capătul satului se puseseră străji și „vardianul“ bătea toba primăriei pe toate ulițele, strigând în gura mare ca fiecare să se ungă pe tot corpul cu gaz, să facă baie în fiecare zi și să scoată ploșnițele de prin pereți și paturi.

Coborâră. În fața primăriei erau așezațe câteva bănci pe care stăteau câțiva inși. Între ei, doi sanitari în halate albe, care făceau injecții țăranilor arși de soare. Niculcea cu cei doi plutonieri întocmiră repede un raport. Umblau toți cam cu frică și moașa îi sfătui să rabde fiecare câte o inoculare. Zamfir își suflecă mâneca și după el urmă și Furdui și sora de la dispensar și majurii. Până seara aflară că muriseră doi bolnavi și că alți opt sau nouă stăteau în localul școlii, întinși pe niște paturi de lemn, făcute din bănci..

Femeile umblară din casă în casă și întrebară pe toți dacă mai aveau bolnavi în așternut. Unii se cam fereau să spună și

asta era cel mai rău lucru. Se însera când terminară cu colindatul. Pe uliți, copiii se jucau nepăsători. Săreau peste focurile aprinse în fața porților și strigau răgușit cuvinte neînțelese. Pe Zamfir îl cuprinsese o lene tristă. Parcă i-ar fi turnat cineva plumb în picioare. Lui Busulică, picat și el cu o șaretă pe la cinci, îi era frică să nu se fi îmbolnăvit. Sora de la dispensar îi luase temperatura și-i spusese să nu se sperie că-i numai o oboseală. Târziu, spre miezul nopții, când se mai răcori, mâncară fiecare câte o bucată de pâine și o felie de salam, cumpărate de către Furdui de la cârciuma din sat. Nu aveau chef de ninic. Văzuseră mizeria acelei comune, pierdută departe de drumurile obișnuite și ar fi vrut să doarmă. Stăteau în fața școlii, o clădire joasă, acoperită cu șiță, luminată de lună. Prin geamurile deschise larg se auzeau gemetele bolnavilor. Sanitarii își strângeau uneltele în cutiile lor de aluminiu. Abia terminaseră lucrul și ar fi plecat fiecare spre locurile lor. Furdui nu-i lăsă însă, spunându-le că trebuie să rămână în sat până se va stinge epidemia.

Unii adormiră acolo, rezemați de spătarele unor scaune tari, alții se întinseră pe bănci. Niculcea cu plutonierii, mai descurcăreți, umplură căruțele cu care veniseră, cu un strat de paie și-și făcură culcuș. Lângă un foc rămăsese numai Zamfir, căruia îi trecuse lenea, și Boancă. Fumau amândoi ascultând respirația grea a lui Busulică și horcăielile lui Furdui. În școală, la lumina unei lămpi chioare, se vedea pe ziduri umbra neagră a sorei de la dispensar, Copila aceea n-avea somn, bolnavii îi cerură toată noaptea apă de băut și ea nu ațipi până a doua zi. Boancă vorbise ce vorbise de-ale lui și pe urmă îl întrebase:

– Ai auzit?

– Ce s-aud, tovarășe Boancă?

– Colea, aproape, în Dolj...

– Ei?

Ceferistul strivi țigara sub bocanc și spuse mai mult pentru el:

– Terminăm noi și cu sărăcia din țara asta...

– Bine ar fi, dar e greu. Lumea-i îndărătnică...

Celălalt se miră:

– Cum, adică, e îndărătnică?

– Împătimită în prostie...

Și-i povesti cum colindase comuna intrând într-o mulțime de case. Ce nu-i văzuseră ochii? Acum, nici Piatra lor nu era vreo așezare mai de Doamne-ajută, dar ei nu trăiau cum trăiau ăștia, mai rău ca-n Patagonia, câte șapte într-o odaie în care abia răsuflai. Cum să nu-i mănânce atunci tifosul și alte alea? De știut îi știa săraci pe cei din Ojogi, dar de văzut nu-i văzuse, deși comuna lor era la un ceas de mers. Când îi întrebase pe câte unul și pe câte altul cum izbucnise boala, o babă se apucase să plângă și să spună că de vină era numai „vântul rău“ care bătuse prin martie, și spurcase locurile.

Boancă îl ascultase tăcut și, când terminase, își aprinsese iar o țigară. Se auzeau cocoșii prin curți și luna tot mai bătea stăruitor în zidul școlii.

– Vezi, tu, Zamfire, ești încă tânăr, ăsta-i norocul tău. Eu te cunosc de mult, și pe tine și pe alde Oaie, tată-tău. Cu el nu știu câte grăunțe o să mai schimb, dar cu tine am multe de vorbit. El a rămas undeva tot țăran. Muncește la calea ferată numai pentru că aici e prea mare sărăcie, dar în mintea sa tot dorința asta stăruie, să capete câteva pogoane de pământ și să se apuce de ce și-a dorit toată viața...

– Așa-i, m-am certat și eu cu el de câteva ori

– Știu, se uită la pământ ca la un stăpân. Voi ăștia mai tinerii n-o să mai fiți așa. De aceea vouă vi se adresează partidul...

Tăcu puțin, ascultând sforăielile lui Furdui. Busulică se întorcea în somn și mormăia ceva neînțeles.

– Țara asta a noastră a fost ținută în întuneric. Cine și cui îi păsa că pe lumea asta există o comună pârlită ca Ojogi, unde oamenii mor ca niște câini, de tifos. Dar nu mai merge așa,

uite că vine o schimbare și unii n-o simt; sau dacă o simt, se fac că n-o bagă de seamă, nu le place...

– Nu le place, tovarășe Boancă...

– Cum o să le placă? Au furat, au jefuit, au trăit pe spinarea altora, acum le-a venit ceasul. Eu sunt bătrân și ochii mei au văzut multe. Ehei, uită-te la părul meu...

Lăcătușul își scoase șapca înnegrită de funinginea trenului. Părul lui, tuns scurt, avea un spic alb-cenușiu care lucea stins în lumina lunii.

– Pe la câți am muncit! Numai în calea ferată de câți ani mă știu... Odată, mai demult, lucram la unul mai pricopsit; și eu am fugit de la țară, tot de mizerie. Ăsta trecea grâul peste Jiu, peste un pod unde trebuia să plătească o taxă. Era un leu de căruță, o nimica toată la banii lui, dar ce-mi pățea sufletul, că eu trebuia să-i duc grâul la măcinat. Mă învățase să trec pe la un vad, numai ca să-i economisesc câțiva lei. Într-o noapte era să mă înec și o dată cu mine să se ducă și caii și căruța. Venise Jiul mare și noi n-am știut, ne-am trezit numai pe la miiloc plutind pe apă; unde mai pui paznicii care chiuiau în spate, să nu le scăpăm. De atunci am fugit. Mă gândeam ca prostul, că omul de ce are, de-aia îi trebuie și mai mult. Altundeva, mi-a spus Furdui, era un moșier care lua taxă pe rufele spălate într-un râu care curgea pe un izlaz al lui...

După ce tăcu puțin, zise cu o îndârjire ascunsă:

– Așa nu se mai poate...

Pe urmă își aduse aminte:

– Dar tu nu intri mâine în tură?

– Abia seara.

– Și când mai dormi?

– Oi dormi eu...

– Ai nevastă, și încă tânără...

– M-așteaptă ea...

Boancă își perpeli puțin picioarele la foc. Nu-i era somn, ca și celuilalt.

– Au început să se miște. Dincolo, în Dolj, au izgonit pe moșieri...

– Cine?

– Țăranii, cine? La Bârca, la Moțătei, la Seaca de Pădure, peste tot...

– Și-ai noștri ce-așteaptă?

Boancă oftă și-l privi:

– Aici e mai greu. Moșieri puțini, pământ prost, pe-ai noștri îi cunoști, trăiesc mai mult din negoț, ce mai scapă la Piatra, la gară...

– Dar pe domnul Marian l-ai uitat?

Boancă nu-l uitase, dar ăsta avea o vie și vreo sută de hectare. Cu ce s-astupi atâtea guri flămânde?

– Și popii de la mânăstire? mai întrebase Zamfir.

– Ei, popii, ăștia se țin de grădinărit. Cine s-amestecă? Partidul nu are treabă decât cu exploatatorii.

Băiatul lui Oaie se gândi puțin și-și aduse aminte:

– Bine, dar ei n-au folosit mână salariată? C-au folosit. Uite-o pe-a mea, pe Oana, n-a muncit vară de vară la popi? C-a muncit!

– Lasă-i pe popi, pământ o să găsim, că mai sunt locuri, o să le dăm la toți, numai că la noi a mers mai slab. Uite, avem guvern B.P.D., după cum știi..

– Care vra să zică de-ai noștri!

– Stai...

– Stau.

– Ei, și lucrurile nu merg tocrnai bine. Și nu prea știu de ce. Peste tot s-au făcut comitete sătești de acțiune. Ba mai mult, la 22 martie anul acesta s-a votat legea reformei agrare...

Zamfir nu înțelegea:

– Și-atunci cum devine?

– Devine că e ceva putred la mijloc. Primarul ăsta al nostru, din Piatra, cu notarul, omul lui, ne bagă bețe în roate. Noi, cu Busulică și cu Furdui, i-am tot întrebat: fraților, când trecem

la înfăptuirea reformei? Aia, că să vezi, că să prezentăm tabele. Ne-au omorât cu tabelele. În Dolj, cum îți spusei, nici nu se topise zăpada de pe câmp și săracii și-au luat pământurile în primire și noi, aici, facem tabele.

– Ce tabele? întrebă Zamfir.

– Păi cu inventarul agricol al fiecărei moșii, să nu plece careva cu sculele, să le înstrăineze, să le vândă, să le îngroape...

– Asta-i foarte bine...

Boancă înjură surd.

– Sigur că-i bine, cine nu zice că-i bine, dar până una-alta, uite că moșierii de dincolo de Olt au lăsat anul trecut recolta pe câmp și țara piere de foame. Trebuia să punem mâna pe pământuri întâi și pe urmă vedeam noi ce-i cu inventarul și cu reforma. Că eu unul m-am tot săturat să-i aud p'ăștia cum o tot încurcă cu tabelele: câți țărani săraci avem, câți mijlocași, câți draci, câți laci, că aseară i-am spus tovarășului Cornel: „Frate, aici la noi toți sunt la un fel, ce mai ne încurcăm, hai să punem mâna, să trecem la fapte, să-l expropriem pe Marian, că la București s-a votat și legea și el stă și nu-i pasă...

– Și ce ți-a răspuns?

– Nu, că trebuie să lucrăm organizat. Halal organizare...

De data asta Boancă se supărase, se vedea bine.

– Și-atunci?

– Atunci înseamnă că trebuie să mergem peste capul lui și să întrebăm mai sus. Uite, a trecut Paștele, oamenii nici n-au ieșit la câmp, și cu seceta asta, o s-o dăm dracului, aia e! Nu s-au făcut însămânțări, să vedem ce-o să culegem?

– Și de ce stau oamenii cu mâna în sân?

– Pentru că i-a speriat unul și altul cu gogorițe: nu, că dacă iei pământul cu japca, tot așa-l dai înapoi că legea asta e numai a noastră, a comuniștilor..

Mult timp nu mai spuse nimeni nimic. În zori, când s-amețește și noaptea de frumusețea ei, ațipiră. I-a trezit țipătul unui bolnav și-au sărit buimaci în sus. Sora de la dispensar îi

chema înăuntru. Mai muriseră doi, pe neștiute, și sanitarii îi cărau afară pe niște năsălii. În fața școlii se aduna lumea pedepsită, vreo sută sau două de țărani, cu capetele plecate, închinându-se de sufletul celor duși.

Deasupra ardea lumina unei zile triste, goale, înăbușitoare. Niculcea și plutonierii săi, speriați, dispăruseră pe la zece, după ce băuseră la cârciumă trei kilograme de țuică. Zamfir împreună cu Boancă și cu Furdui au rămas în Ojogi încă două zile, după ce trimiseră vorbă prin Busulică la Piatra că nu puteau să plece, să lase omenirea pieritoare în spaimele bolii care mai pusese la pat încă vreo cincisprezece țărani, ascunși până atunci de rude.

XIII

A dracului politica asta, în care se băgase și fii-său, cel mic, Zamfir, își spunea câteodată Oaie. Uite, stă și citește de la o vreme ziarul comuniștilor, *Scânteia,* pe care i-l aduce un ceferist cu trenul, că la Piatra parcă-i fundul pământului! În țară, după câte înțelege, sunt frământări mari. La București s-a tras cu pușca, oamenii au ieșit în stradă, s-a schimbat și guvernul de câteva ori, ceea ce după mintea lui nu era bine, pentru că treburile mergeau anapoda. De pildă la ei, aici, în comună, nu se mai găsea de multă vreme săpun, să tragi cu tunul. Și dacă ar fi fost numai asta, dar nu se găsea nici sare, nici gaz pentru lămpi, nici sodă caustică, și atunci ce te mai mirai dumneata că la Ojogi izbucnise tifosul!

Seara îl mai întreba pe Zamfir:

– Cum e, mă, șapteluni, cu politica asta a voastră de nu ne mai pricopsim și noi o dată, că uite, lefurile stau pe loc și n-o să mai avem nici de mâncare dac-o mai ține așa...

În tot ce spunea, ceferistul avea o bucurie răutăcioasă, ca și când ar fi lăsat să se înțeleagă că nu Zamfir o să

schimbe țara cu politica pe care o făcea. Fiu-său, mai mult obosit, că nu mai avea zi, nu mai avea noapte, se înfuria câteodată:

– Păi sigur, ai vrea să se bată din palme toate. Crezi că boala asta de care e cuprinsă omenirea se vindecă numaidecât. Mai ai răbdare...

– Ce răbdare să mai am, Zamfire, că nu vezi, ajungem în sapă de lemn... Eu nu știu ce regim o fi ăsta, că dacă mă uit bine, tot lui alde Anghel Mocioancă, morarul, îi merge bine. De când cu seceta asta a mărit uiumul și-am auzit că-și mai face niște case la Slătioara...

Zamfir se încrunta și spunea cu o mândrie pe jumătate:

– Parcă *noi* nu știm? Știm, dar o să-i vie lui rândul, n-avea grijă...

– Care voi, mă, că pe tine cine te bagă în seamă pe-acolo, pe la partid?

De fapt, Zamfir era supărat și de alte lucruri. Nu numai tat-său îl întreba de ce merg toate anapoda. Mai erau oameni care se mirau că nu mai găsesc de nici unele și că speculanții le luau și pielea de pe ei pentru un kilogram de mălai. Ce să-i spună însă bătrânului ăsta de taică-său care nu vedea lucrurile mai departe de nasul său? Că la ICOOP-ul din Caracal, unde își vindeau țăranii ce bruma le mai rămăsese din recolta de anul trecut, se vârâseră câțiva șperțari care cumpăraseră tot grâul lui Marian din Piatra, ca acesta s-o poată șterge în străinătate, obligându-i în același timp pe producătorii mai săraci să vândă porumbul în cantități mici, ca la pomană? „De ce-i lăsați?“ l-ar fi întrebat atunci Oaie. „Uite că, deocamdată, n-avem ce le face!“ ar fi trebuit să-i răspundă. Că totul merge încet aici la noi, unde, până s-a făcut reforma agrară, a dat Dumnezeu de s-a terminat și războiul cu nemții. Încă despre treaba asta să nu fi vorbit cu taică-său, că s-aprindea! Ce mai fusese și în zilele alea, să nu-și mai aducă aminte Zamfir...

Prin mai, cu chiu cu vai s-a făcut un comitet de plasă, s-au adus tabelele la primărie și el, cu Furdui, cu Boancă, cu Busulică și cu primarul Mitică Trofim, au strâns oamenii în șosea să meargă să împartă moșia lui Marian și alte vreo câteva, mai încoace de Slătioara.

Lumea, grămadă. Nu lipsea tovarășul Cornel, jandarmul, adjutantul Niculcea și un pluton de soldați. Învățătorul se îmbătase de dimineață și striga în gura mare că în Piatra se întâmplă un „lucru istoric". Nu-l asculta nimeni.

Oaie își făcuse timp și pentru că avea liber în ziua aceea o luase agale spre primărie, unde se strânseseră vreo trei sute de oameni.

Pe o bancă șubredă, luată din clădirea școlii, se urcase un reprezentant al Frontului Plugarilor, care vorbea cât putea de tare, ca să fie auzit și de cei din margine. Era cald, praf, nu bătea nici vântul. Niculcea se așezase pe treptele de ciment de la intrare și privea prostit înghesuiala țăranilor. Nu-l băga nimeni în seamă, ca și când n-ar fi fost acolo. Cuvintele necunoscutului erau ascultate cu încordare.

„...Blocul Partidelor Democrate în frunte cu Partidul Comunist, spunea acela, a hotărât la 22 martie înfăptuirea: reformei agrare. Din păcate, la dumneavoastră aplicarea acestei legi a început mai târziu. Trebuie să știți că vor fi favorizați la împărțirea pământului cei care au luptat pe front împotriva nemților, invalizii, văduvele, orfanii și cei lipsiți de pământ...

Oaie își făcu loc în față și-l văzu pe Zamfir așezat la o masă între primar și Furdui. Nu lipsea nici Busulică, nici Boancă. Amândoi citeau tabelele aflate în fața lor. Până la urechile ceferistului răzbeau din când în când vorbele celui trimis de Frontul Plugarilor:

„...pământul să fie al celor ce-l muncesc, acesta e programul nostru. Trebuie să trecem cât mai repede la treabă, să nu mai stăm cu mâinile în sân, pentru că timpul nu ne așteaptă..."

După aceea mai vorbi și primarul Mitică Trofim și împuternicitul județenei de partid. Când terminară și aceștia, invalidul Niculaie Bâzboi se întoarse spre trimisul Frontului Plugarilor și-l întrebă în gura mare:

– Dar pământurile mânăstirii ni le dați?

Cei vreo douăzeci de săraci ai satului, adunați pâlc în spatele lui, îl încurajară:

– Să ne dea și pământurile popilor!

Alți câțiva cerură condicile primăriei, ca să vadă cu ochii lor dacă după cadastru nu li se cuvine mai mult de două hectare e de familie, atât cât se anunțase.

Primarul îi potoli:

– Stați, mă fraților! Să n-o luăm nici așa. Adică, vă întreb, cum vine chestiunea asta? Ce v-au făcut popii?

Bâzboi se aruncă iar mai în față. Un braț al vechiului său veston militar se bâțâia într-o parte și-n alta. În ziua aceea își pusese, deși era foarte cald, și capela sa de soldat, pe care era cusută o bandă tricoloră.

– Să-i expropriem și pe ei, că s-au hoțit, strigă cu o furie nestăpânită. Sunt exploatatori, pentru că au folosit mână de lucru la grădini..

Furdui vru să se amestece:

– Ia mai tăceți o dată, că uite s-a făcut prânzul și n-am trecut la treabă. Tabelele sunt aici, loc este destul pentru cei care vor căpăta pământ, așa că ce să ne mai ciondănim.

Niculaie Bâzboi nu se lăsă cu una cu două. S-aproprie de masa comisiei de reformă agrară și-l luă de gât pe Zamfir:

– Mă, al lui Oaie, ia spune tu, că mă cunoști. Pe nevastă-ta, pe Oana, n-au plătit-o popii pentru că a lucrat la grădinărit?

Se făcu tăcere. Lăcătușul luă mâna zdravănă a invalidului și-i spuse încet:

– Potolește-te!

– Să-mi spui dacă-i așa sau nu?

– Așa e și ce vrei?

Ciungul se întoarse către cei din spatele său:

– Auziți, măi, oameni buni, că așa este. Atunci de ce nu-i scoateți din mânăstire, că le-ajunge. Ei n-au fost pe front, nu i-au mâncat păduchii, au stat aici și-au bălmăjit rugăciuni și-acum se găsesc, cine, tocmai comuniștii să-i lase mai departe să trândăvească, să trăiască din sudoarea altora.

Busulică se ridică de la locul lui. Avea o față asudată, nici n-apucase să se bărbierească în dimineața aceea. Zamfir îi făcu loc.

– Ce faci tu, mă, agitația asta aici? îl întrebă scurt pe invalid. Mă cunoști pe mine?

– Te cunosc, răspunse mai moale ciungul. Lucrezi la gară, la Piatra.

– Și eu te cunosc pe tine...

Oaie se apropie mai mult, curios să vadă ce o să se întâmple. Busulică își șterse cu batista gura uscată și după aceea zise repede privindu-l pe Bâzboi drept în lumina ochilor:

– Ce tot vrei tu? Vrei pământ? O să-ți dăm. Cu popii ce ai tu, mă, ce ți-au făcut?

– Să ne dea nouă pământul mânăstirii, că-i mai bun, să nu ne trimeteți la mama dracului, la Slătioara...

– De, că nu-i așa departe, se amestecă o muiere. Pământ să fie.

Primarul Mitică Trofim îl apucă pe invalid de mâna zdravănă și-i spuse apăsat:

– Trebuie să aplicăm legile țării. Reforma asta nu s-a făcut așa, alandala, înțelegi? S-a chibzuit, s-a văzut cum stă fiecare, ce crezi tu?

Ciungul nu se liniștise:

– Dacă au folosit mână salariată sunt sau nu exploatatori?

Busulică iar se aprinsese:

– Lasă tu vorbele astea mari. Dacă-i așa, o să vedem noi, ce te tot bagi tu unde nu ești chemat?

– Mă bag, că sunt niște speculanți. Mânăstirea vinde zarzavaturile cu preț îndoit...

– Tu vorbești? îl repezi ceferistul. Tu vorbești? Ziceai adineaori că mă cunoști. Nu?

– Te cunosc, ce crezi că mi-e frică s-o spun? îl înfruntă Bâzboi.

– Mai ții minte cât mi-ai cerut acum o săptămână pe un pachet de „Plugar“? Ia spune?

Invalidul o dată se înverzi. Busulică nu-l slăbi:

– Ce tot vorbești tu de speculă? Unora ca tine ar trebui să nici nu le arătăm titlurile de împroprietărire, darămite să le mai dăm și pământ...

Oaie auzise totul. Ajunsese mai în față și privea acum cu mândrie spre fiu-său. În gândul lui îi dădea dreptate lui Busulică: „Așa-i, i-am spus eu lui Bâzboi că mai există o cinste. Și-o fi lăsat el o mână pe unde-a lăsat-o, dar nici să n-o facă pe deșteptul, că nu-i merge cu ăștia!“

Și, ca să se spargă bâlciul, reprezentantul Frontului Plugarilor se urcă iar pe banca șubredă și strigă mulțimii:

– Acum la treabă, fraților, că nu-i timp de pierdut!

Comisia de reformă agrară intră în primărie și după câteva minute Zamfir ieși cu lanțurile de măsurat. Vreo câțiva îl ajutară, chiuind. Cei mai săraci își și făcuseră țărușii pentru loturi, de dimineață. Erau însoțiți de muieri și de copii. Vorbeau tare, se vedea bine că unii și băuseră câte o țuică, să simtă mai bine bucuria acelei zile. Mulțimea se urni cu greutate spre marginea satului. Câțiva se opriră la o fântână. În urmă, satul rămânea pustiu! Doar deasupra șoselei se mișca leneș un nor de praf. Oaie, și el mai la urmă, privea femeile care duceau țărușii de brad în poalele rochiilor. Știa bine că lui nu are să i se dea pământ, pentru că nimănui nu-i trecuse prin cap una ca asta. Pentru toți el era un ceferist ca toți ceilalți, cu leafă de la stat, deci om care avea cu ce să trăiască, dar o curiozitate mai mare decât orice îl mâna spre locurile lui Marian. Citise în fiecare zi ziarele, știa cui i se cuvenea pământ și cui nu, însă

o speranță surdă îl făcea să-i urmeze pe ceilalți. În gând îl certa pe Pătru, băiatul său mijlociu, pentru că nu se dusese să se bată cu nemții în Transilvania. Acum, poate i-ar fi dat și lui două hectare, ar mai fi scos Oaie sărăcia din casă. Pe urmă inima lui de părinte iar se strângea: „Cum adică, Oaie, voiai să-l vezi și pe ăsta ca pe Gheorghe, ai? Te lăcomești la pământ, dar la oasele lui nu te gândești, că războiul nu-i o petrecere..." Și după ce termina cu Pătru, îl lua la întrebări în mintea sa pe Zamfir, cel mic. Dacă era bine cu comuniștii, de ce nu-l scrisese și pe părintele său în tabel, că-l știa? Ce, era vreun pricopsit?

Despre treaba asta vorbiseră de câteva ori. Fiu-său, să nici nu-l audă. Nu mai înțelegea Oaie ce le spuneau ăia, tovarășii lui, la partid, de nu mai voia să asculte de nimic. Arhanghel să fi fost și tot te-ai fi gândit câteodată și la binele tău, pe când ăștia...

Din urmă îl ajunse Niculcea. Era lac de apă, abia mai gâfâia. În urmă tropăiau jandarmii lui și adjutanții.

– Bună ziua, spuse morocănos plutonierul. Încotro, încotro?

Ceferistul îl privi ca și când abia l-ar fi cunoscut, cam dintr-o parte.

– Uite, mă duc să văd și eu ce bravură face alde fii-miu... Ei, el e cu politica. Ce vrei, azi se ridică tineretul, că-l știu de când...

Tăcu o clipă și se dădu mai aproape:

– Eu tot nu cred că face bine. Azi e mai bine să nu te bagi...

Oaie nu-i răspunse. De fapt treaba asta o credea și el, dar nu vru să-i dea dreptate lui Niculcea.

– Adică de ce să nu se bage? Atunci cine să se bage?

Plutonierul mârâi ceva pentru el, dar destul de tare ca să fie auzit și de celălalt:

– Parcă nu știm noi cum e cu politica? Azi ești, mâine nu. Eu, ca militar, nu m-amestec. Mie ce-mi poruncește, aia fac. Vezi, când a fost la o adică, tot la jandarmi au venit și tovărășeii ăștia... Fără jandarmi nu se poate... chiar la reforma agrară.

Ceferistul vru să-i spună că de fapt nu se uitase nimeni la el, Niculcea, și că reforma se putea foarte bine să fie făcută și fără jandarmi, dar tăcu, întunecat deodată la chip. Multe nu erau limpezi în mintea lui și când îl întreba pe Zamfir, că-i părea mai luminat, nici el nu știa ce să-i răspundă. Să-l luăm noi pe adjutant, de pildă, pe omul ăsta ce mergea lângă el, tot în uniforma lui, tot cu grade pe umăr. Când s-a răsturnat frontul, numaidecât după 23 August, Niculcea a stat fugit vreo două luni pe la Caracal, naiba-l știe pe unde. Nu l-a căutat nimeni. Acum, moarte de om nu făcuse, dar de smintit în bătăi tot smintise vreo câțiva dezertori. Ori, pentru asta cine avea să-l tragă la răspundere? E drept că se mai spăsise, nu se mai rățtea la oameni, dar se numea că tot el are puterea, pentru că și la o împrejurare din asta îl chemau. Or, după câte auzise, comuniștii nu-i vedeau bine pe jandarmi. „Da! îi spunea Zamfir, ai numai răbdare, crezi c-o să le fie bine? Fiecare după câte a făcut, numai că sunt treburi mai la îndemână de dus la capăt. Când s-o termina cu asta, o să-l întrebăm pe fiecare ce-a dres și pe cine-a obidit." Ușor de zis, numai că omul uită repede și că fierul se bate cât e cald.

Oaie mări pașii. Rămăsese în urmă și curiozitatea îl mâna mai departe. Din fruntea mulțimii se auzea surd zgomotul lanțului de măsurat al primăriei, târât de Zamfir și de alți câțiva prin praful șoselei. Când au ieșit spre marginea Brâncovenilor au văzut cu toții marginea locurilor lui Marian. Pe câmp nu era nimeni. Locul se întindea până departe spre răsărit, bătând în gardurile mânăstirii. Știau că n-o să-i întâmpine nimeni, pentru că moșierul era fugit, și se împrăștiară în liniște, adulmecând câteva minute pământul părăsit și părăginit. Mai departe, spre șosea, alergau trei cai speriați de joarda unui copil. Cerul se întuneca, era parcă mai răcoare. Avea să plouă. După câteva minute se adunară iar în jurul comisiei de reformă agrară. Delegatul Frontului Plugarilor ceru tabelul

împroprietăririlor și citi după aceea numele celor care căpătaseră pământ!

Oaie nu fu strigat, ca și alții, de altfel. Nu spuse nimic. Stătu multă vreme pe marginea unui șanț și fumă câteva țigări, una după alta. Niculcea, plictisit, trase un pui de somn și nu se trezi decât spre seară, când încă împărțirea moșiei nu ajunsese nici la jumătate.

În alte locuri din România, această treabă se făcuse în cântecele lăutarilor. La Piatra, lăutarii nu cântau decât de Paști și de Crăciun, și numai celor care aveau bani mai mulți. Două zile și jumătate au stat țăranii pe câmp și au mâncat acolo, împreună cu nevestele și cu copiii. N-a prea fost timp de dormit, n-au lipsit certurile, dar totul s-a terminat în liniște.

Încă din prima seară, Oaie s-a întors acasă. Nu era nici supărat, nici vesel, ca omul care zice: „Dă-mi Doamne, dar dacă nu-mi dai, nu-i nimic, că tot am eu..."

A făcut-o pe supăratul ce-a făcut-o, așa, cam la trei săptămâni și într-o zi l-a certat, în glumă, pe fiu-său Zamfir:

– Bine, mă, șapteluni, ce fel de dreptate este asta? Mie de ce nu mi-ați dat un pogon?

Băiatul a râs, i-a întins un pachet de tutun clasa a III-a și l-a liniștit:

– Lasă, că data viitoare o să-ți dăm și dumitale o moșie...

În aceeași zi s-a întors Pătru de la Craiova, mai tras la față, ostenit. Oaie avea râie pe limbă și l-a luat pe sus:

– Te-au făcut, mă, șef de gară, sau nu te-au făcut?

El, după obicei, nu i-a răspuns. Mă-sa, Constanța, tăiase o gâscă și-au chemat-o și pe Oana, cu tat-său, la masă. Zamfir, numai cu ochii în ochii nevestei, îi era mai mare dragul. Oaie i-a privit pe fiecare la rând și în gândul lui l-a și însurat pe fiul cel mijlociu, cu una de-o știa el în Osica, nu de altceva, dar se simțea bine să stea cu mai mulți la masă, acum când se terminase cu războiul și trebuiau să se apuce de treabă, să agonisească.

XIV

De vreo două săptămâni, Piatra fusese năpădită de înfometați veniți tocmai din fundul țării după o coajă de pâine, Pe aici, prin apropiere, trecea drumul spre Corabia, loc deschis pentru iernatul turmelor, cunoscut de ciobanii bogați, care vara cumpărau un munte sus, în Muscel, sau dacă nu aveau atâția bani, îl închiriau, întorcându-se tocmai la vremea asta, cu măgari și saci, să stea oploșiți la marginea Dunării, până da mugurul și mai râdea soarele. Oameni cinstiți, de nu ți-ar fi clintit o scândură de la locul ei. E drept că miroseau a zer de la o poștă și că ți se întorceau mațele pe dos dacă le vedeai cămășile spălate la o lună, dar asta era altă poveste. Ciobanii, trecuseră anul acela, acum dormitau în hogeacuri păzindu-și turmele. Lumea care năpădise Piatra nu le semăna. Prin ianuarie se auzise între ei, ceferiștii, că în Moldova seceta prăpădise totul și că oamenii mor de foame, năvălind încoace spre Oltenia să-și vândă ce mai aveau și întorcându-se la familii cu câte un sac de grâu sau de porumb. Nu se putea spune că și pe aici îi dădea pricopseala afară din case pe țărani, dar până la recolta anului viitor, tot puteau să facă față.

Se așezase și o iarnă de pomină, zăpada cât casa, șoselele înfundate ca niște pereți, trenurile abia își făceau loc. Moldovenii, mânați de foame, își lăsaseră casele și plecaseră. Întâi au picat niște muieri, înfofolite, vreo douăzeci la număr să fi fost, cam băute, să le ție de frig. Duceau în spinare saci legați bine, în care aveau țoale, lână și bumbac. Nu se tocmeau, și unii mai aprigi la suflet, olteni, ce mai vorbă, le-au luat totul pe nimic. Care nu s-a oprit la Piatra, de mai avea bani, a ajuns la Calafat și pe la Corabia, unde porumbul era mai ieftin. Cum, nu se știe, s-a dus zvonul că pe-aici se putea trăi și într-o lună nu mai aveai loc de ei pe peronul gării. Soseau ca muștele. Dormeau pe unde apucau, îi găsea boala de frig, înapoi nu mai aveau ce să caute, că-i prăpădea foamea. Soseau cu sutele,

fărâmau ce bani mai aveau pe nimicuri, ca omul aflat la ananghie și luau drumurile țării, spre sud. Să te ții trai pe negustori. Dughenile cârciumarilor nu mai pridideau. Moldovenii aduceau țuică și vin, le dădeau ieftin, și lui Mărin Pârlivie îi crescuse gușa. Ținutul acesta liniștit se schimbase dintr-o dată. Nu era unul să nu vrea să vândă ceva, pentru că, de vreme ce intră în oameni boala comerțului, e greu s-o mai scoți.

Oaie se uita în dreapta, se uita în stânga, nici ceferiștii lui nu ședeau cu mâinile în sân. Între două ture, alergau și ei prin satele din apropiere, cumpărau grâu ori porumb și se înființau cu el la gară. Moldovenii ce să mai alerge pe vremea asta cumplită? Cât le cereai, atâta dădeau. Și când prețurile au început să urce, pentru că așa se întâmplă unde este nevoie multă, s-au trezit că nu mai au cu ce să se întoarcă la ai lor. De unde, pe la începutul iernii puteai să saturi o familie cu prețul unui preș, femeile înfometaților s-au trezit spre primăvară că trebuie să-și care până aici mașinile de cusut, ca să mai capete ceva. În Piatra se spunea că alde Anghel Mocioancă, hoț mare, căruia statul, nu se știe de ce, nu-i luase încă moara, avea acasă atâtea mașini de cusut că putea să deschidă fabrică, asta ca să nu mai vorbim despre câte țoale ascundea prin lăzi, de covoare și stofe țărănești, cumpărate pe nimic de la moldoveni.

Asta n-ar fi fost nimic, cei de pe aici, din Piatra, de la Osica, de la Brâncoveni, se mai obișnuiseră. Dar cum nu se aseamănă degetele de la o mână unul cu altul, așa se băteau cap în cap părerile unora și-a altora. Primarul, Mitică Trofim, chemase la o ședință autoritățile locale și ceruse să se ia măsuri, pentru că din pricina înfometaților prețurile crescuseră atât, încât localnicii nu se mai ajungeau cu banii și, așa cum spunea un raport primit de către județeana de partid, specula făcea ravagii, mai ales în regiunea Craiova, amenințând să devină, dintr-un fenomen local, unul general, care ar fi primejduit economia întregii țări. Se tipăriră câteva ordonanțe, jandarmii fură

convocați și li se dădu dispoziții să urmărească și să confiște cantitățile prea mari de grâne, găsite la particulari. Totul fu zadarnic, pentru că în mulțimea aceea desperată era greu să împarți oamenii în cinstiți și înrăiți. Pe urmă, foamea era mai puternică și, cu cât timpul înainta, prețurile creșteau, alimente se găseau tot mai puține și năvala moldovenilor nu mai putea fi stăvilită. Se vorbea de un tren numit „Foamea“ condus de un fost plutonier în armată care-și organizase o gardă înarmată și care se avea bine cu toți șefii de gară. Aceștia nu-l opreau în stații. Nu știa nimeni cât adevăr și câtă minciună erau în toate aceste zvonuri, ceea ce fu pentru Oaie și cei din Piatra cu totul sigur este că într-o dimineață geroasă de iarnă, gara fu ocupată de către un pluton de jandarmi trimiși de la Caracal și conduși de către sublocotenentul Petrescu, pe care adjutantul Niculcea îl și întâmpină, bucuros că mai are cu cine schimba o vorbă.

Ofițerul, plictisit de lâncezeala vieții de garnizoană provincială, era fericit că fusese trimis să-și mai dezmorțească oasele, nebănuind ce avea să i se întâmple în următoarele zile. Organele de partid din localitate erau rugate printr-o adresă a Ministerului de Interne să dea concurs jandarmilor care trebuiau să stăvilească operațiile speculanților oprind orice tren ar fi trecut prin Piatra și făcând control călătorilor.

Cum îl văzu pe adjutant, Petrescu întrebă:

– Cunoști pe vreunul de la partid care se numește Cornel?

– Da.

– Du-mă la el...

Drumul până la sediul partidului fu străbătut în câteva minute. Bătea vântul și zăpada le intra în ochi. Sublocotenentul înjura lumește în gura mare, dar vocea îi era acoperită de țiuitul crivățului.

– Mai e mult, mă, Niculcea?

– Acu' ajungem, dom' sublocotenent. Dar cu ce ocazie pe la noi?

– Ia, cu moldovenii ăștia. A venit ordin să punem șeaua pe ei.

– Cum adică?

– Să strângem speculanții.

Adjutantul râse abia auzit:

– Ce speculanți, domnule sublocotenent? Niște amărâți. Speculanții stau aici, în Piatra, la căldură...

Sublocotenentul se opri puțin, îl privi pe plutonier și zise silnic:

– Mă, Niculceo, tu te-ai prostit, băiatule.

– Ei, cum?

– Tu nu-nțelegi manevra?

– Care manevră, dom' sublocotenent?

Ofițerul îi apucă brațul mantalei.

– De când aștept eu o ocazie ca asta! Ne trebuie dezordini, pricepi?

Niculcea nu îndrăznea să zică nici da, nici nu. El văzuse destule de vreo doi ani încoace, nu-i prea ardea să se mai amestece în treburi din astea încurcate.

– Ce dezordini, domnule sublocotenent?

– Mă, tu te-ai tâmpit. Păi sunt dispoziții de la Ministerul de Interne să-i dau jos pe toți cei care au mai mult de un sac la ei? Sunt! Ori cine crezi tu că vine tocmai din fundul pământului să cumpere numai un sac de grâu? Au familii, guri multe, până la vară dracii îi ia. De-aia își vând și cămașa; ori dacă eu ajung să-i împiedic, vor face scandal, se vor opune și nouă asta ne trebuie...

Niculcea ar fi vrut să întrebe care „nouă", dar tăcu. Petrescu îl privea disprețuitor.

– Tot n-ai înțeles, gâlmă?

Înțelegea el, dar nu prea mai putea să audă bruftuluielile astea ale ofițerilor.

– Adică asta cui folosește?

– Nouă, Niculceo. Ce-or să zică moldovenii ăia? A, de ăștia-mi sunt comuniștii, vor să murim de foame, ne confiscă

pâinea copiilor. Tu ai uitat că la putere avem acum guvern comunist, ori dormi?

– Ei, nu-i chiar comunist de tot. Mai sunt amestecați și alții. Dovadă ordinul ăsta de ai venit dumneata cu el...

Petrescu râse.

– Vezi că nu ești chiar atât de prost!

– Și-atunci ce-i de făcut?

– Peste un ceas evacuezi căminul ceferiștilor de lângă gară și-mi bagi soldații acolo. Ții legătura prin post cu legiunea și cu Craiova. Ce spun ăia de-acolo, e sfânt, execuți. Nu-i guvernul tău, nu-i al meu, e al „clasei muncitoare"...

Petrescu avea pe față o bucurie de copil, pe care abia și-o stăpânea.

– Nu știu cât or să mai mă țină pe mine în armată, dar cel puțin până plec dat afară de ei, tot le fac una să mă pomenească. Am acoperire. Un singur lucru îți cer și ție. Să fii câine, dacă ești patriot. Ordinu-i ordin! Pe care-l prinzi cu un sac mai mult, ia-i-l! Așa se ațâță spiritele. Avem nevoie de război civil și cu cine să înceapă treaba asta decât cu nemulțumiții și cu înfometații. Înțeles?

– Înțeles, mai zise Niculcea cam fără convingere.

Deschiseră o ușă, își scuturară cizmele și dădură peste Boancă, așezat la o masă.

– Bună dimineața, spuse sublocotenentul. Sunt trimis de legiunea Caracal cu un pluton de jandarmi; am la mine o adresă a Ministerului de Interne; cine este tovarășul Cornel?

Boancă nu răspunse numaidecât. Era ostenit, nu prea înțelegea ce-i cu ofițerul ăsta și cu adjutantul.

– Mie nu-mi puteți lăsa adresa? Tovarășul Cornel se întoarce abia pe la prânz.

– Ba da. E vorba întâi de cazarea soldaților care așteaptă în gară. Suntem trimiși aici pentru a face controlul trenurilor...

Boancă luă hârtia întinsă de sublocotenent. O citi de două ori, se uită la cei doi și întrebă mirat:

– Și eu ce pot să fac pentru dumneavoastră?

– Să ne înlesniți cazarea.

– Unde vreți să stați?

– În căminul de la gară.

Lăcătușul crezu că nu aude bine:

– Adică să dau eu afară muncitorii, acum, pe vreme de iarnă, și să bag jandarmii; dar sub ce regim crezi dumneata că ne aflăm?

Petrescu bătu pintenii cu o nervozitate abia stăpânită.

– Este un ordin al Ministerului de Interne, nu al meu personal.

Boancă îi privi pe amândoi.

– Bine. Atunci așteptați să vină tovarășul Cornel. El hotărăște, nu eu.

– Nu se poate. Soldații stau pe peron, în frig. Ce să le fac? se încăpățână ofițerul.

Niculcea se apropie de fereastră și privi mâhnit zăpada spulberată. „Iar mă pun rău cu ăștia de la partid, își spuse. Filfizonul de Petrescu pleacă azi-mâine unde-o vedea cu ochii și eu rămân cu ei, și când m-or lua să mă întrebe, când și-or aduce aminte, atunci să te vedem?“ Că nu-i mai venea o dată ordinul acela de transferare, să scape de aici cu fața curată!

Boancă nu-i răspunsese ofițerului. Își vârâse nasul în hârtii și se părea că uitase de ei.

– Cum rămâne, tovarășe...?

– Boancă, mă cheamă, ca să știi, și rămâne cum v-am mai spus. Așteptați să vie tovarășul Cornel. El hotărăște.

Niculcea îi făcu semn cu umărul:

– Haide, lasă-l! Venim mai târziu. Poate că ăla e mai de înțeles.

Sublocotenentul nu se stăpâni să nu zică ieșind:

– Bine, eu voi raporta că am fost silit să țin trupa în frig...

– Raportează cui vrei, zise răstit Boancă.

Afară, Petrescu înjură românește:

– Mama lui, nici de ordinul Ministerului de Interne nu mai ascultă. Dar ce crede că este? Se joacă cu autoritatea?

Nu era nici el prea convins de ceea ce spunea. Niculcea vru să-l împace:

– Lasă, dom' sublocotenent, haide colea să bem o țuică, trece...

– Și soldații?

– Se încălzesc ei. Fac instrucție individuală cu gradații.

Intrară în dugheana lui Marin Pârlivie, care era plină de lume. La o masă beau judecătorul și cu învățătorul, rumeni amândoi și cam cu poftă de vorbă. Petrescu îl cunoștea pe magistrat, un tânăr înalt, bine bărbierit. Se salutară și nemaiavând loc, cerură voie să stea la masa lor.

– Cu multă plăcere, se oferi judecătorul și le arătă două scaune neocupate. Cu ce ocazie pe la noi?

Sublocotenentul le spuse în două cuvinte despre ce este vorba.

– Ce se mai aude? întrebă învățătorul.

– Nimic, totul cum citim în ziare...

Magistratul râse ușor, cu subțirime:

– Dar dumneavoastră nu știți nimic în plus? N-ați auzit ce mai e prin Grecia, cum stăm cu bomba atomică?

Niculcea se plictisea. Îl rodea gândul că din treaba asta el o să iasă mai prost, pentru că o să se strice și cu cei de la partid și cu sublocotenentul. Și într-un caz, și în altul, una din părți avea să rămână nemulțumită. Și pe cine o să cadă toate belelele? Pe el.

Pe la douăsprezece, mai bine dispuși, părăsiră amândoi cârciuma, lăsându-i pe judecător și pe învățător să bea mai departe. Îl găsiră pe Cornel stând de vorbă cu Boancă. Petrescu repetă cele ce-i spusese de dimineață secretarului, adăugând că dacă nu i se dă căminul pentru soldați, el se întoarce la Caracal cu plutonul, urmând ca ei să se descurce cum or putea cu organele superioare.

Se vedea bine că în lipsa lor, cei doi se certaseră. Cornel nici nu-l lăsă pe sublocotenent să termine și-i zise:

– Stai, tovarășe, nu te grăbi. O să luăm măsuri. Unde vrei dumneata să-ți cazezi soldații?

– În căminul de lângă gară. Așa cum bănuiești și dumneata, trebuie să fim în apropierea peronului, să putem să facem controlul trenurilor ca lumea.

Boancă stătea încruntat lângă fereastră. Nici nu se uita spre ei.

– Și cu ceferiștii ce-i facem? Unde-i culcăm?

– Am o idee! se amestecă și Niculcea.

– Spune.

– Să-i cazăm pe la casele din jurul gării.

– N-o să stăm aci multă vreme, adăugă și Petrescu.

Boancă se apropie.

– De ce să nu cazăm pe soldați pe la casele din jurul gării? întrebă.

– Pentru că un pluton de soldați nu se risipește, tovarășe, încheie ofițerul discuția, cam de sus. După o jumătate de oră erau toți în biroul lui Ilie. Acesta se opuse la început să evacueze căminul, dar la stăruințele lui Cornel merse până acolo și le explică cum putu mai bine câtorva ceferiști pe care-i găsise că măsura era necesară și că în câteva zile totul se va termina.

În aceeași seară, Petrescu fu înștiințat că un tren cu înfometați reușise să părăsească gara Slatina și că trebuia să-l oprească cu orice preț.

Era o dimineață sură, de sfârșit de februarie. Deasupra gării țipau ciorile, în stoluri mari. Din când în când, păsările negre se lăsau pe crengile înghețate ale pomilor din spatele sălii de așteptare, spărgându-le chiciura. Gheața subțire cădea pe un acoperiș de tablă cu un zgomot de clopoței. Era foarte devreme și negustorii abia își ridicau obloanele de la ferestre. Câțiva țărani, picați atunci cu o cursă locală de la Caracal, intrară la Mărin Pârlivie să bea un rachiu, să se mai

dezmorțească. În încăperea din spate ardea un bec chior. La o masă stăteau de cu seară sublocotenentul Petrescu și cu adjutantul.

– Cum e afară? întrebă tare Niculcea pe unul din țărani. Ninge? Plouă?

– Nu ninge, dom' șef, da-i un ger de crapă pietrele. Nu mai stau nici ciorile-n pom...

Cârciumarul, mort de oboseală, că nu dormise de loc noaptea aceea, căsca să-și rupă fălcile.

Pe la opt, sublocotenentul se ridică țeapăn și-i spuse plutonierului:

– Haide în gară, că acum ne pică mușteriii!

Plătiră și ieșiră. Gerul dimineții îi trezi numaidecât.

– Ce s-aude? întrebă ofițerul pe șeful gării.

– Acuș trebuie să pice, au cale liberă de la Slătioara.

Petrescu inspectă după aceea plutonul așezat de-a lungul liniei ferate și dădu ultimele ordine. Pătru și cu Zamfir ședeau în încăperea strâmtă a mișcării și se uitau la peronul pustiu. Ar fi trebuit de mult să doarmă, pentru că abia ieșiseră din tură și erau morți de osteneală, dar îl așteptau pe Oaie, care mai avea nu știu ce treabă de terminat la acele lui. Înăuntru era cald, se auzea numai țăcănitul aparatului de telegrafiat și dacă n-ar fi fost trenul ăsta pe care-l aștepta toată lumea, cei doi frați ar fi tras un somn cu capul pe masa tare de brad a impiegaților.

De pe peron se auzi deodată o larmă surdă.

– Vin! Vin! strigă cineva.

Ieșiră și ei afară. Oaie tocmai sosea cu o lampă de carbid sub braț.

– Ce-i, mă, șapteluni? Sosesc moldovenii?

Zamfir nu mai avu timp să răspundă. Deasupra liniilor înghețate pocniră semafoarele. Peronul se umpluse de oameni. Lângă pompa de apă, Oaie văzu și pe cele două fiice ale șefului stației, dârdâind de frig și privind de-a lungul liniilor pustii. Ciorile căzură deodată pe acoperișul gării cu strigăte mari. O

clipă priviră toți în sus, cineva le înjură tare și pe urmă se auzi un fluierat îndepărtat de locomotivă.

– Ferește linia! strigă un acar, mișcându-și în colo și-ncoace felinarul unsuros din mână.

Parcă s-ar fi întunecat. Cerul de iarnă, negru și apăsător, coborâse.

O clipă de liniște. O liniște care înfiora, spartă apoi de croncănitul păsărilor ridicate deasupra gării, ca o explozie neagră de bolovani. După aceea totul fu acoperit de un vaier ce se apropia. Era un strigăt prelung de glasuri omenești, un strigăt uscat de asprimea gerului, un țipăt de desperare venit parcă de dincolo de zidul de ceață al acelei dimineți.

– Ferește linia! striga inutil acarul acela mișcând într-una felinarul din mâna sa.

Acum deslușiră toți un cuvânt prelung și înfiorător, spus în cor de două mii de oameni:

– Fooo-aaa-mmmmea!

Văzură botul unei locomotive acoperit de cinci sau zece trupuri de oameni. Peronul, gara toată cu sala ei de așteptare, tot târgul acela mic, Piatra, ulița plină de zăpadă, prăvăliile negustorilor de stambă și dughenile cârciumarilor așezate de-a lungul șoselei ce ducea spre Brâncoveni, totul dispăru dintr-o dată pentru toți Strigătul sfâșietor acoperi cerul:

– Fooo-aaaa-mmmmea!

Locomotiva înfrână scurt și Oaie văzu mai bine ciorchinele viu și înghețat de oameni care stăteau încremeniți pe grătarul de fier. Erau opt inși, pentru că el îi numără repede, fără să știe de ce. Opt țărani îmbrăcați într-un strai ciudat de zăpadă subțire, tot ce luase locomotiva în bot în goana ei nebună de-a lungul câmpiilor oltenești. Nu mai aveau nici ochi, nici obraz, păreau mai curând niște înecați într-o hazna cu var, nemișcați ca statuile. Aburii și oprirea trenului nu-i trezi. Erau înțepeniți, cu mâinile parcă sudate în botul metalic, alb și el de chiciură. Alături, legați cu frânghii înghețate, se vedeau sacii cu grâu

târguit cine știe de unde, niște bolovani mari de gheață, peste care se așternuse o pulbere argintie ca o poleială.

Oaie se trezi abia în clipa următoare, când auzi din nou țipătul acela repetat și prelung:

– Fooo-aaaa-mmmmeaa!

Ridică ochii și văzu forfota de deasupra vagoanelor. Aproape cinci sute de oameni, câte treizeci deasupra unui acoperiș, încercau să coboare pe peron. Se auzeau strigăte scurte, pe care acarul nu le desluși la început.

– Ia vezi, Zamfire, ce-i? îi strigă lui fiu-său.

O clipă trenul fu învăluit într-un nor de aburi.

– Răniți! Răniți! striga cineva.

Pătru și cu Zamfir alergau de-a lungul garniturii și strigau ceferiștilor, care stăteau înmărmuriți pe peron:

– Puneți mâna, fraților!

De pe acoperișul unui vagon fură coborâți doi moldoveni care aveau sânge pe obraz și în păr.

– Ce s-a întâmplat? întreba într-una cineva.

– I-a lovit la ieșirea din Slătioara, la pod, spunea un ceferist. Le-a spart capetele.

Doi impiegați își scoaseră mântăile și astfel îi cărară până în sala de așteptare. Șeful stației chema din biroul alăturat dispensarul din comună.

Oaie rămase prostit, privind chipurile pline de sânge ale moldovenilor. De pe alte vagoane fură aruncați și doi morți, înțepeniți de ger. Gara se umplu de larmă. O femeie striga cuiva din încăperile de deasupra peronului:

– Pune la foc cazanul de rufe, să le facem ceai nenorociților ăstora.

Prin geamurile sparte ale vagoanelor se vedeau chipurile aspre, nebărbierite, ale unor bărbați care priveau prostiți la lumea de pe peron. Nu spuneau nimic, stăteau numai ca niște stane, înghesuiți în cadrul de lemn al ferestrelor. Ochii lor

aveau pe ei o ceață tulbure de oboseală, o veghe sporită de spaimă, necurmată de zile întregi.

După aceea, țipetele sporiră. Câțiva se sileau să-i desprindă de pe grătarul din botul locomotivei pe cei opt țărani înghețați. De pe acoperișuri mai fură aruncate încă patru trupuri înțepenite de ger. Cei care o făceau se mișcau cu nepăsare, parcă cu bucurie. Cadavrele cădeau cu un zgomot sec pe pietrișul murdar al liniilor de fier și nimeni nu se urnea de la locul său.

Câțiva, cu mâinile rupte de degerături, arătau tovarășilor lor din tren degetele roșii, mâncate de cangrena frigului, rugându-i:

– Fașeți-ne loc, fraților, și nouă, că nu mai putem!

Cei de la geam îi priveau cu o curiozitate rece, fără vreun sentiment. Oaie ghici ce bătălie se dăduse la ocuparea trenului, ce grozăvie se întâmplase la urcarea în aceste vagoane prea puțin încăpătoare. Ca să mai faci loc și altora părea de neînchipuit, pentru că nu era vorba numai de oameni, ci și de sacii lor, de care nu se despărțeau.

În înghesuiala cu totul neașteptată care se iscase, sublocotenentul Petrescu abia putu să-și găsească subalternii. Se mișca repede, fără să se uite în jur, căutându-și din ochi plutonierii.

– Dați jos mecanicul, îi spuse unuia, și pe toți cei care stau în cabina locomotivei. Duceți-i la cantonament și țineți-i sub pază! Să nu miște nici unul. Deocamdată păziți trenul de la distanță, să se mai liniștească spiritele.

Își dădea și el seama că era o nebunie să procedeze altfel.

Vreo zece soldați urcară pe locomotivă să-l ia pe mecanic și pe ajutoarele sale. La început, cei din tren nu știură, dar când cineva le auzi glasurile răstite, se dădu alarma.

– Fraților, ne arestează mecanicul! Nu-i lăsați!

Din tren nu coborî nimeni. Fiecăruia îi era frică să nu-și piardă locul. Câțiva, mai înfipți, care stătuseră pe acoperiș,

vrură să se apropie de soldați, dar la amenințarea baionetelor dădură înapoi.

– Foooo-aaaa-mmmmea!

– Foooo-aaaa-mmmmmeaaaa!

– Foooooo-aaaaaa-mmmmmmeeeeeaaa! urlară din nou înfometații.

Geamurile gării zăngăniră prelung la acest strigăt și ecoul zilei sparte de iarnă repetă până departe, peste câmp, înfiorătorul cuvânt:

– Foooo-aaaa-mmmmmea!

– Fooooo- aaaaa-mmmmmmeeeeaaa!

– Foooooo-aaaaaaa-mmmmmmmeeeeaaa!

Din târg sosiseră nevestele negustorilor cu pâini și mămăligă rece. Sute de brațe se întinseră spre mâinile muierilor. Se zbătură și se luptară cu lăcomie.

Nevasta șefului stației căra cu cele două fiice ale sale un cazan mare de rufe în care aburea un ceai sărac. Nu erau căni destule și Furdui, sculat din somn de strigătul moldovenilor, alergă împreună cu Zamfir și cu Pătru la dughenile negustorilor. După cinci minute se întoarseră cu un coș în care erau borcane și căni de tinichea.

În sala de așteptare, câteva femei, împreună cu sora de la dispensar, pansau capetele celor loviți de pasarela dinspre Slătioara. Răniții gemeau, cei degerați strigau înspăimântător, pentru că slaba căldură a sălii de așteptare le dezmorțea pielea încremenită.

– Ce-i facem? întrebă un plutonier pe Petrescu.

– Stați la locurile voastre și așteptați ordinele.

– Și cu mecanicii?

– Duceți-i la post, în sat, cât mai departe de gară, să nu le vie cheful ăstora să-i elibereze. Trenul nu trebuie să plece cu nici un chip. S-a înțeles?

– Înțeles, să trăiți!

De fapt, sublocotenentul era foarte îngrijorat, pentru că avea prea puțini oameni. De aceea îl chemă pe Niculcea și-i spuse să telegrafieze la legiune și să spună maiorului că îi mai trebuie cel puțin două plutoane de soldați.

De două zile, domnul Ilie privea pe fereastră și simțea că-i plesnesc creierii din cap. De când lucra el în calea ferată nu pățise una ca asta. Noroc că dăduse un viscol care înzăpezise liniile și trenurile nu mai circulau regulat. Moldovenii ăștia îl încurcau, făceau din gara lui un bâlci, ori asta nu se putea. Îl chemase pe Oaie la el și-l întrebase:

– Tu ce zici, mă, de comedia asta?

– Care comedie?

– Asta cu moldovenii.

– De. Bătaie de joc! Să ții atâta omenire pe loc, în ger, nemâncați, nebăuți, mai rău ca vitele...

Acarul avea o supărare, parcă a lui, personală:

– Am vorbit și cu fii-miu...

– Și el ce zice?

Bătrânul își scoase tutunul de clasa a III-a, își făcu o țigară și spuse:

– Eu nu-i mai înțeleg. Ăsta, sublocotenentul, a venit cu un ordin de la Ministerul de Interne. Cică să le ia grâul moldovenilor, să nu-i lase decât cu douăzeci de kilograme de căciulă, să nu se mai facă speculă...

– Pe dracu, speculă! îl întrerupse șeful stației. Tu nu te uiți la ei?

– Mă uit. Parcă Zamfir nu i-a văzut, parcă ăștia de la partid, Cornel, Furdui, Busulică, Boancă, oamenii dumitale, sunt orbi? Da' de unde? Numai că ordinu-i ordin!

Tăcu puțin și după ce răsuflă, scârbit, adăugă:

– Nu mai înțeleg. Ce fel de comuniști sunt ăștia de-i asupresc pe amărâți!

Domnul Ilie îi tăie vorba:

– Tu crezi că cine-a dat ordinul știe de treaba asta?

– De bună seamă că nu știe, pentru că dacă ar ști, nu i-ar mai prigoni. I-ar lăsa în voia lui Dumnezeu să se ducă unde-or vedea cu ochii...

– Și-atunci, ce-i de făcut?

– Naiba știe!

Acarul se apropie de fereastră și privi afară. Trenul moldovenilor stătea neclintit pe linia a treia, păzit de soldații care făcuseră un fel de cordon și pe-o parte și pe alta. De două zile nu li se mai auzea gura înfometaților. Așteptau liniștiți pomana femeilor care soseau la prânz și seara cu pâini și mămăligă. De-a lungul peronului ardeau neîntrerupt câteva focuri sub cazane în care se fierbeau ceaiuri. La câteva ore, prin gară trecea câte un tren spre Ardeal sau spre București. Călătorii priveau curios pe geamuri la mulțimea aceea de soldați și țărani care stătea încremenită în frig. Ceva mai de neînchipuit nu se putea. Sublocotenentul Petrescu o știa, dar tocmai acest lucru îl bucura foarte mult. În dimineața celei de-a treia zi îi sosiră întăririle și trecu la confiscarea grâului.

Moldovenii văzură înghesuiala soldaților și câțiva începură să strige pe ferestre:

– Nu-i lăsați să se urce în tren, fraților! Nu-i lăsați că ne iau păpușoiul.

Ușile de lemn și scările fură blocate cu trupuri omenești. Sublocotenentul striga în dreapta și-n stânga soldaților să fie mai hotărâți și să pătrundă în vagoane. Acestora nu prea le ardea să se urce.

Plutonierii luară comanda și câțiva gradați se urcară pe ferestre. Urmă o înghesuială și un vaier care adună iar oamenii la gară. După câteva ore, trenul fu evacuat. În toată după-amiaza care urmă, sacii moldovenilor fură cărați de către soldați spre locul de cantonament. Bineînțeles, se întocmiseră tabele cu numele și prenumele oamenilor, sublocotenentul pretinzând din șiretenie că această confiscare nu era decât o măsură temporară și că se așteptau ordine de la București.

Dintr-o dată, gara se goli. Cei două mii de moldoveni părăsiră trenul și așteptară încremeniți o noapte întreagă în fața căminului păzit de soldați, aflat la aproape o sută de metri depărtare de cantonul numărul unu al gării.

În zilele acelea, oamenii din Piatra au dormit foarte puțin. Cel mai puțin a dormit sublocotenentul Petrescu. Avea peste o sută de soldați sub comandă, toți înarmați, dar știa bine că nu putea să folosească forța, că la nevoie, cel mult, putea să ordone să se tragă în aer, dar numai atât.

Pe la unsprezece noaptea a privit pe fereastră afară. Se auzeau bocancii santinelelor scârțâind pe pietriș. Începuse să ningă. O ninsoare liniștită, care se așeza moale în straturi pufoase. De la etajul căminului se vedea toată gara cu liniile pustii, cu clipirea semafoarelor și cu luminile sărace ale unor becuri care ardeau ici-colo, la magazia de echipament și unelte sau lângă pompa de apă. Către celălalt capăt al gării se deslușea trupul lung al trenului părăsit. În el nu ardea nici o lumină, nu era un singur om. Toți moldovenii stăteau aici, sub zidurile căminului nemișcați în ninsoare. Două mii de oameni care tăceau amenințător, ascultând așezarea liniștită a zăpezii. În momentul acela, ofițerului i se făcu frică. Simți cum fruntea i se acoperă de sudoare, o sudoare fierbinte care-i opări pielea.

Moldovenii îl văzuseră la fereastra luminată și ridicară ochii. Mai multe mii de ochi pe care el nu-i deslușea în întunericul de afară, dar pe care-i simțea pe chip, scormonindu-l, întrebându-l ceva în limba lor mută. Îl chemă pe Niculcea și pe cei patru plutonieri trimiși de la legiune. Le azvârli niște bani și le spuse să se întoarcă repede cu o damigeană de țuică. Simțea nevoia să se îmbete, să adoarmă repede, fără să se mai gândească la ceva. Ar fi putut foarte bine să telefoneze să mai ceară ajutoare, dar știa că totul e zadarnic. Nu-i era frică că va fi silit în cele din urmă să fugă sau să fie strivit de mulțimea aceea mânioasă care nu va mai răbda mult, pentru că pe fiecare îl aștepta acasă o familie înfometată. Îi părea numai rău că nu-și

va duce la capăt gândul acesta josnic de a-i vedea lipsiți de hrană, urlând neputincioși, înjurând pe cei care dăduseră ordinul acela absurd.

Niculcea se întorsese. Băură cu grabă, dându-și seama cu toți cât le lipsise alcoolul într-o împrejurare ca aceasta. Sub ei, în pivnița căminului, se petreceau lucruri și mai dezgustătoare. Câțiva soldați șoptiseră femeilor aflate între moldoveni că dacă vor să-și capete sacii cu porumb ar trebui să le țină de urât. Și atunci, vreo zece dintre ele, mai tinere, se urniră din rânduri și porniră după jandarmi, sub privirile nepăsătoare ale bărbaților, pe care așteptarea îi îndobitocise.

În zori, Petrescu și cu plutonierii săi erau tot treji, deși îl mai sculaseră peste noapte o dată pe cârciumar ca să le umple din nou damigeana cu țuică. Stătură cam un ceas, privind căciulile ninse ale moldovenilor.

– Ce facem, dom' sublocotenent, cu ăștia? întrebă unul dintre ei.

– Ce să facem? Îi lăsăm să aștepte până s-or plictisi.

Nu mai spuse nimeni nimic.

La sediul partidului arsese toată noaptea lumina. Boancă îi chemase pe toți comuniștii încă de pe la șapte și deși se lumina de ziuă, tot nu reușiseră să se înțeleagă. Erau vreo cincisprezece oameni, nedormiți, osteniți și aprinși. Se împărțiseră în două tabere, cei mai puțini, între care secretarul, Cornel, spuneau că acțiunea jandarmilor trebuia sprijinită, pentru că ea va curma specula; ceilalți, în frunte cu Boancă, se opuneau cu înverșunare acestei măsuri.

– E o prostie, striga cât putea de tare ceferistul. Trebuie să fie cineva legat la minte ca să nu vadă în oamenii aceștia niște nenorociți care nu fac nici un fel de speculă...

– Știm, știm, se apăra secretarul, dar ordinu-i ordin! Fără măsuri energice unde ajungem? Dacă ați citit ziarele, ați văzut

că guvernul a luat măsurile necesare cumpărând grâu și porumb din străinătate...

Furdui se ridicase și el și spusese în hazul amar al celor de față:

– Așa e, tovarășe Cornel, e adevărat, dar vorba proverbului: toate bune, mie-mi trebuie diseară! Oamenii ăștia, chiar dacă ar găsi munți de făină acasă, tot n-ar renunța la sacii lor, cumpărați cine știe cu ce. Doar noi i-am văzut pe unii cum și-au dat și haina de pe ei, numai ca să poată duce ceva familiilor...

– Și dumneata ce propui, concret? întrebase secretarul.

– Să fie lăsați să plece, să fie eliberat mecanicul și mai departe, Dumnezeu cu mila.

– Și cu disciplina de partid ce-i facem? Dacă județeana ne-a trimis dispoziții să sprijinim această acțiune, trebuie s-o sprijinim...

– Cei de la județeană ar fi mai bine să vină aici și să vadă! strigă de la locul lui și Busulică.

– Le-am telegrafiat, se scuză secretarul. Or să vină.

– Cu ce? întrebă Zamfir dintr-o bancă. Că drumurile sunt înzăpezite, abia mai răzbesc trenurile cu plugurile...

– Au sănii, aruncă unul din tabăra celor care erau pentru confiscare.

– Păi sigur, lăutari ne mai trebuie, că încolo ne-am pricopsit! se auziră alte voci.

Și discuția fu luată de la cap. Secretarul se apucă chiar să țină și un frumos discurs despre disciplină:

– Tovarăși, comuniștii sunt așa cum știm cu toții, disciplinați. Asta-i linia partidului în chestiunea pe care o dezbatem, nu trebuie să pierdem vremea aiurea. Scurt pe doi...

Boancă de mult fierbea în el. Îl lăsă să vorbească ce-l lăsă și, fără să mai aștepte vreo altă încuviințare, se ridică în picioare și-l întrerupse:

– Tovarăși, partidul comunist are o singură linie: aceea de a apăra pe amărâți. Seceta nu se combate cu instrucțiuni, ci cu hrană. Asta e! Ce tot umblăm noi cu vorbe late. E vorba de viața și de moartea unor oameni, pe care noi îi vedem cum arată. S-au găsit niște birocrați la București, sau dracu știe unde, care au dat ordin: să se ridice de la atâta cantitate în sus. Dar dumneavoastră știți câte guri trebuie să hrănească un sac de porumb? Știți câți copii așteaptă în vreun sat pârlit din Moldova porumbul ăsta?

Secretarul se înfurie de-a binelea:

– Tovarășe Boancă, dumneata încalci disciplina de partid. Uiți că eu răspund?

– Nu uit, tovarășe Cornel, dar eu unul, și nu numai eu, m-am tot săturat să facem lucrurile anapoda. La noi aici, la Piatra, creierul partidului comunist funcționează mai încet. Așa a fost și la reformă, că ne-am făcut de râs, așa este și acum. Între ceea ce vedem și ceea ce avem de făcut după ordinele primite, trebuie să alegem noi. Doar avem ochi...

Secretarul mai amenință cu sancțiuni pe linie de partid, dar Boancă nu mai adăugă nimic. Înainte de a se așeza mai spuse:

– Puteți să-mi dați vot de blam, să mă dați afară din partid, eu tot la părerea asta rămân, că trebuie să dăm drumul trenului și oamenilor și să ne vedem de alte treburi, că, uite, primăvara bate la ușă și n-am făcut mai nimic...

– Cine mai este de părerea tovarășului Boancă să ridice mâna, spuse secretarul.

Se ridicară opt mâini.

– Cine se abține?

Se ridicară patru mâini.

Înțelesese. Rămăsese el și cu încă doi inși care sprijineau ordinul trimis.

– Și atunci ce-i de făcut?

– Așteptăm până mâine pe tovarășii de la județeană. Dacă nu vin, poruncim jandarmilor să înapoieze porumbul moldovenilor și cu asta am terminat. Când ieșiră afară, ninsoarea stătuse. Era plăcut să simți aerul rece de dimineață al zilei de iarnă după atâtea ore de stat, pe scaun. Dase puțin soarele, un soare părelnic, șovăitor, cu o lumină curată.

Zamfir plecă singur spre casă, să se culce. Oana îl aștepta în poartă. Socru-său, Călălău, se sculase devreme, bătea cu baroasele lui într-un fier. Își luă nevasta de mână, bucuros fără să știe de ce, și se îndreptă spre șura fierarului:

– Bună dimineața, spuse, aducându-și aminte de o însărcinare mai veche pe care i-o dăduse secretarul. Tată socrule, am o treabă serioasă pentru dumneata.

Vasile Călălău se întoarse, își lăsă cleștele și ciocanul din mână și-l întrebă:

– Zi-i?

– Or să-ți vină sculele lui Marian, de le pitise la reformă, niște pluguri cam roase și niște sape. N-au oamenii cu ce lucra, trebuie să ne dai o mână de ajutor...

– Să le-aducă, ce mai așteaptă, eu ce păzesc aici, treabă să fie, că putere, slavă Domnului, și la un țigan ca mine găsești.

De dincolo, din casa bătrânului, se auzi vocea mă-sii, Constanța:

– Zamfire, Zamfire, n-auzi tu? Te cheamă taică-tu.

– Ce mai vrea acum, că mi-e somn, mă duc să mă culc...

– Auzi, te întreabă ce-ați făcut noaptea asta la partid, ce-ați hotărât cu sufletele alea de moldoveni? Le dați drumul sau nu?

– Le dăm, le dăm...

– Muică, bine faceți, că tare mai sunt pedepsiți...

În pragul casei ieși și Oaie al bătrân. Era numai în izmene, gata să se îmbrace. Auzise cuvintele nevestei și ținuse să adauge:

– Pe mine să mă fi chemat făceam la fel, că s-a găsit unul tare de cap și la voi și uite că s-a întors lumea cu curul în sus!

Se luminase bine, zăpada scânteia și dinspre gară venea un miros amărui de zgură de tren. Acarul își aduse aminte că întârziase și că în ziua aceea avea o mulțime de treabă. Se îmbrăcă repede și-l sculă și pe Pătru, care se amăgea în somnul al doilea:

– Haide, mă băiatule, că te-o înjura domnu' Ilie... De când cu moldovenii ăștia nu mai merge calea ferată ca lumea...

Ziua care urmă fu lungă și plictisitoare pentru sublocotenentul Petrescu. Telefonase de două ori maiorului întrebându-l ce să facă. Acesta se răstise la el:

– Ce mai întrebi? Respectă dispozițiile! Doar ți-am trimis destui soldați!

– Am două mii de oameni în cârcă...

– Și ce dacă? Doar n-oi vrea să vin eu să te țin de cap.

– Dar dacă...

– Dacă ce?

– Dacă se opun, dacă vor să ia grânele înapoi?

– Treaba dumitale, te descurci singur, că de-aia ți-a dat statul tresă de sublocotenent.

Petrescu șovăia.

– Știți bine că sub regimul comunist nu mai putem să procedăm ca altădată.

Maiorul înțelegea bine ce însemna aceasta: „să procedăm ca altădată“.

– Sublocotenent, încheie brutal, eu nu te întreb decât la urmă. Să-mi raportezi de ducerea la îndeplinire a misiunii încredințate. Așa e la noi, la armată...

– Domnule maior, doar eu eram unul dintre cei care voiau să...

De la capătul celălalt al telefonului se auzi un zgomot scurt, neplăcut. Maiorul trântise receptorul în furcă.

Sublocotenentului nu-i rămase altceva decât să se întoarcă la cămin, să inspecteze santinelele duble și să stea cu gura pe

gradații care abia stăpâneau trupa cam șovăielnică, și după aceea să mai trimită după o damigeană de țuică.

Ceea ce și făcu.

Spre seară, nu mai îndrăzni nimeni să iasă afară din cămin. Soldații priveau cam speriați zidul de oameni care se apropiase până sub ferestrele comandantului. Erau aceiași moldoveni tăcuți, cu priviri crâncene, stând nemișcați în frigul iernii. Petrescu se uita afară cu neliniște, presimțind mânia mulțimii. Își chemase de câteva ori plutonierii, strigându-le mai mult ordinele:

– Dacă îndrăznește cineva să se apropie, să fie respins, spunea pe jumătate convins.

– Cum? îndrăznise Niculcea să întrebe.

Sublocotenentul nu-i răspunse.

De afară se auzi un murmur înăbușit, apoi din ce în ce mai deslușit:

– Dați-ne păpușoiul! Dați-ne păpușoiul!

Câtva timp aceste cuvinte aveau în ele ceva rugător, o blândețe de oameni învinși, neputincioși, care știu că nu au altceva de făcut decât să ceară, apoi, cu cât timpul trecea, glasurile moldovenilor se aspreau, vocile lor sunau mai spart și amenințător:

– Dați-ne păpușoiul! Dați-ne păpușoiul!

Petrescu încercase să râdă auzind corul acela repetat cu o încăpățânare sinistră, dar nu reușise să scoată decât un hohot gâtuit, de om înspăimântat, și, când nu mai putuse să rabde, îi strigase unui subaltern:

– Du-te afară și spune-le că dacă mai strigă, pun soldații să-i ia la goană.

Plutonierul îl privea uluit. Nu zise însă nimic și coborî scările. Petrescu îl urmări de la fereastră. Subofițerul ridică o mână și mulțimea tăcu. Nu auzea cuvintele, dar, după o clipă, moldovenii strigară din nou cu o liniște care îi dădu fiori:

– Dați-ne păpușoiul! Dați-ne păpușoiul!

Se întunecase și lui Petrescu i se păru că nu era destulă lumină. Ceru unui soldat să aprindă toate becurile din curtea căminului și încercă să mai bea din țuica rămasă. Simți că i se întoarce stomacul pe dos și renunță.

Pe la nouă sosiră Boancă și cu Furdui, care întrebară pe soldații din gardă unde se află ofițerul. Urcară scările căminului și bătură la ușă. Petrescu stătea pe un scaun, zdrobit de oboseală. Nici nu-i privi.

– Bună seara, zise unul din ei.

– Bună seara, le răspunse în silă.

– Tovarășe sublocotenent, vrem să vă spunem ceva...

– Poftim, făcu ofițerul, sec.

– Trebuie să înapoiați grânele moldovenilor. Suntem trimiși de către județeana de partid care vă va înștiința și în scris de hotărârea aceasta...

– Când?

– Mâine dimineață.

– Și cu hotărârea Ministerului de Interne ce facem?

Boancă privi la Furdui, neștiind ce să-i răspundă lui Petrescu.

– Tovarășe sublocotenent, să fim serioși, se hotărî Boancă. Dumneata nu vezi că oamenii ăștia nu mai au răbdare? Vă jucați cu focul...

– Ați venit să mă speriați? se răsti sublocotenentul la ei. Aflați că nu mi-e frică, ați înțeles? Nu mi-e frică, și dacă nu se astâmpără, am să-i potolesc eu! Nu le dau nimic înapoi, eu execut aici ordinele, indiferent dacă sunt bune sau rele...

Boancă îl apucă de braț pe Furdui și spuse apăsat:

– Bine, tovarășe sublocotenent, numai că noi nu ne mai amestecăm...

Coborâră. Afară priviră mulțimea moldovenilor.

– Dați-ne păpușoiul! Dați-ne păpușoiul! strigau înfometații din ce în ce mai hotărât.

– Ce-i facem? întrebă Boancă.

– Să le spunem să-și ia singuri grânele.

– Și soldații?

– Nu trag ei, le e frică.

Furdui se apropie și după ce-i privi pe moldoveni, le spuse:

– Fraților, am vorbit cu sublocotenentul și nu vrea să vă dea păpușoiul. Atunci de ce nu vi-l luați singuri?

Se auzi un murmur înfundat de voci și amenințările majurilor care fură întrecute de strigătele celorlalți:

– La o parte, la o parte! Dați-ne păpușoiul! Dați-ne păpușoiul!

Lucirea baionetelor nu-i mai speria. Se apropiau amenințători și soldații se dădură înapoi.

– Dați-ne păpușoiul! Dați-ne păpușoiul! strigau tot mai tare înfometații. Câțiva ridicară bulgări de gheață și-i repeziră spre geamurile unde-l știau pe comandant. Se auzi un zgomot înfundat de cioburi căzute pe omătul afânat și răcnetul plutonierilor:

– Nu v-apropiați, nu siliți armata să tragă în voi!

– Haide să plecăm, spuse Furdui. Eu zic să căutăm un mecanic de la noi, de la Piatra, să-i ducă până unde-o putea. Chiar în dimineața asta trebuie să plece cu trenul lor, până nu vin alte trupe de la Craiova.

Mulțimea se mai potolise. Cineva vorbea tare și îl ascultau cu toții. Liniștea aceasta ținu cam un ceas. Între timp, șeful stației găsi doi mecanici care se apucară să încălzească locomotiva trenului părăsit. Impiegatul de mișcare cerea pentru orele următoare cale liberă stațiilor din apropiere. Gara se însuflețise. Acarii întrebau mirați:

– Ce se întâmplă? Le dă drumul moldovenilor?

– Le dă...

– Și cu porumbul ce fac?

– Îl iau ei!

Strigătele se înteţiră din nou. Un plutonier isteţ îi minţise că se aştepta un ordin de la Bucureşti în privinţa lor şi că era mai bine să se liniştească, ceea ce şi făcuseră, rămânând nemişcaţi sub ferestrele cantonamentului. Cum timpul trecuse şi nu se mai arăta nimeni, începură să strige din nou furioşi:

– Daţi-ne păpuşoiul! Daţi-ne păpuşoiull

Sus, sublocotenentul Petrescu fuma ţigară de la ţigară, înjurându-şi subalternii:

– Am să vă fac raport! O să zburaţi cu toţii din jandarmerie. Incapabililor! Nu vă e ruşine? Ăştia sunt soldaţi? Unde-i disciplina?

Era cam neconvins şi nu-l mai asculta nimeni, nici Niculcea, care dormea de-a-npicioarele cu capul vârât în gulerul mântăii.

– Şi porcii ăia, am să-i bag în puşcărie, răcnea sublocotenentul. Mi-au spus că nu se amestecă şi cum au coborât i-au îndemnat la rebeliune pe moldoveni. Lagărul o să-i mănânce!

În clipa aceea geamul odăii în care se aflau fu spart de un bulgăre de gheaţă. Adjutantul tresări din somn şi se ridică speriat:

– Ce este? Ce este!

– Haide, că nu dau turcii, făcu Petrescu cu o falsă nepăsare şi vru să se apropie de geam. În clipa aceea o ploaie de bulgări se sparse de pereţii odăii.

Jos, soldaţii fură împinşi până în perete. Câţiva mânuiră închizătoarele armelor, dar din rândurile lor fură auzite glasurile majurilor care strigau înspăimântaţi.

– Să nu trageţi! Auziţi voi!

Aceasta îi pierdu, pentru că mulţimea înfometaţilor trecu printre ei. Uşa pivniţei fu spartă cu picioarele, se auziră câteva strigăte şi apoi urletul celor care pătrunseseră buluc pe scările neluminate:

– Uiu, aici, fraţilor. Uite păpuşoiul!

Se repeziră pe întuneric în pivniță, aprinseră amnare și chibrite și găsiră comutatorul. Apoi năvăliră asupra sacilor. Se înjurară timp de un ceas, înghesuindu-se să-și capete mai repede fiecare sacii și în cele din urmă, nădușiți și desperați, ieșiră afară căutându-și locurile luate de alții în tren.

Soldații plecaseră pe neștiute și majurii se sileau, cu comenzi înăbușite, să regrupeze plutoanele, în șoseaua care ducea spre Brâncoveni. Niculcea îl căută pe sublocotenentul Petrescu și nu-l găsi decât peste vreun ceas în cârciuma lui Pârlivie. Bea de unul singur, oțărât.

– O făcurăm fiartă, dom' sublocotenent, spuse adjutantul așezându-se.

Aproape de ora șase, spre zori, trenul moldovenilor se puse în mișcare. Locomotiva se mișca cu greutate, scrâșnind. Nori de aburi învăluiră gara. Se lumina, și pe peron se strânseseră o mulțime de oameni. La ferestrele sparte ale vagoanelor stăteau aceleași chipuri slăbite, nebărbierite, fără zâmbet. Ceferiștii ridicară mâinile în semn de salut. Înfometații nu răspunseră decât cu strigătul lor înfricoșător:

– Fooo-aaa-mmmmeeaa!

– Fooooo-aaaaaaa-mmmmmmmmea!

– Foooooo-aaaaaaaa-mmmmmmmmeeea!

În câteva minute trenul nu se mai văzu. Deasupra gării nu se auzi multă vreme după aceea decât strigătul singuratic al ciorilor care se așezau pe crengile înghețate ale pomilor din spatele sălii de așteptare, spărgându-le crusta subțire care cădea pe un acoperiș de tablă.

XV

Multă vreme după aceea, într-o duminică, Oaie ăl bătrân o făcu lată. Oana, nevasta fiului său mai mic, Zamfir, născuse un băiat, al doilea, și cum era român, nu putea să lase să-i scape

o ocazie ca asta ca să nu-l pedepsească pe Mărin Pârlivie, cârciumarul, căruia de la o vreme nu-i mai mergea tot așa de bine ca înainte.

Un rachiu, două, ar fi putut să bea și la cooperativa din spatele gării, care deschisese prăvălie cu dichis, vopsită, vezi dumneata, să ia ochii mușteriilor și care, pe deasupra, vindea și mai ieftin, dar el, așa cum știa toată lumea, avea ceva cu cârciumarul...

Zis și făcut. Până pe la unsprezece își bătuse tabla pe casă, împreună cu cei doi băieți și acum, pentru că tot era cald, hai să se răcorească. Îi chemase și pe ei la cârciumă, dar Zamfir îi spusese că avea treabă cu ședințele lui, la partid, iar celuilalt, lui Pătru, îi cam umbla mintea cu zmeul de la o vreme; știa că-i rost de făcut iar nuntă, treaba lui, nu se băga, nu se amesteca; pentru un bătrân ca el, era bine că avea bani de un rachiu, dacă nu de trei și de un pachet de tutun. Așa că, puțin mai adus de spate ca în alte dăți, dar tot el, Oaie, de-l știau toți de la Osica până la Ojogi și Brâncoveni, trecu pragul negustorului dând un bună ziua cu gura mare, să fie auzit.

Prăvălia, goală. Tare ar fi vrut acarul să mai fie un om, doi, de față, să-l audă cum îl poruncește pe Pârlivie, dar mai era vreme, că la cârciumă e ca la biserică, mai vine unul, mai pleacă altul, nu se supără nimeni.

Mărin ședea la tejgheaua lui de tablă, care se cam șubrezise. Era gălbejit ca o găină beteagă, începuse să-i atârne pieile pe sub bărbie de ce slăbise. Oaie știa ce-l doare și pe ăsta. Îl mânca statul cu impozitele, că de când cu socialismul, perceptorii dăduseră iama în negustori, să-i aducă pe calea cea bună.

– Cu ce vă servim? întrebase cârciumarul, ca și când nu l-ar fi cunoscut. Asta-i plăcuse de la început lui Oaie, că nu-l mai tutuise ca altădată: „nene Oică“. Acum era altceva, Pârlivie îi dădea *considerație,* adică vorbea cu el cum vorbea altădată numai cu judecătorul și cu învățătorul.

Ceferistul roti ochii prin prăvălie și se uită în raftul prăfuit pe care mai spânzurau și acum câteva pachete de tutun, îngălbenite de vreme. Mulțumit că le mai vede acolo, se așeză pe un scaun, puse coatele pe masă și-l privi drept în ochi pe negustor:

– Să-mi dai o țuică și un tutun *clasa întâia,* da' lux să fie! Am bani, adăugă dând să-i scoată, după un obicei vechi de om sărac, dar pe urmă se răzgândi și se supără pe sine.

Cât căută cârciumarul la treburile lui, Oaie se mai uită pe pereți. Deasupra ușii, sub tavanul afumat, acolo unde atârna altădată fotografia regelui, rămăsese un loc gol, mai deschis. Asta-i aminti acarului de o mulțime de lucruri...

Mărin Pârlivie îi așezase o cinzeacă pe masă și îi întinsese un pachet galben de tutun.

– Poftim, dar să știi că-i cam vechi...

Știa el că-i vechi, dar asta era pedeapsa. Să simtă și cârciumarul că se schimbase ceva în țara asta, că el, Oaie, un pârlit de acar la calea ferată, are dreptul la *considerație,* nu numai judecătorul și învățătorul.

Altădată negustorul nu ar fi spus nimic, i-ar fi trântit pachetul de tutun pe masă și l-ar fi pândit, din spatele tejghelei lui, să nu fugă neplătit, ca și când săracul n-avea dreptul să se împărtășească din buruiana asta scumpă, învelită în hârtie galbenă, care la urma urmei nu făcea banii...

După ce bău o măsură, desfăcu foița, își potrivi o țigară și trase fumul în piept. Mai ceru o cinzeacă, o bău și pe aceea și când simți căldura rachiului tocmai pe la genunchi, cine intră pe ușă? Niculcea. Nu-l mai văzuse de vreo doi ani. Nu mai era îmbrăcat în haine militare și părea jigărit ca oricare. Oaie auzise că-l dăduseră afară din armată pentru câte făcuse și că după ce încercase câteva meserii, se întorsese în Piatra și intrase la manufactura de tutun. El scăpase mai ușor decât Anghel Mocioancă, morarul, care acum zăcea prin pușcării, pentru că fusese prins cu grâu dosit.

Fostul plutonier se apropie, își luă fără să-și ceară voie un scaun și i se uită acarului drept în lumina ochilor:

– Ce faci, Oaie? îi spuse de-a dreptul.

Asta îl supără puțin pe ceferist. Adică, ce, ăsta nu-l respectă, crede că poate să-l mai tragă de nasturi ca altadata?

– Bine, îi răspunse cam posomorât, deși țuica băută îi dăduse o veselie fără pricină, pe care și-o stăpânea cu greu. Dar dumneata? întrebă fără curiozitate.

– O țuică, Mărine! ceru Niculcea, ridicând două degete pe care le pocni unul de celălalt. Eu? se miră după aceea. După cum știi, prost!

„Ei, ce să-i faci? ar fi vrut să-i spună. Fiecare la rândul lui, mai cade unul, se ridică altul, ce să-i faci", dar tăcu, simțind că îl dușmănește pe celălalt pentru că-i strică bucuria de a petrece în dimineața aceea pe seama cârciumarului.

– Ce-ți mai fac băieții? întrebă iar Niculcea, după ce bău dintr-o dată cinzeaca așezată în fața lui.

– Ce să facă, și ei cu ale lor. Al mic, Zamfir, după cum știi și dumneata, cu politica, Pătru cu treaba la gară...

Și pe când spunea toate astea, simți o nevoie nestăpânită să înceapă să se laude, să bage dracii în fostul adjutant.

– Ei, lor le e mai ușor. Lu ăsta, lu șapteluni, or să-i dea o fabrică pe mână, la Craiova. Mi-a spus Furdui, care-i acum director mare pe acolo și care a trecut duminica trecută pe la noi...

Furdui stătuse o zi la Piatra și pomenise ceva despre fiu-său Zamfir, despre care spunea că e băiat dezghețat și că partidul se gândește la el să-i dea nu știu ce muncă importantă, dar de-aici până la o fabrică pe care s-o conducă...

Numai că avea o bucurie să-l vadă pe celălalt cum plesnește fierea în el.

– Ce spui? se miră Niculcea. Păi se pricepe?

Cum să nu se priceapă? Ehe, ăsta o făcea pe prostul, parcă nu știa că Boancă intrase la banca din Caracal și mânuia treburile, ca și când toată viața lui numai cu bani umblase și,

de, că nu se prăpădea țara românească! Parcă Busulică nu era directorul uzinii electrice de la Pitești, și uite că învățase! Adică al lui, Zamfir, nu putea să se pună cu burta pe carte și să învețe să conducă o fabrică? Ba bine că nu! Se mira numai în mintea lui că încă nu-l chemaseră la o astfel de treabă; dar timp mai era, slavă Domnului!

– Și celălalt, Pătru, tot la gară?

– Tot, zise Oaie, făcându-și încă o țigară. Și cu el e dandana mare. S-a îmbolnăvit domnu Ilie și mi se pare c-or să-l scoată la pensie...

– Da, și eu am auzit.

– Ei, și-atunci, nu că doresc răul omului, se zice că-l pune pe Pătru șef de gară. Abia lunea trecută s-a întors de la o școală, că nu-i mai lasă, bagă-n ei învățătura cum îndoapă nevastă-mea gâștele...

Niculcea mai ceru o cinzeacă, pe care Mărin Pârlivie i-o aduse.

– Nu-i rău, nu-i rău de loc, spuse fostul plutonier, și eu am învățat, numai că nu mi-a priit.

Oaie se prefăcu că nu bagă de seamă unde bătea Niculcea cu vorba. Mai ceru și el o țuică, deși simțea că băutura i se cam urcase la cap.

– Da' nu-i nimic! adăugă cu un fel de amenințare în glas. Că de aia spuneam, e bună și politica asta la ceva, numai să nu mergi prea departe...

Acarul iar nu spuse nimic. Niculcea vorbea singur, cu ochii în dușumele, scrâșnit:

– În lume se vântură multe, mai sunt unii care nu vor ce vor frații noștri, comuniștii...

Tăcu o clipă, să simtă dacă celălalt l-a înțeles. Oaie înțelesese.

– Ce vrei să spui dumneata? întrebă cu liniște.

– Că dacă se face război, cum s-aude, băieții dumitale...

– Ce-o să se întâmple cu ei?

Niculcea vru să schimbe vorba.

– Nimic, vorbeam și eu așa. Lumea e totdeauna împărțită în două tabere. E mai bine să fii la mijloc.

Oaie simți cum i se duce toată băutura din cap. „Ia stai, se certă singur, unde lovește ăsta, ce vrea ăsta, ce crede ăsta?“ Și o dată ridică privirile la cel din fața lui.

– Ascultă, domnule Niculceo, să ți-o spun p-a dreaptă. Să știi că băieților mei nu le e frică de nimeni. Așa ziceam și eu mai la început, când nu-mi venise mintea la cap, dar s-a întâmplat o dată să mi se deschiză ochii. Asta când cu moldovenii, că știi, erai acolo. Dumneavoastră le luaserăți sacii și voiați să-i lăsați muritori de foame...

– Era ordinul Ministerului de Interne.

– Ce Minister de Interne! Era ordinul unuia care nu știa cum e cu oamenii. Atunci, fii-miu, Zamfir, și cu încă vreo câțiva, au hotărât singuri ce trebuie de făcut și au pornit trenul cu moldoveni. Ei au căutat mecanici, ei au cerut cale liberă, oamenii aceia și-au luat singuri porumbul și grâul înapoi. Atunci am înțeles că nu mai trebuie să-mi fie frică de nimeni. Că s-a terminat cu poruncile altora. Acum noi, ăștia, coate-goale, hotărâm totul. Așa că să poftească cine vrea să întoarcă lucrurile pe dos, că nu se mai poate. Știu, dumitale nu-ți convine, cari cu spinarea saci de tutun la manufactură. Nu mai strigi unuia și altuia ce vrei, nu le mai ascunzi ordinele de chemare, nu mai ai putere și te doare, dar n-am ce-ți face...

Se ridică, puse un pumn de bani pe masă și spuse scurt: „Bună ziua“. Niculcea vru să-l oprească:

– Mă, Oaie, ce-ai, mă? Te supărași?

Acarul nu-i răspunse. Plecă repede, deși nu se mai simțea sigur pe picioare. Ajuns în ușă, mai văzu o dată locul gol unde altădată era atârnata fotografia regelui. Se întoarse și-i mai aruncă celuilalt:

– Și să mai știi una, domnule Niculceo! alde fii-miu, Zamfir și cu ai lui, au terminat ei cu Mihai, or să termine și cu alde alții...

Mărin Pârlivie stătea uluit la tejgheaua lui și nu spunea nimic. Abia mai târziu îndrăzni să se apropie de masă și să-și ia banii.

– S-a făcut al dracului, domnule adjutant, spuse slugarnic fostului plutonier.

Niculcea nu-i răspunse. Bău până la prânz, fără sa se îmbete.

Ajuns acasă, Oaie o întrebă pe Constanța dacă s-au întors băieții la masă. Nu se întorseseră. Acarul se așeză pe marginea patului și vorbi multă vreme singur, pentru că nevastă-sa robotea prin curte.

– Auzi, al dracului cu neamul lui, la ce se gândește! Păi știe ăsta ce s-a întâmplat cu mine? Că nu știe! Uite, am aproape șaizeci de ani și de abia azi am putut să-mi cumpăr și eu un pachet de otravă clasa întâia, să fac lux. Și el crede că-i de colea. Păi când intram înainte în prăvălia lui Pârlivie, întâi îmi scoteam șapca din cap și mă dam mai pe lângă pereți, să nu supăr pe careva. Când m-așezam pe scaun, domnule Niculceo, stăteam numai așa, pe o bucă, parcă nu mă încăpea, că de, să nu supăr pe cineva. Din să trăiți nu te mai scoteam, că dumneata erai pâinea și cuțitul, credeam că ești om de credință, că ți-e milă de necazul meu și când colo îmi luai pasărea din curte s-o mănânci dumneata cu ai dumitale, stați-ar în gât și-acum! Și când colo, acum tot dumneata îmi sari cu gura. Nu-ți place, sigur că nu-ți place, dar și eu ți-am zis-o, barem atât. Ai vrea să-i vezi pe-ai mei iar slugile tale. Numai că nu se mai poate. L-au aruncat ei afară din țară pe regele, cât era el de unsul lui Dumnezeu, și crezi că pe tine or să te mai lase să mai urzești prin cârciumi?

Și supărat, ostenit, se ridică în picioare și amenință pe cineva nevăzut cu pumnul:

– Nu vă mai merge, bă, nu vă mai merge, așa să știți!

După aceea se dezbrăcă ușurat, se întinse în pat și dormi vreo două ceasuri, după care se trezi și mâncă împreună cu ai lui.

PRÂNZUL DE DUMINICĂ

CÂTEVA POVESTIRI
LA PERSOANA I

PRÂNZUL DE DUMINICĂ

Într-o duminică mă aflam într-un tren arhaic, călătorind spre Câmpu-Lung. Era în vara anului secetei, într-o zi strălucită de iulie, cu cerul atât de albastru, încât mă întrebam cum pot oamenii să suporte atâta frumusețe cu atâta trufie. Locomotiva gâfâia urcând, și numai aburul ei punea un văl tulbure peste acea grație fără seamăn a peisajului. Natura, într-o binecuvântată uitare de sine, ștersese rănile pământului pârjolit, și iunie, trecut de-acum, lăsase în iarbă și în pomi un strigăt intens vegetal, dureros în verdele violent. Treceam de halte micuțe de lemn, năpădite de o vegetație neobișnuită după un asemenea dezastru, și mă bucuram că voi vedea defileul Dâmbovicioarei, atât de drag sufletului meu.

Călător, numai cu o raniță în plasa țeapănă de fier, nepăsător la ce o să fie mâine, fără gândul de a găsi un adăpost, mă bucuram pentru zilele furate ocupațiilor sterile din vremea aceea. Eram singur și puțin trist, pentru că totdeauna călătoriile trebuie făcute cu cineva, căruia să-i poți strânge mâna când vezi ceva frumos, cum spune atât de bine o prietenă de-a mea. Mersul de melc al trenului cu câteva vagoane de clasa a III-a, cam murdare și mirositoare, mă obosise. Mai aveam câteva ore și ajungeam, și parcă-mi părea rău, parcă nu...

Era înainte de ora prânzului, cam la unsprezece și jumătate, dacă nu mai mult. Pe băncile de lemn nu stăteam prea mulți călători. O femeie sănătoasă, cu pieptul mare, într-o cămașă

albă, țărănească, un preot tânăr cam neîngrijit, cu o barbă dezordonată, de culoarea castanei mature, cu un potcap turtit lăsat pe fruntea fără gânduri (deși ochii aveau o melancolie intensă, de ecleziast obișnuit cu meditația) și cam atât. Asta o vreme, pentru că după o oprire într-o stație oarecare, la fel de prăpădită ca celelalte, am zărit prin geam o ceată de necunoscuți năvălind pe scările vagonului în care mă aflam. Se auzeau țipete de fete tinere, acele glasuri tulburătoare care te fac să ciulești urechea chiar când ești trecut de patruzeci de ani, pentru că au în ele o impudoare și o sănătate fermecătoare. Ușa de lemn s-a dat de perete, și în vagonul liniștit și aproape pustiu au pătruns mai mulți adolescenți. Erau patru sau cinci; dacă mă gândesc bine, erau cinci: două fete și trei băieți.

N-aveau la un loc o sută de ani. Băieții erau îmbrăcați în cămăși cadrilate și vorbeau tare. Unul dintre ei fuma, înecându-se cu grozăvie, spre ironia fetelor, nu mai puțin agitate, aruncând rucsacurile în plasele rigide de sârmă. Am știut de la început că n-o să le placă vagonul și n-am fost surprins când am auzit-o pe una dintre cele două fete (grațioasă, cu mișcări de femeie tânără, conștientă de tinerețea ei) spunând că ar fi trebuit să caute alt loc, pentru că aici prea mirosea a vagon nemăturat și a sudoare omenească.

– Peste tot e la fel, a replicat unul dintre necunoscuți, coborând un geam murdar.

Am văzut spaima în ochii preotului și m-am bucurat puțin, nu știu de ce. Noii-sosiți vorbeau tare, se invectivau cu amiciție exagerată. Păreau niște domnișori, dacă îmi aduc bine aminte câte unul o rupea pe franțuzește din când în când, ca să sperie mitocanii din vagon.

Veselia este o stare imediată și nu are durată. Când ține, cade în superficialitate. Dintr-o dată mi s-a părut că nu mai suport mica încăpere pe roate și că ar trebui să mă mut în alt loc. Mă intriga însă privirea lacomă a celui mai tânăr dintre ei, un adolescent palid, cu ochi mari, cu o gură vânătă de

tuberculos, mai potolit, mai așezat, căutând tot timpul la peisajul ud de afară, strălucind în lumina soarelui de iulie. Atâta flămândă curiozitate pentru natură nu o putea avea decât un artist, și-mi plăcea să-l cred artist, pentru că trăda că se află în afara falsei fericiri exterioare a celorlalți.

La Furnicoși – mi-a plăcut numele și l-am reținut – ușa vagonului s-a dat iar de perete, și în tăcere – se făcuse deodată liniște, cum se întâmplă câteodată să se facă liniște pe neașteptate și poți auzi sufletul lucrurilor –, în tăcere, spun, în vagonul nostru au intrat trei țărani, trei cosași negri de soare, slabi, osoși, cu ochi crunți, cu acea istovire a privirii pe care o recunoști la cei ce muncesc greu sub pământ, sau pe pământ, neiubindu-și munca, în sfârșit, cu silnicia celor săraci din tată în fiu, moștenind, odată cu blestemul trudei, și ura față de tot ce-i înconjoară, o ură fără revoltă, o ură mocnind în ei ca un foc de lumânare, o ură fără glas, fără mânie, dar cu mânie adunată multă vreme și cine știe când izbucnită pe neașteptate.

Aveau în mâini coasele lor, strânse, cu limbile metalice sclipind în soarele ce intra pe fereastră, și le-au așezat lângă ei, cu gesturi cuminți, cum ai așeza o ființă vie. Erau desculți, cu picioare negre, mari și noduroase, cu niște zdrențe umezite de sudoare, abia acoperindu-i, abia învăluindu-le piepturile slabe. S-au așezat în tăcere pe banca tare din fața mea și cam un sfert de ceas n-au spus nimic. I-am privit pe rând. Unul avea mai mult de treizeci și cinci de ani și bănuiesc că era cel mai tânăr. În jurul gurii adunase atâta muțenie în obișnuința de a și-o strânge, încât am fost mirat să-l aud mai târziu întrebând ceva, cu o voce spartă, depărtată, parcă a altuia. Cel de-al doilea, un bătrân încins cu un chimir de piele neagră, în care ținea tutunul și cremenea, și un briceag vechi cu limba știrbă și alte mici nimicuri ce trebuiesc totdeauna bărbaților, cu ochi vicleni, dar de tot triști, obosiți ca și când n-ar mai fi văzut nimic, umbla absent cu degetele uscate în tașca lui de mahorcă, dând să adune câteva fire de tutun pe o bucățică de jurnal fărâmată

între degetele dibace, cu răbdare multă. Al treilea își aruncase pălăria neagră pe ceafă și se rezemase de scândurile spătarului. Avea un gât lung și subțire, neverosimil, și o gură mică, frumoasă, ciudată la un om în vârstă. Nu spunea nici el nimic sau, mai bine zis, n-a spus nimic multă vreme. Se uita pe fereastră, și toată podoaba lucrurilor pe lângă care trecea trenul se scurgea prin privirile lui indiferente, spălându-le, cum face apa de munte cu pietrele râurilor.

M-a durut nepăsarea lor și m-am gândit cu tristețe câte avem de făcut pentru a scăpa omul de această indiferență care ține undeva de animalitate.

Pe urmă, cosașii au început să vorbească. Era o convorbire de nereprodus, o convorbire în care intrau multe tăceri și pauze ciudate, făcând-o de nepriceput.

– Câtă coasă? întrebase la început cel mai tânăr, fără să privească la ceilalți.

Am auzit după aceea legănatul trenului și glasurile tinerilor zgomotoși. Vagonul s-a umplut de un miros bun de coniac franțuzesc. Preotul din capătul celălalt al vagonului începuse să clipească mai des, și privirile i se umeziseră cu totul. Cineva destupase o sticlă lunguiață, și strigătele deveniră mai ascuțite, aproape nerușinate. Câteva pahare de aluminiu fură purtate din mână în mână și se auzi gâlgâitul vesel al băuturii căzând în fundul de metal.

– Un hectar și jumătate... răspunse după multă vreme omul cu pălăria neagră, fără să se miște, făcând să vibreze numai puțin pielea arsă de soare a gâtului prea lung și prea subțire.

– Și cu două hectare jumate la Malul-cu-Flori, poimâine...

Era o socoteală de lucrători agricoli, pe care n-o înțelegeam prea bine, socoteală făcută cu glas moale, aproape indiferent, tărăgănat, fără plăcere.

Pe urmă se întrebară unde or să doarmă, și cineva dintre ei spuse că era o șură în apropiere, la proprietarul locului, și după asta își amintiră de un lucru înspăimântător.

– Alaltăieri, spuse cel cu chimir negru, aprinzându-și abia acum țigara fumegoasă, i-a trăsnit pe trei, sus, sub pădure...

– Când cu ploaia aia mare? întrebă cel mai tânăr, fără curiozitate, apatic, scărpinându-se după urecehe și privindu-și unghiile mari, negre.

– Atunci...

Se făcu tăcere, și iar am auzit legănarea de osii a trenului și râsetele nepăsătoare ale tinerilor. I-am privit fără nici un sentiment, deși undeva nepăsarea lor devenise dureroasă pentru mine. Cel ce mi se păruse un artist se însuflețise, probabil pentru că băuse o picătură de coniac. Avea acum o privire fanatică și o devora cu ochi intenși pe una dintre fete, ținând-o de mână cu o fermitate posesivă, cu o dorință a degetelor asudate ce nu putea să nu fie observată.

– Fulgerul a tras la coasă, adăugă cel cu povestea. Ei dăduseră să fugă să s-ascundă în pădure...

– Și au murit? întrebă mahmur cosașul cu gâtul lung și subțire.

– Încă nu, le-au săpat o groapă și i-au băgat jumătate în pământ. Stau acolo și le aduce lumea de mâncare, sunt țepeni și galbeni...

Se făcu tăcere și văzui chipul femeii așezate în fața preotului, care privea spre cei cinci tineri. Foșneau niște hârtii foarte subțiri și în curând vagonul se umplu de mirosul atât de cunoscut al șuncii de Praga. O fată tăia o pâine albă, bine coaptă, și unul dintre băieți desfăcea cu un cuțit bine ascuțit capacul unei cutii de conserve. Cum se întâmplă în astfel de ocazii, mi se făcu deodată foame. Preotul cu barba neîngrijită privea pe fereastră, dar îi simțeam lăcrimarea gurii.

Trenul se opri într-o haltă. Soarele intra acum pe fereastră, luminându-ne fețele. Era ora amiezii. Călătoria mă obosise puțin și simțeam că o să mi se facă somn. De tinerii aceia zgomotoși mă plictisisem, și țăranii nu mai vorbiră câtăva vreme. Pe urmă, după un timp, când mă simții singur și puțin trist,

cum ești singur și puțin trist când călătorești fără prieteni, se întâmplă un lucru pe care o să vi-l povestesc.

Ajunsesem aproape de Câmpu-Lung, poate la trei sau patru stații de orașul acesta. Trenul gâfâia printre pomii uzi și strălucitori în soare. Începuseră să se zărească munții. Sub noi, traversând un pod, văzui un râu spumegând, și pietrele albiei aruncau ecourile căderii apelor. Era una dintre acele zile pe care n-o uiți toată viața, o zi de care n-aș vrea să-mi amintesc atunci când am să simt că mor, pentru că prea era frumoasă.

Țăranii mei s-au adunat mai aproape, au mișcat coasele cu aceeași blândețe, cum ai muta o ființă, nu niște lemne neînsuflețite, și cel bătrân a căutat într-o desagă de in, cenușie ca sarea grunjoasă, și a scos o bucată de mămăligă rece. Era o bucată tare, galbenă, cu găuri, ca un fagure, cu o coajă zgrunțuroasă, o bucată mai mică dintr-o mare mămăligă, din care se mâncase de mai multe ori, și înainte de a o așeza pe banca tare de lemn, sub ea și-a așternut batista, o cârpă mototolită, tot de culoarea sării grunjoase, netezind-o cu blândețe, ștergând-o cu muchia palmei. Ceilalți doi s-au aplecat între picioarele desculțe, și în tăcere au scos din desagi alte două bucăți de mămăligă, la fel de vechi, de zgrunțuroase și de galbene.

În vagon mirosea încă a șuncă de Praga și a coniac franțuzesc; tânărul care mi se păruse un artist melancolic înfuleca un pește frumos, albastru, ca plumbul, și am zărit sclipătul cărnii, semănând cu un fulger al undelor de adânc. Dinții sănătoși ai fetelor cu breton, aducând atât de mult una cu alta, ronțăiau bucățile de franzelă, și chipul femeii de lângă popa cel tânăr era atât de lacom, că m-am cutremurat. Părintele, cu barba neîngrijită, închisese ochii, și mie nu îmi mai fu foame.

Țăranul cel slab scoase din traistă în cele din urmă o ceapă mare, rotundă, un fruct frumos, poate tot atât de frumos ca o lampă de noapte, pe care-l sfărâmă cu o simplă apăsare a palmei, și tot mirosul de șuncă de Praga pieri.

Cosașul cu chimir negru de piele căută în brâul său cu ținte vechi și roase și scoase o legătură, tot vânătă, tot umedă, de culoarea sării grunjoase, și o deznodă cu răbdare, ca pe un pachet cu perle, atent să nu piardă ceva, o legătură în care se afla puțină sare.

După aceea, cei trei țărani își luară prânzul de duminică, în tăcere, fără să privească munții umeziți strălucind în soarele de iulie, atât de vesel și de darnic, înfrumusețând totul în jur.

PATRU PEȘTI

Într-o seară m-am pomenit cu prietenul meu, inginerul N., bătându-mi la ușă. Era o vreme pe care o iubesc: ploua, în grădină frunzele lovite de picăturile reci de apă vorbeau ca o femeie în somn, și mirosul amărui de frunză putrezită, ametțitor la ora aceea, îmi stăpânea simțurile ca un alcool. Voisem să citesc, cartea îmi căzuse pe masă, priveam noaptea neagră de-afară, fără stele, învăluită numai în boarea și transparența pânzei lichide. Cunoașteți neînchipuitul susur al burlanelor, în stare să te arunce într-o pagină cu versuri...

Am deschis, puțin mirat, puțin supărat că cineva îmi tulbură visarea.

– Ce-i cu tine? l-am întrebat pe prietenul meu, văzându-i chipul răvășit. Te știam la Bicaz...

Nu mi-a răspuns și a pătruns în casă, scuturându-și mantaua de ploaie, căutând cu ochii un drum ocolit până la cel mai apropiat fotoliu. L-am lăsat să ajungă acolo, după ce-și aruncase gluga în cuier, și am încuiat ușa în urma lui. Eram singur și devenii curios dintr-o dată.

– Ai ceva de băut? mă întrebă el, fără să mă privească, ostil, febril, agățându-se de brațele fotoliului.

– Tu știi bine că la mine totdeauna se găsește câte ceva...

Am deschis ușa barului și i-am arătat sticlele, strălucind ușor în lumina lămpii de noapte.

– Poftim, alege...

– Dă-mi orice...

M-am gândit o clipă și, ca un vechi cunoscător, am destupat o sticlă de coniac, pentru că această băutură poate fi gustată la orice oră, de dimineață până seara.

– Cum merge treaba la baraj? am întrebat uscat, indiferent, ca să-l scot puțin din gîndurile lui.

– Bine, bine, cum să meargă? Am mutat albia Bistriței, ar trebui să vii mai des acolo, doar ești scriitor...

Nu i-am răspuns. Mirosul de spirt al coniacului umplu odaia. I-am întins un pahar, privind culoarea băuturii în lumină, după un vechi obicei.

– Bea, asta te va limpezi, ești cam obosit...

Prietenul meu nu era obișnuit cu coniacul și în general cu nici o băutură, așa că goli paharul dintr-o înghițitură.

Îi observai tremurul mâinilor, foarte palide în lumina galbenă a lămpii.

– Mai merge unul, nu-i așa?

– Da...

Fața lui, frumoasă altădată, era lividă. Își pierduse strălucirea aceea secretă pe care i-o surprinsesem cu doi ani în urmă, când o cunoscuse pe Anca. (Mă gândeam că numai despre ea putea fi vorba, că numai ea îl adusese în starea asta de agitație). Îi turnai din nou coniac în pahar. Pe frunte i se ivise o brumă ușoară. Asudase. Nu era îmbrăcat în hainele lui obișnuite de călătorie, se vedea bine că vine de acasă, că sosise de mai multe zile în București. Pentru cei treizeci și cinci de ani ai săi era puțin prea obosit. Îl sfătuisem mai demult să ceară un concediu lung, pentru că îl încercase o astenie, dar el îmi răspunsese că numai munca, preocuparea continuă îl ajută să uite ceva despre care nu-mi vorbise însă niciodată. Asemenea stări nu au decât oamenii chinuiți de o singură idee, și curiozitatea mă încercase de multă vreme, dar o discreție rău înțeleasă îmi oprise totdeauna pe buze orice întrebare. Așteptam să-l aud, deși îi povestii în 5 minute ultimele noutăți despre prietenii comuni.

Știam că nu-l interesează și că de-abia așteaptă să vorbească, dar nu-i era nici lui prea ușor. Cât îl intuisem, era un om mândru, închis în sine, un ambițios. Era apreciat pentru munca lui, ziarele îi pomeneau des numele, pentru că în repetate rânduri cotidienele scriau despre marea lucrare de la Bicaz. Îmi plăcea să-i spun că el va face o revoluție în beton – lucru și aburd, și poetic – undeva, în sfârșit, deformație profesională.

N. băuse și al doilea pahar cu aceeași lăcomie primitivă pe care nu o au băutorii de calitate. Coniacul alungase mirosul de frunză udă, și după câteva înghițituri alcoolul mă trase spre granița dulce a imperiului său purpuriu, imperiu în care toate lucrurile capătă strălucire ca putregaiul. Când umplurăm a treia oară paharele, îl văzui cum lasă cupa de cristal la picioare, pe covorul moale, cum ar fi lepădat un crin galben, aproape cu tandrețe, cu înduioșarea omului ce nu se îmbată des, dar când o face, o face în sărbătoare. Ploua încă mărunt, frunzele mele tot mai șopteau ca femeile în somn, bătu puțin vântul și ne scutură perdeaua, umplând camera cu puțină umbră.

Îl pândeam făcând pe indiferentul, trăncănind despre orice, în afara celor ce mă interesau.

– Îți amintești peștii? mă întrebă pe neașteptate prietenul meu.

– Care pești? tresării eu surprins.

– Cei patru pești din acvariul acela imens din casa Ancăi...

– Cum să nu? Chiar, am și uitat, n-am mai fost de mult acolo, ce s-a întâmplat cu peștii aceia?

Erau patru pești exotici, cu nume complicate, de nereținut, dăruiți de cineva femeii aceleia mici și scânteietoare, frumoasă într-un fel special, pe care o iubisem și eu puțin, pentru că era imposibil să n-o iubești; patru pești colorați violent, cu niște ochi ciudați, scormonitori, demonici, niște pești fastuoși, ce te tulburau ori de câte ori îi vedeai. O întrebasem o dată cum de are curajul să doarmă cu ei noaptea în odaie, știind cât de sperioase sunt femeile. Ea se mirase:

– De ce mă întrebi dacă am curajul să dorm cu ei în aceeași încăpere? Doar peștii sunt tăcuți, și, așa cum bănuiesc, câteodată dorm...

– Da, dar au o fosforescență care m-ar obseda în somn. Nu pot suferi să dorm cu cineva care se mai mișcă în jurul meu atunci când mă culc, chiar dacă nu aud această mișcare...

– Ai nervii slăbiți, râsese ea cu niște priviri obraznice, ce plăceau atât de mult bărbaților.

– Pe urmă, stăruisem eu în mod absurd, le-ai privit ochii? Te fascinează, numai șerpii și pisicile mă îngrozesc atâta...

– Mai bine le-ai aduce și dumneata ceva de mâncare, mă sfătuise ea, toți cei ce vin în casa asta trebuie să plătească un bir pentru pești.

Era prin anul 1957, la începutul verii, pe când Anca nu se căsătorise cu N., și nimeni nu bănuia ce o să urmeze. Ea era logodită cu un arhitect, și prietenul meu o cunoscuse la mare în cercul amicilor acestuia. În câteva luni se îndrăgostise nebunește de ea. Ne târa după el, pretutindeni unde putea s-o întâlnească, în cercuri de oameni diferiți. T., logodnicul, privea cu indiferență această dragoste, obișnuit fiind cu mulțimea bărbaților care o înconjurau pe Anca.

Ceea ce trebuie spus e faptul că eu asistasem cel mai de-aproape la toate întâmplările, deși multe amănunte îmi scăpaseră, pentru că N. este un om foarte tăcut și ar fi murit mai bine decât să vorbească despre unele lucruri. La începutul lui august, în același an, toți cei care ne învârteam în jurul acestei femei frumoase și pline de farmec am aflat cu surprindere că prietenul meu a plecat la mare cu Anca și că se despărțise de T.

Cum reușise s-o convingă (logodna cu arhitectul durase destul de mult), nimeni nu știa. Cred că ziua aceea a părut întunecată multora dintre noi. Ne obișnuiserăm împreună. Ne vedeam în casa Ancăi cam de două ori pe săptămână. Se dansa, gazda făcea un punci admirabil (eu mai ales îl apreciam cum

trebuie), și se stabilise între toți o dragoste familiară, în care intra și puțină gelozie reciprocă, și multă speranță la unii, și – de ce să n-o mărturisesc? – puțină invidie pe T.

Și-acum venea N. și mă întreba dacă îmi mai aduc aminte de cei patru pești ai Ancăi. Cum să nu-mi aduc aminte? Unii dintre noi visau moartea lor, pentru că se bănuia că-i fuseseră dăruiți de un coleg de la Institutul de proiectări, unde lucra, un om fermecător, cunoscut de toți. Anca avea acest curaj, să-i zicem, de a ne pune să-i aducem la orice vizită (în afara florilor, ce nu lipseau niciodată din mâinile noastre) câte o pungă cu hrană specială pentru peștii săi, târguită (mulți dintre noi ne întâlneam câteodată acolo) de la un magazin din fața Palatului Telefoanelor, sub vechea scară a Naționalului. În pachetele acelea se aflau niște semințe sau râme sau bucăți de pâine – niciodată n-am avut curiozitatea să cercetez – pe care le aduceam triumfători, întinzându-le frumoasei noastre gazde. Ea, în semn de omagiu, deșerta punguțele pe rând în fața noastră, și monștrii aceia superbi, lacomi vâsleau suplu prin apă și devorau bucățelele mici, albe, ca o ninsoare subacvatică. Vrând-nevrând, iubeam cu toții peștii Ancăi și cred că nimeni nu îndrăznea să-i uite vreodată la vizite.

Eu mă așezam, ca de obicei, într-un colț al salonului, mobilat simplu și cu gust, și priveam cum dansau ceilalți. Era loc destul, încăperea dădea spre o terasă înaltă și se stingeau luminile de sus, rămânând aprinse numai niște veioze galbene, îmbrăcate în mătase. Serile acelea aveau farmec. Era înaintea verii, aerul mirosea a dragoste, noi toți o iubeam puțin pe logodnica lui T., și el era atât de înțelept, de cumsecade și părea că ne înțelege și că are chiar puțină milă de noi.

După câteva pahare de punci, amestecate cu coajă de mere și cu scorțișoară, totul devenea frumos. Nu-mi place dansul și aproape nu-i înțelegeam pe cei din jurul meu. Erau câteva perechi de oameni, iubindu-se diferit: unii – ca la începutul iubirii, când totul e fierbinte în jurul tău: aerul, apa, trupul

celuilalt; alții – cu puțină dezabuzare, cu acea ultimă zvârcolire a morții iubirii, când vrei să ai elan și nu mai ai, cu regretul tragic că pierzi ceva frumos, de neîntors. O știam după șoaptele din jur, după strângerile de mâini, surprinse în lumina puțină, după înțepăturile din vorbele unora. Se iubea într-un fel conservator: nimeni nu și-ar fi permis vreo grosolănie la adresa prietenilor, nimeni nu se certase cu nimeni, și dacă exista puțină gelozie în aer, ca amenințarea unei furtuni, ei bine, această furtună există oriunde se întâlnesc mai multe femei frumoase și câțiva bărbați interesanți.

Îmi plăcea să-l privesc pe N. El era un timid care făcea pe brutalul. Părea tăcut și mă întrebam ce putea să spună femeilor pe care le iubise, dacă iubise cumva mai multe. Era obsedat de meseria lui, ținea la barajul de la Bicaz ca la un lucru personal, și faptul că în anul acela trebuise să rămână în București pentru niște proiecte îl chinuise puțin, deși, îmi dădeam seama, pentru starea lui sufletească picase bine, pentru că ar fi fost nenorocit să nu fi putut s-o întâlnească atât de des pe Anca.

Dansa stângaci, îl simțeam încurcat. Cred că ținea mult la T., logodnicul gazdei, și avea simțământul unei vinovății imense, ce nu putea fi trădată. De câteva luni se schimbase, iubirea îl făcuse agitat, puțin nepăsător. De câteva ori îmi spusese vag că suferă și eu știam de ce, iată de ce nu mi-am explicat cum reușise să se învingă pe sine, cum trecuse peste timiditatea lui, fatală într-o mare dragoste...

Din ziua când am aflat că N. plecase cu Anca la mare, noi toți, noi, ce țineam atât de ciudat unul la celălalt, nu ne mai văzuserăm decât întâmplător pe stradă. Nici unul dintre noi nu adusese vorba despre desfacerea logodnei lui T. de Anca și de căsătoria imediată a prietenului meu cu ea. Într-un fel, simțeam, ca unul foarte apropiat de N., un ușor dispreț la ceilalți. Toată lumea, sunt sigur, condamnase pe amicul meu, dar eu nu suflasem nici un cuvânt despre asta, gândind că exista și puțină fatalitate în ceea ce se întâmplase. Aș fi vrut numai să

știu cum o duc, și unele ecouri ajunseseră până la urechile mele. I-am văzut de câteva ori pe stradă, și în unele locuri ne-am întâlnit. Câteodată N. mi se părea foarte fericit. Avea un fel de a trata femeile, cu o căldură dogorâtoare care le învingea, lucru ce dovedea o mare forță interioară, demn de învățat, demn de privit. Credeam că o stăpânește mai bine decât celălalt. T. mi se păruse totdeauna cam placid, cam nepăsător, și asta duce de cele mai multe ori la pierderea iubirii. Ochiului meu nu îi scăpa însă și o oarecare rezistență la Anca. Fire hotărâtă, energică, chiar cu o oarecare sete de a domina, obișnuință căpătată mai demult, ea mi s-a părut de câteva ori în război cu N., om de acțiune, energic, stăpânit, hotărât. Dar zâmbeau atât de frumos unul altuia, păreau atât de fericiți să se țină de mână chiar când erau și alții de față, încât opinia unanimă era că vor sta împreună multă vreme.

La toate acestea mă gândii între al treilea și al patrulea pahar de coniac, privind chipul livid al prietenului meu, care tăcuse. Mi-era teamă că băutura îl va amorți în loc să-l dezghețe, cum se întâmplă cu unii, așa încât îl îndemnai să deșerte cupa de la picioarele noastre.

– Ce-i cu peștii ăia?

Se auzea ploaia de afară căzând pe frunze și susurul burlanelor. Alcoolul mă târa tot mai adânc în teritoriul său purpuriu, unde sunt șoapte și aduceri-aminte, suspine și o mare dragoste elevată pentru oameni, unde cauți umbre frumoase, și ideile aleargă înaintea ta, și le culegi ca pe niște flori de câmp...

– Știi cum au murit?

– De unde să știu? N-am mai fost în casa Ancăi de la plecarea ta cu ea la mare, când v-ați căsătorit...

– E adevărat. Spune-mi, ce-ai auzit după asta? Oamenii m-au condamnat, nu-i așa?

Tăcui puțin.

– Nu, nu cred, astea sunt lucruri în care al treilea, sau, în cazul vostru, al patrulea, nu avea nici un rost să se amestece...

– E adevărat. Măcar ție însă ar trebui să-ți explic...

– Dacă nu ți-e prea greu, am să te ascult...

El culese paharul de pe covor, și de data asta sorbi cu prudență.

– De la o vreme, am început și eu să beau. Alcoolul e bun.

– Cu condiția să nu i te încredințezi cu totul, dar după ce muncești mult, e bun...

El avea acum o față mai liniștită.

– Cu T., spuse rar, avusesem o explicație încă din iarna lui '57. Fuseserăm împreună la munte, în iarna anului când am cunoscut-o pe Anca... La început n-am iubit-o. Picasem întâmplător acolo, la mare, vara, și după câtva timp m-a surprins aerul ei copilăros. Știi bine că n-am avut o copilărie...

– Știu...

– Asta te lasă cu o infirmitate îngrozitoare. Ea se bucura de toate lucrurile, îmi plăcea tinerețea aceea nestăvilită, naivitatea din privirile ei. După trei săptămâni a trebuit să mă întorc la lucru. Ea a rămas la Constanța până la sfârșitul lui septembrie. Nu ne-am văzut două luni. Pe urmă am întâlnit-o întâmplător pe stradă. Am căutat-o, am refăcut cercul de la mare, și asta numai prin stăruința mea, pentru că țineam foarte mult la T. și aș fi vrut să nu știe că o iubesc, dar lucrurile astea se simt numaidecât... Tăcu puțin, obosit, parcă, de amintirea acelor zile, apoi reluă: În iarna următoare, într-o noapte când am rămas singur cu T., i-am mărturisit pe departe că o iubesc pe Anca. Eram la o cabană în Bucegi, stam de câteva zile cu mai mulți prieteni într-o scurtă vacanță. El mi-a spus că știa și că nu-mi poartă dușmănie. Cred că se gândea că, între noi trei, ea era aceea care trebuia să hotărască ce aveam de făcut. Timpul trecea. Lucrurile se agravau. Începuserăm să ne întâlnim și în alte locuri, unde nu erați voi, și asta îmi dădea mustrări de conștiință. Nu sunt un aventurier, dar nici un erou. Oricui putea să i se întâmple așa ceva. Totul trebuia rezolvat frumos, pentru că o prietenie adevărată nu se calcă în picioare.

I-am spus Ancăi să hotărască. Și, cu o seară înainte de ziua hotărâtă de noi să plecăm la mare împreună, m-am dus la T. și am avut o discuție lungă...

Prietenul meu părea obosit acum. Îi zării din nou sudoarea lucioasă de pe frunte. Strângea ușor paharul cu degetele lui lungi și galbene și privea prin fereastra deschisă. Era puțin frig, dar nu mă ridicai, pentru ca să nu-l întrerup.

– ... cred că n-am făcut pe nimeni mai nenorocit în viața mea decât pe omul acela. A primit totul cu liniște, o liniște pe care nu știu dacă o cunoști: în ea intră durere, stăpânire de sine, puțină ură, puțină speranță, puțină îndoială... O iubea mult, poate mai mult ca mine, și o iubește, sunt convins, și astăzi...

– Și?

– Am mers împreună la ea. Anca își făcea bagajele. T. voia să știe numai dacă e adevărat, deși nu credea o iotă. Era obișnuit cu bărbații care o curtau, dar nu-și închipuise nici o clipă că cineva va reuși s-o ia de lângă el. Îmi venea să plâng, dar era atât de ridicol să bocești în situația asta... Noi știuserăm de zile întregi când va veni momentul acesta și m-am simțit ca un hoț de drumul mare. Alergaserăm trei zile prin oraș după cumpărături, eram atât de siguri de noi, premeditaserăm totul și, puțin lași, lăsaserăm lovitura la urmă... Se făcu din nou tăcere. Numai puțină vreme. A urmat o scurtă explicație. El ne-a ascultat, și când am terminat de spus totul, T. s-a ridicat de pe scaun, fără un cuvânt, mut, deschizând ușa și părăsindu-ne.

Bău lacom din paharul golit pe jumătate.

– Cred că clipa asta n-am s-o uit niciodată... Au urmat două luni de vacanță, o vacanță tristă, cu certuri dese, cu amărăciuni stârnite din senin, apoi căsătoria, doi ani de greutăți, și-acum despărțirea...

– V-ați despărțit? întrebai inutil – ghicisem de la început lucrul acesta.

– Da, de o săptămână...

Mă ridicai, prefăcându-mă că nu găsesc ceva. Ar fi trebuit să închid fereastra, dar renunțai. Aerul rece de afară îmi făcea bine.

– Nu înțeleg însă de ce m-ai întrebat dacă-mi aduc aminte de peștii Ancăi.

Prietenul meu surâse cu o tristețe infinită, ca la o amintire atât de tragică, încât numai blândețea cu care o ocrotești în sufletul tău o mai poate salva de ură, de uitare, de nepăsarea care e mai scârboasă decât orice.

– Vezi, toți se vor întreba: De ce au sacrificat un om, de ce au alergat atâta unul după altul, pentru ca să se termine totul atât de repede? Nu-mi plac explicațiile, vreau numai să-ți spun cum au murit peștii. Ești scriitor, poate iese ceva de aici...

– Te ascult, dar bea mai întâi o înghițitură. Coniacul mi se pare acum mai vechi, ia miroase puțin, are și o culoare aprinsă...

– Ni se pare nouă; totdeauna după al patrulea pahar, băutura pare mai bună... Mă asculți?

– Cum să nu? Sunt numai urechi...

– Ții minte vasul acela?

– Da, ca o cală imensă de cristal...

– Și cei patru pești exotici?

– Teribili, lacomi, devoranți, cu priviri magnetice...

– Chiar așa...

– Cărora noi le aduceam mâncare în punguțe cenușii, cumpărate de la un magazin de sub scara Naționalului...

– Peștii cu care ție ți-ar fi fost frică să dormi în aceeași odaie noaptea...

– Pe care Anca îi iubea atât de mult...

Gura amicului meu se strânse. Nu ridică ochii la mine. Bău iar cu lăcomie.

– Ei bine, ce s-a întâmplat cu peștii ăștia?

– Așa cum îți spuneam, ne-am întors după două luni de la mare. Nu fusesem prea fericit. Ea tânjea după ceva, era tristă, ne certaserăm deseori, dar în ziua când ne-am întors părea mai

liniștită, avea chiar o scânteiere de dragoste în ochi. Ne făcuserăm planul cum o să locuim. Ea nu avea prea multe lucruri și nici eu. Important era că stam singuri, fără părinții vreunuia dintre noi – știi cum e în cazuri din astea...

Respiră tare, ca și când s-ar fi înăbușit, apoi zâmbi liniștit.

– Era o zi de sfârșit de septembrie, și tristă, și veselă. Tristă pentru că vara plecase, veselă pentru că aveam senzația că mă întorc undeva acasă, la mine, cu femeia aceea, pe care o iubeam atât, și sentimentul că voi locui de atunci încolo într-un loc străin aproape îmi pierise... Mai pune puțin coniac... Așa... Ai dreptate, are un parfum bun și pare mai vechi acum... Își adună gândurile, risipite puțin. Am luat o mașină, și într-un sfert de ceas am fost în fața ușii. În tren hotărâserăm să schimbăm perdelele, să cumpărăm o canapea de la Consignația, dar nu orice canapea... în sfârșit... Anca a deschis, și iată-ne în salonul pe care-l cunoști atât de bine. Obloanele erau trase, era întuneric, se simțea mirosul de praf și de odaie neaerisită. Am lăsat geamantanele pe covor, și când s-a făcut lumină, știi ce-am văzut în mijlocul încăperii, pe masă?

– Vasul cu pești...

– Da, vasul cu pești. Era la locul lui obișnuit. Anca îi uitase acolo, sau nu s-a gândit deloc la ei, nu știu... Apa se evaporase, și pe fundul calei de cristal, cum îi spuneai tu, rămăseseră patru schelete. Frumoșii pești exotici muriseră asfixiați, trupurile lor explodaseră, pe pereții acvariului se mai vedeau bucăți de carne putrezită, atât de urâte, atât de urâte...

– Bine, dar nu înțeleg ce legătură are faptul ăsta de nimic cu despărțirea voastră.

– Despre mine și despre Anca n-am să mai scot nici un cuvânt, să știi...

Și după aceea vorbirăm despre alte lucruri.

BUFET EXPRES

A fost o perioadă în viața mea când am mâncat seara, multă vreme în fiecare seară, la un bufet expres de pe Bulevard. Genul acesta de local îmi place, pentru că aici toți oamenii sunt grăbiți, și când sunt grăbiți e mai ușor să-i observi, pentru că au reacții imediate, se comportă într-un fel anumit, care-i lasă privitorului descoperiți oarecum. Văzându-i cum mănâncă, îți dai seama dacă sunt lacomi sau pedanți, dacă puțin le pasă de ceilalți, dacă sunt gânditori sau leneși, în sfârșit, toată mica prefăcătorie a fiecăruia e trădată de lucruri ce mi se par foarte importante. Se stă incomod în picioare, se transportă farfuria de unul singur și se naște un sentiment de izolare, deși te afli cu mai mulți laolaltă. Veneam către ora 11 noaptea, iarna sau spre primăvară, mi se pare că numai trei anotimpuri au trecut până când viața mea a redevenit liniștită, și mă așezam la o masă de lângă fereastră. Aveam în față o farfurie cu cremvurști calzi sau o bucată de șuncă, de culoare stranie, minerală din pricina răcitorului în care fusese adăpostită, și îmi turnam din când în când într-un pahar puțină bere aurie, privind-o în lumina becurilor. În fața mea era ușa prin care intrau și ieșeau mușteriii întârziați. Aici se închidea la 11,30, dar eu stăteam totdeauna până după miezul nopții, pentru că nimeni nu mă poftea afară. Se făcea curățenie, se spăla pardoseala, casierița își socotea fișele, e un ceas straniu al saloanelor comune numite restaurante, ce-mi place totdeauna, ceasul când se strâng hârtiile aruncate

pe jos, când se ridică bonurile și se cântărește ceea ce nu s-a vândut, când tot locul, însuflețit până atunci, se pustiește, și această părăsire colectivă are un farmec special. Dacă e iarnă, pe geamuri rămân broboanele de abur, și vitrinele par mari bucăți de piele de crocodil alb, iar dacă e primăvară, prin ușa deschisă se aud pașii pietonilor întârziați, cu lenea de la miezul nopții. Trec primele stropitori și udă asfaltul, și fâșâitul apei are în el ceva adormitor. Privești rigolele negre și lucioase, în care se adună un afluent gras, unde se deosebesc resturile de ulei scurse pe caldarâm, și lumina lămpilor de sus, bâțâind la vânt încolo și-ncoace, simți mirosul de benzină al eșapamentelor, și dacă ești la al patrulea pahar de bere, poți să gândești, ca mine, că taxiurile Moskvici au păstrat intimitatea vechilor berline.

Multă vreme am părăsit ultimul acest restaurant, privind munca de noapte a femeilor de serviciu și ascultându-le fără atenție. Spuneam bună seara, casierița îmi zâmbea, într-un fel ce mă făcea să înțeleg că îi plac singuraticii, și când treceam de strada invadată de strălucirea neonului, o apucam pe un trotuar mai întunecat. Ferestrele caselor dormeau, cu întunericul lor, cu perdelele nemișcate, și mă întâlneam cu câini rătăciți. Nu știu dacă ați observat că noaptea câinii nu mai au nimic agresiv, sunt prietenoși și te urmează cu simpatie, se joacă înaintea ta și îți vine să le vorbești. Traversam un parc pustiu, în care iarna își făcea de cap cu jocul zăpezii de la miezul nopții, sau spre primăvară broscuțele trezite de umezeală străbăteau peluzele cu salturi mici, și eu mă feream să le calc. Se auzeau claxoanele inutile ale șoferilor, ce mă invitau să mă sui în mașinile lor, și de la un teatru ieșeau câteva sute de oameni tăcând sau vorbind încă încet, pentru că se obișnuiseră cu liniștea sălii abia părăsite, și hainele lor mai păstrau căldura înghesuielii și, din când în când, izbucnea câte un glas dulce de femeie, și iar rămâneam singur, ascultându-mi pașii și privind ultimele fumuri (în martie) ale coșurilor de la cabinele portarilor, acele încăperi

mici, abia luminate, în care picoteau bărbați bătrâni. Uneori ploua, dar nu atât de insistent încât să mă facă să mă grăbesc, îmi strîngeam raglanul mai bine în jurul gâtului și priveam cerul întunecat, jos și plin de pâclă. Arborii deveneau lucioși, și între crengile lor strălucirea electrică a străzii construia leagăne de argint.

Alterori, când ajungeam lângă un cunoscut stadion, lumina lunii călătorea pe statuile de bronz ale atleților, și noaptea părea însuflețită. Petreceam bine cu mine însumi până acasă. Somnul venea mai repede, deși eram trist și singur în vremea aceea.

În ultima zi (de atunci n-am mai intrat în acel bufet expres), în ultima zi, spun, când mi-am băut sticla mea de bere sub candelabrele de cristal ale unității nr. 31 OCL, cum scria pe firma de sticlă așezată deasupra intrării, am întâlnit un om foarte interesant. De altfel, trebuie să mărturisesc că ne cunoșteam de mai multă vreme. El sosea în restaurant mai târziu decât mine, pe la 11 și un sfert invariabil, și pleca înaintea mea, salutându-mă cu un gest ușor, o ridicare a mâinii către frunte. Era un zidar sau un meșter, nu știu bine, cam de vreo cincizeci de ani, cu părul alb. Purta (era aproape de primăvară) pe frunte o bască de hârtie de ziar stropită cu pete mici de var, așezată cam șui, dar cu oarecare cochetărie. Îmi plăcea cum merge, semăna puțin cu actorul de cinema Jean Gabin, pentru că avea o gură subțire și mușchii feței – febrili. Plătea casieriței și își lua farfuria și paharul de rom și se așeza totdeauna în dreapta mea, cu toate că erau multe mese neocupate. Mânca repede, după ce bea băutura de culoarea vișinei putrede, și pe urmă se uita la ceilalți. Trebuie să știți că în bufetele expres, deși ar putea să pară curios, către miezul nopții intrau mai multe femei decât bărbați. Bărbații caută în general locuri unde se poate sta mai mult, aici intrau numai ființe grăbite și singuratice. Tacit, mă împrietenisem cu necunoscutul de lângă mine. Se vede treaba că lucra la un bloc din preajma cinematografului Patria și că n-avea nevastă, ceea ce e curios la bărbații în vârstă. Lăsa lângă

masă un săculeț cu scule, în care suna probabil o mistrie sau un ciocan, mergea până lângă vitrina strălucitoare și își alegea ceva. Pe urmă mânca repede, cum am mai spus, după ce-și sorbea paharul cu rom.

Ultima oară când am intrat în acel bufet expres, el mi-a vorbit și am să vă spun de ce. Era aproape miezul nopții, femeile de serviciu măturau colțul de lângă ușă al restaurantului și flecăreau. Casierița își făcea socotelile sale cu voce mică. Aduna cifrele și ridica din când în când privirile către noi, ca să ne arate că nu trebuie să ne grăbim, pentru că ea mai are treabă. Era la sfârșitul lui martie. Treceau primele stropitori, orașul mirosea a praf, și pe cer aluneca o lună murdară, acoperită de nori. Rar, clopotele de tramvai tulburau liniștea de la miezul nopții. Atunci am auzit desluşit cuvintele femeilor de serviciu. Erau îmbrăcate amândouă în halate albe și nu se sinchiseau de noi.

– Ai băgat de seamă, spunea una dintre ele, câte femei vin aici seara ca să mănânce?

– De ce ți se pare curios? se mirase cealaltă.

– Pentru că o femeie nu trebuie să intre singură într-un restaurant, stabili prima, cam cu răutate.

Conversația mă intriga.

– Nu au bărbați, ce vrei să facă? Trebuie să mănânce și seara...

– Să mănânce acasă...

– Ce vezi rău în faptul că cer o sticlă de bere și puțină șuncă?

– Nu știu, dar mi se pare că tare trebuie să fii singură ca să mănânci la miezul nopții aici.

Totdeauna am crezut despre femei că sunt bune observatoare, mai bune decât bărbații, și parcă îi dădeam dreptate celei care le plângea pe clientele singuratice.

Atunci am auzit glasul necunoscutului adresându-mi-se pe neașteptate:

– Ce spui, tovarășe, de asta?

M-am întors și l-am privit. Avea un zâmbet bun, de om înțelegător.

– Știu eu ce să spun?

Eram stingherit de gândul că puteam să fiu auzit, și atunci mi-am luat sticla de bere și paharul și m-am așezat în fața lui, rezemându-mi coatele de marmura rece și lucioasă.

– Vrei puțină bere?

– Nu, mulțumesc...

– Mi se pare că femeia asta are dreptate...

Mă întorsei s-o privesc. Era înaltă și uscățivă, se mișca repede, ca oamenii energici.

– Dacă ar avea dreptate, ar trebui să fim foarte triști, îmi spuse cu același zîmbet, în care deslușii și puțină ironie.

– De ce?

– Mie mi se pare că, dacă femeile îndrăznesc să intre singure într-un restaurant la miezul nopții, e bine. Ai mai puțini ani ca mine, nu știi ce înseamnă asta. Pe când eram tânăr, ele n-ar fi cutezat să se arate fără însoțitor.

– Nu rămâne mai puțin adevărat, spusei pe gânduri, că femeile ar vrea să aibă cu cine schimba o vorbă...

– Oricând, în timp, oamenii stau câteodată singuri. Dumneata ești de asemenea singur, ca și mine, dar asta pentru câteva săptămâni sau luni. Omul râse scurt și își potrivi basca de hârtie de ziar pe frunte. Nici nu știu cum te cheamă și nici dumneata nu știi cum mă cheamă, dar nu are nici o importanță. Vreau să-ți arăt ceva. Ia privește mesele din jur...

Mă uitai atent...

– Ce vezi?

Pe una dintre ele, cineva uitase un buchet alb de ghiocei.

– Niște flori...

– Asta nu-ți spune nimic?

– Florile povestesc totdeauna despre dragoste...

– Ei...

Tăcu. De afară pătrundea mirosul de praf umezit al străzii.

– Ce auzi?

Pe bulevard, o echipă de lucrători spărgea asfaltul. Se desluşea tusea metalică a pickamerelor.

– Se munceşte...

– Ce vezi?

Îmi arătă prin geam schelele fantomatice ale blocului de peste drum, luminate de reflectoare puternice.

– Ziduri...

Trecu un tramvai greoi, scoţând un şuierat strident. Vatmanul opri pe neaşteptate între două staţii. Ne uitarăm unul la celălalt.

– Ştii de ce a făcut-o? mă întrebă.

– Nu.

– Ca să ia un trecător întârziat, care n-ar mai fi ajuns vagonul.

Inima mea se umplu de un sentiment de bucurie ciudată. Privii vitrina strălucitoare în care apăruseră primele salate verzi, o vegetaţie întreagă de o culoare violent-proaspătă. Sifoanele aflate pe barul metalic străluceau ca nişte vase de laborator, şi sticlele de bere, adunate într-o margine, mi se părură delicate popice de faianţă.

– Ia priveşte, mai spuse omul din faţa mea.

Mă întorsei. Femeia înaltă şi uscăţivă strângea oasele rămase de la fripturi, într-un mare pachet de hârtie.

– Are acasă un câine sau o pisică. Omul nu e trist când se gândeşte la altcineva, chiar la un animal. Poate e o fiinţă rea, dar asta o scuză...

Se aplecă şi îşi ridică sacul cu scule, care sună metalic.

– Bea-ţi berea, eu mă duc. Bună seara. Trebuie să judecăm oamenii după ceea ce au frumos în ei. Asta îţi dă încredere în viaţă...

Şi se depărtă încet, ieşind pe uşă.

De a doua seară n-am mai mâncat la bufetul expres, dar de câte ori am trecut pe lângă vitrina lui strălucitoare, m-am uitat la masa la care stătusem cu omul acela atât de generos, cu un gând de recunoştinţă.

ÎNTR-UN LOC DE TRECERE

Femeia din fața mea nu avea obișnuința de a spune lucrurile frumos, așa cum nu o au oamenii care au trăit rău și s-au învățat să tacă în mod crâncen, să adune în ei revolta și cuvintele grele.

– Ce vrei să știi? începuse, abandonându-și palmele strânse una într-alta în poala rochiei întunecate.

Îmi plăceau părul ei alb, bine pieptănat, adunat în cocul de la spate, moliciunea vocii și blândețea gurii, încremenită parcă pentru veșnicie într-un zâmbet ușor.

O așteptam amândoi pe nepoata sa, o fată pe care o întâlnisem cu câteva luni în urmă, în împrejurări pe care o să vi le povestesc. Lucram amândoi la același spital și trebuia să ne căsătorim.

Pe scurt, eu făcusem un stagiu de 3 ani în provincie, și din 1957 lucram la Spitalul de urgență. Într-o dimineață de iarnă, pe ușa vechii clădiri urcase cu greutate o fată îmbrăcată în halat alb. La început am crezut că este o pacientă, dar numărul scris cu ață neagră pe buzunarul de la piept m-a lămurit. Era o colegă.

Avea un chip rotund și pur, cu doi ochi mari și negri, parcă dilatați așa cum trebuie că au cei care au stat multă vreme într-un loc întunecos – niște ochi de o frumusețe tulburătoare.

Ca să nu fiu crezut vreun medic tânăr prea curios, mi-am văzut de treabă și am urcat la primul etaj. După aceea ne vedeam foarte des, și în timpul unei gărzi de noapte am vorbit pentru prima oară. Începuserăm cu considerații despre meseria

noastră, pe care o numeam «păcătoasă», dar care nu era păcătoasă de loc, apoi trecuserăm la o discuție despre vreme, și vremea ne plăcea pentru că traversam o iarnă plăcută, aproape primăvăratică. În cele din urmă, am îndrăznit s-o întreb de ce merge atât de greu.

– Un reumatism vechi, mi-a răspuns ea, jenată puțin.

Era un lucru neobișnuit. Femeile tinere suferă mai degrabă de alte lucruri decât de reumatism. Atunci, seara, n-am îndrăznit s-o mai întreb nimic, și până când a sosit primul pacient am jucat șah în sala de gardă. Juca foarte bine, cu mișcări repezi, ceea ce dovedea o gândire rapidă. Avea o nervozitate a degetelor și o febrilitate care o schimbau. Asudase de câteva ori în situații dificile și aproape îmi plăcea ambiția ei masculină de a mă învinge – pe mine, un reputat șahist. Când s-a recunoscut învinsă prima oară, n-a zis nimic. Își mușca numai nervos buzele și nu spunea nimic. La a treia partidă pierdută a spulberat piesele cu puțină violență și, când și-a dat seama că fusese deplasată, și-a cerut scuze:

– Iartă-mă, dar bănuiam despre mine că sunt o bună jucătoare de șah.

– Ai jucat mult?

– Da, foarte mult.

Multă vreme, după ce ne întâlniserăm în ședințele de grupă și știam că e membră de partid, bănuisem prin asocierea acestor două lucruri – șahul și reumatismul – că a stat cândva la închisoare, dar după o judecată mai îndelungată mi-am dat seama că la 23 August fata asta cu ochi frumoși nu putea să aibă mai mult de doisprezece ani. Mi-am stăpânit curiozitatea, și când ne-am împrietenit mai mult – tot într-o noapte de gardă, când ploaia șiruia pe acoperișuri, și nouă nu ne era somn – am îndrăznit s-o întreb:

– Mi se pare totuși curios, de unde ai căpătat dumneata reumatismul?

Ea m-a privit înciudată, a ezitat o secundă, și pe urmă a spus, cu o voce fără culoare:

– Despre lucrul acesta să nu-mi mai vorbești niciodată...

S-a apropiat de fereastră și mi-a fost frică să nu înceapă să plângă, dar ea privea numai ploaia violetă în lumina unui bec zgâlțâit de vânt. În odaia albă mirosea a iod și a apă oxigenată, și totul mi s-a părut trist și mizerabil. I-am propus să jucăm șah, și dintr-un motiv de neînțeles, am vrut s-o las să mă învingă, dar când a priceput, s-a ridicat de la masă și a părăsit încăperea fără un cuvânt, palidă și furioasă, disprețuindu-mă de moarte. Cred că vreo câteva luni ne-am urât ca doi dușmani. Nu ne mai dădeam nici bună ziua și ne evitam pe cât puteam. Dacă întâmplarea făcea să fim de serviciu în aceleași zile, ne găseam fiecare loc de lucru exact în acea aripă a spitalului unde nu se afla celălalt.

Pe urmă, o operație grea la care am luat parte amândoi ne-a reîmprietenit. Lucraserăm toată noaptea, și bucuria reușitei ne făcuse să uităm vechea animozitate. Apropierea se făcuse după aceea foarte repede. Eu nu prea citeam pe atunci decât cărți de specialitate, pentru că nu aveam timp. Tot stând de vorbă, ea mă certase, spunându-mi că nu m-a văzut niciodată cu vreo revistă în mână.

– Crezi că poezia n-ajută medicina? mă întrebase ironic.

– Nu sunt convins, îi răspunsesem cu răutate, într-un stomac cusut bine nu încape nici o rimă. Aici e vorba de lucruri pozitive.

Nu descurajase, și m-am trezit pe masă cu un volum de Arghezi. Așa a început vicierea mea. Ori unde poeziile se citesc mai ușor, ori pentru că recunoșteam în versurile acestuia pe unul dintre cei mai tulburători artiști ai lumii, nu știu ce să mai cred, fapt este că m-a apucat o sete de literatură care nu s-a potolit nici până în ziua de astăzi, și dacă mă consider un medic mai puțin ilustru decât aș fi putut să fiu, arunc totdeauna vina pe viitoarea mea nevastă.

De la versuri la plimbarea de seară, la cofetăria intimă ca un cupeu de trăsură, la unele cuvinte atât de dulci urechilor noastre n-a fost decât un pas. Drept să spun însă, observasem la fata aceasta, pe care o iubeam din ce în ce mai mult, mici ciudățenii, care m-au pus pe gânduri. Într-o seară am invitat-o la un restaurant și ea a refuzat. Eram nedumerit. Mi-am spus că femeilor le place mai puțin să stea în astfel de localuri pentru că nu beau, dar nici eu nu eram un băutor. Poate gândul că alte femei dansează, și ea are un defect o supărase, dar nu era obligator să dansăm. În sfârșit, eram foarte nefericit, și multă vreme nu i-am mai făcut o astfel de propunere, de teamă să n-o supăr. Pe urmă ea și-a dat seama că venise vremea să-mi spună unele lucruri și m-a rugat să am răbdare până când va apuca o clipă de liniște, o clipă de curaj să-mi aducă la cunoștință ceea ce rămăsese pentru mine un lucru foarte obscur, făcându-mă curios.

Dar lunile treceau și stăruiam în aceeași ignoranță neplăcută. Între timp mă dusese acasă la ea, unde locuia cu sora mamei sale, care o crescuse de mică. Stăteau într-o curte lungă, plină de flori vara, o curte așezată pe o stradă liniștită, dreaptă și lungă. Veneam cu tramvaiul până aici, după o călătorie nesfârșită, și dacă era în iulie – și iulie era pe atunci – simțeam, încă de la coborârea din vagon, aerul mai puțin înfierbântat al periferiei bucureștene. Deasupra curților spațioase se tolăneau nori albi, și lenea grădinilor, cu cântec sfâșietor de cocoși la amiază și scârțâit de porți bătrâne, îmi plăcea foarte mult. Era mult praf și nisip, dar deasupra grădinilor bătea puțin vânt, scăpat dintre capcanele de beton ale orașului, jucându-se prin frunzișuri.

Bătrâna mătușă mă primea în aceeași rochie întunecată, pentru că se îmbrăca așa cum se îmbracă toate bătrânele din lume, în culoarea liniștită a pământului, care ne așteaptă. Stăteam pe scaun sub umbra unui păr noduros și scobit de ani ca o vioară. În el răsuna vântul de la 4 de după masă, în iulie, când văzduhul arde deasupra și e ca un zid absorbant și poți să auzi

fâlfâitul penelor de uliu pândind în cer găina imprudentă care traversează o ogradă. Fata sosea mai târziu, pentru că în timpul acela lucra și pe linie culturală și aș fi așteptat-o chiar în spital, pentru că îmi găseam eu de lucru, dar nu mă lăsa. Era într-adevăr mai bine aici. Mâncam în goană amândoi la cantină, și ea se întorcea la treburile ei, iar eu plecam înainte cu tramvaiul. Pe la 4 jumătate, dacă nu 5, căpătam o cafea amară sau o dulceață de vișine cu apă rece, atunci scoasă dintr-un puț de alături. Mi se părea că sunt la țară și mă obișnuisem. Uneori mă întindeam într-un șezlong cam cârpit și citeam ceva (casa celor două femei era plină de cărți, deși mătușa fetei nu învățase să citească decât în 1948) până la amurg (asta nu în fiecare zi), când ultimul dintre noi deschidea poarta și spunea:

– M-ați așteptat mult?

Până atunci vorbeam câteodată cu bătrâna o mulțime de fleacuri, și orele treceau repede. De cele mai multe ori tăceam împreună mult timp, fără să ne stingherim.

Dar în ziua aceasta simțeam că am reușit s-o fac să deschisă în sfârșit gura, să-mi spună câte ceva. Venisem devreme, mă jucasem cu pisicile care îmi înconjurau piciorul, torcând cu lene și bunăvoință. Era spre toamnă, adică nu chiar spre toamnă, la începutul lui septembrie (la noi toamna începe abia în octombrie), și vara ne părăsea, aluneca undeva, dincolo de noi, pe neștiute, și lua cu ea toate podoabele clorofilei. Era mai frig. Bătrâna își așezase o broboadă de lână pe spate și stătea pe scaunul ei în nemișcarea somnolentă pe care ți-o dau astfel de zile, când strălucirea palidă a soarelui, răcoarea venită mai devreme pe sub pomi și mai ales acel ecou al orașului se strecoară mai lesne până la urechile noastre, pentru că frunzele au început să se usuce și sporesc rezonanța văzduhului ca un violoncel.

– Vreau să te întreb ceva, i-am spus într-o doară, fără multă speranță la început. După cum bine știi, peste două luni o să ne căsătorim. Știu totul despre fata dumitale (îi plăcea să-i spun *fata dumitale*, pentru că vorbele conțineau acel sentiment

de posesiune teribil pe care-l au toți bătrânii), în afară de un lucru de nimic, pe care ea nu vrea să mi-l mărturisească cu nici un chip...

Bătrâna tresări puțin, dar numai o secundă, pe urmă răspunse:

– Vorbești, poate, de boala ei de picioare?

– Da, unde-a căpătat-o?

După aceea s-a făcut tăcere. O tăcere dureroasă, nu știu dacă simțiți cât este câteodată de dureroasă tăcerea, ca înainte de a afla un lucru teribil, un lucru pe care vrei să-l știi, dar parcă n-ai vrea să-l știi. Se auzeau cocoșii cuprinși de neliniștea schimbării de anotimp, strigând senzual, și pisicile nu se mai astâmpărau. Le mângâiam cu degete absente și le priveam blănile frumoase, așteptând răspunsul.

– E un lucru dureros. Ea mi-a spus că nu trebuie să-l știe nimeni.

– Dar eu... am protestat.

– E drept să-l afli și am să ți-l spun, dar te rog ca pe Dumnezeu să nu scoți despre asta nici măcar un cuvânt...

– Ne-am înțeles.

Ochii ei s-au strâns puțin, ca atunci când îți faci vânt ca să sari peste un șanț. Și-a căutat palmele și a început să înnoade o batistă mică în poale. Chipul îi era imobil, numai gura i se strânsese într-o expresie fără milă, ca și când s-ar fi judecat cu cineva.

– Noi am dus-o foarte greu la început. Casa asta pe care o vezi e făcută din sudoarea unei spălătorese și a unui dulgher. Ei au fost părinții noștri... Vorbea rar, uneori glasul i se ascuțea, deși n-avea putere; în ea striga o revoltă fără margini, mult timp stăpânită. Ne-am trezit două fete în casă, spre disperarea lui taică-meu și-a mamei. Ne-au pus la muncă pe amândouă, și când aveam șaptesprezece ani eram urâte și slabe ca două arătări. Pe soru-mea au măritat-o cu un cazangiu. Eu am rămas lângă părinți. N-a trecut mult, și au murit amândoi, la o lună unul după altul. Am rămas singură. N-a fost ușor. Noroc că

nu stătusem pe perne de puf. La trei ani după asta, soru-mea a venit la mine, plânsă toată. Era cu burta la gură, cum se spune la noi. «Eu nasc» mi-a spus. «Bărbatu-meu m-a alungat de la el din casă. Să știi că mor, m-a călcat în picioare. Nu vrea copil, dar eu l-am vrut.» S-a dus la spital, și când a născut-o pe fata asta, a murit. Am luat-o eu. Copil bun, altfel. Ascultător. Până la șapte ani m-am descurcat cum m-am mai descurcat. Am dat-o la școală. Eu bărbat n-am avut. De slute e plină lumea, și dacă mai ai și un copil de crescut, vezi dumneata... O duceam greu. Lucram la un cârciumar, unul de avea restaurant mare pe Grivița, poate știi dumneata, *La roata lumii* îi zicea, la gară. Trebuia să mă scol dimineața de tot, să mă duc să spăl, să mătur, să calc. Îmi dădea o mâncare la prânz, și după aia, țin-te oase rupte! Seara ce crezi că făceam ca să mai scot un ban? Stam într-un loc de trecere, știi dumneata unde. Mai dădeam cu cârpa umedă pe jos, că la beție bărbații devin scârnavi. Negustorul nu suferea murdăria. Sufletu ăsta de copil unde să-l las? Ziua mai mă rugam de o vecină să aibă grijă de ea, s-o țină pe lângă copiii ei – asta dacă era vară sau vreme bună, dar iarna? Cum termina școala, îi spuneam să ia tramvaiul și să vină la restaurantul unde lucram. Ce-am mai pățit și cu hapsânul ăla, nu-ți mai povestesc! «Nu-mi trebuie plozi în cârciumă!», striga la mine, «aici e loc de petrecere, nu orfelinat». L-am rugat cu marea, cu sarea, a primit. Numai că n-aveam voie s-o las în restaurant, să nu încurce fetița petrecerea clienților. Acum, mai bine ca mine cine să știe ce-i acela un loc de pierzanie ca ăsta? Dar n-am avut ce face. Acasă n-aveam lemne, și un copil singur nu se lasă niciodată. Ori dă casei foc, ori cine știe ce mai face. M-am mulțumit cu ce aveam. Un loc de trecere știi dumneata cum este. Nu mirosea a trandafiri acolo, unde mai pui murdăria, măscările scrise pe pereți? Dar cel puțin era bine că era cald. Aveam o sobă de tuci. Așezam niște nisip deasupra, și cu trei lemne ne mai încălzeam oscioarele. Stam între două uși. Pe una intram noi, pe cealaltă intrau mușteriii, băuți și cântând.

Noi n-aveam voie să ne arătăm chipul. În fața ușii care dădea spre cârciumă atârna o perdea, și cred că nimic nu l-a chinuit mai mult pe copilul ăsta decât perdeaua aceea de catifea. Minte de rață, ce vrei! Da să se uite dincolo în local. Se auzea muzica. Negustorul ținea o orchestră de țigani și se auzeau paharele ciocnite, glasuri de petrecere de femei și bărbați asupra chefului. Mai scăpa câte unul vreo vorbă de ocară, i-aș fi astupat urechile fetei, dar ea nu băga în seamă. O țineau trează luminile acelea frumoase electrice și mai ales muzica. Ar fi scos nasul, dar aveam amândouă frică de patron...

Mai tăcu de câteva ori, dar reluă povestirea mereu mai îndârjită, cu un glas uscat și puternic de astă dată.

– Avea niște păpuși de cârpă, pe care i le făcusem eu, dar de la o vreme nu se mai uita la ele. Părea amărâtă și tristă. Mi se părea că începuse să povestească pe la școală unde stă ea cu mine, și fetele celelalte râdeau de ea. O dată a venit plângând la mine și mi-a spus că nu mai vrea să învețe, pentru că toată lumea își bate joc de ea, spunându-i că miroase a pipi, și asta la un suflet de fată știi ce înseamnă. E adevărat că, tot stând într-un astfel de loc, și sufletul îți miroase... I-am spus să nu mai asculte la nimeni și și-a văzut de învățătură. Era cea mai bună din clasă, dar cine s-o ajute? Uite așa au trecut trei ierni acolo. Pe jos, closetul avea ciment, și era o umezeală scârnavă, și fata asta n-a avut ghete bune în picioare și s-a betegit, săraca, fără să simtă. Pe mine m-a iertat Cel-de-sus, că mă mai înțeapă câteodată, dar nu ca pe ea... Cam asta e, ba nu e tot... Mai trebuie să-ți spun ceva. Se oprise puțin îngândurată parcă, șovăind dacă să-mi spună sau nu ceea ce avea să urmeze. În cele din urmă se hotărî. Mă crezi dumneata că eu îl binecuvântam câteodată pe negustorul ăsta?

– De ce?

– Eram mulțumită că aveam un loc unde să mănânc o bucată de pâine. Pe vremea aia nu știam ce înseamnă cuvântul exploatare, ehei... Numai că într-o zi s-a întâmplat un lucru

care m-a hotărât să fug din cârciuma aceea. O să întrebi de ce am așteptat atât? N-aveam de ales. Cum îți spuneam, tot într-o iarnă, fata crescuse de-acum, avea zece ani, sufletul ei – alb ca pana gâștii – m-a întrebat pe neașteptate: «Mămico – ea întotdeauna mi-a spus așa – aici e foarte bine. Cântă muzica, oamenii petrec, numai un lucru nu pricep.» «Ce nu pricepi?» «De ce toți bărbații se încheie la pantaloni în fața noastră?» Am crezut că-mi pierd mințile, și de a doua zi am căutat altceva de lucru. Acum știi totul.

Într-adevăr, știam totul...

PĂUNII

Multă vreme am locuit la Mogoșoaia, și la două-trei zile eram silit să fac un drum la București. Mă urcam într-un autobus, pe care-l așteptam câteodată cam o jumătate de ceas, și după alte 60 de minute ajungeam în Capitală, unde aveam treburi. Despre drumurile acestea vreau să scriu odată mai multe povestiri, pe care le voi intitula simplu: *Auzite într-un autobuz.* Călătoream cu o mulțime amestecată de țărani și de vânzători de covrigi, milițieni, agenți de la ADAS, cu mari serviete încărcate cu hârtii, și, în sfârșit, cu niște bărbați aducând a fermieri sau a pescari, încălțați cu cizme de cauciuc, cu saci mari de-a dreapta sau cu ranițe. Era înghesuială, bunăvoie și multă căldură, dar, uneori, când șoferii respectau orele itinerariului, mașina era ceva mai goală și puteam să ocup un loc pe vechile bănci de piele ale Chevroletului, care urca șoseaua de asfalt de la capătul acela al orașului. Treceam pe lângă un cimitir, pe lângă mai multe grădini de vară, acoperite cu o verdeață prăfuită, și trebuia să traversăm un pod de lemn cam șubred, pe care eu îl numeam «puntea regelui Ludovic», în amintirea unui roman citit mai demult. Când ajungeam dincolo, autobuzul se mai golea, și vocile se auzeau mai bine, deși oamenii vorbeau mai încet, nu cu agitația de la început, simțindu-se mai singuri. Câte povești despre viața lor n-am auzit în zilele acelea! Ba, uneori, cu noi mergea și câte un lăutar venit de la vreun chef scăzut, moțăind deasupra viorii, fără toate

coardele, trezit de soldații veseli, veniți în permisie, cărora le cânta, la cerere, cântece frumoase și triste, cum se cântă dimineața într-un autobuz care hurducăie, plin de căldură, de țipete de păsări ascunse pe sub băncile joase de piele.

Uneori îmi părea rău că nu știu să desenez, pentru că prea erau în jurul meu unele chipuri care-mi chemau privirile: femei grase, cu dinți de aur, râzând în gura mare, funcționari, blegiți puțin de căldura din jur, vânători fără noroc, cu tolbe de piele goale, sau poștași cu obrazul roșu, abia bărbierit. Resemnat însă, continuam să ascult glasurile amestecate din jur. Îndeletnicirea aceasta n-am regretat-o niciodată.

Într-o dimineață – mi se pare că ploua, se făcuse de-acum toamnă, și câmpiile culese aveau culoarea întunecată a ultimelor zile ale anului, și în copaci nu se mai mișcau frunze și rămăseseră din ei numai niște coarde amețite de vânt, lucioase și contorsionate – într-o dimineață de octombrie, când pe geam aburul respirației comune așezase o perdea netransparentă aproape, făcând din decorul de lângă drum un haos fără forme precise, am auzit povestirea unui argat.

Era un om între două vârste, cu o mână retezată, scurtată în război, cum am aflat, trăgând cu urechea – cu o față chinuită, neagră și scobită, cu o veselie tristă în privire și cu o buză batjocoritoare, cum au oamenii obișnuiți să vorbească puțin. Stătea în fața mea, lângă un alt țăran, mai puțin la statură, mai ostenit, pentru că era mai bătrân, cu un păr alb și rar, vârât sub o căciulă neagră ca fundul infernului. Vorbeau tare, slobod, cum vorbesc țăranii, pentru că știu că nu supără pe nimeni.

– Eu, zicea fostul argat, pentru că acum era colectivist –, mă împac bine cu gospodăria. Nu știu ce mai aștepți tălică. Mâncare-mâncare, muncă – unde nu e muncă? Și-n cer stai și privești, și tot se numește că faci ceva. Cred că nu te dai în lături...

– Nu mă dau, spuse bătrânul acela de lângă el.

– Atunci, ce mai aștepți? Ai o sfoară de pământ și te grozăvești. Acum țăranul nostru e salariat, funcționar...

Vorba lui avea nu știu ce undă șăgalnică, ochii parcă îi râdeau mai tare, cum sta întors spre celălalt, cu toată fața adusă spre mine. Nu mă privea și vorbea mai mult el.

– Și-acolo ce faci? îl întrebase bătrânul, cu o curiozitate disimulată.

– Întâi m-au pus la câmp. Pe urmă, nu-ș' de la cine au aflat că mă pricep la grădinărit, și-acum văd de seră, cu o liotă de muieri.

Pe urmă tăcură o vreme, pentru că toată lumea din autobuz, printr-una din acele întâmplări năstrușnice (un autor spunea că atunci când mai mulți oameni laolaltă tac, ceasul trebuie să arate ori *și 20*, ori *fără 20*), tăcea, ascultând șiroirea ploii pe acoperișul de tablă al mașinii. Căldura trupurilor și mirosul de haine ude făcuse să simțim cu toții intimitatea încăperii pe roate, și minutul acela lung abia se sfârși. Vocile se amestecară iar, într-o litanie adormitoare. Ajunseserăm în fața punții mele de lemn, numită pe drept a regelui Ludovic, pentru că în ziua aceea era în reparație și a trebuit să așteptăm o jumătate de oră ca să putem trece dincolo. În răstimpul acesta, cei doi țărani din fața mea au continuat să vorbească. După ce am aflat prețul porumbului și al grâului la timpul acela, țăranul cu brațul retezat – nu știu prin ce împrejurare – și-a adus aminte de o poveste cu niște păuni, pe care vă voi reproduce-o.

– Eu cu războiul terminasem în '42, când mi-au ciumpăvit mâna asta. M-am dus la spital, mi-au scurtat-o și m-am întors acasă. Satul nostru era sărac-pustiu. Toată lumea lucra pentru o mânăstire. Pământ, ca sub munte. Un an dădea, doi – mai nimica. Eu înainte de izbeliște lucrasem la unul Dobrotă, un câine de om, rău-rău, o să vezi dumneata, dacă ai răbdare să m-asculți... Acolo am învățat meseria de florar, că-i o meserie, trebuie să știi cât un agronom...

«Argatul» tăcuse puțin, pentru ca să citească pe fața celuilalt o mirare care să-l mângâie, dar bătrânul tușea mărunt și se uita absent la podeaua autobuzului. Șoferul se dăduse jos și lăsase ușa deschisă. De afară pătrunsese aerul rece și umed și ne mai învioraserăm. Se auzeau glasurile pavatorilor de drumuri, care se înjurau cu itebistul, și n-am putut să mai aud cum se îngrijesc orhideele – pentru că despre ele era vorba. Cât am ciupit cu urechea o să vă spun și dumneavoastră.

– Când m-a văzut ciung, domnul Dobrotă mi-a spus că eu numai de lepădat mai sunt bun, pentru că el de două mâini muncitoare avea nevoie. «Păi am fost pe front să apăr patria», i-am zis. «Dă-o-n aia mă-si de patrie, s-a răstit el la mine. Nu patria îți dă ție să mănânci, ci eu!» Și s-a uitat la brațul meu scurtat. Ăsta, Dobrotă, n-avea nimic sfânt. Fusese vechil mai înainte. Cu șmecheriile lui, cu niște polițe, pusese mâna pe locul unuia, un hăndrălău, dus prin străinătăți, și o făcea pe boierul. Acum, mare pricopseală nu era nici de capu lui, că pământul, cum îți spuneam, un an da, doi – praful de pe tobă... Ei, ce să mai lungesc vorba, mă știa, îi muncisem, i-am spus că am să fac și cu o mână ce-am făcut cu două. «Greu, greu», mârâise el, dar, ori unde fusese cândva soldat, ca mine, ori unde mai avea un pic de omenie în el, îngropase trei neveste și bătea oamenii – o, cum îi mai bătea! – mi-a spus: «Uite ce e, pă tine o să te țiu pă lângă casă, să ai grijă de flori...»

Am zis bogdaproste. Aveam muiere în sat, copii, schilod-schilod, de-o fiertură și-o bucată de mămăligă o să-mi dea. Și mi-a dat, ce-i drept, da' numai sufletul meu știe ce-am pătimit cu orhideele alea. Ți-am spus eu dumitale cum se îngrijesc, cu ele e mai rău decât cu muierile, că femeii îi mai dai una, o mai întorci, o mai minți, dar florilor n-ai ce le face. Dacă e soare mai tare, o dată mor, și nici apa din belșug nu le ține în viață. Flori delicate, naiba știe de pe unde le-a adus răsadnițele. Cum îți spun, m-a învățat ce să fac, umblam cu pământul cum umbli cu bolnavul. Pune termometrul – c-aveam și termometru,

ca să vezi dumneata drăcii! Uită-te afară noaptea, să nu dea vreo grindină; până le scoteam cu bine, albeam, nu alta...

– Da' ce făcea cu ele? întrebă bătrânul acela de lângă el.

– Le vindea. Preț bun. Să aibă coconii de la București cu ce să rupă inima doamnelor. Ce-i drept e drept. Orhideea e ca o prințesă. Te uiți la ea, răsare soarele...

Podul încă nu se reparase. Se mai auzeau de-afară vocile pavatorilor și glasul șoferului, și în autobuz se răcise bine aerul. Muierile cu papornițele pline se supăraseră, că pierdeau piața, și începuseră să apese pe claxonul automobilului, așa că unele lucruri nu le-am mai auzit.

– În vara lui '44 eram tot la Dobrotă. Îi mai căzuse din pod. Nu se făcuse armistițiul, dar se auzea că vin rușii și era cam fiert. Nu mai striga la oameni, nu mai bătea, se făcuse mai mic. Noi, ăștia săracii, ne bucuram, dar nu ne arătam așa devreme. Mulți visau să-l ia la întrebări pe jupânul nostru, dar până una-alta, în afară de a-i răspunde mai răstit nu făceau altceva. La vremea aia, ce crezi că-i trăsnise prin minte? Își cumpărase niște păuni. Vreo șapte sau opt, cu păunițe. Doamne, ce mai țipau noaptea, când îi apuca și pe ei! Păsări trufașe și de nimic, altfel să te poți uita la ele că-s frumoase. Le ținea într-un țarc de sârmă, îngrijindu-le ca pe icoane. Tare mai era mândru de păunii lui! Lumea – știi cum e. Spunea: a intrat boieria în el. Numai pricopsiții țin la ușa lor asemenea păsări. Vorbea cu ele cum ai vorbi cu un om, le număra seara, să nu lipsească vreuna, și-mi spunea mie că noaptea le-ascultă strigătele. El avea ce s-asculte, că nu trudea ca noi. Noi cădeam buștean și nu-i mai auzeam păunii. Fudulie de om cu mintea la plimbare. Numai că să vezi ce s-a întâmplat...

Bun povestitor – eram numai urechi –, argatul a tăcut o vreme, lăsându-mă să aud mai bine ploaia de pe acoperișul autobuzului și bâzâitul motorului bătrân, care tușea și făcea să tremure cabina umblătoare (șoferul nu-l oprise, din nu știu ce motive – treaba lui!). Dar tot am aflat pățania.

Ascultați:

– La o vâltoare din astea, când îi apucă pe păuni de nu se mai astâmpără, și glasul lor se aude ca acela al femeilor păcătoase în cazne, într-o noapte, să vezi ce s-a întâmplat. Noi, slugile – că eram mai mulți –, dormeam în somnul al treilea, duși, ce să mai știm? Păunii, cum au făcut, au sărit peste gardul lor de sârmă, ori a uitat cineva ușița deschisă, treaba e că dimineața – era dimineața când un camion trebuia să vină de la oraș să încarce orhidee de 40.000 de lei, o avere, ehei! – dimineața răsadurile erau toate la pământ. Păunii jumuliseră frumusețea aia, paragină făcuseră, parcă în dușmănie, pentru că, după ce sunt fudui, mai sunt și lacomi. În nunta lor îl sărăciseră pe jupân. Aia-ia-ia, amarnică zi! Nouă, celor de pe lângă casă, ne venea să plecăm unde-om vedea cu ochii, că-l știam pe Dobrotă. Da' und' să te duci? El s-a sculat pe la 7. Umbla totdeauna cu o joardă de piele la el, o joardă de călărie. Purta cizme și-i plăcea să audă pielea pe piele. Când și-a dat seama de pagubă, o dată s-a făcut negru. Întâi – că pierduse banii de pe flori, și-al doilea – că în țarcul de sârmă nu mai erau păunii la care ținea atât de mult. Primul pe mine m-a atins. Uite colea obrazul, vezi o dungă albă ca laptele. Nimic nu mi-a scos-o de-atunci. Și eu îl caut, c-a fugit din sat, nu știu unde s-o fi ascuns, și tot am să-l găsesc odată. Nu de altceva. Dar să-i spun două vorbe, că pe mine nici în armată nu mă bătuse nimeni, și pe un bărbat, decât să-l umilești, mai bine omoară-l, taie-l, dar nu-l face să plângă... Ne-a bătut, ne-a bătut ca un turbat, și-atunci am vrut să-l omor, dar m-au oprit oamenii. Când a terminat cu noi, ce crezi că i-a trecut prin cap? Asta n-am s-o uit toată viața. S-a aruncat între păuni și i-a biciuit ca pe oameni. Alergau păsările și țipau, și el – după ele. Era nebun, avea ochii roșii ca dracu. Săreau penele în sus, și lumea-n jur se ruga: «Nu-i mai bate, că mânii pe Dumnezeu!» Dar el – nimic! Numai că nu i-a omorât. Dar de aici începe dandanaua...

Podul se reparase, și șoferul se urcă iar la volan, răstindu-se la femeile care umblaseră la claxon. Într-o gălăgie nemaipomenită, autobuzul pornise, și eu uitasem de toate. Se apropia capul de linie și nu aflasem sfârșitul povestirii. Dar tot l-am auzit.

– Dobrotă s-a potolit după aceea. A intrat în casă și a zăcut trei zile. Era ca după potop. Florile – stricate, păsările – mute. Că de aici i s-a tras. Nu zici că era să se spânzure...

– Ce spui? făcuse bătrânul de lângă fostul argat.

– Cum îți zic. Fiecare om are câte o goangă. Jupânului i se năzărise că păsările se supăraseră pe el. Și așa era. Parcă ele n-au suflet? Că au! După o săptămână a venit la mine și mi-a spus: «De pagubă o să vă iert, dar ce au păunii ăștia? Nu-i mai aud noaptea». «Or fi și ei triști», am zis eu cu ură, fără să-l privesc, că l-aș fi sugrumat acolo. A plecat de lângă mine, cu mâinile la spate. S-a dus la păsări. Noi le strânseserăm iar în țarcul de sârmă. Păunii și păunițele arătau ca niște găini jumulite. Vai de frumusețea lor batjocorită! Nu mai aveau toate penele și se vedeau și rănile. Nimic mai urât decât să sluțești un pom ori darul lui Dumnezeu, podoaba lui... Dobrotă le-a vorbit ca oamenilor, iar. Păsările – nimic. Aveau un ochi mort, rece, un ochi urât. A răbdat el ce-a mai răbdat. Noi îl cunoșteam. Îi prinseserăm frica. «Să știi că iar ne bate, nebunul», spuneam. Nu mai dormeam noaptea. Îl vedeam câteodată în balconul casei – că el locuia într-o căsulie mare, cu multe odăi, pline de lucruri. Stătea pe lună și-și privea păunii. Dar păsările – mute. Atunci ce crezi c-a făcut? M-a chemat iar pe mine și mi-a spus: «Eu am să mă fac vreo câteva zile că sunt plecat. Mi-am oprit mâncare, tot. Voi să nu credeți cine știe ce. Eu o să stau ascuns. Poate m-or ierta păsările astea. Vreau să le-aud iar, că nu pot trăi fără ele...» Nebun de legat! A stat trei zile închis, făcând pe mortul. Nici noi nu mai dormeam. Pândeam să vedem dacă-l iartă păsările, dar ele au un suflet care aude și prin ziduri. Tot mute stăteau, de ziceam c-or să moară de inimă

rea, pentru că lui de asta-i era frică, lui Dobrotă, că fudulele de orătănii or să moară de inimă rea...

– Și până la urmă? mai întrebă bătrânul.

Autobuzul ajunsese la capătul liniei, și lumea începea să coboare în ploaie.

– Până la urmă, bucătăreasa l-a găsit în pod, gata-gata să se spânzure. Nu era sănătos, săracul! L-au luat oamenii, l-au adus pe doctorul satului, și acesta ne-a spus nouă că Dobrotă suferise de o *depresiune psihică* – uite, am ținut minte cuvintele astea, deși-s tare grele pentru capul meu.

– Adică?

– Adică se tulburase ceva la suflet...

– Mare minune și cu păsările astea!

– Mare, pentru că pe omul rău și hrăpăreț nu trebuie să-l ierte nimeni. Eu tot îl mai caut, și-acum. Că după aia s-a înzdrăvenit, a vândut păsările și nu l-am mai văzut după armistițiu, c-a fugit de ura oamenilor.

Pe urmă am coborât cu toții, privind trotuarul spart și ferindu-ne de ploaie.

CĂLĂTORIE CU AUTOCARUL

De fapt, ar trebui să încep cu sfârșitul, o să-mi iertați o oarecare dezordine, pentru că o veți înțelege...

Totul se încheiase sau aproape se încheiase. Călătoria luase sfârșit. Mai mult de două săptămâni stătuserăm laolaltă într-un autocar aproape treizeci de oameni necunoscuți, împrieteniți acum, după atâtea întâmplări. Tot ceea ce văzuserăm ne schimbase pe nesimțite. Eram obosiți, dar oboseala fusese bogată, oboseală instructivă. Ne aflam la Oradea, într-un restaurant, la prima cină luată în țară după o lipsă de șaisprezece zile, mi se pare. Anii au trecut, și totul se mai întunecă, faptele capătă patina legendei. Eroii acestor povestiri vor protesta citind-o și-i vor contesta exactitatea, dar eu nu am intenționat să scriu un jurnal de călătorie...

Era spre 9 seara, toamna. În oraș se simțea primul miros de frunze putrede. Sub un pod călătorea un râu anemic și ne mai aminteam încă ceața Vâltavei, podoaba cea mai strălucită a fluviului, ne aminteam clopotele de la Loreta sunând în cinstea Maicii Domnului. În hotel era multă lumină și multă veselie. Vesela curată strălucea sub candelabre. Fața albă de masă reflecta ca o oglindă becurile puternice. Se auzea sfârâitul caloriferului: prima căldură a iernii, ce sosea pe neștiute afară ca un hoț de anotimp. Se auzea gâlgâitul vinului în pahare, și cristalul lor păru însângerat ca un vitraliu. Am ridicat ochii la însoțitorii mei: treizeci de oameni, adunați din toată țara: un

contabil, un doctor, mai mulți muncitori de la o fabrică din Timișoara, o doctoriță, femeie minunată – trebuie să mărturisesc, nu putusem să-i cunosc bine pe toți, pentru că așa se întâmplă în orice călătorie: grupul se împărțise în grupuri mai mici, după afinități elective, după orașele de unde sosiseră și după alte considerente, pe care n-am să le pot înțelege niciodată, pentru că prietenia este un sentiment complex. Am sorbit paharul cu vin de Târnave, și ochii mi-au rămas pe fața domnișoarei I.

M-a izbit un lucru foarte ciudat. Ea mi se păru spectrală în noaptea asta de toamnă, răsunătoare ca o cupă goală. Ca niciodată în zilele cât călătorisem împreună, nu se fardase, și fața sa albă, plină de coșuri roșii, mi se păru dezagreabilă. Altă dată își ascundea obrazul sub un strat gros de pudră, și buzele subțiri aveau culoarea vișinei coapte. O observasem multă vreme și cred că existau momente când devenea atrăgătoare, chiar părul ei fără luciu, un păr ca al manechinelor din atelierele de coafură (nu la început, ci după ani, când praful s-a așternut îndelung pe el), strălucea uneori în lumina unor lumânări de biserică, pentru că avea culoarea mierii îmbătrânite, și tremurarea flăcărilor îi dădea acea vitalitate de care ducea lipsă.

Mă prefăcui că nu observ nimic, dar simții că ea a ghicit totul. Ciudat însă, părea indiferentă. Nu-i era foame, și zgomotul din jur părea numai că o enervează. Își strângea buzele albe și privea cu ochi morți cele câteva fleacuri cumpărate în lunga călătorie, ca și când ele nu-i mai spuneau nimic. Vecina mea de masă, doctorița vorbăreață, îi puse câteva întrebări, și ea răspunse cu ostilitate. Domnișoara de lume, cum voise să fie considerată tot drumul, murise undeva în odaia în care avea să doarmă în noaptea aceea, poate în oglindirile șifonierului tip, care o reflectaseră un minut sau două înainte de a coborî.

Ea ne măsură acum pe toți, ca și când ar fi făcut inventarul unor lucruri. Eu știam ce gândește, dar mai răbdai. Când veselia celorlalți deveni pentru ea aproape insultătoare, îmi dădui seama că ne urăște pe toți, pentru că reușise să fie aproape

nesimțitoare. Îi priveam bijuteriile vechi de la gât și inelul frumos. Avea mâini albe ca acei crini cărnoși care mor în unele grădini atât de trist și de pur, niște mâini frumoase, prelungi. Dacă n-ar fi fost vocea dezagreabilă, hârâită, stranie, parcă aș fi spus ceva mai mult despre ea. Era înaltă și repezită, mergea urât, deși se vedea bine că cineva, poate o rudă sau o prietenă, îi semnalase acest defect și se supraveghea, dar nu de toate aceste lucruri eram dezamăgit, ci de șiretenia ei, de prostia de a o fi crezut în stare să fie cumsecade. Îmi aduceam în momentul acela aminte de buna-cuviință cu care spunea de fiecare dată când se urca în autocar «bună dimineața» sau «bună ziua», lucru ce mă mâhnea, pentru că totdeauna eu uitam să fac la fel, considerând autobuzul nu o casă comună, ci un mijloc de transport; îmi aminteam de talentul cu care ținea furculița la masă, de uluitorul fel de a tăia pâinea, ei, lucruri de disprețuit, și nu prea...

În fața mea stătea însă un om ce nu se mai putea preface, un om care ne detesta pe toți, pentru un motiv pe care trebuia să-l aflu cu orice chip. Iată de ce n-am mai răbdat și-am întrebat-o:

– La ce te gândești, domnișoară?

Ea a tăcut puțin, deși știa că o să-i vorbesc, pe urmă mi-a răspuns:

– Mă gândesc că s-a sfârșit călătoria și că tot n-am reușit să-mi ating scopul.

Ceilalți nu ne auzeau, erau preocupați de anecdotele spuse de muncitorul de la fabrica de oglinzi, cel mai vesel pasager al autocarului.

– Și ce scop voiai să atingi?

Mă întristă sinceritatea ei brutală, dar curiozitatea fu cu mult mai mare.

– În fiecare an călătoresc. Strâng bani pentru un drum în străinătate. Sper să fac cunoștință cu un om care să mă ia de nevastă, și iată, sunt la a cincea călătorie și nu l-am găsit...

Știam câte ceva despre ea. Era funcționară la o bancă de stat. După-amiezile și le petrecea în Biblioteca centrală, studiind. Părea foarte instruită și se dădea drept ruda îndepărtată a unui cunoscut muzicant al nostru.

– Mai este timp, i-am spus, poate până la București...

Ea s-a uitat la mine ironic. Eu am silit-o să-și îndrepte privirile spre tânărul doctor, cu care mă împrietenisem de la începutul călătoriei.

– Știu ce vrei să spui, mi-a zis cu acea lipsă de pudoare a unora, ce îngrozește. Doctorul n-are timp de mine.

Salonul strălucitor, cu luminile lui, cu foșnetul apei pe țevile caloriferului, cu mirosul de frunze ce încep să putrezească, parfumul dulce și mâhnit al toamnei, toate mi s-au părut de nesuportat. Aș fi fumat, dar nu sunt fumător, aș fi vrut să ies afară, dar m-a reținut încă un lucru abia atunci observat. Șoferul autocarului ne fixa insistent. Era un bărbat între două vârste, bine clădit, de o sănătate atât de evidentă, că te punea pe gânduri și te făcea invidios. Mi-am adus aminte de unele lucruri petrecute de-a lungul celor 2.000 și ceva de kilometri străbătuți cu mașina și am încercat într-un minut să refac povestea călătoriei.

Ajuns aici, trebuie să mă întorc la început, pentru că altfel vă va fi foarte greu să înțelegeți ceva.

*

Plecasem din București în zorii unei zile strălucitoare de sfârșit de septembrie. Era devreme, pe zidurile orașului mai curgea umbra viorie a sfârșitului de noapte. Ceas al petrecăreților, al ultimelor cântece, al măturătorilor și al celor ce pleacă departe. Mirosea a piele nouă de geamantane, și pasagerii, deși somnoroși și nevorbăreți, făceau destul zgomot. Nu eram toți. La Brașov trebuia să se mai urce cinci necunoscuți, și la Oradea – paisprezece. Așa încât ne-am ocupat locurile în liniște, cam grăbiți ca să apucăm scaune mai în față. Era rece,

sticla aerului limpede ne zgâria pielea, dar încălzirea motorului, mirosul de benzină, geamurile albastre ale Chaussonului ne dădură curând veselia călătorului ce abandonează pentru multă vreme treburile.

Plecarea se făcuse cu o punctualitate remarcabilă. Am privit prima jumătate a autobuzului. Eram două perechi, doctorul cel tânăr, doctorița – cam antipatică la început și pusă pe ceartă, pentru că voia să stea mai în față (dar nu pe roată), și domnișoara I. (lângă care intenționa să se așeze) îi declarase că mai așteaptă pe cineva și că nu-i poate ceda locul. În spatele nostru se auzeau și alte voci, dar deocamdată nu mă interesa decât pornirea. Incidentul se părea că luase sfârșit, și mașina pornise încet. Atunci am auzit din nou glasul doctoriței:

– Duduie, spuneai că mai aștepți pe cineva...

– Poate că vine... îi răspunsese domnișoara I., făcându-și cruce, ca înaintea unei mari și aventuroase călătorii.

– Cine să mai vină, că autobuzul a plecat...

Fata nu-i răspunsese și din nou se făcuse tăcere. Pe urmă răsărise soarele, și toată șoseaua Kiseleff era galbenă, incendiată de explozia matinală a astrului, și am uitat de toți. Șoferul deschisese radioul, și în curând toată lumea fluiera încet o melodie săltăreață.

Trecură câteva ore. Unii citeau ziarele de dimineață cu cele mai proaspete știri. Mie mi se făcuse foame. Se auzeau și alte hârtii foșnind în spate. Aerul din autocar se încălzi ușor. Se auzea bâzâitul intim al radiatorului, și geamurile se aburiseră. Târziu, după ora mesei, pe la două, când trecuserăm munții și coboram spre Câmpia Transilvaniei, autobuzul fusese năpădit de tăcere. Ajutorul de șofer voise în câteva rânduri să ne vorbească la microfon, încercînd să ne descrie niște lucruri știute, dar renunțase în cele din urmă, și cei ce nu moțăiau priveau pe fereastră la salvele ruginii ale toamnei. Cerul era albastru, cu mari clădiri de abur alb, prăbușindu-se în metamorfoze lente. Toată ziua strălucitoare de septembrie striga de durere

și melancolie, ceva se pierdea în jurul nostru și cred că simțeam cum pământul, el însuși un animal sensibil, absorbea acea ultimă căldură a soarelui cu care se împodobea, ca și când ar fi vrut s-o rețină multă vreme. Terase de pământ negru, ca o mare de cernoziom încremenită în clipa nașterii cosmice, veneau spre noi, și bivoli ca niște monumente negre de fontă rămâneau în urmă în părăsirea zilei, ce se rostogolea încet. Un zeu agricol își primea jertfele de fum, și peisajul avea în el ceva chinezesc, de neînțeles.

Domnișoara I. citea. Mersul lin al autocarului nu o deranja. Mă intriga lipsa ei de curiozitate față de peisaj, pentru că totdeauna am socotit că oamenii care nu iubesc culoarea și mirosul sunt insensibili și că numai cărțile false se pot lipsi de descrieri de natură, chiar plicticoase. Coperta cunoscută a editurii Galimard mă lămurise într-un fel. Am lăsat-o în pace și mi-am aruncat din nou ochii pe ferestrele autocarului.

Toamna arunca lespezi de cărămidă roșie pe ogoarele abia arate. Peisajului îi lipseau câțiva elefanți care să zguduie roca purpurie pe alocuri, ce luase locul teraselor negre. Pe câmpuri se strângea ultimul fân al acelui an, și prin deschizăturile înguste ale geamurilor pătrundea parfumul lui suav, pătimaș și șiret ca o femeie de patruzeci de ani. În prispe se atârnaseră ciorchini de porumbi sticloși, de culoarea portocalei. Totul vorbea despre belșug. Priveam casele noi și numeroase ale satelor colectivizate, cu ornamente rurale, cu căciulile lor de șiță proaspătă, abia lăsată din rindea.

Șoseaua făcea în jurul Oradiei rotocoale de asfalt, ca zborul vulturilor. Doctorița dormea într-un somn de om ucis. Amurgul ne-a ajuns din urmă în centrul orașului, și peste un ceas am luat cina primei zile de călătorie. La Brașov se urcaseră cei cinci călători așteptați și avusese loc un al doilea incident al domnișoarei I. cu un necunoscut, căruia îi declarase că locul de lângă ea e ocupat.

Mă întrebam pe cine așteaptă și unde se va urca misteriosul pasager. Mă intriga de asemenea felul în care fata aceasta îmbrăcată într-un pulover alb măsura pe fiecare dintre noi. Până în seara acelei zile nu înțelesesem nimic din manevrele ei. La masa de seară, când am văzut-o tot singură, fără omul așteptat, am înțeles.

A doua zi de dimineață am găsit-o la locul ei. Se ivise o concurență amenințătoare pentru scaunele din față. Șoferul ne-a împăcat pe toți în cele din urmă, și când am pornit spre graniță, lângă domnișoara I. l-am văzut pe doctorul cel tânăr, care fusese poftit să ia loc lângă ea. Intuind obscur intențiile călătoarei, am făcut o scurtă investigație asupra noilor-sosiți, grupul muncitorilor de la fabrica de oglinzi, câțiva bărbați singuri: un *titrat* (cum se declarase într-o discuție cam aprinsă călătorul înalt din Oradea, ce s-a dovedit până la urmă că mersese în această călătorie numai pentru ca să ducă în Ungaria piper și să se înapoieze de acolo cu nu știu ce), însoțit de maică-sa, un fotograf, o altă pereche, în sfârșit și un tânăr dansator (trădat de pasiunea sa la Brno).

Acum, când mă gândesc bine, asupra acestora trei trebuia încercat ceva de către domnișoara I. Și într-adevăr, începutul fusese făcut cu tânărul doctor. Mărturisesc că din dimineața celei de-a doua zile de călătorie am devenit atent la ceea ce se petrecea în jurul meu.

*

Domnișoara I. își schimba rochia de două ori pe zi și se ruja cu îngrijire. Autobuzul devenise pentru noi o încăpere comună, și în cele din urmă terminarăm prin a ne împrieteni și se făcură primele confidențe. Doctorița, atât de severă la început, se dovedi o femeie veselă, care cânta în gura mare și lăsa să i se facă farse. Bărbații din fundul mașinii povesteau cu haz cum câștigaseră întrecerea socialistă, care le permisese să facă această călătorie, și unul dintre ei, gras și cu umor, un om hâtru și de

spirit, luă chiar comanda psihologică a excursiei, nepermițând ca tristețea să călătorească laolaltă cu noi. Începuserăm să furăm pantofii doctoriței, iar atunci când zilele scurte de septembrie soseau prea devreme, și întunericul ne ascundea fețele, se organizau concursuri de anecdote.

La toate aceste manifestări colective, domnișoara I. se abținea cu demnitate. Zile întregi nu a scăpat din mână pe doctorul cel tânăr, și faptul, cum bănuiți, m-a intrigat, așa încît m-am împrietenit numaidecât cu ei.

Când mă gândesc bine la domnișoara I., acum, după atâta timp, îmi dau seama că era o ființă foarte interesantă. Uneori avea îndrăzneli surprinzătoare. Insistența sa – un scop precis. Se orientase rapid și înțelesese că, din tot grupul nostru, tot doctorul acela rămânea cea mai accesibilă victimă, deși el îi arăta o prietenie aproape jignitoare, ceea ce însemna altceva decât ceea ce spera, mergând până la martiriu, pentru că domnișoara I. se dovedi foarte curând capricioasă și bolnăvicioasă. I-am urmărit de aproape și cred că nu am ce să regret. El era un om ocupat. Citise destul, dar nu atât cât fata aceea cu părul de o culoare incertă, al cărei geamantan, în afara nenumăratelor rochii, conținea prospecte, ghiduri și istorii ale artelor, după cum bănuiam.

Ofensiva începuse încă de la Brno, din catedrala Sfinții Petru și Pavel. Ne apropiaserăm pe rând de Pietà modernă a lui Jiri Marek, înfățișând *Calvarul* în câteva plăci fixate sub vitraliile bisericii. Un Christ patetic, sexual, cu o Magdalenă serafică în sărut, cu plânsoarea veșmintelor lungi, sugerând râul de lacrimi, totul în gips aurit sau verde ca plantele putrezite, veghea pacea înaltei încăperi cu ecouri. Domnișoara I. vorbea repede, aproape supărător, spunând lucruri ce nu mă interesau. La ieșirea din catedrală oprise pe toată lumea, ca să ne arate cei doi sfinți fără degete de la intrare, exclamând tare. Multă vreme am bănuit că exagerează, că dragostea sa pentru artă este numai un fel de a se ascunde, dar mai târziu am crezut sincer în

sufletul ei, rămas tânăr, chinuit numai de o așteptare lungă a ceva irealizabil. Pe cheiul Dunării, la Bratislava, ne purtase ceasuri întregi pe sub copacii în desfrunzire, vorbindu-ne despre farmecul peisajului german (cu un an înainte călătorise și în Germania). Îi plăceau orașele studențești, și vapoarele leneșe ce se târau pe marele fluviu îi dădeau o melancolie ciudată. Călătorea și nu se simțea în călătorie, lucru ciudat! Privea Alpii austrieci, atât de aproape aici, și parcă aerul Moraviei nu-i ajungea. Am bănuit că scrie versuri și am întrebat-o dacă e adevărat. A negat aproape supărată: cum îmi închipuiam așa ceva? Părea că socotește meșteșugul scrisului ca pe o ocupație neserioasă. Pe urmă am fost cu totul furat de personalitatea ei contradictorie. Avea o mobilitate spirituală surprinzătoare și multă sensibilitate. După vizita unei fortărețe ce servise de temniță ani lungi, îmi vorbise îndelung, nu numai mie, despre ce înseamnă un copac într-o curte de închisoare, despre tulburătoarea prezență a unei ființe de frunze și seve lângă împietrirea zidurilor mucede care rămân insensibile la *creștere* (creștere, pricepeam noi? Ceva ce trăia lângă ființe silite să nu mai trăiască!). Pe urmă evocase pe Fucik și torturile *Gestapo*-ului. Scena ispitirii marelui patriot ceh, adus pe terasa unei cafenele situate deasupra Pragăi, atunci o înțelesesem mai bine, și eroismul acelui tânăr, mort cu atâta demnitate, căpăta deodată o frumusețe fără seamăn.

Chiar doctorul, de obicei placid, gata mai degrabă să-i ducă în odaia de hotel un ceai fierbinte acestei ființe bolnăvicioase, devenise atent. Fata se încălzea pe măsură ce se simțea ascultată, și în curând reușise să strângă în jurul ei pe aproape toți călătorii. Muncitorii de la fabrica de oglinzi nu scăpau nimic din vorbele ei, și asta îi dădu domnișoarei I. încă de la început o siguranță de sine care o transformă fizic. Zilele care treceau o înfrumusețau, și bănuiam că doctorul va termina prin a se îndrăgosti de ea. Seara, în micile baruri unde cinam, chipul palid, plin de coșuri al domnișoarei I. căpăta strălucire. După

ce bea un pahar sau două, spiritul ei se elibera de o povară neștiută, și atunci putea să afirme cu liniște că orașele sobre, lăsate în urmă, sporite cu lumina neonului, n-au câștigat prea mult, pentru că un zid afumat are nevoie de o lumină roșcată, și nu de una violentă, brutală, cum e măduva mercurului de pildă, întrebuințată atât de mult în ultimii ani. Într-o cafenea sau într-un hol al unui hotel îi atrăsese atenția doctorului asupra efeminării băieților de serviciu, foarte curați și politicoși, dar având pe față ceva lipsit de vlagă, plin de visare, cum au toate ființele care uită de lumina soarelui. La un prânz se supărase pe noi toți pentru că intraserăm cu zgomot în sala de mese, silind pe cei din holul hotelului să ridice privirile din ziarele citite în nemișcare. Îi plăceau, se vedea bine, argintăria lustruită și cristalul paharelor, se bucura de pedanteria așezării salatelor cu șuncă, pe o masă așternută după un anumit gust, ce nu-mi era apropiat, și, sincer vorbind, m-am bucurat văzând-o suferind când i s-a răspuns că în salonul alăturat se sărbătorea o nuntă, într-o petrecere decentă, de oameni în vârstă, ceremonie desfășurată timp de două ceasuri într-o liniște desăvârșită, ceea ce numai a petrecere nu aducea. De furie se pare, după ridicarea acelor invitați de la masă a furat două garoafe galbene ca berea și le-a dus la ea în cameră, sus, nelăsându-se însoțită de nimeni, deși se declarase bolnavă. Seara, la cină, la insistența doctorului, coborâse și băuse un ceai cu ochii plânși.

Mărturisesc că pădurea slovacă și munții mijlocii, pădurile de stejar și fag, brazii și mestecenii, vigoarea rece a peisajului din jur începură să mă intereseze mai puțin. Domnișoara I. mă fascinase. Citea îndârjit sau vorbea cu doctorul și nu răspundea înțepăturilor amabile ale lucrătorilor de la fabrica de oglinzi, care se bucurau sincer de vremea frumoasă, de locurile văzute și de gândul întoarcerii (cine nu vrea să ajungă mai repede acasă și să se laude puțin cu ce-a văzut?!).

Într-o altă zi, când domnișoara I. uitase toate umorile, pentru că afară era soare și căldură, și toamna murea atât de

strălucitor în jur, ea îmi arătă un lucru pe care nu l-aș fi observat. Stătea într-un fotoliu în holul hotelului și privea la funcționara ce împărțea cheile călătorilor. Într-un sfert de ceas, cu acea agerime a ochiului pe care o posedă numai femeile, ea îmi sili creionul să zgârie pe hârtie un șir de observații minuțioase. Funcționara avea o privire profesională, era blândă, interesată, rece, curioasă, veninoasă când era ignorată, posesivă, îmbietoare, imposibilă când voia să pară altfel decât era, intelectuală, serafică, cu priviri de om încercat de o noapte de insomnie, și mâna cu care întindea cheile, spânzurând de câte o mică bombă de metal, avea uneori o întârziere imperceptibilă, alteori insinuare sau răceală a degetelor moarte, precizie sau bâjbâială tulburătoare; într-un minut sau trei sau cinci, intuisem un roman și mi-am dat seama că nu va trece mult, și literatura scrisă de femei și despre femei va ocupa toate rafturile bibliotecilor.

Praga o dezamăgise puțin pe domnișoara I. Fără aurul mort al frunzelor întârziate în copaci, tot peisajul carbonizat, zidurile negre și apele leneșe ale Vâltavei ar fi făcut-o să stea închisă în odaia ei. Deasupra orașului căzu însă, din prima zi a sosirii noastre acolo, un amurg ca un foc de vreascuri, și-atunci colinele din jur o siliră din nou să vorbească. Spunea că Bucureștiului i-ar trebui un fluviu mare și poduri. Pe urmă adăugă că totdeauna dealurile amână pierderea luminii solare. Clădirile urcate pe coline ies mai înainte din întuneric, și reverberația zilei le părăsește mai târziu. Pe urmă trecu la niște teorii abstracte despre aglomerare, planuri sinuoase, suprapunere etc. ... Mărturisesc că în asemenea zile aș fi vrut să fug din preajma ei, dar cum să-i uiți extazul din fața caruselului de sfinți din turnul pulberăriei sau recitarea gâfâită a biografiei lui Ignazio de Loyola? Dracii în lanțuri, ghiulelele de aur, cătușele sfinților, fulgerul din brațul demonilor, Christ văzut de sculptori ca un avocat, regii cu fruntea dormitând sub coroane, toate o fascinau. Domnișoara I. umbla ca în vis prin Malastrana și mă miram că n-o aud șoptindu-și singură cine știe ce. Piața medievală

a orașului vechi o amuțise. Tezaurul mediocru de la *Loreta* o fascina. Avea, sunt sigur, bijuterii false la gât și orice rozariu sau diamant o devora cu o chemare pe care puțini oameni o simt. Era bolnavă în acele zile, pentru că vechile covoare, umbrele de la Sfântul Vitus, vitraliile lui ca o sticlă de caleidoscop: albastru, verde și roșu, aruncând pe pardoseala de piatră o lumină spectrală, o nimiciseră. Porțile de fier, ghintuite, stemele și evocarea bătrânilor cavaleri rătăcitori prin munți, cântecul de orgă, chiliile alchimiștilor, bolțile palatelor, cu nervuri spirituale, ca un aparat circulator de piatră, incunabulele de la Strachov, obeliscurile și imensele clopote trase de către patru oameni, iscăliturile *lady*-ei Hamilton și a lui Nelson, găsite într-un vechi album de impresii al unei biblioteci străvechi, o schimbaseră în mod miraculos. Devenise tăcută și irascibilă, farmecul ei trecuse în altceva, în suferința obrazului palid, în strălucirea ochilor negri și mâinile febrile, strânse în permanență una într-alta. Cred că n-am văzut încă pe nimeni *înghițind* – acesta este termenul – cu atâta sete tot ceea ce vedea.

În cimitirul evreiesc, îngrămădit și negru, acoperit de o umbră umedă, izbucnise în plâns. Pietrele aplecate puțin, marcând al cincisprezecelea strat de morminte de-a lungul timpului, îi dăduseră o spaimă ciudată. Se întreba de ce nu sunt flori, și i-am spus că în asemenea locuri, după tradiție, nu se aduc decât pietre pentru ca morții să nu fie dezgropați de fiare.

Pe urmă căzuse în apatie. Două seri la rând dansase într-un bar, pe rând, când cu doctorul, nelipsit din preajma ei, când cu acel călător neidentificat, care se mișca atât de bine pe parchetul ringului. Mâncam înpreună și nu mi-era greu s-o supraveghez. Timpul trecea repede. Nici martirii din unele racle subterane n-o mai cutremurară, și chiar ciudata biserică Kostnec, împodobită cu candelabre de oase de ciumați, n-o mai înfiorară. Nu avea un gust romantic pentru legendă și taină, așa cum nu avea gust pentru poezie. Era în firea ei o luptă teribilă între o ființă practică și un germene de visare, iute ucis. Vorbea tot

timpul despre muzică, atât de mult, încât ghicii că mai mult ar fi vrut să cânte la pian, cum susținea, decât cânta într-adevăr. Era în mintea ei și o confuzie de termeni câteodată, care mă punea pe gânduri, pentru că uneori memoria îi rămânea fidelă și știa lucruri surprinzătoare. Altarul de cranii din Sedelec o lăsase rece, deși noi, toți ceilalți, eram muți și înghețați de gustul acesta pentru moarte atât de german. Dar la Lidice nervii ei cedară și ne-am cutremurat.

Ajunseserăm într-o zi luminoasă de toamnă deasupra acelui sat ras de pe suprafața pământului. O șosea asfaltată cobora spre o vale dulce. Pe margini – ciudați trandafiri galbeni și roșii, trecuți. Păsările zburau gureșe, în aer era cald, și în grădini lucrau pașnic femei în salopete. Nimic nu lăsa să se întrevadă amintirea unor zile teribile. O cruce mare, făcută din două bârne vechi, ce supraviețuiseră unui incendiu, acoperea parcă orizontul liniștit. În satul cel nou, pe lângă care trecurăm, se vedeau câțiva copii hrănind porumbei.

Am intrat pe urmă în muzeu, unde stăteau laolaltă mici sicrie, legitimații găurite de gloanțe, ghete minuscule, rămase de la cei trecuți prin focul de mitralieră, câteva fotografii, un pumn de pământ mărunt și calcinat, și am urcat în trecere în autobuz, nemaibucurându-ne de ziua luminoasă, fiecare cu câte o tragică și mare întrebare în inimă.

Spre seară, când întunericul cobora peste sumbrul Kladno, cu munții lui de piatră și cu piramidele de cărbuni ce înfiorau peisajul, doctorul ne-a întrebat dacă nu are cineva din mașină un medicament cu un nume ciudat, pe care nu-l mai țin minte. Domnișoara I. leșinase, și noi nu observaserăm. Și-a revenit târziu, când în autocar se auziră primele schimburi de cuvinte între călători.

A doua zi am căutat-o toți cu privirile. Era la locul ei, mai tristă și mai tăcută. Lucrătorul de la fabrica de oglinzi a încercat să ne facă să râdem, dar a renunțat repede, și ne-am oprit cu toții privirile pe harfele subțiri ale mestecenilor, care zburau în

urma noastră. Șoferul autocarului oprise de câteva ori și ne invitase să coborâm în niște văi cu iarba ca soda, macerată de anotimpul neiertător. Aerul înțepa, pe lângă șosea treceau vite cu pas mare și mirosea a sfeclă culeasă. Pomii erau galbeni și roșii, cu frunzișul rărit, din care se desprindeau stoluri-stoluri de frunze rotunde.

Mă gândesc acum, după atâta vreme, că poate domnișoara I. călătorea nu numai pentru ca să-și găsească un soț. Poate că avea rude ucise pe undeva în lume, dar nici o durere nu mă mișcase atât ca acea suferință tăcută, crâncenă, nebănuită, ce urmase vizitei satului Lidice. Pe urmă, muzica melancolică a cafenelelor, acele valsuri de sfârșit de secol, evocarea lui Mozart, în trecere pe aici, pe lângă Dunăre, pe sub pădurile de aburi, și oboseala călătoriei ajunsă la sfârșit o furaseră pe domnișoara I.

*

Aș fi încheiat povestirea călătoriei cu autocarul fără să mai adaug nimic, pentru că sunt de părere că cititorului nu trebuie să-i spui chiar toate lucrurile. Taina ajută uneori și te face mai inteligent. O bănuială valorează mai mult decât o precizare inutilă. Ce se va fi întâmplat în cele din urmă cu domnișoara I. nu pot să vă spun. Mi se pare că am mai văzut-o pe stradă acum câteva zile, dar nu sunt sigur că era ea.

Nu am de adăugat decât că de la Oradea și până la București autocarul a mai făcut, mi se pare, o zi și jumătate. Trecuse seara cea tristă, și iată-ne în drum spre Brașov. Cei paisprezece orădeni coborâseră, și autobuzul avea în el melancolia sălilor de bal după o lungă petrecere. Ne obișnuiserăm cu acei oameni și să nu fi fost veselii muncitori de la fabrica de oglinzi, drumul până acasă ni s-ar fi părut obositor. Șoferul și ajutorul său, mulțumiți că totul se petrecuse fără incidente, vorbeau vesel și nu știau cum să ne înveselească mai bine. Dar

nici muzica de la radio, nici fluieratul unora dintre noi nu ajuta la nimic. Oboseala călătoriei era mai mare.

Domnișoara I. stătea nemișcată lângă doctor. Păreau doi străini și aveam un sentiment neplăcut. Parcă aș fi vrut ca bărbatul acela îndatoritor să se fi îndrăgostit de ființa de lângă el, deși era greu să-mi închipui că în cele din urmă se poate întâmpla așa ceva. Dar un al șaselea simț, ce nu mă părăsește niciodată, îmi spunea că trebuia să se întâmple ceva.

Și nu m-am înșelat.

În ultima dimineață a călătoriei, când abia porniserăm spre București, Chaussonul nostru a avut o pană. Șoferul, totdeauna bărbierit proaspăt, a încercat în fel și chip să ghicească motivul care oprise elicea autobuzului, fără să reușească. În cele din urmă, a trebuit să-și pună un halat și, împreună cu ajutorul, să umble la motor. Totul a durat cam un ceas, timp în care noi am coborât lângă șosea și am stat pe iarbă. Era tot soare, ca la plecare, poate puțin mai rece. Copacii tremurau în vântul dimineții de octombrie și am fi vrut să mai întârziem, pentru că dincolo de ceasul acela venea viața cu obișnuințele din care ne smulseserăm atâta vreme.

Un claxon ne chemă în cele din urmă în autocar. Lângă motor, șoferul, cu mâinile pline de unsoare, ștergându-și-le cu o cârpă murdară, ne invita să poftim sus. Domnișoara I. s-a apropiat de el, curioasă să știe, deși nu se pricepea la mecanică, ce beteșug avusese mașina:

– Un fleac, îi răspunsese acesta, privind-o cu ochii lui frumoși într-un fel care o tulburase evident pe călătoare, și în aceeași clipă scosese dintr-un buzunar un măr roșu, din care mușcase cu poftă, cu dinții lui albi și frumoși.

Era dimineața, în octombrie, pe o șosea din România, și simții intens cum domnișoara I., care întreprinsese cinci călătorii în străinătate, în căutarea unui bărbat pe care să-l iubească, îngheță fascinată de o descoperire uluitoare.

Ceilalți călători urcaseră în autocar. Ajutorul încerca motorul, și elicea lui zbârnâia regulat. În geamurile albastre ale Chaussonului strălucea puternic soarele, și în jur mirosea a frunză putrezită și încălzită. Șoferul îi întinse cu mâna lui pătată de ulei domnișoarei I. mărul înjumătățit.

– Nu vrei și dumneata?

– Ba da, spuse ea simplu și mușcă.

OUL

Pe nenea Sofronie îl cunosc de mult, de când lucra la Saturn, deasupra gurii gropii. A dus-o greu multă vreme, deși se spunea despre el că e în stare să-l judece și pe dracu și să-l scoată dator. Nu ne-am văzut de douăzeci de ani, de pe vremea când mă învăța să deosebesc pe maidan osul iepurelui de sita zânelor și iarba datului de răsfug. Pe vremea aceea era un bărbat trupeș și bun de gură, care se lua în colți cu toți. De la dânsul am auzit o vorbă mare pe vremea foametei, când scânceam cu toți și ne umflam burta cu prune verzi: «Oala nu se umple cu vorbe». Pe urmă viața ne-a luat pe apele ei, și prin 1954 sau '58 i-am văzut fotografia în ziare.

Bătrânul lucrător bătuse nu știu ce record în producție și primise o medalie. M-am bucurat mult și am vrut să-l caut, dar treburile m-au furat și am uitat o bună vreme de el. Au mai trecut câțiva ani, și într-o dimineață ne-am trezit cu nenea Sofronie bătând vechile ulițe ale mahalalei noastre. Se uita peste garduri la casele noi ale ceferiștilor, măsura din ochi florile liliacului și trăgea pe nări aerul Cuțaridei.

– Uite-l pe Sofronie, șopteau vecinele noastre.

– A ajuns deputat...

– Ce spui, soro?

– Da, are acasă o ladă de decorații...

– Stă cu Groza la masă...

Nenea Sofronie se mai împuținase, mai încărunțise, dar tot frumos și aprig. L-am poftit în curte, i-am dat un scaun și ne-am pus pe vorbă sub un nuc bătrân, sub care ascultaserăm amândoi pe vremuri domnișorul țipând.

– Ce-am auzit, ești deputat...

– Sunt.

– Bravo dumitale! De muncit mai muncești?

– Muncesc.

– Te-am văzut în ziar...

– Ei, n-au avut de lucru...

– Mai ții minte povestea Frumușelelor, pe care mi-ai spus-o pe-un lipăr de vară?

– Mai țin.

– Sănătos?

– Sănătos, slavă Domnului!

– Pe unde mai stai, nene Sofronie?

– Mai bine m-ai întreba pe unde n-am stat! După ce-am plecat de-aici, de la Saturn, am găsit o casă amărâtă prin Văcărești. Acolo am petrecut războiul. După aia m-am mutat pe malul Dâmboviței, pentru că lucram la Firul roșu. Am mai schimbat ce-am schimbat, că omul sărac caută culcuș mai încăpător, până am căpătat casă. Ieri ne-am mutat, sâmbătă. Ce halima a fost, să stai s-asculți...

Lui nenea Sofronie atât îi trebuia, să-i dai sfoară la gură, că nu se mai oprea. L-am lăsat să povestească și i-am privit ochii dulci de calindroi și capul albit. Bătrânul păstra peste ani o tinerețe fermecătoare și mi s-a părut că nu trecuse nici o zi de când stăteam tot așa și-i ascultam vorbele.

– Acum, că nu ne-am mai văzut de atâta vreme, n-ai de unde să știi că ne-am înmulțit: pe fata mea cea mare o cunoști?

– Cum să nu?! Mărioara...

– Ea. S-a măritat acum doi ani cu un meșter de la 23 August; băiat bun, se mai ceartă ei, când și când, că nu se poate, dar băiat bun, cum spusei. Au făcut doi copii, să le trăiască, s-a

umplut casa ca iarba. Crește-i, fă-i mari. La noi, toată lumea la roboteală, au dus băieții – că băieți sunt – la cămin. A stat Mărioara fără ei un timp, adică îi vedea numai seara, n-a mai răbdat. Tot pe lângă casă i-a ținut. P-ormă s-a măritat și cea mică. Caută altă locuință, mai încăpătoare; am găsit, dar tot n-ajungea. Am trăit câțiva ani cam înghesuiți. Dar eu nu te plictisesc?

– Nu mă plictisești...

– Am cerut la Partid casă. «Îți dăm, mi-au spus, numai să ai puțină răbdare.» Am și am avut... Joia de-a trecut, numai ce mă pomenesc cu unul de la Sfatul popular: «Dumneata ești cutare și cutare?» «Eu sunt!» «Bine. Vino cu mine.» «Unde mă duci, omule?» «Haide cu mine, c-o să-ți pară bine.» Cam știam unde bate el, dar, curios ca muierea, nu l-am slăbit: «Că nu mi-oți fi dat casă?!» «Ba chiar așa...» Muream s-ajung mai repede. M-am urcat într-o mașină, și ce crezi că mi-a arătat: o căsoaie cu balcoane, numai ferestre. «Pe mine să nu mă urcați sus, că am amețeli, și nici scara nu vreau s-o urc toată ziua, bună ziua...» «Nu te urcăm, ne-am gândit la toate...» A deschis o ușă și mi-a arătat: «Uite, aici e holul, aici e baia, aici sufrageria, cu trei uși: o cameră pentru dumneata, o cameră pentru copii, o cameră pentru fata dumitale cu ginerele» – c-am uitat să-ți spun: cea mică, Silvia, s-a mutat de-acum trei ani cu al ei, tocmai pe la Filaret...

Nenea Sofronie s-a oprit puțin, pentru că ostenise. S-a mai uitat în jur la grădină, la pomi, și-a oftat ușurel.

– Ce-i, nene Sofronie?

– Ei, când ți-oi spune... Uite, cu baie, cu lanț, cu apă fiartă, m-am mai obișnuit cu gândul, că doar nu mai trăiam pe vremea lui Cuza Vodă. E bine și cu caloriferul, că face căldură și nu mai cari lemnele, nu le mai spargi, loc avem acum să întorci cu carul. Numai că unde să mai cresc eu o găină, o pasăre, s-o aud cum trăiește lângă mine?! A, că nu-ți spusei, fiindcă veni vorba de găină... Da' ai timp de snoavele mele?

– Am, ia un pahar cu apă și bea, și-o dulceață...

A luat nenea Sofronie.

– Bună, a zis cu gura pungă și pe urmă a sorbit paharul aburit. O să ne luăm și frigider zilele astea. Mobilă am găsit în casă, o s-o achităm în douăsprezece rate, zău dacă mai știu cum am trăit când mi-aduc aminte de bordeie, de igrasie, de foame... dar să nu mai vorbim, mai bine să-ți spun despre necazul pe care l-am avut de sărbători...

– Ce necaz să ai într-o zi ca asta?

– Uite că am avut. Toate bune, că mutarea n-a fost cine știe ce. De vreme ce dulapul și patul l-am lăsat la niște neamuri, mi-am strâns tacâmurile, covoare avem, să dormi pe ele, tot de la Mobila, în rate, tablouri – să vezi tablouri pe pereți... Așa că cu trei cearșafuri ale mele, trei ale fetii, și cu fețele de pernă într-o boccea pusă în taxi, c-am luat Getax, că nu se cuvenea altfel, iată-ne la bloc. Acolo, când să intrăm, un galonat, portarul: «Bine-ați venit!» «Bine v-am găsit!» «Aveți cheia?» «Avem, ce mai întrebi?» «Poftiți...» Am deschis ușa, fata cu gineri-miu – să cadă pe jos! «Uite! avem și bucătărie cu faianță...» «Avem, haide, nu vă mai mirați atât, ochii pe copii, să nu spargă ceva...» Până seara am pus totul la locul lui, că mare treabă nu era. Ne-am mai ciondănit ce ne-am mai ciondănit cu lămpile. Nu, că veieza s-o așezăm colea, lângă studio, făcea Mărioara. Bărbatu-său: Nu, că e mai bine pe noptiera lui, că are de învățat seara – că face nu știu ce liceu. Până m-am așezat cu gura pe ei: unde vorbesc mulți, merge o moară! «Ia mai astâmpărați-vă, că tot pe studio ați dormit și tot lumină electrică ați avut! Când vă uitați la lampă ca la soare, nu vă mai ciondăneați atât. Las-o dracu de veieză, mai bine spuneți-mi ce să vă facem mâine – că e duminică și trebuie să sărbătorim intrarea în casă nouă –, pe cine chemăm, pe cine așteptăm...» S-au potolit. Am făcut socoteala. Gineri-miu l-a adus pe secretarul de partid de la ei, cu care e prieten, și pe încă unul neînsurat, care lucrează cu el la matrițe; fii-mea pe cin' s-aducă? S-o

chemăm pe Silvia, sor'-mia, mi-a spus. Tii, c-o uitasem! Caut-o cu telefonul la fabrică. Nu era în București. Plecată cu bărbatu-său la Tușnad, la băi. Ei, nu e – nu e! Am lăsat vorbă că ne-am mutat, să nu bată drumurile de pomană, și-am luat-o popește. Niște carne se mai găsea, vin o să cumpere gineri-miu, pahare avem destule, ia să facem și-o supă de găină înainte, și orez fiert pentru gura mea mai delicată... Zis și făcut! Am plecat la piață și m-am certat cu niște țărani care vindeau cam scump; până la urmă am târguit o domnișoară de puicuță, tăcută și cu ochiul ca mărgica. Am adus-o acasă: eu nu tai pasăre, am lăsat-o pe dimineață, să găsesc un om pentru treaba asta. Noaptea nu prea am dormit. Copiii au stat până la unsprezece în baie, fii-mea tot așternea cearșafurile, eu am dat s-adorm; parcă puteam?! Mă tot gândeam să nu-mi facă găina vreo boacănă, c-o legasem cu o sfoară de calorifer în bucătărie, după ce așezasem un coș sub ea, să nu murdărească pardoseala. Tot așteptam s-o aud cum cotcodăcește, speriată în loc strein, dar ea – mută, săraca. Îi pusesem apă, mălai ud, avea tot ce-i trebuia. Casa mirosea toată a var proaspăt și a ulei. «Ce bine o să fie la iarnă aici!» îmi spuneam, și m-am mai sculat de două ori, să privesc pe geam. Era lună, ca la sărbătoarea Teclelor, se vedea tot cartierul în jur. Numai case cu grădini, numai balcoane, ce mai, centrul orașului! «Uite unde-ai ajuns, Sofronie! mă fericeam; încă tu ca tu, dar bine că copiii tăi se bucură, că ei or să trăiască.» M-am uitat la lămpi, m-am uitat la patul cu arcuri, la covoare – nu mai semăna cu odăile în care am locuit eu... Am adormit. A venit duminica; era soare, am deschis ferestrele, am tras aerul dimineții în piept. Toată casa era în picioare – cu mic, cu mare. Gineri-miu a alergat după gheață, după sifoane, radio avem mai demult. A venit prânzul. Au sosit oaspeții, i-am poftit înăuntru. Ne-au adus flori, am petrecut, totul a fost bine. Nici n-am știut când a venit seara...

– Parcă vorbeai de-un necaz...

– Așa-i, că uitasem! C-a fost și-un necaz...

– Spune...

– Mă dau jos din pat, cum îți spun, intru în bucătărie, găina – cuminte la locul ei, în coș. Băuse toată apa și mă privea cu un ochi limpede. O iau din coș; când mă uit mai bine, îmi făcuse un ou. Acum să nu crezi că mai mă țin de fleacuri băbești, dar mi s-a părut semn bun la casă nouă și odată mi s-a înmuiat inima. Ea mi-a făcut un ou, și eu o dau gâdelui s-o taie! Mai bine nu mai pun carne de pasăre pe limbă decât să ucid ființa asta. Carne aveam câtă ne trebuia, să facă Mărioara mai bine o supă de zarvazat până la prânz. Zis și făcut! Las găina la locul ei și îmi spun în mintea mea: «O s-o cresc pe balcon, deși nu prea e voie, că râd vecinii de mine, sau îi fac un coteț în curte, mai încolo, mai cresc și altele. De tăiat nu mai tai găini». Tocmai atunci pică la mine o tovarășă de la raion și-mi spune: «Tii, ce v-am mai căutat! Tocmai astăzi v-ați găsit să vă mutați!» «Nu astăzi, ieri!» «Nu-i nimic, uite despre ce este vorba, trebuie să instalăm un comitet de bloc, dumneata, ca deputat, trebuie să vii». Am dat să spun ceva, nu se putea, sărbătoarea casei – sărbătoare, dar nici pe oameni nu-i puteam lăsa așa, mă așteptau. Mi-am pus ceva pe mine și-am plecat, uitând cu totul de găină. Pe la unu mă-ntorc, cu gândul la altele, m-așez la masă și, pentru că veniseră oaspeții, beau un păhărel de țuică. Intră fii-mia, Mărioara, cu oala de supă, și când am simțit mirosul plăcut de găină, odată m-am îngălbenit rău. «Ce-ai, tată? m-a întrebat gineri-miu, ți-e rău?» «Nu mi-este, dar de ce-ați tăiat găina? Ea ne-a făcut un ou, și voi ați tăiat-o...»

Și n-am mai mâncat. Asta a fost tot.

BĂTRÂNII

Imediat după primul război, pentru că eram foarte sărac, mergeam vara într-un sat așezat la marginea mării. Plecam prin august din București, și cu puținii bani agonisiți stăteam până pe la jumătatea lui septembrie în gazdă la un țăran, pe nimica toată. Era un loc încântător, descoperit din întâmplare.

Așezarea, dacă avea cincisprezece curți, o cârciumă dărăpănată, o biserică de piatră, neterminată, rămasă fără acoperiș, și un mic dispensar. Casele, joase, de lut, cu acoperișuri de olane tocite de ploi, erau apărate de soarele torid de câțiva salcâmi pipernicți, înfipți în faleza înaltă de lut.

Toată ziua bâzâiau niște muște infernale, de care trebuia să te aperi cu energie, și paturile înalte și înguste de paie nu erau cele mai bune din lume. Noaptea luptam cu ploșnițele și mă sculam extenuat, dar în zori știam că jos, dincolo de gardurile năpădite de o viță sălbatică, voi găsi marea. Un golf circular, pustiu, adăpostea o cherhana săracă. Pe plaja enormă, năpădită de buruieni și alge, într-o cazemată aruncată în aer, își aveau cuibul niște animale curioase de stepă sau poate niște câini sălbăticiți care semănau cu șacalii, pentru că noaptea urlau ca ei. La amurg, din malul roșcat al falezei explodau mii de păsări. Era spre toamnă, și ultimii pui din anul acela își făceau antrenamentul, înaintea marii plecări peste mare.

De prima vacanță petrecută acolo se leagă amintirea unor zile strălucitoare, fără egal. Nu cunoscusem marea; abia

atunci o descopeream, stând mai mult lângă ea. Îmi plăcea să mă plimb și mă împrietenisem cu oamenii. Erau foarte săraci, tăcuți, bigoți, cinstiți, deși războiul ticăloșise lumea. Trăiau din pescuit, mulți dintre ei aveau rude moarte, pe timp de furtună, undeva între colinele de apă ale neînduratei mări. Veniseră aici cu ani în urmă, aduși cu colonizarea. Aveau toți bărbi. Îi vedeam seara trecând spre gorganele din marginea satului, cu un mers repede, sau lucrând viile albastre, deasupra cărora scârțâiau vechi cumpene de lemn. Vreo doi dintre ei erau paznici de noapte la cherhana, îi întâlneam cu câinii pe plaja pustie. Erau tăcuți și drepți ca niște statui, priveau marea cu o lăcomie ciudată, fanatică, când îi găseam singuri mi se părea că-i aud vorbind cu ea. Știau povești teribile despre naufragii. Uneori ne apuca miezul nopții pe sacii pătați de gudron și priveam împreună cum se ridică din tenebre o lună roșie, târzielnică, învăluită în zăbranice zdrențuite.

Vântul arunca miros de pelin dinspre stepă. Cădeau stele îndepărtate, și liniștea era sfâșiată de plânsetul misterios al șobolanilor alergând în ceață. De vreo câteva ori m-au apucat zorile rătăcind prin nisipul rece. Soarele trezea lumea devreme. În prispele caselor străluceau colanele de aterine uscate. Treceau primii asini, încărcați cu boccele, cine știe spre ce alt loc îndepărtat, pierdut sub cerul nemilos de albastru. Dormeam anapoda, și pe urmă mă întorceam la malul mării, plecând înot spre larg. Seara beam un rachiu păcătos, verde, sub șopronul de frunze uscate al cârciumii, cu un popă frumos, cu obrazul ca petala tradafirului, urât de toți cei din comună, pentru că, așa cum am aflat mai pe urmă, fura și fusese răspopit. El îmi spusese odată că un bărbat nu poate să aibă toate femeile, dar e bine să încerce, și clipise păcătos. Prindea garizi dezgustători, pe care-i vindea chefliilor. Aceștia îi mâncau ca pe niște semințe, scuipând tot timpul.

Duminica dimineața, bărbații se strângeau înainte de răsăritul soarelui la mesele uscate de soare, și după ce-l trăgeau

aproape cu forța din pat pe cârciumar se îmbătau și cântau împreună în sfâșietoare coruri, care te umpleau de o tristețe bolnavă. Acolo am simțit cum vine toamna pe mare, cum aerul se răcește, și vița sălbatică își pierde clorofila. Pe un promontoriu de piatră am stat în ultimul soare sărac al lui septembrie cu șopârlele și am privit trecerea păsărilor din deltă. Se făcuse frig. Nisipul părea o cenușă rece, străină, și marea – dușmănoasă. Îmi venea greu să mă despart de acest loc fermecat, cu casele lui invadate de o vegetație purpurie.

În ultima zi a primei vacanțe am văzut un lucru îngrozitor. Era o dimineață stranie, lăptoasă, cu aerul fumuriu. Marea se învăluise în ceață și bubuia singură ca o uzină. În spate sticleau oglinzile mici ale unei lagune, năpădită de ierburi sărate, roșii ca niște cozi de vulpe. Deodată s-a făcut lumină, pâcla a fugit spre larg, și din malul de lut al falezei s-au ridicat ultimele rândunele, negre și rotunde, strigându-se. Cerul s-a umplut de bolovani parcă, și pe nisip au început să cadă puii mai slabi, care nu puteau să zboare. Rândunelele mai bătrâne îi ucideau cu câte o lovitură de cioc în cap. Plaja s-a umplut de pene, și toată agonia aceea colectivă mi-a lăsat un gust amar. Într-un ceas se făcuse o liniște nefirească. Marea tăcea și ea, înfricoșată de atâta moarte.

Pe urmă a trecut un an, și amintirea zilei dureroase s-a șters. M-am întors în satul acela și nu l-am mai recunoscut. Era plin de lume, de cântece și de larmă. Nu se știe cum, câțiva snobi, câțiva foști mari negustori care mai aveau ce să cheltuie năvăliseră aici cu femeile lor frumoase, cu patefoane și băuturi străine. Abia am fost primit de vechea mea gazdă, într-o odăiță din fundul curții, ce-i servea iarna de bucătărie. Și chiria crescuse, și pretutindeni era înghesuială, și lumea continua să năvălească, să arunce cu bani. Liniștea fugise, locul mi se păru pângărit, dar nu aveam unde să merg, și am răbdat câteva zile, sperând că, printr-o minune, într-o dimineață nu voi mai auzi râsetele obscene ale domnișoarelor rimelate, că nu voi mai vedea

babornițele fardate umblând în picioarele goale prin praful șoselei, cu aerul că se află într-un ținut exotic.

M-am înșelat. Mereu alte perechi soseau cu automobilele demodate, cu corturi și cu bucătării de campanie. Noaptea se juca *conga* pe plajă, și dezmățul nu mai avea limite. Mă întrebam unde încăpuseră cu toții, pentru că satul era mic, și casele – neîncăpătoare. Răspunsul l-am aflat mai târziu, într-o zi oarecare. Mă plimbasem până atunci, căutând să evit locurile unde se adunau lacomii vânători de plăceri. Dincolo de vechile morminte tătărești, ce străjuiau satul, se afla un ținut roșu, de pământ și de praf. Pe dealurile lui rămăseseră ruinele vechilor mori ale Dobrogei, scuturate de vânturi. Pe vechea șosea de piatră se căra cu sacalele apa de la o fântână. Cu ani în urmă, pe aici locuiseră pescarii, dar acum din fostele case nu rămăseseră decât bucăți de ceamur.

Căutasem zile de-a rândul un cătun despre care mi se vorbise, cu speranța că-l voi găsi și că voi putea să mă mut, dar așezările omenești se aflau departe una de alta și renunțasem să mai rătăcesc la întâmplare. Mă întorsei spre seară, ocolind corturile colorate, așezate în dezordine la malul mării. Pe faleză era o potecă îngustă și întortocheată, ținând pe sub gardurile acoperite de viță. De aici se vedeau calcanele de lut ale caselor. După câtva timp de mers, ceva mi-a izbit privirile. În fiecare grădină se afla câte un pat de lemn, făcut la repezeală și acoperit cu paie. În porțile dărăpănate stăteau patriarhii, privind marea. Lângă cherhana m-a întâmpinat unul dintre cei doi paznici. Era cu câinii lui lățoși și sălbatici. M-a poftit pe grămada de saci.

– Ce-i cu bătrânii ăștia în grădini? am întrebat.

Omul strângea niște plase vechi, pe care mai rămăseseră niște zale vechi de solzi.

– De ei nu mai are nevoie nimeni, mi-a răspuns el.

– Dorm afară?

– Da.

– Și dacă plouă?

– Aici plouă rar, și dacă se mai întâmplă, sunt obișnuiți cu apa. Ce vrei să facă gospodarii ăștia? Sunt săraci, și pentru banii lor spurcați primesc orice... spuse, arătând dezgustat corturile colorate de jos.

FRANZELUȚĂ

L-am pierdut pe Franzeluță!

Acum, vara, când soarele dogorește puternic și aștept ca umbra viței-de-vie să se întindă peste toată curtea, să-și aștearnă covorul ei verzui, răcoros, n-am să-l mai văd pe Franzeluță cățărat pe vârful gardului vecinului, umplându-și cu caise crude sânul cămășii murdărite. Când am să trec spre seară, ostenit puțin de munca zilei trecute, n-o să-i mai aud glasul subțire de copil șoltic dedat la patimile celor mari.

– Ce faci, Franzeluță? îl întrebam de fiecare dată, și el îmi răspundea invariabil, clipind dintr-un ochi:

– Potolim...

Cred că pe copilul acesta nu l-am văzut niciodată altfel decât cu gura plină. Dar mai întâi să vi-l descriu, că merită. Copil din flori, lepădat de cine știe ce femeie fără inimă într-o piață, Franzeluță s-a trezit plângând, înconjurat de o ceată de neveste curioase, care găsiseră bucata aceea de carne, înfășurată în câteva scutece sărace, pe treptele unei prăvălii. Suflete miloase, femeile au făcut ce-au făcut, l-au împăcat câteva luni. Nu știu cine l-a alăptat, ce sân de lucrătoare l-o fi hrănit, destul că despre existența lui am aflat mult mai târziu, când avea, să zicem, șase sau cel mult șapte ani. Să te fi uitat la el, îi plângeai de milă. Un sfrijit de băiat, negru, slab și cu păr mult pe frunte. O pedeapsă de copil, nu altceva! Scuipa înrăit și se uita la tine cu o curiozitate obraznică. Era îmbrăcat din pomană, ca mulți

nevoiași, dormea pe unde apuca, și dimineața se certa cu negustorii din piață cărora le fura roșiile. Se zicea că nu pusese carne pe limba lui, și lucrul acesta îl spun unii și-acum. Cică nu-i plăcea, că era obișnuit de mic cu buruieni și că avea stomacul subțiat. Iarna nu-l mai vedea nimeni pe Franzeluță. Unii spuneau că a intrat băiat de trupă, alții – că l-au strâns la «vagabonzi», și cei mai «generoși» inventau povești frumoase cu o «cucoană care l-ar fi luat de suflet și l-ar fi dat la învățătură».

Povești!

De câte ori venea primăvara, Franzeluță se întorcea în piață. Întâi îi asculta pe fiecare:

– Cum a fost, Franzeluță? Am auzit c-ai găsit-o pe mă-ta, aia moartă...

– Ce te bagi, prostule, s-arunca vreun băiat mai înalt și mai crescut, dus de-acum la muieri, Franzeluță a fost la orfelinat, și râdea gros, întinzându-i o țigară, răsucită la repezeală.

Franzeluță, mut ca mortul, lua țigara, o bătea încă o dată bine în capete, ca un om mare, și tăcea mai departe, cerând pe mutește un foc de la ceilalți.

Mari, mici, stăteau toți sluj în jurul lui, că odată se răstea Franzeluță la ei. Era primăvară, în fiecare primăvară copilul se întorcea ducând în spate încă un an. Părea jigărit, cu obrazul supt, mai înrăit ca un câine ținut în lanț, gata să muște, cu ochii duși în fundul capului, mai osteniți și parcă mai bătrâni.

– Ia spune, Franzeluță, te-au bătut?

– De unde să-l bată? se amesteca câte un măcelar, care-i promitea un bacșiș dacă-i păzea prăvălia până mănâncă, pentru că Franzeluță meseria asta o avea, să păzească dughenile din piață. De cinstit, îl știau toți cât e de cinstit. Îi dădeai ceva pe mână, nu te puteai apropia! A, că mai fura, asta era altă treabă. Nu-i dădeai dreptul lui de «șef» al pieței, nu te ierta, puteai să stai cu ochii pe el, să tocmești gardieni, tot îți lua birul.

– Eu am auzit că una l-a dus să-l facă boier, se încumeta vreun băiețandru mai dintr-o margine. La toamnă îl dă în clasa a doua, că una a trecut-o cu profesoară.

Pe obrazul copilului nu se citea nimic. Pufăia din țigară și citea rar, dogit.

– Spune-ne, mă, și nouă, unde stai tu iarna? se ruga negustorul de mere, întinzându-i un ionatan, roșu ca o inimă omenească.

Franzeluță, surd, lustruia pe nădragii cârpiți și murdari fructul păstrat în paie, îl mirosea, mușca o dată cu dinții săi puternici, lăsând țigara la o parte, și spunea:

– Acum potolim!

Se făcea liniște în toată piața. Negustoresele care vindeau borș în borcane mari de sticlă priveau spre băiatul cel negricios, care mânca încet, nepăsător.

– Ăsta-i crescut cu mere de noi, se făleau hahalerele din jur.

Se ducea dracului vânzarea când se întorcea Franzeluță de pe unde rătăcise. Puteai dumneata să te rogi două ceasuri să ridice băcanul obloanele, nu te înțelegeai cu el. Ziua aia era ziua lui Franzeluță, toată lumea îi căuta în coarne.

Când îi vedea pe toți strânși în jurul lui, Franzeluță îi întreba pe rând:

– Tu mi-ai adus bacșișul?

Câte unul de uita, nu mai scăpa de gura celorlalți:

– Care l-ai lăsat, mă, pe Franzeluță fără bacșiș?

Să nu fi fost în pielea lui! Douăzeci de priviri îl fulgerau. După un ceas, și tot trebuia să se întoarcă să-i aducă măcar un capăt de ață, pentru că băiatul strângea toate fleacurile: nasturi, curele vechi, ace cu gămălie, cutii de chibrite – naiba știe ce făcea cu ele.

Dar ziua asta frumoasă, când îl moșeau stând în jurul lui ca la praznic, trecea repede. Franzeluță se întorcea de obicei de dimineață, când soarele începea să încălzească binișor; nu l-am văzut niciodată să se fi întors în vreo zi posomorâtă, ca și când

și-ar fi ales bucuria anotimpului acestuia, sărbătoarea orelor când se lăsa în voia celorlalți, ascultându-le întrebările fără să le răspundă. Tocmai seara târziu, când ultimii curioși plecau de lângă el, și femeile din mahala aflau că Franzeluță se întorsese și că trebuia să fie cu ochii pe rufele întinse la uscat prin curte, pentru ca «să nu facă picioare», băiatul rămânea singur, adormind pe treptele vreunei prăvălii.

După noaptea asta, nu-l mai cunoștea nimeni. Era sculat în zori, cu picioare în spate, chiar de către cei care-i aduseseră daruri cu o zi înainte:

– Scoal', puturosule! striga măcelarul, știind că n-are treabă cu el, scoal', că acum vin mușteriii, și nu pot să intre din cauza ta...

Franzeluță, filozof precoce, își scutura fundul nădragilor de praf, scuipa silnic într-o parte și spunea:

– Bine, o șterg, dar dă-mi și mie un chiștoc, că mă arde să beau un fum!

Avea atunci în glas o durere de om mare, căruia îi lipsește tutunul și suferă din pricina asta.

Dacă nu căpăta ceea ce voia, se urnea leneș spre tarabele negustoreselor care picau mai târziu, și în câteva clipe adormea din nou, întins pe lemnele lustruite. Din pieptul lui slab ieșea o respirație grea; asuda, deși diminețile erau încă răcoroase.

La 7 se trezea în larma pieței, se scărpina în capul plin de păduchi și pornea agale, cu mâinile în buzunare, pe la negustori. Primul tain îl căpăta de la franzelar: o jumătate de pâine neagră, tare să spargi capul dușmanilor cu ea, rămasă de trei zile. Grecul, domnul Lambru, chicotea făcându-și cruci mari:

– Ia, Franzelusa, bre, să fie de sufletul lui Agopie.

(Agopie ăsta nu se știe cine fusese, dar unii șopteau că era vorba de fratele bun al brutarului, pe care domnul Lambru îl omorâse cu un topor ca să-i ia averea și fugise apoi în România, să nu i se mai știe urma.)

Destul că băiatul o înhăța lacom și băga dinții în ea.

– Bună, bre?! întreba grecul.

Bună, ce să facă?! Franzeluță se uita cu coada ochiului la raftul plin de pâini albe, frumos mirositoare; i-ar fi dat inima, dar calul de dar nu se caută la dinți. Neagră, tare, bucata de pâine a domnului Lambru îi ținea de foame până la prânz, când Franzeluță făcea al doilea «rond», pe la negustorii de ciorbă de burtă, cărora le căra lemne în bucătărie, le spăla cazanele de aramă și mai dădea și câte o mătură prin prăvăliile pline de muște. Pentru asta, știa porția: o fiertură sleită și un os de berbec, jupuit de carne, ascuns într-un sos de bulion. Mergea...

După masă, cum începeau căldurile în mai: la gârlă, să mai scuture praful din cămașă și să mai înece păduchii. Bine mai trăia Franzeluță! Împăratul pământului puteai să-i spui, nu altcum!

Seara nu-l uita Dumnezeu – ba mai ciordea ceva, mai din pomană, se culca sătul. Și uite-așa, până în căldurile din iulie. Toamna se muta pe Filantropia, la depozitul de lemne, unde căra cu doi haidamaci buturugi și descărcau camioane. Ce-i mai plăcea aici lui Franzeluță, că altfel era băiat vrednic, numai să fi știut cum să-l iei. La patru dimineața, când îi fura somnul de-a-n picioarele pe căruțași, pe la ora îngerilor, dumnealui le căuta prin buzunare, că-i știa rămași de cu seară băuți, nu-l simțeau. De la unul cinci, de la altul zece, că erau lefteri, trebuia să mai înșele oamenii și în ziua următoare, își făcea pentru porția lui de tutun, pentru că de mâncat mânca, nu mânca, dar iarba-dracului trebuia s-o simtă în piept, ce vreți, om cu necazuri! Îl mai prindea câte unul, îi trăgea una după ceafă, cu palma lui groasă, roasă de hamuri, îl înjura de mă-sa aia care-l lepădase, trecea. Lui Franzeluță îi plăceau caii, se băga pe sub burta lor, îi mângâia pe boturile umede, undeva în sufletul lui se visa pe-o mârțoagă falnică, dar nu mai creștea deloc, tot un ghindoc rămânea, să-l pierzi în praf – ce vreți, crescut cu mere...

Pe la 5, când se lumina, și din trupul animalelor ieșea aburul, se auzea scârțâitul porții depozitului de lemne. Sosea domnul Eugen, «șeful». Acesta era un om duhos: vorba la el, ca

sărbătoarea. Unii spuneau că-i cinstit, alții – că fură de te îngroapă și că jumătate din lemnele statului erau ale lui – cine le mai știa numărul? –, că în fiecare zi un tren descărca alături, pe o șină de lângă depozit, câte treizeci de vagoane; contabil să fi fost, și tot nu-l dovedeai! În loc de bună dimineața, domnul Eugen striga o dată la căruțași:

– Bă, ia sculați, bă, c-a dat soarele!

Ăștia, căliți, pe blana căruțelor, sau în paie sub cai, căscau o dată de se auzea până în barieră, de ziceai că și-au rupt fălcile, și se scărpinau puțin pe unde-l mănâncă pe om mai bine dimineața.

– A, a venit jupânu!

Jupânul strigă slugilor de dormeau pe basculă sau pe vreo grămadă de lemne:

– Mă, puturoșilor, iar n-ați strâns surcelele!

Ce știau ei: din rumeguș și din surcele își ridicase două case tocmai la capătul Șoselei Nordului, să nu-l știe nici vântul, nici pământul.

Slugile – doi bătrâni – de-abia își mai țineau oasele, se îndreptau de șele, își așterneau dinainte sacii peticiți și puneau mâna pe târnuri.

– Haide, Costică, spunea unul celuilalt, haide să strângem lemnele alea, că a venit jupânu...

Când termina cu ei, domnul Eugen își plimba privirile jur împrejur, să-și caute paznicii. Să fi dat Maica Preacurată să-l fi prins pe vreunul moțăind sus, în cuștile lor de lemn, că atât le trebuia!

Mai liniștit, după ce făcea înconjurul curții, domnul Eugen își scotea cheile de la brâu și deschidea ușa biroului. «Biroul» e un fel de a spune, pentru că în realitate el era o cămăruță joasă, cu tavanul spart, în care se afla cântarul, o masă șantalie, abia ținându-se pe picioarele mâncate de cari, și două scaune. Într-un colț, lângă un perete muced, plin de o râie verde de igrasie, casa de bani, cam ruginită, e drept, dar groasă și solidă,

să n-o spargi nici cu topoarele, în care domnul Eugen ținea registrele și banii strânși de la mușteriii satului.

Când deschidea ușa, odată se speriau gândacii și fugeau care încotro, pitindu-se în ascunzișurile lor. Erau niște insecte mari și grase, trăite bine, care-ți făceau scârbă și frică dacă le vedeai, dar pe domnul Eugen asta nu-l tulbura. Își scotea ochelarii lui cu geam spart și margini de tablă, se mai încredința o dată că nu-și uitase creionul chimic, pe care-l vâra în gură din când în când, ca să scrie mai bine, și deschidea hârțoagele lui, pline de cifre, cu marginile mâncate și îndoite, ca după o opăreală. Era încă întuneric; înainte de a se așeza la masa lui, domnul Eugen aprindea un bec mic, acoperit cu o pălărie de hârtie îngălbenită și pătată de muște, și, mulțumit, ofta cu plăcere. Asta însemna că poate să-l cheme pe Franzeluță.

– Mă, striga slugilor, a venit Vegetarianul la slujbă?

– A venit, să trăiți, spunea Costică.

– Dacă a venit, să treacă la raport...

Băiatul știa ce-i cu raportul ăsta, așa, cu noaptea-n cap. Întâi că trebuia să dea cu mătura în «birou», al doilea... dar al doilea lucru o să-l vedeți dumneavoastră.

– Bună dimineața, șefule! trântea Franzeluță de la ușă, ca să-l înmoaie, că se mai îmbuna când îl ungeai la lingurică c-o vorbă bună.

– Bună, Vegetarianule! mormăia domnul Eugen. Cum ai dormit?

– Bine mersi, se gudura Franzeluță.

– Dă și tu o mătură pe-acilea și mai vino să mai stăm de vorbă, auzi tu?

– Aud.

Punea Franzeluță mâna pe mătură, ridica praful de nu se mai vedea domnul Eugen.

– Udă, mă, mătura aia, ce-mi faci? se răstea jupânul.

– Am udat-o, da-i praf de-un metru...

Nu mai spunea nimeni nimic. Franzeluță își făcea «serviciul», celălalt socotea, socotea. Daravelă mare și-aici, parcă băiatul nu știa: greșești o cifră, te ia statul de ceafă și te duce la pușcărie; parcă pe câți nu-i dusese, dar ca domnul Eugen, rar oameni deștepți; i-ar fi furat p-ăștia de-l angajaseră cu zece ani în urmă și de ciorapii din picioare, și tot n-ar fi știut. Ehe, de-aia îi plăcea lui Franzeluță să «lucreze cu el», cum se lăuda câteodată în piață, că, vorba aia, decât cu un prost la câștig, mai bine cu un deștept la pagubă!

Când termina cu măturatul, de se auzeau glasuri de muieri pe la porți și începeau caii să sforăie sub primul bici al căruțașilor, se apucau de vorbă. Să fi ars Bucureștii, nu mai intra nimeni în «birou». Pe domnul Eugen era mai bine să nu-l tulburi când avea chestiuni serioase de discutat, și asta ce-și spuneau ei, Franzeluță și domnul Eugen, era un lucru serios.

– Cum e, mă, Franzeluță? întreba cu un alt glas domnul Eugen. Ai auzit?

– Ce s-aud, jupâne?

– Cică intrăm în război.

Băiatul dădea din umeri. Ce-i păsa lui? Treaba asta cu războiul era treaba oamenilor mari, nu a lui.

Scotea o țigară, o bătea în capete și își aducea aminte:

– Ia, jupâne, și dumneata una, deși știu că nu fumezi...

Hoț copilul! Chestia cu nefumatul jupânului era șiretenia lui; cu asta îl ținea Franzeluță pe domnul Eugen sub gheara lui, că-i știa slăbiciunea. Zgârcit, n-ar fi scos din palma lui nici 5 lei, domnul Eugen lua ce era de luat de la cine îi ieșea în cale. Acum de la el, de la Franzeluță, ce puteai să iei: râie și păduchi, dar o țigară tot era ceva, o economie, că-l mai chema și între două drumuri «să mai stea de vorbă», și el, băiat deștept, iar întindea pachetul:

– Ia, jupâne, și dumneata o țigară, deși știu că nu fumezi...

Și domnul Eugen lua. Or, cu asta Franzeluță al nostru putea să taie și să spânzure în depozit. Nu-l înjura nimeni; încă unii

din căruțași se mai puneau bine cu el, să-i sufle o vorbă, două jupânului la ureche, să câștige o pâine mai frumoasă, că-ce credeți dumneavoastră, și la vânzarea lemnelor se poate trăi mai ușor sau mai greu, și nu-i de colo să nu-ți omori oasele de pomană... Așa că din «influență», cum spunea Costică, trăia Franzeluță. Dacă ești deștept, după cum se vede, și cu o țigară îți îndulcești viața, numai să știi cui s-o dai, să n-o arunci alături.

După ce pufăia o dată, de două ori, jupânul o lua iar de la cap:

– Am dat-o dracului, Vegetariene!

– Nu mai spune, jupâne!

– Da. Intrăm cu Neamțu...

– Unde intrăm cu Neamțu, jupâne?

– Ne batem cu Rusu...

– Ei, nu mai spune!

De fapt, treaba asta nu-l privea pe el nici cât negru sub unghie, dar așa îi dădea apă la moară lui domnul Eugen, lungea vorba cu el, că se speriau ăia de-afară, că discutau cu ușa închisă și cine știe ce mai turna băiatul în urechile șefului, ehei... Încă mai încerca vreun căruțaș pe la fereastra biroului:

– Dom' șef! Dom' șef!

– Ce-i, mă? se răstea jupânul, dinăuntru.

– Au venit muierile și zic că să le dăm drumu-n depozit, auzi...

– Nu intră nimeni în curte până la șapte; să stea afară, am treabă acu'!... Serviciul începe la șapte, nu cu noaptea-n cap...

Și după ce mai trăgea un fum, domnul Eugen se întorcea spre băiat.

– Ete-ale dracului, nu mai au somn lângă bărbați, și-mi vin mie taman acum, când fac eu cu tine politică...

– Ia mai zi-i, jupâne! o întorcea Franzeluță, cu privirile mari, să vadă șeful că e numai urechi.

– Cum îți spusei. Eu am un frate, plotonier reangajat, e de serviciu la Mobilizare. Tu știi ce-i ăla Serviciul mobilizării?

– De unde să știu, jupâne?

– Mă, ăia-s pâinea și cuțitu! Zice ei că trebuie să ieși la front, ieși. N-ai ce-i face. Mâna dreaptă a lui Antonescu, cum îți spusei. Ei bine...

Lui domnu Eugen îi plăcea să spună din când în când «ei bine» și se roșea de plăcerea ce simțea când auzea vorbele astea. Franzeluță, isteț, îi lua cuvintele din gură:

– Ei bine, jupâne...

– Ei bine, repeta rar domnul Eugen, află că frati-miu mi-a spus că... Domnul Eugen se oprea gâtuit și-l ruga pe băiat: Ia vezi, mă, să n-asculte cineva la ușă, că ăsta e secret de stat, m-auzi tu pe mine, și dacă află cineva, ție îți taie limba, și pe frati-miu îl dă afară...

– Se poate, zicea Franzeluță și se încredința dacă nu-i ascultă cineva pe la uși.

– Ei bine, spunea iar jupânul, află că intrăm cu Neamțul peste ruși; dacă mai e o lună, două... Vasile al meu a făcut scurtă la mâini scriind ordine de chemare...

– Zău c-așa-i, spunea ipocrit băiatul.

– Mă, că mie ce-mi pasă, sunt reformat, am și cincizeci de ani, am făcut un război, dar se prăpădește atâta lume pe de pomană, mă, Vegetariene!

Franzeluță se întrista deodată:

– Și-o să fie mai bine, jupâne?

Domnul Eugen se încrunta:

– Mă, tu ești prost, sau te faci? Tu n-auzi ce spun eu? O să moară o mulțime de lume...

– Atunci o să fie rău, jupâne.

– Rău, Vegetariene, că eu de când îi tot spun lui frati-miu, da' ce, m-acultă? Bă, Vasile, când încape țara pe mâna militarilor, mai bine să mergem să ne punem cu toții lațul de gât, m-auzi tu? Păi știi tu, mă, Vegetariene, ce-i aia politică?

– De unde să știu eu, jupâne, dacă nu m-oi învăța dumneata...

Asta iar îi plăcea șefului. De hatârul băiatului cerea încă o țigară:

– Mai dă-mi o fumegantă!

Și odată se încrunta la el, de plan:

– Mă, tu o să mă înveți cu iarba-dracului!

– Lasă, jupâne, zicea Franzeluță ca un om mare, ia colea, viața e grea...

Căruțașii – iar pe la ferești:

– Jupâne, ne înjură *muierili*, zice că noi stăm la căldură, și ele tremură afară...

– Ete-ale dracului, parc-a venit iarna pe stradă! La 7, la 7, am treabă acum...

Franzeluță se mai uita în registrele jupânului, nu pricepea boacă, abia învățase trei litere la școala aia de-o făcuse vai de capul lui.

– ... Ei bine, relua domnul Eugen, politica, mă, Vegetariene, e un fel de diplomație, adică cum să-ți spun eu ție, să-l iei pe om, să-i dai în cap, și el să creadă că-l mângîi...

Rămânea copilul cu gura căscată.

Domnul Eugen scotea ceasul de la brăcinar și se uita.

– ... Mai e vreme, spunea, o juma' de oră. S-aștepte...

– Cine s-aștepte, jupâne?

– Clienții. Nu vezi c-avem treabă?

– Așa e, jupâne...

Domnul Eugen își lua ochelarii, uitați pe nas, și-i punea pe registrele lui. Mai trăgea un fum; bună mai era țigara de căpătat!

– Ei bine... ce-ți spuneam eu ție, Vegetariene? Și deodată își aducea aminte: Apropo, tu când te spurci, mă, la carne?

– Nu mă spurc, jupâne!

– De ce, mă?

– Nu-i bună, așa spune și Doctoru.

– Care doctor, mă, ai fost tu la doctor?

Băiatul se gândea dacă face să-i spună ce om însemnat este el, Franzeluță, care are și alți prieteni, nu numai pe el, domnul Eugen, care știe o mulțime de lucruri, dar nu atâtea câte știe Doctoru, dar asta era altă poveste, așa că încheia repede:

– Am eu un prieten, Doctoru-i zice, le știe pe toate...
– Și el ți-a spus să nu pui carne pe limbă?
– El. Zice că o să trăiesc o sută de ani...
Domnul Eugen se mira:
– O să trăiești pe dracu o sută de ani, nu vezi că ești cu coliva pe piept: când tușești, sună a doagă...
– Ce dacă, asta-i din cauza tutunului...
– Nu mai spune, ete-al dracului, mă înveți tu pe mine!
Odată se supăra jupânul, și nu era bine. Așa încât Franzeluță îl îmbuna:
– Dacă zici dumneata, așa o fi...
Domnul Eugen se mai uita o dată la ceas. Termina și a treia țigară, dar nu se făcea să-i mai ceară una copilului.
– Ei bine, despre ce vorbeam?
– Chestia cu războiul, jupâne...
– Da. Ai dreptate. Uite că ne-am pricopsit, o să facem și război.
Franzeluță se mai uita afară. Caii frumoși, umezi în răceala dimineții, abia se deslușeau sub frunzele îngălbenite ale pomilor din marginea depozitului. Ce-mi era frunza moartă, ce-mi era pielea lor de culoarea cafelei?!
Și uite-așa, azi puțin, mâine puțin, tot vorbind ei dimineața, el cu domnul Eugen, a izbucnit războiul din '41. De atunci nu i-a mai putut înghiți Franzeluță pe nemți, de-atunci și... dar ce să vă spun dinainte? O să vedeți dumneavoastră de când...

Când începeau ploile lui noiembrie, niște alea țârâite de ți se ura cu lumea, Franzeluță trebuia să-și mute cuibul. Iarna nu era de nasul lui să doarmă prin gherete, și-apoi avea și un loc cald, unde trăgea. Până una-alta, se strângea la câte un foc cu căruțașii și făcea cu ei politica auzită de la domnul Eugen.
Acum, dimineața era întuneric aproape. Cerul jos, frig, bâhliță, lume puțină. Care nu-și cumpărase lemne până atunci, ți-era mai mare mila de ei cum așteptau zile întregi pe la porți, că se răise și jupânul, de, vreme de război, trebuie să fie ordine.

Căruțașii și slugile, pâlc lângă căldurică, tremurând subțire cu spatele. Franzeluță la mijloc, numai într-un sac, ca o paparudă.

– Cum devine cu politica aia, Franzeluță? întreba Costică, bătrânul care îngropase o lume, și pe el nu-l mai luase coana Moarte...

– Păi politica-i așa, o șmecherie, că dacă îți dă unu cu ceva în cap, zici că te mângâie.

– Hă-hă! făceau căruțașii, pocnind din bice.

– Râdeți voi, da' așa-i! întărea băiatul. O să vă vedem noi când or să vină ordinile de chemare, și-n loc de trai o să zăceți cu floarea în gură pin Rusia, p-acolo.

Nu mai râdeau căruțașii. Franzeluță odată se sclifosea, că-l întreba câte unul:

– Da' tu de-unde le știi, mă, pe toate, ca un om mare...

– Din naștere, zicea băiatul, scuturându-și sacul din spinare.

Și cum vă spuneam, cum dădea spicul zăpezii, de se albeau ulițele, să nu se mai vadă urâtul toamnei, Franzeluță își punea coada pe spinare și se oprea tocmai în Grivița, în prăvălia domnului Dumitru Domnișor, unul de strângea banii cu roaba, că așa de bine-i mergeau afacerile.

– Bună! saluta băiatul pe chelneri în felul bărbaților cu nevastă acasă.

– Ia uitați-vă, fraților, a sosit Franzeluță, spunea și stăpânul localului, că ăsta cârciumă avea, prăvălie mare în gura Gării de Nord.

– Săru' mâna, jupâne! adăuga spăsit Franzeluță, c-un respect mai mare decât cel pentru domnul Eugen, că aici era mai groasă: dacă nu-l primea cârciumarul, el unde să doarmă, iarna, cu frigul pe el?

– Treci la treaba ta, spunea domnul Dumitru Domnișor, nu te mai astâmperi odată cu golăneala! Ți-am spus că anul ăsta nu te mai primesc dacă nu-mi rămâi aici, în permanență.

Ce-o fi fost aia «permanență», mai-mai că ghicea băiatul; dar ce să-i mai ia vorba din gura stăpânului? Tăcea dracului și

s-apuca de treabă. Stăpânului îi plăcea. Franzeluță era iute de mână, cinstit cât poate să fie o slugă de care ai nevoie pe bani puțini, așa că mai închidea și el ochii. Loc de dormit era: unde se înghesuiau atâți, mai încăpea unul. Cât privește mâncarea, se găsea o zeamă lungă acolo, nu se cunoștea. Acum, cu el se știa: cu 1 kilogram de mere pișcate scăpa, pentru că nu degeaba îi zicea lumea Vegetarianul: nu s-ar fi atins de hoit.

Bucătăresele îl primeau cu strigăte de bucurie, pentru că le era drag copilul ăsta oropsit, și de erau sau nu erau mame, în sufletul lor tot păstrau câte ceva din dragostea femeilor pentru urmași. Ca împăratul o ducea Franzeluță, până dădea soarele primăverii și-l apucau iar pandaliile să plece. Numai că avea și-o neplăcere. Când trebuia să se întoarcă la jupân, Franzeluță trecea mai întâi pe la frizer. Nu ți l-ar fi primit domnul Domnișor netuns în prăvălia lui, să-l fi rugat o săptămână.

– Igiena e mama comerțului! spunea cu vocea lui de mare stăpân.

Un halat pentru el se găsea la repezeală, și băiatul era trimis, până să răsufle, iute la baie să-și spele jegul de-o vară și-o toamnă. Îl freca o muiere, de scotea și untul din el. Dacă mai avea urme de râie pe la încheieturi, i le ungea cu gaz până-i dădeau lacrimile, și de-abia după aia devenea apt pentru serviciu.

Acum, mare lucru nu făcea Franzeluță, nu se prăpădea cu firea. Curăța cartofi cu bucătăresele, le asculta poveștile – ce era și la gura ăstora, să-ți astupi urechile! Trăiau cu gardieni care le băteau, mai se culcau cu soldații care plecau pe front, era târgul necuratului, aici în gura gării, lume ca nisipul, mereu schimbătoare, dusă care încotro.

Barem, iarna aia a lui '41 avea s-o pomenească băiatul! Câte văzuseră ochii lui uimiți de neștiutor înțelept, ajunsese! Începuseră să se întoarcă trenurile cu marfa lui Antonescu, cum spuneau mârâind hamalii care mai întârziau la o țuică în bodega din față. Oameni ciuntiți, fără mâini, fără picioare, înveliți în bandaje: nu era nenorocire mai mare decât războiul! Încă,

Franzeluță îl mai întreba și pe Doctoru, prietenul lui, că aici îl găsea, vara-iarna, la o masă, cu un cinzec de rom în față.

– Cum e? Ce-i facem cu războiul?

Deștept ăsta, Doctoru, cunoștea lumea pe degete, se știa că scrie poezii, și cunoștea stelele cum își cunoștea domnul Dumitru Domnișor pivnița. Ehei, ce om! Cine-l asculta, când se îmbăta, mai învăța câte ceva. Fusese doctor de-adevăratelea, câștiga bani cu lopata, scăpa femeile de povara copiilor. Numai că-i plăcea băutura, și o meteahnă ca asta te duce la sapă de lemn, cum se și întâmplase. Într-o zi greșise, o lăsase pe una moartă pe masa de operație, numai în sânge. A fugit, a aruncat totul baltă, casă, masă, nevastă, până au pus mâna pe el și mi ți l-au băgat la întuneric, să ispășească. După cinci sau șase ani, a ieșit prostit puțin la minte. Nu i-au mai dat voie să aibă firmă la poartă și să scape lumea de copii. De atunci bea ce-i mai rămăsese. Își vânduse casele, instrumentele, hainele, să-l fi văzut, paragină de om, nu alta! Dar era frumos câteodată chiar și nebărbierit, cu fața lui trasă de bețivan. Când s-apuca să vorbească, de ținea predica cea mare, cum spuneau chelnerii, ochii i se aprindeau de parcă le-ar fi dat cineva foc pe dinăuntru. Ridica mâna sa tremurătoare, în vinele căreia se zbătea alcoolul, și tuna împotriva celor care îl aruncaseră în fundul ocnei. Sta Franzeluță lipit de perete, nu s-ar fi mișcat. Cum mai sunau cuvintele în gura lui, parcă ar fi fost proroc!

Peste vreo doi ani, prin '43, când se înmulțiseră nemții în București, ca păduchii la căldură, Doctoru a început să tune și să fulgere împotriva lor, că nu-i mai tăcea gura. Spunea că nu le mai ajunge cu ce cară din țara asta a noastră, care-i o vacă cu lapte de care trag toți. Și iar, dă-i și dă-i, până făcea spume la gură. Se apropiau chelnerii, îl trăgeau de mânecă: ce, era nebun, nu-i mai plăcea libertatea? El, nimic! Numai cheferiștii din jur îi dădeau dreptate.

Asta era viața lui, cu toate bunele și relele, și i-ar fi plăcut, numai să nu i-o fi înveninat o întâmplare, pe care copilul avea să o țină minte multă vreme...

Să fi fost prin februarie 1944, când veneau nemții buluc din Rusia și împânziseră Bucureștii. Într-o seară, în prăvălia domnului Dumiru Domnișor a intrat un ofițer tinerel, spilcuit, cu o mustață afumată de tutun și cu ochelari. Se ținea bine și zornăia din pinteni. Și-a scos mantaua, de culoarea sodei, și s-a așezat la o masă. Franzeluță, pe lângă el, se uita. Mai văzuse de-ald-ăștia, le mai furase câte un bacșiș. Neamțul a cerut o listă, s-a uitat la ea, și unde au început chelnerii să care. Mânca cu o lăcomie pe care n-o cunoștea nici el, cât trăise între flămânzi. Ai fi zis că vrea să pună în burtă pentru o săptămână. Asudase ducând furculița la gură. Bea și mânca, și iar bea, și iar mânca. «Ia te uită!» își spunea băiatul, să știi că n-or să-l mai încapă hainele când s-o ridica de la masă. Și ce i-a venit, și-a aruncat ochii pe cizmele ofițerului. Erau cam murdare, că afară se ținea o zloată! «Ei, aici e rost de un bacșiș!» Și-a fugit în odaia slugilor, să caute niște cremă și două perii. Cât ai clipi, s-a întors, și s-a înțeles, mai din privire, mai prin semne, cu neamțul, care nu știa boabă românește. Destul că până a mai mâncat el vreo trei prăjituri și-a mai băut niște bere, cizmele îi erau lună. A dus periile și crema la loc și a întins mâna după ce i se cuvenea. Neamțul – odată s-a încruntat. Nu știu ce-a bolborosit pe limba lui și i-a șters o palmă de i-au țiuit urechile. Franzeluță a mai apucat să mai audă și o vorbă de ocară: «Țigan!», spusă mai strâmb printre dinți. Acum, că pierdea bacșișul, treacă-meargă; că luase și o palmă, mai închidea ochii; dar să-l facă țigan, asta nu mai răbda băiatul!

Și-a pus brațele în șold și, fără să se mai uite în dreapta și-n stânga, l-a scuipat pe ofițer drept în față, dar nu așa, i-a așezat pe obraz un scuipat împărătesc, de haimana. Ce-a urmat nu mai știe. Neamțul a întors cârciuma cu susul în jos. Franzeluță abia a scăpat cu fuga, de întors la domnul Dumitru Domnișor nu mai putea să se întoarcă. Acum, noroc că venea primăvara,

dar ce te faci până atunci, unde dormi, unde mănânci? Iar l-a nimerit pe domnul Eugen, căruia i-a spus tărășenia. Acesta era neschimbat, tot cu robii lui, striga la ei și-i muștruluia. L-a ascultat și, pentru că i s-a făcut milă de sufletul lui, i-a zis să meargă acasă la el, pe Șoseaua Nordului, să-i ajute nevestei la treabă până în primăvară, când o să se descurce. Numai că prin martie Franzeluță s-a îmbolnăvit. Îl picnise netraiul. Domnul Eugen, zgârcit, n-a adus doctorul, l-a vindecat cu leacuri băbești. S-a ținut răul de el vreo câteva luni. Nu l-am mai văzut prin piață. Întrebau măcelarii de el și negustoresele de borș:

– Dar unde-o fi, maică, băiatul ăla, de nu mai vine?

– S-o fi însurat, mai glumea câte unul.

– Să știți că l-a strâns la *bagabonți*! spuneau golanii, întinzându-se la soare.

Parcă nici n-am avut primăvară în 1944. Ședeam toți la capătul pieței și ne uitam care-ncotro, doar-doar s-o ivi Franzeluță. El, nicăieri! Abia mai pe urmă, după 23 August, am aflat ce i s-a întâmplat, de la un căruțaș de la depozitul de lemne al domnului Eugen. Să vedeți...

A zăcut el ce-a zăcut, venise de-acum vara. Slăbise, vedeai prin el, Doamne ferește! I se strânsese obrazul pungă. Când s-a mai ridicat din morți, a început să iasă pe afară. Era frumos pe Șoseaua Nordului, iarba – până la burta calului. În curte, la depozitul de stuf, se ridicaseră colibe albe. Munceau oamenii de ți-era mai mare dragul. Și el, pedepsit să stea pe spate, abia răsuflând.

Cam a treia zi, pe când se boierea, așa, prin soarele de august, cu mâinile la spate, a văzut câteva camioane militare care treceau spre Băneasa. Erau pline ochi cu militari înarmați până-n dinți. Mai încolo au trecut și alte mașini, cu civili. Și ăștia aveau puști la ei, erau nebărbieriți și nedormiți. A întrebat, a mai auzit, a aflat. În pădurea din apropiere se băteau nemții cu românii.

Ei, asta era, Franzeluță! Ia să meargă și el, poate o da de ofițerul care i-a stricat binele. Că și boala de-o avea pe el, și-l mai ținea încă, tot din întâmplarea aia i se trăgea...

S-a agățat de un camion și s-a rugat de un «tovarăș», că așa își ziceau între ei românii ăia. Au vrut să-l dea jos, cum l-au văzut gălbejit, dar nu s-a lăsat:

– Luați-mă, nene, și pe mine, am o socoteală cu neamțu! zicea.

– Care neamț, mă? Care neamț? întreba ăl mai mare peste ei. Ce, tu crezi că ne ducem la nuntă?

Știa el că nu se duc la nuntă, dar care copil n-a dorit să vadă un război? Și, câr-mâr, nu s-a lăsat, l-au luat. N-a făcut el mare lucru, că pușcă nu i-au dat. Nici n-ar fi putut s-o ție; în schimb, le căra cartușe soldaților și civililor din gărzile de muncitori. Era mic, se strecura mai ușor prin șanțurile atunci făcute cu lopata de mână. Au început să tragă și unii, și alții. S-a cam speriat Franzeluță. Nu era o distracție. Mureau oamenii pe lângă el, a înțeles copilul ce nenorocire era și treaba asta.

Două zile a stat băiatul acolo, cu inima cât un purice, din pricina fricii care-l apucase. Mâncase cu soldații din gamelă, îi dăduseră și lui un centiron, să fie mai arătos, parcă se mai obișnuise. Cam pe la prânz, cum spuneau, așa, când se mai liniștiseră focurile, l-a apucat un somn. Mirosea frumos a frunză, pădurea tăcea, dase amorțeala și în copaci...

Franzeluță a privit ce-a privit cerul zdrențuit printre crengile rupte ale copacilor. După o jumătate de oră, soldații l-au găsit pe băiat înțepenit, cu o șuviță subțire de sânge pe gât. Îl omorâse o schijă rătăcită. Avea fața liniștită, parcă s-ar fi împăcat cu lumea.

*

Nu am căutat niciodată să știu unde se odihnește. Numai acum, vara, când soarele dogorește și aștept ca umbra viței-de-vie să se întindă peste toată curtea, să-și aștearnă covorul ei verzui, răcoros, mi se pare că am să-l văd cățărându-se pe gardul vecinului, umplându-și cu caise crude sânul cămășii murdărite...

CÂTEVA POVESTIRI LA PERSOANA a III-a

DOMNIȘOARA AURICA

Dincolo de Gara de Nord, pe partea dreaptă, cum mergeai spre cartierele ceferiștilor, în fața bisericii Sfântul Mihail, între alte firme ruginite de tablă, trecătorul putea citi fără greutate acest anunț, pictat de mult cu litere albe deasupra unei uși rădăpănate: MAGAZINUL DE ÎMBRĂCAT MIRESE – *La Șicul Elegant* – proprietară: Aurica Cârlan.

Dugheana cu trei trepte mâncate avea o vitrină murdară, în care dormeau doi căței împăiați. Părul animalelor se rărise cu totul, din pricina vremii nemiloase, și nu mai arătau cum arătau cu ani în urmă, când copiii rătăciți pe Calea Griviței se speriau de ochii lor de mărgică neagră. Pe atunci ai fi jurat că erau niște ființe vii, dar acum pielea lor neagră și jumulită nu mai speria pe nimeni.

Primăvara, prin ușa deschisă a prăvăliei se simțea mirosul de lucru vechi dinăuntru, dar cum lumea grăbită nu era curioasă, numai vânzătorul de ziare și clientele patroanei știau ce se ascunde dincolo de pragul ros de lemn pe care urcaseră aproape toate miresele cartierelor învecinate. Gică Hau-hau căuta pe la 7, când intra pe Grivița, în cartoanele lui, și dacă era joi scotea o revistă subțire și foșnitoare, strigând cu o familiaritate veche:

– Domnișoară, domnișoară! Unde ești, domnișoară?

Pentru că nu-i răspundea nimeni, urca scările joase și dibuia puțin prin întunericul prăvăliei întunecoase. Ferestrele încăperii

erau astupate cu obloane de lemn, iarnă-vară, pentru ca nu cumva soarele să decoloreze rochiile întinse pe manechine sau să ardă voalurile subțiri de Luxemburg pentru mirese.

Pe lângă tălpile vânzătorului de ziare alergau gândaci speriați, și până se obișnuia cu întunericul, prostovanul auzea un glas pițigăiat de femeie, tocmai din fundul prăvăliei:

– Aici sunt, Gică. Ai venit?

Domnișoara Aurica sta în fața unei mașini de cusut, țeapănă și harnică, încă de la orele 6, pentru că nu prea avea somn. Oprea roata de fier și-l lăsa pe «Împăratul Griviței» să se apropie. Ca totdeauna, dintr-o spaimă neînțeleasă, Gică Hau-hau se grăbea să iasă din magazinul *La Șicul Elegant*. Patroana avea o față albă ca a morților și un păr decolorat, numai lațe, legat cu panglici galbene. Gura veștedă și subțire, de om înrăit, da să zâmbească, dar totul se transforma într-un rânjet, și vânzătorului de ziare îi venea s-o ia la fugă.

În încăperea veche mirosea a cartofi râncezi, și stomacul lui sensibil de băutor se întorcea pe dos. Noroc că domnișoara Aurica nu se mișca de la locul ei, pentru că atunci faldurile rochiei sale ar fi pus în mișcare aerul stătut. Proprietara magazinului de îmbrăcat mirese aici gătea, aici dormea, servindu-se de încă o încăpere alăturată, în care nu pătrundea nimeni. Intrarea cămăruței era întotdeauna acoperită cu o perdea, lungă până în dușumele. De dincolo se auzea sfârâitul unei fierturi așezate pe deasupra unei lămpi cu gaz.

Domnișoara Aurica Cârlan nu cumpăra de la vânzătorul de ziare decât revista *Magazinul ilustrat*, care apărea o dată pe săptămână, și, să nu mint, gazeta *Căsătorii* a domnului Ionică Pară, unde se găseau sute de anunțuri matrimoniale. Nu era un secret, femeia voia să se mărite; pe vremea când începuse povestirea aceasta arăta ca de cincizeci de ani, deși n-avea decât treizeci și nouă. Cui o asculta îi spunea că n-a avut noroc, pentru că n-a cunoscut bărbatul, și voia să meargă la altar curată ca lacrima. Se ținea singură, trăind din cusutul rochiilor.

La început își iubise meseria. Era tânără, mai veselă, îți făcea plăcere să-i treci pragul. În locul câinilor, în urmă cu ani, în vitrină se găseau lăzi cu flori. Obloanele nu stăteau așezate toată ziua peste ferestre, ca niște ochi morți. Domnișoara Aurica purtase totdeauna rochii lungi, dar de la o vreme și le scurtase și le croise numai din stambă colorată. Ele îi veneau foarte prost, dar ea nu mai observa. De altfel, nici clientele sale nu mai erau mulțumite de ceea ce făcea. În magazinul său nu se îmbrăca cine știe cine. Aici veneau fetele din Cuțarida, din Filantropia, din Bucureștii Noi și din alte cartiere mărginașe. Le fura firma: *La Șicul Elegant...*

De câțiva ani, domnișoara Aurica lucra cam în dușmănie. O acriseră viața și belelele. De când se știa dorise să se căsătorească cu un om cu situație, și pe vreo doi care îi plăcuseră îi refuzase pentru că nu aveau meserii corespunzătoare. Ar fi dorit un funcționar la bancă sau vreun contabil, dar dispuși s-o ducă la altar, la Sfântul Mihail, nu s-arătau decât niște impiegați la Calea Ferată. Acum îi regreta, dar, vorba aceea, mortul de la groapă nu se mai întoarce.

Anunțurile date în ziarul domnului Ionică Pară îi mâncaseră o mulțime de bani. Până acum nu se alesese decât cu faptul că de câtva timp ținea corespondență cu mai mulți necunoscuți. Pe toți, după câte își dăduse seama, nu-i atrăsese chipul din fotografia făcută la Foto-Mărțișor, ci minciuna proprietarului gazetei *Căsătorii*, care adăugase sub textul sobru: *Femei serioasă, posedând magazin, dorește căsătorie domn serios, între două vârste, funcționar. Venit lunar, lei 4.000.*

Câte unul mai călcase pe aici, dar a doua oară nu-l mai văzuse.

Domnișoara Aurica întreba mereu oglinda ei coclită cum arată, și ea o mințea că mai are o urmă de frumusețe.

De la o vreme începuse să strige la unele cliente, să facă probele mai în silă, și rochiile ieșeau ori prea lungi, ori prea scurte, ori lăsate la poale, ori ridicate pe șolduri. Care era proastă de nu vedea, treaba ei, dar cele mai multe, tinere-tinerele, tot mai

băgau de seamă și se răsteau la ea. Domnișoara Aurica se certa, le amenința că o să cheme poliția, dar nu făcea nimic. Lucra în plus, și asta o costa. I se dusese și vestea că e rea, și de atunci fetele din Cuțarida și Filantropia o ocoleau. Mai îmbrăca vreo negustoreasă – nu mireasă, bineînțeles, adică îi făcea câte o rochie *serioasă*, fără cute și bibiluri, rochia dreaptă ca scândura. Nevasta lui Enache Domnișor, patronul restaurantului *La roata lumii*, coana Elena Domnișor, de pildă, era foarte mulțumită de ea, pentru că spusese la toată lumea:

– S-a dus vremea când aveam ce arăta! Acum trebuie să am numai cu ce merge la biserică!

Așa că de o mâncare mai scotea domnișoara Aurica. Pe ea o rodeau mai mult perceptorii și așteptarea unui bărbat care nu mai venea.

Și pentru ca să înțelegeți mai bine ce fel de om era patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant*, trebuie spus că într-o dimineață se certase cu Gică Hau-hau, pentru că acestuia îi venise o idee năstrușnică.

– Ce-ar fi, domnișoară Aurico, să-ți cumperi și dumneata un *Trup și suflet*? spusese și scosese din pachetul lui de ziare o revistă, pe coperta căreia se lăfăia o tânără în pielea dată de Dumnezeu.

La început, femeii nici nu-i venise să-și creadă ochilor. Pe urmă lepădase revista cât colo, ca și când vagabondul i-ar fi pus cărbuni în palmă.

– Dar ce crezi dumneata, domnu Gică, adică eu sunt vreo femeie *din alea*?

Și dacă «Împăratul» ar fi putut să vadă prin întuneric, i-ar fi zărit obrazul înroșit. Domnișoara Aurica se ridicase în picioare și își căutase cu demnitate banii în buzunarele capotului în care era îmbrăcată. Îi întinsese după aceea haimanalei o monedă cu un gest mare, spunând:

– Poftim!

«Am feștelit-o! se căinase Gică în sinea lui. Asta nu-i dusă la biserică...» Și ieșise în vârful picioarelor.

Dar incidentul fusese uitat, și patroana magazinului de îmbrăcat mirese îl aștepta în fiecare dimineață pe prostovan, plătindu-i costul ziarelor și al *Magazinului ilustrat*. După plecarea lui, rămânea singură.

În unele clipe nu mai putea să sufere încăperea rece, cu mirosurile ei râncede, cu întunericul și cu toate manechinele țepene din jur. Umbla puțin în jurul tejghelei, sub care stăteau aruncate în neorânduială vechi rochii. Avea un mers șovăitor, de om suferind. Cimentul prăvăliei o făcuse reumatică, dar ea nu de dureri de picioare suferea cel mai mult. Se privea des în oglindă. Părul începuse să-i albească pe la tâmple și nu putea să nu-și observa fața fără sânge. Sub ochi, pielea începuse să se strângă, pungă. Când râdea, și asta i se întâmpla destul de rar, i se vedeau dinții galbeni, și în ochii albaștri, morți, «zeamă de lături», cum spunea despre ei nevasta lui Domnișor, se zbătea o teamă nemărturisită. Mâinile îi tremurau puțin, și cu degetele își aduna șuvițele căzute pe lângă urechi. După o lungă contemplare, mută și îngrijorată, se întorcea spre manechinele îmbrăcate în mirese și le așeza coronițele de ceară pe frunțile capetelor rotunde, fără trăsături, ca ale dezgropaților. O clipă, se speria, pentru că un curent nevăzut, strecurat pe sub uși, mișca poalele rochiilor femeilor de canafas. Pe urmă, domnișoara Aurica se apuca să lucreze. Mașina ei de cusut se auzea până la ora 12, când pe Grivița năvăleau oltenii cu roșii.

Patroana magazinului de îmbrăcat mirese ieșea în ușă, se târguia cu câte un zdrahon de negustor și își cumpăra câte ceva de mâncare. După o masă scurtă, punea capul jos, pe perna patului său tare, cu cearșaful schimbat din două în două sâmbete (ca să facă economie, pentru că rufele le dădea la spălătoreasă – singurul lux pe care și-l îngăduia), și până la patru își mințea oboseala.

Când se auzea huruitul cunoscut al obloanelor de pe calea negustorilor, domnișoara Aurica se ridica în capul oaselor și se spăla grăbită în ligheanul ei albastru, așezat totdeauna în același loc: după ușă, numai cu apă încălzită, nici prea fierbinte, nici prea rece, ca să nu facă riduri. Pe urmă, după o scurtă dichiseală, se așeza la mașina ei de cusut, de unde nu se mai ridica până la 9 seara.

Plictiseala zilelor obișnuite de lucru era întreruptă vinerea seara, când, pe la 7 sau 8, domnișoara Aurica ridica privirile din rochiile sale și se uita peste drum. Grivița, de obicei plină de lume, parcă mai respira. Oamenii se răreau, fiecare spre casa lui, și în tinda bisericii Sfântul Mihail se adunau câteva babe, cu lumânări aprinse în mână. Intrarea joasă, de piatră, a sfântului lăcaș le înghițea una câte una. Pe balconul îngust stăteau cerșetorii și milogii cu mâna întinsă. Strigătele lor se auzeau până în prăvălie. Domnișoara Aurica lăsa mai devreme lucrul și, punându-și ceva pe ea, trecea la iuțeală drumul.

Cu ani în urmă, nu se mai știe cine, îi spusese patroanei magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* că are voce frumoasă, și de atunci cânta în corul de douăsprezece persoane al bisericii Sfântul Mihail. Femeii îi plăcea pacea dinăuntrul sfântului lăcaș și dulcele glas al preotului, care citea la nesfârșit acatistele: «Mie dă-mi, Doamne, sănătate, lui Lenuța, sănătate, și tuturor alor noștri. Lui Gheorghe dă-i, Doamne, serviciu, și copiilor noștri, bucurie. Lui unchiul Dumitru, odihnă bună pe unde-o fi, și dușmanior, boală.»

Din zece în zece minute, corul cânta *Lăudat fie Domnul*, și preotul iar citea: «Anicuței, de față, reușită în viață, lui Gică, note bune, lui Sandu, serviciu...»

Pe la 10 seara, biserica se golea, și domnișoara Aurica trecea iar drumul, descuind lacătul cu care închisese ușa magazinului. În prăvălie o întâmpina același miros rânced de mâncare veche, dar ea nu-l mai simțea. De cele mai multe ori, ostenită, fără chef de viață, adormea fără să mai mănânce.

Duminica era altceva. Ziua cea mai așteptată începea mai târziu, pentru că nimeni pe Grivița, în afara negustorilor hrăpăreți, n-ar fi ridicat oblonul. Când se auzeau clopotele de la Sfântul Mihail bătând rar, într-o dungă, patroana magazinului *La Șicul Elegant* se ridica din pat, cu lene. Îmbrăcatul, ca niciodată, dura cam un ceas, mai ales dacă era iarnă, pentru că domnișoara Aurica purta o mulțime de fuste, cusute cu grijă și totdeauna călcate atent. În picioare, peste ciorapii de mătase, Adesgo extra, lucioși și transparenți, își punea niște șosete lucrate cu iglița, ca să-i țină de cald, să nu răcească, Doamne ferește!, pentru că în biserică trăgea, din cauza curentului. După aceea își încălța ghetele sale negre, căptușite cu vatelină, invenție proprie, încheindu-le la copci. Pe cap mai purta încă clamele cu care dormise peste noapte, pentru ca părul să-i fie creț de tot dimineața. Când rochia, bine apretată, mirosind încă a scrobeală, era închisă la toți nasturii, începea să se pieptene.

Părul domnișoarei Aurica nu prea avea culoare – un păr mort, ținut prea mult sub pălăriile sale, despre care vorbea toată Grivița, pălării cu flori, cu rațe minuscule, cu ace lungi, terminate cu câte o bilă strălucitoare, de unde și numele de Madam Cuțit, cum îi spuneau hamalii când o vedeau trecând spre biroul gazetei *Căsătorii*, numai sâmbăta spre prânz, unde se ducea ca să achite, anticipat, taxa pentru anunțurile matrimoniale.

Patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* își dădea seama că părul său n-avea luciu și și-l mai ungea cu untdelemn – «îi trebuie și lui grăsimi», cum citise în almanahul *Magazinului ilustrat*, pe anul 1932, cumpărat de Anul nou de la Gică Hau-hau.

După lunga operație de netezire începea studiul obrazului obosit. În prăvălie era prea întuneric și domnișoara Aurica aprindea un bec mic de 25 de lumini, acoperit cu un cozoroc de carton ars pe margini, din pricina căldurii. Atunci, din apele verzui ale oglinzii mâncate de timp învia un chip mai tânăr parcă, un chip spectral, prelung, cu doi ochi obosiți. Proprietara

magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* își vedea pleoapele umflate ca ale suferinzilor de ficat. (E drept că înainte de fiecare masă bea trei lingurițe dintr-un lichid roșu-aprins, cumpărat de la farmacia Esculap, din Buzești, dar nimeni nu știa dacă acela nu era un tonic.) Cu puțină vaselină, culeasă cu buricul degetului arătător de pe fundul unei cutii, domnișoara Aurica mai dregea ce se mai putea drege pe fața ei. Surâdea chinuit, cum văzuse că surâde o artistă de cinema într-o poză, adică enigmatic, *surâsul suedez*, după expresia unui gazetar, și fără să simtă începea să se placă. «Ah, cu puțină îndrăzneală, ce mai femeie aș fi! își spunea. Dacă aș pune măcar puțin ruj pe buzele vinete și puțină pudră crem pe obrazul drept și pe obrazul stâng, *ca să-mi subliniez pomeții*, cum scria în sfaturile practice ale gazetei *Căsătorii*, la colțul reclamelor! Dar poți să te dai cu chinoroz, când la 9 trebuie să treci pragul bisericii Sfântul Mihail, unde te așteaptă dirijorul corului de douăsprezece persoane?» Așa că, cu toată părerea de rău, domnișoara Aurica renunța să cumpere vreun ruj de buze sau vreo cutie de pudră, ca nu cumva să se zică despre dânsa așa și pe dincolo...

După pieptănat și controlul în oglindă, urma o ultimă inspecție: a ținutei. De afară se auzeau clopotele. Ele scoteau un sunet grav, care pătrundea prin ferestrele și obloanele Griviței, amintind păcătoșilor să vină la slujbă și să aprindă lumânări pentru răposați, să se roage pentru iertarea păcatelor săvârșite în cursul săptămânii.

Duminica, domnișoara Aurica nu mătura, pentru că era păcat. Nu mai aprindea nici focul, ca nu cumva să se trezească cu prăvălia scrum, cum pățiseră alții, așa că până să deschidă ușa și să traverseze strada își înconjura încă o dată manechinele. Miresele de canafas stăteau țepene la locul lor. Fiecare purta un nume, și nu de puține ori domnișoara Aurica le vorbea ca unor femei adevărate:

– Ce crezi tu, Margot, mă mărit anul acesta?

Margot se numea manechinul din stânga ușii, cel care se cam aplecase din cauza vechimii și care părea că se înclină mereu, cu grație, cuiva nevăzut, ascuns în vreun ungher întunecos al prăvăliei.

Margot tăcea, dar domnișoara Aurica auzea voci neauzite.

– Ce spui? În februarie? Mersi, Margot, mersi...

După consultarea primei mirese, trecea la a doua, apoi la ginerii țepeni, îmbrăcați în costume îmbâcsite de praf. Bărbații aveau nume frumoase, culese de prin cărțile citite de-a lungul timpului. Cel din dreapta lui Margot, care-i oferea etern brațul țeapăn, se numea Gérard, cel din fundul prăvăliei se numea Dagobert. Cea de-a doua mireasă răspundea pur și simplu la numele de Aurica, pentru că era îmbrăcată în modelul rochiei pe care patroana magazinului avea de gând s-o poarte când se va cununa cu alesul inimii, chiar peste drum, la biserica Sfântul Mihail.

Odată terminat turul prăvăliei, se făcea și inspecția câinilor năpârliți din vitrină, care o priveau cu ochi imobili. Domnișoara Aurica îi trăgea cu dragoste de urechile moarte, spunându-le: fiți cuminți! Mama lipsește puțin. Unde mă duc? Ei, prea vreți să știți multe. La biserică, unde să mă duc? Ce, eu plec, ca altele, după bărbați? Nuuu... Stați cuminți, ne-am înțeles?

Animalele moarte priveau indiferente ieșirea patroanei.

După ce încuia ușa de două ori și își ascundea cheile în poșeta roasă, domnișoara Aurica privea Grivița. Prăvăliile aveau obloanele trase. Ici și colo mai ardeau becuri chioare, lăsate dinadins aprinse, de frica hoților și-a spărgătorilor. Treceau măturătorii cu târnurile lor lungi de nuiele și își dădeau coate.

– Feriți, mă, la o parte, să treacă cucoana...

Cuvintele-i plăceau domnișoarei Aurica și zâmbea. Traversa cu atenție calea negustorilor, ca nu cumva să dea peste ea vreo mașină sau vreun tramvai și s-o schilodească. Când ajungea în curtea bisericii, pasul său devenea solemn. Cerșetorii o cunoșteau și-i dădeau bună dimineața. Pentru ei punea de cu seară,

în portofelul mic din geantă, mărunțiș strâns cu grijă din vreme: numai monede de 2 lei.

– Bogdaproste, să-ți dea Dumnezeu sănătate și fericire! îi urau milogii în gura mare.

Pe prispă ardeau lumânări sub bolta rece de piatră. Mirosea a ceară topită, și fumul o făcea să lăcrimeze. Se închina din ușă și intra. La ora aceea lăcașul părea pustiu. În strane se adunau bătrânele evlavioase ale Griviței. Soseau bocitoarele, și omul de serviciu, care supraveghea cum ard sfeșnicele. Se auzea cădelnița dascălului clincăind, și ea urca scara mică și întortocheată de lemn, care ducea la balconul unde cânta corul. Totdeauna sosea prima. Băncile negre luceau stins în lumina puțină. În față se aflau la locul lor pupitrele cu note, și pe cel al dirijorului se vedea bagheta ușoară. Domnișoara Aurica își scotea pălăria, o ascundea într-un colț și își atârna paltonul în cuierul ascuns într-o nișă. Privea cam 10 minute altarul cu icoanele sale aurite, pe care juca lumina lumânărilor de spermanțet. Un Christ cu fața prelungă o fixa îndelung. Lui i se adresa de fiecare dată domnișoara Aurica: «Doamne-Dumnezeul nostru, iartă-mi mie păcatele și dă-mi sănătate, Doamne-Dumnezeule, dă-mi fericire și un bărbat care să mă ia cu cununie, să ne înmulțim și să rodim. Așa să-mi ajute Dumnezeu...»

Între timp începeau să sosească și ceilalți: câteva femei între două vârste, semănând cu domnișoara Aurica cum seamănă pușcăriașii între ei după o detențiune lungă, și vreo șase bărbați, oameni serioși, căsătoriți, cu neveste acasă. Vreo doi dintre ei se lăudau că au cântat la Operă în tinerețe, și domnișoara Aurica îi credea. Unul dintre ei, domnul Damian Ionescu, ajutor de șef de masă la Serviciul tabele, îi plăcuse foarte mult, deși auzise că e cam bețiv. Luni de zile a încercat să intre în vorbă cu el, dar glumea deocheat și o cam lua peste picior. De când aflase că era însurat și avea doi copii, nu mai ridicase ochii la el, pentru că totul mergea până la nevastă, că de-aia era făcută sfânta căsătorie, taina tainelor.

Începea slujba, și domnișoara Aurica uita totul. Jos se petrecea un lucru fascinant, care o fura pe femeie. Biserica se umplea de lume, treptat-treptat. La Sfântul Mihail veneau toți negustorii Griviței pentru ca să arate vecinilor că se roagă lui Dumnezeu și că sunt credincioși. Cine i-ar fi văzut pentru prima oară de aici, de sus, ar fi crezut că sunt niște oameni foarte evlavioși, dar patroanei magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* nu-i scăpa nimic, pentru că cine voia să cunoască istoria Griviței domnișoarei Aurica Cârlan trebuia să i se adreseze. Locuia de douăzeci de ani pe calea negustorilor, de când își încropise prăvălioara, și știa toate nunțile și botezurile care avuseseră loc la Sfântul Mihail. Dacă primăria de sector ar fi pierdut vreodată registrul morților și al noilor-născuți, n-ar fi fost nici o pagubă, ea ar fi putut să spună pe dinafară ce era necesar.

În răstimpurile în care corul nu dădea răspunsuri cântate dascălului sau preotului, cele douăsprezece persoane puteau să vadă tot ce se petrecea în strane și în fața altarului. Domnișoara Aurica se așeza, fiind altistă, totdeauna în dreapta, în rândul întâi. Era acolo un colț întunecos, de unde curiozității ei lacome nu-i scăpa nimic. Textul răspunsurilor cântate îl știa pe dinafară, așa că nu era nevoie să fie atentă. După atâția ani putea să cânte cu glasul ei frumos, exact unde trebuie: «Miluiește, Doamne!» sau «Aliluia! Aliluia! Slăviți-l pre El...»

În strana de lângă altar, prima din stânga, sosea întâi coana-mare, doamna Elena Domnișor, mama Domnișorilor, înaltă cât un jandarm, cu o gură ca un cuțit, rece și subțire, pe care o ținea mereu strânsă, ca și când i-ar fi fost frică totdeauna să nu scape vreun secret. Se așeza pe banca ei, cioplită de lemnarul din Buzești, rezemată cu ceafa de cartea de vizită de email, pe care scria cu litere negre: Familia Domnișor. Două strane aveau astfel de etichete. Cea în care se așeza coana-mare și cea a soțului, Enache Domnișor. Ceilalți membri ai familiei – adică nora, Domnica, Vasile, al doilea fiu al negustorului,

și Dumitru, soțul Domnicăi – soseau mai târziu și rămâneau amestecați în mulțimea din fața altarului. Bătrâna asculta țeapănă trei ceasuri slujba, fără să privească în stânga și-n dreapta, dar cu ochiul ei rece nu scăpa nimic. Făcea cruci mari și-și înclina capul cu demnitate. Când auzea corul, pe fața ei trecea un fel de încântare, ce-i lăsa pe obraz un extaz dulce și un surâs atât de împăcat, încât îți venea să-i săruți mâna.

În spatele ei, toți cu nevestele, soseau pe rând ceilalți negustori ai Griviței: Niculaie Curcuman – cel cu fierăria, Manole Dulămiță – dușmanul lui, Ilie Arghir – Herghelegiu, șelarii, stămbarii, croitorii și pălărierul Marin Bălună, cuvios nevoie mare. Acolo, sub balconul bisericii Sfântul Mihail, încremeneau de la 10 până la 12 și jumătate, ascultându-l pe preot și făcând cruci peste cruci. Cum știa o lume întreagă, aveau sufletele încărcate de păcate. Picau și frizerul Sandu Adam, și ceasornicarii din Buzești, adunați parcă cu bobii. Lipsea numai fotograful Nae Stambuliu, care duminica avea dever și al cărui glas, când se făcea puțină liniște în biserică, se auzea de la Gara de Nord:

– O poză artistică, domnilor ofițeri! O poză artistică!

Sau:

– Stai bine, camarade! Râzi, ca să ieși frumos!

Ei, la o cercetare mai atentă, domnișoara Aurica mai descoperea că lipsește, de pildă, Iotici, vecinul lui Haim stămbarul, despre care mai târziu aflase că e pocăit, lipsea domnul Ionică Pară, patronul gazetei *Căsătorii*, care duminica dimineața avea treabă multă, pentru că pe la ora prânzului în locul lui strâmt, de deasupra hotelului Dinicu, picau fetele nemăritate cu taxa de publicație.

Câți era, însă, îi ajungeau domnișoarei Aurica să-i foarfece în mintea ei. Uite, îi lua ea pe rând, despre Domnișori ce să zici? Era ceva putred în familia lor! Vorbea toată Grivița, și ea, care mergea mai des prin casa Elenei, știa mai multe – că acolo ar fi ceva necurat. Bătrânii se înțeleseseră de minune timp de patruzeci de ani. Coana-mare îi povestise de multe ori cum o

luase Enache de la părinți, fără s-o întrebe dacă-l vrea sau nu. Era vorba de două averi de negustori, care la un loc trebuia să facă o avere mai mare. În chestiuni din astea nu se bagă copiii. Bărbații hotărăsc între ei. Fata e chemată și i se arată ginerele: poftim, al dumitale e! Chior, șchiop, să nu-i ieși din vorbă! Și-l luase. Făcuseră doi copii, îi crescuseră mari. Pe Dumitru îl însurase cu Domnica, și ea fiică de bodegar. Domnișoara Aurica știa bine că femeia nu-l iubea nici cât negru sub unghie pe soțul ei, dar nu avusese ce face. Își pusese pirostriile și intrase în casa Domnișorilor într-o vreme când aceștia erau pe scăpătate, și se părea că numai alianța asta salvase restaurantul *La roata lumii* de faliment. Cu zestrea Domnicăi, prăvălia fusese iar pusă pe picioare și totul mergea strună. Mai bine zis ar fi mers strună, dacă Dumitru n-ar fi băut atât. Lumea vorbea că nu se înțelegea deloc cu Domnica și că ar fi neputincios, dar când auzea de lucrurile astea, domnișoara Aurica o lua la fugă, să nu i se spurce urechile.

Al doilea băiat al Domnișorilor, Vasile, cât știa și ea, era cam afemeiat. Urmase liceul comercial, nu seminarul, ca Dumitru, și știa cum să vorbească doamnelor. Nu se însurase, și era «o partidă». Frumos și înalt, semăna cu taică-său, și el cât un stâlp de biserică, era mai mare plăcerea să te uiți din balconul corului la dânsul cum se închină și privește cu ochi batjocoritori în jur. Purta o mustață aurie ca grâul pe o buză parșivă, și ochii lui – Doamne, scapă-mă! – parcă aveau cărbuni pe dinăuntru, și cum o mai scormonea cu ei pe cumnată-sa, Domnica! S-o mănânce, nu alta!

Despre el, domnișoara Aurica știa că se ține cu una Evantia, fostă nevastă de ofițer superior, damă de lume, dusă și în străinătate, care locuia tocmai lângă Dâmbovița, pe strada Grădina cu Cai, unde ar fi, după spusa lumii, cuibul dragostei lor. Unii dintre negustorii Griviței povesteau, și patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* auzise – cum să nu audă? – câte în lună și-n stele despre chefurile Domnișorului

celui mic. Cică acolo bărbații ar bea șampanie din pantofii cucoanelor, și câte altele. Dar câte legende nu mai avea și calea negustorilor! Iată-l și pe Herghelegiu, capital depus 500.000, cum scria pe firma lui neagră. Și ăsta, ce mai poamă! Avusese bani cu lingura, moșteniți de la taică-său. Băuse ce băuse din ei, dar pe la mijlocul vieții se mai potolise. Își luase nevastă tânără. Trăise câțiva ani bine, pe urmă, nu se știe cum, s-a stricat căruța, treabă era că o omorâse pe Marioara – așa o chema – cu sticlă pisată pusă în mâncare, pentru că ea se încurcase cu un ofițer. Lucrul fusese cercetat de poliție, dar ancheta rămăsese încurcată...

În strana cu numărul 7, pe partea dreaptă, sta bătrânul Dilă, cel ce ținea Agenția de pariuri la cai de curse. Și el avea o poveste. Se spunea că pe fii-sa, pe care o înmormântase mai demult, ar fi dat-o unui unchi de departe ca s-o înfieze. O rușine întreagă, care îi făcea greață domnișoarei Aurica ori de câte ori și-o amintea. Unchiul fetei cam ținea la ea și nu se știe ce-a fost între dânșii, tot ce transpirase era că Dilă renunțase la drepturile lui de tată numai în speranța unei moșteniri. Unchiul era bogat și se credea că o va face moștenitoare pe fiica cea vitregă. A făcut-o într-adevăr, dar după moartea lui se spunea că singurul lucru pe care i-l lăsase fusese un loc de veci la Sfânta Vineri.

În spatele stranei lui Dilă se ruga madam Ana, care ținea pe Grivița, în gura gării, cincisprezece fete. Negustorii o ocoleau pe stradă și în biserică, prefăcându-se că n-o văd, și ea stătea tot timpul slujbei cu capul în pământ, și unele femei spuneau că ar plânge cu lacrimi mari cât oul de bibilică pentru păcatele pe care le avea pe suflet, dar domnișoara Aurica, de aici, de sus, din balcon, vedea mai bine. Nu plângea cu nici o lacrimă cât oul de bibilică! Lui madam Ana puțin îi păsa de disprețul negustorilor. Îi cunoștea pe toți câte parale fac. Câte unul mai nimerea după miezul nopții în casa ei și-i cerea câte o fată, deși avea nevastă și copii acasă, că așa sunt bărbații, răi

de pipotă, le mai trebuie câte o femeie străină din când în când. Madam Ana venea la biserică pentru ca s-o vadă preotul, căruia îi plătea niște slujbe secrete, pe care le cunoșteau numai ei doi, în scopul ca acesta să n-o afurisească și s-o denunțe mulțimii că făcea lucruri nepermise de Dumnezeu. Ea însă, domnișoara Aurica, de câte ori o vedea spăsită în strană, ar fi luat-o de mână și-ar fi târât-o în gura gării, în piață, și-ar fi ars-o de vie ori ar fi opărit-o cu apă fiartă.

Lângă intrare, pe la 11 își făcea în fiecare duminică apariția și starostele bătrânilor de pe Grivița, nenea Take Dudău, în vârstă de o sută paisprezece ani. Ea un bărbat scund, cu ochi răi, îmbrăcat ponosit. Mergea agale prin mijlocul bisericii, privind în dreapta și-n stânga. Domnișoara Aurica știa de ce vine la Sfântul Mihail. Își căuta de luni de zile pe fiii săi, unul de nouăzeci de ani, și altul de nouăzeci și trei, cu care se afla în judecată, pentru că, spunea el cui vrea să-l asculte, nu-l întrețineau, cum scria la lege. Dacă-i găsea în biserică (și de vreo două ori îi găsise, pentru că și ei erau evlavioși), îi făcea de râs. O dată, în timpul unei predici a preotului, domnișoara Aurica îi auzise vocea de lângă altar:

– Părinte, e drept ca băieții mei, care sunt de față, să n-aibe grijă de tatăl lor?

Predica se întrerupsese, și să te ții scandal, mai mare rușinea! Moșnegii, fiii lui Take Dudău, o zbughiseră afară pe ușă, urmăriți de aprigul tată, care le striga:

– Să-mi trimeteți întreținerea, că nu v-am cerut cine știe ce: 100 de lei fiecare!

Copiii, dacă li se mai putea spune așa, aveau pensii de 300 de lei pe lună și abia își duceau zilele pe la ușile strănepoților, pentru că familia veteranului număra douăzeci și trei de urmași, fete și băieți, nepoți și strănepoți. Pe nenea Take Dudău îl îngrijea, în casa ei lângă Buzești, o fiică de optzeci și trei de ani. Bătrânul nu mai avea dinți, dar auzea bine și bea sănătos. După slujbă, cine voia putea să-l găsească în prăvălia

Domnișorilor, unde consuma pe datorie sau la invitația vreunuia căruia îi povestea cum era Bucureștiul în urmă cu o sută de ani. Se spunea despre el că se are încă bine cu o femeie de o sută nouă ani, cu care era văzut din când în când pe străzi dosnice, plimbându-se.

Dar să ne întoarcem la domnișoara Aurica, la gândurile ei de duminică. După slujbă, după ce mai trecea o dată printre cele două rânduri de milogi, patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* făcea o scurtă plimbare, singura plimbare pe care și-o îngăduia. Trecea prin fața prăvăliilor cu obloanele trase, ocolea intrările bodegilor, care n-aveau duminică, n-aveau sărbătoare, de teamă ca nu cumva să se lege de ea vreun bețiv, și ajungea dincolo de cinematograful Lia. Dacă era primăvară și era frumos, bea un sirop sub perdelele tărcate ale vânzătorilor de limonadă, dar dacă era vreme urâtă, toamna și iarna, intra în cofetăria Zambila. Se așeza la o masă și cerea un cataif. Îi plăcea frișca, și dacă avea bani mai mulți, lua chiar două prăjituri, pentru că citise în *Magazinul ilustrat* că frișca face tenul frumos.

În prăvălia mică și bine încălzită, plină de oglinzi și borcane cu bomboane, se adunau la ora prânzului îndrăgostiții. Stăteau doi câte doi la o masă mai retrasă și își spuneau vorbe neînțelese. Râdeau și se înghionteau, și asta o umplea de indignare pe domnișoara Aurica. Nebunii, credeau că nu-i vede nimeni cum își strângeau picioarele pe sub mese, dar oglinzile prăvăliei erau astfel înclinate, încât patroanei magazinului de îmbrăcat mirese nu-i scăpa nimic. Când surprindea astfel de scene, domnișoarei Aurica i se înroșeau urechile de rușine. Ar fi vrut să se ridice în picioare și să le spună ceva, dar spaima o ținea pironită pe loc. Curiozitatea ei de fată bătrână era însă mult mai mare.

Aceasta era ora cea mai chinuitoare a zilei. Vechi dorințe neîmplinite, o frică de demult, totul se amesteca tulbure în mintea domnișoarei Aurica. Plătea în grabă și, nemulțumită,

stârnită de o mânie secretă, nu mai vedea nimic în jur. De sus, de la ferestrele caselor negustorilor, se auzeau cântece de gramofon și voci vesele. Patroana magazinului *La Șicul Elegant* nu avea nici o rudă. Nu o chema nimeni duminica la masă și nu chema pe nimeni la ea, pentru că n-avea nici o prietenă. Mai demult, când fusese mai tânără, îi trecuse pragul din când în când o femeie mai în vârstă decât ea, o lenjereasă, Jeana o chema, femeie văduvă, cam fudulă de urechi și cam șleampătă. Se înțelegeau bine, dar nu știu cum s-a făcut într-un an, că aceasta a găsit un bărbat și a plecat cu el undeva în provincie, și după câteva scrisori, în care prietena sa îi scria că e foarte mulțumită cu bărbatul ei, domnișoara Aurica nu i-a mai răspuns, socotind că n-are nici un rost să-i spună mereu că nu s-a măritat și ea.

Duminicile erau plicticoase deci. De lucrat nu putea lucra, pentru că ținea sărbătorile. Sta (după ce mânca o supă gătită de sâmbătă și reîncălzită pe primus) un ceas cu fața sus, în pat. Voia să se gândească la ceva, dar nu reușea. De afară se auzeau tramvaiele rare. Regreta larma zilelor de lucru, când fiecare alerga la treburile lui și strada era plină de o mulțime gălăgioasă. Când se plictisea de zăcut, pentru că dormit nu dormea nici noaptea bine, se mai uita la revistele cumpărate de la Gică Hau-hau sau se certa cu manechinele. I se părea uneori că Gérard zâmbește ironic și-i da târcoale, furioasă:

– Ce te uiți așa la mine? Nu m-oi găsi frumoasă, nu? Cred și eu! Eu muncesc, nu stau, ca târfele, în cofetării și mă pipăi pe sub mese!

Cuvântul *pipăi* o înfiora și începea să plângă.

Cădea cu capul în perne și zguduia patul de furie.

– Mamă, ia-mă la tine, mamă! se ruga unei ființe nevăzute.

Când se trezea, avea ochii umflați și se uita speriată în oglindă. Privea spre celălalt manechin, la Dagobert, și întreba cu duioșie:

– Ce spui tu, scumpule? Să nu mai plâng? Știu, îmi stric ochii, și bărbatul care m-așteaptă vrea să fiu frumoasă...

Mulțumesc, dragul meu, mulțumesc, tu totdeauna te-ai gândit la mine...

Se ridica și privea ceasul cu pendulă. Era aproape 6. Începeau cununiile la Sfântul Mihail. În prăvălie se făcea întuneric. Aprindea becul cel mic, și toată încăperea căpăta un aer ireal. Prin oglinda coclită, domnișoara Aurica vedea ușoara mișcare a rochiilor de pe manechine. Miresele ei parcă dansau. Se îmbrăca febril, și la plecare se răstea și la Margot, și la Aurica:

– Și voi, târfelor, nu vă mai astâmpărați! O să v-arăt eu într-o zi! Vă dau foc, să știți! Vă dau foc!

Ieșea apoi în stradă, trecând din nou Grivița.

Pe scările bisericii Sfântul Mihail se strângeau curioșii și rudele nuntașilor. De câteva ori întârziase și ea pe trepte, ca să știe cum va fi când va avea un ginere. Bărbații, îmbrăcați în haine negre, așteptau lângă ușă. Erau parfumați și vorbeau tare cu rudele. În stradă se auzeau caii de la cupele. Tinerii coborau treptele cu câte un buchet de flori în mână. Întindeau buchetele, sărutând mâna mireselor, și le dădeau la o parte voalurile de Luxemburg, unele cusute chiar de ea. Atunci, în clipa aceea, domnișoara Aurica închidea ochii, ca să nu mai vadă nimic.

Pe urmă începeau cununiile, dansul mână în mână în jurul preotului, cu corurile bine strunite, de sus din balcon. Câteodată, când credea că n-o vede nimeni, domnișoara Aurica își ștergea pe furiș câte o lacrimă. Târziu, pe la 8 sau 8 și jumătate, când în biserică nu mai rămânea nimeni în afara omului care strângea lumânările, patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* cobora de la balcon scara întunecată și întortocheată.

– Bună seara, spunea Petrea prostul, culegând resturile de ceară. N-ai plecat?

– N-am plecat.

– Frumos? Frumos?

– Frumos, nenea Petrea...

– Când jucăm și la nunta matale?

Bătrânul parcă-și râdea de ea. Domnișoara Aurica își înghițea plânsul și spunea încet:

– Curând-curând...

După aceea aduna buchetele de flori uitate prin strane. Le lua cu sfințenie, le mirosea și zicea în gând:

«Poate astea or fi cu noroc...»

Ieșea apoi din biserica pustie și se uita de-a lungul Griviței. Birjele cu nuntași plecaseră de mult. Bătea doar vântul și clătina limba clopotului de sus de pe schela de lemn, sub care atârna o frânghie lustruită.

Acasă, în prăvălie, avea o mulțime de buchete de flori, uitate prin vaze. Florile se carbonizaseră de vechime, deveniseră negre și urâte, dar domnișoara Aurica nu le-arunca, pentru că tot credea că ele îi vor aduce un logodnic. Buchetele miroseau trist, a moarte, a praf și-a uitare. Patroana magazinului de îmbrăcat mirese adormea târziu, gemând în somn, în care visa cavaleri de onoare și cortegii strălucitoare.

Tot stând singură cuc și auzind doamna Elena Domnișor, vecina ei, că nu iese nicăieri, într-o seară, când domnișoara Aurica i-a călcat pragul, i-a spus de la obraz:

– Ia ascultă, domnișoară Aurico, dumneata de ce nu mai ieși în lume?

Beau amândouă câte o cafea în salonul negustorilor, deasupra prăvăliei *La roata lumii.*

– Unde păcatele mele să ies, coană-mare, biserica, și-atât!

– Mai dă-o-ncolo de biserică, că vorbesc cu păcat...

– Unde să mă duc, coană-mare? Mamă n-am; tată n-am! Am doi câini împăiați, atât!

– La un cinema de ce nu te duci? Uite, e plină Grivița noastră de cinematografe. Mai vezi și dumneata cai verzi pe pereți. Eu nu mă duc, c-așa am apucat, dar dumneata ești tânără. Mai înveți cum se ține pălăria pe cap, cum să faci ochi dulci...

– Eu, și ochi dulci, coană-mare...

– Ei, așa vine vorba, bărbatul trebuie ațâțat, nu mă-nvăța pe mine, altfel doarme pe el!

– O să mă duc, coană-mare, dacă spui dumneata...

– Ia să mi te-aud că ai fost! Uite, la Marconi cică e unul cu trupa de reviste: Lică Rădulescu îi zice. Ce-mi povestesc băieții ăștia de prăvălie că face, râzi de te ții cu mâna de burtă, nu alta. Du-te să mai râzi și dumneata, că n-o să te călugărești de-acum...

Și s-a dus domnișoara Aurica. La început nu prea i-a plăcut. Dar o săptămână, două, trei au trecut, și unde pui că s-a îndrăgostit de comicul Lică Rădulescu!

Totul începuse într-o duminică. La Marconi, pe vremea aceea, domnișoara Aurica nu se ducea decât o dată pe săptămână, când se schimbau filmele și revista. La început, vorbele «comicului național Lică Rădulescu», cum scria pe afișul de la intrare, îi cam supărau urechile.

– E vulgar, coană-mare, spusese după prima săptămână. Dac-ai să auzi ce vorbe fără perdea spune, ai lua-o la fugă!

– Că n-oi vrea să spună psalmii pe scenă, și dumneata, domnișoară Aurica! Omul se mai dezbracă la gură câteodată!

După câteva săptămâni, într-o duminică, domnul Lică Rădulescu a lansat tangoul *Visam ca-ntr-un roman*, în cadrul spectacolelor jucate la 6,30 și 9,15 seara, în pauzele filmului *Călărețul fără frică*, cu Tom Mix, și *Amantul mascat*, cu Dita Parlo.

În seara aceea, domnișoara Aurica și-a dat seama că în sufletul comicului național există ceva curat, pentru că cine cânta cu atâta pasiune:

«Visam și eu, ca-ntr-un roman
Să dăruiesc ca talisman
Unui logodnic delicat
Tot sufletu-mi nevinovat»

nu putea să fie un om vulgar. Vocea eminentului comic român o zguduise, și în seara aceea rămăsese și la spectacolul de la orele 9,15, numai să-l mai audă o dată. Pe urmă începuse să vină în fiecare seară la cinema Marconi, în afară de vineri. O cunoșteau de-acum și plasatorii, și casierița, pentru că era imposibil să n-o ții minte pe domnișoara Aurica dacă o vedeai de două ori la rând.

Azi așa, mâine așa, n-a mai răbdat de curiozitate și a început să se intereseze de el. Să întrebe pe casierița cinematografului sau pe plasatori, n-a îndrăznit. A mers direct la domnul Ionică Pară, directorul gazetei *Căsătorii*, despre care se spunea că știe toată istoria Bucureștiului pe dinafară.

– Domnu' Ionică, am o treabă cu dumneata...

– Cu plăcere, te ascult, domnișoară...

Domnul Ionică Pară era amabilitatea în persoană, și nu pe degeaba, pentru că în fața lui stătea o clientă care publica permanent un anunț de șase rânduri, în valoare de 34 de lei zilnic, conform tarifului în vigoare.

– Domnu' Ionică...

– Ei...

Dumnealui credea că e vorba de cine știe ce rețetă de frumusețe pe care femeia voia să i-o ceară. Directorul gazetei *Căsătorii* umbla totdeauna cu buzunarele pline de piramidoane, sticluțe cu sirop pentru tuse; nici n-apucai să deschizi bine gura, și știa ce te doare și te servea ca pe taică-său.

– Domnu' Ionică, ce-i cu Lică Rădulescu, de la Marconi?

– Peștele ăla? Domnișoara Aurica nu înțelesese bine ce însemna vorba asta, dar roșise ca la auzul unui cuvânt de ocară. Psiholog, Ionică Pară o dresese: Da' de ce-ntrebi, domnișoară?

– Ține la el o prietenă de-a mea și vrea să știe dacă e însurat...

– Însurat. Are și doi copii. Un băiat și-o fată...

– Și nevastă-sa cine e?

– Una bătrână și urâtă...

– Păi de ce-a luat-o bătrână?

– Pentru că avea bani. Un director de trupă de revistă trebuie să aibe la început cu ce să-și plătească actorii...

– Așa, și nu știi dumneata unde stă?

Domnul Ionică Pară, vulpe bătrână, pricepuse, dar se făcuse că plouă și-i dăduse adresa. După două zile, în pauza de la prânz, adică de la 1 la 4, când ținea magazinul închis, domnișoara Aurica luase două tramvaie și începuse să dea târcoale casei comicului Lică Rădulescu. Zile întregi îl pândise, și în cele din urmă îi văzuse și nevasta, și copiii. În sufletul ei încolțise o speranță surdă. Se apucase să-i scrie bilete la cabină, semnate «O admiratoare», dar el nu-i răspunse niciodată.

Domnișoara Aurica nu se lăsase, și-și făcuse complice o femeie de serviciu care mătura cinematograful, rugând-o să-i vândă ei obiectele pe care artistul le-ar fi uitat întâmplător în cabina în care se dezbracă, cum ar fi, de pildă, o cutie de chibrituri, o tabacheră, un buton de manșete...

– Plătesc bine! spusese.

Femeia de serviciu, văzând că are de-a face cu o nebună, începuse să-i aducă câte ceva și, primind într-adevăr bani buni pentru fiecare fleac cărat de la ea de-acasă, merse într-o zi până acolo că-i întinse o pereche de bretele:

– Poftim...

– Ce-i asta?

– Cozondracii lui domnu Lică...

Domnișoara Aurica simțise cum îi îngheață inima. Ăsta era un lucru purtat de el, și tot sângele i se urcase la cap. Plătise cu 100 de lei bretelele și le pusese la loc sigur în lada ei cu lucruri de zestre, pe care și le strângea de ani de zile.

Pe urmă, patima crescuse ca un bulgăr de zăpadă. Azi o fundă, mâine o cămașă, începuse să vorbească despre el, și cui să-i povestească alteia decât Elenei Domnișor, la care mergea zilnic în timpul liber?! Așa că ce-i auziră urechile bătrânei într-o seară?

– Coană-mare, am o taină...

– Nu mai spune, domnișoară Aurico...

– Coană-mare, am întâlnit aventura vieții mele...

– Nu mai spune...

Bătrâna, trecută prin multe, o ascultase cu o ureche.

– Coană-mare, îl iubesc pe domnul Lică Rădulescu...

– Să fie într-un ceas bun, ce ți-am spus eu? Du-te și dumneata, domnișoară Aurico, la cinema, mai scoate capu-n lume... Da' el știe?

– Știe. Ne-am și întâlnit de câteva ori...

– Ei?

– Numai că treaba e încurcată...

– Cum adică?

– E căsătorit, coană-mare, și are și doi copii...

– La artiști, mai merge...

– Așa a zis și el.

– Nu cumva...

– Nuuuu! Asta nu! Mă știi cum sunt! Fată mare pân-oi muri dacă nu-mi pun cununița la Sfântul Mihail.

– Atunci cum, domnișoară Aurico?

– Ne plimbăm de mână, prin parcul Carol, pe la Șosea, când are el timp, că-i tare ocupat...

– Să nu te afle nevasta...

– De-aia mi-e și mie groază...

– Și ce-ți spune?

– Câte nu-mi spune, coană-mare! Mă iubește. O să divorțeze și-o să mă ia pe mine.

– Ia te uită!

– Daaa! Trebuie să mai am puțină răbdare. Dac-ai auzi cum vorbește de nevastă-sa! Din balcâză n-o mai scoate, că e grasă, coană-mare, cât un poloboc de-al dumneavoastră. Grasă și neagră-tuci...

– Și copiii?

– Copiii? Sunt ca rupți din soare. O să-i cresc eu și-o să-i dau la școli. De altfel, băiatul e destul de mare. E la liceu, numai premiul întâi ia...

Domnișoara Aurica inventa cu o frenezie convingătoare.

Și ce ți-a mai spus? Într-o seară, mi-a spus că dacă n-am fost prima lui nevastă, în schimb o să-i fiu ultima...

Altă dată picase în casa bătrânei cu alte povești. Spunea despre Lică Rădulescu că e un fost moșier scăpătat, care s-a apucat de artă pentru ca să nu moară de foame. Într-o iarnă, domnișoara Aurica adusese la subsuoară o haină veche bărbătească, găsită prin rafturile ei, și-i cârpise toată seara reverurile destrămate.

– Asta ce mai e, domnișoară Aurico? întrebase Elena Domnișor.

– Ce să fie, coană-mare, haina lui. Mi-a dat-o s-o cârpesc...

– Păi nevastă-sa ce păzește?

– Ce să păzească? Nu ține la el, aia e...

«Nu, că e nebună! își spusese bătrâna în gând, uite ce-i trece prin cap!»

Bine, bine, se putea întreba oricine, domnișoara Aurica îl iubea pe eminentul comic național Lică Rădulescu, dar de ce mai dădea anunțuri în gazeta *Căsătorii* că vrea să se mărite? Era foarte simplu: domnișoara Aurica tot mai spera că, într-o zi, va găsi un logodnic adevărat.

Totuși, lucrurile nu se opriseră aici. Ce-i trecu prin cap într-o zi patroanei magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant*? Luă tramvaiul și se opri la tipografia Coresi, de lângă Buzești.

– Bună ziua, spusese, intrând.

– Bună ziua.

– Sunt secretara comicului Lică Rădulescu, de la cinema Marconi, și aș vrea să comand o sută de cărți de vizită pentru dânsul...

– Cu plăcere, când să fie gata?

– Cât mai curând.
– Peste patru zile.
– Peste patru zile.
– Poftiți să v-alegeți litera...
– Ce literă?
– Adică cu ce o să fie scrisă cartea de vizită...
– Aaa, pardon...

Un sfert de ceas îl chinuise pe tipograf până să se hotărască, și în cele din urmă se înțeleseseră.

– Și textul?
– Poftim, e scris aici pe hârtie.

Îi întinsese o bucățică de jurnal zmângălit, o reclamă ruptă dintr-un ziar: «Lică Rădulescu, eminent comic român, a fost și în străinătate...» și cu cerneală adăugase adresa.

– Bine, cucoană.
– Cât mă costă?

Atât și-atât. Plătise și plecase. Peste patru zile, avea în mână o cutiuță de carton în care se aflau cele o sută de cărți de vizită. O să vă întrebați de ce-i trebuiau patroanei magazinului de îmbrăcat mirese aceste cărți de vizită. Treaba era simplă. De mai multă vreme, nerenunțând la serviciile gazetei *Căsătorii*, domnișoara Aurica avea «vederi» înlesnite de Marița ghicitoarea din Calea Griviței, colț cu Basarab, «Madam Mafalda, celebra prezicătoare venită de curând în București de la Paris, cea mai învățată spiritistă, 9 ani a studiat în Persia și India», cum scria pe toate anunțurile lipite pe geamurile vitrinelor Griviței. Se ducea la ea în fiecare joi să-i dea în cafea, și acolo se aranjau viitoarele întrevederi.

– Un domn foarte serios, o anunța de fiecare dată ghicitoarea. Vezi cum te gătești, că are studii.

Degeaba întreba domnișoara Aurica ce învârtea, madam Mafalda nu-i spunea nimic. O lăsa să se frământe până seara. Cu ce să se îmbrace? Ce pantofi să-și pună în picioare? Avea

o singură rochie mai ca lumea, una neagră de catifea, dar aceea nu-i plăcea Elenei Domnișor, care spunea în gura mare:

– Domnișoară Aurico, iar îți pui prapure pe dumneata, de fuge omul ca dracu de tămâie! O femeie trebuie să se gătească în culori vesele, să atragă ca floarea, nu să-și pună doliu...

Așa că patroana magazinului de îmbrăcat mirese scotea de sub tejghea cine știe ce vechitură țipătoare, care o făcea și mai caragioasă, și ea nu înțelegea de ce vizitatorii stăteau ce stăteau și-și găseau de lucru ca să plece, după ce aruncau o privire fugară în magazinul înghesuit. Și cum vizitele fără urmări se înmulțeau, ce-i trecuse prin cap? Comandase aceste cărți de vizită, pe care le făcea uitate peste tot. Pe câte una scrisese cu litere prefăcute:

«Draga mea, te-am așteptat zadarnic aseară după ora 10. Nu înțeleg ce te-a reținut să mă faci să sufăr atât? Cred că ai destule semne de dragoste de la mine. Te aștept, suflet drag, la aceeași oră, în același loc, al tău, te sătură, Lică...»

Domnișoara Aurica avea o strategie bine stabilită. Se făcea că pregătește cafeaua și-l lăsa singur pe musafir. «Un bărbat, cât s-ar ține el de bine, dacă vede că există un concurent, altfel se uită la tine...» «A, vrea să zică „persoana“ mai are pe cineva. Biiiine!» și devenea gelos, și dacă era gelos însemna că o iubește pe ea, pe domnișoara Aurica. Pe urmă, altfel duceai conversația...

«Bonjour...»

«Bonjour.»

«Cutare», își spunea el numele.

«Cârlan.»

«Îmi pare bine.»

«Și mie.»

«Deci, dumneavoastră sunteți.»

«Eu, domnule.»

«Frumos magazin aveți!»

«Găsiți?»

«Da.»

«Douăzeci de mii capital» (minciună învățată de la domnul Ionică Pară).

«Nu mai spuneți. Frumos...»

«Nu-i așa? Și dumneavoastră?»

«Eu lucrez la Banca de credit mărunt...»

«Oooo...»

«Contabil-șef!»

«Frumos!»

«Frumos, nu-i așa?»

«Om serios?»

«Domnișoară!»

«Bine, domnule, deci?»

«Deci... să ne cunoaștem...»

«Cum doriți dumneavoastră...»

«Beți o cafea?»

«Cu plăcere.»

«Dispar o clipă dincolo. Până atunci mai uitați-vă prin revistele astea.» Acum era momentul. Deasupra revistelor de mode, cartea de vizită: «Lică Rădulescu, eminent comic român, a fost și în străinătate».

Asta te putea pune pe gânduri. Păi un om dus prin străinătăți, un om care a stat de vorbă cu atâtea femei frumoase și avea corespondență și chiar legături sentimentale cu o domnișoară ca ea, asta însemna ceva! Acum să te vedem, domnule Cutare! Așa, te uiți în spate, crezi că nu te vede nimeni ce faci? Vrea să zică întorci cartea de vizită și citești? Te faci galben de mânie, vrei să te ridici și să pleci, dar ceva mai puternic decât voința te reține. Am să te fierb, am să te chinui, să ții minte ce-i aceea iubire.

Ia s-aducem noi cafeaua.

«Poftiți.»

«Mulțumesc.»

«Cum vi se pare?»

«Foarte bună.»

«Specialitatea mea.»

«Poate știți să gătiți tot atât de bine.»

«Cum nu? Să vă fac o ciorbă cu cap de piept sau o pâine de casă, s-o mâncați, să mă scuzați, goală, nu altceva...»

«Spuneți-mi, iertați-mă că sunt indiscret, dar am găsit o carte de vizită pe masă, din întâmplare. (Aici, Aurico, trebuie să roșești, să te faci ca morcovul!) Îl cunoașteți de mult pe domnul Lică Rădulescu?» (Cartea de vizită trebuie smulsă și ascunsă în buzunar.)

«Dacă-l cunosc? (Cu glas de femeie perfidă.) Dar suntem prieteni vechi!»

«Mi-am închipuit.»

«După ce?»

«Ei, am și eu semnele mele.»

«Ce spuneți?!»

«Nu vă ascundeți, domnișoară, vă iubește, nu-i așa?»

«Mda. A vrut să-și lase nevasta și copilașii pentru mine, dar eu...»

«Domnișoară!»

«Dar cum crezi, domnule, că procedează o femeie cinstită?»

«Nici nu mi-am închipuit altfel, dar femeile din ziua de astăzi...»

«Le cunosc, domnule, sunt niște stricate.»

Și așa mai departe. Numai că întrevederile se petreceau altfel.

Pe la 5 după masă, pentru că în prăvălie se întuneca devreme, aprindea cele trei becuri, risipă pe care o regreta mai târziu. Dormea după prânz, contrar obiceiului, ca să arate mai bine, și se mai uita în oglindă. «Vederile» începeau cam pe la 6. Timpul trecea repede, mai cu îmbrăcatul, mai cu așezatul părului. Când bătea ora stabilită, patroana magazinului de îmbrăcat mirese încremenea pe scaunul ei. Pândea fiecare pas de pe trotuar și sărea ca mușcată de șarpe, părându-i-se că a auzit o bătaie în ușă. Deschidea ușa, se uita afară – strada cu

mulțimea ei indiferentă de ceferiști și necunoscuți n-o interesa. Închidea iar ușa și se mai privea o dată în oglinda coclită. Timpul trecea. Iar o luau gândurile...

«Măcar de ar fi un suflet simțitor, uite, domnul – ea spunea totdeauna «domnul» cu o plăcere subtilă – domnul din seara asta poate să fie și mai în vârstă, poate să fie chiar văduv, deși n-ar fi prea fericită, pentru că bărbatul care a mai trăit cu o femeie nu o uită chiar atât de ușor și totdeauna face comparații cu răposata... Dar lasă, domnule, că o s-o uiți pe răposata! Eu sunt o femeie și jumătate și nu mă știu decât cei ce mă cunosc, și cine să mă fi cunoscut, când am dus o viață fără de prihană, o viață cinstită de femeie care a muncit pentru magazinul ei, pentru un viitor fericit, pentru un cămin, pentru copiii care vor veni pe lume, pentru că ea, domnișoara Aurica, atâta lucru învățase, că imediat după căsătorie trebuie să facă un copil sau doi...»

Iar se uita la ceas. Trecea sfertul de oră când mai avea putere să aștepte. Se apuca din nou să mături ușor prin magazin, pentru că tot i se părea că fărașele scoase afară la rigolă înainte cu un ceas nu erau destule. Din oglindă o urmărea imaginea ei cocoșată, cu chipul spectral, care o făcea să gândească că, de fapt, fața ei avea o paliditate provocatoare...

O supărau și cearcănele de sub ochi, dar își spunea că în curând se va face seară și, de ce să se mintă, existau bărbați cărora le plăceau și femeile puțin consumate. Domnișoara Aurica mai avusese întrevederi, la care refuza să se mai gândească, socotindu-le niște întâmplări ale altor femei, și știa că se poate ajuta și cu lumina lămpii îmbrăcate în hârtie roșie, așezată la capătul patului (totdeauna lăsa perdeaua despărțitoare puțin crăpată, ca să se zărească așternutul alb și scrobit și pernele dolofane ca niște pepeni, într-o neglijență voită). Becul arunca în magazinul de îmbrăcat mirese niște dungi portocalii, care ajungeau până sub poalele manechinelor. Lampa de sus era stinsă cam după un sfert de ceas de la sosirea oaspetelui,

adică atunci când domnișoara Aurica trecea dincolo de perdeaua galbenă de mătase veche, roasă pe la poale, ca să aducă o dulceață sau un păhărel de rom (după dorințele pretendentului: unii sufereau de stomac).

Atunci magazinul ei căpăta adâncimi și unghiuri nebănuite. Foșnetul rochiilor albe de pe manechine închipuiau o muzică auzită numai de ea, o muzică sugestivă care putea să îndemne, subconștient, pe câte unii la fapte mai îndrăznețe.

După un păhărel sau două (cei mai mulți dintre vizitatorii magazinului *La Șicul Elegant* cereau până la patru păhărele de rom), domnișoara Aurica trecea la alte șiretlicuri. Avea și ea, ca toți negustorii de pe Grivița, un gramofon vechi și câteva romanțe cântate de tenorul Zavaidoc. Odaia întunecată, cu tavanul crăpat, se umplea de o melodie hârâită, și căldura băuturii dădea puțin farmec pereților reci, fără tablouri, cu mobilă putredă prin colțuri, mirosind vag a lucru stătut, cum miroase orice încăpere de om singur.

Era mai prost vara, pentru că domnișoara Aurica n-ar fi deschis în ruptul capului ferestrele (dacă, Doamne ferește, îl trage pe musafir curentul?). Pe urmă, ce? Să se uite toată Grivița în magazinul ei? S-o vadă cu cine stă? Păi dacă omul se răzgândește? Dacă n-o duce la Sfântul Mihail să-i pună cununița? Atunci să-și audă vorbe? Că primește singură bărbați necunoscuți în prăvălie? Că face cine știe ce, ca putoarea aia de duduia Carmen Popescu, care și-a făcut din magazin casă de randevu? Așa că musafirul era așteptat cu urechea ciulită. Domnișoara Aurica stătea cu ușa deschisă puțin, cât să vadă o fâșie îngustă din calea negustorilor și să nu fie zărită din stradă. Își alegea de obicei o oră când pe Grivița era aglomerație, și vecinii nu puteau să observe că un necunoscut i-a trecut pragul.

Vara, stămbarii stăteau afară, pe trotuare, dar norocul ei era că în dreptul bisericii Sfântul Mihail nu se afla nimeni cu magazinul vizavi. Pe urmă, într-un minut, întunericul (vederile nu se făceau decât pe înserate, din motive lesne de înțeles) îl

înghițea pe pretendent, și ușa era încuiată cu grijă. Pe geam, patroana magazinului de îmbrăcat mirese așternea un afiș mare de tablă: ÎNCHIS, și oricine ar fi bătut, ea nu mai deschidea. Oaspetelui intrigat, dacă o întreba, îi răspundea:

– Cine să fie? Clientele mele, niște mahalagioaice de care n-am timp acum. Toate fetele din lume se mărită, și eu trebuie să le fac rochii. E drept că rochii ca ale mele nu se croiesc două în București! Îmi și plătesc bine, ce-i drept, dar azi n-am chef de nimeni, trebuie să vă simțiți bine...

Ca gustare, domnișoara Aurica pregătea, dacă era iarna, afumături (vara – numai salate proaspete, stropite cu untdelemn și cu oțet), ca să fie lăudată pentru calitățile de gospodină, pentru că alături de carnea tăiată așternea și niște gogoșari roșii (mari, să mă scuzați, cum spunea, cât pumnul!), numai buni de mâncat.

Întrevederile țineau cam o oră, o oră și ceva. Unii se mai întideau la vorbă, erau mai curioși, nu putea să-i dea afară. Fuseseră cazuri când repetaseră vizita, pentru că le plăcuse vizita, dar nimeni nu pusese întrebarea pe care domnișoara Aurica o aștepta de ani de zile: «Ei, când facem nunta?». Bărbații veneau, cercetau cu privirile magazinul încă de la ușă, ca și când ar fi fost perceptori, se așezau pe scaunele șubrede și începeau să mănânce cu poftă. Unii cereau și vin. Vin, domnișoara Aurica dădea numai atunci când credea că încep să existe oarecare șanse, pentru că după ce musafirilor li se arătau cățeii împăiați din vitrină, albumul de familie, pe care-l răsfoiau cu o grabă indiferentă, aceștia treceau la discuția propriu-zisă. (Ei, unde era romantismul de altădată? Unde erau iubirile care durau câte treizeci de ani?) Așa că după ce proprietara magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* înghițea ce înghițea, odată lăsa la o parte orice reticență și se așeza pe un scaun, vorbind negustorește. După ce le spunea câți bani avea strânși în tejgheaua ei, încuiată cu cheia (câteodată se temea ca nu cumva să fie gâtuită de vreun hoț care să se dea drept pretendent la

mâna ei), se ridica în picioare și desfăcea ușile garderobului. Era o plăcere pe care puțini oameni puteau s-o înțeleagă. Domnișoara Aurica avea lenjerie pentru trei vieți: douăsprezece cearșafuri de olandă cu tiv de dantelă, douăsprezece fețe de perne, patru cearșafuri de plapumă, cu nasturi de sidef, cămăși transparente de noapte, bluze lucrate cu migală și, în sfârșit, materialul ce începuse să se taie în dulap de atâta vechime, din care avea să-și facă rochia de mireasă...

Odaia se umplea de un miros insuportabil de naftalină, și dacă oaspetele cerea să fie deschisă o fereastră, din pieptul delicat al domnișoarei Aurica izbucneau proteste dulci: «Dacă deschid fereastra, se face curent și, știți, sunt o fire delicată, la cel mai ușor vânt, mă umflu...» sau: «Cum credeți că am să pot să fac așa ceva? Ne vede lumea de pe stradă». Lucrurile erau așternute de obicei pe o masă transformată în puțin timp într-un munte de pânzeturi, care, oricum, luau ochii pretendenților.

Când și această operație se sfârșea, domnișoara Aurica întreba și ea câte ceva. Ce meserie avea necunoscutul, câți ani, dacă mai fusese însurat, câte ceva despre rude, totul cercetat cu migală și cu chibzuială, pentru că de măritat voia să se mărite, dar nici așa, să se arunce cu capul în baltă, nu se putea...

Minutele treceau pe neștiute. Necunoscuții își luau rămas bun de la ea. Domnișoara Aurica le întindea mâna unsă și parfumată, căutând să vadă în ochii musafirilor sclipitul de interes care să-i mai aducă între pereții prăvăliei sale. La cei mai mulți, lumina aceea nu se ivea. Ei dădeau din umeri drept răspuns la întrebarea: «Când o să vă mai revăd?» și adesea se auzea o frază bine cunoscută: «O să vă mai scriu eu...».

Și rămânea singură în odaia rece, vara și iarna, între luminile becurilor aprinse inutil, care-i arătau muntele de rufărie mirosind a naftalină. Și-atunci, ura ei se revărsa pe manechine, asupra cărora se arunca înfuriată.:

– Numai voi, târfelor! Numai voi, invidioaselor, îmi purtați nenoroc! Dar am să vă dau foc! Am să vă dau foc! Așa să

știți. Să ardeți cu inima voastră de lemn! (Domnișoara Aurica credea neclintit că manechinele aveau în trupul lor de canafas câte o inimă de lemn, nesimțitoare și păguboasă.)

Chipurile celor două mirese parcă zâmbeau ironic, și ea le pălmuia furioasă:

– Na, putorilor!

De fapt, numai pe Margot o pălmuia, în cealaltă nu da pentru că avea impresia că se pălmuia pe sine.

Nu lipsiseră nopți în care domnișoara Aurica fusese gata-gata să pună mâna pe un chibrit și să aprindă poalele vechilor rochii, gata să moară în magazinul pustiu. Se potolea târziu, când simțea că i se face foame. Atunci aduna grămadă «zestrea» și o arunca la întâmplare în dulapul de lemn de nuc cu un picior mai scurt, cu o ură neascunsă. Privea rămășițele din farfurii, paharul (ea nu bea niciodată), cu urmele gurii musafirului, plin pe jumătate sau golit până la fund, și-o apuca somnul. Aprindea primusul, își făcea două ochiuri și sta deasupra lămpii, lăsându-se afumată de untdelemnul rânced. Mânca animalic, cu o foame turbată, rupând din pâinea rămasă, și orice urmă de cochetărie îi dispărea de pe chip. Lațele părului fără culoare îi cădeau pe obrazul lipsit de sânge, și degetele ciocănite cu acul căutau prin tigăile murdărite de unsoare.

Adormea târziu, pe un scaun, cu capul pe-o mână, uitând becurile aprinse. Din vitrinele curățate de cu dimineață, cu o măturică de pene de struț, o priveau ochii etern uimiți ai câinilor ei împăiați. Prăvălia domnișoarei Aurica părea atunci un mormânt tăcut, uitat undeva în lume, sub stelele nepăsătoare.

În zori, la 6, proprietara magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* era trezită de strigătul «Împăratului»:

– Ia catastrofa, catastrofa!

Ochii săi încercănați se redeschideau, priveau ca la un loc străin podelele, manechinele țepene și patul nedesfăcut, cu pernele dolofane, cu cearșaful imaculat. Și grijile zilei următoare

o făceau să uite repede necazurile. În ușă se auzeau bocănituri repetate:

– Domnișoară, domnișoară! Ai deschis?

Se ridica, își arunca două palme de apă pe ochi și spunea mormăind:

– Acuși deschid!

De afară răzbăteau sunetele bidoanelor lăptăreselor, lovite unul de altul. Numai ele soseau atât de devreme dimineața ca să comande rochii de mirese sau așternuturi pentru vreun botez. Domnișoara Aurica le primea cam fără chef, privindu-le cu atenție, ca și când ar fi voit să știe cât să le ceară, și după o tocmeală aprigă (totdeauna spre sfârșitul săptămânii și după asemenea «vederi», domnișoara Aurica cerea mai mult pentru lucrul său), începea să ia măsurile clientelor, notând cu un creion bont niște cifre într-un registru vechi, cu paginile îngălbenite. Ziua trecea, la prânz se ducea până în gura gării și dădea un anunț pentru ziua următoare la gazeta *Căsătorii* a domnului Ionică Pară.

După un astfel de anunț, pe la începutul lunii februarie a anului 1933, domnișoara Aurica începuse o corespondență «serioasă» cu un necunoscut. Nu știa cum îl cheamă, pentru că în rubrica «matrimoniale» schimbul de scrisori se anunța la o căsuță poștală, și cei ce-și scriau se foloseau de pseudonime. Ea răspunsese cu cuvântul «Cinste», iar necunoscutul semnase «Liliacul». După al treilea plic, își fixaseră o întâlnire pentru ora 6 după masă, în prăvălia *La Șicul Elegant*. Patroana magazinului precizase adresa, cu detalii, ca nu cumva omul să greșească și să nimerească în altă parte. În ziua aceea cu lumină murdară și un cer cenușiu și aproape, domnișoara Aurica se sculase devreme, bine dispusă, avea «moral», cum o sfătuia madam Mafalda, ghicitoarea, căreia îi arătase joi, la cafea, rândurile lunguiețe, scrise apăsat de corespondentul necunoscut. Prezicătoarea studiase, cum susținea, și grafologia la Paris în

afara științelor oculte, așa încât putea să-i facă clientei sale un portret după semnele așternute pe hârtie.

– Trebuie să fie înalt și cu ochii verzi... hotărâse ea după un studiu de un sfert de ceas.

– Ei cum, madam Mafalda... De unde vezi dumneata în cerneală ochii lui verzi...

– Literele sunt apăsate, și apăsat nu scriu decât oamenii bine făcuți, care de obicei au ochi verzi, logic...

– Logic, încuviințase și ea, puțin nedumerită, și deodată se și închipuise singură cu el în magazin. «Ah, nu-mi strângeți atât de tare degetele. Mi-a spus mie madam Mafalda că sunteți un om puternic, dar nici chiar așa. O să mă striviți...» Sau: «Ce faci, domnule?» El: «Nimic, domnișoară, pasiunea e de vină...» «Bine, dar dumneata nu-ți dai seama că, să mă scuzi, ești, pardon, brutal?»

Ghicitoarea nu mai scosese nasul din hârtie. Citea acolo ceva cu totul misterios.

– Trebuie să fie un om focos, care mănâncă mult, care are sânge aprins, nu ca atrofiații ăștia de negustori de pe Grivița.

– Ce spui, madam Mafalda?

– Chiar așa. E sangvin!

Unui om cu astfel de temperament îi trebuia o încurajare rapidă. «Ei, se certa ea cu o cochetărie străină de firea sa, la ce te gândești? Ce, ai luat-o pe urmele duduii Carmen Popescu?» «Eu să mă asemăn cu putoarea aia care a întins un București și jumătate? Mai bine moartă, fără cununii la Sfântul Mihail, nici mâna nu i-o dau să mi-o sărute.» «Ei, chiar așa, domnișoară Aurico?» «Exagerez, desigur, dar dacă domnul e galant, dacă îi surâde magazinul în care l-am primit! Ce spui, domnule?» «Mi-ar place. Pentru două suflete stinghere ca ale noastre...»

Iată de ce se sculase domnișoara Aurica atât de bine dispusă. Ceva îi spunea că în ziua aceea avea să cunoască, în sfârșit, un om foarte interesant. Numai că imaginea zilei strălucitoare de iarnă, potrivită pentru această «vedere», nu semăna deloc cu

scîrba de vreme de afară. Ningea murdar, cu fulgi bălăciți, amestecați. Strada era acoperită cu o mâzgă gri, și prin viscoleala deasă abia se mai zăreau turlele bisericii Sfântul Mihail. Pe clopotniță croncăneau patru ciori, bătând din aripi, ca și când s-ar fi bucurat de ziua asta ciudată. Treceau primele tramvaie, cu felinarele lor unsuroase, galbene. Societatea de transporturi aruncase noaptea câteva vagoane de sare pe șine, și zăpada se transformase într-o mocirlă cafenie. Săniile lăptarilor alunecau ușor, și caii își zornăiau nefiresc clopoțeii de la gât.

Pe caldarâm băteau bocanci soldățești.

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Inima domnișoarei Aurica îngheța de o presimțire dureroasă. Ce s-o fi întâmplând afară? se întrebă, dar își văzu de treabă. Mașina de cusut începu să huruie fără odihnă. În ziua aceea întârziase și Gică Hau-hau cu ziarele, dar ea nu se neliniști deocamdată, pentru că iarna «Împăratul» o mai scrântea.

Când apăru vânzătorul de ziare, pe la 8 și jumătate, patroana magazinului de mirese îl întrebă:

– Dar ce se întâmplă, Gică, afară? De azi-dimineață trec soldați spre linia Constanței...

Vagabondul își scuturase șapca soioasă, plină de zăpadă, se și uitase în jur.

– Fac grevă cei de la Ateliere.

Gică Hau-hau plecase, lăsând-o singură. Pe urmă, cam pe la 10, domnișoara Aurica își dădu seama că nu mai aude tramvaiele. Grivița răsuna ca o oală goală. Nu mai treceau parcă nici oameni. Se uită afară. Pustiu. Ningea numai în dușmănie, și vântul învârtejea fulgii apoși sub felinare. Țăranii veniți cu garniturile curselor locale parcă fugeau pe sub ziduri, ținând sub braț coșurile lor de paie. În vitrinele obosite ale celorlalți negustori străluceau palid becuri chioare. Stămbarii n-aveau clienți. Dinspre gura gării iar se auziră tropote:

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

– Merg la Ateliere! răsuna câte o voce singuratică de afară.

Pe lângă vitrina magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* treceau capelele albastre ale jandarmilor. Coarnele lor țuguiate se albiseră de zăpadă. În față, călăreau ofițerii pe niște cai murgi, nervoși și pintenogi, din care ieșea aburul. La șoldul mantalelor străluceau stins săbiile.

– Or să-i împuște pe cheferiști! răsunase iar vocea aceea dogită de afară.

– N-au ei curajul ăsta, îi răspunse careva, și pe urmă se auzi o lopată curățind omătul de pe trotuar.

În prăvălie era frig și domnișoara Aurica mai puse câteva cioturi de lemn pe foc.

«Dacă nu vine?» se întrebă cu spaimă, și tot ea își răspunse repede: «N-are de ce să nu vină. Ce legătură e între greva ceferiștilor și „vederea" noastră?» Noaptea visase bine și se apucă iar mai cu spor să tragă la mașină.

În dreptul bisericii Sfântul Mihail se oprise un om-sandviș pe picioroange. Suna sirena de la Ateliere, îndepărtat și straniu. Sub copaci se zăreau purcoaiele de frunze moarte de astă-toamnă, umezite și pline de zăpadă. Acoperișurile caselor străluceau stins în dimineața de februarie. Trunchiurile salcâmilor Griviței parcă erau jupuite.

– Soldul! Soldul! Reducere cu 30%. Ia desfacerea, desfacerea! striga ca o cobe de-afară omul-sandviș.

Cele două placarde de carton care acopereau spatele și pieptul omului pe picioroange se înmuiaseră. Vopseaua albastră a reclamei se întisese, și literele nu se mai deslușeau. Tânărul cu priviri obosite se uita de sus, de la înălțimea picioarelor sale de lemn, la vitrinele Griviței. Mergea până în mijlocul căii negustorilor, între cele două șine de tramvai, cu pași de uriaș, pândind parcă ceva. Pe cap purta o șapcă mare de birjar, lepădată

o dată și luată din nou la purtare. Sub dubla platoșă de carton i se zăreau spențerul peticit și pantalonii sumeși.

«Nu i-o fi frig pe ninsoarea asta?» se întrebă domnișoara Aurica, altfel suflet milos. Din depărtare se auziră tropăiturile de bocanci ale soldaților.

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Domnișoara Aurica tresări din nou și lăsă lucrul, fascinată de trecerea capelelor albastre ale jandarmilor, care aveau parcă coarne de diavol. Omul-sandviș se întorsese și se uita acum în susul străzii. Soldații veneau drept spre el, ca și când ar fi vrut să-l răstoarne. El stătea neclintit, strigând numai:

– Ocolește-mă prin dreapta!

Plutoanele de soldați îl ocoliră, și majurii, înfrigurați, cu obrazul roșu de ger, îl priviră în treacăt.

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap! răsunau bocancii soldaților pe caldarâm, și buna dispoziție a domnișoarei Aurica începu să se risipească.

– Soldul, soldul! Reducere 30%! striga ca un corb omul-sandviș, cel care făcea reclamă magazinului lui Marin Bălună, *La Balon*, aflat în pragul falimentului, din pricina crizei.

Pe urmă, către prânz, se întâmplă ceva de neînțeles. Grivița începu parcă să fiarbă. Treceau autocamioane cu alți soldați, și dinspre celelalte cartiere picară și muncitorii de la Herdan, de la Saturn, strigând în cor:

«Pace! Muncă!»

«Pace! Muncă!»

Bărbații ridicau brațele negre spre cerul sur și strigau din nou. Nu lipseau femeile, înaintea tuturor, în paltonașe subțiri și cu broboade pe cap. Unii aruncau cu afișe mici spre trotuarele pline acum de o lume îngrijorată.

Pe urmă iar trecură soldați, companii, companii. Pe la 1, când domnișoara Aurica închisese ușa și se apucase să mănânce, niște bătăi puternice în oblonul de la fereastra ce da spre o străduță laterală o făcu să tresară.

– Cine e?

– Deschide, se auzi o voce mânioasă de-afară.

Pe treptele prăvăliei își făcuse apariția șeful gardienilor. Chipul lui nu spunea nimic bun.

– Ce s-a întâmplat, domnule sergent? întrebă patroana magazinului de îmbrăcat mirese.

– Dumneata dormi?

Bărbatul din fața ei băuse, avea obrazul ca morcovul și mirosea a prăștină.

– Nu dorm...

– Păi dacă nu dormi, de ce lași derbedeii să lipească afișe subversive pe geamul dumitale?

Cuvântul subversiv o sperie pe domnișoara Aurica.

– Ăsta-i caz de pușcărie...

– Domnule sergent, dar n-am știut...

– Poftim, citește. Îți place?

Domnișoara Aurica ieșise în prag în capotul ei de molton albastru și simțea că o trage curentul Griviței. «Jos exploatarea! Sprijiniți greva ceferiștilor!» citi ea rar, ca să înțeleagă mai bine despre ce era vorba.

– Și ce să fac, domnule sergent?

– Să ștergi în 5 minute prostiile astea de pe geam! Când m-oi întoarce să nu le mai găsesc, că altfel dați de dracu cu toții. S-a înțeles?

– S-a înțeles, domnule sergent...

O luase rău frigul, și intră repede în prăvălie, își puse pe ea ceva gros, și cu o foarfecă veche încercă să răzuie bucata de hârtie, sudată parcă în geamul înghețat. Nu era singură. Iotici, croitorul, stămbarii toți, frizerul ieșiseră cu căni cu apă fiartă și udau geamurile ca să curețe Grivița de afișe subversive.

După ce termină, se mai liniști puțin, intră iar în prăvălie și aruncă câteva lemne pe foc. Îi era frică să nu fi răcit, și o bănuială teribilă o cuprinse: «Oare astea nu erau semne rele? Tocmai acum se găsiseră ceferiștii să facă grevă! Dacă nu mai mergeau tramvaiele? Dacă armata nu mai lăsa pe nimeni să vină încoace? Dacă începea vreo bătălie cu puști și gloanțe?»

Somnul ei de după masă în astfel de zile nu mai venea pe la gene. Sta întinsă cu fața în sus și asculta cum fâsâie lemnele vârâte în sobă. De jos trăgea curentul strecurat de-afară pe sub ușă. Tot se mai auzeau soldații trecând spre Ateliere, bocănind pe caldarâm:

Rap! Rap! Rap!
Rap! Rap! Rap!
Rap! Rap! Rap!

Și ora întâlnirii venise în cele din urmă. Întunericul căzuse de pe la 5, ca o smoală topită aruncată peste case și oameni. Lămpile chioare pâlpâiau deasupra zăpezii, ce începea să pârâie la îngheț. Chinul vechilor așteptări începu cam după un sfert de ceas. Pendula din perete bătuse tare, cu sunetul ei cristalin. Patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant*, ca în toate împrejurările de acest fel, mai făcuse o inspecție rapidă cu privirile în jur. Totul era pus la locul său. Mobila bătrână strălucea de curățenie, odaia fusese aerisită timp de un ceas, ca să iasă mirosul de lucru stătut și de pânză învechită, podelele erau bine măturate, albumul cu fotografii – pe masă, la îndemână, rufele care formau trusoul – așezate și călcate cu o zi înainte din nou, ca nu cumva să pară murdare sau ruginite pe la colțuri. Romul strălucea în raft, în lumina roșie a lămpii de noapte, cu partea de hârtie nearsă a șepcii pusă deasupra, spre interior, ca să nu facă impresie proastă; alături, lângă album, cărțile de vizită ale eminentului comic român Lică Rădulescu fuseseră uitate la vedere, dar parcă ceva lipsea, și domnișoara Aurica nu-și dăduse seama de asta timp de un sfert de ceas. Sta pe un scaun și se privea în oglindă, supraveghindu-și cutele

rochiei lungi, care-i acoperea genunchii, și ciorapii bine întinși pe picior. Părul și-l pieptănase de două ori până atunci și-l unsese cu briliantină parfumată. În mica ei poșetă neagră ascunsese bucățica de hârtie roz cu care își înroșise puțin obrajii. Dar ce lipsea totuși?

Ceasul arăta 6 și un sfert. Așa sunt bărbații! Totdeauna întârzie, încercă ea să se mintă. Deodată își aduse aminte ce lipsea. Unde erau cutiile cu bomboane cerute dinadins de la cofetărie, să le pună la vedere, pentru că musafirul să creadă că domnișoarei Aurica i se trimit din când în când nu numai flori, ci și pachete de bomboane?

Se ridică și începu să caute. Totdeauna însă în încăperea ei blestemată nu găsea nimic când voia. Parcă punea dracu coada pe lucruri, cât ar fi fost de mari! Poftim, ia-le de unde nu-s cutiile lucioase, învelite în țiplă, pe care erau scrise numele unor cofetari glorioși: Capșa, Nestor. Unde să fie panglicile roșii și albastre cu care stăteau de obicei legate aceste cutii goale, din care domnișoara Aurica nu luase niciodată vreo bomboană? Dacă venea omul și-o găsea scotocind? Și pentru că nu mai avea timp de pierdut, domnișoara Aurica puse două chibrite unul peste altul, în cruce, ca să dezlege farmecele și să găsească cutiile pierdute ascunse de spiriduși.

În minutul următor le găsi. Erau sub niște materiale vechi. Trei cutii mari de bomboane «fondante», cum scria pe ele cu litere albe, roz și verzi. Țipla foșni ușor sub degetele domnișoarei Aurica.

Ceasul arăta 6 și 25, și Grivița tăcea mută, fără tramvaiele ei de altădată. Era normal, deci, ca omul să întârzie. Cine știe de unde venea? Era drum, nu jucărie, unde mai pui scârba asta de zăpadă?!

Se apropie de ușă și o deschise. Pe stradă treceau iar trupe. Companii după companii.

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Ce de omenire! Și cum se vor termina toate astea? Dacă ar fi pus jandarmii plantoane și cordoane la răscruci, și omul ei nu mai putea să răzbată încoace? Pe Grivița nu mai era înghesuiala obișnuită. E drept că mai treceau unii, dar se strecurau parcă pe sub ziduri, ca și când s-ar fi ferit de ceva. Asta se întâmplase. Pe musafir îl opriseră soldații și-l întrebau probabil: «Încotro, domnule?» «Cum încotro? Mă duc la treburile mele. Am o „vedere" în seara asta!» «Ce spui, domnule? Păi nu vezi că-i revoluție?» «Și dacă e revoluție? Omul nu se mai însoară? Lasă o femeie să aștepte?...»

Ceasul toca nemilos vremea. Domnișoara Aurica mai făcu un tur al prăvăliei. Se opri în fața unui manechin.

«Vine, Dagobert?»

«Vine, nu se poate să nu vină.»

«Nu-i așa? Totdeauna tu ai fost băiat bun, Dagobert.»

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap! făceau afară bocancii soldaților porniți spre Ateliere...

Trecuse de 8. Musafirul nu sosise. Să fiți blestemați, soldați, să putreziți în cazărmi, să nu mai vedeți lumina soarelui! Și voi, ofițeri nătângi care dați ordine, să fiți uciși de gloanțe și de baionete!

Domnișoara Aurica privea cutiile învelite în țiple și fundele albastre și roz, inutile acum ca și cărțile de vizită tipărite la tipografia Coresi. Femeia își scoase rochia cea bună, cu mișcări amânate, trăgând cu urechea spre strada pustie. Nu se auzea decât trecerea nesfârșită a soldaților și comenzile înăbușite ale majurilor:

– Ține mai aproape!

– Un-doi, un-doi, camarade!

– Capu sus, că nu te duc la înmormântare...

Pe domnișoara Aurica o cuprinsese o împăcare dulce. Ridică un cartonaș și începu să vorbească încet cu Lică Rădulescu, eminentul comic român:

– Credeai că te trădez? Nu, scumpule! Vin, sosesc! Uite, acum mă-mbrac!

Patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* își schimbă rochia, luă o flanelă, trecu în fața oglinzii și își așeză pe cap una din pălăriile ei atât de ciudate. Și-o potrivi îndelung pe frunte, netezindu-și șuvițele de păr decolorat, scăpate de sub borul îngust.

– Ce spui, Dagobert?

Dagobert stătea indiferent, aplecat puțin înainte, ca și cum ar fi poftit-o să iasă afară mai repede pe Grivița. În două minute, domnișoara Aurica încuie și se opri o clipă pe trotuarul pustiu.

«Las' să vină și să nu mă găsească! Așa-i trebuie dacă întârzie! O doamnă de lume n-așteaptă!»

Grăbi pașii, și într-un sfert de ceas se afla în fața cinematografului Marconi. În cușca de placaj a casieriței era lumină. Aceasta număra banii strânși, adunându-i grămadă.

– Bună seara, spuse cu o voce mică domnișoara Aurica. Un bilet, dacă vreți...

– Bună seara, domnișoară, îi spuse casierița. Credeam că astă-seară o să fiți lipsă la apel.

– Da' de unde?!

– Ați întârziat puțin.

– E adevărat, dar am avut pe cineva în vizită, cineva care m-a cerut în căsătorie...

– Adevărat?

– Da, un domn foarte bine, funcționar la Banca de credit mărunt.

– Nu mai spune, domnișoară!

– Abia am scăpat de el. Nu mai pleca. Pe mine, mă știți, nu scap o reprezentație...

– Știu, domnișoară, cum să nu știu...

– Omul mai trebuie să se și distreze după ce-a muncit atât.

– Adevărat!

– Că-i spuneam și dânsului...

– Cui?

– Domnului acela distins...

– A, da, ce-i spuneați?

– Da' n-a-nceput revista?

– Nu, mai încolo...

– Îi spuneam că omul trebuie să știe să trăiască...

– E adevărat. Și de ce n-ați venit cu dânsul?

– Cu cine?

– Cu musafirul dumneavoastră...

– Era ocupat. Mi-a spus că mâine trebuie să fie foarte devreme la bancă. Parcă dumneata nu știi cum e la bancă? Socoteli peste socoteli... Domnu' Lică a venit?

– A venit. E cam răcit. Cu alergătura asta...

– A răcit?

– Da, da-i trece, e sănătos tun altfel.

– Muncește mult și dânsul...

– Muncește...

Domnișoara Aurica întinse 3 lei, prețul unui bilet la balcon, balconul II, cel mai ieftin loc, pentru că cine plătea în fiecare zi să-l vadă pe eminentul comic român trebuia să știe să facă economii, și casierița îi întinse o contramarcă galbenă.

Domnișoara Aurica urcă încet treptele roase de ciment. Deasupra scărilor ardea un bec obosit cu lumină palidă. Din sala de dincolo de ușa mascată cu o perdea neagră, se auzeau pocnete de pistol și galop de cai. Patroanei magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* nu-i plăceau filmele cu bandiți, dar nu avea ce face. Balconul al II-lea era plin de târfe și de vagabonzi. Toți mâncau semințe de nu se mai auzea sonorul

și scuipau cu nepăsare cojile în capul celor de sub ei, ceea ce făcea câteodată ca proprietarul cinematografului să aprindă lămpile în mijlocul filmului și să încerce să evacueze sala. Domnișoara Aurica se jurase de o mie de ori să nu mai cumpere bilet la balconul al II-lea, dar de fiecare dată, gândindu-se bine, renunțase la gândul acesta.

Un bărbat nebărbierit îi rupse biletul și-i arătă ușa. Din sală se auzeau strigătele spectatorilor întărâtați de ceea ce vedeau pe ecran:

– Pup-o, mă!

Domnișoara Aurica se grăbi să intre, pentru că scenele de dragoste îi plăceau foarte mult. O plasatoare vru să-i arate drumul cu lanternă, dar ea refuză politicos, pentru că nu dădea bacșiș. Stătu puțin rezemată de zidul umezit, ca să se obișnuiască cu întunericul. Apoi, când totul în jur începu să se deslușească, se așeză pe un scaun gol și scârțâitor, încremenind speriată, cu spatele rezemat de lemnul tare.

De aceste clipe se legau multe speranțe, mai ales la începutul săptămânii, când patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* venea mai devreme, ca să vadă filmele de la început. Tot spera că într-o zi se va așeza lângă ea un bărbat serios care s-o ia în seamă, dar lucrul nu se întâmplase decât de câteva ori, și curiozitatea vecinilor de scaun nu durase decât până la aprinderea luminii. Câți metri de film nu scăpase ea din pricina aceasta! Pe pânza albă se vedeau tineri îmbrăcați în haine de piele, cu cizme lungi în picioare, să-i visezi noaptea, și mai multe nu, călărind prin stepe sălbatice după bandiți mascați, fioroși, care le răpeau iubitele. Bărbații se împușcau unii pe alții, și în jur creștea un cor de voci, puse pe scandal:

– Dă-i, omoară-l!

– Atinge-l! Nu te lăsa!

– Așa, o dată, băiețică!

Femeile din sală, mai slabe de înger, strigau de spaimă. Treceau armăsari fioroși în prim plan, și carnea domnișoarei

Aurica se făcea ca pielea de curcan. Când proprietarul cinematografului aducea vreun film mai vechi, și rularea se întrerupea, vagabonzii băteau din picioare, făcând un zgomot de nedescris.

Sala se lumină. Unii se ridicară în picioare și plecară. Peste pânza pătrată, înconjurată de un chenar negru de carton, se lăsă o cortină de catifea de culoarea prunei coapte, peticită pe la poale, legată cu niște frânghii groase, vopsite cu bronz și terminate cu ciucuri. Sub poalele scenei, într-o fosă înghesuită, se aprinseră câteva becuri, și printr-o ușiță dând spre closetele mirositoare ale sălii intrară trei violiniști, urmați de pianistul bătrân, cu părul alb, îmbrăcat într-un costum închis, aplecându-se ca să nu fie văzut de către cei aflați la parter.

Sus, sub tavanul afumat al sălii, era agățat un candelabru de aramă. Luminile lui descoperiră vechile cariatide de ghips ale sălii, niște femei despuiate până la jumătatea trupului. Vagabonzii se uitau la ele cu lăcomie, ca și când ar fi fost vii, făcându-și semne obscene și spunând cu glas tare măscări.

Era ora cea mai dulce a zilei acesteia fără speranță, când în jur se petreceau lucruri de neînțeles pentru domnișoara Aurica. Femeia uită într-un minut necazurile, și ochii începură să-i strălucească. Publicul amestecat, format din negustori cu nevestele și fiicele lor, totdeauna instalați la parter, provincialii dorind să vadă un film între două trenuri și mulțimea zgomotoasă de la cele două balcoane, începu să bată din palme și să cheme trupa de reviste. În seara aceasta, oricât era ea de distrată, băgă de seamă că multe scaune erau neocupate.

Trecură un minut sau două, cine mai știe cât, și iată-l pe capelmaistru! Acesta lovi ușor clapele pianului și-l acordă, trăgând cu urechea. Dincolo de cortina de catifea se mișcau oamenii de serviciu, ridicând pânza albă a ecranului pe un sul rotitor. Se auzeau zgomotele așezării decorurilor de carton, mereu aceleași, închipuind ori o grădină de vară cu boschete verzi, ori niște coloane strâmbe, ciupite de molii, de un alb mort, obosit de timp. Scena era stropită cu apă, se mătura în

grabă, și praful strecurat pe sub perdeaua de catifea îi făcea să strănute pe negustorii aflați în primele rânduri de scaune.

Trupa lui Lică Rădulescu, eminent comic român, se îmbrăca în cabinele de sub scenă. Femei și bărbați erau toți nădușiți de alergătură, pentru că mai jucau și la alt cinematograf, de pe Moșilor, tot în pauzele bine studiate dintre filme. Nu erau decât șapte persoane, niște amărâți, machiindu-se cum puteau, cu creioane ieftine, și alegându-și la repezeală din geamantanele cărate prin tramvaie rochiile și fracurile vechi de reprezentație. Huiduielile ce răzbeau de dincolo de cortină îl făceau pe conducătorul trupei, un om scund și chel, să se enerveze, uitând să se mai pudreze pe obraz.

– Să cânte pianistul uvertura! comandă Lică Rădulescu, lipindu-și o mustață falsă deasupra buzelor.

Pe scândurile scenei răsunară pași grăbiți. În sală se făcu liniște. Se auzi o bătaie de talger, cam dogit, spart și vechi, și domnișoara Aurica înlemni. Jos, în fosa prost luminată, sub îngerii de ipsos, argintați cu bronz alb, viorîștii ridicară privirile. Se auzi pocnetul șalterului mânuit de un electrician, și luminile din sală se stinseră. Sub ciucurii aurii ai cortinei sclipiră becurile rampei: zece sau cincisprezece, înfipte strâmb în fasungurile lor, înșurubate într-un tub curb de tablă, care se încinse de căldură după câtva timp.

Pianistul lovi ușor clapele obosite ale pianului vechi, și ceilalți își mișcară instrumentele. Se auzi un fel de marș demodat, poate o polcă de demult sau un cadril fără ritm, și spectatorii încremeniră într-o tăcere desăvârșită. Nu mai mișca nimeni în scaunele de lemn, care de obicei trosneau la orice întorsătură a trupului. Femeile, gălăgioase, amuțiseră. Golanii își vârâră semințele în buzunare. Cortina se despică încet.

Se auzeau tusetele mărunte ale bătrânilor de la parter și țâstuiturile celorlalți, indignați de acest sacrilegiu. În fața unui decor oarecare, trupa eminentului comic Lică Rădulescu cânta în cor un marș. Patru femei, așezate două câte două, și trei

bărbați, în frunte cu conducătorul trupei, înaintară, ținându-se de mâini, cu pași mărunți spre rampă, făcând semne celor aflați în întunericul balcoanelor. După un salut adresat parterului plin, trimiseră bezele celor de la «cucurigu», unde sta și domnișoara Aurica. Femeii i se păru că Lică Rădulescu știa că era acolo și că salutul cu degetele la gură numai ei i se cuvenea.

După terminarea marșului, comperul, unul dintre cei doi bărbați ce-l încadrau pe comicul național român, anunță:

– Doamnelor și domnilor! Trupa de reviste Lică Rădulescu are onoarea să vă prezinte în seara asta frumoasă spectacolul *Fusta, fusta-i cu belea*!

Un tunet de aplauze coborî de la balcoane, și cortina se închise la loc.

Domnișoara Aurica cunoștea programul pe dinafară, dar de fiecare dată asculta cu o atenție neobosită. Timp de 20 de minute se jucau scene scurte, cu soți înșelați și amanți isteți, cu proști bâlbâiți ce nu înțelegeau nimic ori se făceau a nu înțelege, ceea ce plăcea în mod deosebit publicului.

Din trei în trei săptămâni, când se presupunea că spectatorii uitaseră revistele mai vechi, comicul Lică Rădulescu spunea un cuplet lung, pe care-l auziră și în seara asta cei de față. Bărbatul chel și scund avea o vorbă lipicioasă și știa să facă cu ochiul. Se învârtea necontenit în jurul cuștii suflerului și rostea cu ușurință, cânta pe nas, punctând unde trebuia cuvintele cu două înțelesuri:

«Mama Evă-n rai,
Cum știți, n-avea rochiță,
Și pe-nserat
La culcat
Nu dormea în pat.
Adam o învelea c-o frunză de viță
Și, vai, de ea
Nu s-atingea!»

Din sală se auzi gâlgâitul sonor al spectatorilor încălziți de cuplet. Unul, mai neastâmpărat, aplaudă, dând tonul, dar sala părea mai rece ca de obicei în seara asta, și eminentul comic român nu înțelegea de ce. Scrută întunericul balcoanelor și înțelese că jumătate din spectatori lipseau. De afară din stradă, între două versuri răgușite, răsunară pașii soldaților:

Rap! Rap! Rap!
Rap! Rap! Rap!
Rap! Rap! Rap!

Zgomotul sacadat al bocancilor îl enervă, și cupletul fu spus cu grabă mai departe:

«Din măr când a gustat,
Frunza podoabei sale
A pus-o la sarmale!
De-aia la femei
Toaleta ei
Ți-o reamintești
De cum privești.
Tot ce-au mai discret
Stă într-un corset.»

Rap! Rap! Rap!
Rap! Rap! Rap!
Rap! Rap! Rap! se auzea de-afară.

Revista se sfârșise. Marșul de încheiere, în acompaniamentul fals al pianului vechi, se terminase. Publicul aruncă pe scenă, în semn de admirație, monede de 2 lei, bani strânși cu îndemânare de artiști, de pe podele, gest după care urmară scene de mulțumire, alte bezele și despărțirea, într-un ultim acord triumfal.

Cortina se strânse, și sus, sub pieptul de piatră al cariatidelor, se reaprinseră becurile. Se auziră iar pașii mașiniștilor strângând decorurile, și pânza albă, de americă, fu coborâtă repede. Violoniștii își dezacordară instrumentele, uitându-se în

sală după cunoscuți, salutându-i cu arcușul. Pianistul bătrân își apleca cu distincție capul alb la vreun compliment neauzit de domnișoara Aurica, trimis de vreo nevastă de negustor aflată mai aproape de scenă. Becurile ascunse în tubul de tablă se stinseră pe rând. Din spate, prin găurile strâmte ale cabinei de proiectare, izbucni o fâșie de lumină albă și se auzi sfârâitul aparatelor de filmat.

Se încheiase și seara asta. Domnișoara Aurica coborî scările și se îndreptă spre casă.

«Lasă-l cu baldâra lui de nevastă! vorbea singură. Dacă i-a trebuit o femeie ca asta, să se spele cu ea pe cap!»

– Săraca Madam Cuțit! spuse un plasator care o cunoștea.

Domnișoara Aurica nu auzi nimic. Pășea pe trotuarul plin de zăpadă, fără chef, certându-l cu o voce mică pe eminentul comic român:

«Nu-i nimica! Nu-i nimica! Există un Dumnezeu în cer, și numai el știe cât țin la tine!»

Îl tutuia și-l mângâia.

«Tu nu poți să înțelegi. Eu am să te aștept, așa am să fac. Am să te aștept. Scorpia o să moară de blestemele mele, pentru că nu degeaba dau acatiste în fiecare vineri la biserică, la Sfântul Mihail. Ea o să moară, și tu ai să vii la mine și-ai să te rogi: „Înțelege-mă, n-am putut! N-am putut!" Știu. Dar ce să-ți fac? Uite că m-a luat altul. Un funcționar de la Banca de credit mărunt. Dar copiii tot o să ți-i cresc. Ei n-au nici o vină...»

Grivița era pustie. Obloanele de fier trase deasupra vitrinelor păreau niște valtrapuri de fier care îmbrăcau strada oropsită. Dinspre gară, venea pe două cărări «Împăratul». Gică Hau-hau striga în gura mare:

– Ai să mori! Ai să mori!

Glasul lui alerga spre geamurile mute ale negustorilor și se întorcea înapoi, căutându-și stăpânul beat. În dreptul magazinului *La Balon*, regele pomanagiilor urlă cât era în stare:

– Moarte negustorilor! Moarte lui Marin Bălună, că nu-mi dă o șapcă, fi-mi-ar mama a dracului!

Din gangurile hotelurilor se auziră fluierăturile sergenților. Aceștia îl cunoșteau pe nebun și-i atrăgeau atenția din țignale că e timpul să se ducă la pensiunea Camelia, unde dormea de obicei iarna.

Dar în seara asta, Gică Hau-hau parcă nu mai ținea seama de nimic. Se târa dintr-un trotuar în altul și striga din răsputeri:

– Ai să mori! Ai să mori!

Dinspre Buzești soseau alte companii de soldați.

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Rap! Rap! Rap!

Domnișoara Aurica vru să-l ocolească, dar Gică o zări, cât era de beat, și-i spuse, aplecându-și capul descoperit:

– Noapte bună, conteso! Noapte bună!

Patroana magazinului de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* grăbi pașii. În urmă mai auzi strigătul «Împăratului», adresat majurilor care însoțeau pe soldați:

– Și voi unde vă duceți, nenorociților? Vreți să împușcați Grivița? N-o s-o împușcați, mă, că are șapte suflete! Huuuuuoooooo!

În fața Loteriei duduii Carmen Popescu, domnișoara Aurica se opri. Ușa intrării avea oblonul lăsat, ceea ce însemna că «târfa» nu se afla acasă. Soldații nu se mai vedeau. Strada era liniștită ca și când cineva i-ar fi furat sufletul. Pe coșul tutungeriei model a lui Tudorică Boerel, în formă de trabuc de tablă, ieșea un fum alb, ca și când tot magazinul lui de tutun ar fi fost un *Cigarillos* aprins.

La dorul vinului cântau niște bețivi. Piața gării, pustie, măturată de ninsoarea purtată de curent, răsuna până departe, trimițând cine știe unde ecoul pașilor ei înfundați în zăpadă. Zidurile cenușii ale Poștei celei mari prinseseră o vegetație albă, parcă cineva le-ar fi spoit de curând cu var proaspăt. Firma

hotelului Dinicu pâlpâia încet cu măduva ei de lumină. Ceasul din turnul gării bătu o oră oarecare. Birjele stăteau nemișcate la locul lor în umbra Ieșirii de la clasa a III-a. Numai sus, deasupra hotelului Tranzit, se auzea zgomotul înfundat al salonului lui madam Ana. Umbre ciudate se mișcau dincolo de perdelele luminate. Sub bolta gangului, în cabina lui, ședea domnul Drăgulănescu, abia venit de la o pomană, ca de obicei în picioare, citind un ziar de seară. În spatele lui luceau mărcile rotunde, cu numerele cheilor de la odăi. Pe trotuarul celălalt, bătrânul Take Dudău, abia târându-se, se îndrepta spre odaia lui puturoasă. Nici Pozmagiu nu închisese. Din prăvălia lui răsuna un cântec dulce de vioară furată parcă din paradis, și sufletul domnișoarei Aurica se întunecă. Își aminti de magazinul neîncălzit, de patul rece și de pernele tari, pe care nu-și pusese capul nici un bărbat. Încetini pașii, ca și când ar fi vrut să amâne sosirea în încăperea străină și dușmănoasă.

Peste drum, la biserica Sfântul Mihail, se auzea clopotul clătinându-se încet la bătaia vântului de noapte. Mâine dimineață iar o să deschidă prăvălia, poate o să aibă câteva cliente, și iar va trebui să coasă. La prânz o să meargă la biroul domnului Ionică Pară și-o să plătească taxa de publicație pe săptămâna viitoare. Asta era viața ei...

Magazinul de îmbrăcat mirese *La Șicul Elegant* părea scufundat în zăpadă. Ninsoarea acoperise trotuarele cu un strat gros de omăt, de-aia domnișoara Aurica nu auzi în spatele ei pașii furișați ai celor trei vagabonzi care o înconjurară pe neașteptate. Femeia simți că leșină. Strângea la piept poșeta veche de piele, în care avea numai câțiva lei, și privea îngrozită la bărbații din jur. Ei nu voiau însă să-i fure nimic. O luară pe sus ca pe un sac și o duseră sub un felinar. O clipă lungă de spaimă, o clipă nesfârșită, și brațele din jurul mijlocului și palma aspră așezată pe gura știrbă se desfăcură.

– Lăsați-o, mă, că-i o babă! spuse o voce batjocoritoare, și necunoscuții se îndepărtară râzând grosolan, dispărând spre cinematograful Lia.

Domnișoara Aurica nu strigă și nu chemă pe nimeni în ajutor. Uimirea și spaima îi trecuseră într-o clipă. Auzise bine ce spuseseră, și lacrimile îi acoperiră obrazul brăzdat. Oarbă, clătinându-se ca după o beție, urcă treptele magazinului său și răsuci cheia în broască. Lăsă ușa deschisă, uitată de perete. Nu mai simțea frigul nopții de februarie și vântul stârnit. Nu vedea zăpada cărată înăuntru pe podele. Aprinse un bec și se privi în oglinzile coclite ale șifonierului. Chiar așa spuseseră: «Lăsați-o, că-i o babă!» Deschise obloanele și ferestrele, ca și când ar fi vrut să strige lumii ceva nespus, și căzu pe patul nedesfăcut, prostită.

Din pricina curentului, câinii ei năpârliți își lepădară ușor părul tocit, și în vitrină rămaseră după câteva clipe numai două cadavre de paie putrezite, îmbrăcate în piele veche, mâncată de molii, cu ochi sticloși, privind-o nemilos. Poalele rochiilor de mireasă se umflară la vânt, și manechinele aplecate de vechime parcă voiau să fugă afară, în stradă, pe picioarele lor de lemn...

PE PLOAIE

Muntele era aproape, ca o frunte deșartă de calcar. Mai jos, pe o văioagă, cobora pădurea cu horbota ei proaspătă de verdeață. Bătea vântul culcând iarba, și locul tot părea o mare răscolită care a încremenit așa de mii de ani. Asta se întâmpla într-o sâmbătă, la prima coasă, aproape de prânz. Cerul se întuneca și se lumina, soarele când ardea, când nu-l mai simțeai, și cădea un frig bolnav, care îngheța spatele oamenilor.

Erau șase și obosiseră. Mai în urmă rămăsese Lisandru cu Ilie și cu Tutungiu, bun în nume din război, pentru că fusese rănit și căpătase o autorizație să vândă țigări, toți frați. Cel mai tânăr era Marin, după buletin Ilie, care muncea cu ziua ca și ceilalți, pe locul unuia cu pământ mai mult. N-avea optsprezece ani, și se însura mâine. Al treilea, Lisandru, făcuse front ca și Rebegea, cum îi spuneau. Vorbeau de-ale lor, parcă cu dușmănie, parcă cu prietenie:

– Cum e, Tutungiule? întrebă Lisandru cu gândul la ceva spus mai demult. Obosiși, ai?

– Obosii, pă dracu!

Invalidul se uită la cer.

– Câțălie vreme! Acuși se duce soarele, acuși se-ntoarce...

Era înalt și uscat, cu o față ca tuciul. Când umbla, târa nițel piciorul stâng. Cum știe o lume întreagă, șchiopii sunt oarzăni. Se uita în sus după muieri. Se făcuse de masă și trebuiau să pice femeile cu demâncare.

Lisandru ștergea coasa cu un pumn de fân și se uita la ăl mic, la mânz:

– Muceo, ai învățat *Tatăl nostru*? Că mâine o s-o cauți în pantaloni și n-ai s-o găsești...

– Hă-hă-hă! făcu Rebegea, cel mare.

Marin nu se uită la el. Reteza iarba și tăcea. Simțea în spate frigul, și asta îl făcea să nu se oprească.

Până în urmă cu o săptămână nu plouase de loc. Acum nu se mai termina. Dimineața dădea ce dădea, mai se oprea, la unsprezece iar pogora un nor negru de deasupra și umplea cărările de bălți. Oamenii fugeau sub copaci și-i chemau și pe ei:

– Haida, mă, în pădure, că vă vede sfântul Ilie!

Ei – nu! De-ai dracului... Că nu se sperie de-o ploaie! Unde mai pui că trebuia să termine și cu cositul, că mâine era duminică?! Cămășile, ude pe spate, când se uscau, când trebuia să le storci.

Până acum mai stătuse. Cu un ceas mai devreme, câmpul lucea ca o blană la bătaia vântului. Pământul se zvântase. Dar iar se adunau nori deasupra, vălătuci-vălătuci, și lumina se scurgea parcă pe sub pădure, fugea sub bolțile ei întunecate. Sus de tot, bubuia.

– Auzi, trece alde unchi-tău, dracu, și-și bate nevasta! mai zise invalidul, cu ochii tot sub munte, să vadă el mai întâi femeile cu demâncare.

Marin se oprise și se uita cu ochii mari la coasă.

– Ce-i, mă?

Un străluc verde-roșu sări din iarbă.

– Era să-l tai, zise mai mult pentru sine prâslea.

Tutungiu începuse iar să cosească.

– Uite-așa ne prinsese pe front, o vreme. Ploua de nu se mai isprăvea, m-asculți, Lisandre?

– Te-ascult.

– Ziceai că bagă casele-n pământ, nu alta. Und' te uitai, noroi, să-l pui pe pâine...

– Încă pe mine m-au prins și două ierni p-acolo...

Lisandru rânji cu dinții lui de aur, uitându-se iar la cer. Dintre frați era cel mai urât, parcă se hrănea cu umbră, slab și cotonog.

– Ai auzit? mai întrebă Rebegea.

– Ce s-aud?

– Că luăm pământul de la ăia...

Mijlociul dădu cu coasa mai departe, privind la frate-său cu neîncredere.

– Ce te uiți? Jos, pe la Piatra, la Osica, duminica trecută au băgat plugurile în pământul călugărilor, la mânăstire. Au ieșit popii cu mic, cu mare, i-au afurisit, le-au belit ciomagul...

– Și cine i-a lăsat? Că jandarmii se uită la noi ca la dracu numa' când aducem vorba...

– Cine să-i lase, comuniștii?! Cine-a fost pă front ca mine, ca tine, să nu se mai uite. E ordin...

– De...

Marin trăgea cu urechea, cosind înainte, supărat parcă pe ceva. Iar tună de departe, ca și când s-ar fi prăvălit muntele cel alb peste ei. Se uitară toți trei în sus.

– Să știi că nu mai vin nici muierile pe vremea asta, zise cu puțină îngrijorare Rebegea.

– Vin ele, că li s-a făcut dor de tălică, he-he-he...

Pe urmă tăcură și auziră coasele. Cătau în pământ la șerpi. Invalidul simțea o durere ascuțită în picioare. «Tot de la blestematele astea de ploi.» Îi era foame, treabă mai era de făcut. Cerul se întuneca tot mai mult. Nu mai sclipiră nici firele în iarbă. Se făcu tăcere deodată și vântul stătu.

– Mă, o să plouă rău, mă, ce ne facem? întrebă Lisandru.

– Nu ne topim, haide, dă cu nădejde, că vine ăla și se uită urât la noi. Nu vreau să-i mănânc mămăliga degeaba...

– Las' să vină, că nu mi-e frică de el.

Mijlociul scuipă în silă și întrebă cam fără interes:

– Tutungiule, ce-o să fie, mă, dacă vin comuniștii și la noi?

– Ce să fie? O să vie, și gata...

– Da, mă, da' cică p-ăștia ca ăla, de, îi pune la muncă și nu le place și-o să trebuiască să-i mai strângem puțin. Cine n-are, să ia!

– O să-i strângem, ce să le facem, săracii?

Rebegea râse încet, parcă cu dragoste.

Marin, după buletin Ilie, se opri să răsufle. Apoi cosi mai alene.

– Tragi cu urechea, mânzule? se bucură invalidul.

– Trage, că-i dă Zamfira un pogon de amețeala oilor, mâine, și se boierește. Zestre, nu glumă...

Ploaia nu izbucni dintr-o dată. Întâi o auziră deasupra pădurii, căzând pe frunze, cu un tropot mărunt. Pe urmă se întinse deasupra câmpului, pisând iarba, care sclipi, mută și verde, adâncă în culoarea ei proaspătă.

– Hai în pădure! strigară oamenii din față, trei vecini, privind marginile cerului și muntele, ca și când ar fi căutat să ghicească cât o să mai țină puzderia de apă.

– O, că venim! făcu fără chef Lisandru, înjurând toată ziua de astăzi, cu soarele și cu ploaia ei, cu câmpul și cu omul care trebuia să-i plătească, bani numărați, diseară, puși mână de la mână pentru nunta fratelui mai mic, care n-avea de popă, n-avea de masă, n-avea de nimic, ca orice sărac.

– Ce facem?

– Stăm, că nu căpătăm nimic dacă nu-i strângem fânul până diseară ăluia.

Spuneau cam în același fel cuvântul ăsta, cu o teamă familiară, complice și plină de dispreț.

În spate bubui asurzitor, și trăsnetul căzu undeva în pădure foarte aproape. Marin se sperie.

– Ce e, mă? Ce e? râse gros invalidul.

Mezinul nu spuse nimic.

– Îi e frică și lui... chicoti Lisandru, puțin mai îngrijorat. Dacă lasă muierea cu treaba nefăcută, taman acum la nuntă...

Marin le-ar fi spus ceva, dar își văzu de treabă. Cămașa i se lipise de piele și se îngreunase. Mirosea a fân proaspăt udat. Dinspre pădure, oamenii le făceau semne:

– Haideți încoace!

Tutungiu se uită într-acolo și, auzind din nou bubuiturile din cer, se bucură cu glas mare:

– O să-i trăsnească dracului sub pomi!

Ecoul văilor din jur spori zgomotul. Aerul vibra și nu mai simțiră ploaia. Înverșunați, își vedeau de treaba lor. Nu mai aveau mult, dar nici puțin. Ploaia trecea ea, c-așa e vara. Norii căzură mai aproape, furând în ei muntele de calcar.

Lui Marin i se făcuse frig.

– Eu mă duc în pădure, spuse.

– Stai aici, nu te prosti! Nu e bine să te vâri sub pomi acuși!

– Mi-e frig...

– Rabdă...

– Nu mai pot...

Dar nu plecă. Mânerul coasei îi aluneca între palme, și apa îi șiroia pe frunte. Nădușea și-l lua cu friguri. «Tocmai mâine o să fiu bolnav», se gândea. Lisandru avea o dulamă pusă la o margine de drum. I se făcu milă de frate-său și lăsă coasa jos, alergând până la locul acela. Haina atârna ca plumbul, pentru că ploaia străpunsese streașina de frunze sub care fusese adăpostită. «Era mare, i-ar fi încăput pe toți trei», îi trecu prin minte la întoarcere.

– Haideți, mă, încoace! îi chemă. Nici sub pomi nu mai e bine. Ciur a făcut ploaia. Strângeți coasele și hai să stăm toți până s-o opri...

Invalidul mai privi o dată locul, măsurând ce mai aveau de făcut, și se întoarse spre ei. Marin lăsă totul baltă și se dădu aproape. Tutungiu abia venea spre ei, cam în dorul lelii. Ținea limba de metal pe umăr și voia să le arate că nu-i păsa de ce era în jur. Picioarele, desculțe, lipăiau prin iarbă. «Al dracului șontorog!» mârâi Lisandru și-l mai văzu o dată chiar lângă ei,

cu ochii mici, strânși din pricina ploii ce i se scurgea pe frunte. Pe urmă, aproape în același timp, de sus îi izbi pe toți trei trăsnetul, făcându-i să cadă la pământ într-o clipă.

Oamenii din pădure nu văzură decât o lumină iute scursă-n pământ și auziră strigătul uimit al unuia și sfâșierea hainei, prin care trecuse curentul, ca o sârmă înroșită în foc. Pe urmă bubui îngrozitor atât de aproape de ei, încât crezură că toată pădurea și câmpia luaseră foc în același timp. Dar pe urmă nu se mai auzi decât ploaia căzând pe iarbă, ca și când cineva ar fi luat-o la goană cu picioarele desculțe înainte, înapoi sau alături.

*

Ploaia se rărise, năvala muierilor încetase, se auzeau numai plânsetele șoptite ale vecinelor. Oamenii săpaseră trei gropi, una lângă alta, cât să intre trăsniții până la subsuori, îi împinseseră cu șipci în ele, ca să nu se descarce curentul în ei, și după aceea aruncaseră cu lopețile pământul afânat din jur. Fața tuciurie a lui Rebegea era albastră ca soda, Lisandru înțepenise cu ochii deschiși și-avea gura țeapănă. Cel mic, Marin, se uita nedumerit la grămada neagră de femei din jur, toate plouate, cu cămășile lipite pe ele.

– Tutungiu a murit, spunea una dintre muieri. Uite-l...

– Nu moare el, e-al dracului!

Șoaptele erau acoperite de zgomotul ploii mărunte. Se făcuse frig. Pe iarbă rămăseseră castroanele cu demâncare. Zeama de oțet cu ceapă mirosea de departe, și mămăliga se răcise. Apa cădea nemilos în vasele de pământ și degeaba le acopereau femeile cu bucăți de pânză.

Oamenilor nu mai le era foame. Se uitau unii la alții împietriți.

– Și cum a fost? întrebă cineva ca să spargă liniștea nefirească de-o clipă.

– Noi stam colea, sub pomi. I-am chemat, n-au vrut să vină...

– Se grăbeau, mâine ăl mic se ducea cu Zamfira la biserică...

– Dar ea unde e?

– Lucrează în alt sat. Abia diseară vine.

– Mamă-sa asta a lor știe?

– Nu știe, acuși pică, vai de inima ei!

Femeile se uitară speriate spre cei trei frați.

– Parcă a mișcat Tutungiu...

Tăcură câteva clipe, dar Rebegea nu mișcase. Era țeapăn, cu pleoapele încremenite.

– Să-i deschidem ochii, să vedem dac-a murit.

– Să nu v-atingeți, că vă lovește și pe voi, nebunelor, dați-vă mai încolo, strigă la ele un om bătrân și se făcu spre ele.

– Ho, hodorogule, c-am mai văzut noi d-astea, ce te zbârlești așa? Acu' trei ani tot i-a trăsnit pe unii, taman la Bălcești. I-a ținut în pământ îngropați, și unu lucrează și-acum... zise o muiere mai din față.

Pe urmă iar se făcu tăcere. Mulțimea adunată în jur îi privea cu o curiozitate lipsită de milă pe cei trei trăsniți.

– Și ei, să nu se ferească!

– Au stat în câmp. Fulgerul a tras la fier, și gata...

De sub munte se auzi un strigăt prelung, care le înfioră inimile.

– Lisandreee, Gheorghe, muică, Marineee, unde sunteți? Unde sunteți?

Pe drumul îngust, inundat de apă, alerga o femeie despletită.

– Vine mă-sa, dați-vă la o parte!

Femeile se despărțiră, făcându-i loc.

Țipetele încetară. Femeia nu mai alerga, mergea încet, ca pe un teren nesigur, ca și când n-ar fi văzut, cu mâinile înainte, pipăind aerul umed, mișcând degetele ușor.

– Lisandre, Lisandre... chemă încet pe fiu-său, ca și când el ar fi fost foarte aproape și n-ar fi vrut să-l supere. Lisandre, unde ești, Lisandre?

Îl vedea. Îi vedea pe toți trei, îngropați în pământ până la subsuori, dar voia să lungească clipa când trebuia să strige.

– Gheorghe, mă, Gheorghe, unde ești, Gheorghe?

Femeile izbucniră în plâns deodată, întorcându-se cu spatele, ca și când s-ar fi ferit de o lumină mare. Nu se auzi decât lipătul ploii pe iarbă.

– Mărine, mă, mutule! Unde ești, Mărine?

Ajunsese lângă el și-i căuta mai sus, deasupra pământului, unde ar fi trebuit să fie ei stând în picioare, și din locul acela ei lipseau și ea nu voia să vadă unde se aflau.

– Mutule, de ce taci, mutule?

Mirosul de oțet al mâncării aduse de muieri umpluse aerul. Nu se mai simțea nici fânul ud, nici mireasma pădurii, care respira încet sub ploaia necontenită.

Deodată, izbucni strigătul femeii. Toți îl așteptau, dar când îl auziră, își astupară urechile și făcură câțiva pași mai încolo, prin iarbă, parcă voind să se împrăștie.

– Lisandre! Gheorghe! Mărine! Aici erați?

Căzu în genunchi, și balta de sub ea aruncă picături de noroi pe nădragii bărbaților aflați mai aproape, care se uitau la ea cu spaimă și cu atenție, gata s-o oprească dacă ar fi vrut să facă ceva.

Mai avea câțiva pași până la ei, dar nu se ridică, se târî prin fân în patru labe și-i privi pe rând, întorcându-se spre oameni cu o uimire mută și feroce, parcă certându-i, fără să spună ceva, parcă întrebându-i, parcă cerându-le socoteală și milă. Âl mai bătrân dintre ei făcu un pas spre ea, dar muierea ridică o mână și urlă:

– Nuuu!

Bărbatul se clătină ca și când l-ar fi lovit acel strigăt. O pândea numai încordat, asudat tot sub udătura ploii.

Femeia se opri în fața chipului albastru al Tutungiului, îi privi cu atenție pleoapele încremenite, apoi se târî mai departe spre chipul livid al lui Lisandru, și când dădu de ochii deschiși ai celui mic, vru să-i sărute buzele uscate. Mâna bătrânului o smulse cu dușmănie, și forța o aruncă pe spate. O clipă, toți crezură că bărbatul n-o s-o mai prindă de umeri, și când o

auziră strigând: «Lăsați-mă! Lăsați-mă!», tăbărâră pe ea și o loviră cu pumnii ca pe un sac.

Femeia era puternică; se ridică de câteva ori și se năpusti spre gropile proaspete, dar tot de atâtea ori fu aruncată înapoi. Și când nu mai putu să lupte cu mulțimea întărâtată, care o înjura și-i spunea vorbe neînțelese, căzu pe o rână, plângând încet, cu capul în pământ.

*

Jandarmii sosiră peste o jumătate de ceas. Șeful de post, îmbrăcat într-o manta kaki, cu pușca pe-un șold, bălăbănindu-se pe bucile grase, înjura de departe. Oamenii îi făcură loc, tăcuți.

– Nu vă mai astâmpărați, păr alb mi-ați scos, dumnezeii mamii voastre. Asta-mi mai trebuia, că încolo le-am terminat pe toate!

Când îi văzu pe cei trei îngropați, se opri, se crăcănă bine și se întoarse spre cei doi soldați care-l urmau.

– Ia dă lumea mai încolo, mă! Ce stați și vă uitați ca vițica! Să nu vă mai văd unu lângă mine, ce, aici e Maglavit, sau ce paștele mamii voastre e?

– Nu-njura, dom' șef! făcu bătrânul. Ce vină avem noi?

– Aveți, că ieșiți pă câmp când plouă. Dracu a mai văzut să cosești fânul pe ploaie?

– Dacă-l ai, îl cosești! spuse cineva mai din spate.

– Gurrra! Că v-ați făcut ai dracului! Cum a fost? întrebă el pe cineva nedesemnat, privind pe rând la bărbați. Când s-a întâmplat?

Un țăran dintre cei trei care se adăpostiseră în pădure îi povesti pe scurt câte ceva. Soldații se uitau în timpul ăsta la cei îngropați. Când află totul, șeful de post spuse tare:

– Nu s-apropie nimeni! Pericol de electrocutare, ori nu știți ce-i aia electrocutare? Îi privi batjocoritor și se întoarse către bărbați numai: Voi mergeți la post cu mine, să întocmim

procesul-verbal, că vă am cu număr, ca pe vite! După doctor trimet eu un soldat, că stă la șapte sate de-aici!

Era supărat, dintr-un motiv necunoscut, dar nici să plece numaidecât nu se putea. O văzu pe bătrâna căzută în noroi, vru s-o înjure, dar se răzgândi și se apropie de cei trei frați, privindu-i cu atenție.

– Tutungiu a murit, spuse sigur, cu o părere de rău din care nu lipsea puțină omenie. Aprindeți-i o lumânare, ei, n-auziți? Dați fuga după popă și chemați-l aici... Lisandru mai are până diseară, constată acum mai liniștit.

– Poate scapă, dom' șef, zise bătrânul, speriindu-se deodată că l-au auzit ceilalți.

– Nu scapă! reteză jandarmul fără nici o îndoială. Ăsta micu, Ilie...

– Mărin îl cheamă, dom' șef...

– L-o chema, da-n buletin Ilie e trecut, ăsta mai mișcă. Dacă are noroc, o mai duce până mâine la prânz...

Stătuse pe vine și gâfâia. Își scoase batista și se șterse pe frunte. Mantaua de cauciuc îi ținea cald, și o descheie la gât. Pe cozorocul șepcii zuruia ploaia măruntă.

– Și de ce nu-i acoperiți cu o cergă, cu ceva? îi întrebă răstit pe toți.

– Ce le mai pasă lor de ploaie?! râse tâmp unul dintre oameni.

Șeful de post nu-i răspunse. Se făcu tăcere. Plutonierul îi privi pe rând și bătu cu palma pe patul puștii.

– Ia te uită, Tutungiule, ia te uită, Lisandre, ia te uită, Ilie, pământ ați vrut, pământ aveți până în gât! Ptiu! Scuipă și le întoarse spatele, pornind ca din pușcă și strigând peste umăr: Să vă duceți acasă, să nu-mi faceți mie agitație aici, că vă ia mama-dracilor. Lăsați-i singuri, că n-o să li se urască. Și voi ăia cu procesul-verbal, după mine...

Mulțimea însă nu se clinti. Bărbații nu-l urmară. Neauzind pași în urma lui, plutonierul se întoarse înciudat:

– Ce, nu s-aude?

Nu-i răspunse nimeni.

– Mă, oamenii ăia, haideți la post, că întocmim procesul-verbal de electrocutare!

Unul din bărbați îi răspunse silnic:

– Du-te, dom' șef, că venim noi...

*

Ploaia nu stătuse. Era tot mai frig. Se întuneca. Un vânt rece îndoia iarba necosită. Muntele se vedea îndepărtat, învăluit în neguri și pânze de apă. În jurul capului lui Gheorghe ardeau cinci lumânări scurse, păzite de palmele muierilor. Ceara sfârâia în iarba umezită, și flăcăruile abia jucau, dând să se stingă. Alături, bătrâna, albită dintr-o dată, ca și când ar fi intrat într-un lac cu sare, bocea încet, prăvălită în genunchi, acoperită cu o cergă adusă de cineva și pusă pe spate:

– Unde ești, Mihalache, să-i vezi pe fiii tăi cum stau cu țărâna la gură? Unde eștttiiii?... C-ai murit și te-ai dus și m-ai lăsat singurică să-i cresc, și uite-i acum, că erau cât bradul și n-a mai rămas decât cenușa din ei...

– Taci și dumneata! se rugă o femeie de ea, dar bătrâna nu auzi și-și înfipse iar degetele în țărâna jilavă, smulgând un pumn de iarbă.

– Că i-a dusss, Mihalache, pe front și i-a chinuit ca pe Christos și-a rămas ăl mare beteag de-un picior, și-a scăpat, Mihalache, și-a venit la casa lui, Doamne, Doamne... Și-a scăpat și Lisandru, bărbateee, a scăpat teafăr, stâlp era, muiculiță...

– Taci și dumneata! se ruga întruna femeia, ocrotind lumânările să nu se stingă.

Ceara topită sfârâia în iarba arsă și mirosea a fum.

– Și tu ce-mi făcuși, Mărine, ce-mi făcuși, că mâine trebuia să te duci la casa ta, puiuleeee, să te duci la casa ta, și-acum stai aici în groapă, muică, și te mănâncă pământul, Doamne, ia-mă, Doamne, ia-măăăă...

Se întuneca tot mai mult. Chipul spectral al Tutungiului luminat de lumânări părea și mai albastru. Îi crescuse barba, și cineva spuse cu o nădejde obosită:

– Poate că n-a murit, s-o fi înșelat șefu, că uite, are obrazu perie! Ia vedeți, mă, oameni buni, strigați-l!

Nu se apropia nimeni, și bărbații se lăsară în genunchi, strigându-l pe rând pe fratele cel mare:

– Mă, Gheorghe, mă! Ia deschide, mă, tu ochii. C-a venit Ceameul cu autorizația de țigări...

– Tutungiule, dă, mă, și mie, mă, o Remesea, c-aș trage și eu în piept. N-auzi?

– Rebegeo, să-ți facă, mă, de la București o lulea de-aia de tablă, mă, să ne vinzi, mă, Carpați din ea, să moară cârciumaru, mă, că iei tu remiza...

Bărbații aveau un haz trist și obosiră repede.

– Vine popa, spuse cineva.

– Se mișcă greu, c-a pierdut colacu...

Îi făcură loc. Sfinția-sa era îmbrăcat într-o haină lungă și neagră și se murdărise pe ghete de noroi.

– Bună seara, oameni buni, zise moale, potrivindu-și părul argintiu pe la urechi. Dar ce s-a întâmplat? se miră ca și când n-ar fi știut ce trebuia să găsească aici, în mijlocul câmpului.

Se întuneca tot mai mult. Femeile se dădură la o parte, și preotul văzu chipurile celor trei îngropați. Pe fața albastră a lui Gheorghe lumânările așterneau o lumină șovăielnică. Noul-venit nu tresări, ridică ochii spre muntele ascuns acum de întuneric și scoase o carte neagră, din care citi fără să citească:

– «El e stăpân a toate și El ne dă spaimă, ca unul ce ține în locuri înalte deplina rânduială. Poți să numeri oare oștirile Lui? Este cineva care să nu se ridice în lumina lui? Și atunci cum poate omul să se socotească drept în fața lui Dumnezeu și cum poate să fie curat născutul din femeie? Vezi, până și luna nu strălucește îndestul, și stelele nu sunt prea curate în ochii Săi. Cu atât mai puțin omu; o gânganie! Și fiul omului, un vierme!...»

*

Zamfira veni după plecarea popii. Acum ședea lângă Marin și-l privea. Ploaia se oprise, și femeile aduseseră lămpi, așezându-le în jurul celor trei. Lisandru se albăstrea și el și nu mai deschise ochii. Cum spusese plutonierul, muri cam pe la unsprezece noaptea. În tăcere, îi aprinseră și lui lumânări lângă obraz. Noaptea se scurse greu, și nimeni nu se mișcă din loc, deși era frig și bătea vântul. Iarba umedă se bătătorise în jur și mirosea toată a ars. Lumea aprindea lumânare de la lumânare. Se mai auzeau din când în când sughițurile de plâns ale mamei, dar spre zori încetară și ele.

Se lumină și ieși soarele, găsind în jur zidul muierilor neclintite, cu trențele umezite în spate, zbicite de vânt. Se uitau acum toate spre deal. Când nu era negură, puteau să-și vadă casele de sub munte. Casa Zamfirei era tocmai într-un bot de pământ, și când deschise ochii, Marin zări gardul spoit cu var și bradul de nuntă, verde-proaspăt, înfipt în poartă. Îi veni glasul pe neașteptate, și oamenii se dădură aproape ca la o minune.

– Zamfiră, mă, Zamfiră...

Fata sta lângă el, în genunchi. Nu s-apropia prea mult, că o țineau ceilalți.

– Ce-i?

– Ăla-i bradul nostru de nuntă, nu?

– Ăla-i...

Se făcuse tăcere. Nu se auzea decât adierea primului vânt al acestei zile strălucitoare, abia începute.

– Se face bine...

– Îi trece.

– Mă, Mărine, mă, tu trăiești?

Mamă-sa parcă asurzise. Îl privea și nu spunea nimic, mai dintr-o parte. Pe urmă odată se prăvăli, urlând și lovindu-se cu fruntea de pământ.

– Mărineeee, Mărineee...

– Doctoru, să vie doctoru! cerură câțiva, dar știau bine că mai devreme de ora prânzului el nu putea sosi decât adus cu gabrioleta jandarmilor, dacă l-or găsi.

– Ce simți? îl întrebă bătrânul pe mezin, împrăștiind femeile curioase din jur.

– Lăsați-l în pace! spuse cineva.

Marin parcă obosise, pentru că iar închisese ochii. Se gândea poate, pentru că spuse în cele din urmă:

– Nu mi-e nici frig, nici cald. Sunt țeapăn.

– Stai acolo, în pământ, să se ducă răul din tine...

Maică-sa venise aproape și dădu să-l îmbrățișeze, într-o pornire abia stăpânită de ceilalți.

– Stai, muiere, nu fi nebună, or ți s-a urât cu viața?!

Parcă trezit dintr-un vis, Marin privi abia întorcând capul spre ceilalți. Văzu lumânările aprinse și chipurile lor de culoarei cernelei.

– Ce-aveți, mă? întrebă încet, cu spaimă și cu speranță. Mă Gheorghe, Lisandre, spuneți ceva, mă... Mamă, ce-i cu Lisandru și cu Tutungiu?

Ochii lui căutau ochii celorlalți, și oamenii se dădură înapoi, punând privirile în pământ. Apoi chipul i se umplu de spaimă:

– Zamfiră, spune tu, au murit?

Fata sta cu părul căzut pe ochi lângă el și nu vorbea. Părea sălbăticită dintr-o dată, mută și neștiutoare, fără minți.

Marin căzu într-un somn de plumb, și oamenii crezură că a murit, dar el abia respira. Dormi așa cam două ceasuri neîntrerupte. Soarele se ridicase peste muntele de calcar și lumina văile verzi. Iarba avea o prospețime dureroasă. În satul lor nimeni nu mai plecă cu vitele. Sosiseră și copiii, alungați o dată acasă, curioși și mai mult. Un vecin plecase în sus, pe deal, să vorbească cu dulgherul să facă două coșciuge. Nu spusese nimănui nimic. Acum se întorsese și privea la îngropați cu ochi goi, obosit după atâta veghe, dar mulțumit oarecum. Oamenii auziră după puțin timp bătaia unui ciocan în scânduri. Se uitară

unul la altul, cu înțeles, dar nimeni nu întrebă nimic. Era duminică, tâmplarul era bisericos și n-ar fi deschis nici ușa cuiva, dar azi, într-o astfel de zi...

Pădurea avea o umbră scurtă, neagră la poale. Hainele muierilor abureau. Mirosea a țoale ude. Din castroanele aduse cu demâncare se revărsase oțetul și ceapa tăiată. Omul la care lucrau cei trei era plecat într-o altă comună, altfel ar fi venit și el, și lumea l-ar fi blestemat; acum îi priveau numai nevasta, de față, care sta cu chipul ascuns într-un bariș negru. «Voi i-ați mâncat fripți pe toți trei!» spuneau parcă privirile femeilor.

Se încălzise bine. Aerul era înăbușitor și umed. Sus, peste locuri, se adunau de pe acum alți nori, mari și albi, ca niște corăbii de cretă. Bătu clopotul de slujbă la biserică. Femeile se închinară și spuseră, ferindu-se de ochii mamei:

– Dumnezeu să-i ierte!

Marin se trezi, privind buimac în jur. Îi trebui o vreme să se obișnuiască cu priveliștea lumii din jur. Nici copiii, cât sunt ei de guralivi, nu spuneau nimic, încremeniseră cu ochii la omul îngropat în pământ.

– Zamfiră, Zamfiră, spuse Marin, auzi, bate clopotul. Pentru noi bate! Trebuie să mergem la biserică...

Fata izbucni în lacrimi. Îngropatul mișcă brațele, înțepenite puțin, ca și când ar fi vrut să sară din groapă afară, dar ele nu-l ascultară, rămaseră moarte în lături, neputincioase. Marin își privi degetele țepene, îngălbenite, și unghiile vinete.

– Ies eu de-aici, spuse cu o convingere disperată. Ies, auzi tu... Mă, oameni, mă, se răsti cu o voce mică, pițigăiată, la ei. Ies eu de-aici. Ies, că trebuie să facem nunta...

Și, sleit, recăzu în somnul său adânc în fața bărbaților împietriți.

Spre prânz lumea se mai împrăștiase. Șeful postului de jandarmi venise după oameni, deși știa că nu poate încheia procesul-verbal decât cu doctorul de față. Alungă femeile cu sila, împungându-le cu arma și amenințându-le că le amendează.

Unora li se făcuse foame. Popa trimisese după ei, că nu-i mai intrase nimeni în biserică în duminica aceea, dar cui îi mai ardea de slujbă? Pe copii, soldații îi fugăriră pe deal, și locul se mai lumină. Era cald, o zăpușeală ca înaintea unei furtuni. Norii se roteau deasupra pădurii, se făcuseră negri, dar soarele nu-l acoperiseră. Arunca văpăi galbene peste câmpul umed. Fânul te îmbăta. Era o zi strălucitoare, liniștită și moale, cu un aer bun de sărbătoare tihnită.

Marin se trezise și-o alungase pe mă-sa dușmănos de lângă el.

– Zamfiră, stai tu cu mine aici!

– Stau, făcu ea cu o supunere neputincioasă.

– Și lumea asta să se ducă acasă, să mă lase...

Femei și bărbați plecară mai încolo. Tot nu stăteau jos, deși iarba se uscase puțin. Erau frânți de oboseală, dar se părea că le e frică de ceva neașteptat, de un lucru care se putea petrece fără știrea lor și trebuia împiedicat cu orice chip.

Cei doi rămăseseră singuri. Se auzi iar clopotul, bătând rar.

– Zamfiră, cât e ceasul? întrebă el privind în sus.

– E de prânz, spuse ușor fata, ca și când s-ar fi temut să nu fie auzită de ceilalți, dar ei stăteau departe, nu puteau să-i audă.

– Am întârziat...

Zamfira nu pricepu. O clipă crezu că Marin se scrântise la cap și nu mai vorbi.

– Zamfiră, tu mai mă iei pe mine?

Fata îl privi uluită, apoi își lăsă privirile în pământ.

– Zamfiră, tu nu mă mai iei pe mine.

– De ce să nu te iau? întrebă ea mirată, după o tăcere dureroasă, scurtă și apăsătoare.

– Nu te mai lasă mă-ta...

– De-aia nu mai pot eu...

– Da' ea unde e?

– Plânge acasă, n-a vrut să vină să te vadă...

– Acuși o sta cu lăutarii...

– De lăutari îi arde...

Pe chipul livid al bărbatului căzură câteva lacrimi. Brațele lui moarte se chirciră parcă o clipă, ca și când ar fi vrut încă o dată să iasă din groapa de pământ.

– Cheamă pe popa aici! se hotărî el dintr-o dată, și parcă glasul îi mai crescuse.

– La ce?

– Să ne cunune!

Zamfira îl privi din nou, ca pe un nebun.

– Ori nu mă mai vrei, olog cum sunt...

– Nu ești olog, o să-ți treacă. Dacă vorbești, ai scăpat.

În ochii îngropatului sclipi o speranță nerușinată, pentru că avea în ea ceva bărbătesc și desfrânat.

– Stau încă o zi așa, și ies zdravăn, m-auzi tu, și-o să te coțăiesc de s-o chemi pe mă-ta să te scape!

Obrazul fetei se îmbujoră și privi în jur.

– Taci, că te-aude lumea!

– Și dacă m-aude? Să te văd eu, mi-ai fost vreo tălăniță, sau îmi dai bobocul...

Marin părea înveselit de un gând ciudat, avea aerul unui om gata să iasă din groapă și să-i arate fetei că nu vorbise degeaba și că o să-i facă tot ce-i spusese.

– Îmi capăt eu puterile și-o să te stâlcesc, numai bine...

Zamfira nu se mai sfii de ceilalți. Credea, poate fără să știe, că vorbele astea îi fac bine bărbatului de lângă ea.

– Vorbiși, mutule! îl certă cu un glas pe care-l știa numai el.

Deodată, în liniștea din jur, atât cât tăcu, ostenit ca să-și aleagă vorbele, auzi bătăile ciocanului dulgherului. Întâi se prefăcu că nu înțelege, apoi se uită repede la frații lui, cu obrazurile țepoase, albastre, și ceva din fundul ochilor lui trădă o bucurie ce nu putea fi mărturisită.

– Cine muncește astăzi? întrebă cu spaimă totuși.

Întrebarea o auziră și oamenii, pentru că îngropatul aproape se răstise.

– Vreun copil, de, bate gardul...

Marin ascultă încordat. Aici totul răsuna ca o vioară. Zgomotele creșteau, lovindu-se de muntele singuratic de calcar, și văile din jur le sporeau.

Dar urechea lui obișnuită deslusi izbirea bărbătească a ciocanului în șipcile de lemn.

– Îmi face tron, ai? îi întrebă dușmănos, cu privirile holbate, pline de ură. Nu mă duc, mă, nu mă duc. Ia chemați-l pe popă, da' repede. Și pe mă-ta, Zamfiră; a mea-i de față. Chemați-l pe popă, că facem nuntă acum, cum ne-am înțeles! Hai, care-ai plecat?

Nu se clinti nimeni.

– Mărine... îndrăzni maică-sa încet, târându-se iar aproape de el, abia ținută de oameni.

– Du-te tu, muică, n-auzi? Adu-l pe popă. Și tu, Zamfiră, vino cu mă-ta și cu belciugile, să le punem în degete! Și cheamă și lăutarii, n-auziți, muierilor?

Femeile se ridicară speriate și o porniră spre deal, urmărite de privirile nedumerite ale celorlalți.

*

Sfinția-sa nu voi să vină. Trecuse prânzul. Era foarte cald și se întunecase. Soarele nu se mai vedea. Trebuia să plouă; dinspre pădure bătea un vânt rece. Marin înjura din groapa lui de toate lucrurile sfinte pe care le cunoștea. Maică-sa asculta resemnată, rugându-l încet:

– Mărine, e păcat, muică, e păcat!

Zamfira se întoarse cu maică-sa și cu lăutarii: trei țigani jigăriți, cu ochii în sus, la norii amenințători.

– Veniși? întrebă mai potolit îngropatul pe bătrână, care semăna cu maică-sa.

– Venii...

– Gata masa?

– Gata...

– Și lumea?

– Lumea-i aici. Nici nu i-am chemat pe toți...

Îi privi peste umăr, ca și când i-ar fi luat martori la nenorocirea asta, pe care nu o putuse împiedica.

Marin n-o mai privi.

– Zamfiră, o chemă pe fată, de ce n-ai adus o sticlă de rachiu, să dai la oameni? Dă-le să bea, adu ceva de mâncare, și pe urmă punem lăutarii să cânte. Ce dacă nu vrea popa să ne cunune, eu tot fac nunta astăzi, și când m-oi scula de-aici, îi pui foc la biserică... Mă, scripcarilor, veniți cu diblele alea mai aproape, să-mi faceți o cântare, ce vă holbați așa la mine?

Lăutarii se apropiară cu o veselie făcută, dându-se unul după altul. Fata plecase după mâncare și după băutură cu mă-sa, să împartă la lume, că tot n-avea ce mai face cu cele pregătite. Casa Zamfirei nu era prea departe. Trecu o jumătate de ceas până se întoarseră femeile cu un coș mare, încărcat. Până atunci, pe drumeagul plin încă de bălți sosi doctorul în cabrioleta șefului de post. Pe capră sta soldatul care mâna calul și plutonierul cules de pe drum.

Cei trei coborâră. Șeful iar împrăștie oamenii, se uită uluit la lăutari, dar nu le spuse nimic și-l urmă pe tânărul spelb, care întrebă de când stăteau îngropați în pământ, deși aflase totul de la plutonier înainte de a ajunge aici.

Marin îl scormonea cu privirile, căutând să ghicească dacă mai scapă sau nu. Se făcu o tăcere dureroasă. Deasupra locului zbura o uligaie lacomă, cu priviri metalice. Femeile se apropiară, parcă împinse de cineva din spate, abia ținute de oameni.

Doctorul nu spunea nimic. La Lisandru și la Gheorghe abia privise.

– Ce simți? îl întrebă pe Marin.

– Mă strânge pământul ăsta rău.

– Ți-e foame?

– Nu.

– Te doare ceva?

– Nu.

– Trupul e țeapăn de tot, poți să te miști?...

– Parcă mă lasă mâinile...

Marin se uită spre degetele înțepenite cu puțină speranță, dar nu reuși să le miște.

– Te năbuși?

– Puțin.

– De la inimă, sau te doare pământul?

– Parcă pământul, minți îngropatul fără să știe de ce, deși de câteva ori simțise cum îi bate inima mai slab.

Doctorul se ridică în picioare și-i mai privi o dată fața, care începuse să-i învinețească, apoi se îndepărtă cu șeful de post, ocolind lumea curioasă.

– Scapă? întrebă șoptit plutonierul.

– Numai dacă are inima bună...

– Mai e ceva de făcut?

– Dacă nu moare până diseară, îl ducem la spital, undeva...

Cei doi vrură să se urce în gabrioletă, dar zidul de oameni îi opri. Nu întreba nimeni nimic, dar doctorul ghici și spuse:

– Lăsați-l în pace până diseară, că învie el...

Numai bărbații avură o bănuială fără nume, apoi se bucurară.

– Ce v-am spus eu, oameni buni? întrebă din groapă cu o veselie obosită Marin. Ia, lăutarii, mă, baragladinelor, ia cântați, mă! Mamă, și muierile alea de ce nu mai vin cu băutura, dă la oameni, mamă, că până diseară mă fac bine, am scăpat... am scăpat, fraților, că eu n-aveam coasa la mine, și m-a ocolit fulgerul...

*

Băutura se isprăvise. O amețeală tristă cuprinsese capetele oamenilor. Muierile tot nu se așezaseră pe iarbă. Sta să plouă din nou, și aerul era apăsător.

– Ce ți-am spus eu, Zamfiră? o certa îngropatul pe fată cu o dulceață urâtă a glasului, în care intra și puțină lingușeală.

– Stai liniștit acolo, stai liniștit... atât putea să spună Zamfira.

Lăutarii începuseră să cânte, după ce băuseră bine. Viorile și țambalul scoteau niște sunete fără noimă. Bărbații din jur ar fi vrut să spună ceva cu glas tare, dar petrecerea fără nici un Dumnezeu avea ceva necuviincios în ea. Se uitau la cei doi morți țepeni, îngropați până la subsuori, și la fața celui de-al treilea, din ce în ce mai vânătă. Unii crezură că și vremea posacă era de vină, pentru că cerul se întunecase. Numai femeile vorbeau mai tare și se uitau cu spaimă în sus, spre deal. Cineva spusese că dulgherul ar fi trimis vorbă că terminase treaba și nu știa ce să facă cu sicriele.

Cele două bătrâne plecaseră după doctor, să afle dacă Marin mai scapă sau nu. Erau prostite de așteptare și abia acum se treziră. Îngropatul smonea lăutarii și vorbea cu Zamfira.

– După ce dau foc bisericii, să vedem cine o să mă judece?! Mă duc la comuniști și vin cu ei și le luăm pământurile ăstora și le împărțim. Și dacă avem pământ, nu ne mai trebuie nimic. Muncim pentru noi...

Simțea că se înăbușă, obosea repede, dar îi era frică să arate lucrul acesta. Fata vedea cum începe să i se albăstrească și lui obrazul, și încet-încet, după spaima de pe chipul ei, Marin ghici totul. Îl apucă o ură fără margini pe toată lumea și încercă din nou să-și miște mâinile. Căuta acum ceva înăuntrul lui, i se părea că poate să-și miște picioarele și asudă de bucurie la gândul ăsta. Pe urmă căzu într-o scurtă deznădejde neagră și mai luptă cu el însuși câtăva vreme. Chemă iar lăutarii și-i înjură. I se păru că lumea din jur se îmbătase și că-și bătea joc de el. Îi amorțeau din nou fălcile, ca la început, când își simțise fața ca sub o mască de ghips. Vorbea fără șir, numai ca să nu simtă cum îi îngheață oasele ca la o răceală mare. Se uită la chipul fraților și o întrebă iute pe Zamfira:

– Spune, mă-nvinețesc?

– Nu te-nvinețești, mințea fata, cuprinsă de o spaimă din ce în ce mai mare.

– Tu mă minți, Zamfiră...

– Nu te mint...

Îl cuprinse iar veselia și chemă lăutarii, cerându-le să cânte, și se răsti la fată:

– Joacă colea lângă mine, Zamfiră! Țiganii încremeniseră parcă, dar îngropatul se răsti la ei: Mă, voi n-auziți?

Muierile iar începură să plângă, și amețeala rachiului se risipi într-o clipă. Nu se mai întorceau nici cele două bătrâne, și începu deodată să plouă iar, țârâit și rece.

– Joacă, Zamfiră! porunci Marin. Tu n-auzi? Și se întoarse cu privirile spre frații morți, vorbindu-le: Lisandre, Gheorghe, auziți, mă, cum cântă lăutarii la nunta mea?

Fata nu se clintea. Plângea tare, cu mintea rătăcită, și când nu mai putu să rabde, se ridică și o luă la fugă. Picăturile se îndeseau. Obrazul din ce în ce mai albastru al îngropatului era spălat de apă. Ploaia stinse lumânările, care sfârâiră topite lângă el, și-abia atunci pe Marin îl cuprinse o spaimă fără margini. Lăutarii cântau fără chef, cerând parcă îndurare celor din jur, și când țambalul și viorile se umplură de apă, nu mai răbdară nici ei, și-o luară la fugă, spre muntele deșert și neîndurat.

UN PUMN DE CAISE...

Până la haltă, la Cârpa, unde se schimbau trenurile, mai erau trei stații. Femeia trecu în ultimul vagon, străbătând platforma de fier, fără să se uite în jos, ca să nu vadă jocul amețitor al liniilor de fier de dedesubt. Pe pietrișul dintre șine cădeau șuvoaie de apă fierbinte, iute prefăcute în aburi mirositori.

Privi băncile pustii și geamurile murdare, prin care se ăzea ziua de vară, plină de soare. Lumina dureroasă ardea frunzele de un verde proaspăt ale copacilor care treceau încet prin dreptul ferestrelor, și parcă i se făcu somn. Cui să mai vândă caisele rămase pe fundul coșului? Deschise ușa și vru să se așeze chiar pe banca de lângă ea, și atunci își dădu seama că pe scândurile vechi și lustruite stăteau doi bărbați: un soldat cu pușca între genunchi și un ocnaș, cu fața nebărbierită, galbenă-albastră, țeapăn ca și când ar fi fost de lemn.

Femeia străbătu vagonul, care scârțâia acum din toate încheieturile, și se așeză în marginea cealaltă, într-o parte, curioasă, să poată vedea bine pe cei doi. La început îi fu frică de chipul pușcăriașului, de privirile lui fixe ca ale unui mort. Soldatul își lăsase capela alături, pe bancă, și moțăia cu fruntea rezemată de țeava puștii, nepăsător sau prefăcându-se că e nepăsător la ceea ce face celălalt, ocnașul, așezat pe banca din față.

Ana zări picioarele încălțate în niște pantofi scâlciați ale acestuia și se miră că nu sunt legate cu lanțuri, cum ar fi fost parcă firesc. Arăta îmbătrânit. Părul îi albise pe la tâmple, și

fața parcă i se strânsese pe oasele obrazului. Buzele palide erau uscate, și omul își trecea din când în când limba pe deasupra, ca să le umezească. O oboseală și o durere nemărturisite se abăteau în fundul ochilor, îndreptați spre ea din curiozitate.

Femeia se uită pe fereastră, simțind încă pe chip privirile bărbatului necunoscut. «Ăsta n-a mai văzut de multă vreme o muiere», își spuse și-i veni să se ridice de pe bancă și să se așeze în alt vagon. Dar nu făcu nimic. Numără numai caisele nevândute în fundul coșului și se gândi cu spaimă că nu-i va aduce fratelui său banii la care se aștepta. Era plecată de dimineață cu cursa locală, și dacă ar fi vrut să vândă toată marfa, așa cum făcea de fiecare dată, trebuia să mai întârzie până la trenul următor, care sosea tocmai spre seară.

Ocnașul sta cu fața spre geamul afumat. Se părea că bucuria verii de-afară îl mai înveselea puțin, pentru că zâmbea la un gând numai al lui. «La ce i-o fi mintea acum? se întrebă femeia. Și ce-o fi făcut? O fi furat? O fi ucis pe cineva?»

Soldatul adormise de-a binelea, pentru că de câteva ori capul îi alunecă dintre mâinile rezemate în țeava puștii. «Dacă n-are lanțuri la picioare, de ce nu fuge? Să se ducă în lumea mare, unde-o vedea cu ochii!»

Trecură peste un pod înalt de fier, sub care se zbătea somnoros o apă între două rânduri de sălcii. Înspre margini se vedeau bolovanii ca niște pepeni de piatră, scufundați în undele reci. Mai la mijloc, doi cai roșcați, cu pielea lucind în soare, erau frecați cu ceva aspru de către niște copii, goi pușcă. Se auzeau strigăte vesele, și mai sus, pe albia râului, zăriră și o femeie despuiată, bătând valurile cu brațele albe, care săreau din apă ca niște pești. Fumul locomotivei întunecă soarele, și peste tot locul acela nepăsător se lăsă o umbră fugară, iute împrăștiată.

Ocnașul mai privi câteva clipe, apoi își așternu palmele peste ochi, ca și când lumea de afară ar fi fost prea dureroasă

și nu o mai putea răbda. Fără să știe de ce, femeia se ridică în picioare și se apropie de cei doi necunoscuți, întinzând coșul:

– Luați...

Soldatul tresări buimăcit, își scutură capul și o măsură curios.

– Ce-i, femeie?

– Luați...

– N-avem bani.

Soldatul se uită la celălalt, ca și când ar fi vrut să-l întrebe: «Tu mai ai ceva?». Pușcăriașul dădu din umeri și spuse cu o voce moale:

– Ultimii lei i-am dat pe țigări...

Femeia întinse din nou coșul cu caise:

– Luați, nu trebuie să-mi dați nimic.

Soldatul păru mirat o clipă, pe urmă întinse o mână uscată și negricioasă.

– Bogdaproste, lele, da' ce-i astăzi?

– Lunea morților, am rude-n pământ.

– Aha...

– Dumneata nu iei? se întoarse Ana spre ocnaș.

Acesta nu spuse nimic. Se uita când la obrazul curat al femeii, când la fundul coșului cu caise.

– Ba da, am să iau...

Soldatul mușcase din fruct și privea sâmburele tutuniu. Miezul proaspăt al caisei avea o culoare roșcată și era umed ca o gură de femeie tânără. Când termină de mâncat, puse sâmburele deoparte, pe banca de lemn. Ocnașul luase și el o caisă. Prin geamul deschis venea zăduful zilei de vară.

– Bună?

– Bună.

– Păstrează sâmburii, murmură soldatul.

Celălalt nu răspunse, dar avu grijă să nu se piardă nimic din caise. Cât mâncară, nu mai vorbi nimeni. Pe urmă, femeia iar le întinse coșul.

– Mai luați...

Ocnașul mai luă, înveselit nu se știe de ce. Pușcăriașul nu se mai uită la coș. Ana se așeză în fața lui pe bancă, cu sfială.

– A cui ești, femeie? întrebă soldatul în cele din urmă.

– N-am decât pe frati-meu, Spiridon, sanitarul de la Cârcea...

– Așa? se miră el ca și când l-ar fi cunoscut pe Spiridon.

– Da' voi und' vă duceți?

– Nu ne vezi? La nuntă...

Soldatul râse gros și mai mâncă o jumătate de caisă, privind pe fereastră. Ocnașul tăcea. Se uita numai la ea cu o curiozitate dureroasă, ca și cum ar fi vrut s-o țină minte toată viața.

– Mai ia! întinse iar coșul, dar bărbatul cu obrazul nebărbierit nu întinse mâna.

– Ajunge! făcu liniștit și-și întoarse privirile spre copacii de-afară.

– Frumos pe-aici, pe la voi... zise încet soldatul, căutându-și pachetul de țigări.

– Frumos, dar sărăcia-i mare.

– Unde nu-i sărăcie?! Și tu, tot pe tren, toată ziua?

– Da' de unde?! M-a trimis frati-meu să-i vând caisele, are și el un pâlc acolo. Anu ăsta s-au făcut frumoase, da' anu trecut parcă erau ciupite de vărsat, c-a plouat mult...

– Și scoți ceva parale din treaba asta?

Femeia râse și dădu din umeri.

– Nu te uiți la mine: mai mult ața decât fața...

– Aveți loc mult? întrebă cu o curiozitate leneșă ocnașul, care se vedea bine că e și el țăran.

– Cât s-arunci cu bățul. Nu ne-ajunge, de-aia s-a făcut Spiridon sanitar.

– Și pentru asta ce-i dă?

– Cine știe?! oftă femeia, că-i bea pe toți. N-aduce nimic acasă...

– Și cum te descurci?

Femeia lăsă coșul din poale pe podelele unse cu gazolină ale vagonului.

– Cine mai știe?! Așa-i dacă mă ține la ușa lui. Am avut un bărbat, mi l-au omorât pe front. Rudele lui m-au gonit. Muncesc pe unde apuc...

Ocnașul iar se uită la ea cu acea curiozitate dureroasă care o speria puțin.

– Da' dumneata ce-ai făcut? îl întrebă pe neașteptate, privindu-i hainele vărgate, prea groase pentru căldura de-afară.

– Ce să facă? Pe dracu-a făcut! răspunse în locul lui soldatul, supărat parcă pe însoțitorul lui. Că nu se mai astâmpără lumea, fiecare vrea să iasă-nainte, ca păduchele, dar uite că nu se poate, că-s legi, și dacă le calci, ajungi unde-a ajuns el...

– Dă-mi o țigare, porunci ocnașul ca să-i oprească vorbele fără șir.

Femeia se miră auzindu-l, și când văzu cum îi întinde ostașul pachetul, întrebă:

– Ce fel de paznic ți-o fi, că strigi la el...

– Eeee, făcu militarul, ștergându-și fruntea de sudoare. Are el noroc cu mine, că altfel...

Ocnașul fumă câtva timp cu sete. Trenul oprise într-o gară mică. În vagon se făcu deodată o tăcere asurzitoare. Din tren nu coborî nimeni. Pe micul peron de piatră zăriră pe șeful stației mergând spre locomotivă. Se auzeau niște gâște gâgâind și umbletul vântului în salcâmii de lângă șine mișcându-le floarea uscată și neagră, rămasă între crengile țepoase. Pe streașina albă a biroului de mișcare, acoperită cu trandafiri sălbatici, roșii, se adunau vrăbiile.

– Bine e să trăiești! exclamă pe neașteptate ocnașul.

– Ba nu-i bine deloc! îl contrazise soldatul, pornit pe ceva necunoscut.

Trenul se urni din loc, cu același mers leneș, lăsând în urmă gara cea mică.

– Nu mai e mult, adăugă. La Cârpa schimbăm, nu știi când vine cursa cealaltă, spre Valea-Seacă?

– Taman seara...

– Ei, mai petrecem și noi...

Ocnașul parcă n-auzise nimic. Sorbea numai cu ochi câmpul abia cosit.

– Ai muiere, copil? întrebă iar femeia, fără să privească la soldat.

– Nu, răspunse bărbatul cu obrazul nebărbierit.

– Mai bine, n-are cine să sufere de pe urma dumitale...

– Al dracului bine! se miră fără veselie ostașul.

– Da' mamă, tată?

Ocnașului parcă îi era greu să răspundă.

– Mama mai trăiește...

– Te văd cu părul alb, oi fi bătrân...

Pușcăriașul ceru pe neașteptate o caisă:

– Mi s-a făcut sete.

– Tot nu mi-ai spus ce-ai făcut.

– Și dacă-ți spun, la ce-ți folosește?

– Adevărat... Oi fi omorât oameni...

Bărbatu râse de-a binelea, cu o bucurie de copil.

– Mai rău. Ana nu înțelegea ce putuse să facă mai rău. N-am vrut să-i omor, asta e... și se uită parcă cu înțeles la soldat.

Femeia își spuse că tot proastă o să moară, pentru că erau unele lucruri pe care nu le înțelegea de loc.

– Cât mai e până la Cârpa?

– Două stații...

*

Stăteau cam de un ceas pe banca din fața haltei și se uitau de-a lungul șinelor încinse de căldură. Prin geamul deschis al biroului de mișcare se auzea țăcănitul telegrafului. Soarele ardea nemilos. Umbră era numai aici, sub cei patru iaguzi strânși laolaltă, cu frunza lor săracă. În spate se făcea un drum plin de praf, pe care treceau rar autocamioane, încărcate cu piatră albă. Rar se auzeau detunături nu prea îndepărtate, spărgând liniștea zilei de vară.

– Unde trage cu tunul? întrebase soldatul.

– Nu-i tun, e o carieră de piatră. Pun dinamită...

– Aha...

În haltă mai coborâse, odată cu ei, un țăran mărunt, cu un sac îndesat, din care scosese o pâine mare, neagră, pe care o tăia cu atenție în două. Stătea pe pământ, cu fundul nădragilor în țărână, și între picioare își așternuse o cârpă curată. Căuta cu încetineală în lucruri și nici nu se uita la ei. Femeia, soldatul și ocnașul îi întoarseră spatele, privind spre ciutura din fața stației, deasupra căreia se legăna leneș o prăjină albă.

– Mai luați câte o caisă, spuse Ana. Nu vi-e sete?

– Ba da, făcură bărbații și se uitară unul la celălalt. Femeia pricepu într-o clipă de ce nu se părăseau și-i ceru ostașului gamela:

– Dă-mi mie s-aduc...

Luă vasul de tablă și trecu șinele, sărind peste sârmele joase, întinse lângă rambleu.

– O fi bună la ceva? întrebă soldatul, cu o curiozitate lubrică.

Celălalt nu-i răspunse. Mai pe urmă, când o văzură amândoi cum se agață de lanțul ciuturei și împinge buduroiul de lemn spre fund, ocnașul întrebă tărăgănat:

– Ți-e frică să nu fug, nu-i așa?

Soldatului îi venea greu să recunoască și încuviință cu greutate:

– Da. A mai pățit unul de la noi așa. A închis ochii, și-acum stă cu țărâna-n gură, l-au judecat la Curtea Marțială și l-au împușcat...

– Eu n-am să fug, n-avea grijă, spuse liniștit celălalt. Poți să mă legi la loc când vrei.

Soldatul îl privi cu atenție câteva clipe drept în ochi.

– Voi, *comoniștii*, păreți oameni cinstiți, de ce v-o fi urgisind așa?

– O să înțelegi tu mai încolo, nu-i departe ziua...

Dinspre câmpia arsă de soare veneau valuri-valuri de căldură. Un nor de praf stârnit de ultimul camion cu piatră care trecuse plutea acum deasupra câmpului. În spatele haltei cotcodăceau a amiază câteva găini.

– Cald, mai spuse soldatul, și muierea aia ce se bălăcește atât?

O vedeau cum bea apă, aplecată peste buduroi.

– Uite ce pulpe albe are, chicoti ostașul. Ori tu oi fi uitat de femei de când te țin la întuneric...

Ana se întorcea cu gamela plină, silindu-se să nu lase să scape peste marginile ei apa. Pășea frumos, săltându-și pieptul ascuns într-o cămașă aspră. Tălpile goale abia atingeau pietrișul înfierbântat, și când ajunse lângă ei, spuse:

– Beți, e foarte bună!

Primul sorbi soldatul, cu o lăcmie care-i asudă ceafa înnegrită de soare. Pe urmă gamela trecu în mâinile celuilalt. O clipă, ocnașul își văzu fața nebărbierită și plină de praf în oglinda apei reci, pe urmă bău cu înghițituri rare, întinzând femeii vasul de metal:

– Mulțumesc.

– Mai vreți? Mai mă duc o dată.

– Nu, ajunge...

Țăranul trecu pragul de umbră de sub iaguzi. Ținea în mână jumătate din pâinea tăiată și o bucată de brânză albă. I le întinse pușcăriașului:

– Ia, creștine, că oi fi necăjit...

Și până s-apuce acesta să mulțumească, se întoarse la locul lui, așezându-se din nou pe vine și făcându-și o cruce mare.

Soldatul își căută baioneta de la centură și vru să împartă.

– Eu nu pun în gură, Doamne ferește, zise femeia. Luați dumneavoastră, c-oți fi flămânzi, și până diseară, pân-oți ajunge, mai e vreme...

Bărbații mâncară fără să o privească. La urmă, Ana răsturnă pe lemnul băncii caisele rămase în fundul coșului. Dacă mai erau vreo cinci...

*

Către patru, soarele risipi umbra de tot. Soldatul își lepădase vestonul și rămăsese numai în pantalonii strânși cu moletiere.

– Cald, spunea din când în când și se vedea bine c-ar fi moțăit, dar nu putea să-l scape din priviri pe pușcăriaș. În cele din urmă, când nu mai putu să rabde căldura, întrebă: Măi muiere, n-aveți și voi pe-aici vreun loc unde să punem capul?

– Cum nu? se miră Ana. În spatele gării e un șopru...

– Hai de ne-arată...

– Bine, se învoi ea, că tot n-am ce face până vine trenul.

Porniră strângându-și lucrurile, spre mirarea impiegatului, care-i privi curios. În față se vedea clădirea dărăpănată a unui siloz, și alături – un fel de magazie de lemn, acoperită cu șiță ciuruită. Când ajunseră acolo, auziră mai deslușit detunăturile de la cariera de piatră, urmate de o cădere zgomotoasă de pietre.

– Muncesc oamenii! spuse ocnașul.

Soldatul măsură din ochi locul. Sub căpriorii magaziei spânzura o scară șubredă, care urca spre un pod. Mirosea a șoareci și a grâne putrezite. Pe țărâna jucată în picioare rămăsese o mălură galbenă.

– Ia urcă, femeie, și vezi ce-i pe sus, c-aici nu-i umbră...

Ana urcă desculță, și în curând îi auziră glasul de sus:

– Haideți, c-am găsit și niște trenețe...

Se suiră: ocnașul înainte, ostașul după el, cu pușca în cumpănire. Podul avea acoperișul spart pe alocuri, și prin șița rărită se vedea cerul curat, sub care zburau păsări subțiri.

Pe scândurile vechi erau aruncați saci rupți și sfori. Păianjenii își întinseseră pânzele în toate părțile. Era loc. Printr-un vechi luminator se vedeau în depărtare niște plopi neliniștiți bătuți de un vânt înalt, abia simțit până aici. Frunza lor părea când neagră, când argintie.

Soldatul găsi o mână de paie, pe care o strânse aruncând deasupra trențele din jur. Căscă lăsându-și pușca jos, lângă el, și după aceea trase scara, rezemând-o de căpriori.

– Așa, acum e bine. Vouă nu vi-e somn? întrebă. Cei doi nu răspunseră.

*

Trupul galben și rotund al soarelui plutise încă multă vreme în ceața depărtată, iscată de exploziile de la cariera de piatră, pierind în praful alb de calcar și iar ivindu-se roșu și inform. Soldatul adormise numaidecât. Acum sforăia rar și egal, ca un joagăr. Mai era până la scăpătat, când trebuia să sosească trenul. Ocnașul nu spunea nimic. Femeia îi privea pieptul subțiat de foame. Îi era frică și stătu așa, fără un cuvânt, mirată că nu coborâse înainte.

Într-o parte a cerului se adunau nori negri.

– O să plouă, spuse în cele din urmă pușcăriașul.

– Da, o să plouă, încuviință ea, uitându-se la păsările care zburau acum mai jos, aproape de pământ.

Urmă un minut de răcere, lung și absurd.

– De ce nu fugi? îl întrebă deodată Ana, cu speranța nemărturisită că el va fugi într-adevăr.

– Nu pot. Dacă m-ar pierde, l-ar împușca, suntem în război...

– Și mie de ce nu-mi spui ce-ai făcut?

Bărbatul o privi îndelung.

– Dacă vrei să știi cu tot dinadinsul, am să-ți spun. Culese un pai vechi de pe podele și mușcă din el, ca să-i simtă gustul amărui. Am lucrat la Arsenal, la București, la fabrica de armament...

– De mult?

– De când a început războiul...

– Și?

– Am pus nisip în loc de pulbere acolo unde trebuia și m-au prins.

– De-aia stai la ocnă?

– De-aia...

– Și mai ai mult?

– Mi-au dat zece ani. Am făcut doi numai...

În depărtări tuna și crezură o vreme că sunt tot exploziile de la cariera de piatră.

– De unde veneați?

– M-au chemat martor la un proces.

– Și acum te-ntorci la ocnă?

– Da.

Femeia se gândi îndelung, privi spre soldatul adormit, apoi spuse:

– Eu aș fugi.

– Nu se poate, e în joc viața unui om cu care am împărțit țigara.

În apropiere iar detună și se auzi un ropot de pietre căzute pe un pământ stâncos.

– Vii des pe aici? întrebă bărbatul.

– Numai pe vremea asta, când se coc caisele. Trebuie să le vând și s-aduc banii acasă. Altfel, frate-meu mă bate de mă znopește...

– Păi diseară ce-o să zică că nu-i duci toți banii?

– Oricum mă bate. Mă bate în fiecare zi. Se îmbată de la prânz, și până dimineața nu se mai înțelege nimeni cu el.

– De ce-l rabzi?

Femeia dădu din umeri.

– Unde să mă duc? Când umblu cu trenu gândesc că oi găsi vreun ceferist din ăștia să mă ia cu el și să mă scape, dar trec zilele, și tot acasă mă întorc; cine se uită la mine, văduva pământului...

Bărbatul scuipă paiul din gură și-o chemă lângă el:

– Stai mai aproape, auzi, tună...

De departe vântul răbufni încoace, cu răceala dinaintea ploii, împingând aerul fierbinte cine știe unde. Soarele nu se mai văzu.

– Doarme, e obosit, arătă femeia spre soldat. I-a fost frică să nu fugi...

– Cum te cheamă?

– Ana...

Ocnașul o privi iar cu acea curiozitate dureroasă care o tulbura.

Pe urmă începu să plouă pe neașteptate, și deasupra tună de câteva ori. Bărbatul îi luă mâna și nu mai simți mirosul de șobolani și de cereale vechi, ci numai izul sălbatic al părului femeiesc, aflat atât de aproape de obrazul lui nebărbierit și de gura-i lacomă.

*

Soldatul tot mai dormea. Se însera. Ploaia nu încetase. Curgea numai liniștit prin spărturile acoperișului pe podelele vechi ale podului. Nu se uitau unul la celălalt. Ana uitase între ei coșul gol, în care ținuse caisele.

– Femeia e mai dulce ca pâinea și ca mierea, șopti ocnașul, posomorât. Ziua a trecut.

Privi spre plopii umeziți, negri acum de tot.

– Să nu-i spui nimic soldatului, îngână ea, auzind cum se trezea acesta, întinzându-și și trosnindu-și oasele obosite.

– Ți-e rușine?

Înainte de a-i răspunde, femeia îl privi curajoasă în ochi.

– Nu, zise după aceea.

Soldatul se ridicase buimac în coate și-o privea nedumerit. Avea ochii cârpiți de somn și căsca.

– Am dormit ceva...

Se ridică în picioare și văzu prin spărturile acoperișului ploaia subțire alunecând pe șițele putrede.

– Plouă, ia te uită! Mergem? întrebă. Se înserează. La cât vine trenul?

– Pe la opt, zise femeia.

– Tot spre Valea-Seacă mergi?

– Tot.

– Și unde te dai jos?

– A doua stație...

Soldatul coborî scara, și când ajunseră toți trei jos, porniră încet spre haltă. Se mai auzi o detunătură și căderea bolovanilor de la cariera de piatră. Impiegatul aprindea lampa felinarului de lângă peronul îngust. Chibritul, umezit, nu voia să se aprindă, și el înjura încet.

*

Halta Cârpa rămase în urmă. Se făcuse întuneric de-a binelea. Trenul în care se urcaseră era aproape plin.

– Faceți loc, faceți loc! spunea soldatul, ajutându-se cu patul puștii.

Oamenii văzură uniforma vărgată și se dădură cu spaimă mai într-o parte, golind o bancă.

Dincolo de geamul murdar de zgură trecură câteva lumini șovăitoare, alunecând pe pietrișul umed. Acele pocneau metalic, cum ai scoate dopul unor sticle bine înfundate. Se auzi șuieratul leneș al locomotivei, și pe urmă glasurile din vagon se amestecară în șoaptă:

– Îl duc la ocnă, săracul!

– Nevasta-i cu el, nu-l lasă...

Încetul cu încetul, murmurul se stinse într-o liniște apăsătoare. În vagon nu ardea nici o lumină. Oamenii mai mult își ghiceau decât își vedeau chipurile, niște ovaluri palide, fără trăsături. Soldatul fuma tăcut, cu pușca între genunchi. Soldatul se gândea cu o bucurie ușoară la trupul pietros al femeii și la ziua asta apăsătoare care trecuse. Ana își făcu socoteala că nu mai are rost să se întoarcă cu bani lipsă acasă, pentru că tot o să mănânce bătaie, așa că strecură cele câteva hârtii, luate pe caisele vândute, în buzunarul ostașului, șoptindu-i, să n-o audă celălalt:

– Luați-vă țigări!

Și la a doua stație le strânse prin întuneric mâinile și coborî fără un cuvânt, mândră de un lucru pe care nu-l înțelegea prea bine...

SFÂRȘITUL VACANȚEI

Era ultima lor zi de vacanță. Se certaseră și credeau că nu se mai iubesc. Ar fi trebuit ca nisipul să li se pară rece, și marea – străină, dar nu era așa. Ziua de sfârșit de august murea, undeva, dincolo de faleză. Marea cea verde sticlea. Pe plajă nu mai rămăsese nimeni. Rar, treceau pescăruși, într-un zbor amorțit. Se făcea frig, începuse vântul leneș de seară. Mirosea a alge stătute și pe acoperișul cherhanalei din apropiere căzuse soarele turtit, înconjurat de pâclă, purpuriu ca o vită înjunghiată. Dinspre digul de piatră se auzeau sirenele de ceață sunând inutil, pentru că în larg nu se afla nici un vas, și cerul era limpede și adânc.

– Mergem în mare? întrebă femeia fără să-l privească.

– Mergem, răspunse el indiferent.

Era ultima oară când intrau în mare anul acela.

Ea se ridică și porni. Valurile mărunte, abia stârnite de vânt, foșneau la picioare. Umbrele celor doi oameni se alungiră peste apă. Porniră unul în spatele celuilalt. Bărbatul își pusese în picioare niște labe din material plastic. Totdeauna înota așa. Se rotea în jurul femeii, supraveghindu-i mersul. Ea abia în urmă cu câțiva ani îndrăznise să iasă în larg. Îi era încă frică de mare, dar ziua asta era atât de frumoasă, încât nu putea să i se întâmple ceva. Nu se mai priveau, ca ieri, cu dragoste și nici nu se mai încurajau cu strigăte. Bărbatul era ursuz și se îndepărta spre larg cu mișcări iuți, pentru că labele de cauciuc îl ajutau.

Apa era moale ca o catifea, era ispititoare și misterioasă. Se vedea până în adânc fundul tulbure de nisip. Faleza se micșoră. Mai mirosea puțin a gudron, și lăsară în urmă plasele pescărești. Bărbatul mărea cercul în care o înconjura, tot nepăsător, atent la mersul său. Se simțea bine, era odihnit. Se scufundă de câteva ori în adânc și sperie peștii, care păreau niște cuțite albastre aruncate în adânc. Pluti câtva timp cu fața în sus, privind cerul decolorat. Trecu o pasăre și-l privi cu un ochi înghețat, albastru, rece și parcă dușmănos. Vântul se întețea câte puțin, ca în fiecare seară. Bărbatul se uită într-o parte. Femeia înota încet, cu o lene voluptuoasă, în dreapta lui. O secundă voi s-o strige pe nume și să râdă. «Destul cu prostiile! Ne-am certat dintr-un fleac!», dar se răzgândi și se lăsă pe apă ca pe o pernă. Spuma albă a mării îi trecu de câteva ori peste ochii deschiși. Soarele căzuse dincolo de cherhana. Nisipul se albăstrise și el, ca o cenușă. Sus, pe malul de calcar, doi salcâmi galbeni lepădau primele lor frunze din anul acela. Aerul era transparent și dulce, îți vorbea despre moarte și despre dragoste, era ca un alcool.

Se depărtau de țărm. Nu simțeau nici o osteneală. În larg timpul parcă trecea mai greu. Nu se mai văzu nici farul, nici pietrele digului. Aici era o liniște răsunătoare. Nu puteai avea nici un gând, nici o dorință. Femeia simți primul semn al fricii. Își vedea bărbatul, dar i se părea că e prea departe. «Dacă-mi amorțesc brațele?» se întrebă neliniștită. «De ce să-ți amorțească tocmai astăzi? Ai mai fost doar în larg...» Nu-și mai răspunse.Îl ura pentru încăpățânarea lui și nu-l mai privi o vreme.

Vântul se întețise. Cerul se roșise la apus. Părea că totul luase foc acolo, deasupra falezei. Peste mare rămăseseră nori, ca niște imense coaste de mamut de culoarea fildeșului. Apa era rece și avea duritatea metalului. Un curent subteran traversa locurile.

«Poate întâlnim delfinii, gândi bărbatul, și ea o să se sperie, și o să mă cheme.» Dar nu întâlniră delfini. Un banc de pești trecu puțin înaintea lui. Părea un nămol de argint plutind sub

coama albă a mării. Miile de pești șuierau într-un fel ciudat, mișcându-se în același timp suplu și prelung.

Plaja rămăsese numai o linie subțire, galbenă. Apa nu mai era verde. Părea de fontă, durea și apăsa. «Oare n-am mers prea mult înainte?» se întrebă bărbatul și se scufundă la adânc, sărind deasupra apei. Valurile crescuseră puțin și o zări pe femeie – i se păru că este aproape. Vru să ridice un braț deasupra capului și să-i facă un semn, dar iar se răzgândi. Mări cercul făcut în jurul ei. Labele de cauciuc îi dădeau o ușurință la înot care-i plăcea tot mai mult. Se aruncă înainte, grăbit, și nu mai privi în jur. Apa din larg nu seamănă deloc cu cea de lângă mal. Deodată, ea nu mai are nici o culoare, pare fără sfârșit și fără miros. Trăiește ca o ființă vie, fierbe și începe să vorbească.

Valurile creșteau, veneau din toate părțile și aveau o șiretenie, cum numai marea o are. Spuma îi trecea peste frunte și peste păr, o simțea în nări și în gură. Câteodată apa tăia ca o lamă, ustura și durea.

Femeia simți cum cade din ce în ce mai adânc, dar asta-i plăcea totdeauna. O senzație de greață ușoară o făcu să se uite după bărbat. Nu-l mai văzu. Se ridică deasupra apei și nu-l văzu. Niciodată nu știa unde se află, pentru că el făcea un cerc în jurul ei. Nu se neliniști. El trebuie să fie undeva aproape. În curând o să treacă prin fața ei. Înotă mai departe, bucurându-se că nu simțea nici o oboseală. Altădată îi era frică de larg, dar când îți învingi o dată această spaimă, largul îți devine prieten și îl iubești.

Cerul furase culoarea mării. Era verzui și adânc. Sub el călătoreau turmele descărnate ale norilor, și malul nu se mai văzu. Rămăseseră între cer și apă. Ciudat, când stăteai cu fața în sus, ți se părea nefiresc că nu cazi undeva în afara acestei suprafețe agitate. Valurile miroseau lângă țărm a pepene crud, aici își pierduseră și gustul, și căldura.

Bărbatul se ridică și privi marea. Pe apă nu mai era nimeni.

Se scufundă încă o dată și simți în urechi presiunea amețitoare a fundului. Izbucni în sus și se uită în jur o secundă, până ce căzu. În mare nu mai era nimeni.

Femeia privi în dreapta, privi în stânga și nu văzu pe nimeni. În mare nu mai era nimeni.

Începu să strige.

Bărbatul se mai scufundă o dată și privi iar marea pustie.

Începu să strige.

Marea fierbea. Sub ziua frumoasă de sfârșit de august, aici, unde era singură și puternică, murmura surd. Liniștea fugise. Marea detună. Bărbatul începu să înoate mai repede, scurtând cerul. «Trebuie să fie pe aici, doar...» Brațele începeau să-l doară de atât efort. Strigă. Nu-i răspunse nimeni.

Femeia se mai ridică o dată și privi marea. Nu era nimeni. Strigă. Trecu un pescăruș, privind-o cu un ochi înghețat, albastru, dușmănos. Era singură. Strigă. Nu-i răspunse nimeni. «Unde mai merg? se întrebă înspăimântată deodată. Trebuie să mă întorc...»

Și se întoarse, dar i se făcu frică. Dacă el s-a înecat?

«Nu se poate să se fi înecat! E un înotător foarte bun!»

«Dar dacă...?»

«Nu se poate!»

Se ridică iar deasupra mării și strigă. Nu-i răspunse nimeni.

Bărbatul se scufundă din nou și se aruncă deasupra apei. Privi jur împrejur. Nu era nimeni. Marea era neagră și sălbatică în liniștea ei. Se oprise și vântul pe neașteptate, și valurile cădeau moarte în jur, ca niște rochii lepădate. Strigă. Nu-i răspunse nimeni.

Nu se mai vedea nici farul, nici țărmul. «Trebuie să mă întorc», își spuse. «Dar dacă ea s-a înecat?» «Nu se poate...» «Dar dacă i s-a făcut frică de apă?» «Nu-i mai e frică de apă...»

Se ridică și iar strigă. Nu-i răspunse nimeni.

Atunci începu să plângă și să strige tare, ca și când ar fi vorbit cu altul.

– De ce-ai lăsat-o singură? De ce-ai lăsat-o singură?

Privi în jur. În mare nu mai era nimeni. Marea se potolise. Părea de asfalt și bolborosea cu nepăsare.

«Dacă are nevoie de ajutorul meu, și eu nu sunt lângă ea? Cum să mă întorc?»

I se păru că-i aude vocea și se ridică iar deasupra mării, strigând. Nu văzu pe nimeni.

Femeia înota dezordonat către mal și plângea. Striga din răsputeri deasupra apelor, dar nu-i răspundea nimeni. «Dacă s-a înecat, mă întorc în mare!» hotărî. «Poate a vrut să mă sperie...» «Dar dacă nu-l găsești pe țărm?» Spaima o gâtuia, o făcea să obosească mai repede.

Bărbatul se hotărî că, dacă n-o să găsească pe mal, o să se întoarcă în mare.

Și plângând și strigându-se unul pe altul, înotară până la căderea nopții, când, sleiți, se găsiră pe plaja fără lumină.

O CANISTRĂ CU APĂ

Minarea șoselei se terminase. În drumul prăfos nu se mai cunoșteau nici măcar urmele gropilor proaspete. Era cald, și cerul albastru și adânc se albea către răsărit. Retragerea continua în același ritm accelerat. Soldații din șanțul șoselei se uitau cu invidie spre norul alb ca o ciupercă de cretă, rămas în urma trenului regimentar.

– Crezi că o să-i zguduie bine? încercă să glumească unul, răsucind o țigară grosolană.

Nu-i răspunse nimeni, pentru că toți ceilalți priveau drumul pustiu pe unde trebuia să sosească autocamionul. Locotenentul se uitase de câteva ori la ceasornicul de la mână și se mișcase mai departe, cu mâinile la spate, arătând o falsă nepăsare. La început, nimeni nu se neliniști. Oamenii stăteau în șanțul șoselei, fumând tăcuți, obosiți, cu privirea aceea stinsă a celor ce nu dorm multă vreme. Erau palizi, slabi și irascibili, stăpâniți de nervozitatea tocită a fugăritului, în care intră și o disperare violentă, trădată numai câteodată, și o resemnare periculoasă, un refuz fizic de a acționa, mortal.

Anatol îi privea pe rând, pentru că timpul nu-l mai interesa. Știa că șoferul autocamionului întârziase. Marșul disperat din ultimele cinci zile îl făcuse indiferent. Într-o astfel de stare, pe front, până nu auzi primul foc de pușcă, nu simți groaza de moarte. Dorești să dormi, și el dormise câte un minut lung cât o noapte, chiar atunci când săpase gropile acelea pentru mine,

dar de fiecare dată tresărise speriat și lovise pământul tare cu înverșunare mai departe, ca și când i-ar fi fost frică de ceva neînțeles. Lopata din mâini avea greutatea unei tone, și nici pâinea uscată, mestecată între fălci tot timpul, pentru ca undeva să aibă conștiința că trupul lui există, că energia risipită este reacumulată, nu-i mai putea opri valul de oboseală ucigașă care-l învingea puțin câte puțin. Își simțea obrazul iritat de praf și nu dorea decât să ajungă la marginea unui râu, să-și arunce hainele hărtănite de pe el, centura de piele, ce-i rosese șoldul, și mai ales bocancii, în care putreziseră ciorapii de bumbac. «Poate retragerea aceasta se va sfârși undeva», spusese și acum două nopți, și în ultima noapte, pe când se aflau în istovitorul marș forțat, terminat la 11 de dimineață în șoseaua pustie, ducând spre K...

Locotenentul privea acum când spre locul de unde veniseră, când înainte. Praful lăsat de căruțele trenului regimentar mai plutea deasupra stepei. Cât timp vor mai vedea norul ăsta alb, își spuse el, oamenii nu se vor neliniști. Ei vor crede că ariergarda noastră e încă aproape, deși ne despart acum cel puțin 25 de kilometri și noi n-avem nici măcar o bicicletă.

La o scurtă socoteală, pentru toată lumea era limpede că, în mai puțin de un ceas, prima patrulă sovietică avea să fie în spatele lor, dacă nu mai devreme, și a te angaja într-o luptă, chiar de scurtă durată, însemna de-a dreptul o sinucidere, pentru că după aceea soseau blindatele, și cu câteva grenade nu puteai face nimic.

Deocamdată oamenii tăceau. Terminaseră primele țigări, zvârlind mucurile în șanțul de la picioare. Își aruncaseră căștile alături, și pe frunțile înnegrite de soare curgeau râuri de sudoare.

– Care n-ai păduchi? întrebă Aluzencu, sergentul negricios, cu priviri șirete, ca să risipească tăcerea, care începuse să devină apăsătoare.

Câmpia fără vegetație nu avea nici un ecou.

Locotenentul se întoarse înveselit pe neașteptate, cu un rânjet nejustificat, ținând mai mult de o scurtă nebunie izbucnită din senin:

– Sergent Mitrună, la mine!

– Ordonați, spuse încheietorul, abia ridicându-se din șanț.

– Pas alergător...

Sergentul încercă să alerge, reușind doar să se clatine pe picioarele crăcănate. Când ajunse la doi pași de ofițer, se opri cu precauție, gata-gata să se prăbușească înainte. Abia mai avu energia să lipească cele două călcâie roase ale bocancilor, știind câtă plăcere îi făcea locotenentului în alte împrejurări sunetul sec al lovirii încălțămintei.

– Ești obosit?

– Nu prea...

– Fă-ne un cântec, că-mi adorm oamenii, și mașina aia nu mai vine...

– Nu știu decât *Prohodul*...

Sergentului Mitrună i se mai spunea Dascălul, pentru că fusese dascăl într-un sat, și când apuca să bea un pahar mai mult, cânta cântece bisericești. Acum avea o privire rea și fără adâncime, o privire care-l sperie pe locotenent.

– Bine, du-te...

Omul se întoarse stângaci la stânga-mprejur, salutând fără energie, deși nu mai avea casca pe cap.

– Anatol!

Lui, ofițerul nu-i spunea niciodată gradul, în semn de prietenie.

– Ordonați!

– Vino lângă mine...

Erau cam la cincisprezece pași de ceilalți și stăteau în picioare la marginea drumului.

– Ce crezi, mai sosesc ăia cu autocamionul?

– Știu eu ce să zic? E cam târziu. Într-o jumătate de oră, o oră cel mult, rușii vor fi aici...

– Ai dreptate. Dumnezeii mamii lor de șoferi! Se îmbată, sparg cauciucurile, dracu știe ce fac, puțin le pasă că geniștii stau aici în șanț ca pasărea în lesă, să pună ciolovecii mâna pe ei...

Anatol nu spuse nimic. Privi numai șoseaua pustie și norul îndepărtat de praf.

– Ți-e frică? întrebă celălalt pe neașteptate.

– Nu știu, nu m-am gândit. Frica vine numai dacă te gândești la ea...

– Fumezi?

Anatol luă o țigară din tabachera de argint a locotenentului.

– Nu dau un exemplu bun pentru disciplina grupului tehnic, dar treacă de la mine. Când te-am văzut citind pe Plutarh, mi s-a făcut milă de dumneata. Dacă scăpăm din teaba asta afurisită, vorbesc cu comandantul să te trimită undeva de aici, la vreo foaie de front. Scrii?

– Nu. Sunt actor...

Locotenentul îl măsură cu o curiozitate neascunsă.

– Actor?

– Da.

– Ai jucat vreodată? Poate te-am văzut la București...

– Nu, abia terminasem Conservatorul și m-au luat. Am făcut șase luni o școală la Ploiești, și iată-mă la ordinele dumneavoastră.

Se auzi râsul gros al celorlalți. Plutonierul Bogasieru, cel care fusese trimis în linia întâi pentru că furase nu știu ce de la popota ofițerilor, povestea ceva cu voce tare.

– Ciudat lucru! Un actor... De obicei, pe oameni ca dumneata îi aruncă la pifă, unde nu se cunoaște. Acolo carnea se vinde la kilogram... De fapt, îmi trebuia un om ca dumneata. Cu răcanii ăștia mă plictisesc. Nu vorbesc decât despre meseriile lor. Unul a fost șofer, altul dracu știe ce-a mai învârtit. Umblă bine cu mașinăriile noastre și am nevoie de ei, dar acum sunt demoralizați, îi simți? Le e frică, și de-aceea l-am chemat pe Mitrună să le cânte. Trebuie să-i scoatem din starea asta.

– Sunt obosiți. Marșul i-a prăpădit. E de mirare cum de-au mai minat șoseaua.

Locotenentul își privi iar ceasul de la mână.

– Pe cine mă-sa or mai fi așteptând? Ah, nu ajung odată la comandament! Am să cer să-mi dea să comand o trupă de pedepsire, formată din toți șoferii batalionului. Sunt niște derbedei, și dacă îi curăță rușii, armata română va avea mai puțini trădători...

Se înverșunase, obrazul îi era foarte palid, și o mânie rece îi urca pe chip.

– Toți sunt comuniști mai mult sau mai puțin. Dacă le-aș face un control în ranițe, aș găsi fițuicile pe care le-aruncă bolșevicii din avioane. Lupta nu le place, frontul nu le place. Parcă cui îi place, dar trebuie să ne batem. Eu nu vreau să cad viu în mâinile lor... Se opri, cu buzele albe, și reteză un gând numai al lui: Ce știi dumneata?! Auzi, actor! Ar trebui să le reciți ăstora ceva. Dar ce să priceapă ei? Proștii! Ah, rabla asta de mașină!... Îți dai seama ce se întâmplă dacă nu mai vine?

Pe urmă făcu un gest cu mâna, un gest de concediere tăcută. În el se redeșteptase comandantul. Anatol salută și se întoarse la locul său. Urmară câteva minute de tăcere. Locotenentul urcase la marginea drumului de pământ și privea înainte. Nu se zărea nimic. Era cald, și pe cer nu plutea nici un nor. În clipa aceea se auzi glasul încheietorului, izbucnind pe neașteptate.

Primăvară dulce,
Fiul tău cel dulce
Frumusețea unde ți-au pus?

Râsetele celorlalți se încrucișară peste șanțul adânc.

– Așa, dascăle!

– Cântă, dascăle, că tot pe aici ne lăsăm oasele...

– Zi-i și una lumească! Mai dă-l în aia mă-si pe Dumnezeu...

Glasurile sparte ale soldaților se potoliră tot atât de neașteptat pe cât începuseră. Se făcu deodată tăcere. Și toți înțeleseră că ceva nu era în regulă, că timpul pierdut în marginea șoselei însemna pentru ei o primejdie de moarte.

– Ne-au lăsat aici? întrebă pe neașteptate soldatul Gorgovină.

Nu-i răspunse nimeni și simțiră în aceeași secundă frica. Se auzi vocea locotenentului:

– Fiecare să-și facă câte o groapă individuală! Distanța 20 de metri de șosea... Executarea!

Ordinul părea ciudat, de neînțeles, dar pricepură cu toții că trebuia să-l execute. Lângă o șosea te poți aștepta oricând la un atac prin surprindere, la un bombardament de aviație, la o învăluire.

Soldații se ridicară cu greutate de la locul lor, ochind din privire locurile cele mai bune, după o veche lege a războiului, învățată în atâtea zile de luptă. Trebuia să fie răspândiți și să folosească vechile gropi de obuze. Anatol se întreba unde ar fi ajuns grupa lor dacă ar fi plecat mai departe în marș acum o jumătate de ceas. În halul lor de oboseală, mai mult de 3 kilometri n-ar fi făcut. Și soarele ăsta nemilos, care le ardea creștetele, și setea...

Își pipăi bidonul de la șold, în care se clătină un strat ușor de apă sălcie. Împrejur – nimic, nici urmă de fântână sau de așezare omenească. Numai câmpia stearpă și pietroasă, netedă ca suprafața unei tobe. Ordinul îl știa și el. Comandantul spusese că șoseaua trebuie minată și apărată la nevoie. Primul lucru fusese îndeplinit. Pentru al doilea nu trebuia decât să nu trimiți autocamionul ca să-i aducă pe urmele trenului regimentar, în mijlocul acelor oameni fericiți ajunși de-acum la K..., unde puteai găsi un grajd unde să dormi măcar un ceas, până avea să înceapă lupta de apărare a orașului, dar un ceas de răgaz, al tău, un ceas de scufundare în somn, care e cel mai dulce lucru pentru un soldat. Și, la urma urmei, pentru ce stăteau aici? La prima mină explodată, dacă cercetașii rușilor nu vor mirosi că

drumul este condamnat, tancurile vor ocoli prin stânga și prin dreapta, unde șiretul locotenent ascunsese câteva mașini infernale. Dar cu puțin noroc, cu atenție, înaintarea blindatelor sovietice nu putea fi împiedicată. Și ei ce puteau să facă?

– Aici ne curățăm, Aluzencule, spuse încheietorul vecinului său, care săpa tăcut groapa sa individuală.

– Nu se știe, norocul omului e mare...

Mecanicul, om vesel totdeauna, părea muncit de un sentiment necunoscut. Își făcea socoteala măruntă a fiecăruia cum să-și scape pielea, sau trebuia să se dovedească ceea ce bănuise totdeauna Anatol de când îl auzise vorbind soldaților într-un șanț: că aștepta prima ocazie pentru ca să se predea rușilor? De fapt, se găseau la prima luptă împreună – și el, și Aluzencu. Ceilalți aveau câte doi ani de front, de la Cotul Donului și până aici se obișnuiseră cu hărțuielile retragerii. Omul picase pe neașteptate între ei, și locotenentului îi plăcea că se descurca repede în orice împrejurare, deși mărturisise că un singur lucru nu dorește: să omoare oameni. Soldații mai vechi îi spuneau «adventistul», deși nu-l văzuse nimeni fără pistolul lui automat, atârnând cam nesoldățește într-o parte, bălăbănindu-se în marș ca o ghitară. Mecanicul avea o vorbă în doi peri, mai greu de înțeles pentru el și pentru locotenent. Uneori părea că bate câmpii, dar ceilalți, oamenii simpli, soldații din grupa tehnică, îl pricepeau, și el simțea un surâs ascuns pe buzele lor, o batjocură subțire, clandestină parcă.

Acum Aluzencu se uita din când în când la ceilalți și își săpa preocupat groapa individuală, adunând în față stratul de pământ tare, în felii mari, după care îl bătătorea bine cu laba lopeții. Grupa se desfăcuse în evantaliu, și mecanicul își alesese o margine, spre stânga, mai în spatele celorlalți. «Poate îi e frică, și face bine că se ferește», își spuse Antol, dar înțelese că oamenilor ca el nu le era frică decât de lucruri neprevăzute și că odată ce avea un adăpost, oricât de rudimentar, liniștea sa creștea

și putea să se gândească în voie la ceea ce avea de făcut de aici înainte.

– Dumneata nu-ți sapi groapa? se auzi foarte aproape glasul locotenentului.

Anatol tresări.

– Încă n-am găsit un loc bun, răspunse.

– Vino cu mine, îi spuse comandantul grupului tehnic. Aici, în spatele lor. Mi-e frică de ei...

Vorbea încet, confidențial, și asta nu-i surâse lui Anatol, pentru că intra într-o complicitate care nu-i plăcea.

– Pe front, când ești comandant, te simți ca în pielea goală. Oricând îți poate găuri cineva tigva...

Locotenentul începuse să-și sape groapa cu îndemânare. Actorul îl imită. Pământul era tare și îndărătnic, și din lopată ieșeau scântei.

– Crezi că mașina nu mai vine?

– Nu știu nimic. Am numai datoria să iau măsuri. Din minut în minut, patrulele rusești pot să fie aici... Ești boboc! Cu puțin noroc, o să te trimit undeva mai în spate, să citești *Viețile paralele*. Cum dracu ai nimerit dumneata aici? Boii ăia de la comandament ar fi făcut mai bine să te folosească la o trupă de front. În 1943 starea morală a armatei române este deprimantă. Cu câteva cântece și cu un cuplet, îi minți pe țărani și-i faci să mai tragă cu pușca...

– N-ajunge...

– E adevărat, dar mie nu-mi place defetismul. Eu am să fug și-am să mă apăr până când am să pot. Un singur lucru n-am voie să fac: să mă las prins. Am dat foc de vii la două mii de jidani la Odesa... Ce vânătoare... Nici la iepuri nu este mai trist. Cum spune Papini – dumneata trebuie să-l fi citit: «Nimic nu-i adevărat, totul e îngăduit...»

Anatol înlemnise. Deci asemenea oameni existau. Tot ce auzise nu era numai un zvon idiot, de necrezut, ci o realitate cumplită. Dezgustul veni mult mai târziu, el nu-l simți decât

ca pe o otravă care te-ar paraliza cu încetul. Întâi mâinile, care nu te mai ascultă, apoi picioarele răcindu-se, și inima bătând mai încet. Își aminti de Samuel, prietenul său găsit într-o dimineață de iarnă în cârligele abatorului, de plânsul tăcut, profund al anticarului...

Locotenentul săpa meticulos, fără să-l privească, așezând pământul deasupra gropii, încet, cu grijă, felie peste felie, explicând tacticos:

– Prin pământ glonțul nu mai iese. Nici nu știi de câte ori era să mă curăț, și numai instrucția nemțească m-a scăpat. Rușii au buni lunetiști, și spitalele noastre de campanie sunt pline de răniți la călcâie. Eu pe ăștia i-aș împușca fără milă. Soldatul nu e responsabil numai de el însuși...

Se auzi un strigăt.

– Dom' locotenent, dom' locotenent, vine mașina...

Se ridicară amândoi în picioare. Într-adevăr, dinspre K... sosea o autocamionetă deșelată, înotând în nori de praf. Oamenii își părăsiră gropile și ieșiră la marginea drumului, făcând semne disperate. Urlau de bucurie cu căștile în mâini și se îmbrățișau.

– Ia cântă-ne, popo, ceva! porunci încheietorul.

– Diseară avem spanac cu ochiuri la masă, spuse plutonierul, care era un mâncău cunoscut.

– Și poate două fetițe neviolate!

Singurul care tăcea, ștergându-și mâinile de pământ, era mecanicul. Locotenentul porunci scurt, sumbru, cu o bucurie reținută:

– Strângeți totul!

Mașina se apropia încet. Se afla cam la un kilometru de ei și părăsise șoseaua dintr-o teamă instinctivă a șoferului, care auzise de minarea ei, hurducăind prin gropile de obuze. Grupa tehnică se însuflețise, și dintr-o dată oboseala pieri. Se strângeau gamelele pe șold și bidoanele cu apă. Pistoalele Deimller-Buch zăngăneau la frecarea pe șolduri.

– Comandantul o să ne dea o permisie mare de-acum, spunea plutonierul.

– E timpul să mai aducă prospătură, că nouă ni s-a urât de-atâta fugă...

Anatol privi gropile, care rămâneau ca niște morminte proaspete, și se gândi că există un fel de proprietate a morții asupra individului, exprimată uneori printr-o astfel de adâncitură rotundă, pe care omul și-o face singur, cu o râvnă izbucnită din spaimă. «Aici aș fi putut să mor», dar, iată, numai această invenție pe patru roți de cauciuc cu motor mă va duce departe de blestematul de loc și poate voi scăpa de individul scârbos care ține la mine pentru că m-a văzut cu Plutarh în sacul cu merinde, gorila asta fascistă care-l citează pe Nietzsche între supă și felul doi, povestindu-și propriile crime cu o răceală care ar trebui să te înghețe și să te facă să-i tragi una în cap la prima ocazie.

Autocamionul era foarte aproape. Se auzea tusea motorului, și prin norul de praf zăriră chipul șoferului. Sus, la spatele cabinei de tablă, se aflau doi soldați cu puști mitraliere, privind drumul înainte.

– Încolonarea! spuse locotenentul uscat, făcând o ultimă inspecție locului.

În momentul acela, se petrecu un lucru îngrozitor. De peste câmp, de dincolo de șoseaua înaltă, se auziră focuri repetate, și unul dintre ostașii aflați în spatele cabinei șoferului căzu pe spate. Celălalt trăgea cu disperare în stânga.

– Rușii! strigă locotenentul.

Avu un moment de ezitare, o singură secundă tragică și lungă. Pe linia șoselei se și iviseră câțiva soldați sovietici, trăgând spre mașină.

– În gropi! porunci.

Focul fu deschis automat, și patrula necunoscută se retrase în șanț. Autocamioneta întorcea.

– Ce faceți? Ce faceți? urlă spre șofer locotenentul, dar nu-l mai auzea nimeni. Trebuia primită lupta. Oblonul mașinii era lăsat, și Anatol văzu o canistră cu apă, așezată pe podeaua autocamionului. «S-au gândit la toate, își spuse. Voiau poate să ne lase numai apă și să plece...»

– Canistra! Canistra! strigă înfricoșător, pentru că înțelese într-o secundă că fără apă vor muri aici, dacă trebuia să reziste câteva zile până se decidea soarta luptei.

– Canistra! Canistra! urlară alte câteva glasuri în cor, dintr-un instinct sălbatic, și soldatul din spatele cabinei șoferului auzi. Stătea lipit de podeaua autocamionetei, și în cele din urmă împinse cu piciorul canistra, care căzu în picioare într-o margine a șoselei.

Când praful se risipi, văzură cu toții patrula sovietică, aflată dincolo de drum. Anatol numără de două ori: erau doisprezece soldați. Jumătate din ei deschiseră focul, și ceilalți își săpau la repezeală gropile individuale. Locotenentul îl împinse la pământ, înjurând tare.

– Dacă vrei să te cureți, alege-ți un loc mai moale! Acum controlează-ți câmpul de tragere și ascunde-ți picioarele.

Masca de pământ era rudimentară, și actorul începu să sape grăbit.

*

Trecură două ore încordate, mute, pline de spaimă. Locotenentul îi întrebase pe rând:

– Mitrună, câtă apă și pesmeți ai?

– Pentru o zi...

– Tu, Bogasiere?

– Pesmeți mai am, dar apă – numai pe fundul bidonului...

– Gorgovină?

– Am terminat apa... Pesmeți mai am...

– Aluzencule?

– Stau prost cu apa...

Se făcuse aproape două, și soarele ardea nemilos. Întrebările trecură la ceilalți soldați, la Dincă, la Gugiu și la încă doi. Pe Anatol, ofițerul îl lăsă la urmă.

– Nici tu n-ai, nu-i așa?

– Da.

– Bine, nu-i nimic. Comandantul o să fie înștiințat și o să trimită întăriri...

Locotenentul tăcu o clipă.

– Sunt doisprezece, i-ai numărat?

– Da.

– Numai o patrulă. Dar pot sosi mai mulți și n-o să mai avem ce face...

«Nu era disperare în glasul lui, ci numai un calcul rece, gândi Anatol. Locotenentul știe să moară, dar va muri cu noi toți, laolaltă, pentru că nu înțelege să renunțe la apărare, deși eu, unul, m-am și săturat de război, pentru că n-am înțeles niciodată ce căutăm noi aici.»

Acum trebuia numai să afle cum se poate scăpa. Își aminti ce spusese mecanicul soldaților: «Rușii nu mănâncă oameni...»

În tăcerea apăsătoare care urmă, își repetă cuvântul acela straniu pentru el: *prizonier*. Ce este un prizonier? Un om care și-a pierdut libertatea... Dar pentru cât timp? Pentru ce soartă? Adio concediu visat, adio acele incursiuni în spatele frontului, în orășele unde soseau ziarele cu mare întârziere, dar ziare cel puțin, în care puteai să citești ce se întâmpla la București, unde teatrele își ridicau cortina la orele 19,30, cum scria cu litere mari, negre în anunțuri; unde lumea se plimba seara...

– La ce te gândești? auzi vocea locotenentului de alături.

– La o mulțime de lucruri...

– Ei ne-așteaptă!

– Care ei?

Locotenentul aruncă bărbia înainte.

– Ăia... au răbdare. Mă mir că nu au început să ne strige să ne predăm. Fac economie la muniție. Nu-i vorbă, că nici noi

n-avem prea multă. Totul este cine rezistă mai mult fără apă. Și canistra aia, uită-te la ea cum stă în mijlocul șoselei și-mi aduce aminte că mi-e sete. Simt cum mi se usucă limba în gură...

– Cât crezi că o să putem sta fără apă?

Locotenentul se gândi.

– Până mâine seară cel mult. Numai dacă plouă, atunci se schimbă treaba... Dar speranțe să plouă nu sunt.

– Și-atunci?

– Atunci, o să trimit câte doi oameni să ia canistra...

– Nu se poate, locul e ca în palmă. Cine iese din gaură se curăță...

– Și eu cred la fel, dar ce să facem?

Anatol tăcu.

– Sunt și mai mulți, și asta e foarte important. Altfel, i-am ataca, și care ar scăpa ar avea apă și pentru botez...

– Până atunci, poate comandantul o să trimită întăriri...

Ofițerul râse într-un fel crâncen, cu dispreț și cu o veselie rea.

– Nu există comandant pe lumea asta care să vrea să se întoarcă de unde a fugit... ascultă la mine...

– Deci...

– Aleluia! Numai o minune ne mai poate scăpa și... canistra blestemată, dar pentru asta nu e voie să întârziem... Ori îi lichidăm în noaptea asta, ori...

– Poate putem să ne strecurăm spre K...

– Numai dacă e o noapte întunecoasă, și chiar așa e greu, pentru că nu se vor desprinde din spinarea noastră... Ei sunt mai bine hrăniți, au și elanul celor care te fugăresc, asta contează pe front...

Locotenentul ridică puțin casca deasupra măștii de pământ, ca să privească șoseaua. Țiui un glonț, aproape de tot, ridicând țărâna în sus.

– Trag bine!

Era aproape înveselit, se simțea că primejdia, după o veche deprindere, îl făcea să gândească mai repede.

– La noapte va trebui să încercăm să punem mâna pe canistră. Numai că aseară era o lună plină de-ți era mai mare dragul...

Privi în sus.

– Nici un nor...

Anatol îi vedea fața nebărbierită și ochii cenușii. «Omul acesta are viețile noastre în mâini, și nu va glumi cu ele. Știe ce vrea și ne va trimite pe rând la moarte, pentru că atingerea șoselei era o primejdie fără scăpare.»

Privi locul neted din fața lui. Cine știe când, șoseaua fusese bombardată, și bombele căzuseră și alături, într-o dezordine tragică. Poate în câmp muriseră alți soldați, și el unde se afla? Alergând sub coviltirul unei căruțe hodorogite spre locul necunoscut unde trebuia să simtă groaza sfârșitului, sila de gândul că te culci singur și te arunci într-o treabă încurcată și străină, fără să te împotrivești, rămânând numai cu ura pentru absurditatea acelei situații fără ieșire...

*

Ziua se scursese fără incidente, într-o așteptare tragică și posomorâtă. Soldații se uitau mereu spre șosea, așteptând să vadă norul de praf care să le anunțe că soseau întăriri dinspre K...

Se însera, și aerul era tot mai înăbușitor. Deasupra stepei cădea un strat de pulbere venit de cine știe unde, o pulbere subțire, pătrunzând pe nări, uscându-le gâtul și făcându-i să-și bea pe rând ultimele picături de apă din bidoane. La început, locotenentul se supărase și strigase din groapa lui:

– Nu mănâncă și nu bea nimeni până nu dau eu ordin, s-a înțeles?

Se auziră câteva mormăituri, și atât. Bogasieru adormise de câteva ori la rând în groapa lui, bănuind că ceilalți veghează. De câteva ori și Anatol se lăsă pradă somnului istovitor, tresărind din minut în minut și privind înainte. Dar nu se întâmplase nimic. În marginea șoselei sclipea argintiu canistra de

metal, fierbând în soare. Ca și locotenentul, Anatol se gândea că apa din ea se evaporă la căldură...

Cerul se făcuse albăstrui, apoi se întunecase ușor. Ieșiră primele stele și nu se vedea nici un nor. Luna răsărise imediat, imensă, roșie, apoi galbenă și albă, strălucind deasupra stepei.

Locotenentul nu închisese deloc ochii. Se gândea cum să se strecoare cu grupa lui de geniști spre K..., dar noaptea luminoasă nu-i lăsa nici o speranță.

– Să fiu în locul lor, aș ataca, spuse în cele din urmă.

Soldatul Aluzencu îi răspunse din stânga:

– Ei nu-și aruncă oricând oamenii în foc, că le trebuie...

Se auzi un râs gros, cam cu înțeles. Și asta îl făcu pe ofițer să privească spre ei, cu o atenție amenințătoare. Nu spuse nimic multă vreme. Tăcerea îl plictisea și ar fi vrut să schimbe câteva vorbe cu Anatol, dar nici el nu avea chef de pălăvrăgit. Îi înțepenise trupul stând pe pământul tare și se mișca din când în când cu precauțiune.

Ceasornicul arăta o oră târzie, când Bogasieru nu mai avu răbdare și deschise o cutie de conserve cu baioneta. Zgomotul acela ciudat de tablă sfâșiată îi deșteptă pe toți din somnolență. Locotenentul nu zise nimic, spre surprinderea lui Anatol. Abia mai târziu, când se auziră și alte lovituri înfundate în capacele bine sudate, i se adresă cu o silă superioară în glas:

– Animalele! Peste cinci ceasuri fasolea o să le întoarcă mațele pe dos și-or să se vaite de sete ca niște copii. Ți-e foame?

– Da... răspunse șovăitor actorul.

– Mănâncă numai pâine uscată. Ea face salivă. Mestecă mult, asta dă de lucru stomacului. Eu mai am coniac într-o sticlă. Mi-e frică să-l beau, pentru că îmi va usca gura...

Către miezul nopții se răcori puțin. Parcă se simțea și un vânt rătăcit. Somnul le trecuse la toți. Soldații se mișcau încet în gropile lor.

– Dom' locotenent, eu mă duc cu Dincă să iau canistra, zise pe neașteptate Gorgovină, cu vocea lui dogită. Mergi, mă? întrebă după aceea.

– Merg, că mă taie! răspunse alt glas, mai din față.

– Ce ți-am spus? zise locotenentul lui Anatol. Apoi li se adresă celor din față: Așteptați puțin până cade luna mai jos, și se face mai umbră. Știți cum se înaintează: unul acoperă înaintarea, celălalt merge adăpostit cât se poate spre canistră. Nu vreau morți. Cu cât ne împuținăm, cu atât e mai prost...

Ascultară toți fără spaimă cuvintele și priviră în aceeași clipă luna, care aluneca într-o mișcare înceată spre marginea depărtată a cerului. Mai era și ziua de mâine, mai era și speranța că nu au fost uitați aici de comandant, dar nimeni nu se mai gândea decât la soarele de dimineață și la praful stepei.

Veni și clipa aceea când lumina nopții șovăi, când câmpia căpătă culoarea cernelei. Trebuia să se grăbească, pentru că aici soarele se ridica pe neașteptate la orizont.

– Nu trageți decât după ce încep ei să tragă, poate dorm, poate-i înșelăm...

Dar cum să-i înșeli, când glasurile treceau șoseaua și se auzeau până în gropile celorlalți?

Dincă începu să se târască ușor pe brânci, numai cu lopata de fier în mână, căutând vechile adâncituri ale gropilor de bombe. Până la canistră nu era mai mult de 150 de metri, și deocamdată nu intra în câmpul de tragere al sovieticilor. Soldatul Gorgovină îl urma puțin în dreapta și mai în spate. Toți ceilalți supravegheau gropile de dincolo de șosea. Se făcuse tăcere. Câmpul fără vegetație părea mort. Undeva mai departe se auzea strecurarea unui șobolan, presimțind o primejdie necunoscută. Dincă se afla la douăzeci de pași de canistră, într-o groapă foarte bună, și măsura locul pe unde să se strecoare înainte.

«Acum vor începe să tragă», gândi Anatol, și într-adevăr se auzi primul foc.

– Nu trag în serie, spuse de alături locotenentul, cu o speranță ciudată în glas, înseamnă că nu prea au muniție, asta e bine.

Urmă al doilea foc, tocmai când soldatul făcuse un salt lung înainte. Gorgovină răspunse violent cu câteva gloanțe trase la suprafața pământului. Se făcu iar liniște și așteptară încordați, privind înainte. Trebuia să tragă și ei, dar totul era vag acum, lumina înșelătoare a zorilor îi oprea să deslușească ceva înainte. Dincă nu se mai ridică. Gorgovină se târî până la el, și asta îl pierdu, pentru că terenul era neted și oferi ținta unui singur foc.

– S-au curățat, spuse locotenentul cu mânie și trase orbește peste șosea o încărcătură întreagă de pistol automat.

Anatol auzi trecerea unei pânze metalice de gloanțe pe deasupra măștii individuale.

Se lumina puțin câte puțin. Pământul avea culoarea sării și se răcise. Soarele izbucni pe neașteptate de undeva din țărâna prăfoasă... un disc roșu imens, rotitor. Un vânt obosit ridică o trâmbă de praf deasupra șoselei. Cele două cadavre se văzură bine. Soldații căzuseră pe burtă, cu ochii înainte. Lângă Dincă rămăsese înfiptă lopata Linemann, cu coada ei de lemn, lustruită de atâta întrebuințare.

– Acum ne curăță, spuse locotenentul. Sunt doi contra unu. Dacă n-o fac, sunt proști...

Soldatul Aluzencu, cu un chip mai negru decât pământul, spuse iar cu o amenințare surdă în glas:

– N-or s-o facă. Știu că nu avem apă și-or să ne lase să crăpăm de sete aici, n-au de ce să se grăbească, pentru că tot vin ai lor...

– Vorbești cam mult, mârâi locotenentul. Nu-mi trebuie sfaturi de la nimeni.

Urmă iar tăcerea aceea posomorâtă, în care fiecare se gândea cu intensitate la situația absurdă în care se aflau. Căldura creștea, și setea devenea insuportabilă. O vreme putuseră să se stăpânească, dar acum simțeau cum li se pietrifică gâtlejurile, și Bogasieru începu să strănute pe neașteptate.

– Știu ce le trece prin cap, spuse din nou locotenentul lui Anatol. În clipa asta ar ridica mâinile pentru o înghițitură de apă, dar am să-i curăț cu mâna mea.

Din când în când priveau șoseaua ce ducea spre K... Nici un nor de praf nu se ridica deasupra ei. În soarele verii, canistra cenușie de metal sticlea ușor. Anatol vru să nu se mai uite într-acolo, dar îi era cu neputință. Terminase ultimii biscuiți. Nu-i era foame, dar limba umflată i se părea un căluș de câlți, care îl înăbușea. Nu erau după prima lor zi de sete, asta era nenorocirea. Marșul istovitor se făcuse în condiții îngrozitoare și lăsaseră atâta sudoare și sare în hainele lor soldățești, încât numai un butoi plin le-ar fi astâmpărat teribila dorință de apă.

Orele se scurgeau încet și nu-i mai privi pe ceilalți. Avea o ușoară amețeală și o durere necunoscută în ceafă. Adormi pe neașteptate de câteva ori, visându-se la mare, un vis de un minut sau două, urmat de o trezire bruscă și înspăimântată, pentru că avusese senzația că se aruncase într-o apă fierbinte care-i arsese pielea. Se afla tot în groapa lui îngustă, ținând cu o încordare disperată pistolul automat lângă obrazul încins. Scutură cu mâna stângă bidonul gol, aruncat alături, și înghiți în sec. Își făcu socoteala că dacă ar fi deschis ultima cutie de conserve pe care o avea, poate și-ar fi mințit pentru câtva timp stomacul. Se uită spre locotenent, șovăi puțin și nu mai răbdă. Umblă cu precauție în sacul de grenade, simți metalul lor rece, și când găsi cilindrul greu de tablă avu o bucurie secretă, iute reprimată. Ofițerul se prefăcu că nu-l aude. Se uita cu încordare înainte, și chipul său devenise inexpresiv. Anatol își dădu seama că ceilalți nu mai aveau nimic de mâncare, pentru că în cursul nopții lichidaseră ultimele lor provizii.

«Prostii, se certă singur. Ei parcă s-au gândit la mine când au mâncat?» și sfâșie cu vârful baionetei capacul de metal. În gură simți saliva izbucnind pe neașteptate. «Am s-o mănânc toată, chiar acum, nu mai las nimic, barem dacă mă curăț, să știu pe ce mă curăț, să mă curăț cu burta plină...» Și cuvântul

ăsta, «curăț», i se păru neînchipuit de cuprinzător și de potrivit pentru situația în care se afla.

Capacul conservei sticli în soare. Actorul își așeză gamela aproape și răsturnă o mână de rumeguș mărunt înăuntru. La început nu-i veni să-și creadă ochilor. Era o glumă de neînchipuit, dar se dumiri repede. Mai auzise de astfel de lucruri. Undeva, într-o fabrică din țară sau din altă parte, o mână necunoscută înlocuise porția de fasole cu rămășițele acestea prăfoase, de culoarea morcovului. Nu știu ce să facă mai întâi: să înjure, să urle, să arunce cât colo gamela...

Locotenentul întoarse capul, simțindu-i nemișcarea uluită.

– Ce s-a întâmplat?

Când își dădu seama de realitate, izbucni într-un râs răutăcios, nestăpânit. Bogasieru, cel mai slugarnic om din grupă, râse și el, fără să știe de ce, și toți ceilalți îl urmară. Era un râs dement, care-l molpsi și pe Anatol, în cele din urmă, și care le făcu bine oarecum, pentru că deodată înțeleseră prin câtă încordare prelungită trecuseră.

– Vrei puțin coniac? întrebă locotentul și, fără să mai aștepte răspunsul, îi aruncă o sticlă plată lângă el.

Anatol o luă cu precauție. De dincolo de șosea nu se auzea nici un foc.

– Bea, o să-ți facă bine deocamdată. Mai târziu o să te ardă puțin pe mațe, dar trece... Ce-aveai înăuntru: rumeguș, sau cenușă?

– Rumeguș...

– Ăștia-s sabotorii noștri, pe care i-aș împușca fără milă...

– Poate un om căruia i-a fost foame, zise din stânga soldatul Aluzencu...

Și brusc se făcu o tăcere înspăimântătoare. Și de data asta locotenentul se stăpâni. Anatol bău cu prudență. Coniacul era aproape fierbinte. Praful fin se strecurase și în alcool. Îl simțea alunecându-i pe gâtul aspru. Închise capacul, care se înșuruba, și aruncă sticla ofițerului. Căldura din stomac îl făcu să asude

dintr-o dată. Pe urmă veniră o euforie ușoară, o amețeală vorbăreață și se trezi spunând tare:

– Băieți, diseară o să bem vin cu sifon la gheață, câte două kilograme de cap de om. Ce spuneți de asta?

– Taci! urlă de alături locotenentul, cu ură. Ce, ai înnebunit?

Anatol se trezi dintr-o dată, dându-și seama că se îmbătase într-o clipă, de oboseală.

– Tac... repetă ordinul cu acel reflex deprins de soldații bine instruiți.

Pe urmă locotenentul deșurubă capacul sticlei și bău și el. Când se opri, spuse tare:

– Mai am o jumătate de sticlă; cine se oferă voluntar să meargă până la canistră, i-o dau...

Urmă o tăcere șovăitoare. Nu răspunse nimeni. Asta îl înfurie pe ofițer.

– Așa stăm, care va să zică! Atunci, am să hotărăsc eu cine să meargă...

Glasul îi era plin de amenințări. Bău iar, cu o sete caraghioasă, și ghiciră toți că se va îmbăta și că sunt pierduți, pentru că îi va trimite pe rând, doi câte doi, să ia canistra, și vor fi uciși prostește. Știau bine cu toții soluția... trebuia să se predea fără întârziere, dar nimeni nu îndrăznea să rostească cuvântul acesta.

– Mai am un sfert de sticlă, spuse cu o bucurie ironică locotenentul, și Anatol simți că-l urăște orbește. Nimeni nu vrea să meargă?

«De ce mi-e frică? se întrebă Anatol. Ar trebui să încep eu, deși e atât de idiot. El tot mă va trimite în cele din urmă, pentru că o să vrea să rămână ultimul. Prea se iubește ca să-i lase pe alții să scape, mai devreme sau mai târziu tot o să ne împuște, pentru că nu-i executăm ordinul...»

Și un gând îndepărtat se ivi undeva în ființa lui. «Dacă i-aș trage una în cap de aici, din dreapta, și am scăpa de el și am ridica mâinile cu toții?» «Ești nebun!» își răspunse singur, și se uită înainte, peste șosea. «Ah, dacă oamenii ăia ar ieși odată din

gropile lor și ne-am bate și ne-ar ucide, ar fi mai cinstit, dar așa... Suntem asasinați de un dement care are toate motivele să nu se lase prins de viu...»

Locotenentul bău și restul de coniac. Când termină, aruncă sticla într-o parte. Se auzi un zgomot sec în praf. «Acum o să hotărască pe cine trimite», gândiră toți, dar el adormi pe neașteptate, într-o secundă, căzând cu obrazul lângă masca de pământ.

*

Cea de-a doua zi era pe sfârșite. După masă, la 6 și 10 minute avusese din nou un schimb de focuri, scurt și fără scop. Era poate enervarea de vină, sau soarele nemilos, oricum, totul se termină fără nici o pierdere. Pe urmă se făcu tăcere. Anatol mai adormi de câteva ori, în scurte răstimpuri, în care tot organismul lui veghea inconștient.

Cei doi morți începuseră să miroasă, și aerul deveni de nerespirat. Bogasieru vomită de câteva ori și se auziră înjurăturile celorlalți. Stomacurile, înțepenite de atâta așteptare, de spaimă și de lipsa de mâncare, se răzbunau. Mizerabila condiție umană îi sili să-și uite rușinea care mai exista pe front atâta vreme cât nu stai pe loc, îngropat în niște găuri de pământ. Scurgerea vremii devenea dezgustătoare pentru toți, și setea nu se mai putea suporta.

La 8 seara, când se așeza iar o noapte luminoasă, fără vânt, încheietorul, sergentul Mitrună, începu să cânte pe neașteptate:

Ion Arimațianul
Corpul ți l-au uns, Doamne...

De peste șosea sosiră câteva rafale, și soldatul Aluzencu se rugă de el să tacă. Dascălul se ridică pe neașteptate în picioare și o luă la fugă spre șanțul din fața lui. După cinci pași căzu, lovit nu se știe unde de un foc bine tras.

– Ne predăm, dom' locotenent? întrebă mecanicul.

Speranța pluti câteva clipe deasupra gropilor. Ofițerul răspunse numaidecât, cu o răceală care-i îngheță șira spinării lui Anatol.

– Cine nu mai poate să rabde să spună, ca să-i trag eu una în ceafă... Soldat Aluzencu, mergi cu mine să luăm canistra.

Anatol văzu cum își îndreaptă țeava pistolului automat spre el și știu că, dacă celălalt va ezita măcar o secundă, era pierdut. Soldatul se ridică ușor din groapă și începu să se târască, trăgând cu coada ochiului spre locotenent. Era o nebunie ceea ce făceau, și lui Anatol îi plesnea capul când se gândea la absurditatea situației.

Din când în când, mecanicul ezita și se oprea, lipit cu totul de pământ. Ah, dacă s-ar întoarce acum și i-ar trage una în cap, își spunea mânios, câinele ăsta nu înțelege să moară singur... «Dar dacă ai face-o tu?» își zise dintr-o dată, cu spaimă și uimire.

Soldatul Aluzencu ajusese aproape de unul dintre morți. În lumina lunii i se vedea fața asudată. Vru să întoarcă puțin capul, dar glasul metalic al locotenentului îl opri:

– Nu te-ntoarce, că te curăț! De când te urmăresc eu! Ești de-ai lor, asmuți soldații împotriva ofițerilor... Crezi că dorm? Am să mă folosesc de tine, de hoitu tău, și-am să ajung la canistră... Marș înainte și nu mă sili să te omor eu înaintea lor...

Mecanicul nu mai înaintă, rămase așa un minut lung, lipit de pământ. De dincolo de șosea nu se trăsese încă nici un foc. Patrula sovietică îi aștepta cu răbdare.

– Am acasă doi copii, spuse cu o voce joasă, dar nerugătoare soldatul, de ce nu vreți să ne predăm?

– Nu pot. M-aș preda eu, dar nu pot... Haide, mișcă-te, că n-am timp de pierdut...

Soldatul începu din nou să se târască.

Anatol trase aproape fără să se gândească. Pe urmă, după o clipă, când simți oțelul cald al Deimllerului între degete, își dădu seama că totul fusese foarte ușor. Înapoi nu puteau să se

mai întoarcă, pentru că dacă s-ar fi întors, s-ar fi aflat că l-a împușcat pe locotenent pe la spate.

Ofițerul căzuse cu fața în jos, cu pistolul sub el, și acum parcă dormea cu un obraz spre lună. Soldatul Aluzencu înțelese că era salvat și începu rapid retragerea către groapa lui, fără să țină seama de gloanțele venite de dincolo de șosea. Fu lovit ușor la umăr, și când se așeză gâfâind la loc, întrebă scurt:

– Care-ai tras, fraților?

– Eu, spuse Anatol simplu.

– E bine. Acum ascultați comanda la mine. Când s-o lumina de ziuă, ne predăm. Acum n-or să înțeleagă ce vrem...

Atunci se petrecu un lucru neașteptat. Locotenentul se mișcă ușor și își scoase de sub el pistolul automat. Avusese o scurgere de sânge, și își revenise pentru o scurtă clipă. Pe neașteptate, spre spaima și nedumerirea celorlalți, el trase o serie scurtă de gloanțe în baza canistrei, găurind-o. Din bidonul de metal, într-o secundă, se scurse în praf restul de apă care nu se evaporase.

Totul se desfășură atât de repede și fu atât de absurd, încât nu mai avură timpul să-l ucidă. Ofițerul muri fără să se poată mișca sau să mai spună vreun cuvânt, urât de ochii supraviețuitorilor. Peste un ceas, când soarele se ridică bine deasupra stepei, aruncară armele.

DE-A VIAȚA ȘI DE-A MOARTEA

Lungul delir luase sfârșit. Omul își dăduse seama de câteva ori că se află într-o încăpere îngustă și întunecoasă cu ciment pe jos, foarte friguroasă uneori, când caloriferul murdar, cu vopseaua cojită, din pricina diferențelor de temperatură, abia țârâia, ca într-o agonie a aburului, care urca greu pe țevile roase de rugină, alteori plină de vapori fierbinți parcă, înecând aerul și făcându-l de nerespirat. Lucrurile din realitatea imediată căpătau relief: o ușă scârțâitoare, odată albă, o fereastră acoperită cu o perdea de tifon, îmbâcsită de praf, sugrumată la mijloc de o fundă absurd-violetă, parcă luată de pe o cutie de bomboane fondante, un pat de fier alături, acoperit cu o pătură galbenă, peticită cu grijă, sub care se zărea cearșaful aspru de in, un bec chior deasupra, acoperit de un abajur verde de porțelan, un lavoar spart și o scuipătoare cenușie între picioarele scaunului de la căpătâi. Lumina zilei abia mai avea culoare, strecurată ca printr-un vitraliu, din pricina colbului de afară. Dincolo de geamuri era o stradă nepietruită, urcând pe sub câteva garduri prăbușite. Treceau rar trăsuri și căruțe, stârnind ecouri întârziate. Doi salcâmi răriți de frunză sprijineau cerul cenușiu. Aici becul electric se aprindea devreme, scoțând din umbră pereții jupuiți pe alocuri, neîmpodobiți cu nimic. De pe coridorul alăturat se auzeau voci răgușite, tusete și pocnetul ușilor deschise, care-l făcea să tresară de fiecare dată pe rănit. Mirosea a iod, a pansament putrezit și a urină. Pe sub ușa înaltă

se strecura un curent rece, înghețând spinarea omului. Foșnetul nedeslușit al caloriferului încetase acum, și convalescentul își aduse aminte că apucase să vadă florile albe ale salcâmului prin ferestrele deschise, aruncând înăuntru un miros dulce și nostalgic, apoi strălucirea verii în coroanele obosite, galbene ale pomilor săraci. «Trebuie să fim pe la sfârșitul lui septembrie», gândi. «Au trecut câteva luni. Dar iată, trăiesc, trăiesc!» Și totul se învolbură în memoria lui: duminica sosirii, când mai avea un licăr de conștiință, pentru că ținea minte larma fanfarei de pe peron, cântând inutil și grotesc, în timp ce tărgile erau coborâte pe scările înguste și înalte ale vagoanelor, printre fustele lucitoare de mătase ale cucoanelor de la Patronaj, fardate violent și parfumate. Peste pătura în care era învelit căzuseră câteva flori proaspete, mirosind sălbatic a câmp sub soare, a iarbă, a vară... Și soldații aceia ferchezuiți în uniforme de oraș, cu obrajii roșii, umflați, suflând în alămuri... plutonierul, care dirija cu spatele la ei, ridicând și coborând ritmat un baston cu capăt lucitor de metal, încurcându-se în eghileții galbeni, fumul locomotivei plutind ca un drapel negru deasupra unei gări necunoscute, în lumina nemiloasă a zilei senine. Glasuri amestecate, comenzi înăbușite, tropăituri pe dalele pătrate ale peronului. «Apă! Apă! Aduce-ți apă aici!» – un glas isteric de femeie, cuprinsă de o generozitate supărătoare, ce-i încurca mai mult decât îi ajuta pe sanitari. La ferestrele trenului: mai multe chipuri de bărbați părând niște păpuși mari de vată, parcă prea înghesuite într-o vitrină strâmtă, cu mai multe compartimente. Se auzeau cuvinte neînțelese, se fuma, și dâra verde a țigărilor oferite de doamnele parfumate era purtată de vânt în sus spre cerul albastru-decolorat, unii își arătau cu un haz trist brațele ciuntite, legate cu pansament pătat de sânge. Deasupra intrării se umfla o bucată de hârtie, lungă de doi metri, pe care cineva scrisese cu litere neegale: «Bine ați venit!» «N-am mai fi venit!», cum adăugase un soldat mărunt, fără jumătate de obraz, curățată parcă cu briciul de un aruncător de flăcări. În mulțime

își făcuse loc cu greutate și un preot militar, îmbrăcat într-o rasă kaki, elegantă, ținând sub braț o *Biblie* în scoarțe aurite. Cineva rostea un discurs, fără să fie ascultat de nimeni, ușa bufetului gării se închidea și se deschidea întruna, iar răsunaseră comenzi și reizbucni muzica. Convoiul de tărgi continua să fie înghițit de întunecata sală de așteptare. Preotul arunca, într-o suită mecanică de gesturi, mătăuzul, vârât în apă sfințită, spre trupurile sfârtecate. Pachete de bomboane învelite în țiplă strălucitoare zburau deasupra capetelor, vocile femeilor se aprinseseră. «Camarazi, luați puțină ciocolată, camarazi!» «Ostași viteji, Serviciul de Patronaj vă dăruiește țigări Caporal...» Totul – trivial, caraghios, fără sens. Fețe negre, crispate, cu ochi imobili priveau din tărgi la femeile aproape vesele, care însoțeau câțiva pași pe răniți, turuind fără să obosească. După muzica fanfarei răsunaseră valsuri, nesfârșite valsuri de duminică, transmise printr-un megafon turtit. Melodiile leșinate de prânz, egale și monotone, îl iritaseră. Avusese un scurt impas apoi își revenise. Cineva spunea: «Duceți-l repede la spital. E nevoie de o trepanație. Nu se știe dacă scapă până diseară. E grav...» Apoi hurducăiala unui drum prost. Gemetele unui rănit cu picioarele retezate. Coborârea din duba sanitară și glasul unui sergent tuciuriu: «Ce-i atâta grabă, domnișoară? Moartea are timp!» Ca în vis, în spatele lui – o siluetă subțire, îmbrăcată într-un halat alb, bine călcat. Apoi iar scufundarea în inconștient, ca o cădere într-un abis fără culoare și fără sunete, o liniște subacvatică, mai mult un vaiet, întrerupt numai de căderea unor instrumente de metal într-un vas de tablă, gâlgâitul apei, o durere ascuțită în creier, ceva ca smulgerea cutiei craniene pe viu, bătaia unui ciocănaș, ce-i zguduia tot trupul, iar un leșin lung, miros de puroi, niște mâini în mănuși de cauciuc, sânge purpuriu, apoi violent-roșu – culoarea vinului de nuntă la țară, dintr-o toamnă de demult, șuieratul monoton al caloriferului, o ploaie zgomotoasă cu trăsnete, cu copaci luminiscenți, ca de fosfor, implantați în ferestrele acoperite cu o pojghiță

subțire de praf umezit, pardoseala de ciment cu pigmenți negri, pietricele de pietriș, numărate încet, ca să-și verifice memoria, din nou zgomotul trenului pornit într-un drum interminabil și întoarcerea la clipa loviturii, amintirea unui crâng de mesteceni albi, abia înverziți. Cerul urat și iarba tânără, un avion de recunoaștere, rotindu-se deasupra, o așteptare fără scop a companiei. Căpitanul fuma, soldații nu erau nervoși, pentru că zilele de luptă se anunțau de obicei cu alarme, cu săparea de adăposturi individuale, dar ziua aceea de primăvară avea o blândețe neobișnuită. Drumurile erau negre. Cu o zi înainte plouase, și noroiul sclipea în soare, ca și câmpul albastru. Mestecenii se legănau ușor la vânt, cineva privea printr-un binoclu drept înainte, și sublocotenentul se gândea cum va fi fost pe aici numai cu o lună înainte, când mai era zăpadă. Urmele grosolane ale tancurilor scurmaseră pământul, croind drumuri înainte și înapoi, într-o căutare fără obiectiv. Nefiresc loc pentru o bătaie scurtă cum fusese aceea. Izbucnise o mitralieră de la lizieră, clănțănind grăbit ca o mașină de cusut: ta-tata-ta... Gloanțele șuieraseră la firul ierbii. Compania se culcase automat, căutând șanțuri de adăpost. Terenul era neted ca în palmă, și înțeleseră toți că se lăsaseră amăgiți de strălucirea zilei de primăvară și nu-și săpaseră adăposturi individuale, legea de fier a războiului. Pe urmă începuseră să toace brandurile. Proiectilele cădeau ca niște mere și explodau sec, aruncând o roată de schije nemiloase. Un praf metalic plutea deasupra. Nimeni nu credea încă într-un atac. Soldații mai glumeau. Se răspunsese slab cu câteva focuri, dar gluma se îngroșa, și lupta devenea mai înverșunată. Rușii stăteau dincolo de frunziș, bine camuflați, și trăgeau cu insistență. Se încălzea. Zgomotul devenise egal. Exploziile se apropiau. Câțiva soldați apucaseră să-și facă măști de pământ. Lopețile Linemann sclipeau în soare, mânuite cu grabă. Deodată înțeleseră că erau pierduți dacă nu se retrăgeau rapid. Ridicarea era imposibilă. Căpitanul părea nehotărât. În momentul acela, totul se întunecase. O durere sălbatică îi

aprinsese fruntea sublocotenentului. Nu mai știu nimic până în trenul leneș, care-l ducea în spatele frontului...

Mai târziu descoperise odaia sărăcăcioasă, cu lucrurile ei urâte. Era singur, altădată în patul de alături mai stătea cineva. O tăcere dureroasă umplea vremea. Vecinii săi se schimbaseră. Parcă vreo doi muriseră. Acum patul era gol. Înțelese că încăperea cea rece era de fapt locul unde se aștepta trecerea pe lumea cealaltă, și o veselie cumplită îl cuprinse. Îi venea să cânte, să strige pe cineva, să întrebe, pentru că trăia, trăia...

*

Prin geamul murdar se vedea strada pustie, urcând ușor spre o piață spațioasă, dominată de o biserică cu turle bulbucate. Vopseaua galbenă, roasă de ploi, păstra urmele ultimului bombardament. Câteva case în jur nu mai aveau acoperișuri. În locul lor rămăseseră căpriorii carbonizați, conservați printr-o minune, gata-gata parcă să se prăbușească la primul vânt mai puternic. Ploaia aruncase funinginea incendiului pe zidurile albe, murdărindu-le. Firmele vechi fuseseră dublate cu altele. Noua administrație încercase să facă o oarecare ordine.

Sublocotenentul auzi deschizându-se și o recunoscu pe soră.

– Bună dimineața, spuse aceasta. Îți place orașul nostru?

Se apropie și ea de geamul murdărit de ploaie.

– Acolo era un magazin de păpuși. Alături – o băcănie. Avioanele germane au atacat centrul chiar în dimineața zilei de 22 iunie. Biserica abia a scăpat. Au murit destui... Mă cheamă Tamara, adăugă după aceea, așezând o cană de tablă, plină cu ceai roșu, pe scaunul de lângă pat.

De afară se auzi un birjar muștruluindu-și caii în limba melodioasă a cazacilor:

– No, devușka, davai, davai.

– A fost greu? întrebă sora iar, privindu-l.

Nu era prea înaltă, părea o fetișcană, abia ieșită de pe băncile școlii, cu un păr gălbui, bine pieptănat, și cu doi ochi negri,

strălucind de oboseală și nesomn. Halatul alb, bine apretat, îi acoperea pieptul mic, abia ghicit. Ținea acum mâinile în buzunarele înguste și zâmbea într-un fel cunoscut parcă. În toate spitalele din lume ai să găsești pe fața oamenilor acest zâmbet, din care lipsește compasiunea, un zâmbet care aduce foarte mult cu o prietenie spontană, cu o camaraderie mai veche decât se poate presupune.

– Nu știu nimic. Poate doctorilor le-a fost greu. Sunt sublocotenentul Arsenie, îți mulțumesc pentru îngrijiri.

Părea grăbită. Așezase cana cu ceai lângă patul părăsit, și acum întrebă profesional:

– Ți-e frig? Ar trebui să se facă focul, dar intendentul e econom.

Sublocotenentul își pusese pe spate o manta veche, uitată de cine știe cine în cuierul din colțul odăii, poate de unul care murise.

– E mai sănătos așa...

Avea o față albă, slăbită și ochi încercănați. Pansamentul care-i acoperea fruntea părea un nimb alb sau mai curând un turban.

– Trebuie să te așezi la loc și să stai liniștit. Nici să vorbești prea mult nu ai voie...

Bărbatul râse nervos.

– Mi-e dor să trăncănesc puțin. M-am plictisit. Câți ani ai, Tamara? Îmi dai voie să-ți spun așa? La război și la înec, nu se mai ține seama de multe lucruri.

Sora nu-i răspunse.

– Te-am supărat? mai întrebă sublocotenentul.

– Nu. Am douăzeci și trei de ani, dacă vrei să știi.

De afară se auzea glasul unui copil strigându-l pe altul:

– Serioja, Serioja...

– Mai ai nevoie de ceva? întrebă rece femeia.

– Nu.

– Dacă te simți cumva rău, sună. Sonerii avem în spital...

– Tamara...

Sublocotenentul devenise radios dintr-o dată – poate din cauza îndelungatei tăceri.

– Tamara, repetă, ești rusoaică?

– Mama era româncă. Mai vrei să știi ceva despre mine?

– De fapt, vreau să stau de vorbă cu cineva. Vecinii mei m-au părăsit. Au fost doi, nu-i așa?

– Cinci...

Se făcu tăcere.

– Cinci?

– Da.

– Și toți...

– Unul a scăpat, e în salonul comun, unde ai să mergi și dumneata când o să te simți mai bine...

– Deci, și eu... eram cu un picior în groapă...

– Ai avut noroc. Schija n-a pătruns prea mult în craniu.

– Am un cap de fier.

– Vorbești prea mult. O să te simți rău...

– Nu-i nimic.

Afară ploaia se întețise. Se auzea cântecul ei monoton, zuruind pe acoperișul de tablă. Turlele galbele ale bisericii din față fuseseră parcă șterse cu guma de ceața ușoară.

– Cum îi spune orașului ăsta?

– C...

– Suntem în septembrie, sau în octombrie?

– În septembrie.

– Vezi că poți să fii și prietenoasă?

– Sunt, dar n-am timp de pierdut. Avem în spital peste două sute de răniți. Împarte la șase medici și câteva surori, și ai să vezi...

– Cum ai ajuns aici?

– Ce importanță are?

– Tamara, e bine că spitalele angajează femei. Ele sunt mai plăcute decât bărbații. Pe medicul vostru șef nu-l pot suferi. E nemulțumit tot timpul.

– Are și de ce. Îi lipsesc medicamentele. Personalul nu-i suficient, doarme puțin. În locul lui, ți-ai lua câmpii...

– E drept. Spune-mi, crezi că am scăpat?

– Da.

– De tot, de tot?

– De tot, de tot...

Sora râse timid, fără să-l privească.

– Era păcat să mă curăț. Am douăzeci și șapte de ani. Am construit poduri. Poate mai e nevoie de mine... Ce crezi?

– De toată lumea e nevoie. Numai că moartea n-alege. E oarbă!

– Ai avut mult de furcă cu mine?

– Trei nopți grele. Ne-am schimbat pe rând. N-a fost o rană prea ușoară.

– Și crezi că n-o să... (sublocotenentul făcu un gest la tâmplă cu degetele). Știi, e un loc delicat...

– Chirurgul nostru e foarte bun. Fii sigur că n-ai să pățești nimic. Și-acum, te rog să te așezi în pat. Aruncă mantaua aia...

– La ordin! glumi bărbatul și aruncă mantaua în cui. Tamara, glumi după ce se acoperi cu pătura, pe vremuri cântam bine. Dacă n-am uitat nimic, o să-ți fac o serenadă. Există vreun instrument muzical pe aici?

– Am avut o pianină. Au scos-o, ca să încapă mai multe paturi. Jos, în salon, era un soldat care cânta din vioară. A murit acum o săptămână. Nu știu cine i-a luat vioara...

– Nu-mi place vioara. Altceva...

– Altceva?

Femeia se gândi câtva timp.

– N-ar strica puțină muzică. Radioul spitalului e o rablă. Mai mult urlă decât cântă. Stai, am găsit...

Pe chipul sorei apăru o umbră abia ghicită. Se părea că-și aduce aminte de un lucru neplăcut.

– Am o muzicuță de gură a fratelui meu...

– O muzicuță de gură? Perfect! Mi-o aduci? Dar lui nu-i trebuie?

Umbra de pe fața femeii crescu.

– Nu-i mai trebuie, e mort...

– Cum?

Se auzi iar ploaia de afară, tot mai insistentă.

– La un bombardament.

Glasul femeii se stinse.

– Am să ți-o aduc, adăugă după câteva secunde. Și-acum, stai liniștit. Vrei să citești ceva?

– Orice în afară de ziare...

– Bine, un roman.

– Orice. Dar de aici când mă scoateți?

– Ai răbdare. În câteva zile. O să-ți dăm, cu tot gradul dumitale, un pat în salonul comun. La revedere...

– La revedere, Tamara...

Sublocotenentul luă cana de ceai și începu să soarbă gânditor. Afară se întuneca tot mai mult, și copilul acela necunoscut striga, parcă ploii interminabile, de la o fereastră:

– Serioja, Serioja...

Orașul părea mort, părăsit de oameni, ca și când tot ce era viu în el s-ar fi scufundat și-ar fi pierit într-o catastrofă nevăzută, într-un înec fără scăpare.

*

Trecuse de 9 și jumătate, ora stingerii în spital. Nu mai ardeau decât două becuri pe coridor, lustruind cu lumina lor săracă cimentul rece. Se auzea curgerea apei căzând inutil într-o chiuvetă unde nu se spăla nimeni. Cineva uitase robinetul deschis, și lichidul picura obositor pe fierul ruginit: Pic! Pic! Pic! Pic!

Din salonul comun răsuna un cântec trist de muzicuță de gură, o melodie fără început și fără sfârșit parcă. Medicul de serviciu trecuse în inspecție, și acum juca cărți sus, în camera de gardă, cu ceilalți doctori aflați în spital. Soldații nu adormiseră. Nu se mișcau în paturile lor, înțepeniți parcă. Sublocotenentul se plictisi dintr-o dată și aruncă instrumentul strălucitor pe pătura veche care-l acoperea.

– Nu mai cântați, dom' ofițer? întrebă un glas din fundul salonului comun.

– Am obosit.

– Așa-i, că muzicuța asta cere foali buni...

Câțiva bărbați râseră gros. Încăperea era plină de fum. Se auzeau gemete înfundate, și totul era deprimant: lumina chioară a becului, pardoseala rece, fără covoare, lavoarele nevopsite, paturile înghesuite unul într-altul, aerul stătut cu miros de mahorcă. Sublocotenentul vru să citească, aprinse micul bec de la căpătâi, dar nu reuși. Unul dintre soldați mormăia ceva. Fără să vrea, ascultă. Cineva îi șoptea:

– Taci, mă, că te-aude domn' ofițer!

Celălalt întrerupse cântecul și spuse cu nepăsare:

– Și ce dacă?! Doi din mine n-or să facă. Ori mă duc la țuhaus, ori pe front, totuna-i...

Și cântecul se auzi din nou:

«Arde-l-ar focul de Iași,
Să rămână numai parii,
Să se-nțepe generalii,
Generalii și primarii,
C-ăia scrie militarii...»

Glasul se stinse și se făcu o clipă de liniște. Pe urmă, ca în fiecare seară, începură întrebările.

– Mă, care ești, mă, de la Călărași?

– ...

– Nu ești nici unul de la Călărași? Doamne, mare noroc au călărășenii ăștia de nu mai cade și pe ei o bombă, două, să-i care, sarmale, la spital, colea, să am cu cine vorbi despre boi și muieri...

Din celălalt colț, un oltean tânăr, cu o mână pusă în ghips, striga peste paturi:

– Ilie, dormi, Ilie?

– Nu dorm, mă, nu dorm, tacă-ți gura aia...

– Mă, om de șapte palme-n frunte, dă-mi, mă, o țigară, că mă arde...

Un pachet galben de Plugar zbură peste păturile pestrițe.

– Uliu, și tu tot de-astea abanoase ai, Ilie?

– Să nu-mi pută sufletul, mă, a odicolon, că mă face gradat, că numai gradații fumează d-elea bune...

– Taci, mă, că e domn' ofițer aici și te-aude...

– El e de-al nostru... și râse într-un fel anumit.

Sublocotenentul tăcea. Se împrietenise cu ei, le împărțea țigări și le cânta seara. Trecuse o săptămână de când stătea la comun și începuse să înțeleagă o mulțime de lucruri. Pe front nu avusese timp să-i asculte pe soldați. Primea și dădea comenzi. Atât. În rest, rămânea lângă ofițeri. Limba colorată a acestor țărani necunoscuți îi plăcea. În șapte zile muriseră vreo trei. După fiecare plecare din salon, cam o oră sau două nu mai vorbea nimeni. Se făcea o tăcere apăsătoare, pe urmă îl auzeai pe câte unul:

– Pișcarac (Pișcarac era un zdrahon de lângă ușă, rănit în pântece, care cânta și el, acompaniindu-se cu furculița izbită de farfuria de tablă, în care se serveau cele două feluri de mâncare), Pișcarac, n-auzi?

– Aud...

– Pe unde-o fi, mă, acum răposatul de azi-dimineață?

– Taci dracului din gură!

– Nu tac, mă, nu tac!

Se făcea iar tăcere. Nu se auzea decât vântul de-afară și mișcarea lentă a copacilor, care zgâriau cu crengile lor geamurile.

– Pișcarac, o fi în cerul al treilea?

– Știu eu?!

– Dă-ți o părere...

– N-am nici o părere.

– Bine, mă, Pișcarac, dacă nu vrei tu să ai nici o părere, nu ți-o da, că-ți cad dinții dacă vorbești, a dracului pielea pe tine...

Pișcarac se făcea că se-nfurie.

– Adică câte ceruri crezi tu că suntără, mă?

– De, după socoteala popii de la noi, ar fi șapte. Cică mergi o săptămână și mai bine...

– Cu ce să mai mergi, mă, că tu nu mai ai picioare...

Celălalt se întrista dintr-o dată și, după o tăcere grea, răspundea:

– Acolo unde ne ducem, nu-i nevoie de picioare. Sufletu umblă în locul tău...

– Ascultă, cioară pucioasă! Zici că sunt șapte ceruri?

– Șapte...

– Și cum devine de umbli prin ele?

– Întâi, care vrea să zică, te ia Maica Domnului la ea. Dacă ești bun, te-ndreaptă spre rai, dacă ești rău, te duce la pucioasă...

– Și eu cam unde crezi că am să ajung?

– La smoală, mă, la smoală...

– Tot e bine, o să-mi fie cald și scap și de război...

Iar se făcea tăcere.

– De ce nu ți-o place ție, la o adică, războiul, Pișcarac? întreba alt glas – mai subțire, ca de femeie.

– Știu eu?!

– Rația ți-a dat-o în fiecare zi? Ți-a dat-o... Glonț ți-a dat, slavă Domnului; atunci?

– Să mă ierte domn' ofițer, de n-o fi adormit, nu-mi place la război, că sunt generali...

– Iete-te! râdeau în cor soldații.

– Păi cine ai vrea tu să fie?

– Nu știu, mă, da' să nu mai fie generali, că ei ne duc pe noi în front.

– De ce, vârlogane?

– Ne duc, mă, că se-mpute cămașa pe ei stând cu curu pe ea, și-atunci ce le trece prin cap: ia veniți, plugarilor, încoace, să vă dăm puști, să vă dăm cai, să mai facem un război... Și ce-au, mă, cu caii de-i duc la război?

– Dacă n-am făcut tancuri...

– Am făcut și tancuri, da' trebuie și cai, fără cai nu se poate la război...

Pișcarac se plictisea și începea iar să cânte.

«Frunză verde nucă seacă,
Mâine toți recruții pleacă
Cu părinții să-și petreacă,
Dar cu mine n-are cine,
Că eu sunt strein pe lume!
Să vii, maică, să mă cați
Între Olt și-ntre Galați,
Printre rânduri de soldați,
Stând în arme rezemați,
Nebăuți și nemâncați
Și de nimeni întrebați...»

În seara aceea, sublocotenentul stătuse de vorbă cu soldatul Pișcarac, fumând împreună o țigară la closet, obicei bărbătesc. Fereastra era deschisă, și de afară pătrundea frigul.

– Tu ești lăutar de meserie, Pișcarac? îl întrebase.

– Nu, să trăiți!

– Nu mai spune mereu să trăiți!

– Bine.

– Atunci, ce ești?

– Potcovar, domn' ofițer...

– Și la război cum ai ajuns?

– Păi tânăr eram, sănătos am fost, zdravăn nu mai sunt...

Omul glumea subțire, într-un fel pe care sublocotenentul nu-l cunoștea.

– Adică ai vrea să nu-ți faci datoria?

– Cum să nu, să trăiți! Mi-am făcut-o, dar ce-mi trebuia? Pot să vorbesc fără broboadă la gură cu dumneavoastră? Adică ce vă mai întreb, că mi-am dat eu seama cine mă ia în considerație...

– Zi-i, Pișcarac...

– Domn' ofițer, războiul ăsta nu-i de noi. Ce ne trebuia să mergem cu Neamțu?

– De, mă, îi răspunsese încurcat ofițerul.

Țigara se isprăvise, și convorbirea nu-i mai plăcea. Mai întrebă:

– Toți soldații gândesc așa?

– Nu pot să zic eu pentru toți, dar cam așa...

– De ce?

Pișcarac se încruntase.

– Domn' ofițer, omu nu merge la moarte degeaba. Pe țăran îl miști cu jandarmu de-acasă. El e învățat cu corvezile. Zice statu că trebuie, trebuie. Am mers pe nouă sute șaișpce, pentru pământ. Ce pământ și cum ni l-au luat înapoi pricopsiții am văzut noi. Acum Mareșalul a zis că e război sfânt. Și noi ne închinăm, și când a fost vorba să ne batem, am mers, pentru că popa zicea că pe-aici au ras bisericile, și lumea nu mai are credință. Numai că omu are ochi, și ce-am văzut nu seamănă cu ce ne spune nouă la raport...

Sublocotenentul tăcea încurcat.

– Eu să v-o zic p-a dreaptă, cred că nici domnii ofițeri nu cred în ce ne spun nouă. Aia e. Îi trebuia Neamțului pământ, *spaț*, uite că are. Dar pe noi ne bagă-n pământ și am cam început să ne dăm drumu la gură și nu e bine, să trăiți...

– Mai vrei o țigară?

– Nu, domn' ofițer, nu-mi mai trebuie. Fumez numai la necaz, și dacă m-aș lua după câte am, ar trebui să trag mahorcă în piept și-n somn. Mulțumesc dumitale, să mergem în dormitor, c-aicea trage de te scoate pe fereastră...

Acum iar îi auzea glasul, care ascundea sub fiecare vorbă o batjocură.

– Ce zici c-ai visat, Stănoaie?

– Mă, se făcea că sunt la mine acasă, în bătătură. Stam și pipam așa, cu mâna-n palmă. A trecut cârciumarul, i-am dat bună ziua. A trecut jandarmul, l-am înjurat și pe el, că nu se făcea altfel. Ei, și unde-mi intră în curte niște câini cât vițelul și se reped la mine, să mă mănânce...

– Ăștia-s dușmanii, mă...

– Așa știu și eu. Numai că odată m-au lăsat și-au început să se pișe pe casă. Taman în dosul prispei ridicau piciorul, și țârrr!

– Mă, una care știa să tălmăcească visele spunea că dacă câinele îți udă casa, nevastă-ta se gândește la altul...

– De, că e bătrână, Pișcarac...

– O fi, da-i mai trebuie... N-oi fi cununat cu maică-ta, și, cât te văd eu, n-ai pus sculele-n cui...

Izbucniră râsete, și în momentul acela se auzi un strigăt:

– Atențiune!

Pe ușă intră un colonel. Se făcu tăcere. Ofițerul privi paturile câteva clipe, apoi întrebă:

– Locotenentul Arsenie e aici?

– Aici, spuse acesta, ridicându-se.

– Vrei să vii până sus?

– Vin numaidecât...

Când trecu pe lângă Pișcarac, îl auzi zicând:

– Vă cheamă să vă avanseze...

Sublocotenentul închise ușa în urma lui.

– La ordinele dumneavoastră.

Urcă scările de la etajul întâi și intrară în cancelaria șefului spitalului. Încăperea, cu o canapea de piele, un birou plin de hârtii și cu două scaune, era neîncălzită. Un bec puternic ardea deasupra actelor, uitate în dezordine.

Colonelul se așeză.

– Ia loc. Mă cunoști?

– Am auzit de dumneavoastră.

– Nu-mi spune numele, și eu te cunosc. Sunt colonelul Iancu. Fumezi?

– Da.

– Te rog... Îi întinse un pachet de țigări, învelit într-o foiță foșnitoare. Vreau să discutăm despre un lucru strict confidențial.

– Vă ascult.

– Mai întâi m-ar interesa un lucru de nimic. Ce ai făcut înainte de război?

– Sunt inginer. Am construit poduri.

– Da, da... O meserie frumoasă.

– Cât se poate de frumoasă.

– Ești însurat?

– Nu.

– Bine, bine...

Sublocotenentul îi privi ochii albaștri, șterși și fața uscată cu buze subțiri. Știa de unde vine și era intrigat de interogatoriul acesta.

– Bănuiești de ce te-am chemat?

– Nu.

– Specialitatea mea nu e medicina, cum las să se înțeleagă, cred că nu mai e un secret pentru nimeni. De altfel, nici nu caut să mai ascund acest lucru. Am să cer mutarea mea, pentru că aici nu prea mai am ce face. Înainte de asta însă, s-a ivit ceva, o problemă, pe care am să te rog să m-ajuți s-o descurc. Spune-mi, când te întorci înapoi, pe front?

– Depinde de medic. El hotărăște...

– Cred că nu ești nerăbdător...

Râse încet, frecându-și palmele albe. Avea ceva nesuferit în privirea aceea iscoditoare de anchetator.

– Nimeni nu se duce cântând la război.

– Este adevărat, dar datoria-i datorie. Faptul că nu ești ofițer de carieră, ci rezervist, te scutește de multe lucruri. Aș dori să știu foarte mult când stau de vorbă cu cineva ce gândește în realitate despre acest război. Iată despre ce voiam să-ți vorbesc...

*

– Îmi pare bine că te văd, Tamara. Mă plictiseam. Romanele sunt proaste. Ah, se scrie mult și inutil. Poate războiul s-aducă ceva nou... Când citești fleacurile astea, ai impresia că oamenii au fost orbi până acum...

Se aflau în grădina spitalului, într-o zi frumoasă de toamnă târzie. Pe jos căzuseră frunzele galbene ale copacilor. Aerul rece era înțepător și mirosea a vegetație strivită. Sora trecea spre laboratorul de analize. Sublocotenentul o mai văzuse de câteva ori, în salonul comun, dar acum ar fi vrut să fie singuri.

– Vrei să te plimbi puțin cu mine prin grădină, regulamentul spitalului permite?

– Nu mi-am pus încă întrebarea asta, zise femeia și-l privi. De altfel, nici n-am timp.

– Trebuie să stai câteva minute. Am să-ți spun ceva foarte important.

– Crezi că va fi atât de important?

– Nu glumesc.

– Bine.

– Te rog numai să râzi din când în când, ca și când aș glumi cu dumneata. La ferestre stau soldații și ne privesc. Asta îi va face mai binevoitori, dar mai sunt și alții...

– Nu înțeleg nimic.

– Ai răbdare. Acum poți să zâmbești. De altfel, când ai secrete să i le încredințezi cuiva, e mai bine să i le încredințezi în aer liber, asta am învățat-o din romanele polițiste...

– Mă așteaptă cu analizele la laborator...

– Bine, bine... Ieri am fost chemat de către colonelul Iancu...

Sublocotenentul se uită la femeie, dar pe chipul ei nu se citi nimic la auzul acestui nume.

– Îl cunoști?

– Da. Este doctoul care fuge de operații...

– Vine de la Statul-Major și întâmplător e medic...

Femeia nu spuse nimic. Privea numai înainte, călcând ușor peste frunzele moarte.

– Spune-mi, te cheamă Tamara; Tamara și mai cum?

– Tamara Besser...

Sublocotenentul se uită în jur. În fundul grădinii, câțiva soldați, cu mantalele pe spate, jucau țintar pe o bancă.

– Tatăl tău e german?

– De ce mă întrebi?

Femeia ridică ochii liniștiți spre chipul ofițerului.

– Colonelul e de la Serviciul de contraspionaj și m-a însărcinat să aflu dacă tatăl tău este german și unde se găsește acum. Sunt ofițer și mi-e neplăcut să fac pe polițistul, dar un ordin e un ordin...

– De ce te-au pus tocmai pe dumneata să mă întrebi? Cei de la spital știu mai bine totul. Tatăl meu e mort, mama – de asemenea. În același bombardament mi-au ucis și fratele. N-am pe nimeni...

– Ei bănuiesc că tatăl dumitale se află la partizani și că e de fapt ucrainean...

– Fleacuri... oricine de-aici știe că au murit sub dărâmăturile unui adăpost. Dacă stăteau acasă, trăiau și astăzi.

– Cum ai ajuns la spital?

Sora se opri, risipind cu piciorul o grămadă umedă de frunze, în care sticlea soarele de toamnă. Era îmbrăcată subțire, într-un halat alb, dar acum nu era timp să se gândească la asta, așa încât bărbatul se prefăcu că nu aude întrebarea ei.

– E un interogatoriu?

– Trebuie să-i spun ceva...

– Așa cum știu și ei, la 22 iunie abia absolvisem anul II la Medicină. Lucrez aici din toamna lui '41. Până astăzi nu s-a plâns nimeni de mine. De fapt, de ce face ancheta asta?

Sublocotenentul tăcu o clipă.

– Tamara, sunt un sentimental. Nu știu de ce cred că mi-ai salvat viața. Dacă se află că ți-am spus cele ce-ai auzit, mă împușcă...

Glasul îi scăzu. Își aprinse o țigară, ca să poată vedea dacă nu era cineva în apropiere. Ocoliseră clădirea spitalului și se aflau în fața intrării. Pe scări nu era nimeni.

– Trebuie, oricât nu ți-ar conveni, ca, atâta vreme cât mai stau aici, să ne prefacem că suntem prieteni... Ai să răcești numai în halatul ăsta...

– Am o flanelă pe dedesubt și sunt învățată cu frigul.

– Tamara, spune-mi, există la apital un furier sau așa ceva?

– Da. Un învârtit care-și plătește locul cu bani ca să scape de front.

– De ce te urăște?

– Nu știu bine. O dată a voit să mă însoțească până acasă și nu i-am îngăduit. Știe că sunt o femeie singură.

– Înțeleg. El te bănuiește că ai legături cu partizanii. I-a spus colonelului acela că te comporți suspect. E adevărat că uneori îi întrebi pe soldați de unde vin de pe front și din ce regiment fac parte?

Femeia râse.

– E o prostie. Pe fișa fiecăruia se găsesc toate aceste date, de ce l-aș mai întreba pe fiecare de unde vine, când armata ține o evidență strașnică?

– În spital au fost găsite manifeste defetiste. Sunt și dezertări. Unii convalescenți nu s-au mai întors la unitățile lor.

– Și și-au găsit un țap ispășitor? Pe mine? Asta e tot ce-ai vrut să mă întrebi?

– Tamara, ți-am spus toate astea pentru că mi se pare că te pândește o mare primejdie.

– Sunt obișnuită cu primejdia.

– Războiul își are legile lui aspre, nu e bine să le uiți.

– N-am nimic de ascuns. Ca viitor medic, trebuie să dau o mână de ajutor, aici, la spital. Restul e o prostie!

– În afară de asta, voiam să-ți mulțumesc pentru muzicuță.

– Soldaților le place cum cânți. De altfel, de când te-a auzit, medicul-șef a trimis aparatul de radio la reparat. Tot e un progres. Să-ți mai aduc cărți?

– Da, deși cred că vine vremea să plec înapoi pe front...

– Și-ți pare rău?

– Mă obișnuisem cu dumneata. Abia aștept să se facă unsprezece dimineața...

– Rondul de seară nu-l pui la socoteală?

Din glasul femeii dispăruseră răceala și înstrăinarea. Sublocotenentul înțelese și se simți deodată trist. Sora dispăruse după copacii despuiați spre laboratorul de analize.

*

Soseau mereu alți răniți. Spitalul era plin ca un stup. Se așezaseră paturi și pe coridoare, și aerul devenise irespirabil. În seara aceea, căzu prima zăpadă. Soldații se aruncară din paturi spre ferestre.

– Ninge, mă, ninge! strigă cineva. Se dă Dumnezeu în bărci, tu-l în mamă!

Pișcarac se apropie de sublocotenent.

– Ninge, domn' ofițer! Mai spală lumea de păcate cu zăpada asta. Când e alb totul, altfel se vede, piere urâțenia... Da' dumneavoastră ce faceți?

– Îmi fac bagajele. Mâine vă părăsesc.

– Ian' auzi treabă! Și pe noi cui ne lăsați? Cine o să ne mai cânte la muzicuță?

– Tu o să le cânți!

– Altceva-i să dai cu clanța, și-altceva să sufli în drăcia asta... Nu mi-o lăsați mie?

– Mi-a dat-o sora Tamara. Cere-i-o ei. Cred că o să ți-o dea.

– O să i-o cer. Și acum, mă gândesc ca prostul, mergeți într-un *conced* și dumneavoastră, ca fiecare?

– Da. Am cincisprezece zile.

– Păi mai învârtiți-vă pe-acolo, să mai vie și alții colea, unde arde. Făceți-vă o mobilizare pe loc...

– O să văd eu, Pișcarac.

– Zău că-mi pare rău de dumneavoastră, că ați fost ca al nost'...

– Și mie îmi pare rău de voi.

– Știți că aseară a murit Ilie, săracu, ăla de la fereastră? A lăsat trei copii. Eu i-am scris ultima carte poștală, că-l ologise și-o mințea pe nevastă-sa că a uitat să scrie...

– Dumnezeu să-l ierte.

– Moare multă lume degeaba, domn' ofițer.

– Ce putem să facem?

Sublocotenentul închise capacul geamantanului, cumpărat de dimineață din oraș. Își cumpărase din ultima soldă o pijama, ciorapi, câteva cămăși de schimb, trei perechi de indispensabili, toate noi, pentru că de pe front nu te întorci niciodată cu zestre. Administrația regimentului îi trimisese o uniformă nouă, și lui i se părea că toată lumea se uită la el ca la unul scos din cutie. De două zile ieșea când voia din spital și numai întocmirea actelor militare îl mai ținea aici, unde știa că ocupă degeaba un pat care trebuia celor care soseau cu trenurile sanitare.

Soldatul voia să-i ceară ceva și nu îndrăznea. Sublocotenentul știa de la început, așa că nu-l lăsă să se mai chinuie.

– Domn' ofițer, aș vrea ceva...

– Spune, Pișcarac..

– Domn' colonel ăla v-a adus aseară o sticlă de rom, uite, aia de pe noptieră, dacă nu vă folosește, mi-o dați mie în

întrebuințare? Știți, băieții s-ar mai încălzi puțin, e greu la spital, viață sedentară....

– Bine, Pișcarac, beți-o în sănătatea mea...

– Să trăiți mulți ani fericiți...

Sublocotenentul râse trist și își puse mantaua. Era aproape 6 seara. Se întunecase de-a binelea. Ieși pe coridor. Știa unde-o găsește pe Tamara. Ea se îmbrăca în holul de jos. Niciodată nu pleca mai devreme de ora asta acasă.

– Bună seara! spuse, salutând cu mâna înmănușată.

– Gata? Ne părăsești?

– Mâine de dimineață. Pot să te însoțesc puțin pe stradă?

Sora se uită la el și zâmbi.

– Bine. Iarna e urât să umbli singur seara.

Ofițerul îi deschise ușa. Afară ningea potolit, cu fulgi mari. Sub un felinar se strânsese o grămadă pufoasă de zăpadă. Femeia se aplecă și luă două mâini de omăt, spălându-și fața.

– Nu vrei și dumneata?

Și se aplecă iar. Sublocotenentul făcu la fel.

– Ce bună e!

Curtea spitalului era pustie. Mașina care căra morții din noaptea trecută, ținuți până atunci la morgă, era garată în fața unei uși înguste. Medicul-șef nu dădea voie să se transporte cadavrele decât pe întuneric, pentru a nu-și demoraliza bolnavii.

– N-a lipsit mult să plec și eu tot așa, într-o seară, spuse bărbatul privind duba neagră, care aștepta cu ușile deschise. Țineam să te mai văd o dată înainte de a dispărea, pentru ca să-ți mulțumesc.

– Nu ai pentru ce. Doctorii te-au salvat. Avem doctori foarte buni. Muncesc de se spetesc, ziua și noaptea.

Strada, părăsită parcă de oameni, urca ușor. Copacii prinseseră o pojghiță subțire de gheață și străluceau ca și când ar fi avut trunchiuri de porțelan alb.

– Stai departe de aici?

– Nu prea.

– Atunci, nu mergem cu tramvaiul.

– Nu. Îmi place cum ninge...

– Nu ești obosită?

– Nu...

Mergeau alături și tăcură câtăva vreme. Femeia își strânse mai bine în jurul gâtului gulerul de blană ieftin.

– Nu ți-e frig?

– Deloc; dumitale?

– Un bărbat n-o să spună niciodată că-i e frig când o să-l întrebe o femeie.

– Pleci la București?

– Da. Mâine seară, pe vremea asta, voi fi acasă.

– Ai o nevastă?

– Nu. Mama mai trăiește, tatăl meu a murit.

– Mama dumitale o să se bucure c-o să te vadă.

În glasul sorei se ghici o urmă ușoară de amărăciune. Ninsoarea rotea fulgii deasupra lor. Trecură pe lângă o vitrină sărăcăcioasă, abia luminată de un bec chior.

– Ce bine e că aici s-a ridicat camuflajul! spuse bărbatul. Frontul e departe, avioanele trec rar și n-au ce să bombardeze.

– Vara, orașul nostru era foarte frumos. Și lumea – veselă. Se făceau baluri...

– Te curtau băieții...

– Da, da, așa era. Părinții mei nu se dădeau nici ei înapoi de la petreceri... Te invidiez. Este atât de bine să ai o casă unde să te întorci...

– Ce folos că pentru atât de puțină vreme... După cincisprezec zile trebuie să fiu la unitate...

– Dacă n-ar fi spitalul ăsta, aș uita de război într-o săptămână. Mi-e dor de liniște, de duminicile de altădată, de prietenele mele.

– Unde sunt ele?

– Cele mai multe au fugit.

– De ce? Și vouă vi se spune că suntem barbari, cum ni se spune nouă despre voi? De altfel, tu ești pe jumătate româncă...

– Nu, noi am fost crescuți altfel la școală. Am crezut cu toții că lumea e toată la fel, în afara unui pumn de oameni, care iau celorlalți totul: libertatea, bucuria, munca...

Femeia aceasta vorbea parcă într-o limbă străină. Erau lucruri pe care nu le înțelegea bine.

– Vezi, ne-au mințit îngrozitor. Am văzut orașele voastre, am stat de vorbă cu prizonieri ruși. Bineînțeles, nu credeam toate balivernele. Se spunea că bolșevismul v-a dat înapoi cu o sută de ani de istorie...

– Și-acum ce crezi?

– Când am intrat în primul oraș, m-am mirat că aveți tramvaie. La noi se știe despre ruși numai câte ceva, care sună cam așa: ceai, troică, Siberia, ocnași, taiga, rusoaica, femeia cu ochii verzi, misterioși, ascunzând un pumnal sub cămașă...

– E rău să desparți popoarele, să le învrăjbești...

– Și istoria are o parte din vină.

– Istoria o fac tot oamenii...

Sublocotenentul o privi mai bine. Nu se aștepta să audă un astfel de lucru.

– Se cunoaște că la școală ați făcut politică.

– Și toate celelalte, spuse cu puțină ironie femeia. Mai bine povestește-mi ce vei face când te vei întoarce la București... Ai o iubită?

Bărbatul ezită puțin.

– O prietenă...

– Și de ce nu v-ați căsătorit?

– Nu se însoară lumea când e război...

– Nu ți-e dor de ea?

– Câteodată. Pe front n-ai timp să te gândești la femei...

– Așa este. De fapt, ce poate să facă un inginer de poduri pe front? Vezi, am ținut minte...

– Multe lucruri. Să distrugă, de pildă, ceea ce au făcut alți ingineri.

– Înțeleg...

Tăcură, privind ninsoarea rotitoare de sub un felinar.

– Ce liniște, ce pace! Parcă nici n-ar fi război... Spune-mi, de ce n-ai plecat cu prietenele dumitale?

– Pentru că fiecare dintre ele avea rude, o mamă, un tată, un iubit. În oraș au rămas numai bătrânii și cei singuri...

– Dar prietenii care-ți făceau curte?

– Ei se bat pe undeva cu camarazii dumitale sau au murit. Unul, la care am ținut foarte mult, a murit chiar în prima zi a războiului. Nu-i absurd?

– Ba da... Deci pe mine mă consideri dușman?

Tamara se opri și-l privi de sus până jos.

– Știu eu ce să-ți spun? De fapt, ar fi mai bine pentru mine să mă creadă toată lumea româncă. La noi în casă s-a vorbit și românește, și rusește. La fel de bine. Cred că oamenii trebuie să cunoască mai multe limbi. Eu, de pildă, am învăat și franceza, și germana...

– Tamara, te întreb ca un prost, pentru că și pe mine m-a întrebvat cineva pe neașteptate: ce crezi despre acest război?

– Că e absurd, că e criminal și că cei ce l-au dezlănțuit trebuiesc spânzurați.

– Dar cine l-a dezlănțuit?

– Acum se știe bine cine.

– Ce ciudat mi se pare că vorbesc astfel cu tine... Altădată fetelor le spuneam altceva.

– Erai un om ușuratic?

– Nu cred. Dar, oricum, nu despre război le vorbeam...

Tăcură amândoi. Ajunseseră într-un bulevard larg, prost luminat, pentru că din trei felinare numai unul ardea. Prăvăliile își lăsau obloanele.

– De ce se închid așa de devreme?

– Orarul de război, îi răspunse femeia. Toată lumea se culcă devreme. Pe străzi ies patrule. La noi, războiul nu s-a terminat. Nemții au crezut că au cucerit acest oraș. L-au bombardat, au intrat în el, au făcut o mare paradă militară, și de-a doua zi și-au dat seama că trebuie să-l păzească cu strășnicie. În fiecare zi se găsesc câte două-trei cadavre în șanț...

Vocea ei se asprise.

– Tamara, acum vorbești ca o rusoaică, spuse sublocotenentul. De fapt, ce ești?

Se aștepta ca femeia să fie încurcată, dar ea răspunse numaidecât:

– Un om mai întâi. Și dumneata, dacă ai fi trăit aici și-ai fi muncit cât am muncit noi, i-ai urî pe cei care au năvălit în casa în care locuiești, cu *ordinea* lor nouă, făcută cu pistolul. Te miri și poate ți-e teamă că-ți vorbesc astfel, dar vii de pe front și ai văzut mai multe decât mine. Ia cum vrei cele ce-ți spun, dar ați pornit-o pe un drum greșit...

Sublocotenentul vru s-o întrerupă, dar ea îl opri:

– Știu, o să-mi spui că n-ai nici o vină, că n-ai avut cum să-ți alegi aliații, că te afli aici în virtutea unui ordin de chemare...

– Chiar așa. Am învățat o meserie, mi-am făcut datoria, iată-mă chemat pe front. Nu am avut de ales. Dacă nu te prezinți, ești împușcat ca dezertor. S-a găsit și o frază frumoasă pentru a fi convins: în toate ziarele din România se scrie că luptăm pentru apărarea creștinismului și a culturii europene. Te rog să mă crezi, eu nu mă simt deloc cruciat, dar ce pot să fac?

– De aici începe greșeala ta și a altora. Va veni o vreme când ți se va face rușine de indiferența asta. Am ajuns acasă...

Sora se oprise în fața unei curți întunecate, plină de copaci bătrâni.

– Tamara, plec în zori, nu știu dacă am să te mai văd. Pot să-ți scriu?

– N-are rost. Ne despart atâtea lucruri...

– Nu se știe...

– Războiul îi face pe cei mai mulți să fie grăbiți.

– Dacă totuși, venind într-o permisie...

– Știi unde mă găsești, la spital...

– Mi-e frică pentru viața dumitale...

– Și mie pentru a dumitale. Spui că, după cincisprezece zile, te întorci pe front.

– Trebuie...

– Adevărat, trebuie...

Nu mai aveau ce să-și spună, deși bărbatul ar mai fi vrut să întârzie.

– La revedere, zise simplu sora, întinzându-i o mână caldă și mică, prin întuneric. Îți mulțumesc totuși pentru grija pe care mi-o porți...

După o clipă, întunericul curții necunoscute o înghiți, și sublocotenentul rămase singur în strada pustie. Se întoarse încet spre spital, privind absent în jur. Era încă devrme și nu-i era somn.

*

Cafeneaua părea pustie la ora aceea. Câțiva misiți se tocmeau în gura mare într-un colț. Soba de tuci scotea fum, și prin ușa lăsată deschisă intra frigul. Bucureștiul părea înecat într-o mare de noroi. Ninsese mai multe zile, și pe urmă vremea se încălzise. Zăpada se topise, și străzile erau murdare, pline de gunoaie nestrânse, cărate spre gurile de canal de o apă murdară. Pe un perete afumat, un afiș țipător, înfățișând un soldat cu casă ținând un deget la gură, prevenea pe mușteriii acestei mizerabile locante că «dușmanul ascultă din umbră». Lui Arsenie îi veni să râdă. Nu făcuse niciodată distincția între militari și civili, pentru că el însuși era un civil, dar acum, după ce se întorcea de pe front, îi înțelegea pe ofițerii care-și râdeau de unele măsuri administrative luate în spatele frontului. De fapt, aici nici nu se simțea războiul. Cârciumile erau pline de oameni fără ocupație. Să nu fi fost cozile nesfârșite din fața măcelăriilor și a magazinelor de alimente, nici n-ai fi bănuit

tragica realitate a frontului, pe care numai invalizii, îmbrăcați în mantale militare, vânzând pe la colțuri de stradă țigări, o mai amintea. Cunoscutul pe care-l aștepta Arsenie se ivi în sfârșit. Cafeneaua se umplu iar de fum. Noul-venit înaintă ușor spre masa lui, privindu-l prin lentilele duble ale ochelarilor. Își scosese căciula de oaie, și Arsenie îi văzu părul rărit. Era un bărbat de aproape patruzeci de ani, suferind de spondiloză, cu trupul puțin aplecat înainte, slab și palid, cu gesturi febrile de fumător care-și căuta în permanență țigările și chibriturile. Își strânseră mâna în grabă, și noul-venit își aruncă paltonul pe bancheta roasă de alături.

– Iartă-mă că te-am chemat aici, se scuză, dar n-am avut ce face. E mult de lucru la noi și nu pot să lipsesc decât un ceas. Ai citit ziarele de astăzi?

– Nu citesc ziarele, spuse Arsenie absent.

– Păcat! făcu celălalt și scotoci într-un buzunar. Doar vii de pe front.

Hârtia proaspăt tipărită mirosea a cerneală tipografică. Celălalt desfăcu ziarul precipitat și, pentru că tocmai venea un chelner să-i întrebe ce vor, comandă repede:

– Două romuri!

Când omul îmbrăcat într-o haină lustruită pe la coate se îndepărtă, adăugă pentru urechile lui Arsenie:

– Să-ți ții gura, pentru că toți ăștia sunt de la poliție. Citește în josul paginii a treia comunicatul Marelui Stat-Major german...

Sublocotenentul citi rândurile puține, care anunțau lupte îndârjite.

– Ei?

– Nu văd nimic deosebit.

– Tu nu lucrezi în presă, habar n-ai ce se ascunde sub rândurile astea. Rușii i-au dat peste cap...

Chelnerul se întoarse cu cele două romuri, așezându-le în fața lor pe masă.

– Când ți-am auzit glasul azi de dimineață, credeam că visez. Nu ne-am văzut de trei ani, și nici tu nu te-ai grăbit să-mi dai vreun semn. Abia te-am găsit în cartea de telefoane. Spune-mi, unde lucrezi acum?

– În Ministerul Propagandei. Furnizez argumentele cu care tu îți minți soldații, pentru că, după câte mi-ai spus, te întorci de pe front...

Îl privi atent și-i văzu cicatricea de pe frunte. Nu spuse nimic, ca și când n-ar fi observat. Își scoase numai pachetul cu țigări și i-l întinse, Arsenie luă o țigară subțire, și când aprinse chibritul, celălalt îl întrebă cu indiferență:

– Era să te cureți, nu-i așa?

– Nu mi-a lipsit mult.

– Înțeleg.

Bău apoi dintr-o dată romul și-l îndemnă și pe celălalt să facă la fel. După aceea mai comandă două măsuri, strigându-l pe chelner.

– Boala mea m-a scăpat de război, dar, ca să-ți spun drept, și să mănânc rahat toată ziua, m-am săturat. Va fi din ce în ce mai greu. Am feștelit-o!

Arsenie lăsă paharul golit pe masă.

– Voi, cei din spatele frontului, sunteți mai defetiști decât noi...

– Da, pentru că avem o vedere de ansamblu. Nu mi-au plăcut niciodată nemții. Am doi copii, o familie, stau acasă, nu ca alții, chiar dacă îmi zdrobesc mintea să mai invent ceva în fiecare zi. Spune-mi mai bine de ce m-ai căutat?

Chelnerul aduse alte două pahare.

– Războiul nu-i o meserie pentru mine. O să crezi că m-am speriat pentru că era cât pe-aci să nu mă mai întorc. Dar nu pot să mai suport ceea ce văd... De când m-am întors, mi-am luat toți prietenii la rând și i-am întrebat dacă nu știu ei vreo posibilitate ca să rămân în țară.

– E vorba de o mobilizare pe loc, după câte înțeleg.

– Chiar așa...

– Ah, să mă fi căutat acum vreo trei luni, cred că puteam să fac ceva. Cunoșteam pe cineva. M-ar fi servit, dar nu știu ce dracu a învârtit, că l-au trimis și pe el pe front. Totuși, să mai încerc, nu-ți promit... Oricum, dacă până pleci... cât mai stai?

– Trei zile.

– Dacă până pleci nu reușesc, am să mă gândesc să te aduc de acolo. Păcat că nu ești gazetar, te-aș cere la mine. E mare nevoie de oameni deștepți la ora asta în Ministerul Propagandei...

Sorbi iar din rom și continuă să fumeze.

– Altfel? Cu cine te-ai mai văzut dintre vechile noastre cunoștințe?

– În București au rămas foarte puțini.

– Au venit ordine stricte, știu bine. Se fac concentrări masive. Începe marea retragere. Spune-mi, care-i starea morală a armatei?

Arsenie avu o clipă de ezitare. Îl cunoștea de mult pe celălalt, dar nu-l văzuse de aproape trei ani de zile, și în timpurile astea era mai bine să-ți ții gura.

– Am înțeles, te ferești de mine. Mi-au povestit alții, e groasă. E adevărat că sunt partizani?

– Da, în unele locuri.

– Și că nemții rad sate întregi de pe fața pământului?

– Am auzit de asta.

Cafeneaua se umpluse pe neștiute. Mesele din jur se ocupară pe rând. Vorbea mai încet acum.

– Și tu ce faci acolo?

– Până acum am construit pontoane, știi doar specialitatea mea...

– Și la întoarcere?

Omul din fața lui zâmbea răutăcios, și Arsenie nu mai înțelegea nimic.

– La întoarcere? Probabil că o să trebuiască să distrugem câteva poduri. Nu e o meserie plăcută.

– Roagă-te la Dumnezeu să ai noroc să te scot eu de-acolo. Scrie-mi cum ajungi, pentru că în trei zile sunt convins că nu fac nimic ca să fiu orientat. Adresa mi-o știi. O să pun totul la bătaie, dacă va fi nevoie de bani, ai de unde să-i dai. Azi nu-ți mai face nimeni nimic pe gratis... Spune-mi altceva, mama ta e sănătoasă?

– Da. Dar n-o mai duce nici ea mult. Au slăbit-o mizeriile astea.

– De ce nu te însori?

Arsenie râse, aducându-și aminte de ceva.

– Am avut o prietenă. În câteva luni și-a găsit pe altul. Femeile n-așteaptă. De ce să mă complic? Noroc că mi-a lăsat acasă câteva rânduri. Cum am venit, le-am găsit pe masă. Fată prudentă...

– Mai bei un rom?

– Nu, mulțumesc.

Celălalt își privi ceasul.

– Mai e vreme...

Se uită în jur.

– Ce spui de ăștia de aici? Unii sunt destul de zdraveni și nu-i întreabă nimeni de ce nu se duc la război...

Sublocotenentului i se făcu deodată frică. «Ăsta trebuie să fie la Siguranță și vrea să mă tragă de limbă.»

– Trebuiesc oameni și-aici, zise cam în silă, fără nici un gând, zgândărit totuși undeva de cele auzite.

Acum îi părea rău că-l căutase pe omul din fața lui și că-l rugase să-l scape. Undeva, sentimentul tulbure al datoriei se ivi iar. Fusese educat totuși într-un anumit fel, tatăl său deținuse un post important în administrația țării, și deodată se simți laș și-i fu rușine de el.

Prietenul său vorbea, și el nu-l mai asculta atent. Prindea numai frânturi din frazele lui precipitate. Alcoolul îi înroșise obrazul și-i dăduse o bună dispoziție ciudată...

– ...Tu nu știi cum se fabrică într-un birou o victorie militară. Întreabă-mă pe mine. Cei cincisprezece mii de prizonieri devin dintr-o trăsătură de condei o sută cincizeci de mii. Trebuie să ai numai puțină imaginație. Dacă adun cifrele comunicate de Marele Stat-Major german, pot să afirm cu mâna pe conștiință că tot poporul rus este încă de pe acum prizonier în întregime, cu urmași cu tot...

Râdea tare, deși vorbele lui fuseseră spuse în șoaptă, printr-un reflex.

– ... Conștiința e un lux pe care numai puțini și-l pot permite. Așa că nu-ți face nici un scrupul din acest mic angajament. O să-i dai ceva probabil unui majur, o sumă mai bunicică, și gata, o să stai colea, la București...

Undeva, Arsenie simțea, dincolo de vorbăria celuilalt, că totul e pierdut, că de fapt se adresase unui om de nimic, și sentimentul zădărniciei îl învălui pe neștiute. Toate erau urâte aici: orașul murdar, aglomerat, plin de invalizi, cu cozile nesfârșite, cu afișele lui țipătoare, cu misiții ăștia ce se târguiau la mesele din jur, cu băutura proastă, după care o să-l doară capul, cu prietenul ăsta al lui, suferind de logoree...

Se ridică pe neașteptate și chemă chelnerul.

– Ce faci? întrebă nedumerit celălalt, privindu-l prin ochelarii săi cu lentile duble.

– Trebuie să nu te rețin. Mi-ai spus că ai numai o oră liberă. Oricum, îți mulțumesc.

Arsenie plăti consumația, și când respiră aerul rece de afară își reveni. În palmă mai simți multă vreme mâna umedă a celuilalt, stârnindu-i o repulsie întârziată.

*

În bordei era cald. O căldură aproape insuportabilă, dar sublocotenentul nu putea să spună nimic, știind cât de friguros era căpitanul Sachelarie. Acesta stătea lângă godinul sprijinit pe două buturugi, cu șuba încă pe spate, cu fața roșie de bețiv,

luminată de dogoarea puternică. Tușea dogit, din când în când, ca un tuberculos, abia punându-și mâna la gură, scuipând după aceea pe pământul gol și strivindu-și saliva cu cizma căptușită. Locotenentul Roșca se apropiase de harta din perete, lipind aproape petromaxul de hârtia pânzată, și mutase ultimele stegulețe.

– Domnilor, s-a sfârșit, spusese. Aproape trei sute de mii de nemți sunt încercuiți. Nu înțeleg, nu pot să pricep cum s-a produs o asemenea greșeală...

Ceilalți sublocotenenți priveau indiferenți harta. Mirarea locotenentului Roșca, așa cum știau cu toții, era ipocrită.

Sachelarie, fanatic propagator al artei militare germane, zâmbi rău, spunând cu vocea lui seacă:

– Poate capcana despre care vorbești are două ieșiri. Nu uita că tactica încercuirilor a fost inventată la Berlin. Cine știe în ce sector o să urmeze lovitura principală?! Și pe urmă, de unde cifra asta umflată: trei sute de mii? Să fim serioși! Roșca, tu ești ofițer de carieră, nu un ageamiu, ca unii de aici, pentru care războiul e un joc de copii...

Nu spuse nimeni nimic. Erau plictisiți de teoriile căpitanului și abia așteptau să se întoarcă fiecare în sectoarele lor, dar Arsenie ghici că și în seara asta se vor juca cărți, se va bea și se va vorbi la nesfârșit. Locotenentul se îndepărtă de hartă și se așeză în dreapta căpitanului.

– Mai bine să auzim ce mai e pe la București...

Era lucrul de care se temea cel mai mult sublocotenentul.

– Arsenie, se înveseli pe neașteptate Sachelarie, ai fost, domnule, la Alhambra? Tot damele alea dansează? Grozave, v-o spun eu pe cuvântul meu că n-am iertat nici una. Militarului, Dumnezeu i-a lăsat baletistele. Accesibile, frumușele, romantice, așa a fost, așa va fi totdeauna. Omul modern n-are timp, domnilor. La dame, ofițeri ce suntem, nu ne putem duce oriunde. Poate la madam Prejbeanu, ce spuneți, hoților?

Roșca și ceilalți sublocotenenți râseră zgomotos, ca să-i facă plăcere căpitanului.

– ... Așa că spaima corpului de balet din București rămâne tot onoratul contingent al ofițerilor. Ori n-ai fost la Alhambra, Arsenie?

– N-am fost, domnule căpitan. N-am avut când...

– Notează, Roșca, notează. Va fi bun în grad încă doi ani de-aici. La prima avansare... dar ce vorbesc eu, dumnealui e rezervist. Ah, domnilor, nu știți totuși ce înseamnă o permisie, folosirea unei permisii vreau să spun. Bani sunt, tinerețe, slavă Domnului, timp să ai, timp. Când scap de aici, nu dorm o săptămână. Mi-e dor de puțină nebunie...

Arsenie simțea că se plictisește de moarte. Auzise lucrurile acestea de o mie de ori, dar nu putea să plece, trebuia să asculte până la capăt.

– ... Odată, mi se pare că era în '40, da, da, în '40, veneam de la o manevră. Mort de oboseală. N-am de lucru și intru în *vrie*, se juca *Alhambra dansează*. Iau două fetițe cu mine, le fac pachet și le duc acasă. Parcă le văd, tun erau, și dumneavoastră știți ce delicioase sunt femeile când se grizează puțin...

În clipa aceea, se auziră bocănituri în ușa bordeiului. Un sublocotenent deschise ușa. Intră ordonanța lui Sachelarie.

– Patrulele au plecat, domn' căpitan, raportă. Vă caută domn' colonel. Zice că să veniți la dânsul cu echipa de pocheriști.

Arsenie răsuflă ușurat. Scăpa de ei.

– Chiar acuși?...

– Chiar acuși. Am pregătit totul. Am adus și *aprovizionarea*, totul.

Soldatul clipi șoltic către căpitan.

– Ionescule, Pandele, Roșca, la mine!

Ofițerii bătură din călcâie.

– La ordin!

– Parale aveți?

– Avem.

– Vă ia dracu dacă-l curățați pe *moșul.* S-a înțeles? Îi place să câștige, și n-am chef să mă stric cu el. Știți ce-aveți de făcut? Arsenie, tu nu vii?

– Sunt foarte obosit, și habar n-am de joc...

– Mă, tu ești o domnișoară, mă. La *Alhambra* nu te duci, pocher – să n-auzi. De ce dracu mai trăiești?

Ceilalți își încheiau mantalele.

– Atunci, mai fă o inspecție și ai grijă pe aici. Incursiunile partizanilor s-au cam înmulțit. Se simte că se apropie frontul încoace. Azi la prânz am auzit tunurile. Cred că în curând o s-avem de lucru. Nu e bine, nu e bine... Gata, băieți?

– Gata.

– Și cum vă spuneam cu damele alea. Se făcuseră criță, domnilor, și să știți de la mine, dama când se grizează puțin, e altfel, domnule, parcă intră dracii în ea, unde mai pui că erau două, *arzoaice*...

Ieșiră. Arsenie rămase singur cu soldatul, care începu să deretice prin bordei.

– Stănică, zise sublocotenentul. Tu de când ești pe front?

– Ei, am și uitat, domn' sublocotenent... Cine mai știe?

– Și pe-acasă ai mai fost?

– Fost. De două ori. Se învârtește domn' căpitan, mă ia și pe mine. Acum, drept să zic, noi nu prea ne-am bătut pe aici. Când v-a lovit pe dumneavoastră, eram în spate. Mare noroc ați avut, putea să vă dea gata, Doamne ferește! Eu credeam că nici nu vă mai întoarceți...

Soldatul deschisese ușa, ca să mai aerisească bordeiul.

– Fumează și domnii ofițeri, nu se-ncurcă! Da' de-acum nu mai cred eu că o să mai fie liniște. S-aude că vin rușii încoace, c-au rupt frontul. Dumneavoastră n-ați auzit?

– Am auzit, Stănică. Așa e la război.

Soldatul mătura mucurile de țigări de pe jos. Se opri în cele din urmă, întinzându-și trupul.

– De, cu bătaia asta e ca la fata mare. O dată ce-ai apucat să nu te ferești, gata...

– Adică cum?

– Domn' sublocotenent, eu nu mă pricep la război, da' Neamțu mănâncă bătaie, ascultați la mine. Prea s-a fudulit și s-a întins cât nu-i era plapuma. Pe urmă, n-are nici inimă. Am auzit că dă foc la sate, că omoară lume nevinovată. Ori, și războiul ăsta are legi. Nu mă iei pe mine, pe dumneata, așa, din plapumă, și mă pui la zid. De-aia sar și-ai lor noaptea, cum e acuși, și ne fac harcea-parcea...

– Ți-e frică, Stănică?

Soldatul lăsă mătura.

– Mi-e frică, drept să vă spun, domn' sublocotenent. Arde pământul sub noi. Domn' căpitan Sachelarie crede că-i glumă. Nu ne vrea pământu ăsta, nu ne vrea, eu știu ce spun. Ce-am cătatără noi până acilea? Dimineața când nu ninge mă uit ca prostul în zare, și dacă-i senin, văd Munții Caucaz. Am acasă muiere, ce-mi trebuia mie să merg în voiaj? Și încă ce voiaj! Cale sprâncenată...

Sublocotenentul tăcea gânditor. Celălalt înțelese că-l luase gura pe dinainte.

– Să nu mă spuneți lu' domn' căpitan Sachelarie, că mă trimite în linia întâia. El îi are la inimă pe nemți. A făcut școala în Germania. E om bun și bun ofițer, dar când se mânie, ferească Dumnezeu! Să mă iertați dumneavoastră că vorbesc cu păcat, dar v-oi fi împuiat capul!

– Nu-i nimic, Stănică, tot plec. Omul trebuie să mai spuie cuiva ce are la inimă.

– Nu-i așa? Și eu zic la fel. Să nu mergeți prea departe. Lăsați patrulele, că se descurcă și singure... Mai bine v-ați duce să jucați *foițe* cu domn' colonel, la căldurică...

Sublocotenentul ieși afară. Noaptea de februarie părea liniștită. Ninsese mult toată ziua, și acum ieșiseră stelele albastre, clipind peste câmpia deșartă. În stânga se deslușea un cătun

întunecat; dacă erau douăzeci de case, cu luminile stinse, și în spate – o pădure tăcută și amenințătoare de mesteceni. Trunchiurile lor albe se vedeau abia deslușit în lumina zăpezii. Se auzea un cântec de acordeon, și o rachetă roșie sfâșie cerul. Arsenie tresări. Era un semnal necunoscut. Ascultă atent, dar nu auzi multă vreme nimic. Trecură doi soldați, care-l salutară, apoi scrâșnetul bocancilor lor pieri, undeva, în față. În depărtare băteau, rar, tunuri necunoscute în tirul obișnuit de noapte. Zarea se albea palid, o clipă, apoi devenea neagră. O altă rachetă roșie sfârâi peste un râu firav din depărtare, și deodată se auzi un schimb rapid de focuri. Un pistol automat trăgea în față, în serii lungi. Îi răspunseră câteva împușcături răzlețe, și în câteva secunde aerul se umplu de zgomote.

*

Pe zăpadă fuseseră întinși cei cinci soldați uciși în cursul nopții. Erau tineri și palizi, și înváluiți în mantalele subțiri păreau numai adormiți. Pe fruntea unuia se vedea o șuviță subțire de sânge. Lumina murdară a zilei cădea peste cătunul pustiu. Casele negre de lemn stăteau pustii, cu ferestrele și ușile date de perete. Colonelul privea livid grămada de oameni bătrâni, strânsă între baionetele patrulelor. Un tălmaci, și el trecut de cincizeci de ani, speriat de moarte și smulgându-și parcă barba la fiecare gest, traducea vorbele căpitanului Sachelarie, una câte una, căutând parcă să nu scape nici un cuvânt.

– Armata română și-a făcut un punct de cinste din a se purta în mod civilizat cu învinșii... spunea sec ofițerul, strângându-și mantaua în jurul gâtului și plimbându-se de colo până colo, puțin în spatele colonelului, care tăcea întunecat. Pe unde am trecut, am înființat cantine și am dat populației de mâncare, am evitat vărsările de sânge și-am căutat să aducem binefacerile credinței pierdute. V-am deschis bisericile...

Tălmaciul clipea speriat și repeta în rusește cele ce auzea, neștiind unde vrea să ajungă căpitanul.

– ... La toate aceste acțiuni prietenești, voi răspundeți cu acțiuni tâlhărești... zburară vorbele ca un ecou în rusește.

Arsenie privi companiile adunate în careu și simți că nu mai poate suporta priveliștea acelor bătrâni, sculați din somn peste noapte și luați din pat. Trecuseră câteva ore de când înlemniseră aici, păziți de santinele, și oboseala și spaima se citeau pe fețele lor îngrozite.

– ... Domnul colonel, comandantul nostru, vrea să știe la cine au stat ascunși partizanii. Dacă într-un ceas nu primește răspunsul, vă împușcă...

Tălmaciul se bâlbâia, și din rândul ostaticilor se auzi un murmur nedeslușit.

Căpitanul le întoarse spatele și se apropie de colonel.

– Domnule colonel, nu ne rămâne decât să așteptăm. Am executat ordinul dumneavoastră. Ce facem cu morții?

– Să stea în fața ochilor lor până se vor hotărî să spună cine i-a ascuns pe partizani...

– Îmi permiteți să vă raportez: toate urmele duc în pădure. Oamenii aceștia sunt nevinovați...

Colonelul părea uluit de cele ce auzea. În momentul acela Arsenie îi văzu ochii mirați și obrazul frumos, proaspăt bărbierit. «Când dracu a mai avut timp, în vânzoleala asta, să se bărbierească?» gândi fulgerător și-i auzi glasul uscat:

– Vrei să-mi spui că e o plăcere să trăiești iarna în pădure? Cine-i hrănește, domnule, pe bandiții ăștia, care ne atacă noaptea și ne ucid? Dumnezeu, sau păsările cerului?

– Domnule colonel, ați hotărât ce trebuie făcut, eu le-am comunicat. Cele ce v-am spus mai înainte nu erau decât o observație personală.

– Suntem pe front, și observațiile personale n-au ce căuta!

Arsenie îl auzi din spate pe Roșca spunându-i sublocotenentului Ionescu:

– Ce mi ți-l freacă moșul! Banii ni-i ia la pocher, dar când e vorba de datorie...

Un moment se făcu tăcere. Colonelul salută scurt și se retrase în clădirea neîncălzită a școlii. Căpitanul Sachelarie, palid și enervat, dădu câteva comenzi și-și chemă subalternii la el. Soldații rămaseră în frig, privind grămada de ostatici.

Ofițerii porniră și ei spre școală, lăsându-i pe prizonieri să se sfătuiască. După 5 minute, colonelul îi strânse într-o încăpere mică, ce ținea loc de cancelarie. În spatele unui birou șubred se afla singurul scaun, neocupat, pentru că comandantul se plimba furios prin fața celor două ferestre, uitându-se afară. Subalternii săi rămaseră lângă ușă, așteptând neliniștiți, în poziție de drepți.

– Domnilor, izbucni pe neașteptate colonelul, după câteva minute grele de tăcere. Mi-este penibil să vă atrag atenția în fața trupei că faceți exces de umanitate. Noi nu putem pierde acest război, și a fi sentimental este o crimă tot atât de mare ca și a dezerta. Camarazii noștri germani nu ezită mult când întâlnesc asemenea cazuri. Frontul este foarte aproape și, după cum știți bine, o să înceapă retragerea. Cred că nu mai e cazul să vă comunic situația militară. În acest moment de mare răspundere pentru fiecare, nu ne putem îngădui să fim slabi. Vă întrebați dacă am să-mi respect promisiunea? Dacă am să-i împușc într-adevăr pe acești bătrâni, în caz că nu vor spune adevărul? Vă asigur că o voi face. Eu răspund în fața comandamentului pentru fiecare soldat, și cei cinci soldați uciși astă-noapte trebuie răzbunați. Credeți-mă, mi-a fost foarte greu să hotărăsc, dar îmi voi ține cuvântul. L-am citit pe Tolstoi, în războiul celălalt am petrecut la Iași cu ofițerii ruși, undeva mi se sfâșie inima că trebuie să trecem prin foc țara asta frumoasă, dar războiul e război, are legile lui...

Ofițerii ascultau încremeniți acest discurs, care dovedea cât de înspăimântat era de fapt comandantul lor. Prin ferestrele cancelariei vedeau companiile de soldați privind grupul ostaticilor, și un sentiment penibil de vină îi cuprinse pe toți. Cu

mai puțină neglijență, cu dublarea patrulelor, atacul ar fi fost respins, și poate nu mureau nici soldații aceia.

– Poate vor vorbi, și-atunci moare unul, doi, și ceilalți scapă, zise Roșca, foarte mirat că nimeni nu se gândise până atunci la lucrul acesta atât de simplu.

– Nu-i cunoști, replică comandantul.

– Că doar nu sunt nebuni să crape toți! exclamă de lângă Arsenie sublocotenentul Ionescu.

După aceea, timpul trecu greu, într-o tăcere de moarte, spartă de tusea căpitanului Sachelarie. Când ora se scurse, ofițerii ieșiră afară, urmându-l pe comandant.

Timpul se mai încălzise. O negură fumurie atârna deasupra caselor de lemn. Zăpada se murdărise, și locul era trist. Se făcu deodată tăcere, murmurul soldaților stingându-se pe neașteptate. Frica pusese stăpânire pe toți cu gheara ei de gheață, și pe cei ce comandau, și pe ostaticii necunoscuți, care priveau cu ochii plini de spaimă spre ofițeri...

Sublocotenentul Arsenie simțea cum îi ard obrajii de o febră neașteptată. Totul i se părea absurd și imposibil. Crezu că visează, că trăiește un coșmar, dar frigul ușor, mirosul de zăpadă afânată, negurile cenușii, care spoiau pereții de lemn ai cătunului ca o funingine, nu-i mai lăsau nici o posibilitate în a crede că nu e de față la ceea ce se pregătea. Își aduse aminte de scrisorile aproape indiferente trimise la București prietenului său, în care-l ruga, reamintindu-i promisiunea, să vorbească cu cine știa el pentru ca să fie rechemat la București sau în oricare alt loc din țară. Atunci nu știuse mai nimic despre război. Participase la câteva lupte locale de mică importanță, fusese rănit foarte grav, la cap, trecuse înainte de asta prin câteva orașe incendiate, privise de pe malul unui râu o luptă de tancuri, noaptea... Într-un câmp, sub soarele de iulie, simțise duhoarea cadavrelor uitate de cele două armate lângă un lan de secară, dar nici lucrul acela nu-l îngrozise, pentru că pe morți îi îngropase altcineva, după aceea, și el nu le văzuse trupurile intrate

în putrefacție. Dar acum vedea pe cei aproape douăzeci de bărbați, înghețați și speriați, cu ochii uimiți, strânși ca o turmă de vite în mica piață din fața școlii, știa dincolo de gardurile dărăpănate grămada de femei și copii, alungată cu baionetele, încă de dimineață, de către plutonul sublocotenentului Pandele, și o spaimă îngrozitoare îi strângea inima. Astă-noapte auzise schimbul rapid de focuri, și parcă regreta că un glonț rătăcit nu-l ucisese, pentru că nu mai putea să suporte ceea ce vedea și auzea.

Tălmaciul, mai înspăimântat decât toți, repeta micul discurs al căpitanului Sachelarie. Colonelul, parcă nedormit, cu gura strânsă, cu dreapta înmănușată vârâtă în mantaua bine călcată, privea pe sub șapcă înainte, cu o indiferență amenințătoare. Cizmele sale lustruite luceau stins în lumina puțină. Soldații încremeniseră cu puștile lângă bocanci. Căciulile lor albe și negre se clătinau ușor în dreapta și-n stânga. Companiile aveau un aspect pestriț, supărător pentru ochiul sever al comandantului, care în momentul acela se gândea că ar fi bine ca și iarna, pe front, toată trupa să nu lepede casca din cap, oricât ar fi de frig, dar cum se făcuse experiența asta și se renunțase, din pricina prea multor degerați, el era silit acum să privească rândurile zdrențăroase de soldați, atât de departe de imaginea unei armate bine echipate, cum era cea germană...

– Așa că mai bine spuneți cine adăpostește pe partizani, pentru ca să vă dăm drumul la casele voastre, se auzea vocea spartă a tălmaciului, repetând vorbele căpitanului Sachelarie, care tușea în scurtele răgazuri ale discursului său.

Locotenentul Roșca își suna nerăbdător pintenii. Părea enervat de ceva, și Arsenie îl privi cu coada ochiului.

– Ce se mai tocmesc atâta cu ei? spuse destul de tare sublocotenentului Ionescu. Războiul e război. I-au împușcat pe-ai noștri, gata, să plătească...

– Dacă în 5 minute nu spuneți totul, veți fi împușcați... răsunară iar vorbele celui ce traducea.

Un minut sau două fu o tăcere de moarte. Nimeni nu se clinti din rânduri. Apoi se auzi vaietul femeilor, de care uitaseră. Erau puține, nici cât grupul ostaticilor, păziți de soldați. Se zbăteau să ajungă la comandant și nu reușeau. Colonelul, impasibil, își ridică mănușa și-și privi ceasornicul, lăsând să se înțeleagă că nu mai are timp de așteptat. Căpitanul Sachelarie se întoarse în rândul ofițerilor, fără să se uite la vreunul dintre cei din spatele său.

Arsenie nu mai simți nici frigul, nici boarea ușoară a vântului venit dinspre pădure. Un gând absurd îi trecu fulgerător prin minte: «Cine spunea că o să vină vremea când o să ți se facă rușine de indiferența ta... de această nepăsare... Dar ce puteai să faci? Ce poți să faci acum, domnule?»

Legile războiului sunt aspre. Un joc de-a viața și de-a moartea. Care este scăparea? Să fugi? Unde să fugi? Datoria, jurământul... Cuvinte abstracte, în care n-ai crezut niciodată, știi bine. Amestecul acela stupid de fraze idioate. O cruce, un popă, un drapel. Jurământul ostășesc într-o curte de cazarmă în fața unor ofițeri plictisiți, nerăbdători să fugă la treburile lor încurcate... O plasă de cuvinte, de situații, ah, câte discursuri, cât scepticism, și totuși, aici, în fața lui, erau pe cale de a fi uciși douăzeci de bărbați bătrâni, scoși din așternuturile lor.

– Căpitan Sachelarie!

– Ordonați!

Colonelul, care-l citise pe Tolstoi, avea o voce uscată.

– Ai luat toate măsurile?

– Cum ați ordonat.

– Bine. Peste 5 minute plecăm. Te însărcinez cu ducerea la îndeplinire a lichidării acestor bandiți.

– Nu înțeleg! bâlbâi surprins Sachelarie.

– După plecarea noastră, îi împuști. De câți soldați ai nevoie?

– Domnule colonel, îmi permiteți să vă raportez...

– Nu ascult nimic. Orice cuvânt în plus te va duce la Curtea Marțială. Suntem pe front, nu la cursele de cai, unde

ți-ai făcut dumneata educația militară. Locotenent Roșca, ordonă adunarea. Până diseară trebuie să fim la R..., și drumurile sunt proaste...

Colonelul îi întoarse spatele căpitanului Sachelarie. Se auziră comenzi grăbite, și locul se însufleți. Nimeni nu se mai uită spre grupul de ostatici. Tălmaciul le mai spunea ceva bărbaților posomorâți. Femeile abia mai puteau fi ținute între baionetele celor ce le păzeau. Se auzeau plânsete și blesteme, dar totul se pierdu sub cerul nemilos, în vraiștea plecării grăbite. Sublocotenenții parcă voiau să părăsească mai repede acest loc, și soldații strângeau cu repeziciune cablurile telefonice, aparatele de ascultat și grelele mitraliere, lăsate până atunci în zăpadă. Pe șoseaua plină de noroi din fața școlii se adunaseră autocamioane și căruțe, bucătării de campanie și cai fără stăpân, legați unul de altul cu frânghii. Animalele nechezau speriate și dădeau să scape din hamuri. În spatele leagănelor căruțelor erau aruncate de-a valma lăzile cu muniții. Se auzeau tropote de bocanci, strigăte aproape vesele, și cei mai mulți uitară de cei rămași.

Sublocotenentul Arsenie se simți laș și nefericit când văzu mașina colonelului, un DKV negru, oprindu-se în fața lui. O oprise locotenentul Roșca.

– Domnule colonel, permiteți?

Geamul murdărit de noroi se lăsă ușor în jos și apăru chipul palid al comandantului.

– Diseară la ce oră e raportul?

– La 7, ca de obicei.

– Am înțeles, să trăiți!

Înainte ca geamul să se ridice la loc, colonelul mai spuse:

– După raport vom găsi și câteva domnișoare. Roșca, spune lui Sachelarie să dea soldaților din pluton concedii și să-i propună pentru avansare. Câți rămân?

– O companie...

– Terminați repede, să nu-mi întârziați diseară, că vă ia mama-dracului! glumi grosolan colonelul, și chipul îi dispăru dincolo de geanul murdar.

Locotenentul Roșca bătu din pinteni și-l privi pe Arsenie.

– Ce-i cu tine? Ești palid...

– Fuge, lașul! mârâi sublocotenentul. L-a lăsat pe Sachelarie, și el a șters-o...

Roșca zâmbi într-un fel ciudat.

– Ai noroc că-mi ești simpatic, altfel te-aș turna diseară la pocher colonelului. Ar fi mai bine să-ți ții gura. Pe front ai să mai vezi multe. Într-o zi, dacă n-o să știi să taci, ai să te trezești cu un glonț în burtă. Armata n-are nevoie de umanitariști...

– Dar nu suntem fiare, ce dracu, domnule locotenent!

– Îți ordon să pleci chiar în momentul acesta, cu plutonul dumitale! Executarea...

Arsenie rămase nemișcat în fața celuilalt, vru să spună ceva, dar în privirile locotenentului strălucea o mânie nešovăitoare. Plecă umilit, ca după o palmă usturătoare și nemeritată.

Soldații săi se grăbeau să părăsească locul. Încheietorii de plutoane răsuflară ușurați când primiră ordinul de marș. Cătunul rămase pustiu. Sublocotenentul se uită spre căpitanul Sachelarie. Acesta privea grupul de bărbați, întors cu spatele la jalnica companie ce i se încredințase. «Ce vor face femeile?» se întrebă Arsenie. Și dintr-o lașitate inexplicabilă, plecă și el în urma soldaților tăcuți.

– Cântă compania? întrebă un majur, ca să spargă gheața.

– Cântă, spuseră câteva glasuri de țărani.

– Atunci: *Uniți într-o credință*. Ia s-auzim...

Deasupra câmpiei se ridică un soare părelnic, care lumina zăpada. «Ah, dacă oamenii de astă-noapte ar ști că în sat a rămas numai o companie... Cu o mitralieră i-ar face zob pe toți și i-ar scăpa pe nenorociții ăia!» gândea sublocotenentul.

Cântecul soldaților se întrerupse. Din spate se auzeau strigăte. Arsenie privi înapoi. Femeile năvăliseră spre soldați, nemaiputând fi oprite de baionete. Se iscă o scurtă încăierare.

Încheietorul opri plutonul și se apropie de comandant.

– Ce facem, domn' sublocotenent? Ne-ntoarcem? Poate au nevoie de ajutor...

În loc de răspuns, Arsenie se apropie de soldați și strigă tare:

– Companie, înainte – marș!

Seara, în orașul R... se auzi că, după o scurtă încăierare, ostaticii reușiseră să scape cu viață. Căpitanul Sachelarie se împușcase. În mod ciudat, după această întâmplare, totuși, soldații căpătară concedii, și colonelul nu mai vorbi nici unuia dintre ofițeri despre cele petrecute.

*

Se desprimăvăra. Pământul era moale și da colțul ierbii. Pionierii lucrau mai cu lene. Deasupra podului, în văzduh, se roteau câteva avioane de recunoaștere. Aproape răsunau explozii, și aerul era curat și pur, plin de miresme.

Locotenentul Roșca râdea.

– Am să-ți fur meseria, Arsenie. De fapt, nici nu-i prea greu. Puțin trotil, mai mulți metri de fitil, un foc de brichetă, și această *operă*, cum îi spui dumneata, sare în aer!

Sublocotenentul tăcea. Privea apa tulbure a râului, pe care pluteau cadavre de soldați, umflați ca niște baloane.

– Uite ce ne-aduce Moș Crăciun, glumi iar celălalt. Ești cam fără chef astăzi. Îți pare rău de pod? Lasă, că fac rușii altul...

Soldații montau încărcătura sub pilonul principal, suspendați pe împletitura de fier de dedesubt. Se grăbeau, privind neliniștiți, deasupra, la avioanele de recunoaștere. Le era frică de un atac al aviației de asalt. Observația raporta însă telefonic că un asemenea pericol nu se ivea deocamdată.

Sublocotenentul își privi ceasul și spuse:

– Într-un sfert de oră e gata totul. Ar trebui să comanzi soldaților rămași să treacă pe malul celălalt. Ariergarda va fi dusă dincolo cu bărci pneumatice, nu mai are rost să-i mai așteptăm...

– Bine, le voi ordona să treacă, dar ce fac pionierii?

– Vor ajunge la timp pe mal, au ei grijă de asta...

– Uitasem, poimâine pleacă o delegație la C... Vrei să te duci? Eu te-am propus...

– Cum credeți...

– Fă-ți bagajele...

– Am și o mulțime!...

– Ascultă, Arsenie, colonelul m-a întrebat dacă știu ceva despre faptul că nu i-ai dat ajutor lui Sachelarie în încăierarea aceea. Te-a raportat măgarul ăla de majur – cum îi spune?

– Buznea...

– Da, Buznea. De ce n-ai avut grijă de el?

– Adică ce să-i fac?

– Eu îi trăgeam una în spate, de nu-l mai vedeam, dar mai sunt și alte metode – o recunoaștere de noapte, o să găsești tu...

Sublocotenentul zâmbi trist.

– Nu pot...

– Colonelul a primit instrucțiuni severe de la comandament. Orice slăbiciune morală să fie lichidată. Ofensiva rusească nu poate fi oprită decât cu măsuri drastice. Începem să semănăm din ce în ce mai mult cu niște fugari și se pare că se va trece la represiuni chiar și în rândurile gradaților. Fă ceva să te pui bine cu el, ori curăță-l pe nenorocitul ăla. Îți dai seama că o anchetă ar fi foarte neplăcută...

Arsenie nu înțelegea prea bine vorbele celuilalt.

– Adică, ce să fac?

– Ei, ce să faci? Un cadou acolo, ce vrei... E lacom, scârba dracului. Trimite bani și lucruri acasă. Vrea să se pricopsească din războiul ăsta. Am auzit că a cărat de la Odessa cinci blănuri pentru nevastă-sa. Nu l-ai văzut la pocher? Îi ies ochii din cap când pierde un creițar. Ar fi în stare să-ți bage mâna în buzunar...

– Un cadou?

Sublocotenentului toate cele auzite i se păreau de necrezut.

– Nu pot, spuse sugrumat, nu pot să fac asta...

– Ești un prost, iartă-mă că ți-o spun! Gândește-te bine, de-aia te trimit în delegație. Poate te întorci cu o ladă de coniac bun, poate cu altceva...

– Dar n-am bani pentru așa ceva. Știți cât primesc soldă...

Roșca râdea de-a binelea:

– Astea nu se iau cu bani. Doar suntem într-o țară cucerită. Las', că te învață ceilalți. O să am grijă să-i spui lui Pandele să te dea pe brazdă. Mă duc să dau ordin soldaților să înceapă evacuarea...

Sublocotenentul inspectă fără chef munca pionierilor, și când termină, trecu și el pe malul celălalt, așteptând ordinele. Șoseaua era pustie. Mașinile ofițerilor superiori se aflau departe de locul acesta. Așteptau cu toții tancurile care acopereau retragerea.

Podul suplu de beton și fier, lung de câteva sute de metri, se reflecta în apa leneșă de dedesubt, care tot mai căra cadavre umflate, spre un loc necunoscut.

– Ia uite, ia! Câți vin, Ioane! strigă un soldat.

Glasul lui avea o mirare mâhnită.

– Români? întrebă altcineva.

– De toate felurile, moartea n-alege.

Pe lângă malul jos de pământ trecu cadavrul unui ofițer german.

– Na, mă, Ioane, că ochelaristul ăla se mai uită și pe lumea ailaltă prin geam! glumi soldatul, care purta leneș o pușcă mitralieră.

– Să vadă pe unde s-ajunge în rai...

Ultimii pionieri trecură podul în pas alergător.

– Gata?

– Gata.

La picioarele lui Arsenie, într-un tranșeu lung de câțiva metri, așteptau doi soldați.

– E bun fitilul? întrebă sublocotenentul.

– Bun.

– Nu s-a umezit?

– Nu.

– Bine. Fiți atenți când vin tancurile, să nu faceți vreo boacănă.

Zgomotele luptei se apropiau. Se auziră explozii repetate, și fumul lor înainta ca un nor grăbit.

– Dracii îi ia pe tanchiști! zise Roșca, apropiindu-se. Dacă rămân dincolo?

– Au timp să treacă.

– Cât îți trebuie ca să declanșezi?

– Trei minute...

– Și dacă ne pisează cu aviația?

– Podul tot nu mai scapă. Probabil că rușii nu au combustibil pentru avioanele de asalt. Când vor veni, va fi târziu...

– Și pontoanele în cât timp le fac?

– Depinde. Dacă aviația noastră îi lasă în pace, e destul de ușor. Sunt îndemânatici... Avem norocul că ne-au lăsat două autocamioane, altfel ne prindeau din urmă. Trec de cele mai multe ori cu bărcile, fac cap de pod, și gata. Sunt pe urmele noastre. Nu-i plăcut să te retragi...

Roșca părea preocupat de ceva. Deasupra lor se iviră pe neașteptate patru avioane inamice. Se roteau aproape, și soldații se aruncară în gropile individuale.

– Ce-au de gând?

Antiaeriana trăgea deocamdată prost. Mitralierele țăcăneau îndrăcit. Arsenie îl îmbrânci pe Roșca în tranșeul soldaților.

– Ți-e frică? râse locotenentul.

– Mi-este. Nu vreau să mă curăț...

– Mie îmi place primejdia! O caut... O dată am propus ca la manevre să se tragă și cu gloanțe adevărate. Unul din patru, ca la nemți! M-au găsit nebun...

În râu căzură câteva bombe. Apa se ridica în trombe și făcea un zgomot uriaș. Nisipul le împroșcă fața.

– Zbârci! râse Roșca... Au ochit alături. Dacă nimereau podul, ce se întâmpla?

– Îl aruncau ei în aer, și n-au interesul ăsta.

O mitralieră de bord începu să țăcăne de deasupra.

– Ne vânează! Ce fac boii ăia de la antiaeriană?

Aparatele atacau în picaj, și zgomotul motoarelor era înfiorător. Pe pământul reavăn gloanțele se înfigeau în șir, murdărindu-le fețele cu un noroi subțire. Un soldat fu lovit în braț și-i auziră strigătul de durere. Tunurile își lungiseră tirul și trăgeau peste ei.

– Ce facem? întrebă Arsenie.

Un telefonist se târa spre Roșca.

– Domn' *locotinent*, vorbiți cu comandantul...

Gloanțele avioanelor scurmau pământul în jur.

Roșca asculta încordat.

– Cum, în 5 minute? Și cu tanchiștii ce facem? întrebă în cele din urmă, surprins. Ținea strâns receptorul, și pe față i se citea o nedumerire fără margini. Da, ne bombardează, răspunse la o altă întrebare. Și cu artileria, și cu aviația! spuse după o altă pauză.

Sublocotenentul înțelese. Comandamentul îi sacrifica pe tanchiști, dându-și seama că, fără o retragere precipitată, riscau să nu arunce podul în aer.

Roșca dădea comenzi scurte pe rețea, pentru că ordinul fusese primit.

– Gata, Arsenie!

– Și oamenii de dincolo?

– Scape cum or ști! Boșorogul e categoric. Podul trebuie să fie distrus, acum, până nu ne curăță ăștia!

– Dar tancurile nu sunt bărci!

– Mare pagubă! Două rable. Cine știe dacă nu le-or fi făcut rușii praf?! Haide, gata!

Avioanele plecaseră. Mitralierele tăcură. Dinspre malul celălalt, obuzele se înmulțiră. Trăgeau departe în spatele lor, dar asta nu putea să țină prea mult. Se iviră câțiva motocicliști, plini de noroi și de praf.

– Treceți mai repede! le strigă un plutonier, și ei ambreiară.

Primul sosit, un soldat înalt și slab, cu casca turtită într-o parte, raportă:

– Sosesc și ceilalți în 5 minute!

– Nu mai e timp, ostași, luați-vă drumul! Arsenie, aprinde fitilul!

– Poate că 5 minute mai putem să mai așteptăm!

Roșca se ridicase din tranșeea de pământ și privea cu binoclul înainte.

– Nu se vede nimeni, și dacă peste 3 minute nu-i raportez colonelului că am terminat cu podul, mă-mpușcă!

Motociclistul plecase și făcuse semn celorlalți să-l urmeze.

– Asta-i soarta ariergărzii! Ce să fac, dacă nu ne dau bombe cu ceas?! Îi aruncam în aer pe drăguții de ruși când treceau podul...

Sublocotenentul spuse ceva celorlalți doi soldați, și după o secundă fitilul începu să sfârâie.

– Stați jos, domn' *locotinent*, strigă un pionier. Nu e jucărie, capul la pământ când ajungeți cu numărătoarea la o sută optzeci.

Trecu un timp, parcă fără sfârșit. Nu mai auzeau nici exploziile din spate, parcă cineva ar fi pus o surdină imensă deasupra locului. Pe fluviu tot mai treceau cadavre aduse de dezgheț, nemișcate, umflate, într-un cortegiu nesfârșit și solemn. Apoi se auzi o bubuitură, ca și când un perete de cărămizi ar fi fost rupt cu o forță uriașă, și o ploaie de bucăți de beton și fiare îndoite căzu deasupra lor. O secundă, aerul se umplu de praf și de un miros ascuțit de pulbere. Ridicară privirile. Lângă pilonii de la mijloc nu mai rămăseseră decât sfărâmături și șine de oțel, contorsionate. Dincolo, pe malul pustiu, nu se văzu nici un tanc. Auziră numai zgomote înverșunate, un hăuit

fără nume, în care se amestecau exploziile într-o ciocnire uriașă, formidabilă. Nu mai așteptară.

*

Avionul sanitar, fără bănci, se scutura din când în când, căzând în mari goluri de aer. Cerul albastru avea la orizont o îngrămădire neagră de nori. Jos, marea sclipea liniștită, imobilă, rece și stranie. Un convoi de vase, escortat de o escadrilă de vânătoare, părea împotmolit în apa argintie. Fumul subțire lăsat în urmă, aruncat pe coșurile negre, se risipea în văzduhul decolorat. Cele cinci aparate verzui căutau în hăul înmtunecat de deasupra avioanele dușmane, care întârziau.

Locotenentul Pandele deschisese ușa ce da spre cabina de comandă, în care se aflau cei doi piloți. Stătea pe vine, cu genunchii la gură, sprijinind cu vârful unei cizme ușa grea de metal. Își aruncase șapca pe podeaua murdărită de sânge, păstrând încă urmele tărgilor cu răniți, și părul lui roșcovan se lipise de frunte, din pricina umezelii. Avea o oboseală abia observată pe chip și suferea vizibil că nu putea să fumeze.

– Credeți că ajungem cu bine? întrebă pentru a treia oară.

– Transport sigur! spuse radiotelegrafistul.

– Și dacă vin rușii?

– Se respectă crucea roșie de pe aripi.

– Dar antiaeriana?

– Antiaeriana e a noastră, nu trage.

– Bun, voi trebuie să știți mai bine. De câte ori pe săptămână faceți drumul ăsta?

– În fiecare zi.

– Și nu vi s-a întâmplat niciodată nimic?

– Ba bine că nu! râse pilotul. O dată am amerizat forțat, altă dată era să ne curățăm, pentru că terminaserăm benzina, ei au mai greșit de câteva ori și ai noștri erau să ne facă zob cu tunurile de jos...

– Păi parcă spuneai că...

– Ce vrei să faci, așa e la război...

– Mă liniștești, ce să-ți spun!... Ce zici, Arsenie? Ți-e frică?

Sublocotenentul n-asculta. Privea absent prin ferăstruica de lângă el.

– Tu n-auzi? Acuși ne doboară vreun deștept! Parașute de ce nu ne dați, fraților? vru el să glumească, dar renunță, văzând că ceilalți erau ocupați cu studierea hărții de navigație.

Trecu o jumătate de oră, și în cele din urmă văzură aerodromul sub ei, lângă o pădure abia înverzită. Avionul coborî ușor.

– Gata, spuse vesel radiotelegrafistul, am scăpat și de data asta...

Pandele încercă să se ridice.

– De ce nu puneți niște bănci aici, să nu mai stea omul cocoțat? întrebă, și nu-i răspunse nimeni.

Cei doi subofițeri care-i însoțeau își strânseră centiroanele. Le fusese frică, se vedea bine, pentru că era întâia oară când călătoreau în văzduh.

Sublocotenentul Arsenie întrebă:

– Când ne întoarcem?

– La noapte.

– La ce oră e plecarea? se adresă pilotului.

– La 11, răspunse acesta.

– Cam puțin timp pentru atâta deranj... râse într-un fel anumit Pandele.

– Dumneata ești conducătorul delegației, aștept să-mi dai dispoziții...

– Păi mare lucru nu e de făcut. Dă-te mai aproape...

Celălalt nu voia să fie auzit de subofițeri. Arsenie se târî de la locul său lângă Pandele.

– Domn'e, ai unde să stai?

– O să mă plimb puțin prin oraș.

– Ai mai fost pe aici?

– Da, cu un prilej mai puțin fericit. Am stat în spital câteva luni.

– Știu, știu... Cunoști pe cineva?

– Nu prea.

– Uite ce e. Treaba pe care o avem o rezolvăm imediat. Știi despre ce e vorba. Trebuie să primim niște echipament și niște ordine. De asta mă ocup eu. Majurii vor avea grijă de cazarmament și de materiale. Diseară, dacă nu ai ceva mai bun de făcut, caută-mă la restaurantul din centru, știi unde este?

– Nu.

– Pe strada mare, chiar lângă hotel. Se mănâncă foarte bine, n-ai să regreți. Acolo mai pică și niște domnișoare. Roșca mi-a spus să am grijă de dumneata, să te dau pe brazdă. Colonelul trebuie uns, o să-ți spun cui să te adresezi. Aici, ca pretutindeni, o mână spală pe alta, trebuie numai să fii introdus...

Arsenie recunoștea limbajul locotenentului, pe care îl pricepea cam greu. I se făcu iar teamă de un lucru nedeslușit. Intra într-un joc dezgustător și nu știa ce să facă pentru a scăpa.

Avionul atinsese pista de beton și frâna ușor.

– Ne-am înțeles, deci!

Se ridicară. Ușa de metal fu deschisă, și pe treptele unei scări înalte urcară soldații patrulei de control. După cercetarea actelor, coborâră.

Era cald și mirosea a iarbă crudă. Soarele le încălzi spatele.

– Ne-așteaptă cineva? întrebă Pandele.

– E un autobuz cu care ajungeți numaidecât în oraș, zise cam fără grabă comandantul patrulei, privindu-i absent.

Sublocotenentul Pandele avea treburi numeroase și încurcate, așa încât la coborârea din mașina rablagită, care-i lăsase în centru, salută și le spuse celorlalți:

– Pe diseară... și făcu un semn discret celor doi subofițeri, care clătinară din cap, în semn că pricepuseră.

Pe Arsenie nu-l interesau afacerile altora, așa că porni încet spre spital. De fapt, abia acum vedea orașul ca lumea. Pe drumul larg, pavat cu piatră cubică, treceau trăsuri hodorogite, trase de cai răpănoși. În fața magazinelor se înghesuiau femeile, copiii

și bătrânii, în cozi nesfârșite. Numai soarele strălucitor mai înveselea orașul, amorțit parcă într-un somn de moarte.

Sublocotenentul nu se grăbea. „Ce o să spun când m-or vedea cei de la spital? Că am venit să mă consulte?» Rana nu-l mai durea decât atunci când era timp noros. De abia aștepta să afle ceva despre Tamara și abia acum își mărturisea că plecarea în delegație îl bucurase nespus.

Văzu piața cea mare și turlele gălbui și bulbucate ale bisericii rusești. O idee mai simplă îl făcu să ocolească intrarea și să ajungă în spatele spitalului, unde sub pomii înverziți stăteau răniții pe băncile rudimentare, jucând țintar, ca și în urmă cu câteva luni.

Se opri lângă grilajul de fier și chemă pe un soldat îmbrăcat într-un halat cenușiu:

– Ei, ostaș!

– Să trăiți! spuse acesta, văzând uniforma ofițerului.

– Îl caut pe unul Pișcarac, care a fost internat aici. Îl cunoști?

– Pișcarac? Pișcarac? repetă soldatul, parcă am auzit de el. Pe urmă se întoarse spre ceilalți. Mă, care-ai auzit de unul Pișcarac?

Soldații se ridicară și se apropiară de grilaj.

– Eu am auzit, domn' *sublocotinent*! A plecat în februarie. Acuși o fi la unitate... Nu era prea zdravăn, dar până la poartă tot a ajuns.

Ceilalți râseră gros, în cor.

– Dar o soră, Tamara, mai e în spital? întrebă gâtuit Arsenie.

– Este, s-o chemăm?

– Nu, nu. Ea m-a îngrijit, și voiam să știu dacă e sănătoasă. La revedere, vă mulțumesc, spuse cu o bucurie abia ascunsă în glas și se depărtă.

Rătăci multă vreme prin tot orașul. Trecuse de prânz, și mâncă într-o cârciumă mărginașă, o tuslama sleită, fără grăsime, uitându-se din ce în ce mai des la ceasul de la mână.

Spre seară porni încet spre casa Tamarei, temându-se că a uitat locurile și că va întârzia și n-o va întâlni la întoarcerea ei de la spital. Câțiva copii blonzi îl ocoliră speriați. În cele din urmă, găsi vechea stradă, aproape alta sub umbra pomilor proaspăt înverziți.

După mai mult de un ceas de așteptare, auzi niște pași pe caldarâm, și când se întoarse, în lumina palidă a unui felinar, atunci aprins pentru că noaptea căzuse pe neașteptate, o recunoscu pe Tamara. Avea un mers obosit și șovăitor. Era îmbrăcată într-o flanelă albastră, care-i ascundea umerii slabi, și părea că nu vede pe nimeni. Tocurile de lemn ale pantofilor loveau pietrele ca și când femeia n-ar fi văzut pe unde trece.

– Bună seara! spuse Arsenie și duse mâna la șapcă.

Sora tresări, privindu-l încolțită.

– Bună seara, spuse cu un glas sfârșit. Dumneata erai, deci... Un soldat mi-a spus că cineva a întrebat astăzi de mine. De ce n-ai intrat în spital?

Sublocotenentul îi sărută mâna mică și umezită de boarea serii de primăvară. Ochii femeii se aprinseră deodată în întuneric, ca la amintirea unui lucru de demult.

– Nu mi-ai răspuns la scrisori, Tamara... De ce?

Ea tăcu și umblă așa lângă el, cu privirile rătăcite.

– Ce rost avea? întrebă parcă fără credință, îndoindu-se singură de cele ce spunea. Dumneata ai altă viață, eu – alta... Ceva ne desparte, nu înțelegi?

Bărbatul o opri și-i strânse umerii.

– Tamara, ce-i cu tine? Pari ostenită, tristă...

Câteva clipe, femeia se stăpâni, apoi izbucni în plâns.

– Mi-e frică, și nu trebuie! zise hotărât.

– Pot să te-ajut? întrebă el, simțind cum îi bate inima.

Deasupra foșnea vântul în crengile copacilor.

– Mai bine n-ai fi venit, spuse Tamara.

– De ce să nu fi venit?

O ținea încă în brațele lui, silind-o să-l privească cu ochii ei frumoși.

– Uită ce ți-am spus, dacă vrei să fim prieteni! Da?

Își regăsise parcă curajul și avea din nou în glas umbra de fermitate care-l înspăimântase mai demult.

– Ce s-a întâmplat?

– Omul acela nu mă lasă în pace. S-a luat și astă-seară după mine. Abia am scăpat de el. M-a amenințat.

Sublocotenentul înțelese, dar nu putu să întrebe nimic.

– Tamara, pot să te-ajut, cum însă? Femeia se desprinse de lângă el și porniră mai departe.

– Lasă, asta nu te privește. Spune-mi, cum de-ai venit?

– Sunt într-o delegație.

– Și ți-ai adus aminte de mine?

– M-am gândit tot timpul la tine...

Femeia se întoarse puțin, privindu-l dintr-o parte.

– Nu știi ce spui. Toți bărbații sunt așa. Cuvintele nu-i costă nimic...

Arsenie îi văzu iar chipul sub lumina unui felinar chior. Mergeau la întâmplare, pe o stradă părăsită din apropierea casei ei.

– Arăt ca un mincinos?

O opri, răsucind-o de umeri spre el. Femeia avea un chip devastat de oboseală, dar tocmai asta o făcea mai frumoasă.

– Spune-mi mai bine, câte bătălii ai câștigat pe front?

Începu să râdă, și gura i se stinse într-un zâmbet abia ivit pe buzele uscate.

– Muncești prea mult. De ce nu te odihnești? o certă dintr-o dată cu o autoritate neașteptată.

– Trebuie să trăiesc. Din salariul pe care-l iau, abia mă țin. Spune-mi, ce mă fac dacă omul acela se ține de capul meu și-or să mă dea afară? Azi e greu să găsești ceva de lucru. Toți mă întreabă dacă sunt rusoaică, și orice le spun, nu-i face mai puțin bănuitori...

Bărbatul nu știu ce să-i răspundă.

– Spune-mi, ai mâncat astăzi?

– Da.

– Și în seara asta ce faci?

– Mă întorc acasă și mă culc, sunt frântă de oboseală.

– Nu vrei să mergem la un restaurant să luăm masa împreună?

– Ce-ți trece prin cap? se sperie ea. Asta ar mai trebui, să mă vadă cu un ofițer! Dacă n-ai nimic împotrivă, te invit la mine... N-am decât un ceai și o bucată de pâine uscată. Primești?

– Numai cu condiția să mă lași să am eu grijă de ce trebuie...

– Bine, zise femeia cu o bucurie copilăroasă. De multă vreme n-am mai avut invitați... Haide atunci repede, să-ți arăt pe unde se intră. Nu-ți fie teamă, vecinii mei au fugit de-acum o lună cine știe unde! Stau singură cuc. Numai noaptea mă încui, vino să-ți arăt poarta, și cât timp voi face puțină ordine prin odăi, tu ai să cauți ceva de mâncare. Ai o soldă bună cel puțin?

*

Bărbatul aproape alerga, cuprins de o euforie necunoscută de multă vreme. Noaptea de primăvară avea o umezeală dulce și un parfum vegetal fără nume. Intrase în câteva restaurante și adunase ce se putea aduna mai bun într-o seară ca asta, într-un oraș din spatele frontului, uitat de autorități – o pâine uscată, tare ca un obuz, o sticlă de vin, o capsulă argintie, purtând pe etichetă un nume necunoscut, un pachet cu salam de Sibiu, plătit regește, pentru că numai un adevărat noroc îl aruncase în raftul descoperit de călătorul grăbit care ar fi dat oricît pe el, și câteva prăjituri sărace, făcute cu margarină.

Descoperi poarta scârțâitoare de lemn, o împinse cu umărul și înaintă sub copacii stufoși, către o fereastră luminată slab. Bătu la o ușă de geamlâc, de modă veche, și Tamara îi deschise numaidecât. Într-un vestibul rece, numai geamuri, stăteau strânse laolaltă câteva ciubere cu lămâi, abia scăpați de iarnă.

– Poftim, spuse gazda, care-și schimbase halatul de spital de sub flanelă cu o rochie strâmtă.

Femeia părea o școlăriță. Își vopsise în grabă buzele palide cu un ruj ieftin. Părul, bine întins, era prins la spate cu un pieptene mare, alb. Trupul, prelung și slab, n-avea prea multă feminitate, dar lui îi plăcu tocmai de aceea.

Intrară într-o odaie înaltă, luminată de o lampă rusească, înconjurată de un mare abajur portocaliu, spânzurând ca o meduză sub plafonul prăfuit și afumat. Pe masă sta un samovar bine lustruit, și amănuntul îl izbi și-și aduse aminte de casele evocate în romanele citite cu ani în urmă. Perdelele lungi, sugrumate cu șnururi galbene, opreau vântul ușor de-afară. Era răcoare, și asta făcea locul mai neprimitor, pentru că din încăpere lipseau câteva lucruri, ale căror urme se vedeau pe tapetul degradat.

– Întâi am să-ți arăt totul, și pe urmă ne așezăm la masă, spuse simplu femeia. Lasă pachetele aici.

Văzu și cealaltă odaie, în care se aflau un pat scund, acoperit cu o pătură, un dulap bătrânesc pentru haine, câteva scaune și două fotografii mari, sepia, în cadre aurite. Covoarele erau roase pe margini, și culoarea lor se stinsese parcă, scursă în podele. Lui Arsenie totul i se păru prea înalt și prea mare pentru o ființă singură pe lume, dar își închipui într-o clipă și pe ceilalți, pe părinții morți, prietenii, tot ceea ce alcătuise viața ei trecută, atât de deosebită de clipa aceasta.

– Îți place? întrebă Tamara cu o ironie ușoară în glas.

– N-ai nici măcar un câine, un suflet, pe cineva? Nopțile trebuie să fie groaznice... Femeilor le e frică de șoareci, de zgomote, cum poți să rabzi de atâta vreme singurătatea asta cumplită?

– Am avut niște pisici, au fugit. Mureau de foame până mă întorceam de la spital. Îmi pare rău de ele, dar ce să le fac? Și-acum, haide dincolo!

Căută în pachete, le desfăcu cu o curiozitate caraghioasă, cântări sticla de vin, citi eticheta rusească și se miră:

– Dar pe-asta unde-ai mai găsit-o?

– Norocul meu. Bei?

– O să fac un chef strașnic!

Întindea pe masa înaltă totul și încerca să pară veselă, deși el știa că nu e deloc veselă.

– Ultima oară când am băut fusesem la un bal la Casa de cultură. Nu începuse războiul, nu bănuiam ce-o să urmeze. Era în mai, și am stat până dimineața. În zori am ajuns cu toții – eram trei fete și trei băieți – pe chei. Ne venea să facem baie, dar era răcoare... Se opri, speriată puțin: Eu trăncănesc de-ale mele și uit că ți-o fi foame. Stai să aduc farfuriile.

Dispăru într-o încăpere mică de alături și se întoarse cu tacâmuri. Avea gesturile unei femei care-și primește bărbatul după o lipsă îndelungată, și la acest gând sublocotenentul simți o strângere de inimă.

– Acum putem să mâncăm, spuse liniștit Tamara.

Îi întinse un scaun șubred cu picioarele mișcătoare.

– Fii atent să nu cazi, mobila noastră trebuie dată la reparat. Vrei să-mi torni mai întâi un pahar de vin?

– Ai un tirbușon?

– O să caut...

Dispăru iar un minut și se întoarse cu un tirbușon ruginit.

– E tot ce-am găsit. Pe vremuri, la noi în casă tata mai bea câte o votcă. De când a plecat și nu s-a mai întors, n-a mai fost nevoie de instrumentul ăsta.

Arsenie trase afară dopul de plută și căută cu privirea paharele. Tamara căută într-un dulap cu pereții de sticlă.

– Uite două, nu seamănă unul cu altul, dar n-o să murim, nu-i așa?

Bărbatul o privi puțin și turnă.

– Noroc, Tamara! Cum se spune pe rusește când ciocnești cu cineva?

– Za Vașe zdarovania!

Femeia bău, preocupată să nu scape din mână paharul sclipitor. Obrazul i se încinse ușor și râse după aceea, parcă fără motiv.

– Tamara, mi se pare că te cunosc de mult de tot, deși te-am văzut atât de puțin!

– Tuturor femeilor le spui așa? Mai bine mănâncă ceva...

– Dacă mă gândesc bine, nici n-au fost atât de multe femei în viața mea. Eram ocupat, plecam pe teren, lipseam câteva luni. Când mă întorceam, îmi căutam vechile prietene. Ele primeau să-și piardă câte o seară cu mine, dar se gândeau cu groază să mă urmeze în ținuturi pustii...

– Și nu-ți venea greu să lipsești atât?

– Nu știu, poate, dar mă obișnuisem. Făceam ceva, înțelegi? Și când faci ceva, nu mai ai timp să te plictisești. Am construit drumuri – e o meserie frumoasă. Am stat în corturi, m-a plouat uneori până la oase, dar eram mândri de noi și eu, și oamenii cu care lucram...

– Vrei să-mi mai torni un pahar?

– Da.

Vinul bolborosi în cristalul vechi, făcu o spumă violetă, și câțiva stropi căzură pe masă.

– E bun? o întrebă.

– Da, îmi place. Îi înțeleg pe unii de ce beau. Vinul are ceva bărbătesc în el...

Sublocotenentul turnă și în paharul lui.

– Nu ți-e frig? Noaptea e umedă. Nu vrei să închid geamul?

– Nu. Îmi place primăvara. Are ceva sfâșietor în ea. Natura luptă să se nască, ia cunoștință de ea.

Clătină puțin vinul și se uită la el.

– Am început să vorbesc prostii, dar lasă-mă să le spun. La spital simt câteodată că înnebunesc. Atâta sânge, atâția morți! Pentru ce?

Arsenie simți că nu-i mai e foame. Bău până la fund și lăsă paharul golit pe masă.

– Tamara, tu vezi numai ceea ce rămâne după o bătălie, ceea ce mai poate fi recuperat. Nu știi ce-i aceea o luptă, gemetele răniților, blestemele și durerea în forma ei cea mai cumplită...

Se ridică și se apropie de perdele, în care bătea vântul ușor de primăvară.

– Am un prieten. Când am fost la București, l-am rugat să mă scape de front, să facă ceva. I-am scris până acum vreo patru scrisori. Nu mi-a răspuns la nici una. Nu sunt un chiulangiu, știu ce-i aceea datoria...

– Ce fel de datorie? întrebă femeia, privindu-l cu insistență.

– Asta se întreabă mulți. Un căpitan din regimentul meu s-a sinucis numai ca să nu execute un ordin imbecil. Nu mă simt nici eu solidar cu crimele altora. Mă supun unor ordine pe care uneori nu le înțeleg, și nu știu, nu văd nici o ieșire. M-am gândit o dată la vorbele tale. Poate sunt un indiferent, dar legile astea teribile mă silesc să mă întorc acolo. Uite, am acest scurt răgaz, stau aici, am uitat de război, și tu-mi amintești dintr-o dată că suntem dușmani. Eu nu vreau să plâng și să vorbesc ca la teatru. Sunt fericit că te-am găsit și știu că, de când am plecat de-aici, mi-a fost frică de soarta ta, că aș fi suferit îngrozitor dacă nu te găseam...

Tamara se ridică și veni lângă el.

– E adevărat?

– E adevărat. Îmi amintești că ne despart o mulțime de lucruri, dar mie nu-mi pasă de ele.

– Aș fi vrut ca tocmai despre lucrurile acestea să nu vorbim niciodată, de aceea țineam să nu te mai văd...

Bărbatul îi luă umerii slabi și o trase lângă el:

– Tamara, trebuie să fugi...

– Știu, dar nu se poate.

Stătură așa o vreme, îmbrățișați, ascultând murmurul nocturn de afară.

– Mă gândesc câteodată cu spaimă la trecut și la viitor, spuse bărbatul. Ce-am fost și ce vom deveni? Tamara îi așternu palma fierbinte pe buze. Dar tot războiul a făcut ca să te întâlnesc. Spune-mi, m-am îmbătat, că vorbesc așa?

– Nu, nu ești beat!

– O gheară de fier mă smulge și mă duce undeva, cine știe unde. Datoria asta tâmpită în care cred îmi cere să mai arunc câteva poduri în aer și poate să mă curăț săptămâna viitoare, și eu simt că o să vreau să te văd de aici înainte în fiecare zi, și fiecare clipă viitoare va fi pentru mine o suferință și o întrebare dureroasă: Unde te afli? Nu te-au prins încă? Nu știu ce faci, dar trebuie să faci ceva drept, deși dreptatea ta este împotriva mea. Dar eu cu cine sunt, Tamara? Cui mă supun? Pentru cine îmi risc viața în fiecare clipă?

Tăcu, simțindu-i fruntea umezită sub bărbie și mirosul ușor al părului scânteietor.

*

Avionul mergea în zbor orb deasupra mării. Undeva în stânga bătea antiaeriana, și sub cerul nevăzut explodau obuze. Reflectoarele căutau în întuneric niște avioane necunoscute, și ei erau departe de locurile acelea, privind ca la cinematograf bătălia.

– Trag al dracului ai noștri! Rușii au început să atace tot mai des spatele frontului, spuse sublocotenentul Pandele, căscând mahmur. Ăi de la comandament spuneau că de mâine se introduce iar camuflajul și pe aici. Au huzurit până acum, cât i-am ținut noi departe, dar acum văd ei pe dracu...

Zgomotul motoarelor, liniștit și egal, îi făcea somn.

– Dar unde mi-ai întârziat, Arsenie? întrebă cu o familiaritate complice, după aceea, pentru că era mai vechi în grad, și asta-i dădea dreptul nu numai să-i ordone, dar să-l și tutuiască.

Celălalt clătină echivoc din umeri.

– Înțeleg, ești băiat discret, râse ușurel. O dragoste de demult...

Arsenie nu-i răspunse. Privea tirul artileriei antiaeriene și părea obosit.

– N-ai chef de vorbă, te înțeleg, și mie mi-e un somn! Numai frica mă mai ține treaz. Dacă ne ia un reflector din ăsta în focul lui, ne ducem dracului. Barem ziua se vede că suntem de la Crucea Roșie...

– Știu ei aviatorii ce să facă, au ales un drum îndepărtat. Jos e marea, nu au de unde să tragă...

Aparatul cădea în mari goluri de aer, și subofițerii începură să icnească.

– Țineți-vă bine, băieți! îi încuraja răutăcios Pandele. Că doar nu sunteți domnișoare. Și cum e, dom'le? întrebă pe neașteptate. Blondă ca lumina de lampă și cu ochi verzi... Ehei, rusoaicele, rusoaicele... Cine spune că frumusețea lor s-a stins?..

Sub ei izbucniră zgomotele unei canonade rapide.

– Haita, trag și de pe mare!

Sublocotenentul Pandele deschise cu greutate ușa de metal care îi despărțea de piloți.

– Ce s-a întâmplat? întrebă cu glas sugrumat.

– Nimic, făcu flegmatic radiotelegrafistul. O baterie de coastă trage într-o patrulă de vase rusești. Și-au luat nasul la purtare. În curând o să pierdem și porturile astea și ne întoarcem mai aproape de casă.

Arsenie privea urmele roșii ale gloanțelor-trasoare, care se stingeau iute în apă, ca niște stele. Pe mare se aprinse ceva dintr-o dată și se auzi o explozie. Apa fu luminată de un incendiu puternic.

– Un petrolier atins în plin, spuse pilotul prin ușă. Ce mai prăjeală...

Nu se auzea nimic, din pricina motoarelor, și ei priveau cu o curiozitate obosită în jos. Acolo ardeau oameni de vii, unii se înecau, și ei treceau impasibili pe deasupra.

Tăcură vreme îndelungată, parcă vinovați de ceva. Arsenie părea că doarme. Își amintea de perdelele umflate de vânt, de cele două ceasuri petrecute în odaia aceea înaltă și rece, cu lucruri străine, cu fotografiile părinților Tamarei spânzurând pe un perete în rame de aur și de strigătul impudic al păsărilor în somn, chemându-se în grădinile orașului. Frica îi înghețase inima văzând focul bateriilor antiaeriene. Poate orașul fusese bombardat, și casa Tamarei ardea acum. Pe geamul ochiului rotund al avionului sanitar, mirosind a sânge vechi și a ulei, se iveau, ca pe un ecran, lucrurile din odaia ei: scaunele pline de haine, masa cu picioare șubrede, cele două pahare, pline pe jumătate cu un vin roșu, preșurile roase și decolorate... Totul se amesteca ilogic în amintire, fără început și sfârșit. «Mă supraveghează. Omul acela e îndărătnic și rău...» «Și despre mine ce crezi? Sunt un om rău, sau bun?» O privire lungă și bănuitoare. «Să mă mai gândesc...» și pe urmă o tăcere apăsătoare. «Am crezut că n-o să mai iubesc pe nimeni după ce a murit Iura. Era un băiat blond și sportiv. Părinții mei îl credeau neserios și nu voiau să mă mărit cu el. L-au tot amânat, spunându-i că trebuia ca mai întâi să termin facultatea... În ziua aceea – de fapt, ce ciudat!, a fost o singură zi – am pierdut totul, ca și când cineva ar fi șters cu buretele ceea ce îmi dăduse viața până atunci...» Zgomotele casei, amestec de pocnete misterioase, un cântec de cocoș răgușit peste un gard și foșnetul mut al perdelelor lungi și prăfuite, împinse de vânt. Mâna ușoară și subțire pe buze. Și iar tăcere, plină de gânduri.

«Dragostea nu ține în timp de război. E prea multă primejdie în jur...» Cine spusese asta? Nimeni. Poate o gândise numai unul dintre ei, bănuind că nu se vor mai vedea, dar ceva protesta în amândoi.

Jos, pe mare, ardeau de vii oamenii. Și apa poate să ardă, ce ciudat! Și ei vor arde, dacă cuiva îi va trece prin cap să tragă în sus cu un tun sau cu o mitralieră antiaeriană...

«Și prietena ta, de la București?»

«Nu mai am nici o prietenă. În locul ei, am găsit o scrisoare.»

«Înțeleg. Unii nu au răbdare. Cine vede în dragoste numai niște întâlniri trecătoare nu iubește. Vorbim prostii. Uneori ea e numai o îndelungată bănuială, un orgoliu!...»

«Și dacă Iura trăia?»

«N-aș mai fi fost aici. L-aș fi urmat...»

«Și eu, și noi?»

Tăcere, lungă tăcere întrebătoare, fără răspuns, fără răspunsuri. Dincolo de geamurile înalte ale odăii era viața naturii, fără legi idioate, care despart oamenii în mod absurd...

«Trebuie să plec. E târziu...»

«Când mai vii?»

«Cine știe?»

Iar tăcere și vuirea grădinii nocturne.

«Ar fi bine să fugi...»

«Știu...»

«Și unde te voi găsi?»

«Nu mă vei mai găsi.»

«Niciodată?»

«Niciodată.»

«De ce?»

«Pentru că ori voi fi moartă, ori dincolo...»

«Înțeleg. Dincolo...»

Ce era acel *dincolo*? Știa bine. Și datoria? Jurământul? ce de vorbe în această situație de neînțeles! La plecare, cuvintele acelea care cuprindeau dezlegarea:

«Poate aș putea să te ajut, dar n-o să te mai întorci la ai tăi după aceea...»

Deci exista un *după aceea* în care și ea, și alții credeau cu o nestrămutată credință. Dar ei, soldații aceia vineți, cu fețele încremenite, care fugeau din fața inamicului, ei mai aveau un *după aceea*?

Drum fără întoarcere. Dezertare. Trădare. Călcarea jurământului. Curtea Marțială. Câțiva ofițeri țepeni care citesc dintr-un cod gros. Și iar vorbe solemne, ciudate: Trecere la inamic. Părăsirea patriei. Și dincolo? Ce era dincolo? Bănuia, dar nu voia să creadă. Există oare cauze drepte în războaie? Există! Bunul-simț îi spunea că mulțimea de soldați târâtă la moarte ca la abator avea dreptate când nu mai credea în promisiuni, în cuvintele deșarte ale comandanților. «Defetism!» țipa colonelul, dar și în glasul lui se simțea îndoiala. Unde era adevărul? O țară întreagă mințită ani de zile la rând, furată, jefuită, schingiuită, și pe urmă războiul, pierdut de pe acum...

«Tamara, mi-e frică și mie. Mi-e frică de ce poate să mi se întâmple.»

«Știu. Nimeni nu simte altceva decât frică în zilele astea, totul e să ți-o învingi. Cunosc oameni minunați, care au terminat cu sentimentul ăsta...»

«Ce le dă forță?»

«Credința că dreptatea e de partea lor...»

«Ce este dreptatea?»

«Ah, îndoielile astea! Voi ați crescut într-o lume ciudată. Noi n-am avut nimic și-am dobândit deodată totul, aici, și trebuie să apărăm totul. Înțelegi?»

Nu înțelegea, și ea știa că el nu are cum să înțeleagă.

«Când n-ai să mai poți răbda, caută-mă. Dacă ai să ai noroc, mă vei mai găsi. Eu am să te aștept cât am să pot...»

– Arsenie, dormi? îl smuci sublocotenentul Pandele de umăr.

– Nu, nu dorm... Mă gândeam.

– Am ajuns. Coborâm...

Jos nu se vedea nimic, dar piloții știau locurile. Aparatul pierdea din înălțime.

– Să știi că boșorogul o să se facă foc pe tine! Trebuia să-i aduci măcar o ladă de coniac. Unde naiba ai întârziat? O să spun că jumătate din cea pe care i-o voi trimite i-ai găsit-o tu, dar cu șase sticle de cap nu facem nimic...

Celălalt tresări buimăcit.

– Ce sticle?

– Ești somnoros. Nu ți-a spus locotenentul Roșca să-i aduci *birul* colonelului? Ori ești pe lumea cealaltă? Orice plecare în excursie cere puțintel obraz!

– N-am cerut eu să plec în delegație...

– Roșca te simpatizează și te-a propus, atrăgându-ți atenția că fără *dar* nu mai pupi vreo plecare. Cine crezi că semnează învoirile? Tata-mare? Colonelul...

– Poți să-i spui că tu singur i-ai adus lada. Nu primesc să-ți scad cu jumătate șansele de a mai pleca altă dată...

– Cum vrei, dar nu te credeam atât de supărăcios. Mulți ar vrea să întoarcă spatele frontului, măcar trei zile, și tu?!

– Nici eu nu mă simt ca acasă, dar chestia asta cu sticlele nu pot s-o fac...

– Ești nebun! încheie Pandele, pregătindu-se să se ridice în picioare, pentru că statul pe podele cu genunchii la gură îi amorțise picioarele.

Avionul luase pământ și sălta ușor pe roțile de cauciuc.

– Bravo, băieți, așa aviatori, da! îi complimentă sublocotenentul. Mâine fac cinste...

După câteva minute simțiră cu toții aerul proaspăt al câmpului înverzit. Mai departe, lângă un hangar, ardea un felinar camuflat, lăsând o urmă albastră pe pământ. Cantonamentul regimentului se afla undeva în apropiere, și Arsenie avu o strângere dureroasă de inimă la gândul că peste câteva minute va fi întâmpinat de gălăgia vulgară și de întrebările celorlalți ofițeri, lacomi de știri și cancanuri.

Coborî scărița de fier și simți umezeala nopții. Din depărtare se auzeau exploziile obișnuite ale canonadei de noapte. Cerul se lumină din când în când, apoi iar se întunecă și rămaseră numai stelele mărunte, albastre, zbătându-se deasupra câmpiei tăcute. Privi silueta albă a aparatului suplu și se depărtă

în urma lui Pandele, care vorbea tare cu piloții. «Vreau să mă mai întorc acolo, vreau să mai trăiesc, vreau s-o mai văd, și n-am făcut nimic pentru asta», își zise și își dădu seama că picioarele îi tremurau de o frică absurdă.

*

«Am încredere în tine. Cred că mi-ai salvat viața. Aș vrea să ți-o salvez și eu pe-a ta. Un prieten al meu are nevoie de puțin trotil și câțiva metri de fitil. Nu mă pricep la treburi militare, dar cred că podurile nu sunt aruncate în aer cu capse de copii. Răspunde dacă poți să-mi aduci, dar imediat, fără să te gândești mult, după asta poți să mă denunți sau să uiți ce-am spus...»

Vorbele acestea le auzise în clipa plecării, în ușa ei. Femeia părea, în clipa aceea, altcineva. Avea chipul unui soldat hotărât, și totul semăna cu un prost roman senzațional. Câteva vorbe frumoase, și pe urmă parcă o poruncă: «Am nevoie de trotil...»

În popota ofițerilor era cald, cu toate că ferestrele erau date de perete. La masa lui nu venise încă nimeni. Un soldat îi adusese o farfurie plină cu o ciorbă aburindă. Nu-i era foame. Se trezi pe neașteptate cu locotenentul Roșca în spate, care întrebă, fără să mai aștepte răspuns: «Se poate?» și se așeză lângă el, pe banca lustruită.

Sublocotenentul zise mecanic:

– Poftiți!

– Ce-i cu dumneata? De când te-ai întors, pari nervos și gânditor. Credeam că învoirea îți va prii.

– Sunt obosit. Așteptarea asta mă scoate din sărite.

– Ce vrei? Frontul s-a stabilizat. Trebuie să așteptăm viitoarea lovitură. De altfel, mie îmi place să-mi pun pielea în saramură, dar sunt legat de regiment și deocamdată deștepții de la comandament stau în expectativă. Dacă ajung vreodată general, n-am să-mi las trupele să răsufle o clipă! Războiul modern e mișcare, domnul meu... Dar la dracu cu fleacurile! Colonelul e foc pe dumnneata. N-a spus nimic, dar îl simt. Se aștepta la

două lăzi cu coniac. Ce vrei, are și el generalii lui... Nu te înțeleg, zău dacă te înțeleg. Și doar, așa îmi spunea Pandele, se pare că ai acolo o mare dragoste, o iubire cu năbădăi, domnul meu. Și-atunci, cum să te mai trimit, cum să-mi mai spui reptilei că ești cel mai indicat ofițer să facă parte din delegație, când, vorba lui, nu dovedești *inițiativă*?

Arsenie voi să se ridice de la masă, dar se stăpâni. Spuse numai cu glas enervat:

– Probabil că, dacă nu voi mai fi trimis, am să dezertez.

Celălalt părea uluit.

– Te-ai supărat?

– Nu m-am supărat, dar ceea ce-mi spuneți mi se pare un lucru monstruos. Nu sunt ofițer de carieră, și unele lucruri pe care le văd aici mă contrariază...

Pe chipul locotenentului nu se mai citi nimic.

– Cum vrei, dar țineam să-ți fac un serviciu...

Soldatul îi adusese și lui o farfurie cu ciorbă.

– Nu mâncați? îl întrebă pe sublocotenent.

– Ba da, mai lasă...

Roșca sorbea cu zgomot, și după câteva clipe de tăcere uită, parcă, cele întâmplate.

– Ai citit ziarele de astăzi?

– Nu.

– Dumneata nu urmărești comunicatele? Africa e pierdută, se așteaptă din clipă în clipă o debarcare pe continent. Nu-i mai înțeleg pe nemții ăștia. Aici, am pierdut Orelul, Kurskul. Se vorbește de o ofensivă, dar am impresia că tot rușii vor lua inițiativa. Ce spui?

– Nu-mi place războiul. Nici n-am sentimentul pe care-l ai dumneata. Îmi vorbești despre război ca despre o cursă de cai.

... Locotenentul râse.

– Nu uita că fiecare bătălie pierdută aiurea are repercusiuni și aici. Ah, cum m-am înșelat, cum am văzut în campania asta o plimbare! Am luptat lângă Moscova, i-am simțit pe pielea

mea pe ruși! Știu să moară, domnule! Și nemții, care îi dispre-țuiau! Toată lumea a crezut că vom întâlni tot niște francezi comozi și speriați, și iată-i! Ne-au împins până aici, cine-ar fi crezut?!

Golise farfuria și aștepta felul doi. Soldatul îi aduse altă farfurie.

– Dar mai bine lasă-mă să-ți spun una bună. M-a chemat colonelul la el de dimineață și mi-a spus: «Roșca, vezi că diseară ne vine o înaltă față bisericească...» «Ce să caute noaptea pe front, aproape pe linia întâia, o înaltă față bisericească?...» «Dracu știe, dar trebuie să-l primim cum se cuvine. Vrea să binecuvânteze soldații. Se-aude că moralul trupelor este slab!» «Și de ce tocmai noaptea?» «Pentru că ziua ne batem» i-am spus. «Aha!» Spune și dumneata, nu e nebun?

Arsenie râse ușor.

– Mi se pare mai mult o anecdotă...

– Ei bine, nu-i o anecdotă. O să vezi. Diseară o să sosească. Nici mai mult, nici mai puțin, ține să calce într-o tranșee. Colonelul n-are ce face. Ăsta-i ori mitropolitul, ori naiba știe cine, vreun general de-al lor, că și popii au grade... Am o idee. Ai în compania ta câțiva băieți deștepți?

– Cred că da.

– Bine, îți spun diseară ce vreau să fac. Nebunul e în stare să se expuie și să-mi moară în sector. Asta mi-ar mai trebui! Reporterii ăia de la Statul-Major s-ar și înfige să scrie: «Înalt-preasfinția-sa Cutare a murit în linia întâia, la datorie, dând binecuvântarea trupelor». Îți dai seama că o astfel de publicitate m-ar ajuta ca sapa pe mort. Nu vreau să ies la pensie căpitan, sunt dintr-o familie cunoscută de militari...

Mânca cu poftă, și lui Arsenie i se părea foarte curios că omul acesta ia în serios tot ce spunea. Locotenentul avea chef de vorbă și nu-l slăbi:

– A mai pățit un prieten de-al meu ceva cam la fel. Să vezi...

În clipa aceea sună alarma aeriană.

Ieșiră amândoi în goană afară. Cantonamentul era bine camuflat, dar un atac de zi putea fi totdeauna periculos. Cinci aparate de aluminiu apărură la orizont. Se auzeau comenzi grăbite, și soldații se risipiră în tranșeele din jur. Antiaeriana începu să tragă. În jurul avioanelor argintii apărură fumurile exploziilor.

Arsenie își căută sectorul și îl găsi. Soldații erau liniștiți. Fumau rezemați de taluzul de pământ, privind în sus.

– Ne caută cu lumânarea, spunea unul.

– Poate ne-au dibuit... Au niște ascultătorare cu care calculează pozițiile noastre.

Avioanele se învârteau în jurul cantonamentului, fără să le pese de focul încrucișat al celor de jos.

– Fac fotografii, spuse sublocotenentul Ionescu, vom avea chilipirul să ne piseze mâine. La noapte trebuie să săpăm alte tranșee, și oamenii sunt frânți de oboseală.

Pandele, sosit și el de la cantonament tot atunci, le spuse celorlalți:

– Ați auzit că diseară avem bal, mare bal! Sosește un popă să ne miruiască...

Soldații, altfel bisericoși, se luau în râs:

– Auzi, Gologane, vezi să nu te găsească în latrină, să rămâi fără binecuvântare...

– Nu vine sfinția-sa până aici, că-și pierde izmenele...

– Ce spui, mă? Are și el misie, trebuie să ne pună bine cu Dumnezeu!

Și ceea ce acum părea atât de ridicol și de nepotrivit se întâmplă totuși. Seara pe la opt, după câteva alarme repetate care obosiseră pe oameni și-i exasperaseră, printre linii își făcu loc zvonul:

– A sosit sfinția-sa, să dea binecuvântarea trupelor. Ofițerii la domn' colonel...

Sublocotenentul Arsenie ajunse după ceilalți. În baraca de lemn, unde se adunau de obicei ofițerii, toată lumea era de față.

Colonelul le prezentă pe rând un bărbat înalt, negricios, frumos, cu o statură de luptător, îmbrăcat în haine militare și păstrând din costumul său preoțesc numai o rasă kaki dintr-o stofă bună, peste care atârna o cruce bătută în briliante. Înalta figură bisericească avea o voce de bas, bine strunită, și le întindea tuturor palma sa grăsuță ca să i-o sărute. Ofițerii lipeau cu zgomot pintenii și se aplecau. Lui Arsenie, ceremonia i se păru de-a dreptul absurdă, dar prezența comandantului, cu chipul încântat și plin de respect, îl sili să-și spună numele și să sărute ușor mâna parfumată a oaspetelui.

După ce se terminară prezentările, un soldat aduse gustări și începu o conversație generală. Se fuma și se bea ca într-un salon, și în curând atmosfera era de nerespirat, pentru că geamurile nu puteau fi deschise, din pricina camuflajului.

– Veniți de departe? întrebau pe rând ofițerii.

– Am străbătut aproape 1.000 de kilometri pe front. Sunt plecat din țară de mai bine de o lună.

– Și cum vi se pare moralul trupelor?

– Excelent. Excelent...

Înaltpreasfinția-sa bea cu plăcere vinul gustos și își aprinse și o țigară, fumând cu eleganță.

– Vedeți, soldatul nostru se simte altfel când vede că până și preoții sunt prinși în această luptă pe viață și pe moarte pentru cruce și civilizație. Îi cunosc bine pe țărani și știu că orice cuvânt bun îi întărește. Iată de ce nu am precupețit nimic și am venit până aici. Pe urmă, mai trebuie să inspectez și munca preoților militari. Ei au o răspundere foarte mare...

«Ce actor! gândi Arsenie. Ce lipsă de bun-simț!»

În locul colonelului l-ar fi trimis într-adevăr în linia întâi, unde nici noaptea nu era liniște totală. Dar aici, înaltei figuri bisericești i se pregătea o farsă de care știau până și soldații.

După o bună jumătate de oră, oaspetele ceru să fi condus în tranșee.

Locotenentul Roșca se apropie de ofițerii pe care-i avea sub comandă.

– Ionescu, Pandele, Arsenie...

Cei trei comandanți de companii îl înconjurară.

– Îl duceți în fața baracamentului, știți, unde e mai adăpost. Colonelul i-a spus că nu e nevoie să colinde el liniile de luptă. O să stea după taluz, și toată trupa o să-i treacă prin față. Ar fi o nebunie să scoatem efectivele din tranșee. Așa că alegeți oamenii cei mai destoinici, am nevoie de vreo treizeci, și plimbați-i toată noaptea prin fața sfinției-sale, cu rândul...

– N-o să bage de seamă?

– Nu bagă, e întuneric, și pe urmă soldații seamănă între ei...

– Și dacă îi întreabă de nume?

– Știe fiecare câți sfinți avem în călindar. Se descurcă ei, dacă spuneți că sunt băieți deștepți...

– Asta-i tot? întrebă Pandele.

– Nu. O grupă din compania dumitale trebuie să-i facă înaltpreasfinției-sale decor. Pune niște artificeri să arunce niște grenade, câțiva soldați să tragă cu rachete. Am avea nevoie și de câteva lovituri de tun, dar ne dăm legați rușilor. Nu știu dacă mă înțelegeți. Să nu lipsească și vreo câteva serii de mitralieră, ca să aibă omul iluzia că e în plin război...

– S-a înțeles, făcură cei trei și se apropiară de colonel, care îi chema la el.

– Gata instrucțiunile?

– Gata!

Înalta față bisericească mai voia să știe ceva:

– La ce distanță sunt rușii de aici?

– La câteva sute de metri...

– Aveți un megafon?

– Avem.

– Știe careva rusește?

«Ce-i mai trece nebunului prin cap?» se întrebară sublocotenenții.

– Pe unde am fost, le-am vorbit necredincioșilor prin megafon, știți, asta are o mare influență psihologică...

Colonelul se uită la subalternii săi, încurcat.

– Sfinția-voastră, nu e prudent, inamicul are lunetiști foarte buni. Pe urmă, s-ar putea să-i scoatem din sărite și se vor pune cu artileria pe noi...

– Nu-i nimic. Nu mă feresc de gloanțe...

– Tunurile sunt altceva, îi atrase respectuos atenția colonelul.

– Nu mi-e frică nici de tunuri...

– Cum doriți...

Drumul până la tranșeea unde înalta figură bisericească trebuia să dea binecuvântarea soldaților dură cam un sfert de ceas. Era o noapte cu lună, blândă și parfumată. Sectorul părea liniștit. Roșca atrase atenția colonelului că nu ajunseseră încă în adăposturile de pământ și că briliantele de pe crucea înaltpreasfințitului străluceau ca ziua. Acesta abia putu fi convins că nu are rost să se expună unor gloanțe venite din liniile inamice.

Sublocotenenții își chemară curierii la ei, și după um drum fără peripeții comedia începu să se desfășoare în bune condiții. Soldații treceau, își spuneau numele, sărutau dreapta și ascultau cuvintele de îmbărbătare. Oaspetele îl rugase pe un subofițer să-i numere pe cei ce treceau prin fața lui, dintr-o manie contabilicească de neînțeles, după ce în prealabil întrebase câți soldați păzesc sectorul respectiv. I se răspunsese că sunt câteva mii și dacă se calcula că fiecăruia îi trebuie să asculte binecuvântarea măcar un minut până în zori, abia dacă putea să binecuvânteze aproape cinci sute. Toate calculele făcute la repezeală nu-l descurajaseră.

– Am timp, ripostase.

Situația părea de nerezolvat, pentru că nimeni nu îndrăznea să-i spună că de fapt îi încurca și că s-ar putea să se producă un atac adevărat, și atunci nu mai avea nimeni timp să se joace.

Locotenentul Roșca îi scoase din încurcătură:

– Domnilor, le spuse sublocotenenților pe care-i chemă la el. După vreun ceas, înscenăm un atac prin surprindere asupra tranșeei. Pandele, pregătește o grupă, și-l scoatem cu forța de-acolo. Până dimineață terminăm cu el.

Sublocotenentul Arsenie se întreba dacă nu sunt cu toții nebuni, dar din tranșeul din față se auzea glasul profund al înaltului oaspete, întrebând numele soldaților și dând fără odihnă o binecuvântare stereotipă: «În numele lui Christos și al lui Dumnezeu atoatefăcătorul, binecuvântează, cerule, pe ostașul... cum îți zice?... binecuvântează pe soldatul Nicolaie, spre biruința neamului și a crucii...»

În fața și în dreapta se ridicară câteva rachete, și grenadele grupelor instruite la repezeală de curieri creară o ușoară panică. Soldații din celelalte tranșee nu știau prea bine ce se întâmplă în spatele lor, și telefoniștii avură de lucru, răspândind ordine noi. Dincolo, în pozițiile rusești, comandanții se neliniștiră, și primele patrule încrucișară focuri scurte, la câteva sute de metri înaintea cantonamentului.

«Or să moară câțiva în noaptea asta!» gândi locotenentul și dădu ordin ca atacul simulat să fie început.

Înaltpreasfinția-sa nu se lăsă însă înduplecat.

– Nu mă mișc de-aici! declară colonelului, care îl rugă să meargă într-un adăpost.

Și această glumă sinistră se termină cu o bătălie în toată regula, pentru că în confuzia iscată se trase orbește de ambele părți. Abia în zori, complet istovit, oaspetele primi să fie condus în afara liniilor de luptă, la mașina care-l aștepta. Era palid, cu cearcăne la ochi, dar pe față i se citea o mulțumire ce nu putea fi ascunsă. Colonelul și ofițerii săi îl salutară respectuos, strângând din dinți. În raportul de a doua zi se comunică comandamentului că, în urma unui atac de noapte neașteptat, trupele române pierduseră doisprezece oameni, în afara a treizeci și doi de răniți, cărați cu ambulanțele în spatele frontului. Ofițerii de

la Statul-Major apreciară situația ca fiind foarte gravă și ordonară o retragere grabnică spre alte poziții, mai bune.

*

Noul cantonament se afla la marginea mării, nu prea departe de extremitatea frontului sudic, aflat într-o continuă repliere. După un bombardament violent, care ținu o zi și-o noapte, Arsenie află de la soldați că sublocotenentul Pandele fusese ucis, iar locotenentul Roșca – grav rănit.

Era o dimineață liniștită de mai, cu cerul limpede și albastru. Soldații, zdrobiți de oboseală, terminaseră cu căratul morților și al răniților. Nimic nu era mai îngrozitor pe front decât înmormântarea camarazilor uciși. Munca la lopată în terenul pietros, mirosul insuportabil de cadavre și mai ales deprimarea care urma îi scotea din sărite pe toți. Rândurile se reduseseră la minimum, și comandamentul răspundea la fiecare cerere de reîmprospătare că nu are de unde lua alți soldați. Companiile deveneau plutoane, plutoanele – grupe, și dezertările se înmulțiseră. Ordinele Marelui Stat-Major deveniseră drastice. Orice act de insubordonare se pedepsea cu împușcarea imediată, indiferent de grade. Suspiciunea reciprocă, vechi răfuieli, cum se întâmplă de obicei pe front, avură ca rezultat unele execuții, fapt ce nu contribuia cu nimic la consolidarea moralului trupelor. Se înlocuiră și câțiva comandanți, pentru că unii dintre cei vechi căzuseră prizonieri sau fuseseră socotiți incapabili.

Sublocotenentul Arsenie privea mulțimea soldaților puși să scoată din blochausurile fortificațiilor răniții. Era mort de oboseală, nu dormise de 60 de ore, și când auzi că e chemat la comandant, avu o tresărire de surpriză neplăcută. Subofițerul care-i adusese vestea plecă salutând și rămase singur. «Ce-o vrea cu mine?» se întrebă și porni spre biroul colonelului, instalat într-o margine a aerodromului, din care nu mai rămăsese decât un câmp plin de gropi de obuze și câteva clădiri cu acoperișuri arse.

Comandantul îl aștepta în fața unei mese improvizate, plină cu acte. Stătea pe o veche ladă de muniții și privea o hartă zdrențuită. Era palid de oboseală, cu obrazul cenușiu, tot bine ras, ca și când atunci ar fi lăsat briciul din mână. Când îl văzu, se ridică în picioare și așteptă cu mâinile înmănușate la spate, cu o aroganță a feței pe care obișnuința îl silea să nu și-o piardă în nici o împrejurare.

– Am onoarea! zise Arsenie și lovi ușor din cizme.

– Ai venit?

– La ordinele dumneavoastră!

Sublocotenentul privi repede încăperea plină de moloz rămas de la bombardament și geamurile sparte. Pe podele se adunaseră cioburi de sticlă și bucăți de hârtie gumată. Camuflajul fusese spintecat de schije, și înăuntru mai plutea un praf alb și înecăcios.

– Arsenie, ai avut ghinion, spuse colonelul fără nici o altă introducere, cu obrazul puțin înroșit de o bucurie secretă, trădată de sângele său aprins. Am pe masă două ordine. Unul primit ieri seară, unul – azi de dimineață. Cineva intervenise pentru tine, se vede treaba, la București, ca să fii chemat în țară. Ordinul de astăzi, sosit de la Marele Cartier General, mă oprește să te las să pleci. Toți specialiștii rămân pe lângă unitățile lor. N-am ce-ți face! O zi dacă mai întârzia dispoziția de astăzi, erai salvat. Acolo, poate te aranjai mai bine!

Tăcu. Răgușise, parcă, din pricina unei oboseli mai vechi, agravate de acest efort de a spune cu răceală ceea ce avusese de spus. Privea la fortificațiile zdrobite de atacul aviației. Se apropie de fereastra deschisă și-i întoarse spatele, cu mâinile înmănușate, prinse ferm sub centura de piele, ce-i înconjura mijlocul. Dincolo, afară, în lumina zilei de mai, cu cerul de un albastru dureros, radiind de soare, scânteia marea liniștită și somnoroasă, fără valuri.

– Ce liniște! spuse visător. Cu câteva ore înainte, aerul parcă luase foc. Și-acum? E timp de baie...

Departe, în larg, patrulau câteva vase de coastă, și siluetele lor negre n-aveau nimic amenințător.

– Ce-ai să faci după război? îl întrebă iar, parcă speriindu-se de tăcerea lungă înstăpânită între ei.

– Mai e până atunci, spuse moale și cu prudență Arsenie.

– Nu prea mult, nu prea mult...

Colonelul se întoarse brusc cu fața la el. Oboseala feței cenușii pierise. Avea o privire vie, scormonitoare, puțin dușmănoasă, și celălalt simți. Încă o dată și pe neașteptate, sublocotenentul se întrebă cum de reușea comandantul lor să aibă hainele atât de bine călcate și cizmele lustruite cu o pedanterie nefirească în astfel de împrejurări.

– Credeți? reuși să articuleze fără multă convingere.

– Dacă cred? Asta-i bună! Văd, domnule, văd! Pe mine propaganda domnului Goebbels mă lasă rece. Eu sunt ofițer de carieră, și pe un ofițer de carieră nu-l duci cu comunicate bine întocmite. Pentru civili, proza asta poate mai merge... Bah...

Începu să se plimbe de colo-colo, nervos, iritat, tot cu mâinile la spate, puțin aplecat înainte. Soarele intra pe fereastră, și pe podele se agita umbra lui lungă și subțire. Obrazul său, bine bărbierit, mirosea a spirt sanitar. Ochii tulburi, cu mici vinișoare roșii, de băutor de coniac îl fixară dintr-o dată.

– Te întrebi poate de ce te-am chemat? Ți s-a spus probabil că va trebui să te comporți cu mine într-un fel anumit. Ofițerii mei sunt malițioși, fac glume pe seama mea. Eu aflu totul de la ordonanțe și nu iau nici o măsură împotriva lor. Viața noastră nu seamănă cu nimic. Ea se conduce după legi speciale, mai ales în război. Dacă n-ai învățat asta până acum, ține minte ce-ți spun eu. Nenorocirea militarilor este aceea că au sub comandă și civili. Aceștia vin cu gogorițele lor umanitare, cu scrupule, cu tot felul de fleacuri. Și adevăratul luptător este împiedicat să-și facă datoria...

Arsenie tăcu încăpățânat. Colonelul, știa bine, voia să audă ce gândește, îi trebuia o justificare a propriilor fapte,

ținea să explice ceva ce nu avea nevoie de explicații, și el nu spunea nimic.

– Am sărit de la o idee la alta. Astăzi sunt incoherent. Ai rămas singurul ofițer. Pe Ionescu l-am trimis de-acum trei zile la București, altfel poate se curăța azi-noapte. De Pandele și de Roșca ai aflat?

– Am aflat.

– Erau beți și își merită soarta. Pe ultimul o să-l pedepsesc când s-o întoarce, pentru imprudența lui. Celuilalt n-am ce-i mai face. Păcat! Și eu beau, dar nu-mi pierd mințile. Iată cine conduce pe soldați la luptă! Niște oameni care nu știu să-și păzească propria lor piele!

Se așeză ostenit pe lada cu muniții și își scoase șapca, ușor prăfuită de moloz. Nu-l pofti și pe el, îl lăsă să asculte în picioare mai departe și nici măcar nu se scuză, pentru că în armată niciodată cel mai vechi în grad nu se justifică pentru acțiunile sale față de subaltern.

– Să nu crezi că te-am chemat să le ții locul la pocher. Probabil că atâta lucru știi și dumneata, că pocherul nu se joacă în doi... Râse silnic, cu un dispreț neascuns, ca și când l-ar fi surprins pe cel din fața lui nespălat. Nu mi-ai răspuns la întrebare. Ce vei face după război?

– Cine știe?! Înainte am construit poduri. Dacă scap, voi ridica mai departe poduri...

Colonelul își ștergea fruntea cu o batistă albă, bine călcată, și-l privea ca pe un nebun.

– Dar nu înțelegi, domnule, că noi vom pierde acest război? Că l-am pierdut?

Se mânia puțin câte puțin, și Arsenie nu înțelegea nimic.

– Războiul se termină odată și-odată. Și după ce se va termina, ne vom vedea fiecare de treaba lui... zise cu o fermitate abia ghicită, pentru că simțea că se enervează și el. Mai sunt armele secrete germane... mai sunt bătălii...

Sublocotenentul avea o batjocură ușoară în glas, și celălalt, ciudat, nu reacționă deloc. Acceptă numai moale, descurajat:

– Fleacuri! Astea toate trebuia să i le spui lui Sachelarie. El era germanofil. El vedea în nemți niște soldați invincibili. Eu am făcut studiile militare în Anglia. Se ridică iar în picioare și privi marea sclipitoare, liniștită, bătută de soarele zilei fierbinți de primăvară. Domnule, adăugă cu tristețe după o scurtă pauză, nu te-am chemat să-ți țin un discurs asupra situației militare, dar după ce te ciocănește cineva 48 de ore cu bombe în cap, te-apucă o poftă teribilă de a vorbi. Îi spuneam căpitanului Sachelarie: Există o singură armă secretă: să câștigi bătălie după bătălie. Soldatul nostru nu e prost. El simte că e bătut și luptă mai rău. Poate, dacă mă gândesc bine, nici nu știe pentru ce luptă...

Nu-l privea, fixa cu încăpățânare marea liniștită.

– Războiul nu este o aventură, domnule. Înaintea ta trebuie să existe un scop suprem! Nu te bați cum ai vrea să câștigi o partidă de tenis. Avantajul celor atacați e acela că ei au o cauză: apărarea patriei. Să-l ferească Dumnezeu pe agresorul care nu are scop! Prin fereastra deschisă intra acum aerul sărat al mării, încălzit de soarele puternic. Arsenie! spuse pe neașteptate comandantul. Mi se cere să te înaintez Curții Marțiale pentru că n-ai intervenit atunci când soldații căpitanului Sachelarie au fost atacați de femei. Fără ultimele înfrângeri militare, fuga dumitale – pentru că a fost o fugă, după cum a raportat subofițerul Buznea – ar fi fost trecută cu vederea. Te rog să mă crezi, imediat ce i-am dat ordinul lui Sachelarie, am regretat. Puteam să rezolv totul mai ușor. Roșca e un executant mai docil, dar l-am ales tocmai pe căpitan pentru că și-a permis să-mi spună că urmele fugarilor din noaptea aceea duceau în pădure. El era un militar foarte bun, dar un militar foarte bun știe că nu trebuie în nici o circumstanță să-și contrazică comandantul. Asta l-a constat viața...

Răceala vorbelor lui îl făcu pe Arsenie să simtă cum îi îngheață șira spinării. Nu-i era frică, dar totul lua o întorsătură atât de absurdă, încât simțea că va face un lucru necugetat, că va spune ceva care-l va pierde de tot, așa că se stăpâni, strângând din dinți cu ultimele puteri.

– În ceea ce te privește, m-am gândit foarte mult. Ordinele sunt drastice. Cei de la Curtea Marțială pot să te-achite cât ai clipi din ochi, dar eu nu vreau asta, înțelegi? Nu vreau...

Râse ușor, cu acel dispreț rece și tocmai de aceea mai înspăimântător, pe care sublocotenentul începea să-l înțeleagă cu totul. Omul din fața lui era capabil de orice, avea o minte ascuțită și se juca cu el cum se juca cu cărțile de pocher. Ceea ce Roșca îi spusese odată, mai în glumă, mai în serios: «Nu te lua în colți cu el, că e foarte primejdios!» se adeverea acum, dar Arsenie știu că e prea târziu ca să mai facă ceva.

Colonelul se îndepărtă de lângă fereastră și veni drept în fața lui. Avea un obraz catifelat și alb, și ochii aceia cu vinișoare roșii nu mai erau tulburi. Jocul teribil îl făcuse lucid cu totul. «Dacă are cincizeci de ani! reflectă automat sublocotenentul. Ce ticălos! Și unde a învățat să fie actor?»

– Nu vreau, înțelegi? repetă. Și știi de ce? Nu pentru că mi-e milă de dumneata. Nu te cunosc, nu-mi spui nimic, ești pentru mine un oarecare subaltern, de care n-am avut a mă plânge. Dacă pun ăia mâna pe dumneata, pierd un tehnician foarte folositor. O dată mă gândeam chiar să te propun pentru o decorație. Știu că gradul nu te interesează, deoarece ești civil. Dar o decorație stă bine pe pieptul oricui...

– Atunci? întrebă cu o răceală neașteptată Arsenie.

Colonelul fu descumpănit de îndrăzneala celuilalt. Se stăpâni și îi întoarse spatele, căutând iar afară cu privirile, voind să câștige timp sau să-l înspăimânte mai mult.

– Atunci, domnule, nu te trimit la Curtea Marțială, pentru că nu pot suferi denunțurile, și încă denunțurile făcute de grade inferioare. Păi unde am ajunge așa, dacă noi ofițerii ne-am lăsa

ucişi de intrigile grosolane ale unor ţărănoi imbecili? Pe Buznea am să-l avansez, şi cu actele dumitale iată ce fac...

Se întoarse spre masa improvizată, căută între hârtiile în dezordine şi smulse câteva foi prinse într-un dosar albastru, pe care-l frânse în bucăţi cu o energie nebănuită.

Arsenie ştiu că trebuia să spună ceva, poate un singur cuvânt, dar acel cuvânt l-ar fi umilit atât de tare, încât nu fu în stare să-l rostească. Ciudat, după această secundă de ezitare se simţi şi mai îndârjit.

– Domnule colonel, zise Arsenie uscat, aruncând vorbele una după alta cu o răceală ce-l uimea, de fapt îmi era indiferent ceea ce făceaţi cu actele. Acolo, ca şi aici, pot să spun, pot să repet ceea ce dumneavoastră aţi afirmat cu atâta sinceritate mai devreme: ne aflăm amândoi într-o armată care luptă fără un scop, într-o armată care a fost bătută, şi pentru că ştiu asta nu-mi rămâne decât să dezertez, ori să mă las ucis de gloanţele unui pluton de execuţie. Dacă nu rupeaţi dosarul, vă împuşcam!

Se făcu o tăcere înfricoşătoare. De afară se auzea uşor zgomotul egal al mării nepăsătoare. Ţipau nişte pescăruşi, păsări mari albe, ce se zvârleau spre soare şi cădeau în apa albastru-închis.

– Îmi placi! zise tare, cu o hotărâre forţată, comandantul, şi îşi scoase o mănuşă, întinzându-i neglijent o mână asudată.

Arsenie nu i-o strânse, deşi lucrul acesta îi ceru un efort uriaş de voinţă.

– Bine! mormăi colonelul şi îşi vârî iar palma în mănuşa de piele. Am ajuns şi la scopul întrevederii noastre. Peste o oră pleacă *sanitarul* cu răniţii la C... O să-l însoţeşti. Loc nu ai decât în cabina piloţilor. Trebuie să duci plicul acesta la Marele Stat-Major, căpitanului Comşa, fratele meu... Ştii unde-i Statul-Major – în clădirea unde se află spatele armatei... Mâine în zori, *sanitarul* se va întoarce. La prânz vei fi înapoi, cu o adeverinţă că ai predat plicul şi acest flacon cu medicamente...

Îi întinse, după ce scotoci într-un porthart, un tub gros de două degete, mat şi greu, astupat bine cu o capsulă ca un sigiliu.

– Flaconul cui îl predau? întrebă, fără să clipească, Arsenie.

– Fratelui meu. Pentru plic, adeverința o vei primi de la biroul Statului-Major; pentru medicamente, căpitanul Comșa o să-mi scrie câteva rânduri de confirmare. Știe el...

– Îmi permit să observ, domnule colonel, că formalitatea de predare a plicului către Statul-Major este obișnuită, și-mi convine, cât despre predarea flaconului, onoarea îmi cere să vă atrag atenția că m-ați jignit!

Colonelul vru să spună ceva brutal, poate să înjure, dar se răzgândi și exclamă cu silă:

– Nu suntem la Saint-Cyr, domnule sublocotenent. Medicamentele costă mult și vreau să am siguranța că ele vor ajunge în mâinile fratelui meu. Cât privește onoarea, sper că ea te va sili să te întorci cu cele două scrisori și să mi le predai, pentru că orice întârziere va fi de data aceasta considerată dezertare și se va termina cât se poate de prost pentru dumneata. E clar, nu? Poftim delegația. Îți repet, ea e valabilă numai până mâine la prânz. Poți pleca. De azi înainte, nu vom mai vorbi niciodată și să înveți să-ți ții gura! La revedere...

Afară, în aerul fierbinte, sublocotenentul Arsenie simți că, dacă mai întârzia o clipă înăuntru, l-ar fi pălmuit pe comandant.

*

Marea fierbea dedesubt ca un cazan plin cu aluminiu. Soarele încălzea cabina piloților, și mirosul de benzină devenise insuportabil. O oboseală ucigașă îl făcea pe Arsenie să moțăie din când în când, deși el nu voia cu nici un preț s-adoarmă. Prin peretele subțire ce despărțea nacela aparatelor de bord de restul avionului se auzeau gemetele repetate ale răniților. Pe o targă zăcea înghesuit între alții și locotenentul Roșca, palid, cu obrazul nebărbierit, plin de sânge. Sublocotenentul voise să-i vorbească, dar celălalt era în letargie, nu putea nici măcar să scoată o vorbă. Cei doi sanitari îl împinseseră repede în cabina

piloților și închiseseră ușa în urma lui. Prin geamul incasabil se vedeau toată marea și țărmul gălbui, puțin înalt. Radiotelegrafistul părea îngrijorat. Arsenie abia pricepea, în amorțirea de care era cuprins, câteva cuvinte:

– Aerodrumul nu primește. La C... e bombardament. Bombardează de trei zile încontinuu...

– Și-atunci ce facem? întrebă pilotul, un tânăr negru și mustăcios.

– Dracu știe. Stăm în aer.

– Dar benzina?

– O să ne menținem cât om putea. Pe urmă, aterizăm forțat.

– Și răniții?

– N-avem de ales. Ori ne-atinge antiaeriana, ori ne rupem șalele, dar poate îl așezăm frumos pe-o roată...

– Până atunci, poate se isprăvește bombardamentul.

– Nu cred. Rușii atacă în valuri. De când au făcut acolo depozite de benzină și muniții, nu-i slăbesc. Mai e și Statul-Major... păcat de oraș, or să-l facă chisăliță...

Vorbeau fără să se ferească de el, oameni obișnuiți cu primejdia, obosiți și plictisiți de atâta hărțuială.

După un scurt somn adânc și plin de vise, care nu dură mai mult de două minute, sublocotenentul se trezi brusc și privi înainte pe mare. Sub ei și puțin mai departe, înainta un vas negru, suplu, plutind în viteză. În secunda aceea se auzi un foc repetat de mitralieră antiaeriană, și în jurul aparatului, ce se clătina, din pricina golurilor de aer, șuierară gloanțele trasoare.

– Sunt nebuni, crucea mamii lor, ne mitraliază! înjură pilotul și viră brusc, ca să iasă din foc. Ai noștri! se întoarse spre Arsenie. Poftim! Și-au pierdut capul, și eu am aici cincizeci de suflete!

De dedesubt se mai auzi o rafală, apoi avionul luă înălțime. Țărmul se văzu mai șters, ca pe o hartă veche. În soarele după-amiezii sclipeau râuri leneșe și pâlcuri de pomi abia înfrunziți. Nu era nici un nor – nici înainte, nici în spate. Doar

marea ca de fier topit, ca o miere metalică, și țărmul sinuos, cu dealuri și ridicături albicioase de calcar. Era o zi din acelea de neuitat, când trebuie să te plimbi, să alergi, să cânți, și aici, între pereții avionului, nu se auzeau decât gemete, un plâns sfâșietor și câte un cuvânt răcnit:

– Apă! Apă!

Dincolo trebuie să fi fost un aer irespirabil, o căldură să-ți smulgi cămașa de pe tine. Poate că Roșca murea în clipa aceea, și tot ce știa el despre locotenent, despre ființa lui energică, fără scrupule, despre jucătorul de cărți și băutorul de coniac, despre cinicul iubitor de femei era numai o amintire, un cadavru pe care zăduful și începuse să-l descompună.

– Vă place cimitirul nostru zburător? întrebă pe neașteptate pilotul.

– Nu e prea încăpător, glumi acru locotenentul.

– Avem unul mai sigur și mai răcoros, dedesubt!

Aparatul căzu iar într-un gol de aer, și de dincolo se auziră răcnete de spaimă.

– Ușor, puișorilor, că nu s-a isprăvit! glumi iar feroce pilotul. La toți le e frică de moarte, deși cei mai mulți sunt ca și morți...

În față, sub ei, era țărmul ferm. Marea fusese părăsită, și *sanitarul* înghițea văzduhul cu lăcomie.

Radiotelegrafistul tot mai întreba aerodromul dacă primește, și de fiecare dată se întorcea cu o față dezolată spre pilot.

– Tot îi mai bombardează!

– Și dumneavoastră? O permisie? Ceva? întrebă cel de la bord, ca să nu se plictisească de monotonia navigării.

– Merg la Statul-Major. Am un plic, spuse absent Arsenie, simțind iar oboseala ucigașă de sub pleoape.

– Dacă termină rușii cu bombardamentul până într-o oră, atunci vom avea o noapte liniștită. Mergem să căutăm ceva fetițe, și mâine, la 7, o luăm frumos înapoi. Veniți cu noi, nu-i așa?

– Da. Numai să reușim să aterizăm...

– Nici o grijă. Am mai pățit din astea...

Și după o întârziere de o oră și jumătate în aer, pentru că aerodromul tot nu primea, când pilotul își dădu seama că benzina era pe terminate, aterizară în plin bombardament într-un câmp numai gropi. Orașul ardea spre chei, acolo unde se aflau cazărmile. Deasupra, în aer, în cerul întunecat ca la o furtună de vară, plin de fum și de explozii, câteva avioane se luptau cu disperare. Se auzea un huruit de metal înfiorător, ca și când de sus ar fi trebuit să pice o ploaie grea de fier. Aerul era fierbinte și înecăcios. Ici și colo izbucneau incendii uriașe. Pilotul își desfăcuse casca și privea roțile avariate ale aparatului.

– Am scăpat ușor! spuse radiotelegrafistul.

Sub ușa îngustă, sanitarii instalaseră o scăriță metalică și cărau răniții pe tărgile pline de sânge. Aerodromul nu se afla prea departe, și deasupra pistelor de decolare plutea încă fumul. Mașinile sanitare înaintau prin câmpul plin de hârtoape, hâțânându-se caraghios pe cauciucuri. Într-o ordine inconștientă, evacuarea se făcea cu precizie. Nu se mai auzeau explozii, ceea ce însemna că bombardierele se retrăgeau și că vânătoarea le urmărea. Nici antiaeriana nu trăgea, pentru a nu lovi pe apărătorii orașului. Fumul înecăcios se târa peste câmpul abia înverzit, infestându-l cu zgura lui neagră. Arsenie își luă ranița, în care avea câteva lucruri, și și-o așeză pe umăr.

Atunci, mâine dimineață la 7, spuse pilotul. Trebuie să veniți cu o jumătate de oră mai devreme, pentru că dacă întârziem, drumul înapoi devine primejdios. Ne găsiți la hangarul acela, dacă va mai fi în picioare până mâine – și-i arătă o clădire mare, acoperită cu tablă vopsită în culorile câmpului. Era aproape 6 seara. Soarele obosise. Sună în curând și încetarea alarmei. Sirenele umplură aerul fierbinte cu vaierul lor.

– Ard depozitele de benzină, zise radiotelegrafistul adulmecând ca un câine aerul, simțiți mirosul. Rușii știu totul, vin la fix și lasă bombele, au oameni în oraș...

Lui Arsenie, dintr-o dată, gândul la ceea ce voia să facă i se păru monstruos. Nu fusese niciodată omul hotărârilor rapide și se chinuia și-acum să înțeleagă mai repede ce cale să urmeze.

– Arde spre spital, spunea un sanitar, și în clipa aceea își aduse aminte de Tamara.

Pilotul își ștergea mâinile pline de unsoare de salopeta pătată. Trecu o tragă, și sub o pătură zdrențuită, Arsenie îl văzu pe Roșca. Un sentiment groaznic de amărăciune plină de regrete îi cuprinse inima.

Nu era ușă de biserică, dar, oricum, îi fusese camarad...

Se stăpâni, aducându-și aminte de cuvintele colonelului: «Roșca e un executant docil!»

Atunci?

«Ești ofițer. Tatăl tău a fost un înalt funcționar, care s-a purtat loial. Se poate ca el să fi dat viață unui dezertor?»

«Ce-i un dezertor?»

«Un om care părăsește o armată căreia i-a jurat credință...»

«Și ce fel de armată e aceea pe care o părăsești?»

«Au oameni în oraș, știu tot, aruncă la fix...»

– Nu mergeți? întrebă pilotul. Am o mașină care m-așteaptă.

– Ba da...

– Numai să mă așteptați să mă schimb. Durează 10 minute. Tii, ce-au făcut ăștia din aerodrom! Haideți cu mine!

Dubele sanitare se întorceau pline cu răniți. Pe câmp mai rămăseseră vreo douăzeci de tărgi, așteptând transportul al doilea. Gemetele celor loviți se pierdeau în aer, care se limpezea de fum.

«Întâi să scap de plicul ăsta și de medicamentele colonelului, și pe urmă voi vedea ce am de făcut», hotărî Arsenie, urmându-l pe aviator.

*

Orașul mirosea a fum și a moloz. Undeva ardea un foc înalt, și combustia încălzea aerul, făcându-l irespirabil. Sub

cerul întunecat explodau vâlvătăile, și zgomotul de grinzi prăbușite îi făcea pe rarii trecători să tresară speriați.

O aripă a comandamentului fusese incendiată, și pompierii luptau să dea jos un acoperiș pe jumătate carbonizat. Soldații, cu căști de metal pe frunte, erau asudați și abia se mai țineau pe scările amenințate ele însele să ia foc și mereu udate cu câteva furtunuri de cauciuc. Sublocotenentul arătă actele santinelei și fu condus pe un drum ocolit spre biroul Statului-Major. În curtea vastă a unei foste școli militare izbucnind dintr-un manej, trei cai suri alergau înnebuniți de colo-colo, fără să poată fi prinși de cei câțiva grăjdari. Nechezau și se ridicau în două picioare și era atâta disperare în ochii lor, încât oricine ghicea că va fi greu să fie înșeuați. De undeva sunau clopotele mașinilor pompierilor și se auzeau tropăituri de bocanci. Curierul care-l conducea pe Arsenie nu spunea nimic. Mergea fără grabă, pe sub streșini, fumând nepăsător, ca și când s-ar fi plimbat.

– De mult vă bombardează? întrebă ofițerul.

– De trei ceasuri. Vin de la o vreme aproape zilnic. Ne-au mirosit și nu ne mai slăbesc.

– Trag și în oraș?

– Mai puțin. Cunosc bine obiectivele. Cu noi au ce au... pe aici...

Urcară câteva trepte, străbătură un coridor întunecos, vopsit în gri, cu ferestre lungi și înguste. Cancelaria ofițerului de serviciu se afla tocmai la capătul celălalt. Geamurile sfărâmate scârțâiau sub picioare. Dincolo de uși se auzeau mașini de scris țăcănind, glasuri răstite și telegrafiști repetând niște ordine. Mirosea a gazolină, și cizmele alunecau pe podelele abia unse.

Curierul bătu, așteptă o secundă și-i zise:

– Poftiți. Să trăiți!

Arsenie rămase singur cu ofițerul de serviciu, un tânăr spelb, cu ochii spălăciți, bine bărbierit. Salută și întinse plicul.

– Sunt sublocotenentul Arsenie, vin din partea domnului colonel Comșa, de pe front. Aveți un plic pentru comandament. Vă rog să confirmați primirea.

Locotenentul privi plicul sigilat, îl luă, îl cântări puțin și întrebă:

– Ți s-a spus să aștepți răspuns?

– Nu.

– Înțeleg, trebuie să fie raportul săptămânal. Altădată venea altcineva cu el.

– Atunci, să mai revin?

– Nu, nu e nevoie. Dacă vor fi ordine, le vom transmite telefonic. De altfel, mai stăm cel mult un ceas și plecăm acasă. Ne-ajunge de azi-dimineață. Fumați?

Îi întinse o tabacheră subțire de argint.

– Nu, mulțumesc.

Celălalt scria ceva pe o bucată de hârtie. Când termină, puse o ștampilă.

– Poftim! Când pleacă avionul înapoi?

– Mâine în zori...

– Înțeleg, vă grăbiți, nu vă mai rețin...

Locotenentul se ridicase în picioare și-i întinsese mâna.

– Am onoarea...

– Încă ceva... e vorba de un comision...

Locotenentul păli dintr-o dată, ghicind parcă ce voia să-i spună Arsenie.

– Îl cauți cumva pe căpitanul Comșa?

– Da.

– Trebuia să bănuiesc. Toți cei ce vin de-acolo îl caută. Domnul colonel e foarte atent cu fratele său... Numai că...

Arsenie nu înțelese vorbele celuilalt, dar nu întrebă nimic. Se făcuse tăcere. În cele din urmă, locotenentul ocoli biroul, îl luă de umeri și îl împinse ușor spre fereastră. Prin geam se vedea o altă curte, mai înghesuită, înconjurată de câteva bucătării și de o sală de mese cu geamurile deschise, unde se afla,

după toate probabilitățile, popota ofițerilor. Lângă un pavilion de lemn, vopsit în trei culori, șterse de ploi, pe caldarâm erau întinse câteva cadavre, acoperite cu foi de cort.

– Acum un ceas, spuse locotenentul.

Arsenie tot nu pricepea. Nu vedea decât cele vreo opt sau nouă siluete, fără identitate.

– Al treilea din stânga, adăugă celălalt, meticulos. N-a mai rămas decât o jumătate din el. Erau într-un șanț toți. Așa i-a fost scris...

– Vreți să spuneți că fratele domnului colonel e mort?

– Da. A fost ucis acum o oră, în bombardament... N-o să-i transmiți comandantului dumitale o veste prea bună... Îi aduseseși, desigur, *mici amintiri*...

Ochii locotenentului aveau o sclipire aproape veselă, cu totul nepotrivită acelei împrejurări.

– Nu știu despre ce amintiri vorbiți. Aveam pentru el un flacon de medicamente...

Locotenentul tăcu puțin, privindu-l cu indiferență.

– I-l veți înapoia la întoarcere fratelui său și nimeni nu va pierde nimic, spuse rece. Păcat de această împrejurare nenorocită...

Arsenie salută și plecă.

Afară, aerul se mai limpezise. Se mai auzeau zgomotele unor incendii îndepărtate, și aerul mirosea a frunză proaspătă arsă de flăcări.

«Ce voia ăla să spună?» se gândi puțin nedumerit și deschise ranița, pe care o ținuse tot timpul în mână. Într-un buzunar interior găsi flaconul bine sigilat și privi marca americană, lipită peste tubul mat.

«Probabil că e o captură de la ruși.»

«Și dacă nu mă mai întorc acolo?»

«Or să te dea dezertor.»

«Dar dacă pe Tamara n-o mai găsești?»

Grăbi pașii. Trecu dincolo de bulevardul principal, și într-un sfert de ceas ajunse în fața casei ei. Intră în curte. Ușile erau

încuiate. O secundă, bănui că femeia plecase sau că era arestată, și se întoarse în stradă, așteptând. Era ora când ea trebuia să vină de la spital. Avea s-o aștepte cel mult un ceas; dacă nu apărea, se ivea nevoia să întrebe cu orice risc pe cineva de la spital ce se întâmplase cu ea.

Se întunecase, și grădinile din jur, sălbăticite, pentru că nimeni nu se mai îngrijea de ele, miroseau sălbatic a câmp. Sub cerul negru se mai zbăteau focuri roșii, îndepărtate. În copaci se aruncau păsări speriate.

Pe un trotuar se auziră pași, și din întuneric ieși silueta Tamarei. În jur nu mai ardea nici un felinar, totul parcă murise într-o spaimă și o uitare înfiorătoare.

– Bună seara, spuse sublocotenentul.

Femeia tresări, fără să se sperie însă, și când îi recunoscu chipul, se opri.

– Ai venit?

Avea în glas o mirare tristă. Părea foarte slăbită și palidă. Numai ochii frumoși luceau în lumina puțină.

– Tamara, credeam că nu te mai găsesc...

O sărută ușor pe buzee uscate și-i simți mirosul sălbatic al părului.

– Mâine nu mă mai găseai, spuse ea încet.

– Dar ce s-a întâmplat?

Intraseră în curtea lungă și întunecată. Pașii le alunecau pe iarbă.

– În noaptea asta plec din oraș. Ieri mi-au făcut percheziție acasă. Credeam că mă vor aresta...

– Și au găsit ceva?

– Nimic. Ce să găsească?! se miră ea într-un fel ciudat, parcă cu puțină complicitate. Mi-ai adus ce te-am rugat?

– Da.

Femeia deschise ușa, trase perdelele de camuflaj la toate ferestrele și abia după aceea aprinse lumina. Sublocotenentul așteptase lângă ușă. Lucrurile ieșiră din întunericul dens și

răsuflară ușurați amândoi. O văzu bine. Era foarte obosită, avea cearcăne negre sub ochi și slăbise mult. Dar în neglijența părului, în febra ochilor mai păstra ceva foarte frumos.

Arsenie scotoci în ranița aruncată la picioare.

– N-am putut lua mai mult, ca să nu bată la ochi.

Puse pe masă câteva pachete unsuroase de trotil, care semănau cu niște lumânări. Apoi scoase un ghem de șiret alb.

– Umblă ușor cu materialul, spuse. Vezi unde-l pui. Când pleci?

– În noaptea asta vine cineva să mă ia.

– Pot să merg cu tine?

Dezlegarea îndelungatei sale îndoieli venise de la sine.

– Te-ai gândit bine?

– Da.

Ea nu mai întrebă nimic. Se apropie de el, îi luă mâinile și i le strânse.

– Am știut de la început totul. Poate de aceea nici nu mi-a fost teamă de tine. Dar dacă ne prind?

– M-am gândit bine la toate. Maică-mea o să fie foarte nefericită. Poate mai târziu, când această lungă mizerie va lua sfârșit, va înțelege totul. Până atunci va suferi. Dar nici așa nu mai puteam trăi...

Erau singuri în odaia aceea, parcă străină pentru amândoi, prea mare și inutilă acum.

– Tamara, nu mi-a fost ușor.

Era ostenit, frânt de oboseală și se așeză pe un scaun.

– Ce-i cu tine? îl întrebă femeia.

– N-am dormit de mult.

– Întâi să-ți dau ceva să mănânci, și după aceea te culci. Te voi trezi eu când va trebui să plecăm.

– Ai niște haine pentru mine?

– Nu e nevoie. La bariere, soldații nu vor întreba nimic dacă vor vedea că ești ofițer. Dincolo, vom găsi ceva...

Și până să se întoarcă Tamara cu mâncarea, sublocotenentul căzu într-un somn adânc, cu capul pe masă.

*

Trecuse de miezul nopții. Femeia deschisese larg o fereastră și privea cerul plin de stele. Toate luminile casei erau stinse. Nu simțea nici un pic de frică, dar se gândea că poate oamenii aceia care o suspectau puteau să vină și în noaptea asta. Ascunsese puținele bagaje în grădină, lângă poarta curții. În odăi totul era la locul lui, nimic nu trăda plecarea apropiată. Cât despre bărbat...

«E ostenit, gândi. N-a dormit de mult.»

O încerca un sentiment tulbure.

«Dar dacă dezertarea aceasta era numai o comedie?»

«Nu e adevărat», se contrazise. «Pare un om sincer. Odată mi-a salvat viața.»

«Poate vrea să afle mai multe...»

«Prostii, n-are mutra unui spion...»

De afară se auzi un zgomot înfundat de motocicletă. Femeia închise ferestrele și trecu dincolo, aprinzând un bec mic. La ușă ciocăni cineva într-un fel sepcial. Tamara descuie. Afară aștepta un om între două vârste, foarte înalt, îmbrăcat într-o haină ușoară.

– Tată, ai sosit?

Se îmbrățișară.

– Ce mai e pe la voi?

– Am trotilul!

– Omul acela s-a întors?

Vorbeau în șoaptă dintr-o veche deprindere, când rusește, când românește.

– Da.

– Unde e?

– Doarme dincolo. Mi-a cerut să-l luăm cu noi...

– E sigur?

Femeia n-avu nici un moment de ezitare.

– Da. Ai un loc și pentru el în ataș?

– Am venit singur. Ce mai e la spital?

– Ieri mi-au făcut o percheziție. Trebuie să dispar.

– Nici nu te mai lăsam eu. Mai ales după bombardamentul de astăzi, vor turba. Bagajele sunt gata?

– Da. Am lăsat totul lângă poartă. Să-l scol?

– Tamara, îți iei o mare răspundere, spuse bărbatul.

– Știu. A dezertat. Mi-a spus că mâine în zori trebuia să se întoarcă pe front și nu mai vrea.

– Bine, am încredere în tine.

– Atunci?

– Ai răbdare.

Deschise ușor, cu precauție, ușa care da spre încăperea unde dormea sublocotenentul. Avea la el o lanternă, pe care o plimbă întâi pe pereți.

– Doarme adânc.

– N-a dormit de mai multe zile.

– Cu atât mai bine.

– Ce vrei să faci?

– Are arme?

– Cum, crezi că...

– Nu cred nimic. Trebuie numai să controlez.

Pe spătarul unui scaun, Arsenie își lăsase haina și porthartul. Cizmele și le scosese și le aruncase la capătul patului. Cravata atârna pe alt scaun. Centura cu pistolul sta pe masă. Noul-sosit căută în teaca de piele și scoase afară arma negricioasă și grea. Trase magazia și o goli.

Apoi deșertă porthartul. Înăuntru se aflau câteva hărți, pe care le vârî într-un buzunar.

– Astea n-or să-i mai trebuie. Poate nouă ne vor folosi.

Sublocotenentul gemu în somn. Cei doi tăcură o clipă lungă. Lumina lanternei pieri într-o secundă. Pe urmă iar i se auzi respirația regulată.

– Și-aici? întrebă din nou bărbatul, aruncând fascicolul de lumină asupra raniței.

O ridică și o așeză pe masă. Scotoci puțin înăuntru și scoase afară o cămașă ușoară de mătase.

– Rufe de schimb, zise aproape plictisit.

Vru să o arunce la loc înăuntru, dar se răzgândi. Căută în buzunarele hainei, aruncată pe spătar, și-i întinse Tamarei lanterna.

– Ține puțin, să-i vedem actele.

Scotoci meticulos și scoase afară toate hârtiile și un portmoneu de piele.

– Citește cu atenție, tu știi mai bine românește, îi spuse.

Femeia cercetă pe rând actele militare ale sublocotenentului. Mai erau două scrisori și câteva bonuri mai vechi. Nimic important. Puse totul la loc.

– Cred că n-avem de ce să ne temem.

Bărbatul pipăi marginile de stofă ale hainei militare, și când termină, introduse totul în buzunare, fără grabă. Văzu cămașa și ranița goală ca o armonică dezumflată. Se ridică în picioare și o răsturnă. Din buzunarul ei, pe masă se rostogoli, cu un zgomot ușor, flaconul cu medicamente al colonelului Comșa.

– Asta ce mai e?

Tamara citi eticheta, privi sigiliul și ridică ochii la celălalt.

– Niște medicamente americane.

Cu o grabă ciudată, bărbatul luă capsula de sticlă mată și-o frânse la un capăt, vărsând conținutul pe bucata lustruită de lemn...

*

Soarele arunca pe podele o urmă subțire, strălucitoare. Perdeaua de hârtie neagră pentru camuflaj nu acoperea în întregime geamurile, și în firele argintii de lumină jucau pete ușoare de praf. Era cald, zăduf, și sublocotenentul se trezi cu presimțirea că ceva nu era în regulă. Dormise mult mai mult decât

trebuia, și deocamdată lumina tulbure din odaie nu-l nelinişti. Se ridică în coate și se uită la dârele de soare. Sări în picioare și trase perdeaua de hârtie cu un gest grăbit. După aceea privi ceasul. Era 10 și 13 minute, exact. Ce se întâmplase? După întunericul acela, lumina, prea brutală, îl orbi. Strigă încet:

– Tamara, Tamara. Unde ești?

Bănuia că omul care trebuise să vină s-o ia nu reușise să ajungă în noaptea aceasta până aici și că ea se afla pe undeva prin apropiere. Deschise ușa și ieși în sufrageria goală, strigând încet:

– Tamara, Tamara...

Nu-i răspunse nimeni și simți că în casă nu se mai află nimeni.

«Doar n-a plecat și m-a lăsat aici...»

Pătrunse în mica bucătărioară de alături, tot chemând-o:

– Tamara, Tamara!

Ieși în antreul rece, cu geamuri multe, și deschise ușa. Nu era încuiată. Privi curtea pustie, năpădită de iarbă. Nu era nimeni. De undeva se auzeau cocoșii cântând. Afară era soare, cald, și copacii cu frunza proaspătă parcă ardeau într-un foc verde, proaspăt. Mirosea a fân, ca la țară.

«Unde-o fi? Să fi plecat la spital?»

Parcă liniștindu-se puțin, se uită în jur. Era o zi frumoasă de început pretimpuriu de vară. Cerul avea mici nori albi, călători. În fața casei văzu o cișmea. Răsuci micul ghivent de aluminiu, și jos țâșni un șuvoi rece. Era numai în cămașă, abia apucase să-și tragă cizmele. Își vârî capul sub apa proaspătă și, urlând de plăcere, se scutură ca un câine, simțind răceala lichidului, care țâșnea prin gura cișmelei. «Poate a mers să aducă ceva de mâncare. Dar are oare bani? Nici n-am întrebat-o aseară. Am căzut cu capul pe masă, ea m-a trezit, am mâncat ceva, nici nu mai știu ce, și-am căzut lat în pat...»

Se mai uită la ceasul de la mână, stropit de apă.

«Avionul s-a dus dracului! Peste o oră, colonelul o să întrebe de mine și-o să rămână trăsnit când o auzi că nu m-am întors. Dar l-am prevenit, ce-i drept...»

Dar în aceeași clipă își dădu seama că din momentul acela era dezertor.

Se întoarse tulburat în casă, deschise ușa antreului, intră iar în prima încăpere și strigă de câteva ori, ca și când tot mai spera într-o glumă a femeii, ascunsă în cine știe ce ungher al casei:

– Tamara, Tamara...

În momentul acela, simți că obrazul îi îngheață.

Căzu pe un scaun și privirile îi rămaseră pe flaconul cu medicamente al colonelului Comșa, sfărâmat la capătul unde avusese sigiliul. Pe masă se aflau mai multe inele de aur, niște verighete ușoare, pe spatele cărora erau încrustate nume rusești, în chirilică. Sublocotenentul Arsenie, aproape nebun, le numără mașinal, unul câte unul. Erau optsprezece...

*

După o săptămână, într-o gară aflată mult în spatele frontului, fu prins de către o patrulă un sublocotenent fără acte, care refuza să spună cum se numește și cărui regiment aparține. După cercetări minuțioase, i se stabili identitatea, și pentru că starea de spirit a armatei era foarte proastă, fu executat, după o judecată sumară în fața rămășițelor companiei sale.

VÂNZAREA DE FRATE

AMZA HAIDUCUL

Să nu fi auzit cu urechile sale și să nu-l fi văzut cu ochii pe boier Hristea Belivacă, speriat și cu sufletul la gură după cele pățite, Domnitorul tot s-ar fi minunat. Să nu fie adică nimeni în stare să-l prindă pe Amza ăsta cu ai lui? Să stea poterele cu deștul în gură și să se uite cum face ceata asta spurcată de haiduci de râs puterea domniei sale? Păi la Rusănești, mai an prădaseră conacul lui Pantelimon Dracea, lăsând paza mofluză și fugind și c-o îndrăcită de slugă de era omul lor, abia atunci dovedită; la Vădastra unde trăia un popă hoț, Amza cu ai lui îl siliseră pe acesta să înmormânteze șapte bătrâni cu slujba pe de pomană, ceea ce Domnul parcă mai înțelegea, la Râmnic, Biv Vel Vornicul Mindache nu murise de frică numai ce-i auzise pe la porți? La Cloșani, numai frunza-n pom mai rămăsese după trecerea lor, că luaseră vitele și le-mpărțiseră la săraci. Astă-primăvară, pe la un prânzișor cine mi-aținea calea birnicilor la un pod și mi-i sucălea de nu se mai vedeau fulgii? Amza cu ai lui! Umblau după el, îi prindeau urma, acuși ziceai că pică în ghearele poterei, dar odată îi înghițea codrul, nu mai rămânea urmă, parcă le-ar fi șters ploile și vânturile. Se trăgeau pe la peșteri, iarna petreceau prin sate, cumetreau, cine să-i vânză, că aduceau daruri, nu luau, nădejdea urgisiților erau, pe unde treceau, înflorea locul și se făcea dreptatea. Dar asta n-o mai gândea Domnitorul, că nu-i venea bine!

Pe boier Hristea îl primise într-o dimineață, după Sfântul Dumitru la el în iatac, mai înveselit de întâmplare, mai cu îngrijorare, că dacă arde la vecin, poate să ardă și la tine-n ogradă, așa că poruncă tot dădu, să se întărească paza pe la barierele Bucureștilor, că hoțul și smintitul avea obiceiuri proaste: dormea în târg câteodată, petrecea cu lăutarii de gât și p-aici se ducea, fără grijă și supărare, lăsând numai vorbă c-o să se mai întoarne și-o să aibă grijă de pricopsiți.

– Îndurare, Măria-Ta, zisese boier Hristea, abia târându-și cele cărnuri dospite, de atâta stat și petrecere, pe la moșiile sale lăturalnice. Iote că vin și eu cu necazurile mele, și că de mult nu mai m-am arătat să te supăr.

Domnul l-a privit de pe pernele sale moi, cusute cu baibafir, și-a mângâiat ochii pe un ghiordez stins, de lână de la Persia, a tras din ciubuc și i-a făcut un semn moale cu mâna, dându-i adică ghies, să spună ce-l ustura.

Belivacă, asudat tot, abia coborât din droașca ce-l adusese de la Muiereasa, a spus tot pe nerăsuflate, abia ținându-și spaima în suflet, să nu s-arate fricos, că asta lui Vodă tare nu-i plăcea.

– Să vezi, Înălțimea-Ta, cum a fost... Acuși după ce fii-mea, cum vei fi auzit, mi-a făcut rușinea ce mi-a făcut-o, m-am tras mai la țară, să nu mă spurce lumea cu vorbe murdare. Stau cu a mea și ne rugăm să ne ierte Domnul Dumnezeu pentru multele noastre păcate, ne spășim și nu vrem să urgisim pe nimeni...

Slugile schimbau aerul aprinzând mirodenii, târându-se cu pași neauziți pe-afară. Boier Hristea tot cu mâna la piept, neașezat, spunea-spunea.

– ... cum stam noi așa, mai alaltăieri, pe la murgul zilei, numai ce-aud icnete-n curte. Dau să ies afară, să privesc, ce-mi văd ochii? Curtea plină de cai și lume. Venise Amza cu ai lui, strângea slugile pe două rânduri și striga la ei. Pun zăvoarele la ușă, iau pușca din cui, îmi fac o cruce mare și-i spun muierii: Roagă-te că ne-a sunat ceasul! Afară, haiducii ca la nuntă, căci nu se sinchiseau, cărau sacii, umblau la pivniță; paznicii lați în

curte că s-aprinseseră focurile și-i vedeam cu capetele zdrobite, legați fedeleș, pe-ăi de vruseseră să dea alarma, că n-am auzit nimic, ca pisicile sunt, Doamne ferește!

– Așa le trebuie dacă nu priveghează cum trebuie, zise Vodă înciudat de povestirea boierului.

– Cum să mai vegheze, Înălțimea Ta? parcă la Iordache Balș cum au picat ziua-nămiaza mare și i-au pus pe arnăuți cu zgaibaracele-n sus! Ăștia nu-s oameni, haiduci sunt, păi știe Măria-Ta cum pătrund unde nici dracu nu gândește?

– Zi-i, lasă vorbele! îl îndemnă Domnitorul plictisit de atâta sucăleală în loc.

– Cum spuneam, luasem pușca, ei nici nu mă băgau în seamă. Când au terminat cu căratul, de-au scos și vitele din grajduri, Amza mi-a strigat de undeva din întuneric, că nu s-arăta: „Boier Belivacă, fă-te-n pridvor să te vază copiii ăștia, cum oi fi, în izmene, în pielea goală, că dacă nu, o să ne dăm jos la tine..."

– Cum adică să se dea jos la dumneata? întrebă Vodă abia ținându-și râsul, că ei erau în curte și dumneata taman sus, în cerdac – c-am fost pe-acolo...

– Așa e vorba lor, Înălțimea-Ta. Râd de omul cinstit.

– Bine, deci te-au poftit afară...

– Poftit, Măria-Ta.

– Și-ai ieșit?

– M-am codit ce m-am codit, cât să mă mai gândesc m-am trezit cu unu-n casă: „Stai, boier Belivacă, să nu miști că îți stricăm mațele și n-avem trebuință de-așa o treabă!"

– Pe unde intrase?

– Pe horn, Măria-Ta, arăta cum e dracu, negru tot de funingine, cu ochii cât ceapa și cu un pistol în mână, gata să-mi facă felul, încă a mea a și căzut pe spate de spaimă...

Vodă mai trase din tabac, se făcu oleacă pe-o parte să-și ia șerbetul adus de slugi și nu-l pofti pe musafir să șadă, deși acela era ostenit și nădușise tot la grozăviile povestite.

– Ce-aveți cu mine, oameni buni? l-am întrebat. – Nimic, boier Belivacă, o să-ți bem numai prisoasele că tare mai jăgmănești lumea! – Ce prisoase, păcatele mele, că mă port după cum e scris în lege, n-am asuprit pe nimeni, de pomană dau, biserică am zidit pentru sufletul meu și-al urmașilor, și-atunci? – Lasă, o să te descurci cu Amza, până atunci ridică zăvoarele că te-așteaptă căpitanul nostru în curte cu rudele sale, să mai petrecem nițeluși. Știi și dumia-ta ce viață ducem! Am deschis, eram ca varul, nevastă-mea gemea de ziceam că moare... Și-uite așa, dacă răbdările Măriei-Tale mai țin, am petrecut o noapte de chin...

– Spune, spune, îl îndeamnă Domnitorul cu o bucurie ascunsă, pentru că prieteni erau dar nu se iubeau și răul altuia nu e ca răul nostru.

– Mi-au vămuit lăzile, mi-au strâns țoalele, mi-au băut vinul și-au petrecut sub nasul meu până la ziuă...

– Și domnia-ta ce făcea în ăst timp?

– Păi, întâi Amza mi-a spus: „Boier Belivacă, cuminte să fii că de rest avem noi grijă. Sângele nu place haiducului și după câte știi nu omorâm decât atunci când nu mai avem ce face, așa că dacă nu te împotrivești noi o să ne mai veselim o țâră, și până ce strângem totul dup-acilea și o să rămâi singur... “ „Bine, m-am învoit, vă dau tot numai să scap cu viață!“ – O să scapi ca să ai ce povesti Domnului tău, a mai spus...

– Ei?! se miră Domnul trăgând tare pe nas tutunul.

– Da, Măria-Ta, că de-aia am venit, să te țin în cunoștință.

– Ce nevoie aveam eu de vorba lui?

Boier Hristea Belivacă își mișcă ușor cărnurile și se uită la mâinile grase văduvite de inele.

– A auzit cum că Înălțimea-Ta ar vrea să mai domnească o dată și că pentru asta ai mai mări birurile...

Se făcu tăcere. Se auzeau canarii în colivii, pigulindu-și aripile frumos împodobite.

– Și ce-are de gând?

– Știu și eu? L-o fi apucat cheful să se agațe de oamenii Măriei-Tale...

– Păi nu-i numără pe-ai lui dimineața? Nu știe că am o oștire întreagă și că o să-l strâng de pe unde s-ascunde și-o să-i dau foc, și-o să-l fac să-și blesteme zilele?

Vodă se mâniase. Sta ridicat din perne și se uita pe geam afară în piață.

– Păi asta voiam și eu, Măria-Ta, să faci la un fel, să pui mâna pe el, să-l termini că s-a săturat lumea de atâta năpastă!

– Bine! tăie Domnitorul, care nu voia să s-arate mai furios decât trebuia. Mai curând spune-mi, că acuși mi-am amintit, unde-ți erau câinii? C-am auzit că ți-ai adus niște dulăi cât vițeii, răi și sălbatici de rup un cal în două!

– Mai târziu, după plecarea lor, am văzut cum stă tărășenia. I-au momit cu gogoloașe de seu în care au vârât călți. Până să dea de veste, zăceau cu burțile umflate... Cât privește paznicii, ei erau năbușiți cu călușe de iarbă în gură. Drept spun, noaptea asta am crezut că dau ortul popii.

– Cum adică?

– Păi nunta nu se terminase. După ce m-au sărăcit și-au mai petrecut și-au adus aminte de unele fapte...

– Ce spui?

– Da. M-au afumat bine cu ardei, cum făceau arnăuții mei cu argații. M-au legat într-un pom cu capul în jos și m-au lăsat acolo până m-o găsit cineva, spunând că așa plătește poporul pentru relele ce i le facem noi, adică, stăpânirea...

– Și-ai petrecut bine în copacul acela?

– Râzi, Doamne, dar simțeam că mă sfârșesc...

– Te cred și eu, trebuie să fi găsit vreun gorun de-o sută de ani în stare să te țină cât ești domnia-ta de ușurel!

Se mâniase, glumea cu glasul lui neplăcut care nu aducea niciodată nimic bun, așa că boier Hristea Belivacă ceru îngăduință să se retragă.

– Numa un lucru să-mi mai spui: cum arată Amza ăsta și cine este?

– Un zdrahon pornit și crud, lege n-are! A slujit în garda domnească, a păzit vămile într-o vreme și se spune că era destul de cinstit...

– Și cine l-a smintit de nu știe de frică?

– A iubit o femeie, dar ea a luat un boier și când au făcut nunta, el tânăr fiind, și-a pierdut mințile și a venit cu o ceată de haiduci și-a dat foc bisericii unde aceea nuntea. A ars toată lumea, mai mare jalea! De-atunci stă fugit în codru și cică împarte dreptatea. Pe avuți nu-i suferă!

– Și de ce dregătorii mei nu fac nimic să mi-l puie în butuci și să mi-l aducă aici să-i scurtez dreapta și să-i pun tigva goală pe treptele bisericii Stelea?

– Ajută, Doamne! zise boier Belivacă și făcu o cruce mare, până la pământ.

– Au ajuns deci toți neisprăviții să-și facă de cap în Țara Românească și oamenii mei dorm?

Domnitorul bătu din palme și iute se ivi un bărbat tuns chilug, ascuns până atunci după perdele.

– Poruncă, Măria-Ta!

– Să vie medelnicerul Sotir!

După câteva clipe se ivi cel chemat, un bărbat înalt și ochios, cu mustăți mari, negre, cu priviri întunecate și bănuitoare.

– Auzi ce-mi spune boier Belivacă, zise cu o falsă liniște Vodă, că nu mai avem pace și că Amza acela tot și-ar face de cap cu ai lui!

– Așa-i, Măria-Ta.

– Și Aga Bălăceanu ce păzește?

– A încercat cu de toate, dar nu-i chip. Amza fuge, s-ascunde, nu-l poate dovedi, deși într-o luptă dreaptă praf l-ar face!

– Și e liniștit pentru asta?

– Nu, dar trebuie răbdare, Înălțimea-Ta. Răbdare și șiretenie, altfel nu-l putem dovedi.

– N-am timp, medelnicere Sotir. Să-l chemi la mine să dea socoteală. Știi că mai sunt numai câteva săptămâni și sosește Ahmet. Până atunci îmi trebuie liniște. Sultanului nu-i plac domnii cu mâna moale. Unde e liniște înseamnă că sunt și dobânzi. Ori turcul dobânzi vrea, nu răzmeriță. Viu sau mort trebuie să mi-l aducă pe cutezător aici.

Medelnicerul se înclină și spuse cu hotărâre:

– Măria-Ta, spurcatul o să plătească totul până la ce-a băut!

În clipa aceea, pe ușă își făcu loc un cămăraș. Era pierit tot, cu capul la pământ, încât abia îl mai auziră ce spune:

– Măria-Ta, îngăduie căpitanului Iani să intre să-ți spună o vorbă...

– Să intre, azi merge moara dracului...

Pe după perdele se ivi un bărbat bine legat ducând o tavă însângerată. Cei de față se cutremurară.

– Ce-i? întrebă Vodă.

– Urechea cârc-serdarului Dabija, i-a tăiat-o hoțomanul de Amza și-a trimis-o în dar Domniei Tale...

– Piei! Cum îți îngădui să vii cu asemenea podoabe?

Domnitorul rămase singur cu boier Hristea Belivacă. Tăcură o vreme grea, privind afară spre piața pustie a agiei.

– Ei? făcu Vodă într-un târziu, ai adormit?

– Cum s-adorm, mișelul de mine, în fața Domniei-Tale, dar m-a luat o groază, așa...

– Ăstuia de ce i-a tăiat urechea, că se laudă că nu-i place sângele?

– E-o poveste încurcată, Doamne, de ce să te necăjesc taman într-o astfel de zi?

– Spune-o și nu te mai izmeni!

– Dabija i-a pețit logodnica cu boierul Ralet...

– Nu înțeleg.

– Era dragoste mare, Măria-Ta. Ăsta, Amza, părea om de înțeles, își făcea datoria, numai bani nu prea avea. Acum, la serviciul vămilor știți cum este, dacă nu curge, pică, s-ar fi putut

azăveni și el, dar nu-l lăsa cinstea, așa că nestrângând nimic și Dafinei, c-așa o chema pe logodnică, trebuindu-i un om cu bani, ce s-a gândit frate-său, ia s-o dea după Ralet, ăl ce-și băuse moșiile și le jucase în cărți și se lăuda că are mine de sare de la Domnie...

– Știu, știu...

– Așa încât deși făcuseră împreună de caraulă, dormiseră între cai pe la regimenturi, nu și-a lăsat sora să-l ia pe căpitanul Amza. El l-a făcut haiduc cu alte cuvinte. Și uite că după atâția ani i-a plătit-o, și-asta după ce-a ars-o și pe soru-sa de vie în biserică la Morunglav.

– Cumplită poveste! Dar tot nu înțeleg de ce mi-a trimis mie urechea lui Dabija?

– Să te-nfricoșeze, Măria-Ta, pentru că pe toate le află, are oameni în palat, știe ce gândești și ce vrei, te iscodește fără să știi...

– Ce spui, boier Belivacă și de ce abia acuși grăești, au ți s-a făcut de surghiun, de mânăstire?

– N-am îndrăznit, Măria-Ta, bănuiam că atâta lucru ar trebui să nu treci cu vederea...

– Și n-ai putea să-mi spui pe cine bănuiești? Că omul ăsta mi se pare primejdios. Ori vrea ceva mai mult decât dreptatea lui de țigan?

– Nu vrea nimic, dar ăștia-s oamenii cei mai răi! Nu pe Măria-Ta o să-l învețe un păcătos ca mine. Cât despre cei de te vând, ei trebuie să-ți fie aproape și cum pereții au urechi pretutindeni, să nu te miri că de mâine începând o să ai neplăceri de vreme ce-i vrei cu adevărat pieirea și-ai poruncit să ți se aducă tigva lui!

– Încurcate-s căile Domnului, boier Belivacă. Crezi că n-am slugi de credință și că omul ăsta cu ceata lui de neisprăviți o să-mi încurce drumul spre a doua mea domnie?

– Nu trebuie să ai grijă, Înălțimea-Ta, mai sunt armele, banii și trădarea. Pentru că pe ele ne bizuim, de astea n-a scăpat nimeni, crede-mă! Ai biruit Măria-Ta intrigile de la Stambul,

ai știut să-ți câștigi prieteni acolo unde erau numai dușmani, darmite pe un calic n-o să-l pui la pământ? Azi a tăiat el o ureche de boier, mâine o să-l punem la cazne și-atunci să vezi comedie!

– Crezi, boier Belivacă?

– Cred, Măria-Ta, și până atunci mai lasă-mă să stau oleacă pe sofa că mi-au obosit oasele de ce port pe mine și-ar mai trebui să mai vorbim de-ale noastre, despre zahèrele și muieri, că și ele au ale lor, ne trebuie, și dacă ne-om tot văita, unde ajungem, că viața e scurtă, Înălțimea-Ta, și tare-aș mai avea să-ți spun multe!

VÂNZAREA DE FRATE

Cârc-serdarul Iamandi nu avea cea mai bună fire de pe lume. Când îi mergeau treburile tremura rânza în el de bucurie și tare se veselea, dar cum era acuși, după ce belise satele să strângă birurile și lăsase lumea-n lacrimi, cu toate pușcoacele arnăuților care-i păzeau chervanul, nu se simțea în siguranță. Erau și niște locuri adosite, străjuite de păduri bătrâne, prăbușite de vreme, necălcate decât de sălbăticiuni și drumurile, o nenorocire, dacă te apuca seara trebuia să deshami caii, să aprinzi focurile și să pândești cu ochii deschiși spre cele întunecimi nepătrunse, să nu se ivească cine mai știe cine, că și vorba că pe aici haiducea Amza cu ai lui nu era numai un zvon. Plângerile soseau cu nemiluita și el ce să facă mai întâi? Să strângă birurile pentru domnitor că venea harapul Ahmet cu năframa lui neagră ținută în sân și se ducea binele și pe Vodă cam la vremea asta îl nădușau grijile și nu mai dormea. Pe el, Iamandi îl avea de credință și dacă nici cu puterea armelor sale și cu biciul nu reușea să strângă ce se cuvenea, pe seama cui să lase treaba asta?

De când cu ivirea ticălosului ăsta de haiduc și treburile sale mergeau mai greu, că lumea învățase să se împotrivească. Satele se pustiau, vitele, chirnave cum erau, fără vlagă, erau trase în cine știe care văioage și ascunse, curțile se deșertau: rămâneau numai miloagele de muieri, cu care nu era chip să te înțelegi

și copiii, cu muci la gură, slabi ca niște schelete, să le dai de pomană, nu să le iei vițelul sau capra din curte, și aia dosită prin cine știe ce colț, să nu s-audă, să nu se vadă. Bani, cum nu poți lua de la mort, așa nu scotea el, dar mai avea câte un lătrău de-ai săi care șoptea la urechea oamenilor stăpânirii cam pe unde s-ar mai afla câte ceva, prin cimitirele mărginașe, oricine știe prin ce hoagă și-atunci arnăuții dădeau ghies cailor și alergau într-acolo și se întorceau cu vitișoarele, după care urmau și rumânii, spășiți, numai cu o ură ascunsă în ochi, pândindu-i, gata să le sară în cârcă și să-i termine dacă s-ar fi dovedit slabi de înger.

Săptămâna asta treburile merseseră ceva mai bine, avusese treabă nu jucărie, până strânsese turmele laolaltă, până făcuse târgul cu negustorii gelepi, până ce tocmise și schimbase vitele în pungi de galbeni, la menzil și adunase și o ladă de gălbiori, pentru sufletul său, că nici pe ce-i da Domnul nu putea să-l slujească, suflet de slugă era, și sluga ce nu-și știe interesul ajunge pe podul calicilor cu mâna întinsă. Petrecuse la hanul de poștă cu ai lui, le dăduse partea, cum obișnuia, să nu-și audă vorbe pe la urechile stăpânului, îi lăsase să se îmbete cu rândul, tot cu ochii în patru să nu-l calce hoții și tâlharii și când crezuse că sosise vremea întoarcerii dăduse semnalul de pornire. Caii poterei erau bine hrăniți, băgaseră slugile hangiului și câte o vadră de apă în ei să țină la drum, vremea se arăta frumoasă, deși în călindare s-anunța Brumărelul și dimineața de tot o ceață ușoară învăluise locurile.

Acum cârc-serdarul, hodinit, sta în rădvan și privea dealurile din jur, cu viile lor abia culese, pustiite parcă, dar de tot frumoase. Aerul mirosea a razachie ca un pahar și un vântuleț căra spre șoseaua de piatră sfărâmată în copite frunze galbene, mototolite și ciuruite.

– Colții Strigoaiei! strigă careva de pe capră și biciui bine caii înaintași să le dea curaj, că începea codrul cel negru, întomnat acum, crunt și vechi, cu albele lui lumini abia strecurate printre coroanele grele de frunziș. Loc al tâlharilor, plin

de oase de drumeți fără noroc, nu tu o fântână, nu tu un acoperiș, nu tu un loc de popas, să-ți tragi sufletul. Dacă trecea de cuibul ăsta, cu toți arnăuții lui, cârc-serdarul s-ar fi numit că se află în București. Era plin de praf până în gât și abia aștepta s-ajungă la kera Duduca, pe podul Beilicului, unde numai carne macră se găsea și câte un sfârc de fată neîncepută cum îi plăcea lui și parșivului de boier Ralet, cât nu dăduse în primire și nu apucase să-și pună pirostriile. Unde mai adăugai lăutarii și jocurile, să tot petreci după ce ai strâns și ți-ai făcut sfânta datorie către domnitor, care pentru asta te iubește, că-i aduci și nu te lași până nu te sfărâmi pe drumuri după dajdii, să-i umpli lui haznaua cu ce trebuie, că și el avea sfinți mai sus, care sfinți și ei trebuiau unși pe unde trebuiau.

Din gândurile astea plăcute îl scoaseră hurducăturile drumului rău, luat de ape, ce trecea prin vaduri pustiite de seceta verii, numai bolovani de-ți mușcai limba în gură la mers. Caii se cam împotriveau bicelor și surugiii strigau la ei înfricoșați și de întunecimea locului ce se adâncea în capcana codrului. Parcă asfințise și se iviră niște nuci înfășurați în cojile lor bătrâne și torturate. Mirosea a iod, lumina era verde ca sub turla bisericii Stelea, soarele uitat sus, deasupra copacilor, abia dacă mai arunca o lumină scursă, ca de rășină arsă. Cădeau rar fructele și se rostogoleau înaintea carâtei și caii iar se speriau și se cabrau, numai spume. Era o liniște înfricoșătoare, aici nici pasărea nu mai cânta de spaimă. Spre geamurile înguste, dincolo de care cârc-serdarul pândea cu mâna la oblânc, abia mai izbucnea câte o fâșie de lumină, ca cianura, spălând cu urma ei lumina obosită a pădurii.

Și în tăcerea neclintită, spartă numai de icnirile surugiilor și de trapul cailor, urechea lui de arnăut desluși ciudate strigăte. Nu era nici pițigușul, nu era nici bufnița, că aia tace ziua ori s-ascunde. Erau semnale ciudate venite parcă din fundul acelei păduri nemișcate, prăbușite în propria-i podoabă căzută ani și ani sub poalele sale, un covor putrezit de ploi și de ierni pierite

deasupra, aruncând în jur un miros ascuțit. La vreun luminiș, de undeva din horbota întunecată izbucnea soarele, ca o sferă galbenă, răsucindu-se parcă spre locul unde se îngropa în fiecare seară. Apoi iar se întuneca și inima bărbaților se strângea. Călăreții se adunau aproape. Flintele se legănau în mâinile însoțitorilor a primejdie. Simțiseră și arnăuții primejdia, prea nefirească era liniștea și prea ciudate acele strigăte răgușite de pasăre necunoscută. Cârc-serdarul nu era un om fricos, mai avusese înfruntări cu tâlharii, de data asta pe frunte i se ivi o nădușală subțire și parfumată care-i aminti de petrecerile pe care putea să le piardă neajungând la București. Scoase pistoalele și le așeză pe anteriu, acoperindu-le cu mâneca bogată de catifea în așa fel încât oamenii lui să nu-l simtă slab.

Rădvanul urca greu. Tufe sălbatice de mure, putrezite și ele, aruncau în aer esențe violente. Stejarii luaseră loc nucilor de la poalele râpei și frunza lor zimțată încă nu pălise, era verde, puternică, lucioasă, ca unsă cu ceară. Cântulețul acela nu dovedea până aici, puterea copacilor nu era clintită de nimic. Fu iar tăcere ca în clipa când Domnul Dumnezeu va fi hotărât să se plimbe singur prin aceste locuri sau prin altele asemănătoare. Pe potecile înfundate de rămășițele altor toamne, mișunau veverițe și un animal mare, negru, se ivi dintr-o potecă, turbând caii, care iar se cabrară, gata-gata să dea peste cap trăsura. Să fi fost un mistreț, cine știe, dispăruse și în urma lui rămăsese o groapă uriașă în lăstăriș și undeva în față tropotul lui tot mai cutremura pământul vechi.

Iar țiui ceva, pe sus, prin copaci și din spate și din jur răspunseră alte strigăte gâtuite; pe urmă se făcu liniște, ca înainte de a începe ploile cele mari. Lumina murise cu totul, un zid de frunze și crăci îndărătnice astupau drumul, lemnul lor obosit zgâria geamurile și surugiii plecaseră capul. Atunci se auzi un chiot și-o voce mare de bărbat, cum ar vorbi careva dintr-o peșteră:

– Ptrrrr! Stai, mă, că sosi finu cu plocon la nașu!

Și-atunci pocniră flintele într-aiurea și focurile lor sunară ca niște surcele rupte.

Caii o luară orbește înainte și trecură de un șanț, aruncându-l pe cârc-serdar cât colo. De undeva de sus, asupra convoiului se prăbușiră trupuri omenești, strigând și băgând groaza în arnăuți de parcă o ceată de arhangheli cu bâte și pistoale ar fi pogorât peste ei.

– Oprește caii, Duduveică, spuse careva.

Și focurile iar se auziră ciuruind frunzele.

– Stai, mă! Nu mai mișcați că vi-l omorâți pe cârc-serdar! se auzi iar vocea aceea mare. Ori nu știți cu cine stați față? Amza-haiducul vă face cinstea să vi s-arate într-un loc atât de frumos și voi vreți să-l speriați?

Mai trosniră cele flinte, mai rar, dar cârc-serdarul nu vedea pe nimeni înaintea-i de parcă oamenii lui ar fi vorbit cu duhurile. Carâta se prăbușise pe o parte și el își căuta zadarnic pistoalele. Caii cu picioarele frânte, că picaseră într-o groapă anume săpată, gemeau ca oamenii, trebuia să-și facă cineva pomană cu ei și să-i împuște. Arnăuții se risipiseră, vreo doi muriseră sub ochii lui, fulgerați. Care apucaseră să fugă, lași cum îi știa, nu aveau să se mai întoarcă.

Cârc-serdarul dădu să iasă, dar ușa se înțepenise în malul de pământ. Mai caraghios lucru nu putea să i se întâmple. Numai când fugise în izmene, noaptea de la o ibovnică cu bărbat, se mai simțise în halul ăsta de umilire. Scrâșnea și înjura cu toate cuvintele urâte pe care le știa.

Din pădure răsunară iar împușcături răzlețe. Pe el parcă îl uitaseră. Țipau oamenii răniți de moarte și careva trăgea de trăsură s-o scoată la lumină. Să-ți vinzi pielea scump cum avea el de gând, era nebunie curată, dar pe nenorociții de lefegii dacă mai apuca să intre în oraș, tot i-ar fi pus la pedepsele cele mai grele, pentru că prea se speriaseră și daseră dosul.

– O fi vreun sameș sau mai marele taxildarilor? întrebă bărbatul acela de-i zicea Amza și pe care el nu-l vedea. Sau vreo puică de cocoană, plecată-n cele plăceri?

Își băteau joc de el, era limpede, și să le răspunzi ar fi fost ca și când te-ai fi certat cu pereții.

– Să-l ajutăm să-și arate fustele, or să-l lăsăm să putrezească? Ce spui, Stânguleaso?

Ăsta, cu nume de muiere, râdea apăsat ca și când ar fi frecat una de alta două pietre de moară.

– Or să-l afumăm o țâră cu ardei, să se ivească pocăit afară și să nu mai umble cu pistoalele.

– Ieși, mă, care ești, afară și te arată! curmă Amza cel cu vocea aia grozavă. Dar aruncă mai întâi ce ai pe sub brâu, că altfel pulbere te facem, haida, repede, că nu e vreme și noi avem treabă an seară...

Trăsura fusese adusă mai pe o parte și putu să deschidă ușa, după ce aruncă mai întâi pistoalele lui cu prăsele de argint, darul Măriei-Sale, la ziua sa, în semn că-l slujise cu credință.

– Asta-i tot? întrebă careva, tot nevăzut, pentru că nu se arăta.

– Tot, zise cârc-serdarul, înțelegând că deasupra, pe acoperișul carâtei, îl pândea un haiduc.

– Ia mângâie-l pe la curmătură, glăsui iar Amza.

Îl luară pe sus și-l pipăiră pe dedesubt. Îi scoaseră un pumnal cu pietre la iveală și-l încearcă pe limbă, făcându-l să dispară într-o clipă. Acum îi văzu și el. Erau patru rumâni, cu căciuli pe sprinceană, cu niște mustăți fioroase de te băgau în groază. Pe șolduri purtau pistoale grele cu cocoașele ridicate și din nădragi ieșeau găitane și plumbi, puși în șir în tecile lor. Erau zidiți bine, hrăniți cu carne multă, să-ți fi dat un pumn te-ar fi pus jos fără multă vorbă. Numai în ochi aveau o nemilă ce-l îngheță pe cârc-serdar.

„Ăștia aici îmi lasă oasele, nu sunt duși la biserică..." gândi într-o clipă iute și fierbinte de spaimă.

– Parcă aş ghici eu cu cine am cinstea, făcu cel mai înalt dintre ei, Amza fără îndoială, apropiindu-se. Nu se deosebea de ceilalți decât prin aceea că părea neînarmat, pentru că pe sub bunda lui de oaie nu se zăreau tocurile de pistoale. Călca apăsat, ca armăsarii lui Vodă.

– Sunt cârc-serdarul Iamandi, o scurtă prizonierul, căruia nu-i plăcea vorba lungă. Căpetenia de oaste în slujba Domnului, ce pentru astă îndrăzneală ce-ați avut, o să vă scurteze capetele și o să vă taie dreapta...

Căpitanului de haiduci îi plăcu făloșenia palicarului și-i privi barba îngrijită.

– Bine! hotărî posomorât. Viața n-o să ți-o luăm. Atunci se ivi din spate unul dugos, cu o căciulă grea, ruptă dintr-o oaie, coborâtă deasupra sprâncenelor.

– Lasă-mi-l mie! făcu acela, să mi ți-l spânzur nițel de craca asta! și arătă un stejar neclintit în limpezimea serii venite devreme aici, sub poale de codru.

– Nu! Să ne dea dajdia și să povestească ce sate-a jăcmănit.

Cârc-serdarul se uita posac la ei și-și căuta neferii cu privirile, tot mai sperând că se vor întoarce și vor face sită din trupurile voinicilor ăstora, acuși, nici cinsprezece.

– Mi-am făcut datoria, atât. Am adunat birurile și îi duc Domnului ce i se cuvine.

– Snaga și puterea noastră! se răsti iar acela, fiorosul, cu căciula.

– Lasă-l, Răspopitule, și mai taci!

– Să-i ușurăm lăzile și să-l slobozim, făcu cel din dreapta căpitanului, un bărbat cam de 30 de ani, cu o privire șovăitoare și părul ca paiul.

– Bine zici, Sârbule, fratele meu de cruce, totdeauna ne-am înțeles asupra prețului. Și dacă mai rămâne ceva și pentru noi după ce-om da oamenilor ce li s-a furat, să-i bem cațaonului prisoasele.

Ceilalți căutau în dricul rădvanului. Surugiii, legați fedeleș, priveau din șanț cum îl jefuiau pe stăpân de tot ce agonisise

de la un drum plin de primejdii. Unde mai era dreptatea, gândeau ei, dacă fiecare poate să-ți pună pistoalele în piept, cât erai de stăpân?

Fură scoase afară pungile de galbeni, o avere cu toatele dacă le-ai fi vândut la un târg bun și fu găsită și lada cu gălbiori despre care nu știa decât omul de încredere al cârc-serdarului – neferul Pantilimon, și el bușit și legat lângă ceilalți prinși, vreo zece, cu toții la pământ, cu căluș în gură ca să nu se facă gălăgie.

Amza se apropie și deschise sipetul cu legături de fier încrustat prefirând galbenii printre degete.

– Bun preț, zise fratelui său de cruce, căpitanului Sârbu, cel cu părul gălbui, cum e puful puilor de rață, și cu o privire lacomă și parșivă.

– Buun! hotărî acela, neputând să-și ia ochii de la strălucirea aurului ce biruia întunericul pădurii.

– Să facem jumate-jumate! Duduveică, ia-n apropie-te.

Strigatul se ivi și-și crăpă chimirul în care căpitanul haiducilor vărsă jumate, cu un zgomot zornăitor ce parcă nu se mai isprăvea, fără să numere, după legea lor nescrisă, a codrului.

– Și cu ăștia știi ce facem! mai hotărî Amza. Ține-i, Sârbule!

Încuiase repede lădița și se uita iar crunt la cârc-serdar.

– Mare pagubă-i făcurăm amândoi lui Vodă, rosti scurt. Ți-aș tăia o ureche, cum mi-e obiceiul, să mă ții minte, dar parcă mai bine te pedepsesc, dacă te trimit viu Domnului, să aibă el grijă de tine pentru că n-ai știut să te porți cu avutul său cum se cuvine, nu-i așa, heruvimilor?

Ceata neagră și nedeslușită de haiduci din spate râse cu voci dogite în același timp, spărgând liniștea pădurii.

– Dați-i un cal!

Îi aduseră un cal, îl suiră repede în șa și loviră animalul în burtă cu putere.

– Călătorie sprincenată, Măria-Ta! făcu de jos, dintre ai, lui, Amza.

– O să ne mai vedem, nu putu să nu amenințe din mers cârc-serdarul.

– Dacă ne-o da Dumnezeu sănătate la amândoi!

– P-ăștia cum îi căpătuim? întrebă după aceea Sârbu.

Căpitanul haiducilor se gândi o clipă lungă și pe urmă se întoarse spre grămada de zdrențe omenești, dezarmate și miloage, ce de pe acum tremurau în nădragi de frică.

– Să-i punem în furci?

– Să-i ardem la tălpi?

– Să-i lăsăm numai în izmene și să-i dăm pradă foamei?

Fiecare întrebare anunța grozăvii fără nume și neferii începură să dârdâie.

– Spânzură-i cu capul în jos de cei stejari, hotărî Amza, deasupra drumului. De-or avea noroc ș-o trece careva, să le fie de bine! De nu s-or stinge de sete, să audă și ei moartea cum le dă ocol, așa cum fac prin sate când iau rumânii și-i chinuie, și-i leagă, și-i bat. Sângele nu-mi place decât în bătălie dreaptă. Dacă au avut norocul să ne cadă în față, măcar să ne țină minte că ne-am făcut pomană cu viețișoarele lor. Mergem. Suiți-i sus în leagăne și dați-i nițel huța, să mai râdă și ei puțin că destul i-am întristat noi... Azi am chef de trăsură, ia hai, Parpanghele, și mână o țâră în buiestru că m-am domnit și eu...

Se ivi un țigan dugos, cu o față oacheșe ca noaptea, cu doi ochi focoși și cu un bici în mână.

– Îndată, numai să găsesc doi cai zdraveni că pe ăștia îi terminarăm!

– Și voi aveți grijă pe-aici. Haide, Sârbule, suie colea lângă mine, că ne așteaptă Anița și noaptea-i lungă și bani avem și ne e bine, ori nu e așa?

Celălalt purta sicrinelul cu galbeni subsuoară ca pe un burduf de apă. Deschiseră ușa și se așezară în butcă.

Parpanghel terminase cu înșăuatul și ceilalți îi atârnaseră în pomi pe neferi.

– Petrecere bună! le ură Răspopitul și chiui o dată spre ceilalți haiduci:

– Ce face omul dup-o treabă bună?

– Cântă! răspunseră în cor rumânii.

– Atunci să v-aud!

Glasurile bărbătești se urcară sub coroanele grele de frunziș, lovind până în ceruri:

– Foaie verde trei livede
Nu știu zece, ori doisprece.
C-am mai frige de-un berbece.
Nu mi-l frige cum se frige,
Că mi-l pune în cârlige,
Ca să fie carnea dulce.
Geme codrul de voinici
La tot pasul câte cinci.
– Căprioară, surioară,
Nalță-te-n două picioare
Și roade codrul pe poale
Să văz raza soarelui,
Podoaba voinicului,
Că nouă ni s-a urât
Codrul tot cutreierând.

*

Într-a treia zi a petrecerii haiducești, Amza se așeză la masă și-l chemă pe frate-său de cruce să se sfătuiască. Erau obosiți amândoi, le cădea pleoapa, abia dăduseră țiganii afară din încăperea cea mare a hanului de la Răstoaca, de-l ținea Anița, ibovnica căpitanului, o muiere între două vârste, arsă în focurile dragostei de pe tot pământul, care acum le aducea un vin de năsipuri, amărui și ușor, să-și clătească gurile. Stăteau pe o laviță acoperită cu perne roșii și aspre și se uitau la galbenii

cârc-serdarului, risipiți pe masă, deasupra urmelor ulcelelor, umede și mirosind ușor.

– Acum că i-ai luat câful, spunea Sârbu, nici cârc-serdarul n-o să te ierte. O să se întoarcă cu poterele și-o să răscolească pădurile.

– Iacă taman de ce voiam și eu să plec cu Anița cu tot de aici, din pustietăți, că mi s-a urât. Avem banii ăștia pe care ție ți-i încredințez, deși cunosc că ai patima cărților. Numai că știi ce pățești dacă nu-mi duci la capăt ce am de gând...

– Ce vorbă-i asta, Amzo? se încruntă fratele lui de cruce.

– Lumea zice că dacă scapi la *Cișmeaua roșie,* sus, sau la *Papazoglu,* nu te lași până nu spânzuri ce creițari ai în buzunar...

– Vorbe!

– Om vedea...

Adună galbenii sunători sub facla care ardea rășină mirositoare și lumina dulce încăperea plină de oale smălțuite.

– Cu banii ăștia, mergi la kir Iani Pachiță, ăl de dă parale cu dobândă. Îi spui că ești fiul unui boier velit ce vede cum scapătă în datorii și vrea să înmulțească ce-a mai păstrat. De la el n-ai auzit nimic, dar se zice că ar vinde dărâmătura aia de lângă ulița Toptangiilor, de-i zice *La norocul cailor,* unde se adună numa lipscani. Ai da pe coșmelia lui 500 de galbeni, nu mai mult. El o să se oțărască, o să plângă că nu are ce face cu banii, dar că nu ar lăsa nici un pitac din 750. Te tocmești, cu 600 o scoți la capăt...

Sârbu adună în sicrinel galbenii cu palme lacome și mai ascultă nițel zuruitul plăcut al banilor.

– La drept vorbind, eu tot nu înțeleg de ce ne băgăm noi în gura lupului. Cât ne-ar căuta aici, suntem între ai noștri, codrul ne-ascunde, e tăcut ca mormântul, oamenii ne dau de veste când s-apropie primejdia.

– Nu mai întreba atâtea și du-te și fă ce-ți spun. Muierea asta, și o arătă pe Anița, o să deschidă sală de jocuri, pe câțiva o să-i băgăm slugi, să mai tragă cu urechea la ceea ce aud. Hanul

e în drumul chervanelor, mai vin negustori, mai aflăm cum stau mațele-n ei, ce plănuiesc, ce duc la Dunăre, cu ce scot banii. Care e om cu cinste și nu umblă să scoată sufletul rumânului, îl iertăm, care nu, îl așteptăm spre seară, să-l gâdilăm la oblânc...

– Asta era vorba deci, se dumiri fratele de cruce, mai încet la minte, ori numai prefăcut că este.

– Pe urmă, nu uita că se apropie strânsul haraciului și Vodă o să se prefacă în fiară cumplită, și-o să-și pună arnăuții pe strânsul dărilor. Am chef să belesc câțiva isprăvnicei și zapcii de plasă, să mă știe de frică, și cum să-i aflu pe unde umblă decât la masa de petrecere? Anița are boiu, o să-i mai ademenească, nu-i așa, vidmo?

Femeia se apropie de masă. Avea un chip pătimaș, scris cu condeiul dracului și din cămașa de in izbucneau afară, parcă fără voia lor, două țâțe de cărămidă, cu sfârcurile cât alunele. Când se mișca, în jur se clătina aerul, beat și lacom de trupul ei, zidit în ziua a opta, când Creatorul terminase cu cele bune și se apucase de rele.

– Ba bine că nu! făcu ea, arătându-și dinții toți cu care rupea văzduhul.

Sârbu simțea cum îi îngheață șira spinării de câte ori o vedea pe-aproape, dar cum să-ți arăți patima când pe șoldurile ei pusese laba-i noduroasă de pădurar, chiar Amza, ce toate ar fi iertat fratelui de cruce, numai dorința lui spurcată, nu.

– Atunci, cum facem? mai întrebă celălalt.

– Eu zic să plec mâine dimineață, în zori. Până seară sunt în București, facem înscrisurile și cele de trebuință și mă-ntorc!

– Bună treabă. Te duci la un negustor și schimbi hainele să nu te simtă careva. Te faci boier în bună-cuviință, că ești luminat la cap, tragi la un han mai scump să nu bată la ochi și cu asta, gata. Cât ține tocmeala, ia și tu obiceiurile boierești și plimbă-te cu trăsura până la grădina lui Scuffa, bani ai, or să-ți ajungă, poți face și risipă dacă ți-e la îndemână, numai să-mi duci la cap cele ce am de gând...

De jos se auzeau lăutarii cântând și lui Amza i se făcu să joace. Îi chemă și pe ceilalți sus, din beciurile vechiului han, cu țigani cu tot. Veniră pe rând, care mai treaz, care mai afanisit. Se ivi întâi pe ușă Duduveică, cel de împărțise banii rumânilor jecmăniți și rămăsese în urmă cu băutura, se arătă și Radu sin Matei, un flăcăiaș subțirel, cu o mustață rară de boboc și gura proaspătă ca a dascălilor de la mănăstirea Sărindar, se ivi și Stânguleasa, și Răspopitul, cel ce fugise de la treburile lui cucernice din pricina pastramei de capră și a curvelor podărese din Delea Veche, nu lipsea Mitrună, haiduc vechi din ceata lui Bărbat, spaima calemgiilor și a odobașilor din județ, erau de față – prâslea de Scarlat, cu obrazul lui ca luna, Vasilis și Cioabă, de fugiseră în seara Adormirii Maicii Domnului pe fereastra pușcăriei de la Curtea Veche, la o prinsoare, lăsând neferii cu gurile căscate la atâta curaj; oalelor cu vin pe care începuse iar a le căra Anița, cine le dădea ocol acum, cu nările ca armăsarii în călduri, decât Dascălul, cu Zlătaru și cu Păun, vegheați pe la margini de gurile lacome ale lui Grecu, Nica și Toader; de cei mai mici să nu pomenim că încurcau și ei locul cum puteau. Parpanghel cu a lui, Fira, o țigancă de toca ziua și noaptea cu gurița ei, ca melița, stăteau la o parte și frigeau fripturile, învârtind țepelușele și aruncând deasupra cărnii bine afumate mujdeii și cele de trebuință. Lăutarii mai la o parte o luară iar pe coarda pierzaniei, cum o făceau de trei zile și nu mai oboseau:

– Mă culcai în pat lungit,
Dedei veste c-am murit
S-aud dușmanii ce zic,
Mândrele ce le-am iubit.
Eu credeam că mă plâng toate
Când colo, nici jumătate...

Duduveică se cherchelise și striga după obiceiul lui la un pahar:
– Căpitane, toată lumea să trăiască numai noi să nu murim!

Și în toată veselia asta, în capul lui Sârbu încolți un gând mai vechi, pe care nimic nu-l trăda, pentru că ținea la băutură și nu arăta ce are pe dinăuntru. Numai Răspopitul îi mai prindea câteodată din zbor, privirea lacomă pe gâtul și pe țâțele Aniței, dar credea că i se pare din cauza vinului. Muierea juca cu căpitanul și se lăsa dusă de brațele lui voinice.

– Vii de la drum și-ai pune gura pe mine? îl necăjea ea, lăsându-se sucită când încolo, când încoace. Ui, ce ochi ai, m-ai îngropa!

– În brațele mele o să mori, patima lumii!

– N-aș zice. Voi ăștia călare numai pe muieri nu le călăriți!

– Vorbești de parcă m-ai fi cunoscut alaltăieri! Gazdă de hoți ce ești...

Femeia strânse sprâncenele și se gândi la ceva:

– Ori de când te cunosc, Amzo? Să tot fie anul, c-ai venit pe-aici cu ai tăi și n-ai mai plecat o săptămână. Îmi vedeam de ale mele...

– Ca Sfânta Vineri în pădure...

– Râzi, dar așa era...

– Vrei să spui că nu mai trăgeai câte un călător la așternut?

– Ce vorbe-s astea? Cu ce ți-am greșit de mă pedepsești cu vorbele tale?

– Glumesc și eu...

– Urâte glume!

Se supărase, vru să-l lase și se uită peste masă la ceilalți. Nu-i privea decât ochii lacomi ai lui Sârbu.

– Stai cu mine, ce ți-e? o ținu el cu mâinile puternice înfipte în șoldurile grele.

– Uliu, muică, unde ești să vezi cum se fac la noapte copiii! strigă de la locul lui fratele de cruce, pe neașteptate, ca și când ar fi ghicit că între ei se iscase zâzania.

Lăutarii o daseră iar pe cuvinte dulci:

– Cine ibovnică n-are
I se pare noaptea mare

Și cerguța grea-n spinare.
Cine-și are ibovnică
I se pare noaptea mică
Și cerguța ușurică
Ca pana de rândunică...

– Să pui s-aștearnă că mi-o fi! hotărî bărbatul și Anița îi întoarse spatele urcând sus în iatac, lăsându-i singuri, că știa datina: petrecerile astea începeau greu și nu se mai terminau și-o apucase și-o tristețe ucigașe. Ușă de biserică nu fusese, o știa și el, dar nici să i-o amintească când avea poftă și când n-avea iar nu se făcea...

Ajunsă sus, se trânti fără să se dezbrace pe chilimurile vechi așternute pe pat și plânse vreme îndelungată. Prin fereastra deschisă bătea o lună de toamnă, grea și stinsă. Augurul pălit freca zidurile vechi ale hanului și parcă-i părea rău și că pleacă de aici unde treburile îi merseseră bine după ce văduvise trei ani. Lumina puțină a nopții arăta șleaurile căruțelor săpate în noroiul argintiu. De jos se auzeau glasurile bărbătești, și parcă tare mai era bine să simți că sub stâlpii casei îți stă cineva care, oricât te-ar supăra, era al tău, stăpân. Așa că își șterse lacrimile, aprinse o lumânare și își așteptă ibovnicul, privindu-se în oglinda coclită a încăperii care mirosea a gutui, acum în coptul viilor, când noaptea parcă numai ielele iubirii mai colindau prin ținutul lor părăsit de oameni...

*

* *

Drumul până la București fusese mai greu decât își închipuise Sârbu. De la primul han de poștă, unde ajunsese pe la prânz, dându-se drept negustor și unde mâncase bine ca să-i țină, închiriase o trăsură cu patru cai, dând o sumă bună și cum începuse ploaia și căpățânile roților se înfundau în noroi și surugiii nu voiau să-și omoare animalele, înnoptase pe undeva,

la niște țărani, culcându-se devreme ca să apuce zorile, să nu mai întârzie încă o zi, după socoteala ce-și făcuse. Noaptea țârâiala nu contenise, i se făcuse și lehamite de atâta apă și se gândea aproape cu plăcere că scăpase de plictiseala de a sta în pădure cu ceilalți. Nu era făcut pentru așa ceva, chit că bătea coclaurile de mai mult de trei ani, fugit și el de la oaste pentru cauze nespuse. Amza știa că omorâse pe careva la un joc de cărți, dar Sârbu spunea că nu ăsta-i adevărul și că plecase din armată din pricina prigonirilor. Lucrul rămăsese încurcat și nici căpitanul haiducilor nu-l mai întrebase nimic, nici el nu mai aducea vorba vreodată de așa ceva. Se împrieteniseră la o bătaie cu potera, când Sârbu, pe atunci în ceata lui Bărbat, le venise în ajutor la un mare pericolon. Amza era cât pe-aci să-și piardă viața. Trăgeau în el și-ntr-ai lui din toate părțile, nu mai găseau scăpare. Întâmplarea, mila lui Dumnezeu, cine mai știe cine, îi aduseseră pe ceilalți în codru și soarta li se schimbase într-o clipă. Arnăuții fuseseră risipiți și puși la pământ și de bucurie Amza cu Sârbu își băuseră sângele unul altuia, că le plăcea fiecăruia unul de celălalt. Să nu se fi ivit Anița, și-n zilele astea, lui Sârbu, Amza i-ar fi stat la inemă, dar rău îl mai munceau dragostele și nu mai avea somn și nici o fire dreaptă nu ascundea, cât era de viteaz. Slujise în garda domnitorului și fugise mâncat de datorii, dezertase omorând pe unul de venise să-l arestuiască, ăsta era adevărul, dar nu-l știa decât el. Trecuse vreme destulă de atunci, Domnitorul se schimbase, se schimbaseră și gărzile, cum stătuse multă vreme în codru, cine să-l mai cunoască pe unde petrecuse cu altă lume, dusă acum în surghiun prin cele străinătăți, mânată de urgia vieții atât de schimbătoare prin aceste locuri.

Acum privea câmpul și cerul întristat de toamnă. Caii abia băteau pasul prin noroiul gros. Strigătele celor de pe capră răsunau înfundat în umezeala dimineții. Totul era ud pe el, cămașe și bundă și sub talpa cizmelor mai clefăia pământul clisos strâns la popas. Dormise puțin, era înciudat, ar fi băut ceva,

că-i plăcea petrecerea, dar plecase cu treabă și nu se cuvenea să înceapă totul cu un chef. Se zăreau aripile morilor de la Radu Vodă și coroanele amestecate ale copacilor, păliți de alicele toamnei. Parcă da soarele, norii se mai șterseseră la o parte. Drumul era mai tare și trăsura hurducăia. Vizitiii se însuflețiseră, altfel strigau la cai. Trecură de hanul lui Beașcă, cel din margine de tot, în curtea căruia dejugaseră de cu seară mai mult de zece căruțe. Mirosea sfoegit a porumb vechi, a șoareci și a must. Țărani înalți, cu căciulile pe ceafă, beau de-a-n picioarele încă de dimineață cine știe ce aldămaș. Caii își rodeau pieile de stâlpii porților. Într-o încăpere din cerdacul de sus scârțâiau viorile. Opriră o clipă, cât să ia surugiii un rachiu, să-și vină în fire și s-apuce căpitanul Sârbu să mai afle ce se mai vorbea prin târg. Nu erau noutăți, încât își îndemnă oamenii să plece mai repede. Caii fură biciuiți și o apucară în sus spre intrarea în oraș. Aerul era bun, se răcorise puțin, nu mai ploua. Praful nu se mai ridica la trecerea trăsurii. În șanțuri zăcea murdalâcul, uitat cu lunile, noroc că la data asta țânțarii mai pieriseră. Prin curțile pline de copii răsunau voci obosite. Rufe peticite atârnau pe frânghii și deasupra gardurilor fuseseră întinse scoarțele umezite de igrasie. De aproape se auzeau acum bine roțile mâncate de vreme ale morilor. Se văzu Dâmbovița abia sclipind în lumina puțină, reflectând hurdubăile uriașe, mirosind a făină zăcută. Pe pilonii mari, dați cu catran, se ridicase o mușiță verde. Orăcăiau broaștele și în apă pătrunzeau stârvuri de cai, înțepeniți, cu copitele spre cerul nehotărât de toamnă. Peste zidurile caselor date cu var urcă lăurușca pălită în valuri.

– Dii! făceau surugiii, veseli că au intrat în oraș.

Pe dreapta și pe stânga se iviră prăvălii mici, cu obloane de lemn încă nelăsate, că nu era ora prânzului, cu tarabele scoase afară pe trotuarul de pământ, pline de pepeni și struguri, de oale și cazane de aramă, cu frigărui și unelte, pânzeturi și lucruri de mână, pipăite de mâini grăbite și dibace în drum prin acel loc. În fața dughenelor spânzurau sticle pline cu un lichid

galben în jurul cărora bâzâiau amețite ultimele muște ale acelui an. Trecu un pristav care anunța pitacul de la domnie pentru curățirea ulițelor și a coșurilor ca să nu ia foc careva și să ardă orașul. Era un bărbat între două vârste cu o voce popească, profundă și răsunătoare, zbucnind peste acoperișurile joase. Trăsura o luă pe strada Șelarilor și o făcu spre ulița Zarafilor, apoi iar căzură în lipscănie la un ocol și căpitanul Sârbu privi din fuga cailor la ferestrele înfundate de praf în care se mai zărea parcă dincolo de o perdea pânza cea fаină de Rumbergher și fețele de masă de damaschir, ori șervete și batiste de lână, felurimi de corvete de vară pentru așternuturi și învălit. În fața prăvăliei lui Mihalache Macca cumpărătorii desfăceau la lumină postavurile de Englitera și-l măsurau cu cotul halep. Era o vânzoleală și o lume amestecată de nu te mai descurcai. Căpitanul Sârbu se gândi o clipă că ar putea fi recunoscut, dar faptul că nu mai călcase prin București de peste trei ani și că își lăsase o mustață grozavă îl scutea de orice frică. Pe urmă avea bani destui și la vreo nevoie i-ar fi mituit pe urmăritori după obiceiul pământului și nu l-ar mai fi durut capul.

O bucurie încă surdă îi cuprinsese sufletul. De când voia el să mai petreacă, să dea ochii cu jucătorii ceilalți de *pharaon*, să mai schimbe o cărticică cu ei, să mai audă sunetul atât de drag al banilor aruncați la bătaie. În față, la cafenele, niște pierde-vară fumau din narghilele și beau cafea, cu ochii pieriți de lene și plictiseală la vânzoleala uliței. Intrară în mahalaua Scaunelor pe care o vestea mai întâi un miros năprasnic de carne împuțită. Pe butucii plini de sânge închegat zăceau încă bucăți de vită sfârtecată cu toporul. Muște cât unghia, verzi și înverșunate, dădeau ocol locurilor și se aruncau asupra capetelor zvârlite în mâzga de dedesubt. În dughene ardeau lămpi cu oloi și prin sita cenușie a ușilor se zăreau negustoresele, spălând ori cusând. În ușile bisericilor se scoseseră steagurile pictate cu sfinți. Sfântul Dumitru nu era, ori ce era? se întrebă nedumerit căpitanul Sârbu. În stâlpii de lumânări ardea ceara cu

mici flăcărui, ca și când sufletele rătăcite, venite de pe lumea cealaltă, acolo ar fi poposit. Treceau domnișori și duduci, cu pasul grăbit, trăgând ochiade, câte un pisar ori grămătic, cu sculele de scris la subsuoară. Toată lumea avea treabă, nimeni nu te băga în seamă într-un asemenea oraș, așa încât călătorul se liniști de tot. Mai sus, cum să ieși din mahalaua Scaunelor, în niște odăi cu fața la stradă se auzea muzică și dinăuntru răzbătea miros de parfumuri. Cineva cânta cu glas pițigăiat: *„Mitiico, vino-ncoa!“* în sunete de ghitară. Curvele podărese își arătau cele de trebuință în porți și te îndemnau cu gesturi deocheate să intri în curțile acoperite de viță îngălbenită. Baș neguțătorii din drumul Pantelimonului își făceau loc printre bălțile proaspete, ridicându-și anteriile, spre locurile legiuitelor desfrânări, cu un ochi la slănină și cu altul la făină, să nu-i vadă careva dându-se jos din trăsuri și intrând prin uși dosnice. Mai în spate se ridicau și coborau dulapurile, meterhaneaua cânta sub cerul încă nelimpezit. Mirosne amestecate umpleau locul. Lângă puțul cu zale, unde se înșirau făgădăurile, ieșiseră tălănițele kerei Duduca, împopoțonate, care mai de care mai arătoase, cu umbreluțe roșii aduse de la Beci, cu obrazul ca un vicleim, purtând potăi de rasă în lănțug și făcându-se că au treabă, fără să bage în seamă târgoveții. Trăsura trecu de Zăbunari, și se făcu spre locurile în care avea căpitanul Sârbu treabă. Clopotele băteau alandala, din curți se ridicau fumuri de bălegar și calicii opriră de câteva ori convoiul, arătându-și bubele și cioatele scurtate în beciurile Agiei. Lângă Carvasara rămăseseră corturile șetrelor, pe aici ferestrele caselor fuseseră bătute în cuie de frica ciumii, pe la răspântii zarafii schimbau banii după ce-i înmuiau în oțet și-i încercau cu dinții să nu ia din cei calpi. Niște sărari, veniți de departe, descărcau marfa lor grea, înmuiată în ploaia de azi-noapte și priveau cântarele cu o atenție dureroasă. Pe un câmp alăturat pehlivanii arătau la niște gură cască cum se mănâncă flăcări și aceștia nu știau unde să se oprească mai întâi: la înghițitorul de săbii sau la femeia șarpe, ascunsă după

un cort peticit. Treceau cioclii țigani, cu furgoanele lor puturoase în care zăceau morți proaspeți, duși fără lacrimă și fără lumânare la groapa comună. Basmalele lor roșii se mișcau în vântul ușor de dimineață. Făceau glume cu negustorii de lumânări și prindeau din zbor monedele de aramă aruncate de pricopsiți în cinstea sufletului răposaților.

– Să ajungem cât mai târziu unde vă duceți voi acum! zicea câte unul, făcând crucea mare din lunea morților.

– Sănătate și baftă! arunca un altul. Să beți o poșircă de sufletul ălor din trăsura voastră frumoasă!

Roțile scârțâiau neunse, grele, înfundându-se în mâzgă. Se arătau alte kiramele, de la casa coanei Zinca-Păuța, și ea, mamă-mamă ce mai poamă! Erau mai prăpădite, mai palide și nenorocoase. Umblau șleampăt cu lucruri purtate și n-aveau căutare decât la sărbătoarea Zalhanalelor, când mățarii și curățitorii bezestemului de la Sfântul Gheorghe lăsau totul la o parte și le căutau în sân. Acum mergeau să se amestece cu măscăricii, cu surtucarii și lumea pestriță și să se zgâiască la niște păpușari care jucau *karaghiozul* din spatele unei perdele. Păpușelele de lemn se loveau tare cap în cap și se insultau în limba amestecată a oamenilor de bâlci. Chiar surugiii vrură să oprească să se mai uite, dar căpitanul Sârbu nu avea vreme de pierdut. În fața bisericii Sf. Anton, pe trepte, zăriră un pungaș cu picioarele zdrobite între doi budugani de sare. Era un sfrijit, numai coaste, zăcând cu un castron de apă la cap, ca un câine lăsat la mila poporului slobod. Gemea și se târa pe treptele de piatră, cu o rugă sfâșietoare în ochi. Altădată, gândi căpitanul Sârbu, ți se tăia capul și ți-l lăsau să-l mănânce javrele beizadelei Costache, care atâta așteptau până când nu mai rămânea decât o tigvă, cu două găvane căscate în care, de Sfintele Paști, muierile credincioase înfigeau lumânări, pentru trecerea târzie pe lumea cealaltă.

Când să dea cotul spre ulița Toptangiilor, surugiii erau să bage sub trăsură un salepgiu adormit, cu giighiunul lui

împodobit cu galbeni cu tot. Abia scăpă acela blestemând. Trecea sacaua de la Filaret cu apă curată și tejghetarii lipscani strigau după teleleicile grăbite: „Unde fugi, milostivo? Stai să-ți dau un sfat, să te țin cu mine la noapte...“ Ele, numai rățele și horbote, nu se uitau nici în stânga, nici în dreapta. fugeau-fugeau la treaba de o aveau. În piață la Sfântul Gheorghe se frigea un bou întreg pentru oșteni și fumul umpluse ulițele. Cojocarii, abagiii și găitănarii strângeau ce mai aveau în fața dughenelor că li se făcuse foame. Pe aici, pe undeva, pe aproape, după cum știa, căpitanul Sârbu trebuia să dea de grecul lui, ăl de ținea hanul *La norocul cailor,* ascuns între zidurile de paiantă, pe o uliță puturoasă, plină de bălegar și paie, loc adosit, mai fără vad, dar numai bun pentru trebuințele lor, cum se gândiseră. Că nici la *Cișmeaua roșie* nu fusese cine știe ce dever la început, dar pe urmă, totul mersese pe roate.

*

Intrarea în han era întunecoasă, pe dușumelele tocite mai rămăseseră urme de noroi. O babă îmbrăcată într-un halat unsuros, aprinsese mangalul și un fum înecăcios îi izbi nările noului venit. Printr-o ușă joasă, acoperită cu o perdea, se vedea salonul, o încăpere mare, cu acoperișul de bârne afumate, parcă prăbușindu-se peste mesele învelite în postav. În mijloc, ardea o sobă nemțească, pentru că în astfel de cămări frigul se strecoară mai devreme. Lămpi chioare spânzurau în cuie nevăzute și aruncau cercuri șterse, galbene de lumină pe podelele jucătoare și scârțâitoare. Un fum verde, gros, plutea în încăpere.

– Unde ți-e stăpânul? întrebă căpitanul Sârbu.

– Mitocosește prin nuntru nu știu ce, cu mușteriii. Da dumneata cine-ai fi?

– Un prietin!

– Bine, intră, că nu e biserică. Bani ai?

– Am.

– Vezi să nu te cureți, că la masă stau numai hârșiți în rele, sosiți după la Stambul, care n-au păzit purecii pe-acolo, dă babii un ban...

Streinul îi aruncă un sfanț și femeia îl încercă în dinți, după obicei.

Intră. Aerul era greu, stătut.

– Bună să vă fie inema, cinstiți oameni...

Nu-i răspunse nimeni. Pe mese cădea șepticul și se auzea cum se mută banii de la un loc la altul.

– Pe kir Iani Pachiță unde-l găsesc? întrebă căpitanul Sârbu pe o codană, cu plete negre, ce aducea cafele și ciubuce la mese.

– Sus, pe scară, doarme în odaie la el, s-a culcat târziu aseară.

Streinul urcă treptele acoperite cu un preș vișiniu și bătu într-o ușă. Nu-i răspunse nimeni la început, pe urmă se auzi un glas mohorât:

– Pătrunde...

Intră într-o încăpere mică, întunecoasă și plină de lucruri, între care abia se vedea un mare scrin lustruit și ciobit pe la colțuri. Întunericul se risipi abia când o mână grasă și leneșă trase o perdea. Ziua nehotărâtă de afară lumina podelele acoperite cu blăni de lup și trențe colorate. Vase mari de aramă răsăriră din colțuri. Mirosea greu a lemn vechi, ciuruit de carii. La fiecare pas podelele făceau un zgomot asurzitor. Un bărbat cărunt cu un început de chelie, cu ochii mijiți, acoperit până sub bărbie cu un macat galben plin de pete, îl cerceta cu atenție.

– Cine ești?

– Numele meu n-o să-ți spună nimic. Iordache îmi zice.

– Rudă cu boierul ăl bătrân?

Sârbu vru să bolborosească ceva, dar celălalt îl scoase din încurcătură.

– A, ce mai bani a păpat și el. Cu lingura. Ce de dobânzi i-am luat. Dacă ai venit să-ți dau, apoi du-te cu Dumnezeu că n-am. M-a lefterit un zaraf cealău, cu care eram tovarăș, sărac m-a lăsat, a fugit cu ce-avea și-al lui și al meu la Viana.

– Nu pentru asta sunt aici. Vreau să cumpăr hanul, am auzit că-i de vânzare...

Kir Iani Pachiță se ridică în coate să-l privească mai bine pe necunoscut.

– Bună treabă ai face, dar tare nu l-aș da...

– Poate te mai gândești. Cam cât ai cere?

– Păi fără 800 de galbeni nu mă mișc de aici...

– Ce spui?

Căpitanul Sârbu nu era nici el ageamiu.

– Da cum crezi? Ai numărat încăperile? Ai numărat mesele de joc? Unde mai pui angaralele, curtea cu toate ale ei...

– Să vorbim negustorește, arhonda. Iei 400 ?

– Doar când n-oi mai putea cere cu gura asta mai mult.

– Cât îți aduc jocurile?

– Să tot fie acolo, trei sute de caragroși pe zi...

– Nu cred un cuvânt. Nu vezi că bate vântul în dugheana asta și de atâta neîngrijire ce să mai zic? Unde nu calcă oamenii s-adună praful. Uite banii, vrei să-i numeri?

Scosese punga atârnată pe crac, cu o pielicică întinsă bine.

Kir Iani Pachiță nici nu privi într-acolo.

– Eu cerșitor n-am să rămân niciodată. Bani mărunți, ce-aveam i-am pierdut, dar hanul nu-l dau cu atât. Du-te cu Dumnezeu și nu încerca să mă ispitești că nu merge. 800 am zis, cu 800 îl dau, facem înscrisurile și în trei zile plec în cele străinătăți după cel de m-a furat...

Era vremea ca fratele de cruce al lui Amza să-i întoarcă spatele, ceea ce și făcu fără grabă. Din ușă mai întoarse o dată capul. Kir Iani Pachiță dispăruse sub macatul plin de pete. Trebuia să-l mai lase o zi sau două, pe urmă iar să-l încerce. Închise ușa în urmă și de sus, din capătul scării, văzu mesele de joc, văzu grămezile de galbeni adunate sub palme lacome, și o veche dorință de câșig îl cuprinse. „M-așez la o masă și pun două sute la bătaie. Dacă am noroc, până seara îi curăț pe ăștia. Dacă câștig, bine; mai joc și mâine și dacă dă Dumnezeu în câteva zile

mă răscumpăr la agie și-mi iau rangul înapoi și las codrul și poterele, că vine iarna. Asta nu-i viață pentru mine..."

Ajunsese în salonul întunecat. Ceru un rachiu fetei cu plete negre, o ciupi de spate și privi. La masa din mijloc se punea miza cea mai mare. Pe un scaun înalt sta și arunca cărțile, fără să clipească vreodată, un bărbat între două vârste, cu inele mari de aur pe degete.

– Cine e? îl întrebă pe un vecin care chibița și el, fumând și pufăind.

– Un jucător vestit: Seakis; a ras Brăila și toate raialele turcești de la Dunăre, l-au alungat cu seimenii...

– Și de ce nu joacă la *Cișmeaua roșie?*

– Pentru că nu-l lasă Agia, aici dă mită și pune numai sume mari. Îl păzește cineva afară, când e groasă dispare printr-o ușă dosnică...

Căpitanul Sârbu îl privi îndelung. Grecul avea o față osoasă, lustruită, fără fir de barbă și doi ochi negri, grei de nesomn. Fuma, cum nu se fuma pe aici, după moda franțuzească, cu un țigaret de aur, lung și subțire în care vâra chiștoace parfumate, tăiate din vreme. Inelele scumpe împodobite cu adamanturi străluceau în lumina lămpilor. Era senin, pe chip nu i se mișca nici un mușchi, nici când pierdea, nici când lua cu degetele rășchirate ca niște gheare banii de pe masa acoperită cu pluș verde. Căpitanul Sârbu numără miza care nu se spunea cu glas tare. Se juca în draci. Într-o jumătate de zi, ori te pricopseai, ori te curățai. Omul lui kir Iani Pachiță aduna caniota. Dacă se gândea bine, avea și proprietarul dreptate: cu un jucător ca ăsta la masă nu mai aveai chef să mături, la ce-ți mai trebuia?

– Crezi că trișează? îl întrebă pe chibițul de lângă el.

– Cărțile le schimbă după cum vor jucătorii ceilalți. Dar se pare că are ținere de minte. Știe tot ce se află pe masă și ce au în mâini ceilalți...

– Ce vorbești?

– Edec de Stambul. Se spune că de mic numai asta a făcut.

– Și banii cum îi toacă?

– Cine știe? E văzut cu cocoane din lumea bună, le cumpără în aur, de nevastă nu le ia, că a avut una și i-a fugit în tinerețe cu altul...

Ispita se făcea și mai mare. Tare l-ar mai fi sculat pe unul de la masă și i-ar fi luat locul. Ia numai să încerce cu două sute de galbini și dacă o fi să-i piardă, avea să-i scoată la tocmeală. Vechea meteahnă care-l dusese la ruină și altădată îl trăgea iar spre pierzanie. Și când se ridică primul jucător lefterit îi luă locul. Seakis abia atunci ridică privirile lui nopturoase, cu gene lungi de femeie și-l măsură tăcut.

– Faceți jocul? îl întrebă cu o voce cuvioasă, parcă bolnavă.

Căpitanul Sârbu aruncă pe masă o pungă și numără miza.

Ceilalți doi parteneri de joc îl priviră curioși. Nu știa dacă trebuia să le spună numele de împrumut pentru că așa se cuvenea sau să-și vadă de cărțile care și fuseseră zvârlite. Alese această ultimă posibilitate.

*

Aproape de miezul nopții încă nu se ridicase de la masă. Norocul îi făcuse de câteva ori farse dureroase. La început câștigase nebunește. Comandase rachiuri și cafele, pentru el și pentru ceilalți. În spate curioșii, atunci picați în locandă sau cei mai vechi, găsiți înăuntru, îl priveau cu admirație. Seakis își găsise în sfârșit nașul, șoptise careva și asta îi luase mințile. Pe la patru după masă avea la stânga lui peste 13 000 de caragroși, ceea ce însemna mult. Pe la șapte, câștigul începuse să scadă, dar ambiția lui creștea. Urcase miza, voind să termine mai repede. „Dacă câștig, iau hanul numai pentru mine“, își făcea socoteala, „celorlalți nu le spun o vreme, mă despart de ei și pe urmă îl meremetisesc, îi dau o văruială bună și să vezi, cum or să curgă banii pe fereastră...“

Pe la nouă nu mai avea nimic din câștigul de după masă. Seakis juca cu aceeași față nemișcată. Norocul se întorcea de

la strein. Acum, aproape de miezul nopții, pierduse patru sute de galbeni din suma încredințată de Amza. Și nu avea de gând să se oprească. Cărțile îl jefuiră pentru ultima oară. Își aruncă inelele pe masă. Seakis nici nu le prețălui. Așeză pe postav pentru ele 1 500 de caragroși. Făceau mai puțin, dar grecul era generos. Asta îl înfurie și mai mult pe Sârbu. Pierdu iar. Seakis vru să se ridice și să-i ofere inelele înapoi. Altădată l-ar fi pălmuit, dar se mulțumi numai să se scoale și să ceară de băut. Avea un cunoscut, pe aici pe undeva, un zaraf de demult care i-ar fi dat ceva cu împrumut, trebuia să-l caute, era noapte târziu. Se întoarse spre strein și minți fără să clipească:

– Sunt fiul boierului Iordache, dacă mă împrumuți îți semnez polițe...

Kir Iani Pachiță, care de mult coborâse din odaia lui și îl urmărise cum se curățase, întări ca și când nu numai din ziua aceea îl cunoștea:

– Poți să-i dai, arhonda. E om serios...

Îl văzuse cu sacul cu bani, știa că o să mai vină pe aici, că o să se dea peste cap ca să mai joace și la urma urmelor îi și plăcea jocul dintre cei doi.

– Numai să n-ajungă la pușcăria datornicilor! spuse cu aceeași voce egală grecul, că mi-ar pare rău. Adu hârtiile, negustorule...

Nebun de speranța că va mai câștiga ceva, căpitanul Sârbu iscăli polițe de 500 de galbeni, schimbați în caragroși, cu dobânzile respective, din care îi revenea și lui kir Iani Pachiță o sumă bunicică. Jocul reîncepu, fără ca oamenii să mănânce ceva. Mai fură aduse băuturi și norocul îi surâse o dată fratelui de cruce al lui Amza. Pe la trei noaptea avea 36 000 de caragroși câștig, pe la cinci numai 12 000, în zorii târzii se curăță de toți. Ieși clătinându-se afară. Seakis continua să joace cu ceilalți. Își împăturise hârtiile și-i spusese că-l așteaptă în trei zile tot aici, cu banii și cu dobânzile cuvenite, altfel o să-l dea pe mâna Agiei, deși o asemenea întâmplare bănuia că n-o să aibă loc.

În curțile ulițelor străluceau dalii roșii ca focul și nu mai era praf și nici căldura ultimă de toamnă. Căpitanul Sârbu intră într-o biserică și se rugă îndelung, deși nu era credincios. Aprinse trei lumânări de sufletul a lor lui și ieși afară în lumina unei dimineți nemaipomenite. Mirosea a pastramă, de undeva scârțâiau niște viori, pe sub garduri. Înspre Bucureștioara se îndreptau furgoanele cu morți, cărați spre cimitirele mărginașe.

„M-am curățat!“ atât putea să spună. „M-am curățat, acum ce mă fac?“ În ceată nu se mai putea întoarce, pentru că legea haiducească era aspră. Trebuia ori să fugă undeva peste graniță, ori să-și tragă din cele pistoale una în cap. „Să mă mai gândesc, hotărî trist, deocamdată îmi trebuie o muiere“. O luă spre mahalaua Popescului, la casele Kerei Duduca unde se găseau bucățele bune. Stomacul îi era mistuit de foame. O masă bună și totul putea fi văzut cu alți ochi. Nu era doar prima oară când se afla într-o astfel de situație. Căută vechea curte, plină de odăi scunde, în care la o țârâială mai mare ploua înăuntru. Mai avea un rest de bani, cât să comande o masă bună și vin, după aceea avea să-și vândă ceasornicul de aur al cârc-serdarului Iamandi, pe care Amza i-l făcuse în dar după jefuirea carâtei. Făcea o sumă bunicică.

Țiitoarea nu se afla în curte și nici în casă. Mai bine. Pe fete le cunoștea. Nu-i mai știau numele și meseria, dar după chip se vedea bine că-l mai văzuseră.

– Bună să vă fie inema, porumbițelor. Unde este stăpâna voastră?

– La o nuntă, la Piteasca, spuse una mai gureșe, dar ce-ai cu ea, că doar e bătrână, și dacă e să te veselească, te veselim noi...

Kerei Duduca îi ținea loc o țigancă trecută, cu privirile bănuitoare. Ei îi aruncă restul de bani și-i ceru gâscă pe varză și baclavale și vin din cel roșu. Își alese două fete mai tinerele și se lăsă poftit în mica odăiță a uneia dintre ele. O slugă aduse lichioruri și basamac pentru el. Mai târziu, după ce mâncase și dormise un pic, că era dărâmat de cu noaptea, pentru că nu

închisese ochiul, aruncase și ceasornicul cârc-serdarului în poala uneia dintre tălănițe, trimițând-o să-l facă bani.

– Fără 300 de caragroși nu te întorci, ce iei mai mult, ai tăi sunt...

Aceea dispăru și se întoarse peste două ceasuri, ruptă de oboseală pentru că încercase zarafii la rând. Îi numără 180 de caragroși, dar căpitanul Sârbu nu se supără. Comandase iar de băutură și de mâncare și inema îi venise la loc. Trei zile, câte le mai avea, dacă nu-l furau curvele, avea cu ce petrece. Se iviră și niscai lăutari sprincenați, buboși la gură, care ziceau cu glas dogit sub perdele:

Pe pod pe la Spiridon
Toate paserile dorm,
Numai filomela mea
Toată noaptea ciripea
De amor se jăluia...
Oh, amor, amoraș,
Vedea-te-aș călugăraș!
Până-n patruzeci de zile
Să te văz la mânăstire
Cu ochii pe la icoane
Și cu gândul la cucoane,
Cu mâinile pe Psaltire
Și cu ochii la copile...

Dulce cântec și cum îi mai trecură toate grijile! Îl giugiulіră și fetele, nu-l slăbiră și când căzu de osteneală îi umblară în buzunări și-l lăsară afif. Peste două zile îl dădură afară pe uliță, pentru că nu mai voia să plece și sosise și codoașa și pentru ea omul fără bani, nimic nu însemna. Îl scoaseră cu tărăboi și ghionți, udându-l cu lături și punând câinii pre el, până veniră oamenii Agiei și-l umfraă.

– Lăsați-mă! striga în beția lui uluită, sunt fiul boierului Iordache nu v-atingeți!

Erau cât pe-aici să-l scape, dar prea era teșmenit și plin de urdori ca să-l creadă.

– Tu ești fiu de boier? se mira mai marele lor, împungându-l spre un furgon. Așa borât pe tine și bătut de curvele Kerei Duduca? Ia să te cercetăm noi mai bine...

Și l-au cărat de-acolo. Tot strigând fudul cine e, l-a mai auzit careva și și-au adus aminte de el.

– N-ai slujit în oaste? N-ai fugit cu banii căpităniei și te-au iertat, nu ai jucat la cărți și-ai semnat polițe false?

L-au bătut și l-au udat cu apă. Pierdut era. Până la judecată îl aruncară în pivnița datornicilor de sub malul Dâmboviței în niște case părăginite, pline de igrasie, gata-gata să se prăbușească. Așa își pierdu cinstea și omenia căpitanul Sârbu, fratele de cruce al lui Amza, care tot mai aștepta o veste-poveste, de la el, în codrul la Răstoaca, de gât cu Anița, căreia puțin îi păsa de asemenea pătăranii...

*

Când se trezi ca dintr-un vis urât, căpitanul Sârbu își dădu seama că zăcuse o zi și-o noapte pe podelele acoperite cu paie ale pușcăriei datornicilor. Îi crescuse barba, nu mai avea nimic din făloșenia unui boier, cum ar fi vrut să treacă în fața nenorociților de lângă el, care se scărpinau cu sârg, pentru că-i mâncau păduchii bătrâni ai temniței. La lumina faclelor le văzu bărbile flocăite și chipurile puturoase. Îl scotociseră în buzunări și nu-i mai lăsaseră o lețcaie. Era curățat pe veci, de aici nu-l mai scotea nimeni decât la judecată, și-acolo știa ce-l așteaptă. Ceru unui vecin oala cu apă trezită și sorbi încet, cu scârbă. Lângă el patru başbeşleagă, adunați cu arcanul de poterele domnești în cine știe ce strânsoare, aruncau cu zarurile, căutându-și norocul cu ochi goi. I se făcuse foame, nimeni nu avea o coajă de pâine și paznicii cine știe când ar fi trebuit să aducă zeama puturoasă cu care își țineau pungașii ăștia zilele. Vru să adoarmă din nou, să uite totul, dar niște ochi îl scormoneau din fundul

temniței. Abia atunci, fratele de cruce al lui Amza privi cu atenție într-acolo. În umbra zidurilor mucede sta turcește un bărbat bine zidit, îmbrăcat în haine încă nu de tot prăpădite, dovedind o oarecare stare. Careva îi întindea un ciubuc de pământ, cum se putea într-o astfel de pușcărie.

„Ăsta are bani, și-a cumpărat paznicii, o scoate la capăt, gândi repede căpitanul Sârbu, cu el ar trebui eu să mă unesc, să scap de-aici într-un fel".

– După chip, parc-ai fi boier ca mine, nu un coate-goale ca ăștia de mă slujesc, zise cu o veche mândrie necunoscutul, pe chipul căruia crescuse în neștire o barbă sălbăticită.

„Parcă i-aș cunoaște vocea", gândi haiducul, mânat spre celălalt de o nădejde oarbă.

– Am vrut să tai capul lui Vodă și să-l umplu cu câlți, să aibă capugiul marfa gata! răspunse rău.

– Nu vorbi așa că sunt și aici urechi care te-ascultă! îl sfătui acela și se trase lângă el.

Îi așeză palma pe gură și se uită în jur.

– Dă-mi un galben și te scot afară diseară, să mai tragi puțin aer în piept...

– Nu s-ar zice că-ți lipsesc prea mulți. Mie-mi trebuie vreo 600.

– Glumești!

– Nu glumesc deloc. Azi-noapte am pierdut la *pharaon* suma asta și nu era a mea...

Celălalt luă o faclă din perete și se apropie de el, luminându-i chipul.

– Parcă te-aș cunoaște... După păr...

– Și eu!

– Te țin minte, te vorbesc de bine, te port în inimă!

Streinul se înclinase în fața lui, ca și când ar fi fost prieteni de mult:

– Sluga dumitale!

– Sunt cârc-serdarul Iamandi! spuse în șoaptă și-l fixă cu niște ochi nebuni. Nu ne-am întâlnit noi la Colții Strigoaiei

și nu erai domnia ta mâna dreaptă a haiducului acela, Amza, parcă-i zice?

„Sunt pierdut!“ își spuse căpitanul Sârbu, „ștreangul mă mănâncă!“ dar, cu un curaj de disperat, recunoscu:

– Cârc-serdare, s-au scurtat drumurile și lumea încape într-o puturoasă de pușcărie. Cum ai ajuns aici?

– Cu ajutorul hoților de drumul mare. Vodă m-a dat străjilor fiindcă nu i-am adus ceea ce mi-ați luat voi! Dacă înțeleg bine, banii pierduți azi-noapte erau luați din sudoarea mea, cu ei ai venit încoace, pot să știu de ce?

– Prea multe nu poți să afli...

– Crezi? Doar să chem străjile să le spun cine ești și nu mai scapi viu de aici...

Vorbeau în șoaptă, unul lângă obrazul celuilalt, urându-se de moarte, dar parcă ținuți de o speranță ce-i unea.

– Și ce mai aștepți?

Cârc-serdarul Iamandi râse scurt și-i întinse luleaua.

– Trage un fum și ascultă-mă.

Căpitanul Sârbu îi scrută pe cei din jur. Nu-i privea nimeni. Își vedeau de-ale lor. Unii dormeau, alții se purecau, patru jucau zarurile, fără să le pese de nimic. Dacă celălalt ar mai fi întins vorba, îi putea face felul cât ai crâcni, trăgându-l mai la întuneric. Putere avea, de priceput se pricepea, dar măsurându-l bine, își zise că nu era ușor să-l răpui, că era cât malul și nu stătuse la viața lui numai în saloane.

– Vorbește, scârșni cu neputință, fiind silit să-l asculte.

– Mi-e ușor să te dau ăstora, pentru că ei mai ascultă de mine. Îmi știu de frică. Toana Domnului trece și eu tot ies afară, așa încât mai bine fii cu luare-aminte. Am un gând al meu care o să ne scoată pe amândoi de-aici, dar ești un bărbat tare, un om ce nu se uită nici la prieteni, nici la dușman când e vorba de pielea lui?

– De... aș ieși ia lumina soarelui, dar cu ce preț?

Cârc-serdarul Iamandi îi mai întinse o dată ciubucul.

– Vinde-mi-l pe Amza și te fac om! Am cunoștințe, trimit numai o vorbă și nu ne mai doare capul...

Gândul acesta îi străbătuse de mult mintea lui Sârbu, dar era mai greu să primească să facă așa ceva, deși îi dorea și muierea și puterea. Între haiduci, dacă l-ar fi vândut, nu se mai putea întoarce, pentru că ei nu l-ar fi iertat, dar era și o altă viață, mai bună, mai omenească.

– E greu! Și la urma urmelor de ce-l vrei?

– Nu eu îl vreau. Îl vrea Vodă. A început să i se facă frică. Vine Ahmet pașa până în Rusalii și el trebuie să strângă birurile. Cu cine să le strângă și cum, dacă drumurile nu sunt sigure și dacă beșliii și odobașii săi sunt descălărați și puși în furci de haiduci? Dacă l-ar prinde și l-ar scurta de cap, ar fi de paradigmă și pentru popor. Cine nu se supune și nu dă și birul, iată ce-l așteaptă. Pricepi?

– Pricep! Dar Amza mi-e frate de cruce și cum să-l fac eu să cadă în leasă?

– Asta-i întrebare? Ajunge numai să vrei să-l pierzi, că de restul am eu grijă!

– Să mă mai gândesc...

– Ce să te mai gândești, că ne rod guzganii și ne umplu păduchii. Spune-mi mie cu ce treabă te-ai aflat în București?

Era șiret și-l trăgea de limbă, dar să-l fi dat pe mâna zapciului tot atât ar fi scos de la el, unde mai pui că s-ar și fi încăpățânat și-atunci era mai greu să-l hotărăști să vorbească. Cârc-serdarul era atât de deștept încât să știe că numai cu vorba bună ajungeau la o înțelegere. Deocamdată nu deschisese gura, dar nici mult nu mai avea.

– Facem târgul? Diseară suntem afară...

– Mai lasă-mă, prea mă luași repede și-apoi și treaba asta are un dichis...

– Zi-mi ce te-a adus încoa, ori chem străjile și la noapte te pun ăștia pe jăratic?

Căpitanul Sârbu știa că celălalt nu glumea. Nici nu stăteau amândoi într-un loc unde s-ar fi putut să facă glume unul cu altul. Ceilalți începuseră a se foi și a trage cu urechea, neînțelegând ce își povestiseră într-un timp atât de scurt și cu atâta asprime, pentru că din ochii amândurora nu scăpară vreo lumină de bunăvoință.

– Bine! primi în cele din urmă fratele de cruce al lui Amza.

Bătură palma și se ridicară de pe paiele mucegăite, arătându-se amândoi în lumina faclelor.

– Să chem străjile și să le dau un galbin?

– Cheamă-le....

*

A doua zi, Bucureștiul sta sub o lumină aurie de octombrie. Nu mișca nici frunza-n pomi. Prin odăile palatului domnesc, Vodă umbla de colo-colo. Nu era nici prea dimineață, nici pe la prânzișor. Terminase cu adunarea divanului și acum se uita la ultima carâtă care părăsea într-un nor de praf curtea domnească. Nu era mulțumit de cele ce auzea și l-ar fi tras de urechi pe măscăriciul curții, un cocoșat bâlbâit, care se certa, pe limba lui cu papagalul închis într-o cușcă de aur, împodobită cu funde.

– Mutule! strigă la el, fără să fie auzit. Lasă-l în pace. Afurisitule blestemat, nu m-auzi?

Avea un bici pe undeva, pe aici prin preajmă, și-l ridică și-l lovi pe cocoșat care odată se rostogoli la picioarele sale, implorându-i mila. Domnitorul îi privi ochii negri și rugători și costumul pestriț. Îl lovi cu cizma și-i făcu semn să-l lase în pace că era supărat și n-avea chef de el. Piticul se depărta, de-a-ndaratelea, făcând plecăciuni adânci. Înainte de a închide ușa cea grea, cu clanțe grele strunjite în fier, papagalul spuse răspicat din colivia lui:

– Sictir!

Asta îl învățaseră! se mânie iar Domnul și bătu din palme. Se iviră doi paici, sprijinindu-l de umeri.

– La beci să mi-l ţineţi pe pehlivan! porunci. Mi-a spurcat urechile cu grohăiturile lui şi să nu-l mai văz. Pieriţi!

Cei doi se făcură nevăzuţi. Domnul o luă în lungul cerdacului, privind plopii înalţi, neclătinaţi, aurii şi ei în lumina puternică a soarelui de toamnă. Trase pe nări aerul puternic şi rece, apoi îşi căută narghileaua. De după perdele se iviră alte slugi, gata să-l servească. Le alungă cu bătăi din palme şi ceru să fie lăsat singur. Doamna lui lucra la gherghef, alături, fără să ridice ochii.

– Eşti necăjit, Măria-Ta? îl întrebă mai încolo când crezu că el o să-i răspundă.

– Nu-i nimic. Vezi-ţi de-ale dumnitale cinste îndeletniciri, lasă grijile bărbaţilor, că ei din asta trăiesc...

Căută pe un raft, răsfoi cu un ochi distrat Troparele Sfinţilor Părinţi, şi luă apoi o Psaltire îmbrăcată în piele de viţel, hotărându-se a-i da lectură ca să se mai scuture de plictiseala zilei. În odaia lui pătrunsese fără ştire o fătucă înaltă, subţire, într-o rochie albă de muselină, murmurând îngânat un cântec.

Domnul ridică sprincenele mâniat. Era limpede că fata nu-l văzuse şi nu bănuise că o să-l găsească aici, dar nu putea s-o ierte.

– După care ighemonicon te-a crescut vel-vistiernicul Dudescu, duducă Marie, de dăduşi buzna în odăile mele?

Fata se roşi toată, încurcându-şi mâinile într-un gest mut de rugă.

– Iertare, Măria-Ta, spuse pierită şi făcu o înclinare uşoară, lăsându-şi către pământ capul împodobit cu un păr auriu ca mierea.

– Du-te în iatacul doamnei şi spune-i să te pedepsească: să-mi torci două caiere de lână, m-auzi?

În uşă se ivi, atunci, ca din pământ, boierul Dudescu, tatăl fetii. Sta şi el cu privirile în pământ, făcând o temenea.

– Să nu se supere Măria-Ta. Eu am adus-o într-acoace, zise boierul, e tânără şi singură.

– De ce n-o măriți? întrebă Vodă, măsurând-o iute, pentru că fata dispărea după o perdea.

– Ginerii nu prea se înghesuie. Are un picior mai strâmb, Măria-Ta. Umblă șleampăt și asta tare-i mai supără pe cei ce s-ar gândi să ne înrudim...

– Banii dumnitale, boier Dudescu, o să-i hotărască repede pe pețitori. Aud că bei galbenii cu lingura.

– Vorbe, Măria-Ta. Vorbe, nimic altceva. Cine e bogat pe lumea asta? Da eu nu te turbur, că parcă te rugai...

– Nu, stai, zise Domnul mai binevoitor.

Îl privi lung cum așteaptă să se așeze el mai întâi, apoi cum își tundea barba bine îngrijită cu degetele lungi, pline de inele. Hainele străluceau pe el și vestmintele nu aveau modestia ce s-ar fi cuvenit, dar la marii dregători asta se îngăduia. Boier Dudescu se așeză pe niște perne și ceru îngăduința să tragă din ciubuc. Nu avea prea mult noroc într-o astfel de zi la treburile sale încurcate, dar de încercat trebuia să încerce.

– Măria-Ta, o luă agale, ce gânduri ai, că termenul sosirii lui Ahmet se apropie și ar trebui făcute cele de trebuință.

– De, asta-i treaba dumnitale, vel-vistiernice, că destule am pe cap.

– Adevărat grăește Măria-Ta, dar ajută-mă, mărite doamne!

– Spune...

– Mi-ar trebui un bărbat destoinic, să-l pun mai mare peste taxildari...

Vodă râse șiret, privindu-l drept în privirile ochilor săi albaștri:

– Și nu cunoaște domnia ta pe nimeni?

– Așa era cârc-serdarul Iamandi, dar l-ai prăpădit domnia ta, pe bună dreptate, adăugă repede, simțindu-l pe celălalt mânios. Că nu s-a îngrijit de gărzi și l-au proțăpit haiducii... Numai că...

– Ei?

– Numai că el nice pe unde șade acum, cu păduchii și cu fiarele omenești, nu se află degeaba.

– Ce spui? râse Vodă. Știa că cârc-serdarul Iamandi îi era prieten, și nu se mira că voia să-l scape din acel loc puturos, numai că nu putea să se facă a trece cu vederea o ușurință atât de mare cum fusese aceea de a se lăsa jefuit la drumul mare de nelegiuiții cărora li se cuvenea ștreangul.

– Cei de la curte s-au moleșit în petreceri, poate numai înmormântările și ciuma să-i mai deștepte, vorbesc de slugile măriei tale. Uite, n-a trecut săptămâna și se simte lipsa cârc-serdarului. Dacă aș avea mâna slobodă, i-aș dovedi pe neprietenii măriei tale. Nu uita că Ahmet a cerut 250 000 de galbeni și atâta putere încă nu avem.

– Nu poate domnia-ta să-mi garanteze banii ce-mi trebuiesc?

Boier Dudescu simți cum îi îngheață șira spinării.

– Nu vreau să spun asta. Dar parcă puțină ordine tot ar trebui să fie și cu cine s-o facem, dacă nu cu oamenii care s-au dovedit a fi credincioși Măriei-Tale?

– Credința n-ajunge acolo unde e și neputință. Voiești a-mi spune că fără Iamandi al dumitale nu se poate?

– Vrea să se răscumpere...

– Cum? Că mi-a prăpădit o ladă de galbeni. O să-i iau și averile ce le mai are și tot n-am să m-ajung...

– Măria-Ta. Ți-l dă pe jefuitor în palmă, ca pe o vrabie...

– Pe cine?

– Pe Amza cu ai lui, toți.

– Nu spune! Adică arnăuții mei nu-mi ajung să pun mâna pe el?

– Nu ajung, Măria-Ta, că are prieteni, îl ascund satele și flintele rămân neputincioase înaintea lui. Fierul ruginește, șiretenia costă, dar și aduce, Înălțimea-Ta.

– Să-l pierdem atunci prin șiretenie...

Boierul Dudescu se aruncă la picioarele Domnului, care-i întinse mâna să i-o sărute.

– Măria-Ta, mai zise aprins, cârc-serdarul Iamandi s-a născut într-o balegă. Cere numai îngăduința de a-ți spune un cuvințel și pe urmă poți să-i pui ștreangul de gât...

– Nu vreau să-l ascult... Să făptuiască întâi și pe urmă să agrăiască...

– Nu vine singur la Măria-Ta...

– Dar cu cine, cu Malamos Bozagiul, împăratul cerșitorilor de la Curtea Veche?

– O întâmplare fericită, Măria-Ta, și ca și când ar fi avut de încredințat ceva nemaipomenit i se aplecă lângă ureche și-l mirui cu vorbele dulci ca șerbetul. Spuse ce spuse, Vodă se învoi și spre seară, din pivnița datornicilor fură scoși în mare taină și cârc-serdarul Iamandi și căpitanul Sârbu. După ce trecură de gărzi, cei doi se treziră într-o încăpere de taină, fără podoabe, numai cu un fel de lacră, pe care sta cu chip împietrit Domnitorul, privindu-i fără milă.

Amândoi se prăbușiră la picioarele lui, cerșind îndurare. Vodă nu le răspunse. Aștepta furios să audă glasul slugii sale credincioase. Pe celălalt nu-l știa bine.

– Îndurare, Doamne, îndurare! zicea cu glas spăsit cârc-serdarul, măturând podelele cu nasul.

– Și trențărosul ăsta, cine e? îl întrebă pe boierul Dudescu, fulgerând cu inele din degete.

– Sluga Măriei-Tale, căpitanul de haiduci Sârbu... zise de jos și celălalt, fără a ridica privirile lui nemernice.

– Frumos mai arăți, mi-ai împuțit aerul!...

– E mâna dreaptă a lui Amza, adăugă cârc-serdarul.

– Nu mă cunoașteți încă, dar știți poate că pentru minciuni pedepsesc cu asprime. Tu, cârc-serdare Iamandi, din nepricepere și din fudulie mi-ai mâncat din huzmet, drept care îți vând averea la cochii vechi...

– Bine a făcut Măria-Ta, zise el și se târî să-i sărute papucii.

– O să vedem noi cât de bine am făcut. Deocamdată să-mi spui ce-i cu omul ăsta pe care nu-l cunosc? Ce vânt te-aduce,

streine, de-acolo unde repede ai să te întorci ca să-ți capeți caznele și ștreangul?

– Norocul m-aduce, Măria-Ta. Vreau să fiu la dreapta înălțimii tale, să te slujesc orbește...

– Ușor de zis, vorbele nu costă nimic. Cu ele poți să te-arăți bogat foarte...

– Știu lupta, am fost în gărzile Măriei-Tale și pe urmă am luat calea codrului...

– Frumoasă pasăre mai am eu în capcană, vel vistiernice. Să-l dăm câinilor, că-i și fugit din oaste.

– Îndurare, Măria-Ta. Vin cu preț aici, nu cu mâna goală...

– Spune-l cât mai ai limba-n gură!

– L-am slujit până ieri cu credință pe haiducul Amza...

– Aflându-te aici l-ai și vândut.

– Știu.

– Și-atunci?

– Vreau să știu barim pe ce... De aceea cer îndurarea Măriei-Tale.

– Aș putea să-ți tai dreapta cum se cuvine unui hoț ca tine și pe urmă te-aș atârna în ștreang, dar zici că poți să mi-l dai legat pe celălalt, pe căpitanul vostru, al tâlharilor...

– Adevăr spun.

– Cârc-serdare, omul grăiește adevărul?

Iamandi luă cuvântul din zbor:

– Era de față la Colții Strigoaiei când m-au jefuit. Lui i-au dat Amza ceasornicul meu.

– Așa e?

– Așa e! încuviință Sârbu.

– Spune, tâlhare, nu ți-e frică de mânia mea?

– Mânia nu e sfetnic bun, Măria-Ta. Ai nevoie de liniște în țară și de bani în hazna.

– Sunteți mulți?

– Destui. Poterele sunt neputincioase în codru. Poporul nu rabdă jaful și cine dă înapoi vitele luate cu japca de sameși găsește adăpost sub orice streașină...

– Și-atunci?

– Dacă șarpele nu mai are cap, se trage la pământ și moare...

– Îmi trebuești! hotărî, vorbește cum ai de gând să mi-l dai prins pe Amza ăsta...

Și boierul Dudescu și cârc-serdarul Iamandi răsuflară ușurați. Și-atunci căpitanul Sârbu începu să vorbească...

*

Cu obrazul dat în brici, îmbrăcat în haine curate și cu punga plină, căpitanul Sârbu sorbea cu toată gura aerul bun al acestei dimineți. Ulițele erau pline, mulțimea îl înghesuia, dar el nu mai simțea nimic din toate neplăcerile. Mergea agale, privind înghesuiala din fața Carvasaralei. Popi slugeri și bogasieri veneau spre el fiecare dus la treburi, fără să privească unul la celălalt, izbindu-se ca în vis, căutând să ajungă cât mai repede unde-și doreau. Pehlivanii pândeau buzunarele și coconii aflați pe jos îi ocoleau. Treceau arnăuți, serdari, cavafi și jupânițe, robii țigani alergau să care la butci cumpărăturile. Kiramelele trase la hogeac de mușteriii pofticioși chicoteau aruncând ochii în toate părțile, ca și când nu le-ar mai fi ajuns bărbații de lângă ele. Desfrânatele erau boite de cu dimineață măturând praful cu rochiile lor lungi. Se auzeau ciocanele grele de la potcovării și mirosea a carne arsă. Caii nechezau neliniștiți, așteptându-și rândul în fața forjelor pline de flăcări. Pristavii Agiei cu ochi bănuielnici căutau pe răufăcători, dar aceștia se fereau din calea lor, trăgându-se în răcoarea șoprurilor. Era prea cald pentru o astfel de lună, dar nimeni nu se prăpădea din asta. Morile de la Radu Vodă băteau din aripile lor mari și scârțâiau de se auzeau de departe. Treceau care încărcate cu saci prăfuiți de făină, boiangiii scoseseră afară butoaiele lor cu vopsele și storceau lâna ce mirosea puturos a ud. Pe podurile de lemn din fața

Dâmboviței treceau echipajele boierilor aflați în treabă spre Agie. Se salutau de departe ducând palma la gură și aplecând respectuos capetele. Vizitiii trosneau din harapnice și toate glasurile amestecate urcau spre cerul de un albastru mort de toamnă. Pe ulița negustorească se scoseseră țării pe ață. Mirosul lor îți întorcea stomahul pe dos, dar făcea și foame trecătorilor; saltimbancii înghițeau flăcări, unul alerga pe o sârmă subțire deasupra uliței, clătinându-se când într-o parte, când în alta, de ziceai că acuși se prăbușește. Căpitanul Sârbu privi la toate astea cu un ochi distrat, ceru niște gogoși pe care iute le crâmpoți între măselele lui puternice. Îi era foame și își și făcea socoteala să ia o masă bună în hanul lui kir Iani Pachiță. Mai stărui puțin într-un loc unde se luptau cu săbiile doi țigani buzați. Fierul sclipea în soare de-ți lua ochii, iar femeile chirăiau scoase din minți la o asemenea primejdie închipuită. Bărbatul lăsă după aceea și giumbușlucurile unor pitici tocmiți, aflați în fața circului de lemn și, asurzit de trâmbițe, se apropie de dughene, unde negustorii strigau în gura mare, scoși parcă din minți de soarele puternic de deasupra:

– Ia candel alb, de cel fain! Ia migdalele de Hios!

În geamuri se îngrămădeau grămezi de roșcove, portocale și castane prăjite. Pe niște sfori atârnau deasupra ușilor joase bucăți de zahăr de Veneția și Missir sau pișcotul pictat în formă de păpușele de turtă dulce, frumos mirositoare. Băcanii nu se lăsau nici ei mai prejos:

– Ia untdelemn de Provenția! Ia sardele, ia lacherda!

Era un vuiet de voci amestecate ce te zăpăcea. Bine era să mai trăiești pe lumea asta, dar nu în temnița datornicilor, gândindu-te cu groază la ce ocnă ai să ajungi! Pentru o asemenea zi, gândea căpitanul Sârbu, chiar o trădare merita prețul bucuriei de a umbla sub soarele lui Brumărel.

Ajunsese într-o mică piață plină de lume, înghesuită în fața butoaielor cu pește sărat, scrumbii și icre peste care se aruncase gheață de lac, ținută sub paie tot timpul anului. Pe tarabele

murdare se arătau grămezile de lăptuci, de anghinare, conopidă și varză. Prazul verde era pus în snopi, ca grâul; țelina și pătrunjelul mânjeau desenul liniștit al pieții. Grămezi uriașe de morcovi, de cașcaval moale ca untul, butoaie cu miere roșie și grămăjoare de mânătărci îți luau ochii. În șanțul ulițelor, coconii aruncau caragroși în saci cu făină, punându-i pe țiganii robi să-i scoată cu ochii legați din saci. Aceștia ridicau chipul prăfuit și mulțimea făcea haz când nu mai găseau monezile grele, scufundate în praful alb. Mai la vale se făceau alte jocuri. De o sfoară, prin focul unei lumânări era trecut un galben ce se clătina de colo, colo. Nemâncații și dornicii de câștig își ardeau bărbile și obrazele ca să culeagă comoara cu dinții. Țipau, fripți de arsuri și tot nu se lăsau până ce nu le spunea careva că-i prostesc boierii cei cruzi.

– Asta-i viața! Un joc! gândi iar căpitanul Sârbu. Norocul nu se lasă prins decât după ce îți pui pielea în saramură. Dar merita să încerci, pentru că, îndepărtate sau apropiate, răsplățile dulci erau.

La o răscruce văzu niște păcurari care răsturnaseră un butoi. Își blestemau zilele pentru ce pierduseră și căutau să lege cercurile dosădite.

Treceau cele parfumate duduci în brașovence ce scârțâiau de departe, neunse pe la roți. Dintr-o parte umbra mare a dulapului arunca aripe negre pe pământul fărâmat de atâția pași. Sub acoperișurile de stuf se juca dardăr și se auzeau clănțănind zarurile.

– Ferește-mă, Doamne! se închină cu o cruce iute căpitanul Sârbu, ros de un gând iute.

– Ia păpușe, ia păpușe franțuzești! striga un negustor aprig.

Se împletici de câțiva milogi ce i se târâră la picioare și le aruncă câțiva gologani, cu gândul că va avea noroc. Erau orbi, buboși, numai zdrențe, abia acoperiți; mușcau din când în când din câte o bucată de pâine mucegăită și iar strigau cu jale la trecători.

Ajunsese pe ulița din spatele lipscanilor. De aici era o azvârlitură de băț până la cafeneaua *La Norocul cailor.* Pătrunse iar

în mica încăpere de la intrare și întrebă pe bătrâna care pândea ușa, unde-i kir Iani Pachiță.

– Jos, în salon, parcă te-am mai văzut eu pe mata, pe aici. Dă babii un ban să-ți meargă bine, că văd că nu te-ai săturat și iar ai venit să rămâi lefter!

Căpitanul Sârbu îi aruncă câțiva gologani și intră în salonul plin de mese de joc. Îi salută pe toți cei de față și se apropie de negustor. Acesta îl privi fără interes, pe urmă își aduse aminte de el și făcu ochii mari.

– Ei, lume bună! Cum de te-ai întors atât de repede din temnița datornicilor?

– Norocul și-o vorbă bună! Am venit să facem treaba începută...

Kir Iani Pachiță râse ca de o glumă bună.

– Vrei să spui că ai bani iară?

– Ba bine că nu, ia uite-i!

Și aruncă pe masă o pungă de piele bine legată, pe care celălalt iute o și desfăcu la șiret.

Încercă un galben între dinți, se convinse iute că nu erau bani calpi și dădu din umeri:

– Treaba dumitale. Știi prețul!

– Am!

Și mai aruncă alte pungi pe masă.

Grecul cântărea totul în palme, desfăcea șiretul și cerceta.

– Tot nu pricep cum ai făcut rost de atâția bani în temnița datornicilor?...

– Mari sunt căile Domnului!

– Streine, mai zise kir Iani Pachiță, dacă spun bine, banii tăi miros a sânge, dar asta pe mine nu mă privește. Ori ai omorât pe cineva, ori ți-ai vândut sângele diavolului cel fără de odihnă întru ispitiri.

– Ia-o cum vrei, numai cinstit să nu-mi zici că mă supăr.

– Ai pe frunte semnul pierzaniei, mână spartă ești, de jucat să nu mai joci, m-auzi!

– Te-aud și te-ascult. Am venit numai pentru treaba asta. Facem acturile?

– Le facem. Țara nu ne iubește. Plecăm la alte treburi.

– Ai făcut buci, grecule. Te îngropi în scaun. Poate în Levant, o să te pricopsești, dar nici eu n-am să stau cu mâinile în sân.

– Ruina o să te mănânce.

– Taci, cobe, că acuși îmi iau banii înapoi...

– Ba asta n-ai s-o mai faci, că pe ce pun mâna nu mai întorc. Chivo! o cheamă pe muierea de la ușă. Ia adu ceva de băut și trimite după grămăticul meu să-mi întocmească niște înscrisuri, iute să-mi vină că bogat îl fac...

Femeia dispăru după ce le așternu dinainte o sticlă cu gâtul subțire.

– Pentru cine, mă iartă că te întreb, iei hanul ăsta? Pentru domnia ta? făcu grecul curios.

– Pentru niște prieteni. Au scăpat de primejdii și s-au apucat de cele treburi negușitorești.

– Acuș că plec poci să-ți spun. Dacă ar fi așa o mână negustoroasă ceva ar mai ieși, dar trebuie să stai, să le cauți în coarne la toți, unde mai pui bacșișurile pentru cei de la Agie, care ca nește câini sunt, iau pielea. Poate dumneata, cu ai dumitale, o să-i mai potoliți...

– Îi potolim, nici o grijă! făcu Sârbu liniștit, mai sorbind din păhărelul de lichior și cât mai vorbiră, cât se mai înțeleseră se făcu și grămăticul cu peticelele lui de hârtie, cu cenușarul și cu peana.

Întocmiră înscrisurile pe numele hangiței Anița ce trebuia numai a veni și a iscăli; Sârbu citi bine hârtiile, nu existau înșelăciuni. Până la prânz încheiase treaba cu bine și i se cuvenea, cum își făgăduise, o masă bună de aldămaș, ceea ce kir Iani Pacuiță nu se sfii a-i da pentru că vânduse fără altă tocmeală, spre nedumerirea lui, care bănuia că la mijloc nu e lucru curat, dar cum asta nu-l mai privea și el oricui ar fi dat hanul, bătură palma negustorește și se cinstiră cum trebuie ziua întreagă.

A doua zi, dis-de-dimineață, căpitanul Sârbu tocmi o butcă, cum era înțelegerea și, neurmat de nimeni pentru a nu stârni bănuieli, se făcu spre hanul Aniței, de la Răstoaca. Vremea tot se mai ținea în focul cel dulce al lui octombrie, cu pomii arzând în ultima căldură a unei veri întârziate.

– De-acum, gata cu codrul! își zicea el răsturnat între perne. Vă las lighioane și oameni! Am treburi mai încâlcite.

Sosi la vreme potrivită, o găsi pe hangiță, străjile haiducești îl lăsaseră să treacă. La lumina unei lumânări își mințea acum căpitanul fără să clipească...

– Fără 600 n-a lăsat, dar merită. Locul are dever, o să ne umplem de bani. Și jucătorii nu se ridică de la masă de parcă-s lipiți...

– Ce spui? se miră Amza, privindu-l cu luare-aminte.

Era nedumerit de întârzierea fratelui său de cruce, dar nu i-o spuse de la început.

– Patimă mare!

– Și domnia ta, nu te-ai lipit pe-acolo de vreo mesișoară?

– Se poate!

– Ferește-ne, Doamne, pre noi și nu ne duce în ispită! cânta pe nas Răspopitul.

– Dar de întârziat de ce-ai întârziat? Că trecură zilele și nu mai știam ce-i cu tine...

– Până s-a scremut negustorul, până a vrut! zise senin Sârbu. Nu-i lucru ușor, ascultați-mă pe mine, frații mei. Cu o mână ar fi luat galbinii, cu alta nu i-ar fi luat, că s-a obișnuit pe aici, pe la noi, dar îl trage sângele și ața la Levant...

– Ducă-se pe pustii!

– Ia mai bine să bem aldămașul! se aruncă Stânguleasa, că mi s-a făcut sete de când stăm de vorbă și alte treburi n-avem.

Se aduseră oalele de pământ și vinul și se aghesmuiră până la miez de noapte.

Dintre toți, Anița era mai opărită.

– Gata, mâine punem obloanele.

Îi părea rău că se desparte de un astfel de loc și-o încerca și o bănuială. Nu-i plăceau ochii lui Sârbu care bea ce bea și o pândea cu privirile lui grele și tăioase, ca și când ar fi dezvelit-o.

– Cum facem? se mai sfătui Amza cu ai lui...

– Eu zic să se așeze întâi Anița să ia în primire, să facă rânduială, să dea de știre mușteriilor cam ce purici paștem și pe urmă să ne facem și noi într-acolo... zise Sârbu...

– Bine gândit, hotărî și Răspopitul.

– Preț de câtă vreme ar trebui pentru toate astea?

– Ei, așa, când dă spicul zăpezii o să fim și noi la București. O să ne găsim niște gazde în bariere. Noaptea n-o să vadă nimeni dacă ne-ncuiem și mai uscăm vreun butoiaș...

– Nici chiloman mare nu trebuie! făcu parcă mâhnit Stânguleasa.

– Drept zici. Că mai avem treburi în județ, dar vine iarna și ne mai adunăm și noi de pe cele cărări. La primăvară om mai vedea...

Planul nu era rău, dar omul obișnuit cu codrul cu greu se deprinde la gândul să se tragă pe vatră.

Hotărâră deci ca Anița să plece în zori însoțită de Parpanghel și de Fira și ei să rămână mai departe aici, pe urmă aveau să mai vadă ce era de făcut. Căpitanul Sârbu mergea cu ei până întărea Agia înscrisurile și pe urmă îi aștepta pe ceilalți, după ce le-ar fi găsit o gazdă cum trebuie.

Se culcară care pe unde apucară, pe la locurile lor. Numai Anița nu ațipea. O ardea un pojar și-o ținea un oftat. Pe la cântători o întrebă:

– Ce-ai, muiere, de nu ațipești, că mâine drumu-i lung și greu...

– Mai nemica...

– Spune, că te simt că-mi ascunzi ceva...

– Nu-mi place! izbucni pe neașteptate muierea.

– Ce nu-ți place?

– Fratele-tău de cruce. V-oți fi băut sângele unul altuia, dar al lui e spurcat...

– Nu rosti astfel de vorbe! Mi-a stat în dreapta și la bine și la rău, și-ar da viața pentru mine...

– Deșertăciune și îngâmfare. Cât ești dus îmi umblă pe la zăvoare.

– Închipuiri...

– Cheamă-l pe Scarlat să-ți spuie... Că el e nevinovat ca pruncul...

Lui Amza i se sui sângele la cap. Se ridică într-un cot și-o privi cu silă. Apoi se îmbrăcă și ieși în curte. Ocoli hanul, dădu de hrană cailor, deșteptă pe vizitiu și când se făcu lumină bine îl chemă pe mezin la el:

– Scarlate, ia vin, mă, încoace...

Acesta era somnoros, abia își dezlipea ochii.

– Vin, căpitane, stai o țâră.

Avea paie pe cap, că dormea într-un coșar, și căsca de ziceai că se surpă acoperișul.

– Mai repede că n-am vreme...

Celălalt se apropie.

– Am sosit...

Erau singuri în curte. Cei din han abia se deșteptau din somnul de noapte.

– Auzi ce zice Anița, că aș avea un cocoș în curte...

– De...

– Vorbește, că-ți crăp capul!

– Căpitane, astea nu-s treburi pentru un băiat cu caș la gură!

– Nu te mai screme atât că te bag în pământ!

– Nu-mi plac ochii lui Sârbu, căpitane. E libov și bețiv, cât lipsești strigă la noi, iar la Anița se uită ca la oala cu miere. Odată i-a dat și-o palmă...

– Așa-i, Aniță? o întrebă mai târziu, când urcă la ea în odăi.

– Așa-i!

– Și de ce crucea cui te-a închinat ai tăcut?

Vru s-o calce în picioare de furie, dar se stăpâni pentru că-i auzeau ceilalți.

– Că n-am vrut să bag zâzanie între voi!

– Biine! și hotărî să meargă și el cu ea, să ia hanul în primire, spre bucuria neașteptată a lui Sârbu, care atâta aștepta.

*

Noaptea vânzării de frate fu mai încolo, prin murgul iernii, când căzu prima zăpadă. Stăteau aciuați pe la hanurile mărginașe, câte trei la un loc. Noaptea, când și când se adunau în vechile odăi ale lui kir Iani Pachiță la câte un sfat. Hanul spoit și dichisit, arăta ca nou. Cercevelele fuseseră vopsite, unde mai pusese Anița și niște perdeluri, cu funte, dușameaua era lună. Încăperile miroseau a ceară bună, arsă bine, și a gutui de toamnă. Hangița dăduse sfoară că s-au deschis jocurile și vestea iute se dusese că *La Norocul Cailor* împărțea acum caimacul o muiere cu boiu, cum nu se mai văzuse. Treaba începuse să meargă, nu-i scoteau banii afară din casă, dar nice să mori de foame nu se numea. Seakis, trișorul acela de la Stambul, se învoise cu Anița să aducă clientelă la *pharaon,* pentru că și lui îi mergea. La mesele unde nu se prăpădeau niscai averi se iscau și partide mijlocii. Sosiră curând oamenii Agiei, dichisiți să nu bată la ochi, puși de cârc-serdarul Iamandi, mai mult să cerceteze cum ar fi când ar fi. Hangița le dădu bacșișurile cerute la cei ce făceau pe controlorii, nu bănui nimic. Așa că, pe la începutul viscolului celui mare din acel an, când se înfundară ulițele și crezură că nimeni nu o să-i mai găsească, Sârbu, care-și vedea de treabă cu sârguință, socoti că ar fi vremea să-și țină cuvântul față de stăpânire. În care scop, plecă cu Parpanghel și cu Mitrună după vin în județ, întorcându-se pe o vreme câinească cu poloboacele pline. Le descărcară în curte la han, cu grije, le coborâră în pimnițele de taină, zidiră ușile după ce le învăluiseră în paie tocate și desfăcură un butoiaș pus anume deoparte pentru

sufletul lor, că nu mai chefuiseră de când părăsiseră codrul de la Răstoaca.

De cu seară, că era într-o luni, bătuseră obloanele în cuie și Fira cu al ei pregătiseră bucatele. Ce nu făcuseră: găini înăbușite, rață pe varză, friptură și gâscă în aspic și salăți cu măsline. Curgeau ochii lui Parpanghel privind cele tocături și la urmă trântiră și-o mămăligă ruginită, cu coaja ca foaia de piele de vițel pe care se scriau pedepsele domnești. O începură cu rachiu și cu pește murat, cu brânză albă, ostoită și cu ciorbă de potroace ca să li se argăsească burțile, apoi o dădură pe cele bunătăți ieșite din mâna Firei, care ostenise cărând cu al ei la masă. Amza ședea în capul mesei, privind la tovarășii de petrecere. Nu-i veneau vorbele în gură și bău tăcut câtăva vreme, deși ceilalți, în frunte cu Duduveică, povesteau de-ale lor din haiducie, pătăranii caraghioase de pe la jafurile taxildarilor și sameșilor. Sârbu, așezat în dreapta, îi turna ager în ulcica de pământ și i se uita în ochi cu o căutătură ce nu-l putea înșela pe căpitanul haiducilor.

– Bea, Amzo, că destul ne-o fi fost!

– Beau, Sârbule, de sufletul tău beau, să știi...

Anița îi privea pe amândoi. În odaia de petrecere se adunase fumul să-l tai cu cuțitul și lumânările sfârâiau blând. Afară cădea ninsoarea molcom, așezând zăpada strat peste strat până-n ferești.

– Uitată noapte! făcea vânzătorul, cătând cu grijă în jur, să vadă dacă ceilalți se îmbată.

Mâncase bine, avea bărbia unsă cu grăsime și bea cu sârg ca să nu iște vreo bănuială. Vinul era bun, se așeza și el unde trebuie, îl înveselea. Când cădea în bardace scotea o spumă albă și cânta parcă.

Amza, tot mâhnit, ros de bănuială și de o grijă neagră se hotărâse să-l scodolească puțin pe Sârbu. Dovezi n-avea, dar prea mergeau toate cum trebuie și nițică frică tot rămăsese în sufletul lui. Ar fi fost bine să-l înghesuie cu vreo vorbă, să-l facă

să spuie cum stau mațele în el, dar cum să arunci groaznicele vorbe fără să-l pierzi după aceea pe fratele tău de cruce de-ar fi fost cinstit? Lăutai nu erau ca să-i puie să cânte și ei să dănțuie, să-l vadă pe Sârbu cum ar ține-o pe Anița de mijloc. De la o vreme acesta nici măcar în ochi nu i se mai uita, simțise că femeia îl pârâse căpitanului și abia aștepta s-o judece singură, când n-o mai sta lângă Amza.

Trecuse de miezul nopții și pe masă rămăseseră numai oasele și resturile de mâncare. De prin unghere se iviseră mâțele, cotrobăind și rozând ce li se arunca. Focurile fuseseră stinse că prea duduiau sobele și li s-ar fi urcat băutura la cap. Pe scaune ăi mai tineri, ca Scarlat și ca Vasilis, dădeau să mai soarbă din vinul greu, dar fără să mai aibă putere.

Amza îi privea pe rând, ca și când atunci i-ar fi văzut pentru prima oară. Duduveică, înalt cât malul, cu umeri de rob și barba aspră să tai cu ea geamurile, cu un ochi scurs dintr-o încăierare, rămas cu o albeață, căuta în fundul ulcelei. Pe el îl țineau băierile la petreceri, nu de asta ducea căpitanul grijă. Se răstignise pe lacră și îl luase de gât pe Răspopitul cu care cânta psalmi, după obiceiul lor la beție. Dascălul de la Delea Veche și de pe la alte mânăstiri, subțiratic și cu ochi de muiere, abia aștepta un semn să se apuce să joace, cum făceau de obicei la asemenea chefuri, dar Amza rămânea tăcut și ursuz, cu privirile în colțul unde spânzurau icoanele. Stânguleasa cărase ulcelele și resturile cu Parpanghel, apoi se așezase în stânga lui Sârbu, căutând să-i mai veselească. Între ei căzuse bănuiala cea grea, dar nimeni nu voia să-i zică pe nume. Radu sin Matei căsca și-ar fi plecat la culcare dacă nu i-ar fi fost rușine de ceilalți. Amza îl îndemna să mai bage vin pe sub mustăcioară și el mai mult se prefăcea. Capul îi vâjia, obrazul roșu, dat parcă cu chinoroz, mărturisea numărul ulcelelor golite. Mai la coada mesei râdeau de se prăpădeau Mitrună cu Cioabă, cu Dascălul și cu Zlătaru, cu Păun și cu Grecu, cu Nica și Toader.

Nu-ș ce-i veni lui Amza și-i numără în gând. Erau treisprezece cu toții. Și după ce mai turnă în el cu sete o ulcea plină de vin, zise cu obidă:

– Parcă stăm la masa de pe urmă...

– Ce vorbă-i asta? se miră cu gura până la urechi Sârbu cătându-i drept în ochi cu curajul vânzătorului.

– Ascultă ce-ți spun eu! Mi-a ghicit o țigancă de pe podul Beilicului că mă vinde cineva...

Amza avea ochii roși de ură și fratele său de cruce îl simți că e primejdios. Se ținu tare și scoase pumnalul său cu prăsele de os, înfigându-l în lemnul tare al mesei de brad la care beau și mâncau.

– Spune-mi-l mie, căpitane, să-i scot sufletul!...

– Nu te grăbi, că trădarea are pașii mici...

– Zi-mi-l!

Anița se uita la el cu ochi speriați. Ce-l apucase taman acuș pe ibovnicul ei să se smerească și să devină bănuitor? Oare nu vorbele ei îi turburaseră sufletul? Și cine naiba o pusese să-i strice inima?

Vru să-l îmbuneze și îi umplu oala:

– Lasă vorbele astea negre și bea cu mine, și-apoi sărută-mă...

Amza bău și o luă lângă piept.

Afară ningea de s-astupa lumea. Străjile moțăiau pe la ferești, și ele grijite din vreme de vinul cel bun de Hotărani, adus de Sârbu.

Duduveică, părăsit în cele din urmă de puterile celei hotărâri de a nu-și bea mințile, cânta pe glasul al treilea:

Pe la miez de noapte,
Ce frunză se zbate,
Cu fior de moarte...

– Stânguleasa cu Mitrună îl huiduiră bine, fără să-l lase să zică mai departe:

– Gura! Sfeștania haiducului Groza, care din morți s-o scula și în pământ te-o vârî cu toate ale tale!

– Coclită inemă am, fraților! se văită deodată Amza, gata să plângă fără să știe de ce.

– Trece, frati-meu! zise vânzătorul, cu ochii prin obloane, cătând la bezna de-afară și așteptând ca totul să înceapă odată, că nu-l mai ținea nici pe el răbdarea.

Vorba cu oamenii Agiei fusese ticluită. Aceștia se aflau pe undeva pe aproape, prin uliță, sărind cotețele acoperite cu zăpadă și gardurile, să nu-i simtă oamenii lui Amza, care la astfel de poroganii nu se dădeau înapoi de la moarte de om. Trecuse de miezul nopții când Amza mai zise o dată privindu-i pe toți:

– Vă spun, asta-i masa de pe urmă! Ia cântă, Răspopitule, după Evanghelii...

Și acela zise cu glasul lui de sărbătoare:

– Adevărat vă spun vouă că unul care îmbucă cu mine mă va vinde... Ei tare s-au mai întristat unul după altul și i-au zis: Nu cumva eu sunt? Și pe când îmbucau, Isus a luat o pâine și, după ce-a binecuvântat-o, a frânt-o și le-a dat-o, zicând: Luați, mâncați, acesta e trupul meu! Apoi a luat paharul și le-a zis: Acesta e sângele meu, cel ce se varsă întru mulți...

– Ho! a sărit de la locul lui Sârbu, scoțându-și pistoalele. Să nu mai crâcnești și să nu-mi mișcați unul! Adevărat ai grăit, căpitane Amzo, pe mâna poterilor te-am dat, auzi-i pe arnăuți afară, la obloane...

Și-atunci căzură ușile și în ferești se iviră flintele ticăloase.

*

Pe la sfârșitul lui februar, când terminară cu caznele și cu judecățile, haiducul Amza fu dat prin târg, ca să se arate, pildă și altor răufăcători. Scăpase cu viața numai la sfaturile boierului Dudescu, ce-l rugase pe Domnitor să țină seamă de mânia poporului.

– Să-ți mulțămească domniei tale că i-am ținut viața, zisese Domnul când terminaseră vorbirile.

– Măria-Ta, un cap mai puțin pe umeri nu se socotește la judecata de apoi, dar rânduiala tot o mai ține cineva în cer și un păcat mai mult atârnă!

– Se zice că era un viteaz și că voia să facă județ pentru sărmani, nenorocitul!

– Pentru fărădelegile-i, Telega-i ajunge!

– Dreapta tot trebuia să i-o fi tăiat!

– În tinerețele lui v-a slujit, v-a apărat vămile și i-a sucălit pe tâlhari. Împarte la săraci, curată sminteală, dar zice-se că e drept!

– Ciudate vorbe-mi spui, parcă l-ai iubi...

– Cum să iubesc pe unul care te jăcmăne?

Doamna, soția Domnitorului, se ivise în ușă împreună cu Maria, fiica boierului Dudescu și priveau acum cu toți colivia în care-l purtau pe mândrul haiduc. Afară frigul înțepa încă, dar mulțimea se înghesuia tăcută în jurul căruții păzite de arnăuți.

– Frumos bărbat! zise Doamna, cu o voce milostivă. Unde-l duc?

– La ocnă!

– Și mai scapă de-acolo? Nu putrezește de viu?

– Dacă mai are zile, doamnă, mare-i Dumnezeu! răspunse boierul Dudescu cu smerenie.

Ulița plină îl ducea spre marginile orașului pe haiduc. Se auzeau strigăte și glume nepăsătoare.

– Oare îl iubesc de-adevărat pe acest om? întrebă Domnul.

– Cine știe? Gloata puterea o iubește, în rest ce simte e ca dragostea de curvă, să mă ierte cuvioasele urechi!

– Și cu ceilalți ce s-a întâmplat? mai întrebă Vodă, privindu-și brelocul de aur cu care se juca în degete.

– Trei au murit în noaptea când i-au prins. Restul au fugit care-a mai apucat și pe vreo cinci îi țin încă în temnițe, cu pedepse mai ușoare.

– Și crede domnia ta, boier Dudescu, că au pierit cu asta relele din țară și că vom putea noi înfrâna răutatea celor ce nu vor să ne mai dea nimic pentru dările către Înalta Poartă?

– Cine știe, Măria-Ta, poate că lucrurile vor merge mai bine de când avem pe căpitanul Sârbu, care nu-i dus la biserică și e gata să te servească fără să clipească. Cere-i orice și-o să-ți facă!

– Nu-i iubesc pe vânzători, dar mă slujesc de ei. Să nu-l văd înaintea mea decât la mare nevoie, s-a înțeles?

– Înțeles, Măria-Ta!

De afară se mai auzea îndepărtat vocea crainicului care citea pitacul domnesc:

– Milostiu Bojiu Io... (aci strigătele mulțimii acoperiră numele Domnului într-un strigăt de adorare)... voievod i gospodar Zemli Vlahiscoe, fiindcă ne-am înștiințat domnia mea că dumnealui Amza au îndrăznit și fără cât de puțină sfială și temere de stăpânire a băga groaza în cinstiții boieri veliți, dând foc la conace și tăind ispravnici i taxildari, nemaiputând suferi domnia mea aceste obraznice urmări a unora răi nărăviți ca acesta și ca să cunoască atât el cât și alții sfârșitul celor neascultători și nesupuși la poroncile stăpânirii, pe care sunt datori să le cinstească și să le păzească fără strămutare, hotărâm domnia mea ca mai întâi să-l dea prin târg, apoi să se pedepsească cu ocna numitul Amza. Și cine o îndrăzni de-acu înainte ca el, ca el să pățească...

– Bună treabă făcurăm! mai zise Domnul, după ce ascultă și ultimul cuvânt al crainicului. Și-acum să se pună de masă, că om fi obosit...

Convoiul ajunse la Telega după două zile. Era într-o strălucită zi de martie, cu soare mult și dulce. Roțile căruței în care fusese așezată cușca cu prinsul se înfundau până la butuci în noroiul cleios al drumului. Arnăuții glumeau cu el ca să-l mai țină în viață pentru că tremura tot în lanțuri, numai într-o cămașă groasă de in și niște nădragi luați de la un viețaș de la pușcăria Agiei, căruia îi fusese drag de chipul lui cinstit.

– Ho, că mai e puțin și te-așezăm acolo unde nu e nici soare, nici lumină!

– În câțiva ani nu mai vezi, nu mai auzi! Te scutește sfântul Dumnezeu de toate, că numai cu sare și cu întuneric o să te ții!

Amza nu-i asculta. În pomii golași de lângă drum se înfiora primul vânticel cald de primăvară. Nu era trist, nici vesel, nu se gândea decât la ziua răzbunării. Nu știa cât o să stea în ocna Telegăi, dar nu se putea să nu se afle dincolo de această zi neagră cu tot soarele ei, o alta, a sângelui de frate vărsat în țărână. Altfel și stelele de pe cer și toate râurile astea peste care trecuseră până aici, tot ce însemna mugur abia ivit în copaci și cerul albastru de deasupra erau numai o minciună. Minciună și cântecul nepăsător al păsărilor, minciună și râsul celor care-l păzeau, minciună lanțul greu de fier care-i sugruma gleznele și încheieturile mâinilor, minciună și Dumnezeu din cer care veghea de pe tronul Lui de aur toate aceste nefericiri. Minciună și pravila țării pe care jurase când se făgăduise stăpânirii, minciună și viața lui trăită și netrăită.

Ajunseseră. În față se ridica un munte alb de sare, scânteind în lumina puternică. În jur pieriseră pe neașteptate pomii și frunzele. Sub podul pe care treceau acum bolborosea o apă înverșunată, plină de spume. Scârțâi o poartă uriașă, bătută în piroane de fier și îl coborâră cu un laț, cu cușcă cu tot. Mica portiță de lemn fu deszăvorâtă și Amza păși în fața călăiar săi. Erau peste 20 de arnăuți cu pistoalele pregătite.

– Gata?

– Gata! făcu haiducul cu milă. Ce sunteți voi, mă? strigă la ei, speriindu-i cu vocea sa puternică ce aui pe sub muntele de sare. Niște slugi venite de departe, asta sunteți! Și nu vă mai umflați atât și făcețivă datoria pentru care primiți paraua spurcată. Haide, cine începe?

Se apropie un harap gras și unsuros, într-o zdreanță roșie de cârpă, care îi sfâșie cămașa în față și la spate.

– În genunchi! zise pe turcește, cu un scrâșnet și căpitanul haiducilor simți cum îl prăvălesc în țărâna umedă.

Porțile fuseseră încuiate. La gura ocnei se plimbau străjile. Lanțurile îl țineau legat de mâini și de picioare. Nu mai era nici o scăpare. Se prăbuși sub lovituri și simți curând arsura iute în piele, a dangalei. Carnea sfârâi puțin, apoi totul se prefăcu într-o mâncărime rea. Îl ridicară și-l duseră până la o roată care urca și cobora o altă cușcă de nuiele, legată numai cu o frânghie roasă de vreme.

– Ei? zise unul, semețindu-se.

– Măăă! se făcu spre el cu furie.

Nu se putea mișca. Îl prăvăliră în colivia șubredă și în curând Amza auzi șuierând deasupra roata uriașă, neunsă, ce scârțâia asurzitor.

– Petrecere bună! râdeau arnăuții de sus.

– Și când ți s-o urî ne scrii și nouă.

Colivia coborî încet multă vreme, până când frânghia înnădită se opinti de un nod de lemn. Spânzura între fundul întunecat al ocnei, într-o galerie fără sfârșit și cercul alb de lumină rămas deasupra, ca gura unui puț. În jur, pereții albi de sare străluceau mocnit. Văzu un zgrunțure cenușiu, căzut de mult printre șipcile coliviei și îl împinse furios. Pe urmă numără până la o sută și nu-l auzi căzând undeva. Și furios, fără să știe ce-l apucase, strigă cât îl țineau puterile:

– Hei, suflet de om, s-aude?

Trecu o vreme, pe urmă din pereții puțului de sare, de undeva de dedesubt, din întunecatele temnițe nevăzute își auzi glasul, mai stins, urcând parcă trepte nevăzute:

– S-aaaaauuuuudeeee? S-aaaaaaaauuuuuudeeeeee?

Era singur și asta îl înspăimânta cel mai mult și când se încredință că lucrul era adevărat scuipă urlând spre paznicii lui de sus:

– Câinilor, ies eu de-aci! În băț vă pun pieile! Așa să știți! Și-o să vă ard casele și milă n-am să am, s-aude, s-aaaauuuuudeee?

O PLIMBARE CU SANIA

Cum se întâmplă, că spre seară, când să pornească trăsura cu cele două femei spre Herestrău la plimbare, ca din întâmplare, lângă remiza cailor se afla și căpitanul Sârbu. Patru cai focoși, întărâtați cu ovaz, băteau nerăbdători praful curții. Erau proaspăt potcoviți, de aceea mirosise toată după masa curtea a copită arsă și păreau gata s-o ia sus, peste porți. Îi țineau doi țigani nădușiți, goi până la brâu, și aveau boturile numai spume. Surugiii domnești trageau de frâie, dar ceva trebuia să se întâmple. Pornirea fu vijelioasă și când ocoliră havuzul, abia răbdară să se urce cele două femei. Doamna se învăluise într-o broboada albă de borangic și ținea deasupra capului o umbrelă de Beci, roșie și ondulată pe margini. Alături, cu obrazul palid, sta Maria Dudescu într-o rochie albastră, lungă, strânsă pe corp. Ochii negri, adânci și roși de nedormiri repetate, se uitau în văzduhul curat plin de rândunele gureșe. Se răcorise, deși soarele mai bătea dintr-o parte, numai cu o lumină roșcată, arzând acoperișurile. Se făcu un semn și trăsura se porni. Lângă poartă, cum se întâmplă, dintr-o cămară țâșni un copil țigan, o clipă numai și caii l-ar fi făcut pulbere. Surugiii dădură țipăt și înfrânară. Roatele scârțâiră prelung, ca și când toată clădăraia de fier și lemn prețios s-ar fi sfărâmat dintr-o dată. Caii se cabrară, ridicându-se în două picioare, apoi, ca împinși de ceva nevăzut, se aruncară iar înainte, turbați. Copilul trecuse dincolo, dar era

primejdia ca trăsura să se sfărâme în stâlpii înalți ai porții. Femeile se strânseră una în brațele celeilalte, cu sufletul la gură. Amarnicul sfârșit trebuia să le găsească împreună.

În clipa aceea însă de undeva, din pământ, se ivi căpitanul Sârbu. Maria îl văzu atât cât să deslușească parcă un crucificat înaintea ulubelor. Bărbatul ridicase brațele și apucase armăsarul din stânga, răsucindu-i zăbala. Gâtul animalului se frânse dintr-o dată ca la puii de găină și uriașul trup se prăvăli la pământ. Calul din dreapta bătu aerul cu copitele. Din spate veniră ceilați doi și se făcu o învălmășeală fără margini. Trăsura se opri. Când deschiseră ochii, cele două femei văzură părul galbin ca paiul al căpitanului, aplecat peste trupul armăsarului din stânga.

– Gata, duceți-l la grajd și terminați-l! zicea el în limba grosolană a slugilor. I s-a rupt vâna, e orb și o să se chinuie dacă nu-l împușcați!

– Măria-Ta, doamnelor, făcu după aceea, vă rog să coborâți!

Le întinse mâna pe rând și le ajută să atingă praful curții.

– Dacă nu erai dumneata ne prăpădeam, apucă să spună soția Domnitorului.

– Nu-i decât o mică întâmplare, zise el râzând cu dinții săi de lup și punând privirile drept în fundul ochilor Mariei, care tot mai tremura de spaima prin care trecuse.

Se adunase lumea și căpitanul Sârbu se făcu nevăzut, ca și când ar fi vrut să arate că întâmplării nu-i mai da nici un fel de importanță.

Pățania nu trecu neobservată și multă vreme oamenii de la curte vorbiră ca despre ceva nemaivăzut. După sfatul medelnicerului Sotir, căpitanul Sârbu dispăru în județe la treburile lui, unde îl chemau slujbele la care se înhămase.

– O vreme nu e bine să te arăți, îi turnase în urechi. Să nu creadă că vrei să capeți ceva în schimbul faptei tale. E mai potrivit să-ți ducă dorul...

– Bine vorbești, așa am să fac.

Și umblă ca turbatul vreo două luni cu arnăuții și cu seimenii, bând nopțile ca un haiduc ce era până uita de el. Nu se întoarse decât la sfârșitul lui Răpciune când toamna căzuse peste București cu podoabele ei turbate. Medelnicerul Sotir avea să-i dea vești bune. Domnul întrebase de el și se ivea prilejul să-i intre pe sub piele, numai răbdare să mai aibă și s-asculte, ca de popă...

Prin octombrie, comisul Velea, maimarele peste grajdurile lui Vodă, îl chemă la el pe căpitanul Sârbu și-i spuse:

– Cineva ar dori să ia lecții de echitație. Vrea domnia ta s-o facă fără altceva decât plăcerea de a sfătui o femeie tânără?

– Cum nu? primi el ghicind de unde băteau vânturile.

– Atunci, mâine dimineață, cum dau zorile să fii aici. Fiica boierului Dudescu, căreia i-ai scăpat viața, vrea să te cunoască.

– Vin...

Noaptea aceea nu dormi. Jucă cu Seakis și risipi iar o sumă mare de bani. Râdea ca și cum ar fi scuipat pe viitor:

– Mai na, grecule, mai na și suta asta! Cine pierde la cărți, are noroc în dragoste... Ce zici, Aniță?

Femeia sta lângă un stâlp din camera întunecată a hanului și-l privea cu ochii plini de ură.

În zori, limpezit la cap pentru că mai băuse o oală bună de vin, încălecase și se oprise în curtea remizelor. Ziua începea tulbure, cu o boare rece în aerul de toamnă. Peste un sfert de ceas din umbrele grajdului se desprinse o siluetă călare. Maria Dudescu ținea să nu vadă Sârbu că șchioapătă. Știa să călărească, se ținea binișor în șa și nici calul ce-l avea nu era pătimaș la galop. Comisul Velea le deschise porțile și ea îi aruncă ceva, prețul tăcerii lui ce trebuia cumpărată. Merseră pe ulițele amorțite o vreme fără să scoată vreo vorbă. Când ajunseră în bariere el o întrebă:

– Încotro?

– Spre mânăstirea Mărcuța.

– E departe.

– Știu să călăresc.
– Atunci eu ce rost mai am?
– Am vrut numai să-ți mulțumesc că mi-ai scăpat viața...
– Era datoria mea.
– Puteai să te fărâmi în copitele cailor.
– Am trăit între ei, mă cunosc, mă știu de frică...
– Mi s-a spus că ai haiducit...

Trecuseră pe un pod de scânduri și priveau la casele joase în ferestrele cărora la geamurile acoperite cu piei de porc mai pâlpâiau opaițele nopții trecute.

– Nu mi-ai răspuns, zisese ea, apropiindu-se și privindu-l cu ochii negri și obosiți.

Era tânără, cu un păr aspru și un obraz alb, fără culoare. În urechi îi scânteiau niște cercei mici de aur și-avea buzele de ceară ca o pecete de domnitor.

– Am încercat la tinerețe să fac dreptate...
– Și-ai găsit-o?
– Dreptatea este numai o vorbă...

Caii se domoliseră, mergeau crupă lângă crupă prin praful umezit. Era puțin frig, dinspre păduri venea un vânt rece. Bărbatul o privise. Se îmbrăcase gros, purta cizme, nu era la prima cavalcadă.

– Aud că ai făcut o faptă păcătoasă...
– Drept zis.
– Și rușine nu ți-este?
– Când e la mijloc o femeie totul se iartă...
– O...

De sub ișlicul de sobol îl fulgerase cu o privire repede. Părul ei negru, cu scrumiri de fier în lumina vânătă, suna în vântul dimineții.

– Mi s-a mai spus că ești petrecăreț și iubitor de jocuri...
– Viața e o lungă plictiseală, trebuie s-o sperii cu ceva...
– Cine-i femeia pentru care ai făcut atâta rău?
– O hangiță...

– Frumoasă?

– Dar cum?

Gura lui subțire se despică într-un râs crud. Maria Dudescu simți că e fulgerată de ceva ascuțit. Îi privi tâmplele acoperite de părul ca paiul, neîngrijit.

– Și-o iubești?

– Ea nu mă iubește.

– Ciudat mai vorbești...

– Limbă de om de pădure...

– Mi s-a spus că ai stat în codru și că ai ucis oameni...

– Știi totul, eu ce să-ți mai spun?

– E adevărat?

– Adevărat.

– Vodă te-a iertat, dar la inemă nu te are. Ai fost înainte ca și acela, Amza, între oștenii săi și-ai fugit...

În depărtare se vedea mânăstirea Mărcuța învăluită în cețuri. Pe drum nu era nimeni. Câmpurile fumegau și pe un câmp de varză neculeasă săreau iepuri cenușii, mari cât viteii.

– Nu am o pușcă, ți-aș fi vânat unul! îi arătă el.

– Nu-mi place iepurele. Și ce-i cruzimea asta? Să omori animalele. E drept, eu uit că ai ucis și oameni...

Noutatea celor ce spunea o înfiora. Să călărești lângă un ucigaș de rând, chit că fusese om militar, era ceva neobișnuit chiar pentru o ființă boierească a acelor vremi, ce multe văzuse.

– I-am ucis pentru că-și meritau soarta.

– Atunci ce cauți între cei care țin dreapta judecată și respectă pravila...

– Între ai mei nu mai mă pot întoarce. M-ar omorî...

– Și nu ți-e frică?

– Orice-ai spune despre frică nu e drept până n-o simți gheb în inimă...

– Lumea zice că ești viteaz...

– Pentru că am frânt un grumaz de cal?

– Poate și din pricina asta. Dar ia spune-mi, noaptea dormi bine? Nu te încearcă remușcarea?

– Vorbe. Numai diecii și grămăticii au scornit vorba asta...

Și iar râse lupește cu gura lui strânsă și crudă. Ajunseseră la Mărcuța. Dinspre mânăstire băteau rar clopotele. Era o tăcere tainică, ruptă numai de zborul furișat al unei păsări.

– Ai dumitale știu unde te afli?

– Nu-mi cere nimeni socoteală.

– Nici tatăl dumnitale, boierul Dudescu?

– El are treburi, e dus mereu în altă parte. Eu stau mai mult pe lângă doamna țării.

– Am văzut.

– Știi...

– Știu...

Ajunseseră lângă un lac zbicit de bură măruntă. Tot codrul acela de stejar, tăcut și mult, se încordă la răbufnirea unui vânt neașteptat.

– Nu ți-e frig?

– Nu, spuse ea, fără să descalece.

– Nici frica?

– Nici.

Întoarse capul și porni încet înapoi. Iar băteau clopotele, rar, a părăsire și moarte. Pe o pajiște văzură vreo zece călugări alergându-se ca niște copii. Se împiedicau în rasele lor lungi și negre, cădeau și iar se ridicau. Mânecile prea lungi se zbăteau de la cot. De departe păreau ciori uriașe, poticnindu-se și scoțând sunete guturale.

– Ce spun?

– Cine știe?

– Se roagă?

– Aș, sunt nebuni!

Maria Dudescu mai fusese aici într-un an îndepărtat, pe vremea când îl iubea pe căpitanul Gheciu, fiul unuia din cei mai bogați boieri ridicați din negoțul de vite. Cum trecuse

vremea și cum putrezea acela! Nimic nu ținea viața în loc, pulbere sau începutul pulberii suntem cu toții. Îi venea să plângă, dar se stăpâni. Pe vremea aceea nu se îmbolnăvise și osul piciorului, ținut acum într-o cizmă, nu începuse să se fărâme. Oare bărbatul ăsta, mirosind încă a vinul de dimineață al împărtășaniei bețivilor, știa că e slută și-o să uite el pe cealaltă, așa cum i-ar fi plăcut?

– La ce te gândești? spuse Sârbu, apropiindu-și calul.

– La nimic.

Nebunii se apropiau în goană, împiedicându-se și scoțând țipete sălbatice.

– Dă-le bani! zise ea.

Căpitanul Sârbu le aruncă câțiva firfirici. Nebunii se încăierară sălbatic. Se loveau, se zgâriau, în curând le văzură obrazele pline de sânge. Își mușcau unul altuia mâinile și băncuțele se rostogoleau din nou în iarba umedă.

– Or să se omoare!

– Lasă-i, le face bine...

Aveau ochii goi și gurile strâmbe, barba le crescuse în dezordine și de sub chicile acoperite cu culioane strâmte părul izbucnea sălbatic.

– Nu fac nici un rău, mai adăugă femeia. Se bat și pe urmă ostenesc.

Se potoliră într-adevăr și unul le ceru banii tuturor. Nu-i dădură la început, dar pe urmă nu se mai împotriviră. Începură să cânte cu vocile lor stranii și se depărtară. Cădea ceața deasupra lacului și în curând nu mai văzură decât umbrele lor negre, fluturând mânecile prea lungi ale anterielor. Clopotele băteau surd și îndepărtat ca de dincolo de lume.

– Dacă mi-aș greși viața, la o mânăstire m-aș duce, zise Maria.

– De ce să-ți greșești viața? întrebă bărbatul, privind-o drept în ochi.

A doua oară se văzură la Sfântul Dumitru de sărbătoarea zalhanalelor. Tot Maria îi trimisese vorbă prin comisul Velea.

– Zice jupânița lui Dudescu să o vezi mâine dimineață, tot la grajduri, s-o conduci.

– Bine, primise căpitanul Sârbu.

– Pe la asfințit așa...

Era o zi daurită, vremea moale, ca într-o toamnă întârziată și plină de rod. Seara venea devreme, trebuiau să ajungă până la căderea nopții lângă maidanul dulapului, unde se țineau măcelarii și bogasierii în petreceri. Nu era departe. Maria, pentru că mai târziu se făcea răcoare, își luase cu ea niște valtrapuri verzi. Cizmele o făceau înaltă și rochia lungă, strânsă pe talie, îi arăta mijlocul de viespe. Sub atlasul rochiei băteau doi sâni necercetați, strânși bine. Căpitanul Sârbu, ce nu se îmbrăca așa cum obișnuiau comandanții oștirii, bătea o curelușă de vipușca pantalonului ținut pe pulpe. Părul lui galben ca luna se mișca ușor în trapul calului. Maria nu-l privea. Profilul grecesc, fața alba și buzele strânse îl țineau pe bărbat la depărtare. Sârbu știa toanele și trebuința de respect a femeilor. Medelnicerul Sotir nu-l slăbea cu sfaturile:

– Să îndrăznești, dar numai atunci când nu mai poate ea nimic! S-a înțeles?

Trecură de locul Carvasaralei, străbătând mirosul ei împuțit, și văzură în dreapta maidanul dulapului plin de omenire. Sârbu nu înțelegea bine de ce-i plăcea acestei femei înghesuiala și lumea proastă. Dar nu întrebase nimic. Asta voia, asta avea să aibă. Țânțarii ce ploile îi mai amorțiseră iar se ridicaseră în roiuri și le mușcau fețele. Se aprinseseră focuri și trâmbele lor verzi abia se mai deslușeau în pierderea serii.

Pe drum se auzeau trăsuri și bărbatul se întrebă de ce nu se sfiește să se arate cu el? O speranță vagă îl stăpânea și-i tulbura sufletul. În fața dughenelor se aprinseseră faclele și un miros de rășină cuprinse aerul. Cu cât se apropiau, un alt miros, adânc,

puturos, greu ca o otravă, se așeza deasupra locurilor. Pe butucii de lemn atârnau hălci de carne de vită și în noroiul fierbinte, încă colcăind de sânge proaspăt, zăceau capete de boi, cu ochii înlemniți într-o albă și mută groază. Câinii, sălbăticiți de poftă, mușcau din cizmele măcelarilor și erau alungați cu satârele.

Se auzeau cântece îndepărtate și pe grătare sfârâiau fripturile. În ușile dughenilor cu pământ pe jos atârnau mațele pline de seu, atunci scoase din burțile fără fund. Erau ca o dantelă deasă și din ele curgea o grăsime râncedă, căreia copiii, nelipsiți de la asemenea petreceri, îi dădeau foc precum lumânărilor. Ardeau felinare, și spre câmpul întunecat acum băuneau vitele aduse la sacrificiu, speriate, împotrivindu-se, lovite cu cizmele de nemiloșii lor călăi beți, care le izbeau cu harapnicele, înjunghiindu-le pe loc și cărându-le spre scaunele crestate de atâtea lovituri. O foame turbată te lua în stăpânire numaidecât ce te obișnuiai cu mirosul grețos de sânge închegat, de mațe deșertate și spălate în ape putrede? Bogasierii, tăbăcarii și negustorii Bucureștilor se înghesuiau înaintea butoaielor cu must. Bărbații înalți și zidiți cât Mitropolia își desfăceau mustățile bogate și râgâiau de plăcere.

Sârbu crezu că fiica lui Dudescu o să dea bir cu fugiții. Dar ea nu văzuse niciodată atâta lume și lumina faclelor, țipetele negustorilor, jocul aruncătorilor de cuțite și scârțâitul uriașului dulap în care se urcau femei și bărbați, o umpleau de încântare. Ca orice ființă ținută în umbra grădinilor și păzită cu strășnicie de tânără până la terminarea studiilor franțuzești și grecești, gustă mizeria multicoloră și se încântă. Pe pământul gol, acolo unde mai era loc, se întinseseră chilimuri roșii și galbene și bardacele umblau din mână în mână. Se bea cu oca, și toporiștile răsunau în oase de vită. Mirosul îți intra în sânge. Scârțâiau viori nedomolite și câte o voce de femeie amăgită de scurta beție, aflată la început, cânta îngânat „*Tu ești puișor canar...*". Vinul scos din linuri parfuma aerul, îl ațâța, totul se aprinsese în jur ca într-o mare jărăgaie. Pe pământul jilav se prăbușeau

perechi-perechi, într-o veche și cunoscută nerușinare, ce nimeni de nimeni nu se mai știa. În jur foșneau șoapte și sărutări, chiote înghițite de alte strigăte venite de alături, din dreapta și din stânga. Totul se pierdea în marele halou al nopții de toamnă, rece și plină de focuri pitice.

De pe câmp încă se auzeau mugetele de vite și la câte o neașteptată liniște scârțâiau cuțitele intrând în vitele ce se prăbușeau fulgerate în iarba mușcată mai întâi de fierbintele sânge ce curgea nestăvilit în noaptea aceasta pentru toată lumea.

Atunci înțelese de ce-l adusese Maria aici. Pentru că într-un astfel de loc nimeni nu avea timp să se privească. În lumina scurtă a faclelor, tremurătoare și fără căldură, bărbații gâfâiau aducând vinul. Se scurgeau valuri scurte de arămiu mai acătării și ele se auzeau domnind peste sunete, căzând greu ca bolovanii în oalele răsunătoare. Ce noapte măsluită, ce noapte strălucitoare, ce noapte fără speranță!

Maria nu coborî de pe cal.

– Adu-mi!

Îi aduse.

Era rece, un muscat, lucind în lumina stelelor, luând cu el lumina lor îndepărtată, albastră, pierită în undele parfumate. Fata bău și-l simți în pântece ca pe ceva care i se dăruia, care venea de undeva dintr-un ținut mult visat și mult dorit.

– Bea și tu! îi porunci ca unei slugi sau poate împrietenindu-se cu el dintr-o dată.

Sârbu bău cu sete, privind-o de jos. Calul lui sta legat de un proțap înfipt cu cizma. Căuta iarba rară și amușina.

– Mai vrei?

– Mai adu-mi!

Se întoarse lăsând-o singură, aplecându-se și ferindu-se de șirul alb de mațe ce străluceau ca argintul în poleiala luminilor din jur. Sări peste focurile mici aprinse de copii și beat de o nădejde uriașă se întoarse cu altă oală plină. Maria apucă cu

amândouă mâinile toartele de pământ și sorbi jumătate. I-o dădu pe cealaltă.

– Bea!

În jur iar se desluşiră sărutările şi ţipetele scurte ale femeilor. Tot pământul din jurul dulapului mustea de dragoste şi de dorinţă. Înghiţitorii de cuţite îşi vârau în gâturile strâmte iataganele fioroase, luminaţi de facle. Pereţii nopţii înghiţeau şireteniile lor, ieşeau parcă de undeva din necunoscutul orelor, păreau păzitorii acestui rai plin de mirosuri. Nu oboseau strângând paralele mărunte şi mulţumind. Aerul era tot un fum amestecat, nişte răşini dulci şi puturoase, arzând el însuşi ca o materie abia străvezie.

Sârbu încălecă şi merse lângă ea. Asta fusese tot. Obrazul îi ardea. Maria călărea dreaptă, ţinând frâiele strâns. În urmă rămase câmpul cu hoiturile lui încă puţind a sânge viu, gâlgâind de strigăte, de moarte şi de plăcere.

– O mai iubeşti pe femeia aceea? îl întrebă Maria pe neaşteptate.

– Ea nu mă iubeşte încă, spuse gâtuit Sârbu şi îşi dădu seama că în minutul acela îşi juca soarta.

– Ce să înţeleg?

– Ce trebuie!

Femeia izbucni de lângă el şi fugi în noapte spre Bucureştiul ce arăta amorţitele-i lumini în această teribilă noapte a zalhanalelor.

*

Până în luna lui Făurar se crezu pierdut. Nici un răvaş, nici o leteră, aşa cum spera. Maria sta în spatele perdelelor din curtea interioară a palatului. Apa din havuz îngheţase. Coliviile aurite ale mutului fuseseră trase în sera încălzită şi pavelele alunecoase nu erau călcate decât de slugi şi de grăjdari.

– Ce mă fac? îl întreba el pe medelnicerul Sotir care tot o mai vedea pe Maria pentru că treburile sale îl duceau zilnic în odăile Domnului şi a soaţei sale.

– Rabdă!

– Cât încă?

– Cine știe...

– Ce face?

– A slăbit. E ca hârtia. Doamna i-a spus să plece undeva să se îngrijească.

– Și?

– N-o smulge nimeni de-aici. Te iubește, altfel ar fi undeva la Viana, ori la Italia...

– Crezi?

– Atâta am învățat și eu. Nu fi slab...

Și pe urmă veni ceasul, așa cum cad toate de la Dumnezeu. Comisul Velea îl căută două zile la rând și când dădu peste el în salon, la *Norocul Cailor,* îl certă:

– Unde mi te-ascunzi, arhonda? Te caut de-am albit. Nu-mi închipuiam că te-ai întors la vatră...

– Vorbește!

– Vino!

Era o după-amiază rece. Cerul prăbușit tot peste oraș arunca fumuri cenușii la orizont. Intrară prin ușile din dos ale palatului. Străjile îi știau, le făcură semne. Străbătură curțile pustii. Sus, la haremul doamnei, se aprindeau luminile. Geamurile serei nădușiseră de căldură și prin străvezimea lor se zăreau păsările mutului sărind pe trapezele mici, neliniștite. Remizele și grajdurile păreau pustii. Ușile fuseseră închise unde stăteau caii domnești, să nu intre frigul. Grăjdarii ardeau focuri de bălegar uscat și un fum gros ieșea pe sub scânduri.

– Unde-i?

Lângă poartă aștepta o sanie cu doi cai. O slugă ținea zăbala unuia. Nu o văzu. Era toată sub niște blănuri uriașe, țepene.

– Urcă! porunci vocea hotărâtă a Mariei.

Sluga lăsă slobod caii. Porniră ca vântul. Zăpada se spulbera sub copitele animalelor focoase. Trecură ca vântul prin ulița bogasierilor.

– Încotro? întrebă Sârbu.

– La Herăstrău!

Bărbatul nu spuse nimic. Îi știa numai respirația șuierătoare în spate, parcă străpungându-l.

Ajunseră. Lacul era vânăt, deșert, întins ca o tipsie sub cerul întunecat al acelui amurg de iarnă. Copacii prinseseră o chiciură albă și zbârnâiau în vântul locului deschis.

– Pornește! mai porunci ea.

– Dacă nu ține gheața?

– Murim. Nu ți-ar place?

– Cum nu!

Lacul era bocnă. Caii bătură pe loc, alunecară, dar în cele din urmă ținură drumul spre mijlocul întinderii de gheață, unde se afla chioșcul în care vara cânta meterhaneaua turcească. Lângă pragul înghețat, plin de sloiuri, al chioșcului putred, se opriră. Pe băncile pustii stătea un pâlc de ciori ce repede se risipi cu țipete lugubre. Aici erau departe de orice semn de viață. În jur, nimeni. Nici fumuri deasupra caselor îndepărtate nu se zăreau. Maria se ridică din sanie și trase blănile uriașe de mistreț pe jos...

– Ba, nu! zise. Haide mai bine pe gheață!

Sârbu o ajută și așternură la picioarele chioșcului. Maria era îmbrăcată într-o șubă mohorâtă de lup ce o învăluia ca o plapumă. Pe cap își înfășurase un turban de vidră cu spic argintiu, abia scânteind în lumina serii furișe.

– Ia-mă! îi spuse simplu.

Până în Paști, căpitanul Sârbu a iscălit polițe la zarafi cu amândouă mâinile. Pe bancherii puchinoși îi aducea Seakis la *Norocul Cailor*, sub privirile Aniței care-și făcea socoteala că are atâtea înscrisuri răscumpărate că putea să dea foc hanului cu ele. Nu se uita nebunul! Știa ce-i vine de la zestrea Mariei cu care în taină se întâlnea numai noaptea, deși slugile mirosiseră că or să aibă în curând ce-și șopti în urechile neastupate. Se trăgeau împreună pe la hanurile mărginașe, unde nu-i vedea lumea și șchioapa părea că înflorise toată, făcându-se tot mai

frumoasă. Cum se întâmplă totdeauna, toată lumea știa câte ceva, numai boier Dudescu nimic. Într-o zi o văzu cu un colier nou de perle la gât. Nu era dintre cele mai scumpe, dar tot făcea bani grei.

– De unde-l ai? o întrebase pe fie-sa.

– Un cavaler aprins la inemă mi l-a trimis!

Boier Dudescu odată s-a negrit la față.

– Eu în cinste te-am crescut și nu vreau să-mi faci numele de râs. De întrebat nu te întreb cine este, dar bine ar fi să vie el singur să-mi spuie ce vrea de la tine și de la familia mea...

– O să vină curând, râsese fata cu figura de tot fericită, ceea ce și mai rău îl sperie pe bărbat.

– Cred că știi ce ai de făcut, fiica mea!

– Știu!

Apoi gura i se închisese. Trăia în taina fericirii sale ce mare se arăta. Căpitanul Sârbu jefuise serele florarilor, umplându-i casa cu liliac proaspăt, alb, ce a nuntire vestea. Veneau țiganii cu cupeaua medelnicerului Sotir, plină, descărcau pe deșelate, ce nu descărcau și iar se întorceau. Trandafiri roșii ca sângele, plini de ghimpi, cu frunze ceruite, fresii galbene ce umpleau iatacele cu un dulce și parșiv miros, și iar liliac, izbucnit ca o horbotă necuprinsă. Țistuiau muierile pe la cămări.

– S-a aprins sufletul duducăi Maria. Se termină totul cu nuntă și cu botez...

Și în preajma Paștilor, pe când străbătea curtea domnească spre trebile lui, boier Dudescu se trezise față cu zdrahonul de căpitan, ațindu-i calea. Nu era respectuos după cuviință, dar nice să-l supere nu se numea că-l supără.

– Aș dori să spun o vorbă vel-vistiernicului Dudescu, zisese cu vocea lui seacă fostul haiduc.

– Nu-mi amintesc să avem a ne spune ceva noi doi, tăiase boierul dând să-l ocolească.

– E vorba de fiica domniei tale, Maria...

– Fata mea nu-i odraslă de negustor să aibă a face cu oșteni... Aș dori să te oprești aici cu cuvintele.

– Vel-vistiernice Dudescu, poți să-mi poroncești mie, dar nu inimii! Trebuie să mi-o dai!

Boier Dudescu ridică privirea sa cumplită cu care-și punea la pământ vrăjmașii în divan:

– Așa se vorbește cu caii dumitale, nu cu un boier velit. Fata nu te vrea și nici eu n-aș da-o unui om care și-a vândut tovarășii...

Căpitanul Sârbu se stăpâni cât putu.

– Părul domniei tale coliliu n-o să te scutească să-ți spun adevărul. Trebuie să mi-o dai!

– Ce vorbe-s astea?

– Întreab-o pe Maria!

Și-i întorsese spatele. Tare tulburat, boier Dudescu terminase iute treburile pe la vistierie și se întorsese acasă, strigându-și fiica:

– Marie! Marie, unde ești?

– Aici, zisese ea fără spaimă, ce de mult aștepta aceste cuvinte.

– Cum ți-ai petrecut dimineața? o luase boier Dudescu pe departe.

– Bine, cu trebile cele domesticești...

– Uite ce mi s-a întâmplat. Acuși un ceas mi-a ieșit înainte un nebun. Cică ai a-mi spune ceva...

– Căpitanul Sârbu?

– El.

– Ce vrea?

– Zice că să te ia nevastă...

– O ști el ceva...

– Mario, ori te-ai zărghit, ori te-a cuprins vreo boleșniță la cap. Știi câți boieri am izgonit de la ușa noastră...

– Mie el îmi place! tăiase scurt fiica.

– Nu vorbi așa!

– Ba vorbesc. Cu el mă duc la biserică!

Boier Dudescu se plesnise cu mâna peste frunte.

– Unde mi-au fost mie mințile, în ce putină am stat cu capul acoperit de nimic n-am văzut, nimic n-am știut!

Bătuse din palme cu hotărâre și se iviseră slugile.

– Safto! Glafiro! Strângeți repede totul! poruncise.

– Ce se întâmplă? întrebase Maria, îngrijorată.

– La mânăstire te duc, la Măxineni, unde-a murit mă-ta. De vie te-ngrop, dar după necuviinciosul ăla nu te dau. Pregătește-te, strânge-ți lucrurile, m-auzi?

Ieșise afară să poroncească grăjdarilor să pregătească tot ce era de trebuință pentru un asemenea drum îndelungat. Așa se făcu că în aceeași noapte, pe când încă în tot Bucureștiul mai băteau clopotele de învierea Domnului și pe ulițe credincioșii își strigau: Christos anesti! și mergeau în lungi și tăcute procesiuni cu lumânările aprinse spre cășile lor, un rădvan plin de praf, tras de patru cai, se îndepărta spre drumul Mărcuței cu Maria Dudescu și cu căpitanul Sârbu. Pe la două din noapte, când în grădinile depărtate ale zarzavagiilor de la Colentina cădeau curcanii din pomi pirotiți de somnul dinspre zori și foișoarele orașului abia se mai zăreau în spuza stelelor, trecură ultima barieră. Strejile cucăiau lângă felinare, control la acturi nu mai făcură și cei doi pieriră în tulburele șoselei. Stătură ascunși acolo, la stareț, până-n Rusalii, trimețând vorbă părintelui ce nu știa unde-s pitiți că, dacă nu vrea să se iște zavistie și să râdă lumea, era mai bine să cadă la înțelegere cu ginerele ce atâta aștepta.

Boier Dudescu se bolnăvise, singur cum era, fără muiere să-l sfătuiască, se mai împotrivi ce se mai împotrivi, până află că Maria pusese bine temeliile: dacă nu dădea binecuvântarea la vreme, s-ar fi trezit și cu un nepot, iute clădit în pântecele fiicei sale ce mult nu-i trebuise pentru a-l ferici cu o astfel de faptă. Ștafetele găsiră drumul și părintele îl chemă pe Sârbu la el. Într-o marți, căpitanul sosi cu Maria într-o trăsură, o lăsă pe viitoarea mireasă să intre în odăile ei și se înfățișă socrului ce-l fulgera cu priviri negre.

– Am venit să-ți sărut mâna ca unui părinte, zisese căpitanul.

– Viitură de neam prost, hoț și tâlhar ești, nu om de omenie.

– Spune-mi cum vrei, cuvintele nu mă dor! Mi-e drag de Maria!

– Cu averea ei te-nsori, nu cu ea. Unuia ca tine o tălăniță de la kera Duduca îi trebuia mai degrabă!

– Bună și aia când nu ai altceva! zâmbi lupește, după obicei Sârbu. Nu e în enteresul domniei tale să afle slugile că ne-am certat.

– Și așa vorbește lumea că mi-ai rușinat-o!

– N-are decât!

– Nu-ți pasă, dar sufletul meu cine-l spală de o astfel de rușine? Că mai bine o omoram de mică!

– Nu te mai căina, boier Dudescu, și fă acturile. Ne apucă anul și ca mâine o să știe târgul că Maria dumitale are un copil...

Ce-și mai spuseseră și cum se înfruntaseră nimeni nu mai știa. Chit că totul mersese repede deși greutăți fuseseră. Nunta se făcuse în taină, dar actul de zestre nu se întocmise după dorința ginerelui, care, hulpav cum era, mult voia. Boier Dudescu îi dăduse fii-si două moșii și ce se mai afla prin lăzile ce pe alt ginere așteptau, și căpitanul Sârbu nu fu mulțămit. Să nu fi fost sicrinelul cu bijuterii ce Maria de la maică-sa le moștenise, mare firoseală nu s-ar fi numit că era. Răposata îi lăsase paftale de matostat cu diamanturi jurîmprejur și calomfir în mijloc, cercei cu flori de diamanturi și smaragde, mărgăritare mărunte și inele cu safire, păftăluțe cu rubinuri și colane cu leasă de mărgăritar, gălbenuși câte douăzeci și patru laolaltă, ceasornice cu lanțuri de aur, porumbei de aur cu rubinuri, colane de fir și paftale de chihlimbar, copci cu diamanturi și câte și mai câte, ca să nu numărăm argintăria, dar astea erau lucruri mai greu de prețăluit. Căpitanul Sârbu spera că o dată cu nașterea copilului o să-i mai pice ceva și inema crâncenă a boierului Dudescu se va mai îmbuna, așa încât din primele venituri ce iute și le socoti, își răscumpără polițele cu o sumă ce pentru altă dată zece ani ar fi trebuit să stea în codru s-o scoată, pentru că dobânzile se ridicaseră și ele până la ce împrumutase cu ușurință.

Când află Anița de toate astea și când îl văzu părăsind hanul, spunându-i din vârful buzelor: – Noroace să-ți dea Dumnezeu, femeie! – îi veni să-l străpungă cu jungherul.

Tot ce atâta vreme cu grije uneltise se ducea pe apa sâmbetei. Seakis îi spusese în camera lor de taină:

– Gata, a plătit tot, nu mai are o lețcaie datorie!

– Și eu ce mă fac? întrebase femeia.

– Răbdare. Cine a băut va mai bea. N-o să treacă mult și o să se întoarcă aici, la jocuri. Dragostea asta n-o crede nimenea...

– La mine în pat n-o să mai aibă parte să doarmă. Mai bine moartă decât cu el. Pentru asta am trăit și-am așteptat. Ca să mă răzbun, să-l văd vai de capul lui, și uite-l! A căzut în picioare și de nime nu-i pasă. Are bani, are onor. Socru-său o să-i găsească și ceva de făcut...

– În privința asta nu-ți face nici o grijă.

– Atunci?

Grecul clătinase din capul lui lunguieț și măsliniu:

– Răbdarea aduce cât nici nu crezi...

– Nu poci să mai trăiesc. Ce rost mai am eu pe lume?

– Duducă, eu multe am văzut și la toate se află o izbăvire...

Plânsese o săptămână, slăbise, se ogărâse, pe urmă se ivise gândul acela de a afla totuși unde-l țin pe Amza și uită de Sârbu. Dar nu trecu anul și într-o seară de octombrie, plină de ploaie și aburi, se trezi cu el în salon, la *Norocul Cailor*. Era băut, venea de undeva de pe drum, i se făcuse dor de ibovnică și cum să nu te întorci acolo unde ai mai păscut?

– Bună seara, Aniță, zisese. Ai așternut?

Erau de față vechii mușterii care-l știau, bucuroși că se întoarce unul cu bani să le mai umple și lor buzunarele.

– Bună seara, armăsărașule! făcuse Anița, ce-ar vrea gura domniei tale?

– Am oleacă de vreme și aș voi s-o mai petrec pe-acolo pe unde multe mai mi-am lăsat...

– Poftește, zisese bucuroasă muierea, și-i făcuse cu ochiul lui Seakis: „Bine ai grăit! S-a întors..."

Sârbu își lăsase calul la poartă, oamenii hanului îl vârâseră în grajd. Avea obrazul ud și ochii lui verzi cercetau vechiul loc.

– Unde ți-ai uitat nevestica? întrebase cu glas amăgitor muierea.

– Stă la țară și-alăptează...

– Năpârca și-a-nmulțit neamul?

În fiecare vorbă era o tâlcovenie de nimeni înțeleasă decât de ei doi.

– Toarnă mai bine un vin negru și cântă-mi, șerpoaico! Mult te-am iubit și ce dor mi-a fost...

Anița îl ațâța, plimbându-și șoldurile în jurul mesei.

– Te-ai uscat în saloanele socrului tău...

– Omul se deprinde cu toate...

– Nu-i așa? Ai venit să joci sau să te încălzesc nițel la picioare?

– Îl văd pe grecul meu de m-a lefterit, ian vin, cațaonule, mai aproape...

Omul Fanarului se apropie cu o privire de tot plictisită.

– Bună seara, arhonda, cu ce vă pot fi de folos?

– Vreau să-mi mai încerc o dată norocul, ce nu numai într-un loc își ține cuibul...

– Voia dumitale. O să-mi fac datoria și-o să te las sărac! Curajul dumitale, după atâtea pățite, m-a hotărât să te vindec de patima asta diavolească. Fă cărțile...

Și din seara aia iar se legară ațele blestemului de capul lui Sârbu. Venea la două zile, la trei zile, lăsa pungă după pungă în buzunarele jucătorilor. Toca, toca, Iuda, mistuit de patima câștigului. Și iar, cu mintea lui șireată, cațaonul îl lăsa să câștige de câteva ori, să înnebunească și după aia iar îl rase și iar îl prăbuși în datorii. Auzise și socru-său unde-și petrece veacul și la ce nefericire se bagă. Îl chemase strâns la el să discute. Sârbu sosise acasă urmat de lăutari, că-i plăcea să i se dreagă întristările cele mari când pierdea. De jos, din uliță, se mai auzeau câinii lătrând și țambalul bătând rar, însoțind o voce obosită:

Pe pod pe la Spiridon,
Toate păsările dorm...

Boier Dudescu aștepta în capul scărilor, supărat, supărat în hainele-i de noapte.

– Bună seara, tată socrule, zisese Sârbu puțin ciupit de vin. Nice domnia ta n-are somn?

Bătrânul îl fulgera cu priviri de ucigaș:

– M-ai făcut de râsul târgului, otreapă ce ești!

– Vel-vistiernice nu te supăra: păcate bărbătești – vinul, calul și muierea! De ce să ne izmenim?

– Vorbe birjerești! Mai bine aș fi ucis-o pe Maria decât s-o dau pe astfel de mâini.

– Maria dumitale s-ar fi uscat de tot, așteptând un ginere...

Boier Dudescu simțise că o să moară de inimă.

– Au cerut-o oameni de seamă, nu un terchea-berchea ca dumneata, așa să știi...

– Fiecare se uită-n sus, de unde pică. Să nu-mi spui că pe nevasta dumitale ai luat-o de sănătoasă, că ei îi seamănă mucenica...

– Nemernicule! Cu mâna asta am să te ucid...

Și se repezise spre ușile iatacului fiicei sale, ce nici ea nu mai dormea nopțile.

– Poftim! Uite-ți bărbatul, întreabă-l de unde vine la miez de noapte cu lăutari după el, beat criță?

– Lasă-ne singuri, tată! zisese Maria.

– Nu înainte să-ți spună la cine trage și cu cine împarte așternutul.

– Lasă-ne singuri! mai făcuse Maria.

De alături se auzea scâncetul copilului lor trezit de larma celorlalți:

– Nu pleca, tată socrule, am o vorbă să vă spun la amândoi! zisese cu o surdă amenințare în glas Sârbu.

– Ce-i adevărat și ce nu-i? îl întrebase Maria.

– Vin din mahalaua Scaunelor, unde nu stau sfintele în strană, așa să știi. Mă țin cu o muiere cu care mai m-am avut bine înainte. Anița o cheamă, dacă vrei să știi...

Mândrie, furie, sâlige răzvrătit de batjocură, totul o făcură să-l lovească pe bărbat orbește:

– Na și na, na și mai na! Atunci jurămintele și tot ce-am făcut noi doi ce-au fost? Că nu poți să spui că nu m-ai iubit... Du-te la tractirurile dumitale, în ochi să nu te mai văz...

Sârbu îi apucase brațele și o ținu cât putu:

– Potolește-te, cocoană! Am să vă spun și eu un cuvânt la amândoi...

Socrul nu se aștepta la cele ce aveau să-i audă urechile.

– O vorbă de-a mea și-o să putreziți amândoi unde nu-i nici lumină, nici întuneric...

– Ce vrei să zici, spurcăciunea pământului! se răsti cu ultimele-i puteri la el boier Dudescu.

– O să auziți îndată...

Luă o carafă de vin și o deșertă pe nerăsuflate, că mai avea poftă de băut. Maria și cu taică-său îl priveau înghețați.

– Vel-vistiernice, cum bine știi, azi a trecut în drum spre Iași, pe la curte, luminăția sa baș-beșliul Ahmet. Domnul, cum am aflat și eu pân oamenii mei, e furios că i s-a cerut la mucarelul mic de două ori suma plătită anul trecut...

– Și ce-i cu asta? Mă rog de când ți-ai lăsat treburile tale nemernicești, ovăzul cailor și harnașamentele, și te ocupi de treburile împărătești...

– De când îți sunt ginere, doar nu era să stau să nu-nvăț nimic...

– Nu te înțeleg și nice timp n-am să stau la lafuri cu un ticălos.

– Ba o să stai, tată socrule, că altfel o să-ți stea capul unde-ți stau picioarele...

Un fulger de frică o cutremură pe Maria.

– Princepele a aflat că are un potrivnic la Stambul ce mai mult ar da la socoteli... Și asta-l mănâncă. Știe domnia ta ceva?

Pe uliță câinii urlau la lună a pagubă. Era o noapte lungă, trezită și fierbinte.

Boier Dudescu simți cum îi îngheață șira spinării. Nu se dădu bătut de la început.

– De când au ajuns toți nerozii să mă întrebe pe mine despre treburile domnești?...

– Atunci să te-ajut eu... N-are domnia ta un văr rătăcit pe la Stambul, cu care porți scrisori?

– Și ce-i cu asta?

– Nu primește el bani într-ascuns acolo pentru treburi ce mult ar da Vodă să le afle?

Boier Dudescu se repezi spre ginerele său, gata să-l strângă de gât:

– Nemernicule, îmi umbli în sertare?

– Fire curioasă, tată socrule. Asta am învățat din viață, să nu dorm pe mine când nu trebuie...

Maria abia îi despărți să nu se încaiere...

– Spune, spune, gâfâia bătrânul, prăbușit într-un scaun.

– Am nevoie de bani, tată socrule, ce mare lucru! Să-ți vând moșiile încă nu mă-ndur că mă află lumea și ar râde și de domnia ta... Iar am făcut datorii...

– Doamne! Doamne, cum m-ai pedepsit! zicea Maria, prăbușită în fața icoanelor. Tu nu m-ai iubit nici o clipă... Te urăsc! Te urăsc, vierme!

– Ura dumitale îmi ține de cald și mă hrănește! Tată socrule, am nevoie de 15 000 de galbeni până mâine...

Dădu să iasă din odaie, așa cum se cuvenea când ceri o asemenea sumă.

– Vrei să topești toată zestra fetii? se căină Dudescu, căzându-i în genunchi. Vrei să ne sărăcești?

– Are balta pește, nu te vait eu...

– Mai bine plec, mă închid în mânăstire, la Măxineni! plângea și Maria alături. Cu tine tot nu pot să mă mai culc vreodată...

– Mai devreme sau mai târziu tot acolo o să ajungi...

Socrul căuta să mai câștige timp sau puțină îndurare.

– De unde să scot atâta sumă?

– Vinzi Alexenii, ori Ostrovenii, cu capetele și cu sălașele lor cu tot. Cu ce iei pe sate, îmi ajuți norocul și când mi-oi ruina eu grecul ți-i dau înapoi... Așa că, până mâine, fă-mă să uit de ce-am stat cu sluta dumitale în pat atâta vreme și i-am făcut și un copil...

În clipa aceea Maria simți cum i se usucă lacrimile pe obraz. Buzele îi înlemniră un lung minut de dispreț, apoi spuse cu o ură rece ce avea să țină o viață: – Scârnă, spurcatule! Cum ți-ai bătut joc de sufletul meu, de mândria mea! Dar n-am să închid ochii până n-am să apuc să-ți aprind o lumânare la cap!

TELEGA

Cât timp trecuse de când îl aduseseră aici într-o colivie de lemn după ce fusese dat prin târg spre rușine? Cine mai știa? O vreme ținuse socoteala zilelor, pe urmă nu mai știu de nimic, cerșind în gând Dumnezeului ce-l părăsise ploi mari în lunile când vara pârjolea de sus înăbușind ocna și făcând aerul uscat și sărat, vreme când viețașii, și mâglașii, laolaltă cu ciocănașii cereau paznicilor, în cor, să le trimită butoiul cu apă, adus de caii cei orbi ai crivacului taman de la Pociovaliștea, peste care trecuse la podul Vălenilor când l-au cărat și ca pe un mort aici îl lăsaseră între calpuzani și neferi dezertori. Când se schimbau vânturile și spre toamnă răcoarea sosea mai devreme în fundurile părăsite ale Tarniței, își căuta zdrențele de acoperit și privea cu deznădejde în sus, dorind de data asta o vreme uscată care să nu ude zidul gros al pușcăriei ce-i adăpostea. Aerul iar se strica și devenea putrezicios, umezindu-le grelele cămăși de in, nespălate cu lunile. Începeau a se face focurile cu lemne aduse de sus, ori luate de sub căpătâi și văzduhul parcă se mai îmbuna. Întunericul venea devreme și se aprindeau faclele luminând pereții și tavanele șubrede cât erau la muncă. Din zidurile neprielnice se întețea atunci o feerică alcătuire, albă și nestemată, lucind din mii de zgrunțuri. Aerul fâlfâia sub fumul gros ce se ridica spre răsuflători și sarea părea a se aprinde în candelabre de vis ca la Palaturile Veneției. Un soare nebulos

se isca în pereți și arunca mai multe lumini spre norul subțire ridicat de ciocanele viețașilor ce mai cu spor făceau treabă, că le plăcea cum se iscă în jur o lume de vis în care n-ai fi crezut. Parcă mii de fluturi acopereau lumina și funigei alergau spre șuierul de sus. Ceva exploda în dreapta, la stânga și în gura minei, un pom uriaș de Crăciun cu artifițerii și cu podoabe se urca în aerul mirific. Li se înfundau gâtlejurile, dar nimeni nu mai voia nimic. Atunci vedeau ciocănașii și mumbașirii de pază, uluiți, miresele ocnașilor suind pe ziduri sau sosind din lumea închipuirilor lor pe străvezii funii de beteală.

– Uite-o! striga nebunul Petrea sin Dumitru Susul din Bâlca, șchiopălăul și dăulatul, stricatul la minte ce pe toți îi păcălea și voiseră să-l omoare la început pentru minciunile sale, dar care le trebuia pentru vorbele lui, pentru nemaipomenita sa închipuire ce-i ținea cu ochi treji în astfel de clipe de cumpănă.

– Ea e. Zinca Samurcășoaia de la Malu Spart când au făcut nuntă cu ai ei! Uite-o, mă!

Priveau cu toții în ceața ce se învârteja în jur și lăsau sapele și ciocanele și osândiți și neosândiți nu se mai gândeau la cisla din ziua aceea. Nebunul urca pe un drumeag alunecos și negru de atâția pași, cădea și iar se ridica și o căina cu vocea lui miloagă:

– Stai, Zinco, și te-arată, că regina noastră ești, a păduchioșilor și-a celor fără noroc!

Închipuirea nu se oprea și el iar se arunca pe urmele ei, sub privirile ostenite ale viețașilor ce se căzneau s-o zărească.

– Dă-te jos, strigau paznicii.

– Nu mă dau! Că mie mi-a promis-o taică-său la vremea mea și nu mi-a dat-o, dar ea s-a făcut umbră și hălăciugă și vine la mine și o să dormim la noapte împreună...

O invidie grea se așternea pe sufletele tâlharilor. Viața li se părea și mai de nesuferit în acest pustiu alb, fără speranță. Totul puteai să înduri, și mămăliga putrezită, și hoția celor ce te furau, dar să lași pe altul să însereze în adăpostul lui, pe butuci, cu o mireasă chiar venită de pe lumea cealaltă, asta nu puteau să mai

rabde și-atunci îl huiduiau și strigau la neferi să-l dea jos de-acolo, să nu poată să aibă vorbiri cu nebuna lui de murise.

– Huuuuuoooo! strigau, Huuuuuoooo, la oase, să treci să sapi cu noi, nu să te izmenești acolo cu curva ta! Huuuuuu! Huuuuuuoooo!

Mumbașirii săreau cu pistoalele scoase la ei să-i potolească, dar aceia nu se potoleau pentru că ura era mai mare decât lipsa de apă și decât frigul. O-dată careva aruncase după el de sus, cocoțat nu se știe cum, cu un budulan de sare ce-ar fi omorât patrusprezece, nu un singur om, dar nebunul scăpase cu viață, abia mai apucând să se ferească. Pe rău smintitul îl împușcaseră pentru că nebunise și nu se mai dădea jos de-acolo și-ar fi clătinat toți drugii ocnei numai să prăvălească Telega pe toată lumea. Urlaseră ca fiarele ceasuri întregi, de sus veniseră întăriri și-i lăsaseră fără hrană o săptămână și apă abia le mai dăduseră numai ca să-i pedepsească. Crunte povești avea temnița asta uitată.

Petrea sin Dumitru Susul se supărase pe ei și nu le mai povestea nimic, parcă amuțit de groaza celor petrecute. Îl rugaseră zadarnic, mai ales că venea și vremea cea rea dinaintea Crăciunului și-atunci nu se mai putea munci pentru că întreaga temniță încremenea și sarea se făcea ca stânca, ar fi trebuit s-o puști cu foc, nu s-o gâdili cu ciocanele lor neputincioase. Vremea trecea greu în Ocna lucrătoare, ceas după ceas, cum ar fi încremenit timpul cel nemilos, care seri avea, dimineți avea, primăveri avea și ploi și toamne și frunze și stele și libertate avea, numai pentru ei nimic n-avea. Și tăcerea îi înnebunea. Se milogeau de nebun să le spună povești, dar el mâlc. Îl speriaseră și să nu fi fost Amza îl sugrumau în somn sau l-ar fi batjocorit cu rândul până i-ar fi crăpat curul. Nebunul nu scotea o vorbă. Umbla cu sculele lui ziua prin ocnă, se uita în sus, căuta să-și facă drum spre răsuflători pe unde socotea că o să sosească iar Zinca Samurcășoaia, logodnica lui. Dar ea nu venea decât în zile de zoală, când scăpărau ciocanele, când aerul se aprindea și din zidurile vechi mâncate de sudoarea ocnașilor, de ploi și de scurgerea izvoarelor

tainice, ieșea iar minunea aceea de vis a sării ce plutea în mii de fluturi feerici, închipuind ierni fără frig, un viscol moale, cortegii uitate de demult și petreceri și baluri pe care ocnașii mai noi n-aveau cum să și le închipuie, dar cei părăsiți, cei uitați de viață și de moarte și le alcătuiau aievea, bolnăvindu-i și prostindu-i până și pe paznicii ce mai vedeau lumina soarelui, nu erau orbi ca murgii ce trăgeau în cerc roata crivacului plină cu sare.

O jumătate de an și mai bine a ținut supărarea nebunului și mult au mai simțit ei asta. În ocnă se înstăpânise o tăcere grea. Dacă mai glumea câte unul, iute i se stingea vorba, că nu avea obișnuință și nu știa să le potrivească, nu ținea sfor la povestire, nu știa s-o aducă, nu știa să le aprindă mințile. Uitaseră cei mai mulți, prostiți de atâta întuneric, și pentru ce fuseseră aduși aici. Mulți tâlhăriseră cu mândrie prin locuri depărtate, călătoriseră pe ape și avuseseră galbini împărătești în pungă. Se culcaseră cu soațele lor, aveau copii mari prin lume, la dregătorii și la treburi, aici erau numai niște umbre fără priviri, furați de minciuna locului înconjurător când din zidurile Telegăi se aprindeau lumini necunoscute. Smoala cădea pe grămezile de sare și sfârâia și cuvintele lui Petrea sin Dumitru Susul le ardeau găvanele, îi orbeau și ei credeau în prezența morților și a logodnicelor pierdute, a prietenilor ce nu le iertau nici unul că le mai stă vinul în gât și muierile în brațe. În privirile nebune ale viețașilor se aprindea o vreme o viață aievea și ei și-o furaseră cu bună știință, făcându-l pe nebun să tacă.

Sus, în gura ocnei, la puțul de sare neagră părăsit de multă vreme, bătea toaca pentru ciocănași și pentru seimeni. Viețașii se închinau și ei și parcă prin ceața minții lor vedeau luminile aprinse ale vechilor lumânări arse în biserici de șiță, la margini de râuri, pe dealuri cu umbră și zăpadă, în niște Crăciunuri ce nu se pomeniseră.

– Cum e codrul acușica, în dechembre, dar de Cărindar? întreba de la locul său, altădată, nebunul.

Și-atunci tăceau cu toții și el vorbea cu cuvintele acelea de se îmbinau unele cu altele.

– Spune, Gângavule, spune, Stânguleaso, spune, Bușteo, spune, Negoiță...

Nu-i răspundeau și se apuca Petrea să treacă prin pădurile lui călcate ori necălcate.

– În pădurea Tântava, când l-am ciuruit nițel pe logofetul Grigore Ipătescu ca să-l căutăm sub dulama-i leșească, stejarii erau neatinși, parcă umblase Dumnezeu cu îngerii lui pe deasupra și nici urmă de pași nu se vedea în pădure. Nu tu iepuri, nu tu o veveriță. Numai ce sta frunza să cadă, a de nu căzuse, câte una, așa, pentru păsări, se clătina la nice un vânt și te asurzea de ce tăcere era. De pe deal, de sus, despre Podul Gâștii se auzeau clopoțeii săniei. Logofețelul avea o logodnică, una Răsturnica, că bine-i mai zicea, că iute se răsturna sub om. Sosea plin de daruri, era legat la cap cu taclit și se ținea într-o mândră lubadea albă. Cânta cu vizitiul dimpreună, neștiind ce-l așteaptă că omu așa-i făcut, când vine greul atunci orbește și se veselește. S-a ridicat al nostru, Brebu, că-l știți. El era cu călcările și cu datul focului unde nu se mai putea altfeliu și odată a zis: Ho, mă, că diseară te duci la domnu dracu să-i faci și lui safteaua, și cât ai clipi i-a descărcat pistoalele în piept. Nu că ar fi obișnuit, dar aveau de multă vreme o vorbă dimpreună. Iute l-am căutat în brâu și-am găsit o șisanea turcească, un inel, un fișic, niscai patroane, patru șiruri de pietre prețioase, un haimocilău cu Sfintele Moaște, chipurile să-l apere de rele și o foaie pentru socoteala cheltuielilor. P-asta o căuta Brebu, că lui nu-i plăcea socoteala și cu mortul cum s-o mai dregi? A băgat-o în nădragi și ne-a lăsat nouă restul. Era mulțămit, bată-l norocul pe unde o fi pe lumea ailaltă că a tras și el p-acilea destule, când voi povesti...

Și se oprea că iar i se părea că sosește nebuna lui de Zinca și-i cere să-l ducă pe sus, prin galerii, unde aveau ei tainele lor.

Altă dată spunea cum trecuseră prin gârlă la Miriștea după niște fete furate. Ce mai văpsea pe vorbe, ce mai sughițuri și

oftături, dar bine mai făceau astfel de basme aici, sub recile vânturi ale ocnei ce se alergau în sus și în jos.

– Între ele era și una, Milița, fata căpitanului nostru. Io v-o spun și voi n-o să mă credeți. Păgânii o apucaseră așa, spre pădurea Afumați, loc unde nici dracu nu îndrăznise să-și înțarce copiii. Era spre seară. Băuneau niște vite și pe drum, nimenea. În urma fugarilor se ridica praful ca un fum, noi după el ne ținem, dar asta o bănuiau și turcii. În pădure, chip de mai dă de urmă de cal, că știau vadurile apelor și pe-acolo o luau cu fetele în poală, giugiulindu-le și spurcându-le cu balele lor. Brebu al nostru spumega. Dărâmase trei cai sub el și în pădure schimb nu mai avea de unde să facă ai noștri; mârțoagele, dacă se mai țineau pe urmele lui gâfâind. Până a căzut noaptea am tot alergat, dar i-am pierdut. Cum să-i găsești, lună, nu, stelele niște minciuni, abia licăreau. A stat căpitanul nostru ce-a stat și pe urmă ce s-a gândit? A scos de sub coburi săculețele lui cu mălai de care nu se despărțea. Ce se gândise: turcii, oameni și ei, de gonit noaptea pin pădure n-o să gonească, zgomot nu se mai auzea. Caii fărâmați, nu alta, că-i goniseră și ei toată ziua, ia să facă străjile și să ațipească puțin până dădea ziua și apucau să iasă la drumul mare. Asta era socoteala, numai că noi am pus ceaunul cărat de unul Matei Beloiz, lucrător la moara din Pălie, și odată s-a umplut pădurea de miros. Ce și-au zis turcii: pe undeva pe aproape e o casă de om, ia să trimitem iscoade să vadă. Și care cum pleca de lângă ceilalți nu se mai întorcea. Mirosul mămăligii e mai rău ca ardeiul, că ardeiul îți frige genele, dar nu-ți face foame, dimpotrivă și uite așa, mai de spaimă, mai de foame, au cărat fetele taman spre noi care îi așteptam la un pod. Scosesem lemnele și cum a trecut primul, maimarele lor, cum și-a rupt calul picioarele și pe ceilalți, bâldâbâc, i-am prins ca pe niște coțofene. Nu spuneau nimic, numai ce se căinau: Milă, bre, milă! Milă, râdea Brebu de ei, lasă că v-arăt eu milă și le-a arătat. Dimineața i-am tras în țeapă...

– Cum, adică, i-ați omorât? întreba câte unul mai nou de nu știa vicleniile povestitorului.

– Ași, de unde! răspundea acela abia așteptând să i-o toarne. Le-am dat frumos șalvarii jos și le-am înfipt unde trebuie câte un ardei și iute ne-au părăsit, că la o astfel de țeapă repede mai simțești nevoia s-alergi...

Se umplea ocna de râsete și se tăvăleau viețașii pe jos de veselie.

– Da p-aia cu Zâmbatul o știți? o lua repede din loc Petrea sin Dumitru Susul.

– N-o știm, mințeau cu toții în gura mare.

– Mă, o știți și eu nu v-o mai spun că mi-a putrezit gura scoțând vorbe deșarte...

– Zău, n-o știm, Petrea, să nu mai vedem icoanele de la Mitropolie dacă o știm... Uite așa, ne jurăm, pe copiii din târg, pe neveste și pe ibovnice, pe isprăvnicei și pe Pravila țării...

– De Iancu Psilos ați auzit, ori n-ați auzit?

– N-am auzit!

– Iancu ăsta ne argățea pe noi cu ai noștri de la Malu Spart. Acuși că ce făcea nu se potrivea nici cu trebuințele lui și ale noastre era una, dar avea Zâmbatul și altă boală, se uita după muierile noastre. Azi așa, mâine așa, ce mi-am spus eu, că nu plecasem încă în haiducie. Îl scurtez pe ăsta de boașe dacă se mai uită la fete. Zis și făcut. Într-o zi pe la prânzișor numai ce auzim noi clopotele din vale. Coborâm care mai de care mai repede, că eu lucram la vie, pe moșia Gălășoaiei, fiecare cu custurile în mâini, au cu sapa, au cu ce avea. Când colo ce să vedem? Pe maica lui, asta, cum îi zicea, Măria a lui Popa sin Vasile. Plângea de potopise lumea, îneca satele nu alta. Ce-i, muiere? întrebam care cum veneam. Ea peste ciutura fântânii și ne-arăta înăuntru. Ne uitarăm și noi, întuneric, neam, nu vedeai nici ochiul de apă, că fântâna era adâncă. Până la urmă ne-am limpezit. A ei, Florica, se aruncase acolo și se necase pentru că fusese pângărită de Zâmbatul după răul său nărav, taman cu o săptămână înaintea nunții. A, tu-ți adunarea

sfinților tăi de proclet, las că te învățăm noi cum stă inima în om și fugi după el. Cine i-o fi spus, la conac nu l-am găsit. Am vrut să-i punem foc, dar ce ne-am gândit: nu-i al lui și-atunci întreabă în dreapta, întreabă în stânga unde s-ascunde, State sin Nae din Gogoși ce ne spune: ia haideți mă, cu ce putem merge până la Corlăței că acolo îl găsim. Zis și făcut: ne urcăm care pe cai, care în droaște și fugi. Era și o vreme îndemânatică, bătea luna cum te-ai uita dumneata într-o oală. Fugim ce fugim, ajungem. Stătea la o soră a lui într-o căsoaie lată și naltă, numai stâlpi de ea, împopistrată de ți-era mai mare dragul. Ocolim ce ocolim, sculăm o slugă: Bă, a venit jupânul pe-aici? – Nu, minte el, e dus de mult la treburi. – Mă, spune adevărat că noi n-avem timp și uite cosorul ăsta în gât ți-l spăl. Acela, tremurând, zice că Iancu Psilos al nostru a sosit la murgul serii așa, nădușit și speriat și că doarme sus, într-un coșar cu pușcoacele trase. Că să fim cuminți și să ne vedem de treabă că el nu se dă jos de-acolo cu una, cu două și că ne face ciur. Pe noi, mă? mă mir eu cu glas tare, ia să ți-l vezi acușica…

Și începem să strigăm de jos: – Iancule, dă-te, Iancule, jos că dăm foc casei lui soru-ta, ne-auzi?

El nemica. – Biiine, mai zic eu, dacă e așa, să începem cu coșarul ăsta și cât te-ai șterge la ochi arunc un șomoig de paie aprinse spre hurdubaie. Focul, foc, iute s-a întins. Întâi au rupt caii legăturile și au luat-o nechezând afară. Noi, pitulați pe după stâlpi, ne uitam. Iancu făcea pe mortul, nu sufla. A ieșit unul, l-a pus jos, a ieșit al doilea: pac! Dar ardea și el și s-afuma. Când n-a mai putut, a căzut jos pe o scară cu mâinile aridicate. – Vino! Vino, cocoșelule! strigam eu cu gura mare, mai aproape și lapădă cele pistoale că pe urmă mai stăm noi de vorbă, și unde mi le lasă și unde mi-l înșfăcăm. Întâi l-am bătut bine ca să ne răcorim, dar nu așa orice bătaie! O bătaie cu milă ca la grosul nemțesc unde stau cei picați de la munca Brăilii sau cei de la munca Giurgiului. Îl pisam numai pe ficați să nu-l stricăm de tot, să ne mai rămână și nouă câte ceva. Și după ce ne-am

răcorit, l-am udat cu apă și-am trecut la dreapta judecată. Unii spuneau că să-l umplem cu câlți, cum fac păgânii, alții că să-l rupem legat de patru cai. – Nu, a făcut careva, să-l rușinăm cum ne-a rușinat și el pe sora noastră cea bună. – Cum? întrebau curioșii. – Să-și mănânce fudulile! Ira! strigau toți, asta trebuie, fără milă și uite așa, de viu până și-a dat sufletul a mușcat din mândriile lui de bărbat, cu scârbă, cu sila și cu bătaia... Pedepsește-l, Doamne, pe unde stă acuși și nu-i da muiere, cum nu ne dai nouă acilea...

Astea erau poveștile lui Petrea sin Dumitru Susul și fără ele ocna părea o biserică părăsită. Cine să le mai aducă atât de bine din vorbiri, cine să le spună cum umblau ei cu ai lui pin pușcării, cum erau să dea foc pădurii Mislea și cum au topit un clopot la Cernica să ia bani pe el de la niște negustori? Poate jumate erau închipuiri, poate toate lucrurile erau neadevărate, dar de aceste minciuni, ei cu toții aveau nevoie, mai ales acum când era vreme de iarnă și nu umblau huzumetul și nu ți se dădea nici rachiu, nici tutun și paznicii urlau de sus la ei să răspundă cum îi cheamă, că se făcea apelul pușcăriei și tare li se ura în Telega.

Amza, toate le-ar fi ascultat, dar erau alte povești pe care voia să le mai știe, deși le auzise de câteva ori. Petrea nebunul albise în Tarniță și chiar odată scăpase din tainițele astea, dar lui, că n-avea de gând să îmbătrânească aici, acele lucruri știute de vechiul pușcăriaș îi trebuiau.

Când l-au împăcat după atâta tăcere, dându-i porțiile lor de mămăligă veche și zeama fără legumă, pentru că era lacom, Amza l-a pus să zică cum trecuse cu ai lui pe la Criminalionul de Prahova, prin cămările epistatului vorniciei temnițelor și cum lucrase la isprăvirea grosurilor pe vremea lui Filip Lenș, cel ce se îngrijise de cei pedepsiți pentru săvârșirea necontenită de turburări prin călcări i arderi i cazne de moarte, cum scria în acturile și înscrisurile de prin beciurile Agiei. Petrea văzuse mulți înjurați și pârâți la orice zabet și putea să-i deschidă ochii

la vreun drum ce dădea afară din această Telegă ce numai moartea te scăpa de dânsa. El trecuse prin amărunta băgarei de seamă a orânduiților de la barierele Bucureștiului și a comisarilor de văpsele ce trebuiseră să lucreze cu cumpăt și cu băgare de seamă ca să-l aducă din nou, aici, în mormântul uriaș de sare, unde-l mai așteptau ani grei.

Putea să fie numai o primejdie și Amza, ca și Stânguleasa, singurul cu care se întâlnise din ceată în aceste grele împrejurări, știa de ea: nebunul să nu fie pus de paznici să afle ce gândeau osândiții, că așa o mai pătiseră câțiva și acum dormeau în cimitirul din curtea ocnei, tăcuți și fără speranță de a mai vedea lumea asta unde așteptau dulci răzbunări și frați de sânge și de cruce care te vânduseră. Ori numai făcând pe prostul și dând lui Petrea ce-i cerea burta lui nesățioasă puteau afla câte ceva, pentru că altfel nu erau speranțe să iasă de aici. La 37 de stânjeni sub pământ, în nuca muntelui de sare, cu paznici deasupra și paznici alături, cu obezi la picioare și lanțuri, cu caraula mereu în gura puțului nu exista închipuire să scapi din Telega. Să o iei pe vâna sării nu era nici o siguranță pentru că tunelurile și galeriile se pierdeau hăt sub coastă și numai cine ar fi cunoscut cum ți-ai cunoaște buzunarele ocna ar fi gândit că poate să încerce acest drum.

Așa că îl luară, și el și Stânguleasa cu binișorul, mai puindu-l să-și aducă aminte de cele știute, mai dându-i de mâncare cu prețul foamei lor care scurma în burți ca șobolanii pământului. Și odată, când li se vându litra de rachiu că era trebuință de sare la domnie pentru huzmet, aflară câte ceva, pentru că și acela, Petrea, avea gura descusută și el de nimeni nu se sfia și nu-i trecea prin gând că cineva ajuns aici mai dorește ceva de la viață. Tot ce puteai să ceri Telegăi era să te omoare mai repede, fie de-atâta singurătate, fie să te prăbușești de undeva de sus și la tine nimeni să nu se mai uite, pentru că viața nu făcea nice doi caragroși nemțești.

*

Partea grea ar fi fost să te înțelegi cu cei de-afară, pentru că Amza bănuia că nu i se risipise ceata cu totul și se vor fi adunat careva și-or fi pus pe vreunul în fruntea lor și-aveau să hotărască ceea ce orice haiduc ar fi hotărât: că nemila pedepsei trebuia scurtată cumva, ori cum vor avea să facă. Numai că paznicii cu greu s-ar fi lăsat duși într-o astfel de ispită. Îi așteptau pedepse grele dacă i-ar fi mirosit vornicia temnițelor, unde mai pui vânzarea tovarășilor, dacă nu chiar răsplata pentru ce-ai fi spus când ai fi spus și l-ai fi băgat la pedepse de 300 de toiege pe cel ce voia să iasă din Telega. Cât aflase de la Petrea sin Dumitru Susul, un singur om ar fi putut să le înlesnească un schimb de cuvinte cu cei de-afară: Dinu-Masalagiul, cel ce-și făcuse anii cei mai grei și în ocna părăsită și în ocna lucrătoare. Pe el, neferii îl lăsau să se ducă după apă pentru că îmbătrânise și nu mai vedea bine, ai săi muriseră cu toții și n-avea unde mai trage. Cine să-i dea la bătrânețe de mâncare sau să-l lase să stea pe vatră la căldurică? Era plecat pe cea lume și nefolositor, așa că Telega leagăn de copil i se părea, nu pușcărie. Într-acolo ar fi trebuit Stânguleasa, că pe el îl pusese Amza să-l cerce, să bată cu stăruințele sale. Azi așa, mâine așa, se prieteniră și după câteva luni mai câștigară și-o catană mai slabă de minte, tineră, ce la Paște trebuia să meargă în învoiri de-o săptămână să-și vadă părinții. Lui îi dădură un răvaș cu mare spaimă și fereală, să-l pună la poșta din Florești, pe numele unei gazde mai vechi de-a haiducilor ce sta la Potlogi, în plasa Bolintinului. Aceluia, pe ocolite, îi scria Amza să meargă s-o caute pe Anița, dacă va mai fi fost în viață și sănătoasă, care Anița avea sfânta datorie să strângă resturile cetei că se mai potolise urgia după care, facă ce-or ști să-i scoată din Tarniță cu priceperea și meșteșugul lor.

Catana se dovedi de credință și când mai ieși afară, înțeles cu maimarele poștei căruia îi vânduse gogoși că are o drăguță la Potlogi, primi răspunsul ce tare îl bucură în fundul ocnei pe căpitan când află că muierea, ce multe pățise, atâta așteptase,

să-l știe viu, pentru că de-aici înainte, noapte nu va mai fi pentru ea, nice zi și nu are să găsească potolire până când nu l-o scoate de-acolo de unde îl zidiseră neferii și stăpânirea ce amarnic îl mai pedepsiseră pentru faptele sale și nesăbuite și drepte, pentru binele celor săraci și urgisiți. Cătanei, Amza îi promise cinstirile și miluirea de cuviință, un loc și-o casă ridicată din galbinii ascunși în pădurea Smeura, de care știa numai el și nu-i mărturisise nimărui, că așa se cuvenea.

După alte două luni iar sosi un răvaș, cu greutate strecurat în palma lacomă a lui Petrea sin Dumitru Susul, cel ce-l luase de la Dinu-Masalagiul, și el om de credință, răvaș adus de către cătana credincioasă de-i zicea Dumitrache Ungurelu. Ieșirea din temniță trebuia făcută fără pagubă în oameni. Celorlalți ocnași nu avea să le spună nimeni nimic. Dinspre partea muierii, a Aniței, începură să curgă banii pe neștiute spre străjile cele crunte, nemărturisind adevăratul scop. Dumitrache Ungurelu, fără să afle tiștii de dorobanți se lăuda spre ai săi de țineau caraulele ocnei că are un unchi ce-l ține cu bani care a dat în doaga beției, așa că mai aducea azi un șip de țuică bătrână, mâine un butoiaș cu molan negru, și alături un sac cu nuci; moțăiau străjile câteodată de le bătea vântul. Cârmuirea de Prahova de unde să știe ce petrecere se așternuse într-un loc atât de hain? Mai veneau și ăi mai mari, le căzuse drag Dumitrache Ungurelu, grijă n-aveau că se așternuse vremea cea slobodă și drumurile se desfundaseră. Cine să ajungă până aici? O țineau numai într-un chiolhan și pe cei osândiți îi mai slăbiseră. Acum mare ușurare pentru munca lor nu era că nartul era nart, se număra, dar pasămite nu se mai dădeau pedepsele cu biciuirea la tălpi și altele, nu mai erau apelurile făcute noaptea pe neașteptate, pierise frica din ei și asta era amorțirea paznicilor. Treaba mergea greu, se făcea cu grijă și mare obidă pentru că se iveau și greutăți. Pe neașteptate fu schimbat aproape de Crăciun vornicul temnițelor și noul venit ca orice stăpân ce-și ia în primire casa și masa se apucă să întărească grosurile, ce-i drept le mai

dădu ceva pâine și-o zeamă de ciorbă mai ca lumea, dar întări nițel și mișcarea oștenilor ce rău se alăsaseră. Pe Dumitrache fură cât pe-aci să-l piardă. Din zelul maimarilor ce pe toți îi unsese, mai cu un vas cu miere, mai cu un aldămaș, nu zici că era să-l facă sfetnicul unui odobaș, numai că Ungurelu, aflând la vreme ce-l așteaptă și nefiind dornic de mărire, se îmbătă criță și rămase bun în grad spre nefericirea binevoitorilor ce nu știau ce ascunde căpățâna lui rasă de soldat prost.

După Anul nou, Anița îl înștiință pe Amza că două ar fi putințele de a ieși din locul acela blestemat: ori o încercare cu arme ce ea i le-ar strecura în ocnă prin oamenii cumpărați, ori printr-o șiretenie mai lungă ce nu s-ar fi lăsat cu pierderi și sânge; dacă el ar mai fi avut nițică răbdare. Pe scurt era vorba să cumpere planul vechi al ocnei Telega ce fusese vândută Statului, mai de voie, mai de nevoie de către un boier de-l cunoșteau cu toții, Hristea Belivacă. Așa că el s-aleagă și să trimită vorbe prin acela ce-i ținea legăturile. Se gândi Amza ce se gândi, îl întrebă și pe Stânguleasa, ăsta și el se prăbușea văzând cu ochii. Bine ar fi fost să dea mai devreme cu ochii de soare, să-i vadă amândoi lumina, dar drumul pieptiș se putea termina prost și după sfaturile bătrânești mai multă treabă face răbdarea decât necugetata grabă. Se hotărâră deci pentru calea mai ocolită și așteptară.

La București, lucrurile erau mai încurcate decât știau cei din ocnă, dar vremea avea să le limpezească pe toate, grija asta s-o aibă alții nu ei care ardeau acum în frigurile marei încercări. De la primirea răvașului dintâi, Anița, prin muierea ei de credință, trimise vorbe cetei risipite pe la Potelu, prin niște bordeie ascunse să se tragă spre hanurile Bucureștilor, să-și piardă urma și chipul, că s-ar putea să-i recunoască vreunul, careva, oameni de-ai lui Sârbu ce se ținea cu ea, că nu-i scăpase după vânzarea căpitanului, fapt pentru care trebuia să plătească vreodată, dar numai răbdarea avea s-o facă pe deplin și cum s-ar

cuveni, dacă ei ar înțelege socoteala muierească ce-și amâna demult dorința de a plăti cu sânge trădarea fratelui de cruce.

Întâi se ivi, pe noapte, la *Norocul Cailor,* Răspopitul, sub chip de preut de la Doagele, cum fu trecut în actele ce le vedea Agia din când în când. Stătu puțin, cât era dus căpitanul Sârbu în județ după strângerea birurilor, că ajunsese mare și tare dar asta era altă poveste. La ora când cocoșii cântau a doua oară, Anița îi plânse pe umeri într-o odăiță de taină ce fiecare han o avea, cu ferestrele astupate și cu ușile păzite de Fira.

– Ce-i *psihi-mu,* ce-ți dete viața și nu-ți place că nu ne-am mai văzut din noaptea de pomină?

– Vorbele nu pot să spună, plânsul meu nici atât, numai vremea ce pe toate le călește și le face mai bune...

– Singurică ești?

– Singurică. Spurcatul e dus după dajdii, s-a încurcat cu dracul, e mâna dreaptă a cârc-serdarilor, el taie și spânzură în județe...

– Cum poate să ajungă un haiduc vânzător și asupritor?

– Cine cunoaște căile sufletului omenesc, Răspopitule?

– Măcar e puternic? Nu-i putem noi lua nițeluș sânge?

– Sângele lui e al căpitanului nostru ce putrezește în Telega. Lui i se cuvine răzbunarea și noi drepturi n-avem asupra vânzătorului. Să-l răbdăm până iese de-acolo...

– Din Telega nu mai iese nimeni, Anița...

– Mi-a scris...

– Arată-mi, *fos-mu,* să-i văd slova.

– Uite...

Citi Răspopitul și-i veni să plângă, dar se ținu tare că avea o inimă de criță.

– Cum l-au batjocorit, zice aicea că nu mai vede cum trebuie de atâta sare și întuneric. Mâine plec cu ai mei, de i-am strâns și-l fur din Telega...

– Nu se poate, e bine păzit. Am fost la Criminalion, am cumpărat epistații și odobașii, le-am citit în gură, i-am pus să vorbească, știu locul pe dinafară. Trebuie numai puțină șiretenie.

– Și-atunci ce să facem? Să stăm să așteptăm ziua de apoi?

– Răspopitule, lasă și-o muiere să hotărască...

– Bine, cum zici, mai povestește-mi. Aud că netrebnicul te-a batjocorit. S-a culcat cu tine în timp ce potera îl ducea pe căpitan la ocnă.

– M-a scuipat și m-a bătut, a măturat podelele cu mine, cu biciul m-a lovit, dar l-am răbdat. Nimeni nu poate să se atingă de el. Ura noastră îl păzește, ura și faptul că i se cuvine lui Amza...

– Am înțeles. Dacă nu l-or hăcui țăranii pe care-i jefuiește, al nostru e, odată și-odată.

– Și cum de nu i-ai turnat ceva în pahar? Cum de nu-i dat cucută, că eu ți-o aduc?

– Am lăsat plânsul să plângă, inima să se sfâșie, doar-doar l-oi îndura. Atât i-am cerut: să-i facă o soartă mai bună, că eu la Amza nu mai mă întorc și nice el cu mine nu s-o mai culca după ce s-a culcat vânzătorul în patul său, numai atâta i-am cerut, să-i facă o soartă mai bună, să-mi spună unde l-au dus. Nu a suflat o vorbă. Nice unde se găsește, nice dacă l-au ucis sau nu. Când se îmbată și-și lasă nevasta...

– Ce, are și nevastă?

– Dar, cum? Pe fiica boierului Dudescu, o poveste întreagă, a luat-o șchioapă cum e, ca să ajungă omul lui Vodă la curte...

– De trei ori l-aș spânzura!

– Frânghia este o moarte prea ușoară pentru un om ca el...

– Atunci să-l pândim și să-l dau băieților să-l lege de patru cai turbați...

– Răbdarea să fie răsplata voastră și iubirea de căpitan...

– Bine, Aniță, mai zi-i...

– A luat-o, i-a tocat jumate avere la jocul de cărți, că boala asta o are și mai așteaptă s-o toace și pe cealaltă. Bătrânul

Dudescu dacă nu moare până la Paștele viitor, mare minune, că numai poate răbda. El face ce face, se aține încoace, ca musca la mied. Doarme nopțile cu mine și nu știe că eu îl ruinez...

– Cum vine asta?

– Am tocmit pe unul Seakis, de-a fost cartofor la Stambul, spaima Fanarului. Ăsta ține minte ce-a mâncat Sultanul Soliman la pornirea spre Țările Rumânești. Îl rade și-l bărbierește. El fuge și se blestemă că n-o să mai joace, dar acela iar îl momește și-l mai lasă să câștige câteodată. Prostul de Sârbu se amăgește și e fericit o săptămână. După aceea iar mi ți-l bărbierește Seakis și vine să ceară împrumut, că socru-său nu-i dă decât la amenințări îndelungi câte ceva. N-am milă, nu are ce-mi face, iscălește și dobânzile cresc. E dator vândut la mine, prin zarafi trâmit după dobânzi. Nu crede că eu îl sap că nu știe, deși câteodată îi râd în nas și-i spun că până nu-l văd închis în temnița datornicilor unde a mai stat, nu-l iert. E răzbunarea mea. Numai că averea Dudescului mai stă într-un picior și eu nu am ros încă acel picior de-al doilea...

– Minte isteață ai, dar asta nu-i ține de cald lui Amza! Cum să facem să-l scoatem de-acolo...

– Asta tot în grija mea s-o lași.

– Poate-mi spui și mie și eu o să-i liniștesc pe ceilalți care tare le mai e lehamite prin bordeiele lor, ascunși atâta vreme de frica poterelor...

– Mai întâi trebuie să fac rost de planul Telegăi, că mie asta mi-a fost greu să aflu: unde-l duseseră. După aceea, cum am și început: să cumpăr străjile, o să pătrundem prin cineva acolo, și-acela ai să fii domnia ta...

– Cum am să pătrund eu prin atâtea oprelești?

– Bine, că de-aia ne-a pus Dumnezeu mintea în cap și nu în alt loc. Dacă o să ai răbdare și-ai să taci o să le afli pe toate... la vremea lor... Deocamdată na niște bani și cumpără șapte cai ca ai olacului cu tacâmurile lor și pune-i la îngrășat, dați-vă

undeva pe lângă barierele Bucureștilor și stați liniștiți. De restul mă îngrijesc eu. Pe cine ai strâns?

– Păi Stânguleasa e la Tarniță cu Amza, Nica și Toader au căzut la vânzare și-or fi putrezit în pământ, ca și Grecu, săracul, că rău s-a chinuit în noaptea aceea! Duduveică e cu mine, s-a vindecat de răni și-ar mânca puțină carne de om, lui Radu sin Matei i-au căzut floacele de la gură și nu mai arată a boboc, are o mână ageră, tocană o să-i facă pe seimeni dacă-i pică în mână. De Zlătaru nu am dat, dar îl găsesc eu. Încolo sunt toți într-un pod, la Hanul Jugă urs și Cioabă și Pantelimon, și Mitrună și Scarlat și Dascălu. Păun cu ai lui Bărbat așteaptă doar un semn, așa ar mai fi și unii noi de i-am luat din drum, cei ce nu mai puteau răbda bătăile și necuviințele, dar pe ei încă nu-i amestecăm...

– Bine, Răspopitule, acuși du-te de te culcă și mai stai aici o zi. Nu ieși că ți-l trimit pe Parpanghel să dea grăunțe cailor, iar ție ți-o aduce de mâncare Fira. O să mai vorbim la noapte când s-o goli salonul. Nu vreau să te-arăți să miroase careva că se strânge iar ceata lui Amza și se pregătește să-l scoată de pe unde e. Oala acoperită nu dă praful în ea. Dormi...

– Noapte bună, Aniță...

– Noapte bună, și lasă pe mine...

La o săptămână de la această vizită neștiută, hangița părăsi locanta și împreună cu țiganca ei și cu Parpanghel luară drumul Buzăului. Căpitanul Sârbu pierduse iar o sumă însemnată de bani și nu mai avea chef să intre în *Norocul Cailor* multă vreme, fiindcă treaba lui alta era acum: trebuia să-l stoarcă pe socru, să mai plătească dobânzile de pe polițele iscălite.

Pe boier Hristea i-l vânduse Aniței la un pahar de vin. Hagi Eftimie și el, nu ușă de biserică, om cu pohte sălbatice, neobosit în a o căuta pe hangiță, noaptea și ziua, cu daruri și promisiuni, fără vreo soartă de izbândă. Acum, Belivacă se afla la moșia Ciocanul de lângă pădurea Rășini, unde ar fi fost în petrecere cu niște țiitoare după obiceiul său statornic. Pe nevastă-sa, cucoana

Marghiolița, născută Florescu, de o luase cu mare pohfală, o trimitea cam la vremea asta la băile nemțești peste graniță, cu slugile ei muierești, să-și dreagă ficatul. Nici al lui nu era mai zdravăn, dar între tămăduirea celui organ și nelegiuitele-i plăceri, aveau întâietatea acestea din urmă. Într-acolo se trăgea boier Hristea cu o întreagă ciurdă de țigani lăutari și roabe alese pe sprânceană, nici una peste 20 de ani, cu trupuri să le treci prin inel, proaspete și șugubețe. Patru sănii cu slugi soseau înainte, primeneau odăile date cu var de cu toamna, aridicau gutuile ținute la uscat de prin colțuri și încălzeau sobele. O pădure ardea în neostoitele flăcări și pereții albi și frumos mirositori se încălzeau. Erau așternute blănile de mistreț pe dușumele și se căutau murăturile cele mai bune. Porcii guițau prin zăpadă, știind ce-i așteaptă. Robii țigani îi spintecau și-i puneau la afumat fără milosârdie. Se pitrocea varza, umplându-se satele din jur de miros, pe deasupra erau trecute mirodeniile și se așeza crucea de lemn putrezit ce da aromă căpățânilor murate. În ferești luceau gogoșari cât pumnul și șoriciul se trăgea la adăpost pentru prospătare cu sare. Era treabă de făcut și multă veselie. Lăutarii se îmbătau bine să le țină și când o veni boierul, că lor nu le dădea voie să fie decât treji ca să-i cânte la orice oră din zi și din noapte. Se tăiau brazi și se împodobeau odăile cu mirosul lor proaspăt. Ieșeau fumuri mari și albe prin hogeacuri, găinile fuseseră îmbătate și cădeau sub cuțit, nici curcanii nu scăpau cu viață. Magaziile erau pline cu prospături aduse cu săniile de la București. Când voia boier Belivacă să facă praf vreo cucoană într-aici trăgea. Iarna aceea pornise prost și vacanța stăpânului începea cu un post lung. Așa, forfecase destule muieri și mai coapte și mai proaspete, unde mai pui că erau și fetișcanele astea cu țâțele ca agurida, unde mai pui deștile vechi ale casei, toate răstignite sub el, neobositul.

Ce-i trecuse nebunei de Anița prin minte la vânzarea de pahar a lui Hagi Iordache? Ia să-i trimită un răvaș de amoare, așa fără nume, să-l întărâte puțin, să-l facă să fiarbă ca țuica.

Zis și făcut! Fira ajunsese într-o seară pe la Herăstrău, pe la casele sale, pe sub ferești, îl pândise și-i vârâse fără să știe, la o înghesuială, biletul în buzunar. Boier Belivacă să crape de ciudă că nu știa cum ajunsese hârtia în buzunarul său. Ce-i scria hangița? Că o bună cunoștință de-a lui, care multe supărări avusese în vremea din urmă, sătulă de o văduvie ce nu și-o dorise, ar ține să-i facă o vizită la moșie, undeva unde are el un loc mai retras și să petreacă fără știința nimăruia. Ar vrea ceva în schimb, un mic serviciu, fiindcă îl știa bun la suflet și aflase că plătește dragostea cucoanelor cu ghiuluri și parale, ceea ce ei nu-i trebuia. Pentru aceasta trebuia să tacă mâlc și să mai aștepte un semn, să nu-i afle careva că multe s-ar putea întâmpla și ar auzi orașul, ce, tot o mahala era...

La început Hristea Belivacă crezuse că i se joacă o farsă, că mai pățise dintr-acestea. Dar iată și-al doilea răvaș, și-al treilea. După Anul nou mai că nu-și dăduse nevasta afară din casă, gonind-o la băi, îngrijorat foarte de soarta sănătății sale, ce cu grijă trebuia vegheată. Cu chiu, cu vai, cocoana Marghiolița, acuși grasă și baldâră, își strânse rochiile comandate la croitorese, că nu se putea duce în striinătăți goală pușcă, cum zice orice femeie care mai are în scrinuri și dulapuri vreo 15 rochii din anii trecuți și plecase, spre bucuria bărbatului care o seară întreagă danțase în fața oglinzii privindu-și tuleiele din barbă și pântecul ce se umflase cam peste trebuință. Ultimul răvaș îl dăduse gata. Trecuse pe la frizer, trimisese săniile înainte, își comandase haine noi și la cinci zile după ce robii apucaseră drumul spre moșia Ciocanul, o pornise și el, zvânturatecul, ca un mire, împrospătat, cu doftorii și sculătoare între lucrurile din lăzi. Avea obrazul roșu și o bunăvoință pe care o simțiră și surugiii și prietenii. În săptămâna aceea, dădu celor ce-i ceruseră împrumut, tot ce pretinseseră, făgădui că ridică o clopotniță la biserica Stelea și mai aruncă și în Cutia Milelor o sumă bunicică. Noaptea, la lumina lumânării, scăpat de sub ochii cotoroanței ce-și bea apele la băile nemțești, citea și răscitea

cuvințelele puse de femeia necunoscută pe hârtie. Tot mai avea o bănuială, dar se duse cu inima plină, coprins de o presimțire bună. Cei ce-l văzuseră în oraș spuneau cu convingere că parcă mai întinerise și că mai și lăsase ceva din grăsime. Lucrul era adevărat, boier Belivacă mersese la baia turcească, atunci deschisă și pusese niște muieri bărbătoase să-i facă masaje după moda franțozească, să-l stoarcă precum o rufă și să scoată ce avea de scos de pe el. Slugile se ghiloseau de plăcerea de a bârfi.

– Se-ncurcă nunul!

– L-am pierdut pe boier Belivacă, a intrat un armăsar în el și n-o să mai iasă până la primăvară...

– A mâncat mânătărci cu lingura și-acum îl țin curelele, cred și eu!

Nu mai bătuse pe nimeni și dăduse bacșișuri, nu mai avea aerul acela veșted și mânca seara mai puțin. Lipsea ciorba de pe masă la prânzuri, după sfaturile unui doftor, ca să mai lase din kilele de prisosință. Așa că de la începutul lui Făurar, după înțelegere, se făcu spre pădurea Rășini, învăluit în cergi și pături, dând afară aerul pe gură ca o fabrică.

Vremea sta încremenită deasupra pământului. Iarna înstăpânită avea ceva bărbătesc în ea și domnea peste pământul înghețat. Satele rare pieriseră sub valul alb de zăpadă și ici, colo dacă se zărea vreun fum rar, sub albastrul de sticlă al cerului. Sania tăia zăpada scoțând un zgomot de sticlă pisată. Sub o căciulă de vidră, lungă cât un lup tânăr, boier Belivacă visa la ale lui. Ciudat era ultimul răvaș, dar asta îl întărea în credința lui că ceea ce pornise nu era o glumă. Necunoscuta îi scria că ar fi avut încurcături în privința unor acte ce priveau ocna Telega, acte ce s-ar fi pierdut și cum aflase că dumnia lui avea încă înscrisurile și vechile peceți de proprietate, tare l-ar fi rugat să fie bun și să le aducă în zilele petrecerilor lor ca să le cerceteze, lucru ce i-ar face mare bucurie. „Cum e muierea? gândise în sine boier Belivacă, nice sărutarea dintâi nu ți-o dă de pomană, chit că atunci te cunoaște și tu mult ai dorit-o și n-ai dormit

nopțile și ți-ai chinuit nevasta pe cele drumuri și-ai trimis-o în striinătăți, chipurile să-și facă bine pe unde o durea. Dar n-o să-i scape lui puiculeana, că mintoasă părea, urâtă să nu fie și la urma urmelor o s-o și joace puțin să afle unde băteau gândurile ei cele mai ascunse. Așa că luase hârțoagele, cu toptanul, chitanțe, planuri, treburi contabilicești, sumele încasate din exploatarea vechei ocne lucrătoare, a ocnei de sare netrebuincioasă ce se vindea pentru vite, la grajduri și încărcat ca un logofăt se dăduse jos din sanie. Curtea era măturată, zăpada rânită, luată cu lopata și așezată bine, focurile ardeau vesel, prin odăi alergau fetele de 16 ani cu gura spuzită de lacome ce fuseseră pentru că mâncaseră fără socoteală. Era o ițeală în jur și niște chiote dubioase, dar el urechi nu mai avea pentru altceva decât pentru cele ce-l așteptau. Necunoscuta trebuia să sosească a doua zi spre seară, când ar fi încropit vremea, cât mai spre noapte să nu vadă oareșcine ce-i pică în ogradă lui Hristea Belivacă. Timpul trecuse greu și toiul bărbatului îi făcea feste. Se perpelise peste noapte, plapuma îl apăsa, deschisese ferestrele și de afară venise un pui de geruleț ce-l făcuse să răcească și să-și pună a doua zi prișnițe calde. Nu mai era nici la vârsta când să nu-i fi păsat de cele ce i se întâmplau, trebuia să fie ca mărul în floare și-l luase răceala și-i curgea nasul și-l treceau nădușelile. Băuse ceaiuri și țuică fiartă și nu-și mai găsise astâmpărul. De trei ori coborâse în pimniță să vadă cum ședea vinul cel negru în damigene și pe bucătărese le umpluse de scuipat blestemându-le că nu știau să bată maioneza și că or să-l facă de râs taman acuși când sosea o ditamai cocoană ce în multe locuri fusese și n-o să le ierte nepriceperea. Piftiile erau gustate și cozonacii dădeau în foc aruncând în casă un miros ațâțător. Pe policioarele cămarei fuseseră înșirate naramzele ca niște mingi galbene, poleite și dichisite, măslinele sclipeau în farfuriile englezești și păstruga rece și înghețată sta încremenită pe lespezile de porțelan. Boier Belivacă umbla ca beat, când în sofrageria mare, împodobită cu șervete roșii și cu colți de mistreț, când pe cerdac să se uite

în zare dacă de sub pădure nu ieșea vreo sanie, dar numai pe noptate se auziră, în sfârșit, mult doriții clopoței. Gazda simți că moare nu alta. Doi murgi înaintași aruncau din copite și împroșcau în urma săniei pulberea străvezie. Soarele se îngropa singur în nămeți. Și cum mai sunau zurgălăii și cum se auzea biciul surugiului, un țigan spătos și glumeț:

– Diii, făcăturilor, diii, că ne dă boierul o pungă cu galbeni că-i aducem cocoana!

Boier Belivacă alungase de pe prispa pustie slugile și se uita spre sania care venea ca vântul. De sub pături se ivi mai întâi capul Aniței, cu ochii săi, dați cu primeneală și boi. Părul negru și lung și-l ascunsese sub un clop sălbatic de blană mistrițată. Dacă avea 30 de ani și cum mai călca, Sfinte Dumnezeule, sub revărsarea samurului, în cizme și cu o biciușcă pe care o tot bătea pe șolduri. „Parcă-i o Farmazoană!" gândise boierul, odată trecându-i răceala dobândită peste zi. În urma ei coborâse o țigancă și un bărbat dugos, cu bărbiță. „Ăsta-i omul de credință, cel ce umblă cu acturile pe la isprăvnicii. Îl îmbăt și scap de el, îl trimit în beci cu slugile, nu-mi scapă mie paceaura asta cu ochi de te bagă în boală!" hotărî, și asta cât mai curând. Vizitiul trase sania unde trebuia, ai lui îi aruncară sacii cu grăunțe și în curând se topiră înăuntrul conacului. Sala de mâncare îi aștepta. Erau veniți de pe drum, înghețați și se cuvenea să înceapă după datină cu rachiuri și cu cele de trebuință. Boaștele de muieri se înghesuiau cu rândul să aducă farfuriile să vadă și ei pe streină care-și aruncase blănurile și se despletise, uitându-se pe la oglinzi și odată umplând odaia cu mirosul ei de curviștină de Levant, că asta nu era femeie smerită, foc să fi pus în gură, nu aghiasmă. Și cum umbla, iubite părinte Neofit de la Râmnic, cel ce te îngrijești de toate sufletele moșiei Ciocanul, când apuci de vii încoace să mai ai grijă și de sufletele slugilor boierului Belivacă! Musafira împungea aerul cu țâțele ei târtoșe și colanul de mărgele de la Beci vibra într-o muzică potrivită. Avea șolduri cumpărate de la spițerul Raiului, ce pe toate

le cântărea și le știa și gura ei, sălbatică, parcă-ți scotea sufletul din tine. Arăta niște dinți albi și deși ca măzărichea și-și mai trecea și limba roșie ca pisica peste buzele moi și rupte. Cum să nu-i cazi la picioare de la început, că așa un noroc nu venise în viața lui pe capul lui Belivacă!

– Asta-l înmormântează pe stăpân! îl căinau fetele pe boier. Și-un an numai după ea o să ofteze și pe noi la mânăstire ne trimite, că nu mai are ce face cu niște arătări!

– Ba, eu nu mă dau pe una ca asta! spunea a lui Bucur sin Bănică, una netedă la minte, altfel frumoasă și ea de înghețau apele înainte de Bobotează, că era făcută cu Necuratul, nu cu taică-său și pe ea nu o încercase boier Belivacă și pentru asta venise aici, adusă cu plan de ai ei care tot mai rupeau câte ceva din punga boierului.

– Deee! oftau celelalte și se mai repezeau dincolo cu felurile ca s-o mai vadă.

– Ce face, mănâncă și ea ca oamenii? întrebau iute ăle rămase.

– Da, cum? Că doar n-o da la spate, e muiere în putere și are gânduri mari cu boierul...

– Da celălalt cine o fi, că nu prea seamănă cu ea?

– După port, vine de la canțilerii, are treburi serioase cu ocna, a de-a vândut-o boier Belivacă, acuși patru ani lui Vodă, cum trăsei cu urechea...

– Nici lui nu-i stau bine ochii în cap, se uită după bucile mele ca la prezantină...

– Ete-te colea, că n-o fi văzut el pe la București pe-acolo nimic. De-aia nu mai poate...

Până la urmă fu cercetat Parpanghel care mânca de se spetea cu slugile. Surugiii boierului vrură să-l îmbete, dar nici el nu era adus pe albia Dâmboviței de o rață.

– Cine-i cucoana, că așa ceva n-am mai văzut? se uluiau ticăloșii, mirați foarte.

– Sicret!

– Ce sicret, spune-ne și nouă, că ești de-ai noștri și murim până deseară dacă nu aflăm totul...

– O fi vreo muiere de neam mare, vreo streină deși vorbea rumânește...

– Da de unde! le taie țiganul cheful, ține un han la mahalaua Scaunelor, dacă vreți să știți...

– Cum, nu e cocoană?

– Și de ce n-ar fi cocoană? Că știe să se poarte, unde mai pui că are și bani să-i bei cu lingura.

– Ce vorbești!

– Da, umblă prin toate târgurile, cumpără și vinde, ține salon cu jocuri, voi stați aici în mațele pământului, n-aveți de unde să știți cum trăiesc boierii, cei mari...

– Ei, cum trăiesc?

– Păi se mai distrează și ei, mai aruncă cărticica la *pharaon*, altă ceva, nu cu lupii și cu păsările!

– De, că și boier Belivacă are case la București, unde nu are! Încă cinci conace și nu se uită la bani, dacă ai ști ce zaiafeturi se fac aici și ce petreceri! Când mai ia achiu poți să vezi ce n-ai văzut....

Parpanghel să nu moară prost întrebă și el:

– Ei?

– Păi anul trecut la vremea asta, când s-au târnosit mai bine nește cocoane și și-au lepădat rochiile și au făcut baie, goale pușcă în lac, că avem și-un lac pe aici pe aproape, ziceai că suntem la Bobotează nu alta și caută crucea lui Isus...

– Și n-a răcit careva?

– Da de unde! Le-a tăvălit boier Belivacă prin zăpadă, le-a aruncat pe urmă în vin fiert și le-a trecut. Cu gura lui le-a uscat una câte una, să nu intre frigul în ele și cum mai țipau și cum mai chicoteau! N-o să scape nici cocoana ta, că e lipicios, parcă o văd că ne cere s-o ducem la iaz, că asta e șiretenia boierului. Acolo zice el că scoate pește viu și i-l dă să mănânce, dar altă ceva îi face...

De sus, din sala de mâncare, se auzeau sunete de vioară și în curând un dupăit.

– Joacă cucoana, vise repede o muierușcă, veniți cu cafelele că s-au încins și-au trecut la lichioruri.

– Și boier Belivacă ce face? Se uită?

– Da de unde! El o ține de mijloc și ea dă ochii peste cap și-l amețește. Auleu, unde ești, coană Marghioliță, să-l vezi cum se îmbuiestrează ca armăsarii pe câmpia Teiului la Sân Toader.

Încăperile se goliră și slugile urcară scările să vadă minunea. Anița, toată numai nuri, juca cu boier Belivacă. Acesta gras, iabraș și cu obrazul ca roșia, duduia pe dușumele.

„Îl omoară! spuneau femeile. Nouă nu ne mai rămâne nimic pentru iarna asta! Și ne făceam treaba cu el, ne ierta de datorii!"

Până pe la miezul nopții au tremurat lumânările și petrecerea nu se isprăvise. Omul hangiței, care băuse două damigene și nu dădea semne de oboseală, așteptă să-l vadă prăbușit sub masă pe Belivacă, dar nice el nu se dădea dus că ținea la petreceri. Danțul, ce-i drept, încetase, femeia obosise și ceruse învoire să se întindă puțin dincolo, în odaia de culcare spre care îl îmbiau privirile pe boier. Numai că înainte de toate, îi ceruse, cumsecade cum îl știa o lume întreagă, să se uite în acturile și zapisele ocnei Telegăi după sfaturile omului său care pentru asta venise: să afle cum fusese într-o vreme împărțită și cine și cui dăduse tot ce se scosese pe sare pentru că dacă ea ar fi avut toate cele de trebuință în cap ar fi pornit niște procese pentru o moștenire ce i se cuvenea. Multe nu pricepea boier Belivacă. Îl dovedise vinul și la urma urmelor puțin îi păsa de înscrisurile lui vechi și fără importanță din moment ce ocnele erau cu toatele acuși ale lui Vodă. Astfel că mai îmbiind-o, mai mințind-o, o rugă să nu-l lase singur cât omul ei ar privi în toate hârțoagele.

Răspopitul uită deci de pahar și trecu să cerceteze maldărul de hârtii. Nu era ușor și dacă nu ar fi avut pricepere să se descurce ar fi fost pierdut, că multe nici nu-l priveau. O luă cu sârg și Anița îl îmbie la băut pe boier Belivacă, iar acesta își

goni slugile afară din odaia de mâncare și rămase într-un colț întunecat numai cu ea, sub o ultimă lumină a unei lumânări ce nu se topise de tot. Planul galeriilor, desenat de multă vreme pe o piele de vițel, cam veche și răpănoasă, în care vedeai ocna ca în palmă și fără de care nici un suflet nu ar fi ieșit la lumină din Tarniță, se ivi în cele din urmă din hârțoage. Răspopitul trase cu ochiul la gazda petrecăreață și văzu că-și cam luase nasul la purtare, umblându-i femeii prin sân, așa că, deși nu găsise încă tot ce-i trebuia, pentru că-i mai trebuiau ieșirile, începu pe neașteptate să cânte popește ca la biserica Mavrogheni în denii și-l pofti pe boier Belivacă să cinstească. Boier Belivacă, fiindcă Anița dispăruse în odăile de culcare, cu un râs parșiv pe buze, crezu că era vremea să se întărâte și mai bine pentru cele ce aveau să urmeze, așa că mai bătu o dată din palme, mai ceru niște lumânări și murături, deși mâncaseră mai înainte până și baclavalele și făcuseră și cafelele și hotărî să-l turtească pe însoțitorul muierii. Pentru asta coborî greoi scările în curtea sticlind sub lumina lunii și lăsându-și musafirul să răsufle puțin, dădu un ocol casei. Se înțelesese din vreme cu străjile conacului și le cercetă. Oamenii dupăiau pe la colțurile culei, suflându-și în palme.

– Nu vă mișcați de-aici, că v-afum cu ardei! le spunea la fiecare. Și stați cu ochii în patru că nu se știe ce se mai poate întâmpla...

De bănuit nu-i bănuia pe oaspeți, dar în vremi ca astea se cuvenea să nu lași slugile să sforăie în coșare când vremea era prielnică pentru toate blestemățiile. Ajunse și la grajduri, unde Parpanghel țesăla caii la lumina lămpilor, semn că îi pregătea de drumeție. Amețit cum era nu se gândi la nimic în clipa aia, era mai mult curios să-l tragă de limbă pe țigan...

– Nu te culcași?

– Nu mă culcai, boierule. Am grijă de cai...

– Doar n-oi pleca cu ei noaptea la drum?

Și-odată păli...

– Se poate? făcu Parpanghel, învățat din timp ce să spună, dar animalul trebuie să simtă că ai grijă de el. Nu vezi matale c-au ajuns ca țârii de atâta drum? După ce-i fac frumoși, mă duc la culcare...

– Na colea o pungă de caragroși și roagă-te pentru sufletul stăpân-ti!

– Că n-o muri...

– Ssst! făcu boier Belivacă cu degetul la gură ca și când s-ar fi putut să-l audă cineva. Dacă o să-mi fie bine cu ea, îți mai dau una la fel. Ce zici?

– Să-ți ajute Dumnezeu! că e noaptea mare și cocoana noastră nu se uită când e vorba de o treabă serioasă...

– Tu chiar crezi, pungașule, că s-ar putea să mă lase cu buzele umflate?

– Cine spune asta, boierule? Doar în pețit am venit aici, cu treabă, nu să ne fudulim pe drum...

– Taci să nu-mi sperii norocul! Mă duc!

– Întărește-te, măria ta, că te văd zidit din belșug și de!

Într-o clipă boier Hristache năvălise grămadă pe scări să nu bănuiască musafirul ceva. Acela bea de unul singur să-și stingă urâtul.

– Nu te superi pe mine, cu treburile pe-afară! Locurile sunt pustii și străjile nu-și fac datoria...

– Nu-i nimic, zise într-o doară Răspopitul, haide mai bine să bem ceva că acuși se face ziuă și nu mi-e somn!

Sus, în odaia Aniței, soseau la îndemnul gazdei lighene cu apă caldă și cutiile cu dresuri ale cucoanei Marghiolița. Fetele de casă se grămădeau pe la uși și-și dădeau coate:

– O să fie nuntă mare la noapte!

– Taci tu că ne-aude careva și ne spune!

– Și dacă!

Hangița glumea cu Fira la oglindă:

– Podoaba umblă prin curte ca un cocoș. După ce pleci am să trag zăvorul. Fereastra încotro dă?

– E o ogradă pustie în dos. Parpanghel o să așeze o scară sub cercevele și pe-aici ne e drumul. Când nu s-o mai putea, să faci semn cu lumânarea. Sania e gata, caii țesălați...

– Bine, Firo, numai să nu-l apuce mai devreme bâzdâcul...

– Păi Răspopitul dumitale ce păzește? Ăla dacă bea până la Asfințirea Arhanghelilor, nu are nimic...

– Ian ascultă, ce s-aude?

– Nimic, ce să se-audă? Se zdruncină podelele sub pașii boierului, că e greu al dracului.

– Și dacă o să scoată ușa din balamale?

– N-are vreme că din doi pași ești în curte și pe-aci ne e drumul.

– Și străjile de la colțul casei?

– Are grijă Parpanghel de ei, le pune praf în vin, de-aseară îi îmbie cu ulcica....

– Bine, Firo, du-te și mai lingușește-l, spune-i că-l aștept până mai caută Răspopitul în acturile lui ce-i mai trebuie...

Țiganca începu să târcolească în jurul meselor ca și când ar fi căutat ceva.

– Ce face cocoana? întrebă lacom, în șoaptă, Belivacă.

– Ce să facă? Te-așteaptă, dar văz că matale mai ai treabă cu paharele...

– Acuși terminăm, dumnealui caută ceva, nu-ș ce, ia vezi, arhonda, nu mai dai o dată de acturile acelea, că parcă ți s-a urât...

Răspopitul se și întinsese cu mâinile în hârtii, scodolind lacom. Boier Belivacă o cerceta pe Fira.

– N-o să se supere dacă aș urca scările sus?

– Da mai cu fereală să nu te vadă dumnealui...

– Mai beau ce beau, îl bag sub masă și gata, da să-i spui să lase ușa deschisă...

– Îi spun!

– Na o pungă.

– Sărut-mâna, boierule. Numai să fii delicat cu ea și să n-o zdruncini tare! Să nu te-arunci dintr-o dată, că e dusă și ea pin lume, a trăit cu oameni bine...

– Ce spui?

– Știe de glumă, dar bărbatu, cunoști cum e! A văzut muierea, i-a și pus mâna dinainte și nu se cuvine!

– Taci că mă duc cu afacerea la ea, nu cu ce-ți închipui tu, spurcăciune borâtă!

– Afaceri sub plapomă, de!

– Mai na o pungă și taci! Că ne-aude ăsta și se duce vorba...

– Cine, dumnealui? Dumnealui e ca mormântul. Își vede de terfeloagele sale, nu s-amestecă în trebile cucoanei noastre. A, altul să nu te afle.

– Cine, baragladină?

– Gi!

– Nu mă uit la parale, dacă-mi spui...

– Nu poci spune că nu-i frumos...

Boier Belivacă se scotoci bine și mai ivi o pungă, ghiftuită ca o cloșcă.

– Na și zi-i!

– Are și dumneaei așa, pe unu, de-i căpitan mare în oastea lui Vodă, de strânge birurile. El să nu te afle că te-ai încurcat cu dumneaei, că floace te face! Nu-ți rămâne nici păr pe creștet, ori nu mai ai păr în cap?

– Obraznică mai ești, slugile mele nici nu cârtesc și tu mă cauți sub calpac!

– Dacă nu te caut eu, o să te caute ea și să știi că cere...

Fira trăgea cu ochiul spre Răspopitul, scufundat cu totul în cele hârțoage...

Vinul se urca la cap și cădea în picioare. Boier Belivacă simțea că mult n-o mai putea întinde, așa că îl îmbie pe musafir aproape:

– Arhonda, ia cu mine, că-ți dau toate hârtiile dacă-ți trebuiesc că tot le bag pe foc că nu-s de trebuință.

Noroc că Răspopitul dibuise, în sfârșit, ce căuta și-avea altă inimă.

– Gata, boierule, știu de unde să-mi încep procesele, că stăpâna mea a ghicit unde să vină. Acușica pot să beau un pahar cu dumneata, dacă nu chiar mai multe și pe urmă un somn bun până la prânz și-o luăm de la cap...

Vorbele musafirului cuprindeau toate dulcile promisiuni ale acestei nopți ce trecuse de jumătate. În casă se înstăpânise liniștea, nici mersul târșit al străjerilor nu se mai auzea. Boier Belivacă nu mai ținu seamă de nimic și luă paharul cu hotărâre. Dacă nu el, măcar vinul n-o să se facă de râs, că trecuseră la o smoală neagră, puterea ursului, dintr-un strugure gros și buburos ce se cocea iute în soarele verii.

Spre zori se despărți de încântătorul său companion ce se prefăcea prăbușit și scurs și după ce-l împinse în odaia lui de jos, de lângă ușă și o încuie pe dinafară ca să nu aibă vreun bocluc începu să urce scările spre iatacul Aniței. Nici treptele Raiului nu i s-ar fi părut mai drepte și mai păcătoase. Ar mai fi băut ceva tare să se aprindă, dar știa că asta ar fi însemnat sfârșitul dorințelor sale. „Poftește, poftește, boier Belivacă!" se îndemna în barbă pe scările ce nu se mai isprăveau.

Jos, în curte, în întuneric, străjile zăceau în zăpadă prăbușite de somn. Răspopitul deschisese fereastra și dintr-un crac era lângă Fira și Parpanghel. Caii cu câte un sac de ovăz sub boturi scurmau omătul sătui și gata de drum.

– Ne-o pângărește diliul! se căina muierea în șoaptă.

– Taci, fa, că noi suntem aici, acuși aduc scara!

– Ad-o ce te mai zgâiești la mine!

Răspopitul cerceta împrejurimile. Poarta era dată de perete. Numai în odaia fetelor de casă mai ardea un opaiț.

– Alea n-au somn, vor să afle totul! mârâi. O să le placă și lor.

Parpanghel căra scara sub geamuri pentru că dincolo de perdele se ivise focul așteptat al lumânării. Prin ușile deschise

muierile cele tinere îl auzeau pe boier Belivacă rugându-se în genunchi în fața zăvoarelor.

– Deschide, *fos-mu,* că așa ne-a fost învoiala. Eu toate ce mi-ai cerut aici le-am cărat și adus, mi-am ținut cuvântul...

Din iatac nici o vorbuliță.

– Stinge jarul din mine, că frumoasă ești, cu gura ta ca naramzele.

Fetele de casă se prăpădeau pe după uși.

– *Psihi-mu,* lovește clănțugul cu degetele tale să aud că trăiești că nu ți-ai luat viața...

Anița nu se mai ținu și izbucni în hohote.

– Plângi, grădina mea de migdali? Nu plânge că-ți sluțești bunătate de obraz și te urâțești!

Muierea de dincolo foșnea din fuste.

– Au ți-e frică de mine? Spune o vorbuliță!

– E târziu, boier Belivacă, să lăsăm pe mâine, că am adormit până domnia ta te-ai pregătit și n-am chef...

– Bine că te-aud, patima lumii! Să intru să te încălzesc cu mâinile mele?

De dincolo iar nu se mai auzi nimic.

– Să scot trențele astea de pe mine și să m-arăt ca Adam?

Anița nu zise nici da, nici nu. Deschisese ferestrele și văzuse scara. Să mai glumească o țâră cu el, parcă mai era vreme, deși de jos, din întunericul neluminat de lună al ogrăzii îi făcea semne Răspopitul.

– Scoate-le! zise cu glasul ei cel mai dulce. Să te văz cum ești!

De dincolo de canatul de lemn de stejar al ușii se auzi un fâșâit grăbit de haine smulse de pe un trup bine împlinit. Și când boier Belivacă rămase în costumul primului om, muierea îl auzi prăbușindu-se pe podele și rugându-se smerit:

– Ajută, Doamne, caznelor mele, că ridic o mânăstire în sat, jos, la Ciocanul! Pentru luminarea ta și pentru bucuria mea! Simțesc! Simțesc!

Și după ce termină, așteptă tremurând de frigul casei multă vreme, până adormi, pentru că nu-i mai răspunse nimeni. Înainte de a fi lovit de negura somnului mai făcu precum câinele, o imploră, se tăvăli, îi promise toate adamanturile din prăvălia luxoasă a lui Resch, apoi nu mai știu nimic multă vreme, sforăi, fu cărat de slugi în dormitorul lui și visă între cearșafurile neîncălzite că se întorsese coana Marghiolița de la băile nemțești, cu rude cu tot, duduind și blestemând ca o hoșcotină: „Te-nvăț eu minte!“ făcea nevasta în vis cu gura ei cea mare de zile însemnate, „spurcatule și sperjurule care mi-ai promis credință la altar! Veniți, neamurilor, veniți să-l scot din plăceri, să-l învăț minte, că pe mine mă pedepsește și mă lasă ca pe măslinul de la Ierusalim, neudată la rădăcini, nebăgată în seamă!“

În vremea asta, sania cu Anița, Răspopitul și cu ceilalți străbătea pădurea Rășini, rară și ninsă ca o catedrală de sare, sclipind în lumina roșie a soarelui ce se ridica dintr-o parte.

*

* *

La mai mult de o lună după asta, ceata haiducilor, întremată, cu poftă de viață se strecura pe drumul Telegăi, folosind cărări neumblate, numai de bărbați știute. Anița rămăsese în București la *Norocul Cailor* în așteptare. Comanda o luase Răspopitul după un plan al său.

Dase primăvara și se apropiau Sfintele Paști. Codrul era tot împroșcat cu alice verzi. Cânta pițigușul în cheful haiducului. Vitele se strecurau pe sub copaci în căutarea ierbii abia ivite. Frunzele vechi din anii trecuți, fumegau în soarele prielnic. Mirosea toată firea a bălegar proaspăt și a pământ răscolit cu plugul. Numai rumânul se canunea deasupra plugului de lemn.

– Vine ea dreptatea călare! striga din curul cetii Radu sin Matei. Scapă el Amza și face o dreptate și-o judecată să tremure toți!

– Umplem biserica Bărbătescului cu lumânări aprinse dacă scapă căpitanul cu bine! zise și Mitrună, bisericos și el ca și ceilalți.

– Mai tăceți, îi certă Răspopitul, că sunt sătul de vorbe sfinte! Mi-ați împuțit urechile cu liturghia voastră. Dumnezeu v-ajută dacă-l ajutați și voi. Ați ținut posturile?

– Se poate? se mirase dascălul pentru toți. Tot anul stăm numai cu fasolea în strachină. N-am pus dulce în gură nice în timpul Păresimilor, nice în postul sfântului Petru, nice în postul Adormirii Prea Curatei. Pește nu mâncăm în afara zilei Schimbării la față, în postul Crăciunului și în vremea postului dintre Tăierea Capului Sfântului Ion și Înălțarea Sfintei Cruci, așa să-mi ajute Dumnezeu...

Dascălul prinsese chiag la vorbă și Răspopitul nu avea chef de sporovăială. Erau plecați cu treabă, nu se cuvenea să bată câmpii.

– Știți ce aveți de făcut? mai întrebă o dată ca să-i aibă în mână.

– Cum nu!

– Atunci, risipiți-vă!

Drumul se despărțea. Ceata cea mare, dusă de Duduveică, luă drumul Telegăi, spre scurgerea Pociovaliștei. Răspopitul și cu Dascălul, singuri, traseră spre mânăstirea Zamfira, după ce cumpărară o căruță cu pește și-un butoi de vin de la nește negustori, și cerură adăpost peste noapte. Toate aceste fapte erau potrivite din timp. Anița aflase anume că de aici, în apropierea Sfintelor Paști, pleca la Telega un preot să țină slujbă ocnașilor, tocmit de vornicia temnițelor ce se îngrijea și de sufletele necurate. Pe acela îl pândeau ei, să-l afle, așa că pentru a nu bate la ochi, se smeriră și spuseră că erau meșteșugari de la oraș ce veniseră a-și câștiga bunăvoința sfinților părinți ce duceau o viață dăruită slujbelor și închinărilor. După obiceiul pământului puseră bani în Cutia Milelor și scoaseră din desagii aduși cu ei și trei icoane de argint, făcute de meșteri mari la Sfântul Gheorghe, în lipscănie. Îi întâmpinase părintele Ghedeon, un bărbat îmbrăcat într-o rasă neagră, greoi și cu obraz de

băutor, ce știa a vorbi, nu era mut precum ceilalți, spăriați de oaspeți și de cei ce nu-i cunoșteau.

– Bună să vă fie inema, creștini, cu ce veste-poveste pe-acilea pin pustietatea noastră?

– Sărutăm dreapta, sfinte părinte, zisese iute Răspopitul, meșter la vorbe. Am adus o căruță de pește și un butoiaș de vin pentru sufletele sfințiilor voastre...

Părintele Ghedeon ce se îngrijea de liniștea mânăstirii în lipsa starețului dus la cateherisirile sale în preajma Paștilor se bucură, dar n-o arată:

– Peștele ar fi bun, că Domnul Dumnezeu ne lasă să-l gustăm, dar vinișorul? Fugi, streine, cu ispita d-acilea!

Răspopitul nu se înghesui, că știa firea omenească.

– Dacă nu-i cu supărare, atunci dați-ne și nouă găzduire și om dormi aici până la sfânta slujbă cea mare, dar până atunci puneți unde trebuie sfintele icoane cărate cu mare cheltuială...

Părintele Ghedeon le sărută argintul sfințit la Mitropolia cea mare, făcu trei cruci și-i pofti în arhondaric unde era răcoare. Mai încolo se așezară la taclale și-și spuseră ce aveau pe suflet. Și Răspopitul și Dascălul, cum ar fi așa, trecuseră pin multe pătăranii în viață și, de, acuși, bătrâni nu erau, dar s-ar fi aflat vremea să-l mai împece și pe Dumnezeu, așa că ce se gândiseră ei? Ia să facă un dar mânăstirii și sfinților părinți o căruță cu pește, ce acuși se gătea și fierbea în nește oale mari de tuci în curte spre binecuvântarea tuturor. Mai curviseră, mai stricaseră case de oameni, să nu se uite nice sfinția sa la ei, dar cu rugăciune, multe se dau la spate. Părintele Ghedeon înțelegea așa că dacă s-ar smeri cu adevărat, să poftească dumnealor la slujbele de noapte și să cadă în genunchi. Zis și făcut!

– Bine, părinte, noi o să facem cum zice sfinția ta!

Și se traseră la o chilie, mai la o parte.

Spre seară, era înainte de noaptea de Înviere, că în anul acela Paștele cădea devreme, la începutul lui Prier, ce se gândi Dascălul, ia să frigă un pui, doi de găină, și ăia aduși în căruță,

sub ladă. Cătă deci surcele, pădurea era aproape și o liniște mare îți sfâșia auzul nu alta! Trase lemnele sub un pom și Răspopitul ceru usturoi unui călugăr ce îndată bănui că acești călători credincioși se puseseră pe rele. El pregătea anume mujdeiul întru ispitirea sfinților ce către balerca cu vin, sosită cu ei, căută a-i trage. Fapta nu era greu de dus la capăt. Unde se lăți mirosul de mujdei și de copane fripte și-odată se ivi părintele Ghedeon cu un însoțitor, gata-gata să-i certe.

– Mare păcat faceți, zicea al doilea, un bărbățel ghebos, cu hainele ferfeniță, călcați posturile! Și doară părintele Ghedeon spune că pentru vindecarea faptelor rele veniserăți...

Răspopitul și Dascălul căzură în genunchi și se spășiră:

– Asta-i ce-am găsit pe drum, sfinților părinți. Cartofi nu sunt, mămăligă n-avem, cu rădăcini nu ne ținem burta, iartă-ne nouă păcatele și poftiți și dumneavoastră să roadeți câte un os...

Călugării se uitară unul la altul, usturoiul le muta nările din loc și pieptii de pui îți scoteau mațele din burtă.

– Nu, Doamne ferește, că ne-a ajuns peștele cela, să v-ajute Dumnezeu că mare pomană v-ați făcut cu noi!

– Și-o gură de vin, părinte, numai o gură, cât ai pune pe o măsea.

– Stricăm datinile tocmai în postul mare!

– Nu le stricăm, sfinte părinte, că de oameni-s făcute, de oameni călcate!

– Stai încai să vă dau dezlegarea!

Dar cuvintele nu-i mai ieșeau din gură pentru că aprig se chinuia de poftă ca și părintele Ciolfan ce tare ar fi beut oleacă.

– Fugim întru neispitirea noastră, mai ziseră cu jumate gură.

– Vinul e cucernic, făcu Dascălul cu chipul lui nevinovat. Se ia și la împărtășanie.

– Ce zici, Ciolfane? întrebă Ghedeon.

– Maimarele preste noi dumia ta a rămas, dacă o să încercăm o țărucă?

Și se așezară.

– Primește și iartă, Doamne, mai zise Ghedeon. Singurătății și sihăstriei noastre, așa ceva, câte o mângâiere în pântece, parcă-i mai trebuiește, dar de pui cu mujdei nu m-ating...

– Dacă gura sfinției tale ar vrea să-l încerce, mare bucurie m-ar coprinde...

– Să-ncercăm, tăiculiță, că și-o întoarce Domnul Dumnezeu fața de la noi, măcar atât cât să mai uităm de înverșunatele posturi...

– Bine zis!

Și băură și gustară și după o înghițitură veniră altele. Și unde mi se încinse un chef scăzut, cu ferestrele înfundate, să nu vadă ceilalți și să-i pârască pe sfinții părinți, n-ai fi ghicit că așa o să se termine totul.

La început, mai sfios se dovedi a fi părintele Ciolfan care sorbea cu măsură, cântărind din cap.

– Domnul!

– Maica lui să primească!

– Și mujdeiul ăsta e otravă și cere!

– Cere, sfinte părinte! Mai ia, făcea Răspopitul.

– Aș mai lua, dar mâine în zori trebuie să plec la Telega, la ocnă, să țin slujba necredincioșilor și ucigașilor...

– Ce spui, sfinția ta? Și-s mulți?

– Mulți și părăsiți de lume.

– Doamne ferește! făcu Dascălul o cruce mare, basarabenească.

– Unii au orbit, nu mai văd nici lumina lumânărilor. Se bucură numai de mirosul cerii topite...

– Ian auzi!

– Și au o biserică pe-acolo?

– A fost una sus, în curte, dar s-a prăbușit la cutremurul ăl mare din 1802. Acuși cobor eu cu crivacul înăuntru. Au ridicat, să vă minunați, suflete cinstite ce sunteți, un altar și un naos cu pronaos din sare, biserică curată, casa lui Dumnezeu.

– Și țin și icoane?

– Au două vechituri, sfințite, nu se despart de ele. De-acolo așteaptă mântuirea...

Asculta Răspopitul, asculta Dascălul, erau numai urechi.

– Și sfinția ta merge în fiecare an la Telega?

– Nu, cu rândul ne ducem. Anul acesta e rândul meu...

– Dar a mai fost sfinția ta, îi cunoaște...

– De mult, să tot fie opt ani de-atunci... Se schimbă și ei, unii mai mor, alții mai scapă că le-a venit rândul să iasă, până și neferii nu mai sunt aceiași că nu-i țin puterile, serviciul e greu...

– Înțelegem, cum nu, să mai ia sfinția ta un pahar de sufletul celor osândiți!

– Domnul! făcea părintele Ciolfan, dar unde-l dibuirăți?

– Avem un om al nostru, cu bani ce nu se face?

– Și-așa, cu ce vă ocupați, că vă văd trăiți bine, fără griji...

– Dumnealui, se înghesui la vorbă Dascălul, vinde haine într-o dugheană și eu îi sunt prieten și-l ajut unde trebuie... Mai luați câte o înghițitură...

– Dumnezeu să primească și să ne ierte nouă păcatele cele mărturisite și nemărturisite!

– Domnul!

Afară căzuse noaptea. Sfinții părinți se dezlegară pe la baiere.

– Izbăvește-ne, Isuse Hristoase! se mai rugă pentru ultima oară părintele Ghedeon și trase lângă picior damigeana s-o simtă, cum simte calul pintenul la drum.

În zori, dezbrăcați până la piele, loviți de prafuri, cei doi călugări dormeau duși în podul bisericii, cărați pe spetele puternice ale Răspopitului.

– Trei zile nu mai mișcă! zisese Dascălul. Le-am pus dresuri să doarmă și mamele lor...

Și într-un ceas se făcură nevăzuți, îmbrăcați în straie călugărești, cu o carte sfântă la subsuoară, cu cruce și tot dichisul.

– Cum ne cheamă, dacă ne întreabă careva? mai întrebă cel mai tânăr...

– Tu spui că ești fratele Melchisedec...

– Și sfinția ta?

– Noul stareț ce l-au înlocuit pe celălalt din pricina lenei și-a preacurviei. Asta o să le placă. Slujbele, le mai știi, că ai cântat în strană ca mine...

– Cum nu, sfinția ta. Ian ascultă... și începu să mormăie pe nas ca pe vremuri când crezuse că viața lui o să treacă numai în amețeala slujbelor și a lumânărilor.

*

La intrarea în Telega, neferii nu i-au sucălit cu întrebări și nice multă cercetare n-a fost. Hainele lor ponosite și glasul dogit al Răspopitului ce încă din curte își încerca vocea le-a adormit și puțina bănuială ce se afla totdeauna într-un astfel de loc. Duși de paznici lângă crivac s-au așezat în colivia de lemn și-au ascultat adâncurile. De jos de tot auia locul plin de galerii și un vânt rece le înghețase spinarea. Frânghia se încorda la greutatea lor, scârțâia, ghinturile de lemn tocit se opinteau, careva glumise la plecarea de sus:

– Preasfinților, dacă vrea Dumnezeu cu voi, vă mai întoarceți colea sus, dacă nu, sub o lespede de sare o să dormiți în grădina noastră!

– Vrea el că-i mare, răspunsese Dascălul, înspăimântat, dar fără a o arăta.

Era noapte și sus, deasupra lor mai rămăsese numai un cerc cât un ban, negru și depărtat. Se auzeau șuruind apele rostogolite pe stâncile de sare și când ajunseră la fund, colivia fu deschisă de însoțitorul înarmat ce o luă înainte. Ici, colo, ardeau făclii mari ce împuțeau aerul. Totul lucea în jur ca la o sărbătoare. Fugeau pe deasupra lilieci orbi și ei dând strigăt și iar se așternea liniștea. Nici pașii nu se deslușeau, într-atât se înfundau picioarele în zgrunțuri mărunți, tocați. Curând se și ivi un loc rotund ca o piață. Bolta parcă se spărgea și făcea loc unor turnuri albe, lucind și ele ca zahărul. Mica bisericuță ridicată din truda vietașilor se arăta întreagă cu minunea ei nedovedită.

Avea de toate, pridvor, naos și pronaos, săpate cu răbdare în zidul tare de sare. Îngenunchiară ca la o minune, făcură crucile cele mari și intrară. Înăuntru nu era nimeni. Se smeriră la altarul jos, cătară ca și când ar mai fi fost pe aici icoanele cele vechi și le găsiră și își puseră odăjdiile cărate de-afară. Răspopitul, ce slujise la vremea lui, deschise cartea sfântă și ceti la început pentru ei doi, oamenii prea sfinți și pentru paznicii dinlăuntru, cam la 20 de inși, cu priviri pustii, apoi când însoțitorul de afară le făcu semn că viețașii se strânseseră, ieși pe mica prispă.

– În genunchi! spuse careva cu voce tare și mulțimea de nemernici se prăbuși în țărâna umblătoare ce le iuțea sufletele.

În zioa dentâi a săptămânii, Maria din Magdala s-a dus dis-de-dimineață la mormântul Domnului, pe când era încă întunericul întuneric și a văzut că piatra fusese luată de pre mormânt. A mers la Simon Petru și la celălalt ucenic pe care-l iubea Isus și le-a zis: „Au luat pre Domnul din mormânt și nu știu unde l-au pus... citi Răspopitul și mare liniște se făcu în jur. Dascălul căta cu ochii lui fierbinți pe căpitanul lor, Amza, dar cum să-l găsești dintr-o privire în mulțimea ceea dosădită? Răspopitul spunea cuvinte după cuvinte și nu se mai oprea. Paznicii împărțeau lumânări celor îngenunchiați și în curând mici flăcări se iviră sub bărbile și ochii lor aproape fără vedere. Tot locul se lumină. Popa cel hoț cetea din cartea lui Ioan, mai departe, cum i s-au arătat Nazarineanul Mariei din Magdala: *Femeie, i-au zis el pentru ce plângi? Ea i-a răspuns: Pentru că au luat pre Domnul meu și nu știu unde l-au pus! Și după ce au zis aceste vorbe s-au întors și au văzut pe Isus stând acolo în picioare, dar nu știau că e Isus...*

În ochii ocnașilor sticleau lacrimile și curând pe obrazele obosite au început să cadă ca o gârlă. Petrea sin Dumitru Susul a fost primul care a spus „Christos a înviat!“ la terminarea slujbei și viețașii s-au unit cu toții și au cântat la rândul lor cântecul cel fără de moarte. Răspopitul a făcut un semn mut către ajutorul lui și cu mătăuzul furat părintelui Ciolfan au vârât

busuiocul în apa sfințită și au început să umble printre cei îngenunchiați în căutarea lui Amza.

– Doamne, miluiește. Doamne, miluiește! făcea dascălul cu vocea cea mai dulce pe care o avea și ațintea ochii împrejur.

– Cum te numești? întreba și celălalt plecându-se și punând patrafirul deasupra.

– Ghervase...

– Miluiește, păzește pe robul tău Ghervase! se ruga smerit popa cel mincinos și trecea mai departe.

– Cum te numești?

– Culai!

– Miluiește, păzește pe robul tău Culai întru învierea Domnului Dumnezeu! spunea repede Răspopitul și iar se apleca până dădu de Amza, pe care de departe îl recunoscu după ochii arzători și după chipul ca de piatră. Stânguleasa îi sta în genunchi, alături.

– Cum te numești?

– Amza, sfinția ta!

– Miluiește pe robul tău Amza, făcea în gura mare Răspopitul și-l vârî sub prapurii săi auriți, strecurându-i pielea de vițel și un cosor, sub ochii însoțitorului ce nu băgă de seamă, ostenit de atâtea binecuvântări ce-i făceau somn.

Slujba se ținu după tot dichisul și pe la orele când pretutindeni creștinii se duceau spre locul lor cu luminile luate spre ușurarea sufletului, viețașii fură încuiați în colivii, cu străchinile puse dinainte. Crivacul scârțâi iar în jos, gol, și-i luară pe cei doi oaspeți ai ocnei. Drumul fu lung, parcă nesfârșit. Sus, cerul se lumina. Venea ziua cu bucuriile ei. Glasurile ocnașilor abia se mai auzeau ca dintr-un momânt.

– Să vă dăm ceva de mâncare, zisese careva în curte, că v-o fi după atâta umblet.

– Nu, vă mulțumim. Avem treabă la mânăstire, la Zamfira. Am sta bucuroși, altfel...

– Nu-i un loc plăcut, ce-i drept, zisese și maimarele neferilor, dar puteam să vă omenim cu ceva.

Îi duseră până la porți, Răspopitul îi mai binecuvântă o dată și porniră cu teleguța lor spre un loc știut dinainte.

În timpul acesta, jos, în ocnă, Amza tăia frânghia coliviei cu mare grijă după ce o lipi de un perete. Dinu-Masalagiul primi curând cosorul și făcu la fel. Lui Petrea sin Dumitru Susul și lui Stânguleasa li se făcuse frică și parcă n-ar fi vrut să meargă. Li se rupea inima de ceilalți pe care-i lăsau înăuntru și care dormeau prăbușiți de osteneală în coliviile lor. Cu toții nu puteau să iasă de-acolo, pentru că locul era strâmt și dacă ar fi știut mai mulți de planul acestei fugi, ar fi fost primejdios. În cele din urmă, fără tocmeală, îi urniră și pe ei, cât erau de slăbănogi și nevolnici. Dumitrache Ungurelu, după o înțelegere mai veche le lăsase pe o galerie două facle și un amnar. În legătură mai găsiră și o pâine mare, făcută gospodărește de ai lui. Aprinseră smoala și porniră după linia desenată cu cerneală de Răspopitul pe pielea de vițel furată de la Belivacă. Nu era ușor, la început greșiră drumul și s-ar fi înfundat de tot dacă n-ar fi fost Petrea sin Dumitru Susul care simțea ca animalele încotro duceau drumurile bune și încotro nu, după văzduhul ce se mișca numai într-o parte. Pe alocuri, vechile galerii se prăbușiseră și făceau ocoluri. Sarnița nu era mare, dar trebuiau să nu piardă timpul pentru că peste câteva ceasuri se făcea apelul și dacă s-ar fi sunat clopotul de vestire, neferii ar fi încongiurat trecerile și ieșirile. Mai pe brânci, mai julindu-și coatele și obrazele, ajunseră într-un loc deschis și înalt. Soarele le luă lumina ochilor. Sarea sticlea ca diamantele. Până se obișnuiră puțin cu această strălucire mai trecu un ceas bun. Deasupra se vedea cerul plin de păsări, iar jos un lac negru, stătut, fără un val. Până la el erau peste 30 de stânjeni. Trebuiau să sară de-acolo și fără să se mai gândească, Amza își dădu drumul. Pluti în gol, se răsuci și jos îl izbi ceva greu și-l rupse parcă. Strânse din dinți și se agăță de o stâncă. Era amețit și stătu puțin să se

dezmeticească. De sus se prăvăli Dinu-Masalagiul ca un pietroi. Căzu alături și s-ar fi înecat deși apa sărată îl ținea dacă n-ar fi fost Amza. Petrea sin Dumitru, mai mult mort decât viu, fu tras afară de cei doi după ce îl așteptară să-și facă curaj. Ultimul fu Stânguleasa. După acela căutară iar planul pitit în nădragi și o luară pe galeriile de jos ce duceau spre scurgerea unui râu. Iar se rătăciră, iar se întoarseră. Ascultară tăcerea îngrozitoare ce-i apăsa ca o lespede și porniră pe drumul nesfârșit. Se târâră câteva ceasuri bune. Era prima zi a Sfintelor Paști și spre prânz, rupți de oboseală, ajunseră la liman. Sub ei, în lumina puțină a galeriilor părăsite din ocna lucrătoare, văzură ieșirea: Pociovaliștea într-un clocot alb înspuma marginile unor stânci. Se aruncară deodată chiuind în apă și peste un sfert de ceas erau afară, cu Telega în spate, un munte alb, însingurat și depărtat de sare, veghind depărtările.

Erau liberi!

De pe o creastă coborau acum în goana cailor, strigând de se cutremura pământul ceilalți, în frunte cu Radu sin Matei.

– Amară-i bucuria, fraților, spuse căpitanul îngenunchind și sărutând pământul. Mulțumescu-ți ție, Doamne, că mi-ai mai dat priviri să mai văd minunile tale! Dorul de răzbunare mi-a ținut și credința în ceva. Neamul ăsta nu a născut numai vânzători! Stânguleaso, cine s-arată înaintea mea că nu mai văz! întrebă.

Plângea sau îl lăsaseră ochii, nu se știe.

MARTIRIUL SFÂNTULUI SEBASTIAN

MARTIRIUL SFÂNTULUI SEBASTIAN

Cred că pe vremea aceea nu voiam să văd pe nimeni și nici nu se putea spune că lumea se înghesuia să mă vadă. Pierdusem o partidă, o partidă stupidă la urma urmei și, cât voiam să fac pe indiferentul, lucrul mă afectase. Nu știu dacă sufeream, era un sentiment amestecat, ceva între ură și o încercare de reconciliere cu ceilalți. Voiam să-mi absolv adversarii de ceea ce produseseră mizerabil în jocul murdar desfășurat după un studiu de ani de zile, dar acum nimic nu mai avea importanță, eu mă pregăteam să plec undeva în provincie să-mi văd de lucrările mele și așa destul de întârziate, bănuind că multă vreme o să-mi vină foarte greu să suport o singurătate impusă. Speram mai mult de la amintirea unei izolări trecute care durase vreo zece ani și, într-adevăr, cum aveam să constat mai târziu, acea izolare de demult mă lăsase cu obiceiuri bune: de fapt primul lucru ce trebuia făcut era acela de a-mi împărți timpul, de a mă despărți de vechile obiceiuri, cam monotone, cu ore fixe de studiu, de trecut la pian, de încercat să compun acel nefericit *Martiriu al Sfântului Sebastian*, nu o copie după Debussy, nu o încercare de a reedita șoaptele lui șovăitoare, acea ardentă suprapunere de note, atât de exotică, subtilă, și, de ce nu, uneori prea clasică expunere orchestrală din care îmi plăcea mai ales a treia parte: *La passion.* Nu, era cu totul altceva. De fapt uram libretul compoziției, nepricepând ce găsise acest poet al

pianului la măcelarul de Gabriele d'Annunzio, literatul afectat ce-mi amintea nu știu de ce, pentru că nu semănau deloc, pe Mussolini. În sfârșit. Ideea oratoriului meu pornise de la Mantegna, de la tabloul văzut la Louvre într-o după-amiază întunecoasă, plină de ploaie și de negură, când rătăcisem dezamăgit printre bucăți vechi de piatră, pe lângă tablouri prost luminate, însoțit de cete de copii respectuoși, vorbind în șoaptă, lângă pedagogi tineri, cu aspect de rugbyști, și ei cu un aer de preoți anglicani, de după messa de la unsprezece dimineața duminica, lângă fete bătrâne cu pantofi scâlciați de umezeală și americani devoratori, grăbiți, atenți, aferați, plini de aparate ce nu puteau fi întrebuințate pentru că ghizii îi supravegheau strict și nici nu acceptau să le lase la garderobă, jos, în recele, vastul și murdarul vestibul de piatră. Dar să ne întoarcem la ideea oratoriului meu: el trebuia să fie un poem bine organizat pe mai multe voci, nu neapărat tragic ah, mai ales la acest lucru țineam: să nu aibă nimic tragic, trebuia să fie o expunere rece a unei suferinți spirituale, de mine mai întâi resimțite. Scurta introducere trebuia să-l aducă pe auditor într-o lume indiferentă a sentimentelor abandonate, acolo unde oamenii leapădă credințele lor la o ladă de gunoi a conștiinței. O măsură dezechilibrată trebuia să vorbească despre așteptarea morții, pe urmă vocile trebuiau să trădeze suferințele Sfântului Sebastian ce în viziunea mea nu fusese ucis de săgeți, ci lapidat. Loviturile ar fi fost sugerate de mici mișcări de timpan, ceva ce putea să aducă cu vântul sau cu surde lovituri într-un corp uman. Corul ar fi trebuit să spună că prima piatră ar fi fost surpriza de a o fi primit. Mai explicit, martiriul era de fapt începutul unei enorme nedreptăți venite tocmai de la acei pe care el îi iubise. Pe urmă ar fi urmat un exordiu resemnat, împăcarea cu ideea de a suferi și în cele din urmă *Judecata* sfântului care pricepe ce i se întâmplă. A doua piatră ar fi fost invidia, a treia răsplata pentru bunătatea lui, următoarele erau dorința de a se ucide ceea ce avea mai mult în el: dragostea față de prieteni.

Lucrurile se complicau la sfârșit când, după o scurtă pauză, ar fi urmat ceea ce numeam eu „Urile Sfântului Sebastian", o idee cu totul absurdă, dacă era s-o raportăm la iubirea și iertarea creștină, dar nu concepeam că urii trebuie să-i răspunzi cu dragoste, și logica legendei la urma urmelor mă lăsa rece. Nu aveam versurile și mă gândeam să le fac singur, deși nu am nici un talent. Ele ar fi fost ceva ce ar fi sunat cam în felul acesta: *„Gura mea este plină de numele vostru, vi-l strig și chem răzbunarea. Mi-ați plătit pentru ceea ce eu am avut mai bun în mine pentru voi, pentru iubire, pentru devotament, pentru credință neclintită. O, iată, a sosit vremea când trebuie să vă răsplătesc!"* Nu era ceva grozav, citisem și psalmii lui Ioan Teologul, ai *Apocalipsei*. Găsisem ceva, dar nu era chiar ceea ce îmi trebuia. Poate mici viziuni. *„Picioarele Lui erau ca arama de Liban, înroșită în cuptor, iar glasul Lui era ca un zgomot de ape multe..."* Sau ceva ce se potrivea mai bine: *„Mă voi lupta cu ei cu sabia gurii Mele..."*

Da, asta îmi convenea cel mai mult, așa trebuiau să fie versurile: să aibă ceva demoniac în ele, ceva ce să semene cu un mare blestem, cu o imprecație teribilă, un fel de lavă de cuvinte în stare să topească totul, să macine ceea ce trebuia măcinat, să calcineze.

„Și am cheile morții și ale Iadului..." spunea Ioan Teologul. Poate acesta ar fi trebuit să fie finalul, ceva vibrant, amestec de trâmbițe, un strigăt ca duraluminiul, nu știu dacă mă fac înțeles.

La toate acestea mă gândisem într-o seară, era la începutul lui iulie, încă nu plecasem în provincie, mă agățam de treburi ce nu erau deloc importante, dar parcă mai voiam să văd oameni și ei pieriseră, nu toți, rămăsesem un grup restrâns, mic, tenace, credincios, mai numeros decât bănuisem, ceea ce îmi dăduse un sentiment bărbătesc de putere. Pe unii dintre colaboratorii mei îi disprețuisem secret, nu, în față nu le-o spusesem niciodată, mi se păreau de tot mărunți, neînsemnați, dar iată

că realitatea îmi apăruse nealterată în față: eram o echipă, o echipă de mâna a doua, ce-i drept, fără mari personalități, dar reprezentând o idee comună, pierzând în numele acestei idei comune, poate ceva abstract, dar sentimentul uluitor pe care-l aveam atunci era că ei mă iubiseră tacit, de frică sau dracu știe de ce și acum riscau să fie dați afară de noul lor șef. Dar nu despre individul ăsta vreau să vorbesc acum, el într-adevăr nu reprezenta nimic și pe nimeni, era un tip de tranziție: nu fusese găsit cineva mai bun pentru a-mi lua locul și-atunci aparenta lui obiectivitate convenea, atâta tot. Deci cei câțiva care mai veneau la mine și-mi povesteau cu o spaimă de viitor, abia mascată, ce li se întâmpla, îmi dădeau un sentiment tenace de încredere. Nu era vorba de pasiunea pe care o stârneam în oameni, atât de exterioară și de necunoscută mie, nu, era vorba de altceva, de o dovadă că existasem în conștiința lor ca o autoritate morală. Adversarul meu principal, tot un complexat, un om trăit în sălbăticie și aspirând la o viață spirituală înaltă, fără să reușească măcar o clipă, pentru că nu avea nici un fel de pregătire pentru acest lucru, declarase la discursul comun de după plecarea mea cu o generozitate învățată la teatru că el nu are de spus nimic cu acel prilej, întrucât era vorba de un om mort, și acel om mort, eu eram... Ceea ce povesteau colaboratorii mei într-o seară cu ploaie de la începutul *lui iulie al acelui an, cu soț,* mă interesa cu un interes de gradul al doilea, dar nu puteam să mă fac că n-aud. Ei relatau cu spaimă și alte vorbe spectaculoase spuse de ceilalți, dar eu, oare, nu spusesem altă dată la fel de multe și la fel de emfatice cuvinte despre ei? Ocupam cu toții un domeniu abstract în care numai cuvintele făceau rău, deși nu curgea nici un pic de sânge. Erau și două femei între colaboratorii mei, pe care le ignorasem, una dintre ele iubindu-mă aproape fizic, cu un fanatism în care intra și o pasiune străină de treburile noastre comune, și asta abia acum descopeream. Le ascultam și gândul meu zbura la acel oratoriu care mă persecuta. *„Desfrânata cea mare, Babilonul, umblă beată de*

sânge, călare pe o fiară cu șapte capete și cu zece coarne..." La urma urmelor era o idee, a fi lapidat cu idei... „*Aceasta e piatra iubirii cu care v-am plătit ceea ce îmi plătiți voi acum, aceasta este piatra invidiei, aceasta piatra neputinței. Grădinile mele sunt mai pline de rod, și voi, sterpilor, bețivilor, năimiților, oameni fără soartă, nu mă suportați, nu mă vreți, îmi doriți moartea, dar, iată, pietrele voastre neputincioase nu mă rănesc, trec pe lângă mine, sunt niște adieri...*"

Afară ploua neobișnuit, fusese un an secetos și răpăitul de pe acoperiș era neveromisil. Beam cu toții și ascultam o placă de gramofon. Femeia aceea mică, cu părul roșu, cu ochii bazedovici sub ochelarii ei cu sticle groase, în care nu crezusem niciodată, spunea lucruri extrem de interesante. Unul dintre procurorii mei, un fel de clovn ce întârzia să iasă la pensie din motive necunoscute, unul dintre acele apariții baroce ivite în epoca noastră acolo unde vorbele au căpătat un preț exagerat în dauna faptelor, mă acuzase că am otrăvit muzica cu ideile mele. Ea, această muzică, se expurga din contextul universal, devenea singulară, rătăcită, dușmănoasă aspirației comune a muzicienilor contemporani, setoși de a se circumscrie într-un circuit universal. Discursul lui fusese incoerent. Acel om spusese deci în fața foștilor mei colaboratori că am otrăvit muzica cu inflexiuni autohtone, că de fapt eram un retrograd, un înapoiat, și asta nu-mi producea nici un fel de mânie, curios, cel mai mult mă supăra că existau oameni ce permiseseră ca acest fel de a scrie muzică să fie insultat. Era aici o lipsă de echitate ce nu se mai putea suporta, de altfel tot duelul nostru fusese inegal, ei erau mulți, beți de succese ieftine, dornici de afirmare și situație, de laude nemăsurate, o ceată de tot obscură, mediocră, plină de vanitate, crezând că zgomotul poate înlocui totul. Încă nu mă enervasem, încă nu ajunsesem să aud acele cuvinte dezgustătoare despre morală cu care individul clăpăug, pederast și corupător dădea lecții când sună telefonul. Era târziu, cine putea fi? Ridicai receptorul. Era o veche amică, o pisăloagă, una

din acele ființe pe care le porți toată viața în cârcă, ca pe o ispășire. Voia să-mi vorbească, neapărat, avea lucruri importante să-mi spună. O amânai fără scrupule. Peste o săptămână să mai încerce să mă găsească, plecam prin țară, voiam să văd lume și locuri, să mă smulg din obișnuință. Ghiceam ce avea să-mi spună. Se apucase nenorocita să compună la patruzeci de ani! Avea un soț, o fată pe care o voia pictoriță, nu-și ratase viața cum am crezut când o văzusem după mulți ani, dimpotrivă, dar o apucase această nebunie târzie: să compună la patruzeci de ani, Doamne, și ce compoziții! Nu erau nici măcar mai rele decât altele, erau perfect mediocre, perfect pasabile, și asta îi împiedica pe ceilalți s-o descurajeze!

M-am întors la colaboratorii mei. Aveau fețe triste, voiau să pară nepăsători și se chinuiau să zâmbească. Nici eu nu eram mai vesel, mă prefăceam însă că mă simt perfect și împingeam discuția în alte tărâmuri, deși tot la clăpăugul acela pederast ne întorceam. Mai spusese colegul meu, și nu era singur, urcaseră vreo paisprezece, ca niște rinoceri grohăind de plăcerea de a ocupa un loc de care tremuraseră câțiva ani, că, acum, o dată ce se terminase cu mine, ei vor fi liniștiți și totul va merge cum nu se poate mai bine. Asta chiar îmi făcea bine, această liniște a lor, siguranța că terminaseră cu mine. Era târziu, plecară pe rând, stătuse și ploaia. A doua zi am plecat în provincie. Am încercat să fac de toate în acele șapte zile care urmaseră: să termin *Curtea veche*, poemul acela simfonic de epocă, ce atât de mult îmi plăcea, să mă duc cu mașina la mânăstiri, să reiau o suită intitulată *Șoseaua Europa 15*; ceva care să aducă în muzică haloul călătoriilor, acea fugă bezmetică în noapte a mașinilor, reflectoarele, claxoanele, gâfâitul pompelor de benzină, fâșâitul prafului sub cauciucuri, frânele, barierele, rampele de încărcare și descărcare, și mai ales viteza, spaima de accidente, muzica de la radio, noaptea în câmpie când viteza nu mai e viteză, ci o plutire inconștientă. Nu-mi ieșea nimic, am rupt, am lovit clapele pianului, am zgâriat hârtia, am aruncat cu sticla de tuș

în tavan, muzica mă părăsise. *Martiriul Sfântului Sebastian* zăcea în mine, dar era numai o lavă nesupravegheată, cuvinte de ură, ceva terifiant, fără formă. Am umblat mult, mă irita lumea, nu suportam mulțimile însetate de vară, înghesuite la restaurante, în corturi, pe șosele. Pretutindeni mă simțeam ca într-o cămașă de forță. M-am reîntors la București. Uitasem de Sophie, dar ea, mai punctuală ca moartea, telefonă și pentru că eram singur, mă prinse.

– Trebuie să te văd, am să-ți spun lucruri importante...

– Bine, vino!

O iubisem mai demult. Era pe atunci o fată de 18 ani, bine educată, bogată, cânta la pian, vorbea englezește, juca tenis, voia să facă o partidă mare și, după cum aflai puțin mai târziu, chiar trecuse pe lângă mai multe astfel de partide, pe urmă nu ne mai văzusem. Venise în urmă cu un an la mine și-mi pusese pe masă o scurtă schiță simfonică. O descifrai la pian, nu era nici rea nici bună. Îmi cerea s-o ajut să-și facă loc în lumea muzicală. Nu aveam timp. I-o încredințai lui M., colaboratorul meu. Știam numai că timp de un an de zile acesta, ca de obicei, nu făcuse nimic. Promitea numai, era o hahaleră perfectă, pe care nici până astăzi nu știu de ce am suportat-o lângă mine. Vag, auzisem că se făcuse ceva, că existau promisiuni ca o orchestră din provincie să pună schița simfonică a prietenei mele în repertoriu. Și cu asta curiozitatea mea în ce-o privea încetase.

La 9 punct intră la mine. Sophie nu mai îmi spunea nimic, nu mai avea nimic din misterul acelor ani când îi trimiteam trandafiri și o ascultam recitând Rilke lângă pianul dintr-o îngustă odaie în care ne refugiam, să nu stăm în drumul fratelui ei ce studia tot timpul. Mă dusese la ea un amic comun, un actor ratat care o iubea și el în taină de multă vreme, așa cum o iubeau toți care intrau în casa lor. Ca să-i fac impresie, după câteva plimbări prin oraș îi declarasem că mă ocup de lucruri necurate.

– Adică?

– Sunt spion...

Și pe urmă debitasem niște înfiorătoare platitudini citite în Leslie Charteris. Nu știu dacă mă crezuse, oricum eram mai interesant decât tinerii care o înconjurau. Mă și comportam pe atunci ca un personaj misterios, purtam ochelari de soare ziua și seara, declarând că am o slăbiciune a ochilor care nu-mi permite să-i scot, fotofobia simulată adăuga și ea ceva misterios persoanei mele. Nu-i ceream nimic și asta o intriga, abia o sărutasem într-o seară, cu o indiferență perfect jucată, rece și superior. Dispăream câteva luni și pe urmă trimiteam flori care mă anunțau: am sosit din misterioasele mele călătorii. Trec pe la tine. Dădeam un telefon și ea mă primea cu o spaimă nedeghizată în priviri.

– Unde ai fost? mă întreba.

– În Spania.

Nu văzusem pe atunci Spania, dar vorbeam atât de frumos despre Barcelona că ar fi putut să mă asculte ceasuri întregi. Sunau telefoane între timp, se auzeau voci de bărbați și ea îi amâna pentru altă dată. Cel puțin două sau trei zile erau ale mele. Ieșeam în marginea orașului, pe o terasă unde nu venea nimeni. Inventam povești fantastice și ea mă asculta fericită. Lumea nu călătorea pe atunci, ceea ce spuneam eu era ca o relatare despre tărâmul celălalt. În realitate, nu aveam bani, strângeam luni de zile o sumă ca s-o pot risipi, să arăt că sunt bogat. Cred că de câteva ori mă dădusem de gol, mințeam tare prost, dar fie că vinul era bun, fie că soarele era frumos, ea mă credea. Îi sărutam mâna și plecam indiferent.

– Când mai vii?

– Cine știe...

Apoi iar urmau câteva luni de absență. De câte ori ne revedeam o întrebam ce-i mai face logodnicul? Avea mereu un logodnic. Odată, o vreme îmi vorbise despre un francez, frumos, înalt, sportiv, care trebuia să divorțeze, pe urmă fusese un negustor de tablouri vienez, gata s-o lanseze în străinătate

într-un film de anvergură. Avea o vârstă când putea să spere la așa ceva, un minunat păr negru, cu inflexiuni albastre, metalice, o dantură puternică, albă, umbla frumos cum puține femei știu să umble și apoi, era aprilie, terasa aceea plină de soare și minunații trandafiri ai Bucureștiului. Într-o noapte, târziu, stătusem pe o bancă în parcul pustiu. Nu se mai auzeau muzicile acelui restaurant, purta o minunată rochie verde, aeriană, eu îi vorbisem despre ultima mea călătorie imaginară cu atâta convingere, că o simțeam gata de orice. Locuiam aproape, cu un taxi am fi fost la mine în 5 minute, dar, ciudat, am stat nemișcat lângă umerii ei dezveliți, i-am luat mâna lungă de pianistă și am privit-o în ochi ca în cel mai prost film văzut vreodată:

– Mergem? o întrebasem. Mâine am avion, devreme...

– A, afacerile tale. Nu ți-e frică?

– De ce să-mi fie frică? E o meserie ca oricare alta...

A doua zi lucram într-un birou puturos, adunând cifre după cifre și mă gândeam la minunații ei ochi, la sânii aceia abia ascunși de o rochie transparentă. Eram înconjurat de funcționari cu mânecuțe și cu priviri ostoite, mirosea a cerneală și a hârtie veche...

Sophie sta acum înaintea mea, parcă neschimbată, era tot vară, o rochie urâtă, roșie îi învăluia trupul mai ostenit.

– Fumezi? am întrebat-o.

– Ce, ai uitat?

Fuma de atunci, de când avea 18 ani și era o viitoare vedetă de cinema.

– Ei? am făcut.

– Voiam de mult să-ți spun ceva, ceva ce mă apasă.

Nu-mi plac destăinuirile femeilor. E ca și când ar veni la doctor și eu cu femeile n-am fost niciodată prieten.

Am deschis sticla de coniac adusă de un prieten de la Paris, un minunat coniac roșcat, cu o aromă indescriptibilă.

– Bei?

– De foarte puțină vreme.

– Eu sunt la sfârșit. Am ajuns mai mult să doresc să beau...

Pe urmă am glumit și am privit-o.

– De ce te uiți așa la mine? Nu mai sunt frumoasă?

– Ba da, am asigurat-o.

Mi-a arătat o dungă albă, bine cusută de-a lungul obrazului.

– Locuiam de paisprezece ani cu un bătrân laolaltă. Un om foarte cumsecade. Acum câteva luni a fost apucat de un acces de nebunie. A năvălit pe neașteptate la mine în odaie și m-a atacat. M-a lovit cu un pahar, a voit să mă omoare. Abia am scăpat. M-au dus la spital, plină de sânge. Un doctor foarte bun a făcut ce-a putut, dar tot se cunoaște, nu-i așa?

Minunații ei ochi negri mă priveau îndurerați. Bău după aceea atent.

Începuse iar să plouă, era un iulie ploios ca la Londra în urmă cu doi ani. Hotelul cu tapet albastru, o minunată fată de 23 de ani, portarul care nu ne vedea la patru de dimineață când soseam din Soho, și această femeie venind din trecutul meu.

– Mâine am o zi plicticoasă, pleacă bărbatul meu în Spania, trebuie să-i fac bagajele...

Spania...

– Mai ții minte când o făceam pe spionul și te mințeam? o întrebai. În Spania am fost abia în 1965.

– Nu mai țin minte nimic...

– Nici trandafirii?

– O, ba da. Erau cei mai frumoși trandafiri pe care-i primeam... Erai nebun, o făceai pe nababul, cred că n-aveai bani cât voiai să arăți. Îmi umpleai casa cu ei. Mama te credea fabricant sau așa ceva...

– Ce mai face fratele rău?

– E inginer.

– Și logodnicii?

– Îi mai ții minte?

– Cum să nu?

– Pe francezul acela, Roger, l-am pierdut stupid. Divorțase, reușise și trebuia să plecăm la Marsilia împreună, dar nu s-a mai putut. M-au chemat într-o zi și m-au sfătuit să-i scriu o scrisoare că renunț la logodna noastră... N-am vrut. După zece zile m-am răzgândit. El nu s-a mai putut întoarce aici. Pe urmă s-a ivit doctorul, soțul meu. Un om admirabil...

– Și cel de la Viena?

– A, Mario, cel cu filmele. Îmi scrie și-acum. Nu el a fost de vină. Și nici eu. Știi că n-am călătorit nicăieri? Și aș fi putut să văd atâtea locuri...

I-am turnat din nou puțin coniac. Îi plăcea și mă bucuram.

– Spune-mi, ce s-a întâmplat?

– O să-ți spun... Tu ce faci acum?

– Acum?

– Da, după întâmplarea asta. Toată lumea vorbește frumos despre tine. Și cei care te urau...

– Asta n-are nici o importanță!

– Venisem mai întâi ca să-ți spun că în afară că te consider un compozitor deosebit, și nu era nevoie de mărturia mea ca s-o știi, îmi place intransigența ta...

Discuția începuse să mă jeneze. Am încercat s-o schimb.

– Nu mi-ai spus, tot mai stai cu vecinul acela care a vrut să te omoare?

– Nu. S-a mutat. Soția lui a aflat și a murit la puțină vreme după aceea, era bătrână. A făcut un cancer...

Se auzea ploaia violent, pe acoperiș. Era liniște, cald și înăbușitor.

– Nu te deranjez?

– Nu.

– Atunci să-mi spui când te plictisesc.

– Bine, am să-ți spun. Dar mai întâi ce-ai făcut cu mica ta suită simfonică? M. a mers cu tine unde trebuia?

– Da. Aici voiam să ajung, de aceea am venit. E o poveste întreagă...

– Bănuiesc ceva. Îi plac femeile... Ți-a făcut propuneri? E un bădăran.

– Vai, dacă ai ști...

Luase iar paharul de coniac și după ce-l privi puțin în lumina lămpii de noapte, spuse resemnat.

– După 6 luni de tergiversări, într-o zi s-a hotărât să meargă cu mine. Bărbatul meu mi-a spus: „Unde te duci cu terchea-berchea ăsta?“ „Are cunoștințe. O să m-ajute!“ Și am plecat. S-a purtat perfect. M-a dus la sediul Filarmonicii din B., m-a recomandat șefului de orchestră, dar lipsea directorul. Trebuia să vină a doua zi. „Ce facem?“ m-a întrebat. Să ne întoarcem la București nu se putea. „Rămânem aici peste noapte.“ „Bine“, am acceptat. S-a străduit, a umblat, nu erau locuri la hotel. A mers la O.N.T., în sfârșit, abuzând și de numele tău, i-a speriat pe aceia și mi-au găsit o odaie. „Dumneata unde ai să dormi?“ l-am întrebat. „Găsesc eu!“ Am mers la restaurant, am mâncat, mai mi-a prezentat un prieten, era perfect normal. După ce-am mâncat, m-a condus până acasă. A vrut să urce, dar l-am oprit. „E târziu, ce are să spună gazda? Te rog să rămâi jos.“ A primit. Am urcat, m-am dus la baie și am făcut un duș. Am auzit vag soneria de la intrare, dar am crezut că e vreun musafir al celor la care locuiam. Când am ieșit din baie, eram numai într-un halat, l-am găsit pe un fotoliu citind un ziar. „Ce-i cu dumneata?“ „Am uitat să te întreb când plecăm mâine dimineață?“ „Păi după ce vorbim cu directorul. Nu ne-am înțeles așa?“ „Ba da, dar uitasem...“

Tăceam, ploaia se întețise. Aș fi vrut să se oprească aici cu relatările ei, dar nu știu de ce insista atât. Curios, multe femei au plăcerea de a relata cum au fost violate. Nu pot să spun nici până acum de ce o fac.

– L-am rugat să plece pentru că era târziu și gazda mea va fi foarte intrigată. M-am pomenit că mă atacă pe neașteptate. Era altcineva. Bâlbâia la nesfârșit că deși are un copil și o nevastă o s-o lase și o să mă ia de nevastă. „Dar am bărbat, domnule,

și nici nu-mi trece prin cap să divorțez. Te rog să pleci." Era ca nebun, ochii aveau ceva dement în ei, mă brusca și nu puteam să țip de jenă că vom fi auziți. Știi cum sunt casele de provincie. L-am rugat, l-am implorat, m-am luptat cu el. La un moment dat m-a izbit cu capul de calorifer. Am pus mâna și mi-am văzut propriul sânge. Am leșinat, și nu mai știu nimic. A doua zi m-a dus la director, a vorbit cu el despre mica mea schiță, nu era nici atât de convins de ceea ce face și, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, a călătorit tot timpul cu mine în compartiment, având grijă să nu-mi lipsească nimic. A fost singura dată când mi-am înșelat soțul...

Sophie a stat foarte mult, mi-a vorbit de încă alte o mie de lucruri, voisem s-o dau de mult afară, dar nu reușeam să am cruzimea pe care o aștepta de la mine. Am chemat un amic la telefon sugerându-i că trebuie să discutăm foarte multe lucruri încă în seara aceea, el nu pricepea, eu insistam pentru ca Sophie să priceapă, dar era ca un blestem, abia la unsprezece am scăpat de ea. S-a ridicat în picioare și și-a privit rochia puțin mototolită.

– Și mâine am o zi atât de grea! Trebuie să-i fac lui Mircea bagajele și fiică-mea mă sâcâie cu plecarea ei la mare...

– Câți ani are?

– 13, e o domnișoară...

– Tot nu știu. Ce s-a întâmplat cu mica ta schiță simfonică? A intrat în repertoriu?

– Da, se pare că la toamnă or s-o cânte. Șeful de orchestră era încântat de ea. Numai că știi ce greu se pătrunde. O, dacă tu ai vrea, dacă am lucra împreună ceva, m-ai ajuta. Numele tău contează oricum...

I-am luat palma și i-am strâns-o ușor.

– Sophie, știi cât sunt de ocupat.

– Știu...

Se auzea soneria insistent. În sfârșit, idiotul de amic sosise. La ușă s-au văzut. Se cunoșteau, bineînțeles. Numai eu credeam că lumea e mai mare.

– E o femeie foarte cumsecade, mi-a spus el după ce o înghițise un taxi. Dar de unde o cunoști?

– O, întâmplarea, mai demult, știi...

– Dar ce-i cu tine, nu ai un aer prea fericit.

– Oboseala, și ploile astea. Auzi, în iulie să nu se mai termine cu țârâitul ăsta.

Cred că n-am să mai scriu *Martiriul Sfântului Sebastian* cu toate că versul acela al lui Ioan Teologul tare mă ispitește: *„Și am cheile morții și ale Iadului..."*

O ÎNDELETNICIRE CA ORICARE ALTA

Aici nu se mănâncă, aici nu se fumează,
aici nu se fardează.
Pe o ușă a laboratorului de cercetarea
vârstei rocilor.

Telefonul zbârnâi ca de obicei, înfundat, fără nimic alarmant în stridența pierită în pâsla de pe birou. Privi măsuța de lângă el, nu se aprinsese nici beculețul roșu, ceea ce însemna că nu-l chema șeful. Mai avea de citit câteva rânduri dintr-un referat lung, plin de proteste abia deghizate, privind situația unui teatru care mergea prost, care ajunsese o magazie de vechituri, nu pentru că actorii ar fi fost bătrâni și demodați, nu pentru că nu existau regizori tineri, gata să pună în scenă clasici sau moderni, nu pentru că instituția ca atare se prăbușea de vechime ci, pur și simplu, și el asta o știa, pentru că directorul, cu toată vivacitatea de care dădea dovadă în ședințele de partid, era învechit, pisălog, demodat, căzut, ruinat sufletește, spunând de douăzeci de ani aceleași lucruri, răspunsuri în care nu credea nici el, și-atunci, cât înțelegea, trebuiau luate măsuri, dar măsurile întârziau pentru că cineva, nu se știa unde și cine era acela, mai spunea cine știe unde și cui că directorul e într-adevăr demodat și decăzut, dar că nu aveau pe altcineva în colțul acela uitat de provincie și trebuia să rămână pe locul său, să ducă mai departe trena lui de discursuri interminabile în care declara fără rușine că fără partid ar fi murit de mult, că fără învățăturile acestui partid (totuși, atât de dinamic, atât de pus pe fapte!) ar fi rămas un învechit – și el – proaspăt activist venit de undeva din industrie unde fiecare element decăzut și învechit era

înlocuit fără multă vorbărie, trebuia să accepte că, în colțul acela uitat de provincie nu se mai găsea într-adevăr nimeni în stare să-l înlocuiască pe demnul bărbat, pe căruntul orator cu ochi de viezure, cu o privire albastră tăioasă, cu vorba lui melodioasă, plină de farmec, de actor ratat, pentru că meseria asta de actor ratat îl urcase pe scaunul acelui teatru uitat de provincie, și tot ea, această meserie, îl distrusese. Lăsă creionul roșu, cu mână moale pe hârtia albă acoperită de rânduri egale, bătute cu grijă la mașină, și ridică receptorul. Întâi se auzi un *clac*, înfundat, cineva îi dădea o legătură îndepărtată și pe urmă deslușí o voce deloc precipitată, solemnă, egală, aproape somnolentă: „Să trăiți! (nesuferitul *să trăiți*, cazon, umil, lingușitor, plin de obsecviozitate). La telefon Seneca Ionescu!"

Îi văzu capul albit, fără multe fire, ca o mătase incredibilă de păianjen, nu știa de ce gândea toate acestea când își amintea de Seneca Ionescu: „Da, tovarășe Ionescu", zise sec, cum îi era obiceiul ca să scurteze vorba celuilalt, și el orator de profesie, fost avocat, cu o vorbă dulce, moldovenească, cu o agresiune numai a verbelor și numai când trebuie, cu aceeași umilință subînțeleasă pe care o găsise venind aici la toți cei ce-l înconjurau și mai ales la turma informă și asemănătoare a celor ce solicitau. „Gavril Buzea s-a sinucis", spuse vocea moale, indiferentă, a celui de dincolo de ferestrele strălucind în lumina lunii aprilie, plină de soare și flori a acestui an fără iarnă, cu ploi interminabile în martie și cu biruința triumfătoare a primăverii începute brusc și târziu. „Când?", întrebă mecanic, fără să reflecteze la grozăvia pe care o auzea. „Azi noapte". Nu întrebă în ce fel murise și nici nu se miră că un om atât de dur, atât de implacabil o terminase atât de surprinzător. Firile cele mai tari găsesc câte un moment din acesta de slăbiciune supremă când se simt părăsiți de toți și aleg calea cea mai rapidă de a-și lichida dezgustul în care intră o fiere universală, o amânată în îndelungată scârbă strânsă zi cu zi din pricina acțiunilor altora. „Bine", adăugă repede, lapidar. „Când o să-l înmormântați?"

„Poimâine", sună la fel de rapid răspunsul. „A lăsat vreun copil, ceva?" „Ea ne-a telefonat, ne cere explicații..." Când auzi aceste cuvinte simți că-l năpădește o furie oarbă. De obicei se stăpânea, dar acum nu mai răbdă. Strigă în pâlnia neagră de ebonit ca și când l-ar fi înjurat pe manieratul președinte de dincolo de fir. „Și de ce nu-i dați explicațiile cerute? De ce nu-i spuneți ce i-ați făcut dumneavoastră cu toții, de ce nu-i spuneți cum îl mâncați în ședințe, cum îi puneați pe niște tineri imberbi să-l învețe pe el ce-i aceea știință? Ce mai așteptați?" Trânti telefonul și se ridică brusc în picioare spunând numai pentru sine: „Dumnezeii mamii tale de escroc bătrân, ce te-aș mai lichida eu, dar nevastă-ta e prietenă cu nu știu cine și eu mă izbesc mereu de un zid, parcă aș vrea să mă cațăr pe un perete alunecos și sunt legat de mâini și de picioare și când a venit omul acela a trebuit să-i promit marea cu sarea și uite că n-am reușit să fac nimic și el a crezut că totul va fi așa și pe mai departe, până în vecii vecilor, și nu a mai avut răbdare și s-a spânzurat sau și-a tras una în cap cu cine știe ce revolver uitat de pe vremea războiului în vreun sertar!" Și-l aminti spumegând în sala de ședință a Consiliului, cum se învârtea în jurul mesei acoperite cu un macat prețios de culoarea vișinei putrede, fără să privească oglinzile venețiene de pe pereți ale vechii case bioerești care adăpostea Consiliul științific, cum apuca paharul cu apă cu degetele ferme și bea scurt ca să se repeadă din nou asupra adversarilor lui care îl ascultau liniștiți și ei aveau motive să fie liniștiți – știau de ce zâmbesc ironic în fața furiei lui care se izbea de acel nesfârșit zid de indiferență – și-i aminti într-o clipă pentru că îi vedea – o masă informă de capete și frunți asudate, de haine bine călcate, de cămăși apretate, de obraji roșii fără putința de a roși când trebuia, de acea sănătate colectivă agresivă care sfida lumea din care venea el, lumea funcționarilor palizi, aplecați peste mesele de lucru de la 6 de dimineață și până seara, pe planșele de lucru, pe hârtiile interminabile, mereu respinse și retrimise șefilor, cu greșeli, cu enormități și cu soluții

incredibile ce aduceau economii, felicitări și discursuri, într-un cuvânt viața, această viață a unei lumi nu atât de sănătoasă, nu atât de agresivă, nu atât de odihnită, nu atât de falsificată în ce făcea, în ce gândea, în ce spunea, în ce acționa uneori pe ascuns. Gavril Buzea ataca această masă de obraze informe, asudate, pline de sine, trădând suficiență, lăcomie, vanitate, sete de laudă, o parte a acelei intelectualități pe care el o detesta pentru că era parazitară și beneficia pe nedrept de bunăvoința partidului, de sumele acordate științei și cercetărilor, nu toată intelectualitatea, nu, pentru că mai exista o mare parte a cercetătorilor mai bătrâni și mai tineri care nu se îmbulzeau în ședințe și pe la mesele oficiale ca să arate cu surâsul lor unsuros, cu plecăciunea lor de salon – învățată de la Paris sau de la Berlin – nu, exista încă acea masă tăcută, modestă, neștiută care studia undeva în mansarde sau în case de periferie pline de igrasie de care nimeni nu se interesa sau aproape nimeni, pentru că din când în când în telefon mai izbucnea câte o voce dintr-aceea pătimașă de activist de rând, fost lucrător, care mai știa ce-i omenia și de dimineața până seara umbla pe teren și depista câte un romantic din acesta care lucra, lipsit de condiții, cum scriau cu caligrafia lor boantă în rapoartele scurte, succinte, pline de fapte trimise aici, și-atunci începea birocrația căreia nu-i scăpa nimeni și hârtiile începeau să umble de sus jos și de jos sus, și se auzeau suspine prefăcute de compătimire și se ivea o grabă și o servitute necunoscute până atunci și, deodată, binefăcătorii apăreau ca din pământ. Puneau mâna pe telefoane și începeau să promită și după ce promiteau se supărau pe ceilalți care la rândul lor promiteau și ei și începea o harababură fără scop, o harababură de cuvinte, de hârtii, de intervenții, până sosea unul care nu scosese nici un cuvânt până atunci și pe baza unei dovezi, procurate cine știe cum, dovedea că sigur, cazul studiat era zguduitor, dar mai exista tovarășul Cutare care locuia numai în două camere, deși avea o mătușă bolnavă sau care

avea un copil ce abia se însurase și îi trebuia o extindere de spațiu pentru... că...

Și, el, omul acela care se spânzurase sau își trăsese una în cap în noaptea care abia trecuse, spusese toate acestea în față de nenumărate ori, împotriva tuturor sfaturilor, împotriva tuturor rugăminților, îl acuzase pe Președinte că mergea prea des în străinătate împreună cu soția, că neglijează cercetările propriu-zise, că-și angajase un nepot numai pentru că îi era rudă și găsise și un găgăuță de profesor, capul acela sec, smochinit, glasul acela de țârcovnic, barba aceea aruncată înainte ca vârful unui galoș, acel monument de ipocrizie care emitea la fiecare frază cel puțin o anecdotă, pentru că trăia din poante ca din iaurt, omul de 60 de ani care avea și el un fiu căruia îi făcuse rapid loc la Academie de cum se instalase pe primul scaun găsit la îndemână, care declarase, el, acest găgăuță cu diplome și cu anecdotele în buzunar, că nu poate fără nepotul Președintelui, că acesta îi este indispensabil – și iată-l plătind acum cu viața curajul, îndrăzneala de a fi scos la iveală toată această corupție mascată de discursuri, de servicii reciproce, de mese oferite seara în apartamentele personale în ascuns, cu peștele cel mai bun, de vânătorile comune organizate prin veri și cumnați cărora li se trimiteau cărți poștale sau pur și simplu telegrame, pentru că cei interesați soseau cu cineva mare care trebuia gâdilat în orgoliul său de trăgător de clasa a șaptea, căruia i se împușca iepurele sub nas și se declara *că-i al lui*, că așa un ochi nu mai există, de partide de pescuit în care specialiști erau doi: unul înalt și vesel, cu o privire deschisă, aproape un copil, naiv, bun, cumsecade, plin și el de anecdote, și celălalt, omul cu care lucra de mai multe luni, un fel de dascăl onctuos, atent, plin de spirit, cu buzele lui arse, vinete, cu chipul plecat, mereu și mereu cu o insinuare sub buze, veghind zi și noapte la soarta științei românești, păzită ca ochii din cap de influențele streine, de posibilele acte de spionaj industrial, omul acela înalt dar care era cea mai înfiorătoare figură a acestor

culoare pe care era obligat s-o vadă zi de zi – lumea întreagă pe care o detestase omul ce murise cu câteva ore înainte, căruia îi spusese în față că nu crede că sunt comuniști, pentru că proprie comuniștilor nu era zarva asta secretă de țațe, întreținută de atâția ani în acest Minister: c-am auzit, că cutare a făcut, că cutare s-a încurcat cu secretara lui, că nevasta lui cutare e rudă cu cutare și ar fi bine dacă noi, la trimiterile în Afganistan, am ține seama de plăcerea pe care ar simți-o tovarășul Cutare care știm noi cu cine este prieten...

O revoltă imensă îl făcea să simtă că se înăbușă, era și soarele acesta violent de aprilie dezlănțuit, erau și zgomotele nedefinite de motoare ambalând sub geamuri, un sforăit infernal, iscat în aceleași momente aici, și în bulevardul din apropiere, asediind parcă odăile liniștite, cu pereții acoperiți de perdele cenușii de catifea, era și zăpușeala ce se înăsprea acum spre prânz când betonul, totul, radia căldura depozitată de atâtea ore în porii săi primitori, era enervarea de a crede că nu ar fi fost în stare să facă așa ceva, era vorba de mort, despre acest inflexibil Gavril Buzea, atât de curajos, dar laș în cele din urmă. Laș? Se apropie de fereastră și căută un punct, ceva pe acoperișul de vizavi și nu-l găsi, era o suprafață plană de tablă strălucitoare, amenințându-i privirile. Poate că sinucigașii nu sunt atât de lași. Fiecare moarte e o agresiune, o brutalitate fără margini, ori a-ți acorda o asemenea brutalitate însemna totuși curaj.

Telefonul sună din nou, prelung, insistent. Se apropie cu scârbă de el și o auzi pe secretară spunând: „Tot tovarășul Socrate Ionescu". „Ce mai vrea?" „Nu știu". Așteptă, iar se auzi vocea moale, vătuită, plină de condescendență, scuzându-se parcă, o voce plăcută dar tocmai de aceea mai antipatică, mai scârboasă la urma urmelor. „Mă iertați că vă deranjez, tot eu sunt. Nu știm ce să facem. Îl expunem sau nu în sala funerară a Consiliului?" Asta era! „De ce să nu-l expuneți? izbucni iar pătimaș, a fost unul dintre cei mai mari cercetători ai noștri!" „Bine, bine, știm noi asta" zise tărăgănat vocea cu inflexiuni

moldovenești, dar s-a sinucis, și dumneavoastră, cei de la Minister, cel puțin așa erau dispozițiile de până acum, ne interziceți să expunem pe cei ce și-au dat singuri moartea..." Cei ce și-au dat singuri moartea, iată ce formulă poate să găsească cineva când voiește să ocolească tot adevărul. „Îl expuneți, așa sinucis cum este, și-i faceți și un necrolog în care îi arătați toate meritele, s-a înțeles? TOATE MERITELE, pentru că el a avut multe merite, spre deosebire de alții..." Trânti telefonul și se ridică de pe scaun cu aceeași furie, care abia acum începea să ia forme violente. Își sună secretara. „Un pahar cu apă și ceva pentru cap. Așteaptă cineva afară?" „Da". „Cine?" „Tovarășul State" „Tovarășul State?" era aproape amuzat, crezu că a înnebunit pe neașteptate el însuși surprins de această vizită mereu repetată. „Ăsta nu mai are ce face acasă? Toată ziua vine pe capul meu și mă împuie cu Parisul lui, cu ce-au făcut secretarii lui pe acolo? Cu succesul plătit, știm noi cum, unei anumite prese pe care pe urmă unii naivi o citau trunchiat?" „Să intre" zise tare, avea chef să-l scarmene puțin pentru că el era exact tipul opus celui ce trebuia să fie expus pe catafalc încă în după-amiaza aceasta la sala Consiliului.

Intră un bărbat fără vârstă, înalt și lunecos, îmbrăcat într-un costum lucios de alpaca, cu un obraz alb de bolnav de ficat, nu slab, nu gras, cu o uitătură alunecătoare și mai ales cu privirea aceea a omului dubios, trădat în cazul său numai de vocea ironică, batjocoritoare, de om ce nu crede în nimic, imaginea corectitudinii elegante, a expresiei fără reproș, a bunei maniere augmentată de lecții cu profesori de bune maniere.

„Bună ziua" spuse tot gutural, ca totdeauna. „Ieri am uitat să vă arăt albumele expoziției de la Bagdad și le-am adus, trebuie să le vedeți, trebuie să-mi dați un sfat, eu nu plec la Bagdad fără să vă arăt albumul, totdeauna am avut încredere în bunul dumneavoastră gust, și de câteva ori am obținut premii datorită mai ales sfaturilor dumneavoastră prețioase..." Nu crede în nimic din ce spune, a învățat ca un papagal că cea mai mare

slăbiciune a oamenilor este orgoliul. Spune unui gunoier că nu există altul care să măture strada mai bine decât el și te va crede... Ăsta era individul, își bătea joc în sinea lui de toți și de toate, dar avea posibilitatea de a spune ceea ce spunea fără să clipească, cu o bună-credință dezarmantă, cu o cinste a ochilor atât de bine mimată, încât oricine în locul său l-ar fi crezut. Își aminti reclamațiile ultimei neveste la recentul lor proces de divorț pe care vrusese să le arunce în coș, dar erau prea multe, un dosar întreg, și prea era ticălos individul ca să nu-i stârnească curiozitatea. Își aminti frazele procesului scârbos, în care angajase o ciurdă de avocați, și îi veni să-i râdă în nas și să-i spună: „Ei, ai obținut terenul de tenis? terenul de tenis de pe terasa vilei dumitale pe care atât ți l-ai disputat cu fosta soție?", dar acestea erau lucruri pe care simula că nu le știe, cu cine stătea el de vorbă destul de des aici era individul ireproșabil care organiza expoziții în străinătate ca să arate marile progrese ale industriei noastre și trebuia să recunoască, fără pică și fără supărare, că se dovedea priceput, dar ce faci cu acești oameni pricepuți și atât de murdari pe dinăuntru care-și denunțau soțiile pentru a se arăta devotați partidului, ca și când partidul ar fi avut nevoie de asemenea confesiuni, nu de munca lor, a tuturor și a celor buni și a celor răi, și nu de rufele lor murdare, de viața lor ascunsă, alta decât cuvintele mari, decât frazele interminabile de credință spuse mereu, mereu, cu o sinceritate jucată, dusă până la cele mai vechi și ascunse consecințe.

Trebuia să-l suporte, să-l ia așa cum este, să i se uite în albumele acoperite cu țiplă subțire, să se prefacă, dacă va mai putea, că îl crede, că acele cuvinte atât de stupide, atât de obișnuite, cu ajutorul sfaturilor dumneavoastră, etc., etc... pot fi crezute, în loc să-l dea pe ușă afară, spunându-i tot ce crede despre el. Se sili să zâmbească și nu se reținu: „Știți ce aș avea să vă spun? Nu credeți că pierdeți prea multă vreme în anticamera mea?" „Dar..." mârâi celălalt, deodată agresiv, deodată pierzându-și respectul, pe care numai îl simula. „Nici un dar!

Vă rog să nu mai veniți la mine cu fleacuri. Nu mă pricep în materie de machetări. Avem aici un specialist, l-ați consultat?" „Da". „Și?" „Și-a fost încântat". „Și dacă a fost încântat de ce ați mai venit la mine?" „Pentru că bănuiam că vă interesează". „Nu mă interesează", scurtă brutal pentru că nu mai avea chef să-l asculte lamentându-se, să profite de această întrevedere ca să-i toarne iar în urechi otrava lui, să-i vorbească despre articolul unui ziarist care-i criticase expoziția de artizanat de la Dalles sau să declare că demisionează dacă mai e înjurat de pamfletarul acela mahalagiu care în ședințe ia cuvântul și arată că lucrurile nu merg chiar cum trebuie în sectorul său, ca și când s-ar pricepe, când în realitate el este numai un cunoscător în alte domenii, și pe urmă să adauge cu vocea aceea perfidă: „Ar trebui să știți că e regretabil că în ședințele noastre se strigă, dar noi facem cultură aici, tovarășe..." State se ridicase. Era ofuscat, arăta ca o cumătră opărită, nasul lui prelung, agresiv căzuse deasupra gurii subțiri, salută rece, cu un reproș mut în priviri, ocrotindu-și albumul acoperit cu țiplă strălucitoare. În clipa următoare fu dincolo de ușa capitonată. Sună, secretara se rostogoli dincoace, mică, neagră, bondoacă. „De câte ori mai mă sună ăsta să-i spui că sunt în ședință, s-a înțeles?" „Înțeles" apoi, timid: „Și dacă se așază la ușa dumneavoastră, cum are obiceiul?" „Îl dai afară". Știa și el bine că nu se putea face acest lucru, dar o clipă crezu. „Vă caută tovarășul Gore..."

Era ora când trebuiau să lucreze împreună, ora inevitabilă, amară, grețoasă, fără scăpare. Ce ciudat lucru se gândi, cum am putut să cred în omul ăsta, cum am putut să mă las pilotat luni de zile de el? Ce farmec are? Ce slăbiciune mai ales am eu? Căzuse în suma amestecată a unor probleme parcă de nedezlegat la început. Venea din niște birouri unde existau certuri, dar parcă nu țigănia asta, nu teancul de reclamații, nu insinuările reciproce aruncate de unul celuilalt, ca și când fiecare ar fi fost dușmanul partidului și al regimului. Nu putuse multă vreme să priceapă de ce lumea lor geloasă pe sine, orgolioasă,

plină de ifose, lacomă de onoruri trădează atâta slăbiciune. Era ca și când tot acest monument atât de grandios ar fi avut un etaj cu latrine mirositoare, ca și când dincolo de cuvintele latinești pe care unii le rosteau cu venerația culturii ar fi auzit mereu injurii, cuvinte brutale, verzi, mirositoare și ele ca niște latrine. Tovarășul Gore și intrase înăuntru. Cu statura lui țeapănă în anumite momente, dar ușor aplecată, făcută parcă să se dea după colțul biroului său, cu gesturile acelea rotunde, prevenitoare, moi și egale, cu cuvintele ieșite din gura sa vânătă fără să fie o gură de fumător, poate puțin prea nesănătoasă, trădând o neîngrijire veche, lucru care-l făcea să sufere cumplit de fiecare dată de câte ori era silit să audă ceva de spus parcă anume numai pentru el, ca și când pereții ar fi fost atât de subțiri încât și secretara aflată la un mic birou de mahon ar fi putut auzi dincolo în mica sa anticameră. „Mai e cineva care vă așteaptă, spuse Gore. De azi dimineață“ „Cine?“ întrebă absent. „Tovarășul Goran“. „Ce vrea tovarășul Goran?“ „Are o problemă importantă“. La început, în primele luni, crezuse într-adevăr că tot ceea ce auzea era important și că unele lucruri priveau direct munca lui de activist, de apărător al intereselor instituțiilor de sub tutela sa și a partidului. Dar cu vremea cele mai multe așa-zise probleme se dovedeau a fi numai niște problemuțe nefericite. „Să intre“ zise cam în silă.

Îl știa. Era un individ rotofei, negricios, harnic, concesiv, gata parcă să se apuce de treabă în orice moment, devotat din instinct, un fel de ogar de Mediaș care mirosea numai primejdii în lumea științei, conferențiar și el la Politehnică, cu zece studenți și studente zeloase, ce-l imitau, cam prea devreme făcând pe Țițeica, cu maniere ciudate de parvenit, exprimându-se pe neașteptate într-o germană surprinzătoare și o franceză de tot lamentabilă, tocmai pentru a arăta că cunoaște în afară de latină și rusă aceste verbe și substantive ce s-ar fi cuvenit să fie mai puțin stâlcite. Goran avea instinct, îl simți indispus și vru s-o ia la goană, ca un câine bătut, dar știa că o altă ocazie, prea

curând, nu va avea și nu voi s-o rateze. Ce fel de conștiință poate să aibă un asemenea individ? se întrebă prostește într-o secundă lungă și mută. De dincolo de biroul acoperit cu postav verde pândeau ochii docili de basset ai lui Gore, cu onctuozitatea lui ștearsă, cu prezența estompată parcă de lumina prea mare a ferestrei, cu acea posibilitate de a exista în preajma altora și de a reuși să treacă pe nesimțite în planul doi, intervenind de acolo la fel de șters și impersonal, cu o glumă spusă parcă fără răutate, ca pe un sfat, cu încurajări și îndemnuri, obligându-l parcă pe celălalt să le primească, cu o tehnică de vechi pescar ce ședea duminica întreagă pe malul unui râu și nu dispera dacă nu prindea nimic, dimpotrivă, îi lăuda pe ceilalți pentru ghinionul lor de a fi reușit ceea ce el nu reușise numai din neîndemânare. Curios, de-a lungul vremii observase că cei mai lipsiți de caracter oameni își ascund viciile sub ocupații pașnice care-i fac simpatici. „Ei?" făcu spre Goran. Tovarășul Goran se opri. Gâfâia, urcase scările deși exista ascensor sau poate numai drumul până aici și ideea că va apuca să spună ceea ce avea de spus îl emoționase, îi ucisese acea poftă vitală de a străluci, voia pur și simplu numai să spună ceva, ceva esențial pentru el, și el, Marchidan, ghicea ce avea să spună această lăcustă mare, negricioasă, grasă, bine băută și mâncată, cu apartament în marginea nouă a Bucureștiului, cu telefon, cu studente, cu cărți scoase la edituri tehnice prin amenințări și insinuări, și asta îl îngrozi. Atunci sună salvator telefonul. Știa cine-l cheamă, era ora obișnuită. Fiica lui de 5 ani, căreia în fiecare zi trebuia să-i promită că nu va întârzia și că va veni devreme acasă. Ridică receptorul și ascultă zgomotele familiare ale casei modeste, cu clincăitul tinichelelor din bucătărie unde femeia lui gătea, cu sâsâitul distinct al aragazului și parcă și cu mirosurile transmise miraculos prin firul nevăzut. „Da. Tu ești?" zise. „Eu", răsună timid glasul fetiței de dincolo, cu acea moliciune indicibilă, cu acea dragoste tandră, numai a copiilor, pe care o pierdem cu toții în viață din cauza a tot ce este rău,

a tot ceea ce lăsăm în înfruntările cu ceilalți. „Da, am treabă", îi răspunse la întrebarea ei obișnuită. Erau aceleași vorbe rostite cu același ton, la aceeași oră. Vorbele astea făceau parte din fericirea lui, din viața lui de fiecare zi, pe care și-o apărase pe front, în război, când încă nu era căsătorit și nu știa că o să aibă o astfel de nevastă și un astfel de copil dulce, când spera că toate acestea vor fi obținute și le obținuse și trebuia să le păstreze și cum să le păstreze decât luptând aici cu ființa ce se ascundea în fiecare om, trebuind să o înduplece, să-i arate că e mai bine ca oamenii să se iubească între ei, nu să se urască. O ocupație ca oricare alta, dar de mare răspundere, de-atât de mare însemnătate. Să rămâi obiectiv în acest val de calomnii, să rămâi treaz la tot ceea ce auzi, să mai crezi că viața e frumoasă chiar dacă unii o murdăresc toată ziua cu vorbele lor spurcate, cu setea lor de a distruge așa cum un medic trebuie să creadă în viață, în existența umană în mijlocul unui val de puroi și de sânge, de moarte și de luptă cu ea... „Da, tăticule, da, o să vin la timp, dă-mi-o pe mămica..." Dar ca de obicei, ea știindu-l foarte ocupat nu veni. Închise parcă cu puțin regret și fu silit să înfrunte chipul acela puhăvit de nopți nedormite și beții, ochii aceia înroșiți de nesomn și ambiții de dascăl, întreaga acea ființă deschisă spre răul care poate într-o zi avea să-i amenințe și lui viața, viața lui și a fetei lui care va crește, va învăța și se va înfrunta poate într-o zi cu un asemenea individ pentru care delațiunea era ocupația cea mai obișnuită, trăind din ea, progresând, prosperând... „Da, tovarășe Goran", tăcu o clipă, cu regret, fără curajul de a-l da afară fără să-l mai asculte. „Spune". „E o problemă". „Bineînțeles!" Era o problemă! „Cu tovarășul Gavril Buzea". Nu știa nenorocitul că adversarul lui, că omul căruia visase să-i ia scaunul era mort. Tăcu cu o sforțare supremă. Îl lăsă să vorbească. „Eu nu aș fi venit la dumneavoastră dar m-am sfătuit cu mai mulți tovarăși între care și tovarășul Gore care a avut bunăvoința de a mă aduce până la dumneavoastră. M-am sfătuit și cu tovarășul Roșca, de la raion care are în grijă

Consiliul și el mi-a spus la fel. E o chestiune gravă". Marchidan tăcea crunt, fără un cuvânt, cu toată ființa încordată de o mare apăsare. „Tovarășul Gavril Buzea a dat nas tineretului, el a încurajat debandada la cercurile de învățământ și iată că apar unele fenomene negative care se vor răsfrânge asupra întregii noastre activități. Are un cercetător, pe unul Gheorghe, un infatuat care a spus despre dumneavoastră că sunteți cu toții niște idioți pentru că l-ați invitat la ultima ședință a cercetătorilor. Nu e prima oară. Numai Gavril le dă nas și eu ajung la concluzia că mai bine ar fi să desființăm cercul, pentru că acolo lucrurile se fac spectaculos, numai pentru că tovarășul Buzea vrea să arate ce personalitate este el. Dacă ați vedea cum vin studentele și își arată picioarele în fața lui, v-ați da seama că este un tip care nu face știință decât pentru succese personale. Eu le-am spus și tovarășilor de la raion, tovarășului Roșca cu care am organizat recent o expoziție a exponatelor institutului nostru, și el a fost de părere că ar trebui înlocuit. Este un om de talent, nimic de zis, știe foarte multe lucruri, dar părerea mea este că e timpul să punem în locul său oameni capabili". „Așa este, spuse cu o voce albă Marchidan. El o să trebuiască să fie înlocuit și chiar de astăzi. Ce spui, tovarășe Gore?" Pe chipul celor doi se ivi un zâmbet slinos, teribil, scârbos, plin de bale metafizice, rezultatul unui jeg moral imens, al unei imense cantități de gunoi interior, și ca să-i înțelegi pe cei doi, își spuse Marchidan într-o fulgerare de miimi de secunde, trebuie să-ți închipui vagoane întregi de bălegar, de gunoi, de guano transportat cu cele mai rapide mijloace de locomoție, direct din sfincterele celor ce le produceau în aceste suflete încăpătoare, trebuia să-ți imaginezi toate rampele de gunoi din întreaga lume, toate lăzile cu deșeuri ale uzinelor, toate crematoriile moderne ale blocurilor, nu arzând aceste gunoaie, ci reinventându-le din cenușa lor, renăscându-le din pierderea aceea sumară a materiei, bolborosind ca un vulcan, năvălind din neant spre noi, înecându-ne, ucigându-ne, distrugându-ne, pângărind

totul, nimicind tot ce mai e lilial în lumea aceasta, zâmbete și flori, surâsul copiilor, gestul artistului care arde sub focul rampei și ceea ce răsare dintr-o pagină; acea misterioasă incandescență a poeziei, muzica sosită din adâncurile cerului și apelor și găsită în dispunerea a șapte note pe un portativ, ar trebui să ne facă acest gunoi imens revărsat să uităm regretul, melancolia, speranța, despărțirile în gară, sentimentul că ai scăpat de război, viteza bucuriei că ai realizat ceva, strigătul de triumf pe care un savant îl va scoate într-o zi la masa lui de lucru când cancerul va fi ucis de mintea lui lucidă.

Ticăloșilor nu le venea să-și creadă urechilor. Ziua lor mult dorită sosise. Gavril Buzea trebuia să fie înlocuit și încă din această după-amiază.

Așteptau, chipul lor căpătase o paloare vânătă, păreau respectuoși, ca și când s-ar fi aflat într-o biserică, ar fi vrut să arate că le pare rău că decizia aceasta atât de dorită fusese luată și încă fără sugestia lor de astăzi, dar nu mai aveau ce face, nu voiau să-l contrazică pe el, Marchidan, care avea puterea de a hotărî înlocuirea lui Gavril. „Trebuie înlocuit chiar de astăzi, pentru că azi-noapte s-a sinucis!“ spuse rar, apăsat, fără să-i mai privească, după care își luă pălăria din cui și ieși.

SOARTA UNUI OM

I

Halta Lipia era pustie. Numai din spatele gării de lemn se auzeau glasuri de bărbați băuți, vorbind de-ale lor. Luică coborâse din mărfarul plin cu piatră de var și privea puțin uimit locurile. Parcă le-ar fi cunoscut, parcă nu. Casele oamenilor se făceau mai încolo, pe niște vâlcele, adunate toate parcă sub umbra salcâmilor bătând de-acum în galben, că venea toamna. Se îndreptă spre un rumân moagăr care meșterea ceva la un felinar. Acela nici nu ridică ochii când se apropie.

– Bună ziua, zise streinul, îndreptându-și sacul soldățesc, prins cu o frânghie subțire de-a lungul umărului stâng.

– Bună ziua, îi răspunse celălalt, căutându-și de treabă.

– Mai e șef în gară, aici, domnu Ionescu?

Ceferistul, că un ceferist era, se îndreptă de șale, lăsă felinarul cu geamuri colorate în roșu și-l măsură bine, ca pe unul venit de pe lumea ailaltă.

– Ești dup-aci?

– De la Oarba...

– De la Oarba? se miră celălalt. Nu știu unde-i Oarba.

– Peste deal...

– O fi, da' ce-ai cu Ionescu ăsta, c-a murit din '44, de când s-au tras nemții p-acilea spre munți...

– Ce vorbești! se miră călătorul.

Ceferistul deveni bănuitor. Streinul era înalt și albit, fără vârstă, deși avea o gură veștedă, amară, strânsă ca o menghină.

– Cum de ești dup-acilea și nu știi că domnul șef a murit în '44?

Luică râse tare, nepăsător, scoțând o țigară grosolană pe care i-o întinse ceferistului:

– Ia!

Streinul scoase și un amnar ciudat, pe care-l aprinse îndemânatic.

– Da' ce fel de mahoarcă-i asta? întrebă ceferistul.

– Tutun tare, să țină la suflet...

– Ori dumneata ai lipsit mult de pe-acilea? se lumină rumânul.

– 21 de ani!

– 21 de ani? Vii de la America?

Și măsurându-l bine, văzându-i vechile moletiere și bocancii, ghici:

– Ai fost prizonier!

– Chiar așa!

Ceferistul tăcu parcă speriat de ceva, apoi întrebă iar:

– 21 de ani zici?

– 21!

Pe chipul streinului nu se citea nimic, avea o față încremenită. În clipa aceea din spatele haltei se ivi un bărbat mărunțel, cu un sicrinel de lăcătuș în mână. Vru să treacă șina de fier plină cu păcură și-o dată se-ntoarse către strein:

– Parcă te-aș cunoaște de undeva, spuse cu o uimire apăsătoare.

– Mărine!

– Vasile!

Marin lăsă lădița cu scule pe terasament și se apropie să-l vadă mai bine.

– Mă, omule! Mă, omule, bâigui.

Nu-și strânseră mâinile, se priviră lung, se cunoșteau din copilărie, se căutau uluiți cu ochii.

– De unde vii? Că pe-aici ți-au făcut pomenile...

– Maria trăiește?

– Trăiește!

– Și copiii?

– Și copiii. Veta mâine face nuntă...

Veta era fiica streinului, copilul cel mai mare.

– Ionică e la o școală de mecanizatori, o să pice și el la petrecere!

Din spatele haltei se auzeau câinii zăpăind. Lătrau dogit cu glasurile lor bătrâne și abia atunci Luică simți că ajunsese undeva, foarte aproape de casă, unde câinii tot așa cheunau.

– Și spui că sunt bine cu toții?

Ceferistul cu felinarul se dădu mai deoparte ca să privească la strein ca la altă minune. O întâmplare ca asta nu se vedea în fiecare zi.

– Bine, Vasile. Nevasta te-a jelit, ți-a făcut mormânt, cu piatră în regulă, a pus popii să-ți facă slujbele, ți-a dat de pomană din 7 în 7 ani. A venit lumea, te-a omenit...

Nu-și dădea seama că vorbea ca despre un mort, dar Luică nu se supără. O luară spre haltă amândoi, după ce celălalt își ridică lădița de pe pietrișul terasamentului. Ocoliră sălița stației și priviră piața, mistrițată de lume.

– Bem un rachiu de bucurie! hotărî Luică.

– Bem.

Lumea nu-i cunoștea. Se îndesau cu toții sub un șopron uscat, sorbind din ciocanele cu țuică de dudă. Luară și ei unul și se dădură după curul unui cal modur. Soarele de august poleia locul acela pustiu și pietros.

– Mărine, și zici că muierea e tot singură, nu s-a încăibărat și ea cu cineva, că atâția ani, de...

Celălalt nu spuse nimic, dar se putea presupune că spusese.

– Ca mucenica. A muncit, a mai vrut să mai cumpere oleacă de pământcior, dar n-a avut de unde. Acuș, pân '63, la reformă, s-a lipit și ea la o gospodărie, o duce mai bine, s-a mai

înțelenit, și-a luat radio, o să vezi tu poroganie. Te-a respectat, să știi!

Vorbea serios, cu ochii în ochii lui, ținând rachiul din ciocanul afumat cu buza cam în jos. Un câine oacăr li se încurcă printre picioare. Luică îl lovi cu bocancul, că nu-i plăceau animalele lingușitoare.

– Și spui că fata mea se mărită mâine...

– Mâine, Vasile. Ia un băiat de la stație, c-avem stație de amplificare, d-ăștia cu megafoanele... I-a plăcut ei, ce să-i faci!

Abia atunci Luică își dădu seama că nu se bucurase de tot, că de fapt abia acum îl trecură nădușelile. Dădu peste cap rachiul și-l îndemnă și pe celălalt:

– Bea, că am bani! 8.000 de lei, adăugă și vru să-i scoată din buzunarul vechiului pantalon soldățesc.

Uitase de ceferist, uitase de toate, avea un suflet ușor, pentru că el altfel venise încoace, cu o bănuială, cu o teamă, că nu o să-și mai găsească nevasta, ori c-o s-o găsească cu altul, cununată, ori ce auzea merita încă un rachiu, dacă nu mai multe.

Duse ciocanele știrbe la buză de atâta ciocnit și se puseră pe vorbă.

– Și zici că Măria mi-a făcut pomenile?

– Făcut, Vasile, că n-ai dat nici un semn. Oare ce făcuși tu pe-acolo de te-au dat dispărut?

Luică întâi nu răspunse. Privi cerul spuzit cu nori albi și trase în piept aerul încălzit. Pe dealuri se usca trifoiul caprelor și un uliu șorecar se învârtea deasupra șoprului.

– A fost mare pătăranie, Mărine. Asta-i soarta omului. Mă știi, sărac am fost, sărac am vrut să mor, dar când ți-e dat să te pătimești, pătimești.

Lumea se mai risipea, vreo două care plecară pe drumul de piatră lăsând un val greu de praf în urmă.

Marin nu întreba nimic. Întrebă celălalt:

– Și p-acilea ce mai e, că pe unde-am fost eu am auzit multe... Lumea e mulțumită?

– De...

– Cum adică?

– Cine-a avut suflă, cine nu, spurcă miercurile.

– S-a făcut mă o dreptate, sau nu?

– S-a făcut, Vasile. Cine muncește, are. Ei, așa, ar mai fi unele, da cine o brodește deodată? A ta-i mulțumită, dar să n-o sperii când te-o vedea, că nu-i ușor să afle că trăești, și omul dintr-o bucurie mare poate să dea ortul popii, nu mai e nici ea tineră...

La lucrul acesta Luică nu se gândise, el bea gânditor din rachiu și se mira că nu simte nimic și se întreba dacă mai poate să se bucure ori nu.

– Mai bem una? întrebă înverșunat parcă pe viața lui fără noroc pe care abia acum o deslușea în tot ce i se întâmplase și, fără să mai aștepte încuviințarea celuilalt, se duse la negustorul de împărțea rachiul Mat cu etichetă albă și mai aduse două ciocane, pline până sub semn.

– O să mă-mbăt, făcu Marin, și deseară sunt în schimb.

– Tot la calea ferată?

– Tot. Mi-am făcut și eu casă, să vii s-o vezi, am pomi, am și-o vițică, mi-au crescut copiii mari. Sunt mulțumit.

Țuica îl încălzise, vorbea ușor acum, că era șișcar și când îi făcea rachiul bine limba i se mișca mai ușor în gură.

– Nevasta-ți trăiește?

– Slavă Domnului, sănătoasă tun...

– Atunci, dacă zici că sunteți cu toții bine, ia să-mi poftiți mâine la nuntă, la fii-mea!

Luică se amețise și el și totul i se părea firesc.

Parcă ar fi lipsit o zi sau două din sat și-acum își aducea aminte că pe prietenul său nu-l chemase la o petrecere atât de mare.

– Ei, glumești, Vasile! Ce să căutăm noi la nuntă? Oamenii și-au făcut socotelile lor...

– Nici nu vreau s-aud! Când zici că e nuntă, că tu știi mai bine ca mine?

– Păi pe la 11 o scoate pe mireasă din biserică...

– Ei, atunci la 11 să-mi fii cu nevasta în față, la biserică...

Bău iute și ciocanul al treilea, cu o sete copilărească.

– Cu ce te duci tu pân la Oarba? întrebă celălalt, gândindu-se că Luică o să se amețească și pe jos o să-i fie mai greu, pentru că erau 6 kilometri și mai bine...

– Oi găsi eu un rumân...

Marin privi la bărbații din jur. Mai erau vreo trei. La o parte aștepta un car și doi boi: unul bălțat, unul alb cum e colilia.

Care mergeți, mă oameni buni, la Oarba? întrebă tare.

– Noi, zise un zăplan, cu ochii negri, înalt, băut și dârz, dar mai avem oleacă de trebușoară...

– Bine, se bucură Mărin, să-l luați și pe camaradul ăsta, că vine de departe...

– Vă dau și un bacșiș, că am bani! se lăudă tare Luică, uite ce de bani am!

Vru să-i scoată iar din buzunar, dar celălalt nu-l lăsă.

Pe urmă se apucară fiecare de treburile lor, mai cerând rachiu negustorului de la MAT, care îi privea cu ochi adormiți.

Marin voia să știe cum petrecuse celălalt pe unde fusese, așa că primi ciocanul cu țuică de dude, abia umplut la loc.

– Vasile, ia spune, mă și mie cum a fost, cum te-ai dus tu pe lumea ailaltă și-ai înviat?

– Pătăranie mare, ți-am spus. Curva asta de viață care nu te iartă. Asta-i! În '43, pe primăvară, m-au luat pe front. O încurcasem eu cât o încurcasem, n-a mai mers. Mi-au făcut cum mi-au făcut, am ținut și-o țâră de instrucție, m-am trezit pe front. Ne-am bătut ce ne-am bătut, soarta omului cum îți spusei, într-o retragere, cum stam noi așa, pe seară într-un olum de vite, pică unii peste noi și să te ții chelfăneală. Ne-au pisat bine și căpitanul nostru s-a-nfuriat. Nu, că dacă fac ei astfel de fapte să-i pedepsim și ne-a pus să dăm foc satului. Eu n-am vrut. M-au scos în fața companiei și-au zis că mă-mpușcă, ori eu uitam că mă aflu pe front, sau unde aia a mamii eram? Am

plecat după ce-am pus gaz și-am scos lumea pe uliță afară. Ardea totul ca lumânarea! Peste câteva luni, prin noiembrie, căzui prizonier. Nu știu cum se făcu, mă prinseră. M-au dus în spatele frontului și m-au întrebat. Ce-am făcut, cam pe unde-am fost, cum m-am purtat. N-am avut de lucru să povestesc beleaua cu focul. Noi de unde să știm, în goana aia, arseseră de vii doi copii. M-au condamnat, am tăiat la păduri de mi s-a urât. Am fost și la mine. Numai un gând mă ținea, să mai apuc să mă-ntorc, să mai văd satu. Că omu așa-i făcut. Trăiește el pe unde poate, dar tot la vatra lui trage. O, că mi se făcea câteodată așa un dor, c-aș fi luat-o pe jos încoace, dar era departe și nu cunoșteai, totul numai păduri în jur și nu știam un cuvințel, să fi întrebat pe careva. Și-acum, uite, mă Mărine, c-a dat Domnul Dumnezeu care ne ține pe toți de ne aflăm aici, împreună...

Celălalt îl privi lung.

– Ai albit rău. Te-ai chinuit mult...

– Destul. Am muncit pentru șapte vieți, să-mi ajungă!

– Și ei, ar fi putut să te ierte!

Luică se uită mirat spre ceferist.

Tăcură o vreme, privind țuica albă și străvezie, cu un parfum bun.

– Ei, acum, că toate s-au terminat cu bine, să mai bem câte un ciocan, hotărî Luică.

– Eu nu mai pot, că mă-mbăt și am diseară serviciu!

– Nu-i nimic, te speli cu apă rece și-ți trece.

Era sâmbătă, spre prânz, a doua zi, duminică, pentru noul venit viața începea cu o nuntă, cu o petrecere mare. Își lăsase fiica jucându-se în țărână, nu avea 4 ani, și se întreba cum arată acum, după atâta vreme. Și-o să-l mai cunoască, cu fața lui topită de suferință și dor, cu gura asta pungită, cu ochii lui triști, deprinși cu întunericul minelor?

Nu mai simțea nimic, ceva pierise pentru totdeauna din sufletul lui, parcă n-ar fi avut mațe, deși ele erau încălzite acum

de rachiul de dude. Ce fusese viața lui decât o înșiruire de năpaste! Muncise de mic la un boier, la 18 ani intrase în spital, doborât de o boală de plămâni, se vindecase. Pe Maria când o luase de nevastă n-avea decât un bordei într-o mlacă plină de pipăruș și rocovină. Se spetiseră să iasă din sărăcie și, să nu fi fost războiul, poate c-ar fi scăpat de toate angaralele. Pe urmă, pe el îl luaseră la concentrări, îl mai lăsaseră acasă, când îi fusese scris era iar sub arme doi ani și ceva. Pățise ce pățise și-acum trebuia să o ia de la început, să se deprindă cu ceilalți după ce atâta vreme le dusese dorul. Privi lucoarea zilei de august și inima i se încălzi pe neașteptate. Era foarte aproape de casă și nu se grăbea! Ciudat mai era omul! Înghiți ultimul strop de rachiu și se răsti pe neașteptate la hajmandăii de sub șopru:

– Bă, ăștia cu carul, mergeți, bă, că vreau s-ajung acasă, că mi-o fi. Uite, na bani, că am 8.000 de lei, câștigați de mine, cu sânge, bă!

Unul dintre cei doi se uită la grămada de sute albastre din mâna lui și se hotărî repede:

– Haideți, fraților, că la Oarba mai dă rumânul ăsta un rachiu!

– Dau, de ce să nu dau! zise Luică cu o grozăvenie de om beat.

Până înjugară ceilalți boii se mai întoarse încă o dată spre Marin să se înțeleagă bine asupra zilei de mâine:

– Atunci nu mă lași, taman la nunta fii-mii! Mâine la 11 să te văd la învolburarea miresii, ne-am înțeles?

– Ne-am înțeles!

Își strânseră mâna și Luică se urcă în carul deșert, care se urni greu din loc.

II

Învolburarea miresii începuse devreme în curtea văduvei Maria, cum era obiceiul. Lumea gârlă pe la porți, lăutarii cam băuți cântau în dodii spre supărarea ginerelui, și el puțin afanisit. Se făcuse ora să meargă la biserică și Veta tot nu terminase

cu gătelile, dar la o asemenea zi nu se necăjea nimeni dintr-atât. Să fi fost deci pe la prânzișor când în ograda plină de nuntași se ivi ceferistul Mărin, cu a lui, o femeie cât malul, gătită într-o rochie roșie de-ți lua ochii, cu un buchet de flori în mână. Bărbatul aducea în sicrinelul de lemn darul de nuntă. Saluta, clătinând capul într-o parte și-n alta, căutându-și prietenul cu privirile. Nu cunoștea aproape pe nimeni. Din casă, prin ferestrele deschise se auzeau strigătele muierilor, chiuind.

„Se bucură și ei c-a venit Vasile", gândi bărbatul grăbind pașii și urcând treptele scurte de lemn ale cerdacului. Când ajunseră sus, și el și nevasta se opriră respectuos dincolo de prag. Nu se cuvenea să dea buzna peste oameni, așa că așteptară puțin, așezându-se pe o lacră acoperită cu un țol gros.

Ziua avea o strălucire pierită, așa cum arăta începutul toamnei pe aici, pe sub dealuri, unde al treilea anotimp sosea mai devreme, întristând cerul cu o bănuială. Din casă se auzeau glasuri amestecate și venea un miros dulce de țuică de dudă. Muierea ceferistului tăcea cu mâinile în poală și asculta țârâitul viorilor din curte privind la lumea străină, veniți să petreacă pe degeaba.

După un sfert de ceas, mireasa ieși grăbită afară, urmată de ginere, numai strimfuri, sugrumat în cămașa lui cea mai bună, fără să privească la cineva. Cei dinăuntru îi urmau chiuind bezmetic cu sticle de rachiu în mână, ca să-i îndemne și pe cei din ogradă să se bucure. În urmă de tot, se arătă și Maria. Nu mai părea atât de bătrână cum o știa, fața i se înseninase parcă și părul legat cu o basma albă părea și mai argintiu. Îi văzu și-i cunoscu numaidecât:

– Bine c-ați venit! Vă mulțumesc la amândoi...

Le strângea mâinile și le ducea la piept și-i venea să plângă fără să știe de ce. Cum de-ați aflat că azi e nuntă?

– Toată lumea vorbește, zise rar Mărin, că și la noi la halta Lipia ce altceva să facem decât să dăm din clanță, că trenuri nu-s prea multe și lumea e lume...

Îl căuta cu privirea pe Vasile, dar acesta nu se arăta.

Maria îi sculă în picioare:

– Haide, nu mergeți la biserică?

– Mergem, cum nu! se grăbi muierea ceferistului. Mărine, lasă darul soacrei mari, să nu-l mai cărăm după noi și când o fi la masă o să-l strige careva...

– Da ce v-ați apucat, păcatele mele, cu cadouri! făcu mama miresei curioasă de moarte să știe ce-i aduseseră oaspeții neașteptați.

– Ca omul, nu se cuvine altfel, că o dată se mărită și-a dumitale și poate-om mai juca la nunta lui ăl mic, da până atunci mai trece vremea, că bărbații nu se înghesuie...

Soacra luă sicrinelul ceferistului, chemă o muiere necunoscută din odăile întunecate și-i apucă de braț pe amândoi:

– Și-acum haideți, că rămânem în urmă și nu se cuvine...

O bănuială scurtă îl făcu să tresară pe ceferist. Maria pornise pe scări, privind cu atenție la treptele de lemn, gata să-i ajungă pe nuntașii care, după ce făcuseră o roată în jurul curții, porneau cu bradul înainte spre biserică.

– Da al dumitale unde e? întrebă Mărin.

– Cine? se miră soacra la rândul ei, oprindu-se pe scara scârțâitoare.

– Vasile, că doar el m-a chemat la nuntă, singur nu veneam cât aș fi știut eu că faceți nuntă...

Convoiul nuntașilor aștepta dincolo de podețul porții. Câteva rațe măcăneau și lăutarii tocau țambalele pe „nuneasca".

– Maaamăă, ce faci, nu vii? striga ginerele, săltând bradul.

– Viiin, acuș, vin, bâlbâi muierea, palidă, privind bănuitor la ceferist și întrebându-l deodată, cu o voce sugrumată în timp ce urca la loc treptele șubrede:

– N-ai băut ceva azi de dimineață? Mă, femeie, e întreg la minte sau își bate joc de sufletul meu?

Venise aproape, avea ochii mari și plini de o curiozitate nemăsurată. Ceferistului îi fu frică de un lucru grozav și nu știu o vreme ce să spună. Ghicind parcă ce va urma, îi trecu prin

minte o clipă să mintă: să îngaime că i s-a părut aseară că îl văzuse pe răposat prin haltă, să nu scoată un cuvânt că băuse cu el atâtea ciocane de rachiu, dar apucase de-i povestise și nevestei și nu mai putea să dea îndărăt, așa că simți cum îl apucă o căldură de la stomac, ca și când ar fi băut ceva fierbinte, fierbinte.

– Spune, ce-i cu dumneata? îl întrebă Maria, deodată bănuind și ea un lucru teribil.

– Nimic.

– Cum nimic? Ori nu știi că omul meu e mort de 21 de ani pe front? Ce glume sunt astea? Spune, n-ai băut de dimineață, ia să te miros, și-l luă de piept și-i răsuci haina cu degetele care deveniseră niște gheare parcă. Uite, miroși a țuică, nu? Ești beat, nu-i așa? Spune, ce glume sunt astea?

Pe Mărin îl cuprinse o groază fără nume. Se uita la muierea lui și aceasta se uita la el și nu putură să îngaime nimic. De dincolo de poartă se auzeau strigătele bețive ale nuntașilor cuprinși de nerăbdare:

– Da ce-oți face oameni buni acolo de nu mai veniți? Văduva cu gura încleștată aștepta un cuvânt care nu mai venea. În cele din urmă se repezi iar la ceferist și-l zgâlțâi cu o deznădejde plină de speranță:

– Spune că nu ești beat, m-auzi tu, omul lui Dumnezeu? Spune o dată, nu mă mai chinui! L-ai văzut într-adevăr? Și dacă l-ai văzut, el de ce s-ascunde? De ce-și bate joc de sufletul meu și de-al copiilor, că eu cu el i-am făcut? Și l-am așteptat, și l-am crezut mort și i-am dat de pomană și l-am cinstit și el de ce fuge de noi și nu s-arată dacă mai trăiește?

Izbucni deodată în lacrimi și căzu pe lacra de alături spre mirarea nuntașilor care o dată sparseră cercul petrecăreților și se întoarseră în curte, în frunte cu mireasa.

– Ce-i, mamă, ce ți-au făcut oamenii ăștia? întrebă ea palidă, cu ochii scăpărători de mânie.

Parcă nici nu-l mai cunoșteau pe Mărin, deși se vedeau din când în când în haltă, la Lipia.

– Nimic, făcea femeia, nu mi-au făcut nimic, lasă-i, s-au zărghit, omul ăsta spune că unde-i tac-tău? Că de ce nu stă și el cu noi într-o astfel de zi la masă și nu vă petrece la biserică? Dar de unde să-l scoatem, de pe lumea ailaltă? Dup-atâta vreme...

Lumea se grămădise sub scară și privea ca la niște nebuni pe cei doi musafiri neașteptați.

– Și voi, dacă v-ați îmbătat acasă, de ce nu vă vedeți de ale voastre și stricați petrecerea nunții? se răsti nașul la ei, un om de pe la Vădastra, neobișnuit să i se întâmple astfel de lucruri unde cununa.

A lui, o țărancă plină și bănuitoare, se uita fix în ochii ceferistului, căutând să ghicească ce se întâmpla de fapt.

– Ia mai bine spuneți, ce-i?

– Ce să fie oameni buni, izbucni muierea lui Mărin, mai curajoasă. Al meu a băut aseară cu Vasile și el l-a invitat la nuntă, că și noi suntem oameni serioși, ne-am bucurat tare că a picat tocmai la o astfel de petrecere și-am venit să-l cinstim, este bărbate?

Mărin se lăsă prostit pe lacră lângă soacră.

– Omule, mă, omule, tu spui drept? îl luă din scurt mireasa. Tata trăiește? Ai vorbit dumneata cu el?

Ceferistul se hotărî să spună tot, apăsat de o bănuială grea ce se îndesa pe sufletul său ca un nor negru.

– Stam așa, pe seară, ieri, în haltă, adică nu, veneam de la ale mele... când...

– Stăteai sau veneai? îl întrebă careva batjocoritor.

– Veneam de la mărfarul ăla de-aduce var, când cu cine dădui ochii? Luică, prietinul meu, că cu el mă duceam cu sorcova, cu el scoteam crucea de Bobotează, dacă nu l-oi cunoaște eu, apoi cine să-l cunoască? Am făcut împreună armata, împreună concintrările, pe urmă eu am scăpat că eram la calea ferată și pe el l-au luat și l-au dus...

– Băusei? Spune dacă n-ai băut ieri? întrebă deodată soacra, chinuită de speranța că omul din fața ei aiura din cauza beției.

– Cum, nu!

– Păi vezi?

– Ce să văd, că cu el am băut. Rachiu după rachiu...

– Ei, asta-i! mai zise cineva din mulțime. Cum să-ți mai dai seama?

Neîncrederea celorlalți îl scotea din sărite pe ceferist.

– Adică eu nu mai știu cu cine am băut și cu cine nu?

– De... se miră cam fără haz ginerele. Și noi bem, de-aseară, dar nu ne-am pierdut mințile.

– Adică mi-am pierdut mințile? se miră cu o disperare nesfârșită Marin.

– Cine știe!

Mireasa începu să plângă pe neașteptate. Maică-sa se ridică de pe lacră și-o certă în gura mare:

– Lasă smiorcăiala. Omule, se adresă ea iar ceferistului, dacă e adevărat de ce nu s-arată? Nu vezi că spui prostii!

– Adevărat! Ce l-ar împiedica să fie și el aici de față? se hlizi nașul, teșmenit de-acum că petrecerea nu se potrivea cu ce-și pusese el în gând.

– E nebun de legat, făcu unul din mulțime. Și-a băut mințile cu cine știe cine și-a venit să ne strice nouă petrecerea...

– Huideo, bețivule, neisprăvitule!

Marin crezu că-i crapă obrazul de rușine. Așa ceva nu pățise în viața lui. Simțea că tuturor acestor oameni adunați să petreacă nu le ardea să le strice cineva cheful, dar el ce putea să mai facă? Se sculase de dimineață, cătase prin lucruri și adunase un serviciu de masă, de dragul prietenului său, să-l dea miresii, și uite ce se întâmplase! Undeva, un gând negru, nemărturisit își făcu loc în mintea lui, dar căuta să nu spună nimic, ar fi vrut să fugă cât poate de repede din mijlocul acelei mulțimi, să-și ia nevasta de mână și s-ajungă acasă și să-i lase în plata Domnului, dar acum era prea târziu, pentru că Maria dăduse lumea la o parte și se apropiase iar de el, privindu-l cu bănuiala aceea teribilă de la început.

– Ia spune-mi numai mie, era sănătos?

Coborâse vocea și se stăpânea să nu plângă.

– Sănătos, ce-i drept, cu privirile mai stinse, îmbătrânise, mi s-a părut mai bătrân ca mine...

– Și ce-a zis, că de unde vine?

– A fost prizonier...

– Hă-hă, hă... râse unul tare. Cine-ți dă de mâncare atâta vreme și pe urmă te mai lasă și liber?

Prin mulțime, își făcu loc cu coatele șeful de post. Văzuse lumea adunată în curtea nuntașilor și se apropiase în dorul lelii ca să audă despre ce este vorba.

– Nu mai râdeți de om și lăsați-l să spună, făcu milițianul.

Ceilalți îl lăsară mai în față, deodată intrigați, cuprinși și ei de o bănuială ce creștea fără posibilitatea de a fi oprită.

– Mi-a spus că a fost condamnat și că l-au pus să taie păduri și că a lucrat la mine, era întreg, dar obosit. A băut cu mine cinci rânduri de țuici și pe urmă s-a urcat în car la unii de-aveau dejugați doi boi: unul bălțat și unul alb, coliliu...

– Da tu, pe oamenii ăștia îi cunoșteai? îl întrebă deodată șeful de post. Erau de pe la noi?

Mărin se scărpină după ureche. Ultimele urme ale beției cu țuică de aseară se șterseră pe neașteptate.

– De, mă cam afumasem, dar dacă ar fi fost de la noi, i-aș fi știut măcar cum îi cheamă. Poate că-i cunoștea vânzătorul de la MAT, că el pe cine nu știe...

Mireasa, luminată deodată, începu să plângă, mai întâi încet, stăpânindu-se, apoi din ce în ce mai tare, cu sughițuri. Ionică, frate-său, o luă de umeri și-l privi cu ură pe ceferist:

– Nu te lua după nebunu ăsta, nu vezi că minte, cine știe cu cine a vorbit...

Dar Mărin nu avea chef să tacă:

– Poate că doarme pe undeva, pe aici, și nu v-a spus nimic și nu vi s-a arătat ca să nu vă speriați de el taman la nuntă acuș...

O veselie neîncrezătoare se ivi în ochii ginerelui care tot mai credea că lucrurile se vor limpezi și că n-or să-l mai facă pe popă să mai aștepte la biserică.

– Ia mai bine să căutăm noi prin șură, pe la grajd, prin pod, că omu ăsta are dreptate, hai, mă nuntașilor, repede că-l trezim noi cu o gură de rachiu și să vezi ce mi-l pun eu pe tata socru să joace, că tot vine de pe lumea ailaltă...

Gluma lui avea ceva neconvingător, dar toți se apucară să caute. Scotociră până și în cotețul porcului, că omul beat și în lături doarme fără să-i pese, dar nu-l găsiră decât peste trei zile, după ce Miliția cercetă cu câini împrejurimile.

Zăcea cu țeasta spartă de un topor în fundul unei văioage, sub o grămadă de var, într-una din acele cariere părăsite, pline de mortăciuni, din jurul comunei Oarba. În chimirul său făcut dintr-o veche centură soldățească fură găsiți 7.763 de lei și 50 de bani. Fu chemat și vânzătorul de la MAT și oamenii care băuseră în ziua aceea lângă haltă. La cinci zile după prima anchetă, la vreo 300 de km de locul crimei fură prinși trei necunoscuți care încercaseră să vândă la un târg de săptămână un bou alb și unul bălțat, precum și un car nou-nouț. Întrebați de către șeful de post care conducea ancheta de ce îl omorâseră pe prizonier nu știură ce să răspundă. Mai târziu, cel mai tânăr dintre ei, un ungurean de 30 de ani, cu o privire capie, spuse mirat el însuși de ce descoperea:

– I-am dat în cap, că prea se lăuda că are bani. Parcă noi dacă am fi vrut n-am fi avut bani? Noi muncim cinstit la tiribombe și scoatem cât ne trebuie, ce să facem cu banii unui prizonier? Nu ne trebuie. Numai să fi tăcut din gură și nu i-am fi făcut nimic. Dar am stat la un popas și-a vrut să ne plătească și noi asemenea fapte nu răbdăm, că de la nimeni n-am luat încă pomană. Asta-i tot...

ZIUA UNUI PIERDE-VARĂ

Dimineața, gura gării părea pustie. În piața cu dale de piatră cenușie, soarele strălucea puternic, ca și când ar fi răsărit din canalurile Griviței. Pe la 4, înaintea zorilor, când pe caldarâmul lucios mai lunecau fâșiile galbene ale becurilor, treceau stropitorile primăriei, sunându-și leneș osiile uscate. Șinele de fier ale roților sacalelor bătrâne scoteau scântei mărunte. Băteau copite de cai trezind sergenții care dormitau în gangurile hotelurilor din apropiere. Birjarii aflați pe caprele de lemn ale trăsurilor își spuneau bună dimineața, lovindu-și brațele, să se dezmorțească. Erau îmbrăcați în haine albastre de catifea, vechi, cu șepci negre pe cap și cizme sparte în picioare. Sub coviltirele de pânză lăsate ca niște streșini stricate, sforăiau vagabonzii. Se auzeau fluiere, clopote de tramvaie, mai îndepărtate sau mai apropiate și, o dată cu sosirea gunoierilor, locul se însuflețea.

Cerul se albea, părea mai transparent. Se isca vântul ușor de dimineață, mișcând firmele de tablă. Deasupra hotelului Tranzit nu mai ardea decât o stea palidă, verde. Pe scările clasei a III-a, sparte pe alocuri și acoperite de un strat subțire de praf, se mișca leneș mulțimea celor fără căpătâi, o amestecătură de țărani adormiți pe jumătate, întinzându-se pe grămezi de saci legați cu sfori grosolane la capete, haimanale în zdrențe, cu șepci soioase așezate pe ochii șireți și femei istovite de nesomn, veghind să nu le fure cineva geamantanele grele de lemn.

Zgomotul tumbăraielor umplea piața gării. Gunoierii strigau birjarilor în gura mare:

– Sculați pricopsiților, c-a sosit rapidul de Constanța!

Ăsta era primul tren de călători care venea din provincie în orarul de vară.

Caii amorțiți mișcau din cozi. Câte unul pornea leneș înainte, bălegându-se, și se auzeau bicele plesnind, șuierând în aerul rece al dimineții:

– Ptrrr! Stai, stați-ar stâlpul!

– Ho cu tata...

– Nii, dihania dracului!

Se arătau și sergenții, potrivindu-și hainele. Unii atunci se ridicaseră din patul fetelor lui madam Ana, mușcând din câte o roșie să-și spele de pe gât argăseala nopții. Mulțimea se bulucea spre Intrarea clasei a III-a strângându-și boarfele. Femei zălude, niște troale fără adăpost, bărbați urduroși, nebărbieriți, cu ochii pungă, împingeau ușile vechi de pe care se luase de mult vopseaua.

Peste noapte, sălile de așteptare erau măturate și spălate cu apă fiartă și cu gaz de echipele de curățători. Abia când lumina tulbure, cenușie a începutului de zi se așeza pe fețele vinete ale pasagerilor, se ivea dincolo de geamurile murdărite un ceferist mahmur, cu un felinar galben, unsuros, făcând semn celor de afară să aștepte o clipă. Pe scări nu mai rămâneau decât derbedeii, căutându-se în sân de păduchi. Trăgeau cu ochii pe furiș la muierile de pe lăzile cu încuietori de fier, uitate de bărbații duși să scoată bilete, doar-doar or putea să le păcălească.

Cu primul tramvai soseau lustragiii, o liotă de țigani tineri, cu obrazul proaspăt, aruncându-se sub zidurile gării, să nu le ia alții locurile. Vatmanul le făcea un semn cu mâna și pleca cu vagonul mai departe. În câteva clipe piața se însuflețea. Pe ușile înalte ale Ieșirii se arătau provincialii sosiți abia de cinci minute, târându-și geamantanele și căutând din ochi trăsurile.

Birjarii își alungau mușteriii de o noapte cu înjurături și se grăbeau spre rampa de ciment.

– Un pol, coane!

– Hai cu mine, că-i mai ieftin...

– Cu cinșpe lei te duc până la Mandravela.

Asta era bătaia celor săraci, proprietari de birji mai puțin arătoase, gata să facă orice pentru un câștig. Pasagerii sosiți cu clasa a III-a treceau surzi pe lângă ei, ducându-se spre tramvai, ceilalți, cei cu bani, se uitau și la roțile neunse, vechi, nevopsite ale droaștelor. Oricum, nu te puteai întoarce acasă cu orice trăsură...

Care era norocos dintre birjari își biciuia cu veselie gloaba și striga în necazul celor rămași:

– Mână, mă, că dă jupânu' de-o țuică!

Se auzeau copitele cailor alunecând pe pietrele umezite și din trupul animalelor se ridica prima sudoare a zilei, o nădușeală ce mirosea frumos.

Alături, lustragiii băteau în lăzi, chemându-și clienții cu pantofii nefăcuți de la drum:

– Apropie-te, neamule, apropie-te! Doi lei! Doi lei! Lustru, lustru! Nu te lăsa! Doi lei, doi lei! Coane! Coane! Doi lei, doi lei ceara...

Primii mușterii erau însă sergenții. Se apropiau agale, potrivindu-și centiroanele pe burți și așezau câte o cizmă neagră pe scăunelul de lemn.

– Dă-i bătaie că mă grăbesc! Oglindă să mă faci, că vine șeful în inspecție!

Periile se mișcau repede în mâinile dibace ale țiganilor tăcuți, posomorâți că făcuseră o astfel de saftea. Mai subțiau crema, mai scuipau s-o întindă; ceară cât să te ungi pe un deget, lustru tot ieșea că altfel căpătau o vână de bou pe spinare.

Dinspre Obor soseau camioanele cu pepeni. Oltenii, niște bărbați înalți, păroși, purtând și vara căciuli grozave de oaie, cu bete roșii peste mijloc și cuțite la carâmbi, strigau în gura mare:

– Ia cantalupii, ia cantalupii! Pe-ncercate de la neica! Pe-ncercate! Nu e dulce, nu-l plătești!

Ceferiștii ieșiți din schimb târguiau la iuțeală, spintecau lubenițele cu bricegele lor de tablă terminate în coadă de pește și, după ce făceau câte un dop, gustau din miezul roșu. În mâini aveau coșuri de paie sau lădițe în care mai rămăseseră resturi de mâncare. Osteniți, căscau și se uitau după tramvaiele ce nu mai soseau o dată să-i ducă acasă, tocmai în marginea orașului, către Bucureștii-Noi. Cine avea bani trecea peste drum, la birtul „Dorul vinului“ unde nu se închidea niciodată, ziua și noaptea. Prăvălia îngustă și lungă, cu tavanul afumat, în vitrina căreia mai ardeau două becuri mari, murdărite de muște, era plină oricând. Se servea în picioare și negustorul, iute de mână, cu două ajutoare, căra mușteriilor cinzecuri de țuică ținută la gheață. Aici beau dimineața la cinci fetele lui madam Ana, venite din petrecere să se dreagă cu hoții picați de la vreo nuntă, gata să fure vreun portofel, dacă s-ar fi găsit, și provincialii zgârciți cu stomacul lipit de foame, dornici să-și mintă burta cu vreo chiftea sau o măslină. Deasupra tejghelei învelită cu tablă, zbârnâia un ventilator electric, huruind ca un avion. Aripile lui de metal se învârteau când într-o parte, când în alta, mișcând hârtiile galbene, unse cu lipici de muște, atârnând de cozile becurilor, deasupra.

Se auzea murmurul glasurilor bărbătești, clinchetul farfuriilor ciocnite și vocea aspră a patronului, certându-și ajutoarele. În colțuri, la mesele murdărite de resturi de vin, se puneau la cale târguri de un sfert de ceas. Femeile ațâțate de oboseală își frecau sânii de pieptul proaspeților cunoscuți, târguindu-se din ochi. Aveau obrazul galben, vested sau aprins de focul ofticii. În câte o clipă de răgaz își boiau carnea ostenită cu foiță roșie de doi lei și buzele crăpate, căutând cu priviri pierdute în oglinzile ascunse în fundul genților.

Peste drum se descărcau camioanele de carne venite de la abator. Măcelarii din gura gării își așteptau cu răbdare rândul

în ușile micilor prăvălii. Erau zdraveni, fălcoși, îmbrăcați în halate albe, pătate cu sânge de vită. Nu aveau ajutoare. Își cărau singuri pulpele de vacă sfâșiate cu toporul și coastele grase de purcel din care se mai scurgea un seu gălbui. Piața se umplea de un miros veșted de carne tăiată. Grătarele cârciumarilor acoperite cu mititei făcuți din resturile rămase în galantare, usturoiate ca să nu se simtă gustul adevărat erau măturate în grabă și pe vergelele de fier se așterneau primele fleici proaspete pentru cei lacomi, dornici de o bucată mai scumpă și mai bună încă de dimineață. Grivița se umplea atunci de un fum iute.

Oltenii terminau repede cu vânzarea pepenilor și adunau paiele de sub ei, economi cum îi știe o lume întreagă. Lângă trotuare rămâneau feliile verzi, crude și gunoierii înjurau în gura mare, chemând sergenții, mai mult ca să nu scape câte un bacșiș. Precupeții, după ce plăteau amenzile și impozitele, împăturind cu grijă chitanțele căpătate în schimb, intrau alături în frizeria „La două minute", o dugheană în care pătrundeai, aplecându-te. Aici își lăsau chicile și bărbile crescute repede. Pe câteva scaune rotitoare se aflau aproape totdeauna căruțași sau țigani cu fața plină de săpun. Mirosea a colonie proaspătă, a pudră și a gazolină. Deasupra oglinzilor pătate, sparte în margini cântau păsări colorate, în colivii cu drugi de bronz legate cu funde roșii. Lucrătorii îmbrăcați în halate albe, peticite se mișcau repede în jurul clienților și cât ai clipi din ochi luau bacșișul întorcând pernele de piele, bătându-le între palme și trântindu-le tare pe fața cealaltă:

– Cine e la rând? întrebau. Poftiți, vă rog, că suntem grăbiți!

Oltenii se așezau fără să mai aștepte să li se spună a doua oară. Se uitau după aceea pe fereastră la muierile rămase în căruțe și își pipăiau betele în care ascundeau banii. Fețele lor păreau mai late și mai puhave în oglinzile mâncate de vreme. În jur clănțăneau foarfecele și se auzeau tăieturi aspre de brici. Păsările galbene și verzi, canarii și scatiii din colivii cântau. De afară se auzea larma cumplită a Gării de Nord.

Pe caldarâm băteau bocancii soldaților scăpați în permisie și pe strada largă, plină de praf, pe calea veche a negustorilor, treceau autocamioane încărcate spre piețele Bucureștiului.

Când ceasul electric din turn arăta ora 6, pe Grivița se ridicau obloanele șelarilor și ale stămbarilor, scoțând un zgomot mare de fier frecat. Atunci trecea Gică-Hau-hau, vânzătorul de ziare, strigând, cât îl ținea gura:

– Ai să mori! Ai să mori!

În ușa prăvăliei „La șaua lui Traian" ieșea domnul Ilie Arghir, cu un cap mut și mare, cu ochii cârpiți de somn.

– Ce mai e, Gică? Cine a mai murit?

– Cin' să moară domn' Arghir? A murit nevasta lui Averescu...

Dar nevasta lui Averescu murise de mult. Vagabondul se hlizea la negustor și-și freca palma de dosul pantalonilor, așteptând cei 3 lei. Până se scărpina în buzunar jupânul, se uita în vitrina prăvăliei cu firma albastră, pe-o coastă. În rafturile înalte spânzurau ce voiai și ce nu voiai: harnașamente de cai, pinteni pentru ofițeri, zăbale, cuie de cizmărie, toval, pingele, tocuri de cauciuc, trese metalice, chingi, calapoade, cizme, șei și hamuri, ochelari de piele pentru armăsari.

Domnul Ilie Arghir abia găsea banii. Duhnea a vin stătut și Gică întorcea capul într-o parte. L-ar mai fi supărat cu vreun cuvânt, dar știa ce-l așteaptă. Negustorul răspundea la bună dimineața trecătorilor pentru că-l cunoșteau toți lăptarii din Bolintin, cărăușii de borhot și țăranii din Ilfov și când socotea că a stat destul în pragul prăvăliei, mai punea un leu în palma vagabondului, de „sufletul nevestei lui Averescu", și intra înăuntru, să nu-l tragă Grivița, rece la ora aia, în vântul dimineții.

Gică își suna mărunțișul după ce-l dăduse pe la barbă și s-apuca din nou să strige:

– Marea catastrofă de la New York, marea catastrofă...

Trecea pe lângă zidul poștei celei mari, o clădire cenușie, plouată și ninsă de-a lungul anilor din care scăpau bucăți de tencuială din când în când și se uita cu jind la grătarul bodegii

„Ocaua lui Cuza“ atunci deschisă, bodegă ținută de domnul Pozmagiu, prieten bun cu șelarul, jucător aprig de cărți, plin de bani. Ar fi luat ceva de dimineață, dar nu era bine să strici safteaua, așa încât striga cât îl ținea gura:

– Catastrofa! Catastrofa! Două mii de morți...

Cine nu era de prin partea locului și nu-l cunoștea pe Gică, scotea 3 lei și-i întindea, curios să știe ce se întâmplase la New York. Ceilalți, oamenii Griviței, căscau plictisiți și cereau un ziar proaspăt, întrebând într-o doară:

– Chestia asta cu catastrofa, de unde-ai mai scos-o, Gică?

– Am dormit cu ea azi-noapte în cap...

În spatele bodegii, vara era deschisă o grădină unde cânta seara orchestra de balalaici a unuia Sașa Miasnikoff care se auzea până la depozitul B.M. Aici trăgeau hamalii și gălățenii picați de la drum, chefuind până în zori. Sâmbătă seara se adunau negustorii mai scăpătați, alde Isidor Katz, cel care ținea „Asortiment de dame, voaluri și centuri, jartiere de elastic Prima și mosorele“, Marin Bălună, pălărierul, Sandu Adam, frizerul, și croitorul Iotici, cu prietenul său Haim, stămbarul, să bea un pahar de bere rece și să mănânce mititei fripți bine. Vânzătorul intra, dădea bună dimineața celor doi sau trei mușterii și striga în prăvălie:

– Ia catastrofa, două mii de morți, hau-hau! Care-i dai lui Gică ceva să halimandrosească?

Dacă avea noroc să găsească vreun chefliu în bani, așeza cartonul cu foi umede de cerneală tipografică pe un scaun și se ospăta cu câteva bucățele de salam, mai spunea o vorbă, două, dacă bea și-o țuică, la ieșire, când Grivița se vedea toată în lumina dimineții, o schimba:

– Inundația, inundația! Ia *Universul* cu inundația!

Soarele sticlea în geamurile consumului „La Dreptate“. Mai încolo, cât te uitai: vitrina „Tricolorului, magazin de ascuțit foarfeci și cuțite, servim și acasă“, lucea ca poleită. În ușa

armeanului Aramian, sub firma „La Vapor, coloniale și delicatese, cafea extra“, se jucau pisicile.

Vânzătorul de ziare trecea din nou strada. Între timp, Grivița se umplea de lume. Nu mai aveai loc pe trotuare. Veneau mereu alte trenuri, deșertând mulțimea ce se înghesuia spre Buzești, unde în fiecare zi se deschidea alt magazin încărcat cu mărfuri mai ieftine ori mai scumpe, după obrazul clientului și după pungă.

Negustorii ieșeau în ușile dughenelor, dându-și bună dimineața unii altora și îl așteptau pe Gică să le lase câte un ziar ca să vadă ce mai scrie în foile tipărite cu literă mică, cum stătea Europa cu politica ei încurcată, dacă s-a terminat criza din America de pe urma căreia se omorâseră cine mai știe câți bancheri faliți sau dacă nu cumva izbucnește revoluția mondială?

Soarele începea să încălzească și stămbarii coborau perdelele de pânză tărcată deasupra vitrinelor. Nu aveau prea multă treabă dimineața și-și lăsau nevestele lângă tejghele, ei așezându-se pe scăunele, afară, în prag, căscând leneș și picotind în căldura plăcută, până când îi trezea strigătul îndepărtat al lui Gică Hau-hau:

– Ai să mori! Ai să mori!

Glasul nebunului acoperea larma camioanelor și a tramvaielor. Trecătorii se uitau în susul Griviței, dar nu-l vedeau. Vânzătorul de ziare ajunsese abia în Buzești, bătând în obloanele negustorilor de mărunțișuri:

– Ia catastrofa, catastrofa! Două mii de morți, hau-hau!

Trecea de cinematograful Marna după ce se uita la afișele proaspete, bea o limonadă la gheață ca să-și dreagă glasul și, după ce-și ștergea palmele nădușite pe fundul nădragilor lustruiți, se uita în susul căii negustorilor, ochind din vreme prăvăliașii, să nu-i scape vreunul.

Marin Bălună, pălărierul, cum îl simțea, intra tocmai în fundul dughenei, să nu dea nebunul cu ochii de el și să-i ceară bacșiș, dis-de-dimineață, să-i meargă prost toată ziua.

Gică lăsa *Curentul* portarului de la Hotel Tranzit, trecea drumul spre Loteria ținută de duduia Carmen Popescu și, fără să se uite înăuntru, arunca prin ușa deschisă revista *Realitatea ilustrată*, pe care femeia, mestecând încă de dimineață caramele Tutti-Frutti, parfumate și moi, o ridica mai târziu, când termina cu făcutul unghiilor. După aceea, vânzătorul de ziare se oprea în fața unui chioșc de tutun și stătea ca prostit într-o parte, privind luleaua de tablă, acoperită cu afișe. Magazinul era făcut de către direcția CAM-ului, de reclamă, numai din sticlă și metal. Tutungiul, Tudorică Boerel, îl pândea dincolo de teancurile de ziare și-i striga în gura mare:

– Na că iar am adus ziarele înaintea ta! Și să pleci de-aici, să nu-mi vinzi *Gazeta sporturilor* în fața chioșcului, că chem sergentul, m-auzi?

Lui Gică nu de asta îi ardea. Ce să știe prostul de bătrân? De când puseseră luleaua asta de tablă și cristalul în drumul trecătorilor un vis avea: să apuce să doarmă măcar o noapte în mirosul scump de tutun de Macedonia al chioșcului. Ar fi păzit țigările, nu s-ar fi atins de nimic, numai să poată să se scoale dimineața între pachetele argintii de țiplă, între trabucele uscate, ambalate cu grijă, care umpleau Grivița cu izul lor prețios.

După asta, vânzătorul de ziare se întorcea câțiva pași înapoi. Nu putea să-l ierte pe pălărier! Magazinul „La Balon“ avea o ușiță cam prăbușită și, în umbra ei, pândea negustorul. Zgârcitul de oltean se lupta de luni de zile cu Gică. Acesta îl întreba în fiecare dimineață cu o răbdare care-l scotea din sărite:

– Un abonament la *Universu'*, domn' Marin?

Pălărierul să n-audă:

– Eu nu fac politică, Gică.

– Nici eu nu fac... Atunci să-ți aduc *Trup și suflet.* Mai vezi și dumneata un buric, o bucată de țâță...

Despre patronul magazinului „La Balon“, toată Grivița vorbea că nu cunoscuse femeia și că fuge de ea ca dracul de tămâie. Negustorii mai vechi îl știau de când venise aici și acoperise un

gang cu tablă, ridicându-și un magazin șubred. Pe vremea aceea avea numai o firmă albă, scrisă cu litere mici. Un zugrav desenase la mijloc o uriașă șapcă de ceferist, de care se împiedica un tren. Marin Bălună era ceaprazar și confecționa uniforme de impiegați. O dată cu trecerea timpului, cineva îi băgase în cap să-și schimbe firma și să-i zică „La Balon". Pălărierul, pentru că între timp își umpluse vitrina și cu pălării de toate culorile, chemase un pictor și, în locul trenului care deraia din pricina șepcii, închipuise un balon zburând printre norii verzi, balon ce avea, în loc de nacelă, o imensă pălărie de paie. Marin Bălună ar fi mâniat pe Dumnezeu dacă ar fi spus după aceea că-i mersese rău. Dimpotrivă, își mărise magazinul, spărgând ușa din fund, trântise încă o tablă deasupra intrării și oricine putea să afle, dacă ar fi citit, că în prăvălia lui „Se călcau cravate, manșete artistice și gulere de domni". Pălărierul vindea uniforme gata pentru Poștă și CFR; țăranii la el găseau o șapcă mai ca lumea, cu tighel de fir de aur, să omoare fetele duminica, iar șefii de stație veniți după treburi la București, dacă ar fi pierdut vreun nasture de la uniformă, aici l-ar fi găsit. Marin Bălună nu se însurase, trăia singur cuc.

Gică nu-l scutea în nici o dimineață. Intra, dădea bună ziua și întreba:

– Să-ți fac un abonament, domne' Marine?

Pălărierul se ruga de el:

– Lasă-mă, Gică, azi, nici safteaua n-am făcut-o. Vrei să-mi meargă rău?

– Un abonament la *Ziarul științelor,* atunci; dai un pol și plec. Gică din ce să trăiască, hau-hau?

Olteanul își dădea seama că nu scapă de el decât cu o vorbă bună:

– Mă, tu nu vezi, mă, că sunt sărac? Cine-și mai face vara șapcă?

Vânzătorul de ziare își așeza pe tejghea cartonul legat cu o curea plesnită și fluiera a pagubă:

– Lasă, domne Marine, nu te vait eu pe dumneata!

Se uita în vitrina plină de praf, nu era zi să nu prefire printre degetele lui murdare nasturii strălucitori de aluminiu sau de bronz din cutiile așezate acolo, la vedere.

– Du-te, omule, cu Dumnezeu și-ți vinde ziarele tale, că te-așteaptă negustorii...

Vagabondul se uita la roțile cu aripi încrustate în metal ale uniformelor de ceferiști și spunea ca și când i-ar fi plăcut foarte mult ceea ce vedea:

– Frumos... Cât m-ar costa, adică pe mine, domne' Marine, o uniformă din asta?

Olteanul, cunoscându-și clientul, îl liniștea, bătându-l pe umeri:

– La ce-ți trebuie ție uniformă, Gică?

– Uite că-mi trebuie, na!...

De fapt, Împăratului Griviței îi plăceau manechinele țepene îmbrăcate în haine albastre de poștaș, cu genți galbene de piele pe șold și gândea că nu i-ar strica să știe că o dată cu venirea toamnei, are cu ce să se îmbrace. Când se uita în oglinda negustorului, îl apuca mila. Își vedea picioarele desculțe, cu pielea crăpată, cămașa murdară, nespălată cu săptămânile, pentru că nu purta decât cămăși de căpătat, peticite și vechi, lepădate de nevestele negustorilor, cărora li se făcea milă de el și-i făceau pomană pentru sufletul morților, pantalonii sparți în genunchi și când termina să-și plângă singur de milă, îl lua din scurt pe negustor:

– Faci, domne' Marine, un abonament?

– Nu fac, Gică, n-am bani!

Prostovanul scotea o revistă proaspătă din teancul lui.

– Ia te uită, ia ce femei!

Olteanul privea afară.

– Ce-mi trebuie mie poze? se mira el, rușinat puțin.

– Te mai uiți și dumneata, că ești singur. Cu cinci lei ai un tablou în casă. Scoți foarfecele, iei două pioneze, le înfigi în perete, ia uite la asta, trup și suflet, că bine i-a mai zis...

Nu-l îndupleca pe pălărier:

– Atunci măcar un ziar ia-mi, domne' Marine. Moare Gică de foame, hau-hau...

– Nu mori tu de foame, ehei! Așa negustor ca tine aș vrea să fiu eu...

– Nu mai spune!

– Păi, da. Capital, nu. Impozit, nu. Parcă ce faci toată ziua? Ziarele le cumperi pe datorie. Le vinzi, bine; nu le vinzi, iară bine, ți le ia înapoi, ce-ți rămâne ție e altă poveste...

– Atâtea bube să ai dumneata unde știu eu, cât îmi rămâne mie? se înfuria vagabondul.

Marin Bălună, gata să creadă în orice blestem, se speria.

– De ce-mi zici, Gică, așa?

Prostovanul îi privea fața uscată de om adunător, ochii mici și verzi, cămașa cu mânecile suflecate și pantalonii necălcați, de om singur.

– Păi dacă dumneata nu poți să dai trei lei pentru ziar și-mi mai spui mie că sunt pricopsit, mai mare rușinea!

– N-am, Gică, bani, că ți-aș da. Eu ziare nu citesc că mă prostesc, politică nu fac. Ce-mi trebuie? Lasă-i pe alții, pe alde Dumitru Domnișor, pe Herghelegiu, eu cu dugheana mea... Impozitu' și-atât!

Văzând de fiecare dată că n-are încotro, Gică își strângea ziarele, punea nasturii la loc în vitrina plină de praf și mai cerea ceva:

– Da' o pălărie mai veche, nu-mi dai, că vine mâine-poimâine amărâta asta de iarnă și n-are Gică ce pune-n cap, hau-hau...

Marin Bălună își frângea mâinile a neputință:

– N-am, băiatule, când oi avea, la tine o să mă gândesc întâi, să știi.

Asta o auzea vânzătorul de ziare de mulți ani și n-o mai credea. Se scărpina în cap, scuipa în palme și-i spunea:

– Apăi de! De la dumneata, domne' Marine, nu poate să ia omu' nici un căcat de muscă! M-am dus...

Și cum ieșea în văpaia soarelui începea să strige cât îl ținea gura:

– Moarte negustorilor! Trăiască cine știu eu cu mama lui...

Stămbarii își lăsau perdelele de pânză tărcată deasupra vitrinelor. Nici nu prea aveau multă treabă dimineața și-și uitau nevestele lângă tejghele, așezându-se pe scăunele, afară, în prag, căscând leneș la căldura plăcută, strigându-se tare unul pe altul:

– Cum merge? Cum merge?

– Mersi, prost! Criza o să ne mănânce capul...

Alții, până se tocmea prostovanul cu pălărierul, ungeau clanțele cu gaz, mai băteau câte un cui într-un raft crăpat sau prăbușit, scuturau baloturile de stofă ieșită la soare sau își dregeau tejghelele. Gică-Hau-hau se lăsa așteptat. Cine nu-l auzise dimineața, când trecea să-și ridice ziarele, credea că n-o să-l mai vadă în ziua aceea.

Iotici, croitorul, îl întreba pe vecinul său, Haim:

– Ce-i facem cu bețivul ăla, o fi căzut în vreo pivniță și nu mai avem ziare.

Stămbarul, un bărbat trecut, slab, cu o față palidă, numai crețuri, zâmbea ușurel și întreba cu șiretenie:

– Și ce treabă ai dumneata cu ziarele?

Sârbul, om bătrân și el, cu un cap rotund, fără păr, semănând cu o bilă de fildeș, își așeza palmele pe genunchi, așa cum stătea pe scaunul cu spate și se supăra:

– Cum ce să am cu ziarele? Ce, eu trăiesc ca dumneata în lună? Pe voi, ovreii asta o să vă mănânce, lipsa de interes...

Domnul Haim râdea încet, cu glas pițigăiat, abia auzit:

– N-avea dumneata grijă de asta, ehei, noi am trecut prin multe, nu ca sârbii dumitale...

– Ce vrei să spui de sârbi? se înfuria croitorul. Nu ți-or place sârbii?

Domnul Haim, obosit puțin, cam nedumerit pentru că vârsta îl făcea să nu mai ațipească decât foarte târziu, îi răspundea cu aceeași voce înceată, abia auzită:

– Ce să am cu ei? Îmi place, popor vrednic, ca orice popor...

Mai îmblânzit, domnul Iotici mormăia:

– Las' dumneata că sunt toate popoarele așa. Numai noi, sârbii, am făcut revoluții. Alții: niște mămăligi. Mai bine, dacă mă iubești, hai să facem o partidă.

Domnul Haim, văduv, se uita în prăvălia întunecoasă mirosind a stofă veche, măsura Grivița cât era de mare și întreba:

– Și dacă vine un mușteriu?

– Nu vine nici un mușteriu, cine să vină?

Stămbarul clătina din cap:

– Te știu de cinsprezece ani și nu te-ai schimbat deloc. S-ar putea spune că am îmbătrânit amândoi. Când e vorba de treburile dumitale sari și-n foc, când e vorba de-ale mele, puțin îți pasă...

– De, fiecare pentru sine – croitor de pâine.

– Bine, facem o partidă, dar să știi că, dacă pică vreun client, te las...

– Mă lași, mă lași... Ce dacă...

– Măcar să pice, fac cinste!

– Bine, bine...

Și, înainte de a se ridica de pe scaunul pe care sta, negustorul mai întreba o dată:

– Dar dumneata n-ai treabă?

– N-am.

Haim clătina din cap, în semn că vecinul nu era om serios:

– Și costumul lui Lică Rădulescu?

– Ce-ți pasă dumitale? se înfuria Iotici.

– Păi l-am auzit aseară cum striga la dumneata că nu i-l termini...

Croitorul dădea din umeri, își așeza mai bine ochelarii cu ramă ieftină de metal și spunea:

– La mine fără trei probe nu dau drumul unui costum. O fi el artist, joacă la Marconi pe scenă, dar meseria-i meserie...

– Îl ții pe om de patru săptămâni, i s-o fi urât...

Iotici se supăra de-a binelea.

– Ia ascultă, domnu' Haim... (când îi spunea așa, stămbarul știa că l-a supărat rău pe sârb), ia ascultă, continua croitorul, înecându-se de furie, eu mă bag în treburile dumitale? Te întreb cât vinzi stamba, te întreb cine ți-a cumpărat șifonul ăla ars de nu l-aș fi luat nici de pomană, m-am vârât eu în comerțul dumitale vreodată? Am tras eu de mânecă pe vreun bleg de țăran să-i suflu la ureche că barchet mai prost ca al dumitale n-are să găsească în toată România Mare? Ia spune-mi? Eu te-am rugat să joci o partidă de șah cu mine, asta te-am rugat. Nu vrei, prăvălia dumitale, treaba mea, eu ziua bună nu-ți mai dau.

Domnul Haim își lăsa scăunelul de piele cu trei picioare și se întorcea după o clipă cu o tablă de șah, cam veche și ruptă în colțuri, ținând sub braț o cutie lustruită în care se aflau regii, caii, nebunii și pionii.

– Haide, haide, n-o lua și dumneata așa. Văd eu că te-am supărat. Ovreiul are o vorbă...

– Puțin îmi pasă de vorba ovreiului dumitale, făcea sârbul îmbufnat și căra și el din dugheana sa o măsuță mică, punând-o între amândoi.

Haim întindea tabla de șah. Pe lângă ei treceau ceferiștii, mulțimea grăbită, privindu-i mirați. Ce le păsa? Nu mai simțeau căldura, nu mai simțeau nimic, muți amândoi, cu ochii în pământ, până când îi trezea strigătul îndepărtat al lui Gică-Hau-hau:

– Ai să mori! Ai să mori!

Glasul nebunului acoperea larma camioanelor și a tramvaielor. Trecătorii se uitau în susul Griviței, nu-l vedeau. Vânzătorul de ziare era abia în fața magazinului universal „Curcubeul", bătând în obloane:

– Ia catastrofa, catastrofa!

Iotici, fericit că-l ținea pe ovrei în șah, ridica ochii, uitându-se peste drum la „Roata lumii", unde un băiat de prăvălie stropea asfaltul încins. Până să ajungă la ei, Gică trecea pe la

fierăria „La Omul de fier“ a lui Niculaie Curcuman. Acesta își trimitea vânzătorii afară să-i aducă ziarele de dimineață:

– Ia vedeți, mă, că sosește Gică, să nu treacă și să mă uite!

Grija asta degeaba o avea, pentru că vagabondul n-ar fi pierdut un asemenea mușteriu nici în ruptul capului. Până una, alta, lipăia ușurel-ușurel pe pietrele Griviței, cu ochii în galantare. Când ajungea în fața halei înalte și reci, în care găseai orice: țiglă, tablă de acoperit casele, tuburi de fontă, cuie, chingi, dreve, șine pentru beton armat, clanțe și broaște Gică amenința cu pumnul spre prăvălia de peste drum a domnului Manole Dulămiță, care ținea magazinul de încălțăminte „La pantoful american“:

– Ai să mori, ai să mori!

Asta îi făcea plăcere lui Niculaie Curcuman care se avea cu pantofarul la cuțite, plăcere ce-l costa câțiva lei în plus pe lună, salariul lui Gică.

– Bună dimineața, zicea prostovanul intrând.

– Ce mai e nou? întreba patronul, un bărbat bărbos și subțire, mergând cu un picior cam târâș.

– Ce să fie, coane, criză, criză...

Umbla în pachetul cu ziare, scotea trei-patru foi, le înșira pe geamul casei magazinului și spunea:

– Le-am scris și p-astea-n carnet, vorbă să fie...

Negustorul venea mai în lumină și își arăta obrazul pe care-l bătea cu două degete:

– Se poate, Gică? Uite colea...

Domnul Niculaie Curcuman îi plătea la întâi și la cincisprezece, ținând pe o foaie de hârtie socoteala ziarelor cumpărate, nu se bucura de un amărât. În privința asta, Gică n-avea să se plângă. Și până să plece, întreba așa, ca să mai schimbe o vorbă, două:

– Cum merge, jupâne? Când dai faliment?

– Pușchea-ți pe limbă! se speria patronul, superstițios ca orice negustor.

Prostovanul se fericea singur după aceea:

– Nu-i mai bine de mine, coane? Capital, zero lei. Câștig, ce pică, pierderi, canci! Zero intrări, zero ieșiri, ca la Banca Națională, fi-mi-ar mama a dracului, că nu m-a lepădat în vreun canal.

Și pleca însoțit de negustor până la ușă.

– Nu-l ierta pe inimă pestriță! adăuga, din urmă, Niculaie Curcuman.

Inimă pestriță era pantofarul, Manole Dulămiță, care stătea ascuns după tejgheaua lui, ca să-l mai audă pe vagabond strigând. Vânzătorul de ziare nu știa multe lucruri despre cearta celor doi negustori, îi trecuse doar pe la ureche că patronul magazinului „La Omul de fier" îi împrumutase o sumă de bani celuilalt și că nu o mai căpătase înapoi decât după judecăți care duraseră ani de zile. Așa că pentru câțiva lei primiți se oprea în fața vitrinei magazinului de încălțăminte, tușea de două ori ca să-și dreagă glasul și striga din răsputeri:

– Moarte pomanagiilor!

Pantofarul tăcea mâlc în spatele tejghelelor. Încercase să-l sperie de câteva ori, chemase sergenții, aceștia nu avuseseră ce-i face lui Gică. El dădea din umeri și se mira:

– Ce i-am zis eu, fraților? Cine se simte cu musca pe căciulă n-are decât. Îmi fac meseria. Trebuie să vând ziarele? Trebuie! Atunci? Strig.

Așa că, om cu scaun la cap, domnul Manole Dulămiță tăcea chitic, văzându-și de mușteriii lui, până trecea vagabondul.

Și, cu ajutorul lui Dumnezeu, după ce se mai zgâia la vitrine, Gică ajungea în fața stămbăriei. Întâi îi dădea lui Haim *Dimineața* împăturind bine ziarul, pe urmă scotea mai de la mijloc, dintre cartoane, *Universul* pentru croitorul de alături.

– Ce minciuni mai scrie în ziarul tău? întreba veninos domnul Iotici de față cu Gică.

Stămbarul clătina din capul bătrân și mârâia mai mult pentru sine:

– Ce scrie și-n *Universul* dumitale, parcă nu știi...

Domnul Haim avea în privința asta teoria lui. Câteodată, când pe Iotici îl mânca limba, spunea:

– După mine, ăștia sunt înțeleși. Se ceartă la ziar numai de dragul nostru, să ne facă să cumpărăm foile astea. Își aruncă unii în spatele altora păcatele fiecăruia. Unul zice: Stelian Popescu al dumitale, că de-aia nu merg bine lucrurile în România, pentru că de vină sunt ovreii, ceilalți uite: negru pe alb, arată câte milioane fură șmecherii de la Ministerul de Război. Dumnezeu să-i mai înțeleagă! Dar ce, parcă pentru dumneata e mai bine, că nu e! Așa să fiu eu sănătos, domnu' Iotici, cât nu s-au înțeles ăștia pe spinarea noastră! Păi dacă le-ar arde de dreptate și-ar dori să prosperi dumneata și eu, și altul, altfel ar arăta țara asta...

Sârbul tăcea mâlc. Gândea și el la fel, dar nu i-ar fi dat dreptate stămbarului, să-l vadă mort. Se mulțumea doar să spună cu subînțeles:

– Adică, după dumneata, cum ar trebui să fie?

Și fiecare știa unde bate celălalt. În câteva rânduri, Iotici îi spuse pe șleau domnului Haim:

– Gândești ca băiatul dumitale, care e socialist, asta e!

Stămbarul îi răspundea de fiecare dată:

– Ba să mă ierți dumneata, aș fi într-o ureche dacă aș gândi ca fii-miu... Păi el vrea să vadă distrus comerțul, ori eu, fără comerț, pot să-mi zic: la revedere, Haim, s-a terminat cu tine...

Gică îi lăsa să se certe, întrebându-i într-o doară:

– Da' de plătit, când îmi plătiți?

Iotici se făcea că n-aude.

– O să-ți plătim noi, murmura leneș domnul Haim.

– Când? Ce, mie îmi dă cineva ziarele de pomană, nu?

Sârbul nu se supăra:

– Ia mână mai încolo și lasă-ne în pace.

Cine știe ce sume de bani nu-i datorau prostovanului, așa că se certau mai mult ca să mai știe unul de altul. Gică dădea

din umeri, se jura că a doua zi n-o să le mai aducă foile și spunea scuipând a pagubă:

– Așa negustori ca dumneavoastră, mai bine lipsă! Negustori de pui de cloșcă.

Iotici ridica o privire acră și tăcea câtva timp, încheind mai mult pentru el:

– S-a obrăznicit și ăsta!

După aceea, vânzătorul de ziare ajungea în fața prăvăliei domnișoarei Aurica Cârlan, magazinul de îmbrăcat mirese „La Șicul Elegant“, o dugheană cu trei trepte mâncate, așezată în fața bisericii Sfântul Mihail. Gică se uita mai întâi în vitrina prăfuită, unde dormeau căței împăiați și simțea prin ușa deschisă mirosul de lucru vechi dinăuntru. Căuta în maldărul de ziare revista *Magazinul Ilustrat* și striga de afară:

– Domnișoară, domnișoară... Unde ești, domnișoară?

Îi lăsa gazeta *Căsătorii* care apărea zilnic și *Magazinul*, număra leii primiți și ieșea afară.

În fața peroanelor de la clasa a III-a se amesteca între sergenții cu chipie și șepci opriți în fața fotografului, domnul Nae Stambuliu, care avea un cal de carton, ridicat în două picioare. Dacă vârai capul într-o deschizătură rotundă, după cinci minute puteai să arăți cui vreai cum îți stă călare pe Ducipal. Decorul îl costase o mulțime de bani pe fotograf, dar cu trecerea timpului și-i scotea înapoi, pentru că nu exista gradat în trecere prin București care să scape ocazia de a trimite acasă, la ibovnice, un carton ce-l înfățișa pe un armăsar fioros, cu ochii bulbucați, în două picioare, cele din spate, ce-i drept, mai scurte (dar asta era vina pictorului), și cu chipiu de general de roșiori, cu pampon alb, copie garantată obținută pentru suma de nimic, de zece lei, bani luați la iuțeală și vârâți în buzunar încă înainte de predarea pozei, pentru preîntâmpinarea oricărui refuz.

– Ia portretul, portretul! striga fotograful, privind forfota călătorilor de pe treptele gării. Ia portretul artistic! Domnilor (aici glasul lui Nae Stambuliu se înmuia), pentru suma

minimă de zece lei, oricine poate să aibă o frumoasă amintire din București. Poftiți! Portretul! Portretul artistic!

Plutonierii se îmbulzeau în fața trepiedului, priveau calul și trupul generalului de carton, cu o deschizătură pentru cap și ascultau îndemnurile fotografului:

– Poftiți, domnilor ofițeri, poftiți, dacă vreți să aveți o splendidă amintire din manejul roșiorilor de la Malmaison. Numai cu zece lei, zece lei o frumoasă amintire ostășească. Poftiți, domnilor ofițeri, la bătrânul militar, Nae Stambuliu. Poză la minut. Zece lei, zece lei!

Sergenții se căutau prin buzunare, își scoteau chipiele și vârau capul în deschizătura decorului. Fotograful își potrivea aparatul și, când credea că poate să apese pe butonul declanșatorului, striga:

– Acum, vă rog! Zâmbiți ca să ieșiți frumos!

După aceea deschidea niște cutii de tablă cu nitrat de argint, spăla cartoanele în câteva ape, fotografia negativul o dată după ce lipea poza pe un suport de lemn și cât ai zice *Tatăl nostru*, majurii aveau pozele în buzunar, plecând mulțumiți.

Gică se uita la comedia asta. Soarele îl ostenea. Simțea foamea cum îi roade stomacul. Alături, pe trotuarul încins, dormitau lustragiii și câțiva șmecheri întindeau cărțile pe asfaltul înmuiat:

– Apropie! apropie! Fiecare cu norocul lui! Dintr-un pol, doi. Cine încearcă? Dintr-un leu, doi, din zece – douăzeci...

Cădea și câte un prost. Se uita la cărțile măsluite și într-un sfert de ceas rămânea fără o sută. Cine avea noroc scăpa cu pierderi mai puține.

Peste drum cânta caterinca unui nevoiaș care se văita cât îl ținea gura:

– Planeta, ia planeta, norocoasa, planeta!

Țăranii se strângeau, ciucure. Se uitau la șoricelul alb care trăgea mustăcind planetele, ascultau muzica tristă a armoniului învârtit cu manivela și se mirau când aflau că au să trăiască 84

de ani și-or să aibă 5 copii. Câte o fată mai tânără își pierdea hanțele strânse într-o boccea, pentru că, uluită, cu ochii la botul șoricelului ce nu greșea niciodată la scoaterea planetelor, nu băga de seamă când era jefuită de pungașii aflați împrejur.

Pe calea negustorilor începea să cadă câte un oblon. Fierul zuruia și zgomotul lui se auzea până departe. Deasupra gării plutea un abur negru de fum de locomotivă. Trunchiurile salcâmilor Griviței trosneau de căldură. Frunzele se răsuceau ofilite, îngălbenindu-se pretimpuriu. Gura gării se golea dintr-o dată. Pe caprele trăsurilor moțăiau birjarii. Copiii hamalilor veniți cu mâncarea de prânz a părinților în sufertașe, le atârnau de biciuști poște, niște bucăți de hârtie veche cărora le dădeau foc. Caii se speriau simțind mirosul de fum și începeau să bată din copite. Birjarii tresăreau și începeau să înjure spre hazul oltenilor, proaspăt bărbieriți, tunși și dichisiți, care-și numărau banii câștigați în căruțele lor golite de pepeni.

Măturătorii treceau a doua oară cu târnurile de nuiele să strângă murdăria lăsată, drăcuind în gura mare. Numai în față, la „Dorul vinului", pe trotuar, mai beau câțiva mușterii, bere la halbă, stând sub o perdea portocalie, găurită pe alocuri. Câte un lustragiu mai tânăr, nedoborât încă de somn, bătea din când în când, fără convingere, cu periile în scăunelul lui:

– Lustru, lustru! Doi lei, domnilor!

Vitrinele prăvăliilor rămâneau oarbe până pe la 4. Domnul Marin Bălună pleca în piața Matache Măcelaru, la un birt popular, să ia o ciorbă de burtă și o tuslama regală, cu un pahar de sifon. Frizerul, Sandu Adam, își lăsa ajutoarele în prăvălie și dădea o fugă până la „Socoteala subțire", unde mânca în fiecare zi. Cerea o țuică mare de prune înainte, sorbea o ciorbă acră și mânca apoi o friptură cu sos, bând o halbă rece, numai spumă, și după o jumătate de ceas era înapoi, clănțănind mai departe din foarfecele lui.

Iotici și Haim închideau prăvăliile mai devreme. Croitorul mânca împreună cu ucenicul, un băiat palid, slab, numai bube

pe față, în atelierul întunecos, pe mesele de lucru de pe care nevasta lui lua hainele abia însăilate, pigălite cu acul, așezându-le pe spătarele scaunelor din jur. Perete în perete cu el, stămbarul îl aștepta pe fiu-său, Samuel, anticarul, care ținea o dugheană lângă cinematograful Model, înghesuind în niște rafturi prăfuite sute de hârțoage și vânzându-le pe un preț de nimic.

Când și fotograful își lua trepiedul în spinare și intra în *atelierul* lui, o magazie de scânduri, acoperită cu carton presat, unde ploua toamna ca afară, Gică-Hau-hau înțelegea că a venit timpul să se ducă la „Roata lumii" și să-și ceară tainul.

Ceasul bătea 3. Soarele ardea puternic și perdelele groase lăsate peste vitrinele magazinelor sfârâiau de căldură. Rar mai trecea câte un găzar cu garnițele goale. Negustorii de vinete, niște săraci nebărbieriți, stăteau pe trotuare, la umbră, bâzâiți de muște. Umbla sacaua primăriei și uda Grivița. Copii desculți alergau în urma tulumbei să facă baie pe gratis, urlând de plăcere. Dinspre mahalale soseau țigăncile cu porumb fiert în copăi, strigând cu lene:

– Ia porumbielu' cald! Frige! Frige!

Peste geamurile negustorilor se lăsau perdelele negre.

Gică ocolea ce ocolea prăvălia lui Dumitru Domnișor, să nu dea cumva cu ochii de fratele acestuia, Vasile, sau de bătrâna mamă a patronilor, care-l punea totdeauna pe goană și, când nu mai putea de foame, intra de-a dreptul în cârciumă. Jos, bodega era goală. Un băiat tuns numărul zero, cu șorț albastru dinainte stropea cu o halbă plină cu apă podelele negre, unse cu gaz, și la casă moțăia nevasta negustorului: Domnica. Prostovanul se strecura printr-o curte îngustă ce ducea până la bucătăria restaurantului și, o dată aflat între femeile de serviciu, îi venea glasul la loc.

– Poftă bună! Poftă bună! le ura el bucătăreselor.

Stan, oberul chelnerilor, se uita urât la el și îl întreba de fiecare dată:

– Iar ai venit?

Femeile, cam nepieptănate, îmbrăcate în halate albe, pătate de grăsime pe la poale, lăsau farfuriile și căutau prin fundul oalelor.

Îl certau că a picat târziu și vagabondul chelălăia milog:

– Ce să fac? Dacă viu mai devreme dă jupânu' de mine și nu mai mănâncă Gică, hau-hau...

Vânzătorul de ziare avea în glas o umilință ce întrista. Se uita pe furiș, cu invidie, la șeful chelnerilor, servit de bucătărese ca un patron, adică dându-i-se șervețel de hârtie, două farfurii: una pentru supă, alta pentru felul doi, linguriță pentru compot și tacâm complet, plus un pahar de vin din cel mai bun.

Femeile, după ce căutau prin cratițe, îi întindeau și lui o farfurie pe fundul căreia aruncaseră o rămășiță de sos și câteva bucățele de zgârci. Gică zicea bogdaproste. Mânca repede, cu ochii la ușă, să nu fie găsit de coana mare, mama Domnișorilor, în bucătărie. Când termina, mai fura, fără să fie văzut, dintr-un coș de paie, câteva bucăți de pâine, și o lua din loc, după ce mulțumea.

Ajuns iar în Grivița, își căuta un loc umbros unde să se întindă nițel. Cum ieșeai din gura gării, pe lângă magazinul domnișoarei Aurica se deschideau câteva străzi cu copaci stufoși, spre care trăgeau, în ceasurile astea de toropeală, și birjarii. Sub pomi, pe pământul gol, creștea o iarbă pitică. Vagabondul se făcea ghem, își așeza sub el pachetul de ziare rămase și, după ce se uita puțin în sus, la cerul albastru, abia văzut printre frunzele prăfuite ale castanilor, adormea.

Îl trezea larma Griviței deșteptate de la 5 și strigătele vânzătorilor de ziare, care aduceau ediția de după-masă.

– *Tempo! Tempo!* Speciala, speciala!

Aproape 20 de puști năvăleau spre prăvăliile atunci deschise cu foile proaspete în mână. Gică pândea pe câte unul, înghesuindu-l în zidul bisericii Sfântul Mihail.

– Stai așa, țângăule! Dă-mi și mie 15 foi!

Copiii îl cunoșteau. Scoteau ziarele cerute, primeau banii, preț de cost, fără câștig, și plecau mai departe, după ce-i smulgeau făgăduiala că a doua zi vor scăpa de vama lui. Câte unul încerca să-l tragă pe sfoară, fără să reușească.

– Nea Gică, mi-ai luat și ieri porția!

– Nu se-nghite, las' că te știu eu! Ieri am luat de la tunsu' ăla de are bube-n cap. Dă ziarele că mătur trotalul cu tine...

Când termina cu treaba asta, Gică o lua agale spre cinematograful Lia, aflat în fața podului Basarab, pe la dughenele împuțite ale negustorilor mai săraci. Aici găseai altă lume.

Strada largă, cu caldarâmul spart pe alocuri, se umplea de ceferiști atunci ieșiți de la muncă, cu fețe negre de cărbune și haine lustruite. Prin mijlocul Griviței treceau în goană camioane cu lemne și mașini încărcate cu precupeți. În urma lor, zdroncăneau în căruțe convoaiele de țigani șătrari. Sub rogojinile sparte dormeau copii și femei despuiate. Câte un bulibașe oprea la vreo răscruce și se apuca să vândă cât apuca, să nu-l dibuie sergenții, borcane albastre de sticlă, ulcele și farfurii de lut, linguri de lemn cu desene roșii, făcute cu fierul ars, cazane de aramă pentru fiert rufele, vătraie și grătare lucrate de mâini dibace. Țiganii aveau părul uns cu grăsime. Hamalii se fereau de ei să nu le ia păduchii. Șătrarii băteau în tingiri și chemau lumea. Nevestele pline de salbe, cu filipi de aur la gât și cercei, dădeau să sugă copiilor, scoțându-și țâțele afară spre hazul golanilor, care nu cumpărau nimic. Începea tocmeala. Negustorii, speriați că rămân fără mușterii, chemau sergenții, și căruțele țiganilor porneau pe neașteptate, cu un zgomot mare, însoțite de țipetele cumpărătorilor. Nomazii băteau caii să-i deșele și pietrele Griviței scoteau scântei. O dată alungați, femeile din jur îi blestemau pe negustori și se trăgeau pe trotuare, unde se aflau vânzătorii de limonadă, niște băieți tineri, cu scufii albe de pânză pe frunte, ocrotiți de soare sub perdele de sac, colorate. Nevestele cereau câte un pahar de sifon și așteptau să li se umple paharele, privind pompele de aluminiu strălucitor

și robinetele de nichel din care țâșnea sifonul rece. Plăteau și plecau mai departe. Cursele de la Pitești și de la Găiești descărcau pe negustorii de păsări, niște bărbați cât bolțile de biserică, grași, nădușiți, osteniți de atâta drum. Câțiva băieți fără căpătâi se suiau pe scările de fier ale autobuzelor și descărcau papornițele de sfoară, în care cotcodăceau orătănii de toate soiurile. Calea negustorilor răsuna de strigătele gâștelor, atunci aduse, pline de praf, moarte de sete, gata-gata să dea ortul popii până se îndurau femeile negustorilor să le toarne câte o sticlă de apă drept în ciocul galben, udându-le penele curate. Se apropiau și pungașii puși pe chilipir, căruțașii urduroși, cerșetorii și oamenii fără căpătâi, gata să se atingă de ce s-ar fi găsit. Precupeții, sosiți cu neveste, așteptau cu ochii pe papornițe, le numărau de câte trei ori, dădeau bacșiș șoferilor care-i aduseseră și se tocmeau pentru camioane. Trotuarele se umpleau de găinaț și mulțimea ocolea locul. Câteva muieri bătrâne vindeau semințe sau bucăți de dovleac cald celor ce mai aveau de așteptat. Picau și țigăncile, își târau albiile cu porumb fiert și trăgeau scutecele de pânză de deasupra, umplând Grivița de miros.

Cei cu bani trăgeau spre gară, către bodegi. Săracii rămâneau să bea limonadă de 2 lei și să-și care cu spinarea marfa spre piața cea mai apropiată, cea din Buzești, la Matache Măcelaru. Cei care adunaseră porci îi împiedicau cu frânghii scurte, trăgând de ei, să nu-i scape. Se arătau alți negustori: măcelarii. Aceștia ofereau un preț, începea o tocmeală aprigă, cine nu băga de seamă se trezea jefuit.

Când terminau cu negustoritul, precupeții se îndreptau spre dughenele din apropiere, câteva prăvălii joase, cu streșini de tablă ruginită, fără firme, numai cu galantare murdare. Aici se găseau cojocăriile în care vara nu intra mai nimeni. Vitrinele lor erau goale ca și când ar fi bătut vântul. Femeile se uitau în geamurile ceasornicăriilor ascultând bătaia jumătăților de oră a pendulelor în reparație, așezate fiecare cu limbile la alte cifre. Mai sus se aflau hăinăriile în fața cărora spânzurau costume

ieftine, cam necălcate și țepene. Vânzătorii le trăgeau de mânecă, lăudându-și marfa. Bărbații își luau bocanci cu ținte sau potcoave pentru caii de acasă. Muierile se opreau în fața cofetăriilor pline cu acadele de fistic. Unele cumpărau lumânări de la prăvăliașii cu prescuri de ceară pentru pomenile de 9 luni, niște bastoane de un metru, cât cârjele de mitropolit; altele, buchete de flori artificiale pentru cununii. Cine nimerea în dughenele stămbarilor, în magazinele lor joase și strâmte, luminate cu lămpi de carbid sau cu becuri chioare de 20 de lumini, sta și se uita cam un sfert de ceas la galantarele în care se aflau valuri de pânză prinse cu pioneze în formă de raze. Găseai aici ce-ți dorea inima: mătăsuri lucioase, baticuri ieftine cu desene orientale, haine, pantofi, ace de cap, cămăși în toate nuanțele, destrămate prin locuri nevăzute, albe, crem, albastre, gri, verzui ca iarba, cenușii, să țină la tăvăleală, izmene lungi cu nojițe, scurte ca de damă, cu elastic sau fără, bretele, ciorapi, sandale de pânză, sutiene și cămăși de noapte, centuri pentru burțile mai mari, pelerine de ploaie și chiar paltoane, puse mai la dos pentru că vara nu trebuiau nimănui.

Bărbații mai împătimiți căutau rachiuri tari de 50 de grade, colorate cu băcan, cafea pentru neveste, dacă erau cucoane acasă la ele și nu-i însoțeau pe negustorii din provincie, cafea străină cu bobul mare, mirosind frumos, rahat cu nuci la mijloc, portocale învelite în foiță roz sau plăcintă, atunci scoasă din cuptor de către niște simigii greci, cu prăvăliile în drum.

Stămbarii strigau să-ți ia auzul:

– Ia america, america, cinșpe lei metru', ia șifonul, marchizetul, doamnelor, ieftin, desfacerea, desfacerea! Madipolon, serj, crepdeșin, desfacerea, desfacerea...

Gică lăsa dughenele în urmă, trecea pe la tutungii, le spunea bună ziua, își cerea tainul zilnic de țigări: de la unul două Carpați crăpate, de la altul o Națională, mai un pachet de tutun de 5 lei, cel mai ieftin, să-ți acrească sufletul, își făcea cum spunea chiar el: porția. După asta se întorcea la precupeți, le vindea ediția

de după-amiază a ziarului *Tempo* și când termina foile, pentru că n-avea prea multe, liniștit, se așeza pe treptele cinematografului Lia, privind pozele lucioase din vitrină. Lângă el, vagabonzii mâncau semințe, scuipând cojile pe trotuar. Ușile intrării se deschideau și se închideau cu un scârțâit supărător. Trecea câte un cunoscut, îl vedea pe prostovan lenevind și-l întreba:

– Ce faci, Gică, aici?

– Dau la pește, hau-hau... răspundea el cam fără chef.

Alături, pe trotuar, o țigancă cocea pe tablă porumb. Floricelele se desfăceau ca liliacul. Mirosul lor îl ațâța pe Împărat.

– Dă și mie, fa, o șapcă din astea, făcea Gică și-și scotea zdreanța din cap.

– Ai bani? întreba femeia tânără și deocheată.

– Da' fără bani nu merge?

– Nu merge!

– E-te-a dracului!

– Să nu mă dai dracului că-l chem pe-al meu...

– Fugi, cioară, d-aici! Haide, nu mai fă pe nebuna și pune lu' Gică două pahare de floricele, că-i e foame, hau-hau...

Femeia, surdă.

Împăratul o ocolea cu șapca în mână.

– Uliu că oacheșă mai ești...

– !!

– Ca noaptea...

– !!

– Mă, guriță, pune-i mă lu' Gică două floricele...

– Dă benga-n tine, vagabondule, dacă nu mă lași în pace! striga țiganca.

Începea să se strângă lumea în jur. Lui Gică nu-i păsa.

– Să te faci galbină ca turta de ceară! îi ura Împăratul.

– Ba pe tine să te văd la cimitir la Sfânta Vineri, cu cruce la cap, să-ți cânte popa! Ia uitați-vă, oameni buni, cum nu mă lasă ăsta în pace!

Câte unul se mai amesteca:

– Ce-ai, mă, cu femeia?

– Da' tu ce te bagi? Oi fi de la poliție?

– Lasă muierea-n pace...

– O, că nu-i fac nimic!

Țiganca striga la cineva peste umăr:

– Mă, ia vin, că nu mă lasă unu'!

Gică știa că-i groasă, că dacă te iei de țigani mai ai chilipirul să te alegi și cu un cuțit în burtă. Așa că până să vină acela se înfigea în fața sobiței pe care se coceau boabele de porumb, smulgea o mână bună de floricele, le vâra în buzunar și, până să se trezească țiganca, scotea din geanta de piele în care aduna mărunțișul pentru ziare, o labă neagră de iepure, retezată, pe care o arăta negustoresei:

– Na, șoșoiul, na!

Țiganca scuipa și se speria. Să n-arăți unui tuciuriu labă de iepure că te spurcă.

Și cât ai clipi, Împăratul o și ștergea în mulțime.

Se făcea de 6. Atelierul, Grivița se umplea de ceferiști. Veneau cu tramvaiele sau pe jos, bălăbănindu-și sufertașele goale. Slabi, înalți, negri, montatorii se opreau la vreo bodegă să-și ia țuica lor, în fața căreia întârziau un sfert de ceas. Cei mai mulți, dacă era zi de leafă, erau însoțiți de copii și de femei. Intrau în magazine să-și cumpere sandale sau cămăși și după ce târguiau, beau câte o bere, în față, la „Dreptate", unde țapul costa mai ieftin. Gică îi cunoștea pe toți, pe nume. Locuiau în mahalalele din jur, spre Cuțarida, spre Filantropia, unde întorcea tramvaiul, peste podul Grand, în niște uliți sparte, pline de apă, vara și iarna, necanalizate, sau pe Barbu Lăutarul, o stradă îngustă ce dădea la un depozit de lemne, lângă brutăria unuia Bică-Jumate. Se mai găseau și mai săraci, care-și cumpăraseră locuri tocmai în Bucureștii-Noi. Acestora le trebuia un ceas până să ajungă în fața Atelierelor, dimineața la 7. Lume muncitoare, necăjită, fără bani, trăind din datorii, cu bucurii puține. Locuiau în odăi de paiantă, prăbușite, cu ferestre oarbe,

acoperite cu carton smolit, câte 7 într-o singură cameră, bolnavi, stingându-se devreme.

Orele treceau una după alta. Peste Grivița cădea amurgul. Se auzeau trenurile de seară venind de la Revizie, lăsând un fum alb deasupra acoperișurilor. Frunzele salcâmilor, uscate de soarele de peste zi, foșneau ușor la bătaia unui vânt părelnic. Strada se golea. Oltenii cu cobilițele lipăiau desculți prin praf. Fluierau încet, privindu-și roșiile terciuite, rămase în coșuri de nuiele, împletite. Erau nemâncați, dar nu s-ar fi atins de capital. Se duceau la gazdele lor, niște haini de proprietari care-i adăposteau în podurile caselor, câte zece la un loc, să-i umple păduchii. Aveau buzunarele pline de mărunțiș și chimirele îndopate cu poli de hârtie. Nu se uitau nici în dreapta, nici în stânga, osteniți, morți de somn, cu gândul numai la ziua următoare, când trebuiau să se scoale devreme, la 3 sau la 4 noaptea, să nu le-o ia alții înainte, să meargă să târguie tocmai de la Obor ardei grași, zarzavat și mere bătute. Pe lângă ei treceau căruțele goale ale șătrarilor, întorși spre marginile orașului. Căruțașii beți scuipau în poala negustoreselor de semințe. Ele se ridicau în picioare, luau câte un pietroi și le loveau caii. Se iscau certuri, șoferii amețiți puțin de bere făceau revizia motoarelor, turnau apă în carburatoarele încinse de căldura de peste zi și calea negustorilor mirosea în ceasul acela a gaze arse, a motorină, a ulei și a câlți. Se aprindeau becurile vitrinelor, unele galbene, altele argintii, date cu acuarelă, altele verzi sau roșii. Deasupra străzii se ridica praful, un nor apăsător. Claxoanele autobuzelor se auzeau mai stins, vânzătorii intrau în dughene și deasupra tejghelelor se aprindeau lămpile. Negustorii începeau să-și socotească câștigurile.

Gică Hau-hau era ostenit fără să știe de ce. Privea zidurile vechi ale Griviței de pe care se ștergeau urmele galbene ale soarelui și cerul vânăt, spoit cu aburii locomotivelor. Se apropia de sobițele țigăncilor și lua câte un pumn de floricele, fără să spună ceva. Și așa, ronțăind, se îndrepta încet spre gura gării,

să-și facă rondul de seară. Se oprea în fața grătarului lui Bizichie, privea prin geamul bodegii „Ocaua lui Cuza" și aștepta un binevoitor, să-i dea o țuică mare, dacă nu două. Omul lui Pozmagiu întețea focul cu o mătură plimbată deasupra. Cărbunii abia încinși scoteau un fum gros și Gică se învârtea pe lângă grataragiu, ca să capete mai târziu doi mici. Lăsa ziarele sub grătar și cu cartonul în care le învelea începea să facă vânt. Jos, sub vergelele unse cu grăsime, se aprindea mangalul cu o flacără mică. Ajutorii lui Bizichie cărau grămezile de carne tocată și le așezau alături. Vagabondul aducea din prăvălie sticla de amoniac, seul și usturoiul. Cârciumarul știa ce-i trebuie și-i dădea un rachiu să se însuflețească. Cât ai clipi, Gică arunca ciocanul pe gât și, mai înveselit, se uita peste stradă la trecătorii atrași de mirosul grătarului.

– Ia micu', un leu micu', striga pentru plăcerea patronului.

Peste drum, la „Dorul vinului" se dădea cep unui butoi cu bere. Acidul scotea un zgomot mare, ai fi zis că sare Grivița în aer. Femeile treceau mai iute într-o parte, cu frică, iar băieții de prăvălie aruncau cu spumă spre ele.

Lustragiii de sub zidurile Poștei băteau cumplit în scăunelele lor, deși seara nimeni nu-și mai făcea pantofii. Cei mai mulți dintre ei își strângeau cutiile de cremă, periile și cârpele de lustruit, plecând spre casă. Vântul aducea zgomotele trapului birjelor de la peronul de clasa I. Difuzorul de la intrarea cinematografului Marconi spărgea urechile trecătorilor. Se auzeau împușcături și strigăte, voci dulci de femei strânse în brațe, spunând cuvinte de dragoste într-o limbă străină, aspră și ciudată. Firma roșie electrică a hotelului Dinicu se aprindea dintr-o dată și pe trotuare se așterneau umbre sângerii, jucătoare la pâlpâirea tuburilor groase, cât o mână, să se vadă până departe, sub cer, numele proprietarului.

Cădea întâi seara, cu umbrele ei verzi, cu tăcerea și presimțirea nopții ce venea repede. Clădirile bătrâne, cu ziduri mâncate de igrasie, prăbușite pe alocuri, nu se mai vedeau.

Rămâneau numai ochii galbeni ai ferestrelor înalte, cu perdele transparente de marchizet, dincolo de care pândeau femei bătrâne. În odăile negustorilor răsunau gramofoanele. Nevestele își puneau rochiile de casă și începeau să țeasă, spionându-și fiicele, fete mari de-acum, privind prea des spre cârciumile aglomerate, pline de bărbați necunoscuți.

Grivița nu mai semăna. Nu mai era strada puturoasă, plină de gunoaie, cu magazine sărăcăcioase. Vitrinele în care ardeau becuri de o sută de lumini, așezate sub pânze colorate sau sub foițe de crepon, o înfrumusețau. Deasupra caselor curgea un fluviu lăptos de lumină, o galaxie de lămpi mișcătoare. Treceau tramvaiele, scoțând la atingerea cablului gros cu troleul flăcări albastre, feerice, explodând ca artificiile și lăsând pe caldarâm o ploaie de stele incandescente.

Gică mai bea o țuică la „Ocaua lui Cuza", își termina treaba și trecea drumul la „Socoteala subțire". În prăvălia lui Pandele Mitarcă se întorceau fețele de masă pe dos, ca să arate mai curate. Cârciumarul aștepta familiștii să vină la o friptură bună și la un pahar de vin pus din timp la gheață.

Ca să mai râdă, vagabondul nu intra dintr-o dată peste patron, sătul până peste cap de pomanagii, ci se oprea în fața aristonului deasupra căruia șoricelul cel alb al nevoiașului scotea fără să obosească planete. Se uita ce se uita și, când vedea că servitoarele scăpate după târguială plecaseră și nu-și mai lăsau leul pentru prevestirea viitorului, începea să strige în gura mare:

– Care mai scoți o planetă? Care mai scoți o planetă? Uite că ia și doctorul Gică una!

Mulțimea curioasă se apropia. Vânzătorul de ziare se ruga caraghios de șoricel:

– Scoate lui unchiu-tău o planetă de flăcău...

Nevoiașul, bucuros că i se face reclamă, șoptea ceva rozătoarei și aceasta trăgea cu botul său roz o hârtie îngălbenită, pe care Gică o despăturea și începea s-o citească, ca să fie auzit de cei din jur:

Ești născut sub semnul lui Venus. Vei fi fericit și ai noroc în viață. O să trăiești 77 de ani, dacă nu mori la 18. La mijlocul vieții ai să ai un accident din care scapi. Ferește-te de cai și de trăsuri. Ai să te însori și ai să ai 3 copii. Joacă la loterie săptămâna asta 13 și 26. Ești o fire bolnăvicioasă. Nu mânca seara lucruri grele. Dacă vrei să reușești în viață, fă-te ofițer!

Gică se prăpădea de râs în sinea lui, dar nu și-ar fi clintit obrazul, să-l vadă ceilalți, să-i strice treaba nevoiașului. Mușteriii picau grămadă și vagabondul pleca mai departe, strigând de unul singur, să fie auzit de negustori:

– Moarte pomanagiilor! Trăiască cine știu eu și mama lui!

Domnul Vasilică Ionescu de la „Dorul vinului" îl chema ca să știe și dușmanul lui, Pandele Mitarcă:

– Mă, treci să-ți dau de mâncare!

– Să trăiești, coane! mulțumea de departe prostovanul, fără să-l ierte însă pe patronul restaurantului „Socoteala subțire", din prăvălia căruia nu s-ar fi mișcat înainte de a căpăta un rachiu, porția lui, să simtă că trăiește și că s-a mai îmbătat încă o zi din contul cârciumarilor.

Când cădeau obloanele și la negustorii de mărunțișuri, Gică, cu drojdia în cap, trecea piața gării, cam pe două cărări, strigând cu ochii spre geamurile doamnei Elena Domnișor, de la „Roata lumii":

– Ai să mori! Ai să mori!

După câteva minute, când nebunul ostenea, se vedeau zbătându-se perdele sus, la o fereastră, deasupra firmei albastre. Cucoana mare, mai de frică, mai de plictiseală, îi arunca 5 lei și-l ruga:

– Du-te cu Dumnezeu mai departe!

Gică aduna din praf hârtia umezită în palma bătrânei zgârcite și saluta cu șapca:

– Toată considerația!

După aceea, trecea la inspecția hotelurilor. Dădea bună seara cuviincios domnului Drăgulănescu, portarul de la Hotel

Tranzit și, pentru că tot nu prea mai avea ce face, îl întreba într-o doară:

– Ce s-aude? Ce s-aude, domnu' Drăgulănescu?

Portarul, un om posomorât, între două vârste, totdeauna cu privirile într-un ziar, deslușind nu se știe ce știri politice, ridica ochii lui înghețați spre prostovan:

– Ce să se-audă, Gică, toate cum le știi...

Se cunoșteau de ani de zile și vânzătorul de ziare se întrebase încă din clipa când îl văzuse, de ce omul acesta serios nu-și găsise altă meserie decât aceea de portar. Aflase mai pe urmă de la alții că el avea ziua o ocupație foarte serioasă. Ruda scăpătată a unei familii bune, domnul Drăgulănescu pândea în fiecare dimineață, în fața intrării cimitirului Sfânta Vineri, văduvele care veneau la Administrație să cumpere locuri de veci sau numai pe șapte ani, pentru proaspeții răposați și le propunea să ia parte la înmormântări, trecând drept un neam de condiție bună, sosit din provincie cu acest prilej, fiind recomandat celor de față ca avocat, doctor, judecător sau profesor, după cerințe. Și cum se găseau văduve slabe de înger gata să facă din înhumarea soților un prilej de fudulie, pentru ceilalți, domnul Drăgulănescu primea o sumă mică, se prezenta înaintea tuturor la domiciliul răposaților, învăța după fotografii chipul și numele rudelor apropiate, citea unele scrisori și, având ținere de minte, la masa de după întoarcerea de la cimitir, rostea câte un discurs, amintind meritele decedaților, ceea ce făcea o mare impresie celor veniți să prezinte condoleanțe. Trecut prin ciur și prin dârmon, portarul cunoștea și câte puțin din două sau trei limbi străine, descurcându-se când era luat mai din scurt de vreo rudă curioasă. Era citit, nimeni nu știa de unde venise pe Grivița lor și ce gânduri ascundea. Nu lucra decât noaptea. Se spunea că n-are somn pentru că nimeni nu-l găsise dormind în cușca lui de sticlă, în care păzea intrarea hotelului. Fetele lui madam Ana care-și aduceau clienții în camerele lor de la etajul I, mai târziu de 11 noaptea, trebuia să-i dea bacșiș.

El lua polii de hârtie cu atâta scârbă și discreție ca și când n-ar fi băgat de seamă că e mituit. Saluta cu politețe pe negustorii din provincie, încurcați la vreun chef cu femei destrăbălate. Nu-l văzuse nimeni cu gulerul boțit sau cu pantalonii necălcați. Părea mai curând patronul Hotelului Tranzit păzindu-și avutul noaptea. Madam Ana, adevăratul stăpân al clădirii care adăpostea pasagerii întârziați, îi vorbea cu respect. Portarul era singurul om căruia femeia i se adresa cu „domnule" și „dumneavoastră", ceea ce făcea tuturor o impresie deosebită. Despre el se spuneau o mulțime de lucruri, însă nimeni nu reușise să afle adevărul. Nici chiar Gică Hau-hau, care lua pe toată lumea în balon, nu îndrăznea să-i glumească în față. La întâi și 15, vânzătorul de ziare trecea să-și ridice banii pentru ziarele lăsate portarului și câteodată, când prostovanul era mai cu chef, domnul Drăgulănescu îi făcea hatârul de a schimba câteva vorbe cu el despre mersul evenimentelor politice, despre care Gică habar n-avea. De fapt, nebunul se lua bine cu portarul, pentru a fi lăsat să treacă sus, în *salon*, unde așteptau fetele. Madam Ana, „codoașa", cum îi zicea Gică, să nu fi auzit de una ca asta. Ea ținea „casă" curată și prezența vagabondului o stingherea. Dar te pui cu sucitul? Își găsea ce să facă și când ți-era lumea mai dragă, hop pe scările întunecate, abia luminate de un bec, ascuns sus, deasupra rampei ciocnite. Urca încet, ca pisicile, în picioarele goale, pe covoarele roase și, de afară, din fața intrării cu parchetul ars de cărbuni, pândea prin ușa întredeschisă. *Salonul*, o cameră de șase metri pe cinci, înalt, cu geamuri mari, numai stucaturi, cu îngeri de bronz în colțuri și perdele lungi, în care se depozita praful cu anii ca într-un sac, avea pe margini zece sau douăsprezece scaune, pe care ședeau *fetele*, niște codane tinere, blonde, subțiri, cu obrazul palid. Acestea nu făceau trotuarul, venindu-le rândul abia mai târziu, când bătrânețea pretimpurie le sluțea obrazul și erau silite să nu-și aștepte clienții, ci să-i caute jos în stradă.

Gică era mort după ele. Le privea rochiile despicate la genunchi, sânii lăsați, osteniți, și mijlocul încins cu curele ieftine, de meșină. În picioare, fetele purtau papuci roșii, cu ciucuri și pampon, să ia ochii clienților, pe care Gică îi auzea urcând gâfâind scările putrede de lemn. Vagabondul le făcea loc, ascunzându-se într-o firidă plină de pânze de păianjen, așteptându-i să treacă. Îi cunoștea pe toți: erau negustorii de mărunțișuri din Buzești, piețarii tineri de la Matache Măcelarul, care câștigau sutele cât te-ai șterge la ochi, sau băieții mai răsăriți ai negustorilor de stambă din gura gării. Ăștia își alegeau din mers femeile dacă nu erau înțeleși cu ele dinainte și intrau repede în camerele alăturate pentru ca să nu fie văzuți de cineva și să-i afle părinții.

În fundul salonului cu tapete albastre, afumate, cu tavanul cenușiu și înalt, de care spânzura o lampă cu mai multe brațe și cu câteva becuri stricate ce nu mai luminau, pe un podium de lemn, acoperit cu un covor roșu, mâncat de vreme, stătea patroana, madam Ana, o femeie grasă și nesuferită. Era îmbrăcată întotdeauna într-un halat înflorat, curat, cu guler lucios de mătase, purtând vara și iarna ciorapi de mătase, pe care-i lăsa să se vadă, întinși pe coapse, la câte o mișcare. Din sfert în sfert de ceas, scotea din geanta aflată pe o masă din fața ei rujul, dregându-și cu atenție obrazul îmbătrânit. Vorbea repede și răstit, parcă tot s-ar fi certat cu cineva. Femeile o știau de frică, în afară de Tecla, cea mai bătrână femeie a stabilimentului. Patroana avea ochi albaștri, mari, cruzi, și o gură numai aur, după care murea un negustor ce o vizita sâmbăta dimineață. Nu se mișca de la locul ei de la 8, când se scula, și până la miezul nopții, când mușteriii mai întârziați erau poftiți afară, pentru că madam Ana n-avea chef să se certe cu poliția. Pe sub privirile ei trecea lumea Griviței, venită aici să găsească o plăcere ieftină și la îndemână, adolescenți speriați ce-și numărau de trei ori banii afară, jos, la intrare, după ce trecuseră de cușca de sticlă a domnului Drăgulănescu, cu inima cât un purice, negustorii

sastisiți de neveste, capricioși, puși pe ceartă, întârziind mult în odăile închiriate pentru 10 minute și pe care codoașa îi punea să plătească suplimentar, și chiar hoții, peștii nemărturisiți ai fetelor, pe care patroana îi ura din toată inima, fără să-i fie frică să-i pună pe goană. Madam Ana strângea banii luați de femei de la clienți, ținea socoteală de tot ce se petrecea sub ochii ei, nu s-ar fi înșelat niciodată. Era lacomă, își bătea pensionarele până la sânge și ar fi stors de la ele până și laptele supt la țâța mamelor. Câteva femei încercaseră s-o tragă pe sfoară, dar nu reușiseră și se treziseră în stradă, pentru că patroana nu glumea când era vorba de bani. Se avea bine cu comisarii, plătea șperțuri la Prefectură, nu dorea să aibă bătaie de cap. Se spunea că e foarte bogată, că are nu știu câte case ale ei, cumpărate în orașul Focșani, unde se născuse și unde nu se ducea decât din an în an, când îi ținea locul Tecla, mâna ei dreaptă.

Gică pândea ce pândea și când îi era lumea mai dragă auzea iar pași pe scări. Prin ușa deschisă vedea burțile negustorilor, care nu intrau numaidecât în odăile fetelor, întărâtându-se înainte de asta cu cafele și vin, privind chipurile nepăsătoare ale femeilor. Cum sosea fata cu gustări, pentru că trebuia să treacă prin fața lui, bufetul aflându-se jos, la parter, vagabondul se lua după ea și o ruga îndelung să-l lase pe el să ducă tava cu sandvișuri. Câteodată reușea și madam Ana nu-i mai zicea nimic. Dacă era în toane bune, îl lăsa să stea cinci-zece minute în salon. Uneori, mai ales duminica, zi de petrecere, câte o fată plictisită, cu banii luați, îi dădea un pol și-l punea să strige după clienții care nu plăteau bine. Gică se lua după ei și urla cât îl țineau puterile:

– Moarte pomanagiilor!

Femeile făceau haz, îi dădeau câte o bucată de rahat și-l rugau să se așeze lângă ele, pe scaun. Se mai întâmpla și altfel. Câte un negustor cu bâzdâc îi flutura pe la ochi câte o hârtie de o sută de lei și-i spunea că a lui va fi dacă strigă vreunei fete-caciolite că e urâtă. Prostovanul știa că o să se strice cu

patroana și chiar cu pensionarele stabilimentului pentru un timp, dar n-avea ce face. Suta era sută, nu putea s-o lase, așa că mai cu glasul jumătate, mai strângându-și curajul, striga Irmei sau Teclei sau lui Gaby, care se credea nepoata lui Take Ionescu:

– Borâto, o să te ia hingherii!

Negustorii râdeau de se cutremura salonul și fluturau banii:

– Încă o dată, Gică, n-o lăsa!

Gică se uita cu milă la fete. N-avea ce le face.

– Pațachino, striga iar, la oase!

Femeile, cu chef de ceartă, se repezeau în părul lui netuns cu săptămânile și să te ții!

– Pațachină-i mă-ta! strigau. Eu sunt o amărâtă!

Urma o bătaie de un sfert de ceas, din care vagabondul ieșea harcea-parcea, cu capul spart sau zgâriat pe obraz, pentru că fetele nu-l lăsau până nu-l călcau în picioare. Madam Ana abia le potolea, aruncându-se între ele și amenințându-le că o să cheme poliția dacă nu se astâmpără. Cât despre Gică, acesta își lua suta, își privea obrazul însângerat în oglinzile afumate și pleca pe scări însoțit de huiduieli. Patroana nu-l mai primea după aceea la ea în salon, o lună sau două, mort să-l fi văzut.

Așa că, dacă era certat cu madam Ana, vagabondul o apuca agale spre Buzești, privind vitrinele negustorilor de mărunțișuri, cravățile bine călcate, roșii, verzi, cenușii și albastre, pantofii de lac și ciorapii de damă întinși pe niște sârme ce închipuiau picioarele femeilor și când ajungea în fața cinematografului Marconi se zgâia la fotografiile din geamul luminat cu trei tuburi galbene. Îi plăceau filmele cu *cow boy* și artiștii care jucau în pauză pe scena îngustă. Bani de intrare n-ar fi dat prostovanul nici să-l pici cu ceară. Se ruga de plasatori și de casier:

– Poate să intre și Gică să vadă un film? Hau-hau...

Unii îl mai aruncau pe scări, alții mai cumsecade îi făceau hatârul:

– Intră, dar la balconul doi și să nu faci galerie că te dau afară!

Împăratul ajungea sus tocmai când începea să cânte nevasta comicului Lică Rădulescu, o femeie dolofană, cu obrazul ca pana lebedei. Avea o voce falsă, dogită și dădea ochii peste cap:

Visam acasă la un bal
În timpul unui vals banal.
Un strâns de mână-nfiorat,
Apoi sfios și tremurat
Un jurământ fatal.
Azi joc foxtrot ca la șantan
La brațul unui Don Juan
Și-l las să umble unde-o vrea,
Doar mă voi mărita...

Femeilor de la balconul doi le curgeau lacrimile pe obraz. Nevestele de negustori oftau discret în batiste și sala asculta în tăcere cântecul:

Visam și eu ca într-un roman
Să dăruiesc ca talisman
Unui logodnic delicat,
Tot sufletu-mi nevinovat.
Azi pretendentu-i precupeț
Și ca o marfă ce-are preț
O-ncearcă doar, în loc s-o ia
Și nu te poți mărita...

În Gică, puțin amețit de băutură, da o moțăială și după un ceas se ridica de la locul lui și cobora scările. Aerul rece al nopții îl trezea. Simțea sub tălpi asfaltul răcorit și se uita la vitrinele acoperite de obloane. Grivița se golea. Fluierau numai sergenții și trecea rar câte un tramvai. Birjele cu felinare galbene se mișcau alene spre intrarea clasei I. În turnul gării, limbile ceasului electric arătau orele 11. Sub bolțile hotelurilor se auzeau șoapte și Gică știa că începea tocmeala fetelor, care-și găsiseră mușterii. Deasupra magazinului domnului Isidor Katz, în mansarda de sub acoperiș, ardea și acum o lumină mică. Acolo mai întârzia încă la o masă lungă, plină de cerneală, domnul Ionică

Pară, directorul gazetei *Căsătorii*, „monitor al căsătoriilor", cum scria sub titlul tipărit totdeauna cu litere roșii, împreună cu colaboratorii săi, doi bărbați frumoși, cu mustăți, al căror nume Gică nu-l știa.

Peste drum, lângă chioșcul de ziare, prin geamul luminat, vagabondul o zărea în Loteria ei pe Duduia Carmen Popescu, stând de vorbă cu vreun ofițer.

Gică ar fi intrat într-o cârciumă așa că se îndrepta spre grădina lui Pozmagiu, să mai asculte orchestra de balalaici. Trecea drumul, privind mulțimea nepricopsiților ce se înghesuiau pe scările de la clasa a III-a. Lângă Poștă mai ardea o lumină în dugheana strâmtă a Agenției de pariuri la curse a lui Dilă.

În fața restaurantului de vară se afla un portar voinic cu barbă de la care Gică cumpăra zece pungi cu alune. Le vâra în buzunarele lui largi și pentru că era înțeles cu omul, făcând câștigul pe din două, întreba:

– Cum e, jupâne, a venit ceva lume?

– Cam slab, slabă mișcare, spunea portarul, om ipohondru, gata să vadă totul în negru.

Vagabondul privea grădina cu mese rare și-și ochea clienții. Vântul nopții ridica fețele de masă pe la colțuri. Sus, pe estrada îngustă, ascunsă între frunzele unor leandri puși în butoaie de lemn cu pământ, cânta orchestra de balalaici a lui Sașa, vreo șapte bărboși, îmbrăcați în haine căzăcești. Printre picioarele consumatorilor se învârteau pisicile patroanei, nevasta lui Pozmagiu, o femeie uscată, scundă, care supraveghea chelnerii. Mirosea a carne prăjită și a mititei și lui Gică iar i se făcea foame. Pietrișul grădinii scârțâia sub pași. Era ostenit, ar fi dormit, dar trebuia să mai ciupească un ban. Printre mese se învârteau negustorii de nuci, niște olteni desculți ca și el, cu borcane în brațe. Piețașii de la Matache Măcelaru, totdeauna beți, petreceau cu femei de gât. La mesele din fund stăteau familiștii moțăind, cerând să li se facă plata pentru că era târziu. Se mai

rătăcea și câte un călător grăbit. Acesta mânca la iuțeală o friptură și se uita din cinci în cinci minute la ceas.

Nevasta lui Pozmagiu sta la o casă de lemn, înfigea bonurile de hârtie într-un cui și, când mai avea răgaz, mângâia pisicile ce i se urcau în poală. Se spunea despre ea că ține o turmă întreagă și le hrănește bine până ce cresc mari și după aceea le sugrumă dintr-o pornire neînțeleasă. Prostovanul se apropia de mese și întreba, voind să facă o față veselă:

– Alune proaspete, hau-hau! Luați de la Gică, cinci lei cornetul, să trăiască și împăratu' vagabonzilor...

Într-un ceas le termina. Când se spărgea cheful și-și strângeau bărboșii balalaicile după ce cântaseră niște cântece grozave, triste, de plângeau și lămpile în grădină, vânzătorul de ziare împărțea frățește câștigul cu portarul. Spunea un sărut-mâna cucoanei, ca să mai capete o bucată de friptură rece, rămasă pe masa clienților și, după ce mânca, își ridica pachetul cu ziare nevândute, uitat sub grătarul lui Bizichie, la intrare. Grataragiul dădea socoteală patronului de mititeii vânduți și Gică îi lăsa în plata Domnului. Era trecut de miezul nopții. Ar mai fi umblat, îmbătat de mirosul frunzelor de salcâm, umezite de roua nopții, dar știa că trebuia să se scoale de dimineață. Mai trecea o dată prin fața magazinului de îmbrăcat mirese al domnișoarei Aurica. Privea câtva timp rochiile albe, luminate de becuri, beteala ușoară a vălurilor de Luxemburg mișcată de un curent nevăzut, strecurat pe sub uși și când se speria puțin de tăcerea Griviței pustii, o lua agale spre gară. Rafturile fiului lui Haim, stăteau încuiate cu un lacăt mare. Fotograful își vâra încă de cu seara calul de carton în atelier. Numai la „Dorul vinului" mai petreceau întârziații, bând în picioare. Domnul Vasilică Ionescu moțăia la tejghea, dar n-ar fi plecat la culcare, lacom de bani cum era...

Sălile de așteptare ale Gării de Nord erau golite de mult și nevoiașii se înghesuiau pe treptele de ciment. Între oamenii aceștia fără căpătâi trebuia să-și găsească și Gică un locușor de

dormit, pentru că tristul adevăr era că Împăratul Griviței, cum îi spuneau negustorii, n-avea unde să doarmă. Prostovanul își lega mai bine săculețele în care ținea polii în jurul pieptului, strâns, să simtă dacă cineva ar fi vrut să-l jefuiască, și, după ce împărțea câteva picioare în stânga și-n dreapta, strigând la adormiți să-i facă și lui un loc, mai lângă zid, acolo unde nu bătea atât de tare vântul rece de jos, curentul peroanelor ce-ți îngheța oasele, se înghesuia în trupul vreunui vagabond.

Și când simțea căldura celorlalți în jur, ca o plapumă, încerca să adoarmă. Până nu se mai auzeau horcăielile și țipetele speriate ale mulțimii de nevoiași mai trecea o vreme...

Pe la 3 sau 4, aproape de zori, îl trezea mirosul năprasnic de borhot. Treceau cărăușii încărcați spre fermele de la Pantelimon. Vânzătorul de ziare se întorcea pe partea cealaltă, înghețat de tot. Se făcea covrig, după ce-și mai pipăia o dată săculețele cu bani și adormea iar, grăbit parcă, știind că mai avea puțin până îl trezea Grivița cu zgomotele ei...

*

Erau săptămâni la rând când negustorii nu-i mai auzeau glasul lui Gică. Se spurca la femei. Croitorul Iotici rămânea fără ziare. Îl întreba pe stămbarul Haim dacă nu știe cumva pe unde îi sticlesc ochii vagabondului.

– Ce-o fi, bre, cu nebunul ăla de Gică de nu se mai vede?

– Cine știe? S-o fi însurat...

– Aș, de unde! dădea sârbul dintr-o mână cu un deget ce însemna: „De când te știu tot așa ai rămas. Nu te pricepi la oameni..."

– Atunci?

– Să-l mai ia dracul pentru că am să-mi găsesc pe altul, să-mi aducă ziarele. Nu pot să stau ca strutul și să nu știu ce se întâmplă în Europa...

– Ce să se întâmple, domnu' Iotici? Așa să fiu eu sănătos cât s-o schimba ceva. Pleacă liberalii, vin țărăniștii... Tot aia.

Impozitul mare, criză-criză. Nu vezi dumneata, nu mai cumpără nimeni nimic. Parcă de câtă vreme ți-a mai comandat cineva vreun costum, ce, eu nu văd?

Iotici nu se văita niciodată, așa încât protesta supărat:

– Ba să mă ierți dumneata. Uite, de pildă, ieri a venit șelarul din Buzești și mi-a adus un costum...

– Mersi, făcea domnul Haim, ca să-l întorci. O sută de lei! Poți dumneata să trăiești cu o sută de lei?

– Dar pantalonii lui Bălună?

– Zece lei călcatul, nimica toată...

– Și manșetele?

– Încă un pol și ce-i cu asta?

Sârbul n-o scotea la capăt cu stămbarul.

– Apăi dumneata ai vrea să trăiești numai în bine. Eu mă mulțumesc și cu lucruri mici. De la unul un pol, de la altul un pol, iese... Haide mai bine să nu mai vorbim și să te învăț cum se joacă o partidă de șah.

Domnul Haim se înroșea tot.

– Dumneata pe mine? De câte ori te-am rugat să nu te mai lauzi? Știi bine că ieri ți-am câștigat trei partide...

Croitorul începea să cânte cu voce tare, cam oțărât:

– O, la, la! Așa partide pot să pierd o sută. Un jucător bun trebuie să lase și pe altul să câștige...

Haim nu mai spunea nimic. Intrau amândoi în prăvălia ovreiului și Iotici striga nevestei:

– Dacă mă caută cineva, sunt la domnul Haim...

Nevasta încerca să-i aducă aminte că avea de lucru:

– E timp, e timp destul, spunea sârbul și striga ucenicului: Mă, băiete, ia coase tu nasturii ăia că eu am treabă...

– Bine, jupâne, primea băiatul mulțumit că putea să se uite afară pe fereastră cât lipsea stăpânul, la lumea de pe stradă.

Gică se întorcea pe Grivița, târziu, pe la începutul lui noiembrie, când cădeau primele ploi. Acum, că se terminase cu

amăgirea soarelui de toamnă, fără bani, uitat de prietenii de o săptămână, Împăratul se spăsea și-și vedea de treburile lui.

Întâi bătea un vânt mare, ridicând praful din mijlocul străzii. Lustragiii intrau în sălile de așteptare și se lipeau de ziduri, lovind din perii, în așteptarea clienților. Aerul, la clasa a III-a, era înăbușitor și mirosea a sudoare omenească. Pe cimentul nemăturat, dormeau țărani și oameni fără căpătâi, ziua nămiaza mare. Treceau sergenții, îi măsurau, își căutau oamenii, le dădeau câte un ghiont, îi scula și-i ducea cu dubele. Afară, peste calea negustorilor, se lăsa un nor întunecat. Grivița se pustia. Începeau ploile nesfârșite cu țârâiala lor sâcâitoare. În fața bodegilor, chelnerii strângeau mesele de tablă și le băgau în curți. Fotograful, domnul Nae Stambuliu, își ducea calul de carton la adăpost să nu i-l strice ploaia și poftea lumea să se fotografieze din ușa atelierului său, acoperit numai pe jumătate. Lucra cu ghetele înfipte în noroi, ca să-și adăpostească mușteriii sub un acoperiș îngust de pânză și știa că până în primăvară trebuia să trăiască numai din ce câștigase până atunci, pentru că nu mai avea comenzi.

Cum cădeau frunzele din salcâmi, luate de vânturi, din capătul Griviței se auzea glasul vagabondului:

– Ai să mori! Ai să mori!

Negustorii se bucurau ca la întoarcerea unei rude. Patronul magazinului „La Omul de fier“ îl băga în prăvălia lui și-l cerceta ca pe un copil:

– Unde mi-ai fost, Gică, până acum?

Nebunul râdea trist, privindu-și picioarele goale, murdărite de noroi.

– Și eu, ca omu', coane, săptămâna brânzii, n-are voie și Gică? Hau-hau...

După ce încheiau vechile socoteli, întreba, milogindu-se:

– Da' lu' Împăratu nu-i dai o pereche de ghete, să moară domnu' Manole, că de la el le cumpăr!

Negustorul se păcălise o dată. Îi dăduse într-un an bani lui Gică, dar el nu-și târguise ghete. Așa încât îl lua peste picior:

– Lasă, bă Gică, dacă-ți dau bani, iar îi bei, așa că mai bine umblă desculț, că face piciorul mic!

Vânzătorul de ziare pleca cu coada între picioare. De iertat însă, nu-i ierta pe negustori. Pe la amiază, cădea în prăvălia lui Marin Bălună:

– Să trăiești, jupâne, gata pălăria aia de comandă?

Olteanul făcea pe prostul:

– Care pălărie, Gică?

– Te faci că nu știi, hau-hau? Nu mi-ai promis astă-vară o pălărie?

– Oi fi visat tu...

– N-am visat, jupâne.

În prăvălie se făcea tăcere. Marin Bălună se ruga de nebun ca să scape mai repede:

– Lasă-mă, Gică, și du-te cu Dumnezeu în treaba ta. Uite, vin mușteriii și nu-mi merge bine dacă dau lunea de pomană.

– Atunci să vin mâine, că-i marți, o lungea prostovanul.

– Vino săptămâna viitoare, poate-ți dau o șapcă...

– E bună și aia, pupa-ți-aș gura! și, fericit că-i smulsese o promisiune, Împăratul ieșea afară din prăvălie, strigând:

– Trăiască domnu' Marin Bălună, hau-hau, tat-al necăjiților! Apropie-te, apropie-te, „La Balon“, „La Balon“, șapca; șapca, uniforma, vericule!

Ceferiștii se uitau, ascultau. Câte unul intra înăuntru mai mult de gura vagabondului. Așa își plătea Gică pomana primită.

Dar venea vremea urâtă. Cădea frigul. Duduia Carmen Popescu își băga godinul în Loteria ei și geamurile prăvăliei se abureau ușor, cum ar fi suflat un copil pe ele.

– Acum să te văd, Gică, se căina singur vânzătorul de ziare, dracii te ia, că vine iarna. Unde te bagi?

Vindea un ziar, două. Intra la căldură undeva, în hol la Marna sau la Marconi, se mai uita împrejur. Lumea,

nepăsătoare. Fiecare avea un palton în spinare, să-i țină de cald, numai el într-o joarță de haină, spartă în coate, cârpită mai sus de buzunare, zgribulit, căinându-se că și-a băut toți banii. Și când auzea crivățul șuierând în pasarela de la Basarab, o lua repejor spre hăinăriile celor de dincolo de cinematograful Lia. Intra pe rând în dughenele scunde, se uita la scurtele vătuite de doc, atârnate în rafturi și scotea sufletul din negustori până își alegea una. O pereche de ghete, să-l țină până trecea iarna, găsea în Buzești, în piață, la negustorii de lucruri vechi. Nu-i mai rămânea decât să dea de un culcuș, că de rest avea grijă cel de sus. Câțiva ani de zile dormise în podul unei case, dărâmate în cele din urmă de Primărie. Și cum nici la gară nu mai era de stat, pentru că noaptea sălile de așteptare erau evacuate, nimerise în cele din urmă la „Pensiunea Camelia“, ținută de madam Matilda, o femeie dată dracului, mai mult bărbat decât muiere, spaima găzarilor și a oltenilor pe care-i găzduia. Pensiunea era adăpostită într-o casă dărăpănată, cu un singur etaj, mâncată de igrasie, gata-gata să se prăbușească, o casă-vagon, cum se numește în termeni cunoscuți, formată din 5 sau 6 odăi, dând una într-alta prin niște uși putrede. Se intra pe o poartă, dată de perete ziua și noaptea, pe sub câțiva salcâmi stufoși, care țineau umbră vara și zgâriau iarna fațada la bătaia vântului cu crengile lor scorțoase. Sus, locuiau pensionarii care puteau să plătească mai mult, niște comis-voiajori, mai mult plecați, stând câte doi într-o cameră, despărțiți unul de altul de niște paravane murdare de pânză. Mobila acestor odăi era formată din două paturi, acoperite cu cearșafuri îngălbenite, necălcate, vechi și rărite, peste care se așezau pături sparte și roase; un lavabou alb de tinichea și un dulap scorojit unde se încuiau hainele. Pentru un pol pe zi, se putea mânca în așa numita sufragerie, o bucătărie mai mare, unde foiau totdeauna gândaci. Clienții se certau zilnic pentru lucruri de nimic. Madam Matilda, femeie energică, osoasă, cu palma grea, abia își potolea mușteriii, ocărându-i și așezându-se între ei.

Jos, după ce coborai pe o scară mișcătoare de lemn, ținându-te de o rampă metalică, scârțâitoare, ajungeai într-un fel de subsol întunecat, cu ferestrele îngropate pe jumătate în pământ. Aici dormeau găzarii și oltenii în afară de câțiva negustori ambulanți. Aceștia se băteau pentru un pat mai bun pentru că cele 5 sau 6 odăi nu mai aveau uși între ele și de-a lungul zidurilor se aflau două rânduri de priciuri suprapuse pe care nenorociții le ocupau după noroc. Bătălia se dădea pentru un loc mai aproape de caloriferele stricate, unde se mai ținea puțină căldură în timpul nopților friguroase. În odăile nespoite cu anii, aerul era stricat, mirosea a urină și păduchii năpădiseră pereții. În câteva rânduri, Serviciul sanitar al orașului voise să închidă pensiunea, dar tot de atâtea ori madam Matilda reușise cu ajutorul unor bacșișuri să obțină anularea deciziei. Pentru cinci lei pe noapte, aici găseau adăpost hoții urmăriți de poliție ori oamenii fără căpătâi.

La „Camelia“, liniște se făcea abia după miezul nopții, după ce soseau toți chiriașii, dacă nu cumva întârzia vreunul și pica beat, trezindu-i pe toți cu strigăte înfricoșătoare, ceea ce o silea pe patroană, care dormea sus, într-o cămăruță îngustă, să coboare și să strige la el, amenințându-l că-l aruncă în stradă dacă nu se potolește.

Gică sosea în seara primei ninsori, când în jurul lămpilor galbene de pe stradă fulgii jucau ca un roi magnetic de insecte albe și peste oraș cădea beteala iernii. Era trist-trist, cum s-ar fi dus la o înmormântare. Se certa cu madam Matilda, pentru că trebuia să plătească înainte pe o săptămână și, din mâna lui, banii ieșeau greu. Când termina, cobora scara de lemn în încăperile neluminate, înjura bine timp de un sfert de ceas și își cerea locul după ce alegea din ochi patul cel mai bun. Nu i se împotrivea nimeni. Îl cunoșteau toți. Și găzarii și oltenii și negustorii ambulanți. Care picase de curând în „Pensiunea Camelia“ și apucase un loc mai bun, mârâia, nu voia să-și schimbe

așternutul la cererea nebunului. Ceilalți, mai mult să-i facă în necaz, strigau în gura mare:

– Cine a îndrăznit să ia locul Împăratului?

După o ceartă scurtă, străinul era alungat cu ghionți și Gică se așeza sub un calorifer, încercându-i țevile reci.

– Iar nu e cald aici, cucoană, striga prostovanul. Noi pe ce plătim?

Din paturile înghesuite i se alătura larma găzarilor:

– Să se facă foc, altfel nu mai dăm un leu!

Madam Matilda îi auzea, răbda ce răbda și o dată se dădea jos la ei.

– Ce-i gălăgia asta aici? întreba amenințător.

– Nu arde caloriferul, coană, mârâia Gică.

– Las' că vă mai încălziți voi din răsuflări.

– Stai dumneata colea, cu noi, adăuga vreunul, care dârdâise până atunci, acoperit cu o pătură zdrențăroasă trasă până în gât.

– Dacă nu vă place, afară! Să vedem unde-o să dormiți?

Gică, mai al dracului, întreba:

– Madam Matilda, plătim ori nu?

– Plătiți, ei și ce-i cu asta?

– Atunci de ce nu e căldură?

– Pentru că nu am bani cu ce să repar caloriferele astea...

Vânzătorul de ziare prindea glas:

– Păi de ce nu ai când noi îți plătim?

Femeia era apucată de furie:

– Uite ce e: unu și cu unu fac doi. Cui nu-i place să plece! Acte n-aveți, bani n-aveți, vă țin de milă...

– Care milă, coană? se supăra și Gică, îți plătim sau nu chirie?

– Așa o chirie, la dușmani!

Și pleca fără să mai spună un cuvânt. Găzarii se potoleau. Nu era unul mai breaz. Nu aveau acte și, dacă i-ar fi luat cineva din scurt, nu le-ar fi fost bine. Cu poliția, patroana pensiunii

se înțelegea, știa că tăceau mâlc și, când îi apuca cheful de ceartă, se luau de gât între ei.

Pe la Crăciun picau și niște milogi de prin Dealul Spirii, niște hoți de cerșetori, plini de păduchi, fără mâini și fără picioare. Unii erau orbi, îi duceau copiii. Aveau bani mulți din strânsul pomenilor și nu se tocmeau. Răbdau și mirosul și înghesuiala, n-ar fi scos o vorbuliță. Ziceau mulțumesc patroanei și pentru o cană de apă, fericiți că găsiseră un acoperiș. Oltenii să nu-i vadă. Cum intrau în pensiune la Camelia nu-i mai lăsau cu gura:

– Bine c-ați venit și voi, nepricopsiților, să ne scumpiți nouă chiria...

Milogii ce să le răspundă? Tăceau, făceau pe surzii.

– Ați amuțit? se înfuriau și găzarii.

Cerșetorii, ca ușile de biserică. Madam Matilda se înființa și ea, cu gura mare:

Cine să plece și unde să plece?

– Acuma nu mai aveți pretenții, se bucura patroana. Cine zice că nu-i place la Camelia?

Nu mișca nimeni.

– Vă scot cu poliția! amenința ea și oltenii se prefăceau că dorm.

Poliția n-o chema, pentru că n-avea chef să știe comisarii cât câștigă. De asta își dădeau seama și chiriașii ei, așa că o lăsau să-și facă mendrele. Când se potolea și se ducea sus, în biroul ei, le spunea cerșetorilor fără adăpost:

– Ce să vă fac? Încercați mâine sau poimâine, poate se mai mută vreunul, poate mai moare cineva. Dumnezeu e mare! Eu am bunăvoință, dar nici să țin oamenii claie peste grămadă, nu se poate...

Jos, Gică se răstea la milogi:

– Să plecați, firea-ți ai dracului, că vă dau foc la cârje, auziți voi? Să vă duceți unde-oți vedea cu ochii și să ne lăsați pe noi, că suntem destul de amărâți!

Șchiopii, orbii și ciungii se mileau la Împărat:

– Unde să ne ducem? Suntem niște nenorocoși, cine ne primește?

– Nu știu, făcea Gică, cuprins de mărire, dându-și seama că ceilalți de el ascultă.

După o tocmeală de vreun ceas, cădeau la învoială. Ca să-i ierte, milogii trebuiau să dea ceva de băutură celorlalți. Și atunci începeau chefurile de trei zile. Nu mai ieșea nimeni de la Camelia. Orbii cumpărau câteva sticle de rom și toată mulțimea aceea se îmbăta. Începea un vaier care se auzea până în stradă. Madam Matilda se dădea jos din birou și începea să strige la ei să se potolească. Chip de astâmpără 20 de bărbați, întărâtați de băutură. Îi înjura de mamele lor, amenința că o să cheme poliția, nu putea să facă nimic cu ei. Asta era Crăciunul lor, petrecerea lor. Când le trecea bâzdâcul, cădeau mahmuri în așternuturile murdare. Se făcea o liniște de moarte. Pensiunea Camelia părea un spital. Milogii se trezeau târziu, gemeau cu capetele cât banița și, când nu mai răbdau tăcerea înfricoșătoare, începeau să cânte popește. Aveau niște voci frumoase, ți se rupea inima auzindu-i. Zidurile igrasioase vibrau de atâta putere și frumusețe. Găzarii dădeau în plâns.

Când mai stăteau viscolele și scăpa soarele din copcile lui cenușii, cerșetorii își luau cârjele și ieșeau afară, în stradă, cu mâna întinsă. Gică se scula pe la prânz, își număra ce mai rămăsese prin buzunarele sparte și, știind că nu-i dă nimeni pe mâncare pe degeaba, pleca la treabă. Întâi, poruncea oltenilor să-și scoată afară saltelele de paie și să le scuture, că se înmulțiseră păduchii, și numai după ce-i vedea întorcându-se sus, de la patroană, cu câteva sticle de gaz, pornea liniștit. Atunci schimba și madam Matilda cearșafurile, jurându-se că o făcea pentru ultima oară, pentru că spălatul o costă cât nu făcea și la așa oameni era păcat să le dea bunătate de așternuturi pe care tot le murdăreau, pentru că erau nespălați și bicisnici.

Pensionarii se băteau, se furau, Gică rămânea între ei judecător, ca Solomon. Pe el nu l-ar fi ciupit cineva de un leu. De sărbătorile cele mari, vânzătorul de ziare trecea pe la nevestele negustorilor să-și strângă dările. Primea dacă nu o bucată de cozonac, și un pahar de vin, o zdreanță mai veche, ceva, un fular, o haină peticită. Se mulțumea cu ce-i pica. Dacă nu-i plăcea ce căpătase, vindea la negustorii de haine vechi darurile și mai scotea un ban, doi.

De Anul nou, pensiunea se golea. Oltenii plecau la rude, pe la țară. Găzarii, mai zgârciți, nu-i vorbă că era și sezonul lor, nu se clinteau din București. Le era și frică să nu-și piardă locurile la Camelia. Pe Gică îl apuca o streche. Nu mai ieșea o săptămână din odăile lui madam Matilda. Ai fi crezut că moare. Sta întins în patul lui, asculta cum cădea zăpada pe zăpadă, sus, lângă geamul îngropat pe jumătate.

– Ce-i cu tine, Împărate? întreba madam Matilda, altfel inimă bună de femeie câteodată.

– Ce să fie? Hau-hau!

Avea un glas de câine bătut, parcă ar fi chelălăit.

– Nu ți-e bine?

– Ba da, coană...

– Atunci?

– Mă odihnesc și eu...

– Să-ți fac un ceai?

– La ce, coană?

– Poate te-o durea ceva?

– Nu mă doare nimic...

Patroana clătina din cap, îi așeza mâna pe frunte și spunea:

– Arzi...

– Nu ard, coană...

– Ba da, îți spun eu. Să chem un doctor?

Patroanei îi era frică să nu-i moară vreun mușteriu în pensiune. Ar fi venit poliția, trebuia făcut proces-verbal, se cereau

acte, necazuri mari. Așa că se uita îngrijorată la chipul chinuit al prostovanului.

– N-am nimic, zicea blând vânzătorul de ziare. M-a apucat și pe mine o slăbiciune. Și-o mașină ostenește.

– Așa-i.

– Păi vezi!

– Totuși, dacă vrei un ceai...

– Nu-mi trebuie...

Femeia nu înțelegea ce se întâmplă cu el. Îl întreba curioasă:

– Ce-ai tu, Gică?

– Ce să am, coană, mi-am adus aminte de-ai mei.

Se făcea tăcere. În subsolul pensiunii nu se afla nimeni. Milogii erau plecați la treburile lor, pe găzari i-ai fi găsit tocmai în Matache Măcelarul, cu garnițele pline.

– Ai familie?

Gică nu spunea o vorbă. Nu scoase nimeni un cuvânt de la el. Nu se știa de unde vine și pe cine are. Patroana îl auzea numai cum plânge pe tăcute, așa cum plâng bărbații. Tăcea și ea, alături, simțind frigul odăilor murdare, în care nu ardeau caloriferele. Îl lăsa singur, văzându-și de treabă, după ce spunea:

– De, fiecare le știe pe-ale lui...

Asta nu-l împiedica să se certe iar peste câteva zile. Vagabondul se trezea parcă din moarte. Afară râdea soarele de iarnă. Zăpada strălucea pe acoperișuri și în curte se auzeau streșinile curgând. Se gândea că primăvara nu-i departe și că o să scape în curând de ocna lui madam Matilda, căreia i se mai spunea și Camelia, dracu știe de ce.

Iarna trecea. Mai prin dughenele negustorilor, mai prin croitoria lui Iotici, ori întârziind în sala de așteptare de la clasa I, cu teancul de ziare sub braț, să mai dea de căldură, ocolind cârciumile din gura gării, Împăratul se trezea cam pe la 9 martie, de ziua celor 40 de sfinți. Atunci se ducea la biserica Sfântul Mihail să capete măcinici de cocă.

Viscolele osteneau. Pe străzi se lua zăpada. Cum da mugurul, adio Camelia! Pensionarii se răreau. Câte unul, câte unul își luau bagajele puține și patroana știa că nu-i mai vede până la iarna viitoare. Milogii puteau de-acum să doarmă pe sub podurile Dâmboviței sau pe sub ulucile Bucureștiului. În clădirea puturoasă nu mai rămâneau decât comis-voiajorii de sus. Madam Matilda îi amenința în curte pe cei puși pe ducă:

– La anul, cotu! Acum plecați, sigur! Nu mai aveți nevoie de mine...

– Ce vrei, coană, sfântul soare! se bucura Gică.

– Mai bine dărâm Camelia decât să vă mai primesc!

– N-ai decât, spunea vânzătorul de ziare. Așa un stabiliment cu păduchi, găsești când vrei...

Madam Matilda se gândea cu mânie la nerecunoștința oamenilor și se mulțumea să dea din cap:

– Bine, Gică, bine. Ca mâine tot în fundul meu ai să nimerești!

– Ba să mă ferească sfântul, coană! Ehei, poate până la iarnă cine știe ce se mai întâmplă, poate mă pricopsesc, poate îmi fac casă...

– O să-ți faci tu casă, Gică, când mi-o crește mie păr în palmă!

Împăratul n-o mai necăjea:

– Lasă, coană, rămâi sănătoasă, sărut-mâna, hau-hau! E și un Dumnezeu al săracilor!

Și, ajuns în stradă, trăgea în piept aerul dulce, plin de praf, al Griviței, cântând tare.

Când începeau vânturile cele mari de la sfârșitul lui martie și toate firmele negustorilor sunau ca niște tobe cu bubuituri mari, lovindu-se una de alta, dinspre cinematograful Marconi se auzea glasul Împăratului:

– Ai să mori! Ai să mori!

Mai jigărit, cu o privire stinsă, Gică Hau-hau își începea patrularea. Intra întâi în Loteria duduii Carmen Popescu și zicea:

– A venit primăvara, domnișoară!

Patroana colecturii ieșea dintre afișele ei care foșneau ușor, lăsa săculețele cu numere, deschidea ușa prăvăliei măturate bine, cu podelele alunecătoare, unse cu gaz, și se uita în sus, pe calea negustorilor.

În fața cinematografului Marna se dezlipeau vechile afișe și câțiva vlăjgani ungeau cu niște bidinele peretele de lemn al vitrinei pe care puneau poze proaspete cu *cow boy* și femei fatale. Un nor mare de praf se rostogolea deasupra străzii. Resturile de hârtie, rupte la jumătate, vopsite în roșu și verde și înfățișând pe Tarzan în junglă, gol până la brâu, erau purtate de vânt pe trotuarele sparte. Copiii alergau să le prindă. Gunoierii măturau rigolele cu mături mari de nuiele. În fața merceriilor ieșeau negustorii, cu mâna la spate, să tragă aerul de primăvară în nări. Treceau tramvaie galbene și sunetul clopoțelului de picior era mai vesel. Manipulanții își lepădaseră căciulile și purtau șepci negre de stofă. Sub streașina Loteriei ciripeau în draci vrăbiile. Nu era destul de cald. Duduii Carmen Popescu îi era puțintel frig, deși era îmbrăcată într-un pulover.

Venise într-adevăr primăvara! Pe Grivița se simțea un curent rece. Până și sunetul șuierător al firmelor de tablă, lovite una de alta, i-o spunea. Se întorcea la tejgheaua ei și scotea o monedă de cinci lei, întinzând-o Împăratului:

– Poftim!

Gică se uita la ea, se gândea că Duduia Carmen Popescu ar fi putut să-i dea mai mult, dar mulțumea, trecându-și banul prin barbă:

– Să-mi fie de bine! zicea.

După aceea pleca mai departe pe calea negustorilor. Ajuns în față „La Balon“, îl saluta adânc, până în pământ, pe domnul Marin Bălună și-i ura:

– Câștig să dea Dumnezeu și mușteriii să nu-ți mai încapă în prăvălie!

Pălărierul, știind cât îl costă urarea asta, strâmba din nas. Vrând-nevrând, se scărpina în buzunar și-i dădea și el 5 lei.

Gică mai întreba:

– Sănătos-sănătos?

– Sănătos, răspundea olteanul.

– M-am dus atunci, sunt mai liniștit...

Și pleca. În gura gării, nebunul se saluta cu birjarii:

– Să vă trăiască caii!

– Mulțumim! răspundeau bătrânii cu respect, scoțându-și șepcile vechi, argăsite de nădușeală.

La o asemenea urare nu puteau să răspundă altfel decât cu plecăciuni.

Fotograful, Nae Stambuliu, care-și trăgea armăsarul de carton afară din *atelier*, îl întreba pe vagabond când îl vedea:

– Scăpași, Gică, și din iarna asta?

– Scăpai.

– Haide să te fotografiez, acum de primăvară, ca pe Alexandru Machedon!

Nebunul râdea:

– Nu, mulțumesc. Mă grăbesc, că mi-e foame...

Înainte să intre la „Dorul vinului“, să capete un mic în ardei și câteva felii de pâine, se apropia de armoniul cel vechi al nevoiașului cu șoricel, să-și mai vadă norocul. Aristonul suna trist, mai hodorogit, cu coardele stricate de frig și neîngrijite. În jurul caterincii se înghesuiau soldați, femei și copii. Pe trotuarul din fața clasei a III-a strălucea soarele șovăitor. Sub salcâmii Griviței mai rămăseseră grămezi negre de zăpadă murdară, uitată din lopată, iarna. Da colțul ierbii, o iarbă mâncată de praf și zgura locomotivelor, săracă și sfioasă. Treceau autocamioane, iar veneau cursele de la Găiești, nimic nu se schimba pe lumea asta. Pământul se mai învârtise de câteva ori în spațiu și lui Gică planeta scoasă de șoricelul alb, care nu ar fi greșit niciodată, planetă de flăcău, tot îi spunea că o să trăiască 77 de ani și că are să aibă 3 copii, dintre care 2 fete, că-i va merge bine dacă se va face ofițer și că de fapt ar trebui să se ferească de trăsuri și de cai...

Domnul Vasilică Ionescu se bucura că-l vede întreg și-l punea să-l ajute la căratul cartofilor din pivniță, dându-i o masă mai bună pentru asta. Împăratul, neobișnuit cu munca, la nevoie, ca să nu se strice cu patronul restaurantului, făcea și pe dracu în patru. Se gândea cu tristețe că iarna ce trecuse își mâncase capitalul și că trebuie acum să strângă ce-o putea, ca să-și adune iar suma necesară pentru cumpărarea celor 300 de foi, vândute apoi negustorilor.

Cam după masă, așa când ațipeau până și caii birjarilor din piața gării, nebunul intra în frizeria lui Sandu Adam și se tundea pe gratis. Îi crescuse părul. Lucrătorii frizerului îi mai găseau și câte un păduche în chică. Tăceau însă din gură, să n-audă jupânul. După plecarea vagabondului, băgau mașinile în gaz și nu se mai cunoștea.

Schimbat parcă, mai alb în obraz pentru că se și bărbierise, Gică Hau-hau, dichisit, uns cu vaselină pe pielea subțiată, călca ușurel pe Grivița. Se oprea la lustragii să-și scoată noroiul de pe ramele ghetelor sparte, se lustruia tot pe de pomană și, ca un ginere, intra la „Omul de fier“ să-i spună patronului c-a sosit primăvara, lucru pentru care primea un pol, promițând ca de a doua zi să aducă iar *Universul* până la ora 10.

Pe la 5, când soarele se încurca în rețelele de fier ale pasarelei de la podul Basarab, nebunul intra în dughenele stămbarilor de lângă cinematograful Lia, făcând *abonamente*, cu banii înainte. N-o ierta nici pe domnișoara Aurica Cârlan. Spunea sărut mâna și aștepta. Magazinul ei mirosea tot a cartofi prăjiți și a lucru vechi. Rochiile albe de pe manechine se mai îngălbeniseră de fum pe la poale. Voalurile mireselor tot le mai bătea vântul și câinii ei împăiați din vitrină începeau să fie mâncați de molii. Bineînțeles că patroana voia să cumpere mai departe *Magazinul ilustrat* și Împăratul primea banii înainte pe trei numere, pentru că avea nevoie de capital, ca în orice primăvară.

Târziu, când se aprindeau luminile pe stradă și becurile din galantare arătau, sub lumina lor crudă, mărfuri vechi, obosite

de timp, Gică intra în croitoria lui Iotici. Ucenicul sârbului tot mai învârtea mașina de călcat cu cărbuni deasupra capului, pe trotuar, să o încingă mai repede, cu ochii la mulțimea grăbită, care trecea pe lângă el.

– Bună seara, zicea Gică.

– Ce-i cu tine? întreba cam indiferent sârbul, împungând mai departe, fără să se miște de pe tejgheaua lui.

– Ce să fie, am venit să te întreb dacă-ți mai trebuie ziarul mâine.

Parcă ar fi lipsit numai o zi, așa vorbea. Croitorul îl judeca bine cam un sfert de ceas și, în cele din urmă, scotea un pol de hârtie, zicându-i:

– Suntem achitați pe săptămâna asta. Să nu te-aud că ți-ai băut capitalul!

– Se poate, domnu' Iotici? se mira Împăratul.

– La Haim ai fost?

– Nu, acum mă duc.

– Vezi că-i puțin cam bolnav, săracu'. Ai grijă să nu-l necăjești cu prostiile tale...

– Tot *Dimineața* citește?

– Tot.

– Nu-i nimic. O să i-o duc, ce să fac?

Îl lăsa pe sârb și intra în stămbărie. Domnul Haim suferea de o boală de stomac, nu prea știa bine ce are. De câte ori îl vedea Gică după mai mult timp, negustorul parcă se mai împuțina, părea mai mic de statură, ca și când s-ar fi tras în el.

– Bună seara, bună seara, zicea vagabondul.

Haim își așeza ochelarii pe nas, se uita, parcă nu l-ar fi recunoscut. În cele din urmă se mira cu voce tare:

– Ia te uită, Gică...

– Domnu' Haim, am venit să încasez *abonamentu*!

Baloturile de ațică, prăfuite, păreau că au aceeași culoare sub lumina verzuie a becului sărac. După o tocmeală scurtă, vânzătorul de ziare căpăta un pol și de la stămbar, ieșind fericit afară.

O dată cu capitalul strâns în buzunar, mai mult pe daiboj, Gică trecea și pe la domnul Drăgulănescu, ca să-l salute. Portarul de la Hotel Tranzit era îmbrăcat ca de obicei în hainele sale călcate bine. Se bucura că-l vede:

– Ce mai faci? îl întreba. Cum ți-a mers iarna asta?

– Cum să-mi meargă, domnu' Drăgulănescu, mersi prost...

Și după ce se căina puțin, întreba de afacerile patroanei, dacă madam Ana angajase vreo fată nouă. Portarul îl lăsa să urce scările până în *salon*. Împăratul se uita cu jind prin ușa veșnic întredeschisă. Odaia albastră, cu amorași de bronz, era plină de fum. Pe treptele scării suiau aceiași negustori.

Târziu, noaptea, după ce trecuse prin toate cârciumile, Gică, puțin beat, urca treptele de ciment ale clasei a III-a și-și lua locul între nenorociții înghesuiți unul într-altul. Fluiera a pagubă și lovea cu picioarele în dreapta și-n stânga.

– Faceți loc Împăratului! spunea tare, după care înjura. Nu se sinchisea nimeni de el. Își găsea loc cu greutate și mai privea, până adormea, luminile mișcătoare ale Griviței, ascultând sforăitul rar al cailor birjarilor. După aceea avea vise urâte.

Calea negustorilor, cu obloanele prăvăliilor trase ca niște ochi înțepeniți, morți, stătea pustie sub stele.

UN TÂNĂR FRUMOS CA RAMON NOVARRO

I

Gică se îndreptă spre Loteria duduii Carmen Popescu. Mai avea câteva reviste și cui să le vândă dacă nu frumoasei? Împăratul trecu strada și urcă treptele micii prăvălii fără să se uite spre tutungeria model a lui Tudorică Boerel. Prin geamul ușii, dincolo de tejgheaua acoperită cu borcane pline de lozuri, femeia își dădea cu ruj pe buze, privindu-se în oglindă. Pereții acoperiți de afișele colecturilor particulare se coșcoveau. Mirosea a hârtie veche și arsă și godinul din mijloc răspândea în jur o căldură plăcută, topind gheața ce acoperise vitrina.

– E voie? întrebă Gică simțind aburul binefăcător după care râvnea totdeauna.

N-ar fi intrat niciodată în Loteria duduii Carmen Popescu dacă înăuntru s-ar fi aflat alt bărbat. Atâta lucru învățase și el. Trebuia s-o lase singură cu prietenii ei, n-avea de ce să se amestece în încurcatele întâmplări amoroase care urmau acestor întâlniri scurte din mica prăvălie. Dar acum, dimineața, ofițerii stăteau în cazărmi, negustorii treceau mai târziu, prefăcându-se că-și caută norocul fără să-i simtă nevestele, iar clienții întâmplători lipseau, pentru că Grivița avea astăzi o înfățișare ciudată, de parcă toată lumea și-ar fi ieșit din minți.

– Poftim, poftim! îl invită duduia Carmen Popescu pe Împărat.

Ea cumpăra *Trup și suflet* și era abonată și la *Realitatea ilustrată;* însă, conform unei înțelegeri, pentru câțiva lei în plus pe lună, mai răsfoia și celelalte reviste, cât timp regele pomanagiilor se uita pe fereastră, stând pe un scaun lustruit, cât mai aproape de godinul prăvăliei.

– Bună ziua, bună ziua, zise Gică. Ce mai e nou, duduie Carmen?

– Ce să fie? Azi merge prost. N-am vândut nici 20 de bilete...

Împăratul știa ce-i asta. Duduia Carmen Popescu lua 10% din prețul lozurilor și dacă nu vindea mai multe însemna că nu mânca.

– Păi n-auzi dumneata ce-i afară, pe stradă?

Dinspre Calea negustorilor răbufni distinct zgomotul bocancilor soldățești de azi dimineață:

– Rap! Rap! Rap!

– Rap! Rap! Rap!

– Rap! Rap! Rap!

– A-nnebunit lumea, Gică. Ia mai bine dă-mi și mie *Ilustrația română*; să văd ce poze mai sunt acolo...

– Cum să nu, duduie Carmen, poftim... făcu vagabondul, privind-o.

Nu era urâtă deloc, dacă avea 30 de ani, dar de ce nu s-o fi măritat ea oare până acuși? Uite ce mai ochi, uite ce mai gură, că de celelalte ce să mai vorbim; când umblă duduia Carmen Popescu prin prăvălie se scoală din morți și răposații de la Sfânta Vineri, că de ofițeri să nu mai vorbim, bolnavi pleacă din Loterie! Cu toate astea, de ce nu s-o fi măritând? El care era un filozof, gândea cam așa: adică ce folos ar trage de la un singur bărbat? Să zicem că o încalță, că o îmbracă, că-i dă ce vrei și ce nu vrei, dar cine mai avea astăzi astfel de posibilități? Fiecare tremura pentru pâinea lui. Șomeri pe toate drumurile, oamenii ca câinii, se mâncau unii pe alții... Da, dar vreun ofițer? Ăsta ar lua-o, ar plimba-o din garnizoană în garnizoană, ar duce-o prin străinătăți, ar fi și ea cineva! Da, dar ar scoate-o

de aici, din Loterie, și ea parcă pe cine ar mai vedea? Că la o adică, Gică știe ce-o ține în Colectură pe duduia Carmen Popescu. O ține că-i place să se uite lumea la ea. Trece – cine nu trece pe Grivița? – și se uită dincolo de geamul vitrinei. Ce vede? Borcanele cu lozurile lui Campus & Bassa? Afișele cu câștigurile lui Stănoiu primite de jucători luna trecută? A, de unde! O vede pe duduia Carmen Popescu care stă și își dă cu ruj pe buze și care bărbat nu urcă atunci treptele de ciment ale Loteriei? Și ce face orice bărbat căruia îi plac femeile drăguțe? Spune respectuos:

– Bună ziua, duduie...

– Bună ziua, domnule. Cu ce să vă servim?

Așa te întreabă duduia Carmen Popescu, țuguind buzele ca și când te-ar invita să bei apă dintre ele.

– Cu un loz...

– Cu un loz? se miră ea alintat și ridică sprânceana stângă.

– Da, cu un loz...

– Și cum să fie lozul?

Cum să fie lozul? Parcă te gândești cum să fie lozul când duduia Carmen Popescu își așază sânii ei ca două ghiulele pe tejghea?

– Câștigător... se mai bâlbâia câte un bărbat cu nărav.

– Și cam cât vreți să câștigați?

– Mult.

– Mult?

– Da.

– Atunci să vă dau un loz întreg...

Vedeți, ăsta-i chichirezul, parcă Împăratul e prost și nu știe? Duduia Carmen Popescu e înțeleasă cu Campus & Bassa, e înțeleasă cu Stănoiu. Vinde un loz întreg, nu o pătrime, nu jumătate! În loc de o sută, vinde patru și socotiți 10% și vedeți cât rămâne! Ce-i mai trebuie duduii Carmen Popescu bărbat, când e înțeleasă cu Campus & Bassa? Unde mai pui și cadourile primite de la clienți, pentru că la asemenea ochi se cere supunere, și dacă e supunere, există puțină speranță, și dacă există

puțină speranță, există și vreun câștig, de nu-l știm noi, domne Gică, și câștigul aduce duduii Carmen Popescu inele de aur în degete, ia te uită ce de inele are duduia Carmen! Și-atunci, cât ar munci un bărbat, nu-i poate da duduii Carmen Popescu ce-i dau mai mulți...

Gică o privi pe furiș. De sub tejgheaua lustruită îi atârnau două picioare lungi, îmbrăcate în ciorapi de mătase, adevărate căngi ale diavolului, așezate în niște pantofi subțiri ca musca, pe care le mișca, uite așa: când la stânga, când la dreapta!

Duduia Carmen Popescu citea clipind des, nervoasă și plictisită totodată. În jur răspândea un miros violent de colonie care-i umplea nările Împăratului. Patroana Loteriei citea un anunț romantic care ar fi scos din sărite și minți mai puțin romantice:

Egipt! Turcia! La voi se găsește tipul ideal al frumuseții feminine care se transmite de mii de ani și și-a păstrat strălucirea. Cairo, Istambul, imagini din 1001 de nopți, desfătare a ochilor artiștilor și iubit de frumusețe care-și oferă tributul Orientului! Veniți și vedeți! Vaporul de lux Oceanic vă conduce acolo, peste marea cea albastră, de-a lungul țărmurilor luminoase și scânteietoare, peste timpurile moderne și antichitate. Cereți prospectele de la Biroul de Voiaj Hamburg-American Line – SAR – București – Calea Victoriei 87.

Duduia Carmen Popescu rămăsese cu ochii pironiți pe fereastră. Deodată, fugi undeva, înghițită de timp, și în locul ei apărură malurile calcaroase ale Bosforului. Gică o urmărea și nevăzând nimic pe Calea negustorilor o întrebă nedumerit:

– La ce te gândeai, duduie Carmen?

Ea nu-l auzi la început. Împăratul repetă întrebarea:

– La ce te gândeai, duduie Carmen?

– Ei, Gică, Gică, ce știi tu...

Vagabondul clătină avan din cap:

– Într-adevăr, duduie Carmen, omul ca pământul, nu știe cine-l calcă...

– I-auzi ce scrie aici, și începu să-i citească.

Regele pomanagiilor ascultă atent și când duduia Carmen Popescu termină anunțul dădu din umeri:

– Aiureli, duduie Carmen, aiureli ca să ia banii ălora de nu-i au...

– Nu-s aiureli, Gică. Eu am fost la Cairo...

Gică știa că duduia Carmen Popescu nu se mișcase din Loteria ei, dar o lăsă să mintă, ba chiar îi dădu apă la moară.

– Nu mai spune, duduie, și la Stambul?

– Și.

– O fi ca pe la noi?

– Da' de unde! *O mie și una de nopți*, Gică, tu știi ce-i asta?

– Nu știu, duduie...

– Ieniceri, cămile, femei cu văl...

– Ce spui, duduie Carmen?

– Da. Harem...

– Harem?

– O sută de femei la un bărbat...

– E-te-ai dracului turcii ăștia!

– Una mai frumoasă decât alta. Ochii ca măslina, Gică! și le omoară...

– Cine le omoară, duduie Carmen?

– Pașa!

– Nu mai spune?!

– Le omoară pentru că sunt necredincioase...

– Așa le trebuie dacă nu țin la pașa...

– Ce știi tu, sufletul femeiesc...

Duduia Carmen Popescu scoase un pachet de țigări *Macedonia* și își aprinse o *fumegantă*, cum le spunea Împăratul țigărilor. Fumul umplu Loteria, fericindu-l pe Gică.

– Ia mai spune, duduie Carmen, ce mai e pe acolo pe la Stambul...

– Multe, Gică, dacă ai avea timp să povestești ți-ar trebui o viață... Ehei!...

Împăratul tot nu înțelegea ce nevoie avea duduia Carmen Popescu să mintă că a fost cu vaporul. Știa bine că toate câte le auzea femeia le citise în niște romane pe care el, cu mânușița lui, i le adusese timp de un an de zile, în fiecare dimineață; un roman foileton, cum scria sub titlu. Pe copertă erau și turcii duduii Carmen Popescu, și șalvarii, și pașa, dar dânsa uitase și-i vindea lui gogoși! Dar cu clientul nu trebuie să te pui, să-l superi, așa că o lăsă să sporovăiască în timp ce se mai uită în foile pline de fotografii. Acolo se afla Greta Garbo, aia de juca pe pânză, cu părul lăsat pe spate, ca al duduii Carmen Popescu; acolo se aflau niște bărbați frumoși pe care (numai pe ei cu siguranță!) i-ar lua de bărbat duduia Carmen Popescu dacă le-ar da vreodată prin minte să urce scările Loteriei. În paginile *Ilustrației* erau fotografiate nunțile miniștrilor și ale regilor, și numai nebunul de Gică știa cât rău făceau bazaconiile astea sufletelor fetelor de pe Grivița... Dar câte nu se găseau într-o revistă ilustrată!

Intră un client. Gică se uită la el. Era un domn între două vârste, cu mustață neagră, cu ochi șireți. Duduia Carmen Popescu ridică ochii săi de pisică din pagini și răspunse la bună ziua.

– Cu ce să vă servim? întrebă, și Împăratul începu să-și strângă mai bine ziarele.

– Cu un loz...

– Ce fel de loz?

– Un loz câștigător...

– Și cât vreți să câștigați?

– Totul...

– Da, totul. Atunci vă vând un loz întreg, spuse duduia Carmen Popescu și își aruncă pe scândura lustruită sânii ei ca două ghiulele.

Bărbatul căută în buzunarul de la piept portofelul și tuși. Gică înțelese că era timpul s-o ia la goană.

– Păi, duduie Carmen, eu am plecat, după revistă trec mai pe seară când n-oți avea treabă, nu-i așa?

– Bine, Gică, du-te cu Dumnezeu...

În Loterie rămase numai duduia Carmen Popescu și domnul între două vârste.

– Să vă aleg eu lozul? întrebă femeia cu buzele țuguiate ca și când te-ar fi invitat să bei apă dintre ele.

– Aveți o mână norocoasă?

– Cât se poate de norocoasă...

– Ia să văd...

Duduia Carmen Popescu întinse necunoscutului mâna sa albă și parfumată, încărcată de inele.

– Sunteți chiromant, domnule?

– Nu tocmai, spuse mușteriul între două vârste.

– Atunci?

– Încerc să ghicesc...

Mâna lui fierbinte parcă avea electricitate și duduia Carmen Popescu dădu ochii peste cap.

– Încet, că mă gâdilați...

– Fire sensibilă, senzuală...

– O să trăiesc mult?

– Nu prea...

– Aooo...

– Cu linia norocului cum stau?

– E lungă într-adevăr...

– Pot deci să trag un loz?

– Dacă vrei dumneata...

– Unul întreg?...

– Întreg...

– Și dacă o să câștigați?

– Vă fac un cadou...

– La 20 e tragerea....

– Peste 5 zile...

– Peste 5 zile.

Duduia Carmen Popescu căută cu degetele sale lungi în borcanul cu lozuri din stânga.

– Unde jucați, la Stănoiu ori la Campus & Bassa?

– Mi-e indiferent...

– Vă e indiferent orice?

– Da' de unde! Ochii dumitale de pildă nu-mi sunt indiferenți...

– Aoooo, domnule, să fie un noroc!

Hârtia foșni. Mirosea a cerneală proaspătă. Necunoscutul privi numărul format din 5 cifre.

– Și credeți că o să câștig?

– Cu siguranță...

– Și dacă nu?

– O să vă despăgubesc...

Bărbatul era intrigat.

– Pot să știu cum?

– E un secret... (Duduia Carmen Popescu avea să-i scoată alt loz întreg din borcanul lui Campus & Bassa, la tragerea următoare.)

Deocamdată, necunoscutul își împachetă lozul, îl ascunse în portofel și întrebă:

– Pot să sărut mâna dumneavoastră grațioasă...?

– Cum să nu...

Peste tejghea îi întinse palma albă și degetele încărcate de inele.

Domnul își spuse numele, adăugând:

– Îmi pare bine că v-am cunoscut.

– Și mie de asemenea...

– Pot să mai revin?

– Ori de câte ori aveți nevoie de un loz...

– Sărut mâna...

– Bună ziua, domnule...

Ușa se închise în urma lui. Duduia Carmen Popescu înțepeni pe scaun. Se ridică și se îndreptă spre godinul cu burlane argintii în care mai zvârli câteva bucăți de lemne. În cele din urmă, ostenită ca după o muncă grea, se scufundă iar în contemplarea fotografiilor care înfățișau nunta ducelui de Windsor.

II

Duduia Carmen Popescu stătea supărată în Loteria ei pentru că de dimineață nu vânduse mai nimic. Militarii cu care se iubea uneori nu trecuseră deloc pe aici, pentru că, după cum aflase, fuseseră consemnați în cazarmă. Nici negustorii nu-i ținuseră de urât până acum. Stăteau, se vede treaba, pe lângă neveste. Intrase înăuntru pe la 5 și jumătate Niculaie Curcuman, pudrat, ras, tuns și frezat, dăduse bună seara și surâsese cu dinții lui de aur, scoțându-și paltonul negru cu guler de miel.

Duduii Carmen Popescu negustorul nu-i plăcea, dar învățase de multă vreme că nu se știe niciodată când ai nevoie de un om și că nu era bine să-i arăți că fugi de ochii lui, așa că, de îndată ce-l văzu dincolo de prag, își aruncă mâna încărcată de inele în părul lung și aspru și zâmbi cu cel mai curat zâmbet, învățat de la cinematograf:

– Bună seara, domnu' Curcuman, cu ce ocazie pe la noi?

Patronul fierăriei își cumpărase lozul pe luna aceasta și pentru ea un bărbat care-și cumpără lozul pe luna în curs nu mai prezenta nici un interes.

– Mă duceam să mă întâlnesc cu cineva pentru o afacere, te-am zărit prin geam și n-am putut să nu trec să-ți dau bună seara.

Duduia Carmen Popescu știa că geamul înghețase și că negustorul nu avusese cum s-o vadă, dar din moment ce de dimineață și până la opt seara numai pe dânsa o poți găsi dincolo de tejgheaua înaltă, se prefăcu că îl crede și surâse mai departe, aruncându-și pe lemnul lustruit sânii ei ca două ghiulele. Domnul Niculaie Curcuman se uită în altă parte. Deși se spunea că trăise cu multe femei și că era un crai încercat, totdeauna chipul duduii îl neliniștea. Un bun observator și-ar fi dat seama că el era îndrăgostit de patroana Loteriei, pentru că glasul începea să-i tremure și nu-și putea stăpâni o ușoară nervozitate a degetelor.

Atunci spunea, invariabil:

– Pot s-aprind o țigară?

– Cum nu, cu plăcere.

Patronul magazinului „La omul de fier“ fuma totdeauna țigări foarte bune și cum duduia Carmen Popescu era fumătoare, nu-l refuza niciodată, deși își dădea seama că el avea să se întindă la vorbă. Și acum totul se petrecu ca de obicei (domnul Niculaie Curcuman trecea în fiecare seară la aceeași oră pe la Loterie și, sub diferite pretexte, întârzia cam un ceas sau mai puțin, după caz, pentru că ivirea unui alt bărbat care nu se mulțumea numai să târguie un loz îl alunga. Atunci își aducea aminte că omul cu care făcea afaceri îl aștepta de multă vreme și ieșea grăbit.)

În seara asta însă, nimeni nu călcase încă pragul prăvăliei, așa că domnul Niculaie Curcuman fumase patru țigări, într-un răstimp destul de scurt.

– Ce e, domnu' Curcuman, cu greva asta de la Ateliere? întrebase duduia Carmen Popescu numai ca nu cumva tăcerea să se prelungească.

Patronul fierăriei tresărise bucuros pentru că putea să înnădească vorba.

– Cum să-ți spun eu, duduie Carmen? Guvernul a cam scrântit-o...

Duduii Carmen Popescu cuvintele astea îi sunaseră prost în urechi. Ofițerii ei vorbeau altfel, mai poetic, cu cuvinte mai îngrijite. Uite, de-aia nu-i plăceau ei negustorii și se jurase că n-o să se mărite, când va fi silită să se mărite, cu vreun negustor (adică după câțiva ani, când o să mai îmbătrânească puțin și se va gândi la viitor). Ăștia aveau bani, se îmbrăcau bine uneori, iată, de pildă, Niculaie Curcuman îi trimitea și flori din când în când, deși n-o mărturisea, de mândru ce era (o mândrie prostească, pentru că pe o femeie nu cu bani, nu cu mătăsuri, nu cu bijuterii o cucerești în cele din urmă, ci cu câteva fire de flori, dar, în sfârșit, treaba lui!), dar când era vorba să ajungă la inima ei se dovedeau brutali, nu știau să aleagă acele cuvinte care o făceau să viseze...

– Adică cum a scrântit-o? întrebase ea, cu un vădit dezgust pentru cuvântul „scrântit-o".

Domnul Niculaie Curcuman nu observase nimic.

– Duduie Carmen, vezi dumneata, cum să-ți spun mai clar. Criza asta i-a silit pe miniștri să facă un împrumut extern, ei, și azi un împrumut, mâine altul, s-a adunat. Iei banii, trebuie să dai bani, n-ai bani, dai marfă. Ori marfa noastră a ajuns să fie mai ieftină pe piața mondială decât aici, de unde criza și de unde falimentul, după cum vezi, că și pe Grivița noastră mereu se trag obloanele...

Pe duduia Carmen Popescu n-o interesa situația economică a țării. Fuma încă cu plăcere țigara oferită de domnul Niculaie Curcuman și se prefăcea că ascultă. Își aduse aminte că în seara asta trebuie să se întâlnească cu un prieten mai vechi, locotenent la Palat, dar se vede treaba că, dacă el nu putuse trece până acum pe la Loterie, situația era gravă și că n-o să-l mai vadă.

Duduia Carmen Popescu nu descurajă însă. Știa bine că nu trebuie să te vezi de prea multe ori cu un bărbat. Dacă se mai încălzea câte unul și-i spunea că o iubește, iute îl trimitea la plimbare pentru că nu avea nevoie de oameni cu pretenții la ușa ei, cel puțin deocamdată. Iată de ce îl mai măsură încă o dată pe negustor. Domnul Niculaie Curcuman vorbea în continuare, spunea ceva despre petrolul românesc, care la ora asta se vindea mai ieftin la Istambul decât în România, dar ea își aduse aminte că pe toate le făcuse patronul magazinului de fierărie în afara faptului de a o invita într-o seară la un restaurant cu muzică. „O fi însurat în oraș, gândise, și mă iubește platonic", dar nu prea era așa pentru că auzise de ici, de colo că aducea femei acasă, în odăile lui de deasupra firmei „La omul de fier". Ce-ar fi fost să-i treacă prin cap tocmai în seara asta s-o invite la un local cu lăutari, știa ea unul foarte frumos și foarte discret... Parcă astă-seară n-ar mai ține seama de dinții lui urâți de aur, de bădărănia trădată din când în când. Dar Niculaie Curcuman îi făcu mai departe teoriile lui economice,

fără sfârșit, încălzit de atenția ei falsă, alimentată cu întrebări căzute foarte bine.

– Și dumneata cum de nu dai faliment, domnu' Curcuman?

Negustorului îi plăcu întrebarea. De multă vreme voia el să-i spună câteva vorbe despre situația sa financiară, care, dacă nu era strălucită, oricum nu semăna cu a altor negustori de pe Grivița.

– Vezi dumneata, duduie Carmen... totul în negoț este să vinzi cu mai mult decât ai cumpărat, să vinzi la timp și nu prea mult...

– Nu înțeleg prea bine...

– Ai puțină răbdare... Când a început criza cea mare, toată lumea pentru ca să poată să trăiască a pornit să desfacă. Unii și pentru că au marfă perisabilă, ce vrei să facă, de pildă Vasile Ionescu, cu mandarinele? Nu le dă, se strică! Ce vrei să facă cârciumarii cu vinul? Trebuie să-l vândă, pentru că altfel se strică. Nu au butoaie, nu au vase ca lumea, se ivesc pierderi. Și cum să vinzi marfa atunci când oferta scade? O dai în pierdere. Ei, și azi pierzi, mâine pierzi, se duce capitalul și ești nevoit să tragi oblonul. Pe când cu marfa mea e altfel. E drept că nu se mai construiește de vreo doi ani, pentru că nu sunt bani. Prin '30-'31 învârteam sutele de mii cum învârtești dumneata lozurile. Cum îți spuneam, când am simțit că merge prost, am început să cumpăr. Fierul, duduie Carmen, nu cere de mâncare, cel mult rugineşte, dar și-atunci e bun la ceva. Bani de cheltuială scot eu din măruntișuri. Cuie trebuie la casa omului oricând, și pe ploaie și pe frig, și pe criză și pe necriză. Materialul rămâne. Am un depozit plin. Starea asta nu poate să țină, pentru că altfel ne prăbușim, și când o trece, atuncea să-l vezi pe Niculaie Curcuman. De altfel, falimentul e făcut numai pentru cei cu capitaluri mici. Cine a ținut banii la ciorap sau i-a băgat în fleacuri s-a curățat. Noi, uite eu, alde Manole Dulămiță care are o pivniță plină cu încălțăminte, chiar răposatul Enache

Domnișor, ăștia mai răsăriți, am știut să strângem banul, să nu-l înmormântăm...

„De ce-mi spune toate astea?“ se tot întreba duduia Carmen Popescu. „Nu i-o trece prin cap să mă ceară de nevastă?“ Pentru că așa începeau toți: întâi se lăudau, ba că câștigă atât pe lună, ba că au o mătușă bolnavă și bogată pe care trebuie s-o moștenească, câte-n lună și-n stele, toate terminate cu întrebarea, mereu aceeași: „Duduie Carmen, nu vrei să fii soția mea?“ Ah, ce ridicoli sunt bărbații, ce caraghioși, ce mutre spăsite aveau și cum îi cerșeau consimțământul!

Și gândul se înnodase firesc, luase curs... Ce-ar fi, la o adică? „Doamna Carmen Curcuman, uh, că urât mai suna, nevasta negustorului Niculaie Curcuman, din Grivița, capital depus...“ Nu mergea, nu mergea deloc. Ei, altfel ar fi sunat, să zicem: Doamna Carmen Cutare, soția locotenentului de gardă Cutare, aghiotant regal... Sau doamna Colonel Cutare, șeful garnizoanei București sau Ploiești sau Buzău... Nu, nu, mai era vreme până atunci! Duduia Carmen Popescu își aruncă ochii în oglinda mică de deasupra tejghelei. Chipul ei nu avea nici o cută, buzele acestea erau încă frumoase și de ce să ne pierdem noi libertatea, de ce să ne pierdem serile, când ne plimbăm la șosea, de fiecare dată cu alt bărbat, auzind mereu aceleași declarații de dragoste, dar cu altă voce și cu alte cuvinte?

Domnul Niculaie Curcuman trăsese din pachetul de Tomis o țigaretă fină cu capul aurit și-l oferise duduii Carmen Popescu. Terminase cu situația economică și după o pauză, auzind difuzorul cinematografului Marconi care arunca pe trotuare zgomote de împușcături și galopul călărețului fără frică, Tom Mix, spuse încet:

– Duduie Carmen, nu te plictisești în Loteria asta?

„Acum începe, cum am prevăzut“, își spusese în gând patroana Loteriei și își așternuse și mai bine sânii pe tejgheaua lustruită, pentru că oricum cererile în căsătorie îi plăceau.

– Mă mai plictisesc câteodată, dar ce să fac, domnu' Curcuman?

– Ei, ce să faci, duduie Carmen...

„Să știi că-mi propune să vin la el, să-i fac o vizită și atâta-i trebuie." Duduii Carmen Popescu nu-i plăceau invitațiile oamenilor însurați sau ale becherilor înrăiți. A, dacă te cheamă la el acasă un locotenent care-i și aghiotant în garda regală, asta era altceva! Militarii aveau dreptul să petreacă cu femei plăcute pentru că viața lor era dedicată armelor!

– Cam ce, domnu' Curcuman? se jucase duduia Carmen Popescu cu patronul magazinului „La Omul de fier".

– Să mai ieși și dumneata în lume...

– Unde, adică?

„Nici la restaurant nu mă duc cu el", hotărâse rapid în minte, deși era o zi urâtă și trecuse greu... ia să mi-l joc eu nițel să mă țină minte...

– La o plimbare...

– Asta-i vreme de plimbare, domnu' Curcuman?

– Ei, cu o sanie, să vezi ce frumos o să fie...

– Nu mai spune!

În glasul duduii Carmen Popescu era o batjocură abia ascunsă.

– Da, cu doi telegari frumoși... Eu, duduie Carmen, am fost ofițer de cavalerie și mi-au plăcut caii, și caii mă iubesc pe mine...

Asta parcă-i plăcea duduii Carmen Popescu, dar vechea șiretenie femeiască n-o lăsa să arate nimic...

– Plimbarea asta am face-o numai în cazul în care dumneata ai consimți...

– Ce să consimt?

– Să fii nevasta mea, spuse pe nerăsuflate domnul Niculaie Curcuman, răpus în cele din urmă de grațiile duduii Carmen Popescu.

Cuvintele căzură pe neașteptate, patroana Loteriei nici nu credea că le va auzi vreodată, așa că o clipă îl privi zăpăcită puțin

și roși ca o copilă, lucru care-l făcu praf pe negustor, pentru că roșeața la femei era moartea lui...

– Să mă mai gândesc, domnu' Curcuman, spuse femeia în cele din urmă și dădu să se ridice de pe scaun.

– Nu, acum trebuie să-mi răspunzi, se precipită peste tejgheaua lustruită aprigul bărbat.

– Nu, nu pot. Scuză-mă o clipă. S-a făcut frig în Loterie. Stai să mai pun un lemn.

Duduia Carmen Popescu se ridică de la locul ei și, îndreptându-și bustul care dădea insomnii atâtor bărbați, se aplecă spre sobița răcită, căutând niște surcele. Era îmbrăcată într-un pulover de culoarea fisticului și deschizătura lui lăsa să se vadă sânii tari. Domnul Niculaie Curcuman, care nici nu bănuise că o să ajungă aici, pentru că în realitate nu putea să sufere femeile, așteptă puțin dezamăgit, căutând înfrigurat în pachetul cu țigări.

Focul fusese aprins, se auzea un sfârâit vesel și în cinci minute Loteria se încălzi din nou. Pe geamuri se scurgea apa murdară a gheții topite. De afară sticleau vag luminile Griviței. „Ah, de ce nu intră nimeni în Loterie acum?" se întrebă cu disperare duduia Carmen Popescu. Tăcerea era stingheritoare și domnul Niculaie Curcuman își strânse lucrurile: cutia cu chibrituri, restul de țigări Tomis, fularul, mănușile și paltonul lăsat pe un scaun alături. Era timpul să plece.

– Te-am supărat? întrebă în cele din urmă duduia Carmen Popescu.

– Nu, duduie Carmen, sigur, trebuie să te mai gândești. (În sine Niculaie Curcuman o înjură birjărește și își spuse că nu se va opri de aici, decât sus, în salonul cu curve al lui madam Ana.)

– O să mă mai gândesc, domnu' Curcuman...

A, iată, pe ușă și picase clientul mult dorit! Era un necunoscut înalt și frumos ca o cadră; fără pălărie, cu un păr creț, negru ca cerneala și cu o gură cărnoasă. Duduia Carmen

Popescu îl privi fascinată. Încă nu văzuse până acum un astfel de bărbat! El surâse cu cei mai frumoși dinți albi-umezi pe care-i știa.

– Bună seara.

– Bună seara.

Domnul Niculaie Curcuman, cu obrazul palid, ajunse la ușă.

– Sărut mâna, duduie Carmen, spuse cu o voce mânioasă, o să mai trec eu pe la dumneata...

– Mai treci, domnu' Curcuman, rosti ea hipnotizată, privind la bărbatul care o fixa cu niște ochi mari.

O clipă horcăitul inform al difuzorului de la Marconi se auzi mai tare pentru că ușa se deschisese și se închisese în urma patronului de la magazinul „La Omul de fier". Ajuns în frigul de afară, Niculaie Curcuman spuse tare, cu năduf: „Curvă! Curvă fără condicuță!" și plecă întins spre gura gării unde se afla hotelul Tranzit și fetele lui madam Ana, ca să uite scârboasa scenă când îi ceruse mâna acestei femei de nimic.

În Loteria duduii Carmen Popescu se auzeau cuvintele știute de mult:

– Doriți un loz?

– Da...

– Să fie un loz întreg?

– Un loz întreg...

– Un loz câștigător?

– Dacă se poate, un loz câștigător...

– Ce vreți să câștigați?

– Știu eu, tot ce se poate câștiga...

Bărbatul avea un zâmbet batjocoritor pe buze și, pentru prima oară în viața ei, duduii Carmen Popescu îi fu frică. În clipa aceea uitase și de locotenentul de gardă și de colonelul care venea în câte o miercuri pe aici și stătea un ceas după ora opt cu ea, uitase de toți bărbații care o cereau de nevastă de ani de zile și pe care-i refuza cu același surâs și cu aceeași blândețe prefăcută.

– Chiar totul? întrebă mecanic, cu privirile în ochii lui și căută orbește borcanul cu lozuri de alături, cu palmele tremurânde.

– Totul, spuse clientul cu o siguranță care o făcu să moară de frică.

Mâna lui albă, parfumată, puternică și sigură, scotoci în grămada de bilete.

– Nu vreți să încerc eu? întrebă gâtuit duduia Carmen Popescu.

– Ba da. Aveți o mână norocoasă?

– Foarte norocoasă...

Cele două mâini nu încăpeau în borcan. Duduia Carmen Popescu se cutremură. „Ești o gâscă, asta ești!“ strigă o ființă lucidă trăind încă în ea. „Ce dacă sunt? Omul acesta seamănă cu Ramon Novarro! Este cel mai frumos bărbat pe care l-am văzut vreodată...“ Palma îi asudase, obrazul ei ardea ca o plită încinsă și ar fi spart geamurile Loteriei ca să intre puțin aer rece înăuntru. De la difuzorul cinematografului Marconi se auzeau șoapte de dragoste, spuse de o voce dulce de femeie într-o limbă străină, aspră și ciudată. Se aprinsese între timp și firma roșie de deasupra hotelului Dinicu și pe geamurile prăvăliei ei se așterneau umbre roșii șovăitoare.

– Credeți c-o să câștig? întrebă necunoscutul privind cele cinci cifre tipărite cu cerneală albastră.

– Sunt sigură! Toate lozurile lui Campus & Bassa sunt câștigătoare.

Bărbatul plăti, împături lozul și-l puse într-un portofel de piele. Duduia Carmen Popescu știa că dacă în următoarele două secunde omul acesta n-o să-i spună nimic era pierdută, pentru că numai dacă o să câștige la tragerea de sâmbătă o să-l mai vadă, dar atât de puțini oameni câștigă și atunci el nu avea să mai treacă niciodată pe aici. Și așteptă, așteptă cu urechile țiuindu-i de spaimă. O vorbă s-audă, numai o vorbă, un cuvânt de care să se agațe ca înecatul de un pai. Necunoscutul

surâse puțin batjocoritor ca la venire și-o întrebă, nu neliniștit, indiferent:

– Vă e rău?

Prăvălia plină de afișe se învârti cu ea. Într-un minut, găsi un pahar cu apă încălzită și trezită puțin și-l bău pe nerăsuflate. Duduia Carmen Popescu nu leșină ca prin minune.

– Nu! reuși să îngâne.

– Stați mult închisă aici, nu-i așa? întrebă bărbatul cu cea mai dulce voce auzită vreodată.

– Toată ziua...

– Și de ce nu mai ieșiți câteodată?

– Cu cine? întrebă ea, prefăcută deodată, aducându-și parcă aminte de o lecție învățată de mult.

– În seara asta ce faceți?

– Nimic...

– Nu vreți să mergeți cu mine la un restaurant?

– Cu plăcere, îngădui duduia Carmen Popescu, care uitase cu totul de Niculaie Curcuman și de Grivița.

– Nici nu v-am spus numele. Sunt avocat.

Duduia Carmen Popescu nu mai auzi nimic. Fularul lui alb, de mătase, mirosea frumos și o amețea.

– Să vin să vă iau? întrebă bărbatul.

– Da.

– La ce oră vă convine?

– La opt și jumătate...

– La opt și jumătate fix!

Îi sărută mâna și buzele lui fierbinți o făcură să simtă pe spinare o sudoare rece.

Se auzi din nou difuzorul de la cinematograful Marconi și ușa se închise.

Duduia Carmen Popescu își aruncă privirile la ceasornicul din perete. Era abia șapte fără un sfert. Când se petrecuseră atâtea lucruri? Și totul începuse așa de plicticos, așa de stupid!... Ah, de n-ar mai veni nimeni. O să închidă mai devreme.

Trebuia să-și calce rochia, dar care rochie? Duduia Carmen Popescu își lăsă tejgheaua și trecu pe după perdeaua unde-și ținea lucrurile într-un șifonier lustruit. Într-un minut totul era întors pe dos și ea căuta cu nerăbdare cea mai frumoasă rochie pe care o avea.

*

... Sosea noaptea grăbită, cu răsuflarea ei tăcută. Clădirile bătrâne ale Griviței, cu ziduri mâncate de timp, abia se mai zăreau. Ningea potolit acolo unde răsuflarea vântului nu ajungea. Multe ferestre nu-și aprinseseră luminile în seara asta. Sus, în salonul lui madam Ana, strălucea o lampă verzuie, ca de obicei. Umbrele clienților treceau câteodată prin dreptul perdelelor. În casele de peste drum se lăsaseră de mult obloanele pentru ca femeile și copiii să nu vadă cumva din întâmplare grozăviile de dincolo de zidurile Hotelului Tranzit, precauție inutilă, pentru că patroana avea grijă să acopere geamurile cu două rânduri de marchizet colorat.

III

La opt și jumătate fix, avocatul, cum se înțeleseseră, bătuse la ușa Loteriei.

– Bună seara.

– Bună seara...

– Am fost punctual?

– Cât se poate de punctual.

Patroana Colecturii era îmbrăcată în cea mai bună rochie a ei. Pe cap își așezase o pălăriuță albă cu plasă lăsată peste ochi și numai pieptănătura îi luase o jumătate de oră. E drept că după asta arăta ca o artistă de cinema, lucru pe care însoțitorul ei nu-l scăpă din vedere.

– Vă stă foarte bine rochia...

– Găsiți?

În stradă, avocatul întrebase:

– Să luăm un taxi? Unde vreți să mergem? La Capșa? La Continental?

– Mi-e indiferent, răspunse gâtuită de emoție patroana Colecturii. Ofițerii ei e drept că nu o duceau în orice cârciumă, dar niciodată nu ieșiseră cu ea la un astfel de restaurant și asta o umplea de mândrie. „Ce-o să fie mâine când o să-i povestesc locotenentului cu cine-am fost și unde! Dar dacă mă împușcă? Ăștia din garda regală nu se joacă! Las' să mă împuște, ce, adică îi e rușine să iasă cu mine pe Calea Victoriei?! Cât despre negustori, pe ei să nu-i mai văd! Atâta știu: «Duduie Carmen», în sus, «Duduie Carmen», în jos, și cu ochii numai pe fereastră să nu intre nevestele după ei, să-i vadă cum îi sărută mâna albă și parfumată". Unii îi mai cumpăraseră câte un inel destul de scump, pe alții îi primise în Loteria ei, pe ușa din dos, după ce trăsese oblonul, dar toți parcă se fereau să se arate cu ea în lume. Dacă se gândea bine, să nu fie nedreaptă, parcă nu o ceruseră și de nevastă?! O ceruseră, dar duduii Carmen Popescu nu-i plăcuse nici unul dintre pretendenți. Cu avocatul ăsta era altceva. El știa ce înseamnă considerația pe care trebuie să i-o dai unei femei. Uite ce firesc o ajutase să se urce în mașina de piață și cu ce glas obișnuit poruncise: „La Capșa!" explicându-i după aceea: „Mergem acolo pentru că e mai multă liniște. Nu vine oricine și ai să vezi oameni interesanți. În Capșa nu intră decât miniștri..." Asta o făcuse praf pe duduia Carmen Popescu...

– Mergeți des la Capșa?

– De două ori pe zi. Am afaceri... Vin clienții, trebuie să mă găsească undeva, la tribunal e înghesuială, omul spune altfel ce are pe suflet în fața unui pahar de vin...

– Înțeleg. Credeam însă că aveți și un birou de avocatură...

– Acolo stă secretarul meu care angajează procesele obișnuite...

– Da, da... spusese duduia Carmen Popescu, care nu era femeie proastă pentru că avea și ea patru clase de liceu la bază, făcute la Moteanu.

Taxiul îi lăsase în Calea Victoriei, în fața restaurantului. Era cam devreme, după puținele paltoane de la garderobă, dar patroana Loteriei nu băgă de seamă. Salonul cu geamurile acoperite de pluș părea aproape gol. Chelneri în haine negre îi salutaseră îndatoritori și luară loc într-un colț al lungii încăperi împodobite cu lămpi de cristal. Duduii Carmen Popescu i-ar fi plăcut să vadă mai multă lume în jur, dar bărbatul de lângă ea, parcă ghicindu-i gândurile, o liniștise: „Peste un ceas va fi plin". Încetul cu încetul patroana Colecturii se obișnui cu liniștea din jur și îl ascultă pe avocat, care îi ceruse voie mai întâi să se ocupe el de masă, comandând mâncăruri ciudate în aspic și un vin străin. Convorbirea se încălzise după primele pahare și frumosul domn, la care duduia Carmen Popescu se uita tot timpul, povestea cu plăcere despre procesele lui în curs de judecare.

– Munciți mult, nu-i așa? întrebă duduia Carmen Popescu.

– Gândiți-vă și dumneavoastră. Studiul dosarelor, audiențele, înscrierile pe rol, pregătirea pledoariilor, munca propriu-zisă...

Duduia Carmen Popescu nu prea mânca pentru că preparatele ciudate din farfurii îi erau necunoscute. Se scuza din cinci în cinci minute:

– Știți, eu seara...

– Ca toate femeile, râsese bărbatul.

Avocatul, obosit probabil de munca de peste zi, în schimb, nu se cruță. Ceru pește, stropindu-l cu lămâie, se arătă nemulțumit de felul cum era servit și protestă după plecarea chelnerilor:

– Poftim, doar mă cunosc și uite cum se poartă când sunt la o masă cu o doamnă atât de drăguță...

Pe urmă, pe neștiute, o întrebase cum se descurcă în viață, de ce nu se măritase până acum „pentru că bănuia că nu erau puțini cei care ar fi vrut să facă pasul acesta alături de ea", și patroana Colecturii, amețită puțin de vinul băut, îi răspunsese sincer că bărbații n-o prea interesau pentru că „ei vor una și bună și viața trebuie trăită..." ... Ochii bărbatului sclipiseră

fermecător și se trezise cu palma lui fierbinte pe braț. Seara începuse minunat și duduia Carmen Popescu știa că în minutul când omul de lângă ea o va chema la el, pentru că nu se putea să nu aibă o casă foarte frumoasă, plină de lucruri scumpe, nu va putea să spună nu, și cine știe ce-o să mai iasă din dragostea asta venită pe neașteptate...

Restaurantul începuse să se umple de lume. Intrau femei elegante cu rochii croite cine știe unde, însoțite de bărbați gravi, în vârstă, cărora chelnerii le făceau în grabă locuri la mesele așezate departe una de alta. Zumzetul glasurilor și al tacâmurilor, un zumzet potolit, deloc asemănător cu larma restaurantelor de a doua mână unde o duceau negustorii Griviței și locotenentul ei, începu să-i placă foarte mult.

– Aici nu cântă nici o orchestră? întrebă imprudent duduia Carmen Popescu.

Avocatul surâse ușor, cu politeță:

– Nu, nici chiar seara. E un local pentru lumea bună...

Chelnerii aduceau înghețatele, servite în pahare de argint (înghețate iarna, asta nu mai văzuse) și duduia Carmen Popescu simțea că o ia o amețeală ușoară. Lămpile de cristal cu lanțuri sunătoare parcă vibrau. Însoțitorul vorbea cu glasul lui plăcut, fumând. Obrazul i se roșise, se vedea că e trăit bine și patroana Loteriei se silea să nu scape nimic din toate întâmplările acestei seri de neuitat.

Pe la 11 noaptea duduia Carmen Popescu ieși din restaurant, amețită puțin de vinul băut și sprijinită de brațul însoțitorului.

De undeva de departe se auzea vuietul lugubru al sirenei de la Ateliere: Uuuuuuu!

– Ce noapte! spuse bărbatul.

– Frumoasă, oftă dulce duduia Carmen Popescu.

– Îmi permiteți să vă conduc până acasă?

– Cu plăcere, primi ea contrariată.

Avocatul chemă un taxi și după zece minute se aflau în fața Loteriei.

– Nu intrați puțin să vă încălziți? întrebă duduia Carmen Popescu, gândindu-se cu o ușoară dezamăgire că Ramon Novarro al ei o fi timid.

– Cum să nu? surâse bărbatul cu admirabilii săi dinți umeziți, privind-o ca pe un obiect...

Patroana Colecturii ridică oblonul și descuie ușa. Cu un astfel de artist putea s-o bârfească lumea dacă ar fi văzut-o. Puțin îi păsa de Tudorică Boerel de alături și chiar de gura nevestelor de negustor ce-ar fi putut să treacă la ora aia prin fața Loteriei.

Dar Calea negustorilor era pustie. Bătea un vânt înghețat, de noapte, și nu se mai auzea nici răpăitul care răsunase toată ziua pe pietrele străzii. Oblonul căzu zgomotos, acoperind ușa. Peste vitrină fură lăsate perdelele vechi. Erau singuri! Înăuntru mai stăruia un rest de căldură. Mirosea a hârtie arsă și a lemn uscat. Duduia Carmen Popescu își agăță paltonul în cuier și se apleacă spre godin ca să mai zvârle câțiva cărbuni în sobă. Sânii ei ca două ghiulele fură aruncați înainte irezistibil.

– Aici dormi dumneata în fiecare noapte? întrebă bărbatul privind în jur, uitând să se dezbrace.

– În fiecare noapte.

– Singură?

– Aoooo, ce întrebare! făcu repede duduia Carmen Popescu simțind cum roșește.

– Și nu ți-e frică?

– Frică? De ce să-mi fie frică?

– Păi ai bani, lucruri, dacă vine cineva să te jefuiască?

La asta duduia Carmen Popescu nu se gândise niciodată.

– Cine să mă jefuiască? Vreun bărbat?

– Poate un bărbat...

– Bărbații mă adoră!

Râse cu gura ei roșie, țuguindu-și buzele ca și când i-ar fi dat musafirului să bea apă dintre ele.

Terminase cu aprinsul focului și umbla prin Loterie pe lungile ei picioare ca două căngi ale diavolului.

– Nu scoți paltonul? îl întrebă pe Ramon Novarro, înfiorându-se secret la gândul a ceea ce avea să urmeze.

– Nu înainte de a te ruga să primești în cinstea cunoștinței noastre un dar din partea mea.

– Aooooo! făcu duduia Carmen Popescu, ce culant sunteți, domnule!

Bărbatul își scoase fularul alb de mătase, parfumat și moale și i-l așeză în jurul gâtului, cu o atenție de miop.

– Unde e oglinda? o mai întrebă.

– Aici, zise femeia, simțindu-i respirația fierbinte în ceafă.

Se privi o clipă și mai apucă să spună cu gura ei proaspătă, roșie ca o crimă:

– Îți mulțumesc, îți mulțumesc...

Era toată o flacără, o dragoste dezlănțuită...

EPILOG

Din ziarul *Dimineața* din 23 martie 1933.

Fapte diverse.

Ieri seară a fost arestat individul Mihai Năstase fără profesie, autorul oribilei crime din noaptea de 15 februarie a.c. când în Colectura Campus & Bassa de pe Calea Griviței 124 a fost găsită ștrangulată femeia Carmen Popescu, în etate de 32 de ani. Obiectul crimei, după mărturisirile asasinului, a fost jaful. Organele anchetatoare au constatat că în casa Loteriei nu se găseau decât 179 de lei și 432 de bilete ale Agențiilor Campus & Bassa și Stănoiu.

MIRESELE

SMINTIREA JUPÂNIȚEI RUXANDRA

Înainte de a cădea ghinda, la Sfinții Arhangheli, ce-i veni dumnealui boierului Hristea Belivacă, sătul de jucat ghiordum și panțarolă, sus, în sală, la *Ceșmeaua Roșie,* sastisit de muieri văzute pe după uși dosnice care-l costau, spăsit de câte păcate făcuse, nu că să termine cinstita biserică de pe moșia Muiereascăi, loc bogat, cu păduri și vite, cu suflete și robi, bașca ghelirurile picate din vânzoleala locului, adosit, departe de ochii stăpânirii celei lacome.

Femeile plânseră trei zile, că veneau ploile și, la țară, știe toată lumea cum te îngropi: nu tu un bal, nu tu vizite, nu tu un danț, să stai numai să păzești ciubucele, să arzi mangalul în odăile pustii și reci, împiedecându-te de țigănci gubave, puse pe șolticării, gata să-și dea poalele peste cap la ochirile cele mai nerușinate ale argaților, veniți ciopor după familie.

Coana Zoe, nevasta boierului, se mai împăca cum se mai împăca cu statul la moșie, că mai avea de făcut dulcețuri, de pus murăturile și să coasă zestrea fetei, Ruxandra, că-și lua cu ea și croitoresele, niște sichimele frumoase în care da iama din când în când, sub privirile rușinate ale nevestei, ascultătoare și pașnică, dumnealui Hristea Belivacă, bărbat aprig, dus în lume, lacom trupește, hrănit numai cu strafide în copilărie, de unde și pofta neostoită după alt sfârc. Dar ce te faci cu copila

dornică de saloane și *passe-pied*-uri, visând noaptea beizadele intrând prin ferestri și furând-o!

Scandalul s-a potolit într-o zi la amiaz, când stăpânul casei a chemat trăsurile, a strigat la slugi și, cât ai bate din palme, ce mai era de strâns s-a strâns și s-a pus în niște lacre mari, urcate în sudori de buzații de birjari taman la spatele butcilor cu osii țapene, făcute la Rescher, pe malul Dunării, în Viana.

Pe la două, că mâncaseră devreme, dăduseră dosul morilor de la Sfântul Elefterie, lăsând Bucurescii într-un nor de praf, plin de strigătele sacagiilor care cărau apă de gârlă pentru lumea săracă de la Filaret. Caii bine zidiți, hrăniți cu grijă, numa inimă-n ei, mâncau pământul. S-așternură pădurile în dreapta și-n stânga și jupânița Ruxandra, cu fața ei ca a păpușelelor franțuzești din iarmaroace, își șterse lacrimile și privi afară la declinul stejarilor, cuprinși de o ciudată boală. Rar, câte-o frunză se învârtea moale prin aerul aurit și până cădea trecea o veșnicie. Era trist, era frumos, ai fi murit într-o astfel de zi de toamnă. Se auzea de departe, de peste câmpuri, aușelul chemând înspre întristările cenușii ale pădurii.

Tremură un râu silnic, abia mai striclind în soarele leneș de secat ce era și pe la amurg ajunseseră în poarta conacului, o casă mare și albă, cu contraforți, împopistrată cu bârne, o mândrețe, nu alta, în chiotul vizitiilor care anunțau astfel sosirea stăpânului.

Boier Hristea Belivacă coborî cu trupul lui cât un mal, făcând groapă în iarbă, se uită adânc în sus, în jos, de-a latul și de-a lungul, parcă măsurându-și avutul, apoi începu să înjure, cum stă bine unuia ca el atunci când se întoarce la moșie și vrea să știe de ce nu merg toate cum trebuie, de ce nu e aia și aia. Până la aprinsul lămpilor, împărțise destule palme, biciuise și-un țigan hoț, adus de către vătăjel, legat cobză, unul tânăr, cu priviri de ucigaș, ce trebuia speriat. Când termină cu toate astea cheamă cămărașul și pitarul, le dădu ordine și așteptă să-i coacă muierile un miel rupt, că era mort de foamea călătoriei,

lacom să mai petreacă, să mai afle cum stăteau anatefterele cu socoteli în canțilerie, cu ochii în cifrele proaspete să nu-l mafle-rească șarlatanii de administratori. Se supără foc pe vătăjel când află că i se furaseră niște știubee abia lăsate din bardă de meșterii tâmplari, înjură de anafură și-și făcu o cruce mare, rugându-se apoi în grecește de Dumnezeu, pe care nu-l mai scotea din *fos-mu, scoate-mă din silimet, că mă fură pungașii!*

Țigancile pregăteau drobul, cărbunii și fiarele pentru întors mielul. Aprinseseră favalurile somnoroase care dădeau o lumină palidă, abia mai văzându-se în puterea lunii. Ieșiră pe cerdac cu toți și se așezară, cerând vutca până ce puneau farfuriile pe masă și se pregăteau bucatele. Pe câmp, la târle mocneau focuri pitice abia pâlpâind sub cerul negru, bătut de foșnetele pădurii din apropiere. Mirosea a carne friptă bine, se auzea cum cad țiglele și de sub ei, din pivnița putrezită de vreme, răzbătea până sus zgomotul puternic al vinului, căzând gros în bardace.

Știindu-i soroacele, vătăjelul alerga pe o dabilă de cal prin sat să strângă lăutarii, chipurile să mai îmbuneze inema stăpânului căzut, pe neașteptate, cu ochi proaspeți în socoteli, gata-gata să afle tot. Țiganii sosiră într-o cocie, deșelată de atâtea drumuri, lihniți de foame și puși pe câștiguri. Li se făcu o mămăligă mare, la repezeală și îmbucară pe săturate brânză, să-și dreagă vocile.

Pe la înnoptate, așa, masa era gata, se spălară pe mâini în ligheanele de aramă iute aduse la îndemână de slugi și, după ce-și făcu cruce, boier Hristea Belivacă se uită într-o parte să nu vadă felurile aromitoare, rostind rugăciunea de cuviință în grecește și spunând să audă toți:

Întru slava lui Dumnezeu, care prin mila sa am ajuns sănătoși la această sfântă zi, să ne rugăm să ajungem la anul, aceeași zi sfântă, cu sănătate și pace.

Stăpânul se așeză în capul mesei, femeile, cele două, la dreapta și la stânga. Fu poftit și vătăjelul mai la coada mesei, să nu s-amestece, dar nice să nu simtă că boier Hristea Belivacă

e bucuros că s-a întors la el acasă, unde-i plăcea mai mult decât la Bucuresci. Își scoase antereul, rupse pâinea și-o muie în sare, urându-le poftă bună la ceillalți. Începură cu un ghiudem de țară și pastramă de Țarigrad, pe urmă luară icre de chefal și salată din cea învăluită. Femeile se îndemnau mai mult cu ochii, cât îl privește pe boier Hristea Belivacă el avea unde băga. Ca într-o bortă se duseră și anghinarele și prazul și conopida, urmă apoi mielul stropit cu o arămească chihlimbarie. Când ajunseră la urdă și la cașcaval, cum cereau mesele bune deprinse prin cele streinătăți, stăpânul parcă mai crescuse. Schimbă cănile și ceru un vin de Tokay să-i cadă bine și o încheie cu mânătărci, iute căzute în aprigu-i stomac.

Coana Zoe și cu jupânița Ruxandra o luaseră pe șerbet de zahăr și pe dulceață de coarne, ca femeile. Bătea spre miezul nopții și lăutarii o dădură pe-o coardă aleasă, zicându-i boierului Hristea Belivacă *Tu ești puișor canar,* cântecul lui preferat, după care urmau totdeauna bacșișurile și laudele. Luna îngropase lumea în lumina-i nebună. Bătea un vânticel lovind frunza bolnavă a stejarilor.

Copila cu obrazul spelb se uita năucă în vârtejurile ei, aducându-și aminte de o seară nu prea îndepărtată, când dansase „la fyrrhique“ și alte jocuri cu aga Iordache Balș, cel mai frumos bărbat din Fanar și Valahia, la care numai dacă te gândeai, cum se gândea ea, rămâneai grea.

Noaptea asta a fost tot ce i-a rămas mai scump în minte nefericitei Ruxandra, pentru că pe urmă taică-său s-a îmbolnăvit și-a zăcut toată toamna și toată iarna, la pat, între focurile cele mari, dovedit de lăcomia lui fără margini. De frica morții a chemat meșterii pietrari și tâmplari, s-a scormonit în pungă și-a grăbit termenarea bisericii puse în coasta conacului, să urce satul la ea, nu să se ducă ei, ditamai boieri veliți, în mijlocul prostimii. O avere costase, dar era de mult promisă Domnului și-acolo visa Hristea Belivacă să fie înmormântat cu toți ai lui, după ce-ar fi nevoit destul în viața asta.

Prin februarie, gata altarul, gata naosul, gata pronaosul, o tencuiră și, înaintea Alexiilor, pică la conac și un pictor de biserici, adus de cine știe cine să o împodobească. Nalt, semeț, cu niște ochi mari cât talerii de cositor, că așa ardeau sub fruntea lui, cum arde cositorul în flăcări, purtând un colion popesc pe cap, cu o barbă rară și roșie cum e amarantul, ținând în mâinile mari și pătate de vopsele mai vechi numai pensule, Duță, că așa-l chema, c-un singur nume, a urcat scările culei într-o dimineață de primăvară, întrebând îndrăzneț unde dă el de stăpânul moșiei cu care s-ar înțelege la un preț să-i termine biserica.

Boier Hristea Belivacă sta sub o pacea de samur, înfrigurat încă de boală, numărând metanii. Ruxandra, cum se făcu, se încurcă și ea pe-acolo și-l văzu pe strein. La început i se păru cam tănănău și smârd, cum venea de pe drum, răpciugos și nespălat, dar pe măsură ce-i auzea vorbele – povestind unde-o să așeze sfinții deasupra altarului și cum o să înfățoșeze pe răi și pe buni în desfătările și chinurile Raiului și Iadului, cu dracii cei pociți, numai coarne și furci, ori pe îngeri cu penele lor albe, sunând din goarne, arhangheli curați, zburând în cerul Domnului – căzu pe gânduri și găsi că pictorul avea o gură frumoasă, păcătoasă ca băutura cea de ispită. Geaba o cheamă mă-sa în casă, geaba se mai supără taică-său că ce se bagă ea în treburile bărbaților, prefăcându-se că vrea să știe unde va sta chipul ctitorului, la ușă sau în altar, fata nu-l pierdea din ochi pe noul venit.

Și cum începu să băbure, că se stricase timpul pe neașteptate, îl poftiră la masă și asta fu pierderea Ruxandrei. Veneticul mânca cu poftă din fideaua de Veneția, ceru și sardele, dacă se găseau și făcu praf și un pui și o grămadă de ridichi de luna abia strânse de prin serele slugilor. Avea măsele puternice, strivea oasele ca pe nimic și gura lui lacomă mesteca precum morile de la Radu Vodă. La cafea, ceru și prețul în galbini după ce-ar semna vreun act acolo, făcut după lege cu boier Hristea Belivacă, despre care se mai dusese vorba că e cărpănos și rău

de plată. Nu de alta, dar să nu rămână careva dintre ei afif și să ajungă pe la judecățile Domniei.

În cele din urmă se înțeleseră, deși tocmeala fusese aprigă! Boier Hristea Belivacă îi dădea tain zilnic de carne, pâine și lumânări, plus plată în galbini de la Visterie, încercați adică în oțet, să nu fie de cei calpi. Cât despre locul unde să-și așeze capul, avea vătăjelul moșiei grije, să-l urce în vreun pod sau pe vro prispă unde să se adosească, iar când s-o mai încălzi, încolo, spre luna lui mai, de o scârțâi găinușa și-o găsi el vreo crosnă de fân în care să se desfete în cele minuni ale nopților. Bătură palma bărbătește, sluga lui Belivacă aduse din canțilerie hârtia și cernelurile, iscăliră, să nu fie vorbe și, de-a doua zi, veneticul se apucă de treabă, adică tocmi și el oameni să-i care varul, să-i amestece văpselele și uleiurile, cleiul de le ținea să nu le spulbere timpul nemilos și câte altele, ce vreți, meserie și asta, să tot trăiești din ea.

Boier Belivacă se mai azăvenise, începuse să umble, doctorul adus de cucoana Zoe de la București, încă de la Crăciun, stătuse lângă el toată iarna, îi dăduse să bea ceaiuri, să-l mai ușureze, că asta îl punea la pat, lăcomia, și pe-urmă numai dădea afară, avea stomahul strâmt și pofte mari: mânca un curcan cu pene cu tot, de ce-avea pe dinăuntru să nu mai vorbim! Stăpânul, singur, că pe muieri și pe slugi nu le socotea oameni, dacă n-avea pe lângă el un prieten să joace tablele și să le numere punctele pe persienește, nu se simțea în apele sale. Să plece la ale lui nu se putea încă, pentru că nu-l ținea firea îmbolnăvită cu mațe de rață umplute cu dulcețuri de caise și gutui, mâncăruri turcești, învățate de bucătăreasă pe la Stambul. Feluri grele, cu pocinog, de nu te mai scoteau noaptea afară și simțeai cum te umpli, iar de umblat nu putea să umble în primăvara aia, cum se scula și făcea trei pași, amețea. Așa că, de sastisit ce era de nădușeala cearceafurilor, ceruse condicile și socotelile, înmulțise și-adunase până amețise, găsise multe pungășii în acte, tremura vătăjelul și-și vedea moartea cu ochii, pentru că

la astfel de treburi boierul nu glumea, ocna de la Telega îl aștepta, că știa și el ce prietin este boier Belivacă cu Principele. Săptămâni întregi, stăpânul nu scosese o vorbă, se uita numai la el crunt și nu spunea nimic. O astfel de privire mai degrabă te îngropa și slugii îi venea să ia poteca munților și să fugă unde-o vedea cu ochii, dar o slăbiciune și nădejdea unei iertări îi țineau pe loc. Îl știa iute la mânie pe stăpân, dar tot spera într-o minune, în vreo îndurare mare, în vreo pomană a cerului și ea nu mai venea.

Când termină cu socotitul, boier Hristea Belivacă îl chemă pe nenorocit la capul lui și-l luă la bani mărunți:

– Ia să-mi spui tu câte oi mai am eu prin târlalele de la Balș, ia să-mi spui cât ți-a luat pungașul de Kirie Iani Pachiță pentru negoțul cu vitele de la Corlătești, dar cu dajdia pentru pășunat datorată banului Filipescul, cum e?

Și-unde mi-l strângea în chingi de nădușea și murea vătăjelul. Căuta cu el în cifre și-n hârțoage, boier Hristea Belivacă știa să numere, nu se juca. Altfel, cum ar fi adunat atâta amar de avere, pusă ban pe ban? Unde era trecut prețul pentru albinărit, dar costul adevărat al vedrelor de 48 de livre italiene, vândute negustorilor care le duceau taman la Florența, cu ceara lor, cu munca albinelor lui, strângătoare și nebenchetuind, ca să-i sporească lui avutul.

Negru se făcea slugoiul cel necinstit. Unde erau vinurile de prisosință din viile de la Fălcoi, cine strânsese mierea pe daiboj și-o vârâse sub chip de bani în buzunarele sale? Cine-i mistuia lui bucuria de a afla că are un prietin în treburile sale și nu un hoț? Unde erau dezlegările pentru comerțul liber cu negustorii greci de stridii de la schela Brăilei? Credea el că se terminase mintea boierului Belivacă, credea el că, dacă de trei ani nu mai răscolise hârțoagele, uită ce are sub cap? Să se ducă deci ticălosul și să se dea prins la hagie până vine domnia-sa la Bucuresci și să-l judece Marele Vornic, să-i taie urechile, dacă nu stânga și să-l dea prin târg, să-l arate lumii cât e de pehlivan, după care

Telega să-l mănânce, cu glesnele zdrobite între doi budulani de sare, până la adânci bătrânețe.

Geaba căzu la picioarele sale vătăjelul risipitor și mână spartă, tras de femei în tractiruri când scăpa pe la Bucuresci pe ulița Târgului de afară, pe unde mulți își mâncaseră cinstea numai să vadă un buric de muiere, boier Belivacă nu-l iertă.

Fiert, copt, dus de două slugi credincioase într-un rădvan până în beciurile ticăloase, vătăjelul dispăru ca și când n-ar fi fost, judecat mai apoi și pedepsit după cuviință. În locul lui, la trei zile numai, sosi un fel de nemțotei care nice bine nu știa grecește, nice românește. Numai stăpânul dus pe la Viana și în alte locuri se înțelegea cu el. Era un zdrahon țeapăn ca stâlpii de lumânări, înalt și luat cu briciul în fiecare dimineață pe sub mustățile fioroase, înțiglat în haine orășenești, aspru și rău, cinstit după cum spunea lumea, cum sunt toți nemții.

Odată cu sosirea lui pe moșia Muiereasca, toate intrară în rostul lor și boier Belivacă fu mulțumit. Cu sănătatea ședea cum ședea, umbla pân la poartă și înapoi. Să se ducă taman la biserică nu se putea, obosea, deși se sprijinea într-un baston de India. Pierzarea lui fu că, în spaima de a nu mai ști ce se întâmplă în lăcașul cel nou, o trimitea pe duduca Ruxandra și ea atâta aștepta. O zi, două, trei, toate merseră cum trebuie. Jupânița, numa-n papuci de safian, că se zbicise pământul afară și era cald, într-o rochie lungă de culoarea prazului, chiftită cu guler de jder, cobora râpa înverzită și se oprea în ușa sfântului lăcaș, ascultând o clipă ce se aude de dincolo de poarta joasă de piatră. În unele zile, pictorul cel cu bărbuță roșie fluiera ca stigleții. Altădată se certa țigănește cu robii săi care nu puneau cum trebuie schelele și, după ce-i înjura de toate cele de i se roșeau urechile de rușine Ruxandrei ascultându-l, se apuca să care văpselele sus, deasupra altarului, unde închipuia încă niște sfinți nedeslușiți cu pensulele lui. Lucra nelegat cu frânghii, ținând cărbunii în dinți și desenând mai întâi. Ziceai că acuș o să se prăbușească tocmai din turla cea rotundă, cu geamuri înguste spre soare,

dar el călca vesel peste scândurile negeluite și măsura distanțele, mai cobora iar, să vadă cum arată Domnul nostru Iisus Hristos de jos și, pe urmă, scuipa nemulțumit că nu-i mai plăcea nimic. La dânsa, nice o privire, icoană să fi fost și tot te-ai mai fi uitat. Jupânița tăcea cu mâinile în poală, simțea cum răcește în umezeala bisericii, dar nu pleca. O amețeau, măre Doamne, ochii lui mari, turburi, nebuni de n-o vedeau!

Azi așa, mâine așa, s-a aprins în ea focul cel mare. Pe la prânzișor se fărâma să însoțească pe cei ce aduceau ciorba de urzici din care ieșeau aburii și lipiile de pâine neagră și tari să spargi capul cu ele la dușmani. Duță părea că nu știe nimic. Lua strachina și împărțea ucenicilor cu lingura cea mare de tablă, răscolea cu melesteul ghiveciul călugăresc, cărat în alte vase și mânca fără poftă, cum ar fi aruncat totul la spate. Ochi n-avea decât pentru sfinții albaștri, arși de flăcările prigonitorilor. Pe obraz îi picura varul și nu băga de seamă. Era fumos, Doamne, cum îi mai bătea inema jupâniței Ruxandra!

Într-atâta nepăsare, fata se apucă să-și spele părul cu coajă de nucă păstrată în cămări de bătrânele femei care o îngrijeau pe coana Zoe, muieri de știau ce-i trebuie unei fete tinere. La început nimeni nu băgă de seamă nimic. Femeile stăteau de dimineață în culă și țeseau de zor la războaie, că asta le lua vremea. Se apropiau Sfintele Paști și casa fusese întoarsă cu susul în jos, ca să se facă curățenia cea mare. Slugile presărară peste tot jaleș și pelin, mintă și cimbru, să miroasă a proaspăt și, când terminară cu așezatul covoarelor și cu schimbatul așternuturilor, se puse pe picioare și boier Belivacă.

Întâi, iabrașul, ca să simtă că mai trăiește ceru o ciorbă de cap de piept, făcută dintr-o vită tânără, fiartă bine de dimineață până seara. Îi dădură prospătură de primăvară, numai ierburi și salăți să-i fie ușor și în câteva zile umbla călare. Se duse, bineînțeles, la biserică, o măsură. Era arătoasă, făcea 1 500 de galbini, cât îl costase cu tocma pictorului care abia acum avea să vadă pe dracu, dacă n-o da din el ce are mai bun, în așa fel,

încât, când o intra lumea spăsită în ea, să simtă cum se prăbușește pedeapsa lui Dumnezeu asupra lor.

Ruxandra, după el, nu-l slăbea. Să vadă dacă-i place cum era potrivit Soborul Sfinților, dacă sân Petru nu are nasul mai lung ori așezarea brâului Maicii Domnului în raclă fusese pictată altcum de cum trebuia.

Prima dată, boier Belivacă nu zise nimic. Îi plăceau culorile țipătoare ale bolții și altarul istovit de atâția arhangheli, grei, cu aripi de plumb, zidiți în peretele cel înalt și sfânt, dar n-ar fi spus-o în ruptul capului, pentru că asta l-ar fi costat și prețul era și așa mare!

Peste două zile, îl chemă pe preotul de la Muiereasca din sat și-l cercetă despre ce odoare avea nevoie, altă cheltuială și aia, că erau scule de argint, nu orice altceva. Trebuiau trei candelabre, o cruce și piedestale, cădelnițe și lămpi, icoane sfințite și ceva pentru paraclis. Se scărpina boier Belivacă în barbă, dar iarna trecută văzuse moartea cu ochii și nu se mai scumpea. Îl întrebă deci pe popa Dobre dacă pictorul nu uitase pe careva din Sfinții Părinți pe-afară, dacă ierarhul Nicolae, ăl de dădea dezlegarea pentru peștele care-i plăcea atât în toate posturile, ședea și el în cerurile de deasupra lor Acela se uită cu atenție, cercetă și Sinaxarul. Hotărât, Duță lucrase bine: nu lipsea nimeni, nici cei 7 ucenici Macabei, nici cuvioșii Isachie și Dalmatie, cu aureolele lor cinstite în jurul tâmplelor.

Boier Hristea căuta un cârlig, ceva ca să se mai certe cu pictorul, să-i mai șteargă vreo sumă din buzunar la plata de la urmă, dar popa, cinstit și mirat de ce biserică îl aștepta s-o slujească, nu găsi nimic.

Lucrarea mai ținea, că i se terminase cleiul veneticului și ucenicii alergau pe la Râmnic, pe la un negustor de văpsele, să-l aducă și ceilalți ședeau degeaba. Cât mai făcu boier Belivacă o roată pe moșie, deșelând o iapă – locurile erau întinse și să le dai ocol cerea răbdare – jupânița Ruxandra, tot în biserică, să vadă antiriul lui Duță cel plin de var și ciorbă.

La trecerea pe sub Domnul Hristos, deși nu se terminaseră ușile cele sfinte din lemn de chiparis, deși n-aveau nici icoanele care atunci se turnau la București, la niște argintari, țăranii cărară o masă mare și popa sluji fără voia stăpânului. Lumea se înghesui buluc pe treptele de piatră, aduse liliac bogat și umplu altarul cu smerenie. Schelele nu erau trase. De sus, pictorul și ucenicii lui, stând cu pensulele în oale și închinându-se rar, se uitau la mulțimea de sub ei. Slujba se termină pe la 11 și câțiva bărbați aduseră o balercă de vin trăgându-i pe zugravi jos, de la treaba lor. Se apucară cu toții de băut; cu genunchii la gură, sub zidurile proaspăt vopsite. Ușile date vraiște de perete lăsau să pătrundă o lumină fără moarte, lumina lui aprilie cel dulce, când pier culorile afară și pe varul bisericii pluteau parcă heruvimii. Vinul aspru se lăsa băut și pe la patru, când vremea cocli, țăranii și ucenicii plecară. Duță, beat mort și încălzit, se trânti ostenit pe masa lui Hristos, cea încărcată de flori sălbatice și adormi răstignit în mirosul lor puternic.

La amurg, adusă de o chemare fără oprire, jupânița Ruxandra intră în biserică. Era liniște, lăcașul auia de atâta tăcere. Lumina moartă de-afară scrumise sfinții în haine de purpură. Înlăuntru mai stăruia un iz de mirodenii de la slujba de dimineață și mirosea a ceapă de Smirna, o sfântă boare amețitoare. Jos, la picioarele mesei căzuseră snopurile de iarbă și flori și niște iezi nevinovați, cu boturi de lapte, le rumegau. Pe dalele de piatră curgeau balele lor sfinte și din când în când animalele scoteau câte un strigăt gâtuit. Duță, cu mâinile strânse pe piept de frig, sforăia. Era frumos cum va fi fost ucenicul Domnului în clipa morții și fata nu se putu opri să nu-i sărute gura pofticioasă de bețivan și dus în lume, de curvar și libovnic. Aia fu clipa smintirii sale, pentru că haidăul se trezi și, când văzu nebuna de fecioară aplecată peste chipul lui, o trase spre el și-o ameți și n-o lăsă, și-i rupse buzele cu dinții săi sălbatici, târând-o în altar, unde pe anteriul lui de soitar o rușină cu mângâieri nespuse, smulgându-i pe rând rochia prinsă cu o fibulă și umblându-i

prin rufe. Jupânița Ruxandra, bravă ca taică-său, își acoperi fața cu părul de culoarea mierii și nu vru să-l mai vadă, lăsându-se cotrobăită și jefuită de ce-avea o fată mai de preț pe lumea asta.

Duță, oarzăn și tânăr, n-o lăsă până nu căzu de-a binelea noaptea. Aprinse o lumânare la capul ei și așteptă să-și prindă coadele cu un fiong de aur, rătăcit sub ei în plăceri. Îi aduse apă de la o fântână de-aproape și-i spălă cu sfințenie picioarele și locul rupt. Târziu, când sus, la conac se auziră strigătele maică-si, care o căuta peste tot, fugi spunându-i că mai vine și mâine și-n fiecare zi și el să-i dea pe toți afară din biserică și s-o aștepte.

După aceea mulți nu pricepură ce-l apucase pe Duță. Zicea celorlalți c-a dormit cu capul spre Răsărit și c-a visat-o pe Maica Domnului care-l sfătuise să-și ierte ucenicii și să picteze numai el mai departe sfântul lăcaș. Îi despăgubi, își adună vopsele câte îi trebuiau, strânse un fierăstrău pentru schele și cuie de trebuință, nu mai vru să vadă pe nimeni și nici popii nu-i mai dădu voie să intre în altar până la terminarea lucrului. Îi aduceau mâncarea ca la hoți, pe la prânz și i-o lăsau pe treptele bisericii și când termina mămăliga și spărgea ceapa de apă, pe nimeni nu privea.

Boier Belivacă, luat cu ale lui, mai dus pe la muierile de la Amărăști, în vecini, nu cabulipsi să afle ceva. Trăia Duță ca împăratul, că Ruxandra îi căra numai ce nu vrea din cămări. Coana Zoe, cu războiul ei de țesut, toaca, toaca, abia mai târziu băgă de seamă că nu se petreceau lucruri curate. Într-o dimineață o întrebă pe fie-sa unde zboară așa repede ca pasărea Alcion? Nu vru să răspundă, dar neavând pe unde scoate cămașa, răsuflă: veneticul îi ceruse să-i fure chipul pentru icoana pe zid a Sfântului Gheorghe, cel ce ucidea balaurul, spre slava frumuseții ei care avea să rămână de-a pururi acolo, fără să bănuiască cineva.

Mamă să fii, când auzi așa ceva ți se face inima mică! O certă la început, îi aminti că Sultana a Gălășeascăi pățise mai

an rușinea de a nu fi neprihănită și câte altele, dar cine o mai asculta? Jupânița Ruxandva alerga nebună spre locul plăcerii. Cu adevărat, Duță o rugă să stea în lumina porții celei mari și o picta cu pensulele lui otrăvite. Treisprezece zile ținură toate și, la sfârșit, sub armura sfântului Gheorghe, se ivi într-adevăr obrazul sfințit de dragoste al fetei lui boier Belivacă, numai că avea plete negre, ca să nu bage de seamă oricare. Biruitorul răului părea frumos și de neajuns, avea în ochi o nebunie și un foc, parcă te-ar fi aruncat jos la pământ când îl priveai.

În lăcașul cel sfânt, mirosind a ceară de Smirna și a liliac trecut, a rumeguș de lemn și a balegă de ied; se iubiră până la pierderea minții zglobiii tineri, uitând de legile vieții, de plătirea păcatelor celor mari, al căror preț e totdeauna cumplit.

Lucrurile se aflară, cum se află totul în lumea asta. Un copil nevinovat gonind caprele și țapii care se pârceau în sfânta biserică ziua nămiaza mare, auzi din altar gemete dulci. Chemă speriat o muiere, crezând că a căzut Iisus de pe cruce, rănit iar de moarte și află satul tărășenia. Nebunii nu băgaseră de seamă și, într-o după masă, când soarele amorțise și viața din râuri, boier Belivacă, cu popa Dobre, abia ținându-și barba flocăită după voinicul stăpân, năvăliră în biserică și-i găsi goi cum îi făcuse Dumnezeu, spurcând altarul.

Îi urmau paznici de moșie și zbiri, niște țigani fioroși, dezbrăcați și urduroși, puși pe fapte mari. Boier Hristea Belivacă, cu ochii ieșiți din cap, căzu întâi în genunchi și spuse tare păcătosului, după care abia se mai vedea trupul slab și subțire, frumos și pângărit al fiicei sale:

– Fă-ți crucea mare, că-i dracu bătrân!

Duță nu știa ce au de gând cu el, tremura vargă și i se zbârlise barba cea roșie. Țiganii îl și trăseseră afară, pe lespezi. Popa se ruga într-un colț, fără să privească, cerând miluirea păcătosului.

Boier Belivacă, trăit în tinerețe între mavrofori și ciurdari pe moșiile sale, dormind lângă vite și cunoscând cum se slutesc organele, ceru un cosor bine ascuțit de la slugile sale și, cât te-ai

șterge la ochi și-ai spune *Tatăl Nostru,* îi scopi pe Duță, în urletele și blestemele fiicei sale.

La câțiva ani de la rușinea asta, pe jupânița Ruxandra o îngropară nișite călugări în cimitirul unei mânăstiri de lângă Capua. Se spune că amuțise de mult și că nici rugăciunea de pe urmă nu putuse s-o spună. Avea 23 de ani și albise, părea o sfântă mucenică, înaltă, frumoasă și rătăcită într-o lume vrăjmașă. Ai săi nu mai voiau să știe de ea și oasele-i ușoare dorm încă și-acum sub niște ciprii, dacă nu le-or fi spulberat vremea și vântul.

INEDITĂ

NUNTA CU IGHEMONICON

Gura slobodă a lumii spunea că Dafina Dabija, fiica boierului Hrisanti, ar mai fi putut aștepta cu logodna, dar că taică-său se grăbea s-o mărite cu un boier velit, de neam, să nu-i facă vreo rușine, că umbla vorba că i-ar place un tânăr ce slujise în garda domnească și-acum ar păzi vămile, pre nume Amza, băiat frumos, cu boiu, de i-ar fi sucit mințile cât era crescută cu nemțoaice-n casă și păzită zi și noapte.

Muierile ziceau că Dafina căzuse de la o vreme în melanholie și că sta retrasă cu maică-sa în casele de pe podul Beilicului, așezate în spatele unor grădini fără sfârșit, ferite de ochii curioși ai mulțimii ieșite în plimbare spre Herăstrău sau Filaret.

Înaintea Sfintelor Paști ale ultimului an dintr-a doua domnie a Princepelui, acesta îi trimise prietenului și neprețuitului său slujitor, Hrisantie Dabija, o blană de sobol, patru coți și jumătate de postav și zece coți de atlas de Damasc pentru cucoane, în semn de mare prețuire, după ce fuseseră împreună. Fericitul fu mișcat foarte de acest dar, pentru că în limba mută a curții însemna că iar o să-i țină vremea și-ar trebui să uite de necazuri, așa încât se hotărî să dea un bal în cinstea fie-sii, să curme zvonurile pe seama ei și s-arate că se pregătea s-o logodească. Jupânița Dafina trebuia să hotărască singură cui i-ar da mâna, pentru că era potrivită pentru un tânăr bun în neam,

gata să trăiască mai apoi din prisoasele averii socrului, nenumărate ca stelele cerului.

O dată aruncată vorba, de sfânta sărbătoare boier Hrisanti Dabija trimise medelnicerului Sotir, omul său de la curte, un ied viu, un vas de vin de Hotărani, unde se făcea strugurele toamna cât coada dovleacului și vânat rămas de cu iarnă prin cămări, dichist cu dresuri, numai bun să mănânci din el. Balul urma să se deschidă în cinstea primăverii, într-a doua duminică după ce înviase Hristos, când or sta pomii în floare. La această petrecere, vezi bine, o să catadixească și fata lui să-și arunce privirile asupra vreunei beizadele ori tânăr cilibiu.

Se făcură invitațiile, femeile nu-și mai vedeau capul cu pregătirile, avea să fie zaiafet mare, cu invitați aleși și nu se cuvenea să scoți capul în lume oricum, după atâta retragere cu tâlc, că femeile au vorbe oricum. Nevastă-sa, care mai mult în tindă la schitul Hagi-Dinu sta, zăbovind dimineața și seara în fața icoanelor și rugându-se fierbinte pentru nu se știe ce, mai lăsă slujbele și se amestecă cu slugile în pregătirea serbării. Fură tocmiți bucătari sași cu praxis de bucate, de uscături și zaharicale, de la hanul Papazoglu și lăutarii vestiți din mahalaua Broștenilor, cei despre care se spunea că atunci când cântă plâng și lămpile în cui și într-o seară parșivă de mai, când salcâmii în chiamăt aruncau peste duhorile Bucureștiului esențele lor otrăvite, balul fu deschis. O lună cât o pecete domnească spânzura deasupra morilor de la Radu-Vodă. Nu bătea nici vântul și pe podurile de lemn ale orașului se auzeau strigătele înăbușite ale masalagiilor, alergând cu facle înaintea echipajelor:

– Faceți loc, trece domnia-sa, baronul Meitani!

– Dați-vă la o parte, că vine dumnealui banul Jurăscul cu ai săi!

– Huideo, calicilor, loc trăsurii domniei-sale, stolnicului Sachelarie!

Caii arăbești, focoși, neliniștiți, înnebuniți de lumina violentă a masalelor mișcătoare se repezeau spre marginea

podurilor, gata-gata să-și sfărâme gleznele subțiri. Vizitii, goi până la brâu, unul pe înaintașul din stânga, altul pe capră, aruncau blesteme cumplite, că răspundeau cu capul la vreo isprăvenie. Boierii cu calpace lustruite și femeile în haine de samur trăgeau pe nas aerul proaspăt de mlaștină, abia mișcând în fustele și rochiile țepene.

Casa boierului Hrisanti Dabija era cuprinsă de luminație, ca un soare răsăritor. În curte, se aprinseseră toate favalele cu seu și dintre endrișaimii și lămâii de la intrare izbucneau flăcările candelabrelor. O săptămână și mai bine lucraseră meșterii la cherhanea, să fabrice lumânările pentru seara asta, toate din ceară galbină, adusă de la Episcopia Râmnicului.

Sosiseră devreme toți invitații, cu doamnele în dreapta, cât mai despuiate, să li se vadă toate farmecele, să aibă lumea priveliște. În capul scărilor, pe musafiri îi întâmpina dumnealui Hristanti Dabija, în anteriu negru, cu nasturi de rubine, cu mâinile încărcate de ineluri cu zamfir, între care și cel cu pecetea de matostat. Își pleca ușor capul acoperit cu un cealpac înalt și vișiniu, spunea: „sluga dumitale“ și întindea o mână moale, flască, dovedită de nădușeală, arătându-și nevasta, stând mai la spate, și ea îmbrăcată în rochie de baibafir, pe deasupra cu o scurteică de mătase de Malta, albastră. Alături, mai într-o parte, palidă, subțire, frumoasă, depărtată și cu privirea înghețată, cu gâtul învăluit într-un șal ghiuvez de India, jumate roș, jumate negru, jupânița Dafina măsura pe oaspeți, abia aplecându-și bărbia străvezie. Atunci lepădase nurcile, de cald ce era de la lumânările de Smirna, care înveseleau odăile cu flacăra lor dreaptă și parfumată. Părea ostenită și suferindă. Avea pe buze un zâmbet silnic, dar era frumoasă de amețeai, cu ochii ei albaștri, reci, cu talia înaltă și dreaptă și, mai ales, cu abia simțita-i răsuflare ce-i mișca decolteul adânc către care se aplecau lușând ochii pofticioși ai bărbaților. Lângă ea, nimeni nu-l mai zărea pe frati-său Iorgu, flăcău de garnizon, lung și țeapăn, milităros, cu ochii numai la muieri.

În curte, pe năsip, frânau butcile, în strigătele mari ale vizitiilor lacomi de sărbătoare, bacșișuri și amețeală din ce avea să rămână de la masa boierilor. Sosiseră pe rând: Antioh Jora, cu a lui, cucoana Lucreția, Constantin Razu, stolnicul Contaș, Iorgu Caracaș; Ștefana Velissar, fiica slobodă a unui boier ce fusese cupeț și tejghetar, ridicat în vremea lui Vasile Vodă, Enachi Țifescul, neam cu Hristea Belivacă, de-i zicea și lui Frigevacă; pisarul Cârstea, familia vornicului Carabăț. Rusețeștii, câți mai erau, de nu-i scurtaseră turcii, mitropolitul Malefie, și el dornic de o petrecere, fără cele sfinte, dumnealui Vasile Ceaurul, Cupăreștii, cu liota lor de duduci zvăpălate; Catrina Balș, sanchie și dulce, făcând să scânteie vorbele în gura curtizanilor găsiți pe loc în mulțimea oaspeților; Moise sărdarul, cu nevasta lui cea groasă și scurtă-n picioare; doamna Anastasia a lui Radu Cercel; Pavel Bujoreanu, cuparul; vistierniceasa Sanda Done, grămăticul Enachi; Necula Blănarul cu Safta Ruset și mulți alții abia scăpați din brațele pehlivanilor de mirare care cerșeau bacșișuri, odată ajunși în grădinile lui Hrisantie Dabija, peste popririle slugilor ce-i înghesuiau spre porțile cele mari, vegheate de un foișor vechi, învăluit în horbote de flori. Fiind încă mare veselie și zaur, lumea nu mai băgă de seamă îndrăzneala milogilor și se-aruncă spre odăile luminate, pe unde gazda își purta pe rând musafirii, ca să-i cinstească.

Sus, la catul dintâi, erau locuințele dumnealui, boier Hrisantie Dabija, în câteșipatru încăperi; două pe dreapta, două pe stânga, că multe trebuiau socotite și n-avea loc de întors; odăi pline de sofale joase, acoperite cu perne și așternute cu macaturi verzi și roșii cum e sângele. Perdele grele acopereau ferestrele înguste, oprind aerul stricat de fumul lumânărilor. Preșuri rubinii de Țarigrad duceau în camerele slugilor, ale cafegiului, ciubucgiului, grămăticului și feciorilor de casă. Mai sus, deasupra, curiozitatea musafirilor nu îndrăznea să privească: erau acolo iatacurile muierești, al cucoanei și-al jupâniței Dafina,

înconjurate de odăile croitoreselor; ale jupânesei și țigăncilor roabe, roind toate în seata asta ca un stup de albine.

Bufetul polonez, așezat mai aproape de salon spre bucurarea bărbaților, era întins pe un cerdac ce da spre grădinile casei, întunecate numai spre margini până unde nu băteau luminile și rămânea totul în seama lunii nebune ce cutreiera Bucurescii. Dintr-acolo soseau mirosuri de grajd și se auzea nechezatul cailor deșăuați. În lumina puțină, trăsurile, butcile și hamurile străluceau stins. Rândașii potoleau caii cu vorbe urâte, dar cine le mai auzea în sunetul viorilor ce începuseră să cânte cu dulceață? Se aducea pâinea proaspătă de pe la cămări și o foame sălbatică le aprinse stomacurile tuturor.

După obicei, bărbații se traseră singuri lângă bufet, lăsând femeile să-și măsoare pe furiș podoabele, hainele de cacom, de râs, rochiile de buhur, șalurile cu căpătâie mari, și ulamèle jur împrejur, rochiile cu bibiluri și bleonduri, fustele din atlas alb sau roșu, batistele de lână cu percal cu valtrapuri, paftalele cu diamanturi și calomfir, cerceii, șirele de mărgăritare, colanele cu leasă de mărgărint și gălbenași, spionându-se din ochi, când verzi de invidie, când surâzându-și după bunul obicei de a-ți ascunde gândurile.

Uitate de către bărbați, cucoanele clevetiră până la începerea danțului, lăsându-i pe aceștia în pace să mănânce din pilaful risipit pe tăvi de argint ca un pietriș, din mâncărurile leșești care-ți luau ochii, din lăptuci proaspete, atunci aduse de prin sere, amestecate cu sământă de napi, din salamuri și prezantină, din măslinele negre și verzi de Franța și Rumelia, din pișcoturi și pesmetul de Brașov, din aufzații de zahăr, cu jigănii, din sardele și lacherdă, din peștele sărat și scrumbiile de Dunăre, pistosite în farfurii de aramă, din icre de morun îndulcit, toate luate pe limbă cu puțină jimbuliță, însoțite de vinuri mușcate, turnate din buteluri, de Fruntiniac spaniol ce nu se mai băuse de la nunta lui Oteteleșanu, ca să se termine totul cu melci

colarobi, serviți în tacâmuri de porțelan, să-i țină reci și gustoși, să li se odihnească, cu alte cuvinte, cinstitelor fețe, mâncarea.

Paharele de argint cântau, nu alta, la căderea tămâiosului și slăveau aerul cu miresmele lor vechi și amețitoare. Toată lumea fu mulțumită și petrecerea putea începe odată cu adusul filigenelor și al cafelelor, cu pregătitul ciubucelor de antep ce deschideau pofta de vorbă bătrânilor și alungau pe tineri în preajma cucoanelor pofticioase de danțuri grecești și egipțiene.

Cam la vremea asta, când începuse *passe-pied*-ul și boierii mai abrași mâncau din ochi jupânițele, între care strălucea, fără pereche, Dafina Dabija, naltă, subțire, cu un piept proaspăt și ațâțător, dată cu apă de obraz și parfumuri franțuzești, sucind mințile tuturor, pe ușă intră dumnealui Radu Ralet, pierdut demult din aducerea aminte a celor de față, plecat de vreme îndelungată în cele drumuri necunoscute, pentru că în Bucuresci nu mai avea ce face, cântându-i cucul în pungă de sărac ce era.

Nu se știa cine-l chemase. Oaspeții se uitară la el ca la unul sosit de pe lumea cealaltă, pentru că-l credeau mort în beciul datornicilor, ori strâns de gât prin vreun han la Viana, într-atât se vorbise despre el că nu mai e în viață. Subțire, ars de soare, prea devreme pentru timpul de aici, cu părul cănit și argintat numai pe la tâmple, cu ochii săi negri, cu zâmbetul dulce de om petrecăreț, îmbrăcat în haine scumpe de culoarea curmalei, părea atunci picat din cine știe ce echipaj, dovedind bunăstare și chef de petrecere, stârnind curiozitatea celor ce-l credeau terminat, aruncat de noroc în marginea vieții. N-avea 55 de ani, arăta cu cincisprezece mai puțin, deși despre el se vorbise încă de multișor că era scurs din pricina mișuliilor.

Boier Radu Ralet salută scurt pe toată lumea adunată pe două rânduri în mijlocul salonului, roti privirele disprețuitoare spre femeile obosite de primprejur, așezate pe perne, dintre care multe îi trecuseră prin așternut și se îndreptă spre nevasta gazdei căreia îi făcu o adâncă plecăciune. Pe urmă, strânse mâna lui Hrisantie Dabija și pe a lui Iorgu, care-l priveau contrariați.

Când termină cu ei, trecu pe la fiecare, cu aceeași ironică salutare, înclinându-se în fața Lucreției a lui Antioh Jora, pe care o dezvirginase în urmă cu douăzeci de ani, la via lui de la Sihlea, surâzând vornicesei Carabăț căreia-i mai datora încă 4 000 de galbeni, chipurile împrumutați într-o vreme nu prea îndepărtată, sorbind-o din ochi pe Catrina Balș, aflată pe-aproape, clipind complice Anastasiei lui Radu Cercel și oprindu-se în dreapta vistiernicesei Sanda Done, cu care glumi în gura mare puțin, până sosi Safta Ruset, obosită, dar gata s-o ia de la capăt cu danțul, ceea ce noul sosit, fără să guste ceva, și făcu, știind ca nimeni altul să poarte o femeie pe brațe, dus la toate balurile din câșlegi, nu de-acum, de azi, de-alaltăieri...

Când termină cu ea se îndreptă, în sfârșit, și spre Dafina, care nu mai scăpa de cuparul Pavel Bujoreanu, frumoasă, frumoasă, cu ochi parcă orbi, depărtați și reci ca lama cuțitului. Toată seara jupânița mai nu vorbise, chit că tinerii gureși o luaseră pe rând la danț, dându-se de ceasul morții să-i alunge tristețea de moarte, ascunsă abia de politețea învățată de la nemțoaicele din casă. Femeile, stând la lafuri, nu băgară de seamă decât foarte târziu că Radu Ralet o încongiura, vorbindu-i repede despre nu se știe ce, mișcându-și cu degetul arătător lănțușul de aur, cu zarif subțire, al ceasornicului scump ascuns în buzunarul vestei și făcând-o pe neașteptate să râdă, ceea ce nu reușise nimeni până atunci. Mai târziu puțin, cavalerul o invită la danț cu o scurtă înclinare și în salon se făcu liniște. Celelalte perechi se dădură pe rând la o parte și le făcură loc, într-atât de bine se potriveau, strălucitul curtezan, aflat după aparențe pe la mijlocul vieței și puțin către amurg și proaspăta fată, încremenită încă în tăcerea-i tristă, abia tulburată de urma unui surâs.

Boier Radu Ralet nu vorbi nimic, o privi numai cu ochii lui care înfioraseră multe inimi. Obrazul îi mirosea a tutun bun și-a lavantă. Când se mișca ușor cu Dafina în brațe, ținând-o cuviincios de mijloc, părea dus de pe lume, furat parcă de muzica vană, plutind deasupra dușamelelor în uimirea respectuoasă

a celorlalți. Când termină, o conduse până în dreptul maică-si, se înclină și-o părăsi fără un cuvânt, îndreptându-se spre Ștefana Velissar, așezată pe canapeaua acoperită cu postav fistichiu, făcându-și vânt cu evantaliul, trăgând din când în când cu privirea spre oglinzile venețiene de alături, în care-și zărea chipul posesiv, cu buze pofticioase, părul arămiu, bogat, lăsat pe umerii albi, plini, numai buni de mușcat, să mai fi avut cu ce.

Slugile începuseră să stropească podelele cu apă să nu se facă praf și de alături se auzea cum băteau boierii cei mari cărticica la *pharaon,* încinși pe neașteptate de jocul norocului, plictisiți să se uite la cucoane. Muzica începuse o pavană, femeile vorbeau în șoapte, se schimbau lumânările arse până în coadă și Radu Ralet crezu că e vremea să se îndrepte spre cinstitele fețe și să le arate că nu-și pierduse degeaba tinerețele prin tavernele Stambulului.

În noaptea aceea jucă până în zori, câștigă o sumă mare de la baronul Meitani, dădu bacșișuri nemaipomenite slugilor la plecare și lăsă cucoanelor, după alte danțuri, o impresie de neuitat. Fu dus pe scări de boier Hrisantie Dabija, cu care băuse la urmă cafeaua și mâncase baclavalele, când cei din jur pieriseră prin trăsuri, omorâți de atâta mâncare și vin.

Mai târziu, lumea spunea că Radu Ralet, abia sosit din streinătăți, își făcuse intrarea în casa lui Hrisantie trimițându-i acestuia cadouri nemaipomenite și lovindu-l taman în inimă. Se mai zicea că picase de la Italia și că adusese cocoanelor niște stigleți fioreni de două note, faini, buni cu organele lor, de speriau slugile când ciripeau. Asta n-ar fi fost nimica, dar în magaziile lui Dabija se aflau de pe acum și niște pielicele de iepure, blănuri de náfea – Radu Ralet fiind mare vânător, cum știau cu toții, nu șezuse acasă primăvara aia –, cristaluri de Ungaria și Boemia, vinuri de Lipsca și câte altele! Cine asculta de zvonuri mai putea ști că găsise o comoară într-o culă de-a lui de lângă Drăgășani și că umbla tocmai la Bosnia, făcând comerț cu lucruri scumpe de aur și aramă, ba cică s-ar fi lăudat la jocul

de cărți că era stăpân și peste niște mine de sare, cumpărate de la sașii din Ardeal pe nimica. Fratele Dafinei, de slujea la curtea Princepelui, nu știa sau se făcea a nu ști nimic din toate acestea. Nu-l suferea pe Radu Ralet, dar asta ținu o vreme, până când primi acasă trei samsoni de vânătoare, cu zgardă bătută, supli și cu ochi inteligenți, buni să-ți ia rața din baltă cât te-ai șterge la ochi. Cucoanei mari, Ralet îi trimise mai întâi 24 de talere argintate, 24 de farfurii de turnat bucate, 12 caramfire cu paharele lor poleite, 12 feligene mari pentru ceai, patru sticle de apă, 12 pahare mici pentru rachiu, un lighean cu ibric de aramă, farfurii pentru dulceață, trei carafe de vin și – ca s-o dea gata – și un serviciu de toaletă, cu pudre, apă de melisă, lavantă și săpun, apă de obraz, fionguri și piepțeni de abanos. Dafinei, lângă florile abia culese din grădinile mărginașe ale Bucuresciului, în fiecare dimineață la opt, aduse de un buzat, gol până la brâu, nebunul de Radu Ralet îi oferi mănuși albe de mătase și de piele roșie-închisă, papuci de Țarigrad papuci cu meși, corduri cu terlici, cu toc și panglică, strâmți de mătase, pantofi cu fluturi, cu catarămi, iminei colivri, papuci orlan, cizme *lischiu* – galbene, roșii și negre, – ca să nu mai punem în socoteală basmalele cu horbotă albă.

Pe la mijlocul verii, cucoanei Zoe îi mai făcu cadou doi pomușori, unul de lămâi și altul de naramză, în lădițe de lemn de chiparis, cu rod și cu flori, iar logodnicei un cățeluș, *Milort,* adus tocmai din Francia de un călător, pentru petrecere. Boier Hrisantie Dabija se lăuda, sus, în salon la *Ceșmeaua roșie,* că prietenul său Ralet umbla prin amicii de la Viana după doi cotei buni, cu urechile lăsate, lungi, de soi bun, deprinși la prepelițe. Nu trecea vinerea fără ca boier Radu să nu-i trimită curmale de Misir, candel alb, de cel fain, vin de anason, strafide negre de Moreea, roșcove, smochine și alune, să aibă cu ce-și petrece timpul, untdelemn de Provenția, ridichi sârbești – că era mare mâncău –, talva de Rusciuc, vutcă franțozească,

șampanie și rachiu, ca să nu mai vorbim de șerbetele de zahăr, de dulceața de coarne și de trandafiri pentru cucoane.

Ralet, cum se cuvenea, nu-i făcea vizite acasă decât duminica dimineața, când cobora dintr-o butcă de Beci, podobită înăuntru cu catifea roșie și pe-afară cu o vargă de aur și cu una verde, cu dricul de asemenea roșu – lucru țeapăn, făcut la Hunter. Dinapoi ședeau doi țigani zdraveni pe o lădiță, iar dinainte, vizitiul pe un scaun umblător. Trăsura avea burduful înalt și două lanterne de cristal și perdele. Scările le ținea meșteșugite ca la trăsurile englezești, adică se închideau sub butcă. Ar mai fi fost de adăugat că în Bucuresci încă nu se văzuse o asemenea cariță, cu burduf și pentru slugile de la spate și ladă de bagaj, de pe care harapii, la vreo primejdie, ar fi putut pune frânele.

Oaspetele sta preț de două ceasuri, vorbea afaceri cu Hrisantie Dabija și dispărea iar pe o săptămână dus la treburile lui, pe la minele de sare – cum pretindea sau la graniță, să încheie tranzacții cu turcii pentru tutun sau bohcea de cea mai bună calitate. Se zvonea că cumpărase și-o prăvălie numită *La patru arapi,* că la un preț cuviincios ar fi luat și o moară și-o presă de uleiuri. Un curios însă ar fi văzut, dacă l-ar fi urmărit mai bine, că trage în fiecare noapte la hotel Kiriazi, lângă Hanul cu tei, pe ulița marchitanilor, lângă bezestenul mirositor al negustorilor și că trăsura închiriată îl lăsa la capul podului Mogoșoaiei, pe întuneric, într-un colț negru de unde cine ar vrut să știe ar fi bănuit că o ia spre o largă curte împrejmuită de ziduri înalte, dincolo de care, de ani de zile, nu se cunoștea cine se ascunde.

Mai târziu, după aflarea tuturor pătăraniilor ce o să vi se povestească s-a aflat că în hotel trecea drept străin venit cu treburi la Bucuresci și că ziulica întreagă nu ieșea nicăiri, nici să-l tai, fumând la nesfârșit, într-o odaie plină de igrasie, tutun bun și mâncând ce-i aduceau de jos, de la han, slugile. În lada lui mare de lemn lăcuit nu erau prea multe lucruri, dar acelea păreau făcute la cei mai buni croitori. Ciudatul oaspete al hotelului Kiriazi ieșea numai pe seară până la hanul Toptangiilor,

unde n-ar fi călcat picior de boier cumsecade, sau până sus, la Bazaca, unde avea misterioase întâlniri cu alde Mihalache Hagi Pandele, negustor de manufacturi și cunoscut cămătar, sau cu Dumitrache Turnavitu, casier domnesc, și el ocupându-se cu împrumuturi grase contra dobânzi și mai grase, dar toate astea s-au ivit prea târziu – cum se întâmplă în viață totdeauna –; să ne întoarcem unde rămăsesem.

Azi așa, mâine așa, lumea-n târg a început să clevetească: adică ce tot caută Radu Ralet în casa boierului Dabija? Nu era vorba oare de logodna așteptată, deși parcă cei doi nu s-ar fi potrivit? Pe urmă, nici coana Zoe, cât i-ar fi plăcut darurile, nu mai putea primi la nesfârșit când papuci de atlaz, când un gear de India, când niscai postavuri sau pielicele de iepure. Așa încât, într-o zi când sosi o leteră, răsuflară ușurați, trebuia deci să vorbească Hrisantie cu el, să știe ce are în gușă.

Era spre vară, pe la amiază, într-o zi încărcată de zăduf și ploaie, când o slugă îi aduse pe Radu Ralet până la kioșcul năpădit de lăurușcă, unde Dabija își bea cafeaua. Peste garduri se auzea strigătui răgușit al neferilor:

– Liniște, Vodă se hodinește!

Păsările zburau jos, neliniștite, în odăi perdelele erau trase, numai dinspre încăperile femeilor, sus, se zbătea ușor o perdea. Coana mare păndea venirea streinului, în timp ce Dafina, posomorâtă, țesea la gherghef. De dimineață, fata primise un coș cu fructe, ca să nu mai vorbim despre crinii albi, bogați, care umpleau casa cu mirosul lor greu. Pe covorul sângeriu sta tolănit, gâfâind, cățelul Milort, cu o fundă albă în jurul gâtului. Femeile nu schimbară între ele, multă vreme, nici un cuvânt. Se prefăceau că sunt ocupate.

– Ce spui? întrebă în cele din urmă cocoana mare, hotărâtă. Dacă te cere, că așa am înțeles din scrisoarea trimisă, îl iei?

Dafina, într-o rochie de muselină cu mâneci lungi, răscroite până la sâni și legată à la Campbell, se prefăcea că-și vedea de gherghеful ei.

– Nu-mi place, spuse în cele din urmă cu vocea ei limpede. E bătrân.

– Și ce dacă? Bătrân e și dracul, avere să aibă!

– Avere avem, ce ne mai trebue?

– Că n-o să te dăm după vreun mangosit, cu care am auzit eu că umbli dumneata pe la manejuri.

Se făcu o tăcere grea, amenințătoare. De afară hohotiră tunetele ploii care venea.

– Tu, dacă n-ai să asculți de taică-tău și de mine, în adiata care o s-o facem, te ștergem și-i lăsăm totul lui Iorgu, că el e strângător și n-o să risipească ce-am agonisit, așa să știi! Pe urmă, boier Ralet îmi place. E bine crescut, școlit. A umblat pe la Viana, în Francia și la Italia, știe să-și țină portul, are galanterii.

– Ar fi bun și pentru matale, dacă te-ai mai căsători o dată! zise cu o răutate neașteptată Dafina.

– Obraznico!

– Să vorbim drept, mamă, se spune că a trecut prin patul tuturor femeilor din Bucuresci, dacă nu ți-o fi cântat și dumitale la ureche la vreun bal.

– Ei, și? Omul a petrecut, cine să-l țină, nu-i ușă de biserică!

– Și de ce-ar trebui ca tamn eu să-i ocrotesc bătrânețile? Că o să se țină ce-o să se țină și, scurs cum e de atâtea plăceri, o să-mi caute în cap.

– Așa se vortește cu mama ta? plânse încet, prefăcut, coana mare.

– Pe urmă, de unde să știu eu dacă e chiar atât de bogat cât se spune? Toată lumea zice că în urmă cu trei ani mai că nu cerșea..

– Asta o s-o afle taică-tău, că nu stă degeaba jos.

În kioșc, la dulceață, cei doi bărbați vorbeau negustorește, fără fereală, Hrisantie Dabija îl cercetase până atunci binișor.

– Logodna n-ar fi potrivită, zice lumea că ai trăit cu kera Duduca și că te-au văzut beat pe sacaua de la Filaret.

– Vorbe, arhon bane. Parcă cine n-a petrecut cu kiramelele din mahalaua Scaunelor, cine n-a băut din papucii curvelor și cine nu s-a spovedit? E o vreme când le faci pe toate, pe urmă vrei să te-așezi la casa ta. Nu lua în seamă.

– De! se lăsa greu boier Hrisantie. Așa, fata mea, mă gândeam s-o ia vreo beizadea, nu oricine, să le dau ce-am strâns și să fie fericiți. La dreptul vorbind nici nu înțeleg de ce ai căzut domnia ta pe capul ei, că e tineră, ți-ar putea fi fată...

Radu Ralet sta pe sofaua joasă și trăgea din ciubuc, privind visător afară amiaza plină de nori și ascultând distrat tunetele îndepărtate.

– Amorul n-alege, boier Dabija. Așa mi-a fost scris, să-mi placă pârga domniei tale de fată.

– Eu nu ți-aș răspunde chiar acuși, se mai ascunse după cuvinte gazda.

– Logodna nu mai suferă amânare, vorbește lumea, nu vreau să-ți fac necazuri.

– Și dacă ea, Dafina, n-o vrea?

Raclu Ralet zâmbi.

– O convingi dumneata că-i mai bine să stea lângă un boier de neam decât să țină șaua ofițerilor din garnizon.

– Ce vrei să spui?

– Ce știe o lumea întreagă.

Boier Dabija se supărase.

– N-aș putea să te mai ascult.

– De ce nu? întrebă Radu Ralet. Nu-i nici o supărare. Fetele din zilele noastre nu mai sunt cum erau. Nici eu nu am cine știe ce pretenție. Hai să lăsăm vorbele mari și să discutăm ca între bărbați. Pe Amza ăla, de e încurcat cu Dafina dumitale, vorbește cu Vodă să-l mute undeva pe graniță, să păzească hotarele, cât privește restul, de asta o să mă ocup eu...

– Cum îndrăznești?! se ului și mai tare Dabija. Fata mea-i curată ca lacrima.

– Te culci devreme, boier Hrisanti, și noaptea-i lungă, pune slugile să-și țină gura sau afumă-le cu ardei, să nu mai umple lumea cu ce știu. M-am dus, asta am avut de spus, să nu fie cu supărare. Gândește-te bine și-o să mai discutăm.

Radu Ralet plecase lăsându-l pe boier Hrisantie în furiile cele mari. Acesta își chemase mai întâi muierea și-o certase aprig.

– Tu știi ceva?

– Ce să știu?

– Că fata noastră s-ar ține cu un ofițer din garda Principelui?

– Lumea vorbește, Hrisantie.

– Lumea vorbește, dar tu ce faci, că-i ești mamă? N-ai întrebat-o?

– O s-o întreb, dacă o să-mi spuie...

Dar nu mai avusese răbdare și o adusese chiar el, față:

– E adevărat, Dafino, ce urlă târgul?

Fata, bravă, zisese fără ezitare:

– E adevărat! îmi place Amza. Dacă n-o să mă lăsați, o să fug cu el și dusă o să fiu!

– Pun slugile să te bată cu vergile, m-auzi, au ți-ai pierdut capul, au ești nebună! În casa mea eu hotărăsc cu cine-ai să te cununi, că n-o să-mi împrăștii averea cu toți pomanagii.

Și, după ce dase o roată odăilor, se întoarse spre ea:

– La urma urmelor, de ce i-ai primit darurile, că tu m-ai băgat în belea!

– Darurile-mi plac și ce, parcă numai eu le-am primit? Dumitale ți-a trimis colți de mistreț și n-ai murit, mamei i-a umplut odăile cu fleacuri. Asta nu mă obligă. Cât sunt tineră pot să mă uit la ce bărbat vreau.

Cu răul nu mergea, așa încât, după ce se sfătuiseră, părinții o luară cu binișorul pe Dafina:

– Fată, lumea știe acum că te-ai ținut cu un ofițer, asta o să mă coste la zestre. De ce vrei tu să mă sărăcești cât mai am de trăit, de ce-mi umpli numele de noroi? Amza ăsta, că m-am interesat, n-are nici după ce bea apă. O să-l trimită vodă pe

graniță, lași tu bunătate de casă, de avut, lași tu balurile, ca să stai între cai și seimeni? În grajduri te-am crescut eu pe tine sau între lume bună? Că ți-am luat dascăli de greacă, știi artele frumoase, gramatică și câte altele. Cu cine să petreci tu pe-acolo, pe unde o să te ducă viața?

Dafina se încăpățâna, dar parcă din ce în ce cu mai puțină convingere, pentru că zilele treceau și Radu Ralet, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, trimitea mai departe florile și darurile sale dintre care nu știai ce să alegi mai curând. Și când termină să-i țină omeniile fetei, simțind-o cum tot mai puțin se împotrivește, îl chemă el pe Radu Ralet să vorbească iar.

Se făcuse de-acum toamnă, veniseră de la moșie, unde stătuseră peste vară, cu fată cu tot, s-o mai îndepărteze de iubitul ei, trimis, cum le fusese vorba, de Princepe tocmai la Giurgiu, să numere carele ce treceau Dunărea. Boier Hrisantie suferea de nixis, că-l trăsese curentul pe la pământurile lui, pe-acolo. Îl aștepta pe Radu Ralet întins pe o sofa, trăgând din ciubuc. Se uita taman la ceasornicul englezesc trimis de înșelător dimineața – o minune, care bătea tic-tacul de parc-ar fi cântat, nu alta! Lucrătura fină în aur roșcat îl mulțumea ca și lanțul gros, cu încheieturi dibace. Cu un asemenea ginere să tot pornești la drum, ce se mai încurcau muierile cu amânările! gândea fericit.

– Bună ziua, drag îmi ești! zisese de la ușă Ralet și se lăsă poftit alăturea, pe sofa. Cum îți merge, boier Hrisantie?

– Cu bătrânețele, cum se vede. Mă ține un junghi de nu mai pot.

– Să nu fie vreo surpătură, ai urcat ceva greu în pod, te-ai osenit cumva?

– Da de unde? A bătut vântul, cu ferestrele tot deschise, mi s-o fi dăulat vreun mușchi, trece. Ia un pac și stai alături.

Slugile parfumau aerul în jur cu mirodenii. Prin geamurile deschise intra un vânticel de Răpciune, amar și parfumat, mișcând frunzele în pomi:

– Vine toamna, boier Hrisantie și vremea n-așteaptă, spuse Ralet cu o voce îngrijorată.

Ce știa socrul? Pe el îl pândeau cambiile zarafilor cealăi, ce nu cunoșteau mila când era vorba să despoaie pe un falit.

– Știu. Uite ce, m-am gândit și eu, muierile nu prea te-ar vrea. Zic că ai umblat craina și că le-ar fi teamă să nu te fi pricopsit cu niscai boale lumești, să ne spurci familia.

– Se poate, boier Hrisantie? Vorbă-i asta?

– Vreo rudă gubavă, ceva n-ai? Că sănătos arăți!

– Ca bradul, cât privește trecutul, să-l dăm la spate. Parcă dumneata ce-ai făcut la tinerețe, că te știe o lume!

– Taci! Să nu treacă a mea să te-audă, ei, Doamne ferește!

– Atunci ce stăm la taclale? Dă-mi fata și gata! Că mi-o fi!

– De, să ne gândim...

Boier Dabija se lăsa greu, cu socoteală.

– Ce mai, să-ți trimit plocoanele, că am și tocmit un vițel de nu-l duci pe umeri și câteva balerci de vin.

Boier Hrisantie luase niște metanii și parcă le număra. Se mai uită afară, ascultă o vreme târșirea toamnei care atunci se strecura pe tăcute în Bucuresci, cu lenea și podoabele ei.

– Ia hai să vorbim noi bărbătește. Cam cu ce vii la această împreunare de nume?

Radu Ralet ajunsese unde voia. Era pregătit de mult pentru asta. Umblă prin buzunarele hainelor și scoase un teanc de hârtii.

– Ca să fie de-o credință, să-ți arăt domniei tale, arhon bane, cum stăm. Uite-aici acturile pentru două mine de aur, cumpărate acum un an. Aici am înscrisurile pentru niște năsipuri în lunca Argeșului, lucrate cu țâgani robi: treizeci și cinci de mii de galbeni m-au costat, dar aduc, ce-i drept. Icea, dacă ai pohti să te uiți, sunt acturile arsanalelor de la Brăila, unde țin o schelă pentru încărcatul grâului. Cu puțintică răbdare, mai poci vedea și pecețile isprăvniciei pentru moșiile de mi-au mai rămas, că știi că mi-a plăcut să petrec și-am cam cheltuit,

dar ceva tot mai am, după cum se vede. Uite hrisoavele domnești de le-am păstrat de la tata. Cu sigilii și tot ce trebuie.

– Și cam ce-a mai rămas ! întrebă boier Hrisantie, lacom mai mult de pământ, deși nici înșirarea proprietăților de la Brăila și a minelor din Ardeal nu-l lăsau rece, ba dimpotrivă.

– Nește sate, cu sălașele lor cu tot, cu câte cincizeci de robi fiecare pe unde trebuie, cu ududoaie și râuri, cu pomet și eleștee de pește. Ar fi Sperieștii, luați de la banul Ungureanu din vechime, ar mai fi așa un cot și la Hlăpești, cumpărați de la Panul Oană, portarul Sucevei, demult, de un străbunic pe nouăzeci și opt de zloți tătărăști, ce erau bani, nu fleac. Aș mai avea acolo o prisacă și-o ruină de-o s-o vânz, că prea stă într-o parte. Ajunge, sau să-ți mai înșir?

– Înșiră-mi, că nici fata mea nu e săracă. Știe o lume ce moșii am și alți fii clitoromi, în afara lu Iorgu, nu am. Or, lui i-am dat de pe acum ce-i trebuie, pe Dafina, dacă o mărit, vreau să știe lumea ce ia, să se ducă vestea.

– Bine, tată socrule, zise Radu Ralet cu privirea lui dulce și parșivă. Atunci ascultă: aș mai avea Chiseletul, luat de la postelnicul Dingă pe cincizeci și două de mii de aspri, ar mai fi și satele Poieni și Prislopi, Perișorul, toate moștenite din partea mamei, care nici ea nu s-ar zice că cerșea. Ajunge?

– Ajunge. Numa să mă uit nițel în acturi, dacă-mi dai voie.

– Cum nu? făcu Radu Ralet, care avea hârtii falsificate de la Viana, de către oameni cu știință.

Boier Hrisanti le cercetă, știa cum să le întoarcă pe toate părțile. Un lucru de nimic ar fi trebuit să mai facă, dar îi luase Dumnezeu mințile: să se urce în butcă și să treacă pe undeva: ori pe la minele cumpărate de viitorul ginere, ori prin satele vândute de mult la jocuri de cărți. Și cum n-o făcu nici în ziua aia, că nu se putea și nici mai târziu, bătură palma.

– Atunci, să fie într-un ceas bun!

– Stai să te sărut, tată socrule! mai zise Radu Ralet făcându-și cu limba o cruce în cerul gurii, că greu mai fusese.

Se îmbrățișară și se înțeleseră în câteva cuvinte. Pentru că tot vorbea lumea de nu mai putea, să rămână copcă amândoi. Nunta avea să aibă loc, fără prea multe farafastâcuri, la Morunglav, la moșia lui Dabija, unde era o biserică mică și frumoasă, după care cei doi însurăței să plece undeva pe la Paris, să mai stingă vorbele dușmănoase, după care s-or întoarce ș-or intra bogați în lume. Acturile urmă să le întocmească Radu Ralet, că era mai umblat și cunoștea cum se potrivesc bacșișurile. El, Hrisantie Dabija, îi dădea o zestre fetei conform hârtiilor de mult întocmite, pe care o să i le încredințeze când va trebui.

În aceeași seară, Radu Ralet iscăli în odaia sărăcăcioasă de la hotelul Kiriazi o altă serie de cambii pe care le încredință creditorilor săi: Mihalache Hagi Pandele și lui Dumitrache Turnavitu, ce mult tremuraseră și pentru sumele împrumutate ce se ridicau laolaltă la mai mult de 40 000 de piaștri. După ce le mulțămi pe rând – că nu-i chemase deodată, să nu se afle unul pe altul – îi asigură că după nuntă vor avea banii încredințați cu dobânzi cu tot, care, deși erau de tot mari și hoțești, îl făcuseră fericit. Avea la ei alte acte, tot atât de bine ticluite la Viana, cu care le garantase până atunci și aceia, cu cât erau ei de încercați, în astfel de afaceri cu bani, nu-l mirosiseră, pentru că, orice s-ar zice, vechi jucător de stos și ghiordum, Radu Ralet știuse să-i facă să-l creadă doritor de păstrarea averii și gata să împrumute numai bani de trebuință în vederea nunții ce trebuia ținută după șart, cu toate ale ei. Le mai recomandă o dată, deși nu mai era nevoie, să fie tăcuți ca mormântul, întrucât, așa cum bănuiau și ei, căsătoria aceasta avea să-l procopsească și atunci, pe lângă el, o să trăiască și dânșii bine și el, Ralet, o să-i prezinte până la curte, la Princepe, că și Înălțimea-sa avea nevoie de bani și încă cum! Or, dacă l-ar fi trădat și s-ar fi auzit că, până la cele de trebuință, ar fi fost scăpătat și datornic, toate s-ar fi prăbușit și de nici o folosință pentru nimeni nu ar fi fost vorbele lor.

Şi cum la Dumnezeu şi în Ţara Românească totul era cu putinţă, la începutul iernii, în anotimpul nunţilor, Radu Ralet îi trimise rădvanul cu daruri miresei, orbind-o. Erau acolo ce vreai şi ce nu vreai: mătăsuri şi zăbranice cu rubiele, căciuliţe de vidră, scatulci cu odoare şi giuvaere, turbane şi rochii de borangic, inele cu turcoaze, zibeline şi câte altele. Nici pe socru nu-l lăsă din ghearele lui, ca să nu fie cuprins la minte de vreo bănuială şi să ia lucrurile din scurt şi să cerceteze pe undeva. Cu ce nu-i dezmierdă poftele lacome? De la alice pentru vrăbii şi iepuri, până la puştile cele venite din Englitera, ştie cine cum procurate şi cu ce bani!

Aşa încât în casă începură pregătirile cele mari. Slugile fură trimise la Morunglav să pregătească odăile, să le văruiască din nou şi să se taie stânjenii de lemne să ţină focurile mari, că pe urmă mirii aveau să plece departe în cele streinătăţi, dar până atunci trebuie să le fie bine, trei zile şi trei nopţi. cât avea să ţină nunta boierească. O vorbă, două mai scăpă ici şi colo, dar cum vremurile erau tulburi – că iar se auzea că sunt neînţelegeri între Principe şi turci şi veneau oprelişti şi netihnă – nimeni nu băgă prea mult în seamă aceste pregătiri.

De lângă Giurgiu – pe unele se afla logodnicul înşelat – pentru că nimeni nu ştia, dar aşa era: Dafina îi era promisă sub jurământul rostit chiar cu guriţa ei prea sfântă, soseau răvaşe pline de dragoste şi desperare:

„Dulci sărutări dau ochilor şi guriţăi iubite, prea scumpa mea promisă. Jalnica noastră înstrăinare nu mă poate împiedica a-ţi spune că îţi aud aici în vuietul Dunării, iubită Dafina, glasul cel dulce deşi mă încearcă o aspră amărăciune că nu-mi scrii şi nu mai ştiu ce să cred. Mâhniciunea mea ar mai trece dacă aş înţelege din rândurile ultime primite că necazul cu logodnicul cel bătrân şi zălud, ales de părinţi, s-a isprăvit şi că inema ta curată ce m-a iubit iară îmi aparţine. Ceasul blestemat când ne-am despărţit mă duce spre cele mai adânci gândiri negre şi blestem pe cei ce-au pus la cale vicleniile ce m-au făcut să ajung

pe aici, departe de iubita mea. Aș vrea să te fac a mă dori într-atât, încât să-ți faci bagajele și să fugi într-o noapte cu sania și să vii după mine, în această sălbătăciune unde singuri am fi, nesupărați de nimeni, chit că viața e aspră și nu o să ai toate cele de trebuință. Dar cum îmi ești mai scumpă decât lumina Soarelui și decât prețul zilelor mele cele nemernice, tot sper în mila lui Dumnezeu. Milostivo, ai răbdare că eu tot oi scăpa de pe acilea și te voi răpi cum se cuvine.

Blestem oricum pe cei ce mi-au răpit părechea de lângă mine, nepreţuit giuvaer îți trimit drept suvenire dragostea mea și drept parolă inema, pentru vejnică legătură cu sufletul și cugetul meu curat ce pentru tine veghează la granița țării. Lumina ochilor mei, Dafina, ah, acest nume are să mă sfârșească! Las crudele mele osteneli aici și spun să ne milostivească Dumnezeu pe amândoi să ne vedem, al dumitale până la ceasul din urmă, Amza."

Fata boierului Hrisantie plângea de uda cearșafurile după asemenea misive, dar n-avea ce face, că a doua zi soseau alte daruri și celălalt era dus departe, nu se mai știau de multă vreme și ochii ce nu se văd se uită. De răspuns nu-i mai răspunse, pentru că taică-său o ținea din scurt, iar prietenele sale – puține câte erau – veneau și plecau din casă cu mâna goală, nu era chip să strecoare vreun răvaș. Mai vorbea cu ele, se mai plângea, mai afla câte ceva, dar totul era ticluit și pus la cale și nu mai putea da înapoi. Lumea cârtea, stătuse de vorbă și cu maică-sa și-o întrebase ce s-o face dacă într-adevăr Radu Ralet n-o să poată să-i fie soț, c-auzise că e cam neputincios după atâta crailâc?

– O să-ți găsești tu unu mai tânăr, că așa e obiceiul, zisese aceea cu dulcea și inconștienta nepăsare a unor astfel de oameni. Deocamdată să facem nunta, că uite, iar ne-a trimis un berbec viu.

Zadarnic nu dormea nopțile, pentru că tot se mai gândea la Amza, la privirile lui drepte și mai ales la întâlnirile lor din manej, de la Cotroceni, când la exercițiile de călărie îi scăpase calul din zăbale și praf s-ar fi făcut dacă nu s-ar fi ivit acest mândru tânăr ce pusese focosul animal la pământ numai cu o

smucire. Era înalt și semeț, se ținea în șa ca Princepele și când o sărutase pentru prima oară sub sclipirile stelelor ce alunecau tăcut peste Bucurescii plini de parfumul salcâmilor, crezuse că va muri de dragoste. O primăvară întreagă și o vară ținuse dragostea lor nebună, ascunsă prin grădinile nesfârșite ale casei lui Hrisantie Dabija, de ochii rândășoaicelor, numai noaptea, când fata sărea pe furiș pervazul ferestrelor, umblând ca năucă până la gardurile cele îndepărtate, unde o aștepta el, cu calul alăturea. Ce taină și ce îmbrățișări, ce bătăi de inemă! Într-o astfel de noapte – prin august, cu un an în urmă – Dafina i se jurase că nu va fi a altuia, orice s-ar întâmpla.

– Ai cuvânt? o întrebase Amza, cu priviri de lup.

– Am.

– Jură atunci, zisese bărbatul arătându-și dinții în lumina lunii...

– Jur! promisese ea pierdută în îmbrățișările lui ce nu se mai terminau.

– Și cine nu s-o ține de cuvânt să moară?

– Să moară!

Pe acoperișurile Bucurescilor se cotârșeau pisicile și mieunau turbate de vară, de moartea care venea de undeva și pândea.

Ei acum toate i se păreau un vis de demult, o poveste auzită cine știe de unde. La început vrusese să fugă într-adevăr pe graniță după Amza, dar nici Radu Ralet nu-și ostenise cu totul farmecele. Avea încă privirile celui ce supusese jumătate din femeile orașului, duminica la mesele luate împreună știa să povestească de pe unde umbla, văzuse multe, avea și o știință de holtei bătrân, unde mai pui că se și purta bine! Schimba graiurile pe nesimțite: vorbea când franțuzește, când grecește, apoi umbla la cuvintele turcești, dulci și neașteptate, ce-i împuiau urechile. Cât era de tânără, se gândea că o să-i stea bine la dreapta lui, chit că ar fi putut să-i fie tată. Pe când cu Amza, așa cum spunea și maică-sa, lumea ar fi vorbit-o că era prost crescut, că nu se făcea să strice potrivirile boierești, care cereau să nu-ți

înjosești neamul și să te duci cu fitecine. După scrisorile celui plecat departe iar i se înmuia sufletul și-ar fi vrut să fugă în brațele lui, dar gândul că acolo, departe, n-ar mai fi avut slugile și toate cele de trebuință, o ținea acasă, pentru că sângele apă nu se face și, oricum, mai bine sta pe lângă maică-sa și ai ei decât să doarmă cine știe pe unde, în primejdii și oprelişti de toate felurile. A, dacă Amza al ei ar fi făcut ceva să scape de viața pe care o ducea, de afacerile lui încurcate unde îl aruncase îndrăzneala de a o iubi, ar fi fost cu totul altceva!

Unde mai pui că pregătirile nunții din casă o umpleau de febră. Se alcătuia zestrea, se strângeau lucrurile de prin sipeturi, se tigheleau cearceafurile și se înfățau pernele de puf scump. Pe dușamele erau întinse plăpumile din stofă cu fir, plăpumile cu lastră, saltele de atlăzel și pânza de agabanit cu horbotă. Din scrinuri se scoteau mereu alte lucruri, cum ar fi șalvarii de mältav, en brâuri de beteală, șalurile cu căpătâie, antiriile cu cămășile lor, de Lipsca. Meșterii lucrau de dimineață până seara la așternutul al doilea. Cocoana Zoe își oprise pentru ea câteva bijuterii și adusese restul, la alegere, să-și ia Dafina ce vrea pe unde avea s-o poarte viața: adică florile de diamant purtate la nunta cu Hrisantie, paftalele de matostat, juruite cu calomfir, cerceii cu două smaragde, șirurile de mărgăritare ținute pe pieptul plin în toate balurile, inelurile cu safire, păftăluțele cu rubinuri, colanele și gălbinașii, copcile daurite și mărgelele de chihlimbar.

Suflet de femeie să fii și nu poți să renunți la asemenea sărbătoare, chit că pe la granițe murea un suflet de dor în mare pârjol și dor de răzbunare, pentru că lumea-i mică și Amza aflase că Dafina se pregătește de nuntă.

La Morunglav, invitații sosiră pe rând încă de sâmbătă de la prânz cu săniile, învăluiți în blănuri și duși de cai puternici. Era o vreme așezată de iarnă. Căzuse prima ninsoare și locurile musteau în soare, râurile sclipind încopciate pe sub copocii

pustiiți de frunză. Câțiva mosafiri văzuseră și lupii pândind la margini de poieni cu ochi lacomi, dar neapropiindu-se. Satul, curat, spoit, dichisit, aștepta în păr o asemenea petrecere într-o asemenea pustietate.

Se adunase lume destulă în afara mirilor și socrilor. Nu lipsea din cercul cunoscuților decât baronul Meitani care murise cu o lună înainte pe neașteptate și medelnicerul Sotir, ținut la trebile atât de încurcate ale curții. Încolo, toți cei de-i știm se înghesuiau prin cămări, mai gustau prezantină și măsline, mai beau pe furiș pe la beciuri, lătrați de ogari, toți veseli, cum se cuvenea la o asemenea împrejurare, în așteptarea slujbei de la biserică. Nu lipsea dumnealui banul Jurăscul, mai căzut de vârstă, nu lipsea stolnicul Sachelarie, Antioh Jora cu ai lui, coana Lucreția, nu lipseau Ștefana Velissar, Costandin Razu, stolnicul Contaș, Iorgu Caracaș, Enachi Țifescu, pisarul Cârstea și vornicul Carabăț, precum și Catrina Balș cu Vasile Ceaurul cu care se încurcase de-o săptămână, Cupăreștii, fără copii, ca să nu-i care la atâta drum. Moise sărdarul cu nevasta lui cea groasă și scurtă-n picioare, doamna Anastasia a lui Radu Cercel, Pavel Bujoreanu, vistierniceasa Sanda Done, Necula cu Safta Ruset și boieri din cei mai fără nume.

Cum cerea ighemoniconul, fuseseră trimiși înaintea convoiului trâmbițașii și o ceată de dărăbani să facă loc spre tinda bisericii. Era spre seară, când bătea de vecernie și soarele murise pe undeva, prin râuri și din lumină nu mai rămăseseră decât niște cuțite risipite pe gheața verzuie. În sănii, cu caii lor frumoși și cu lumânările de cununie, nuntașii păreau niște arhangheli în blănuri scumpe, alergând sub primele stele ale acelei ierni de pomină. Conacul fusese lăsat în urmă pe seama slugilor care se îngrijeau de desfacerea balercilor și-a buților de vin, de pregătirea rachiului și-a cozonacilor de niseștea. Fuseseră tăiați patru boi și pregătite niște parcane pentru ce-o cădea în timpul ospețelor pentru prospătură. Pe jarul uriaș din mijlocul curții se și pregătea un vițel pentru cobzari și trâmbițași, adică

pentru muzicanții ce aveau să desfete cu viorile și tobele cinstita petrecere. Rândașii de grajd, călăreți cu harapnice și țesale își făceau de treabă mai curând încurcând lucrurile. Slujba avea să fie scurtă și petrecerea mare. În covăți creșteau plăcintele și masa fusese așternută în salonul cel mare, împodobită cu piei de lup. Un foc împărătesc ardea sub grinzile bătrânești și lumina lui alunga noaptea ce se instăpânea sub ferești. Se lăsa un frig ascuțit, dar cui îi mai păsa de ce se întâmpla sub cerul plin de stele?

În fața bisericii, preotul Mitrofan, un bătrân cu părul alb, ce apucase să-l cunune și pe boier Hrisantie Dabija, că de-aia trăsese el aicea, îi întâmpinase pe miri cu crucea în mână. Întâi coborâse din sanie Dafina într-o blană de samur ce strălucea în lumina lumânărilor de parcă ar fi avut ace în ea. Își condeiase sprâncenele și buzele îi păliseră. Se uita neliniștită în jur la mulțimea necunoscută a țăranilor care încongiurase locul și parcă ar fi căutat ceva. După ea, boier Radu Ralet cu socrii, o ținuseră de subsuori cât coborâse și-acum își făceau loc în zăpada proaspătă ce începea să înghețe. Lumea tăcea uimită de ce vedea. Se aprinseseră facle și, după ce intrară în biserică, țăranii se bulucira umplând naosul în mijlocul căruia fusese așternut un covor roșu. Preotul citea slujba cununiei în timp ce mulțimea boierilor începuse a arunca la picioarele mirilor cu galbeni și arginți, cu nuci și cu hamei. Cucoanele lăcrimau la gândul nunților lor de odinioară, în timp ce nesuferitele de Safta Ruset cu Catrina Balș își șopteau la ureche măscări despre podoabele mândre ale mirelui ce se știa că bucuraseră multe femei pe lumea aceasta. Bărbaților nu le scăpa neliniștea Dafinei, care parcă înghețase în frigul bisericii celei cu bolțile afumate și trăgea cu urechea afară, la ceva ce nu știa nimeni. Adevărul era că cu trei zile înainte de plecarea la Morunglav se trezise la Bucuresci cu Amza, la ea sub ferești, bătându-i cu pietricele în geamuri. Ieșise înspăimântată afară și-l găsise cu chipul răvășit, strângând o vergea de trestie de mare în pumn.

– E-adevărat ce-aud?

– Ești nebun? Cum ai pătruns în curte ziua nămiaza mare? Nu te-au văzut slugile?

– Ce-mi pasă? Răspunde, e adevărat ce-aud, că te duci după mișel?

Vruse să scoată o lacrimă prefăcută, să îngâne ceva, dar ce să mai spună? Bărbatul parcă îmbătrânise, avea un obraz țepos, de om care a călătorit fără odihnă ziua și noaptea. Nu dormise de mult, ochii îi ardeau în găvane, spumega parcă și nici cuvintele nu le mai lega cum trebuie.

Dafinei nu-i mai plăcu și asta se petrecu într-un minut. Amza nu mai semăna cu ofițerul mândru care-i oprise calul în manej, frângându-i gâtul deodată, nu mai semăna cu tânărul ale cărui buze le sărutase noaptea pe lună, sub copacii grădinii. Parcă nu cu el colindase pe furiș duminica Herăstrăul să asculte meterhaneaua turcească ascunși în mulțimea prostimii, ca să nu-i cunoască nimeni. În fața ei, sta un strein, speriat că o pierde, ce se tânguia și-i căzuse la picioare.

– De ce-ți bați joc de sufletul meu, *fos-mu?* întrebase. Cu ce ți-am greșit? Așa ți-au fost jurămintele?

– Ridică-te în picioare, îl rugase cu milă și el simțise asta și toată mândria îi năvălise în obrazul nebărbierit cu zilele.

– O să plătești, zisese dârz, pe neașteptate, cu o voce seacă și rece, și o plesnise cu varga înghețată peste obrazul curat, atât cât să nu-i strice chipul, pentru că se ferise.

Acum, în slăvirea corurilor acelor care spuneau cu glasurile unor orbi de la Brâncoveni ce cântau nemaipomenit *Isaiia dănțuiește,* i se făcu deodată frică. Privi mulțimea din jur, văzu obrazul bătrân al lui Radu Ralet, parcă și el palid și-i veni să fugă, dar o lașitate neînțeleasă o opri în loc. Prin fumul lumânărilor auzea chicotitul muierilor și-și închipuia ce spuneau despre ea, dar de asta nu-i mai păsa. Nu se născuse încă vreo fiică de boier ca ea să se mărite de capul său. Averile lor aveau o chibzuială, trebuiau puse una lângă alta și sporite, dacă voia să petreacă

toată viața fără griji în vremuri atât de nesigure. Altcum, ar fi fost bine să aibă la stânga ei un ginere frumos și tânăr, dar dacă așa se potrivise, nu mai avea ce face!

Pe frunte, preotul îi așezase coroana rece de mireasă și închisese ochii. De afară se auziră bufnete înfundate ca și când cineva ar fi zidit biserica, dar nu mai luă nimic în seamă. Orbii de la Brâncoveni, cu ochii lor albi, acoperiți de pielițe, cântau spre slava lui Dumnezeu, cu voci puternice, ce zguduiau bolțile. De afară parcă iar se auziră izbituri în ușa mare de fier, darul făcut bisericii de către străbunicul ei, Florea Dabija, ușă adusă de la Viana și împodobită de fierarii satului. Își privi mama care lăcrima, mai văzu chipul încântat al lui boier Hrisantie și, când se întoarse Radu Ralet, care tocmai o îndemna să primească inelul de aur în deget, auzi o voce streină strigând din fund:

– Arde!

Slugile se cam afumaseră în așteptarea convoiului ce trebuia să se întoarcă de la cununie. Pregătirile se terminaseră, în jur mirosea a carne bine friptă și vinul curgea gros în bardacele ce erau ținute apoi afară, pe zăpadă, acoperite cu o năframă albă, să nu-l strice lumina lunii pline ce se ridicase deasupra Morunglavului. Era ger, zăpada scrâșnea sub pași și de atâta lumină nu văzură decât târziu flăcările nemaipomenite ce ardeau sub zare. Abia târziu, când lăcașul fusese mistuit până la jumătate, auziră strigăte îndepărtate și bărbații încălecară caii rămași prin grajduri, la întâmplare, alergând să mai scape ce se mai putea scăpa de la un asemenea prăpăd.

Mai târziu, când toate aceste întâmplări de neînțeles fură deslușite, se află că unul Amza ce păzea vămile pe la Giurgiu, se facuse haiduc peste noapte, de amarul Dafinei și că venise cu ceata lui, priponind ușile și ferestrele bisericii din Morunglav și dându-i foc. Nu scăpase nimeni, în afară de Iorgu, frate-său, trimis de Princepe de o lună la Stambul cu treabă. Mireasa și

mirele, cu trupurile arse, se prăbușiseră sub niște icoane scurse și ele de atâta dogoare și argintul le furase chipul.

Ziceau ăi de i-au îngropat mai apoi creștinește că erau grei ca plumbul și că pecețile fețelor lor înspăimântate se mai țin și azi pe undeva prin altarul noii biserici ce-o ridicase, după multă vreme, pe același loc, fratele Dafinei, ce-l moștenise pe boier Hrisantie Dabija.

INEDITĂ

IARBA

În noaptea de înviere a Sfintelor Paști l-au slobozit haiducii pe Amza, căpetenia lor de la Telega, unde săpase la sare unsprezeee ani lungi, cu glesnele sfărâmate, bătut și scuipat de neferi, de nu mai rămăsese în el decât trufia și niște ochi negri, ascunși în găvane, de unde te punea jos o privire de ucigaș. Îl trăseseră pe un puț fără fund din colivia lui putredă și-acum pândeau zorile într-o peșteră, unde s-ar mai fi obișnuit cu ce era pe-afară. Bătea vântul de dimineață și se ivea o zi daurită, plină de soare. Amza, legat la ochi c-o basma, pus în țoale de călugăr, să nu-l miroase poterele, cu obrazul mizdrit, că-i luaseră barba, tăcea. Duduveică crezuse că-l smintise ocna și-și făcu toată noaptea cruci peste cruci. Ăsta să fie voinicul lor care scosese de săptămâna nebunilor kiramelele din beciurile Mitropoliei, lăsându-le slobode și la treaba lor? Ăsta să fie Amza, de-a cărui frică medelnicerul Mindache de la Râmnic murise numai când îl auzise clămpănind la cioaca ușii într-o noapte de pomină? Cu el băuseră și prisoasele și-i beliseră pe taxildari prinzându-i în capcane?

Până nu-i auzeau glasul, nici el, nici Stânguleasa, alt spală varză, neadunat de pe drumuri, nu știau. Ori că dormea, ori că se gândea la ale lui, Amza tăcea și ei doi nu spuneau nimic. Lumina venea încet de după dealurile din jur și în codru auziră pițigușul.

– Mă simțivară, te sculași, mă? îi certă încet, ca să mai înveselească inima celorlalți, dascălul fugit de la biserica Bărbătescului, din cauza curvelor și-a pastramei de capră, mai dragi decât anafora și slujbele.

– Zice și el de inimă rea, auzi-l, parcă roade! mormăi celălalt privind la Amza.

Când răzbi soarele spre gura de piatră a locului îi schimbară legătura de la ochi cu una de borangic și o lumină dulce pătrunse ușor prin ea, încălzindu-l. Neastâmpăratul ar fi vrut să și-o smulgă, dar îl priponiseră, să nu facă vreo prostie. De-aia nu spunea nimic, nepricepând de ce nu-l lasă să sară pe cal și s-ajungă iar în lume. Până pe la prânz i-au dat numai apă și-o coajă de mămăligă, dar haiducului nu-i era foame, scuipă cu scârbă totul și așteptă.

Afară, jos, într-o poiată mihoneau caii. Codrul pustiu și sălbatic tăcea și el, parc-ar fi stat cu toții într-un altar. A treia legătură i-o schimbară când soarele se duse în drumul lui, peste pădure. Amza începu să deslușească în jur și odată se înveseli, că pricepuse de ce-l ținuseră cu mâinile la spate.

– Coclită inemă aveți heruvimilor! spuse cu glasul de-altădată, de se cutremurau bolțile de biserică. Ce vă uitați așa la mine, că n-am orbit! Vă știu: tu ești Duduveică, de-ai spurcat Psaltirile și tu Stânguleasa, de prinzi pasărea cu lațul, vin să vă sărut și să nu mă certați, că n-am știut ce vreți.

Îl sloboziră și, pe la amurg, coborâră într-o hoagă să-și găsească gloabele. Se bucurau pe tăcute, ca bărbații. Haiducului liber, în mierea acelui apus, toate i se păreau negrăit de frumoase: frunza și pomii, țipetul paserilor și pietrele drumului.

Amza trase aerul de primăvară în piept, își smulse comănacul de pe cap și straiele negre, rămânând numai în nădragi și-n cămașa de astar.

– Uf, că mult am mai vrut să trăiesc ziua asta, copiii mei! spuse cu o poftă sălbatică. Să luăm iar potecile, să le călcălm

câinește și, când o fi în coptul viilor, să bem iară un vin de năsipuri și s-auzim un cântec clocit!

Nu întrebase de ibovnică, nu întrebase de cai. Nu-i trebuia decât aerul pe care-l bea cu nările și cu gura deschisă. Când se dezmetici puțin, ceva amorțit demult în el, pierdut în ființa urgisită, se trezi pe neașteptate și se opri.

– Mai face cineva dreptate în țară, ori nu? Unde sunt ei, tovarășii mei: Pantelimon, Cioabă, Radu sin Matei, Hoarcă, Păun, Duță, Grecu și cu Niga? Au le-au tăiat Vodă dreapta, i-au pus în fiare, ori i-a cărat apa Dâmboviței puturoase la vale? Spuneți, copii!

– Risipiți, Amzo, făcu Duduveică posac. Fiecare la ciobul lui, fără căpetenie, ca găina beată. Radu sin Matei slujește în mahalaua Scaunelor tălănițelor; le cântă din zdrâng și trăiește din zoaie. Hoarcă, pe pământul Gălășescului, abia așteaptă o vorbă. Pantelimon s-a tras la Potelu, în bălți, cu alții. Păun a murit, cu Duță, la holera cea mare. Pe ceilalți trebuie să-i strângi cu biciul și să-i înveți iar ce-i dreptatea, că omul stând se ticăloșește și-n țară e jale și iau procleții toată snaga din noi!

Haiducul se prăbuși în genunchi și se uită după soarele scurs într-o apă leșioasă, plină de sare și ea, vânătă și murdară.

– Să mi se usuce dreapta, dac-oi obosi și voi să-mi jurați că mai bine veți sta în țepile pristavilor decât să nu mă urmați.

Jurară.

Ajunseseră la poalele dealului. Caii se vedeau de departe într-un câmp de granat. Atunci zări Amza, dup-atât amar de vreme, iarba. Locul era uscat, un ududoi numai piatră, dar pe o țâră de pământ, cât ai întoarce în loc, crescuse o gură verde, hrănită de apa puțină. Caii pășteau liniștiții și nu simțiră pofta nebunului care se năpusti spre acel loc și-i bătu, frângându-le gâturile cu puterea de-o mai avea în pumni, alungându-i betegi, ca să rămână singur, prăbușit în locul lor, smulgând cu dinții iarba tânără și rară.

INEDITĂ

MIRESELE

Toamna, Dunărea venise aspră și murdară, cărând vite umflate și murdării dinspre Viana. În sălcii se înstăpânise galbenul și vântul despuiase apoi toată frunza, cărând-o leneș spre mare, ca pe-un gunoi de aur. Pragurile de iarbă înlemniseră și paserile plecau în cârduri. La amurg, fugarul, unul Ioachim, tâlhar de codru, ce belise doi boieri cu muieri cu tot la o petrecere, nemaiputând să-i sufere pentru viclenia lor îndelungată, auzea nechezatul cailor de pe celălalt țărm.

Omul nu aprindea focul de frica poterelor, mânca papură și pești cruzi, parcă uitase să vorbească și urla uneori ca lupii, dimineața, să-și sperie somnul. Sta de opt ani pe o limbă de pământ, sub un acoperiș prăbușit iarna sub povara zăpezilor și iar ridicat primăvara pe doi crăcani de plop bătrân, scoși și ei din bolboroseala Dunării. Să nu fi fost toaca schitului de la Ostrov, bătând noapte de noapte ceasurile de slujbă, Ioachim ar fi înnebunit. Toaca și clopotele rare, cu zvonul lor de aramă la premăririle cele mari...

În unele nopți limpezi, când sta vântul și totul se vedea până în fundul lumii, zidurile schitului de maici creșteau în văpaia lunii, drept în mijlocul apei, de ziceai că au sosit turcii cu galioanele lor de fildeș de la Stambul. Atunci, deasupra locurilor se înălțau fumuri verzi și se auzeau nemaipomenite și dulci voci muierești cântând spre slava lui Dumnezeu.

Rumânul visa mămăligi galbene și fierbinți, colaci crescând cât o masă de calici și un cazan clocotitor cu laptele în spumă, iabraș și șuierând ca vinul. Își aducea aminte de vechi ospețe și lua o gură de pământ, mestecând lacom.

După aia, începură ploile. Pe țărmul celălalt, departe, ciobanii își strigau de frică câinii, putrezind lângă oi, cătând la ceața oarbă din jur. Era vremea când tâlharul scodolea în jur cu o plută, scobită cu un cosor, hrana pentru iarnă.

Plouă săptămâni în șir, de-ai fi zis că-i potopul. Prin văzduh nu mai trecea nici un suflet. Tăcere de moarte și spaimă. Fluviul prevestea ceva cu glasul lui șuierător de la adâncuri.

Înaintea viscolului, de trecuse Brumărelul, cerul se albăstri, înalt și părăsit, căpătând pe la chindie niște oase albe, înțepenite ca un schelet. Malurile de pământ se mâncau încet, apa fura îndărătnic din țărm. Numai dincolo, dealurile rămâneau nemișcate, albe și înalte. Deasupra se ridica pravul, purtat de curent ca niște voaluri de mirese. La schit clopotele băteau a mort. Acum și-n primăvară moartea își aduna huzmetul ei negru.

Ciobanii se închinau spre răsărit, cu fața la soare. După aceea se întorceau spre fluviu și i se închinau și lui, dar el trecea rece, cu peștii și cu vietățile sale de dedesubt.

În decembre, înghețul căzu aprig după un spic de zăpadă și zidi Dunărea în tăcere și moarte. Iarba rămasă sta țeapănă ca nuiaua. De sus nu mai cădea nici o lumină. În tăcerea înspăimântătoare, Ioachim aștepta și el, se mira ce.

Trecu o iarnă cu zăpadă puțină. Mai devreme decât se aștepta, tâlharul auzi cum crapă lacătele de sub dulama de piatră a Dunării. Totul începu într-o noapte când inima fluviului se rupse cu mare zgomot, de ziceai că s-au prăbușit munții. Dimineața, dinspre apus se auziră tropote înfundate, ceva se înghesuia încoace, niște trupuri mari și grele, apoi, la vale, se iviră spinări uriașe, albe, izbindu-se și încălecându-se. Tot ce stătuse încremenit crăpa și scrâșnea. Ieșise soarele vesel și din copci sărea peștele nerăbdător, să-l prinzi cu mâna de bezmetic ce era.

Ioachim sta gata să lepede sarica murdară și roasă, privind la amorțeala timpului. Urzeala lui Prier, cu dulceața ei nesfârșită se apropia. Două săptămâni și mai bine, fiarele apei se rostogoliră, certându-se, rupând țărmul și ducând stânele spre mare, cu ciobani cu tot. Înecații strigau spre tovarășii rămași cu glasul lor bolovănos și bărbărtesc, dar aceștia nu se mișcau, știind ce puternică e Dunărea. Morții dispăreau în ceață, ca și când ar fi trecut într-o curte vecină unde-i aștepta liniștea și cei duși înainte.

La începutul lui Florar, după ce apa cărase tot ce strânsese iarna, Ioachim văzu și o biserică cu sfinți de ipsos, risipiți odată cu altarul și naosul. Dunărea înflorise de icoane și de strane din lemn de chiparis, care cântau înecate. Alți ani ea adusese chiar o moară cu aripi, cai umflați, poduri și magazii cu acoperișuri de șiță

Într-o astfel de dimineață, când clocotul cântător al valurilor se mai liniștise și apa se albăstrea nemilos sub cerul palid, tâlharul sta lângă buza lui de pământ și privea în susul apei. N-avea ce face, fluiera. Ciobanii de pe țărmul celălalt pieriseră, ori plecați în munte cu oile, ori fugind dinaintea dușmanului. Soarele ardea răzbunător. Ziua, ca lacrima. Dinspre Turnu nu se zărea nici un caiac. Era liniște, ca înaintea unui foc mare. Spinarea puternică a Dunării se pustiise. Pământul mustea, da iarba nărăvașă și verde.

Numai că, iată, pe la nămiaz, se ivi iar ceva, parc-ar fi fost niscai daruri, parcă apele aduceau un Răstignit sau vreo sfântă de Regină, cu brațele adunate pe piept. Ioachim sări peste grinduri și se uită mai bine.

Întâi a trecut o fată înecată, cu obrazul de porțelan, tânără, cu părul ca paiul, prefirat pe apă, cu buze aprinse, neumflată, cu ochi dulci-albaștri privind spre cerul neîndurat. O ducea Dunărea repede, repede.

Tâlharul și-a dat una cu palma peste ceafă a mirare. Și numai ce iar s-a ivit o făptură, și alta, și alta. Nouăsprezece

numărate, moarte numa-n cămăși albe de inișor, neplânse și neîncercate, toate frumoase ca zânele, cu țâțele abia înmugurite. Veșmintele lor spuneau că fuseseră fecioare.

Dăduse vrăjmașul în țară și maicile de la schitul Ostrovului nu vruseseră să cadă în robie.

Pe ultima, cea mai frumoasă, o mireasă trupeșă, cu părul de-i ajungea până la glezne, Ioachim, tâlharul și nebunul, fugit de-atâția ani din lume, a tras-o la mal și-a trăit cu ea câteva zile, până n-a început să putrezească.

INEDITĂ

BĂTRÂNA

Cei care-i știuseră numele muriseră sau plecaseră în alte locuri. O dată pe an, la prima zăpadă, sosea un țăran ducând de căpăstru un cal. Pe cal avea un sac de făină și unul de mălai. Deasupra, un butoiaș de oloi. În spate căra și câte o canistră de gaz. Așa era înțelegerea. Un top de chibrite, la urmă și cam atât. Bătrâna se uita la omul din fața ei și aștepta. Acela descărca marfa, arunca sacii în fața casei, pe urmă, cu grijă, oloiul. În zăpada proaspătă rămânea o urmă rotundă, grasă, iute mistuită de ninsoarea ce sosea dinspre munte. Își desfăcea frânghiile din jurul umerilor și lăsa ușor, la picioare, canistra cu gaz. Pe urmă întreba scurt:

– Unde e?

– Aici, spunea bătrâna și țăranul deschidea portița țarcului în care așteptau oile tâmpite de frigul aspru, sosit pe neașteptate, adunate cap la cap, o grămadă murdară de spinări.

Ciobanul, pentru că cioban era, își alegea din cei trei berbeci pe cel mai falnic. Semănau unul cu altul, aveau aceeași privire capie și încruntată. Dacă i-ai fi privit noaptea ți se făcea frică. Animalele scuturau din capetele mândre, ca și când cineva le-ar fi izbit cu un lanț. Nu voiau să se lase prinse. Ciobanul alerga după ele și le suduia în limba lui mocănească:

– Sta-v-ar moartea la cap, ho!...

Bătrâna privea. Îi părea rău de berbecul pe care trebuia să-l dea ciobanului, dar ea bani nu mai văzuse de la moartea bărbatului, ăsta era prețul. Ciobanii, din tată în fiu, ținuseră târgul cu bătrâna. Soseau la prima zăpadă cu un cal răpciugos, cu cei doi saci, cu gazul pentru lampă și cu oloiul, cu topul de chibrite cumpărat la târgul din apropiere. Câteodată bătrâna băga de seamă că omul care sosea cu proviziile se schimbase. Nu se mira.

– Al cui ești tu? întreba.

– Alde tata a murit, spunea acela, acuș eu o să vin după berbec. Și la anul, tot la prima ninsoare.

Ea nu băga de seamă că bărbații aceia soseau tineri la ea, în Valea Orățiilor și, pe măsură ce trecea timpul, îmbătrâneau și pe urmă mureau și veneau copiii lor mai mari, ca într-o învoire pentru un veac. Nu se mirau că o găsesc tot acolo, în fața casei acoperite cu o șiță putrezită de atâtea ploi și ninsori, ce mereu se lăsa pe o parte, ca și când ar fi apăsat toată casa și ar fi vârât-o în pământ.

Bătrâna nu mergea niciodată la târg. Aici nu venea nimeni în afară de ciobanul cu oloi și cu gaz, o dată pe an. Nu sosea nici poștașul, pentru că ea nu avea pe nimeni, nu scrisese niciodată cuiva, pentru că nu știa să scrie și cu atât mai mult nu primise nici o scrisoare, pentru că nu avea cine să-i scrie. Nu vorbea cu nimeni, nici nu simțea nevoia să vorbească, fiindcă treaba asta ar fi obosit-o. Nici măcar cu ciobanul care-i aducea făina și mălaiul nu vorbea. Aștepta să-și aleagă acela berbecul care-i trebuia, să-l împiedice cu frânghiile lui și să-l arunce pe spinarea calului. Pe urmă pleca mulțumit.

– E bun de prăsilă, spunea de fiecare dată oaspetele.

În fiecare an un berbec bun de prăsilă în schimbul a doi saci, a unei vedre de gaz și unui butoiaș cu oloi. Nici un cuvânt în plus, nici o tocmeală. Atât: schimbau ceea ce avea fiecare, ciobanul își arunca mița lui flocoasă pe umeri, în care mai atârnau mărăcini de astă vară, de pe unde dormise, prin câmpuri sau pe munte, sus, pe unde băteau vânturile cele mari pe care

ea le știa după miros și după ceasurile soarelui, după ploi și duminici, într-o socoteală ciudată, fără greș.

După ce ciobanul pleca, bătrâna își căra sacii unul câte unul în podul ce mirosea a sfoiegeală și a șoareci. Deșerta într-o ladă mălaiul și într-un fel de copaie, pe care o acoperea cu un țol, făina. Se uita la mâța care avea ochi ca ai diavolului, lucind în întuneric și bodogănea ceva într-o limbă numai de ea și de animal înțeleasă. Pe urmă ducea butoiul cu oloi în magazia mică și șubredă și-l acoperea cu alt țol. Gazul stătea afară, sub streașină, pentru că nu îngheța și de el nu se atingea nimeni. Chibriturile le ascundea bine pe o policioară, erau totdeauna numărate, să-i ajungă în toate zilele și, dacă s-ar fi udat, avea cremenea rămasă de la bărbatu-său cel mort, cu iască și cu cârpă uscată și afumată.

Când totul era gata, ieșea afară și se uita la urmele lăsate de cioban și de calul său. Toate duceau în sus, spre șoseaua pe care nu urcase decât de două ori în lunga ei viață. O dată, ca să vadă la târg cum aleargă trenul pe o pânză și a doua oară ca să-l vadă pe bărbatu-său mort în parchetele pădurii Orățiilor. Răposatul fusese marinar și colindase lumea, băuse mult și jucase cărți, pe urmă îl apucase o streche să se întoarcă acasă, de unde plecase, în pădurile din Valea Orățiilor. Pe ai lui nu-i mai găsise, o găsise numai pe ea în bâlciul din târgul din apropiere. Era un ungurean înalt, cu ochi verzi și cu o căciulă brumărie lăsată peste sprâncene. Sta în cisme și o privea. Pe atunci era tânără. Bărbatul numai ce se uitase la ea și-o luase de mână:

– Mergi?

– Unde să merg?! se mirase.

– La mine, în Valea Orățiilor, am o casă, câteva oi și trei berbeci. Nu am cine să-mi facă de mâncare. Vreau să mă duc să tai lemne în pădure și cineva trebuie să se îngrijească de ce las și să mă spele.

Nu înțelegea ce vrea de la ea, așa pe neașteptate, dar nu i se putea împotrivi. Îl urmase. Seara, pe la amurg, ajunseseră

în valea asta îngustă, de unde nu se mai mișcase. Locul nu era urât. Deasupra se vedeau munții amenințători ca și când s-ar fi prăbușit peste locul lor, plini de neguri și ștergându-se din priviri, ca și când cineva îi fura și-i ducea în ceruri.

– Îți place? o întrebase el.

Și pusese mâna pe un topor cu care tocase niște lemne și-i arătase unde erau lucrurile.

– Aș vrea să-mi faci o mămăligă. Urdă am, mai spargem o ceapă și-ți dau și rachiu, că trec pe aici ciobanii și-mi lasă câte o sticlă. Ori nu bei?

Încă nu știa ce să spună, îl privea numai cu o spaimă mare. Era înalt și frumos, avea un mers ciudat de om la pândă, furase în viața lui, ea simțea asta după priviri și după ce-i văzuse mâinile, avea niște mâini de hoț, ușoare, palide, subțiri. Numai puterea aceea nu știa de unde o are, pentru că despica lemnele cu ușurință și râdea cu o fericire mare.

Îi făcuse mămăliga la care poftise, nu ieșise sărată cum îi plăcea lui și îi spusese asta ca să știe pentru altă dată. Pe urmă îi arătase casa: o odaie mică, muruită cu bălegar și dată cu un var vechi ce se scorojea. O masă croită din lemne mari, două scaune cu trei picioare, un pat jos peste care era aruncată o blană neagră de urs, o lampă, o icoană de sticlă și o fereastră care dădea spre besna de afară. Aprinsese lampa și deschisese o ladă mare, plină de chingi din care scosese o cămeșoaie ciudată.

– De la America, se lăudase cu un glas ce lătra parcă.

Își aruncase căciula și peste frunte îi cădeau lațele galbene ale părului netuns. Nu semăna cu flăcăii de pe aici, deși nu se mai putea spune că e flăcău. Era ciolănos, ager, o pusese să-i scoată cismele din picioare, pe urmă îi arătase cămeșoaia.

– Ia-o, ți-o dau... și mai scotocise în lădoi scoțând niște veșminte muierești.

Le îmbrăcase, el adusese și un ciob de oglindă, nu știa de unde-l scosese și ea se privise.

– Parcă ești o doamnă, zisese bărbatul și ei îi plăcuse grozav acel cuvânt: „doamnă".

Rămăsese peste noapte la el și streinul o făcuse femeia lui, mirându-se:

– Tu, muiere, n-ai cunoscut bărbat, ori ce?

Nu-i răspunsese, pentru că nu știa ce să-i răspundă la astfel de vorbe și se dusese jos, la râu, lângă casă, unde era o iarbă frumoasă, albastră, grasă și-și spălase cămeșoaia. Pe urmă el plecase în parchetele pădurii Orățiilor, cum îi spusese, să taie lemne.

– Îmi trebuie bani, am nevoie de bani mulți. O să-i strâng! Tu ai grijă pe aici, eu o să mai vin și o să-ți aduc ce-ți trebue...

Și o lăsase singură cu un câine și cu oile lui puține și cu berbecii.

Se întorsese cam la o lună, era ars de soare, frumos, cu chipul acela de ungurean, cu niște ochi răzbunători, scormonit de ceva ce-l mânca pe dinăuntru. Adusese o bardacă de vinars și o băuse aproape singur tot îndemnând-o și pe ea, dar ea nu băuse. Îl privea numai și încerca să înțeleagă. Când venise își înfipsese toporul în parul porții, câinele nu-l lătrase, îl cunoștea după miros. Simțea, nu știa cum, de atunci, când trebuie să sosească. Astă seară! spunea, și cobora la râu și se spăla toată și-și punea rochia de primeneală, pentru că în lădoiul acela erau și fuste și alte drăcii muierești. Nu întrebase ale cui fuseseră și de ce-i trebuiseră lui aici, singur, într-un loc unde n-ar fi stat nici o altă femeie. Nu se mira de nimic, se împodobea ca o mireasă și-l aștepta cu lampa aprinsă. Bănuia că vine de departe, dintr-un loc de sus, de peste șoseaua aceea pe care treceau poștalioane și trăsuri. Dintr-acolo soseau și turmele când începea iernatul și se trăgeau la șes, înaintea ninsorilor celor mari, când pământul tot duduia, ca și când l-ar fi mărunțit cu picioarele un animal mare, cu o mie de picioare. Se auzeau copitele mici de oi și sforăielile berbecilor și răgetele măgarilor și larma ostenită a câinilor care fugăreau mieii prin văioagele spre care apucau. Și pe urmă glasurile răgușite ale ciobanilor, de dimineață până

noaptea târziu și talăngi ostenite de tablă, care băteau ca niște toace de mânăstire și venea dinspre turme mirosul puternic de animale zbârlite de frig și fugărite ceasuri întregi.

Bărbatul ei nu se odihnea niciodată. Nici vara, nici iarna. Venea o dată pe lună, aducea vinars și bea până cădea din pat și sforăia paisprezece ceasuri pe pământul gol, după ce o iubea dușmănos, cu sete, înfrigurat, grăbit, dorind parcă să-i lase toată puterea lui în ea, pe urmă pleca fără o vorbă, punându-și căciula din miel brumăriu pe o sprinceană. Câteodată îi arăta banii cusuți într-o saltea de paie.

– Vreau să fac bani mulți, înțelegi? spunea și număra niște hârtii albastre.

Noaptea auzea cum foșnesc banii sub ea și știa că are o mare răspundere și i se făcea frică să nu vină vreun hoț și s-o prade, pentru că mai bine ar fi omorât-o decât să nu fie în stare să păzească ceea ce i se încredințase. I se părea că aude pași furișați pe sub pădure și se scula gâfâind și pipăia zăvorul ușii grele prin întuneric ca să se încredințeze că era bine pus. Dar nu venea nimeni pe valea asta uitată de oameni, erau numai vânturile neașteptate coborând de undeva din munții sălbatici. Când se întorcea, îl întreba:

– Ce vrei să faci cu banii ăștia?

El râdea cu ochii aceia verzi și veseli și spunea:

– Când o să strâng destui o să ne mutăm de aici,

– Unde?

– Am eu un loc. Cumpăr o moară și ne îmbogățim. Ori nu știi ce-i aia o moară?

Cum să nu știe? Ceea ce nu știa era câți bani mai avea el de gând să strângă. Trei ani tăiase, iarnă și vară, pădurea din Valea Orățiilor, o pădure care trecea muntele spre altă țară parcă și pe care o vedea de aici din văioaga lor. Iarna pădurea era sură, cenușie și auia la crivăț ca un uragan, cum spunea el, ca un vânt mare care fuge pe mare, pe unde umblase el ca marinar. Când simțea că vine primăvara și cădea o lâncezeală în

sânge, când ofta fără să știe de ce și când ziua se mărea încet, pe nesimțite, atunci pădurea aceea înverzea ca prazul, numai ea vedea asta, penstru că mai mult ghicea că i-a sosit sorocul pădurii. Pe urmă, prin mai, odată izbucnea frunza, și dinspre pădurea Orățiilor cădea un miros proaspăt de mugure, ceva ce-ți da amețeli. Nu mai dormea ca lumea și zgomotele nopții creșteau. Auzea turmele nesfârșite urcând înapoi în munte, parcă s-ar fi furișat și iar glasuri turburi, băute, de bărbați și mirosul acela de berbec în călduri și praful plutind prin aer și măgarii care rageau, toți fugeau undeva și talăngile umpleau muntele de zgomote mici, ca și când cineva ar fi deschis niște porți tainice și de acolo ar fi curs gologani din comori. Pe urmă totul tăcea. Era numai izvorul căzând pe stânci, o apă grea de primăvară, limpede și rece și pe urmă soseau guzganii și șoarecii, urcând spre locurile unde ar fi găsit ceva de mâncare, scodoleau pământul, își făceau galerii într-o muncă tainică, neîntreruptă, care ținea până în iulie, când coborau grăbiți, înfometați, simțind mirosul grânelor coapte undeva, jos, la câmpie, spre care plecau tot în cârduri, săpând pe sub pământul casei ca și când ar fi vrut s-o surpe odată și-odată. De ei nu scăpa niciodată. În octombrie, urcau iar în cârduri mușuroind pământul pe unde era afânat, ocolind stâncile și căutând magaziile.

Ea știa ziua aceea și ceasul când în cerul de august lumina pălea ca și când cineva ar fi spintecat albastrul acela pur, dureros și totul căpăta o leșie vânătă și soarele parcă se lăsa învăluit de un abur. Zgomotele se auzeau mai vag, femeia simțea că surzește și că sufletul i se sfâșie de o grijă fără înțeles. Pe urmă, când privea pădurea Orățiilor, știa că a intrat moartea în ea, frunzele soseau dintr-acolo aduse de vânturi scurte și neașteptate, primele frunze îngălbenite numai pe jumătate, cărate prin văzduh și atunci păsările nu mai zburau în stoluri și nici viespile nu mai roiau și nu mai ciupeau, parcă le-ar fi strâns cineva într-un sac. Chițoranii începeau munca lor sub pământ, îi auzea noaptea săpând ca ocnașii și oile rodeau ulucile țarcului

și poarta, berbecii se băteau cu coarnele, orbește, fără pricină, nu mai încăpeau unul de altul. Atunci sosea și bărbatul ei și cerea țoale de iarnă și le lega cu o sfoară, o dimie mai groasă și cămașa de in bătut și de atâtea ori spălată, dată prin zer, ca să nu facă păduchi, și cismele și obielele și căciula, pentru că din septembrie nu mai purta pălărie de ungurean, punea brumăria pe sprânceană și pleca în parchete cu toporul lui pe care-l lăsa în stâlpul porții până la întoarcerea la muncă, semn că se află acolo.

Ultima oară când îl văzuse băuse trei zile de bucurie, nu se mai înțelegea cu el, era vesel ca un copil și se uita la ea ca la o mamă. Descususe salteaua și scosese de acolo banii, îi numărase de trei ori și păruse mulțumit.

– Cumpăr și o căruță cu doi cai, hotărâse și luăm zdrențele astea de aici și ce mai avem și ne mutăm la moară...

La plecare, ascunsese banii într-un săculeț pe care-l sugrumase la capăt. Hârtiile foșneau, se mototoliseră, ei îi era frică că acel ce-i vindea moara nu o să-i primească.

– N-avea tu grijă, muiere, zisese bărbatul, îi ia așa cum sunt. Eu mă întorc în trei zile cu căruța și caii, tu să te pregătești și să fii gata.

Dar ea nu se pregătise. Știa că n-o să plece nicăieri de aici. Nu ghicise cum de știa, dar știa. Măturase ca de obicei ograda, adunase oile și le vârâse în ocolul plin de balegă, bătuse un berbec cu un par că se tot încălăra pe o oaie și o mușca de ureche, privise cerul ce se iuțise parcă, având o otravă în el, ceva dușmănos și strein. Se gândise mult cum o să arate moara aceea a lor. Trebuie să fi fost o magazie mare, plină de făină și de șoareci, dar nu chițorani ca ăștia care-i treceau ei pe sub casă, ci niște guzgani în stare să sfâșie un cal și să-i mănânce pântecele. Vedea o roată și niște aripi și auzea zgomote grozave. În mintea ei totul se amesteca: văzuse o moară de apă și știa că aceea trebuia să aibă o roată mare cu zbaturi, dar auzise și despre morile de vânt

și nu putea să-și închipuie moara lor fără niște aripi uriașe care ar fi mușcat văzduhul.

– Pe unde-i moara asta? întrebase.

– Pe undeva pe lângă Mureș, spusese el.

Era o apă din Țara Ardealului, peste muntele ăsta mare, de unde soseau oierii și turmele, ducându-se spre Dobrogea vara și de unde se întorceau prin noiembrie dosădiți de atâta drum.

– Și e mare apa asta?

– Mare! zicea bărbatul ca și când ar fi vorbit despre fluviul Mississippi pe care-l văzuse la America.

Și ea visase de câteva ori râul acela învolburat și plin de pește și moara lor care avea și zbaturi și aripi de șiță, o moară ciudată, plină de saci de făină albă, munți de saci care erau ai lor, ai ei și-ai bărbatului său.

A patra zi pe la toacă, când băteau maicile de la schitul Găvana, din munte, ora vecerniei, sosise un cioban călare.

– Mă, muiere, ia ieși.

Ieșise. Ploua mărunt.

– Vin cu mine. L-au omorât pe-al tău.

Nu întrebase nimic, ca și când ar fi așteptat vestea asta. O luase pe urma aceluia, pe jos. Merseseră trei ceasuri, trecuseră șoseaua și intraseră în pădurea Orățiilor, care era ca o biserică. Urcau la pas, ciobanul ținând calul mărunt de căpăstru și nespunând nimic, ea neîntrebând nimic. Când obosise, zisese:

– Mai e mult?

– Mai e.

Ajunseseră în parchete, într-un loc unde mirosea a copaci jupuiți, sus, deasupra șoselei celei mari, peste care se prăvăleau munții. Grămezi de brazi retezați stăteau în patru părți, rânduiți cu grijă.

– Aici, spusese ciobanul.

Jos, pe un strat de frunze îngălbenite, zăcea bărbatul ei cu capul despicat în două. Alături toporul lui, plin de sânge. Se bătuse cu cineva, dar ciobanul și ceilalți, că mai erau câțiva

pădurari, și ei tăietori de lemne, spuneau că trebuie să fi fost doi ungureni cu care băuse în parchete cu o seară înainte, tocmindu-se pentru nu știu ce negustorie de-a lor. Din chipul lui frumos nu mai rămăsese decât un ochi verde, mirat, deschis, care o privea ca și când ar fi râs. Stătea parcă rezemat de un brad bătrân, cu mâinile acelea frumoase da hoț, lungi și subțiri, dar pline de putere.

– Avea bani la el când a plecat de acasă? întrebaseră bărbații aceia necunoscuți.

– Da. Tot ce strânsese. Voia să cumpere o moară.

Asta fusese tot. Pe urmă îl luaseră pe o targă din crengi și o întrebaseră:

– Vrei să-l duci acasă, să-l îngropi în curte?

– Nu, de ce? se mirase ea.

– Bine, atunci îi facem o groapă aici. Nu vrei să-l mai vezi?

– Nu.

Bărbații nu spuseseră nimic, se priviseră numai cu o uitătură prin care-și dădeau a înțelege că o socoteau zărghită.

Sosise și un jandarm și ea trebuise să povestească tot ce știa despre el și să pună degetul pe o hârtie, un proces verbal, dar nu știa multe și ei se uitau îngândurați la ea, dar femeia nu mai simțea nimic. Nu plânsese, nu se căinase. Numai când ajunsese acasă își dăduse seama că părul i-a albit și că îmbătrânise deodată. Se privise în ciobul acela de oglindă și văzuse o altă femeie, parcă o bunică de a ei care o privea mirată. Se așezase pe pat și stătuse nemișcată o zi și o noapte fără să se gândească la nimic.

O scoseseră din starea asta berbecii, care loveau cu coarnele ostrețele gardurilor, dând să sară afară și să caute ceva de hrană. Ieșise în fața casei și privise totul ca la un loc strein. Viscolea puternic, dar zăpada multă care se așternea acoperind locurile îi făcea bine, parcă ar fi vrut să ascundă totul. La plecare, oamenii aceia, pădurarii și ciobanul care o dusese în parchetele pădurii Orățiilor, îi spuseseră:

– Să nu ai grijă. Când dă prima zăpadă, vine careva și-ți aduce de mâncare și tu numai să ne dai un berbece, că așa ne-am înțeles cu al tău, care știa că o să moară și că o să te lase singură. Și ne-a zis să nu te lăsăm...

Și ei nu o lăsaseră.

Timpul trecuse pe neștiute. Ea nu ținuse socoteala anilor. Aștepta să moară, pentru că îmbătrânise atunci, dar moartea nu venea. Mureau ciobanii care-i aduceau oloiul, gazul și făina. Trei muriseră și locul li-l luaseră fiii lor. Aceștia semănau între ei, aveau la început obrazul ca mărul, mustață și ochi vicioși, dar nu se uitau la ea ca la o muiere, se uitau ca la o bătrână și poate nu era bătrână nici acum, deși trecuseră atâția ani peste ea și vremea se grămădise și mușcase din viața altora.

Câteodată, când făcea socoteela cât a trecut de când venise aici urmându-l orbește pe ungureanul său, se încurca. Trebuie că trecuse mult, dar pentru ea vremea nu mai avea nici un fel de însemnătate. Se scula devreme și robotea, îi mai murea câte o oaie sau veneau lupii și-atunci ieșea în mica ogradă și urla la ei cu câinii, avea câini răi, sălbatici, ca niște viței și pe urmă dulăii aceia îi muriseră și ciobanii îi trimiseseră alții: niște cățelandri care crescuseră mari cât vițeii și se bătuseră și ei cu lupii, și pe urmă muriseră de bătrânețe și ciobanii îi trimiseseră și al treilea și al patrulea rând de câini, ba poate mai mulți și pe toți îi boteza cu același nume, pentru că erau răi și sălbăticiți și se luptau cu lupii iarna când viscolea puternic și haitele coborau flămânde și rupeau gardurile și ea își auzea câinii cum se luptau, cum rupeau beregățile lupilor și cum curgea sângele în zăpada proaspătă. Ieșea afară cu toporul și se arunca spre lupi și ei fugeau răniți și plini de sânge, sfâșiindu-se cu furie. Și oile speriate și berbecii gemeau dincolo de gardul țarcului de o spaimă de moarte. Pe urmă venea primăvara și zăpada se lua pe la poalele munților și izbucnea o mare de iarbă. Numai aici rămânea o limbă violetă de omăt vechi, din cauza curenților și a vântului ce nu se domolea. În curtea ei avea zăpezi de o

jumătate de veac și știa că, dacă va mai trăi trei sute de ani, zăpada aceea tot nu o să se topească vreodată. Numai la râul limpede de la capătul grădinii, – acolo unde vara punea zarzavat și unde ajungea soarele, acolo nu îngheța niciodată și în noroiul din jur ea vedea dimineața urmele ghearelor de vulpe și pe urmă treceau iepurii care lăsau un miros undeva în frunzele vechi. Aduna crengi și punea capcane, prindea câțiva și-i jupuia și strânsese atâtea piei, încât ciobanii îi aduseseră pentru ele botine de la târg și haine, pentru că vechile rochii rămase în lădoiul cărat de la America, pe care era pictat chipul lui Lincoln și stema Statelor Unite, se tăiaseră și erau numai niște zdrențe.

Dar verile treceau repede, erau scurte și ploioase și pe urmă dinspre pădurea Orățiilor soseau stoluri de frunze uscate. De pe șoseaua de sus, de deasupra curții sale, bătrâna auzea altfel de zgomote și voci. Nu mai erau turmele coborând din munte, ciobanii găsiseră cărări mai dosnice, nu mai erau nici măcar poștalioanele de altădată, cu răcnetul acela de corn care vestea că sosește poștașul cu scrisori prin acele locuri pustii, urechea ei deslușea alte sunete: nu mai erau osiile neunse ale căruțelor rudarilor de la Comarnic sau dinspre Brașov, acum uruiau niște mașini care alergau besmetic pe un fel de caldarâm lucios, negru, care vara mirosea puternic a catran. Fugeau pe patru roți și ea ridica ochi-i obosiți și zărea din curtea sa, plină de oi, chipuri streine de bărbați și femei, cu pălării pe cap și cu geamuri la ochi, cum văzuse atunci la bâlci, pe pânză. Nu erau zburători, dar mașinile lor sforăiau și scoteau țipete ascuțite din niște goarne cu pompă. Bătrâna privea și nu se mira de nimic. Noaptea, când totul se liniștea, de undeva se auzeau muzici, melodii dulci, îngerești, asta numai vara cât nu începea frigul, că pe urmă totul se vătuia și nu se mai deslușeau decât motoarele acelea sforăind la urcuș ca niște armăsari și guițatul goarnelor terminate cu pompe de cauciuc ca niște mingi. Și totul era minunat vara, să tot privești. Bătrâna stătea până la miezul nopții și

asculta acele muzici nemaipomenite, sosite de undeva de deasupra șoselei celei mari.

Într-o toamnă îl întrebase pe ciobanul care-și alegea berbecele:

– Da ce-i de cântă sus pe munte?

Acela se scărpinase pe ceafă și zisese cam cu dușmănie:

– Au făcut boierii sus o cazină, cu viori și cu câte alea, joacă la o masă pe bani, cu furca strângi paralele, și e și regele între ei, stă și se uită și numai cuconet, să le vezi cum arată, parcă le-a scos careva din poză...

Asta era deci, o cazină, cu muzici, cu danț, cu tot ce trebuia ca omul să se simtă bine. Bătrâna înțelegea și de atunci un gând turbure o stăpânea. În singurătatea ei de atâția ani nenumărați Dumnezeu trebuia să-i dea și ei o bucurie. Simțea că așa va fi. De undeva din lumea necunoscută trebuia să vină o bucurie mare, cum ea nu mai avusese de la întâlnirea cu bărbatul ei.

Asta se petrecuse după vreo zece ani, în ziua când ciobanul îi adusese oloiul și gazul și făina și mălaiul și chibritele. Acela coborâse de pe cal, luase canistra goală pe care ea o lăsa în schimb, lângă poartă, se uitase la cerul sur și spusese:

– La noapte o să ningă, dacă nu, cel mai târziu mâine dimineață...

Mirosea văzduhul și căuta un semn pe cer.

Bătrâna cărase sacii și ciobanul se dusese în țarc să-și ia berbecul din acel an. Era unul cu un ochi scurs, dar voinic, pe el îl alesese și-l alesese bine, bătrâna o știa mai bine, un berbec bun de prăsilă, din neamul lor vechi.

Pe urmă ciobanul plecase la ale lui. Ploua mărunt, dar totul avea să se facă o lapoviță mai încolo. Privea șoseaua plină de mașini care alergau de colo-colo, aruncând cu felinarele lor fâșii mari, lăptoase de lumină și măturând ploaia care începuse să înghețe în aer și să se facă zăpadă. Stătuse singură și pândise nu știa ce. Nu se mișcase din locul ei, deși frigul o cuprindea pe furiș. Pe urmă zgomotul acela surd de motoare huruind se

stinsese. De aici se vedea șoseaua pustie pe care lapovița o învăluia într-o blană ca a iepurilor.

După miezul nopții intrase în casă și nu mai făcuse focul. Șoarecii săpau galeriile lor și câinii urlau afară, pe urmă tăcuseră și ei. Adormise greu și spre zori bătrâna auzise un zgomot grozav, ca și când s-ar fi rupt un mal, doar atât. Ciulise urechile, câinii tăceau speriați, luase atunci toporul de după ușă și deschisese clănțugul, privise în lumina chioară a începutului de zi. Ningea potolit, dar curtea nu era astupată de tot, copacii nu se clinteau, ningea domol, lin, era o liniște nefirească, dar ceva se întâmplase. Ieșise în prag, se lumina bine și atunci zărise în curtea ei ceva ce semăna cu o mașină din acelea care huruiau pe sus pe șoseaua cea mare. Era ca un salon de la America, așa cum îi povestise bărbatul ei, numai nichel sau ceva strălucitor și felinare argintii și un geam în care strălucea lumina dimineții. Se apropiase neînțelegând cum ajunsese mașina asta minunată în curtea ei, ca și când ar fi căzut din cer. Nimic nu era stricat, totul lucea de curățenie și bătrâna înțelesese că Dumnezeu o ascultase și că-i dăduse un dar. Privise prin geamul acela lucitor și înăuntru văzuse un bărbat tânăr și frumos care semăna ca două picături de apă cu omul ei. Nu avea mâinile muncite de rânit la oi și de săpăt și de spart lemne cu toporul. Erau mâinile lui leneșe, moi și subțiri, de hoț. Stătea nemișcat cu ochii săi verzi și râdea cu nerușinarea pe care tăietorul de lemne o avea când o luase de mână și o adusese cu el în Valea Orățiilor, să-i îngrijească de casă. Era îmbrăcat într-o haină neagră și pe cămașa albă, înghețată, se vedea numai o mică dâră de sânge, ca o urmă de furnică, ce pornea de la tâmplă. Mai ținea colacul mașinii și surâdea, și bătrâna înțelese atunci ceva grozav și știu că acela era mortul ei care se întorsese acasă. Și se rugă să ningă mult, pentru ca toată curtea să se îngroape sub zăpadă și să astupe totul, și numai ea să știe ce avea sub omăt și să vină în fiecare noapte și să privească la bărbatul ei frumos și bogat.

Și într-adevăr ninse puternic trei zile și mașina aceea fu acoperită de nămeți și, când se potoli viscolul, peste încă o zi, sosiră niște oameni streini și o întrebară dacă nu știa ceva depre o mașină care se prăbușise de pe șosea pe undeva pe aici, și ea dăduse din umeri că nu știe și că n-auzise nimic, pentru că, dacă ar fi știut, le-ar fi spus și aceia plecară să cerceteze în alte văioage unde ar fi putut să cadă mașina aceea ce nu lăsase nici o urmă.

Pe urmă trecu iarna și nimeni nu mai întrebă nimic.

În curtea bătrânei nu venea nimeni și, când sosi iar ziua când i se aducea tainul de hrană și pică un cioban cu oloiul și cu gazul și văzu limba de zăpadă, veche, înghețată, sub care stătea mortul, nu se miră de nimic, pentru că aici zăpada nu se topea niciodată din cauza curenților și el știa omătul vechi de o jumătate de secol, pe care-l văzuse și în urmă cu cinci ani și avea să-l mai vadă și de aici încolo.

Bătrâna îl lăsase să-și aleagă berbecele, cărase ca de obicei sacii aduși și, când dăduse să încalece îl întrebase într-o doară:

– Dar mașina aia, de astă iarnă, care a căzut de pe șosea, au găsit-o, ori n-ai auzit de ea?

– Au găsit-o, spuse acela, dar mai încolo, undeva, spre Comarnic, nu știu de ce-au căutat-o pe aici...

Bătrâna tăcuse și-l lăsase să plece într-ale lui, și pe urmă așteptase să ningă, și ninsese, tot în zori, ca atunci și ca în fiecare an, și mersese să-și privească mortul ei care stătea nemișcat în mașina de sub zăpadă ca într-un salon, și era tânăr și frumos, așa cum avea să rămână în vecii vecilor.

INEDITĂ

MAUSOLEUL

Mausoleul alb, o uriașă cupă de piatră răsturnată în deșert, cu ceva stenic în înfățișarea-i perfectă, emana din marmura lui neîntinată teroare și nostalgie. La răsăritul soarelui părea roz ca o ceașcă de ceai luată altădată de către Martori *„La Fuga Tigrului“*; în amiază arăta ca o narazmă, iar la amurg semăna cu o rodie peste care ar fi căzut ploile de primăvară. Ultima rază a astrului plecat să se culce lumina ideograma de aur de pe tăblița de deasupra intrării. *„Acesta-i Nimicul din care se fac Regii“*. Paznicii, mai ales cei ce aveau schimbul între Ora Taurului și cea a Șobolanului, spuneau cu spaimă, numai prietenilor, că Mausoleul emana un miros de sânge, deși, când erau întrebați, susțineau că deșertul era cel ce trimitea acele esențe puturoase, fiind un loc ce nu se primenea cu rouă spre dimineață. Învățatul nebun, Tai-Hi, cel ce fusese bătut de câteva ori cu vergi și trimis în exil, declarase în gura mare că, de fapt și *Injustiția*, și *Abuzul* au miros și că tot acest lăcaș ce adăpostea gloria Marelui Han trebuia dărâmat, dar cine-l asculta? Spre Mausoleu, de mai bine de o mie de ani, se îndreptau cetele rătăcitoare sosite de la Răsărit și de la Apus, într-o înghesuială nebună. Veneau pe cai, pe măgari, pe jos, în darabane și trăsuri, rupți de foame, aproape uciși de setea pustiului, mânați de curiozitatea lubrică ce era mascată, mai ales în apropiere de demnul lăcaș, de o cuviosie întristată, deși Supraveghetorii îi depistau pe mincinoși cu ochii lor necruțători și prefăcuți, rău-sfetnicii trimiși în delegații pe

baza unor tabele de nume, cu adresele exacte, cu funcțiile notate cu grijă piereau fără ca prietenii și cunoscuții lor să-și dea seama cum se întâmplase acest lucru. Șefii de grupe nu aveau decât să spună după aceea, celor lângă care se întorceau, că dispăruții s-au rătăcit în deșert sau că i-a înghițit vreo furtună de nisip, atât de obișnuită pe aici; așa era mai bine, așa fuseseră sfătuiți și cine ar fi îndrăznit să gândească altceva s-ar fi bucurat de soarta celor pe care nu-i mai vedea nimeni nicicând.

Pelerinajul avea în el ceva bărbătesc, de aventură pe mare sau riscul ce-l poartă în el ascensiunea *Muntelui Bunătății Răsplătite*, pe aceea până în apropierea locului sacru, ce adăpostea rămășițele Marelui Han, o veselie îngândurată îi însoțea pe cei îndrăzneți. Cetele de zeci de mii de pelerini erau îndrumate de către *Ocrotitorii Monumentelor pentru cei Eterni*, care și ei țineau o statistică publicată în afișele lipite pe pereții Instituțiilor din toate orașele și satele. Cifra exactă, care ajunsese la multe miliarde, era controlată și verificată cu atenție de către o Comisie ce nu admitea nici un fel de eroare, pentru că asta ar fi dezonorat memoria Marelui dispărut, mort după o scurtă suferință, nu cum sugerau spionii puterilor streine, ce nu căutau decât învrăjbirea popoarelor și crearea unei confuzii ce nu foloseau nimănui, afirmând că fusese otrăvit de dregătorii apropiați. Cronicarii făceau o confruntare între diferite categorii de indivizi ce veneau spre acest loc sacru din pură curiozitate cu cei care călătoreau pe aici numai ca să se distreze sau, pur și simplu, să vadă noi tărâmuri ale lumii. Marele dispărut se ocupase de multe lucruri, ce presupuneau o minte ieșită din comun, pentru că fusese în viață și generalissim, și cărturar, operele sale umplând pereții a 7 temple ridicate pe *Colina Orhideelor*, unde nu ajungeau șleahtele de curioși, declasații, cârtitorii sau defăimătorii. Marele Han trăia de mult în sfere celeste și lăsase o Operă gramaticală, intitulată *Tratatul Călimării*, adăpostită între rame de cristal în Peștera *Ploaia cu flori*, unde numai cărturarii aveau acces, și asta în puține zile ale anului, pentru a nu strica aerul și a compromite subtilul manuscris ce se putea distruge din

cauza intemperiilor, a răsuflărilor lor spurcate, cunoscându-se faptul că oameni de acest gen sunt cam bețivi și neglijenți, unde mai pui pericolul de incendii și catastrofele naturale...

Așadar, o coloană de Paznici însoțea mulțimile rătăcitoare, nu cu aerul că supraveghează pe careva, ci ca și când ar fi fost ei înșiși niște pelerini sosiți la locul sfânt, pentru a aduce omagiul Marelui dispărut. O lume amestecată se îmbulzea de un secol sau mai puțin spre acest loc arid din mijlocul nisipului. Mausoleul marca hotarul nevăzut dintre lumea desăvârșită creată de Întemeietorul Imperiului și restul planetei. Venerabilul răposat schimbase data începerii anului și după moartea lui se hotărâse ca Timpul istoric să fie împărțit între *Timpul care a fost* și *Timpul de după această eră*, lucru care dădea de furcă savanților, încurcați de dificultățile întâmpinate cu prilejul stabilirii unor date exacte în și așa complicata *Istorie a omenirii*, dar pentru Martori, pentru Paznici, pentru cei legați cu jurământ să nu calce Învățătura Marelui dascăl al omenirii, serviciul pe care-l îndeplineau li se părea ceva foarte cuviincios. „În definitiv, spunea câte unul dintre ei, seara, când se uita în fundul vreunei cești de ceai: ce ne pasă? Iarna fulgerele dorm și noi trăim numai într-un anotimp proteguitor. Suntem *Marii Veghetori ai dogmei*, pentru asta suntem plătiți cu un somn liniștit, cu mâncare, cu lipsa de frică...", după care priveau spre *Cele cinci piscuri cardinale.*

Tihna lor era turburată uneori de semne rele, când pe cer apăreau fântâni sau veneau svonuri că în țară s-au uscat duzii și că au murit viermii de mătase, ori iar au dat vreun decret supraveghetorii muzicii și artelor, pentru că artiștii nu respectaseră întocmai canoanele Învățăturii Marelui dispărut și începea *Arderea frânghiilor dulgherilor, aruncarea la gunoi a compasurilor și retezarea degetelor maiștrilor iscusiți*, unii dintre ei mai neajutorați, ajungând curând, cu voie ori fără voie, în *Pavilion singuratic al revederii părinților iubiți (mormântul)*". Atunci, parcă dinspre răsărit sosea un vânt înghețat. Instrucția paznicilor creștea în intensitate, plantoanele erau verificate cu sârg și cei

aruncați în gropnițele cu var începeau să miroasă până în acest loc sacru, pentru că se înmulțeau considerabil. Noaptea, Martorii ascultau cu o ureche de delator și desprindeau din haloul cacofonic al deșertului țipetele celor munciți să spună de ce au luat peste picior Învățătura genialului om ale cărui rămășițe le păzeau cu atâta ardoare. O tăcere lugubră se așternea în jur. Mulțimile, altădată vesele după ce vizitau Mausoleul, fericite pentru a arăta că vizita la grandiosul monument le dăduse aripi, idei și povețe, cădeau într-o contemplare posomorâtă a viitorului, știind că rațele sălbatice când cântă gutural la amiază dau semne proaste și că rude, frați, copii sau mame sunt undeva în primejdie, pentru că mortul cerea sânge, nu se săturase cu cât înghițise în viață în nepotolita-i sete. Și-atunci, un secol sau mai multe nu se mai auzea nimic decât o tăcere lăcătuită ca un mare psalm al discreției. Dar și aceste epoci treceau și peisajul se înveselea brusc. Cineva probabil că reușise să-și impună punctul de vedere la *Academia Înțelepciunii Celestiale*, măcar pentru o epocă scurtă, lucru ce s-ar fi tradus prin ideea: în definitiv, Mausoleul cuprindea nu numai cadavrul unui om ilustru care a îmbogățit cu gândirea sa cultura omenirii, cadavru ce putea să și pută dacă nu ar fi fost bine îmbălsămat, dar, mai ales, spiritualitatea lui, emanația creierului său genial, care stabilise încă din timpul vieții câte litere avea alfabetul în tomul *„Adevărata poveste a caligrafiei"* și *„Cele cinci categorii de esențe"*, ca să nu mai vorbim despre studiile sale militare, rămase în analele războaielor moderne, primind titlul de *Păstrător al Virtuții eminente, Marele purtător al Seninătății perpetue*, și *Inventatorul tacticii ofensive*, definite prin proverbul bine cunoscut: *„Nu tai curcanul cu fierăstrăul; nu omori calul cu sulița"*. Venerabilul, Grațiosul, Constructorul *Templului Tărtăcuței* de pe Râul Sufletelor, posesorul *Ordinului Fazanului purpuriu*, care fusese titrat în aur și briliante într-un singur exemplar, meșterii orfevrieri fiind uciși imediat după crearea acestei opere de artă pentru a nu o mai repeta vreodată; purtătorul, de asemenea,

al *Ordinului Jadului*, cel numit *Hanul cu fața ce amintește strălucirea lunii de toamnă*, membru *honoris causa* al *„Academiei Marilor Stiliști“* și deținătorul cheilor *Templului de pe Muntele prunelor galbene, Cel ce dăduse Constituția* și *Codicile oficiale, părintele Codicelui Purtărilor cuvioase, Ministru al Apelor în timp de pace și de război*, și căruia oaspeții săi i se adresau cu salutul milenar: *„Viață lungă cât munții și fericire cât largul mării“*; omul care încă în viață avea risipite, nu numai în Imperiu, 745 000 de statui de fier, și alte 32 543 în Occidentul decrepit, unde învățătura lui fusese tradusă și strecurată cu riscuri mari de către emuli fanatici ce-și pierduseră viața; mai era și *Ofițer al Cerului*, precum și renumit compozitor al Imnului: *Poporul e cuprins de venerație*, folosind gama *Ta-Ci*, cel ce de *Ziua Tunetelor* stingea cu privirea sa focul de pe Muntele Usan, după ce emisese celebrul aforism, care a fost săpat cu litere de aut pe toate zidurile Imperiului: *„Pământul a devenit un mormânt și visează, este momentul să-l trezim la realitate“*, ca să nu mai pomenim tomul său dedicat *Învățăturii de mijloc*, ce servise și servea la toate tratativele pe care diplomații Imperiului le purtaseră în timpul vieții sale, ba chiar și în zilele noastre, cuprinzând câteva principii imuabile ca: *„De unde ai intrat, nu mai pleci“*, *„Nu te lăsa poftit, du-te singur“*, *„Ceea ce poți obține cu forța nu are nume decât Pace“* sau *„Popoarelor nu le place să fie robite, dar spune-le că le eliberezi, te vor adora“*, *„Nu mă mai privi ca pe un evantai de prisos, cheamă-mă!“* și câte și mai câte altele...

Era Ceasul Maimuței, când Martorii își luau tonicele lor cu usturoi care-i țineau în viață câteva milenii, oferindu-le celor norocoși, chiar nemurirea. În deșert nu se auzeau decât lăstunii și greierii, țistuind asurzitor. Totul încremenit sub o lună bolnavă care lumina Mausoleul ce continua să emită teroare și nostalgie. Trecuseră și turmele de flagelanți, beduinii, samuraii cu halebarde, înghițitorii de săbii, dresorii de câini, călăreții goi, vracii, blasfematorii, curvele regale, vagabonzii pe măgari, magii, fakirii, onaniștii, profeții, orbii, contemplatorii omfalici,

metresele kitailor, sodomiții nedeflorați, histrionii, reginele incestuoase și regii nepioși, ereticii și sperjurii de profesie, informatorii, șandaliii, șperțarii, acrobații, peștii, miniștrii, demnitarii, falsificatorii de bani, vizionarii, târâie-brâu în trecere numai pe aici, troglodiții, analfabeții, cavalerii rătăcitori, semidocții, hidalgoșii fără noroc, care călăreau gloabe ce abia se mai țineau pe picioare, purtând la oblânc țestele inamicilor din care beau ca împărații, apa puturoasă lăsată de ploi primăvara și toamna în șanțuri, saltimbancii care duceau în căruțe colivii enorme cu papagali roși ca focul, cu cozi mirifice, penele lăsând o dâră de sânge peste tot acel miraj al nopții din deșert, prostituatele ce se dădeau pe o ceașcă de ceai, împodobite cu coliere de soici, și ele vechi de un secol, moștenite de la mamele lor ce se culcaseră cu marinarii canibali care se și mâncaseră între ei la naufragii ca să supraviețiuască, erau plătite cu pietriș în loc de monede în acest loc, unde banii nu mai erau cunoscuți de vreo patru mii de ani, fiind interziși ca un lucru murdar și nedemn de om; foștii suverani ai Răsăritului, încă purtați în palanchine peticite de către sclavii lor, abordând mătăsuri vechi, ciuruite, prin care vântul deșertului arunca pumni de nisip și aer otrăvit, neuitând să lase să sclipească în văzduhul nemilos, ars de soarele de la amiază, sticle colorate, care ar fi vrut să arate ca briliantele, deși pe cele adevărate le pierduseră la jocuri de noroc, având, în schimb, în droaștele lor care scârțâiau îngrozitor din osii, oglinzi cu care se lăudau că sporesc farmecul lumii, înmulțind distanțele și chipurile, arătând peisajele de două ori, și măgarii, și caii, și sclavii, și amantele lor bătrâne, fără dinți, pe care tabernacolele pe roți uriașe le purtau prin lume în căutarea mântuirii, urmați de tigri în lesă, de maimuțe concubine și șerpi închiși în colivii sau lăzi; zidarii, chitarozii, groparii, vidanjorii, travestiții, rătăciții de pe Drumul Mătăsii, bonzii cu gonguri care anunțau convoaiele, speriind cocorii aflați la ora migrației; sclavii, cerșetorii, hoții de cămile, parlagiii, geambașii de cai, oligofrenii, felibrii, efebii, androginii, fanaticii târând pe cămile

simulacre de altare, elfii, călugării târâtori care străbătuseră 2 000 de *li*, ducând pe spate aghiasmatare de piatră, câini vagabonzi sau sălbăticiți, *Norișorii de primăvară*, cum se numeau în Răsărit fetele de lupanar, frumoase, tinere, roase de sifilis sau șancru, dar având pe față înflorirea nufărului de mocirlă, inspirate, accesibile, bete, turbate, înfometate ca niște pantere, despuiate, gata la sodomii, celibatarii, copiii abia născuți în timpul marșurilor, hoardele de anarhiști, oameni ai singurătății și ai deșertului, fanfaronii și potlogarii, totul într-o confuzie haotică de cirezi agreste ce urmau mulțimea beată de propria ei rătăcire în căutare de apă și adăpost, dar dormind în plină câmpie, și în corturi de piele de bivol, dacă erau mai ajunși, sau sub coviltire pe care ploile le străpunseseră, urmând stele nevăzute, ghicite din instinct; turme umane, puțind de nespălare, lăsând în urma lor bălegarul din care alții aveau să facă focuri, urmându-i și supraviețuind din resturile aceea ce ei mâncaseră, o transhumanță delirantă, apele sociale care macină istoria din când în când și o primenește, totul sub un zăpuc teribil, de pustă peste care nu plouase de 888 de ani; toți mânați de visul unui Paradis ce se afla într-o altă eră, viitoare. Insuflarea Marii Învățături o primeau odată cu intrarea în Mausoleul de piatră în care era răcoare și curgeau ape cântătoare. Dar de acestea nu te puteai atinge chiar dacă crăpai de sete; le priveai numai în bazinele lor albastre ce sporeau și mai mult setea simbolizând inaccesibilitatea de a ajunge la esență și, mai ales, foamea veșnică de învățătură pe care numai acel cadavru îmbălsămat o deținea.

Acum era aproape miezul nopții, trecuseră și turmele de cai sălbatici, hienele păreau sătule, devorând cadavrele putrefacte ale pelerinilor morți în cursul înfierbântatei zile trecute, nu se mai auzeau nici gongurile bonzilor, nici tabanele, nici talerele frecate unele de altele, ce anunță de obicei că o coloană de oameni din urmă caută să-și facă loc spre Mausoleul care adăpostea pe Marele dispărut de unde se luau puteri noi, pentru

a ajunge acolo de unde ai plecat și a fi în stare să-i reproduci învățătura nemuritoare. Se iscase un vânt, care evoca țiterele femeilor deșuchiate ce erau cărate în lectice aducând de undeva, din depărtări, iluzia unui miros în care s-ar fi amestecat un milion de flori, dar totul nu era decât o nălucire olfactivă. Gurile Martorilor erau arse de sete, fântânile din Mausoleu curgeau în timpul nopții, doar răceala acesteia te răcorea, frigul de ghiață care lua locul căldurii teribile din timpul zilei, ori vreo ploicică purtată de vreun nour vagabond. Martorii își evocau *Grădina tuturor aromelor* sau se gândeau la tabloul *Somnul de primăvară al gutuilor cerești*. Atunci, la un sclipăt al lunii bolnave, acoperite din când în când de vapori, toate oglinzile fermecătorilor, ale regilor fără țară sau ale Magilor străluceau și silueta masivă a Mausoleului era repetată la infinit în tot deșertul și el, acest pământ pustiu, devenea feeric, era populat de nenumărate mausolee și Paznicii uluiți nu mai șopteau nimic, contemplau într-o uimire religioasă siluetele de marmură rece care le stingea setea și în care nu mai reușeau să deslușească pe cea adevărată, aceea care adăpostea Augusta Făptură. O impresie de nereal, de neviață, de nălucire, de iluzie, de fata morgana lua locul siguranței obișnuite că existau. Și atunci începeau coșmarurile, deșertul se popula cu fantome de cai și cu fantomele trăsurilor manciuriene cu etaj, de animale psihopompe, de cadavrele lacheilor așezate în tronul trăsurilor, plutind pe laptele nopții. Tot ce trecuse prin fața ochilor osteniți de atâta lumină și besnă, se amesteca într-o confuzie fără seamăn. Se iveau eunucii, cu fecioarele lor tocmite pentru pașalele ce muriseră de mult, dar care erau destinate urmașilor, cu călăii lor, cu răposații lor, cu fetele nubile, ucise încă din leagăn pentru a nu procrea urmași iluștri, cu soții lor cu trei coaie, armăsari de prăsilă ai vlăstarelor nobiliare, reproducătorii, mascurii ce asigurau dinastiile de potențați de care lumea avea nevoie pentru a-i urca în tronuri, cu sclavii lor, purtându-le pe umeri latrinele regale sub palanchine, împărații în vestmintele strămoșilor,

furate din mormintele în care fuseseră îngropați cu caii și cu țiitoarele, cu sceptrele de aur și coroanele încă arse de geniul lor tutelar, regii nenăscuți din burțile nevestelor de ocazie, viitorii morți în somn, sugrumații în leagăn, însoțiții de proprii lor viitori omorâtori, totul urmat de Remușcarea fără glas ce venea după convoaie, cu Timpul, cerșetor și el, cu favoritele prinse cu amanți neregali și ale căror sexe erau umplute cu scârnă. La câte un taifun ce-i ajungea din urmă, ireala cavalcadă era acoperită de curgătoarele grădini jefuite de uragane, de cascadele plutitoare peste lume, cu florile lor toropite, uscate și iar înflorite, sau de mormintele sburătoare ale celor pieriți pe mări și oceane, adevărate râuri de argint ale iluziilor, totul recompunându-se într-un amestec dement de portrete, discursuri, idei false, promisiuni nețínute, efecte oratorice, profiluri istorice, erori ale vremii, inutile îndreptări postume, coșmaruri, vise ale celor ce-i visau pe ei...

Și când veninul verde al zorilor împrăștia toate delirurile, de undeva se auzeau păsările dând un salut soarelui și la orizont ceva se mișca, întâi auzindu-se o mulțime nouă ce înainta ca un miriapod tăcut, leneș, târâtor, iscând un nour uriaș de praf în văzduhul încins, vestit de iepuri de câmp, cocori căzuți din lungul lor marș aerian, pentru că nu mai aveau putere să găsească Sudul, lupi șchiopi, hăituiți, însetați într-o agonică fugă spre cine știe unde și, pe urmă, se iveau umbrele ciuruite ale altor concubine aristocrate, și ele deșelate, moarte de somn, călărind pe cai, abia târându-se, în tabernacole și palanchine pe care vântul le smulgea ca pe niște zmeie și broderiile cu fenicși, jerpelite, descopereau trupuri descărnate de foame, oase lipite de piele și guri însetate, deschise spre cerul galben, nemilos. Steaguri, evantalii din pene de fazan, sfeșnice de aur, cărușe, fum de smirnă ca să mai primenească aerul, condori împăiați, năframe care altădată lăsau o aromă în urmă, dar acum erau uscate ca niște foi de ceapă, eșarfe, dantele, vase cu apă

de clătit gura pe care praful picta urme negre, lampioane colorate, o umanitate mișcătoare, un fast asiat în marș, cu bărbați care ardeau hârtii bine mirositoare, totul emanând un lux vetust de alt mileniu, evocând curți apuse cu tot cortegiul lor de plăceri uitate, rămase numai în legende, vestigii, ruine, sfârșituri, orori ce vor fi fost frumoase în violența lor, mostre ale vremii ireductibile, visul neterminat al *Teatrului Timpului*, sau, cum spunea aedul în *„Poezia despre banană“:*

„A încremenit lumânarea,
Fumul s-a șters
Și ceara verde s-a ofilit...“

*

Strigătul gâștelor sălbatice, se auzea deasupra lor, apăsând. Un fâlfâit puternic, sacadat, zdrobea timpanele celor doi Martori.

– Dormi? întrebase Da-Fu.

– Da' de unde? Pleacă păsările. De câte mii de ani auzim cu urechile noastre vinovate aceste aripi?...

– Ce vrei să spui? întrebase Cen-Me.

– Nimic.

Da-Fu privise în jur; umbra cenușie nu lăsa să se vadă ceva.

– Supraveghetorii dorm acum, spusese celălalt. Noaptea trecută, cel puțin, încă mai era lună, o lună mică și amară, spre ziuă, dar la ceasul acesta arăta un obraz ca orezul. Geniile câmpurilor trecuseră pe lângă ei, obligându-i să se prosterne. Erau numai niște forme nedeslușite, înaintând tiptil spre Soare-Răsare. „Se duc către Ocean“, spusese atunci Cen-Me. „Le este dor de cireșii înfloriți, aici totul este pustiu și rece“. De fapt, lui Da-Fu îi era foame, ar fi mâncat pește umplut, icre sau friptură de broască țestoasă. În locul tuturor acestor bunătăți, la cină băuse o fiertură de buruieni în care aruncase câteva aripioare de rechin, uscate, ascunse într-o pungă pe care o păzea ca pe ochii din cap chiar față de prietenul său.

– Timpul trece greu, oftase Cen-Me. Cerul are turle, mâine o să picure. Puțin, cum plouă în deșert, dar o să plouă măcar. Nu mai e cerul de sticlă de astă noapte și luna ca o lebădă... De ce i-or fi adus aici? întrebase, după obiceiul lor, adică ocolind mai întâi ceea ce, de fapt, îl preocupa.

Tăcerea câmpiei era perfectă și se auzea furișarea șacalilor în căutarea cadavrelor.

– Pe cine? întrebase celălalt, ca să disimuleze răspunsul la întrebarea care-l ațâțase.

– Pe El...

– Nu știu, rostise Da-Fu, cu o adorație în cuvinte ce nu trebuia să scape celuilalt. Probabil că Veneratul trebuie respectat mult și drumul până la dânsul trebuie să fie ca al crocodilului care se duce la izvor. Ai uitat că îi ura pe cei ce mureau de plictiseală în temple?

– Așa este.

Undeva, în depărtare, licăreau focurile stinghere ale pelerinilor cărora nu le venise rândul să ajungă să-l vadă pe Marele Han. Erau câteva sute de mii, puteau aștepta încă o săptămână și alții aveau să le ia locul.

– Parcă sunt mai puțin morți anul acesta...

– Ce tot spui acolo?

– Am vorbit cu nomenclatorii. Drumuri lungi, boale, oboseală. Pe cei de la granițele cele mai îndepărtate îi aduc din ce în ce mai greu. Unii spun că l-au văzut de câteva ori și că le ajunge, au luat lumină de la el, să mai ia și alții.

Cen-Me părea gânditor, se uita la o stea care plutea palidă prin cerul încărcat de nouri.

– Peștele care sare din lac cade pe frunza de lipan... rostise apoi cu amărăciune. Dar de unde știi toate astea?

– Nomenclatorii dețin toate cifrele. Pelerinii se răresc. Cei de la Apus s-au împuținat, se pare că zvonuri răutăcioase au ajuns până la urechile lor...

– Nu vreau să aud așa ceva. Peștele se pitește sub mâl, dar lumina-l arată...

„Prea multe proverbe pentru astfel de noapte, gândise celălalt, ar fi mai bine să-mi văd de treabă, să schimb vorba. Prieten-prieten, dar dacă Supraveghetorii te strâng nițel de coaie, spui tot, cât ți-ar fi de drag de cel cu care-l păzești pe mărețul Conducător de popoare. Așa văzuse el destui, pe Nebun, pe Rătăcitor și ce se alesese de ei, dacă avuseseră limba lungă? Oamenii din jurul lor nu glumeau și, mai ales, nu ar fi îngăduit să se afirme lucruri neadevărate. Dar, oare să fie neadevărate? Parcă toți erau curpinși de îndoială de la o vreme. Nu se știa de unde veneau toate acele otrăvite vești. Cică un urmaș s-ar fi ridicat într-o adunare și ar fi spus despre el că nu era chiar un Erou! Ce nerușinare! Omul care împinsese hotarele Imperiului până dincolo de râurile cele mai mari și spre Oceanul din Sud, vorbe mărunte, insignifiante, periculoase. Numai bărbații invidioși, făcuți din noroi, puteau afirma astfel de infamii, cum știa o lume întreagă. Mai bine ar fi fost pentru amândoi să deschidă în astfel de nopți cu aerul schimbător: *„Îndreptarul pentru apărarea funcționarului de cele rele“*, pe care tot Marele Învățător îl scrisese pentru capete seci ca ale lor.

– Auzi? Trec haitele de pisici sălbatice, spuse ca să schimbe vorba. Care o fi starea nourului și a ploii?

Celălalt fuma, trăgând rar dintr-o pipă de lut.

– Și el avea una ca asta! Mai ții minte? L-ai văzut vreodată?

– Cum să nu? Mergeam la *Serbarea lampioanelor*, când se arăta pe *Terasa audiențelor*, înconjurat de mareșalii său. Era cam mic de statură, ori mi s-a părut mie... Da-Fu se îngrozi dintr-o dată. „Ia te uită cum te ia gura pe dinainte și spui cele mai mari prostii!“

– N-ai văzut piesa *„Ordinul de numire a celor doi dregători“*? îl întrebase Cen-Me, parcă cu o voce plină de reproș și îngândurare.

– Ba, da.

– Ei, bine, acolo, actorul care juca rolul său era înalt, bine făcut, frumos. Poate respira puțină cruzime, ca pantera sălbatică de Java.

– Vrei să spui că era felin și hotărât, nu crud... Ceilalți pe lângă El păreau niște scopiți, nimicături...

– Chiar așa, acceptase Da-Fu, dar tu ai zis că era mic de statură.

– M-am înșelat, și asta poate pentru că îl priveam împotriva soarelui și lumina micșorează...

„Altă gogomănie, gândise, Cen-Me mă poate distruge".

– Voiam să spun că și zmeiele, vestitoare ale vânturilor turbate, arată mai mici la înălțimea la care se ridică...

Cen-Me aruncase o gură de fum spre corturile pelerinilor.

– Mi se pare mie sau ți s-a făcut să te petreacă cineva la muntele Wutai...

– Dacă-mi ești prieten, nu ai auzit nimic, exclamase cu o spaimă cumplită celălalt și privise în jur.

Locul era pustiu. Numai haloul câmpiei reflecta puțină lumină.

Da-Fu avea impresia că auzea Timpul căzând în felii, întregi seculi, cu toate faptele lor, cu monumentele lor, cu bătăliile lor istorice, cu tot ce se lega de pământ și cer. Un miros iute de buruieni sălbatice îi umplea nările.

Mereu frica aceasta pe care ei o ignorau din cauza rangului lor, dar care exista, era prezentă mereu în jur și-i pândea.

– Nu te teme de mine, spuse Cen-Me, în cele din urmă; dacă ai vrea și tu m-ai avea la mână, și eu am spus destule prostii în noaptea asta, se vede treaba că mișună pe undeva vârcolaci nevăzuți în jurul nostru și ne aprind creierii, dar există lucruri care trebuie afirmate oricum, ele nu mai rabdă... Azi de dimineață, pe când bătea vântul acela puternic, mi s-a părut că văd piramidele și ziguratele ridicându-se din deșert. Parcă umblau...

– Nu mai spune...

– Cred că am mâncat ceva ce nu mi-a priit. Am avut și coșmaruri în somnul de la prânz. Uite, când sunt treaz, când îl știu pe El aici, dormind în Mausoleul de piatră, mă simt parcă sigur, nu mai mi-este frică. Stăm într-un cerc, într-un centru, avem un reper, o gândire, cadavrul lui ne ține puternici. El se află între noi, mai trăiește, va învia cum am aflat că a înviat unul crucificat prin Orient. I-au pus o cunună de spini pe frunte și l-au îngropat, l-au bătut în cuie și el s-a ridicat din mormânt. Nu-i frumos? Dar în coșmarul de la prânz, parcă eram părăsiți de duhuri, de cai și de lumină. Nu mi-a plăcut. Câmpia asta îmi dă vertigii, este toată un Extaz, nu are margini, dacă n-ar fi Mausoleul am pieri cu toții, e ca zidul kitailor, ai auzit de ei, au înconjurat lumea cu un zid, din ea nu poți ieși, acolo doar exiști... Pe când noi suntem liberi, ne-a spus-o și el, și eu l-am crezut, deși pe unii îi ținea în niște țarcuri, fără apă și fără mâncare. Aceia au ros pământul de sub ei și au crăpat, se pișau și-și beau pișatul, dar asta n-a ținut mult. Pe alții i-a străpuns cu săgeți sau le-a despicat capul cu halebarda, își meritau soarta, dovadă că strigau în timpul expierii numele său... Tu ce crezi despre această laudă supremă a victimei față de călău?

– Cred că El nici nu știa, pentru că nu ar fi permis așa ceva...

Treceau spiritele cetelor migratoare de acum patru milenii, orbecăind, ca de fiecare dată la Ora Maimuței. Trebuiau să tacă, să le dea celestiala plecăciune. Erau mulți, nedeslușiți, tușeau, se aflau călare sau târându-și ceea ce altă dată erau picioarele, în peisajul abolit, ei puteau să-i vadă. Câmpia mirosea a plante încă nebotezate, o oră dura acum cât un secol, dar și secolele trec repede. De mult nu mai văzuseră o noapte ca acum, fără un foc care să vestească moartea vreunui Rege sau căderea vreunui imperiu, regatele boreale ale cerului erau neturburate, aveau o serenitate demnă, dar câtă melanholie în acest deșert fără copaci și fără semne în afara Mausoleului! Acum înțelegea Da-Fu ideea măreață a celor ce ridicaseră în câmpie sublima construcție ce-l adăpostea pe Marele Han.

– Aud că saltimbancii și cărturarii își bat joc prin teatre de memoria lui, spusese Cen-Me, rar, parcă voind să arate că se mira de o astfel de blasfemie.

– A, să se mai scoale o dată din moarte Venerabilul, atunci să-i vedem, totdeauna cârtesc; bine le-a făcut că i-a împuținat și i-a umilit pe vremea *Sfărâmării paravanelor*, când le-au tăiat degetele cântăreților din citeră și au alungat vrăbiile din țară. Patru săptămâni au bătut tobele și țimbalele, ca să nu mai vorbesc despre peștii de lemn ai budiștilor care tocau de ziceai că bat cu tunurile de cireș! Au ieșit și prostituatele sacre cu tamburinele lor, ca să anunțe moartea artelor. *Sticla de oțet, de vară* a dat decrete atunci pentru patru seculi: nemernicii îmbrăcați în pene de păun au fost trimiși în satele model la culegerea ceaiului și la muncile agricole, s-au stins toate cântecele și toată lumea și-a văzut de treabă. Nu mai era o vrabie și nici o muscă în tot Imperiul, până când cineva i-a atras atenția Eminentului Om că o să moară de melanholie dacă nu aduce înapoi paserile. Suferea de urât și nu-și dădea seama de asta; a chemat vracii, ei dădeau din umeri, nici o licoare nu l-a ajutat. Patru luni a zăcut în cârpe reci, până a venit un doctor care i-a spus să cheme înapoi pe cabotini, pe semidocți, pe onaniști, pe cântăreți și pe acrobați. Numai ei l-au putut înveseli și l-au readus în stare să se însoare a doua oară...

– Nu se poate...

– Ba, da.

– Dar, bine, asta nu este scris în biografia oficială...

– Multe nu sunt scrise în biografia oficială și totuși s-au petrecut...

– Ce vrei să spui?

Da-Fu murea de curiozitate, dar nici să arate un astfel de sentiment nerespectuos nu avea rost.

Celălalt preferă să recite câteva versuri care nu aveau nici o noimă:

„Când maimuțele mari cât caii
Se întind în paturile lor
Tristă e făptura femeilor...“

Lui Cen-Me i se păru că vede un *Qilin* care se strecura ca un șobolan pe lângă Mausoleu, dar nu spuse nimic, avea mereu coșmaruri și asta nu era bine, *trebuia să se schimbe ceaiurile.*

„Nu se cuvine să turburi apele liniștite“, gândise în fața acestei tăceri Da-Fu. Se aflau la marginea lumii, a uneia dintre lumi, cine știe ce lucruri existau dincolo de hotarul nevăzut pe care-l păzeau; mai bine să nu gândească nimic și, pentru a nu uita, își recită în gând cel de-al cincilea principiu al Martorului nevegheat: *„A opune simetriile spațiului gol pentru a gândi că mai există ordine“*... Aproape că îi era dor de zilele înăbușitoare, pline de soare, de chitarozi, de curvele masculine, de scălămbăielile profeților de ocazie, de discursurile fără noimă ale oratorilor care vorbeau ore în șir în fața Mausoleului, explicând mulțimilor tâmpite de foame și sete câte ceva despre măreția ce sălășluise în ilustrul cadavru pe care ei îl păzeau cu atâta osârdie. Dinspre Mongolia băteau rar niște gonguri. Sunetele lor patetice soseau prin văzduh, obosite de atâta distanță.

– Azi au trecut spre Orient, spusese Cen-Me, niște Magi aflați încă în burțile mamelor lor, care au fost fecundate de bonzi în Tibet.

– Dar de unde! Erau câteva cerșetoare, din cele ce strâng turtițe prin temple...

– Deghizate, pe mine ochiul nu mă înșală. Vor să ducă acolo altă religie. Așa se cucerește lumea, corupând-o pe cea veche, făcând-o să simtă nostalgia pentru o gândire nouă, chit că ea, această gândire nouă nu-i mai bună decât cealaltă, cea veche. Toți încep prin a dărâma ceva și pe urmă ajung tot la ordine și oprimare. Promit egalitatea, apoi o neagă pentru că

egalitatea e destructivă, dar asta n-o simți decât atunci când ai frânele în mână.

– Mai bine povestește-mi despre androgini și despre travestiți, despre felibrii efebi, care nu trăiesc decât pentru curul lor nesătul.

– Sunt cei mai buni agenți. Marele nostru generalissim – domir-ar în pace patruzeci și patru de mii de ani – se folosea de ei. Îi avea la mână și, prefăcuți cum sunt, spuneau tot ce auzeau, își vindeau până și mamele, așa a obținut puterea. Și-a ucis prietenii, pe rând, după ce i-a făcut să se certe între ei, ca să rămână singur. Unii au fugit la Kitai; în Egipet, a trimis după ei; pe cel mai periculos, pe *To-Zi*, l-au omorât cu o dălțiță, sfărâmându-i creierii. Un drept servitor care stătuse lângă el ani de zile, câștigându-i încrederea, l-a terminat și a ispășit, după care a ajuns înapoi, la curtea Marelui Han, murind și fiind înmormântat cu mari onoruri...

Lui Da-Fu începuse din nou să i se facă frică. Cine îți mărturisește ceva nepermis să fie știut te face complicele lui și dacă pică în ghiara călăului te denunță și pe tine, ca să aibă o consolare. Parcă nu auzise el de cei ce spuneau, sub tortură, și ceea ce nu făcuseră vreodată?

– Nu ți se pare că vezi Babilonii de aur de pe cer? întrebă pe celălalt, ca să schimbe vorba.

Cen-Me privi spre Răsărit. Pe orizont, parcă ar fi trecut cete de îngeri luminoși, dar asta nu-i privea pe ei, ei trebuiau să viseze dragoni, balauri, nu arhangheli –, tot ceaiul era de vină, el le încurca gândirea. Poate erau, de fapt, cetele depravate sub luna nevăzută, ascunsă de nor, umblând abjecte, cu latrinele lor călătoare, puțind, cărate în căruțe uriașe. Totul trosnea în zare, fulgere spintecau văzduhul acum. O nostalgie uriașă îi cuprindea sufletul, nu știa după ce tânjea, după trecutul lui de tânăr pe la curțile imperiale, după intrigi, după femei; după versuri, sau după ceaiurile verzi de la ceasurile cinci după-amiază, după lungile coridoare de piatră sau de lemn de tek, după *Curtea șoap-*

telor, ori după curtezanele din *Casa minunatelor arome* sau după amintirea *Schitului grilajelor de turcoaze*? Îl persecutau amintirile *Marilor dinastii*, ce sfârșiseră odată cu ivirea acelui om care își dormea somnul de veci atât de aproape de el? Mirajul bogățiilor fabuloase pe care venirea acestuia le înmormântase cine știe unde, în ce tezaure secrete sau le vânduse pe arme sau pe industrii moderne de țesut, ori pe tunuri de fier, cum svonea lumea? Mai bine ar fi citit la lumina lumânării sau a opaițului de seu *Viețile jucătorilor de cărți*, era mai amuzant, decât să vorbească cu Da-Fu, care era dezgustător de prudent. Oare el nu auzea ce se petrece în jur, ori era atât de prefăcut încât se cuvenea mai bine să nu i se destăinuie? Reputația Marelui Om se afla în pericol, nu era întâmplător că numărul pelerinilor scăzuse în ultimul secol, că la cozile celor ce așteptau să-i vadă trupul îmbălsămat, depus în Mausoleu, foarte mulți începeau să cârtească și Supraveghetorii fuseseră sfătuiți să se prefacă a nu mai auzi vorbele de ocară adresate făuritorului Imperiului. Tăblițele lor de bambus nu mai aveau loc de atâtea nume și de informații, iar cei de la Centru nu le mai cereau denunțurile, se prefăceau preocupați de reformele urgente ce așteptau de atâta vreme. Oricum, subiecte de vorbit într-o astfel de lungă noapte existau; de pildă, ceva, un elogiu al înfloririi scorțișoarei părea foarte potrivit pentru o asemenea besnă melancolică. Sau, și mai bine ar fi fost să încingă jocul lor de zaruri cu care își petreceau orele cele mai plicticoase: *„Doi iuani în Poarta cerească“*, sau să vadă cum ar aprecia Da-Fu jertfa vacii în Templul lui Confucius.

– La ce te gândești? îl întrebase celălalt, contrariat de lunga tăcere a prietenului.

– Știu eu, Ou de broască țestoasă...

– De ce mă insulți? rostise blând Da-Fu, doar boarea dimineții e aproape și nervii nu mai stau încordați ca săgeata în arc...

– Iartă-mă, cred că am înnebunit, ar fi vremea să mă duc la *Templul pașnicei desăvârșiri*, unde e mult mai bine decât aici...

– Ai dreptate, prietene, mâine sau poimâine o să fie frumos. Mi s-a făcut foame, mi-e dor de niște verzișoare tari, de gulii, de napi, de o tavernă. Aș bea un ceai de Ceylan, să văd bulele lui verzi cum se înalță ca niște baloane sub acoperișul în formă de coadă de rândunică! Ce liniște, ce evaziune, ce evanescență, ce crepuscul! Am un suflet tăcut, mi-e dor de ploi, de o furtună, de un taifun... Cred că sunt femeie, făcut din apă, mama s-a răzgândit înainte de a mă naște...

Plângea pe neașteptate; celălalt se speriase.

– Te-am jignit cu ceva?

– O, nu... Aș fugi în lună. Ce să fac aici lângă atâta sare, lângă susan și fasole? M-aș refugia pe Muntele Cărbunelui, dacă aș putea...

Cen-Me îl privea contrariat.

– Delirezi. Ți-este frică?

– Parcă. Simt un șbilț de mătase în jurul gâtului, dacă ne-a ascultat cineva în această noapte?

Cen-Me privi în jur.

– Hienele nu știu limba noastră și, chiar dacă ar ști-o, nu pot să vorbească, fii liniștit...

Da-Fu își ascuți auzul. Smuciri de corzi de țiteră. O frecare de trupuri ce acoperea divina ciupire a coardelor care părea un imn al dimineții. Mirosea a trupuri nespălate. De undeva, de dincolo de zarea deșertului se ridica mingea de foc a soarelui. Creștea numai o aură roșcată spre corturile grămădite unele în altele.

– E plăcut să trăiești, să te deștepți dimineața, tot, întreg, spuse Da-Fu.

– E adevărat, prietene...

O ceață policromă se dâra spre ei. Pământul roșcat nu avea nici o frumusețe sau purta numai frumusețea pe care i-o acordau cei doi cu magnanimitatea celor ce au scăpat de o primejdie sau de o noapte prea lungă. În alte locuri scoarța era verde, existau pini, ape care susurau, era rece, creșteau codri, cădeau

frunzele, numai toamna, aerul avea transparență; aici totul părea morn, greu, ca un bloc de granit apăsând peste univers.

– Mi-e dor de cea de-a șasea concubină, spuse pe neașteptate Da-Fu.

– De ce tocmai de ea?

– Pentru că e cea mai tânără și mai nou venită...

– Asta este o judecată sănătoasă.

Cineva striga în fața soarelui care abia se ridica greoi ca un bivol de aur scos din smârcurile uriașului întuneric.

– Akon! Akon! Akon!

Inflorescențe uriașe creșteau pe orizon; erau numai delirurile de dimineață: flori violete cu capete de șerpi, desfăcându-se cu ură, ca și când ar fi vrut să-i înghită, frunze asudate din care curgeau ploi și totul șuera ca și când ar fi născut un uragan. O răceală uriașă venea spre ei, din capătul celălalt înainta un ghețar. Cascade de apă inexistente aruncau cavalcade lichide, de fapt miriade de șopârle năvăleau spre ei, umplând deșertul de o magmă mișcătoare; spinările albastre, luminate de soare, păreau un râu de fontă, o lavă scârboasă, o uriașă dejecție puturoasă. Șobolani de câmpie, și ei înghesuindu-se, strivindu-se unii pe alții, sărind peste alte cete mai leneșe, goneau înaintea zorilor spre alte deșerturi mai primitoare, în care întunericul încă punea, peste fața păguboasă a pământului, berna ce trecuse pe aici. Praful devenise auriu, ascunzând dezgustătoarele târâtoare ce alergau cuprinse de o furie necunoscută. Cerul era pal ca un porcelan nears, o grabă ciudată rodea lumina abia născută, scoțând un sunt mort, dogit de vas ce se sparge în vată...

Ziua sosise...

Cum se întâmplă în astfel de împrejurări, ca să-l facă să uite pe Cen-Me cele ce auzise. Da-Fu îi făcu cadou cinci fire de ceapă, pe care acesta le înmuie într-un sos picant, pregătit din

ingredientele puține, puține și sălbatice pe care le avea la îndemână, gustând cu mari delicii mâncarea astfel pregătită. Deșertul se însuflețise parcă dintr-odată: treceau koreeni, japonezi, tătari, manciurieni, mongoli călări, în birji scârțiitoare, abia trași de niște mârțoage răpciugoase.

– Cine spunea că interesul pentru Marele Om a scăzut, îl calomnia, zisese în cele din urmă Da-Fu ca să repare impresia pe care i-o lăsase prietenului său, dar și ca să-l liniștească.

– Ai dreptate, acceptă Cen-Me. Răuvoitorii ar trebui să vadă înghesuiala asta și pe urmă să cârtească. Mi-aduc aminte cum strângea el copiii la piept când stătea în *Tribuna Norilor*, la marile defilări, cum le săruta fruntea și cum le mângâia părul. În portretele sale, care împodobeau marile piețe, mai ții minte, în timp ce trăia, tocmai aceste scene îi plăceau. *Părintele popoarelor*, așa cum i se spunea de la Marea de Apus la Oceanul de la Răsărit, era cunoscut ca un veritabil umanist. Numai eseiștii nemernici cu mustața în forma caracterului *pa* puteau să-l descrie ca pe o brută care a umplut Imperiul de morminte...

– Încă au avut norocul că nu i-a ucis pe toți, așa cum meritau. Îți mai aduci aminte de cei ce făceau parte din *Pleiada boschetului de bambus*? Nătărăii ce umblau beți de dimineață până seara în harabale, cu ulcica de vin lângă ei și cu groparul alăturea?

Un nor de lăcuste textiliste, rătăcite cine știe cum în deșert, căutau ceva ca să roadă, dar ce puteau roade în acest pustiu, doar păturile cu care se înveleau noaptea pelerinii din cauza frigului, numai că lor părul de cămilă le cădea greu, așa că era probabil că aveau să se ducă mai departe, undeva, în alt ținut, mai prielnic. Deocamdată acoperiseră soarele și întrerupseseră interesanta conversație între cei doi Martori. Supraveghetorii dădeau târcoale mulțimii sgomotoase. *Treceau exilații, negustorii de creveți și foștii Împărați ceasornicari.* Toată noaptea, lampioanele lor, din sământă de pepene, lăsaseră pe pământ

urme palide; nu aveau, ca și focurile de bălegar, putere, dar, măcar, trădau faptul că în jurul Mausoleului exista viață...

– Ai auzit spre zori rațele-mandarine?

– Da, erau foarte multe și doar nu e anotimpul lor. Să fie vreun semn ceresc?

– Cine știe?! Focurile se sting repede, semn de război, pe broaștele de malahit din Capitală, cele din fața *Palatului Norului albastru*, au apărut broboane urâte, spun nou-veniții. Șamanii s-au speriat și stau în rugăciuni și descântece. Acum nu va mai fi atât de ușor, dacă el a dispărut, nu mai are cine să ne apere. Era un războinic redutabil. Un geniu al armelor.

Cen-Me acceptase.

– Da, a fost foarte viteaz. Nu uita că el i-a bătut, pe rând, pe cei opt Regi-demoni și a ajuns până în bârlogul lor. Care s-a sinucis, care a fost spânzurat, deși legile războiului nu prevăd așa ceva, să-i condamni pe cei învinși, dar el era necruțător, i-a anunțat pe toți că nu va ierta pe nimeni...

Da-Fu nu mai înțelegea dacă în cea de-a doua convorbire a lor celălalt elogia sau îl critica pe Venerabilul Om. Ca să nu o încurce, îndrăzni să adauge:

– Nu a fost numai un mare războinic, a făcut și reforme sublime: de pildă: introducerea monedelor părtate în locul celor rotunde sau, ca să discutăm și mai direct, standardizarea sistemului osiilor de car, lucru ce a ușurat mult pe agricultori. Cât îi privește pe lucrători, ei îl adorau pentru că era reprezentantul lor. Toții fierarii, toți forjorii îi țineau portretul la cap, acolo unde altădată stăteau figurinele ce închipuiau pe mandarinii celești. A fost un Mare despot, asta e scris în *Anale* și așa va rămâne...

Cen-Me nu părea prea convins, sigur că acceptase aceste afirmații ale prietenului său, dar avea unele rezerve:

– Nu știu dacă cronicarii vor mai aminti în viitor de atacul său asupra băncii din Ti-Li, orașul în care se născuse. Unii au spus că luase sumele acelea pentru revoluție...

– Și, ce, nu e așa?

– Cine zice asta? Numai o gură păcătoasă, dar există unele detalii ce nu au fost elucidate. Pe urmă, și cea de-a doua sa căsătorie, nu-l avantajează...

Da-Fu se prefăcea a nu înțelege, deși știa bine despre ce era vorba.

– Te referi la Doamna *Cap de Cal* pe care poporul nu o putea suferi. Ce era să facă? Patroana viermilor de mătase nu-l înțelegea, așa că mie mi se pare îndreptățit să o fi lăsat...

Celălalt privea norul de lăcuste textiliste care pornise spre Răsărit, lăsând în urmă un aer stătut.

– Lumea vorbește că a fugit o vreme cu fiica unui prieten de-al său, care avea numai 16 ani...

– Și, ce, ăsta-i un păcat? Doar nu era să ia o femeie mai bătrână decât el...

– Se mai spune că și bea prea mult...

– L-a văzut cineva clătinându-se? Totul e numai o minciună sfruntată. Bea ca orice om, puțin rachiu de orez și ce-i cu asta?

– I se mai pun în spate și altele. Cică deflora la bătrânețe fete nubile...

Da-Fu privise în jur cu groază. Și doar voia să-l aducă pe Cen-Me pe calea cea bună. Din toată această bârfeală nu avea să iasă nimic bun, cu siguranță. Nu știa cum se întâmplă, dar totdeauna lucrurile rele se auzeau de parcă tot deșertul aceasta ar fi fost o uriașă ureche sau *Curtea șoaptelor.*

– Nimic nu-i adevărat, spuse cam fără convingere. Cred că bine le-a făcut cărturarilor că le-a ars cărțile în piață, ca Împăratul Cin. Nu meritau decât fumul rămas din paginile lor pline de răutăți și minciuni.

– Cei mai veseli au pățit-o și mai rău sau ai uitat? Le-a tăiat limba, le-a scos ochii, altora le-a distrus familia până în a treia spiță...

– Nu-mi place cum vorbești azi, parcă începusem să-l lăudăm virtuțile, sigur că a avut și el defecte, doar om era, dar de aici până la exagerările la care ai ajuns...

– Mai bine am discuta despre *Cele cinci ipostaze cerești*, ar fi mai instructiv, numai că atunci când te ia gura pe dinainte nu te mai poți opri...

– El a ordonat să fie ridicat *Templul căsătoriei*, a desființat pe bonzi și sentimentul religios. Ce era toată comedia aia, cu mirodenii arse, cu curtezane care trebuiau să calce pe tămâie pisată și care nu lăsa urme devenea nevastă, una dintre neveste? S-a terminat cu toate astea, acum, un funcționar consfințește legătura dintre doi oameni care se iubesc, totul are un aspect laic. S-a terminat cu fleacurile. Marele nostru Han era un fiu al Operelor cerești! De cuvântul lui nu ne-am îndoit în tot timpul vieții sale și nu ne vom îndoi nici acum...

– Da, dar ce facem cu lamentațiile văduvelor celor ce s-au bătut până la Be-Lin, unde au înfipt steagurile cu dragonii noștri și, când s-au întors, au fost gâtuiți, unul câte unul, pentru a nu povesti ce au văzut pe acolo. Nimeni nu mai tace, în Capitală s-au spus vorbe grave care l-au întinat și cuvântul sboară și ajunge până aici și, ce-i mai ușor decât să distrugi o reputație? Noroiul n-are greutate când spurci cu el pe cineva; dacă se ia, lasă totuși pete. Nu mai există îndreptare după aceea. Omul e făcut să dărâme, nu să construiască. Nu vezi câte cetăți inamice a distrus și le-a pus pe foc? Dacă l-ai învins pe unul, de ce să-i incendiezi și casa? De ce să pui la pământ trufia lui care stă în monumente? Cine ne învață așa ceva? Nici măcar Mareșalul Savantei Perfecțiuni nu a reușit să insufle mulțimii oarbe respectul postum pe care Venerabilul Om îl merita. Au fost convocați, după câte am auzit, profesorii de imoralitate, și ei indignați de svonurile ce circulă pe la urechile noastre, dar supărarea lor nu a ajutat la nimic. Vrei să-ți spun ceva? sunt îngrijorat de ceea ce se întâmplă. Ia-ne, de pildă, pe noi: nu ai băgat de seamă că am început să cârtim? Nu mai departe de ultima

vreme, am spus numai răutăți despre Ilustrul Maestru al armelor și al științelor sociale. De ce o facem? De unde atâta iresponsabilitate? Se vede că cineva otrăvește aerul cu vorbe spurcate. Ar trebui să ne autodenunțăm, să ne punem cenușă în cap, poate, în felul acesta, vom fi iertați...

Cen-Me îl apucase de braț și-l spurcase cu vorbe murdare:

– Lașule! Lașule! În loc să te bucuri că mai putem gândi astfel, te arăți fricos! Ai uitat că și-a făcut mareșali din toate rudele și i-a omorât pe toți generalii lui din jur, care i se păreau că pot să-i ia locul?

– Dar tu ce ai fi făcut în locul lui? Puterea este un lucru ce trebuie întreținut cu injustiții, pentru numai injustițiile dau frica ce mântui pe fiecare de gânduri aventuriste. Sigur că mareșalii lui erau mai de încredere, deși aud că acum zac prin pușcării sau au fugit în exil. El s-a autointitulat singur *Om Unic – Fiu al Cerului*, nu noi l-am numit astfel... Nu strigam în piețele publice în extaz numele său? Nu-l aclamam, nu-i aruncam flori în tribună? Nu ne ridicam în picioare când auzeam numele său, oriunde ne-am fi aflat? Și-atunci? El e de vină pentru lașitatea noastră? A fost și a rămas un simbol; asta ar trebui să înțelegem. Vin niște nemernici și-l rod pe la poale, de ce, te întreb. Pentru că nu mai pot suporta reputația lui. Cine ne-a dat *Tema apelor ridicate*? Cine ne-a pus să facem irigații, canale uriașe pentru ca să nu murim de foame?

– El, răspunse celălalt, făcând o schimă sceptică. Știu asta, dar cu ce preț? Uiți câte milioane de oameni au murit săpând în arșiță, înfometați, uciși de setea deșerturilor; dacă ai căuta, sub tot pământul Imperiului ai găsi numai oase de nevinovați, și asta pentru ce? Pentru gloria lui...

– Se vede că ai mâncat multă carne în ultima vreme, spusese Da-Fu, ori cele cinci fire de ceapă te-au îmbătat și ți-au luat mințile! El ne-a adus ceea ce lipsea din timpuri imemoriale țării: apa și încălțămintea! Când s-a născut, l-a vestit un *ki-lin* și noi, ca doi nemernici, îl bârfim. Eu mă duc să mă autodenunț!

Cen-Me îl înșfăcă de brațe și-l lovi de câteva ori.

– Nebunule, stai! Ce vrei să faci?

Da-Fu începu să plângă încet și se așeză pe vine, lângă celălalt. Îi veni în minte spectacolul funeraliilor, care ar fi avut loc după ce Supraveghetorii i-ar fi gâtuit cu lațul de mătase. Pentru că erau Martori, s-ar fi bucurat de onoruri. Și tocmai evocarea tamburinelor și a rochiilor colorate, a strigătelor celor ce-l cunoscuseră îl enerva acum, când căuta să-și închipuie ce se va întâmpla la moartea lor. Aveau să-i vâre în niște racle de porfir și să-i depună în cripta din *Muntele Parfumului,* unde dormeau somnul de veci și alți Maroti. Dar dacă erau puternici și prudenți, ar mai fi putut trăi amândoi un timp, cât s-ar mai scurge 600 de dinastii și ce bine era să trăiești! De unde frica asta animalică, doar celălalt nu avea de gând să-l părască. Dar, dacă i s-ar face și lui frică într-o dimineață ca asta și ar fi primul care s-ar duce la Supraveghetori? La acest lucru preferă să nu se mai gândească...

*

Veștile sosite prin telegrafia focului nu erau dintre cele mai bune. Se anunțau revolte în provinciile mai îndepărtate. Conducătorii de caravane nu se mai aventurau încoace, ca să ajungă la Mausoleu, declarând că nu mai au cămile de schimb și că hrana s-a împuținat, deoarece contabilii de la Centru reduseseră cantitatea de grăunțe și de fân. Paiele de orez se scumpiseră, deși ziarele vorbite anunțau că prețul aurului crește și că noul Ministru al Apelor oprise la stăvilare râurile pentru a da porțiile cu țârâita, ca să nu se facă risipă. Lumânările și opaițele erau controlate, primele fiind scurtate, iar luminătoarele utilate cu seu mai subțire, amestecat cu alte ingrediente mai ieftine. Se arătase și un cal roșu pe cer, iar unul dintre *Venerabilii celești ai Aurorii de Jad* declarase că se închide în casă și nu mai iese, ca să nu mai audă discursuri proaste... *Domnul Tunet* dăduse semnal, deși în anotimpul acesta niciodată în regiune nu

plouase, și asta de 4444 de ani! Adăugați la cele semnalate și faptul că soarele luase forma unui cocoș pe la unsprezece dimineața, într-o zi oarecare, fapt ce hrănise imaginația svoniștilor și mai cu sârg, de unde circula vorba că Marele Han se mișcase pe o parte, căzându-i o mână, lucru pe care-l putea vedea oricine ar fi privit sicriul de sticlă în care se afla Augustul conducător al popoarelor. Savanții consultați în grabă spuseseră că e bine să se recomande poporului *Virtutea Tao*, adică *drumul de mijloc,* să nu se facă excese de nici un fel, nici verbale, nici sexuale, fapt care ar fi dat naștere la monștri irecuperabili, ce ar turbura viața publică a Imperiului. Oratorii de răspântie citeau cu sârg din *Cartea Primului Principiu* și, în templul aflat în *Grădina Bucuriei Eterne* se dădu jertfă un crap viu zeilor militari. Marii Maeștri ai Artelor, care mai zăceau prin pușcării, fuseseră scoși la lumină cu onoruri și rugați să îmblânzească tendințele revendicative ale mulțimii care cerea să se facă lumină în biografia Marelui Cârmuitor, contestat acum de cercuri tot mai largi. Ceea ce îi neliniștea pe cei ce păzeau Mausoleul era svonul că un grup de demolatori cu târnăcoape și cu unelte speciale fusese îndreptat spre acest loc pentru a pune la pământ frumoasa operă a minții omenești, care adăpostea încă rămășițele ilustrului dispărut, ceea ce, celor de aici, li se părea o adevărată blasfemie.

De altfel, Da-Fu simțise că mulțimile pe care le privea cu un ochi sever nu mai aveau acea gravitate solemnă în comportare ca altă dată, mai ales în apropierea intrării în Mausoleu. De unde odinioară nimeni nu vorbea pe măsură ce se apropiau de lăcașul acesta, acum o veselie surdă, batjocoritoare luase locul tăcutei reculegeri, pe care o presupunea un astfel de loc. Disciplina dispăruse și o îngrămădeală inestetică se crea în jurul monumentului funerar. Supraveghetorii fuseseră huiduiți de câteva ori, când încercaseră să facă ordine și ceruseră întăriri prin curieri la Centru, dar de acolo, poate și pentru că distanța

era prea mare, nu veneau nici un fel de vești. Se acreditau cele mai năstrușnice invenții: că avuseseră loc revolte și că guvernul fusese răsturnat, că armata preluase puterea și că foștii miniștri fuseseră decapitați. Alte știri susțineau, dimpotrivă, că toți cei ce aveau purtări necuviincioase și se atinseseră de reputația generalissimului, erau morți, dați pe canale, otrăviți, scurtați de cap, umpluți cu pene de gâscă sau li se scoseseră ochii, după ce fuseseră torturați cu foc. Oricum, o veselie bețivă domnea în rândul pelerinilor. Toți vorbeau tare, mâncau în preajma Mausoleului, ceea ce era un fel de profanare pe care, altădată Supraveghetorii n-ar fi permis-o cu nici un chip. Locul din jur se umpluse de oase de pește, de coji de banane, de resturi de ceapă, arpagic, muguri de bambus și tot ce lasă o mulțime de oameni nesupravegheați. Ca să nu mai vorbim că scârne nerușinate înconjurau aleile ce duceau spre delictul loc, puțind, umplând aerul de mirosuri necuviincioase. Degeaba fuseseră bătuți câțiva pelerini. Ceilalți săriseră în ajutorul lor și paznicii o luaseră la fugă speriați. Mai înțelepții Supraveghetori aprindeau bețișoare parfumate ca să schimbe aerul, dar totul nu aducea nici un folos, pentru că din atâtea stomacuri nu ieșea decât un borhot urât mirositor și nici pinii plantați cu grijă în jurul monumentului de arhitecții care-l clădiseră nu mai reușeau să primenească văzduhul cu mirosul lor iute de la prânz. Un aer lânced, puturos alunga încet-încet pe pelerini. Cei mai mulți începeau să plece chemați, mai ales de veștile contradictorii care veneau prin rarii curieri, și ei porniți de multă vreme din Capitală. Bețiile se țineau lanț și, când se auzi că un grup de prostituate a jucat în jurul Mausoleului *dansul fazanului*, toată lumea își dăduse seama că ceva nu era cum trebuie, că se petrecuse un lucru foarte grav. Jerpeliții, murdarii, vagabonzii, huliganii princiari, mandarinii și samuraii fără noroc scoseseră cărțile de joc și zarurile și, în jurul Mausoleului, se întemeiară, pe loc, adevărate tripouri și lupanare, în aer liber. Până și câțiva Supraveghetori fură zăriți pactizând cu aceste resturi umane,

irespectuoase. Fostele persoane de neam, culte și declasate, *jupuiseră piersica și o lăsaseră în soare până ce căpătase culoarea vânătă a curajului.* De sub vestmintele lor ponosite se iviseră săbii împărătești, bătute cu pietre false (pentru că cele adevărate de mult fuseseră vândute) și amenințau pe cei ce ar fi avut chef de scrimă. Erau încă redutabili prin educația primită în tinerețe, așa că Supraveghetorii nu se încumetaseră să se amestece cu ei și, mai ales, să-i provoace pentru că lucrul ar fi fost periculos. Hrana se scumpise. Rezervele celor aflați aici se terminaseră și nimeni nu voia să plece. Ce-i drept, dinspre provincii nu mai soseau mulțimile de altădată, arătând ca piperul sub soarele nemilos de la amiază și, cei odată ajunși aici așteptau producerea acelui fapt la care se gândeau cu toții. Ei ar fi murit mai degrabă de foame decât să nu asiste la profanarea care plutea în aer. Supraveghetorii înmulțiseră gărzile de soldați, dar aceia erau slăbiți pentru că rațiile se înjumătățiseră, deoarece știri surde spuneau că aprovizionarea o să înceteze întrucât puterea nu se mai afla în mâinile celor care ridicaseră Mausoleul și că finanțele erau sleite, și numai de trimis pește și orez într-aici nu le mai ardea. Era pericol să izbucnească molimele, apa se împuținase și rezervele pentru gărzi fuseseră jefuite pentru că din urcioarele pelerinilor dispăruse de mult. Nici măcar semnul din cer că va ploua nu se confirmase. Era cald, praf, o așteptare ciudată îi ținea neclintiți pe pelerini. Nu se mișca nimeni. Veselia irațională de la început se sleise, zăceau cu toții tolăniți pe pământul roșcat și așteptau să audă vești de la rarii călători care mai soseau din când în când. Aceștia povesteau că negustorii de la stațiile de poștă părăseau locuințele lor de lemn sau corturile pentru că, pe măsură ce caravanele de curioși se răreau, nu mai aveau cui vinde mărfurile și alimentele ce amenințau să se învechească și trebuiau cărate în altă parte. Hanurile se pustiiseră în cele câteva luni cât mai ținuse această agonie. Apa se aducea de la mari depărtări și scalele cu care sosea erau păzite de lefegii tocmiți, niște foști bandiți evadați din teribile

temnițe. Degeaba slobozeau Supraveghetorii câte 7 săgeți în aer, ca să suprime Haosul, ordinea nu-și mai făcea loc printre oamenii ce așteptau acel afront nepermis pe care încă nimeni nu avea curajul să-l săvârșească. Echipa de demolatori despre care atât se vorbise nu-și făcuse apariția, probabil că nu mai aveau cai de schimb sau că se răzgândiseră. Cineva lansase o vorbă înspăimântătoare: un regiment de lohani din *Ordinul Sacru* al *Păzitorilor Reputației Ființelor Ilustre* înainta în marș forțat spre locul Mausoleului pentru a pedepsi pe cei care așteptau ca monumentul să fie profanat. Se vorbea de care de război cu foc, de halebardele lor grozave cu care îi bătuseră pe japonezi, pe manciurieni și cu care distruseseră cavaleria tătară pe care o îngropaseră în Câmpia Mongoliei. Câteva zeci de mii de vagabonzi își făcuseră în grabă bagajele puține și murdare pe care le aveau asupra lor și, dezamăgiți, morți de sete și de foame, își luaseră tălpășița într-o noapte. Dar tot mai rămăseseră câteva sute de mii, cei ce reușiseră să-și ascundă mai bine merindele și, mai ales, cei ce avuseseră bani cu care să cumpere apă de la sacagii sosiți de cine știe unde cu butoaiele lor pline de un lichid nămolos și plin de mâzgă care-i îmbolnăvise pe mulți, dar cei ce mai trăiau într-o agonică așteptare nu se mișcau deloc, erau parcă lipiți de pământul pustiu, tare, zăcând în propria lor murdărie care devenise apocaliptică, odată cu trecerea zilelor. Tentația de a fi văzut profanarea îi ținea nemișcați în praful zilelor, abia rezistând delirurilor de la amiază, părându-li-se că zăresc în vipiile deșerturilor *fantomele feminine ale fostelor soții și țiitoare cu care se avuseseră bine.* Dinspre Gobi soseau nouri roșii și ei strigau înfricoșați: mongolii răzvrătiți, ne vor face bucăți! și puneau urechile la pământ și li se părea că acele închipuite cohorte se apropiau, toate în fier și arme, toate lacome de sânge, dar nimic nu-i mișca, curiozitatea era mai mare, poate erau sleiți de puteri și gândul de a mai străbate o dată deșertul înapoi îi făcea să renunțe la orice mișcare. Mai trăiau o zi, priveau cu ochi stinși la cerul nemilos, care avea

culoarea ceainicelor de alamă și visau la bazinele palatelor imperiale pe care le construiseră și în care se scăldaseră vreodată, la toate fântânile pe care le întâlniseră în viața lor și noaptea, în vise, sorbeau oceane sărate de apă și li se părea că râuri fierbinți le cad pe creștetele rase, sufocându-i și omorându-i în somnul agitat și fără speranță. De sus, din cer, cădeau, la vreo furtună scurtă, iscată din senin, rațe lovite de fulgere. Se omorau pentru ele, bătându-se să le jumulească și să ronțăie cruda carne neagră, ca niște sălbatici ce ajunseseră. Cei mai mulți delirau chiar în timpul zilei și arătau celorlalți inexistente păduri mișcătoare de pini, în care șuera vântul de primăvară și o vegetație umedă proliferă, care invada deșertul, pe care numai ei o vedeau și către care se îndreptau, orbi de atâta soare și sete și, târându-se, expiau până seara, scurmând pământul în care își închipuiau că crescuseră ierburi de mare și apa uitării îi îneca într-o dulce torpoare. Ceva cleios, clocit îi apăsa și-i făcea să simtă cum se desincarnează. Dar mai rămâneau mulți, încă zeci de mii. Numai ochii le mai trăiau în acele tigve uscate de soarele deșertului nemilos, numai curiozitatea morbidă și plină de speanță a profanării cadavrului din Mausoleu îi mai ținea în viață, le dădea nu știu ce ardoare înălțătoare; deveniseră niște sfinți fără să-și dea seama, erau cuprinși de ceva mistic, aveau impresia că sunt Buddha la cea de-a 9-a încarnare și, că, de fapt, ei vor fi ultimii judecători ai ilustrului dispărut. Și în acest coșmar înspăimântător auzeau muzici celeste, clopotele de aur de la *Pagoda Cerului* și în nări simțeau mirosul de plante arse în sanctuare. Asprimea aerului fierbinte din jur, nisipul care le umplea plămânii de o sgură ascuțită le crea deliruri. Li se părea că în pustiu creșteau ananași de piatră și o iarbă nebună îi înconjura, dându-le iluzia că se târăsc pe un covor aflat sub plopii de stepă, demult retezați și folosiți, ca schele la ridicarea Mausoleului și, atunci, în acele nopți fierbinți, auzeau strigătele morților în jurul cupei lui de marmură. În agonii repetate visau că mărețul monument e pus la pământ ca orice trufie omenească

de fapt, nu împotriva Marelui Han erau ei porniți de svonuri și de dorinți mai vechi, înăbușite, ci împotriva ideii lui de măreție pe care o credeau nemeritată și nedreaptă. Nu moartea atâtor milioane de semeni ai lor voiau să răzbune ce trufia celui ce-i ucisese tocmai ca să le arate lor, acestor furnici nemernice, că nu valorau nimic în fața puterii sale pe care putea s-o exercite oricum și într-o atât de mare lipsă de responsabilitate. Ura asta îi ținea, de aceea răbdau de sete, de aceea se lăsau uciși de deșertul nemilos, în așteptarea revanșei ce era dată numai puținilor oameni, știind că pentru un astfel de moment merită chiar să și mori...

Demolatorii întârziau, locul parcă se mai curățase, deși încă soseau alte cete răzlețe, cu indivizi ciudați ținând tăblițe de ceară ascunse sub veșminte și pregătindu-se să scrie cu condeiele lor ce s-ar fi întâmplat aici în cazul venirii acestora. Aveau ochi ageri, erau curioși, unii își pregăteau pensulele și cerneala prefăcându-se că desenează peisaje cu licorni și pagini, dar, de fapt, realcătuind în tuș silueta Mausoleului, care putea deveni curând o ruină sau, și mai rău, să nu mai existe. Vechile fântâni exterioare, ce erau puse în funcțiune numai la sărbători pentru că apa era adusă de departe prin conducte secrete, fuseseră istovite de setea teribilă a cetelor de curioși decedați, ce acum fuseseră îngropate de către Supraveghetorii și Paznicii grijulii, ca să nu isbucnească molimile. În bazinele crăpate de soare nu se mai zăreau decât grămezi de gunoaie, plutind în mod execrabil.

– Nu-mi plac mulțimile, spusese Da-Fu într-o dimineață. Aici a greșit Venerabilul Om. Cât era el de încărcat de virtuți eminente, nu și-a dat seama de pericolul pe care-l reprezintă gloatele inculte pentru conservarea civilizației pe care o lasă fiecare generație. Privește resturile imunde, mi-au mutat nările din loc, e nevoie de var nestins, de plante cu mirosuri puternice pentru a alunga urma lor olfactivă, au otrăvit tot, au împuțit locul, nici nu-ți mai vine să trăiești într-un astfel de ținut.

Te-am chemat, dragul meu Cen-Me pentru ca să mă mustru și să mă umilesc față de tine pentru că sunt în stare să rostesc astfel de adevăruri despre Marele Han, dar există adevăruri insuportabile pe care buzele degeaba încearcă să le ascundă, ele tot izbucnesc...

În jur alergau râme și gângănii spre cadavrele ascunse sub pojghița deșertului.

– Ce prânzuri regale au aceste ființe acum! Le invidiez, zisese și celălalt, privind spre Mausoleul în care se mai odihneau încă rămășițele pământești ale Păstorului de oameni. *Fiul luminos al cerului* nu mai simțea nimic, dar se sufocau amândoi de scârna din jur.

– Ele nu știu ce-i frica, cum știm noi. Oare, se întrebase D-aFu, cu o mirare ironică, ce fel de organe o fi avut *Mistrețul divin* ce a învins atâtea popoare din Răsărit și Apus, când l-au îmbălsămat?

Cen-Me privise dintr-un reflex în jur, să vadă dacă nu cumva Supraveghetorii erau pe aproape.

– Da, le-au scos, trupul lui este umplut cu camfor și mirodenii, de aceea a rămas proaspăt un mileniu, sau mai multe... nici nu mai știu socoteala timpului. Se spune că avea niște intestine ca niște coarde făcute din mătase. Se hrănea numai cu mei și prepelițe, cu lucruri delicate. Celestialul lui pântec avea o transparență de apă în cascadă, nimic impur nu s-a găsit în grațiosul său trup. Cât despre creier, răutăcioșii spun că hirurgii care au vrut să-l conserve într-un bol de cristal... pentru a arăta urmașilor locul radial al înțelepciunii sale, au afirmat că era atât de mic și chircit, ca un miez de nucă seacă, dar, de bună seamă, astea sunt răutăți ale detractorilor, pentru că, în realitate, eu am bănuit că un vraci a implantat sursele de gândiri mărețe în capul pătrat al cine știe cărui urmaș.

– Dacă ar fi fost așa, el, acest urmaș s-ar fi ivit până acum, arătând că sediul *Marii Învățături* nu s-a pierdut, dar, după cum ai băgat de seamă, urmașul său a fost cam prost, cronicarii nu

menționează decât faptul că la Adunarea tuturor triburilor perene din Răsărit și Apus, el nu a făcut decât să bată cu o botină moștenită de la un împărat din Dinastia Tang, în pupitrul *Tribunei tribulațiilor zadarnice ale Păcii universale*. Asta nu se cuvenea să te descalți în fața atâtor conducători de popoare nomade sau statornice, ba chiar în formare, cât sunt acestea din urmă încă într-un stadiu de dezvoltare. Toate cronicile timpului și ziarele vorbite au comentat nefavorabil ieșirile lui Hu-Si care a și fost înlocuit de mărețul Be-Ne, după un complot reușit... Reputația Imperiului nostru a suferit din cauza asta câțiva seculi și încă și acum apare celor *Zece cercetători ai agrafei de păr*, ca o mătase șifonată în care au intrat moliile. Așa ceva nu se șterge atât de ușor. Grațiosul Conducător, pe care încă-l păzim cu ardoare, nu făcea astfel de lucruri. El a rămas celebru prin tactul cu care a readus în trupul Imperiului toate teoriile pierdute și, mai ales, pe cele ce nu le-am posedat niciodată. Trata și lua cu forța ceea ce credea că ni se cuvine. După aceea, protesta că alții au turburat pacea. Odată însușit ceva nu mai discuta despre drept, despre hrisoave, la tratative avea răbdarea șarpelui. Miniștrii lui s-au tocmit câte 150 de ani pentru un teritoriu de 10 000 de li. Pe urmă, unde mai pui surâsul lui pe care poeții lirici și scribii prozaici îl asemuiau cu *Vântul trandafiriu al dimineții*. Mai ții minte?

– Cum nu? Înțelegea dogmele, cultiva bambusul și contempla florile, dar de discutat nu discuta cu cei ce revendicau...

Celălalt luase pe chip înfățișarea visătoare a înțeleptului Mi-ao-Mi-ao, cel ce se hrănea cu două boabe de orez decorticat în fiecare zi.

– Vreau să-ți reamintesc ce s-a întâmplat după cea de-a doua Conflagrație mondială, când planeta noastră a fost împărțită în zone de influență. Cum i-a chemat el pe teritoriul nostru pe Cei Mari, deși aceia locuiau tocmai în fundul lumii, de au sosit la Ta-yse, la *Palatul Milei*, bolnavi, scurși, dar

mândri că se aflau în fața *Marelui Dregător al Răsăritului*, numiți de la început *Cei Trei Coloși.*

– Cum, nu? Ce vremuri... Fostul hoț de cai, uns cu toate alifiile, la cot cu nobilul urmaș al aristocraților și cu un bancher! Ce n-a făcut? Le-a oferit cadouri cum nu au mai văzut: lui Ro-se, paraliticul, care sosise într-un cărucior de onix, purtat pe lectice sburătoare, o invenție de-a lor, a celor de peste Marele Ocean al Apusului, i-a dat scule de aur din tezaurele noastre secrete, declarând cu cinism apropiaților că o să le găsească el vreodată în sarcofagele acelor adunături și strânsuri ale Vestului, fugite de legi și de sentințe peste Marile Ape, când noi vom cuceri acel teritoriu râvnit, unde aurul – se găsește – pe toate drumurile. Dar ce nu le-a mai oferit? Mobilă din lemn de santal, manuscrise milenare de-ale kitailor, un paravan de marmură, vechi de un milion de ani.

– Cu celălalt, cu Ciu-Ciu, a fost parcă mai sgârcit...

Cen-Me surâse sardonic.

– Acela era bețiv, bea zeamă de porumb, ținută la umbră, în tărâțe, un rachiu foarte tare. Fără el nu putea discuta sau picta, că era și pictor. Cu acesta a scăpat mai ieftin: i-a oferit *makemonuri* japoneze, peisaje pluvioase de la Hankeu, pictate de scopiți, niște gherdane cu dragoni și, mai ales, o colecție de boluri cu mao-tai de pe vremea Dicasteriului...

– Înțelept lucru a făcut, ridicându-i pe alții în rang, s-a ridicat și pe sine; asta mi se pare că e scris în *Cartea Schimbărilor* pe care am citit-o pe vremea ciumelor, la marea epidemie...

Da-Fu mai avea o nedumerire.

– Spune-mi, ilustre Cen-Me, prieten al meu și devotat, care mi-ai câștigat încrederea pe veci discutând cu mine atât de deschis, de ce se îmbrăca Marele Han atât de modest? Nu știu dacă îți mai amintești: în timp ce alți conducători de triburi și neamuri nu mai ieșeau din vestmintele lor de mătase, roșii și argintii, trăgându-și și ei, pe deasupra izmenelor, ceea ce nu era obișnuit, pantaloni fumurii sau verzui de satin, imprimat

cu floricele și, în picioare, purtând ciorapi negri cu margine de brocard, pantofi roșii, cu talpa groasă; iar în jurul gâtului, lanț cu nestemate și lacăt în care era încuiat prea ilustrul lor nume, colonul și amuleta; el apărea la recepții numai într-o rubașcă închisă la gât, simplă, cu două buzunare, în sandale și cu picioarele goale, cu pipa de lut în gură, tot aruncând fum pe nări, ca și când i-ar fi sfidat pe interlocutori.

– Pentru că modestia aduce mult mai mult decât vestmintele bogate. „Iată, le arăta el supușilor în secret, adică fără a scoate un cuvânt, eu trăiesc ca un schivnic, nu am nevoie, nu cer nimic de la viață, trăiți și voi la fel, asta vă cer, să urmați pilda mea“...

– Da, am mai auzit aceste lucruri. Se spune totuși că locuia în palatele foștilor împărați pe care-i decapitase, vorbesc de ultimul și de urmașii săi, se familia lui, de care s-a ales praful, fiind distrusă până la ultimii descendenți: nepoți și strănepoți pe care i-a urmărit în cele mai ascunse locuri ale planetei...

Cen-Me se scărpinase în cap.

– Cine știe?! Se spun multe lucruri rele despre el, încă și acum, după ce a fost sanctificat, dar poți să le crezi pe toate? Are mai multe biografii. Unele idealizate, altele alcătuite la ceainăriile din Capitală de către capetele seci ale scribilor care bârfesc tot timpul vrute și nevrute. Unii pomenesc de o dansatoare care ar fi făcut prostituție prin porturi și pe urmă a devenit prima doamnă a Imperiului, cea care a inspirat scabroasa dramă: *„Însemnări din iatacul împărătesc de Miază-zi“*, care i-a adus moartea autorului și editorului său care a fost silit să înghită filă cu filă toată ediția acestei nerușinate creații, până a crăpat. Acolo erau descrise abuzurile acestei doamne. Mai pe urmă, ea a persecutat pe artiștii din Imperiu, luându-le sursele de câștig, distrugând muzica și versul, silindu-i pe caligrafi să putrezească cu picioarele în apa orezăriilor, ca să nu mai vorbim la câți le-a scurtat limbile și degetele. Mulți au luat drumul Tărâmului Iluziei pe vremea cât a trăit ea. Se spune că mai apoi au

închis-o și i-au făcut un proces după moartea Marelui Om, dar cine știe care e adevărul? În biografia oficială era descrisă ca o nevastă supusă, ce își vedea de treburile casnice, nu ca o cață, cum o prezintă gura lumii...

Convorbirea lor luase iar calea periculoasă a îndrăznelii. Da-Fu mai privi o dată în jur.

– Unde or fi Supraveghetorii, nu-i mai văd, s-au ascuns discret de la o vreme, dar probabil că nu dorm...

– Au devenit prudenți și ei, se gândesc la răzbunările ce pot veni, delatorii au delatorii lor.

Se auzeau strigăte de îmbărbătare de undeva din jurul mausoleului.

– Au început iar luptele, se plictisesc, zise Da-Fu.

– Da, de unde! Se întrec greierii-mareșal în curse lungi. Le-au făcut grajduri minuscule în cești de porcelan jefuite de la pelerini, îi țin cu frunze d dud, conservate în apă, de unde or mai fi având apă, și pământul e plin de bani găuriți. Te poți îmbogăți de pe urma unei asemenea insecte dacă aleargă mai repede decât altele.

Trecea pe deasupra lor o ceată melanholică de cocori, lopătând în văzduhul încins și scăpând câte o pană spre asprul pământ al deșertului.

– Unde se duc mereu? întrebase cu invidie Cen-Me.

– Spre delte, caută adăpost.

Celălalt nu-l mai asculta. Visa la niște mustăți de rac, bine preparate; la o livadă de piersici în umbra de dimineață, de dinaintea răsăritului; la piscinele din preajma teraselor pe care travestiții își jucau viciile lor cu ochii triști, uscați de pofte secrete, reprimate; la piesa *Visul neterminat*, în care o fată cu picioarele strivite în menghine de fier pe vremea *Duduii tuturor*, juca pe Fe-Me, cea ofensată de ororile lumii. Ce vremuri! Avea demnități la curte, era înconjurat de laude pe care nu le mai putea cenzura, primea cadouri, voiaja în ținuturile calde și înflorite ale lotușilor neprihăniți, umbla cu baston de aur, în

calești manciuriene cu perdele și juca *Iatacul împărătesc*, acea partidă de bile, în care trebuia să arunci pe un jgheab de fildeș o sferă ce trebuia să intre într-o gaură strâmtă, colțuroasă, care refuza accesul nepricepuților. Unde erau bucătarii, muzicanții, acrobații, grăjdarii, cântăreții din ziua Sărbătoarei *Gion*, a luptelor cu halebardele? Toate fuseseră îngropate de timpul nemilos. Trecuseră cu toții la o viață descrisă de retori ca o reculegere pentru un viitor fericit al urmașilor. Ideea îi plăcuse inițial, era moleșit de plăceri ca orice aristocrat, dorea altceva, o schimbare profundă; ideea egalității tuturor îl turbura, venea o pace universală lungă, de câteva milioane de ani. Avea să se termine cu risipa, cu bogăția nemeritată, cu abuzurile, cu fleacurile. De aceea muriseră atâția martiri, de aceea temnițele fuseseră declarate muzee după luarea puterii de către genialul Han, ce surpase împărații; totul vestea o eră fericită, fără final, în vecii vecilor, darnică cu cei săraci. Dar, iată, trecuse un mileniu sau mai mult de la moartea Marelui Han și Împărăția, în afară de măreția ei și de spaima pe care o inspira altora, nu avea nici un fel de strălucire. Genialul Conducător de popoare câștigase cea de-a doua Conflagrație mondială, gândindu-se de fapt s-o câștige și pe cea de pe urmă, sacrificându-și poporul, cucerind cu înverșunare teritoriu după teritoriu și respectând prevederile secrete ale Testamentului lui Pe-Te cel Mare, întemeietorul primului Imperiu, de la Oceanul Înghețat până la Marea ce Rece, nefăcând altceva decât să-și înarmeze concetățenii, privându-i de orice bucurie, cerându-le numai jertfe și sacrificii. Dar, ca orice promisiune care nu mai rodește, acest viitor fericit îndepărtat terminase prin a exaspera pe cei ce-l așteptau. Trei sau cinci generații suferiseră cele mai mari privații și așteptarea se prelungea. Popoarele conduse cu atâta fală de Marele Conducător dădeau semne de nervozitate pe la granițe, încercau să se rupă de Matca Imperiului și erau strivite de armiile urmașilor Marelui Han, ce urmau și ele Testamentul secret al lui Pe-Te cel Mare. Floarea intelectualității Imperiului îngrășase de câteva

ori pământul cu trupurile lor chinuite și sfârtecate, cu ceea ce mai rămăsese din creierii lor sdrobiți cu halebardele, cu stiletul sau cu otrava, dar ceva, planta cea rea, mătrăguna neliniștii ivea alți opozanți și închisorile erau tot mai pline, plutoanele de arcași tot mai țînteau spre zidurile de execuție în fața cărora mureau cei mai lucizi, cei ce nu credeau că măreția unui ppor constă în cuceriri și sporiri de teritorii. Dar toate aceste gânduri existau în *Codicele extern al faptelor supușilor imperiului* despre care nimeni nu mai pomenea, dar la care cu toții se întorceau în secret. Puteau ei deci, legați acum de atâtea taine nedesvăluite, să deplângă mărețul trecut al Imperiului îngropat sub grămezile de nedreptăți ce nu mai putea fi socotite de o minte obișnuită? Nu era mai prudent să tacă pentru că tăcerea era cea mai bună pavăză a vieții? Să privești steaua *Mu* sau steaua *Taisuxing* și să le înveți ciclurile, atât, să nu anticipezi, să nu faci pronosticuri, să nu te bucuri de nimic, pentru că nimicul cuprinde în el surprize; să zâmbești, să îngădui și cele rele pentru că ele pot deveni lucruri bune dacă le iei alt fel sau folosesc celor ce vor să șteargă lucrurile bune ale altora pentru a veni ei cu lucrurile lor rele, cărora să le spună lucruri bune, adică să le consacre, chit că erau în continuare rele și neavenite...

Acum, undeva departe, în ținuturile în care se ivise cândva, muștarul trebuia să dea în floare și fetele de cincisprezece ani priveau în apele reci ale izvoarelor cum le îmbobocesc sânii. Merii aruncau zăpada petalelor peste pământul negru, în aer plutea un vânt diafan de dimineață ca o răsuflare de copil. Ce bine ar fi fost să mai poată fugi din când în când în oniriile lui. Unde erau verdele crud al unei pajiști sau lotușii somnoroși ai apelor stagnate de lângă *Palatul de porfir al Grădinilor necurmate de vară*? Unde banchetele spirituale ale vechii aristocrații ce fusese decimată cu securea, cu înfometarea, cu temnițele fără lumină? Lacomul timp înghițise fericirea, onoarea, viața cea lungă; prunii tot mai dădeau în floare fără să le mai pese de aceste orori, nedreptățiți și linice luări, norii azurii pluteau

în aer, șobolanii dormeau, pinii tot mai arătau ca niște umbrele, numai cei pe care-i regreta nu se mai arătau...

Pe la amiază, Da-Fu se dusese să se autodenunțe. Gândurile lui fuseseră prea îndrăznețe; desigur că Cen-Me ghicise ce-l chinuie și i se făcuse frică de frica lui. Spunând el singur ceea ce spusese și gândise poate că scăpa mai ieftin. Supraveghetorii aveau să țină seama de mărturia sa și poate-și scăpa viața. După aia, se putea refugia undeva, în vreun loc de muncă, în vreo mină, ispășindu-și vina cu ani grei de trudă.

Marele Supraveghetor locuia într-un cort mai spațios, cu mai multe încăperi, despărțite de perdele, erau ele zdrențuite, dar de bună calitate, cu vase de aramă în jur, în care se mai aflau resturi de apă cu toate restricțiile și în care porțiile de bălegar pentru focurile de noapte nu scădeau niciodată pentru că oasele sale sacre trebuiau ocrotite de răcoarea nopților din deșert. Pentru Supraveghetori problema hranei nu se punea, ei erau aprovizionați de convoaie speciale pentru care chestiunea nutrețului sau a întreținerii cailor de poștă nu se discuta. Ei trebuiau să supraviețuiască în cele mai grele împrejurări ale vieții, tocmai pentru a putea asigura liniștea de care Imperiul avea atâta nevoie în interior.

Smerit, cu ochii în pământ, Da-Fu se anunță Paznicului de la intrare spunându-i că are a încredința stăpânului său o mare taină ce nu mai aștepta păsuire. Acela, un nătărău de soldat, îmbrăcat în zdrențele a ceea ce altă dată va fi reprezentat uniforma falnică a *Cavalerilor tatuați* sau a *Corpului Neamurilor lor cerești*, cam gângav și cam tăntănău, se strecură în cortul stăpânului și, după multă vreme, îi făcu loc să intre.

– Marele Supraveghetor te așteaptă...

Îl tutuia. Ceva nu mai era în regulă. Disciplina scăzuse. Avea să-l reclame, deși venea aici ca vinovat, ca unul care dorea să fie pedepsit pentru necredința lui.

Umbra cenușie a cortului bătut de vântul deșertului, cu poalele sdrențuite și ele, sub care se strecura un curent rece, chit că afară era soare nemilos, îl nimici deodată. „Sunt un păduche, gândise, peste câteva clipe mă vor sfâșia cu halebardele sau cu săbiile".

Nu se deslușea mare lucru. Până se obișnui cu vânăta lumină din interior trecu destulă vreme. În față, sub un polog, pe o grămadă de mărăcini uscați și sdrobiți sub trupul greoi al Marelui Supraveghetor, era așternut un polog mițos din păr de cămilă, îmbâcsit, puțind iute a trupuri omenești nespălate. Un bărbat a cărui vârstă nu putea fi definită, gol până la brâu, aruncând un fum parfumat dintr-o trestie, îl privea cu o fixitate amenințătoare. Ochii lui tiviți, obișnuiți cu lumina puțină, îl fixau, dar avea aerul că nu-l cunoaște, deși se văzuseră de multe ori...

– Sunt Da-Fu, spusese cu o voce sugrumată de emoție, părintele dumneavoastră bea ceaiul cu părintele meu, la ceainăria *„Floarea ca aurul topit"*, mai țineți minte?

Celălalt nu-i răspunsese. Era preocupat de niște birmaneze micuțe, rătăcite în patul lui, culese din ceata ultimilor pelerini sosiți la Mausoleu, fetișcane abia coapte, cu guri ca smaragdul, frumoase coz, pe care Da-Fu le văzuse și el înainte de a fi introduse în cortul Marelui Supraveghetor.

– Tatăl dumneavoastră, fie-i memoria veșnică, avea o scriere în *stilul nălucă plângătoare*, era reputat în tot Imperiul pentru asta. Ce frumoase pagini citea ilustrul meu părinte, scrise de părintele înălțimii tale, într-o minunată caligrafie antică. Odată, mi se pare că ne-am întâlnit la un joc de cercuri în grădina cu chiparoși a *Palatului ultimului împărat.* Sau, mai curând, ne-am văzut la bătaia cu ciolanele de bou ale *Corpului de Vasali ai blănii de vulpe,* societatea secretă a mandarinilor refuzați de norocul celest...

Celălalt nu dădea semne că ar înțelege ceva din cele ce auzea. „Dacă îl supăr cu aceste amintiri? Dacă îl deconspir pentru originea lui nesănătoasă în fața curvelor manciuriene,

care poate că au cunoștință de limba noastră?" Dar el nu dădea semne de impacientă. „Poate e beat, poate are ceva la rinichi sau la ficat și hașișul fumat îl face somnolent! Cred că mi-am ales un moment bun al mărturisirii. Va fi mai îngăduitor. Altceva era să-l fi trezit din somn sau să-l fi oprit din plăcerile produse de aceste *flori de lotus* cu care a dormit, dacă a dormit, toată noaptea trecută". Privi în jur, acum vedea mai bine interiorul cortului. Pe jos: blăni roase, împuțite, călcate de prea multe picioare, cercei de aur smulși din urechiușele curtezanelor, brățări de argint căzute de pe încheieturi, săgeți smulse din tolbe și risipite, probabil că fetele acelea se distraseră făcând tir în locul de refugiu. Într-un colț, câteva instrumente muzicale sparte sau cu coardele rupte povesteau despre desmățul trecut. „Ar trebui să-i fac un elogiu și lui", asta nu se cuvenea pe vremuri decât Marelui Om, care nu suporta ca altcineva să fie lăudat în prezența lui. Unui actor care fusese declarat plin de temperament ca *Vântul de Sud* de către un prieten poet i se smulseseră sprâncenele, obligat fiind de atunci să joace numai roluri de dramă, ceea ce provoca râsul spectatorilor care-l găseau ridicol fără ele, fapt ce l-a silit în cele din urmă să se sinucidă. Acum, însă, la atâta vreme de la îmbălsămarea și depunerea în Mausoleu a Ilustrului dispărut, parcă ar fi trebuit să încerce. Cine rezistă la cuvintele parfumate și la ceaiul bine pregătit, dacă știi, mai ales, să-l torni într-o ceașcă transparentă ca aripa unui fluture din Valea Yan-Ți? Asta era calea regală către fiecare suflet. Puțină prudență, multă culoare, nici o exagerare, convingere și, mai ales, obediență. „Să încerc, își propuse, pe urmă, voi ataca chestiunea".

– Iubite prieten, vlăstar plin de pietate filială, rod al unor părinți utili și însoțiți de cele mai mari virtuți, urmaș al marilor mandarini militari din Nordul înfloritor și drept, copie fidelă a însușirilor Marilor Venerabili ai Imperiului, am venit înaintea Ta pentru a-mi face o respectuoasă percheziție a propriului suflet în care s-au adunat mult gunoi, sdrențe și urâciuni pe

care nu le mai suport. Nu o să aștept întoarcerea cailor pe muntele Hua, pentru a mă declara nemernic în fața ta și a tovarășilor tăi, care țin curată venerabila memorie a celui ce se află în preajma noastră, în sicriul său de sticlă, spre care privim și vom mai privi, milenii, cu adorație și sete pentru a lua de la el ceea ce ne-a însuflețit și ne va însufleți mereu. Nu voi lăsa ca oasele mele să fie îngropate sub ruinele *Templului Fericirii Nemărginite* înainte de a face mărturia care mă chinuie de multă vreme și pe care sufletul meu nu o mai poate ține în ascunzișul său ticălos... A sosit *Ziua Tunetelor*, norul de pe muntele Ușan s-a mistuit, ciorile din *Vadul Pumei* adulmecă resturile mele pământești adică ce va deveni ființa mea în câteva clipe sub loviturile tale. Ascultă ruga genunchilor mei ce tremură de spaimă în fața unor asemenea grozăvii ce ar merita pedepsele cele mai mari... Încă de pe acum ar trebui să mă duc singur pe *Podul Cămilelor* și să aștept ca patru dintre ele să-mi rupă ticălosul hoit sau să gust din otrava cea mai dulce pe care mi-o vei oferi în această după-amiază copleșită de lene, pentru a merge la strămoșii mei cu sufletul împăcat că am spus tot ce era de spus în legătură cu scârnava mea conștiință...

Da-Fu își dădu deodată seama că omul din fața lui doarme. Nu-i auzea respirația, dar tot chipul lui avea o opacitate ciudată, nu clipeau nici genele, dormea cu ochii deschiși, cum dorm caii, ori era mort de mult. El nu avea privire, nu aproba și nu nega nimic, nu urmărea lunga lui lamentație, părea încremenit ca acel Budha din *Templul celor 500 de ipostaze*, care-l înfățișează pe Bețiv, dar nu avea aerul unui alcoolic, ci, mai mult, al unui Budha din care copilele birmaneze scoseseră tot ce era viu.

„Ce fac acum? Dacă se trezește și mă găsește tot aici va crede că-l spionez, că sunt indiscret și mă va omorî, fără măcar să aibă vreo justificare. Ar fi un sfârșit neonorabil, cel puțin dacă ar fi auzit mărturia mea și ar fi decis o execuție legală era altceva. Cândva, urmașii mei poate m-ar reabilita și ar căpăta o pensie, poate se vor scrie despre mine articole elogioase și altă

orânduire mă va trece în grupul martirilor, la o statuie nu mă gândesc, ar fi prea mult pentru o insectă ca mine. Dar acum ce să fac mai repede? Să mă retrag, m-a văzut soldatul? Să nu spun nimănui nimic, iar nu se poate, ar afla Cen-Me și ar ghici imediat de ce am intrat în acest cort și m-ar denunța, la rândul său, spunând cele mai rele lucruri despre mine, unde mai pui că mi-ar mânji memoria pe veci chiar cu lucruri nedrepte, ca orice om amenințat și mințind ca să scape.

Încurcată treabă! Ce prevedea în această situație *Cartea prefacerilor*? Dacă ești femeie să brodezi rațe mandarine! Dar dacă ești bărbat? O, ce bine ar fi fost acum să se afle pe podul de pe râul Siaosin, s-a putea arunca de-acolo după ce ar privi un pâlc de nori și pe urmă cadavrul lui ar pluti spre Izvoarele de smarald...

Parcă Marele Supraveghetor mișcase. Îl fixă cu o speranță din ce în ce mai exaltată. „Poate îl înșel. Dacă a ascultat numai fragmente din mărturia mea își va face o impresie vagă și pedeapsa va fi mai mică sau chiar va interveni o iertare, cel mult un post mai mic, coborârea în rândul paznicilor, de pildă, cărarea haznalelor sau tăierea firelor de ceapă la bucătăriile de campanie; oricum, mergea, era ceva mai bun decât scurtarea capului. Mărturisind era ușurat, spusese ce avea de spus. Își evocă lucrurile frumoase văzute în viață: peisajele de mătase, sfumatura lacului din Hangi-Biu, Muntele dantelat, Turnul Fenixului, Insula de Tul, Peștera Inorogului, Palatul cu nouă scări, Sărbătoarea toamnei la Podul arțarilor...

Nimic nu-l liniști. Marele Supraveghetor continua să doarmă cu ochii deschiși. De afară, de dincolo de pânza cortului, se auzeau niște bocănituri. „Dar asta ce mai era?" Soldatul care-l invitase înăuntrul cortului se ivise în deschizătura prin care intrase el mai devreme, anunțând:

– Marele Meu stăpân, Trezește-te, au sosit demolatorii! spusese cu glas sugrumat, nici măcar privind la Da-Fu.

*

Acum, ceea ce fusese o bornă de marmoră, înconjurată de un deșert, nu mai era nimic. Praful atârna sdrențuit deasupra ruinelor pe care mulțimile bete jucaseră patrusprezece ani și jumătate și un miros pestilențial îngrețoșa respirațiile celor doi Martori.

– Au plecat cu toții? întrebase Cen-Me.

– Cred că da. Ultimii au fost niște tibetani care nu înțelegeau de ce s-au bucurat atât ceilalți; nimeriseră pe Drumul Caravanelor și au intrat în mijlocul pelerinilor care numai pelerini nu mai putea fi numiți...

Un taur rătăcit căsca bestial spre Soare Apune, respirând o nepăsare uriașă. Se aflau exact pe locul unde altădată stătuse sicriul de sticlă în care Părintele Popoarelor se odihnise un mileniu sau mai multe. Scurma movila de necurățeniile pe care profanatorii le lăsaseră chiar acolo. Îi văzuseră amândoi pe cei doi pelerini stând la coadă, unul în spatele celuilalt, abia mai ținându-și nădragii de piele de cal, ca nu cumva să se scape sau să piardă acel moment unic pe care destinul li-l permisese celor norocoși. Era răspunsul lor la umilirile de demult, la smerenia pe care o arătaseră în alte împrejurări, când fuseseră într-acest loc depărtat, pe bază de liste, de amenințări, cu spaima ce însoțea toate acele călătorii pe care cei mai mulți le făceau împotriva inimii lor. Cum să uiți chiotele de triumf ale mulțimii când, urcând fiecare pe niște trepte improvizate, se așezau în poziția maimuței și defecau cu o sete neistovită ca și când ar fi vrut să-și lase acolo și mațele din ei?! Unii urinau la început, lung, metodic, stropind cu meticulozitate tot acel loc sacru, huiduiți de cei ce așteptau la rând, speriați că ceva se putea întâmpla, să sosească o veste, o depeșă, un călăreț care să anunțe că totul se isprăvise și că locul va fi curățat și că ei încă nu reușiseră să-l umple de scârnă pe cel ce le însuflețise visele cele mai urâte, când se și vedeau în țarcuri penitenciare, bându-și urina sau lăsându-se smintiți în bătăi de sbirii Marelui Om. Când

totul era terminat, după icnete și urlete de încurajare, scoase de către cei ce-și așteptau rândul, cel isbăvit răcnea și el triumfător cu privirea spre câmpia plină de scaieți, coborând triumfător pe poteca bătătorită de zeci de mii de picioare care urcaseră mai întâi până în acel loc, o movilă sub care creștea un munte de fecale, bâzâite de miriade de muște apărute de cine știe unde, chemate de mirosul cu care toți se obișnuiseră, de râurile de urină verde, gălbuie, albicioase, lipsită parcă de orice fel de sevă omenească. Odată ajunși dincolo, Supraveghetorii îi mânau spre locul de adunare a caravanelor ce făceau drumul întors ca să ducă vestea marii blasfemii. O veselie bețivă îi însoțea pe cei ce plecau spre corturile lor aflate cine știe unde, conduși de constelațiile pastorale pe care le cunoșteau de multă vreme. Păreau amețiți, vorbeau tare. Supraveghetorii îi fugăreau cu bicele, dornici să scape mai repede de ei, mânându-i spre ținuturile îndepărtate pe care și călătorii parcă le uitaseră. Se lăudau în gura mare cu isprăvile lor, plecând spre locurile de baștină, urlând de bucurie.

– Mulțimea are nevoie de vicleimuri, spusese Da-Fu, mulțimea e muiere. Sunt aceiași care venea în Marea Piață a Poporului cu flori, cu daruri, plângând și căzând în genunchi în momentul în care El se arăta în *Tribuna Norilor*. Și-acum, iată-i!

– Poate că se simt eliberați, orice revoluție se diluează, își pierde din conținut. Timpul roade bucățica de zahăr, tocându-i colțurile. Tot ce începe cum a început și această mare insurecție decade în conservatorism, doar noi stabilisem asta în convorbirile pe care le-am purtat chiar aici. El și ai lui degeneraseră vorbind în numele tuturor. Mulțimile erau sătule de discursurile fără fond, de serbările repetate, de Odele poeților; dar, vorba lor, îl citez pe Mai-Ko: „*Când adevărul cu minciuna se-mpreună / Minciuna e atunci întregul adevăr / Când în nimic, vreodată sălășluiește firea / Și firea se preface într-un sărman nimic*". Mai ții minte?

– O, nu-mi mai pomeni de lingăii ăștia. Cât puterea arde desupra capului lor sunt smeriți ca trestia din Lacul Perlelor și maleabili ca o coardă de *Qin*. Ei scriu pe apă, o știu bine; aș dori însă să citesc ce compun acum, pe aceleași suluri de mătase, cu tușul cel mai violent. E vremea pamfletelor, a scrierii în limba mămularilor și a birjarilor, *baiuha*. Unii au tăcut și mai tac. Pe vremuri li se dădea să înghită pilule eficiente pentru cazuri paralitice. Dacă trebuiau să cânte – cântau vrând nevrând. Acum ciripesc singuri, ca vrăbiile într-un câmp de sorg. O să-i vedem până unde ar să ajungă...

Putoarea pestilențială a mulțimilor care părăsiseră locul se târa greoi de-a lungul deșertului; cerul părea o piele ponosită de leopard.

– Nimic nu pute mai rău decât gloria; cu cât e mai mare, cu atâta lasă un miros mai grețos...

Da-Fu ar fi mâncat niște tăiței în sos de ciorbă, dar de unde să ia așa ceva? Își amintea de Legământul făcut la angajarea lor: *Legământul tăcerii de zece roi!* Tare se mai schimbaseră toate. Vorbeau și ce trebuia și ce nu trebuia. Ei se juraseră numai să privească, nu să și comenteze ceea ce se întâmpla în jurul lor.

– La ce te gândești? îl întrebase celălalt.

– Nu știu exact; aș vrea să folosesc una dintre acele mașini ale timpului pe care le inventase un scrib anonim...

– Trecutul e prea murdar, viitorul incert; nu știu exact ce vreau.

Scosese un tatami zdrențuit, uitat de un japonez care venise în pelerinaj aici și se așezase, invitându-l pe prietenul său să stea lângă el.

– Știi că puțin înainte de a sosi demolatorii mă dusesem la Marele Supraveghetor și că mă autodenunțasem? spusese în șoaptă Da-Fu.

Știu, fusesem înaintea ta și făcusem același lucru, dar Înaltul Personaj dormea, se pare că nici nu m-a auzit...

Cei doi se priviseră.

– Urâtele consecințe ale fricii, murmurase Cen-Me, dar nu ar mai trebui să ne gândim la toate acestea. Acum totul va fi altfel.

– Ce înțelegi prin asta?

– Știu eu? Totdeauna când se sfărâmă un mit se ivește ceva nou, ceva ce nu mai seamănă cu ceea ce a fost. Pe urmă, după ce mai trece vremea, totul începe să aducă cu ceea ce fusese înainte, și așa mai departe...

Cen-Me scoase o curmală pe care o pierduse un călugăr cerșetor pe undeva, prin jurul fostul Mausolu.

– Vrei?

– Nu, răspunse celălalt. Nu știu ce am, mă încearcă o mare melancolie...

Privea deșertul acela roșu în ultima lumină a soarelui. Urmele de șobolani se adânciseră, pământul avea o față îmbătrânită, plină de riduri.

– Nu vrei să fii mai explicit?

– Nu știu cum să-ți spun. Vezi, cât Mausoleul exista, aveam certitudinea că mă aflu undeva, lângă un semn al Timpului sau al Spațiului pe când acum? Acum am sentimentul că nu stau nicăieri. Nici nu mai știu încotro sunt punctele cardinale în zilele înnorate. Dacă plec într-o direcție trebuie să las semne, pietre sau resturi de crengi pe care vântul le ia și simt că mă rătăcesc. Când și aceste grămezi de excremente vor fi consumate de turmele de șacali care și-au și făcut apariția, o să mă pierd cu siguranță. Ori, dacă nu mai reușesc să mă întorc, voi fi socotit dezertor și știi ce soartă au dezertorii. Noi rămânem Martori, aici, indiferent de ceea ce se întâmplă cu alții.

– Ai dreptate, spusese celălalt, îngândurat. Am o idee: să ne îndepărtăm cu rândul de acest loc. Celălalt să rămână și să facă focuri pe care să le întrețină.

– Este un lucru înțelept ceea ce ai gândit. Dar cele auzite de la tine m-au întristat. Nu știam nici eu ce am. Îmi lipsea ceva și nu-mi dădeam seama ce. Dispariția Mausoleului m-a pus pe gânduri. Să fi fost el un semn geometric al fidelității,

al memoriei? Năvălitorii distrug întâi templele învinșilor, ară pământul când dau de tumuli, ca și când marșul lor victorios s-ar împiedica de ei.

– Ele, aceste monumente, sunt memoria popoarelor și dacă hârtia pe care se scrie istoria poate fi arsă, semnele de piatră înfipte pe orizont cu atât mai mult trebuie distruse...

– Dar de data aceasta nu mai e vorba de un cuceritor și de un cucerit. Răul vine din oi, dinlăuntrul poporului nostru...

– Poate nu e răul pe care nu-l dorim, poate spiritul nostru avea nevoie de o eliberare și ne dăm seama că ea, eliberarea visată de cei persecutați până acum, a venit...

– Atunci să ne veselim, să facem câte un ceai în cinstea acestei clipe când ne bucurăm, în sfârșit, de libertatea noastră. Am păstrat câteva frunze bine conservate, din acelea care la fierberea apei formează *bășicuțe a ochiul de pește*... Ce spunea Okakura Kakuzo? *„În ceai auzi plescăitul desfătător al fântânelor, fâșâitul genelor sub care se ascunde o privire și te îndeamnă să visezi la veșnica trecere și la întârzierea în frumoasă nebunie a lucrurilor...“*

Da-Fu tresărise ca și când ar fi auzit de fapte de mult uitate.

– O, iubite prieten, ce pace îmi strecori în suflet, amintindu-mi de frumoasa *Carte a ceaiului*! Ce vremuri, ce vremuri! Când te gândești că toate aceste preocupări au existat! Că au fost palate în care totul era curat și îngrijit, grădini în care curgeau toate fântânile, slugi credincioase, împărați blânzi și generoși, sclavi mulțumiți, deși cârteau cât puteau pe la colțuri, ibovnice generoase și scribi inspirați! Mai ții minte ce zicea un poet *Sung*, Lici-Lai? *„Trei lucruri sunt de plâns pe lume: stricarea celei mai bune tinerimi prin creșterea greșită; înjosirea celor mai bune picturi printr-o admirație a oamenilor de rând și risipirea celui mai bun ceai printr-o mânuire nepricepută...“*

Și, cu un reflex al vechii frici intrate în oase, Da-Fu privise în jur. Deșertul era numai o mare de tăcere sau o uriașă Ureche. Și însăși absența prudenței lui îi dădu un sentiment de eliberare.

– Altădată, pentru cuvintele acestea, Supraveghetorii m-ar fi obligat să mănânc un butoi de prune și să sec un lac cu broaște pentru a mărturisi cine mi-a vârât în cap asemenea lucruri...

– Totuși am înregistrat un progres, putem să-l cităm cu acest prilej, de pildă, pe Confucius care spunea: *„Omul nu se poate ascunde“...*

Cen-Me începuse să frece două bețe de bambus pe care le păstra ca pe ochii din cap pentru aprinderea focului. Avea tot ce-i trebuia, era limpede că premeditase mica sărbătoare, altfel cum de ar fi găsit atât de repede într-un mic săculeț gătejele și firele îngălbenite de ceai? Apăruseră și două castronele cu jumalțul cam ciupit de vreme și un căzănel de aramă, în care, cu dexteritate, onorabilul ocrotitor al ceaiului aruncase câteva bucăți de fier. Apa, păstrată într-un burduf pe care Cen-Me îl ascundea în timpul zilei în pământ, ca să-și păstreze răceala și limpiditatea cea mai pură, fu și ea răsturnată în vasele lustruite, pirostriile de care Martorul nu se lipsea nici măcar în călătorii. Flăcările, șovăielnice la început, se întețiră la suflările rapide, ca de foale, pe care cei doi le scoteau cu șuierături.

– Astă-seară o să iasă luna, zisese Da-Fu, presimt, e mai răcoare. Poate mai scăpăm de miros. Aud șacalii și jivinele deșertului apropiindu-se; au mers furișat, dar eu le simt mai întâi și pe urmă le aud. Se vor sătura bine câteva zile și câteva nopți. Cu cât vor fi mai lacome, cu atât locul se va curăța mai repede și vom uita oroarea.

– Îți pare rău de toată această profanare? întrebase celălalt.

– Nu cred, deși s-a petrecut ceva împotriva ordinei. Prea ne obișnuisem cu mitul Corifeului. Popoare ca ale noastre sunt monoteiste, deși Cel mai iubit fiu al lor le-a îngrădit cu ziduri, a creat ateliere și a dorit să ne învețe să muncim. Avea ambiții faraonice, învățate de la profeții egipteni, că numai cu robii se construiesc marile civilizații. De aici și lipsa lui de scrupule. Individul, iată ceea ce trebuie distrus, spunea în cuvântările sale, memorabile. Fără spirit colectiv vom rămâne în bezna unor

veacuri retrograde și mi se pare că am și făcut câte ceva din cauza asta. Canale de irigații, forje, mașini infernale cu foc, aruncătoare de săgeți și lănci, ba chiar au fost îmbunătățite mijloacele de comunicație, auditiv și vizual. Dar câte lucruri memorabile nu pot fi spuse când e vorba de gândirea lui social-politică. Numai că, iară, aceleași mulțimi care-l adorau, acum l-au batjocorit, i-au ars cadavrul și i-au aruncat rămășițele în patru vânturi. Mi se pare lamentabil...

Da-Fu asculta cum fierberea apei, sub focul întețit, făcea să se miște în căldărușe bucățile de fier, scoțând melodia ceaiului ce se bea în anumite *sukiya, lăcașuri ale golului sau nesimetriei, ale închipuirii și nedesăvârșirii* pentru că acest cult al gustării frunzelor arse de apa fiartă te transporta departe de realitatea deșertului mirositor, în care urletele hienelor flămânde anunțau o noapte feroce.

– Nu crezi spuse el gânditor, mai trăgând cu ochiul la frunzulițele ce se înverzeau parcă în acel straniu amurg, că marele nostru Învățător, pentru că nu-l pot numi altfel, a greșit încercând să ne fixeze în anumite locuri? Asta a dus în multe cazuri la părăsirea vechii credințe. Bătrânii noștri credeau în preponderența spațiului, a cerului; din momentul apariției plugului tot ce era numai mister a fost populat cu ființe ce trebuiau implorate, conjurate; să plouă, să nu fie prea multă vreme secetă, să nu crească prea multe buruieni în holde, o adevărată năpastă. Bătrânii furau, pur și simplu, umblau după prada care se afla pretutindeni, mai ales înainte, asta și explică unele reminiscențe pe care Bătrânul, cum îi spuneau cu afecțiune vechii lui tovarăși de arme, le avea în ce privește cucerirea de pământuri noi. Un teritoriu care nu ți-a aparținut niciodată însemna, înainte de toate, o cucerire care-i aducea mai multă glorie, dar și noutatea prăzilor neașteptate. Părintele Popoarelor era un Mare Vânător; ei, va veni vremea când cu toate greșelile sale, cu toată setea lui de sânge, care nu avea absolut nici o justificare, va fi regretat, ține minte ce-ți spun... Toți se vor întreba: unde e Horaisanul?

– Crezi că el luase drogul Imortalității?

– Nimeni nu ia acest drog, faptele i-l conferă, postum. Totul este să reușești, și el a reușit...

în căzănelul de aramă bucățile de fier bolboroseau, izbindu-se de marginile metalice.

– *„Ceaiul se fierbe, se bate, se opărește"*, psalmodie Cen-Me.

Celălalt scosese o turtiță din largul lui halat zdrențuit, sub care existau multe buzunare secrete, în care Da-Fu ținea cleşti minusculi, zurgălăi cu care-și însoțea rugăciunile secrete la miezul nopții, bucățele de hârtie mirositoare și câte și mai câte.

Cen-Me ivi dintr-o manșetă și două lingurițe de argint pe care le prețuia ca pe ochii din cap, pentru că le avea de la un bătrân manciurian ce murise în fața Mausoleului, după ce-l văzuse pe Ilustrul Bărbat al secolelor în racla lui de sticlă, declarând cu martori că nu mai avea nevoie de nimic de la viață după această vizită. Cu una dintre lingurițe aruncă puțină apă rece în fiertura bolborositoare ca să întinerească ceaiul din cazan. Știa pe dinafară ritualul și murmura pentru el:

– *Dă,mi turtița s-o coc la focul scăzut de sub pirostii până se frăgezește ca brațul unui copil. Sarea am aruncat-o la prima fierbere, tu ai pus ceaiul la a doua, acum e vremea să așteptăm până ce frunzulițele se fac precum norii sclipitori din cerul senin, plutind ca nuferii pe râul de smarald...*

Cen-Me se gândea că după atâtea oprelişti și spaimă era pentru prima oară când se simțea ca înaintea unui banchet spiritual, când nu te gândești decât la Fericire, Onoare și Viață lungă. Pe vremuri, asemenea desfătări se plăteau cu cincizeci de scoici mari de ghioc, la ceaiul prescris adăugându-se și terciul „primul la curte". Ce vremuri, ce vremuri!

Aromele frunzelor, bolboroseala cazanului de aramă, în care se izbeau într-o ciudată melodie bucățile de fier, izgonirea mirosului pestilențial, cel puțin în aparență, tocmai pentru că din acel bol se iscaseră mirosuri de demult, faptul că nu mai simțeau în jur ochii pustii ai Supraveghetorilor, lipsiți de orice

umanitate, ochii goi ca ai cailor sălbatici, pierduți în stepă și, mai ales, târșitul acela furiș al pașilor lor, de parcă ar fi mers pe o tobă, dispăruseră, și senzația unei libertăți la care nu mai visau îi stăpânea; totul se conjuga într-o liniștită împăcare...

Sorbiseră primele înghițituri din bolurile jumălțuite și un parfum regal le umpluse cerul gurii.

– Acum, mi se pare că totul e ca înainte, spuse Da-Fu.

– Ce înțelegi prin *ca înainte?*

Întrebarea îi crispă gura celuilalt. Pe urmă își aduseră aminte amândoi că Marele Om fusese scos din Mausoleu, chiar în fața lor, că demolatorii se îmbătaseră întâi cu rachiu de orez și că dansaseră în jurul fostului mormânt și pe urmă se apucaseră să lovească piatra încăpățânată, bine zidită de cei 300 000 de prizonieri politici ai venerabilului Răposat, pe care urmașul său încă nu-i eliberase, din care muriseră mai mult de trei sferturi în timpul construirii operei gigantice pe care o ridicaseră în deșert. Pieriseră de sete, de foame, extenuați de atâta efort, dar toți erau obișnuiți cu astfel de excese, încât nu mai mira pe nimeni că încă se mai murea degeaba după dispariția Marelui Bărbat de Stat. Mumia lui, sau ceea ce părea o realitate de netăgăduit, trupul său încărcat de mirodenii și uleiuri, care să-l țină așa cum arătase în viață, fusese adusă aici cu un mare convoi funerar. Demnitari, cântăreți, rapsozi, istorici ce scriau pe niște table cele ce vedeau la măreața ceremonie, toți se înghesuiau pios în jurul unui uriaș catafalc ce fusese așezat în fața Mausoleului și pe care sicriul fusese depus cu grijă de un grup de demnitari, gâtuiți la mai puțin de o zi și o noapte după ce-l vârâseră pe Dascălul Popoarelor înlăuntru. În timpul ritualurilor funerare, îndeplinite cu mare pompă, fiica ilustrului răposat plânsese cu disperare; mai târziu, avea să fugă peste Oceanul de Vest în țara unde orașele erau alcătuite din corturi peste corturi, sfidând cerurile, povestind tot ce știa despre tatăl ei, defăimându-l spre oroarea cărturarilor care scriseseră despre el cele mai frumoase biografii copiate pe suluri de hârtie japoneză, care

se împărțeau gratuit tuturor călătorilor care intrau în orașe și sate, de către grupuri de răspânditori plătiți, pândind ca nu cumva cinvea să tragă chiulul și să nu recite, după textul primit, *Învățăturile Celui mai luminos astru al gândirii omenești de la Confucius încoace.* Era cu mai puțin de o lună de la Ziua Anului Nou, cerul senin, mulțimea de milioane, care urma funebrul convoi, se prăjea în soarele nemilos al deșertului. Atunci muriseră peste o sută de mii de femei, copii și bărbați, din cauza zăpucului, a lipsei de apă sau de plictiseală, pentru că demnitarii aveau corturile lor purtătoare, sub care se refugiau cât timp se țineau discursurile elogioase subliniind valoarea respectabilului personaj ce dusese în toată lumea faima cuceririlor lui, cu sfaturile nemuritoare, copiate de scribi în 33 000 de suluri depuse la *Marea Bibliotecă a Învățăturii universale* și anume în Sala *Contemplării*, de unde, în timpul vandalismelor petrecute aici, cum aveau să afle mai târzielnicii sosiți, fuseseră scoase în Piața cea Mare a Capitalei și arse în văzul mulțimilor. Acestea jucau în jurul marelui rug aprins ce distrugea gândirea lui nemuritoare. Totul pierise acum, chiar *Tratatul* său celebru pe care cei doi Martori îl învățaseră de la cinci ani pe dinafară: *„Cultivă flori și compune poezie“*. Cine era de vină, se gândea Cen-Me, de toate aceste atacuri asupra inviolabilității memoriei Celestialei ființe? Tot cărturarii ăștia îmbrăcați în robe de mătase galbenă și având în picioare încălțări stacojii. Ei îl adulaseră, ei făcuseră din el pe marele zeu, acordându-i atribute la care nimeni nu se gândise, ei cu evantaliile lor poleite, după care-l bârfeau imediat ce-și recitau murdara laudă în care nu credeau. Atunci, ca și în timpul vieții, se aflau în jurul catafalcului, reînviați, cei ce scăpaseră de marea prigoană a *Spargerii Paravanelor*, inițiată de văduva ce aștepta împreună cu grupul ei de curteni să fie judecați curând de *Eliberatorul spiritelor diriguitoare*, cum i se spunea deja celui ce urmase Uriașei Făptuiri și care, numai la doi ani de la înscăunare, povestise în Sala de Consilii de la Ministerul Riturilor toate blestemățiile pe care ilustrul decedat le

făcuse în lunga-i stăpânire. Nici nu trecuse perioada de doliu de trei ani, cum se cuvenea, timp în care cărturarii nu se puteau prezenta la examene, funcționarii retrăgându-se din viața oficială, demonstrând în felul acesta atașamentul care-i lega de cel ce le fusese *Lider al Spiritului* și *Primul Cărturar al Imperiului, Cel ce prezida examenele ce se dădeau pentru ocuparea postului de Novice*, urmând imediat după onorificul dar importantul titlu de *Prim cărturar*, și-l spurcau cu calomniile lor nerușinate. Da-Fa știa toate acestea pentru că trăise printre ei, era trezorierul palatului; el estima cadourile cu ajutorul cărora cei în lipsuri primeau sumele cuvenite sau necuvenite, pentru că această speță era lacomă și mereu avea trebuințe pe care oamenii obișnuiți nu le au și buzunarele lor trebuiau umplute. O, ce timpuri, se plimba prin incinta *Palatului celor treisprezece porți*, unde atâta îi plăcea Marelui dispărut să stea în timpul sezonului ploilor, în *Curtea magnoliilor*, unde existau pavilioane colorate și, pe apele râurilor interioare, pluteau bărcile pictate de cei mai însemnați artiști ai Imperiului, cei căptușiți cu aur și cu briliante, pentru că dacă te iubea Ilustrissimul, nu mai aveai nevoie de nimic cât trăiai, toți ți se prosternau la picioare și titlul de *Artist al Cerului* te scutea de impozite, de plata celor târguite în dughenele speciale de unde puteai cumpăra pulpă de rață ori bambus decorticat. Cum zisese obraznicul de Au-Pău, lansatorul de lozinci oficiale: „Pentru zei există Paradisul, pe pământ – casele miniștrilor!“ Îi dădea mâna acestui mâncăcios, plin de grăsime, de pește galben în sos, cel ce înfuleca după burtă de vacă, porc prăjit în stil A-fu și pe urmă perișoare, scrumbie, cap fiert de fazan și răcituri, ca să termine masa cu găluști de supă și tăiței tăiați sub formă de evantai. Lui i se dăduse o lectică specială, care-l purta de colo-colo, prin Imperiu, pentru a proslăvi marile realizări ale genialului Conducător de popoare. Era păzit de gardieni cu bonete roșu și negru, drumurile se goleau înaintea lui, lumea se scula în picioare când intra într-un cort, unde aveau loc spectacolele, el dormea într-un pat

mare, de vară, croit special pentru uriașele dimensiuni ale trupului său. Apărea totdeauna într-o robă de satin negru, cu încălțări cu talpă albă, însoțit de o trupă de chitarozi care îi cântau cântecele dedicate Stăpânului său. Lectica lui era urmată de o alta, pe care se aflau patru cufere, totdeauna goale la plecare prin ținuturi și pline, la întoarcere, în care cei vizitați aruncau ce voiai și ce nu voiai: pălării de la taraba Patru Ace, haine, brățări de aur, coronițe de aur pur, perle și bijuterii, asta numai în trei dintre ele, pentru că al patrulea era dedicat gustărilor pe care ilustrul Poet de curte le lua în timpul lungilor voiajuri: pui fragezi ca prima zi a lunei, zaharicale, aripioare de rechin ținute în vin, dar câte și mai câte! Nu lipseau fetele, câte o *Floare de lotus* sau câte un *Nufăr alb,* nu neapărat vreun *Norișor de primăvară* de prin provincii, aduse de codoașa *Țun-Buric-de-Ivoriu,* cât micuțe provinciale cu talent la ciupitul coardelor *Quin*-ului, cu care se desfăta în timpul liber, dedicându-le poeme neoficiale. Înaintea sosirii lui în capitalele princiare, odăile în care avea să locuiască erau retapetate cu hârtie de orez, pentru a nu se indispune, și oala de noapte, bătută în briliante, era spălată de trei ori pentru a nu avea vreun miros strein. Ceremonialul său de primire era neschimbat: nu se mișca până nu mânca vreo câteva vrăbii fripte și creveți la care se adăugau un litru de vin fiert, dulce, după care primea, ca poet oficial, atențiile curților provinciale, constând din cai de hârtie, lingouri de argint și câte și mai câte, pentru care oferea în schimb câte un poem spontan, scris în douăzeci și două de caractere locale, copiate de mâna sa proprie spre amintire, cerând, conform tarifelor cancelariilor imperiale din capitală: un liang pentru caracterele mici și zece pentru cele mari...

– La ce te gândești? întrebase celălalt, văzându-l atât de posomorât.

– La tot ceea ce trece atât de ușor... La vremea de dinaintea Lui și la ce va urma. Crezi că vor fi reforme?

– Bineînțeles. Nimic nu înaintează fără reforme, vor apărea idei noi, pline de esență. *Eliberatorul spiritelor*, cum l-a și numit *Au-Pău* pe noul diriguitor, va distruge tot ce a fost înainte de el și va construi o gândire nouă. Așa se întâmplă de la făurirea lumii, deocamdată s-au redeschis ceinăriile pe care *Regretatul Etern* le închisese. Lumea e mai veselă, mi-au spus-o călătorii care au venit după ce s-a aflat că i-au ars trupul și i-au aruncat în patru vânturi cenușa spurcată... Tavernele sunt pline de lume, se cântă și se dansează, în toate locantele se fierbe apă proaspătă pentru ceai, ard lampioane strălucitoare pe străzi, luminându-le ca ziua, fetele și-au regăsit rochiile vaporoase, asunse în timpul *Arderii frânghiilor dulgherilor, aruncării la gunoi a compasurilor și retezarea degetelor maiștrilor iscusiți*, într-un cuvânt a început o altă viață. Frumoasele își pun flori de iasomie în păr și se urcă în Turnul Tobei. S-au redeschis până și cartierele de curtezane și porțile orașelor nu mai sunt păzite.

– Toate astea n-or să țină, făcuse pesimist Da-Fu.

– De ce?

– Nu-ți amintești de epoca *ne-pu*, când toate era ca acum, cum spui tu? Negustorii uitaseră ceea ce pățiseră, își redeschiseseră prăvăliile, făceau averi, își măritau fetele bine, cu zestre, cât despre cărturari, ei înnebuniseră de tot: țineau discursuri în ceainării, susținând sus și tare că a urma tradiția era o impostură, deoarece rămâneam în urmă, adică vizionari pedanți; totul trebuia distrus: echilibrul, dogma, urâta linie dreaptă; se proclamase că tot ce e pocit e frumos, și invers. Dacă pomeneai de marile Opere ale trecutului, erai socotit diletant și înapoiat. Pe urmă, s-au închis obloanele, averile au fost confiscate, negustorii readuși în țarcurile lor pentru a lucra la canalele de irigație; artiștilor, siliți să scrie ode oficiale și țăranilor li s-au luat din nou cei patru *li* cât li se mai lăsaseră. Fosta aristocrație care-și vânduse tot ce mai păstrase la prăvălia de amanetat *„Avânt și democrație“*, adică bijuteriile și mobila de lemn de teck, câte o suvenire de aur și ce mai avea prin locuri nedeclarate pe

numele unor rude sărace, era de mult pusă la pământ, cei mai mulți pieriseră la muncile agricole unde fuseseră duși cu de-a sila sau fugiseră peste granițele Imperiului, după multe peripeții. Noul strat de îmbogățiți a pătimit la fel și în scurt timp bunăstarea a fost numai o amintire. Doctrina de bază: *„Toți săraci pentru a nu se ivi ispite“* a fost repusă în drepturi, „bogăția însemnând independență“, cum scria în *Cartea a 7-a* a *Cărții Schimbărilor celor noi,* refăcute la îndemnul marelui Corifeu care avea și această slăbiciune, de a corecta pe filosofii din vechime, făcându-le învățătura cât mai actuală. Mie teamă că toate se vor repeta...

Tăcuseră, gânditori, amândoi. Beau din ceaiul liniștitor și Da-Fu mai înteți focul de găteje, împrospătând apa din burduful de piele de capră, în care o ținea ascunsă noaptea, vârâtă sub țărână, ca să nu i se fure sau să se clocească. Bucățile de fier clincăiau intim, ca în bunele vremuri, când stăteau în preajma *Templului Plăcerii Divine* sau în *Grădina Splendorii de pe Muntele răcoros...*

– De ce crezi că se vor repeta? întrebase Cen-Me.

– Pentru că e firesc să fie așa. Gândește-te: de ce nu reușim să fabricăm încălțări pentru toată lumea și umblăm încă desculți?

– Nu m-am gândit...

– Pentru că suntem câteva miliarde. Încălțările se fac din piele de animal: câte animale ar trebui să sacrificăm în fiecare an pentru ca fiecare să fie încălțat? E o problemă, nu? Și, pe urmă, ce ai da acestor animale să mănânce? Clima nu e favorabilă peste tot, trăim într-un deșert. De aici, vin toate ideile politice ale conducătorilor noștri. Trebuie militat pentru o viață sobră, pentru cumpătare, chiar medicii recomandă apă și puțin sorg, puțină ceapă, când se găsește și, mai ales, ceaiuri. Ele spală intestinele și mereu ai ceva fierbinte în stomac, cu asta foamea e amăgită, unde mai pui că avem cel mai sănătos popor din lume; calculele asupra longevității au stabilit că, în medie, trăim

între 90 și 110 ani, este suficient pentru a muri înțelept și a te bucura de toate virtuțile...

– Ei, ăsta e un fel de a gândi. Demnitarii noștri nu sunt atât de sobri cât se spune.

– E adevărat, dar ei sunt niște inițiați, niște aleși. Când l-au doborât pe ultimul împărat, toată lumea a crezut că aristocrația va dispărea, și ea a dispărut cu adevărat, dar s-a ivit o alta: cea a mâinilor bătătorite. După umila mea părere, ea, această nouă pătură, făcuse destule pentru a merita viața pe care și-o trăiește, dar a umplut cimitirele cu cadavre...

– Știu asta, Cen-Me; promisese însă egalitatea cea mai strictă...

– Ideile au inconsecvența în ele, sunt efemere și supuse influențelor. La drept vorbind, nu toți avem mințile la fel de bine pregătite pentru a cugeta la ceea ce ni se întâmplă. Pe urmă, orice revoluționar trebuie să conserve ceea ce a instituit! Germenul decadenței există în fiecare victorie, toți sunt obligați să transforme violența în ordine, altfel nu se poate...

– Mă întristezi, spusese celălalt. Aveam nevoie să cred în perfecționarea omului și a societății...

– Din păcate, toate părțile au elitele lor, nu se poate fără asta. O să vezi ce se va întâmpla. Acum, Eliberatorul artelor și distrugătorul cultului înaintașului său, care trăiește modest și i-a obligat pe partizanii săi să fie smeriți și să nu calce buna-cuviință, locuind în casele pe care le-au moștenit, o să simtă și el nevoia de fastul pe care l-a distrus, este o lege a evoluției...

– Nu se poate, dacă ar fi așa noi ar trebui să ne sinucidem încă de pe acum...

– Ți-aș dori din toată inima ca tu să ai dreptate...

Da-Fu turnă ultimele rămășițe de ceai în pocaluri, el era mai subțiat, mai lipsit de esență ca eseurile cărturarilor compilatori. Focul abia mai pâlpâia. Noaptea se înstăpânise. Luna arăta ca o gâscă jumulită, o mâncau vârcolacii; dinspre Tibet

bătea un vânt rece. Se schimba anotimpul. O roată nevăzută îi arunca în viitor.

– O să ni se facă urât aici, spusese Cen-Me. Totul e pustiu. Simt golul. Aș pleca, îmi vine să plâng, dar Supraveghetorii pe care nu-i mai vedem ne pândesc din cine știe ce groapă. Ce frumos era pe vremea flagelaților, a călugărilor cerșetori, a onaniștilor! Când treceau tărăboanțele cu curve sifilitice, cu pălăriile lor ciuruite, dându-se pentru o pietricică falsă de sticlă, deși știau asta, dar sperând să găsească și ele pe cineva mai naiv căruia să-i vândă acea bijuterie calpă pentru o turtiță sau pentru un peștișor! Unde sunt înghițitorii de flăcări, călăreții goi, mongolii pe caii lor pitici, vracii, blasfematorii, beduinii care călăreau cu capul la coada măgarului ca să aibă în față mereu piatra de la Mecca? Unde, dresorii de câini din circurile birmaneze, șandaliii, șperțarii de la falsele Curți regale ale Nepalului, profeții, orbii cu minavetele lor orientale, pe care cronțăiau semințe papagalii; unde contemplatorii omfalici, cei ce se scărpinau câte o săptămână între degetele de la picioare pentru a găsi sensul unui verset... Dar fakirii ce se lăsau tăiați în două cu fierăstraiele? Sodomiții, histrionii, ereticii, incestuoșii ce trăiseră cu mamele și surorile lor, cărora le duceau dorul? Dar metresele kitailor, înalte, monumentale, desculțe, cu sânii cât *Muntele măestriei regale?*

– Toate s-au dus, suspinase celălalt. Locul acesta nu mai valorează nimic, suntem condamnați.

– Vom trăi din amintiri, ne vor uita aici, ne vom hrăni cu șobolani și cu mărăcini; ne vom înghiți excrementele, este singura soluție. Vai nouă...

Aura câmpiei arunca spre cerul mânjit de o lumină spectrală un fel de cunună alburie. Treceau fantomele de la miezul nopții: navigatorii morți pe oceane, vizionarii cărora li se smulseseră limbile sau fuseseră dați focului, troglodiții și analfabeții geniali ce preziseseră cutremure și războaie apocaliptice, semidocții vizionari, ghicitorii în pietriș și în fumul hornurilor,

hidalgoșii cu craniile dușmanilor lor la oblânc, din care beau apa puturoasă a ploilor rare prin aceste locuri. Câmpia emană o cruzime fără margini, o singurătate deplină, când ultimele siluete spectrale dispărură. Acum începeau coșmarurile lor nocturne, pentru că Martorii nu dormeau niciodată, decât în propriile lor vise, și atunci sporadic, chinuit. „Să fii părăsit de zei, de cai și de lumină, ce cruzime a sorții! Anotimpurile durau cât un secol. În ștersul peisaj nu se târau decât amintirile triburilor migratoare de altădată, cu evocarea sonoră a unei gloate ce orbecăia în întunecimea timpului. Demult nu mai căzuse nici un Imperiu, nu se născuse nici un Messia, nu se mai ivise o nouă filosofie... Totul părea încremenit, uitat, pe acest glob rătăcitor în spațiu...

*

Trecuseră trei sute patrusprezece ani de la moartea Corifeului. Deșertul era clar, aerul său se purificase, vânturile ușterseseră urmele Mausoleului; numai inițiații mai știau locul unde existase, ultimele ruine fuseseră îngropate în nisipurile mișcătoare. Cete de arhangheli orientali despicând orizontul la vreo furtună cu săbiile lor de foc; tropote de cai psihopompi mai turburau pustiul. Locul devenise raiul panterelor și al leilor, cămile scăpate în libertate sau uitate de vechile caravane ce se prăsiseră se deșertau cu nepăsare pe vechiul spațiu al *Muntelui fecalelor*, cum i se spunea de la marea defecație comună punctului unde, altădată, fusese așezat sicriul de sticlă al Corifeului. Măreția lui era uitată de-acum; nimeni nu-i mai pomenea numele. În Capitala Imperiului și peste tot, pe unde mai existaseră statuile lui de fier, acestea fuseseră dărâmate, distruse cu furie. Sulurile ce conțineau învățăturile sale, puse pe foc, vânate în toate pinacotecile și bibliotecile; un exemplar-două scăpaseră furiei cărturarilor care dădeau vine pe El, pentru înapoierea gândirii în care-i lăsase ființa nemiloasă cu gândirea altora. Apăruseră satire scrise de scribi oficiali, adică tot dintre aceia care-i

ridicaseră Ode, piese de teatru în care actori cu masca Marelui Învățător batjocoreau ceea ce altădată era rostit cu venerație. Orașele care-i purtaseră numele erau ocolite și miniștri de finanțe uitau să le subvenționeze; ele se părăgineau văzând cu ochii, dar nimeni nu îndrăznea să atragă atenția administrației că, în definitiv, și ele, aceste urbe blestemate făceau parte din avuția națională. Străzile și clădirile arătau ca vai de lume, aprovizionarea era mizerabilă, lumea fugea pe la rudele din alte așezări, ca să nu moară de inaniție, despre cultură și școlarizare nu mai putea fi vorba, bandiții își făcuseră sălașe în aceste pierdute așezări de corturi mizere, femeile se prostituau pentru o turtiță și un pește, cei tineri fugeau cu ce găseau, cât mai departe de așezările blestemate. Ruinarea înainta încet, dar sigur; muzeele fuseseră jefuite de ceea ce altădată era socotit de preț; pana de gâscă cu care Serenissimul își scrisese unul din volumele sale dedicate treburilor economice, una dintre penele care-i servise gândirea, bineînțeles, sau rubașca în care fusese îmbrăcat în ziua intrării în acel oraș, micile lui obiecte de toaletă: pieptenul, un săpun consumat pe jumătate, periuța de dinți din păr de șobolan, dar câte și mai câte! Nu se aflase încă dacă aceste dispariții de obiecte sacre erau opera unei adorații care mai continua cultul pentru Ilustrul Bărbat, sau pur și simplu, niște hoți ordinari le luaseră pentru că muzeele nu mai erau păzite. Svonuri contradictorii soseau până aici la ei, Martorii nu știau ce să mai creadă, rarii curieri spuneau și ei ce auziseră în *Târgul de mături* sau pe ulița *Turnul cu clopot* de la vreun purtător de bonetă *„muche de olan“*. Mai rău i se părea lui Da-Fu că acei svoniști, sosiți până aici cu alimente puține, pe care administrația le mai trimitea în virtutea unei birocrații care nu aflase încă de distrugerea Mausoleului și socotea că locul e păzit, cum și era, deși astfel de indivizi ca ei, precum Cen-Me și Da-Fu erau cu totul inutili, susțineau că apăruse o categorie de indivizi care începuseră munca de reabilitare a generalissimului, a *Părintelui Popoarelor*. O făceau cu timiditate, prefăcându-se că evocă o

Istorie apropiată ce încă nu fusese scrisă și care trebuia să fie totuși comentată. I se arătau meritele ce nu puteau fi contestate, alături de marile greșeli pe care le făcuse. Sigur, se spunea în acele texte noi, nu trebuiau iertate abuzurile, tăierea mâinilor pianiștilor iluștri, distrugerea gândirii libere a marilor artiști, dar totul fusese necesar pe glob: și prefacerea filosofiei și sugrumarea în fașă a tendințelor vechi ce mai stăruiau în unele minți, urnirea spre gunoiul ideologic al temelor ce puțeau de departe a altă mișcare a gândirii, cu totul dușmănoasă, periculoasă chiar, dar meritele sale erau incontestabile: granițele fuseseră lărgite, Imperiul crescuse cu miliarde de li cucerite de la alții; se ajunsese la Mările calde din Sud, la Oceanul Înghețat și se trecuse peste hotarele țărilor riverane; asta nu putea să uite nimeni; sigur că în istoria popoarelor există sezoane și sezoane, trebuia profitat de toate și se atrăgea atenția a se ține seama de toate acestea. Pe urmă, exista latent, dar precis, o nemulțumire a veteranilor care luptaseră pentru ideile Corifeului, ei și urmașii lor, răbdaseră destul umilirea de a recunoaște că greșiseră. De ce greșiseră? se întrebau acum, pentru că îngropaseră partea inutilă a națiunii, masa amorfă, lipsită de orice idei politice ce se opunea din principiu oricăror reînnoiri? Politica avea, la urma urmelor, nevoie de mistică; mințiseră masele, este adevărat, dar noua administrație ce făcea? Găsise ea soluții noi? Turma de negânditori trebuia să urmeze pe cineva și, întâmplător, acel cineva purta un nume, putea fi oricare altul, principalul lucru era să ai un far călăuzitor, un port-drapel, restul părea numai pilpulistică, demnă de o cauză mai bună. Și ce contau acele milioane de morți pe nedrept față de măreția reușită ce nu putea fi contestată? Putea cineva să răspundă la aceste întrebări turburătoare? Sigur că indignarea victimelor fusese legitimă,dar pentru asta primiseră pensii, decorații, răsplăți nevisate, deși o viață e o viață, dar mai avea rost acum să ne căinăm, să ne uităm înapoi sau să privim mai bine spre viitorul măreț către care se îndrepta Imperiul? Orice victorie e clădită pe un morman de

cadavre, cu cât sunt mai multe, cu atât te duci la tratative mai senin și capeți mai mult: banca de sânge a popoarelor e necrutătoare, el, acest lichid vital valorează mai mult decât aurul. Retorica marelui Corifeu? E adevărat că vorbea destul de mult și că nu tot ce spunea era adevărat, dar mai ales în război, oratoria e de primă însemnătate. Nu începuse el războiul contra triburilor din apus cu memorabila frază: „Frați și surori“, lucru care nu mai fusese auzit de la instaurarea sa la putere, pentru că, pe atunci, nu toți erau frați și surori, ci numai unii dintre ei, cei aleși, cei ce urmau fără crâcnire pe Marele Conducător?! Cu asta poate câștigase războiul și cu milioanele de morți îngropați în pământul Imperiului, morți ce puteau să fie mult mai puțini, dar legea crudă a luptei nu cerea rabaturi și el nu făcuse nici un rabat. Propriul fiu, căzut la inamic, fusese sacrificat cu sânge rece și asta câștigase poporul! El, ucigașul propriei soții dintâi, care-l încurca când se ivise fata aceea de 16 ani, nu se uitase nici la sângele propriului fiu, așa încât toată lumea ignora celelalte nelegiuiri. Era un om de fier, e adevărat, proclamase fără scrupule că ia oricui băiatul la 16 ani și i-l restituie la 60. Fastul, emblemele, drapelele, sloganurile? Dar astea erau instrumentele puterii, ce se mirau atât, toate la un loc făceau accesibile ideile politice pe care Sublimul cuceritor le avea. Ele erau simple, pe înțelesul tuturor, ce le cerea în schimb? Sângele și disciplina, fără întrebări și îndoieli. Cine se îndoia era mort.

Masa nu trebuia să știe, ea trebuia să creadă, atât! Poporul, n-o spusese el cel dintâi, e partea națiunii care nu știe ce vrea. Se născuse fără știrea cuiva o melancolie după forța și emanația acestei forțe pe care o provocase, la timpului său, nașterea Imperiului, noile Instituții, care se declarau liberale, erau socotite de tot mai mulți indivizi greoaie, ineficace, lipsite de inițiativă, ceva născut mort. Și doar el scrisese toate astea în Principiile sale militare: mai bine executarea orbește a unui ordin prost dat sau rău înțeles, decât tocmeala pe ce-i mai bine sau ce-i mai rău de făcut! Națiunea începea să șovăie, triburile din margini

ce fuseseră înglobate în Imperiu cu forța, cu milenii în urmă, începeau să se miște descoperind că pot și ele să se administreze singure, că aveau o limbă proprie și o cultură la fel, adică de ce să nu desprindă din acest moloh artificial care strângea laolaltă cele mai bizare națiuni, ținute cu biciul, cu pedepse inimaginabile, distruse sistematic, cu atâta cheltuială și energie? Era periculoasă această desprindere, iar Imperiul părea amenințat; cei ce distruseseră mitul Venerabilului Părinte al popoarelor trebuiau duși la spânzurătoare! Vocile deveneau tot mai autoritare. Bătrâni și tineri recunoșteau că anarhia lua locul ordinei în multe locuri. Șovăiala, nelogica, lipsa de tradiție trebuiau să fie distruse și instaurată ordinea de fier a Dictatorului. De ce atâta jertfe în nemilosul ultim război? Pentru ce victimele ce nu aveau nici o vină să fie sacrificate pe altarul revoluției? Pentru că ea, această revoluție, le ceruse? Nu era păcat de nedreptatea făcută și încă față de atâția indivizi, dacă nu se puteau măcar conserva rezultatele mărețe ale nedreptăților înseși? Vorbeau guralivii aceia de lipsa de libertate? Dar unde există libertate decât în moarte? toate regimurile politice afirmă libertatea, dar ea nu poate fi exercitată nicăieri pentru că libertatea, în realitate, e anarhie! Fapta întâi, chiar dacă ea e greșită...

– Ce spui de toate acestea? întrebase Cen-Me.

– Este exact ceea ce am prevăzut, rostise celălalt. Doar am prezis că așa va fi...

*

Da-Fu avea coșmaruri, de la o vreme se visa tânăr la Curtea Imperială, cum fusese cu adevărat în adolescență, lucru pe care nu-l mărturisise nimănui și nu era scris nici măcar pe actul cu datele sale personale, ascuns în mica încăpere păzită de către niște tunguși analfabeți în stare să omoare pe oricine ar fi dorit să pătrundă în încăperea ocultă unde erau deținute toate secretele de Stat. Îi era frică, trezindu-se, să nu fi spus ceva compromițător în vis, care să fi fost auzit chiar de Cen-Me, cu care se

socotea prieten de atâta vreme, dar o astfel de taină putea să-l coste capul. Martorul jurase să nu ascundă nimic din ceea ce făcuse în viața lui, nici măcar o nuanță ce ar fi putut da unele indicii despre adevărata lui biografie, dar-mi-te să se fi știut că fusese Licențiat de gradul întâi, care dăduse examen cu Împăratul sau că dormise la cap cu frumoasa lucrare *Însemnările unei lăute* sau că scrisese *Studii eterodoxe*, versuri în cele 600 de caractere tradiționale și că, dacă nu ar fi fost revoluția, ar fi ajuns poate Director provincial de Educație! Reușise atunci să-și piardă urma și să dispară într-unul din satele cele mai îndepărtate de Capitală, dându-se drept cerșetor orfan care îți câștiga viața de azi, pe mâine. Se smerise, era ascultător, intrase în rândul revoluționarilor, o făcea pe prostul, vorbea puțin, uneori chiar lăsa impresia că e mut, dând din umeri și arătând că nu aude și nu poate vorbi, ceea ce îl scutise de multele anchete care urmaseră. O dată, pe *Podul Pacificării militare* se întâlnise cu un fost coleg cu care studiase în *Pavilionul Cinstirea Clasicilor*, acela îl privise lung, nu știa de unde să-l ia, arăta prost, murdar, urduros, își lăsase barbă, noroc că nu mai avea în creștet decât o țăcălie care-l schimba foarte mult. Trecuse și multă vreme de când nu-și vorbiseră. Și în fața acestuia îi reușise trucul cu surdomuțenia lui. Acela îi spusese că parcă l-ar cunoaște, dar el se prefăcea că nu înțelege nimic. „Nu ai fost cumva secretarul Ministrului de Ceremonie pe vremea Hanului Be-Wu?“ Nu o scosese la capăt cu el; îl taxase de cretin și de om de nimic. Fără să-i tresară vreun mușchi al feței, Da-Fu greblase mai departe o alee a unei grădini provinciale din acel orășel în care fusese trimis ca să-și câștige existența ca om de serviciu. Pe urmă, la recomandările celor cu care muncise multă vreme, fusese înscris la o școală specială, unde învățase spionajul, ascultatul la uși, ghicitul în ghioc și prevestirile. Urmase cursurile gimnastice după perceptele din *Cartea abilității fizice* și, pentru că părea mut și surd, intrase în rândul celor ce se pregăteau pentru posturile de răspundere, de Martori. Cincisprezece ani

de flagelări, de înfometări, de bătăi cu biciul de mătase pentru deținerea secretului și nemărturisirea lui, de învățare a unor texte pe dinafară pe care le vedeai o singură dată, numai câteva clipe, de educație a răbdării și de suportare a celor mai mari batjocuri; prietenii cei mai buni de la aceste cursuri, insultându-te, bătându-te, schingiuindu-te și, pe urmă, scuipându-te, fără ca tu să scoți vreun cuvânt. După teribilele încercări, Domnul Wang al optulea, cum se numea decanul lor de educație politică-socială, îi întinsese diploma și-l îmbrăcase în tunica de absolvent, oferindu-i o pălărie cu voal, un guler rotund, care-i dădea o înfățișare ce inspira cel mai mare respect și pe care nu le purta decât la ședințele lor secrete, care aveau loc din cinci în cinci ani, în niște peșteri, când se înfățișau Marelui Dragon al Puterii, martorul Suprem, îmbrăcat în pantaloni lungi de bumbac, într-o cămașă scurtă, cu o jachetă deasupra, un fel de anteriu ca al bonzilor de altădată, de culoarea purpurei și cu pâslari întunecați. Dar nu astfel se visa el în coșmarurile pe care le avea de la o vreme. Erau de vină, probabil, deșertul, soarele nemilos și setea pe care o resimțea totdeauna pentru că rațiile de apă se împuținau văzând cu ochii. Ciudat lucru însă: birocrații din Capitală nu renunțau la aceste posturi care figurau în catastifele lor scrise cu mărunta caligrafie oficială. Probabil că avea în vedere pe cineva, sau că locul pe care-l păzeau ei și supraveghetorii era considerat încă sacru, deoarece adăpostise atâta vreme rămășițele pământești ale Corifeului. Socoteli încurcate. Dar nici prea ușor nu le era: pachețelele de cai se împuținau, beau cu parcimonie, cu un regret care nu îi scăpa nici unuia dintre ei. Dacă vreo caravană formată din câțiva iacuți cu ochii tiviți, nevorbăreți nu mai apărea data viitoare? Îi întrebau pe aceștia ce mai era prin Capitală, dar ei erau legați la limbă; nu spuneau prea multe: liberalii își făceau de cap, foile volante erau pline de înjurături la adresa celor ce conduseseră Imperiul pe vremea *Marelui Geniu al Omenirii,* al *Reformatorului gramaticii și agriculturii*; în ce-i privea pe aceștia, ei se

mulțumeau cu autocritica pe care o mie de ani o proslăviseră pentru alții și care acum se întorcea împotriva lor; le venise, cu alte cuvinte, rândul să fie scuipați, puși la colț, mereu interogați de ce tăiaseră mâinile cântăreților și smulseseră părul din cap alcătuitorilor de ode satirice la adresa Marelui Bărbat de Stat care recomandase înaintarea în trei direcții în viața de fiecare zi? Asta însemna, după socoteala lor, că întoarcerea la cultul celui dispărut cu sicriu cu tot, batjocorit sub un munte de fecale, era departe de a fi un adevăr. Nimic în istorie nu se mai întoarce, asta era învățătura ultimă. Dacă nu știi un lucru atât de elementar, te poți duce la *Boschetul rivalității piersicului cu salcia*, să te spânzuri, vorbe mărunte de bârfitori bătrâni.

Cen-Me simțise că somnul lui Da-Fu nu mai era cel de dinainte, nici el nu era mai fericit în privința asta. Avea, de asemenea, multe lucruri de ascuns și se gândea, ca și celălalt, că cei din Capitală, după ce vor termina cu treburile mai importante, vor ajunge și la verificarea cadrelor de nădejde care-l serviseră pe ilustrul răposat și, atunci, poate că oameni mai dibaci aveau să descopere că nu spusese tot adevărul. El nu era un cărturar cum era Da-Fu care, la o beție cu rachiu de orez, se scăpase, făcând indiscreția de a mărturisi că nu e chiar prostul pe care-l crede toată lumea, pentru că fusese o vreme când scria eseuri și disertații, unele chiar în opt paragrafe, ceea ce era un lucru destul de dificil, trebuind să știi să faci o *Introducere*, să susții o *teză*, urmată de o *antiteză* și o *concluzie*, să poți să deslușești sensul unei fraze sau al unei părți din ea și să citezi din belșug din clasici. El, Cen-Me, nu se putea lăuda cu așa ceva, crescuse cai, fusese grăjdar, învățase ceva carte, nu era prost, dar revoluția îl găsise cu un rest de avere. Luase o fată de oameni cuprinși, făcuse o nuntă cum nu se mai văzuse. Lu-Mi, soția principală, era fiica unui negustor de sare, ținuse la ceremonii și totul decursese cum nu se poate mai bine. Domnul Lu dăduse un banchet, răspunse cărților de vizită trimise de cei invitați, consimțise la mariajul mirilor și asistase la alcătuirea

horoscopului celor doi. Familiile își trimiseseră darurile de rigoare, pânzeturi, oi, băuturi, fructe; pețitorii fuseseră și ei cinstiți cum se cuvine, luând fiecare câte un liang de argint pentru serviciile depuse, veșminte noi și alți patru liang pentru băutură. Se fixase data căsătoriei și domnul Lu avea o singură pretenție: ca fata, fiind singură la părinți, să rămână cu soțul lângă el. De aici i se trăseseră toate lui Cen-Me, pentru că, dată fiind situația materială a socrului, el, la venirea revoluției intrase în categoria celor ce erau avuți și, deci, buni de exterminat sau de trimis la canale de irigație, dar despre asta Cen-Me nu mai dorea să-și aducă aminte. Era mai plăcut să-și rememoreze ceremonia banchetului de nuntă; muzicanții, care cântau din instrumentele de percuție; cele optzeci de lampioane aprinse în cinstea mirelui și miresei; procesiunea căsătoriei cu stindarde și baldachine; cu litiera în care ședeau socrii; cu tot acel zgomot vesel de petrcere; să-și evoce aruncarea banilor pentru slugi; robele oficiale ale invitaților de onoare, pălăriile pețitorilor ce făceau aluzie la fericirea viitoare ce-i aștepta pe cei doi miri; niște pălării de mătase și, ca îmbrăcăminte: robe brodate, încălțări din satin ca ale nobililor; să-și amintească plecăciunile ceremonioase ale tuturor, la trecerea tinerilor căsătoriți, florile și pantalonii lui roșii de mătase, lebăda oferită cadou miresei în semn de dragoste eternă, îngenuncherea în fața socrului care prilejuise ivirea pe lume a unei fete atât de frumoase ca Lu-Mi. Se serviseră trei rânduri de ceai, pe urmă mâncare și băutură, s-au rostit toasturi și muzicanții au cântat câteva piese indicate în astfel de împrejurări. Casa veche, încărcată de tradiția familiei Mu, ce strălucise de-a lungul vremilor în istoria orașului aceluia de provincie, era luminată cu opaițe ce dădeau strălucire serbării nupțiale. Pentru ca să se ducă vestea și în alte așezări din jur, nașul tocmise și actori în stare să delecteze asistența. Nu era o trupă de prima mână, chiar dacă în fruntea lor se afla un cunoscut staroste al acestei bresle, care recitase și la Curtea Imperială, pe vremuri, dar care fusese alungat de rivali, spunea el,

dar nu asta era cauza, cauza era că se îmbăta des și uita textele. Oricum, prezența actorilor la nunta lui Cen-Me fusese o grea învinuire mai apoi adăugată la învinuirile pe care i le aduceau foștii prieteni când i se întocmiseră comentariile odioase ce figurau pe toate petițiile de înscris în partida celor ce învinseseră năpârca bogătanilor într-o luptă necruțătoare, de-a lungul atâtor ani de încercări și sacrificii. Trebuise să dea explicații de ce socrii lui avuseseră posibilitatea să angajeze figuranți la nuntă, cum numai nobilii putea s-o facă și dacă nu ar fi existat un bun prieten care să-i distrugă sulul cu datele personale, nu ar mai fi intrat în rândul Martorilor. Dar, mai bine să nu-și aducă aminte de toate astea, plăcut era numai să-și evoce scenele nunții, când actorii prezentaseră dansul *Promovarea Mandarinului* și piesele *Nemuritorul duce copilul și Sigiliul de aur.* Se servise supă de cuiburi de rândunică, napi sărați, lichior de mandarine, gâscă în glazură de zahăr, bulete de porc, bețișoarele cu care mâncau nuntașii nu se mai opreau din mișcare, socrul a chemat, mai la sfârșitul mesei, și pe concubinele sale, care au cântat din instrumente de coarde, două slugi tinere, fetele *Măr multicolor* și *Roșu aprins*, le-au adus șervețele calde, umede cu care s-au șters pe mâini și totul s-a încheiat cu darurile pentru nuntași în care figura un foarte frumos lampion-perlă, în afara unor foarte frumoase vase de aramă, de urările scrise pe pergamente luate din *Templul Roua dulce*, cu preț mare pentru că erau opera unor argați scopiți ce se istoveau în rugăciuni pentru perfecționarea spiritului, în niște chilii săpate într-o stâncă ce veghea punctul *Ciorapul apei* al *Râului galben.* De fapt, nu regreta nimic, amintirea acelei nunți îl ținuse în viață în grelele încercări când fusese dus la muncile de tăierea trestiei de zahăr, în delta ucigașă a *Râului perlelor,* unde erau exterminați toți dușmanii revoluției. Era minunat să încerci să uiți că te rod țânțarii de viu, că pielea îți este numai bășici, că ai febră și că trebuie să mori, numai amintirea acelei fete fragede care-i fusese mireasă și îi dăruise treisprezece copii, și care se spânzurase după arestarea lui, îl

ținea în viață. Dar, despre toate acestea nu îndrăznea să vorbească cu nimeni și se mira cum un om atât de măsurat în tot ceea ce făcea, ca prietenul său, scăpase un secret cum era cel ce i-l încredințase la mica beție cu rachiu de orez. Multă vreme socotise că fusese de fapt o provocare, cum învățaseră ei la *Institutul pentru aflarea secretului*, dar cu trecerea timpului se convinsese că nu putea fi vorba de așa ceva, pentru că Da-Fu îl rugase să-i reproducă ceea ce-i spusese în timpul lungii nopți, când fierbintele deșert îi luase mințile și avusese o criză. Bineînțeles, se prefăcuse că și el era destul de beat pentru a nu mai ști despre ce era vorba. De altfel, pe prietenul său îl rodeau melancolii nesfârșite și, de câte ori avea ocazia, recita versuri întunecate, încărcate de regrete.

– Nu ai o stare bună, constata Cen-Me, te văd eu, te ia un râu de tristețe și te duce undeva unde nu vrei să ajungi...

Celălalt îl privea ca pe un strein și se întreba parcă singur:

– Tu nu simți ce se întâmplă cu noi? Am decăzut. Eram cineva. Martorii unor fapte, paznicii unei ființe divine, acum nu mai suntem nimic. Nu mai trece nici o caravană, trăim din pomana celor ce-și aduc aminte din când în când de noi și ne trimit pachete de ceai, niște orez vechi și turtițe uscate, să-ți spargi dinții în ele. Mai ții minte cu câte plecăciuni eram întâmpinați de către pelerini; ce bacșișuri primeam: bani, grăunțe, fructe, băuturi și asta de ce? Pentru a înlesni celor grăbiți să-l vadă pe Părintele Popoarelor mai repede, pentru a se duce la locul lor de baștină și să povestească cum stătea el în raclă; măreț, cu zâmbetul său ce fusese comparat de către un poet cu Răsăritul Aurorei, figură stilistică ce intrase în toate Enciclopediile și care era învățată de către toți copiii, chiar în perioada învățământului de ciclul întâi. Unde sunt acești adoratori? Ei au venit apoi cu acea curiozitate avidă să asiste cum urinează toți pe locul unde sicriul Învățătorului fusese așezat. Ce cruzime, ce abjecție! Era un impostor politic, cum spunea cineva în ziarele vorbite ce ajung până la noi cu erori, sau ticălosul era cel

ce afirma asemenea lucruri? Ades, geniile, văzute de aproape, apar deformate ochilor omenești!

Cen-Me cugeta și el la aceleași lucruri, dar nu avea claritatea în expunere a celuilalt.

– Cred că ai dreptate: ura omenească, venită după o adorație nemeritată, este la fel de distrugătoare ca inundațiile și ca focurile în păduri, în timp de vară...

– Nu-i așa?

Tăcuseră. Pe orizontul prăfos se profila silueta unui cal sălbatic, rătăcit cine știe cum în acest deșert fără speranță. Era frumos ca un zeu, era însetat, fugea de ei, nu s-ar fi apropiat, probabil că se afla în căutarea unei pășuni pe care nu avea s-o descopere nicăieri. Trăise poate pentru că întâlnise vreun izvor sau firicel de apă, dar peste trei zile de arșiță aveau să-l găsească cine știe unde, numai un schelet din care mușcaseră șacalii...

– Spune-mi, Da-Fu, ce-i cu deștepții ăia din Capitală, aceiași care acum au întors dogmele pe dos și le batjocoresc, tu ești mai înțelept decât mine, ce doresc, de fapt?

Al doilea Martor privise cerul spălăcit în care nu mai lopătau nici măcar păsările de pradă de altădată, pentru că nu mai aveau ce să ciugulească pe acest pământ părăsit de caravane, de călători și de resturile lor.

– Cred că nu vor nimic. Ei fac din cuvinte niște arme, pot susține orice, cu aceeași ușurință, nu le pasă de adevăr pentru în fundul sufletului lor cred că adevărul nu există. Sunt tărâturile care văd în anahoretism o nebunie, ei vor să petreacă de fapt și marele Dascăl le cerea să fie sobri, să se hrănească numai cu câteva boabe de orez. Acum se vedea cât erau de ticăloși și de smintiți, cât doreau, de fapt, să dărâme tot ce acest om construise, cu rimele lui, cu exagerările lui, cu inechitățile sale; dar, cum pentru el era improtant să facă ceea ce nu se mai făcuse, adică să arate că lucrurile nu sunt eterne și că nu aparțin numai unei clase, celor de azi. Pentru liberalii care joacă pe reputația lui, cel mai de seamă lucru e cel de a distruge ordinea, legea,

armonia, morala, adică stâlpii interiori care susțin omenirea de la ivirea sa. Așa cum ne naștem cu un stomac, tot astfel avem în creier ceea ce se numește rațiune, simțul justiției, al egalității, al salvării sufletelor noastre. Ei vor să sfărâme credința, prietenia, echilibrul, frumosul, vor ca totul să fie nesigur, ei distrug coloana care înseamnă perfecțiunea, pentru a pune în locul ei nimicul, urâtul pe care-l exaltă cu pasiune, dar asta înseamnă moartea oricărei spiritualități. Pentru ei primează burta, nu sufletul! Ori, acest suflet trebuie salvat. Cârmaciul Popoarelor era ateu, nu credea în zei, își bătea joc de unul numit Isus Nazarineanul, un profet din Iudeea sau din Orientul acela care va rămâne atât de misterios pentru noi, în vecii vecilor, dar pusese ceva în loc, mistica muncii, a faptei. Ei, bine, liberalii noștri ne trimit la Extaz, la Plăcere, la Nimic. Nimic nu e frumos. Nimic nu e drept. Nimic nu merită Nimic, cu asta au terminat totul, nu se va mai ridica nimic! Dar omul e un fir de iarbă, pe el îl ține mai mult poezia decât orezul! Vin degenerații aceștia spirituali și spun: versul e un rezultat al sifilisului; frumosul – o prejudecată. Totul în lume e o minciună. Nu există adevăr. Să minți, să nu crezi în nimic! Toți suntem incestuoși, asasini în devenire, hoți de profesie prin naștere; intelectualul – un servitor gata să afirme ceea ce a negat alaltăieri. Religia e un opium – o constrângere, noi venim cu o nouă ordine: cea a Nimicului! Totul e relativ; Spațiul și Timpul! A te îndoi, a te înjosi, a fi murdar, a mărturisi că ai turpitudini, trebuie creată Vina de care să se simtă toți legați, să-i faci pe nevinovați să mărturisească faptul că sunt culpabili, pe drepți că sunt ticăloși, pe cei ce cred în ceva că sperjurul îi însoțește în toate actele lor omenești! Ce sunt pretextele aceste puerile? Așa-numitele lucruri sfinte: Mamă, Patrie, Onoare, Dumnezeu, Eroii, Omenirea? Nu există nimic, viața e o închipuire, omul trebuie convins că e nebun, dezechilibrat, că sănătatea e o prejudecată! Împerecherea liberă, ca la animale, în locul romantismului deșelat al oamenilor; nevasta este un animal de prăsilă și așa mai

departe. Nu mai înțeleg nimic, mă crezi? Mi-a fost greu să trăiesc în Imperiul Corifeului, pentru că totul mă apăsa și, când l-am văzut aici, în sicriul lui de sticlă, în Mausoleu, am simțit o mare eliberare, parcă mă născusem a doua oară; nu am arătat-o de frică. Nu știi niciodată ce se întâmplă cu cadavrele astea ilustre. Ele sunt folosite după împrejurări și te poți trezi acolo unde s-au trezit alții. Imortalitatea noastră poate foarte bine să fie suprimată și să ne azvârle cineva la groapa comună, acolo unde au fost îngropați și alții. Nu e prea greu...

Tăcuse istovit.

– Lumea e o împărăție a morților, în care s-a aprins o făclie uriașă, recitase Cen-Me un percept pe care nu-l uitase de la naștere. Și totuși ce putem face?

– Nu avem altceva de făcut decât să așteptăm, viitorul e cel mai mare inventator. Drept să-ți spun, mi-e dor de *Cele douăsprezece terase suspendate de pe fluviul Po*, de mandarinele abia pârguite, de *Învățătura de mijloc*, de regicizii și răufăcătorii care soseau aici, buluc, cu scamatorii lor, cu maimuțele lor care erau legate cu lanțuri în colivii de bambus; ce viață era la Mausoleul nostru! Uită-te, mai știi încotro arăta el răsăritul în fiecare zi, cu acel cocoș de aur din vârf, care se învârtea după soare pe un pivot vrăjitoresc, arătând ceasurile zilei, ale mesei de prânz, ale ceaiului de la cinci după-amiaza și ale amurgului, vestit totdeauna de un răcnet de șacal ce se pregătea să moștenească ziua care trecuse?

– Nu, totul s-a șters. Dacă aș avea hărțile arhitecților care l-au ridicat, aș putea să-l reconstitui în memorie. Dar cum totul se uită în lumea asta, poate nu suntem atât de vinovați...

– Să te primească *Spiritul râului Ciogan* și să ajungi pe *Podul de oase de dragon* de pe Nakho... E tot ce pot să-ți doresc în aceste clipe, când mă îndoiesc că viitorul nostru va fi frumos.

*

Într-o dimineață tulbure, Da-Fu văzu un nour albicios de praf la orizont. Era un lucru neobișnuit, după atâta vreme. Veneau oare alte cete de Martori să-i schimbe, voiau să-i arunce în temnițe, să le reteze gâtul, să-i ștranguleze cu firul de mătase? După densitatea acelui nor erau mulți, încărcați, parcă însoțiți de care. Cen-Me pusese urechea la pământ și confirmase:

– Da, vin cu bagaje, parcă ar fi pe vremea pelerinilor. Numai ei ridicau atâta praf în văzduh. Să se apropie *Ziua Delfinului*, să fie vorba de *Sărbătoare artificiilor celeste* care are loc, din o mie în o mie de ani? Nu se poate, calendarul meu nu arată așa ceva!

– Atunci ce poate fi?

– Nu-mi dau seama, după vocile pe care abia le deslușesc nu sunt soldați. Aceștia sunt tăcuți când mărșăluiesc. Să avem răbdare.

Ceva, un grup compact, se târa în arșița deșertului. Se auzeau dairale și tobe; nu sunau funebru, nu aduceau alt mort, nu cărau zidari, erau pelerini, era limpede, numai ei se anunțau astfel.

– Ce s-o fi întâmplat?

Celălalt nu răspunse.

– Răbdare, răbdare, broască parcurge o mie de li într-o clipă sau într-un veac întreg! Ah, și Stăpânul ploii nu mai vrea deloc să spele această arșiță, care ne arde creierii! Parcă aud citere și lăute.

– Și mie mi se pare la fel...

Peste câteva ceasuri deslușiră o mulțime pestriță, care-și făcea corturile; nu se apropiau, se uitau numai spre ei, din pământ, după atâta vreme se iviseră și Supraveghetorii; erau la fel de fioroși ca în timpurile bune, se duseseră direct spre cei nou sosiți, întrebând ce se întâmplă.

– Cred că s-au rătăcit în deșert, nenorociții! O fi vreo nuntă a kitailor, numai merg în gloată, numai ei fac zgomote de cimbale,

chiar când nu ar trebui; sunt imprudenți ca șarpele Mo, care e surd și orb și moare strivit de piatra încinsă de soare...

Marele Supraveghetor, care se arăta foarte rar, se ivise și el pe un tumul, care altă dată servise de paravan contra vânturilor de Răsărit ce aduceau nisipuri fine și care ar fi putut să acopere Mausoleul și să-l facă să dispară. Ochiul ascuțit al lui Cen-Me deslușise componența gloatei zgomotoase.

– Sunt dezertori din armatele imperiale de Sud, mai mulți decât se poate crede, nu au haine pe ei, numai niște zdrențe, noroc că și-au adus merinde. Se tologesc la soare. Unii joacă cu zarurile. Supraveghetorii vor să-i gonească; să așteptăm.

Cădea noaptea, întunericul venea repede aici, de obicei cu un frig ascuțit, dar asta numai în timpul scurtei ierni a deșertului. Pelerinii aprindeau focuri care păreau niște bănuți de aramă în întunericul de catran care-i înconjura. Spre ei, aduse de vânticelul de noapte, soseau aromele vechilor mâncăruri de stepă: viermi prăjiți pe o tablă încinsă, creiere de maimuță, conservate în blide de tinichea și indefinitele ierburi ale altor ținuturi, cu parfumurile lor atât de tulburătoare. În sfârșit, se arătase un supraveghetor care se ștergea de nădușeală pe frunte.

– Ce se întâmplă acolo, jos? întrebase Da-Fu.

– Ce să se întâmple! Niște nebuni care au invadat locul. Spun că azi se împlinește un sfert de mileniu de la moartea Corifeului.

– Așa e, uitasem, exclamase Cen-Me. Și ce vor?

– Vor să vadă locul unde era Mausoleul. Unii dintre ei au fost de câteva ori pe aici.

– Și nu le-ai spus că există un ordin care afirmă că nu mai e permis să ne aducem aminte de aceste lucruri care aparțin unui timp revolut?

– Ba, da, dar sunt încăpățânați, nu vor să se miște de acolo, dacă nu-i lăsăm să presară puțină tămâie pe locul Mausoleului.

– Sunt partizanii Ilustrissimului?

– Nu cred, e vorba, mai degrabă, de o ceată de derbedei, nu au de-a face deloc cu cel mort, ars și risipit în patru vânturi. E vorbă numai de o curiozitate lubrică. Cadavrul atrage cel mai mult interesul public, ca hârtia de muscă. Au nevoie de senzații, viața li se pare prea lipsită de fapte, li s-a făcut dor de persecuții, îl regretă pe răposat, de parcă nu le-a omorât destui strămoși, de versetele pe care erau obligați să le știe pe dinafară și să le spună ori de câte ori intrau într-un loc necunoscut, în orașe sau în Instituții...

– Și ce aveți de gând să faceți cu ei?

– Ce putem să facem? Sunt prea mulți; curieri ca să trimitem după întăriri nu avem; știri prin fumuri și focuri nu mai putem, pentru că la ultima reformă administrativă, personalul poștelor și comunicațiilor în Imperiul celestial a fost împuținat. Vor umple iar câmpul cu murdăriile lor, totul va puți ca la distrugerea Mausoleului, va fi dezordine și anarhie.

– Plecase supărat, lăsându-i din nou singuri.

– Ce spui despre toate acestea?

– Spun că ne așteaptă evenimente mărețe!

Cen-Me se înspăimântase. Nu era posibil ca acel lucru la care se gândeau amândoi să se întâmple cu adevărat.

– Crezi că va fi reînviat cultul Marelui Dispărut, oare atât de puțină vreme să fi trecut și oamenii să fi uitat că au fost violentați, vârâți în țarcuri, distruși...

– Nu e o nostalgie după o persoană, șoptise Da-Fu. E vorba de altceva. E vorba de o nostalgie după puterea și frica pe le inspira acel om.

– Iartă-mă, sunt un prost, am crescut oi, animale, le-am vândut, am trăit binișor, eram mai mult un țăran, nu înțeleg nimic.

– E foarte simplu. A trecut vremea, oamenii și-au dat seama că cei care au venit după Corifeu nu au făcut decât să-l ponegrească. ăsta e lucrul cel mai lesnicios din lume; acum, de undeva, din timp, o nostalgie ciudată îi cheamă spre ceea ce au distrus. Sunt sigur că nu există unul dintre cei ce dau roată

locului acestuia acum, care să nu fi avut un strămoș care să fi dansat în jurul ruinelor Mausoleului când l-au dărâmat. De fapt, ar ridica cu mâinile lor, în câteva ceasuri, ceea ce au distrus, restaurațiile sunt remușcările mulțimii, deși orice restaurare nu are nici un fel de eficiență, ele sunt ceaiul trezit pe care îl mai pui o dată la fiert.

– Era adevărat, în zilele următoare, aveau să se convingă că aceeași mulțime care altădată fusese irespectuoasă, se organizase într-o tabără tăcută, pioasă, disciplinată. Corturile erau aliniate, nimeni nu murdărea locul, excrementele erau cărate departe, în găleți, și cineva căutase și descoperise un izvor subteran, cam anemic, cei drept, dar care reușea să curețe ceea ce se putea curăța în acest loc supus atâtor impurități. Nu făceau gălăgie, se culcau devreme, nu mai petreceau, o tăcere îngândurată le însoțea toate mișcările. Începuseră să curețe locul în jur, în căutarea ruinelor sau urmelor lor, deasupra cărora tronase, pe vremuri, mândrul Mausoleu. Erau disciplinați, organizați, ca soldații. Totul părea mai mult decât ciudat. Supraveghetorii scriau în rapoartele lor lucruri ce puteau să pună pe gânduri autoritățile centrale. Fuseseră trimiși curieri rapizi ca să înștiințeze pe funcționarii oficiali de noutățile ce se iviseră în viața celor de aici; se puteau aștepta deci la măsuri ce aveau să le tulbure pașnica viață pe care o duseseră până atunci.

– Broasca nu răscolește mâlul în care trăiește, pe fundul bălții, cugetase cu voce tare Da-Fu, dar destinului nu i ne putem opune, o vom constata pe pielea noastră.

– Crezi că avem motive să ne neliniștim? întrebase Cen-Me.

– Nu-mi plac lucrurile neașteptate, conchisese celălalt, cu un glas stins.

Da-Fu îi spusese celuilalt, într-o seară spălăcită, cu un cer de vară, decolorat, că a văzut Câinele celest într-un vis avut cu o noapte înainte, asta deși Cei Patru Regi ai ploilor întârziaseră. Semnul avertiza că vin schimbări în viața lor.

– Mi se pare că între pelerinii nou veniți am văzut câțiva agrimensori, cu uneltele lor înalte.

– Și ce făceau?

– Măsurau, ce să facă?

– Marele Supraveghetor i-a chemat la el și era gata să-i snopească în bătăi, dar aceia i-au arătat o scrisoare pe hârtie de mătase, cu peceți pe care el a citit-o în liniște și, pe urmă, a dat numai din cap că e de acord, punându-i în libertate pe necunoscuți. Ciudat lucru e altul: că ei se feresc de noi, cei ce mai păzim. Nici curățarea locului nu mi-a plăcut. Mulțimea asta mi-a fost antipatică de la început, orice turmă omenească se face cunoscută prin dezordine. Ori ăștia îmi fac impresia că sunt militari.

Cen-Me clătinase din cap și-l informase, la rândul lui, pe celălalt:

– Și eu am auzit câte ceva. Printre ei sunt și câțiva ingineri pentru croirea canalelor, câțiva grădinari, ba chiar și arhitecți.

– Arhitecți, ai spus?

– Da, chiar așa. Sunt tăcuți ca mormântul. Cine-i întreabă ceva, răspund monosilabic și afirmă că, de fapt, vor să aducă apă în deșertul nostru atât de sărman.

A doua zi, cei doi nu vorbiră până la prânz. Nu dormiseră nici unul dintre ei, erau morți de somn, căscau a pagubă. Deasupra deșertului treceau niște nori stilizați, iarba era palidă, începuseră în mod ciudat să se arate și alte convoaie de pelerini.

Veneau din cele cinci puncte cardinale, dar păreau tot atât de organizați ca și acea primă coloană care-i intrigase. Se târau cu o *Sutră de diamant* înainte, leneși, leneși, cu un aer păgubos, dar se vedea cât de colo că erau numai niște impostori. Vidmele și prostituatele novice, care îi însoțeau, nu aveau un aer lăbărțat; pe fața lor viciul nu săpase urmele lui de neșters; păreau mai degrabă niște actrițe dintr-un teatru provincial, trimis în turneu până aici. Nici jongleurii care aruncau portocale în aer și abia

le prindeau nu erau veritabili; aveau aerul altor foști Supraveghetori ai Hambarelor Imperiale de la Curtea vechilor împărați, ghicitorii încurcau cărțile de joc, prea noi pentru niște profesioniști, nu știau nici care e *Fiul luminos al Cerului*, cel ce marca succesul, darmi-te *Dragonul aducător de rele*; numai muzicanții coreeni ce cântau din muzicuțe, sho, erau din breaslă, urechea Martorilor nu se înșela. Astfel, convoaiele erau bine întocmite, în stare să inducă în eroare ființele mai puțin pregătite pentru astfel de treburi: cenzori împărătești cu catastife, și ele cu foi goale, fără cifre la o cercetare atentă, cu călimările uscate în brâu și cu penele noi nouțe, fără acel aer constipat, de parcă ar fi mâncat mătrăgună, pe care-l aveau cei ce se ocupau cu o astfel de meserie; regicizii, ce să mai vorbim, emanau un aer diletant, păreau mai degrabă niște purtători de coșciuge, ce abia fuseseră admiși în breasla groparilor; bufoni stângaci făceau triplu salt mortal, ca niște gimnaști uitați în vreun circ de pe *Muntele plopului*, unde nimeni nu se putea risca; bucătarii greșeau mâncărurile și scandalurile se țineau lanț pentru că cetele trucate trimise de la Centru cereau să fie hrănite cu grijă; nu lipseau nici pseudodemnitarii încărcați cu mătănii de fildeș, stângaci și ei, împiedicându-se în veșmintele pe care nu le purtaseră niciodată, bătând din palme aiurea, când nu trebuia, înjurați de falsele slugi care-i serveau, chipurile, în acest exil cu destinație necunoscută; lipsiți de respect, fără umilința obligatorie ce se întipărea pe chipurile adevăratelor slugi; favoritele lor erau niște căzături cu țâțe mari, fără grație, bașoalde, purtând sandale în care își stricau glesnele și așa roase de crispata încălțăminte a vremii, pentru femei. Doicile fără lapte, fără talent, fără copii, se târau în urma acelor desmoștenite convoaie, improvizate, cu acte secrete în buzunarele lor și mai secrete; ce mai văzuseră ochii uimiți ai lui Da-Fu? Falși celibatari, falși colecționari de dări, falși onaniști, falși fanfaroni și potlogari, falși hoți de cămile și falși acrobați, fals era parcă și aerul acela de vară, ce nu prevestea nimic bun.

– Trebuie să fie spionii *Eliberatorului spiritelor încătușate*, spusese Cen-Me. Au venit să se intereseze, să vadă ce facem noi aici. Probabil că au descoperit actele contabile și vor să știe de ce mai suntem plătiți, din moment ce Mausoleul a fost dărâmat de atâta vreme...

– Ai dreptate, aprobase celălalt, gânditor. Or să ne taie capetele cu securea, or să ne ardă în piețele publice, dar noi ce vină avem? Ne-am făcut datoria și am întârziat pe aici pentru că nimeni nu ne-a trimis vorbă să ne întoarcem în Capitală...

Da-Fu era însă contrariat de un amănunt, pe care i-l încredință prietenului său:

– Poți să-mi spui atunci, de ce au venit cu arhitecți, cu grădinari, cu ingineri de irigații și cu agrimensori?

Tăcuseră amândoi vreme îndelungată, privind departe. Cel mai sigur lucru ar fi fost să întrebe cum de au ajuns până aici, și în ce scop, dar puteai o astfel de îndrăzneală, din moment ce nici Marele Supraveghetor nu reușise să-i strângă puțin, să-i pună la punct? Era mai bine să stea liniștiți și să aștepte. Aveau încă ce mânca: gândaci, viermi de pământ, omizi, râme, broaște, lăcuste, toate ascunse bine prin gropi, de mult știute, în care își puseseră la adăpost, tocmai pentru astfel de ocazii, ultime lor rezerve de hrană. Mai vânau noaptea cu lațul câte o pisică sălbatică, mai o buhă, mai aveau ceva mei și orez până veneau să-i strângă cei nou sosiți, dacă nu cumva or să-i omoare în somn și să-i îngroape în deșert, se descurcau ei.

Trecură astfel câteva luni bune, cei ce făceau măsurătorile descoperiseră urmele vechilor ruine ale mausoleului și desenau cu atenție ceva ce părea proiectat în văzduh.

– Dacă ar fi deștepți, i-ar găsi pe urmașii celor ce au desenat, la rândul lor, vechiul Mausoleu când l-au dărâmat, dar probabil că acei oameni au fost gâtuiți sau înecați, așa că le va trebui multă vreme până când îi vor descoperi dimensiunile, spusese Da-Fu.

– Nu e prea greu, afirmase Cen-Me. Cât mă pricep, pare simplu să reconstitui după fundații ceea ce a fost construit

deasupra, pe urmă nu se poate să nu mai existe o copie măcar a vechiul Mausoleu...

Deodată, își dădură seama, amândoi, că ghiciseră ce se întâmpla chiar în fața ochilor lor, Mausoleul avea să fie reconstruit! Păliseră în aceeași clipă, privindu-se cu groază. Ori a înviat Părintele Popoarelor, ori i-au ascuns atunci cadavrul undeva, arzând trupul unei sosii! Dar asta însemna că din nou vor apărea actele cu date personale, denunțurile, țarcurile și călăii, *Dărâmarea Paravanelor* și *Arderea Frânghiilor dulgherilor*, *Raderea în cap a Maimuței*!

– Ar trebui să ne îmbătăm, zise Cen-Me.

– De bucurie sau de frică? întrebase celălalt.

– Nu știu ce să-ți răspund...

Într-adevăr, în aceeași noapte se bețivivră cu rachiu de orez pe care îl pregătiseră amândoi după o rețetă proprie, dedicând acestei munci o întreagă după-amiază.

– Vin iară vremuri bune pentru noi, zise Cen-Me, pe la ceasul când i se părea că prin deșert trec bonzii cu clopoțeii lor de bronz atârnați de ciucurii mantalelor.

– Crezi? Ce vremuri bune să mai vină după cele câte am văzut noi? Doar ne-am bucurat atât când au distrus Mausoleul și l-au ars, crezi că asta nu se știe, delatori sunt peste tot, vor spune că am petrecut cu șandaliii aceia, că ne-am lăsat excrementele pe resturile lui arse și ne vor arde unghiile ca să mărturisim tot, ba să-i spunem și pe cei ce au făcut la fel; vom inventa nume și rude ale cunoscuților, numai ca să ne salvăm pieile, ascultă la mine...

– Nu poate fi adevărat...

– Ba, cât se poate de adevărat, toate coșmarurile sunt adevărate.

În noaptea aceea visară pagode și tamarisci care ardeau; cupole și palisade sub care se refugiau, niște temple roase de vremuri ce se ruinau peste ei, piramide încărcate de spectre, nitre de granit, tiare, abside, sculpturi ciclopice, reptile, zei,

râuri filozofice care fierbeau peste craniile lor, antilope, lemuri ce-i sfâșiau de piept ori de buze, un vânt ciudat venit din Apus, care-și întorsese coada încoace și mătura tot nisipul deșertului, ridicând cortine uriașe, cenușii, peste locurile lor pustii, uleiuri mirosind a ars, le luau pieile de pe față și orbeau, secându-le ochii, li se făcuse sete, limbile le ardeau, vărsau veninuri verzi; lui Da-Fu i se păruse că toată noaptea zboară spre un Infern negru; avea stomacul plin de prune Duku, cu gust de portocale, dar indigeste, parcă ar fi mâncat mangostani ce nu se digerau, cu gust de chinină; se sufoca, ar fi jurat că a înghițit numai pene de gâscă sălbatică; bufnițe uriașe le ciocăneau dinții și ei zăceau într-un deșert plin de soare, în mijlocul unor turme ucise de sete, ce mai căutau câte o lacrimă amară în ochii șerpilor. Aerul era clar, se vedea bine, de parcă ar fi privit la alte ființe; câmpia era cuprinsă de o tăcere cumplită, nu avea nici un semn, numai o viermuială subterană pe care o duceau sub tălpile desculțe, o foire unanimă de gândaci scârboși, care încercau să spargă magma de praf peste care nu mai plouase de un secol. Cerul fără vlagă le făcea sete, o sete nesfârșită și neînduratoare, toate acestea nu erau decât fructele coșmarurilor pe care le naște orice loc pustiu. Treceau și oameni cu cap de taur prin haloul câmpiei și nu se uitau la ei, aveau numai o privire fixă, de linx, amenințătoare, hipnotică, parcă ar fi luat amândoi hașiș și ar fi zăcut într-o aură ruginie de metal, ce se încununase deasupra deșertului.

Se treziseră ca după o beție cumplită; de vină era poate orezul ținut atâta vreme ascuns sau propria lor frică ce se întruchipa în vise pline de cruzime. Spre uimirea lor, un fel de Supraveghetor de lucrări publice, travestit și el în cântăreț cu tamburină se apropiase de ei și le spusese că știe cine sunt și ce rost au aici și că le cerea concursul într-o problemă ce părea irezolvabilă.

– Bănuiesc că ați ghicit cine suntem și ce facem, dar asta e pentru vulg, voi, ca Martori, puteți să aflați cine ne-a trimis și de ce, le întinsese friptură de broască țestoasă pe care nu o

mai gustaseră de la Aniversarea Banlianilor, pe urmă, le dăduse supă de mei într-un bol pe care îl avea în buzunarele lui largi, îi lăsase să guste cu delicii aceste desfătate feluri, pregătite de bucătari buni, cine știe cum conservate atâta vreme, cât durase drumul până aici.

– Iată despre ce e vorba, spusese în cele din urmă necunoscutul, eu sunt Arhitectul al curții celui de-al nouălea Eliberator al spiritelor înlănțuite. El vrea să refacă Mausoleul...

– Am ghicit, deci, făcuse, cu glas amar, Da-Fu. Îl readuc.

– Pe cine?

– Pe mort, îl reașează în locul său.

– Da' de unde!? se miră necunoscutul.

– Atunci?

– Pur și simplu, e nevoie de acest Mausoleu; prin oamenii noștri de la Curte, vorbesc de cei ce se ocupă cu treburile confidențiale, s-a aflat că o mare nostalgie roade prestigiul Imperiului, oamenii nu mai au încredere în noii conducători, ei vorbesc despre tradiție, despre oroarea de gol care a început după atâta vreme să-i chinuie din nou. Cât exista aici Mausoleul nu aveau teribila dorință de a călători. Nu-și mai văd de lucru, treburile zac baltă, totul merge anapoda.

– Ce-i muncește atâta?

– Știm noi? Cei ce se ocupă cu partea sufletească a poporului vorbesc despre o boală necunoscută, pe care nimeni nu știe s-o trateze. Cei consultați de medici spun că e vorba de un dor de depărtare, de necunoscut; au nostalgia distanței, a depravării, a violurilor, a rapturilor, a singurătății, doresc să urmeze o cometă, să pornească mânați de o forță nevăzută în transhumanță. Și nu sunt oameni oarecari. Au locuit în case bune, au avut ce le trebuie, au familii, copii, neveste, concubine, dar ceva îi atrage ca un magnet spre acest loc și deocamdată putem să-i mai stăvilim, dar nu multă vreme. Ne-am gândit că reconstruirea Mausoleului îi va vindeca; vor avea din nou borna aceea care marca hotarul dintre lumea noastră și cealaltă, așa parcă nu mai

au Patrie, vor să vândă tot, să devină trădători, e clar că e vorba de o maladie înfiorătoare. Apa curgătoare a tristeții s-a instalat în Imperiu, suntem pierduți fără Mausoleu...

– Și noi cu ce vă putem ajuta!

– Să ne spuneți încotro era îndreptat cocoșul care se rotea dimineața pe un tambur spre soare-răsare, adică să ne orientăm în ce privește punctele cardinale pentru că nu le cunoaștem.

Cei doi se priviseră. Nici ei nu mai știau unde se aflau cele cinci puncte cardinale de la dispariția Mausoleului și, la drept vorbind, pe nimeni nu mai interesează acest lucru.

– Cred că nici unul dintre noi nu mai știe, spusese cu o mare tristețe Da-Fu. Ar trebui să fie încoace, și arătă o veche albie de râu, secătuită de cincizeci de ani și mai bine, aici vânturile bat ziua și noaptea, se mută totul din loc; urma aceasta poate să fie numai o cărare falsă, ar trebui aduși cocoșii sacri din *Templul Clopotelor de Aur*, sau consultate *Analectele lui Confucius*; întrebați *Paznicii celor Cinci Aspecte*; cum ar trebui citită *Cartea de la Arderea Navelor la Șederea pe Pernă* sau *Adevărata Scriptură a Păunului.*

– Poate, zisese Cen-Me, nu ar strica să ne orientăm și după *Luceafărul ciobanilor*, sau să fie întrebați *Ofițerii Cerului*...

– Durează. Nu e vreme.

Stătură tăcuți câteva ceasuri fără să găsească răspuns la spinoasa problemă. Ziua se mistuia încet. Pe câmpul deșert soseau miriade de șoareci aduși de mirosurile fetide lăsate de oameni, lipsiseră de aici câteva sute de ani, dar acum îi momeau murdăria, gunoaiele, resturile de alimente, mirosul de urină și tot acel jeg care se strânge în jur. Cerul căpătase o culoare gingașă, roz, la amurg, părea grădină de cireși în primăvară, semn bun.

– Am găsit, spuse Cen-Me. Trebuie să așteptăm plecarea gâștelor sălbatice, care, după calendarul nostru, va avea loc peste câteva zile. Ele merg întotdeauna spre Apus pe vremea asta. Vom înfige un țăruș în mijlocul locului fostului Mausoleu și

vom întinde o sfoară în direcția mersului lor. În punctul opus va fi Răsăritul, restul e o nimica toată...

Necunoscutul îl îmbrățișă înfierbântat.

– Ești un om făcut, norocul ți-a surâs, cum ajung în Capitală te voi propune pentru un post mare. Ce vrei să te fac? Ministrul Apelor, Administratorul *Grădinii Imperiale a perelor aromate*, unde sunt fete, se bea vin și bărbații se dedau desfrâului sau vrei să ajungi în rândul Marilor Venerabili ai Imperiului...

Cen-Me era copleșit de atâta onoare, dar simți cum Da-Fu îl privește cu o ură nedisimulată, de acum avea iar să-i fie dușman, o să-l denunțe de câte ori va putea, o să încerce cu toate mijloacele să-i împiedice cariera strălucită pe care o avea în față, așa că spuse cu prudență:

– Sunt mulțumit cu postul meu de Martor aici, nu vreau decât să-mi servesc Patria...

– Modestia ta îți face cinste, dar cine are asemenea iluminări în momente dificile cum au fost acelea prin care am trecut noi, merită mai mult decât să păzească chiar un Monument atât de strălucit cum va fi cel pe care noi îl vom ridica în curând...

– Vreți să spuneți că el va întrece în măreție vechiul Mausoleu? întrebase Da-Fu.

– Dar cum? se miră Necunoscutul. De aceea am adus arhitecți, grădinari și ingineri hidraulici, acest deșert se va transforma într-o câmpie roditoare, vor curge râuri mari, vor înflori grădini și vor fi transplantați copaci seculari; în jurul Mausoleului vor fi înălțate statui și fântâni cântătoare, sala în care va fi depus sicriul va fi împodobită cu matostat și alte pietre prețioase...

– Despre ce sicriu e vorba, doar spuneați că nu-l veți readuce pe cel ce a fost ars, nici nu se poate; și atunci cine va sta în scriu?

Necunoscutul păruse încurcat, dar numai câteva clipe.

– Numai în gol e temeiul lucrurilor, citase el pe un necunoscut filozof, o să găsim un cadavru dacă e nevoie de el, spusese cu o siguranță care le înghețase șira spinării la amândoi.

Pe urmă schimbase vorba și trecuse la măsurătorile începute, aruncând spre cer o privire recunoscătoare, parcă așteptând ceva.

*

Primele cârduri de gâște, țipând zorite, trecuseră într-un amurg de culoarea ceaiului și vechimii blânde a lucrurilor. Lopătau leneș spre Apus, în triunghiuri perfecte, păreau niște arcuri întinse spre al cincilea punct cardinal. Oamenii, în frunte cu agrimensorii și arhitecții, le salutau cu urale, dar ele nu-i auzeau, se mișcau ca niște rigle sub un nor apăsător ce prevestea toamna.

Cele 33 de etaje ale Cerului se întunecau când cei din deșert stabiliseră unde se afla Răsăritul. În noaptea în care se băuse zdravăn rachiu de orez, mâncaseră sepie, felii de pătrunjel și morcovi, ardei verzi, languste, scoici și mugur de bambus, ținuți în vase speciale de ceramică. Era un adevărat banchet. De undeva, din punctul de unde venise noaptea, se auzea murmurul unei uriașe mulțimi, ce nu se deslușea încă, ea era numai anunțată de acea cacofonie verbală.

– Sunt câteva milioane, spusese Necunoscutul. Avem ordin ca în cel mai scurt timp să terminăm lucrarea...

– Cine a poruncit, Noul Păstor de oameni?

– Chiar el... Fiul Nepereche a Cerului, cum îl numește încă de pe acum poetul de curte, Au-Pău. Acesta afirmă, în poemele pe care i le dedică, cu toată seriozitatea, că oratoria lui întrece, în tunetele vorbiri cele mai înalte cascade...

– Nu se poate, se grăbi să se mire Da-Fu, așa ceva nu s-a spus încă nici despre Corifeu...

Necunoscutului îi întinsese un pește prăjit, învelit într-o foaie de lipan.

– Nu-i cunoști pe maeștri elegiilor de ce sunt în stare. Tot el l-a decretat *Geniu al câmpiilor agricole*, de când a introdus semănatul porumbului în pătrat, o nouă metodă care dă roade

colosale. Câteodată îi mai spune *Șoimul Neînfricat al zărilor celeste* sau *Oglinda neprețuită a iubirii de oameni*...

– Dar bine, strigase Cen-Me, era un om modest, el propovăduia să contemplăm florile și să sădim bambusul...

– Tocmai de aceea, Înțelepciunea sa a depășit toate marginile, așa încât merită titlul de *Dregător erudit*. Cărturarii cu brasardă, ce mureau de urât stând în temple, au de lucru de acum.

– Ce vrei să spui?

– În loc să mai spele frunzele de ceai, stau pe *Terasa Oglinzilor lucitoare* sau în *Grădina tuturor aromelor* și beau ceai din vase de Rozhou; locuiesc, dacă vor, în *Cartierul Păcii Neturburate* sau în cel al *Cultivării Virtuții*, rătăcesc prin *Grădina Anecdotelor*, beți mai toată ziua și compunând Ode, după prilejurile ivite. Vestitul caligraf Ciao Sin, retras pe *Muntele Dantelat*, rescrie ceea ce au compus acești vulgari descântători de castraveți, de acum pe foi de hârtie de mătase, și depune tom după tom în *Templul Culturii* pentru eternitate. *Analele primăverii și toamnelor* au fost depășite, Au-Pău a compus și un *Roman al ghitarei* în care sunt strânse toate cântecele chitarozilor săi...

Pe lângă picioarele lor treceau iguane, și ele mințite de noapte, de steaua *Taibu* și de mirosurile pestilențiale ale mulțimilor ce se apropiau de locul vechiului Mausoleu.

– Atunci nimic nu s-a schimbat, făcuse dezamăgit Da-Fu; *Al nouălea Eliberator al spiritelor încătușate* făcea ceea ce făcea și *Cel mai iubit fiu al poporului.*

– Și ce e rău în asta? Se pare că nu se poate altfel, de aia ne și aflăm aici; trebuie să ne întoarcem la tradiție, să luăm calea revoluționară pe care o părăsiserăm, altfel Imperiul nostru se va sfărâma în bucăți. E o lege de fier...

– Probabil că au și început să fie făcute comenzile pentru statui? întrebase Cen-Me, și el cu jumătate de glas.

– Evident. Papagalul crede că Dumnezeu e un papagal mai mare...

Se auzeau șuierăturile burlești ale nopți, urlete de hienă, probabil adulmecând primele cadavre, bețivi abandonați în drum, scamatori care-și arseseră gurile sau ochii cu faclele, prostituatele regale ce însoțeau mulțimile setoase să asiste la punerea pietrei fundamentale a noului Mausoleu.

Necunoscutul mânca nepăsător niște pepene cu mazăre. În jur creștea un aer vesperal și bărbatul acela, care conducea lucrările, povestea, mestecând cu plăcere, că pictorii brumelor toamnelor și depărtărilor degajate, artiști cu unghia și cu sfoara, terminaseră încă de câțiva ani cele 450 000 de tablouri ale Urmașului Corifeului, care trebuiau să împodobească Tribunalele și Birourile Administrație Centrale de Stat.

– L-au făcut frumos; în spate are întotdeauna ficuși și araucari, parcă ar coborî pe un nour, din ceruri, înconjurat de nimburi și de curcubee. E măreț, are un aer magnific, respiră un parfum de marmură. Ajutoarele pictorilor spală greieri în ceai și cu ei lustruiesc lacul ramelor, care capătă în felul acesta culoarea întunericului gălbui din taverne, e culoarea lui preferată. De altfel a dovedit un gust imperial pentru toate lucrurile. A restaurat locuințele vechilor împărați, deplângând că Administrația le-a lăsat atâta vreme în părăsire și nu-i nimic mai adevărat că *Palatul de Purpură* sau *Palatul Rândunelelor de argint* ca și *Palatul de Cristal de pe Râul Cerbului*, arătau ca vai de ele până a le fi luat în custodie. Primește pe marii demnitari ai Apusului după ighemoniconul lor, Imperiul și-a recăpătat strălucirea uitată. Stă pe un jilț de jad alb, nu pe tatamiul tradițional, cum se instalase cu modestie, după moartea Corifeului. Îi plac serbările arhaților, defilările copiilor, jocurile lor, e foarte iubit, a învățat să mănânce din farfurii de aur și să se servească de tacâmurile de argint, strânge lingouri în tezaure secrete, a fost numit printre Nemuritorii Academiei. El, care, era modestia întruchipată, a făcut o copie după *Marele Jurământ al Împăraților* și l-a rostit în fața demnitarilor cu o grație neegalată. Ziarele vorbite îi pomenesc numele în fiecare zi, în

Instituții au apărut busturile lui și declară că are *Mandatul celestial*, susținând că ar merita să se bucure de mai mult respect din partea triștilor compozitori pe muzici licențioase, pe care i-a sfătuit să compună numai marșuri de aici încolo. A avut grijă de prieteni și de rude, din care a făcut mandarini, militari și civili, și pe care i-a obligat să umble călări cu cozi de bou și cu sceptre de bronz, pentru a-și exercita cu autoritate puterea încredințată prin diferite posturi. Are un maestru al grajdurilor și o lectică zburătoare pe care a comandat-o la maeștri de peste Oceanul de Vest; e un om modern, deschis la toate, cu diplomat, iubitor al păcii universale și al înfrățirii între popoare, iată de ce e numit *Părinte al Patriei* și comparat cu toți marii dregători ai Imperiului încă de pe vremea dinastiei Țung și până la mijlocul Evului de mijloc, pentru că mai încoace, încă nici unul nu l-a întrecut...

– Nici chiar marele Corifeu, Părintele popoarelor dezrobite? întrebase Da-Fu.

– Lucrul încă nu e încheiat, zisese Necunoscutul, o Comisie lucrează de mai mulți ani la stabilirea acestui adevăr, dar cel ars și al cărui cadavru nu mai există nu are mari șanse, cel puțin așa spun cei din cercurile apropiate.

– Simțeau cu toții cum în jurul lor treceau duhurile rele, în linie dreaptă. Se aflau la a patra strajă, aproape de zorii zilei care urma. Treceau păsările Strimfalide, cele cu un singur ochi și un singur picior, zburând câte două, câte două, mergând spre Templul Hulu.

Lui Cen-Me i se făcuse dor să umble printr-o pădure depărtată pe care o mai ținea minte, să calce pe frunze pe care nu mai călcase nimeni. Niște țitere scoteau sunete gingașe, delicate, veneau de undeva de sub corturile agrimensorilor. Porni, fără ca ceilalți să bage de seamă, spre locul unde hienele își aveau sălașul lor secret, pe care numai ei, Martorii, îl știau. Și-aduse aminte de vechea *Teză a Visului* pe care o dezvoltase la Curtea Imperială, în fața împăratului, în *Pagoda Prea-Milostivei*

Bunătăți, teză formată din două părți: *Cultivarea Virtuții* și *Vestirea Luminii.* Era în seara *Numirii marilor demnitari* și a *Răsturnării monarhiei.* Deasupra nobilului *Cartier al Păcii neturburate* începuseră să ardă primele focuri ale palatelor incendiate, dar el nu-și dăduse seama de asta. Se gândea la Cartea de poeme pe care nu avea să o mai scrie niciodată: *Păreri despre desfătări*, la prietena sa Ju-Ki, la paradoxul unui sofist care spusese, în dimineața aceea, în fața unei asistențe numeroase, că va veni o vreme când *pictura va fi judecată cu urechea și nu cu ochiul*, la primejdia de a fi prieten cu tiranii și la trecerea veselă în moarte a florilor pe care o cântase în ultima sa poezie. Spiritul pribeag al nopții îl mâna, ca și acum, spre primejdii. Nici atunci nu-și dăduse seama ce se întâmpla în jur, palatele cartierelor rezidențiale ardeau într-o pălălaie veselă, lui i se părea că sunt jocurile de artificii de la *Serbarea anuală a lanternelor.* Vederea felinarelor de granit în care ardeau opaițe tremurătoare, cotropite de mușchiul vremii, canalele ce înconjurau zidurile de netrecut ale palatelor aveau o apă stagnată, verzui în lumina flăcărilor, de unde să știe că din acea noapte intra în cele *Zece Infernuri tradiționale*, că nu va ma mânca niciodată miel și grâu, *mâncare de răsărit*, că nu va avea pe ce mai pune capul și că nu-și mai vedea părinții și cunoscuții; așa cum nu-și dădea seama că, de fapt, voia să se lase devorat de hiene în acea noapte de dinaintea punerii pietrei fundamentale a noului Mausoleu. Tuna, cerul avea o șiră neagră, bubuiturile păreau niște hohote de râs. Nu auzea mârâitul amenințător al fiarelor care-l adulmecaseră. Soarele se odihnea încă într-un dud, mai era întuneric, deși lumina se ștergea ușor ca o brumă târâtoare...

EPILOG

De patru veacuri, trupul celui de-al nouălea Eliberator al spiritelor încătușate zăcea în Mausoleul ce răspândea în jur teroare și nostalgie, eliberat de materialitatea de care fusese legat

întreaga viață dedicată Patriei, vegheat de Martori și Supraveghetori, privit de mulțimile de ochi ai pelerinilor, ce soseau din toate colțurile lumii, însuflețiți de aceeași pioasă reculegere și încredere, mulțimi amețite de prezența supraumană care schimbase fața lumii prin jertfa lui, lăsându-se asasinat de apropiații săi, la cerere, la puțin timp după terminarea măreţului monument de marmură. Rândurile compacte defilau într-un marș lent prin fața cadavrului aflat într-un sicriu de sticlă la vedere. *Noul Corp Luminos al Spiritului, Întruparea geniului și virtuților poporului său* avea un chip împietrit, impasibil, ca orice proprietar al unui Mausoleu ce-și aștepta demolatorii...

ROMANE

GROAPA

Tâmplarului
Niculae Barbu

Peste rufe fâlfâia seara. Omul se opri. Gunoierii se întorceau grămadă.

Trecură mai departe.

– Noroc, șefule! aruncă unul.

– Noroc!

Grigore era îndesat, vânjos, îmbrăcat cu o haină groasă și pantaloni strânși pe pulpe. Mijlocul și-l sugrumase cu o curea lată de piele, bătută în ținte.

Ședea și privea locul cu palmele la spate. Cerul se întuneca. Orașul scânteia îndepărtat. În iarba fierbinte mișuna vântul de vară. Gunoierii aprinseseră focul. Fumul înecăcios acoperi pământul tare.

Se descălțară. Aveau tălpile negre, tăiate și pline de răni. Le perpeleau la căldură. O ceată de câini îi înconjură. Erau mari cât niște viței, flocoși și răi. Lătrară spre groapă și se repeziră către marginile ei înalte.

Grigore nu se întoarse. Haita se opri mârâind. O femeie trecută și osoasă, aplecată de șale îi alungă din preajma lui și se depărtă. Dulăii își scuturau lațele, mușcându-și puricii din blănile vechi.

– Huo! Na! strigă nevasta și aruncă bolovani după ei.

Ceata se împrăștie. Se strânse apoi mai departe.

Gunoierii beau țuică, plescăind din buzele arse de tutun. Sticla trecea din mână în mână. În jur se răspândi mireasma

de prună veche, dulce-amăruie. Cel mai bătrân sorbi de-a-n picioarele, ștergându-și barba cu mâna lată și păroasă. Muierea se uita la el, așteptându-și rândul. Le puse dinainte blide de tablă în care aburea o fiertură.

Nu mai vorbi nici unul. Mestecau repede, cu poftă. Se auzeau lingurile izbite.

Grigore îi privi cu coada ochiului. Ceilalți ședeau pe vine în jurul mesei cu trei picioare, luminați de flăcările focului. Aveau fețe ascuțite, prelungi. De sub șepcile murdare le ieșea părul întunecat pe frunțile înguste și, sub cozoroace, privirile lacome nu slăbeau zeama din talere. Ciofăiau neîntrerupt, urmăriți de câini. Mâinile murdare apucau cu îndemânare. Dulăii se apropiară, încăierându-se. Femeia le aruncă o bucată tare de pâine. Se iscă o bătălie înfricoșătoare. Trupurile animalelor se încordară, ochii lor galbeni sclipeau, se sfâșiară urlând, își apucară beregățile, căzură unul peste altul și căutară zadarnic. Oamenii râdeau, asmuțindu-i cu alte bucăți pe care le zvârleau din ce în ce mai departe.

Se lăsase răcoarea. La picioarele lor rămăsese doar o spuză roșie, pierită. Fumau sprijiniți în cozile lopeților. Erau osteniți și strânseră paiele rare din jur. Se lungiră unul câte unul pe pământ. Împrejur mirosea a bălegar încins.

Începea o noapte liniștită. Câinii se ogorâră lângă gunoieri. Îngenuncheară pe labele dinainte, mișcând cozile groase și hămăiră scurt, stins. Încet, își lăsară capete lungi și mândre pe gheare și moțăiră cu ochii deschiși.

Femeia îmbuca deoparte. Se uita rar spre Grigore și întingea miezul de pâine în resturile răcite.

Se auziră cocoșii din mahalalele vecine. Dinspre câmpul întins și pustiu al Cuțaridei, mai răzbeau înjurăturile căruțașilor. Glodul răsuna sub copitele cailor. Într-o parte se deslușeau câteva străzi înguste cu case joase.

Când își adusese aici Grigore nevasta și lopata să-și sape bordeiul, împrejur nu era țipenie de om. Un an de zile păzise

singur tinichelele gropii și gura ei adâncă. De primăvara până dădea viscolul, mai schimba o vorbă, două cu gunoierii. Aștia erau niște hăndrălăi de la țară, cam leneși și hoți, slugărind Bucureștiul, cărând tot ce lepăda orașul. Mureau de tineri, loviți de oftică. N-aveau Dumnezeu, nici prieteni, nici neamuri. Trăiau cu muieri fără căpătâi ca și ei. Acestea le lepădau copiii prin șanțurile Cuțaridei. Altfel, băieți veseli. Soseau dimineața la rampă, fluierând și înghiontindu-se, împingând tumbăraiele grele, pline de gunoaie. Pe umeri, purtau mături lungi de nuiele. Desculți și flămânzi, bețivi și răi, trebuia să țipi la ei ca să te asculte, că și el avea o socoteală aici, lua leafă de la stat, păzea lucruri.

Când se mai îmbătau, haidamacii îi spuneau printre dinți:

– Vătaf puturos, de ce ne mănânci pâinea și sudoarea, o să te tăiem, o să-ți scoatem mațele afară!

Dumnezeu îl știa câte făcuse pentru ei. Aglaia, nevastă-sa, le mai dădea câte ceva de mâncare, își rupea de la gură, că-i știa amărâți.

– Să fie de sufletu mamii, zicea, și bătea o cruce mare, aplecându-se de șale până în pământ.

Gunoierii mâncau cu lăcomie, își ștergeau gurile sălbatice și mormăiau câte o înjurătură. Unii îl bănuiau că are bani ascunși și i-o spuneau privindu-l cu ochii lor răi. Bătrânul nu le răspundea. Era tăcut și mâhnit. N-avea nici el prea multe: un bordei c-un pat, în care împletea iarna mături, și, afară, câmp cât vrei. Primăvara semăna roșii și pe la mijlocul verii le păzea să nu le mănânce câinii, flămânzi și ăștia, gata să apuce ce le cădea sub fălci. Ținea o condică. În ea scria câte camioane de gunoi soseau la rampă, făcea socoteala chivuțelor care adunau trențe pentru o fabrică de textile și strângea sticle sparte împreună cu muierea. Punea ban pe ban să-și cumpere un loc mai la față spre Grivița, să-și ridice o casă când n-o mai putea să muncească. Omul zgârcit, de credință, nu spunea un lucru de două ori. Văzuse lume cât nisipul mării, era mâncat și de bine,

și de rău. Până la urmă îi îmblânzise. Adunase vreo trei pe lângă el, le ajutase să-și sape câte un bordei și le botezase copiii.

Cât șezuse singur îi fusese mai greu. Acum ținea o nevastă slută, de vorbea și nu mai isprăvea. El, mut. Când ieșea o vorbă din gura lui, răsărea soarele. Înmormântase mulți, era sărac și silnic. Între sprâncenele negre i se săpase semnul posomorârii. Avea ochii duși în fundul capului. În ei mocnea mereu un foc neostenit. Iute și mânios, nu se lăsa înșelat la socoteli. Când se mai întindea unul la vorbă, ridica o palmă grea. Era de ajuns.

Pe urmă mai veniseră oameni. Mahalaua se lărgise spre marginea gropii, de-a lungul drumului Cuțaridei. Lume nevoiașă, ceferiști de lucrau la stat, meseriași pe banii lor, niște zidari, plini de copii, cu muieri frumoase și parșive, un negustor care ridicase odăi de zid și deschisese cârciumă la rampă, un frizer, un croitor cu atelier și ucenic; semăna a așezare, nu-i mai era frică iarna când cădeau viscolele.

Spre malurile de lut ale gropii nu se îndesa nimeni. Anii treceau pe neștiute. Încet, încet, maidanul se umpluse într-o parte. Nu-l mai cunoșteai. Se ridicau case de lut, se croiau străzi noi și soseau alți vecini. Se numea că nu mai e singur. Începuse să-i cunoască pe fiecare după nume, bea cu ei la cârciumă, se împrieteniseră, se ajutau unul pe altul, că așa-s oamenii săraci: își cred unul altuia mai repede. Cei mai mulți lucrau la Căile Ferate, Grigore îi vedea când plecau la treabă. Își dădeau bună dimineața, și seara se întâlneau în prăvălia negustorului, ciocnind câte un ciocan de rachiu. Necăjiți și ăștia, aveau copii mulți, nu se ajungeau cu banii, nu le era ușor să trăiască. Puneau țara la cale, se mai certau, oricum, erau săritori, nu te lăsau la vreun necaz.

Când se strica timpul, se culcau devreme, osteniți. Rămânea cu baba lui. Plecau și gunoierii în județ la ei, să se pună pe trai. Până primăvara nu-i mai vedeai. Aglaia strângea ce mai avea pe afară, cumpărau de la Obor un sac de făină și unul de mălai, două sute de chile de cartofi, așezau murături în butoi și așteptau amândoi iarna. Salcâmii rari ai Cuțaridei îngălbeneau.

Frunza lor rotundă suna trist seara. Câmpul învinețea. Ierburile opărite în vipiile verii se măcinau. Din cerul leșiatic cădea câte un stol de brabeți, împrăștiindu-se pe pământul tare. Nu mai soseau nici căruțele. În noiembrie, toată frumusețea aceea pălită se despuia. Maidanul își schimba culoarea. Scoarța roșcovană căpăta o dungă cum e fierul care străbătea burta de buruieni uscate. Lumina albicioasă a soarelui abia sticlea.

– Vine *bălana*... îi spunea nevestei.

Îl dureau genunchii, ăsta era semnul lui. Privea norii. Șeile lor albe se târau spre apus. Pielea întinsă pe ciolanele-i lungi se încrețea de frig. Grigore își chema găinile.

– Hai la tata, domnișoarelor, hai la tata...

Le număra și le închidea într-o magazie.

În câteva zile frigul se întețea. Cerul cădea peste malurile sălbatice. Pustiu loc! Își mai găsea de lucru pe afară, asculta ropotul mărunt al ploilor nesfârșite și i se făcea somn. Pământul dimprejur lucea stins în lumina sfârșitului de noiembrie. Cuțarida încremenea într-o tăcere de moarte. Ziua tulbure, ca rachiul, pierea pe la cinci. Soarele nu mai încălzea. Rămânea mai mult o lumină gălbuie. Cădeau brumele. Ploile conteneau. Buruianul se înnegrea.

Apoi nopțile se limpezeau. Cerul avea o șiră verde de stele. Dinspre răsărit, peste malul stingher se pornea un crivăț furiș, scormonind tulpinile mătrăgunei. Vântul culca scaieții, urca râpile tunse și mătura praful cărămiziu al maidanului. Salcâmii uscați răsunau. Gerul apăsa. Aglaia aprindea focul într-o sobă de tuci, înnegrită de funingine, și bordeiul lor se încălzea. Atunci îi plăcea bărbatului să-și aprindă o lulea îndesată cu tutun negru, iute și să deschidă gura.

După aceea cădea zăpada. Întâi, vremea bolea, umed. Frigul scădea. Începea să ningă mărunt. Peste Cuțarida se așternea o pulbere albă. După o zi, nămeții acopereau groapa și câmpul. Mahalalele vecine se mistuiau. Auzeau numai câinii, afară,

scuturându-și blănile de ușa bordeiului. Noaptea, urlau spre adâncuri, înspăimântător.

Nu mai ieșeau. Grigore se apuca să împletească mături. Avea strânse de cu vară grămezi de nuiele de vișin. Aglaia uda într-o oală rafie și-l ajuta. Bătrânul se înfofolea într-o flanelă mițoasă de lână țigaie și înțepenea ceasuri întregi pe scaunul său. Nevasta îi fierbea ceai, timpul trecea repede. Veneau nopți lungi, nesfârșite.

Asta până sosea primăvara.

Noaptea Grigore auzea lunecarea tăcută a gunoaielor. Pe acoperișul bordeiului se topea zăpada. Bătrânul simțea cum tot pământul acela sterp se trăgea mai spre fund, așezându-se strat peste strat. Ieșea afară și chema câinii. Ceata se aduna împrejur. Privea mahalaua adormită și cerul limpezit. Stelele călătoreau peste Cuțarida. Dinspre groapă adia vântul de martie. Își aprindea luleaua și aștepta ivirea zorilor.

Dulăii se așezau pe labe și moțăiau.

Spre dimineață răsunau strigătele ascuțite ale cocoșilor. Se chemau de departe peste câmpul sur. Urechile lui bătrâne auzeau umbletul furiș al unor oameni. Către fundul gropii se mișcau umbre aplecate. Câinii tresăreau în somn, ridicau capetele, dar nu lătrau.

Se întorceau hoții.

Grigore punea mâna pâlnie la gură și striga:

– Care ești, mă, acolo, măăă?

Nu răspundea nimeni.

Trecuseră zile după zile, unii muriseră, el văzuse nunți și petreceri, copiii mahalagiilor crescuseră sub ochii săi bătrâni, își aducea aminte de un foc ce mistuise casele, de niște întâmplări de care mai râdea și acum, că așa e viața, ca o panoramă...

NUNTĂ

Stere nu mai scăpase de gura muierii: nu și nu, că să-l însoare. Aglaia îl știa de când sosise la groapă cu omul de măsura loturile. În vremea aia, Cuțarida era aproape deșartă, o adunătură de case spre Grivița. Cârciumarul și-a ales locul, a dat bacșiș celui care venise cu el și s-a apucat să-și ridice singur prăvălia, o maghernită de lemn. Strânsese vreo trei ciocane de rachiu, câteva sticle și un butoi de vin acrișor, vânzându-l în câteva zile gunoierilor. Aceștia se bucuraseră că le aducea cineva băutură la îndemână. Stere era tânăr și ager, cam duhos, nedezlegat la limbă, nu-și vindea lesne sufletul. Muncea cât șapte, își spăla singur, mânca ce da Dumnezeu, se chinuia să agonisească ceva, să iasă din sărăcie. Sănătos, sănătos, da totul la spate, nu se încurca. Avea o privire de punea omul jos, hândrălăii nu ridicau colțul. Îi plăcuse și lui Grigore. Într-un an împrejmuise dugheana, mai înmulțise capitalul, se cunoștea că avea școală de negustor.

Bătrânul îl ispitise, că se ajuta cu el; aflase că e băiat de la țară, sărac. Slugărise la un jupân prin Lipscani de la doisprezece ani, învățase meseria. Când se făcuse de armată, acesta îi spusese:

– Du-te să te încalțe ăia, să te mai deprinzi și cu alte rele, să vezi și tu ce-i pe lumea asta, și când oi veni înapoi, te fac om!

Și așa fusese. Se canonise doi ani și pentru stat, căpătase grad de sergent pentru vrednicia lui și se întorsese la stăpân.

Cu ce avea strâns din slugăreală, cu ce mai dosise, putea să-și cumpere un lot de casă mai spre marginea orașului și să deschidă prăvălie.

La plecare, domnul Pandele Vasiliu îl chemase la el în odăi și-i dăduse un scaun. Era pentru prima oară când se întâmpla.

– Stai colea și ascultă, îi zisese. Acu, ai terminat cu mine. Na banii tăi, numai minte bună să ai! Eu îmi iau mâna de pe tine. La mine au slujit mulți. Au avut ce învăța, când mă văd își scot pălăria. Unii zic că sunt zgârcit și-al dracului. Oi fi, că așa trebuie să se poarte stăpânii. O palmă, două, merge. Unde dă jupânul, crește! Ce să te mai învăț? Ia-o încet, de la mic la mare! Fii cu ochii în patru! Se deschid cartiere noi, acolo e câștigul. Dacă ești șmecher, banul crește, face pui! Lasă-i pe alții să petreacă, o să-ți vie și ție rândul. Te uiți că ți-am dat cam puțin pentru cât ai muncit? Să faci la fel. Slugii să nu-i întinzi mâna și să nu-i lași decât atât cât să răsufle, altfel nu te mai respectă. Cumpără un loc și ridică o maghernița, pune o firmă, plătește statului ce-i al lui și nu te mai odihni! Prost nu ești, vrednic te știu, nițel noroc să ai, și atât! Dacă te mai încearcă vreo nevoie, ai să mă găsești.

I-a pupat mâna și-a plecat.

Tot în timpul ăsta murise și taică-su. A stat vreo două săptămâni între ai săi, până l-au înmormântat și au împărțit ce sărăcie le lăsase răposatul. A răsuflat ușurat la plecare. Lipsise atâția ani, nu-l mai lega nimic de pământul lucrat de surorile lui, niște alea urâte, spetite de muncă, rele de gură și dușmănoase. Locul său era în altă parte. La oraș, banul se câștiga mai lesne și se cheltuia mai repede. Se spurcase la o viață ușoară, nu mai avea ce să caute la țară.

De la gară, tocmai la primărie se oprise. Cunoștea. A urcat scările, s-a dus la serviciul vânzări-cumpărări și funcționarii i-au întins pe masă o hârtie pe care era desenat orașul. A ales un loc spre Tarapanaua Filantropiei, la groapa lui Ouatu, unde se ridica o mahala nouă. A umblat apoi pe la tribunal să

încheie actele, a plătit și nu i-a rămas decât să se ducă să-și vadă metrii cumpărați.

Așa s-a întemeiat. Lucrurile au mers mai greu la început, până învățară trecătorii locul. Băutura e lucrul dracului. După o săptămână nu mai avea loc de ei în dugheană, că pofta vine mâncând și, de vreme ce li se așezase cârciuma în drum, era greu s-o ocolească.

Adusese un tâmplar de-i făcuse rafturi și tejghea, și cu ce bani îi mai rămăsese cumpărase câteva mese și scaune. Împodobise apoi lemnele vopsite cu hârtie colorată, tăiată pe margini cu foarfecele și atârnase la geam de două sfori sticle pline pe jumătate, să vadă curioșii ce fel de marfă vinde. Cărase cu Grigore nuiele și împletiseră împreună un șopru deasupra ușii. Acolo se tolăneau vara câinii la umbră și beau căruțașii. Mai cumpără o lampă, tot pe băutură, de la un mușteriu cu nărav, și seara lumina ei trăgea oamenii ca ața. Cu timpul învățară și șoferii drumul cârciumii. Ăștia aveau bani și nu se uitau. Vestea că a deschis unul prăvălie în gura gropii se lăți. Aflară și oltenii de cărau zarzavat în mahalalele vecine. Stere ținea țuică bună, beai și-ai mai fi băut. Cârciumarul părea om cinstit, deși o mai boteza câteodată.

Avea un rumân tocmit care-i aducea vin. Posomorât și ăsta, oprea carul, pornit tocmai din fundul Olteniei, desfăcea hamurile, dădea cailor de mâncare și descărca butoaiele fără să spună o vorbă. La urmă se așeza pe un scaun și aștepta dreptul lui până la ultimul ban. Număra miile, le ascundea într-un brâu gros și după ce spunea: „Ei, noroc să dea Dumnezeu!" se urca iar pe leagănul de lemn și o lua înapoi.

În câteva luni trebuise să mai facă o odaie alături. O lume amestecată îi umplea prăvălia: mecanici, gunoieri, șoferi, samsari în trecere prin marginea aceea a Bucureștiului, unii – negri de soare, cu fețele supte și uscate de vânt, alții – plini de ulei, cu hainele pătate. Gălăgioși și veseli, gustau rachiul, le plăcea, mai cereau. Limbile se dezlegau repede. Înjurau și băteau cu

pumnii lor mari în tejgheaua șubredă. Câte unuia i se făcea a hartă, de-abia îl scoteau ceilalți pe ușă, să nu-l supere. Când însera, soseau cei de la rampă. Cu muieri cu tot, cu gâtlejele uscate de fumul gunoaielor, osteniți. Șoferii întorceau camioanele, trânteau ușile de tablă și năvăleau să se răcorească. Hainele miroseau a resturi încinse, dar nimeni nu se sinchisea. Aburul țuicii era mai puternic. Ciupeau în treacăt femeile de spate și goleau împreună cinzecurile. După câteva înghițituri, o lene binefăcătoare le cuprindea trupurile, râdeau cu bunăvoință, prostește, scoteau banii murdari și-i așezau pe mesele ude, și mai cereau. Hârtiile se adunau în tejgheaua negustorului. Își mai făcuse o magazie, un pat ca lumea, era mulțumit. Mai cumpărase două butoaie, pânză de un șorț, pe care i-l croise Aglaia, nu obosea stând în picioare toată ziua. Se chinuia mai mult noaptea. Se scula din ceas în ceas și dădea târcoale prăvăliei. Locul era pustiu, îi era frică. Când auzea câinii de la bordeiul lui Grigore, parcă se mai liniștea. Pripășise vreo două javre la ușa lui, să-l scoale dacă simt om străin, dar dulăii erau mai mult călători, nu trăgeau la casă de om gospodar, când îi căuta erau fugiți.

Iarna, spre groapă nu-și mai făceau drum decât negustorii sau lăptarii. Aceștia treceau cu săniile peste Cuțarida. Stere își găsea de lucru. Repara butoaiele, le păpurea, nu sta un ceas. Când se ogoiau viscolele, bătea drumul spre bordeiul lui Grigore. Mai vorbeau să treacă timpul, se amesteca și muierea.

– Dar de însurat de ce nu te însori? aruncase Aglaia într-o zi. Chipeș ești, bani, de, slavă Domnului! Negustor, negustor! Om cu situație, ce mai calea-valea...

Și-l iscodise cu ochii ei curioși.

Lui nu-i trecuse prin cap una ca asta.

– Adică de ce să-mi iau eu belea pe cap?

– Ce belea? Nu vezi că te prăpădești? Te-ai înnegrit ca pământul. Ce-i puțin lucru să cari toată ziua basamac la

neisprăviţii ăştia de muşterii? O femeie te mai spală, te mai calcă, îţi mai face o mâncare ca lumea, că om eşti şi dumneata!

Noaptea se perpelise pe scânduri. Afară ploua. În odăi se făcuse frig. De mult nu mai dormise lângă o femeie. Patul nu i se păruse niciodată atât de tare. Aglaia avea dreptate.

Şi-ntr-adevăr, muierea nu se lăsase, umblase câteva săptămâni, se sfătuise cu nişte rude de-ale ei şi, în cele din urmă, dăduse într-o fundătură de mahala peste unul Marin Roşioară, cu fată de măritat. Cumetrele – că de la ele aflase – spuneau că omul avea casele lui şi atelier. Cu stare, bătrân şi serios. Era dogar şi meşterea acasă, în curte, când l-a găsit Aglaia.

– Bună ziua, zisese nevasta de la poartă.

Meseriaşul s-a oprit cu papura în mână. Om în putere, lucra pe frig afară, numai într-o flanelă.

– Bună ziua, răspunsese şi se ridicase în picioare.

O scormonise pe femeie cu privirile, după care ocoli putinele dimprejur şi se apropie.

– Cine eşti dumneata?

– A lui Grigore, de la groapa Cuţaridei, de-i şef pus de primărie...

Meşterul îşi scutură şorţul şi o iscodi:

– Şi ce vrei?

Cocoşata se uitase repede la curtea largă, plină de orătănii, şi la drumul măturat de zăpadă. În fund se ridicau trei odăi arătoase, cu geamuri înalte, acoperite cu perdele albe. Se simţea mână de om gospodar.

– N-ai vrea matale să intrăm înăuntru? Că aici nu se poate vorbi, spusese ea cu şiretenie.

Dogarul clătinase capul neîncrezător, apoi îi făcuse loc.

– Poftim.

Intrară. Femeia roti ochii împrejur. Casa sclipea de curăţenie. Lucrurile stăteau aşezate la locul lor fiecare şi pereţii erau îmbrăcaţi în velinţe grele, colorate. Ici-colo atârnau fotografii înrămate, şi la răsărit, sub icoană, ardea o candelă de sticlă

roșie, abia pâlpâind. Mirosea a gutui ținute la căldură, și pe patul înalt, acoperit cu o cergă aspră, dormeau doi motani, care ridicară capetele, leneși, când auziră glasurile. Într-o sobă de tuci mocnea focul potolit. Lumina moale a odăii îți făcea somn.

– Poftim, stai pe scaunul ăsta, zisese Roșioară, punând mâinile pe genunchi și așteptând.

Aglaia se așezase, trăgându-și barizul mai bine pe frunte, potrivindu-l și luând-o pe departe:

– Da frumos mai e la dumneavoastră! Se cunoaște că sunteți oameni *vrenici*...

– De, rostise dogarul mulțumit de cele auzite și foindu-se pe locul său.

– Și ești singurel azi?

– Da. A mea a plecat la un maslu cu fata...

– Că pentru asta venisem și eu, se agăță nevasta de vorbele lui.

– Adică pentru ce?

– Parcă dumneata nu știi? Ai sau n-ai fată de măritat?

Se lăsase o tăcere stânjenitoare. Muierea tot cu privirile pe lucrurile gospodarului. Socotise pe furiș așternuturile și pernele dolofane, cântărise velințele și lucrurile din jur. N-o mințiseră cumetrele, oameni la locul lor, ce mai vorbă...

– Cum s-ar zice, ai venit în pețit? întrebase în cele din urmă gazda, cu voce stinsă.

Meșterul se înseninase puțin. Își netezea cu palmele pantalonii lustruiți.

– Am un băiat *fain!* Ce băiat!

– De, grabă așa mare n-ar fi. Să mă mai sfătui cu nevasta, s-o întreb și pe fată... E mare de-acum.

Bărbatul avea o față roșie și sănătoasă, luminată din când în când de flăcările focului potolit. Aglaia adulmeca mirosul de lucruri vechi ce stăruia în odăi. Aruncase o ochire peste prag, să vadă ce se mai găsea în casa meșterului. Umbra unui șifonier, lat și scund, ascundea spatele de trestie al câtorva scaune și pâlnia albastră a unui gramofon. Dintr-acolo venea un iz de lemn

bun, și muierea, dusă în multe case de oameni, socotise în gând prețul mobilei, al mesei scumpe din mijlocul camerei și se întrebase cum să facă să mai afle ce cuprindeau lăzile de zestre.

– Vorbește și dumneata cu a dumitale, am să mai trec pe aici, spusese ea. Nu-ți aduc eu cine știe ce golăneț, că sunt femeie în toată firea.

Și-i povestise câți oameni au făcut casă de pe urma ei, pe câți îi cununase și câți îi aduceau daruri la lăsata-secului.

Vorbea cu însuflețire, repede, aproape fără să răsufle. Auzise el de Mihalache Tobă, de era negustor la Tarapana? Ea îl însurase! Dar de domnul Ilie Mitarcă, impiegatul de la mișcarea Grivița-vagoane? Tot ea îi pusese cununiile. Și de câți alții care n-o mai scoteau din *săru' mâna, coană Aglăițo!* că mult bine le făcuse.

Dogarul o ascultase și după aceea îi spusese blând:

– Bun, eu de unde să știu? Dacă e să ne înțelegem, ne înțelegem noi.

– O să vin și cu băiatul, să-l vedeți și dumneavoastră, să-l vadă și fata...

– Da cu ce se ocupă? Ce face?

– Cine?

– Băiatu ăsta de care-mi vorbești...

– A, domnu Stere! Ehe, ditamai negustorul!

– Negustor?

Se gândi o clipă.

– Om cu bani atunci.

Se bucura.

– Eu cu a mea mă gândeam s-o ia unul de la gară. Ăia-s oameni serioși, cu bază! Merge serviciul: îl scoli la șase, îi faci o cafea: „Du-te, bărbate, la treaba ta, eu îmi văd de-ale mele!" Vine la prânz, îi dai de mâncare, îl lași să doarmă oleacă, îl pui pe urmă să mai robotească prin curte. Vine seara: „Hai, bărbate, să ne culcăm!" Așa aș vrea eu, că așa am trăit treizeci de ani cu

nevasta. Trebuie apoi să ne gândim și la bătrânețele noastre, că, uite, am încărunțit și nu vreau să ne fie degeaba.

Muierea îl ascultase.

– Păi de asta să nu ai grijă dumneata, că băiatu nu-i orice terchea-berchea! *Vrenic* de nu-l încape pământul, sârmă de om, scapără locul sub el! Vorba e: ce să-i spun? Să știe și el la ce vine.

Bătrânul tot se mai codea.

– Să vedem, să ne înțelegem, și pe urmă...

– Ei, și dumneata...

– De, ce să zic? I-aș da casele cu act dotal, dar numai dacă-i băiat bun.

– Casa?

– Da. Cu tot ce vezi: are în față o marchiză, odăile, trei magazii, pentru ea le-am făcut. După moartea noastră, a bătrânilor, lor să le rămână, să le stăpânească sănătoși...

– Dar trusău...

– Îi dau și trusău: șase cearșafuri de madipolon, șase fețe de pernă, pat, scaune, masă, mă rog dumitale, tot ce trebuie la casa omului. Numai cuminte să fie...

Pețitoarea se ridicase.

– Bine, săptămâna viitoare sunt cu el aici, o să-ți trimit vorbă să fie și a dumitale de față, și fata, să facem vederea, cum s-ar zice.

Meșterul o dusese până la poartă. Pe drum, Aglaia se gândise că ar fi trebuit să-l mai toace. Îi plăcuseră casele și ar fi vrut să-l vadă însurat mai repede pe Stere. Privise în urmă. Gospodarul avea curte răsărită, cu gard vechi de cărămidă și poartă de fier, ca la oamenii pricopsiți.

Cărarea se ștergea în zăpada murdară. Spre maidan, cădeau ciorile în stoluri dese, croncănind a ninsoare. Se lăsau pe crusta lucioasă, căutând smocurile rare de buruieni, apoi se ridicau chemându-se. Grăbise pasul. Cerul avea un tiv de oțel spre miazănoapte și își spusese că iar o să ningă. În câmp se auzeau roțile căruțelor alergând pe drumul desfundat al Griviței, un

fluierat prelung de osii neunse, amestecat cu zgomotul copitelor care loveau glodul înghețat. Mirosea a paie putrede, și frigul o învăluise, pătrunzându-i prin fustele largi. Orașul își aprindea în depărtare luminile verzui.

Zărise gardul lui Stere. Câinii de la bordeiul lor lătrară, apoi îi ieșiră înainte, gudurându-se. Grigore arunca zăpada făcând cărare spre rampă.

– Ei? o întrebă.

Femeia răsuflase, intrară în bordei și îi povesti pe scurt că socrul e om la locul lui, că ar da fata și că ea crede că o să-l căpătuiască pe cârciumar.

– Bun, bun, mormăia bătrânul. Dar lui i-o plăcea? Că n-a văzut-o!

– De, e cam pădureț. N-o să ceară cine știe ce. Dacă are avere, lui ce să-i mai pese? Tot două picioare! Cum o fi, cum n-o fi, să-i facem omului un rost...

Când a auzit, Stere s-a însuflețit. De fapt, lui bani i-ar fi trebuit. Și-ar mai fi luat un loc, ar fi zidit o cârciumă cu pivniță, ca lumea, să aibă unde ține butoaiele, câteva odăi sănătoase...

– Ar fi bine, zisese.

– Nu-i așa?

– Aș mai pune și eu și ne-am face un rost, cum îmi place mie, c-am auzit că ar fi cumpărat unii locuri pe aici, zilele astea. Începe să miște. Crește mahalaua.

– Centru o să fie groapa asta a noastră, se fudulise Grigore, că eu i-am spus Aglaiei: „Ce știi tu? Ăsta e loc cu viitor, măcar că nu mai terminăm noi cu astupatul!“

– Așa e, dădu muierea din cap. O să fie bine și pentru noi.

– O să fie, coană Aglăițo! Să dea Dumnezeu să pun și eu trei cărămizi una peste alta, să mai cumpăr câțiva metri de loc și nu vă uit.

– Să nu ne uiți, că ești ca al nostru!

– Ca maica-mea, sărut mâna, și domnul Grigore, o dată om!

Fața cârciumarului se luminase de un surâs. Își adunase palmele lângă sobă. Afară începuse să ningă. Aglaia mai vârâse un lemn de salcâm în foc.

– Să-mi fac și un copil, să m-ajute – și gata! Să-l învăț în muncă și-n dreptate...

– Să-ți faci, domnu Stere, să te audă Ăl-de-sus!

Hainele de le avea se cam hărtăniseră de atâta purtare. Au mers la târguială împreună, luând Grivița de la un capăt. Muierea, înainte, negustorul, după ea. Aici, altă lume: strada largă, nepavată, mișuna de căruțe țărănești cu coviltire înalte, încărcate cu mături, oale smălțuite, pahare străvezii de sticlă și borcane de lut, deasupra cărora moțăiau copiii lângă femei în fuste largi. Camioane cu osii de fier hurducăiau prin gropile drumului. Căruțașii spătoși suduiau caii nădușiți și-i loveau năprasnic cu bicele. Alături mergeau mașinile, pline vârf cu precupeți veniți de la Găești și Pitești. Deasupra automobilelor, în papornițe, țipau curcani și porci legați cu frânghii. Larma îți lua auzul. Priviră prăvăliile așezate una lângă alta: cojocării cu galantarele pline cu căciuli de miel, albe, brumării și negre; ceasornicării, hăinării din pragul cărora te trăgeau de mânecă vânzătorii, strigând și lăudându-și marfa; pielării având de vânzare bocanci cu tălpile numai ținte și potcoave; cofetării cu geamurile pline de acadele și prăjituri cu fistic verde sau portocaliu; tutungerii, fierării și manufacturi. Pe uși intrau și ieșeau țăranii veniți după târguială și lucrătorii plini de unsoare, cu lămpi de carbid în mână, sosiți de la muncă, gata să cumpere ce le vedeau ochii. Negustorii strigau la trecători și-i ademeneau în prăvăliile lor întunecoase. Lângă ei, olteni încinși cu brâie de piele, șoltici, vindeau mere iernatice, trăgând la cântar de sub priviri, sau se amestecau purtându-și cobilițele grele pe umeri ca jupânii adevărați ce se plimbau numai, privind, fumând și înțelegându-se din ochi în fața vitrinelor.

Rafturile îți luau ochii, valuri de stambă prinse în pioneze, amestecându-și culorile ca un curcubeu: mătăsuri lucioase, haine țepene pe manechine de lemn; pantofi lungi și unduiți ca niște pești; cuie subțiri ca acele sau groase cât lumânările, hamuri și șei de cal, cu stele de alamă; cafea cu bobul cât gândacul, prăjită și mirosind frumos, rahat tăiat felii, cu nuci la mijloc; portocale în foiță; pâini rumene, cuțite de oțel cu prăsele de sidef; plăcintă julită; covrigi, clești, săpun, munți de făină, rachiuri și sticle, tot ce voiai și nu voiai.

Dăduse soarele, și zăpada de pe acoperișurile prăvăliilor începuse să se topească. Mulțimea se înghesuia pe trotuarele late, oamenii vorbeau tare, strigându-se.

Intraseră în câteva locuri. Dădeau bună ziua și hăinarul îi poftea mai lângă tejghea. Manufacturile miroseau la fel: a stofă ținută la căldură și a lume multă. Înăuntru, deasupra rafturilor, ardeau lămpi care împrăștiau o lumină plăcută. Negustorii își înmuiau glasurile, îi momeau, lăudându-și marfa, până scoteau baloturile, aruncându-le pe tejghelele din fața lor.

Stere căuta haine de gata. De când se știuse, tot pe căpătate se îmbrăcase. Îi aducea jupânul niște pantaloni de-ai lui, vechi și cârpiți în genunchi, îi lega cu o sfoară, punea deasupra haina ruptă în coate și se numea că nu e gol.

Într-un loc găsiseră. Cârciumarul încercă vreo câteva costume. Nu-i prea veneau. Erau largi și scorțoase. Ședeau pe el ca doagele. Ori îi erau scurți pantalonii, ori nu i se mai vedeau mâinile din mâneci. Marfă cusută cu economie pentru câștig.

Aglaia se certa cu negustorul:

– Potrivește-le oleacă! Le mai dai la ucenicii dumitale să le facă cum trebuie.

Apoi se răstise la cârciumar:

– Schilod mai ești, parcă n-ai pus pe dumneata! Îndreaptă umerii, ce, ai dus crucea la înmormântarea lui tata?

El, ca pe jar. Negustorul nu mai prididea aducând alte costume. Nimeriră unul. Îl cam ținea, dar mergea. Când auzise prețul, i se strânsese inima:

– Cum, atâția bani?

Jupânul mototolise pantalonii.

– Stofă bună, domnule! Ce, crezi că magazinul meu are lucruri de două parale?

Tot femeia se tocmi:

– Mai lași dumneata. Suntem oameni săraci.

– Cum o să mai las? Așa o marfă! Ți-e mai mare dragul să porți așa ceva! Uite haine, poți să dormi îmbrăcat și să te duci pe urmă cu ele la nuntă!

Aglaia tot mai stăruise. Se răsteau unul la altul, se rugau, vecina se prefăcea că voiește să plece, îl trăgea de mână pe Stere până la ușă, negustorul alerga după ei, târând hainele și arătându-i-le, le răsucea pe toate părțile, arătându-i croiala și calitatea. Vorbea tot mai tare, se înduplecă în cele din urmă să mai lase ceva, muierea se întorsese din prag și se împăcaseră.

– Le iau, cine știe când îmi mai fac! spusese și bărbatul în cele din urmă.

Numărase banii de două ori. Ieșiseră afară. El era bucuros.

– Să luăm și o cămașă...

– Luăm, că trebuie!

Intrară în altă prăvălie plină de țărani veniți după târguieli, precupeți grași și gălăgioși, duhnind a rachiu, amestecătură de femei și orășeni, înghesuindu-se să plătească.

Stămbarul măsura cu un metru de lemn, răsturna baloturile aspre, le răsucea meșter și băga vârful foarfecelor mari în apa lor. Trecea de la el la fiecare un deget și le ura să poarte marfa sănătoși. Îi mergea repede gura:

– Cu ce să vă mai servim? Marchizet, madipolon, stambă, americă, poplin?

– O cămașă de gata, ceruse Stere, dar mai bună...

Negustorul le zvârlise una peste alta o duzină: albastre, albe, verzi, tutunii, în dungi, pestrițe, scorțoase, moi ca mătasea, mai largi la guler, străvezii, cu manșetele făcute din două bucăți, cum îți poftea inima. Așa cămăși purta numai jupânul lui. Erau ca firul de păianjen, calde la pipăit, unduioase și miroseau plăcut. Le-ar fi luat pe toate. Le cântărise în mână și începuse să se tocmească. Două a cumpărat.

Mai târgui o flendură de palton, o cravată și o pereche de ghete. Nu găsi măsura la început. Avea labele noduroase și late. Cizmarul a scotocit tot magazinul până să-i brodească o pereche. Îl cam țineau, dar la umblătură, spunea, se mai lasă!

Au plecat apoi spre Cuțarida, încărcați de pachete, prin noroiul drumului. Seara, Stere și-a numărat restul. Cheltuise bani mulți și socotise cât timp îi trebuia ca să-i pună la loc.

– O să-i scot eu, se mângâiase singur, nu mă fac pe mine niște amărâți de creițari, eu îi fac pe ei...

Și pentru prima oară, după mult timp, adormise liniștit.

A doua zi, s-a îmbrăcat și s-a învârtit prin prăvălie până a venit Aglaia, gătită cu o broboadă, groasă și lungă, numai ciucuri. Muierea trimisese vorbă înainte la gospodar, printr-o chivuță, că vine cu omul. Stere a încuiat ușile, l-a rugat pe Grigore, picat atunci și el în pragul prăvăliei, să se mai uite să nu intre cineva înăuntru și-au plecat.

Roșioară îi aștepta cu vinul pe masă.

– Bine v-am găsit, socri mari! spuse femeia veselă.

– Bine ați venit, le ură meșterul.

Era îmbrăcat de sărbătoare, cu haină groasă și pantaloni în dungi. La gât purta o cravată lată, cu nodul gros, încheiată sub gulerul scrobit. Sub pântec îi atârna lanțul ceasului cu verigi cizelate pe margini. Nevastă-sa, o femeie măruntică și negricioasă, cu obrazul supt, se fâstâcise în niște foi lungi, abia călcate, neștiind ce să spună mai întâi. Fata nu se vedea, dar din odaia alăturată se simțea o răsuflare iute, de om care pândește.

Tot Aglaia i-a descurcat:

– Dumnealui este! l-a arătat pe cârciumar.

Bărbații și-au strâns mâinile, privindu-se. Nevestii i-a pupat Stere mâna mică și rece. Meșterul l-a măsurat dintr-o ochire. Negustorul era clădit bine, aprig după privire și sănătos. I-a poftit pe scaun și pe el, și pe Aglaia.

– Ședeți!

Cârciumarul luă seama odăilor. Privise la venire curtea și lucrurile. Avere frumoasă! Locul întins! De la poartă până la ușă, gospodarul pavase drumul cu cărămizi. Avea și un pâlc de pomi, rămuroși și tineri. Orătăniile cârâiau lângă prag: o mulțime de găini roșcate, gâște cu ciocurile late, rațe leșești, încenușate și călcând într-o parte, cu gâturile pline, grase și oloage, curcani negri-albăstrii, cu pene bătând în roșu, porumbi pe acoperiș, iar lângă poartă gâfâia un porc creț. Casa, albă, spoită cu var și împodobită cu preșuri, totul lună, să nu te-atingi!

La început fură stingheriți și unii și alții. Aglaia vorbea pentru toți: c-o fi, c-o păți, se vedea bine că mai cununase oameni.

– Da fata pe unde e? se miră ea prefăcută.

– Dincolo, e cam sperioasă, nedusă-n lume, s-a rușinat, zise dogarul, și strigă la ea: Lino, ia vin, tată...

De alături se auzi o mișcare abia simțită, dar nu se ivi nimeni. Stere privea peste prag, doar o zări-o.

– Tu n-auzi? se înciudă și maică-sa, ridicându-se.

O aduse de mână. Un fulg de fetișcană, năltuță, subțire, cu obrazul limpede și priviri deschise. Îi juca sângele sub bluza albastră de ațică, unde se ghicea pieptul tânăr, neîmplinit. Nici nu se uita la ei. Cu ochii tot în jos, că pricepuse.

Stere se ridică.

– Dă mâna lu' domnu Stere, o îndemnă meșterul, dumnealui nu mănâncă oameni...

Ea începu să plângă cât era de mare.

– Hai, fată, ce Dumnezeu, dă-i mâna! o îmboldi și maică-sa.

– Nu-ți fie frică, îi făcu inimă bună cârciumarul.

Veni lângă ea și-i apucă brațul alb și cald. Tot nu isprăvise cu bocitul. Stere n-o scăpa din priviri. Trupul ei se cutremura, și pe spatele plin îi jucau cozile negre, împletite ca niște funii. Era prăpădită de plâns.

Aglaia râdea. Mai văzuse multe fete plângând. Se speriau la început, dar pe urmă, mamă, mamă, ce le mai plăcea!

Bărbații mai vorbiră de una, de alta, muierile se strânseră și ele alături. Dogarul îl întrebă pe Stere unde are prăvălia, îl cercetă dacă a făcut armata, cât câștigă, îi spuse și despre el că e om cu avere, îi vorbi despre fiica sa, pe care o crescuse cu grijă, despre neamurile lui, *oameni cu influență*, unul și unul, meșteri toți ca și el. După ocolișuri, ajunseră și unde trebuia. Roșioară nu voia să dea tot de la început. Îi spuse să mai treacă pe la ei, să se mai vadă cu fata și, dacă Linei i-o plăcea, el i-o dă cu dragă inimă, că doar de măritat este, însă, până atunci, să-l lase să cerceteze, să afle cu cine stă de vorbă. Acu să nu se uite că fata lui e atât de speriată, așa sunt femeile la măritat, ce, parcă a lui nu fugise când îl văzuse, dar cu timpul se obișnuise...

Meșterul vorbea frumos, cu bunăvoință. Îi plăcuse chipul cârciumarului și credea că în cele din urmă se vor înțelege. Nu prea se împăca cu gândul că Stere avea prăvălie la groapa Cuțaridei, el ar fi vrut ca fata să rămână pe lângă ei, acasă.

Nevasta lui Roșioară le adusese între timp câte o dulceață. Aglaia se așeză lângă Lina, o descusu cu vorbe mieroase și la plecare aruncă soacrei:

– Ei, când jucăm la nuntă?

Muierea dădu din umeri, se uită la dogar și la fată și nu spuse nimic.

Pe urmă venise primăvara. Drumurile erau, toate, o iarbă. Peste mahalale se așternuse un cer leneș, albastru. Meșterul și-a făcut drum spre cârciuma lui Stere, a privit dugheana de scânduri, s-a mai sfătuit cu nevasta; tânărul venea duminica în casa lor, aducea fetei pachete cu bomboane, părea cam neînvățat,

stătea lângă Lina, povestea de-ale lui, se uita în pământ, dar nu i se apropia de suflet. Bătrânii își găseau de treabă pe afară, ei singuri în toată casa. Negustorul ofta lung, își apuca genunchii între palme și aștepta să mai spună și fata ceva. Linei nu-i plăcea. Privea pe sub gene la bărbatul înalt și gros. Mai mult o speriau mâinile sale mari, muncite, boante și noduroase. O apuca plânsul pe neașteptate pentru că o ținea o rană veche. Tată-său știa. Se uita după unul Nicolae, băiețandru de vârsta ei, crescuți împreună, n-avea ce le face. Se întâlneau seara la capul mahalalei, își dădeau mâna și roșeau. Linei îi tremura inima de dorul lui, că o închiseseră în curte de când cu străinul. Îl auzea numai trecând pe la gard, fluierând până târziu, când se stingeau lămpile. O apuca un pojar, să fugă, să sară gardul și să-i cadă în brațe. Dogarul, tot cu ochii pe ea. Înjura și ieșea în curte, asmuțind câinii. Nicolae da târcoale. L-a mai zărit de câteva ori. Ba o dată, când a fost plecat taică-său, mă-sa s-a făcut că nu bagă de seamă și a lăsat-o la poartă. Au vorbit puțin, că-i era frică să nu vină hapsânul din oraș. Lina i-a spus necazul. Nu se putea face nimic, trebuia să se supună. Băiatul ascultase cu capul în pământ. Pe obrazul oacheș se lăsase tristețea. Ar fi vrut să plângă, dar i se făcuse rușine. Își mușca buzele mici și scormonea țărâna cu piciorul. La despărțire i-a întins repede mâna și a fugit. Ajunsă acasă, a căzut pe pat, ostenită și înfricoșată.

Când sosea Stere, își ștergea lacrimile și se așeza lângă el. Tot muți îi găseau oamenii. Cârciumarul își schimba numai locul, pe alt scaun, și tot în ochii ei se uita. Lina era altfel decât femeile pe care le cunoscuse. Cu acelea era ușor: punea mâna, și gata! Fata lui Roșioară însă îl făcea să nu mai știe ce să spună. Abia schimbau o vorbă, două, și tăcerea se așternea între ei, apăsătoare. „Uite cum se prostește omul, își spunea, cum îți ia Dumnezeu glasul când îți place o muiere!" Se plângea când ajungea acasă Aglaiei, și bătrâna nu-l mai slăbea:

– De ce ți-o fi frică, domnu Stere, că ești om în toată firea, ai mai văzut și dumneata la viața dumitale, ei, Doamne păzește!

– Nu mi-e frică, coană Aglăițo, dar parcă mă strânge cineva de gât. Că-i tare frumoasă, zău dacă-i de nasul meu...

Timpul trecea. Trebuia făcut la un fel. Cu dogarul se înțelesese în cele din urmă în privința zestrei. Socrul îi dădea o sumă rotundă, să poată să-și ridice prăvălie de zid, și casele cu act dotal. El numai să știe să stăpânească și să înmulțească ce căpătase. Nu fusese ușor, meșterul chibzuise mult înainte de a se hotărî, ca orice om care văzuse destule în viața lui. Că și să-ți dai fata după oricine e lucru la îndemână, totul e să te și gândești.

Roșioară îl cumpărase pe negustor cu vorbe subțiri, umblase cu el, cântărise ce stofă are. Băiatul era dezghețat, băgăreț, la tribunal învârtea grefierii pe degete, scosese la iuțeală actele, plătise în dreapta și-n stânga, cunoștea. Cu un plan l-a cărat și pe la prăvălia jupânului, unde muncise, să-l laude și domnul Pandele, să vadă bătrânul ce probă de om o să aibă de ajutor la bătrânețe. Și cu ce mai pusese Aglaia o vorbă, cu ce mai auzise de la fostul stăpân, meșterul se hotărâse. Îi dădea fata.

După alergătură, a pus piciorul în prag și-a chemat-o față. Întâi i-a spus cu duhul blândeții:

– Îl iei, tată, pe domnul Stere de bărbat?

Lina a tăcut puțin și pe urmă a răspuns:

– Eu nu mă mărit, așa să știți dumneavoastră!

Și-a fugit în odaia alăturată.

Bătrânul a lăsat-o puțin și pe urmă a chemat-o înapoi. A trebuit s-o aducă de mână. Și-a aprins liniștit după aceea o țigară. Stere stătea într-o parte, pe un scaun, mai mult supărat. Se gândea că tocmai acum, la sfârșit, se strică totul. Mama fetei se făcea că împunge cu acul într-o pânză și trăgea cu urechea, privindu-i pe furiș. Îi tremurau mâinile și-i venea să plângă de mila fii-si.

– De ce nu-l iei, tată? a întrebat meșterul cu răbdare.

Ea nu răspundea.

– Mă, copila tatii, eu îți vreau ție răul? Spune!

Se auzea numai torsul motanilor, alături.

– Crezi că e vreun părinte care dorește să-și nenorocească fata? Ai auzit tu de asta? Zi!

Lina nu răspundea. Pe obraji îi curgeau lacrimi.

– Haide, nu plânge, fii cuminte! Domnu Stere o să fie ca un părinte, o să aibă grijă de tine, o să te ducă la casa ta, să fii și tu negustoreasă, o să te respecte toată lumea și-o să spună: „Uite fata dogarului dacă a ascultat: e *cineva!*“ Ce zici?

Fata s-a ridicat iar, dreaptă:

– Eu nu mă mărit, și gata!

S-a făcut liniște. Stere își freca genunchiul cu pumnul lui mare. Femeia împungea mai repede cu acul. Meșterul s-a schimbat deodată:

– Biserica mă-ti de neisprăvită! Tu hotărăști în casa mea, sau eu?

Și vru s-o lovească. Stere îl opri:

– Las-o, nene!

– Ce s-o las? Ce-i după ea? Eu am făcut-o, eu o omor! Scurt!

Lina încremenise lângă un pervaz. Nu mai mișca. Hohotea înăbușit, mușcându-și pumnii. Maică-sa se întorsese către negustor:

– Nu te lua după vorbele ei. Nu știe ce vrea. A vorbit cu un țângău dup-acilea din mahala și crede că orice zboară se mănâncă.

– Întreab-o pe-a mea, zisese gazda, că nici ea nu voia să mă ia, dar socru-meu, Dumnezeu să-l ierte, era om, nu jucărie. Hei, dac-ai ține seama de gura muierilor!

Și hotărâră logodna, ei între ei, bărbații.

– După ce-o duci la biserică, facem un fel de *fitanță*, la nuntă îți număr ce ți se cuvine, prețul casei până la unul, o iei – și Dumnezeu să-ți ajute!

Femeia dogarului deschisese un geam, că se făcuse cald. Lina plângea cu sughițuri în odaia alăturată, auzindu-i cum se tocmesc. Lăcrima și mă-sa pe furiș, să n-o vadă meșterul.

Roșioară a găsit nașul, un brutar din Grivița, om de petrecere, gata s-ajute; a tocmit lăutarii după spusele acestuia, patru, cu țambal, armonică și viori. Avusese de furcă cu fie-sa, a muștruluit-o, a dat în ea; Lina se lăsa greu: nu, că ea nu se mărită și că-și face seama. Tot cu grija în sân ședea meșterul, că mai fugiseră altele de la părinți. Noaptea punea lanțul pe poartă și pândea să nu-i facă zgâtia numele de rușine. Lumea începuse să vorbească. Îl știau pe Nicolae, de-abia se făcuse de armată, trebuia să-l ia statul, să-l îmbrace și pe urmă se mai putea sta de vorbă. Venise și mama lui, rugându-se de gospodar să-i fie milă de zilele sale tinere, că o iubește și că dacă Lina se duce după venetic, *el face una mare*. Socrul nu se lăsa. Vorbise cu cârciumarul, nu putea să-și ia cuvântul înapoi. Când se culca, o auzea pe fată cum se chinuia în perne, oftând. Dragostea e lucrul naibii, se gândea, dar de înduplecat, nu s-a înduplecat. A fost mai greu până la logodnă, că pe urmă inima fetei s-a mai muiat. O furaseră pregătirile nunții, sărbătoarea din casă, încercatul rochiilor, număratul lucrurilor de zestre. Toată frica ei se risipea pe neștiute și, când au întins masa, vrând-nevrând și-a pus balțul și-a mers la biserică.

Stere sosise la casa dogarului în haine noi. Până atunci îl zorise Aglaia să termine mai repede cu bărbieritul, dar chip de scapă de țiganii care-i cântau cu arcușul în timp ce frizerul îl potrivea din brici, să fie frumos! Le-a dat balaoacheșilor bacșiș, aceștia s-au suit pe capra trăsurii și au pornit grămadă spre casa miresii.

Lina nu terminase cu spălatul și dichisitul. În jur, numai fete, prietene de-ale ei, unele cârne, trecute, izbindu-se una de alta și neștiind ce să-i aducă mai degrabă la îndemână: cununița de ceară albă, cu bobi cât cireașa, sau beteala lungă și foșnitoare. După ce mireasa s-a spălat pe chip și pe mâini, a trecut fiecare și și-a udat fața cu apă călduță.

Când s-o încalțe și-au scris numele cu creionul pe talpa pantofilor albi și noi, rugând-o pe Lina să nu uite ca la intrarea în biserică să-și târască piciorul pe prag.

De afară se auzeau lăutarii, toată curtea se umpluse de oameni, maică-sa o chema să-și întâmpine ginerele, și fata nu mai avu timp să se privească în oglindă. Cârciumarul i se păruse urât și bătrân. Avea o față negricioasă, și gâtul îi înțepenise în strânsoarea gulerului cămășii. Stere își potrivea părul lins pe frunte și șușuia cu Aglaia:

– Mă ține!

– Nu-i nimic. Îndreaptă-ți haina, vezi că râde lumea de noi, spuse bătrâna în șoaptă.

S-adunaseră vecinii meșterului, muieri cu copii după ele târâș, gospodari curioși din cartier, glumind cu niște cârlane de fete.

Nuntașii au plecat în trăsuri împodobite cu panglici albe, încrețite, petrecuți de cântecele lăutarilor. În față ședeau mireasa cu nașul și cu soacra, după ei veneau Roșioară, nevasta brutarului și ginerele, apoi ceilalți, mai în urmă. Caii gătiți tropăiau veseli. Biserica era tocmai în Grivița. Au străbătut mahalalele vecine, ocolind străzile neumblate, și când s-au dat jos, pe treptele de piatră, și-au potrivit hainele și-au intrat.

Lina, în rochia albă, lungă, cu dantele la poale și mâneci strânse, abia călca, sfioasă, nevăzând pe nimeni, lângă Stere. Îi urmau nașii: brutarul cu nevasta, ținând câte o lumânare albă de spermanțet, gătită cu flori de liliac. La urmă, socrii, meșterul, în pantofi de lac, fudul, purtându-și femeia de mână și, ca din partea mirelui, gunoierul cu a lui. Grigore călca strâmb în bocanci și se uita alături. Aglaia, cu ce avea mai bun pe ea, îl îmboldea să se poarte bine, că erau atâția oameni de față.

Mirii s-au apropiat de altar, privind pereții afumați ai pronaosului. Simțiră mirosul înecăcios de lumânări și auziră pe preot cădelnițând. Așteptară câteva clipe. Lumea se înghesuia să-i vadă. Veniseră și gunoierii de la groapă. Lina se strânsese mai tare lângă nașă. Simțea răcoarea de sub bolțile vechi de

piatră. Ar fi vrut să plângă, dar nu se mai putea. Îl căută cu privirile pe Nicolae în mulțimea de capete. Nu-l văzu. Totul împrejur era o lumină aurie de soare care curgea prin geamurile turlelor, amestecată cu flăcările mici și vesele ale lumânărilor. Rochia scumpă și groasă, bogată, mirosea frumos a mosc. Nevasta brutarului o mângâie cu mâna ei caldă și o clipă crezu că totul îi place și nu-i mai păru rău de nimic. Se gândise de atâtea ori, ca orice fată, la clipa aceasta când va fi mireasă și parcă nu-i venea să creadă că se află în biserică, lângă bărbatul pe care trebuia să-l iubească de aici înainte.

Preotul se apropie și le puse antimisul în față. Era îmbrăcat în odăjdii brodate, cu prapure desenate în cruci de aur și chipul Născătoarei, cu fiul în brațe. Avea o privire blândă și glasul cald și adânc. Citea din evanghelii, desfăcea foile cu degetul cel mic, închidea pe rând cărțile cu îmbrăcăminte grea de aramă și copci de argint, spunea rugăciunile pe dinafară, aștepta răspunsurile dascălilor ascunși în umbra stranelor și arunca lanțul cădelniței spre mulțime. Fierul suna limpede ca niște clopote mici, totul era numai un fum parfumat. O voce de bărbat cânta alături, se auzea tusea seacă a lui Grigore, și ginerele văzu verigile și cununiile în față, pe o pernă de catifea roșie. Se închinară bătând semnul rar, cuprinși de evlavie.

Pe urmă simțiră amândoi, și femeia și mirele ei, cercurile de fier pe frunțile încinse. Schimbară inelele de aur și răspunseră pe rând, fără să se gândească mult, că voiesc să fie unul al altuia, soț și soție. Nașul râdea pe sub mustățile mari, galbene de tutun.

Sfinția-sa le-a ținut și o predică, cum să facă și să se înțeleagă, despre datoriile femeii de a da ascultare bărbatului și la bine și la rău, și câte, o mulțime, că era citit și cu drag de meserie.

La sfârșit, au jucat *Isaiia dănțuiește*, părintele în cap, blagoslovind, după el mireasa, cu ochii în pământ, ginerele, spăsit și pătruns, brutarul ferind lumânările, nașa, socrii mândri, Aglaia și Grigore lăcrimând.

Au ieșit apoi la trăsuri, înghesuiți de curioși. Răsuflară. Afară ardea soarele și boarea primăverii le răcori obrajii. Stere se apropie de Lina.

– Ți-e frică? o întrebă.

– Da.

– Las', c-o să fie bine!

Se despărțiră. Părinții, cu Grigore și nevastă-sa plecară spre casa dogarului, că acolo era petrecerea. Nunii porniră la fotograf. Birjarul chiui o dată la animalele ascultătoare și apucară spre gară. Caii săltau în galop, mișcându-și cu mândrie capetele pieptănate și împodobite cu stele de alamă și flori de hârtie. Muscalul în livrea de catifea albastră le atingea rar spinările puternice, roșcate și lucioase de sudoare. Ei răspundeau săltând într-o parte și-n alta cozile tăiate scurt, aruncând copitele înainte, zvâcnind în același timp, mândru și cu forță, din pepturile pline și musculoase.

Lumea ieșită la plimbare până la gară se uita curioasă. Nașul saluta în dreapta și-n stânga cu pălăria. Om cunoscut! Din când în când, își potrivea mustățile ca o coadă de rândunică peste buzele late și pline. Trăgea în piept aerul proaspăt și o ciupea de obraji pe mireasă, făcându-i curaj. Nașa își ținea pălăria neagră, cu calotă, să nu i-o sufle vântul. Stere ofta și își freca nerăbdător bărbia, privind pe furiș chipul femeii. Lina nu spuse nimic până la fotograf.

Atelierul era aproape. Străbătură piața pavată a poștei și se opriră în fața unei clădiri cu două caturi, cenușie, cu ferestre multe și late. Coborâră. În fața galantarului se opriră. În geamuri, văzură fotografiile. Pe bucăți mici de carton subțire erau chipuri necunoscute: negustori grași, în haine croite bine, neveste cu pălării înalte, copii pe blăni de urs, goi și dolofani, ofițeri cu șepci și decorații, țărani în cămăși lungi, cu chimire, precupeți mândri, ceferiști și tramvaiști.

Caii băteau nerăbdători din copite pe pietre. Intrară. Întâi nașul, care cunoștea pe neamț, nașa, ajutând-o pe Lina să urce

scările, și ginerele. Fotograful îi pofti pe scaune. Era străin, se vedea bine, abia înțelegeau ce spune, că vorbea repede și peltic. Se învârtea în jurul brutarului, scoțând teancuri de poze, unele peste altele, să i le arate ca probă.

– Sepia, trei sferturi, negru, bust, în picioare, cu plopi, *feră* plopi, decor, *feră* decor...

Se uitară și mireasa, și nașa, și Stere. Frumoase toate, în două culori, mai roșcate și cenușii. Nașul nu se mai tocmi la preț și-l întrebă pe cârciumar:

– Cum vrei, finule? Cu sau fără plopi?

– Cum o fi! Numai să semene.

Neamțul îi pândea pe sub ochelarii lui legați cu șnur negru. Întreba mereu:

– Sepia sau negru? Spate cu decor sau clasa întâia cu *florile* și castel?

Tot brutarul răspunsese:

– Scump. Clasa întâia! O dată se însoară omul!

Fotograful dispăru apoi după o perdea, să-și pregătească sculele. Lina se mai însufleți. Își drese părul sub coroana de lămâiță și întinse pliurile rochiei. Birjarul aduse lumânările de la trăsură și le rezemă de un perete.

Neamțul îi chemă, așezându-i în fața unei lăzi galbene, care avea un tub terminat cu o sticlă lucioasă. Îi potrivi cu mâna lui, vorbind repede: la mijloc, Stere cu mireasa, ținându-se de mână, iar în părți, nașa și nașul, lângă făclii. Le spuse să nu miște și alergă la aparat, vârând capul într-un burduf de pânză, apoi îl scoase, le strigă să se strângă mai mult unul într-altul, aprinse un bec deasupra și aduse un buchet de flori ceruite, așezându-le în brațele miresei.

– Acum! zise după aceea.

Căută cu mâna un șiret. Nuntașii se uitară la gâtul cutiei. Rămaseră așa, o clipă, încremeniți. Auziră un țăcănit și fotograful le mulțumi. Pozele trebuiau să fie gata după opt zile. Brutarul a plătit și s-au suit iar în trăsură.

Se însera. Din pomii înverziți se împrăștia mirosul crud al frunzelor tinere. Caii tropăiau pe caldarâm. Birjarul strigă mulțimii care se înghesuia în drum să facă loc. Erau o grămadă pestriță: femei în rochii de stambă, roșii, albastre, verzi; soldați cu moletiere kaki, negustori în haine de stofă ca ambra, cu pălării tari și bastoane, olteni chiuind și jucând în jurul unor fete sănătoase, îmbrăcate pe jumătate ca la țară, râzând cu toți dinții și veselindu-se că era ziua lor de sărbătoare.

Lina le simți privirile curioase și se lipi de umărul puternic al lui Stere. Birja o cotise spre mahalaua ceferiștilor. Vecinii toți, în păr, la poartă. Se auzeau lăutarii cântând marșul de bun venit. Aglaia chiuia în curte:

– Zi, mă! Zi! Așa! Așa!

Caii se opriră. Mulțimea se îngloti spre trăsură, să-i vadă.

Când să coboare, mireasa îl zări pe Nicolae al ei. Se ascundea după niște muieri. Avea privirea tristă și pe obraji i se săpase o linie aspră, care-l făcea mai bătrân. I se păru mai frumos și, o clipă, îi veni să plângă.

Din spate, nașul îi apucă brațul și o purtă peste pragul curții, aducând-o în fața lăutarilor. Se încinse jocul. Duduia curtea. Dogarul își chemase rudele de la Obor, o liotă de oameni cu copii și cumnați, veniți cu nevestele, firi iabrașe, se vedea bine, toți meșteri, duși pe la ospețe, gătiți, încălțați în cizme, cu fețele pline și roșii, să le tai cu firul de ață: finul Tache, un munte de om, cam zbanghiu la privire, cu a lui, o muiere puțină, roșcovană, ce bea binișor, la umăr cu bărbatul; cuscrul Vasile, rotar, voinic și ăsta, văduv cu doi copii, de față; nenea Ghiță Bâlcu, albit și posomorât, care usca în dușmănie cănile, cu mare pricepere și fără osteneală, și el cu soața, fina Smaranda, tăcută, cu ochii în toate părțile, și Cristea, rudă veche de-a soacrei, om în putere, aprig la vorbă, înverșunat la pahare.

Jucau tot pe vine, cu sticlele-n mâini. Se ciuceau, lovindu-și carâmbii, strigau către nași și trăgeau dușcă după dușcă, să-și facă curaj înainte de masă.

Femeile gospodăreau cu soacra la așternutul tacâmurilor. Aduseseră lămpi pe care le spânzuraseră prin pomi și legaseră câteva mese puse cap la cap, acoperindu-le cu pânză. Scaune erau berechet. Stere cărase un butoi de vin și nașul se îngrijise să-i spună de unde să târguiască niște țuică de-i plăcea lui, la damigene.

Se întuneca, și mesenii începură să se așeze. Lăutarii se traseră mai într-o parte. Mireasa se așeză în capul mesei, cu nașul, socrii mari cu ginerele. Iar se întristase și ofta din când în când. Avea ochii posomorâți și arunca privirile peste uluci, unde-l bănuia pe Nicolae. Curtea meșterului mirosea a flori de vișin și vântul răsucea fețele de masă și se pierdea peste străzile mahalalei. De afară, din stradă, se auzeau murmurele femeilor curioase, care priveau prin gard.

Începu ospățul. Grigore și cu Aglaia turnau în cănile lustruite. Oaspeții nu se încurcau. Ciuguleau măslinele puse dinainte, ceapa tăiată felii, înotând în oțet, mușcau din pâinea coaptă bine și înfulecau brânza albă și grasă. Mâncare era, slavă Domnului!

Rudele dogarului se ridicau, cinsteau în sănătatea nașului, a miresei, a ginerelui și a socrilor. Znovoșii ăștia știau zicale de nuntă! Se ridică nea Ghiță Bâlcu și strigă cu o voce care se auzea până la Tarapana:

Ginerică, ginerică,
Dac-o fi la o adică,
Ia mireasa, pune-o jos
Și sărut-o cu folos.

Nuntașii bătură din palme, înveseliți, până luă vorba finul Tache, ce avea și el o gură de aur, dulce și parșivă:

Fă așa cum este bine,
C-a mai fost unul ca tine:
Când a fost la o adică,
Ea-i cerea, și el... nimică!

Râsul gros al mesenilor acoperi stihurile celelalte. Lina, să intre în pământ de rușine. Privea numai în farfurie.

Aduseră vinul. Rudele socrului tot nu terminaseră. Când șezu finul Tache, se ridică cuscrul Vasile, ca din partea miresei:

Poat' să știe fiecare:
Vreau să dorm pe-un pat mai tare!

Grigore se răsti la lăutari. Femeile cărau fripturile și sosurile în farfurii lungi. Se ridicase și soacra să dea o mână de ajutor. Stere asculta tăcut. Aburii băuturii începeau să-l cuprindă. Auzea viorile și armonica, și o veselie neobișnuită îl făcea să se apropie de mireasă, să fie mai îndrăzneț. Ciocni de câteva ori la rând cu Roșioară și cu nașa. Farfuriile pline cu hartane rumene erau golite la repezeală. Gunoierul sorbi pe furiș câteva ulcele de vin, să se răcorească. Aglaia, cu ochii pe el, îi striga să aibă grijă de meseni. Se spetise cărând și bău și ea câteva rachiuri în bucătărie cu nevasta meșterului.

Din casa gospodarului ieși în goană fina Smaranda, jucând cu o tavă plină de alpaca pe care zăcea un purcel rumenit, îmbălsămat în mirodenii și foi late de salată verde, cu un pai galben, uscat între dinții rânjiți. Lăutarii o înconjurară repede, cântând ceva săltăreț. Muierea se învârtea sprinten în jurul mesei, rotea friptura proaspătă și frumos mirositoare pe sub nările rudelor lacome, ridica povara împodobită și striga:

– Care dai banii pe el? Are ouă!

Alde Tache, știind jocul, scoase un pumn de bani și vru să-l arunce pe tavă.

– Nț! se răsuci femeia.

Violoniștii bătură cu arcușurile în cutiile de lemn ale instrumentelor.

– Cine dă mai mult? zise Ghiță Bâlcu, fluturând o hârtie de o sută.

Smaranda ocolise masa o dată. Porcul rânjea încă între doi gogoșari roșii și frunzele salatei. Mesenii se rugau, zăngăneau

banii. Jocul ţinu şi a doua oară. Privirile erau pe naş. Brutarul se scotoci, puse un pumn de băncuţe pe masă şi două sute albastre. Muierea spre el bătea cu căpăţâna. Pe frunte i se ivise sudoarea. Chicotea:

– Hai, că-l dau! Cine pune mai mult?

Nu puse nimeni mai mult. Naşul apucă un cuţit şi o furculiţă. Lui îi era dat să guste primul din pulpa friptă ce mirosea bine. Tava îi fu aşezată în faţă. Fina Smaranda luă lacomă banii şi-i flutură deasupra mesei:

– Două sute de lei pentru zestrea miresei! strigă în timp ce brutarul despica sârguincios carnea rumenă.

Naşul îşi făcu porţie, apoi trecu nevestei restul, mulţumit de gustul purcelului.

Petrecerea abia începea. Ghiţă Bâlcu strigă la ţigani:

– Ia ziceţi, mă, *Perinița*, să pupăm şi noi mireasa! Ce spui, ginerică?

Stere ce să spună. Râdea cu socrul:

– Pupaţi-o, că acum o iau cu mine.

Cobzarii se făcură mai aproape de masă. Se încinse jocul. În frunte, sălta naşul pocnind din degete, după ei, socrul şi ceilalţi, vecinii şi rudele lui. Se cutremura mahalaua de strigăte. La poartă, afară, cei nepoftiţi îşi dădeau coate. Pe Lina au luat-o pe sus, cântând:

Cine joacă Periniţa,
Bădiţă, bădiţă,
Să-ţi sărute guriţa,
Bădiţă, bădiţă...

Era ca într-un vârtej. O ameţeală dulce îi îngreuna privirile. Vedea curtea plină de pomi, nuntaşii aproape beţi jucând sălbatic în jurul ei, pe ginere, roşu şi încălzit de vin, pe taică-su cu cravata lui lată de sărbătoare care atârna peste pântecele încins cu o curea, totul un cerc alb, mişcător. Aproape fără să ştie,

trecea din brațe în brațe, simțea obrazurile aspre, aplecate peste fața ei, și mustățile meșterilor gâdilând-o.

Brutarul făcea ocolul nevestelor cu o pernă în mână, jucând după măsurile cântecului și, în cele din urmă, îngenunche în fața miresei. Fata se aplecă și-i atinse obrazul.

– Nu, se scutură nașul, dă-mi gura!

Împrejur răsunau râsetele mesenilor. Ea strânse dinții, și el o mușcă de buze, cu poftă. Mirosea a mâncare și a rachiu. Lina luă perna de jos, și, uluită, căuta un loc pe unde să scape din hora sălbatică. Aglaia îi făcu semn cu mâna să îngenunche în fața lui Stere. Mirele, cu privirile pe ea, abia mișca picioarele. Se apropie și i se aplecă în față. Când bărbatul o luă de subțiori, își lăsă capul pe umerii lui. Cârciumarul mormăi ceva și o strânse în brațe.

Lăutarii o întoarseră. Răceala dimineții ce se apropia cobora din pomii umezi. Se auzeau cocoșii. Socrul chemă țiganii mai aproape.

– Ia cântați-mi, mă, și mie ceva de inimă albastră...

Armonistul umflă burduful și ascultă o clipă tactul țambalului. Unul dintre violiniști rosti, întâi pe șoptite, apoi mai tare:

Mândro, subțirea în trup,
Ce frumoasă te-ai făcut,
Cu ochi negri de ochit,
Cu gura de ceruit
Și sprâncene de-amăgit...

Atât i-a trebuit dogarului. Era canonit rău de băutură. S-a tras și brutarul lângă el și le-a cerut să-i cânte *Colo-n vii la Drăgășani.*

Guristul știa oful nașului. Cu el petrecuse la toate nunțile. A luat-o ușor, cu vocea caldă:

Colo-n vii la Drăgășani,
Peste deal, la Merișani,
Are neica, n-are bani,
Bea și mi se veselește,

Că puicuța îl iubește,
Trece-un drum și trece-o vale
De e vin și nu-s parale,
Lasă repede zălog
Calul său cel pintenog,
Și la mândra în pridvor
Mi se-oprește-ncetișor...

Socrul oftă alături, amintindu-și de tinerețe. Se uită peste pahare la nevasta bătrână și-i veni un dor de beție. Lăutarii cântau ce cântau și întorceau ochii după fripturi. Li se uscase cerul gurii că brutarul nu-i slăbea deloc:

– Ia zi-l și p-ăla, *Foaie verde trei smicele.*

N-aveau ce face. Nu puteau să-l supere tocmai la masa unde cununa. Cânta armonistul, cânta țambalagiul, guristul după ei:

Foaie verde trei smicele,
Pe deasupra casei mele
Trece-un stol de rândunele,
Și nu-i stol de rândunele,
Alea-s dragostile mele,
Care m-am iubit cu ele,
Din tinerețele mele...

Când terminară, Aglaia le dădu câte un scaun, abia scoțându-i din mâinile nașului. Țiganii se mai însuflețiră. Mestecară ciozvârtele de gâscă și băură bine. Rudele dogarului strigau la ei:

– Balegă de oameni sunteți, nu zdrângari! Cântați, ori vă bat cu prăjina!

Noroc cu muierea și cu brutarul care se apucă să vorbească. Se ridică de la locul lui, cu șervetul petrecut după gât, își trecu degetele prin mustăți, îi privi pe fiecare în parte și le aduse din cuvinte, cum știa el, că mai vorbise la „Vox", la o întrunire.

– Onorată masă! spuse.

Rudele încremeniră cu furculițele în mâini. Chiar neamurile socrului se potoliră din mestecat. Nașul zâmbi:

– ... acești tineri, și, când spun așa, mă gândesc, care vrea să zică, și la noi, care am fost la fel, se unesc azi cu o verigă, ce-i va ține strânși și iubitori tot restul de viață al lor...

Stere se apropie de mireasă, îi cuprinse umerii cu brațul și ascultă mulțumit. Aglaiei îi juca ochii în lacrimi. Se apropie de Grigore, pe care-l uitase Dumnezeu cu o sticlă în mână:

– Le-a ajutat Maica Domnului...

Lăutarii struniră coardele și făcură repede pe arcuș: *Mulți ani trăiască.*

– ... dragostea, fiii mei, se adresă brutarul mirilor, este într-un cuvânt un aluat de unde iese pâini mai multe, adică cei de-o să-i faceți, copiii voștri, pe care o să-i creșteți și o să-i vedeți ca pe voi, adică la această sfântă taină, cum zicea părintele la biserică, unde vi s-amestecă sângele...

Nuntașii bătură din palme, ridicând paharele. Dogarul spuse nașei:

– Dar bine le potrivește!

– Așa e el! gâfâi ea, roșie de plăcere.

Vorbitorul apucă un pahar, gustă pe îndelete, mulțumi pentru aplauze și reîncepu:

– Onorată masă! Eu una știu: fiica aceasta, aici de față – și o arătă pe Lina, care izbucni pe neașteptate în plâns de rușine – e născută din părinți onorabili! Cine nu-l cunoaște pe nea Marin Roșioară? Să îndrăznească cineva să spună o vorbă urâtă despre el! Este?

– Este! strigară ceilalți în cor.

Socrul plecă fericit capul lui alb.

– ... nea Marin e mândria cartierului nostru! Noi știm cât a muncit și ce-a făcut, o luă nașul iar cu vorba, pentru ca să stea aici, cu noi, lângă fata lui, care azi o să-l lase și o să se ducă la casa ei, Dumnezeu să-i ajute!

Soacra lăcrimă pe umărul Aglaiei:

– Se duce fata mea, mi-o ia străinul!

– Lasă și dumneata, îi șopti muierea, vezi că se uită lumea!

Nașul mai spuse:

– Căci, cetățeni! Cine este această fată? Floarea lui nea Marin! Și cine este ginerele, cel care de față cu dumneavoastră petrece? Cine sunt într-un cuvânt acești tineri ce s-au văzut în această casă, s-au plăcut și s-au iubit?

Mireasa hohoti, nemaiputând să se ascundă.

– ... tot eu am să vă răspund...

Și se aruncă încălzit, cu palmele pe masă, îi privi pe rând pe meseni, drept în luminile ochilor, zvârlind vorbă după vorbă, din ce în ce mai repede, încântat tot mai mult de sine.

Când termină cu Lina, reteză cu degetele strânse, subțiindu-și o clipă gura:

– Pe fată o cunoașteți, dar ginerele?

Mai sorbi repede din paharul cu vin și, mirându-se parcă el însuși, aruncă aceste vorbe:

– Cine este el? El este un om de rând, un fieștecare, sau alegerea vecinului și iubitului nostru prieten este cea mai nimerită?

Se opri cu ochii pe Ghiță Bâlcu, care mesteca pe furiș o pulpă de gâscă. Acesta încremeni cu dumicatul în gât.

– ... Așa e că nu știți? Păi de unde să știți? Se bucură nașul, și, pe ocolite, cu vorbe alese, le spuse, lăudându-l pe mire, că e negustor și că ginerele cel mai nimerit pentru fata meșterului nu putea fi decât el, Stere.

Pe urmă o luă cu snoave, le mai încornoră, le suci, nuntașii mai apucau bucățile și paharele, râdeau de vorbele lui și-și spuneau:

– Ăsta e om al dracului, n-auzi cum le potrivește de bine?

Vorbi după aceea și socrul, pomenind de zestrea dată fiicei, de felul cum o crescuse, în frica lui Dumnezeu, gospodină și harnică.

Aglaia îl trase pe Stere deoparte. Venise timpul să pregătească patul miresei.

– Gata, ginerică?

– Da.

– Acum să te văd! și făcu din ochi.

Se ameţise puţin şi vorbea împleticit.

Cârciumarul ascultă chiuiturile mesenilor, încurcat şi obosit de vin. Femeia gunoierului îl învăţă cum să se poarte, cum s-o dezmierde, că era tânără şi nu trebuia s-o sperie.

– O iei binişor, pe departe. Îi mai ajuţi, o mai pupi, ea o să plângă, nu-i nimic, spune-i că de-acu a ta-i şi n-are ce să facă...

Şi iar râse cu înţeles.

– Oi şti eu! tăie bărbatul.

Cumnatele dogarului chicoteau în casă, aşezând cearşafurile. Erau vreo trei sichimele de muieri, scundace, pricepute la de-alde-astea, trânteau pernele şi spuneau măscări.

În curte, lăutarii începuseră să cânte fără perdea:

Şi când mai venii o dată,
Găsii uşa descuiată,
Maică, mamă, ce mai fată!
Căci de la buric în jos,
S-a văzut Târgu-Frumos!
Şi-n mijlocul târgului,
Limba cocostârcului...

Naşul o luase pe Lina de mijloc şi-i şoptea glume deocheate. Roşioară bea, râzând de încurcătura ei. Cu o zi înainte, se gândea fata, ar fi umplut-o de sânge dacă ar fi auzit-o drăcuind şi acum îl lăsa pe străinul acela ameţit de vin să-i povestească lucruri cu două înţelesuri. Se făcea că nu-l aude. Vinul o ameţise şi îi plăcea să asculte clămpănitul ţambalului, răsunetul lui trist şi adânc. Şi ar fi vrut să-l vadă pe Nicolae al ei sărind gardurile cu o bâtă, să răstoarne mesele şi s-o fure de lângă ginere. Dar nu se întâmplă nimic. Vecinii se împrăştiaseră. Alături, viorıştii moţăiau. Rudele socrului strigau armonistului:

– Ziceţi, mă, cu suflet, că vă spargem diblele-n cap!

Ghiţă Bâlcu, aprins la faţă, asudat tot, numai în cămaşă, juca sârbeşte pe pavajul curţii, înconjurându-şi femeia, care pocnea din degete:

– Şi-aşa! Şi-aşa!

Cuscrul Vasile o răsucea pe soacră ca un titirez, lovea din călcâie și striga răgușit:

– Hă-tu! Hă-tu!

Stere cântărea paharele în palmă, se mai uita la Lina și nu-i venea s-o cheme. Parcă nu era acolo. Dacă nu l-ar fi zărit pe Grigore, care ajuta la aducerea farfuriilor vesel și aproape beat, s-ar fi simțit străin între oamenii aceia. De-abia aștepta să-și ia nevasta și banii și să plece la cârciuma lui. Mai bău câteva pahare, să-și facă curaj. Și, puțin câte puțin, mândria îl cuprinse. Unde erau surorile lui, să-l vadă cum ajunsese, cu cine petrecea și ce fel de fată luase? Viața i se schimba și începea să simtă acest lucru.

Cumetrele spuseră tare că patul de nuntă e gata.

Sub ochii mesenilor, galbenă de spaimă, Lina se ridică, urmată de bărbat. Străbătură curtea pietruită printre lăutarii care o daseră acum pe *Marșul miresei* și, în prag, fata se opri. Văzu fețele luminate de lămpi, înveselite de chef, resturile de mâncare în farfuriile murdare, lăutarii osteniți cântând din obișnuință și simți aerul rece al nopții înfrigurând-o.

Stere îi întinse mâna peste prag și o așteptă. Avea palmele calde și râdea stingherit. Soacra se strecură afară, plângând.

Bărbatul încuie ușa în urma ei, ca și când ar fi fost de-al casei. Lina privi odaia. În mijloc, femeile așternuseră masa lor rotundă cu un singur picior. Patul alb, lat și înalt aștepta desfăcut. Lumina lămpii, cu abajur de porțelan albastru, avea o strălucire rece. Șifonierul și dulapurile negre, care acopereau pereții văruiți, i se părură străine.

De afară se auzeau cântecele mesenilor. Se priviră în ochi pentru prima oară. Acum Stere nu i se păru atât de bătrân.

– Ți-e frică? o întrebă el, și-i luă mâna.

Ea nu-i răspunse. Așteptă. Cârciumarul vorbea, îl simți cum se apropie. Avea răsuflarea fierbinte și ochii lui păreau prietenoși. Îi fu frică și în tot trupul i se urcă o amorțeală. Ar fi vrut să plângă, dar lacrimile nu mai veneau.

În curte, brutarul juca ținând lumânările de cununie în mâini. Flăcările lor tremurau, se stingeau aproape, clipind, apoi iar se însuflețeau.

– Așa, nașule! striga Aglaia. Zi! Zi!

Acesta sărea tot pe ciucite, își apleca burta, lanțul lat de la brâu sălta și el, mustățile i se ascuțiseră, înfiorate. Dogarul îi ținea hangul, apoi rudele de la Obor, când pe vine, când cu palmele de pământ, chiuind de se stingeau lămpile. Intrară și muierile în rând. Se încurcau în rochii, dar tot aprige. Nădușiseră și nu se lăsau.

– Zi! Zi! făcea nevasta gunoierului, ca apucată de streche.

Țiganii, să fărâme sculele, nu alta. Unde-mi sucea armonistul burduful, îl aducea după șold, îl apleca, îl desfăcea, făcându-l când lung, când o grămadă, iar vioristul cu arcușul se unduia peste vioară, ca șarpele, o lua lângă ureche, o ridica, ascultând-o, și țambalagiul abia se ținea după ei.

Când terminară jocul, Stere ieși râzând din odăi. Cam aprins la față, dar bucuros. Îl cercetară despre mireasă. El ceru un pahar și cumetrele strigară în cor să se joace cearșaful.

Aglaia intră în casă și o găsi pe Lina tremurând în pat. Maică-sa o mângâia pe cap. O ajutară să se îmbrace, întrebând-o cu vorbe mieroase cum a fost.

Ea nu răspunse. Capul i se limpezise și nu simțea decât o durere ascuțită între coapse. Îi era rușine și glasul pețitoarei o supăra. Ar fi vrut să rămână singură cu maică-sa, să plângă în voie. De afară o chemau vocile rudelor înfierbântate de vin.

A gunoierului ieși cu așternutul mototolit. Mesenii o primiră cu strigăte de bucurie sălbatică. Vioristul luă bucata de pânză în arcuș și o jucă deasupra capului. Femeile țipau întărâtate de vederea sângelui care rămăsese în mijlocul cârpei ca un bujor.

– Zi! Zi! se aruncă Aglaia spre lăutari.

Cobzarii apucară instrumentele din nou.

Spre ziuă, fina Smaranda aduse o găină vie, legată de un brad mic, ce se zbătea speriată, atârnând de picioarele legate. Cristea se repezi spre femeie cu un cinzec de rachiu în mână și dezlegă pasărea căreia îi turnă băutură pe gât. O ținu câteva clipe lângă el și, când îi dădu drumul, făcu semn lăutarilor să-i cânte. Găina, beată, se clătina într-o parte și-n alta, ca și când ar fi jucat. Mesenii se tăvăleau de râs. Ghiță Bâlcu bătea din palme, așezat pe vine în fața ei.

– Mai repede! porunci țiganilor.

Pasărea se mai zvârcoli de câteva ori, făcu o săritură în aer și căzu lată în țărână. Penele îi erau mânjite la coadă cu un sânge vesel. Fina Smaranda o culese și o duse la tăiat.

Apoi se strigară darurile. Grigore așeză o masă într-o parte, iar Aglaia începu ocolul de la naș. Brutarul adusese o albie căptușită cu tablă, o sobă de bucătărie și mai scosese și cinci sute de lei, pe care le așternuse în palma acesteia. Muierea le frecă de bărbie, a saftea. Hârtiile foșniră plăcut la urechea mirelui.

– Masă bogată! strigă cocoșata din răsputeri. Ai mâncat, ai băut, eu banii ți-i iau! De la nașul, să-l țină Dumnezeu, că face pâine bună, o albie, o sobă de gătit și o jumătate de mie!

– Să ne trăiască! strigară rudele în cor.

Meșterii bătură din palme. Gunoierul trase darurile aproape, sub lumina lămpilor, să le vadă toată lumea și să se îndemne.

– Masă pricopsită, făcu Aglaia, din partea finului Tache, aici de față, patru prosoape lucrate de mâna nevestei și două sute de lei!

Ruda se sculă în picioare și mulțumi pentru aplauze.

Muierea ajunse la cuscrul Vasile, îl ciupi de ureche, îl întrebă pe șoptite ce dă și strigă apoi:

– Alde Vasile dă o lampă și o sută de lei! Ar fi dat mai mult, dar îi pleacă băiatul în armată!

– Să ne trăiască! spuse socrul.

Lăutarii ciupiră coardele.

– Masă bogată! trecu femeia la altul. Nenea Ghiță Bâlcu dă un ceas deșteptător care cântă *Valsul dimineții* și o sută de lei, că-i meseriaș...

– Și are de unde! adăugă o rudă.

– Fina Smaranda, că-i văduvă, o sută de lei și o față de masă; nea Cristea, negustor ce se află, dă o sută de lei și un serviciu de *porțolan*!

Grigore sună ceștile cu unghia, ascultă clinchetul lor cristalin, mulțumit. Le așeză apoi pe masă, una lângă alta, cu grijă. A lui striga mai departe:

– De la conu Ionel, prietenul socrului, cincizeci de lei! N-a mâncat, n-a băut, bani a trimes! Să ne trăiască!

– Mulți ani trăiască! strigau mesenii.

– Nenea Cristache Cuțu de la Tramvaie, cincizeci de lei și o oală de noapte, smălțuită!

Muierea sună piesele de metal din ea și o dădu lui Grigore.

– ... De la Stănică Cepeleag, șaptezeci de lei, o cămașă de noapte și șase tacâmuri. Ar fi dat mai mult, dar a plătit trenul de la Roșiori!

La urmă, socrul aduse și banii. Stătură pe pat. Unul la un capăt, altul la celălalt. Dogarul se răsti la femeia lui:

– Tu du-te afară, acum e treabă de bărbați!

Muierea ieși. Lucrurile de zestre rămaseră între ei. Câteva căzură pe preșuri, la picioare. Bătrânul numără rar, cu luare-aminte. Damful băuturii se risipise. Stere privea grămada de bani. De afară se auziră cocoșii. Nuntașii începură să plece. Caii trăsurilor venite să-i ia tropăiau la poartă. Nevestele își cărau bărbații până la scara droștilor. Meșterii erau țepeni de băutură. Horăiau de-a-n picioarele, doborâți și galbeni. Cum cădeau pe pernele de catifea, așa înlemneau, cu mâinile adunate pe piept, osteniți. Femeile strigau la birjari și trăsurile porneau în goană spre Grivița.

Soarele sclipi în geamurile aburite. Florile vișinilor se împurpurau. Socrul ieși în prag și își chemă nevasta:

– Adu o sticlă de rachiu, muiere, să ciocnesc cu băiatul! Cheam-o și pe Lina, să-și strângă ce mai are pe aici, că pleacă de la casa mea!

Soacra le aduse țuica, o puse pe masă și ieși bocind.

Mireasa ședea lângă naș, privind spre ulucile umezite. Brutarul, beat, cânta cu glas stins la urechea violistului, care-l ținea din arcuș:

Mario, la nunta ta...

Ofta rar și striga lui Ghiță Bâlcu, care se prăbușise cu capul pe masă:

– Cumetre, am iubit și eu la viața mea una, oh! și-i venea să plângă.

Apucă un pahar și-l mușcă în margine cu dinții lui puternici. Sticla se sparse și-i însângeră buza. Nașa sări cu gura pe el:

– Te-ai îmbătat, Mitrule!

Zestrea mirilor creștea. Stere, în capul mesei, socotea în gând.

Aglaia striga pe rând numele tuturor. Se mai oprea la câte unul.

– Masă bogată! Nae Dragavei, aici de față, picior de nun, o sută de lei și un servici de tort!

Iar își arunca ochii împrejur.

– Ce mai dați? adăugă către cei zgârciți.

– Sănătate, că-i mai bună ca toate! răspundeau unii.

Spre răsărit, prin crengile vișinilor, răzbea lumina tulbure a zorilor. Lina se așeză pe un scaun lângă ginere și ascultă glumele mesenilor. Văzu urmele umede de pahare pe fețele de masă și o învălui tristețea. Totul i se păru murdar, cerul ca o leșie, zidurile casei, lămpile unsuroase care ardeau în pomi, hainele țepene ale ginerelui.

Roșioară îi făcu semn lui Stere. Acesta se ridică și intrară în casă. Soacra așeza rufele pe pat, le păturea una peste alta și ofta. Le dădu în primire mirelui.

– Uite, maică: șase cearșafuri, șase fețe de pernă, saltea de lână, perdele, preșuri, batiste, bluzele fetii, fotele, hainele, pantofii, ciorapii, două fețe de masă, tot...

Dogarul avea o față veselă de om ușurat. Adăugă și el:

– Eu sunt om cinstit, ceea ce am zis, fac!

Dădea, scăpa. Soacra se uita cu dușmănie la străin. Ea, ca femeile, se gândea la lucruri, că erau făcute cu greutate, și veneticul le punea pe spinare și le ducea, cu fată cu tot, la casa lui.

Cârciumarul le numără și le așeză deoparte.

– Bun! mormăia.

Simțea că e bucuros.

Bărbatul se uită la vinul rămas, apoi la mireasă. Era frumoasă Lina, așa, palidă, cu buzele supte și albe, privind cerul limpezit. Mă-sa o chemă în casă. Ea se ridică fără o vorbă, deschise ușa și privi zestrea strânsă, grămadă, în mijlocul odăii. Căută prin rafturile șifonierului, dar ele erau goale, miroseau numai a levănțică. Pe lemnele lustruite alergau speriați câțiva gândaci. Închise ușile grele și se uită peste prag la cei doi bărbați care goleau paharele de rachiu, împăcați.

– E munca mea, agoniseală grea, spunea meșterul, dar nu-mi pare rău. Să vă dea Dumnezeu bine și s-aveți noroc să înmulțiți ce v-am dat!

Vorbele socrului îi mergeau la inimă lui Stere. Strânse banii, îi cântări o clipă în mână și-i ascunse în haină.

– Nici o grijă, dădu și el cu gura, eu nu sunt orice ciuruc. Unde bag banul, iese ban.

Soacra le mai turnă în pahare. Se amestecă și ea în vorbă:

– Că și fata noastră, Sterică maică, *e dobă* de carte! Și să te porți omenește cu ea, să n-o bați, să n-o înjuri! E trăită bine, de, o să mai plângă o zi, două, că e greu la început prin străini, dar o să-i treacă...

Lina nu-i mai ascultă. Se rezemase de pervazul ferestrei și privea curtea goală. Vântul scutura florile pomilor pe lemnul murdar al meselor. Pe scaune cucăiau lăutarii și cumetrele.

Aglaia se îmbătase la urmă și de-abia o sculă Stere, să meargă înainte, la ei, în groapă, să-i facă patul, că venea cu femeia.

Guristul, negru de oboseală, spunea la urechea nașului:

Unde naiba o dormi?
Unde-o fi, unde-o iubi?
Unde-o fi, unde-o fi?
Unde-o fi, unde-o-nnopta?
Pe ce brațe s-o culca?
Ce guriț-o săruta?
Ce sân alb o dezmierda?

Țambalagiul bătea tactul cu ochii închiși, în somn. Instrumentul cânta singur:

Tânc, tânc, tânc, tânc...

Bărbia îi cădea pe piept și tresărea speriat, deodată, lovind mai repede în coarde. Apoi iar îl pirotea somnul... Numai degetele nu i se odihneau.

Linei îi veni să râdă. Lăsă perdeaua să cadă. Taică-său băgă rufele și darurile într-o ladă, pe care o cără cu Stere și cu Grigore până la spatele unei droști. Soba nașului fu pusă deasupra, cu picioarele de tablă în sus, să nu se turtească, lângă albia așezată cu grijă de gunoier.

Era vremea să plece. În curte, brutarul se răstea la lăutar:

– Ce, mă, voi dormiți? Cântați marșul de plecare, că se duce mireasa!

Țiganii se dezmeticiră. Lina, însoțită de maică-sa, călca stingherită lângă Stere, care o aștepta, vorbind cu nașul. Acesta îi opri la masă, să soarbă cu el o ciorbă de potroace, acră foc, gătită de soacră la repezeală, să-l scoale din osteneală, că era făcut zmeu și abia își mai ținea ochii deschiși.

Se așezară, gustară mâncarea și lăutarii le mai ziseră una de plecare, spre bucuria brutarului, care se însuflețea, dres de borș și de arcuș.

La urmă ginerele pupă mâna socrului, a nașului și a nașei. Nevasta meșterului mergea cu ei, plângând. La poartă îl văzură

pe cumătrul Ghiță Bâlcu între doi gealați de birjari, ținut de subțiori, căznindu-se să se urce în trăsură. Oamenii asudaseră și nu dovedeau. De-abia l-au așezat pe pernele droștii, care se lăsase de atâta greutate. Era roșu și cânta în gura mare:

Taci, mireaso, nu mai plânge...

Nevasta îl descheie pe la băiere, să nu se înăbușe. Surugiii dădură bice cailor și trăsura abia se urni.

Lina privi încă o dată pomii de care mai spânzurau lămpile aprinse. Parcă nu s-ar mai fi întors niciodată în casa părinților. Abia își stăpâni lacrimile. I se părea că în locul inimii avea o piatră grea. Se urcă lângă mire și nu mai privi la vecinii strânși lângă gard. Țiganii cântau în curte un marș săltăreț. Nașul, corcofelit, juca de mână cu finul Tache, ținând câte un sifon în dinți.

– Și-așa! Și-așa!

Dogarul le făcu câte un semn scurt cu mâna. Caii smuciră hamurile și trăsura se depărtă. Ulucile se pierdură în urmă. Lina nu se mai uită înapoi. Simți mâna cârciumarului cum îi cuprindea umerii și o auzi pe maică-sa din spate:

– Ți-e frig?

– Nu, răspunse în silă.

Văzu locul pustiu și întins. Pânza întunecată și rară a salcâmilor tremura în vântul dimineții. Auzi foșnetul frunzelor și simți mirosul dulce al florilor. Cuțarida, verde, plină de buruieni, strălucea în lumina soarelui.

Trăsura se opri în fața dughenii. Lina nu spuse nimic. Birjarul cără lada cu Grigore. Aștepta bacșișul, și cârciumarul îi dădu câteva piese. Aglaia vorbea cu soacra. Droașca întoarse și plecă înapoi, hurducăind. Rămăseseră în fața gardului spălat de ploi. Stere deschise larg poarta și spuse:

– Asta-i cârciuma mea!

Se opri să răsufle. Soarele îl învăluia. Avea o față dreaptă și bărbia aruncată înainte, ca și când ar fi voit să arate mereu ceva. Era vesel și mândru. Peste umerii lui, femeia zări fereastra întunecată a prăvăliei. Pereții de scânduri țineau o vinețeală umedă și geamurile murdare de praf ascundeau restul. Soacra zise încet:

– Uf, unde-ai nimerit, fata mamii!

Peste acoperișul repede, acoperit cu carton zburau brabeți grași, scuturându-și penele.

Muierea gunoierului o luă de mână și o trecu pragul.

– Bine ai venit la noi! spuse.

Înăuntru era rece și mirosea a vin oțețit. Lina văzu odăile, scaunele, patul de șipci și dușumelele goale. Pe un raft, deasupra, ardea o lampă. Prin ferestrele mucegăite, zări gunoierii care descărcau un camion. Se așeză pe o margine tare, netezind cearșaful aspru de americă. Aglaia spunea:

– La noi e cam strâmt! Dar așa e la început, până vă faceți casă ca lumea, că d-aia v-ați luat! Ce zici, domnu Stere?

– Ne-om face! Casă de zid, înaltă, sănătoasă! Nu-i așa, nevastă? adăugă.

Îi zicea pentru prima oară astfel. Ea era cam speriată și mâhnită, ca orice om care schimbă locul unde s-a pomenit. O trecea iar plânsul.

Cocoșata îl fericea pe negustor:

– Norocos ești! Luași zestre, dar ce mai fată!

Stere șezu cu ele până la prânz. Nu se dezlipea de lângă Lina. Soacra și nevasta șefului deretecau prin odăi, așezau lucrurile aduse și parcă dugheana începea să se schimbe. După ce mâncară împreună, cârciumarul luă o damigeană de țuică și porni la gunoieri, să se cinstească cu ei.

Femeile spălară vasele, măturară, așezară clondirele și întinseră hârtii pe rafturi. Cea tânără tăcea posomorâtă. Ar fi vrut să fugă cu maică-sa acasă, să se roage de dogar s-o lase să rămână toată viața lângă ei. Aglaia vorbea, vorbea, povestind

de-ale sale, din tinerețe. Văzând că fata n-o ascultă, se opri și o întrebă cu milă:

– Ce ai? Parcă nu ți-e-n voie!

– Las-o și dumneata! zise soacra.

– Nu te speria, îi făcu muierea curaj, nu-i om rău, ai să vezi. Ți-e dor de ălălalt?

Lina nu răspunse.

– Ce să-i faci? Parcă cine n-a pătimit? Dacă te-ai lua după inimă! Mie crezi că mi-a plăcut Grigore la început? Ce, eram ca acuma? De muncă m-am făcut așa. Eh, ce mai femeie am fost la viața mea! Mai pe urmă m-am deprins. Totul e să se ție de casă, să fie la locul lui, să-și vadă de treabă, să nu fie curvar și să plece după altele, că atunci e greu! Așa-l apucase pe-al meu într-o vară. Îi picase cu tronc una dup-în Grant. Eu îl vedeam că nu mai e în apele lui. „Ce-ai, mă Grigore?" îl întrebam. El, nimic. Numai mă înjura. Pân-am aflat. „A, asta-i buba? mi-am zis. Lasă!" M-am ținut de capul lui, m-a bătut, eu, deloc! Dar l-am întors. I-am făcut ce i-am făcut, uite-l, e tot cu mine și suntem bătrâni amândoi.

Fata dogarului asculta. Aglaia se așeză pe un scaun.

– Pe domnu Stere îl știu de când a picat aici; la noi a tras întâi. A venit cu mâna goală. Tot cu munca. E pus pe ajuns, ascultă la mine. Te uiți că locul e cam pustiu, nu-i nimic! Într-un an, doi se face și aici mahala. Primăria vinde loturi încoace...

Se ridică și căută sticlele de rachiu. Destupă una și umplu trei cești ascunse prin rafturile cârciumii.

– Ia luați! Băutura e bună, te înveselește...

Și goli păhărutul ei. Soacra și Lina nu se îndemnau.

De afară se auzeau glasurile gunoierilor. Mirosea a iarbă proaspătă și soarele sclipea încă în geamurile murdare. Aglaia tot mai trăncănea. Lina o privi ostenită. Avea o față slabă și oacheșă, uscată de vânt, numai ochii vii, negri și mici jucau tot timpul sub niște sprâncene dese, ascuțite. Gura ei ca o pungă se deschidea și se închidea fără încetare. Când râdea, i se vedeau

dinții rari, pe care muierea îi ascundea cu un bariz ce-i ținea capul înfășurat. Vițe cenușii de păr îi scăpau de sub legătura prost făcută și-i cădeau peste obraz. Și le îndepărta repede, se mai bătea cu palmele ei osoase pe genunchii ascunși de o fustă neagră, largă și încrețită.

– Numai să ai grijă de el, spunea, e cam pădureț, și mă uit la tine, maică, biserică de fată ești... e zgârcit, dă-l pe brazdă, învață-l cu o mâncare bună, cu o cămașă ca lumea pe el. De-asta nu prea știe, a fost crescut greu... Altfel, pâinea lui Dumnezeu. O să vezi dumneata ce fel de om ai luat.

Și-a mai turnat rachiu, l-a sorbit cu ochii ascuțiți de plăcere și și-a șters gura cu colțul barizului. A băut și maică-sa, a gustat și ea în cele din urmă. Până seara, au mai pus țara la cale. Cocoșata a povățuit-o ce să facă după cele ce se întâmplaseră, lucruri de-ale lor, femeiești.

Stere tot mai chefuia cu Grigore și gunoierii. Goliseră damigeana și începuseră să vorbească mai tare. Au pus de mâncare. Odăile se luminaseră. Au dat să-l cheme pe cârciumar, dar a gunoierului le-a spus:

– Pe bărbat să-l lași în banii lui când îi e a petrecere. Eu știu de al meu. Mă calcă în picioare dacă mă amestec când e la un pahar.

Cerul coclise. Mirosea a gunoi ars. Grigore aprinsese un foc înăbușit. Limbile lui izbucneau din când în când și aruncau scântei.

Auziră pasul bărbatului.

– Păi eu mă duc, zise Aglaia.

Stere fluiera. Intră închizând ușa. Femeile simțiră mirosul de țuică. Bărbatul se ținea drept. Se așeză lângă Lina. Soacra se ridică și spuse că pleacă. Cârciumarul o rugă să mai rămână să mănânce cu ei, dar ea nu voi. O sărută pe Lina și o ținu multă vreme la piept, umezindu-i obrazul cu lacrimi.

– Să fii cuminte, fata maichii. S-asculți. Mâine am să vin cu taică-tu pe aici, să-mi spui dacă nu ți-a fost urât...

Negustorul o duse până aproape de casă, peste maidan, ferind-o de câini.

Când se întoarse, nevasta așezase masa. Mâncară amândoi, în tăcere. Când terminară, el întrebă:

– Ți-e somn?

– Nu. O să mă mai uit afară.

Stere tăcu mâhnit. O auzi cum trece. Rochia ei foșnea. Se descălță. Căută ligheanul și-l umplu cu apă. Își muie picioarele, oftând ușurat. Îl strânseseră pantofii și baia rece îl liniștea. De afară se auzea vocea lui Grigore.

Era bine. Se gândi la tot ce i se întâmplase de la venirea lui în Cuțarida și se apucă să numere banii strânși la nuntă. Așeză hârtiile una peste alta, adună sutele de metal într-un săculete de pânză, sugrumându-l la gură, ridică perna și acoperi totul. Stinse apoi lampa și își așteptă înfrigurat nevasta, speriat că n-o să mai vină. Îi trecu o clipă prin gând că ea a plecat peste maidan. Se uită afară.

Lina stătea rezemată de scânduri, privind cerul. Trecu o ceată de câini, mușcându-se și lătrând. Ea îi auzi multă vreme, fugind spre mahalalele vecine. Pământul sclipea șters. Spre marginile gropii se ivi o linie albicioasă, întortocheată și lungă. Plânse adânc, în tăcere, din tot sufletul, ca un om singur, pierdut de ai săi, părăsit pentru totdeauna și, când i se uscară lacrimile, intră, uitând ușa dată de perete.

Se auzeau greierii, țârâind tare și ascuțit.

Femeia se așeză pe marginea patului, obosită. Stere îi simți mâna pe cearșaf. Nu spunea nimic, ca și când n-ar fi fost acolo...

IEPE DE ȘIȘIC

Vara pleca. Groapa era adâncă și verde. Vântul culcase ierburile sălbatice. Frunza măselariței începea să îngălbenească. Gheorghe știa răcoarea asta care-i înfiora pielea și cerul ostenit, stins, cu lungi scame fumurii. Șobolanii ieșiseră din găurile lor și mișunau înfrigurați, târându-se după urmele sărace ale soarelui. Hoțul scuipa în silă. Erau mari, grași, cenușii ca fierul, cu cozile năpârlite.

Alături, pungașii suceau babaroasele. Stăpânul mesteca zarurile în pumnul lui mare și negru și privea întunecat pământul bătătorit cu palmele.

– Doi-doi! spuse Oacă și-și trecu mâneca zdrențuită pe sub nas.

Ceilalți fumau pe vine împrejur, așteptându-și rândul.

– Parà-n coadă!

– Șase-cinci... mormăi Nicu-Piele, aruncând în țărână un chiștoc uscat.

Sandu zvârli un ban de doi lei și se mai căută în fundul nădragilor. Fruntea i se brobonase de sudoare. Își mișca repede spatele ca de mâncărime și se uita drept în ochii lui Bozoncea. Acesta apucă oasele îngălbenite și tocite pe margini. Între picioarele caramangiilor se strânsese o grămadă de piese de aramă, la care trăgeau cu coada ochiului toți. Gheorghe se ridică dându-l la o parte pe ucenic:

– Ia stai, Paraschive, să mă bunghesc și eu!

Sub malul surpat, vântul obosea. Se auzea numai fâșâitul aglicei culcate de furia lui, și pe fața bălții se vedeau valuri mici, zbuciumându-se.

Stăpânul desfăcu pumnul și zarurile căzură.

– Parà-ndărăt!

– Ce vine...

– Șase-șase...

– Perechi! mai spuse unul, și mâna norocosului strânse paralele cu praf cu tot.

Mână-mică se așeză de-a binelea. Bozoncea abia atunci râse, icnind:

– V-am curățat, puișorilor...

Și-și scutură fundul pantalonilor.

Seara cădea repede. Urmele soarelui se șterseră. Gunoiul luneca tăcut, surd, așezându-se mai jos în straturi.

Hoții se adunară. Erau șase. Cinci caiafe și ucenicul. Tunși, cu chipuri negre, tăiați în obraz. Gheorghe aprinse un foc de vreascuri. Flăcările se târâră o clipă la picioarele lor desculțe și pâlpâiră.

– Tu ești Paraschiv? îl întrebă pe cel tânăr Bozoncea,

– Eu, se băgă el mai în sufletul pungașilor.

Hubărul îl măsură dintr-o ochire. Ucenicul avea un trup subțire de fată mare și o privire ascuțită, ageră.

– De zulit, ai mai zulit la viața ta? se amestecă și Oacă, suflându-și nasul.

– Da.

– O fi găinar d-ăia de ciordește corcovițe și le mănâncă fofeaza... aruncă în batjocură Sandu Mână-mică și-i scuipă între picioare.

Cel tânăr nu-l privi.

Gheorghe îl trase deoparte.

– Nu-i băga în seamă, bijboc, fac pe șmecherii, au uitat când au venit în gașcă. Nu știau nici să umble.

Paraschiv auzi groapa. Locul era tainic. Cerul de deasupra se încenușa. Îi fu frică de haidamacii ce-l prețuiau din priviri, hoți bătrâni toți, duși prin pușcării. Tăiaseră sare la viața lor și luaseră oameni în cuțit.

Lumina apusului se stingea în apa bălții. Flăcările ușoare, roșcate ale focului jucau în unda ei verde. Spre margini, acolo unde rămânea numai un noroi pierdut, subțire, cu o iarbă deasă și întunecată, fiartă în dogorile verii, alunecau într-o parte și-n alta cutii de tablă ruginite, scufundate în clisa vânătă. Peste capul lor trecură muștele, o pânză de bâzani, albaștri și grași cât greierii. Aerul suna sub lamele aripilor.

– Cu șuriul știi să dai? mai întrebă Stăpânul cu glas răgușit, și o clipă cercelul de argint, legat cu ață roșie de ureche, sclipi în lumina focului.

Avea niște ochi mohorâți și blânzi, mai negri și mai adânci. Era spătos și pe obrazul muncit, stâlcit în bătăi, nu se citea nimic. Mișca greu palmele mari și cu degetele își aruncă mai spre ceafă șapca unsuroasă. Când se urnea, în buzunarele mari îi sunau creițarii câștigați la barbut. În picioare purta pantofi în două culori: alb și roșu, legați cu șireturi de piele, ca orice staroste de hoți.

Paraschiv scoase de sub brâul de piele un șiș lung, cu lama ascuțită, îndoit la vârf.

– Doi am tăiat cu el în Mandravela! spuse cu glas subțire. Am lucrat cu Mafoame, ăl de dădea găuri în Calea Rahovei.

Piele apucă ușor cuțitul, îl întoarse și pe-o parte, și pe alta, îi trecu lama de oțel pe limbă și clipi din ochi, strâmbându-se:

– Mișto cosor, să n-am spor! De unde l-ai pescuit? Oi fi neam de caramangiu și-ai moștenit sculă bună...

Focul pâlpâia la picioarele lor, gata să se stingă. Gheorghe mai aruncă un pumn de talaș și lumina crescu. Cerul bolovănos aluneca tăcut peste malurile sălbatice. Culoarea lui se întunecase spre margini și ucenicul văzu primele stele. Mirosea a bălegar încins și se gândi că pe undeva pe aproape trebuie să fie vreo

herghelie. Smulse o mână de iarbă afânată și simți în palme sucul ei lipicios. Pungașii nu mai spuneau nimic.

Stătuse și vântul. Rar se mai auzea pipirigul lovindu-și tulpinile la cea mai mică adiere.

În cele din urmă, Bozoncea îl întrebă pe Oacă:

– Mă, pământ de flori, zici că Florea l-a adus?

– Da, spuse acesta, și se așeză pe vine lângă focul cel mic.

– Să nu fie vânzare că pe toți vă tai cu mânușița mea... Mi s-a urât cu pârnaia...

– Nici o grijă, Stăpâne, adăugă Gheorghe, e de-al nostru, uită-te la cazmaua lui, mână de șuț, nici vorbă. Îl iau în garanție, să-l învăț, că-i tânăr și-al dracului, pisică, nu altceva. Este, bă, guguștiuc?

Paraschiv râse și-i privi pe fiecare. Îi plăceau ochii bătrânului, care-l bătu pe umăr:

– Al meu ești, puță!

– Al dumitale, îngădui ucenicul.

– O să te punem la probe, la noapte, să te vedem...

– Știi să manglești cai? Gloabe? aruncă Mână-mică.

– Fac orice...

– Bine, încheie hubărul și strigă lui Piele: Pune mămăliga aia la fiert și adu drojdia să ciocnim cu bidiviul!

Nicu cără un săculete plin cu mălai și un ceaun, pitite în mărăcini. Le așternu în fața lor. Oacă plecă după apă. Alerga aplecat într-o parte și trupul lui scund se mistui repede în întunericul abia lăsat.

– Da neamuri ai? mai cercetă Bozoncea.

– Nu, zise ucenicul. M-a făcut mama de fată și a murit de oftică. Mai mult nea Florea m-a ținut din pomană. Fur de când mă știu...

– Ești de-ai noștri, necăjit, vai de vietișoara ta... se mili Sandu.

Nicu-Piele așternu niște pirostrii afumate pe pământul tare, deasupra focului. Sosi și Oacă cu un bidon plin, deșertându-l în ceaun. Gheorghe aruncă un pumn de talaș peste flăcări.

Vântul se iscă iar. Se încorda în trestiile înalte și drepte, care sunau ca un țambal.

– Vine toamna! suspină unul.

– Ne strânge, s-a dus binele...

Paraschiv auzi glasul bătrânului, domol și cald. Gheorghe turnă mălaiul și începu să mestece mămăliga. Un miros bun se răspândi împrejur. Oacă urcă sub malul scobit, să mai aducă ceva. În mâna lui Bozoncea străluci o sticlă albă, lunguiață. Ucenicul îl văzu cum soarbe cu sete, dând-o peste cap. Beregata lui arsă de soare se smucea repede și cămașa subțire de mătase roșie i se desfăcuse la piept, lăsând dezgolită pielea păroasă, plină de tatuaje.

Apoi rachiul trecu din mână în mână. Nicu-Piele bău de-a-n picioarelea, răscrăcărat peste umbrele focului. Era înalt cât malul, numai oase, și când lăsă mâna în jos, ceilalți văzură sticla golită pe jumătate.

– Ăsta are înghițitura mare, spuse într-o doară Mână-mică.

Gheorghe nu bău.

– Ia, Treanță, îl îndemnă starostele, ia, că n-o să-ți cadă dinții.

Codoșul dădu din umeri și răsturnă mămăliga fierbinte pe un fund de lemn. Sandu aruncă deasupra un strat de brânză frământată cu mâna. Palmele hoților apucară câte o bucată. Îi lăsară și noului venit. Un strat de drojdie pe fund și un bulz cald, din care ieșeau aburii.

– Potolește, nenică! îl îndemnă ăl bătrân. Așa mămăligă nici la mă-ta n-ai halit. Să-ți bați copiii!

Lui Paraschiv îi era foame. Înghiți cu lăcomie și așteptă să isprăvească și alții.

– Bună?

– Bună.

– Ține de cald?

– Ține.

– Pâine pe blană!

Peste groapă căzuse o podoabă de noapte, albastră și rece. Ucenicul auzi iarba foșnind. Lângă el lipăia Sandu, aducând sub brațe doi pepeni lunguieți și grei.

– Ia desertul, neamule, spuse, așternându-i pe pământ.

Stăpânul îi despică dibaci, și miezul roșu, plin de semințe, fu îmbucat cu lăcomie.

– Îți place la noi? întrebă Piele rânjind.

– Îmi place, râse și tânărul.

Paraschiv adulmecă locul și nu-i mai ascultă. Îl aștepta pe Florea, și acesta nu mai venea. Focul abia se vedea. Bătrânul îl înteți cu buruieni uscate și un fum gros se răspândi împrejur. Pungașii se apucaseră iar de barbut. Oacă, cel mai mic, ședea deoparte, că se curățase, și ronțăia semințe. Lângă flăcări, bătătoriră pământul cu palmele și Bozoncea scoase zarurile.

De data aceasta, meșter se dovedi codoșul. Scuipă și-și făcu semnul crucii, că era bisericos. Babaroasele cădeau clănțănind în praf. Hoții priveau cu ochii aprinși norocul.

– Șanu-Brăila! spuse unul.

– Perechi! mârâi alături Piele.

Bozoncea strânse oasele, râse cu toată gura lui frumoasă de i se văzură dinții albi și puternici, ascultă la ureche sunetul lor dulce și tainic și le zvârli.

– Doi-una! zise după aceea supărat.

Aruncă și Piele.

– Tăiete! îl opri Sandu și se răsti la el: Bă, nu jucăm arșice, nu le da-n paguba noastră...

Golanul le mai răsuci o dată.

– Parà-n coadă!

– Trei-trei...

Jocul se îndârjea. Se apropie și ucenicul. Șeful îi spuse, văzându-l jinduind:

– Tu nu te-arunci? Ori n-ai marafeți?

– Ba am.

Îi făcură loc. Gheorghe strânse leii de aramă și-i aruncă în fundul nădragilor. Oacă își perpelea nepăsător tălpile la para focului. Prin genunchii sparți ai pantalonilor soldățești i se vedea pielea negricioasă. Dogoarea plăcută îi făcea somn. Începu să cânte ca să-și sperie lenea:

Foaie verde trei spanace,
Fă-mă, Doamne, ce m-oi face,
Fă-mă raza stelelor,
Deasupra cazărmilor,
Ia patagda, la patagda, patagda...

Mai scuipă două semințe și o luă de jos, cu o voce dulce:

Și-o să vorbesc cu colinelul
Să nu-mi bată mititelul,
Să nu-l puie de plantoane,
Că e mititel și-adoarme,
Să nu-l puie înainte,
Că e mic și fără minte
Prapadește gloanțe multe,
Ia patagda, patagda, patagda...

Lângă el pe peticul bătătorit se adunau piesele de doi lei, grămadă.

Paraschiv avea mână bună. Luase de trei ori și ăl bătrân se uită la el pe sub sprâncene:

– Ai fermece-n labă, le potrivești, ai?

Aruncară de câte două ori. Bozoncea pierdea și fuma oțărât, trăgând fumuri dese pe nas.

Până spre ziuă, tot Gheorghe îi lăsă lefteri. Oacă adormise lângă ei și se zbuciuma în vise. Florea tot nu mai venea să le vândă pontul.

În noaptea aia l-au cercetat pe Paraschiv dacă i s-a urât cu binele, dacă auzise de poliție și de om mort, dacă se pricepea

să taie un buzunar fără să-l simtă nici Dumnezeu cu îngerii lui din cer, dacă a văzut sânge și dacă e mut ca mormântul.

Vorbea mai mult Sandu, că ceilalți cucăiau de somn. La urmă, șuțul a început să se laude c-o să-l învețe meserie, să țină minte, că el, Mână-mică, i-a dibăcit ce-i aia furat și câte altele, de nu se mai oprea.

Dar cine să-l știe pe ucenic, ce zăcea în el și ce făcuse la viața lui? Cel tânăr își spuse: „Stați voi numai oleacă să v-arăt eu, m-oți crede vreun husăn, ai?" Și râsese ușor pe sub mustața bălană, care-i umbrea buzele subțiri.

Când se lumină veni și Florea, nădușit și supărat, spunându-le că abia noaptea viitoare or să aibă de lucru.

– Ai scăpat, ușchitule, spuse Oacă, încă buimac de somn, da te-om vedea noi...

Se întinseră apoi liniștiți sub mal, unde era mai adăpost de frigul dimineții. O ceață albă se lăsase peste pământul uscat. Sus, la rampa de gunoaie, ardea un felinar unsuros. Se auziră lătrături de câini depărtate și pe malul înalt se iviră primii gunoieri, care deșertară resturile orașului zvârlind gunoiul cu lopeți înguste.

– Tu n-ai o treanță mai groasă pe tine, un parpalac, că vine iarna? îl întrebă Florea pe Paraschiv.

– Nu-i nevoie. Nu mi-e frig.

– Ei, cum ți se pare?

– Ceată bună, poți să mănânci o pâine ca lumea. Că mi s-a urât să tot trag nădejde...

Soarele se ridica greoi și căldura lui le încălzi trupurile. Cârcotașii dormeau duși alături, cu picioarele strânse sub ei. Vântulețul dimineții se juca în firele negre de păr de pe pieptul puternic al lui Bozoncea.

De cu ziuă, Florea le spuse că în noaptea aia trebuiau să vină la groapă niște căruțași cu iepe de șișic, să le dea în călăreală la armăsarii unuia, moș Leu, de păzea într-un bordei averea

primăriei de la rampa de gunoaie. Treaba se făcea pe șest, să nu afle statul și să-i puie la impozite. Caii păzitorului tot cai erau vrea să zică, în putere și cu sământă bună. Nu era cârlană sau hâță în groapa lui Ouatu să nu le fi îmborțoșat ei cu steaua și cu puterile lor. Pungașul știa și prețul: douăzeci de lei de bucată. Banul și harul. Tocmai dincolo de locul lor, peste baltă, sub malul mâncat își ținea omul ginerii, într-un țarc de lemn, plin de balegă și de dudău veșted. La lumina soarelui, văzuseră coamele lucioase și le auziseră nechezatul mândru și răsunător. Cale de o jumătate de ceas de la ascunzișul lor, să mergi pe lângă trestii, prin niște tufișuri de nu-i vedea nici pasărea, prin inima locului pustiu. Ăl tânăr, pentru că era mai sprinten, trebuia să lege iepele la un loc și, când o da Stăpânul semn, să se urce în cârca uneia și să le mâie spre câmpul Cuțaridei, la drumul Dudeștiului, peste maidane, cu Gheorghe de ajutor. Ceilalți rămâneau în treabă, dacă s-ar fi ivit greutăți. Căruțașii, îi știa Florea, erau cam cheflii și or să petreacă în bordei, bând aldămașul în cinstea mireselor. Numai ucenicul să fie priceput și cu mână ușoară, să nu-l simtă ageamiii.

– Las' pe mine, nene Floreo! spuse el după ce auzi ce are de făcut. Eu le sunt naș. Numai dumneavoastră să-i țineți în șișuri dacă s-or întinde la vorbă.

– Treanță! strigă Bozoncea la cel bătrân. Auzi ce spune dumnealui...

Hoții râseră cu înțelegere.

Spre seară, o promoroacă aurie scălda fundul gropii. Vântul, ca briciul. Au plecat câte unul. În urmă rămăseseră Gheorghe cu ucenicul. Noaptea veni repede, umedă și senină. Își împărțiră locurile. Paraschiv ținea tira la un dâmb, în drumul căruțelor, lângă rampă. Sub ei se vedea lumina bordeiului și în țarcul întunecat se mișcau umbre mari. Armăsarii sforăiau înfiorați. Pungașii auziră copitele potcovite bocănind și nechezatul unuia

mai neastâmpărat. Apoi se lăsă liniște. Așteptară așa, vreme de un ceas, culcați pe burtă, ronțăind fire uscate de buruiană.

Cerul se limpezea peste malul de pământ. O dungă zăpezie se ivea tăind marginile. Crăcile subțiri ale salcâmilor se deslușiră. Balta putredă luci. Peste groapă trecură brabeți. Auziră lunecarea tăcută a gunoaielor pe râpi. Cornul roșu al lunii iscodi marginile cerului. Priviră într-acolo. Parcă se destrăma. Dungi subțiri se împleteau în brațele pomilor. Iarba albise. Pe deasupra plutiră aburii fundului. Niște câini lătrară în depărtare. Un zgomot surd de căruțe zdroncăni pe drumul plin de praf.

Veneau.

Paraschiv simți cotul codoșului în mușchi.

– Acum.

Șinele de fier ale roților răsunară aproape.

– Ho, tată, ho! opri primul.

– Aici e, bă?

– Aici.

– Na, boală, stai, Lolica!

Glasurile se amestecară. Cel care cunoștea strigă spre bordei:

– Mă, moșule, măăă! Mai ieși, măăă, afară, că ți-au venit pețitorii...

Ceilalți râseră în întuneric. Desfăceau chingile și zăbalele. Acestea luceau scurt în lumina roșie a lunii. O iapă puțină se băliga cu nepăsare.

Gheorghe șușoti:

– Când le-or aduce înapoi, te strecori pe colea și le dezlegi ușurel! Ți-e frică de cai?

– Nu.

– Să iei câte o mână de fân de la curu căruții și să le pui sub bot.

Căruțașii coborau ținând animalele de căpestre. De jos, se auzi nechezatul întărâtat al armăsarilor. Moș Leu lumina cărarea îngustă cu un felinar.

– Tu ești, Suleo?

– Eu, unchiașule.
– Ai adus prințesele?
– Le-am adus. Le-o fi și lor.

Iepele băteau din picioare și se opinteau pe drumul alunecos.
– Băgați-le-n țarc, pe aici, se mai auzi vocea celui de la groapă.

Le sloboziră. Ciotul lunii se făcuse galben. Malurile căpătară umbre mărețe. Paraschiv se ridică în mâini. Armăsarii turbaseră. Alergau în loc și se izbeau de lemnul gardului.

Căruțașii îmboldeau iepele spre poarta deschisă:
– Haide, haide, tată, hii!

Se auzeau sforăituri și icneli. Când intrară toate, moșul închise poarta, răsuflând ușurat. Armăsarii se ridicară în două picioare și nechezară de se cutremură groapa. Ocoliră în goană iepele cu coamele zbârlite și le loviră cu copitele. Urmă o învălmășeală, și ucenicul văzu încordarea trupurilor roșcate și negre, nădușite. Caii se mușcau și-și loveau gâturile puternice.

Căruțașii alergau pe marginea țarcului, strigând:
– Așa, Lolica, așa!
– Garoafa, na la tata, na, nu-ți fie frică... Na...
– Lasă-l, boala dracului, că-ți face bine...

Moș Leu își îndemna armăsarii trăgând cu furie dintr-o lulea, în care ardea un miez roșu de tutun aprins:
– Împroașc-o, Surule! Nu te lăsa! Așa, Ilie, călărește-o, dă-i bine! Aha, ha, acuma, na, slobozește-te, aha, hi, nu... Cârlane, n-o lăsa, ai ostenit, ai, calu tatii, așa, dumicatul cui te-a făcut, ei, așa...

Pe urmă iepele fură gonite să pască. Armăsarii încă nechezau. Picioarele lor subțiri și lucioase tremurau în bătaia lunii. Își mușcau cozile din când în când. Oamenii râdeau, rezemați de codilele bicelor.
– Strașnici armăsari ai, moșule! zise unul.
– Ehe...
– Parcă-s hrăniți cu iarbă-mare.
– Mănâncă o căruță de fân și tot nu-i ajunge unuia.

Dinții iepelor mestecau iarba pălită.

Căruțașii le adunară, mânându-le spre căruțe. Ele ar fi vrut să mai pască și se codeau. Biciuștile sunau prin aerul rece:

– Haide, Lola, intră dracii-n tine, m-auzi? Hi!

– Hop, boala dracului, că te-ai pricopsit.

– Na.

Gheorghe îi mai dădu un cot ucenicului. Bozoncea le făcuse semn.

– Acum să te vedem, pulică!

Se auzeau zăbalele izbind în măselele iepelor. Cârlanii care nu coborâseră mâncau liniștiți fânul de la picioare. Întorceau numai capul cu lene și iar se aplecau. Paraschiv numără căruțele. Erau șase, una lângă alta. Oamenii căutară sub paiele de pe fund și scoaseră câteva sticle de rachiu.

– Hai să ne cinstim nașul! se auzi o voce înfundată.

Coborâră.

Ucenicul era neliniștit. Gheorghe îi spuse:

– Ai răbdare. Lasă-i să se matolească nițel.

Din groapă nu se auzi multă vreme nimic. Se potoliseră și armăsarii. Bozoncea se târî până la ei.

– Acum, Paraschive! șopti.

Trecuseră trei sferturi de ceas și le amorțiseră oasele. Pământul era rece. Cel tânăr se ridică ușor și vesel. Animalele îl simțiră. Ridicară gâturile, sunând din căpestre. Merse drept la iepele din față, apucă o mână de fân de sub picioarele lor și le mângâie coama umedă.

– Lolica, na, Lolica! șopti pungașul, neștiind dacă nimerise.

Și se apucă să le desfacă legăturile. Treaba merse repede. Hamurile cădeau fără nici un zgomot în praful drumului și Paraschiv le puse numai câte o frânghie subțire în jurul gâtului, ca să le țină la un loc.

Când trecu la a doua căruță, o iapă necheză speriată. Ucenicul se făcu mort lângă roți. Gheorghe trăgea perechea dezlegată spre câmp, la adăpost. Cel tânăr mai încercă o dată.

Animalele se liniștiseră. Mâna hoțului le pipăia dibaci boturile calde și ochii lăcrămoși.

De jos nu se simțea nimic. De patru ori târî codoșul perechile, legându-le căpăstru lângă căpăstru.

A cincea oară, Paraschiv dădu peste un cârlan sătul, care se lăsa greu. Simțind mână străină pe el, încercă să muște și lovi cu copitele. Caramangiul îi apucă zăbala rece și-o răsuci. Fierul intră în gingiile calului și acesta bătu aerul cu picioarele dinainte. Degeaba încercă să-l potolească.

– Lasă-l! strigă bătrânul neliniștit. Ia altul...

Pungașul se încăpățână. Îl lovi cu cotul sub greabăn și-l dezlegă. Cârlanul se smuci într-o parte și scăpă. Drept spre țarc o apucă, unde simțise armăsarii nechezând și aruncând din copite. Oacă îi sări înainte să-l țină, dar era prea târziu.

Căruțașii ieșiră repede afară pocnind din bicele lor lungi. Până să se dumirească, Paraschiv mai dezlegase un mârloi de mânz, blând ca un iepure, agățat la coada unei căruțe.

– Fugi, știi unde ne întâlnim! îi șopti Gheorghe. Lasă-i pe noi, că nu te ajung ei!

Cel tânăr se aruncă și șuieră o dată năprasnic:

– Haida, hi, gloabelor!

Iepele o luară la goană speriate, peste maidanele pustii. Nu mergeau în același pas. Ucenicul le îmboldea harnic:

– Nii, uscăturilor! Hai, hai, hopa...

Și le lovea cu picioarele desculțe pe cele mai apropiate, în burțile pline.

În urmă, mai apucă să audă un zvon surd de glasuri amestecate, de strigăte și lovituri repezi.

*

Luna tocită se lăsase într-o parte peste câmpul Cuțaridei. Era răcoare și noaptea de septembrie avea o limpezime strălucitoare. În depărtare se vedeau luminile Bucureștilor, ca un policandru atârnat de cerul jos. Numai aproape, spre mahalaua

Filantropiei, pâlpâiau felinare cu gaz, chioare și rare, pierdute sub oțetari sălbatici. În urma cailor rămânea o dâră lungă de praf, care se așternea greu peste iarba scurtă a maidanelor. Drumul era lung și pungașul amorțise. Îl durea spatele și i se făcuse somn, hâțânat pe șira ascuțită a calului. Mânzocul alerga sprinten alături.

Trecu de Tarapana, mai mult pe sub ulucile din margini, auzi viorștii cântând încă chefliilor și se așternu la drum. Frumoasă noapte! Se dezmorțise puțin.

Simți mirosul veșted al frunzelor de salcâm, scuturate și împrăștiate. Ca să-i treacă de urât, începu să fluiere. Trapul ușor al mârțoagelor abia se auzea. A străbătut Cioplea și de acolo a călcat peste niște grădini de zarzavat neîngrădite, lăsând în urmă mahalalele.

Nici nu dăduse de ziuă când a sosit și Gheorghe, ostenit și dămfuit, dar vesel că scăpaseră cu bine.

– Se făcuseră ai dracului, auzi? Nu, că unul îl cunoaște pe stăpân: „Săriți, striga, săriți, c-a venit Bozoncea cu ai lui și ne-a luat căișorii!... tu-i Dumnezeul mamii lor!“ I-a potolit el, starostele, nu le mai trebuie, și doar asta nu voiam, să fie cu vărsare de sânge, dar ce să le faci? A trebuit să le dăm buzunări la burți. Mi-a dilit unul o labă peste muie de nu mai vedeam. L-am împuns nițel. Da tu veniși de mult?

– Să fie un ceas, două.

– Te-a ginit careva?

– Nici dracu nu era pe drum.

Bătrânul înconjură caii, le pipăi grumazurile și dădu din cap:

– Marfă proastă. Trebuie să-i ținem la îngrășat ca să luăm ceva. Ăia știu să scoată sufletul din ei, și-atât. Încolo, paște, murgule, iarbă verde! Mama lor de nemâncați! Păi animalul, bă ucenicule, se ține cu socoteală, trebuie să-i dai și lui. Că și mașina, n-o ungi? Ptiu, privește la iepșoara asta, numai coaste, te uiți prin ea... Haide, că avem treabă.

Și se urcă și el.

S-au oprit tocmai în câmpul Dudeștiului, la un tăinuitor mai vechi. Erau albi de praf. Au bătut în poartă. A ieșit o huidumă de om, atunci sculat, cu ochii umflați de somn, într-o cămașă lungă, întrebând:

– Care ești, mă, acolo?

– Eu, Cocârță, am adus niște gloabe, zise Gheorghe.

Gazda se scutură puțin, căscă și deschise leneș poarta grea de lemn.

– Devreme o mai luarăți azi! spuse, și Paraschiv îi văzu dinții rari și galbeni.

Caii se înghesuiră speriați. Nu cunoșteau locul și nechezau. Mânzul încercă s-o ia înapoi.

Omul le așternu goroveală dinainte și se îmbrăcă grăbit.

– Bună treabă făcuși! îi spuse codoșului.

– Ce zici, câte bătrâne luăm pe ei?

Celălalt se scărpină în cap.

– De... Stai să-i vedem. Bozoncea unde-i?

– Pică și el acum. Aduce de băutură.

Își aminti de Paraschiv:

– Da ăsta cine mai e?

– Ucenicul nostru. L-a trimis Florea. Priceput. El i-a cărăbănit de sub nasul stăpânilor. Atinge-mă cu o țigare!

Cel tânăr râse stingherit. Îl lăsară în mijlocul curții. Într-o parte era un șopron părăginit, sub care aprinsese focul o muiere între două vârste, cu șorț roșu dinainte.

Tăinuitorul își cunoștea meseria. Aduse o căldare și fierse niște var. Gheorghe îi da ajutor. Ținea o pătură veche, plină de găuri și aștepta. Când zeama albă dădu în clocot, zulitorul așternu pe rând țolul pe spinarea iepelor. Nevasta luase animalele de gât. Gazda turnă varul fierbinte în găurile păturii. Pielea cailor sfârâi, arsă. Părul lor frumos și des se curăța ca luat cu briciul. În locurile goale, rămăseseră câteva buboaie albe, din care mustea sângele. Iepele se smuceau nechezând, dar mâna puternică a femeii le stăpânea. Când scăpară, se întinseră rănite

la soare, așezându-se pe picioarele dinainte. Aveau în ochi o suferință tăcută și de sub pleoape li se scurgea o zeamă limpede ca lacrimile. Numai mânzul scăpase. El zburda sătul prin ograda murdară:

– Bine c-am terminat! răsuflă Gheorghe ușurat.

Cocârță se spălă pe mâini și veni spre ei.

Se așezară pe buturugi.

Peste câmp, îi văzură și pe ceilalți sosind. În frunte era Stăpânul gonind, gonind. După el, ceata.

Se înveseliră.

– Noroc! aruncă Bozoncea de departe, a nimerit ucenicul?

– Dacă l-a adus mandea! se fasoli ăl bătrân.

– Le-ați făcut formele?

– În regulă.

Starostele cercetă gloabele, le pipăi rănile proaspete și clătină mulțumit din cap.

– O să ne mai odihnim și noi până le-o crește părul. Dacă scoatem un preț bun, avem biștari frumoși!

– Le măritām taman bine la târgul Oborului, se amestecă Oacă.

Fața lui ciupită de vărsat se strâmbă într-un râs scurt.

– Și cum a fost? întrebă tăinuitorul.

– Cum să fie? Ei țipau și noi îi cujbeam! rosti scurt, cum îi era obiceiul, Nicu-Piele.

– Leagă cățeaua, moară neferecată ce ești!

– Mucles! Dă-te-n câștig!

Glasurile se ascuțeau, pungașii vorbeau mai repede, înveseliți. Oboseala se lăsa în picioare. Soarele strecurat prin șipcile putrede ale șopronului le încălzea spatele. Un câine mare și lățos se gudura la picioarele lui Gheorghe. Treanță îi mângâia blana.

– Da de soilit unde soilim și noi? întrebă Oacă.

– Haideți cu mine, se ridică gazda, și-i urcă într-o șură de paie uscate, peste care erau întinse preșuri curate.

Morți au căzut. Tocmai a doua zi pe la prânz s-au sculat. S-au scuturat, au mai căscat, n-aveau ce face. În curtea plină de orătănii nu era nimeni. Caii sforăiau la soare. Mirosea a sfoiegeală și a toamnă. Pe cer se adunau nori lunguieți, cenușii,

– O să plouă, zise Florea.

Nu-și găsea locul. Gheorghe se apucase să joace dardăr cu Oacă, Piele și Bozoncea.

Lumina soarelui se șterse. Se făcu frig. Tăinuitorul adăposti iepele și în curând începu să picure. Paraschiv auzi zgomotul mărunt al ploii și-i fu urât. Lângă el, hoții râdeau, trântind în paie cărțile soioase.

– Șapte ochi în plapumă!

– Fante!

– Rigă!

– Uite spatiul, ha, ha, ha, turcaleților...

Banii aveau un clinchet limpede și treceau din mână în mână. Sub ei se auzea ronțăitul mărunt al cailor. Ucenicului iar i se făcu somn...

Timpul se înăsprise. Corcodușii aveau o povară de frunze rară și foșnitoare. Tot câmpul Dudeștiului pălise. Pământul se întărise. Către București treceau căruțe pline cu pepeni, mânate de țărani. În grădini, cădea puful de pe gutui. Soarele mai mult lumina decât încălzea.

Cocârță umblase pe la primărie, într-o comună apropiată, dăduse șpagă oamenilor lui și se înființase cu acte în regulă pentru iepele furate. Mârțoagele se puseseră pe picioare, nu le mai cunoșteai. Pe spinările arse cu var le crescuse alt păr, smocuri, smocuri. Din negre ce erau, acum arătau pestrițe, cu șire lungi de fir alb, întortocheate. Muierea tăinuitorului le umflase cu orz și, înainte de a pleca la târgul Oborului, băgase și câte o vadră cu apă în ele. Spălate și dichisite cum erau, ți-era mai mare dragul să le privești. Pe la căpestre, nevasta le agățase

funduliţe roşii, împletite, să nu le deoache careva. Crescuse şi mânzul. Cârlanul bătea cu copita şi necheza nărăvaş.

Bozoncea ocolea herghelia şi clătina capul mulţumit.

– Parcă-s armăsari de Vidin, tu-i cerul mă-sii!

Când au plecat, Gheorghe şi-a făcut o cruce mare şi-a scuipat în sân.

– Baftă şi-un preţ bun! Haide, ucenicule! a strigat la Paraschiv.

Câte doi, câte doi, au luat drumul Oborului. Cu caii, veneau mai în urmă Cocârţă şi ai lui. Iepele grele se mişcau alene, vesele, mâncate bine.

Târgul se simţea de departe după larma glasurilor şi după mirosul de vită. În margini, stăteau căruţele şi carele dejugate. Drumurile erau stricate şi pline de praf. Mulţimea pestriţă de târgoveţi se înghesuia spre mijloc, unde, într-un ţarc împrejmuit cu şipci albe, dădeau ocol caii şi vitele, să le vadă cumpărătorii. Larma tocmelii se auzea de departe.

Pungaşii şi-au făcut loc cu coatele. Era treabă, nu jucărie. Vânzarea iepelor ca vânzarea, dar puteau ei să lase bunătate de fraieri, burduşiţi de parale, ameţiţi de băutură?

Într-o parte, ţăranii vindeau oale de pământ şi linguri de lemn. Bouarii şedeau alături vorbind. Nu îmbrăcaseră cămăşi largi şi nici opinci în picioare n-aveau. Din portul de la ţară nu ţineau decât sumanul şi pantalonii albi, vârâţi în cizme lungi, lustruite. Purtau brâie late de piele cu chingi oţelite şi limbi groase, ruginite, de aramă. În mâini învârteau bice subţiri, din care pocneau pe neaşteptate. Râdeau tare. Glumeau cu negustorii şi-şi bălăbăneau burţile revărsate peste centiroane. Geambaşii cu cefe groase şi roşii, cu dinţi de aur dădeau târcol iepelor de doi ani cu picioare fragede şi alungite, umede de năduşeală, care miroseau frumos, mişcându-şi gâturile pline şi încordate.

Paraschiv era numai ochi. Văzu cum vânzătorii plimbă caii în ocolul plin de bălegar şi de paie, în pas mândru, privind în jur la cumpărători. Gheorghe, nepăsător, vorbea cu parlagiii

și măcelarii. Aceștia ședeau împrejurul țarcului pe scaune de lemn cu trei picioare. Înjurau toți în același timp, se tocmeau tare, câte doi-trei, se băteau aproape pentru o vită în timp ce ăilalți râdeau nepăsători și plecau deoparte, târând după ei boii supuși, cu ochii mari și blânzi, neadăpați de cu dimineață. Mai erau și curioși căscând gura, copii desculți, hoți de armăsari, cu cuțite lungi la carâmbi, mirosind a drojdie, cu ochii-n patru, stăpâni de herghelii și polițai cu șepci înalte, băuți, cu obrajii ca para focului, gata dup-un bacșiș, ce se plimbau fără scop, prefăcându-se că știu totul.

Târgul boilor se întețea la urmă. Gheorghe se dădu lângă geambași și bouari și întrebă ce prețuri erau în ziua aia. Unii îl cunoșteau și strigau:

– Ai ieșit la treabă, bă, păzea buzunarele!

Glasurile se pierdeau în larma tocmelilor și codoșul ocolea pe departe. Sandu Mână-mică, Oacă și Nicu-Piele pipăiau locul. Stăpânul cu Florea trăseseră la hanul Oborului, să nu stea la vedere, că erau cunoscuți. Cel tânăr se uluise. Bani, gârlă. Numai hârtii de cinci sute, de o mie, numărate de mâini lacome, fețe încordate și pânditoare, ochi cu priviri scormonitoare și mai ales o veselie iute stârnită.

După ce dădură un ocol, bătrânul spuse:

– Hai mai într-o parte, să nu s-arate vreun păgubaș!

S-au tras către hanul de șiță, unde se înghesuia toată mulțimea de negustori. În fața cârciumii cu ziduri vechi, mâncate de igrasie, era un acoperiș lung, de frunze uscate de plop, rămase de cu vară, sub care, la mese înalte și lustruite din lemn de brad, se adunau tocmașii la un pahar de voie bună.

Nu mai aveai loc. Te trăsnea de departe un miros de mujdei și abia dădură peste Bozoncea într-un colț, mai la urmă. Nu mânca, nu bea.

– L-ați văzut pe Cocârță? îi întrebă starostele.

– Nu. Stai, că pică Sandu acum și ne spune.

Către ei se îndreptau și cirezarii. Se auzeau lăutari și chiote din prăvălia neluminată, cu geamuri afumate și înalte. Era mai mult o petrecere, că locul aducea bani. Unul vindea, altul cumpăra, cum s-ar zice, nu era degeaba. Împrejur, numai negustori, fuduli și ghiftuiți, cu obrazul plin, duhnind și înjurându-se. Tot Cațaveiul, Ogârlea, Buzeștii, din Dealul Spirii, de la Mandravela, Zece Mese, din Rahova, și Jarcaleți. Slugile hangiului cărau băutura în ulcele de lut ars, smălțuite pe afară, cu toarte vechi de alamă. Împrejur, se adunaseră vreo câțiva câini trăiți bine, flocoși și obraznici, târându-se pe sub mese, chelălăind și apucând oasele aruncate. Jos, la picioarele stâlpilor verzi, decolorați, stăteau cu ciolanele întinse la soare nepricopsiții, schilozii și pociții, așteptând pomana negustorilor.

Li se făcuse foame. Lângă ei geambașii înghițeau cu lăcomie. Se încinseseră câteva grătare. Oamenii cârciumarului le ungeau cu grăsime, așezând deasupra fleici roșii, proaspete. Se auzea sfârâitul cărbunilor peste care cădea untura topită și un miros ațâțător îți muta nările din loc. O femeie tânără căra pâine în panere adânci, grămezi de felii albe, crescute, din grâu copt, cu coaja rumenită și trandafirie. Ucenicului îi lăsa gura apă. Picară și Mână-mică cu Nicu și cu Ciupitu, veseli că umflaseră câteva portofele. Tăinuitorul sosise cu hățele de pricopseală și se oprise într-o parte, lângă țarcul de vite, așteptându-și rândul. Mai era vreme. Florea trăgea dintr-o țigară. Îl cuprinsese lenea. Privi prin umbrarul de frunze uscate prin care cădea soarele, la cerul învăluit într-o lumină de toamnă și parcă nu s-ar mai fi ridicat. Lângă el negustorii înfulecau pe nerăsuflate. Se auzeau trosnind fălcile puternice și măselele lor fărâmițau oasele moi, le rodeau până nu mai rămânea o bucățică de carne și le aruncau câinilor. Aceștia se hărtăneau întărâtați. Tocmașii râgâiau apoi mulțumiți, scoteau resturile de prin măsele cu unghiile lungi și galbene de tutun, scuipau cu plăcere și își clăteau gura cu puțin vin acrișor.

– Uite barosanii, Paraschive! îi șopti caiafa celui tânăr.

– Să nu vă prind! se răsti la ei starostele. Azi suntem negustori!

Oacă clipi la ceilalți. Ei se spurcaseră. Cum să nu pui mâna când vezi atâta bănet?!

Alți cirezari se îndreptau spre cârciumă, târând după ei vitele legate de coarne, niște boi cât streașina hanului, costelivi și murdari de balegă, viței roșcovani care mugeau ascuțit, neliniștiți, adulmecând, și câteva vaci leneșe însemnate cu fierul roșu pe pântece. Ăștia rămaseră în soare posomorâți. De-abia dacă unul-doi vânduseră la prețul cerut și numai dacă găsiseră vreun prost. Or, boi nu cumpăra oricine. Negustorii erau înțeleși. Nu se grăbeau. Așteptau la umbră să le pice marfa. Aveau prețul lor, nu ieșeau din el decât dacă dădeau de animale mai bune.

Cetele se priveau. Stăpânii nu spuneau nimic. Cerură câte o ulcică de vin, o dădură pe gât pe nerăsuflate și așteptară tot încruntați. Negustorii se șterseră bine la gură, rumeni de băutură, oftară, se uitară la ceasurile de la brâu și se apropiară de vite. Gheorghe nu-i slăbea. Sandu lăsase o mână în jos și era cu ochii țaglă. Ce i-ar mai fi ușurat!

Tocmeala începu sub nasul lor. Barosanii se ridicaseră, pășind dezmorțiți pe bătătura din fața șopronului și se pipăiseră prin buzunare. Ei luau inima târgului. Erau toți înalți, croiți pe picioare groase, cu spete de bivol și brațe puternice. Tocmașii aveau cizme de lac și nuiele scurte de trestie de mare, cu alamă în capete, pe care le băteau de carâmbi. Ocoleau vitele și închideau dintr-un ochi. Pungașii nu mai aveau astâmpăr.

– Stăpâne, lasă-mă să-i umflu ăstuia ghiulul de pe deget! se rugă Mână-mică și-i arătă starostelui un negustor. Jupânul lovea cu pumnii coatele boilor strâmbând din nas.

– A cui e boala asta?

– Ce boală? sări proprietarul. Ăsta-i bou de Arad care a jucat la nunta lu' împăratu Traian!

– Fugi, bă, d-acilea! Nu vezi că pică d-a-n picerele? E bun de pastramă!

Vânzătorul se căină, blestemă mincinoșii, scuipă nădușit și văzu cu ochii lui cum pierde prețul. Se făcu supărat:

– Nu-l lua dacă nu-ți place!

Negustorul scoase teancul, dintr-o pungă lunguiață de piele doldora de hârtii de o sută și îl flutură pe la nas cirezarului.

– Mă duc? mai întrebă Sandu.

Bozoncea tăcea mut și încruntat.

– Cât iei?

– Cinci sute...

– Cât?

– Nu-l dau!

– Nu-l iau!

Cumpărătorul se făcu că pleacă, privind la alte vite.

– Patru, lăsă celălalt, turtindu-și pălăria pe urechi.

– Tu n-auzi că geme, ăsta-i bou? se întoarse clientul.

– Da ce, n-oi vrea să zici că-i de cișit?

– Două sute! aruncă negustorul.

– Trei sute...

– Nici un leu mai mult!

Cirezarul se ținea dârz:

– Că nu l-oi vrea de pomană!?

– Atât!

– Trei sute!

– Am plecat.

Stăpânul se ridică de la masă îndreptându-se către țarcul unde Cocârță vindea iepele. Pe negustori îi lăsară în plata Domnului. Tăinuitorul mai rămăsese cu mânzul și cu două mârțoage. Tocmai era în preț cu un mușteriu și muierea dădea din clanță.

– Așa căișori nu mai găsești dumneata, domnule, ehe...

Clientul ocolea gloabele, le pipăia burțile pline și clătina din cap:

– Le-ați umflat ca să pară mai grase, lasă, că vă știu eu...

Pungașii se apropiară ca și când nu-l cunoșteau pe Cocârță. Florea, care era mai îmbrăcat, făcea pe niznaiul:

– Da ce-au cârlanele astea, că ți-e mai mare dragul! Eu am târguit mai de dimineață tot așa ceva, și m-a costat două sute bucata, și n-arătau ca astea, unde nu te vedeam eu...

Necunoscutul avea o șapcă murdară și și-o trase mai pe ochi; nu spuse nimic.

– Le iei? întrebă tăinuitorul, sumețindu-și pantalonii prea lungi.

– De, ai cerut cam mult...

– Ce mult? Care mult? Cinci sute, cu mânz cu tot?

Mușteriul mormăi:

– Da acte-au?

– Cum să nu? Da ce crezi dumneata?

Și scoase un teanc de hârtii ștampilate, pline de timbre.

Bozoncea se rezemă de gardul murdar, privind cu nepăsare. Dacă ar fi fost groasă, acolo l-ar fi mântuit pe client. Slăbănogul cercetă totul cu grijă și mai zise:

– Eu sunt geambaș vechi și, dacă vrei să știi, ăștia-s cai de furat... Uite la părul lor...

Gheorghe se lipi și el în stânga mușteriului și zâmbi:

– Oi fi de la poliție, nenișorule...

Starostele scosese șuriul cu prăsele de sidef și scobea gardul iute-iute. Sandu îi ședea în cârcă și omul băgă de seamă. Aruncă repede:

– Vă dau patru sute. Îi luați?

Hoții râseră ușurați.

– Al nostru ești! zise codoșul, bătându-l pe umeri. Ce te-apucaseși să spui vorbele alea urâte...

Schimbul se făcu la repezeală și plecară mulțumiți.

Era la spartul târgului. Deasupra câmpului plutea un nor gros de praf. Oborul se pustia. Pe jos, rămăseseră numai paiele tocate de copitele vitelor, coji de mere și balegă. Câțiva țărani își numărau banii sub căruțe, la umbră, și făcuseră focuri la care coceau porumbi lăptoși. Împrejur, mirosea frumos până

departe. Toată omenirea aceea zgomotoasă pieri într-un ceas. Pe șoselele ce duceau în afara Bucureștiului, se vedeau căruțe goale, gonind. Dinspre apus soseau nori mari, negri, aduși de vânt. Întâi răbufni o furtună ridicând praful și măturând târgul. Frunzele uscate ale acoperișului foșniră și o ploaie galbenă de crengi smulse pică peste mesele umede și părăsite. Nu mai rămăseseră decât câțiva clienți care beau grăbiți. Slugile hangiului strângeau ulcelele golite și resturile din farfurii.

– Și-acum, hai în petrecere! rosti mulțumit Bozoncea.

Cocârță îi dădu banii legați într-o basma muierească.

– Na, Stăpâne! Asta am luat, asta ți-am dat! Fă-i tu în parte...

Starostele vârî paralele în nădragi și râse:

– O scoatem noi la capăt până-n primăvară? Ce zici, Gheorghe, că ești mai bătrân?

– Ce să zic? Numai să nu ni se urască...

Ploaia izbucni deodată cu picături mari. Manglitorii dădură buzna în han. Erau rupți de foame.

– Care pui, mă, masa Stăpânului? întrebă Oacă în gura mare.

Odaia întunecată, cu pereți afumați era aproape goală. Într-un colț mai petreceau trei negustori cu lăutarii. Se chitrofoniseră și moțăiau cu ochii în gura guristului, care cânta de inimă albastră.

Slugile se înghesuiră să le curețe scaunele. Sandu trase două mese aproape. Se așezară. Piele își întinse ciolanele lui lungi și oftă cu mulțumire.

Și unde mi s-au așternut hoții pe mâncat!

Cârciumarul căra cu tovarășii lui, cu nevasta și cu ajutoare. Afară, ploua să rupă pământul. N-ar mai fi plecat nimeni.

După târguială, merge câte o fudulie de berbec, o momiță acolo și-o ciorbă de burtă dreasă cu oțet și cu usturoi stors. Gheorghe nădușise alergând când la bucătărie, când înapoi în prăvălie. Negustorului tocmai îi picaseră câteva târnuri cu ficăței și mațe de miel de la zalhana și codoșul a pus ochii pe ce era mai bun. A dat femeile la o parte, a deschis o fereastră și a ales.

– P-asta să mi-o pui, p-asta și p-asta. Să n-avem vorbe! Cu mine nu se-nghite!

Slugile au spălat măruntaiele din care mai picurau grăsimea și sângele, au încins un grătar și și-au văzut de treabă. Doamne ferește de așa mușterii! Hangiul striga la ele vesel și cu oarecare îngrijorare.

Bozoncea chemase lăutarii la masa lor și-i judeca:

– Mă, care sunteți? Ia să-mi spuneți.

– Taraful lui Mitică Ciolan, de-a cântat la granguri și la fețe bogate, zise unul.

Erau patru balaoacheși, căutați la dinți, cu niște ochi dulci, lipicioși și se făcură mai aproape de masă. Ăl cu țambalul clămpăni o dată coardele și trase cu ochiul la ceilalți:

– Dumitru-mi zice, mânca-ți-aș leafa!

Era sfrijit și nedormit cu zilele, cam urduros, dar cu mâna repede. Instrumentul răsună și vioristul luă cântecul din zbor:

– Să-mi ziceți *Inel, inel de aur*, porunci starostele. Ori nu-l știți?

Anghel, că așa-l chema, băgă dibla sub braț și rânji:

– Se poate?

Avea o mână subțire și ageră, cu degete lungi, care tremurau pe coarde. Cu acordeonul cânta Neacșu, cel mai gras, protăpit într-o cravată albă de ginere, iar ultimul, Mitică Ciolan, cânta pe gură. Caiafe bătrâne, și Dumitru, și Mitică, și Neacșu, că erau toți de pe vremea lui Maciste. Cântaseră pungașilor, lui Gică-Adormitu, lui Mielu-Calapod, cine-i mai ținea minte? Zicea guristul:

Inel, inel de aur,
Cu piatră la mijloc,
Eu te-am iubit, copilo,
Dar n-am avut noroc.
Inel, inel de aur,
Focul să te arză
Și lumina zilei să nu te mai vază,
Că lacrima ce-ți plânge

În anii tinereții
Nu e de-o alinare,
Ci e scurtarea vieții.

Adio, dragă Nelo,
Eu plec, se lasă seara,
Și-ți las ca amintire
O mică lăcrămioară.

Frumoasă e Constanța,
Frumoasă e și viața,
Dar mai scumpă și mai dragă
Îmi este libertatea!

Sunetul dulce al viorii acoperise ploaia de afară. Gheorghe striga la muieri să aducă mai repede ciorba de burtă. Cârciumarul așternuse dinaintea pungașilor o față curată de masă și le turna în pahare o drojdie pricopsită, galbenă ca untdelemnul, cu un iz vechi, plăcut. Se împărtășiră și lăutarii, ca să capete puteri.

Începură masa cu o gozbă năprasnică, în care nevasta cârciumarului sfărâmase piper, salată, roșii și brânză moldovenească cu bucăți subțiri de vinete și inimi tocate.

Mâncarea sârbească era pentru apelpisire.

Iuțeala le făcu râie în gâturi.

– Toarnă, Treanță, molan Stăpânului! se răsti Oacă la ăl bătrân.

Mână-mică îi fura la băutură. Piele băgă de seamă.

– Bă, astâmpără-te, îi strigă, că doar n-oi avea pâlnie de argint în beregată!

Sandu nu se sinchisi. Uscase o sticlă pe dinăuntru. Ceru lui Paraschiv o bucată de pâine:

– Rupe-mi și mie din bulca aia un coltuc!

Se băteau calicii de foame la gura lui.

În timpul ăsta, Mitică Ciolan, de avea și un zdrâng cu care intra în cântece, își puse mâna pe piept și zise:

Spune, spune, moș bătrân,
Spune, caii când se fură?
Noaptea pe fulgerătură,
Atuncea caii se fură...

Buzatul pusese ochii pe masă, ca și când ar fi știut. Vechiul cântec se împletea cu sunetul stins al acordeonului și cu tristele măsuri ale țambalului. Bozoncea râdea, râdeau și ăilalți. Guristul se matolise puțin și avea chef de ciripit. Anghel bătea cu degetele în spatele viorii, parcă o gâdila. Lemnul ei scump răsuna dulce, odată cu cuvintele:

Căpitane de județ,
De ce mă ții la arest,
Pentr-un pui de murguleț,
Că nu l-am vândut la preț,
Și am luat pe el cinci mii,
Să duc pâine la copii...

Cocârță umplu paharele din nou și hoții băură cu sete. Slugile aduceau tocmai un castron de pământ în care aburea ciorba.

Și unde au început să care...

Mânca Piele cu patru guri, că era hămesit. Câte cinci momițe și câte două fleici. Oacă îl înghiontea:

– Bă, n-or să te mai ție balamalele...

– N-avea tu grijă asta, răspunse el netulburat. Îmi știu eu măsura.

Și iar mai întingea un miez de pâine în sângele proaspăt al fripturilor, dumicând. Hangiul aduse și niște ulcele cu vin roșu, de avea o undă fierbinte și un gust acrișor.

Lăutarii își vedeau de treabă. Mitică făcu oblonul la ceilalți și zise iar:

Să-mi dai drumul la nămiaz,
Să-ți aduc bătrân și breaz,
Să-mi dai drumul la chindie,
Să-ți aduc de-o herghelie.

S-aduc tata cailor,
Și muma cârlanilor...

– Așa, candriule! Așa... făcea Sandu între două înghițituri.
Guristul iar gungurea. Florea pusese laba pe masă:
– Brava, ostreață! Halal de mă-ta de te-a făcut!
– Stați colea de înfulecați și voi ceva! i-a poftit Bozoncea.
Țiganii nu prea se îndemnau.
– Las', că luăm alături, făcuse Neacșu, nădușit tot.
– Nu, aici, cu mine să stați, se rățoi starostele și ceru slugilor să le pună dinainte.

Pe la cinci după-masă, erau chiauni. Afară se mai luminase. Stătuse și ploaia. Hangiul deschise ușile și aerul rece pătrunse înăuntru. Dumitru tot mai bătea coardele țambalului și Mitică răgușise:

Ia dă drumul, fă nevastă,
C-afară plouă și varsă,
Și-am scăpat de la pedeapsă...

zicea buzatul, și Anghel, gata cu arcușul în paharul Stăpânului, să-i ia piuitul. Bozoncea băgă mâna-n nădragi și scoase sutele. Odată se însufletiră balaoacheșii. Neacșu schimbă măsura:

Banii mei, banii mei,
La Marița, în bordei,
S-a ales, bules de ei...

ciripi vioristul, lăsându-l pe Ciolan să se odihnească. Starostele umplu țambalul cu poli.

Lăutarilor le era mai mare dragul să cânte. Când s-a întunecat bine, au plătit, au dat bacșiș slugilor și au plecat cu țiganii după ei spre Trei Coinaci, la casa Didinei, gagica Stăpânului.

Oborul era pustiu. Felinare mărunte ardeau spre Mandravela și numai câinii lătrau în câmpul părăsit. Gheorghe îl căra în spinare pe Nicu-Piele, care se afanisise. Îl înjura și-l smucea:

– Mă, scoal', mă, trezește-te!

Lunganul călca în străchini, dus de subsuori. Paraschiv îi veni bătrânului în ajutor. În frunte, mergea chiuind, cu o mână la spate și una deasupra capului, Bozoncea. Juca în drumul noroios și striga:

Cardește-mi, cardește-mi, Mitică,
Cardește-mi, de nu mă uita...

Era vesel pezevenghiul pentru că avea bani și-i era bine. Îi trimisese înainte pe Mână-mică și pe Florea să târguiască pânză de rochii ibovnicei, c-așa avea obiceiul. Oacă gonea spre casa gagicii, să dea de veste că sosea Stăpânul în petrecere...

LUME

Stere deschise larg ușile. Era spre primăvară. O căldură abia simțită se zbătea peste loc. Cuțarida prinsese o barbă scurtă, verzuie, de iarbă. Gunoiul zăcut sub zăpadă mirosea frumos a frunze putrede. Pământul negru și gras dospea. Cârciumarul își privi pomii. Le pusese fiecăruia câte un tutore de salcâm tare, de care legase cu rafie tulpinile crude. Câinii se gudurau la picioarele lui, căscând leneși, moleșiți. O toropeală neînțeleasă îl cuprinse. Auzi burlanele casei zuruind. Gurile lor de tablă aruncau în curte cocleala ultimei zăpezi de pe acoperiș. Încet, urmele norilor de pe cer se ștergeau.

Dinspre Tarapana soseau căruțele cu cherestea, pline vârf. Caii, cu burțile murdare de clisa neagră, trăgeau greu, biciuiți de căruțași. Grigore avusese dreptate. Cu câteva zile înainte, un funcționar de la primărie se abătuse pe la cârciumă cu câteva registre subsuoară, socotise la masă cu un creion și, la întrebarea lui, îi răspunsese că or să-i vină vecini.

Stere umblă câtva timp însoțit de câini. Urmări descărcarea scândurilor și fluieră vesel. Dacă mai soseau alții, însemna că o să-i crească și lui deverul. Răcoarea serii cădea abia simțit. Căruțașii plecaseră. Zări focurile țiganilor puși să păzească stivele. Flăcări vesele se aprinseseră și pe rampă. Se întorseseră gunoierii. La lumina lămpilor, Grigore le împărțea lopețile și măturile. Glasurile lor se auzeau înăbușit. Negustorul se gândi

că trecuse și iarna. Acum avea casă ca lumea, își făcuse prăvălie frumoasă de zid, clădită pe temelie sănătoasă. Începea să se așeze.

Deschise poarta. Prin fereastra aburită se vedeau capetele câtorva mușterii și umbra Linei. Trecu pe lângă gard, spre rampă. Voia să simtă de acolo, de sus, mirosul nopții de primăvară. Își descheie nasturele de la gât al cămășii și vântul șovăitor i se strecură pe piele, învăluindu-l, rece ca o apă. Pașii i se înfundau în noroiul gros, scotea greu bocancii, dar mergea mai departe, ferindu-se de lumina focurilor.

I se făcu dor de ai lui, de părinții morți, de casa de la țară, de unde plecase de la doisprezece ani prin străini. Simțise pe rând, în seara aceasta, neliniștea sfârșitului de martie, topirea înceată a zăpezii și auzise strigătul tulburător al cocoșilor.

Se grăbi înapoi. Lucrătorii plecaseră. Femeia lui mătura dușumele negre, unse cu gaz. Închise ușa în urma sa și-i spuse:

– Lasă, du-te de te culcă... Închid eu prăvălia.

Lina îl auzi apoi așezând obloanele și deschise ferestrele. Simțea și ea boarea lui aprilie, care venea pe furiș, și se dezbrăcă leneș, întârziind.

Locul fusese împărțit în două. Inginerii bătuseră țărușii, măsuraseră loturile și oamenii se apucaseră de treabă.

Întâi a venit Matei, o namilă de rumân cu un păr rar și dinți negri, mâncați. Era îmbrăcat într-o scurtă de stofă militară vopsită, adusă de pe front, din Moldova. În ea zăcuse de tifos, că nu-l luase Ăl-de-sus, să nu se mai canonească. Necăjit, se vedea bine. Dumnezeu îl știuse cum adunase banii de loc. Și-a ridicat casa singur, cu palmele. Nevastă-sa aduna bălegar de pe rampă, se uita la vecini, speriată, îl amesteca în apă cu lut și lipea chirpiciul pe pereții de scânduri subțiri pe care bărbatul îi potrivise în grinzi. Când cele două odăi au fost gata, le-a tencuit, acoperindu-le cu carton și muierea le-a spoit cu albastru.

Pe urmă au sosit și alți ceferiști. Chirică, acarul; Spiridon fochistul; și Ilie, de umbla și el cu trenurile. Aveau mai mulți

copii decât lucruri. În camioanele care-i aduceau ar mai fi încăput. Se umpluse maidanul de plozi. Stere îi privea de pe scările de ciment ale prăvăliei. Negri, tăcuți, cu fețele supte și ochii arși de nesomn. Strigau la neveste, măsurau cu pașii rari pământul cumpărat, scuipau în silă. În câteva zile își ridicaseră și ei odăile cu geamuri oarbe, legaseră un câine de par și se numeau stăpâni. Cârciumarul îi vedea numai seara, când se întorceau de la muncă. Intrau în prăvălie, cereau câte un dorobanț și nu spuneau nimic. Ședeau unul lângă altul, ca și când ar fi fost străini. Aveau hainele lustruite de cărbune și miroseau de departe a fum. Sub șepcile vechi strălucea părul, adunat grămadă. Puneau la loc, pe tejghea, cu mulțumire, măsurile de rachiu și plecau, unul după altul, parcă vorbiți.

După ei picară în Cuțarida și vreo doi precupeți de olteni care n-aveau în ce băga bani, puși pe negustorit. Ăștia își făcură grădinărie spre Tarapana, unde era locul mai gras. Tot cam la vremea aia, Stere află de la Grigore că spre rampă cumpărase o curea de loc unul Bică-Jumate, de era brutar în Grivița. Se miraseră ce-l găsise, dar nu le trebui multă vreme să înțeleagă. În câteva luni, pe marginea tare a gropii se ridicară bordeiele chivuțelor care adunau sticlele și cârpele pentru fabrici. Ieșeau chirii și cârciumarului îi păru rău că nu i-a dat lui mai înainte prin minte să cumpere pe preț de nimic buza aia de pământ.

Nu semănau unul cu altul. Cel mai vechi vecin din groapă, după șeful gunoierilor, îl avea pe nenea Cristache Cuțu, de fusese și la nunta lui, tramvaist, om al dracului, petrecăreț, dus în lume. Venise în Cuțarida cu nevastă și copii, se întemeiase cu ce apucase, vai de viața lui cum se trudea cu beteșugul de-l avea; că-l schilodiseră de-un picior în război.

Mahalaua prindea față. Iarba pierise în drumul căruțelor. În părți rămâneau maidanul nesfârșit și groapa fără margini, lată și adâncă. Au dat ploile lui aprilie, apoi potecile s-au zbicit, oamenii forfoteau. S-au mai îndemnat vreo câțiva lucrători. Ba

cu împrumuturi, ba cu economii, au plătit parcelele. Funcționarul primăriei își făcea drum tot mai des spre locuri.

– Mișcă! Mișcă! zicea Grigore cârciumarului. Crește!

– Crește, nene! răspundea Stere.

Era altceva să vadă acoperișuri în dreapta și-n stânga. Avusese dreptate jupânul lui: nici orașul ăsta nu stătea pe loc, se lățea. Statul scumpise de la o vreme prețul metrilor de pământ și asta îi plăcea negustorului. „Ce, adică aici nu era bine? se întreba. Ai treabă, te urci în tramvaiul cu cai la Tarapana și până la prânz te-ai și întors înapoi.“ Stăpânea. Împrejur numai amărâți, se uita la ei cu milă, n-avea ce le face. Încă acarului, să-i plângă de milă, nu alta. Chirică ședea într-un fel de magazie de scânduri prin care bătea vântul. Venea seara rupt de șale de la muncă, se mai dregea cu un rachiu. Avea ochii în fundul capului, tușea a doagă, sec și adânc, îl mânca un vierme pe dedesubt. Ținea nevastă și casă grea. Copii, să nu-i mai numeri, tot galbeni și duși, cu coliva-n piept. Le căra mere într-un sufertaș. Nu prea încăpeau multe. Le arăta cârciumarului, râzând moale:

– Uite, vecine, pentru mânji!

Scotea pe rând fructele cocârjite, verzi, ținute iarna în paie până rodeau iar pomii. Își rupea de la gură să le cumpere. Abia avea de țuica lui. Nu bea mult. După ce dădea bună seara, cerea un dorobanț. Cu ce drag privea rachiul! Îl sorbea rar, pe îndelete. Îi plăcea mirosul iute și curat. Când golea măsura, număra piesele de doi lei, le așeza pe masă, apoi mai cerea una. Stere se uita. Dacă ar fi fost toți mușteriii cum era Chirică, l-ar fi mâncat câinii. Sărăcie de om, nu altceva, usca locul pe unde trecea. Cârciumarul vorbea câteodată cu nevastă-sa: altcum era să deschizi ușa ălor de aveau. Precupeții erau filotimi, banii, bani, dădeau și la alții, dar ăsta ce să facă? Să-l poftească afară nu putea. Omul simțise și, de unde la început mai spunea o vorbă, două, amuțise. Tușea în colțul lui, apoi amețit puțin, pleca acasă. Lui Chirică i-ar fi plăcut să mai stea în cârciumă, să mai audă de una, de alta, dar nu-l băga nimeni în seamă. De la o

vreme se înstrăinase parcă și de-ai lui: de Spiridon și de Matei. Băga capul între umeri, să nu mai vadă în dreapta și-n stânga, și străbătea maidanul. În odaia lui ardea o lampă unsuroasă, murdară. Își auzea de departe copiii tușind. Ziua, muierea ținea ușa și ferestrele deschise. Soarele încălzea pereții, primenea aerul, dar degeaba. Erau prea mulți la un loc! Priveau toți prin geamuri la averea cârciumarului. Așa ceva le-ar fi trebuit. Și cu mintea lui proastă se gândea: ce l-o fi adus pe negustor aici, la marginea orașului? Nu înțelegea nici el, nici Matei din ce-și ridicase Stere zidurile. Când s-au mai învechit, femeile au tras-o pe Lina de limbă. Cu el nu era chip de vorbit, părea omul dracului. Au aflat de pe la lucrători și gunoieri ce voiau să știe. Se dusese vestea – că așa e gura lumii, slobodă. Toți îl vorbeau cu patimă și dușmănie. Socoteala nu era rea, se gândea Chirică. Când ai bani, tot pe rachiu îi dai, să mai uiți. Pentru ei nu era altă scăpare. Se sculau dimineața la cinci, se spălau la pompă, în stradă, îmbucau ceva la repezeală, și gata, la lucru. Treceau Cuțarida, în drum se întâlneau cu alți ceferiști din mahalaua vecină, își dădeau ziua bună, mai aveau de mers, că mai mult cu Matei umbla împreună. Se tăiase un drum nou spre Grivița. Se scurtase și timpul. Lăsau în urmă calea negustorilor, pustie la ora aia, și se despărțeau. Unul o lua spre Revizie, unde erau niște porți de fier, înalte și late, ridica marca de alamă, saluta pe portar și se îmbrăca în hainele de lucru; celălalt se îndrepta spre atelierul de tâmplărie, unde se reparau scaunele trenurilor, tot la muncă, limpeziți de drumul făcut. Ziua trecea repede, la patru suna sirena de schimb și plecau acasă. Grivița se schimba. Strada lungă era plină de căruțe și de oameni veniți după târguială. Nici nu băgau de seamă când apucau spre mahalaua lor. Drumul trecea pe la Stere. Vedeau firma de tablă strălucind în soare și mesele scoase afară odată cu îndreptarea timpului. Spre sfârșitul zilei, curtea negustorului se umplea de chivuțe și de gunoieri. Nu puteau să nu treacă să nu dea bună seara.

De la un timp se abătuseră pe la cârciumă și niște hoți de bolintineni. Nimeni nu știa cine i-a adus, mirosul țuicii sau vreun cunoscut. Treceau groapa în faietoane înalte, pline de garnițe cu lapte, descălecau din fugă, priponeau caii lor voinici de stâlpii gardului și intrau în prăvălie, vorbind în gura mare. Chipeși oameni, os de domn, nu altceva; aveau sprâncene desenate cu linia și gurile pline, sănătoase. Purtau căciuli încă, deși iarna trecuse, mițoase și bogate, din piele de oaie dobrogeană ori de astrahan. Îmbrăcămintea le era amestecată. Sub dulămile aspre de postav ascundeau cojoace albe și în picioare purtau cizme. Călcau greu și apăsat. Plini de bani! Stere îi simțise. Beau pe nerăsuflate, râdeau, lăsau polii și plecau spre oraș, să vândă laptele și untul aduse în faietoane. Sub capra lor ascundeau putinele de brânză și smântână. Când veneau cu muierile, aduceau frișcă rece pentru boieri. Cârciumarul îi petrecea până la ușă, privea caii bine hrăniți, hamurile curate lună și îi întreba dacă se mai întorc. Ei picau la săptămână, la săptămână. Aveau un drum de județ spre șina barierei și o tăiau mai scurt prin groapă, peste maidan. Cu timpul, negustorul le învățase și numele. Ele erau scrise pe căruțele albastre, desenate pe la osii, cu flori. Cristu Surcel, Niculae Apopii, Bulancea, Nenișor. Deasupra numelui vopsitorul adăugase cu știință: *proprietar.* Untarii erau pricopsiți, aveau case la țară, locuri de arat și animale. Vacile dădeau câte o garniță de lapte pe zi, pe puțin. Veneau cu el la București, nu era departe. Dacă plecau la trei noaptea dintr-acolo, pe la începutul amiezii ridicau drumul de bârne al camioanelor. După ce se însuflețeau cu rachiu, străbăteau Grivița în goană, bătând burțile cailor, și se opreau pe la casele oamenilor cu stare, deșertau bidoanele, ascundeau banii în chimirele late de piele și până la căderea serii erau la drumul jumătate. Sâmbăta, încărcau faietoanele cu pânză pentru neveste și ibovnice. Se jucau cu miile. Totdeauna veseli, umpleau prăvălia, glumind cu Stere. Alde Cristu, ăl mai pișicher, un hoțoman

și jumătate, clipea din ochii săi mici, se scărpina după urechea găurită de care atârna un cercel de argint și-i spunea:

– Merge? Merge?

– Ehe, răspundea în doi peri negustorul.

– Fie vorba între patru ochi: dacă noi nu ne-om mai pricopsi: lăptarii, popii și cârciumarii, că trăim din *botezuri*...

Și râdea cu gura până la urechi. Cârciumarul, ca să le facă plăcere, râdea și el. Era mai mare norocul că le căzuse în drum. Banii se adunau repede, se înmulțeau.

În câteva luni, locul se schimbase. Spre Filantropia crescu o mahala nouă. Către lacurile din marginea orașului se ridicau alte curți, mai arătoase. Altfel de lume. Proprietari se aflau numai d-ăi pricopsiți, cu bani mulți. Umblau cu mașini și aveau droaie de servitori. Între gardurile acelea de gresie, acoperite cu trandafiri urcători, se deschideau străzi pavate, cu tei pe margini. Casele rare, temeinice și mândre, aveau caturi și balcoane. Zidurile spoite cu var, în culori dulci, străluceau în soare și pomii din curțile umbroase erau tunși cu îngrijire. Pe aleile acoperite cu pietriș, alergau câini mari, cenușii, cu picioarele lungi, ca ale berzelor. De la scările de ciment se deschideau peluze de iarbă crudă, semănată, și, sub tufișuri de oleandri, se ascundeau bănci verzi sau chioșcuri deschise. Ferestrele aveau perdele bogate, străvezii, cu șireturi și ciucuri în margini, căzând în falduri pe pervaze.

Tarapanaua Filantropiei rămânea la mijloc, într-un câmp, despărțind cele două laturi de parcele aliniate de măsurătorii primăriei. Spre începutul acestei lungi căi se ridicau piețe și maghernițe de lemn. Alți negustori își încercau norocul de-a lungul noului drum comercial. O zarvă veselă se auzea de departe. Tramvaiul scrâșnea pe șinele-i de fier, uneori caii se speriau, se aduna lumea grămadă, chip de-l mai pornește! Camioanele pline cu cărămizi hurducăiau prin gropi. Deasupra străzii pluteau nori de praf. Pretutindeni se iveau prăvălii și curți. Țiganii

descărcau nisipul și varul. Zidarii nu mai lăsau mistria de când se încălzea până în noiembrie. Între Grivița și șoseaua largă care ducea spre nordul orașului, pe limba lată și stearpă, se tăiau străzi. Mahalaua Cuțaridei se lățise. Case noi, mai bune sau făcute la repezeală, din chirpici, spate la spate, umpluseră locul. Maidanul fusese împărțit în pătrate, metrii vânduți ban cu ban, de nu mai cunoșteai. Primăria săpase cișmele și pompe de apă la răspântii, că se înmulțiseră oamenii. Stere se întreba: din ce se ridică lumea asta? Era o vreme de afaceri, nu se ierta om pe om. Pielea ți-ar fi luat-o datornicii, fără milă. Năpăstuiții nu se mai ajungeau cu banii. Muierile strângeau mălai și cartofi, pentru că se spunea că o să se facă revoluție, și n-o să mai găsească nimeni nici apă de băut. Pe spinarea amărâților, unii se pricopseau. Și pentru că se auzise că spre Cuțarida se vând loturi mai ieftine, dădeau care mai de care năvală. În buza gropii se adunaseră alți ceferiști, lucrători, zidari și gunoieri, ba și un meseriaș cu briciul. Tilică, om necăjit, trăind din nimic. Era un ăla pipernicit și janghinos, numai sufletu-n el. Avea o traistă cu scule și hârtia primăriei că a plătit în bună regulă lotul, un dos plin de tinichele, tare ca piatra, în spatele lui Matei, cu fața spre Filantropia. Noul venit se oprise întâi la Stere, la cârciumă, se dăduse în vorbă cu Ilie, cu Spiridon, le-a spus cine este, oamenii l-au ajutat. Era nevoie și de un frizer, că le crescuse părul ca la urși. L-au sfătuit, i-au dat, unul o șipcă, altul o ulucă, zece cuie, o tablă, și de milă, și de silă, negustorul a pus restul cu dobândă. L-au făcut om.

Tilică a ridicat o baracă cu geamuri, legată în trei șindrile, și s-a apucat de treabă. Singur și ăsta. Avea de lucru. Tundea lucrătorii, zidarii și ceferiștii. Știa să dea cu gura, să le spună câte-n lună și-n stele, le rădea obrajii aspri, îi potrivea pe la sărbători; mahalagiii și-au trimis și copiii să le scurteze chicile. Mai târziu s-a plătit de datorii, și-a cumpărat un sticlete, l-a pus într-o colivie legată cu funde bogate, o oglindă cam plesnită

și alte foarfeci. Era dat cu rachiul și el, că avea mărunțiș din bacșișuri și-i stăteau rău gologanii în buzunar.

Într-o primăvară se mai aciuase și Gogu, un croitor, de lucra acasă. A dat vorbă prin vecini, mușterii se găseau. Lucra ieftin și muierea lui se pricepea la croitul rochiilor. Nevasta meșterului abia încăpea pe ușă, o știau și copiii, crescută din belșug, de-abia-i ajungeai la umăr. Florica o chema și-i era dragă bărbatului de nu mai putea. Duminica ieșeau amândoi la plimbare pe Grivița, se întorceau seara și a doua zi o luau de la cap, el cu acul, ea trăgând la mașina de cusut fustele de stambă ale femeilor de ceferiști.

Înspre drumul cel mare al Filantropiei, puneau temelii zidarii. Săritori unul pentru altul. Lucrau la aceleași binale, scoteau bani frumoși. Între ei, mai răsărit era Ghiula, de tocmea lucrul. Antreprenorul le dădea pâine să mănânce. Cu el munciseră și în Lipscani la case boierești, și în Văcărești, la Mandravela, în Trei-Cuțite, cu neveste cu tot, niște țigănci pătimașe de umpluseră pământul de copii. Rar îi vedeai acasă, vara și primăvara. Din martie își curățau mistriile și nu-i mai zăreai până dădea zăpada. Iarna tocau paralele la cârciumă, că n-aveau ce face. Își băteau nevestele, se mai tăiau pentru vreo curviștină; altfel, oameni cumsecade. Printre ei, erau și vreo câțiva hoți de s-aveau bine cu cei din groapă. Nu călcau mahalaua. Tot prin cartiere pricopsite își făceau veacul. Cărau rufele scumpe de prin curți, le vindeau pe nimic, fugeau de sergenți, nimeni nu putea să spună pe unde dormeau. Aveau ibovnice care-i ascundeau. Nu munceau, mâncau și petreceau numai din ce dădeau la spate.

Altfel, oamenii se știau. Să tot fi fost vreo sută-două de suflete. Se lipiseră și gunoierii. Trăgeau spre bordeiul lui Grigore. Ei între ei se înțelegeau. Odăile lor erau joase, făcute din bălegar, nu le păsa, obișnuiți cu traiul prost. Unul, Tănase, ședea mai bine, avea gospodărie curată, spoită totdeauna cu var, că luase muiere vrednică, nu ședea. El tot pe la Stere petrecea. Îl vorbea pe cârciumar:

– Ăsta ne cumpără pe toți!

Unii n-aveau de unde să-l știe pe negustor. Gunoierul le povestea cum picase într-o seară pe maidan, cum își ridicase o magherniță și cum se ajutase cu șeful. Nu-l mai cunoșteai. Îi crescuse ceafa cârciumarului.

Ceilalți ascultau cu ciocanele de rachiu în mână. Se minuna Tilică, se mira Gogu, el nu mai termina. Păi de unde să știe ei ce nuntă făcuse? Ce mireasă era Lina lui, cum umblase Aglaia șefului să-l împace cu socrul cu care avusese o ceartă pentru niște sume, cum le luase lor dobânzi, cum își cumpărase alte butoaie și lucruri pentru prăvălie, viață de om! Băgase băiat de prăvălie pe-o rudă de-a lui de la țară, copil sărac, fără părinți. Îl îmbrăcase, îl încălțase, era jupân, nu altceva. Umbla cu șorț de piele, negustoria mergea, ieșeau bani. Stere tot pe drum se afla, după vin. Era când la Drăgășani, când la Buzău, tocmea rachiul, mai avea vreun necaz, cinstea vameșii, aducea băutura, o descărca, începuse să pună deoparte. Oamenii băgaseră de seamă că se schimbase, îl apucase o poftă mai mare de câștig, nu s-ar mai fi săturat. Și Lina, la fel, nu cheltuia, nu se bucura, femeie strângătoare. Ce mai risipea, Aglaiei îi dădea pe furiș, c-o ajuta și nu se putea altfel. O litră, două de rachiu acolo nu se cunoștea. Negustorul închidea ochii, n-avea ce le face, muieri între muieri se știu. Sutele se adunau în tejgheaua lui de tablă, se gândea să se mai întindă. Făcuse o odaie pentru băiatul de-l slugărea, îl milea și se răstea la el, să-l învețe meserie. Câteodată, când îl mai încălzeau aburii vinului, își aducea aminte de ucenicia lui la Pandele. Nu uitase încă palmele și ghionții, dar acestea „îl făcuseră om". Îi era drag să povestească cum îl adusese taică-său de la țară și cum îl băgase băiat de prăvălie la jupân. Domnul Vasiliu avea cârciumă mare în gura Lipscanilor la Piața Sfântu Gheorghe. Mușterii, gârlă. Oameni darnici, cu inimă largă. Nu se uitau la bani. Stăpânul îl tunsese din prima zi, și-l pusese să se spele. Pe vremea aceea avea doisprezece ani și abia învățase să buchisească și să socotească. Picat de la coada

vacii, se speriase de ce văzuse în București. Când coborâseră din vagonul murdar al trenului care-i adusese din fundul Olteniei, taică-său îi spusese:

– Numai cuminte să fii, că de rest are Dumnezeu grijă! Să asculți și să te supui, că aici sunt o mulțime de oameni. Fel de fel. Nu te lua după unu' și după altu'. Tu de jupân să știi. Ce ți-o spune el e sfânt. M-ai auzit?

Stere privise mulțimea zgomotoasă, peroanele înalte și locomotivele învăluite în nori de aburi. Și când au ieșit afară și au dat cu ochii de clădirile cu caturi, luminate de soare, s-au oprit o clipă în loc.

Ce de vreme trecuse! Ce știuse el? Păzise oile și boii, la câte-un Paște îl luaseră ai lui pe la Râmnic, la bâlci, și atât.

La stăpân e ușor să te duci, e mai prost să rămâi. De câteva ori voise să fugă. Era greu să robotești de la cinci dimineața și până seara târziu. În nări mai simțea încă, după ani de zile, mirosul halatului albastru, peticit pe la coate, atunci spălat, cu iz de leșie.

Așa începuse viața lui la oraș. Cât a stat la jupân, a văzut și pe alții. Unii plecau după câteva luni. El ce să facă? Unde să se ducă? Era legat, vândut stăpânului. Mătura prăvălia, căra butoaiele cu bere din curte, curăța cartofi pentru bucătărie, ce nu făcuse? Norocul lui era că trăise rău și nu se băga de seamă. Cel puțin la domnul Pandele Vasiliu învățase ceva: să n-ai milă de altul. Mânca și el cu ceilalți, niște lături rămase din farfuriile mușteriilor, dar nu se băga de seamă. Noaptea dormea într-o odaie lungă și joasă, umedă și întunecoasă, cu femeile laolaltă, bucătărese și jupânese; se obișnuise, nu-i păsa. Tat-său venea o dată pe an, îi aducea o pâine mare, albă, făcută de surorile de acasă, îl pupa în creștetul capului și-l întreba pe negustor dacă e ascultător. Domnul Vasiliu n-avea de ce să se plângă. Mai dăduse și în el, nu se poate treabă fără scărmăneală. Greșea, i se cuvenea.

Anii trecuseră repede. Venise războiul. Deverul nu slăbise. Stăpânul mai mărise prăvălia, vânzarea crescuse. Jupânul avea învârtelile lui cu comandamentul nemțesc care ocupase Bucureștiul. Vindea și cumpăra cartofi pe sub mână, cine-l știa? După plecarea dușmanului, domnul Vasiliu avusese câteva încurcături, dar scăpase. Trebuie să fi ținut bani berechet, gândeau toți băieții de prăvălie. Mulți se mutaseră, deschiseseră prăvălii și ei. Mai treceau pe la el, să-i mulțumească. Fără ajutorul jupânului ar fi slugărit încă.

Se ridicase și Stere. Începuse să doarmă în patul bucătăreselor și să bea pe furiș din țuica stăpânului. De ziua acestuia, la Sfântul Pantelimon, se adunau sus, în odăile întunecoase, toți cei ce-l slujiseră. Nu-l blestema nimeni. Crescuse negustori. Îi aduceau daruri, picau cu nevestele, petreceau. Se uita Stere. Mai avea și el puțin. Îi dăduse mustața. Duminica umbla în Cișmigiu după servitoare.

La plecare, după încheierea socotelilor, îi spusese:

– Și dacă mai ai vreo nevoie vreodată, știi unde mă găsești.

Nevoia se ivise mai devreme decât crezuse. După nuntă, ridicase prăvălia cea nouă și cam isprăvise banii. I-ar fi trebuit vreo zece mii de lei ca să se pună pe picioare. Cu socrul nu se mai avea așa bine, nu putea să-i ceară. Unde să se ducă decât la fostul stăpân? S-a suit în tramvai și-a coborât în Lipscani. Trecuseră ani de zile de când nu mai dăduse prin locurile acelea. A privit vechiul vad comercial unde-și mâncase anii și tinerețile. Firmele erau neschimbate. Le bătea vântul. Lumea, forfotă. Abia te mișcai, parcă ieri plecase de la jupân. Vânzătorii te trăgeau de mânecă, îți împuiau auzul, strigându-și mărfurile. Găseai ce voiai și ce nu voiai: lână, sobe, putini, mosorele de ață, rafie, panglici, sfoară, parchet de pus pe jos, preșuri și covoare cu desene. A zărit de departe placa de sticlă, scrisă cu litere mari, albe:

PANDELE VASILIU, VINURI, GRĂTAR,
BUCĂTĂRIE TRANSILVĂNEASCĂ

Ca totdeauna, prăvălia era plină. Aici se făceau afacerile, la un pahar de drojdie. Veneau toți lipscanii și telalii, de schimbau banii. Stere îi cunoștea pe nume, pe fiecare; se mai găseau și oameni noi. Cu ani în urmă, le cărase băutură acasă la neveste sau la ibovnice. Ce bacșișuri îi mai dădeau! Erau oameni veseli, care mâncau bine și petreceau. Din banii lor se pricopsise domnul Vasiliu.

Cârciumarul se oprise în ușă, privise rafturile pline de sticle și simțise vechiul miros de bere și de carne friptă. La tejghea serveau doi băieți de prăvălie, tunși și îmbrăcați în șorțuri albastre, așa cum fusese și el îmbrăcat odată. Nevasta patronului, mai trecută și mai grasă, ședea tot în cușca ei de sticlă, înaltă, așezată pe un postament de lemn, de unde pândea tot localul. Se apropiase prin mulțimea clienților și ea îl recunoscuse. I-a pupat mâna și a întrebat-o de Pandele.

– E cam bolnav azi, vezi că-i sus, i-a răspuns femeia, numărând un rest.

Nu prea avea timp de vorbit. Chelnerii aduceau listele de plată, așezau banii pe tejghea și ea ștampila bonurile, număra repede hârtiile, scuipând pe degete, cu unghia alegea restul, aruncând într-o cutie lungă de tablă piesele de doi lei și de un leu. Până să-l întrebe ce mai face, el plecase.

A urcat vechile scări de ciment, a intrat prin coridorul întunecos și a bătut la ușă. A auzit vocea slabă a lui Pandele poftindu-l înăuntru și a intrat. Nimic nu se schimbase. Stere cântărise totul dintr-o privire. Același tapet albastru, decolorat, mai vechi, pe pereții înalți; același oblon care acoperea fereastra și, în mijloc, masa scundă, plină de hârtii. Deasupra ardea lampa electrică cu picior lung, de porțelan, răspândind împrejur o lumină ostenită. Lucrurile abia se zăreau. Un miros greu de aer stătut plutea în odaie. Jupânul fuma. O dâră albastră, subțire, străvezie se ridica spre tavanul nevăzut. Peste hârtiile risipite pe masă atârna o mână albă, mică, plină de inele, ca de femeie. Pe ea aluneca strălucirea lămpii. Domnul Vasiliu socotea cu

un creion și, când l-a simțit înăuntru, a ridicat ochii. Stere i-a deslușit prin pânza cenușie de dincolo de masa încărcată chipul lunguieț și slab, părul argintiu pe la tâmple și hainele necălcate, vechi și lucioase.

– Tu ești, mă? a întrebat.

Inima cârciumarului bătuse mai tare. Aceeași spaimă veche, ținută ani întregi în suflet, a ieșit gâlgâitoare, sub piept. Palmele și ghionții lui uitați, glasul poruncitor al stăpânului, toate s-au adunat într-o frică neînțeleasă. Pandele i-a întins peste masă palma subțire, aproape străvezie. Privirile i se șterseseră și veselia din ochi îi pierise. Parcă nu mai vedea lucrurile prea apropiate.

– Eu sunt, jupâne, sărut mâna!

– Stai colea, pe fotoliul ăsta!

Se așezase.

– Ia spune-mi, ce vânt te aduce pe la mine?

Iar scosese țigaretul lui, în care vârâse o țigară. O aprinsese și în odaie se răspândise mirosul aromat al tutunului. Stere nu știa cum să înceapă. I-a povestit ce-a făcut de când plecase de la el. Jupânul asculta liniștit, fumând. Când terminase, privise multă vreme în gol, fără să spună nimic. Stere tăcuse încurcat. Târziu, Pandele rostise leneș:

– După câte înțeleg eu, ți-ai făcut și casă...

– Da, casă de zid, cârciumă în față, odăi de dormit, magazii, tot, o mulțime de parale m-a costat.

– Așa e când faci avere...

Și râsese mângâindu-și sprâncenele subțiri.

– Am vândut vinul, cu ce mi-a mai adus muierea, tot în cărămizi am băgat. Socoteala n-a prea ieșit.

Se oprise puțin, să vadă dacă jupânul pricepuse. Cam greu, că acesta se gândea la altele. El tot bătea șaua!

– Acum, că s-a mărit prăvălia, trebuie capital mai mare. Zece mii de lei dacă aș avea, m-aș cârpi...

Pandele se juca cu țigaretul. Îl lăsa să vorbească.

– Am trecut și pe la dumneavoastră să vedem ce mai faceți. Cucoana mi-a spus că sunteți cam bolnav... Mă gândeam să vă întreb, să aud ce ziceți...

Pandele fluiera încetișor. Stere ședea ca pe jar. Îi dă sau nu-i dă dacă o să-i spună pentru ce venise? Auzi pendula din perete bătând rar orele. Jupânul își aprinsese încă o țigară și spusese:

– Și ce vrei să faci acum? Ți-ai ridicat casă, ai mărit prăvălia... Mă, tu ești pus pe pricopseală...

– De...

– E bine, mă...

Stere se gândea aproape cu pizmă că nu va avea poate niciodată atâția bani să-și facă o prăvălie ca a lui Pandele, să țină servitori și să cheme musafiri, să bea vin scump cu ei...

– Dac-o să fii deștept, o s-ajungi departe! a mai spus.

Se îndoia, sau cine putea să știe? Jupânului îi venise ușor, fusese neam de neamul lui negustor. Cu ce moștenise, cu ce mai strânsese, că era om hotărât, adunase avere frumoasă. Dar el? Altceva e să pui cărămidă pe cărămidă și altceva să așezi temelie. Poate copilul lui, dacă i-o ajuta Cel-de-sus.

Domnul Vasiliu aruncase fumul pe nări, tușise scurt, stins și își potrivise în jurul gâtului un fular alb, de mătase. Buzele i se ascuțiseră într-un râs tăinuit. Ghicise ce voia Stere, dar aștepta ca acesta să-l roage.

– Ei?

Cârciumarul își luase inima în dinți și-i zisese:

– Îmi trebuie zece mii de lei...

Se făcuse tăcere. Se auzeau iar bătăile ceasului. Afară se mișcau pomii. Coroanele lor atingeau ferestrele.

– E o sumă mare. Nici nu știu dacă am atâta în casa de bani.

Stere înghețase.

– ... Dar, oricum, să vedem...

Se însuflețise.

– Te cunosc, am încredere, dar banul e ochiul dracului: dai – n-ai!

– Jupâne, ajută-mă, știi ce credincios ți-am fost, că nu ți-am ieșit din voie și n-am să te uit... Păcat de cârciumă...

– Știu eu?

Mâinile îi tremurau și păreau străvezii sub lumina palidă a lămpii. Tăcu câteva minute, mușcându-și buzele, gânditor. Când ridică privirile, în ochi îi strălucea o undă de șiretenie.

– Totul ar fi cum ar fi, spuse, dar mai e un chichirez... Lăsă vorba la jumătate, parcă ostenit. ... Eu dau banii cu dobândă. Ție n-am să-ți iau cine știe ce, ai fost omul meu, dar nici așa, degeaba! Zece mii de lei împrumutați de un negustor pe o vreme ca asta e ca o mână moartă. Facem poliță, iscălești, eu îți număr banii pe loc. Cu alții n-aș îndrăzni. Fără girant, nu dau un pol.

– Domnu Vasiliu, las actele casei...

– Nu-i nevoie.

Se ridică de la locul lui, își puse niște papuci de pâslă și deschise casa de fier, zidită într-un perete. Numără suma de două ori cu spatele la el și, când se întoarse la masă, mai adăugă:

– Învață de la mine. Nu-ți bate joc de bani. Când ai o mie, înmulțește-o! Seamănă, dar și culege. Dobânzile sunt sfinte: banii tăi sunt banii tăi. Din procente faci alții...

Își scutură țigaretul, mai răsfoi o dată în fața lui hârtiile de o mie și, înainte de a i le întinde, îi spuse:

– De obicei iau douăzeci la sută. Ție nu-ți cer atât. Cam zece la sută, e bine? Banii mi-i înapoiezi într-un an. Cum vrei: câte o sută, câte o mie, toți odată, dar când se împlinește termenul, gata! N-ai plătit, te execut! Tu mă știi. Peștele mare înghite pe cel mic! Am avocați, judecători, nu merge! Dai până la ultimul sfanț înapoi!

Banii miroseau frumos a cerneală. Lui Stere i se făcuse frică. Polițe nu iscălise niciodată și știa că nu merge să te joci cu banii când ai de-a face cu oameni ca Pandele. De împrumutat, era ușor să împrumuți, dar era mai greu să pui leu pe leu și să înapoiezi suma.

Totuși întinse mâna și numără și el. Erau nouă mii.

– Mi-am oprit dobânda, i-a zis jupânul. Așa e la mine, iscălește.

Și i-a pus în față polița, pe care scrisese cu mâna lui, cu litere de-o șchioapă, numele, adresa, suma împrumutată în litere și cifre, și termenul datoriei.

– Dumnezeu să-mi ajute!

– Să-ți ajute, mă băiatule, că te știu destoinic, dar, până să te-ajute el, ajută-te tu. Pune umăru, nu sta ca proasta...

Pe urmă l-a ispitit cui vinde, ce câștig scoate pe zi. Îl ascultase, stăruise și la urmă zisese:

– Băiatule, acolo-i treabă de făcut. Zici că se ridică mahalaua nouă la tine, în Cuțarida?

– Da.

– Asta-i pâinea negustorului! Dar de-ale mâncării vinzi ceva? Coloniale, delicatese? Tu știi cum e la noi. Băcănie, lucruri de băcănie?

– Eh, m-am gândit eu la astea, n-avea dumneata grijă, dar...

– Ce, dar?

– De, știu eu? O merge? Că așa-mi spuneam: mai așez niște rafturi ca lumea, mai scriu două litere pe geam, și gata mușteriii. Ce, parcă nu mă pricep, că de la dumneata am învățat...

– Așa, mă, așa...

– *Reclama e sufletu comerțului!*

– Mă, da ești cam posac, mă! Mai deschide și tu gura, trăncănește, bea cu clientul la cot, ce-ți pasă! El plătește! Zice el că-i bine, tu zi la fel. Zice el că-i rău, rău este! Nu-l *încontra*! Mușteriul tău, stăpânul tău! Mai aduci vorba, încerci: „Mă nea cutare, dacă v-aș căra eu și niște zahăr pentru copilași, acadele, ba făină, că n-aveți, nițel mălai, pastramă, ce nu trebuie la casa omului? Sare, borș, să facă nevasta, aici e aici!“ De la lucru mic ies banii! Ascultă ce zic oamenii, pe urmă bagi capital în fleacurile astea și să-mi spui mie cuțu dacă nu ți-o place.

– Știu, jupâne, știu...

– Păi dacă știi, de ce nu chemi, mă, zugravul să-ți scrie pe ușă: *Bun, curat și ieftin*? Cumpără-ți un cântar, fii cinstit, că omul la asta se uită, cum îi pui punga în *palanță*! La preț arde-l, că nu știe. Tu iei zahărul cu zece lei, i-l dai cu paisprezece. Ies patru leișori la chil! Ușor. Zici că-i puțin? Nu-i nimic. Patru și cu patru fac opt și cu opt șaisprezece, nu bagi de seamă, la săptămână să te văd: doi de colea, trei de colo, ei? Îți faci suma, și asta pe deasupra! Câștigul de la băutură e altăceva...

Se însuflețise, vorbea repede, aprins, cu dragoste. Așa făcuse el banii. Totul e să te zbați, să nu te lași, și, pe urmă, Stere nu era un ageamiu. Jupânul zicea:

– ... banul e al dracului. Dacă nu știi să umbli cu el, e mort! Nu mișcă, gata! Cum îl faci să umble, fată, se îngrașă, aduce sutele pe sârmă! Bagă în cap ce-ți spun, că-mi place de tine, nu lăsa miile în tejghea! Asta-i moartea francului! Când stă, coclește, prinde rugină! Iei azi o sută din vânzare, n-o pune sub saltea, dă fuga a doua zi la piață cu ea, cumpără ceva, adu la prăvălie. Iar mai vinzi, iar mai cumperi. Marfa nu se strică niciodată, dacă știi s-o conduci. Cârciumăritul e ca la moară, macină întruna și te-alegi cu ce curge. Pierzi la unele, altfel nu se poate, curaj să ai, vin alte câștiguri. Numai în brâu să nu ții banii!

Stere ascultase cu trei urechi. Pandele ostenise. Își îndopase țigaretul din nou și tăcuse. Cârciumarul mai avea de adăugat ceva.

– Jupâne, la mine e lume săracă, nu prea au parale. Și-au făcut casele din te miri ce.

Pe buzele subțiri ale lui Pandele trecuse un zâmbet.

– Ce dacă sunt săraci? Nu se spală, nu mănâncă? De unde cumpără mălaiul, săpunul? Nu de la tine, de la altul! N-au bani totdeauna? Nu-i nimic. Dă-le pe datorie, te-am mai învățat. Datoria e ca buba coaptă, de ce-o lași, d-aia crește. Îl știi cu leafă, fă-i loc în carnet! Azi îi dai, mâine-i dai, el nu zice nu! Tu scrii. La ziua lor, scoți socoteala: atât și-atât! Trebuie să plătească! Altfel nu le mai dai și, când i-ai obișnuit, e greu să-i mai

dezveți. Socotelile știi cum se fac. Tragi din condei. Din șase, ies șaisprezece. Ce, adică, dacă ei ar fi în locul tău, n-ar face la fel? Dacă le place, că n-o să cânte cocoșul tău pe gardul lor! N-ai să te duci să le ceri. Fă cum îți spun!

După vreun ceas, Stere plecase. Afară, soarele ardea puternic. Privise casele din centrul orașului, spoite cu var trandafiriu și împodobite cu flori de piatră. Ici-colo se ridicau clădiri noi, cu mai multe etaje. Bucureștii erau plini de schele și el știa lucrurile de preț din fiecare odaie, urcase pe scări tăinuite, umblase, bătuse la uși, uneori fațadele înnegrite de vreme, cu urme vinete de ploaie, ascundeau camere cu covoare moi și perdele de pluș în desene curioase, în care leneveau femei frumoase și câini, unde se benchetuia și se zvârleau banii. Toate aceste lucruri la un loc îl stârneau și îi făceau o poftă sălbatică de viață.

A doua zi era la primărie. Clădirea cenușie, înaltă, cu geamuri largi și posomorâte se vedea încă de departe, peste podul de piatră al Dâmboviței. Scările, pline de oameni, urcând și coborând grăbiți, vorbind tare. Intră pe coridoarele lungi și reci și se pierdu în acel du-te-vino. Greși caturile și ușile, deși nu venea prima oară pe aici. Mulțimea îl aruncă de colo-colo. Se agăță de brațul unui ușier și-i strecură un bacșiș în palma primitoare, întrebând de unde ar putea să scoată o autorizație pentru coloniale și delicatese. Se gândea că mare lucru nu trebuie să fie, dar, cum nu cunoștea decât serviciul actelor de liberă desfacere a băuturilor spirtoase, merse mai greu puțin. Omul de serviciu îl trimise de la Ana la Caiafa, și el ameți de atâta gălăgie, numărând treptele. Odăile în care intra erau pline de dosare și aerul cenușiu și stătut mirosea a tutun prost și a hârtie veche. Deasupra birourilor scrijelate, nevopsite, ardea un bec galben. Lumina de afară părea și mai ștearsă. Așteptă în câteva locuri la ușă. Funcționarii aveau fețe încordate, ochelari mari, legați cu șireturi și mânecuțe de satin lucios până la coate. Lui i se păruse că oamenii aceștia dezleagă lucruri încurcate, de nedeslușit. Tușeau scurt, se mai uitau la el, dar nu-l întrebau ce caută.

Foile îngălbenite foșneau mai departe. Cârciumarul își spunea că nu se face să-i superi decât cu bani și privea mai departe, răbdător, prin ferestrele deschise, zidul verde din față, acoperit cu iederă. De afară se auzea fierberea orașului, stins ca într-o apă. Ușile se deschideau și se închideau, veneau alți oameni, salutau cu voce tare, dădeau mâna cu funcționarii, apoi plecau cu treaba făcută.

Se apropia prânzul, și el tot lângă praguri. Cei de la birouri scoteau pachete cu mâncare. Mușcau cu poftă, se uitau pe ferestre osteniți. Aprindeau apoi câte-o țigară. Începuseră să vorbească de-ale lor, râdeau. I se făcuse foame trăgând pe nas mirosul de mezeluri proaspete și de muștar. Îl dureau picioarele, stând rezemat de ziduri. În cele din urmă, se apropie de o masă plină cu hârtii. „Cu rușinea nu faci treabă în viața asta", își zise.

– Nu vă supărați, se adresă unuia cu ochelari, aș vrea să scot o autorizație...

Omul din față ridicase privirile, mai scrisese ceva la repezeală într-un registru și mormăise:

– Ce fel de autorizație?

– Sunt negustor și vând numai băuturi, aș vrea să deschid și băcănie dacă se poate.

Funcționarul îl cântări repede câte parale face și se ridică:

– Cum nu? Se face, se face!...

– Da?

– Dacă te *servesc* eu!? Îmi dai voie: Iliescu, arhivar... Și când îți trebuie?

– Păi, cât mai repede...

Celălalt își frecase palmele pătate cu cerneală și râsese.

– De, se face, dar trebuie să *miști din urechi!*

Și făcu un semn din degetele uscate.

– Mișc! Cum să nu, numai să scap!

Pentru atâta lucru pierduse o dimineață întreagă! Parcă nu știa el cum se trăiește, cum să nu știe...

– Bine, atunci scrie dumneata colea o cerere cum ți-oi spune eu și las-o aici. Se face, se face...

L-a ascultat, a scris, a mai dat pe acolo, la o săptămână avea patalamaua.

S-a pus pe treabă. L-a chemat pe Matei. Auzise de la femeia lui că e tâmplar. L-a întrebat dacă nu voiește să câștige și el un ban. Ăsta, cum să nu vrea? S-au tocmit. Ziua se mărise, când ieșea de la lucrul lui, s-apuca de ciocăneală. Scule se mai găseau pe acasă, ba o rindea, mai un ferăstrău. A cumpărat materialul și într-o săptămână Matei i-a dat gata rafturile. Banii câștigați tot la negustor în tejghea au rămas. I-a băut cu Spiridon și cu Chirică. Pe urmă cârciumarul a plecat la târguit, a umplut prăvălia cu făină și cu mălai, a cumpărat salam și zahăr, calupi de săpun, drojdie de bere, lumânări de seu galben, o terezie cum trebuie și a scris și o firmă nouă: COLONIALE ȘI DELICATESE. *La Stere.* A așezat-o pe o rână a casei, să se vadă de departe. Au aflat vecinii, lucrătorii, gunoierii și lăptarii. Iar s-au pus pe vorbă. Se întindea negustorul. Cu încetul, muierile s-au apropiat de rafturile vopsite proaspăt, au privit făina și zahărul și au început să cumpere. Se apropia Paștele și prăvălia se golise. Stere a tocmit un camion, l-a umplut și iar a îndopat rafturile. Îi plăcea și Linei să aibă de toate, să cântărească, să țină socoteli cu creionul chimic pe hârtie și să dea restul. Se deprinsese. Era frumos cârciumăritul. O îmbăta și pe ea sunetul pieselor galbene de cinci lei, adunate în tejgheaua cea nouă de tablă. Câteodată își uita mâna în bani, mângâind alama sunătoare. Până vorbeau lucrătorii, îi așeza frumos, fișic după fișic, apoi îi răsturna pe o parte, să zdrăngăne. Îi era ușor acum să toarne țuica în cinzecuri și să umple litrele cu vin. Gunoierii deschideau ușa, deasupra căreia Stere atârnase un clopoțel. Acesta suna de câte ori intra cineva. Zgomotul vocilor amestecate, mai puternice sau mai scăzute, îi dădea o amețeală plăcută. Parcă toată casa era plină. Adunătura pestriță se însuflețea pe măsură ce le împărțea mai multă băutură. Mitilicul aromea. Aburii de rachiu

miroseau adânc, a prună, ca un parfum vechi, amestecându-se cu fumul de tutun, tare și iute. Lumina se încenușa și rafturile abia se mai vedeau. Clinchetul paharelor ciocnite, izul de vin risipit pe mesele de fag, toate o făceau să fie veselă fără să știe de ce. Când venea bărbatul în prăvălie, îl lăsa la tejghea și aștepta comenzile răstite ale mușteriilor amețiți.

– Mai adu un chil! striga vreun lucrător cu hainele lustruite de cărbune.

Ea înfigea pâlnia în gâtul unei sticle, răsturna damigeana grea și pântecoasă până o umplea și așeza triftărul la locul lui, pe un raft. Oamenii o priveau. Nu îndrăznea nici unul s-o atingă cu vreun cuvânt. Simțeau ochii cârciumarului urmărindu-i și le pierea graiul.

Zilele treceau repede. Seara, Lina aprindea lămpile. Stere cumpărase vreo trei. Fitilul lor lat și înalt dădea o lumină blândă.

– Bună seara! își urau mesenii unii altora și beau mai departe.

Știuse bărbatu-său ce știuse: vadul era bun. Soseau mereu alți clienți, aduși de cei vechi, care lăudau rachiul. Cârciuma era în trecere. Până în Grivița, ceferiștii făceau un ocol scurt și se înfruptau. Lucrătorii unde să-și spele gâturile de praf? Iar gunoierii, după ce descărcau zece-unsprezece camioane, cărau pe șoferi și își lăsau banii negustorului. Ba se învățaseră și chivuțele să tragă câte o dușcă. Se mai îmbăta câte una, o scoteau măturătorii pe brațe afară, strângându-i fustele.

Lume necăjită! Câștigau puțin, aveau acasă copii, și ce să le dea de mâncare? Stere nu se supăra. Nu alegea banii. N-avea unul, îl scria pe-o hârtie. Lina se amestecase și ea:

– De ce să le dai, Stere, pe datorie?

– Nu fi proastă. Tot la mine trag. Băutura e ca lucrul de leac; și de te-ai făcut sănătos, tot ai mai vrea. Și, apoi, îi mai încurc la socoteală: bea unul cinci țuici, eu îi trec șase. El de unde să știe. La plată, zic: „Atâta face!“ Dă, că nu simte. Jupânul meu spunea, Dumnezeu să-l țină: „Lasă pe alții să se înghesuie

la petreceri. Tu strânge bani și-ai să vezi pe urmă ce bună ziua capeți, că golași sunt destui!“

Femeii nu i se mai părea ca altădată, urât și posac. Trecuseră amândoi prin multe. Când au ridicat casele, avuseseră și o cumpănă. Stere nu voia s-o scrie și pe ea în actul făcut. Ba ieșise și cu ceartă. Asta fusese în ziua când veniseră antreprenorii cu planurile. Erau doi domni grași, cu dinți de aur. Îmbrăcați bine. Țineau la subsuoară genți mari, pline de hârtii. În degetele groase, purtau inele scumpe, împletite, cu pietre roșii ca para focului. Căutaseră în maldărul de acte și scoseseră desenele pline pe margini de linii și cifre. Unul le spunea, ei, lui Stere și dogarului, care era de față:

– Aici o să fie prăvălia, aici odăile, magaziile, closetul, gardul...

Îi plăcuseră hârtiile foșnitoare. Bărbatul o întrebase:

– Îți place? Asta o să fie casa noastră. Ce credeai?

Ea își aruncase privirea peste liniile încâlcite și vorbele lui Stere o făcuseră să roșească de mulțumire. Antreprenorii socoteau cu voce tare:

– Adaugă cuiele, tabla, dușumeaua, fierul...

Roșioară se apropiase și o întrebase:

– Pe tine te-a pus în acte?

– Nu știu, umblă el singur, îi răspunsese puțin nedumerită.

Taică-său se întorsese tulburat lângă ceilalți.

Spre seară rămăseseră numai între ai lor. Venise și maică-sa. Dogarul a zis de-a dreptul:

– Sterică tată, eu am uitat să te întreb: pe Lina ai pus-o în actul casei?

Se făcuse liniște.

– În actul casei? se mirase cârciumarul.

Nu-i trecuse prin minte. Și odată se încruntase. Ce, adică n-aveau încredere în el?

– Apăi, locul cu casa nu e totuna?

– Este.

– Păi dacă este, ce mai vorbă! Parcă o să stau numai eu în casă?

– Doamne ferește, de ce v-ați luat?

– Atunci?

Socrul nu știa ce să spună.

– De, ești omul meu, ginerele meu, însă ar fi bine să fie și Lina în acte...

– Ei, actele... Dar ce, fuge cineva? O s-o dea cineva afară pe *nevastă-mea* din casele *noastre?*

– Nu, sigur că nu, dar știi, e mai bine...

– Eu sunt om serios! retezase Stere aproape supărat.

Se opintiseră. Meșterul văzu negru înaintea ochilor. Înțelesese unde bătea negustorul. O luase ușor, să nu-l necăjească:

– Măi Sterică...

– Da.

– Ia pune colea un pahar de vin.

Ginerele îi turnase. Lina cu mă-sa tăceau mâlc. Pe urmă, cârciumarul le spusese la toți că de când se află lumea era lucru cunoscut că averea se scrie pe numele bărbatului. Ce să caute muierile în acte? Ele nu se pricepeau. Și taică-său, și cumnații lui de la țară așa pomeniseră: averea femeii se stinge într-a bărbatului. El e stăpân în casa lui. Și are o datorie sfântă: să-și țină nevasta și pe ai săi. Dacă știa socrul altfel, să spuie.

– Că eu pentru cine mă zbat? îl întrebase. Vreau să ne facem un rost în lume. Îmi este dragă fata dumitale și vreau să trăim mai bine. Ne-ai dat bani de zestre, vezi ce fac cu ei! Plec undeva?

– Nu.

– Sunt cununat cu Lina?

– Ești.

– Atunci? Vezi doar că trag la gospodărie: cârciumă de zid, odăi, tablă de zinc pe casă, magazii, gard, am mai mărit locul și Dumnezeu să ne ajute să apucăm binele pe care-l vreau eu la amândoi. Dacă fac casele, parcă cine le stăpânește? Eu cu ea!

– Să fiți sănătoși!

– Și dumneavoastră! Și atunci? Ce înseamnă?

Dogarul se încurcase. Avea și el cuiul lui. Treabă încâlcită.

– Mă Sterică, spusese, măi băiete, e fii-mea, mă, și nu vreau s-o văd pe drumuri, mâine-poimâine, că banii i-am muncit, mă Sterică, nu i-am furat! Cu palmele astea două, mă...

– Și lumea-i rea, maică, se amestecase și soacra.

În cele din urmă, Stere primise cu jumătate de gură:

– Bine, *tată*, să mă mai gândesc și dacă o fi nevoie o s-o pun și pe ea în acte, dar eu ziceam că treaba se face bărbătește: mi-ai dat zestre, eu ridic casă. A mea-i nevasta, a mea-i casa! S-o întrebăm și pe Lina: vrea s-o pun în act, o pun! E zestrea ei! Eu nu-i vreau răul! De-aia am luat-o, să ne așezăm pe un temei, să nu ne râdă lumea! Eu sunt negustor, știu ce-i banul! Nu-mi bat joc de el. Mi-ai dat ce mi-ai dat, dar ce, crezi că mi-ajunge? Ai văzut bine cât mi-a cerut pentru materiale, cât pentru lucru!

– Am văzut.

– Dă la măsurător, dă la autorizație, dă pe petiții, izvor să fie, și tot se termină. Mă bag dator, dar tot nu mă las, casă trebuie să fac, să se cunoască cine a venit întâi aici, în Cuțarida! Jupânul meu îmi zicea: „Bă, lăcomește-te, da când e vorba să faci treabă pentru tine, fii larg la buzunar! Dă cu inima deschisă".

– Eu te las, încheiase Marin Roșioară, mai sfătuiește-te și cu Lina, întreab-o și pe ea cum ai zis și, dacă ți-o spune la fel, du-te la tribunal și scrie-o în acte, să fiu cu inima împăcată!

Stere mai aruncase:

– Pe urmă, ia gândește-te, altă umblătură, alți bani pe timbre, alte bacșișuri, de astea ne arde nouă acum? Spune și dumneata!

– Nu-i nimic, umblă moșneagul după astea! zisese soacra.

Și rămăsese cu fata s-o hotărască. Mă-sa o bătuse la cap vreun ceas, de nu mai isprăvea. Să nu fie proastă să se lase cu una, cu două, că ea nu cunoaște la oameni: odată o lasă negustorul, și rămâne cu buza umflată; să țină morțiș să fie trecută în actul casei, că ce e scris n-are moarte!

Dar pe Lina o furaseră viața și grijile lângă bărbat. Îl auzea noaptea cum se scoală și dă ocol casei. Tot câinește dormea cârciumarul. Păzea avutul cu neliniște. De afară se auzeau glasurile zidarilor, care nu se mai ogoiau. Ea vedea urmele focurilor pe zidurile roșii de cărămidă și o cuprindea o mândrie de neînțeles. Când puseseră temelia, bărbatul îi întinsese doi bani de argint, să-i așeze sub prima cărămidă, după obicei. Pereții creșteau sub ochii lor și își dăduse seama că de acum nu mai ținea de părinți, ci de omul ăsta ursuz și puternic.

Într-o zi a îndrăznit, după îndemnul mă-sii, să-l întrebe:

– Ce-ai făcut cu actele? M-ai scris și pe mine?

Întâi el tăcuse îndârjit, apoi rostise scurt:

– Te-ai făcut și tu a dracului?

De atunci nu se mai încumetase să-l mai întrebe ceva. Îl simțise multă vreme ca pe un străin, dușmănos. La vreo săptămână, într-o seară, pe când ședeau amândoi la masă, el a certat-o cu blândețe:

– Măi femeie, de ce nu mă lași tu să fac treabă? Că eu una am învățat: e rău să te lași sfătuit de muieri. Ce ți-a băgat mă-ta în cap? Să te trec în acte? Eu te trec, nu zic nu... dar la ce-ți folosește? Nu ești nevasta mea? Nu le stăpânim noi, casele? Nu sunt eu bărbatul tău? Spune!

– Da.

– Atunci? De ce nu mă lași să le potrivesc așa cum e bine?

Făcuse ce făcuse, a încântat-o, Lina se potolise. Ce treabă avea ea? Tot maică-sa o învățase că, odată dusă după bărbat, s-a terminat, trebuie să nu ieși din cuvântul lui...

Dogarul mai venise de câteva ori, nu întrebase nimic, dăduse ajutor și abia când au pus salcia la acoperiș a îndrăznit să aducă vorba despre actul casei. Țigăncile împodobiseră căpriorii cu frunze verzi și cu un drapel de hârtie, pe care-l bătea vântul. Dulgherii se descoperiseră și se închinaseră. Stere chemase un preot să facă o slujbă. Părintele se suise pe schelele de lemn, stropise zidurile cu agheasmă, blagoslovise și citise din cărțile

lui. Au mâncat cu salahorii împreună. Cârciumarul împărțise vin zidarilor, se amețise de bucurie și, când a rămas cu meșterul, s-au luat la ciorovăială. Dogarul era cătrănit.

– Ai scos actul? a întrebat cu privirile în ochii ginerelui.

– Ce să ne mai încurcăm, întreab-o și pe fata dumitale, așa cum ne-a fost vorba...

Lina tăcea chitic. Bătrânul se repezise spre ea:

– Spune! Tu nu vrei să fii în act?

Ea începuse să plângă speriată.

– Spune, spune! o zgâlțâia și mă-sa de mână.

Dacă nu erau vecinii pe aproape, Grigore și Aglaia lui, se omorau.

– Hoțule! striga Marin Roșioară. Mi-ai furat zestrea fetii! Las', că te potrivesc eu! Parchetul te mănâncă!

Se roșise tot și se repezise cu pumnii încleștați să-l lovească pe ginere. Și lui Stere i se urcase sângele la cap. Aglaia se băgase între ei și le striga în gura mare:

– Să vă fie rușine! Ne râde lumea, taman acu!

Dogarul a vrut să-și ia fata cu el acasă. Mai că n-a târât-o. Ea a fugit. Nici la părinți nu mai avea ce să caute. Ar fi snopit-o taică-său în bătăi.

Socrii au plecat târziu, certându-se, lătrați de câini.

– O să te mănânce judecățile, striga bătrânul din drum, îți fac proces, hoțule! Sau dau foc casei!

– Las', că vă împăcați! îl potolea cocoșata. Că nici el nu vrea răul!

– Nu mă-mpac până n-o trece și pe Lina în acte!

Și ea parcă-i dădea dreptate bărbatului când vedea ce avere aveau. Îi era mai mare dragul să privească!

Meșterul nu se lăsase, deschisese proces. Stere o trimisese acasă la el, să-l împace. Dogarul nici nu voia să audă de așa ceva. Își luaseră avocați, erau la cuțite. Vreo câteva luni, să nu știe unul de altul. În cele din urmă, tot Aglaia îi împăcase, c-avea gură bună. De un Crăciun, Stere așternuse masă mare, își

chemase și vecinii, și socrul se așezase cu nevasta la dreapta la masa lor.

Linei îi fusese mai greu la început, când venise străină în groapă. Bărbatul era posac, vorbea puțin, nu știa cum să-i intre în voie. Gândul la celălalt, la Nicolae, nu pierise. Aflase de la maică-sa că după nunta ei plecase la armată. Uneori, când își mai aducea aminte, plângea pe furiș, să n-o vadă nimeni.

Dar, cu timpul, sfiala trecuse. Bărbatul nu i se mai păruse atât de urât. Numai să nu fi fost atât de întunecat, de parcă îi tot tuna și fulgera. Rareori se apropia de el – și atunci cu spaimă. Nu știa ce suflet are. Când se bucura, se bucura puțin, parcă i-ar fi fost rușine să râdă. Îl auzea numai la prânz:

– Gata masa?

– Gata.

Era ostenit. Își găsea totdeauna câte ceva de făcut. Robotea toată ziua prin curte. Cumpărase păsări, le făcuse cu mâna lui cotețe de șipci, le vopsise și le aducea de la șina Constanței porumb, ca să le îndoape. Stere le număra seara și dimineața, le căuta de ouă, se apuca să spele butoaiele, să le întărească doagele cu papură, numai să nu stea.

Prânzul îl mulțumea. Ea întindea fața de masă, răsturna mămăliga din care ieșeau aburii și-l aștepta să se închine. Bărbatul avea privirile stinse. Pe fața-i aspră, acoperită de o barbă sură, nu se vedea nici o lumină. Își descheia nasturele de la gât al cămășii, se ridica de pe scaun și spunea făcând semnul crucii:

– Dă-mi, Doamne, și mâine ce mi-ai dat azi!

Apoi se așeza. Chipul i se lumina puțin.

Îi aducea ciorba acră și fierbinte, în care el strivea ardei verzi, iuți și parfumați. Sorbind adânc din lingura lată, se scutura de plăcere.

– Bună? îl întreba.

– Bună, mormăia.

Când golea farfuria, cerea iar:

– Mai dă-mi!

Îi aducea încă o porție. Apuca feliile de mămăligă tăiate cu firul de ață, sufla în fiertură și mesteca rar. Lina pregătea sosurile în farfurii adânci. Îl aștepta să șteargă urmele de pe marginile tacâmurilor, gonea câinii pripășiți la picioarele cârciumarului și strângea masa. Stere se mai închina o dată, de mulțumire, apoi deschidea ușile cele noi ale prăvăliei. Clopoțelul de deasupra se smucea timp îndelungat, sunând fără rost. Ea se apuca să măture dușumelele, murdare de noroiul adus pe tălpile clienților. De afară venea aerul plin de miresme al maidanului. Bărbatul aștepta nemișcat în prag. Se odihnea privindu-și curtea largă.

Zilele treceau repede. Lina nu băga de seamă. Și n-ar fi băgat de seamă cum se duce viața ei dacă nu s-ar mai fi întâmplat câte ceva...

De la o vreme, Cristu Surcel bătea mai des drumul Cuțaridei. Sosea în faetonul lui înalt, lovind caii, cu garnițele pline de lapte, în cămașă albă, desfăcută la gât, roșu în obraz, plin de sănătate, vesel, chiuind și înjurând. Când lipsea Stere, se da aproape de tejghea, cu ochii în ochii Linei. Nu spunea nimic. Bea numai cu sete rachiul, se uita afară. Tot singur. Se scula mai devreme, tot aici îl găseau ceilalți: Bulancea, Apopii și Nenișor. Când rămâneau numai ei doi, râdea cu înțeles. Lăptarului îi căzuse dragă nevasta cârciumarului, tânăr era, i-ar fi dat inima ghes. Se ferea de negustor, că aflase ce fel de om este, și nu știa cum să vorbească cu ea. Când intra în prăvălie, se pierdea. Linei i-a fost greu să bage de seamă. Untarul venea la timp nepotrivit, devreme. Dacă dădea de Stere, arunca țuica pe gât cât ai clipi, răsturna piesele de aramă pe tejghea și pe aici ți-e drumul. Când o găsea pe ea, se încurca socoteala. Femeii nu-i trecuse prin cap una ca asta la început, dar prea era focos Cristu. Aruncau văpăi ochii lui, și pe fruntea netedă, lustruită, zărea o umbră. Alt chip de rumân, și o apuca și pe ea un fel de tremurat. Se încurca în sticle, ofta și-o ținea și o frică de bărbat. Se învârtea pe afară, își făcea de lucru, nu era chip. El o chema iar, mai cerea un cinzec, cu privirile în obrajii ei. Avea o mustață rară, roșie ca

pana de cocoș, pe care o tundea des cu degetele subțiri și albe. Linei îi era mai mare rușinea. Intrau alți clienți, se uitau la bolintinean: lucrul dracului, ei singuri în toată prăvălia, tineri amândoi, sărea în ochi. Lumea începuse să vorbească. Ilie mai glumea la o țuică cu ceilalți, scăpa câte o vorbă. Stere n-avea de unde să știe, degeaba bătea șaua și Spiridon, clătinând din capul său mare și sorbind cu zgomot din țoi. La urma urmei, fiecare cu treaba lui! Cârciumarul intrase în vâltoare. Umbla după marfă, prinsese gustul banului. Mai plătise din datorie lui Pandele, mai împrumutase, nu se cunoștea.

Vara trecuse. Venea vremea rea. Stere a plecat la Drăgășani, să umple poloboacele. A numărat banii, s-a urcat în leagănul unei căruțe și-a strigat căruțașilor că-i gata. Pe la prânz au ieșit din București și-a doua zi se apropiaseră. Viile erau galbene. În plopii Drăgășanilor bătea aripa toamnei, scuturându-le frunza. De unde să știe cârciumarul ce lăsase acasă?

Cristu Surcel a aflat de plecarea negustorului și a început să dea târcoale. Lina nu-și mai vedea capul de treabă. Nu-l băga în seamă. Lăptarul a răbdat ce a răbdat, și într-o dimineață n-a mai putut. Erau singuri în cârciumă. Sosise devreme, cu caii, spumă. Era băut de pe drum, să aibă curaj. Când l-a văzut, femeia a simțit o bănuială. A dat să-i zică ceva, că-i prea de dimineață, că n-a măturat, n-a fost chip! El s-a apropiat repede și-a întrebat-o neted:

– Cucoană, nu vrei să pleci cu mine?

Linei i-au ars obrajii de rușine. A încercat să se întoarcă, dar Cristu o înșfăcase de mână și spunea:

– Mi-ai mâncat inima! Ce zici? Te duc în Bolintin. Am să te țin ca pe-o prințesă! Nimic nu-i nevoie să faci! Decât roabă la olteanu ăsta! Ia uită-te ce de bani am! Cumpăr Bucureștiul cu ei! O să te port numa-n mătase...

– Zvârlise pe tejghea un pumn de sute.

Muierii nu-i venea bine. Lăptarul o ținea strâns de încheieturi și nu-și găsea locul. Cum ședea aplecat cu fața spre ea,

semăna nițel cu Nicolae. Vru să se smucească, să scape, dar el nu-i dădea deloc drumul.

– Haide, zicea.

– Lasă-mă, că strig la nea Grigore și te spun lu bărbatu-meu când o veni!

– Haide! scrâșnea Cristu.

Lina se strecurase de lângă el și intrase în casă, lăsându-l singur, înspăimântată să n-o fi văzut cineva. De atunci o chemase pe Aglaia, să stea cu ea până la întoarcerea lui Stere.

Bolintineanul venea în fiecare zi și se îmbăta de necaz. Abia îl scoteau ceilalți afară, îl suiau în faeton și-l urneau cu chiu, cu vai spre casă.

Din asta i s-a tras lăptarului, pentru că l-a mirosit negustorul când s-a întors. I-o fi șoptit cineva, a deschis el ochii, nu putea să știe bine. Lina nu-i purta dușmănie. Bărbatului nu i-a spus nimic, se gândea numai cu spaimă la îndrăzneala lui Cristu.

Într-o zi cârciumarul a dat peste el cu ochii pe nevastă-sa. A stat să glumească cu Stere, dar acesta a pus palmele pe masă și i-a zis:

– Lasă polul dumitale și pleacă, dacă nu vrei să se întâmple o nenorocire!

Untarul, alb, s-a ridicat fără să spună un cuvânt. Femeia tremura după tejghea. Stere a înjurat-o de mai multe ori și dacă n-ar fi ieșit repede afară ar fi fărâmat-o în bătăi.

De atunci nu i-a mai văzut nimeni pe lăptari în prăvălie. Parcă-i înghițise pământul.

Către sfârșitul iernii, femeia se simțise însărcinată. Când a aflat cârciumarul ce noroc dăduse peste el, n-a mai putut de bucurie. Și-a chemat vecinii și au petrecut într-o seară. A doua zi a trimis-o la părinți, să le spună și lor.

Pământul înghețase. Mirosea a spic de zăpadă. Lina mergea repede, învelită într-o broboadă grea de lână. A ajuns acasă, a pupat mâna dogarului, a chemat-o întâi pe maică-sa și i-a spus vestea, s-au îmbrățișat, au mai vorbit de-ale lor și spre seară s-a

întors. În capul străzii, când să iasă la maidan, cu cine a dat ochii? Cu Nicolae. Parcă mai crescuse, și hainele de militar abia îl cuprindeau. Capul îi era acoperit de o capelă soldățească. Vântul îi bătea mantaua largă, închisă la gât. Purta cizme cu carâmbi înalți și centiron de piele galbenă, cu baionetă la șold. El n-o recunoscuse de la început. Când se apropie, o strigă cu jumătate de gură:

– Lino!

– Nicolae!

Se priviră. Femeia n-a mai rostit nimic. Se uita doar înainte, liniștită. Soldatul a plecat repede peste glodul înghețat. Crivățul îi smucea poalele mantalei.

A pornit și ea spre casă, mai pe urmă, fără să simtă ceva, cu picioarele înghețate. Căută pe drum să-și aducă aminte de chipul lui, dar nu-l ținu minte. Casa lor, a ei și a lui Stere, i se păru mai caldă în seara aceea.

Noaptea ninse mult, potolit. Femeia adormi târziu, după ce se zbătuse multă vreme lângă bărbatul care răsufla adânc lângă ea. Ascultase așezarea liniștită a zăpezii și țipetele lungi și ascuțite ale cocoșilor. Simțea cum se aștern gunoaiele și cum se lasă zidurile de cărămidă, prinse în muchiile de beton. Casa se scufunda încet, odată cu malurile acelea sterpe, găunoase, într-un drum lung spre fundurile sălbatice. Câinii rodeau scândurile cotețelor, urlau repezindu-se spre gard, apoi iar se făcea liniște.

Lina a născut aproape de Crăciun. Aglaia a chemat-o și pe-a lui Matei, că erau de-o vârstă și se pricepea la moșit. Au întins așternuturile, au fiert apă și au îngrijit-o. Nevasta cârciumarului s-a chinuit până la ziuă și a născut un băiat, o mână de carne, cu ochii lipiți, scâncind. Stere, ostenit de la drumurile lui, s-a sculat, a aprins lămpile și s-a învârtit tot timpul împrejurul muierilor. Când Aglaia i-a arătat copilul, punându-l să-l scuipe de deochi, i s-a făcut milă și de nevastă-sa și a intrat s-o vadă. Ea

plângea în pat, ușurată. Bărbatul s-a aplecat și a pupat-o de două ori, cu dragoste.

Muierile spălară băiatul și-l înfășurară în cearșafuri proaspete, încălzite pe sobă. Cocoșata îl freca ușor cu palmele pe picioare și-l descânta:

– Să fugă ca iepurele și să fie deștept ca vodă! zicea trecându-i degetul mare peste frunte.

A lui Matei i-a înnodat buricul, legându-i-l cu sfoară roșie, l-a închinat la sfântul Gheorghe din perete și l-a uns cu untdelemn.

Au trimis, după aceea, ploconul la naș pentru botez: două gâște fudule, cu gâtul lung, albe ca laptele, legate cu funde albastre, împiedicate cu inel de cositor, o ploscă veche, împletită cu tei și cu rafie în care se afla vin negru, portocale, alviță, bomboane umplute cu cremă, totul pe o tavă lată, ținută de Aglaia și de Grigore. La spatele lor, cântau lăutarii de-i avuseseră la nuntă, atunci aduși din mahalalele vecine.

Muierea chiuia și juca darurile, să afle toată lumea că botează cârciumarul. Casele nașului erau peste Grivița, înspre mahalaua Grantului. Lumea se oprise în loc și privea convoiul cel vesel. Cocoșata sucea dosul, răcnea o dată, pocnea degetele lăutărește. Ieșiseră și negustorii afară din dughenele lor să se uite. Oltenii suflau în palme de frig, bătând opincile. Au trecut podul de fier după plocon.

Locuința brutarului se vedea de departe, odăi lângă odăi, cu acoperișul înțigluit și geamuri verzi la cercevele, deasupra, de îndulceau lumina soarelui. Câinii au început să latre, Aglaia a strigat la lăutari și vioristul a zdrăngănit la ăilalți arcușul, făcând un *Mulți ani trăiască* pentru cei din casă. Vecinii nașului au ieșit la porți, s-au uitat la muiere și au strigat la proprietar. Acesta era, ca omul după somn, cu ochii mici. A deschis porțile, a poftit ploconul în curte. Gâștele, blânde, nu scoteau nici un strigăt. Aveau numai niște ochi mari, albaștri, mirați.

Brutarul a încercat vinul din ploscă, a gustat alvița, a cântărit în brațe darul și-a rostit:

– Bun, botezăm!

– Să fie într-un ceas fericit! a urat Grigore.

Lăutarii iar au cântat. Nașul a scos vin din pivnița lui, a turnat în pahare și au închinat pentru noul născut. Zăpada scrâșnea sub picioare și s-au apucat să joace ca să se încălzească. Până seara, Aglaia a fost înapoi, beată, cu Grigore cu tot.

Pentru că tot cădea în sărbători, au întins masa, au poftit rudele – și ține'te petrecere! Socrul a chemat neamurile, să vadă în ce pricopseală stă fata lui. Veniră, cu mic, cu mare: finul Tache, ăl de jucase primul mireasa la nuntă, cuscrul Vasile, nea Ghiță Bâlcu, tot posomorât și însetat, fina Smaranda, Cristea și nașul cu nașa, veseli, comandând lăutarii, încărcați cu daruri pentru fin. Aduseseră plapumă de mătase, scutecele de stambă și ciorapi mici, lucrați în grabă de femeie, tigheliți cu lânică.

Meșterii au lăsat femeile în casă și au ieșit în curte, să vadă împrejurimile. Sosiseră în trăsuri tocmite. Birjarii așteptau la poartă, înveliți în pături flocoase, cu căciulile pe cap. Ningea des, cu fulgi mari. Stere, cu dogarul și cu nașul înainte, a arătat rudelor gardul și pomii, pivnița unde au zăbovit bine, să guste fiecare din sorturile de rachiu și de vin, clătinând deștepți din cap, că le plăcea; apoi coteţele cu animale și păsări – curte de gospodar, fără îndoială. Cârciumarului îi creștea inima de bucurie să le spună că peste toate el se afla stăpân, și cu *a lui*, adăugase de urechile socrului. Vecinii se uitau de prin curțile lor sărace la adunarea de trăsuri de la poarta negustorului. Vorbeau și se mirau de ce neamuri are.

Gazda o chemase și pe Aglaia de ajutor. Aceasta glumea cu oaspeții, așeza tacâmurile pe masă, fura câte un rachiu, îi era mai mare dragul de belșugul altuia. Lina, înzdrăvenită, golise cârciuma, trăsese obloanele la ferestre și acolo potrivise ospățul. Brutarul o pupase la venire, o privise – frumoasă fină își luase, n-avea ce zice!

Stere le-a arătat odăile spoite atunci, albe, cu perdele și preșuri din zestrea nevestei. Meșterii lăudau:

– Bună treabă, la mai mult! Să vă dea Dumnezeu noroc!

Sosi și preotul, adus de Grigore, tot în trăsură, cu dascălul, cărând cazanul sfințit, de aramă, al bisericii. L-au poftit la căldură, împreună cu ajutorul lui, de ținea evangheliile. Erau amândoi roșii de frig, veniți de pe drum. Cârciumarul le-a dat câte un rachiu. Aglaia a încropit apă pe mașină, a așternut scutecele la îndemână și au așezat vasul în mijlocul casei. Părintele și-a pus odăjdiile, după ce le sărutase tivul de aur, s-a închinat și a început slujba. Aduseseră copilul, care plângea în brațele Linei, și lumânările albe, gătite cu funde late, cumpărate de naș. Le-au aprins, și un fum frumos mirositor s-a răspândit împrejur. Rudele, cu capetele descoperite, ascultau glasul preotului. Părintele avea o voce dulce și caldă. Lumina feștilelor juca în firele rare din barbă, argintii și întunecate. Dascălul, subțire și palid, dădea, alături, răspunsurile pe alt glas. Stere abia se ținea să nu plângă de bucurie, privindu-și din când în când nevasta, în spatele căreia lăcrimau soacra și dogarul, cu nenea Ghiță Bâlcu și cuscrul Vasile. Ceilalți oftau împrejur, mulțumiți. Prin ferestrele mari răzbea lumina strălucitoare a zăpezii și de afară se auzeau clopoțeii cailor. Mirosea a cozonac șezut la răcoare și a friptură. Preotul a sfințit apa cu crucea lui de argint, a înmuiat tistimelul de busuioc și a blagoslovit casa. Apoi a luat, împreună cu nașa și nașul, copilul, ce începuse să țipe, și l-au scufundat de trei ori în cazan. I-au zis Alexandru.

După ce l-au înmuiat, Aglaia l-a înfășurat în crâșmitul de americă, pregătit, să-l usuce, și nașa i-a lipit pe frunte o piesă de argint, să-i poarte noroc și să se umple de bani. Părintele i-a uns creștetul capului cu mir și l-a închinat la icoane.

Apoi, așterne-te masă până a doua zi…

Mai aveau și necazuri, nu se putea să n-aibă. Stere se mai supăra, de zgârcit ce era, la vreo risipă. Își certa nevasta:

– Tu nu m-asculți pe mine! Nu înțelegi unde bat eu… Nu vrei ca lumea să-și scoată pălăria la tine. Uite împrejur, la

amărâții ăștia, și spune dacă voiești să ajungem ca ei... Ori nu ți-o place să te fac *cocoană?!*

Vorbele bărbatului o atingeau drept în inimă, acolo unde-i mai slab omul.

Cum adică, să nu vrea să fie *cocoană?* Care femeie să nu vrea? Numai că i-ar fi plăcut să mai scape câte o duminică la plimbare, să mai petreacă și ei, că erau tineri și viața trecea, și nu înțelegeau nimica.

Dar când îl vedea pe Chirică cât e de amărât, și pe Matei, și pe ceilalți, îi trecea cheful de petrecere. Acarul nu mai scăpa de belele. Iar i se îmbolnăvise un copil. Tot la Stere venise să ceară.

– Ajută-mă, domnu Stere, nu mă lăsa...

Cârciumarul, mai strâmbându-se, mai închizând ochii, l-a ajutat. De fier să fi fost, și nu putea să-l lase când îl vedea cum se chinuie. Nu trecea primăvara, și la poarta ceferistului atârna un drapel alb, de mort. Îl aducea un bătrân din capul Griviței, îl lega cu sârmă în ostrețele gardului și pleca. După trei zile se întorcea, îl desfăcea, îl punea pe spinare, și-l căra înapoi. Asta însemna că acarul rămăsese cu un copil mai puțin.

Casa lui era plină de rude. Odăile miroseau rânced a moarte și a lumânări scurse. Chema un preot, care citea, și-și ducea mortul la cimitir într-o căruță goală. Copiii ceilalți plângeau lângă el. Chirică punea o mână pe coșciugul nevopsit și nu scotea un cuvânt sau o lacrimă până la groapă. Numai seara, după ce se termina totul, intra în cârciuma negustorului și cerea o litră de rachiu. O bea repede, pe nerăsuflate, ca să se îmbete. Pe urmă cădea cu capul pe masă, țeapăn.

Lucrătorii își spuneau unul altuia:

– Săracu Chirică, iar e necăjit...

Și nu-l mai băgau în seamă. Ceferistul se trezea către miezul nopții, când auzea pe Lina punând drugii obloanelor. Pleca clătinându-se și înjurând. În câmp, se oprea și ridica pumnul lui mare, vânturându-l spre stele:

– Tu-ți Dumnezeul tău, Doamne, care le-ai făcut pe toate strâmbe, de-ți bați joc de sufletul meu!

Dar ce-i păsa cârciumarului de necazurile altora? Fiecare cu norocul lui! Dacă ar fi stat să judece, n-ar mai fi trebuit să vândă băutură amărâților, că el pentru asta le așezase prăvălia în drum, să-i facă să uite de greutatea vieții. Treaba mergea, nu putea să se vaite. Cârciuma era plină de dimineața până seara. Osteneau. Și el, și muierea, și băiatul de prăvălie.

Cum suna băltărețul peste Cuțarida și se topeau zăpezile, cârciumarul scotea mesele afară, aducea un butoi de vin vechi mai la îndemână și spăla jumătățile. Soseau gunoierii, grași, rumeniți, trăiți bine la părinți. Zidarii plecau pe la binale, nu-i mai vedeai, dădeau în primire, de acum beau pe unde munceau. Cu ceilalți, petreceau până toamna. Pe ăștia îi știa Stere pe fiecare, se dovedeau repede unul pe altul, la un pahar. Frizerului îi căzuse dragă nevasta lui Gogu. Se prăpădea, nu alta.

– Astea-nalte-mi plac mie! îi spunea lui Spiridon când se amețea. Și are niște ochi coana Florica!

Suflet larg, Tilică iubise și el la viața lui. Femei, nu jucărie... Dacă ședeai să-l asculți, aflai destule. Așa era meseria asta, curată, cu săpun, cu odicolon, se purta și el, nu-i vorbă, totdeauna avea papion, duminica își punea hainele bune și se ținea pe urmele croitorului.

Negustorul tot de la alții aflase, ba de la Spiridon, ba de la Ilie, că și ăsta era pișicher, i-ar fi dat inima brânci. Gogu avea alte metehne. În cârciumă nu prea venea, nu se înghesuia la băutură. Își vedea de lucrul lui toată săptămâna: croia, cosea, călca, adormea liniștit. Când sosea duminica, cu ce avea în buzunar, o lua pe Florica și se opreau în Grivița la o grădină știută de mult, unde cântau și dansau niște artiste dezbrăcate. Acolo ar fi stat croitorul și ar fi privit până îl uita Dumnezeu. Femeia se mai strâmba, n-avea ce-i face. Lui îi plăceau dezbrăcatele. Se certau, iar se împăcau, omul nu se schimbase. Și n-ar fi fost nimic dacă n-ar fi avut și patima cărților. Pierduse o

mulțime de bani în viața lui, la cafenea. Nevastă-sa îi povestea Linei, când se întâlneau, despre ce case avuseseră, la piața lui Matache Măcelarul, cu lei de cretă la ușă, moștenite de la părinții ei. I le tocase în câțiva ani croitorul cu cărțile sale. Erau mai tineri, el nu se uita. „Prietenii l-au mâncat, spunea. Toată ziua la noi în casă ședeau. Gogu nu-și mai vedea de meserie, că pe atunci avea clientelă, nu așa! Oameni, unul și unul... Unde împungea el cu acul, ieșea francul, ehei!" Făcuseră datorii, au vândut averea și, din ce le rămăsese, cumpăraseră loc în Cuțarida și ajunseseră ca vai de lume. Din când în când, îl apucau dracii, începea să lucreze în silă, lua ce brumă strânsese din lucrul ceferiștilor și fugea la cafenea, pe Grivița, să-și încerce norocul. Uneori se întorcea cu buzunarele pline. Nu se mai înțelegea cu Florica de mulțumit ce era. Nu trecea mult, și iar pierdea totul. Spunea mereu că într-o zi o să câștige o sumă mare de bani și o să răscumpere casele pierdute. Linei îi era milă de femeia aceasta voinică, care vorbea tot timpul, de ziceai că se ceartă, altfel, liniștită și muncitoare. Se împrieteniseră repede și, când scăpa cu mâna în bani, plecau amândouă la gară, la negustori, să-și cumpere câte o rochie. Îi spunea și lui Stere, dar el îi zicea să-și vadă de prăvălie și de copil, să lase *luxul.* Dar ce, parcă asta se numea că e *luxoasă*, ca altele?

Bărbatul nu scăpa banii din mână, tot ar fi cumpărat, că vedea că se ridică mahalaua. Se croiseră alte străzi, de pământ, drepte, în mijlocul cărora creștea încă dudăul, cu șanțuri înalte, care împărțeau malul Cuțaridei. Orașul înainta pe nesimțite într-aici, înghițind loturile sălbatice, și luminile lui se vedeau mai aproape. Dinspre Filantropia se deschisese un drum nou cu prăvălii de cărămidă, și noaptea, peste câmpul rămas, felinarele cu gaz răspândeau o lumină albastră, puțină, pâlpâitoare. Pe șoseaua de piatră, treceau convoaie lungi de căruțe goale. În margini răsăriseră oțetari cu frunze lungi și rare, ca niște degete răschirate. Numai spre groapă nu se îndesa nimeni. Deasupra gurii ei largi, căscate, plutea un abur greu, alb. Drumul

camioanelor se schimbase, trecea peste maidan, făcea un ocol peste curtea lui Stere și se întorcea la Tarapana. Toamna noroaiele se întindeau peste tot. Pământul era numai o clisă galbenă. Oamenii își cumpărau cizme și înjurau, abia înotând în șanțurile alunecoase.

Mai veniseră și alți oameni în Cuțarida. Întâi un sifonar, care avea un camion și două cârlane de iepe, om necăjit și ăsta. Căra ca robii, abia scotea de-o pâine și de un ciocan de rachiu. A tras spre casele oltenilor, și-a humit un bordei cu mâna lui. A adus cu spinarea niște uluci și a împrejmuit locul, o palmă de bălării, și-a ridicat o iesle pentru animale. Vesel om. Nu se plângea. Dimineața înhăma iepele, scotea gardul și pleca cu camionul lui, cărând sifoane pe la cârciumari, în Grivița, după pâine. Îl apuca prânzul, spre șina Constanței, mânca o roșie, trăgea la umbră, se culca pe leagănul droștii, cu șapca pe ochi, dormea, nu-l cerceta nimeni, se ridica în capul oaselor, căsca, o lua mai departe după ce dădea iepelor o mână de nutreț uscat la soare. Le mângâia boturile umede, le vorbea ca unor oameni și, când se întorcea seara, le împiedica, dându-le drumul în groapă să pască. El se odihnea sus, pe rampă. După ce le făcea voia, le închidea și trăgea la Stere, cerea o boască, mai vorbea. Spiridon îl cerceta, de pe unde este; sosea și Chirică, lua dorobanțul lui, își povesteau de ale lor, ca între oamenii săraci. Sifonarul dormea mai mult pe afară. Întindea un țol pe pământ și se lungea mulțumit, trăgând cu urechea la hâțele lui, care rumegau încă iarba grasă și umedă a gropii.

Se împrietenise cu moș Leu, de păzea avutul primăriei la rampă. Ăsta era albit de bătrânețe, îndesat și iute la treabă. Fuma tot timpul dintr-o pipă de lemn ars. Sfătos ca toți unchiașii, nu-i mai tăcea gura. Știa câte-n lună și-n stele. Nu era singur. Ținea după el armăsari de prăsilă, dați de serviciul edilitar să ajute la căratul gunoaielor. Om al dracului, după cum se vedea. S-a așezat în gura bălții, lângă pipirigul ei. A ridicat din coceni un adăpost, a înfipt în pământ un țăruș și a scos

dintr-o traistă un ceaun de mămăligă, niște pirostrii, și acolo dormea. Strângea tinichelele adunate de chivuțe și, după ce le făcea grămezi-grămezi, înhăma armăsarii la o droagă și trimitea tabla statului la o fabrică de conserve. Îi rămâneau bani. Să fi avut șaizeci de ani, dar nu-i dădeai. Cât era de trecut, umbla după chivuțe și le tăvălea prin sipică. Din când în când, urca la cârciumar, se altoia cu un rachiu și se întorcea să doarmă pe grămada lui de coceni. L-au aflat căruțașii că are armăsari de prăsilă. Veneau pe furiș, să nu știe primăria, plăteau moșului, și caii lui le îmborțoșau odoarele. Se umpluse mahalaua de mânji. Iarna dormea într-un bordei, pe săturate, că nu mai avea treabă. Grigore crezuse la început că or să-i înece zăpezile pe fundul gropii și pe el, și pe armăsari, dar omul dăduse animalele serviciului edilitar. Când i-a adus înapoi, caii erau arătoși, că-i ținuseră bine cei de la primărie. Moș Leu îi hrănise mai mult cu răbdări, oricât de vrednici se dovediseră.

Stere îi știa pe fiecare, cum ți-ai cunoaște sufletul: cu necazurile și încurcăturile pe care le aveau, pentru că la el se opreau la vreo nevoie, să-i ceară bani. Cârciumarul se lăsa greu. Unii se apucaseră să negustorească spre Filantropia, alții își luaseră locuri. Oltenii se întinseseră, își mai adăugaseră un loc pentru grădinărit. Precupeți vechi, simțiră ce se ridică în Cuțarida. Prinseseră cheag, aveau obrajii roșii de trai bun. Dar cei mai mulți erau săraci. De unde să le iei banii, dacă nu ți-i mai dau? Cumpăraseră locurile cu economii. Aici scăpau de impozite și de datorii, trăiau ca vai de ei, câte patru într-o odaie, dar erau mulțumiți că nu mai plătesc chirii și că aveau casele lor de chirpici, cum erau. Țineau fete de măritat. De unde să le dai zestre, să le trimiți după un bărbat? Unele dintre ele se mai căpătuiau. Când făceau nunți, petreceau câte trei zile, c-așa-i omul sărac: fudul! Nevestele nășteau repede, înainte de termen, și nu le mai cunoșteai. Nici Grigore nu le mai putea ține seama, cu toate că le știa pe fiecare după nume. Se înmulțiseră, mereu veneau oameni noi, și drumurile gropii lui Ouatu se lățeau. Unii

trăgeau spre rampă, își așterneau cum puteau. După trei zile intrau în prăvălia lui Stere și-i cereau făină pe datorie.

Carnetul negustorului se umplea de linii și de semne. La leafă plăteau până la ultimul leu, se mirau de cât aveau să dea, cârciumarul îi încărca dintr-un condei, nu le venea să-i zică, de frică să nu-l supere, c-așa-i făcută lumea asta: pe-ăl de-ți dă, nu poți să-l certi nici cu o privire! Și pe urmă, cum să știi a doua zi dacă ai băut două țuici sau trei? Că te mai luau unul, altul deoparte, ciocneai, n-ai mai fi plecat. Stere își făcea datoria în foile lui.

Pe lucrători îi aflau repede și nevestele. Treceau câmpul înfofolite, în broboadele lor de lână, se uitau prin geamuri, nu îndrăzneau să intre. Ieșea vreunul, striga de afară la ceilalți:

– Ioane, vezi c-a venit muierea după tine.

Oamenii se supărau. Se apucau să înjure. Le goneau acasă la copii și se îmbătau de ciudă. Altele învățaseră. Ca să scape de palmele bărbaților, trimiteau fetele de școală sau plozii. Copiii erau desculți și tremurau la ușă. Îi băga vreunul înăuntru.

– Al cui ești tu, puță?

– Al lui Vasile.

Tatăl ieșea din fundul cârciumii, lua odrasla de mână și apuca iar țoiul. În prăvălie era cald. Fumul de tutun înnegrea pereții. Mirosea a unsoare de bocanci și a rachiu. Copilul se uita la mușterii și nu spunea nimic. Câte unul îl îndemna să-i guste țuica:

– Ia, zgaibă!

Băiatul punea țoiul la gură și-l dădea peste cap.

– Bravo, seamănă lui tat-său! râdeau ăilalți.

Se supăra vreunul mai deștept:

– De ce vă bateți joc, mă, de sufletul țâncului ăstuia? De ce-l otrăviți?

– Cine-l otrăvește? Îl învățăm! se făleau ăilalți.

– Să știe de mic!

Copiii erau însă deprinși cu toate relele. Ascundeau țigări prin buzunare și fumau pe maidan, câte doi-trei, până se

îngălbeneau la obraz. Aveau frați mai mari la care se uitau, cine să-i stăpânească? Bărbații erau plecați toată ziua la muncă, femeile cu treburile lor, ei slobozi. Fugeau de la școli, tot în câmpul Cuțaridei se adunau cete-cete. Și de se găsea câte unul să-i zică taților, ei râdeau:

– Ce, mă, oi fi *socialistru*?

– Sau, *baftist* d-āia de nu bea, de nu mănâncă, de nu știe ce-i aia cur de muiere...

Stere nu se amesteca. El o lege avea: să nu plece mușteriul nemulțumit. Când se asprea vremea, le făcea țuică fiartă cu zahăr și piper, să-i sare la inimă pe necăjiți. Clienții nu țineau la băutură. Erau osteniți și vlăguiți. Dintr-o litră, două, se posomorau. Plecau spre seară pe trei cărări, tăind câmpul.

Ce-i păsa lui? De la o vreme nu-l mai părăsea binele. Făcea ce făcea, și pleca după vin la Drăgășani. Acum, drumul avea alt farmec pentru cârciumar. Bătuse mult calea asta, scosese parale – negustoritul e meserie frumoasă dacă mai cade și altceva la un popas. De când îi mergeau treburile, scăpa ușor banul printre degete, avea sângele tânăr și, într-o toamnă, la crame, i-a căzut sub ochi o fetișcană plină și puternică, în fote curate, ca piatra de munte, sănătoasă și veselă, de râdea repede cu un glas dulce.

Tot ținutul acela albăstrui, de viță stropită cu piatră acră, coclise. O rugină ștearsă și găunoasă bolea în frunze. Pădurile aveau un miros putred și soarele leneș de octombrie le bătea frunzișul galben, pierit.

Negustorul se așternuse la masă cu cărăușii lui. A cumpărat vinul nou, roz ca petala trandafirului, a plătit, se ușurase. Întinseseră masă, cu pui fripți, perpeliți atunci într-un jar de vreascuri, muiați în mujdei de usturoi, cu mămăligă subțire și vin negru. Trosneau măselele.

Se uita puicuța, se uita și Stere. Sufletul cerea. Când s-a potolit focul, de rămăsese numai o inimă roșie, fierbinte, în iarba pălită, cârciumarul s-a ridicat de la petrecere. Peste dealurile

Drăgășanilor plutea o lumină verde, stinsă. Mirosea a fân ținut sub ploi. Un vânt rece, de toamnă, mișca crengile uscate.

Aprigă muiere. Voica îl ostenise până dimineața într-o căpiță. Avea niște brabeți de sâni, vii și tari, cu sfârcurile cât crugul. Mușca bărbatul, nu se mai sătura, și gura muierii – ananas. Ardea toată, și lui nu-i mai venea să plece. Îl chemau treburile la București, dar tot au mai zăbovit. Căruțașii râdeau cu înțeles, i-a cinstit, a dat fuga până la târg, i-a cumpărat femeii cercei, a stat iar lângă ea. Mirosea altfel străina, parcă-i bătea sângele mai repede sub piele.

O săptămână s-au iubit și când au început ploile au coborât drumurile Piteștiului. Voica mersese până la bariera Drăgășanilor în căruța lui. Pe față i se scurgeau picăturile de ploaie. În ochi strălucea o posomorâre nespusă. Stere a oprit caii. Animalele băteau glodul cu copitele. Din spatele lor costelive ieșeau aburi calzi. Bărbatul a ajutat-o să coboare, simțindu-i pieptul tânăr sub cămașa umedă. I-a spus scurt, urcându-se repede pe șleauri:

– Mai viu!

Și-a dat bici cailor, să ajungă hoții de cărăuși care-i duceau vinul.

Mai dădea Dumnezeu și câte un necaz, nu se putea. Murise socrul. Se treziseră într-o dimineață cu mama Linei la poarta lor:

– Veniți, că s-a prăpădit bătrânul! le-a spus.

I se uscaseră ochii de plâns. Morfolea numai din gura ei știrbă și se văita. S-a pus și Lina pe un vaiet. A venit Aglaia, le-a tăiat basmale de doliu, Stere a închis prăvălia, s-au dus acasă, l-au văzut întins pe masă între două sfeșnice, luminat de flacăra lumânărilor. I-au pupat mâna țeapănă.

– Te duseși, tată-socrule! a rostit negustorul trist.

Se adunaseră iar rudele: finul Tache, cuscrul Vasile, Ghiță Bâlcu, fina Smaranda, Cristea, tot neamul. Aduseseră coroane de flori, se închinau și plângeau. În odăile dogarului plutea un miros de tămâie și de busuioc stătut. Văduva a chemat un

preot, acesta a citit slujba, femeile puseseră gura în batiste, zguduite de mâhnire.

– Tătucă, tătucă! Ne lăsași, tată! se căina Lina peste coșciugul lui.

Cârciumarului îi dădură lacrimile. Se uita împrejur, casa tot curată, ca la venirea lui în pețit. Afară ședeau desfăcute câteva butoaie cu papura în doage. Meșterul lucrase până în ultima zi. Pe scaun, atârna șorțul lui mototolit.

L-au dus la locul de veci, cu patru cai și dric împodobit. Se strânseseră vecinii pe la porți. Ei mergeau împreună pe urma mortului, cu pași măsurați, lumea se uita, bărbații se descopereau, spunând:

– Dumnezeu să-l ierte!

Clopotele băteau rar, cu sunete adânci, la Sfânta Vineri. Au intrat în cimitir, pietrișul potecilor scrâșnea. De la poartă, cârciumarul, finul Tache și Ghiță Bâlcu luaseră coșciugul pe umeri. Lăcrimau. În fața gropii deschise, așteptau prietenii răposatului, meșteri bătrâni toți, și nașul Linei și al negustorului, cu capetele plecate. Iar a citit preotul din cărțile lui, s-au închinat. Muierile mușcau din batiste, suspinând. Aveau ochii roșii de plâns. Pe urmă groparii au coborât sicriul de lemn pe frânghii în deschizătura neagră a pământului. Strigătele văduvei și ale fie-sii nu putură să acopere zgomotul bulgărilor grei de pământ, rostogolindu-se și izbind înfundat în capacul poleit. Lopețile sclipeau în soare și tot cimitirul era împurpurat. Un fum alb de lumânări plutea deasupra ierbii. Cerul avea o culoare curată și sub linia lui se zbăteau, vesele, vrăbiile. Tăcerea locului întrista. Au plecat împreună, fără să vorbească, și Stere s-a simțit pentru prima dată legat de o familie, și oamenii aceia pe care-i cunoscuse nu demult la petrecerea nunții lui, adunați acum din nou în jurul unuia de-ai lor, legați prin sânge, nu i se mai părură străini.

Cu timpul l-au uitat pe Roșioară. Soacra venea mai rar pe la negustor. Lina îi dădea bani pe furiș, se duceau împreună la cimitir, aprindeau candela la capul meșterului, plângeau ca

femeile, apoi își vedea fiecare de casa ei. Cât despre Stere, acesta avea treburile lui, nu-și mai aducea aminte prea des de răposat. Umbla, era pus pe risipă. Îndesise drumurile după vin. Îl aștepta ibovnica. Era tot voinică și cu draci. Cârciumarul îi cumpărase din târgul Grantului stambă de rochii și ciorapi de bumbac. I se legase sufletul. Se uita în ochii femeii și-i era dragă de nu mai putea. Voica tot cântărea darurile, râdea și-l giugiulea. Zăbovea câte o săptămână. La plecare îi cumpăra ba câte o salbă de galbeni de la niște țigani, ba mărgele. I se strângea inima numărând banii, că-l costaseră o mulțime de parale, dar închisese ochii pentru că și unui ticălos nu-i este îngăduit să fie zgârcit când este vorba de iubire.

O jura să-l aștepte și se întorcea la a lui, mai posomorât și tăcut. Aglaia, muiere bătrână, l-a simțit. I-a spus Linei:

– Fată, ascultă-mă pe mine, s-a legat mutul ăsta al tău de cineva pe-acolo pe unde se duce. Prea mare graba!

Dar nici el nu era prost. Ca să nu-l simtă nevasta, a început s-o scoată în lume. Într-o duminică s-a îndurat, au închis prăvălia, s-au îmbrăcat și au mers la plimbare. Grivița era plină de oameni. Pe drumul atunci pietruit, pe care-l uda primăria cu stropitoarele, treceau în galop cai bine țesălați, înhămați la trăsuri noi. Vizitiii băteau clopotele, să se dea lumea la o parte. Pe pernele albastre de catifea, ședeau răsturnați cu plăcere negustori pricopsiți, lângă nevestele sau ibovnicele lor, cu vestele închise la mai mulți nasturi, arătându-și inelele groase de aur. Alături țineau bastoanele cu argint în vârf și pălăriile tari, cu boruri înguste. Femeile purtau rochii ușoare și strävezii, prin care vântul trecea, înfiorându-le. Mijlocul îl aveau prins în panglici late și pe cap purtau pălării de pai, rotunde și mari. Prostimea făcea loc, vizitiii pocneau din bicele lungi și subțiri, caii călcau mândri piatra cubică. Trecătorii se salutau unul pe altul, cu plecăciuni mari. Se uita cârciumarul. Calea negustorilor se schimbase. Pe părți se sădiseră pomi tineri, tei și castani, cu tulpini subțiri, săpați cu grijă la rădăcini. Se înălțaseră case noi,

cu câte două caturi, tencuite frumos, cu balcoane pline de iederă. O umbră plăcută plutea deasupra trotuarelor. Glasul mulțimii acoperea această larmă de sărbătoare.

– Uite, Stere! se mira nevasta și tăcea gândindu-se la vorbele bărbatului, care-i aducea aminte câteodată că trebuie să pună ban la ban, să se ajungă și ei.

Negustorul grăbise pașii. Abia se descurcau în gloata pestriță. La întretăieri se deschiseseră bragagerii cu perdele tărcate și tejghele de zinc. Femei și bărbați se înghesuiau în fața tarabelor, să bea limonadă cu lămâie sau să ia un rahat cu apă rece. Fetișcanele îmbrăcate în rochii de stambă sau poplin mâncau semințe, hohotind șăgalnic la soldații ce se țineau pe urmele lor.

Către gară, se ridicaseră prăvălii noi de cărămidă. Acestea luaseră locul vechilor maghernițe, căzute sub târnăcop. Se schimbaseră firmele, pe ziduri se ridicau litere și nume noi. Forfota crescuse. Aici se înțeleniseră câțiva comercianți puternici, care învârteau banii pe degete: unul Nicolae Curcuman, de avea fierărie într-o hală rece și înaltă, unde ținea țiglă, tablă de acoperit casele, în foi împachetate, tuburi de fontă, cuie, chingi, dreve, șine pentru betonul armat, clanțe, broaște, tot ce voiai; unul Manole Dulămiță, cu magazin de încălțăminte, de la care târguiau țăranii din Ilfov, veniți la București după treburi, negustorii și toate mahalalele dimprejur; unul Isidor Katz, c-o stămbărie întunecoasă, adăpostită între patru pereți igrasioși, și Ilie Arghir, de vindea harnașamente de cai, pinteni pentru ofițeri, zăbale, cuie de cizmărie, toval, pingele, tocuri de cauciuc, petlițe și alte nimicuri. Deasupra ușii largi și înalte a prăvăliei lui noi spânzurase o firmă de patru metri lățime. Un zugrav îndemânatic scrisese pe ea: „La șaua lui Traian", *magazin de măruntișuri și pielărie*. Peste drum se țineau șelarii, pălărierii și croitorii. Dorobanțul, pe numele său adevărat Gheorghe Herghelegiu, ținea *asortiment de dame, aranjat mirese, voaluri și centuri, jartiere de elastic* „Prima" și *mosorele*; lângă el era bodega „La ocaua lui Cuza", care avea orchestră de balalaici și

bufet bine asortat, apoi intrai în gura gării. Împrejurul pieței de piatră erau hotelurile răpănoase cu ferestrele mâncate de ploi: „Hotel Nord"; „Hotel Tranzit"; „Modern" și câteva magazine de mercerie. În fața ieșirii te îmbiau ușile câtorva birturi: „La dorul vinului" și „La dreptate", *magazin de coloniale și delicatese, serviciu prompt și conștiincios, vinuri, pelin de mai, bere la orice oră.*

Între bodegi, parcă despărțindu-le, ca să nu fie prea aproape una de alta, erau alte prăvălii: „La Balon" a unuia Marin Bălună, *pălărier care călca cravate, manșete artistice și gulere de domni*; „La briciul vesel" sau „La minut", cum scria pe a doua firmă, *frizerie de lux, tuns, ras și frezat*; „La șicul elegant", *croitorie, pardesie, paltoane, fracuri, nunți, botezuri*; „Tricolorul", *ceaprazărie, șepci, uniforme pentru C.F.R., Poștă. Vin și acasă*; „La italianu", *tocilărie, ascuțim brice, foarfeci și lame de ras* și „La vapor" *cafea, zahăr, simigerie.* Înspre peroanele gării, pe aceeași parte a ieșirii, se înălța o casă cu trei etaje, ale căror balcoane atârnau deasupra șinelor de fier. La parter, sub frontonul de piatră mâncată, se puteau citi în niște jgheaburi de tablă, scrise cu litere de sticlă, aceste rânduri așezate într-un fel anumit: „La roata lumii", *restaurant de noapte, Dumitru Domnișor & Fiii.*

Ei, în locul ăsta să-și fi făcut Stere cu timpul o prăvălie! Câțiva ani buni să fi avut și bani mai mulți.

Se întoarse spre Lina și-i spuse:

– Ce zici, nevastă, aici să te fac de-o negustoreasă!

– O da Dumnezeu...

Și trecură mai departe spre Buzești, unde știa cârciumarul o grădină de vară de avea bere și mititei.

Cum se însera, nu mai aveai loc. Numai oameni cu bani. Se așezară la o masă, cerură câte ceva, cu economie, priviră împrejur. Stere se uită la femeile de la mesele vecine și parcă atunci deschise ochii asupra lumii. Altfel arătau. Frumoase, subțiri, vesele, împodobite și tinere. Pe mâinile lor străluceau brățări și inele de aur. Se jucau cu mărgelele de la gât și beau din paharele aburite. Se uită și la a lui. Lina avea pe față o oboseală

abia ascunsă, și rochia ei, făcută cu luni în urmă, ședea rău pe trupul slăbit. Nădușise la subsuori și nu spunea nimic. Sorbea numai berea rece și înțepătoare, fericită puțin, abia gustând din friptura proaspătă adusă de chelner. Orchestra cânta o romanță a cărei melodie plutea ușor deasupra grădinii. Prin întunericul rămas în ungherele boschetelor, se zăreau luminile mici ale țigărilor aprinse. Din când în când, un râs întărâtat de femeie acoperea muzica, și pocnetul sticlelor desfundate răsuna în toate părțile. Nevasta se amețise puțin, ar fi vrut să spună o mulțime de lucruri și nu știa cu ce să înceapă. O răcoare plăcută plutea deasupra locului aceluia și se auzea foșnetul viței-sălbatice, care acoperea felinarele.

Spre miezul nopții, bărbatul a plătit și a lăsat și bacșiș. Era amețit, și Lina l-a sprijinit până la poartă. Cârciumarul chemase o trăsură și se urcaseră. Până acasă, Stere a dormit cu capul pe umărul ei. Femeia ascultase trapul cailor pe caldarâmul Griviței. Calea Negustorilor era pustie la ora aceea. Lămpile cu gaz aruncau lumina lor pe trotuarele pustii.

– Încotro, cucoană? întrebase birjarul.

– În Cuțarida! răspunsese Lina, și privise cerul de vară.

La podul Basarab, semafoarele verzi și roșii clipeau deasupra liniilor ferate. În dreptul Grantului o cotiră spre mahalaua lor. Simți de departe aerul rece și tăios, plin de miresme, al gropii.

– Dii! îndemna iepele vizitiul somnoros.

De aici se vedea câmpul acoperit de curți până la Tarapana. Cuțarida rămăsese între aceste două șei bătute, golașă și rară, întretăiată de maidane.

La Spiridon ardea încă o lumină. Își aduse aminte că lângă ei ridica de vreo săptămână o casă de paiantă unul Goșnete, atunci picat în groapa lui Ouatu. Zidurile ajunseseră la jumătate, le lumina luna galbenă, care urca dinspre capătul Filantropiei. Când o adusese Stere în Cuțarida, tot câmpul acesta era gol. Se mișca lumea. Toată sărăcimea dibuia, își făcea pereți de adăpost, case de chirpici, magazii de lemn și șoproane acoperite

cu paie. Avea dreptate Stere, lor ce să le pese? Fiecare cu ale lui... Dacă ai sta să te gândești...

Și își aduse aminte și de banii cheltuiți.

Cel puțin avea ce povesti Aglaiei. Că, dacă începuseră să se întoarcă cu trăsura acasă, însemna că le merge bine...

DIDINA

Trupeșă Didina! Și avea o govie, roșie, cărnoasă, numai bună de pupat! Paraschiv picase într-o seară cu ceilalți în casa ei din Cațavei. Când au deschis ușa, pungașul rămăsese uluit în prag. Muierea se întorsese, și el o zări la lumina lămpii. Era înaltă, clădită bine, cu un păr bogat adunat într-un coc la spate.

– Ăsta-i ucenicul nostru! a rostit Bozoncea, și a făcut loc lăutarilor cu care veniseră.

– Paraschiv îi zice, a mai adăugat Gheorghe.

Țiganca a râs scurt, și cel tânăr i-a văzut dinții albi, puternici, de iapă. Cu o mână și-a așezat o șuviță de păr, și sânii ascuțiți i s-au ridicat sub mătasea capotului.

Ucenicul privi odăile scunde de pământ. Pereții erau acoperiți cu preșuri, toate furate de mâna Stăpânului. Pe patul lat, ibovnica așternuse velințe scumpe și moi. În fiecare colț ardea câte o lampă albastră de porțelan, tivită cu nichel pe margini.

Lăutarii își scoseseră pălăriile soioase și se așezaseră într-un colț. Bozoncea a destupat sticlele aduse și s-au așezat la masă. Țiganca gătise doi curcani la tavă. Oacă îi împărțise cu mâna lui dibace.

Ucenicul, tot cu ochii pe Didina. Femeia așeza farfuriile, sorbea vinul scump și râdea cu ochii în ochii Stăpânului. Și ce mai priviri avea! Gheorghe a băgat de seamă. Mai la ziuă, când se încurcaseră limbile și dase o amorțeală peste Nicu-Piele, l-a atras afară, pe prispa de lut a casei.

Era o noapte limpede. Deasupra foșneau zorelele cățărate pe pereții scunzi. Mahalalele Bucureștiului se zăreau într-o parte, cu luminile lor pierdute.

– Îți place, Paraschive? întrebă codoșul.

– Ce să-mi placă? făcu ăl tânăr pe prostul.

– Didina!

Celălalt tăcu. Din casă se auzea glasul guristului:

Foaie verde untdelemn,
Neică, ce dragoste-avem!
Numai din ochi ne vedem,
Altă putere n-avem.

Dac-aș avea eu putere,
Te-aș face de-o tabachere,
Tabachere cu capac,
Să te port la sân cu drag.

Tabachere de argint,
Amândoi ne-am potrivit,
Și la ochi și la sprâncene,
Ca doi porumbei la pene.

Tabachere de mărgele,
Să te țin în sân la piele,
Tabachere de-alpaca,
Tu ai fost gagica mea.

Cârcotașul scoase o țigară și și-o aprinse. O clipă, flacăra chibritului îi lumină fața.

– Asta-i halește banii și zilele. Cârpă l-a făcut. Omoară oameni, își taie tovarășii, ei nu i-ar da o palmă. O ține dragă, gagica lui de inimă. Pentru ea fură, s-o îmbrace. Da muierea, a dracului. Mai dă și pe de lături. Umblă Bozoncea orb după ginitori, să-i prindă și să-i scalde-n sânge, dar n-o prinde! Pică

la casa ei, la așternut, noaptea, pe neașteptate, doar o dovedi-o. Dacă o să cadă starostele, tot de la Didina o să i se tragă...

Sorbi câteva fumuri, cu sete. Paraschiv nu spunea nimic.

– Altfel e băiat cumsecade. Cam iute, când îl șucărești. Așa că să nu-l superi, să nu bage de seamă că-ți place Didina... Te văd tânăr și mi-e milă. Bozoncea-i pâinea lui Dumnezeu, până la femeie...

Din casă răzbeau sunetele leneșe ale acordeonului. Tăcuseră toți.

Pe Gheorghe îl ajunsese băutura. Odată se schimbă. Glasul îi era altfel. Se spovedi:

– Și când mă gândesc că a lui Sandu a fost întâi...

– Cine?

– Didina. El a scos-o din Cruce, c-avea peștele ei, ehe, era mai tânără! A mierlit Mână-mică doi comisari în noaptea aia. Parcă-l văd. Eu îi strigam: „Nu te lăsa, Sandule!" și el tăia. Bătaie mare. Veniseră poterele grămadă. Presarii erau în razie. Tocmai atunci îl găsise s-o fure. Oacă ținea taxiul și eu i-am păzit fuga. Dracu știe cum am scăpat... Vocea-i tremura. Scuipă chiștocul ars. Mi-a plăcut și mie... Dar cui nu-i place? Așa coardă, mai rar. A trăit el ce-a trăit cu ea, a pus Stăpânul ochii pe dânsa. Ce-a făcut, ce-a dres, i-a suflat-o! A vrut Sandu să-l taie pe staroste, au stat supărați, s-au mardit, l-a băgat Bozoncea-n spital pe păgubaș, ce, te joci? Două luni a zăcut. Pe urmă, n-a avut ce face. Tot el a venit. Acum oftează și tace. Dar eu cred că tot o mai are la inimă. Didina uite așa-l fierbe! Muierea se dă cu ăl de are mai multă putere, ține minte de la mine.

Când să pătrundă în casă, s-a auzit poarta scârțâind. Codoșul s-a uitat. În curte intrase cineva. Când s-a apropiat mai bine, Gheorghe se dumiri. Era Titi Aripă, vărul ibovnicei.

– Cum v-am mirosit eu, puișorilor! zise acesta, urcând scările de lemn. Îmi spunea ea mie, inima, că o să dau de voi pe aici...

Era băut atât cât îi stă bine bărbatului cu chef de petrecere. Se uită la Paraschiv, pe care nu-l cunoștea. Ucenicul îl măsura nepăsător. Noul sosit era îmbrăcat într-o redingotă și în pantaloni largi, din stofă reiată. În mână învârtea un baston cu cioc de metal. Părea între două vârste, deși după felul cum urcase treptele i se simțea încă agerimea.

– Îmi dai voie, spuse vărul Didinei, întinzându-i mâna celui tânăr, sunt Titi Aripă, beau și pup!

Era vorba lui... Paraschiv îi strânse palma umedă și moale. Până să se ridice, celălalt intrase în casă.

Rămas singur cu Gheorghe, ucenicul întrebă:

– Da ăsta cine mai e?

Codoșul mormăi ceva de neînțeles. După un timp mârâi:

– Un pleșcar. Zice că-i neam de-al Didinei, da mare minune dacă nu-i turnător sau...

Se opri speriat puțin, privind în jur. Să-l fi auzit Bozoncea, acolo-l termina.

– ... Cât îl vezi de târnosit, da mor muierile după el...

Se simțea că nu poate să-l sufere și că i-ar fi sucit gâtul cu dragă inimă la vreo ocazie.

– Parcă cine nu-l cunoaște?

Și asta așa era. Unii ziceau că dă cu cuțitul, că e manglitor, dar nimeni nu putea spune c-a auzit vreodată să fi trecut prin poliții, să fi lovit pe careva... Se purta bine, îmbrăcat la opt sute și-un pol, ședea haina pe el ca-n galantar. Călcat, spălat, țigluit, avea pantofi cu scârț și baston. Primăvara își punea șal la gât, ca muierile. Un fular alb, de mătase, parfumat tot. Bărbierit, să nu mai vorbim, obrazul lui ca un cur de copil! Și-avea și niște dinți, numai aur, mureau țigăncile când râdea, dădea frigu-n ele. Știa cântece de lume bună, se zicea că trăiește cu cucoane pricopsite, mâinile sale, pline de inele. Ghiuluri groase, cu filigran, împletite, aur în degete, să cumperi un cartier cu oameni cu tot. Altfel, cam dus din tinerețe, pe la urechi albise. Când

tușea, scotea o batistă moale, punând-o la gură, băgă și Paraschiv de seamă când intrară în casă după el.

Bozoncea l-ar fi tăiat de mult, că purta pantofi de hubăr, cu rame cusute și ștaif înalt, dar îi plăcea de el, de ce spunea și ce știa, mai mult de hatârul Didinei. Beau la cot, se pupau ca frații. Cine s-apropia de Titi Aripă? L-ar fi făcut starostele bucățele-bucățele. Avea o dambla: umbla cu flori la rever. Dacă l-ai fi întrebat de ce-are patima asta, ți-ar fi răspuns că ești prost. Ciupea muierile de sfârc prin mahala și le făcea cu ochiul. Crai bătrân, se uitau posacii de bărbați după el ca la dracu. N-alegea. Îi plăcea una, odată o oprea:

– Sărut mâna! zicea, și-și scotea pălăria, că purta și pălărie.

Dacă muierea da să-ntoarcă spatele, să n-o vadă cineva, el o stăpânea cu privirile. Avea niște ochi albaștri-cenușii, de lup, parcă ardeau.

– Sunt Titi Aripă, beau și pup! atât mai spunea.

Umblau muierile după el ca după prescure. Ehe, ce chilomanuri făcuse, cu câte fugise, romane să scrii, nu altceva! Când n-avea ce mai bea, își punea hainele amanet și striga în gura mare:

– Ce-am avut și ce-am pierdut! În pielea goală m-am născut, ce-i pe mine-i de câștig!

Gheorghe, să nu-l vadă, să nu audă de el, îi dorea moartea.

Când intrară în casă, vărul ibovnicei cânta la urechea lui Bozoncea:

Spune, lele, spune tu,
Cu cine-ai făcut pruncu?
L-am făcut cu o catană!
L-am făcut cu o catană,
Uite-așa, să-mi fac pomană!

Avea o voce muierească, mai afumată de tutun și stricată de chefuri.

Boturile de porțelan ale lămpilor luminau masa încărcată. Pe jos se răsturnaseră câteva sticle goale. Oacă, amețit, se urcase pe un scaun și spunea înduioșat:

– Nu vă uitați la mine, da-mi place, fraților, țigancă o fi, treaba ei. Și o contesă când se scoală din pat are negru sub unghie, ce-mi tot spuneți mie?! Inima, ea știe tot, ea iartă tot, ehe...

Ceilalți râdeau, dându-și coate:

– A băut pisica oțet!

Guristul se apropiase și el de staroste și-i zicea:

Nu vreau lume, nu vreau viață,
Nu vreau ca să mai trăiesc...

Cataroiul mușca paharul. Lăutarul îl ațâța:

Eu stau, coardă, la-nchisoare,
Tu cu suții prin locale,
La-nchisoarea cu capace,
Unde dezertorii zace.

Tu comanzi sticle cu bere,
Eu cu lanțuri de picere,
Tu comanzi sticle-nfundate,
Eu sunt condamnat la moarte...

Îi apucase un plâns pe pungași și nu-și mai ridicau ochii din pahare. Țiganca și-a aruncat privirile peste masă și l-a măsurat pe Paraschiv. Era subțire și ager. Sub fruntea largă îi luceau doi ochi vii. Își freca palmele ușor și zâmbea. Gura i se strângea în margini răutăcios. Părul moale, castaniu îi cădea într-o parte.

Cel tânăr o privi o clipă și bău până în fund.

Buzații osteniseră, dar nu se lăsau. Începuseră să cânte fără perdea. Iute s-au înveselit manglitorii. Stăpânul și-a așezat ibovnica pe genunchi și-a mai destupat o sticlă. Oacă juca geamparalele pe coate. Își legase pantofii de șireturi și-i atârnase de

gât. Se răsucea numai în ciorapi, împrejurul mesei, clipind către Sandu, care bătea tactul din palme:

– Așa! Așa!

Afară se lumina de ziuă și numai în casa Didinei mai stăruia lumina lămpilor în toată mahalaua Cațaveiului.

Pungașii aveau o inimă cum au oamenii cărora viața le merge din plin...

N-au plecat de acolo decât după trei zile. Paraschiv se uita lacom la ibovnică, ar fi pus-o jos. Nici muierea nu se sfia. Îl privea cu îndrăzneală în ochi, ca și când i-ar fi spus: „Fă-mi ceva dacă poți!“ Țigăncii îi plăcea gura ucenicului, tânără și roșie ca o garoafă. Înțelesese că lui Paraschiv i se făcuse de cuțit. Și-a început să-și plimbe altfel șoldurile, ca orice muiere care simte că place.

În seara de despărțire, când să se ducă Stăpânul în județ să se ascundă, că umblau poterele pe urma lor, după un timp, Gheorghe i-a făcut semn celui tânăr, că ei mai rămăseseră în casă:

– Hai afară să-l păzim pe Stăpân, că are treabă cu a lui...

Ieșiseră pe prispa joasă a casei. O lumină subțire învelise orașul. Peste mahalale, se ridicau fumuri albe și drepte. Se auzeau câinii Mandravelei hămăind gros și rar ca o bătaie de tobă.

Paraschiv se întristase. Codoșul scosese de sub șuba lui o sticlă:

– Ia, ucenicule. Linge niște vin să-ți treacă...

Celălalt nu spuse nimic. Privea numai curțile pustii.

– Ce-ai, nenică, nu ți-e bine?

Cel tânăr, nimic.

– N-ai potolit destul?

Din casă se auzea zgomotul pantofilor Didinei. Gagica juca de dragul Stăpânului.

– E vesel Bozoncea, are de ce... mai adăugă codoșul.

Pe Paraschiv îl scoteau din sărite cântecul repede și tocurile muierii, care loveau dușumelele. Țiganca avea o voce groasă, puternică. Starostele îi însoțea jocul cu bătăi din palme.

– Auzi, auzi... îl ațâța Gheorghe.

Paraschiv nu se mai gândi la nimic. Ceru sticla și sorbi. Căldura vinului se risipi repede în tot corpul. În ograda curții se plimbau doi cocoși, lovindu-și aripile. În urma lor rămâneau urme subțiri, două câte două, rășchirate, perechi. Scormoneau praful și-l spulberau. Bătură din aripi și cântară. În casă se stinse lampa.

Tăceau.

Deodată se auzi strigătul țigăncii. I se opri inima în loc lui Paraschiv.

– St! spuse codoșul.

Țipătul se auzi din nou. Era un geamăt adânc și dulce. Creștea prin pereții subțiri.

Ăl bătrân simți unghiile ucenicului în palmele lui. Tremura tot. Didina îl chema pe nume pe Bozoncea cu același glas tulburat și cald. Strigătul ei se ridica, se potolea și începea din nou. Când îl privi Gheorghe, pezevenghiul avea o față încruntată. Îl zgândări:

– Auzi cum nechează...

O dușmănie necunoscută cuprinse inima lui Paraschiv. Îi venea să se ridice și să lovească geamul cu cotul, să-l spargă și să strângă muierea de gât.

Auziră și geamătul bărbatului, întărâtat și furios, plin de bucurie și de mânie. Și totul se stinse într-un țipăt ascuțit.

Cerul era alb. Bătea vântul. Ucenicului îi amorțiseră mâinile. Din casă nu se mai auzea nimic. Paraschiv își aminti chipul Didinei, dinții ei deși, buzele pline și părul aspru, aruncat cu mândrie peste umeri când își desfăcea părul în fierbințeala jocului. Cine știe cât timp avea să treacă până s-o mai vadă iar?

Dimineața, la plecare, ibovnica îi clipise mărunt din ochii ei întunecați, parcă a înțelegere. Pe urmă, trăsura se depărtase repede. Ucenicul s-a uitat mult după caii care alergau pe drumul de județ.

– Ți s-a urât cu binele, coinac! i-a spus Gheorghe.

Paraschiv a scos o țigară și-a aprins-o. Rămăseseră singuri până a doua zi în casa țigăncii. În odăi mai stăruia duhul femeii duse, un miros muieresc, ațâțător, de parfum șters și de lucruri încălzite. Pe scaun, atârna o rochie verde, și pungașul simți în clipa aceea că dorește și femeia, și puterea stăpânului ei...

GHETELE

Se ridicaseră și copiii. Toți, o ceată. Ăl mai mare era Oprică al lui coana Marița, una de da în cărți și făcea de dragoste la fetele nemăritate. Arăta lung și gălbejit. El fura zmeiele țâncilor și începuse să bea și țuică. Se lăuda că fusese la femei, dar ceilalți nu-l credeau, pentru că prea n-avea de unde.

Pe urmă, mai deștept se afla Petre al tâmplarului, care făcuse trei clase primare și știa și *Crezul*. Ăsta se pricepea să arunce sticloanțele și să facă praștii. Avea un ciorap plin de bile vopsite. Îl purta legat la brâu de curea. Se mai afla și Ene, știrbul, cu o soră șleampătă și cu frații lui, toți copiii lui Spiridon. Apoi ofticoasele de fete ale lui Chirică, de le bătea vântul, Naie al croitorului și, încolo, de-ăi mici, nebăgați în seamă. Plecau împreună și nu se întorceau până seara.

Colindau mahalalele, pe unde nu-i găseai: la capul Filantropiei, la Tarapana, tocmai la șina Constanței, sau la gârlă la Herăstrău, de dădeau la pește.

Înainte mergea Oprică, sorbind dintr-un muc de țigară, scuipând cu sete. Ăilalți, după el, trăgând cu praștiile în vrăbii. Treceau peste grădina oltenilor, săreau gardurile putrede și de acolo tăiau maidanul până la rampa gropii.

O, frumos mai era primăvara, când albea Cuțarida de flori de salcâm! Și mirosea, mirosea... Da căldura așa, ca o mângâiere. Copiilor, rebegiți de cu iarnă, ce le mai plăcea!

Se opreau lângă bordeiul lui Grigore și se așezau turcește lângă gunoieri. Haidacii beau țuică.

– Bun basamac! făcea Tănase, unul de se uita cruciș.

Oprică, cu ochii pe sticla lui.

– Voi luați, mă, o gură? se milea gunoierul.

– Luăm, nene.

– Na, mă, da să nu vă-mbătați!

Sorbeau câte o înghițitură, pe rând. Oprică fura încă o sorbitură, striga la ceilalți și se ridicau.

– Să-mi aduceți raci, mă, auziți voi, că d-aia v-am dat țuică! striga după ei Tănase.

– Las' pe mine, râdea înveselit deodată al Mariței și cobora malul de pământ al gropii după ceată.

Spre fund era răcoare. De jos, de lângă baltă, cerul se vedea cât un cerc siniliu pe care călătoreau nori albi, destrămați. Iarba scurtă, albastră, ca peria. Se apropiau de baltă. Ene și Petre căutau găini moarte sub măselele de lut. Dacă găseau una, i-o aduceau lui Oprică. El o lega cu o sfoară de un țăruș înfipt în pământul moale și arunca mortăciunea în apa putredă. Ședeau așa cam un ceas, privind lintița în care înotau broscoi. Se făcea liniște. Atunci auzeau groapa. Gunoiul luneca tăcut, surd. Li se făcea frică. Nici vrăbii nu mai treceau prin cerul de deasupra. Auzeau numai clipocitul bălții, molcom și rar. Spre margini, undele ei încrețeau și aduceau la mal cutii ruginite de tablă. Acestea sclipeau în soare ca oglinzile.

În apa murdară se gloteau norii bolovănoși. Dacă ridicai privirile, îi vedeai îndesându-se peste malurile sălbatice. Căldarea de pământ răsufla tainic. Zgomotul cel mai mic creștea aici, se lovea de șeile albicioase și venea înapoi. Mirosea a bălegar încins și a iarbă crudă. Lui Ene îi venea s-o rupă la fugă, dar se ținea bine. Smulgea limbile proaspete ale măselariței și asculta freamătul pipirigului.

– Vi-e frică? întreba încet Oprică.

– Nu, zicea Petre cu jumătate de glas.

– Aici stau, vara, hoții...

Li se ridica părul măciucă la copii.

Ce făcea al Mariței, ce dregea, că le știa pe toate. Unii ziceau că-i al lui Florea, unul de hoțea pe unde apuca, de-l făcuse cu cărturăreasa, la tinerețe. Oprică n-avea Dumnezeu, știa să umble cu șișul. Când îl bătea vreunul mai mare, îi spunea cu dinții strânși:

– Vine el nenea de la pârnaie, o să-ți facă mațele coadă de zmeu!

Era legat cu hoții Cuțaridei. Le vindea ponturile: de unde să fure cherestea pe Filantropia, găini, rufe de la boieri. Nu bătea drumurile degeaba. Târa ceata după el, să nu-l ia la ochi sergenții. Dar cu privirea, tot prin curți. Punea geana pe ceva, noaptea se lăsa la baltă, la căpetenii. Dincolo de apa puturoasă nu călca nimeni. Era numai un stufăriș și un pustiu de mărăcini deși, bulboși și înalți. Noaptea, sub malurile scobite, ardeau focuri roșii. Nu-i vedeai. Aveau potecile lor ascunse spre marginea sălbatică a gropii.

Lui Oprică îi plăcea să se laude, să bage frica în ăilalți. Cum îi vedea că ciulesc urechile, arunca vreo vorbă:

– O să vie acu, să vă judece, să vă întrebe...

– Păi să mergem, spunea știrbul cu inima cât un purice.

– Ce să mergem, trebuie să-i ducem raci lui Tănase, că d-aia ne-a dat țuică. Și p-ormă, dacă sunteți cu mine...

După ce le trecea spaima, Naie întreba:

– Și cum arată?

– Taci, să n-audă cineva, că moartea-i pe voi!

Pe fetele lui Chirică le treceau nădușelile. Își potriveau părul spălăcit, căzut pe ochi, și se uitau în toate părțile.

– Spune, nene Oprică, se îndesa Petre strângând ciorapul cu bile la piept.

– Vă spun, da ce-mi dați?

– Io ți-adun chiștoace!

– Io fur bani de la mama...

– Io ți-aduc țuică...

– Bine, se învoia ăl mare.

Întâi îi jura pe toți:

– Să moară mă-ta, Petre, că nu spui la nimeni?

– Să moară!

– Să moară mă-ta, Naie?

– Să moară!

Și se întorcea către fetele acarului:

– Iar voi, amărâtelor, dacă suflați ceva dă benga-n voi!

Dacă te uitai la el, nu-l bănuiai. Era un băiat bălai, blând după priviri. Avea o voce subțire, de fată, parcă nu mânca decât miercurea. Se scărpina întruna în cap și mesteca un fir de iarbă. Dacă era vorba de-o taină, știa s-o țină, chit că-l picai cu ceară. Dar copiilor putea să le spună. Ce știau ei? Și, pe urmă, era rost de țuică, de câte...

Lăsa să treacă o vreme. Ceilalți, numai ochi.

– Bă, și mi-adunați chiștoace? Și mi-aduceți bani și țuică?

– Aducem.

– Bine. Atunci bateți laba cu geambașul!

Prin apă veneau racii, la mortăciune. Îi auzeau cum se înfig în carnea putrezită.

– Sunt niște huidume de te fărâmă! Fugiți de la armată, dizertori...

Se strângea carnea pe copii ca la găini.

– Dizertori?

– Da. Au centiroane și bărbi și aruncă cuțitul la fix! Unde vrei te găurește!

– Da-n tine nu dă?

– De ce să dea? râdea al Mariței. Eu sunt de-ai lor!

– Și n-au frică de vardiști?

– N-au. Vreo trei și-au făcut pardesiu de scânduri de pe urma lor.

Copiii nu prea înțelegeau limba păsărească a lui Oprică, dar tăceau din gură.

Al Mariței se dezlegase la limbă:

– Unuia-i zice Bozoncea, unuia Gheorghe. Șef peste toți e Bozoncea. A mierlit un comisar și-a dat multe găuri. L-au dus legat la pârnaie, dar pe drum a rupt lanțurile de la picioare și de la mâini. Din doi pumni, a pus gardienii jos. Au tras sticleții-n el, l-au găurit, sită-i făcut, șase gloanțe are-n piele...

Înfricoșătoare povești mai știa Oprică!

Găina moartă era plină de raci. Trăgeau sfoara și-i scoteau unul câte unul. Aveau crustele reci și cenușii și gheare ascuțite. Îi ciupeau de mâini. Petre îi arunca în sacul lui cu gioale. Duceau și-acasă, la părinți. Îi fierbeau femeile în ceaune și se numea că avuseseră carne la masă. Băgau în ei, nu se cunoștea.

Dar până seara mai era timp. De la baltă treceau pe la bordeiul lui moș Leu, să-i vadă armăsarii.

Falnici cai! Se piteau în dudău pe brânci și priveau. Animalele aveau o piele lucioasă, cu păr scurt și aspru, des și lins. Scuturau din pintenii de piele ai copitelor, alungând muștele cu coada. Aplecau apoi gâturile puternice și încordate, ascultau cu urechile ciulite și mușcau nepăsători smocurile proaspete.

Vara jucau rișca pe maidan. Petre le căra toți gologanii, c-avea un ban cu două luaturi pe care-l arunca la șmecherie. La *pălmicică*, meșter mare era Naie, iar la *peretaș*, nu-l întrecea nimeni pe Beghe, unul mai mic, de-i curgea nasul. Se și băteau câteodată, scoteau bricegele, abia-i despărțeau ăi mari. Erau iuți de mână, apucau.

Seara plecau spre mahalaua Grantului, la pod, unde țineau unii brutării. Mirosea încă de departe a jimblă caldă, și Ene, priceput cum era, grăbea pașii și se lipea de câte-o tarabă. Fura două pâini negre din ochii negustorilor și le împărțea cu ceilalți. Înfulecau lacomi și de acolo tocmai la piață, la Chibrit se opreau, la ciordeală de pepeni. Într-o jumătate de ceas, zăreau

dughenele de lemn și șoproanele acoperite cu rogojini, sub care erau adăpostiți cantalupii.

Copiii se amestecau în zarva pieței, trăgeau cu ochiul la țăranii veniți de la Turnu. Aceștia păzeau grămezile de boșari. Buni de gură, negustorii spintecau bostanii cu cuțitele și-și lăudau marfa:

– Ia pepenii, pepenii ca mura! Nu e dulce, nu-l plătești! Cincizeci de bani bucata, marfa lu tata!

Târguiau lucrătorii pe capete, lăsau banii în palmele lacome ale țăranilor.

Ceata ocolea camioanele și când le era negustorilor lumea mai dragă, Petre, iute de mână, se prefăcea că încearcă un pepene, doi și le făcea vânt printre picioare, drept în brațele știrbului. Până să bage cineva de seamă, băieții fugeau. Prada o împărțeau sub un gard. Ene tăia boșarii cu șișul lui, felii-felii. Ălora mai mici le dădea ce rămânea: coji mușcate până la margini, semințele și fruntea scobită cu bricegele.

Acasă tocmai noaptea ajungeau, mai luau câte o palmă, nu se cunoștea, a doua zi erau la gârlă de dimineață. Unii rămâneau fără haine, că veneau sergenții și le strângeau țoalele, trecea vara fără să știe cum, mai cu arșițe, mai cu un joc de-a hoții și vardiștii, era frumos, nu mai uitau...

Toamna, în octombrie, i-a strâns școala. Era ordin să nu mai rămână unul acasă, umblaseră învățătorii din casă în casă, îi scriseseră pe toți după vârstă, într-o condică. Ceferiștii nu prea aveau cu ce să le cumpere ghete și șorțuri, și desculți nu se făcea să-i trimită să învețe. Chirică de unde să scoată bani pentru ale lui? Pe lângă casă le ținea cum putea. Nu le trebuia șorț și încălțăminte.

– Le dăm noi! făgăduiseră învățătorii. Numai să vină la școală.

Acarul clătina din cap și mormăia pentru el:

– Le dați pe dracu, parc-ați fi niscai pricopsiți și voi!

Spiridon avea o liotă de băieți. Nevastă-sa i-a spălat, i-a dichisit, i-a cârpit și i-a trimis. Ene nu prea se îndemna. Adică ce să caute la școală? Era vremea gutuilor. În grădina oltenilor pomii aveau crăcile pline cu fructe galbene. Degeaba ședeau hapsânii la pândă, tot trebuiau ei, cu Oprică și cu Petre, să le văduvească averea...

Cât despre al Mariței și-al lui Matei, aceștia trecuseră pe lângă școală. Se prinsese învățătura de ei ca apa de gâscă. Când fusese vorba să-i dea la meserie părinții, fugiseră. Hoțul de Oprică n-avea prea mare bătaie de cap. Dar tâmplarul îl mai lovea pe-al lui!

– Învață și tu, Petre, o treabă! Fă-te, mă, om!

Pe-o ureche-i intra, pe alta-i ieșea. L-a dus o dată legat la meșterul lui, la Obor. Ăsta avea atelier încăpător, scosese calfe multe, priceput, priceput, mulți îi pupau mâna. Dar ce, a stat Petre? După o săptămână s-a trezit cu el la ușă! Plângea de i se rupea sufletul lui tat-său. Matei ar fi vrut să-l facă și pe el tâmplar, să învețe meseria lui, că din asta trăise. Fier rău, însă. N-a scos-o la capăt nici cu vorba bună, nici cu bătaia... A rămas Petre golan la poarta lui! Se înhăitase rău și degeaba se căina părintele:

– Mă, o s-ajungi prost! Ai să mori de foame! N-o să se uite nimeni la tine!

Vorbele cădeau ca ploaia în baltă.

Zidarii puseseră bâta pe-ai lor. Învățătorii îi speriaseră cu amenzile dacă nu-și trimit copiii la școală.

Se golise maidanul.

Nici Ene n-a făcut purici mulți. Când a fost să-i tundă, a zbughit-o pe fereastră. Dus a fost. A stat fugit o săptămână de frica lui taică-său, dar la școală nu s-a mai întors. Spiridon l-a făcut măr, a vrut să-l târâie înapoi la învățători, n-a fost chip. Băiatului îi plăcea mai mult să hoinărească cu Oprică și cu Petre la șina Constanței. Cum să lași cerul ăla, și vrăbiile, și gârla...

Când se apropiau sărbătorile, copiii se pregăteau de colinde. La Ajun, femeile desfăţau pernele, şi din feţele peticite făceau traiste pentru covrigi. Aşa era obiceiul. Zidarii veneau devreme acasă cu litra de tescovină şi cu beţe pe care şedeau înşiraţi covrigi cumpăraţi de la negustori.

Ene pleca în ceată, şi ălui mic, lui Beghe, i se făcuse de-un Ajun să meargă cu uratul. Mă-sa a scos din dulap o căciulă jupuită şi o nuia.

– Vezi de daţi şi pe la alde cumătra, şi pe la cuscrul! Să le pupaţi mâna şi să le ziceţi sănătate de la tat-tău!

Băiatul a luat nuiaua, şi-a înnodat mai bine traista după gât şi-a dat buzna afară. Zăpada scârţâia sub ghete. Se înţelesese de cu ziuă cu ai vecinului, unii mai mici, care abia îl aşteptau. Au pornit apoi, unul după altul, pe poteca albă, bătută de paşii lucrătorilor.

În mahalaua Cuţaridei plecaseră toţi copiii cu colindul. Şi Naie, şi Petre, şi Oprică. La rampă îi lua o frică şi grăbeau paşii. Unii băteau Griviţa, alţii trăgeau spre şina Constanţei. Se auzeau câinii în fundul gropii. Râpile erau îngheţate şi jos şedeau haitele, gata să te sfâşie.

Colinda începea de la croitor. Trecură şi pe la tâmplar, şi pe la Stere. Cârciuma, plină. Zidarii cântau în prăvălia plină de fum. În case, femeile frământau pâini negre. Glasurile copiilor se înfiripară sub geam:

Am venit să colindăm,
Domn, Domn să-nălţăm.

În cârciumă se făcu linişte. Parcă se dădea Dumnezeu jos din cer. Lucrătorii se căutară prin buzunare. Stere pofti colindătorii înăuntru. Tilică lăsă cinzecul, întinse doi lei lui Ene, cârciumarul căută şi el în tejghea. Lina le aduse mere şi covrigi. Beghe şedea cu ochii-n patru, să mai fure ceva. Casa negustorului mirosea a sărbătoare, a aluat şi a vin cu prescure, a miere şi a stafide. Copiii îmbucară din cozonacul pus pe masă de

muiere. Era bun. Ei, lacomi, ar mai fi vrut. La plecare, își strânseră traistele și își dădură ghionți.

Pe maidan sticlea lumina nopții. Vântul spulbera zăpada.

La cumătra, Beghe a găsit lampa stinsă. Au trecut degeaba groapa, la ceferiști. Ocoliră depoul pe niște ulițe strâmte și oarbe. Trenurile se auzeau aproape. Printr-un gard de fier, plin de polei, văzură locomotivele negre, învăluite în aburi fierbinți.

– Ia te uită ce de trenuri! spuse țâncul vecinului.

Li se făcuse frig, mai mușcară din covrigii strânși în fețele de pernă și o luară la fugă, sunând nucile puține. Plecară pe la alde cuscri. Trecură șina Constanței înapoi. La casa rudei ardeau lămpile, iar înăuntru se auzeau glasuri vesele, a petrecere. Intrară toți în curte. Câinele stăpânului se smuci în lanț, lătră, ar fi mușcat. Ieși un bărbat, numa-n cămașă, nădușit.

– Care ești, mă?

– Beghe, al lui Spiridon! Am venit să colindăm!

– Intră, muceo! făcu omul, potolind dulăul. Haide, că vine gerul de afară...

În casă, masă mare, ca la sărbători. Împrejur, neamurile cuscrului, muieri cu bărbații lor. Petreceau cu vinul dinainte.

Copiii se dezmorțiră, priviră ciolanele din farfurii. Începură să cânte:

Lerui, ler,
Raza soarelui,
Raza soarelui,
Pe casa săracului...

Când terminară, gazda, nevasta rudei, îi puse la masă. Bărbații scoaseră câte zece lei, pe care Beghe îi strânse mulțumind.

La plecare ziseră săru'mâna.

Afară, gerul tăia obrazul. O luară spre Cuțarida. Trecură Grivița. Prăvăliile aveau geamurile luminate cu becuri galbene și albastre. Se apropiară și priviră. Niște păpuși îmbrăcate în postav verde, cu câlți albi pe margini, spânzurau de-o sfoară

lungă. Lângă ele, un brad mic, nins cu vată și împodobit cu sticle, lucea în lumina lumânărilor.

– Ăsta-i Moș Crăciun cu pomu lui, spuse unul din băieți.

Ceilalți tăcură și se uitară mai departe. Vântul le flutura traistele ca pe niște zmeie. Nucile și covrigii uscați se loveau. Când le-au înghețat tălpile, se îndurară să plece. Se întoarseră spre câmpul gol. Ochii se umezeau de ger. Pe gene li se așternu o brumă subțire.

Aproape de cârciumă îi alergară câinii negri ai lui Stere. Mai să le sfâșie pantalonii. La poartă, se despărțiră. Venea și Ene cu ceata lui. Se bătuseră cu ai ceferiștilor și le furaseră covrigii, că erau mai mulți. La ei ardea încă o lampă. Spiridon dormea. Copiii se dădură lângă sobă. Ăl mai mare îl căută pe Beghe în traistă și mâncară colindețele.

– Pe unde-ai fost? îl întrebă.

– Pe la alde cuscri. Petreceau cu lăutari și aveau curcan pe masă și cozonac!

– Da? făcu Ene, și mai mâncă un covrig.

Îi era somn, Beghe îi arătă și banii. Partea lui. Îi împărțiseră pe drum.

– Tot cuscrul ni i-a dat. Și cârciumarul...

Mama lor trebăluia încă.

– Haideți la culcare, le spuse. E târziu.

Cel mic o întrebă:

– Mamă, adică moșul ăla care dă pe la alții, de are barbă de câlți, e adevărat?

– Care?

– Moș Crăciun, de e și-n cartea de citire...

Muierea se încruntă.

– Fugi de-acilea! Numai la ăi bogați nimerește! Ce să caute la noi? Și-ar pierde cizmele prin noroaie!

– Copiii spun că dacă lași ghetele la ușă, dimineața le găsești pline cu jucării...

Femeia oftă. Obrazul îi era supt și rece. În odăi se simțea frigul de afară. Era ostenită. Ar fi vrut să se culce lângă bărbatul care sforăia în pat. Se răsti la băiat:

– Pune-le și tu și du-te la culcare.

Beghe se descălță. Scormoni zăpada lângă burlan și așeză botoșeii lui, umflați de udătură. Le desfăcu șireturile, să încapă mai multe lucruri, apoi, înainte de a adormi, se închină.

Peste Cuțarida, miezul nopții căzu greu și tăios. Se auzea răsufletul gropii. Câinii se încolăceau mai bine, de frig, sub streșini. Tăcerea cuprinsese locul sălbatic. Crăpau pietrele.

Copilul trăgea prin somn mai bine țolul pe el. Se trezea din când în când și asculta afară. Spre drumul Griviței, treceau căruțe. Se auzeau șinele de oțel ale roților, scrâșnind în zăpadă.

În fund, la baltă, pocneau copcile înghețate.

Prin mahalaua Cuțaridei, Moș Crăciun nu trecuse niciodată. Nu trecu nici de data asta.

Beghe se trezi devreme. Afară se îngâna ziua cu noaptea. Tat-său încă sforăia. Ene, făcut covrig lângă perete, nu se mișca. Copilul, cu inima la gură, deschise ușa și luă o gheată în mână.

O azvârli.

Nu venise moșul ăl bun. Trecuse câinele și se ușurase pe șireturi.

LA SPOVEDIT

Într-o dimineață de vară, unul cu catastif la subsuoară, funcționar de bună seamă, că avea pălărie de paie și haine mai bune pe el, a luat mahalaua din poartă-n poartă. Bătea cu un baston, îl lătrau câinii, abia îi potoleau muierile.

– Pentru o sfântă de biserică... spunea, și își muia creionul pe limbă, gata să scrie. Cât vă lasă inima, că n-aveți păstor și trebuie să vă facem și dumneavoastră un lăcaș de închinăciune.

Femeile, cu frica lui Dumnezeu, căutau banii pe după polițe, pe sub saltele, pe unde-i aveau ascunși.

– S-a răit lumea, zicea a lui Matei. Poate ne-o vedea Sfântul și pe noi...

Au dat toate, a lui Gogu, a lui Spiridon, vecinele. Funcționarul scria în registrul lui, punea piesele de aramă în buzunar, pleca mai departe. La câte o curte i-a nimerit pe bărbați. Ăștia erau ai dracului. Veniți atunci de la munci de noapte, osteniți, fără gând la Dumnezeu.

– La ce ne trebuie nouă biserică? Avem una, la domnu Stere. În fiecare zi ne împărtășim.

Și râdeau gros, uitându-se unul la altul, cu înțeles. Cel cu registrul se încrunta, închidea cartea cu danii și pleca.

– Du-te matale singur în rai, rânjeau după el.

Pe la prânz, funcționarul s-a oprit la jupân, să bea un rachiu. Îl opăriseră căldura și osteneala. Avea buzunarele pline de bani.

Lucrătorii își dădeau coate:

– Până la urmă, tot la biserica noastră a nimerit.

Sifonarul s-a dat aproape. Omul și-a strâns cărțulia.

– Am auzit că face statul biserică...

– Face.

– Unde?

– Aici, la dumneavoastră.

S-au apropiat și ceilalți – fochistul, Tilică, Spiridon.

– Și unde-o face?

Funcționarul a scos o hârtie de calc, plină de linii. S-a apropiat și Stere, el cunoștea la planuri. Actul avea ștampile și timbre. Sus, scria cu litere mari: CARTIERUL CUȚARIDA, și liniile acelea închipuiau străzile lor, groapa și drumul Filantropiei, tot. La mijloc, într-un cerc alb, era desenat locul bisericii. Omul a desfășurat altă hârtie, unde lăcașul fusese făcut cu de-amănuntul. Le spuse arătând cu degetul:

– Aici or să fie scările, aici stâlpii, altarul, turlele; două turle o să aibă! Costă o mulțime de bani...

– Mare! spuse fochistul.

– Mitropolie face statul!

– Am crescut și noi, mahala întinsă...

S-au înscris și ei, Stere cu două sute, ca negustor, ceilalți cu câte cincizeci de lei. Funcționarul a plecat după aceea.

– Ar fi bine! zise Spiridon în urma lui. Când îți moare cineva, trebuie să dai fuga până în Grivița după popă. Mănânci o pâine până acolo. Crapă rumânu nespovedit. Nu-l aude și pe el Dumnezeu. Pe când așa, îl ai colea pe părintele. Îl aduci, face un maslu, mai botează copiii, e bun la o nuntă.

Dar a trecut anul, și nici vorbă de biserică. Tot muierile vorbeau:

– O mai face, soro?

– De unde s-o mai facă? Ne-a înșelat calicu...

Alta spunea:

– Costă mult o biserică, ce vorbiți! Vistierie să ai! Parcă din banii noștri se putea!

Zidarii înjurau în gura mare:

– Ce biserică, mă, oameni buni!... Biserică ne trebuie nouă? Mai bine făcea spital, că ne mor copiii de tifos, n-are cine-i îngriji.

Femeile îi ocărau.

– O să vă rămână gura strâmbă păcătoșilor. Supărați pe Dumnezeu.

A trecut iarna și, prin mai, din capul Filantropiei au sosit vreo douăzeci de căruțe cu nisip și vreo alte douăzeci cu cărămizi. Până seara, au picat și niște meșteri tocmiți de primărie, cu sculele lor, toți țigani, veseli, de-au umplut cârciuma. A doua zi, au ridicat o gheretă din lemn și-au întins desagii la umbră, așteptând materialele. Într-o săptămână făcuseră o șosea lată peste maidan pe care alergau camioanele pline de ciment, marmură în bucăți mari de nu le ridicai, rângi de fier, bile pentru schele, cofraje, șipci, var și bulumaci. Veniseră și patru ingineri cu măsurătorile, și săpătorii s-au apucat să scormone pământul pentru temelie.

Treceau oamenii și se închinau în fața locului. Au turnat betonul ca pe-o ciulama și, în fața gropilor ce închipuiau forma lăcașului, mai mulți preoți în frunte cu unul mic de statură, gras și ochios, cu barbă roșie cum e amarantul, îmbrăcat în odăjdii strălucitoare și încins cu un brâu, au îngropat o cruce de argint, spre răsărit, unde trebuia să fie altarul, au citit din cărțile sfinte și-au sărutat pe rând *Sfânta Scriptură.*

Toată mahalaua se uita împrejur. Veniseră și câțiva dregători, în haine negre, primarul, vreo doi comisari, lume aleasă. Oamenii ședeau cu capetele plecate, ascultau vorbele preotului celui mic și la urmă s-au închinat cu evlavie.

Până iarna au terminat biserica. Salahorii ridicaseră schelele pe măsură ce creșteau zidurile. Cărămizile se îmbucau una în alta, inginerii cercetau cu o ață întinsă între două cuie și cu un ochean de lemn, care avea o geană de apă. Dacă zidul nu era drept, ochiul acela se tulbura, fărâmau și o luau de la capăt. Lucrul mersese greu de la început. Venise luna lui cuptor,

soarele ardea nemilos pielea zidarilor. Cărau pe scările de lemn pietrișul, despuiați până la brâu, strigau muierile și copiii de le ajutau, venea noaptea, cădeau răpuși de oboseală pe grămezile de nisip, dormeau tun până dimineața și, când răsărea soarele, se spălau la pompă cu apă rece și o luau de la cap.

Făcea treabă și negustorul. Pe la zece, oamenii trimiteau băieții după rachiu, tăiau roșii, le sărau, le amestecau cu castraveți în blidele lor murdare și mâncau. La prânz, opreau iar lucrul. Țigăncile deșelate de corvoadă aprindeau focuri, fierbeau câte o zeamă lungă și se odihneau.

Prin septembrie, ajunseseră la turnuri. Mahalagiii priveau, le creștea inima. Nu-i mințise primăria.

Cărămidarii terminaseră. Într-o săptămână au pus turlele, au bătut tabla deasupra, au potrivit streșini și burlane, ghiventuri de aramă, s-o împodobească, și s-au dat jos de pe schele.

Atunci a venit un meșter talian să așeze marmura la față, să îmbrace biserica pe dinafară. Tencuială nu-i trebuia lăcașului decât pe dinăuntru, unde se pictau sfinții.

Frumos om, ăsta, meșterul. Înalt și subțire, cu pielea întunecată și ochi arzători. Cânta pe limba lui și nici câinii nu mai lătrau în mahala când începea. Se suia pe schele dimineața cu oamenii lui, negri de soare, cu piepturile pline de un păr creț ca de miel, ținând în mâini mistrii ușoare și dălți de scobit piatra. El cioplea marmura și pe ceilalți îi avea de ajutor. Unii legau bucățile mari, lustruite de lanțurile macaralei, alții o așezau pe bile și el le meșterea. Întâi au potrivit niște ciubucuri și flori albe deasupra intrării, împrejurul ușii înalte de stejar negru, pe care puteai să intri călare. Așterneau un chenar de piatră dreaptă, cu muchii ascuțite, apoi, la mijloc, deasupra, au pus o floare cu petale de marmură. Jos, ucenicii lui înveleau stâlpii și bolțile cu plăci subțiri, lipindu-le cu ipsos, ușor de nici nu se vedea lucrătura. La firide, în margini, unde geamgiii puseseră sticle colorate, să îndulcească lumina, talianul scobea figuri de sfinți. Lucra cântând cu vocea lui puternică, și fetele zidarilor se

luaseră de gânduri. Oftau lângă cratițe, mai ieșeau afară să privească. Așa tablou de bărbat nu mai pomeniseră. A stăpânit meșterul peste Cuțarida. Trei luni cât a așezat marmura, dormea noaptea mereu în alt pat de muiere. Cum făcea, cum dregea, nu l-au dovedit. Călca și prin casele ălor măritate.

Doar Gogu a prins-o pe-a lui. O știa rea de muscă. A pândit-o, s-a nimerit, nu se știe. Când făcea ea bezele prin ferestre talianului, pică și omul în ușă. A lăsat-o să se scălâmbăie și, când i-a dat una, s-a auzit până la bina. O lovi cu mâna lui grea pe față și pe spate și-o fărâmă în picioare. Țipa Florica, degeaba, n-avea milă. Au sărit vecinii s-o scape, dar croitorul a pus piciorul în prag și le-a spus:

– Nu v-amestecați! E muierea mea! Cine-mi calcă în curte piere!

Până la prânz, icoană o făcuse! N-o mai cunoșteai. O săturase de talian. O lună zăcuse Florica.

Meșterul tot mai cânta. Trecea spre seară sub geamurile fetelor și nevestelor. Când se aspri timpul isprăvise lucrarea. Și-a strâns sculele și a plecat cu oamenii lui. Multe luni după aceea oftau muierile cu gândul la el...

Biserica era gata pe dinafară. Mai mare dragul să te uiți! În anul următor a sădit primăria pomi în jurul ei, a pus piatră, i-a făcut și popii casă alături, înaltă și arătoasă, cu scări și gard de zid.

Primăvara au venit pictorii s-o împodobească. Erau doi tineri cu bărbi și fețe lungi, osoase, galbeni și schilavi. Aveau hainele peticite și rupte, murdare de culori. Au deschis ușile, biserica goală, fără pardoseală, mirosea a tencuială proaspătă și a var. O umezeală rămasă de cu iarnă se simțea din pereți. Prin ferestrele turlelor intra lumina veselă a soarelui. Au amestecat vopselele și s-au suit pe schelele pline de ciment, au întins cu bidinele zugrăveala până și-au potrivit cum le plăcea culorile și s-au apucat să picteze pe Domnul Iisus, pe Maica Domnului, raiul și iadul, evangheliștii, apostolii și pe Iuda Iscarioteanul, Predica de pe munte, grădina Ghetsimani cu florile ei, șarpele,

pe Adam și Eva, goi, în paradisul lui Dumnezeu, pe Pilat din Pont și judecata din urmă, îngerii răului și ai binelui, Maria Magdalena, pe Iov săracul cu chinurile lui, Ilie cel cu biciul, Nicolaie, Haralambie de la hram, tot poporul lor din cer. Deasupra, într-un nor albastru, au desenat ochiul Tatălui cu vopsele negre și verzi, veghind de acolo; semnul Sfintei Treimi îl așternuseră deasupra altarului, spre răsărit. Tavanul era, tot, o spuză de stele, albe și roșii, pe o noapte întunecată. Pe pereți, lângă ferestre, pictorii zugrăviseră pe Sfinții Părinți cu schiptrul puterii. Mai la stânga, nu lipsea mitropolitul cu mitra și cârja lui.

Era o frumusețe! La isprăvire, au scos schelele, tot lăcașul mirosea a ulei și-a vopsea proaspătă. A venit și preotul de slujise la temelii. Adusese lucrurile în două camioane mari, se uitase la odăile spălate și dichisite, clătinase mulțumit din cap. Antreprenorul îi dăduse cheile, putea să se așeze cu preoteasa lui, cu copilul, că avea și o fată ce se uita uimită împrejur.

Oamenii au sărit să-l ajute la descărcat. Veni Spiridon, veni frizerul, Stere își trimise băiatul de prăvălie. Au desfăcut frânghiile, au strigat la căruțași, împreună cu preoteasa. Fochistul a cărat dulapurile cu spinarea. Multe lucruri avea sfinția-sa: scrinuri grele, oglinzi, lămpi, oale, câte alea, o sobă, pat greu de stejar și șifoniere. Nevastă-sa a pus perdelele la ferestre, a măturat, până seara întinsese preșurile, ștersese praful. Părintele le-a mulțumit. Muierile vorbeau pe la porți:

– Ce fel de popă o fi ăsta? Are barbă roșie ca Ucigașul! Și-i mic de-un metru. Nici n-o să-l vedem după evanghelii!

Popa Metru i-a rămas numele sfinției-sale. Și i se potrivea, ce-i drept!

Până când a citit prima liturghie, popa a bătut mahalaua, s-o înzestreze cu odoare, icoane și candelabru, că era parohie săracă, de oameni neavuți.

A luat-o de la pricopsiți întâi.

Cârciumarul l-a primit în odăile lui, i-a dat un scaun. La ușă i-a pupat mâna. Avea o sutană lungă și neagră și niște ghete

pline de praf. Obosit, ca după drum, își mângâia barba. Lina se învârtea primprejur. Era cinste mare pentru casa lor, să calce la ei pentru prima dată părintele. S-a așezat și ea într-un colț.

– Acum, că suntem vecini, a început Stere, o să ne împăcăm bine.

– Apăi tocmai de aceea am venit la dumneata, că te văd negustor răsărit. M-am gândit să fii pildă pentru sufletele pe care le păstoresc...

El asculta cu respect. Popa o luă cu meșteșug, îi aminti că domnul Iisus condamnă beția și preacurvia, ori meseria lui era să îndârjească oamenii, pentru că rachiul îi înrăia, de aia se și deschisese casa Domnului, să amintească păcătoșilor de calea cea bună pe care a umblat mielul lui Dumnezeu. Or, el, ca negustor de băuturi, avea multe păcate. Și ca să-l mai îmblânzească, spuse în cele din urmă, trebuie să dea ceva pentru biserică, s-o înzestreze.

Înțelesese Stere, degeaba se ostenea părintele. Asta venea tot ca un fel de bir, dar se gândi că nu strică să-și aducă aminte că omul are numai o viață și că-l așteaptă lumea cealaltă.

– Bine, părinte, a zis, o să cumpăr icoane și un rând de odăjdii pentru sfinția-ta.

Popa a râs mulțumit și l-a bătut pe umăr.

– Știam eu că ești om de înțeles.

Negustorul a pus apoi masa, să nu plece preotul cu gura uscată din casa lui. Lina a gătit ceva la iuțeală și a adus și o ulcică de vin vechi, pus deoparte de bărbat pentru prieteni buni. S-a dezlegat limba părintelui. A început să povestească din tinerețele sale. Era de la țară, învățase prin școli, luase o preoteasă cu stare. Femeia îl făcuse om. L-a scos din noroaie și sărăcie. A umblat pe la Mitropolie, pe la cei mari, că și preoția avea rangurile ei. Îi dăduseră parohia asta. Venise, n-avea ce face. Era mulțumit că cel puțin slujea într-o biserică nouă și frumoasă. Mai trebuia să-i ia podoabe, că era golașă.

– ... așa că n-ar strica să ridici și o strană lângă altar, încheiase. Când o fi slujbă, duminica, te vede lumea, asculți cu familia cuvântul Domnului, nu-ți ia nimeni locul, nu te-nghesuie, împodobești în același timp și lăcașul...

– Fac, părinte, a zis Stere.

Și se gândea cu plăcere că la el în sat numai cei avuți își aveau stranele lor în biserică.

Pe la patru, i-au dat drumul. Cârciumarul l-a păzit de câini până la poartă. Sfinția-sa s-a oprit apoi și la alții. Le-a vorbit că biserica era săracă, apoi cu înțeles, că ar trebui colo o icoană, colo o candelă...

Bărbații ascultau în tăcere. Când terminau, câte unul dădea din cap:

– De, părinte, noi nu prea dăm prin casa lui Dumnezeu, că avem alți sfinți la care ne închinăm. Și la urma urmelor, fiecare cu ale lui. Dumnezeu cu arhanghelii, noi cu necazurile noastre!

Vorbeau cu păcat și preotul le-o spunea:

– Putem să lăsăm noi biserica?

– Adică, cum?

– Păi, n-are sfeșnice, n-are preșuri, câte nu-i trebuiesc?!

Bărbații își mângâiau obrazurile aspre și răspundeau în dodii:

– Nici noi n-avem multe, și uite că trăim... Adică dumneata ce-ai vrea să facem?

– Să le cumpărăm, taică...

– Le cumpărăm, dar cu ai cui bani?

Preotul se ridica mâhnit:

– Văd eu că în casa asta stă Diavolul!

Totuși, după câteva săptămâni primise niște sfeșnice de alamă. Stere cumpărase o cădelniță de argint, o cruce și o masă pentru altar. Asta în afară de odăjdiile tivite cu cruci, sfințite, să nu pui mâna pe ele, și două icoane, poleite, cu rame scumpe...

Cu cei săraci a fost mai ușor. Ei, din ce aveau, din ce n-aveau, tot au adus sfântului lăcaș. Muierile ascundeau

banii, înșelau pe bărbați și tot cumpărau ba un antimis, ba un cazan de botez, o cristelniță pentru mir, preșuri, câte alea...

Când a fost hramul, a venit lume în păr, ba încă și din alte mahalale. Nu-i mai încăpea locul. Altarul era împodobit, tot, cu icoane, și lumânările aruncau o lumină roșie, vie, pe pereții pictați în culori întunecate. Mirosea a tămâie și a zugrăveală proaspătă și femeile priveau stranele noi, făcute din lemn sculptat, cu îngeri pe margini. Aveau Stere una, și alți trei-patru mai cuprinși. Fiecare cu numele proprietarului scris pe o placă, bătută pe spătar.

Cârciumarul se îmbrăcase în hainele lui bune. Lina ședea smerită lângă el. Luaseră și copilul.

Negustorul asculta slujba cântărind din priviri toată bogăția bisericii, balcoanele ei cu stâlpi de cărămidă și bolți aurite, pe care pluteau îngeri pictați.

Părintele, mic cum era, călca piatra altarului cu *Biblia* în mână. A citit din *Evanghelia lui Matei*. Avea o voce frumoasă, groasă și plină. Răsunau bolțile. La urmă le-a povestit pilda semănătorului, i-a certat pentru păcatele făcute și i-a chemat la miruit. Oamenii au trecut pe rând pe sub crucea lui, el le-a lipit bețișorul sfințit de frunți, i-a binecuvântat și s-au dus acasă, fiecare mulțumit și ușurat.

Dar ce, parcă lumea se schimbă?

Cu timpul, duminica nu mai călcau în biserică decât bătrânii și femeile.

În săptămâna mare, la trecerea pe sub domnul Cristos, veneau toate babele: baba Aglaia, baba Mița, baba Tinca, baba Lixandra, baba Marghioala a lui Mială și alte câteva mai fără nume.

Erau îmbrăcate în negru, în rochiile lor de moarte, cu barișuri pe cap și cu câte o lumânare în mână. Pășeau iute-iute pe drumul Cuțaridei privind pe furiș în stânga și-n dreapta. Aduceau în buzunare acatiste în care erau pomenite neamurile,

prietenii și dușmanii, deopotrivă. Nu mâncaseră de cu dimineață, pentru că veneau la spovedit și împărtășit.

Mahalaua mirosea toată a liliac și a salcâm. Și era împrejur un aer bun de primăvară, călduț, abia încropit, tot ai fi făcut bine și ai fi râs.

Intrau câte una în biserică, abia urcând treptele de piatră, ajutate de muierile mai tinere sau de copii. Înăuntru era o răcoare plină de fum verde și un înec de flori. Pe masa lată și înaltă din fața altarului zăceau grămezi de zambile albastre și roz, de liliac mov și de frunză proaspătă de salcâm. Mai în margini puteau fi văzute și florile sălbatice ale gropii, aduse de nevoiași, crude în lumina subțire, albăstruie a lăcașului.

Sub bolțile largi de piatră se auzeau corul și clinchetul cădelniței preotului. Pe preșurile moi, abia călcau pașii dascălului, care stingea lumânările arse până la coadă, făcând ceara ghemotoc în palmă.

Babele băteau câte trei cruci mari, pravoslavnice, cădeau în genunchi la icoane, rostind îndelung rugăciuni vechi, știute numai de ele, sărutau podoabele altarului și se trăgeau către naos, în umbra stranelor. Ochii lor bătrâni, plini de ape, albi în pânza aceea de lumini amestecate, străluceau mărunt, clipind din când în când.

Baba Mița se uita împrejur, după ce se mai obișnuise. Își vedea vecinele, spăsite toate, ascultând vocea preotului, și le măsura cu privirea ei aprigă.

Baba Chirița, una puțină și slabă ca scândura, de nu mai avea dinți deloc, morfolea singură ocări văzând vânzoleala muierilor tinere care ieșeau repede afară.

Pe zidurile reci jucau luminile lumânărilor pentru morți. Din pereții afumați priveau sfinții în glugile lor de tencuială verde. Babele încremeneau cu ochii la săbiile arhanghelilor. Tot amestecul acela de cântec, de îngânări și parfumuri tari de primăvară le dădea o amețeală. Cuvintele rugăciunilor se amestecau, pe baba Tinca o apuca și un somn, de nu se mai ținea.

Când credea ea că n-o să mai poată, se ridica bine pe oase, rezemată de lemnul lustruit al stranelor, și mai făcea trei cruci mari până la pământ. Pe ușile larg deschise, pătrundea lumina soarelui de afară. În dâra lui strălucitoare se zăreau jocurile firelor de praf și chipurile celor care intrau. Mereu alte buchete umpleau masa încărcată a Mântuitorului. Tineri și vârstnici, mai mici și mai mari, păcătoși și din cei cu sufletul curat, toți se adunau în această după-masă la biserică. Oamenii pupau icoanele așternute pe flori, se aplecau și mergeau de-a bușilea pe sub masa de brad. Dincolo, îi aștepta un crucifix înalt, pe care era desenată răstignirea.

Babele treceau și ele pe sub sfântul aer și sărutau piroanele bătute în picioarele domnului Iisus și sângele de ulei ce se scurgea din ele.

– Doamne, mântuiește pe păcătoși și mai dă-mi și mie zile! se ruga baba Aglaia.

După ce ocoleau de trei ori masa acoperită cu flori, se duceau la preot. Acesta aștepta într-un colț să le miruiască. Îi pupau și lui mâna albă, frumos mirositoare, și se întorceau să ia câte un mănunchi de zambile.

Babei Lixandra îi plăcea liliacul. Își umplea un braț bun și se mai închina o dată.

Către seară, biserica se golea. Mai sosea câte-o mamă cu copilul de mână, grăbindu-l să facă cele de cuviință.

De la locul ei, baba Chirița mârâia:

– Iete, Tinco, acu se vine?

– St! Că ne-aude sfinția-sa.

– Păcătoase...

– Da mai taci și dumneata, soro, uiți că suntem în biserică...

Babele așteptau să fie spovedite și împărtășite. Ele rămâneau la urmă, că aveau multe pe suflet. Popa Metru le chema pe rând în odăița vecină cu altarul. Se așeza pe un scăunel după ce le citea trei pagini din cărțile sale cu chivăre de aramă.

Baba Marghioala a lui Mială nu ridica privirile. Ședea îngenuncheată, cu obrazul veșted lipit de anteriul scump al părintelui.

– Ei, ia spune... începea sfinția-sa. De postit, ai postit?

– Da, părinte. Țin toate posturile: postul Crăciunului, postul Paștelui, postul Sfinților Apostoli, postul Sfintei Marii, miercurea și vinerea, ajunul Bobotezei, Tăierea Capului, toate...

– Da Înălțarea Sfintei Cruci?

– Și Înălțarea Sfintei Cruci. Azi n-am pus nimic pe limbă.

– Bine.

– Țin și Stoborurile. Stoborul Blagoveștenilor, Stoborul Sânpietrului.

– Și harții?

– Și harții, la Sfântul Silvestru, la Sfântul Alipie, de Sfânta Anisia și Teodora...

– Pește mănânci?

– Rar, sfinția-ta.

– Să mănânci că-i curat și-i plăcut lui Dumnezeu, că i-a înmulțit. Numai să vii la Bunavestire, și la Schimbarea la față, și-ți dau dezlegare.

– O să vin, părinte...

Mai citea popa ce mai citea, iar o întreba:

– Datinile le ții?

– Le țin, sărut dreapta. Toate. Lăsata-secului, Rusaliile, Înălțarea, Intrarea Maicii Domnului în biserică, Sfântu Nicolaie, Sfântu Dumitru, ca să nu mai vorbesc de Paști și de Crăciun...

– Duminica lucrezi, coși?

– Nu ridic un lemn.

– Drăcui?

– Câteodată.

– Să nu mai drăcui, auzi? Și să faci douăzeci de mătănii în fiecare marți și vineri seara...

– Am să fac.

Părintele răsufla puțin.

– Da numele Domnului îl iei în deșert?

– Se poate? Am cinci icoane: una cu potopu, una a sfinților Dimitri fără de arginți, Chir și Ion, una cu iadu și cu raiu, alta a sfântului Ilie Tesviteanu, și alta cu tăierea lui Belzebut, Doamne iartă-mă!

– Nu mai lua numele Necuratului în gură în sfântul altar.

– N-o să-l mai iau.

– Să mai faci treizeci de mătănii.

– Le fac.

Pe babă o dureau genunchii. Se lăsa mai pe o parte. Preotul îi așeza prapurul lui aurit, de mătase, pe cap și-i citea din evanghelii.

Marghioala încremenea, cu sufletul pierdut în întunericul ce-i acoperea vederile. Pe sub uși trecea un curent care-i îngheța pielea.

Popa Metru iar se apleca asupra ei:

– Ia mai spune...

– Spun, părinte.

– De curățit, te cureți?

– Mă curăț.

– Îți speli trupul?

– Mi-l spăl.

– Așa să faci, pentru sănătatea ta, că Domnului îi place curățenia și blândețea. Dar farmece faci?

Odată înlemnea baba.

– Părinte, ce să zic? Mai dau câteodată în plumb la vreo neisprăvită, descânt cu cărbuni, arunc răul pe câini, mai scot câte-un junghi...

– De dat în cărți, dai?

– Dau.

– Să nu mai dai și să asculți numai de glasul lui Domnul-Dumnezeu. Să faci încă douăzeci de mătănii pentru asta.

– Fac, sfinția-ta.

– Stai, să-ți citesc dezlegarea...

Și iar se ruga popa pentru păcatele ei.

Baba Marghioala asculta înspăimântată făgăduielile făcute pentru lumea cealaltă și-i picau lacrimi din ochi. Părintele o descosea mai departe:

– Da case de oameni ai stricat?

– Nu, sărut dreapta.

– Să nu strici, că mânii pe Dumnezeu.

– Nu stric.

– Argintu-viu îl trimeți?

– Nu, părințele, nu.

– Bine, să nu-l trimeți, că-i păcat.

– Iartă-mă, Doamne!

– Lacomă ești?

– Mai poftesc câteodată.

– Să nu mai poftești. Să te ții în curățenie, să nu mai dai Necuratului și să-ți faci seara rugăciunile. La săraci împarți?

– Fac pomeni de sâmbăta morților pentru răposatu, bărbatu-miu.

– Așa. I-ai dăruit lucrurile?

– I le-am împărțit.

– Moliftele i le-ai făcut?

– Le-am făcut.

– Bine. Acu du-te.

Baba Marghioala se scula în picioare, își freca genunchii amorțiți, pupa dreapta popii și se mai închina o dată, ieșind de-a-ndaratelea.

Când băteau clopotele pentru slujba cea mare, de seară, babele ieșeau în prispa bisericii. Sufletul lor, ca hârtia. Coborau copleșite scările, una lângă alta, privind cerul dulce de primăvară. Trăgeau în piept miresmele proaspete și strănutau.

– Răcii! zicea baba Tinca.

– Trage-n biserică, adăuga și baba Chirița.

– Ce-ați zis? întreba Lixandra, care era cam surdă.

– Ce să zicem? Trage-n biserică!

– Așa e.

– Da p-a lui Țuluc o văzurăți? se învenina Aglaia.

– O văzurăm.

– Nu-și mai găsea locul.

– Ca șarpele...

– O mânca-o!

– Îmbrăcată ca o paparudă și cu ochii-n toate părțile...

– Tăceți, fă, dracului, ce v-a apucat? Tii, iar luai pe Necuratu-n gură!

– Și abia te spovediși!

– Ce spuneți?

– Ce să spunem? Iar dădui dracului!

– Da-i a dracului. Ce, n-am văzut-o eu?

– Nu, soro, dădui dracului!

– Și prostu de bărbatu-său o crede sfântă! Ptiu, păi pe vremea mea, ce, bărbații erau ca acu, numai nădragii de ei? Păi când mă lua al meu de coade și mă-ntorcea și mă sucea, nu l-ar mai încăpea țărâna pe unde-o fi acu și s-ar face praf și pulbere...

– Și dumneata, coană Marghioală!

– Ce zice? Ce zice?

– Zice că să fie ale dracului de fleoarțe, că nu le mai ajunge... Iar îl pomenii pe Necuratu!

– Nu le mai ajunge, ce, nu știu eu?

– Parcă a croitorului e mai brează? Da o lovește el, Dumnezeu, pupa-i-aș curu lui! O lovește, când cu gândul n-o gândi!

– Taci, coano Tinco, taci, nu mai blestema, știi că ai o gură rea!

– Ba am să ridic mâna, că nici nu dă pe la biserică. P-astea numai când le lovește câte o dambla, atunci își aduc aminte de Dumnezeu...

– Ce spune?

– Ce să spună, oliu, ai surzit de tot, Lixandro, te-astupi!

Baba Lixandra se oprea nedumerită în drum și dădea din umeri:

– Cine s-astupă?

– Las-o, că nu mai are mult și asta!

– Da pe dumneata nu te vezi, c-ai ajuns numai oase!

– Chirițo, să nu-mi cobești, Chirițo, că odată te blestem! Să nu cad la daruri, Chirițo!

– Ce-aveți, Doamne iartă-mă, parcă nu veniți de la sfânta împărtășanie... Femei bătrâne și proaste!

– Păi n-o auzi, Aglaio?

– Are limbă afurisită...

– Ce zice? Ce zice?

– Zice că-i afurisită.

– Așa o fi...

– Vorbești și dumneata...

Și peste cearta lor stăruia slava serii de primăvară.

MOARTEA LUI MARIN PISICĂ

Marin Pisică se văruise de cu seară cu un cumnat, praf se făcuse. Dormise greu, deși noaptea se mai sculase de vreo două ori să bea apă, că-i ardea gâtlejul după atâta țuică. Cuțarida, moartă sub zăpadă. Sufletul gropii scrâșnea undeva la fund. La cinci trebuia să fie în curtea abatorului, să taie vitele în reprize. Și avea un cap greu, să nu-l mai ții pe umeri. În casă, frig, nu găsea lampa. A plecat nespălat, înjurând. Avea de mers vreme de un ceas. Cerul, ca o basma, și o lună spulberată, numai vălătuci. Și-n mintea lui canonită, odată s-a făcut lumină și n-a mai simțit frigul...

Se făcea că era după învierea a doua a lui Cristos, care sculase săracii din pământ și mergea înaintea lor, numa-ntr-un prapur alb, străveziu. Și unde înfloreau pomii împrejur și-n Cuțarida, nu se mai vedea om cu om. La ce gândeai, aia ți se izbândea.

– Da tu cam ce-ai vrea, Pisică? îl întrebase fiul lui Dumnezeu.

– Păi ce să vrea un pârlit ca mine?

– Grăiește.

Parlagiul și-a adus aminte câte vite îngenunchease sub cuțit. Și parcă tot aerul tremura de răgetele boilor. El, care nu mânca pasăre și nu s-atingea de carne, era plin de sânge și pe suflet. În mahala nu ți-ar fi tăiat o găină. Încă râdeau muierile de el:

– Oliu, domnu Pisică, da izmenit mai ești! Zici că nu intri-n păcat pentr-un suflet de pasăre, da la abator ții vitele-n cosor!

– Da, dar acolo-i *servici!* le răspundea.

– Servici-neservici, se numește că ești *adventist*, parcă nu știm noi?

Dar Marin Pisică nu era adventist. Avea inima ca o fereastră deschisă. Vorbea singur, aduna flori și-ntre pereții odăii lui zburau scatii și brabeți bătrâni, care n-aveau unde să mai plece.

Și domnul Isus îl ținea sub priviri.

– Grăiește, Marine!

– Păi să fie așa o înfățișare, Doamne, să trăiască oameni și animale laolaltă, să nu mai curgă sânge. Că eu mă hrănesc numai cu iarbă, cu verdețuri, și-mi merge bine.

Cristos nu se mai văzuse, și pe Marin Pisică îl înconjurase o gloată de vitișoare care suflau cu boturile lor pe mâinile sale. O mie de ochi, negri și buni, îl priveau, și parlagiul înțelegea graiul lor mut. Le mângâia grumazurile și le simțea nădușeala cu miros plăcut. Bine mai era așa...

La capătul Griviței s-a trezit din visări. Vântul umfla firmele negustorilor și s-auzea un muget de tablă zgâlțâită. A grăbit pașii, scuipând.

– Ptiu, uite ce-mi face băutura!

Încă de pe cheiul Dâmboviței simți în nări mirosul sângelui de vită. Pe podul de piatră se înghesuiau boii de cinci sute de kilograme, mugind cu spaimă, loviți de cărăușii nădușiți, care pocneau din bicele lor. Împrejur era un vaier prelung, un zgomot de copite împiedicate. Trupurile mari, abia deslușite în lumina dimineții, mirosind a baligă, se izbeau surd în fața porților înalte de fier, înjurăturile oamenilor se auzeau slab în înglotirea aceea și paznicii nu mai prididau cu controlul.

În ferestrele mari, închise în stinghii murdare de nuc, cu drugi ruginiți, împletiți peste geamurile oarbe ale abatorului, ardeau lumini puternice. Parlagiul intră în hala încăpătoare, cu șine de fier pe jos. Deasupra, pe pietre, rămăsese un sloi lipicios, vânăt, adunat din scursorile sângelui și resturile de vite.

Vagoane lungi, pe rotile, scârțâind treceau mormănite cu jumătăți însângerate, aruncate la întâmplare, una peste alta, împinse de oameni cu fețe dușmănoase, bărboși și crunți, având șorțuri de piele dinainte și cuțite ascuțite la brâu.

– Bună dimineața, fraților! aruncă parlagiul, mohorât.

– Bună dimineața, răspunseră câțiva.

Dinăuntru se simțea duhoarea mațelor deșertate.

Se dezbrăcă tăcut, privi mersul repede al undițelor groase de oțel care cărau pulpe și dindărături de vaci, agățate și zvârlite de brațele puternice ale celor ce așteptau sub ele.

Începuse munca crâncenă a tăietorilor din prima repriză.

Prin poarta de piatră erau împinse vitele. Acestea turbau de spaimă simțind mirosul vested și cald al sângelui proaspăt. Pocnetele bicelor se întețiră. Tăietorii se aruncară între ele, strângând de funii, și le îmboldiră cu ghionturi și înjurături. De la poarta de fier, ale parlagiilor erau. Bărbații fluierau de plăcere, împingând odgoanele de fier pe rotilele de deasupra. Mușchii lor jucători se zbăteau sub tricourile rupte care le acopereau trupurile puternice. Pe tavanul halei de piatră tremura umbra copitelor spintecate. Din ele picura încă sângele, se bălăbăneau scurt, izbeau aerul la întâmplare și, ajunse la o ușă groasă, erau despărțite de o mână dibace.

– Ce faci, Marine? îl întrebă Chișcă, tovarășul lui.

– Ce să fac, mă băiete, sunt cam ostenit...

– Da ce-ai pățit?

– Am băut aseară cu un cumnat și m-am făcut puzderie.

Fața lui chircită, îmbătrânită devreme, se strânse ca un sac. Avea și o inimă grea.

– Nu știu ce mi-e. M-aș plimba într-o grădină frumoasă, mi s-a urât cu atâta sânge...

Chișcă se uită la el cum își împletea o țigară cu degetele dibace.

– De douăzeci de ani trudesc aici, dau boierilor carne să mănânce și mi s-a făcut lehamite...

– Oi fi ostenit.

– Nu-i asta. Trebuie să fie altceva, c-am avut și o arătare pe drum. Se făcea că se dăduse Cristos jos din cer. Umbla prin Cuțarida noastră desculț...

– Ei?

– Cum îți spun. Umbla înaintea amărâților și m-a întrebat: „Tu ce ai vrea, Pisică?..." „Ce să vreau, Doamne? Să fie bine!"

– Și el ți-a spus cum să faci?

– Nu-mi mai aduc aminte...

Chișcă râse cu gura până la urechi:

– Mă nea Marine, ai rămas de-aseară, mai bine du-te de te culcă.

– Ce să mă culc? Și treaba cui o las? Scuipă între picioare. Omu nu-i făcut să tragă numai pedepse pe lumea asta. Mai trebuie să și petreacă.

– De, dacă pârlitul ăla de Adam n-a avut de lucru și-a pus laba în pomu lui Dumnezeu...

– Dă-l în suflet încolo și pe Dumnezeu! N-avem ce face. Burta cere, nu știe carte, da mie tot mi-ar place într-o zi ca asta să umblu așa, de capul meu... că mi s-a urât...

Și se sculă de la locul lui, se încinse cu șorțul și intră în hala de piatră a reprizelor.

Prin geamurile nespălate de multă vreme se cernea de deasupra o lumină ștearsă și grea. Își făcură loc printre despărțiturile de ciment înalte cât omul. Aici erau ucise animalele. Duhoarea de sânge apăsa. Un miros de murdărie deșertată, de sânge încleiat pe lucruri și de sudoare plutea între zidurile vechi. Zgomotul macaralelor care ridicau resturile și al scripeților ce scânteiau în viteză creștea. Toată această larmă de fier frecat și de voci groase și sparte se amesteca cu guițatul porcilor. Un parlagiu deșirat, cu fălcile căzute, îi împingea printr-o poartă de gratii, câte douăzeci într-un țarc închis. Trei-patru oameni se învârteau printre ei, lovindu-i cu niște ciocane de lemn, pe rând, tot mai înverșunat, pe măsură ce țipetele de moarte ale animalelor creșteau îngrozite.

Odată i se încrâncenă inima lui Pisică. Privi animalele despicate la repezeală. Câțiva hamali le cărau afară, și bazinul de

ciment, în care nu rămăseseră decât măruntaiele, se umplu de oameni. Altă echipă, ce așteptase până atunci, le împărțea în grămezi: rinichii de o parte, inimile mici și roșii de alta. Șiruri lungi de mațe, ca o dantelă, atârnau peste marginile de beton.

– Gata, nea Marine?

– Gata, Chișcă!

Parlagiii din prima repriză, de tăiaseră porci, făcuseră un foc mic într-o parte și fripseseră șorici proaspăt.

Se auzi un fluierat ascuțit și se ridicară în picioare, ștergându-și buzele murdare de grăsime. Sub brâiele de lână săltară cuțitele lor lungi și ascuțite.

Plecară. Făcură loc celei de-a treia echipe.

Uruitul macaralelor încetă. Începea tăierea boilor. Marin Pisică își încercă pe limbă tăișul cosorului său, cu lama subțire, albastră.

O liniște desăvârșită coborî deasupra locului. Mulțimea murdară și zgomotoasă se potoli. Până și parlagiii, speriați de lipsa țipetelor înfiorătoare ale animalelor, vorbeau în șoapte. O gură de cișmea curgea năvalnic și curăța cimentul umed de sângele porcilor.

În capătul sălii, sub poarta de fier care semăna de departe cu un pieptene de oțel, așteptau vitele încremenite, cu ochii roșii de spaimă. Frica morții apropiate le înțepenea gâtlejurile și păreau de piatră, așa cum stăteau una lângă alta, fără suflet. În coarnele scurte, abia licărea lumina cenușie a zorilor.

– Gata! strigă cineva, și parlagiii ridicară mâinile.

Drevele grele se mișcară scârțâind. Și deodată țipetele reîncepură. Bouarii ridicară bicele și vitele din față se proptiră de-a latul, se loviră una de alta, pieile lor murdare se frecară și un miros greu umplu hala. Animalele asudară de spaima morții, se bulucără spre mijloc, pierdute, cu priviri rătăcite.

Tăietorii le trecură lanțurile lor scurte și reci peste grumaji și le traseră în țarcurile de beton, scoțând cuțitele. Strigătele se amestecară cu înjurăturile și parlagiii tăiară scurt. Boii

cădeau. Cu mișcări iscusite, oamenii despărțeau capetele de trunchiuri și trăgeau pieile.

Ultimul animal pe care-l tăiase Marin Pisică era roșcat, cu un păr scurt și încrețit. Căzuse la picioarele lui și se mai zbătea puțin, mustrându-l parcă cu privirea lui moartă.

– Țin-te, nea Marine! îi strigă Chișcă dintr-o parte.

Pe poarta de fier intra în galop o ciurdă de taurași negri. Tăietorului îi tremurau mâinile. Simțea în tot corpul o slăbiciune. Se rezemă de zidul de ciment și așteptă o clipă. Un animal ager, îndesat, veni drept asupra lui. Ridică mâna și înfipse cuțitul întors spre beregată. Taurul simți arsura loviturii și sângele care curgea din rană. Marin știu că nu l-a lovit unde trebuie. Îl cuprinse frica. Corpul lucios din fața lui nu căzu. Când să mai izbească o dată, simți o sfârșeală în stomac și mai apucă să vadă ochii fioroși ai animalului care-l împunsese.

– Săriți, că l-a lovit pe nea Marin! strigă Chișcă.

Zece cuțite puseră capăt agoniei taurului. Între picioarele vitelor, cu mațele afară, zăcea parlagiul, galben, mort.

Nu spunea nimeni nimic. Alături se mai auzeau copitele animalelor ucise, cărate afară din țarcuri, târâș.

Doi hamali l-au ridicat de jos și l-au scos pe zăpadă. Marin Pisică murise încruntat. Cum ședea așa, cu mâna dreaptă încleștată încă pe cosor, parcă ar fi vrut să taie pe cineva și pe lumea ailaltă.

Chișcă i-a adus grămada de haine, i-a pus-o sub cap și-a zis celor care făcuseră roată împrejur:

– Las', că-i mai fericit! A scăpat și ăsta. N-are mamă, n-are tată, nu cățel, nu purcel, o să-i fie mai bine. Îmi spunea când a venit că s-a matosit aseară cu un cumnat. Încai știe de ce-a trăit. Pe urmă strigă la ăilalți: Haideți-napoi, c-avem treabă!

Peste trupul înțepenit al mortului ningea.

Pe poarta larg deschisă intrau niște boi falnici, goniți de bicele bouarilor. Mugeau de se cutremurau zidurile.

RAMAZANUL

Peste râpile gropii curgeau frunzele rotunde ale salcâmilor. Pe la cinci, gunoierii aprindeau focuri înăbușite și un fum albastru plutea deasupra pământului sterp. Seara cădea, deodată, rece. Sub maluri sclipeau flăcări. Furiș, octombrie urca malurile, încordat ca o fiară. Hoții își duceau avutul puțin pe la ibovnice. Iarna era aproape și presarii nu-i mai slăbeau. Pe la răsăritul lunii, umbrele lor urcau potecile sălbatice.

Gheorghe căra niște pături vechi, trențuite și ucenicul pândea la capătul drumului să nu vină cineva. Stăpânul era dus cu gagica-n plăceri, nu-i mai cunoștea. Pe ei îi trimiseseră ceilalți să curețe cuibul. Mirosea a veșted și carnea li se strângea sub cămășile subțiri.

– Nu mai merge, Paraschive!

Cel tânăr umbla alături.

Peste locurile pustii atârna sabia lunii, covrigată și rece. Codoșul oftă:

– Cum vine amărâta asta de iarnă, mă apucă dracii. Îmi vine să mă las de meserie.

– Cum adică?

– Să mă fac om la casa lui. M-am săturat de atâta hărțuială, mi-ajunge. Se opri punând jos păturile: Mai ia-le și tu...

Priviră spuza de stele risipite pe cerul negru. Din mahalaua Cuțaridei se auzeau câinii.

– Auzi, Paraschive? Câinii... Și câinii au o casă a lor, un stăpân. Dacă pleacă undeva, au unde se-ntoarce, da noi?

Ucenicul scuipă, așezându-se pe pachetul moale, legat cu frânghii.

– Ce ne trebuie nouă casă? N-avem noi casă? Pension, nu altceva! Nu ne costă nimic, mâncare pă gratis, somn pă gratis, bătaie, bătaie... Ehe, colo sus la mânăstire, în dealul Văcăreștilor, abia ne-așteaptă. Aia-i casa hoților.

Râse scurt, mânzește. Gheorghe fluieră a pagubă.

– De, c-ajungem noi și-acolo... Da barim să trăim, mă, să nu știm că-i rău pe lume...

– Da ce, e rău?

– Nu.

– Nu-ți place pământul pe care dormim?

– Cum să nu?!

– Atunci?

Celălalt tăcu.

– Mergem? întrebă în cele din urmă.

– Mergem.

Se ridicară. Tot câmpul Cuțaridei era întunecat și deșert. Numai spre Grivița ardeau felinarele. Grăbiră pasul. Până la casa Didinei, mai era drum de făcut.

Stelele călătoreau pe neștiute. După vreun ceas, Carul Mare era tocmai în fața lor, spre bariera Mandravelei. Oiștea lui luminoasă căzuse peste casele scunde. Își ascultau pașii în praful drumului și nu mai spuneau nimic. Se auzea cum seceră vântul tulpinile buruienilor. Măciuliile lor uscate, scuturate de mult, se aplecau scoțând un șuierat cunoscut. Câte nopți umblaseră astfel? Cine să le mai țină seama?

Osteniră. Paraschiv lăsă păturile la picioare. Ăl bătrân scoase o țigară, o bătu la capetele amândouă și își aduse aminte:

– Tu nu tragi un fum?

– Ba da.

Luă lacom țigara și o aprinse.

– Așa, oftă ușurat. Uitasem.

Luna se ridică deasupra și le lumină fețele tăiate. Gheorghe o privi și înjură:

– Te uiți-ncoa, cocoană, mila mă-tii de mireasă!

Nu era în apele lui. Iar îl scormonea urâtul. Îl iscodi pe ucenic, ca să-i mai treacă:

– Și zici că te-a născut mă-ta de fată mare, ai?

– Da. A avut pe unu de-a lăsat-o borțoasă și s-a ușchit. Ce era să facă? M-a crescut. Vai de sufletu ei, pă unde-o putrezi acu... *Vrenică* femeie, ce să zic! Spăla-n cartiere pe la pricopsiți. Ca pe-un trandafir m-a ținut. Eram curat, mâncat, călcat, până s-a-nhăitat cu Florea. El m-a învățat: „Ce stai și te uiți la mă-ta cum se canonește?“ „Da ce să fac, nenică?“ „Pune și tu laba, mai șparlește ceva, c-ai s-ajungi mare și n-ai să știi nici o meserie și-o să fie vai de sufletelu tău!“ Am băgat la cap. Când s-a prins mama că o gonesc stăpânii, m-a rupt în bătăi... Credeam că-mi retează mâinile... Am dat în ea. Pe urmă, n-a avut ce-mi mai face. A murit de oftică, săraca, și-am rămas cu Florea. Cu el am furat în mahalale...

– Zi, te-ai făcut stăpân?

– Stăpân.

Codoșul rumega.

– Băga-mi-aș rafa-n ea de viață! Bă, să am un copil, om cinstit l-aș face.

– De ce?

– Așa. Să nu știe ce-i aia frica. Să doarmă neîntors!

– Păi că nu ți-o fi frică?!

Gheorghe se gândi puțin. Își frecă fruntea cu palma lui aspră.

– Nu, frică nu mi-e... Ehe, pe unde-am fost eu... Ce frică să-mi mai fie? Pe toate le știu. Da-i altceva... Cum să-ți spui... visez urât, mă chinui în somn...

Paraschiv îl privi mai bine. Părul lui ca mălaiul strălucea stins în lumina lunii. Sub buza de jos i se lățise o umbră neagră

care-l posomora. Era bătrân, se vedea bine. Cu așa hoț, greu să mai faci treabă. Se mira cum de-l mai ține Bozoncea-n ceata lui.

– Mie mi-ar trebui altceva acum... rosti târziu manglitorul, obosit, obosit, să am o casă, să stau liniștit într-o mahala, unde să nu mă știe nimeni ce-am făcut și ce-am dres. Ehe, și mi-ar place să cresc porumbei, să le fac un coteț cocoțat pe un par, unde să-i ademenesc și să-i prind cu clei. Tu știi ce frumos miroase cleiul de păsări?

Își mai aprinse o țigară. Trase adânc în piept fumul ardeiat al tutunului ieftin și vorbi fără să-l privească pe ucenic:

– Să-i număr seara: gu-rrruuuu, gu-rrrruuuuuu, cu tata, gu-rru, gu-rrru, să le dau grăunțe din palma mea și apoi să-i las să zboare. Noaptea să-i aud cum se scarpină și se giugiulesc. Când eram mic, am omorât unu cu praștia. Pac, și-a căzut la picioarele mele. Avea un gât alb, alunecos, cu niște pene moi și pufoase, și-un cioc, Paraschive, galben, gălbior, ca miezul oului. Drept în ochi îl plesnisem. Celălalt era rece și albastru ca o sticloanță. Când i-am simțit sângele cald în palme, odată parcă m-a fiert... L-am lăsat acolo și, de câte ori văd de atunci porumbei, îmi aduc aminte de ăla. Caut unu la fel, cu gâtul alb și mătăsos, cu ochiul ca o mărgică, să-mi ciugulească din palmă și să-l aud noaptea: gu-rrruuuu, gu-rrruuuuu. Știu și să descânt, ehei, îi aduc cu vorbe la cuibarul meu și-i fac să se înmulțească. Aș putea să trăiesc din asta, dar nu mă lasă meseria...

Cădea și luna din creștetul cerului. Ținea în tinicheaua ei o lumină ruginită, ștearsă și se prăvălea, prăvălea...

Gheorghe se ridică.

– Hai, că mai avem.

Paraschiv își dezmorți picioarele și luă pachetul.

– Dă să mai duc și eu.

Drumul se scurta pe la ulucile Dudeștiului. Trecură pe sub felinare și cotiră de-a dreptul prin câmp. Bătrânul vorbea îndârjit:

– Avem meserie frumoasă, ascultă-mă pe mine. Dar tot o să te lemetești și tu de ea. Cine crezi că i-a-nvățat p-ăștia să fure,

pe Florea al tău, pe Bozoncea, pe Oacă, pe Sandu Mână-mică, pe Nicu-Piele? Eu! Întreabă-i! Că nu-s morți. Ochii lui stinși se însuflețiră. Întinse o mână albă și subțire: Cât a cărat asta! Pe câți i-a lăsat săraci, atât să trăiesc eu fericit... Scuipă amărât într-o parte: Acu mă-njură, ce vrei, os bătrân! Au uitat că i-am învățat să-l scoată pe om din bocanci fără să simtă! Dar de părăsit nu mă părăsesc nici ei. Au nevoie de mine. Am nasul mai lung. Miros mai iute și, pe ce pun geana, e treabă de făcut... Dar nu mai merge, am ostenit. Trebuie să mă las eu, până nu mă gonesc ei... Dealtfel, m-am și învechit. Altcum se fura pe vremea mea și altcum azi... Ăștia tinerii lucrează mai subțire, cu lama, cu briciul, s-au făcut șuți. Noi tâlhăream la drumu mare, era altceva. Găinari proști! Puneam pucioasă în gura cotețelor, amețeam corcovițele și le băgam capul sub aripă, să nu țipe. Ziceam că suntem niscaiva deștepți! Da când mă uit la ei, mă minunez: uite, bă, că proști mai eram! Frații trăiesc o lună dintr-o gaură. Așa, aveam și noi ponturile noastre. Odată, în tinerețe, cu banda unuia Toropeală, am tăiat o mahala întreagă, la Ciucea, cu topoarele. Gârlă curgea sângele, ucenicule! Înotai. Dam în dreapta și-n stânga, sunau capetele ca lemnele. Bogați negustorii! Retezam degetele și trăgeam ghiulurile. Îmi umplusem un buzunar. Numai inele cu piatră verde și roșie aveau, ce vrei, inele de mahări! Și parale, saci! Ajungem și la un brutar. Caută-i marafeții, nu-i găseam, că-i ținea ascunși. Am dat în el, n-a spus. Au sărit calfele de le avea. Opt am pus jos, cu jupânul nouă. Când stăteam și mă uitam la ei, vine un motan și începe să miorlăie. I-am tras și lui una. Pe urmă mi-a părut rău: ce avusesem eu cu sufletul ăla? A scris și la jurnal de noi. Doi ani ne-a căutat poliția! Asta era înainte de război. Ce mai bătăi am mâncat ca să mărturisim, dar ne jurasem. Nu ne-au dovedit. Uuuu, parcă aud vaietul muierilor! Ridicam coada toporului și nu mă uitam. Na! Na! făceam...

Pielea lui Paraschiv se încrețise. Privi cruciș la codoș. Era adus de șale, și sub ochi avea pungi de carne care-l îmbătrâneau și mai mult.

– ... pe când acu, altfel se face meseria. Mână ușoară să ai, că restul... Ce mai hoți! Tremura Bucureștiul!

Cunoștea multe Cataroiul, de pe vremea lui Pazvante. Îi împuie capul celui tânăr până în Cațavei. Fusese la pârnaie, tăiase cinci ani sare, cărase hârdăul cu tâlhari vestiți, de la ei învățase meseria, mâncaseră pâine mucegăită împreună, ce știa Paraschiv ce-i aia pușcărie? Ăștia nu glumiseră în viața lor! Aveau câte douăzeci pe suflet.

N-ar mai fi terminat zulitorul cu basmele lui. Se apropiau de casa Didinei.

– O boală am, mai zise el, ard cu cuțitul. Nu mă stăpânesc. Să nu mă-nfurie unu, că-l fac arșice... Îi las sânge!

În noiembrie dase frigul. Trebuiau să se despartă, să-și piardă urmele din București, măcar o lună, până se mai liniș-teau comisarii. Stăpânului ce-i păsa? Pornise la Videle, de unde era Didina, să cumetrească. Când era groasă, acolo-și făcea veacul. Cine să-l știe? Țăranii îl credeau negustor, de avea case și prăvălie. Să-l fi văzut, nu-l mai cunoșteai. Se înțolea ca un barosan. Avea palton scump, căptușit cu blană, și-o căciulă de miel, neagră, lustruită și înaltă, pe care și-o așeza pe-o ureche. În picioare, șoșoni călduroși. Starostele ședea în casa veche a țigăncii. O reparase cu ani în urmă și acolo trăgea. Erau trei odăi de lut, văruite proaspăt. Le păzea mama ibovnicei, o bă-trână surdă și bețivă. N-avea pământ, n-avea nimic, trăia din ce-i trimitea fii-sa de la București.

Didina încărcase casa cu lucruri furate și încingea niște focuri mari, boierești, să nu simtă frigul Stăpânul. Dormea Bozoncea, o mai iubea, chema lăutarii, întindea câte o masă și petrecea. Duminicile chefuiau prin comunele apropiate, la nunți.

Pe când ei ce să facă? S-au strâns în Cațavei, la sfat. Nu lipsea nici Titi Aripă, vărul Didinei, care trebuia să rămână să păzească ogeacul. Au vorbit ce-au vorbit, până să plece, le-a vândut Nicu-Piele un pont. Ședea încălzindu-și oasele lângă soba de tuci. Nu răbda la frig, că-l durea carnea bătută și vlăguită prin pușcării. Îl țineau șalele de atâta dormit pe pământul gol și la vremea asta se canonea. Mai avea și niște gloanțe-n mușchi de când îl făcuseră o dată gardienii sită și, cum se strica vremea, plumbii ieșeau pe sub vine. Râdea hahalera și le arăta celorlalți:

– Ia uitați-vă, bă!

Strângea din dinți și încorda mușchiul betegit, făcând să joace boabele de plumb sub piele.

– Până să plecați, ascultați la mine.

– Ce e? întrebase Oacă.

– O să dăm gaură la o biserică, s-avem și noi de ciugulit până una-alta.

Odată s-a îngălbenit Gheorghe, că el era credincios.

Nicu l-a văzut.

– Ce-ți veni, Treanță?

Codoșul nu spuse nimic.

Lunganul le povesti cum pusese geana pe un lăcaș de la Sfântul Gheorghe, făcut de rege, biserică arătoasă, așezată într-un cartier de pricopsiți.

– Adică să punem cazmaua pe aurul ăla? întrebă Paraschiv. Da unde o să-l schimbăm?

– Are el grijă, Stăpânul. Poate găsim ceva mărunțiș la cutia milelor, ce-o cădea acolo...

– Eu nu mă bag, spuse Gheorghe.

Sandu Mână-mică se supără:

– Ți s-a făcut de cucuie, ai? Ce dacă-i biserică? Noi nu ne uităm. Luăm! Că n-o să stau cu Dumnezeu la masă pe lumea ailaltă. Cât despre prins, nici dracu nu ne prinde. Nu stau popii să păzească altarele.

N-avea Gheorghe ce face, au mers cu toții. Pe Florea îl lăsaseră acasă cu Titi Aripă.

Începuse să viscolească. Se stârnise un crivăț care lovea în pereții casei cu putere și lemnele se topeau repede în para focului. La miezul nopții, tot orașul stătea mort sub giulgiul înghețat. Pungașii au luat-o de-a dreptul pe linia pustie a tramvaiului. Vântul stinsese toate felinarele și nu se vedea nici la doi pași. Ăl bătrân se învelise pe dedesubt cu un sac, și Sandu căra într-un buzunar un lanț cu chei ruginite și o pilă ascuțită. Pe drum, nu tu sergenți, nu tu nimeni. Au ajuns în vreo două ceasuri și-au urcat scările bisericii. O pulbere rece le lovea obrajii. Aveau genele albe și mâinile înghețate. Ucenicul a aprins un chibrit, au dibuit clanțele și au încercat cheile. Mână-mică n-a găsit nici una care să se potrivească. A scos pila și a făcut să sară zăvoarele. Înăuntru era adăpost. Gheorghe și-a făcut o cruce mare:

– Doamne, iartă-mă!

Oacă a aprins o lumânare, luminând pereții. În biserică era o răceală de ziduri și mirosea a untdelemn. Au pășit spre altar. Viscolul zgâlțâia cercevelele. Bolțile de piatră gemeau. Codoșul s-a mai închinat o dată. Au urcat niște trepte scunde și au dat la o parte o perdea de catifea. Pe o masă ședeau cărțile sfinte cu pecețile lor de argint și odoarele. S-a uitat Paraschiv. Nicu-Piele le aduna. Gheorghe a desfăcut sacul lung și clistirele sunară dulce a metal scump. Au luat lingurile, vasele, un cazan de aramă, vreo două icoane poleite cu aur și hainele de slujbă ale sfinției-sale, strălucitoare, călcate atunci, cu ciucuri pe margini. Se minuna ăl bătrân. Unde să vinzi bulendrele astea? Le-au împachetat bine și, de la ușă, ucenicul a mai cărăbănit un sfeșnic cu trei picioare, plin de ceară uscată. Sandu scotocise ungherele, să dibuiască niscaiva bani de la miruit, dar nu găsise. Înjura în gura mare în sfânta biserică.

Până dimineață au fost înapoi la casa starostelui, au îngropat lucrurile și s-au împrăștiat. Gheorghe l-a luat pe ucenic, și

ceilalți au plecat împreună. Trebuiau să se întâlnească peste o săptămână în târg la Alexandria.

Au colindat comunele din jurul Bucureștiului, bătrânul înainte, Paraschiv după el. Au tras pe la Bolintin, pe la Cățelu, puși pe înșelat. Cădeau în zi de târg, să-i pască pe țărani. Erau îmbrăcați amândoi în șube de miel, cu căciulile așezate pe ochi până în vârful nasului și bocanci grei în picioare, toate ciordite de la negustorii de pe Grivița. Era ger, și noroaie de te-ngropai.

Ocoleau târgul plin de căruțe. Târlanii, băuți, târguiau ulcele, cojoace și țoale. Lipăiau prin zloată cu opincile lor de porc, se tocmeau, intrau în cârciumă; bani la ei, berechet.

Gheorghe scotea un sac de sub șubă, plin cu cărămidă pisată mărunt, pregătit anume pentru asta. Îl trântea în noroi, la picioare și se apuca să strige:

– Apropie-te, neamule! Praf pentru pureci! Omoară lighioanele, nu te mai scarpini! Ce te uiți, nea Ioane? E bun și pentru păduchii de lemn! Cumpără, vere Mărine, să dormi liniștit. Ia praful de pureci!

Ascultau lelițele, se uitau la pungași. Parcă n-ar fi fost de-ai lor. Paraschiv era pestriț și gălbejit, doar ochii i se vedeau de sub căciulă, verzi ca prazul. Celălalt, îndesat și isteț, dădea drumul prafului printre degete, îl freca mărunțel, mărunțel de podul palmei și striga iar:

– Hai, cuscre Ilie, cumpără praful de pureci „Lux“, doi lei cornetu, neam de neamu mă-tii n-a scăpat de păduchi! Apropie-te, neamule, ia praful! Vindecă râia și gălbeaza! Omoară căpușa în găoacea ei! Nu te zgâi, cumetre!

Răgușea. Țăranii, neîncrezători. Le-ar fi trebuit praful străinului, că-i sugeau lighioanele, dar de unde să știe ei că e bun?

În cele din urmă, caramangiul înșfăca pe câte unul și-i punea în mână un cornet făcut la iuțeală de degetele meștere ale lui Paraschiv, plin vârf, și striga:

– Ia-l, unchiule! De pomană ți-l dau, dacă n-o fi bun.

Gorobetele scotea doi lei și-i așeza în palma celui tânăr. Veneau și ceilalți pe urmă. Cereau câte două cornete.

– Ia, nu te-nghesui!

Se înveselea Paraschiv văzându-i așa proști. Să mai fi avut un sac de vânzare, că țăranii erau ca oile: până apuca să cumpere unul, că pe urmă curgeau! Când terminau sacul, o ștergeau prin mulțime, după ce le mai umbla Gheorghe prin chimire.

Noaptea trăgeau la câte-o casă de văduvă. Băteau la geam.

– Cine-i?

– Noi, lele!

– Care voi?

– Negustorii de la București.

– Și ce-oți vrea?

– Deschide.

Deschidea văduva.

– Vrem să dormim la noapte.

– Oliu, tocmai la femeie singură? Că mă râde lumea.

Se uita caiafa la muiere, râdea, își scotea căciula, o scutura, își ștergea picioarele.

– Văduvă, văduvă, da ce mai ochi! N-ai dumneata inima aia să lași călătorii afară, noaptea, să se prăpădească…

O încălzeau privirile pungașilor.

Îi poftea apoi la masă. Aducea de-ale gurii. Mâncau, se încălzeau la foc. Huiduma se făcea iar spre femeie:

– Da vreo ulcică de vin n-ai?

– Oi avea, că mă uit la dumneavoastră, taman de unde veniți.

– Așa e! Miloasă ești, mânca-ți-aș gura!

Ieșea muierea. Gheorghe îl îmboldea pe ucenic:

– Ce stai, Paraschive, ca sfântul Sisoie? Dezgheață-te, băiete!

Când aducea gazda băutura, o întrebau:

– De mult ți-a murit bărbatul?

– Merge pe cinci ani.

Sorbeau vinul greu, țărănesc, negru, cu spumă roșie.

– Și de-atunci, singurică?

– Singurică.

– Singurică și tinerică!

Se lăsa vinu-n genunchi. O îmboldeau și pe ea:

– Ia, lele.

Bea tuta. Le punea și nuci pe masă. Numai mieji dulci. Ofta Gheorghe de plăcere:

– Bine-i, Paraschive! Să-ți bați copiii...

Văduva se ducea să le aștearnă.

– Tu să te faci c-adormi, îi șoptea ăl bătrân lui Paraschiv.

Și se strecura după femeie.

Ea așternea cearșafurile în odaia musafirilor. Scotea din lăzile de zestre plapuma grea de lână, pernele brodate și două cămăși ale răposatului, albe și țepene. Pica Gheorghe. Înăuntru era răcoare și se auzea greierul casei. Se uitau la fotografiile de pe pereți. Întreba:

– Ăsta cine e?

Muierea ce să mai zică?

– Cuscrul.

– Și ăsta?

– Nașul de ne-a cununat. Uite colea pe Dumitru al meu când era la *rigiment*, c-a fost reangajat și el! Oh, când mă gândesc ce viață am dus și cum mă mai chinuiesc acum...

Călifarul îi așternea palma pe ceafă.

– Ce faci?

– Țțț!

– Doamne ferește...

– Doamne ferește, pân' te nimerește!

– Zău...

Pungașul avea o mustață rară și ochi adânci, încercănați. Femeia, stătută, cu poftă de bărbat.

– Lasă-mă, măiculiță!

– Nțțț!

Și-i despica bluza cu zale de arnici.

– Să știi că strig la vecini!

– Strigă.

Şi-o pupa sub puful urechii, unde-i dulce carnea de muiere.

– Barem stinge lampa, că se vede peste drum!

Sufla hoţul în lampă. O năduşea. Ofta văduva-n plăceri.

– Greu fără bărbat!

– Greu, mie-mi spui?

– Îţi plăcu, lele?

– Îmi plăcu.

Ostenea Gheorghe. Se ducea până afară. Îi dădea un ghiont lui Paraschiv, care se lungea pe unde apuca:

– Fugi, puişorule, că se răceşte aşternutul!

Se strecura zulitorul lângă femeie, subţire ca trestia.

Simţea tuta că nu mai este ăl bătrân.

– Fugi d-acilea, muceo...

Odată o răsturna ucenicul, că era vârlav, şi-i muşca ţâţele. Mieluşică se făcea văduva. Paraschiv dărâma patul cu ea.

– Maică Precistă! se închina femeia. În aşternutul răposatului!

Şi-i mai da sfârcurile şi-l aprindea.

Spre ziuă o lăsa dezvelită, horăind. Îl scula pe Gheorghe. Se apucau să strângă cămăşile, cearşafurile, plapuma şi rufele din lada de zestre. Făceau două baloturi, le înnodau bine – văduva, moartă-n somn, nu-i simţea. Prin geamuri cădea lumina zorilor. Se auzeau cocoşii.

Plecau frumuşel, deschideau poarta şi de aici erau în şosea cât ai clipi din ochi. La capătul comunei, găseau vreo căruţă. Ţăranul întreba ce-au în legăturile mari.

– A murit mă-sa lu ăsta! Şi-l arăta pe Paraschiv, care odată se spăsea. Femeie bătrână! Am înmormântat-o şi i-am luat trenţele, să nu le fure careva.

– Dumnezeu s-o ierte! se închina rumânul.

La bariera Bucureştilor, mai de frica poliţiei, mai cu îndrăzneală, îi lăsau o sută în palmă şi tocmai la telali se opreau.

Domnul Goldenberg îşi punea mâna în cap:

– N-oți fi omorât pe careva?!

– Se poate, jupâne? se fasolea ăl bătrân. Nu mă știi că lucrez *elegant*, fără pagube...

Se înțelegeau la preț, și pungașii plecau ușurați, cu bani la buzunar.

Uite așa trecuse săptămâna. Încă întreba Paraschiv:

– Unde-o fi Oacă? Unde-o fi Nicu-Piele? Unde-o fi Florea? Dar el, Sandu Mână-mică?

Und' să fie? Se dăduseră jos la Alexandria dintr-un tren înghețat și trăseseră la o gazdă veche.

Pe aici făceau pe târgoveții. Nu-i știa nimeni. Au bătut la geam. Ăl din casă i-a primit la căldură. Se pusese o bâhliță de vreme, ploua. Le-a așternut pături și țoale, încăperi avea, a făcut focul, nu-i mai găsea nici dracul în câmpul ăsta. Bucuria lui Florea că dăduse de trai bun și de somn. Bani aveau, au plătit tăinuitorului vinul și demâncarea. Duminică au ieșit la târg, în piață, să vadă ce e de făcut.

Nicu-Piele a scos șmecheriile lui din nădragi. Drept în mijlocul precupeților s-a oprit:

– Care iei mașina, mașina?! Pentru bătrâne și soacre mari! Mașina de băgat în ac, un leu, un leu!

Și învârtea între degete o sârmă răsucită și o ață. Asta era momeala. Se apropiau lelițele și cârțanii. Se zgâiau la degetele lui. Oacă le umbla prin chimire. Tot au mai scos câte ceva, mărunțiș, acolo. Au tras cu urechea, au privit în dreapta și-n stânga. Oameni cu bani. Numai grânari. Loc de tâlhăreală. Pe șoseaua Alexandriei treceau zi și noapte căruțe și sănii pline cu saci. În zori, se întorceau negustorii de la București, burdușiți de parale.

Au mai stat până au început iar niște viscole. Iarnă grea. Toată câmpia Munteniei era acoperită de un omăt gros și șoselele se înfundaseră. Noaptea cădea repede. Pungașii jucau stos la căldură. Căsca Florea de plăcere:

– Ce bine e...

– Bine, ai?

– Așa să-mi fie toată viața!

– Îți zice oasele bodaproste...

Auzeau chiotele vântului de afară. Pe geamuri se împleteau florile frigului.

– Mă, ce fel de hoț oi fi tu? se mira Oacă.

– Hoț pârât, să n-am spor! râdea Nicu-Piele.

Și mai răsuceau foițele soioase:

– Trei ochi!

– Șapte ochi! scuipa Florea.

– Doi pe-o coastă!

Se înfierbântau trosnitorii.

– Damă!

– Bărbosul!

Afară se așterneau nămeții. Câteodată se mai certau. Oacă începea garagața:

– Mă, gloabă bătrână, tu cu Treanță ești rușinea hoților!

El tăcea. Așternea cărțile pe patul tare.

– Dacă omoară cineva într-o noapte pe toți carditorii, tu mori nevinovat, Floreo, m-auzi? adăuga și Sandu Mână-mică.

– Faci pe șolticu? Ai uitat că, pe vremea când omoram eu oameni, tu spuneai „uite, mamă, militarii“!

Și asta cam așa era.

Le închidea gura.

După trei zile, când s-au potolit viscolele, au ieșit la drumul mare. Gazda avea un ciot de pușcă veche, cu țeava retezată, și o încărcătură de gloanțe. Au pândit într-o pădure săniile negustorilor. Când s-a mai zbicit zăpada și s-a făcut pârtie, au ieșit grânarii cu încărcătura spre București. I-au lăsat să treacă. Să fi fost cinci-șase târlii, pline. Hoții au făcut un foc de vreascuri și au așteptat. Pe la patru după-masă, zăpada albăstrise. Soarele șters, depărtat și rece, se rostogolea peste coroanele despuiate

ale fagilor. În pădurea Munteniei venea o noapte sură și înfricoșătoare. Vântul lovea trunchiurile subțiri și drepte. I-a luat o frică pe pungași! Se uita Florea împrejur, se uita Oacă. Nu erau obișnuiți. Parcă tot mai bine era în mahalalele lor, la golitul buzunarelor! Pe cerul lucios și verde răsăriseră stelele. Auziră din depărtare chiotele negustorilor beți. Zurgălăii săniilor sunau ușor în aerul rece. Puseră mâna pe reteveie și lăsară focul. S-au apropiat de drum. Se auzeau șinele de fier tăind zăpada.

Iute i-au cădulit pe grânari. Florea a ridicat țeava scurtă a puștii și-a tras un foc spre cer. Caii din față s-au speriat și-au răsturnat săniile. Din mestecăniș, au sărit ceilalți cu pari în mână.

– Ho! a strigat Nicu-Piele.

Mierliseră negustorii.

– Banii! a zis Oacă.

Florea le-a descheiat chimirele, le-a deșertat băierile și când le-a strâns sutele în nădragii lui, Sandu Mână-mică a lovit caii, și săniile au luat-o razna pe câmpul întins și nesfârșit.

În urmă, hoții râdeau cu mâinile pe burtă.

– V-a plăcut? i-a întrebat Florea.

– Măi, ai dracului mai suntem! se mira singur Oacă. Au stins focul și au plecat pe furiș înapoi la gazda lor.

După o săptămână picară și ceilalți doi: Gheorghe cu ucenicul. Trebuiau să stea ascunși, să nu scoată nasul afară, că umblau poterele primprejur.

Codoșul se uita afară și ofta:

– O, nu mai vine ea vremea aia bună, să trecem pe la simigii, să le luăm câful! Ce zici, Paraschive?

Ăl tânăr privea salcâmii despuiați din curtea gazdei și căsca. În crengi țipau ciorile și odată umpleau cerul cu o ploaie neagră.

– De, bine-ar fi, mormăi și Oacă, să ne mai târâm la soare, să mai vedem și noi o gură de iarbă...

Sandu Mână-mică ar fi luat-o razna. Nici să stea pe loc nu se putea, fie ce-o fi. Cânta încet, privind drumul de țară:

Trei în lume nu se poate:
Să scape omu de moarte,
Să-ntinerească nu poate,
Să le iubească pe toate...

N-au avut ce face și-au plecat spre București, grămadă. La bariere, chip de trece. Mișunau vardiștii. Abia au avut timp să se adăpostească într-o bina părăsită. Nicu-Piele a bătut niște uluci pe la geamuri, să nu intre viscolul, și au aprins un foc mare. Dormeau pe grămezi de nisip, învelindu-se cu cojoacele. Gheorghe, mai bătrân, a scormonit ce-a scormonit, a găsit o grămadă de bălegar. L-a adunat cu unghiile. Râdea Oacă de el, dar râdea degeaba, că n-a fost chip să iasă unul afară mai mult de-o săptămână și-a început ramazanul cel mare. Cu trei pâini în traistă n-au dus-o nici două zile.

– S-au pus pe capul nostru, vor să ne dibuie! se căină Sandu.

Într-o seară l-a podidit pe codoș. A dat un plâns în el de nu se mai potolea.

– Ce-ai, mă curcă? l-a luat Piele în râs.

– Nu știu. Mi s-a urât. M-a făcut mama inimă slabă, n-ar mai ajunge-o țărâna! Că la fel era și ea de izmenită! Una-două, pișa ochii...

Îi era frig și se acoperise cu bălegarul strâns. Nu-l mai țineau oasele bătrâne și-i era și foame.

– Plângi ca o muiere beată! se strâmbă Oacă la el.

Florea îl apucă de mână:

– Ce-ai, mă, Treanță? Nu-ți place, mă?

– ? ?

– Zi-i, mă...

– Nu știu, m-apucă o streche. Parcă aș vrea să vă las, să mă duc în lume, să mă fac om cinstit, dar mi-e frică. Când mă trezesc din somn nu vă văd. Vă caut și-mi pare bine că sunteți lângă mine...

Tăcu.

– Ți s-a urât cu fugitu, Gheorghe, zise Sandu Mână-mică, de, ia să ai o casă și să stai cu ibovnica lângă tine, la căldurică, așa cum stau alții...

Ceilalți îl priviră. Și-acum îl ustura sufletul pe șuț de Didina.

– Dar bani de unde? întrebă posomorât Piele. Că ne-am apucat să furăm icoane în loc să ne vedem de păcatele noastre. Stăpânul și-a luat partea lui, ce-i pasă de amărâți, că stau cu comisarii-n cârcă!...

– Bani, bani! se răsti la el Florea. Dacă vreți bani de ce nu vă luați după milogul ăsta de Gheorghe, să vă faceți oameni cinstiți, să v-apucați de muncă...

Oacă râse fără veselie:

– Să muncească el, că-i prost! Dacă munca era bună, o luau pricopsiții și p-aia! Fiecare cu cinstea lui! Trebuie să fii prost să te duci să-ți dai libertatea pentru un pumn de biștari. Nu te uiți la pârliții ăia din mahalale?! Îi stoarce până le iese și sufletul și ce pricopseală mare dă pe capul lor?... Abia au ce număra! Noi suntem boieri, mă Floreo. Că mai iei câte-o mardeală și-un an, doi de pușcărie, fleac! Nu tu stăpân, nu tu nimic...

– Da pe Bozoncea-l uiți? cârâi cu glasul lui dogit ăl bătrân.

Paraschiv trăgea cu urechea și nu spunea nimic. Nici în ceata asta hoții nu erau ca degetele la o mână. Sub vorbele lor, ucenicul le simțea pizma.

– Și dacă ar fi la o adică, să nu mai meargă cu prăduiala, de ce să ne luăm? întrebă Sandu. Paște iarba pe care-o cunoști, zicea taică-miu, care se numea că tot hoț fusese în viața lui. Lasă-i pe alții să se zbată, să se omoare. Tu să trăiești din ce dă pe de lături. Pace să fie și să ai de la cine fura. Că o dată trăim. Ce-i pe lumea ailaltă, lasă-i pe popi să se gândească. N-o să te faci înger!

Oacă se amestecă și el, că-l mânca limba:

– Parcă cine nu fură în lumea asta? Numai că unii se numesc cinstiți, și proștii plătesc oalele sparte. Dacă ar fi să-l judeci pe fiecare, noi suntem buni să stăm în rai, marafeților! Că luăm de colo un pic, de colo un pic? Cinstea-i așa, o broboadă –

care-i mai arătoasă, aia ascunde mai multe. C-avem și oameni pe suflet, asta-i altăceva. Așa e meseria. Dai și scapi. Ce, parcă vrei? Ți se pune unu nainte, nu poți să-ți lași libertatea, să te dai legat...

Gheorghe își simțea mațele subțiate de foame. Ca să mai uite se amestecă și el:

– Așa e, dar mi se face sufletul criță când mă gândesc câți bani mi-au trecut prin mână și nu m-am ales cu nimic.

Sandu Mână-mică scuipă într-o parte:

– Bă Treanță, nici nu știm noi ce bine ne e! Păi să iei unu de pe stradă și să-l întrebi o dată, da știi, așa, la fix: „Ia spune, neică, cu ce te-ai ales? Ce-ai făcut la viața ta? Ai strâns bani, ai ridicat odăi, ți-ai adus muiere la așternut, ai copii, să fie la dumneata, da altceva?"

– Adică ce? întrebă Nicu-Piele din colțul lui.

– Așa vreo *nebunie*, s-arunci într-o noapte cu banii pe fereastră, să nu-ți pese ce-o să fie a doua zi...

– Oamenii-s urâți, strâmbi, tu-le neamul lor! se amestecă Paraschiv. Ca câinii! Mârâie dacă te-apropii de ce-i al lor. Da ce-i al lor? Cine-a făcut împărțeala asta? Cine ține legile în palma lui? Păi să-l judec eu, să-l întreb pe fiecare: Tu de ce ai, mă, mai mult decât cutare? Da cutare de ce are, mă, mai mult decât tine? Ia să netezesc eu, să-mi dați mie ce rămâne peste ce vi se cuvine, să le dau și ălor de n-au deloc...

Ucenicul ar fi vrut să mai spună câte ceva, dar își înghiți vorbele. Pentru că și pe staroste ar fi trebuit să-l întrebe de ce face totdeauna prăduiala în două: jumătate și-o oprește lui și jumătate le-o aruncă celorlalți, ca unor câini.

În noaptea aia, codoșul s-a dat lângă el. Era frig, frig. L-a acoperit cu un strat de baligă:

– Miroase, dar ține de cald, i-a spus. Ăștia fac pe oamenii subțiri, dar tremură bine...

Gheorghe fuma întins pe spate, cu coatele în grămada de nisip. Alături mai mocnea încă un rest de foc. Rămăsese numai

un miez fierbinte cât un ban, care pâlpâia. Lumina lui puțină juca pe fețele ostenite ale pungașilor. Mână-mică horcăia, Nicu-Piele se întorcea când pe o parte, când pe alta. Ăl bătrân privea binaua. Avea niște ochi posomorâți și sub buză i se adâncise o dungă neagră.

– Nu dormi? îl întrebă Paraschiv.

– Nu.

– De ce?

– Nu mi-e somn.

De pe ziduri curgea molozul. Îl auzeau cum picură pe scânduri ca o ploaie. Mirosea a var stins în apă și, din pereții de cărămidă, netencuiți, se răspândea un iz de casă nouă. Celui tânăr îi înghețaseră țurloaiele. Mai aruncă o șipcă și focul se înteți. Lumina crescu pe zidurile umede.

– Uite așa, patru pereți să am, Paraschive, ai mei să fie. Să nu mă dea nimeni afară. Să stau cum e acu, să-mi fac un foc și să ies din când în când în curte la porumbei, să-i chem: gu-ru, gu-ru, gu-rruuu. Ei să mi se-aștearnă-n palmă, să ciugule, și eu să le mângâi penele: na cu tata, gu-ru... Ochiosule, na cu tata, gu-ru, gu-ru... De ce-o fi omu păcătos, mă ucenicule, legat de patru pereți, de lucruri? Ptiu! Că-i ascultam adineaori pe ăștia. Mi-e că odată ne lasă starostele și pleacă cu Didina lui, și noi? Ca puii de potârniche...

Paraschiv se ridică într-un cot și privi în jur.

– Dac-ai să mă asculți pe mine, te fac om, ai auzit?

– Ce-i?

– Să m-ajuți când ți-oi spune eu...

Gheorghe trase cu urechea la ceilalți.

– Ce, ți s-a urât cu binele? Și pe urmă, după o scurtă șovăială, îi întinse mâna: Bine, dacă vrei tu, o să împărțim amândoi ridichea și covrigul...

Și de atunci, înțeleși au rămas, frați de cruce, peste prietenia celorlalți.

Se înteţise ramazanul. Nu mai era chip să se mişte nici unul. Morţi au şezut, nemâncaţi, nebăuţi. O zi, două, a mers. Pe urmă a început să-i scurme şi mai rău foamea. Vai de mama lor ce-au păţit! Era şi-un frig de nu te mai sculai. Nicu-Piele privea cu jind la bălegarul codoşului. Slăbiseră, le crescuseră bărbile, erau palizi de vedeai prin ei.

A şasea azi, Ciupitul a avut un vis grozav. Era într-un leşin lung, abia se ridicase în coate. Ochii i se măriseră şi se adânciseră în fundul capului. Se acoperise cu nisip, parcă era sculat din morţi. A ridicat mâna lui osoasă şi le-a spus:

– Să vedeţi, fraţilor, ce mi s-a arătat azi-noapte... Se făcea că Dumnezeu mă luase la el. Şi ce de stele erau împrejur! Colţoase, strâmbe şi stinse ca nişte felinare, parcă cineva le-ar fi făcut cenuşă. Deasupra atârna luna, buboasă ca o curviştină, fleaşcă era, moale, şi de-o atingeai sărea puroi din ea. Nu mai lumina. Ruginise şi arăta ca o tinichea. Împrejuru meu, numa îngeri. Nişte copile cârne, cu ciorapi sumeşi, cu lumânări în mâini. Se uitau la mine şi-mi ziceau: „Bine c-ai nimerit, Oacă, să ţi-l arătăm pe Dumnezeu, haide-ncoace!“ Atârnau joarţele de pe ele şi-n picioare aveau botoşei rupţi care nu s-auzeau. Am mers ce-am mers, şi l-am văzut pe Dumnezeu. Şedea cu nişte coarde pe genunchi şi le coţăia. Eu am dat să zic ceva. Îmi luase glasul! Parcă eram căzut din leagăn. Şi-n faţa lui sta o masă întinsă, fraţilor, ce mai masă! Numai curcani fripţi şi găini de săreau din oalele în care fierbeau. Şi cârnaţi, şi salam, şi pâine... Îmi lasă gura apă şi-acu. Am întins mâna să-nfulec ceva, parşivul de Dumnezeu mi-a tăiat zarurile: „Nu se poate, Ciupitule! Tu eşti pedepsit să stai şi să te uiţi cum beau eu cu sfântu Petru bere la metru!“ Şi s-au apucat, mânca-v-aş ochii, să pilească! Şi parcă erau mai mulţi şi înşirau sticlele lâng-un zid. O sută, două sute, nu ştiu câte erau. Se făcuse sfântu Petru cât o bute, da nu plesnea. Băga-n el şi râdea la mine: „Ar mânca gura ta, Oacă, o corcoviţă?“ „Ar mânca, sfinte Petre!“ i-am zis eu. „Da o aripă de găină ar mânca gura ta, Ciupitule?“ „Ar mânca, sfinte

Petre!“ „Nu se poate. Stai și te uită!“ mi-a arătat el cotul. Și pe urmă, parcă aduseseră și lăutarii, pe Mitică Ciolan cu ai lui. Guristul îmbătrânise de tot, dar se ținea. De la poarta raiului începuseră să cânte. „Ia zi-i, Anghele“, s-a răstit bunul Dumnezeu la armonist. Dumitru bătea coardele cu degetele. Plângea sfântu Petru, plângea curvarul de Dumnezeu, plângeau și muierile de pe genunchii lui... „Ce-aveți, mă?“ m-am răstit la ei și m-am hâit la îngerașii din jur. M-am ridicat de la masă și-am început să joc geamparale pungășești. Odată s-a-nveselit tot raiul! S-au aprins și stelele alea moarte, și luna... „Așa! Așa!“ făcea Dumnezeu cu mâna pe șoldurile muierilor. Și le răsucea când într-o parte, când în alta. Jucau și îngerii și sfântu Petru, care-și pierduse șalupele. Când i-am ostenit, am rămas singur, jucând. Oboseră și lăutarii, da nu i-am lăsat. „Haide, ha! Zi-i, Dumitre, că m-anticăresc...“ Mi se aprinsese obrazul și din ochi îmi ieșea un fum gros, care acoperea tot ce era împrejur. Odată am horcăit și-am căzut pe spate. Pe gură mi-a ieșit tot sângele din mine, un șuvoi ca miezul vișinei...

Oacă tăcuse. Nicu-Piele s-a ridicat cu greutate și l-a privit. Pe pieptul hoțului se vedea o pată întunecată de sânge.

– Mă, ce-i cu tine, mă? a strigat.

S-au ridicat și ăilalți. Ciupitu avea un obraz vânăt, înghețat.

– L-a mâncat fript oftica! a zis Sandu. Trebuie să-l ducem undeva de aici.

Oacă nu se mai mișca.

L-au cărat într-o dimineață la sanatoriu, la Filaret, cu o mașină. Puteau să pună mâna comisarii pe ei, când era vorba de viața unuia de-al lor, nu le păsa. Au găsit bani, au plătit doctorii și i-au întrebat dacă mai scapă.

Când au ieșit, afară ningea. Bucureștiul era murdar și vânăt. Deasupra caselor se zbăteau fulgi ușori. Caramangiii nu spuneau nimic. Pe lângă ei treceau trăsuri cu coviltirul lăsat. Birjarii înjurau caii și pocneau din bicele lor lungi.

POMANA LUI MIELU

Dincolo de Podul Basarab, unde începea o ulicioară a lăutarilor, trecătorul putea zări o casă galbenă cu două caturi, cam prăbușită într-o parte, cu balcoane înguste, împrejmuite cu lemn, de pe care se luaseră câteva rânduri de vopsea. Scări întortocheate, cu trepte știrbe urcau până în fața unor uși joase. Trebuia să le împingi bine cu umărul ca să se deschidă. Clădirea era un fel de hărăbaie întunecoasă, cu ferestre oarbe, dând spre o curte înghesuită, totdeauna nemăturată. Câțiva pomi uscați își ridicau coroanele sărace până la înălțimea geamurilor de sus, dincolo de care vegheau, neosteniți, ochi curioși.

Jos, la intrare, se afla brutăria proprietarului, domnul Bică-Jumate, o sală lungă cât un vagon de tren, cu trei cuptoare. Printr-o ușă, intrai într-o încăpere cu pereții acoperiți de rafturi șubrezite. Mirosea greu, a făină acrită.

Înăuntru, despuiați până la brâu, roboteau lucrători cu fețele albite, slabi și palizi, purtând pe cap scufe de pânză, să nu-și pârlească părul la dogoarea cuptoarelor, în care ardea un foc neostoit.

Jupânul cobora pe la trei, când încă nu se lumina de ziuă, îmbrăcat numai într-o cămașă de noapte, încerca maiaua cu degetul, striga la slugi să se grăbească și urca iar scările întunecoase până la el în odaie. Locuia într-o cameră mare, murdară, plină de hârtii și hârțoage, nemăturată cu lunile.

Aprig proprietar! Se putea spune că scosese aur din mâinile lui. Lumea îl știa cum începuse: cu două sute de metri pătrați în buza gropii lui Ouatu, o întindere tare, acoperită de gunoaie, pe care chivuțele, de strângeau trențe la rampă, ridicaseră niște șandramale acoperite cu tinichele vechi, să nu le bată soarele.

Să-l fi văzut, nu dădeai doi bani pe el. Era un ăla neajutorat și slut, că de-aia i se zicea și jumate. Numai inimă-n el. Nu mânca, nu dormea. Semăna cu un gândac de gunoi, așa cum îl știau oamenii, verzui la față, cu dinții căzuți, tot căutându-se prin buzunarele pline de polițe și chitanțe. Împrumuta bani. Îți dădea cinci, îi înapoiai șapte. Nimeni nu știa de unde picase. N-ar fi iertat nici pe tat-său pentru un leu. Bun în socoteli, știa țifrele și jocurile lor, avocat să fi fost, și nu-l dovedeai. Cum făcuse, cine l-o fi sfătuit, cumpărase o curea de pământ la rampă. Pe nimica. Chivuțele strângeau tinichele și câlți, le adunau grămadă, le vindeau. Pe locul lui! Le lua chirie. Ce s-au gândit muierile: „Ia să ne ridicăm și câte o maghernită, s-avem unde pune capul". Asta era altă chirie. Azi una, mâine alta, s-au întins. Se umpluse rampa de colibe. Să fi dat să fugi! Trăiau ca viermii, câte trei la un loc, cu copiii după ele. Acolo mâncau, acolo dormeau. Când ploua mai tare, se duceau dracului acoperișurile și trențele. Plângeau câte o săptămână. Domnul Bică-Jumate nu ținea seama de asta. El la zi-ntâi se înființa după chirii. Acum, nu erau mare lucru zece lei pe lună, dar la sărac și-un capăt de ață atârnă greu! Chivuțele cereau îngăduință:

– Domnu Bică, mai lasă-ne câteva zile, n-avem...

Proprietarul rânjea:

– Eu vă las, da vă costă! La mine-i ca la *bangă*. Că am și eu afacerile mele!

Le punea să apese cu degetul sub slovele scrise strâmb pe chitanțele pregătite dinainte. Încet-încet, muierile se trezeau vândute cu totul. Ce câștigau în buzunarele slutului se scurgea.

Nu trecu mult, și nu-l mai cunoșteai. Se înțolise, făcuse burtă, lumea zicea că are case și în altă mahala. Umbla duminica pe Grivița, în trăsură, se fudulea, ținea o ibovnică, o îmbrăcase, o încălțase. Cine mai era ca el?

Cam îmbătrânea și-l învinsese lăcomia de bani. A dat dracului toate târfele, a vândut ce avea și și-a ridicat o brutărie lângă ulicioara lăutarilor. Credea că o să împărățească pământul. Iar s-a așezat cu polițele și dobânzile pe cartier. Veneau oamenii, se rugau de el, le lua pielea. Stătea singur ca un huhurez în cămăroaia lui de sus, nu dormea, cu frica în sân să nu-l fure careva. Auzise de hoții Cuțaridei, tocmise un sergent de-l veghea noaptea. Ținea cu pâine mahalaua, pe ceferiști, Grantul și Filantropia. Avea un om de credință, robul său, Mielu, un haidamac de ridica un camion în spinare, cu cal cu tot. Credincios, nu ți-ar fi risipit un franc, s-ar fi omorât cu străinii pentru jupânul lui. Îi plătea ce-i plătea, mai nimica, îi da casă și masă. Casă, adică să doarmă în podul clădirii cu două caturi, pe niște țoale, vara, iar iarna în brutărie, cu lucrătorii laolaltă, lângă cuptoare, că tot ardeau lemnele pentru fabricarea pâinii. Masă, adică să mănânce pâine câtă vrea, o ciorbă de roșii la două zile, duminica o tocană și, în rest, ce da Dumnezeu.

Mielu nu crâcnea. Era un băiat de la țară, zicea bogdaproste că găsise unde să-și odihnească oasele. Iarna scotea dintr-o magazie sania jupânului, îi ungea tălpicile, le repara, schimba șinele de oțel, zbura cu jimbla în cartiere. Numai când se topeau zăpezile începea balamucul. Domnul Bică adăpostea sania și scotea droașca de tablă, cu arcuri vechi de oțel. O vopsea bine, punea un zugrav să-i scrie numele cu literele cele mai mari, ungea osiile roților și striga la el:

– Gata, puturosule? Treci de încarcă pâinea!

Mielu aducea iapa din grajd, că o iapă avea domnul Bică, mică și îndesată, ținută bine cu nutreț, o bătea pe burta caldă, îi potrivea hamurile și fundele, gătită, mă rog, se numea c-a

venit primăvara. Dar asta însemna că iar n-o să doarmă destul, că începe hârțuiala.

La patru, când se întorcea, după ce dădea socoteala jupânului, trebuia să spele căruța, să-i curețe arcurile de noroi, lasă țesălatul calului, măturatul grajdului și altele; ieșea sufletul din el. Numai că se obișnuise. La cinci de dimineață, pornea cu căruța plină pe poarta brutăriei. Jupânul îi număra cornurile și pituștile de doi lei. La coada căruței, lăsa trei sute de pâini, tari și negre, să fie la îndemână. Într-o parte stăteau franzeluțele cu lapte și japonezele împletite iscusit. Să tot vinzi!

Scuipa din palme, pocnea din bici și iepșoara bătea caldarâmul Griviței, veselă, mâncată bine. Calea Negustorilor abia se deslușea. Roțile săltau prin gropile acoperite de noroi. La casele evreilor se aprindeau lămpile. Mirosea încă a zăpadă, dar frigul nu mai avea atâta putere. La pod, bătea spre câmpul Țăcăliei, pe lângă cărămidării, pe drumurile proaste ale Grantului. Când se lumina bine, trecea de Puțul Dracului, unde omorâseră unii o femeie, și lua străzile la rând. Se dădea jos de pe capră și striga în poarta fiecăruia:

– Pâinea!

În mahalaua asta lăsa o sută de pâini negre. Pe la opt întorcea droașca și mâna spre Cuțarida. Mai târziu de ceasurile nouă nu ți-ar fi intrat în gura Filantropiei. Lăsa și ceferiștilor o sută de bucăți și apuca spre groapă cu ultima sută. De franzele și de cornuri nu s-atingea. Astea erau pentru pricopsiții de dincolo de Tarapana. La ei pica tocmai pe la unsprezece, unsprezece și jumătate, când făceau cucoanele ochi, că astea dormeau mai mult, de, obrazuri subțiri, nu puteai să le scoli cu noaptea-n cap!

Vara și iarna era mai ușor. Iapa trăgea, era o plăcere să te salte arcurile, să fluieri și să pocnești din coada biciuștii. Cum cădeau ploile începeau necazurile. Ușoară, ușoară, dar căruța tot se înfunda în noroiul Cuțaridei.

Împingea Mielu, ridica de osii, îl mai ajutau și mahalagiii, pentru că pe o astfel de vreme îl așteptau la pompă, lângă cârciumă. Mirosul de pâine proaspătă pătrundea prin ferestrele deschise, îți muta nările. Copiii lăsau joaca și îi speriau calul, trăgând cu praștiile în tabla droaștei, strigând:

– A venit căruța cu pâine! A venit căruța cu pâine!

În Cuțarida, Mielu lăsa și câteva pituști împletite pe care le avea pregătite în lada de sub capră: două pentru cârciumar, două pentru popă și câteva chifle pentru Marița, ghicitoarea.

Când le împărțea, calicii se dădeau mai într-o parte, cu ochii lacomi. Ene, știrbul lui Spiridon, mai îndrăzneț, cerea Linei:

– Tanti, dă-mi și mie un coltuc din ăsta!

În mână avea bucata de pâine neagră, atunci cumpărată de tat-său și ruptă.

Muierea se rățoia la el:

– Să-ți cumpere mă-ta și ție dacă ți-e poftă de franzelă! și intra în casă, acoperind pituștile cu șorțul.

Știrbul privea bucata din care ieșeau aburi calzi. Bună și asta! Cam acră, e drept, dar pâine. Râdea ca prostul la ăilalți copii din jur:

– Lasă, bă fraților, că mi-a spus mie tata: pe lumea ailaltă noi o să mâncăm pâine albă și pricopsiții or să se uite și-o să le lase gura apă!

Și-și vedea mai departe de dambilușca lui, pe care o lovea cu biciul, în timp ce mesteca miezul pufos, făcut mai apoi cocă în burtă.

Auzea Mielu, îi era milă, le-ar fi dat de pomană o pitușcă, dar cine-o plătea, că avea pâinile cu socoteală!

Când stătea soarele sus, proțap, trecea pe la Tarapana înapoi, cu căruța goală. Tabla droaștei zdroncănea pe drumul prost al Filantropiei. Sluga lui domn' Bică se oprea sub un salcâm, la umbră, lega hățurile de un cui bătut anume în capră, se dădea jos, își ștergea frumos fruntea de sudoare și se așeza pe trotuarul de pământ. Scotea tașca în care ținea banii și-i număra. Căuta

un creion bont și o hârtie în brâul gros ce-i lega strâns mijlocul. Alături, în praf, așternea paralele. Dacă bătea vântul, ținea hârtiile de cinci lei sub o piatră, mărunțeii fișic-fișic, părăluță pe părăluță, să nu se risipească ceva.

După ce termina cu număratul, deschidea ușa căruței, pe care avea însemnați datornicii cu creta. Pâinea și linia. Ăștia erau săracii Cuțaridei de plăteau la chenzină. O dată isprăvită și numărătoarea lor, trăgea o bară pe hârtie sub socoteală și aduna. Mai scuipa în palmă, lua iar piesele de doi lei, una câte una, să nu iasă greșeală. Buuun! Îi mai rămâneau și lui câțiva mărunței. Îi aduna într-o cârpă murdară și-i ascundea sub brâul gros. Aia era averea lui, nu s-atingea jupânul. Ce-i al stăpânului e-al stăpânului, ce-i al lui, al lui! Treabă cinstită.

Mulțumit că-i ieșiseră socotelile bine, făcea o cruce mare, mângâia calul pe coamă și se urca în droașcă. De-acum putea să fie liniștit. Și era bine că ținea un soare blând și o fericire de cer deasupra.

N-ar mai fi plecat Mielu de la domnul Bică, ce să zic, cât e pământul. Numai că într-o luni, cam după lăsata-secului, se petrecuse un lucru care merita să te facă să scuipi pe lumea asta de rabdă atâtea strâmbăciuni...

Tot trecând el prin Cuțarida, a auzit de la unul, de la altul că la rampă ar fi locuri de vânzare. Ce s-a gândit Mielu: de slugărit, n-o să-l slugărească pe domnul Bică o viață întreagă! Dacă și-ar cumpăra și el o palmă de pământ să-și ridice cu timpul o magazie, să aibă un loc unde să pună capul și să zică: al meu este! Că doar nu s-o isprăvi norocul tocmai la el! Zis și făcut. A început să strângă. Azi un ban, mâine altul, a făcut o sumă. S-a dus într-o dimineață și la primărie, a întrebat. Nu era scump, dar lui nu-i ajungeau banii, și un pungaș de funcționar de-acolo, văzându-l așa, cam prost, i-a spus că, dacă nu se grăbește să ia un lot, se vinde tot, și alt pământ, mai la față, l-ar costa o groază de parale.

A socotit Mielu ce-a socotit, îi mai trebuiau cinci sute de lei mari și late. Când nu le ai, vai de lume! De unde să ceară, de unde să ceară? Ia să se ducă la jupân, că l-a slujit, n-o să-l lase tocmai acum, la nevoie. O să se uite și la ochii lui. Banii, o să-i plătească el cu timpul. Socoteală bună, numai că nu cunoștea sufletul stăpânului. Vreo trei zile s-a codit. Pe Bică îl știa cât e de hapsân, dar dintr-atâta n-o să sărăcească!

În lunea aia, după lăsata-secului, s-a sculat de dimineață cu inima bucuroasă. S-a dus la pompă, în curte, și-a lepădat cămașa de pe el, a dat drumul la apă, s-a răcorit, și-a spălat fața, a băut și-o gură bună, să-i ție pe drum de sete, și a strigat la lucrători:

– Bună dimineața, s-a trezit jupânul?

– Acum se dă jos să-ți numere pâinile.

Unul încă râdea cu el:

– Cum ai dormit azi-noapte?

– Cum să dorm? Repede...

În brâu, Mielu avea toate paralele strânse. Dacă jupânul îi dădea restul, putea să se ducă la primărie să-și plătească locul. Ar fi fost ziua cea mai frumoasă din viața lui.

Până să coboare domnul Bică, a scos iapa afară, a stropit osiile căruței cu un furtun, i-a pus nițel catran la încheieturi și, când l-a auzit tropăind pe scările de lemn, i-a ieșit înainte:

– Să trăiești, jupâne!

– Bună dimineața, i-a răspuns domnul Bică, duhos.

Își trăsese numai pantalonii și i se vedea pieptul păros prin despicătura cămășii de noapte.

Odată a simțit sluga că-l taie cineva la inimă cu un cuțit. Jupânul stingea lămpile din curte, să nu se facă risipă de gaz. Vântul ridica praful de pe pavaj. Sus, la ferestrele chiriașilor, se luminau geamurile. Calul bătea cu copita. Înțepa un frigulet de primăvară. Înghețase sufletul în Mielu. S-a apropiat iar de stăpân și i-a spus cu gura pe jumătate:

– Domnu Bică, aș avea o rugăminte...

Jupânul s-a întors mirat spre el, cu ochii mici, de nedormit ce era.

– Ce-i?

– Ce să fie...

– Spune, mă prostule!

Parcă a mai prins curaj Mielu.

– Domnu Bică, aș avea o mare rugăminte...

– Ei?

– Domnu Bică, am strâns bani să-mi cumpăr un loc în gura gropii, să am și eu un metru de pământ al meu...

– Ei? a mormăit jupânul.

– Și nu-mi ajung banii...

– Și ce-mi spui mie?

Se răstise. Avea o voce spartă, cum au toți bărbații vocea dimineața, dar slugii i s-a părut că l-a supărat.

– Domnu Bică, a început iar cu inima cât un purice, mai îmi trebuie cinci sute de lei. Cu împrumut. Nu-i mult, dar nu-i am și-mi trebuie...

Jupânul i-a întors spatele. Mielu, după el.

– Domnu Bică...

– De ce-mi spui, mă, mie toate astea?

– Păi cui să-i spui? Nu ești dumneata stăpânul meu, de-mi dai pâine să mănânc?

– Îți dau, sigur că-ți dau, făcu Bică-Jumate gânditor, și dacă-ți dau, acuma trebuie să-ți fac și case?

Iar voise să plece. Sluga, nimic.

– Domnu Bică, cinci sute de lei nu-s cine știe ce...

Jupânul a ridicat sprâncenele mirat. Parcă nu-i venea să creadă că aude bine.

– I-auzi colo! Ce spui? De ce nu mai aștepți până strângi și restul care-ți trebuie?

– Nu se poate. Mi-a spus unul de la primărie că, dacă nu cumpăr acum, loturile astea mai ieftine se vând, și rămân cu buza umflată. Pe urmă o să-mi trebuie bani mai mulți...

Domnul Bică se ținea dârz.

– Mă Mielule, eu dau banii cu dobândă, mă, și ție nu-ți pot lua dobândă, așa că mai bine nu-ți mai împrumut. Mă, eu sunt cămătar, mă, că așa mă știe o lume întreagă. Bani fără dobândă de la mine din mână nu pleacă, mă, că nu mi-ar mai merge bine altfel, auzi tu? Și apoi e luni, mă, și cine dă lunea nu-i merge bine toată săptămâna. Ce, tu vrei să mă nenorocesc, mă? Haide mai bine să numărăm pâinile, că s-a făcut târziu...

Nici nu știu cum s-a urcat pe capra căruței. A dat în cal, l-a lovit de două ori cu biciul. A plecat ca din tun. Scăpărau copitele iepei, nu altceva. De băut, nu mai băuse de la Crăciun Mielu. S-a oprit tocmai la gară, la o cârciumă care atunci își ridicase obloanele. Negustorul stropea dușumelele cu un maț de cauciuc.

A dat bună dimineața și a cerut o țuică mare. După aia a mai cerut una și încă una. Cinci țuici mari a băut. Capul lui, cât burta iepei. Se învârtejeau toate cu el. Vorbea singur pe capra droaștei:

– ... Zi, d-aia ți-am slugărit eu atât, domnu Bică? D-aia ți-am dat banii dumitale până la ultimul creițar, nu m-am atins de ce-i al dumitale... Și răsplata care-a fost? Ai? Că nu poți să-mi dai și mie cinci sute de lei cu împrumut... Parcă ce-i cinci sute de lei pentru dumneata, domnu Bică? Nimica toată. Asta e! Da dumneata nu dai lunea că-ți merge rău, auzi! Îți merge rău, ai? Da ia să te iau eu și să te întreb, câte mii de lei ai sub pernă? Și de unde le ai, domn' Bică, de unde le ai? Din munculița mea, a altora, a proștilor de te slugăresc cinstit și-ți dau banii până la ultima ultimii.

Calul nu mai știa încotro s-o apuce. A luat-o spre Cuțarida. S-a trezit Mielu în capul mahalalei, făcut pământ, sus, în scaunul droaștei. Lumea, pâlc, în fața la Stere.

Îl așteptau de cu dimineață. Se uitau babele spre Grivița, copiii spre Filantropia, doar l-or zări.

– Da ce-o fi, soro, de nu mai vine zevzecu? întreba baba Marghioala.

– Ce să fie? O fi luat-o și el de lunea! adăugase Aglaia.

Tinca, de față și ea, își pusese mâna la gură:

– Nu-i adevărat! Nu bea Mielu. Parcă nu-l cunoașteți? Umblă ca ceasul. Cine știe ce i s-o fi întâmplat...

Și până să pice droaga de fier, se strânseseră muierile deoparte, bărbații, câți erau, de alta; pe cimentul din fața cârciumii lui Stere, copiii. Ei n-aveau altă treabă. Cei mai mari erau duși la școală, dar ăștia, nerăsăriții, scoteau dambiluștile și biciul – și țin'te, joacă!

Ene avea cea mai frumoasă dambilușcă din groapa lui Ouatu, făcută de ta-său, la Halta Grivița, cu strungul. Mare cât o ceapă și ascuțită, se învârtea o zi și-o noapte, dac-o lăsai. Băiatul doar o mângâia cu coada biciului, privind mândru împrejur. Se uita Petre, se uita Beghe, frati-său, fetele lui Chiriac nu-și mai luau ochii. Ene o spoise pe deasupra cu vopsele; când se învârtea, ziceai că-i curcubeu, nu altceva. La mijloc îi potrivise și un punct roșu, care se micșora și se mărea, după cum juca ținta de sub ea, mai repede sau mai încet.

În fața cârciumii, negustorul întinsese vreo zece metri pătrați de ciment, puteai să joci pe ei. Din mai, scotea mesele sale de fier cu craci, le desfăcea, ștergea fețele pătrate cu o cârpă, dădea cu mâna la spate pe pantalonii din piele de drac, își înfigea cârpa în brâu și aștepta mușteriii. Pe copii îi lua cu huideo, să nu-i strice ceva.

În lunea aia bătea vântul pe cimentul lui. Frații beau la umbră în prăvălie, nu se uitau afară. Era și de amiază, să fi fost douăsprezece. Muierile făcuseră scurtă la gât privind spre Filantropia. Baba Marghioala ostenise. Se lăsase pe vine, ciucită toată, cu mâinile în poale. Nu mai spunea nimic. Își strânsese broboada în jurul gâtului să nu răcească și-și trăsese poalele fustelor largi în jurul gleznelor, să n-o ia vântul pe dedesubt. Aglaia povestea de-ale ei. Era după lăsata-secului și nu mai

isprăvea. Fusese cu o seară înainte la cumetri, de bătuseră alvița, mai băuse un pahar de vin, îi mergea gura ca o meliță.

Când ostenise, scosese din buzunar o coajă de portocală, uscată pe mașina de gătit, să-și îndulcească sufletul. Mirosul plăcut gâdilase nările copiilor. Ene lăsase dambilușca. Ce-ar mai fi ros și el o cojiță!

Alături, bărbații se dădeau mai la soare. Ieșiseră în haine, să sperie iarna. Se uitau în sus, bine era, da mugurul. Și cerul se spălase tot ca un geam. Unuia i se păru că vede rândunelele. Da de unde! Erau tot brabeții dolofani ai Cuțaridei – când se lăsau pe maidan, ziceai că aruncă cineva cu bolovani.

A dat Dumnezeu de s-a ivit Mielu. Copiii l-au întâmpinat ca de obicei cu strigăte:

– Vine căruța cu pâine! Vine căruța cu pâine!

Au ieșit și mușteriii afară din prăvălie, să mai tragă aer în piept, că erau făcuți la dinți.

Când s-a trezit sluga între muieri, odată și-a adus aminte de fapta stăpânului și s-a pus pe plâns. Se uita baba Marghioala la el ca la moaștele sfântului Spiridon.

– Da ce-ai, maică, ce ți s-a-ntâmplat?

Mielu rupea pământul cu lacrimile.

– Oliu, Doamne ferește!

Și-a venit sluga în fire, a deschis ușa căruței cu pâine și-a început să strige:

– Luați, mă, oameni buni! Luați toată pâinea asta, c-o dau de pomană! Azi fac eu pomană, mă oameni buni! Luați-o, mă, nu vă mai uitați la mine așa…

Și a început să împartă pâinile.

Muierile rămăseseră încremenite, cu mâna la gură. Nu se apropiau. Ene, știrbul, cum a auzit, a și băgat mâna unde știa el că stăteau pituștile albe la care râvnea de luni de zile. A luat una. Mielu nu i-a zis nimic. A luat două. Mielu i-a mai pus una în brațe. S-au apropiat și ceilalți.

– Ne dai, nene, și nouă?

– Vă dau, mă, n-auziți că azi e pomana săracului?!

Și-a golit cutia droaștei.

Mușcau ofticoasele lui Chirică din pâine, nu se dumireau. Bună pâine! Așa un miez bun nu gustase gura lor până atunci. Parcă ți se lipea de suflet. Petre strângea firimiturile din coaja rumenită bine și le arunca pe gât, să nu piardă nimic din cornurile frumos mirositoare pe care le căpătase. Beghe fugise mai departe, cu buzunarele pline, de frica lui frati-său, să nu-i cărăbănească vreo franzeluță, lacom cum era.

Se dezmeticiră și muierile. Baba Marghioala zise cu voce tare:

– I-o fi murit mă-sa lu ăsta, haide, soro, să luăm; dacă-i de pomană, de pomană să fie!

Baba Chirița s-a lipit și ea la coada căruței. Mielu împărțea în dreapta și-n stânga.

– Na-vă, fraților!

Zidarii, rușinoși, încă nu se apropiaseră. I-a chemat sluga:

– Veniți, mă oameni buni, veniți de luați!

Baba Marghioala, care primise de două ori, avea poala plină. Ținea în șorțul ei larg trei pâini grele, ascunzându-le. Zicea întruna Aglaiei:

– Să fie înaintea mă-sii! Dumnezeu să primească.

În ușa cârciumii ieșise și Stere. Privea. Ce-l găsise pe Mielu? Acesta terminase și se scutura pe mâini, fericit. Oamenii se împrăștiaseră care încotro. Negustorul l-a chemat mai aproape:

– Mă, tu știi cât costă un camion d-ăsta cu pâine?

– Știu.

– Și cine-l plătește?

– Eu.

Cârciumarul nu credea.

– Cu ce?

– Uite bani, colea!

Și-a scos tașca lui din brâu. Îi trecuse beția și-i ardea gâtul. A intrat în prăvălie și a chemat oamenii împrejur:

– Ce vreți, fraților, să beți? Azi plătesc eu!

Se mira Chirică, se mira Ilie. N-au zis nu.

Afară rămăsese uitată căruța, goală, cu ușile vraiște. În ea intrau brabeții Cuțaridei, gureși, să ciugulească și ei firimiturile rămase din pomana lui Mielu.

Târziu, aproape de miezul nopții, l-au urcat în droașcă, de subsuori, doi ceferiști. Mielu era țeapăn și râdea prostește. N-a fost nevoie să dea în cal. Acesta știa drumul singur.

Numai larma de pe ulița lăutarilor l-a deșteptat. Lucrătorii de la brutărie nu se culcaseră. Stăteau în poartă și-l așteptau. Cânta și pocnea din bici. A ridicat tot praful din curtea lui Bică-Jumate. Până s-apuce ceilalți să-i spuie să jupânul îl caută cu poliția, acesta a și oprit iepșoara, crunt, și-a strigat la Mielu:

– Banii, tâlharule! Unde sunt banii?

Argatul râdea de parcă-și pierduse mințile:

– Ha, ha, te-ai speriat, domn' Bică! Te-ai speriat, ai? Credeai că plec cu banii dumitale... N-am ce face cu ei, că-s murdari, dacă vrei să știi!

Și i-a aruncat în obraz ce i se cuvenea.

Stăpânul a adunat polii și piesele de cinci lei strânse cu trudă de slugă, a mai cerut și, când a fost socoteala gata, a mârâit:

– Să te duci unde-oi vedea cu ochii, că mie nu-mi trebuie bețivi la ușă! Și l-a chemat pe unul de alături: Florică, de mâine să pleci tu în cartier cu pâinea, s-a înțeles?

Împrejur se făcuse tăcere. Nu scotea unul o vorbă. Se uitau numai la fața jupânului, verde în lumina felinarului chior.

Mielu s-a trezit dintr-o dată. Cum, adică, de mâine să nu mai ducă pâinea în cartier?

– Domn' Bică, domn' Bică! s-a repezit spre el.

– Nimic! a răcnit acesta. Cum am spus! N-am nevoie de bețivi la ușa mea!

Sluga privea la ceilalți. Și ei tăceau:

– Nu se poate, domn' Bică!

Stăpânul plecase în odăile lui. Nu-l mai prinse.

La vreo lună, unul din lucrători îl întâlnise în fața cârciumii lui Stere. Mielu ajunsese rău. Avea o privire de capiu și nu știa ce mai spune. De când îl aruncase domnul Bică-Jumate afară, în stradă, trăia din mila femeilor. Lucra noaptea la serviciul barometric, vai de mama lui cum mânca o pâine, că dase la patima beției. Risipise tot ce-i mai rămăsese într-o săptămână și, să-l fi văzut acum, nu-l mai cunoșteai! Stere îl scotea afară din prăvălia lui după ce bea două cinzecuri pentru că începea să cânte popește și spunea prostii.

Sluga avea o față blândă, poleită parcă, așa cum au sfinții. Nu se supăra. O lua târâș-târâș spre buza gropii, într-acolo unde-ar fi vrut să-și cumpere peticul său de loc, și se oprea la rampă, cu mâinile în buzunarele nădragilor peticiți. Gunoierii îi învățaseră damblaua. Cum aveau puțin timp să răsufle de la descărcatul resturilor din camioane, se apropiau de el și-l întrebau:

– Ce-ți mai face dușmanul, Mielule?

Prostul râdea câtva timp și pe urmă, ca și când și-ar fi adus aminte, se încrunta deodată, spunând mânios:

– Eu pe lumea ailaltă am să mă fac pisică, domn' Bică, și tu, dușmanu meu, șoarece, ca să te chinuiesc cum m-ai chinuit tu pe mine!

Veneau mai mulți împrejur și-l smoneau, că sluga vorbea ca din cărți.

– Nu râdeți! se răstea la ei Mielu.

Nu râdea nimeni, cine să râdă, așa i se părea lui.

– Nu râdeți, că Dumnezeu pe cei buni îi face vânt, pentru că dacă ești pasăre, tot te vânează vânătorul, dacă ești broască, te mănâncă șarpele, pe când vântul, ehe, lui nu-i e nici cald, nici rece, pătrunde oriunde, nu-l poate opri nimeni... și eu vânt o să fiu, și pisică. Iar dușmanul meu, broască și șoarece, să-l chinui cum m-a chinuit el pe mine...

Gunoierii se întorceau cu spatele, să nu le vadă prostul roua din ochi...

SINEFTA

Era într-o sâmbătă. Prin mahalale, ieșiseră femeile cu împărțitul pentru sufletul morților. Lângă o poartă, pungașii dădură cu ochii de o fetișcană, năltuță și făcută bine, care mai mult alerga decât mergea. Coadele părului îi săltau pe spate ca niște hățuri.

– Ia privește, Treanță, a zis Nicu-Piele.

S-a uitat ăl bătrân. Bună bucățică!

Lunganul o apucă de braț.

– Und' ți-i drumu?

Copila avea în mână o oală cu sfinți de cocă.

– Mă duc să-mpart, a răspuns.

– Mie nu-mi dai un bolindeț, d-ăsta?

Și-a scormonit-o cu ochii lui.

– Îți dau.

Până să întindă cana, el a băgat deștele, trăgând afară coca dulce. Gheorghe fluiera alături, numai ochi.

– Și cum îți zice, fata neichii?

Codana a săltat pieptul tânăr, a lăsat ochii-n pământ și-a îngânat:

– Sinefta.

– A cui ești, mânca-te-aș?

– Tata a fost chirigiu la Tarapana, da s-a prăpădit.

– Ce spui?!

Mardeiașul a cuprins-o în focul privirilor lui.

– Și de sufletu cui dai de pomană?

– De sufletu lui și-al mamii...

– Muri și mă-ta?

– Muri...

– Dumnezeu s-o ierte! Și nu ți-e urât singură pă lumea asta?

– Nu mi-e, că mă ține o mătușă.

Fata prinsese o îndrăzneală și făcea opturi cu pantoful ei mic.

– O să dau pe la tine, a mai zis Piele. Da unde stai?

– Da de ce vrei să știi?

– Așa, să mai trec câteodată să-ți țin de urât...

– Nu mai spune?!

Gheorghe odată a întors obrazul lui bătrân.

– Ete-a dracului!

Lunganul i-a dat un ghiont:

– Taci, Treanță, că-mi strici ploile! S-a-ntors către ea. Hai, spune, neică, să-ți iau de-o rochie, niscai pantofi, c-oi fi goală pușcă, vai de viețișoara ta!

– Ce inimă mare ai, să nu-ți fie de deochi! râse Sinefta, și ăl bătrân se uită mai bine spre fată.

Codana, să nu-i dai șaptesprezece ani, avea un obraz curat de fată cuminte. Când râdea te-apuca așa, o furnicătură.

– Nu mă fierbe, mânca-ți-aș ochii...

– De, că-ți spusei, la Tarapana stau. Caută-mă, numai să mă găsești, și să nu te simtă mătuși-mea, că e dată dracului, te bagă-n gura lumii!

Și plecă, mișcându-și șoldurile lungi și coadele.

Codoșul își puse palma la gură.

– Ce-ai de zis?

Piele dădu din umeri.

– Asta întoarce un cartier și mai dă și p-alături!

– N-aș crede! E crudă, miroase a lapte.

– Ce lapte, huiduma dracului, nu vezi ce-i iese din gură?

Bura și nu era frig. Ăl bătrân se săturase de atâta ședere. Poterele îi mai slăbiseră și ieșiseră să umfle câte un portofel prin

tramvaie. Se împărțiseră, să nu-i vadă lumea grămadă, să-i miroasă comisarii. Sandu Mână-mică plecase cu ucenicul pe Grivița, să-l învețe cum se blătuiește o *moară* fără bătaie de cap. Paraschiv, tăune, nu știa să umble cu lama. Așa nu mai mergea, că și meseria de hoț cere mereu alte deprinderi.

Nicu-Piele era vesel în ziua aia. Ciupise niște gologani de cu dimineață sau, cum spunea el, *făcuse piața* într-un tramvai. La Gara de Nord s-a oprit cu ăl bătrân unde era înghesuială mai mare și loc prielnic de ușurat gorobeții. Peroanele, ticsite de pasageri care așteptau plecarea trenurilor. Unii atunci soseau: gogleți de la Galați și de la Brăila, încărcați, cu geamantane. Se cunoștea că sunt din provincie. Aveau fețe speriate și se uitau uluiți în dreapta și-n stânga. Nu cunoșteau. Trăsurile așteptau afară, la intrare, și le venea greu să care, trebuiau ajutoare. Ai lor erau!

Cei doi se înțeleseseră fără multe vorbe:

– Gheorghe, punem ochii pe vreun barosan și-i luăm geamantanele. Tu unul, eu unul. Când ieșim afară și-oi face pst! tu o ștergi la dreapta, eu la stânga. Ne găsim la „Doi păduchi“, în Taica Lazăr.

Zis și făcut. A ochit Nicu un fraier. Boier după înfățișare. Avea haine-n dungi și-un pardesiu scump. Într-o mână ținea un baston.

– Să-ți ducem geamantanele, stăpâne? se înființase ăl bătrân în fața lui, scoțându-și șapca din cap.

– Ieftin, un pol până la trăsură, a adăugat și lunganul.

Străinul n-a zis nu. Pungașii au pus mâna pe valize. Scumpă marfă! Din piele de porc, cu catarămi de aluminiu. Le-au pus pe spinare și-au mers spre ieșire, unde așteptau birjarii. În urmă, pășea liniștit mușteriul, lovind pietrele peronului cu bastonul. Mergea ușurel-ușurel. Hoții au mărit pasul. Barosanul abia se ținea după ei.

– Mai încet, că vă pierd! gâfâia.

Ei, de unde... Când să treacă piața gării, odată s-a uitat codoșul la Nicu-Piele.

– Acu!

Au zbughit-o amândoi, unul într-o parte, altul în cealaltă. În urma lor, boierul s-a dumerit greu și-a început să strige:

– Hoții!

Până să alerge păgubașul, ia-i de unde nu-s! Se adunaseră sergenții, fluierau degeaba. Pungașii s-au urcat fiecare într-un tramvai și duceau prada.

Spre Calea Văcăreștilor era un târg înghesuit între două străzi murdare, unde se desfăceau lucruri de furat. Acolo nu te întreba nimeni de unde ai cămășile de mătase sau hainele scumpe de dril. Dughenele gemeau de asemenea marfă. Veneau oamenii săraci să se înțolească și luau mai ieftin costumul. Întrebau, puneau banii pe masă, plecau.

Gheorghe ajunsese mai înainte. Îl așteptase pe Nicu la stația de tramvai. Merseră apoi la domnul Goldenberg. Intrară în niște odăi mici și întunecoase. Mirosea urât, a resturi râncezite de mâncare. În fundul prăvăliei era atelierul, o cameră înaltă, fără geamuri, luminată de becuri galbene, murdărite de muște. La vreo cinci mașini de cusut lucrau ucenici palizi, prefăcând croiala hainelor. Schimbau nasturii și le descoseau semnele, nimeni n-ar mai fi recunoscut de unde vin mărfurile. Aveai un costum la două rânduri, negustorul îl făcea sacou, îi rotunjea poalele, mai scotea un buzunar și punea altul pe fața stofei, nu mai semăna cu ce aduseseși. Lucrurile treceau în încăperea din față, plină de umerașe pe care atârnau o mulțime de costume țepene și cămăși de diferite culori. Aici răzbea o lumină slabă prin geamul vitrinei încărcate. Și afară, pe trotuarul îngust și plin de hârtii, atârna un șir lung de haine, păzit de nevasta negustorului, o femeie grasă și înaltă. Aceasta ademenea cumpărătorii în prăvălie, strigând din toate puterile:

– Ia și te-mbracă! Ia și te-mbracă! Costume de stradă, fracuri de închiriat, costume de înmormântare, pantofi *extra*, prețuri ieftine... Degeaba, domnilor!

Desfăcură geamantanele cu o cheie potrivită și scoaseră lucrurile furate. Erau vreo douăsprezece cămăși, două costume de haine, o pereche de pantofi, așezați pe șanuri, batiste și izmene, o perie de cap și niște sticluțe cu parfumuri. Negustorul trăgea cu coada ochiului spre intrare, să nu dea cineva peste ei.

– Ce dai, jupâne? întrebase codoșul.

Domnul Goldenberg se mai strâmbase, zisese ca totdeauna că ei or să-l bage în pușcărie și, în cele din urmă, le făcuse prețul. S-au tocmit. Nicu-Piele se uita la lucrători. Ăștia nu săltau capul de la lucrul lor. Luaseră banii și ieșiseră în bazar. Au băut câte-un pahar de vin și până seara au umblat aiurea prin mahalale.

Lunganului îi rămăsese gândul la Sinefta. Era cu mintea aiurea. Nu mai asculta la ce-i spunea Gheorghe.

Pe la nouă, s-au îndreptat spre centru, unde cafenelele nu trăseseră obloanele. Orașul avea toate vitrinele aprinse. Focul lor aluneca pe trotuarele lucioase. Lângă bursă dădură și de ceilalți. Jucau biliard.

Salonul, vopsit în ulei, negru de tutun, plin. Căldura dinăuntru le încălzi oasele. Florea își potrivi tacul și, când îi văzu, lovi bilele albe în grabă.

Într-un colț, Sandu Mână-mică bea cu ucenicul. Gheorghe le-a făcut din ochi: „Nu știm, nu ne cunoaștem!"

La mesele din jur se jucau table sau stos și chelnerii cărau cafele aromate negustorilor. Se fuma în draci și un miros acru de țigară ieftină otrăvea aerul. Florea a trecut pe lângă Paraschiv și i-a șoptit:

– Stai lângă ușă și comandă ceva. Când o ieși cu bătaie, tu să spargi lampa și să te faci mort. Vreau să las nițel sânge în seara asta. Ne găsim afară...

După vreun ceas, cafeneaua începu a se goli. Plecau lefterii. Rămâneau ăi cu parale multe, niște gabroveni de te

înmormântau în baftă. Negustorii, vreo cinci, ședeau la o masă și râdeau, încălziți cu lichioruri. Gheorghe i-a poftit la un joc.

– Cu plăcere, a primit un sfrijit. Tot nu mai avem noi pe cine să curățăm... Luați loc la masa noastră.

Ucenicul îi privea. Nici ei nu aveau vreun suflet mai curat. Întunecați la chip, cu ochi de șobolan, cenușii și crânceni, amestecau cărțile murdare, le filau cu plăcere și zâmbeau mulțumiți. Puseseră în față, pe lemnul lustruit, grămezile lor de poli galbeni și, din când în când, le mângâiau, cu ochii pierduți în tavanul întunecat. Ușa se deschidea și se închidea. Intrau oameni noi, se așezau la alte mese, cei mai mulți plecau. La miezul nopții, rămăseseră numai gabrovenii și caramangiii. Jocul se întărâtase. Câștigau negustorii, după planul lui Florea. Osteniseră, dar nu se lăsau. Miza creștea și li se făcuse cald.

Atunci a început Gheorghe a măslui cărțile. Polii au făcut picioare. Treceau pe sub palma pungașilor. Piele clipea din când în când peste masă. Păgubașii se frecau de scaune. În cafenea, fum să-l tai cu cuțitul. Sandu juca în pierdere, ca să nu se prindă păcăliții. Au mai schimbat ce-au mai schimbat popii și damele, până s-a ridicat un negustor în picioare.

– Banii! a răcnit o dată. Mama voastră, faceți cu pricină!

Florea ședea încă pe scaun și-i privea blând.

– Ce e, domnule?

– Banii, escrocilor! striga gabroveanul.

Încremeniseră și chelnerii.

– Nene, nu mă supăra, nene!... a mai spus Nicu-Piele. Vezi că eu fac urât dacă mă calcă cineva pe picior!

– Aduc poliția! a mai apucat să spună unul dintre păgubași.

Sandu a răsturnat masa. Ceilalți doi au scos șișurile. Negustorii aveau și ei cuțite la carâmbi. Paraschiv a aruncat cu un scaun în lampă. Se făcuse întuneric de-ți băgai degetele în ochi.

Nu se auziră decât câteva țipete scurte, gâtuite, și un cap care trosnea lovit de ceva puternic. În înghesuială, Piele strângea polii risipiți pe dușumele, dibuind. Ucenicul îi aștepta afară.

Mână-mică îl aducea de subsuori pe Florea. Îl înjunghiaseră gabrovenii. Curgea sângele din el ca dintr-o cișmea. Sosiseră și ceilalți, gâfâind. Curățaseră locul și lăsaseră pe negustori să se taie între ei pe întuneric.

L-au târât ce l-au târât pe Florea. Înțepenise. Gheorghe și-a rupt o mânecă de la cămașă și a vrut să-l lege. Era prea târziu. Se adunase lume. Trebuiau să-l lase dacă nu voiau să cadă în mâna sergenților. Paraschiv s-a răstit la ei:

– Ușcheală, că ne priponește! Un mort nu mai are gură!

Nicu-Piele le-a spus unde să se găsească și s-au risipit în toate părțile.

La miezul nopții s-au întâlnit într-un gang, sub Hotel Nord. Erau băuți și cu chef de muieri. Cum l-au văzut coardele pe ucenic, gârlă pe el:

– Să trăiești, micule, ce mai faci?

– Trandafirule, ce te roșești așa? Hai cu mămica sus, să te-nvețe ea!

Paraschiv nu se roșise. Se uita numai chiorâș la ele.

– Miorlăitule, n-oi avea daravelă!

Ca gâștele erau. Abia l-a scos Mână-mică din mâinile lor:

– Dați-vă la o parte, boarfelor!

Venise țața, care le ocăra pe nerușinate. Gheorghe i-a șoptit patroanei că aveau nevoie să stea ascunși vreo două zile în tractirul ei.

Una mai arătoasă i-a pus țâța-n palmă lui Sandu, să-l înfierbânte. Împrejur se învârteau peștii și câțiva olteni veniți să-și aleagă de căpătâi. Mirosea a sudoare și a odicolon. Într-un colț cânta un gramofon răgușit, și două femei dansau, învârtindu-se în jurul lor.

Țața i-a închis într-un salon, le-a adus de mâncare și de băut, și a numărat banii primiți de la Nicu-Piele. După aia, i-a vârât în sân și a zâmbit cu gura ei știrbă.

– Domnii nu vor niște fete? l-a întrebat pe codoș.

Le era somn și frică. Nicu privea pe fereastră afară. Începuse să ningă mărunt și fiecare se gândea că-l lăsaseră pe Florea țeapăn pe trotuar, singur în moarte.

Îi apucase o poftă de dragoste sălbatică și îndărătnică, nu se mai săturau. Colindau cartierele, înnoptând pe la ibovnice uitate de mult, le spuneau că nu-i mai slăbesc presarii din urmă și petreceau cu lăutari.

Nicu-Piele s-a dus întins la Tarapana, după Sinefta.

Filantropia se vedea de departe, dreaptă și luminată de felinare. Ningea blând și pungașul prindea în palmă fulgii ușori, care se topeau. S-a uitat în dreapta, s-a uitat în stânga, a întrebat.

A găsit, a ocolit o curte luminată cu lămpi de carbid și-a sărit niște uluci înalte. A măsurat lung ferestrele din fața lui și-a așteptat. Casele erau dărăpănate, căzute pe-o rână, cu geamuri oarbe. Într-un pervaz a zărit fața Sineftei. Fata își despletise cozile și cânta ceva îngânat. Pe sticla umedă se așternuse o brumă subțire de răceală. Hoțul s-a apropiat pisicește. Zăpada se așeza liniștit, straturi-straturi. S-a dat lângă fereastră. În odaie ardea numai o candelă, și când Sinefta i-a văzut chipul în geam, alb ca țuica, a țipat cu mâna la gură.

– Deschide! a spus de afară pungașul.

Copila era speriată, dar parcă-l cunoscuse.

A deschis.

– Cine e?

De afară pătrunseră frigul ușor și o ploaie de fulgi albi.

– Eu, mă mai cunoști?

Îl ținea minte.

– Nu mai puteai, veniși!

Și până să mai zică ceva, lunganul a și pus un crac pe pervaz și cu al doilea a fost tocmai înăuntru.

– Să nu se deștepte bătrâna! se văita ea pe întuneric.

– Ți-e frică?

– N-ai de unde să știi cât e de-a dracului!

– Las-o pe mine, îi sticlește norocul dacă se deșteaptă!

Caramangiul înconjură odaia cu privirile.

– Da frumos mai e la tine! Ai și gramofon! Și cum miroase a gutuie, parcă-i în grădină la Mitropolie!

Era înalt de atingea candela. Avea jambiere și bocanci. Mirosea a bărbat și a vin. Ninsoarea i se topea pe cojocul scurt și călduros. Se auzea trosnetul lemnelor în godinul pântecos și torsul pisicilor adormite pe o sofa scundă.

Așa a început dragostea lui cu Sinefta. Copila l-a frecat ce l-a frecat, îl aducea noaptea, îl ținea în odaia ei, la căldură, dar nu-i credea vorbele mincinoase, că vorbea Piele, vorbea, dar nici codana nu era vreo proastă. I-a povestit viața ei, roman, nu altceva. Crescuse greu, din sărăcie, n-avea nici de mâncare. S-a făcut cântăreață. Câți n-o batjocoriseră, se săturase! Așa, mai râdea ea, se mai ascundea, dar ce ședea în inima ei să nu fie nici la dușmani! Și dacă el, bărbat ce se afla, voia să-l aibă de suflet, să-l iubească, trebuia să mai aștepte, să se deprindă împreună.

Praf îl făcuse Sinefta pe pungaș, că era frumoasă, frumoasă! Râdea Gheorghe:

– Te-a-ntors pe plătit oafa aia, Nicule!

El dădea din cap cu mândrie:

– Da de unde!

– Parcă eu sunt chior, nu văz...

– Ți se pare.

– Mă!

– Du-te dracului și lasă-mă-n pace!

– Să te arză un foc mare dacă minți?

– Gheorghe, acu scot șișul!

– Vezi, mă, vezi c-așa-i? Păi tu nu te uiți la ea ce ochi are? Asta-i curvă descântată, c-un plan te vinde, cu altu te cumpără!

Și așa era. Ce nu-i căra hoțul? Mărgele și inele, brățări și câte alea, dar de pus jos n-o pusese, codana nu-i da carnea ei. N-o slăbea. Seara, era grămadă la „Doi curcani“, unde cânta

Sinefta. Se uita. Se mai lipea vreun gagistru de avea parale. Pleca cu el. Rămânea Piele cu buzele umflate. Iar râdea Gheorghe:

– Tu o aștepți ca prostu, și ea se dă-n bărci cu ăi de are franci!

Pungașul lăsa capul în pământ.

– Când îți spun eu că asta are stofă, tu nu mă crezi! Te joacă pe degete, ca pe fraieri, și tu-nghiți!

Înghițea, că nu mai putea după ochii ei. Încă tot el o apăra:

– Ce știi, tu, Treanță!? Ce-are a face mușteriii cu mine, eu sunt gagicu ei de inimă, d-aia nu mi-o dă, că mă *respectă!*

Se prăpădea ăl bătrân de râs:

– Te *respectă*, ai? Oi fi tat-său, dar nu știurăm noi!

Și-n gândul lui avea o bănuială. Într-o zi l-a luat pe neocolite:

– Ascultă, Nicule, tu oi fi suferind, nenică?...

– De unde-o mai scoseși și p-asta?

– De...

– Ce de, mă, ce de!?

– Nu te-o mai fi ajutând câinele, nenică!?

Hoțul s-a făcut roșu tot.

– Dacă mai scoți o vorbă, te tai!

A plecat Gheorghe. N-a mai răbdat nici Piele. S-a așezat la o masă la „Doi curcani", a privit împrejur și-a chemat cârciumarul. A cerut o vadră de vin și-a băut-o cu trei necunoscuți. Când s-a simțit dârz, a strigat la Sinefta:

– Ia să-mi joci, puică, pe masă, să știe și ăștia de te cumpără pe cine iubești tu!

Curva a înțeles că nu mai e de glumă. Și-a ridicat fustele și i-a jucat pe masă.

În zori, pungașul a chemat o trăsură și a luat muierea în brațe.

– Asta-i ziua ta de nuntă, Sinefto! i-a zis.

Copila râdea. Avea un obraz proaspăt și rumen în lumina dimineții. Vântul îi spulbera părul, și sufletul lui Nicu-Piele era ca vioara.

Numai că se îmbătase și adormise pe drum. Se trezise tocmai a doua zi, fără un ban, țeapăn, într-un șanț. Gagica dusă

a fost, n-a mai văzut-o decât peste vreo lună, să n-o mai cunoască, îmbrăcată ca o cucoană, la brațul unui negustor, nevastă de-acum. Era tot cu Gheorghe. Ăl bătrân, cum a zărit-o, i-a dat un ghiont:

– Nicule, aia nu-i Sinefta, de-o iubeai tu?

S-a uitat pungașul. Ea era.

– Da. Ia privește ce clift are!

– Mai ții minte când te-a lăsat lefter și n-ai mai găsit-o?!

– Mă duc după ea.

– Ce, ai mâncat găini zăpăcite?! Stai la un loc, nu fi prost! Ce rost are?

– Cum ce rost are?

– Păi dacă ești gâlmă și nu știi că la femei credința e scurtă cât coada câinelui!

– Lasă-mă să mă duc să-i mai văd ochii, s-o scuip și să-i zic: Ptiu, curva dracului, da pe prostu ăsta cât o să-l mai ții?

Gheorghe zâmbea cu gura lui veștedă:

– Lasă, mă Piele, treacă de la tine!... Să fie și ea fericită! Așa e în viață, o dată păcălești tu pe altul și de-o mie de ori te păcălește cine nu te-aștepți. Hai mai bine să bem ceva, ehe, câte n-am văzut eu! Tu ești încă tânăr, și-ai să mai pătimești, numai minte să te-nveți!

În ochii lunganului stăruia o părere de rău.

– Nu mi-e de altceva, Treanță, nici că mi-a tocat banii, nici că i-am cărat ca un prost ce-a vrut și ce n-a vrut. Știu, muierea fuge tot la ăl de are mai mult, dar să mă fi *înțeles*, mă! Să mă fi *înțeles*, pricepi?

Pricepea Gheorghe.

NEA FANE

Nea Fane, gură bogată, de-i mai zicea și Carambol, că-i plăcea să joace biliard, avea ceasul lui când se oprea în față la Stere, se uita în prăvălie și dădea bună seara.

Lucra la morgă, despuia morții, le făcea el cu dresuri, îi îmbălsăma, umbla-n om cum ai căta într-un raft.

Cine nu-l știa? Era îndesat, cu priviri batjocoritoare, nu scotea mâinile din buzunare. Scuipa des, cu scârbă și-avea o vorbă a lui, de-o știau toți:

– Bă, dacă dreptatea ar fi o sârmă, aș îndrepta-o eu!

Să fi avut vreo cincizeci de ani, da nici nu-i dădeai, deși albise devreme. Obrazul – proaspăt, subțire, sănătos.

Se apropia de tejgheaua negustorului și cerea cu o voce puternică de se auzea până în fundul cârciumii:

– Coană Lino, dă-mi și mie o sticlă de lampă numărul doi!

Asta era măsura cu care începea: un cinzec. Privea drojdia veche, o amirosea cu nările hulpave, făcea din ochi nevestei.

– Merge...

Nu se așeza pe scaun, ca oamenii. El bea de-a-n picioarele.

– Destul o să stau culcat în groapă, zicea. Când e vorba să beau un rachiu, barim să-l simt și-n tălpi.

Câte nu știa ăsta! Văzuse la viața lui. Oamenii îl chemau la masa lor:

– Mă nea Fane, ia vin', mă, de ne mai spune ceva...

– Nu pot, am treabă, zicea, și mai cerea o măsură: Coană Lino, încă o sticlă de lampă...

Femeia îi turna, se uita să nu greșească mai puțin, că mușteriul s-ar fi făcut foc. La asta ținea: să nu fie înșelat, că adăuga:

– Destui am înșelat eu!

La al doilea cinzec, ochii i se aprindeau de plăcere, băutura îl fericea. N-ar mai fi plecat. Nu-și lua mâna lui frumoasă de pe măsura rece, de sticlă.

Avea niște degete de domnișoară, albe și prelungi. Pica vreun necăjit. Cerea dorobanțul lui și-l sorbea îngândurat; nea Fane se da-n vorbă cu el:

– De unde vii, tată?

– De la muncă, răspunde Chirică, ștergându-și barba țepoasă.

– Osteniși?

– Ostenii. Ce, e ușor? Dau drumu la douăzeci de trenuri pe zi, m-a deșelat acu...

– Da ce ac e ăla?

– Pă unde schimbi șinele. Vezi matale, și la trenuri e o socoteală, ehe...

Nea Fane se mira:

– Ce spui?

– Da. Vine de-un *paregzamplu* „Titu“...

– „Titu“?

– Da. Vine, cum îți zic, „Titu“. Îi dau drumu pe-a treia. Din partea cealaltă trece „Crivina“, îi fac loc. Trece unu-ntr-o parte, altu-ntr-alta, socoteală mare, trebuie să ai capu limpede. Ai greșit acu, s-a dus dracului totu. C-așa a fost unu...

– Ei, nu zice!

– Cum spusei. O fi băut ceva, o fi fost omu-n somnu al doilea, a greșit...

– Ce-a făcut, tăticule?

– A dat drumu pe-aceeași linie la două garnituri. Ciulama s-au făcut. Morți. Ia-l la întrebări: cum a fost, cum s-a-ntâmplat; zace omu-n pușcărie și-acu...

Nea Fane o chema pe negustoreasă:
– Mai dă-ne câte o sticlă de lampă la amândoi...
Chirică mulțumea:
– Noroc să dea Dumnezeu! Da dumneata pe unde tragi?
– Eu?
– Da.
– Eu-s cu morții...
– Nu vorbi! Îi îngropi?
– Nu, le fac autopsia...
Chirică trăgea un gât bun, scutura din cap:
– Și *otopsia* asta cum e?
– Păi, te uiți în om.
Chirică nu înțelegea.
– Cum vine asta te uiți în om?
Nea Fane zâmbea ușurel, mai privea rachiul, apoi, îi spunea:
– Îl iau, îl spăl, îl tai...
– Aha...
– Văd de ce-a murit, știu cum stă mațele-n dumneata...
– Nu mai spune! Ești doctor, care vrea să zică?
– Nu chiar doctor. Un fel de felcer... Coană Lino, mai dă-ne câte-o gamoaie!
Chirică zicea:
– Vai de mine, dumneata vrei să mă-mbeți...
Dar apuca cinzecul cu nădejde.
– Și tot cu mâinile-astea mănânci?
– Da cu care?
– Păi nu ți-e scârbă?
– De ce să-mi fie scârbă? Ehe, omu...
– Nu-ți miroase a hoit?
– Nu-mi miroase. Dumneata nu ai de unde să știi ce frumoși sunt morții.
– Ce spui?
– Da. Ăștia nu mai pot să-ți facă rău. Îi vezi așa cum i-a lăsat Dumnezeu. Bogat, sărac, bun, nebun, la fel sunt: țepeni.

Nu mai mișcă, nu mai strigă la tine. Nu mai fac pe-ai dracului. Încă mai vorbesc cu ei...

– Vorbești cu ei?

– Da ce crezi? Sunt ca niște copii. Nu zic pis. Îi știu după acte. Ăsta a fost negustor, ăsta judecător, ăsta neam prost, toți în piele, nu se mai deosebesc. O, dac-ai da jos hainele de pe ei, că haina-i răiește, i-ai vedea: toți la fel. Seamănă. Și-i întreb: „Ei, Popescule, câți ai băgat la gherlă, câți ai vindecat, tăticule? Câți ai înșelat?" Ei nu zic nimic. Ce să mai zică? Și mă uit că au rânza la fel, același tacâm de mațe. Da-ntr-unele fluieră vântul și-n altele mustește grăsimea. Și-mi spun: „Asta nu e bine, Fane! Nu e bine, Popescule! Te-oi vedea eu pe lumea ailaltă, că acolo nu mai e ca pe lumea asta: toți cu apă și cu aer stau! Sufletu n-are cămașă și firmă la poartă: domnu cutărică, domnu cutărică! S-a zis! D-aia-i Dumnezeu mare! Că-i aduce pe toți la un fel." Mă uit la ei. Tac. „Nu mai ziceți nimic? mă răstesc la câte un bărbos. Ei, unde nu mă prindeai tu acum câteva luni?! Ce mi-ai fi făcut! Pă când așa, stai colea în fața mea cu zgaibaracele-n sus." Încai trebuie să nu mă supere. Că dacă mă supără, îl las de putrezește mai repede. Și dacă putrezește mai repede, îl ia Aghiuță de chică. După toate astea, vin rudele. Ți se face lehamite de om când îi vezi. Niște scârnăvii de muieri care plâng de zici că li se rupe inima după răposați, da când le cer un bacșiș, le tremură mâna. Da nici eu nu-i las nepedepsiți. Încă vreo văduvă mă roagă: „Fă-l pe Mitică al meu mai frumos, că vreau să-l fotografiez!" Auzi dumneata: vrea să-l fotografieze! Unii își așază morții-n sicrie de sticlă. Cică să se mai uite la ei, să-i mai vază! Ptiu! Ce să mai vază la ei? Că-s reci, că nu mai poate nici unu nimic! Minte scurtă de femei.

Nea Fane ostenea. Odată se posomora. Îl apucau îngerii pierzării de ceafă. Schimba măsura:

– Coană Lino, dă-ne câte o sticlă de lampă numărul cinci!

Nevasta cârciumarului îl cunoștea. Autopsierul era un bețiv liniștit. Nu spărgea nimic, nu făcea scandal dacă se îmbăta. Dar

când i se năzărea a chef, începea să bea cu litra. Se uitau mușteriii ceilalți la el.

– Cum e, nea Fane? întreba Ilie de alături.

– Cum să fie? Beau, că mi s-a făcut scârbă de lumea asta! Să fie dreptatea o sârmă, aș îndrepta-o eu!

Și iar începea să vorbească cu Chirică despre morții lui:

– Acu i-am lăsat să doarmă. Sunt mulți. Până le vine rândul, mai așteaptă. E muncă mare și la noi, ce crezi dumneata? Dimineața, cum mă duc, deschid fereastra: „Ei, cum ați dormit, fraților? îi întreb. Bine? Nu v-a fost frig?“ Ei, nimic. Mă spăl, îmi iau halatu, îmi vine ajutoru. Îl întreb: „Cum crezi Vasile, că stă fierea-n ăsta?“ Mortu pare cumsecade. Mă uit la buzele lui. Câte muieri o fi pupat? Pe mâinile țepene are inele. Încă Vasile îmi spune câteodată: „Mă nea Fane, ce-ar fi dacă am opri noi verighetele astea? La ce-i mai folosește mortului?“ Nu m-ating. Îl înjur și-l pui să-și vadă de treabă. Mie nu-mi trebuie. Încă unii au ei grijă înaintea noastră, să nu lase aurul pe degetele răposaților. Să le fie de bine! Și uite-așa mai trece ziulica! Am învățat: le scot ficatu afară, mă uit: „Ăsta a băut mult“, îi zic lu Vasile. La câte-o babornuță-i găsesc fierea, o arunc într-un lighean: „Na! De-acu n-o să mai fii a dracului! Cel puțin te faci înger, n-o să te mai viseze rudele.“ Și-mi mai pică și câte-o fetișcană. O, p-astea să le vezi! Abia le-a-mbobocit țâțele. Unele nici n-au știut ce-i aia bărbat. Stau albe, frumoase, în fața mea. „Uite, Fane, îmi spun, asta-i tinerețea!“ Și-i mângâi părul lung și-o cert, dacă-i vreuna de-a băut sodă: „Ce-ai făcut, mă, proasto? Ce-ai făcut?“ Și mă gândesc că-n carnea aia n-a intrat vlaga bărbatului, că pântecele ăla cât o lubeniță n-o să mai rodească. Și-n ochii ăia n-or să mai curgă lacrimi și n-or să mai vază minunea lumii ăsteia. Câtă frumusețe strânge cucoana asta, moartea!... Pe ea ar fi trebuit s-o ia Dumnezeu întâi. Că mă uit câteodată: ce mașină-i trupu ăsta al nostru! Ți-e milă să strici ceva. Totu-i la locul lui, ca șuruburile la locomotivele dumitale. Păi să vezi creierii, tăticule, să vezi cum stă inima-n

dumneata, beregușul, arhitect a fost Dumnezeu! Și-n carnea și-n sângele ăsta e ascuns și binele, și răul. Să putem să știm cum să-l scoatem... Că e frumos omu și pân nuntru, și p-afară. Și mă uit în ce stă puterea lui: în niște sfori de carne și-n sângele ăla albicios, veșted, când nu mai e viață-n el. „Da sufletu unde-o fi, Vasile?“ îl întreb pe ajutor. El de unde să știe? Dă din umeri. „Mă, tu tot prost ai să mori!“ îi zic. Și-mi aduc aminte că unii îl caută la inimă, alții la cap. Caut sufletu și nu-l găsesc. „S-a dus! îmi spun. A zburat când a venit moartea. Cum o fi? Ca un porumbel, sau ca o gâză?“ Punea iar litra la gură și bea până-n fund... Cel puțin când oi muri eu, n-o să mai fie nevoie de spirt. Mațele mele stau bine-n drojdie. Acu vreo doi ani am fost la un doctor. Mi-era rău de nu mai puteam. Mi-a spus: „Să nu mai bei, c-ai să mori!“ „Da de unde, i-am zis. De la mâncare mai întrerupi, de la femei la fel, da de la băutură nu-i chip!“ Și-am băut mai departe. De murit, încă n-am murit, după cum se vede. Cel puțin să nu mă prăpădesc de scârbă! Că de-asta beau. Mi se face câteodată lehamite de tot, mi-e greu...

Pe la miezul nopții, când punea Stere obloanele la ferestre, nea Fane pleca pe trei cărări. Avea de mers până la Tarapana, trebuia să treacă maidanul. Îi era urât să se ducă acasă. Ședea într-o odaie plină de oase și de borcane, care-i aduceau aminte de meseria lui. N-avea timp să se mai uite în dreapta și-n stânga, cum trecea vremea cu podoabele ei, cu înflorirea și stingerea pomilor, cu sărbătoarea zăpezilor, iarna. Pleca dimineața, venea seara. Bucuria zilelor lui asta era: amețeala pe care i-o dădea drojdia.

Și ca să-și facă curaj, singur prin Cuțarida, călca dârz și cânta cu vocea lui mare:

Cristos a înviat din morți
Cu moartea pre moarte călcând...

BALUL MESERIAȘILOR

Se întorsese starostele, odihnit și cu poftă de treabă. Avea o față buhăită și îi crescuse pântecele. A auzit de moartea lui Florea, a pus la spate.

– Dumnezeu să-l odihnească, a zis scurt.

Avea o haină de piele, acolo făcută, în județ, unde se ducea cu Didina, dată de finii lui, căptușită cu blană pe dedesubt, numai nasturi și găitane. Îl pierdea gagica din ochi. Degeaba o ostenea ucenicul cu privirile. Îl fierbea, îl fierbea.

Stăpânul i-a adunat împrejur:

– Am poftă să petrec ca oamenii, și dacă se poate pe deasupra și altceva, om vedea. O să mergem la balul meseriașilor, unde vin toți meșterii din București. Acolo-i rost de cârpeală, dar să nu vă prind! O să lucreze Didina, voi numai să țineți tira și să dați cu șuriul, dacă se-ntinde vreunul. Pentru asta trebuie să vă încliftați, să nu se cunoască. Vă duceți la Goldenberg să vă împrumute niște țoale mai ca lumea, domni să-mi fiți, să nu se ginească! Sidiliți-vă, treaba voastră ce faceți, altfel dă dracu-n voi! Și să v-alegeți niscai umblători mai ca lumea, nu scroabe ori șalupe, să vă râdă urâții äia. Titi, să-i potrivești tu, că ești mai subțire, ai grijă de gloaba asta de Gheorghe, că ne face de râs...

I-a dus Titi Aripă la ovrei, în Taica Lazăr.

– Să trăiești, jupâne.

– Noroc. Iar ați găsit ceva?

– Nu ne lua la mișto, știi bine că nu-i *sezon*...

Domnul Goldenberg râse cu bunăvoință. Privi prin geam strada pustie.

– Atunci?

– M-a trimis Bozoncea să-mi îmbraci băieții ăștia. Dă-le câte-un spențer și câte-o galibardă!

– Da und' vă duceți?

– Avem treabă.

– Aha.

Ovreiul s-a uitat la ei pe rând. Sandu Mână-mică se lipise lângă vitrină și-ar fi pus mâna. I-a făcut cu ochiul nevestei, să stea cu privirile pe el.

– Bine-bine, să căutăm, mormăia, poftiți!

Și i-a dus în atelierul de alături, le-a ales haine pe măsură și le-a făcut câte-o probă.

– Stăpânul zice ca să fie ceva mai de lux, dădea cu clanța Nicu-Piele.

– Cum nu? Am ceva extra... Stați...

A scotocit rafturile, s-a urcat pe o scară, a scos marfa. Pentru lungan era mai greu de potrivit. Avea măsură mare, și hainele ședeau țepene pe el. „Neamul prost se cunoaște și când doarme", gândea în sine Sandu.

Au răscolit vreun ceas magazinul să-i găsească pantofi.

Când au terminat, pungașii s-au uitat în oglindă. Arătau ca niște fanți și călcau stingheriți.

– Îndreaptă cocoașa! strigă Paraschiv la ăl bătrân.

Gheorghe parcă ar fi pisat străchini. Pe ucenic îl încurcau cravata strânsă pe gât și nasturii cămășii de olandă. Făcea ce făcea, se mai potrivea cu degetele. Șuțul îl zgornea:

– Mă, lasă laba jos. Fă-te așa, ca și de când ești tot în haine de-astea ai stat!

Domnul Goldenberg râdea alături.

– Da nu, zău, unde mergeți?

Nicu-Piele a dat să zică ceva, dar Mână-mică odată s-a-ncruntat:

– Mucles!

Gheorghe ofta lângă ucenic:

– Ce ne facem? Bal ne-a trebuit! Mor cu legătura asta la gât, și când oi lua și-un pahar mai mult...

La urmă, l-a îmbrăcat ovreiul și pe Sandu. La el a mers ușor, că mai purtase. Știa cum se stă picior peste picior și cum se umblă ca domnii.

Nicu-Piele se văietă:

– Nu poți nici să scuipi în trențele astea!

Au ieșit pe la prânz și cu câte un palton de împrumut pe ei, călcând rar. Încă râdeau:

– Cum îmi vine, Paraschive, jantilicu ăsta?

– Să n-am spor dacă nu semeni cu Mafoame, ăl de dă găuri în tren!

– Ce mai, ne-ntitirizarăm!

În odăile Didinei se adunaseră vreo trei croitorese care potriveau o rochie roșie, lucioasă, din material scump. Titi Aripă a început să le ciupească de spate de cum a dat cu ochii de ele. Paraschiv rămăsese la ușă, uitat de Dumnezeu, cu privirile pe umerii frumoși ai țigăncii. O fetișcană îi pieptăna părul lung și-i așeza cocul. I-a înfipt câteva arcuri de os alb în el, n-o mai cunoșteai. Brațele lungi rămăseseră goale până sus și ibovnica își potrivea pe ele brățările, furate și alea de Bozoncea și aduse de dragul ei. Și cum călca! S-a sculat în picioare și s-a învârtit prin odăi. Stăpânul îi cumpărase pantofi scumpi, mici, cu barete argintate, de-ți luau ochii. Se bunghea și Nicu-Piele, se uita Gheorghe, Sandu – ce să mai vorbim! Mort era, că a lui fusese, și-acum numai cu uitatul rămânea...

Intră și starostele, că se îmbrăcase. Avea haine-n dungi, călcate, și-o batistă curată la buzunarul de sus. I-a privit pe rând. A mai tras de spatele lunganului, s-a mai uitat chiorâș la ăl bătrân, pe la zece a terminat și Didina cu oglinditul.

Le plăcea pungașilor! Afară, la poartă, așteptau trei trăsuri, plătite gata, să-i ducă pe sus, să nu se murdărească.

Era la sfârșitul lui februarie. În aer se simțea boarea primăverii care venea. O lună bogată și tânără cutreiera deasupra Cațaveiului. Parcă altfel lătrau și câinii. Pe acoperișurile lucioase se fugăreau motanii. Se auzeau streșinile curgând și prin curți se vedea ultima zăpadă, strânsă grămadă pe lângă pomi, la rădăcini. Aerul mirosea proaspăt și drumurile pline de bălți și de noroi se zbiciseră pe margini. Tot orașul era împânzit de o iță de lumină, strălucitoare și veselă.

Hoții și-au descheiat paltoanele. Bine era să trăiești!

– Parc-am fi conți! zise Nicu-Piele, întinzându-se pe pernele de catifea.

Gheorghe se uita înapoi la trăsura în care ședeau Paraschiv și Sandu Mână-mică.

Celălalt rosti, ghicind:

– Da ce-o avea ucenicu, că-i caciolit rău...

Codoșul răspunse târziu:

– L-o fi lăsat vreo boarfă țuț!

El știa. Îl văzuse pe Paraschiv cum o privise toată seara pe gagică și i se făcuse frică.

La sfârșitul iernii, se ținea lângă Gara de Nord, la „Locomotiva“, într-un salon cu becuri electrice și cu parchet pe jos, balul meseriașilor. Aici veneau meșterii din tot Bucureștiul cu nevestele să petreacă și să se veselească. La urmă, spre ziuă, se trăgea tombola și se alegea regina balului, pe care o dansau într-un vals de onoare președintele federației meseriașilor, secretarul sindicatului cooperativelor și câte unul mai îndrăzneț. La ușă se punea pază, nu intra oricine, să strice petrecerea. În fiecare an, aici se întâlneau meșterii blănari, meșterii fierari, tâmplari, cu ibovnicele sau cu nevestele lor, de-și lăsau banii. Tocmeau din timp un taraf de lăutari buni, îmbrăcau ce aveau mai de preț pe ei și pe la două coborau din trăsuri, plini de

parale, guralivi, puși pe petrecere și pe risipit. Veneau cu niște muieri grase, nădușite, călcând prost în pantofii noi, de lac, cu tocuri scunde, după moda timpului, în rochii de batir sau de mătase neagră, tivite cu ștric, ce se mototoleau la căldură, cu mărgele colorate, de sticlă, pe gâturile groase, cu ochii pe bărbații lor, care soseau aghesmuiți, cu limba ascuțită, gata să le sară țandăra și să se supere. Aici se desfăceau case, se înnodau iubiri și-și pierdea câte-o calfă tânără capul după vreo curvă intrată în bal. Într-un an, o fată de croitor aruncase cu vitriol în ochii unei ibovnice, altă dată un cizmar își călcase muierea în picioare pentru că dansase cu altul, dar câte nu se întâmplau... Cine mai sta să le facă socoteala? Veneau flămânzi, se ghiftuiau grăbiți și se îmbătau. Noaptea aceea de început de primăvară trecea totdeauna repede și nu putea s-o uite nimeni...

Pe drum, Bozoncea își aduse aminte de tinerețea lui, pe la ce baluri umblase...

Păi unde era petrecerea de la Gib, la Bragadiru, când se dădea Balul romilor, de nu mai aveai loc de țigani, care mai de care mai luxos, numa-n fracuri și gulere tari? Unde era balul ofițerilor de la Cercul militar? Dar balul florarilor? Câți ani trecuseră...

Într-o noapte ca asta furase o nevastă și-o dusese în Tei la o gazdă. Ce mai muiere, o făcuse mielușica lui, fura și-i aducea. Altă dată se tăiase cu niște hoți în Dudești pentru o fată de cincisprezece ani, numa bună să guști din ea...

– Gata, sosirăm, zise cineva.

Trăsurile s-au oprit în fața intrării, și întâi au coborât starostele cu Didina. Cei de la ușă au făcut loc, Bozoncea a plătit biletele și pentru ceilalți și, când au dat de lumina puternică, au închis ochii o clipă. Prin ferestrele deschise, de sus, se auzeau viorile. O muzică dulce și un zgomot de oameni mulți, vorbind și râzând, cădeau până jos. Au urcat scările. Stăpânul cu a lui și la urmă caramangiii, făcând pe nepăsătorii. Nu se cunoștea, că era lumea lor, și la atâta chiloman cine mai sta să-i măsoare?

Salonul avea o podoabă de lanțuri de hârtie, colorate în fel și chip, în care se ascundeau becuri galbene și roșii. O lumină tulbure plutea deasupra. Numai la mijloc strălucea cu o sută de lumânări vii un candelabru de aramă, cu brațe întortocheate. În dreapta ușii era bufetul, o vitrină aurită, păzită de chelneri ageri. Aceștia serveau la repezeală, și împrejurul salonului se întinseseră mese, la care ședeau negustorii. Plin era. Lăutarii cântau pe o estradă cocoțată în fund, acoperită cu pânză colorată, și cei mai tineri dansau în mijloc, doi câte doi, săltând vesel din umeri și ocolindu-se cu grijă. Un fum des ieșea prin ferestre și pe o ușă mare de lemn alb.

Odată s-a schimbat Didina. Parcă zgomotul acela de farfurii ciocnite, de râsete înfundate amestecate cu cântecul orchestrei o întărâtase. Paraschiv i-a văzut nările încordate, tremurând de poftă, și a înțeles că aici îi plăcea ibovnicei mai mult să trăiască. Cu asta o ținea Bozoncea în ghearele lui, cu puterea și cu banii săi.

Meseriașii au întors capetele când au zărit-o pe țigancă. Era frumoasă cum călca ușor, râzând Stăpânului, cu dinții ei albi și deși. Își umezea din când în când buzele pline și-și mișca mândru capul. Ibovnica făcea fartiții să bage dracii în toți bărbații.

Starostele a rotit ochii împrejur, cu privirile la clienți. Pe unii îi mai știa, le furase din prăvălii, pe alții acum îi vedea și-i cântărea câte parale fac. Bărbații lăsaseră furculițele și căscau gura. Ale lor îi înghiontiră. Dibace femeie!

Au șezut la o masă. A comandat Bozoncea de băut și de mâncare. Lui Gheorghe îi ploua în gură de poftă, că văzuse bunătățile de la bufet. Numai pești erau, de toate neamurile, tăiați și dichisiți în farfurii lungi, cu sosuri de untdelemn și mirodenii.

Negustorii mâncară bine, băură cu plăcere vinul tare ținut în gheață și după aceea, pe la miezul nopții, își luară nevestele de mijloc, jucând cu ele, veseli și nepăsători. Mai puseră ochii pe câte o străină, n-o slăbeau din priviri. Se dădeau în vânt după

prospătură. Își lăsau muierile și ieșeau afară, pe un balcon care atârna deasupra liniilor de tren, să le umble-n sân și să le făgăduiască bani. Băgară de seamă legitimele. Meseriașii se supărară, răstindu-se la ele, le mai loviră, că li se făcuse de altă carne. Umblau blănarii ca turbați în jurul curvelor aduse de peștii lor la petrecere. Aruncau polii, nu se uitau. Era ziua lor de desfrânare, altceva simțeai să mai schimbi muierea, să mai pipăi și altă subțioară de femeie...

Dar ca Didina parcă nu mai văzuseră.

Ibovnica, tot cu ochii roată împrejur, căuta, căuta. Degeaba își întindeau meseriașii gâturile. Țiganca a pus ochii pe Petrică Cârcu, președintele federației.

Acesta ședea într-un colț cu niște prieteni și cu nevestele lor. Om serios. Mânca liniștit și bea cu măsură. El trebuie să strângă banii de la tombolă și de la bufet, să vorbească de ziua meșterilor și să le spună pentru ce se adună fondurile balului, cum făcea în fiecare an. Avea acasă, cu a lui, doi copii mari, dați la liceu, să învețe, și nu i se întâmplase niciodată ce-a pățit în noaptea aia.

Bozoncea îl mirosise. I-a șoptit Didinei:

– Ăsta e, ai grijă de el...

Pungașii mestecau stingheriți și Sandu îl îmboldea pe sub masă pe ăl bătrân:

– Nu așa, Gheorghe, că-mi vine jitia când te văd, parcă ești la noi în groapă. Ține ca lumea furculița, n-auzi?

Codoșul înghițea cu noduri și nu mai vedea înaintea ochilor. Ar fi lăsat dinainte mâncarea. Unde erau balurile la care mergea el, pe Filantropia, sâmbătă seara? Acolo petrecea cu ai lui, cu șuții și cu fetele din Cuțarida, cu calfe și cu curve... Nu se uita nimeni cum bagi bulca-n gură. Saloanele erau luminate de lămpi cu gaz și puteai să joci până la ziuă cum voiai – și pe dușumele. Servitoarele nu se supărau dacă le înghionteai pe afară. Se dusese timpul lui! Se ridicau altfel de hoți, mai spălați,

mai deștepți. Trase cu ochiul la Nicu-Piele. Nici lui nu-i ședea bucățica-n gât. Parcă-l înțepa cineva în spate, așa se proptise de lemnul scaunului. Îl venea să-l tragă de mânecă și să-i spună: „Hai, mă, că aici nu-i de noi! Dacă vine poliția, nici n-ai pe unde s-o-ntinzi. Îți rupi gâtul pe șina trenului!“ Acolo mergeau fără frică de sergenți. Se uitau la uși, erau sticleți de-ai lor, d-ei de luau mangă, închideau ochii. Intrau teleleu peste lume, petreceau, strigau la lăutari să le cânte cântece pungășești și-i răsplăteau. Puteau să ia ștoalfele de șolduri și să le învârtească până amețeau. Erau niște transilvănence grase, cu pieptul mare, toate buzate și blonde, cu părul scurt, pofta lui! Le pupa după ureche și le scotea în curte. Nechezau ungurencele, că le plăcea. Își alegea. Era de unde! Spre ziuă le întindeau pe nisipul vreunei binale și le dezveleau. Tocmai duminică dimineața le dădeau drumul, țepene de frig, dar mulțumite. Că se mai tăiau cu câte unul, asta era altă poveste, pe când aici? Te uitai în dreapta, te uitai în stânga, numai neveste. Mai trecea pe sub ochiul lui, care cunoștea, și câte o coardă, dar alea erau în treabă, nu puteai să te apropii, că se aflau cu țuțării lor, și Stăpânul le spusese să stea liniștiți.

De îmbătat, însă, tot s-a-mbătat Gheorghe. Să ție paharul știa, nu-l certa nimeni. Îi plăcea gustul vinului, inima lui fierbinte, și l-a îndemnat și pe Paraschiv:

– Ia, mă, și bea, că ești cătrănit.

– Nu sunt cătrănit...

– În flăcările alea mari să te văz... De ce mă minți, mă?

Ucenicul nu mânca, nu petrecea. Băgase de seamă cum îl pierde din ochi ibovnica pe meseriașul de la masa vecină. Țiganca se mișca, i se vedeau țâțele tari prin despicătura rochiei. Petrică Cârcu, om și el. S-a mai făcut că nu bagă de seamă, s-a mai răsucit, s-a dus la oamenii lui de aveau în primire balul, i-a socotit, a strâns banii de la tombolă, că se vânduseră toate numerele, i-a împărțit după ce-i numărase și i-a așezat în portofelul lui de piele scumpă, a dat o raită pe la bufet, s-a uitat la

chelneri, să nu învârtească vreo șmecherie, a ridicat și de-acolo o sumă și s-a întors la masă. Parcă dracul îl învățase să facă așa. Pe urmă, mai ia un pahar, mai ia altul, s-a cam înveselit. Și-a sculat nevasta, a dansat un vals, nădușise, a mai golit un pahar. Căpătase curaj. Femeia de alături nu se ridicase. Bea și mânca. L-a simțit Bozoncea slab. Le-a șoptit pungașilor:

– Duceți-vă de le luați muierile la joc.

S-a ridicat Piele. S-a ridicat Sandu. S-au apropiat, meseriașii le-au lăsat, nu era supărare. Necunoscuții, și-au făcut ei socoteală, trebuie că erau negustori de-ai lor. A înțeles președintele ce să facă. Prietenii lui de la masă se cherchelisera. A mai băut un pahar.

Lăutarii începuseră un dans săltăreț și mardeiașii învârtiră nevestele meșterilor. Femeile se amețiră de plăcere. Erau niște potci slute, neduse pe la petreceri, că ai lor o dată pe an le scoteau din casă. Hoții, tineri, le țineau strâns la pieptul lor, le spuneau vorbe cu două înțelesuri, meseriașii – ce să mai vadă? Îl imboldeau pe Petrică Cârcu, care se afanisise:

– Du-te, nene, că de când se uită muierea la matale. N-oi vrea să te ia de mână...

– Să mă duc? bâlbâia președintele.

– Du-te, nene.

– Dar dacă mă tratează c-un refuz?

– Ce refuz, parc-ai avea douăzeci de ani!

În cele din urmă, Petrică Cârcu se ridică împleticindu-se și se apropie de masa lui Bozoncea. Gheorghe i-a dat un scaun, el a mulțumit și-a spus:

– Permiteți?

– Poftiți, poftiți, făcu Stăpânul.

– Nu vă supărați, doamna dansează? și s-a uitat spre Didina.

– Cu plăcere, a râs ibovnica, ridicându-se.

Cârcu nici nu apucase să se dezmeticească și s-a și trezit cu țiganca în brațe. Femeia mirosea bine a odicolon și a piele

încinsă. Se învârtea ușor și el a căpătat curaj. Se uitau nevestele de la mese, se uitau meșterii, înjurau în gând: „Uite-al dracului!“

Cum să nu te umfli de mândrie? Didina își apăsa pieptul pe brațul lui și meseriașul se pierdu. Începu să trăncăne. C-o fi, c-o păți. Uitase de toate. După un dans o aduse la masă, îi pupă mâna și, uluit încă, se așeză la locul lui. Bău pe nerăsuflate și își pironi capul în pământ. Nevestele nu se întorseseră. Se ridicaseră Gheorghe și Paraschiv să le învârtească. Grangurii nu se supărau. Au mai cerut câteva sticle cu vin și s-au lipit cu masa de cea a starostelui. Asta așteptau și caramangiii. Petreceau și muierile, n-aveau ce zice. Le amețise codoșul. Se băga în sufletul lor și le zicea:

– Oliu, ce gură ai!

Arătările chicoteau.

– Taci, că te-aude dumnealui.

– Ce dacă?

Nevestele nu mai auziseră astfel de vorbe de ani de zile. Închideau ochii și ascultau muzica, oftau și nu mai știau de ele.

Paraschiv ținea în brațe pe una slabă și uscată pe care atârna rochia. O privea cu îndrăzneală drept în ochii osteniți și spunea:

– Când te mai văd, cucoană, că tare mai ești șucară...

– Glumești dumneata, râdea ea stingherită.

– Ce vorbești?! Mie așa-mi plac femeile, mai obosite. Găina bătrână face zeama bună...

– Fugi d-acilea, că râzi de mine...

– Nu râd, mânca-ți-aș ocarina!

Câțiva meseriași băteau cu confeti și deasupra lor căzu o ploaie de hârtii mici.

Se împărțeau cărțile poștale pentru alegerea reginei balului. Niște fete iuți treceau pe la fiecare masă și le vindeau.

Petrică Cârcu ceru o sută și puse un pol pe masă. Bozoncea lăsă paharul. Vinul strălucea în lumina candelabrului.

Ceru și el o sută. Împrejur se învârteau serpentine și viorile se mișcau vesele sub arcuș.

Așa și-a pierdut Petrică Cârcu cinstea și cuvântul lui de președinte al meseriașilor...

Meltenii se încălzeau pe nesimțite. Starostele comanda chelnerilor să mai aducă.

– Eu plătesc! făcea, ca omul asupra chefului.

Prietenii meșterului odată s-au oțărât:

– Nu, nene, dacă nu plătim și noi cinci baterii, ne supărăm...

S-au mai certat, până la urmă i-a învins băutura. Spre ziuă se pupau cu Gheorghe, care le umbla prin buzunarele de la spate.

– Al nostru ești, nene Costică, spunea codoșul, că aflase cum îl cheamă. Să-ți trăiască nevasta și copiii, c-am auzit c-aveți și copii...

– Să trăiești, puiule!

Și iar se pupau, prieteni la toartă. Cocă s-au făcut drăibarii. Au chemat lăutarii la masă.

– Mă Piculeață, ia vin', mă, de cântă tu lu nen-tu! striga conu Costică Galeș, de era negustor în Piața mare, meseriaș vechi, că-l știa o lume.

Și după el se luară și ceilalți: nenea Mihalache Tobă, Iordan Belușica, blănarul, om de patruzeci de ani, care nu-ți bea decât duminica, la masa lui, acasă, și Picu Calată, mățarul de la coada Dristorului.

Grigore Piculeață s-a dat aproape cu ai lui.

– Să trăiți! zicea.

Conu Costică l-a măsurat și s-a sculat în picioare. Se cam clătina, dar s-a ținut bine. L-a pupat pe lăutar pe amândoi obrajii și-a oftat:

– Ia să te-aud...

Meseriașii aveau niște fețe grele, ostenite de băutură. Țiganii au luat viorile și Piculeață le-a stihuit în ureche:

Izvoraș cu apă rece,
Pe la poarta mândrii trece,
Trece neica să se spele
Și dă de urmele mele...

Au mai tras după aceea nevestele de ei, că ele nu erau băute, s-a supărat Sandu Mână-mică, le-a cărat la dans. Nicu-Piele nu s-a lăsat nici el mai prejos. Juca otrăvile, le mai gâdila; le smulgeau de lângă bărbați. Băga boala în ele. Se uita lunganul la una ca la Fecioara Maria:

– Coană, să n-am spor, ce-aș mai lăsa eu dracii-n dumneata!

Potoapa râdea cu plăcere, că i-ar fi dat sufletul.

– De, lasă-i dacă poți!

Când o ostenea îi făcea cu ochiul lui Gheorghe:

– Mai ia-o și tu!

Acesta se înființa, ștergându-și palmele nădușite pe pantaloni, obiceiul lui de neam prost:

– Cucoană, hai să te mai fac și eu un danț!

Și trăgea cu oblonul la lungan, care se învârtea neostenit.

În timpul ăsta, Petrică Cârcu o lipea pe Didina de pieptul lui, să-i simtă carnea caldă și sfârcurile.

– Te are cu cununie? o întrebă.

– Cine?

– Dumnealui.

Ibovnica râse:

– Nu.

Meseriașul se fâstâci.

– Adică-i ești țiitoare?

– Îhî, îl îngână ea.

Bărbatul prinse curaj. Era lac de apă. Didina îi simți portofelul burdușit cu hârtii, banii meseriașilor.

– Și ce-nvârtești dumneata? îl luă pe departe.

– Sunt negustor. N-ai auzit încă de Petrică Cârcu?

– N-am auzit.

– Păi eu am casele alea mari, cu etaj, din Calea Victoriei, unde se țin niște magazine...

– Ce vorbești?!

Și-l mai împunse cu țâțele.

– Da matale? se lingușí președintele.

– Nu vezi?

Țiganca îi râse în urechi și răsuflarea ei caldă îl ameți pe bărbat.

– Și nu ți-e urât lângă slutu ăsta bătrân?

– Care slut?

– Buzatul de stai cu el la masă...

– Da de ce-ntrebi? Ți-o fi milă de mine!?

– De! chicoti el.

Salonul se umpluse de fum, și curentul făcut de geamul deschis și de ușă nu mai ajuta la nimic. Jumătate din orchestră cânta mai departe pe estradă pentru ceilalți. Erau trei acordeoniști tineri, care știau plăcerea meseriașilor.

– Și n-ai vrea matale vreun negustor cu parale, o lungi mai departe Cârcu, să te țină ca pe-o prințesă?

– Cum adică?

Președintele se dezlegă la limbă:

– Adică, așa, să te aibe pe banii lui, să te-mbrace, să te-ncalțe, să-ți cumpere ce vrei și să-l iubești.

– Și ăla cine-ar fi?

– Păi cine să fie? Eu!

Ochii ei se așternură într-o parte. Paraschiv ședea la masă și-o privea. Bea tăcut, în dușmănie. Uitătura lui era verde și rea. Îi fu frică țigăncii, dar îi și plăcu. Simțea gura fierbinte a meșterului lângă obraz, palma lui lată și plină care-i umbla pe spate și i se făcea. Străinul vorbea întruna, dar ea nu-l asculta. Întâlni și privirea Stăpânului. Ardea de o mânie abia ascunsă.

– Să mai aducă vin! strigă el. Eu plătesc!

Ea știa că nu-i deloc beat și că acasă o s-o bată pentru că l-a lăsat pe Cârcu s-o mângâie. Dar era bine și se simțea fericită văzând pofta atâtor bărbați, mendrele lor.

– Ia spune, bolborosea președintele.

– Să mă mai gândesc și eu...

– Ce să te mai gândești...

– Păi dumneata ai nevastă cu cununie, ce-ți mai trebuie?

Petrică Cârcu o privi drept în ochi:

– Parcă n-ai ști că ți se urăște!

– Da copii, c-oi avea și copii?

– Am, să-mi trăiască, dar ce-are familia cu treaba asta? Îmbătrânesc, mi-ajunge cât am strâns, vreau să mai risipesc. Bani la mine, ca la turci! Uite!

Și-i așeză mâna pe pieptul său, unde se simțea portofelul plin.

Locul se mai golise. Piculeață tot mai cânta la urechea lui conu Galeș:

Of, of,
Foaie verde firul ierbii,
Of, of, Leano,
Păi, mă suii pe dealul Cernii,
Of, of, Leano,
Unde cântă puiul mierlii,
Of, of, Leano,
La mândra cu ochii negri...

Nenea Mihalache Tobă a scos o sută și-a lipi-o cu scuipat pe fruntea guristului.

– Așa, mă, suferă!

Piculeață a lăsat ochii în jos și-a schimbat-o:

De-ai fi om și ai pricepe
Dragostea de unde-ncepe,
De la ochi, de la sprâncene
De la buze tinerele,
Și-apoi, lele, lele, lelișoară,
Ochii tăi mă bagă-n boală...

Mai că nu plângeau meșterii.

– Suferă, mă, suferă! se ruga și Picu Calată.

Acordeonistul s-a apropiat de el. Nenea Mihalache Tobă i-a lipit și lui o sută pe frunte.

Piele i-a dat un cot lui Paraschiv:

– Ucenicule, fii atent, că s-au ciripit mușteriii!

Mână-mică tot mai dansa cu o nevastă gătită ca un vicleim, când a băgat de seamă mișcarea. A încredințat-o lui Gheorghe și s-a așezat lângă meseriași. Nu putea să-i lase singuri la o asemenea împrejurare și, pe nesimțite, le-a înjumătățit sumele, ușurel, mai râzând, mai uitându-se cu frică la staroste, să nu-l bage de seamă.

Pe urmă s-au strigat cărțile poștale. Cârcu cumpărase încă vreo cinci sute pentru Didina și vreo cinci sute ceilalți. Au scos-o regina balului. I-au strigat numele, și negustorii au început să bată din palme. Nevestele se uitau chiorâș la ea, dar n-aveau ce-i face. În mijlocul salonului se făcuse un loc larg în cinstea celei alese. Președintele federației, abia ținându-se pe picioare, s-a ridicat după obicei. Plesnea de mândrie. O învârtea ușor, râzând și spunând măscări. Ceilalți se uitau dimprejur la ei. Fetele oftau cu părere de rău, că le plăcea și lor ibovnica. Au ocolit tot salonul. De pe margini, meșterii aruncau cu confeti și cu serpentine roșii. Lanțurile de hârtie îi legaseră la un loc, și Petrică Cârcu a oprit-o sub candelabru și a dat s-o pupe.

Atât așteptase Bozoncea. A răsturnat masa și-a strigat:

– Săriți, mă, că-mi fură nevasta!

Lăutarii s-au oprit uluiți din cântat. Doar așa era obiceiul! Sandu și Nicu-Piele i-au și încălecat pe negustori. Gheorghe cu ucenicul s-au dat lângă ușă. Măr i-a făcut Stăpânul pe meșteri.

– Na-vă! Să vă mai uitați la nevestele altora! striga.

Didina atunci îl ușurase de portofel pe președinte.

Săriseră și nevestele să-și scape bărbații și strigau cu frică. În înghesuială, codoșul s-a apropiat și le-a pus piedică, de-au măturat parchetul.

Lați i-au lăsat. Se mai amestecară și niște chelneri și alți negustori, dar Sandu și Nicu-Piele terminară repede cu ei. Până să vină sergenții, au plecat cu trăsurile în goană, veseli...

SĂPTĂMÂNA BRÂNZEI

Cine să-i țină minte? Băteau vânturile peste locul sălbatic, veneau zăpezile, duium de omăt, apoi primăverile. Zilele treceau, gârlă. Mai muriseră, se împuținau ăi vechi, veneau alții. Lumea, ca târgul!

Dar erau frumoase locurile ălor de le îndrăgiseră. Vara da o iarbă înaltă, drumurile se lățeau. Cădeau ploile. Vremea se înăsprea. Timpul căciulii. Lucrătorii aduceau gâște să le îndoape și porci pentru îngrășat. De sărbători, nunți și bătăi, unde cântaseră lăutarii cânta câteodată popa, apoi liniștea învăluia din nou curțile până la Bobotează, când venea sfinția-sa cu miruitul. Trecea părintele cu dascălul, după obicei. Tot pe atunci băteau finii la ușile nașilor cu plocoanele. Muierile țineau prosoapele lucrate în arnici, portocalele și lămâile învelite în foițe, iar bărbații, ploștile și gâștele gătite. Ce de petreceri!

Prin februarie se ardeau gunoaiele și se reparau gardurile. Cerul se subția. Primăvara venea neștiută. Sub garduri încolțeau mărăcinii. Râpile galbene se umpleau de câini. Erau o ceată: al lui Gogu, al lui Chirică, ai mecanicului, ai lui Stere și d-ăi fără căpătâi, ai gunoaielor. Javrele, cât viței, nu te-apropiai.

În frunte, că mergeau ca la nuntă, grămadă, al tâmplarului, flocos și întunecat, numai colți. Adulmecau gunoaiele și cu nasul tot sub coada cățelelor din jur. Dulăul rotea ochii la ăilalți. Ceata se oprea împrejur. Al lui Chirică, lung ca un castravete și bolâu, moțăia de-a-n picioarele. Al cârciumarului sufla

cu limba scoasă. Corciturile oltenilor lipăiau lângă șef, că șef era podoaba lui Matei! Nu mișca unul. Vinețiul fochistului bătea aerul cu coada ridicată. Era lacom. El scormonea pământul. Mirosise osul, pentru că os se afla sub laba sa. Toți priveau pieziș. Îl rupea așchii-așchii și scotea dintr-o dată măduva galbenă și putredă. Din când în când, ridica ochii. Tot nu mișcau. Când dădea iama în grămadă însemna că terminase. Lua unul de blană și-l târnosea. Ieșea tot praful din el până-l sângera. Sătul, se fudulea privindu-i cum se încaieră pentru ciozvârta rămasă. Plecau pe urmă mai departe. Mahalaua creștea spre Filantropia, și-ntr-acolo apucau, pe sub gardurile negre, pe la grădinile oltenilor, udându-le verzele putrezite, apoi se întorceau spre groapă, coborând pe drumul îngust. Se lăsau pe malul gârlei, unul după altul, hămesiți. Gunoierii descărcau sus, pe mal, camioanele, și din ele se rostogoleau resturi grase. Zăvozii se năpusteau scormonind. Aveau boturile ascuțite și ochii fierbinți de poftă. Nemâncați, ca stăpânii! Albi, roșcați, negri, cu spete mari, urcau malurile. Al lui Chirică rămânea mai în urmă. Era beteag de un picior, că-l prinseseră grădinarii în bostani și-l împușcaseră. Din cauza lui era să se omoare omul cu oltenii într-o dimineață.

Câinele, câine, dăduse prin gardul de mărăcini și răscolea brazdele. Pândarul de sus, poc! cu pușca de sare, drept în pulpa dulăului, care a luat-o de-a dreptul prin roșii, chelălăind până acasă.

Acarul lipea o cratiță în curte. Cam aprins, că era la începutul săptămânii și el se grijea lunea la Stere, să-i meargă bine. Când și-a văzut câinele cu sângele baltă sub el, l-au apucat dracii. Animalul își lingea rana și avea o privire sfârșită, rugătoare. Chirică ținea la al lui ca la un copil. Încă la cârciumă mai glumea cu Spiridon: „Ehe domnu Spiridon, păi al meu mă cunoaște după miros. Ia să viu seara nebăut, ce, crezi că mă mai lasă să intru în curte? Da de unde! Ăsta nu-i stăpânu meu, zice, și mă latră. Păi stăpânu meu miroase frumos, a rachiu! De-aia îmi beau dorobanțul meu. El, cum mă simte, îmi iese înainte, la pompă. Dă din coadă și se bucură…“

Pușcă în toată mahalaua Cuțaridei n-aveau decât oltenii. A plecat cu fierul încins, plin de cositor, în mână, să-i ucidă. Nu vedea bine înaintea ochilor. Grădina era departe. Ăl mai mic dintre frați ședea lângă un pălimar. Dregea o sapă. Chirică a dărâmat poarta de sârmă:

– Ia ascultă, mă!

Precupețul s-a întors:

– Bă! a mai strigat o dată, suflecându-și mânecile.

Veni și celălalt, Victor, cel mare. Era plin de pământ și se uita la ceferist.

– Ce-i?

– Vă omor!

Și azvârli fierul spre ei. Noroc că se feriră. Fochistul zbiera cât îl ținea gura:

– Săraciilor! Mi-ați omorât câinele, v-arăt eu vouă!

Victor se apropie să-l împace:

– Ascultă...

– Nimic, vă bag în spital!

– Dar de ce dracu nu-l legi? îndrăznise până la urmă și cel mic.

Atât i-a trebuit lui Chirică. S-a făcut o dată galben la față, de ziceai că moare. Abia și-a tras sufletul și s-a pus pe țipat:

– Să vă luați calabalâcul de aici. Ce, ați început să ne împușcați?

Vecinii alergară să vadă ce-i. Pică tocmai atunci și sifonarul. Era plin de troscot și afumat, după munci.

– Ce-i, nene Chirică? Ce s-a întâmplat? îl întrebă apropiindu-se.

– Ce să fie? Mi-au omorât nepricopsiții ăștia câinele!

– Aoleu!

Și asta o auziră și ceilalți. Ei țineau la dulăi, îi creșteau din sărăcie, împărțeau bucata de mămăligă, numai să aibă cine lătra în bătătura casei. Au dat buzna în grădină. Oltenii văzură că nu-i de glumă. Degeaba strigară să nu le calce vinetele în picioare, mahalagiii nu auzeau, nu vedeau. Îi cam dușmăneau pe venetici, că se pricopsiseră din grădinărit.

Chirică l-a înșfăcat pe Victor, cât era el de pirpiriu, și dă-i bușeală. Sifonarul sări să-l ajute. Lovea aspru camionagiul! Îl apucase pe cel mic cu o mână și-l vârâse între genunchi. Să-l omoare, și mai multe nu!

În timpul ăsta muierile năvăliră în răsaduri și cărară toate verzele. Nici roșiile nu le-au lăsat. Ridicau poalele pline și blestemau pe olteni.

Când plecă ceferistul acasă, cu inima ușoară, grădina era toată o paragină. Și barem să fi murit jigodia! De unde! A scheunat trei zile, Chirică l-a oblojit cu apă de plumb și javra a rămas șchioapă. Se întorcea cu ceata pe la prânz, din groapă, sătul. Câinii erau leneși, se opreau pe la cișmele, să lingă băltoacele, și plecau mai departe. Parcă se mai lungiseră. Se opreau în fața bisericii și se întindeau pe lespezile albe, la soare. Pe la două, puteai să-i lovești cu pietre. Nici nu se mișcau. Se târa câte unul după umbră și iar cădea pe labe. Din gâtlejurile adânci li se scurgeau bale groase și adormeau. Blănurile duhneau a gunoaie și, când soarele cobora spre apus, se urneau.

Întâi se ridica cel brumăriu, al lui Ilie, deschizând un ochi. Hămăia scurt. Al lui Gogu horcăia încă. Avea urechile clăpăuge și-l ciupeau muștele. Arunca zadarnic din coadă. Se mai canonea pe o parte și se scula cu dosul la biserică. Ceata se strângea și câinii se vânzoleau a joacă.

Cățelele o luau înainte și dulăii după ele, târându-și limbile prin praf. O apucau spre șina Constanței, unde erau dughenile cu zarzavat. Drumul îl știau. Se lăsa amurgul și se întorceau sacalele primăriei. Sacagiii, niște haidamaci soioși, aruncau după ei cu coceni de porumb.

Piața mirosea a resturi. Deasupra, plutea o duhoare stătută de ceapă stricată. Negustorii udau salata și pepenii cu căldări mari de apă. Javrele dădeau roata pe la grămezile de roșii terciuite, scormoneau baliga limpede, din care se scurgeau semințe albe, își vârau boturile sub vinetele putrede, apoi adulmecau spre prăvăliile măcelarilor.

Prin maghernițe se aprindeau lămpile. Era ceasul când soseau camioanele pline cu viței tăiați de la abator. Câinii se repezeau la cizmele parlagiilor. Ăștia nu se speriau cu una, cu două. Loveau cu topoarele și cu țintele.

Câte unul din ceată trăgea o piele după el, dar n-apuca să fugă. Precupeții dădeau chiot și ieșeau cu ciomegele. Turma se întărâta de mirosul sângelui.

Al lui Gogu tot nu se lăsa până nu fura un bojog roșu, năclăit, de pe buturugile negustorilor, ori vreo bucată de zgârci cu copită cu tot.

Pe urmă, o luau înapoi spre groapă, domoliți. Se opreau în capul mahalalei, la un gard înalt de piatră, unde ședeau niște câini boierești, o puzderie de cățele scurte-n picioare, cu părul ca sârma, des și încâlcit, și cu ochi mari, rotunzi, triști și plini de ape.

Le-ar fi dat inima dulăilor! Se opreau în fața vergelelor de fier, miroseau mârâind, săreau cu labele pe gard, se încingea sângele în ei. Potăile erau gătite cu funde și cojocele de postav. Nici nu se uitau. Nu erau de nasul lor asemenea cățele lățoase! Privirile animalelor sătule treceau peste capul mândru al câinelui lui Gogu, care pândea ceasuri întregi în fața grilajului cenușiu. Ce le-ar mai fi scărmănat jigodia! Ieșeau servitoarele stăpânilor și îi alungau cu pietroaie. Ceata fugea schelălăind.

Asta era vara.

Când începeau ploile, se îmblânzeau și își găseau loc prin magazii. Iarna tremurau sub porți și se jigăreau de nemâncare. Mai înfuleca vreunul câte o halcă de carne pusă la afumat, dar nu scăpa zdravăn. Grigore îl omorâse pe al lui cu prăjina într-un ajun de Crăciun. Uitase magazia descuiată și câinele a dat peste o jumătate de porc spânzurat într-un cui. A sărit de două ori și a apucat hartanul. A mâncat ce-a mâncat, până l-a găsit Aglaia.

– Vin', că am rămas fără porc! a strigat cocoșata.

Potaia fugise lăsând resturile.

Vreo trei zile a stat ascuns. Șeful, de necaz, s-a îmbătat. L-a pândit nemâncat. Ce să-i mai tihnească dumicatul? Degeaba trăgea nevasta de el:

– Haide, omule, lasă, că n-om muri dintr-atât!

El, deloc, că numai Dumnezeu știuse cum strânsese banii să cumpere porcul. A patra dimineață, hop și câinele! Se gudura târându-se cu burta pe zăpadă. Omul îl aștepta. Nu se mișca deloc. Vinovatul s-a apropiat tremurând.

Grigore era făcut drojdie. Când i-a venit sub bocanci, l-a lovit o dată cu sete:

– Na!

Javra a icnit, dar omul nu s-a îndurat decât după ce-a rupt prăjina pe el. Aglaia ieșise din bordei și se ruga de bărbat să nu-l ucidă. Degeaba, sângele câinelui înroșise zăpada.

– Ce-mi veni? scuipase gunoierul.

Și, de necaz, a plecat la Stere să se îmbete.

Altfel, nu făceau nici un rău jigodiile. Mai croiau vreun crac de pantalon, mai murea câte unul otrăvit și, cum venea februarie, dădea strechea în ei...

Întâi le apuca un pârjol pe pisici, că sosise săptămâna brânzei. Nunțile pe acoperiș se țineau lanț, și dulăii – să rupă burlanele, nu alta. Tabla cârciumarului duduia de bătăile cotoilor.

Începeau pândele. Luna răsărea pe la opt, ruginită și mâncată. Peste tinicheaua caselor cădea o zăpadă de lumină subțire.

Din găurile podurilor, se înălțau sforăielile motanilor. Pe luminatoare, săltau gheme șerpuitoare. Răspunsul era prelung, un mieunat adânc.

Jos, în umbră, lângă butoaiele cârciumarului, ceata adulmeca. Dulăii stăteau nemișcați, cu gâtul întins la lună. Dar colții ascuțiți ca bricele aveau un luciu șters, de sidef.

Cotoiul vărgat al lui Stere se prelingea pe lângă coșurile de cărămidă. Pisicile cădeau pe magazii. El se oprea în vârf, lângă calcanul casei. Torcea nepăsător.

– Miaaaauuuu... Miaaaauuuuuu, se auzea din vecini.

O blană zbârlită urca furiș șina acoperișului.

– Miarlaaauuuu, miaaaaarlllaaaauuuu, răspundea.

Motanul mesteca din mustăți. Câinii, jos, numai ochi. Luna urca tăcută. Când era aproape, mireasa se oprea. Cotoiul se făcea că n-o vede. Apoi, deodată, îi sărea drept în ceafă, o lua cu dinții lui puternici și o tăvălea. O întorcea și pe-o parte, și pe alta.

Hoțomanul o lăsa oleacă, se unduia peste ea, o cuprindea acoperind-o cu trupul lui mare și o răsucea încet de ceafă. Se strecura apoi dedesubt, ținând-o răstignită între gheare. Se amestecau zvâcnind și stropșindu-se.

La urmă, o ducea moale ca pe-o treanță la marginea streșinii și o zvârlea în curte.

Dulăii atâta așteptau. O forfecau în colți, măturând zăpada vineție cu ea.

Săptămâna brânzei numai săptămână nu era. Bairamul nu se isprăvea până în martie. Pe la nouă, când stelele pluteau într-o ceață lăptoasă pe acoperișuri, se strecurau cetele cenușii. Din groapă urcau motanii urduroși ai sifonarului. Săreau gardurile și, peste sticlele luminoase, umbrele lor călcau falnic. Din partea cealaltă, dinspre Grivița, soseau pisicile ceferiștilor, negre și lunguiețe, cu ochii galbeni, lucind pe sub streșini. Ocoleau curțile adânci și întunecate, suiau prăjinile puse lângă coșuri și, de acolo, peste burlane, cădeau în podurile pline de praf. Cotoii se întâlneau sub căpriori și se scărmănau. Lupta era crâncenă. Se ascundeau în întuneric pândindu-se și, pe neașteptate, se aruncau unul asupra altuia, sfâșiindu-și blănile cu ghearele. Tavanele de lut și bălegar duduiau sub ei. Cumplite nopți!

Cădeau ploile de martie și tot nu se astâmpărau.

În aprilie, pisicile lepădau prin magazii. Se umplea mahalaua de mâțe.

Apoi dădea strechea în câini. Turbau, nu alta. Ieșeau cu toții, și mici și mari, rupând lanțurile și gardurile. Câte douăzeci după coada unei cățele. Și să-i fi văzut! Își trențuiau floacele.

Al lui Gogu, cu ceata, pleca spre Grant sau spre Tarapana. O săptămână nu le ajungea. Treceau în galop prin grădini, de-a dreptul peste malurile abia înverzite, acoperite cu gunoaie, și de acolo, de sus, pe lângă țevile unsuroase, se avântau în fundul negru și adânc, unde se încurau cu cățelele chivuțelor.

Câinele croitorului se oprea departe, mirosea și, cu ochii lui ageri, își alegea potaia. O târcolea înfiorat, cu coada ridicată mârâind. Se apropia și lătra scurt. De sub colții albi scotea limba lui lungă și băloasă, urla aproape de cățeaua înspăimântată și se lingușea. Vineții oltenilor se repezeau și ei și se încăierau. Dulăul nu se juca. Rânjea odată cu ochii aprinși și se zvârlea spre ceilalți. Trupurile se încolăceau, se înnodau, zvâcnind scurt, și măturau pământul. Își căutau beregățile, aprigi.

Tot al lui Gogu era mai tare, îi alunga și se întorcea potolit. Cățeaua venea singură și se lăsa stăpânită.

Spre seară, turma sălbatică urca iar malul pieptiș și cădea în goană peste câmpul pietros care ducea în mahalaua vecină. În urma câinilor se ridicau nori mari de praf. Goana nu se domolea decât atunci când intrau pe ulițele noroioase de lângă Ateliere. Din curți, se alăturau alte cete. Ogarii ceferiștilor aveau picioarele subțiri și lungi și capetele ascuțite. Grămada neagră și lățoasă a celor din groapă se strângea lângă șef, aruncându-se spre namilele murdare. Erau furioși și întărâtați. Muierile ieșeau cu prăjini, să-i alunge. Aruncau după ei cu lături, să-i despartă. Când cădea noaptea, treceau Grivița tot fugind. Șina Constanței era aproape. De la canton săreau zăvozii celui ce schimba macazurile. Se îngroșa ceata. Tăiau apoi liniile albe de fier. Peste iarba crudă, de primăvară, cădea o bură. Câinii scoteau urlete lungi și se avântau spre drumul Chitilei. Nunta se desfășura înverșunat.

Se întorceau beliți, chiori, șchiopătând. Nu se mai arătau multă vreme. Trăgeau să moară. Nu le mai priau nici oasele, nici măruntaiele de la măcelării.

În iunie, cățelele gâfâiau la umbră și așteptau să nască. Când fătau, muierile le înecau plozii în zoaie. Câte șase făceau,

pestriți, orbi și grași. Dacă mai scăpa câte unul, doi, s-apuca să sugă țâțele roșii și pline. Atunci nu te puteai apropia de ele. Rânjeau colții și se dădeau la picioare.

Într-o vară îi apucase o turbare. Muriseră pe capete: al mecanicului, ai oltenilor și vreo câțiva străini. Se mușcau unul pe altul și înțepeneau. A murit și al lui Gogu. Îl sângerase unul de beregată. Mergea tot cu capul în jos și nu mai mânca. După o săptămână înlemnise lângă uluci...

Croitorul l-a găsit. Avea ochii sticloși și se lungise. L-au dus ucenicii lângă baltă. Ceata s-a risipit, iar pe dulău l-au ciugulit ciorile. I-au lăsat doar blana bogată.

Din inima lui neagră mâncase o cățea.

„RUDELE“ LUI BICĂ-JUMATE

Mulțimea privea tăcută și neclintită ferestrele casei de peste drum. Femeile, atât de vorbărețe altădată, nu scoteau un cuvânt. Geamurile negre, cu perdelele lăsate, nu scăpau nici o lumină. Era frig, într-o zi de iarnă, spre seară. Cerul, mort, încremenit, ca o pătură înghețată. Din el scăpau niște floace albe de zăpadă, rar, parcă fără chef. Câteva sute de oameni așteptau nemișcați în fața porții: muierile, cu broboade negre așternute peste frunte și cu pumnul strâns; în spate, bărbații, mestecând tutunul între fălci sau aprinzând țigările unul de la altul. Din când în când se auzea un ropot mărunt de picioare degerate, dar atât, nu spunea nimeni nimic, înțeleși, ca și când ar fi vrut să nu tulbure somnul mortului, ascuns dincolo de zidurile mute ale casei cu două caturi.

Rudele pândeau neliniștite din casă ulița aglomerată. Speria mai ales această tăcere apăsătoare, stăpânirea cruntă din ochii oamenilor. Pe o masă aștepta coșciugul, acoperit cu un giulgiu alb. Era un sicriu din brad, ieftin și întocmit la iuțeală de doi meșteri din alt cartier, cărat noaptea la domiciliul cămătarului, ca să nu știe lumea că Bică-Jumate nu mai era. Dar lumea tot aflase, erau cu toții aici și așteptau.

Mortul stătuse țeapăn trei zile și, deși iarnă, începuse să miroasă și nu mai puteau întârzia fără să-l fi dus la cimitir. Rudele așteptau să sosească dricul, tocmit tot în taină, să-l care la Străulești, un cimitir de la marginea orașului, până unde,

gândeau, nu va merge nimeni, cu siguranță. Popă nu chemaseră pentru că nici unul din preoții mahalalei n-ar fi venit să-i cânte la cap fără primejdia de a fi sfâșiat de oameni.

Și clipa sosirii dricului se apropia. Nu puteau s-aștepte nici noaptea. Odată cu căderea întunericului, porțile cimitirelor se închid. Fratele mortului tocmise o ceată de milogi, să-l bocească, dar cerșetorii, orbii și schilozii trebuiau să aștepte la capelă, tocmai pentru a nu băga nimeni de seamă că vestitul cămătar al Cuțaridei pleacă în lumea celor veșnici.

Rudele, vreo două femei și vreo trei bărbați, așteptau încremeniți pe niște scaune. Își blestemau în gând soarta pentru că răsturnaseră casa cu susul în jos și nu găsiseră decât o ladă plină cu polițe. Banii, răposatul și-i ținea în altă parte, și toți bănuiau că fratele mortului știa unde și-i ascunsese, și-l priveau cu o ură neascunsă. Și aici, în încăperea fără lucruri, domnea o tăcere apăsătoare. Femeile se închinau din când în când și priveau spre podele.

Bică-Jumate dormea netulburat în coșciug, cu fața acoperită de giulgiul cel alb. Era un bărbat trecut de 50 de ani, cu o față suptă, scund cât să intre într-un cufăr. Într-adevăr, sicriul său semăna cu o ladă soldățească de campanie. Cei de față dormiseră cu schimbul în timpul priveghiului și, până la prânz în ziua aceea, bănuiau că vor scăpa cu fața curată, că gardul înalt de piatră ce ascundea casa întunecată va ocroti taina lor, ținută atât de bine. Dar pe la patru, când una din femei trăsese puțin colțul unei perdele, ca să privească în stradă, spuse cu spaimă:

– Uitați-vă ce-i afară!

Rudele se înghesuiră și văzură mulțimea tăcută, strânsă pe neștiute în fața porților de lemn, totdeauna legate cu un lanț gros. Jos, în curte, se mișcau neliniștiți câinii lupi ai stăpânului, înfometați și gata să sfâșie pe cineva. Urmele ghearelor lor, rămase în zăpadă, acoperiseră curtea. Animalele adulmecau o primejdie de afară și nu urlau dezlănțuite, ca de obicei, mulțumindu-se să pândească numai pe cei din uliță, cu ochi răi și întărâtați.

Trecu așa un ceas și mai mult. Oamenii nu aveau ce să-și spună încă. Îi strânsese laolaltă vestea adusă de o femeie:

– A murit Bică-Jumate, azi îl înmormântează. Vor să-l scoată din casă pe furiș...

Copiii rămăseseră acasă, și dacă se mai încumetase câte unul într-aici, spre locuința cămătarului, fusese pus pe goană, pentru că ceea ce avea să urmeze era o treabă serioasă, de oameni mari.

Dricul sosi dinspre Filantropia, hurducăind prin gropile drumului nesigur, acoperit cu bălți înghețate. Pe capră stătea un cioclu îmbrăcat în haine negre. Pe cap avea o pălărie caraghioasă cu un pampon din pene de gâscă, date și ele cu tuș sau cu altceva. Mâna caii nepăsător, nebănuind că o să găsească atâta lume de față. Era numai mirat că înmormântarea trebuie să aibă loc atât de târziu și vorbea cu ajutorul lui, aflat tot pe capră:

– Ce-o mai fi și asta? Să duci omul la groapă când e noapte!...

– Nu i-o fi plăcut lumina soarelui, spunea leneș și plictisit celălalt cioclu, un om înalt și slăbănog, cu mâini lungi ca de maimuță și un chip livid de băutor.

Dricul intrase într-un șanț acoperit cu o zăpadă pufoasă, și o roată din spate se scufundase până la butuc. Ajutorul se dădu jos, blestemând mahalaua împuțită cu oamenii ei cu tot.

– Încă puțin, spuse scrâșnind, și rupeam spițele... Caii se opintiră de câteva ori și în cele din urmă echipajul ajunse iar pe drumul cel bun.

Cioclii nu văzuseră până atunci mulțimea. Când unul din ei observă rândurile de femei și bărbați încremeniți în fața porților avu un fior de spaimă.

– Ce-i cu ăștia? întrebă.

– Așteaptă și ei pomana mortului...

– Ptrrr!

Caii se opriră alunecând.

Noii sosiți priviră porțile ferecate cu lanț și lacăt și ferestrele întunecate.

– Hei, nu-i careva pe aici? întrebă tare cel care mânase caii, sărind jos de pe capră, și se întoarse spre mulțimea tăcută, parcă zidită cu picioarele în zăpada înghețată.

Nu răspunse nimeni. Nici o perdea nu se clătină.

– Unde-i mortul, oameni buni? întrebă ajutorul, că aici ne-a dat adresa.

Cineva, o muiere bătrână, făcu un semn către poarta spurcată a cămătarului.

Cioclii se apropiară și bătură tare cu pumnii în scândurile lustruite.

– Hei, n-auziți? A venit dricul!

În cele din urmă se deslușiră pași prin curte. Lanțul căzu cu zgomot și oamenii din uliță zăriră o clipă chipul verde al fratelui, speriat ca un șobolan.

– Intrați, spuse el scurt.

Cioclii înțeleseră că ceva nu e în regulă și se strecurară repede dincolo de poartă, urmându-l pe bărbatul necunoscut care tocmise acum trei zile echipajul mortuar. Ajunși în casă, cioclii își scoaseră pălăriile caraghioase și își făcură cruce.

– Gata, ați venit? întrebă o femeie, cu puțină spaimă în glas.

– Am venit.

– Să pornim, atunci, adăugă altcineva dintr-un colț. Bateți capacul coșciugului...

Cioclii se mirară:

– Cum, nu mergeți cu el neacoperit?

– Nu, făcu sec fratele mortului. Nu e timp de întrebat.

Una din femei aduse două păhărele de rachiu, întinzându-le noilor veniți:

– Luați, de sufletul mortului!

Cioclii băură de două ori la rând și se apucară de treabă, trăgând cu urechea spre stradă. Dintr-acolo nu se auzea nimic. Când capacul fu bătut în cuie cineva spuse:

– Și mânați mai cu viață, că v-ajungem noi!

Se mai bău câte un pahar cu rachiu. Unul dintre bărbați și o femeie rămaseră acasă. Ceilalți își luară paltoanele din cui cu o strângere de inimă care nu scăpă nimănui. Ușa fu dată de perete. Se auzi un scâncet de femeie, atât de nepotrivit, încât toți priviră înapoi, ca și când ar fi vrut să-l oprească.

Cioclii apucară coșciugul: unul de un capăt, altul de celălalt și coborâră încet scările. Fratele mortului dădu de perete poarta casei, înfruntând privirile dușmănoase de-afară.

Mulțimea încremenită până atunci începu să se miște. Morții înspăimântă întotdeauna pe cei vii, amintindu-le viitorul, și o secundă cele câteva femei mai din apropierea curții fură gata-gata să-și facă cruce, dar o ură veche, strânsă de ani de zile, le înțepeni mâinile și așa înghețate.

Bărbații priveau sicriul negeluit, din scânduri ieftine de brad, cu capacul bătut în cuie.

– L-au ascuns, spuse unul.

– Calic a fost, calic moare.

Glasurile se aprinseră:

– Mie mi-a luat trențele din casă, strigă o femeie. Am venit la el și i-am căzut în genunchi: „Domnu Bică, îmi mor copiii de foame, mai păsuiește-mă!“ El, nimic: inimă de câine!

– Pe mine m-a scos în vânzare! A protestat polițele și mi-am mâncat de sub unghie ca să plătesc *aucații*...

– Cerea camătă. Îți da o sută, îți cerea o sută jumate...

Poarta fu închisă repede în urma celor care trebuiau să urmeze mortul. Cioclii desfăcuseră ușa de geam a dricului și așezau sicriul pe niște bulumaci, acoperiți cu o blană, peste care se așternuse o pânză neagră.

– Pleacă, ne lasă!

– Eu mi-am dat foc la casă, numai ca să n-o ia el! strigă o femeie mai dintr-o parte.

– P-al meu când l-au schilodit la fabrică și-am vrut s-aduc doctoru l-a lăsat fără un sfanț pentru că n-aveam ce-i da în garanție!

Glasurile muierilor și ale bărbaților se amestecau acum ca o grindină.

– Avea bani să cumpere și biserica, și uite-l cum pleacă la groapă, fără slujbă, fără popă...

– Dormea pe polițele noastre, cu care ne storcea pe la judecăți și pe la portărei...

Rudele se făceau că n-aud, privind la cioclii, înspăimântați și ei puțin, care împingeau coșciugul mai în fundul dricului.

– Haideți mai repede, spuse scrâșnind fratele mortului, mânați că vă dau un bacșiș...

Cioclii închiseră în cele din urmă ușa dricului și se urcară în grabă pe capră.

– Pleacă! făcură cu spaimă muierile din față ca la un lucru neașteptat.

Urmă un moment de descumpănire. Bărbații se buluciră spre cai, dar aceștia porniseră, opintindu-se și asudând de efort. Cioclii îi biciuiau fără milă.

Dricul hurducăi prin gropile uliței, clătinându-se când pe o parte, când pe alta.

– Cade el de-acolo! spuse cineva, și vorba asta îi împăcă oarecum pentru că urmară rudele, așteptând parcă să se întâmple acel fapt care i-ar fi răzbunat fără ca ei să facă ceva.

Arcurile negre de metal erau bune și de fiecare dată sicriul mișcat când încolo, când încoace, revenea la locul său. Marșul precipitat îi încălzise pe oameni și stârnise în rândul lor o oarecare veselie.

– Haideți după el, să-l ducem până la cimitir.

Femeile călcau apăsat, hotărâte să facă un lucru despre care nu știau prea multe până acum.

– După ce-l ducem, îi dăm foc la casă! spuse un bărbat îmbrăcat într-o scurtă vătuită, plină de unsoare.

– Mie mi-a pus poprire pe leafă pentru că n-am mai avut cu ce să-i plătesc...

– A făcut șase case pe Grivița din dobânzi!

– Se ținea cu judecătorii și cu sergenții.

– Ne scotea trențele în stradă și-și bătea joc de sufletul nostru...

Cioclii loveau caii tot mai tare. Dricul se hâțâna ca o corabie și mersul echipajului mortuar se transformase într-o goană bezmetică. Rudele se țineau bine, agățate de arcurile de la spate, trăgând înspăimântate cu coada ochiului înapoi, pentru că nimic nu este mai fioros decât mânia unui grup de oameni.

Când s-apuce spre Ateliere, dricul fu cât pe-aci să intre într-un tramvai, care opri cu greutate. Vatmanul se dădu jos și începu să înjure în gura mare, dar cine îl mai asculta? Se întuneca tot mai mult și goana nu mai conteni. Ceferiștii atunci ieșiți din schimb întrebau pe trotuare:

– Unde-alergați așa, măi oameni buni?

Convoiul fără cruce, străbătând Grivița în galop, le stârnea curiozitatea.

– A murit Bică-Jumate...

– Aha, cămătarul...

– Ăla de-a fost plutonier în armată și s-a pricopsit pe spinarea săracilor...

– Ăla de nu bea, nu mânca...

– Ei, uite-l că a luat-o și el din loc!

– Nu l-ar mai încăpea pământul, că pe mulți a mai nenorocit...

Când să treacă podul Constanței, dricul se opri. Bariera era lăsată și cioclii n-aveau ce face, cât ar fi vrut ei s-ajungă mai repede la Străulești. Rudele, nădușite ca vara sub paltoane, gâfâiau cu ochii cârpiți de groază la mulțimea care ajunsese iar lângă dric, privind cu mânie sicriul, scăpat de pe bulumaci de atâta goană, ridicat în picioare, cu mort cu tot, de parcă și răposatul ar fi simțit ura celor care-l urmau la groapă.

– Nu scapi tu! strigă o muiere bătrână, ridicând mâna ei osoasă ca o gheară deasupra capului. Nu scapi tu, m-auzi?!

Cioclii tremurau pe capră și abia stăpâneau caii tulburați de rumoarea glasurilor din spate.

– N-ai să dormi liniștit! Nu e liniște pentru tine nici pe lumea cealaltă, tâlharule, care ne-ai batjocorit fetele și ne-ai vândut!

Ceva scânteia în aerul rece, o ură surdă, stăpânită multă vreme și aprinsă acum ca benzina. Goana după dric și teama din ochii rudelor ațâțau și mai mult femeile și bărbații obosiți.

Trecu o locomotivă în manevră și cantonierul ridică bariera uluit. Convoiul se depărtă. Dincolo de șina Constanței, drumul iar se strică și goana dricului se mai domoli. Pe aici treceau camioane și căruțe și zăpada era neagră de noroi și spartă. Se întuneca tot mai mult și cădea o ninsoare rară, ostenită. La geamurile prăvăliilor se aprindeau primele lămpi, niște lumini triste, galbene, abia pâlpâind dincolo de sticla înghețată.

Mulțimea înțelesese că, fără vestea adusă de femeia aceea în mahala, rudele lui Bică-Jumate l-ar fi înmormântat pe cămătar noaptea, pe neștiute, și nimeni nu l-ar fi dus cu atâta alai la cimitir. Rândurile se îngroșară, pentru că de pe Grivița mai veneau oameni care-l cunoscuseră pe ticălosul de răposat. Până la cimitir mai era cam un kilometru.

Atunci se întâmplă ceva neașteptat. Din cauza unei hurducături, coșciugul alunecă cu totul spre spatele dricului și capacul bătut în cuie se desfăcu, alunecând într-o parte. Giulgiul sfâșiat de cuiele smulse lăsă o clipă să se vadă trupul mortului și chipul său palid, care parcă râdea batjocoritor către cei ce-l urmau.

Rudele vrură să oprească, dar glasurile din spate erau atât de amenințătoare, încât se rugară în gând să ajungă mai repede la poarta cimitirului, să scape de răposat.

– Uite-l, râde de noi! strigă o femeie.

– S-a desfăcut capacul. Acuși pică în stradă!

– Stă cu mâinile pe piept și pare liniștit...

Nu se știe cine, mâniat pe neașteptate de nepăsarea mortului, ridică un bulgăre de gheață și îl aruncă în ușa de sticlă a dricului, peste capetele rudelor, care se aplecară înfricoșate. Se auzi un zgomot sec de cioburi risipite și văzură mai bine sicriul de lemn negeluit, în care se zbătea parcă Bică-Jumate, dând să iasă afară, țeapăn cum era.

Ceea ce trebuia să se întâmple se întâmplă atunci, tocmai când erau foarte aproape de intrarea cimitirului. O ploaie de

bolovani și de bucăți de gheață se abătu asupra echipajului. Cioclii auziră sfărâmarea geamurilor și bătură cu desperare caii, să intre pe poarta de fier a Străuleștilor, dar în fața clopotniței se izbiră de un zid de oameni. Erau milogii, vreo cincizeci de bărbați bărboși, numai zdrențe, care începură să huiduie și să lovească cu picioarele în burțile animalelor.

Se făcu o învălmășeală cumplită. Zadarnic băteau clopotele tocmite. Fratele mortului se ridică pe trotuarul de pământ și începu să răcnească cerșind mila mulțimii:

– Frați creștini! Nu intrați în păcat!

– Voi sunteți frate cu dracu, nu cu Dumnezeu! strigau femeile, înghesuindu-se spre ușa fărâmată a dricului, prin care bărbații traseră afară sicriul din scânduri ieftine.

– Fraților, ce vreți să faceți, fraților! strigau rudele.

Milogii nu înțelegeau prea bine ce se întâmplă. Fuseseră tocmiți să vină la cimitir și să întâmpine dricul cântând: *„Primește-l, Doamne, în pământul tău...“* și acum vedeau cu mirare cum coșciugul e cărat de muieri și de bărbați dincolo de cimitir, nu la groapa de veci.

Drumul nu ținu mult. Fratele mortului apucase între niște femei și întrebă prostit:

– Unde-l duceți? Unde-l duceți?

– O să vezi tu, acuși...

Nu-l lovea nimeni, nu-l privea nimeni, deși lui de asta îi era foarte frică.

Mulțimea ajunsese pe un dâmb în spatele cimitirului. De acolo de sus se auzea văicăreala cioclilor, care priveau dricul spart și fărâmat și caii deshămați care o luaseră razna pe câmpul înghețat din jur. Aici domnea o liniște încremenită. Bătea un vânt ascuțit și pașii se scufundau în zăpada moale ca într-un nămol.

Strigătele se potoliseră. Patru bărbați cărau cu pași măsurați lada de lemn, privind când și când la chipul lui Bică-Jumate, abia văzut sub seara cenușie.

– Atârnă greu! spuse careva.

Mulțimea se destrămă. Femeile urcau cu greutate dâmbul acoperit cu zăpadă. După ele rămâneau găurile mari de ghete în care se scufundaseră ceilalți. La urmă de tot pășeau milogii, orbii și ciungii, cântând fără să știe de ce: *„Primește-l, Doamne, în pământul tău!"* Aveau niște glasuri dogite de beție, răsunând până departe peste câmpia încremenită. Păreau mulți și înalți, urmând celorlalți în trențele lor murdare, al căror miros pierise în frigul locului deschis. De la cimitir se mai auzeau rar clopotele, bătând fără noimă:

– Bang!

– Bang!

– Bang!

Rudele plângeau sfâșietor, rătăcite între muierile și bărbații îndârjiți. Cei ce purtau sicriul se opriră lângă o podișcă mișcătoare ce spânzura deasupra Colentinei. Râul avea o pojghiță subțire, verde și părea nemișcat. Pe malurile albe de zăpadă rămăsese mulțimea înspăimântată parcă de judecata care avea să urmeze, privind fără milă la bărbații care îl duceau pe cămătar.

Numai milogii cântau la nesfârșit, în speranța unei pomeni: *„Primește-l, Doamne, în pământul tău..."*

Ajunși la mijlocul podului, oamenii se opriră, cătând înainte spre locul unde cerul întunecat al zilei de iarnă se unea cu linia câmpiei. Cerșetorii tăcură pe neașteptate și nu se auzi decât gâfâiala mulțimii, care respira dezordonat.

– Ca un câine ai trăit, câinii să te mănânce! rosti unul dintre purtătorii coșciugului, și lada de lemn fu zvârlită peste balustrada podișcei.

Sicriul pluti puțin deasupra râului, se auzi un trosnet ca de mal surpat și gheața se sfărâmă de greutate. Prin copca făcută, mai putură să vadă cu toții în lumina scăzută a sfârșitului de zi chipul rânjit al mortului, îngropat fără cruce, fără lumânare...

LA PÂRNAIE

La urmă, starostele făcea prăduiala-n două părți. Una o lua el, spunând:

– Pentru că vă țin în spinarea mea și vă dau să mâncați și să beți.

Ei împărțeau restul. Atunci îl priveau cu dușmănie pe Stăpân, dar nu crâcneau.

La o petrecere, când le cântau lăutarii, ucenicul a cerut și el de băutură. S-a supărat Bozoncea:

– Mă mucosule! De ce faci zaur? Aici eu comand! Vrei molan, vrei crăpelniță? Cere! De plătit, eu plătesc! Ăl mai mare!

Și l-a dilit cu laba lui grea peste gură, să-l învețe că între hoți unul taie și spânzură, nu o sută. Râdeau ceilalți. El de unde să știe? A mai adus cârciumarul o damigeană, au mai cântat guriștii:

Toarnă, Leanțo, toarnă!
Toarnă vin, toarnă pelin,
Pân' la ziuă-așa s-o țin!
Căci așa ne prăpădim,
Cu pastramă și cu vin...

S-a șters Paraschiv la gură, n-a uitat palma. Nici mă-sa nu dăduse-n el. În gândul lui și-a zis: „Lasă, neică, îți arăt eu, numai să-mi vie bine!"

La altă împărțeală, a apucat să-i șoptească lui Gheorghe:

– Ce zici, Treanță?
– Ce să zic?
– El luleaua și noi muștiucul! Așa o fi și pe lumea ailaltă?
L-a simțit cataroiul dușman. S-a ridicat de la locul lui, mare și duhos:
– Ce-i, ucenicule? Ți s-a urât cu binele?
Atât a spus și s-a așezat, privindu-l crunt. Oacă și ceilalți se uitau speriați. Îl știau pe Stăpân. Odată dădea cu cuțitul. L-a apucat frica și pe Paraschiv. Starostele trebuia lovit altfel, pe la spate. Întâi să-i câștige și pe ceilalți, pe Nicu-Piele, pe Sandu și pe Gheorghe. Cu ăl bătrân era mai ușor. Mână-mică avea și el o răfuială cu starostele, nu s-ar fi dat îndărăt...

Până atunci, însă, s-au mai împuținat. Întâi l-au prins gaborii pe Nicu-Piele. Ieșise în treabă cu Sandu pe Grivița. Toată strada era plină de o zeamă neagră de noroi, în care se înfundau căruțele și caii. La marginea trotuarelor se mai vedeau urmele zăpezii mieilor, murdare și înghețate. Pomii încremeniseră cu mugurii închiși. Un ger târziu stăruia deasupra orașului. Cerul negru și zdrențuit atârna peste prăvăliile negustorilor. Vântul rece smucea firmele de tablă. Pungașii, zgribuliți, căutau un client. Înainte mergea lunganul, după obicei, privind vitrinele pline și trăgând cu ochiul. Ce-i veni lui Nicu-Piele să se înghesuie într-un barosan! I-a făcut un vânt ușor drept în brațele lui Sandu. Acesta i-a băgat mâna în buzunar. Cum s-au încurcat, cum au făcut, că s-a gâdilat clientul și-a început să strige: „Hoții!" Până să se întoarcă, sergenții au pus laba pe lungan. Sandu Mână-mică l-a urmat prin mulțime, făcându-se că nu-l cunoaște. Păgubașul îl lovea peste gură cu pumnii pe Nicu-Piele. S-au oprit tocmai la prefectură. Se dusese libertatea lui! Celălalt a rămas la porți, s-a uitat. Știa ce înseamnă prefectura...
Dacă l-ar fi poprit pe la vreo circumscripție, se mai putea face ceva. Mituiai presarii, paznicii, aceștia se făceau că au pierdut actele, se împăcau, dar acolo cine se încumeta? Mână-mică

trecuse prin astea. Întâi te fotografia, îți lua apoi urmele de la degete, te tundea și te trimitea la zdup. Tot o să-i dea doi coți de pârnaie, socotea. A alergat repede la Bozoncea, să-i spuie tărășenia. Acesta juca cărți cu ucenicul și cu Gheorghe.

Stăpânul l-a văzut fiert, copt.

– Ce-i?

– Au pus laba pe Nicu-Piele...

Ăl bătrân a lăsat foițele.

– Unde?

– În Grivița, la podul Basarab. Eram în șuteală și s-a prins clientul.

Se făcuse tăcere. Starostele a zis scurt:

– Gata, ușcheală, să nu deschidă pliscul! Rămâne numai Didina. Noi coborâm la groapă. Strângeți-vă catrafusele...

Într-un ceas, se topiseră. Pe drum, spunea Bozoncea:

– Numai de n-ar da pe gură...

Și se gândea că or s-o ia pe țigancă și-or s-o bată să spuie unde se ascund, cum o mai bătuseră. Dar ea era învățată și-a dracului, nu l-ar fi vândut. Mahmuri, s-au oprit la o cârciumă și s-au pus pe băutură. Patru kilograme de drojdie au băgat în ei. Atunci a aflat Paraschiv că cine deschide gura și-și vinde tovarășii nu mai scapă de cuțitul starostelui. Gheorghe îl pregătea:

– Te umflă din așternut dacă nu știi din vreme. În somnu ăl mare te-nhață. Te duce pe sus și te pune la canoane. Întâi îți dă o palmă. Nu spui, cheamă un gealat. Te duce la beci și te ține trei zile nemâncat. Pe urmă, iar te cheamă. Spui? Nu. Bine! Te bate la pielea goală. Te dezbracă, udă o frânghie și-ți face spatele negru. Te deșteaptă cu apă, te întreabă iar: „Spui?“ Tu o încurci. Iar te bate. Până-ți dai sufletul. De fier să fii, și tot scapi ceva. Atâta le trebuie. În felul ăsta, pun gheara și pe alții și, de la unu puțin, de la altu puțin, află restul. Așa e meseria. Pe mine, când m-au prins ultima oară, n-am scos un cuvânt. Am făcut pe prostul...

L-a auzit Sandu. S-a strâmbat la el și-a scuipat în râs.

– Iar vorbești, hahalera dracului? Se laudă, Paraschive, nu-l asculta! Ăsta, numai gura-i de el! Cum ia o dușcă de basamac, începe să taie piroane. Mă mir că nu ți-a spus cum a furat el în Banca Națională...

Codoșul nu se sinchisea. Căpătase sămânță de vorbă:

– Când ești acolo, zici în gândul tău că termini cu toate, numai să scapi sănătos. Asta până la poarta pușcăriei, că pe urmă, numai soarele dacă-l vezi, a ta e libertatea! Iar te-apuci de meserie!

Stăpânul tăcea întunecat și crunt. Era mahmur, căzut. Se gândea cât o să-i mai meargă și lui, că se cam trecuse, i se înmuiaseră oasele, și dacă l-ar fi prins, nu mai scăpa. În tinerețe, fugise de la pârnaie, era mai ușor. Ager, cu sângele fierbinte...

*

Ce mai primăvară! Plesneau florile de salcâm și toată groapa era verde, verde, plină de dudău și barba-popii. Mărăcinii aveau tulpinile cât sulița. Vântul se încorda în ele ca într-o harfă. Și cădeau niște nopți line, cu stele albe și mărunte. Lângă baltă se aprinseseră iar focurile. Limbile lor lingeau iarba tânără.

Hoții veneau la apusul soarelui, se lăsau pe râpi și înnoptau sub maluri. Gheorghe cânta:

Mingea mea,
Mingea mea,
S-a ales, bules
De ea.

Mână-mică ducea sacul cu haleală, și ucenicul – trențele de dormit.

– Bine mai e! spuse Sandu așezându-se.

Trase în piept aerul proaspăt și-și scoase chiștocul.

Bozoncea își trânti șapca în praf. Avea poftă de glumit. Trecuse o săptămână și nu-i luaseră ibovnica. Asta însemna că Nicu-Piele își ținuse gura. Strigă la Gheorghe:

– Treanță!

– Ei?

– Suntem, mă, boieri?

– Suntem.

– Avem, mă, ce ne trebuie?

– Avem.

– Suntem cumnații lui Dumnezeu – piele goală?

– Suntem!

Râdea Paraschiv, râdea Sandu. Ăsta era hazul lor. Vântul primăverii spulbera focul în toate părțile. Dinspre rampa gunoierilor cădea un miros greu de floare de salcâm, dulce și parșiv. Și-au tras ciolanele mai lângă flăcări.

– Ar trebui să luăm Grivița asta de la un cap la un cap... spuse starostele.

De mult pusese el geana pe negustori.

– Să-i scuturăm nițel, adăugă și ăl bătrân.

– Numai să iasă și Nicu din pușcărie, să se întoarcă și Oacă de la Filaret...

Erau puțini, și asta cerea îndrăzneală.

A treia noapte, au picat poterele. Jandarmii au înconjurat groapa. Îi căutau pe dezertorii fugiți de la armată. Trei camioane s-au deșertat la rampă. Soldații și-au stins țigările și n-au mai vorbit. Un căpitan i-a împărțit în plutoane și au coborât. Nu cunoșteau. Gunoaiele au început să se prăbușească. Odată a ciulit Stăpânul urechea.

– Șase! a strigat scurt.

Companiile erau departe. Jandarmii trebuiau să treacă balta, și tot nu-i găseau. Gheorghe a răsturnat un ceaun cu apă peste focul mic și a împrăștiat cenușa cu piciorul. Mână-mică piti pirostriile și păturile în buruiana tânără. Au apucat potecile acoperite cu apă și s-au furișat la buza apei. Soldații atinseseră fundul. Se uitau. Întuneric beznă. Pungașii au intrat în apa rece, care le pișca pielea. Abia dase trestia, și lintița aluneca, umedă, pe degete.

– Stați aici, le-a spus Bozoncea.

Ajunseseră la un dâmb uscat și se odihniră. Era liniște, nu se auzea nici vântul.

Până dimineața au cotrobăit jandarmii groapa. N-au pus mâna pe ei. În zori, hoții au auzit motoarele mașinilor pocnind pe drumul Cuțaridei.

– Scăparăm! a oftat Sandu ușurat.

Toată primăvara au bătut Grantul și rampa de mărfuri. Gheorghe înainte, cu mâinile în nădragi, Sandu, pestriț și bocciu, trențăros și desculț scuipând cu râvnă într-o parte, pe urmă ucenicul, golaș și ușchit, numai într-o cămașă, ținându-și din când în când pantalonii legați cu o sfoară și, la urmă, starostele, șiștirit, abia scăpat din brațele Didinei, ca după o moarte, ostenit, mestecând tutun, parcă nici nu-i mai ajungea pielea pe el. Treceau linia ferată, ocoleau vagoanele negre, pline de țiței, urcau scările lor unse și ajungeau la rampa Regiei, în piață.

– Ce ziceți, nătăfleților, spunea Bozoncea, trecem pe la simigii?

– Trecem, făcea codoșul, să-i târguim puțin...

Și să-i fi văzut pe greci, că le plângeai de milă! Cișmele la ochii lor, nu alta! Ăștia aveau tarabe la capătul pieței, vindeau covrigi cu susan, corobețe, halva, peltea și seminițe. Toamna umpleau prăvăliile cu bostani copți. Pe toată rampa se scurgea un miros dulce, care aducea lucrătorii de la Regia de tutun în fața dughenelor.

Pungașii își umpleau buzunarele goale de dimineață. Priveau de departe alvița. Liftele o întindeau pe tarabe după ce-și legau șorțurile.

Întâi îi vedea Iani.

– Țineți-vă, bre, că vin bandiții! le striga el celorlalți în gura mare.

Hahalerele abia se târau. Le era lene și căscau. Se întindea Sandu, Gheorghe își trosnea degetele, Paraschiv fluiera cu voie bună lângă Stăpân.

Simigiii ieșiseră cu lopețile de copt covrigii la spate.

– Îi rupem! zicea unul. Nu le mai merge!

Hoții nu se sinchiseau. Țineau mâinile în buzunare și cu ochii pe prăvălii!

– Bună dimineața la negustori! rostea Bozoncea.

Grecii mormăiau pe sub mustățile lor mari răspunsul.

– Dați, mă, bună ziua Stăpânului! se înfuria Gheorghe din spate.

– Lasă-i, Treanță, spunea moale starostele, și se întorcea iar spre ei: Merge marafetul?

Negustorii, numai ochi. Acu-i acu! Paraschiv se lipea de tarabe. La el nu prea se uitau, că nu-l cunoșteau. Ceilalți se opreau alături. Pe urmă începea cearta. Ăl bătrân era cu muștarul sărit de cu noaptea. Se băga sub burțile lor.

– Zi, faceți pe-ai dracului, nu ne blagosloviți c-o vorbă bună? Acum vă caftesc!

Simigiii se trăgeau mai spre uși. Cel tânăr și cu Sandu, gata cu laba-n coș. Cât te-ai șterge la ochi, semințele erau tocmai în fundul nădragilor.

Bozoncea tăcea oțărât. Tot Gheorghe spunea:

– Lasă-i, nu-i bate! și-l trăgea de mânecă. Apoi grecilor: Zi, tot nu-l știți de frică pe Stăpânul? O să vă taie el cu mânușița lui într-o zi pe toți...

Și umfla o mână de covrigi. Plecau apoi liniștiți, petrecuți de huiduielile negustorilor. Mână-mică se mai întorcea către ei și zicea:

– Măăă!

Simigiii arătau lopețile late de lemn, plini de curaj.

– Pungașilor! Bandiții... striga Iani.

Asta până au băgat spaima în ei, că pe urmă ieșeau singuri cu darurile, unul o jumătate de dovleac, altul o alviță, numai să-i lase în pace. Până la prânz aveau burțile pline.

Așa au dus-o, mai cu găinării, mai cu ciordeală, mai cu un joc de cărți, se țineau la adăpost, că-i căutau gaborii.

De Paște, i-a pornit starostele la tiribombe, în Mandravela. O luase și pe Didina, s-o plimbe, să mai vadă lumea. Au trecut Cuțarida târându-și caroasele. În grădini înfloriseră corcodușii și merii. Un miros greu, dulce, stăruia peste câmpul verde. Spre Tarapana, tăia primăria niște străzi noi și lucrătorii abia ridicau maiele grele cu care băteau pietrele. În grămezile de nisip dormeau femeile venite cu ei. Soarele ardea.

– Ce bună ar fi o baie! spuse Paraschiv.

– De, c-o să mergem acu-acu, făcu Gheorghe.

Ibovnica trecu pe lângă gardurile văruite și culese un braț de liliac. Floarea lui mică, bătută, albastră cum era cerul în dimineața aceea, se mișca ușor în vânt. Mână-mică sugea o creangă de măr și sucul bun îi rămânea în gură. Închisese ochii și umbla în neștire.

– Bine mai e! oftă și Stăpânul.

Prin iarba grasă a maidanului mișunau gâze albastre, cu aripi străvezii. Câte un bâzoi de muscan se arunca în aer și cădea amețit. Din cartiere se ridicau zmeie portocalii, cu cozi lungi, și se auzea cum le trosnesc spetezele.

Au ajuns pe la patru. Moșii se întindeau într-un colț al Mandravelei și auziră de departe tromboanele și lăutarii. Zarvă mare și lume, grenie. Numai fuste în altițe și floricele. Gheorghe puse ochii pe cizmele ardelencelor. Astea aveau figuri sănătoase și huiduma se dădea în vânt după ele. Le apuca pe la spate de cozi. Fetele țipau speriate și-l băgau în neamul mă-sii. Paraschiv căsca ochii la bărci, cu privirile sub fustele ălor de se legănau.

Întâi i-a dus Bozoncea la o cârciumă și-au cerut pui fripți, au băut câteva kilograme de vin și cu inima mai plină au ieșit și ei să petreacă. S-au dat în lanțuri. Acolo cânta o fanfară pe niște bănci, și vreo șase neisprăviți împingeau sub spițele de lemn ale roții uriașe. Țipa Didina de plăcere când o învârtea Stăpânul deasupra capetelor celor de jos. Sub ei, mulțimea

pestriță se înghesuia la jocurile de noroc. Țiganca simțea cum se învârtește tot pământul acela, cum se apropie și se depărtează și vântul, dezvelind-o. În salturile mari ale scaunelor care se smuceau, îl vedea când deasupra, când dedesubt pe Paraschiv, privind-o cu ochii lui verzi ca veninul. Pungașul se aplecase peste lanțul de la mijloc al scaunului și ei i se păru o clipă că o să cadă de acolo, lunecând de pe lemnul lustruit. Roata se învârtea tot mai repede. În urechi avea un vâjâit surd, ca la gârlă, când se scufunda în apă, și auzea răsuflarea scurtă a ibovnicului, care-i ținea cu palmele leagănul îngust. Ucenicul desfăcuse brațele și se arunca dintr-o parte, valvârtej. Scaunul lui trecu pe lângă al starostelui, fierul îndoit de dedesubt se încordă și scârțâi.

– Ți-e frică? strigă el de sus.

– Nu, răspunse țiganca, râzând cu toată gura.

Cerul era acum aprins și norii lui greoi se apropiau. Câteva păsări negre zburau sus de tot, cu mișcări încete, leneșe. Ibovnica nu mai auzi nimic. Își încordă mâna pe lemnul fierbinte și avu spaima că alunecă...

Când coborâră, era palidă și tremura. Nu spuse nimic. Păși clătinându-se, rezemată de brațul lui Bozoncea. Pe ochi îi apăsa încă privirea ascuțită, verde a celui tânăr.

Sandu râdea de Gheorghe. Acesta nu se dăduse în lanțuri.

– Ți-e frică, Treanță, ai?! Tu în pat o să mori! zise, și-l scuipă pe picioare.

Codoșul înjură, spunând că are amețeli când se urcă în drăcoveniile acelea. Și, pe urmă, în timpul ăsta, mai șutise câte ceva, să aibă de buzunar.

Sub niște șopruri, alături, pocneau puștile și tinichelele. Poligonul de dat la semn avea câteva stive de cutii de conserve. Din trei lovituri trebuia să le dărâmi ca să capeți o cană și Sandu își încercă norocul. Puse o piesă de doi lei pe masă și căpătă trei mingi de cârpă, pe care le cântări în palmă. Era stângaci și încercă de trei ori. Premiul l-a luat ucenicul dintr-o singură

tragere. Avea ochiul bun și-a curățat raftul. Lui Bozoncea îi plăcea însă la tiribombe. Se strecurară prin mulțimea amestecată și ajunseră în fața aparatului. Plătiră un leu și își încercară puterea. Starostele ceru ciocanul și zise râzând:

– O să-ți stric daravela!

Își suflecă mânecile și se uită mândru la Didina. Vântul de aprilie îi mișca părul bogat și pe fața lui mohorâtă se așternu un zâmbet de mulțumire. Maiul era greu și avea o coadă lungă. Stăpânul măsură înălțimea unde trebuia să pocnească o capsă. Ridică o dată ciocanul și plesni drugul de fier al tiribombei.

Se auzi un trosnet și în capul ei se aprinse un foc mic. Negustorul scoase un pol și-i luă ciocanul din mână. Așeză apoi altă capsă.

– Gata, cine mai trage? La încercarea puterii!

– Eu mai trag! râse Bozoncea.

– Păi, ai tras.

– Ce, nu mai e voie?

– Nu-ți mai dau.

Odată se supără hoțul.

– Cum adică, nu vrei? Ce-i bulibășeala asta?

– Nu. Ți-ai luat polul, du-te cu Dumnezeu...

Nu-i venea să-și creadă urechilor. Pe aici nu-l știau.

– De!... mârâi.

Celălalt se băgă sub ochii starostelui. Se adunase lume împrejur. Didina îl rugă:

– Să nu dai!

Abia se potoli. Luă maiul și i-l întinse lui Paraschiv:

– Încearcă și tu!

Ucenicul ridică ciocanul. Era greu. Abia îl ridică deasupra capului. Când lovi capsa, nu pocni sus. Țiganca chicoti deodată cu glasul ei limpede și ascuțit. Pungașului i se ridică sângele în obraz. O privi cum râdea în lumina primăverii cu dinții ei puternici și albi, strângând din ochi și prăpădindu-se de neîndemânarea lui. Dacă n-ar fi fost acolo alde Bozoncea, ar fi

pisat-o cu picioarele, s-o învețe minte, și îi făgădui în gând s-o sfărâme în bătaie dacă o prinde-o vreodată singură.

Starostele își îmbrăcă haina și hohoti de moliciunea lui:

– Așa oi fi și la muieri!

La plecare, Mână-mică l-a prăjit pe-un carditor care învârtea niște cărți strigând mulțimii:

Două negre, una albă,
Cea cu marca se plătește,
Fii atent și urmărește,
Mizați, domnilor!
Cu o cărămidă nu faci casă,
Nici c-o floare primăvară,
Dacă ți-e frică de baltă,
Pește nu mănânci,
Ia frumos la-ntoarcere,
Cum a luat-o și dom' plotonier-major...

Sandu știa șmecheria, o fumase și i-a ciupit banii ginitorului de două ori. Când a înțeles fraierul, era prea târziu. Șuțul i-a spus:

– Mai învață, puișorule!

Râdeau toți primprejur, și-au plecat mulțumiți. Se iviseră și niște sergenți pe la margine. La bariera Dudeștiului, s-au despărțit. Stăpânul a plecat cu gagica la ogeacul lor în Trei Coinaci, și Sandu i-a cărat pe ăl bătrân și pe Paraschiv la coardele lui.

Frumos mai mirosea seara de primăvară! Bucureștii duhneau a mititei și la Tarapana se auzeau lăutarii. Pe lături ardeau felinare vesele.

Numai ucenicul era fiert. Îi stătea gândul la Didina. În timpul ăsta, ea se iubea cu Bozoncea.

– Ce-i, puișorule? îl întrebă ăl bătrân.

– Ce să fie? Mi s-a urât.

– Las', că știu eu de unde se trage urâtu ăsta...

Sandu zâmbea pe sub mustață. Zise și el într-o doară:

– Te-oi fi săturat de bine, nenică...

*

Mai că trecuse și vara aia fierbinte, arzătoare. Rar cădea câte-o ploaie. Tot pe malul gârlei ședeau, la Băneasa, pândind trenurile de marfă pe care le scodoleau noaptea.

Într-o sâmbătă au pus mâna sergenții și pe Gheorghe, și pe Paraschiv. Plecaseră pe Grivița, să mai miroasă. Salcâmii sălbatici de pe Calea Negustorilor începuseră să se usuce. O căldură moale, de sfârșit de iulie, plutea împrejur.

– Vine iar toamna, oftă ăl bătrân, și noi tot coate-goale...

– Ca mielul ești, Treanță! răspunse nepăsător ucenicul.

Ce știa Paraschiv ce înseamnă o viață de hoț! Să furi treizeci de ani și să nu te-alegi cu nimic, parcă ar fi fost blestemați banii care-i trecuseră prin mână. O casă nu era mare lucru, la urma urmei, gândi. Palate ar fi avut dacă ar fi strâns și n-ar fi risipit cu muierile.

Au trecut de gară și s-au amestecat în mulțime. Grivița gemea de precupeți și de țărani. Negustorii scoseseră stămburile afară, pe scaune, și strigau cât îi ținea gura:

– Care mai cumperi americă, madipolon, serj!

– Ia și te-ncalță! Ia și te-ncalță!

– Uite ce mai costum! Extra, frățioare!

Și-i trăgeau pe mocani de mâni, îi băgau în prăvălii și le luau banii.

Manglitorul a adulmecat. Veneau și ceferiștii grămadă. Era zi de leafă și se putea face treabă. Îi ardeau palmele să mai simtă hârtiile de-o sută în buzunare.

– Mai repede, Paraschive, l-a grăbit pe ucenic. Te miști ca ochiul mortului... Haide-ncoace, că am eu șustele mele...

Când să străbată spre Ateliere, au dat cu ochii de sergenți.

– Șestul, sticleții!

Au întors dosul și-au vrut să se strecoare. Când, în față, pe cine văzură? Pe Rică și pe Sulă, cu două bice în mână. Cel tânăr nu-i cunoștea. Nu-i văzuse decât noaptea pe camionagii, la furtul

iepelor. Codoșul s-a îngălbenit. L-a tras de mână pe ucenic într-o parte. Era prea târziu. Huidumele îl știau pe Gheorghe.

– Uite-i pe-ai lui Bozoncea! a strigat unul, și le-au căzut în cârcă.

Nu mai aveau ce să facă.

– Bine că vă găsirăm, că de când vă căutăm! zise Rică, și puse mâna pe cel tânăr.

S-a smucit Paraschiv, a vrut să fugă, dar nu i-a mers. Sulă îl ținea pe bătrân. I-au dat pe mâna gaborilor. Tot drumul i-au lovit cu bicele. Sânge îi făcuseră.

– Să scoateți caii, c-atât v-a fost!

– Care cai? Ce cai? striga codoșul la ei.

– Las', că știți voi ce cai!

Și iar îi loveau cu pumnii lor ca baroasele.

Asta era bătaia aia de-i povestise Gheorghe, gândi ucenicul. Vrea să zică nu scăpase, îi întindeau și lui pielea.

Scrâșnea și se uita la Rică:

– Mă, nu scap eu...

Lumea se adunase în păr. Pe drum, spre circumscripție, au trecut și prin piață. Ieșiseră negustorii ca la urs. Râdea Iani din ușa plăcintăriei:

– Hi, hi, hi, uite, bre, bandiții...

Se țineau cu mâna de burtă simigiii. Pungașii, să intre în pământ, și mai multe nu. Moarte le-a jurat ucenicul.

– Am scăpat, bre, ziceau grecii, legându-și curelele.

Precupețele oftau după Gheorghe:

– L-au luat, sărăcuțul, și ce om cumsecade era!

Apoi se răstiră la negustori:

– Da mai tăceți dracului, că se întoarce el odată și-o să vedeți voi!

Iani își mângâia gușa și striga la prăvăliași:

– Scoateți, bre, plăcintele afară, că nu are cine să le mai fure!

Muierile aruncară cu roșii terciuite în tarabele lor.

– Huo! Că voi sunteți mai pungași decât ei! Vindeți bostanul cu doi lei felia, nu vă e milă de omul sărac! Fir-ați ai morții cu neamul vostru!

– Dar ce-aveți, bre? se mira Iani. Și strânse iar brânzoaicele: Băgați marfa-napoi, că ne fac proastele astea pagubă!

Hoții ajunseseră la circumscripție cu păgubașii împreună. Acolo au dat camionagiii câte o declarație, cum a fost. Cereau despăgubiri și pedepsirea vinovaților.

Pe caramangii i-au dus sergenții într-o pivniță de ciment. Se dusese dracului și libertatea lor. Gheorghe a scos un muc de țigară din fundul buzunarelor, l-a aprins cu un chibrit pe care l-a frecat de pantalonii lustruiți și a tras un fum adânc în piept.

– Cum e, Treanță? întrebă Paraschiv.

– Rău, vai de oasele noastre, ni le paradesc ăștia!

Își șterse sângele de pe ochi.

– Te doare?

– Nu, că sunt obișnuit... și scuipă în dușmănie. Las', că ieșim noi de-aici!

Celălalt tăcea. Nu simțea nici o frică. Numai o mânie grea îi ținea inima. Îi fusese rușine să treacă bătut pe sub nasul negustorilor. Asta nu le-o ierta el așa ușor.

Ăl bătrân rumega, frecându-și barba cu palma:

– Paraschive!

– Ei?

– Vezi, nu știi nimic! Am fost la Tulcea după pește. De asta spui că ne ocupăm, negustori... Te taie, te omoară, îl iei pe nu știu în brațe. Dacă nu mărturisim, nu are ce ne face!

Tăcu puțin. Se scărpină după ureche.

– Or să ne întindă oasele, poate mai scapi un cuvințel, două. De cai ca de cai, poți să sufli câte ceva dacă n-o să mai poți, dar să nu-i faci cântarea lui Bozoncea, că degeaba mai ieși de aici... Te omoară... Or să ne întrebe: „Da stăpânu vostru pe unde este?“ „Nu știu, n-am văzut!“ Dacă te-ar pica...

– Bine, mormăi ucenicul.

În pivniță era umezeală și frig. Abia se vedea. Peste vreun ceas, a intrat un sergent și i-a chemat sus la comisar.

Gheorghe și-a făcut repede o cruce:

– Ține-te, Paraschive!

Suiră într-o odaie scundă, luminată de ferestre prăfuite, cu geamurile nespălate, în care se aflau două mese nevopsite, pline de hârtii, și câteva bănci înguste și lungi. Împrejur se simțea un miros de tutun prost. Dușumelele erau murdare și se vedea că în camera asta nu se măturase de mult. După o masă, pe un scaun ce scârțâia, ședea comisarul, o namilă de om, gras și burdușit. Pe cap ținea chipiul lui tivit cu fire de aur, cu cozorocul ridicat, dat pe ceafă. De sub masă ieșeau două cizme strânse pe pulpele groase, cu ținte de fier pe tălpi, descusute la carâmbi.

Pungașii, cu sergentul lângă ei, rămăseseră încremeniți lângă ușă. Gheorghe își scoase pripit șapca, ascunzând-o la spate.

– Ăștia sunt? întrebă șeful cu voce răstită.

– Da.

– Noi, să trăiți! se repezi codoșul.

– Vorba! se făcu sergentul spre el.

Presarul mormăi, privindu-i. Se uită la cel tânăr.

– Cum îți zice? îl întrebă.

– Paraschiv.

– Și ăsta cine e? arătă spre cârcotaș.

– Gheorghe, să trăiți! răspunse repede Treanță.

– De ce vorbești, mă, neîntrebat? se supără polițaiul.

După aceea tăcu, privind prin fereastra murdară salcâmii betegi din curte. Umbra lor subțire se lungea pe o hartă așternută pe un perete. Câteva muște îi bâzâiau în jurul chipiului. Sergentul schimbase piciorul din repaus. Nădușise și gâfâia. În odaie era o căldură zăpușitoare. Din stradă se auziră oltenii strigând: „Roșii, ia roșii de bulion!“

Șeful tot tăcea. Se scărpina în cap cu tocul de lemn pe care-l avea în mână. Penița de oțel scotea un sunet limpede. Pungașii

îl priviră mai bine. Nu era nici tânăr, nici bătrân. Părea nedormit. Sub ochi avea două pungi vinete de grăsime. Sub pielița lor subțire se zbătea sângele în niște vinișoare albastre.

Vorbi târziu, cu gura pe jumătate:

– Ia zi, mă, unul din voi, care știe ce-i cu caii ălora?

Paraschiv își mușcă limba. Trase cu coada ochiului la Gheorghe. Acesta se îngălbenise de tot.

– Care cai, dom' comisar, să trăiți? se bâlbâi.

Șeful tăcu, parcă n-ar fi auzit. Sergentul își potrivi mai bine chipiul. Lumina de afară crescuse. Se auzeau muștele lovindu-se de geamuri.

– Ia spune, mă, tu, ălălalt! Ce-i cu caii?

– Nu știu nimic, să trăiți, dom' comisar! se repezi tot Treanță, lipindu-și picioarele desculțe unul de altul, ca la militărie.

– Taci! strigă, ridicându-se și răsturnând scaunul omul statului. Se proptise cu palmele pe masă.

– Unde-s, mă, caii? urlă de se clintiră ferestrele. Caii, mă, caii căruțașilor, ăi de i-ați furat voi!

Sergentul își strânse mai bine centiroanele. Se băgă în vorbă, ca unul care știa metehnele celui mai mare:

– Spuneți, mă, până nu se supără dom' șef!

– Nu știu nimic! Să fie mama a dracului! se jură codoșul.

– Zău! întări Paraschiv.

Presarul se depărtă de masă și veni spre ei călcând greu în cizme. Pe Gheorghe îl apucă un tremurat.

– Caii! răcni.

Se dădură doi pași înapoi.

Celălalt stătu.

Tăcură.

– Caii, mă, caii! o îndulci comisarul.

Avea niște ochi galbeni, de motan. Îi privea parcă pe dinăuntru. Paraschiv nu mai putu să rabde și se uită afară. Palma celui din față căzu grea, peste gură. Avea inele de alamă pe degete și-i clănțăniră dinții.

– Nu da, dom' șef! scrâșni.

Sergentul apucă bastonul lui de cauciuc și închise ochii. Comisarul se repezi și la ăl bătrân. Îl cârpi de două ori, cu dosul mâinii peste față.

– Caii... spunea încet, râzând. Haide, mă, spuneți! Unde-s caii, dar repede, că altfel e vai de măiculița voastră! Caii...

– Ce cai? se răsti Paraschiv.

Simțise în gură gustul sărat al sângelui și încleștase pumnii.

Șeful se uită la el, zâmbi și vorbi iar:

– Zi, tu ai și clanță mare, ia să ți-o-nmoi eu oleacă!

Dar parcă se răzgândi, se plimbă puțin prin fața lor, strânse fălcile și așteptă. Tăceau.

– Va să zică, nu spuneți! Se depărtă cu mâinile la spate, învârtindu-se pe călcâie. Nu spuneți, bine...

Se rezemă de masa hodorogită. Lor le ardeau obrajii de lovituri. Îi privi. Sergentul iar se amestecă:

– Spune, mă, tu, ăsta mai bătrân. Dacă i-ați luat, i-ați luat, dar mărturisiți! Scăpați mai ieftin. Dom' șef vă iartă. Nu-i așa, dom' șef? Dacă dați în scris că aduceți caii înapoi, nu vă mai cară la Parchet. Haide, mă, spuneți! Că acolo e mai rău. Voi ați auzit de Parchet?

Hoții tăcură.

Afară trecea un dric. Ascultară fanfara și bocetele rudelor. Comisarul se închină, scoțându-și chipiul. Își făcu și Gheorghe o cruce mare.

– Dumnezeu să-l ierte! zise pios.

Presarul își așeză iar șapca pe părul moale. Să fi fost patru după-masă. Dricul trecuse. Se făcu liniște. În lumina stinsă dinăuntru tremurau dungi de praf ca niște gratii galbene. Afară foșneau salcâmii și frecau zidul cu crengile lor uscate. Caramangiii priveau dușumelele.

Șeful scoase din saltarul mesei o bucată de pâine și o roșie pe care o tăie cu briceagul. Înfulecă lacom și vorbi cu gura plină:

– Zi, voi n-ați auzit nimic despre niște cai furați! N-oți fi vinovați, mă, și eu vă bat degeaba! Săracii!

– Să crape ăl de știe ceva, să trăiți! spuse Treanță cu inima la loc. Am fost la Tulcea după pește, eu și cu tovarășul ăsta, că cu de-alde-astea ne ocupăm, negustori... Să vă spună și nea Lache, ăl de la haltă, care lucrează la mișcarea trenurilor, că ne-a văzut la gară cu papornițele de pește.

– Care pește? sughiță șeful.

– Peștele de l-am cumpărat. Un leu și jumate chilu! Era și crap, trei lei kilogramu. Clasa una! Să vă aduc și dumneavoastră două chile!

Sergentul înghițea în sec în spatele lor, privind cum dumica cu plăcere comisarul. Mai scosese o jumătate de castravete din sertar, presărase dintr-o hârtie de pe masă sare, oftă și zise în cele din urmă mulțumit:

– Și, zi, ați fost la Tulcea?

– Da, dom' șef! Nu-i așa, Paraschive?

– Așa e.

Presarul rămăsese cu un coltuc de pâine în mână și își curăța briceagul de miezul lui pufos și alb. Îl vârî apoi în buzunarul pantalonilor. Luă un chibrit, îl ciupi cu dinții la un cap, îl ascuți și se scobi în măsele. Mestecă resturile gânditor. Se mai uită pe geam, sugându-și limba, să mai adune sucurile rămase, și întrebă leneș:

– Când ați plecat?

Nu-i mai privi. Se apropie de geam. Aici era mai greu. Vorbi tot Gheorghe:

– Păi să tot fi fost... Ne-am suit într-un marfar și-am colindat toată Dobrogea... Scump peștele, dar face banii. Alaltăieri ne-am întors.

– Hm! mormăi omul de la fereastră.

Și veni aproape de ei. Râdea. Râseră și pungașii, mânzește, că le era inima cât un purice.

O dată se încruntă comisarul:

– Cui vinzi tu pepeni? Dumnezeul mă-tii de huidumă! Da când ați furat, tot la Tulcea ați fost? Caii! Unde sunt caii, că vă bag în pământ!

Și-i lovi pe amândoi cu pumnii, fără milă. Pe Treanță îl pălise cu cizma în boașe. Bătrânul căzu pe dușumea, gemând.

– Aoleu! Aoleu!

– Scoal', că te fărâm!

– Dom' șef, mor! mor! se tăvălea hoțul.

– Ia-i! strigă comisarul la sergent.

Paraschiv se ținea cu mâna de fălci. Scuipă pe dușumea un dinte rupt și-l cuprinse o ură oarbă și neputincioasă.

Presarul se dusese iar la fereastră. Gheorghe tot mai gemea, ținut de subțiori de sergent.

– Du-i la pivniță! porunci în cele din urmă. Las', că se mai gândesc ei.

Ieșiră. Afară, pungașilor le veni să sară gardul și s-o rupă la fugă.

Beciul avea o ușă de tablă, pe care gaborul o încuie cu lacătul. Codoșul căzu, văicărindu-se, la pământ.

– Ce-i, fleoarță? îl înghionti Paraschiv, batjocoritor. Doar de-atâta-mi ești?

Celălalt nu răspunse. Se rezemă de zidul rece. Cel tânăr simțea încă pe obrazul sfâșiat inelele comisarului. Îi țiuiau urechile și ar fi dormit. O durere ascuțită de dinți îl făcu să se perpelească încă mult timp.

Au ațipit târziu.

La miezul nopții, auziră iar lacătul. Săriră buimaci și înspăimântați în sus.

– Tot așa, Paraschive! spuse repede ăl bătrân. Dacă nu ne dovedesc, n-au ce ne face...

Ucenicul simți o mândrie care-i umplea pieptul și parcă rănile nu-l mai durură. De acum putea să spună că e și el călit și nu-i mai fu frică.

Prin ușa deschisă, văzură cerul limpede de vară. Sergentul se schimbase. Era unul bondoc și iute. Îi chemă afară. Iar urcară treptele de ciment.

Lipăiră cu picioarele goale pe dușumelele nemăturate. Înăuntru, comisarul moțăia pe scaun. Deasupra mesei ardea o lampă cu sticla afumată. Lumina ei n-ajungea în toate ungherele odăii. Pe o ladă mai ședea un om. Avea o față slabă, nebărbierită și doi ochi încercănați și negri. Palmele mari îi atârnau peste genunchi. Între picioarele lui zăriră un lighean acoperit.

Gheorghe înțelese. Aduseseră cărbuni să-i ardă la tălpi. Cel nou se ridică și-l întrebă pe sergent:

– Ăștia sunt?

– Ăștia.

Umbra i se lungise peste cercevelele întunecate ale ferestrelor. Șeful ridică pleoapele, căscă, se întinse din toate oasele și râse încet:

– Să vedem, tot n-o să spuneți?

Oamenii legii se așezară în fața lor. Sergentul și cel de pe ladă astupau lampa. În mijloc aștepta comisarul, cu mâinile în buzunare.

El vorbi la început.

– Spuneți, unde sunt caii?

Hoții se priviră în ochi. Încleștară măselele. Acu era acu...

– Nu știm nimic, tăiați-ne, omorâți-ne! Nu știm nimic! zise Paraschiv hotărât.

Șeful îl mângâie cu palma lui grea pe barbă.

– Las', c-ai să spui tu și ce lapte ai supt de la mă-ta, n-avea grijă...

S-a mai jurat și Gheorghe. Degeaba. Bătaia a început îndată. Întâi l-a lovit lunganul. În bojoci, în spate și în cap. Cel tânăr se apleca și icnea fără vorbe. Treanță începu să urle. Îi astupară gura. Ca o tobă suna spinarea codoșului.

– Caii! striga comisarul.

– Caii! zicea și sergentul.

Pe urmă, șeful lepădă haina. Ucenicul își feri fața. Dacă nu l-ar fi apucat ceilalți, s-ar fi repezit la el, ar fi dat unde ar fi nimerit, și pe urmă totuna i-ar fi fost.

Îi culcară pe dușumele și le cărară cu picioarele lovituri după lovituri. Nici Gheorghe nu mai țipa. Se auzeau doar izbiturile. Comisarul tăbărâse cu cizmele pe capul lor, să-i zdrobească. Îi pisau, nu altceva. Hoții își fereau degetele și mâinile. Simțiră vârfurile ascuțite în coaste. O durere fierbinte li se adâncea în trup. Parcă i-ar fi tăiat cineva cu briciul.

Când obosiră zbirii și se așezară asudați pe ladă, Paraschiv oftă ușor. Trase cu coada ochiului la tovarăș. Caiafa clipi, începând să geamă. Tot trupul le ardea ca de o râie. Nu mișcară. Făcură pe morții. Sergentul își scosese vestonul și își strângea cureaua. Gâfâia și din cămașă îi ieșeau aburi. Se făcu iar liniște.

– Nimic! rosti șeful.

Ceilalți suspinară.

– Pune-i la ușă, câte unu! porunci.

Îl ridicară pe Gheorghe, că era mai aproape. Huiduma belise ochii și părea cârpă. Îl traseră în sus și sergentul îi vârî vârful degetelor în țâțâna ușii. Comisarul o deschise puțin. Hoțul tresări. Parcă-i băgase jar sub unghii.

– Caii! strigă presarul.

Ușa fu deschisă și mai mult. Balamalele scârțâiră. Țipă.

– Aoleu, mama mea! Aoleu, dom' șef...

– Caii! striga presarul.

Îmbucătura ușii îi zdrelise pielea. Simțea sângele izbucnind afară. În cap îi juca numai un gând: că le dăduse mâna stângă și că, dacă i-o fărâmă, tot o să poată fura, cu dreapta, că pe aia o ferea. Apoi nu mai știu nimic. O durere ascuțită îl străpunse până în inimă. Îl lăsară pe dușumea.

Veni rândul lui Paraschiv. El îi privi pe fiecare în parte, să nu-i uite. Își îndreptă șalele zdrobite. Lumina lămpii scădea. Șeful era aprins la obraz. Necunoscutul râdea.

– Las', că spuneți voi!

Îi vârâră unghiile în despicătura de lemn. N-a scos un cuvânt. I-au făcut degetele zob. Curgea sângele din buricele lor rupte. Se aprindeau pe dinăuntru. Până în șira spinării îl durea. Parcă-i îndesaseră o vergea de foc prin limbă. Căscă ochii mari și nu mai văzu decât o pată cenușie. Se sfârșea. Lumina lămpii pierise. Numai o gălbeneală urâtă îi juca sub pleoape.

Presarii i-au udat pe amândoi cu apă. Când s-au dezmeticit, o răceală li se prelingea pe obraji. Degetele nu le mai simțeau. Parcă erau retezate. Gheorghe oftă domol și crăpă ochii. Lampa ardea încă deasupra lor cu lumina ei murdară.

Zbirii ședeau vorbind lângă fereastră. Se trezise și Paraschiv. Sorbi cu limba apa scursă, sărată și dulce, și își lipi obrazul lui rănit de tălpile desculțe ale celuilalt. Îl mângâie apoi încet cu barba.

– A mișcat! spuse comisarul.

Gheorghe râdea bucuros în el. Puteau să-l mai bată.

– Treceți la treabă! le porunci șeful.

Sergentul se apropie. Scrâșnea din dinți, furios. Aproape îi rugă:

– Spuneți, mă, dracului unde sunt caii!

Hoții tăcură.

Îi traseră pantalonii lui Paraschiv. Îi scoaseră și cămașa. Rămăsese în pielea goală. Îl cărară pe ladă, gâfâind.

– Udă frânghia! zise unul.

Ucenicul strânse fălcile. Auzi apoi apa clipocind în căldare. Se făcu din nou liniște.

– Spui? întrebă unul.

– Nu știu nimic.

– Bine.

Pungașul se uită liniștit la ei. Îl întoarseră cu fața în jos. Sergentul își potrivise frânghia. Îl plesni o dată cu sete. Sfoara groasă și răsucită bine se lipi adânc de piele. Sângele țâșni șuvoi. Iar băgau foc în el. Icni scurt.

– Ah, ah...

Se gândi că ar fi fost bine să fi putut să nu mai știe nimic. Îl duru și a doua lovitură, și a treia. Frânghia cădea mereu în alt loc, alături, întâi pe spate, pe șolduri și pe la încheieturi. Îi mutau oasele. Iar țipă. Sergentul se încălzise. Ridică brațul și-l lăsă cu furie de nenumărate ori. Durerea se înteți, crescu, se ascuți, apoi iar nu mai știu nimic. Îl împânzi o lene dureroasă. Parcă se scufundase într-o apă fierbinte. Capul i se rostogoli și se prăbuși de pe ladă.

Gheorghe tremura de frică pe dușumea. Îl luară și pe el și frânghia udă săpă și în carnea lui semnele sălbatice ale bătăii. Presarii se schimbau pe rând. Loveau cu sete, se aplecau mai mult, înjurau și-i udau cu apă. Sergentul căra căldările una după alta.

Îi lăsară cu spinările ca piftia, cam un ceas. Comisarul se înfuriase. Se răsti la ceilalți:

– Trebuie să spună unul din ei!

Fumară aruncând țigările arse pe jumătate.

Îi ridicară apoi pe ladă ca pe doi saci și-i așezară spate la spate.

– Aprinde cărbunii! ordonă șeful.

Necunoscutul dezveli ligheanul și sergentul scoase un chibrit. Dădură foc. Gheorghe plângea cu capul în piept.

– Nu ne omorî, dom' comisar, nu ne omorî! Nu știm nimic...

Mangalul pâlpâia stins. Aduseră din curte o lampă de carbid, care arunca o flacără galbenă, iute. Fumul gros se răspândi în odaie.

Presarul se apropie iar:

– Caii! Tu, ăsta tânăr! strigă, și-l lovi cu inelul peste gură.

O dungă roșie, lungă, de carne sfâșiată, îi atârna de colțul buzelor. Îl izbi și peste urechi. Nu mai auzea pungașul. Vru să se ridice. Urla cât putea:

– Să nu mai dai! Să nu mai dai! O să vă omor pe toți, auziți voi? Cu mâna asta...

Sergentul îi trânti un pumn în moalele capului. Căzu iar pe ladă.

– Dă cărbunii! ceru șeful.

Apucă ligheanul și-l așeză sub picioarele hoțului. Doi îl țineau de genunchi și al treilea îi apăsă tălpile pe cărbunii aprinși. Se smuci cât putu. Pielea sfârâi încinsă.

– Caii! strigau, călare cu picioarele pe pieptul lui.

Focul îi intra sub piele. Urlă ca un bou înjunghiat. Ochii i se roșiseră și se săltă din toți mușchii. Cei ce-l țineau se clătinară. Nu-l mai stăpâneau. Lovi ca un turbat în dreapta și-n stânga. Comisarul îl plesni peste glezne cu cizmele și-l doborâră.

– Las', că spui tu! scrâșnea lunganul furios.

– Nu spun! Nu spun! răcnea Paraschiv.

– O să vedem...

Îi răsuciră mâinile la spate și-l legară cu frânghia. Cu mâna lui, șeful îi așeză cărbuni la subsuoară. Pielea i se topea, arsă, sub foc și țipetele pungașului se pierdură într-un horcăit.

– Spui?

Ucenicul gemea. Îl dureau măruntaiele. Inima sta să-i iasă afară.

– Caii! Caii! strigau cei trei.

Îl udară din nou cu apă și-i împinseră țurloaiele în ligheanul cu jar. Paraschiv, negru de durere, se scutură ca de un frig mare și căzu peste ei. Au crezut că-l omorâseră.

L-au luat și pe Gheorghe. Codoșul tremura ca varga.

– Spune, că pățești la fel! rânji șeful.

Ăl bătrân îi apucă mâna să i-o pupe.

– Dom' comisar, gândește-te la bătrânețele mele! Nu știu nimic! Să-mi moară ce-am mai scump dacă știu ceva!

– Caii, unde sunt caii?

– Iartă-mă, dom' șef! Iartă-mă! se ruga caiafa.

– Caii! Caii! striga presarul întruna.

– Nu știu! Să crăp dacă știu! Iartă-mă! Maică, mama mea, de m-ai făcut!

– Dă lampa cu carbid încoa', ceru celălalt.

– Dom' comisar, milă!

Presarul apucă fierul, din gâtul căruia țâșneau flăcări albe. Îl apropie de fața hoțului.

– Caii!

Focul îi pârlea barba. Plângea fără o vorbă.

– Caii!

Îi arse buzele și obrazul, cu știință, apoi îi plimbă flăcările pe mâini, pe piept și pe la încheieturi. Parcă-i trăgeau pielea de pe el.

Paraschiv deschise un ochi și-l văzu pe Treanță în brațele sergentului. Țipa de se cutremurau zidurile. În odaie mirosea a piele arsă. Îl betegeau. Gheorghe nu mai putu. Deschise gura să mărturisească, dar întâlni privirea ca o baionetă a pungașului. Își înfipse dinții în brațul sergentului și nu mai știu nimic...

*

Afară se lumina de ziuă. Prin fereastra murdară se vedea cerul mototolit. Îi cărară în pivniță.

I-au mai ținut o săptămână, mai nemâncați, să le treacă arsurile. Pe urmă, tot comisarul i-a chemat: sta crăcit în scaunul lui și mânca struguri, ciugulea câte un bob și plescăia din buzele groase.

– Cum e, băieți? i-a întrebat din ușă.

Abia se țineau pe picioare de teșmeniți ce erau. Gheorghe, slugos, lipi călcâiele betegite și răspunse pentru amândoi:

– Bine, cum să fie? Să trăiți!

Șeful mesteca pielițele negre și dulci.

– Să iscăliți câte o declarație, și cu mine ați terminat...

– Ce declarație? se miră Paraschiv.

Presarul râse încet.

– Că nu știți nimic de caii furați și că v-am cercetat... omenește. De dovedit, nu v-am dovedit...

Le-a pus în față două foi.

Treanță se bucura:

– Gata, ne dă drumul, scriem...

Iscăliră.

– Liberi, dom' șef? întrebă codoșul după ce terminară.

Comisarul cercetă hârtia și mormăi ceva.

– Mai întâi dați o mătură pe-aici, spălați și voi geamurile, drept mulțumire că v-am găzduit...

– Să trăiți! ziseră amândoi, și cu sufletul ușurat se apucară de treabă.

Cânta ăl bătrân și freca ferestrele, lună le-a făcut.

– Cum scap de-aici, spunea, drept în Gălăgie merg, îmi iau un costum de țoale și m-astâmpăr... Mi-ajunge.

– Pe osul tău? glumea cel tânăr.

– Pe osul meu! Păi câtă bătaie am luat noi, oi spune și la morți...

Numai că au trecut trei zile, și tot în beci îi țineau. Într-o seară, pe la opt, ușa de tablă s-a deschis și sergentul i-a chemat afară.

– Gata, șopti Gheorghe, scăparăm.

În poarta circumscripției aștepta însă duba prefecturii. Era o mașină scundă și neagră, fără ferestre. Caiafa păli.

– Ne-am ars, Paraschive, ne ia iar la întrebări.

Doi agenți îi înghiontiră spre scara joasă a dubei.

– Ne duce la *Mititică*... oftă printre dinți ucenicul.

Se înghesuiră înăuntru cu oamenii poliției, care le legară la repezeală mâinile.

Drumul scurt se sfârși. Duba opri brusc. Se ciocniră cu capul de tavanul ei de scânduri. Când se dădură jos, aveau picioarele amorțite. Paraschiv privi clădirea cenușie a prefecturii.

– De aici nu mai scăpăm zdraveni! spuse.

– O, că nu-i dracu așa de negru! Ține-te bine, numai pe Stăpân să nu-l vindem, c-a mai omorât trei pentru asta. Altfel,

e mișto, mai vezi și tu lumea! Toți ponții trec întâi pe la *zdup* și pe urmă îi duce care încotro...

– Gura! strigă la ei un sergent și-i cără după el.

I-a bătut și ziua, și noaptea, și tot au spus. Au dat vina pe Nicu-Piele, dus în pușcării, căruia n-aveau ce-i mai face, numai să-i scape pe cei liberi. Pârnaia era plină. Nu mai văzuse ucenicul. Toți zulitorii Bucureștiului, șuți, hoți de cai, trosnitori, carditori, tâlhari de drumul mare, toată crema caramangiilor. Ședeau pe ciment și așteptau să fie trimiși la ocne. Jucau barbut pe șest, înțeleși cu paznicii, să le mai treacă timpul.

Cum i-a văzut Gheorghe, s-a înveselit. Îi cunoștea aproape pe toți. Pe unii din ei el îi învățase să ciordească. Acum erau șefi de bandă, cu morți pe suflet și cu condamnări în șir, fugiți, scăpați de sub escortă și iar prinși, unii cu câte o sută de ani de pușcărie, să tot trăiești, să tai sare. Se simțea ca între ai lui. L-a arătat pe cel tânăr și a început să-l laude că se afla cu el:

– Ăsta, bă gioarselor, vă dă șapte înainte! Patru comisari a mierlit până au pus mâna pe noi. Cât nu-mi place mie sângele de om, da la el a fost ceva de bunghit! Nu ne lăsau și-a trebuit să arunc eu cu cuțitul. Doi am pus jos. Dacă nu eram cu el, ciur ne făcea poliția.

– Iar se bărbierește Gheorghe, râse unul din fundul beciului.

Se adunaseră împrejur. Erau hoți și hoți. Mai bătrâni și mai tineri, spilcuiți de nici nu-i bănuiai, cu haine bune pe ei, ca domnii, sau jerpeliți, manglitori de rând, care zăceau la umbră pentru vreo găină. Treanță le spunea pe nume, se înjura cu ei, ce mai, șnorări de-ai lui. Stătuseră împreună la gros. Ucenicul i-a privit pe rând. De sus, din tavanul afumat al beciului, venea o lumină chioară de la un bec lunguieț. De mulți auzise: Arsene, de-o omorâse pe mă-sa, Mandă, unul de trosnea la Obor. Mulă, care umbla cu gura de lup, Gătitu, ginitor în Rahova, Ilă-Plic, Vizante-Garagață și alții.

Codoșul vorbea, vorbea:

– Bă voi știți cine o să-l termine pe staroste, cine-o să vă-nvețe pe voi ce-i aia hoție și câștig? Ăsta, mă, ucenicul meu, gioablelor...

Și-l arăta cu mândrie pe Paraschiv.

Cât au rămas în beciul prefecturii, a mai învățat cel tânăr câte ceva. Hoții ăilalți i-au arătat instrumentele de spargere, șperacle de deschis orice ușă și câte șmecherii, că intrau cu ele în pârnaie, numai ei știau cum le ascundeau, să le aibă la îndemână, să nu-și uite meseria. Unul, Tică-Blându, i-a pus în mână și o *gură* și l-a învățat să umble cu ea. Câte mai avea de aflat, că și meseria de hoț nu-i ușoară! Ucenicul își zicea de atunci în gând: „Cine n-a trecut pe la pușcării, nu-i caramangiu de-adevăratelea!“ Aici era școala, mai furau unul de la altul câte ceva și, când ieșeau, oameni erau, puteau să nu mai aibă griji. Celor de-l povățuiau le plăcea tânărul, că era silitor și se împrieteniseră la toartă. Din când în când îi mai ridicau la anchetă, îi aduceau seara bătuți măr. Îi îngrijeau până își veneau în fire, trimeteau *afară* după țigări și mâncare bună, bani aveau. Gardienii luau bacșișuri grase, dar îi serveau. Sâmbătă seara mai făceau și câte un chefuleț, să le treacă urâtul. Nu era așa de rău la pușcărie dacă cunoșteai. Mai pica vreunul, începător, îl puneau la probe, mai dădeau în el, sluga lor îl făceau. Mulă, care avea oameni în poliție, i-a cercetat pentru ce sunt în colivie și le-a spus că dacă ung osiile pe unde știa el scapă mai ieftin, că mărturisiseră. Comisarii aduceau grefierii la anchete. Aceștia scriau declarațiile și în procese nu mai puteau să dea înapoi. Au trimis bilet lui Bozoncea să le arunce ceva lovele, să mituiască judecătorii. De rest se îngrijea spărgătorul. Starostele a pus două mii în mâna unui gardian, care i-a adus neatinși bătrânului. I-au lăsat și lui o sută, restul l-au dat priceputului.

La proces, a venit Didina cu alți bani și cu rufe de schimb. A făcut ce-a făcut, lucrurile au ajuns la ei. Sala tribunalului era plină de lume. Abia mai răsuflau de căldură.

După două ceasuri au aflat bucuria: scăpaseră cu un an. A răsuflat Gheorghe.

– Ieftin, ucenicule, tu ce credeai?

Paraschiv atunci s-a trezit.

– Cum adică, să stăm noi închiși un an?

– Da ce-oi vrea? Să zici mulțumesc, că fără bacșiș luam doi, ca popa. Pe mine m-a uitat că mai am două condamnări, noroc cu judecătorii, pupa-le-aș tălpile...

S-a întristat ucenicul. Toată ziua s-a gândit la ibovnică și l-a apucat furia.

– Eu fug, i-a spus ăluia bătrân. Nu pot să rabd.

Treanță zâmbi:

– Dacă o să putem, fugim noi, n-avea tu grijă... Mai e Apelul, nu ne lasă Stăpânul așa, bagă el șpagă la comisari, ne face scăpați, ce crezi tu... Sigur, un cot e mult, dar ieșim noi...

În noaptea aia i-au suit iar în dubă și i-au cărat în dealul Mărțișorului. Și-au luat rămas bun de la hoți. Unii ședeau încă în prevenție, ținuți cu bacșișuri, să le treacă timpul mai ușor.

Mașina hurducăia pe drumul prost și-i dureau oasele de atâta bătaie. Șoseaua nepavată a Olteniței urca spre închisoare. Auziră lăutarii din cârciumile mahalalelor. Odată îl trecură lacrimile pe Paraschiv. Codoșul ședea tăcut într-un colț.

I-au dat jos într-o curte mică, cu ziduri înalte și porți de fier, încuiate cu niște druguri de oțel. Un gardian a făcut apelul, că aduseseră mai mulți o dată. Le-a strigat numele la fiecare și poreclele, glumind, și i-a trimis la tuns. Frizerii și pușcăriașii mai vechi abia îi așteptau. Noaptea de sfârșit de vară era în miezul ei. Se schimba garda și se auzeau glasurile gardienilor pe crestele de piatră. În locul hainelor, un magazioner le-a dat câte un costum gros de postav, în dungi. Mirosea a vechi și ucenicul își pipăi capul cald, fără păr.

Gheorghe râdea:

– Gata, am ajuns și la locul nostru. Asta-i casa hoților de-ți tot vorbeam eu de ea. Ne-ncalță, ne-mbracă, totul pe de

pomană, ca la părinți! Și își aminti înduioșat: Aici am fost eu cu Tata-Moșu, ehe, ce mai om... De la el am învățat multe. Eram ca tine, puriu, nu știam. Omul bătrân îți trebuie... Pe urmă, după ce-am tăiat la Ciucea...

Ucenicul nu-l mai ascultă. Știa că minte, și lui îi ardea sufletul să fumeze o țigară. Un gardian striga la ei și-i număra. Le spusese numărul celulei la fiecare și pe urmă îi înghionti către o ușă înaltă.

Paraschiv privi încă o dată curtea și zidurile. Peste clopotnița Văcăreștilor atârna o lună păguboasă...

AIA MICĂ

Pe Veta, fata domnului Aristică Mârzu, de la Tramvaie, o știau mahalagiii tot așa, un năpârstoc de fată de nu mai creștea, cât moțul mălaiului, iute ca o zvârlugă, prin salcâmii Cuțaridei toată ziua, sau lângă focurile gunoierilor, pe groapă. Nimeni nu-i dădea cincisprezece ani și un vecin îi zisese în glumă *aia mică* și *aia mică* i-a rămas numele.

Taică-său lucra în depou la Ștefan cel Mare, repara motoare. Era unul dârz, cu privirea dușmănoasă, parcă tot îi trăsnea și-i fulgera. Altfel, bărbat de comitet dacă-l cumpărai. Făcuse multe pentru cartier, că-l știau și primarii, el îi lua în colți la vreo nevoie, le bătea cu pumnu-n masă și-i ocăra. Și dacă mai bea câte un morocar de rachiu la Stere, spunea vrute și nevrute. Când se întâlnea cu nea Fane, autopsierul, i se aprindea gura.

Cereau, fiecare pe limba lui:

– Coană Lino, fă-ne câte o injecție!

– Două gamoaie.

Nevasta cârciumarului așeza cinzecurile pe tejghea și-și vedea de treaba ei. Bărbații închinau:

– Noapte bună!

– Dumnezeu să primească!

Și tramvaistul vărsa o picătură de rachiu pe dușumea, pentru morți. Nea Fane să nu-l fi văzut:

– De ce faci crimă, domnu Aristică! Nu știi că băutura e lucru sfânt, nu se risipește?!

Domnul Aristică clipea și se supăra:

– Apăi dumneata strici datinile, dacă vrei să afli! Păi băutura are și ea un dichis! Trebuie ticluită... Eu totdeauna las o picătură și pentru sfântu Trifon, patronul lupilor, ăl de-i rău de lăcuste, că de-aia nu mai plouă... Și se întorcea către Lina: Mai supără-ne c-un rând. Plătesc eu.

Nea Fane se ștergea la gură și adăuga:

– Mai dă-ne câte-o adormire!

Nevasta cârciumarului măsura rachiul, privea prin prăvălie, își mai chema bărbatul, mușteriii povesteau de-ale lor:

– Păi să-ți spun eu, domnu Aristică, zicea nea Fane, ce-am pățit cu una de i-am tăiat-o pe mă-sa...

Glasul autopsierului se pierdea în zgomotul cârciumii. Până închidea Stere prăvălia, se turteau amândoi. N-ar mai fi plecat.

– Încă o sticlă de lampă și ne ducem, se ruga nea Fane.

Coana Lina se uita la bărbat. Stere încuviința pentru că nu putea să-i supere pe clienți:

– Bine, atât. Trebuie să mai dormim și noi!

La miezul nopții, se despărțeau la pompă. Domnul Aristică Mârzu mergea ușurel, să nu-l simtă nevasta când se întoarce. Coana Marioara n-avea somn. Îl aștepta cu lumina aprinsă să-l certe:

– Mai astâmpără-te, Aristică, astâmpără-te, că ești om în puterea cuvântului, ai fată mare și ne râde lumea. În loc să te mai strângi și tu, să ne căpătuim și noi copila, că mâine, poimâine se face de măritat, tu dai bănișorii la cârciumar, nu-ți mai ajunge!

Tramvaistul tăcea mâlc. Când nu mai putea răbda, îi făcea semn femeii:

– St! Vezi c-o scoli din somn!

Și pe furiș, domnul Aristică își privea nevasta. Coana Marioara fusese femeie frumoasă în tinerețe, avea și acum niște ochi de oftau șapte mahalale. Fata lor, Veta, ieșise din sărăcie, o bucată de carne mică și neagră. Crescuse cam sălbatică, mai mult

aciuită prin duzi, pentru că mă-sa spăla rufe toată ziua și taică-său venea acasă numai seara.

La școală se dusese greu, dar îi plăcuse și, când s-a întors cu coronița de frunze și medalie în piept, a ieșit toată strada s-o vadă.

– A luat *aia mică* primu, șopteau muierile pe după porți, fată deșteaptă, ce vrei, păi cui să semene? N-a făcut-o mă-sa cu impiegatu?

Despre lucrul acesta oamenii știau câte ceva, dar vorbeau pe ascuns, pentru că nu se făcea să audă domnul Aristică. Adevărul era că mai demult, când coana Marioara avea douăzeci de ani, șezuse la ei în gazdă unul Constantin Șarpe, cu șapcă roșie și servietă, impiegat la Calea Ferată. Asta se întâmplase înainte de războiul ăl mare și o știa numai baba Marghioala, vecină în Vespasian cu tramvaistul, de unde se mutaseră cam în același timp aici, în Cuțarida, să nu mai stea cu chirie, să aibă fiecare casa lui. Nimeni însă nu putea să pună mâna în foc că Veta e făcută cu el, deși bătrâna se jurase pe toți sfinții că ea le înlesnise dragostele. Cât despre domnul Mârzu, el mai bine se lăsa călcat de vagoanele sale, decât să-și bănuiască nevasta. De când o luase, munciseră împreună, își cumpăraseră loc la groapa lui Ouatu, nu se certau din alte pricini decât din vinile lui de bărbat căzut în tagma bețivilor.

Veta nu semăna nici cu coana Marioara, nici cu domnul Aristică, și baba Marghioala se îndoia ea însăși câteodată dacă aducea măcar cu impiegatul. Pe fată o iubeau toți pentru că era deșteaptă. Ea scria femeilor scrisori la neamurile din provincie și pomelnicele bătrânelor pentru vineri seara.

Tramvaistul vrusese s-o dea la învățătură mai departe, însă acolo nu-i mai plăcuse fetei. A stat un an la liceu și a fugit. Nici palmele tatălui, nici lacrimile coanei Marioara n-au hotărât-o să se întoarcă.

– Ne pune să ne facem coadele, spusese ea într-un suflet acasă, și pe mine mai bine să mă pici cu ceară decât să-mi zbengui părul.

– Arde-i-ar focul de neisprăviți cu școala lor, zisese în cele din urmă și domnul Aristică, te dau la croitorie dacă ție nu-ți place. Eu nu-mi chinui copila pentru niște sclifosite de profesoare! Ești sângele meu, cu palmele astea te-am crescut...

Și-o pupase pe frunte, mângâindu-i părul aspru.

Dar nici la croitorie nu s-a dus Veta. Îi plăcea să stea mai mult pe maidan, să joace bile cu băieții sau să tragă zmeie în cartier.

Vara pleca de dimineață pe groapă să adune ciulini, mânca pe unde apuca și se întorcea seara când aprindeau mahalagiii lămpile. Începuse să citească romane, niște cărți groase, pline de poze. Încă taică-său se supăra când o vedea:

– Iar citești prostii de-astea? Cai verzi pe pereți! Să nu te mai prind!

Dar ce, fata-l asculta? De unde să știe el ce plăcute erau foile acelea care povesteau aventuri de dragoste cu contese și bandiți?

Uneori, ca să mai scape de gura lui și de-a mă-sii, pleca în groapă, unde avea un loc tainic, sub malul galben al rampei. Era o scobitură rotundă, dincolo de baltă, neștiută de nimeni. Vara așternea pe jos buruieni uscate și asculta cum se rostogoleau de sus bulgării mari de pământ. Îi țiuiau urechile de atâta liniște. Parcă stătea într-o apă. Dimineața bătea soarele și iarba se usca foșnind lângă ea. După-amiază, umbra malului din față creștea amenințător și parcă i se făcea frică. De la rampă picura mirosul gunoaielor încinse. Prin iunie înfloreau mărăcinii. Buruiana avea o tulpină lemnoasă, verzuie. Făcea la cap o gogoașă roșie, plină de spini, care se umfla ca un cimpoi. Alături creșteau loboda și pelinul argintiu. Pe frunzele lui se oglindea nopțile luna știrbă a Cuțaridei. Pământul mișuna de gâze albastre, împodobite cu aripi strävezii. Fata tramvaistului cunoștea cărăbușul greoi de gunoi, care abia se mișca sub zaua lui neagră, și lungile mustăți ale lăcustei, și pielea albicioasă a

râmelor grase, și culoarea ochilor de broscoi, și amestecul țărânei, și adâncimea cerului depărtat. Deasupra gropii, pluteau într-o lungă călătorie corăbiile norilor, mistuite în ceasuri întregi, destrămate de vântul abia simțit. De aici, putea să-și închipuie mai bine mările la fel de albastre și galioanele cuprinse de foc pe oceanele îndepărtate. Și, auzind din când în când nechezatul sălbatic al armăsarilor lui moș Leu, i se părea că o să-l vadă într-o zi pe regele Arthur, coborând în goană malurile gropii, acoperit de zalele sale cenușii, cu mantia-i roșie fluturând pe spate ca o flacără.

Numai când se lăsa noaptea, se ridica parcă ostenită, ca după o cazna lungă. Ajunsă sus, la bordeiele gunoierilor, se trezea din visare. Luminile oarbe ale Cuțaridei o chemau cu grăbire. Îi era frică să nu fi venit taică-său mai devreme de la munci și să n-o găsească acasă.

Odăile lor erau alături de biserică. Prin geamurile deschise ale casei părintelui se auzeau cântecele unui gramofon. Asculta Veta, nu s-ar mai fi dezlipit de lângă uluca bisericii:

Carmencita,
Nume scump
Ce alină dorul,
Carmencita,
Ești speranța și fiorul,
Te dorește gândul meu
Ca pe-o narcoză,
Mi-amintește
De-un parfum uitat,
De-o roză,
Carmencita...

Parcă-i venea să plângă. Glasul femeii, răzbind din pâlnia de tablă, o întrista fără să știe de ce.

De alături, se auzea vocea maică-sii:

– Veto, pe unde ești, Veto? Hai acas', că vine Aristică și iar nu te găsește, și e vai de pielea ta!

– O, că vin! Aici sunt! răspundea ea înfuriată.

Tăcea și maică-sa, ascultând în prag vechiul cântec, care-i amintea de tinerețe. Pe pervazul casei vecine, suspina fata popii.

Tocmai pe la zece, dacă era în miezul verii, se închideau ferestrele. Atunci intra și Veta în odăi. Coana Marioara o privea înduioșată:

– Ai crescut și tu, copilița mamii! Hai, dezbracă-te mai iute, să nu dea taică-tu peste tine.

Dar domnul Aristică nu se întorcea așa de curând. Avea încă de vorbit cu nea Fane, autopsierul, de știa un sac de vorbe și nu mai termina.

Într-o primăvară, ce-i veni lui domnul Mârzu? A dat sfoară în mahala să-i caute cineva un chiriaș, că-și adusese aminte de-o odaie pe care o ținea degeaba în fundul curții. Ar mai fi scos sărăcia din casă. A pus-o deci pe coana Marioara să spoiască din nou pereții, că se scorojiseră, a băgat o sobă, să aibă chiriașul iarna la ce se-ncălzi, și, cu câteva trențe și lucruri de-i prisoseau, se numea că poate să ia ceva bani.

Într-adevăr, la vreo două săptămâni, coana Marița, a de da-n cărți, i-a găsit un chiriaș. S-au tocmit ei ce s-au tocmit, și într-o dimineață, la poarta curții s-a oprit un camion în care erau așezate câteva lucruri: scaune, mai multe tablouri și un raft de cărți. Chiriașul ajutase căruțașului să descarce. Veta se nimerise prin curte. Se uitase la necunoscut. Acesta era bine făcut, înalt, cu priviri vesele, îmbrăcat în haine călcate. Pe fruntea bronată de sudoare îi cădeau vițele negre ale părului. Tânăr, să fi avut douăzeci și cinci de ani. Tânăr și serios, c-abia o privise în treacăt, și ea fugise în casă, rușinată. Până seara îl pândise pe după perdele. Îl văzuse cum își așezase lucrurile, cum acoperise geamurile cu niște hârtii prinse în pioneze și, când se înserase, cum citise la lumina lămpii vreo două ceasuri. Avea ochelari mari, cu rame negre. Îi pusese la ochi, și lumina galbenă a fitilului lat i se așternuse pe brațul păros, gol. Deschisese geamurile și din când în când privea afară întunericul, cu ochii lui

miopi, mici. Își trecea degetele subțiri prin părul lung, mișca încet buzele și iar se uita în foile pline de cifre și linii.

Când s-a întors taică-său acasă, a aflat că-l cheamă Procopie și că era student.

– Bun băiat, zicea domnul Aristică, mi-a plătit înainte pe o lună. Învățat. Pleacă dimineața, vine seara. N-o s-avem bătaie de cap cu el.

Nu mai era liniștită fata tramvaistului! Din ziua aceea tot cu ochii pe geam ședea, să-l vadă când pleacă și când se întoarce de la treburile lui.

Subțire băiat! Călca ușor și se ținea drept, ca ofițerii. Pleca fluierând, venea fluierând cântece de-ale lui. I-a plăcut Vetii.

Într-o seară, chiriașul a chemat-o pe maică-sa și-a rugat-o să-i spele și lui rufele și să-i mai dea din când în când cu câte o mătură prin odaie, că n-avea timp. Atunci a intrat fata lui Aristică pentru prima dată la el. Înăuntru mirosea a sulfină și dușumelele pocneau sub pași. Pe masa scundă Veta a văzut un teanc de cărți groase, cu coperți de piele și câteva ramuri înverzite de salcie, care parcă înveseleau locul. Pe pereți, chiriașul așternuse preșuri colorate și tablouri. Nu mai cunoștea odaia lor rece.

Maică-sa o chemase să-i ajute la strânsul rufelor, și ea n-ar mai fi terminat.

– Atunci ai dumneata grijă, încheiase domnul Procopie înțelegerea, mai faci curat din când în când și pe-aici, c-așa-i la bărbatul singur. N-o să fie degeaba. Mai dau ceva peste chirie!

– Cum să nu, cu plăcere, răspunsese femeia bucuroasă. Că de n-oi veni eu, o trimit p-asta mică...

– Pe cine?

– Pe fata mea, pe Veta, uite-o, da așa-i zicem noi, *aia mică*, de, că nu vezi dumneata, parcă-i un gândac!

Procopie râsese, aruncându-i o privire în treacăt, și fata se roșise toată, sfeclă. Inima-i bătea sub rochie, să iasă afară. Îi văzuse dinții albi și puternici și sclipirea binevoitoare a ochilor.

De atunci se scula în fiecare dimineață mai devreme și îl pândea de la fereastră, să plece. El lăsa ușa descuiată și Veta intra cu sfială în odaia în care mai atârna un fum verde de țigară scumpă, străveziu ca o perdea. Deschidea geamurile și se apuca să măture. Pe urmă ștergea urmele de praf cu o cârpă umedă și silabisea titlurile cărților groase și grele, uitate deschise pe masă. Le răsfoia cu puțină spaimă și privea desenele colorate și explicațiile scrise într-o limbă străină.

Într-o zi, Procopie se întorsese mai devreme și dăduse peste ea cu nasul în hârțoagele lui.

– Bună ziua, spusese. Ce făceai aici? Te uitai la cărțile mele?

Avea o voce plăcută de bărbat tânăr.

– Da.

– Sunt tratate de medicină. Știi ce-i asta?

– Dumneata te faci doctor? l-a întrebat fata în loc să răspundă.

Ridicase ochii. El zâmbea. Mai bine ar fi murit, pentru că inima i se cocoloșise.

– Pari cam speriată, adăugase studentul.

– Nu. Eu nu mă sperii ușor. Ce știi dumneata?

Se dăduse jos de pe scaun și chiriașul venise lângă ea, privind-o serios, cu o cută pe frunte.

– Câți ani ai?

– Da de ce-ntrebi? se ițise copila spre el, scuturându-și părul.

Procopie tăcu o clipă, descumpănit.

– Întreb și eu, așa...

– Oi fi curios, să nu-ți fie de deochi...

Râseră amândoi.

– Tot nu mi-ai spus.

– Dumneata câți îmi dai?

Își așezase mâinile la spate și-și aruncase pieptul abia ivit înainte.

– Păi, ai treisprezece?

Veta râse iar.

– Să fii dumneata sănătos de când i-am împlinit!

– Ia te uită! Oi avea douăzeci?

– Nțț!

– Atunci optsprezece...

– Nici.

– Mai puțin sau mai mult?

– Ghici!

– Hai, spune.

– Nu vreau. Ce-mi dai?

– Ce să-ți dau?

– Niște cărți de citit.

– Îți place să citești?

– Oho...

– Și ce-ai mai citit până acum?

– Romane...

– Nu, zău! Și ce romane?

– Prea multe vrei să știi. E vorba-mi dai sau nu-mi dai?

Studentul stătea drept în fața ei și o măsura.

– Îți dau, dar nu mi-ai spus câți ani ai.

– Cincisprezece, na, dacă vrei să știi!

– Și de ce ești așa mică?

– M-a făcut mama din sărăcie, că spun femeile că d-aia nu-i bine să te iubești pe furiș, că ies copii neterminați!

Procopie râse din toată inima.

– Nu-nțeleg, se făcu el că nu pricepe.

– Multe nu-nțelegi dumneata. Gura lumii, dac-ai sta s-o asculți...

– Asta așa e.

– Vorbirea este-mi dai, sau nu-mi dai romane?

– Să caut.

– Caută. Da mie îmi trebuie ceva *greu*, înțelegi? Cu *Paturel* n-ai? Sau *Rocambole*? Ai citit dumneata d-alea cu *Rocambole*? Sau cu *Cavalerul Negru*, spaima turcilor?

– Nu, n-am citit.

Veta îl măsurase curioasă și spuse dezamăgită:

– Atunci ce fel de carte-oi fi știind?

Procopie îi arătase desenele din cărțile deschise pe masă:

– Uite, nu-i chiar așa de ușor. Ăsta-i trupul omenesc. Crezi că-i la îndemână să-l vindeci de boale?

– Asta-i bună! Dumneata vindeci oameni! Ha, ha, ha, ia te uită!

– Dar cum credeai?

– Știi dumneata? Fugi d-acilea! Păi dacă-ți arăt frunza sunătoarei, habar n-ai ce să faci cu ea! Și se burzului: Zău, credeam că ești mai deștept! Am să te duc la baba Aglaia, să te învețe cum se scoate junghiul cu foarfeca! Uite, pui pariu că nici ventuze nu știi să pui!

Chiriașul tăcea.

– Ei, de ce nu vorbești, grăiește, știi sau nu știi?

– Nu știu.

– Păi să te învăț eu! Da pentru asta trebuie să răcești zdravăn o dată!

Trecuse timp destul, trebuia să plece. Și-a adus aminte de cărți.

– Dă-mi romanele pe care mi le-ai promis!

Studentul căutase prin raftul lui și dibuise câteva cărți. I le întinsese:

– Poftim, dacă te plictisesc să-mi spui.

Veta le luase și plecase. Erau altfel de romane, nu prea semănau cu cele ce citise până atunci, dar ici, colo găsea câte un suflet de femeie care semăna cu al conteselor, pentru că, de când e lumea, inima femeilor era aceeași: și a celor bogate, și a celor sărace. Când isprăvise, mai ceruse:

– Da ceva mai vesel nu ai, domnu Procopie? Că mi se rupe sufletu de ce-am citit. Oare în lumea asta să fie oameni atât de răi?

Studentul o bătuse pe umăr cu un fel de prietenie:

– Ești prea tânără pentru asta... Lasă...

Tot pe atunci, *aia mică* mai prinsese o meteahnă: începuse să umble cu lămâița în sân. Coana Marioara a băgat repede de seamă, că așa sunt muierile: ca pisicile, le miroase de la o poștă și a cal breaz.

– Ce ți-e, fată? i-a zis într-o noapte când bărbatu-său sforăia în patul celălalt.

– Cum ce mi-e, fă, mamă?

Stăteau amândouă sub candela care pâlpâia stins, aruncând umbre pe pereți. Maică-sa oftase lung, că o apucase un dor.

– Să nu afle tat-tău, că ne rupe pe-amândouă în bătaie. Pe tine te are și, decât să-i faci vreo rușine, mai bine să te duci pe pustii...

– Da ce-ți veni? se oțărî *aia mică* din țoale.

– Taci, că se scoală Aristică și ne dă afară. Tu nu vezi că miroși ca o spițerie? O să lași lămâița cumetrii fără frunze și-o să ne afle mahalaua, mamă! Și când ne-o afla, ne plângem de milă!

Copila tăcuse vinovată.

– Da cine-i? întrebase mai târziu coana Marghioala.

Afară lătrau câinii.

– Nu știu, fă mamă, da parcă-mi place domnu Procopie, că prea citește...

Femeia tresărise. Se auzeau salcâmii din curte foșnind ca un foc iarna.

– *Studintu,* mamă? și-i dăduseră lacrimile. Usca-i-s-ar ochii ălui de n-a iubit!

Apoi dăduse dracului toți câinii din mahala, că nu mai terminau cu lătratul.

A doua zi, când a venit domnul Aristică la prânz, muierea l-a certat:

– Bărbate, ia spune, ai băgat ceva de seamă la fata noastră?

– Ce să bag de seamă?

– S-o dăm, Aristică, la o fabrică...

– De ce?

– Aristică, Aristică, deschide ochii, Aristică...

– Ce tot îndrugi acolo?

– Aristică, fata noastră a început să umble cu lămâița-n sân!

– Ei, și dacă?!

– Bărbate, a crescut, bărbate...

– Asta voiai să-mi spui? Tu nu vezi că-i cât un mosor?

– Da nu știi ce e-n capu ei...

– Mai taci dracului din gură! Ai îmbătrânit și tu ca alte cumetre...

Și-a plecat repede la depou, c-avea treabă și nu era chip să întârzie.

Trecuseră câteva luni. Întomna. O lumină de început de septembrie, pierită, albă, împânzea curtea. Pomii lăsau o umbră rară în țărână. Mirosea a gutuie pârguită. Procopie ședea și se uita la vița urcătoare ce acoperea ferestrele lui. Era așezat pe un scaun, cu ochii în soare, orbit de lumina aceea mângâietoare, numai într-o cămașă subțire, deschisă la gât, ținându-și genunchii în palme.

Veta îl privea de după perdea.

Atunci sosiră dinspre Grivița hingherii. Întâi, Veta a auzit o larmă surdă, și vocile băieților din mahala:

– Huo, na! Huo, na! La oase!

A ieșit afară, la poartă. Din capul străzii venea o droagă cenușie, trasă de două gloabe. Pe capră ședeau doi țigani cu mânecile suflecate, ținând în mâinile lor noduroase șbilțurile lustruite. La coada tumbărăului veghea un sergent cu o șapcă soioasă, îndesată pe cap. La biserică, haidamacii s-au dat jos. Soseau pe sub garduri, la umbră, pândind câinii oamenilor. Copiii din urma droaștei strigau cât puteau, să sperie dulăii:

– Na! Na! Huo! La oase!

Și scoseseră prăștiile lor lungi din mațe de cauciuc, cu crăcane de salcâm, țintind duba. O ploaie de pietre rotunde se abătu pe tabla căruței. Sergentul opri convoiul și aruncă zvârlind după derbedei cu bastonul de cauciuc.

Băieții, împrăștiați o clipă, se strânseră din nou la pompă. Se făceau că joacă gioale și mai adunau cărămizi. Veta îi vedea bine pe ăi mici cum cărau pietrișul din praful drumului să li-l dea celor mari.

Dintre câini, tot l-au luat pe al cizmarului. Un hingher a întins lațul și l-a săltat din zbor. Se zbătea degeaba în sârmă, ca peștele în undiță, urlând. Goșnete era în vecini, la Stere, să bea o cinzeacă. A aflat numaidecât. A dat să sară afară, dar l-a văzut pe sergent și s-a oprit. Sta și se uita cum adună potera cățelărimea. Ăi prinși lătrau în cuștile lor, mușcându-se unul pe altul. Adunaseră vreo treizeci și de prin alte mahalale, de-ți era mai mare mila să-i privești cum se uitau prin obloanele găurite.

Când să facă spre răspântie, în față, la cârciumar, sosi ceata de copii. Vreo opt, ai zidarilor, ai lucrătorilor de la Ateliere și d-ăi cât pragul, care cărau pietrele. Hingherii se pregăteau să lase casa lui Stere în spate, când câinii domnului Aristică, auzind larma de-afară, țâșniră pe poartă printre picioarele Vetei, repezindu-se în șbilțul huidumelor. Fata începu să țipe. A sărit și Procopie de la locul lui. Dulăii săltau în goană cozile lungi și zbârlite. Era unul cât poarta, cu un cap mare și greu, bătrân și rău, căruia i se făcuse a bătaie auzind urletele ălor din cuști. Celălalt, mai tânăr, lung și mușchiulos, îi sări într-ajutor. Veta strigă după ei, să-i bage în curte:

– Azorică, Negrule! Na! Ptiu!

Ce să mai audă câinii? Ăl bătrân, Azor, se opinti și sări drept în pieptul unui hingher. L-a pus la pământ dintr-o dată și, dacă nu-l ajuta celălalt, îi mânca urechile. Negru fugi cu lațul celui căzut în dinți.

Râdeau copiii de se tăvăleau:

– Așa, pe el! strigau.

Și-au mai trimis o grindină de pietre în țurloaiele hingherilor. Sărise și sergentul, dar animalele l-au luat și pe el în tărbacă. Tot Negru l-a lăsat pe omul legii fără pulan.

Râdea Veta, râdea și Procopie. S-au uitat unul la altul. Ce să mai scapi câinii, trebuiau scăpați hingherii!

Huidumele, dacă văzură așa, dădură fuga sus, pe capra droaștei. Atunci au năvălit și băieții, strigând: „Huo!“ și trimițând din praștii altă ploaie de pietre. Goșnete a prins curaj și-a pus mâna pe un bolovan, lovind caii. Au ieșit și femeile din curți. Era un gomor de lume, și zbirii n-au mai avut pe unde să fugă. Un băiat a sărit și-a deschis ușile cuștilor. Într-o clipă s-a golit căruța. Pe hingheri abia i-au scos mahalagiii până-n Grivița, urmați de huiduielile și chiotele copiilor. Veta a închis poarta în urma dulăilor. Ei hămăiau încă spre groapă. Studentul râdea de isprava câinilor.

– Și zi, era să le rămâne ciolanele pe-aici!

– Da, îngână ea.

– Dacă nu eram noi...

Tot mai hohotea. Și avea niște ochi dulci, de ștrengar. Doamne, Doamne, o țineau căldurile pe fata tramvaistului! De alături, din curtea popii, se auzea gramofonul cântând:

Într-o oglindă de doi lei,
M-am aranjat de dragul ei,
Căci în curând va apărea,
Frumoasă ca o rândunea,
Angelica...

– Iar a pus fata părintelui goarna să cânte, zise Veta.

– Cum a pus goarna să cânte? Ăsta-i gramofon.

– Așa-i zic eu, se rățoi copila, ce te bagi dumneata? Dacă l-ai vedea, instrumentul ăsta, ce caraghios este... Numai zimți și-o pâlnie verde de tablă, pe unde cântă... Dumitale-ți place muzica?

– Îmi place. Am și eu un gramofon. Am să-l aduc, acum e la reparat. I s-a rupt arcul...

– Și ai și plăci?

– Am.

– Ce bine! Să-l aduci mai repede și să-l pui să cânte, să audă și fata popii c-avem și noi patefon! Da nu mă minți?

– Nu te mint.

– Să moară?

– Să moară!

Procopie râse iar într-un fel care o tulbura.

– Și ce tot râzi dumneata acolo?

– Nu râd.

– Ba știu eu că râzi de mine. Și nu-i frumos...

Bărbatul o privea curios. Îi plăceau vioiciunea ei și răspunsurile înțepate.

Veta se apropiase de el și vorbea acum mai cu blândețe, parcă să-l împace:

– Dacă aduci patefonul dumitale și-l faci să cânte, te duc într-un loc...

– Ce loc?

– Ce-ți pasă? Am eu un loc. Numai să nu-ți fie frică...

– Cum o să-mi fie frică?

– Uite așa! Ce tot faci pe deșteptu? Păi e tocmai în groapă, dincolo de baltă, pe unde umblă hoții, ce știi dumneata!?

– Bine, dacă o să fiu cu tine, n-o să-mi mai fie frică. Dar când mă duci?

– Vedem noi, să mă mai gândesc...

Și plecase iute în casă, să nu-l vadă cum râde cu îngăduință, abia ghicit, de parcă și-ar fi bătut joc de ea.

Pe urmă l-a visat noaptea pe Procopie, umbla năucă, n-o mai cunoșteai, cânta în gura mare prin casă, de una singură:

Carmencita,
Nume scump
Ce alină dorul,
Carmencita,
Ești speranța și fiorul,

Te dorește gândul meu
Ca pe-o narcoză,
Mi-amintește
De-un parfum uitat,
De-o roză,
Carmencita...

Coana Marioara o auzea de afară.

– Ehe, făcea, nu-i a bună cu fata mea...

Pe Procopie l-a mai întâlnit o dată la pompă. De la o vreme nu-i mai ceruse nici cărți. Romanele lui nu-i prea plăceau. Și parcă-i era și teamă să mai calce prin odaia aceea plină de fum de tutun.

Studentul venea agale cu un ghiozdan la subsuoară.

Veta mergea la groapă să culeagă pelin. Cum l-a zărit, i s-a oprit răsuflarea. El a întrebat-o unde se duce, clipind din ochii miopi.

– La baltă. Nu vii și dumneata?

Și-a așteptat s-audă ce-i răspunde.

O luase în glumă, dar se pomeni cu el alături.

– Mergi?

– Da.

– Ei, na, că-i bună! Atunci hai mai repede, că se întunecă devreme și trebuie să vină tata.

– Și nu te lasă?

– Nu. Nici nu știe.

– Mă duci la locul ăla de care-mi vorbeai?

– Da. Nici n-ai merita. De ce n-ai reparat gramofonul?

– Săptămâna viitoare e gata. Pe cuvânt...

– O, pe cuvânt, îl maimuțări ea. O să vedem noi ce fel de cuvânt ai...

A grăbit pasul. Capul îi ardea de spaimă și de bucurie.

Groapa începea de la gardul scund al oltenilor. În grădină se vedeau pepenii de mai rămăseseră neculeși, galbeni, cu flori

pălite, uitați între răsaduri, și verze vinete, cu foile scorțoase. Peste maidan, tinichelele ruginite luceau domol în soarele de octombrie. Pe jos licăreau sticlele colorate, albastre și albe, ale sifoanelor fărâmițate. Pe urmă, începeau buruienile, o adunătură întinsă de scaieți scuturați, crescuți în pământul sterp. Coborâră. De sus, abia se zărea fundul gropii, în care sclipea balta, înconjurată de trestii. Mergeau pe poteci știute numai de ea, printre mărăcini și ghimpi. Alături, se surpau gunoaiele într-o mișcare liniștită. Rar, se auzeau ciocănitorile zgâlțâite de vânt la grădinari. Cerul avea o leșie murdară în scamele norilor joși. Pasul Vetei crescuse și studentul abia se ținea pe urmele ei. Dintr-o parte veneau trâmbele de fum de la coșurile Atelierelor, mototolite și destrămate. Mahalaua nu se mai vedea de sub malurile galbene. Fata sărea râpele ca un ied. Procopie simți pământul gloduros intrându-i în pantofi și, nevoind să se lase mai prejos, se luă după ea, rostogolind lutul și bolovanii. Veta, ajunsă la adâncuri, râdea de neîndemânarea lui. Iarba pălită mirosea bine, a vară plecată. Zări, aproape, balta.

– Haide să culegem pelin, îl chemă. Pui prinsoare că strâng mai mult! Da-ntâi să-mi răcoresc tălpile, că m-am încălzit.

Și își ridică poalele rochiei intrând în apă. Îi plăcea nămolul care i se încleia pe degete. Îi spuse râzând, uitându-se în ochii lui, drept, ținându-și fusta între pulpe:

– Dumneata nu intri! Ți-e frică?

Aici nu-i mai era teamă de el.

Procopie se descălță și, când îl văzu cu pantalonii sumeși, începu să râdă:

– Parcă ești de la pompieri, când e inundație!

Trecură balta, călcând încet, cu fereală. Ea înainte, încercând adâncimea, tot pe margini, unde nu se putea să se scufunde, el chicotind, nedumerit. Câmpul plin de buruiană vineție începea de la marginea apei și se sfârșea sub un mal drept.

Au cules câte un braț sănătos și Veta l-a întrebat, deodată, fără să clipească:

– Dacă-ți arăt locul ăla al meu, juri că nu spui la nimeni?

Studentul râse. Se uită înapoi, unde-și lăsase ghiozdanul și pantofii. Nu era nimeni.

– Bine, nu spun, primi.

– Nu, jură!

– Pe ce?

– Pe ochii din cap!

– Pe ochii mei din cap că nu spun la nimeni!

Și-i întinse palma umedă. Iar o apucă tremuratul pe fată.

Din locul unde ședeau, nu se vedea nici o potecă. Ea știa însă pe unde s-o apuce. Despică măselarița și căută din ochi urmele. O pantă dreaptă, în care erau săpate găuri, începea de sub deal. Urca repede ca o pisică. El se uita unde așezase Veta mai înainte piciorul și o urmă.

Când au ajuns sus, Procopie a privit în toate părțile. Jos, văzu fundul și malul celălalt. De aici puteai cuprinde toată groapa fără să fii zărit. În spate erau alte scobituri, pentru coborât, acoperite de iarbă. Veta îi arătă urmele unui foc stins mai demult. Cenușa era spulberată și alături mai rămăseseră câteva surcele.

– Aici se ascund uneori hoții Cuțaridei, îi spuse în șoaptă, da să nu spui la nimeni, că dacă se află, or să vină să ne omoare, ai înțeles?

Procopie o privi mai bine.

– Și de unde știi tu lucrurile astea?

– Știu eu, dădu ea din umeri, și el îi zări zbaterea sânilor mici și ascuțiți sub rochia subțire de stambă.

Părul îi căzuse pe frunte și ochii fetei sclipeau de mândrie. Procopie își scoase haina și privi cerul prăvălit peste streașina de lut care-i acoperea.

– Nu ți-e frică? îl întrebă Veta.

– Nu, râse el, că are cine să mă apere...

Tăcură. Împrejur era o liniște apăsătoare. Sub linia cerului decolorat treceau stoluri negre de păsări într-un zbor leneș. Soarele luneca pe suprafața lucioasă a bălții, reflexele lui luminau până sus malul roșcat ca o pecingine. În țarcul lui moș Leu,

armăsarii săi stăteau nemișcați, cu gâturile întinse, adulmecând spre ei. Erau negri și puternici, și păreau mai mari în încremenirea lor. Pieile asudate aduceau de departe cu o marmură spălată cu apă.

– Îți place? curmă fata tăcerea.

– Da.

– Nu-i bine?

Procopie se întoarse spre ea, curios:

– Ia spune-mi, nu ți-e teamă că într-o zi ai s-o pățești dacă mai vii singură pe aici?

Veta clipi nedumerită:

– Adică ce să pățesc?

Studentul nu-i răspunse.

– Vreau să spun... ce-ai face, de pildă, dacă ai da peste hoți?

Copila nu se gândise.

– Eu știu? Da nu mi-ar face nimic, sunt sigură.

– De...

Ochii ei se aprinseră mânioși.

– A, de ce te gândești la lucruri urâte? Uite, află că m-am supărat pe dumneata!

Și se ridică.

Coborâră tăcuți. Au trecut balta înapoi, uitând pelinul cules. El s-a încălțat, și-a luat ghiozdanul și-au urcat la rampă.

Înserase. Umbrele se șterseseră prin iarba uscată. Peste sticlele fărâmițate se scurgea o scamă umedă. Fata simți bruma rece pe degete, pișcând-o. Și-au adus aminte de brațul cules, dar nu s-au mai întors. În dreptul pompei au întâlnit câteva muieri, așteptându-și rândul la apă, lângă căldări. În poartă, Procopie i-a apucat brațul și-a întors-o spre el:

– Mai ești supărată pe mine?

Avea un glas plăcut de om tânăr, care o furnica până în creștetul capului. Sub cot îi simțea degetele calde și sângele tot i se urcă la inimă.

– Nu știu, răspunse, pierită.

Se despărţiră şi ea rămase multă vreme în curte privind geamul lui. Studentul aprinsese lampa. Umbra i s-a mişcat după aceea de câteva ori prin dreptul perdelei.

*

N-a trecut o săptămână şi luase foc mahalaua. Asta de la copii s-a tras. Ieşiseră cu felinarele de pepeni. Nu era băiat în cartier să nu fi găurit coaja unui cantalup de miez şi să n-o fi scobit, găurele-găurele, cu coada unei peniţe.

Se adunau în capătul străzii, lângă Filantropia, cu lumânări aprinse în boşarii goi, acoperindu-i cu palmele, să nu se stingă lumina. Bătea un vânt rece şi şui, şi băieţii se strânseră cu pepenii la un loc, să vadă al cui e mai frumos. Au nimerit în spatele casei lui Tănase. Gunoierul era plecat, că altfel nu i-ar fi lăsat. Cum au nimerit, tocmai unde avea omul o magazie plină cu paie uscate pentru caii primăriei. Copiii au răsturnat în joacă un felinar de bostan, şi focul, gata. Au dat să-l înăbuşe, nu se mai putea. De frică, au luat-o la fugă, împrăştiindu-se. Se aprinsese magazia lui Tănase şi ardea ca o lumânare. Până să bage oamenii de seamă, flăcările trecuseră la acoperiş. Vântul a aruncat scânteile în gardul de alături. Într-o clipă s-au ridicat vecinii. Era prea târziu. Magazia lui Tănase, scrum. Acum îi ardeau lucrurile. Focul a trecut în spate, hrănit de furia vântului. Cerul se luminase de pălălaie. Vâlvătaia roşie se întindea.

– Arde! Arde! strigau zidarii.

Trâmbe lungi de fum înecăcios se lăsau prin curţi. Se simţea bine fierbinţeala care venea dinspre casa gunoierului. Parcă răsărise soarele. Vecinii alergau la pompă cu căldările să le umple. Nu putură să oprească focul. Şuvoaiele flăcărilor se întindeau şi se încolăceau pe buruienile maidanului, aprindea gunoaiele de prin curţi şi urcau stâlpii cătrăniţi ai porţilor. Tot malul gropii ardea, şi rampa, şi drumul de lemne. Căldura se înteţea. Mirosea a baligă încinsă. Apoi pârjolul coborî malurile, într-un cerc de scântei.

– Arde! Arde! se auzeau alte țipete.

Acoperișurile se spulberau într-o clipită. Zidurile de paiantă se prăbușeau și muierile strigau, strângându-și lucrurile și ce mai putea fi scăpat.

Cerul fumega.

Focul trecuse gardurile și, dus de vânt, mâna spre biserică. Preotul, scos din odăile lui, vorbea mahalagiilor.

– Fraților, arde casa Domnului! Nu lăsați, fraților!

Cârciumarul a ieșit și el afară cu mușteriii după el.

– Arde! Arde! se deslușea de departe țipătul femeilor. Auziră grinzile căzând la zidari. Focul topise în căldura lui magaziile și sărea peste salcâmii cuprinși de flăcări. Se aprinseseră și duzii din grădina oltenilor. Pe străzi alergau câinii cu părul zburlit. Cineva striga:

– Să se ducă la pompieri, vecine, la gară, c-o trăsură!

Stere înțelese că, dacă pârjolul trecea de biserică, se duceau și casele lui. Strigă năprasnic la băiatul de prăvălie:

– Pune mâna pe topor și haide după mine!

Săriră și niște vecini, cu niște cazmale. Pe drum îl luară și pe Tilică. Cârciumarul se repezi cu încă doi lucrători în duzii bisericii. Îi puseră la pământ și-i grămădiră departe de gardul popii. În felul ăsta, dădeau focului hrană și-l potoleau. Femeile aduseră un furtun de vin din prăvălie, și o muiere pompă apă din gura cișmelei.

Veta căra cu maică-sa căldări de apă și le dădea bărbaților. Aceștia le azvârleau în calea pârjolului. Vâlvătaia se domoli. Trunchiurile duzilor erau umede și nu ardeau decât foarte încet. Oamenii răsuflară ușurați. Preotul făcea cruci mari, cu fața la biserică. Abia la vreun ceas sosiră și pompierii. Până să așeze tulumbele, focul ostenise. Ardea, numai într-un jar, inimi, inimi, pe locul zidarilor. Tot la săraci făcuse pagubă. Mistuise casa lui Tănase și încă vreo cinci. Muierile plângeau, privind rămășițele negre. Meșterii înjurau lângă ele, mânioși și îngrijorați.

Fata tramvaistului se întoarse acasă, frântă de oboseală. Din capătul străzii venea și Procopie, privind nedumerit împrejur la hărmălaia iscată. Își lăsă iute ghiozdanul și ieși iar la poartă, întrebând-o pe Veta:

– Dar ce s-a întâmplat, frate?

Ea își ștergea fruntea de sudoare. Tot obrazul îi era negru de fum și își simțea cerul gurii uscat.

– Parcă nu se vede! Ce-oi mai întreba! A luat foc pricopsita asta a noastră de mahala! Că la omu sărac nici boii nu trag!

Împrejur mirosea a lemn ars și zarva nu încetase. Femeile se băteau cu pumnii în cap și strigau cât puteau:

– Aooolică, maica mea, aooolică... unde mai punem noi capul, maică, aooolică...

Închiseră poarta.

– Nu vrei să te speli? o întrebă studentul.

– Ba da.

Aduse o cană plină, din care-i turnă în căușul palmelor. Ea își răcori fața încinsă și rămase așa cu mâinile umede, scuturându-le.

– Parc-ai fi o pisică! zise Procopie.

– Bine că sunt! Hî... Și scoase limba la el. Dumitale-ți mai arde să glumești, zău!

– Stai, să-ți aduc un șervet!

Intră în casă. Veta trecu pragul după el. Afară însera. Procopie aprinse lampa. Îi întinse prosopul moale, care mirosea a săpun bun. Acum obrazul oacheș îi strălucea. Își scutură pletele negre și aspre, umezite puțin în margini.

– Dă-mi și un pieptene!

Se apropie de o oglindă mică, atârnată într-un colț al odăii, și se pieptănă îndelung, cu mișcări leneșe. Când termină, venii drept în fața lui și-i zise:

– Acuma-ți plac?

Și se învârti pe un picior sub privirile lui uimite.

Se opri deodată, aducându-și aminte:

– N-ai adus gramofonul!

– Poimâine îl aduc, pe cuvânt...

– Apăi cuvântul dumitale-i așa, o fudulie...

– N-am avut bani.

– Aha. Va să zică, și dumneata ești sărac... Păcat, un om așa de învățat și să n-aibă bani... Mă duc. Ce-oi mai sta? Am uitat că sunt supărată pe dumneata...

Procopie o apucă de mână:

– Dar niște cărți nu mai vrei?

Fata șovăi puțin și spuse dezamăgită:

– Aș mai fi luat, dar ai numai romane *serioase*, nu-s de nasul meu. Ei, mie îmi trebuie ceva, așa mai ușor, mai vesel, ți-am spus eu... Și acum mă duc, că mă caută mama...

– Și nu mai ești supărată pe mine?

– Ba da, până aduci gramofonu...

Nu plecă. Se mai întoarse o dată de la ușă, cu ochii în pământ:

– Ar trebui să nu-ți spun...

– Ce să nu-mi spui?

– Mi-e frică, domnu Procopie...

Se codea, vorbind cu gura pe jumătate.

– Frică? se miră el.

– Da. Mi-e frică de dumneata... Eu sunt fată și, vezi dumneata, *nu-i frumos*...

– Ce nu-i frumos?

– Că stăm așa, amândoi...

Se roșise.

– Și ce dacă stăm?!

– Ce știi dumneata, păi să ne afle mahalaua, mai scoate vorbe, că cine știe ce, că așa și pe dincolo, muierile astea bătrâne de-abia așteaptă... Eu sunt fată mare... Într-o lună împlinesc șaisprezece ani, și altele la vârsta mea au sărit de-acu pârleazu...

Vocea i se sugrumă.

Studentul nu înțelegea prea bine.

– Adică, ce-i asta, au sărit pârleazu?

– Avem noi, așa, o vorbă. Prea vrei să le știi pe toate... Își mușca buzele și își împletea degetele încurcată. Pe urmă mai e ceva...

– Ce mai e?

– Mama spunea că am început să-mi pun lămâița-n sân... Tăcu o clipă, apoi rosti iar: Și nu e bine...

– Îți pui lămâița-n sân?

– Da.

– De ce?

– Să miros frumos ca dumneata...

Procopie fluieră.

– Ce vorbești?

– Zău.

Chiriașul își scoase ochelarii și îi șterse cu batista.

– Acum să știi că mă duc de-adevăratelea...

Și ieși afară. Cerul era cenușiu tot. Numai spre răsărit atârna o fâșie albă între cioturile salcâmilor arși, ca o americă spălată. O zgură murdară, luată de vânt, se așternuse în curtea lor. Locurile arse fumegau încă și peste toată mahalaua plutea un miros încins de cârpă. Înserarea tristă cuprinsese Cuțarida. Pompierii tot nu plecaseră. Loveau cu târnăcoapele în bârnele fumegânde. Zidarii, cu muierile, strângeau trențele scăpate, pe jumătate pârjolite.

Fetei îi veni să plângă fără să știe de ce. Trase în piept aerul iute, plin de fum, și intră în casă.

– Da unde umbli, fată? o luă la zor coana Marioara, cum o văzu.

Veta nu răspunse. Se dezbrăcă tăcută, cuprinsă de o posomorâre mare.

– O să te spun lui Aristică, auzi tu? Ai început să-ți faci de cap...

Maică-sa mai bodogăni câtăva vreme, dar copila n-o mai auzea. Nu se gândea decât la sufletul său pierdut, la iubirea fierbinte care-i înecase inima.

Prin noiembrie, într-o duminică, ai ei plecaseră la niște rude. Rămăsese toată casa în seama Vetei. Coana Marioara și domnul Aristică se gătiseră încă de la prânz. Pe fată n-o luaseră, că țineau o petrecere numai între oameni mari și nu se făcea să-i audă urechile ce-și spun bărbații la un pahar de vin.

I-a însoțit până la poartă și taică-său i-a făgăduit că dacă are să fie cuminte o să-i aducă ceva la întoarcere. Vetei îi venise să râdă. Tot o mai credeau copil.

Era o zi senină și friguroasă. Fata privise Cuțarida. Străzile, pustii. Prin curțile vecinilor se auzeau glasuri băute. În bătătura lui Tănase niște meșteri ridicau altă casă din bârne. Gunoierul dădea ajutor cu nevastă-sa. Se întoarse. În ușa lui, ieșise Procopie, numai într-o flanelă strânsă pe gât. Privea soarele alb, lucios, care aluneca peste maidan.

– Ce faci? o întrebă cu glasul său plăcut.

– Ce să fac, uite, am rămas singură acasă, ai mei s-au dus la o petrecere...

– Ce-mi dai dacă o să-ți spun ceva care o să-ți facă plăcere...

– Ai adus gramofonu?

– Da.

– Ce bine-mi pare... Pot să vin? Dumneata știi să dansezi? Dacă nu, te învăț eu... Ai să vezi ce ușor este... Da rămâne între noi, domnu Procppie, să nu afle ai mei că am trecut pe la dumneata când au fost ei plecați. Intră înainte și vin și eu după aceea, să nu ne vadă cineva...

În odaia lui era cald și plăcut. Mirosea a hârtie veche.

– Nu stau mult, spuse fata, deși știa bine că n-o să fie așa.

– Bine. Numai să mă înveți să dansez, că nu prea știu...

– Cum să nu, că mie-mi place *la nebunie*, domnu Procopie. O, de-abia aștept să mă fac mai mare, să mă duc la baluri, să-mi fac rochii lungi, albe, și să fie și o sală mare, numai oglinzi și cu parchet pe jos, și să lunec așa... tam-tam, tam-tam, tam-tam, ta... Da unde-i gramofonu? Să nu mă fi mințit...

Pe masă zări cutia neagră și plăcile. Studentul învârti arcul și așeză un disc. Toată odaia se umplu de sunetele dulci ale unor viori. Fata se ameți dintr-o dată, o bucurie sălbatică o cuprinse și abia după câteva ceasuri își aduse aminte ce se întâmplase cu ea...

Procopie fusese la început stângaci. Se mișca greoi.

– Uite, ia-te după mine, îi spusese, așa: un-doi, unu-unu, un-doi, încet, încet, așa, vezi că-i ușor? Ei, haide, puțin curaj... Un-doi, un-doi, unu-unu, un-doi... Bine, așa, încet, că mă calci pe picior... Uliu, da țeapăn mai ești, mai cu îndemânare, așa, bine...

Studentul se învârtea supus, condus de brațele ei. Fata îl simțea aplecat peste ea, cu gura aproape de păr. Îl auzea cum râde când pașii i se încurcau și parcă nu mai răsufla, simțindu-i trupul puternic aproape și hainele care miroseau frumos.

După vreo jumătate de ceas, învățase. Placa veche hârâia încă un tangou:

Ilona,
Calvar mi-e viața fără tine,
Că-n nopțile senine
Ce dulce, dragă,
Mi-ai cedat...

Ostenise. Își ascultă bătăile inimii. Se lipi de fereastră și privi afară. În curte, câinii se întinseseră la soare, cu capetele pe labele puternice. Să fi fost trei după-masă. Îi era frică și parcă era și bucuroasă că se află singură cu Procopie, aici, că el o ținuse aproape, în brațe, și că dansaseră împreună. Studentul se așezase pe patul scund de alături. Tăcea. Din când în când schimba plăcile.

Blondă sau brună
Mie mi-e totuna,
Pe-amândouă le doresc,
Pe-amândouă le iubesc...

Cânta o voce de bărbat.

De la geam se vedea grădina oltenilor. Lângă porțile de sârmă ședeau doi țărani cu fața către soarele puțin. Aveau căciuli negre și crețe, și pe umeri își aruncaseră mindirele de culoarea boabei de porumb. Nu vorbeau. Țineau capetele aplecate în pământ și umbrele lor scurte atârnau într-o parte. În odaia lui Procopie se făcuse liniște. Peste Cuțarida răsunau acum clopotele de la cimitirul Sfânta Vineri. Sunetele lor pătrundeau până aici. Aerul limpede de afară era ca o apă luminoasă.

Pe urmă, Veta nu-și dăduse bine seama ce-a fost. Procopie se apropiase de ea, îi cuprinsese umerii și o sărutase pe obraz și pe gură. Vorbea repede și răsuflarea lui fierbinte îi ardea urechile. Fata se smucise, o apucase o spaimă mare și-ar fi vrut să fugă, dar nu putea, pentru că din tot trupul i se ridicase o dorință pe care n-o putuse stăpâni. Spunea numai:

– Ce faci? Ce faci?

Și teama i se amestecase cu o bucurie nouă și necunoscută, cu durere, și plânse, și râse, îl mângâie și-l sărută și ea și rămaseră unul lângă altul multă vreme, încremeniți într-o îmbrățișare veche de când lumea.

Țăranii ședeau în același loc, ca niște curcani înfrigurați, cu mindirele lor roșcate pe umerii ridicați. Picoteau de-a-n picioarele. Dinspre Grivița tot mai cădeau sunetele curate ale clopotelor de la Sfânta Vineri. Lumina se schimbase puțin. Se apropia seara. Vetei i se făcu deodată frică. Avea în tot trupul o durere surdă, necunoscută. Strânse câteva ace risipite pe dușumele.

Orice poți să ascunzi în lumea asta, numai ce-i al sufletului nu. Că dragostele sunt ca buruiana rea, cresc în văgăunile inimii și s-arată.

Nu mai scăpa domnul Aristică de gura nevestei:

– Mă bărbate, nu-i, mă, lucru curat cu fata noastră, ascultă la mine...

– Iar începi? se mânia omul.

– Ascultă și de gura femeii, că voi ce pricepeți? Puneți căciula pe-o ureche și vă vedeți de treaba voastră, dar ia să stați ca noi lângă copii, ați ști și ce-are-n cap, și ce-are-n suflet. Nu mai doarme Veta noastră de când cu *studintu* ăsta și-o să pățim una de-o să se ducă vestea! Ce-ar fi să-i zici tu să-și ia ce-i al lui și să plece unde-o vedea cu ochii, să ne lase în sărăcia noastră?

Tramvaistul s-a mai gândit, l-a întrebat pe nea Fane, la cârciumă:

– Mă vecine, ce zici, uite, am un chiriaș. Tânăr, de. Om cu carte, student. Fata merge și ea pe șaisprezece anișori, să-mi trăiască...

– Să-ți trăiască!

– ... cam face zâmbre chiriașului. Acu, eu n-am văzut-o, da-mi spune mă-sa. E cuminte, săraca, da mai știi...

Nea Fane a sorbit cinzecul său cu evlavie, a așezat măsura pe tejghea și a clătinat din cap:

– Și-adică ce-ai vrea dumneata să afli?

– Păi să nu fie cu păcat, cam la cât i se face, așa, fetii...

– De... P-acilea, prin mahalaua noastră, pe unele le-apucă și pe la treisprezece ani. Nu le vezi pe-ale zidarilor? Nici nu sunt răsărite bine, și umblă cu burta la gură...

N-a mai băut domnul Aristică. A doua zi, cum s-a luminat, a bătut în ușa studentului.

– Bună dimineața, a zis. Domnu Procopie, nu te supăra, am de vorbit cu dumneata...

Chiriașul i-a deschis cu inima cât un purice.

– Poftim, poftim...

Tramvaistul s-a așezat pe un scaun, și-a scos batista și și-a șters fruntea de sudoare. Nu-i cădea nici lui bine.

– Uite ce este. O să-mi vie o rudă de la Focșani, eu de-acolo sunt, n-ai de unde să știi dumneata, și-o să intre la noi, la Tramvaie. N-are unde sta. Ce m-am gândit: ia să-l rog eu pe domnu Procopie, că e băiat înțelegător, om cu știință la bază, n-o să se supere... Știi dumneata, așa sunt rudele. Altfel, n-am de ce

să mă plâng. Mi-ai plătit chiria la timp, ba încă și înainte, dar suntem la mare nevoie, înțelegi?

– Înțeleg, răspunse Procopie cu inima ușoară.

Studentul se mutase într-o luni. Pe Veta o trimisese maică-sa încă de dimineață în Obor, la niște cumetri, cu treabă.

Procopie plecase pe la patru, încărcând într-un camion cele câteva lucruri pe care le avea.

Muierile încă vorbeau pe la porți:

– Se duce. Se mută mai la centru, că a ieșit doctor. Ei, ce vrei, acu are bani...

Fata a aflat tocmai pe seară, când s-a întors și-a văzut odaia goală și trențele mă-sii spânzurând în geamurile deschise. S-a oprit în prag și a privit pe rând pereții albi, pe care se mai vedeau urmele lucrurilor luate și hârtiile desprinse din pioneze. Pe dușumele, Procopie uitase un caiet cu scoarțe albastre.

Simți că i se face frig. Ieși.

Afară, soarele de noiembrie, tocit și șters, cădea peste case. Sub streașină se așternuse un strat de frunze roșii de viță sălbatică. Motanii se tăvăleau a dragoste în jarul lor. Câinii se scărpinau de pomi.

Intră în casă. Maică-sa spăla, și mirosul de leșie, vechi și cunoscut, îi aduse aminte că are de făcut treabă.

Nu întrebă nimic. Se închise într-o odaie și plânse mult, din toată inima, tristă ca de moarte.

În cărțile pe care le citise Veta, fetele erau furate de conți și de marchizi. Eroinele fascicolelor îngălbenite, sărace și frumoase, locuiau în case triste până se ivea un bărbat îndrăzneț să le schimbe viața. Acesta înfrunta o mulțime de primejdii și, în cele din urmă, își ducea mireasa într-un castel frumos, clădit pe o stâncă, unde trăiau amândoi până la bătrânețe. În câte nopți nu visase ea pe prințul d'Astra, pe marchizul de Gadelle și pe câți alții!...

Uneori se scula și i se părea că aude galopul cailor peste câmpul Cuțaridei. Se trezea buimăcită, gata să țipe, cu cămașa udă în spinare. Privea fereastra albastră, mânjită cu lumina stinsă, pierită a nopții și ofta.

Pe drumul Griviței treceau căruțele lăptarilor în goană. În mahalaua gropii bărbații erau altfel. Ea îi vedea în fiecare zi. Ginerii nu erau marchizi, ci salahori ori fochiști, tinichigii sau cizmari, oameni necăjiți, care umblau toată ziua după o pâine. Își luau neveste frumoase dintre fetele ungurenilor sau țigănci mai spălate. Le zvântau în bătăi chiar a doua zi după nuntă.

Nu semănau…

Veta s-a mai gândit ce s-a mai gândit la Procopie, la dragostea lor scurtă ca viața florii de veronică și în cele din urmă a uitat de el și de cărțile lui. Domnul Aristică i-a găsit un bărbat. A dat-o după unul de-ai lui, de la Tramvaie. Acesta i-a făcut nuntă, a dus-o în mahala la el, au petrecut, scăpaseră părinții cu fața curată. La vreun an născuse un băiat pe care-l iubea de nu mai putea.

Încă nea Fane spunea:

– Intraseși la idei, vecine, și uite… Ai și nepot!

– Am, să-mi trăiască! Ce vrei? Așa o fată cuminte ca a mea, mai rar! Nu mi-a ieșit din cuvânt. E drept că a găsit și un bărbat bun…

– Da ce-i?

– Amărâți de-ai noștri, lucrează la macaze…

– Ei…

– Și-l iubește, domnu Fănică.

– Nu mai spune!

– Ce vrei, tinerețe cu bâzdâc! A mea intrase, cum zici dumneata, la idei: „Aristică, zicea, ai grijă, Aristică, de copila asta a noastră că ne face de rușine". Da ea, săraca, domnu Fănică, e ca porumbielu… Or să-și facă niște odăi, băiatul e strângător și mi se pare că, azi-mâine, îmi toarnă un nepoțel…

– Să-ți trăiască!

– Să-mi trăiască!

– Ești bun de-o cinste!

– Cum să nu! Coană Lino, dă-ne câte o sticlă de lampă numărul doi, vorba lui nea Fănică...

LA BORȚOASA

Lumina toamnei aluneca pe gutuile noduroase. Vița sălbatică era vânătă și rară. Sub streașina caselor scunde luceau pânzele albe și alunecoase ale păianjenilor. Vântul spulbera frunzele corcodușilor și le arunca pe maidan. Copiii băteau țurca, scuipând în palmă. Lemnul ascuțit se înfigea în noroiul drumului. La rampă se strângeau lopețile, și gunoierii, băuți, ciupeau muierile, înghioldindu-le spre camioanele deșertate. Făcuseră focuri alături, și fumul atârna destrămat peste crestele gropii. Aglica pierise. Mai rămăsese o creastă de ciulini uscați și buburoși.

– Uite câinii, Paraschive! spuse ăl bătrân.

Dulăii urcau în goană poteca. Erau ogărâți și mușcați. Atârnau floacele de pe ei. Trecură.

– Și ce soare! zise pungașul. Urât e la pârnaie, Treanță!

Ridică un bolovan și-l aruncă după ceată. Codoșul se scărpină după ceafă și începu să fluiere. Îi era cald și bine.

Se mișcau alene, slăbiți de nemâncare.

– Tare-i dibaci să umbli așa, de capul tău!

Priviră pomii prăfuiți și cerul în care zburau păsările.

– Acu, că am trecut prin astea, spuse cel tânăr, pot să mă numesc și eu hoț ca lumea. Ce zici?

– Ce să zic? Nu mai ești ucenic. Ai văzut și binele, și răul...

Și așa fusese. Mai mult de un an nu știuse ce-i lumina soarelui. Încercase el, Bozoncea, să-i facă scăpați, o trimisese pe

Didina pe la gardieni pe-acasă, nu fusese chip. Îi mai aduseră o dată la tribunal la un apel, au vrut să fugă, n-au avut cum. Îi venise greu lui Paraschiv, dar zilele trecuseră. Era mai mâhnit, mai bătrân și mai uscat la inimă. Avea ce povesti câte petrecuse. Că și acolo erau reguli și stăpâni.

Cum intraseră i-au luat în primire hoții mai vechi. Mai mare peste pușcăriași se afla un vătaf de se ținea bine cu păzitorii. El tăia și spânzura. Aveai nevoie de-o țigară, de mâncare, voiai să trimiți o scrisoare afară, la rude, el le făcea pe toate. Dar trebuia să-i dai. Lua șpagă și o împărțea jumate-jumate cu gardienii. Cine i se împotrivea vedea pe dracul. Nu-l cunoștea Gheorghe. Mutu-i zicea. Tăiase oameni și avea de stat o viață. Trăia ca la mă-sa acasă, ținea țuțări de-l serveau și făcea pe nebunul.

Întâi pe Paraschiv l-a luat în focuri:

– Cum îți zice, tolomacule?

– Da tu cine-oi fi? Nepotul lui Zmeu? se supără cel tânăr.

Nu prea se vedea bine. Celula era lungă și întunecoasă. Într-un zid ardea o lampă chioară. Pușcăriașii cei vechi au înghețat. Noul venit nu le știa obiceiurile. Gheorghe l-a tras de mână.

Vătaful s-a dat jos la ei. Se făcuse liniște. Nu mai mișca unul.

– Puișorule, tu n-ai mai fost pe la pension, se vede treaba. Nu știi ce-i aia gherlă...

– Sanchi...

– Dă-te-ncoa...

Se apropiase. L-a apucat pe ageamiu cu o mână și l-a tras lângă el. L-a văzut Paraschiv. Era un ăla jimbat, cu o față neagră, tăiată sub ochi. Mesteca o bucată de tutun.

– Cum îți zice, mă ție?

– Da ție cum îți zice? Ce, oi fi vreun șpiler?

Vătaful a ridicat pumnul să-l lovească. Treanță înlemnise. Cu o mișcare iute, pungașul i-a prins mușchiul între degetele lui subțiri. I-a înmuiat mâna. Din ochii verzi ca mucegaiul ieșeau scântei. Se uitau și ceilalți.

– Așa, micule! îl zădărî unul.

Cel tânăr l-a slăbit și i-a lăsat pumnul în jos, spunându-i:

– Zexe-mi zice, dacă vrei să știi!

Asta a fost. De atunci nu l-a mai atins nimeni, nici pe el, nici pe Gheorghe. Cărau ăilalți hârdăul, măturau. Ei se uitau. Zicea ăl bătrân:

– Stăpâne am să-ți spun de-acum...

Hoții cei vechi le-au dat țigări și de mâncare. Au dus-o ca beii. Duminica venea țiganca în Dealul Văcăreștilor și le căra pui fripți și curcani. Le mai spunea câte ceva. Dăduse și de urma lui Nicu-Piele. Îl țineau și pe el cu parale. Scăpase mai ușor. Avea de făcut numai șase luni de mititică.

O privea Paraschiv printre sârme și-l apuca deznădejdea.

– Nu mai ies odată, Didino, de-aici...

– Și ce-ai să faci?

– O să vezi tu.

– Te lauzi, grozavule!

– Mânca-ți-aș ochii, dacă nu-mi vine să răstorn pușcăria asta și să vin să te iau din brațele starostelui!

– Ce mai aștepți? râdea ea întărâtându-l.

Paraschiv ar fi mâncat-o, așa cum râdea cu toți dinții ei strălucitori și umezi.

– Nu mai râde, Didino, nu mai râde!

– Râd, na!

Și-și înfigea țâțele tari în plasa de sârmă care-i despărțea, ca și când i le-ar fi dat lui. Începuse să-i placă și ei manglitorul. Era tinerel-tinerel și-o zăpăceau ochii lui veninoși și plini de poftă. Bozoncea se ramolea. Trecuse și vremea lui. Începuse să-i albească părul pe la urechi. Pleca repede, să nu-l mai vadă pe Paraschiv.

Și-acum, că scăpase, pe ea o căuta. Îi spuse lui Gheorghe:

– O să vedem noi ce-i cu legea starostelui. Mi s-a urât să le ia el pe toate și să-i joc la ușă.

Ăl bătrân îl privi cu spaimă. Bănuise el ce bănuise. Ăsta era om al dracului, se vedea după cum pune mâna. Nu se înșelase nici de data asta.

Paraschiv vorbea îndârjit, privind groapa adâncă, sălbatică:

– Mi s-a făcut sete, Treanță, să stăpânesc numai eu peste hoți, să călăresc Grivița și Filantropia, să văd ce e-n Obor și Mandravela și să-i fur Stăpânului pe Didina, să v-o dau vouă s-o mârliți și s-o batjocoriți, că l-a lăsat pe Sandu și s-a dus după ăl puternic!

Caiafa îl privea fără să spună nimic. Era frumos ucenicul, cu fața lui pestriță, aprinsă de o putere care-i lucea în ochi.

– ... și să mă-ntorc și la comisari să-i jughinesc, să le-arăt eu cum se bate! Și să-l omor pe ăl de-mi punea cărbuni, să beau sângele lui, oh...

În noaptea aceea au dormit în groapă, și a doua zi, în zori, s-au dus la casa Didinei.

În drum au trecut și pe la simigii. Piața, plină. Grecii, cu tarabele încărcate. Mirosea de departe a dovleac și a sământă coaptă. Au grăbit pasul. Drept la Iani în prăvălie s-au înființat.

– Bună ziua la negustori! a zis cel tânăr.

Cațaonul înlemnise. Nici nu mai mișca. Codoșul își freca palmele cu bucurie.

– Ce mai faceți, bre? a întrebat negustorul cu jumătate gură.

– Bine, dar matale?

Și i-au răsturnat taraba cu plăcinte.

Grecul holbase ochii.

– Să nu crâcnești! Credeai că ai scăpat de noi?

– Bine, mă!... l-a dojenit și Gheorghe cu vocea lui frumoasă. De ce nu ne-ai respectat, mă? Că eram în lume, aveam treabă cu comisarul... De ce râdeai, mă, ia spune!

Iani tremura.

– Banii, dă banii, că te tai! i-a strigat Paraschiv.

– Ce-ai, bre, cu mine? Du-te la alții mai pricopsiți!

– Gura! Să n-aud un cuvânt! Haide, scoate mardeii, fără gălăgie!

A așternut cațaonul paralele pe masă. L-a scotocit ăl bătrân și prin buzunare. A mai găsit. I-a arătat și el muchea cuțitului:

– Îl vezi? Dacă se-aude vreo vorbuliță după ce plecăm, s-a zis cu tine!

Bâțâia negustorul de frica morții. N-a crâcnit. Au ieșit, i-au luat la rând. Au băgat pungașii spaima-n simigii, să-i învețe minte să mai râdă de ei.

I-au găsit pe toți: pe Nicu-Piele, pe Sandu Mână-mică, pe Bozoncea și pe-a lui, mai frumoasă, veselă, cum îi stă bine muierii în focul vârstei. Lipsea numai Oacă, dus în dealul Filaretului cu coliva-n piept, și Titi Aripă. A întrebat ăl bătrân de el.

Ruda Didinei o pățise cu starostele. Ce-i venise într-o zi, n-avea parale, se lipise de-un orb. Băgase mâna în banii de pomană. Nu zici că l-a adus Dumnezeu pe Bozoncea tocmai atunci! L-a văzut, cât era de-ai lor, l-a înhățat de gât și i-a dat peste ochi vreo două. Toate astea le povestea lunganul, de față și el, abia ieșit din pârnaie, nimerit cu Stăpânul.

N-ar fi fost nimic. După ce i-a numărat gologanii cerșetorului și i-a pus la loc, s-a uitat cu scârbă la ruda gagicii, și cu degetul mic i-a tras afară cravata din flanelă. Titi Aripă avea o cravată din mătase, mândria lui de pește. S-a îngălbenit tot, de zicea că dă moartea-n el. A vrut să spună ceva. Bozoncea l-a scuipat drept în gură. De unde se găsise și el să fure! Asta nu putea să i-o ierte Stăpânul.

De atunci nu-l mai văzuse nimeni pe tăinuitor. Sandu zicea c-ar fi auzit că s-a spânzurat, dar lui Nicu-Piele nu-i venea să creadă, pentru că ăștia, învățați să trăiască bine, în poala muierilor, nu prea-și ridică viața singuri, ca pițigoii. Și ca să arate că-i părea rău de el pentru că petrecuseră împreună, chiar în casa în care se aflau, încheiase dând din umeri, privind în ochii lui Paraschiv:

– De, mă ucenicule, altminteri, cum îl știi și tu, băiat bun, chit că bea apă dimineața!

Stăpânul, de bucurie, i-a luat după el pe Grivița, la o cârciumă de-o știa.

„La Borțoasa“ era o veche grădină, spre șina Constanței, unde chefuiau șuții din Grant, feriți de ochii poliției. I se dusese vestea pentru vinurile ei și pentru grătarul pe care-l avea. Aici venea și lume mai scuturată, negustori și mahalagii din cartierele învecinate. Erau și *șanteze*, de cântau dezbrăcate pe o scenă mică și dărăpănată, să facă plăcerea pungașilor și să le zică la ziuă câte ceva fără perdea. Gheorghe cunoștea, mai petrecuse în tinerețe acolo. S-a bucurat.

– Hai, Stăpâne, cum nu... Să ne frigă Borțoasa niște momițe și niște ficățel, să-l treacă ea prin ardei și să ți-l dea cu sângele și cu gustul său, eh, ce știți voi, geamabeților! Păi când am tăiat eu mahalaua aia, la Ciucea, cu Toropeală, aici am venit, aveam biștari să vă-ngrop, numai aur...

Știau caramangiii. Mai auziseră povestea asta de o sută de ori. Sandu i-o reteză scurt:

– Lasă, Treanță... Pe urmă au venit comisarii, i-ați pus la masă, i-ați îmbătat și le-ați luat centiroanele, cunoaștem...

Ăl bătrân s-a întristat. Nu-l mai ascultau. A dat din umeri și-a luat-o înainte.

Noaptea de toamnă, luminoasă și caldă, abia începuse. Pe Calea Negustorilor treceau trăsuri și mașini. În urma lor rămânea praful.

Ajunseseră. Prin gardul de lemn verde se vedeau câteva lămpi mari, strălucind. Se auzeau lăutarii, și mirosul de mititei și de porumb fiert se simțea de departe. La poarta grădinii, câteva țigănci vindeau marfa în foi uscate. Era îmbulzeală, chelnerii îmbrăcați în halate albe, cu șervete lungi pe braț purtau în goană tăvi cu fripturi și patricieni, farfurii cu gogoșari aromați sau castraveți în oțet. Din fundul grădinii răzbătea zgomotul

făcut de grataragiu cu cleștele său. Pe două șiruri, în dreapta și în stânga potecii pe care pășeau, erau înșirate mese ușoare, acoperite cu americă tărcată, în culori vii. Pe scaunele cu spătar ședeau negustori și oameni de-ai lor. Râdeau încălziți de vin, săltând burțile încinse în centuri lucioase de piele. Mâncau cu poftă, ducând repede furculițele la gură, mestecând cu zgomot, privind rar în lături și numai atunci când răsuflau după un pahar de vin rece. Mai într-o parte, unde nu bătea așa tare lumina, se aflau mesele manglitorilor. Câțiva l-au recunoscut pe Bozoncea și i-au dat bună seara. Starostele le-a răspuns vesel. Și-au făcut loc, alături, lângă o poartă care da în câmpul Chitilei, să poată fugi dacă era nevoie.

Paraschiv citi afișele colorate, lipite de gardul împletit:

AICI CÂNTĂ ZAVAIDOC, CÂNTĂREȚ POPULAR DE ARII ȘI CÂNTECE NAȚIONALE. ÎNCURAJAȚI ARTIȘTII ROMÂNI!

DACĂ BEI MORI, DACĂ NU BEI MORI! DECI MAI BINE BEA CĂ VIAȚA E SCURTĂ!

BORȚOASA VĂ ZICE POFTĂ BUNĂ!

CONSUMAȚI RENUMIȚII PATRICIENI DE CASĂ!

Un țal aduse o listă de mâncare și i-o dădu lui Bozoncea. Pe hârtia lucioasă, felurile erau scrise cu creion chimic, într-un fel curios:

MENU

LA BORȚOASA, restaurant și grădină,
cântă ZAVAIDOC și orchestra

ANTREURI:

Ridichi, brânză Telemea, roșii la gheață, cașcaval, șvițer,
pește, omar, stridie, Morun, ICRE de știucă

Țuică, secărică, drojdie.
SALATĂ LA GREC
Nu consumați scobitorile la borșul cu zdrențe
Dacă nu-i bună salata ascultă-l pe
ZAVAIDOC!

CIORBE:

Supă grasă cu hrean. Renumita ciorbă SUS INIMA ROMÂNI! Ciorbă de bătături. Oasele dați-le la câini!

FELURI:

Ostropel din văcuță cu salată VERDE.
Anghimaft cu orez.
Ardei umpluți.
Raci.
Astăzi: FRIGANELE
BEȚI VINURILE NOASTRE: Muscat-Ottonel, Șaba, Valea Dosului.
Fripturi:
Purceluș la MICA VITEZĂ
VACĂ cu cartofi pai
RIDICHI Accelerat
Fudulii de berbec
INIMĂ LA TAVĂ cu spanac
Mititei, patricieni, debrețini la comandă.
VIN NEGRU, *Mamă, mamă*
Bere blondă și brună la halbă și la Țap.
Dă chelnărului bacșiș și nu uita pe lăutari!
V O E B U N Ă :
Cafele, prăjituri de casă.
Lichior, Țigări

POFTĂ BUNĂ vă urează
B O R Ț O A S A

Urma o fotografie a patroanei, o femeie de vreo patruzeci de ani, grasă și veselă, care râdea clienților.

Citi o dată și Nicu-Piele. Era babilonie curată.

– Ce vreți, marafeților? îi întrebă Bozoncea.

Lui Mână-mică îi rămăseseră ochii pe icre. Stăpânul chemă chelnerul și porunci. Întâi câte o drojdie, dar mai mare, și să așeze și un vin negru de trei inși la gheață, să se găsească din vreme la baterii, apoi câte o bucățică de cașcaval cu roșii și mititei, câți or încăpea pe grătar, pentru ca la urmă să facă și câteva fripturi așternute bine pe cărbuni, date prin fum, să meargă băutura.

Pe estrada de scânduri se urcase orchestra și o melodie ușoară sui deasupra grădinii. Didinei și lui Sandu le aduseră câte o farfurie de icre și bere. Ăi scăpați din pușcărie mâncau fără să scoată un cuvânt. Erau hămesiți și doriți de lucru bun. Ce-au vrut le-a pus starostele dinainte. De-aia-i plăcuse lui Gheorghe să-l slujească. Stăpânul nu se uita la parale; când era de petrecut, petrecea...

Un bărbat negricios și gras, cu părul cărunt se urcase pe scena îngustă. Purta la gât o cravată bogată, cu picățele, strânsă sub bărbie. Negustorii din jur bătură din palme. Era Zavaidoc. Avea o voce plăcută și râdea. Începuse ușurel:

Foaie verde tei rotat,
Mama când m-a alăptat,
Nu cu lapte, cu păsat,
Cu vin vechi m-a adăpat...

Nu mai mânca nimeni. Toți întorseseră capul spre cântăreț. Vocea lui acoperea grădina. Chelnerii se opriseră sub lămpi, ascultând și ei. Paraschiv ridică ochii. Didina avea pe buze o spumă subțire și albă de bere. Își lingea gura sălbatică cu limba și strângea ușor fălcile. Frumoasă era! Juca o stavă de cai sub pielea ei. Se cutremură carnea pe el. Ibovnica simțise și se făcea că se joacă cu o furculiță. Numai ăl bătrân băgase de seamă. Țiganca se întoarse puțin și râse ușurel spre pungaș. Asta i-a pierdut și pe el, și pe ea. A înțeles cel tânăr că nu mai avea mult de așteptat. Și l-a cuprins o veselie nestăpânită și s-a apucat să dea paharele peste cap. Era o bucurie de vin!

Cântecul se isprăvise. Negustorii și șuții de alături bătură din palme. Viorile iar se îndulciră și guristul o dete pe limba lor:

Păi, m-am ușchit de la armată
măi, măi,
Pentr-un puișor de fată,
măi, măi...

– Așa! se însuflețiră pungașii.

Chelnerii cărau fripturile, nu mai isprăviseră cu mâncatul. Vinul aburise paharele înalte și străvezii Avea un rug în culoare și le era mai mare dragul că trăiesc, că sunt liberi și că petrec.

Când s-au mai matolit, a început Gheorghe să-și aducă aminte. Îl întreba Bozoncea:

– V-au bătut, mă?

– Pe săturate.

Râdea Stăpânul.

– Va să zică, a învățat și Paraschiv meseria?

Mai că nu plângea Treanță.

– Ne-au ars cu cărbuni...

– Ei?

– Da, și ne-au bătut cu frânghia udă...

Se făcea carnea ca la găini pe hoți, că pătimiseră fiecare și știau ce-i aia bătaie la poliție.

– Și cine mai era pe-acolo?

– Lume bună, Stăpâne. Păi alde Gătitu, Arsene, Mulă, Ilă-Plic, Vizante...

– Și ce făceau?

– Ce să facă? Ședeau la umbră și dădeau la pește...

Starostele se gândea. Spuse cu amărăciune:

– Ei, îi strânge câte unul, câte unul, se duce dracului tagma hoților! Cine o să mai spargă o casă, cine o să mai bage o gaură?

Și mai sorbi un pahar, cu sete, înfricoșat puțin și de soarta lui. Privi la țigancă. Numai pe ea să nu i-o fi luat cineva, s-o ducă prin pușcării, că moarte de om ar fi făcut...

Chemă lăutarii la masă și-i puse să-i cânte la ureche. Se îmbătase. Zicea Zavaidoc:

Păi, banii, banii i-aș blestema,
Că nu-mi trebuie, oh, mama mea,
Dar cine-i are, oh,
Cine-i are, maica mea,
Trăiește cu nepăsare,
Griji n-are, oh, maica mea...

Sandu a turnat în pahare, le-a dat și țiganilor:

– Beți, mă, de sufletu nostru, că mâine-poimâine ne prăpădim!

Guriștii sorbiră vinul și iar zdrăngăniră coardele.

Piele și Paraschiv se uitau la șanteze. Pe scenă ieșiseră vreo cinci femei, abia acoperite de rochiile scurte. Aveau pulpele goale și dansau după sunetele unui pian. Negustorii se prăpădeau privind. Ele băteau podelele murdare cu tocurile pantofilor în același timp, se lăsau pe vine, săltau din buric și făceau cu ochiul crailor. Aceștia aruncau cu piese de cinci lei pe scenă și clipeau la muieri.

În jurul lămpilor se strânseseră țânțarii. Răcoarea toamnei acoperea boschetele de iederă roșie și leandrii țepeni de la intrare.

– Pă care o iei, Nicule? întrebă Mână-mică.

– P-a din dreapta, de are aluniță la genunchi.

– Mama lor de coarde, mi-a venit zbânțul...

Se ridicară clătinându-se și se apropiară de scenă. Șantezele începură să joace mai cu foc și, când cortina de pânză decolorată căzu peste capetele lor, fugiră repede în grădină la gagii. Pungașii opriră două și le luară la masa lor. Nu se supăra Bozoncea.

În zori, au lăsat bacșiș chelnerilor și au plecat cu lăutarii în trăsuri. Paraschiv se nimeri lângă Didina, care-l ținea pe staroste în brațele ei. Stăpânul adormise, legănat de trapul ușor. Nu spunea nimic pungașul. Privea numai cerul albicios și salcâmii despuiați ai Griviței. Copitele cailor loveau caldarâmul și în celelalte trăsuri se auzeau chiuiturile hoților. Lămpile albastre cu gaz aerian lăsau sub ele, pe trotuarele pustii, umbre albastre.

Birjarii întrebau din când în când:

– Încotro?

– Înainte, făcea Gheorghe și iar se lăsa pe spate, fumând.

– Dii! îndemnau vizitiii caii somnoroși.

Răceala dimineții învinețise obrazul frumos al Didinei. Paraschiv nu-și mai lua ochii de pe ea. Într-un timp, ibovnica se întoarse cu frică și-l întrebă, trăgând cu ochiul la cel din poale:

– Ce te-oi fi uitând așa?

– Mi-ești dragă, Didino, șopti cel tânăr, și-am să te iau, și-am să fac moarte de om pentru tine, și-am să te pedepsesc...

Cerul se limpezise. Era înalt și sticlos. Din depărtare se simțeau mirosul ascuțit de gunoaie și miresmele vechi ale gropii.

Țiganca râse:

– Nu te cred.

Acolo ar fi răsturnat-o. I-ar fi mușcat gura și-ar fi bătut-o. Trupul greoi al lui Bozoncea se mișcă. Tăcură, înspăimântați amândoi. Starostele dormi mai departe.

Până în Cațavei nu se mai auziră, decât cântecele lui Zavaidoc, care se suise pe capra trăsurii, și copitele cailor: trap, trap, trap, trap...

PRIVEGHI

Mai muriseră. Până s-o bage și pe ea în pământ, Aglaia spălase morți, le mâncase din pomană.

Întâi trecea spărgătorul de lemne. A gunoierului îl simțea de departe, cu sufletul. Odată se împosoca.

– Grigore, nu știu ce mi-e. Am o inimă rea...

În capătul străzii care se sfârșea la rampă, șeful zărea umbra mătăhăloasă a lui Tudose. Mergea agale, cu toporul său înfipt într-o buturugă, ținut pe un umăr, fără să se uite-n dreapta și-n stânga.

Muierea începea să blesteme:

– Na, că iar trece! Îl vezi, Grigore?

– Poate ne-o fi și nouă, rostea bărbatul cu spaimă. Dar n-aș vrea să mor înaintea ta, femeie, tu să mă îngropi...

Își făcea câte o cruce mare, cu fața la răsărit.

– Ptiu, parcă-i a cu coasa, uită-te la el!

Tudose se pierdea în lumina aurie a după-amiezii de toamnă. Nu i se mai auzea decât glasul gâtuit, îndepărtat: „Sparg la lemn'! Sparg la lemn'!"

Gunoierul se întorcea către Aglaia:

– Că și tu, te iei după prostii d-astea, muiere bătrână și proastă!

– O să vezi, mare minune dacă n-or bate până diseară clopotele la Sfânta Vineri!

Spărgătorul de lemne cădea rar în Cuțarida. Nimeni nu știa de unde vine și unde se duce. Îi auzeau numai glasul dogit, pe sub uluci: „Sparg la lemn'! Sparg la lemn'!"

Îl cunoșteau și copiii. Era un om fără vârstă, cu un ochi alb, gol, care nu vedea. Înalt de atingea streșinile, puternic, își ținea toporul înfipt într-o buturugă ca pe un pai. Călca rar, ca și când nu s-ar fi grăbit niciodată. Nu-și aminteau mulți să-l fi văzut tăind lemne. Muierile îi dădeau de pomană și închideau repede porțile. La sâmbăta morților, Tudose se așeza pe treptele bisericii, își lăsa scula alături și aștepta. Nu scotea un cuvânt. Privea cu ochiul său scurs mulțimea. Femeile îi făceau porție din colivă și-l rugau să se închine. Spărgătorul de lemne mânca lacom grâul dulce, presărat cu bomboane, se ștergea la gură cu mâneca hainei zdrențuite și, când se sătura, se ridica, își sălta toporul pe umăr și pleca.

A doua zi după trecerea lui prin mahala, muierile vedeau pe câte o poartă drapelul negru al morților. Scuipau în sân și murmurau:

– Iar a trecut Tudose!

Baba Tinca se jurase pe ochii din cap că-l văzuse la Sfânta Vineri când ieșise dintr-un cavou.

– Doarme cu morții, soro, ăsta-i Ucigă-l toaca!

Spărgătorul de lemne o lua prin spatele cimitirului, pe sub arțarii bătrâni ai străzii Pomenirea. Privea căderea frunzelor roșcate, se oprea sub copacii atinși de moarte și strângea purcoaie-purcoaie straturile uscate care foșneau sub pași, aprindea un amnar cu iască și dădea foc. Trâmbe de fum alb, înecăcios se ridicau drept în sus, sub coroanele pomilor. Toată strada aceea pardosită cu frunze se împânzea într-o lumină în care nu se mai deslușea nimic...

Gogu croitorul zăcuse două luni pe patul spitalului și, în cele din urmă, doctorii îl trimiseseră acasă, n-aveau ce-i mai face.

– Barim să mor în patul meu, spunea meșterul.

L-au adus cu o trăsură. Era galben, numai pielea și osul pe el. Se rezema într-un baston. Nu-l mai cunoșteai. Trei zile se chinuise până să-i iasă sufletul, mai mare păcatul. Ședea prăvălia închisă, nevastă-sa, Florica, nu se mai vedea. Ce nu-i dăduse, câte doctorii, degeaba. Într-o dimineață își apucase gâtul cu mâna și se zbătuse, trăgându-și răsuflarea.

– Eu mor, spunea.

Femeia lui plângea alături.

– Stai liniștit, îl ruga, stai liniștit, auzi tu...

În două ceasuri nu mai era.

Nevasta a chemat-o pe Aglaia, să-l spele. Plângea de înecase pământul.

– Haide, coană Aglăițo, că m-a lăsat al meu. Oh, Doamne!

Cocoșata a pus mâna la gură, uluită:

– Ce-i omu, soro! Parcă ieri dădea cu acul colea. L-am întrebat încă: „Ce mai faci, domnu Gogu?“ „Bine, mi-a zis. Ce să fac?“ Dar l-am văzut eu. Nu-i erau boii acasă!

Au mers amândouă până la prăvălia croitorului. Mortul avea sub ochi o pată galbenă, care se întinsese pe tot obrazul.

– Cum s-a tras tot sângele din el! șopti bătrâna.

Și-a înnodat șorțul, și-a îndreptat șalele și a strigat la Florica:

– E țeapăn, ce mai stai?! Pune să fiarbă apa, trebuie să-l spălăm.

Muierea plângea cu sughițuri, căinându-se:

– Cui m-ai lăsat, Gogule? Cui m-ai lăsat?

Bătrâna se supără:

– Lasă boceala, că știu eu cui te-a lăsat! Vino-ncoace!

I-a închis ochii. Pleoapele reci erau grele și aspre.

Tot corpul i se răcise. Florica se zăpăcise de tot. A dat fuga în magazie, să aprindă surcele, și-a vărsat căldarea.

– Ptiu! blestema în timp ce așeza lemnele. Acu ți-ai găsit să mori, Gogule?

A scos gazul și i-a dat foc cu chibritul. S-a dus până la pompă și-a umplut găleata. Trecea nevasta lui Spiridon. A oprit-o:

– A murit al meu! i-a spus și s-a așezat pe plâns, s-o vadă vecina cât suferă.

– Ce spui?

– Da. Sărăcuța de mine, că rămân singură și pedepsită de Ăl-de-sus!

S-a întors repede cu apa. Aglaia despuiase mortul. Mâinile croitorului, păroase și slabe, atârnau peste marginile patului.

Muierea îl acoperi cu un țol și-i strânse izmenele aspre și cămașa.

– Gata albia? întrebă.

– Acu.

– Da slab, fă, bărba-tău!

– Slab!

– Mai putea?

– Ei, și dumneata...

Cocoșata râse, dezvelindu-și dinții galbeni și rari.

– Că doar nu ți-o fi rușine!

– În fața mortului?

– Ce dacă?! E gata! N-aude, nu vede. Dumnezeu să-l ierte! Spune.

– Coană Aglaia...

– Spune, apăsă cocoșata. Te zdruncina?

– Oho...

– Cu pruna asta a lui?

– Cu.

– De-aia umblai tu după alde Tilică? Ia vezi apa aia!

Florica fugi sumețindu-și mânecile. Ridică ușor căldarea de pe foc. Turnă în albie. Căută săpunul și ștergarul să le ducă vecinei. Aburii se ridicau deasupra, fierbinți, și ea își aduse aminte de vorbele Aglaiei...

Într-o vară, frizerul o întâlnise la pompă. Mergea, mergea, că-și lăsase prăvălia singură. Florica, înaltă, frumoasă, abia pășea peste Cuțarida. I se tăiaseră picioarele lui Tilică.

– Bună dimineața, rostise.

Muierea râsese parșiv:

– Ce faci, domnu Tilică?

– Ce să fac? Muncesc. Parcă dumneata nu știi?

– Da de cântat, de ce nu mai cânți seara din mandolină? Că tot întind urechea s-auz, și dumneata, domnu Tilică, nimic...

– Dă...

Treceau vecinele pe lângă ei. Frizerul zisese încet:

– O să ne iasă vorbe...

– Și ce dacă! Mi s-a urât...

– Ba nu, zău, coană Florico...

– Cum îți spun. Bărbatu ăsta al meu parcă-i un stâlp! Nu mă *distrează* și el, nu se *interesează* de mine, că sunt tânără încă, slavă Domnului! Altceva decât tabinet nu mai știe.

Tilică clipise repede. Acum era ceasul lui, că de când se prăpădea după ochii coanei Florica!

Numai că pe muiere o simțise Gogu că prea trăgea cu urechea la vecin când acesta ieșea seara în pragul prăvăliei și cânta din mandolină. A dat în ea, se liniștise Florica.

Acum o uitase Dumnezeu în magazie cu apa dinainte și Aglaia striga după ea:

– Ce faci, femeie, hai, că-nțepenește bărba-tău de tot, abia te miști...

Florica își aduse aminte că nu i-a pus o lumânare la cap lui Gogu. Cără albia și-i spuse bătrânei să caute în dulap, unde avea o feștilă. După aceea îi ajută să coboare mortul din pat.

Omul ei, cu care împărțise ani de zile masa și patul, era rece.

– Ce-ai? Ce te izmenești? Pune mâna cu nădejde pe picioarele lui și hai să-l dăm jos! Vezi să nu-l scăpăm!

Gogu era greu. Îl așezară ușor pe fundul apei și Florica luă săpunul de leșie și începu să-l frece pe cap. Năduși și se șterse cu mânecile rochiei pe funte. Spuma albă umpluse albia. Tot nu-i stătea gura Aglaiei:

– Și-așa, fă, cu-al tău! Dărâma patul sub tine! Te melcezea! Da cu Tilică cum e?

– Lasă, coană Aglăiţo...

– Spune, putoare, sunt muiere bătrână. Ca mormântul!

Văduva se codea.

– Nu-ş' ce-i cu mine, mi-am pierdut capul, că prea cânta domnu Tilică din mandolină...

– Fier al dracului! Ce-ai? Nu-ţi dădea Gogu de mâncare? Nu te îmbrăca? Nu se uita la tine ca la soare? Da aşa sunt unele...

– Acum la ce mă mai certi?

– Nu te cert, dar o să vezi tu ce rău e fără om la uşă! Cine o să te ţie, că frizerul văd eu ce fel de bărbat este, ehe, ascultă la una mai bătrână, care-a văzut la viaţa ei...

Florica începu să plângă:

– O să fie greu!

Bătrâna luă prosopul şi şterse bine trupul mortului.

– Haine bune are?

– Are.

– Scoate-le.

Florica le aduse. Voi să-l îmbrace cu cămaşa de ginere.

– Lasă, ia una mai proastă. Ce, îl cere ferchezuit pe lumea cealaltă?

– Nu, dar ce-or să zică vecinii?

– Mai dă-i dracului! Ascultă-mă pe mine. Ţine lucrurile de le ai de la el! Or să-ţi prindă bine.

– Dacă zici dumneata...

Nevasta descuie şifonierul de nuc. Hainele pline de molii ale lui Gogu fură întinse pe masă. Florica le perie şi lustrui şi pantofii. Căută o cămaşă curată şi-l îmbrăcă.

– Nu l-am bărbierit! îşi aduse aminte vecina.

– Aşa e.

Şi dădu fuga să-l cheme pe Tilică.

La acesta prăvălia era plină. Unde cântau sticleţii şi ucenicii nu mai pridideau cu foarfecele! Patronul număra banii la tejgheaua lui de lângă uşă.

Femeia a urcat scările, s-a uitat la cei ce așteptau pe scaune și, aducându-și aminte că sunt de față toți vecinii, i-a mai dat drumul la un șuvoi de lacrimi.

– Domn' Tilică, domn' Tilică, vin' de-l bărbierește pe Gogu, vinooo, că s-a prăpădit, aoliu!

Meșterul se învolburase, văzând-o în ușa prăvăliei.

Când a auzit ce nenorocire îi căzuse pe cap, s-a ridicat cu mușteriii în picioare și s-a închinat.

– Dumnezeu să-l ierte! a rostit.

Sticleții cântau înainte în colivii, gureși. Văduva tot se mai văicărea în ușă:

– A murit, sărăcuțul! S-a dus omul meu! M-a lăsat! M-aaa lăsaaat, văduva pământului...

– Da ce-a avut, femeia lui Dumnezeu? se mirau zidarii. Că era în putere, nu om să piară!

– A murit, sughița Florica. Acu l-am spălat. N-au mai fost zile de la Ăl-de-sus!

Tilică a ascuțit un brici și s-a dus să-l bărbierească pe Gogu. Nu mai călcase în curtea croitorului de mult. Florica umbla repede-repede în fața lui, fără să-l privească.

Nu era departe, două garduri. Aglaia chitise totul în casă. La capul mortului ardeau lumânări groase, aduse de vecine. Acestea aflaseră de moartea croitorului de la femeia lui Spiridon.

Frizerul își șterse obrazul cu palma lui albă și parfumată și privi pe răposat. Gogu ședea cu mâinile pe piept, nemișcat.

– Te duseși și matale, îl plânse meșterul. Te duseși, mă, nene Gogule! Ți-a fost dat să te rad eu!

Femeile plângeau.

Tilică îl săpuni bine pe răposat și după aceea trase de câteva ori cu briciul peste obrazul vânăt și înțepenit. Barba suna ca oțelul și, când termină, văduva îl ajută să-l spele și să-l pudreze.

– Ce ți-e și omu, zicea Aglaia, legând degetele lui Gogu cu arnici roșu, să nu i se descleșteze de pe piept degetele

împreunate în care îi pusese un ban de argint, pentru vama morții. Azi ești, mâine, gata-n patru scânduri!

Afară se lăsa seara. Una din vecine plecă la biserică, să cheme dascălul și să-i aducă drapelul. Din capul străzii soseau cetele de copii din groapă. Se alergau, stârnind praful în urma lor. Întunericul căzuse repede. În curte se adunaseră vreo cinci babe, venite să-l privegheze pe răposat. Văduva scosese câteva bănci și le pusese afară, pe lângă perete. Golise o odaie și adusese lămpi, din vecini. Se îmbrăcase într-o rochie neagră și pe cap se înfășurase cu un fișiu negru de mătase. Prin ferestrele deschise ieșea fumul de tămâie. Feștilele galbene de la capul mortului ardeau încet, picurând ceara pe cearșaful întins sub trupul înțepenit.

Pe la nouă, sosi și părintele, odată cu lucrătorii tâmplari, chemați de Aglaia, să ia măsuri de coșciug. Popa își pusese odăjdiile și deschisese cartea. După aia se învoi cu văduva când să vină pentru slujba de înmormântare. În acest timp, meșterii măsurară, scriseră pe o hârtie lungimea și lățimea sicriului și plecară. Florica trimise o vecină la cârciumar să-i aducă țuică și o împărți muierilor. Începuse priveghiul.

Se umpluse curtea de babe. Nu lipsea una: Mița adusese o mână de crizanteme albe, atunci culese din grădina ei, Tinca, mai slabă și uscată, bolborosea cuvinte neînțelese, bătând câte trei cruci în toate unghiurile casei. Lixandra privea din prag mortul, nemișcată, Marghioala a lui Mială își învelise capul cu un bariș negru, lung, care-i atârna până la poale, și se îndesa spre lumânări să nu le lase să se stingă, iar Chirița se dase lângă văduvă și o sfătuia:

– Dacă mături, să dai gunoiul la coada casei, să nu te iei, Doamne ferește, după răposat!

– Las', că știe ea! se amestecase Aglaia. E muiere trecută...

Baba Mița se mira că nu-l așezaseră pe Gogu cu capul spre ușă.

– Nu e bine, soro, nu e bine, când l-o pune-n tronul lui să nu-l lăsați așa, auzi tu, Florico?

Văduva – de care să asculte mai degrabă? Dădea din cap că a înțeles și făcea tot ce știa ea. Pe poartă intrau acum și bătrânii mahalalei. Erau vreo opt, albiți, cu părul rar și cu mustăți groase, aspre. Călcau măsurat, scoțându-și pălăriile. Ei nu lipseau de la priveghiuri. Nu mai aveau somn de mult și, cum se mai ducea unul de pe lumea asta, trebuiau să-și ia rămas bun de la el, mai ales că nopțile treceau ușor, cu o vorbă, două, cu un păhărel de țuică.

Aglaia îi cunoștea pe toți. Se împuținau și ei. Vara trecută fuseseră mai mulți. Îi știau femeile. Așteptau să se încălzească timpul, pe câte o buturugă în porți, nemișcați. Nu vorbeau decât rar, tușind și asudând. Să-i fi văzut de departe, ai fi zis că sunt niște patriarhi, ieșiți la soare în cămăși. Nu lipseau vinerea de la slujbă, de duminici ce să mai vorbim?! Ascultau de la opt și până la pilda popii, mai moțăind, mai dând din cap în semn că înțeleg. Nepoții îi țineau curați pe lângă casă, în straiele lor de moarte. Pe câte unul îl uitase Dumnezeu pe pământ, trecea de o sută de ani. Se spovedeau ca muierile și țineau posturile ca să intre în rai, împăcați cu lumea. La sâmbăta morților, așteptau rânduiți în prispa bisericii, să li se dea colivă. Erau cuviincioși, și unele femei le pupau mâinile cu respect. Când bătea vântul în câte un drapel, mahalagiii știau că bătrânii se mai împuținaseră. Plecau liniștiți în lumea drepților, ca și când n-ar fi fost.

La miezul nopții, limbile se dezlegară. Babele se încălziseră cu țuică și aveau sămânță de vorbă. Uitaseră de mort. Alături sfârâiau lumânările și de afară pătrundea răcoarea nopții de toamnă.

Mița povestea cum s-a certat cu Măndica a lui Banculea, pentru că porcul acesteia îi rosese o ulucă:

– Și dacă i-am spus să și-l ia dracului la ea în curte, ce crezi c-a făcut?

– Ce? întrebă Marghioala, numai urechi.

– Nu, că să mă ia Ăla!

Baba Lixandra își puse mâna pâlnie la ureche și întrebă pe Tinca:

– Ce zice? Ce zice?

– Zice că s-a certat cu a lui Banculea...

– Atunci nici eu nu m-am lăsat. Odată am scuipat-o-ntre ochi și i-am dat cu huideo!

– Bine-i făcuși! râdea Chirița veninos.

Bătrânii stăteau pe scaune privind mortul, Gogu, nemișcat, țeapăn pe o masă. Muierile nu mai terminau:

– Da taci, că muri acum, soro, spunea Tinca. Dacă apuca săptămâna negrilor nu mai vedea lumină pe lumea cealaltă, oricâte lumânări i-ar fi aprins Florica!

Baba Marghioala, care fusese de față la slujba preotului, adăugă:

– Păcat că nu l-ați văzut pe domnu Gogu cum s-a posomorât când i-a citit sfinția-sa Stâlpii!

– Cum o să se mai posomorască? se miră Chirița.

Aglaia, atunci picată din curte, se amestecă și ea:

– Sigur că se posomorăște mortul, pentru că odată ce-i citește Stâlpii știe c-a luat-o pe drumul său!

– Ce zice? Ce zice? se hlizi iar Lixandra.

– Nimica nu zice, surdo! răbufni Tinca.

– Da, da...

– N-o luă Dumnezeu pe asta!

– Ba pe voi să vă ia, necredincioaselor!

Să nu fi fost atâta lume de față, s-ar fi certat în gura mare.

La ziuă, lucrătorii aduseseră un sicriu, care mirosea a brad, vopsit proaspăt. O vecină cumpărase un giulgiu și au căptușit pe dinăuntru lemnul sicriului. I-au pus mortului sub cap o pernă. Tot în ziua aceea, văduva a bătut telegramă la rude, în provincie, să vină la înmormântare. Era nedormită și năucă de cap. Abia avusese timp un ceas, două să se odihnească.

La cimitir l-au pornit a treia zi pe Gogu. Dricul a sosit numaidecât după prânz. Cioclii au cărat sicriul până la poartă. A venit și popa Metru cu dascălul. Un copil a luat crucea și a

plecat înainte. În urma dricului plângea Florica, între Aglaia și Lina. În spate pășeau rudele, frații mortului, unul Ghenadie, cu nevasta și cu copilul, unul Iracle, de era jandarm, și cel mic, Costel, chelner la gară. Urmau apoi Tilică și vecinii. Câte unul își ștergea lacrimile pe furiș.

– Cui mă lași, bunule? Cuuuui mă laaaași? striga a croitorului.

– Sărăcuța! oftau femeile după uluci.

– Cui mă lași, mielușelule? Cui mă lași?

Bocitoarele jeleau și ele, la spate, în gura mare:

– Ăl cu milă, ăl cu dor! Ăl cu milă, ăl cu dor!

Și când auzea Florica vaietul muierilor, mai rău se pornea, s-o afle toată lumea:

– De ce mă pedepsești, Doamne, că pe el îl aveam și la rele, și la bune! Sufletu meu!

În fața prăvăliei lui Stere, convoiul se opri și părintele coborî să arunce agheasmă în patru colțuri. Făcu o cruce mare spre răsărit, bătu din poalele anteriului pe loc și se întoarse spre mulțime, rostind cu vocea lui joasă:

– Și iartă-i, Doamne, păcatele lui, răposatului!

Neamurile azvârliră mărunțiș copiilor din marginea drumului.

Văduva striga:

– Gogule! Gogule! Te-ai dus, Gogule, și m-ai lăsat singură, singurică, Gogule! Că mai bine mă lua pe mine Dumnezeu, nu pe tine!

Bocitoarele i-au acoperit glasul:

– Ăl cu milă, ăl cu dor! Ăl cu milă, ăl cu dor!

Copiii goniră o pisică ce trecuse pe sub dric, să nu ia sufletul mortului și să-l facă strigoi.

Clopotele de la cimitirul Sfânta Vineri se auzeau de departe. Au ocolit puțin, au trecut pe Grivița, în cele din urmă au ajuns la locul de veci al croitorului. Când au început să cadă bulgării, femeia răposatului a picat grămadă la pământ. Preotul se ruga pentru odihna tuturor nelegiuiților morți fără spovedanie: „... și iartă-le lor, Doamne, cele ce-au greșit și ascultă-i, că, de-au făcut

strâmbătăți, au plătit, pentru că nu se află bucurie nedesfătată de griji..."

După înmormântare s-au întors la casa văduvei, la praznic.

Florica a destupat câteva damigene de le avea pregătite. Popa a gustat un pahar, dascălul unul. Au spus încă o dată „Dumnezeu să-l ierte" pe răposat și au plecat. La masă rămăseseră vecinii, cu Aglaia, Tilică, nevasta lui Stere și vreo câțiva zidari. Babele, și ele în capul mesei. Lângă văduvă ședeau frații lui Gogu, duhoși, nici nu ridicau sprâncenele din farfurii. Vorbeau:

– Om liniștit, Gogu, nu zicea nici dă-te mai încolo!

– L-a luat Dumnezeu, că așa e el: îi strânge pe ăi buni!

– Acu rămăseși singură, coană Florico...

Tilică o privea cu coada ochiului. Își aducea aminte de întâlnirea de la pompă. Când simți că femeia ostenise, o chemă alături:

– Mai stai colea, că ți-o fi ajungând...

Muierea iar se puse pe plâns:

– Sărăcuțaaa de mine...

– Lasă lacrimile, că ți se duc ochii, o rugă frizerul.

Aglaia morfolea o ciozvârtă de curcan în dinții ei rari. Mai trăgea pe câte unul de mânecă:

– Beți mai puțin, că n-o să-i tihnească mortului somnul!

– Morții cu morții, viii cu viile! a mormăit Țuluc.

Babele șușoteau în capul mesei, amețite puțin de vin:

– Ei, a scăpat și ea, mititica...

– Cum a scăpat, coană Tinco?

Marghioala a lui Mială scuipă niște oase mici în farfurie, își clăti gura și mârâi:

– Ce știți voi, proastelor?! O bătea...

– Cine-o bătea?

– Ce zice? Ce zice?

– Taci acolo, că ne-aud ăștia, neamurile lui! o îmboldea Chirița pe Lixandra.

– Cine s-o bată, Gogu! Parcă n-a prins-o-n *adopter* cu frizerul?

– Nu mai spune?!

– Cu frânghia, întrebați-o și pe Aglaia...

– Da, am auzit și eu că era al dracului, întări Mița.

– Cartofor, curvar, vai de capu' ei de muiere!

– Și-a vândut casele din Matache Măcelarul și le-a jucat la cărți, păi cum să nu-l dai dracului de om și să te uiți după altul?!

– Tăceți, frate, că v-aude frații lui și ne dă afară, că bem vinul răposatului!

– Mai tare, că nu-nțeleg! se ruga Lixandra.

– Pagubă-n ciuperci!

După vreun ceas, a plecat fiecare acasă. Aglaia a ajutat-o pe văduvă să strângă tacâmurile, a îmbărbătat-o, s-a uitat la rudele mortului și-a întrebat-o:

– Da ăștia ce mai vor?

– Știu eu? Partea lor.

– Ce parte? Care parte? Să nu le dai nimic, auzi tu? Că Gogu te-a avut cu cununie, nu te-a luat de pe stradă!

Două zile i-a mai ținut de au dormit la ea, pe urmă i-a dat afară. Se certaseră, și Florica le-a spus că nu vrea să-i mai știe, să se ducă la casele lor. Iracle pomenise de un împrumut mai vechi, ea, nici să n-audă. Trecuse vreme îndelungată, ce știa? Dacă Gogu i-o fi înapoiat banii? Și-apoi, asta era o treabă a lor, între frați, nu se amesteca.

Neamurile au plecat.

Pe urmă a început greutatea. Ținea prăvălia singură, se certa cu lucrătorii, era greu. Trebuia un bărbat lângă casă. Odată l-a întâlnit pe stradă pe Tilică. I-a spus:

– Mai dă și dumneata din când în când pe la cunoscuți, că poate mai vrea cineva să-ți spună ceva, să se sfătuie cu dumneata...

Tilică a înțeles, a clătinat din cap:

– Bine, Florico.

I-a văzut baba Mița împreună. Iute a chemat-o pe Chirița:

– Ia te uită!

– Ce-i?

– Nici n-a putrezit Gogu bine, și Florica se gudură pe lângă frizer.

– Ce să facă și ea, e încă *tânără*...

Baba n-a mai spus nimic. Tăcea, cu privirile ostenite. Câte nu văzuseră ochii ei...

STĂPÂNUL

La o petrecere, când s-au mai liniștit presarii, că-i iertase regele pe pușcăriași, l-a simțit Bozoncea pe ucenic.

Era o noapte slută, aproape de Crăciun. Viscolea, viscolea. Starostele, cu damful în cap, i-a dat afară și s-a apucat să-și iubească ibovnica. Striga Didina în brațele lui de plăcere, și Paraschiv a auzit-o. A pândit până a adormit Stăpânul și a intrat în odaia de-alături. Îi mirosea a carne de muiere. Pe la două, a ieșit țiganca numai într-o cămașă scurtă. S-a uitat afară. O lampă cu fitilul mic îi lumina chipul răvășit și ațâțat. Gura îi era umedă și prin cămașa lucioasă pungașul i-a văzut țâțele, puternice și tari. I-a stat în față și-a apucat-o în brațele lui.

Didina s-a speriat și-a strigat scurt. El i-a pus palma pe buze și a îmbrățișat-o. Avea un trup fierbinte. S-a zbătut puțin, dar n-a spus nimic.

Dincolo se trezise starostele. A auzit frământarea înăbușită și-a dat să se ridice. Atunci a prins cuvintele gagicii cu urechea lui ascuțită.

– Ești nebun? Nu acum. Se scoală Bozoncea și dăm de dracu, n-auzi, Paraschive?

Hoțul o ținea lângă el, amețit de mirosul părului.

– Da când? a întrebat gâfâind.

Ibovnica s-a mai zbătut să scape, dar n-a putut. Cel tânăr i-a mușcat gura de câteva ori, pornit, nebun.

Starostele a scos cuțitul de sub pernă. S-a ridicat ușurel într-un cot și s-a apropiat de ușa deschisă. Tremura, orb și înfricoșat de vânzarea muierii.

Glasul Didinei se auzi limpede:

– Mai bine vino sâmbătă, noaptea, dar să nu știe Bozoncea, că ne omoară pe-amândoi. Spune-i că pleci undeva, și eu o să te-aștept...

– Dar dacă doarme la tine?

– Îl mint eu și nu mai vine.

Stăpânul își simți mâinile amorțite și reci. Își dădu seama că era bătrân. Paraschiv l-ar fi omorât acolo dacă l-ar fi băgat de seamă. Altădată cum l-ar mai fi spintecat cu șuriul lui, cum i-ar fi luat mațele-n cuțit, dar acum era moale ca o cârpă, ostenit și scârbit, neputincios. Îl cuprinse o mâhnire ca înaintea morții. Totdeauna îi fusese frică de clipa asta, când or să-l părăsească și prietenii, și puterea. Iar pe femeie atunci ar fi ucis-o, că i se golise inima, cum ai răsturna o căldare. Și o spaimă pe care nu o știuse niciodată îl apucă. Nu mai dăduse de mult cu șișul. Ucenicul trebuia lovit în moleșeala dragostei. Iar pe ibovnică cu frânghia udă trebuia s-o bată, să-i taie nasul, că fusese necredincioasă.

Se liniști pe măsură ce ura lui pentru amândoi îl făcea să se gândească la ce pedeapsă să-i țină, să-i chinuie. Paraschiv trebuia ucis pe îndelete, fără grabă, să se învețe minte să se mai ridice la femeia lui de Stăpân.

Muierea scăpase din brațele pungașului. Starostele se aruncă în pat, prefăcându-se că doarme.

Didina călca în vârful picioarelor, ușurel, să nu-l deștepte. Celălalt răsufla greu dincolo. Umbra lui subțire juca pe pragul scund, luminat de lampă.

Bozoncea simți carnea tare a femeii lângă el, și pofta i se iscă, arzătoare. Îi veni să plângă de mila lui.

Se prefăcu că se trezește atunci și puse mâna pe pieptul muierii.

– Tu dormi? întrebă.

– Nu.

Și-o mușcă dornic de țâțe.

– Stai! se împotrivi Didina.

– Nu.

– Să închid ușa.

Stăpânul o lovi cu sete peste față de două ori. Ea nu scoase nici un cuvințel. Îl primi așa cum era, sălbatic și nedomolit. Simți cum o strivește și o înăbușă. Vru să nu strige, să n-o audă celălalt, dar nu mai putu...

Ca turbat a fost Bozoncea săptămâna aia. Ședea numa-n cârciumi, cu lăutarii alături. Bea și nu se cunoștea. Zvârlea cu banii, parcă-l apucaseră pandaliile. Nu știau hoții ce-i cu el.

– Să fim veseli! striga. Să petrecem, că cine știe...

Numai Gheorghe era posomorât. L-a luat deoparte pe Paraschiv:

– Mă, nu te-a simțit Stăpânul?

– Cu ce să mă simtă?

– Că te-ai dat la Didina...

– Nu-ți fie târșală...

Cel tânăr era bucuros ca un ginere. Nu se mai uita la ceilalți. Număra zilele, și ele parcă nu mai treceau. L-a luat pe codoș și-au mers la Tarapana, să facă rost de bani, că avea de gând să meargă cu daruri la Didina. A trebuit să mărturisească ălui bătrân.

– Treanță...

– Ce e?

– Mă, sâmbătă mă duc în nuntă...

– Ce nuntă?

– Eh...

A ghicit caiafa.

– Păzește-te, Paraschive, că nu te văd bine...

– N-o fi el mai al dracului decât mine...

– De.

– Da până atunci am nevoie de tine, trebuie să dăm o gaură, să facem rost de pitaci...

S-a-nvoit Gheorghe.

– Haide.

S-au vânturat ce s-au vânturat prin fața prăvăliilor și-au ochit un husăn de avea bani grubă pe el. Se vedea că a venit din provincie, după cumpărături. Codoșul a ginit unde ținea tașca și s-au luat după el. Se dichisiseră, că așa trebuia la ocazii d-astea. Paraschiv a pregătit la repezeală alt portofel, l-a umplut cu jurnale îndoite și i l-a dat lui Gheorghe. Negustorul, ce să știe, mergea liniștit înaintea lor. A luat-o Paraschiv la picior și l-a întrecut. Mergea, mergea. În spate, ăl bătrân se uita cu nepăsare în galantare. Provincialul a mai intrat, a mai cumpărat ceva pentru ai săi, de acasă, vai de mama lui. Avea șoșoni de pâslă, călduroși, și un palton nou, cu gulerul bogat. Fuma liniștit și trăgea în piept aerul rece al zilei de iarnă. Manglitorii nu-l slăbeau. Unul înainte, altul pe urma lui. La un colț, odată s-a oprit Paraschiv, s-a pipăit bine la piept și a început să strige:

– Aoleu, portofelul!

Clientul venea agale, nepăsător. Când a ajuns în dreptul zulitorului, acesta l-a oprit:

– N-ai găsit matale un portofel?

– Ce portofel? s-a uluit negustorul.

– Așa, unul de piele neagră.

Se mira străinul cu gura căscată.

– Zău dac-am văzut ceva!

S-a apropiat și Gheorghe. A întrebat într-o doară, ca un trecător:

– Dar ce s-a-ntâmplat?

Pungașul a spus speriat, cu ochii în zăpadă, căutând parcă:

– Am pierdut un portofel, și în spate nu venea decât dumnealui. L-am întrebat dacă nu l-a găsit.

Provincialul se îngălbenise. Se jura pe copiii lui de-acasă:

– Pe cuvânt dacă știu ceva! Sunt om serios.

Codoșul îl luă cu binișorul:

– Parcă dumnealui zice că l-ai luat dumneata? Dar să te caute, sau mai bine să te caut eu, că nu vă cunosc nici pe unul, nici pe altul...

Se strânseseră încă vreo doi trecători, care nu înțelegeau.

– Așa e, spuseră de bună-credință.

– Bine, caută-mă, se învoi clientul, bucuros că scapă numai cu atâta.

Treanță îl luă ca la poliție. Îl scotoci prin buzunarele pantalonilor, i le întoarse pe dos, trecu apoi la cele ale hainei. Mormăia:

– Aicea nu-i, aicea nu-i... Cum ziceai dumneata că e portofelul?

– De piele, spuse Paraschiv cu ochii-n patru.

Când dădu de tașca omului, se miră:

– Ia să vedem, n-o fi ăsta? Să nu rămână vorbe...

Se uită, îl desfăcu, văzu banii, citi actele cu voce tare și puse la loc portofelul lui pregătit, îndopat cu hârtii.

– Nu-i!

Negustorul râse mulțumit:

– Vezi, domnule?

Nu simțise.

– Iertare, o să-l mai caut, zise Paraschiv.

Cercul se sparse. Codoșul se prefăcea că râde de el:

– N-oi fi avut dumneata portofel! Câți am văzut eu d-ăștia care fac pe nebunii...

Trecătorii plecară în treaba lor. Clientul se îndepărtă ușurat și liniștit. În buzunarele ălui bătrân atârnau miile.

Au șters-o. Unul într-o parte, altul în alta:

– Cărel, că ne-apucă ploaia!

S-au întâlnit tocmai într-o cârciumă și-au făcut banii jumate-jumate.

A plecat Paraschiv la târguit. Ce n-a cumpărat? Un curcan, sticle de vin, s-o încânte pe gagică. A făcut un coș și l-a trimis. Gheorghe l-a dus. Pe urmă s-au întors în ceată amândoi. Hoții

petreceau într-o cârciumă din Dorobanți. Bea Bozoncea de joi seara și nu se mai odihnea.

Când l-a văzut pe ucenic, s-a întunecat. L-a luat cu frig pe codoș. Cel tânăr ce să înțeleagă în amețeala dragostei? A lui era lumea! Caiafa îi făcea ploile:

– Huidumelor, să vă bateți copiii, se-nsoară Paraschiv...

– Ce vorbești?! s-a mirat Piele.

– Da, merge la una de-a trăit cu ea, că i s-a urât.

– Șucară? a întrebat Mână-mică.

– Și când pleci? a zis și Stăpânul într-o doară.

– Păi sâmbătă pe la prânz. Luni sunt al vostru. Pe unde vă găsesc?

Hoții s-au uitat la staroste. Ochii lui erau negri, întunecați. A mai băut un pahar, și-a șters gura, și-a lăsat mâna pe masă:

– Păi tot aici, mânca-ți-aș sufletul, că s-a stricat timpu și-am chef de petrecere...

Gheorghe, numai ochi. L-a ghicit Bozoncea. Era omul ucenicului, va să zică, săpau amândoi în puterea lui.

– Beți, mă curcilor, ce vă uitați la mine? s-a înveselit hoțul deodată. Ia, Paraschive, ia, Sandule, ce stai, Nicule? Să ne mai dea un rând cu întărâtarea asta, că mi s-a făcut foame.

Mâna lui puternică a ridicat paharul și l-a izbit de podele:

– Lăutarii! Să vie lăutarii!

Țiganii erau doborâți de oboseală. De trei ori îi îmbătase până acum starostele și nu-i mai slăbea. Cucăiau și caramangiii, cu capetele pe masă, numai lui Bozoncea îi era bine.

– Ia zi-mi, Mitică, p-ăla: *„Aolică, Gică, Gică!"* a poruncit.

Guristul a chemat pe ăilalți aproape și-a început să cânte:

Aolică, Gică, Gică,
De te-oi prinde la gagică
De client o să te pierd,
C-un cuțit să te dezmierd,
Și-n pământ te-oi înveli,
Să te saturi de-a iubi...

Stăpânul pusese ochii pe Paraschiv. El n-a băgat de seamă. Bea vesel cu Nicu-Piele.

Lăutarul iar se apropie de urechea Stăpânului:

...Și din gură, floare rară,
Să-ți iasă la primăvară.
Viermii prin a tale plete,
Dulce, cum să se desfete...

Gheorghe nu mai bău. Bozoncea se făcuse albastru la obraz. Turna vinul în el și nu ostenea.

Sâmbătă, pe la patru după-masă, a plecat Paraschiv. La ușă, Treanță i-a șoptit înspăimântat:

– Bagă de seamă, bagă de seamă...

Pungașul i-a râs în nas:

– Taci, fleoarță, din gură! Paguba dracului!

Afară, ningea mărunt, cu fulgi mici și deși. Orașul, alb ca o rochie de mireasă, strălucea în lumina zăpezii. Șuțul avea o inimă ușoară și-o veselie de tânăr cu noroc. S-a oprit pe la frizerie, s-a mai tuns, s-a mai bărbierit, s-a parfumat ca un fante și, spre seară, puțin amețit de vinul băut și de așteptare, a luat-o spre mahalaua Didinei, cu un buchet mare de garoafe în mâna înghețată. Peste petalele roșii ca sângele cădea găteala iernii într-un joc rece, iute.

În cârciumă ardea un godin mic care scotea fum. Pungașii dăduseră afară pe ceilalți mușterii și Bozoncea strigă la Dumitru:

– Să-mi faci geamparalele, auzi tu, să joc, că nu mai pot...

Mână-mică, beat mort, căzuse pe masă. Nicu-Piele se ținea bine, deși începuse să plângă. Neacșu se căznea cu acordeonul. Își aduseră aminte de Oacă.

– Unde-o fi Ciupitu, săracu! sughiță lunganul copleșit. El pe patul spitalului, și noi în petrecere...

Starostele i-a dat una peste gură:

– Să nu-mi bocești aici când mi-e mie bine, că în seara asta scap eu de toți dușmanii mei... V-ați făcut ai dracului, ai?

L-a trimis pe Gheorghe după curve:

– Să-mi aduci aici toate coardele, Treanță, m-auzi tu? Că vreau să fac una mare! Da repede! Du-te la gară, la Hotel Nord și cară-mi toate boarfele de-acolo, să-mi vii cu ele, să le pun să joace cu mine, că voi nu mai sunteți în stare. Da repede, că n-am timp.

A plecat ăl bătrân, îi era frică de nebun. Într-un ceas a fost cu cinci muieri după el. A umplut cârciuma. Se ruga negustorul de ei:

– Da mai duceți-vă, neiculiță, și la altul, că m-am săturat, ajunge...

– Nu ne supăra! a zis blând Mână-mică, atunci trezit din somn cu poftă de băutură.

– O, că plecăm, a adăugat și Stăpânul. Plecăm că am treabă în noaptea asta...

Codoșul i-a simțit privirea pe el. Îi mirosise starostelui, nu mai era scăpare. Și-a dat groaza-n el. Tremura tot, cu privirile în pământ. Bozoncea îi turna pahar după pahar, să-l îmbete.

– Ia, puișorule, ia cu mine...

Mitică Ciolan cânta:

Foaie verde și-un susai,
Inimă de putregai,
N-am un cuțit să te tai,
Să văd înuntru ce ai?

Anghel a întins vioara și caramangiul i-a umplut-o cu poli:

– Na, mă, na, da să-mi ziceți și p-ăla: *Soarele m-a blestemat...*

Violonistul a deschis pliscul și i-a făcut plăcerea hoțului:

Soarele m-a blestemat
Să nu iau fată din sat,
Că astea sunt șmecheroase
Și cu ele nu faci casă,

Te toacă și te mănâncă
Și-și iau drumul să se ducă,
Te lasă noaptea culcat,
Se duce la altu-n pat...

Călifarul își pironise ochii în oglinda vinului. Îl ardea cântecul. Anghel nu terminase. O luă mai repede:

Nu te blestem ca să mori,
Te blestem ca să te-nsori
Și să ai vreo trei feciori,
Trei feciori ca trei bujori
Și să faci vreo trei copii,
Și să-ți moară ăl dintâi,
Și să-ți moară ăl dintâi...

Bozoncea a vărsat paharul pe dușumele. A privit crunt împrejur. S-a ridicat. Era negru și avea o față sălbatică, înspăimântătoare.

– Gata! Merge toată lumea cu mine! A strigat și la negustor: Să-mi dai un butoi cu vin și o căruță, plătesc! Uite, cât vrei? Na!

Și-a pus tot ce-avea la el pe masă. Sutele albastre i-au luat ochii cârciumarului. A pus o slugă de-a înșeuat o droașcă de-o avea, a suit butoiul cerut pe șleauri și-a desfăcut cepul. Pungașii și curvele s-au cățărat pe unde-au putut, nedumeriți, dar speriați de glasul grozav al Stăpânului care poruncea.

– Mână! a strigat argatului. Să mă treci Grivița pe la Gara de Nord, și de-acolo s-o iei spre Trei Coinaci...

Gheorghe murise de frică la spatele căruței. Coardele cântau bete de gâtul lui Sandu și-al lui Piele. Acesta le umbla în sân, vârându-le zăpadă între țâțe. Starostele s-a urcat deasupra butoiului, din care țâșnea un vin negru, spumos. Hoții chiuiau în gura mare și lumea ieșise pe la porți. În zăpadă rămânea o dâră neagră și roatele droaștei scârțâiau.

– Cântă, Neacșule! Să audă toți cum chefuiesc eu! urla de sus Bozoncea.

Mitică Ciolan abia se ținea într-o margine. Pe crucea căruții, Dumitru bătea țambalul cu greutate, sprijinindu-se de șleauri cu picioarele înghețate.

La gară, au simțit hamalii că e rost de petrecere. Alergau cu șepcile în mână după canea. Se lipiră și vreo câțiva țărani care așteptau trenurile de noapte. Își umpleau căciulile încăpătoare cu băutură și strigau veseli la pungași:

– Să-ți trăiască! Să-ți trăiască!

Stăpânul urla cătrănit către ei:

– Luați, mă, și beți de sufletul lui Bozoncea! C-a murit, săracu! Luați, fraților...

Mână-mică îi mai strunea pe țigani:

– Gâdilați dracului cobzele alea, că dă moartea-n voi, paraponisiților!

Nicu-Piele juca în căruță, de hazul lumii, ce se ținea pe margini.

– Să trăiești, vereșcane! strigau hamalii bând din șepcile pline cu vin.

– Cântați, mă, gașperilor! se mai supăra iar starostele, nemulțumit. Cântați, mă, c-a murit Bozoncea, mă, săracu...

Pe fața lui înghețată se scurgeau lacrimi mari. Hoțul le simțea alunecându-i pe gât și pe piept și o durere fierbinte îi apăsa inima. Privea zăpada spulberată de copitele cailor, înghesuiala dimprejur și nu mai înțelegea nimic.

Era ostenit, ostenit...

La casa ibovnicei ardea lampa. A bătut în geam.

– Cine-i? s-a auzit dinăuntru glasul femeii.

– Eu, Paraschiv.

I-a deschis. Țiganca îl aștepta cu masa întinsă numa-ntr-un capot, cu privirile speriate și cu poftă de bărbat. A întrebat de staroste:

– Unde l-ai lăsat?

– Petrecea cu hoții.

– Și n-a băgat de seamă?

– Da de unde! Îi cântă lăutarii.

Ușurată, muierea l-a așezat să-i guste mâncarea. Era flămând pungașul. Știa gagica să trăiască. Pe masă, stăteau câte bunătăți și vinul lui scump.

A ciugulit și ea puțin. Se uita mai mult la el. De când îl plăcuse, și-acum îl avea alături! Cel tânăr mușca dintr-un hartan de pasăre. Avea gura unsă de grăsime și îi sclipeau ochii când apuca paharul. Râdea fără să spună nici un cuvânt, liniștit.

La urmă, s-a ridicat în picioare. A stins lampa. Didina tremura toată.

– Sufletul meu, spuse.

Și-o luă în brațe, și-o așeză în culcușul starostelui. Își aduse aminte cum îl bătuseră la poliție și cum se gândise în pârnaie la ea, de toate zilele acelea când pleca, și ei rămâneau în pușcăria friguroasă, de nopțile când îl păzise pe Stăpân și-o auzise strigând în brațele lui. Acum o ținea caldă și despuiată în brațele sale, și-i venea să iasă afară cu ea de gât, să strige hoților, dacă l-ar fi auzit: „Bă, s-a terminat cu Bozoncea! A mea-i Didina! N-o mai dau! Iar pe el o să-l sfârtec!“

Ibovnica avea jar sub piele. Odată l-a încolăcit. Nu mai avea Paraschiv puteri. A umplut patul cu părul ei aspru, l-a mușcat de gât și l-a răsturnat. Își plimba gura ca focul pe pielea lui, la subsuori, pe piept și pe la buric. Îl scormonea cu limba și-l împungea. Se zbătea pungașul. Îl împletise cu cracii ei lungi și-i sugea sângele de sub piele. N-a mai știut nimic apoi.

Pe la trei, când se ridicase luna deasupra Cațaveiului din cerul spulberat, l-a lăsat răpus între așternuturi. Afară vântul împrăștia zăpada din curte. În geamuri se clătina lumina ștearsă a nopții de iarnă.

Gagica s-a ridicat într-un cot și l-a privit. Zulitorul horăia doborât, gol, între perne. S-a uitat afară. Curtea era albă în lumina lunii. A auzit câinii departe și un zvon de lăutari. Pe

nesimțite a cuprins-o spaima. Parcă se făcuse frig în odaie. L-a zgâlțâit pe Paraschiv.

– Scoal'!

El dormea adânc. A mormăit!

– Ce-i?

– Scoal', că mi-e frică...

Îi era greu celui tânăr. S-a uitat împrejur și și-a adus aminte unde se afla. Didina ședea la geam și asculta. S-a ridicat, scuturându-și lenea.

A auzit lăutarii mai aproape.

Atunci a văzut ibovnica o umbră lungă mișcându-se în curte. A țipat, astupându-și gura cu pumnul:

– Nu știu cine-i afară!

S-a răcit pielea pe el. Muierea tremura. Pungașul și-a tras nădragii și cămașa. A scos șișul. Ușa s-a dat de perete și în prag îl văzură pe Bozoncea. Luna îi lumina umerii puternici și juca pe preșuri. Îl ținea c-o mână pe Gheorghe, care gâfâia asudat. Încă se auzeau lăutarii și chiotul curvelor venind din urmă.

– Aici erai, Paraschive? a întrebat starostele.

Didina a căzut pe așternuturi.

A înțeles cel tânăr. Stăpânul s-a întors către codoș:

– Asta o fi muierea lui, Treanță, că tu mi l-ai trimis la însurătoare.

Și l-a plesnit cu pumnul de l-a pus jos.

Paraschiv s-a dat doi pași înapoi, a apucat lama șuriului și-a așteptat. De-abia se dezmeticise din plăceri și o lene ucigașă îl cotropea încă.

Cataroiul râdea sălbatic, clătinând din pieptul lui uriaș.

– Zi, d-ăștia mi-ești, ucenicule?

Îi trecuse oboseala. La șoseaua Mandravelei, dăduse sluga cârciumarului la o parte și mânase el caii. Trap i-a adus. Nu mai putea să rabde gândul de a-l ști pe Paraschiv în brațele ibovnicei. Îi părea rău că nu l-a omorât acolo, la cârciumă, să nu mai ajungă până la ea. Aproape de casa Didinei, căruța se

împotmolise în noroi și o luase pe jos, târându-l după el și pe ăl bătrân, mai mult mort decât viu.

Îl privi pe ucenic și alese locul unde să-l lovească. Strigă apoi la ceilalți de afară, care se apropiau neștiutori:

– Veniți, mă, mai aproape, să-l vedeți pe Paraschiv...

Lăutarii cântau repede, repede. Nicu-Piele juca în curte, de gât cu o coardă. Când urcară, tăcură speriați. Dumitru bătea țambalul în neștire: clampa, clampa... Nu mai avea loc pe scările înguste și se încălzea mișcând repede mâinile înghețate.

Pe urmă auzi țipătul muierilor...

Lumina de afară poleia pereții. Bătea în perdelele albe și cădea ca o ploaie peste lucruri. Bozoncea strânse bine cuțitul său lung și făcu doi pași înainte. Paraschiv nu-i vedea fața. Umbrele lor se mișcară încoace și-ncolo. Starostele ocoli masa care-i despărțea. Cel tânăr se feri. În ușa deschisă mai apucă să-l vadă pe Sandu. Acesta se uita speriat la ei. Stăpânul ridică șișul și lama luci scurt. Știa că dacă-l aruncă nu greșește. Caramangiul zvârli șapca, părul îi cădea pe frunte. Era ca o fiară, încordat și fioros. Vorbi:

– Ai uitat cine-i mai mare peste voi! Șase am îngropat până acum, Paraschive! M-auzi tu! Nu te uita că mi-a albit părul...

Se făcu că trece pe o parte și se azvârli. Pungașul se plecă. Pumnul călifarului căzu în gol. O clipă îl avu în mână. Putea să-l împungă dintr-o parte, dar oboseala nu-l părăsise încă. Parcă nu mai avea vlagă în el.

Bozoncea se îndreptă de șale și râse, înfricoșat:

– Scăpași, ucenicule...

Dar știa că și el trecuse pe lângă moarte și furia îi crescu. Cel tânăr dădea îndărăt pas cu pas. Deodată simți că nu mai are loc. Se proptise de un perete. Celălalt era aproape. Ridică cuțitul și el văzu lama ascuțită deasupra capului, se plecă, dar de data asta nu mai scăpă. O fierbințeală îi aprinse șira spinării. Șișul lui Bozoncea îi spintecase spatele de la ceafă până la noadă.

Dacă nu s-ar fi lăsat pe vine, era mort. Sângele zbucni afară prin cămașa tăiată. Paraschiv mai avu timp să se dea într-o parte și să-l arunce pe staroste la pământ. În mână ținea încă șuriul. Ura îl copleșea. Se repezi la cel căzut, dar nu mai avu putere să lovească. Mâna îi era moale și simți cum i se scurge toată puterea din el și înțelese că dacă nu fuge e pierdut. Se aruncă spre ușă, îl lovi pe Mână-mică și-l răsturnă. Frica îl gonea cu sângele curgând din el. Dădu la o parte curvele, care se înghesuiau pe scări, trânti țambalul lui Dumitru și alergă pe poartă spre câmpul Mandravelei. Pe drum își rupse o mânecă de la cămașă și se legă cum putu la spate. Îl apucau căldurile și se uita în urmă dacă nu vine cumva Bozoncea după el. Nu știa încotro pornise. La o pompă îl aștepta Gheorghe, plin de sânge și el, tremurând:

– Scăpași?

– Scăpai, leagă-mă tu bine...

Codoșul văzu rana adâncă, pe marginile căreia sângele se închegase.

– Aoleu...

– Taci, du-mă mai repede undeva la căldură.

Ăl bătrân îi apucă umerii zdreliți și-l cără. Pe drum, Paraschiv leșină. L-a dus în Crucea de Piatră la o țiitoare a lui și-a chemat un doctor să-l îngrijească. Dimineața, Treanță tot mai tremura.

În Cațavei se strânsese lume ca la urs. Dimineața, Stăpânul a scos-o pe Didina în curte, în pielea goală și și-a desfăcut cureaua de la nădragi. A pus lăutarii să-i cânte. Țiganii nu prea se-ndemnau. Le-a arătat cuțitul. N-au avut ce face. Cântau și plângeau de mila gagicii. O lovea Bozoncea, pornit. Pielea se făcuse vânătă, vânătă. Starostele o apucase de păr și o îngenunchease între picioarele lui. Îi răsucise coadele bogate s-o țină mai bine și-o plesnea pe spate și pe față:

– Na! Na! striga. Na, să-ți ajungă! Ți-a trebuit corditor, ai? Didino, mi-ai mâncat viața, Didino...

Plângea și el și nu se lăsa. Se răstea iar la lăutari:

– Ce vă uitați, cântați, că bag șișul în voi!

Gagica se târa pe zăpadă și-l ruga:

– Nu mai da, Bozonceo, nu mai da! Iartă-mă! Iartă-mă!

Avea mâinile roșii de frig și pe spinare i se bășica pielea. Stăpânul nu se ostenise:

– Mai na! Mai na!

– Las-o! strigă Mână-mică de sus, de pe trepte.

Starostele nu mai auzea. I se măriseră ochii și-și căuta cuțitul, să-i taie nasul ibovnicei. Îl durea rana de la mână, că-l pălise și pe el Paraschiv, și furia îl orbi.

Sandu a crezut c-o omoară și s-a aruncat între ei:

– Las-o! a strigat, c-o mai iubea încă. Las-o!

Bozoncea a dat să-l lovească și pe el, dar șuțul s-a ferit cu dibăcie și l-a potolit. Piele a cărat-o pe Didina în casă și-a gonit lumea strânsă pe la porți:

– Hai, ușcheală, fiecare la casa lui, că nu-i panoramă!

Și-a poruncit lăutarilor să cânte mai departe. Țiganii nu mai puteau. Au fugit unul câte unul...

Mână-mică a aprins focul, a șters sângele de pe dușumele și-a plecat în cartier după băutură. S-a întors cu câteva sticle și cu mâncare. În casa ibovnicei se încălzise bine. Curvele o înveliseră bine pe Didina în niște cearșafuri și-i făcuseră ceaiuri. I-au uns pielea cu untdelemn și-au lăsat-o să doarmă. Către seară, s-a trezit gagica, cu trupul umflat. Ardea pielea pe ea și-o țineau junghiurile. A început să țipe de durere. Și-a pipăit fața lovită și-a văzut cum îi mai curgea încă sânge din buzele despicate. A plâns după aceea multă vreme, de rușine și de durere.

Dincolo, Bozoncea privea lămpile albastre cu scârbă. Piele îi turna pahar după pahar. Se simțea bătrân, bătrân, și somnul nu-l mai cuprindea. Îl usturau ochii și liniștea odăilor îl făcea să urle. Când s-a trezit gagica și i-a auzit țipetele, l-a cuprins din

nou furia. Scrâșnea numai din dinți și mușca paharul. Îi venea să se ducă peste ea și s-o jupoaie de vie. Mână-mică i-a spus:

– Lasă, Stăpâne, noi să fim sănătoși, să punem laba pe ucenic, să-i plătim...

Starostele nu-i răspunse. Se gândea că o să vie vremea să-l vândă și ceilalți. De-acum pierduse totul. Se răsti la Nicu-Piele:

– Du-te dincolo și spune-i să tacă! Să n-o mai aud!

Da-n inima lui bătrână o iertase, că-i era parcă mai dragă, nu putea s-o piardă, s-o lase altora, de-acum trebuia s-o păzească...

*

Vreo două săptămâni zăcuse Paraschiv, cu fierbințeli în trup, slăbit, mort aproape. Îl țineau coardele ca pe un frate, că le plăcea tinerețea lui. Gheorghe nu se mișca de lângă pat:

– Cum e, mă puișorule? îl întreba când deschidea ochii.

Pungașul avea o privire împăienjenită, tulbure. Abia vorbea de durere. Codoșul se ducea după doctor:

– Scapă, mânca-ți-aș ochii?

– Scapă, n-avea nici o grijă, e sănătos tun.

Se mai înveselea ăl bătrân. Îi aducea vin negru, puterea ursului:

– Ia, Paraschive, ia, nenică...

Șuțul se mai dezmeticea:

– Te doare? îl întrebase Gheorghe.

– Nițel mă mai ține în spate, dar nu-i nimic. Mă fac eu bine...

Privea pe fereastră și vedea acoperișurile caselor pline de zăpadă.

– Oh, nu mai trece iarna asta...

Își amintea noaptea aceea de pomină, fuga lui și lumina rece a lunii, mirosul de sânge și mai ales fierbințeala loviturii, ura lui gâtuită și leșinul care-l apucase. Dacă n-ar fi fost Treanță, n-ar mai fi scăpat, l-ar fi găsit starostele și l-ar fi terminat acolo, în câmpul Mandravelei.

Pe urmă s-a ridicat din pat și-a început să umble.

– Gata, spuse, putem să ieșim în treabă, Gheorghe...

– Ce treabă? Lasă treaba, mai odihnește-te. Stai să dea primăvara și mergem iar la groapă.

Cel tânăr râdea:

– Eu am scăpat, dar să vedem, Bozoncea scapă de mâna mea? Că era cât pe-aici să-l mierlesc...

– Astâmpără-te, Paraschive, că iar dăm peste nebun și-o scăim la fas! E greu de doborât...

– Ce să m-astâmpăr?! De-acum eu o să fiu mai mare, că e bătrân, l-am văzut. Nu mi-e frică. Și s-o pedepsesc și pe Didina, că ea m-a vândut și m-a dat starostelui...

Privirea lui se otrăvise. Încă din noaptea încăierării o bănuia de vânzare. Își aduse aminte de cântecul pe care-l ceruse Stăpânul lăutarilor, la cârciumă. Nu mai era nici o îndoială că fuseseră vorbiți. Gheorghe se îndoia.

– Eu nu cred.

– Ce nu crezi? Ah, s-o prind numai...

– Te-ai speriat tu...

– Nu. Mi-a vrut moartea... Și pe urmă, mai liniștit: Să dai zvon printre pungași că vreau să fac bandă, să tâlhăresc Grivița, să-i învăț eu meserie! Iar la împărțeală, facem totul parte la parte! N-am să opresc un biștar mai mult! Că mie îmi place cu dreptate să fie...

Codoșul s-a însuflețit:

– Bine, am să dau ecsivă la caramangii că n-ai murit și că-i chemi la prăduială...

S-a dus și-a spus printre oamenii lui. A auzit Bozoncea. Fiere era. Îi jură pieirea și ucenicului, și ălui bătrân. Aflase Nicu-Piele, aflase Sandu. Clătinau din cap:

– S-a făcut râios, vrea să treacă peste Stăpân...

Și-n mintea lor se gândeau că parcă s-ar fi dus după Paraschiv, că o să împartă totul cu dreptate, frățește, dar le venea peste mână să-i comande cel tânăr. Se cam săturaseră de staroste, că-l vedeau moleșit, fără poftă de lucru. Se încuia de la o vreme zile întregi cu ibovnica în casă. Și fără el, ceilalți erau parcă fără cap.

Nu se mișcau. Lipsea și Treanță, n-aveau ponturi, o duceau prost. Mai dăduseră ei două-trei lovituri, ieșise slab. Acolo cât o *maimuță* și vreo patru ghiuluri, nimica toată. Gaborii tot pe capul lor ședeau.

În primăvară, ce-i veni Stăpânului? Nu, că el o ia de nevastă pe Didina și că vrea să-i facă nuntă să se pomenească.

Vorbeau ăilalți:

– Să știți că-i în anul morții. I-a sucit de tot mințile gagica...

A aflat și Paraschiv. Parcă l-a împuns cineva cu un cui în inimă. N-o uitase. L-a chemat pe Gheorghe:

– Treanță, acasă la ea să mi te duci...

– Mă omoară Bozoncea.

– Gura, gâlmă, că te lovesc! Te faci luntre și punte să-i vezi ochii. Spune-i că dacă ține nuntă cu Bozoncea, vin de-o fur! Altfel, să te urmeze la mine, să-l lase...

S-a dus codoșul. A pândit vreo două zile, până a plecat starostele de acasă. Șezuse tot cu frica-n sân că, dacă l-ar fi simțit Stăpânul, cruce-și punea la cap.

A dat buzna peste ibovnică:

– Didino!

Țiganca a deschis ușa.

– Cine-i?

– Eu, Gheorghe.

– Ce-i?

– M-a trimis Paraschiv...

Cum s-a mai bucurat sufletul ei, dar nu s-a arătat.

– Și ce dacă?

– Zice că să-l lași pe Bozoncea, c-a auzit că-l iei cu cununie...

Gagica își scutură cerceii și părul negru.

– Și ce să fac?

– Să vii cu mine. Altfel, te fură și-o să fie rău de tine...

Cum ar fi plecat cu ăl bătrân, dar carnea ei nu uitase bătaia. Și, apoi de unde știa ea care e mai tare? Uneori se mai gândise

la noaptea lor de dragoste și-o cuprinsese un dor de trupul tânăr al pungașului. Atunci l-ar fi lăsat pe staroste, dar și mândria ei de-a fi mireasă o ținea. Care femeie n-ar fi vrut să poarte cununiile? Pe ea n-o dusese hoțul la biserică și nu putea să scape o fericire ca asta. Și parcă, de când o prinsese la așternut cu ucenicul, Stăpânul era mai drăgăstos. Nu știa ce să-i mai facă s-o țină în voie. A dat din umeri, uitându-se afară. Codoșul se grăbea:

– Ce să-i spun?

– Eu știu? Sunt în puterea lui Bozoncea, n-am ce face, să mă fure dacă poate...

Gheorghe s-a încruntat. Cădea și el la bănuială:

– Didino, tu l-ai vândut atuncea, noaptea, pe Paraschiv...

Ibovnica a început să jure, speriată:

– Să n-am parte de mama dacă-i adevărat! Ce, e nebun?

– Nu-i nebun, știe el ce spune. Am plecat, să nu-ți pară rău...

Și-a lăsat-o nedumerită, înfricoșată.

Când a auzit pungașul răspunsul, iar i s-au aprins ochii de ura lui veche.

– O s-o fur, i-a spus tovarășului, s-o învăț minte...

Și-a așteptat în groapă nunta lui Bozoncea.

Starostele se așezase pe treabă. Îi trebuiau bani pentru petrecere și se pusese pe jaf, ca în tinerețe. Luase Oborul, îl cutreiera, furase boi, dăduse buzna în case de negustori, le-adunase banii, el cu Sandu și cu Piele, veseli amândoi că se trezise Stăpânul și că aveau de lucru.

Când își făcuse suma, și-a scos și galbenii de-i avea de la un omor și i-a pus la bătaie. I-a cumpărat Didinei rochii scumpe, a tocmit doisprezece lăutari, trăsuri, și-a făcut haine de ginere, pantofi, a îmbrăcat și casa miresei în lucruri noi și în curte a așezat un butoi cu vin, a întins masa și-a trimis vorbă șuților din Grant și din Mandravela, caramangiilor, hoților de lemne de la gara Filaretului, să vie cu mic, cu mare, că se cunună cu a lui.

De dimineață plouase în duminica aceea. Niște vecine o ajutaseră pe țigancă să strângă lucrurile, să nu le strice potopul. Țârcotise o ploaie repede și caldă, apoi ieșise soarele. Iar au așezat scaunele sub duzi. În casă, muierile o găteau pe gagică. Bozoncea se învârtea de colo până colo, fără treabă. Se îmbrăcase în haine negre și dăscălea lăutarii, ce să-i cânte și cum să-i strige la masă darurile. Nerăbdător și vesel, se mai uita cum potriveau croitoresele rochia miresei și îi era și mai dragă țiganca.

Didina se privea neliniștită în oglindă. Avea o inimă rea și se gândea la vorbele lui Gheorghe. Parcă ar fi vrut să nu se întâmple nimic, să o ducă Stăpânul în liniște la biserică, s-o cunune popa și s-o vadă lumea că e de-acum femeie cu bărbat, la casa ei.

Când s-a făcut ceasul plecării, a ieșit îmbrăcată într-o rochie albă, cu cununiță în părul aspru; frumoasă, frumoasă, de se bucurau și lăutarii privind-o. Pe Sandu îl uitase Dumnezeu lângă poartă, cu ochii pe ea.

S-au urcat în trăsuri. Nașul în față cu mireasa, unu Praporgicu, de furase și el în tinerețele sale, prieten cu Bozoncea, arătos, că avea bani din gros, și pe urmă nașa, nevasta lui, cu starostele. Într-a treia trăsură, veneau Mână-mică și cu Piele, gătiți, cu obrazurile rase proaspăt, băuți puțin, să aibă chef.

Caii mergeau greu prin noroi și Stăpânul striga la birjari:

– Dați-le bice, că mă grăbesc!

Didina se chircise pe pernele moi și se uita cu grijă când într-o parte, când în alta. Nașul îi spunea:

– Ce, ți-e frică? De, că nu mai ai șaisprezece ani și-ai stat cu el în pat...

Soarele strălucea vesel deasupra, și în oțetarii Cațaveiului se zbăteau vrăbiile gureșe. Toată mahalaua era la porți și-o privea pe țigancă.

Bozoncea se gândea că lăsase casa pe mâna lui Mitică Ciolan, care trebuia să fie cu ochii-n patru pe lăutari, să nu-i facă vreo pagubă, că aveau și ăștia mână lungă. Abia aștepta să se dea jos din trăsură la biserică, să-l vadă șuții cu mândrețea lui de gagică.

Când să iasă cu trăsurile din Cațavei, unde întorceau tramvaiele și începea drumul pietruit, le-a ieșit Paraschiv înainte, cu Gheorghe și cu vreo trei, patru haidamaci, adunați de ăl bătrân pentru treaba asta. Atunci erau scăpați din pușcărie și puși pe omor. Luaseră fiecare câte o trăsură sub ochi și scoseseră cuțitele.

Pungașul a strigat de departe lui Sandu și lui Nicu-Piele:

– Mă, hoților, mă! Am venit s-o iau pe Didina și s-o fac mireasa voastră. Vouă v-o dau mai întâi, dacă mă lăsați să-i iau inima-n șuriu prostului ăstuia bătrân de ginere...

A auzit starostele. S-a ridicat drept în trăsură, galben și furios. Și-a căutat șișul sub hainele lui grozave. Încremeniseră și birjarii și hoții ăilalți. Didina înghețase în brațele nașului, că știa ce-o așteaptă. Paraschiv era cât cerul, suit pe malul de pământ din marginea drumului. În picioare avea pantofi roșii, cu fețe albe, de hubăr, legați cu șireturi de piele, semn că nu mai asculta de nimeni. Numai pentru asta ar fi trebuit să-l omoare Bozoncea.

Cel tânăr se aruncă înaintea trăsurilor.

Numai Nicu-Piele s-a azvârlit jos și s-a repezit la Paraschiv. Până să-l apuce bine, l-a spintecat pungașul râzând. Când i-a văzut sângele curgând în noroi, a chiuit o dată la ceilalți. Venea lumea puhoi. Nu mai era timp de pierdut. A strigat la Gheorghe:

– Ia-o, Treanță, pe mireasă, că eu am o răfuială cu Stăpânul!

Și s-a urcat pe scara trăsurii. Nevasta lui Praporgicu s-a băgat între ei. Dintr-un pumn, pungașul a pus-o jos. Starostele s-a ferit într-o parte. Din față se auzeau țipetele nașului. Hoții s-au privit o clipă în ochi.

– Gata, Bozonceo? a întrebat ucenicul.

Privirile lui verzi îl străpunseră înaintea cuțitului. Călifarul a ridicat repede pumnul, să dea lovitura sa. Paraschiv i-a apucat brațul și i l-a răsucit. Șuriul starostelui a căzut. Era ca și mort. A strigat:

– Nu mă lăsați, mă!

Sandu n-a mișcat. Parcă-i luase Dumnezeu puterile.

Stăpânul a încremenit. Cel tânăr îl mânca din ochii lui veninoși. Dintr-o lovitură i-a găsit inima. Sângele hoțului a țâșnit cald și roșu pe mâinile subțiri ale lui Paraschiv. Bozoncea s-a prăbușit pe pernele trăsurii, horcăind.

În timpul ăsta, Gheorghe aruncase pe birjar jos de pe capră, dăduse-n Praporgicu și-o luase pe Didina în brațe, purtând-o peste noroi, la trăsura în care ședea Mână-mică.

– Mergi, mă, cu noi? l-a întrebat codoșul.

– Merg, c-avem acum alt Stăpân...

– Atunci ajută s-o ducem pe Didina la mașină, c-am venit cu taxiuri, haide, mai repede...

Se adunase lume împrejur și abia au avut timp să se strângă. S-au suit în mașini și-au fugit.

Degeaba au așteptat hoții Filaretului la biserică. Nunta n-a mai venit. Nașii s-au întors târziu la casa ibovnicei, să spună lăutarilor să nu mai cânte, că s-a spart petrecerea, și furaseră pungașii mireasa, și-l tăiaseră pe ginere.

Într-o trăsură, Praporgicu îl desfăcuse pe staroste la cămașă și-i căuta rana. Bozoncea avea obrazul vânăt. N-a mai trăit decât până la poarta gagicii. A mai apucat să bolborosească:

– Să mă duceți cu lăutarii la locul meu, că mi-a plăcut...

Sângele curgea din el și ochii i s-au împăienjenit. A mai văzut cerul ca scrobeala de rufe și duzii Cațaveiului, plini de păsări și țipăt.

Nașul plângea pe umărul lui și-i strângea mâna rece:

– Mă frățioare, nu muri, mă, că ai nuntă azi, nu muri...

Și-n loc de văl de mireasă, vecinele au pus la poarta Didinei o treanță neagră, pe care-o bătea vântul primăverii.

Până seara au ocolit mahalalele ca să-și piardă urmele de sergenți și, când s-a întunecat bine, au coborât în groapă, la loc sigur, plătind șoferilor, oamenii lor. Gheorghe a făcut un foc

mare și-a dat-o Paraschiv pe gagică pungașilor s-o facă poștă pe rând, cum le fusese vorba. Și lui Sandu Mână-mică, pentru că a lui fusese și-o mai voia, și celor noi, gașca ălui bătrân, și lui Gheorghe, cât nu mai avea el puteri.

Plângea Didina c-o pângăreau caramangiii, dar cel tânăr n-avea milă, că-l vânduse. Degeaba striga ea:

– Nu mă lăsa, sufletu meu, că a ta sunt de-acu…

Pungașul fuma numai, auzindu-i suspinele, și-n trup îi creștea dorul după carnea ei, c-o iubea, dar trebuia s-o pedepsească pentru că nu venise când o chemase el și că-l dăduse starostelui.

Praf i-au făcut rochia de mireasă.

În noaptea aia, Paraschiv le-a cerut jurământ la toți. A înfipt în pământ cuțitul cu care împunsese inima lui Bozoncea și le-a zis:

– De-acum eu sunt ăl mai mare peste voi! Cine s-o ridica peste mine, de mâna mea mierlește! Asta vă spun. Să m-ascultați și la bine, și la rău, și ce-oi avea, cu voi împart! La fel pentru toți! S-a înțeles?

Ăilalți l-au privit cu frică. Flăcările îi luminau fața slabă, și privirea lui rea se plimba pe ei, să-i scormone în suflete. Au simțit hoții altă putere.

Didina tot mai plângea alături, strângându-și rochia ruptă și murdară.

– Iar tu, s-a răstit Paraschiv la ea, dacă mă mai vinzi vreodată, știi ce te-așteaptă!

Ceilalți râdeau gros. Numai Sandu se gândea că tot o mai ținea în sufletul lui pe muierea asta batjocorită pe care i-o furaseră alții. I-a întins pe furiș mâna și-a mângâiat-o.

Gagica i-a aruncat scârbită degetele. Era deșelată de dureri și-i vâjâia capul. De-acum se dusese liniștea ei, trebuia să-l urmeze pe Paraschiv și la viață, și la moarte, roaba lui era…

Vecinele au chemat poliția, au chemat comisarii, au cercetat cum l-au omorât pe staroste și l-au dus la Morgă, cu Nicu-Piele alături, i-au despuiat, le-au făcut autopsia și i-au trimis înapoi după ce ținuseră școală pe ei. Praporgicu l-a îngropat și pe el, și pe hoțul lui de tovarăș. A cheltuit parale multe, a tocmit dric clasa întâi și-a chemat lăutarii.

– Nu i-ați cântat la nuntă, barim să-i cântați acum, la înmormântare, că așa a vrut...

Plângea Mitică Ciolan:

– Ce cumsecade era, ce bani i-am mâncat noi, săracul! Cum petrecea el...

Plângeau și Dumitru, și Neacșu. Numai Anghel se ținea mai bine.

Au pornit dricul după trei zile spre cimitir. În urma morților pășeau pungașii Mandravelei și hoții de la Filaret. Aduseseră flori și erau încliftați ca domnii. Iar se adunase lumea grămadă. Veniseră cu mic, cu mare, să-l cinstească.

Tot Cațaveiul mirosea a floare de salcâm și prin grădini era o troieneală de flori, albe și bogate, pe care atunci le scutura boarea primăverii.

Lăutarii cântau în convoi ce-i plăcuse Stăpânului la viața lui:

La șalul cel negru,
Plângeam în tăcere,
Of, mama mea,
Că nimeni nu mă mai iubea...
Și mucede ziduri deasupra
M-acopereau,
Of, mama mea,
Iubită avusesem, se duse și ea...
Străin sub bolta cea rece,
Timpul ce trece,
Cum așteptam,
Of, mama mea!

Dase un plâns în pungași și drumul nu se mai isprăvea. Țiganii băteau măsurile repezi ale geamparalelor. Unde era el, starostele, unde era Oacă, să joace cu Nicu-Piele tot pe vine și-n călcâie!

La cimitir a citit preotul o slujbă și au pus coșciugele în pământ. Nașul se ținea de crucea lui Bozoncea și hohotea:

– Muriși, neică, muriși...

Plângeau și coardele de veniseră de hatârul lui Nicu, gagicile lui din cartiere, plângeau și finii lui Praporgicu. Când au început să cadă bulgării pe lemnul sicrielor, a fost un vaier.

Nașul a împărțit bani la copiii din jur, a plătit groparilor și și-a luat nevasta acasă.

Nu mai spunea nimeni nimic.

STERE

La amurgit, lucrătorii se întorceau de la fabrică. Aveau sufertașele goale. Nevestele, în păr la porți, să le ia sculele. Tot atunci veneau și zidarii, și meșterii. Lăsau fierăstraiele și mistriile și intrau în curți, lătrați de câini. Femeile aduceau ligheane pline de apă. Ei își adânceau în ele tălpile crăpate și negre, să se răcorească. Peste Cuțarida se lăsa o ceață ca scama de păpădie. Mirosul mămăligii abia răsturnate umplea mahalaua. Prin magazii, se aprindeau focurile. Copiii erau trimiși după țuică. Muierile răsturnau ceaunele pe mesele mici, cu trei picioare. Băutura era tulbure și ardea când o dădeau pe gât. Zidarii mâncau dumicând, osteniți. Ciorba acră luneca până în măruntaie. Era caldă și bună. Lângă neveste se gudurau dulăii, așteptând oasele. Era ceasul sfânt al cinei. Se auzeau cântecele leneșe de seară ale cocoșilor.

Spiridon spărgea o ceapă cu pumnul lui mare și negru, răsufla adânc, își privea cu dragoste băieții cei mici, întreba de Ene, apoi se apuca să înfulece.

Alături, Goșnete lăsa calapoadele, își tăia o roșie cu cuțitul ascuțit cu care spinteca tălpile și mușca dintr-un codru de pâine. Marița îl chema pe Oprică. Golanul de copil nu răspundea. Aștepta câteva clipe să-l audă alergând cu picioarele lui desculțe peste maidan, apoi se așeza și ea la masă. Din vecini, mirosea dulce și amețitor a usturoi. Lângă lămpi roiau țânțarii. Câte

o bătrână ridica șervetul uns cu urmele gurii știrbe, să alunge gângăniile. De la Stere se auzeau cântecele mușteriilor.

Toamna, cârciumarul aducea un vin albicios, dulce ca morcovul. Nu mai ședea unul acasă. Sâmbătă seara luau leafa. Cine nu se oprea întâi la Stere, după ce mânca, se lega la izmene și, în papuci, iute să nu i-o ia altul înainte, la negustor.

Nevestele rămase acasă scoteau din magazii albiile mari de rufe, le umpleau cu apă fierbinte și își spălau copiii pe cap. După ce le frecau buricul cu untdelemn, îi înveleau în țoale, punându-i să se închine și să pupe icoanele cu margini de lemn în care mișunau păduchii. Schimbau apoi așternuturile pline de petice și pernele dolofane. După asta, femeile goleau căldările și se primeneau. Aveau fuste albe și ciorapi de bumbac cum e rugina. Se legau cu panglici roșii luate de la încuietorile șifonierelor și își ungeau părul cu gaz. Erau frumoase nevestele lucrătorilor sâmbătă seara, cu ochii înroșiți puțin de săpun și mâinile curate ca albușul de ou.

Copiii adormeau repede și ele plecau după bărbați, să-i caute la bărbierit sau la drojderie. Frizeria lui Tilică era plină. Toți bărbații din mahala se tundeau atunci. Meșterul își luase un ucenic și doi lucrători, dar acestora le plăcea mai mult mandolina. Lucrau cam în silă, și asta-l supăra, pentru că, spunea el, mandolina-i mandolină și meseria, meserie.

Muierile priveau prin geamul aburit și, dacă zidarii nu erau la frizerie, o luau spre cârciuma lui Stere, să-și aștepte bărbații la întuneric. Meșterii erau arțăgoși și cântau. Atunci își băteau nevestele. Din nimic se aprindeau. Le plesneau cu palmele lor grele peste față. Apoi le jucau în picioare. Zidarii luau cozile țigăncilor în pumni și le smuceau sălbatic. Toată mahalaua era un vaiet. Țipa a lui Ghiula, țipa a lui Șandor. Îl apucau și pe Matei dracii. O tăvălea toată casa pe-a lui.

Până a doua zi se împăcau. Duminica, bărbații le scoteau pe muieri la plimbare, pe la rude. Femeile aveau rochii de stambă verde cu buline și pantofi cu toc înalt de lemn, prinși

cu barete de piele. Sub mânecile lungi își ascundeau vânătăile. Călcau mândre lângă meșterii tăcuți și mahmuri, în hainele lor călcate prost, țepene și scurte. Îi strângeau pantofii cu boturi ascuțite, pe care-i purtau numai la zile mari, și li se făcea iar sete. Se uitau pe furiș la neveste: ei le băteau, ei le iubeau!

Treceau Grivița, ținându-se de mână, cu copiii alături, privind galantarele negustorilor. Ocoleau halta trenurilor și mergeau în alte cartiere, la nași sau la fini. Îi apuca noaptea vorbind. Hainele se mototoleau de căldură pe ei, se desfăceau la gât încinși de zăpușeală și porneau înapoi. Lunea se sculau devreme și plecau la muncă, tot osteniți.

Unora le crescuseră băieții. Îi însurau. Se ridicau și fetele de măritat. Le rămăseseră rochiile scurte. Iarna le înghețau țurloaiele. Duceau zidarilor de mâncare la schele. Salahorii le pândeau pe după grămezile de nisip. Șuierau printre dinți:

– Pst! Fată!

Le dăduseră țâțele. Se făceau că n-aud.

– Fată! A lui Țuluc! Mă, frumusețe de județ!

Ele, deloc. Fugeau.

– Dar-ar boala-n ochii tăi! scuipau hăndrălăii.

Când se măreau, așteptau lucrătorii în drum, să se înghesuie cu ei, râzând și spunând. Mai venea câte una plină de sânge acasă. Ședea ascunsă, să n-o vadă nimeni. Se spăla și se culca furiș, dar de om nu se lăsa.

Tații ieșeau după ele și le ocărau. Fiecare pe-a lui:

– Îți arde pipota, ai? Îți dau eu ție!

– Te omor dacă te mai prind! Îți miroase a bărbat?

– Cățea! Semeni cu maică-ta!

Nu scăpa una nebătută. Aveau mână grea meșterii. Loveau cum așezau cu mistria.

Spre primăvară, toată mahalaua era un țipăt. S-aprindea jarul în fete. Lepădau trențele groase de iarnă și le jucau țâțele în bluzele de ațică. Se ridicau mereu altele. Creșteau lungi în picioare ca berzele, cu mijlocul subțirel, firave de le bătea

vântul, cu ochii aprinși de poftă. Când venea vreuna cu burta mare la părinți, abia o scăpau vecinii de sub picioarele lor. Nu glumeau lucrătorii! Degeaba voiau să le crească în frica lui Dumnezeu. Ei, toată ziua la muncă, de unde să aibă și grija copiilor? Și apoi trăiau laolaltă! De la șapte ani, zidarii își luau băieții la meserie.

– Pe al meu nu-l fac popă, spunea meșterul Țuluc, să-l învăț cu cărămida!

Și ca el gândeau mulți. La școală, îi trimiteau de frica învățătorilor, dar după un an, doi îi opreau pe schele:

– Lasă, țâcă! Stai lângă varniță!

Acolo se ridicau. Între salahori și țigănci. Dormeau cu ăi bătrâni și le învățau măscările. Înjura unul, copilul zicea la fel a doua zi. Noaptea deschideau ochii și vedeau țigăncile despuiate în brațele bărbaților. Pe la treisprezece ani se uitau la surori sub rochii. Câte unul, nărăvit îi învăța:

– Ce-i ăsta, mă?

– Buricu!

– Da asta?

– Mi-e rușine!

– Spune, țâcă!

– Nu zic.

– Zi-i, că te bat.

– Puța...

– Halal! râdeau zidarii în cor.

– Dar mă-ta ce are?

– Nț!

– Spune, țâcă!

– Fofoloanca...

Iar râdeau salahorii... Tot de la ei luau țigări și învățau să tragă mahorca-n piept.

– Ține de urât, ziceau.

Pe la paisprezece ani erau galbeni și necrescuți. Mușca oftica din pieptul lor. Mai mureau, asta era viața. Dar aveau o zi a

lor, sâmbăta, când puteau să petreacă, să risipească, să cânte și să se îmbete. Erau împărați! La patru lăsau mistriile, se spălau, își îmbrăcau cămășile peticite și se adunau sub schele, așteptând banii pe care-i împărțeau meșterii. Hârtiile albastre foșneau plăcut și miroseau bine. Le împătureau și le ascundeau în buzunare. Treceau pe la frizer, își dădeau bărbile jos și se opreau la cârciumar. Beau secărică cot la cot cu băieții de-i ajutau, a lor era lumea!

Prin fața prăvăliei, treceau fetele. Măscuite, date cu roșu, parfumate cu odicolon. Mergeau la baluri în Grivița sau la Tarapana. Erau îmbrăcate cu ce aveau mai bun. Își puneau cercei în urechi și mărgele la gât. Voiau să placă bărbaților.

Salahorii strigau după ele din ușa prăvăliei, cu țoiurile în mână:

– Un' te duci, fă?

– Mă urâto, apropie, hai de cinstește-un rachiu cu noi!

– Firo, vezi că-ți cad ciorapii!

Ele nu întorceau capul. Glonț mergeau, chemate de viorile lăutarilor. În mahala răsunau gramofoane, și până târziu se simțea bucuria sfârșitului de săptămână, a sâmbetei...

Numai Stere cu a lui nu se odihneau până luni de dimineață. Să cari și să nu mai isprăvești, că se mărise mahalaua și nu mai pridideа. Nici cu băieții de prăvălie nu dovedea, că-și mai luase unul. Trebuia să fie cu ochii-n patru să nu-l înșele careva, să plece neplătit. Lina avea și grija copilului, mai intra în casă să vadă ce face, că începuse să umble și să vorbească; ca mâine, se gândea negustorul, venea timpul să-l dea la școală.

Ar fi închis mai devreme, dar cum să te-nduri să dai cu piciorul banilor? În doi ani își ridicase și un depozit de lemne în spatele cârciumii, iarna vindea cu suta de kilograme nenorociților, ieșea și din treaba asta ceva.

Și de când vedea cum se întinde cartierul, îl apucase o poftă și mai mare de bani. Nu se mai uita. Își aducea aminte de cuvintele jupânului: „Stere, lasă-i pe alții să petreacă, o să vie și

timpul tău! Când o să ai franci să nu poți să-i numeri, să vezi ce bună ziua capeți!"

Paralele se strâng singure dacă ajuți și tu. Nu-și mai scotea nevasta la plimbare. Sărbătoare, zi de lucru, Lina trebuia să păzească tejgheaua, să fie cu ochii pe mușterii. El mai mult pe drumuri era. Ba după lemne, ba după vin. Învârtea miile cum te-ai juca, așa, cu chibritele. Datorii nu mai avea. Punea leu pe leu, să strângă o sumă mare, să-și cumpere un loc cu vad în Grivița. Dar până atunci mai era! Trebuia să toarne apă mai multă în vin, să nu ia în seamă strâmbăturile gunoierilor. Ce-i păsa? Mila nu face casă bună cu pricopsiții. Și pielea ar fi luat-o de pe clienți, bani să iasă, că fără cincizeci de mii de lei nu mai scotea capul din Cuțarida!

Iarna, uda lemnele cu un furtun, să înghețe și să atârne mai mult la cântar. Nu se uita că, în loc de o sută de kilograme, dă cu zece mai puțin. Muierile îl blestemau, își auzise vorbe, dar ce-i păsa? Seara, după ce lăsa obloanele, se apuca să-și numere câștigul. Și parcă-l mânca un vierme pe dedesubt. Să fi fost în altă parte, ar fi scos de trei ori pe atât. Avea un plan pe care nici muierii nu i-l împărtășise. Dacă ar fi găsit ce-i trebuia, ar fi vândut casa și locul, și-ar fi acoperit ce cheltuise, că locurile în Cuțarida se vindeau acum altfel, mai scumpe, de când începuse primăria să paveze străzile și să tragă tramvaiul electric încoace, către șina Constanței și dughenile de la Tarapana. Orașul înainta spre mahalale. Mereu se ridicau alte case de cărămidă, și pe zidurile încă umede se așezau firme noi.

Nu se putea spune că le merge tuturor la fel. Erau luni de când ședeau și zidarii, și-atunci nici negustoritul nu mai mișca. Unii proprietari lăsau pereții netencuiți. Ba, spre Filantropia, se închiseseră și câteva prăvălii. În octombrie care trecuse a dat și un potop de ploaie peste Cuțarida.

Prăpădul începuse devreme. Pe la prânz cerul se albise tot. Dinspre margini se adunau norii, vălătuci-vălătuci. Apoi s-a iscat un vânt. Gutuile galbene cădeau în grădini. Muierile alergau

prin curți după rufe. Le luase vijelia cu prăjini cu tot. Alergau și ocărau. Marița se păruise cu o vecină, că li se încurcaseră trențele.

Maidanul fusese cosit de scaieți. Pământul aspru și tare gemea sub biciul vântului. Peste malurile galbene fulgerele brăzdau cerul. Vântul se ogoise de la o vreme. Se făcuse liniște. Încremenise și firul ierbii. Cerul întunecat căzuse jos. De departe se auzeau bubuiturile surde ale furtunii. Femeile simțiseră răceala ploii care venea. Strânseseră la repezeală țoalele de pe afară.

Cârciumarul a tras obloanele și a aprins lămpile. Picături mari și grele, ca o grindină, se năpustiseră peste locul sălbatic. Se făcuse frig. Bolțile se despicaseră. Apa apăsa pe acoperișuri. Muierile aprinseseră candelele.

– Doamne, Maica Domnului! Scapă-ne, Doamne! se rugau.

Întâi s-au umflat șanțurile. Apele gâlgâiau sub geamuri. Drumul rampei era tot un nămol, o clisă neagră. Dinspre mahalaua ceferiștilor se scurgeau șerpi galbeni de gunoaie. Pânzele ploii măturau totul. Luaseră gardurile și bulumacii, care se rostogoleau spre adânc. Balta se umflase și clocotea. Puhoiul se lățise, apăsase pereții de lut, turtise magaziile lucrătorilor și cărase vreo două acoperișuri. Șipcile subțiri se frângeau, purtate de valul greu. Apa urcase până la ferestrele înguste, se strecurase pe sub cercevele și intrase în odăile pardosite cu lut. Femeile aruncau lucrurile pe paturi și pe scaune, plângând, cu copiii de mână. Marița nu mai avea preșuri. Lui Matei potopul îi urnise dulapul cu scule. Meșterul, numai în izmene, alerga cu Petre, ținând niște prăjini în mână, să-l oprească. Cizmarul abia adunase pantofii clienților. Ploaia îi furase calapoadele, care pluteau spre rampă.

Într-un târziu, ploaia ostenise. Mai bătea rar și rece. Stere privea de pe scările lui de piatră mahalaua înecată toată sub o gârlă galbenă. Apa bătuse și la geamurile pivniței lui. Ieșiseră copiii s-adune cotețele, suiți în albii.

Apele scăzuseră. Locul rămăsese dedesubt, negru și moale. Oamenii au sărit, cu mic, cu mare, să dreagă stricăciunile. Au

bocănit până seara. Lui Chirică i se surpase un perete. Fetele alergau după chirpici, să-l lipească la loc. La Spiridon potopul dărâmase o magazie, iar la zidari căzuseră ferestrele.

Când s-a uitat cârciumarul mai bine, a văzut că apa intrase și la el în pivniță. Până la gură se umpluse beciul. Butoaiele se mișcau greoi în nămolul gros. Și-a chemat nevasta și băieții de prăvălie. Până a doua zi au scos afară găleți pline. Se deșelaseră. Stere înjura în gura mare că prea umblau încet. Cu chiu, cu vai, a ridicat iar poloboacele în picioare.

Vinului îi păsase. Vasele se șubreziseră. A trebuit să le pună papură nouă. A pritocit băutura. Făcuse floare și căpătase o acreală. Se strâmbau mușteriii.

Rămăseseră și zidurile cu o mucezeală. A adus meșteri, a uns cărămida cu catran, să nu se întindă igrasia pe pereți.

Casele lucrătorilor se dărăpănaseră. Căpătaseră o coșcoveală și o spuzeală verzuie. Mucegaiul urca pe neștiute. Iarna aceea degeaba au ars zidarii focurile. În odăi rămăsese un frig ascuns și un miros de putregai. Pereții nu mai prindeau varul, care se fărâmița și cădea.

Cârciumarul își spoise casa pe afară, să nu se mai cunoască urmele prăpădului.

– Uite ce face banul! spunea acarul lui Spiridon. Pe casa lui parcă n-a plouat!

Și privea la odăi. Acestea aveau pe afară dungi albăstrii ca floarea de oțet, deschise pe margini și întunecate spre pământ.

Când dădu zăpada, bălegarul proaspăt îngheță și pervazele se surpară. Noaptea, frigul se strecura pe sub cercevele. Oamenii se strângeau unul într-altul. Noroc că erau mulți și din răsuflare se mai încălzeau.

În casa lui Stere, ardeau godinurile, nu se cunoștea...

Cârciumarul n-avea când să se mai gândească la necazurile altora. Umbla după vin, ba la Buzău, ba la Focșani, că negustoritul așa este, nu trebuie să tragi în același loc. Omul, cât e

el de bun, se face al dracului dacă-i tot dai. Pe la Drăgășani trecea o dată la câteva luni, încărcat cu daruri pentru ibovnică. Când se întorcea, Lina nu se mai înțelegea cu el. Ce-i făcea Voica, cum îi sucea mințile, se schimbase. Începuse s-o bată din nimic. Să fi spus o vorbă mare lucru, dar femeia tăcea. Stere căuta pricină, ba nu-i plăcea cum măturaseră băieții, ba că lipseau din banii prăvăliei, n-avea cum să-l împace, că, dacă bărbatul vrea să găsească cusur, îl găsește!

Nevasta s-a speriat. A vorbit și cu a gunoierului:

– Ce-i fac, coană Aglăițo, că s-a pus nebunul pe capul meu, de mă pisează în bătăi. Cum vine de la drum, nu se mai uită la mine!

Bătrâna s-a gândit ce s-a gândit, a clătinat din cap și i-a spus:

– Mutu tău s-a-ncurcat cu vreuna pe unde se duce. De când îți tot spun eu și nu vrei să m-asculți! Hai la ghicitoare, să se uite ea-n cărți, să vadă ce-i și să ți-l dezlege...

Coana Marița ședea într-o casă de lut, spre ulița zidarilor. N-avea nici gard, nici poartă, numai niște uluci putrede, căzute. Încă spunea Spiridon: „Așa pățesc curvele astea de-au petrecut la tinerețe cu hăndrălăii! Le pedepsește Dumnezeu pentru câte case au stricat și câte muieri au lăsat pe drumuri!"

Și asta cam așa era. În tinerețe, coana Marița fusese femeie frumoasă. O știa lumea. Trăise cu negustori, numa-ntr-o petrecere o ținuse.

Câți bărbați n-o avuseseră dragă și câte parale nu prăpădise! Umbla pe vremea aceea numai cu trăsura, nu se uita unde se duc banii. Ba, unul, Vasile Cudalbu, de învârtea afaceri peste afaceri, îi făcuse și o casă cât o corabie, plină cu lucruri de preț, în care muierea se lăfăise ani de zile.

Dar tinerețea, ca și averile, n-au viață lungă. Negustorul dăduse faliment, îi vânduse odăile și-o lăsase goală pușcă în stradă. Când s-a deșteptat coana Marița, avea și un copil de crescut. Greu lucru! Cu ce-i mai rămăsese, cu ce-au mai ajutat-o prietenii cei vechi, abia și-a încropit două odăi în Cuțarida.

Știa să facă farmece, să întoarcă bărbații la casa lor și se uita în cărți cum te-ai uita pe fereastră. Să fi privit la ea, tot mai vedeai urmele vechii frumuseți. Avea încă niște ochi negri care ardeau și mâini nemuncite, îngrijite cu sârguință. Și băiatul ei, Oprică, o icoană de copil! Frumos, frumos și-al dracului! N-o asculta. Se înhăitase cu hoții.

La început o dusese greu, până au aflat-o fetele mahalalei că știe să facă de dragoste. Dădea-n bobi, punea argintul viu și-l trimitea pe șina tramvaiului ibovnicelor, pe mulți îi adusese înapoi la rostul lor. Ba, câte o muiere înșelată, mai câinoasă, dacă nu-i ajutau acatistele date la biserică pentru îndepărtarea spinului de la inima bărbatului, la ea venea, c-o puică albă. Coana Marița o spinteca la miezul nopții, și-i scotea mațele afară. Se zicea că orbește țiitoarele, le slutește cu vrăjile ei, Doamne ferește de asemenea lucruri!

De Anul Nou învăța codanele să se despoaie în fața oglinzilor când cântau cocoșii a doua oară, să-și vadă logodnicii, iar la Bobotează topea cositor într-o ceașcă și știa dinainte dacă-ți vine vreo boală sau vreo năpastă. Avea descântecele ei cu sânge de nouă frați, scotea junghiurile cu o foarfecă înfiptă lângă ușorul ușii, sculase pe mulți din morți, zidarii la ea veneau, nu chemau doctorul.

Când se deocheau copiii, mamele alergau într-un suflet la coana Marița. Ea-și punea broboada de lână pe umeri, și, numai în papuci, sosea, lipa-lipa, să scoată răutatea de unde se cuibărise. Căuta focul, apuca repede cu un clește câțiva cărbuni, stingându-i într-o căldărușă, și bolborosea cu capul în piept:

Fugi, deochi,
Dintre ochi,
Peste nouă țări și nouă mări,
Unde popa nu toacă,
Câinii nu latră,
Fata mare nu se mărită,

Că acolo te-așteaptă
Cu mese-ntinse,
Cu făclii aprinse...
Să rămâie cutare
Curat,
Luminat
Ca steaua din cer,
Ca roua din câmp,
Ca sfânta tămâie!

Da apoi copiilor să bea de trei ori din apa descântată și ieșea afară, căutând un câine pe care o arunca, zicând:

– Așa să fugă deochiul, cum se scutură câinele de apă!

Linei îi fusese rușine să se ducă ziua la ghicitoare. O luase pe Aglaia și, într-o seară ploioasă, când nu se zărea nimeni pe ulițele pustii, au intrat amândouă pe ușa joasă a casei dărăpănate.

Marița le-a ieșit în prag. Era îmbrăcată într-o rochie înflorată, cam slinoasă.

– Poftiți, poftiți pe aici... le-a spus.

În odaia joasă, întunecoasă, atârnau pe pereți covoare groase și fotografii vechi. Pe dușumele, stăteau așternute niște cergi flocoase în care pașii se scufundau. Deasupra atârna o lampă aprinsă. Patul scund era plin de pisici, niște pisici boierești de Angora, leneșe și parșive, cu ochii galbeni, mari cât paralele.

Într-un raft nevasta cârciumarului văzu câteva cărți groase pe copertele cărora puteau fi zărite capete de mort și denumiri ciudate. Coana Marița le iscodi pe amândouă cu ochii scormonitori. Le descusu pentru ce au venit și le pofti să stea alături, pe patul moale.

– Ei, parcă, dumneata nu știi? șugui bătrâna.

Din perete priveau chipurile foștilor ibovnici ai gazdei, niște ofițeri, negustori falnici, cu mustăți mari, stând fără supărare unul lângă altul în rame de bronz. Până să apuce să le dea în cărți, o luă gura pe dinainte, ca între femei:

– Ăsta-i cutare, ăsta-i cutare... Ce de bani avea! Numa flori îmi trimitea și-mi zicea: „Mariţo, eu fără tine n-am să pot trăi, m-auzi tu?“ Da ce, eu i-ascultam? Că bărbatului nu e bine să-l lași să-i crească coarnele, să creadă că a lui ești, numai a lui, să te facă cârpă! Câţi am înșelat eu! Dac-aș sta să număr, n-aș avea timp și mi-ar mai trebui și-un ajutor să socotească!

Lina asculta mirată. Aglaia trăgea cu ochii în toate părţile. Coana Mariţa se ameţise repede, prinsese limbă:

– Ehe, ce știţi dumneavoastră?! Îl vedeţi pe ăsta? și le arătă o fotografie care înfăţișa un munte de bărbat. Păi p-ăsta-l puneam să joace în faţa mea, altfel nici nu ședeam în pat cu el. Domnul Marcel, c-așa-i zicea, Dumnezeu să-l ierte, atât îmi spunea: „Scumpo, fac ce vrei. Uite, joc, latru, numai afară să nu mă dai, sufleţelu meu, că nu pot trăi fără tine!“ „Atunci, latră“, îi spuneam. Și lătra. Cumsecade om! Avea trei fetiţe și-o balabustă de nevastă, nu intra pe ușă. Fugea de acasă și venea la mine. Ce nu-mi aducea? Bomboane, prăjituri, îmi făcea rochii! Am niște cercei de la el, numai să vi-i arăt! O minune! A dat cinci mii de lei pe ei, atunci, în timpurile alea. Erau bani! La mine-n casă a murit. În braţele mele. Suferea de inimă. Am chemat nevasta, era o femeie tare cumsecade, nu s-a supărat. Amândouă l-am înmormântat. Da mă luai cu vorba și nu te întrebai, coană Lino, care ţi-e supărarea?

Pentru ea vorbi Aglaia:

– Ce să fie, cu pacostea de bărbat. De la o vreme nu-și mai vede de casă. Parcă-l mănâncă ceva...

Ghicitoarea își căută cărţile, le risipi pe pat, suflă deasupra lor și spuse pe șoptite, amestecându-le:

Douăzeci și patru de fraţi,
Așa bine să daţi,
Cum v-a zugrăvit zugravul,
Dac-o fi bine, de bine să iasă,
Dac-o fi rău, de rău să iasă,
Dacă craiul de tobă cu dama de verde,

Au cu gândul, au cu trupul,
Cade la așternut pe drum de seară,
Cu dar de bani și dragoste-n casă,
Cu bucurie sau necaz,
Așa să-mi spuneți,
Cărțile mele...

Așeză apoi cu mâinile ei frumoase pachetul de cărți, deasupra căruia făcu o cruce, și zise:

– Pune un ban aici...

Lina puse. Pe urmă tăie cărțile cu mâna stângă. Coana Marița întrebă:

– Cum e al dumitale? Ce fel de ochi are?

– Căprui.

– Aha... Întoarse pe rând cărțile și spuse repede: Craiul de tobă cade într-o adunare, la drum. Uite aici, și-i pică câștig și un dar de bani. Numai că dumneata te ții într-un necaz și ai o supărare, așa cum ar sta o apă coclită sub inima dumitale, ptiu, să dau la spate! Aruncă o carte peste umăr... că văd o damă de ghindă. Și nu e singură. Mai e cineva în preajma ei, fantele de tobă a căzut la așternut cu dama asta, care, vezi dumneata, are unul de suflet, uite-l colea! Și craiul numa-n daruri o ține, dar inima damei de pică tot la ăl de pică este. El nu știe.

– Cine? întrebară muierile amândouă, zăpăcite.

– Cine? Bărbatul dumitale, coană Lino, cine? Inima lui ca trandafirul, și-o ține-n bine. Tot la drum de seară se arată, că de casa lui a uitat, nu-i așa? Și când se întoarce, tot fără dragoste se întoarce și cu sufletu-n altă parte. Văd lacrimi și supărare...

– Așa e... încuviință nevasta cârciumarului.

– Da cade bine, pe urmă, că or să se certe, uite aici...

Degeaba privea Lina, nu înțelegea nimic.

Ghicitoarea strânse cărțile.

– Au obosit, spuse. Mai dă pe la mine să-ți mai ghicesc.

Aglaia se îndesă mai către Marița:

– Da n-ai putea să faci dumneata ceva, c-am auzit că-i aduci înapoi.

Coana Marița puse degetul la gură:

– St! Astea nu se potrivesc așa, să știe toată lumea...

Și i-a făcut ce i-a făcut, că a terminat Stere cu ibovnica.

Trecuseră luni de când n-o mai văzuse pe Voica. La capătul Griviței oprise convoiul de căruțe și intrase la negustori să târguiască. Cumpărase rochii, pantofi și ciorapi.

Pe drum strigase la căruțași, îi înjurase că abia mergeau. Au trecut Piteștiul. Începeau pădurile. Dealurile, toate, roșcate. Se vedeau livezile și viile. Pe drumurile pline de praf coborau care. Vântul scutura floarea-soarelui uscată și frunzele de tutun. Cum îl mai chemau plopii Drăgășanilor pe cârciumar! A dat ghes cailor.

– Se grăbește jupânul! ziceau căruțașii. Îi dă inima brânci.

Au trecut bariera orașului într-o goană sălbatică. Urcușul era ușor. Drumul îngust și întortocheat printre viile negre i s-a părut nesfârșit lui Stere.

Oamenii l-au primit bucuroși. Mirosea a must și a strugure strivit cu picioarele. Între români lipsea Voica. A întrebat. Lumea a râs cu înțeles. O muiere a îndrăznit:

– A găsit și ea unul tânăr, ce să te-aștepte pe tălică? O s-o ducă la Cepari, la părinți.

Vântul scutura frunzele late de viță, le arunca prin șanțuri. Se lăsa seara. Deasupra dealurilor se aprinseseră Luceafărul și Carul Mare.

Păcat de banii dați pe rochii, trebuia să le ducă înapoi nevestei! A tocmit vinul, l-a plătit. Voia să plece mai curând. Rămăsese singur lângă căruță, mânios. Cărăușii petreceau alături. Veniseră și lăutarii. Și-a adus aminte de carnea femeii. Se simțea netrebnic.

Auzi cobzele și glasurile lăutarilor. Îl apucă un dor de băutură. Căruțașii făcuseră foc în fața cramei, ședeau pe vine și ciocneau ulcelele. A cerut și el o stacană și-a băut cu sete. Pe

urmă iar a golit cana de lut cu miros de vin până a început să simtă băutura în brațe și în picioare.

A chemat lăutarii lângă el. Toată noaptea i-au cântat țambalagiii la ureche. Degeaba. N-a putut să se îmbete. Dimineața avea capul limpede și inima criță. A urcat butoaiele în căruțe, s-a certat cu oamenii, că voiau să mai rămână.

Pe drum, când coborau dealurile, și-a spus că de acum se duseseră tinerețile lui. Jos, în bariera Drăgășanilor, pe cine i-a scos Dumnezeu înainte? Pe Voica. Urca drumul iute-iute. Muierea se mai împlinise, avea chipul îmbujorat și părul îi căzuse pe frunte, umezit.

Stere s-a dat jos și-a lăsat căruțele. Le-a strigat oamenilor să-l aștepte la marginea orașului. Voica se oprise încurcată în fața cârciumarului.

– E-adevărat? a întrebat-o el.

Femeia privea încurcată în pământ. Avea la gât salba cumpărată de el și în urechi îi jucau cerceii de argint.

– Pleci la Cepari?

– Da, plec, a îngânat femeia cu sfială.

– De ce nu m-ai așteptat? a mai întrebat Stere cu teamă și furie în glas.

După un răstimp, Voica a ridicat ochii la el:

– Păi, tălică azi ești, mâine te duci, și mie-mi trebuie bărbat în fiecare zi...

Cârciumarul a scuipat cu obidă în țărână:

– Curvă! Să-mi dai salba și cerceii de ți i-am luat!

Și până să mai spună muierea ceva i-a tras galbenii de la gât. Voica îl privea prostită. Darurile nu se iau înapoi nici la păgâni. Stere îi aduna din praf și când a terminat s-a apropiat de ea, strigându-i:

– Dă-mi și cerceii!

Femeia a vrut să-i desfacă. El n-avea timp de pierdut. I-a smuls unul, rupându-i vârful urechii. Nu-i mai trebuiau, dar nici ibovnicei nu putea să-i lase. A plecat înjurând după căruțași.

Voica rămăsese în drum, pipăindu-și carnea zdrobită. Pe gât i se prelingea o șuviță subțire de sânge, ca arniciul.

Stere n-a scos un cuvânt până acasă. A sosit în goana cailor, pe crucea căruței, în fruntea căruțașilor. Din Grivița trecuse el înainte și uscase gloabele în bătăi. Cu o mână ținea hățurile, cu alta codirișca de piele cu plumbi în vârf. Pocnea să audă toată mahalaua că se întorcea de la drum cu marfă nouă. Muierile ieșite la pompă priveau după el cu mâna la gură. Copiii se feriră din calea cailor și câinii lătrau după convoiul zgomotos. Cârciumarul era falnic, cu părul în vânt, crăcănat pe șleauri, îndemnând animalele.

La poartă, strigă deodată:

– Lino, deschideți, mă porțile!

Îi plăcea să vadă casa în picioare. Băieții de prăvălie dădură porțile la o parte. Convoiul intră valvârtej. Stere strigă la cărăuși să ferească pomii și opri caii:

– Ptr, boalelor! Ptr, n-auziți?

Descărcară apoi butoaiele și le puseră binișor pe pământ. Proptiră două grinzi groase cu capete de fier în zidul pivniței sub chepeng și începură să răstoarne poloboacele, ținute în frânghii. Vinul suna sub doage și mirosul lui proaspăt îmbătă nările negustorului. Butoaiele acelea erau averea lui, sub cercurile de fier clipocea sângele său.

Abia târziu, după ce mâncase cu oamenii, Stere își aduse aminte de cele întâmplate. Cântări galbenii și numără. Se pierduseră doi...

Nu se mai clintea inima negustorului! „Fiecare cu norocul lui!“ își zicea. Dac-ar fi stat și-ar fi plâns de mila altora, unde ajungea? Câteodată se încrâncena carnea pe el. Prea vedea multe. Nici în groapă nu mai aveau unii loc de sărăcie. Vânduseră casele de paiantă și se mutaseră spre șina Constanței. Barem pe amărâții ăștia de ceferiști îi știa cum ți-ai cunoaște buzunarele.

Pe la patru se întorceau de la serviciu, clătinând în mâinile lor negre de cărbune sufertașele goale. Pe cap aveau șepci mari, unsuroase, și sub ele sticleau ochi aprigi, îndușmăniți. Dădeau bună ziua, cereau câte un dorobanț de țuică, obrajii lor trudiți se luminau puțin la vederea rachiului, sorbeau cu lăcomie măsura de sticlă și, dacă mai aveau bani în buzunarele largi, comandau încă o dată. Viața se înăsprise. Sâmbăta nu se mai umplea cârciuma ca altădată. Unora li se tăiaseră lefurile, pe alții îi dăduse afară stăpânirea, le plângeau copiii de foame. Lume săracă, nu se ajungeau. Parcă zidarii erau mai pricopsiți? Treceau uneori luni întregi până să se uite la mistrii. Ce să le dea de mâncare copiilor?

Abia ieșiți din iarnă, oamenii se treziră cu perceptorii trimiși de stat, să strângă dările. Erau trei: un roșcovan adus de picioare, lung de-l uitase Dumnezeu, cu hainele atârnând pe el, o slugă cu tobă de gât și un jandarm, cu pușcă la spinare. Cel dintâi ținea la subsuoară o geantă plină de hârtii. O luaseră din capul mahalalei, de la zidari. Citiră catastifele lor, chemară oamenii la porți, le dădură câte o hârtie, îi puse să iscălească, dacă știau.

– Ai de dat atâta... zicea roșcovanul. Dacă nu aduci banii într-o săptămână, venim de-ți cărăm lucrurile din casă!

De unde să aibă? Că nu mai câștigau nimic. Ziceau:

– Poate o să ne luați pielea! Că aia a mai rămas de luat!

– Nu știm. Noi asta avem ordin să facem, asta facem! Nu te joci cu statu!

– Da statu ăsta cine mai e? întrebase Țuluc.

– Cum cine e?! se mirase perceptorul. Eu, dumneata, dumnealui, noi toți și cei care te apără cu arma, să nu vie dușmanii să-ți ia viața și ce mai ai...

– Păi, afară de viață, chiar că nu mai avem nimic...

Și așa era. Stere o știa. În odăile lor nu se aflau decât un pat și un dulap. Dacă se mai găseau două, trei scaune alături și o masă.

La o săptămână, perceptorii se întoarseră. După ei, abia se târa un camion tras de o gloabă. Muierile strigau:

– Vin să ne ia trențele! Nu-i lăsați! Nu-i lăsați!

Ieșiseră și băieții cu praștiile.

– Huo! strigau.

Cel cu toba lovea pielea cu două bețe: Bum! Bum! Bum!

Intrară, cărară la camion mesele hodorogite, scaunele, ce găsiseră, nu se uitau.

– Când aduceți banii le luați înapoi, spunea roșcovanul.

Muierile blestemau în jur, căzând în genunchi:

– Gândiți-vă că e un Dumnezeu în cer, care le vede pe toate!

– Păi dar! sărise de alături nea Fane cu gura lui păcătoasă. Săracu Dumnezeu, nu mai poate de focu vostru! Alta-i buba! Ia să punem noi mâna, să-i aruncăm pe ăștia de pe capră, ia să vezi...

Jandarmul se dăduse jos la el:

– Mă! Acu te leg!

– Leagă-mă, na!

Oamenii se îndârjiseră în jur. Aveau ochii aprinși de ură. Perceptorii plecară repede, înfricoșați.

– Pe coaste să vă fie! blestema Marița în urma lor. Să vă mănânce buba neagră pe voi și pe copiii voștri!

– Doamne, măiculița Domnului, pune un foc să-i arză, că prea s-a răit lumea!

– Prafu să se-aleagă de statu ăsta al vostru, tâlhari și hoți!

Nu le lăsaseră decât patul, să aibă pe ce pune capul, pentru că așa era legea.

Camionul se ducea plin, petrecut de furia câinilor dezlegați și de huiduielile copiilor. Pe capră se mai ridica amenințător jandarmul, arătând spre mulțime pușca.

Stere se uită din curtea lui și își înțelese puterea. Mare lucru era să ai, să dai, să-ți plătești datoriile, să te ții bine cu statul, să nu te supere. La el, perceptorii veneau cu pălăria în mână. Îl

salutau cu respect. Îi cinstea cu câte o țuică. Parcă putea să-i ajute cu ceva pe vecini? Tot Pandele, jupânul lui, îi spusese o dată:

– Stere, lumea nu e împărțită prost! Ce-ar fi dacă ar avea toți? Ia gândește-te! Trebuie să fie și unii care să ne slugărească pe noi, ăștia pricopsiții! Totul e să nu te lași, să fii tu deasupra. Când e vorba de asta, nici pe tată-tău să nu-l ierți! Ferească Dumnezeu să încapă omenirea pe mâna săracilor, că de la ăștia nu mai scoți nimic! Ăștia când or apuca puterea n-o mai lasă! Binele pe care vrei să-l faci lumii începe de la binele pe care ți-l faci ție, asta e...

Într-o zi, zărise zidul cârciumii, alb și gol în lumina amurgului. Îi trecu prin gând că nu lăsase măcar un semn în cărămizile astea și că va pleca de aici și, după moartea lui, nimeni nu va mai ști cine a ridicat casele. Ar fi trebuit să fi pus la tencuirea pereților pe un zidar să sape sub streașină câteva litere: Stere Drăgănoiu, *propietar*.

ÎN CÂMP LA „CĂȚELU"

Se prăpădiră și lăutarii!

Cine o să le cânte mahalagiilor? Că erau buni țiganii. Știau oful săracului. De la Sfântul Dumitru nu se mai odihneau până-n primăvară. Cum scârțâiau cuțitele să se taie porcii prin magazii, gata și balaoacheșii, se înființau cu „mozica".

De Crăciun o luau dinspre Grivița către popă, să-i cânte oltenește, apoi la cârciumar, să-i guste vinul, și nu se opreau decât la poarta lui nenea Tache Sachelarie, lumânărarul, în coada Filantropiei, unde-i așteptau niște cozonaci moldovenești, galbeni ca berea, și țuică fiartă, să-i trezească din adormiri.

Abia târa Anghel contrabasul, vechi și negru, mare cât un hambar, scrijelit de atâtea drumuri, în pântecele căruia dormeau cântece nemaipomenite. Mitică Ciolan, starostele, nu-l mai slăbea cu gura dacă zăboviseră mai mult în vreun loc:

– Mișcă-te, mă, mai repede, că trece ziua și nu ne-am făcut treaba, ne-așteaptă oamenii să-i cinstim cu câte un cântec!

Ușor de zis când duceai la subsuoară numai un arcuș colo și o știucă de vioară, dar ia să-l fi văzut pe puriul de Neașcu cărând, nu armonica lui de-o ținea pe-un șold, ci *blestemul*, cum îi zicea Dumitru instrumentului, care știa el ce știa pentru că îl trăgeau și pe el curelele țambalului, îi mâncaseră oasele de atâta cărat.

Nu lăsau o casă necântată, nici o ureche de om primitor nedesfătată. Lăutarii petrecuseră la nunți boierești și la

chiolhanurile pungașilor, știau chichirezul meseriașilor, se întorceau cu viorile pline de poli, osteniți, călcând rățește. Câte nu pățiseră! Parcă nu-i suise unul nebun, Titi Aripă, în pom într-o iarnă, pe o vreme cumplită, să-i cânte de acolo *Veșnica pomenire*, că-i suise, ce erau să facă? Cine ar fi scăpat de mânia lui Picu Calată, mățarul de la Coada Dristorului, când apuca un pahar mai mult și le lipea sutele cu scuipat pe frunte și le cerea să-i zică: *Cine n-are dor pe lume...*? Lăutarul nu se odihnește în lumea asta, trebuie să îngrijească de suflete.

Iarna era timpul lor! Cum imprimăvăra, slăbeau, se făceau ca foița. Împușcau francul. Aveau case grele, câte șase-șapte copii, toți flămânzi și bolnavi. Dumitru mai ținea sub acoperiș și-o muiere oloagă. Căra la ai lui tot ce găsea, pe ce punea mâna. În zori, osteniți de nopțile pierdute, împărțeau plozilor bucățile de pâine furate de la petrecere și ascunse prin buzunarele lui largi. Bacșișurile le strângea muierea și le ascundea sub saltea. Cine l-ar fi văzut mângâindu-și copiii murdari n-ar fi recunoscut în el pe veselul cântăreț care spunea la ziuă glume fără perdea. Pentru că, altfel, Dumitru era un om trist, când râdea punea mâna la gură, cu spaimă, să nu supere pe cineva.

De ăilalți ce să mai vorbim? Parcă era vreunul mai pricopsit? Încă Neacșu avea și darul beției, ce câștiga băga-n el. Umbla muierea pe urmele lui, o țigancă frumoasă, înaltă, numa cozi, o bătea, vai de mama ei de femeie amărâtă câte pătimise! Anghel și nea Mitică Ciolan erau mai așezați. Guristul strânsese câte ceva, avea un bordei de casă, adunase pentru copii. Ăl mai tânăr risipise că-i plăceau țigăncile, le mai cumpăra de-o basma acolo, dar n-ar fi făcut paradeală-n câștig!

Se mai certau, se mai despărțiseră la vreo împărțeală prost făcută, până la urmă tot împreună: la lăsata-secului de carne, să cânte la vreun botez, la Rusalii pe la vreo tiribombă, să adune lumea, sau la vreo petrecere, încolo după Bobotează prin comunele din jurul Bucureștilor, așa i-a găsit moartea, laolaltă.

Asta s-a petrecut iarna, în câmp, la „Cățelu"...

Era într-o luni când i-a prins viscolul. Veneau de la o nuntă la care cântaseră de sâmbătă seara. Ar mai fi rămas, da-i chema dumneaei, a cu secera. Încă nuntașii trăseseră de ei:

– Mai stați dracului și azi, să mai petrecem și noi, că nu-i vreme de plecat. Nu vedeți, se așază ninsoare...

Mitică, nu și nu, că-l așteaptă nevasta, să-i aducă parale de ciuguleală.

– Mă, vă mai dăm trei sute de lei dacă ne mai cântați până diseară! zisese ginerele.

– Nimic! Mergem! Avem și noi treabă, ce credeți dumneavoastră? Ia-ți, Anghele, *blestemul* și haide! se răstise starostele la buzat, care ar mai fi stat de dragul câștigului.

Erau morți de osteneală.

Pe la patru au plecat cu o sanie.

S-au uitat în sus, cerul aproape negru. Tăcuse totul în jur. Zăpada, vânătă. Peste câmpia Munteniei se strigau ciorile. Fugeau dinaintea viscolului. Fiecare, în gândurile lui. Neacșu făcea socoteala cam cât le-ar veni de căciulă. I-ar fi trebui de-o pereche de cercei, că se încurcase cu o firotenie de muiere, de n-o știa a lui, care nu-i dădea carnea pe daiboj, trebuia s-o încânte, s-o momească-n daruri. Anghel, vesel-vesel, că băuse mai mult la înghesuială, când să plece, să-i ție pe drum, bătea cu palma în cutia contrabasului, nepăsător la frigul ascuțit. Nea Mitică Ciolan, apucat de bătrânețe, moțăia cu capul în piept, dărâmat de osteneală. Numai Dumitru ridica pleoapa lui vânătă și-l grăbea pe ăl de mâna sania:

– Dă-i bice, că ne-apucă viscolul...

Către bariera Bucureștiului, omul a tras de hățuri:

– Hooo! Eu aici vă las!

Lăutarii s-au scuturat din amorțiri și-au privit norii de deasupra. Caii sforăiau speriați.

– Mă duc, m-apucă ninsoarea și rătăcesc drumul. Voi luați-o drept înainte și-o să dați de fortu „Cățelu“, treceți un șanț, și peste păduricea aia ajungeți în barieră. Într-o jumătate de ceas

sunteți la „Spânzuratu", la cârciumă. Cereți un chil de țuică fiartă și vă dregeți...

Țiganii l-au privit. Omul se grăbea. Întorsese ulubele cailor.

Dumitru, spăimos cum era, spuse:

– Eu mă întorc. Nu mai ajungem până-n barieră, uite, stă să ningă!

Neacșu a desfăcut armonica și-a început să cânte:

Te cunosc după fular,
C-ai iubit particular...

Anghel s-a dat mai aproape de țambalagiu și l-a liniștit.

– Lasă, mă nea Dumitre, că n-o să murim noi...

– Măcar un kilometru să ne mai fi dus... Ce spui, Mitică?

Starostele și-a strâns mai bine șalul de mătase albă care-i înfășura gâtul golaș și slăbit și s-a apropiat de cel care-i cărase cu sania:

– Și zici că nu ne mai duci măcar până-n barieră?

Omul nu răspunse. Bătu animalele pe crupă și se aruncă în leagănul săniei, ascunzându-și picioarele într-o pătură groasă.

– De, mârâi în cele din urmă, de ce nu mai stăturăți și voi măcar până mâine dimineață, ați stricat petrecerea... și dădu bice cailor, dispărând într-un vârtej de zăpadă.

– Ce facem acum, am rupt-o-n fericire! se căină Dumitru, și-și potrivi mai bine curelele țambalului pe umăr.

– Ho, cobea dracului, îl potoli Mitică Ciolan, cât te-ai văita, mai bine am porni-o la drum! Și-o luă înainte.

Ceilalți îl urmară.

Să fi mers un sfert de ceas. Se întunecase și liniștea serii de iarnă fu spartă de un vuiet îndepărtat. Părea că dincolo de turlele vechi ale Bucureștiului, care se zăreau în depărtare, se prăvălește ceva greu. Asta dură numai o clipă, pe urmă tăcerea cuprinse iar locurile. Crengile înghețate ale păduricii din apropiere sunară, abia scuturate. Parcă se mai încălzise. Aerul era curat, de o limpezime apăsătoare. Lăutarii grăbiră pasul. Neacșu

își făcea socoteala că dacă ajunge mai devreme, îi lasă pe ceilalți la „Spânzuratu“, să-și bea rachiul, și el dă o fugă până în piață la Matache, la magazinele ovreilor, să-i cumpere curvei cercei, s-o amăgească. Pe timpul ăsta, a lui o să-l creadă rămas la nuntă, cădea cum e mai bine.

Câmpia dreaptă și înghețată se însufleți deodată. La început nu știură ce era. Parcă la capătul ei cel mai depărtat ar fi alergat o herghelie de cai. Vântul tăie iute fața încremenită a omătului și mișcă țurțurii cenușii ai pădurii. Se făcu din nou liniște, ca și când cineva și-ar fi tras sufletul, apoi zăpada fu spulberată pe neașteptate și ridicată în niște perdele albe și înalte care se prăbușeau.

Țiganii fură orbiți o clipă și întoarseră spatele viscolului. Primul val trecuse. Când priviră în urmă, văzură o trâmbă care se îngroșa. Alerga ca o nălucă peste întinderea goală și se învârtea, săltând la câte o adâncitură nevăzută.

– Trecu sufletul mă-tii, a moartă, Anghele! glumi Neacșu.

– Ducă-se... îi răspunse celălalt cu gura înghețată.

Întunericul căzu deodată. Abia mai apucară să zărească șanțul fortului și grăbiră într-acolo, părăsind drumul ca să scurteze. Vântul se întețise. Ace ascuțite de gheață le răneau ochii. În curând începu o ninsoare deasă și lipicioasă. Zăpada acoperi totul în câteva clipe.

Dumitru începu să strige la ceilalți:

– Mai repede, mai repede, mă!

Anghel rămase în urmă, târându-și contrabasul. Pierduse pasul și nu mai vedea urmele celor din față, pe care valurile de ninsoare le acopereau numaidecât. Întunericul creștea.

– Stați, mai încet, strigă după ei, nu mă lăsați aici!

Îi tremura bărbia de frig și pe obrazul neras i se lipise un strat înghețat de omăt. Clipea des din genele albe și sufla greu.

– Stați, mă! Stați! Dumitre, Neacșule, nea Mitică, unde sunteți, mă fraților?

Apucară să intre toți patru în păduricea pitică și se opriră osteniți. Nu se mai zărea nimic, nici înainte, nici înapoi. Crengile subțiri ale copacilor se loveau unele de altele, spărgându-și coaja de gheață. În câmpie, crivățul fluiera înfricoșător.

– S-au dus dracului *instrumenturile!* oftă Neacșu, care simțea cum i se îngreuiază armonica, pe care se așezase un strat gros de zăpadă.

– Ptiu! Cine ne puse să plecăm, nene Mitică? zise Dumitru. Nu ne era nouă bine la căldurică, cu molanul pe masă? Ca să nu mai vorbesc de bani...

Starostele tăcea îndârjit. Privea împrejur și nu știa încotro s-o apuce. Așezările omenești erau aproape, dar cum să mai deosebești ceva prin negura care se lăsase și cine să te audă dacă ai striga în chiotul vântului?

– Gura, că dă benga-n voi! rosti în cele din urmă. E vorbirea, ce-i facem?

– Nainte, hai nainte! zise Dumitru înfricoșat.

Se mișcară în neștire. După vreo jumătate de ceas, ieșiră la o margine. Nicăieri, nici o lumină. Cine știe încotro se pierduseră Bucureștii!

Odată intră spaima-n țigani.

– Aici ne prăpădim! făcu Neacșu. Moartea-i cât capra pe noi... Și se răsti la bătrân: Dumneata ne-ai adus aici, dumneata să ne scoți la cap, că n-ai vrut să stăm la nuntă!

După o ceartă scurtă, începură iar să caute.

Să fi trecut un ceas, două de când se zbuciumau, când au auzit urletul lupilor.

Îi trecură nădușelile.

– Haita! zise sugrumat Dumitru.

– Ssttt!

– Aoleu, Mitică, Mitică...

De undeva de departe se deslușea strigătul unei fiare întărâtate, întrecând vuietul sălbatic.

– Lupii...

Anghel râse cu glas stins:

– Fugiți, mă, d-acilea, ce să caute lupii-n București!

Tăcură, ascultând încordați. Acum nu se mai auzeau decât crengile pomilor, lovindu-se și frecându-se.

– Un chibrit... aveți careva un chibrit? se dumeri cel dintâi starostele.

Se căutară înfrigurați. Neacșu găsi o cutie prin fundul nădragilor. Dădu să aprindă, dar crivățul stinse flacăra mică a bățului umezit.

– Îți tremură mâna, ai? râse iar Anghel mânzește. Adu la mine.

Încercă și el stricând câteva chibrite. Dumitru se uită îngrozit împrejur, căutând un pom mai înalt în care să se cațăre. Umbrele negre ale copacilor tineri se mișcau într-o parte și-n alta. Dincolo, în câmpie, era pata rotitoare a zăpezii spulberate.

Lupii se apropiau. Țiganii le auziră mersul gâfâit în haită și iar strigătul de foame al căpeteniei. Să fi fost șapte sau opt. Îi căutau.

– Ei, Anghele? înjură țambalagiul.

În întuneric se văzură luminile roșii, vii ale ochilor sălbatici.

– Mă, nu vă temeți, mă! striga Mitică răgușit. Stați aproape de mine, mă! Ia mai dă chibriturile, Neacșule!

În grabă pierdură cutia cu cele câteva bețe rămase. Dumitru căzu în genunchi și începu să se roage.

– Scoal', boala dracului, din drum! îl înghionti Anghel nădușit.

Urletul fiarelor se potoli. Lupii așteptară câteva clipe. Erau aproape de tot. Lăutarii nu mai simțeau nici frigul și nici biciuirea zăpezii. Priveau luminițele jucăușe care se mișcau în jurul lor.

În groaza lui, țambalagiului i se păru că toată pădusicea se umpluse de puncte roșii care se apropiau și se depărtau...

– Doamne, ajută, Doamne, gâfâia, ajută-ne, Doamne, nu ne lăsa...

Cine știe cât au stat așa... Haita aștepta nemișcată în întuneric. Când auziră iar urletul unuia mai apropiat, starostele strigă la ceilalți:

– Cântați, mă, cântați, să-i speriem!

Neacșu desfăcu armonica și umflă burduful. Un sunet prelung ieși din instrumentul ud și lupii se depărtară speriați. Dumitru, însuflețit și el deodată, bătu coardele țambalului și-l înghionti pe Anghel:

– Trage și tu din arcuș, poate-or pleca!

– Mai tare, mai tare! îi ațâța Mitică Ciolan în sudorile spaimei.

Și vuietul viscolului fu acoperit de cântecul fără Dumnezeu al tarafului.

Spre ziuă starostele înțepenise. Vioara îi căzuse din mână și-o acoperise zăpada. Plângea degerat:

– Mă prăpădesc, fraților, mă prăpădesc, nu mă lăsați, nu mă lăsați...

Cântecul ciudat, care nu semăna cu nici un cântec știut și spus vreodată, nu se mai isprăvea. Lupii fugiseră la câțiva pași, și după câtăva vreme, obișnuindu-se cu zgomotul instrumentelor, se apropiaseră din nou. Ședeau pe labele dinapoi și așteptau. Lumina vânătă a începutului de zi îi făcea și mai înfricoșători. Erau cât niște viței, cu capetele mari și coame înspicate de gheață, dârji în așteptarea lor nedumerită. Câte unul mai flămând se ridica și se repezea spre lăutari și, când ajungea aproape de ei, o lua speriat înapoi. Sunetul gros al contrabasului îl făcea să urle înfuriat și neputincios.

Mitică Ciolan îi numărase în gând fără să vrea. Erau nouă. Priveau neclintiți grupul de oameni și din gurile sălbatice li se scurgeau balele. Stătuse și vântul. Un ger năprasnic îngheța totul. Bătrânul nu-și mai simțea degetele și coatele. Așteptau toți patru scufundați până la genunchi în zăpada crescută peste noapte. Chip de te urnește! Erau îmbrăcați subțire, cu niște paltoane jerpelite, de căpătat. Pe Dumitru îl țineau arsuri sub

ochi și nu putea să se miște. Zgâria din când în când coardele țambalului cu cozile bețișoarelor. Albise tot și parcă se mai subțiase, ca și când i s-ar fi tras tot sângele din trup.

– Nu ne lăsați, fraților, se târa la picioarele lor starostele. Nu ne lăsați, nu mai pot nici eu, nici Dumitru...

– Cântă, nene Mitică, ceva, să te mai încălzești, îl îndemnă Anghel, cântă, că ne mănâncă lupii!...

Ciolan se uită nedumerit la ceilalți, privi animalele și în cele din urmă începu cu voce spartă:

Aseară ți-am luat basma
Astăzi te văd fără ea,
Cine ți-o mai lua basma
Să se destrame ca ea...

– Așa, nene Mitică! se însuflețiră ceilalți.

Starostele își pusese mâna pe piept și zicea cu ochii în ochii lui Neacșu:

Aseară ți-am luat mărgele,
Și-acuș te văd fără ele,
Cine ți-o mai lua mărgele
Să se spânzure cu ele...

– Nu te lăsa, nea Mitică, spuse și Dumitru și se dădu mai aproape, abia scoțând-și picioarele din zăpadă.

Bătrânul gurist avea ochii plini de lacrimi. Se mai uita la lupi și-i da ghes armonistului:

Aseară ți-am luat cercei,
Astăzi te văd fără ei,
Cine ți-o mai lua cercei
Să stea agățat ca ei...

Pe Neacșu îl trecuseră apele. Își aduse aminte de curva lui și-l podidi plânsul.

– Cântă, mă, cântă, striga la el Anghel.

– Cântă, Anghele, că n-o să mai văd lumea asta...

Anghel se ținea mai bine. În sânge îi mai alerga rachiul băut înainte de plecare. Nici mâinile nu-i înghețaseră și trăgea vârtos pe coardele groase ale contrabasului.

– Las' că scăpăm, vă spun eu, uite ziulica, pupa-o-aș! Trebuie să treacă cineva pe aici, nu se poate!

Da-n gândul lui înțelesese că, dacă n-o să iasă din locul acela în care se încurcaseră ca într-o capcană, nu mai era nici o scăpare. Privi cerul care se lumina spre margini. Câmpia căpătase o scoarță albăstrie, pe care se fugăreau dâre albe de zăpadă spulberată. Bucureștiul – nicăieri, poate stătea pitit sub omăt, undeva, dincolo de păduricea încremenită.

Dumitru tot mai căuta din ochi un pom înalt, până la care să se ducă. Cât vedeai cu ochii nu se zărea decât blana bogată a iernii.

Neacșu începea să simtă și el înțepeneala dinaintea morții. Picioarele îi degeraseră și o osteneală mare îl îndemna parcă să se așeze jos.

– Haide, Anghele! îi făcu semn.

– Unde să merg?

– Să ieșim undeva mai la lumină...

– Și eu mă gândeam, da cu nea Mitică și cu Dumitru ce facem?

– Îi lăsăm. Eu nu mai pot.

– Ne bate Dumnezeu...

Starostele și țambalagiul înțeleseră și începură să plângă:

– Nu ne lăsați, fraților, avem copii, fraților! Neacșule, nu mă lăsa, Neacșule! se rugă Dumitru, încercând să se miște cu ultimele puteri.

Acesta se făcu că nu-i aude și desfăcu cât putu de tare burduful.

– Cântați, mă, marșul miresii, ce vă uitați așa? Ceva săltăreț, o sârbă.

Și încercă să se târască cât mai departe de ceilalți. Cânta întruna, desfăcând și strângând cu furie armonica.

Anghel strigă după el:

– Nu pleca, mă, nu pleca, barim, dacă e să murim, să murim cu toții. Mă, n-auzi, nu pleca, Neacșule!

El, surd. Burduful instrumentului scotea niște sunete fără noimă.

– Neacșule, te omor! Neacșule, m-auzi tu? Stai, nu pleca...

Armonistul râdea ca un apucat și urla peste umăr, depărtându-se:

– Am întins-o, m-așteaptă curva să-i iau cercei, până la zece o să stau cu ea în brațe...

Și în închipuirea sa înfierbântată se vedea departe de câmpul sălbatic, înghețat într-o tăcere de moarte.

Anghel nu se mișcă de la locul lui. Firele ude ale arcușului uriaș se rupseseră, ici și colo, dar coardele groase, făcute din mațe de cal, tot mai scoteau gemete înfricoșătoare.

Neacșu nu ajunse departe. La vreo douăzeci de pași, căzu. Haita îl prinse și-l sfărâmă în câteva clipe. Animalele se încăierară și se sângerară. Cei trei îi auziră ultimele strigăte și puțin după aceea trosnetul oaselor sfărâmate de dinții lacomi. Din armonist nu mai rămăseseră decât ghetele peticite, burduful sfâșiat al armonicii și mânecile hainelor ferfenițate.

Mitică Ciolan și țambalagiul îl blestemau în gura mare:

– Așa-ți trebuie, inimă de câine, așa-ți trebuie...

– Te-a ajuns ura ta...

În glasul lor era și groază, și milă, și dușmănie.

– Dați-vă aproape, nea Dumitre, le spuse Anghel. Dați-vă aproape și cântați mai departe. Nu se poate să nu scăpăm de aici...

– Să nu ostenești! îi strigă starostele din zăpadă, înghețat.

Lupii se întoarseră, încercară de câteva ori să se apropie de cei căzuți, dar cântecul contrabasului îi speria.

Anghel albise și el, și în jurul gurii făcuse o spumă care îngheța. Învârtea înverșunat arcușul, aplecat peste instrument, nemaiștiind nimic...

Dumitru privea coaja verzuie a zăpezii și umbrele nemișcate din jur. Mitică Ciolan zăcea cu ochii înțepeniți lângă el. Cum murise, cu spaima în priviri, ai fi zis că mai vede încă cerul albicios, nemișcat, în care băteau ciorile, croncănind. Ca să nu înghețe de tot, țambalagiul vorbea întruna, ca și când starostele l-ar mai fi putut auzi:

– Când m-am luat cu ea, nene Mitică, cu a mea, ce vremuri! Patru zile au băut țiganii. Nu lipsea unul, lume, să nu te mai miști... Și mașini... S-au bătut vreo doi pentru Tinca la un joc. De mine nu s-atingeau... Unul era Dumitru! M-auzi, nene Mitică?

Dar nu se uita la el, știind că nu era cine să-i răspundă. Alături, Anghel tot mai cânta la contrabas. Țambalagiul își aduse aminte și de el:

– Nu te lăsa, Anghele, cântă, Anghele, zi-i *Nuneasca*, ia zi-i, mă, *Nuneasca* sau *Perinița*, să mai joc ca atunci... Uite așa era, nene Mitică, o vreme ca asta, criglă... Înfloriseră pomii, und' te uitai, frumusețe... A mea, în rochie albă...

Și lui Dumitru i se păru o clipă că împrejur înfloriseră pomii, că în crengile lor atârnau păsările cerului și că-l dogorea soarele. Nu mai simțea frigul. Din tălpi urcau arsuri plăcute, ca și când cineva i-ar fi plimbat o flacără de-a lungul picioarelor și le-ar fi dezmorțit. Așa-i ținea iarna țiganca lui picioarele toată noaptea în brațele ei, ca să i le încălzească, să-i fie bine.

– Nu te lăsa, Anghele, nu te lăsa, se mai întorcea către celălalt.

Nu-l mai auzea nici el.

– Și cum îți spuneam, nene Mitică, n-a lipsit unul. Până și dușmanu meu de moarte, Cârlea, venise. Purta joben și frac. Ce vrei, țigan scuturat, îl știi matale. Din cauza lui erau să se omoare niște muieri de-l iubeau. Ce bătaie s-a încins! Dacă nu

săream între ele, se omorau. „Stați la un loc, ocările dracului!“ strigam la ele, dar ce, mă mai ascultau? Praf mi-au făcut costumul de ginere. Ce vremuri, ce vremuri, nene Mitică, m-asculți?

Împrejur nu se auzeau decât contrabasul lui Anghel, horcăind ca un muribund, și clinchetul crengilor înghețate, pe care abia le mișca vântul. Ziua aluneca deasupra câmpiei, pe neștiute, scurgându-și orele încete. Aci se încenușa, aci cerul se albăstrea, și totul înflorea în lumina abia ghicită a soarelui. Dumitru nu mai termina:

– Pe urmă ne-am dus la fotograf, cu mașinile...

Căldura aceea plăcută îi cuprinsese tot trupul, urca în obraji și gura i se mișca din ce în ce mai greu. Țambalagiul plângea fără să știe.

– M-auzi, nene Mitică?

În aceeași zi, spre seară, niște vânători găsiră lângă șanțul fortului „Cățelu“ pe Anghel, cântând încă, în fața hoiturilor starostelui și al țambalagiului.

Erau trei oameni înalți, îmbrăcați în cojoace, cu puști în mâini, încă fumegânde. Împușcaseră doi lupi și-i alungaseră pe ceilalți. Priveau la nebunul din fața lor, care nu-și mai termina cântecul. Anghel râdea încet, și mâna lui dreaptă, rănită de ger, care mișca încă vioi arcușul aproape rupt, nu se opri nici când îl suiră cu grijă în sanie. Avea privirile rătăcite, albe și nu spunea decât atâta:

– Ce v-am spus eu, nene Dumitre și nene Mitică, țineți-vă bine, să vă cânt eu un cântec... Ia ascultați...

Și în timp ce sania ușoară luneca sprinten pe zăpada scârțâitoare, vânătorii îl auziră abia șoptind cu o voce pierdută:

Drag mi-a fost pe lumea asta
Calul, pușca și nevasta,
Calul mă călătorește,
Pușca de hoți mă păzește,
Nevasta mă primenește...

Când termină, chicoti singur:

– Vă place, ce ziceți?

Vânătorii așezaseră morții la spatele lui Anghel, unul lângă altul. Începuse să ningă cu fulgi mari, ușori. Își strânseră mai bine cojoacele pe ei și se făcură că nu aud nimic...

MORCOVII

Cum da primăvara, și ce mai primăveri cădeau peste Cuțarida, de se topea zăpada, luată parcă în lopată, babele, toate pâlc în casa coanei Marghioala a lui Mială. Lipa-lipa, câte una, numai în papuci, cu barișul pus pe ureche, să nu le umfle curentul și să strănute, până la gardul văduvei.

– A, coană Marghioalo, acasă ești?

În geamuri crăpate, murdare, cu chitul căzut, pline de frunze de mușcate, verzi-coclite, soarele, cât polul, făcea cercuri de lumină. Bătea vântul lui martie, subțire. Pe coana Chirița o înfiora toată, umflându-i fustele.

– A, coană Marghioalo?

Din casă se auzea un bufnet și o vorbă: „s-acasă!"; se bucura bătrâna. Îi auzea motanii căzând de pe scrinuri, miorlăind să iasă afară, că-i podidise și pe ei arșița înșelătoare a primei călduri.

– O, că vin! făcea muierea din casă.

În salcâmii lustruiți de crivăț se posomora cerul cât era el de albastru, numai cu niște floace albe călătoare, ca spuma mării.

Pe poteci, dinspre groapă, sosea-sosea și baba Mița, în fusta ei de astă-vară, numai flori, cu un batic negru legat sub bărbia ascuțită. Să se fi înțeles, și nu credeai că pică tocmai acum. Drumurile bătute, sus cald, cum treceai de cârciuma lui Stere simțeai un fum înecăcios de gunoaie, dulce-iute, parfumat ca para putrezită, tot ai fi tras pe nas!

Ușa veche, șuie, abia ținută în țâțânele ruginite, neunsă cu gaz de când lumea, scârțâia lung, și în prag se arăta mama pământului, a de-o seamă cu timpul, Marghioala. Mai albise, te uitai prin ea: obrazul, cum e pergamentul. Nu mai vedea, dar de auzit, tot auzea. Punea palma descărnată la ochi, să n-o dovedească lumina, își subția genele ca o buză și se uita lung peste câmp.

– Care ești?

– Eu, Chirița.

– Ei, bată-te să te bată! Intră...

Musafira se uita peste ulucile putrede în curtea largă, fără buruiană.

– Câini mai ai, Marghioală?

– Cum zici?

– Câini mai ai?

– S-au dus câinii, Chiriţo, au murit...

– Nu mai spune! se mira cealaltă, de parcă și-aducea aminte c-o mai întrebase anul trecut tot așa, dar uitase.

Deschidea poarta, pășea binișor în țărâna ogrăzii și auzea cocoșii Marghioalei dând țipăt. Să fi fost la amiază, când se întorceau muncitorii de la treburi și căscau ucenicii frizerului pe scaune, afară, perpelindu-se în focul primăverii.

Umbra babei, cât jumate curte

– Te lungiși, Chiriţo! spunea Marghioala în dodii, ca și când ar fi lăsat-o să înțeleagă că din pricina vremii se întindea, că trăgea moartea de ea, vorbe de-ale lor, de bătrâni, cine să le mai înțeleagă...

Intrau amândouă în casă.

– Stai, Chiriţo, zicea gazda.

Se uitau una la alta.

– Cine mai muri iarna asta? întreba una.

– Păi cine să mai moară, parcă dumneata n-auziși? Se duse și Vasiloaia...

– Ei, nu mai spune...

– Da, Dumnezeu s-o ierte! O fi pă lumea ailaltă acum, împărțind dreptatea...

– Ce să-i faci, ne ducem, ne ducem...

– Ba eu una nu vreau să mă duc, mai am treabă...

Afară se răsteau cocoșii la vreme, cuprinși de frică. Pica și baba Mița.

– Coană Marghioală! Coană Marghioală!

– Da cine o mai fi? se mira aceasta.

– Mița, cine să fie, a ieșit și ea din iarnă!

Chiriței parcă-i părea rău că spune lucrul acesta, pentru că la o ceartă îi făgăduise că o să-i mănânce ea întâi coliva.

O băga văduva și pe Mița înăuntru. Baba mârâia nărăvașă, privea lucrurile putrezite, intrate în pământ, perdelele ciuruite și florile din geam care-i plăceau atât.

– Ce faceți, surorile mele?

– Bine, ce să facem? răspundea cam cu duh Chirița.

– Auzirăți?

– Ce s-auzim?

– A mai fugit una de la părinți...

– Nu mai spune! Care e aia? săreau în cor celelalte.

Și până să se apuce să le povestească Mița, de afară striga Lixandra, surda, de avea o sută de ani, cu un glas abia auzit, subțire și-nalt.

– Cine-o mai fi? se mira Marghioala.

– Cine să fie, prietena dumitale, fornăia Chirița, care nici pe Lixandra n-o prea avea la inimă.

Când intra și asta, mai aplecată de șale ca anul trecut, cu privirea în toate părțile, tăceau. Se numărau în gând. Mai lipsea Tinca. Și până să vină și ea, Chirița întreba tare:

– Dar din morcovii ăia buni mai ai, coană Marghioalo?

Morcovi ca la muierea lui Mială nu mâncase nimeni în Cuțarida. Acum, că venea primăvara și se isprăviseră cartofii, babele știau ce le trebuie sufletelor: ceva dulce și proaspăt, să

le meargă la inimă. Marghioala se lăsa rugată: că, să vedeți, că i-am terminat, că nu mai am. Lixandra se ridica în picioare.

– Ce zice? Ce zice?

– Zice că nu mai are morcovi!

Surda râdea ușurel, scoțând un fel de behăit, se uita drept în ochii văduvei cu mânie și făcea câțiva pași, rezemată în baston.

– Să nu caut eu, auzi tu, Marghioalo, să nu caut!...

Și cât se ciondăneau, hop și Tinca, cea mai tânără dintre ele, care nici nu mai bătea la ușă, știind sorocul primăverii.

– V-adunarăți?

– Ne-adunarăm.

– Cald afară!

– Cald.

Se foia ce se foia Tinca și, când nu mai putea, întreba:

– Coană Marghioalo, da câte-un morcov nu ne dai?

N-avea ce le mai face. Se scula, alunga mâțele rămase prin casă, că nu ținea una, două, ținea vreo cinci, și trecea pragul într-o odaie, dincolo, întunecată, cu tavanul scund, unde păstra murăturile, butoiul cu varză și un săculete de fasole, la vremea asta ajuns pe fund. Ar fi trebuit să aprinzi o lumânare dacă n-ai fi cunoscut, dar văduva cunoștea. Pe podeaua de lut amestecat cu bălegar stătea aruncat un strat mai mărișor de nisip. Mirosea stricat, pentru că în el se mai ușurau motanii babei, dar dedesubt, în răceala lui, stăteau morcovii, niște cotolani roșii, înverziți, buboși și tari, numai buni de mâncat la vremea asta, verzitură de împrospătat sângele. Marghioala se lăsa pe vine, scormonea unde știa și-și umplea poala. Dincolo, babelor li se umplea gura de apă.

– Ce faci, coană Marghioalo? întreba Chirița nerăbdătoare.

– Ce zice? Ce zice?

– Zice că ce face dincolo coana Marghioala...

– Îi alege, parcă nu știu eu?! Alege morcovii, să nu care cumva să ne dea ceva mai bun...

Văduva, cu poala plină, trecea pragul, potolindu-le:

– Ho, nesătulelor, ho, că v-am adus...

Și le împărțea morcovii reci și proaspeți. Tinca se uita le ei, glumea cu celelalte, ca între bătrâni, despre sculele bărbaților morți și se apuca să ronțăie. Îi da mâna, că mai avea câțiva dinți, dar ce te faci cu celelalte, știrbe toate! Mița cerea un cuțit și se apuca să-și curețe bucățica ei. Tăia solzii umezi, aripile verzi-albicioase care înfloreau în coasta morcovului, și când lepăda într-o hârtie, să nu facă murdărie, mătreața murdară, de pe deasupra, sta multă vreme tăcută, dând alteia cuțitul. Baba Lixandra morfolea ce morfolea, o dureau gingiile, spunea tare:

– Nu mai sunt morcovii de anul trecut! Ăia parcă erau mai proaspeți...

– Da de unde, se lăuda Chirița, al meu parcă-i argăsit.

– Ce zice? Ce zice? întreba Lixandra.

– Ce să zică? Zice că nu-i bun morcovul...

– Să nu mai ude nisipul, că s-a învechit, se amesteca și Tinca.

Marghioala odată se supăra.

– După ce vă dă omul, nici nu vă place! Acum nu mai e bun nisipul! Domn' primar să trăiască, mai face el alegeri, o să ne aducă nisip, și atunci o să-l schimb...

Babele se uitau una la alta și râdeau. Vorba văduvei: ce s-ar fi făcut ele fără primar...

Când cu alegerile, ce i-a venit unuia: nu, că să paveze Cuțarida! Au auzit mahalagiii, s-au bucurat. Unde nu dădea Dumnezeu să calce și ei pe piatră, că se săturaseră de-atâta noroi. Venea ea toamna, se uitau oamenii în sus, cum sta să plouă, se-mposocau. Vara, treacă-meargă, să fi căzut potopul lui Noe, ieșea soarele, se duceau și bălțile, dar după septembrie să te ții! Cum lăsau Grivița în urmă, bărbat, femeie, își scoteau pantofii să nu-i strice, și până acasă așa umblau, ca apostolul Pavel, să nu-și prăpădească mândrețe de încălțăminte, bună numai în lume, de Paști, de Crăciun, și duminicile. Așa că, dacă s-au trezit cu unul înalt și bun de gură, la răspântie, în fața la Stere,

ce și-au zis: ăsta cine-o mai fi și ce-o vrea de la sufletele noastre amărâte? Nu ziceți că picase și unul c-o tobă de-o bătea ca perceptorii, de s-au speriat oamenii. A ieșit frizerul, a ieșit afară cârciumarul, Goșnete, cizmarul, mahalaua – ciucure. Lunganul a băut mai întâi o cinzeacă, băgându-l pe cârciumar înăuntru, a dat din cinstea lui și unui nătâng care păzea două căruțe: una cu pietre și alta cu nisip, și când i-a fost lui bine, s-a uitat la lumea strânsă afară, care se întreba ce-o să se întâmple.

În mulțime, muieri, copii, o liotă de puturoși și bărbați rămași acasă în loc să fie la slujbe. Se uitau la haina neagră, lustruită în coate a străinului, la pălăria lui tare, cu boruri rotunde, și la ochelarii ce-i avea pe nas. Se uitau și așteptau. Acela nu spunea nimic. A lăsat numai pe căruțași să descarce bolovanii și nisipul, drept în fața cârciumii, și, după ce a privit mulțimea iară, s-a urcat pe-un scaun cerut de la negustor. Întâi a scos un teanc de afișe albastre și le-a aruncat mahalagiilor, care le-au cules de prin noroi.

Era ca acum, primăvară. Tot așa bătea vântul; lumea, mulțumită că ieșise din iarnă, ia să asculte de nebun. Unii de nu știau să citească țineau hârtiile pe dos.

– Ce zice, maică? întrebase și baba Marghioala a lui Mială, și ea de față, pe unul mai tânăr, dus prin școli.

– Stai și ascultă, mătușă, a sfătuit-o el, că o să vorbească românul ăsta acum...

Baba Marghioala a stat. Lunganul, după ce i-a rugat pe cei din margini să se apropie, a început să răcnească cu voce popească, dogită:

– Fraților, domnul primar Vergu a hotărât să vă paveze străzile, pentru că, fraților, nu se mai poate...Este?

– Este! au zis câțiva, cam fără convingere.

– Poate o da Maica Domnului să scăpăm și noi de noroiul ăsta, că eu una m-am săturat, a șoptit văduvei baba Mița, atunci picată și ea.

Marghioala a îmboldit-o cu pumnul pe sub fustă:

– Taci, s-auzim ce spune.

– Căci, fraților, răcnea lunganul, țara românească nu mai poate de hoți și nătărăi. Partidul nostru, al liberalilor, s-a hotărât să sfârșească cu hoția, să întroneze cinstea și libertatea. Drept care domn' primar Vergu a început cu pavarea străzilor, adică cu cartierul dumneavoastră, care suferă cel mai mult de lipsă de urbanistică.

– Ce zice? Ce zice? întrebase baba Lixandra, care nu putea să lipsească de la o adunare, cum nu lipsește martie din post.

– Zice că vin *liberarii* și ne pavează strada... îi strigase în ureche Mița.

– Aha, liberarii, dar de ce strigi așa, că n-oi fi surdă...

Bărbații, mai într-o parte, niște zidari care văzuseră multe, clătinau din capetele bătrâne: „De, numai să fie așa, că am mai auzit noi..."

– Fraților, se răstise necunoscutul și mai răgușit, așa că la alegeri știți ce aveți de făcut. Votați-l cu toții pe părintele orașului nostru, domnul primar Vergu. Semnul său electoral arată așa...

Scoase pe nerăsuflate din alt buzunar un afiș mai mare, în mijlocul căruia se afla portretul unui bărbat între două vârste și dedesubt trei bastoane groase, albastre. Muieri, bărbați, copii se uitau ca vițelul la poarta nouă.

Lunganul făcu semn celui cu toba să bată de câteva ori, și când acesta termină, se întoarse iar spre mulțime:

– Atunci, fraților, ne-am înțeles, toată lumea la vot, pentru domn' primar Vergu! Trăiască părintele orașului nostru, primarul sectorului de verde, *Vergu! Vergu!*

Toboșarul mai lovi de câteva ori în instrumentul lui și mulțimea se împrăștie. Lunganul intră în cârciuma lui Stere, mai bău ce mai bău cu zidarii și, când termină să le împuie capul, se răsti la nătărăul care-l aștepta afară:

– Vezi, ai grijă să nu ia careva pietrele sau nisipul, că-i avutul primăriei, și dacă află domn' primar Vergu că s-a clintit ceva, ți-ai pierdut pâinea!

Ăsta ce să zică? A dat din cap că a priceput, dar cum să stai să păzești avutul primăriei? Ziua mai trecea câteodată cu mâinile la spate, se uita: pietrele, cam tot atâtea, dar nisipul scădea văzând cu ochii. Pe cine să întrebe și cine să-i spună? Într-un cuvânt: baba Marghioala a lui Mială s-a gândit ce s-a gândit, s-a sfătuit și cu Chirița:

– Soro, ce-ar fi luăm și noi câte un lighean din nisipul primarului? E bun. Roșu. Nisip de temelie. Punem la iarnă morcovii în el, cum dă primăvara îți mai îndulcești sufletul. Prospătură...

Baba Chirița, femeie cu frica lui Dumnezeu:

– Nu se poate, coană Marghioalo. Face statul stradă, cum să ne atingem?

– Ce stradă? se mirase văduva. Lasă, că-i știu eu pe mincinoșii ăștia. Or să paveze Cuțarida când mi-oi vedea eu ceafa. Hai mai bine să luăm câte un lighean, să avem în ce pune morcovii...

Chirița da din colț în colț:

– Eu nu mă ating. Dacă ne prinde?

– Cum să ne prindă? Luăm noaptea, când nu e nimeni. Ce, parcă au pus sergent lângă el?

Nu se băgase Chirița. Marghioala a întrebat-o și pe Mița:

– Tu nu furi, fă, un lighean de nisip de la primar?

– Nu fur, coană Marghioalo, mi-e frică...

Tinca, la fel. Nu vrea să se ducă pe urmă la popă să se spovedească. Pe surdă, pe Lixandra, n-a mai întrebat-o. N-a spus nimic, a mârâit numai în ea: „Bine, bine. Nu vreți... Să vă văd eu numai că veniți la mine."

Și fără să mai vorbească cu nimeni, a ieșit într-o noapte și și-a umplut un lighean cu nisip jilav, atunci umezit de rouă. Azi un lighean, mâine altul, poimâine altul, a strâns cât i-a trebuit. Nătângul de păzea avutul primăriei n-a băgat de seamă. Încă un zugrav își pavase bucata lui de curte cu bolovani și nu l-a spus nimeni. Au venit și alegerile, a ieșit și domnul primar Vergu, mahalagiilor ce să le pese? Așteptau să vină lucrătorii

să le paveze străzile, după făgăduială. A trecut și vara, sosea toamna, urâtă, cu mâzgăleala cerului și ploi. Zidarii înjurau în gura mare:

– Să te mai iei după gura mincinoșilor!

Într-o dimineață l-au văzut pe nătâng cu doi căruțași strângând ce mai rămăsese: câțiva bolovani și cam un sfert de căruță de nisip.

– Unde-l duce? a întrebat unul cu limba mai lungă.

– Ce, nisipul?

– Da.

– La domn' primar acasă, că mai are un fund de curte nepavat.

– La domn' primar Vergu?

– Chiar la el.

– Ei, atunci să-i spui și din partea mea ceva...

Și s-a aplecat la urechea nătângului, ca s-audă numai el înjurătura cumplită pe care-o trimitea primarului.

Cât despre coana Marghioala a lui Mială, să nu le mai vadă pe celelalte babe, liniștită acum că nu pățise nimic. Și-a cumpărat morcovi, scutise doi poli cel puțin, prețul nisipului, putea să guste cum o da primăvara un morcov proaspăt, dospit o iarnă întreagă.

Și-acum, la câtva timp de la întâmplarea aceasta, după ce le lăsa să dumice liniștite, ce apucau să roadă cu gingiile lor tocite, văduva nu le ierta.

– Cum e, Chiriţo, morcovul?

– Bun, cum să fie, coană Marghioalo.

– Bun, ai? mârâia văduva supărată numai pe față.

– Ce zice? Ce zice? întreba Lixandra.

– Zice dacă-i bun morcovul.

– Bun, cum să nu fie bun... Ehei... Să trăiască domn' primar Vergu, că fără el nu mai mâncam noi prospătură, acum, în martie.

Alături, Mița moțăia în scaun. O dovedea soarele moale, care intra prin ferestre, toată primăvara asta, care se așeza în lucruri pe neștiute.

Spre seară, una câte una, lipa-lipa, numa-n papuci, babele plecau spre casă. Chirița mai ținea încă sub fustă o bucată roșie de morcov, abia morfolită în margini. Mergea-mergea iute, s-ajungă mai repede acasă, și privea drumul desfundat, plin de bălți. Se gândea că bine ar fi fost să calce pe un trotuar sănătos, de bolovani, să nu-și murdărească ciubotele sparte-n vârf, pe care le purta de multă vreme. În fața cârciumii lui Stere, noroiul, de o palmă. Își aduse aminte că Marghioala o rugase să fure și ea un lighean de nisip și că nu îndrăznise. Uite, timpul trecuse și bine i-ar mai fi prins acum să nu mai bată atâta drum pentru o bucățică de morcov... Pentru că, orice ar fi spus fiecare, și Tinca, și Mița, și Lixandra, aveau ele ce aveau să-și spună, dar să nu fi fost morcovii...

VÂNZAREA

Se dusese vorba-n București că se ridicase un pungaș iuțel și tânăr peste toți manglitorii, de-l tăiase pe starostele cel bătrân și se căznea să strângă tagma hoților la un loc. Umblau și presarii după el, că-i aveau fotografia de când fusese la pușcărie. Până și ziarele îl înfățișau și-i îndemnau pe tăinuitori să-l dea pe mâna poliției. Omorâse oameni și-l așteptau ocna și sila. Ca niște câini îl încolțeau. Dar caramangiul era îndrăzneț și hotărât. Le scăpa printre degete.

Primăvara, ca o cringhiță. Înfloriseră măceșul și florile mărăcinilor cât pumnul! O iarbă sălbatică acoperea fundul neumblat al gropii.

Gheorghe i-a spus celui tânăr:

– Haide să mai schimbăm locul. Nu e bine să stăm numai aici.

Umblau hoții pantaraura. Zicea Paraschiv:

– Decât să mă bage iar la mititică, să nu mai văd lumina soarelui, mor cu gaborii de gât. Că-mi place să fac ce-mi trece prin cap, să nu dau socoteală.

Și unde mi s-a așezat pe capul negustorilor! Întâi au răscolit Filantropia. Au spart obloanele la Tarapana, au cărat marfa cu un camion tocmit. Pe urmă au trecut la jaful Griviței. Intrau ziua-n amiaza mare peste negustori și le puneau cuțitele în piept:

– Banii!

Se strecurau în prăvălii; ce nu furaseră: baloturi de bumbac, haine de gata, bocanci, căciuli, mătase, unelte de fier, nu

alegeau. Umblau sergenții șir după ei, nu era chip să-i prindă: o noapte loveau în șina Constanței, alta în Buzești. I se dusese vestea lui Paraschiv. Îl știau și alți hoți de frică. Mai era unul Manole, tot șef de bandă. Când auzea de pungaș, îi făcea loc. La început se încăieraseră. Mai băgase manglitorul vreo doi în spital, că nu se uita, pe urmă se înțeleseseră. Avea bani, arunca, umbla și pe la alte femei. O fierbea pe Didina. Înnopta când la una, când la alta, n-avea ce-i face. Se sfârșea de dorul lui, că-l iubea cu toate relele pe care i le făcuse. Îl ținea în voile sale, dar hoțului îi trecuse focul dragostei. Lăsase vreo două borțoase, însă tot la țigancă se întorcea. Asta o mai ținea pe Didina. Simțea că îmbătrânește.

Până în vară l-a terminat Paraschiv și pe Rică, de-l băgase la pârnaie cu Gheorghe. Îl găsise în câmpul Herăstrăului cu căruța lui. Căra niște cireșe. Avea alți cai, numai vână. Cum a dat cu ochii de el, și-a adus aminte:

– Treanță, n-o fi ăsta Rică?

– El e, da lasă-l!

– Ce să-l las, că din pricina lui am stat eu la mititică...

Și-a băgat brișca-n burta lui. Îl căutase din ochi și pe celălalt, pe Sulă, dar acesta avusese noroc în ziua aia.

– Mai am o socoteală și cu comisarul de ne-a luat pielea; spunea, las', că-i vine și lui rândul!

Până în iarnă tot așa au ținut-o. Noaptea așteptau sub podul Constanței pe negustorii de la Pitești, opreau cursele pline cu țărani ori căruțele. Dacă țipa vreunul, iute-l liniișteau. Aveau și vreo câțiva sergenți de erau înțeleși cu ei. Le trimiteau pincă. Când îi venea lui Paraschiv să dezbrace oameni, îl căutau în altă parte, ori soseau mai târziu. Găseau căruțele răsturnate cu oiștile-n sus și pe negustori numai în izmene, plângându-și banii de nu-i mai aveau.

– Prindeți-i, ziceau oamenii legii, că știm noi ce să le facem!

Prinde orbul, scoate-i ochii! Pungașii lucrau mână-n mână cu comisarii. Nu le păsa.

Se mai odihneau. Petreceau.

De Crăciun s-au îmbătat la o petrecere cu zidarii din Filantropia. Spre ziuă, când băteau bidinăresele cu papucii lor roșii de catifea în cutiile viorilor, de drag ce le era, a plecat Sandu Mână-mică cu gazda, o aia cârnă și potcă. Bărbatul era mazgugur de băutură. A vrut să-l împiedice, a căzut pe jos. Le-a stricat hoțul petrecerea. Au dus-o în groapă, la locul lor. A iubit-o și Paraschiv, și gloaba de Gheorghe. Didina se uita, strângând din dinți. Era damblaua pungașului. Când au lăsat-o, s-au așternut cu bătaia pe ea. Au cărat-o la baltă s-o înece și-au plecat în treabă. Toată mahalaua Cuțaridei hăuia pe urmele lor. Alergau bidinăresele plângând să găsească muierea și zidarul își smulgea părul din cap. Nu i-au prins.

Ăl bătrân îl certă pe Paraschiv:

– Nu pricep, de ce pângărești tu toate lucrurile?

– Gura, hodorogule, ce, ți s-a urât cu binele? Să nu-mi umbli cu șahăr-mahăr... Fac ce-mi place, m-auzi? Și scuipase cu scârbă. Pe urmă spusese mai îmbunat: Lumea asta-i o hazna, Treanță! Mie omul mi-e dușman. Să nu-l văd...

Ochii lui se împăienjeniseră de ură.

Gheorghe lihoti de groază.

– Râzi, bă, râzi!

Bătrânul necheza:

– Hî, hî, hî...

Dădu în plâns. Didina așeză palma ei ușoară pe pieptul celui tânăr, să-l liniștească. Paraschiv nu se potoli. Strângea din fălci și scrâșnea:

– Nu mi-e milă, mă, fraților, nu mi-e milă de om. Dac-aș putea să-i iau sufletu, că-i al dracului și nu se uită! Și mi-ar trebui să trăiesc ușor, Sandule, să am bani, să vă-ngrop, să dau cu ei de-a zvârlita, să-mi cânte lăutarii și să joc, și să am putere!

Se mai liniști.

– Numai să nu pună laba pe mine, că nu vreau să mor legat! Pân-atunci, dac-o fi să se-ntâmple, nu mă uit! Cât e de petrecut, să petrecem, că tot la salamet ieșim!

Ostenise. Tăcu. Se încruntase și degeaba erau și dezmierdările gagicii. Parcă nu mai avea poftă de nimic. Nu se atingea de mâncare. Cerea numai de băutură privind în curu lui dracu cu ochii lui reci.

După aia Gheorghe l-a visat vreo lună la rând pe Paraschiv. Se făcea că șade într-o grădină frumoasă, numai cu pomi înfloriți. Hoțul parcă dormea, dar era mort, că el îl zgâlțâia și-l simțea rece și țeapăn...

Pe urmă i-a turnat Sandu la poliție. Nu mai putea să aștepte. De cât timp o râvnea el pe Didina...

Hoții dormeau numai în izmene lângă o sobă. Timpul pricălise. Venea martie. Afară se băteau vânturile. Gazda tot îi îndemna să plece. Se săturase. Ca din oală i-au luat. Vreo zece presari au coborât în cartierul Teiului. Era pe la prânz. Nici nu visau pungașii ce-i așteaptă. Noroc că gagica plecase, dusă de vânzător în altă parte, fără să știe.

Caramangiii au auzit o voce la ușă:

– În numele legii, deschideți!

Odată s-a înverzit ăl bătrân. Paraschiv s-a ridicat în picioare. A dat să facă ceva, dar nu aveau pe unde să iasă. S-a uitat afară, numai cizme de gabori. Așa i-au luat, pe nemâncate, cu gazdă cu tot.

– Ocna ne-a halit! zise codoșul.

Cel tânăr se gândea:

– Cine ne-o fi pus bine?

Gheorghe a înțeles numaidecât:

– Asta numai de la Sandu ni se trage. Nu vezi c-a plecat de dimineață și-a luat-o și pe Didina cu el?... A zis că se duce la târguială...

Nu-i venea să creadă lui Paraschiv.

– Adică să mă fi vândut iar muierea? Să se fi dat cu șafării?...
– De...
Mergeau unul lângă altul, cu mâinile legate la spate, privind mulțimea care-i huiduia.
– O carcalisirăm, dar tot nu mă las, măcar să mă omoare, și tot scap, să pun laba pe vânzători...

Țiganca nu știu până seara. Când să se întoarcă cu Sandu, acesta îi spuse:
– Haide cu mine, Didino, că pe Paraschiv și pe Gheorghe i-a luat poliția...
– Ce-mi tot spui?!
– Sunt la gros.
– Tu i-ai vândut, Sandule!
– Ei, și dacă?!
– I-ai mâncat fripți, Sandule...
– Eu, că nu mai puteam fără tine.
Ibovnica începu să plângă.
– Ce-ai făcut? Ce-ai făcut?
Șuțul se apropiase de ea și-o încânta:
– Lasă, ce, nu mă ai pe mine? Să vezi ce bine o să trăim iar împreună, că eu te-am scos din Cruce și mi te-a luat Bozoncea, nu i-ar mai putrezi oasele, și de când te țin eu dragă...
Muierea l-a lovit de două ori cu palma peste față:
– Să pleci, să te duci! Nu vreau să te mai văd! Eu după tine nu mai merg, aur să ai pe tine, m-auzi?
Și l-a lăsat în stradă, turbată.
Ca nebună a fost după aia. A umblat și pe la prefectură, tot cu frică, să nu pună mâna și pe ea. A făcut ce-a făcut, s-a dat în vorbă cu un gardian, i-a promis bani și păsărică, numai să-i scape pe hoți. I-a plăcut acestuia dosul țigăncii. Se plângea:
– Îmi pierd pâinea, mă bagă pe mine în locul lor...
Gagica i-a plimbat țâțele pe piept, l-a ademenit cu ochii ei păcătoși, s-a-nvoit omul.

Două luni n-a mai avut somn. Plângea și nu știa ce să mai facă. A stat tot fugită pe la gazde vechi. A risipit ce bani mai avea în toate părțile, dar tot i-a scăpat pe manglitori.

Gardianul i-a făcut pierduți pe sălile tribunalului, când a fost să-i judece pentru toate câte le săvârșiseră. Didina îi aștepta cu un taxi afară și cu haine. N-a fost ușor, Dumnezeu îi știe cum o tuliseră scăpând de sergenți.

S-a bucurat Paraschiv:

– Credeam că tu mi-ai mâncat libertatea, fato, că tot ieșeam...

Gagica râdea și plângea, ținându-l de gât:

– Sufletelu meu, sufletelu meu...

Îl pupa și nu-i mai dădea drumul.

Mașina i-a lăsat la capul Cuțaridei. De acolo au luat-o spre groapă, că ieșise soarele. Maidanul scotea aburi calzi, și ei umblau osteniți de bătăi. Gheorghe nu spunea nimic. Îl ținea o scârbă de om și o dușmănie.

– Ce-i, gâlmă? îl înghiontea cel tânăr. Ce-ai pus capul în noroi? Scăparăm, scăparăm! Noi să fim sănătoși, și să-l găsim pe cumnatul nostru, mânca-i-aș zilișoarele...

Și fericit că mai vede soarele, se rigli la cerul albastru.

Codoșul, cu mâinile în buzunare, privea rampa și malurile înverzite. Aici se simțea el bine totdeauna. Îi pierea frica lângă locul sălbatic și larg, unde nu te putea nimeni ține în gheara lui. Culese un fir de măselariță și-l fărâmiță între degete.

Tare era bine la soare, cu cerul ăsta deasupra...

Gheorghe a aflat că Oacă murise la spital, la Filaret. Au mers de l-au scos și l-au dus la cimitir. Nu mai semăna. Rămăsese o mână de om, galben, numai pielea de el. Era ușor și în coșciug. Îl ducea Paraschiv ca pe un fulg. Ăl bătrân plângea la capul lui:

– Nu mai ești nici tu, Ciupitule, te-ai dus după Stăpânu, unde-o fi...

Iar s-au îmbătat, și codoșul și-a spus în gând: „Acum nu mai e de mine. Trebuie să plec. Să mă las de meserie. S-a spart gașca…“

Și l-a luat pe Paraschiv după el, să mai vadă o dată locurile pe unde furase la viața lui. Au trecut pe la simigii întâi. Treanță era vesel. S-a rugat de cel tânăr.

– Nu le face nimic, te rog eu, lasă-i, că poate n-o să-i mai întâlnim…

– Iar a dat mila-n tine!

Gheorghe a strigat cațaonilor:

– Îmi pare rău că vă văd sănătoși!

Negustorii râdeau, de silă, de milă:

– Ce faceți, bre? a întrebat Iani nedumerit.

Pungașul a cărat o mână de semințe, zvârlind-o în buzunar:

– Bine, am mai trecut să vă vedem, că ne-oți fi dus dorul…

– Să vă dau, bre, câte o halviță…

– Nu-i nevoie, grecule, ne-am pricopsit.

– Țe vorbește?

– Da, o ducem bine, ne-am făcut negustori de fitile de candelă…

– Nu mai spune dumneata!

Grecul îi privea speriat. Nu uitase cuțitul lui Paraschiv și banii furați. Tremura și acum.

Dar hoții nu aveau chef de treabă. Au plecat, iaba, că-l țineau pandaliile pe codoș, să umble.

– Îmi pare rău că vă las sănătoși! le-a mai strigat ăl bătrân, și s-au dus.

În urmă, grecii vorbeau între ei:

– Iote, bre, s-au liniștit…

– Le-o fi ajuns câtă bătaie le-a dat…

– Țe vorbește? făcea Iani. O să vie la noapte să ne taie, eu chem poliția, bre…

Hoții au colindat Mandravela și Oborul, au trecut și pe la casa Didinei. Curtea se acoperise de buruiană. Și-au adus

aminte de Bozoncea și de ceata lor. Paraschiv tăcea crunt. Au închis poarta și-au plecat.

– Ce-i cu tine, Gheorghe? l-a întrebat pungașul.

– Ce să fie? Nimic.

– Mă, tu-mi ascunzi ceva...

– Nu. Să moară!

Dar celălalt știa că minte și parcă i se făcu frică.

Au plecat s-o caute pe muiere. Pe drumul Filantropiei se aprindeau felinarele. În geamurile negustorilor, lămpile palide luminau mărfurile învechite, pătate de muște. Era cald și măturătorii loveau caldarâmul cu bocancii lor grei. Nuielele măturilor zgâriau pietrele pline de praf. Li se făcuse somn și scârbă.

Era ultima lor seară. Gheorghe strânsese bani și avea de gând să-i lase. I-a spus lui Paraschiv:

– Haide cu mine, ia-o și pe Didina, că vreau să pic și eu o dată la zar, să dau de pileală!

– Da ce-ți veni?

– Uite-așa m-a apucat pe mine, că cine știe...

Pungașul s-a uitat bănuitor la el:

– Treanță...

– Ce-i?

– Mă, nu cumva...

Codoșul fluiera de unul singur, cu mâinile în buzunare. Privea cerul noros, căzut peste casele Cuțaridei.

S-au înfundat în cârciuma lui Stere și-au cerut de mâncare și de băutură. Au chemat și un armonist să le cânte și Gheorghe s-a însuflețit. A mărturisit:

– Te-am mințit, mânca-ți-aș ochii! N-am lovit cu cuțitu-n viața mea. Numai gura de mine. Și nici la Ciucea n-am fost. De furat, am furat, nu zic, doar boala asta o am, nu dau cu șuriul. Tot de la un zbanghiu am învățat: dacă pui mâna, te mai iartă. Ce zice? N-a avut. E al dracului! Dar dacă iei sufletul omului, nu te lasă, ori te bagă la sare, ori îți găurește pielea...

Nu-l mai asculta Paraschiv. A chemat armonistul:

– Mă belitule, da din muzicuță știi să zici ceva?

Știa. I-au dat bacșișul lui și-a pus-o pungașul pe gagică să-i joace:

– Ia să te mai văd, Didino, că lui Bozoncea îi băteai cu papucii pe masă...

Ibovnica s-a ridicat și i-a făcut voia. Când se învârtea mai cu foc, cine intră pe ușă? Sandu Mână-mică cu una, cloșcă.

Trosnitorul s-a oprit, a vrut s-o șteargă, dar Paraschiv a și fost lângă el:

– Ce mai faci, suflete?

Celălalt îngălbenise și-i tremurau buzele. Îl trecură nădușelile. Spuse curvei cu care era:

– Tu du-te la masă...

Pe față simțea ochii verzi ai șuțului, neslăbindu-l deloc.

– Nu bei un pahar de vin cu noi? îl întrebă Paraschiv.

Ce era să facă? A mers la masa lor.

– Astă-seară plătește Treanță, că i-a venit de la moșie. Taman bine ai picat, că o dată-i pomana golanului!

Codoșul i-a șoptit celui tânăr:

– Ce vrei să faci?

– Vezi de treaba ta, nu-ți băga nasul... Și-a chemat armonistul mai aproape: Cântă, puișorule, și pentru dumnealui...

Gheorghe a mai cerut vin și de mâncare. Mână-mică ședea ca pe ghimpi. Se foia pe scaun. Nu-și găsea locul. Pungașul îl îndemna mieros:

– Ia cu noi, că nu ne-am mai văzut de mult! Bea și miră-te că ne găsești, că iar am fost la mititică, dar ne-am întors!

El abia punea gura.

– Nu ți-o fi foame? Ți-o fi frică să nu te matolești, candriule! se miră cel tânăr.

A început Sandu să plângă.

S-a ridicat Paraschiv în picioare.

– Lasă-l! s-a rugat ăl bătrân.

Hoțul a scos șișul pe masă. I-a zis vânzătorului:

– Să-ți cânte de moarte! Închină-te!

Guristul se oprise cu armonica strânsă în brațe. Tremura de frică.

Mână-mică a căzut în genunchi:

– Să nu mă omori!

Didina tăcea încruntată. În cârciumă s-a făcut liniște. Mușteriii au ieșit afară, pe rând, să cheme sergenții.

Caramangiul râdea:

– De ce să nu te omor? Tu n-ai vrut să mă-nfunzi la ocnă? Da uite, am scăpat și-am venit să te caut. Picași singur, ce să-ți fac?! Și s-a încruntat la armonist: Cântă-i de moarte!

Lăutarul, vangă. Îi clănțăneau dinții.

– Cântă că mandea-ți plătește, ce te uiți?! Cântă de sufletu lui Sandu, că m-a dat presarilor, la pârnaie...

Și-a aruncat un pumn de bani pe masă. Gheorghe a vrut să zică ceva, dar privirile fioroase ale tovarășului l-au oprit.

Țiganul îngâna mai mult mort decât viu:

Firicel de iarbă rea,
Mamă, mămulica mea,
Nu plânge la moartea mea...

Și pe urmă, mai cu durere:

Plângeți voi, patru pereți,
Ce de mine rămâneți,
Că de supărare multă
Mi-a căzut lumea urâtă,
Și de amărât ce sunt,
Nu văd iarba pe pământ
Și soarele luminând...

Mână-mică avea fața udă de lacrimi și nu mai spunea nimic. Paraschiv l-a ridicat de gât, l-a scuipat între ochi și i-a înfipt cuțitul. Când l-a simțit moale, gemând numai ușor, l-a zvârlit la pământ, cu scârbă.

Didina a sughițat înspăimântată și Gheorghe a aruncat o sută de lei pe lemnul lustruit.

Armonistul a ieșit repede, târându-și burduful care mai scotea sunete nelămurite.

De afară veneau gaborii galop. A simțit codoșul. A strigat:

– Topeală, că ne-agață!

Și-a spart un geam.

Sticleții au pus mâna pe gagică. Pe manglitori n-au mai avut de unde să-i ia. Săriseră în curtea cârciumii și se strecuraseră pe lângă niște butoaie goale. De acolo au trecut maidanul spre groapă. I-au mirosit. Îi cunoșteau. Făcuseră moarte de om și nu i-au slăbit. Ăl bătrân gâfâia, fără putere. Își ținea mâinile în buzunare, să nu piardă banii. Paraschiv îl grăbea:

– Haide mai repede, că ne prind! Ce dracu ai, de-abia te miști!

Au coborât drumul rampei. Erau sfârșiți. De pretutindeni se arătară oameni. Îi văzuseră. Sergenții strigară după ei să se oprească, pe urmă au început să tragă de departe. Ajunseseră lângă baltă. Ochii brotanilor licăreau în apa moartă. În trestii se mișcau șobolanii, rodeau tulpinile tari și se fugăreau. Pe malurile sălbatice se iviră copoii. Pungașii văzură uniformele și lucirea stinsă a armelor. Gloanțele șuierau alături. Se înfigeau, fâșâind, în mâlul moale. Altele plescăiau în apă, ca niște muște negre. Focurile se încrucișau și se apropiau. Despicară frunzișul.

Gheorghe căzu în genunchi.

– Ce-i, Treanță? se miră Paraschiv.

El râse numai. Avea o privire limpede netulburată.

– Mă Gheorghe, ce-ai, mă?

Ăl bătrân mai apucă să spună:

– Uite, ia tu banii ăștia, și scoase din buzunarele nădragilor largi un pachet cu hârtii. Voiam să-mi iau casa aia cu ei, știi tu, Paraschive, să fi crescut porumbei, ehe, ce bine ar fi fost, că sunt ostenit, mi-ajunge...

Ochii îi înghețară. Paraschiv îl lăsă. Sergenții erau aproape. Roti privirile și văzu câinii.

Dulăii alergau speriați spre rampă, liberi...

Peste salcâmii Cuțaridei treceau brabeții. Se lăsau stoluri-stoluri la rampă.

Grigore privea cerul fără culoare, adânc, străveziu. Aglaia scotea măturile din magazie. Vorbea singură:

– Când vin ăștia, parcă se iau după mine. N-am pomenit așa ceva, murdari, lacomi, parcă n-au stat la casă de om, că m-am săturat să-i tot slugăresc...

Bărbatul n-o mai ascultă. Se ridică în capul oaselor și își aprinse luleaua. Chemă găinile:

– Hai la tata, domnișoarelor, haide, că scăparăm și de iarna asta...

Cocoșii bătură din aripi și scoaseră câteva strigăte ascuțite.

– Așa, tată, așa! zise gunoierul. Mai dă un țignal...

Muierea trânti o căldare și se apucă să mormăie:

– Na, că iar trece Tudose!

Grigore privi și nu-l văzu pe spărgătorul de lemne.

– Ce ți-e, muiere?

Se așezase pe un scăunel și privea groapa. Peste malurile ei galbene zburau păsări. Bărbatul se gândea că iar începe treaba. Nu se schimba nimic din viața lui. Era mai bătrân și mai ostenit, nu-l mai lua somnul, se scula cu noaptea în cap, dădea târcoale avutului primăriei, pe care-l păzea. Cine să vie aici, să fure niște mături? Nu mai apucase să strângă bani și să-și ridice și el o casă. Câmpul Cuțaridei se umpluse de lume. Nu mai

aveai loc. Să se fi sculat morții, s-ar fi rătăcit prin mahala. Se tăiaseră străzi noi, se mai deschiseseră câteva prăvălii, unii nu mai erau, numai el și cu Aglaia nu se clintiseră de la rampă, acolo-și așteptau moartea...

Noaptea de primăvară, rece și înaltă, își aprinsese toate stelele. Aglaia tot mai bodogănea:

– Grigore, trece spărgătorul de lemne, tu nu-l auzi?

Bărbatul ascultă puțin și spuse dând din umeri:

– Ți se pare, crește iarba...

1946–1956

NOTE. COMENTARII. REPERE CRITICE

PROIECTE, CICLURI, TRILOGII

Eugen Barbu (20 februarie 1924–7 septembrie 1993) este unul dintre cei mai prodigioși romancieri ai literaturii române. Născut în cartierul bucureștean Grivița, ca fiu al unui meseriaș sărac, viitorul scriitor s-a afirmat tranșant și sfidător, în 1957, prin romanul *Groapa*, carte ostentativă și revendicativă în contextul literar al vremii, dominat de rețetele de împrumut sovietic impus ale realismului socialist. Literatura română a celei de a doua părți a secolului XX a fost marcată în mod repetat de prezența multiplă și polemică (gazetărie, nuvelă, roman, teatru, scenariu, poezie) a acestui scriitor inamic al inerției și al conformismului în viață și literatură. Apariția în 1957 a romanului *Groapa* a stârnit un adevărat scandal. Felul în care a condus revista Uniunii Scriitorilor, „Luceafărul", și cenaclul *Luceafărul* (1962–1968), unde s-a lansat o nouă generație literară, a adus o stare de efervescență, dar și de tensionare a raporturilor în viața literară. Eseul *Măștile lui Goethe* (1967) a oferit pretextul unor noi rafale polemice îndreptate împotriva incomodului scriitor, care răspundea cu aceeași monedă. Ca urmare a frondei permanente și a polemicilor și pamfletelor pe care le-a scris sau găzduit în revista pe care o conducea, în 1968 Eugen Barbu a fost constrâns să părăsească redacția revistei „Luceafărul", prin demisie. În toamna aceluiași an, 1968, a fost eliminat, prin votul Adunării generale a scriitorilor, și din conducerea Uniunii Scriitorilor. Apariția, în 1969, a romanului-parabolă, *Princepele,* a declanșat un nou scandal

literar, cartea fiind minimalizată de cercurile scriitoricești interesate. Datorită, între altele, și personajelor cu cheie ale cărții, autorul a fost acuzat, în replică, de plagiat. Marile merite ale romanului s-au estompat în această zarvă extraliterară. Redactor șef, din 1970, al revistei „Săptămâna“, căreia i-a sporit tirajul și audiența, Eugen Barbu și-a continuat aici polemicile din „Luceafărul“ contra a ceea ce marele prozator considera că reprezintă obstacole în calea unei vieți literare fructuoase. Războiul necanonic al scriitorului cu rețetele oficiale și cu mediocritățile a avut urmări nefaste. Al treilea volum al romanului *Incognito* (1978), conceput ca pandant literar la romanul lui Marin Preda *Delirul* (1975), a devenit obiectul unui atac concertat din partea unor cercuri scriitoricești, care au antrenat împotriva autorului și conducerea Uniunii Scriitorilor. Acuzația de plagiat lansată și în cazul romanului *Princepele* a fost reluată, cu alte argumente, contra celui de al treilea volum din romanul în cauză. Atacul organizat, metodic, nu l-a împiedicat pe autor să tipărească și cel de al patrulea volum al ciclului *Incognito*. Eugen Barbu a dat mai apoi la lumina tiparului romanul *Săptămâna nebunilor* (1981), primit și acesta de contestatari cu rezerve și insinuări de plagiat. Concluzia inevitabilă este că receptarea prozei și a întregii activități scriitoricești a lui Eugen Barbu s-a lovit de bruiaje și riposte provocate cel mai adesea de conduita sfidătoare a autorului și mai puțin de cărțile în cauză, care au fost, însă, și ele tratate fără menajamente.

Romanul a fost pentru Eugen Barbu specia preferată. Într-o literatură română dominată de rețete estetice oficiale, previzibile și optimiste, autorul romanului *Groapa* introdusese un punct de vedere dinamitard.

> *„Lecturile m-au făcut să-mi dau seama că prozatorii moderni au renunțat demult la ceea ce aș numi, logica epicului, adică la povestirea liniștită a vieții eroilor care erau aduși față în față după ce autorul le povestise copilăria, viciile, calitățile și așa mai departe. Legea: construcție, acțiune și caractere a fost*

dată peste cap într-un fel. În zilele noastre romancierul adevărat aglomerează fapte extraordinare, pline de semnificații în care-și aruncă eroul, chinuindu-l să-și găsească singur soluțiile. Sunt scriitori care invită la această luptă și pe cititori și eu nu-i disprețuiesc deloc, dimpotrivă. E timpul să lepădăm prejudecata că lectorului trebuie să-i vârâm pe gât concluziile noastre. El nu merită să fie disprețuit în așa fel încât să fie învățat pe cine să urască și pe cine să iubească.

Aș vrea să spun încă de pe acum că nu pledez pentru romanul hibrid, dar țin să-i apăr de unele acuzații pe cei care folosesc în proză chiar poemul, jurnalul și secvența dramatică. Iată de ce cred că pregătirea romancierului trebuie să fie foarte vastă și să cuprindă domenii din ce în ce mai întinse. E de neconceput în zilele noastre prozator care să nu fi făcut în tinerețe măcar versuri, care să nu fi scris piese de teatru și să nu se fi apropiat de scenariul cinematografic. Asta ca să nu mai vorbesc de pregătirea intelectuală a scriitorului. Fără cunoștințe filozofice, fără o informare atentă în domenii ca muzică, medicină, mecanică, arhitectură, istorie (mai ales istorie), pictură, sculptură, dans, etc., omul de litere este pierdut.

Ca să înveți cum se face un portret literar trebuie să-i citești pe moraliști, ca să știi cum vorbesc oamenii (pentru că ei nu vorbesc la fel) trebuie mai întâi să-i asculți și după aceea să exersezi dialogul special al pieselor de teatru. În ceea ce privește acțiunea, deși știu că am să-i scandalizez pe mulți, romancierului nu-i este nerecomandabil să mai citească din când în când și romane polițiste. Cititorul modern trebuie hărțuit, trebuie ațâțat și sunt permise orice mijloace". („Viața românească", 6 (iunie), 1957)

Că romanul a fost o specie predilectă pentru Eugen Barbu se poate verifica în seria de cărți pe care autorul *Princepelui* le-a tipărit timp de patru decenii. Romanele tipărite de Eugen Barbu sunt următoarele: *Balonul e rotund* (1956), *Unsprezece* (1956), *Groapa* (1957), *Șoseaua Nordului*, I (1959), *Facerea lumii* (1964), *Șoseaua Nordului* 1–2 (1967), *Princepele* (1969), *Incognito* (I–1976, II–1977, III–1979, IV–1980), *Săptămâna nebunilor* (1981), *Ianus* (1993), *Războiul undelor, ciné-roman,*

în colaborare cu Nicolae-Paul Mihail (1974). În publicațiile în care a fost tipărit a rămas *O lume de câștigat* („Luceafărul", 1982, „Suplimentul literar al Scânteii tineretului", „Flacăra", 1982–1985), roman fără final, deoarece publicarea lui în foileton a fost întreruptă de „Suplimentul literar al Scânteii tineretului", probabil în urma unei decizii politice. Un jurnal de atelier al romanelor lui Eugen Barbu, în special al *Princepelui* și al *Săptămânii nebunilor,* dar și al romanelor *Ianus* (apărut în 1993) și *Frica* (neapărut), după cum și al altora, ni-l oferă seria de volume *Jurnal* (1966) și *Caietele „Princepelui"* (I–VII, 1972–1981). În *Jurnal* (1966) ultima secțiune a cărții este subintitulată *Jurnalul unor romane.*

Scriitorul lucra simultan și intermitent la mai multe romane, unele rămase fără retușuri, în manuscris, altele doar începute, abia imaginate.

Eugen Barbu a fost considerat dependent, ca orizont, de lumea cartierelor sărace, periferice. Apariția *Princepelui* (1969) și a *Săptămânii nebunilor* (1981) i-a obligat pe comentatori la o revizuire de imagine care e încă departe de o evaluare adecvată a valorii și universului scriitoricesc al prozatorului. Eugen Barbu nu e doar cel din romanul *Groapa,* ci și romancierul lumii fabuloase și calorice din *Princepele* și *Săptămâna nebunilor*, aparent fără nici o înrudire cu primul roman. Însemnările și fragmentele de roman din *Jurnal* și din *Caietele Princepelui* ne deschid fereastra către un alt orizont romanesc al scriitorului. Universul romanesc al lui Eugen Barbu se află în egală măsură în romanele tipărite, ca și în aceste fișe de lucru sau fragmente de proză scrise în vederea inserării lor în viitoarele lucrări. Lângă romanele consacrate trebuie așezate și proiectele anunțate, cu paginile care le ilustrează, cel puțin incitante, adesea strălucitoare, cu nimic inferioare celor tipărite. Scoaterea la lumină a manuscriselor lui Eugen Barbu va completa și lumina opera antumă, configurând generos profilul real al prozatorului.

UN ROMAN RATAT: *CALEA NEGUSTORILOR*

O opinie inerțială vorbește despre trilogia lui Eugen Barbu, alcătuită din *Groapa*, *Princepele* și *Săptămâna nebunilor*. Scriitorul și-a gândit, însă, altfel opera, viziune pe care ne-o dezvăluie complicatul său șantier romanesc. Perechea romanului *Groapa* urma să fie un alt roman, *Calea Negustorilor*. Lumii Cuțaridei din apropierea Căii Griviței, prozatorul dorea să-i adauge lumea Căii Griviței, în porțiunea ei negustorească. Romanul a fost scris în bună măsură, dar n-a apărut niciodată ca o carte autonomă, părți din el fiind tipărite ca nuvele, destul de târziu, în culegerea de proze *Martiriul Sfântului Sebastian* (1969). Romanul *Calea Negustorilor* urma să fie, după câte lasă să se vadă aceste nuvele, încă un gest de frondă literară după *Groapa*, pentru că voia să înfățișeze, în ripostă la glorificarea anterioară a Griviței Roșii de către Marcel Breslașu, Al. Jar sau Cicerone Theodorescu, ca și de către alții, o Griviță veritabilă, aspră, umană, într-o proză de densă atmosferă specifică. Nuvelele *Ziua unui pierde-vară, Domnișoara Aurica, Un tânăr frumos ca Ramon Novarro* fac parte din romanul eșuat.

Citite prin raportarea la literatura de comandă închinată Griviței Roșii, o adevărată industrie de epocă, comandată și încurajată politic, nuvelele învederează de ce romanul *Calea Negustorilor* n-a mai apărut: Calea Griviței din aceste trei nuvele nu este o Griviță proletară! Revistele literare ale epocii dezvăluie glisarea scriitorului către alt orizont romanesc, evident politizat. În „Viața românească" și „Gazeta literară" (anii 1958–1961) descoperim oscilația lui Eugen Barbu între două proiecte diferite, între cartea Griviței negustorești și a Griviței proletare: „Viața românească" (nr. 1, din 1958) cuprinde un fragment *Șoseaua Nordului*. În „Gazeta literară" (nr. 7, 13 febr. 1958) se tipărește *Dimineața* (un fragment din *Calea Negustorilor*), pentru ca tot aici (nr. 28, 10 iulie 1958) să apară *Șoseaua*

Nordului (fragment din romanul *Calea Negustorilor*). „Viața românească" (nr. 9, sept., 1958) dă la lumină o proză *Șoseaua Nordului*, pentru ca „Gazeta literară" (nr. 42, 16 oct. 1958) să tipărească *Mareș* (fragment din romanul *Șoseaua Nordului*). *Calea Negustorilor* a dispărut, făcând loc fragmentelor intitulate *Șoseaua Nordului*, urmate de altele, după cum urmează: „Viața românească" (nr. 12, 1958), „Luceafărul" (nr. 9, mai 1959), „Gazeta literară" (nr. 19, 7 mai 1959), „Scânteia" (nr. 4518, 9 mai 1959), „Scânteia tineretului" (nr. 3172, 1959), „Viața militară" (nr. 8, aug. 1959).

Din interviurile scriitorului aflăm că vechiul proiect *Calea Negustorilor* a căpătat temporar un alt titlu: *Strada*. Părți din proiectata carte despre *Calea Negustorilor* mai apar sub noul titlu, *Strada*, abia în 1961, după apariția romanului *Șoseaua Nordului* (1959): *Pe Grivița la 8 dimineața* (fragment din romanul *Strada*) („Gazeta literară" nr. 8, 16 febr. 1961), *Seara pe Grivița* („Luceafărul", nr. 9, 1 mai 1961), *Calea Griviței* (fragment din romanul *Strada)* („Gazeta literară", nr. 19, 4 mai 1961). După acest fragment urmele *Căii negustorilor* se pierd.

Nuvela *Domnișoara Aurica*, parte evidentă a proiectatului roman *Calea Negustorilor*, a fost introdusă în *Prânzul de duminică* (1962) și, mai apoi, în *Martiriul Sfântului Sebastian* (1969), ca și în volumul *Miresele* (1975), alături aici de *Ziua unui pierde-vară* și *Un tânăr frumos ca Ramon Novarro*, semn că autorul renunțase, în 1969, la unul dintre proiectele lui intime, punând fragmentele romanului ratat în circulație ca proze autonome.

Romanul *Calea Negustorilor* urma să se petreacă într-o singură zi:

> *„Iată ceva autentic, în sfârșit. Domnișoara Carmen Popescu din romanul* Calea negustorilor. *Ea a luat naștere în notițele mele din copierea unor anunțuri ale timpului (epoca 1933), anunțuri ale ghicitoarei Mafalda,* cu studii în India și Persia, *din reclamele de bretele și din anunțul unei călătorii la Stambul, unde* vremea e mereu frumoasă. *Asta s-a suprapus cu imaginea unei vechi* Loterii *de pe Grivița, unde își încercau norocul o*

mulțime de lucrători, ofițeri și funcționari. O femeie trupeșă, cu o oarecare grație, veselă, un fel de vampă de mahala, mereu neostenită față de atenții. Ea ar urma să fie dominată de bovarismul călătoriei la Stambul, de o repetare la infinit a descrierii citite în ziarul Dimineața, *despre minaretele Constantinopolului, a catacombelor sale bizantine și, mai ales, a acelor haremuri faimoase în care se visează trăind. Domnișoara Carmen Popescu, secret, dorește un ofițer care s-o ducă la Stambul, dar acesta întârzie. El îi oferă cel mult o seară în Buzești, cu mititei și fripturi, cu cântece de of și dor, lucruri atât de contradictorii cu ceea ce dorește fără încetare.*

Romanul, care se petrece într-o singură zi, începe cu retrospecția acelei vieți banale, dominate de figurile Griviței: Gică-hau-hau, vânzătorul de ziare care-i aduce Gazeta călătoriilor *și revista* Femeia; *de straniul domn Drăgulănescu, cel ce ține orații funebre la cimitirul Sfânta Vineri; de frumosul Dumitru Domnișor, negustor în Gura Gării și de figurile anonime ale străzii. Ce i se întâmplă totuși acestei femei, care este începutul și sfârșitul zilei sale de februarie în mica dugheană plină de anunțuri ale agenției Campus & Bassa? Nu găsesc încă. Nimic, nimic.*" (*Jurnal*, 1966, p. 343–344 și *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 35)

Proiectul de roman *Calea Negustorilor* pare a fi fost gândit pe linia târgurilor sau mahalalelor în care nu se întâmplă nimic, producând uneori și visări bovarice. Romanul l-a persecutat pe autor, care, în cele din urmă, a găsit soluția în cazul personajului domnișoara Carmen Popescu:

„*Criticul Cr. mi-a sugerat ideea, la vechea mea preocupare. Domnișoara Carmen Popescu trebuie găsită strangulată în mica ei* Loterie, *la capătul acestei zile pline de întâmplări teribile, jefuită de către straniul domn Drăgulănescu, de profesie hoț. Totul mi se pare acum excelent. În obsesia cadenței soldaților care merg să ucidă greviști, în înfiorătoarea descriere a înmormântării lui Dumitru Domnișor, patronul restaurantului* La roata lumii, *acest fapt senzațional poate căpăta un sens de mare tragism. Este ucisă nu domnișoara Carmen Popescu, patroana* Loteriei, *ci bovarismul în pragul unei revoluții.*

> *Poate n-am să mai apuc să încheg acest roman vreodată, dar textele seci pe care le retranscriu în Jurnalul meu sunt elocvente:* «Ajutor! Dispare sărutul! Cruciada împotriva îmbrățișărilor.» *Sau descrierea călătoriei pe Marea Mediterană, text al timpului:* «Egipt, Turcia! La voi se găsește tipul ideal al frumuseții feminine care se transmite de mii și mii de ani și și-a păstrat strălucirea! Cairo, Istambul, imagini din 1001 de nopți, desfătare a ochilor și artiștilor și iubit de frumusețea care-și oferă tributul Orientului! Veniți și vedeți! Vaporul de lux Oceano vă conduce acolo peste marea albastră, de-a lungul țărmurilor luminoase și scânteietoare, peste timpurile moderne și antichitate...»
>
> *Asta în contrast cu textul manifestelor de pe ziduri: PACE, PÂINE, LIBERTATE!*
>
> *(La* Splendid, *comedie cu maimuțe; VIM, curăță totul; Circul Sidoli, cai și mari atracțiuni! Jurnalul* Fox *și filmul* Locotenentul surâzător. *Gripa se combate cu nevralgine* Jurist. *La rubrica bisericească, ancheta: Ce-a rămas din moaștele Sfântului Pantelimon. Poate anunțurile de la Mica Publicitate: caut jupâneasă servită, referințe de la medic, fără bărbat).*
>
> *În aceleași ziare, un anunț naște ideea personajului detectivului Dilă, directorul agenției de Pariuri la curse. Discretul birou de detectivi particulari, vechime paisprezece ani, «deschis la orice oră. Urmăriri, informații, supravegheri, cercetări dificile. Anchete matrimoniale, diverse concilieri».*" (*Jurnal,* 1966, p. 344–345, *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 35–36)

În *Jurnal,* însemnarea este din 1963, an în care apare, după negocieri, ediția a II-a, concesivă, a *Gropii*! Universul *Căii Negustorilor* îl mai preocupa pe scriitor.

Avem toate motivele să regretăm că Eugen Barbu a renunțat la romanul lui Gică-hau-hau, proiect blocat de condiții potrivnice scriitorului, căruia i se cereau proze cu proletari militanți. Titlul *Strada*, mai abstract, ne îndepărtează de fascinația mediului negustoresc, fiind un titlu de compromis între *Calea Negustorilor* și universul fără iluzii al Griviței chinuite.

Eugen Barbu a renunțat greu la proiectul *Căii negustorilor*, dovadă fișele de roman foarte sugestive din *Caietele Princepelui*:

> *„Sudoarea care s-a implantat în zidurile cinematografului* Marconi, *în atâtea duminici cu ordonanțe și servitoare, și mirosul de praf din cortina aceea veche,* vis à vis *de balcoane aurite, decorurile din curtea de piatră, actorii beți care improvizează, semințele scuipate de la balcon, ora 8 seara a negustorilor care merg la local pe Grivița, cerșetorii de pe scări și Zavaidoc care cântă lângă podul Basarab. Dumitru Domnișor, care își închiriază propriul pod al casei pentru cei fără mijloace, pentru a mai scoate ceva. O lume infernală pentru* Calea negustorilor *(roman ratat o dată sub numele de* Strada*).“* (*Caietele Princepelui*, II, 1973, p. 13)

Calea Negustorilor este aici un *„roman ratat o dată sub numele de* Strada“. Noul titlu *Strada* este exhibat după ambuscada literar-politică în care intrase *Groapa* la debut, scriitorului cerându-i-se somativ un alt univers de inspirație, în mod concret proze cu muncitori revoltați, conștienți, conspiratori. Din această presiune a ieșit *Șoseaua Nordului*. Abia după ce a cotizat la tema de porunceală, în 1963, *Groapa* – practic interzisă! – putea fi reeditată.

Tot în *Caietele Princepelui* apare însemnarea:

> *„Irma nepoata lui Take Ionescu, personaj din romanul ratat* Calea negustorilor, *pe care tot îl voi relua vreodată (i s-a zis* Strada *sub o formă impusă), care e iubită de un chelner ce-i aduce mereu fripturi noaptea (la miezul ei) de la restaurantul unde lucrează, dar cu care nu se culcă, deși el doarme pe covor, la picioarele ei, și o imploră. Irmei îi place un șchiop proxenet care o face poștă și o îmbolnăvește chiar de când vine la București, din provincia ei nefericită. Acela o bate și o dă altora, dar tocmai asta îi place nenorocitei...“* (*Caietele Princepelui*, II, 1973, p. 118)

Calea Negustorilor este aici un „roman ratat“ și *Strada*, până la urmă, un titlu „impus“ scriitorului, prin care se scotea din circuit titlul prea puțin proletar *Calea Negustorilor*, cu întreg universul indezirabil al unei lumi care nu voia să știe de lupta ilegală a partidului. Pentru păcatul de a fi scris *Groapa*, Eugen Barbu a fost ținut în carantină, cerându-i-se încă dinaintea apariției cărții părăsirea mediului de inspirație inițial, în favoa-

rea celui muncitoresc. De aici apariția fragmentelor din *Șoseaua Nordului*, de aici abandonarea titlului *Calea Negustorilor*, înlocuit cu *Strada*, de aici apariția unui roman neanunțat, *Șoseaua Nordului* (1956). De aici părăsirea fragmentelor din *Calea Negustorilor*, care au devenit nuvele autonome și au fost tipărite ca atare. Din sinteza lui D. Micu, *Romanul românesc contemporan* (1959), romanul *Groapa* și numele lui Eugen Barbu lipsesc, ca și din bibliografia finală, vizând romanul românesc între 1945–1958. *Groapa* și Eugen Barbu pur și simplu nu există, deși autorul acestei sinteze, D. Micu, fusese partizanul romanului în cronica literară pe care i-a dedicat-o în 1957. Același tratament se aplicase de cenzură și romanului *Bietul Ioanide* și lui G. Călinescu, în aceeași sinteză de istorie și critică literară. A fost un *embargo* plin de consecințe pentru evoluția prozatorului. Scriitorul, al cărui roman *Groapa* fusese pur și simplu prohibit între 1957–1962, a fost deturnat de la propriul său proiect și împins în direcția unui roman nou, realist-socialist, cu muncitori, nu cu lumpeni proletari, ca în *Groapa*! Acest roman de conjunctură a fost *Șoseaua Nordului*, pe care Eugen Barbu l-a părăsit după primul volum (1959), pentru a-l scrie integral și a-l completa cu al doilea, abia în 1967! După *Groapa*, carte scandaloasă și neavenită după optica de partid, scriitorul a fost persuadat și condiționat, cel puțin în redacții, să se îndrepte ca izvor de inspirație către o lume a clasei muncitoare conștiente, militante, conduse de partidul intrat în ilegalitate. Eugen Barbu a avut, de fapt, de ales între a fi și a nu mai fi prozator.

În *Jurnalul* său, scriitorul circumscrie situația, nu fără reacție:

> *„După protestele iscate de* Groapa *ideea de a mai aduce în scenă iar declasați, iar prefigurări păcătoase ale unei lumi dispărute stârnește nemulțumiri. Dar e lumea mea! Am trăit prin ea, în ea, cine mă împiedică s-o scot la suprafață? Ce vreți, dacă așa a fost?! De ce să ne ferim fața de la dogorile pestilențiale? Nu e mai bine să ne întrebăm cine a* îngăduit *o astfel de lume? Nu este ăsta mesajul pe care critica literară îl caută cu limba*

scoasă prin cărțile mele?" (*Jurnal*, 1966, p. 306; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 16)

În *Jurnal*, care oferă și date cronologice, însemnarea acestei nemulțumiri este datată 1959, anul apariției *Șoselei Nordului*, ceea ce ne face să constatăm că autorul trăia scindat (schizoid?), apărându-și opera de răsunet în jurnal, dar scriind alta de alt tip, diferit și opus chiar *Gropii*.

Reeditarea romanului *Groapa* n-a fost admisă decât printr-o completare cu câteva mici capitole care să introducă în carte lupta de clasă, exploatarea, conștiința muncitorească, ceea ce Eugen Barbu a făcut, dar cu rezistență și zgârcenie, apelând la câteva proze proprii, mai vechi, în acord cu atmosfera romanului. Scurtul avertisment, așezat în capul celei de a doua ediții a *Gropii* (ediție adăugită, 1963), se încheie cu următoarea frază:

> *„Ne folosim de acest prilej pentru a spune cititorilor că romanul în curs de elaborare,* Facerea lumii*, este conceput să încheie* ciclul dedicat vieții unei artere muncitorești importante (s.n.) *cum e Grivița, ciclu care mai cuprinde romanele* Strada*, dedicat grevei din* 1933*, și* Șoseaua Nordului*, într-o nouă versiune amplificată".* (*Groapa*, ediția a II-a, 1963, EPL, p. 8)

Trilogia de care este vorba aici însumează romanele *Strada, Șoseaua Nordului, Facerea lumii*. Primul (cel privind Grivița anilor '33) nu era scris și n-a fost scris niciodată. Al doilea, *Șoseaua Nordului*, avea gata doar un prim volum (1959), partea a doua a *Șoselei Nordului* avea să apară abia peste patru ani (1967), alături de prima, serios revizuită. *Facerea lumii* a fost dat publicității, în 1964, la un an după ediția a doua, condiționată, a *Gropii*. Trilogia anunțată va rămâne știrbă: mutația de la *Calea Negustorilor* (Grivița negustorească) la *Strada* (Grivița muncitorească) nu s-a putut produce. Proiectul intim, *Calea Negustorilor*, s-a izbit de proiectul „impus", rezultatul fiind un eșec pe ambele planuri: un roman părăsit, altul scris *contre coeur* (*Șoseaua Nordului*) chiar în ediția revăzută (1967)! Diferența de valoare este ilustrată de fragmentele din *Calea Negustorilor* comparate cu cele privind *Strada*, primele cuprinse în

Caietele Princepelui și în nuvelele din *Martiriul Sfântului Sebastian*, celelalte în revistele literare ale anilor ’50–’60, preocupate de exhibarea unei literaturi militante.

Este vădit că între prezentarea pe care scriitorul o face romanului *Strada*, ca roman al Griviței muncitorești, al Griviței de la 1933, în interviurile solicitate de presă pentru a ilustra că scriitorii se dedică unei tematici proletare, și primul proiect al cărții, *Calea Negustorilor*, se află diferențe și distanțe importante, fiind vorba practic de cărți diferite. Grivița negustorească e o Griviță de mitologie, pe când „strada“ grevei din ’33 ține de o ilustrație politică. În *Jurnal*, ca și în *Caietele Princepelui* (I), descoperim un text care evidențiază diferența:

> „*Operațiunea poetică a comerțului. Am fost fascinat din copilărie de penumbra prăvăliilor, de taina măsurătorilor, de tocmeala tainică între săracii cartierului meu care mergeau pe Grivița să-și cumpere haine de gata și negustorii șoltici, jucând un teatru total, plin de scene de renunțare, de declamație febrilă.* (Asta-i ultimul preț, nu pot să mai fac nimic! Vând în pierdere!) *Și culmea era că oamenii naivi din fundul mahalalei Cuțarida* credeau *că negustorii vând în pierdere! Excelent pentru o suită de articole sau poate ca fundal pentru* Strada *sau* Calea negustorilor, *cum se numea prin ’45. Îmi aduc aminte de ucenicul de croitorie, nebun de bucurie, scăpat din dugheana negustorului, la 7 seara, spre vară, când Grivița părea însângerată de amurgurile ei prelungi, îmi amintesc de copilul acela care învârtea în aer, cu stânga, o imensă mașină de călcat ca să-i aprindă cărbunii negri. Avea o mișcare mecanică și față de extaz. Pentru prima oară, în acea zi, respira în aer liber. La 12 ani să stai într-o dugheană puturoasă și să auzi cum afară alți copii se joacă pe trotuare, liberi! Dar asta-i o tortură imensă. Pe urmă feeria aprinderii vitrinelor de seară! Cu becuri chioare, dar ce lumină festivă pentru mine când zăream lămpile, sosit de pe străzi noroioase, surpate într-un noroi homeric.* Calea negustorilor *era* Strada Lux *a mea, mi se părea că droaștele Griviței sunt cupeuri de la curțile regale. (Și-apoi poate cineva să înțeleagă ce înseamnă aceea o stradă nepavată?) Și acest misterios cuvânt: prăvălii? Adică stafide, lămâi, rafturi, munți*

de zahăr candel, ulei, măsline, totul într-un parfum mirosind a scorțișoară. Operația poetică a comerțului schimbului de bani, obloane care cad peste geamurile înghețate, iarna, acea tainică și plină de zgomote căldură dată de sobele îndesate cu rumeguș, acel parfum de lemn de brad, de șipcă devorată de flăcări albastre... Și apoi, halucinant, acest imens bulevard, îngropat în zăpadă. Restul a murit parcă, doarme...

Poți să mai înțelegi acel miros de raft, de stofă învechită, de ziar ars pe margini, poți să acorzi tăcerea micilor magazine de la amiază, vara, cu o liniște de demult a unei case sărace, cu pereții de lut, să evoci depărtarea vieții *față de niște lucruri reale, să separi această realitate de interpretarea ei, care te persecută? Îmi doresc un cititor care să mă citească și pe dedesubt. Cuvintele au un rol numai sonor și vizual. El trebuie să cuprindă și această dimensiune a despărțirii dintre ceea ce semnifică și ceea ce reprezintă.*" (*Jurnal*, 1966, p. 308–309; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 17–18)

În 1952, ne spune *Jurnalul* (1966), Eugen Barbu este sedus de imaginile „homerice", în sens grotesc, ale unei înmormântări provinciale, din anii 1933–1935, care oferă indicii despre orizontul uman și estetic al ratatei cărți:

„*N. îmi vorbește despre domnul Drăgulănescu din orașul C. Nu doarme niciodată. Nici ziua, nici noaptea. În târgul acela sordid al anilor 1933–35 trecea drept «ruda bine» a oamenilor cu pretenții, care transformau înmormântările rudelor în adevărate spectacole. Răposatul era cărat la cimitir cu muzică și multe coroane. În fața gropii deschise trebuia să vorbească cineva despre meritele celui dus dintre vii. O făcea domnul Drăgulănescu, inventând fapte eroice pe front sau supraviețuirea de la mari dezastre (cum ar fi holera din Bulgaria) când, spunea el, răposatul a riscat să «moară de viu». Ideea îmi surâde. Personajul se potrivește foarte bine lumii Griviței din* Calea negustorilor. *Am văzut, pe o sloată teribilă, iarna, o înmormântare a unui mic meseriaș dus la* Sfânta Vineri *cu muzica corporațiilor. Era un spectacol homeric. Văduva, caii mascați, coroanele, acea fanfară tragică, zăpadă murdară, o casă învăluită în valtrapuri negre ca o corabie de pirați! Ce spectacol!*" (*Jurnal*, 1966, p. 300; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 13–14)

În *Calea Negustorilor* apare și o voce a destinului: Gică-hau-hau, pe care scriitorul o inserează pentru a potența totul.

> *„Vine din lumea mare un personaj gălăgios: Gică-hau-hau. E un vânzător de ziare care are o lozincă: «Ai să mori!» (Nu, asta mi-a spus-o Tudor, e a altuia, dar ce bine se potrivește!) Închipuie-ți o astfel de cobe strigând pe sub ferestrele negustorilor mei de dimineață până seara: «Ai să mori! Ai să mori!» Ideea de destin care colindă liber pe sub ferestre. Adoptat urgent, totul este să se închidă bine în rama Griviței."* (*Jurnal*, 1966, p. 305–306; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 16)

Însemnarea este din 1947 și completează captivantul mozaic estetic al viitorului și nescrisului roman.

Calea Negustorilor a devenit un proiect eșuat datorită limitării libertății de creație a scriitorului. Pentru a-și putea continua cariera scriitoricească, Eugen Barbu a fost determinat să satisfacă o serie de teme oficiale cerute, ceea ce l-a îndepărtat de propriile proiecte.

Locul romanului *Groapa* nu este într-o presupusă trilogie, alături de *Princepele* și *Săptămâna nebunilor*, ci în pereche cu *Calea Negustorilor* (roman de poezie și de frondă) și cel mult cu *Șoseaua Nordului*.

Universul din *Groapa*, din *Calea Negustorilor* comunică cu cel din *Să nu-ți faci prăvălie cu scară* (1959), piesă de teatru în care apare „nepoata lui Take Ionescu" și atmosfera Griviței negustorești cu vânzătorul de ziare Gică-hau-hau.

ROMANUL PĂRĂSIT: *SCARA*

Dintr-o altă sferă de teme și preocupări literare face parte romanul *Scara*, scris și părăsit, din care *Jurnal* și *Caietele Princepelui* ne oferă un rezumat plin de o atmosferă puternică.

> *„Vechile caiete din 1955: romanul abandonat:* Scara, *istoria familiei H., oferită în note de către P., fata cea blondă*

răzvrătită împotriva condiției sale burgheze, roman respins în primele fragmente de către Condotier pentru că prea amintea lumea lui. Nu cred că aș fi reușit să mă transpun mediului acesta, dar, printre rândurile scrise cu cerneală albastră, împodobite cu desene spirituale, câteva lucruri: ar putea fi reevocată, dacă vreodată aș mai avea curajul să reiau acest roman părăsit, imobilitatea casei din Rosetti, sentimentul acelor bătrâni că au fost părăsiți de prieteni și de către societate, în momentul schimbării revoluționare. " (*Jurnal,* 1966, p. 391; *Caietele Princepelui,* I, 1972, p. 57)

Urmează o povestire plină de atmosferă și de sugestie a romanului, care evidențiază ascendentul prozei lui G. Călinescu asupra lui Eugen Barbu:

„*Bătrânul H. vegetând între ghiordezurile făcute sul, așteptând cumpărători ce nu se ivesc. Nimeni nu are banii pe care el îi dorește. Cumpărătorii de ocazie nu pricep finețea desenului, găsesc covoarele extravagante și vechi, arse pe ici-colo de țigările stinse la petreceri. Cunoscătorii le depreciază ostentativ, deși le râvnesc sincer. Dezgustul lui H. – boier flegmatic, crezând într-o ursită care începe să întârzie. Petrece cea mai mare parte a vremii la licitații secrete, organizate de către cei deposedați în vechile domicilii bogate. Și cumpără aiurea tablouri de Ștefan Popescu (cu 50 de lei) în scopul revinderii, dar nimeni nu dă un ban pe aceste pânze. H. speră că se va îmbogăți cu vremea, deși simte cum sărăcește. Bucuria secretă că și alții vând. Certurile pentru vasele marocane, lucrate în email negru și aramă, lepădate pe podele; se înscenează o sărăcie ostentativă și, în acest scop, covoarele sunt ascunse în depozite, pe parchet sau ziare, totul se murdărește în jur. H. păstrează acele vase ce pot fi ușor vândute la vizitele amatorilor. Tante C., soția lui H., care n-a mai coborât de un an de zile în grădina casei cu etaj. Grădina ei englezească, de care făcea atâta caz altădată, este năpădită de mușețel. O amuză mai mult gălăgia venită de la spălătorie și cearta foștilor șoferi care nu mai nutresc nici un fel de respect pentru bătrânii domni. După cincizeci de ani, prima vară când în acest menaj nu se mai fac pregătirile pentru voiajul de vară. Va fi o vară pustie, în căldura ucigașă a Bucureștilor, în*

contemplarea unei străzi de asfalt încins, dogorind, ucigând orele într-o imobilitate cumplită. Proporțiile de catastrofă ale acestui eveniment, comentat în certurile din ce în ce mai dese. Se mai fac ceaiuri și cucoanele simandicoase de altădată sunt tratate cu înghețată pe băț, deși pivnițele mai adăpostesc borcane cu dulceață (pentru a nu se trezi invidii). Înghețatele aduse de Viky, jupâneasa, se topesc pe jumătate până sunt așezate în farfuriile de email. O prietenă, Z., povestește aiurea cu o amară ironie din care nu lipsește dulcea satisfacție: «Ce vreți, dragă, au început și la ei lipsurile»!" (*Jurnal*, 1966, p. 391–393; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 57)

Ies în evidență virtuțile unei proze de atmosferă, în linie călinesciană. Deși textul e captivant, cităm doar finalul:

„După ani de zile, casa începu să se ruineze lent. Nemaiavând cine s-o măture în fiecare zi, strânge un praf negru, mirositor, greu, și păianjenii se adună sub plafonul afumat. În sufrageria luminată doar de veiozele din colțuri, oamenii uitaseră să mai privească în sus. Plase durabile, alunecătoare, lucioase ca o mătase putredă, dublaseră înaltul plafon sub care bătrânii vorbeau vătuit. Rareori, duminica seara, se aprindea un candelabru în holul strâmt și gheața lui de cristal înveselea ca un viscol totul în jur.

În 1953, într-o noapte, din cauza infiltrărilor de apă, de la plafon, scara de lemn vechi s-a prăbușit. Tante C. *a ieșit aiurită și a căzut în gol. A fost înmormântată după trei zile. În odaia ei, în care nu mai intra nici bătrânul H., s-au găsit vreo 30 de furculițe și lingurițe furate de bătrână în vechile vizite.*

Romanul s-ar sfârși cu pânda nocturnă a bătrânului H., care ascultase cum se prăbușesc bucăți de ghips din amorașii salonului, mirându-se în fiecare dimineață de ce e atâta praf în salonul pustiu de jos, cu perdele rărite și un covor ghiordez, ros și întunecat ca un vin vechi.

De afară, din curtea năpădită de buruieni, mai răsună strigătele copiilor de pe stradă și înjurăturile bătrânei bucătărese care nu înțelege la ce moarte lentă asistă de ani de zile. Peste urmele răsadurilor de trandafiri de Flandra, calcă tălpile ei aspre de țărancă. Lumea trece nepăsătoare pe stradă și se miră ce

> *frumoase sunt glicinile ce-au năpădit fațada și ușa grea de fier forjat, nedeschisă de multă vreme, pentru că stăpânii circulă de multă vreme prin dos, pe ușa de serviciu.*" (*Jurnal*, 1966, p. 398–399; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 60–61)

„Condotierul" este Petru Dumitriu (în postură de editor). Tonul și atmosfera romanului *Scara* se apropie mult mai mult de proza lui G. Călinescu, decât de *Cronica de familie*. Dezvăluirea manuscriselor lui Eugen Barbu ne va informa dacă *Scara* a fost un roman început și părăsit sau doar un proiect veleitar.

UN ROMAN DE GENERAȚIE: *FRICA*

Un alt roman proiectat, scris se pare în mare măsură și părăsit, după cum afirmă *Jurnalul* (1966), este *Intrarea artiștilor*, Anatol, personajul central, navigând într-o lume de literați, actori și artiști, pe care o străbate cu orgoliul unei conștiințe de sine singularizante. După mulțimea însemnărilor privitoare la Anatol și experiențele lui sufletești, *Intrarea artiștilor* este un roman care l-a preocupat intens și îndelung pe Eugen Barbu, pentru a intra în cele din urmă în seria romanelor părăsite, din care s-au alimentat proiectele și romanele următoare. Mai multe aflăm din *Jurnal* și *Caietele Princepelui*. Fragmentul începe astfel:

> *„Dintr-un roman ratat. Citez integral un capitol de folosit în* Frica. *(Pentru prietenul doctorului V.)*" (*Jurnal*, 1966, p. 325; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 26)

Romanul ratat este foarte probabil *Intrarea artiștilor*, al cărui personaj central, Anatol, apare și în *Frica*, roman despre care se vorbește insistent în *Jurnal* și *Caietele Princepelui*. Este foarte probabil că *Intrarea artiștilor*, cu Anatol cu tot, a fost transferată de autor în proiectul romanesc *Frica*.

> *„Privitor la acel roman îndepărtat și atât de greu de conceput,* Intrarea artiștilor *mi se pare că-i ziceam pe vremuri.*

Ar fi trebuit luat din istoria popoarelor marile epoci tragice ale retragerilor, poate robia evreilor sub hicsoși (mă gândesc la unele referiri), poate ar trebui evocată distrugerea triburilor Sioux *de către europeni și s-ar putea trece, fără ezitare, în carnagiul spiritual al creștinismului ucigând cultura păgână, nu ar strica nici evocarea evului mediu, și forma acestei cărți ar putea fi, la un moment dat, barocă. Mă gândesc la unele avataruri care mi-ar permite evocarea unei Germanii întunecate, bănuită numai la cimitirele ei, întrezărită în catedrale, în acea solemnă și tragică muzică a compozitorilor care avertizau, de fapt, despre întunecarea psihologică a unui spirit de castă dominat de păduri, subsumat stihiilor. Evident, aici se amestecă multe idei, dar trebuie supraveghere și organizare. Dacă s-ar trece de asemenea la frica în regnul animal și vegetal. (Sugestie din Thomas Mann). «În fond, spunea el, cultura nu este decât integrarea prin pietate și ordine, aș spune mai bine prin îmblânzire, a monstrului nocturn în cultul zeilor... Trebuie că cei cu frica lui Dumnezeu vedeau în suspectarea pasiunii pentru descoperirea tainelor naturii raporturi libertine cu necuratul, fără să ia în seamă contradicția conținută în a considera opera creatorului – natura și viața – domeniu rău famat sub raport moral. Natura însăși e prea plină de mistificări în marginea vrăjitoriei, de capricii echivoce, de aluzii numai pe jumătate acoperite și cu stranii indicații spre hazard, pentru ca cucernicia, îngrădindu-se singură în pudicitate, să nu vadă în contactul cu ele o temerară infracțiune».*

Aici s-ar putea folosi imaginea fluturilor lui Jonathan Leverkühn, melancolici și grețoși, colorați violent, zburând leneș ca să provoace dezgust. Apoi evocarea fluturilor Blattschmetterling, *cu aripi strălucitoare la suprafață, semănând pe dos cu frunzele, nervurile aripilor lor imitând până și impuritățile, picătura de apă, în protuberanțele unor vegetații parazitare. «Repetarea unor detalii în alte regnuri, scrie el, dovedește că natura cunoaște totul, nu numai în ceea ce e frumos, ci și în impurități».*" (*Jurnal*, 1966, p. 316–317; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 21–22)

În *Jurnal*, „romanul îndepărtat" este *Frica*, însemnarea fiind din 1960. În *Caietele Princepelui* el este *Intrarea artiștilor*.

Cele două proiecte se întretaie, dar cel mai frecvent pomenit, aproape obsesiv, în *Caietele Princepelui* este *Frica*.

Se impune atenției tema *fricii*, proprie proiectului de roman *Frica*, dar și altor proze ale lui Eugen Barbu, și obsesia fluturilor stranii, despre care se va vorbi mult în legătură cu *Incognito*, III.

> *„De aici apetitul crește. La îndemână nu am decât câteva volume (se văd mai curând în rafturi):* La vie des fourmis *a lui Maeterlinck și cărțile lui Demaison* (Le livre des bêtes, La comédie animale, La nouvelle Arche de Noé), *Jean Rostand, Lucien Berland, J. Delamain, Jean de Bosschère, A. Martingnon. La capitolul* frica de dragoste, *cu referiri la animale* (Moeurs nuptiales des bêtes).
>
> *În* Lumea animală *a lui Brehm, am și găsit câteva exemple de transfigurare a speciilor, cum ar fi la crustacee. Totul ar trebui, cu cât ar fi mai multe exemple, să formeze împreună o mare metaforă a acestui sentiment.*
>
> *Ideea centrală a romanului ar rămâne aceasta: ne vindecăm de frică prin frică! Un erou care ar muri indiferent la zid, după ce ar câștiga încrederea că este ucis pentru o idee măreață de libertate sau dobândind credința că viața lui a fost o eroare totală și că pedeapsa căpătată din întâmplare, prin coincidență, este meritată. N-ar lipsi în acest edificiu lupta subterană de idei care a prefigurat războaiele. Acele metafore pline de sânge, viitor și trecut ale lui Joseph de Maistre: «Piatra unghiulară a edificiului social este călăul», preluate și sporite de altul: «De sute de ani, omenirea privește cerul printr-o gaură de tun» opunându-i-se credința marxismului în viitorul omenirii și armonia universului.*
>
> *Ar trebui evocat acel trecut de groază al popoarelor și prezentul, trădările și apariția înfricoșătoare a fascismului, cu desfășurările sale de forță, cu teatrul social care presimțea oroarea.*
>
> *Este un lucru greu, chinuitor, care cere răbdare și o voi avea. Voi avea mai ales timpul de a căuta în trecut semnificațiile viitorului? Greu de spus. Oricum, trebuie încercat."* (*Jurnal*, 1966, p. 317–318; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 22)

Eugen Barbu a ținut mult la acest proiect, *Frica*, roman pe care n-a mai apucat să-l elaboreze. Urma să fie un roman de generație, o generație dominată de frică, în diversele ei forme, dar mai ales de una cu resorturi sociale și politice, ceea ce, cu multele reverberații de sens posibile, ar putea explica și rămânerea proiectului în stadiul de literatură de sertar.

Anatol este, după toate semnele, un alter-ego al scriitorului, care-și trece în roman propriile experiențe din lumea literară:

> *„Anatol îl cunoscuse într-o seară de toamnă cu ani în urmă, într-un cerc de literați, strânși laolaltă de o ploaie grăbită de septembrie într-un subsol al venerabilei reviste* Viața românească, *și ea purtând parcă, în paginile tipărite pe hârtie velină, gravitatea și oboseala tradiției, revistă scrisă fără patimă de către redactori instruiți, dar reci, insensibili la tumultul străzii. Pe vremea aceea el nu însemna încă nimic; era un scriitor la începuturile sale, picat într-o redacție cu un manuscris voluminos, strâns între două coperți lucioase de caiet de dictando, privind bănuitor la lumea amuzată din jur, cu* aere, *mimând distracția intelectuală, o atenție interioară simulată numai, lacomă de elogii, dispusă la bârfeli, gata să împroaște în jur pamflete orale. (...) Noul venit îl aștepta pe redactorul-șef, romancierul acela la modă, cunoscut de toată lumea: Pavel Hangerliu*[1]. *I se spusese că mai întârzie pentru că e invitat la un cocktail la legația Albaniei, așa încât după ce stătu ploaia, plecă salutând în dreapta și în stânga cu un gest scurt, lăsând în urmă o curiozitate nesatisfăcută.*
>
> *Vremea trecuse, ascensiunea lui Anatol fusese fulgerătoare, urmărită de scandalul stârnit de prima sa carte, relațiile dintre el și noile lui cunoștințe modificându-se în funcție de interesele ce-l înconjurau. Cu S. se mai văzuse de câteva ori din întâmplare, în cârciumi mărginașe, unde, prin 1958, câțiva negustori particulari făceau avere, vânzând pe sub mână și cu știrea unor funcționari din miliție nemaipomenite preparate culinare: momițe, fudulii și măduvioare ce concurau sălbatic produsele atât*

---

[1] Petru Dumitriu

de lipsite de gust ale unor restaurante de stat. Sub tavanele joase ale tavernelor se adunau scriitori și actori, regizori și proaspete vedete de film, strigându-se zgomotos de la masă la masă, ca într-o mare familie adunată la un week-end.“ (*Jurnal*, 1966, p. 327–328; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 27–28)

De altfel, după ce dă lungul citat din „romanul ratat“, probabil *Intrarea artiștilor*, scriitorul notează:

„*Discuția cu doctorul V. mi-a dat ideea unui roman. Titlul* Frica *mi se pare foarte potrivit. Nu ne-am trezit noi în rafalele mitralierelor dimineața, n-am fost noi obișnuiți cu ideea zilnică a morții? Gazați, împușcați, arși de vii, mormane de cadavre, milioane de morți, un tain zilnic de moarte, înfățișat în paginile ziarelor ca un fapt banal... Frica de dragoste, frica de prieten, frica de timp...*

Iată ceva fascinant!“ (*Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 21)

Alte declarații din presă sunt mai precise:

„*De aproape 15 ani adun material pentru romanul* Frica, *carte ce va înfățișa epoca 1938–1944. Cred, pentru că nu le-am numărat, că am reușit să strâng vreo 5 000 de pagini, pe care pot fi văzute note scurte, tăieturi de ziar, fragmente de jurnal, și chiar fotografii care mi-au inspirat unele capitole, începute și abandonate pe drum. Din acest imens mărunțiș vor ieși desigur 300 sau 400 de pagini care vor conține esența, spiritul acestor teancuri de foi.*“ (Eugen Barbu, *Scriitorul și actualitatea*, „Viața românească“, an XVIII, nr. 7, 1965)

Eugen Barbu a vorbit des și cu plăcere despre proiectele sale. *Frica* a mai avut două titluri, *Cei tineri* sau *Rasti rusti*, fiind un roman al experienței de generație. Cele două titluri au căzut, probabil, deoarece scriitorul consideră că emblema acestei generații, decurgând dintr-o dură experiență repetată, este frica, o frică atotprezentă și deformantă.

Romanul *Frica* trebuia să aibă două părți: prima, care corespunde titlului: *Frica*, și o a doua, sub numele *Batalionul de pedeapsă*, dedicată războiului.

„*Vechea nuvelă* Batalionul de pedeapsă *ca și o* Canistră cu apă, *puțin adaptate, pot fi volumul «războiului» din* Frica.

Romanul ar putea începe cu atentatul împotriva lui Armand Călinescu sau ceva mai devreme, când în universități N. I. vorbea cu fervoare despre lenea națiunii *care se odihnește în ortodoxie, când din câte o carte izbucnea acel strigăt nietzschean* aud putrezind o idee *sau aforismul cu care poate începe lungul monolog al lui Anatol: «groaza e memoria cititorului». Totul devine fascinant la recapitulare, dar cum le leg, cum le pun cap la cap?"* (*Jurnal*, 1966, p. 324–325; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 26)

Ce voia să fie romanul *Frica* aflăm din abundentele însemnări care-l privesc din *Jurnal* și *Caietele Princepelui*. Misiunea pe care și-o propune romancierul este dintre cele mai dificile:

„Sensul Fricii *(fostul roman* Cei tineri*) trebuie să rămână teama de* absolutul *din politică, legitimat de fascism. Îmi va fi destul de dificil să fac credibilă ideea că acei ce pornesc de la ura pentru om vor cădea ei înșiși victimă acestei necesități de a distruge* legea. Debelare superbos *striga o oarecare invidie pe echilibrul imperfectei societăți burgheze, dar ce se propune?* Crima*!*

Romanul putea începe, într-o vreme, cu evocarea acelei păci ciudate, nostalgice, a vieții moșierilor români, cu rădăcini în Turgheniev, cu ușoara ironie luată din Maupassant, când era vorba de incursiunile la București ale boiernașilor plictisiți de câinii lor de vânătoare, de jegul, de șoselele pline de noroi din cine știe ce colț de țară. Între două drumuri la Paris sau la Veneția, adică în acea Europă devorantă, pe care fiii acestor trândavi n-o puteau pricepe pentru că era ori prea prețioasă, ori prea cinică (mai ales către 1936), ori prea disprețuitoare cu această noblețe rurală venită din sud-estul balcanic – realitatea strigătoare la cer din țară. Ideile vijelioase urlate în amfiteatrele universităților, iluzia că numai când cei câțiva indivizi fără idei, potentați ai regelui și camarilei, vor fi distruși, *acesta era cuvântul, se va putea face ceva – când în realitate* sistemul, *în totalitatea lui, era corupt, demnitatea nu exista, chiar acești adolescenți, plictisiți de guvernantele cu care trăiseră, regretau, încă înainte de a săvârși gesturile mari, lenea lor, pacea lor, adică acea* neclătinare *socială ce le permitea să gândească, să fie poeți unii dintre ei...*

Și, după lenta orchestrație a începutului, cu cavalcade și cu mese la iarba verde, cu acele țipete gingașe de femei răsunând în natura pură, iradiată de soare, un penel roz – după romanță, tortura: negrele închisori, moartea, gloanțele, preludiul războiului."
(*Jurnal*, 1966, p. 347–348; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 37)

A vorbi despre frică este pentru Eugen Barbu o necesitate, o obligație a generației lui de a exorciza frica instalată în sufletele oamenilor de teroarea acelor vremuri. E firesc să ne gândim că nu viza doar fascismul, ci și frica adusă de regimul comunist.

„*Eu nu înțeleg de ce această fugă de tragic la tinerii mei confrați. Eu vreau să spun drama acestui popor, împușcat fără voia lui, ucis, torturat. Cu mijloacele mele, evocând întunericul, spaima de ziua de mâine, chinul prelung al neîntoarcerii soților, amanților, logodnicilor. Prostituarea clasei bogate în toate felurile: cu nemții, cu propria-i conștiință, cu aderarea rapidă la orice, numai pentru a supraviețui, cu portretele cărturarilor murind de foame, în timp ce pe trotuare se aud cizmele ca în toată Europa. Toate astea povestite riguros, ca nu cumva cineva să mai dorească vreodată acel* absolut, *acel arbitrar în care, chipurile, gândirea înflorește din frică. Vreau să distrug o erezie, dar voi putea în toată această confuzie mare de material?*"
(*Jurnal*, 1966, p. 348; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 37)

Eugen Barbu voia un „roman de generație" care să surprindă temele, obsesiile unei generații și mai ales diversele ei forme de *frică*. Preocuparea de a da un „roman de generație" e mai veche la autorii români. Cel puțin, Cezar Petrescu și Camil Petrescu au ilustrat-o acut prin romanele lor.

„*Aș vrea* să explic *generația mea, mă înspăimântă suferința și aparent înțelegerea imediată a lucrurilor. Există o* veselie *în artă care mă scoate din sărite, o seninătate în stare să usuce totul. Am cunoscut romancieri pentru care, într-adevăr,* impresia *era metoda fundamentală. Din nefericire, experiența lor se oprise cam în jurul a douăzeci și cinci de anișori, adică atunci când credeau ei că au ajuns la maturitate și chiar obținuseră unele diplome. Există scriitori care trăiesc dintr-o zestre săracă, într-o petrecere continuă. Ce-i dezolant, în asta, este faptul că sunt*

> *inteligenți și pot fi crezuți și profunzi. Au un fel de a se juca pe ei înșiși și de lucrul acesta ar trebui să sufere personajul meu. Ei n-au auzit de acele* mari opere tăcute, *depozitate în unii. Ei nu știu la ce servituți te obligă aceste descoperiri fundamentale despre viață și individ. Vor aplauze și le au. Eroul meu și-ar putea propune să fie monstruos de cult și n-ar reuși pentru că nimeni în veacul nostru nu va mai reuși asta. Ritmul, cantitatea descoperirilor, noutatea repetată în infinite discipline, chiar perplexitatea în fața descoperirii altor universuri, ne împiedică de la a urmări o singură idee, cu stăruință. Solicitările sunt imense, ele năucesc, dau un gust de gol, de zădărnicie. Mi-ar fi greu să știu, până la ora de față, ce se va întâmpla în definitiv cu acest Anatol, trecut prin război, amenințat mereu de datele despre experiențele atomice, având o singură idee: aceea de a-și salva conștiința de la conformism. Aici tot la Lessing s-ar întoarce. «Ceea ce face valoarea omului nu e adevărul pe care-l posedă sau pe care crede că-l posedă, ci efortul sincer de a-l cuceri» (cu condiția ca el să se fi dezgustat de cel ce-i pune citatul în față).*" (*Jurnal,* 1966, p. 341–342; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 35)

După *Groapa*, o carte de frondă personală și frondă artistică, și chiar dinaintea apariției romanului, Eugen Barbu este chemat de un cu totul alt tip de literatură decât aceea din mult controversatul roman.

> „*Mi-este foarte greu să mai stăpânesc lumea din această carte haotică nescrisă, încă o magmă de impresii, de căutări sterile, lipsite, de fapt, de nerv și de viață. Dar iar protestează cineva: doar ăștia nu sunt hamali la Gara de Nord, care să care bagaje, să scuipe și să spună lucruri de duh. Personajele acestui roman nescris plutesc, se zbat și descoperă într-o lume infinită și contradictorie. Ei doresc adevărul, poate ajung la el sau naufragiază pe marele promontoriu de gheață ce-i stă* înainte, *locul unde* expiază *toate încercările noastre. Ce imagine literară la modul scârbos: promontoriu, cutare, cutare mai lipsește aisbergul lui Hemingway, folosit ca guma de mestecat de descoperitorii săi tardivi!*" (*Caietele Princepelui*, I, p. 34–35)

Notele privind scrierea romanului *Frica* copleșesc, după *Jurnal*, și paginile celor șapte volume din *Caietele Princepelui*.

PROIECTUL *FRICA*, II: *BATALIONUL DE PEDEAPSĂ*

Caracterul de roman de generație al *Fricii* îl confirmă și „romanul despre război“, partea a doua a cărții, intitulată *Batalionul de pedeapsă*, văzut inițial ca nuvelă, care are parte și el de numeroase și explicite fișe pregătitoare.

> *„Între hârtiile mele, începutul acelei nuvele* Batalionul de pedeapsă. *Frontul, batalionul dezertorilor, rămășițele unor grupări politice de dreapta, laolaltă, se pare, cu evreii, cu catolicii și cu cei ce nu vor să tragă cu arma. Nu ar lipsi nici delincvenții de drept comun și criminalii. Eroul, grasul locotenent Jumanca, ieșit direct din romanul mai vechi* Cei tineri, *abandonat, reluat și rescris, apoi lepădat pentru leșinata lui intelectualitate. Apoi întunecatul Pantazi, pornit din* vivere pericolosamente *și eșuând în lecturile* Confesiunilor Sfântului Augustin *(«Les ignorants ravissent le ciel, et nous avec tout notre science sans coeur, nous mourons ensevelis dans la chair et dans le sang!»), posedat de frica de moarte, agățându-se cu lașitate de o existență și așa ratată. Înfruntarea finală pe un vagon de tren care se retrage grăbit din stepa plină de viscol și morți, în halucinațiile iernii nepotolite: de o parte, cinicul Jumanca, delirând despre sfârșitul legiunii tebane – exultând din cauza înghețului ce-l cuprinde – de cealaltă, execrabilul fiu de om cu bani, agățându-se de amintirea vechilor amfiteatre unde colcăia ura în discursuri strălucitoare (popoarele mesianice care nu pot trăi în pace, imperialismul fiind implicația practică a mesianismului. Exemplul cultului eroului la germani:* «Idealul german e eroul, nu sfântul!»*). Asta, față-n față cu tragedia desfășurată sub ochii săi pe câmpiile acelea înghețate în care moartea servea spectacole infernale, trădând condiția umană, filozofia, religia și tot ce ținea de*

bună-creștere. Apocaliptica viziune a frontului, a foamei, golul de dincolo de cuvintele răcnite, sinistra deșteptare târzie a aventurierului spiritual, hrănit de Gide («Să nu te îngrijești să pari, a fi e important»). A fi, dar cum?" (*Jurnal*, 1966, p. 333–334; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 30)

Notele pregătitoare depășesc obișnuitele punctaje și schițele premergătoare, devenind pagini de literatură, pe care le putem recunoaște, de multe ori, în romanele tipărite mai târziu, cum sunt cele următoare:

„Evocarea profesorului palid, cu ochelari, fragil și dominat de complexe de putere, strigând sub lămpile amfiteatrului: «fără glorie, istoria nu-i decât biologie!» Atât și iată gloria, un câmp deșert plin de groază, sub un soare de iarnă orbitor și apoi viscolul măturând totul în calea lui, intrarea ca într-o avalanșă, frigul, umilința de neînchipuit a înghețului, delirul cu samagonul furat, târguit pe furiș. Contrapunctat cu fraze obsedante: «Pentru un popor ca să-și deschidă drum în lume toate mijloacele sunt justificate: teroare, crimă, bestialitate, perfidie, toate acestea sunt meschine și imorale numai în decadență, când se apără prin ele un vid de conștiință, dar dacă ajută ascensiunea unui popor, devin virtuți!» Încă de aici trădarea în gândire a intelectualității, această fervoare în enormități, punctul de pornire al execuțiilor de mai târziu, bezmetica rătăcire în noapte după vânat omenesc, orașul devenit o junglă, cadavrele goale din halele Abatorului, ușurința de a face crima și apoi ispășirea, trezirea târzie. Nu ca în Dostoievski, depășit de cantitatea de monstruozitate, ci nașterea unui cinism, singurul antidot al remușcărilor. Pe urmă Jilava, condamnarea la moarte, așteptarea tristă a ultimului act, un Jumanca împăcat cu propria-i trivialitate și un Pantazi, gata de orice pentru supraviețuire. În sfârșit, ispășirea cea lungă: trimiterea pe front, trecerea prin acele îngrozitoare câmpuri de mine, cu morți în dreapta și-n stânga, groaza continuă, *cea mai înfiorătoare pedeapsă. Sfințenia pungașilor, generozitatea criminalilor care mor unul după altul, aducând apă în acea toamnă a retragerii nesfârșite, într-un ținut fără contur, pentru că au fost abandonate și hărțile și busolele la o scurtă încăierare prin surprindere. Frontul ca loc al supliciilor*

și al confruntării cu propria-ți conștiință.“ (*Jurnal,* 1966, p. 334–335; *Caietele Princepelui,* I, 1972, p. 30–31)

În sfârșit, *Batalionul de pedeapsă,* nuvelă sau roman,

„ar trebui să fie o formidabilă catapultă împotriva urii și a intoleranței, falimentul îngâmfării goale și al unui misticism teatral...“ (*Jurnal,* 1966, p. 336; *Caietele Princepelui,* I, 1972, p. 32)

Alte fișe precizează atmosfera, personaje și idei, pornind de la experiența socială și intelectuală a anilor interbelici:

„Recitit de câteva ori C., pentru nuvela Batalionul de pedeapsă, *mai întâi, apoi pentru* Frica. *C. este cel mai aproape de Nietzsche și seamănă cel mai mult cu mentalitatea vremii războiului, când îmbărbătarea unora mergea până la admiterea crimelor gratuite, scuzate sau nescuzate de război, lucru cu care eu, care aveam o viziune comunitară a istoriei, nu am fost și nu pot fi de acord. El pornea în expunerea sa imperialistă de la realizarea conștiinței ca sens al istoriei (Hegel), pe urmă cita pe alții, amintind de ratarea unor popoare care nu s-au realizat politic și istoric, chiar cu pușca, cum ar fi spus sau ar fi putut spune locotenentul meu, Jumanca. El deplora mentalitatea îndoielii proprie stângii și recomanda acțiunea care începea cu crima sub paravanul* curățării. *Se pornea iar de la ideea că marile culturi au simțul eternității, dar ele trebuiau create pe ruinele vechilor culturi în amurg; aici s-ar putea face un frumos discurs, care se putea auzi prin gura lui Nae Ionescu în aulele facultăților, ținut în fața tineretului liberal de tip bonjurist. Tinerii porniți de la moșii din* spleen *și intrați în mișcarea aceea pentru a se realiza, pentru a* se trezi. *De la Oblomov, la omul de acțiune care trage cu pistolul și vorbește despre absolut. Ce ridicol, în fond, dar iată că mari intelectuali începeau să creadă în pistol și se îmbrăcau în uniforme, aderau adică la ceea ce urau cel mai mult: înregimentarea,* cămașa de forță a anonimatului *unui batalion de luptă unde deveneau niște unelte oarbe, executante, docile, ucigașe. Paradoxul trebuie consumat în fața alcoolului și a contemplării faptelor, care erau sângeroase, absurde, demne de niște gorile. Dar ei nu doreau să devină gorile, având parte de părinți suprasaturați de icre negre, de recepții, de acea pace*

ce nu se mai isprăvea și care îi irita teribil prin repetiție. Exista și nebunia tinereții lor neliniștite, era senzația de erou, pe care o realizau citindu-l pe Gide, să zicem, cu Pivnițele Vaticanului, *totul pornind din Lafcadio. Pe urmele acelui profesor agitat s-ar fi iscat un* imperialism al românilor, *emițând și ideea că popoarele mesianice – și noi am fi unul din acelea – nu pot trăi în pace (haida-de: Mitică agitat și lăsând taclaua, anecdota și berea!). Ultimul profet al lumii ar fi fost Dostoievski și aici Profesorul ar fi putut vorbi îndelung despre nebunia acelor personaje turburi. Imperialismul ar fi implicația practică a mesianismului și asta ar explica acțiunea. Pe urmă ar fi divagațiile, umflarea realității acestui imperialism. Profesorul spunea, ca și C., că imperialismul englez și roman a fost practic și nu spiritual, pragmatic, nu mistic, utilitar, nu sufletesc. Și de aici alte paranteze în aplauzele nebune ale cucoanelor englezite, franțuzite, care i se dau Profesorului cu frenezie în budoarele secrete. Nemții au ca ideal eroul, nu sfântul, de unde anularea unui creștinism presupus la acest popor. Ceva despre sentimentul persistent al morții. Despre menirea monumentală la aceste popoare și despre blestemul bizantinismului. Fără glorie, istoria nu e decât biologie (C.). Despre agresiune ca stil, pentru că ea are* contur *istoric. De unde: marile națiuni trăiesc și se distrug doar pentru a-și gusta propria putere. Apoi emfatic (scena de la Drept):* Națiunile nu sunt ceea ce gândesc ele însele, ci ceea ce cugetă Dumnezeu despre ele în veșnicie. *Ce bine mergeau frazele astea cu Olguțele, cu caișii în floare ai lui Teodoreanu, ca poli ai unei existențe în care autorul* Medelenilor *justifica prin gratuitate excesul de dorință de putere al celor ce se socoteau duri și visau la reforme! Dar carnavalul acesta nu îl fericea pe Anatol, care era un analist, ce-i drept, om de acțiune și plictisit de imobilitatea psihologică a României acelor ani antebelici, cu ciudata farsă a vieții publice: regine, Crucea roșie, societăți de binefacere, baluri pentru strângeri de fonduri și sărăcia cumplită a mulțimilor. Și exclamația Profesorului în aulă, care provoca delir, juisări:* Nu sunt mândru de strămoșii mei care au așteptat, lipsiți de orgoliu, dormind, libertatea. *Prin libertate înțelegându-se libertatea spirituală de a face orice! Cultura română era*

deci adamitică, *trebuind să înceapă totul de la capăt. Și de aici ideea imperialismului românesc: unui popor îi sunt permise orice mijloace pentru a-și croi drum în lume. Toate mijloacele sunt justificate. Deci Profesorul recomandă metoda totală: teroare, bestialitate, perfidie, meschinărie. De fapt, când aceste metode sunt înfierate, spune Profesorul cu o privire divinatorie, se apără un* vid de conținut, *ele ar fi imorale (aceste metode), dacă nu ar da rezultatul scontat, pentru că altfel devin virtuți. Și asta eliberează pe tinerii fanatici din sală de orice obligație față de legi. Toate triumfurile sunt morale dacă ajută la ascensiunea unui popor. Un neam lipsit de ideal în viață nu are nici o justificare la existență. Visa o Românie fanatică, o națiune în căutarea puterii; oamenii în care nu arde conștiința unei misiuni ar trebui suprimați. De unde ideea lui Anatol sau a amicului său fanatic de a-și suprima părinții, familia, acei unchi bogați, grași, voiajând și vorbindu-i și lui despre Parisul în care trebuia să meargă după bacalaureat.* O națiune nu e mare, dacă nu încearcă să se substituie umanității, *clama Profesorul în aula plină de fascii romane de la Drept. Pe urmă, la un prânz intim cu Anatol și cu părintele său care-l privește, ca industriaș, ca pe un agitator care nu face altceva decât diversiuni care să-i permită lui să stăpânească ceea ce numește el* mulțimile tâmpite, *Profesorul spune că România nu are nimic original decât țăranii ei, arta populară și peisajul, lucruri de care nimeni nu e responsabil. Mănâncă și bea bine, se șterge cu șervetul la gură cu atenție, privind la cucoanele din jur care-i fac ochiade (suntem poate la* Capșa)." (*Caietele Princepelui*, II, 1973, p. 92–94)

C., cu care se începe, este neîndoios Emil Cioran, din care se extrag multe din formulele folosite de Profesor în discursul său. Profesorul ar trebui să fie Nae Ionescu, căruia i se împrumută și ideile lui Emil Cioran. Exista în aceste însemnări aglomerate și intenția de a exprima într-un jurnal al laboratorului de lucru presiunea unor teme existențiale, legate de viața politică interbelică și cel de al doilea război mondial, devenite tabu pentru scriitorii români postbelici.

O altă însemnare despre *Frica* ne arată că atenția scriitorului s-a deplasat către o construcție epică amplă, „roman-fluviu" care să se închine acestui groaznic sentiment atât de puternic în viața omului modern.

> *„De 25 de ani încerc să scriu* Frica. *Inițial, romanul se numea «Cei tineri» și, iată, am găsit fișele cu care trebuiau să înceapă capitolele: era, de fapt, pornirea după un model balzacian cu citate din* Roșu și negru *de Stendhal, de genul:* «Și cu cine o să stau la masă?» *(Julien Sorel) sau* «La el până și dragostea era o ambiție», «Numai eu știu ce aș fi fost în stare să fac» *sau* «Am iubit adevărul și nu l-am întâlnit» *și așa mai departe. Cu vremea, romanul acesta trebuia să devină un mic eseu despre frica omului contemporan. Lipsit de Dumnezeu, din cauza științelor care au distrus religia, gata să nege totul, că e mai ușor și seamănă mai bine acestui veac sceptic, iată-l pe Om în fața fricii ce se naște din neant (*frica este așteptarea răului, *zicea cineva). El a dărâmat totul și nu a construit nimic. A surpat catedrala, morala și rigoarea și, din libertatea de a nu respecta nimic, s-a născut teribila teamă a lipsei de margini a libertății. Până unde se poate merge? Până unde pot merge ceilalți față de noi? Pe urmă, ideea s-a transformat într-o alta: un roman fluviu, în 9 volume: lumea românească între 1920–1970. Am tot materialul, trebuie numai un mare suflu. Dar, cu atâtea ocupații, poți să scrii o* Saga?" (*Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 169–170)

Se deschide aici perspectiva unei alte prestații romanești a scriitorului, prezentă în *Șoseaua Nordului, Facerea lumii, Incognito.*

Acest roman de generație, mereu anunțat, *Frica,* n-a apărut însă în timpul vieții autorului. Dar recunoaștem cadrul general, atmosfera și unele personaje, în ciclul de romane *Incognito.* Anatol nu apare nicăieri, dar partea a III-a a volumului II, din *Incognito*, se numește chiar *Batalionul de pedeapsă*, în care putem recunoaște câteva figuri și personaje întregi din aceste note. Jumanca este prezent în *Incognito* II, discursul Profesorului își află loc integral în această parte a romanului. Dar față de amploarea și superioritatea proiectului *Frica*, *Batalionul de pedeapsă* din *Incognito* oferă o narațiune comprimată, iar teama

generației terorizate de frică, tema axială a cărții, nu se regăsește la tensiunea promisă în acest roman de linia a doua. În primii ani ai deceniului 8 *Frica* trebuia să fie textul ciclului de 9 volume ale *Cronicii românești a secolului al XX-lea* (1920–1980).

CICLURI ȘI TRILOGII ROMANEȘTI

Ciclul *Incognito* (la finalul volumului IV) se sfârșește cu promisiunea unei *Cronici românești a secolului XX*, din care urmau să apară: *O lume de câștigat, Ianus* și *Frica*, semn că ultimul, roman obsesiv pentru Eugen Barbu, n-a fost absorbit în acest ciclu romanesc de conjunctură. *Ianus* a apărut în 1993, fără ecou în noul context de presă, iar *O lume de câștigat*, început în revista „Luceafărul" și continuat în „Suplimentul literar" al „Scânteii tineretului" și uneori în „Flacăra" și „Săptămâna", a rămas în paginile acestor publicații.

Știrile despre organizarea producției romanești a lui Eugen Barbu în construcții mai ample își fac loc de mai multe ori în *Caietele Princepelui*. De aici aflăm că *Princepele* este un roman desprins din proiectul numit *Săptămâna nebunilor*, pe care-l devansează, subordonându-l. Apare proiectul unei trilogii în care, după *Princepele*,

> „Săptămâna nebunilor, *a devenit partea a doua, ce va fi urmată de o a treia,* Haiducul Amza, *un fel de roman cu haiduci cinici.*" (*Caietele Princepelui*, II, 1973, p. 51)

Romanul *Princepele* a apărut în 1969, *Săptămâna nebunilor* în 1981, *Haiducul Amza* a rămas în stadiul de proiect și de fișe de lectură. Nuvela *Vânzarea de frate* (1968), în care haiducul Amza deține rolul principal, într-o istorie cu trădări și cu ocna de la Telega, este legată de suita de scenarii pe care le scria atunci Eugen Barbu și ocupă în fizionomia operei lui o poziție subalternă.

Ce-ar fi trebuit să fie romanul *Amza Haiducul* e greu de spus. O singură notă mai explicită sugerează anvergura proiectului epic conceput în conexiune de atmosferă și idei cu *Princepele*:

> „Amza-Haiducul, *a treia parte a trilogiei fanariote (dacă o voi scrie vreodată), trebuie să fie un Don Quijote balcanic, un păgubos. Tot ce jăcuie se duce pe apa sâmbetei: banii sunt calpi, femeile lui fug cu alții, zestrea nevestelor lui este investită în negutătorii păguboase, casele iau foc sau se ruinează. Răspopitu ar fi un fel de Sancho Panza. Acestuia, în cele din urmă, îi mărturisește Amza că tot ce a adunat pentru Comoara Neamului s-a risipit. Mereu cară la el o oală cu bani care coclesc, sau un brad uscat. Ion Valahul este ucis cu pietre după ce reapare în partea a doua sau a treia a trilogiei. Amza trebuie să fie tragic și măreț, viteaz aproape fără voie, dar neatingându-și idealul...*" (*Caietele Princepelui*, V, 1975, p. 46)

Fișele romanești în cazul romanului haiducesc suferă de inferioritatea informației și de lipsa documentelor strict istorice, privindu-i pe haiducii români, deși după al doilea război mondial, pe linia cercetării „luptei de clasă", cercetarea istoriografică românească începuse să se ocupe mai sistematic de haiduci. Scriitorul se îndreaptă mai ales către literatura de ficțiune cu haiduci, din secolul XIX, producătoarea unui „imaginar" pe care Eugen Barbu îl preia și dezvoltă în scenariile filmelor sale pe această temă. Fișele din *Caietele Princepelui* privesc în general epoca fanariotă, istoria lui Pazvanoglu și excerptarea cărților cu haiduci ale lui N. D. Popescu. Atracția pentru pitoresc rămâne aici dominantă, fără suflul misterios din *Princepele* și *Săptămâna nebunilor*.

Cu trecerea timpului, romanul nescris *Amza Haiducul* intră într-un proiect ciclic romanesc așezat sub titulatura de *Cronică românească a secolului al XIX-lea*:

> *„Ideea mai veche a scrierii unei* Cronici românești a secolului al XIX-lea *(în afară de cea a secolului al XX-lea) ar fi, de fapt, o serie de romane care ar începe cu* Amza Haiducul, *ar continua cu un roman despre* Tudor Vladimirescu, *unul despre*

> *pașoptiști și unul despre Cuza. Ar fi și ideea unui* Kogălniceanu, *care mă tentează foarte mult, deși biografia lui îmi rămâne destul de obscură (notă din '77: ideea s-a concretizat la începutul acestui an, când Paul Cornea, la solicitarea mea, informat fiind de Emil Manu – , îmi oferă* Corespondența lui Kogălniceanu, *aflată în manuscris la data redactării acestor note, din care îmi voi extrage câte ceva.) Totuși senzația de prea monumental a personajului mă domină și* Omul Kogălniceanu *rămâne pentru mine destul de misterios, chiar după cele mai mult de o mie de pagini citite, ale acestei* Corespondențe. *Oricum voi încerca, dar nu prea am curaj deocamdată.*" (*Caietele Princepelui*, VII, 1981, p. 136)

Sigur că într-o *Cronică românească a secolului al XIX-lea*, romanul *Amza Haiducul* se proiectează altfel decât pitoreasca povestire *Vânzare de frate*. Avem și aici o trilogie: *Amza Haiducul, Tudor Vladimirescu, Cuza*. Cartea despre Kogălniceanu se anunță ca o preocupare separată. Istoria literară orală ne spune că Eugen Barbu a comunicat o dată unor amici literari că romanul *Tudor Vladimirescu* ar fi fost gândit în cadrul unei trilogii *Princepele, Vladimirescu, Săptămâna nebunilor*, ceea ce este mai plauzibil din multe puncte de vedere, începând cu criteriul cronologic. Hrisoscel e unul din eșuații Eteriei, după revoluția lui Tudor. Proiectul *Vladimirescu* ar fi fost însă părăsit de scriitor în timpul documentării, din decepție, după lectura monografiei lui Andrei Oțetea despre Tudor Vladimirescu, care-l prezintă pe Tudor ca agent rus! Eugen Barbu are un precursor: pe Ion Heliade Rădulescu, cu care unii comentatori l-au și comparat. Și Ion Heliade Rădulescu renunțase la o epopee începută, *Mihaida*, deoarece Mihai Viteazul îi legase pe țărani de pământ! Dezamăgit de „legătura lui Mihai", care-i contrazicea vederile democratice moderne, Heliade n-a mai terminat epopeea. Mai pot fi și alte motive, ce țin de structura intimă a lui Eugen Barbu, care nu cultivă pe „erou" sau pe „sfânt", ci oamenii maculați. Ca erou, Tudor Vladimirescu este departe de a intra în tiparul „îngerilor cu fețe murdare".

După experiența scenariilor cu haiduci, Eugen Barbu tinde la proiecte mai complicate, pe teme politice de prim plan. Ele ar intra în acea anunțată *Cronică a secolului al XIX-lea*:

„Proiect de a scrie un scenariu despre Unire. Personajul principal, Cuza, mi se pare moale, luminos, dar fără dramă, dacă exclud exilul și poveștile amoroase, un personaj de tranziție, mai interesant rămânând Kogălniceanu, cu voința lui de fier, cu acele discursuri de foc pentru țărani. Mai tragic și mai frumos, Bălcescu, dar Cuza? Vom vedea. Iorga vorbește despre lipsa unei dinastii ca putere de osmoză și citează din istoria noastră bătălia oștilor de la Baia Moldovei cu oștile argeșene (secolul al XVI-lea). Boerii se ucid între ei cu familii cu tot, la intrigile turcești (Ioan Vodă cel Cumplit, Petru Șchiopul, etc.). Mihai Viteazul intră ca dușman în Iași, alungând pe domnul legiuit. Vasile-Vodă își zice primul, mergând spre Milcov, «Domn al Țării Românești»... Tot Iorga vorbește despre faptul că turcii respectaseră o vreme obiceiul de a lăsa aici domnitori de sânge. La Grigore Ureche, Miron Costin, Cantacuzino Stolnicul, apar cuvintele Roma *și* cucerirea Daciei. *În Ureche și Cantemir neamul nostru apare unic; o poezie comună apoi, la Ienăchiță Văcărescu, Conachi. La Unire a contribuit și o gramatică comună.* Biblia munteană *de la 1688 are o valoare uniform românească. Era și o Unire morală (Ardeal – Muntenia – Moldova) nescrisă. Eliade vorbește despre* românesc. *Revistele* Dacia literară *și* Propășirea *militează pentru Unire. Toate pregătesc pe Andrei Mureșanu cu* Deșteaptă-te, române! *(momentul 1848). Eliade visa o* dictatură a geniului. *Bălcescu era un liberal. Moldova dăduse teoria revoluției (Sturdza și Kogălniceanu). Dar ce se alege din toate acestea? Bolliac e compromis într-o afacere cu bani, Bălcescu moare, Eliade era om al turcilor, purta fes și vorbea despre dictatură sub semnul semilunei. Pe scenă apar Brătienii, Rosetteștii, Barbu Știrbei, un reacționar rece și rău. Tot Iorga citează intervenția lui Napoleon al III-lea la Curtea engleză pentru Unire. Luminosul Kogălniceanu mersese opt ani în fruntea unei mișcări literare naționale, dirijând-o în așa fel, încât să n-o apuce pe* căile neguroase ale internaționalei romantice, *cum scrie Iorga, sau pe căile fantaziilor macabre de care erau ispitiți scriitorii români. Kogălniceanu pare*

> *învins, fuge în Bucovina, e readus, joacă un rol principal în noul regim politic care cere înlăturarea dominației Porții, autonomie și neutralitate, înlăturarea rivalităților locale, Constituție, o singură Adunare obștească. Dar în orice mișcare politică există câte un Balș sau un Nectarie Hermeziu de care istoria își amintește cu scârbă. Cum scrie același autor: mila Europei față de Principatele Române era drămuită! Momentul Unirii era bine ales, vecinii erau sleiți de războaie, trebuia călcată Convenția de la Paris, fără revoluție, cu prudență. Kogălniceanu însemna însă reforma agrară, împotrivirea proprietarilor (vezi marile familii de boeri), împroprietărirea țăranilor, conform* Regulamentului Organic. *Kogălniceanu candidează de formă la domnie, dar nu se gândește la asta serios, mai ușuratic e Alecsandri care, zice Iorga, are mai mult talent decât virtute."* (*Caietele Princepelui*, II, 1972, p. 262–263)

Este interesant să vedem cum Eugen Barbu alege din faptul istoric mai curând fața neagră a lucrurilor, aspectele care contrazic imaginile comode, festive ale istoriei. Pentru această cronică filmică a trecutului, Eugen Barbu apelează la cărți solide:

> *„O altă sursă foarte interesantă mi se pare cartea lui T. W. Riker (vezi și* Romanul Unirii*) unde se găsesc trimiteri la starea grea a țării dinaintea Unirii: gustul boerilor pentru bani, exportul sinistru de alimente, grâu special pentru aurul din Occident, lipsa factorilor culturali – numai un colegiu la București și o Academie la Iași (la București se și suprimase învățământul superior). Se amintește spolierea otomană (grâu). Domnitorul Ghica este mătrășit pentru că crâcnește față de Protectorat. Frații Golești, Boerești, Ion Ghica – boeri luminați care visau cu Kogălniceanu la un* regat al Daciei. *Bibescu face primul pas prin uniunea vamală dintre cele două Principate. Urmează un încurcat* joc politicescu *între Marile Puteri care nu priveau cu ochi buni nașterea unui nou principat la gurile Dunării. Se citează patriotismul Goleștilor la Paris. Teodor Balș este numit, contra a 25 000 de galbeni dați printr-o bancă otomană, caimacam în locul lui Grigore Ghica. (...) Câteva idei se desprind din acest material imens și nefilmic pe alocuri: eșuase 48–ul, se învățase că totul se face mai degrabă cu*

diplomație decât cu sforăială, apăruse ideea de afirmare a unei națiuni necunoscute care cere egalitate și pentru ea în fața lui Dumnezeu și a lumii. Filmul interesant ar fi să înceapă cu exilul lui Cuza, cu peregrinările lui, penibile adesea. Interesele Austriei cereau o deznaționalizare masivă a românilor pentru menținerea influenței acestui stat la gurile Dunării. Se insinuează de către autor (care vrea să-l salveze pe Cuza) că s-a pretat în aparență la a fi ușuratic numai pentru a fi insignifiant și a primi adeziunile tuturor pentru titlul de domnitor, pentru ca pe urmă să se dezvăluiască, dar sfârșitul în exil l-ar contrazice. Un moment interesant este cel al furtului documentelor lui Vogoride, căsătorit cu fiica lui Conachi, care i le-a sustras pentru că avusese o idilă cu Cuza. (Un Cuza-Don Juan, pentru o cauză mare.)

Ăsta ar fi cadrul. Mă gândesc că în Princepele *(mai ales în* Săptămâna*) ar putea să intre tot acest destin și mai ales mișculațiile unora sub umbra lui Ioan Valahul, cine mai știe...“* (*Caietele Princepelui*, II, 1972, p. 262–264)

Aceste destine și faptele amintite n-au intrat în *Princepele* sau *Săptămâna nebunilor* și nici scenariile proiectate n-au fost scrise.

După *Groapa*, Eugen Barbu intră cu *Șoseaua Nordului*, cu *Facerea lumii*, cu *Incognito*, în evenimente istorice apropiate, aspirând să scrie o cronică. Secolul XIX, descoperit, îl atrage, dar nu depășește stadiul unor fișe foarte generale. Este o mutație a universului său romanesc, o atracție către teme grave, care n-a ajuns însă la împliniri.Poate fi vorba și de stimulul contextului literar. Această viziune panoramică a secolului al XIX-lea, legată inițial de documentarea pentru filmele cu haiduci, fără a pierde contactul cu *Princepele* și *Săptămâna nebunilor*, care sunt scrieri parabolice și nu cronici, putea fi stimulată și de serialul lui Paul Anghel închinat Independenței (1977), ca și a ciclului romanesc *Zăpezile de acum un veac* (1977–1989), început tot atunci, în care se acordă un loc de seamă figurilor politice românești ale secolului XIX, între care

în mod deosebit, prima dată după război, lui Mihail Kogălniceanu. Ciclul *Incognito* a apărut ca un pandant la romanul lui Marin Preda, *Delirul* (1975), lucru bine cunoscut în mediile literare.

Cronica românească a secolului al XX-lea (așa cum apare indicată la sfârșitul volumului IV, din *Incognito*) trebuia să cuprindă cel puțin *O lume de câștigat* (roman tipărit în reviste), *Ianus* (apărut în 1993) și *Frica*, rămas în dosarele de atelier. Aceste romane urmează evident celor patru din ciclul *Incognito*, pe care fără indicația scriitorului le puteam așeza în suita acestei cronici a secolului XX. Eugen Barbu n-a mai ajuns să-și ducă la capăt proiectele. Dacă-i examinăm traiectoria editorială, drumul de la manuscris la editură i-a fost mai lesnicios până în 1979, după această dată numeroasele și paralelele lui proiecte (romane, istorie literară, monografii, eseuri) staționând în manuscris sau revistă până la moartea lui. Prodigiosul, incomparabilul prozator a fost constrâns să lucreze în gol.

PROIECTUL *AJUNGĂ-I ZILEI RĂUTATEA EI* SAU *NERO*

Situațiile de excepție îl îndeamnă pe Eugen Barbu să proiecteze și să scrie fragmentar romane, la care renunță:

> *„O prietenă evreică îmi provoacă un roman:* Samuel, *în care voiam să descriu ce i se întâmplase ei și altora la Vapniarka. Lupta îndelungată cu foamea și cu tifosul găsește un ecou imediat în sufletul meu. Scriu vreo 270 de pagini în 10 zile și în cele din urmă abandonez. Nu se poate scrie despre ce n-ai trăit. Recunosc pe alocuri, în pagini, un melodramatism supărător."* (*Jurnal*, 1966, p. 161)

Nu se poate scrie despre ce n-ai trăit! E una din afirmațiile esențiale ale crezului romanesc al scriitorului. O avansase și Camil Petrescu, care s-a aventurat totuși în romanul istoric, găsind în Nicolae Bălcescu un *alter-ego*, adică un om „care a văzut idei". Aceeași trebuie să fie și situația unui proiectat roman din lumea antichității romane, cu Nero ca personaj – sau pretext! – principal. Fișele pregătitoare folosesc numele lui *Nero* ca titlu, dar mai ales *Ajungă-i zilei răutatea ei*, versiune proprie a unui adagiu biblic: *„Lasă-i zilei scârba ei!"* (*Matei,* 6, 34).

Citãm din jurnalul postum apărut în Pro Saeculum: „1989 (după 29 iunie). Început al treilea volum din *O lume de câștigat* Primul Ajungă-i zilei răutatea ei. (*Pagini de jurnal,* 1989).

Aceste rânduri din 1989 ne pun în fața unu nou proiect, tot o trilogie. Romanul *O lume de câștigat* (apărut în reviste în anii 1982–1983) e eșalonat astfel: volumul I, romanul despre Nero, *Ajungă-i zilei răutatea ei,* volumul II – *O lume de câștigat,* probabil romanul apărut sub același titlu, iar volumul III, o carte, probabil nouă, pe care Eugen Barbu o începea în 1989. *O lume de câștigat* e un roman despre România celor 40 de ani postbelici (1944–1989). Așezarea lui în succesiunea unui roman inspirat din antichitatea romană ne îndrumă către concluzia că aceste narațiuni (*Princepele, Săptămâna nebunilor,* cartea despre Nero), plasate în trecut, erau concepute în relație cu actualitatea: o scrie despre Nero în anii '70–'80 în România însemna a vorbi despre funie în casa spânzuratului.

Nero este, după Eugen Barbu, un nedreptățit, un neînțeles, iar romanul urma să-l înfățișeze într-o ipostază surprinzătoare de adept al libertăților și al artei.

> *„Notez aici o bibliografie referitoare la viața acestui personaj care a fost împăratul Nero, personalitate controversată a istoriei și nedreptățită de cei care i-au falsificat intențiile pentru a face să dăinuie celebrul conformism și despotism roman."* (*Caietele Princepelui,* V, 1975, p. 205)

Jurnalul reține lecturile revelatoare, care-l ajută să-și cristalizeze personajul:

„Vara asta a fost foarte profitabilă. În special capitolul lui Kierkegaard despre «Melancolia lui Nero» m-a pus pe drumul cel bun. Este exact ce intuisem eu fără să-l citesc pe danez, dar asta îmi va ușura tot ce am de gând să fac.“ (*Caietele Princepelui*, VII, 1981, p. 209)

Din multele însemnări pregătitoare în legătură cu proiectul *Ajungă-i zilei răutatea ei* sau *Nero* reproducem câteva note de lectură ale prozatorului, din Kierkegaard, care ne arată în ce direcție voia Eugen Barbu să-și desfășoare personajul și romanul:

„Melancolia lui Nero*: Întrebarea e, atunci când îl acuzăm pe Nero de a fi dat foc Romei pentru a-și reprezenta incendiul Troiei, dacă el era într-adevăr atât de artist, pentru a gusta această plăcere (în timpul prezentării aventurilor istorice sau inventate ale lui Nero s-ar putea pune această întrebare și, paralel cu ea, s-ar putea eșafoda o anumită anchetă postumă, bineînțeles și la distanța de milenii, în care să se analizeze calitatea și temeinicia fiecărui argument care face din Nero un incendiator. Mi se pare că argumentul acesta e opera unui literat, adică Nero ar fi dat foc Romei pentru a-și reprezenta incendiul Troiei. Numai un scriitor sau un poet, mai precis, ar fi putut gândi în felul acesta. Autorul face investigații discrete, dar pertinente în anturajul literaților care-l înconjurau cu servilitate pe Nero. Numai unul care ar fi fost în stare să dea el însuși foc Romei, pentru a-și procura această plăcere, ar putea să-i atribuie lui Nero aceste intenții. Bănuielile posterității cad desigur asupra lui Petronius. Snob, estet, afectat, nepăsător față de viețile omenești, atât de snob încât până și propria sa sinucidere și-a pus-o în scenă. Deci bârfitorul e Petronius. (Seneca iese din bănuială.)*

– Toată lumea chiar și Nero reculează de spaimă înaintea unei barbarii și, cu toate acestea, autorul nu va băga mâna în foc pentru nimeni care declară că se consideră atât de puternic încât să evite de a deveni un Nero. (Seneca, unul dintre mentorii lui Nero, care l-a și adulat cu josnicie și l-a servit în plăcerile sale, ar putea să gândească: Sunt la fel de ticălos ca Nero, în intenție. Dacă nu mi-ar fi trimis el ordinul de a mă sinucide, ar fi trebuit s-o fac eu însumi, din proprie inițiativă, dacă aș vrea să fiu consecvent cu propria mea filosofie.)

– Kierkegaard consideră că noi suntem cu toții aproape de rătăcirile lui Nero. Natura lui Nero e totuși melancolia. În zilele noastre melancolia a devenit o distincție grandioasă. Termenul ar putea să fie prea dulce. Kierkegaard se referă însă la o veche doctrină a bisericii, care pune această stare (melancolia) printre păcatele cardinale. Totuși, după Kierkegaard, un om poate încerca tristețea și amărăciunea atât de infinite ca sentiment, încât riscă să-l însoțească toată viața și asta poate să fie chiar frumos și adevărat, dar nu devii melancolic decât din cauza unei lipse personale." (*Caietele Princepelui*, VII, p. 172–174)

Alte însemnări par a sugera că romanul despre Nero tindea să stabilească analogii cu epoca modernă a dictaturilor.

„Temele dintr-o carte de scandal care pot fi reluate în Ajungă-i zilei răutatea ei (Nero)*: arestările mistificate la teatru, în circ, pe stradă, pentru a înfricoșa. La teatru se fac mai întâi discuții culturale și pe urmă se trece la brutalități.*

– Rutina care se naște la cei ce asistă la abuzurile neroniene, care li se par normale atâta vreme cât nu e vorba despre ei.

– Sentimentul bine injectat în adversarii închipuiți ai împăratului că el nu greșește niciodată. Duși la locul de execuție se strigă Trăiască Împăratul. Moartea e ca un delir sexual aproape.

– În mod ciudat, Bucuria, ca sentiment general al celor arestați, care urmează unei mirări imense la momentul reținerii, urmate de supunerea cea mai lașă.

– Tehnica delațiunii și a pedepsei: romani pedepsiți pentru că semănau grâul nu după metoda unuia care recomanda ca grâul să fie aruncat direct în zăpadă. La foametea de la Roma se răspunde cu executarea celor responsabili cu recolta.

– Erau ridicați cei ce nu ascultau crainicii sau îi întrerupeau sau cei ce surâdeau când se citeau scrisorile de adeziune către Nero. Crimă de lès majestate.

– Este sfidat dreptul roman pentru că cei căzuți, să zicem, prizonieri erau socotiți trădători de țară." (*Caietele Princepelui*, VI, 1978, p. 278)

Universul romănesc dezvăluit de proiectele lui Eugen Barbu este la fel de caracteristic și de semnificativ, ca și acel al romanelor tipărite.

NUVELE

Comentariile la nuvelistica și povestirile lui Eugen Barbu, în curgerea lor cronologică, ilustrează nu numai evoluția prozei acestuia, ci și a criticii literare românești după război.

Comentatorii prozei lui Eugen Barbu au reacționat favorabil la nuvela *Munca de jos* (tipărită în volum cu titlul *Gloaba*, 1955), legată de experiența unui muncitor tipograf și au avut o atitudine opusă la *Groapa* (1957), cartea declasaților, lipsiți de conștiință politică, deși literar, strict valoric, ele sunt de aceeași condiție estetică. Sub tirul dezaprobator și somativ al criticii literare, Eugen Barbu a trecut la scrierea și tipărirea unor nuvele dedicate vieții muncitorilor, chiar activității lor politice de comuniști ilegaliști, pe care le-a editat într-un volum demonstrativ, *Oaie și ai săi*. Imediat critica s-a plasat, cel puțin aparent, de partea scriitorului, declarându-l realist socialist, nu fără rezerve critice pentru unele rămășițe naturaliste. Subtextul este că „oaia rătăcită" s-a întors la turmă și că recalcitrantul a intrat în rândurile partizanilor politici. Parțial a fost și o complicitate a criticii literare cu autorul, căruia i s-a dat un certificat de bună purtare politică pentru supraviețuire. Este corect să evidențiem și astfel de subtilități ale vieții literare din acea perioadă, chiar dacă ele nu satisfac anumite intransigențe politice și morale ulterioare. Jocul criticii literare a fost susținut de mutarea ulterioară a scriitorului care a dat tiparului un roman pe cât de muncitoresc, pe atât de politic, intitulat *Șoseaua Nordului* (1959). Critica literară dirijată de partid a reacționat cu satisfacție ideologică (I. Vitner și compania), condamnând din nou, retroactiv, *Groapa* și puseurile „naturaliste" ale autorului. Romanul *Șoseaua Nordului* a fost tratat ca o mare victorie a realismului socialist, a politicii partidului în literatură, iar evoluția autorului aprobată.

Odată cu *Prânzul de duminică* (1962), atitudinea și tonul criticii literare s-a schimbat, deși prozele de aici nu satisfac schemele deziderate politic, judecata de valoare emisă fiind mai aproape de rosturile estetice ale criticii literare. Dependența judecății de valoare de cea politică dispare în comentariile, mai puține, la volumul *Martiriul Sfântului Sebastian* (1969) și va dispare cu totul în cazul selecției de nuvele *Miresele* (1975). Bătălia literaților și a literaturii române pentru o mai liberă manifestare de conștiință estetică a dat roade. Este și bătălia lui Eugen Barbu pentru emanciparea propriei literaturi de sub grilele politice, care i-au condiționat începuturile.

Traiectoria editorială a prozei lui Eugen Barbu descoperă, la un examen contextual, o strategie. Deși miza scriitorului era, în primul rând, romanul *Groapa*, acesta i-a amânat apariția, tipărind în schimb volume mai ușoare, pe teme sportive, exceptate de la exigențele criteriilor politice. Apoi a apărut *Groapa*, precedată de fragmentele din reviste, care au concentrat asupra lor un tir ideologic necruțător. Dar scriitorul era lansat, afirmat și recunoscut ca un mare talent în ciuda imputărilor politice. *Groapa* a intrat, însă, într-un regim oficial de interdicție circa patru ani de zile. Scriitorul a optat, în scopul salvării romanului *Groapa* și a propriei cariere de scriitor, pentru proza cu muncitori capabili să se organizeze și să se lupte politic sub îndrumarea stângii ilegale. Sunt concesiile calculate făcute pentru a-și putea reedita *Groapa* (1963), într-o ediție care include și capitolul *Truda*, cu greva tramvaiștilor, conceput inițial pentru roman, dar lăsat în ediția principală pe dinafară.

După această aspră lecție de dependență scriitoricească, Eugen Barbu va evolua ceva mai liber editorial. În 1969 i-a apărut *Princepele*, o mare victorie a literaturii de imaginație, de atmosferă, de mister și sugestie politică. Trimiterile la actualitate au purtat masca epocii fanariote. Volumul de nuvele *Miresele* (1975) a incorporat câteva povestiri inedite extrase din universul romanelor *Săptămâna nebunilor* și *Princepele*. Contondența criticilor lui I. Vitner a rămas în urmă. Mai vii

și mai restrictive sunt rezervele colegilor scriitori, care-i caută noduri în papură.

Evoluția atitudinii față de literatura lui Eugen Barbu se poate desprinde foarte bine din evoluția criticii literare în comentarea nuvelisticii lui.

GLOABA

Ediții: *GLOABA*, Ed. Tineretului, 1955, 75 p.

A apărut în „Viața românească", 1955, cu titlul *Munca de jos.*

În *Jurnal* (1966) găsim această însemnare, probabil din 1952, pe când era corector într-o tipografie:

> *„Mai ieși din carte, domnule! Mai lasă frumoasele fraze. Uite, sunt lângă tine atâtea lucruri interesante...*
>
> *Într-o după amiază, Antonică, un bătrân zețar, îmi povestește cum a fost dat la munca de jos. Totul e captivant și cred că într-o zi am să mă apuc să dau o formă literară celor auzite."* (*op. cit.*, p. 288)

De aici, s-a născut ideea nuvelei *Munca de jos*, tipărită întâi în revistă.

Gloaba s-a bucurat de atenția criticii literare, încă din 1955, devenind piesă de rezistență în următoarele culegeri de nuvele: *Oaie și ai săi* (1958, 1959), *Tereza* (1961), *Martiriul Sfântului Sebastian* (1969), *Nuvele* (1969), *Miresele* (1975), și reper valoric mereu evidențiat de comentatorii literari ai acestor volume.

În partida de șah pe care Eugen Barbu a jucat-o cu dictatul ideologic al epocii, volumul *Gloaba* (1955) a fost o mutare tactică, menită să pregătească terenul pentru nonconformista carte intitulată *Groapa*, anunțată oral, de mult, și în reviste din 1956, dar tipărită abia în 1957.

REPERE CRITICE

B. Elvin, *Cărțile tinerilor; dezvoltarea tinerelor talente: „Gloaba" de Eugen Barbu*, „Gazeta literară", II, nr. 45, 10 octombrie 1955; Georgeta Horodincă, *Notă despre o schiță interesantă*, „Gazeta literară", II, nr. 17, 28 aprilie 1955.

OAIE ȘI AI SĂI

Ediții: *OAIE ȘI AI SĂI*, nuvele, ESPLA, 1958, 312 p. (Cuprins: *Truda, Un om bătrân, Tereza, Munca de jos, La lumina lunii, Casă nouă, Oaie și ai săi*); ediția a II-a, ESPLA, colecția „Biblioteca țăranului muncitor", 1959, 281 p. (elimină *La lumina lunii*, care intră în romanul *Șoseaua Nordului* (1954).

TEREZA, nuvele, Cu o prefață de Ov. S. Crohmălniceanu, ESPLA, „Biblioteca pentru toți", 1961, IX + 350 p. (Cuprinsul vol. *Oaie și ai săi*, ediția a II-a, ESPLA, 1959).

Prin această culegere de proză, cu tematică muncitorească manifestă, incorporând și solida nuvelă *Munca de jos*, scriitorul a încercat să amortizeze șocul produs de *Groapa* și să prevină represiunile posibile. Faptul s-a produs însă: *Groapa* a fost prohibită până în 1963, când a apărut o ediție care evidențiază exploatarea și lupta de clasă. Toată critica literară a fost de acord că volumul *Oaie și ai săi* anunță prin toate nuvelele un roman cu temă muncitorească, la antipodul volumului *Groapa*. Acesta este romanul *Șoseaua Nordului* (1969), inspirat de viața grea a proletariatului român, implicat prin câteva personaje lucide și hotărâte și în lupta ilegală a comuniștilor români.

Exceptând nuvela *Oaie și ai săi*, narațiune cu alură de roman, celelalte proze au apărut mai întâi în revistele literare, astfel:

Truda, în „Viața românească", nr. 1, ianuarie 1956; *Un om bătrân* și *Casă nouă*, în „Viața românească", X, nr. 5, mai

1957; *Tereza*, în „Gazeta literară", IV, nr. 35, 29 august 1957; *Zamfir* (din *Oaie și ai săi*), în „Iașul literar", IX, nr. 3, martie 1958; *Oaie și ai săi* (fragment), în „Agricultura nouă", V, nr. 405, 14 martie 1958.

Laboratorul volumului

În *Caietele Princepelui* (I, 1972), aflăm două note privind nuvela titulară a cărții: *Oaie și ai săi.*

> *„De la un prieten am auzit, altă dată, un amănunt tot atât de interesant, pe care nu l-am putut specula până acum: Un țăran (apărut episodic în* Oaie și ai săi*), Nicolae Bâzboi, a pornit la război și, în prima curte întâlnită, a găsit un* fier *de plug. L-a pus în raniță, a făcut cu el tot frontul și l-a adus acasă! Iată ce lucru extraordinar, dar poți să faci ceva mai mult decât să-l dai ca pe un amănunt sec? Patru ani de lupte cu un fier în spate, pentru că nu aveai în curte o nimicătură de plug!*
>
> *Viața întrece orice imaginație a romancierilor... Din nefericire."* (*Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 38)
>
> *„Pentru* Princepele *(Sabatul): la templul lui Venus, din Cypru, (vezi rătăcirile lui Telemac) se jertfesc tauri albi, fără pată, coarnele erau împodobite cu flori, pe trup se puneau șuvițe de mătase și se ardeau parfume.* Gorbanul*, la noi, la țigani, de origine indică, se taie oi și miei și mațele se atârnă în copaci, ca o beteală. Urmează o defulare colectivă."* (*Caietele Princepelui*, 1, 1972, p. 170)

Gorbanul, din *Oaie și ai săi*, obicei arhaic și rar, este mai vechi în proza lui Eugen Barbu decât *Princepele*.

Receptarea volumului

Dintre narațiunile volumului, *Truda* are o istorie specială. *Truda* este ultimul fragment din cele cinci tipărite în „Viața românească" (1, ianuarie 1956): *Nunta, Iepe de șișic, Ploaia, Statul, Truda.*

Suita de capitole care anunța apariția *Gropii* a stârnit vigilența agresivă a criticii literare marxist-leniniste, care a înfierat fragmentele publicate, acuzându-l pe autor de simpatie pentru exploatatori, pentru hoții și tâlharii din groapa Cuțaridei, de predilecție pentru elementul sordid și pitoresc, cerând scriitorului o revizuire de optică.

În seria de trei articole în care Mihai Gafița (*Între realism și realism socialist*, I, II, III, nr. 14, 15, 17, 5, 12, 26 aprilie 1956) încerca să determine editura să respingă, din apariția romanului *Groapa*, tirul criticii „materialiste“, indiscutabil dogmatice, se îndrepta ilustrativ asupra fragmentului *Truda*:

> *„Azi ne vom ocupa cu analiza acestui ultim fragment al suitei «Groapa», publicată în «Viața românească», nr. 1 din 1956.*
>
> *Afirmăm despre «Truda» că putea fi scris acum cincizeci sau optzeci de ani, sau și mai încoace, dar de un scriitor care n-a cunoscut clasa muncitoare, decât din afară, în manifestări limitate la un obiectiv restrâns, la un moment izolat, fără a avea el însuși în față perspectiva și obiectivele pe care mișcarea muncitorească le-a avut în epoca în care se petrec faptele zugrăvite. (...)*
>
> *Imputăm episodului «Truda» nu faptul că întâmplările sunt redate oarecum din unghiul de vedere al bietului Cristache, om care la început gândește cu groază că, făcând grevă, poate fi dat afară și-i rămân flămânzi cei cinci copii. Nu faptul că sunt povestite mai ales acele fapte, care intră în raza de cunoaștere a acestui personaj. Ceea ce imputăm e faptul că, redând din acest unghi întâmplările, autorul se menține numai la înțelegerea eroului său, restrânge țelurile mișcării muncitorești – într-o perioadă de mare avânt revoluționar – la capacitatea de înțelegere a lui Cristache, limitează întreaga perspectivă a mișcării muncitorești, – care trebuia să fie a sa, a autorului –, la perspectiva personajului. (...)*
>
> *Nu așa procedează scriitorul care se călăuzește de spiritul partinic, care folosește metoda realismului socialist. Afirmăm, din nou, că viziunea din «Groapa» n-o credem ca aparținând constructorilor socialismului.“* (*Între realismul critic și realismul socialist*, „Gazeta literară“, nr. 17, 1956)

Autorul n-a mai inclus acest episod al grevei tramvaiștilor în *Groapa* (1957) și este de presupus că eliminarea a fost determinată de vehemența ideologică a criticilor aduse de Mihai Gafița. Alt critic literar (D. Isac, „Tribuna", nr. 19, 16 iunie 1957) a făcut autorului un adevărat proces de intenție, din eliminarea capitolului *Truda*. *Truda*, cu revizuiri de ordin stilistic, a intrat ca o povestire autonomă în volumul *Oaie și ai săi* (1958). În 1957, Eugen Barbu va reproșa lui D. Isac, în „Gazeta literară", „iezuitismul" critic, iar altui critic, nedivulgat, reaua consiliere pe care acesta a oferit-o scriitorului în cazul acestui episod. *Truda* va fi apoi capitol al celei de a doua ediții a romanului *Groapa*, fiind plasat la finalul cărții, de unde, pentru a răspunde exigențelor cenzurii, a fost mutat în prima ei parte. Capitolul *Truda* a rămas incorporat romanului romanului *Groapa*, doar în edițiile din 1963, 1966, 1968, 1970, după care a fost exclus din roman, fără a mai fi reluat în vreun volum de nuvele.

Promptitudinea criticii literare la o carte cu tematică muncitorească, a unui autor pus la zid până atunci, pentru proza periferiei cu hoți, este simptomatică.

> *„Cu cartea aceasta Eugen Barbu dintr-un romancier al periferiei se pregătește să devină un romancier al muncitorimii bucureștene, al existenței ei în epoca noastră de răsturnări revoluționare. Și are toate șansele să reușească, întâi pentru că se vede că a trăit realitățile despre care scrie. Lumea lui învie dintr-o sumă de detalii pline de autenticitate smulse unei experiențe de viață nemijlocite. (...)*
>
> *Eugen Barbu are apoi toate șansele să devină un romancier al vieții muncitorești și pentru că între «Groapa» și această ultimă carte a lui există o însemnată distanță ideologică, pentru că scriitorul a învățat să privească realitatea de pe pozițiile înaintate ale proletariatului revoluționar. Toate bucățile caută, cum am spus, forme prin care se manifestă conștiința de clasă a eroilor. Aspirația către o umanitate nouă, eliberată de umilință, mizerie și exploatare stă în centrul volumului."* (Ov. S. Crohmălniceanu,

Eugen Barbu: „Oaie și ai săi", „Viața românească", XI, nr. 12, decembrie 1958)

Chiar și atunci când fluidul particular al prozei lui Eugen Barbu este evidențiat, eticheta de scriitor al clasei muncitoare rămâne, aplicată ferm, ca în cronica literară a lui Paul Georgescu:

„Lirismul lui Barbu nu mi se pare a proveni dintr-o carență a epicii, dimpotrivă, țâșnește din intensitatea ei, nu rarefiază epica, nici nu o îngreunează, dimpotrivă, îi dă avânt, ritm, tensiune. Problema mi se pare însemnată, căci un sector al prozei românești fusese invadat de un lirism rarefiant, provenit din lipsa de violență și claritate a conflictului, din neputința de a conduce concentrat o acțiune coerentă. Am spus, de câte ori am avut ocazia, că problemele de tehnică, de formă, ne interesează în măsura în care sunt aspecte relevante ale problemelor de conținut, că orice tehnică e bună dacă ajută la maximum de expresie a conținutului și invers. Tehnica – expresie a conținutului – e importantă, fiindcă pe marile șantiere, corpurile dure, masive, se transportă cu macarale și nu cu roaba, iar carul cu boi e inadecvat zborului suprasonic. O literatură a clasei muncitoare nu se poate face cu mijloacele fostei proze tradiționaliste. Eugen Barbu se definește tot mai mult ca un scriitor al clasei muncitoare." (Paul Georgescu, *„Oaie și ai săi" – nuvele de Eugen Barbu* (ESPLA), „Gazeta literară", nr. 13, 26 martie 1959)

„Scânteia", publicație de directivă politică a partidului muncitoresc din România, fixează de la începutul cronicii alinierea scriitorului la universul muncitoresc:

„Lucrurile devin și mai interesante dacă ne gândim la evoluția scriitorului: «Emblema» feroviară de pe copertă – un semafor și un macaz – capătă parcă și un înțeles simbolic, semnalizând cotitura pe care o face autorul «Gropii» atunci când se îndreaptă pe linia principală a literaturii noastre. Și în noua carte, mai totul se petrece în mahalalele Bucureștiului; dar lumea mahalalei nu mai este, ca în «Groapa», un caleidoscop ale cărui culori nu fac decât să mascheze înfundarea, lipsa de perspectivă, viața dezolantă a unei lumi de mici amărâți și borfași de la periferia vieții sociale, uneori împodobiți cu falsă aureolă romantică. Acum periferia e văzută ca un centru de înnoire a

existenței omenești, căci aici trăiesc, speră și luptă muncitori conștienți. Nu e ușor să prezinți astfel de oameni: mentalitatea lor a fost mai puțin surprinsă în literatură, are trăsături noi, adesea încă în formare, care-l supun la încercări serioase pe scriitor. Lumea acestor eroi nu e izolată, ca de pildă aceea a unui negustor care se concentrează asupra tarabei sale: la tot pasul, interesele și faptele muncitorului sunt legate de acelea a sute și mii de oameni de-o seamă cu el, legătura lui cu colectivul, cu clasa, e mult mai puternică, așa încât scriind despre unul singur trebuie să înfățișezi o lume întreagă." (Sergiu Fărcășan, *„Oaie și ai săi" nuvele de Eugen Barbu,* „Scânteia", XXVIII, nr. 4497, 12 aprilie 1959)

Cuvântul de ordine este ca orice recenzie, orice cronică literară, indiferent că este prezentă într-o publicație politică sau literară, să salute aspectul proletar al noii cărți a scriitorului.

*„Atras altădată de tenta naturalistă (*Groapa*) Eugen Barbu se relevă acum un înzestrat pictor al mediului muncitoresc, văzut de aproape, cu familiaritate, cu căldură, cu dragoste. Scriitorul știe să schițeze din câteva linii portrete de proletari, ateliere sordide și case igrasioase, reconstituind ceea ce numim atmosferă; el are viziunea scenelor de masă, a mulțimilor desfășurate, a marilor înfruntări dintre lucrători și patroni. Cunoscându-și bine eroii, alături de care și-a petrecut copilăria, și mai târziu, câțiva ani ca tipograf, cum singur ni se confesează într-un articol din* Contemporanul *(13 martie 1959), Eugen Barbu realizează tablouri de o remarcabilă plasticitate și adâncime psihologică."* (Al. Săndulescu, *Eugen Barbu: Oaie și ai săi,* „Luceafărul", II, nr. 8, 15 aprilie 1959)

D. Isac, cel care scrisese o cronică ca o hecatombă, în „Tribuna", din 1957, împotriva *Gropii*, revine cu satisfacția că Eugen Barbu părăsește naturalismul pentru o lume luminată de aspirații muncitorești:

„Deci, aproape toate nuvelele din volumul Oaie și ai săi *se plasează în sfera proceselor sociale, politice și morale generate de răsturnarea revoluționară din țara noastră, situându-se în actualitate atât prin alegerea subiectelor cât și prin poziția pe care o adoptă autorul în rezolvarea pe care caută s-o dea*

problemelor. Fără îndoială că unele aspecte ale nuvelelor din Oaie și ai săi *pot ridica în mod îndreptățit anumite obiecții și pot da loc la discuții, unele privind chiar justa rezolvare ideologică a conflictelor (v.* „Scânteia", 12 aprilie 1959*), bogăția și adâncimea umană a problemelor implicate în narațiune sau realizarea artistică. Suntem însă de acord cu părerile exprimate de mai toți criticii care s-au ocupat de acest volum, că el trebuie privit, în evoluția scriitorului, ca expresie a unei treceri la o fermă situare pe poziții realist-socialiste, cum se anunță de altfel și în viitoarele sale lucrări. Faptul că un prozator cu multiple și valoroase posibilități cum este Eugen Barbu pășește ferm în actualitate, înnoindu-și tematica, amplificându-și și adâncindu-și perspectiva din ce în ce mai mult în lumina realismului-socialist nu poate fi decât un motiv de reală satisfacție pentru critică și pentru cititorii care așteaptă cu justificat interes viitoarele sale creații."* (Dumitru Isac, *O nouă etapă în dezvoltarea prozei lui Eugen Barbu*, „Tribuna", III, nr. 16, 18 aprilie 1959)

Este ilustrativă această suită, incompletă, de citate care arată cum se lucra politic cu critica literară și cum lucra, la rândul ei, critica literară cu scriitorii:

„În Oaie și ai săi, *oamenii și viața lor sunt surprinse și redate sub semnul devenirii lor istorice, spre deosebire de* Groapa, *unde totul lasă impresia unor lucruri claustrate în limitele unor coordonate de viață fixe, fatal nemutabile și de aceea acceptate, cu tot caracterul lor apăsător, pentru totdeauna. Pe drept cuvânt, un tânăr critic (Matei Călinescu,* Gazeta literară *din 16 aprilie 1959), și-a intitulat articolul despre noua carte a lui Eugen Barbu,* Viziune epică nouă. *Într-adevăr, în această viziune epică nouă, realist-socialistă, avem de a face, în momentul de față, cu cea mai de seamă cucerire a prozei epice a lui Eugen Barbu. În acest sens, cred că nu este deloc o exagerare dacă afirm că scriitorul, lucrând la nuvelele cuprinse în* Oaie și ai săi, *s-a situat, raportându-se la* Groapa, *pe o poziție polemică față de el însuși."* (Nicolae Ciobanu, *„Oaie și ai săi", nuvele de Eugen Barbu*, „Scrisul bănățean", X, nr. 6, iunie 1959)

REPERE CRITICE

Ov. S. Crohmălniceanu, *Eugen Barbu: „Oaie și ai săi“*, „Viața românească“, XI, nr. 12, decembrie 1958; Radu Popescu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Oaie și ai săi“*, „Contemporanul“, nr. 8 (645), 27 februarie 1959; S. Damian, *Eugen Barbu: „Oaie și ai săi“*, „Gazeta literară“, VI, nr. 10, martie 1959; Paul Georgescu, Cronica literară, *„Oaie și ai săi“ – nuvele de Eugen Barbu*, „Gazeta literară“, nr. 13, 26 martie 1959; S. Damian, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Oaie și ai săi“*, „Informația Bucureștiului“, VII, nr. 1757, 2 aprilie 1959; Boris Buzilă, Cronica literară, *„Oaie și ai săi“ de Eugen Barbu*, „România liberă“, nr. 4503, 4 aprilie 1959; Sergiu Fărcășan, Cronica literară, *„Oaie și ai săi“, nuvele de Eugen Barbu*, „Scânteia“, XXVIII, nr. 4497, 12 aprilie 1959; Al. Săndulescu, *O seamă de cuvinte: Eugen Barbu, „Oaie și ai săi“*, „Luceafărul“, nr. 8 (19), 15 aprilie 1959; Matei Călinescu, Tineri critici: *Viziune epică nouă*, „Gazeta literară“, nr. 14, 16 aprilie 1959; Dumitru Isac, Cronica literară, *O nouă etapă în dezvoltarea prozei lui Eugen Barbu*, „Tribuna“, III, nr. 16 (115), 18 aprilie 1959; Mircea Tomuș, Cronica literară, *Nuvelele lui Eugen Barbu*, „Steaua“, X, nr. 4, aprilie 1959; Nicolae Ciobanu, Cronica literară, *„Oaie și ai săi“, nuvele de Eugen Barbu*, „Scrisul bănățean“, nr. 6, iunie 1959; Al. Andriescu, *Eugen Barbu: „Oaie și ai săi“*, „Iașul literar“, nr. 6, iunie 1959; Teodor Vârgolici, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Oaie și ai săi“*, „Scânteia tineretului“, XV, nr. 3156, 8 iulie 1959; I. D. Bălan, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Oaie și ai săi“*, „Luceafărul“, II, nr. 14 (25), 15 iulie 1959; Ileana Cerbu (elevă), *Figuri de muncitori în „Oaie și ai săi“*, „Gazeta literară“, nr. 30, 23 iulie 1959; V. Frăteanu, *Drumul scriitorului*, II, „Tribuna“, nr. 21, 21 mai 1964.

PRÂNZUL DE DUMINICĂ

Ediții: *PRÂNZUL DE DUMINICĂ*, povestiri, ESPLA, 1962, 368 p. (Cuprins: *Câteva povestiri la persoana I: Prânzul de duminică, Patru pești, Bufet expres, Într-un loc de trecere, Păunii, Călătorie cu autocarul, Oul, Bătrânii, Franzeluță; Câteva povestiri la persoana a III-a: Morcovii, Înmormântarea lui Dumitru Alexandru, Domnișoara Aurica, Pe ploaie, Un pumn de caise, Sfârșitul vacanței, O canistră cu apă, De-a viața și de-a moartea*). Precizări: *Morcovii* și *Înmormântarea lui Dumitru Alexandru* trec cu modificări neînsemnate în ediția a II-a a *Gropii* (1963), ultima însă cu titlul schimbat în *„Rudele" lui Bică Jumătate.*

Culegerea de nuvele cu acest titlu marchează o mutație în scrisul lui Eugen Barbu, dar și în proza românească postbelică. Este o demonstrație literară prin care, pe de o parte, scriitorul iese ostentativ din perimetrul tematic al clasei muncitoare, pe de alta, face o demonstrație de proză modernă, în stil american (Hemingway, Faulkner), promovând un adevărat dezgheț tematic și stilistic, plin de urmări în proza scriitorilor mai tineri.

Aspectul novator al cărții s-a izbit de rezistențe (V. Em. Galan, spre exemplu), dar majoritatea comentariilor literare au discutat cartea, în regim estetic, adesea elogios, făcând uitată fixarea restrictivă a scriitorului în spațiul tematicii muncitorești. Câteva nuvele din *Prânzul de duminică* sunt considerate adevărate capodopere.

Cele mai multe din prozele volumului au apărut mai întâi în presa literară, după cum urmează:

Morcovii, Alegerile de altădată în „Gazeta literară", V, nr. 8, 20 februarie 1958; *Prânzul de duminică*, „Gazeta literară", VII, nr. 9, 25 februarie 1960; *Bufet expres, Schiță* din volumul de schițe *Câteva povestiri la persoana I-a*, „Tribuna", IV, nr. 15, 14 aprilie 1960; *Într-un loc de trecere, Schiță* (din volumul de schițe *Prânzul de duminică, Câteva povestiri la persoana I-a*),

Tribuna, IV, nr. 20, 19 mai 1960; *O canistră cu apă*, „Viața românească“, XIV, nr. 3, martie 1961; *Pe ploaie*, „Gazeta literară“, VIII, nr. 23, 1 iulie 1961; *Călătorie cu autocarul*, „Gazeta literară“, nr. 34, 17 august 1961; *Un pumn de caise*, „Steaua“, XII, nr. 9, septembrie 1961.

Laboratorul volumului

În *Jurnal* (1966) nu găsim nimic despre aceste nuvele, dacă facem abstracție de personajul Anatol din proiectatul roman *Intrarea actorilor*. Numele lui apare în *O canistră cu apă*. Câteva însemnări despre proiectata nuvelă *Batalionul de pedeapsă* (intrată ca parte a doua în romanul *Incognito* II, 1977) au atingere cu nuvela de război *O canistră cu apă*. Personajul Anatol e cel care face legătura.

> *„Vechea nuvelă* Batalionul de pedeapsă *ca și* O canistră cu apă, *puțin adaptate, pot fi volumul «războiului» din* Frica. *Romanul ar putea începe cu atentatul împotriva lui Armand Călinescu sau ceva mai devreme, când în universități N. Iorga vorbea cu fervoare despre* lenea națiunii *care se odihnește în ortodoxie, când din câte o carte izbucnea acel strigăt nietzschean* aud putrezind o idee *sau aforismul cu care poate începe lungul monolog al lui Anatol: «groaza e memoria cititorului». Totul devine fascinant la recapitulare, dar cum le leg, cum le pun cap la cap?“* (*Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 26)

Jurnalul de creație din *Caietele Princepelui* este mai generos în ceea ce privește antecedentele nuvelei *Pe ploaie:*

> *„Am scris odată o nuvelă,* Pe ploaie. *Ideea a pornit de la vederea unui ștergar negru într-o prăjină înfiptă în fața unei case pe lângă munții Câmpulungului. Am întrebat cine murise. Mi s-a spus că un cosaș fusese trăsnit la câmp pe când își făcea meseria. Faptul avea ceva tragic în el, era absurd și revoltător. Mi-au trebuit 4 ani pentru ca să fac din acel cosaș, trei cosași, până când să apară o mamă și acel* gest antic, *al plângerii morților, îngroparea în pământ îmi fusese povestită, dar*

înmulțirea morților și acea sfâșietoare asistare la stingerea celui de-al treilea cosaș, asta mi se pare că am inventat-o eu. Există fapte grele de sensuri, care te persecută. Unele chiar mă supără prin încărcătura lor prea mare. Cineva îmi spune că la Ploiești, cu ocazia unor demolări, s-a găsit un schelet într-un zid. Un soț înșelat, în urmă cu treizeci de ani, venise de pe front, își găsise nevasta cu altul în pat și ceruse socoteală. Fusese ucis și îngropat într-un zid. Cei doi făptași își văzuseră de viață liniștiți, trăind cu un schelet în perete fără vreo zguduire morală. Acest fapt a și fost povestit într-o revistă de către un scriitor grăbit. N-avea nici un sens tragic. Deși îl voi repeta, voi relua vreodată acest lucru într-o povestire. Mi se pare că narațiunea ar trebui împinsă înapoi cu o sută de ani, nu știu de ceva, dar are ceva legendar și-i stă mai bine, să zicem pe vremea fanarioților. Otrava, zidirea de viu, astea merg altfel cu puțină draperie, cu acele atentate la libertatea femeii, ținând de sfârșitul sclavagismului domestic. Vom vedea.“ (*Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 38)

Alte informații pregătitoare privind alcătuirea acestui volum nu sunt în jurnalele de atelier cercetate.

Receptarea volumului

Prânzul de duminică a fost o carte de mutație în literatura acelei vremi, mai ales prin deschiderea către modernitatea prozei occidentale. Fără s-o fi spus ca atare, în diferite feluri, cronicarii literari au acordat *Prânzului de duminică* o considerație specială.

„Câteva din nuvelele volumului de față, reluând sub altă perspectivă imaginea unei umanități primitive, relevă în Eugen Barbu un mare scriitor al tragicului existențelor mărunte, împinse de mecanismul social la periferia oricărei civilizații. Polemica scriitorului cu morala ipocrită burgheză se face de data aceasta fără invocarea unui ideal pseudo-romantic. Eroii sunt conștiințe elementare și tragicul rezidă, ca în literatura lui Faulkner, în dezvăluirea unei condiții de subumanitate. Ritmul existenței acestor oameni este unul natural: integrați

peisajului, ei se primenesc odată cu el, spălați de ploi și de ninsori, uscați de arșița verii neîndurătoare, bătuți de toate vânturile lumii. Satul, uitat undeva la malul mării, descris în Bătrânii, *e o sadoveniană «împărăție a apelor», unde domnesc mirosul sărat al mării și plânsetul șobolanilor de stepă. Plecarea rândunelelor toamna și uciderea puilor neputincioși iau proporțiile unui ritual cosmic împlinit cu regularitate astronomică. Aici ajung, în căutare de petreceri rustice, niște negustori snobi cu femeile lor frumoase, cu patefoane și băuturi străine. Peisajul însuși e pângărit: marea își pierde frumusețea, liniștea e alungată în adâncul stepei, oamenii asistă prăbușiți într-o muțenie de stâncă."* (Nicolae Manolescu, *Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Contemporanul", nr. 35, 31 august 1962)

Consecvent cu sine, Virgil Ardeleanu tratează în „Tribuna" nuvelistica lui Eugen Barbu cu sensibilitate pentru valorile ei subtile.

„E adevărat, Groapa *conține și unele note evident naturaliste, ce trebuie sancționate. Credem însă că s-a procedat neprincipial, atunci când discuția critică a fost substituită prin comentarea paralelă a unor fragmente din volumul dedicat Cuțaridei și* Romanul experimental *al lui Zola. De asemenea, vorbind despre* Șoseaua Nordului, *mulți dintre cronicarii noștri n-au insistat suficient asupra calităților analitice ale prozatorului, a dexterității lui uimitoare de a închega acțiuni dramatice de mare intensitate – și s-au oprit doar asupra unor carențe de «viziune» prin care au discreditat întreg romanul. Nu intenționăm să discutăm aci întreaga operă a lui Eugen Barbu, și cu atât mai puțin, să refacem un proces critic. Vrem numai să menționăm că autorul* Muncii de jos *deține o puternică personalitate artistică și că operele sale, ca ale tuturor scriitorilor, de altfel, nu trebuie analizate prin prisma unor tipare prestabilite. Criticul trebuie să sesizeze intenția scriitorului, evoluția sa distinctă de la o carte la alta și să nu-i reproșeze, pe momente editoriale, ceea ce probabil nici n-a fost în intenția sa. Dacă scrisul lui Barbu ar fi fost privit cu mai multă perspicacitate, nu numai că n-am fi asistat la unele diatribe jenante, dar, mai ales, s-ar fi relevat, cu evidență sporită, continuitatea și împlinirea sa*

certă. S-ar fi observat, anume, că paralel cu lărgirea continuă a universului tematic, abordat întotdeauna din perspective actuale și inedite, de un bun cunoscător al vieții, fiecare nouă carte învedera un scriitor preocupat asiduu de perfecționarea mijloacelor sale, de a transpune obiectul investigat în forme artistice cât mai elevate. În pofida intransigenței supralicitate cu care a fost privită de către unii critici opera lui Eugen Barbu, ne putem da seama astăzi că Prânzul de duminică *înseamnă un moment remarcabil în evoluția prozei noastre.*" (Virgil Ardeleanu, *Corolarul unei opere*, „Steaua", XIII, nr. 10, octombrie 1962)

Duritățile din comentariile la *Groapa*, șabloanele critice aplicate volumului *Oaie și ai săi* dispar în mare măsură. Nuvelele din *Prânzul de duminică* impun.

„Dealtminteri, însuși talentul îl face pe Eugen Barbu foarte receptiv la ceea ce e inedit, neașteptat, dramatic, într-o existență, iar culorile, sunetele, senzațiile se constituie în scrisul său într-un fel de alfabet plastic menit să materializeze calendarul. Eugen Barbu e atent nu numai la felul cum se reflectă soarele la un anume ceas al zilei, dar și la arhitectura clădirilor, la aspectul orașului, la atmosfera generală a momentului; el ascultă cu atenție felul cum se răsfrânge bătaia orologiului istoric și găsește nenumărate detalii pentru a materializa gândurile și mai ales senzațiile fiecărui timp.

Acest dar îi este propriu lui Eugen Barbu și el nu este deloc cel mai puțin însemnat. Volumul «Prânzul de duminică» face însă și dovada altor însușiri prețioase, și aproape oriunde am deschide cartea suntem interesați de ceea ce spune scriitorul. Căci el vorbește cu autoritatea unui talent matur, adică limpede, concis, descriind, cel mai adesea, în termeni exacți un caracter sau o situație. Să nu se spună că acestea sunt virtuțile obișnuite, instrumente de expresie legitimă ale prozei, căci nu orice scriitor dispune de ele într-un mod atât de necăutat. (...)

Judecat în ansamblul lui, volumul lui Eugen Barbu atestă una din cele mai frumoase vocații ale literaturii noastre noi, care îngăduie criticului să se arate sever, fără teama de a descuraja un talent. Căci făcând distincții între nuvele foarte bune sau mai puțin bune, el nu uită nici o clipă că autorul lor se află

oricând în inima literaturii de înaltă ținută. E un elogiu pe care cititorul nu-l poate face prea des și nici oricărui scriitor." (B. Elvin, *Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Viața românească", XV, nr. 10, octombrie 1962)

O pledoarie în favoarea cărții, atacată pentru așa-zisa lipsă de optică marxistă, se face în „Gazeta literară" chiar de către Ov. S. Crohmălniceanu:

„Focul de artilerie în jurul «Prânzului de duminică» îl întrețin scriitorii înșiși, nu criticii. Pe de o parte tovarășii de breaslă îi reproșează prozatorului că nu e în actualitate, că nu aduce o concepție nouă asupra vieții, pe de altă parte el, la rândul lui, nu le iartă vreo vorbă spusă împotriva operei sale și imprudentul care se hazardează să o rostească, se alege imediat cu o «notă» de punere la punct arțăgoasă și definitivă. Chiar dacă un asemenea mod de exteriorizare a «sensibilității» artistice îmi displace profund, mai ales atunci când și confundă tribuna criticii cu peluza stadionului de fotbal, chiar dacă argumentele invocate de Eugen Barbu pentru a demonstra contemporaneitatea scrisului său nu se țin prea bine pe picioare și se clatină la primul vânt, volumul «Prânzul de duminică» îmi trezește o reală admirație. Sunt aici, pe puțin, patru nuvele antologice, «Domnișoara Aurica», «O canistră cu apă», «Un pumn de caise», «Înmormântarea lui Dumitru Alexandru». Sunt altele care dacă stârnesc parțiale obiecții nu constiuie mai puțin, pe aproape întreg cursul desfășurării lor epice, modele de proză densă capabile să reconstituie o lume în toate dimensiunile ei, să-i fixeze atmosfera proprie, culoarea exactă («Pe ploaie», «Franzeluță», «De-a viața și de-a moartea»). Ultima e un mic roman concentrat de război." (Ov. S. Crohmălniceanu, *O pledoarie, Cărți în 1962, Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Gazeta literară", nr. 50, 13 decembrie 1962)

Prânzul de duminică a fost o carte cheie pentru dezghețul unei literaturi șablonarde, de comandă oficială și uneori de lipsă de talent. Această carte i-a dat dreptul de a afirma că a fost un „spărgător de gheață" în literatură, afirmație contestată de adversari fără conștiință literară, în pofida evidențelor.

REPERE CRITICE

Nicolae Manolescu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Contemporanul", nr. 35, 31 august 1962; G. Dimisianu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Gazeta literară", IX, nr. 36, 6 septembrie 1962; Dinu Săraru, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Scânteia", XXXI, nr. 5660, 23 septembrie 1962; C. Stănescu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Scânteia tineretului", XVIII, nr. 4194, 8 noiembrie 1962; Ov. S. Crohmălniceanu, *O pledoarie: Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Gazeta literară", IX, nr. 50, 13 decembrie 1962; Mihail Novicov, *Eugen Barbu: „Prânzul de duminică"*, „Luceafărul", VII, nr. 1, 4 ianuarie 1964; V. Frăteanu, *Drumul scriitorului*, II, „Tribuna", nr. 21, 21 mai 1964; Paul Georgescu, *O privire asupra prozei contemporane*, „Viața românească", XVII, nr. 8, august 1964; Cornel Radu Constantinescu, *Victoria unui exclus*, „Adevărul", nr. 2572, 5 septembrie 1998.

VÂNZAREA DE FRATE

Ediții: *VÂNZAREA DE FRATE,* Ed. Tineretului, 1968, 199 p.

Vânzarea de frate este o povestire cu haiduci, desprinsă din ciclul *Săptămânii nebunilor,* care urma să fie compus din *Principele, Săptămâna nebunilor* și *Amza Haiducul.* Primele două romane au apărut în 1968 și 1981. *Amza Haiducul* este un proiect schițat și părăsit. Nuvela apărută în 1968 este un produs de compromis, între palierul valoric al celor două romane fanariote și acela al scenariilor cu haiduci, făcute de Eugen Barbu pentru Studioul Buftea.

Laboratorul nuvelei

O însemnare din *Jurnalul intim* găzduit postmortem de revista „Pro Saeculum“ (Focșani) ne oferă indicația că actuala nuvelă este un text care ar fi urmat să fie definitivat sub titlul *Amza Haiducul*.

> „Amza-Haiducul, *a treia parte a trilogiei fanariote (dacă o voi scrie vreodată), trebuie să fie un Don Quijote balcanic, un păgubos. Tot ce jăcuie se duce pe apa sâmbetei: banii sunt calpi, femeile lui fug cu alții, zestrea nevestelor lui este investită în negutătorii păguboase, casele iau foc sau se ruinează. Răspopitu ar fi un fel de Sancho Panza. Acestuia, în cele din urmă, îi mărturisește Amza că tot ce a adunat pentru Comoara Neamului s-a risipit. Mereu cară la el o oală cu bani, care coclesc, sau un brad uscat. Ioan Valahul este ucis cu pietre după ce reapare în partea a doua sau a treia a trilogiei. Amza trebuie să fie tragic și măreț, viteaz aproape fără voie, dar neatingându-și idealul...* “ (*Caietele Princepelui*, V, 1975, p. 46)

Din *Pagini de jurnal* (datate greșit 1982!) pe anul 1968, tipărite în „Pro Saeculum“ (Focșani), după 29 iulie, extragem următoarea notă:

> *„Dus la bun de tipar cele 200 de pagini tipărite din* Amza Haiducul *pentru Editura Militară. Destul de greu de făcut din mai multe nuvele un roman! Vom vedea restul. Deocamdată iau notele din urmă. Nu mai e limba pașoptistă. Am plonjat cu o sută de ani în urmă! E mai dificil, dar ce satisfacție. Citesc în* România literară *că un francez a cercetat limbajul secolului XVIII și scrie un roman à la Dumas, de mare succes ți la critică. Toți îl laudă. Eu fac asta din 1964 și toți se strâmbă. Ba că e limbă inventată, ba că e artificială. Una, alta, le pute!*“

Înainte de 6 august 1968 altă notă:

> *„După ce de zece zile am primit cele 200 de pagini din viitorul roman (*Amza Haiducul*) de azi dimineață mă pregătesc pentru a răspunde Monicăi Lovinescu pentru ultimele sale injurii de la* Europa liberă. “

După 8 august: *„A trecut luna și nimic. Nici la* O lume, *nici la* Amza*"*, ceea ce înseamnă că editurile nu i-au dat răspuns.

La Editura Militară n-a apărut nici un volum despre Amza Haiducul sau cu un astfel de titlu. A apărut, în schimb, la Editura Tineretului, volumul *Vânzarea de frate*, în 1968. Este, desigur, vorba despre textul acestei povestiri. Volumul mai cuprinde: *Amza haiducul, O plimbare cu sania, Telega.* Ceea ce se poate deduce este că avem de-a face cu o parte a romanului nescris, departe de anvergura promisă a acestuia.

Receptarea nuvelei

Vânzarea de frate nu s-a bucurat de atenția criticii. Era și efectul de sațietate produs de *Princepele*? Sau de Eugen Barbu, văzut ca un autor „căzut" în pitoresc? Reproducem totuși câteva pasaje critice din epocă:

> *„Dacă la Eugen Barbu* domn *înseamnă* hoț *și* hoț *înseamnă* haiduc, *deci un fel de «chevalier sans peur et sans reproche», lucrul nu afectează conștiința istorică a cititorului pentru că nu ei i se adresează. Autorul adoptă niște tipuri de mult existente, extrase din istorie de imaginația colectivă, prelucrate mitic, înscrise definitiv în sfera ficțiunii literare. Ca și tipurile, schema epică e tradițională. Frăția de cruce, felonia și vendeta fac parte din fondul de mult constituit al literaturii de capă și spadă. Absența ineditului epic se explică în* Vânzare de frate, *prin orientarea spre un sector literar în bună măsură tehnicizat, în care supremația o are virtuozitatea. Interesant e că, deși uzează de convențiile genului, Eugen Barbu nu le supune, nu le constrânge să nască valoare. Așa încât remarcabile nu sunt paginile ce atestă asumarea tehnicii adecvate, ci cele în care regulile genului sunt depășite. Memorabila figură a lui Petrea sin Dumitru Susul e în flagrantă contradicție cu schematismul de rigoare, care a determinat construirea celorlalte personaje: Amza, Anița, Sârbu."* (Ilina Grigorovici, *Sensul unei mutații*, „Luceafărul", XI, nr. 51, 21 decembrie 1968)

Un comentator interesant în ceea ce privește proza lui Eugen Barbu s-a vădit a fi, la „Orizont", în mai multe ocazii, Cornel Ungureanu.

> *„Ar fi, mai întâi, de văzut în aceste texte primenirea limbajului: după Sadoveanu, Eugen Barbu este primul prozator ce oferă literaturii istorice, operei de evocare istorică un limbaj nou, independent constituit. Înmuierea consoanelor, îndulcirea vocalelor, deschiderea acestora, de nu vor fi corespunzând limbii reale a epocii, reprezintă cu strălucire o posibilitate de a descoperi epoca. Topica savantă, arhaismul cu grijă ales și degustat (în numele muzicilor, al sonurilor, al* melodiilor *sale) fixează în nuvele o atitudine subiectivă,* ironia. *Ciclul* Vânzarea de frate, *serial ce reia de fapt pentru literatura română tradiția literaturii haiducești. Deci, ar fi de subliniat în aceste texte maxima stilizare-simplificare a narațiunii,* limbajul *având rol central. Ne aflăm într-o literatură de tip renascentist, povestirile putând fi spuse,* povestite, *supuse unui regim oral precum povestirile din decameron, heptameron, ș.a.m.d., deci încercând să suplinească și suplinind, nu absența, cât izolarea unui anumit tip de literatură. Literatura jovial-eroică moralizator-șăgalnică a acestor texte nu aduce zâmbetele către râs: nu e hohotitoare și nici gratuit spectaculoasă. În interioarele ei, grațioasele ironii, subtilele catifelări ale frazei, pregătesc de fapt intrarea într-o lume ce aparține tragicului."* (C. Ungureanu, „Orizont", XXVII, nr. 13, 2 aprilie 1976)

REPERE CRITICE

Valeriu Cristea, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Vânzarea de frate"*, „România literară", I, nr. 7, 21 noiembrie 1968; Virgil Ardeleanu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Vânzarea de frate"*, „Steaua", XIX, nr. 12, decembrie 1968; Emil Vasilescu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Vânzarea de frate"*, „Scânteia", XXXVIII, 8023, 2 aprilie 1969; Vlad Soreanu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Vânzarea de frate"*, „Ateneu", III, nr. 6,

iunie 1969; T. Tihan, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Vânzarea de frate"*, „Tribuna", XIII, nr. 21, 1969.

MARTIRIUL SFÂNTULUI SEBASTIAN

Ediții: *MARTIRIUL SFÂNTULUI SEBASTIAN*, EPL, 1969, 399 p. (Cuprinde: inedite – *Martiriul Sfântului Sebastian, O îndeletnicire ca oricare alta, Soarta unui om, Ziua unui pierde-vară, Un tânăr frumos ca Ramon Novarro;* preluate din *Oaie și ai săi* (1962) – *Oaie și ai săi, Munca de jos;* din *Prânzul de duminică* (1962) – *Sfârșitul vacanței, Patru pești, Călătorie cu autocarul, O canistră cu apă, Pe ploaie, Prânzul de duminică, Păunii, Un pumn de caise, Domnișoara Aurica.*

Este un florilegiu nuvelistic de 16 bucăți dintre care două (*Munca de jos* și *Oaie și ai săi*) provin din primele sale volume, nouă din *Prânzul de duminică* (*Sfârșitul vacanței, Patru pești, Călătorie cu autocarul, O canistră cu apă, Pe ploaie, Prânzul de duminică, Păunii, Un pumn de caise, Domnișoara Aurica*), cinci dintre ele fiind inedite: *Martiriul Sfântului Sebastian, O îndeletnicire ca oricare alta, Soarta unui om, Ziua unui pierde-vară, Un tânăr frumos ca Ramon Novarro.*

Martiriul Sfântului Sebastian a suportat imediat după apariție și o perioadă de interdicție datorită unor dispoziții oficiale:

> *„Eram atunci în 1969, în împrejurări despre care ar fi multe de scris, director al Editurii pentru Literatură, în ultimul an al existenței sale. Între nenumăratele complicații adunate de-a lungul anilor în portofoliile celei mai mari edituri din țară, aproape un monopol (publica circa 700 de titluri anual), într-o perioadă de relativă liberalizare a vieții culturale, se aflau și două cărți a căror difuzare nu fusese permisă din «dispoziții superioare»:* Martiriul Sfântului Sebastian *și* Foamea de spațiu *de Eugen Barbu."* (Ion Marinescu, în *Ianus, Cuvântul editorului,* Ed. Gramar, 1993, p. 425)

NUVELE, prefață și tabel cronologic de Al. Piru, Ed. Tineretului, colecția „Lyceum", 1969, 344 p. Sumarul cuprinde *Oaie și ai săi, Munca de jos*, din volumul *Oaie și ai săi*, și *Prânzul de duminică, Patru pești, Păunii, Călătorie cu autocarul, Bătrânii, Domnișoara Aurica, Pe ploaie, Un pumn de caise, Sfârșitul vacanței*, din *Prânzul de duminică* și o inedită: *Ziua unui pierde-vară*. Volumul a apărut înaintea culegerii *Martiriul Sfântului Sebastian*, editat în același an.

Laboratorul volumului

Sumarul cărții este un indiciu că autorul lor a renunțat la proiectul de roman *Calea Negustorilor*, deoarece grupajul *Ziua unui pierde-vară, Domnișoara Aurica, Un tânăr frumos ca Ramon Novarro* face parte din proiectul părăsit. Mai multe indicii de ce voia să fie acest proiect se află în *Caietele Princepelui*.

> *„Iată ceva autentic, în sfârșit. Domnișoara Carmen Popescu din romanul* Calea negustorilor. *Ea a luat naștere în notițele mele din copierea unor anunțuri ale timpului (epoca 1933), anunțuri ale ghicitoarei Mafalda,* cu studii în India și Persia, *din reclamele de bretele și din anunțul unei călătorii la Stambul, unde* vremea e mereu frumoasă. *Asta s-a suprapus cu imaginea unei vechi* Loterii *de pe Grivița, unde își încercau norocul o mulțime de lucrători, ofițeri și funcționari. O femeie trupeșă, cu oarecare grație, veselă, un fel de vampă de mahala, mereu neostenită față de atenții. Ea ar urma să fie dominată de bovarismul călătoriei la Stambul, de o repetare la infinit a descrierii citite în ziarul* Dimineața, *despre minaretele Constantinopolului, a catacombelor sale bizantine și, mai ales, a acelor haremuri faimoase în care se visează trăind. Domnișoara Carmen Popescu, secret, dorește un ofițer care s-o ducă la Stambul, dar acesta întârzie. El îi oferă cel mult o seară în Buzești, cu mititei și fripturi, cu cântece de of și dor, lucruri atât de contradictorii în relație cu ce dorește fără încetare."* (*Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 35)

Finalul, în care „domnișoara“ e asasinată, este rodul sugestiei venite de la un cititor (C.), încă o dovadă că Eugen Barbu își discuta proiectele, cu apropiați, cu colegi interesați de scrisul său.

În *Caietele Princepelui* găsim ciorna povestirii *Soarta unui om:*

> *„Cineva povestește că unul după 21 de ani de prizonierat se întoarce în sat. În gară se întâlnește cu un cunoscut din Stâlpeni, care îi spune că soția lui s-a recăsătorit și că tocmai în duminica aceea fiica ei și-a lui se căsătorește. Noul sosit îl invită pe vestitor la nuntă și-i declară că s-a întors cu bani din prizonierat. Îl duc până în sat pe fostul prizonier doi inși cu un car tras de un bou alb și unul bălțat. A doua zi, la nuntă, prietenul face urările noilor căsătoriți și întreabă de amicul său sosit din prizonierat. «Mort pe front, de mult i-am făcut pomenile», spun soacra și mireasa. «Dar l-am văzut ieri în gară», zice acela. Se crede că invitatul e beat. Omul mai întreabă în dreapta și în stânga despre prizonier, dar el nu a sosit la nuntă. Se duce la miliție. Prizonierul e găsit sub un pod, ucis de cei doi foști deținuți de drept comun care lucrau pe ici, pe colo, care-l jefuiseră de banii ce-i avea asupra lui...*
>
> *La scrierea nuvelei am să respect totul în afară de final. Ar fi banal. Cei doi l-au ucis din mândrie: prizonierul a vrut să le plătească la o altă cârciumă consumația și cei doi l-au ucis. Bineînțeles nu cunt criminali de drept comun, sunt doi ungureni mândri...“* (*Caietele Princepelui*, II, 1973, pp. 207-209)

În *Pagini de jurnal – 1970* (dată eronată din „Pro Saeculum“ – Focșani, cea reală este 1968!), citim la 21 iulie:

> *„Scris nuvela cu Săraru,* Martiriul Sfântului Sebastian.*“*

Altă însemnare:

> *„3 august.* Martiriul Sfântului Sebastian *și capitolul din* Frica. *Slabe!“*

În nuvela cu acest titlu se pot identifica câteva persoane din redacția revistei „Luceafărul“, cum este spre exemplu ochelarista basedoviană, Gica Iuteș. Dar Dinu Săraru nu este

identificabil în această nuvelă, inspirată evident de starea psihologică a fostului redactor-șef al „Luceafărului", după părăsirea revistei printr-o demisie impusă de împrejurări.

Există atât în *Martiriul Sfântului Sebastian*, cât și în *O îndeletnicire ca oricare alta*, evidente reflexe autobiografice, după șocurile pe care Eugen Barbu le-a trăit în anul 1968, când, supus unui adevărat asediu literar-politic, a fost constrâns să-și dea demisia din funcția de redactor-șef al revistei „Luceafărul".

REPERE CRITICE

Mircea Vaida, Cronica literară, *„Martiriul Sfântului Sebastian" de Eugen Barbu*, „Tribuna", XIII, nr. 46, 13 noiembrie 1969; Adrian Anghelescu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Martiriul Sfântului Sebastian"*, „Scânteia", XXXIX, 8265, 2 decembrie 1969; T. Tihan, *Eugen Barbu: „Vânzarea de frate"*, „Steaua", XXI, nr. 1, ianuarie 1970.

MIRESELE

Ediții: *MIRESELE*, nuvele, Ed. Minerva, 1975, 487 p. (Cuprinde următoarele inedite: *Smintirea jupâniței Ruxandra, Nuntă cu ighemonicon, Iarba, Miresele, Bătrâna,* preluând din anterioarele culegeri următoarele nuvele: *Pe ploaie, Prânzul de duminică, Martiriul Sfântului Sebastian, O îndeletnicire ca oricare alta, Sfârșitul vacanței, Patru pești, Călătorie cu autocarul, O canistră cu apă, Oaie și ai săi, Păunii, Un pumn de caise, Ziua unui pierde-vară, Domnișoara Aurica, Soarta unui om, Un tânăr frumos ca Ramon Novarro, Munca de jos*).

Miresele este o veritabilă antologie personală.

Laboratorul volumului

O notă din *Caietele Princepelui* ne lămurește prima destinație a primelor patru inedite. Deși ele sunt considerate de toți comentatorii ca anexe ale romanului *Princepele* (1968) ele au fost scrise în vederea *Săptămânii nebunilor* și părăsite odată cu romanul.

> *„Nu am ținut nici un fel de jurnal al romanului pentru că mi se pare ridicol și infatuat să descrii ceea ce scrii. Scrii sau nu scrii. Cei mai mulți povestesc ceea ce nu vor scrie niciodată. Nu am acest obicei. De fapt, mă aflam în plină desfășurare a* Săptămânii nebunilor, *începută prin 1963 sau '62, nu mai țin minte.* Miresele, *schița aceea scurtă publicată de* Gazeta literară *este primul capitol din această carte nebună. Au urmat altele ca* Nunta Domniței Ruxandra, *publicată tot acolo, și încă nu mai știu câte capitole. Vreo două sau trei, între care unul destul de licențios, dar reușit literar (după mine), descriind sfârșitul amoros al lui Radu Ralet, care ar fi Albinosul delator. Ceva ca din* Craii de Curtea Veche. *Pe urmă tăcere și impas."*
> (*Caietele Princepelui*, II, 1973, p. 50–51)

Impasul este al romanului *Săptămâna nebunilor*, din care fac parte *Smintirea jupâniței Ruxandra, Iarba, Miresele, Nuntă cu ighemonicon.* Publicarea lor separată înseamnă și renunțarea la proiectul *Săptămânii nebunilor*, care va fi reactivat după 1980!

O însemnare din *Caietele Princepelui*, privind însă *Săptămâna nebunilor*, face trimitere la personajul Ralet din *Nuntă cu Ighemonicon.*

Iarba îl privește pe Amza Haiducul, din vremea când personajul aparținea *Săptămânii nebunilor*, fără ca *Amza Haiducul* să fi devenit un proiect separat.

Povestirea *Bătrâna*, și ea inedită, și-a făcut loc mai larg între ciornele jurnalului de creație.

> „O idee de nuvelă *(mergând cu nea Niculaie, șoferul, spre casă, la București).*
>
> *Pe șosea există un cot primejdios la ieșirea din Sinaia unde s-au petrecut multe accidente. Pentru o nuvelă fantastică: sus,*

se află șoseaua pe care trec mașini care aduc oameni de la Cazinou, femei frumoase, pline de bijuterii, pline de chef. Șoferii claxonează din acele clopoțele italiene care fac atât tărăboi. Jos, o casă părăginită, o curte, între un pod de piatră și o fabrică de cherestea sau numai o carieră de piatră, ca se și vede sub hotelul alpin de la Cota 1 600 de deasupra Sinaiei. Pe sus, prin ochii bătrânei, trece civilizația cu zgomotele și impertinența ei. Sunt niște nopți nebune de vară, cu stele, cu fâșii de faruri, cu lumina aceea care sfâșie întunericul. Pentru bătrâna de jos este ceva fantastic. Ea nu a urcat niciodată până sus, deși o despart numai douăzeci de metri de acest loc al minunilor. E surdă și mută, poate. Îi e frică de ceva care s-a creat pe neașteptate în jurul ei și nu vrea să ia cunoștință de toate minunile secolului. Singurele vehicole pe care le cunoaște sunt trăsurile sau căruțele. Restul sunt opere ale diavolului. A crescut copii cu laptele de la capra ei săracă și cu plantele pe care le crește în grădina suspendată deasupra unei prăpăstii. I se pare că stă într-un paradis pentru că aici sunt apusuri și răsărituri de soare minunate. Plouă și vede rouă vara și, când ninge, nămeții aceia îi dau o imagine feerică a unui ținut polar; aude cocoși și găini, claxoanele sunt ceva de pe tărâmul celălalt, dar le ignoră cu ură. De sus se aud iarna bufnetele înfundate ale zăpezii. Ea dorește catastrofele și iată că într-o seară de vară îi cade în curte un automobil care s-a prăbușit de pe șoseaua de sus, rupând bara de metal. În curte, doi morți: o femeie și un bărbat. Ea, în rochie roșie și plină de giuvaericale, care strălucesc demonic în întuneric, inelele de asemenea. Un bărbat tânăr cu părul alb la tâmple, cu un țigaret de fildeș între dinți, parcă râzând, înțepenit și el, plin de inele, cu niște haine negre, lucioase de alpaca. Un fir de sânge în colțul gurii, mai jos, între micile ei salate, o blană de chinchilla care strălucește în lumina lunii. Mesagerul morții a sosit. Două cadavre frumoase. Le aprinde o lumânare la cap și așteaptă pe cineva care nu mai vine. Așteaptă ani de zile și morții nu putrezesc. Ea îi veghează în fiecare noapte și le aprinde o lumânare. Ninge peste ei, și plouă, dar rochia aceea frumoasă și hainele negre, lucioase, ale tipului, sunt parcă neatinse…“
(*Caietele Princepelui*, V, 1975, pp. 50–51)

De aici, din aceste note, s-a născut nuvela *Bătrâna*, pe care mulți critici literari o consideră capodopera nuvelisticii eugenbarbiene. De remarcat, calitatea acestor ciorne, valabile literar în sine.

Receptarea volumului

Miresele este o selecție de autor fără vreun cuvânt explicativ din partea acestuia asupra criteriilor selecției și dispunerii în volum. Comentariile la *Miresele* n-au fost foarte multe, în schimb au recunoscut, unanim, valoarea de excepție a nuvelisticii lui Eugen Barbu în literatura română.

Primirea volumului *Miresele* a fost de-a dreptul fastuoasă. Vechile etichetări (prozator al Cuțaridei, prozator al proletariatului) au dispărut. Critica literară a evoluat, fără ca vechile cercuri literare potrivnice să fi renunțat la a-l contesta.

Începutul comentariilor se face în „Luceafărul", unde apare o cronică literară cuprinzătoare care dă tonul primirii cărții.

> „*Fragilitatea ființei omenești, tragismul condiției ei stau în atenția scriitorului și în câteva narațiuni preocupate de morțile absurde, și care, interesant și în cele din urmă semnificativ, se petrec în mediul necitadin.* Soarta unui om *e o poveste simplă cum se aud multe la taifasurile sătești. Un bărbat se întoarce din prizonierat după 21 de ani și primul om cu care se întâlnește e un prieten de la care află că a doua zi fiica pe care n-o văzuse de 21 de ani face nuntă. Cei doi se cinstesc cu mai multe țuici și socrul invită pe prieten la nuntă. Prietenul vine, dar nu-l găsește pe Vasile acasă și nunta se întoarce pe dos. Într-un târziu omul e aflat cu capul spart de baltag, obsesie mioritică prin Sadoveanu, undeva într-o râpă. În buzunare i se găsesc însă banii neatinși, 7 763 de lei și 50 de bani. Peste puțin sunt prinși și vinovații care sunt, sugestie a baladei, ungureni: «I-am dat în cap, că prea se lăuda că are bani. Parcă noi n-am fi avut bani? Noi muncim cinstit la tiribombe și scoatem cât ne trebuie,*

ce să facem cu banii unui prizonier? Nu ne trebuie. Numai să fi tăcut din gură și nu i-am fi făcut nimic. Dar am stat la un popas și-a vrut să ne plătească și noi asemenea fapte nu răbdăm, că de la nimeni n-am luat încă pomană. Asta-i tot...».

Ecouri ale Mioriței aflăm și în strania povestire Bătrâna. *Undeva într-un țanc de munte se aciuază un bărbat frumos cu o femeie foarte simplă. Strânge bani, pe căi se pare necinstite, să ia o moară, dar când să facă afacerea, bărbatul cu ochi verzi de ungurean e ucis de tovarășii lui și i se iau banii. Povestea însă abia începe și personajul său e bătrâna. Ea rămâne izolată în munte, depărtată, ca un spirit al locurilor, de prefacerile pe care le trăiește chiar și în acest colț izolat de lume și are satisfacția de a conserva imaginea timpului trecut atunci când printr-o întâmplare fabuloasă un automobil se prăbușește din șosea în agresta și înzăpezita ei ogradă. La volan în haine de seară, cu un fir de sânge pe față, stă ungureanul ei. Femeia nu divulgă accidentul pentru a păstra în mormanul de zăpadă imaginea a ceea ce a fost și nu mai e, dar pentru ea e legat de chipul frumos al mortului pe care acum îl are, mumie a troianului de omăt, în propria curte. Ideea subtilă a povestirii este că peste om timpul care modifică totul poate să treacă fără a-l modifica deoarece omul poate comunica prin spirit cu eternitatea. Este ceva solemn și grandios în aceste proze, care amintesc de Baltagul, și a explica această afinitate în afara voinței autorului nu ni se pare posibil. O interesantă parafrază la Miorița este și teribila povestire* Pe ploaie. *Trei țărani trag la coasă și neadăpostindu-se de ploaie sunt trăzniți. Viața nu s-a scurs încă din ei și pentru a-i salva, practică precară, nesigură, sunt îngropați în pământ. Acesta e punctul de plecare, în fond, neinteresant. Dar una din victime este un flăcău ce urma să se căsătorească a doua zi. Prozatorul a prins aici înfiorarea colectivă în fața morții, reacția nouă a mulțimii scoasă, de fapt, din elementul social (în fața ei, nici o autoritate tradițională nu mai are acum trecere) și pusă în relație directă cu cosmicul. Ginerele care simte apropierea morții cere preotul și lăutarii pentru înfăptuirea cununiei chiar în sinis-*

trele condiții. O nuntă stranie, grotescă se desfășoară sub un cer plumburiu cu o mireasă înspăimântată și un ginere îngropat în pământ până la subsuori, albăstrit la față din pricina electrocutării. Prozatorul știe să-i privească pe țărani așa cum i-a privit Rebreanu, dar și Sadoveanu, și, din această sinteză, s-a născut o proză care dă strălucit seamă de lecția unor mari înaintași. Limba nuvelelor încă n-a devenit un ornament studiat ci e suplă și exactă, subordonată materiei. (...)

Nuvelele lui Eugen Barbu ne relevă disponibilitatea, trecută cu vederea, a prozatorului și contrazice ideea că scriitorul ar fi fixat pe un singur mediu și de o singură posibilitate a prozei. Sensibil la înnoire și la sugestii artistice varii, Eugen Barbu este între nuveliștii români unul dintre cei mai de seamă." (M. Ungheanu, *Eugen Barbu: „Miresele"*, „Luceafărul", XVIII, nr. 46, 15 noiembrie 1975)

Optica și mijloacele criticii literare sunt ușor de văzut, altele, decât pe vremea lui I. Vitner și D. Isac.

„Un pas mai departe face prozatorul în Bătrâna, *povestind existența unei femei singure, ruptă de aproape orice contact cu lumea, adaptată parcă unui ritm sempitern, ca al naturii înseși. Nu doar motivul* Baltagului *traversează admirabila povestire (bărbatul cu căciulă brumărie, omorât de soți ca să fie jefuit), dar și ceva din potrivirea vieții umane după viața cosmosului, din fabuloasa intemporalitate a romanului lui Marquez. Un veac de singurătate: în care ciobanii care aduc bătrânei în fiecare toamnă mălaiul, făina, uleiul, gazul și chibritele în schimbul unui berbec de prăsilă se schimbă mereu, fiii luând pe nesimțite locul părinților, perindându-se generații după generații pe la casa femeii fără moarte. Sadovenian e aici ritmul: dar și această așteptare nesfârșită, supusă, fără revoltă. Nu e vorba totuși de lumea din* Groapa *văzută, și ea, din perspectiva, la fel de durabilă, a gunoierului Gheorghe, fiindcă aceea era o lume în devenire, agitată, neliniștită, în dramele căreia persista un puternic individualism și unde oamenii continuau să se lupte pentru existență. În* Bătrâna *existența e pietrificată și ciclică,*

> *rotire fără capăt, acceptare fatalistă a unui destin pe care omul îl împarte cu al întregului univers. Poezia de aici rezultă și, din nou, locul observației directe e luat de intuiția unei cadențe cosmice.*" (Nicolae Manolescu, *Eugen Barbu, nuvelist*, „România literară", VIII, nr. 48, 27 noiembrie 1975)

Opiniile sunt convergente și criticii literari sunt de acord că se întâlnesc cu câteva capodopere ale nuvelei românești.

> „*Cea mai bună nuvelă a volumului e* Bătrâna, *care amintește, prin sentimentul acut de sincopă a timpului și prin împrejurările stranii, de unele din povestirile lui Buzzati. Originalitatea nuvelei e, însă, în afara oricărei discuții. Replică dată* Mioriței *(*Bătrâna *e povestea unei femei care își așteaptă bărbatul, cioban ucis, în condiții asemănătoare baladei), nuvela lui Eugen Barbu analizează meandrele unei psihologii sustrase temporalității. Asupra întâmplărilor planează o continuă incertitudine: relatarea ambiguă nu dă lămuriri privitoare la autenticitatea faptelor. Este posibil ca povestea să se fi petrecut «cu adevărat», după cum nu este exclusă nici posibilitatea ca totul să nu fie decât rezultatul unei halucinații. «Evenimentele» din viața femeii se repetă ciclic, la intervale din ce în ce mai rare. Timpul, ca succesiune cronologică univocă, este absent. Ni-l putem reprezenta în spațialitate sub forma unei spirale, în care aceleași imagini revin, la intervale tot mai mari, pe măsura îndepărtării de centru. E un joc de geometrie a cărui simplitate atrage într-un vârtej amețitor de sens. Semnificația textului nu se mai află într-un loc anume, nu mai are un centru de iradiere, vine din toate părțile și numai obișnuința de a o situa ne face s-o căutăm la încrucișarea planurilor construcției. Nuvelă extrem de elaborată,* Bătrâna *se înscrie pe linia celor mai bune opere ale lui Eugen Barbu.*" (Val Condurache, *Eugen Barbu: romancier și nuvelist*, „Convorbiri literare", nr. 2, februarie 1976)

Supletea receptării trebuie menționată. Moneda bătută pe realismul prozei lui Eugen Barbu, încă din 1955, a sărăcit comentariul, deși uneori s-a remarcat lirismul. Felul dilatat de a vedea al prozatorului s-a remarcat mai târziu. Haloul spe-

cial al prozei lui Eugen Barbu a fost remarcat cu prilejul tipăririi volumului *Miresele*. Critica mai nouă, cu orizont de literatură comparată, descoperă în proza lui Eugen Barbu virtuțile prozei fantastice.

„O povestire ținând de vizionarul mitic este cea intitulată Miresele. *Atmosfera aduce cu a marilor catastrofe diluviene, ca o descătușare uriașă a naturii («Toamna Dunărea venise aspră și murdară, cărând vite umflate și murdării dinspre Viana»). Eroul pare să descindă din aceeași galerie romantică, haiducul Ioachim fiind un «tâlhar de codru, ce belise doi boieri cu muieri cu tot la o petrecere». Fugărit de frica morții, omul acesta sălbăticit participă neputincios la o primenire a vieții pe pământ. Contururile lumii încep să i se deformeze: «În unele nopți limpezi, când sta vântul și totul se vedea până în fundul lumii, zidurile schitului de maici creșteau în văpaia lunii, drept în mijlocul apei». Asistăm la o treptată degradare a omenescului, la o reîntoarcere la primitivismul îmbibat de cruzimi: «Își aducea minte de vechile ospețe și lua o gură de pământ, mestecând lacom». Primăvara va deștepta tenebrele neîmblânzite, Dunărea cărând la vale cu furie agoniseli și morți, ca de pe urma unui potop cumplit, viața pregătindu-se să o ia de la capăt. («Pământul mustea, da iarba nărăvașă și verde»). «Întâmplarea» pribeagului e consemnată în câteva rânduri. Dunărea, care într-un târziu se liniștise, ducea la vale maicile de la schitul Ostrovului – «moarte numa-n cămăși albe de inișor, neplânse și neîncercate, toate frumoase ca zânele, cu țâțe abia înmugurite. Veșmintele lor spuneau că fuseseră fecioare». Finalul necrofobic survine crâncen, ca o abatere de la legile firii, pregătit însă de climatul de groază, instaurat cu deosebită artă: «Pe ultima, cea mai frumoasă, o mireasă trupeșă, cu părul de-i ajungea până la glezne, Ioachim, tânărul și nebunul, fugit de-atâția ani din lume, a tras-o la mal și a trăit cu ea câteva zile, până n-a început să putrezească». Fără îndoială, povestirea «Miresele» intră în rândul celor mai de seamă narațiuni fantastice scrise în ultimii ani, alături de izbânzile similare ale lui Ștefan Bănulescu sau*

A. E. Baconski." (Cristian Livescu, *Elemente fantastice în nuvelistica lui Eugen Barbu*, „Steaua", XXVII, nr. 8, august 1976)

Dintr-un prozator monovalent, cum a fost tratat după apariția *Gropii*, Eugen Barbu este descoperit ca prozator subtil, cu deschidere către universuri umane foarte diferențiate.

„Pretutindeni în proza lui Eugen Barbu există un «ighemonicon» care nu numai ornează pereții povestirilor, dar le conferă o umbră diabolică, mișcătoare, neliniștită, catalizând metamorfozele. Scriitorul pare a nu avea nimic «sfânt» («nici o prejudecată», precum însuși scriitorul mărturisea într-un interviu), jucându-se cu imaginile și într-un sens, și în altul. Pe urmele lui Mateiu I. Caragiale (mai degrabă un bizantin), ale lui Călinescu (un neliniștit iberic) sau ale lui Cantemir (spirit renascentist în perpetuă contradicție cu dogmele), Eugen Barbu este un scriitor baroc, logodind un fabulos muntenesc cu tentația veșnicei schimbări. La marile teme ale literaturii baroce el adaugă motivul «nunții cu ighemonicon», aliaj de spectacol funest și vitalitate debordantă." (Fănuș Băileșteanu, *Nuntă cu ighemonicon*, „Convorbiri literare", nr. 10, octombrie 1976)

Acest climat de recunoaștere și de bună conviețuire literară se va schimba complet după ce romanul *Incognito*, III, prilejuiește o acuzație de plagiat, larg orchestrată în presa literară.

REPERE CRITICE

Mihai Ungheanu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Miresele"*, „Luceafărul", nr. 46 (707), 15 noiembrie 1975; Nicolae Manolescu, *Eugen Barbu nuvelist*, „România literară", VIII, nr. 48, 27 noiembrie 1975; Emil Manu, Cronica literară, *Eugen Barbu: „Miresele"*, „Săptămâna", nr. 261, 5 decembrie 1975; Valentin F. Mihăescu, *Valori și tendințe în proză*,

„Luceafărul“, XVIII, nr. 52 (713), 30 decembrie 1975; Liviu Leonte, Cronica literară, *Nuvelele lui Eugen Barbu*, „Cronica“, nr. 2 (519), 9 ianuarie 1976; Val Condurache, Cronica literară, *„Miresele“*, „Convorbiri literare“, nr. 2 (74), februarie 1976; C. Ungureanu, *Eugen Barbu, „Miresele“* (Ed. Minerva, 1975), „Orizont“, XXVII, nr. 13 (423), 2 aprilie 1976; Cristian Livescu, *Elemente fantastice în nuvelistica lui Eugen Barbu*, „Steaua“, XXVII, nr. 8, august 1976; Fănuș Băileșteanu, *Nuntă cu ighemonicon*, „Convorbiri literare“, nr. 10 (82), octombrie 1976; Cristian Livescu, *Contemporanii noștri: Realism și vizionarism mitic*, „Luceafărul“, XIX, nr. 42 (755), 16 octombrie 1976; Constantin Blănaru, *Eugen Barbu: „Soarta unui om“*, „Limba și literatura română“, nr. 4, oct.–dec. 1981.

MAUSOLEUL

A apărut în nr. 1, din 8 iunie 1990 al revistei „România Mare“, niciodată în volum.

Sursa de inspirație e dată de o mai veche călătorie în China, făcând parte din proiectele amânate. În *Jurnalul intim* din „Pro Saeculum“ (Focșani) găsim următoarea însemnare:

> *„Persecutat de piesa* Mausoleul, *pe care nu am scris-o, deși a trecut un an de la vizitarea Chinei și a Japoniei, unde am avut revelația sensului acestui cuvânt în lumea asiată. Dar de obicei nu uit nimic, în afara paginilor pe care le scriu.“* (*Caietele Princepelui*, VII, 1981, p. 239)

Primul proiect vizează teatrul, la care Eugen Barbu a aspirat mereu, fără a izbândi așa cum a făcut-o în proză. În cele din urmă, „piesa“ a devenit o nuvelă de aspect exotic, fără comentatori, deoarece i-a lipsit șansa volumului.

ROMANE

Proiectele romanești ale lui Eugen Barbu nu țin de poză, deși o ostentație e vizibilă. Ele există. În 1966, *Jurnalul* acordă multă atenție romanului *Groapa*, care apăruse din 1957, dar și *Săptămânii nebunilor* sau *Princepelui*, care au fost tipărite după apariția *Jurnalului*. Mai multe note de laborator privesc romanul *Ianus*, care a apărut și el (1993). Eugen Barbu nu scrie organizat, cu un plan riguros, așa cum își proiecta și scria romanele Liviu Rebreanu, ci prin adiționare de note, de pagini, prin acumulare, fără o arhitectură precisă, dar cu numeroase reveniri pe text pentru expresivitate. Autorul le lăsa să se sedimenteze în timpul unei lungi gestații. Când aceasta era suficientă, rezultatele erau maxime: *Groapa, Princepele.* Când perioada n-a fost suficientă, lipsa de arhitectură se simte: *Săptămâna nebunilor* și mai ales *Ianus.* Romanele de planul doi, *Șoseaua Nordului, Facerea lumii, Incognito, O lume de câștigat* sunt demonstrații de forță profesională, în stil de manufactură superioară. Gestația lungă face loc voinței de a construi rapid, adesea cu materialul pregătit pentru marile romane.

GROAPA

Ediții: *Groapa*, București, ESPLA, 1957, 443 p.; *Groapa*, ed. a II-a revăzută și adăugită, ESPLA, București, 1963, 463 p.; *Groapa*, roman, ed. a III-a, prefață de Liviu Călin, Biblioteca pentru toți, București, ESPLA, 1966, XI + 514 p.; *Groapa*, roman, ed. a IV-a, București, Editura pentru Literatură, Colecția Română de ieri și de azi, 1968, 421 p.; *Groapa*, roman,

ed. a V-a, București, Ed. Eminescu, Colecția Română de ieri și de azi, 1970, 421 p.; *Groapa*, roman, ed. a VI-a, prefață de Liviu Călin, București, Editura Eminescu, 1974, XIII + 407 p.; *Groapa*, roman, Biblioteca Eminescu, Ed. Eminescu, ed. a VII-a, prefață de Liviu Călin, București, Ed. Eminescu, 1975; *Groapa*, Ediție definitivă, De vorbă cu Eugen Barbu, interviu de Corneliu Vadim Tudor, Ed. Eminescu, București, 1983, 395 p.; *Groapa*, Ediție revăzută, Text definitiv, București, Ed. Mondero, Colecția „100 + 1 capodopere ale romanului", 1993, VIII + 365 p.; *Groapa*, roman, Ediție revăzută, Text definitiv, 1995; *Groapa*, Ediție revăzută, Text definitiv, Ed. 100 + 1 GRAMAR, București, 1997; aceeași ediție 100 + 1 GRAMAR, 2000, 2002, 2004; *Groapa*, roman, Ed. Fundației „România Mare", 2003.

Traduceri: *Jama*, tr. F. Wajda i A. Wajda, Warszawa, Iskry, 1960; *La Fosse*, tr. Léon Negruzzi et Maurice Floresco, Paris, Buchet-Castel, 1966; *Teufelsgrube*, tr. Téa Konstantinidis, Berlin, Volk und Welt, 1966; *A gödör*, tr. Balint Tibor, Budapesta, Eúropa, 1967; tr. Rúben Cottelo, Montevideo, Alfa, 1968; *Iama*, tr. Irina Ogorodnikova, pref. V. Piskunov, Moscova, Progress, 1972 etc.

Laboratorul romanului

Despre felul în care scriitorul s-a decis asupra temei romanului *Groapa* și despre laboratorul absorbant al acestei opere, Eugen Barbu ne vorbește în *Jurnal* (ESPLA, 1966) și *Caietele Princepelui* (Ed. Eminescu, I, 1972). Viitorul autor al romanului *Groapa* era atras de teme excentrice mediului social în care trăia, până când a avut revelația temei luate dintr-un mediu apropiat și cu mari resurse de frondă. Ideea îi vine (conform *Jurnalului*, 1966) în 1946:

„Martie. Sâmbătă. Într-o stație de tramvai recunosc o prietenă. O însoțesc pe străzile încă umede după o ploaie scurtă de primăvară. Puțin alcool și apoi, trist, plec spre casă. Fata m-a sărutat în fugă și-a plecat. Nu știu de ce nu mă mai bucur atât de dragoste. S-a făcut seară. Merg pe jos și trec prin fața unei frizerii care are geamurile aburite. Prin ferestrele opace, văd umbrele calfelor și deodată îmi amintesc că am mai zărit de multe ori acest geam luminat astfel, cu aceleași umbre. E sâmbătă seara. În mahalaua în care stau de 20 de ani, bărbații se duc să-și scurteze părul sau să-și radă bărbile aspre. Poate și din pricina băuturii fierbinți care-mi aleargă sub tâmple, poate din cauza acelui geam pe care l-am recunoscut, se naște ideia unei nuvele: «Sâmbătă seara», în care să povestesc întâmplările pe care le știu, cu ceferiști săraci și veseli, care, după ce ies de la frizer, se duc la cârciumă, cu femei care-și spală la ora aceasta copiii în albii și își ung părul cu gaz, ca să fie curate când se întorc bărbații duhnind a rachiu.

Ajuns acasă, scriu înfrigurat vreo 20 de pagini într-un stil nou, pe care nu-l exersasem niciodată. Lumea lângă care trăisem ani de zile și pe care nici nu-mi trecuse prin cap s-o înfățișez izbucnește pe neașteptate în paginile acestea fierbinți. Ce-ar fi să scriu despre Groapa mea în care am visat, despre hoții aceia fioroși cu care am împărțit uneori felia de cantalup sub malurile fabricii de textile din Cuțarida veche?“ (*Jurnal*, 1966, p. 146)

În altă parte notează precis:

„Imbecil, imbecil, ăsta-i cuvântul! Căutam pe hărți ceea ce era lângă mine: o lume exotică. *Poftim, o ai, ce faci cu ea? Cu parfumurile, cu* ritmul *și cu aburul ei. Acum să te văd! Deocamdată am găsit titlul:* Groapa. *Ce lucru ideal să găsești un titlu!“* (*Jurnal*, 1966, p. 302; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 15)

În același an, 1946, notează:

„Citesc la Sburătorul *„Aia mică“ din* Groapa. *După atâtea nuvele „psihologice“, iată ceva care îi nedumerește pe venerabilii din fotoliu.“* (*op. cit.*, p. 163)

În cenaclul *Sburătorul*, susținut de discipolii lui E. Lovinescu, după moartea acestuia, Eugen Barbu și alți tineri ca el făceau frondă. Finalmente este obligat să se afișeze ca scriitor:

„Nu, am citit, cum să nu! Am stat o vreme, vreun an și jumătate, în opoziție. Cum era și firesc, am fost însă invitat să mă ilustrez după atâta scandal. Am debutat cu un fragment din Groapa. *Romanul întreg se găsea atunci în fază de schițe, scurte și primitive, față de ce a fost mai târziu. Schița pe care am citit-o se intitula* Sâmbătă seara *și povestea acel spălat ritual de mahala, dacă vi-l amintiți cumva din carte. A fost primită cu deosebit interes, poate și fiindcă aducea ceva nou față de literatura de salon profesată acolo. Veneam cu un lucru frust, brutal chiar. Asta i-a surprins, dacă nu din punct de vedere estetic, cel puțin datorită mediului pe care-l prezentam. S-au aprins discuții contradictorii, vehemente. Exista acolo o atmosferă propice dezbaterilor critice la obiect. Mi-l amintesc pe Felix Aderca, foarte fin ascultător de literatură. Nu a fost, de altfel, singura lectură de acest gen. Noi, cei tineri, am adus un suflu nou, de sinceritate, înlăturând obișnuitele amabilități de cenaclu."* (*op. cit.*, p. 169)

Reproducem din *Jurnal* (1966) suita de însemnări care se constituie într-o biografie a operei (pe durata anilor 1946–1947):

„Mă închid în casă. Nu vreau să văd pe nimeni. Scriu. În pagini revine mahalaua pe care mi-o aduc aminte, pe care, dacă aș vedea-o acum, n-aș mai putea s-o înțeleg bine. Și, curios, nu e ceea ce credeam eu, o lume neagră, ci una vie, pitorească. Gust viciul stilului. Asta e primejdios. Mă mulțumește o imagine, un cuvânt găsit care cade bine. Poate că trebuie să trec și prin faza asta..." (*op. cit.*, p. 171–172)

„Prima sută de pagini a Gropii *conține foarte multe locuri comune și mai ales pasagii «făcute». Sunt nemulțumit. Trebuie revenit de mai multe ori. Îmi trebuiesc vreo doi ani ca să pot să termin."* (*op. cit.*, p. 175)

„Romanul meu este aproape abandonat. După circa două sute de pagini forța a scăzut. Încep șabloanele. Arunc scârbit stiloul. (...) Reiau romanul cu o furie pe care nu mi-o cunosc. Trebuia să mă duc la Y. și pentru că nu voiam, ca să-mi justific

această lene, m-am apucat să scriu. După două pagini, simt febrilitatea veche care mă țintuiește patru ore la masă. Când termin sunt ostenit și fericit." (*op. cit.*, p. 177)

„Groapa *la vreo trei sute de pagini. Este încă un material dezlânat, axat pe o idee. Trebuie legat totul. Oamenii sunt încă schematici, inconsistenți. Limbajul, prea pitoresc câteodată, mă fură. Mai am de aruncat și unele părți umoristice. La douăzeci și trei de ani n-am pretenția că voi scrie un roman foarte bun, dar ceea ce există azi e o mare promisiune, un foetus bun."* (*op. cit.*, p. 179)

„Secretarul de redacție pune numai în ediția de provincie (a ziarului „Fapta", n.n.) *schița* Beghe *(un fragment din* Groapa*). Vreau să protestez, dar renunț în cele din urmă."* (*op. cit.*, p. 192)

În 1948 găsim doar două însemnări:

„Scriu încă Groapa. *În paginile romanului există ceva alb care mă nemulțumește și mă ține pe loc."* (*op. cit.*, p. 198)

„Sunt câteva luni de când n-am mai scris. Vara mă ostenește. Nu mai pot gândi. Zilele trec greu. Lecturile pe care le fac nu mă mai satisfac. Acumulez greu.

Groapa *a intrat în al treilea an. Rămâne tot numai un material ce trebuie coordonat. Am schimbat până acum de câteva ori destinul unor personaje, și altele se numesc altcum decât la redactare."* (*op. cit.*, p. 213)

În 1949 urmează altele:

„Altă versiune a Gropii. *Totul este îmbunătățit, mai amplu. Mă gândesc cu groază că voiam să public romanul încă de acum un an..."* (*op. cit.*, p. 234)

„După trei ani de muncă îmi dau seama că, de fapt, din cartea mea numai cincizeci de pagini rezistă unei critici serioase. Încă schematică, pe alocuri abuzând de umor, neadâncită, abuzând de o viziune caricaturală, Groapa *cuprinde exact toate defectele unui roman scris la douăzeci și cinci de ani. Va trebui încă să aștept, să refac, să tai și să reinventez. Sunt aproape supărat pe mine. Pentru un artist nu există primejdie mai mare decât bolile de tinerețe. În scris, acestea lasă urme ca vărsatul de vânt."* (*op. cit.*, p. 239)

Probabil din 1950–54 sunt următoarele notații:

„Bat la mașină cu furie Groapa. *Am terminat prima parte. Îmi place numai pe alocuri."* (*op. cit.*, p. 273)

„C. îmi înapoiază manuscrisul Gropii. *Nu i-a plăcut, așa cum am bănuit. Cele două povești paralele: cea a pungașilor și istoria cârciumarului, nu se leagă între ele. Mă gândesc să fac din acest roman numai o serie de schițe, în genul* Porții negre. *Voi vedea. Deocamdată arunc manuscrisul în fundul sertarului. În definitiv de ce m-aș grăbi?"* (*op. cit.*, p. 275)

„Recitesc Groapa. *Nu știu la a câta versiune am ajuns. Nu-mi place nici acum. Prea multe zorzoane, prea multe imagini. O operă mare nu are nevoie de bagatele. Voi tăia fără milă și voi răci chiar stilul."* (*op. cit.*, p. 279)

„Reiau Groapa. *A opta oară."* (*op. cit.*, p. 280)

[„C." ar putea fi „Condotierul" (= Petru Dumitriu)].

Transcriem din jurnalul privitor la scrierea *Gropii*:

„A 11–a versiune a Gropii. *Parcă-i mai lipsește ceva. Editurile nu se înghesuie. Promisiuni mari și felicitări secrete de la oameni necunoscuți, dar ce să fac cu felicitările?"* (*op. cit.*, p. 303; *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 15)

„Ultima transcriere a Gropii. *Un asemenea scrupul pare o extravaganță. Am retras cartea aflată în șpalt pentru că mi se pare pe alocuri inegală. A 13–a oară s-o armonizez! Îi lipsea un final. Cred că am găsit ceva mai tragic și mai eliptic, în stare să treacă acea viață a gunoiului undeva în absolut. Fără o senzație de curgere a materiei în inutilizabil, abandonul total al celorlalți oameni nu mai are nici un răsunet. O lume fără ecou. Cum ai striga în apă. Poate să înțeleagă cineva ceva din asta? Nu e deznădejde și nici măcar existență larvară. E o lume care protestează prin tragedie. Umbletul hoților prin iarba care* abia dă, *furișat și solemn, pentru că e auzit ritual, periodic, ca întoarcerea păsărilor, trebuie să simbolizeze bătăile lăptăresei în ușa lui Beethoven. Trece destinul. Îndoiala finală a lui Grigore în fața spaimei de absolut (cât ar părea de ciudată la o babă analfabetă!) și laconismul său pot face restul: «Ți se pare,* crește *iarba!»*

Acest cuvânt îmi trebuise din 1945!!!

Ideea de mișcare a lumii, de perisabil, de inconsistență, de nepăsare universală la o imensă și fără sfârșit mizerie umană.“ (*op. cit.*, p. 303–304)

Cine au fost cititorii și îndrumătorii tânărului scriitor Eugen Barbu?

„Sigur că am avut niște oameni care îmi citeau și mie... Groapa *am rescris-o de 13 ori și avea 450 de pagini. Mereu povestesc treaba asta, pentru că era Petru Dumitriu directorul ESPLA și îi dădusem să citească versiunea a șaptea, a opta. «Componist», cum îmi spunea el, «componist», adu domnule* Groapa *asta că vin barbarii ăștia și nu mai pot să te public.» Că începuse cu politica în literatură. Am ajuns la a 12–versiune și i-am dat-o lui și el o bagă la tipar. A(m) mai cerut-o o dată și am mai rescris-o, a treisprezecea oară. Numai pentru o singură frază, Jurnalul. Dacă vă amintiți din* Groapa, *gunoierul discută cu nevastă-sa și se aude din groapă un zgomot și ea spune: «Auzi hoții, Grigore». Și el: «Ți se pare, crește iarba!»*

Pentru aceste două fraze am mai rescris-o o dată, a treisprezecea oară. Asta este!

București, 24 sept. 1990 (Sunt un vechi rebel, care mereu a fost marginalizat, interviu cu Eugen Barbu, „PHOENIX“, nr. 32, octombrie 1990)

Cui ducea Eugen Barbu cartea pe care o scria la lectură?

„La patrusprezece ani, scrisesem deja trei romane în linia Panait Istrati. M-am dus, de altfel, cu manuscrisul la Petre Bellu. Era singurul scriitor care-și dăduse adresa pe o prefață. Era un om generos. Locuia în Mărțișor, vis-à-vis de Arghezi. Era tâmplar. După ce mi-a citit manuscrisul, mi-a pus un vraf de romane în brațe fără să-mi spună nimic despre «literatura mea». Dar am înțeles singur. Și m-am cam speriat. Poate din pricina asta am devenit mai apoi atât de circumspect cu ceea ce compuneam.“ (Lumea de pe Calea Griviței, Convorbire cu Eugen Barbu, „Luceafărul“, nr. 23, 8 iunie 1974)

Groapa a avut, între alții, un lector foarte exigent:

„Pe măsură ce scriam Groapa *i-o duceam cuiva la citit. De douăsprezece ori mi-a citit cartea și de douăsprezece ori mi-a*

dat-o s-o îmbunătățesc. Când mi-a spus în sfârșit că merge, am fugit de el." („Luceafărul", nr. 23, 8 iunie 1974)

Sunt și note ulterioare apariției:

> *„După protestele iscate de* Groapa *ideea de a mai aduce în scenă iar declasați, iar prefigurări păcătoase ale unei lumi dispărute stârnește nemulțumiri. Dar e lumea mea! Am trăit prin ea, în ea, cine mă împiedică s-o scot la suprafață? Ce vreți dacă așa a fost?! De ce să ne ferim fața de la dogorile pestilențiale? Nu e mai bine să ne întrebăm cine a* îngăduit *o astfel de lume? Nu este ăsta mesajul pe care critica literară îl caută cu limba scoasă prin cărțile mele?"* (*op. cit.*, p. 306, *Caietele Princepelui*, I, 1972, p. 16)

Receptarea romanului

„Contemporanul" și „Gazeta literară" contra *Gropii*

Eugen Barbu a dovedit că stăpânește o adevărată artă a suspansului în lansarea acestui roman.

Din *Jurnal* (1966), din *Caietele Princepelui* (I, 1971), din presa vremii știm că *Groapa* a circulat în manuscris, stârnind interes și nerăbdare, chiar enervare, cartea bucurându-se de o critică orală incitantă. O spune, într-o cronică literară la romanul *Unsprezece,* Radu Popescu:

> *„În timp ce toată lumea așteaptă cu nerăbdare, și de la o vreme chiar cu enervare, să apară* Groapa, *o editură mai vrednică și poate mai decisă publică unul după altul trei volume de Eugen Barbu, având toate trei subiecte sportive."* („Contemporanul", nr. 1, 4 ianuarie 1957)

Cronica literară la *Groapa*, a aceluiași Radu Popescu, începe astfel:

> *„Cartea lui Barbu a fost așteptată cu multă nerăbdare și cu multă curiozitate, exasperate oarecum de faptul că așteptarea a fost lungă și că, pe drept sau pe nedrept, se atribuia*

manuscrisului un anumit caracter de noutate senzațională" („Contemporanul", 31 mai 1957).

Apariția romanului a fost pregătită prin tipărirea unor fragmente în publicații de audiență și prestigiu literar. Revista „Viața românească" (nr. 1/1956) a tipărit fragmentele *Nunta, Iepe de șișic, Ploaia, Statul, Truda.* Primele două au intrat în roman sub titlurile din „Viața românească", fragmentele *Ploaia* și *Statul* au fost incluse fără titlu.

Capitolul *Aia mică*, citit mai întâi în cenaclul „Sburătorul" (1946), a fost apoi introdus în „Viața românească" (1/1957). În „Tânărul scriitor" (nr. 1, ianuarie 1957) au fost tipărite fragmentele: *Moartea lui Traian Pisică* și *Balul meseriașilor* cu precizarea: „fragmente din romanul *Groapa*". Și acestea au intrat în roman, păstrându-și titlul.

La fragmentul *Truda* autorul a renunțat, pentru a-l introduce apoi în volumul *Oaie și ai săi* (1958), de unde proza *Truda* a fost luată și introdusă, tactic, și concesiv în ediția *Gropii* din 1963 a romanului, adăugită, pentru ca începând cu ediția din 1974 să fie exclusă.

Prima ediție (1957) are 21 de capitole. A doua ediție (1963) are 24 de capitole. Cele trei capitole noi sunt *Truda, „Rudele" lui Bică Jumate* și *Morcovii.* Ediția din 1974 elimină *Truda* și are doar 23 de capitole, așa cum vor avea toate edițiile de aici înainte.

Primul scandal legat de *Groapa* s-a produs înainte ca volumul să ajungă în mâinile cititorilor. O notă din revista „Contemporanul" (nr. 15, 12 aprilie 1957), intitulată *O copertă ciudată*, face caz de înfățișarea coperții romanului. Coperta e acuzată de formalism, de trivialitate, de gust îndoielnic.

„În ultima vreme se remarcă străduința Editurii de Stat pentru Literatură și Artă de a trimite în librării, cărți cu o înfățișare grafică atrăgătoare.

Au început să dispară culorile sumbre și desenele încărcate și confuze, lipsite de orice valoare artistică. Se ține mai mult seama de specificul cărților, mergându-se pe linia unei sobrietăți

elegante și a unei stilizări mai rafinate a compoziției – ca de pildă în editarea operelor clasicilor. La unele cărți, desenul de pe copertă sugerează cititorului, într-o formă plină de gust și accesibilă, ideea fundamentală a conflictului acțiunii sau elementul ei dramatic cel mai puternic.

Față de aceste vădite eforturi ale editurii – încununate de succes – pare cu totul surprinzătoare ciudata înfățișare a copertei proiectată pentru romanul scriitorului Eugen Barbu, «Groapa» (pe care o reproducem mai jos).

Oricât ar fi stat în intenția autorului acestei elucubrații grafice de a surprinde atmosfera cărții, nu era permis să recurgă la o veche și demodată recuzită a procedeelor formaliste. Siluetele grosolane ale trunchiurilor de copaci despuiați, pe fondul sumbru al unui desen mărunt, în alb și negru, la care se adaugă fotografia «nuntașilor» de o autentică trivialitate, sunt departe de a-ți da vreo sugestie asupra semnificațiilor cărții. Maniera decadentă în care e realizată întreaga compoziție, ne amintește de acele colecții de pe vremuri, ale editorilor burghezi, care inundau piața cu o literatură și o «artă grafică» de cel mai îndoielnic gust.

Socotim o datorie a editurii ca, în eforturile meritorii pe care le face de a ridica nivelul artistic al prezentării cărților, să nu admită repunerea în circulație a unor procedee grafice demult răposate." („Contemporanul", nr. 15, 12 aprilie 1957)

E vizată și fotografia unei nunți de mahala introdusă în compoziția copertei.

Cu prilejul apariției ediției a VIII-a, din 1983, Eugen Barbu își aduce aminte de exhibarea unei fotografii în mai multe vitrine cu prilejul lansării *Gropii.*

„La prima ediție a Gropii *am pus în vitrine – șase la număr – din București, alături de carte, o poză cu nunta de mahala. Erau «încadrați» nașii și mireasa cu mirele. Regret că fotografia s-a pierdut. Poate că o are vreun cititor al* Scânteii tineretului, *un astfel de exemplar mi-ar fi de mare folos! L-aș folosi pentru coperta ediției a noua!"* (Cornel Brahaș: *Groapa de Eugen Barbu, ediția a VIII-a definitivă*, „Scânteia tineretului", nr. 10 504, 7 martie 1983)

Biografia romanului *Groapa* consemnează acest accident: al copertei sfidătoare! Nota incriminatorie a dus la desfășarea tirajului, adică la înlăturarea supracopertei, formalistă și trivială după „Contemporanul", ceea ce a întârziat difuzarea cărții, sporind suspansul creat în jurul ei.

Al doilea accident privește textul cărții. Critica romanului *Groapa* din punct de vedere politic a fost declanșată în revistele literare înainte de apariția cărții, o dată cu apariția primelor fragmente din „Viața românească" (1956). Insuficiențele acestor fragmente se datorează, după Mihai Gafița, în articolul *Treptele de jos*, ignorării de către Eugen Barbu a normelor realismului socialist:

> *„Ne-am oprit după lectura fragmentelor intitulate «Groapa», din paginile «Vieții românești», cu o senzație de amărăciune, de mâhnire. Fără să fi pornit la lectură cu idei preconcepute, ne-am așteptat la altceva, la mai mult. Descopeream o dibace mână de scriitor, înzestrată cu o deosebită capacitate de a reproduce întâmplări, portrete de oameni, priveliști, stări sufletești, de a sintetiza în câteva cuvinte narațiuni întregi. Aceasta se numește, pe scurt, talent. Eugen Barbu este un prozator de un talent deosebit. Nici o clipă, parcurgându-i paginile, nu ai impresia improvizației, a schemei de viață, ci ai senzația mișcării vii a oamenilor dintr-un loc în altul, ți se impune naturalețea comportării lor, a vorbirii lor, în împrejurările zugrăvite.*
>
> *Dar cele cinci fragmente alcătuiesc un tablou lipsit de perspectiva pe care un scriitor realist socialist nu poate să n-o dea creației sale, dacă nu vrea să și-o condamne la sterilitate."* (*Treptele de jos*, „Gazeta literară", anul III, nr. 15 (109), 12 aprilie 1956, p. 1, 7)

Mihai Gafița nu este de acord ca un cârciumar exploatator să fie tratat în afara luptei de clasă:

> *„Generalizarea se petrece cu sacrificarea unor laturi ale tabloului – și anume a acelora care definesc poziția socială, de clasă, a eroilor, adică tocmai a laturilor dominante, care ar explica și limpezi pe toate celelalte; – această generalizare rămâne una pe care n-o putem numi altfel decât obiectivistă. Ea nu se*

ridică nicidecum, nici până la nivelul realismului critic, ci rămâne la treptele cele mai de jos ale reproducerii exacte a realității, o exactitate limitată la aspectele exterioare, pitorești și țipător bătătoare la ochi, întunecând și eliminând în cele din urmă adevărata zugrăvire tipică a fenomenelor și oamenilor.

Să-i spunem pe nume: este reproducerea naturalistă, pe care autorul o realizează în «Groapa», – făcând însă dovada unei rare capacități descriptive și narative, din păcate, irosită."

Ceea ce nemulțumește este lipsa de atitudine politică a autorului, contemplarea faptelor realității fără delimitări:

„*Nu cerem hoților de cai din «Groapa» să aibă conștiința decăderii lor, sau a unei alte lumi. Dar trebuie să-i cerem autorului să lumineze în scrisul său – azi când el știe clar care sunt cauzele acestei decăderi, care sunt premizele unei alte lumi – să lumineze cititorului, prin mijloacele pe care le crede necesare, ceea ce lui G. M. Zamfirescu i-a rămas ascuns despre oamenii «de la fund», trebuie să-i cerem motivarea socială – cauzele, perspectivele soartei acestor oameni.*

Noi căutăm să aflăm în scrisul autorului, pentru ce idee militează el, ce critică și ce promovează el din câte zugrăvește.

În «Groapa» însă asistăm numai la o detaliată descripție a jocurilor de noroc în ceata hoților, cu vorbele și gesturile de rigoare, la pregătirea și efectuarea unei «lovituri» – furtul unor cai – la toate operațiile de schimbare a înfățișării cailor, la vânzarea în obor, la chef.

Și de ce toate acestea? – se întreabă, pe drept cuvânt, cititorul. De ce ni le spune autorul?"

În fond, criticul literar voia subordonarea scriitorului, limitarea libertății lui de creație.

Un alt articol (din nr. 17, 26 aprilie 1956) al aceluiași Mihai Gafița, intitulat *Între realism critic și realism socialist*, este un răspuns la acuzația adusă de Lucia Olteanu în revista „Contemporanul" de lipsă de vigilență critică față de fragmentele din *Groapa*, ceea ce-l determină să formuleze critici politice și mai grave.

„Azi ne vom ocupa cu analiza acestui ultim fragment al suitei «Groapa», publicată în «Viața Românească», nr. 1 din 1956.

Afirmăm despre «Truda» că putea fi scris acum cincizeci sau optzeci de ani, sau și mai încoace, dar de un scriitor care n-a cunoscut clasa muncitoare decât din afară, în manifestări limitate la un obiectiv restrâns, la un moment izolat, fără a avea el însuși în față perspectiva și obiectivele pe care mișcarea muncitorească le-a avut în epoca în care se petrec faptele zugrăvite."

„Imputăm episodului «Truda» nu faptul că întâmplările sunt redate oarecum din unghiul de vedere al bietului Cristache, om care la început gândește cu groază că, făcând grevă, poate fi dat afară și-i rămân flămânzi cei cinci copii. Nu faptul că sunt povestite mai ales acele fapte care intră în raza de cunoaștere a acestui personaj. Ceea ce imputăm e faptul că, redând din acest unghi întâmplările, autorul se menține numai la înțelegerea eroului său, restrânge țelurile mișcării muncitorești – într-o perioadă de mare avânt revoluționar – la capacitatea de înțelegere a lui Cristache, limitează întreaga perspectivă asupra mișcării muncitorești – care trebuia să fie a sa, a autorului –, la perspective personajului."

„Dar celălalt element, în redarea căruia în primul rând trebuia să se manifeste spiritul partinic al autorului, atitudinea sa nouă, deosebită de a scriitorului realist critic – acest element reprezentat de creșterea conștiinței revoluționare, în rândurile clasei muncitoare, de orientarea ei către lupta pentru o nouă orânduire, fără exploatare – acest element lipsește episodului. Ba chiar e înlocuit uneori cu alunecări obiectiviste, naturaliste, către zugrăvirea masei în postură de hoardă, către un fel de ironizare supărătoare a frământărilor ce cuprindeau și radicalizau atunci masele.

Nu așa procedează scriitorul care se călăuzește de spiritul partinic, care folosește metoda realismului socialist. Afirmăm din nou că viziunea din «Groapa» n-o credem ca aparținând constructorilor socialismului."

„Am mai spus-o, și ținem să repetăm în încheierea acestor rânduri, convingerea noastră că Eugen Barbu este un scriitor talentat. Deosebit de talentat, chiar. Noi socotim însă o

greșeală, o abatere de la țelurile noastre comune, scrierea în acest fel a romanului «Groapa», și publicarea acestor fragmente." („Gazeta literară", nr. 17, 26 aprilie 1956, p. 3)

Cele trei articole semnate de Mihai Gafița în „Gazeta literară", sub titulatura teoretică *Între realism critic și realism socialist* (nr. 14, 5 aprilie), apoi *Între realism critic și realism socialist: Treptele de jos* (nr. 15, 12 aprilie) și *Între realism critic și realism socialist* (III) (nr. 17, 26 aprilie), vor fi pline de consecințe pentru scriitor și opera lui.

Admonestările ideologice din articolele lui Mihai Gafița, urmărind limitarea libertății de creație a scriitorului român, apărute în singura revistă săptămânală a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., erau, fără îndoială, de inspirație politică oficială. Paradoxul este că unica revistă săptămânală de literatură a Uniunii scriitorilor („Gazeta literară") se opunea, practic, tipăririi unei cărți care refuza realismul socialist, iar unica editură de stat pentru literatură, condusă atunci de Petru Dumitriu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, a tipărit totuși romanul lui Eugen Barbu!

Duelul pentru *Groapa*

Că, la apariția în volum, *Groapa* a fost judecată cu două „măsuri", una literară și alta politică, ne-o arată primele două cronici literare, semnate de Boris Buzilă și Radu Popescu.

Boris Buzilă scria, în ziarul „România liberă", o cronică literară entuziastă, semnalând apariția unui scriitor de mari calități:

„Ceea ce trezește interesul, de la cele dintâi pagini ale «Gropii», este uimitoarea capacitate de a «crea viața». Unul din personajele cărții ajunge la concluzia că viața se înfățișează «ca o panoramă». Plasticitatea «panoramică» este una din calitățile esențiale ale lui Eugen Barbu. Autorul «Gropii» stăpânește cu vigoare «meșteșugul de a zugrăvi cu vorba». Tablourile sale nu au extensiunea marilor fresci, dar ele reproduc artistic fie o scenă bogată în semnificații, fie un portret menit să dezvăluie o întreagă

lume interioară, un moment esențial, un peisaj pitoresc.“ („România liberă“, anul XV, nr. 3918, 15 mai 1957, p. 2)

Aceasta este prima „măsură“, strict literară, pe care comentatorul o amendează spre finalul cronicii, când introduce o a doua „măsură“, fără a renunța însă la prima evaluare:

„Ceea ce știrbește însă într-o măsură apreciabilă valoarea cărții lui Eugen Barbu este îngustimea perspectivei istorice, viziunea oarecum atemporală pe care scriitorul o are asupra lumii înfățișate. Uneori se creează impresia că scriitorul, din întreg organismul vieții sociale, a izolat într-o eprubetă o cultură de bacterii care este analizată și urmărită aparte, fără a se mai ține seama de mediul din care a fost extrasă. Raporturile dintre microcosmul mahalalei și lumea înconjurătoare sunt limitate la aluzii care nu risipesc situația de izolare în care se află de fapt oamenii și universul înfățișat. Atunci când încearcă să descifreze mecanismul vieții sociale, scriitorul rămâne la o analiză de suprafață. Încercările de a evada din cotidianul «gropii» se limitează la două posibilități: căpătuiala pe calea hoției camuflate (negustorie, înșelăciune, camătă, etc.) sau profesarea fățișă a meseriei: hoție la drumul mare. Este cazul lui Stere și respectiv al lui Bozoncea. Scriitorul nu lasă să se întrevadă nicăieri posibilitatea «asanării» mahalalei.

Cu autorul «Groapei» intră în primele rânduri ale scriitorilor contemporani un prozator de mare talent. Apariția acestei cărți aduce literaturii noastre o bucurie pe care aș asemui-o cu aceea prilejuită de ieșirea de sub tipar a «Moromeților».

Cu lipsurile sale deloc neînsemnate, «Groapa» rămâne o carte de remarcabilă ținută artistică, o pledoarie înflăcărată pentru demnitatea omului.“ (*loc. cit.*)

Prioritară la Boris Buzilă rămâne însă judecata literară, prima „măsură“, chiar dacă formal face loc, la sfârșit, și unor obiecții privind limitarea viziunii, care nu sunt însă accentuat politice.

Evidența aplicării celor două „măsuri“, cea literară și cea politică, se poate constata în cronica literară din „Contemporanul“, desfășurată în două numere consecutive (31 mai și

7 iunie), în care Radu Popescu, cronicarul *en titre* al revistei, trece de la o judecată literară entuziastă a cărții, exprimată pe 31 mai, la o judecată politică, care o anulează pe cea literară, în partea a doua a cronicii, din 7 iunie!

Iată judecata literară:

> *„Cartea lui Barbu a fost așteptată cu mare nerăbdare și cu multă curiozitate, exasperate oarecum de faptul că așteptarea a fost lungă și că, pe drept sau pe nedrept, se atribuia manuscrisului un anumit caracter de noutate senzațională. Azi, după lectură, și nerăbdarea și curiozitatea se găsesc justificate, credem noi, prin faptul că* Groapa *prilejuiește afirmarea unui scriitor mare și original talent, ca și prin lecția deosebit de utilă, aș numi-o de* perspectivă *pe care literatura noastră realist-socialistă o poate trage din discutarea cărții. Cât despre noutate, trebuie să fim prudenți...*
>
> *Literatura lumpen proletariatului și a pegrei nu este nouă, nici măcar la noi, unde acest element social, cu psihologia și stilul lui specific, nu a ajuns la o prea mare dezvoltare, din care cauză, probabil, s-a cristalizat mai întotdeauna în forma precizată și limitată de literatură a mahalalei, mahalaua fiind o zonă nu chiar de sine stătătoare, ci una în care trăsăturile caracteristice ale descompunerii stilului de viață citadină se învecinează de aproape și uneori chiar se confundă cu ultimele semne, încă foarte rezistente, ale stilului de viață rurală: ceea ce va frapa în cartea lui Barbu, pe care trebuie s-o considerăm ca reprezentând momentul de maximă dezvoltare a mahalalei, va fi tocmai tenacitatea fondului rural, ivindu-se când te aștepți mai puțin, sau când pare că ar trebui să te aștepți mai puțin.“* („Contemporanul“, nr. 22 (556), 31 mai 1957, p. 3)

Mai apoi, lui Eugen Barbu i se precizează o importantă genealogie privind literatura mahalalei la români și balcanismul literar, pentru a-l așeza pe prozator într-o surprinzătoare descendență, grație unei interpretări personale foarte interesante:

> *„Mai neașteptată pare înrudirea sa cu scriitori din alte familii literare, manifestarea unei ascendențe colaterale în care figurează și nume și viziuni clasice ale literaturii noastre. Creangă,*

Coșbuc, Caragiale și Sadoveanu sunt prezenți în această lume de borfași și prostituate, de bețivi și vagabonzi, în atmosfera sufocantă a mahalalei, ale cărei ulițe înfundate în groapă, s-ar zice că poartă totuși numele lor. Fondul țărănesc, ca realitate încă recentă a lumii lui Barbu, ne va explica prezența a cel puțin trei din cei patru clasici, care-l influențează pe autor în sensul câtorva trăsături permanente ale literaturii noastre. Iată cum arată mahalaua în ora amurgului la sfârșitul zilei de muncă: «Peste Cuțarida se lăsa o ceață ca scama de păpădie. Mirosul mămăligii abia răsturnate umplea mahalaua. Prin magazii, se aprindeau focurile. Copiii erau trimiși după țuică. Muierile răsturnau ceaunele pe mesele mici, cu trei picioare. Băutura era tulbure și ardea când o dădeau pe gât. Zidarii mâncau dumicând, osteniți. Ciorba acră aluneca până în măruntaie. Era caldă și bună. Lângă neveste, se gudurau dulăii, așteptând oasele. Era ceasul sfânt al cinei. Se auzeau cântecele leneșe de seară ale cocoșilor...» *E clar că ne aflăm mult mai aproape de satele pierdute în munți sau văi, descrise de Sadoveanu, Coșbuc, Slavici sau chiar Rebreanu, decât de orașul trepidant de care ne despart doar câțiva pași."* (*loc. cit.*)

Evaluările lui Radu Popescu sunt, pe 31 mai, mereu superlative:

„*Toate aceste trăsături ale unei vieți colective de tip rural dau cărții lui Barbu caracterul ei monografic și folcloric.* Groapa *este în primul rând o adunare de material folcloristic (mahalagesc) de cea mai mare valoare, cum puține cărți românești ne-au mai dat în ultima vreme, și care-l plasează pe Barbu pe linia directă a lui Creangă, de la care a moștenit și o anumită latură de jovialitate grasă în povestire și a lui Sadoveanu."*

Cu atât mai surprinzătoare devine partea a doua a cronicii, din 7 iunie, în care Radu Popescu se dezice de prima ei parte, introducând cea de a doua „măsură", cea politică:

„*E interesant și amuzant argoul, dar după ce îl învățăm constatăm că în argou nu se pot exprima nici marile adevăruri, nici marea poezie a vieții. Sunt pitorești și de multe ori zguduitori hoții lui Barbu, și uciderea lui Bozoncea sau a lui Sandu Mână-Mică sunt episoade de mare forță dramatică; dar*

cititorul constată totuși până la urmă că acești hoți sunt nu numai niște fiare dar sunt și niște brute rudimentare, în care se pierde până și valoarea de protest negativ pe care o poate conține uneori un asemenea individ. Argoul nu poate fi decât o experiență secundară a artei literare, și Hugo l-a utilizat pentru ca Mizerabilii *lui să strige cât mai tare și mai adevărat în obrazul societății care i-a coborât pe acea treaptă. În schimb, Louis-Ferdinand Céline, care a făcut din argo un scop al operei sale, și-a omorât opera înainte de a și-o omorî prin idei reacționare, prin această absurdă experiență formalistă. Observarea absolut exactă și minuțioasă a limbii universului direct, utilizarea ei în sine, desfăcută de semnificația și locul ocupat în fenomenul social din care s-a născut, poate fi un prim pas spre naturalism și Barbu a făcut acest pas absorbit cu totul, ca unul care ar pune degetul în vârtejul unei roți: dacă așa se vorbește, trebuie să arăți și ce se vorbește și ce fapte se pot traduce într-o asemenea vorbire, și Barbu a umplut cartea sa cu vorbe, conversații și fapte care se situează în zona cea mai penibilă și semnificativă a vieții și în zona cea mai naturalistă a literaturii."*
(„Contemporanul“, nr. 23 (557), 7 iunie 1957, p. 3)

Realismul, lăudat inițial, este acum în partea a doua a cronicii literare, fals, cartea nu are concepție:

„De fapt, cartea lui Barbu e trasă în jos de totala ei lipsă de concepție, de falsul ei realism, de absența oricărei perspective sociale, morale și intelectuale. Creierul nu a funcționat destul în elaborarea acestei cărți, după cum ochiul, excelent în observarea detaliului, se dovedește orb în îmbrățișarea orizontului și pătrunderea fondului. Pentru a rămâne în terminologia optică, aș spune că un scriitor care atacă tema universului secret trebuie să aibă o privire binoculară, acea privire proprie omului și câtorva animale foarte evoluate, care ne ajută să situăm obiectul privit în spațiu. Barbu are sau a aruncat asupra gropii o privire monoculară. De aceea nimeni nu știe, și nici el nu știe, unde anume pe scara fenomenelor sociale se situează groapa și ce perspectivă se deschide înaintea ei. În jurul gropii lumea se agită, se modifică, crește și se prăbușește, condusă de legi dinamice și implacabile, și chiar Barbu a simțit funcționând unele

din aceste legi atunci când ne-a descris cu o minuție rece și precisă înfiriparea și extinderea mahalalei pe marginea gropii. Dar lumea lui rămâne închisă în sine, nepăsătoare și intangibilă.“

Finalmente criticul literar recomandă scriitorului să renunțe la universul căruia i s-a dedicat în prima sa carte, ceea ce este o negație a cărții:

„Barbu are un mare talent. Totuși la ora actuală și judecând numai după Groapa *(și referindu-ne și la romanul sportiv* Unsprezece, *întemeiat tot pe argo, pegră, lume închisă), opera lui se limitează și se așează sub un semn de întrebare. Totuși Barbu e un mare talent, care trebuie să dea literaturii noastre pagini de mare valoare. Pentru aceasta, o singură soluție:* ieșirea din groapă, din gropi (s.n.), *și ancorarea definitivă în lumea asta mare și deschisă, lumea noastră a tuturor.“*

„Ieșirea din groapă“ este o expresie care a făcut ulterior carieră în lumea literară, sugerându-se prin ea că Eugen Barbu ca prozator este prizonierul acestui univers vulgar și că e incapabil de evoluție.

În această a doua cronică literară la *Groapa* acuzele de naturalism, de viziune inferioară devin precumpănitoare. Ele amintesc seria de învinuiri adresate lui Tudor Arghezi în „Scânteia“ (1948), privind „literatura putrefacției“. Acuzele se aduc în numele directivei optimiste a rețetei realismului socialist, exprimată repetat înaintea apariției cărții de Mihai Gafița, în „Gazeta literară“, de Lucian Olteanu în „Contemporanul“ și de alții.

Combaterea cărții lui Eugen Barbu a continuat, ocupând multă vreme scena literară, rolurile proeminente avându-le adversarii cărții. D. Isac (în cronica literară din „Tribuna“, nr. 18 și 19/ 9 și 16 iunie) avansează ipoteza că *Groapa* este o carte de frondă deliberată, o carte provocatoare, care dezvăluie prin propriul text, dar și prin unele comentarii entuziaste, cu care a fost întâmpinată, existența unei conspirații literare menite să determine o nouă directivă literară. Cele două articole se intitulează, semnificativ, *Un roman-manifest?*

„Avem impresia că Groapa *e una din cărțile care pot declanșa ample dezbateri și răscoli o mulțime din problemele* literaturii timpului nostru. *Tematica, modul cum este scrisă, concepția despre om și artă, pe care le implică, ne dau de bănuit că apariția acestei cărți nu este întâmplătoare, că dimpotrivă în ea stă o semnificație, un răspuns la o tensiune existentă și mai mult sau mai puțin tacită. Apariția ei stă la o răscruce, la o cumpănă a căutării și orientării; cartea pare că poartă în sine semnificația unui protest și a unui manifest,* – poate chiar, în parte, a unei sfidări.

Astfel de opere nu apar numai din dorința unui scriitor oarecare, – chiar dacă foarte talentat, cum este Eugen Barbu –, de a-și exprima viziunea sa personală, implicit originală, despre viață și artă. Ele nu apar fără un consens, fără asentimentul mai larg al unui cerc de inițiați și adepți, – ceea ce se va vedea în curând și nemijlocit de felul cum va fi susținută în fața opiniei publice. Bănuim acest lucru și din faptul că în conținut și în formă romanul, – hai să-i dăm această categorisire – calcă prea multe norme cu care se păruse că s-a căzut de acord în estetica artei noastre actuale, și această călcare nu se putea face decât cu concursul și bunăvoința unui cerc mai larg, convins de justețea poziției scriitorului. Pare foarte probabil că ne aflăm nu în fața unui «caz» izolat, ci în fața unei tentative de orientare, nu știm în ce măsură și nouă. *Acest fapt dă altă greutate și altă gravitate situației."* („Tribuna", anul I, nr. 18, 9 iunie 1957, p. 2)

Articolul lui D. Isac apare, la Cluj, la două zile după apariția celui al lui Radu Popescu la București.

Rezultă că era vorba de o directivă opusă celei oficiale. Indirect, D. Jessu????? sugerează că *Groapa* este un manifest literar contra ????????? socialist.

Articolul lui D. Isac rămâne interesant pentru sociologul literar pentru că dezvăluie starea de spirit a vieții literare, disponibilitatea unor critici de a susține o altfel de literatură decât cea curentă (înțelegem că și oficială!). Cronicarul literar vizează,

după câte declară, trivialitățile sau o literatură necuvenită, neavenită:

„Există critici mereu gata să dea certificate de bună purtare, condeie de bune oficii, care în zelul lor patern și protectiv, să nu-i permită nici chiar scriitorului să-și dea seama că a întrecut măsura și că e cazul să revină la bunul simț".

După ce în prima parte recunoaște calitățile prozatorului, D. Isac va trece, în consecință, în partea a doua a cronicii sale la admonestarea severă a scriitorului pentru că n-a ținut seama de criticile lui Mihai Gafița:

„Nu putem trece cărții cu vederea puternica înclinație spre naturalism, trivialitate și obscen. Fenomenele de acest fel se repetă insistent cu amănunte și intensități nepermise, în termeni de-a dreptul dezgustători. Faptul că fragmentele din Groapa *publicate cu anticipație în* Viața Românească *au fost întâmpinate cu anumite obiecții (a se vedea cele trei articole publicate de M. Gafița în* Gazeta literară*) nu l-a impresionat defel, se vede, pe autor. Putem bănui chiar că l-a îndârjit. Isprăvile eroilor săi sunt memorabile. Tonalitatea generală în care decurge povestirea e optimistă, plină de simpatie, Eugen Barbu scrie despre Bozoncea și Paraschiv cu entuziasmul baladesc cu care s-a scris* Gruia lui Novac *sau* Toma Alimoș. *O vastă și subtilă atmosferă de simpatie înconjoară pe depravați și asasini. Paginile din acest sector al cărții sunt scrise cu candoarea indiferenței morale, cu cinismul omului dezobligat față de oameni. Nu poți evita impresia că stai în fața multor pagini de* apologie a violului, a crimei și trivialului" („Tribuna", anul I, nr. 19, 16 iunie 1957, p. 2)

Sublinierea aparține lui D. Isac.

Constatarea este că Eugen Barbu a refuzat să asculte de critica literară diriguitoare și că a menținut textul din reviste.

„După ce te desmeticești din avalanșa aceasta de senzații tari și scene de cea mai crasă indecență, dacă reușești să faci abstracție de vălul totuși poetic cu care înconjoară uneori de departe întregul peisaj social și geografic, se ridică inevitabil marile

întrebări pe care lectorul cărților timpului nostru e în drept să și le pună. Pe cine și ce învață o astfel de carte?" (*loc. cit.*)

Groapa instruiește greșit, după D. Isac, cartea reprezentând o gravă eroare morală.

D. Isac nu-i iartă lui Eugen Barbu că, deși a tipărit în „Viața românească" un fragment despre viața muncitorimii militante (e vorba de *Truda*), nu l-a mai introdus în roman, preferând personaje din lumea hoților:

> *„Era acolo un fragment prin care se pătrundea în viața muncitorimii, cu conflicte de clasă, cu manifestații, grevă, luptă. Acel fragment n-a mai apărut în volum; era o cale pe care scriitorul n-a putut să meargă, înțelegând să se retragă și să ocupe alte poziții. Nu vedem, aici, cum anume ar putea scăpa de întrebarea: de ce a preferat să ofere sute de pagini eroilor șișului și șuriului, autorilor de violuri și asasinate, pungașilor și tâlharilor de drumul mare, hoților de cai și cuțitarilor care-s gata să taie burți și să verse sânge cu dezinvoltura cu care fumează o țigară, – restrângând spațiul sau chiar eliminându-l pentru adevărata problematică socială? De ce s-a oprit în drum, evitând pătrunderea mai adâncă a conflictelor sociale, care-i puteau oferi în continuare un bogat și strălucit material de construcție și de ce a preferat spectaculosul din preajma cuiburilor de hoți, din preajma bordelurilor, a cârciumilor și pușcăriilor?"*

După cronica literară a lui D. Isac, din „Tribuna", cu titlul *Un roman-manifest?*, *Groapa* este o eroare, o carte periculoasă, amintind o direcție reprobabilă moral și literar, după cum neliniștitoare i se pare criticului condiția de „manifest literar" pe care i-o atribuie, adeziunea manifestată în jurul cărții, care nu putea fi tolerată! E în fond vorba de apărarea aceluiași dogmatic realism socialist, căruia nu i se pomenește numele.

Că era vorba de o direcție și directivă oficială ne-o arată și cronica apărută în „Iașul literar" (nr. 6, iunie 1957), unde Mariana Modreanu, nume fără rezonanță literară, semna un comentariu conformist, condamnând cartea pentru scene tari și viziune limitată.

„Față de personajele sale, Barbu nu are totdeauna o atitudine clară. Ele nu se impun în atenția sa prin locul și valoarea lor socială, ci prin interesul «pitoresc» pe care-l prezintă. Despre hoți, despre ceea ce făptuiesc și visează ei știm o mulțime de lucruri. Iată-i la culcușul lor în groapă, plecați la «ciordeală» pe Grivița, apoi în mâinile comisarului călău, în petrecere la «gagica» stăpânului, chinuiți de foame, cinici, spurcați la gură, uneori cuprinși de duioșie față de semeni și mărinimoși. Unii dornici să schimbe viața, alții însetați de putere. Cu toate că cele mai multe pagini ale cărții lui Barbu vorbesc de hoții Cuțaridei, totuși felul cum sunt scrise ne obligă să ne punem întrebarea ce atitudine are scriitorul față de aceste personaje atât de complexe și contradictorii: le apără, le iubește, le condamnă, întrevede un alt viitor pentru ele? Greu de spus! El îi descrie cu o conștiinciozitate părtinitoare scoțând în relief scenele brutale, crude, ale vieții lor, fără să-i situeze în lumea în care au trăit.

Gustul pentru scenele tari, de efect, îl duce pe Barbu la naturalism. Intenția de a-și impresiona neapărat cititorii, dorința de a folosi orice mijloace pentru a-i zgudui și a-i reține sub tensiune îl fură ca un vârtej.“ („Iașul literar“, nr. 6, iunie 1957, p. 81–83)

Groapa rămâne în această optică impusă o carte deficitară, care are nevoie de retușuri și de o altă viziune, evident realist-socialistă:

„Eugen Barbu a dovedit cu această carte încă nedefinitivată (s.n.) *că este un scriitor de talent. I se poate prevedea un frumos viitor literar. Cu o perspectivă socială clară, cu o concepție de viață bine definită, ieșind, așa cum spune un cronicar al cărții sale, din «groapă», din orice fel de groapă literară, Eugen Barbu va putea scrie în sfârșit marele său roman despre Cuțarida.“*

Campania contra romanului *Groapa* era, fără îndoială, politică. Afirmând că romanul este „nedefinitivat“, autoarea inculca sugestia unei reveniri, a unei „îndreptări“ a cărții.

Ziarul „Scânteia“, organ central al partidului comunist, era publicația care-și rezerva dreptul verdictului suprem în chestiunile literare la ordinea zilei. Cum execuția cărții din punct

de vedere politic fusese întreprinsă cu brio de mai multe publicații literare și culturale, i-a fost ușor ziarului de primă linie al partidului să ia poziția de împărțitor al dreptății. Articolul lui D. Isac a fost considerat (surprinzător, fiind vorba de „Scânteia“!) regretabil:

> *„Cartea prozatorului Eugen Barbu a stârnit discuții aprinse în lumea literară. Rezervele, criticile care pot fi făcute viziunii filozofice și artistice a autorului nu pot avea nimic comun cu insinuările, cu lipirea de etichete, cu acuzații care pun la îndoială bunele intenții ale autorului. E regretabil că asemenea manifestări, care amintesc de metodele criticii administrative, contondente, și-au găsit loc într-un articol apărut în revista «Tribuna» sub semnătura criticului Dumitru Isac.“* („Scânteia“, nr. 3939, 22 iunie 1957, p. 3–4)

Critica literară scrisă de D. Isac, excesiv de dură, ducea foarte departe punctul de vedere oficial.

Ion Mihăileanu, autorul cronicii literare, care recunoaște nuanțat calitățile literare ale cărții, rămâne, însă, în fond, și el, neiertător, ca și D. Isac, față de ceea ce s-a numit viziunea lipsită de simț etic și politic a scriitorului:

> *„Dispariția distanței dintre scriitor și eroi, manifestarea interesului artistic față de orice personaj fie el și episodic nu înseamnă însă că autorul poate renunța la diferențierea eroilor după criterii etice.*
>
> *Hoții pot avea grăuntele lor de umanitate, dar hoția rămâne hoție, iar asasinatul asasinat. Furat probabil de viața pitorească a pungașilor, pe care o consideră un ciudat protest împotriva orânduirii sociale, descriind-o cu lux de amănunte, autorul privește cu îngăduință, cu o ușoară undă de simpatie, jafurile săvârșite de multe ori împotriva unor cetățeni pașnici, ceea ce e de natură să dăuneze din punct de vedere educativ.*
>
> *Aceeași lipsă de discernământ în selectarea fenomenelor vieții se manifestă uneori în atitudinea scriitorului față de argoul mahalalei. Există pagini întregi în care diverse cuvinte din vocabularul pungașilor nu au nici o justificare artistică, nu caracterizează pe nimeni și nimic afară doar de o voluptate de*

colecționar, care n-are nimic comun cu literatura. Scriitorul nu este și nici nu poate fi activist al Institutului de folklor, fie el și pasionat, simplu magnetofon sau complicată mașină electronică.

În aceeași ordine de idei, ne exprimăm mirarea că artistul Eugen Barbu a făcut deseori concesii spiritului bulevardier al erotismului. Dragostea ocupă, cu sau fără voia puritanilor, un loc bine meritat în viața oamenilor, în marile capodopere artistice ale tuturor veacurilor. Între erotism și obscen există o distanță și tocmai o asemenea distanță n-o marchează întotdeauna Eugen Barbu. Aș aminti, de pildă, de o scenă penibilă, care se desfășoară la moartea lui Gogu, croitorul. Încercând să caracterizeze figura, altminteri izbutită, a unei «țațe» de mahala, autorul recurge la vulgarități care scoboară nivelul artistic al operei.“ (*loc. cit.*)

„Scânteia“ admitea că Eugen Barbu are talent, dar că trebuie ținut sub control și reeducat, politic și artistic. Ideea că opera are nevoie de retușuri pentru a-i îmbunătăți orizontul moral și politic are o prezență difuză și în cronica literară din „Scânteia“.

O încercare de apărare a valorii operei a încercat, în „Viața românească“ (nr. 9, septembrie 1957), D. Micu, cu prețul adoptării precaute, în cronica lui literară, a unor rezerve de aspect politic.

D. Micu reproșează criticilor care au atacat *Groapa*, pornind de la criterii etice și politice, că au exclus judecata literară, în favoarea unei judecăți socio-politice lipsite de relevanță atunci când e vorba de valoarea literară:

„Nu semnificații universal-umane dezvăluite într-un anume fenomen social au căutat în romanul lui Eugen Barbu tovarășii Radu Popescu, D. Isac și ceilalți cronicari, ci anumite semnificații de ordin social-istoric nemijlocit. «Ce este groapa, ce reprezintă groapa, cât este groapa în raport cu lumea românească în general, cu lumea orașului, cu lumea satului, cu burghezia, cu proletariatul, cu țărănimea, cu tot ce vreți?» – se întreabă tov. Radu Popescu pretinzând prin urmare unei creații beletristice să ofere cunoștințe clare asupra stărilor sociale dintr-o

anume epocă. E discutabil dacă numai acesta e rostul literaturii. Că opera lui Balzac e o adevărată enciclopedie a științelor sociale? Nu cred că această calitate, singură, o situează în patrimoniul artei nepieritoare. Dacă enciclopedia balzaciană ar însuma totalitatea cunoștințelor despre legile dezvoltării sociale, fără a spori prin aceasta cunoașterea psihicului omenesc e puțin probabil că s-ar vorbi despre ea în istoria literaturii. Și dimpotrivă, Demonul *lui Lermontov, care nu furnizează, de nu mă înșel, date prea numeroase pentru înțelegerea vreunui moment social-istoric, are, de bună seamă, toate șansele de a rămânea în istoria literaturii până la sfârșitul veciilor.*" („Viața românească", nr. 9, septembrie 1957)

Așa cum spuneam, afirmarea valorilor literare ale cărții lui Eugen Barbu, *Groapa*, era posibilă doar prin acceptarea formală a criteriilor pe care D. Micu le respinge practic în cronica sa:

„*Din păcate, autorul* Groapei *ignoră existența unei lupte revoluționare în perioada ce încadrează momentele înfățișate în roman, văduvindu-și astfel opera de un element care ar fi aruncat dintr-odată lumina unor noi înțelesuri asupra totalității fenomenelor zugrăvite. De altfel, obiecția de bază și într-adevăr îndreptățită adusă romanului de toți comentatorii e aceea că autorul n-a văzut în mahala decât câini, gunoieri, tâlhari, chivuțe, lucrători mohorâți, copii ofticoși, negustori, într-o epocă în care din mahalale precum Cuțarida se ridicau muncitori revoluționari, luptători conștienți pentru o nouă viață. Nu încape discuție că, dacă Eugen Barbu ar fi urmărit formarea caracterului comunist cu o forță artistică egală celei cu care pictează conștiințe adormite, cartea sa ar fi câștigat incalculabil. Dar, poate, scriitorul n-o fi cunoscând mișcarea muncitorească de acum câteva decenii tot atât de profund ca viața declasaților și și-o fi zis că e preferabilă o operă cu pretenții mai modeste, împlinită însă în genul său, unei compuneri concepută ca un tablou multilateral al epocii, realizată fragmentar. Oricum ar fi, limitarea aceasta a viziunii se resimte în carte serios.*" (*loc. cit.*)

Finalul cronicii este, însă, un elogiu:

„*În substanța intimă* Groapa *e un poem, în ale cărui acorduri, nu totdeauna accesibile descifrării imediate, acorduri*

tălmăcind o stare de elevație purificatoare și conținând subtextual îndemnul la înțelegere, prețuire și efort de recuperare a fiecărei scântei de umanitate, oriunde s-ar afla – trebuie căutată concepția romanului, mesajul său. " („Viața Românească", anul X, nr. 9, septembrie 1957)

A fost cea mai radicală și favorabilă analiză care a apărut în 1957 față de *Groapa*.

N. Doreanu, I. Vitner și *Groapa*

Bătălia pentru *Groapa* a fost îndârjită și extrem de semnificativă, în anii de după moartea lui Stalin și ai rebeliunii armate ungare contra comunismului, atât pentru afirmarea drepturilor de liberă inspirație și manifestare a scriitorului și ale literaturii, cât mai ales pentru dogmatismul politic al reprezentanților partidului în literatură.

Eugen Barbu a intrat și el în dispută, scriind articole de aspect teoretic, care deși nu-i citează pe implicați, îi vizează, chiar dacă expunerile lui sunt mai ales teoretice. Într-un articol despre specia romanului, tipărit în *Viața românească*, autorul *Gropii* dă o replică celor care îl acuzau că nu ține seamă de cititor, de pe pozițiile „romancierului adevărat":

> *„În zilele noastre romancierul adevărat aglomerează fapte extraordinare, pline de semnificații în care-și aruncă eroul, chinuindu-l să-și găsească simplu soluțiile. Sunt scriitori care invită la această luptă și pe cititori, și eu nu-i disprețuiesc deloc, dimpotrivă. E timpul să ne lepădăm de prejudecata că lectorului trebuie să-i băgăm pe gât concluziile noastre. El nu merită să fie disprețuit în așa fel încât să fie învățat pe cine să urască și pe cine să iubească.* " (*Opinii despre tehnica romanului*, „Viața românească", nr. 6, iunie 1957)

Autorul are în vedere pe Mihai Gafița, D. Isac, Radu Popescu, M. Modreanu și alții. El acuză pe îndrumătorii care prin intervenția și propunerile pe care le fac scriitorilor le oferă soluții improprii:

„Înainte de a da la tipar ultima formă a cărții mele «Groapa», am avut o adevărată luptă de conștiință provocată de un capitol parazitar al acestei cărți, scris la sugestia unui eminent critic, bine intenționat de altfel, dar cam lipsit de curaj. «Truda», cum se intitula, înfățișa cu mijloace mai puțin artistice greva unor tramvaiști și la o ultimă lectură mi-am dat seama că ascultând sugestiile altora, unitatea acestei cărți atât de discutate (eram să spun contestate) era amenințată prin «lipirea» paginilor care nu-și aveau locul acolo. S-a găsit un iezuit de la Cluj care să facă în afară de alte învinuiri pe care mi le-a adus, un adevărat proces de intenție din acest fapt mărunt, nelipsind decât să scrie în întortocheatele sale articole că, vezi doamne, am suprimat capitolul cu pricina pentru că asemenea răzvrătiți nu-mi plac. Vreau să-l asigur pe înflăcăratul apărător al moravurilor ardelene că nu numai că nu am renunțat la acest capitol, dar că-l și voi publica în curând într-un volum de nuvele, adică exact acolo unde-i este locul. Anecdota de mai sus vrea să demonstreze că mai ades vina producerii unor opere literare de duzină nu aparține numai scriitorilor ci și acestor păstori de cărți care din inconștiență sau ipocrizie împing pe creatori pe un drum greșit." (*Respectul pentru realitate*, „Gazeta literară" nr. 30, 25 iulie 1957)

Truda a apărut într-adevăr, anul următor, în volumul *Oaie și ai săi* (1958), dar îndrumătorii literari vor reuși să-l oblige pe autor să introducă acest capitol, condiție *sine qua non*, în cea de a doua ediție a *Gropii* (1963).

Eugen Barbu, care era vizat direct de aceste atacuri, oricât de strâmtorat, a ripostat afirmând dreptul prozatorului de a refuza idilismele, literatura leșinată, pseudorealismul, finalurile roz.

„Este desigur foarte comod să prezinți o societate ideală în care oamenii sunt convinși peste noapte de necesitatea instaurării socialismului pe toată planeta, dar, din nefericire, practica ne arată că până la ziua aceasta mai avem de străbătut un drum lung, plin de greutăți, greutăți care nu ne sperie însă.

Respingerea cu vehemență a unor opere care conțineau și aspecte negative ale societății noastre sub pretextul că falsifică realitatea a dus la crearea unor monstruoase torturi literare (aici

cuvântul torturi are sensul de prăjitură, vreau să precizez) în care stafidele cele mai gustate de către niște critici inconștienți erau tocmai o serie de discursuri de o platitudine care pe drept cuvânt vor rămâne capodopere ale genului.“ (*loc. cit.*)

Este un clar *pro domo* al autorului *Gropii*, care, în mult discutata lui carte, nu arată predilecții idilice, dulcege, preferând o proză aspră, neagră, șocantă, dar adevărată.

Eugen Barbu susține dreptul scriitorului la spirit critic și la adevăr, folosind campania presei despre o literatură a prezentului pentru a-și plasa opiniile neconformiste.

„Așa cum s-a mai spus, nu comuniștii trebuie să se teamă de adevăr, ci acele elemente oportuniste care s-au strecurat și în artă și care în numele principiilor noastre cele mai scumpe, vor să producă o literatură de bal, împopoțonată cu panglici caraghioase pe care este timpul să le aruncăm la gunoi“. (*loc. cit.*)

Jandarmii ideologici vegheau și o nouă punere la zid se produce într-o publicație studențească, care tipărește o scrisoare de la cititorii studenți, care cer o dezbatere lămuritoare în legătură cu romanul *Groapa*. O reproducem:

„Tovarășe redactor,

Romanul lui Eugen Barbu «Groapa» a stârnit interesul nostru și al colegilor noștri. Romanul aduce lumea mahalalei, o lume în care Stere, cârciumarul, sau nașul său, brutarul, exploatează, ca și oamenii statului, munca și încrederea muncitorilor simpli, dar și o altă lume, a exploataților – mai puțin prezentată în roman, din păcate – care găsesc în muncă și într-o etică plină de umanitate resemnarea unei vieți răbdate, însă fără perspectiva îmbunătățirii ei. În «Groapa», partea cea mai extinsă a romanului o ocupă însă acțiunile bandei de mardeiași a lui Bozoncea, prezentată cu multă putere de evocare, dar cu o bizară inconsecvență, la început ca o bandă de hoți ordinari, de «iepe de șișic», iar apoi ca un fel de eroi ai luptei împotriva exploatatorilor. Idealul lor de viață, și anume că furtul este singura fericire posibilă în societatea de atunci și că de-ar fi vreo fericire în muncă, hoțul și pe aceea ar fura-o, este prezentat de povestitor ca și cum el ar fi de acord cu acest ideal și această

«teoretizare». Am constata un lucru care ni se pare ciudat și care a stat în centrul unor lungi controverse: în «Groapa» lui Eugen Barbu, viața mahalalei bucureștene apare izolată, complet ruptă de restul lumii. Avem impresia, citind romanul, că ne aflăm într-un burg medieval închis, din care oamenii evadează arareori, cu totul întâmplător pentru foarte, foarte puțin timp.

Povestitorul vrea să prezinte natura ca un dușman al omului și lupta cu natura ca o lege tot atât de imorală ca și exploatarea omului de către om (în capitole ca «Moartea lui Marin Pisică»). Credem că s-ar putea dezbate de asemenea faptul că o serie de episoade (cel al nunții, de pildă), ca și limbajul personajelor – și mai ales cel al povestitorului – ni se par pe alocuri mult prea vulgare, de un naturalism respingător. Aceste probleme, precum și altele neanunțate aici, ne fac să credem că o discuție amplă despre romanul lui Eugen Barbu nu ar fi decât bine primită de cititori și ar constitui pentru ei un îndreptar în rezolvarea unei dileme.

Așteptăm răspunsul dumneavoastră,

Eugen Comarnescu și Radu Rupea – Facultatea de filologie – București

Victor Ionescu și Adam Schwimer – Facultatea de fizico-matematici – București." („Viața studențească", VI, nr. 9, septembrie 1957)

Scrisoarea este concepută, de fapt, ca multe altele de același fel, de redacție, pentru a permite o intervenție în numele unor cititori, străini uneori și de textul cărții, ca și de aceste stratageme ideologice.

Începutul așa zisei dezbateri îl face N. Doreanu, cel care fusese și gealatul romanului *Bietul Ioanide* (1953) și al lui G. Călinescu (în „Viața românească" nr. 2, februarie 1955). Deși folosise metoda polemicii indirecte, nu i se ierta lui Eugen Barbu poziția din *Opinii despre tehnica romanului* („Viața românească", iunie 1957), unde se susținea că lectorul nu merită să fie disprețuit și „învățat pe cine să urască și pe cine să iubească". Ignorând afirmația despre inteligența și autonomia cititorilor, N. Doreanu a reluat chestiunea, referindu-se chiar

la articolul în cauză. Pentru a vedea cum era combătută o carte de valoare literară incontestabilă de criticii literari inspirați de partid, dăm un citat amplu:

„Dumneata, tov. Barbu, ți-ai expus de curând părerea că «e timpul să lepădăm prejudecata că lectorului trebuie să-i vârâm pe gât concluziile noastre», adică ale scriitorilor. Și măgulindu-ne nouă, cititorilor, deșteptăciunea, într-un fel ce aduce a discurs de pe tribună veche electorală, ai continuat: «el nu trebuie să fie disprețuit în așa fel încât să fie învățat pe cine să urască și pe cine să iubească» din cărțile ce le are sub ochi. Într-adevăr, nu vrem să ni se bage pe gât concluzii: pentru așa ceva avem cap; dar nici în cap nu dorim să ni se strecoare idei străine vieții de azi. Realismul nu presupune deloc ostentație din partea scriitorului. Cititorii de literatură au învățat în privința aceasta multe de la discreția marilor maeștri ai prozei, care-și expun concluziile prin mijlocirea măiestriei artistice cu care ne înfățișează oameni și acțiuni ale lor.

Cu «Groapa», însă, cazul e altul. În cazul ei se găsesc și cititori care nu se pot descurca singuri. Iată, de pildă, cititorul care semnează rândurile de față, adică subsemnatul. Eu sunt unul dintre aceia, și te rog, tovarășe, «disprețuiește-mă» și spune-mi dumneata pe cine să iubesc? De urât mă cam bate pe mine gândul pe cine să urăsc: pe ăsta – cum îl cheamă? – fratele Didinii, proxenetul. Am ghicit? Stere, cârciumarul, e altfel de om, dar tot din tagma pungașilor. În privința lui mă descurc singur. Nu prea știu ce să fac însă cu simigiii de pe rampă. Să-mi bat și eu, ca dumneata, joc de ei? Prea sunt «gâlme» și prea tremură de frica «mardeiașilor» de hoți. Ce zici? În sfârșit, mă mai gândesc și eu.

Dar de iubit – aici e greu – nu mă dumiresc deloc pe cine să iubesc. Aci te rog să mă ajuți. Pe Paraschiv? Grozav băiat, ai dreptate! Ăsta hoț! Ai văzut cum a furat caii? Ca pe oul de sub cloșcă. Nu au simțit nimic «gorobeții». Și ce îndrăzneală la el să se agațe de «gagica» șefului! Dintr-un cuțit i-a scos ăluia mațele afară, pe stradă, ziua-n amiaza mare. D-apoi și Didina, după aceea, cum l-a mai încolăcit cu părul ei, ca o șerpoaică!

S-a ticăloșit la urmă Paraschiv! Nu-i așa? Mare păcat! Ăsta ar fi fost un șef de bandă cum nu s-a mai văzut.

Poate pe Bozoncea ar trebui să-l iubesc? Adevărat! Ce forță, domnule, la omul ăsta, ce autoritate de șef, ce prestigiu! N-aveau Bucureștii căpetenie de hoți alta ca el. Îi cădeau cinci mahalale la picioare. O căutătură a lui încremenea orașul întreg. Om aprig la mână, dar la judecată drept. Ți-a plăcut cum o ținea pe Didina? Numai în mătăsuri și catifele. Dar și când a prins-o! O lună a zăcut păcătoasa. Deștept om, Dumnezeu să-l ierte; pe toate știa să le angajeze. Și generooos! Uite-așa arunca banii la chefuri, cu lopata. Ce părere ai? Să-l iubesc pe Bozoncea?

Și Treanță e un om simpatic. Nici Oacă, nici Sandu Mână mică și nici Nicu-Piele nu sunt de aruncat. Că doar nu-mi vei recomanda să mă entuziasmez de animalele în «săptămâna brânzei» sau de Didina, târfa hoților! Sau...? Îți place asta? Am băgat eu de seamă ceva, ehei!" („Viața studențească", VI, nr. 9, septembrie 1957)

În intervenția criticului care se substituie cititorului este evident procesul de intenție la adresa scriitorului. Operația la care apelează N. Doreanu se numea în limbajul politic al timpului: „demascare"! Scriitorul e asimilat cu personajele lui certate cu legea și demascat ca un dușman al societății:

„Iată cam ce mesaj transmite cartea dumitale cititorului, tovarășe Eugen Barbu! Dumneata transformi, prin arta dumitale, banda aceea mizerabilă de hoți și criminali, prostituate și proxeneți, într-o lume demnă de atenția și simpatia cititorului de azi. Dumneata pui în aceeași oală amorul omenesc cu goana animalelor și cu poftele murdare ale unor ființe dezumanizate, ca cele din banda lui Bozoncea. Amestec apoi totul în aburii de țuică ai cârciumilor și în miasmele dezgustătoare ale gunoaielor putrezite din gropi și încerci a spune că aceasta ar fi o viață demnă de a fi revelată în literatura noastră nouă. Aceeași încercare faci și cu vorbirea nerușinată a acestora.

Viața omenească și mai cu seamă simțirea omenească și ideile vieții de azi sunt cu totul altele. Nici nu mai e nevoie s-o spun. Viața omenească și simțirea ei au fost cu totul altele aici, la noi, chiar în vremea pe care dumneata o descrii. Cartea

dumitale ar fi avut primirea nefavorabilă de azi chiar atunci, pe vremea aceea, și în primul rând din partea locuitorilor cartierului Grivița.

În aceasta stă greșeala d-tale, nu în faptul că ai descris Groapa, ci în viziunea strâmbă, pocită a vieții. Te-ai înșelat, stimate prietene; cartea dumitale a apărut prea târziu. Ea nu mai este pentru vremea noastră, și cu atât mai puțin pentru mai târziu. Ai talent; ai mult talent; dar iată, atâta nu este de ajuns. Pătrunde viața noastră și iubește-o, sau cel puțin redă-o în adevărul ei adânc. Sunt sigur că vom avea o carte bună, poate chiar un model nou.

Și totuși «Groapa» are și admiratori. O laudă chiar în articolele lor unii tineri critici literari, amatori probabil de modernisme viguroase și de cuvinte pe aceeași măsură, dar uitători – se vede – ai spiritului nou, înalt, al vremii, și de misiunea lor nobilă.

Aceasta mi-aduce aminte o împrejurare mai veche. Curând după August 1944 am ascultat o cuvântare a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej; și din ea mi-au rămas limpede aceste cuvinte pe care cred că le reproduc întocmai: «Oricine a trăit cât de cât în vremea regimului vechi – spunea dânsul atunci – nu se poate să nu fi adus cu el ceva în zilele noastre, fie și numai praf pe ghete». Așa este. Am înțeles aceasta foarte bine pentru oamenii care au trecut în vremea noastră cu ghete din regimul vechi. Dar de unde să fi luat oare praful aceia care s-au încălțat în zilele noastre? Că doar nu toți își vor fi luat ghete de la talcioc! «Din această dilemă... " („Viața studențească", anul II, nr. 9, septembrie 1957)

Cititorii indignați, în numele cărora scria N. Doreanu, nu existau. *Groapa* a avut un succes de casă și de public fulgerător. Ceea ce supăra era tocmai valoarea cărții, talentul scriitorului care nu se subordona comenzilor literare oficiale și mai ales succesul ei indiscutabil.

Fără a-l viza direct pe N. Doreanu, Eugen Barbu revine în „Gazeta literară" (nr. 43, 24 octombrie 1957) la *Discuții* cu

articolul *Romanul și actualitatea*, unde își plasează, din nou, consecvent, punctul de vedere:

„Ei bine, trebuie să se știe că noi nu avem dreptul să scriem decât adevărul. S-a vorbit și la noi despre autorii «romanelor roz». Ei au existat, trebuie s-o spunem, totul este să facem în așa fel încât astfel de romane să nu se mai scrie. Sinceritatea nu trebuie să ne sperie." (*Romanul și actualitatea*, nr. 43, 24 octombrie 1957)

Dar lui N. Doreanu i s-a răspuns și în mod direct, este adevărat, mai târziu, de către un critic ca Lucian Raicu.

Partizanii valorilor literare și artistice, care n-au fost niciodată admiși ca interlocutori principali în polemica cu aspect de „scandal literar" *Groapa*, au reacționat de oricâte ori au putut, fie și în note de subsol, cum a făcut Lucian Raicu în articolul *Critica literară și prezentul.* Reproducem ultima notă de subsol a articolului:

„Când se confundă arta cu viața, etica particulară a operei cu moralitatea de fiecare zi a cetățeanului, când eroii unei cărți sunt scoși din universul lor specific și aduși printre noi ca niște indivizi oarecare asupra comportamentului civic al cărora suntem îndemnați să ne pronunțăm, devin întru totul posibile judecățile cele mai bizare. Tov. N. Doreanu confundă punctele de vedere când, dorind să caracterizeze romanul lui E. Barbu «Groapa», se întreabă «pe cine să iubească» și «pe cine să urască». «Pe Paraschiv? Nu.» «Poate pe Bozoncea ar trebui să-l iubesc?» Evident că nici pe Bozoncea... Pentru a răspunde acestor întrebări nu trebuie să citim neapărat romane." („Viața românească", nr. 4, aprilie 1958)

Sugestia este că N. Doreanu făcuse un comentariu inadecvat literaturii.

Deși săgeata fusese ascunsă de Lucian Raicu într-un subsol al articolului său, „abaterea" criticului de la linia impusă de partid a fost amendată fără concesii în ziarul „Scânteia", care intervine pentru a pune lucrurile la punct în numele marxismului:

„Marxismul a răsturnat definitiv mitul esteticii idealiste care izola arta de realitate. Arta e o expresie specifică vieții sociale,

oglindește adevărul vieții sau, dimpotrivă, îl denaturează. Unii critici au ajuns însă să se depărteze de noțiunile marxiste ale veridicității, ale conținutului și rolului social al artei.

De pildă într-un articol din «Viața Românească» nr. 4/1958, Lucian Raicu ironizează pe tov. N. Doreanu, care punea întrebarea legitimă: «pe cine să iubească» și «pe cine să urască» cititorul dintre personajele romanului «Groapa». Denumind în derâdere acest punct de vedere «conținutistic», Lucian Raicu se pronunță pentru o «moralitate proprie», independentă de societate, a operei în artă. Astfel, el se situează împotriva criteriilor științifice ale criticii literare marxiste, care țin seama de modul în care creațiile artistice reflectă aspirațiile claselor progresiste ale societății, de modul în care ele oglindesc veridic lupta între vechi și nou și izbânda noii morale socialiste în viață.

Numai datorită faptului că au uitat criteriile marxiste de apreciere a operei de artă, o seamă de critici au elogiat o carte ca «Groapa» în care tendințele realiste sunt copleșite de cele naturaliste și care, flatând gusturile cele mai înapoiate, vine în contradicție cu misiunea educatoare a literaturii noastre.

Unul din fenomenele dăunătoare dezvoltării creației literare îl constituie negativismul, tendința unor scriitori de a se ocupa exclusiv de laturile «umbroase» ale realității, pierzând perspectiva înaintării victorioase spre socialism a oamenilor muncii, care sub conducerea partidului înving toate greutățile și piedicile.

Unii critici literari nu numai că n-au combătut această tendință, dar au și încurajat-o stimulând o «modă» după care a zugrăvi elanul și succesele poporului muncitor și lupta pentru construirea noii societăți, înseamnă, chipurile, a da dovadă de «primitivism», de «poleire» a vieții, înseamnă a crea literatură de proastă calitate. Asemenea critici au cultivat o aversiune preconcepută față de eroul pozitiv, decretat cu anticipație a fi «schematic», în timp ce creatorii unor asemenea eroi erau considerați fără nici o justificare ca dogmatici. Ori, faptele arată că dacă eroul pozitiv a dispărut din capetele unor critici, el există în mii de exemplare în viața noastră de toate zilele." (*Pentru întărirea principialității marxist-leniniste*, „Scânteia", 19 iulie 1958)

Articolul care cere întărirea principialității marxist-leniniste în critica literară nu este semnat, ceea ce-i asigură o forță de edict. Articolul acesta din „Scânteia“ poate fi considerat semnalul interdicției pe care *Groapa* o suportă circa patru ani. Cartea a fost chiar scoasă din biblioteci, pentru a-i apăra pe cititori de influența ei.

Articolele teoretice despre literatura și realitățile contemporane, reportajele pe care le tipărește, romanul *Șoseaua Nordului* (1959), carte cu muncitori conștienți, angrenați în lupta ilegală, sunt contribuții literare date la iveală de Eugen Barbu în timp ce *Groapa* traversa o perioadă de interdicție, semn că direcția care găsise romanului vina de a fi încălcat normele realismului socialist promovând o viziune contrară era cea victorioasă, în dauna literaturii de calitate. Dovada interdicției ne-o oferă o carte voluminoasă ca *Romanul românesc contemporan (1944–1959)* de D. Micu (E.S.P.L.A., 1959), care nu pomenește numele scriitorului, nici măcar titlul *Gropii*, nici în textul propriu zis, nici în bibliografia finală, din care lipsește și romanul lui G. Călinescu *Bietul Ioanide* (1953), bibliografie care se oprește la anul 1958. Ambele romane fuseseră considerate, în presa controlată de partid, adevărate atentate la modalitatea realist-socialistă a literaturii, cărți cu grave carențe din punctul de vedere al marxism-leninismului.

Este interesantă strădania unei părți a criticii literare, care caută să-l decreteze pe Eugen Barbu scriitor realist socialist, pentru a-l scoate din zona sancțiunilor ideologice și a interdicțiilor:

> *„Eugen Barbu reprezintă unul din exemplele cele mai interesante și mai semnificative ale ajutorului concret și eficient pe care îl dă îndrumarea de partid creației literare în genere și, în cazul nostru, creșterii și evoluției unui scriitor. Datorită acestei îndrumări Barbu a devenit, în scurt timp, nu numai unul din fruntașii prozei noastre contemporane, ci și una din principalele ei speranțe în viitor. Opera lui Barbu e o elocventă depoziție în favoarea însușirii conștiente și deliberate a metodei realismului*

socialist; un exemplu al avantajelor acestei metode care a fertilizat arta scriitorului și a dat aripi largi talentului său.“ („Scrisul bănățean“, XII, nr. 2, februarie 1961)

Traian Liviu Birăescu vorbește nu numai despre *Groapa*, ci despre o contribuție literară mai largă, pe care autorul *Gropii* a adus-o în literatură mai ales după apariția acestei cărți, pentru a-i apăra existența! Criticul literar vrea să lase impresia că acuzele literar-politice de tipul D. Isac, I. Vitner, sunt de domeniul trecutului.

„De altfel drumul sinuos al acestui scriitor nu se lasă înscris cu ușurință în clasificări dogmatice. Puternica tentă naturalistă din Groapa *apare, în ansamblul operei beletristice a scriitorului mai degrabă ca un accident. În scrisul lui Barbu existau încă înainte elementele metodei realist socialiste. Într-un plan abandonat al* Groapei, *de pildă, intra și un fragment cu puternice prezențe ale luptelor sociale; e vorba de fragmentul* Truda, *fragment în care se vorbește de greva muncitorilor setebiști. Preocuparea de a zugrăvi lupta conștientă a muncitorilor a existat deci în opera scriitorului; alături de ea și-a spus însă cuvântul și reminiscența unor influențe străine, influențe de care scriitorul s-a dezbărat extrem de repede. După* Groapa *se înregistrează o cotitură a scrisului lui Eugen Barbu. Opera sa ajunge să oglindească problemele majore ale contemporaneității, iar arta scriitorului devine mai bogată și mai fertilă. Școala reportajului, pe care Barbu a frecventat-o cu folos și cu un incontestabil talent, i-a lărgit și i-a adâncit experiența de viață; scriitorul și-a ridicat, în același timp, nivelul ideologic. fructul acestei maturități artistice va fi apariția în cărțile sale a unei problematici mai bogate și mai actuale, legată de aspectele sociale ale existenței. Paralel evoluează și arta scriitorului. Barbu își însușește ideologia marxist-leninistă și, pătruns de esența acestei filozofii, ne dă opere din ce în ce mai realizate din punct de vedere artistic.“* (Traian Liviu Birăescu, *Sinteze, Eugen Barbu, I,* „Scrisul bănățean“, XII, nr. 2, februarie 1961)

Pentru a salva *Groapa* se evidențiau și se lăudau, la Eugen Barbu, întreprinderi literare ulterioare. O etichetă, potrivită

parțial unor proze tipărite de Eugen Barbu după 1957, a fost extinsă practic asupra întregii serii de scrieri lansate de prozator, absolvit facil de păcatul de a nu fi omul luptei de clasă în literatură. Traian Liviu Birăescu, încerca, stângaci, să-l absolve pe Eugen Barbu de păcate capitale față de viziunea și metoda realismului socialist.

Asemenea stratageme nu puteau însă induce în eroare pe matadorii realismului socialist, paznicii marxism-leninismului în creația literară și artistică. Într-un studiu în două părți tipărit în „Viața românească" (nr. 3 și 4, 1957), Ion Vitner[1] oferă o execuție analitică metodică a romanului *Groapa*, ca și a autorului acestuia, recapitulând și reactualizând vinile scriitorului față de politica literară oficială. Studiul, analitic și minuțios, recunoaște talentul scriitorului, dar consideră mentalitatea lui inferioară, iar opera lipsită de luciditatea unei conștiințe marxist-leniniste, „în contratimp cu cerințele estetice fundamentale ale epocii socialismului".

I. Vitner reinstituie toate acele grave acuze la adresa *Gropii*, privind naturalismul cărții, viziunea inferioară față de cerințele unei estetici a lumii socialiste, pe care Traian Liviu Birăescu caută să le anuleze, ca și aspectele de lipsă de moralitate. Alăturarea *Gropii* de o tradiție literară românească a periferiei este respinsă brutal de Ion Vitner:

> „Groapa *a fost introdusă într-o amplă filiație, ilustrată de nume mai mult sau mai puțin celebre, începând cu Anton Pann și trecând prin Matei Caragiale, Tudor Arghezi, Panait Istrati, Sărmanul Klopstock, G. M. Zamfirescu, Carol Ardeleanu, Stoian Gh. Tudor, M. R. Paraschivescu etc., etc. Înșiruirea pur și simplu a numelui acelora care s-au preocupat de existența periferiei și a lumii vagabonzilor, hoților și criminalilor ei ni se pare hazardată și puțin elocventă. Este limpede, de exemplu, că Eugen*

---

[1] Studiul din „Viața românească" (1961) a fost tipărit și în volumul lui Ion Vitner, *Prozatori contemporani* (ESPLA, 1961), din care vom cita în continuare.

> *Barbu are minime contingențe, în această direcție, cu Tudor Arghezi, la care violența de limbaj are un sens critic vehement. Oprindu-se, în* Poarta neagră, *asupra lumii închisorilor, Tudor Arghezi acuză orânduirea burgheză.“* (*Prozatori contemporani*, ESPLA, 1961, p. 176–177)

Altfel zis, Eugen Barbu nu acuza orânduirea burgheză.

I. Vitner îl invocă pe Zola cu teoriile lui naturaliste, pentru a-l fixa și mai bine pe Eugen Barbu, cel din *Groapa*, într-un perimetru condamnabil din punctul de vedere al esteticii literare a socialismului:

> *„Poate mai mult decât în oricare creație influențată de naturalism, din proza noastră contemporană, în* Groapa *se simte urmărirea îndeaproape și traducerea în limbajul artei a tezelor naturaliste elaborate de Zola în* Romanul experimental. *Și Eugen Barbu, pe urmele lui Zola, încearcă marea aventură naturalistă a scrisului așa-zis obiectiv, a literaturii transformată în* «anchetă generală asupra naturii și a omului», *și a scriitorului transformat, cu o iluzorie modestie, într-un* «grefier căruia îi este interzis să judece și să tragă concluzii» *și care nu face altceva decât să înregistreze «procesul-verbal» al evenimentelor. În «impersonalitatea» voită a scriitorului naturalist rezidă în imensa lui iluzie și derută ideologică, aici este punctul de unde începe aservirea față de exigențele spiritualității burgheze.*
>
> *Respectând tezele zoliste, și Eugen Barbu încearcă să relateze cu fidelitate numai* cum *s-au petrecut lucrurile, fără să se întrebe* de ce *sau* pentru ce *s-au petrecut astfel. Lipsind rațiunea socială a evenimentelor, textul este dominat de acel* fatum *de care am amintit.*
>
> *O altă teză importantă a esteticii naturaliste, la care Eugen Barbu se raliază cu un entuziasm pernicios, este înlocuirea* «omului metafizic prin omul fiziologic». *Zola înțelegea prin «omul metafizic» eroul clasicismului și al romantismului, neintuind faptul că omul său «fiziologic» nu este mai puțin metafizic, sau, dimpotrivă, chiar mai mult, decât al predecesorilor, împotriva cărora se răzvrătea în mod absolut și prin urmare în bună măsură pe nedrept.*

«Omului fiziologic» al esteticii naturaliste Eugen Barbu îi plătește un greu tribut, poate cel mai greu din întreaga noastră literatură actuală.“ (*op. cit.*, p. 177–178)

După I. Vitner, estetica literară a lui Eugen Barbu este anacronică, inutilă în contextul în care cartea apărea.

„Groapa *este tocmai lumea de gunoaie, imondice, bălți stătute rezultate din uriașa fermentație a resturilor marelui oraș, acel «teren fetid» visat de Zola, pentru realizarea a tot ce este instinctiv, demențial și maladiv în om. Dacă adăugăm și limbajul argotic, limbajul ermetic al unui univers închis, cu sonorități trădând tot ce este obscur și inavuabil într-o lume bolnavă, dominată de o instinctualitate exacerbată, avem în fața noastră întregul program al artei naturaliste în forma sa cea mai pură.“* (*op. cit.*, p. 179)

Criticul procedează, ca altă dată Sorin Toma față de Tudor Arghezi, trecând proza din *Groapa* în rândul literaturii antidemocratice, decadente, care celebrează bolile și putreziciunea.

Privirea dură și lucidă care se degajă din paginile romanului *Groapa,* este interpretată, cu deliberată brutalitate, în rândul paginilor decadente, luxurioase, ale unei literaturi comerciale, cu care *Groapa* nu are nimic comun:

*„Înăbușind rațiunea socială a lințoliului tragic care acoperă sensul iubirii, prozatorul o integrează într-o lume halucinantă dată pradă instinctului genezic, căutat și descris cu lux de amănunte în lumea animală (*Iepe de șișic, Săptămâna brânzei, *etc., etc.). Dacă timpul istoric al cărții apare învăluit în cețuri, în schimb din foarte multe pagini ale* Gropii *răzbate un timp biologic cât se poate de cert: epoca rutului.*

Dacă adăugăm la relatările crude ale actului genezic peisajul scursorilor și gunoaielor, limbajul nud și violent al personajelor, avem în Groapa *o adevărată retorică a imondicelor, a rămășițelor putrede ale vieții.“* (*op. cit.*, p. 179)

Spre deosebire de Ion Mihăileanu, care admonestase patetismul exclusivist al lui D. Isac („Scânteia“, 1957), pe care D. Micu l-a comparat cu fanatismul lui H. Sanielevici contra lui Mihail Sadoveanu, Ion Vitner a relansat, după patru ani,

acuzațiile excesive din revista „Tribuna", considerându-le, ca foarte întemeiate:

> *„Singura publicație care a subliniat pericolul social pe care o astfel de orientare ideologică și artistică îl poate constitui a fost* Tribuna. *Articolele publicate de revista clujană (sub semnătura tovarășilor D. Isac, I. Oarcășu etc.) pot să nu întrunească sufragiul colegilor sau cititorilor, dar au un merit incontestabil în faptul de a fi spus cu claritate că o astfel de literatură este primejdioasă prin caracterul ei antisocial și se opune efortului de educație socialistă și umanistă, pe care întreaga noastră literatură îl întreprinde."* (*op. cit.*, p. 180)

Insuficiențele de viziune social-politică, descoperite de Ion Vitner, la romanul *Șoseaua Nordului* (1959), sunt explicate prin insuficiențele anterioare de optică ale romanului *Groapa*. În 1961, Ion Vitner întoarce întreaga dezbatere din jurul *Gropii* în punctul ei inițial, reafirmând autoritatea criticii literare partinice și dreptul ei de intervenție în existența operei literare și a autorului ei.

Contextul apariției *Gropii* rămâne revelator. Ea venea după dezvăluirile făcute în raportul antistalinist citit de Hrușciov la al XX-lea Congres al Partidului comunist bolșevic din URSS, din 1956, și după rebeliunea armată anticomunistă din Ungaria. În România abia se consumase cazul pledoariei scriitoricești pentru „adevărul integral" (Radu Cosașu), cazul scriitorului Alexandru Jar (care contestase succesele literaturii realismului socialist). Murise într-un accident suspect poetul Nicolae Labiș. Acest context, în care vigilențele politice ce supravegheau cultura și literatura română au fost obligate să facă pași înapoi, a facilitat apariția cărții lui Eugen Barbu, *Groapa*.

Polemica tăioasă pe care a declanșat-o apariția unor fragmente ale cărții, ca și tipărirea ei, fără retușurile cerute de critica literară partinică, ne arată că îndrumarea de către partid a literaturii nu a renunțat, în ciuda contextului nou, la rolul pe care-l avea de îndeplinit. Prin analizele și concluziile din 1961, Ion Vitner, unul din principalii directori de conștiință

politică de tip comunist în literatura română postbelică, ne arată că partidul nu voia să renunțe la îndrumarea și controlul asupra literaturii române. Aceste comentarii parafează perioada de interdicție a romanului *Groapa*, care încetează în anul 1963, când apărea a doua ediție a cărții, cu modificări impuse de autoritatea politică.

Despre Cuțarida

Groapa de la Cuțarida a existat cu adevărat. În presa postdecembristă au apărut câteva amintiri despre ea și despre Eugen Barbu. Le reproducem pe cele ale mecanicului Ion Bănică:

> *„Mecanicul a văzut lumina zilei la 22 septembrie 1932. Biografia lui e strâns legată de vechiul București și de mahalalele lui, mirositoare vara a flori de salcâm și iarna a lemn ars în sobe de teracotă pe care se coceau gutuile.*
>
> *«M-am născut la doi pași de vestita Groapă a lu' Ouatu. Acolo e toată copilăria mea. Tinerețea. În fundul gropii mustea o baltă mare, adâncă. Loc blestemat. Mulți copii au fost înghițiți de ea, vara la scăldat sau iarna la săniuș. O dată se rupea gheața și, bâldâbâc, dispăreau. Ce mai plângeau mamele lor pe maluri! Îi mai găseau primăvara, umflați și cu obrajii mâncați de pești.»*
>
> *Ochelarii uriașului mecanic se aburesc. Scoate un pivot și-l azvârle cât colo. Nu mai e bun. Continuă pe aceeași temă sentimentală, răvășit total de amintiri interbelice: «Primăvara, năpădea iarba și țâșnea pelinul cu mirosul lui amărui, să te tot tăvălești prin el! Era o nebunie. Aoleu, și cum mai înfloreau zarzării și salcâmii... Eugen Barbu, scriitoru', locuia în apropiere. Ținea un debit de țigări. Simpatic om. În timpul liber conducea echipa de fotbal «Amatorul». Încingea niște meciuri de pomină în Groapă! Jucam și noi, băieții de pe strada Zosima, păi ce credeați?!».*
>
> *Nea Bănică mai spune că în această zonă au trăit multe din personajele pe care le regăsim în romanul «Groapa». În carte, unele au apărut cu numele lor adevărate. Altele, cu porecle ori*

nume fictive. Vestitul bandit Bozoncea, carditor fără cu noroc, iubitor de bani și muieri nurlii, Paraschiv, Sandu Mână-Mică, Nicu-Piele și Gheorghe Treanță au existat cu adevărat, susține mecanicul. «L-am cunoscut pe Bozoncea, banditu' ăla din cartea lu' Barbu. Juca toată ziua barbut în crâșmă sau în groapă, pe iarbă. O știu și pe celebra Didina. Era tare frumoasă țiganca! Dacă a-ți ști câți nu s-au tăiat pentru o sărutare de-a ei!»

Între cele două războaie mondiale, străzile din zonă erau nepietruite și nu exista canalizare. Curentul electric s-a introdus abia în 1935. Altfel, viața era cam ca acum. Bărbații din Filantropia și Cuțarida, majoritatea muncitori la Atelierele Grivița, măcelari, zugravi ori angajați la Societatea de Transport București, se adunau zilnic să bea o mentă «La Cocoș» și «la Nea Mitică Minciună», crâșme renumite pe vremurile alea. Când se troscăneau, începea cafteala. Săreau dinții și halbele pe pereți. Dar până seara uitau. Plângeau și se pupau. Apoi, apărea lăutarul cartierului, un țigan cu ochii galbeni și tebecist pe deasupra, care storcea un ban pentru puradeii lui. Se numea Petrică Urâtu și cânta la cobză dumnezeiește. Mușcau amărăștenii din pahare și înjurau. Noaptea, îi culegeau nevestele de prin șanțuri: țepeni, cu nădragii uzi, lefteri și triști.

La începutul anilor '50, Groapa lu' Ouatu a fost astupată cu pământ și în locul ei a apărut Parcul Cireșarii, care există și azi. Geografia cartierului s-a schimbat radical. În locul căscioarelor din chirpici, acum s-au ridicat vile impunătoare, cu termopane și alarme.

Dar, spre seară, când adie ușor un vânticel dinspre fosta Groapă, bătrânilor li se pare că aud aievea cum se tânguie cobza lui Petrică Urâtu, țiganul cu ochii galbeni și uzi, de la margine de mahala." (Dana Tudor, Răzvan Mateescu, *Doctori de mașini de trei generații*, „Libertatea", 21 aprilie 2005)

Groapa, Ediția a II-a (1963)

După o perioadă de interdicție de câțiva ani, timp în care critica marxist-leninistă a vremii n-a obosit în a evidenția

carențele de viziune politică ale *Gropii*, Eugen Barbu a reușit să scoată o a doua ediție a mult contestatei cărți, fără a-i modifica textul, dar cu prețul introducerii în această ediție a trei fragmente cu tematică social-politică, între care și fragmentul *Truda*, anunțat în 1957 ca parte a cărții, dar pe care prozatorul l-a lăsat pe dinafara primei ediții.

La începutul ediției a II-a a romanului *Groapa*, Eugen Barbu introduce următorul text:

> *„Din prima pagină a ediției de față dorim ca cititorii să afle că romanul* Groapa, *apărut cu câțiva ani în urmă (1957), înseamnă debutul autorului și a constituit atunci obiectul unor discuții vii în presa noastră literară, din care nu au lipsit observații judicioase. În acest răstimp am meditat la ele, și noua ediție se prezintă sporită cu câteva capitole în care apar aspecte de ridicare a conștiinței sociale. Ne-am străduit să reiasă cu mai multă putere protestul unei anumite categorii de oameni, e vorba de lumpenproletariat, față de alcătuirea socială a timpului.*
>
> *Realizările pe toate planurile în anii puterii populare situează la polul opus realitatea istorică înfățișată de noi aici.*
>
> *În această carte ne-am propus să reconstituim o atmosferă, o lume apăsată până la dezumanizare de clasele suprapuse, perioada fiind aceea imediat următoare primului război mondial. Eroii, în primul rând lumpenproletari, au în limbajul lor numeroase expresii argotice, care nu credem că înseamnă un tribut plătit naturalismului, acesta fiind în primul rând o concepție. În* Groapa *ne-am propus să evocăm climatul întunecat în care se consumă câteva destine, principiul literar suveran nefiind altul decât acela al realismului.*
>
> *După apariția în limba română, romanul a mai fost tradus în alte țări socialiste, ceea ce a însemnat pentru autor mai mult decât o simplă încurajare. Ne folosim de acest prilej pentru a spune cititorilor că romanul în curs de elaborare, intitulat* Facerea lumii, *este conceput să încheie ciclul dedicat vieții unei artere muncitorești importante cum e Grivița, ciclu care mai cuprinde romanele* Strada, *dedicat grevei din 1933, și* Șoseaua Nordului, *într-o nouă versiune amplificată. AUTORUL“*

Noile capitole sunt *Truda, Înmormântarea lui Bică Jumate* și *Morcovii*, care fuseseră introduse anterior de prozator în volumele *Oaie și ai săi* (1958) și *Prânzul de duminică* (1962) și pe care scriitorul le aduce în roman fără a-i modifica structura inițială și textul de bază, revizuirile fiind stilistice și minime.

Comentarea celei de a doua ediții a *Gropii* constituie prilejul consacrării hotărâte a romanului între operele de seamă ale literaturii postbelice și a respingerii de către critici literari de autoritate și credibilitate, între care unii ai noii generații literare, a acuzațiilor care înlăturau judecata de valoare literară în favoarea judecății politice.

O nouă generație de critici literari aduce un alt climat de poziții și idei în critica literară, decât cel reprezentat de agresorii *Gropii*. Un exemplu este cronica lui Eugen Simion din „Gazeta literară“:

> *„Apariția într-o ediție nouă, îmbogățită, a Groapei, aduce în atenția criticii literare una din cărțile cele mai interesante și mai viu discutate în anii din urmă. Contestată cu o asprime neînțeleasă de unii critici și apărată cu patetism de alții, ea a beneficiat mai puțin de răgazul analizei literare amănunțite, preocuparea fiind îndeobște, pentru cei ce au intuit exact valoarea cărții, de a o scoate de sub tirul nimicitor al adjectivelor. Au existat, firește, și excepții, și una dintre acestea mi se pare a o constitui comentariul amplu, pătrunzător al lui D. Micu (*Viața Românească *nr. 9, 1957) care anulează multe din dârzele prejudecăți ale celor ce fixaseră, irevocabil,* Groapa *în zona «cea mai naturistică a literaturii». Destinul scrierii nu a fost mai luminos nici ulterior, când în forme subtile i s-au adus în fond aceleași învinuiri, făcându-se analogii și digresiuni de natură să intimideze orice generozitate față de lirismul și pitorescul seducător al evocării.*
>
> *Așa se face că această excelentă narațiune a fost socotită, de cei ce i-au exagerat peste orice limită aspectele discutabile, o «apologie a violului, a crimei și a trivialului» sau, în termeni estetici mai categorici, o carte în care viziunea este alterată de natu-*

> *ralism, «de o atemporalitate stranie», de unde încheierea severă că ea reprezintă, în esență, în literatura contemporană, un program zolist «în forma cea mai pură». Privite, astăzi, din perspectiva progresului realizat de critica literară marxistă, ținând seama și de modificările pe care autorul le-a adus ediției recente, rezervele formulate față de cartea de debut a lui Eugen Barbu ne apar, în bună măsură, lipsite de un fundament estetic mai solid. Este, oare,* Groapa *străbătută de un «mesaj tenebros», traduce ea cu fidelitate tezele naturaliste și-i lipsește, cu adevărat, orice preocupare de ordin social, ilustrându-se doar ca o «retorică a imondicelor, a rămășițelor putrede ale vieții», cum au lăsat să se înțeleagă anumite articole critice?*
>
> *Este greu de acceptat gândul că un prozator cu o intuiție atât de vie a realului ca Eugen Barbu să adopte optica naturalistului și să ignore total inefabilul uman, în favoarea patologicului. S-a afirmat, mai degrabă, în cazul* Groapei, *o confuzie veche a criticii, izvorâtă din deruta ei în fața scrierilor ce operează cu elemente selectate din alte sfere decât cele obișnuite."*
>
> „Groapa *devine, astfel, cartea unui mediu social în care o lume aruncată la marginea orașului capitalist suferă fără sentimentul fatalității. Ca imagine a mahalalei, cu tradițiile și folclorul ei specific, evocarea are o profunzime realistă pe care literatura anterioară cu același univers de preocupări nu a cunoscut-o.*
>
> *Punerea* Groapei *alături de creațiile epice contemporane de mărimea întâi mi se pare îndreptățită."* („Gazeta literară", anul X, nr. 46, 14 noiembrie 1963, p. 2)

O delimitare la fel de clară de procesul de intenții al criticilor literari de directivă partinică anti-*Groapa* este pronunțată și de Virgil Ardeleanu în „Tribuna", semn că anul 1963 a fost unul în care judecata de valoare, autonomizată, delimitată din ce în ce mai mult de cea politică, începea să-și găsească susținători potriviți:

> „Groapa *a ajuns la cea de a doua ediție, epuizată și aceasta într-un timp record. S-ar părea deci că e inutil să mai vorbim despre valoarea romanului, și să încercăm din nou a da note unui prozator, astăzi, unanim apreciat. Ne-am propus totuși să ne oprim asupra producției de debut a lui Eugen Barbu, și ex-*

plicația – formulată, poate, la un mod nu întru totul recomandabil cronicarului literar – rezidă în satisfacția deosebită pe care am încercat-o la recitirea romanului. Am găsit în Groapa *pagini de mare artă, desfășurate pe o gamă impresionantă, de la cel mai frust realism până la cea mai pură poezie, de la imaginarea unor tragice încleștări umane, până la relevarea zonelor diafane ale unei umanități rănite, dinafara societății – totul fiind redat într-o limbă caracterizată printr-o deosebită proprietate a termenilor, ceea ce ne îndreptățește să vedem în Eugen Barbu pe unul din scriitorii de frunte ai literaturii noastre. Într-un fel sau altul, mai direct sau mai voalat, asemenea calități au fost remarcate de toți aceia care s-au ocupat de cartea în discuție. Dar, ceea ce este cu adevărat straniu, narațiunea n-a fost apreciată totuși la reala ei valoare, unii comentatori – nu puțini de altfel – relevând însușirile care erau prea evidente pentru a putea fi ignorate, cu o oarecare condescendență și exprimându-și regretul că acestea sunt estompate de o viziune deficitară, și de un limbaj prea crud. Să fie adevărat? Nu intenționăm să reluăm vechea dispută, de altfel neîncheiată, ci să menționăm că prozatorului i s-au aplicat unități de măsură străine de factura scrisului său, că a fost ținta unui nejustificat foc critic. Aruncându-i anatema naturalismului, unii dintre criticii noștri, e drept cu ani în urmă, au demonstrat că n-au scrutat cartea în profunzime și că s-au lăsat înșelați de aspectul exterior al eroilor. În această greșeală a căzut mai ales I. Vitner, care, crezând că se află în fața unei literaturi nici mai mult nici mai puțin decât decadente, nu s-a mulțumit cu formularea de rezerve, ci a trecut la demonstrarea desfășurată, pe pagini paralele, a platformei naturaliste a prozatorului, platformă preluată ad litteram, după părerea sa, din* Romanul experimental *al lui Zola. Supusă unei adevărate disecții, întreaga creație a scriitorului e desființată metodic, din ea nerezistând, spune criticul, decât povestirea* Munca de jos. *Sub forma unei concluzii, afirmă textual că în literatura lui Eugen Barbu, luată în totalitatea ei,* «are loc o dispută între realism-socialist și naturalism, incomplet rezolvată până în momentul de față». *După opinia noastră, criticul intenta prozatorului un proces de intenție și faptul este desigur*

neprincipial și mai mult decât regretabil. Regretabil, pe de o parte, întrucât Groapa *(ne referim acum numai la aceasta) și-a câștigat stima deplină a cititorilor, iar, pe de altă parte, întrucât critica, se știe, nu are rolul de a deconcerta cititorii, ci de a explica cu judiciozitate fenomenul literar, de a forma și orienta gustul artistic. Acum, la reeditarea* Groapei, *toți comentatorii au relevat calitățile incontestabile ale romanului. Faptul acesta ne determină însă și mai mult să ne întrebăm: cum a fost posibil ca Ion Vitner și mulți alții să emită observații atât de drastice?"* („Steaua", anul XIV, nr. 11 (167), noiembrie 1963, p. 73–77)

La fel de expresivă este și poziția lui Mircea Tomuș în cronica literară din „Steaua".

Nicolae Manolescu nici nu mai polemizează cu opiniile potrivnice *Gropii*, tratând cartea ca pe o operă în afara dilemelor ideologice și valorice, recreându-i cu dezinvoltură tocmai atmosfera contestată de purismul marxist-leninist:

„Universul, în Groapa, *e mirosit ca o livadă cu fructe coapte, mângâiat ca un trup de femeie și, mai ales, ascultat în înfiorările lui, de la șoapta frunzei ce cade, la vuietul viscolului, de la susurul vântului prin tufele uscate de scaieți, la lunecarea zăpezilor primăvara. Din rotirea anotimpurilor, din repetarea ciclurilor universale, Eugen Barbu scoate o poezie a pământului și a cerului, a apei, a vegetalelor, a vieții. Primăvara pământul se dezghioacă aburind. Gunoaiele din groapă exală un fum înecăcios, «dulce-iute, parfumat ca para putrezită». Peste salcâmii ce albesc de flori trec brabeții, în cerul «fără culoare, adânc, străveziu». Dacă asculți, noaptea, cu urechea plecată spre pământul cald, aburos, auzi cum crește iarba. Natura toată înnebunește. Cete de câini mari, cât viței, flocoși și răi, colindă mahalalele după cățele, dezgroapă oase galbene și putrede sau se năpustesc cu ochi fierbinți de poftă asupra gunoaielor proaspete. În «săptămâna brânzei» pisici urlă nopțile pe magazii, ca turbate, mahalaua se umple de mâțe lingave. Vara maidanele fierb, pământul plesnește ca ars de dorințe. Iarba se pălește, iar în fundul gropii, iazul cu apă murdară și cu mortăciuni clipocește leneș, molcom. Miroase a bălegar încins. Toamna cerul e ostenit, cu scame albe.*

Corcodușii au «o povară de frunze» «rară și foșnitoare», ca niște solzi. Cade puful de pe gutui. Soarele e veșted, obosit, ca înecat în ceață. Nopțile sunt reci. Din groapă, hoții văd clar focurile albastre aprinse de gunoieri și luminile orașului «ca un policandru atârnat de cerul jos» (o priveliște asemănătoare găsim în Culcușul *lui Rebreanu). Pe urmă zilele devin «tulburi ca rachiul» și încep ploile. Nu se aude, în tăcerea de moarte, decât ropotul monoton al ploii și cântecul burlanelor. Apoi iarăși nopțile se limpezesc. Cerul are «o șiră verde de stele». De la răsărit se pornește un «crivăț furiș», «scormonind tulpinele mătrăgunei» și făcând să sune salcâmii. Vremea bolește, umed, după întâia zăpadă. Într-o zi nămeții acoperă groapa și câmpul. De lângă sobele de tuci, negre de funingine, oamenii ascultă cum urlă câinii afară, «scuturându-și blănile de ușa bordeiului». Se întâmplă lucruri grozave. Prinși de viscol în câmp niște lăutari sunt găsiți sfâșiați de lupi, ca în* Troița *lui Gib Mihăescu. Unul a înnebunit și, aproape degerat, cântă la contrabas, cum făcuse toată noaptea, speriind fiarele.*" („Contemporanul", nr. 50 (896), 13 decembrie 1963, p. 3)

În aceeași serie de reacții intră și cronica lui Mihai Ungheanu, la fel de rezolută în a scoate cartea lui Eugen Barbu din „groapa" dogmatică în care fusese introdusă de D. Isac, Ion Vitner și compania:

„Apariția într-un tiraj și o colecție de masă a cărții lui Eugen Barbu arată cât de insuficient îndreptățite erau acuzațiile pe care critica i le-a adus la prima apariție. Groapa *a învins însă prin priză la public și a convins în cele din urmă și pe vechii adversari, o nouă ediție a ei aducând și o revizuire a punctelor de vedere.*

Caracterul atât de insolit pe care Groapa *îl avea la prima ei ieșire în public, acum nu ni se mai pare atât de neobișnuit. În fond Eugen Barbu nu făcea decât să reia o temă mai veche a literaturii noastre și s-o înzestreze din nou.*" („Scânteia tineretului", anul XXII, nr. 5352, 3 august 1966, p. 2)

Există și comentatori care întorc capul înapoi către criticile mai vechi, cum face Ion Lungu, în „Tribuna", considerând că aceste critici i-au făcut bine romancierului:

> *„Observațiile făcute de critica literară în legătură cu prima ediție a* Groapei *i-au adus, totuși, servicii adevărate prozatorului, atrăgându-i atenția asupra unora din primejdiile care îl amenințau în acea vreme. Și, după părerea noastră, eroarea sa principală consta în idealizarea elementului fals neconformist al mahalalei, care primea, astfel, o aureolă cu totul nemotivată.*
>
> *În* Groapa, *Eugen Barbu a intuit, însă, mai mult decât s-ar fi putut crede la prima lectură, geneza lumii de la periferia Capitalei, în care se manifestau, deopotrivă, putreziciunea și forța de înnoire a metropolei. În această latură a lucrării sale constă, credem, meritul său principal. În pofida influențelor livrești și a viziunilor estetizante, scriitorul a reușit să dezvăluie momente caracteristice și definitorii pentru viitoarele prefaceri ale societății noastre citadine. Mai puțin în prima ediție și pregnant în forma recentă,* Groapa *dezvăluie critic drumul unei omeniri chinuite care, de la manifestări de individualism anarhice și până la lupta revoluționară, a găsit calea și mijloacele spre a da o ripostă adecvată unei orânduiri murdare, inumane și desuete."*
> („Tribuna", anul VII, nr. 48 (356), 28 noiembrie 1963, p. 3)

Geo Șerban, care elogiază calitățile prozei lui Eugen Barbu, este și el convins că adăugarea de noi capitole clarifică universul *Gropii* din punct de vedere moral și social:

> *„Pictura periferiei absorbise într-atâta preocupările prozatorului, încât «Groapa» apărea în viziunea inițială ca un fel de univers închis, unde frământările sociale ale unei epoci extrem de agitate, cum era cea în care se petrece acțiunea cărții, aveau foarte slabe ecouri. Și tocmai în această direcție s-a concentrat atenția scriitorului, cu ocazia retipăririi cărții. Prin introducerea unor episoade noi, printr-o mai susținută reliefare a diferențierilor sociale și a tendințelor divergente în sânul acestui mediu, imaginea în ansamblul său reflectă acum mult mai pregnant momentul istoric respectiv și își amplifică semnificațiile. Lumea «groapei» care părea dominată de impulsuri, fascinată de instincte, lasă acum să se întrezărească un proces mai complex de eșalonare a valorilor. În cursul acestui proces, ca un reflex al înfruntărilor sociale generale, încolțesc germenii unei conștiințe înaintate. Asistăm la ciocniri morale și sociale mult mai pronunțate, la desfășurarea unei acțiuni greviste susținute de muncitori ce-și*

duc existența în «groapă», ceea ce asigură realismului cărții un plus de vigoare, o dată cu îmbogățirea orizontului său.“ („Luceafărul“, anul VII, nr. 8, 11 aprilie 1964, p. 2)

Câteva intervenții, semnate de nume sonore ale criticii literare românești, cum sunt cele ale lui Șerban Cioculescu și Al. Piru, constituie gesturi de consacrare definitivă.

Șerban Cioculescu tipărește în „Luceafărul“ o concentrată și precisă recenzie asupra *Gropii*, text esențial pentru alinierea cărții alături de titlurile mari ale prozei românești, criticul ignorând semnificativ toate acuzațiile aduse scriitorului:

„Dar s-ar face o anchetă cu privire la cele mai bune romane din literatura noastră, n-aș ezita să înscriu printre ele și «Groapa» lui Eugen Barbu. Am cunoscut două-trei capitole cu câțiva ani înainte de apariția cărții (1957), operă așadar îndelung meditată, scrisă și retranscrisă înainte de tipărire. Am citit romanul întreg mai acum șapte ani și am păstrat o impresie deosebită despre puternica descriere a Cartierului (Cuțarida, gropile lui Ouatu), unde am locuit și eu în anii studenției, oarecum sincronici acțiunii, însă fără a-l fi frecventat și cunoscut în măruntaiele lui, intus et in cute, *ba chiar, ca să fiu absolut sincer, nici măcar bănuind pe departe fizionomia sa adevărată și specificul vieții lui complexe. Eugen Barbu mi-a relevat astfel cu romanul său o întreagă lume cu totul necunoscută și așezarea ei pe acele locuri de la începutul începutului, după întâiul război mondial și până la înfiriparea unui mic cartier. «Groapa» este într-un fel monografia unui cartier, de la origini la integrarea lui în Capitală, dar cam în felul în care «Balade și idile» (1893) de Coșbuc, după observația lui Gherea, a fost relevată ca romanul vieții țărănești sau, mai precis, primele «Poezii» (1905) de Goga, ca monografia unui sat ardelenesc, sub împărăția bicefală. Alăturarea romanului de două cicluri lirice faimoase nu mi se pare silită, deoarece el este văzut cu ochii unui puternic poet, care a aspirat miresmele humei și ale bălăriilor «gropii», și-a dilatat retina la răsăriturile și crepusculele orizonturilor ei, adăugând simțului său de observație foarte ascuțit, dimensiunea lirismului transfigurator. Țin să stărui asupra poeziei*

romanului, care la întâia lui apariție în volum a ridicat și obiecții, necruțându-i-se calificarea de «naturalist». Dacă naturalismul lui Zola și al școalei de la Mèdan s-a caracterizat prin stăruința exagerată asupra instinctelor brutale și a eredităților încărcate, precum și a plăgii alcoolismului, micul univers al «gropii» se individualizează prin pasiuni primitive mai adesea sănătoase și printr-un plenerism robust, iar înseși mizeria și moartea au altă tonalitate, mai puțin sumbră și niciodată repulsivă până la îngrețoșare (efectul parcă sistematic vizat de epigonii zoliști).

Petrecerile hoților de cai, rivalitățile lor amoroase, dexteritatea lor de cuțitari, limbajul lor argotic, sunt înviate cu mână de maestru. Da, «înviate», pentru că lumea «gropii» a fost lichidată în câțiva ani, prin mersul de accelerator al prefacerilor sociale și economice contemporane. O lume necăjită de mici funcționari, tramvaiști și ceferiști, în faza exploatării capitaliste, strivită de obligațiile serviciului, de fisc, de camăta negustorilor chivernisiți, zbătându-se neeficace să se desprindă din cleștele structurii sociale înăbușitoare; o negustorime ridicată relativ repede, ucenici norocoși și tenaci preschimbându-se de la o zi la alta în «jupâni», trecând de la atitudini slugarnice la comportări patronale dure; iar marginal acestei societăți, hoții de cai, dibaci și în operații de alt soi, gustând plăcerile vieții de aventură, dar și posturi negre de «ramazan», în sezon mort, iubeți, certăreți, necugetați, vânzolindu-se între ei, înfruntând «pârnaia» și moartea, împrumută «Gropii» un dinamism, o viață îndrăcită, de un palpitant interes.

Ca filolog, m-am desfătat subliniind termenii argotici, care l-ar fi încântat și pe Lazăr Șăineanu, unul din cei mai de seamă cercetători ai lumii vechi și noi a pungașilor. Scrisul lui Eugen Barbu oferă tot felul de surprinderi, dar mai ales concizia rară, frazarea scurtă, sacadată, dialogul concentrat, nervos, veridic. Personal, îi sunt recunoscător autorului că mi-a relevat un univers pe lângă care am trecut ani de zile fără a-l bănui și că a infuzat viața poetică și reală acestei senzaționale lumi efemere.“
(„Luceafărul“, an VII, nr. 17, 19 august 1964, p. 5)

La fel de însemnat în biografia receptării originalei opere a lui Eugen Barbu este comentariul pe care Al. Piru îl dedică *Gropii* în „Gazeta literară", text care polemizează frontal cu învinuirile de la debut și pe care îl vom reproduce în mare măsură:

„Apărută în 1957, după o elaborare de mai mulți ani, Groapa *lui Eugen Barbu este cartea cu soarta cea mai plină de peripeții din literatura noastră nouă. Violent contestată de unii critici cu vederi înguste, opera a fost «definitiv» etichetată de ei ca scriere naturalistă, pesimistă în sens schopenhauerian, primejdioasă în sens lombrosian, «un material documentar cu privire la pegra bucureșteană». N-au lipsit, firește, nici glasuri care au încercat să demonstreze contrariul, fie subordonând opera unei viziuni pitoresc-romantice, nonconformiste, fie formulelor de narație mai noi, mai moderne. Modelele lui Eugen Barbu au fost descoperite pe de o parte în Anton Pann, I. L. Caragiale și Creangă, pe de alta în Tudor Arghezi, Sadoveanu, Panait Istrati, Sărmanul Klopstock, G. M. Zamfirescu, Carol Ardeleanu, Stoian Gh. Tudor, M. R. Paraschivescu. Și printre străini au fost citați printre maeștrii lui Eugen Barbu scriitori ca Balzac, Zola, Cehov, Evreinoff (cu* Teatrul în viață*).*

Mulți au fost derutați de faptul că Groapa *nu se subintitula roman și din cauza că într-adevăr opera nu corespundea în întregime canoanelor speciei. Când unii au vorbit de o «monografie» a mahalalei sau de o «cronică» a ei, scriitorul a protestat pe drept cuvânt. «Țin să precizez – scria el în* Viața românească, *1957, nr. 6 – că în accepția modernă a cuvântului roman intră și această aglomerare de nuvele, legate între ele prin «cârlige» nevăzute cum ar fi repetiția unei expresii, apariția în planul doi a unui personaj secundar, chiar, ca să nu mai înșir și alte procedee». Și mai clar:*

«Lecturile m-au făcut să-mi dau seama că prozatorii moderni au renunțat de mult la ceea ce aș numi logica epicului, adică la povestea liniștită a vieții eroilor care erau aduși față în față după ce autorul le povestea copilăria, viciile, calitățile și așa mai departe. Legea: construcție, acțiune și caractere a fost dată peste cap într-un fel. În zilele noastre romancierul adevărat

aglomerează fapte extraordinare, pline de semnificații, în care-și aruncă eroul, chinuindu-l să găsească singur soluțiile. Sunt scriitori care invită la această luptă și pe cititori și eu nu-i disprețuiesc deloc, dimpotrivă. E timpul să lepădăm prejudecata că lectorului trebuie să-i vârâm pe gât concluziile noastre. El nu merită să fie disprețuit în așa fel încât să fie învățat pe cine să urască și pe cine să iubească».

Cu alte cuvinte, scriitorul se ridica, și nu fără dreptate, împotriva epicului stereotip, convențional tezist, atrăgând atenția asupra necesității de a căuta pe căi mai puțin bătute autenticul semnificativ și de a-l înfățișa în chip inedit, sugestiv.

O obiecție care i s-a adus stăruitor și egal lui Eugen Barbu (și la care scriitorul pare a răspunde indirect în pasajul mai sus citat) este că în Groapa *n-a izbutit să depășească realitatea brută, că universul său fenomenal rămâne închis, că existența în opera sa se oprește la un stadiu primar și larvar, că lipsește o perspectivă a condiției umane. În ediția a doua a cărții, autorul a lărgit cel puțin sfera observației sociale, prezentând o grevă, dar la o privire mai atentă, trebuie să recunoaștem că nici în prima ei formă* Groapa *nu era lipsită de o filozofie a vieții, din moment ce scriitorul nu înregistrează și nu aglomerează niciodată faptele la voia întâmplării, fără a le comenta. Atitudinea dominantă a lui Eugen Barbu în* Groapa, *atitudine care în mod cu totul surprinzător a scăpat criticii, este ironia. Această atitudine ține indiscutabil de realism (deși realismul lui Eugen Barbu este sui-generis) și deosebește* Groapa *de alte romane asupra periferiei bucureștene ca* Maidanul cu dragoste *și* Sfânta mare nerușinare *de G. M. Zamfirescu. În vreme ce G. M. Zamfirescu idealizează și supralicitează idilicul lumii de la marginea orașului, oferind un pitoresc exterior, decorativ, Eugen Barbu e un evocator obiectiv, nu o dată sarcastic, al aceleiași lumi. Imaginea mahalalei este la G. M. Zamfirescu poetică și de aceea neverosimilă, la Eugen Barbu e dimpotrivă detașată de poezie și de aceea autentică.*

Fără să urmeze exact modalitatea romanului conglomerat din nuvele, Groapa *are totuși o construcție originală. La început*

credem că autorul va nara cariera cârciumarului Stere, proaspăt însurat cu o fată care nu-l vrea, dar personajele nu sunt ținute în scenă decât pentru a ni se prezenta o nuntă la mahala cu amănunte folclorice, din care unele triviale, precum cel cu găina beată, cel cu darurile de anumite oale la masă, cel cu jocul cearșafului și cel cu cântecul indicând în ce regiune a corpului se poate vedea Târgul Frumos. Alt subiect, tratând despre hoții de cai din groapa mahalalei Cuțarida, unde operează banda lui Bozoncea, cu Gheorghe Treanță, Sandu Mână-Mică, Nicu-Piele și ucenicul Paraschiv, precum și rivalitatea amoroasă dintre staroste și ucenic pentru țiganca Didina, este întrerupt de episoade independente, ca moartea parlagiului Mitică, ucis de una dintre victimele sale pregătite pentru jertfă (un taur), amorul fetei lui Aristică Mârzu de la tramvai cu un student («Aia mică»), pomana lui Mielu ce dăruiește mahalalei gratis pâinile stăpânului său, deoarece nu i s-au împrumutat bani, afacerile cămătarului Bică-Jumate, destinul muncitorului Cristache Cuțu. Nea Fane autopsierul de la morgă are și el un capitol separat.

*Multe din episoade și în special cel despre competiția dintre Bozoncea și Paraschiv sunt foarte epice și chiar dramatice, de aspect senzațional. Reluând tehnica romanului de «mistere» gen Eugène Sue, cultivată la noi în secolul trecut de Ioan M. Bujoreanu (Mistere din București, I–II, 1862) și G. Baronzi (*Misterele Bucureștilor, *I–III, 1862–1864). Eugen Barbu izbutește pentru prima dată să autohtonizeze un gen pretutindeni popular (aparent desuet, genul nu a dispărut în întregime, vezi, de pildă, romanul* Misterele din Sao Paulo *de Afoneo Schmidt).*

În zugrăvirea mahalalei și în special a lumii delicvescente, Eugen Barbu rămâne pentru moment în literatura noastră unic, evident superior lui Carol Ardeleanu, Sărmanul Klopstock, George Mihail Zamfirescu și tuturor celor ce au descris periferia bucureșteană. Arta prozatorului e a unui scriitor comparabil cu marele Caragiale și fiul său Matei și se bizuie pe o admirabilă sinteză între stilul personal și formele oralității, între tonurile baladei, orației și vicleimului, de o excepțională culoare și savoare.

Eugen Barbu a fost criticat pentru o așa-zisă vulgaritate a limbii sale. De fapt, limba aparține eroilor săi, pentru a căror caracterizare autorul o folosește. Unele cuvinte sunt create de autor, dar meritul mare al scriitorului este că acest lucru, confirmat doar de dicționar, nu se simte nicăieri. Limba e bogată, în primul rând, în elemente argotice. (...)

Astfel de cuvinte și expresii, ce pot părea vulgare, luate separat, apar la locul lor în text și dau romanului lui Eugen Barbu, care le folosește cu măsură și totdeauna cu ironie, o originalitate cu neputință de negat.

Departe de a fi o scriere naturalistă, «o carte a deznădejdii», Groapa *e un excelent roman satiric, imperceptibil comic, umoristic la modul filistin. Calitatea esențială a scriitorului e scrisă pe fața sa: ochii întredeschiși abia ascund o bună dispoziție interioară care stă gata să izbucnească. Dar hazul lui Eugen Barbu este al unui redutabil ironist.*" („Gazeta literară", nr. 42, 1964)

Cum apariția celei de a doua ediții a *Gropii* a descătușat și opiniile criticii literare, o arată și eseul *„Groapa" sau despre realismul mitologic* de Marian Popa:

„Groapa *este unul dintre puținele, poate singurul exemplu de roman cu suprapersonaj realizat din literatura noastră. Romanul nu este unul cu «ramă» pretext pentru reunirea unor episoade independente. Fiecare episod, deși nu va avea legături strânse cu celelalte, va purta în el în schimb semnele și stigmatele suprapersonajului – cel care există în fiecare, definindu-l pe fiecare, fără a se lăsa definit de ele. Căci suprapersonajul este o încercare de recuperare a unei totalități prin intermediul unor operații metaforice de limitare a realității la un spațiu care însă, prin analogie, va include toate virtualitățile realității totale din care a fost extras. Vom considera suprapersonaj, deci, acel personaj care de cele mai multe ori nu este un individ ci contextul în interiorul căruia se constituie o rețea mai mult sau mai puțin densă de conflicte determinate. Prezență concretă, suprapersonajul nu este totuși o prezență dinamică ci una de catalizare. El poate fi un eveniment (*Quatre-vingt-treize*), un loc (*Notre Dame de Paris, Groapa*), o stare specială (*La Peste, Les Fruits d'or,

Rhinoceros*), dar ceea ce le este comun tuturor tipurilor este forța de determinare a tuturor acțiunilor indivizilor. Devenind personaj, contextul primește o amplă valoare semnificativă, constituind unul din cele mai eficace procedee pentru definirea unor caractere. Având în ea forța de a trăi prin ea însăși, Groapa poate decide asupra existențelor care evoluează în ea: suprapersonajul își colectează personajele potrivit caracteristicilor sale cele mai intime, Groapa planează peste indivizi ca un spectru, îi respinge și îi atrage, se insinuează oriunde, determinând și nelăsându-se niciodată determinată. Ea nu poate fi influențată de indivizii polarizați, ea are o impenetrabilitate și o consecvență care nu este a ființei vii, înzestrată cu conștiință și rațiune, ci a forțelor obiective, inexorabile și nu rareori absurde prin iraționalul lor."* („Luceafărul", nr. 33, 13 august 1966, p. 3)

Disputa în jurul *Gropii* s-a încheiat odată cu ediția a doua a cărții (cu 24 de capitole față de cele 21 din 1957), pe care cei mai mulți și mai importanți comentatori ai cărții o ignoră, comentând-o de fapt pe prima. Fragmentul *Truda*, de care criticii marxist-leniniști au făcut atâta caz (vezi Mihai Gafița), a fost trecut cu vederea, ca și când n-ar fi existat.

Cenzura și *Groapa*

Reproducem mai jos o notă a cenzurii privind ediția a doua a *Gropii*:

„Notă

«Groapa» - Eugen Barbu, EPL

Volumul reprezintă ediția a II-a revăzută și amplificată, a romanului «Groapa». Autorul a introdus trei capitole: «Morcovii», «Înmormântarea lui Dumitru Alexandru» și «Truda», dintre care primele două publicate și în volumul de povestiri «Prânzul de duminică» apărut în 1962. În capitolele existente și în ediția I-a a făcut doar mici modificări de text.

Acțiunea romanului se desfășoară în anii de după primul război mondial și surprinde atmosfera și viața mahalalei Cuțarida,

«groapa lui Ouatu» cu populația ei nevoiașă – gunoieri, zidari, ceferiști, tramvaiști – cu cei câțiva înstăriți: cârciumari, brutari etc., cu locuitorii râpilor «gropii»: ceata de pungași condusă de Bozoncea.

Observații: Prin noua alcătuire a ediției se nasc unele neclarități în legătură cu perioada la care se referă romanul. Întâmplările înfățișate în roman confirmă precizarea făcută de autor chiar în introducere că perioada este «aceia imediat următoare primului război mondial». Faptul că într-unul din capitolele nou introduse, «Morcovii», un personaj își amintește de «alegerile din 29 sau 32» (pag. 243) deplasează însă, sau în orice caz prelungește neverosimil, acțiunea romanului. Ba mai mult, capitolul nou care urmează, «Truda», pare că s-ar referi la evenimentele din preajma anilor 1933.

În tot acest capitol (pag. 372–406) autorul descrie viața de mizerie a zidarilor, bidinăreselor, tramvaiștilor etc., și își propune să înfățișeze și un moment din lupta clasei muncitoare: o grevă a muncitorilor cu care se solidarizează și muncitorii de la Pirotehnie, R.M.S., Fabrica de chibrituri, Arsenal. Din acest capitol reiese clar că lupta a fost organizată și condusă de socialiști. Deci rămâne neclar când se petrece acțiunea romanului.

Observații de text: Cap. «Truda». Referitor la muncitorii setebiști se subliniază ideea dușmăniei care există între ei: «Nu vorbesc, străini, dușmănoși, *ca și când nu s-ar fi cunoscut» (pag. 372). «Tăcerea* dușmănoasă *era curmată de venirea bidinăreselor» (pag. 375).*

În același capitol un tramvaist, Cristache, care participase la evenimentele din 13 decembrie, dar care cicălit și de nevastă, devenise timorat, vorbește cu un alt muncitor, luptător socialist:

«– Ce fel de bărbat oi fi? Auzi, cântă găina în casa dumitale...

– Nu cântă, Stamate, dar eu de socialiști m-am săturat. *Voi vreți să* faceți revoluție, să răsturnați ordinea statului, că sunteți bolșevici!

Capul de linie râse...

> *– Cine ți-a băgat în cap* prostiile *astea? Vino numai o dată și ai să vezi că avem dreptate. Cât crezi că trebuie să rabde muncitorul? Să fie la cheremul șnapanilor?*
>
> *Tramvaistului îi fu frică să nu-i audă taxatorul.* De ăștia tineri se temea, știindu-i cozi de topor. Pentru un pol erau în stare să se ducă și să te toarne la direcție» *(pag. 377–378)*
>
> *Bun de tipar.*
>
> *Lector: Andreescu E.*
>
> *Discutat: Moraru Fl.* " (Marin Radu Mocanu, *Revenirea la lumea din groapă*, „Contemporanul – Ideea europeană", anul XII, nr. 26, 27 iunie 2002)

Nota cenzurii evidențiază, involuntar, caracterul de insert inadecvat al fragmentului *Truda*. Intervenția cenzurii și-a făcut parțial efectul. Capitolul *Truda*, care era plasat la sfârșitul cărții, după *Morcovii*, a fost plasat după primele capitole, iar din *Morcovii* a fost eliminată precizarea că e vorba de alegerile din 1929 sau 1932. Celelalte sesizări ale cenzurii nu au fost luate în seamă de autor.

Groapa, Ediția definitivă (1983)

În 1983, *Groapa* era o carte consacrată, ieșită de mult din sfera contestării și controversei, ediția din acest an fiind pentru Eugen Barbu o „ediție definitivă". Comentariile deschid etapa de literatură comparată introducând *Groapa* într-un nou orizont de evaluări.

Autorul are nostalgia primei ediții și a felului în care a fost lucrată:

> *„La prima ediție a* Gropii *am pus în vitrine – șase la număr – din București, alături de carte, o poză cu o nuntă de mahala. Erau «încadrați» nașii și mireasa cu mirele. Regret că fotografia s-a pierdut. Poate o are vreun cititor al* Scânteii tineretului. *Un astfel de exemplar mi-ar fi de mare folos. L-aș folosi pentru coperta ediției a noua!"* (*Groapa de Eugen Barbu*,

interviu de Cornel Brahaș, „Scânteia tineretului", XXXIX, nr. 10.504, 7 martie 1983)

„Modificări, revizuiri? se întreabă autorul. *Numai cele impuse de trecerea timpului. N-a fost nevoie de revizuiri, am umblat doar, când a fost nevoie, la nivel de frază. De cel mult o frază la câteva pagini."* (*lucr. cit.*)

Eugen Barbu nu și-a revizuit opera. *Groapa* din 1983 este ca text aceea din 1963, lăsând pe dinafară conform edițiilor de după 1974, fragmentul *Truda*. Pompiliu Marcea remarcă tocmai consecvența scriitorului:

„Sunt autori care-și strică textul inițial. De regulă, inferioritatea noilor versiuni se datorează unor lungimi inutile, care dăunează concentrării inițiale, diluând textele. Altminteri incerte ameliorări stilistice de la o ediție la alta sunt numai inevitabile, dar, nu o dată, oportune. Asemenea intervenții n-am constatat mai mult de 15–20 într-o carte de 500 de pagini, totuși, există și în ediția cea mai recentă a Gropii, *mai ales în desfășurarea concordanței verbelor în frază ori în renunțarea la unele determinări pe care autorul le-a considerat superflue.*

Dar mijlocul preferat al romancierului, abrevierea stilistică, ce dă textelor din carte o salutară brevilocvență, se poate mai limpede constata prin eliminarea integrală a unui întreg capitol, în raport cu aceeași ediție cu care comparăm pe cea de azi. Este vorba de diviziunea de circa 35 de pagini intitulată Truda, *unul din cele mai întinse capitole ale romanului, rămas în ediția definitivă la 24. Întrebându-ne asupra motivelor probabile, căci pe cele sigure n-avem de unde să le știm, bănuim că acest fragment, fără o legătură determinantă și organică cu destinul protagoniștilor și distonând puțin, printr-un lirism sui-generis, de asprimea și virilitatea stilistică a celorlalte capitole, i se va fi părut parazitar. Ceea ce, măcar parțial, ni s-a părut și nouă, astfel încât eliminarea este oportună. Ca și faptul de a nu fi fost înlocuit cu un altul sau chiar cu mai multe, cum se întâmplă adesea în cazul unor revizuiri, al unor ediții definitive."* („Scânteia", nr. 12 653, 29 aprilie 1983)

Liviu Leonte se oprește asupra tăriei interioare a scriitorului, care a știut să aștepte cu cartea în sertar, ani de zile, și a rezistat anilor de interdicție ai *Gropii*, readucând-o după patru ani 1958–1963 sub ochii cititorilor, fără a modifica textul inițial.

> *„Biblioteca «Eminescu» a editurii cu același nume publică ediția definitivă a romanului* Groapa. *O carte apărută în deceniul al șaselea, prilej de stupide intervenții din partea dogmaticilor și pedagogilor, refăcută, adăugită, republicată iar în variante aproape de cea inițială, se oferă astăzi într-o versiune echilibrată, după câte ne putem da seama, foarte fidelă intențiilor scriitorului. Din mărturisirile lui Eugen Barbu știm că ideea romanului s-a născut prin 1946, că gestația a fost îndelungată întrucât, nemulțumit, a revenit mereu asupra textului. Scriitorul a avut forța și conștiința superiorității atunci când, cu manuscrisul* Gropii *în sertar, a ieșit pe piață cu* Gloaba *și romanele «sportive». Publicat în 1957, romanul a avut la apariție aceeași soartă cu o altă mare carte a literaturii noastre,* Bietul Ioanide, *impunându-se până la urmă, după patru ani de interdicție administrativă."* („Cronica", anul XVIII, nr. 23, 10 iunie 1983)

Mai tinerii comentatori, pentru care interdicția și „scandalul *Groapa*" țin de un trecut imprecis, consideră că *Groapa* este vrednică de sugestive paralele, în planul literaturii comparate, cu concluzii eclatante, vorbind despre modernitatea romanului, martelat din 1957 în 1963. Unul dintre ei este Mircea Muthu:

> *„Modernitatea romanului nu stă doar în alcătuirea lui secvențială sau în tratarea deseori lirică a liniilor desprinse parcă din Balzac sau din școala, mai nouă, a prozei americane.* Groapa *e deopotrivă mărturia epică a unei epoci defuncte, reconstituită în detaliu semnificativ, dar și o* dimensiune simbolică *a existenței înscrisă în circularitatea gropii și pivotând parcă în jurul unui centru al său – cârciuma lui Stere. Cuțarida devine spațiu mitologic fără să-și piardă însă atributele istoricității, ceea ce*

a dus la o veritabilă sinteză căreia deceniile scurse de la prima apariție editorială (1957) n-au făcut decât să-i întărească prestigiul clasic." („Tribuna", XXVII, nr. 36 (1394), 8 septembrie 1983, p. 3)

Pentru lectorii și comentatorii cei mai tineri, *Groapa* este o carte integrată unor formule estetice, de circulație universală. Cine va citi pe D. Isac sau I. Vitner, din 1957 și 1961, și-i va compara cu George Morărel (1983) poate să creadă că e vorba de altă carte:

„*Scriind, scriitorul are surpriza lecturării sale, iar cititorul are încântarea satisfacerii unei așteptări printr-o iluzie: «Groapa» este romanul unei virilități fabuloase, textul unei debordări păgâne, crude, violente, al unor instincte sălbatice în sănătatea lor, tinzând să-și izbăvească fugozitatea «sângelui care nu e niciodată fericit» (Bachelard). «Groapa» e un roman al extremelor, al trăirii paroxistice (Paraschiv, Bozoncea, Didina), urmă a unei treceri incendiare, a unei umanități naturale, neșlefuită și neartificializată de civilizație, condusă de instinct, întinzând mâna direct și apucând violent. «Groapa» e un simbol-înșfăcare cu dinamism centripet, Maelström absorbant ce trăiește în abisul care e lumea. Paginile cărții sunt rodul unei «viziuni bărbătești asupra lumii», ilustrând parcă tezele darwiniste din «Originea speciilor», asemănându-se considerabil prin ton și imagistică cu «Los Olvidados» al regizorului spaniol Bunuel. Se simte că Eugen Barbu este un scriitor latin. Nimeni altul în afară de el, Bunuel și Pasolini n-a redat cu atâta forță și poezie mahalaua orașelor, pe cei uitați de soartă. Paraschiv are în bună măsură datele lui Acccattone, plus voința de putere: «Nu mi-e milă, mă fraților, nu mi-e milă de om. Dac-aș putea să-i iau sufletu, că-i al dracului și nu se uită! Și mi-ar trebui să trăiesc ușor, Sandule, să am bani, să vă-ngrop, să dau cu ei de-a zvârlita, să-mi cânte lăutarii și să joc, și să am putere».*" („Săptămâna", nr. 24, 17 iunie 1983)

Pentru George Morărel importantă nu e așa-zisa viziune limitată, ci viziunea modernă:

„Într-un roman de o asemenea factură, deși evident încorporator de fabulă, important pentru orizontul cărții nu este trama, ci definirea, căreia anecdota îi este subordonată, dizolvându-se în ea și potențând-o ca definire. Rezultatul va fi o panoramare în mediul descris și nu o concentrare exclusivă asupra unei intrigi. Travlingul-înainte ce ar descoperi verigile unei înlănțuiri anecdotice e utilizat parcimonios. Regia e abilă, din lungi și lente panoramări întretăiate de travlinguri-înainte: «Groapa» e o textură fină. Stendhal s-a înșelat: romanul nu e o oglindă (e o iluzie să crezi în aptitudinea reflectorie a romanescului), ci o țesătură; una abilă, care mizează pe două inocențe: cea a Destinatorului și cea a Destinatarului. Literatura e o pânză de păianjen, o anamorfoză: împletim selectând, așa cum filmăm, cum vedem, sub licența planurilor ochiului, care nu sunt ale realității. Vizualitate, deci; care în «Groapa» e fascinantă prin pregnanța ei. Dacă la Robbe-Grillet descrierea detaliată a obiectelor privilegiază actul de comando de a deturna anecdota în pustiu, la Eugen Barbu planurile cu serii de obiecte îmbogățesc și nuanțează definirea: «... valuri de stambă prinse în pioneze, amestecându-și culorile ca un curcubeu; mătăsuri lucioase, haine țepene pe manechine de lemn; pantofi lungi și unduiți ca niște pești; cuie subțiri ca acele sau groase cât lumânările, hamuri și șei de cai, cu stele de alamă; cafea cu bobul cât gândacul, prăjită și mirosind frumos, rahat de tăiat felii, cu nuci la mijloc; portocale în foiță; pâini rumene, cuțite de oțel cu prăsele ca de sidef; plăcintă julită; covrigi, clești, săpun, munți de făină, tachiuri și sticle, tot ce voiai și nu voiai». «Groapa» e romanul unui privitor genial, implicat sentimental." („Săptămâna", nr. 24, 17 iunie 1983)

De la metoda contondențelor ideologice și morale, din 1957, Eugen Barbu este tratat ca un privitor „de geniu, implicat sentimental". Distanța este enormă. Ediția definitivă a *Gropii*, din 1983, a găsit indiscutabil o nouă generație de cititori și interpreți.

„E o anumită evlavie, ritualitate și înțelepciune îngândurată în citatele descrieri. Sugestia hipnotică a descrierilor, de viziune universal-acablatoare, o datorăm și muzicalității, sombolismului sonor al cuvintelor, el potențând semnificatul, procurându-i o aură de melancolie, de tragedie reținută. Dacă am fi somați să numim cauza stării creatoare la Eugen Barbu, am diagnostica așa: o virilitate umbrită de melancolie; de altfel suntem convinși că o astfel de stare constituie fundamentul romanului «Groapa», mai ales dacă avem în vedere adevărul: un cod scriitoricesc este o subiectivitate dezgolindu-se.

S-a spus despre «Groapa» că «este, indiscutabil, o operă de primă mână» (Eugen Simion), că este o «capodoperă a literaturii române» (Marian Popa), noi n-am adăuga decât că Cuțarida precede Macondo." („Săptămâna", nr. 24, 17 iunie 1983)

Ceea ce aduce cu adevărat inedit această nouă lectură, liberă de criteriile politice, este plasarea *Gropii* într-o rețea de autori și opere de circulație universală care-i luminează, prin afinitate, complexitatea și valoarea. Noutatea adusă de Eugen Barbu este scoasă la lumină și de A. I. Brumaru:

„Cu Groapa, *Eugen Barbu se numără, indiscutabil, printre inovatorii romanului românesc, impunând, de pot zice așa, o conștiință compozițională de o puternică originalitate (cartea e compusă din episoade independente, efectul după lectura lor împreună e însă de totalitate, mai degrabă de sinteză ca în muzică, unde ignori timbrul fiecărui instrument în parte, spațiul din jurul orchestrei a devenit un sunet unic, nou). Dar romancierul a impus atunci și o conștiință teoretică, în ordinea literară, de un fel aparte. Nu mă refer doar la importanța ce acorda (în amintitele* Opinii*) cititorului socotit un soi de coautor, idee nedespărțită nici azi de ideea textului literar ca aventură a lumii în limbaj; ca univers ce se născocește pe sine scriindu-se: «În zilele noastre – nota scriitorul – romancierul adevărat aglomerează fapte extraordinare, pline de semnificații, în care-și aruncă eroul, chinuindu-l să-și găsească singur soluțiile. Sunt scriitori care invită la această luptă și pe cititori, și eu nu-i disprețuiesc deloc,*

dimpotrivă. E timpul să lepădăm prejudecata că lectorului trebuie să-i vârâm pe gât concluziile noastre. El nu merită să fie disprețuit în așa fel încât să fie învățat pe cine să urască și pe cine să iubească». Mă refer, așadar, mai ales la modul de a concepe lucrarea literară nu ca pe o cronică de evenimente, menite a le perpetua semnificația ca model viitorimii, dar ca pe un act pur de creație, de invențiune în plan spiritual, sporindu-l cu o existență, cu o ființă de aceeași natură. Consecința imediată a acestui fel de a vedea lucrurile e implicarea/relevarea spontană, în viața neutră a textului, a unui obstacol (ca să-l parafrazez pe Bachelard) metafizic: a simți cu fiorul universalului, a numinosului, particularul; a plasa, dacă vrem, stările surprinse jos, pe viu (viața sordidă a Cuțaridei, prinsă de ochiul ager în momentele de culminație, dure, violente, nebune, lângă, adică, saltul în neant), într-un loc cu prerogative și legi cosmice, cu aparența de inamovibilitate a ideii." („Astra", XVII, nr. 8, august 1983)

Groapa este scoasă de aceste noi lecturi, fără cătușe politice, din încadrările degradante ale scandalului de la debut și plasată în contexte literare și artistice moderne, cu care se află în rezonanță. Apare și aici comparația cu Marquez și cu Macondo:

„Acest lucru e neîndoielnic: nu sunt mulți scriitori care dau realului, inteligibil numai în spețe (adică în particularele sale), o ființare în absolut, proiectându-l prin urmare în mit, nu sunt mulți nici în literatura română, nici în aceea de aiurea. Unul dintre aceștia, ivit mai recent dar foarte reprezentativ, e Marquez. L-am amintit aci pentru că mi se pare, cu toate elocventele deosebiri, un plan de referință impecabil. Același univers caracteristic, irepetabil, aparent concret, senzorial până la îmbătarea simțurilor, aceeași adică lume închisă istoricește care-și rupe însă legăturile și intră deodată în general: ținutul deci miraculos al Caraibilor acolo, dincoace, la Barbu, mahalaua bucureșteană, periferia noastră nu mai puțin fabuloasă, întreținând misterii, moravuri mirobolante, mituri destinate. Mahalaua lui Eugen Barbu e, avant la lettre, *un Macondo. Are, aidoma ținutului*

aceluia exotic, dualitatea atât de fascinantă și, poate inexplicabilă – e ceva rural și citadin totodată, o ruralitate refuzată, abătută, scoasă din bunele stereotipuri, aflată sub legități nedeslușite. O lume ciudată, imprevizibilă, cu semnificațiile încă în mișcare, nesedimentate, atacând brusc liniștea gândului, a reverie.“ (*loc. cit.*)

O cu totul altă mentalitate literară și estetică se manifestă în anii ’80 față de anii ’50. Istoria receptării romanului *Groapa,* de-a lungul a patru decenii de literatură română, demonstrează fie o reacție de atitudine, fie de conștiință literară și artistică în anii în care marxism-leninismul dogmatic era atotputernic. Un duel care a avut câștig de cauză abia în 1963, la ediția a doua a romanului, ducând la impunerea definitivă a unei cărți, intrată după toate acestea în rândul romanelor clasice ale literaturii române.

Petru Dumitriu și *Groapa*

În Eugen Simion, *Convorbiri cu Petru Dumitriu* (Ed. Moldova, 1994), autorul are un schimb de replici cu Petru Dumitriu pe tema vârstei:

„E.S.: Sunteți născut în ce an?

P.D.: În ’24.

E.S.: Sunteți puțin mai mic decât Preda. El e născut în ’22.

P.D.: Și cred că sunt de aceeași vârstă cu Eugen Barbu. Sau poate cu un an mai mic. Știu că noi trei eram cei mai buni pe vremea aceea.

E.S.: Barbu a apărut ceva mai târziu în literatură, prin ’56–’57…

P.D.: Eu l-am publicat, eram director la ESPLA. Și nu știu dacă nu l-am publicat și în Viața Românească.*“* (*op. cit.*, pp. 27–28)

Faptul e confirmat cu detalii, de Pavel Țugui, pe acea vreme șeful secției de literatură la C.C. al P.M.R., în lucrarea *Tinerețea lui Petru Dumitriu* (Ed. Dacia, 2001).

> *„În* Convorbiri, *dl. Petru Dumitriu amintește de Eugen Barbu și de membrii «Cercului de la Sibiu» (p. 41–43). Câteva informații concrete este bine să fie evocate. De pildă, vineri 2 decembrie 1955, Eugen Barbu a venit la Secția de Știință de la Partid. Până atunci nu-l cunoscusem. Mi-a spus că a cerut întâlnirea la îndemnul lui Petru Dumitriu, căruia i-am vorbit «elogios» despre schița «Munca de jos» (ceea ce era adevărat!). Apoi mi-a spus despre niște fragmente ale romanului său* Groapa, *depuse spre publicare la* Viața românească. *După aceea a arătat* motivul *venirii lui la secție: redactorul care a citit manuscrisul i-a atras atenția că Direcția Presei ar putea formula anumite obiecții la «scenele naturaliste»... Problema a discutat-o cu Petru Dumitriu care i-a recomandat să vină la mine și să-mi propună «un demers preventiv la cenzură», ca să avizeze textul «așa cum l-am scris eu». Cum atunci aveam dreptul de a interveni la Direcția Presei, i-am telefonat pe loc lui H. Panaitescu, directorul general adjunct, încât în nr. 1, ianuarie 1956, apar în* Viața Românească *(p. 162–172) fragmente din* Groapa.
>
> *Deci publicarea în reviste a prozei lui Eugen Barbu s-a realizat și prin grija d-lui Petru Dumitriu care, prevăzător, a făcut acel gest colegial, urmarea fiind benefică pentru literatura română. După cum se va vedea mai încolo, dl. Petru Dumitriu a avut un rol însemnat, în calitate de director al E.S.P.L.A., în tipărirea romanului* Groapa.“ (*op. cit.*, pp. 52–53)

E vorba despre fragmentele intitulate *Nunta, Iepe de șișic, Ploaia, Statul, Truda*, care apar într-adevăr în „Viața Românească“ din ianuarie 1956, declanșând șarja ideologiei dogmatice contra *Gropii*.

Mai încolo, din păcate, Pavel Țugui nu mai pomenește ceva despre editarea *Gropii.* Petru Dumitriu, ca și Eugen Barbu, anticipau reacțiile potrivnice capitolelor din *Groapa* și și-au luat eficiente măsuri de precauție. Este limpede, deci, că Petru

Dumitriu era pe cu totul alte poziții față de literatură, decât Mihai Gafița și companionii de idei ai acestuia. Le-a avut la „Viața Românească" și le-a păstrat și la editură. Când a ajuns la ESPLA ca director, Eugen Barbu a depus și și-a retras manuscrisul pentru încă o revizuire. Așa se explică replica noului director al editurii, care-i spune autorului *Gropii*: „Componist, adu manuscrisul că nu ne mai lasă ăștia să-l publicăm!", ori ceva de genul ăsta. După a 13-a revizuire a *Gropii*, cartea a fost editată, în ciuda campaniei de discreditare politică dusă împotriva *Gropii* de *Gazeta literară*! De altfel, Petru Dumitriu nu s-a putut menține decât doi ani în fruntea importantei edituri (ESPLA), de unde adversarii directorului editurii, care erau, în fond, și ai romanului *Groapa*, au reușit să-l elimine, determinându-l, după aceea, la puțină vreme, să se expatrieze. Apariția romanului *Groapa*, în 1957, în forma voită de autor se datorează și bunăvoinței (chiar complicității!) lui Petru Dumitriu. Eugen Barbu a fost preocupat de formula personalității și literaturii lui Petru Dumitriu – ne-o arată notele risipite în *Jurnal* și *Caietele Princepelui* – unde-l putem recunoaște pe autorul *Cronicii de familie* sub numele „Condotierul", model secret, fără îndoială, al lui Eugen Barbu.

REPERE CRITICE

Mihai Gafița, *Între realism scritic și realism socialist*, I, II, III, „Gazeta literară", nr. 14, 15, 17, 5 aprilie, 12 aprilie, 26 aprilie 1957; Radu Popescu, *Cronica literară, Eugen Barbu: „Unsprezece"*, „Contemporanul", nr. 1 (535), 4 ianuarie 1957; Boris Buzilă, *Cronica literară, „Groapa" de Eugen Barbu*, „România liberă", XV, nr. 3918, 15 mai 1957; Radu Popescu, *Cronica literară, Eugen Barbu: Groapa*, „Contemporanul", nr. 22 și 23, 31 mai, 7 iunie 1957;

Dumitru Isac, *Cronica literară, Un roman manifest*, I–II, „Tribuna“, nr. 18, 19, 9 și 16 iunie 1957; Ion Mihăileanu, *Cronica literară, „Groapa“ de Eugen Barbu*, nr. 3939, 22 iunie 1957; Mariana Modreanu, *Cronica literară, „Groapa“ de Eugen Barbu*, „Iașul literar“, nr. 6, iunie 1957; N. Doreanu, *Groapa și dilema cititorului, Care e mesajul romanului?*, „Viața studențească“, II, nr. 9 (10), septembrie 1957; Lucian Raicu, *Critica literară și prezentul*, „Viața românească“, nr. 4, aprilie 1958; [*Scânteia*] *Pentru întărirea principialității marxist leniniste în critica literară*, „Scânteia“, nr. 19 iulie 1958; Adrian Iliescu, *Epica și preponderența faptelor (De vorbă cu Eugen Barbu)*, „Gazeta literară“, VIII, nr. 6 (360), 2 februarie 1961; I. Vitner, *Eugen Barbu*, I-II, „Viața românească“, nr. 3 și 4, aprilie 1961; Eugen Simion, *Cronica literară, Eugen Barbu „Groapa“*, „Gazeta literară“, X, nr. 46, 14 noiembrie 1963; Ion Lungu, *Cronica literară, Groapa*, „Tribuna“, nr. 48 (356), 28 noiembrie 1963; Virgil Ardeleanu, *Cronica literară, La reeditarea „Groapei“*, „Steaua“, XIV, nr. 11 (167), noiembrie 1963; Nicolae Manolescu, *Cronica literară, Eugen Barbu, „Groapa“*, „Contemporanul“, nr. 50 (896), 13 decembrie 1963; Geo Șerban, *Jurnal de lectură, Eugen Barbu, „Groapa“*, „Luceafărul“, VII, nr. 8 (141), 11 aprilie 1964; Șerban Cioculescu, *Jurnal de lectură, Eugen Barbu, „Groapa“*, „Luceafărul“, VII, nr. 17 (156), 19 august 1964; Al. Piru, *Momente ale literaturii noi, Eugen Barbu „Groapa“*, „Gazeta literară“, XI, nr. 42 (553), 15 octombrie 1964; Mihai Ungheanu, *Cronica literară, Eugen Barbu, „Groapa“*, „Scânteia tineretului“, XXII, nr. 5352, 3 august 1966; V. Frăteanu, *Drumul scriitorului*, „Tribuna“, VIII, nr. 20 (380), 14 mai 1964; Emil Manu, *Cronica literară, Groapa, ediția VI retrospectivă*, „Săptămâna“, nr. 168, 22 februarie 1974; Pompiliu Marcea, *Romanul ca viziune a vieții*, „Scânteia“, nr. 12653, 29 aprilie 1983; Liviu Leonte, *Marile cărți*, „Cronica“, XVIII, nr. 23 (906), 10 iunie

1983; George Morărel, *„Groapa", ediție definitivă,* „Săptămâna", nr. 24 (653), 17 iunie 1983; A. I. Brumaru, *O lume câștigată,* „Astra", XVII, nr. 8 (143), august 1983; Mircea Muthu, *Rememorări, Groapa,* „Tribuna", XXVII, nr. 36 (1394), 8 septembrie 1983; Adrian Dinu Rachieru, *Eugen Barbu „Groapa", Un roman neîngenuncheat de timp*, „Orizont", XXXV, nr. 7 (827), 17 februarie 1984; Alex. Ștefănescu, *Eugen Barbu,* I, II, „Tomis", nr. 8, 9 (198, 199), august, septembrie 1986; I. Vitner, *Prozatori contemporani,* I, EPL, București, 1961; D. Micu și N. Manolescu, *Literatura română de azi*, EPL, București, 1965; Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, Ed. Albatros, București, 1971, ed. a II-a 1977; Liviu Călin, *Portrete și opinii literare*, Ed. Eminescu, București, 1972; [Emil Manu], *Eugen Barbu interpretat de...*, Ed. Eminescu, București, 1974; Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, I, Ed. Cartea Românească, 1974, ed. a II-a 1978; Emil Manu, *Eseu despre generația războiului*, Ed. Cartea Românească, București, 1979; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la începuturi până azi*, Ed. Univers, București, 1981; Marian Popa, *Competență și performanță*, Ed. Cartea Românească, București, 1982; Liviu Leonte, *Prozatori contemporani*, Ed. Junimea, Iași, 1984; C. Ungureanu, *Proza românească de azi*, I, Ed. Cartea Românească, București, 1985; Aurel Sasu, Marian Vartec (ed.), *Romanul românesc în interviuri*, Ed. Minerva, București, 1985; Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, III, Ed. Minerva, București, 1987; Ion Holban, *Profiluri epice contemporane,* Ed. Junimea, Iași, 1987; Alex. Ștefănescu, *Prim-plan*, Ed. Cartea Românească, București, 1987; A. Cosma, *Romanul românesc contemporan*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988; D. Micu, *Istoria literaturii române*, Ed. Saeculum, București, 2000; M. Zaciu, Marian Papahagi, A. Sasu (coord), *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, Ed. Albatros, București, 2000; Elisabeta Lăsconi, *Așchiile mai*

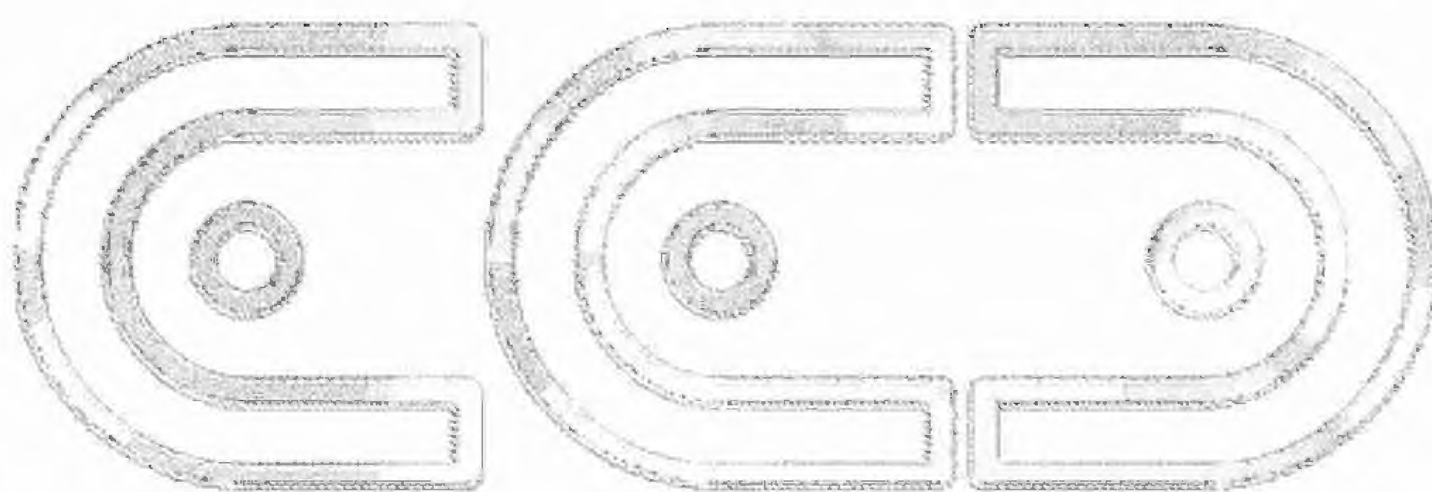
multor gloanțe, Postfața la *Eugen Barbu, Nuvele*, Ed. 100 + 1 Gramar [2001]; Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Fundația *Luceafărul*, București, 2001; Mihai Ungheanu, *Balansoarele istoriei literare*, Ed. Viitorul românesc, București, 2003; Eugen Simion (coord.), *Dicționarul general al literaturii române*, Academia Română, A-B, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2004.

CUPRINS

ROMANE

NOTE. COMENTARII
REPERE CRITICE

Scanare și prelucrare digitală

de

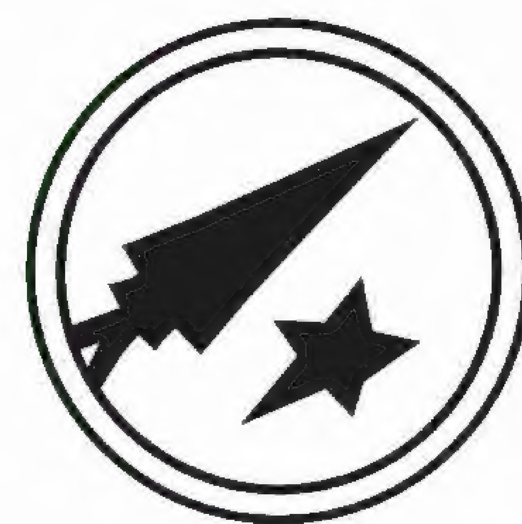

Anonim

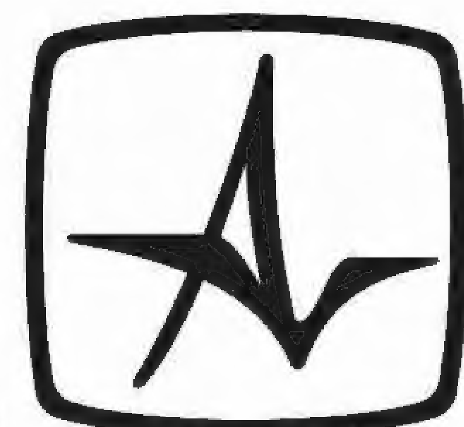
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

